Tikkanen

Ingebrigt

Trondhjem 1893

Trine

Johan Arndt.

Christus har mange Tilhængere, men faa Efterfølgere.

Sex Bøger

om

den sande Christendom,

handlende om

sande Christnes salige Omvendelse, hjertelige Anger og Ruelse over Synden, sande Tro og hellige Levnet og Omgjængelse.

Af

Johan Arndt,

fordum Generalsuperintendent over Fyrstendømmet Lyneburg.

Hvortil er føiet

syv af den salige Mands Sendebreve

samt

hans Betænkning over den saakaldte tydske Theologi, hans Levnetsløb og tvende Testamenter

tilligemed hans

Paradis-Urtegaard.

Til Trykken befordret efter den første danske Udgave af 1743.

4 Oplag, tilsl. 25,000 Exemplarer.

Horten.
C. Andersens Forlag.
1891.

Horten. C. Andersens Bogtrykkeri.

Kort Beretning
om Johan Arndts Herkomst, Levnet og salige Endeligt.

Hvad sig denne aandrige og berømmelige Mands Herkomst anbelanger, er han født i Ballenstedt udi det Fyrstendømme Anhalt Aar 1555 d. 27 Dec. Hans Fader var den ærværdige og vellærde Hr. Jacob Arndt, som blev Aar 1553 kaldet til Prædikeembedet, og paa bemeldte Sted blev Hofprædikant hos den durchlauchtige og høibaarne Fyrste og Herre, Wolfgang, Fyrste til Anhalt. Hans Moder var Anna Schjøttings. Disse hans christelige Forældre have strax befordret ham til den hellige Daab, og siden opdraget ham christeligt, og fordi de fandt, han havde godt Nemme, har de i Særdeleshed flittigt holdt ham til Skole. Men hans Fader er ham ved Døden tidligt fratagen, nemlig Aar 1565, hvorudover han er bleven nødt til at begive sig hen paa andre Steder, men dog saa, at han der har underlig mærket Guds naadige Forsorg, hvilken ved sin guddommelige Almagt har opvakt gode Folk, som har taget sig ham faderlig an, og med hvis Hjælp han en lang Tid har opholdt sig i private Skoler udi Aschersleb, Halberstadt og Magdeburg, og flittig øvet sig i sine Studeringer. Fremdeles Aar 1576 er han kommen paa de høiere Skoler, og har da med særdeles Nytte og Berømmelse besøgt fire af dem, saasom: Helmsted, Wittenberg, Basel og Straßburg; og i Særdeleshed har han en temmelig lang Tid opholdt sig paa de 2 sidste, og med mærkelig Flid og Nytte lært andre Studiosos privatum Philosophica og Philologica. Og hvad især Basel anbelanger, er han der antagen til en polsk Baron at anføre, hvor og en særdeles Farlighed vederfores ham, idet han uformodentlig faldt i Rhinstrømmen og havde blevet derudi, hvis han ikke ved Guds naadige Beskikkelse var bleven reddet ved den, som var given under hans Haand, hvilken sprang ud til ham i Vandet, tog fat i hans Haar og drog ham op igjen. Fordi han nu fra sin Ungdom af ved den Hellig-Aands Naade havde havt en særdeles Tilbøielighed, Lyst og Kjærlighed til den hellige Skrift og til Prædikeembedet, og næst flittig Bøn og bestandig mulig Flid havde rettet alle sine Studeringer til det ene Maal, hvorledes han udi Ordet med Nytte kunde tjene Gud i Himmelen og hans Kirke paa Jorden, saa har han ogsaa formedelst Guds Hjælp saaledes taget til i sine Studeringer, at han vidt har overgaaet Andre, som sees i Gjerningen selv og af hans aandrige, lærerige og trøsterige Skrifter, som ere komne i offentlig Tryk. Efterat han nu saaledes havde beredt sig i Herrens hellige Gjerning, saa haver Herren og aabnet en Dør for ham, som skede Aar 1583 i hans Alders 28de Aar, da han blev kaldet af Hr. Jocum Ernst, Fyrst til Anhalt, til det hellige Prædikeembede til Ballenstedt og Badeborn, og den 30te October i samme Aar ordineret i Berenborg i Fyrstendømmet Anhalt. Saa kom han og i samme Aar i den hellige Ægtestand med Jomfru Anna Wagner. Og efterat han saaledes udi sit Fædreneland havde lært Guds Ord i 7 Aar purt og rent, efter den hellige Skrift, saa og efter den uforandrede Augsburgske Confession og Formula Concordiæ, er han bleven dreven derfra af Calvinisterne, i hvis Mening han hverken kunde eller vilde holde med. Idet han nu saaledes aabenbarligen har maattet rømme Fyrstendømmet, har Gud Herren meget bekvemmelig foiet det for ham, at ham ere just 2 Vokationer bleven tilbudet, den ene til Mansfeld, den anden til Quedlinborg, af hvilke den Quedlinborgske gik for sig, hvor han ved St. Nicolai

Kirke i Nystad var 9 Aar. Derfra er han Aar 1599 kaldet til Brunsvig til St. Martini Kirke i Gammel-Stad, og prædikede der halvtiende Aar. Og fordi det paa den Tid, særdeles i det sidste Aar, stod meget uroligt til, ja der var endnu større Uro og Trængsel at befrygte, og just Aaret derpaa 1608 forefaldt en Vokation til Pastoratet i Eisleben, udentvivl af Guds særdeles Styrelse, har han heller villet leve i Fred end Ufred, og derfor antaget samme Vokation, og begivet sig i Guds Navn til Eisleben, hvor han var Pastor og Consistorie-Assessor halvtredie Aar. Han havde og vel blevet der, hvis han ikke Aar 1611 havde faaet en Vokation til at være Generalsuperintendent udi Fyrstendømmet Lyneborg, hvilket han ikke kunde undslaa sig for; men omsider, efter han noksom havde betænkt sig, antog det som et Guds Kald. Ellers har han havt adskillige andre Vokationer til fornemme Stæder, saasom til Nordhausen Aar 1594. Udi det Grevskab Schwartsburg at være Superintendent Aar 1597. Til Halberstadt Aar 1605. Til Grønningen Aar 1607. Til Weissenfels ligeledes at være Superintendent Aar 1609. Item til Magdeburg at være Domprædiker, og til Hamburg. Men han har med tilbørlig Beskedenhed afslaaet dem alle sammen, og saaledes har han gjerne villet blive paa de Steder, som han var kommen til, og nødig villet forandre sig, naar ikke vigtige og uomgjængelige Aarsager tvang ham dertil. Imidlertid, hvad for Menigheder han ved Guds Tilskikkelse har været hos, har han allevegne efterladt sig denne udødelige Berømmelse, at han med særdeles Flid, Troskab, Omhyggelighed, Forsigtighed, Visdom og god Orden har ført sit hellige Embede, saa at han baade har holdt paa den rene og uforfalskede Lærdom, saa og været Exempel paa en retskaffen, Gud behagelig og opbyggelig Christenomgjængelse. Dog har han ikke været fornøiet med, at han paa det flittigste har kunnet opbygge sine anbetroede Menigheder med at prædike, efter de ham af Gud forlente store Gaver, men han har og stræbt at tjene andre med sine Skrifter, og derfor har forfærdiget en Forklaring over Psalmerne, en Postil, 4 Bøger om den sande Christendom, Paradisets Urtegaard og flere andre Skrifter, som ere saa opbyggelige og aandrige, at de hidindtil af mange, saavel Lærde som Ulærde blive brugte og læste med Begjærlighed og stor Nytte.

Hans Sygdom og Legemssvaghed angaaende, haver han den hele Vinter og Foraaret for hans salige Endeligt fornummet stor Mathed, og derhos ikke vel kunnet sove; dog har han alligevel altid selv forrettet sit Embede, nogle faa Dage undtagen. Men den 3die Mai er han først bleven sengeliggende, paa hvilken Dag han har holdt sin sidste Prædiken, og det af den 126 Psalme; naar Herren omvender Zions Fængsel, skulle vi være som drømmende. Og der han var kommen af Kirken, sagde han til sin Hustru: Nu har jeg gjort min Ligprædiken. Men hvad det har været for en Sygdom, er den gode Gud bekjendt. Saa vidt et Menneske kan domme, har det i Begyndelsen ladet sig anse, som en Flod havde sat sig i hans Hals, og omendskjønt det dermed er siden bleven noget bedre, saa at han bedre har kunnet tale, er dog Lungen derved bleven beskadiget, saa at han derudover ikkun besværlig har kunnet drage sin Aande, og har desforuden en hidsig Feber slaaet sig til, saaat han stedse har havt en stærk Hede at drages med, hvorudover han i en ganske kort Tid rent mistede sine Kræfter. Efterdi han da vel fornam, hvor nær det lakkede mod Enden med ham, har han den 9de Mai Klokken 6 om Morgenen ladet hente sin Skriftefader, Hr. Wilhelm Storch, til sig og af ham begjæret at delagtiggjøres i den hellige Nadvere; derpaa har han strax ladet sig hjælpe op af Sengen og sætte paa en Stol, hvor han med Andagt gjorde sit Skriftemaal, begjærede den hellige Aflosning, og efterat den var ham tilsagt, annammede det høiværdige Alterens Sakramente i sine Herrer Kollegaers og andre Godtfolks Overværelse. Efterdi han og bestandig blev

jo længere jo mere skrøbelig og affældig, har forbemeldte hans Skriftefader tiltalt ham med de fornemste Trøstesprog af den hellige Skrift, hvilke han allesammen ei alene hørte paa med Andagt, men endog mestendels selv sagde Slutningen af. Og da samme hans Skriftefader engang iblandt andet sagde disse Ord til ham: Jeg tvivler ikke paa, at ligesom han endnu aldrig hidindtil har været hengiven til nogen Vildfarelse, som strider mod Guds Ord, men alle Tider (eftersom hans Testamente formelder) er bleven fast og bestandig ved det rene, klare, pure Gudsord, ved Propheternes og Apostlernes Skrifter, og den første uforandrede Augsburgske Confession og Formula Concordiæ, og alvorligen af inderste Hjerte hadet og forkastet alle modstridige Lærdomme, han jo da og ligeledes (efter samme hans Testamentes Ord) vil, endog uden nogen min Paamindelse, forblive ved den samme Tro og Lærdom lige indtil sin sidste Ende, da har han dertil svaret: Ja! og det samme nogle Gange gjentaget. Selv har han ogsaa med mange Sprog og Bønner befalet sig den gode Gud i Vold, og den samme Aften, som han døde, bad han blandt andet saaledes af den 143 Psalme: Herre, gak ikke i Doms med din Tjener, hvorpaa der blev svaret ham: der stod i Joh. 5, at hvo, som hørte Christi Ord og troede den, som ham udsendte, havde et evigt Liv og kom ikke til Dommen. Derpaa er han strax falden lidt i Søvn, og da han vaagnede op igjen, slog han sine Øine op og sagde de Ord af Joh. I. C.: Vidimus gloriam ejus, gloriam qvasi unigeniti a Patre, plenus gratia & veritate. Vi saa hans Herlighed, ja en Herlighed som en Enbaarens af Faderen, fuld af Naade og Sandhed. Og som hans Hustru spurgte ham ad, naar han havde seet denne Herlighed, svarede han: nu saa jeg den; eia! hvilken en Herlighed er det, som intet Øie har seet, intet Øre hørt, og ei er kommen i noget Menneskes Hjerte; denne Herlighed har jeg seet. Hvoraf det da er klart nok, med hvor stor Kraft den Hellig-Aand har boet i hans Hjerte, og derudi opvakt idel Trøst, Fred og Glæde. Den samme Aften, efterat Klokken var slaaet 8, spurgte han, hvad den slog? da den slog 9, spurgte han atter derom, og da man svarede ham: den slog 9, sagde han strax derefter: Nu har jeg overvundet. Dette har været hans sidste Ord; thi derefter har han ligget stille hen indtil Klokken halv 12, da han sødt og salig er hensovet, den 11te Mai Aar 1621, (paa hvilken Dag der og just indfaldt en mærkelig Solformørkelse), i hans Alders 66de Aar, i det 38te Aar af hans Prædikeembede og Ægteskab, hvilket han vel havde levet hen med sin Hustru uden Børn, men dog christelig og fredsommelig. Derfor er han den 15de ejusdem i Sognekirken i Zelle bleven med christelige og herlige Ceremonier stedet til Jorden, vor fælles Moder, ligesom Hans fyrstelige Durchlauchtighed til Lyneborg beærede hans Ligbegjængelse med sin høie Nærværelse, idet han til et Bevis paa den fyrstelige Naade, som han havde baaret for denne dyrebare Lærer i levende Live, i egen høie Person fulgte hans Lig til sit Hvilested. Ved Graven i forbemeldte Sognekirke i Zelle er ham til Ære og Minde hans Billedstøtte opreist i fuldkommen Statur og Legemsstørrelse. Dette er da saa kortelig Beretning om denne høitoplyste Mands Herkomst, christelige Levnet og salige Død; han som alt nu er med sin Sjæl i den evige Herligheds Rige, hvor Lærerne skinne som den udstrakte Befæstnings Skin, og de, som have retfærdiggjort mange, som Stjernerne, evindelig og altid. Imidlertid bliver hans Ihukommelse tilbage hos os i Velsignelse, og vi ønskede, at den Allerhøieste vil bevare hans Ben i Jorden, og lade dem der hvile sødelig indtil vor Herres Jesu Christi store Aabenbarelses Dag, da han vil forene dem igjen med Sjælen, og føre dem ind til den evige Glæde. Gud give enhver af os, naar vor Time kommer, en salig Henfart efter ham, paa det vi alle maa komme derhen, hvor han er, for Christi Skyld. Amen.

Begge Johan Arndts Testamenter, som her meldes om i hans Levnetsløb, føies hertil, saavidt hans Troesbekjendelse i dem indeholdes.

Det første Testamente.

I den hellige, høilovede Treenigheds, Gud Faders, Gud Søns og Gud den Hellig-Aands Navn. Amen. Efterdi Johannes Arndt, Sognepræst til St. Andræ Kirke i Eisleben, har alvorlig hos mig selv betragtet, at jeg er et dødeligt Menneske og skal ogsaa gaa al Verdens Vei, og at Døden ikke tøver, men sniger sig bag paa alle Mennesker, ja som oftest hastelig og pludselig overfalder os arme Mennesker, saa at vort Liv bliver affkaaret som en Vævskytte, saasom Kong Ezechias klager, Es. 38, saa har jeg itide villet være betænkt paa at bestikke mit Hus, paa det at jeg siden engang kan dø vel med Fred og med et ubekymret Sind for disse timelige Ting.

Og efterdi det henhører til en rolig og stille Affked fra denne bedrøvelige Verden at forordne sin sidste Villie, saasom Propheten Esaias siger Cap. 38 til Kong Ezechias: Saa sagde Herren: bestik dit Hus, thi du skal dø; altsaa har jeg itide, førend jeg blev overfalden af Legemssvaghed, villet, imens jeg er ved Sundhed, sund Fornuft og fuld Forstand, holde mig dette efterrettelig, og ei alene bestikke min sidste Villie, men og med egen Haand opsætte og optegne, saavelsom og med mit sædvanlige Signet stadfæste den.

Efterat jeg da er en Guds Ords og Kristi Kirkes Tjener og af den fordum durchlauchtige, høibaarne Fyrste og Herre, Hr. Jocum Ernst, Fyrste og Herre til Anhalt, høilovlige Ihukommelse, er Aar 1583 bleven kaldet til Prædikeembedet og ordineret til Bernborg i det Fyrstendømme Anhalt den 30te October i samme Aar, saa bevidner og bekjender jeg hermed for Gud, at jeg alle Tider, paa alle de Steder og i alle Menigheder, som jeg Uværdige har tjent, saasom i mit kjære Fædreneland, det Fyrstendømme Anhalt, først til Ballenstedt og Baderborn i 7 Aar, derefter 9 Aar til St. Nicolai Kirke i Nystad i Qvedlingborg, siden til St. Martini i Brunsvig i halvtiende Aar, nu tilsammen 27 Aar har jeg drevet mit Prædikeembede rent og purt efter det hellige Guds Ords Rettesnor, Propheternes og Apostlernes Skrifter, saavelsom og efter den uforandrede Augsburgske Confession og Formula Concordiæ, hvorom formeldte Menigheder klarligen kan vidne med mig, og har alt derom givet mig deres skriftlige Bevis og Attester. Derfor bekjender og vidner jeg hermed endnu engang for Gud, min himmelske Fader, for min Forløser og Saliggjører, Jesu Christo, for Gud den Hellig-Aand, min eneste og sande Trøster, for den hellige christelige Menighed og for alle hellige Engle, at jeg aldrig har været en eneste Vildfarelse hengiven, som er imod Guds Ord, jeg har endog med mit fulde Vidende og velberaadt Hu altid bekjendt mig til den første uforandrede Augsburgske Confession og Formula Concordiæ, vil endnu bestandig bekjende mig dertil, og er aldrig findet at antage og forplante en anden Lærdom, men ved Guds Naade lige indtil mit salige Endeligt bestandig at holde fast ved det rene, klare og uforfalskede Guds Ord, Propheternes og Apostlernes Skrifter og ved den Augsburgske Confessions symbolske Bøger. Thi jeg ved og har erfaret det i mangt et Kors, i mange Fristelser og Forfølgelser, at min forbemeldte Bekjendelse er den rene, pure, usvigelige Sandhed, og jeg beder den høitrofaste Gud, min kjære Fader i Himmelen, og min Forløser, Jesum Christum, at han i den Hellig-Aands Kraft vil naadelig opholde mig i denne Lærdom, Tro, Erkjendelse og Bekjendelse indtil mit sidste

Aandedræt. Og herpaa befaler jeg i en sand Tro og bestandigt Haab, min Sjæl i Jesu Christi, min allerkjæreste og trofaste Frelsers, Forløsers og Saliggjørers Haand, og beder ham hjertelig og ydmygelig, at han for sin hellige, høie Fortjenestes Skyld vil være mig naadig, af Naade forlade mig alle mine Synder og aldrig mere tænke paa dem, naadelig forlene mig en salig Afsked og Henfart i Fred fra denne Jammerdal og annamme mig i sit evige Herlighedsrige. Men mit Legeme forordner jeg hæderligen at lade begrave for mine efterladte Midler, i det utvivlagtige Haab, at min Forløser, Jesus Christus, som jeg ved der lever, vil paa den yderste Dag opvække det til den evige Glæde og Herlighed.

Actum Eisleben den 22de April 1610, som var den 2den Søndag efter Paaske.

Johan Arndt,
Præst til St. Andreaskirken sammesteds.

Det andet Testamente.

I den hellige, høilovede Trenigheds, Gud Faders, Gud Søns, og den Hellig-Aands Navn. Amen. Jeg Johan Arndt, Generalsuperintendent i Fyrstendømmet Lyneborg, haver betænkt og overveiet hos mig selv, efterdi jeg ved Guds besynderlige Naade og Barmhjertighed har opnaaet en temmelig høi Alder, og er, Gud ske Lov og Tak! indtraadt i mit 61 Aar fra den Dag at regne, da jeg blev født, som var 3die Juledag 1555, at min Levetid maa snart udløbe, og jeg saavelsom alle dødelige Mennesker gaa al Verdens Vei, derudover har jeg, imedens jeg endnu er ved god Sundhed og fuld Fornuft, med denne min egen Haandskrift, i det Aar og paa den Dag, som neden er meldt, villet optegne og opsætte min sidste Villie. Dette gjør jeg da herved med fuld Overbevisning og bestandig Villie, saaledes som følger, at hvad min Tro, Lærdom og Embede angaar, saa tænker jeg ved Guds Naade bestandig indtil mit salige Endeligt at blive ved det rene, uforfalskede, hellige Guds Ord, som i den hellige Bibel, Propheternes og Apostlernes Skrifter er forfattet og bleven det menneskelige Kjøn af Gud naadelig aabenbaret til dets evige Frelse og Salighed. Og efterdi mange Partier og Secter til denne Tid har indsneget sig, hvis Lærdom strider imod den hellige Skrift, hvoriblandt er Pavens, Jesuiternes, Calvini og Anabaptisternes Lærdom, saa vil jeg herved have den samme utrykkelig forkastet som en Lærdom, der strider imod Guds Ord, hvilket mine offentlig udgangne Skrifter, saasom min Postil, Psalmer og Katechismus nokſom og overflødigt bevidne. Ved denne Erkjendelse og Bekjendelse tænker jeg ved Guds Naade at forblive fast indtil min sidste salige Time. Jeg takker Gud, min himmelske Fader, for hans Naade, faderlige Kjærlighed og guddommelige Erkjendelse; jeg takker ogsaa Guds Søn for hans dyre Forløsning, Fyldestgjørelse og Betaling for mine Synder, ligeledes takker jeg Gud den Hellig-Aand for hans Helliggjørelse, Oplysning, evige og levende Trøst, for alle de Velgjerninger, som den høi-trofaste Gud paa Legem og Sjæl har naadig og faderlig bevist mig fra min Moders Liv og Barnsben af. Jeg befaler derhos min Sjæl i min Forløsers, Jesu Christi, naadige, almægtige Hænder og mit ringe og usle Legeme til Jorden, at begraves christeligen og hæderligen i Stadskirken her i Zell, til en sagte Hvile og glædefuld Opstandelse paa vor Herres Jesu Christi store og herlige Aabenbarelses Dag og til en himmelske Forklarelse til det evige Liv. Amen.

Actum Zell den 29de Januar, som var Søndag Septuagesimæ, Aar 1616.

Johan Arndt.

Johan Arndts Fortale

til den første Bog om den sande Christendom.

Hvor saare skjændeligt det hellige Evangelium, christelige og kjære Læsere, i denne sidste Verdens Tid misbruges, det vidner nokſom deres ugudelige og ubodfærdige Levnet, som vel med Munden rose sig af Christo og hans Ord, og føre dog et ganske uchristeligt Levnet, ligesom de ikke levede i Christenheden, men i det blinde Hedenskab. Saadant ugudeligt Væsen har givet mig Aarsag til at skrive dette lille Skrift, og kommet mig til at vise deri de Enfoldige, hvori den sande Christendom bestaar, nemlig i den sande, levende og kraftige Troesbevisning, udi en retskaffen og sand Gudfrygtighed og Retfærdigheds Frugter; efterdi vi derfor ere nævnte efter Christi Navn, at vi ikke alene skulle tro paa Christum, men ogsaa leve i Christo, og lade Christus igjen leve i os, desligste og for at vise, at den sande Bodfærdighed maa komme af inderste Hjertens Grund, at Hjerte, Sind og Gemyt maa forandres, paa det vi kunne blive Christo og hans hellige Evangelio ligedannede, og hvorledes vi ved Guds Ord daglig maa fornyes til nye Kreature. Thi ligesom enhver Sæd giver Frugt af sig efter sin Art, saa maa og Guds Ord daglig bære nye, aandelige Frugter i os; og dersom vi ere blevne nye Kreature ved Troen, da maa vi og leve i den nye Fødsel. Kortelig vi skal vise, hvorledes Adam skal dødes og dræbes i os, og Christus derimod leve, efterdi det er ikke nok at vide Guds Ord, men man skal og føre det samme i Brug og Værk ved en levende og kraftig Øvelse.

Mange mene, at Theologien eller Kundskaben udi Skrifterne skal ikkun være en blot Videnskab og Ordkonst, alligevel den i Sandhed maa være en levende Forfarenhed og Øvelse. Enhver studerer nuomstunder, hvorledes han kan blive høi og beromt i Verden, men Faa vil lære at blive fromme. Hvermand søger hen til høilærde Mænd, af hvilke de kan lære Konster, Sprog og verdslig Visdom; men af vor eneste og rette Doctor og Lærer, Jesu Christo, vil Ingen lære Sagtmodighed og hjertelig Ydmyghed, alligevel at Christi hellige Levnet og Exempel bør dog være vor Levnets Regel og Rettesnor, ja den høieste Visdom og Konst, at vi billig derom maa sige:

Alt, hvad vi ønske og begjære,
Os Christi Levnet nok kan lære.

Enhver vil gjerne være Christi Tjener, men Christi Efterfølger vil Ingen være. Christus siger selv udi Joh. 12 26: Vil nogen tjene mig, da skal han følge mig. Derfor maa en ret Christi Tjener og Elsker ogsaa være Christi Efterfølger. Hvo, som elsker Christum, han elsker og hans hellige Levnet og Exempel, hans Ydmyghed, hans Sagtmodighed, hans Taalmodighed, hans Kors, ja hans Spot og Foragt, omendskjønt det er for Kjødet kjedsommeligt og ukjært. Omendskjøndt vi i denne vor Skrøbelighed ikke fuldkommen kan efterfølge Christi hellige og ædle Levnet,

(hvilket jeg heller ikke mener med dette mit Skrift), saa skal vi dog hjertelig elske det og længes derefter; thi saa leve vi i Christo og Christus i os, som Johannes derfor siger: Hvo, som siger, at han bliver i ham, han er skyldig til saaledes at omgaaes, ligesom han omgikkes, 1 Joh. 2, 6.

Nuomstunder ere Verdens Børn saa sindede, at de gjerne ville vide alting, men det, som er bedre end at vide alting, som er at elske Christum, det vil ingen lære. Men Ingen kan ret elske Christum, uden han ogsaa efterfølger hans hellige Levnet og Exempel. Mange, ja de fleste i denne Verden, skamme sig ved Christi hellige Exempel, nemlig ved hans Ydmyghed og Fornedrelse; men det er at blues og skamme sig ved Christum selv, hvorom Herren siger Mark. 8, 38: Hvo, som skammer sig ved mig og mine Ord, iblandt denne horagtige og syndige Slægt, ved den skal og Menneskens Søn skamme sig, naar han kommer i sin Faders Herlighed. De Christne ville nu have en herlig, prægtig og rig Christum, eller en Christum, som er ligeskikket efter denne Verden; men den fattige, sagtmodige, ydmyge, foragtede og nedrige Christum vil ingen have eller kjende, ei heller efterfølge. Derfor vil han og engang sige til dem: Jeg kjender eder ikke; I vilde ikke kjende mig i min Ydmyghed, derfor kjender jeg eder ikke heller i eders Hoffærdighed.

Og dette ugudelige Levnet og syndige Væsen er ikke alene tvertimod Christum og den sande Christendom, men det forøger daglig Guds Vrede og Straf saa saare, at Gud maa udruste alle Kreature til Hevn imod os. Himmel og Jord, Ild og Vand maa stride imod os, ja den ganske Natur ængstes derover, og vil ligesom briste. Derfor maa her komme elendige Tider, Krig, Hunger og Pestilendse. Ja, de sidste Plager indtrænge sig saa vældigen og med slig Magt, at man fast for intet Kreatur mere kan blive tryg og sikker. Til ligesom de grueligste Plager overfaldt Ægypterne, der Israels Børns Forløsning og Udgang af Ægypten tilstundede, saa vil og, naar Guds Børns endelige Forløsning tilstunder, allehaande græsselige, forfærdelige og uhørlige Plager overfalde de Ugudelige og Ubodfærdige. Derfor er det høi Tid at omvende sig og begynde et andet Levnet, at omvende sig fra Verden til Christum, at tro paa ham rettelig, og i ham leve christelig, paa det vi maa være trygge under den høiestes Beskjærmelse og under den Almægtiges Skygge, hvortil Herren ogsaa formaner os, naar han siger: Derfor vaager og beder i al beleilig Tid, at I kunne være værdige til at undfly alle disse Ting, som ske skal. Luk. 21, 36. Og derom vidner og den 112 Psalme, naar den siger i V. 6: En Retfærdig skal ikke frygte for en ond Tidende; hans Hjerte er fast, han forlader sig paa Herren.

Disse Bøger kan, kjære Læser, hertil give dig Anledning, og vise Dig, hvorledes Du ikke alene ste ved Troen paa Christum skal erlange og bekomme Syndernes Forladelse, men ogsaa hvorledes Du kan rettelig bruge Guds Naade til et helligt Levnet, og med en christelig Omgjængelse bepryde og bevise din Tro. Thi den sande Christendom bestaar ikke i Ord eller i et udvortes Skin, men i en levende Tro, af hvilken allehaande christelige Dyder og gode Frugter fremkomme, som af Christo selv; thi efterdi Troen er for Menneskens Øine skjult og usynlig, da maa den bevises af sine Frugter; thi Troen faar af Christo alt Godt, baade Retfærdighed og Salighed. Og det gjør ogsaa den rette Tro, den ter sig kraftig i alle christelige Dyder.

Naar den bestandig forventer det Gode, som er tilsagt og forjettet, saa oprinder der af Troen Haabet; thi hvad er Haabet andet, end en fast og bestandig Troens Forventelse efter det Gode, som Gud haver tilsagt. Naar Troen meddeler sin Næste af det Gode, den har bekommet, saa vises deraf Kjærlighed. Og naar den bestaar sig i Korsets Prøver og hengiver sig ganske under Guds faderlige Villie, da fremvoxer deraf Taalmodighed. Naar den i Korset udøser sit

Hjerte for Herren, paakalder og takker Ham for beviste Velgjerninger, da voxer deraf Bønnen. Naar den sammenligner Guds Magt med sin egen Elendighed og boier og ydmyger sig under Guds Almægtighed, da avles deraf Ydmyghed. Naar den frygter for at miste Guds Naade, eller som Paulus taler, forarbeider sin Salighed med Frygt og Bævelse, da fødes og avles deraf Gudfrygtighed.

Saa ser Du da, at alle christelige Dyder avles af Troen, og deraf voxe og oprinde. De kan og ikke skilles fra Troen, som er deres Rod, Opkomst og Udspring, skulde de ellers være levende, sande og christelige Dyder, der ere oprundne og opkomne af Gud, af Christo og af den Hellig-Aand.

Derfor kan der ingen Gud behagelig Gjerning være til, uden den sker af Troen til Christum. Thi hvorledes kan et sandt Haab, en ret Kjærlighed, en bestandig Taalmodighed, en hjertelig Bøn, en christelig Ydmyghed og en sønlig Gudsfrygt være uden Troen?

Baade Retfærdighed og alle Retfærdigheds Frygter maa alene af Christo, som er Salighedens Kilde, ved Troen forhverves og bekommes. Dog maa Du se Dig vel fore, at Du for ingen Del blander dine Gjerninger, dine begyndte Dyder, eller dit nye Levnets Gaver og Frugter ind udi din Retfærdiggjørelse for Gud; thi intet Menneskes Gjerning, Gave, Fortjeneste eller Dyd, i hvor herlig den og kunde være, gjælder for Gud i Retfærdiggjørelsen, men alene Jesu Christi høie og fuldkomne Fortjeneste og Værdskyld, som man sig med en fast Tro stadeligen skal tilegne, saasom der i det 5, 19, 34 og 41 Capitel i denne første Bog, og i de 3 første Capitler af den anden Bog nokſom er fremsat og udført. Derfor maa Du se Dig vel for, at du ikke blander Troens Retfærdighed iblandt hinanden, men gjør noie Forskjel mellem dem; thi det er Grundvolden til vor christelige Religion. Ikke destomindre skal Du dog lade din Omvendelse være et retskaffent Alvor, ellers har Du ingen retskaffen Tro, hvilken daglig renser, forandrer og forbedrer Hjertet. Du skal og vide, at Evangeli Trøst kan ikke fatte eller hænge ved Dig, dersom ikke en retskaffen og sand Ruelse og Bedrøvelse efter Gud, hvorved Hjertet knuses og sønderslaaes, gaar i Forveien; thi Herren siger, Matth. 5 og 11: Salige ere de aandelige Fattige, og Evanlium prædikes for de Fattige. Og hvorledes kan Troen gjøre Hjertet med sin Trøst levende, naar det ikke tilforn formedelst en alvorlig Anger og Ruelse og Syndens sande Kundskab er dødet? Derfor maa Du ikke tænke, at Omvendelsen gaar saa let og løselig af, som man almindeligen indbilder sig. Betænk, hvilke alvorlige og skarpe Ord Apostelen Paulus bruger, der han byder, at døde Kjødet, at korsfæste det med sine Lyster og Begjæringer, at opofre sit Legeme, at være Verden korsfæstet. Sligt gaar i Sandhed ikke af med Kjødets Kræsenhed, og idet man vil kjæle og smigre for sig selv.

Betænk ogsaa, at de hellige Propheter ikke afmale os en saadan Omvendelse, som er sød og liflig for Kjødet, naar de udkræve et sønderknuset og sønderslaaet Hjerte, og en sønderslidt Aand, sigende: Sønderriver eders Hjerter, hyler, klager og græder. Hvor finder man nu saadan Omvendelse? Den Herre Christus kalder det at hade og fornegte sig selv, og forsage alt det, man haver, saafremt man ellers vil være hans Discipel, hvilket jo ikke gaar af med Skjemt eller Kaadhed eller Latter, som og de syv Poenitentse-Psalmer udvise, der er et levende Exempel og Billede paa alt dette. Skriften er fuld af saadan Guds Nidkjærhed, som fordrer og kræver Omvendelse med dens værdige Frugter, under den evige Salighedes Fortabelse.

Efter saadan Kamp kan og Evangeli Trøst først vise sin rette naturlige Kraft. Og begge Dele maa Guds Aand formedelst Ordet virke og forarbeide i os.

Om saadan alvorlig sand og inderlig Hjertens Omvendelse og dens Frugter handler dette mit lille Skrift, og

om den sande Troes Øvelse, saavelsom hvorledes en Christen skal gjøre alting i Kjærlighed; thi hvad som sker af Kjærligsed, sker og af Troen. Men eftersom her i dette samme mit Skrift stundom findes nogle Maader at tale paa, efter Taulers, Kampes og andre Kirkelæreres Maner, som kunde synes at tillægge og tilskrive de menneskelige Kræfter, Formue og Gjerninger alt formeget, da, som min Mening aldeles ikke er at tillægge og tilskrive de menneskelige Kræfter udi Salighedens Sag noget, men heller ganske stride derimod, saa vil jeg den christelige Læser kjærligen have ombedet, at han slige Talemaader vil efter det andet, som ellers klarlig i dette Skrift er lært, forstaa og udtolke, og altid se til dette Skrifts Maal og Øiemærke, saa skal han befinde, at dette Skrift fornemmelig er didhen rettet, at vi maa kjende Arvesyndens medfødte Vederstyggelighed, lære at betragte vor yderste Jammer og Elendighed, forsage os selv og aldeles intet lide paa os selv, eller paa vore egne Kræfter, Evner eller Formue, men fratage os selv alting, og takke Christo for alting, paadet han maa alene leve i os, være alting i os, virke og udrette alting i os, eftersom han er vor Omvendelses og Saligheds baade Begyndelse, Fremgang og Ende, som saadant tydeligt og vidtløftigt paa mange Steder i dette Skrift er forklaret og udført, hvormed baade Papisternes saavelsom og Synderegisternes og Majoristernes vildfarende Lærdom derom udtrykkelig gjendrives, forskydes og forkastes. Saa er og den Artikel om Troens Retfærdiggjørelse, besynderlig i den anden Bog, saa skjærpet og saa høi dreven, som allermest muligt var. Dog at al Misforstand maa være ophævet, har jeg de fornemste af slige vanskelige Talemaader i denne Tryk ændret og rettet og beder den trohjertige Læser, at han efter denne forandrede og rettede Tryk vil forstaa og dømme den frankfurtske og nogle faa brunsvigske Exemplarer. Jeg paastaar og vidner aabenbart hermed, at dette Skrift ligesom i alle andre Artikler og Punkter, saa og i denne Artikel om Menneskenes frie Villie og Retfærdiggjørelse for Gud, ikke anderledes vil have forstaaet, end efter de symbolske Kirkebøgers Forstand i vore Menigheder, hvilke symbolske Kirkebøger ere disse: Den uforandrede Augsburgske Bekjendelse, med dens Forsvarsskrift, de Schmalkaldiske Artikler, begge Luthers Katechismusser og Formula Concordiæ. Gud oplyse os alle med sin Hellig-Aand, og give os af sin Naade, at vi indtil vor Herres Jesu Christi Dag, som er nær for Døren, maa i Tro og Levnet være rene, ustraffede og opfyldte med Retfærdigheds Frugter, Gud til Ære og Lov. Amen.

Johan Arndt.

Kort Indhold af de fire første Bøger.

Den første, kaldet

Skriftens Bog,

viser, hvorledes Adam i en sand Christen dagligen skal dræbes og Christum igjen leve i ham, saa og hvorledes man daglig skal fornyes til Guds Billede og leve i den nye Fødsel.

Den anden, kaldet

Livets Bog, Christus,

viser, hvorledes Christi Manddoms Annammelse, Kjærlighed, Ydmyghed, Sagtmodighed, Taalmodighed, Pine, Kors, Forsmædelse og Død er vor Lægedom og Salighedskilde, vort Speil, Regel og Levnetsbog, saa og hvorledes en sand Christen skal formedelst Troen, Bønnen, Taalmodighed, Guds Ord og den himmelske Trøst overvinde Synden, Døden og Djævelen, Helvede, Verden, al Trængsel og Bedrøvelse, og det altsammen i Christo Jesu og ved hans Kraft, Styrke og Seier i os.

Den tredie, kaldet

Samvittighedens Bog,

handler om det indvortes Menneske og viser, hvorledes Gud har lagt det ypperste Liggendefæ, nemlig sit Rige, i Menneskets Hjerte, som et skjult og forborgent Liggendefæ i en Ager, og som et guddommeligt Lys i Sjælen, og hvorledes det samme skal søges og opvækkes.

Den fjerde, kaldet

Naturens Bog,

viser, hvorledes Verdens store Naturbog, det er: Kreaturerne vidner om Gud og leder os til hans sande Kundskab og Dyrkelse.

Istedetfor den femte Bog tilføies her 3 skjønne aandrige Traktater.

1. Om den sande Tro og et helligt Levnet.
2. Om den Troendes Forening med Christo, deres Hoved.
3. Om den hellige Trefoldighed, om Christi Person og Embede samt den Hellig-Aands Velgjerninger.

Endnu 3 andre, hvilke tilsammen maa kaldes den sjette Bog.

1. Den Lærdom om den sande Christendom igjentages og forsvares.
2. Syv Sendebreve, som angaa disse Bøger om den sande Christendom.
3. Betragtning over Taulers tyske Theologi.

Den første Bog

om

den sande Kristendom,

hvorledes Adam i en sand Christen hver Dag skal dødes og dræbes og Christus igjen i ham leve; desligste, hvorledes man daglig til Guds Billede skal fornyes og leve i den nye Fødsel.

Det første Capitel.

Hvad Guds Billede i Mennesket er.

§ 1. Guds Billedes Beskrivelse. § 2. Mennesket er et Billede paa den hellige Treenighed. § 3. Hvori Guds Billede bestaar. § 4. Guds Billedes rette Brug og Nytte. § 5. I Guds Billede skal intet sees uden Gud selv. § 6. Christus var Guds fuldkomne Billede. § 7. Guds Billede bevares i Ydmyghed. § 8. Den høieste Hvile bestaar i Forening med Gud.

Eph. 3, 23. 24. Fornyes i Eders Sinds Aand, og iføre det nye Menneske, som er skabt efter Gud i Retfærdighed og Sandheds Helligheds.

§ 1. Guds Billede i Mennesket er den menneskelige Sjæls, Forstands, Aands, Gemyts, Villies og alle indvortes og udvortes Legems og Sjælens Kræfters Ligedannelse efter Gud, den hellige Trefoldighed, og efter al den guddommelige Art, Dyder, Villie og Egenskaber. Thi saa lyder det om den hellige Trefoldigheds Beraadelse i 1 Moseb. 1, 26: Lader os gjøre et Menneske i vort Billede, efter vor Lignelse, som skal regjere over Fiskene i Havet, over Fuglene under Himmelen, over Fæet og over al Jorden.

§ 2. Heraf forstaaes, at den hellige Trefoldighed haver afbildet sig i Mennesket, paa det der i hans Sjæl, Forstand, Villie og Hjerte, ja i Menneskets ganske Levnet skulde lyse og skinne idel Guds Helligheds, Retfærdighed og Godhed, ligesom i de hellige Engle er idel Guds kjærlighed, Kraft og Renhed; deruti vilde Gud have sin Lyst og Velbehag som i sine Børn. Thi ligesom en Fader beskuer og glæder sig selv i sine Børn, saa haver og Gud havt sin Lyst i Menneskene, Ordsp. 8, 31: Thi omendskjønt Gud Herren havde sin Behagelighed i alle sine Gjerninger, saa havde han dog særdeles sin Lyst i Mennesket, efterdi hans Billede i høieste Uskyldighed og Klarhed lyste udi det. Derfor er der i den menneskelige Sjæl tre fornemme Kræfter skabte af Gud: Forstanden, Villien og Hukommelsen, og dem opholder og bevarer, helliger og oplyser den hellige Trefoldighed og smykker og pryder dem med sin Naades Virkninger og Gaver. Thi et Billede er det, hvori man ser en lig Form og Gestalt, og intet kan kaldes et Billede, uden det haver dets Lignelse, hvorefter det er afmalet og afbildet, som der i et Speil intet Billede kan sees, der jo undfanger en Lignelse eller Gestalt af en anden Ting, og jo klarere Speilet er, jo renere teer sig Billedet; ligesaa jo renere Menneskets Sjæl er, jo klarere, udtrykkeligere lyser i den Guds Billede.

§ 3. Til den Ende skabte Gud Mennesket rent, purt og ubesmittet med alle Legems og Sjæls Kræfter, at man skulde se Guds Billede i ham, dog ikke som en død Skygge i et Speil, men som et sandt livagtigt Billede og Lig-

nelse paa den usynlige Gud og hans over al Maade skjønne indvortes, skjulte Gestalt; det er, den guddommelige Visdoms Billede skulde skinbarligen kjendes i Menneskets Forstand, og hans Godheds, Langmodigheds, Sagtmodigheds, og Taalmodigheds Billede i Menneskets Sind og Gemyt; hans Kjærligheds og Barmhjertigheds Billede i Menneskets Hjertes Affecter, Guds Retfærdigheds, Helligheds og Renheds Billede i Menneskets Villie, Guds Venlighedes, Livsaligheds, Fromheds og Sandheds Billede i alle Menneskets Sagter og Ord, Guds Almægtigheds Billede i det meddelte Herredømme over al Jorden og alle Dyrs Frygt for Mennesket, og omsider den guddommelige Evigheds Billede i Menneskets Udødelighed.

§ 4. Deraf skulde Mennesket kjende Gud sin Skaber og sig selv; Skaberen saaledes, at han var alting, ja det eneste og høieste Væsen, og hvilke alle Ting have deres Oprindelse og Væsen, og at han var alting væsentlig, hvis Billede Mennesket var. Thi efterdi Mennesket er Guds Godheds Billede, da maa Gud vare væsentlig det høieste Gode og alt godt; han maa væsentlig være Kjærligheden, han maa væsentlig være Livet, han maa væsentlig være Helligheds. Hvorfor og al Ære, Lov, Pris, Herlighed, Magt og Kraft hører intet Kreatur, men alene Gud til, som er det altsammen selv væsentligt. Hvorudover der en, Matth. 19, 17, ansaa Herren for et blot og bart Menneske og spurgte ham: Gode Mester! hvad skal jeg gjøre, at jeg kan arve det evige Liv? da svarede Herren: hvorfor kalder du mig god? ingen er god uden Gud alene. Det er: Gud er alene væsentlig god og foruden ham og uden af ham kan intet med Sandhed være godt.

§ 5. Mennesket skal af Guds Billede saaledes kjende sig selv, at der skal være en Forskjel imellem Mennesket og Gud. Mennesket skal ikke være Gud selv, men Guds Billede, Lignelse, Afridsning og Kopi i hvilket alene Gud vilde lade sig se, saa at intet andet skulde i Mennesket leve, lyse, virke, ville, elske, tænke, tale og glæde sig end Gud selv. Thi dersom noget andet fornemmes i Mennesket, end det Gud selv virker og gjør, da kan Mennesket ikke være Guds Billede, men dets Billede, som i ham virker og sig i ham beteer. Saa ganske skal Mennesket være Gud hengiven og overleveret, hvilket er en blot lutter Guds Villies Fordragelse, at man lader Gud virke og raade i sig, og forsager sin egen Villie. Og det er at være Gud ganske hengiven, nemlig, naar Mennesket er et blot, purt, rent, helligt Redskab for Gud og hans hellige Villie og for alle Guds Virkninger, saa at Mennesket ikke maa gjøre sin egen Villie, men Guds Villie skal være hans Villie. Et Menneske skal ingen Kjærlighed have til sig selv, men Gud skal være hans Kjærlighed; ingen egen Ære søge, men Gud skal være hans Ære; han skal ingen Rigdom have, men Gud skal være hans Liggendefæ og Rigdom, saa alle Kreaturers og Verdens Kjærlighed udelukkes. Saa skulde intet være, leve og virke i ham uden Gud blot alene, og det er Menneskets høieste Uskyldighed, Renhed og Herlighed. Thi det er jo den høieste Uskyldighed, naar Menneskene ikke fuldkomme sin egen Villie, men lade Guds Villie virke og fuldkomme alting i sig; ja, det er den høieste Enfoldighed, som man ser i et enfoldigt Barn, i hvilket der er ingen egen Ære, og ingen Kjærlighed til sig selv.

§ 6. Saaledes skal Gud ganske besidde Mennesket indvortes og udvortes, som vi derpaa have Exempel i vor Herre Jesu Christo, hvilken er et fuldkommen Guds Billede, idet han ganske opofrede sin himmelske Fader sin Villie i allerhøieste Lydighed, Ydmyghed og Sagtmodighed, uden al egen Ære, uden al Egenkjærlighed, uden al Egennytte og egen Vinding, uden al egen Lyst og Glæde; han lod Gud i og ved ham virke alt det, han tænkte, talede,

og gjorde. I en Sum: hans Villie var Guds Villie og Velbehag, derfor raabte Gud af Himmelen: Denne er min elskelige Søn, i hvilken jeg haver Behagelighed, Matth. 3, 17. Saa er den gode Jesus Guds rette Billede, af hvilket intet andet lyser end det alene, som er Gud selv, nemlig idel Kjærlighed, Barmhjertighed, Langmodighed, Taalmodighed, Sagtmodighed, Mildhed, Hellighed, Trøst, Liv og Salighed. Saa vilde den usynlige Gud i Christo blive synlig og aabenbar, og i ham bete sig for Menneskene, omendskjønt han vel paa en langt høiere Vis og Maade er Guds Billede efter sin Guddom, da han er Gud selv, og Guds Væsens udtrykte Billede og hans Herligheds Glands, Ebr. 1, 3, hvorom vi paa dette Sted ikke ville tale, men alene derom, hvorledes han i sin hellige Manddom vandrede og levede.

§ 7. Saadan en hellig Uskyldighed haver og Guds Billede været i Adam, og det samme skulde han i sand Ydmyghed og Lydighed have kjendt og bevaret, betænkende, at han ikke selv var det høieste Gode, men et Billede efter det høieste Gode, som havde afbildet sig i ham. Men der han vilde være det selv, nemlig hvad Gud selv er, se! da faldt han i den allerforfærdeligste Synd. For det andet skulde Mennesket kjende sig selv saaledes, at han vidste, at ved dette Guds Billede var han bleven delagtig i den guddommelige, livsalige og søde Kjærlighed, Fryd, Fred, Ro, Styrke, Kraft, Lys, saa at Gud alene skulde være alting i Mennesket, alene leve og virke i ham. Og saa skulde ingen egen Ære, Egenkjærlighed, egen Berømmelse være i Mennesket, men Gud alene skulde være Menneskets Berømmelse og Ære og beholde Prisen alene. Thi enhver Ting holder sig til sin Lige, og ikke til den, som er det ulig. Man glæder sig ved sin Lige og har sin Lyst i den; saa vilde og Gud ganske udgyde sig i Mennesket med al sin Godhed; saadant et ganske meddelende Gode er Gud.

§ 8. For det tredie og sidste skulde Mennesket og af Guds Billede kjende sig saaledes, at han vidste, han derved var forenet med Gud, og at Menneskenes høieste Ro, Fred, Fryd, Liv og Salighed bestod i den Forening. Ligesom tvertimod Menneskenes Uro og Ulykksalighed af intet andet kan komme, end deraf, at Mennesket træder fra Guds Billede, afvender sig fra Gud, og mister saa det høieste og evige Gode.

Bøn.

Hellige, evige Gud og Fader! jeg priser dig for din store Godhed, at du har kaldet Mennesket, da det var intet, at det skulde være, ja at det skulde være dit guddommelige Billede lig! O, hvor stor var Menneskets Herlighed og Salighed, at det fuldkommelig kjendte dig og Naturen, og derover alene havde sin Lyst til dig, sin meste Forlængsel efter dig og en Villie med dig, vidste intet af Synd, den Nød, Elendighed og Død, som kommer deraf; da det, som et Barn i sin Faders Hus havde alt det, det behøvede, uden Sorg, fra dig og din Haand, og alt, hvad som lever paa Jorden under sin Regjering! Derimod, hvor stor er nu det naturlige Menneskes Elendighed og Usalighed, idet det søger sin Fornøielse i det, som er Intet, sin Frelse i det, som er fordærveligt, og sit Liv i Døden. Ak, min Gud! tillad ei, at Djævelen gjør dit Værk aldeles til Intet. Opret i mig igjen dit fortabte Billede; oplys min Forstand, at jeg ret kan kjende dig, og at jeg ikke som en Træl tjener Jorden, som du har sat mig til en Herre over, men kan i Guds Børns Frihed bruge Kreaturenes Tjeneste dertil, at de kan føre mig til dig, at jeg ikke udvælger, hvad jeg eller mit Kjød og Blod vil, men hvad du vil, har min Lyst og Glæde i dig og dine Bud, sørger ikke under din naadige Regjering, men kaster alt mit Anliggende paa dig. Lad mig her i denne Tid begynde at bære den himmelske Adams Billede, indtil jeg endeligen skal beskue dig, naar jeg opvaag-

ner efter dit Billede, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det andet Capitel.

Hvad Adams Fald er.

§ 1. Faldets Beskrivelse. § 2. Man maa ei dømme ringe om Faldet; thi Satans og Adams Synd har een Beskaffenhed. § 3. Den kan billig lignes ved et giftigt Træ, som bærer giftige Frugter. § 4. Forargelige Leiligheder opvækker den Uartighed hos Menneskene, som ellers er skjult og forborgen, og bestyrkes, naar blinde Ledere komme dertil. § 5. Man maa lære at kjende Arvesynden ret, som har skilt os ved det himmelske Billede og igjen gjort det, at vi bære et jordisk, ja fæist Billede. § 6. Advarsel herimod.

Rom 5, 19. Ligesom der ere blevne mange Syndere for eet Menneskes Ulydighed, saa blive og mange retfærdige formedelst den Enes Lydighed.

§ 1. Adams Fald er den Ulydighed mod Gud, hvormed Mennesket vendte sig fra Gud og til sig selv og berøvede Gud Æren, idet det selv vilde være Gud, hvorover det mistede det hellige Guds Billede, nemlig den fuldkomne Arve-Retfærdighed og Hellighed; det blev i Forstanden forblindet, i Vilien ulydig og gjenstridig mod Gud, i alle Hjertets Kræfter afvendt fra Gud og Guds Sind, hvilken Vederstyggelighed ved den kjødelige Fødsel paa alle Mennesker forplantes og arves, hvorved et Menneske er aandelig dødt og livløst, et Vredens og Fordømmelsens Barn, dersom det ikke ved Christum frelses derfra og forløses.

§ 2. Derfor skal du enfoldige Christen ikke agte Adams Fald for nogen slet og ringe Synd, ligesom det blot var en Æreblebid, men du skal vide, at det har været Adams Fald, at han selv har villet være Gud, og det samme var og Satans Fald, og det er den forstrækkeligste og afskyeligste Synd. Dette Fald er først skeet i Hjertet, derefter er det brudt ud og bleven aabenbaret formedelst Æreblebidet; det kan klarere forstaaes, naar det sammenlignes med Absalons Fald og Synd. 1) Var ei han en Konges Søn? 2) Det deiligste Menneske, og paa hvilken fra Hovedisse til Fodsaale ingen Lyde eller Feil var, 1 Sam. 14. 25. 3) Var ei han sin Fader en meget kjær Søn, som man af hans Fader Davids Graad kan slutte? 2 Sam. 18, 33. Dog vilde Absalon ikke lade sig nøie med denne Herlighed, men vilde selv være Konge og tilrøve sig den kongelige Ære. Da han nu fattede dette Forsæt i sit Hjerte, blev han sin Faders afsagte Fiende og tragtede ham efter Livet, 2 Sam. 15. Ligesaa var Adam: 1) Guds Søn. 2) Den deiligste blandt alle Kreature, saa at ingen Feil var hos ham paa Legeme eller Sjæl; han var og for det tredie Gud et kjært Barn; men da han nu ikke vilde være fornøiet med den Herlighed, men vilde være Gud selv, da blev han Guds Fiende, og havde det været muligt, da havde han gjort Gud til Intet, om han havde kunnet. Hvorledes kunde der nu være nogen grueligere og afskyeligere Synd til end denne? deraf følger denne Vederstyggelighed: først at Mennesket i sit Hjerte er bleven Satan lig; thi de have begge begaaet een Synd; og derpaa er Mennesket af Guds Billede bleven Satans Billede og hans Redskab, færdig og nem til al Satans Ondskab. Dernæst er Mennesket, istedetfor det tilforn havde det guddommelige, aandelige og himmelske Billede, bleven aldeles jordisk, kjødeligt, fæist og bæstagtigt. Thi først, paa det Satan kunde plante sit Djævlebillede i Mennesket, saa har han først ved sine listige, forgiftige, svigefulde Ord og Bedrageri saaet sin Slangesæd i Mennesket, som er egen Ære, Egenkjærlighed, Egenvillie, og selv at ville være Gud. Derfor kalder Skriften alle dem, som ere hensjunkne og druknede i egen Ære eller Egenkjærlighed, Ugleunger, Matth. 3, 7. Item Slangens Sæd, som har Djævelens Art i sig, 1 Mos. 3, 15. i de Ord: Jeg vil sætte Fiendskab imellem Slangens Sæd og Kvindens Sæd.

§ 3. Af denne Slangesæd kan nu intet andet fremvoxe, end idel saadanne onde Frugter, som kaldes Satans Billede, Belials Børn, saasom den Herre Christus kalder Jøderne Djævelens Børn, Joh. 8, 44. Thi ligesom et naturligt Sædekorn indeslutter i sig den ganske Væxts Art og Egenskab, dens Størrelse, Tykkelse, Længde og Bredde, dens Grene, Blade, Blomster og Frugter, saa man billig forundres derover, at der i et lidet Frø kan være skjult et saa stort Træ med saa utallig mange Frugter. Iligemaade er der i den forgiftige, onde Slangesæd, i Adams Ulydighed og Egenkjærlighed, som arves paa alle Efterkommere ved den kjødelige Fødsel, et saa forgiftigt Træ skjult og forborgent, med saa utallige onde Frugter, at Satans Billede med al ond Vanart og Ondskab sees i dem. Thi se kun til et lidet Barn, hvorledes den onde, medfødte Art præger sig i det fra Moders Liv af, særdeles Egenvillie og Ulydighed, som hos det lader sig tilsyne, medens det endnu ligger i Vuggen, gen, og naar det nu voxer noget til, frembryder mere og mere den medfødte Egenkjærlighed, egen Ære, egen Ros, egen Hevn, Løgn, Forargelse og Bagvaskelse. Ogsaa Hoffærdighed, Stolthed, Hovmodighed, Gudsbespottelse, Banden, Sværgen, onde Ønsker og Forbandelser, Svig og Falskhed, Guds og hans Ords Foragt, Gjenstridighed mod Forældre og Øvrighed. Saa fremkommer ogsaa Vrede, Trætte, Had, Avind, Fiendskab, Hevngjerrighed, Blodsudgydelse og alle Vederstyggeligheder.

§ 4. Isærdeleshed, naar de udvortes Forargelser og Leiligheder til at synde komme og slaa sig dertil, ved hvilke den gamle Adams og Kjødets Vanart i Mennesket opvækkes, udlokkes og opklækkes. Thi derved udflyder af det unge Hjerte Urenlighed, horagtige Phantasier, Skjørlevnets Tanker, ublu Tale, skjændige Fagter, Ord og Gjerninger, Lyst til Fylderi, Overflødighed i Mad, Drikke og Klædedragt, Letfærdighed, Løsagtighed, Fraadseri og Drukkenskab. Her yrer sig vel ogsaa Gjerrighed, Bedrageri, Aager, Uretfærdighed, Rænker, List, Underfundighed og Spidsfindighed. Kortelig: al Skam og Last, al Skjelmeri og Skalkhed paa saa mange og uhørlige Maader, at det staar ikke til at tælle eller fortælle alt, efter de Ord Jer. 17, 19.: Hvo kan begrunde Hjertet? Ja, det som er endnu forfærdeligere, naar kjætterske Lærere og forførende Aander komme dertil, saa fremkomme Gudsfornægtelse, Afguderi, Sandhedsforfølgelse, den Synd imod den Hellig-Aand, Troens Forfalskelse, Skriftens Forvendelse og al Vildfarelse paa det allerforskrækkeligste som siges kan. Se! alt dette er Slangesædens og det Djævlebilledets Frugter i Mennesket. Hvo havde vel i Begyndelsen tænkt, at saadan Overflødighed af alle Laster, at et saa fortvivlet, ondt Hjerte, en saadan gruelig Orm og Basilisk skulde ligget forborgen i et saa lidet og kleinligt Barn, dersom ikke Mennesket selv bevisте det ved sit Levnet og Vandel, og dersom ikke Guds egen Mund vidnede om Menneskenes onde Digten og Tragten fra Ungdommen af, 1 Mos. 6, 5. Cap. 8, 21. Er det ikke en ond Rod, hvoraf et saa forgiftigt Træ fremvoxer, hvoraf saadan en ond Slangesæd, saadan en Ogleunge, et saa hæsligt Billede fremkommer? Thi det voxer jo alt her indenfra udad og bliver mestendels ved den udvortes Forargelse opvakt og udlokket. Og derfor har den Herre Christus saa alvorligen forbudt al Forargelse, Matth. 18, 6., eftersom den Slangesæd, i hvilken saa megen skjændig og skadelig Last ligger skjult og hviler og omsider udspyes ligesom en forgiftig Hugorms Gift og Ædder, ligger i Børnene skjult og forborgen.

§ 5. Derfor, o Menneske, lær ret at forstaa dig paa, hvad Adams Fald og Arvesynden er, hvoraf det ganske menneskelige Kjøn er forkrænket, og at den Fordærvelse er ikke at udsige og udgrunde. Lær at kjende dig selv, hvad du ved Adams Fald er bleven,

og at du af Guds Billede er bleven Satans Billede, i hvilket alle Satans Vanarter, Egenskaber og Ondskaber ere indesluttede. Thi ligesom i Guds Billede alle Guds Arter, Egenskaber og Dyder vare indbegrebne, og ligesom Mennesket før Syndefaldet bar det himmelske Billede, det er, var ganske himmelsk, aandelig, guddommelig og Engle lig, saa bærer det nu efter Faldet det jordiske Billede, 1 Cor. 15, 49, det er indvortes bleven ganske jordisk, kjødelig og bæstisk. Thi se! er ikke din Vrede og Grumhed en Løveart? Er ikke din Avind og umættelig Gjerrighed en Hunde- og Ulveart? Er ikke din Urenlighed og Umaadelighed en Svineart? Ja, naar du ret vil randsage dig, da skal du finde i dig selv en ganske Verden fuld af onde Dyr, endogsaa i det eneste lille Lem Tungen, som Jakob siger Cap. 3, 6, en hel Pøl fuld af onde Orme, en Bolig fuld af urene Aander, et Rede fuldt af urene Fugle, som Es. 13, 21 og Aab. 18, 2 vidner, at ofte intet vildt Dyr er saa arrigt og grumt som et Menneske, ingen Hund saa nidsk og avindsfuld, ingen Ulv saa glubsk og graadig, ingen Ræv saa listig og spidsfindig, ingen Basilisk saa forgiftig og hevngjerrig, intet Svin saa svinsk og uterlig, for hvilken fæisk og bæstagtig Vanarts Skyld den Herre Christus kalder Herodes en Ræv, Luc. 13, 32, og de uterlige Hunde og Svin, hvilke man ikke skal give Helligdom og ei forelægge dem Perler, Matth. 16, 17.

§ 6. Naar nu Mennesket ikke bliver omvendt og fornyet i Christo fra saadan Vanart, men saaledes dør hen, da bliver han evindelig i en saadan hovmodig, stolt og hoffærdig Satans Art, en grum Løve, en avindsyg Hund, en glubende Ulv, en forgiftig Orm og Basilisk og kan aldrig blive kvit saadan Vederstyggelighed, men maa bære og beholde Satans Billede evindelig i det evige Mørke, til et Vidnesbyrd, at han ikke har levet i Christo, og ikke er bleven fornyet til Guds Billede som Johannes (i Aabenb. Cap. 21 og 22) taler derom: Der udenfor ere Hundene og Troldkarlene og Bolerne og Mandraberne og Afgudsdyrkerne og hver den, som elsker og gjør Løgn.

Bøn.

O, du store og forfærdelige Gud! til dig raaber jeg af det Dybe og klager for dig mit Hjertets jammerlige Tilstand. Du havde skabt mig til at være et Lys i Gud, men, nu har Mørket ved Satans List og min egen Forseelse skjult og omgivet min Forstand; jeg fornemmer ikke af mig selv, hvad som hører Guds Aand til; det er mig en Daarlighed, og jeg kan ikke fatte det, derfor er der ingen sand Gudsfrygt for mine Øine. Istedetfor, at jeg skulde elske og søge dig, som det høieste Gode, saa vender jeg Ryggen og ikke Ansigtet til dig. Ja, jeg er født af syndig Sæd, og min Moder har undfanget mig i Synd; saa er ogsaa mit Hjertes Digten og Tragten kun ond fra Ungdommen af. Jeg er et Vredens Barn, en ond, forvendt og affældig Slægt, som kun bestandig mere og mere afviger, og det, som er det elendigste, jeg kan ikke nokſom erkjende eller udgrunde min Elendighed. Alle min Sjels Kræfter ere fordærvede, jeg elsker Mørket mere end Lyset, og naar jeg vil gjøre det Gode, saa finder jeg i mig en Lov, at det Onde hænger ved mig. Jeg elendige Menneske, hvo vil frelse mig fra dette Dødens Legeme? Min Gud! jeg erkjender vel, at du, det allerreneste og allerhelligste Væsen, ikke kan have Samfund med en, der er saa slem og af saadan Vederstyggelighed; derfor rammer mig billigen al Nød, Jammer og Elendighed; ja, jeg maatte i Tid og Evighed være adskilt fra dig, sukke og forsmægte over mine Synder, dersom din Barmhjertighed ikke havde fundet et Middel til min Frelse; gode Gud! du som forbarmer dig over alle dine Gjerninger, lad dine Hænders Gjerninger ikke for-

gaa, løs Dødens Baand, hvori jeg er indsnøret, giv mig ret at kjende og fornemme min Elendighed, lad saadant virke i mig en hjertelig Ydmyghed og inderlig Forbarmelse og Medlidenhed over min Næste, en brændende Bøn for ham, en Mistvivl om mine egne Kræfter, en hjertelig Længsel efter din Naade og Hjælp. Befri mig ogsaa, min Gud, at denne onde og syndige Vanart ikke længer maa regjere i mit dødelige Legeme, til at tage mig fangen efter sine Lyster, men giv mig Kraft og Mod til at korsfæste mit Kjød med alle Lyster og Begjæringer, paa det at Syndens Legeme maa blive til Intet, og jeg fremdeles ikke skal tjene Synden, og endelig, før min Sjæl af dette Fængsel, hjælp mig aldeles af denne Død, paa det jeg maa leve og evindelig forkynde din Naade og Trofasthed, min Gud og min Salighed! ved Jesum Christum, vor Herre, Amen.

Det tredie Capitel.

Hvorledes Menneſket igjen fornyes i Christo til det evige Liv.

§ 1. Hvad Igjenfødelsen er, og hvad Godt den fører med sig. § 2. Hvormange Slags Fødsel der er. § 3. Hvorledes Igjenfødelsen virkes ved Guds Aand og Ord, som tvende kraftige Midler. § 4. Frugterne af den gamle og nye Fødsel. § 5. I Christo blive vi fornyede og aandelig levendegjorte ved Troen, hvoraf siden alle vore Gjerninger maa ske. § 6. Ydermere Beskrivelse paa Igjenfødelsen og dens Frugter. § 7. Christus er derfor død og opstanden, at vi skulle vandre i et nyt Levnet. § 8. Nytten af Christi Død.

Gal. 6, 15. I Christo Jesu gjælder hverken Omskjærelse eller Forhud noget, men et nyt Kreatur.

§ 1. Den nye Fødsel er Gud den Hellig-Aands Gjerning, hvorved et Menneske, af et Vredens og Fordømmelsens Barn, bliver et Naadens og Salighedens Barn, bliver af en Synder en Retfærdig, hvilket sker formedelst Troen, Ordet og Sakramenterne, hvorved og vort Hjerte, Sind, Gemyt, Forstand, Villie og Affekter i Christo Jesu og efter hans Lignelse fornyes til et nyt Kreatur, oplyses og helliggjøres; thi den nye Fødsel indbefatter tvende Hovedgjerninger i sig, nemlig Retfærdiggjørelsen og Helliggjørelsen eller Fornyelsen, hvilket kan sees af Epistelen til Titum i det 3 Cap. V. 5.

§ 2. En sand Christen har to Slags Fødseler, først den gamle, kjødelige, syndige, fordømte og forbandede Fødsel, som er af Adam, hvorved Slangesæden, Satans Billede og den jordiske og bæstiske Art i Menneſket forplantes, og dernæst den aandelige, hellige, salige og velsignede nye Fødsel eller Igjenfødelse, som er af Christo, hvorved Guds Sæd, Guds Billede og det himmelske efter Gud ligedannede Menneske forplantes paa en aandelig Vis og Maade. I enhver Christen er to Fødsellinier, den første, nemlig den kjødelige Adams Linie, af Naturen, og den anden, nemlig Christi aandelige Linie, af Naaden og Troen. Thi ligesom Adams gamle Fødsel er i os, saa maa og Christi nye Fødsel komme i os. Og det kaldes det gamle og det nye Menneske eller og Kreatur, den gamle og den nye Adam, det jordiske og det himmelske Billede, det gamle og det nye Jerusalem, Adam og Christus i os, det udvortes og det indvortes Menneske, Kjødet og Aanden.

§ 3. Men det er at mærke, hvorledes vi af Christo fødes paany. Ligesom den gamle Fødsel paa en kjødelig Vis og Maade forplantes i os af Adam, saa kommer ogsaa paa en aandelig Vis og Maade den nye Fødsel i os af Christo, og det sker formedelst Guds Ord. Guds Ord er Igjenfødelsens Sæd, 1 Pet. 1, 23. I ere gjenfødte, siger Peder, ikke af forgjængelig, men af uforgjængelig Sæd, som er af Guds levende Ord, som bliver evindelig. Og Jakob siger i sit første Capitel: Han fødte os formedelst Sandheds Ord, at vi skulle være den første Grøde af hans Kreaturer. Dette

Ord opvækker Troen, og Troen holder sig til dette Ord og fatter i Ordet Jesum Christum samt den Hellig-Aand, og ved den Hellig-Aands Kraft, Virkning og Forarbeidelse bliver Menneskets nyfødt, saa sker nu den nye Fødsel først ved Ordet og den Hellig-Aand, Joh. 3, 5. Og det kalder Herren at fødes af Aanden. For det Andet sker den ved Troen; thi 1 Joh. 5, 1 staar der: Hvo, som tror, at Jesus er Christus, han er født af Gud. For det tredie ved den hellige Daab; thi Christus siger i Joh. 3, 5.: Uden saa er, at nogen bliver født paany af Vand og Aand, da kan han ikke komme i Guds Rige; mærker herom efterfølgende Underretning.

§ 4. Fra Adam og af Adam har Menneskets arvet det høieste Onde, som er Synd, Forbandelse, Vrede, Død, Helvede, Djævel og Fordømmelse, men af Christo arver Menneskets ved Troen det høieste Gode, som er Retfærdighed, Naade, Velsignelse, Livet og den evige Salighed. Af Adam har Menneskets arvet en kjødelig Aand og den onde Aands Herredømme og Tyranni, men af Christo arver han den Hellig-Aand med hans Gaver og trøstefulde Regjering. Thi saadan Aand, som et Menneske har, saadan Fødsel, Art og Egenskab har han ogsaa. Derfor siger Christus (Luk. 5, 55.): I vide ikke, af hvilken Aand I ere. Af Adam har Menneskets ved den kjødelige Fødsel bekommet en hoffærdig, stolt og hovmodig Aand, vil han nu igjenfødes og fornyes, da maa han bekomme af Christo ved Troen, en ydmyg, nedrig, enfoldig og ny Aand. Af Adam har Menneskets arvet en vantroisk, gudsbespottende og utaknemmelig Aand, af Christo maa han ved Troen bekomme en troende, gudprisende og taknemmelig Aand. Af Adam har Menneskets faaet en ulydig, stiv og trodsig Aand, af Christo maa han ved Troen faa en lydig, mild og venlig Aand. Af Adam har Menneskets ved den syndige Fødsel arvet en vredagtig, fiendsk, hevngjerrig og morderisk Aand, af Christo maa han ved Troen arve en kjærlig, elskelig, sagtmodig og langmodig Aand. Af Adam fik Menneskets en gjerrig, ubarmhjertig, egennyttig, røversk og tyvagtig Aand, af Christo faar han ved Troen en barmhjertig, mild og hjælperig Aand. Af Adam arvede Menneskets en utugtig, uterlig, fræk, overdaadig og umaadelig Aand, af Christo en ren, kydsk, maadelig og sædelig Aand. Af Adam tilføres Menneskets en løgnagtig, falsk og bagtalersk Aand, af Christo en sanddru, opigtig og bestandig Aand. Af Adam har Menneskets en fægtig, jordisk og bæstisk Aand, af Christo erholde vi ved en sand Tro og inderlig Bøn en himmelsk og guddommelig Aand.

§ 5. Derfor maatte Christus blive Menneske og undfanges af den Hellig-Aand og dertilmed salves med den Hellig-Aand uden Maade, ja, derfor hvilede Herrens Aand, Visdoms, Forstands, Raads, Stærkheds, Kundskabs og Herrens Frygts Aand paa ham, som der meldes (Es. 12, 2.), paa det den menneskelige Natur i ham og ved ham skulde blive fornyet og vi i ham, af ham og ved ham skulle blive igjenfødte og nye Kreaturer, paa det vi af ham kunde arve Visdom og Forstands Aand istedetfor Daarskabens Aand, Kundskabs Aand istedetfor vor medfødte Blindhed, Gudsfrygts Aand istedetfor Gudsforagtelsens Aand, og i denne Forandring bestaar det nye Levnet og den nye Fødsels Frugter i os. Thi ligesom vi Alle vare aandelig døde i Adam og kunde intet andet gjøre end Dødens og Mørkhedens Gjerninger, saa maa vi igjen blive levende i Christo (1 Cor. 15, 22) til at gjøre Lysets Gjerninger. Og ligesom vi ved den kjødelige Fødsel have arvet Synden af Adam, saa maa vi tage, faa og annamme Retfærdighed af Christo ved Troen. Og ligesom Adams Hovmod, Gjerrighed, Vellyst og al Urenlighed er os medfødt ved Kjødet, saa maa vor Natur ved den Hellig-Aand fornyes, renses og helliggjøres, og al

Hovmod, Gjerrighed, Vellyst og Avind maa dø i os, ja, vi maa bekomme en ny Aand, et nyt Hjerte, Sind og Mod af Christo, ligesom vi fik det syndige Kjød af Adam. Og for denne nye Fødsels Skyld kaldes Christus vor evige Fader (Es. 9, 6.) og saaledes bliver vi af Christo fornyede til det evige Liv, af Christo gjenfødte og i Christo nye Kreaturer. Og alle vore Gjerninger, som skal behage Gud, de maa komme af den nye Fødsel, de maa oprinde af Christo, af den Hellig-Aand og af Troen.

§ 6. Saa leve vi den nye Fødsel og den nye Fødsel er i os, saa leve vi i Christo og Christus i os (Gal. 2, 20). Saa leve vi i Aanden og Christi Aand i os. Denne nye Fødsel og dens Frugter kalder Paulus (Eph. 14, 23) at fornyes i vort Sinds Aand, at afføre sig det gamle og iføre sig det nye Menneske (2 Cor. 3, 18). At forvandles til Guds Billede (Col. 3, 10). At fornyes til Erkjendelse efter hans rette Billede, som os skabte. (Item. Tit. 3, 5). Igjenfødelsen og Fornyelsen i den Hellig-Aand. Og hos Propheten Ezechiel (Cap. 11, 19) kaldes den, at det Stenhjerte borttages, og et Kjødhjerte igjengives. Saa udspringer og oprinder da derfor den nye Fødsel af Christi Mandomsannammelse. Thi eftersom Mennesket ved egen Ære, Vergjerrighed, Hovmodighed og Ulydighed var afvendt og affalden fra Gud, saa kunde dette Fald ikke bodes, bedres og forsones, uden ved Guds Søns allerdybeste Ydmyghed, Fornedrelse og Lydighed. Og ligesom nu Christus førte et saare ydmygt Levnet og Vandring iblandt Menneskene paa Jorden, saa maa han ogsaa dagligen leve i dig og daglig fornye Guds Billede i dig.

§ 7. Saa se nu til den allerkjæreste, ydmygste, sagtmodigste, lydigste og taalmodigste Christum, og lær af ham, som det staar udi Matth. 11, 29, det er, lev i ham. Se, hvorfor har han saaledes levet? sandelig til den Ende, at han skulde være dig et Exempel, Speil og Regel at leve efter. Han er os den rette Levnetsregel. Ikke Benedicti Regel, eller noget Menneskes Omgjængelse er vort Levnets Regel, men Christi Exempel, hvortil Apostlerne endrægteligen henvise os. Dernæst saa se og til hans bitre Pine, Død og Opstandelse; thi hvorfor har han lidt og gjennemgaaet alt saadant? hvorfor er han død og opstanden? er det ikke derfor, at du skulde med ham afdø Synden, og i, med og ved ham aandelig igjen opstaa og vandre i et nyt Levnet, som det staar Rom. 6, 4. Hvorom ydermere udi det 2 og 31 Cap. af denne første Bog. Derfor opvælder og udspringer vor nye Fødsel af Christi Lidelses, Døds og Opstandelses salige Kilde, og derfor siger Peder 1 Pet. 3: Vi ere gjenfødte til et levende Haab ved Christi Opstandelse. Derfor lægge og de hellige Apostler altid Christi hellige Lidelse til alle Christnes daglige Poenitentses og vor nye Lydigheds og hellige Levnets Grundvold, saasom Rom. 6, 3. Item 1 Pet. 1, 17. 18, hvor Peder siger: Haver eders Omgjængelse med Frygt, saa længe I vandre her, og vide, at I ere ikke forløste med forgjængeligt Sølv eller Guld men med Christi dyrebare Blod, som med et uskyldigt og ubesmittet Lams; han sætter derfor dette, at vi ere saa dyrt forløste, til en Aarsag, hvorfor vi skulle leve i en hellig Omgjængelse. Dette mener han ogsaa, naar han 1 Ep. 2, 25 atter siger: Christus opofrede vore Syndere paa sit Legeme paa Træet, paa det vi, døde fra Synden, skulle leve i Retfærdighed, formedelst hvis Saar vi ere blevne helbredede. Saa siger og den Herre Christus, Luk. 24, 47. Christus skulde lide og opstaa den tredie Dag og lade prædike i sit Navn Omvendelse og Syndernes Forladelse. Hvor vi høre, at Herren lader Prædike-Embedet og Omvendelsen, ligesom

tvende levende Strømme af hans Lidelses, Døds og Opstandelses Vældekilde, udrinde.

§ 8. Saa tilfører os da Christi Lidelse en dobbelt Nytte: først alle vore Synders Betaling og dernæst vor Fornyelse og Igjenfødelse ved Troen, og begge Dele høre til Menneskets Oprejsning. Thi det er Christi Lidelses Frugt og Kraft, at den ogsaa forarbeider i os Fornyelse og Helliggjørelse, 1 Cor. 1, 30. Og paa denne Maade fødes vi paany og bekomme den nye Fødsel af Christo i os; hvortil og den hellige Daabs Middel er forordnet, hvor vi døbes i Christi Død, at vi med Christo, ved hans Døds Kraft skulle afdø Synden og ved hans Opstandelses Kraft igjen opstaa fra Synden.

Bøn.

Barmhjertige, trofaste Gud; jeg takker dig af ganske Hjerte, at du efter din grundløse Kjærlighed har fundet et Middel til at hjælpe os saa dybt i Synden faldne Mennesker af vor Fordærvelse ved din enbaarne Søn Jesum Christum. Herre! din Godhed er saa stor, som Himlen er, og din Sandhed strækker sig saa vidt, som Skyerne gaa! O milderige Gud og Fader! lad nu alt det, som Satan og Synden i mig har fordærvet, blive ved Christum hjulpet tilrette igjen. Jeg er ved Synden falden i din Unaade; lad Christi Død være gyldig for mig til min Forsoning. Fordi jeg har fulgt Mørkhedens Fyrste, saa er og min Forstand formørket, og jeg er fremmedgjort fra det Liv, som er af Gud. Ak, lad mig blive aftoet, helliget og retfærdiggjort i den Herres Jesu Navn og ved vor Guds Aand. Satan har berøvet mig det deilige Guds Billede og med en vederstyggelig Syndeham gjort mig afskyelig for dig; men du har frelst mig ved Christum fra Mørkhedens Magt og sat mig over i den elskelige Sons Rige. Ak, lad mig ikke føre min Forløsers Navn alene i Munden; men giv mig ogsaa at blive forklaret efter hans Billede med en Klarhed efter den anden, som af Herrens Aand! Giv mig Naade at vende om og at blive et Barn, ja et nyt Kreatur, paa det det Gamle i mig maa ophøre, og jeg maa agte alt det, som er udenfor Christo, for idel Skarn, men findes i ham, i ham have Retfærdighed, Visdom, Helliggjørelse og Gjenlosning, i ham blive ganske fornyet ved hans Aand, i ham leve som et gjenfødt Kreatur, alene regjeres af hans Aand, være en Arving til din Naade her i Tiden og til din Herlighed i Evigheden, ved Jesum Christum vor Herre! Amen.

Det fjerde Capitel.

Hvad den sande Poenitentse er, og hvad det rette Christi Kors og Aag er.

§ 1. Den rette Bods Egenskab er, at det nye Menneske opkommer daglig mere og mere, men det gamle dødes og tilintetgjøres. § 2. Den sande Bod maa ske i Hjertet, forandre Hjertet, og lære Mennesket at forsage sig selv, Verden, ja sit eget Liv. § 3. Christi Aag er bittert for Kjødet, men gavnligt for Aanden og bestaar fornemmelig i det Indvortes. § 4. Uden Bodfærdighed kan Christus ei gavne os. § 5. Den udvortes Bodsfærdighed alene duer intet, men den, som sker af og i Hjertet, er den sande.

Gal. 5. 24. Men de, som høre Christum til, have korsfæstet deres Kjød med dets Lyster og Begjæringer.

§ 1. Poenitentse eller en sand Omvendelse er Gud den Hellig-Aands Gjerning, hvorved Mennesket af Loven kjender sin Synd og overveier Guds retfærdige Vrede imod Synden, sørger alvorligen derfor og hjerteligen fortryder den, men af det hellige Evangelium kjender Guds Naade og ved Troen paa Jesum Christum erholder Syndernes Forladelse i Christo. Og denne Poenitense og Bedring gjør det, at Kjødet og alle kjødelige Lyster og Hjertets onde Vanarter dødes og kors-

fæstes og Aanden levendegjøres, at Adam og al hans Vanart ved en sand Ruelse saa dør i os, at Christus formedelst Troen kan igjen leve, Gal. 2, 20; thi disse to Ting hænge tilsammen med hverandre. Paa Kjødets Dræbelse og Dødgjørelse følger Aandens Levendegjørelse eller Fornyelse, og paa Aandens Opvækkelse Kjødets Dødgjørelse. Naar det gamle Menneske dødes og dræbes, saa bliver det nye levende, og naar det nye bliver levende, dødes det gamle. Paulus siger derfor 2 Cor. 4, 16: „Dersom vort udvortes Menneske fordærves, saa fornyes dog det indvortes Dag for Dag". Og Col. 3, 5: Dræber Eders Lemmer, som ere paa Jorden. Item Rom. 6, 11: Slutter I og, at I ere selv døde for Synden og leve for Gud i Christo Jesu. At vi nu kan forstaa, hvorfor Kjødet maa dødes og dræbes ved sand Bod og Bedring, da lader os dertil mærke dette: vi have tilforn hørt, at Menneskets ved Adams Fald er blevet ganske djævelsk, jordisk, kjødeligt, ugudeligt og ukjærligt, det er: foruden Gud og foruden Kjærlighed, afvendt fra Guds Kjærlighed til Verdens Kjærlighed og fornemmelig til sig selv og til sin Egenkjærlighed, saa at det i alle Ting søger, elsker, ærer sig selv, og anvender al Flid paa at kunne høit ansees af Alle. Dette Altsammen kommer af Adams Fald, der han vilde selv være Gud, hvilken Vederstyggelighed bliver alle Mennesker medfødt. Denne Vanart i den menneskelige Natur maa forandres og bedres ved Bod og Poenitentse det er: ved en sand gudelig Bedrøvelse, og ved Troen, som fatter og fast tilegner sig Syndernes Forladelse, saa ogsaa ved sin Selvkjærligheds, Hovmodigheds og de kjødelige Lysters Dødelse.

§ 2. Thi det er*) ikke Bod og Bedring, at man alene afstaar de udvortes grove Synder og Laster og derfra aflader, men at man ogsaa gaar ind i sit eget Hjerte og forandrer og forbedrer dets inderste Grund, afvender sig fra sin egen uordentlige Kjærlighed til at elske Gud over Alting og fra alle verdslige Lyster til et aandeligt, himmelsk Levnet og ved Troen delagtiggjøres i Christi hellige og dyrebare Fortjeneste. Og deraf følger, at Mennesket maa forsage sig selv, som Luk. 9, 23 melder, det er: bryde sin egen Villie, ganske hengive sig til Gud, ikke elske sig selv, agte sig selv for det uværdigste og elendigste Menneske og forsage alt det, det haver, Luk. 14, 26, item foragte Verden med dens Ære og Herlighed, holde sin egen Visdom, Formue og Kræfter for Intet, forlade sig paa ingen Ting og paa intet Kreatur, men blot paa Gud alene, hade sit eget Liv, det er: dræbe de kjødelige Lyster og Begjæringer, som Hovmod, Gjerrighed, Vellyst, Vrede og Avind, og intet Behag have til sig selv, agte alle sine Gjerninger for Intet, berømme sig selv af intet, intet tilskrive sine egne Kræfter, ingen Ære tillægge sig selv, men mishage sig selv, afdø Verden, det er: Øienslyst, Kjødslyst og det hoffærdige Levnet, 1 Joh. 2, 16, være Verden korsfæstet, Gal. 6, 14. Se, det er den sande Poenitentse og Kjødets Dødelse, uden hvilken Ingen kan være Christi Discipel. Dette er den sande Omvendelse fra Verden, fra sig selv og fra Djævelen til Gud, uden hvilken ingen kan naa Syndernes Forladelse, eller blive saa salig, Ap. Gj. 26, 18. 19.

§ 3. Saadan Bod og Bedring er at fornegte**) sig selv, og det rette***)

---

*) Han forstaar her begge Dele af Omvendelsen, nemlig 1) Anger og Ruelse, som han henfører til dette: at afstaa de udvortes grove Synder, at gaa i sig selv eller at kjende sig selv, at forbedre og forandre sit Hjertes Grund og aflægge sin Egenkjærlighed, 2) Troen, hvorved et Menneske bliver delagtigt i Christi Fortjeneste.

**) Paulus beskriver selv Omvendelsen ved en Korsfæstelse. Gal. 5, 24. Cap 6, 14. Rom. 6. 6.

***) Det er sin egen syndige Villie og kjødelige Lyster og Begjæringer.

Kors, det rette Christi Aag, om hvilket Herren (Matth. 11, 29.) taler, der han siger til Enhver af os: Tager mit Aag paa Eder og lærer af mig; thi jeg er sagtmodig og ydmyg af Hjertet, og derved lærer, at vi skal dæmpe vor Selvkjærlighed og Ærgjerrighed ved en inderlig og hjertelig Ydmyghed, vor Vrede og Hevngjerrighed ved Sagtmodighed, hvilket vel for det nye Menneske er et lideligt Aag og en let Byrde, men for Kjødet er det et bittert Kors. Thi det er at korsfæste sit Kjød med Lyster og Begjæringer (Gal. 5, 24). Derfor fare de vild, som alene regne den legemlige Trængsel og Gjenvordighed for et Kors og vide ikke, at den indvortes Poenitentse og Kjødets Dødelse og Korsfæstelse ogsaa er et ret Kors, ja, det fornemste og retteste Kors, som vi daglig skulle bære efter Christum, idet vi forsage os selv og i Særdeleshed med Taalmodighed taale vore Fiender, med en hellig Sagtmodighed fordrage dem, der bagtale os, med hjertelig Ydmyghed overvinde vore Modstanderes Stolthed og Overmod, ligesom Christus foregik os med sit Exempel, med største Sagtmodighed forsagede Verden og alt det i Verden er, ja, var slet afdød fra Verden. Og det er ret at afdø fra Verden, hvilket ikke skeer ved at gaa i Kloster og ved at annamme og antage en særlig Munkeorden og Munkeregler, naar dog Hjertet indvortes er fuldt af Kjærlighed til Verden, fuldt af aandelig Hovmodighed, Opblæsthed og pharisæisk Foragt til Andre, fuld af Vellyst og af hemmelig Had og Avind; thi at afdø Verden, er*) at døde Kjødet, og alt det, hvortil Kjødet har Lyst og derhos at have en stedsevarende indvortes Anger og Ruelse, hvorved man inderlig afvender sig fra Verden til Gud, daglig i Hjertet afdør Verden, lever i Christo og i Troen, ved hjertelig Ydmyghed og Sagtmodighed og trøster og forlyster sig ved Guds Naade i Christo Jesu.

§ 4. Til denne Poenitentse har vor Herre Christus kaldet os, nemlig til den rette, inderlige og hjertelige Bedring og i hjertens Omvendelse fra Verden til Gud. Og**) gjør vi saadan sand og inderlig Poenitentse, da har han tilsagt os Syndernes Forladelse, og at Christi fuldkomne Retfærdighed og allerhelligste Lydighed ved Troens Kraft og Forarbeidelse skal tilregnes os. Thi foruden saadan inderlig Poenitentse er Christus for et Menneske intet nyttig, foruden den har det ingen Lod og Del i Christi Naade og hans Fortjenestes Frugt, som alene med et angerfuldt, sønderknust, bodfærdigt, troende og ydmygt Hjerte maa fattes og annammes. Thi det er Christi Døds Frugt i os, at vi ved Poenitentse afdør Synden, og det er Christi Opstandelses Frugt, at Christus lever i os og vi i ham. Det er et nyt Kreatur i Christo og ved den nye Igjenfødelse, hvilken alene gjælder for Gud (2 Cor. 6, 7. Gal. 6, 15). Se herom videre det 14 Capitel. Derfor skal vi lære ret af forstaa os paa Omvendelsen.

§ 5. Thi mange fare deri vild, fordi de mene, det er alt nok til Poenitentse, naar man afstaar det udvortes Afguderi, den udvortes Gudsbespottelse, det udvortes Mord, Horeri, Utugt, Tyveri og andre deslige grove Laster. Thi det er vel noget, som hører til Poenitentsen, at man afstaar slige udvortes grove Laster, saa at mange forskjellige Sprog i Skriften, nemlig Es. 55, 7, Ezeck. 18, 25, Cap. 33, 14 og andre Steder driver haardt derpaa, at det saa bør ske. Men det er dog ikke den ganske Sag og den

*) Saadant skeer ved en hjertelig Anger og Ruelse; thi en saadan Bedrøvelse, som ikke døder Syndens Lyst, men er saaledes indrettet, at et Menneske heller havde mere Lyst til at synde, om det stod i hans Magt, den er kun lutter Hykleri.

**) Her er at marke, at han ei sætter Troen for Omvendelsen, men for Christi Retfærdigheds Tilegnelse, og det ikke efter Tiden, men efter Ordenen.

hele Poenitentse, som udkræver endda mere. Thi Propheternes og Apostlernes Poenitentse-Prædikener sigte ogsaa til noget høiere, nemlig til Hjertet, og udkræve deri en endda ædlere og bedre Poenitentse, nemlig, at et Menneske ogsaa tillige skal afdø sin Hovmodighed, Gjerrighed og Vellyst, skal fornegte og hade sig selv, skal forsage Verden og alt det, et Menneske har i sig selv, skal hengive sig Gud, skal korsfæste sit Kjød og daglig ofre Gud det rette Offer, som er en sønderslagen, en forknust og forskrækket Aand og ombære en grædende Sjæl i sit Legeme, saasom der i Poenitentspsalmerne beskrives os en saadan inderlig, hjertens Poenitentse. Derfor er det den rette Poenitentse, at Hjertet ved en inderlig Græmmelse, Anger og Ruelse knuses, brydes, sønderrives og beængstes og saa ved Troen om Syndernes Forladelse læges, trøstes, renses og forbedres, hvorpaa det udvortes Levnets Bedring og Fornyelse visseligen ogsaa følger. Omendskjønt nu et Menneske derfor gjør en udvortes Poenitentse eller af Frygt for Verdens Skam og Straf afstaar fra de udvortes grove Laster, men bliver dog tillige i Hjertet uforandret og begynder ikke alvorligen at vandre i Christo ved et nyt indvortes Levnet, saa bliver han derfor alligevel fordømt, og det vil intet hjælpe ham, at han raaber Herre, Herre, men han faar at høre den forskrækkelige Røst: Jeg kjender Eder ikke; thi ikke alle, som sige Herre, Herre, skulle komme i Himmeriges Rige, men de, som gjøre min Faders Villie, siger Christus. Under denne Dom og Sentents ligger alle Slags Stænder, de maa være lærde og ulærde; thi Christus kjender ingen af dem for sine, som ikke gjøre en sand Poenitentse, og som ikke blive nye Kreaturer i Christo.

Bøn.

Evige Gud og Fader! du som prøver Hjerter og Nyrer, for dig bekjender jeg mit Fald og Fordærvelse, som er dig bedre bekjendt end mig selv. Du ved og alene, o Herre! thi du ved alle Ting, hvilken en tung Byrde det er mig at ombære dette Syndens Legeme, og at føle Slangegiften i mit Hjerte. Retfærdige Gud! du kunde billigen forkaste den Sjæl, som først har forladt dig, fra dit Ansigt, og fra al Forhaabning om at nyde din Naade; men du aabenbarer dig i dit naadige Ord som en Fader; derfor kommer jeg til dig og beder dig i Jesu Christi Navn, at min Sjæl maa dog gjælde noget for dine Øine. Giv mig Naade til en sand Omvendelse, lad mig ikke bedrage mig selv ved en hykkelsk Omvendelse, men omvend du mig, saa bliver jeg rettelig omvendt; hjælp du mig, saa bliver jeg ret hjulpen, lad min Retfærdighed blive overflødigere end de Skriftkloges og Pharisæers, lad ei alene mine Læber og udvortes Lemmer være henvendte til din Tjeneste, men forny og mit Hjertes Grund, paa det jeg kan afdø Synden og leve dig min Herre alene i Christo Jesu. Lad mig med Glæde tage hans Aag paa mig og ikke vige fra hans Fodspor, hverken til høire eller venstre Side. Du, min Gud, maa virke alt dette i mig, og naar du drager os, saa ville vi løbe. Ak! før, led og driv mig, min Gud, og forlad mig ikke, førend du fuldkommen har omvendt mig til dig, renset mig ved Christi Blod fra mine Synders Skyld, og mig med dig til evig Tid forenet ved Jesum Christum vor Herre. Amen.

Det femte Capitel.

Hvad den sande Tro er.

§ 1. Beskrivelse af Troen. § 2. Dens Art, Egenskab, Kraft og Visshed. § 3. Dersom Troen er ret, da kan vi gjøre alting ved den, men uden den slet intet. § 4. Vor Retfærdighed kommer ei af Gjerninger, men af Christo alene, som ved Troen antages tilligemed al sin Fortjeneste. § 5. Troen er en guddommelig Sæd, som virker kraftigt i Menneskene, endog den undertiden kan være skrøbelig.

1 Joh. 5, 1. Hvo, som tror, at Jesus er Christus, han er født af Gud.

§ 1. Troen er en hjertelig Tillid og bestandig Fortrøstning og Tilforladelighed paa Guds Naade, som er os forjættet i Christo om Syndernes Forladelse og det evige Liv; og denne Tro optændes af Ordet, ved den Hellig-Aand. Ved denne Tro erholde vi Syndernes Forladelse, ganske uforskyldt, uden al vor Fortjeneste, af lutter Guds faderlige Naade, Eph. 2, 8, for Jesu Christi dyre Fortjenestes Skyld, paa det vor Tro kan have en fast Grund og ikke glide, men stadelig herpaa bygges og hvile. Og denne Syndernes Forladelse er vor Retfærdighed, som er sand, bestandig og evig for Gud. Thi det er ikke en Engels, men Christi Lydigheds, Fortjenestes og Blods Retfærdighed, som bliver vor egen formedelst Troen, og om end dette sker i stor Svaghed og Skrøbelighed, og vi endnu ere belastede med mange Synder og mange Feil og Brøst, saa blive dog disse vore Feil og Synder af Naade for Christi Skyld skjulte og tildækkede. Ps. 32, 2.

§ 2. Ved denne hjertelige Tillid og Fortrøstning giver Mennesket Gud ganske og aldeles sit Hjerte, hviler alene i Gud, og overantvorder sig Gud, hænger alene ved Gud, forener sig med Gud, bliver delagtig i alt det, Gud og Christo tilhører, bliver en Aand med Gud, bekommer af ham nye Kræfter, nyt Levnet, ny Trøst og Vederkvægelse, Fred og Fryd, Sjælens Ro, Retfærdighed og Helligheд og bliver saa af Gud ved Troen igjenfødt. Thi hvor den rette Tro er, der er Christus med al sin Retfærdighed, Helligheд, Forløsning, Fortjeneste, Naade, Syndernes Forladelse, Guds Børnerettighed, og det evige Livs Arvedel. Det er den nye Fødsel, der kommer af Troen paa Christum, hvorfor Paulus Ebr. 11, 1 kalder Troen en vis og fast grundet Tillid paa de Ting, man haaber, og en Overbevisning om det, som man ikke ser. Thi Guds levende Ord og Aand gjør Troen saa uryggelig, stadig og stærk og overbeviser og forsikrer det ganske Sind og Hjerte saa klarlig, at man derved kraftigen finder og smager den guddommelige Sødhed, og har en hjertens Hvile og Fred i Gud, Rom. 5, 1, hvoraf en Christen bliver saa uforfærdet og frimodig, at han ved samme Trøst understaar sig endogsaa at gaa Døden imod og længes efter dens Komme. Det er den Styrke i Aanden og i det indvortes Menneske og den Troens Frimodighed, som der tales om Eph. 3, 12. Phil. 1, 4. 1 Joh. 2 28. 3, 21. Det er den Frimodighed i Gud, 1 Thess. 2, 2. Og den saare store og ret utvivlagtige Vished 1 Thess. 1, 5. Det, som jeg da understaar mig at gaa til Døden paa, det maa sandelig gjøre mig stærk i Sjælen, og maa*) indvortes forsikre mig ved den Hellig-Aand, det maa være en **) indvortes levende og evig Trøst, det maa bemande, styrke og opholde mig som en overnaturlig, guddommelig og himmelsk Kraft, det maa overvinde og udslukke udi mig Dødens og Verdens baade Frygt og Kjærlighed. Ja, det maa være saadan indvortes Forsikring og Forening med Christo, som hverken Død eller Liv kan adskille, Rom. 8, 38. 1 Tim. 3, 3.

§ 3. Derfor siger Johannes 1 Ep. 5, 4: At alt det, som er født af Gud, overvinder Verden. At være født af Gud, er i Sandhed ikke et ringe og forfængeligt Skyggeværk, men det er et ret levende Værk. Gud føder ei en død Frugt, han gjør ikke noget

*) Dermed udelukkes ei de udvortes Midler, som ere forordnede til at befordre de indvortes.

**) I Hjertet maa Guds Ord leve, trøste og vise sin Kraft, og det ved Guds Aand, som bor i Hjertet. De som ei har den samme til en Læremester, de ere aldrig hjulpne med noget Skrift, Lærdom, Formaning eller Svar, derfor blive vi indvortes fra trøstet med det Ord, som vi have fattet i Hjertet.

dødt, livløst og kraftesløst Værk, men som han selv er den levende Gud i Himmelen, saa maa der ogsaa et levende og nyt Menneske af ham fødes og avles. Og vor Tro er den Seier, som overvinder Verden. Hvadsomhelst der skal overvinde, det maa have en mægtig Kraft. Skal derfor Troen være en Seier over Verden, da maa den være en levende, seiervindende, stormægtig og guddommelig Kraft; ja, vor Herre Christus selv maa gjøre det Altsammen udi os formedelst Troen. Ved denne Guds Kraft drages vi igjen ind til Gud, bøies til at tro og elske ham og udi ham indpodes og indplantes, saa at vi flyttes af Adam, saasom af det døde og forbandede Vintræ, ind udi Christum, som er det velsignede og levende Vintræ, efter det som derom tales Joh. 15, 4, saa at vi i Christo nyde alle hans gode Ting, og blive retfærdige ved ham; ligesom en Podekvist, som udi et godt Træ indpodes, udi samme gode Træ grønnes, blomstrer og bærer Frugt; men der udenfore, eller om den ikke indpodes derudi, eller ogsaa falder ud deraf igjen, fortørres og forvisner. Saaledes er et Menneske uden Christo ikke andet end et forbandet Vintræ, og alle hans Gjerninger ere Synd; at Moses derfor i sin 5 Bogs 32, 32 om saadanne Mennesker siger: deres Druer ere Galdedruer, de have bedske Vinklaser; men udi Christo blive vi retfærdige og salige, saa at Paulus derfor 2 Cor. 5, 21 siger: Den, som ikke vidste af Synd, gjorde Gud for vore Gjerninger ingenlunde af sig til Synd for os, at vi skulde blive den Retfærdighed, som gjælder for Gud. I ham blive vi ogsaa fornyede, helliggjorte og dygtige til at gjøre gode Gjerninger. Førend vi i ham ere indpodede og indlemmede, kunne vi intet godt udrette, men ere døde udi vore Synder og Overtrædelser. Hvorledes kan et dødt Menneske eller et Lig og Aadsel gaa, staa eller gjøre noget godt, om det ikke først bliver levendegjort? I lige Maade, efterdi du er af Naturen død i Synden og ganske fremmed fra det aandelige Liv i Gud, saa kan du ikke gjøre det Ringeste, som kan tækkes og behage Gud, medmindre du tilforn bliver levendegjort i Christo og af Syndens Død opvakt til det aandelige Liv. Og derfor siger Christus: Uden mig kunne I slet intet gjøre. Joh. 15, 5. Og Paulus: ved Guds Naade er jeg, hvad jeg er. 2 Cor. 15, 10.

§ 4. Og naar du end er levendegjort, igjenfødt og fornyet i Christo, og kan gjøre gode og Gud tækkelige Gjerninger, saa maa du enddu alene faa og finde Naade, Syndernes Forladelse og alt andet godt for Christi blotte Værdskyld og Fortjenestes Skyld og ikke for nogen dine egne Gjerningers Fortjeneste. Thi i hvor hellige dine Gjerninger ere, saa kunne de dog af sig selv ikke stille Guds Vrede, der alene ved Christi Værdskyld stilles. Saa er der ogsaa hos dem Ufuldkommenhed, Brøst og en syndig Smitte, saa Esaias 64, 6 derfor maa sige: vi ere alle som de Urene, og al vor Retfærdighed som et besmittet Klæde. Og Jakob 3, 2: vi feile alle i mange Stykker. Hvorfor vore Gjerninger ingenlunde af sig selv kunne bestaa for Guds strænge Retfærdighed, eller efter Ret og Fuldkommenhed i sig selv behage ham; men de maa alene blive ham tækkelige og behagelige af Naade for Christi Værdskyld og Fortjeneste ved hans Blod, der renser og toer os af alle vore Synder og i Særdeleshed udsletter, renser, borttager og skjuler de Feil, som findes i vore Gjerninger. Saaledes kommer da baade din Retfærdighed og Syndernes Forladelse saavelsom din Hellighed og Fornyelse, tilligemed Fornyelsens behagelige Frugter for Gud, alene af Christo ved Troen. Troen i et Menneske er ligesom et lidet og spædt Barn, der ligger nøgen, blottet og uklædt for sin Frelser og Saliggjører, og faar af ham, som af sin Fader, der har avlet det, alting, nemlig Syndernes Forladelse, Retfærdighed,

Fromhed, Helligheb, Naade og den Hellig-Aands Gave. Saa beklædes dette arme nøgne Barn med Guds Barmhjertighed, opløfter begge sine Hænder til Gud, annammer alting af Gud og i Christo bekommer Guds Naade, samt al Salighed og Fromhed. Denne Annammelse og Bekommelse gjør Menneskets fromt, helligt og saligt. Derfor kommer og Retfærdighed alene af Troen og ikke af Gjerningerne. Troen annammer den ganske Christum og gjør ham med alt det, han er og har, ganske til sin egen. Da maa Synd, Død, Djævel og Helvede vige. Og om du end havde al Verdens Synder liggende paa dig alene, saa kan de dog intet skade dig, saa stærk, mægtig og levende er Christus med sin Fortjeneste i dig formedelst Troen. Og efterdi Christus formedelst Troen bor og lever i dig, saa er jo denne hans Iboelse i dig ikke et dødt, men et levende Værk. Derfor kommer og Fornyelsen af Christo formedelst Troen. Thi Troen baade planter dig ind i Christum og gjør ham til din egen. Saa ogsaa fornyer dig i Christo, at du i ham grønnes, blomstrer og lever. Thi hvad skal Podekvisten i Stammen eller Træet, dersom den ikke vil grønnes og bære Frugt?

§ 5. Ligesom ved Adams Fald og Djævelens Forførelse og Bedrageri Slangesæden er saaet i Mennesket, det er den onde djævelske Art, hvoraf saa onde og giftige Frugter fremvoxe; saaledes bliver iligemaade formedelst Guds Ord og den Hellig-Aand Troen i et Menneske saaet som en Guds Sæd, i hvilken alle Guds Dyder, Arter og Egenskaber paa en forborgen Vis og Maade ere indbefattede, og fremvoxe til et deiligt og nyt Guds Billede, til et skjønt og nyt levende Træ, hvis Frugter ere Kjærlighed, Taalmodighed, Ydmyghed, Sagtmodighed, Fred, Kydskhed, Retfærdighed, det nye Menneske, ja det ganske Guds Rige i Mennesket, thi den sande saliggjørende Tro fornyer det ganske Menneske, renser Hjertet, forener det med Gud, gjør det frit fra jordiske Ting, hungrer og tørster efter Retfærdighed, forarbeider Kjærlighed, giver og forskaffer Fred, Glæde, Taalmodighed og Frimodighed i alt Kors og Modgang, denne Tro overvinder Verden, gjør os til Guds Børn, til Arvinger udi alle himmelske og evige gode Ting og til Christi Medarvinger. Dog om nogen ikke just finder sig i denne Troens Frimodighed, men er svagtroende og trøstesløs, saa skal han dog ikke derfor være mismodig og forsagt, men trøste sig med Guds forjættede Naade i Christo; thi den bliver altid fast, vis og evig. Og omendskjønt vi af Skrøbelighed falde og snuble, saa bortfalder dog ikke Guds Naade, naar vi ikkun ved sand Poenitentse igjen opstaa; Christus bliver og stedse Christus og en Saliggjører, enten han med en skrøbelig eller med en stærk Tro fattes og annammes. Saa haver og den skrøbelige Tro ligesaa megen Lod og Del i Christo som den stærke; thi enhver, enten han er skrøbelig eller stærktroende, har dog Christum til sin egen. Den forjættede Naade er alle Christne tilfælles og varer evindelig, derpaa maa Troen hvile, enten den er skrøbelig eller stærk. Gud skal vel paa sin rette Tid lade dig finde sin glæderige Trøst, omendskjønt han en Tidlang ligesom skjuler den i dit Hjerte; thi den høiestes Haand kan forandre alting, som der staar Ps. 77, 11. Og om den Retfærdige end falder, da skal han dog ikke bortkastes, efter Davids Ord Ps. 37, 24. Hvorom videre i den anden Bog.

Bøn.

Ak allerkjæreste himmelske Fader! jeg beder dig hjertelig: regjer mig dog ved din Hellig-Aand, og antænd ved den samme i mig den rette sande og levende Tro til din allerkjæreste Søn Jesum Christum, at jeg maa ret kjende ham og betragte, hvor stor Kjærlighed han har bevist mig, paa det jeg maa forenes med ham og af ham fornem-

me ny Kraft, nyt Liv, ny Trøst, Fred og Fryd, og saaledes ved Troen blive et nyfødt Menneske. Saa skal jeg altid som en Igjenfødt vandre paa dine Budords Veie. Lad min Sjæl hungre og tørste efter din Retfærdighed, som virker Kjærlighed, Fred, Fryd, Taalmodighed og Trøst i alle Lidelser. Ak min Fader! lad mig tillige voxe og tiltage i saadan Kundskab og Tro til min allerkjæreste Frelser og Saliggjører Christum Jesum; saa vil jeg ikke alene takke dig her i denne Tid, men og hisset i alle Evigheder. Amen.

Det sjette Capitel.

Hvorledes Guds Ord maa ved Troen udvise sin Kraft og bete sig*) levende udi et Menneske.

§ 1. Det ganske nye Menneske bliver afbildet i det gamle Testamente under Lignelser, som maa aandelig opfyldes paa os, om vi skal have nogen Nytte af at læse det. § 2. Det gamle og nye Menneske forestilles der udi Kains og Abels Historie, af hvilke den første maa drukne og forgaa. § 3. Kjødets og Aandens Strid med Selvfornegtelse og Kamp, ꝛc udi Abrahams og Loths Exempel. § 4. Alt hvad der staar i det hele nye Testamente især, det maa opfyldes paa os aandelig. § 5. Baade hvad Christi, Propheternes og Apostlernes Ord og Gjerninger er angaaende. § 6. Saa den udvortes Bogstav maa blive til Liv og Aand.

Luk. 17, 21. Se, Guds Rige er inden i Eder.

§ 1. Efterdi et Menneskes Salighed beror udi Igjenfødelsen og Fornyelsen, saa har Gud i den udvortes hellige Skriftes Bogstav forfattet alt det, som skal ske, aandelig, formedelst Troen, udi et Menneske og deri afbildet og afmalet det ganske nye Menneske. Thi efterdi Guds Ord er en Guds Sæd i os, saa maa det jo voxe til en aandelig Sæd, og det, som Skriften udvortes vidner og lærer, maa formedelst Troen deraf fremkomme; thi ellers maatte det være en død**) Sæd og død Fødsel. Jeg maa fornemme i Aanden og i Troen, at det er, som Skriften siger: Aanden maa vidne, at Aanden er Sandhed, 1 Joh. 5, 6. Gud har ikke aabenbaret den hellige Skrift derfor, at den udvortes paa Papiret skal blive staaende som et***) dødt Bogstav, men at den skal te sig levende i Aanden og Troen, og at deraf skal blive et ganske nyt indvortes Menneske; ellers er Skriften os intet nyttigt og hjælper os intet. Alt hvadsomhelst Skriften†) udvortes lærer, det maa opbygge et Menneske i Aanden og Troen formedelst Christum indvortes. Thi alt, hvad som er skrevet tilforn, er skrevet os til Lærdom (Rom. 15, 4.) Og den ganske hellige Skrift er indgiven af Gud og nyttig til Lærdom, til Straf, til For-

*) De, som ikke i Hjertet smage, føle og fornemme Guds Ord, de hænge endnu med deres Øren hos Menneskenes Mund eller Pen og fatte kun Guds Ord udvortes alene efter Bogstaven.

**) Skriften er altid i sig selv levende, men den bliver en død Sæd, naar den falder paa et vantro Hjerte, som imodstaar den Hellig-Aand.

***) Alle menneskelige Lærdomme ere en død Bogstav, hvis ikke Christus med sin himmelske Stemme gjør dem levende. Item: Uden den Hellig-Aands Naade og indvortes Oplysning er Ordet et dødt Bogstav, har ingen Nytte, ei heller Kraft og Liv. Arndts egen Mening er: Skriften er derfor ei aabenbaret af Gud, at den skal blive staaende udvortes paa Papir, som et dødt Bogstav, det er, forgjæves uden Øvelse.

†) Det er: Skriften maa antages med troende og aandeligsindede Hjerter, ved den Hellig-Aands kraftige Virkning, og Troens levende Øvelse maa opfyldes i os og forvandles til vort Levnet; dog skal Menneskene ikke derfor begjære at forstaa alting mystisk, thi der er Forskjel paa den hellige Skrifts mystiske Forstand og paa Skriftens aandelige Brug, Øvelse og Opfyldelse. Endogsaa Skriftens klare Sprog maa aandelig opfyldes i os, det er, det maa føres til vor aandelige Brug, Øvelse og Nytte og derfor ei drages hen til en mystisk Forstand, men forblive i deres bogstavelige Forstand, som de staa.

bedring, til Undervisning i Retfærdighed, at et Guds Menneske skal være fuldkommen, beredt til al god Gjerning (2 Tim. 3, 16. 17). Derfor bør det, som deraf læses og fornemmes, findes i vort Hjerte, bevares og henføres til salig Nytte og Brug, og vi baade ret høre og gjøre derefter, og ikke ansees, læses, høres og fornemmes alene blot som en Videnskab, hvilken man ikke arbeidede paa i alle Ting alvorligen at følge, øve og skikke sig efter; paa det vi ikke skulle være som den daarlige Mand, der, idet han hører og fornemmer Guds Ord og ikke gjør det, bygger sit Hus paa Sand, som faar et stort Fald, og at Skriftens Læsning og Hørelse ikke skal bekomme os, som det bekom Bethsemiterne, at de kigede ind i Arken, ei heller blive i Dødens Lugt til Døden, og istedetfor en Lægedom en Forgift. Ja, saa ganske bør det, som Skriften udvortes lærer, tages til Hjerte og til salig Brug og vores Opbyggelse henføres, at end de bibelske Historiers Maal, Mening og Ende ogsaa maa indtrænge sig i vort Hjerte, og der bruges til Undervisning, Advarsel, Formaning og Trøst, mange af dem ogsaa fuldkommes i Forbilleder paa os, hvorhos Paulus siger om det gamle Testamentes Historier, 1 Cor. 10, 6: At de ere blevne vore Forbilleder og Lignelser, saa at, om de end selv i deres egentlige Forstand for længe siden i visse Personers Tilstand og Omstændigheder ere fuldkommede, saa maa dog deres Efterlignelse i Formaning, Trøst, Advarsel og andet deslige, endnu gjælde, bruges, ske og fuldkommes i os.

§ 2. Kain og Abel ere længesiden døde og deres Historier fuldkommede, men deres figurlige og aandelige Efterlignelser skeer dog endnu. Giv Agt paa dig selv, du skal finde*) baade Kain og Abel i dig, tilligemed deres Arter og Egenskaber, nemlig baade det gamle og det nye Menneske med deres Frugter, Virkninger og Egenskaber, og at de begge ere hinanden imod, Kain vil dræbe, myrde og omkomme Abel, det er, Kjødet vil dræbe, myrde og omkomme Aanden, men Aanden eller det aandelige Menneske, om det end lider paa Legemet, saa maa det dog overvinde i Troen, som Abel gjorde, at Gud derfor endnu taler ved ham, alligevel han er død, som Apostelen siger (Ebr. 11, 4). Syndfloden er længesiden skeet, men den maa ikke desmindre endnu figurligvis fuldkommes i dig, du maa drukne Kjødets onde Art og Natur, at den troende Noah maa opholdes i dig og blive ved Magt. Gud maa gjøre en ny Pagt og Forbund med dig og du med ham. Det forvildede og forvirrede Babel i Skabelsens Bogs 11, 4, som vilde i Hovmod og Overdaadighed opklavre til Himmelen, maatte for sin Hovmodigheds og Overdaadigheds Skyld forstyrres, dig til Advarsel, at om du er hovmodig eller overdaadig, saa maa du ogsaa derover forstyrres og fordærves og kan ikke beholde Guds Naade.

§ 3. Abraham maatte gaa ud fra sit Folk og Faders Hus, saa maa du ogsaa for Christi Skyld gaa ud fra dit Eget og forlade Alting, det er, sætte Alting i Vove for Guds Rige og hans Retfærdighed og lade Intet i Verden skille dig herfra, heller miste og tabe Alting, end miste og tabe det høieste Gode, paa det du ogsaa med Abraham maa nyde Velsignelsen og indkomme i det rette forjættede Land og himmelske Rige. Derfor siger Christus (Luk. 14, 26): Hvo, som ikke hader (det er, imod mig at regne, ringeagter) Fader, Moder, Hustru, Børn, Brødre, Søstre og dertilmed sit eget Liv; item, hvo, som ikke forsager alt det, han har, han kan ikke være min Discipel. Og Matth. 10, 37.: Hvo, som elsker Fader og Moder, Søn eller Datter mere end mig, han er mig ikke værd. Ligesom Abraham stred med

*) Enhver Abel har sin Kain, som strider imod hans Sjæl.

fem Konger, saa maa du ogsaa stride mod fem mægtige, slemme og skadelige Konger: mod Kjødet, mod Verden, mod Døden, mod Djævelen og mod Synden og maa overvinde dem. Du maa med Loth gaa ud af Sodoma, holde dig ubesmittet fra Verden og forsage Verdens ugudelige Væsen. Og naar du engang har gjort det, saa maa du ikke se dig tilbage igjen, som Loths Hustru saa sig tilbage til Sodoma, som ogsaa Herren melder (Luk. 17, 32). Men du maa stedse blive ved at hade Verdens Væsen og blive bestandig i det Gode indtil Enden. Alle Israels Børns Krige imod det hedenske Folk maa være dig et Forbillede paa Aandens Strid imod Kjødet og til en Advarsel, at du ikke lader dig overvinde af Kjødet, men at du ved Troen og Aanden mandelig strider derimod og omsider beholder Seier. Ja, og det gamle mosaiske Præstedømme med Tabernaklet, Pagtens Ark, Naadestolen, Ofringerne, Røgelsen og deslige maa ske og være aandeligvis i og hos dig formedelst Troen. Din Herre Christus maa endel være, endel virke og forarbeide sligt i dig; thi alt bestaar i det nye Menneske og Aanden. Det maa Altsammen indbesattes i Troen, ja ofte indesluttes i et eneste Suk. Thi den ganske Bibel tilligemed den ganske Natur flyder og løber ganske tilsammen ind paa Menneskет, ligesom til et Middelpunkt blandt alle Kreaturer.

§ 4. Saa er ogsaa det nye Testamente i de udvortes Bogstaver og den hørlige Lyd et Vidnesbyrd paa det, som indvortes og*) aandelig maa ske i et Menneske. Det ganske nye Testamentes Virkning og Kraft maa være ganske og aldeles i os: det trænger ogsaa derpaa med al Magt, efterdi at det ganske Guds Rige er i os. Ligesom Christus er formedelst den Hellig-Aand af Maria legemlig født og undfangen, saa maa han ogsaa i mig, ved sin Naades og Troens Medelelse, Bestyrkelse, Formerelse og Opholdelse**) aandelig undfanges, fødes, leve, voxe og tiltage. Og efterdi jeg er skabt i Christo til et nyt Kreatur, saa maa jeg ogsaa leve og vandre i ham. Og ligesom han foragtede Verden, var her i Elendighed og som en fremmed led Jammer, Nød, Forhaanelse, Fristelse, og Forfølgelse, og sligt altsammen overvandt og med største Taalmodighed, Ydmyghed og Sagtmodighed overbar, saa maa jeg ogsaa, som et Christi Legems Lem, gjøre det samme; jeg maa tillige med ham foragte og og forsmaa denne Verdens Herlighed, maa holde mig fremmed fra Verden og aldeles affige Verdens Væsen, ja maa med Christo vandre i Ydmyghed, Verdens Foragt, Taalmodighed, Sagtmodighed og Kjærlighed; jeg maa med ham være barmhjertig, tilgive og forlade mine Fiender, elske dem og gjøre Faderens Villie. Jeg maa med ham af Djævlen fristes og med ham overvinde Fristelsen; jeg maa med ham for Sandheds Skyld, som er i mig, hades, bespottes, forhaanes, foragtes; med ham plages og lide som alle Hellige, og gjerne taale Alting for hans Skyld, skulde det end være Døden selv; og dermed for ham og alle Udvalgte i Gjerning og Sandhed vise og og vidne, at han formedelst Troen har været og levet i mig og jeg i ham. Saaledes maa jeg vorde Christi Billede ligedannet, jeg maa med ham begraves og med ham til et nyt Levnet igjen opvækkes. Jeg maa iføre mig

*) Alle det nye Testamentes klare Sprog, som dog forbliver i deres bogstavelige Forstand, maa aandeligvis i Troen ske og opfyldes i os. Angaaende det nye Testamentes Historie, da kan de samme opfyldes i os baade efter den bogstavelige Forstand og efter den mystiske.

**) Gal 4, 19. Han siger ikke, at de skal dannes til Christum og faa Stikkelse efter ham, men at Christus selv skal faa Skikkelse i dem; thi en Christens Liv er ikke hans eget Liv, men Christi, som lever i ham.

Christum, maa døbes med hans Daab, maa med ham lide, forhaanes og korsfæstes, paa det jeg ogsaa med ham maa regjere. Og jeg maa modtage saadan Lidelse ikke alene mod Kors og Gjenvordighed, men ogsaa ved daglig Poenitentse, inderlig Sorg, Anger og Ruelse over Synden, saavelsom det gamle Menneskes Korsfæstelse. Du maa daglig dø med Christo og korsfæste dit Kjød. Og gjør du det ikke, saa er du ikke forenet med dit Hoved Christo, har og ikke Christum i dig, men ikkun udenfor dig, udenfor din Tro, Hjerte og Aand. Og der kan han intet hjælpe dig; thi skal han hjælpe dig, saa maa han ogsaa tillige findes i dig, saa Paulus derfor spørger de Corinthier i 2 Cor. 13, 5, om de ikke kjende sig selv, at Jesus Christus er i dem, uden saa er, de ere forskudte. Og er Christus i dig, saa er han jo der levende og vil der regjere, trøste og saliggjøre, hvilket Altsammen sker*) ved Troen; thi formedelst Troen bor Christus i Hjertet, som Paulus siger, Eph. 3, 17. Og samme Tro baade**) levendegjør dig og oplyser dig, den oplader dine Øine, Hjerte og Sandser, at du finder i dig Guds Ords levende Kraft; ja, den er i dig et levende Vidnesbyrd om det, som Skriftens Bogstaver og hørlige eller mundtlige Lyd udvortes vidner, hvilket Paulus Ebr. 11, 4, kalder Troens visse Tillid og Væsen, saavelsom en Overbevisning om det, som ikke sees. Og saadan Tro og Oplysning til at forstaa Skriftens Ord i Aanden og til Saligheds Virkning og Forarbeidelse, saa og at finde Skriftens Ords levende Kraft i sig, opvækker og optænder Guds Aand i Hjertet, at Lucas derfor, Ap. Gj. 16, 14, siger om Lydia: Herren oplod hendes Hjerte, at hun gav Agt paa det, som blev talt af Paulus, og David beder Ps. 119, 16: Herre oplad mine Øie, at jeg maa se de underlige Ting i din Lov.

§ 5. Derfor, at vi kunne komme til Hovedsagen igjen, er det nokſom klart og aabenbart, at hvad som Skriftens Bogstaver og hørlige Lyd udvortes vidner, det maa, naar det læses eller høres, trænge sig ind i vore Hjerter og der tillige findes, virke arbeide til Salighed. Hvilket og ydermere sees deraf, at alle Christi, Profeternes og Apostlernes Prædikener ere rettede til enhver af os, saa at Christus Marc. 13,37 derfor siger til Disciplene: Hvad som jeg siger til Eder, det siger jeg til Alle. Ja, og alle Christi Mirakler og underlige Gjerninger, maa trænge ind til mig og til Enhver i Særdeleshed. Og de ere og derfor skrevne, at de skulle komme enhver af os til salig Frugt og Nytte, ja, og paa sin Maade opfyldes i enhver af os. Christus har hjulpet Andre, han maa visselig og hjælpe mig; thi han er i mig og lever i mig. Han har gjort Blinde seende, jeg er ogsaa aandelig blind, derfor maa han ogsaa gjøre mig seende. Og i saa Maade maa alle de andre hans Mirakler mig ogsaa tilegnes og vorde tildeel. Derfor, o Menneske, kjend dig, at du er blind, at du er lam, at du er en Krøbling, en Døv og Spedalsk, og i andre slige Maader elendig, saa skal Christus hjælpe dig. Han har gjort de Døde levende, jeg er ogsaa død i Synden, derfor maa han ogsaa gjøre mig levende i sig, at

*) Hvo, som ikke tror, ham var det bedre, at han Intet vidste af Bibelen eller studerede i den; thi han forforer sig selv og Hvermand med sit falske Lys, hvilket han mener at være Skriftens Lys, der dog ikke lader sig fatte og forstaa uden ved den sande Tro.

**) Vor Tro giver ei Guds Ord sit Liv eller Vidnesbyrd, men Guds Ord gjør selv Begyndelsen, vidner om Guds Villie, Naade og Kjærlighed. Troen, som voxer ud af Ordet, annammer det og fører det udvortes Vidnesbyrd ind i Hjertet, og faar en levende Trøst deraf, saa det bliver til et indvortes Vidnesbyrd, og da findes der en liflig Harmoni mellem det indvortes og udvortes Vidnesbyrd, naar vi fornemme det i Hjertet saaledes, som Skriften udvortes vidner og lærer.

jeg kan have Del i den første Opstandelse.

§ 6. Det er derfor ikke nok, at vi læse i Skriften eller høre af Skriften om det Gode, som der meldes og tales om, vi skal ogsaa have Lod og Del deri, om den Læsning og Hørelse skal være os til Nytte, hvoraf ogsaa følger, at det, som Skriften taler om Igjenfødelsen, Fornyelsen og andre indvortes og aandelige gode Ting, det maa vi ogsaa faa og have Lod og Del i, om Skriftens Læsning og Hørelse skal være os til Nytte. Men da have vi ret Lod og Del deri, naar vi ikke alene høre Skriften udvortes, læse og mærke det, som dertil henhører, men naar vi ogsaa finde det samme i os selv i Gjerning og Sandhed. Skriften beskriver udvortes Guds Billede, det maa ogsaa formedelst Troen være indvortes i mig. Skriften beskriver Guds Rige efter Bogstaven, det maa ogsaa være i mig formedelst Troen. Skriften beskriver udvortes Christum, vor Saligheds og Gjenfødelses eneste Oprindelse og Udspring, han maa og formedelst Troen være indvortes i mig. Skriften beskriver udvortes Menneskets Fald og Opreisning fra samme; men hvad gavner det mig, uden denne Opreisning ogsaa sker i mig, og jeg ogsaa opreises og oprettes af mit Fald? Skriften beskriver det nye Jerusalem: det hjælper mig intet, medmindre jeg ogsaa faar*) Del i samme nye og himmelske Jerusalem, ja er og bliver et Lem deraf. Skriften vidner udvortes om den nye Fødsel og det nye Kreatur, det maa Altsammen være i mig, jeg maa ved Troen være delagtig deri og være et nyt Kreatur, ellers hjælper og gavner Skriftens Læsning eller Hørelse derom mig intet. Det er Altsammen Troens Værk i os, ja Guds eget Værk og Gjerning og Guds Rige i vore Hjerter.

Bøn.

O Herre Jesu Christi, du Faderens evige Ord, du som har tilført og og aabenbaret os dit hellige Evangelium af din himmelske Faders Skjød og Hjerte; jeg klager og bekjender for dig af Hjertet, at jeg tidt har ringeagtet dit Ord, ugjerne hørt det, ikke flittig lært det, ikke af Hjertet betragtet det, ikke havt retskaffen Kjærlighed og Lyst dertil, men har agtet den verdslige Forfængelighed mere end det; da dog dit Ord er et dyrebart Ord, den ædleste Skat, den høieste Visdom, hvilken ogsaa Englene har Lyst til at beskue. Ak tilgiv mig saadan Uagtsomhed og Foragt for dit saliggjørende Ord, og vend mig fra den svare Straf, som du truer med, at hvo, som forkaster dit Ord, den vil du igjen forkaste. Men antænd i mig en hjertelig Længsel, en brændende Hunger efter Livets Brød, som er den ædle Sjæleføde, en hellig Tørst efter Livets Kildevand; thi hos dig er en levende Kilde og i dit Lys se vi Lyset. Lad denne ædle himmelske Sæd bære hundrede Fold Frugt paa mit Hjertes Ager, som en god og bekvemgjort Jord, i Visdom, i Oplysning og Trøst. Ak, vand mit Hjertes tørre Jord med din Hellig-Aands guddommelige Dug og Regn, at dit Ord maa klæbe fast ved mit Hjerte og ikke komme tomt tilbage til dig; men gjør mit Hjerte grønt og blomstrende i din Kjærlighed, i din Frygt, i din Erkjendelse, i alle christelige Dyder, og udrette alt det, som du har sendt det til, at det, som en guddommelig og uforvisnelig Sæd, maa gjenføde mig til Gud, at du, o Gud

*) Vi maa ved den Hellig-Aand indvortes forsikres i Troen, det maa være en inderlig Trøst; thi i den sidste Nød hjælper Guds Aand os ikke udvortes, saaledes at han skulde holde sig udenfor, men han indvortes i Hjertet trøster, styrker og gjør glad, at vi ved Troen, som ogsaa er i Hjertet, overvinde Alting; hvilken Tro dog ikke kan være uden Guds Ord; thi Troen maa alene holde sig dertil og blive styrket ved Ordet.

Fader, Søn og Hellig-Aand, ved dit Ord maa komme til mig og gjøre Bolig hos mig. Ak giv, at jeg af dit Ord maa ret kjende dig og mig, min Elendighed og din Barmhjertighed, min Synd og din Naade, min Fattigdom og din Rigdom, min Skrøbelighed og din Styrke, min Daarlighed og din Visdom, mit Mørke og dit Lys. Ak, oplys mit Hjertes Mørkhed med dit guddommelige Lyses Glands; oplys du min Lygte, Herre, min Gud, gjør min Mørkhed klar. Ak, skriv dit Ord ved den Hellig-Aands Finger i mit Hjertes Tavle, saa og din Erkjendelse, din Kjærlighed, din Frygt, at jeg aldrig mere forglemmer dig, ei heller mister dig af mit Hjerte. Ak, Herre Jesu! min Skolemester, min Lærer, min Profet, lad mig udvælge den bedste Del og med Maria sidde ved dine Fødder, lære dit Ord, fatte, samle og indeslutte det, som den høieste Skat i mit Hjertes Skrin, at jeg evindelig maa bevare det og bære dig Frugt deraf i Taalmodighed. Ak, vel de Mennesker, som bo i dit Hus og der love dig altid! vel den, som du udvælger og lader komme til dig for at bo i dine Forgaarde, den haver en rig Trøst af dit hellige Tempel; gid at jeg maa betænke din dyre Forjættelse: Hvo, som vil holde mit Ord, han skal ei se Døden evindelig, mine Faar høre min Røst; randsager Skrifterne; thi I mene, at I have det evige Liv deri, og de vidne om mig; vi have et saare fast prophetisk Ord, der skinner, som et Lys i Mørket; mit Ord skal ikke komme tomt igjen til mig; det er en Guds Kraft til Saliggjørelse for dem, som tro; vel den, som har Lyst til Herrens Lov, og taler derom Dag og Nat. Giv mig, Herre, at jeg fryder mig ved dit Ord over alle Slags Rigdom: oplad mine Øine, at jeg maa se de underlige Ting i din Lov; giv mig Lyst til dine Vidnesbyrd, og lad dem være mine Raadsmænd, vis mig, Herre, dine rette Veie, at jeg maa bevare dem indtil Enden; bøi mit Hjerte til dine Vidnesbyrd og ikke til Gjerrighed; bortvend mine Øine, at de ikke se efter forfængelig og unyttig Lærdom, men vederkvæg mig paa dine Veie og tag ikke Sandheds Ord af min Mund. Det er min Trøst i min Elendighed; dit Ord holdt mig ilive; lad det være mit Liggendefæ, at jeg holder din Befaling; lad det være min Arv, at jeg løber din Vei; lær mig salige Sæder og giv mig en sund Sands og Forstand; lad din Munds Lov være mig kjærere end mange Tusinde Stykker Guld og Sølv. Havde din Lov ikke været min Trøst, da havde jeg forgaaet i min Elendighed. Jeg har seet Ende paa alle Ting, men dit Bud strækker sig meget vidt. Lad dine Ord være sødere for min Mund end Honning og Honningkage; lad dine Vidnesbyrd være min evige Arv, thi de ere mit Hjertes Trøst; ophold mig ved dine Ord, at jeg maa leve, og lad mig ikke blive tilskamme over mit Haab; lad mine Øine længes efter din Salighed og efter din Retfærdigheds Ord; handle med din Tjener efter din Naade og lær mig dine Rette. Jeg er din Tjener, undervis mig, at jeg maa kjende dine Vidnesbyrd. Lad dit Ord blive aabenbaret for mig, at det kan glæde mig og gjøre mig klog. Vend dig til mig og vær mig naadig, som du pleier at gjøre mod dem, som elske dit Navn; dine Vidnesbyrds Retfærdighed er evig, undervis mig, saa lever jeg; din Salighed er langt fra de Ugudelige, thi de agte ei dine Rette; de have stor Fred, som elske din Lov, og skulle ikke snuble. O Herre! din Lov er uden Smitte og vederkvæger Sjelen. O Herre! dine Vidnesbyrd ere visse og gjøre de Uforstandige vise. Herre, dine Befalinger ere rette og glæder Hjertet. Herre, dine Bud ere klare og oplyser Øinene. Herre, din Frygt er ren og bliver evindelig. Herrens Rette ere sande og allesammen retfærdige; de ere kosteligere end Guld og meget fint Guld; de ere sødere end Honning og Honningkage, og din Tje-

ner bliver oplyst ved dem, og hvo, som holder dem, haver stor Løn.

Det syvende Capitel.

Hvorledes Guds Lov er skreven i alle Menneskers Hjerter og overbeviser dem baade om deres Pligt og paafølgende Dom, saa at de derfor paa den yderste Dag Intet skulle have at undskylde sig med.

§ 1. Gud har indplantet tre herlige Egenskaber i Sjælen, af hvilke der kun er lidet tilbage efter Faldet. § 2. Hedningerne har Intet at undskylde sig med for Gud, men de Christne langt mindre. § 3. De Vidnesbyrd, hvorefter Menneskene skal dømmes paa hin Dag, og Aarsagerne, hvorfor deres Pine vil blive saa svar. § 4. Hvoraf det kommer, at der gaar større Laster i Svang hos de Christne end hos Hedningerne. § 5. Gud er ei Skyld i Nogens Fordømmelse. § 6. De Ubodfærdiges forskrækkelige Straf.

Rom. 2, 14. 15. I det Hedningerne gjøre nogle Lovens Gjerninger, da bevise de, at Lovens Gjerning er skreven i deres Hjerte.

§ 1. Der Gud Herren skabte Mennesket efter sit Billede, i fuldkommen Herlighed og Retfærdighed, og prydede, smykkede og udstafferede det med høie og guddommelige Dyder og Gaver, ja, gjorde, dannede og udarbeidede det som et fuldkomment og herligt Mesterstykke og sit høieste og ædleste Værk af alle synlige Kreaturer, da indplantede han i Menneskenes Samvittighed tre ypperlige og herlige Egenskaber, saa dybt, at de aldrig, ja end ikke i al Evighed kan udslettes deraf. Først indplantede han deri det naturlige Vidnesbyrd om, at der er en Gud til. For det Andet Vidnesbyrdet om den yderste Dommedag, Rom. 2, 16. For det Tredie Naturens Lov eller den naturlige Retfærdighed, hvorved der kan gjøres Forskjel mellem Ære og Skjændsel, og hvorved enten Glæde eller Bedrøvelse fornemmes. Thi intet Folk paa Jorden har nogen Tid været saa vildt og barbarisk, at det har negtet, at der jo var en Gud til; thi Naturen har indvortes og udvortes overbevist dem derom, ja, de have af deres egen Samvittighed befundet, at der ikke alene er en Gud til, men endogsaa at han maa være en retfærdig Gud, som straffer det Onde og belønner det Gode, efterdi de have i deres Samvittighed enten befundet Forskrækkelse eller Glæde. Og deraf have de fremdeles sluttet, at Sjælen maa være udødelig, hvorom ogsaa Plato saa kraftigen har disputeret. Og omsider have de ogsaa af Naturens Lov, d. e. af den medfødte naturlige Kjærlighed, vel seet, at Gud er en Oprindelse til alt det Gode, som findes i Naturen, hvoraf de fremdeles ogsaa have sluttet, at Menneskene skulle tjene ham med et dydigt og rent Hjerte. Derfor have de ogsaa holdt Dyden for at være det høieste Gode, hvoraf Socrates's og andre Philosophers Dydsskoler ere opkomne. Saa se vi da nu heraf, at Gud endogsaa efter Syndefaldet har ladet en liden Gnist af det naturlige Lys eller et Spor og Kjendemærke paa Naturens Vidnesbyrd om Gud, blive tilbage i Mennesket, paa det at Mennesket skulde lære at kjende sin Oprindelse, hvorfra det er kommen, og skikke sig derefter. Ligesom og nogle af Hedningerne have mærket dette, saasom Poeten Aratus, hvis Ord Paulus Ap. Gj. 17, 28 anfører saalydende: vi ere af Guds Slægt, saaledes ogsaa Manilius, som siger:

Hvem skulde vel der tvivle om,
At Gud jo har sit Sæde
I Sjælen, som af Himmelen kom,
Og faar der evig Glæde.

§ 2. Men efterdi Hedningerne imod deres Samvittighed have foragtet dette naturlige Vidnesbyrd om Gud og tilligemed Gud selv, deres Skaber, da ere de selv skyldige i deres egen Fordømmelse og have ingen Undskyldning. Thi saa slutter Paulus: At hvo, som ved, at der er en Gud, og

ikke spørger efter ham og ikke skjøtter om og arbeider ret paa at kjende og tjene ham, han skal paa Dommens Dag ingen Aarsag eller Undskyldning have, Rom. 1, 19. 20. Fremdeles siger Apostelen, at efterdi Hedningerne have kjendt Guds Retfærdighed, idet de af Naturen vidste, at de gjorde Ondt, og det, som de vare skyldige at dø for, og have dog ikke alene gjort det, men ogsaa havt Behagelighed til dem, som det gjorde, saa har de derved dømt sig selv. Han siger ogsaa Rom. 2, 15: Deres Tanker, som anklagede eller undskyldte dem iblandt hverandre have overtydet og overbevist dem om, at Dommen omsider skal komme. Dersom nu Hedningerne, som af Naturen vidste, at der er en Gud til, og dog imod deres Samvittighed ikke søgte ham, ikke har nogen Undskyldning, hvormeget mindre skal de kunne undskylde sig, for hvilke Gud haver aabenbaret sit Ord, og ladet dem formedelst sin kjære Søn Jesum Christum kalde til Omvendelse, det er, til at afstaa Synden og at omvende sig fra det ugudelige Væsen, paa det at de formedelst Troen kunde blive delagtige i Christi Fortjeneste og blive evindelig salige.

§ 3. Derfor skal ethvert Menneske, som har kjendt Christi Navn og ikke omvendt sig, paa hin Dag have tvende stærke Vidner imod sig: først sit eget Hjerte og Samvittighed, eller Naturens Lov, og dernæst Guds aabenbare Ord, som paa den Dag skal dømme ham. Hvorpaa ogsaa en forfærdelig Sententz og Fordømmelse vil følge, som ogsaa Herren siger: Det skal gaa lideligere til med Sodoma og Gomorra paa den Dag, og Dronningen af Sønden skal opstaa og fordømme denne Slægt. Matth. 11, 24. Cap. 12 V. V 42. Og deraf vil ogsaa den evige Pine og Kval i Helvede reise sig, fordi Gud har skabt Sjælen udødelig, og i Sjælen Samvittigheden, hvilken stedse og evindelig ihukommer Gud og kan dog aldrig komme til ham, hvilket er Sjælens største og evige Pine. Og jo mere Guds Vrede, formedelst Ubodfærdighed, samles indtil Dommens Dag, Rom. 2, 5, jo større vil saadan indvortes og evigvarende Sjæleangst og Pine blive; thi ligesom Gud Herren efter sin retfærdige Dom har givet Hedningerne hen i et vanartigt Sind, fordi at de have forkastet og ikke agtet den indvortes Naturens Lov og deres egen Samvittighed, hvilken var skreven i deres Hjerter som Guds Retfærdighed, og ved det de have imodstaaet og foragtet den og Gud selv, saa ere de derved formedelst deres Sinds Forblindelse, geraadede i gruelige og afskyelige Synder og Bedersthyggeligheder, og har derved samlet sig Guds retfærdige Vrede paa Halsen.

§ 4. Ligemaade, efterdi de, som ville være Christne, forskyde baade det indvortes og det udvortes Guds Ord og Vidnesbyrd og ei alene ikke vil omvende sig, men ogsaa imodstaa den Hellig-Aand og bespotte Gud, saa giver Gud dem derfor ogsaa hen i et vanartigt Sind, og det saa aldeles, at de blive værre end Hedninger og Tyrker; ja, Gud sender dem kraftige Vildfarelser, at de skulle tro Løgn, paa det de skulle alle blive fordømte, som ikke tro Sandhed, men have Lyst til Uretfærdighed. 2 Thess. 2, 11. 12. Og deraf kommer det, at saa mange vederstyggelige Synder og Laster gaa i Svang blandt de Christne, som aldrig er hørt tilforn; nemlig saadan djævelsk Opblæselse, Hovmodighed, og Pragt, saadan umættelig Gjerrighed, saadan skjændig og skammelig Vellyst, saadan bæstisk Utugt og saadanne umenneskelige og vanartede Gjerninger, hvilke alle komme og oprinde af det vanartige Sinds Forblindelse og Forstokkelse; thi efterdi de Christne ikke i deres Levnet vil følge den fornedrede, fattige, sagtmodige og ydmyge Christum, men forarge sig paa ham og blues ved hans hellige Levnet, som Gud dog har fremstillet til et Lys for Verden, at Alle skulle efterfølge det, saa

giver Gud dem hen, at de følge Satan og annamme hans djævelske Levnet, ved alle Slags Vederstyggeligheder, Løgn og Ubarmhjertigheder, til at fuldkomme Mørkhedens Gjerninger, efterdi de ikke vil vandre i Lyset, som Herren selv Joh. 12, 37 advarer dem om, sigende: Vandrer i Lyset den Stund, I have Lyset, at Mørket ikke skal overfalde Eder.

§ 5. Omsider efterdi Gud haver straffet Hedningerne med saadan forskrækkelig Blindhed og et vanartigt Sind, fordi de ikke have efterfulgt det lidet indvortes Lys, som var af Naturen i dem, nemlig deres egen Samvittighed og Naturens Lov, eller som Paulus Rom. 1, 28 taler, ikke holdt det for godt at kjende Gud, og ere derfor selv skyldige i deres evige Saligheds Fortabelse; hvormeget mere vil da de miste den evige Salighed og være selv Aarsag i deres Saligheds Forlis og Fordømmelse, som ikke alene af Naturen, men ogsaa formedelst Guds aabenbare Ord og den nye Pagt, som er skreven i deres Hjerter, ere underrettede og overbeviste, og dog ikke agte denne Guds Naade og Salighed, om hvilken der er skrevet Jer. 31, 33: Det skal være den nye Pagt: Jeg vil give min Lov inden i dem og skrive den i deres Hjerte, og Ingen skal ydermere lære den Anden og sige: kjender Herren; thi de skal Alle kjende mig, baade deres Smaa og deres Store, siger Herren; thi jeg vil forlade dem deres Ondskab og aldrig mere komme deres Synder ihu.

§ 6. Thi synde vi nu med fri Villie, siger Paulus Ebr. 10, 26, efterat vi have annammet Sandheds Erkjendelse, da er der ikke Offer mere tilbage for Synden, men en forfærdelig Doms Forventelse og brændende Nidkjærhed, som skal fortære de Gjenstridige. Naar Nogen har brudt Mose Lov, dør han uden Barmhjertighed, ved to eller tre Vidner; hvormeget værre Straf mene I, at den skal agtes værd, som har traadt den Guds Søn med Fødder, og agtet Testamentets Blod almindeligt, formedelst hvilket han var helliget, og bespjættet Naadens Aand; thi vi kjende den, som har sagt: Hevnen hører mig til, jeg vil betale igjen, siger Herren; men det er forfærdeligt at falde ind i den levende Guds Hænder. Hvilket Sprog ikke er at forstaa om dem, som enten af Vankundighed eller af Skrøbelighed synde, men om dem, som vitterlig og fortrædelig synde imod den Sandhed, de nolsom erkjende, og fremture i slig Forhærdelse, Fortrædelighed og Ubodfærdighed.

Bøn.

Gode Gud og Fader! hvor har du dog vist en hjertelig Begjærlighed efter at frelse Menneskene derudi, at du ei alene har givet en Samvittighed i vore Hjerter til at dømme os, for hvilken vi aldrig kan skjule os; den straffer os, naar vi gjør Uret og blive fremturende deri, mere end alle Verdens Bødler kan plage eller pine os; men du beviser os ogsaa denne Naade, og lader din Aand ved dit Ord ofte erindre, lære, tugte og formane os. Herre, min Gud! jeg bekjender, at jeg ofte har taget denne din Gave forgjæves. Ofte har min Samvittighed, ofte har din Hellig-Aand ved dit Ord paamindet mig, men jeg har mere fulgt mit Kjøds og Blods Tilskyndelser, end disse gode Veiledere; dermed har jeg vel fortjent, at du skulde overgive mig i et forvendt Sind. Men forbarm dig over mig, o Herre! min Forbarmer, og rens min Samvittighed ved Christi Blod fra døde Gjerninger til at tjene dig, den levende Gud. Og efterdi du og ser Satans Ondskab, som søger først, hvorledes han kan faa mig til at glemme din Villie og Forjættelser, naar han vil forlede mig til Vantro og Sikkerhed, saa giv mig Troens Skjold ihænde, hvormed jeg kan udslukke alle den Ondes gloende Pile. Opvæk min Samvittighed i mig, saa

at jeg aldrig mere bliver lad og usikket til at forrette mit Embede. Lad og din gode Aand aldrig tages fra mig, ei heller aflade fra at tugte og føre mig paa rette Veie, og giv mig endelig et lydigt Hjerte til villigen at følge din Aands Paamindelse, paa det jeg i Lydighed og en sønlig Tro kan tjene dig alle mit Livs Dage, ved Jesum Christum, din Søn, vor Herre og Frelser. Amen.

Det ottende Capitel.

Ingen foruden en sand Omvendelse har at trøste sig ved Christum og hans Fortjeneste.

§ 1. Uden en sand Omvendelse kan Ingen komme til Christum. § 2. Han er en kostelig Læge for Syndere og dem, som ere aandelige syge. § 3. De Bodfærdige og Bedrøvede efter Gud ere skikkede til at tage imod Christi Fortjeneste og Lidelse. § 4. De Ubodfærdige korsfæstede Christum paany, derfor kommer hans Blod over dem til Fordømmelse. § 5. Gud vil have Omvendelse af Alle; thi uden den kan ingen Synd forlades. § 6. Forskjel imellem Mundchristnes og sande Christnes Tro. § 7. Den udvortes Gudstjeneste alene duer Intet. § 8. Christi Blods Værdighed.

2 Mos. 12, 48. Ingen Uren maatte æde Paaske.

§ 1. Den Herre Jesus siger Matth. 9, 12. 13: De Karske have ikke Lægen behov, men de, som have Ondt; jeg er kommen at kalde Syndere til Omvendelse, og ikke de Retfærdige. I disse Ord lærer Herren os, at han vil kalde Syndere, men til Bedring. Og deraf følger, at Ingen kan komme til Herren, foruden en sand Bedring og Omvendelse fra Synden og foruden en sand Tro. Nu er Omvendelsen ikke andet, end at man ved en sand Anger og Ruelse afdør Synden, og ved Troen favner og annammer Syndernes Forladelse og lever retfærdigt i Christo; derfor maa der i Omvendelsen først findes den sande Bedrøvelse efter Gud, hvorved Hjertet bliver knust og Kjødet korsfæstet. Og det kaldes Ebr. 6, 1: At lægge Grundvold til Omvendelsen fra de døde Gjerninger, det er, at afstaa de Gjerninger, som foraarsage, forarbeide og virke Døden.

§ 2. Naar nu disse onde Gjerninger ikke afstaaes, saa gavner Christus med al sin Fortjeneste et Menneske aldeles Intet; thi Christus, vor Herre, forestilles os jo som en Læge, og hans hellige Blod som den allerdyrebareste og saligste Lægedom imod Synden; nu kan ikke den allerkosteligste Lægedom noget hjælpe, frugte og virke, naar der Syge ikke vil sky og holde sig fra det, som er ham skadeligt. Derfor hjælper Christi Blod og Død den Intet, som ikke vil afstaa Synden. Og derfor siger Paulus Gal. 5, 22: De, som gjøre saadant (forstaa Kjødets Gjerninger), skal ikke arve Guds Rige, det er, de have ingen Del i Christo. Fremdeles, skal Christus og hans hellige Blod være vor Lægedom, da maa vi tilforn være syge; thi de Karske behøve ikke Lægen, men de Syge; men nu ere ikke de aandelig syge, som ikke gjøre en sand Bedring og Omvendelse, ikke hjertelig sørge og ere bedrøvede over Synden, ikke have et sønderslaaet og forknust Hjerte, ikke forskrækkes for Guds Vrede, ikke vil fly disse verdslige Lyster, men tragte efter idel Ære, Rigdom og Vellyst og sørge ikke for deres Synder; disse, siger jeg, ere ikke syge, derfor behøve de ikke heller Lægen, det er, Christus gavner dem Intet. Mærker derfor vel dette: Christus er kommen at kalde Syndere, men til Omvendelse; hvorfor? thi alene et bodfærdigt, sønderslaaet, forknust og troende Hjerte kan tilegne sig Jesu Christi Blods og Dods dyre Fortjeneste. Saligt er det Menneske, som i sit Hjerte finder og følger dette hellige Kald, som er den gudelige Sorg og Bedrøvelse over Synden, der gjør Omvendelse til Saliggjørelse, som man ikke fortryder. 1 Cor. 7, 10.

§ 3. Denne Sorg og Bedrøvelse efter Gud forarbeider den Hellig-Aand ved Loven og ved Christi hellige Li-

delses alvorlige Betragtning; thi Christi Lidelse er baade en Bodsprædiken og det grueligste Speil paa Guds Vrede og tillige en Trøsteprædiken. Thi betænker kun Aarsagen, hvorfor vor kjære Herre Christus har lidt den bitre Død, nemlig for vore Synders Skyld. Betænker og Guds Kjærlighed, at han skjænkede os sin Søn. Rom. 5, 8. Deri se vi baade Guds strenge Retfærdighed og store Barmhjertighed. Hvorledes skulde nu Nogen, som tror paa Christum og elsker ham, have Lyst til de Synder, eller ikke ville afstaa dem, hvilke vor Herre Christus med sit Blod og Død og med sit hellige, møisommelige Levnet og dybe Fornedrelse maatte betale for? Se, hvorledes han med saa dyb Ydmyghed og Foragt har maattet lide for vor Hoffærdighed og Ærgjærrighed, og du, christne Sjæl, har dog endnu Lyst til Hovmodighed og kan ikke blive mæt af denne Verdens Ære; med hvilken Armod har Christus maattet betale for din Gjerrighed, og du kan dog aldrig faa nok og aldrig blive mæt af Rigdom; med hvilken Angest og Dødens Smerte har han maattet udgjælde og betale for din Kjødslyst, Matth. 26, 38, og du har dog al din Glæde i samme dødelige Lyst. Hvorledes kan dog det være din Lyst, som har foraarsaget din Herre Christo saadan Pine? hvorledes kan det være din Glæde, som har været din Herre Christi høieste Bedrøvelse indtil Døden. Se, med hvor dyb Sagtmodighed og høi Taalmodighed din Herre og Frelser har gjort Forligelse for din Vrede, Had, Fiendskab, Bitterhed, Hevngjerrighed, Uforligelighed, og du vredes dog saa lettelig, og Hevngjerrighed er dig saa sød, ja sødere end dit Liv. Er det dig saa sødt, for hvilket Herren maa drikke saa bedsk en Døds Kalk?

§ 4. Alle de derfor, som kaldes Christne og ikke afstaa Synden, korsfæste Christum paany, og holde ham for Spot, som der staar i Ebr. 6, 6, det er og dem umuligt, at blive delagtige i Christi Lidelse: thi de træde Christi Blod med Fødder, som der meldes i Ebr. 10, 10, og agte Testamentes Blod almindeligt at være (det er, de holde det ikke for deres Synds Renselse, skjøtte intet derom, at det er udøst til deres Synders Fortabelse) og beskjæmme Naadens Aand (det er, med deres ugudelige Levnet forkaste, forstyde, bespotte og laste den høie og dyrebare Naade som tilbydes dem, saa at det Christi Blod, som for dem er udgydt, maa raabe om Hevn over dem og overgive dem i Guds retfærdige Dom, hvorfor vi billig skulde forskrækkes); thi det er visselig forfærdeligt at falde i den levende Guds Haand og Hevn, som der staar sammesteds V. 31. Thi vor Gud er ikke en død og afmægtig Afgud, der altid skal lade sig spotte, men en levende Gud, som saadan sin Naades Foragt og Forhaanelse baade kan og vil mægtig hevne. Og sandelig vort eget Hjerte overbeviser os ogsaa, at en stor Hevn og Guds Vrede vil paafølge, naar man ikke afstaar fra Synden, da vi dog høre, hvorledes Guds enbaarne Søn har maattet lide saa forskrækkelig en Død derfor.

§ 5. Det er nu Aarsagen, hvorfor der strax efter Christi hellige Død blev prædiket Omvendelse i den ganske Verden. Nemlig først, fordi den var skeet for den ganske Verdens Synder, 1 Joh. 2, 2. For det Andet: at alle Mennesker allevegne skulle omvende sig, som der staar skrevet i Ap. Gj. 17, 30, og med troende, angergivne og bodfærdige Hjerter annamme denne Lægedom, paa det at denne dyre Guds Naadegave ikke skulde være spildt paa et eneste Menneske. Derefter skulde der paa en saadan hjertelig Omvendelse følge Syndernes Forladelse. Thi hvorledes kan Synden forlades Nogen, som ikke hader den og har en Afsky for den, men heller har idelig Lyst dertil, og ikke vil afstaa derfra? Er det ikke en daarlig og forvendt Handel at ville have Syndernes For-

ladelse og dog ikke ville lade af at synde? at trøste sig ved Christi Lidelse og dog forlyste sig i Synden, for hvilken Christus maatte lide? Der er mange Mennesker, som aldrig i al deres Livs Tid have gjort sand Omvendelse, og ville dog have Syndernes Forladelse; de have aldrig aflagt og bortkastet deres Gjerrighed, Hoffærdighed, Vrede, Had, Nid, Falskhed og Uretfærdighed, men de have endog tiltaget deri og blevet værre, og ville dog tilegne sig Christi Fortjeneste. De indbilde sig selv, at de ere gode Christne, fordi de mene og tro, at Christus er død for deres Synder, og tænke at blive salige.

§ 6. O du blinde, bedragne og falske Christen, det har aldrig Guds Ord lært dig, at du i saa Maade skal blive salig; det har aldrig Nogen Prophet og Apostel prædiket, men saaledes prædikede de: Vil du faa dine Synders Forladelse, saa maa du omvende dig, afstaa Synden, hade den, lade den være dig led og vederstyggelig, og saa tro paa Christum, din eneste Frelser og Igjenløser. Men hvorledes skulde den Synd gjøre en ondt og hades af en, som man dog ikke tænker at afstaa? og hvorledes skulde Nogen afstaa den Synd, som han ikke angrer og fortryder? Derfor lærer vor Herre Christus dig, saavelsom hans Propheter og Apostler, at du skal afdø Synden og Verden, det er, korsfæste, aflægge og dæmpe din Hovmodighed, Gjerrighed, Vrede Fiendskab og Vellyst, omvende dig til Herren og hjertelig bede om Naade, saa faar du Syndernes Forladelse, saa kommer Lægen, som forbinder de knuste Hjerter og heler deres Smerte, Ps. 147, 3. Ellers gavner Christus dig intet, og det hjælper dig intet, at du brammer meget af Troen; thi den rette Tro fornyer et Menneske, døder og dræber Synden og gjør os levende i Christo, at vi leve i Troen paa Christum, leve i hans Kjærlighed, Ydmyghed, Sagtmodighed og Taalmodighed. Se, saa er Christus dig Veien til Livet, saa er du i ham et nyt Kreatur, 2 Cor. 5, 17. Men naar du fremturer og fortfarer i Synden og ikke vil afdø den, men lader alt det behage dig, som din gamle Adam gjør, hvorledes kan du da være et nyt Kreatur? Hvorledes kan du høre Christum til, naar du ikke vil korsfæste dit Kjød samt de onde Lyster og Begjerligheder? Gal. 5, 24.

§ 7. Hørte du end paa saadan Maade ti Prædikener hver Dag og gik til Skrifte og Guds Bord hver Maaned, saa hjalp det dig dog intet, du fik dog ingen Synders Forladelse; thi der er ikke et bodfærdigt, forknust og troende Hjerte hos dig, som kan annamme den salige Lægedom. Guds Ord og Sakramenterne ere vel salige Midler, men de hjælpe dog ingen Ubodfærdig, der ikke har et angerfuldt og troende Hjerte. Udgyd den kostelige Balsam og Salve paa en Sten, hvad kan det hjælpe den? det gavner og tjener den intet. Saar du end den bedste Hvede iblandt Torne, saa bærer den dog ikke Frugt, uden du tillige først bortrydder Tornerne, Luc. 8, 7; kortelig, den, som vil fremture i sine Synder, ham gavner Christus Intet. Den, som ikke med Christo vil igjenfødes, ham gavner Christi Fødsel Intet. Den, som ikke med Christo vil afdø Synden, ham gavner Christi Død Intet, Rom. 6, 11. Den, som ikke ved Christum vil afstaa fra Synden, ham gavner Christi Opstandelse Intet. Den, som ikke vil vandre i et himmelsk Væsen og Levnet, ham er Christi Himmelfart til ingen Nytte. Men naar et Menneske med den forlorne Søn omvender sig, Luc. 15, 18, fortryder og begræder sine Synder, vænnes ved dem, flyer og hader dem, inderlig beder Gud om Naade og ser i Troen til den korsfæstede Jesum og hans blodige Saar, som Israeliterne saa paa den røde Kobberslange, 4 Mos. 21, 8, og siger: Gud være mig Synder naadig, saa er Alting forladt og forglemt, om det samme Menneske end alene havde begaaet den ganske Verdens Synder.

§ 8. Saa meget gjælder og formaar Christi dyrebare Blod og hans hellige Død. Saadan Fuldkommenhed er der i den Forløsning, som er skeet ved Christi Blod, og den ganske Christi Fortjeneste og Guds Naade bliver ved Troen ganske og aldeles tilregnet et bodfærdigt Menneske; thi Gud vil annamme Omvendelse efter Synder, Visd. 12, 19, og tilgiver den Bodfærdige fuldkommen alle sine Synder af blot Naade for Jesu Christi Skyld. Ja, det er Guds Lyst og Glæde at være barmhjertig og af Naade at forlade Synden. Derfor siger han Jer. 31, 20: Mine Indvolde lyde for hans Skyld, jeg vil visselig forbarme mig over ham; ligesaa Ordsp. 11, 8: Mit Hjerte har vendt sig i mig, mine Fortrydelser er tillige optændte; thi da har Christi Død sin rette Frugt, Forarbeidelse og Kraft, og da er der Glæde ogsaa Himmelen for Guds Engle, at Christi dyrebare Blod, som for arme Synderes Skyld er udøst, ikke befindes at være udøst forgjæves for dem. Luc. 15, 7.

Bøn.

Herre, min Gud! at du evige og fuldkomne Væsen, hvis Fuldkommenhed ikke ved noget Kreatur hverken kan formeres eller formindskes, at du tilsiger os dit Ord, at du vil antage vor Omvendelse efter Synden, og at du aldrig mere vil tænke paa alle den Ugudeliges Synder, naar han omvender sig; det samme er en saadan stor Naade, at det billig burde bevæge den ganske Verden til at komme til dig; men, o Herre! jo større din Naade er, jo mere bliver den misbrugt; Satan og Verden forvende dig alle dine Gjerninger og Ord. Du skjænker os din Søn og ophøier ham til en Fyrste og Frelser, at give os Omvendelse og Syndernes Forladelse, til at gjøre os løse fra Syndens Tjeneste og til at forstyrre Djævelens Gjerning; men vi bruge ham saaledes, at vi med ham des roligere kan gjøre Djævelens Gjerninger, og vi kan i al vor Ondskab beraabe os paa ham. Du fordrer retskafne Omvendelses Frugter af os, men vi give dig en livløs og ufornuftig Snak om Tro og Omvendelse. Vi sige, at de Synder gjøre os Ondt, som vi dog elske, gjemme og undskylde, ja, hvori vi have vores Liv og Lyst. Ak, Herre, du trofaste Skaber; overgiv mig ikke i saadant forvendt Sind, at jeg skulde søge en anden Vei til Salighed, end den, som dit Ord har foreskrevet mig, og lade mig saa skammelig bedrage af Satan. Aabenbar mig mit Hjertes inderste Grund, at jeg ikke forfører mig selv med en falsk Indbildning om at være omvendt; dæmp, korsfæst og død i mig al Kjærlighed til Verden og Synden; giv mig et ydmyget og troende Hjerte, som af Kjærlighed til dine hellige Veie stedse holder sig til Jesu Kors og Vunder, der opfyldes af ham med Salighed, Kraft og de Naadens Liggendefæ, hvis overflødige Rigdom du haver lovet at skjænke os i ham. Hør mig, min Gud! for din Søns Jesu Skyld. Amen.

Det niende Capitel.

Ved denne Tids uchristelige Levnet fornegtes Christus og den sande Tro.

§ 1. Christus bespottes og forskydes ved et ugudeligt Levnet, og hvor der ikke er et christeligt Levnet, der er der heller ikke Christus selv. § 2. Der ligger en stor Guds Foragt i et saadant ugudeligt Levnet.

2 Thim. 3, 5. De have Gudfrygtigheds Skin, men negte dens Kraft.

§ 1. Efterdi ethvert Menneske vil kaldes en Christen, men Faa føre dog et ret christeligt Levnet, saa bliver derved Christus fornegtet, foragtet, bespottet, lastet, hudstrøget, korsfæstet og dødet, som der meldes Ebr. 6, 6, at Nogle igjen korsfæste sig Guds Søn og gjøre ham til et Vidunder. Den

hellige Prophet Daniel har Cap. 9, 26 spaaet, at Christus skal i de sidste Dage udryddes, hvilket forstaaes om vor Herres Jesu Korsfæstelse i Jerusalem, da Jøderne raabte: bort, bort med ham, korsfæst ham, Matth. 27, 23; men gid Christus ikke ogsaa daglig ved det uchristelige Levnet blev korsfæstet og udryddet, saa man ham, jeg mener hans hellige og gudelige Levnet, snart ingensteds mere ser og finder. Thi hvor Christi Levnet ikke er, der er ikke heller Christus, hvormeget man end roser og berømmer sig af Troen og Lærdommen. Thi hvad er dog den christelige Tro foruden et christeligt Levnet? et ufrugtbart Træ, som og den hellige Apostel Judas V. 12 kalder de falske Apostler raadne og ufrugtbare Træer. Og saadanne Træer er al Verden nu omstunder fuld af, om hvilket og Herren derfor i Luc. 18, 8 taler: Naar Menneskens Søn skal komme, mon han skal finde Troen paa Jorden; i hvilke Ord Guds evige Visdom sandelig ikke forstaar saadan en Tro som Verden nuomstunder med fuld Mund roser sig af og dog i Gjerningen fornegter, elsker Christum med Tungen og ikke med Gjerningen og i Sandhed; men han har forstaaet den sande Gjenfødelse, det ganske igjenfødte Menneske, Træet med sine Frugter, som er fornyet ved Troen, og at Christus ved Troen bor og lever i et Menneske, Eph. 3, 17. Saadan Tro vil han nu sandelig finde Lidet af paa Jorden; thi hvor den sande Tro er, der er Christus og hans hellige Levnet. Og hvor man ikke ved Troen efterfølger Christum i hans Levnet, der er hverken Troen eller Christus, men den er udryddet og fornegtet. Men nu siger Herren Luc. 12, 9: Hvo mig negter for Menneskene, den vil jeg og negte for Gud og hans Engle; hvilken Negtelse ikke alene sker, naar Nogen med Munden negter Troen og Christum, men almindeligere med Gjerning og Levnet, naar man modvillig, vitterlig og fortrædelig imodstaar Christo og den Hellig-Aand, som Paulus lærer, naar han Tit. 1, 16 siger: De fornegte det med Gjerningerne.

§ 2. Ja, Christus fornegtes ligesaa meget med det ugudelige, djævelske Levnet, og i Særdeleshed med Hykleri og Skinhelligbed, som med Munden, hvilket Lignelsen om de to Sønner Matth. 21, 28 viser. Til den ene sagde Faderen: Min Søn, gak hen og arbeid idag i min Vingaard, og han svarede: Jeg vil ikke gjøre det, og derefter angrede det ham, og han gik hen. Og han gik til den anden og sagde ligesaa; han svarede og sagde: Herre, ja og gik ikke hen. Hvilken gjorde nu Faderens Villie? Sandelig han, der sagde nei, og gik dog hen. Og hvilken foragtede Faderen? Den, der sagde ja, og gik ikke. Af hvilket Slags de falske Christne nu ogsaa ere, som sige: Ja, ja, Herre, Herre, som der meldes Matth. 7, 21, og ere dog indvortes de fortrædeligste og arrigste Mennesker og gjøre aldeles ikke Faderens Villie. Om dem siger Paulus 2 Tim. 3, 5: De have en udvortes Anseelse og Skin af Gudfrygtighed, men de negte Kraften deraf. Men de fornegte Gudfrygtigheds Kraft, hvad er det andet, end at negte Troen og Christum, og under et christeligt Navn at være en Hedning? Derfor kalder Paulus dem Vantroens Børn, Eph. 2, 2; thi de have ingen Tro, men idet de kaste en god Samvittighed fra sig, lide de Skibsbrud paa Troen, som han siger 1 Tim. 1, 19. Derfor skal Christus igjen negte dem, som har ladet sig kalde Christne, og har dog intet christeligt gjort, og sige til dem: Jeg kjender Eder ikke, viger fra mig, I Misdædere, Matth. 7, 23.

Bøn.

Retfærdige og sande Gud! hvad du i dit Ord har truet med, at der skal ske i de sidste Tider, det se vi, desværre, mere end nok af opfyldes; derfor kommer dine hemmelige og

aabenbare Domme os dagligen nærmere og nærmere; vi se daglig mere og mere i alle Stænder Frugten af den forvendte Aand, som du haver udøst, og af den haarde, svage og urolige Søvns Aand, hvorved du har tillukt deres Øine. Din Christenhed er forvendt imod dig, derfor er du og forvendt mod den igjen. Du evige Livs Kilde er snart bleven som en Kilde, der ei mere vil give Vand fra sig; Fienden har handlet ilde med Alting i Helligdommen, vi se ikke vore Tegn mere; vi ere Allesammen som de Urene, og alle vore Retfærdigheder er som et besmittet Klædebon; vi ere Alle faldne af som et Blad, og vor Misgjerning opløftede os og førte os bort som et Veir. Der er Ingen, som kalder paa dit Navn, som opvækker sig til at tage fat paa dig; thi du skjuler dit Ansigt for os og smelter os i vore Misgjerningers Vold. Ak, Herre! det er den Hjemsøgelses Tid, som skal komme over den ganske Jordens Kreds. Det staar ikke i et Menneskes egen Kraft, og det er ei hans Formue at udvælge den trange, den foragtede og smale Vei iblandt saamange og saadan Mængde Forargelser, Skin og Hykleri af dem, som vandre paa den brede Vei; derfor, Herre! tag du mig ved Haanden, at jeg ei maa vandre paa det Folks Veie, som saa sikkert ile hen til deres egen Fordærvelse. Lad mig ei se paa det, som Andre gjør, men paa det, som dit Ord siger, at jeg skal gjøre, og giv mig Kraft og Styrke til at gjøre det samme; erindre mig, saa ofte jeg nævner Jesu Navn, at jeg og maa aftræde fra al Uretfærdighed; kan jeg ikke afvende den Vederstyggelighed, som jeg ser, saa lad dog din Aand i mig altid sukke derover, paa det jeg kan undfly den tilkommende Vrede; og endelig, o Herre! ifør dig din Kraft og gamle Nidkjærhed, bevæbne dig med din forrige Magt, som du gjorde, da du gik for dit Folk, og dine Klæder bleve bestænkte med Seier over dine Fiender: gjør en Ende paa Fordærvelsen, kynd dig at redde dine Udvalgte, som Dag og Nat raabe til dig; træd Satan kraftigt med alle Forargelser under vore Fødder; udfør den Seier, o Jesu! som du har indlagt dig over Helvede og Mørkhedens Rige, paa det Saligheden, Magten og Kraften, som er vorden din, der du nedstødte og knuste Satan, maa og blive din evindelig. Amen.

Det tiende Capitel.

Verdens Børns Levnet er tvertimod Christum, derfor er det et falsk Levnet og deres Christendom en falsk Christendom.

§ 1. Verdens Børns Levnet er tvertimod Christi og de sande Christnes Levnet. § 2. De sande Christne ere kun faa i Tallet og en liden Hjord.

Matth. 12, 30. Hvo, som ikke er med mig, han er imod mig.

§ 1. Naar man ret vil befinde og overveie denne Verdens Børns Levnet, og holde det i Lyset mod Christi Lærdom og Levnet, saa befinder man klarlig, at Menneskenes Levnet nuomstunder strider aldeles imod Christum. Thi hvad er Hvermands Væsen, Levnet, Handel og Vandel almindelig andet end Gjerrighed, Omsorg for Næring, Bugfylde, Aager, Kjødslyst, Øienslyst og et hoffærdigt Levnet, det er jo det meste og bedste nu i al Verden? Hvem tragter ikke efter et stort Navn, stor Ære og Anseelse paa Jorden? Hvor regjerer ikke enten den ene eller den anden Djævel i Ulydighed, Vrede, Trætte, Krig, Uenighed, Fiendskab, Hevngjerrighed, i Ord og Gjerninger, hemmelig Avind, Uforligelighed, Uretfærdighed, Urenlighed, Bedrageri, Falskhed, Bagvaskelse og flere saadanne Udyder? kortelig, Verdens Børns ganske Levnet er i denne Tid ikkun Verdens Kjærlighed, Egenkjærlighed, Egenære og Egennytte. Men derimod er Christus og hans Levnet idel ren og lutter Guds- og

Menneskekjærlighed, Venlighed, Sagtmodighed, Taalmodighed, Ydmyghed, Lydighed indtil Døden, Barmhjertighed, Retfærdighed, Sandhed, Renhed, Hellighed, Verdens og al verdslig Æres Foragt, Rigdom og Vellysts Forsagelse, sin egen Fornegtelse, en stedsevarende Kors-Lidelse, Bedrøvelse, en idelig Forlængsel og Suk efter Guds Rige og en fyrig Begjæring efter at fuldkomme Guds Villie. Men nu siger jo denne Herre Christus! Hvo, som ikke er med mig, han er imod mig; men denne Verdens Levnet er aldeles ikke med Christo, det stemmer ganske ikke med ham overens, der er snart Ingen, der har et Hjerte, Sind, Gemyt og Aand med Christo, som enhver Christen dog bør have, at Paulus derfor 1 Cor. 2, 16 siger: Vi have Christi Sind, og atter Phil. 3, 5 formaner, at Enhver skal være ved det Sind, som Christus var. Derfor saa ere alle Verdens Børn imod Christum. Men hvo, som er imod Christum, han er en Antichrist. Er han det ikke med Lærdom, saa er han det dog med Levnet.

§ 2. Hvor skal man nu finde sande Christne i denne Verden! Man maa vel sige, de ere en liden Hjord, som Herren selv kalder dem Luc. 12, 32. Man maa vel med Propheten Esaias Cap. 1, 8 nu ligne Christi sande Kirke ved et lidet Hus i en Vingaard, ved et Vagthus i en Græskars Have og ved en ødelagt Stad; eller med Propheten Micheas Cap. 7, 1 ligne dem ved en Vindrue, som efter Vinhøsten kan være bleven hængende paa Vinstokken, og sige: Ak, Gud bedre os! det gaar os ligesom den, der sanker bagefter i Vinhøsten; eller med den fromme David ligne den ved en en ensom Turteldue, Ps. 74, 19, ved en enlig og vaagende Fugl paa Taget, ved en Rørdrum i Ørkenen og forstyrrede Steder, Ps. 102, 7. Nu, dem kjender Gud, hvem og hvor de ere, Christum er hos dem, ja i dem alle Dage indtil Verdens Ende, Matth. 28, 10. Han skal ikke forlade dem faderløse, Joh. 14, 16. Thi Herrens faste Grundvold staar fast og har dette Indsegl: Herren kjender Sine; men hvilke der ere hans, det staar der hos: Hvo, som nævner Christi Navn, han skal træde fra al Uretfærdighed, 2 Tim. 2, 19. Hvo, som ikke det vil gjøre, han lade kun Christi høie og hellige Navn være unævnt, han lade det kun blive med Fred og nævne sig efter hvem Anden, han vil og lyster.

Der findes en og den samme Bøn til det 9de og 10 Capitel.

Det ellevte Capitel.

Hvo, som ikke efterfølger Christum i sit Liv og Levnet og ikke gjør en sand Omvendelse, han er ikke en Christen ei heller et Guds Barn. Item, hvad den nye Fødsel og hvad Christi Aag er.

§ 1. Christus har baade med Ord og Levnet bevist sig som den rette Prophet, der er sendt os af Gud. § 2. Den, som ei følger ham, som det fuldkomneste Exempel, maa blive i Mørket. § 3. Satan og det syndige Kjød forvolder det, at vi ei følge ham. § 4. Guds Søn er derfor bleven et Menneske, at han kunde forene os med Gud igjen, og vi kunde komme til at leve gudeligt i Christo. § 5. Endskjønt det ei kan ske i Fuldkommenhed, saa maa man dog jage derefter i Oprigtighed. § 6. Det nye Levnet er et bittert Kors for Kjød og Blod. § 7. Menneskene maa under Christi lette Aag, at de kan befries fra Satans tunge Aag. § 8. Hvad det kjødelige og aandelige Menneske er med deres falske og sande Lys. § 9. Efterdi Christi Levnet er det bedste, saa skal det og være os det kjæreste. § 10. Hvori den rette Kundskab og Oplysning om Gud bestaar.

1 Petr. 2, 21. Christus efterlod os et Exempel, at vi skulle efterfølge hans Fodspor.

§ 1. Gud haver forordnet os sin kjære Søn til en Prophet og Lærer, og med høi Røst fra Himmelen anbefalet os ham, og befalet os at høre ham. Dette Lære-Embede har Guds Søn ført ikke alenefte med Ord, men ogsaa med Gjerninger og sit allerhel-

ligste Levnets skjønne Exempel, som en retskaffen Lærer bør, hvorom Lucas Ap. Gj. 1, 1 vidner, sigende: Den første Tale gjorde jeg, kjære Theophilus, om alt det, som Jesus begyndte baade at gjøre og lære. Der sætter Evangelisten ganske mærkelig det Ord gjøre før Lærdommen, betegnede, at Gjerning og Lærdom skal være tilsammen. En fuldkommen Lærer maa først selv gjøre, hvad han lærer Andre. Saaledes er Christi Liv og Levnet den rette Lærdom og den rette Livets Bog; thi derfor er Guds Søn bleven Menneske og har vandret paa Jorden blandt Menneskene, at han vilde vise os et synligt og levende Exempel paa et guddommeligt, uskyldigt, fuldkomment og helligt Levnet, og at vi skulde følge ham, som et Lys i Mørket, derfor kalder han sig Verdens Lys, og hvo ham følger, vandrer ikke i Mørket, meldes der Joh. 3, 12.

§ 2. Deraf kjendes da, at hvo, som ikke følger Christum, og hans hellige Levnet i Troen, den maa blive i Mørket og kan aldrig have Livets Lys. Men hvad er Mørket? intet andet end et ubodfærdigt Levnet, hvilket Paulus (Rom. 13, 12) kalder Mørkhedens Gjerninger, som vi dagligen skulle aflægge og derimod paatage os Lysets Vaaben, hvilket med et Ord kaldes at omvende sig. Nu er os vel nokſom sagt, at den Bedrøvelse efter Gud og den sande Tro forandrer det ganske Menneske, korsfæster Kjødet og virker et nyt Levnet ved den Hellig-Aand. Men at det ikke skal blive ved Ord alene, men vi skulle ogsaa have et levende og synligt Exempel paa Aanden og det nye Menneske, saa forestillede Gud os*) for vore Øine sin kjære Søn, ikke alleneste som en Frelsermand, men ogsaa som et Gudeligheds Speil og levende Dyds Exempel, og som det rette**) nye Menneske, i hvilken ikke Adams syndige Kjød, men Gud selv regjerer og lever, paa det at vi og daglig skulde fornyes efter hans Billede, hvorom efterfølgende Underretning er at mærke.

§ 3. Vi vide og erfare daglig, Gud bedre det, hvorledes vor syndige Natur, Kjød og Blod, Legem og Sjæl er besmittet med saa megen Urenhed, Vanart, Synd og Last, hvilket alt er Djævelens Værk, Vanart og Egenskab i det kjødelige og naturlige Menneske besynderlig i Menneskenes onde Villie; thi af den onde Villie kommer gemenlig alle Synder; og var ikke den onde Villie, da skede der aldrig nogen Synd. Men det er den onde Villie, der vender sig fra Gud og hans Villie; thi alt det, som vender sig fra Gud og fra det evige Gode, kan umulig være andet end Ondt. Og i denne Fravendelse fra Gud bestaar Djævelens og Menneskenes Fald og deraf er og Synden kommen og bliver arvet og forplantet fra det ene Menneske til det andet. Heraf sees nu, at vort Kjød og Blod af Naturen er forgiven med Djævelens Vanart og vor kjødelige Villie med Satans Ondskab, nemlig med Hovmodighed, Løgn, ond Lyst og al den Udyd, som er Gud imod, for hvilken Vanartigheds Skyld Christus (Joh. 8, 44) skjælder Pharisæerne for Djævelens Børn; ja, for samme Vanartigheds Skyld kalder han og (Joh. 6, 70) nogle af sine Disciple Djævle, ligesom Gjerrighed, Løgn, Hovmodighed og al ond Lyst var Djævelen selv, hvormed det naturlige og kjødelige

*) Det, Mennesket ved sin Igjenfødelse og Oprettelse skal blive, det er Christus alt tilforn paa langt høiere Maade, ikke ved nogen Igjenfødelse eller Levendegjørelse, hvilken han ikke behøvede, men ved sin ubesmittede Undfangelse af den Hellig Aands Overskyggelse i Jomfru Mariæ Liv.

**) Christus kaldes ikke et fornyet Menneske, men et nyt Menneske, ikke, at han først har havt den gamle Adam i sig, men fordi han var hellig og uskyldig, og fordi saa Adams syndige Kjød aldrig har levet og regjeret i ham.

Menneske er indtaget. Deraf følger da, at alle, som leve i Ubodfærdighed, Hovmodighed, Gjerrighed, Vellyst og Avind, leve i Djævelen og ere besmittede og indtagne med Djævelens Vanart. De maa smykke sig udvortes saa herligt, som de nogen Tid ville, saa blive de dog i Hjertet djævelske, som Herren siger til Jøderne, hvilket, endog det er forskrækkeligt, saa er det dog den bare Sandhed. Efterdi da vor elendige, høifordærvede Natur var beladen med saa uudsigelig forskrækkelig Jammer, saa havde den da fornøden at forberedes og fornyes; men hvorledes? saaledes:

§ 4. Efterdi den er bleven fordærvet med det grueligste Onde, saa har Gud med det høieste Gode maatte forberede og oprette den, som er med Gud selv; thi derfor maatte Guds Søn blive et Menneske; thi Guds Søn er ikke for sin egen Skyld bleven et Menneske, men for vor Skyld, paa det han vilde ved sig igjen selv forene os med Gud, delagtiggjøre os i det høieste Gode og igjen rense og helliggjøre os; thi hvad, som skal helliggjøres, det maa ved Gud og med Gud helliggjøres. Ligesom nu Gud er personlig i Christo, saa maa han ogsaa ved Troen*) være i os og forenes med os, og et Menneske maa leve i Gud og Gud i ham, vi maa blive i Christo og Christus i os (2 Cor 5, 19). Guds Villie maa være i Mennesket og Mennesket maa leve i Guds Villie. Og saaledes maa vor kjære Frelser Christus Jesus alene være vor fordærvede Naturs Lægedom. Jo mere Christus nu lever i et Menneske, jo mere omvendes og fornyes den menneskelige Natur. O! hvor lyksaligt og ædelt et Menneske var det, i hvilket den allerhelligste Christum udrettede alting? hvis Villie var Christi Villie, hvis Tanker vare Christi Tanker, hvis Sind var Christi Sind, som Paulus siger (1 Cor. 2, 16.): Vi have Christi Sind, hvis Ord og Tale var Christi Ord og Tale, og saa bør det ogsaa i Sandhed være. Christi Levnet er det nye Levnet i Mennesket og det er et nyt Menneske, som lever i Christo formedelst den Hellig-Aand. Christi Sagtmodighed bør være det nye Menneskes Sagtmodighed, Christi Ydmyghed det nye Menneskes Ydmyghed, Christi Taalmodighed det nye Menneskes Taalmodighed, og saa videre, at Christi ganske Levnet maa blive det nye Menneskes Levnet. Det er da det nye Kreatur (2 Cor. 5, 17.) og Christi ædle Liv i os, som Paulus siger (Gal. 2, 20.): Jeg lever ikke, men Christus lever i mig. Og det er ret at have fulgt Christum og retsindelig at have omvendt sig; thi derved undergaar det gamle Menneske og det kjødelige Liv dør; men det nye, aandelige og himmelske Levnet opkommer. Saadan en er en ret sand Christen, ikke efter Titelen og Navnet alene, men i Gjerning og Sandhed. Sligt et Menneske er et sandt Guds Barn, født af Gud og Christo, fornyet i Christo og i ham levendegjort ved Troen.

§ 5. Og omendskjønt vi nu i denne Skrøbelighed ikke naa sligt fuldkommeligt, saa skulle vi dog stræbe derefter, sukke derefter, ønske det af Hjertet. Vi skulle pønse og arbeide derpaa, at Christus og ikke Satan maa leve og have sit Rige i os (1 Joh. 3, 9. Eph. 2, 5). Ja, vi skulle stride derfor og ved daglig Omvendelse døde det gamle Menneske; thi saa meget, som et Menneske afdør sig selv, saa meget lever Christus i ham, saameget som den onde Natur ved Guds Aand svækkes og aftager i et Menneske, saameget tager Naaden til, saameget som Kjødet korsfæstes, saameget levendegjøres Aanden, saameget som Mørkhedens Gjerninger dæmpes, saameget oplyses et Menneske jo mere og mere, saameget som det udvortes Menneske forkrænkes og dødes, saameget fornyes

*) I Troen alene og derfor ikke personlig

det indvortes (2 Cor. 4 16). Saameget som vore egne Affekter og det ganske kjødelige Liv dør i en, saasom Egenkjærlighed, egen Ære, Vrede, Gjerrighed, Vellyst, saameget lever Christus i en, jo mere Mennesket slaar sig fra Verden, det er fra Diens Lyst, Kjøds Lyst og et hoffærdigt Levnet (1 Joh. 2, 16), jo mere indgaar Gud Fader, Christus og den Hellig-Aand i et Menneske og gjør Bolig i ham, og derimod, jo mere Naturen, Kjødet, Mørkheden og Verden regjerer i et Menneske, jo mindre er Guds Naade, Aand, Lys, Gud og Christus i et Menneske.

§ 6. Naar nu det skal ske, saa er det et bittert Kors for Kjødet; thi derved dæmpes og korsfæstes det med Lyster og Begjæringer (Gal. 5, 24), og det er Omvendelsens rette Kraft og Frugt. Kjød og Blod vil heller have et frit, ryggesløst og sikkert Levnet efter sine egne Lyster og Villie. Sligt et Levnet holder Kjødet for det bedste, sødeste og lystigste. Christi Levnet er for Kjødet og for det gamle Menneske et bittert Kors, men for det nye aandelige Menneske er det et mageligt Aag, en let Byrde og en behagelig Hvile. Thi hvori bestaar den lystigste Hvile, uden i Troen paa Christum, i hans Sagtmodighed, Ydmyghed, Taalmodighed og Kjærlighed; derfor siger Christus (Matth. 11, 29): Tager mit Aag paa Eder, saa skulle I finde Hvile for Eders Sjæle. Ja, hvo, som ret elsker Christum, ham er det og den høieste Glæde, at han maa dø for Christi Skyld. Det er nu det lidelige og liflige Christi Aag, som vi skulle tage paa os, hvori den sande Sjælens Hvile er.

§ 7. Dersom vi nu efter Christi Befaling skulle paatage os dette hans Aag, det er, hans hellige, ædle Levnet, saa maa vi lade Djævelens Aag fare, som er det kjødelige, selvraadige og ryggesløse Levnet, og maa ikke lade Kjødet regjere over Aanden. Thi alt, hvad der er i Mennesket, maa under Christi Aag og maa tages fangen under hans Lydighed, baade Villien, Forstanden, Fornuften, Begjæringerne og alle andre Adams kjødelige Lyster og Idrætter (Rom. 6, 13). Det behager Kjødet vel at være æret, høiagtet og berømmet, at have Rigdom og gode Dage og pleie sig i Vellyst, men at tvinge det altsammen under Christi Aag, det er, under Christi Forsmædelse, Spot og Armod og agte sig uværdig til alt dette, at unddrage sig fra alt det, som i Verden er høit, herligt, anseeligt, prægtigt og mægtigt, ja, at foragte det altsammen, det er Christi Kors, men Kjødets Pine og Korsfæstelse. Det er Christi sande Ydmyghed, hans ædle Levnet og hans lidelige Aag, som er Aanden en let Byrde, og dertil ere vi og kaldede, ligesom ogsaa vor Herre Jesus er kommen, ikke at lade sig tjene, men at tjene og at give sit Liv til en Betaling for vore Synder (Matth. 20, 28). Hvad er Christi Levnet andet end en hellig Armod og Fattigdom, den yderste Foragt og høieste Smerte.

§ 8. Et kjødeligt Menneske tragter efter Høihed og Ære og vilde gjerne være Noget. Men et aandeligt Menneske elsker Ydmyghed i Christo og vil gjerne være Intet. Alle Mennesker beflitte sig paa at være Noget, men ingen vil lære at være Intet. Hint er Adams Levnet, dette er Christi Levnet. De kjødelige Mennesker, som endnu ikke vide, hvad Christus er, nemlig lutter Ydmyghed, Sagtmodighed og Kjærlighed, tykkes at Christi Levnet er en stor Daarskab og derimod holde det frie, selvraadige og kjødelige Levnet for stor Visdom, de mene, at de i deres største Blindhed have ramt paa det bedste og lystigste Levnet, og vide dog ikke, at de leve i Djævelen. Saaledes at de bedragne af den kjødelige Visdoms falske Lys og Skin og bedrage andre tilligemed sig. Men de, som ere oplyste med det evige, sande Lys, de tvertimod forskrækkes og forfærdes, naar de se Pragt, Overmod, Stolthed, Vrede,

Hovngjerrighed, Vellyst og deslige kjødelige Frugter og tænker ved sig selv: ak Herre Gud! hvor langt er det Menneske endnu fra Christo og hans Kundskab, fra en sand Omvendelse, fra den sande Christendom og fra de sande Guds Børns Igjenfødelses Frugter, ja, han lever endnu i Adam og i den gamle Fødsel, ja, i Djævelen selv. Thi modvillig og vitterlig at leve i Synden, er ikke andet, end at leve i Djævelen. I hvilket Menneske nu den Herre Christus og hans hellige Levnet ikke er, i ham er og ingen Omvendelse, han er og ingen sand Christen og langt mindre et Guds Barn, han kjender ei heller Christum rettelig; thi hvo, som vil ret kjende og elske Christum som en Frelser og Saliggjører og følge ham efter som vort Levnets Exempel og Rettesnor, han maa vide, at Christus er idel Kjærlighed, idel Sagtmodighed, Taalmodighed og Ydmyghed. Og denne Christi Kjærlighed og Sagtmodighed maa han ogsaa have i sig, ja i Hjertet elske og finde den og daglig deri forfremmes. Thi ligesom man kjender en Urt og Vext paa Lugten og Smagen, saa maa Christus kjendes i dig, som den ædleste Vext hvoraf din Sjæl og finder Liv, Trøst, Kraft og Hvile. Saa smager man, hvor venlig Herren er (Ps. 34, 9), saa kjender man Sandheden, saa finder man det høieste og evige Gode. Da kjendes det rettelig, at Christi Levnet er det allerbedste, ædleste og liftigste Levnet, og at intet Levnet er saa godt, saa kosteligt, saa stille, saa roligt, saa fred- og frydrigt, saa livsaligt, saa ligt det evige Liv, som Christi Liv er.

§ 9. Og efterdi det nu er det allerbedste Levnet, da skal det og være os det allerkjæreste. Men i hvilken dette Christi Levnet ikke er, han kan ei heller ret kjende det evige Livs Hvile og Fred, ei heller det høieste Gode eller den evige Sandhed, kan ei heller finde den rette aandelige Fryd og Glæde, eller det sande Lys, eller den sande Kjærlighed, som er i Christo. Derfor siger Johannes (1 Ep. 4, 7): Hver den, som elsker, er født af Gud og kjender Gud. Hvo, som ikke elsker, kjender ikke Gud; thi Gud er Kjærlighed. Hvoraf sees, at den nye Fødsel, som er af Gud med sine Frugter, og det nye Levnet, bestaar ikke i bare Ord eller i et udvortes Skin, men i en sand levende Kraft og i et sandt aandeligt Væsen og har altid Kjærlighed hos sig, som er den høieste Dyd, efterdi Gud selv er Kjærlighed; thi af hvem nogen er født, dens Art, Egenskab og Lighed maa han have. Er han født af Gud, da maa han og have Kjærlighed; thi Gud er Kjærlighed.

§ 10. Og saaledes er det ogsaa beskaffen med den sande Guds Kundskab; den bestaar heller ikke i Ord eller i en blot Videnskab, men i en levende Kraft og Tillid, hvorpaa følger en liflig, livsalig og kraftig Trøst, og at man smager i Hjertet ved Troen Guds Sødhed, Yndelighed, Venlighed og Lifligheed, saa at det er en levende Guds Kundskab, som findes og lever i Hjertet. Og dette er det, den hellige David (Ps. 84, 3) siger: Min Sjæl og min Aand glæder sig i den levende Gud, og (Ps. 63, 4): Din Miskundhed er bedre end Livet, i hvilke Ord den levende Glæde, Fryd og Guds Sødhed i det troende Hjerte beskrives. Ved den lever et Menneske i Gud og Gud i ham, ved den kjender han Gud i Sandhed og igjen kjendes af Gud.

Bøn.

O, du naadefulde, venlige og yndige Herre Jesu Christi! du sagtmodige, ydmyge og taalmodige Hjerte; hvilket deiligt og dydefuldt Exempel til at leve et helligt Liv efter, har du efterladt os, at vi skulde efterfølge dine Fodspor. Du er alle Dyders ufeilbare Speil, et fuldkommen Helligheds Exempel, al Fromheds ufeilbare Regel og en vis Retfærdigheds Rettesnor.

Ak, hvor ganske og aldeles er dog mit syndige Levnet uligt det hellige Levnet; jeg skulde leve i dig, som et nyt Kreatur, men jeg lever dog mere i det gamle Kreatur, nemlig i Adam, end i dig, min kjære Herre Jesu Christe. Jeg skulde leve efter Aanden, men jeg lever dog, desværre, efter Kjødet, da jeg dog ved, hvad Skriften siger: Dersom I leve efter Kjødet, da skulle I dø. O, venlige, langmodige og taalmodige Herre Jesu! forlad mig mine Synder, skjul min Brøst og Bræk og straf mig ikke efter mine Misgjerninger, skjul dine hellige og klare Øine for min Urenhed; forkast mig ikke fra dit Ansigt, udstød mig ikke af dit Hus, som en der er uren og spedalsk, udslet af mit Hjerte al Hoffærdighed, som er et djævelsk Ukrud og plant i mig Ydmyghed som en Rod og Grundvold til alle andre Dyder, ryd ud til Grunde af mig al Hevngjerrighed og giv mig den ædle Sagtmodighed. O, du alle Dyders høieste Prydelse! smyk og pryd mit Hjerte med en ren Tro, med en brændende Kjærlighed, med et levende Haab, med en hellig Andagt og med en sønlig Frygt. O, du min eneste Tillid, min Kjærlighed og mit Haab, min Ære og min Prydelse! dit Levnet har jo intet andet værd end Kjærlighed, Sagtmodighed og Ydmyghed, lad derfor dette dit ædle Levnet være og findes i mig; lad dine Dyder være og findes i mig; lad mig være en Aand, et Legeme og en Sjæl med dig, paa det jeg kan leve i dig og du i mig; ak lev du i mig, og lad mig ei leve mig selv, giv, at jeg kan kjende og elske dig saa, at jeg kan vandre saaledes som du har vandret. Er du mit Lys, saa skin du i mig? er du mit Liv, saa lev du i mig? er du min Prydelse, saa pryd og smyk du mig skjøn og herlig? er du min Glæde saa glæd du mig i dig? er jeg din Bolig, saa besid du mig alene? lad mig alene være dit Værksted, saa mit Legeme, Sjæl og Aand maa bevares ustraffeligt indtil Christi Dag. Du evige Lys! ledsag du mig; du evige Sandhed! lær mig; du evige Liv! vederkvæg mig; lad mig aldrig være den onde Aands Værksted, at han ei skal øve og fuldkomme sin Ondskab, Løgn, Hovmodighed, Gjerrighed, Vrede og Urenhed ved mig og i mig; thi det er at være Satans Billede ligedannet, derfra du mig, o du deilige og fuldkomne Guds Billede! naadelig vilde befri. Forny hver Dag mit Legeme, Aand og Sjæl efter dit Billede, indtil jeg bliver fuldkommen. Lad mig afdø Verden, paa det jeg maa leve dig og i dig, lad mig opstaa med dig, paa det jeg med dig kan fare til Himmels, lad mig med dig blive korsfæstet, paa det jeg med dig maa indgaa til den evige Herlighed. Amen.

Det tolvte Capitel.

En sand Christen skal afdø sig selv og Verden og leve i Christo.

§ 1. Den, som vil leve i Christo, maa afdø Verden. § 2. Der ere tre Slags Død til. § 3. Vi maa vel agte paa, hvad der herster i os, Christus eller Verden og Satan. § 4. Exempler paa Afdødelse fra Verden og Christi Liv i os. § 5. Vi maa ei falskeligen rose os, at vi ere afdøde fra Verden, naar det ei er saaledes i sig selv. § 6. Skriften viser, at vi ei alene skulle afdø os selv, naar vi trykkes med Korset, men og, naar vi ere uden Kors. § 7. Vi maa ei kjæle for os selv, men dræbe Lysterne, om vi ellers vil have Adgang til Gud her og hisset sees for hans Ansigt. § 8. Vi maa først mishage os selv, førend vi kan behage Gud.

2 Cor. 5, 15. Christus døde for os Alle, at de, som leve, ikke skulle fremdeles leve sig selv, men den, som døde og opstod for dem.

1. Dette Sprog er ei alene et ypperligt Trøstesprog, som klarligen vidner, at Christus er død for Alle, men det er og desforuden et herligt Læresprog om et helligt Levnet og viser, at vi ikke skulle leve os selv, men ham, som er død for os. Skulle vi

nu leve ham, da maa vi tilforn afdø os selv og Verden. Thi det kan ikke andet være: Enhver, som vil leve i Christo, maa afdø de verdslige Lyster, men den, som vil leve efter sine Lyster, efter denne onde Verden og Kjødet, han maa lade Christum fare, og kan ingen Nytte og Gavn have af ham.

§ 2. Der er tre Slags Død: den første er den aandelige Død, naar Mennesket daglig afdør sig selv, det er, døder og dræber sit Kjøds Lyster, Gjerrighed, Hovmodighed, Vellyst, Vrede og andre deslige Udyder. Den anden er den naturlige og timelige Død, den tredie er Helvedes og den evige Død. Om den naturlige Død siger Paulus (Phil. 1, 21): Det at leve er mig Christus, og det at dø er mig en Vinding, det er, naar en Christen end dør timelig, saa er dog Christus hans Liv og Døden hans Baade; thi han bekommer et bedre Liv og Rigdom, det evige for det timelige, og det er hans Baade og Vinding. Men hvo, som tillige vil hentyde dette Sprog paa den aandelige Død fra Synden, farer heller ikke vild; thi det er en salig Sjæl, hvis Liv Christus er, det er, i hvilken Sjæl Christus lever, eller den, som tager Jesu Christi hellige Levnet paa sig, det er hans Ydmyghed og Sagtmodighed. De fleste Mennesker have ført sig Djævelens Levnet, Djævelen er deres Liv, idet de have Lyst til Gjerrighed, Hovmodighed, Vellyst, Vrede, Bespottelse og deslige Udyder; thi det er altsammen Djævelens Levnet, Gjerninger og Væsen.

§ 3. Derfor raader jeg dig, o Menneske, i hvo du er! at du giver vel agt paa, hvo der lever i dig. Salig, ja salig, siger jeg, er det Menneske, der af Hjertet kan sige: Christus er mit Liv, ikke alene efter dette Liv, men ogsaa nu. Mens du endnu lever her, maa Christus være dit Liv, det er, leve i dig, og saa maa Døden være din Baade, hvilket sker, naar Hovmodighed, Gjerrighed, Vellyst, Vrede og Fiendskab dør i dig, naar du afdør dig selv og Verden. O, en stor Baade! thi da lever Christus i dig. Og jo mere du afdør Verden, jo mere lever Christus i dig. Skulde det ikke være en stor Baade og Vinding? lev nu saa, at Christus lever i dig her i Tiden, paa det du maa leve med ham Eftertiden i Evigheden. Hvor der er megen Begjærlighed efter denne Verden, der kan ingen Fred og Hvile være, det altsammen maa man afdø, før man kan leve i Christo.

§ 4. Dette er os afmalet i mange Figurer og Historier i den hellige Skrift. Der den hellige og bedagede Saræ aldrende Legeme var dødt fra kvindelige Begjæringer, da blev hun frugtsommelig og fødte Isak, det betyder Latter. Efter at hendes Legeme var dødt, da fødte hun først den frie Kvindes Søn (1 Mos. 18, 12. Cap. 21, 6. 7). Ligesaa, dersom de kjødelige Begjæringer ikke dø i dig, da kan du ikke undfange og føde Aandens Glæde. I Abraham er det og forbildet og afmalet; thi han fik ikke Forjættelsen om Christo og Omskjærelsens Pagt, førend han var udgangen af sit Fædreland (1 Mos. 12, 1. Cap. 17, 10) og havde forladt sin Arv. Ligemaade, saalænge et Menneske med sit Hjerte hænger fast ved Verden, da kan han ikke smage og finde Christum i Hjertet. Strax Herodes var død, kom Christus til Judeland (Matth. 2, 19. 20). Ligesaa, den Stund, den Ræv, Herodes er i dit Hjerte med sin jordiske Spidsfindighed, saa er og Christus landflygtig og borte. Men naar han nu er død, da er det først Christi Tid at komme. Den Stund, Adam regjerer i dig, kan Christus ikke leve i dig. Derfor siger Paulus (Gal. 2, 20): Jeg lever, dog ikke jeg mere, men Christus lever i mig. Og Col. 3, 3: I ere døde (og han taler dog med de Levende) og Eders Liv er skjult med Christo i Gud.

§ 5. Men da er du ret død, naar

du lader af at være det, du haver været, det er, naar din Synd i dig dør (Rom. 6, 1—18). Paulus siger (Gal. 5, 25): Dersom vi leve i Aanden, da lader os og vandre i Aanden. Det er, berømme vi os af Troen og Aanden, saa lader os og udvise Aandens Frugter. Og atter Rom. 8, 13: Leve I efter Kjødet, da skulle I dø, men dræbe I Kjødets Gjerninger formedelst Aanden, da skulle I leve. I 1 Sam. 15, 8 meldes der, at Saul sparede Agag, Amalekiternes Konge, der han burde at have sønderhugget ham efter Guds Befaling, saa ere der endnu, desværre! altformange, som hemmeligen skjule og spare deres onde Begjæringer, hvilke de burde dræbe og omkomme; det er ikke nok, du dølger dine onde Lyster, du maa ganske dæmpe og døde dem, eller du bliver derover stødt fra Riget, som Saul, det er, fra det evige Liv.

§ 6. Den ganske hellige Skrift med alle sine Historier og Forbilleder viser derhen til, at vi skulle efterfølge Christum i et helligt Levnet. Ja, den store Verdens Vog, Naturen, vidner og derom, idet den forestiller os Gud og hans Kjærlighed. Mange Mennesker ere ligesom Træerne om Vinteren, hvilke da har ingen Blade, men om Foraaret bryde de derimod ud igjen; thi naar Modgangs Vinter gaar over dem, holde de deres onde Lyster inde; men saa snart som Medgangs Sommer igjen skinner og det gaar dem vel, lade de, som Hyklere og Dienskalke, deres onde Lyster udbryde i Hobetal. Men en sand Christen er from baade i Medgang og Modgang og haver Gud lige kjær i Lykke og Vanlykke, i Velstand og i Vestand, i Mangel og Overflødighed.

§ 7. Vi læse om Achab (1 Kong. 20, 52), at Gud havde givet ham Kongen af Syrien i Hænder, at han skulde ihjelslaa ham, til et Vidnesbyrd, at Gud var stærkere end alle hans Fiender og havde overvundet ham, fordi han bespottede Herren. Men der Achab fik ham fangen i Striden, kaldte han ham dog sin Broder og lod ham fare, og der kom en Prophet til ham og sagde: Fordi du lod den Mand fra dig, som burde dø, da skal din Sjæl være istedenfor hans Sjæl. Ligesaa kaldte mange de syndige Lyster deres Brødre og lade dem leve, kjæler og kræser for dem, som de dog skulle døde og dræbe, derfor maa de selv sætte deres Salighed til derover. Uden Kjødet dødes, kan der intet Aandeligt være i et Menneske, hverken ret Bøn eller Andagt, derfor bød Gud Herren (2 Mos. 19, 13): At intet Dyr skulde komme nær det hellige Bjerg Sinai, og lagde dette dertil, at, kom det dertil, da skulde det dø; om du og vil røre Guds hellige Bjerg, bede og betragte Guds Ord, saa maa du dø og dræbe de bæstagtige Lyster, og gjør du det ikke, da vil den evige Død ramme dig. Vi læse 1 Mos. 32, 28, at da Jakob i den Kamp med Engelen saa Guds Ansigt, bekom han et andet Navn og blev kaldet Israel, Guds Fyrste, Guds Kjæmpe, hvoraf han ogsaa kaldte Stedet Pniel, det er, Guds Ansigt, men hans Navn var tilforn Jakob, det er en Undertræder. Er du og ikke tilforn en Jakob og ved den Hellig-Aand undertræder og nedtræder dine onde Lyster, da kan du ikke blive en Israel, en Guds Fyrste, du kommer og ikke til Pniel, det er, til at se Guds blide Ansigt.

§ 8. I 1 Mos. 29, 17. 25 læse vi, at da Jakob vilde have sin deilige og yndige Hustru Rachel, da maatte han først tage den skrøbelige, svagøiede og uanseelige Lea. Vil du ogsaa være den deilige Rachel for din himmelske Jakob, det er, skal din Sjæl, som Rachel for Jakob, være Christi yndelige Brud, da maa du først være Lea, det er, du maa mishage dig selv, blive dig selv led og gram, ja, du maa hade og foragte dig selv. Men hvormange, desværre! bliver der bedragne, som Jakob, og mene de have den deilige Rachel eller saadant et christeligt Levnet, saadan en deilig Rachel, som Gud

monne elske; men naar de nøie og grant se dertil, se, saa er det den grimme Lea, saa er deres Løvnet slemt og hæsligt for Guds Øine. Vær først ringe og Intet i dine egne Øine og som Lea var den uanseeligste i hendes Faders Hus; lær Ydmyghed, Sagtmodighed og Taalmodighed, saa bliver du omsider den deilige Rachel. Se, hvor trolig tjente Jakob for Rachel i syv Aar, og det syntes ham at være faa Dage, for den Kjærlighed, han havde til hende, alligevel han udstod i samme Tjeneste meget Ondt, at han derfor sagde til Laban (1 Mos. 31, 39. 40.): Jeg har i disse 20 Aar tjent i dit Hus; om Dagen forsmægtede jeg for Hede og om Natten for Kulde, og der kom ikke Søvn i mine Øine. Ligesaa har den Herre Christus tjent for din Sjæl 33 Aar her i Verden og har deri udstaaet en haard Tjeneste for din Skyld, hvorfor han og siger (Matth. 20, 28.): Menneskens Søn er ikke kommen at lade sig tjene, men at han vilde tjene og give sit Liv til en Gjenløselses Betaling for Mange. Hvorfor vil du da ikke inderlig elske denne din trofaste Elsker og afsige Verden, hans Modstanderske?

Bøn.

Hellige Gud og Fader, jeg ved af dit Ord, at dersom jeg vil være Christo lig i hans ærefulde Opstandelse, saa maa jeg og være plantet med ham efter hans Døds Lignelse og afdø Verden og mig selv. Jeg ved, at der er intet roligere og ædlere Løvnet til, end naar ikke jeg, men Christus lever, virker og hersker i mig; thi saa ved jeg, at den anden Død har ingen Magt over mig. Men, min Gud! du kjender vor Skrøbelighed og hvormange Udflugter den gamle Adam søger, naar han skal korsfæstes og dødes. Derfor beder jeg dig, min Gud! skriv saaledes Christi Død og hans Lidelse i mit Hjerte, at det maa virke en Kjærlighed i mig til at blive hans Billede ligedannet, og at jeg, efterdi mit Hoved, Herre og Frelser ikke har skjult sit Ansigt for Spot og Skam, maa og taalmodig lide efter hans Exempel, og efterdi han er ydmyg af Hjertet, at jeg da og maatte blive en Hader af al Stolthed og følge ham i alle Dyder. Giv mig ret at forstaa, hvorledes Verden forgaar med alle sine Lyster, hvorledes Menneskene derved bedrages og fordærves, hvordan de forurolige Sindet og tilsidst blive til en Bitterhed og Galde, paa det jeg alvorligen maa fly saadan Satans Forgift. Lad din Aand stedse erindre mig om din Nærværelse og den tilkommende Dom, for hvilken jeg skal faa det, som jeg har gjort ved Legemet; lad ham og erindre mig om den Salighed, som dine sande Efterfølgere skal have og den Fordømmelse, som skal komme over de verdsligsindede Mennesker, paa det det verdslige og kjødelige Sind maa ophøre i mig, og jeg kan oversættes i Guds Søns Rige, blive himmelsindet og ved hans Aands Kraft maa vandre i det himmelske Væsen ved Jesum Christum vor Herre. Amen.

Det trettende Capitel.

For Christi Kjærligheds Skyld og for den tilkommende evige Herligheds Skyld, hvortil vi ere skabte og forløste, skal en Christen gjerne afdø sig selv og Verden.

§ 1. Af Kjærlighed til Christum skal vi afdø Verden og overvinde den. § 2. Det sees i de Exempler, Moses, Daniel og Paulus. § 3. Af Salomon læres, hvori en Christens rette Ønske skal bestaa. § 4. Verden hader dem, som ere afdøde fra den. § 5. Vi maa vel agte paa, hvem vi staa i Forening med. § 6. Vi maa især glæde os over Guds Billedes Oprettelse, som er den høieste Prydelse paa et Menneske. § 7. Derfor maa vi ei være saa daarlige at tage Satans og Verdens Billede paa os igjen.

2 Cor. 8, 9. I kjende vor Herres Jesu Christi Naade, at alligevel han var rig, blev han dog

fattig for Eders Skyld, paa det I ved hans Fattigdom skulle blive rige.

§ 1. For din kjære Herres og Frelsers Jesu Christi Skyld skal du billig afdø dig selv, dine Synder og Verden, gjøre Godt og føre et gudeligt og helligt Levnet, ikke at du dermed skal fortjene noget; thi Christus har fortjent dig det altsammen tilforn: men ikkun af idel Kjærlighed til Christum, og fordi han er død for dig. Elsker du Christum, da elsk ham ikke med Tungen alene, men med Gjerningen og Sandhed; elsker du ham, da hold hans Ord. Om Nogen elsker mig, siger Herren (Joh. 14, 23), skal han holde mit Ord, og min Fader skal elske ham, og vi skal komme til ham og gjøre Værelse hos ham. Og det er den Kjærlighed til Gud, at vi holde hans Bud, og hans Bud ere ikke svare, siger Johannes (1 Ep. 5, 3). Og Herren selv siger (Matth. 11, 30): Mit Aag er lideligt, og min Byrde er let; som han vilde sige: for den, som rettelig elsker Christum, er det en Lyst og Glæde at gjøre Godt. Kjærligheden gjør Alting let og bliver ikke træt. Men hvo, som ikke ret elsker Christum, gjør intet Godt uden med Kjedsommelighed, af en ond Villie, ja, af Tvang, og det falder ham ikkun tungt at gjøre Godt. For en ret Christi Elsker er det endogsaa en Glæde, at han maa dø for Christi Skyld; thi os er ikke alene givet at tro paa Christum, men ogsaa at lide og at dø for hans Skyld (Phil. 1, 29).

2. Se til Moses, om hvilken der (Ebr. 11, 24 ꝛc.) siges: Formedelst Troen vilde Moses, der han var bleven stor, ikke mere kaldes Pharaos Datters Søn, men udvalgte meget mere at lide ondt med Guds Folk, end at have Syndens timelige Glæde, og agtede Christi Forsmædelse for større Rigdom end alle Ægypti Liggendefæer. Se og til Daniel (Cap. 1, 8). Kongen i Babylon udvalgte ham og hans Medbrødre af de Fangne i Babylon til at være fine Tjenere, lod dem spise af sit Bord, drikke af sin Vin, lod dem opdrage, indtil de bleve dygtige at tjene ham selv. Men Daniel og hans Medbrødre bade Kongens Kammerjunker, at han vilde forskaane dem for den kostelige Spise af Kongens Bord og give dem kun af Sædene at æde og Vand at drikke. Det gjorde de af Lyst og Kjærlighed til Visdom, og at den himmelske Visdom heroven-fra maatte komme i deres Hjerter. Saa maa du og holde dig fra Kjødets Vellyst, som er for Kjødet en nydelig Spise, dersom Christus, den evige Visdom, ellers skal komme i din Sjæl. Og ligesom Drengene bleve deilige, der de levede maadelig og aade af Sæden og drak Vand, ja, vare hyldigere end alle de Drenge, som aade af Kongens Mad, saa skal din Sjæl blive deilig for Gud, ja, delagtig i den guddommelige Natur, naar du holder dig fra Synden og de kjødelige Lyster (1 Pet. 1, 4). Paulus siger (Gal. 6, 14): Ved Christum er Verden mig korsfæstet og jeg Verden, det er, jeg er død fra Verden, og Verden er igjen død fra mig; saa er en Christen vel i Verden, men ikke af Verden, han lever vel i Verden, men elsker ikke Verden. Verdens Pragt, Ære, Ansеelse, Øienslyst, Kjødslyst og et hoffærdig Levnet holdes af de rette Christne ikkun for en død og ringe Ting, for en Skygge og de agte dem intet, saa er Verden korsfæstet og død for dem, og de ere korsfæstede igjen og døde for Verden, det er, de begjære ingen verdslig Ære, Rigdom, Lyst og Glæde.

§ 3. Det er et saligt Hjerte, hvilket Gud giver den Naade, at det ingen verdslig Ære, Rigdom og Vellyst begjærede, og derfor skulde enhver Christen daglig bede Gud, at han vilde give ham den Naade, at han ingen verdslig Ære, Rigdom og Vellyst skjøttede om eller begjærede. Den vise Kong Salomo siger (Ordsp. 30, 7): To Ting beder jeg af dig, Herre, dem vilde du ikke vægre mig, før jeg dør:

lad Forfængelighed og Løgn være langt fra mig; giv mig ikke Armod eller Rigdom, men udbyt til mig mit bestikkede Brød. Men en Christen maa og vel tillige saaledes bede daglig til sin Gud: To Ting beder jeg af dig, at jeg maa afdø mig selv og Verden. Thi uden disse to Ting, kan ingen være en sand Christen, men det er ikkun Bedrageri med ham og Herren vil sige til saadan en: Jeg kjender dig ikke (Matth. 7, 23. Cap. 25, 12). Er det end for Kjødet et bittert Kors at afdø sig selv og Verden og at holde sig fra Verden, paa det man maa arve Himmelen, saa overvinder dog Aanden og Christi Kjærlighed det altsammen, det bliver for Aanden et lideligt Aag og en let Byrde. Om endog Verden hader saadanne Mennesker, som ere døde fra Verdens Væsen, saa elsker dog Gud dem. Thi Verdens Fiendskab er Guds Venskab, og tvert imod, Verdens Venskab er Guds Fiendskab. Hvo, der vil være Verdens Ven, bliver Guds Fiende, siger Jakob (Cap. 4, 1). Og Herren selv til sine Disciple (Joh. 15, 19): Vare I udaf Verden, da elskede Verden Eder, men jeg udvalgte Eder af Verden, derfor hader Verden Eder.

§ 4. Verden er ligesom Havet, det lider aleneste det i sig, som er levende, men alt det, som er dødt og ikke har Liv og Aande, det skyder det ud fra sig. Ligesaa udskyder Verden dem, som ere døde fra Verdens Væsen; men de Andre, som føre et prægtigt, herligt og anseeligt Levnet, dem kan Verden lide, de ere Verdens kjære Børn. Hvo, som har bragt det saa vidt, at han i sit Hjerte er død fra al Hovmodighed, Gjerrighed, Vellyst, Hevngjerrighed og Vrede og ingenlunde lader saadanne Udyder regjere i sig, for ham er Verden død og han for Verden, og han begynder først at leve i Christo og Christus i ham. Og saadanne kjender Christus for sine; men til de andre vil han paa Dommedag sige: Jeg kjender Eder ikke; som han vil sige: I kjendte mig ikke, I skammedes i Eders Levnet ved mig, ved min Ydmyghed, ved min Taalmodighed, derfor skammer jeg mig nu igjen ved Eder. Hvo, som ikke lever med Christus her i Tiden, han skal ikke leve med ham hisset i Evigheden. I hvem Christus ikke lever her, i den vil han ei heller leve der. Hvis Helligheds Christus ikke er her, dens Salighed vil han ei heller være der.

§ 5. Giv Agt paa, hvem dit Levnet her i dette Liv mest ligner, og hvem du er mest forenet med, med Christo eller Djævelen; thi med den samme skal du ogsaa efter Døden i al Evighed vorde forenet. Hvo, der er afdød fra sig selv, han kan og siden lettelig afdø Verden. Men at afdø Verden, er ikke at elske Verden, ei heller det, som er i Verden, som Johannes (1 Ep. 2, 15) siger: Hvo, som elsker Verden, er ikke af Faderen, men af Verden; thi hvad skjøtter den om Verden, der i sit Hjerte er død fra Verden, og hvo, som elsker Verden, kan snart overvindes af Verden, som Samson af Dalila (Dom. 16, 6) og maa da lide al den Hjertesorg, som Verden med sig fører. Verdens Kjærlighed hører til det gamle Kreatur og ikke til det nye Menneske. Thi Verden er intet andet end Ære, Rigdom og Vellyst eller Dienslyst, Kjødslyst og et hoffærdigt Levnet, deri forlyster sig det gamle Menneske. Men det nye Menneske har sin Glæde i Christo; Christus er det nye Menneskes Ære, Rigdom, Lyst og Glæde.

§ 6. Guds Billede, som er fornyet ved Christum, er et Menneskes høieste Zirat og Ære, derefter skal vi fornemmelig stræbe. Skulde den livsalige og yndelige Gud ikke bedre kunne glæde og fryde dig end det fordærvede Kreatur? siger Taulerus retteligen. Saa ved man og af Guds Ord, at Mennesket ikke er skabt for Verdens Skyld, men Verden for Menneskets Skyld. Mennesket er ikke skabt til den Ende, at det skal kræse for sig med

kostelig Spise og Drik, samle stort Gods og Rigdom, raade over Stæder og Byer, eie megen Ager og Eng, bruge Pragt og skjønne Klæder, besidde og have meget Guld, Sølv og Klenodier. Et Menneske er ikke kommen til Verden for nogen forgjængelig og timelig Tings Skyld, i hvor herlig og ypperlig den og kunde være, eller at han stedse skulde være Jordens Indvaaner og Arving og deri have sin Lyst, Fornøielse, Glæde og sit Paradis og intet bedre vide og haabe, end det, som det bæstiske og udvortes Øie kan se; nei, ingenlunde. Dertil er et Menneske ikke skabt; for den Skyld er han ikke i Verden; thi han maa herud igjen og har her intet blivende Sted, og om vi end i Hobetal fødes til Verden, saa tager dog Døden os i Hobetal bort igjen, driver os ud herfra og lader os end ikke tage et Sandkorn med os af alt det, som vi her have havt i Verden, vare vi end dobbelt saa rige, hvilket jo klarlig og uimodsigelig beviser, at vi ere ikke skabte til dette Liv og at denne Verden er ikke vor Skabelses fornemste Ende og Aarsag; thi var det anderledes af Gud besluttet, da blev vi vel stedse deri, men efterdi vi maa pakke os og maa herud paa Døren, da maa der jo være et andet og helligere Maal og Ende, hvortil vi ere skabte, hvortil vores Herkomst ogsaa viser os, som er Gud selv og det guddommelige Billede, hvilket vi bærer i Christo og til hvilket vi ere forenede. Thi det samme beviser, at vi fornemmelig ere skabte til Guds Rige og til det evige Liv, dertil vi og af Christo ere forløste og ved den Hellig-Aand igjenfødte.

§ 7. Skulde da nu et Menneske være saa daarlig og sætte sit Hjerte til det Timelige og besvære sin ædle Sjæl med denne Verden? Man er jo dog kaldet og beskikket til langt bedre. Saa er og et Menneskes Sjæl tusinde Gange ædlere og bedre, end den ganske Verden; thi Mennesket er det allerædleste af alle synlige Kreaturer, efterdi det bærer Guds Billede i Christo og er dertil fornyet, hvilket Billede er saa ædelt, at den ganske Verden med al dens Rigdom og alle Mennesker med al deres Kraft og Formue ikke kunde gjenkjøbe en eneste Sjæl eller gjenoprette Guds Billede i det, thi derfor har Christus selv maattet dø, paa det at Guds Billede, som i Mennesket var udslukt og bortdødt, kunde ved den Hellig-Aand igjen i Evighed fornyes, og et Menneske saa igjen i Evighed maatte blive og være Guds Hus, Bolig og Vaaning. Skulde jeg nu da agte min Sjæl, den Christus saa dyrt har kjøbt, saa ringe, at jeg skulde give den hen for en Haandfuld Guld og Sølv, for denne Verdens Rigdom og Ære eller for mit Kjøds Lyst? det være langt fra, det skal jeg med Jesu Aands Hjælp aldrig gjøre. Thi hvad var det andet end at kaste Perler for Svin (Matth. 7, 6), hvilket og Herren mener, der han siger (Matth. 16, 26): Hvad gavner det et Menneske, om han vinder den ganske Verden, og dog tager Skade paa sin Sjæl? Den ganske Verden med al sin Herlighed kan ikke igjenløse en eneste Sjæl, thi Sjælen er udødelig, men Verden er forgjængelig.

Bøn.

Du evige Forløser og trofaste Frelser! du har med dit Levnet og Exempel noksom vist, at de Ting i denne Verden er ikke af den Værdighed, som de Uforstandige sætte paa dem; du kunde have havt dem allesammen, men du foragtede dem og lærte, at vi alene skulle tragte efter at gjøre de Ting, hvorfor Gud har sat os i denne Verden. Men du er dog ogsaa fristet af Satan, paa det du kunde have Medlidenhed med vore Skrøbeligheder og bevise din Barmhjertighed. Du ser, hvorledes Satan, saalænge vi ere i denne Verden, betjene sig snart af vor Mangel, til hvilken at opfylde vi har disse timelige Ting fornøden, snart af

vor Stand, hvori du har sat os, snart af vore Naadegaver og de Pund, du har betroet os til at gjøre os Verden behagelig og fornøden, paa det han derved herefter kan forføre os til Dinenes Begjærlighed, til Kjødets Begjærlighed og et hoffærdigt Levnet. Han har vore egne Sind og Sandser paa sin Side heri, som ikke se efter andet end det, som er synlig og nærværende og derimod skyr alle Lidelser. Lad dog, o du trofaste Ypperstepræst, din Aand i denne Farlighed ikke mindre umage sig for at føre os paa den rette Bane, end Satan umager sig for at forføre os, lær os at bruge denne Verden saaledes, at vi ei misbruge den. Lad os ei henfalde til dens Trældom og Slaveri, ei heller give os til Rolighed ved de timelige Ting, men lad dem tjene os og stedse føre os nærmere til dig. Giv os et fornøieligt Sind, naar vi paa vor Saligheds Vei og Vandrings Reise ikke have det af Verden, som vi vilde have, og lad just derved vor Lyst desmere styrkes i dig og vor Forlængsel efter det evige Liv formeres desmere. Hellige vore Lidelser, at vi derved maa blive bange for Verden og korsfæstede for den, ligesom og den er korsfæstet for os, paa det vi mere og mere maa drage vores Sind fra Verden og endelig efter vel udstaaen Kamp og Møie ogsaa føre Ærens Krone herfra. Amen.

Det fjortende Capitel.

En sand Christen skal hade sit eget Liv i denne Verden og efter Christi Exempel lære at foragte Verden.

§ 1. Egenkjærlighed er en Gift for Sjælen og fører idel Uro med sig. § 2. Den forhindrer og gjør os udygtige til alt Godt. § 3. Den rette Kjærlighed lærer at fornegte sig selv og følge Christum, som er Veien, Livet og Sandhed. § 4. Alle vil være Christne, men faa tør og vil være hans rette Efterfølgere. § 5. Selvkjærligheds onde og skadelige Frugter. § 6. Vi maa forlade det Jordiske, om vi vil have det Himmelske. § 7. Hvad det er at hade sig selv.

Luk. 14, 26. Dersom Nogen kommer til mig og hader ikke sit eget Liv, han kan ikke være min Discipel.

Joh. 12, 25. Hvo, som elsker sit Liv, skal miste det, og hvo, som hader sit Liv i denne Verden, skal forvare det til et evigt Liv.

§ 1. Skal et Menneske hade sig selv, da maa han først aflade at elske sig selv. For det andet maa han daglig afdø Synden. For det tredie maa han og stedse have Strid med sig selv, det er, med sit Kjød. Først er ingen Ting paa Jorden et Menneske mere skadeligt i hans Salighedssag, end Selvkjærlighed og at elske sig selv, hvilket er ikke at forstaa om den naturlige, lovlige Kjærlighed til sig selv at beholde, men om den uordentlige, kjødelige Kjærlighed, hvorved et Menneske er selvgod, holder af sig selv paa en uordentlig og usikkelig Maade, nemlig, enten mere, end af alt Andet, eller og ligesaa høit, som af alt Andet. Og saaledes maa denne straffværdige Selvkjærlighed og lastværdige Maade at elske sig selv paa i dette ganske Skrift forstaaes. Ingen Ting bør fornemmelig elskes, uden Gud alene. Elsker nu Mennesket sig selv fornemmelig, da gjør han sig selv til Gud og er sin egen Gud. Hvad et Menneske af jordiske Ting fornemmelig elsker, derpaa hviler hans Hjerte og derved hænger og fæster det sig, ja det tager Mennesket fangen og gjør ham til Træl og Tjener og berøver ham hans ædle Frihed. Saa mange jordiske Ting, som du fornemmelig elsker, saa mange Tings Træl og Fange er du bleven. Men er din Kjærlighed aldeles ren og enfoldig rettet til Gud, at du elsker ham alene fornemmelig og over Alting, saa bliver du ikke fangen, men beholder ganske din Frihed. Du skal intet begjære, der kan hindre dig i Guds Kjærlighed.

Vil du have Gud ganske, saa maa du give ham dig ganske. Elsker du dig selv og har Behag i dig selv, da maa du ogsaa have megen Sorg, Frygt, Uro og Bedrøvelse for dig selv; men elsker du Gud og har din Lid og Lyst aldeles til ham og kaster din Sorg paa ham, da vil Gud sørge for dig, og der skal ingen Bekymring eller Bedrøvelse falde paa dig. Et Menneske, der i alle Ting elsker sig selv, søger sig selv, sin egen Nytte, Ros og Ære kan aldrig have nogen ret Sindsrolighed; thi han finder altid noget, der er ham imod, hvorved han foruroliges. Derfor er ikke alt det dig godt, som kan være til din egen Nytte, Ros eller Ære; men det er dig godt, om du foragter det og udrydder den onde Rod; thi den hindrer dig i Guds Kjærlighed.

§ 2. Al din Egennytte, Ros og Ære er forgjængelig med Verden, men Guds Kjærlighed er evig. Den Ro, Fred og Hvile, som kommer af Kjærlighed til dig selv og til timelige Ting, varer ikke længe og kan af en ringe Aarsag omstødes; men, hvor Hjertet hviler alene i Gud og i hans Kjærlighed, der er evig Fred. Alt, hvad som ikke kommer af Gud, det maa forgaa og er forgjæves. Derfor mærk en kort Regel: forlad alle Ting, saa finder du ved Troen alle Ting. Thi Gud findes ikke af den, som elsker sig selv eller Verden. Egen uordentlig Kjærlighed er jordisk og ikke af Gud. Egenkjærlighed forhindrer den himmelske Visdom. Thi den himmelske sande Visdom holder ikke meget af sig selv og søger ikke efter at være berømmet paa Jorden, og derfor er den ogsaa ikkun en slet og ringeagtet Ting i Verden og moxen forglemt, om der end vel tales og prædikes meget derom. Thi efterdi man dog med Liv og Levnet er langt derfra og ikke gjør, som man siger og prædiker, saa bliver det dog en skjult, forborgen Perle, som ganske faa Mennesker vide i Sandhed noget af. Men vil du ret kjende, have og nyde den, da maa du forlade den menneskelige Visdom, egen Velbehag og din egen uordentlige Kjærlighed, saa kan du for den jordiske, menneskelige Visdom erlange den høie, kostelige og himmelske Visdom, som vel for Verden er slet og ringe, men for Gud herlig og evig.

§ 3. Der kan ingen elske Gud, uden at han jo tillige maa hade sig selv, det er, maa have Mishag til sig selv og sine Synder, døde og dæmpe sin Villie og sætte den tilside. Og jo mere et Menneske elsker Gud, jo, mere hader det sin egen onde Villie og Affekter og korsfæster sit Kjød samt Lyster og Begjæringer. Og saa meget som et Menneske ved den Hellig-Aands Kraft kan gaa ud fra sig selv og sin Selvkjærlighed, saa meget kan han ved Troen gaa ind i Gud og hans Kjærlighed. Thi ligesom den udvortes Fred deraf følger, at man udvortes intet begjærer, saa kommer man til Gud, naar man indvortes forlader alt det, som er forfængeligt og sætter ikke sit Hjerte til noget Kreatur, men til Gud alene. Hvo, som vil fornegte sig selv, maa ikke følge sig selv og sin egen Villie, men Christus, som siger: „Jeg er Veien, Sandheden og Livet“ (Joh. 14, 6). Thi man gaar ikke foruden Vei, man kjender intet foruden Sandhed, og man lever ikke foruden Liv. Jeg er Veien, som du skal vandre paa; jeg er Sandheden, du skal tro; jeg er Livet, du skal leve og haabe til; jeg er den uforgjængelige Vei, den ubedragelige Sandhed, og det uendelige Liv. Jeg er den retteste Vei til det evige Liv i min Fortjeneste, den høieste Sandhed i mit Ord, og det evige Liv i min Døds og Opstandelses Kraft. Bliver du paa denne Vei, da skal Sandheden føre dig til det evige Liv. Vil du nu ikke fare vild, saa følg mig. Vil du kjende Sandheden, saa tro mig. Vil du besidde det evige Liv, saa trøst dig ved min Død. Men hvad er nu denne trygge og rette Vei, denne ubesvigelige Sandhed, dette ædleste og

bedste Liv? Veien er Christo Jesu værdige og dyre Fortjeneste. Sandheden er Christi hellige Ord; Livet er den evige Salighed. Vil du ophøies i Himmelen, saa tro paa Christum og ydmyg dig paa Jorden, som han sig og ydmygede, det er Veien. Vil du ikke besviges af Verden, saa hold dig til hans Ord i Troen, og efterfølg det samme i et helligt Levnet, det er Sandheden. Vil du leve med Christo, saa maa du med ham, i ham og ved ham afdø Synden, og vorde et nyt Kreatur, saa nyder du Livet. Saaledes er Christus Veien, Sandheden og Livet, baade i sin Fortjeneste og med sit Exempel.

§ 4. Bærer Christi Efterfølgere, som elskelige Børn, siger Paulus (Eph. 5, 1). Derfor skulle vi henvende al vor Flid derpaa, at vort Levnet kan være ligt Christi Levnet. Om der ellers intet andet var til at gjendrive de falske Christne med, hvilke ikkun efter Navnet ere Christne, saa var dog Christi Exempel nok. En Christen skal skamme sig ved at leve i Vellyst og Gammen, efterdi vor Herre Jesus Christus haver frembragt sit Liv i Jammer og Elendighed. Ingen god og tro Krigsmand kan se sin Overste stride indtil Døden, uden han jo forglemmer sin Vellyst. Ser du din Fyrste bære Forsmædelse, og du tragter efter Ære, da er det jo et klart Tegn derpaa, at du tjener ikke trolig under hans Fane? Vi ville alle være Christne, men der ere faa, som efterfølge Christi Levnet. Kunde nogen blive derved en god Christen, at han tragter efter Rigdom og forfængelig Ære, da havde ikke Christus befalet at agte sligt ringe mod det evige Gode. Se til hans Levnet og Lærdom, saa skal du mærke, hvor aldeles ulige de ere denne Verden. Hans Krybbe, hans Stald, og hans Klude, som han lagdes og svøbtes udi, er jo et klart Speil paa, at han foragtede Verden. Men nu er han ikke kommen, at han dig med sit Exempel vilde forføre; det være langt fra; men at han heller baade med sit Exempel og Lærdom vilde føre dig paa Saligheds rette Vei. Derfor siger han, at han er Veien og Sandheden. Efterdi han da har udvalgt ved Forsmædelse og Lidelse at indgaa til Herligheden, saa udvælger du udentvivl derfor, ved Verdens Ære og Pragt at indgaa til Helvede. Vend derfor om fra den brede Vei, og gaa hans Vei, som ikke kan fare vild, følg den Sandhed, som ikke kan bedrage, og lev i den, som selv er Livet. Denne Vei er Sandheden, og denne Sandhed er Livet. O største Blindhed, at en ussel Orm og Madikke vil være saa stor paa Jorden, da Herlighedens Herre har været saa liden og fornedret paa Jorden. Naar du derfor, o troende Sjæl, ser din Brudgom, den himmelske Isak, komme dig imod til Fods, da skal du jo skamme dig ved at ride imod ham paa en høi Kamel. Men som Rebekka, der hun saa hendes Brudgom, Isak komme, idet hun sad paa Kamelen, skjulte sit Ansigt, nedstigende hastelig, og gik ham imod, saa stig du og ned af dit Hjertes høie Kamel, og i dyb Ydmyghed gak din Brudgom til Fods imod, saa vil han elske dig, tage dig med Naade i Favn, og indlede dig i sit Kammer. Gak ud af dit Fædreneland, og fra din Faders Hus, sagde Gud til Abraham (1 Mos. 12, 1), til et Land, som jeg vil vise dig. Gak du, o christen Menneske! ud af din Egenkjærligheds og Egenvillies Lysthus.

§ 5. Selvkjærlighed gjør en vrang Dom, formørker Fornuften og Forstanden, forfører Villien, besmitter Samvittigheden og tillukker Livets Port, den kjender hverken Gud eller sin Næste, fordriver al Dyd, tragter efter Ære, Rigdom og Vellyst og elsker Verden mere end Himmelen. Hvo, som saaledes elsker sit Liv, han skal miste det (Joh. 12, 25). Men hvo, som mister det, det er, afstaar sin Selvkjærlighed, han skal forvare det til et evigt Liv. Egen uordentlig Kjærlighed

er en Rod til Ubodfærdighed og til den evige Fordærvelse; thi de, som af Egenkjærlighed, egen Ære og af Ros er indtagne, de ere foruden Ydmyghed, og kjende ikke deres Synder, og derfor faa de og ingen Synders Forladelse, om de end søgte den med Graad; thi de ere mere bekymrede og sorgfulde for deres egen Modgang og timelige Skade, end for de have fortørnet Gud; paa den Maade søgte Esau Bedring med Graad, og fandt den ikke, som der staar (Ebr. 12, 17). Thi var ham ikke at gjøre om Guds Naades Erlangelse og Syndens Forladelse, men kun om hans timelige Skades Erstattelse.

§ 6. Der staar (Matth. 13, 46): Himmeriges Rige lignes ved en Perle, for hvis Skyld en Kjøbmand solgte alt det, han havde, og kjøbte den samme Perle. Hvorved gives tilkjende, at dersom et Menneske vil have den himmelske Perle, som er Gud selv og det evige Liv, da maa han derover sætte Alting i vove. Alting udi sit Hjerte derover forlade, og agte Alting derimod ringe og for Intet. Christus kom ned af Himmelen, ikke at han vilde søge sin, men vor Nytte og Gavn (Luk. 19, 20). Hvorfor søger du ikke da igjen ham alene som har forglemt sig selv, og givet sig selv hen for dig? en retfindig Brud vil Ingen uden hendes Brudgom gefalde og behage. Hvorledes kommer det da, at du, som er Christi Brud, vil saa gjerne behage Verden? den Sjæl er en ren Christi Brud, som Intet i Verden elsker, men Christum alene over og fremfor alt Andet. Derfor maa du Alt det i Verden er forsmaa, og ringe udi dit Hjerte agte, at du maa blive værdig at elskes af din Brudgom Christo. Den Kjærlighed, som ikke elsker og mener udi alle Ting Christum fremfor alt Andet, den er en Horkone, og ingen ren Jomfru. Men en Christens Kjærlighed skal være en kydsk Jomfru; thi de er Jomfruer som følge Lammet efter, hvor det gaar, som meldes (Aab. 14, 4). I 3 Mos. 21, 14 befales der og, at de Ypperstepræster, som vare Christi Forbilleder, skulde tage Jomfruer til Hustruer. Christus er den rette Ypperstepræst, han vil have en Sjæl, som er en Jomfru og elsker intet i Verden, ja end ikke sig selv lige ved ham, men ham alene over Alting. Derfor siger Herren (Luk. 14, 26): Hvo, som kommer til mig, og hader ikke alt Andet, ja endog sit eget Liv, han kan ikke være min Discipel.

§ 7. Et Menneske skal hade sig selv; men hvad er det at hade sig selv? dertil svares: Vi bære det gamle Menneske i Barmen, og vi ere og selv det gamle Menneske ved Syndens Vanart, som os vedhænger, saa længe vi leve, hvis Egenskab, Art og Natur er intet Andet end at gjøre ilde, fortørne Gud, have Behagelighed til sig selv, elske sig selv, søge sin egen Ære og Nytte, og fuldkomme Kjødets Lyst; thi Kjød og Blod forlader ikke sin Vanart, det elsker sig selv, det ærer sig selv, det berømmer sig selv, det søger sig selv og sin Baade i Alting, og skjøtter ikke, at det derved stifter og foraarsager Andres Skade; det kan let fortørnes, er avindsyg, hadefuld, fiendsk, hevngjerrig, og udi andre slige Maader vederstyggelig. Og dette altsammen ere vi selv efter vor gamle Natur, og gjøre det selv, og det kommer af vort*) eget Hjerte, som Christus siger (Matth. 15, 18): Derfor maa vi hade os selv og slig Vanart og Ondskab udi os, og ingenlunde have Behagelighed deri, men have en Afsky dertil, dæmpe og korsfæste den, spege og tvinge os selv og slige vore onde Lyster og Vanarter, dømme ringe om os selv, fornegte os selv, og sige os fra al uordentlig Selvkjærlighed. Det er at hade sig selv og sit eget Liv, om man vil ellers være Christi Discipel. Thi hvo det ikke gjør, men elsker sig

*) Som er ondt baade efter Væsenet og de fordærvede Egenskaber.

selv, han elsker sin Udyd, sin Hovmodighed, sin Gjerrighed, Vrede, Had, Avind, Løgn, Falskhed, Uretfærdighed og sine onde Lyster, og kan derfor ingenlunde tækkes og behage Gud, eller være en god og retsindig Christen.

Bøn.

O min Hjerte allerkjæreste Jesu Christi! du Herlighedens Herre! hvi har jeg havt denne elendige og forfængelige Verden saa kjær? O hvad er det dog, jeg saa hølig har elsket? en Blomst, som forvisner, noget Hø, som fortørrer, og en Skygge, som snart henflyr? Ak, hvi har jeg dog slaaet mit Sind til slige ringe og foragtelige Ting, og til det, som saa hastig forsvinder? Ak! hvi har jeg været saa blind og daarlig, at jeg har ladet mig af Forfængelighed saa forføre? hvi har jeg saa saare elsket en livløs Skygge, ja det, som Intet er, gjort mig derfor saa megen og forfængelig Uro, og paalagt mig derfor saa megen Smerte, saa megen Sorg og Græmmelse? Hvad kan en dødelig Ting hjælpe min udødelige Sjæl? Hvor er al Salomos Herlighed? den er aldeles forvisnet som en Blomst. Hvor er hans Ære, om Gud ikke havde æret ham? At ære Gud, det er Menneskenes rette Ære: den, som mig ærer, siger Herren, den vil jeg ære igjen; hvoraf det følger, at de som ikke ære Gud, hvilket de alle gjøre, hvis Hjerter der hænge til denne Verden, de skal ikke igjen æres, men beskjæmmes, og det evindelig. Verdens Ære forgaar, men den Ære af Gud bliver evindelig. Det er aldeles Intet at være stor i Menneskenes Øine eller at synes herlig for dem; thi det hjælper os intet for Guds Dom, og det varer tilmed kun en stakket Tid; men for Gud at være stor, det bestaar i at være gudfrygtig, det er en stor Sag, og det Allerhøieste et Menneske kan efterstunde, det varer ogsaa og bliver evindelig. Hvad hjælper en stor Ære paa Jorden, naar man ikke er tillige æret for Gud i Himmelen? Hvori den rette Storhed og Ypperlighed bestaar, det viser Engelen Gabriel, naar han siger til Propheten Daniel: du ønskelige Mand! du er Gud kjær og værd. O, min Gud! lad mig tragte efter den Ære, at jeg maa være kjær og yndelig for dig, og lad mig ei tragte efter denne Verdens Ære, hvorved jeg vorder ikke dig kjær og yndelig, men ukjær og uværd. Hvad kan det skade, at være for Verden foragtet og forsmaaet, naar man ikkun æres for Gud? Lad mig, Herre Jesu! her i Verden med dig bære din Forsmædelse, paa det jeg hisset kan blive udi din Herlighed delagtig. Giv mig, o Herre Christi! at jeg høiere agter og skatterer din Forsmædelse end al Ægypti, ja end al den ganske Verdens Rigdom og Liggendefæ. Hvad kan al Rigdom hjælpe mig, naar jeg engang skal dø? skal jeg og da kunne hente og borttage noget deraf med mig herfra? ingenlunde. Lad mig derfor, o min Gud og min Herre! nyde og beholde din evige Rigdom, som jeg aldrig mere kan miste og tabe, det er dig selv, din Naade og Barmhjertighed, din hellige Fortjeneste og Værdskyld, o Herre Jesus! desligste og Syndernes Forladelse, den Hellig-Aand og det evige Liv. Efterdi Alting bliver heri Verden tilbage og forgaar med Verden, hvad kunde det da hjælpe mig, om jeg end havde al Verdens Gods og Rigdom? hvad kunde det og skade mig, om jeg slet Intet eiede deraf? I Himmelen staar tilrede og er henlagt for mig den evige, uforgjængelige, uforvisnelige og ubesmittede Arvedel. Ak hvad er dog al denne Verdens og alt dette dødelige Kjøds Lyst? er den ikke det forbudne Træ, af hvilket vi æde os Døden? er den ikke den pure Forgift? fører den ikke med sig Græmmelse, Smerte, Angst, Suk, en ond Samvittighed, som er en nagende Orm, Klage, Graad og Hylen? Hvad siger ikke de Fordømte udi Visdommens

Bog: Hvad hjalp os vor Pagt? hvad gavnede os nu vor Hovmod? hvad hjalp os nu vor Rigdom med Stolthed? alle de Ting ere bortfarne, som en Skygge, og som et fremløbende Budskab. O min Herre Jesu Christe! lad mig have min Lyst til dig, og udi dig, saa bliver min Lyst og Glæde evig. Lad mig have min Ære i dig, saa bliver min Ære evindelig og bestandig. Lad mig have min Rigdom i dig, saa bliver min Rigdom evig. Lad mig have min Herlighed i dig, saa er min Herlighed evig. O, min Herre Jesu Christe! udi dig har jeg tusinde Gange mere Gods og Rigdom, end jeg kunde lade blive efter mig her i Verden. Udi dig har jeg større Ære end den Vanære kan være, som jeg kunde have, naar jeg af alle Mennesker blev foragtet. Udi dig har jeg meget større Kjærlighed, end alt det Had og Fiendskab kunde være, som jeg plagedes med, om den ganske Verden mig end hadede. Udi dig har jeg den allerkjæreste og allerbedste Ven, og det høieste Venskab, om jeg end ikke havde en eneste Ven i Verden. Udi dig har jeg langt mere Velsignelse, end jeg kunde have Forbandelse af Verden, om mig end den ganske Verden forbandede. Udi dig har jeg langt større Glæde og Fryd, end al den Bedrøvelse kunde være, som jeg kunde have, om mig endskjønt den ganske Verden bedrøvede. Kortelig, udi dig har jeg Alting, og du er mig Alting, og om det end var muligt, at mit Legeme kunde tusinde Gange ihjelslaaes, saa bliver dog du, Herre Jesu Christe, mit Liv, ja mit eget Liv, og min evige Salighed. Dig med Faderen og den Hellig-Aand være Lov, Pris og Ære evindelig. Amen.

Det femtende Capitel.

I en sand Christen maa det gamle Menneske daglig dø, og det nye Menneske daglig fornyes; hvad det er at fornegte sig selv, og hvad en Christens rette Kors er.

§ 1. Hvad det gamle og nye Menneske er, og hvordan vi dermed skal forholde os. § 2. Hvorfor vi skal saaledes fornegte os, nemlig fordi Christus og alle hellige har heri foregaaet os med sit Exempel. § 3. Hvad Fornegtelsen er, og hvad godt der kommer af. § 4. Det maa ske uden nogen falsk Hensigt til egen Ære og Nytte, alene for Christi Skyld. § 5. Faa kjender og forstaar sig ret herpaa.

Luk. 9, 23. Hvo, som vil være min Discipel, skal fornegte sig selv, og tage sit Kors op daglig og følge mig.

§ 1. Om det gamle og nye Menneske taler Paulus (Eph. 4, 22. 23. 24). Aflægger det gamle Menneske efter den første Omgjængelse som fordærves efter Vildfarelses Begjæringer. Og fornyer Eder i Eders Sinds Aand, og iører det nye Menneske, som er skabt efter Gud i Retfærdighed og Sandheds Hellighed, og 1 Cor. 6, 20, sætter han Aarsagen dertil, sigende: I ere ikke Eders egne; thi I ere dyrekjøbte, derfor priser Gud i Eders Legeme og Aand, som hører Gud til. Saa bliver det da derved, at vi Gud til Ære skal iøre det nye og aflægge det gamle Menneske. Men nu er det gamle Menneske intet Andet*) end Hovmodighed, Gjerrighed, Kjødets Vellyst, Uretfærdighed, Vrede, Fiendskab, Had, Avind og andre slige Udyder, alle disse Ting maa dø, aflægges og dæmpes i en sand Christen, skal ellers det nye Menneske fremkomme, og fornyes daglig. Naar nu dette gamle Menneske dør og dæmpes, saa bliver derimod det nye Menneske levende. Saasom naar Hoffærdighed i dig dør og

*) Den gamle Adam er intet Andet, end at vi finde onde Tilbøieligheder i os, til Vrede, Had, Ukydskhed, Gjerrighed, Ære og deslige.

dæmpes, saa opvækkes ved Guds Aand Ydmyghed, dersom Vrede dør, saa plantes derimod Sagtmodighed. Om Gjerrighed dør og dæmpes, saa formeres derimod Tillid til Gud; dersom Verdens Kjærlighed dør og dæmpes, saa optændes derimod Guds Kjærlighed. Det er nu det nye indvortes Menneske med sine Lemmer, det er den Hellig-Aands Frugter, det er den levende, kraftige, virkende og forarbeidende Tro, det er Christi ædle Liv i os, det er den nye Lydighed, det nye Christi Buds Fuldkommelse, den nye Fødsels Frugt, i hvilken du maa endelig leve, om du ellers vil være et Guds Barn. Thi de, som leve i den nye Fødsel, de alene ere Guds Børn.

§ 2. Deraf kommer det nu, at et Menneske maa fornegte sig selv, det er, forsage sig selv, sin egen Ære, sin egen Villie, sin egen Kjærlighed, og Selvbehagelighed, sin egen Nytte og Berømmelse, og hvad mere saadant er, ja, maa ofte afstaa sin egen Ret, og agte sig uværdig til alle Ting, ja og agte sit eget Liv ringe. Thi en sand Christen, i hvilken Christi Ydmyghed er, kjender vel, at et Menneske har ingen Rettighed til nogen Ting, som kommer her ovenfra, efterdi han har det Altsammen af Naade. Derfor bruger han Alting med en sønlig Frygt og Bævelse, som et Laan, som et fremmed Gods, til Nødtørft og ikke til Vellyst eller til sin egen blotte Nytte, Pris og Ære. Naar det gamle Menneske foragtes, da bliver det derover harmt, vredt og utaalmodigt, bander ofte, skjelder igjen, vil hevne sig med Ord og Gjerninger, tør og vel derpaa sværge og forbande sig. Dette er det gamle Menneske, det er saadan en grov Tølper og Daare, og det skal aflægges. Men det nye Menneske, som skal iføres, er derimod sagtmodigt og taalmodigt, begjærer ingen Hevn, beder godt for sine Fiender, agter sig værdig og skyldig til at lide Alting. I saadan Egenfornegtelse, Taalmodighed, Sagtmodighed og Ydmyghed har den Herre Christus gaaet os fore, derfor sagde han (Matth. 20, 28): Menneskenes Søn er ikke kommen at lade sig tjene, item (Luc. 22, 27). Jeg er iblandt eder som en Tjener. (Luc. 9, 58): Menneskens Søn har ikke det, han kan helde sit Hoved til; saavelsom (Ps. 22, 7): Jeg er en Orm og intet Menneske. Saa fornegtede og David sig selv, der Simei bandede ham, og sagde: Herren haver befalet ham det. (2 Sam. 16, 10). Som han vil sige: jeg er for Gud en usel Orm og værd at lide alt Ondt. Det samme have ogsaa andre Hellige og Propheterne gjort, og agtet sig uværdig til alt det Gode, et Menneske kan vederfares, har derfor lidt alting; har Nogen bandet dem, da har de ham derimod velsignet, har nogen forfulgt dem, da har de takket Gud derfor (Ap. Gj. 5, 40. 41), har Nogen ihjelslaget dem, da har de bedet for ham (Ap. Gj. 7, 60), og ere saa ved megen Trængsel indgangne i Guds Rige (Ap. Gj. 14, 22). Se dette er at fornegte sig selv, og ikke at agte sig værdig til Noget, som kunde ske os til Gode og Velbehag, og tvertimod at agte sig al Fortræd værd.

§ 3. Denne Fornegtelse er nu det Christi Kors, som vi skulle tage os paa, som Herren siger (Luc. 9, 23): Hvo, som vil være min Discipel, skal fornegte sig selv, tage sit Kors op daglig, og følge mig. Det er for Kjødet et bittert Kors; thi det vilde heller leve sikkert, selvraadigt, frit og ryggesløst, efter sine egne Lyster, end leve udi Christi Ydmyghed, Sagtmodighed, Taalmodighed og tage Christi Kors paa sig. Thi dette Christi Levnet er for et Menneske et bittert Kors, ja det er hans Død; og det gamle Menneske maa dø. Al Vanart, som et Menneske af Adam er medfødt, maa dø i en ret Christen; thi vil man paatage sig Christi Ydmyghed, saa maa Hoffærdighed dø, vil man bære Christi Armod, da maa Gjerrighed dø, vil man taale Christi Forsmædelse, da maa

Ærgjerrighed dø, vil man iføre sig Christi Sagtmodighed, da maa Hevngjerrighed dø, vil man beklæde sig med Christi Taalmodighed, da maa Vrede og Hastighed dø og dæmpes.

§ 4. Og maa saadant Altsammen ske ikke for nogen egen Fortjenestes, Løns, Nyttes, Ros og Æres Skyld, men alene for Christi Kjærligheds Skyld, og fordi han saa har gjort, fordi det er hans ædle Levnet, og fordi han har befalet os i al vor Livs Tid ham at efterfølge; thi det er Guds og Christi Billede i os, hvilket er et Menneskes høieste Ære, og hvormed et Menneske billig bør lade sig nøie, og paa det Allerflittigste tragte efter. Og hvad er det, at et Menneske saa saare tragter efter Ære i Verden, han bliver dog derved intet bedre for Gud end andre Mennesker, som baade vor Fødsels- og vor Dødstime udviser. Thi den Ypperste og Mægtigste i Verden har et Legeme af Kjød og Blod, ligesaavel som den Allerringeste. Saa at det ene Menneske er ikke et Haar bedre end det andet. En fødes ligesom en Anden, den Ene dør og som den Anden, dog plages vi saaledes af Æresyge; det volder alt vores Selvkjærlighed, som os er forbuden; thi vi skulle hade os selv. Hvo, som saaledes elsker og behager sig selv, den er stolt, hoffærdig, og søger sin egen Ære og Berømmelse, han vender sin Sjæl fra Gud, fra Christo til sig selv og til Verden. Men nu kommer Christus og siger: vil du vorde salig, da maa du hade og fornegte dig selv, og ikke saa elske dig selv, ellers mister du din Sjæl. Det vil den gamle Adam ikke gjøre, men vil alt være Noget i Verden, alligevel at han er Intet.

§ 5. Ak! hvor ganske faa ere de, som kjende denne Adams Vanart i sig, stride imod den og dæmpe den, den er os i Kjødet baaren, og fødes med os, men vi maa afdø den. Alt hvad os af Adam er medfødt, det maa dø i Christo. I Christi Ydmyghed dør vor Hovmodighed, i Christi Armod dør vor Gjerrighed, i Christi bittre Lidelse dør vor Vellyst, i Christi Spot dør vor Ære, i Christi Taalmodighed dør vor Vrede. Hvo, som nu først saaledes afdør sig selv, kan og siden lettelig afdø Verden, og forsmaa den med al sin Rigdom og Herlighed, at han ingen verdslig Ære, Rigdom eller Vellyst begjærer, men har al sin Rigdom, Ære og Vellyst i Gud alene, som ene er hans rette Ære, Rigdom og Vellyst. Saadan er en ret fremmed Udlænding og Pilegrim i denne Verden, men Guds Gjæst, og Gud skal snart oprette det glædelige Jubelaar i hans Hjerte, opfylde ham her med aandelig Fryd og hisset holde med ham det evige Fryds og Glædesaar.

Bøn.

O Herre Jesu Christi, alle Dyders ædle og høieste Prydelse! hvor har du dog i denne Verden saa høit fornegtet dig; hvor har du dog afholdet og adskilt dig fra dit guddommelige Herredømme, og taget dig en arm Tjeners Skikkelse paa! du har afholdet dig fra din guddommelige Herlighed, og er bleven paa det Høieste forhaanet, forsmaaet og foragtet. Du har afholdet og unddraget dig fra din evige Rigdom, og er bleven ganske fattig og elendig. Du har afholdet og unddraget dig fra din guddommelige Almægtighed, og er bleven ganske svag og skrøbelig. Du har afholdet og unddraget dig fra din guddommelige Visdom, og er bleven regnet for en Daare. Du undslog dig for Menneskenes Ydest og Venskab, og blev forladt af alle Mennesker. Du afholdt dig fra din himmelske Fryd og Glæde, og er bleven den Allerbedrøveligste paa Jorden. Du afholdt dig fra din evige Magt, og led mange Hug og Slag. Du undslog dig fra al Ære og Værdighed, og vilde Intet have af denne Verden; ja blottede

dig fra alle verdslige Ting, saa du havde end ikke det, som du kunde helde dit Hoved til. Du elskede ikke dig selv, men os. Du ærede ikke dig selv, men din himmelske Fader. Kortelig, du er bleven et fuldkommeligt Exempel paa dem, som sig selv forringe, fornedre og fornegte. Du er en sand Lærer, ikke med Ord alene, men og med Gjerningerne. Hvad du har lært om, at Enhver skal fornegte sig selv, det har du selv stillet iværk, gjort og fuldkommet. Du siger jo; hvo, som mig vil efterfølge, han maa fornegte sig selv. O, min Herre! jeg har endnu ikke hidindtil fornegtet mig selv; derfor har jeg og ikke ret efterfulgt dig. Du siger jo: hvo, som ikke hader sit eget Liv, han kan ikke være min Discipel og komme til mig. O min Herre! jeg har endnu ikke ret hadet mig selv! hvorledes har jeg da kunnet komme til dig? hvorledes har jeg kunnet være din Discipel? jeg har elsket og æret mig selv, ja søgt min egen Ære, som Satan, der alene søger sin Ære, sin Lyst og sin Herlighed. O min kjære Herre! giv mig et andet Hjerte, et nyt og christeligt Hjerte, som kan være dit Hjerte ligedannet; at jeg kan afsige alt det jeg haver, og opofre dig det alene, saa at al Egenkjærlighed maa dø i mig, og jeg alene maa elske det, du elsker, og hade, hvad du hader. Lad mig ikke give noget Kreatur min Kjærlighed, men dig alene. Du Herre! har undslaaet dig for al Kjærlighed til din egen Person og mere elsket os arme Mennesker, end dig selv; og derfor har du ei alene med din Kjærlighed opfyldt Loven, men og gjort langt mere, end Loven udkræver. O Herre! du er jo det høieste Gode, den deiligste, den venligste, den yndigste, den rigeste, den naadigste. Ak, hvad skulde jeg have kjærere end dig? Du skal være mig tusinde Gange kjærere end min egen Sjæl og Legeme; thi hvad hjælper min Sjæl og mit Legeme mig, naar jeg ikke har dig? Hvad kan jeg gjøre med Himmelen, naar jeg ikke har Himmelens Herre? Hvad kan jeg gjøre med Jorden, naar jeg ei har Jordens Herre? Hvad skjøtter jeg og om Himmelen og Jorden, naar jeg kun har Himmelens og Jordens Herre? Hvad skjøtter jeg om mig selv, naar jeg har Gud, som er bedre end jeg selv er, og Alt hvad jeg har. O du ydmyge Herre Jesu! lad mig ei være selvkjær, lad mig ingen Behagelighed have til mig selv; men lad mig udrydde al Selvkjærlighed, og sige mig af med al min Egenære, lad den dø i mig, som den var død i dig. O Herre! mig bør jo Ingen ære, dig hører Retvished til, men vi maa skamme os, dig alene hører al Ære til, men os vore Ansigters Blusel og Skjændsel. O, lad os med Helgene i Himmelen nedlægge vore Kroner og falde ned for dig, o du ubesmittede Guds Lam! ja lægge os ned for dine Fødder og sige: Det Lam som er slagtet for al Verdens Synder, er værdigt til at annamme Kronen, det bør alene have Æren, Magt og Styrke, Seier, Herlighed, Lov og Pris fra Evighed og til Evighed. Du er en Kilde til alt Godt, til alt Lys, al Visdom, Herlighed, Magt og Styrke, en Oprindelse til alle levende Kreature, til al Rigdom, derfor hører Æren dig alene til. Ak lad mig ei berøve dig det, som dig alene tilkommer! at jeg ikke ærer mig selv, og gjør mig til en Afgud, som Lucifer gjorde, og derudover bliver til en Djævel; og lad mig ei gjøre som Nebukadnesar gjorde, at jeg derfor skulde blive til et Bæst. O, hvilket grueligt og forskrækkeligt Fald, at blive formedelst Egenære og Hoffærdighed af en Engel en Djævel, af et Menneske til et ufornuftigt Dyr. O, du taalmodige og sagtmodige Jesu! lad mig og døde min Egenvillie, og aldeles sige mig af med den, som du min allerkjæreste Herre gjorde, der du sagde: Jeg er ei kommen at gjøre min, men Faderens Villie, som mig udsendte, og det er min Mad, at gjøre hans Villie. Ak

lad mig Herre! ved din Villies Magt bryde min Egenvillie; lad mig med største Lydighed give min Villie under din gode Villie. Lad din Villie være min høieste Glæde, endog midt under Korset og i den største Gjenvordighed. O, min Herre og min Gud! lad min Villie være din Villie, saa at der er og bliver imellem os en Villie, en Aand og et Hjerte. Jeg er vis paa, at det er bedre, at være med din Villie i Kors, Gjenvordighed og Bedrøvelse, i Sorg og Elendighed, end med sin egen Villie i Herlighed, i Lyst og Glæde. Ja, om du og end førte mig i Helvede, og jeg gav mig ganske i og under din Villie, saa ved jeg forvist, at din Villie er saa god, saa salig og hjælperig, at den ikke skulde ville lade mig blive i Helvede, men føre og ledsage mig derfra ind i Himmelen. Men min Villie er saa ond og arrig, saa fordærvet og forvendt, at den og, omendskjønt jeg vilde være i Himmelen, ikke skulde ville lade mig være derinde, men styrte mig ned i Helvedes Afgrund. O, du ædle Herre Jesu Christe! du som er en Kilde til al Visdom, giv mig at blive anderledes tilsinds. Lad mig og slaa mig fra al min egen Forstand og Klogskab, saa jeg ei skammer mig ved at være holdt for en Daare i Verden for dit Ords Skyld, og som den, der ikke mere vidste end dig, Herre Jesu, den Korsfæstede; lad det være min høieste Forsigtighed og Visdom, at jeg ved det, at dit Ord er en evig Visdom. Giv, at jeg aldrig maa forarge mig paa dig, paa dit Ord og Sakramenter, saa jeg mere følger min Fornuft end din Sandhed. Lad mig ogsaa for din Skyld opsige og forsage al Verdens Venskab; thi Verdens Venskab er Guds Fiendskab, paa det jeg alene dit Venskab, o allerkjæreste Ven! o allerbedste Ven! o allerbestandigste Ven! o allertrofasteste Ven! o allerrundigste og allerupperste Ven! maa altid og i al Evighed nyde og beholde. Amen.

Det sextende Capitel.

I en sand Christen maa der altid være Strid imellem Aanden og Kjødet,

§ 1. Beskrivelse paa dette dobbelte Menneske i de Troende og dets indbyrdes Strid § 2. Det er en stor Ting at overvinde sig selv; thi naar det er skeet, kan vi og let overvinde Verden. § 3. Saalænge man strider ret imod Synden, saa er man ei overvunden af den. § 4. Den iboende Synd fordømmer ei, men den herskende. § 5. Naar nogen er falden i Synd, da maa han ei blive liggende, men staa op og stride, at han igjen kan overvinde og den forrige Synd forlades ham ved Christum.

Rom. 7, 23. Jeg ser en anden Lov i mine Lemmer, som strider imod mit Sinds Lov.

§ 1. I enhver sand Christen er der to Slags Mennesker, et indvortes og et udvortes Menneske; disse to ere vel hos hinanden, men dog imod hinanden, saa at det enes Liv er det andets Død; lever og regjerer det udvortes Menneske, da dør det indvortes; lever det indvortes Menneske, da maa det udvortes dø, som Paulus (2 Cor. 4, 16) taler: Dersom vort udvortes Menneske fordærves, saa fornyes dog det indvortes Dag fra Dag. Disse to kalder Paulus (Rom. 7, 23) sit Sinds Lov og sine Lemmers Lov. Og (Gal. 5, 17) kalder han dem Aanden og Kjødet, idet han siger: Kjødet begjærer imod Aanden og Aanden imod Kjødet, de samme ere satte imod hverandre, at I skulle ikke gjøre, hvad I ville. Overvinder nu Aanden, saa lever Menneskет i Christo og i Gud og bliver kaldet aandeligt, det lever da i den nye Fødsel; men overvinder Kjødet, da lever Menneskет i Djævelen, i den gamle Fødsel, da henhører det ikke til Guds Rige og kaldes derfor kjødeligt; thi at være kjødeligsindet, det er Døden, siger Paulus (Rom. 8, 6). Derfor haver Menneskет sit Navn i Skriften af dem, som beholde Herredømmet i Menneskет, at han kaldes enten kjødelig eller aandelig. Naar nu nogen i denne Kamp overvinder

de onde Lyster, da er Aanden og det indvortes Menneske stærkt, men saa de kjødelige Lyster Overhaand, da er Troen og Aanden svag; thi Troen og Aanden ere eet*), som Paulus lærer (2 Cor. 4, 13): Efterdi vi have Troens Aand, derfor tale vi ogsaa.

§ 2. Den er meget stærkere, der overvinder sig selv og sine onde Lyster, end den, som overvinder udvortes Fiender. Derfor staar der (Ordsp. 16, 32), at en Taalmodig er bedre end en Stærk, og den, som er Herre over sit Sind, er bedre end den, som overvinder Stæder. Vil du derfor have en stor Seier, da overvind dig selv, nedslaa din Vrede, Hoffærdighed, Gjerrighed og dine onde Lyster, saa har du overvundet Satans Rige; thi ved alle disse Ting har Satan sit Rige i Menneskene: der kan findes mange Krigshelte, som kunne overvinde faste Stæder og Fæstninger, men der er kun faa, der overvinde sig selv. Hænger du, kjære Sjæl, Kjødet alt for meget efter, saa dræber du Sjælen og Aanden. Men nu er det bedre, at Sjælen og Aanden overvinder, paa det Legemet kan og tillige blive beholden, end at Kjødet og Legemet faa Overhaand, og saa baade Legem og Sjæl fortabes. Og her gjælder det, som Christus siger: Hvo, som elsker sit Liv, skal miste det, og hvo, som hader sit Liv i denne Verden, han skal forvare det til et evigt Liv (Joh. 12, 25). Det er vel en haard Kamp, men den fører med sig en herlig Seiervinding og forhverver en deilig Krone: Vær tro indtil Døden, saa vil jeg give dig Livets Krone, siger Guds Aand (Aab. 2, 10). Item: Vor Tro er den Seier, som overvinder Verden. Men nu er Verden i dit Hjerte, overvind derfor dig selv, saa har du overvundet Verden.

§ 3. Men nu maatte Nogen sige: hvad skal jeg da gjøre, naar Synden undertiden overvinder mig imod min Villie, skal jeg derfor være fordømt og ikke være et Guds Barn? Efterdi Johannes siger (Cap. 3, 8): Hvo, som gjør Synd, han er af Djævelen, hvortil svares: naar du befinder i dig, at Aanden strider imod Kjødet, og du gjør ofte det, du ikke vilde, da er det en Bevisning paa et troende Hjerte og at Troen og Aanden hos dig strider imod Kjødet. Thi Paulus lærer os med sit Exempel, at saadan Strid maa være i de Fromme og Troende, naar han siger (Rom. 7, 23): Han finder en anden Lov i hans Lemmer, som strider imod hans Sinds Lov og tager ham fangen under Syndens Lov, at han gjør det, han ikke vilde. Villien haver han vel, men at fuldkomme det Gode, finder han ikke; det Gode, han vil, det gjør han ikke, men det Onde, som han ikke vil og hader, det gjør han og derfor klager: o, jeg elendige Menneske! hvo skal frelse mig af denne Dods Legeme, det er, fra dette Legeme, hvori Synden og Døden sidder, som mig saa plager. Det er det samme, som Herren siger (Mark. 14, 38): Aanden er villig, men Kjødet er skrøbeligt.

§ 4. Saalænge denne Strid nu varer i et Menneske, saa regjerer ikke Synden i ham; thi det kan ikke siges at regjere, som man altid strider imod. Og efterdi Synden ikke hersker og regjerer i ham, fordi at Aanden strider imod den, saa fordømmer den ham ei heller; thi alle Hellige have Synd, som Paulus siger: Jeg ved, at i mit Kjød bor intet Godt, og (1 Joh. 1, 8): Dersom vi sige, vi have ikke Synd, da bedrage vi os selv. Saa fordømmer os ikke den Synd, som bor i os, men ikkun den, som regjerer i os.

*) Ved en aandelig, men ikke væsentlig Forening. Aanden heder paa dette Sted det indvortes Menneske, eller det indvortes og igjenfødte Menneskes aandelige Kraft og Styrke til at stride imod Kjødet og de verdslige Lyster. Der er nu Troen og saadan Aand eet; thi saadan aandelig Kraft bestaar i Troen (1 Joh. 5, 4).

Og efterdi et Menneske strider imod Synden og samtykker ikke deri, saa bliver Synden ham ikke heller tilregnet, som Paulus (Rom. 8, 1) taler: Der er ingen Fordømmelse for dem, som ere i Christo Jesu, som ikke vandre efter Kjødet, men efter Aanden, det er, de, som ikke lade det syndige Kjød regjere i sig. Men de, i hvilken ingen saadan indbyrdes Strid er, de, som ikke finde og fornemme til saadan Strid og Krig, de ere ikke igjenfødte, i dem regjerer og hersker Synden, de ere af Synden overvundne, de ere Syndens og Satans Tjenere og Trælle, og de ere fordømte, saalænge som de lade Synden saaledes have Overhaand i sig. Dette har Gud afmalet os ved de Cananiter, som boede i det forjættede Land, men maatte der ikke regjere. Gud lod Cananiterne bo iblandt Israel, men de skulle ikke have Regimentet, Israel skulde have Regimentet, være Herre og regjere, men ikke de overblevne Cananiter. I lige Maade blive der og vel mange Synder tilbage i de Hellige, men de skal ikke regjere. Det nye Menneske, som kaldes Israel, en Guds Fyrste, skal herske og regjere, men det gamle Menneske skal undertvinges og dæmpes.

§ 5. Herpaa kjendes det nye Menneske, og hermed styrkes og opholdes det ogsaa, at det fører en stedsevarende Strid imod det gamle Menneske. Aandens Seier og Styrke beviser, hvem der er en ret Israelit og et rent, nyt Menneske. Men bekommer Cananiten og Kjødet undertiden Herredømmet og Overhaand, da maa Israel og Aanden ikke længe ligge under og ikke længe lade Synden og Cananiten regjere, men den maa ved Guds Naade i Christo igjen styrke sig og formedelst en sand Omvendelse og Syndernes Forladelse paa ny igjen opstaa og paakalde den rette Josva, Guds Folks Fyrste, at han med sin Hellig-Aand vil styrke den igjen og overvinde i ham. Naar dette sker, saa er det forrige Fald skjult, forladt og forglemt, og Menneskет igjen fornyet til Livet og oversat i Christum. Og om du endnu føler i dig megen Kjøds Skrøbelighed og kan ikke gjøre Alting, som du gjerne ønskede, saa bliver dog Christi Fortjeneste dig som et bodfærdigt og troende Menneske tilregnet og din Synd med hans fuldkomne Lydighed overtækket og tildækket. Og i saadan daglig Omvendelse, ved hvilen man fra Synden igjen opstaar, har Christi Fortjeneste altid Sted og Plads. Men at et ugudeligt og ubodfærdigt Menneske, som vidende, forsætlig og fortrædelig lader Synden i sig regjere og fuldkommer alle sine kjødelige Lyster og Begjæringer, vilde tilregne sig Christi Fortjeneste, det er ganske forgjæves og hjælper aldeles intet. Thi hvad skulde Christi Blod gavne den, som træder det med Fødder? (Ebr. 12, 26) og som er vantro og ubodfærdig, efterdi, at uden Tro, Omvendelse og Bodfærdighed er det umuligt at tækkes og behages Gud (Ebr. 11, 16).

Bøn.

Barmhjertige Gud og Fader! jeg bekjender for dig min Fordærvelse, at jeg er lad til alt Godt, men færdig til alt Ondt; derfor har din Aand altid at stride med den i mig boende Synd. Ak Herre! lad dog denne straffende, paamindende og ledende Aand aldrig tages fra mig. Lad Kjødet aldrig herske i mig, men da jeg dog i denne Ufuldkommenhed maa stedse taale dets Fristelser og Tillokkelser, saa lad det dog aldrig være som en overvunden og betvungen Tjener. Min Gud! du ved, hvor gjerne jeg vilde vandre uden Modsigelse og Uvillighed paa dine Veie, forbarm dig over mig og hjælp mig dertil for dit Navns Skyld. Jeg beklager selv for dig alle de Kjødets Indskydelser, som gjøre mig lad til at løbe den Kampes Maal, som mig er foresat. Ak, tilregn mig dem ikke. Lær mig ret at stride imod

dem og at kjæmpe Troens gode Kamp, at jeg kan gribe det evige Liv; ja, død, dæmp og udryd dem selv af mig. Lad den Seier, som min Frelser har erholdt over Mørkhedens Rige, ogsaa komme mig tilhjælp til at undertrykke Mørkhedens Gjerninger, som rører sig i mig, og befri mig omsider fra al Kamp, og sæt mig, efter at mit Løb er fuldendt, derhen, hvor der er ingen Synd mere; at jeg tilligemed dine Retfærdigheds fuldkomne Aander maa evig love og prise dig ved Jesum Christum din kjære Søn, vor Frelser. Amen.

Det syttende Capitel.

En Christens rette Arv og Gods er ikke i denne Verden, derfor skal han bruge det Timelige som en Fremmed.

§ 1. Alt, hvad Gud har skabt maa vel bruges med Frygt og Taksigelse, men ei misbruges. § 2. Gud har sagt os, hvordan vi maa bruge Kreaturene, derfor har vi ingen Undskyldning, om vi ved dem afvendes fra ham. § 3. Sande Christne anse de jordiske Ting med rette Øine og agte sig kun som Pilegrimme i Verden § 4. De tragte ei efter Rigdom, saasom de har Intet indført i Verden og skal ei heller udføre noget med sig. § 5 At betragte de timelige og evige Ting ret, give stor Forstand, hvilken de Ugudelige ei faa, men leve og dø som et Fæ. § 6. Vi kan se af Christo og alle Hellige, at de ei har havt deres Del i denne, men i den tilkommende Verden § 7. De Ugudelige vide ei af Christi Levnet, men sande Christne træde i hans Fodspor.

1 Tim. 5, 7. Vi have Intet indført i Verden, saa er det og aabenbare, at vi kan ei heller udføre Noget; naar vi derfor have Føde og Klæder, saa skal vi dermed lade os nøie.

§ 1. Alt, hvad Gud har skabt, skikket og forlenet Menneskene af det timelige Gods, det er skabt og skikket af Gud til dette Livs Nødtørft, dertil vi og alene skulde bruge det og annamme Alting af Gud med Taksigelse, med Frygt og Bævelse. Er noget tilovers af Guld, Sølv, Mad, Drikke, Klæder og Andet, da er det alsammen fremsat og forestillet Menneskene til en Prøve, at man deraf kan se, hvorledes de sig deri vil skikke og omgaaes dermed, om de vil holde sig til Gud og altid gladelig sige i sit Hjerte med Asaph (Ps. 73, 25): Hvem haver jeg i Himmelen? lige ved dig har jeg ei Lyst til noget paa Jorden. Om de vil i Alting se til det usynlige og himmelske Gods og glæde sig deri over Alting, eller om de vil falde fra Gud og det Himmelske, forlyste sig kun i de timelige, verdslige og jordiske Ting og mere elske det jordiske Paradis end det himmelske, Skabelsen over Skaberen, som er velsignet i Evighed (Rom. 1, 25).

§ 2. Derfor har Gud i slige timelige Ting givet Mennesket et frit Valg og ved Rigdom, ved høie Gaver, ved Ære og Gunst prøver et Menneske, om han vil holde fast ved Gud, eller om han derved vil lade sig afvende fra Gud, om han vil leve i Gud eller uden Gud, med Gud eller mod Gud, paa det han saa maa dømmes efter sit eget Kaar og ikke have nogen Undskyldning, som Moses (5 Mos. 30, 19) melder, sigende: Se, jeg tager idag Himmelen og Jorden til Vidne over Eder, at jeg haver forelagt dig Livet og Døden, Velsignelsen og Forbandelsen, at du maa udvælge Livet. Alting derfor staar her i Verden os for Øine, ikke for Glædes og Vellysts Skyld, men som en forekast Prøve, hvorpaa vi let kan forgribe os, om vi lade det høieste Gode fare. Thi alt dette er det forbudne Træ med sine Frugter, hvoraf vi ikke skulle æde, det er, ikke lade os denne Verden saaledes behage, at vi have vor høieste og hjerteligste Lyst og Glæde deri, som nuomstunder de fleste Mennesker, desværre! gjøre, hvilke i kostelig og kræsen Mad og Drikke, prægtig Klædedragt og andet sligt Timeligt søge deres høieste Forlystelse og dermed afvende sig fra den rette Lyst og Glæde i Gud.

§ 3. De rette Christne skulle tænke, at de ere her Pilegrimme og Fremmede og derfor maa kun til Nødtørft og ikke til Overdaadighed, Kræsenhed og Vellyst bruge det Timelige, de skulle lade Gud alene være deres ypperste Lyst og Glæde og ikke den forsængelige Verden. Sker det anderledes, da synde vi deri og formedelst de onde Lyster æde med Eva af det forbudne Træ. De Christne har ikke deres Hjerters inderste Lyst i jordisk Spise, men deres udvortes Øine ere rettede hen til den evige Spise. Christne Mennesker prale ikke med jordiske Klæder, men glæde sig inderlig ved Jesu Saligheds Kjortel og længes efter de himmelske og af Guds Klarhed oplyste Legemers Klædebond. Al denne Verdens kjødelige Lyst er for de sande Christne et Kors, en Fristelse, en Tilskyndelse til det Onde, en Forgift og Galde. Thi hvadsomhelst et Menneske af en syndig Lyst og Begjæring rører og til Kjødets Forlystelse bruger, det er altsammen for Sjælen en Forgift, omendskjønt det kan synes for Legemet at være en Lægedom og Sundhed. Men Ingen vil kjende eller lære at kjende det forbudne Træ med sine Frugter, enhver griber med stor Begjærlighed efter det forbudne Træ, det er, Kjødets onde og forbudne Lyster. Hvo, som er en retsindig Christen, bruger Alting med Frygt, som en Gjæst og Fremmed og ser sig vel fore, at han ikke med Mad, Drikke, Klæder, Husværelser eller andre timelige Tings Brug skal enten fortørne Gud, som er den høieste Husfader, eller skade sine Medgjæster, han vogter sig for al Misbrug og ser stedse med Troen hen til det evige, tilkommende og usynlige Væsen, hvor de rette gode Ting ere. Hvad kan det og hjælpe Legemet at det længe pleier sig med gode Dage her i Verden og maa siden igjen ædes af Orme? Tænker paa den hellige Job, som sagde: Nøgen udkom jeg af min Moders Liv, og nøgen skal jeg fare derhen igjen (Job 1, 21). Vi usle Mennesker føre intet hid med os andet, end et nøgent, nødtørftigt og skrøbeligt Legeme, og saaledes maa vi ogsaa herfra igjen til den anden Verden, ja vi maa end derforuden lade vort Liv og Legeme tilbage efter os og kan ikke engang tage dem med os.

§ 4. Hvad vi nu fra vor første Fødsels Time indtil Dødens Time har faaet i Verden af Mad, Drikke, Klæder og Husværelser, det har altsammen været Barmhjertigheds og Drøvelses Brød og den bare Livets Nødtørft. Vi maa lade Alting her tilbage i Dødens Time og skilles herfra armere og fattigere, end vi kom hid; thi et Menneske dør armere og fattigere, end det fødes. Naar en fødes til Verden, da fører han jo dog Legeme og Liv med sig, og dets Kjøkken, Spise og Bolig er strax tilrede, men naar han dør, da maa han ikke alene miste og forlade slig Spise og Bolig, men endog Livet og Legemet tillige. Hvad er da fattigere, naar det dør, end et Menneske? og er en ikke rig i Gud, da kan intet Kreatur være saa armt og fattigt. Efterdi vi ere da her Fremmede og Gjæster, og alt det Timelige rækker og naar ikke videre og længere end til dette dødelige Legems Ophold, hvorfor plage og besvære vi da vore arme Sjæle dermed saa saare? thi efter Døden gavner og tjener det os jo intet mere; hvilken Daarlighed er det da at samle saa meget Gods for et armt, dødeligt Legeme, som deraf omsider ikke kan nyde det allerringeste, men maa lade det altsammen tilbage efter sig i denne Verden? (Luk. 12, 20. 21). Ved du ikke, at der er en anden og bedre Verden, et andet og bedre Liv og Legeme, end dette dødelige Legeme, og end dette elendige, timelige Liv? ved du ikke, at du er en Gjæst og Fremmed for Gud: Se, mine Dage ere som en Haandbred og mit Liv som Intet for dig, Herre, siger David (Ps. 39,

14). For Gud og for Guds Øine er det saa, alligevel mange Mennesker ikke selv tænke eller mene det.

§ 5. 3 Mos. 25, 23 siger Herren: Landet hører mig til; thi I ere Fremmede og Gjæster for mig. Efterdi nu Herren siger, vi ere Fremmede og Gjæster, saa maa endelig vort Fædreneland være et andet Sted. Det befindes og fornemmes, naar vi betragte Tiden og Evigheden, den synlige og usynlige Verden, de jordiske og himmelske Boliger, det dødelige og udødelige Væsen, det forgjængelige og uforgjængelige, det timelige og evige Gode; thi naar vi sammenligne disse Ting med hinanden og dem betragte, da renses vor Sjæl og vi se mange Ting ved Troen, som ellers for alle dem blive ubekjendt, der ikke saadant betragte, men føle og vælte sig i denne Verdens jordiske Dynd, ere nedsjunkne i deres verdslige Omsorg, Gjerrighed og Aager og ere blinde i deres Salighedssag, endog i timelige Ting ere nokſom skarpseende. Thi de mene, der er ingen høiere eller større Glæde, intet ædlere og bedre Liv og Væsen, end i denne Verden, hvilken dog for de sande Christne er ikkun en Udlændighed og Jammerdal, ja, en mørk Grav og et dybt Fængsel. Derfor har de, som elske denne Verden og søge deres Paradis deri, ikke bedre Forstand end et Fæ og de fare bort ligesom Fæ, som der meldes Ps. 49, 21, de vide ikke, hvad det indvortes Menneske er, have ingen himmelske Tanker, kan ikke glæde sig i Gud, men glæde sig alenestе i denne Verdens Skarn. Deri er al deres Ro, naar de det have, saa er de vel tilfreds. De ere som Fæ og bæstiske Mennesker, elendige og blinde Sjæle! de sidde i Mørket og i Dødens Skygge (Luk. 1, 79.) og fare omsider hen til det evige Mørke.

§ 6. Vi kan og se, at vi ere Fremmede og Gjæster i denne Verden, om vi give Agt paa Christi Exempel og efterfølge ham, som er bleven vor Veiviser, vort Mønster og Efterſyn, hvori en Christen daglig skal speile sig og blive ham ligedannet. Christus var jo det ædleste Menneske i denne Verden, men hvad var hans Levnet? Intet uden idel Armod og den verdslige Æres, Lysters og Rigdoms Forsagelse, som dog er denne Verdens Børns trende Afguder, at man derfor derom siger:

Jordisk Rigdom, Vellyst, Ære
Maa i denne Mørkheds Tid
Verdens tre Afguder være
Og fornemste Lyst og Lid.

Alt sligt, som Verden elsker, sagde Christus sig fra, levede her som en Fremmed, ja, som en Træl, vilde intet Godt have af Verden i alle sine Livs Dage, og siger derfor (Matth. 8, 20.): Menneskens Søn har ikke saa meget, han kan hælde sit Hoved til. Det samme fornemmes og i Helgenes Exempel. Se til David, hvor fattig, foragtet og forfulgt han var, førend han kom til Kongeriget, og der han nu var Konge, agtede han sin kongelige Ære og Værdighed langt ringere, end det evige Livs Glæde, og derfor (Ps. 84, 2) siger: Hvor elskelige ere dine Boliger, Herre Zebaot; min Sjæl begjærer og længes ogsaa inderligen at komme til Herrens Forgaarde, ja, mit Liv og mit Kjød raabe med Fryd til den levende Gud, En Dag er bedre i Herrens Forgaard end ellers tusinde. Som han vilde sige: jeg har vel Land og Folk og en kongelig Bolig, Sions Borg og Stad, men det er Intet, Herre! imod din deilige Bolig. Derhen saa og Job, da han trøstede sig ved sin Frelser (Cap. 19, 25). Se til Peder, Paulus og de andre Apostler, hvorledes de havde ikke søgt deres Gode og Rigdom i denne, men i den tilkommende Verden, hvorledes de har paataget sig Christi ædle Levnet, vandret i haus Kjærlighed, Sagtmodighed, Ydmyghed og Taalmodighed, hvorledes de har forsmaaet denne Verden. Har nogen bandet dem, da har de velsignet ham igjen, har Nogen be-

spottet dem, da har de æret Gud derfor, har Nogen hudstrøget dem, da har de baaret det med Taalmodighed og sagt: Det bør os ved megen Trængsel at indgaa i Guds Rige (Ap. Gj. 14, 22). Har Nogen ihjelslaaet dem, da har de bedet for dem og sagt med deres Frelser: Fader, forlad dem det, og med Stephanus: Herre, tilregn dem ikke denne Synd. Saa ganske vare de afdøde fra deres Vrede, Hevngjerrighed og Bitterhed, af Ærgjerrighed, Hoffærdighed, Kjærlighed til denne Verden og deres eget Liv og levede i Christo, i hans Kjærlighed, Sagtmodighed, Taalmodighed og Ydmyghed. Den er ret bleven levende i Christo og i Troen, som saa lever.

§ 7. Dette ædle Christi Levnet vide Verdens Børn lidet af; thi de, som ikke leve i Christo, vide ei heller, at der er Sandhed i Christo (Eph. 4, 21). De ere døde i Synden, i deres Vrede, Had, Avind, Gjerrighed, Aager, Hovmodighed og Hevngjerrighed, og saalænge et Menneske bliver fremturendes deri og ikke vil forlade det, da gjør han ingen sand Poenitentse, bliver ei heller levende i Christo formedelst Troen, han maa sminke og smykke sig udvortes for Menneskene, saameget han kan og lyster. Men de sande Christne vide, at de skulle træde i Christi Fodspor, de have deres Frelsers Levnet til et Forbillede og Christus selv er deres Bog, som de læser, hans Lærdom og Levnet lære de af ham og der fuldkommes det, som Paulus siger: i Christo Jesu er et retskaffent og sandt Væsen og Levnet, saa man maa vel sige:

Alt, hvad vi ønske og begjære,
Kan Kristi Levnet os nok lære.

De sige med Apostelen (2 Cor. 48, 18): Vi anse ikke de synlige Ting, men de usynlige; thi de synlige ere timelige, men de usynlige evige. Item (Ebr. 13, 14): Vi have her ingen blivende Stad, men søge efter den tilkommende. Er vi nu Fremmede og Gjæster i denne Verden og have her ingen blivende Stad, saa maa det jo følge paa, at vi ere ikke heller skabte for denne usynlige Verdens Skyld. Og derfor er ikke heller denne Verden vort rette Fædreneland og Eiendom. Vi vide et bedre og ædlere Hjem, for hvis Skyld vi skulde heller miste ti Verdener, ja, baade Liv og Legem, end vi skulde miste det. Derfor fryder og glæder en Christen sig i den Kundskab, at han maa være rig i Gud, og han er skabt til et evigt Liv. Han forstaar ogsaa nok, hvilke elendige og forblindede Folk Verdens Narre og Gjække ere, og hvilken Daarskab de begaa her i Verden, idet at de for de timelige Tings Skyld besvære, ja, evindelig forkaste og miste deres ædle Sjæl.

Bøn.

Herre min Gud! alle timelige Tings Forgjængelighed og Forfængelighed, tilligemed den korte Tid, som vi har at bruge dem i, og den ringe Fornøielse, vi har af dem, naar vi bruge dem, skulde jo føre mig til at have ringe Tanker om dem i mit Hjerte og til at ei bemøie mig meget om, enten jeg kunde nyde dem, eller jeg kom til at miste dem; ja, den Farlighed, som min Sjæl kunde have deraf, at jeg misbrugte dem, skulde veilede mig til saaledes at omgaaes med de timelige Ting, som om jeg omgikkes med Ild og Krudt eller andre saadanne Ting, hvoraf jeg let kunde blive beskadiget. Men, min Gud! hvor ofte forglemmer jeg alt dette og sørger, arbeider og strider derfor, ret ligesom min Salighed bestod i at have, og min Ulykkalighed bestod i at miste disse Ting. Tilgiv mig, o trofaste Fader! denne min ubesindige Forglemmelse og giv mig din Naade til stedse at betænke, at er jeg her din Pilegrim, men hisset din Borger, at jeg ikke anser dette Liv anderledes end som en Vei, hvorpaa jeg vandrer til

det himmelske Fædreneland, paa det jeg med Haabet om den tilkommende Forjættelse maa vel lade mig nøie, endskjønt jeg tillige som en Gjæst og Fremmed paa Jorden maa lide allehaande Gjenvordighed med Guds Folk og vogte stedse paa den Stad, som haver Grundvold, hvis Bygmester og Skaber du Gud selv er, stedse ile til det himmelske Jerusalem, som er oventil, men paa min Pilegrimsreise i denne Verden ikke lade mig bebyrde med unyttige Ting og dermed lade mig hindre i mit Løb. Skulde jeg se efter saadant, saa lad din Aand drive mig til at forglemme de Ting, som ere tilbage, og række mig til det, som er for, og jage efter Maalet. Ak, hvor lettelig kan ikke ethvert Kreatur blive mig til en Strikke; derfor forlene mig, du trofaste Menneskevogter, at jeg kan vandre forsigtig og bruge alle disse timelige Ting med Frygt og Bævelse til din Ære. For alting giv mig som en Fremmed og Pilegrim at afholde mig fra de kjødelige Lyster, som stride imod Sjælen, og at føre en god Omgjængelse iblandt Hedningerne, paa det at de, som tale ilde om mig, som om en Misdæder, kan see mine gode Gjerninger og prise Gud paa Besøgelsens Dag. Amen.

Det attende Capitel.

Hvor høit Gud fortørnes, naar man agter det Timelige mere end det Evige, og hvorfor vi ikke skulle sætte vort Hjerte til Kreaturerne.

§ 1. Kjendetegn paa en falsk og sand Christen er, at denne søger det Aandelige og Evige fremfor det Timelige, den anden det Timelige fremfor det Aandelige og Evige. § 2. De, som gaa med deres Begjærlighed og Tanker paa det Timelige, faa stor Straf, som kan sees af Exempler. § 3. Hvad det er, som gjør os og Kreaturene mishagelige for Gud. § 4. Aarsagen, hvorfor vi ei maa elske dem.

4 Mos. 11, 1. Herrens Vrede optændtes og Herrens Ild brændte iblandt dem og fortærede en Del af det Yderste i Leiren.

§ 1. Israels Børn knurrede imod Moses og sagde: Hvo vil give os Kjød at æde? thi vi tænke paa de Fiske og Græskar, som vi aade for intet i Ægypten. Derved afbildes og afmales os de Mennesker, som hos Evangelium ikkun søger verdslige og kjødelige Ting, saasom Rigdom, Ære og Vellyst og anvende mere Flid paa, at de kan blive rige og mægtige, end at de kan blive salige, elske mere Menneskenes Ære end Guds Ære (Joh. 12, 43), søge mere Kjødets Lyst end Aandens Fattigdom og Sønderknuselse. Saadant er Verdens Børns Forhold. Men derimod er det en sand Christens Mærke, at han mere sørger for sin Sjæl end for sit Legeme, ser mere paa den tilkommende Ære og Herlighed end paa den timelige, tragter mere efter det Usynlige, som er evigt, end efter det Synlige, som er timeligt og forgjængeligt, korsfæster og døder sit Kjød, paa det Aanden maa leve, forteligen, han efterfølger den Herre Christum, hvori og den ganske Christendom bestaar, saa at Augustinus derfor siger: Religionens Hovedsum er, at man efterfølger den, man dyrker. Og Plato har af Naturens Lys forstaaet saa meget, at han har sagt: Et Menneskes*). Fuldkommenhed som han skal eftertragte, bestaar deri, at han efterfølger Gud**). Vor Herre Christus

*) Det er ikke Meningen, at der, som ei kan opnaa den høieste Fuldkommenhed i Christi Efterfølgelse, skulde udslettes af Livets Bog, men Christus bliver os forestillet som et Forbillede og Mønster, hvoreefter vi bør rette os, dog saaledes, at omendskjønt vi ikke kan opnaa Alting, vi da maa bekjende vor Skrøbelighed og søge Christi Fortjeneste.

**) Vi blive vel formanede til at jage efter Fuldkommenhed, men her læres os ei, at vi kan naa den samme fuldkommelig i dette Liv.

skal være vort Speil og vort ganske Levnets Rettesnor, hvorhen vort Hjerte, Sind og Tanker skal være henvendte, at vi maa komme til ham, blive salige ved ham og evig leve med ham, paa det vi med Glæde maa vente efter vort Endeligt og en salig Afsked. Og det maa saaledes ske, at alt vort Arbeide, Handel, Vandel og Kald sker i Troen, i Kjærligheden og i det evige Livs Haab. Eller endnu tydeligere derom at tale, at i alle de Ting, vi gjøre, det evige Liv og Salighed ikke forglemmes. Ved denne Gudsfrygt voxer der i et Menneske en hellig Begjærlighed til det Evige, og den store og umættelige Begjæring til det Timelige dæmpes. Det lærer Paulus smukt i det herlige Sprog (Col. 3, 17), der han siger: Alt det, som I gjøre i Ord eller Gjerning, ja, alle Ting skal I gjøre i den Herres Jesu Navn, takkende Gud og Fader formedelst ham. Nu betyder Guds Navn Guds Ære, Berømmelse Lov og Pris; derfor siger Propheten (Ps. 48, 11.): O Gud ligesom dit Navn er, saa er og den Pris indtil Jordens Ender. Naar vi saa indretter al vor Gjerning og Levnet, saa er det henvendt paa det Evige, og da er det de Gjerninger, som ere gjorte i Gud (Joh. 3, 21), og som følge med os efter vor Død (Aab. 14, 13); kortelig, vi maa i alle Ting søge Gud, det høieste Gode og det evige Liv, saafremt vi ville ikke miste Gud og det evige Liv. Det lærer Paulus os smukt, der han (1 Tim. 6, 11) raader os fra Gjerrighed og siger: O du Guds Menneske; fly dette. En Christen kalder han et Guds Menneske, fordi han er født af Gud, lever i Gud og efter Gud, er et Guds Barn og Arving. Ligesom, tvertimod, det er et Verdens Menneske, der lever efter Verden og har sin Del i denne Verden, hvis Bug Gud fylder med sit skjulte Liggendefæ (Ps. 17, 14). Det skal et Christenmenneske fly, og jage efter Tro og Kjærlighed og fatte det evige Liv, om han er kaldet til (1 Tim. 6, 11. 12).

§ 2. Hvo, som nu dette ikke troligen efterkommer, begaar en stor Synd, og den vil Gud med den evige Helvedes Ild straffe, hvilket Historien (4 Mos. 11, 2 ꝛc) os afmaler og afbilder. Thi der Israels Børn søgte Bugsfylde, optændte Gud en Ild iblandt dem, som fortærede en Del af det yderste af deres Leir. Det har været en underlig Ild, en Hevns Ild, det har været Guds Vrede og Nidkjærhed. Naar vi derfor se saadanne Straffe og Plager, være sig Ildebrand, Vandfloder, Krig, Hunger eller Pestilentse, saa skal vi intet andet tænke, end at det er Guds Vredes Tegn, som deraf alene foraarsages, fordi man søger fornemmelig det Timelige og forjætter det Evige; agter det Timelige mere end det Evige, sørger mere for Legemet end for Sjælen, hvilket er den største Utaknemmelighed og Foragt imod Gud, den han baade timelig og evig vil straffe. Thi betænk ikkun enhver selv, om det ikke er den høieste Utaknemmelighed, at man tilsidesætter den evige, almægtige Gud, af hvilken man har baade Legem og Sjæl og gjør de afmægtige Kreature derimod til sine Afguder? er det ikke den høieste Gudsforagtelse, at elske mere de skabte Ting end Skaberen, mere at holde sig til det Forgjængelige end det Uforgjængelige? Gud Herren har vel skabt Kreaturene og alt det Timelige til vor Nødtørft, men ikke til den Ende, at vi skulle sætte vort Hjerte og Kjærlighed dertil, men at vi ved de timelige Kreature skulle søge og kjende Gud, som er over alle Ting, og med vor Kjærlighed og Hjerte holde os til Skaberen. Thi alle Kreature ere aleneste Guds Fodspor, Guds Vidnesbyrd, som skal vise os til Gud, at vi maa blive fast hos ham. Men hvad bliver der paa det sidste af saadan Verdenskjærlighed, hvori Guds Kjærlighed ikke er? sandelig intet andet end Ild og Helvede, som Sodomas og Gomoras Exempler udvise, og som i denne Historie ommeldes, at

Gud Herren optændte en Ild iblandt Israel, hvilket er et Speil og Forvarsel for den evige Ild og Fordømmelse.

§ 3. Guds Kreature ere vel, som de af Gud ere skabte, alle gode, men naar Menneskets sætter sit Hjerte til dem og gjør dem saasom til Afguder, saa ere de Forbandelse undergivne og ere en Vederstyggelighed for Gud, saasom paa de Afguder af Guld og Sølv, er Sølvet og Guldet vel godt, og en Guds Skabning, men den Vederstyggelighed, som hænger derved, at de som en Gud dyrkes, gjør det til en Forbandelse, og at det bliver en Aarsag til den evige Ild og Pine. Kortelig, en ret Christen maa sætte sit Hjerte, Kjærlighed og Lyst til det Evige og holde det for sin Rigdom og Ære, derpaa følger det evige Liv selv; thi hvor Ens Liggendefæ er, der er og Ens Hjerte (Luk. 12, 34). Tvertimod, af Lyst og Kjærlighed til denne Verden kan intet andet komme end den evige Fordømmelse. Thi Verden forgaar med sine Lyster. Men hvo, som gjør Guds Villie, bliver i Evighed, derfor siger Johannes (1 Ep. 2, 15): Børn lille, elsker ikke Verden, ikke heller de Ting, som ere i Verden. Lærende os dermed, at Gud vil ikke lide, at vi sætte vor Kjærlighed til noget Kreatur eller skabt Ting, og det derfor:

§ 4. 1) Thi Kjærligheden er Menneskenes ganske Hjerte og den ædleste Affekt, derfor tilhører den Gud alene, som det ædleste og høieste Gode.

2) Saa er det og en stor Daarlighed at elske den Ting, som kan ikke elske os igjen. Det timelige, afmægtige Gods har ingen Kjærlighed til os, derfor er det forgjæves, at vi elske det. Gud skulle vi langt mere af Hjertet elske over alle Kreature; thi han elsker os, ja, saaledes elsker os, at han til et evigt Liv har skabt, forløst og helliggjort os.

3) Saa er det og naturligt, at hver Ting elsker sin Lige; derfor haver Gud skabt dig til sin Lignelse og Billede, at du skal elske ham og din Næste. Vor Sjæl er ligesom Vox, hvad man trykker deri, dets Billede beholder den, saa skal man ogsaa kunne se Guds Billede i din Sjæl. Den er ogsaa ligesom et Speil, til hvad Ting man henvender Speilet, da ser man samme Ting deri. Vender du Speilet op mod Himmelen, da seer du Himmelen deri, vender du det mod Jorden, da seer du Jorden deri, ligesaa din Sjæl, hvad Ting du vender den til, dens Billede seer du og deri.

4) Der Patriarken Jakob var i det fremmede Land Mesopotamien og tjente 14 Aar for sine Hustruer og 6 Aar for sin Løn, som var 20 Aar tilsammen, da var dog hans Hjerte altid sindet at reise tilbage til sit Hjem og Fædreneland, som han og gjorde paa det sidste (1 Mos. 31, 17). Ligesaa om vi end ere i denne Verden og maa leve i vor Bestilling og Kald, saa skal dog vort Hjerte altid være henvendt til vort himmelske og evige Fædreneland.

5) Alt, hvad et Menneske har, være sig det er godt eller ondt, det har han af det, som han elsker. Elsker han Gud, da har han alle Dyder og alt Godt af Gud. Elsker han Verden, da har han alle Laster og alt Ondt af Verden. Der Kong Nebukadnesar elskte Verden formeget, mistede han det menneskelige Billede og blev forvandlet til et Bæst. Thi Texten siger udtrykkelig: hans Fornuft og Skikkelse kom siden til ham igjen (Dan. 4, 34. 35). Derfor saa maa han tilforn have mistet sin Fornuft og havt en menneskelig Skikkelse paa sig. Ligesaa miste alle de Guds Billede af deres Hjerter, som altformeget elske Verden og blive indvortes Hunde, Løver og Bjørne, ja, aldeles til Fæ og Bæster.

6) Kortelig, hvad et Menneske har i sit Hjerte, det vil hisset blive aabenbare, og det vil han og evindelig beholde, enten Gud eller Verden, be-

holder han Verden, da vil deraf blive idel Ild, saasom dette Forbillede klarligen betegner os.

Bøn.

Hellige Gud! du er det høieste og reneste Gode, af hvilken alt det Gode, som vi kjende og ved, har sin Oprindelse. Dig skulde jeg jo derfor billigen elske alene og over Alting og forsmaa alt Timeligt og Forfængeligt i Henseende til dig. Men jeg bekjender og beklager, at mit Hjerte hænger meget fast ved denne Verden. Derfor maa og denne Verden, som jeg elsker saa meget, blive til Torden og Ild og forurolige mig, fordi jeg ikke søger den sande Ro i din Kjærlighed. Saa nidkjær er du for min Sjæl, du stærke nidkjære Gud! og vil derved drive den til at vende om til dig, som dens rette Mand, naar du tillukker mine Veie med Torne og sætter en Væg for mig. Saaledes driver du mig, forlorne Søn, til at søge til min Faders Hus, naar Verden, som jeg har elsket, nægter mig sin Svinemast. Ak Herre! hvad er et Menneske, at du skulde tænke paa det og agte det for Noget eller sørge for det? du hjemsøger det daglig og forsøger det alle Stunder; min Gud! efterdi du endnu er nidkjær for mig, saa tænker du paa mig. Ak gjør mig løs fra alt det, som kommer dig til at blive nidkjær og giv mig din Naade, at jeg maa elske dig over Alting, altid jage derefter, at jeg evindelig maa nyde dig, ved Jesum Christum din Søn vor Herre. Amen.

Det nittende Capitel.

Hvo, som i sit Hjerte er den elendigste, er Gud den kjæreste, og ved sin egen Elendigheds rette Kundskab finder man Guds Naade.

§ 1. Gud anser de elendige, som ere ringe i deres egne Øine. § 2. Det er Guds Vis at gjøre af Intet Noget, af Daarer Forstandige, af Fornedrede Ophøiede ꝛc. § 3. Et Menneske er i og af sig selv intet andet end en Skygge, et tørt Træ, ja, Synd og Forfængelighed. § 4. Naar Menneskет lærer at kjende dette ret, saa anser Gud ham og gjør ham dygtig til alt Godt. § 5. Dette er et Menneske uværdigt til at annamme af Gud. § 6. Men bliver skikket dertil i den rette Omvendelsens Orden.

Es, 66, 2. Jeg vil se til den Elendige og til den, som haver en sønderbrudt Aand, og som er forfærdet for mine Ord.

§ 1. Dette Sprog har den naadige og barmhjertige Gud ved den hellige Prophet Esaias selv udtalt for at trøste vort bedrøvede Hjerte med sin Naades Aasyn. Skal nu Gud i Naade anse dig, da maa du hos dig selv i dit Hjerte være elendig og ikke agte dig værdig til nogen Guds eller Menneskens Trøst, men agte dig aldeles at være Intet og alene beskue Christum i Troen. Hvo som helst, der endnu holder sig for at være Noget, den er ikke elendig i sit Hjerte, den ser ei heller Gud til. Derom siger Paulus (Gal. 6, 3): Dersom Nogen tykkes at være Noget, som er dog Intet, han bedrager sig selv. Aarsagen er denne, at Gud er alene Alting, og naar du vil lære at kjende Gud, da maa du ikke alene vide, at han er alene Alting, men du maa ogsaa mene det saa i dit Hjerte og bevise det paa dig selv. Skal du nu med Gjerningen og i Sandhed bekjende det, at Gud alene er Alting, da maa du blive Intet i dit Hjerte, da maa du blive saa fattig og saa ringe, ligesom du var Intet. Ligesom den fromme David, der hans Michal foragtede ham, fordi han dandsede for Naadestolen, sagde: Jeg vil endnu blive ringere end saa, og jeg vil være foragtet i mine Øine (2 Sam. 6, 2-).

§ 2. De Mennesker, der vil være Noget, er den Materie, hvoraf Gud gjør Intet, ja, hvoraf han gjør Gjække og Daarer, men de Mennesker, der vil være Intet og holde sig selv for Intet, de ere den Materie, hvoraf Gud

gjør Noget, ja gjør herlige og vise Folk for sig. Et Menneske, som for Gud agter sig selv for den ringeste og elendigste, er hos Gud den største og herligste, den, som holder sig med Paulus for den groveste Synder (1 Tim. 1, 15), regnes af Gud for den største Helgen. Se, dette er den Ringhed, hvilken Gud ophøier, den Elendighed, hvilken Gud anser og det menneskelige Intet, som Gud gjør Noget udaf. Thi ligesom Gud af Intet har gjort Himmelen og Jorden til en herlig og underlig Bygning, saa vil han ogsaa gjøre det Menneske, der er Intet i sit eget Hjerte, til noget herligere. Se til David, hvorledes Gud saa til hans Elendighed og gjorde saa herlig en Gjerning deraf. Item, til Jakob, der sagde (1 Mos. 32, 10): Jeg er ringere end alle de Miskundheder og end al den Trofasthed, som du har gjort mod din Tjener. Se til den Herre Jesus, hvilken Herlighed har Gud gjort af hans Fornedrelse og af hans Elendighed, ja, af hans Intet, der han for vor Skyld blev en Forbandelse (Gal. 3, 13 og en Orm (Ps. 22, 7) og den ringeste og foragteligste iblandt Menneskens Børn (Es. 53, 4). Skal en Kunstner gjøre et Kunststykke, da maa han have en ganske ny Materie at arbeide paa, der maa ingen anden have fusket paa den. Ligesaa gjør Gud ogsaa; skal han af et Menneske gjøre Noget, da maa det være Intet. Men den, som gjør sig selv til Noget og mener, han er Noget, han er ikke den Materie i hvilken Gud har Lyst til at arbeide. Thi Guds Materie, hvoraf han gjør Noget, er Intet, ja Gud ser til det, som er Intet, hvorfor Maria siger: Gud haver seet til sin Tjenerindes Ringhed; thi se, herefter skal alle Slægter prise mig salig (Luk. 1, 48). Men den er elendig i sit Hjerte, som holder sig selv saa ringe, at han ikke agter sig værdig til nogen Guds Velgjerning, være sig de aandelige eller legemlige. Thi hvo, som haver nogen høi Indbildning om sig selv og mener sig selv at være Noget, alligevel han dog Intet er, den finder ikke Guds Naade, men med sin Formastelse forkaster og forspilder den. Guds Naade bliver ikke hos det Menneske, som holder sig selv for at være Noget. Thi hvo, som agter sig selv at være værdig til nogen Ting, annamme ikke Alting af Guds blotte Naade. I hvad du er, enten i dette eller det tilkommende Liv, er det ikkun Godt, da er det altsammen Guds og ikke din Fortjeneste eller Værdighed.

§ 3. Et Menneske har Intet, som er hans eget, uden hans Synd, hans Elendighed, hans Skrøbelighed, hans Intet. Det andet hører altsammen Gud til og vor Herre Jesum Christum. Et Menneske er intet andet end som en Skygge. Se paa et Træes Skygge, hvad er den? Intet. Bevæges Træet, saa bevæges og Skyggen. Hvis er nu Bevægelsen? Ikke Skyggens, men Træets. Ligesaa, hvis er dit Levnet? Ikke dit, men Guds, som skrevet staar (Ap. Gj. 17, 28): I ham leve vi, røres vi, og ere vi. Æblerne paa Træet sees og vel i Skyggen, men høre ikke Skyggen til, men Træet. Ligesaa, om du bærer gode Frugter, da ere de ikke dine, de sees vel i dig, som i en Skygge, men de komme fra den evige Kilde som er Gud; ligesom et Æble ikke voxer udaf Træet, som de ukyndige mene, endog det hænger derpaa, som et Barn ved Moders Bryst, men det voxer udaf den frugtsommelige Kraft, som er i Træet, ellers kunde og tørre Træer bære Æbler, Mennesket er af Naturen et tørt Træ, saa Christus derfor siger (Luc. 23, 31): Sker dette ved det grønne Træ, hvad vil der da ske ved det tørre? Gud er alene et Menneskes grønnende Kraft, derfor siger David (Ps. 27, 2): Herren er mit Livs Kraft, og (Hos. 14, 9): Jeg vil være som et grønt Grantræ, din Frugt er funden at være af mig; ligesaa siger Christus selv (Joh. 15, 5): Hvo, som bliver i mig og jeg i ham, bærer megen Frugt.

§ 4. Naar et Menneske i sit Hjerte er elendig, ringe og Intet, men trøster sig ved Guds blotte Naade i sin Frelser Christo, saa ser Gud til ham. Nu er Guds Aasyn ikke at forstaa, som naar et Menneske udvortes ser en an, hvoraf man liden eller ingen Kraft finder, men Guds Aasyn er fuldt af Kraft, Liv og Trøst, Beskjærmelse og Hjælp, og saadant et Aasyn kan et elendigt og troende Hjerte finde og glæde sig derved, og jo mere det finder Guds Trøst, jo ringere og uværdigere dertil agter det sig selv, hvilket os er afmalet og afbildet i Jakob (1 Mos. 32, 10), der agtede sig for ringe til alle Guds Velgjerninger, og særdeles til den legemlige Velsignelse, ham var vederfaren. Ligesaa agter ethvert ret elendigt Hjerte sig ikke værd til nogen himmelsk Velsignelse og Trøst, og siger ogsaa til Gud paa samme Jakobs Maner: jeg er for ringe til den store Kjærlighed og Barmhjertighed, som du mig i Christo bevist har, jeg er nu og bleven til to Hære, idet du har skjænket mig din Søn, og Alting med ham, Naadens og Herlighedens Gode; om end et Menneske udgydede saa mange Taarer, som der er Vand i Havet, da var han dog ikke værdig en eneste himmelsk Trøst. Thi det er en blot uforskyldt Naade, og et Menneske har intet andet fortjent end Synden Straf og den evige Fordømmelse.

§ 6. Hvo, som saadan ret i Troen kjender, kjender og sin Elendighed, og ham vil Gud naadelig anse, og uden saadan sin egen Elendigheds Kundskab og Erkjendelse finder et Menneske ikke Guds Naade. Derfor siger Paulus (2 Cor. 12, 5): Jeg vil helst rose mig af mine Skrøbeligheder, paa det at Christi Kraft kan bo i mig. Thi saa god og barmhjertig er Gud, at han ikke vil lade sit Kreatur forværves, men jo svagere det er i sig selv, jo stærkere er Guds Kraft deri, sagde Herren og derfor siger til Paulus: Min Kraft fuldkommes i de Skrøbelige. Jo elendigere et Menneske er i sit Hjerte, jo mere anser Gud ham, at han kunde kundgjøre sin Herligheds Rigdom over Barmhjertighedens Kar (Rom. 9, 23). Og derfor benaader han og et Menneske uden at dets egen Fortjeneste med den himmelske Trøst, langt over al menneskelig Visdom og Forstand. Thi Guds Trøst er langt kraftigere end Menneskenes Trøst. Saaledes anser da Gud den Elendige med sin Trøst. Et Menneske er ikke derfor elendig og skal ei heller agte sig elendig, for han er fattig, og har ingen Trøst af Menneskene i Verden, men fordi han er en Synder. Thi var der ingen Synd til, saa var der og ingen Elendighed. Der kan ikke vederfares et Menneske saa stor en Elendighed, at han har jo fortjent en større. Derfor skal han ikke derover sørge, at ham ikke store Velgjerninger vederfares; thi han er ikke den allerringeste Guds Velgjerning og Gave værd, ja, end ikke engang at nyde sit eget Legeme. Og endog Kjød og Blod ikke gjerne hører dette, saa skal dog Enhver for Sandheds Skyld selv straffe og hade sin Synd, paa det at Guds Naade maa bo hos ham.

§ 7. Hvad har da nu et Menneske at rose sig af, og til hvad at tale skal han oplade sin Mund? Det bedste, et Menneske med sin Mund kan tale, er disse to Ord: Jeg haver syndet, Gud være mig arme Synder naadig. Gud kræver ikke mere af et Menneske end disse to Ting, at man skal angre og begræde sin Synd og bede om Naade for Jesu Christi Skyld. Hvo, som det forsømmer, har forsømt det Allerbedste i sit Levnet. Begræd og beklag kun intet dit Legeme, at det er nøgent og blot, hungrigt og tørstigt, forfulgt og fanget, fattigt og sygt! men begræd og beklag heller din Sjæl, at den skal bo i det syndige og dødelige Legeme, som Paulus (Rom. 7, 24) gjorde og sagde: Jeg elendige Menneske, hvo vil frelse mig af dette Døds Legeme? Se, denne christelige Kundskab om din Elendighed,

denne naadehungrige Anger, og Troen, som alene holder sig til Christum, den oplader Naadens Dør i Christo, hvorved Gud indgaar til dig, derfor siger han (Aab. 3, 20): Vær derfor nidkjær og omvend dig; se jeg staar for Døren og banker; dersom nogen hører min Røst og oplader Døren, da vil jeg gaa ind til ham og holde Nadvere med ham og han med mig. Denne Nadvere er intet andet end Syndernes Forladelse, Trøst, Liv og Salighed. I denne Troens Dør møder den naadigste Gud vor elendige Sjæl i rette Tid. Her opvoxer Sandhed af Jorden, og Retfærdighed ser ned af Himlen, her møder Miskundhed og Sandhed hverandre, Retfærdighed og Fred kysse hverandre (Ps. 85, 11. 12), her kommer den fattige Synderinde (Luk. 7, 37), som er et Menneskes grædende Sjæl og salver den Herre Jesu Fødder, og i hjertelig Ydmyghed og Nedrighed tør dem med Graad og modige Taarer, tørrer dem med sine Underdanigheds og Lydigheds Hovedhaar. Her kommer den aandelige Præst i sine hellige Troens Prydelser og bær det rette Offer, som et er sønderbrudt og sønderstødt Hjerte (Ps. 51, 19), og den bedste Virak og Røgelse, som er en hjertelig Omvendelse; dette er det rette helliggjorte Vievand, hvormed de aandelige Israeliter i Troen og i Christi Blods Kraft toes og renses. Se, saaledes finder du, Christensjæl, Guds Naade ved din Elendigheds rette Kundskab og ved Troen, og jo elendigere du er i dit Hjerte, jo kjærere er du Gud, jo blidere og naadigere anser Gud dig baade her timelig og hisset evindelig.

Bøn.

Barmhjertige Gud og Fader! du som tilsiger de aandelig Fattige Himmerige, og dem, som sørge, Husvalelse. Jeg bekjender for dig, at jeg er uværdig til al din Barmhjertighed og Troskab. Min Gud! aabne mig mine Øine, at jeg maa komme ret til at kjende saavel min egen Ugudelighed og Uværdighed, som ogsaa Christi uudsporlige Rigdom og derved føres til en sand Ydmyghed og en fast, bestandig Tro. Du ser, hvorledes Satan søger enten at vise mig paa mig selv, ligesom det stod i min egen Magt, eller og, naar den bedrøvelige Forfarenhed ved saa mange Slags Hændelser viser mig noget andet, da at skynde mig til Fortvivlelse. Denne hans Ondskab vilde du, trofaste Fader! imodstaa af Naade baade paa høire og venstre Side, og forlene mig altid at blive ringere i mine egne Øine, men stærkere i dig og i din Kraft. Lad mig ikke forsage i min Skrøbelighed, men om jeg og over Maaden og min Formue bliver besværet, dog alligevel kjende dit faderlige Hjerte, som vil derved lære mig, at jeg ikke skal sætte min Tillid paa mig selv, men paa hans Naade og Almægtighed, som opvækker de Døde, og i Kraften erfare, hvorledes din Kraft fuldkommes i Skrøbelighed. Herre, jeg raaber til dig af min Elendigheds Dyb, du randsager, hvad Aandens Sands er, og kjender den Nød, som jeg ikke ved hverken ud at at sige eller beskrive for dig, hør du min Sjæls uudsigelige Sukke; før du mig i Helvede, paa det jeg kan kjende ret min Elendighed, ja hade og aflægge den; før mig atter ud igjen, paa det jeg maa elske, erlange og prise den herlige Naades Rigdom i Christo Jesu. Lad mig saa altid ombære den Herres Jesu Dødelse i mit Legeme, at og Jesu Liv maa blive aabenbaret paa mig. Amen.

Det tyvende Capitel.

Ved en sand Ruelse bedres daglig vort Levnet, og et Menneske beredes derved til Guds Rige og befordres til det evige Liv.

§ 1. Hvori den sande Christendom bestaar, og hvorved den vedligeholdes. § 2.

Verdens Glæde og den evige Pine skulle begge holde et Menneske fra al Letsindighed og Daarskab. § 4. Et klogt Menneske syr det, som er hans Sjæl skadeligt, om det end skal koste hans Legeme megen Spot og Skam. § 5. Et naturligt Menneske bliver afspændigt ved Korset, men en Christen agter alt Kors og Ydmygelse saare nyttig. § 6. I Verden har vi mere Aarsag at græde, end at glæde os. § 7. Vi maa ei være fremmede ved den Trængsel, som sker i os paa adskillige Maader til Forsøgelse; thi Aandens Liv er Kjødets Død. § 8. Vi maa lære at afdø Verden, mens vi endnu er i den.

2 Cor. 7, 10. Den Bedrøvelse efter Gud gjør Omvendelse til Saliggjørelse, som man ikke fortryder, men Verdens Bedrøvelse gjør Døden.

§ 1. Den sande Christendom bestaar i Troen, i en retsindig Kjærlighed og i et helligt Levnet. Men Levnets Helligbed kommer af en sand Omvendelse og af den Kundskab, vi har om os selv, at et Menneske daglig lærer at kjende sine Brøst og Feil, daglig retter og bedrer dem og ved Troen bliver delagtig i Christi Retfærdighed og Helligbed. Skal nu det ske, da maa du, o Christensjæl, stedse leve i en sønlig, lydig og underdanig Gudsfrygt og ikke være altfor fri og selvraadig i dit Sind til at gjøre hvad dit Kjød behager; vi have vel Lov til alle Ting, siger Paulus, men alle Ting ere ikke nyttige (1 Cor. 6, 12) eller opbyggelige (1 Cor. 10, 23). Ligesom et Barn maa ikke i sin Faders Hus gjøre alting af egen Frihed og alt hvad det selv godt tykkes, men maa frygte sig for Faderen og have sit Øie paa hans Velbehagelighed, saa maa og en sand Christen og Guds Barn bevare sit Sind i en christelig Tugt og Frygt og intet tale eller gjøre uden i Gudsfrygt; men han maa forholde sig som et vel opdraget, lydigt og blufærdigt Barn, der ser først paa sin Fader, naar det skal sige eller gjøre noget og gjør alting med Frygt.

§ 2. De fleste Mennesker give sig hen til den timelige Glæde uden al Gudsfrygt. Men det er bedre at have stedse Gudsfrygt i Hjertet, end en stedsevarende Verdens Glæde. Thi denne Gudsfrygt er en Rod og Oprindelse til megen Andagt og megen Visdom; men ved den løse, flanevurne, forfængelige og letfærdige Verdens Glæde mister man den guddommelige Visdom tilligemed al Andagt og al Gudsfrygt. Ved daglig Omvendelse og Kjødets Dødelse fornyes Menneskets daglig, at Paulus derfor siger (2 Cor. 4, 16): Dersom og vort udvortes Menneske fordærves, saa fornyes dog det indvortes Dag for Dag. Og det fører med sig en guddommelig og himmelsk Glæde, i det Sted, at Verdens Glæde avler og føder Bedrøvelse og en ond Orm i Hjertet. Dersom et Menneske vidste, hvor stor Skade hans Sjæl fik af Kjødets Vellyster og denne Verdens Glæde, og hvad han derved i de himmelske Gaver tabte og forspildte, da gruede og frygtede han vel og forskrækkedes for al verdslig Glæde.

§ 3. Der er to Ting; vilde et Menneske de to Ting i sit Hjerte ret betragte og overveie, da skulde han aldrig glæde sig over Verdens Lyster og aldrig bedrøves ved nogen timelig Ulykke. Det første er de Fordømtes evige Pine; dersom denne evige Pine ret betænkes i Hjertet, lader den et Menneske aldrig slaa sit Sind til Verden og forlyste sig i dens Begjæringer, helst efterdi samme Pine er evig. Det andet er et evigt Livs Glæde. Dersom Hjertet den ret fatter og i Aanden smager, lader den et andægtigt Menneske ikke af nogen Ulykke i denne Verden blive ret længe bedrøvet og glemme den himmelske Trøst, som os overbeviser, at det andet Livs Glæde bliver evindelig, og at alt det timelige er forfængeligt og forgjængeligt. Men vort Hjertes Daarlighed, Forfængelighed, Blindhed og Haardhed volder og gjør det, at vi ingen af disse Ting ret betænke og begrunde. Derfor kommer der og sjelden enten en

ret hellig Ruelse og Bedrøvelse eller en salig himmelsk Glæde i vore Hjerter. En Christen skal i ingen timelig Ting formeget glæde og fryde sig, men glæde og fryde sig i Gud og det evige Livs Betragtelse, han skal ei heller for nogen timelig Tings Skyld formeget sørge og bedrøves. Men for en fortabt Sjæl, der evindelig er mistet og fortabt, har man nok Aarsag til at sørge al sin Livstid. Thi de Christnes timelige Gods kan ikke fortabes: Man finder det i det evige Liv tusindfold igjen (Matth. 19, 29). Men en fortabt Sjæl findes hverken her eller hisset igjen. Saligt er det Menneske, der kan saaledes være ret gudelig bedrøvet og paa en ret aandelig og himmelsk Maade glad. Vi le ofte af Letsindighed Forfængelighed og Overdaadighed, da vi heller billig skulde græde. Der er ingen sand Frihed eller Glæde uden i Guds Fryd med en god Samvittighed. Men en god Samvittighed kan aldrig være skilt fra Troen og et helligt Levnet. Troen og den gudelige Ruelse ved den Hellig-Aand retter og forbedrer hver Dag et Menneskes Brøst og Bræk. Hvo, som ikke daglig bedrer sin Brøst og Feil, forsømmer det Allerbedste i dette Liv, staar den nye Fødsel imod, hindrer sig selv fra Guds Rige og kan ikke befries fra sit Hjertes Blindhed.

§ 4. Det er et forstandigt og klogt Menneske, som med Flid skyr og flyr alt det, som forhindrer hans Sjæls Forbedring og hans Forfremmelser i de himmelske Gaver. Saligt er det Menneske, som lærer at sky ikke alene det, som er for hans Legeme og Gods skadeligt, men meget mere det, som er hans Sjæl skadeligt og den besværer. Lær at stride mandelig; en lang og ond Vane kan igjen overvindes af en god Vane. Og Paulus siger derfor (Rom. 12, 21): Lad dig ikke overvindes af det Onde, men overvind det Onde med det Gode. Man kan nok forbedres, naar man ikkun vender sine Øine og Tanker mere paa sig selv, end paa andre. Se først til dig selv, førend du dømmer andre; forman dig selv først og siden andre og dine Venner. Lever du i en gudelig Bedrøvelse og stedsevarende Ruelse og bliver derover af Verdens Børn foragtet og har ikke megen Gunst hos Menneskene, græm dig ikke derover og sørg ikke derfor. Men sørg derover, at du kaldes en Christen og kan dog ikke leve saa christelig, som du skulde, og at du bærer Christi Navn og gjør dog ikke saa mange christelige Gjerninger, som du burde. Det er dig godt og saligt, at Verden bedrøver dig; thi saa fryder og glæder Gud sig, som siger (Es. 57, 15): Jeg, Herren, bor i det Høie og Helligdommen og hos den, som haver en sønderknuset og ydmyg Aand, paa det jeg vil vederkvæge de Ydmyges Aand og de Sønderknustes Hjerter. Glæde i Gud og Glæde i Verden er ganske hinanden imod og kan neppelig ja umulig være tillige paa engang i Hjertet; thi de have ulige Oprindelse. Verdens Glæde fødes og avles i gode Dage, men den himmelske Glæde avles og fødes heller i Trængsel og Drøvelse.

§ 5. Det er ikke naturligt, at et Menneske kan glæde sig i Trængsel og være, som Paulus siger (2 Cor. 6, 10): Som bedrøvede, men altid glade, som de, der ere revsede, og dog ikke ihjelslagne, som fattige, men som dog gjøre mange rige. Men Guds Naade forandrer og forbedrer Naturen, derfor glædede Apostlerne sig, at de vare værdige til at lide noget for Jesu Navns Skyld (Ap. Gj. 5, 41). En ret Christen er et nyt Kreatur, for hvilket Trængsel er en Glæde. Vi rose os i Trængsler, siger Paulus (Rom. 5, 3). I Trængsel bedrøves det gamle Menneske, men det nye Menneske glædes. Den himmelske Fryd og Glæde er langt ædlere end den jordiske. Christi Forsmædelse og Foragt er for en Christen en Glæde. Men vi ere selv skyldige deri, at vi saa sjelden finde den himmelske Glæde, efterdi vi saa saare hænge ved Verdens forfængelige

Glæde. Et ret ydmygt Menneske holder sig at være megen Sorg og Bedrøvelse værd, men til Guds Trøst agter han sig ikke værdig; men jo mere han med et ydmygt og sønderknust Hjerte agter sig dertil uværdig, jo mere gjør Gud ham værdig til sin Trøst. Jo mere et Menneske angrer sin Synd, jo mindre Trøst har han hos Verden, ja des tungere og bedskere bliver ham den ganske Verden.

§ 6. Naar et Menneske ser til sig selv, finder han mere Aarsag til at sørge end til at glæde sig, og naar han ret anser andre Folks Levnet, finder han mere Aarsag at græde over dem, end som at misunde dem. Hvorfor græd Herren over Jerusalems Indbyggere (Luk. 19, 41), som dog forfulgte og aflivede ham? Deres Synd og Blindhed var Aarsagen til hans Graad; ligesaa skal den største Aarsag til at græde, være vor egen og Andres Synder og Ubodfærdighed. Tænkte et Menneske paa sin Død og paa det Regnskab, han skal gjøre Gud for Dommen, saa ofte, som han tænker paa sit Liv, at han det maa opholde, da var han mere sorgfuld og angergiven og vilde alvorligere bedre sig; tænkte et Menneske ret paa Helvedes Pine, da vilde al denne Verdens Lyst forgaa ham og forvandles for ham til en stor Bitterhed og den største Smerte og Sorg, som i Verden findes, vilde blive ham let og sød imod den evige Pine at regne. Men efterdi vi have saadan Lyst til Kjødets Kræsenhed og vil saa gjerne have smigret for vort Kjød og Blod, derfor blive vi ikke med saadan aandelig Forstand oplyste og med saadan brændende Andagt optændte.

§ 7. Korteligen, det maa en Christen lære: har Kjødet sin Vellyst og gode Dage, da er det Aandens Død; men korsfæstes Kjødet med sine Lyster og Begjæringer, saa lever Aanden, det vil sige her det andets Død. Skal Aanden leve, saa maa de naturlige Kræfter aandelig dø og ofres til et levende Offer, som der meldes Rom. 12, 1. Alle Hellige fra Verdens Begyndelse have saaledes levet, de have med Taksigelse ædet deres grædelige Brød og med Glæde drukket deres Grædedrik, om hvilken David siger (Ps. 80, 6): du har bespist dem med Taarers Brød og givet dem en fuld Maade af Taarer at drikke. Item Ps. 42, 4: Min Graad er min Mad Dag og Nat, og Ps. 102, 5. 10: Jeg glemmer at æde mit Brød. Jeg æder Aske som Brød og blander min Drik med Graad. Troen maa gjøre dette Glædebrød sødt. Og denne Glædedrik udperses ved en sand Poenitentse af de sønderknusede Hjerters Vindruer, og det er den Bedrøvelse til Salighed, som Ingen fortryder. Tvertimod gjør denne Verdens Bedrøvelse Døden, siger Paulus (2 Cor. 7, 10). Denne Verdens Bedrøvelse kommer gemenlig af timelig Æres og Godses Fortabelse, derover geraade mange i saadan Bedrøvelse, at de hænge og myrde sig selv, hvilket er ofte skeet iblandt Hedningerne, men de Christne skulle forstaa det bedre. Skulde det timelige Godses Fortabelse bringe et Menneske om Livet? Er dog Livet ikke bedre end al Verdens Gods? Sørg ikke for det timelige Godses Mistelse og Fortabelse, men for det evige Godses Mistelse og Fortabelse, som ved Adams og dine egne Synder ere foraarsaget. Det timelige Gode besidde vi dog en kort Tid og i Døden blive vi Alting kvit. I Døden vorde vi alle lige fattige og vor Herlighed farer ikke efter os (Ps. 49, 18). Dødens Forsmædelse bære vi Alle paa Halsen; der maa saavel en Konges Legeme forfule og opraadne, som en arm Betlers og Tiggers Legeme. Da er en levende Hund bedre end en død Løve, som Salomon siger (Præd. 9, 4). Men Gud skal engang aldeles borttage Dødens Forsmædelse fra sit Folk, og det Tække og Skjul, hvormed alle Folk ere skjulte og betækte (Es. 25, 7. 8). Han skal opsluge Døden, evindelig og afstryge

Graaden af alle vore Ansigter (Aab. 7, 17). Derfor maa du ikke være saa saare bedrøvet for det Timeliges Skyld. Den ganske Verden er ikke saa meget værd som din Sjæl, for hvilken Christus er død. Elsk ikke det Timelige alt for meget at det ikke skal bedrøve dig indtil Døden, naar du det mister; thi hvad man alt formeget elsker, bedrøver en alt formeget, naar man mister det. Og du maa dog endelig slippe og miste det i Døden. Daarers Arbeide bliver surt for dem, siger Salomon (Præd. 10, 15). Et Verdensbarn forhverver sit Gods med stort Arbeide, besidder det med stor Frygt og forlader det med stor Smerte, det er Verdens Bedrøvelse, som gjør og forarbeider Døden. Aab. 14, 11 staar der: At de, som tilbede Dyret, have ingen Rolighed Dag eller Nat. Ligesaa kan de, som tilbede den verdslige Rigdoms og deres bæstiske og fægtige Gjerrigheds skjønne Dyr, ikke have Ro og Hvile, men maa have mange Plager. De er ligesom hine Kameler og Mulæsler, paa hvilke man over de høie Bjerge fører kosteligt Silketøi, Ædelstene, dyrebare Urter, Vin og andre dyrebare Varer. Thi disse Bæster have mange Tjenere, som opvarte dem og løbe hos dem for disse deilige Klenodiers Skyld, som de bære; men naar de ere komne i Herberget, da tages de skjønne brogede Dækkener og kostbare Ting fra dem, og de have intet andet deraf end Hug, Slag og trætte Lemmer, og blive saa alene forladt i Stalden. Ligesaa har den, som i denne Verden har baaret Silke og Guld, ja, ogsaa den, der har baaret Krone og Spir, paa sin Afskeds Aften intet deraf, uden sine Synders Rebler og Slag, som han har sanket sig ved sin Rigdoms Misbrug.

§ 8. Lær derfor at forlade Verden, før den dig forlader, ellers vil den da forskrækkelig bedrøve dig. Hvo, som forlader Verden med sin Sjæl, Hu og Sind og vender sit Hjerte og Kjærlighed fra den, mens han lever, og førend han maa forlade den med Legemet, han dør gladelig og kan ikke bedrøves af det Timelige. Der Israels Børn vilde gaa ud af Ægypten, paalagde Pharao dem alt mere og mere en ulidelig Byrde og tænkte dem derved aldeles at ødelægge (2 Mos. 5, 9), iligemaade, jo nærmere vort Endeligt er os, jo mere giver os den Helvedes Pharao, Djævelen, ind i Hjertet, at vi skulle besvære os med det Timelige, paa det han os saaledes evindelig maa undertrykke, udrydde og omkomme. Man kan Intet føre med sig af Jorderige ind i Himmerige, vi maa endogsaa lade vort eget Legeme efter os til en glædelig Opstandelse. Den Vei til Livet er saa smal og snever, at den afstrænger fra Sjælen alt det, som jordisk er. Matth. 7, 14 siges der jo: At den Vei er snever og trang, som fører til Livet, og de ere faa, som finde den. Ligesom Hveden og Avnerne med Pleilen adskilles i Loen, saa gaar det og til i Døden; Hveden, som er de Troendes Sjæle, bankes ved Døden fra alle denne Verdens Avner og det timelige Gods og Ære, hvilket er ligesom Avner, der Veiret bortspreder (Ps. 1, 4). Betænk da vel Pauli Ord: Denne Verdens Bedrøvelse gjør Døden, men den Bedrøvelse efter Gud gjør Omvendelse til Saliggjørelse, som man ikke fortryder (2 Cor. 7, 10).

Bøn.

Hellige Gud! hvor aldeles ikke forstaar det naturlige Menneske de Ting, som høre Guds Aand til; de ere ham en Daarlighed, og han kan ikke kjende dem; thi de dømmes aandeligen. Kjød og Blod tragter altid efter Overflødighed og Lystighed og mener den daglige Lystighed at være en Vellyst; derimod lærer dit Ord og Erfarenhed os, at Bedrøvelse er bedre end Latter og efterdi Hjertet forbedres ved Sorg, saa vil den Vises Hjerte være i Grædehuset, men Daarens Hjerte i

Glædehuset. Saa giv mig da, du alle gode Gavers Giver, de Retfærdiges Forstand, at jeg stedse kan forestille mig din allerhelligste Nærværelse og vandre som for dine Øine i en sønlig Frygt, at jeg stedse kan betænke, hvorledes jeg indtil denne Dag har syndet og ført Helvedes Fordømmelse over mig, hvorledes jeg snart maa stilles for Dommen og gjøre Regnskab for hvert unyttigt Ord, som jeg har talet, og derfor maa jeg sige til al forfængelig Verdens Latter, du er galen og til Glæden, hvad gjør du? Aabne mine Øine, at jeg i en ret Tro kan beskue de triumpherende Sjæles rene og hellige Glæde; lad mig finde Barmhjertighed til at blive from og tro imod dig og indtal du i min Sjæl den Forsikring, at den og snart skal indgaa i sin Herres Glæde, saa skal al Verdens daarlige og barnagtige Glæde blive mig bitter som Galde. Al Verdens Lyst og Glæde er jo forfængelig, den er jo som Torne, der brage under en Gryde, som varmer intet og glæder ingen Vismand med sin Knagen; den maa forgaa med Verden. Saa opvæk mig min Gud! til at efterjage og erlange Vished og da i en stedsevarende Bodfærdighed at glæde mig derover, at mit Navn er optegnet i Himmelen og derimod til at forsmaa al Verdens daarlige og forfængelige Glæde efter vor Herres Jesu Christi Exempel og for hans Døds Skyld. Amen.

Det enogtyvende Capitel.

Om den rette og sande Gudstjeneste.

§ 1. En selvudvalgt Gudsdyrkelse er en Vederstyggelighed og gaar ei af uden Straf. § 2. Hvori den rette Gudstjeneste altid har og fremdeles altid skal bestaa. § 3. Frugten af den rette Gudstjeneste. § 4. Hvad en Christen bør afholde sig fra, naar han skal holde en ret Gudstjeneste. § 5. De, som tjene Gud i Aand og Sandhed, tan og tage deres Tilflugt til ham i alle paakommende Ulemper. § 6. Gud har sagt os, hvorledes han vil dyrkes af os, derfor har vi ingen Undskyldning. § 7. Vi har selv den største Nytte deraf, Gud den mindste.

3 Mos. 10, 1. 2. Arons Sønner førte fremmed Ild nær til for Herrens Ansigt og se, da for en Ild ud fra Herrens Ansigt og fortærede dem.

§ 1. Denne fremmede Ild betyder en falsk Gudstjeneste og kaldes fremmed, fordi det var ikke af den Ild, der idelig brændte paa Alteret, som Gud havde befalet at skulde bruges dertil. Og efterdi Arons Sønner gjorde imod Guds Befaling, da straffede Gud dem med en Hevns Ild, som fortærede dem. Der ser vi, hvor saare Gud er bleven forbrudt og fortørnet for denne fremmede Ilds Skyld. Og vil den Hellig-Aand give os dermed et Billede paa den falske Gudstjeneste, som af egen Andagt og selvudvalgt Helighed og Aandelighed opfindes, hvilket Gud ikke har budet eller befalet, og vise, at Gud dermed ikke dyrkes og tjenes, men ikkun til Nidkjærhed, Vrede og Hevn, som er en fortærende Ild, opvækkes. Det er derfor fornøden, at vi vide, hvilken den rette Gudstjeneste er, at os ikke saadan Straf skal vederfares; thi at Gud straffede den falske Gudstjeneste i det gamle Testamente med timelig Ild har den Betydning, at Gud i begge Testamenter og derfor ogsaa i det nye vil straffe den falske Gudstjeneste med evig Ild, saavel som og timelig med Blodsudgydelse, Lands og Folks Ødelæggelse, hvilken altsammen er en forskrækkelig Ild, som af Guds Vrede er optændt.

§ 2. Men vil vi ret forstaa, hvilken der er den rette Gudstjeneste, da maa vi holde det gamle og nye Testamente imod hinanden, saa skal vi af Sammenligningen let kunne finde det. Den første udvortes Gudstjeneste, som bestod i Figurer, var et Forbillede og Vidnesbyrd om Messias i de udvortes Ceremonier, som de maatte forrette efter Lovens klare Bogstaver.

I hvilke forunderlige Forbilleder og Figurer de troende Jøder saa Messias ligesom langt fra, troede paa ham og efter Forjættelsen ere blevne salige*) ved ham. Vores Gudstjeneste i det nye Testamente er ikke mere i det udvortes med Figurer og Ceremonier, Befalinger og Tvang, men indvortes i Aand og Sandhed, i Troen til Christum, efterdi ved ham den ganske ceremonialske Lov er opfyldt, baade hvad Tempel, Alter, Offer, Naadestol og Præstedømmet er angaaende, derved ere vi da oversat i den kristelige Frihed, opløste fra Lovens Forbandelse. Gal. 3, 13 fra de jødiske Ceremonier, Gal. 5, 1, saa vi formedelst den Hellig-Aands Iboelse kan tjene Gud med frivillige Hjerter og i Aandens nye Væsen. Jer. 31, 33. Rom. 8, 14 og vores Tro og Samvittighed er ikke længer bunden til nogle menneskelige Stiftelser og Anordninger. Til en sand, aandelig og indvortes Gudstjeneste hører der da disse tre Stykker: først en ret Kundskab om Gud, dernæst en sand Kundskab om Synden og Omvendelsen, og for det sidste en ret Kundskab om Naaden og Syndernes Forladelse, og disse tre ere eet. Ligesom Gud er en og treenig, ligesaa bestaar den sande Gudstjeneste i et og tre eller i tre Stykker, som ere eet. Thi i Guds Kundskab bestaar Omvendelsen og Syndernes Forladelse. Nu bestaar Guds Kundskab i Troen, som fatter Christum og i ham og ved ham kjender Guds Almægtighed, Guds Kjærlighed og Barmhjertighed, Guds Retfærdighed, Sandhed og Visdom, og alt dette er Gud selv. Hvad er Gud? intet uden idel Almægtighed, intet uden idel Kjærlighed og Barmhjertighed, intet uden idel Retfærdighed, Sandhed og Visdom og er alt dette iligemaade at forstaa om Christo og den Hellig-Aand. Men nu er Gud ikke saadan for sig selv alene, men i hans naadige Villie i Christo er han ogsaa saadan imod mig. Han er mod mig en barmhjertig Gud, han er for mig det evige Liv; han er min almægtige Gud, min evige Retfærdighed, han annammer mig i sin Naade; forlader mig ogsaa mine Synder og er mig den evige Sandhed og Visdom; ligesaa er Christus mig en Herre, mig den evige Almægtighed, mit almægtige Hoved og Livets Fyrste, min barmhjertige Frelser, mit evige Liv, min evige Retfærdighed, Sandhed og Visdom. Thi Christus er bleven os af Gud Retfærdighed, Visdom, Helliggjørelse og Forløsning, som Paulus siger (1 Cor. 1, 30). Og ligesaa er den Hellig-Aand min evige Kjærlighed, Retfærdighed, Sandhed, Visdom og saa fremdeles. Dette er nu Guds Kundskab, som bestaar i Troen, og er ikke en blot Videnskab, men en frimodig og levende Tillid, hvorved jeg kraftelig finder i mig Guds Almægtighed, at han opholder og bær mig, at jeg i ham lever, røres og er, at jeg er forsikret i mig om hans Kjærlighed og Barmhjertighed. Er det ikke idel Kjærlighed, at Gud Fader, Christus og den Hellig-Aand, mig og hos Alle slig Naade beviser? Er det ikke idel Retfærdighed og Miskundhed, at han redder os fra Synden, Døden, Helvede og Djævelen? Er det ikke ogsaa idel Sandhed og Visdom? Se, det er Troen, som bestaar i den levende Tillid og ikke i bare Lyd og Ord. Og i denne Guds Kundskab eller i denne Tro maa vi, som Guds Børn, daglig voxe, at vi stedse blive fuldkomnere (1 Thess. 4, 1). Derfor ønsker Paulus (Eph. 3, 19): At vi maa kjende den Christi Kjærlighed, som overgaar Kundskaben, og kjende, at det

*) Han taler her om Jødernes verdslige og kirke- og ceremonialske Liv, men det er sldeles ikke hans Mening, at derved den udvortes Gudstjeneste i det nye Testamente skulde slet intet Udvortes være, saasom Prædiken, Sakramenternes Forretelse med mere saadant.

er meget bedre at elske Christum, end at vide Alting. Som han vilde sige: Naa dette ene Stykke, som er Christi Kjærlighed, har vi al vor Livstid nok at lære, ikke at vi skulle lade det blive ved en blot Videnskab om Christi Kjærlighed, som strækker sig over al Verden, men at vi ogsaa i Ordet og i Troen maa smage, føle og finde den Kjærligheds Kraft og Liv i vore Hjerter. Thi hvorledes kan den kjende ret Christi Kjærlighed som har aldrig smaget den? hvorledes kan den vide hvad den er, som aldrig har fundet den, som alle sande, troende den har fundet, efter det som staar (Ebr. 6, 5): De har smaget de himmelske Gaver og Guds gode Ord og den tilkommende Verdens Kræfter, hvilket alt sker ved Ordet i Troen, og det er Guds Kjærligheds Udgydelse i vore Hjerter ved den Hellig-Aand, som det kaldes (Rom. 5, 5), og Guds Ords Frugt og Kraft. Det følger med den rette Guds Kundskab, som kommer af Erfarenhed og bestaar i en levende Tro. Derfor (Ebr. 11, 1) kaldes Troen en Bestandighed, et Væsen og en fast Overbevisning. Og det er det første Stykke af den indvortes aandelige Gudstjeneste, nemlig Guds Kundskab, som bestaar i en levende Tro, og den Tro er en aandelig, levende og himmelsk Gave og en Guds Kraft og Lys.

§ 3. Findes nu denne sande Guds Kundskab i os, ved hvilken Gud giver sig vor Sjæl ligesom til at smage, som en Mad og Spise, at den (Pf. 34, 9) derfor siger: Smager og ser, hvor sød og venlig Herren er; saa kan det ikke feile, der jo følger en sand Omvendelse derpaa, det er Sindets Forandring og Fornyelse og Livs og Levnets Bedring. Thi naar Nogen har ret*) kjendt og fundet Guds Almægtighed i sit Hjerte, saa følger deraf Ydmyghed, at man ydmyger og fornedrer sig under Guds vældige Haand. Har Nogen ret smaget og kjendt Guds Barmhjertighed, da følger derpaa en brændende Kjærlighed til vor Næste. Thi Ingen, som kjender ret Guds Barmhjertighed, kan være ubarmhjertig, og hvorledes skulde den kunne være haard og umiskundelig imod sin Næste, som finder Guds rige Naade og Barmhjertighed mod sig selv? Og deraf følger ogsaa Taalmodighed med vor Næste, hvilken er saa grundig og hjertelig, at om en ret Christen blev end myrdet og dræbt syv Gange om Dagen og blev syv Gange levende igjen, da tilgav han dog for Guds store Barmhjertigheds Skyld sin Fiende al den Uret. Af Guds Retfærdigheds Kundskab flyder Syndens Kundskab, at man siger med Propheten (Dan. 9, 7): Herre, dig hører Retfærdighed til, men os vort Ansigtes Blusel. Item: Gak ikke i Dom med din Tjener; thi ingen, som lever, kan være retfærdig for dig, Pf. 143, 2 og Pf. 130, 3: Herre, dersom du vil tage vare paa Misgjerninger, Herre, hvo kan da bestaa? Af Guds Sandheds Kundskab flyder Troskab mod vor Næste, og fordriver al Falskhed, Uoprigtighed, Bedrageri og Løgn, at en Christen tænker: se, handler du uoprigtig med din Næste, da synder du mod Guds evige Sandhed, som er Gud selv. Efterdi Gud derfor handler trofast og sanddru med dig, saa maa du handle ligesaa med din Næste. Af Guds evige Visdoms Kundskab flyder Gudsfrygt; thi efterdi du ved, at Gud randsager Hjerter og Nyrer og ser alle Ting, i hvor skjulte de end kan være, saa frygter du dig billig for

*) Naar Hjertet tilforn har været frækt, haardt, sikkert, trodsigt og ugudeligt, men bliver ved en retskaffen Synds Kundskab af Guds Bud ydmyget, sønderknuset og bedrøvet, saa er det en Hjertens Forandring, som den første Del af Omvendelsen. Naar nu Hjertet derimod ved Troen til Christum bliver trøstet og glædet, skulde man da ei kalde det en Sindets Fornyelse? Derpaa følger Levnets Forbedring, som gaar ud paa Omvendelsens Frugter.

hans hellige Majestæts Øine. Mon den, som plantede Øret, skulde ikke høre? eller den, som dannede Øiet, skulde han ikke se? Ps. 94, 9. Ve dem, som sænke sig dybt fra Herren at skjule deres Anslag, og hvis Gjerninger ere i Mørke, og sige: hvo ser os og hvo kjender os? O Eders forvente Handel! mon Pottemageren skal agtes som Ler, at Gjerningen kunde sige til den, som gjorde den: han har ikke gjort mig, eller at det, som er dannet, kunde sige til den, som dannede det: han forstod det ikke? (Es. 29, 15, 16. Jer. 23, 24. Cap. 32, 19). Dette er nu den rette Guds Kundskab, som hører til en sand Poenitentse og forarbeider*) Sindets Fornyelse og Forandring og lader sig kjende i Levnets Bedring. Og det er det andet Stykke af den sande Gudstjeneste og den rette Ild, som maa medføres til Offeret, saafremt som Guds Vrede og Hevnens Ild os ikke skal overkomme.

§ 4. Dette er og hermed betegnet, at Præsterne maatte ikke drikke Vin eller anden stærk Drik, naar de gik ind i Forsamlingens Paulun (3 Mos. 10, 9); thi hvo, som vil indgaa i Guds evige Pauluner til det evige Liv, maa holde sig fra denne Verdens Vellyst, Kjøds Lyst og alt det, hvorved Kjødet overvinder Aanden, at det ikke bliver Aanden for stærkt og den udslukker. Thi Verdens Kjærlighed, Vellyst, Hovmodighed og andre slige Udyder ere den stærke og søde Vin, hvorved Sjælen og Aanden overvindes. Ligesom Noah og Loth bleve overvundne ved Vinen, at de blottede sig, saa er stor Rigdom, Ære og Vellyst en stærk Vin, som overvinder Sjælen og Aanden og hindrer en, at han ikke kan komme ind i Guds Vaaning og Bolig, til Guds Kundskab og Helligheds, og kan saa ikke gjøre Skilsmisse imellem det, som helligt og uhelligt, rent og urent er. Det er, man forstaar selv intet af de guddommelige, himmelske Ting, og**) kan ikke heller***) lære sit Folk rettelig. Forstanden og Tankerne blive ikke oplyste af det evige Lys, men ere overvundne af denne Verdens Vin, og henfare til det evige Mørke. Paa denne Bod og Poenitentse, paa denne hjertelige Ruelse og Had til Synden, og derhosføiede sande Tro til Christum, følger da og Syndernes Forladelse, som alene beror paa Jesu Christi Værdskyld og Fortjeneste. Og denne Fortjeneste kan ingen nyde uden Poenitentse, og derfor sker ingen Syndsforladelse foruden sand Omvendelse. Se til Røveren paa Korset, skulde han have Syndernes Forladelse, og med Christo være i Paradis, da maatte han paa Korset omvende sig og gjøre Bod, som skede med et angerfuldt og troende Hjerte, der han sagde til den anden Røver: Frygte du dig ogsaa ikke for Gud? vi faa det vore Gjerninger forskylde, men sagde til Jesum: Herre, tænk paa mig, naar du kommer i dit Rige (Luk. 23, 42). Der se vi et angerfuldt og troende Hjerte. Den naadige Syndernes Forladelse, hvilken det bodfærdige Hjerte i en sand Tro fatter og holder ved, opretter for Gud alt, hvis vi ikke kunde formaa at vederlægge og erstatte. Der er da Christus tilstede med sin hellige Døds og med sit dyrebare Blods Fortjeneste, og Alting betaler og erstatter. Saa er strax Alting fuldkommelig forladt, ligesom det aldrig var skeet eller gjort. Ja Betalingen er større end Skylden,

*) Ikke just, som den skulde være en Del af den samme, men som Frugter og Kjendetegn paa den.

**) Han mener hermed, at de som ere opfyldte og indtagne af verdslige Vellyster, kan ikke saaledes regjere og styre sit Folk, det er sin Forstand og Sinds Bevægelser, at de jo maa stode den Hellig-Aand fra sig, som vil oplyse dem, og bliver dermed ei saameget sagt, at saadan Præsts Embede aldeles i sig selv er kraftløst.

***) Her tales ei fornemmeligen om Lærere alene, men i Almindelighed om alle Christne.

at David (Pſ. 51, 9) derfor beder, at han ikke alene maa renſes af ſine Synder, at han kan blive ſnehvid; men ogſaa at han maa blive hvidere end Sne, thi Chriſti Betaling er langt større end alle Menneſkers Synder. Og heraf kommer det ogſaa, at naar Synderen omvender ſig, da vil Gud aldrig mere tænke paa Synden, ſom der ſtaar (Ezech. 18, 22). Thi det, ſom fuldkommelig og overflødig er betalt, ja ganſke og aldeles udſlettet (Eſ. 43, 25), det maa og være forglemt. Men Omvendelſen maa være derhos, ſom Herren viſer, naar han hos Prophæten Eſ. 1, 16 ſiger: Toer eder, renſer Eder, kommer ſaa, ſaa ville vi gaa i Rette med hinanden. Derſom Eders Synder vare da end blodrøde, ſaa ſkulde de dog blive ſnehvide. Som han vilde ſige: I ville have Syndernes Forladelſe, det er ret, jeg har lovet Eder den, men kommer, ſiger han, vi ville gaa i Rette med hinanden, har jeg ikke ladet prædike Omvendelſe for Eder, og derpaa ladet tilſige Eder Syndernes Forladelſe? hvor er da Eders Omvendelſe? hvor er Eders ſande levende Tro? er den der? vel an, ſaa er her Syndernes Forladelſe, og om Eders Synder end vare blodrøde, det er ſaa ſtore, ſaa ſtærkt farvede, at hverken Himmel eller Jord dem kunde udſlette, ſaa ſkulle de dog blive ſnehvide. Omvendelſe, ja Omvendelſe er det rette Skriftemaal, har du den i dit Hjerte, nemlig ſand Anger og Troen, ſaa afløſer Chriſti Blod og Død dig af alle dine Synder; thi det er det Raab Jeſu Chriſti udøſte Blod gjør til Gud, naar det taler bedre Ting end Abels Blod (Ebr. 12, 24) det er den rette Afløsning.

§ 5. Dette er den rette Tilflugt til de Friſteder, hvor man er tryg for Blodhevneren, og er afmalet os ved de Friſteder ſom Moſes (5 Moſ. 4, 41—43) fraſkilte til Israels Børn, nemlig Beſer, Ramoth og Golan, og beſtikkede, at hvo ſom uforvarendes havde ihjelſlaget ſin Næſte ſkulde fly derhen, og hvo ſom kom derhen ſkulde være tryg for Blodhevneren. Vi ſlaa, desværre! ofte vor Næſte uforvarendes ihjel og tildøde, med Tunge, med Tanker, med Had og Avind, med Vrede, Hevngjerrighed og Ubarmhjertighed. Lader os ved en gudelig Omvendelſes og Troens Flugt fly til Guds Naades og Barmhjertigheds Friſteder, til Herrens hellige Kors, og til hans dyre Fortjeneſte, der finde vi den rette Friſtad, at Blodhevneren ikke ſkal gribe os, og igjen maale os til med den ſamme Maade, ſom vi have udmaalet med. Thi ved de ſamme Friſteder blev Chriſtus betegnet. Beſer betyder et faſt Taarn eller Slot. Chriſtus er det rette faſte Taarn eller Slot. Herrens Navn er et faſt Taarn og Slot, til hvilket den Retfærdige flyr og bliver frelſt (Ordſp. 18, 10). Ramoth betyder ophøiet, Chriſtus er det rette Ramoth, den høie Ophøiede (Eſ. 53, 13) den Allerhøieſte, i hans Navn bøie ſig alle Knæ i Himmelen og paa Jorden og under Jorden (Phil. 2, 10). Golan heder en Hob og Mængde. Chriſtus er det rette Golan, det er Naade og megen Gjenløsning hos ham, ſom der meldes (Pſ. 130, 7). Han er rig paa Barmhjertighed mod alle dem, ſom ham paakalde (Rom. 10, 20). Og dette er det tredie Stykke af den rette inderlige, aandelige og ſande Guds Tjeneſte, ſom oprinder og flyder af Guds Kundſkab, af den ſamme Guds Kundſkab flyder Omvendelſe og Troen, og af Omvendelſen og Troen Syndernes Forladelſe. Og det er vel tre Ting, men dog tillige et; thi det er den eneſte ſande Guds Kundſkab. Og dette tredie Stykke blev deri betydet, at Præſterne ſkulde æde af Offeret (3 Moſ. 10, 14). Thi Chriſti Blod og Kjød ſkulle vi, ſaaſom aandelige Præſter, os tilegne ved Troen. Og det ſkulde ædes paa et rent Sted, betyder, at det ſkulle ædes med Omvendelſe. Thi Troen gjør dig i Chriſti Blods Kraft ſaa hellig for Gud, ſom du aldrig nogen Synd havde bedrevet.

Hvorfor Propheten Ezechiel C. 18, 22 og C. 33, 16 siger, at naar den Ugudelige omvender sig, da skulle alle hans forrige Synder forglemmes, og ingen mere af dem ihukommes.

§ 6. Dette er nu den sande Gudstjeneste, hvorved vi ofre Gud vore Legemer og vore Sjæle, og bære ham et skyldigt Taksigelsesoffer, givende ham alene Æren for hans aabenbarede Kundskab om Omvendelsen, om Retfærdiggjørelsen, om Syndernes Forladelse; paa det Gud skal blive Alting alene, og hans Naade ret maa kjendes, ja med taknemmelige Hjerter og Munde i Evighed loves og prises. Dette mener og Micheas, naar han siger (C. 6, 8): Han har kundgjort dig, o Menneske! hvad godt er, og hvad Herren kræver af dig, som er, at gjøre ret, at elske Miskundhed, og at ydmyge dig, og vandre med Gud. Naar ville vi nu da omvende og bedre os, at vi maa bekomme Syndernes Forladelse? thi uden Omvendelse kan man ikke komme til Syndernes Forladelse. Hvorledes kan Synden der forlades, hvor der er ingen gudelig og naadehungrig Ruelse over Synden? og hvorledes kan der være Ruelse over Synden hos den, som ikke vil afstaa Synden, og bedre sit Levnet? Gud omvende os Alle for Christi Skyld! Saa forstaar du nu, at den sande Gudstjeneste maa være fornemmelig i Hjertet, i Guds Kundskab, i en sand Omvendelse, hvorved Kjødet dødes, og et Menneske til Guds Billede igjen fornyes. Thi derved bliver et Menneske til et helligt Guds Tempel, i hvilket den indvortes Gudstjeneste ved den Hellig-Aand forrettes, som bestaar i Tro, Kjærlighed, Haab, Ydmyghed, Taalmodighed, Bøn, Taksigelse, Guds Lov og Pris. Men det maa ei kaldes en Gudstjeneste efter den Mening, og derfor, ligesom Gud skulde have vor Tjeneste behov, eller have nogen Nytte og Gavn deraf, men fordi vi ere skyldige at tjene ham, og han ogsaa er saa barmhjertig og god, at han gjerne vil meddele os sig selv med alt sit Gode, leve, arbeide og bo i os, om vi ikkun ved hans Kundskab, ved Troen og en sand Poenitentse, ved en ret Dyrkelse og Tjeneste ham annamme, at han maa have sit Værksted og Bolig i os. Thi ingen Gjerninger befalde ham, uden de han selv i os udretter. Derfor har han befalet os at omvende os, at tro, at bede og at faste, paa det vi selv og ikke han skulle have Nytte deraf. Thi Ingen kan enten give eller tage, gavne eller skade Gud noget.

§ 7. Ere vi fromme, Nytten er vor egen. Ere vi onde, Skaden er vor egen. Om du end syndede, hvad Skade vilde du gjøre Gud dermed? spørg Elihu (Job 35, 6). At Gud derfor befaler os at tjene ham, det gjør han ikke for sin Skyld, men for vor egen Skyld. Thi efterdi Gud er Kjærligheden selv, da gjør man ham kun en Tjeneste dermed, at man nyder hans Kjærlighed, og det behager ham vel, at han maa finde mange, som den kan nyde, og dem han sig kan meddele. Ligesom et Barn gjør Moderen en Tjeneste dermed, at det nyder Moderens Melk og fødes derved, hvilket forvoldes af Moderens Kjærlighed til Barnet, og at Moderen det elsker. Ligesaa forvolder Guds blotte Kjærlighed og Miskundhed til os, at han værdiges at meddele os sin Naade, og lader os den nyde. Og er den Kjærlighed endda i utallig og usigelig Maade større end en Moders Kjærlighed til sit Barn; thi Guds Naade er større end Himmelen og Jorden, ja, saa stor som han selv er, og den varer uden Afladelse stedse og altid over dem, som ham frygte.

Bøn.

Retfærdige Gud! dit hellige Ord advarer os om, at endog de, som synes at tjene Gud, kan forføres af deres eget Hjerte, og deres Gudstjeneste kan være en Vederstyggelighed;

ja at mange anser sig for et Folk, som allerede har gjort Retfærdighed, og som ikke have forladt deres Gudsret! saaledes kan manges Gudstjeneste være forfængelig og forgjæves, hvorfor de ogsaa paa hin Dag vil komme til at høre en langt anden Dom om deres Gjerninger, end de har indbildet sig. Saa beder jeg dig da, min Gud! opfyld mig med din Villies Erkjendelse i allehaande Visdom og Forstand, at jeg maa vandre værdelig, dig min Herre til al Velbehagelighed, og være frugtbar i alle gode Gjerninger, og voxe i din Erkjendelse, og blive styrket med allehaande Kraft, efter din guddommelige Magt, i al Taalmodighed og Langmodighed med Glæde, og sige dig, Fader, tak, som har gjort mig dygtig til de Helliges Arvedel i Lyset. Ak, lad mig ikke med Verden udvælge Skallet og Skinnet af et gudeligt Væsen, og fornægte dets Kraft. Men giv mig formedelst en daglig Bodfærdighed at døde og korsfæste det gamle Menneske, men paa det indvortes Menneske at fornyes efter dit Billede, at have Jesum boende formedelst Troen i mit Hjerte, og formedelst Kjærlighed at blive jo mere indpodet og rodfæstet i ham. Lad mit Hjerte være dit Tempel, i hvilken den Hellig-Aand kan tilegne mig dig i en sand Tro, optænde mig i en sand Kjærlighed til dig, og lede mig til en taknemmelig Lydighed, at jeg saaledes altid maa holde dig en behagelig Gudstjeneste. Lad al min Gjøren komme af Troen, ske i Kjærlighed til din Ære, og min Næstes Velfærd, ved Jesum Christum vor Herre. Amen.

Det toogtyvende Capitel.

En sand Christen kan paa ingen Ting bedre kjendes end paa Kjærlighed, og sit Levnets daglige Forbedring, ligesom et Træ kjendes paa sine Frugter.

§ 1. Al retskaffen Christendom maa komme indvortes fra, af en høiere Kraft og Begreb end den, vi har af os selv. § 2. Og maa bevise sig udvortes lige efter Christi og hans Ords Regel og Rettesnor i alle Ting saavel de, der høre til Christendommens Begyndelse, som og til dens Fremgang og Ende.

Pſ. 92, 13—16. Den Retfærdige ſkal grønnes ſom et Palmetræ, han ſkal voxe ſom et Cedertræ paa Libanon. De, ſom ere plantede i Herrens Hus, de ſkal grønnes i vor Guds Forgaarde, og ſkal endnu bære Frugt, naar de ere graahærdede, de ſkal være ſaftige og grønne, at forkynde, at Herren er oprigtig, at han er min Klippe, og at der er ikke Uret hos ham.

§ 1. Ikke Navnet men et christeligt Levnet, beviser en retskaffen Christen, og hvo, som vil være en ret Christen, skal beflitte sig paa, at man kan se Christum i ham, paa hans Kjærlighed, Ydmyghed og Venlighed; thi Ingen kan være en Christen, i hvilken Christus ikke lever. Saadant Levnet maa komme indvortes fra af Hjertet og Aanden, ligesom et Æble af Træets indvortes grønnende Saft og Kraft. Thi Christi Aand maa regjere vort Levnet, og gjøre det Christo ligeskikket, som Paulus Rom. 8, 14 derfor siger: Hvilke Guds Aand driver, de ere Guds Børn, og V. 9: Hvo, som ikke har Guds Aand, den er ikke hans. Som nu Aanden driver og bevæger et Menneske indvortes, saa lever det udvortes, derfor er den Hellig-Aand høilig fornøden til et ret christeligt Levnet. Thi ethvert Liv, det være sig godt eller ondt, regjeres af en Aand, og derfor har Herren befalet os at bede om den Hellig-Aand, og tilsagt os ham (Luk. 11, 3), og han er den nye Fødsels Aand, der gjør os levende i Christo, til et nyt, aandeligt og himmelsk Levnet (Tit. 3, 5). Af denne altid frugtbare og levende Guds Aand maa de christelige Dyder udblomstre, at den Retfærdige grønnes som et Palmetræ, og voxer som et Cedertræ paa Libanon, som Herren har plantet.

Derfor maa et Menneske først blive indvortes fornyet i sit Sinds Aand efter Guds Billede; og et Menneskes indvortes Begjæring og Affekter maa blive Christo ligedannet, hvilket Paulus (Eph. 4, 24) kalder at være skabt efter Gud. Og maa ens udvortes Levnet fremkomme af Hjertens Grund, og man maa være indvortes den samme, som man synes udvortes for Menneskene. Og billig skal der være mere godt indvortes i et Menneske, end der synes udvortes; thi Gud ser ind i det lønlige, og prøver Hjerter og Nyrer (Ps. 7, 10). Og omendskjønt vi ikke ere saa rene indvortes som Englene, saa skulle vi dog flittig tragte og inderlig sukke derefter; saadan troende Attraa og Suk annammer Gud og renser os, idet den Hellig-Aand kommer vor Skrøbelighed tilhjælp og træder frem for os hos Gud med usigelige Sukke (Rom. 8, 26). Ja Christi Blod renser os saaledes ved Troen (Ap. Gj. 15, 9) at der er ingen mere Smitte eller Rynke paa os (Eph. 5, 27). Og det, som endnu mere er vor Renhed og Hellighed og Retfærdighed, er ikke en Engels Renhed, men Christi egen Retfærdighed, ja Christus selv er bleven os til Retfærdighed, som der meldes (1 Cor. 1, 30). Derfor skulle vi tænke, at vor Hellighed langt overgaar alle Englers Renhed og Hellighed; thi den er Christus selv (Jer. 33, 6). Og denne tilregnede, uforskyldte og af Naade skjænkede Retfærdighed, Renhed og Hellighed skal billig fornye vort Legeme, Sjæl og Aand, ja virke og forarbeide i os et helligt Levnet.

§ 2. Derfor skal ogsaa Enhver af os være i vor Christendom som et ungt Palmetræ, som stedse grønnes, voxer og bliver større; thi vi skal voxe og tiltage i Christo, men saameget voxer og tiltager et Menneske i Christo, som han i Troen, Dyder og et christeligt Levnet tiltager, og sig daglig bedrer, og saameget som Christus i ham lever; og det er at grønnes som et Palmetræ, som der i Psalmen meldes. En Christen maa daglig fornyes, voxe og udspringe som et Palmetræ og sætte sig for at svare til sit Navn, ligesom han idag først var bleven en Christen, og skal daglig sukke derefter, at han ikke maa findes at være en falsk Christen. Ligesom hver den, der er kaldet til et Embede, maa lægge Vind paa at fyldestgjøre sit Embede, saa ere vi kaldede i Christo med et helligt Kald (2 Tim. 19). Og hvor saadant et helligt Forsæt ikke er, der er ei heller Bedring, der er ingen Grønnelse eller Tilvext i Christo, ja Christi levendegjørende Aand er der ikke. Thi saadant Forsæt til det Gode at gjøre kommer af den Hellig-Aand, og er Guds*) forekommende Naade, som lokker, stynder og driver alle Mennesker til det Gode? vel den, der giver den Sted og Rum, og gjerne hører Visdommens Røst, som raaber paa Gaderne (Ordsp. 1, 20). Alt, hvad et Menneske ser paa, er en Erindring om Skaberen. Derved kalder Gud os og vil drage os til sig. Saa ofte vi nu mærke, at vi af Gud kaldes og lokkes, da skulle vi strax begynde at gjøre godt; thi det er den rette Tid, og der kan snart komme en anden Tid, i hvilken vi kunde forhindres at tænke, høre, tale og gjøre det Gode. Det samme ser den evige Guds Visdom tilforn, og kalder os

*) Ikke at den gaar for Retfærdiggjørelsen; thi den følger først efter den, men at den kommer Mennesket tilforn, at drive ham til gode Gjerninger og fornye ham. Luther i hans Kirke-Postille Domin. I. Adv: Førend du paakalder eller søger Gud, maa Gud forekomme og have fundet dig. Der er ingen anden Begyndelse til at blive from, end at din Konge kommer til dig og gjør Begyndelse i dig. Naar vi tænke derpaa, eller ere begjærlige og længes derefter, da begynder Christi Tro i os; men Gud kommer Enhver med sin ubegribelige og forborgne Aands Virkning tilforn, som delagtiggjøres i Christi Tro.

derfor paa alle Sider, at vi ikke skulle forsømme Tiden. Se til et Træ, det staar idelig og venter efter Solskin og Himmelens gode Indflydelse, og er altid beredt at annamme den; ligesaa skinner Guds Naade og den himmelske Indflydelse paa dig, bliv du ikkun ikke af Verden forhindret i at annamme den. Betænk dit Levnets korte Tid, og hvor mange christelige Dyders Øvelser du har forsømmet. Den halve Tid af dit Liv har du sovet bort, den anden halve Tid har du henbragt med Æden og Drikken, og naar du skal dø, har du neppe begyndt ret at leve og at gjøre godt. Saasom et Menneske begjærer at findes i Døden, saadan skal han og leve. Du vilde jo ikke gjerne dø som en Ugudelig; derfor skal du ei heller leve som en Ugudelig. Vil du dø som en Christen, saa maa du ogsaa leve som en Christen, der lever, som han hver Dag skulde dø. En Tjener maa altid være beredt at komme og indstille sig for sin Herre, naar han kalder paa ham. Nu kalder Gud Enhver for sig ved Døden: Salig er den Tjener, hvilken hans Herre finder vaagende, naar han kommer. Han skal sætte ham over alt sit Gods (Luk. 12, 37. 44). Men hvo er den, som vaager? Den som ikke af Verden, og af dem, som leve efter Verden, lader sig føre og forføre. Forargelser ere de onde Kvister, som ofte fordærver et godt Træ, at det ikke kan grønnes og blomstre.

Bøn.

Ak du min himmelske Fader! fra hvilken alle gode Gaver og alle fuldkomne Gaver kommer ned her oven af fra Lysenes Fader, som virker i os baade at ville og udrette det Gode efter din gode Behagelighed. O Herre Jesu Christe! du, som er Troens Begynder og Fuldkommer, og du, o Gud den Hellig-Aand! som gjør alle Ting i Alle, du, som uddeler til hver i Besynderlighed, eftersom du vil; jeg beder dig af Hjertet, at du vilde den gode Gjerning, som du har begyndt i mig, fuldkomme indtil Jesu Christi Dag; at jeg maa blive jo mere og mere rig og overflødig i den aandelige Kundskab og Erfarenhed, at jeg kan prøve og fornemme, hvad som bedst er, paa det jeg maa være ren og uden Forargelse indtil Christi Dag, opfyldt med Retfærdigheds Frugter, som ske ved Jesum Christum i mig, Gud til Ære og Lov. O, min Gud! jeg bær mit Liggendefæ i et jordisk Lerkar; Djævelen, Verden og mit eget Kjød plager mig og strider mod min Sjæl, lad mig mandelig stride og beholde Seir, saa jeg kan overvinde disse Fiender, og at jeg kan hengive mit Legeme til et levende, helligt og Gud velbehageligt Offer, saa jeg kan forvandles i mit Sinds Aand og prøve, hvilken der er Guds gode, velbehagelige og fuldkomne Villie. Giv mig Kraft, Herre Jesu, efter din Herligheds Rigdom, at jeg kan formedelst din Aand blive stærk i det indvortes Menneske, og at du kan bo formedelst Troen i mit Hjerte, saa jeg i Kjærlighed maa blive rodfæstet og grundfæstet, at jeg kan begribe og lære, hvilket der er det Brede og Lange, det Høie og Dybe, og at det er en bedre Ting at elske Christum end at vide Alting, ja at jeg maa opfyldes med al Guds Fylde. O, min allerkjæreste himmelske Fader! det er jo din Villie, at Intet skal mistes af Alt det, som du har givet din kjære Søn, ophold mig derfor i Troen, stadfæst mig i Kjærlighed, styrk mig i Haabet, og naar jeg snubler, da hold mig, naar jeg synker, daræk mig din Haand, og naar jeg af menneskelig Svaghed og Skrøbelighed falder og forser mig, saa opret mig igjen; thi du opholder alle dem, som falde, og opretter alle de Nedslagne; du bespiser de Hungrige, du løser de Bundne, du giver de Blinde Syn, du beskjærmer Fremmede og Faderløse, du opholder Enker, du helbreder dem, som har et sønderstødt

Hjerte, og forbinder deres Saar og Sprækker. O, hellige Trefoldighed! kom til mig og gjør Værelse hos mig, opfyld mig her med din Naade og hisset med din evige Herlighed; hør min Bøn, giv mig din Hellig-Aand, som mig med dit hellige og guddommelige Ord kan oplyse, hellige, lære, trøste, styrke, kraftelig grundfæste og opholde til det evige Liv. Send dit Lys og din Sandhed, som kan ledsage og føre mig til dit hellige Bjerg og til dine Boliger. Lad mig stride den gode Strid, saa jeg maa beholde Troen og en god Samvittighed, led mig i din Sandhed, og lær mig; thi du er min Gud, som hjælper mig, jeg bier daglig efter dig. Tænk, Herre, paa din megen Barmhjertighed, og paa din Miskundhed, som har været af Evighed, tænk ikke paa mine Ungdoms Synder og Overtrædelser, men tænk paa mig efter din Miskundhed, for din Godheds Skyld. O, Herre Jesu! giv mig en sand Omvendelse, en hjertelig Anger og Ruelse over mine Synder og den Bedrøvelse, som er efter Gud, der i mig kan virke og udrette Omvendelse til Salighed, som man ikke fortryder, at mit Hjerte kan vorde beredt til at annamme din Trøst, og den dyrværdige Syndernes Forladelse, giv mig Kjærligheds, Sagtmodigheds, Ydmygheds, Taalmodigheds, Andægtigheds, Gudfrygtigheds, Naadens og Bønnens Aand, at jeg med alle Hellige maa besidde dit Rige og bekomme din Herlighed og det evige Liv. O, Gud Hellig-Aand! oplys mit Hjerte med dit evige Lys, vend mit Hjerte langt bort fra Verden, fra Kjødslyst, Øienslyst og et hoffærdigt Levnet, saa jeg forglemmer de Ting, der ere tilbage, og rækker mig efter det, som er for. Giv, at jeg det hellige og høilovede Guds Navn rettelig helliger, altid priser, aldrig misbruger, ikke nægter det i Forfølgelse, og bekjender det i min Døds Nød. Giv, at Guds Rige maa være og blive i mig, og Djævelens Rige maa forstyres. Bevar mig fra Løgn, fra Bespottelse, fra Vildfarelse, fra Blindhed og Mørkhed, virke og forarbeide i mig Retfærdighed, Fred og Glæde i den Hellig-Aand. Og Guds Fred, som overgaar al Forstand, bevar mit Hjerte og Sind i Christo Jesu, min Herre. Giv, at jeg gjerne maa gjøre Guds Villie, og afsige min egen kjødelige Villie, ja døde den samme, og naar min sidste Time kommer, saa lad det evige Jesu Navn være mit sidste Ord og Suk, paa det jeg salig i ham maa hensove, og med Fryd og Glæde paa den yderste Dag opstaa til det evige Liv, ved Jesum Christum vor Herre. Amen.

Det treogtyvende Capitel.

Et Menneske, som vil voxe og tiltage i Christo, skal undslaa sig fra meget verdsligt Selskab.

§ 1. Vidtløftigt og ideligt Selskab fordærver et Menneske. § 2. Vi maa vel vogte os for, enten at læse selv, eller at høre af Andre det, som intet duer; thi deraf tager Sjæl og Samvittighed Skade. § 3. Verden staar ei til at tro, derfor er det bedst at være adskilt fra den og i Stilhed at tjene Gud.

Ps. 84, 2. Hvor liflige ere dine Boliger, Herre Zebaoth! min Sjæl begjærer og længes ogsaa inderlig efter at komme til Herrens Forgaard, ja mit Hjerte og mit Kjød raaber med Fryd til den levende Gud.

§ 1. Du maa holde dig fra alt for meget og ideligt Selskab. Thi ligesom Mennesket lider ikke bedre paa Legemet, end naar han er i sit eget Hus, saa har Sjælen ikke bedre end i sit eget Hus, det er, naar den hviler i Gud. Til den, fra hvilken den er udrunden, maa den rinde og flyde tilbage igjen, skal den ellers fare vel. Kreaturet hviler ikke bedre end i sin Oprindelse, en Fisk i Vandet, en Fugl i Luften, et Træ i Jorden, ligesaa Sjælen i Gud. Derfor siger Prophe-

ten (Pſ. 84, 4): Fuglen har fundet et Hus, og Svalen ſit Rede, hvor den kan lægge ſine Unger; hos dine Altere, Herre Zebaoth, min Konge, og min Gud. Og ſom det er ikke godt og tjenligt, at man lader Fomfruer og ſmaa Børn meget ſpadſere og ſtreife omkring, ſaa er det ei heller godt, at du lader dine Tanker og Ord meget vanke og ſtreife omkring iblandt andre Mennesker. Behold dem i dit Hjertes Hus, ſaa blive de ikke ſaa let forargede ſom ellers. I vor Guds Forgaarde grønnes Herrens Planter, ſom Cedere paa Libanon (Pſ. 92, 14). Hvilke ere vor Guds Forgaarde? De ere de indvortes og aandelige Hjertens Hvilebage, den indvortes aandelige Sabbat, og den blomſtrende Libanus i Ørken, i Aandens Enſomhed. Søg den, ſaa kan du randſage dig ſelv og betragte Guds Vunder og Velgjerninger.

§ 2. Mangen en har Lyſt til at læſe og randſage kloge og ſpidsfindige Ting, hvorved dog Hjertet mere forarges end forbedres. Hvad, ſom ikke gjør et Menneskes Hjerte roligt og det forbedrer, det bør ikke høres, tales, tænkes eller læſes. Thi Herrens Træer maa altid voxe og tage til i Chriſto. Paulus holdt ſig ſom en, der vidſte Intet mere end Jeſum Chriſtum, den Korsfæſtede (1 Cor. 2, 2). Og alle Hellige har beflittet ſig paa at leve gudeligt, i Stilhed og med inderlig Andagt at vorde de himmelſke Aander lige og hvile i Gud, ſom er den høieſte Sjælens Hvile. Derfor har en af dem ſagt: Saa ofte jeg er blandt Menneſkene, da kommer jeg hjem igjen værre end et Menneſke. Thi at være et ret Menneſke, det beſtaar i Guds Lignelſe, hvorfor Gud ſaa beſkriver Menneſket, at et Menneſke er et Billede, ſom er ham lig. Jo ligere Gud, jo mindre et Menneſke lig, men jo mere et Menneſke vender ſig til Gud, jo ligere vorder han Gud. Og ſkal et Menneſke vende ſig til Gud, da maa han afvende ſig fra Verden. Enhver Sæd bærer Frugt, ſom er Sæden lig; er Guds Sæd derfor i dig, nemlig den Hellig-Aand og Guds Ord, ſaa bliver du et Retfærdigheds Træ, en Herrens Plantelſe til hans Pris og Ære (Eſ. 61, 3). Mangen Gang høres et Ord, eller man taler det ſelv, ſom bliver til en Braad i Hjertet, der ſkjærer, ſtikker og ſaarer Sjælen. Derfor er Ingen tryggere og roligere, end naar han er hjemme, og beholder ſine Tanker, Ord og Sind i ſit Hjertes Hus. Man læſer om en hedenſk Philoſophus, Diogenes, at der en fixerede ham med denne Fornuftſlutning: det jeg er, er du ikke, jeg er et Menneſke, derfor er du ikke et Menneſke, da har han ſvaret: Slutningen er ikke ret, ſom du begynder den, men begynd paa mig, ſaa bliver den ret. Vil nogen lære vel at tale, ſaa lære han tilforn vel at tie; thi at pladdre meget, det er ikke at tale vel. Vil Nogen vel regjere, han lære tilforn vel at adlyde; thi Ingen kan retteligen regjere Andre, uden han ſelv er Gud lydig og underdanig. Vil Nogen have Rolighed og Fred i Hjertet, ſaa bevare han ſin Mund vel og befliitte ſig paa en god Samvittighed. Thi en ond Samvittighed er den ſtørſte Uro, dog finder ogſaa en urolig Samvittighed ſin Ro i Chriſto ved Omvendelſe, Bod og Poenitentſe, ligeſom Noas Due fandt intet Sted, hvor den kunde hvile, uden i Arken, og derfor kom til Arken igjen (1 Moſ. 8, 9). Arken er Chriſtus og hans Chriſtenhed, og den har ikkun en Dør eller Vindu, det er Poenitentſe, hvorved man indgaar til Chriſtum. Men ligeſom Duen kom ſnart igjen til Arken, ſaa maa du ogſaa ſnart vende om igjen med dit Hjerte til Chriſtum fra denne Verdens ſtore Vande, og blive hos ham, ellers finder du ingen Ro. Er du nu iblandt Folk og maa omgaaes i Verden, da gjør det med Frygt og Ydmyghed, foruden Sikkerhed; vær ſom et ungt Træ, der er bunden til Ydmygheds og Gudfryg-

tigheds Pæl, at ikke en Stormvind skal reise sig og bryde dig i Stykker. Hvorofte ere mange blevne bedragne, der alt for sikkert hen har brugt Verden?

§ 3. Ligesom Havet er ikke at tro, saa er ei heller Verden. Thi Verdens udvortes Havblik og Trøst kan snart forvandles til Storm, og Verdens Glæde kan snart foraarsage en ond Samvittighed. Og, hvor god en Samvittighed kunde den beholde, der ikke vilde søge nogen forsængelig Glæde, og ikke vilde lade nogen verdslig Bekymring gaa sig til Hjerte! hvor rolig og fredsommelig en Samvittighed kunde den have, der alene betragtede de guddommelige Ting og satte alt sit Haab til Gud! hvor stor og sød en Trøst skulde den bekomme af Gud, som ikke forlod sig paa Verdens Trøst! o, hvad mangt et Menneske kunde ofte finde sin Omvendelse, Bedring og hellige Andagt hos sig selv, som han i for megen verdslig Omgjængelse*) taber og mister! I dit Hjerte finder du ofte det, som der udenfor tabes og forspildes; et Træ voxer ikke bedre end paa sin egen Grund og Bund, ligesaa voxer det indvortes Menneske ikke bedre end i Hjertets indvortes Grund, hvor Christus er; et Menneskes Samvittighed bestaar i Glæde og Sorg, bruger du den til indvortes Glæde, gudelige Ting, saa bliver din Samvittighed din indvortes Glæde; bruger du den til udvortes, verdslige Ting, saa bliver den din indvortes Bedrøvelse og Hjertesorg. Saa ofte en andægtig Sjæl bedrøves over Synden, saa ofte begræder den lønlig sine Feil. Der finder den da en Graads Kilde, hvori den sig hver Nat, ved Troen og Christi Navn, med den Hellig-Aands Hjælp tvær og renser, paa det den kan være hellig og værdig at indgaa i det skjulte Allerhelligste, hvor Gud hemmelig kan tale med den. Efterdi Gud er en forborgen eller skjult Gud (Es. 45, 5), da maa den Sjæl blive enlig og stille for ham, med hvilken han skal tale. Om hvilken Tale Propheten siger (Ps. 85, 9): Jeg maa høre, hvad Gud Herren vil tale, og (Ps. 34, 5): Jeg søgte Herren, og han bønhørte mig og friede mig af al min megen Frygt. (V. 7): Den Elendige raabte, og Herren hørte og frelste ham af alle hans Angester. Item (Ps. 5, 4): Herre, du skal tidlig om Morgenen høre min Røst, jeg vil beskikke mig tidlig om Morgenen for dig, og vare flittig paa. Men den bliver saameget des hemmeligere og enligere for Gud, som den er mere afsondret og adskilt fra Verden, som det gik Patriarken Jakob, der han forlod sine Børn og Venner, da talede Gud og de hellige Engle med ham; thi Gud og hans Engle elske en hellig Sjæl overmaade, og lade den ikke være alene.

Bøn.

Min Gud! iblandt de Besværligheder, som ængste os, saa længe vi ere fremmede fra dig, i denne Jammerdal, er vi i Fare for at blive besmittede af Verden og dens Selskab; du har, min Gud! sat mig i den Stand, hvor jeg maa omgaaes med mange Ting, og med saadant Verdens Selskab, hvoraf min Sjæl let kan blive opbygget. Ak, forlen mig saadant Sind, at jeg ikke uden Nødvendighed maa søge verdsligt Selskab, fly alle forsængelige Selskaber som en Slange, og ei besvære mig med overflødigt Arbeide, som jeg af en uordentlig Egenkjærlighed selv har udvalgt mig! men lad mig øve mig i at sætte og stille min Sjæl hen til dig, paa det den maa afvænnes som en, der afvænnes fra sin Moder. Det er for-

*) Ikke just at et Menneske skulde ganske og aldeles afholde og blotte sig fra alle Slags Selskaber, men fra at komme alt for ofte, og iblandt alt for mange, fordi det kan ei gaa af uden Fare.

gjæves at staa tidlig op, og derefter at sidde længe, og æde sit Brød med Sorg; thi du giver dine Børn det, som iføvne. Din Velsignelse gjør rig, uden Hjertekval og Møie. Men naar mit Kald nøder mig til at omgaaes med Verden, saa tag du min Sjæl i Agt, du trofaste Fader! afvend mine Øine, at de ei se efter Forfængelighed; mine Øren, at de ingen Behag maa have i andre Menneskers Bagtalelse, Narrerier og Lystighed, som ei sømmer en Christen. Tæmme min Tunge, at ei nogen slem Snak maa udgaa af min Mund, men den som er nyttig til Forbedring, at det kan give dem Naade, som høre derpaa, paa det jeg ei maa bedrøve den Guds Aand, med hvilken jeg er beseglet til Forløsningens Dag. For Alt bevar mit Hjerte, at det altid, hvor jeg er, maa tale med dig, omgaaes og være henvendt paa dig, og ved dine Naadebesøgelser blive glædet, styrket og i dig bekræftet, midt iblandt Verdens Uroligheder. Din Aand opholdt Joseph ogsaa ubesmittet i Potiphars og Pharaos Hof, ved din Kraft besmittede ei heller Daniel sig paa den persiske Konges Mad og Vin. Giv mig og den Gave, min Gud! at jeg og i Verdens Sager og Selskaber kan holde mig ubesmittet; ingen Behag, mindre Gemenskab have med Mørkets ufrugtsommelige Gjerninger, men heller straffe derover, ved Jesum Christum din Søn, vor Herre. Amen.

Det fireogtyvende Capitel.

Om Kjærlighed til Gud og vor Næste.

§ 1. Kjærlighed er saadan høi, herlig og fuldkommen Dyd, at den befatter alle andre Dyder og Pligter i sig. § 2. Gud fordrer ei høie og kunstige Ting af os, men alene Kjærlighed, uden hvilken alle andre Ting intet duer. § 3. Den gjør Alting let og bliver altid ved, derfor maa vi gjøre alt i Kjærlighed, om det skal behage Gud. § 4. Gud er det høieste Gode, derfor skal han elskes mest, og for hans Skyld maa det Onde hades og det Gode elskes med en ren Kjærlighed, som han selv maa forlene os. § 5. Den, som ret elsker Gud, kan ei andet end ogsaa elske sin Næste. § 6. Troen forener os med Gud, og Kjærlighed med et Menneske, saa vi af Medlidenhed se over med hans Feil. § 7. Hvor saadan Kjærlighed ikke er, er ei heller Gud, men Djævelen selv med al sin Ondskab. § 8. Den, som elsker Gud ret, elsker og Alt det, som Gud gjør; det være sig med eller imod.

1 Tim. 1, 5. Hovedsummen og Enden paa Budet er Kjærlighed af et rent Hjerte, og af en god Samvittighed, og af en Tro, som er uden Skrømt.

§ 1. I dette Sprog lærer Apostelen os den høieste og ædleste Dyd, som er Kjærlighed, og beretter os derom fire Stykker. Først siger han, den er en Hovedsum og Ende paa Budet. Thi Kjærlighed er Lovens Fylde, og det, i hvilket alle Bud ere begrebne og befattede, og uden hvilket alle Gaver og Dyder ere frugtesløse, udygtige og uduelige. Dernæst siger han, den sande Kjærlighed udgaar af et rent Hjerte. Hvilke Ord handle om den Kjærlighed til Gud og vise, at Hjertet skal være rent fra al Verdens Kjærlighed. Hvortil og Johannes og formaner, naar han (1 Ep. 2, 15—17) siger: Kjære Børn lille, elsker ikke Verden, ikke heller de Ting, som er i Verden, nemlig Kjødslyst, Øienslyst og et hoffærdigt Levnet; thi Verden forgaar med dens Lyster; men hvo, som gjør Guds Villie, bliver i Evighed. Saa at, hvo som vil have et rent Hjerte, der er rent fra alle Kreatures uordentlige Kjærlighed, den skal ikke forlade sig paa nogen timelig Ting, i hvad Navn den og kan have, den skal ei sætte sit Hjertes Ro og Hvile i eller paa saadant Noget, men paa Gud alene som og Asaph os lærer (Ps. 73, 15) naar han siger: Herre, naar jeg ikkun har dig, saa skjøtter jeg hverken om Himmel eller Jord, og om end mit Legem og min Sjæl forsmægtede, saa er du dog mit Hjertes Klippe og min Del evindelig. Denne

er den Kjærlighed, som kommer af et rent Hjerte, og den sker og forrettes ogsaa med Lyst og Glæde, at David derfor (Ps. 18, 2. 3) siger derom: Herre, jeg har dig hjertelig kjær, min Styrke, Herren er min Klippe, og min Befæstning, som befrier mig, min Gud, min Stenklippe, jeg vil haabe paa ham. Mit Skjold og mit Salighedshorn, og min Ophøielse. For det tredie lærer Apostelen os, at Kjærligheden skal være af en god Samvittighed. Hvilken udkræver ei alene i Almindelighed, at man beflitter sig paa er ren og god Samvittighed, og ikke fortrædelig fremturer i en eller anden Synd, men ogsaa i Særdeleshed, at man handler opigtig med sin Næste, og ikke for sin egen Baade, Nytte eller Vindings Skyld alene ham elsker, men af en sand og redelig Kjærlighed, langt mindre fortrædelig gjør sin Næste Skade, enten med Ord eller Gjerninger, hemmelig eller aabenbare, ikke heller bærer Vrede, Avind eller Had til ham i sit Hjerte, at ens Samvittighed ikke skal have Aarsag til at anklage os i Bønnerne for Gud derfor. For det fjerde skal Kjærligheden være af en uskrømtet Tro, at man Intet mod sin Tro og Christendommen handler; hverken hemmelig eller aabenbar fornægter Gud i Kors eller gode Dage, i Lykke eller Ulykke. Og dette er saa Meningen paa dette Sprog, hvorom dette Efterfølgende ydermere er at mærke.

§ 2. Først siger den hellige Apostel Paulus: Kjærligheden er Enden paa Budet, det er, den Kjærlighed, som kommer af en sand Tro, er det allerædleste, bedste og høieste Troens Værk og Frugt, som et Menneske kan gjøre, og befalder Gud allerbedst. Thi Gud fordrer og udkræver ikke store, høie og tunge Gjerninger af os til at tjene ham med, men han har forandret den tunge Gudstjeneste og de mange Bud, som var i det Gamle Testamente, til en kort Sum af Alt det, som er i begge Testamenter fornøden, nemlig til Tro og Kjærlighed. Og har dertil givet os sin Hellig-Aand, som der staar (Rom. 5, 5): Guds Kjærlighed er udøst i vore Hjerter ved den Hellig-Aand, som os er given. Hvor vi høre denne Dyds rette Oprindelse, og hvorfra den retteligen og fornemmeligen kommer, nemlig fra den Hellig-Aand; og derfor er Kjærligheden ikke en tung og besværlig Sag, men en saare let Sag, helst for et fromt og troende Menneske. Hans Bud er ikke svare, staar der (1 Joh. 5, 3), at forstaa for en sand og oplyst Christen, hvilken den Hellig-Aand giver et frivilligt og godt Hjerte. Gud udkræver ikke heller stor Kunst og Videnskab, Færdighed og Artighed af os, men alene Kjærlighed. Naar den er brændende, hjertelig og uden nogen Skrømt, da er det Gud en Velbehagelighed, hvori han mere forlyster og glæder sig, og lader den sig bedre befalde end al Verdens Kunst og Visdom; hvor Kjærlighed ikke er, der er i Sandhed al Kunst, Visdom, Gjerninger og Gaver tilsammen for Intet at agte, due og gjælde intet, som Paulus (1 Cor. 13, 1) lærer, ja ere som et dødt Legeme, som et Lig og Aadsel, ja uden noget Liv. Artighed, Kunst og Færdighed findes ligesaavel hos Hedninger som hos Christne, store og ypperlige Gjerninger have de Vantro tilfælles med de Troende. Men Kjærligheden alene er den rette Prøve paa en Christen, adskiller det Onde fra det Gode, det Rette fra det Falske. Thi hvor ingen Kjærlighed er, der er heller intet andet godt, om det end syntes nok saa herligt og kosteligt; thi Guds Naade er ikke derhos, efterdi Gud er Kjærlighed, og hvo, som bliver i Kjærlighed, bliver i Gud og Gud i ham, som der staar (1 Joh. 4, 16): Kjærligheden er yndelig baade for Gud og Menneskene og derfor ogsaa for den, som den øver; al anden Færdighed, Klogskab og Visdom har det med sig, at naar man deri sig med flittig Eftertanke øver, da svækker den Legemet, foraarsager

Sorg, Møie og Arbeide, som er Legemets Svækkelse, Pine og Plage. Men Kjærligheden alene forbedrer, vederkvæger og opholder baade Sjæl og Legeme, er ingen til Skade, men giver rigelige Frugter af sig. Thi hvo, som elsker, faar Kjærlighed til Løn; thi Dyden er sin egen Løn, men Synd og Skam lønner os ilde.

§ 3. Alle Legemets og Sjælens Kræfter tage ellers af, svækkes og gjøres trætte, men den rette og bestandige Kjærlighed bliver ikke træt og lader aldrig af, ikke end naar al Kundskab, Tungemaal og Troen selv skal aflade, som os 1 Cor. 13, 8 og Rom. 12, 9 læres og vises. Al vor Gjerning, som skal behage Gud, maa komme af Gud. Thi Gud behager intet, som han ikke selv i os forarbeider. Men Gud er Kjærlighed selv, derfor maa alt det, som skal behage Gud, komme og oprinde af Kjærlighed. Og derfor maa og Bønnen, som er den Hellig-Aands Værk og Aandens Frugt i os, komme og oprinde af en hjertelig Kjærlighed. Hvoraf man let kan slutte og tænke, hvad Bøn og Paakaldelse der kan komme af et vredagtigt og hadefuldt Hjerte, nemlig ikke saadan, som af Gud kan ansees og høres. Sandelig, om et hadefuldt Menneske end hver Dag læste og bad den ganske Davids Psalmebog ud, saa var det dog Altsammen for Gud ikkun en Vederstyggelighed. Den sande Tilbedelse bestaar i Aanden, i Troen, i Kjærligheden, og ikke i Ord alene. Tænk paa den Herre Christum, som sagde med et forbarmende Hjerte: Fader, forlad dem (Luk. 23, 24). Hvo, som ikke elsker Gud, beder ei heller rettelig, men hvo, som hjertelig elsker Gud, ham er Bønnen Glæde. Hvo, som elsker Gud, tjener ham af Hjertet. Hvo, som ikke elsker Gud, tjener ham ikke heller, om han endskjønt vilde bære det ene Bjerg op paa det andet. Derfor kan en intet nyttigere og bedre vederfares, end at Guds Kjærlighed i ham optændes. Troen skal udrette alt det, som en Christen gjør, men det skal ske ved Kjærlighed ligesom Sjælen gjør Alting ved Legemet, Sjælen ser, hører, smager taler ved Legemet, ligesaa skal Kjærligheden gjøre Alting i dig, naar du æder, drikker, hører, taler, laster, roser, og hvad andet du gjør, da lad det Alt ske i Kjærlighed, ligesom vor Herre Christus gjorde Alting i Kjærlighed. Ser du paa din Næste, da se paa ham med en forbarmende Kjærlighed, hører du ham, da hør ham med Kjærlighed, taler du med ham, saa tal med Forbarmelse og Venlighed. Behold altid Kjærlighedens Rod i dig ved Troen, saa kan intet uden Godt komme af dig, og da begynder du ret at opfylde Guds Bud, som alle ere indesluttede i Kjærlighed. Derfor siger en hellig Lærer: O, du Guds Kjærlighed i den Hellig-Aand, du Sjælens Sødhed og Menneskenes eneste gudelige Levnet! hvo dig ikke haver, er levende død, men hvo dig haver, dør aldrig for Gud. Hvor du ikke er, der er Menneskenes Levnet en idelig Død; men hvor du er, der er Menneskenes Levnet en Forsmag paa det evige Liv. Se, saa er Kjærligheden en Hovedsum og Ende paa alle Bud.

§ 4. Dernæst maa mærkes, hvorledes et Menneske skal elske Gud af et rent Hjerte. Hjertet skal være rent fra al Verdens Kjærlighed. Gud skal alene være Menneskenes høieste og bedste Gode. Derfor siger David (Ps. 16, 5): Herren er den til mig uddelte Del; du er den, som opholder mit Lod. Og Ps. 37, 18: Herren kjender de Fuldkomnes Dage, og deres Arv skal blive evindelig. Item. V. 4. Forlyst dig i Herren, saa skal han give dig dit Hjertets Begjæring. I Gud skal et Menneske have sit Hjertes høieste Lyst og Glæde. Gud skal være det, som vore Sjæle for Alting og mest skal elske; thi han er det høieste og bedste Gode, han er alt Godt og al Dyd. Gud er intet andet end idel Naade, Kjærlighed, Venlighed, Tro-

fasthed, Taalmodighed, Sandhed, Trøst, Fred, Fryd, Liv og Salighed; og dette har han Altsammen lagt i Christo, hvo, som har Christum, har det Altsammen, og hvo, som elsker Gud, elsker Guds Sandhed, Barmhjertighed, Godhed og alle christelige Dyder; thi en ret Gudselsker elsker alt det, som Gud elsker, han hader og har en Afsky til alt det, som Gud hader; derfor skal man elske Retfærdighed, for Gud selv er retfærdig; derfor skal man elske Sandhed, fordi Gud selv er Sandhed; derfor skal man elske Barmhjertighed, fordi Gud selv er Barmhjertighed, og for Christi hjertelige Sagtmodigheds og Ydmygheds Skyld skal man elske Sagtmodighed og Ydmyghed, Derimod hader en sand Gudselsker al Udyd, fordi den er Gud imod, og er en Gudsfiende og Djævelsgjerning; han hader Løgn, fordi Djævelen er en Løgner; ligesaa hader han og alle andre Laster. Ethvert Menneske, som elsker Udyder og Laster, saasom Løgn, Uretfærdighed og andet deslige, han er et Djævels Barn eller af Djævelen, som der staar (Joh. 8, 44). Ethvert Menneske, som elsker Christum, som sin Frelser og Saliggjører, elsker ogsaa Christi hellige Levnet og Exempel, hans Ydmyghed, Sagtmodighed, Taalmodighed og alt andet, og dermed ogsaa beviser, at han er et Guds Barn. Og saadan en Kjærlighed af et rent Hjerte maa du bede Gud om, at han ved Christi Kjærlighed vil optænde i dit Hjerte, og komme den til at brænde, hvilket han og gjerne gjør, naar du ikkun hjertelig beder ham derom, og ikkun laaner ham dit Hjerte dertil, hvilket du kan hver Dag, ja hver Time og Øieblik gjøre. Er end Kjærligheden skrøbelig og kold i dig, idet du snubler og forser dig, saa stat op igjen og optænd den igjen, det evige Lys, Guds Kjærlighed, er ikke derfor udslukket, Gud vil atter igjen oplyse dig, dog skal du daglig bede Gud, at han aldrig vil lade den guddommelige Kjærligheds Ild udslukkes og udgaa i dit Hjerte. Det er nu den Kjærlighed af et rent Hjerte, som er rent fra al Verdens og Kreaturernes Kjærlighed.

§ 5. For det tredie skal Kjærligheden og være af en god Samvittighed. Men da er den af en god Samvittighed, naar vi tillige befliite os paa en god Samvittighed, og ikke fortrædelig blive i nogen Synd, i hvad Navn og den kan have, og ikke ville den forlade; thi saa miste vi Troen, efterdi de, som støde den gode Samvittighed fra sig, lide og Skibbrud paa Troen (1 Tim. 1, 19), og miste vi Troen, saa er ogsaa al Kjærlighed borte. I Særdeleshed skal Kjærlighed af en god Samvittighed kjendes imod vor Næste, saa at vi elske saaledes Gud, at vi tillige elske vor Næste; thi Guds og vor Næstes Kjærlighed er saa tilsammenbunden, at de ikke fra hinanden kan stilles. Derfor maa ogsaa Kjærligheden til Gud prøves*) paa vor Næstes Kjærlighed. Thi hvo, som siger, at han elsker Gud og hader sin Broder, er en Løgner. Hvo, som ikke elsker sin Broder, som han ser, hvorledes skulde han elske Gud, som han ikke ser; og dette Bud have vi af ham, at hvo, som elsker Gud, skal og elske sin Broder, siger Apostelen (1 Joh. 4, 20. 21). Som han vilde sige: Guds Kjærlighed kan ikke være og bo i en Menneskehader, eller i et fiendsk og hadsk Hjerte. Beviser du ingen Miskundhed og Barmhjertighed mod din Broder, som du ser, og som behøver din Barmhjertighed, hvorledes skulde du da elske Gud, som aldeles ikke behøver din Miskundhed og Barmhjertighed.

§ 6. Troen forener os med Gud, Kjærlighed forener os ikke alene med

*) Deraf følger ikke, at jeg jo ikke af Guds Ords Hørelse kan slutte, om en sandfærdig elsker Gud; thi om en elsker Gud og gjerne hører hans Ord, slutter jeg begge Dele af den Kjærlighed til Næsten.

Gud, men og med Menneskene; hvo, som bliver i Kjærlighed, bliver i Gud, og Gud i ham, siger Johannes. Ligesom Legeme og Sjæl gjør tilsammen et Menneske, saa beviser Troen tillige med Kjærligheden til Gud og Menneskene, at en er en sand Christen. Gud mener og under alle Mennesker vel, hvo, som gjør ligesaa, har et Hjerte og Sind med Gud, men hvo, som det ikke gjør, er imod Gud og en Gudsfiende, efterdi han er sin Næstes Fiende. Det er Kjærlighedsart, at den forbarmer sig over sin Næstes Brøst og Skrøbelighed (Gal. 6, 1). Din Næstes Brøst, Bræk og Skrøbelighed er dit Speil, de ere dig forestillede, at du deri skal speile dig, og mærke paa den Anden din egen Brøst og Skrøbelighed, og ihukomme, at du og er et Menneske; derfor skal du med Taalmodighed, Ydmyghed og Sagtmodighed taale og bære en andens Feil og Skrøbelighed (Rom. 15, 7). De, som ikke af fortrædelig Ondskab synde, men af Skrøbelighed snuble og blive overilede, som kommer snart tilrette igjen, straffe sig selv og bekjende deres Forseelser, med dem skal man have Medlidenhed og forbarme sig over dem; de, som ikke det gjøre, have intet af Christi sagtmodige Aand. Dømmer nogen hastelig uden Medlidenhed sin Næstes Feil og Skrøbelighed, og ham derfor strax fordømmer, da er det et vist Tegn til, at saadant et Menneske fattes Guds og den Hellig-Aands forbarmende Kjærlighed, og at han ikke har Gud hos sig; thi en ret Christen, som er salvet med Christi Aand, fordrager af idel Medlidenhed, Medynk og Kjærlighed ethvert Menneskes Skrøbelighed, ligesom og Christus har gjort og gaaet os deri fore med sit Exempel, derpaa prøve sig enhver Christen; thi hvo, som ikke finder hos sig Kjærlighed til sin Næste, er fra ham og Guds Kjærlighed, ja Gud selv bortveget, hvorover han skal inderlig forskrækkes, af Hjertet bedre sig og forlige sig med sin Næste, saa skal Gud med sin Kjærlighed komme igjen til ham, og saa bliver da det, hvad et Menneske i Tro og Kjærlighed gjør, Altsammen igjen af Gud anseet for godt, helligt og gudeligt. Da øver et Menneske Guds Kjærlighed og Barmhjertighed med Lyst, for Guds Kjærligheds Skyld, som bor i ham, og det er ham en Lyst at gjøre godt, som Gud (Jer. 32, 41) taler.

§ 7. Foruden Guds Kjærlighed, er Alt det, i et Menneske er, djævelsk, forgiftig, og aldeles i Bund og Grund ondt og fordærvet. Det er og Aarsagen, hvorfor Satan intet godt kan gjøre, thi efterdi der er ingen Kjærlighed hos ham, enten til Gud eller til Menneskene, derfor er Alt, han gjør, aldeles og i Grunden ondt og vederstyggeligt; thi han i al sin Gjerning intet Andet søger og mener end Guds Vanære og Menneskenes Fordærvelse; og paa det han saadant sit Had og Fiendskab imod Gud og Menneskene kan fuldbringe og fuldkomme, da opleder han ogsaa blandt Andre de Mennesker dertil, som ere fiendske, vredagtige og hadske, at han ved dem saadan sin Vrede, Fiendskab, Had og Avind kan øve og udgyde. Derpaa kan man og prøve, mærke og forsøge, hvilke der ere Guds, og hvilke der ere Satans Børn (1 Joh. 4, 10).

§ 8. For det Sidste skal og Kjærligheden komme frem af en usfremtet eller oprigtig Tro, som er ligesaa dannet, som Skriften og Ordet foreskriver, og i Særdeleshed har Gud lige kjær i Lykke og Ulykke. Den, som har Gud hjertelig kjær, lader sig Alt det velbehage, som Gud behager. Hvo, som elsker Gud, maa og elske sit Kors, som Gud ham tilskikker, som vi se paa vor Herre Christo, hvor villig Han tog sit Kors paa sig; thi det var Guds Villie. Jeg maa døbes med en Daab, og hvor bange er jeg, indtil det fuldkommes, siger han (Luk. 12, 50). Derfor have og alle hellige Martyrer eller Blodvidner baaret deres Kors med Glæde. For dem,

som Gud har hjertelig kjær, er Korset og ikke tungt at drage; thi deres Kors er Christi Aag (Matth. 11, 29). Drager Magneten et tungt Jern efter sig, skulde ikke da den himmelske Magnet, Guds Kjærlighed, naar den rører et Menneskes Hjerte, drage vort Kors Byrde efter sig, at det bliver lideligt? Og kan Sukkeret gjøre de bittre Urter søde, hvorledes skulde da den guddommelige Kjærligheds Sødhed ikke sødgjøre det bittre Kors? Og hvoraf ere de hellige Martyrers eller Blodsvidners høie Taalmodighed og store Frimodighed kommen uden deraf, at Gud har gjort dem drukne af sin Kjærlighed, og ved sin Naade gjort Alt surt og bedskt for dem lifligt, sødt og behageligt?

Bøn.

Kjærlige og yndige Gud! du er Kjærlighed, og den, som bliver i Kjærlighed, bliver i dig, og du i ham; ak, hvi er jeg saavidt forfalden fra dig, at jeg er bleven ganske tom fra den rene, brændende Kjærlighed, som jeg skulde bære til dig! mit Hjerte er opfyldt med Kjærlighed til Verden og jordiske Ting, men derimod koldt og uskikket til at elske dig, du høieste og evige Gode! forbarm dig over mig, o barmhjertige Fader; opløft mit Sind fra Jorden, at jeg nærmere og grundigere maa kjende, hvem du er, og ret betragte dine Gjerninger mod mig, hvor høit du har elsket mig i Christo, og hvad for en herlig Arv du har af Naade beredt mig i ham. Lad denne Betragtning optænde i mig til dig en sand Kjærlighed, som ei tillader mig at hvile i nogen anden Ting end i dig alene; som intet agter uden det, som kommer fra dig, og som forbinder mig fastere med dig; som udrydder i mig al syndig Kjærlighed; ja som opvækker et hjerteligt Had mod den samme; som og gjør mig bestandig, at hænge ved dig i Sorg og Glæde, at følge dig, og hverken med Lyst eller Frygt at blive skilt ved dig. Lad og din Kjærlighed antænde i mig en oprigtig Kjærlighed til min Næste, at jeg maa, som din Efterfølger, vandre og omgaaes i Kjærlighed, ligesom Christus har elsket os; saaledes i al min Gjøren og Laden handle med min Næste, som jeg vilde, at der skulde vederfares mig selv; villig, uden Knur hjælpe ham tilrette i al Nød, bære hans Byrde, naar han selv er skrøbelig; og hjælpe ham tilrette med en sagtmodig Aand, naar han forser sig, saa jeg maa være den Blindes Øie, den Haltes Fod, og de Faderløses Fader, og det Altsammen af hjertelig Kjærlighed til dig, som har elsket mig i Christo Jesu, førend Verdens Grundvold blev lagt, og jeg endnu var din Fiende. Hør mig, min Gud! og giv mig denne rene Kjærlighedsgave, ved Jesum Christum, din Søn, vor Herre. Amen.

Det femogtyvende Capitel.

Om vor Næstes Kjærlighed i Særdeleshed.

§ 1. Synden gjør os til Trælle, men Kjærligheden til fribaarne Mennesker. § 2. Saasom Guds Kjærlighed er beskaffen mod os, saa skal og vor Kjærlighed være beskaffen mod vor Næste. § 3. Hvor der ikke er Kjærlighed til Næsten, der har heller ikke Guds Naade Sted; thi som vi handle med Andre, saa handler han igjen med os. § 4. Christi Fortjeneste er og forgjæves paa hadefulde Hjerter; thi han vredes over intet saameget som over Ubarmhjertighed.

2 Petr. 2, 19. Af hvilken Nogen er overvunden, hans Tjener er han og bleven.

§ 1. Der er ingen tungere og haardere Trældom til, end som at tjene de syndige Affekter og Begjærligheder og besynderlig at tjene Had og Fiendskab; thi det fanger og binder alle Legemets og Sjælens Kræfter og lader et Menneske ikke have nogen Tanke fri og løs. Men hvo, som øver Kjærlighed, han er ret fri i sit Hjerte, er ingen Vredes, Hads,

Avinds, Gjerrigheds, Aagers, Mammons, Hovmodigheds, Løgns og Bagvaskelses Tjener, Træl og Livegen. Kjærlighed gjør ham fri fra alt dette og lader ham ikke overvindes af slige skjændige Laster, saa at han derfor er en ret fri Mand i Christo ved Aandens Frihed. Thi, hvor Aanden er, der er Frihed, som Paulus lærer (2 Cor. 3, 17). Et Menneske, som vandrer i Christi Kjærlighed, er ikke mere Syndens eller de kjødelige Affekters og Begjæringers Træl. Thi Guds Kjærligheds Aand har frigjort og renset ham fra de kjødelige Lysters Herredømme, saa at de ikke kan regjere over ham, som de begjære. Men vil vi være ret fri for Had og Fiendskab og have den rette Kjærlighed i vort Hjerte, da skal vi efterfølge vor himmelske Fader i Kjærlighed efter Christi Befaling: Værer barmhjertige, som Eders Fader og er barmhjertig (Luk. 6, 36).

§ 2. Men hvorledes er Guds, vor himmelske Faders Kjærlighed? Guds Kjærlighed strækker sig til alle Mennesker, hvilket han ikke alene i sit Ord, men ogsaa i og ved den ganske Natur beviser. Thi Himmelen har han givet Menneskene almindelig, den skjuler dem alle, den er baade min og min Næstes; ligesaa Solen, Luften, Jorden, Vandet, de høre saavel min Broder og Næste som mig til. Den Mægtigste og Ypperste maa leve ved den samme Sol, Luft, Jord og Vand, som den Allerringeste og Nedrigste. Som Gud mener det med os, saa skulle vi og mene det med vor Jevnchristen; thi Gud har foreslillet sig os til et Exempel og er ensindet mod os Alle, elsker ingen efter den almindelige Kjærlighed mer eller mindre end den anden, det er, han har os Alle lige kjære i Christo, anser ikke Personer, Værdighed eller Fortjeneste. Ligesom hans Gemyt er mod os, saa skal og vort Gemyt være mod vor Næste, og ligesom vi forholde os imod vor Næste, saa vil og Gud forholde sig mod os. Og har han lagt slig Kundskab i vort Hjerte for dermed at overbevise os, at ligesom han er sindet imod os, saa skulle vi og være sindet imod vor Næste. Derfor ligger der en Prøvesten i vort eget Hjerte og Samvittighed, der skulle vi gaa ind og erfare, hvorledes det staar imellem os og vor Næste, vel eller ilde; thi ligesom vi os deri befinde, saa staar ogsaa vor Sag hos Gud. Som vi gjøre mod vor Næste, saa vil og Gud gjøre mod os. Derfor siger Skriften: Hos en Ren er du ren, og hos en Forvendt beviser du dig fortrædelig (Ps. 18, 26. 27). Hvo, der i Troen beviser Barmhjertighed, faar og selv Barmhjertighed; men har nogen et fortrædeligt og hadefuldt Hjerte mod sin Næste, saa har og Gud sig ligedan imod ham. Vor Næste er sat os i denne Sag til en Prøve, paa vor Næste vil Gud prøve og forsøge, om vor Kjærlighed mod ham er retskaffen; thi Gud behøver ikke vor Tjeneste for et Sandkorn, men vor Næste behøver den ikkun. Vi skal i Alting rette os efter vor Næste, og hver Tid og Stund saa være sindet mod vor Næste, som vi vil, at Gud skal være sindet imod os.

§ 3. Thi ingen af os kan uden Kjærlighed til vor Næste blive i Naade hos Gud; Naaden er forhvervet paa Guds Side og feiler deri slet intet. Den ganske Verdens Synder ere paa en Gang borttagne og en fuldkommen Forladelse er ved vor Frelsers Jesu Christi Død forhvervet. Thi vi ere alle lige den gjældbundne Tjener, hvilken Kongen af Naade gav al Gjælden efter, der han havde Intet at betale med; men vi maa se til, at vi paa vor Side skikke os ret deri, saa vi ikke skal miste den forhvervede Naade; thi ved Ubarmhjertighed og Had til vor Næste kan den igjen tabes, som det skede med samme gjældbundne Tjener; thi der den samme handlede ubarmhjertig med sin Broder, da tilbagekaldte Kongen alt det, han havde

givet ham efter og den skalkagtige Tjener blev for sin Broders Skyld fordømt. Derfor siger Christus: Saa skal og min himmelske Fader gjøre imod Eder, om I ikke forlade af eders Hjerter hver sin Broder hans Brøst (Matth. 18, 35). Item: Lige med den Maade I maale med, skal Eder maales igjen (Luk. 6, 38). Thi man er ikke for sin egen Skyld kommen i Verden, men og for sin Næstes Skyld. Og det Bud om vor Næstes Kjærlighed har saa meget at betyde, at naar det ved Had, Hevngjærrighed og Uforligelighed brydes og forkastes, da viger strax Guds Kjærlighed fra os, og et Menneske bliver af Guds strenge Retfærdighed dømt og fordømt paa det Sidste.

§ 4. Dersom vi det ret betænkte, da skulde aldrig et Menneske opirres imod det andet af Vrede og langt mindre lade Solen gaa ned over den samme. Thi omendskjønt Christus med sin Død paa Korset har engang ganske og fuldkommelig betalt og fyldestgjort for al Verdens Synder, og den evige Himmelens Konge for samme Betalings Skyld af Naade alle vore store Synder os har tilgivet og forladt, ikke desmindre, om vi hade vor Broder og ikke tilgive ham hans Brøst, saa miste vi strax al Christi Fortjeneste, har ingen Del og Lod i den, ikke heller i den evige Salighed, som os ved samme Christi Fortjeneste er forhvervet, indtil vi igjen bedre os, gjøre Poenitentse og sligt Had til vor Næste aflægge. Saa ganske har Gud forbundet os til vor Næstes Kjærlighed, at han end ikke vil elskes af os, uden vi tillige elske vor Næste. Tabe vi derfor vor Næstes Kjærlighed, da har vi og tabt Guds Kjærlighed. Og derfor har Gud og ikke villet skabe det ene Menneske bedre end det andet, paa det vi ikke skulle have Aarsag til at foragte hverandre, eller at ophøie os over hverandre, men at vi skulle leve i Fred og Enighed tilsammen, som en eneste Faders Børn, og have en rolig Samvittighed. Hader du nu din Broder, saa hader du Gud selv, som sligt dig alvorlig har forbudet, og saa hader Gud dig igjen. Foragter du din Broder, da foragter du Gud, og Gud foragter dig igjen. Og det bliver din Dom og Fordømmelse, at du mister derover Syndernes Forladelse, saavelsom Christi dyre Fortjeneste og Forløsning. Thi det er umuligt, at den, som haver et fiendsk og hadsk Hjerte, kan, sig til Salighed og Syndernes Forladelse, blive delagtig i Christi, Guds Søns Blod, som af idel Kjærlighed er udøst og udgydet, ja, vi se i den Lignelse (Matth. 18, 35), at Gud er ikke saa vred og fortørnet over de ti Tusind Pund, som Tjeneren var skyldig, som over hans Ubarmhjertighed. Gjælden kan han forglemme, men Ubarmhjertigheden kan han ikke forglemme. Vi skulle derfor tænke paa den guddommelige Slutning: Ligesaa skal og min himmelske Fader gjøre imod Eder, om I ikke forlade enhver sin Broder hans Brøst.

Bøn.

Ak, barmhjertige, naadige, venlige langmodige, taalmodige, milde og naadefulde Gud og Fader i Himmelen, jeg klager og bekjender for dig mit Hjertes medfødte Vanart og Haardhed, at jeg ofte ved Ubarmhjertighed og Umildhed har forsyndet mig mod min arme Næste, ikke antaget mig hans Nød og Elendighed, ikke havt nogen retskaffen, menneskelig, christelig og broderlig Medlidenhed med ham, forladt ham i sin Elendighed, ei besøgt ham, ei trøstet, ei hjulpet ham og ladet mig altsaa forvilde af mit Kjød og Blod, heri jeg ikke har gjort det, som anstaar et Guds Barn; thi jeg har ikke været barmhjertig, som du min Fader i Himmelen; jeg har ikke betænkt, hvad min Herre Christus siger: Salig ere de Barmhjertige; thi de skal faa Barmhjertighed, hvoraf der jo visselig følger, at de Ubarmhjertige

ere ulykſalige; thi de ſkal ikke faa Barmhjertighed. Jeg har ikke betænkt den ſidſte Dom paa den yderſte Dag, da det vil hede: Gaar bort, I forbandede, i den evige Ild; thi jeg var hungrig, og I har ikke givet mig Mad, jeg var nøgen, og I har ikke klædet mig; ak, barmhjertige Fader, tilgiv mig denne ſvare Synd og tilregn mig ikke den ſamme; afvend fra mig den ſvare og vel fortjente Straf og lad ingen Ubarmhjertighed overgaa mig, men antag din kjære Søns barmhjertige Hjerte iſtedenfor min Synd, tildæk og forglem min Uharmhjertighed for din kjære Søns Barmhjertigheds Skyld. Men giv mig fremdeles et barmhjertigt Hjerte, ſom dog ynkes over min Næſtes Elendighed, og lad mig ſnart og lettelig kunne blive bevæget til Medlidenhed, ligeſom min Herres Jeſu Chriſti ædle Gemyt er ganſke og aldeles medlidigt, ſom ſnart ynkes over vor Elendighed og lader ſig den gaa til Hjerte; thi vi har ikke en ſaadan Ypperſteprœſt, ſom ikke kan have Medlidenhed med vore Skrøbeligheder, men ſaadan en, ſom er forſøgt i alle Ting, ligeſom vi. Ak, giv mig Naade til at jeg kan hjælpe til at lindre min Næſtes Kors og Elendighed og ei gjøre det ſtørre, ſaa jeg trøſter ham i ſin Bedrøvelſe og alle, ſom ere ſvarmodige; lær mig at forbarme mig over fremmede, faderløſe og Enker, at jeg gjerne hjælper dem og ei elſker med Tungen alene, men i Gjerning og Sandhed. Den, ſom foragter ſin Næſte, ſiger Salomon, han ſynder, men den, ſom forbarmer ſig over ham, ſkal blive ſalig. Giv mig et ſaadant Hjerte, o Fader! at jeg, ligeſom du, maa dømme med Lemfældighed, med megen Barmhjertighed og Skaanſel og ei ſøge nogen Ære i en ſkarp og ſtræng Retfærdighed, men efter Omſtændighederne formilde den ſamme med Godhed; thi Barmhjertighed roſer ſig mod Dommen. Ak kjære Gud! Du har Behag til Barmhjertighed, og ikke til Offer; ak, lad mig iføre mig en hjertelig Barmhjertighed, Venlighed, Ydmyghed, Taalmodighed, ſaa jeg gjerne tilgiver, ligeſom Chriſtus har tilgivet mig. Lad mig erkjende din ſtore Barmhjertighed mod mig; thi jeg er ringere end alle de Miſkundheder og Barmhjertigheder, ſom du har bevist mig fra Moders Liv af, din Barmhjertighed er kommen mig tilforn, da jeg laa i Synden, den bier efter mig, indtil jeg kommer, den omfavner mig, naar jeg kommer, den følger efter mig, hvor jeg gaar hen og tager mig omſider til ſig i det evige Liv. Amen.

Det ſexogtyvende Capitel.

Hvorfor vor Næſte bør af os at elskes.

§ 1. Hvori den ſande Gudstjeneſte ikke beſtaar og beſtaar. § 2. Kjærlighed kan gjøre lade og udygtige Mennesker hurtige og duelige til alt Godt. § 3. De Aarſager, ſom ſkal bevæge os til Kjærlighed.

Rom. 13, 8. Værer Ingen noget ſkyldige uden at elſke hverandre; thi hvo, ſom elſker den anden, haver opfyldt Loven.

§ 1. Hos Propheten Micheæ Cap. 6, 6—8 læſe vi dette Spørgsmaal og Svar: Hvormed ſkal jeg forekomme Herren og bøie mig ned for den høie Gud? mon jeg ſkal forekomme ham med Brændoffere, med aarsgamle Kalve? mon Herren ſkal have Behagelighed til tuſinde Vædre, til tuſinde Oliebække, om der end vare utallige Strømme deraf fulde? mon jeg ſkal give min førſtefødte Søn for min Overtrædelſe? mit Livs Frugt for min Sjæls Synd? han har kundgjort dig, o Menneſke, hvad Godt er, og hvad kræver Herren af dig, uden at gjøre ret og elſke Miſkundhed og at ydmyge dig og at vandre med din Gud? I dette Spørgsmaal og Gjenſvar lærer Propheten os, hvori den rette og ſande Gudstjeneſte beſtaar, nemlig at den ikke beſtaar i uvortes Ceremonier eller Offer; thi hvad

kan et Menneske give Gud? Hører ikke Alting tilforn ham til, og han behøver jo intet af alt det, vi have? Tesligeste kan han end ikke med Menneskeoffer forsones og forliges, saa at om man end vilde ofre og slagte Mennesker for ham, saa hjalp det intet; thi det har han ikke befalet, og det er ham en Vederstyggelighed; saadant vilde ogsaa komme det eneste Forligelsesoffer, som er skeet ved Christum, til Spot og til Forhaanelse og strider aldeles imod Guds Forordning, som alene dertil har beskikket og forordnet Christum, at han alene skal bære og bortlage Verdens Synder. Men den rette og sande Gudstjeneste, som Gud befalder og behager, bestaar indvortes i en ren Tro, hvilken Propheten her kalder at gjøre ret eller at holde Guds Ord; desligste bestaar den i Troens, Kjærligheds og Barmhjertigheds Øvelse i en sand Ydmyghed, som og David (Ps. 51, 19) viser, naar han siger: Guds Offer er en sønderbrudt Aand; et sønderbrudt og sønderstødt Hjerte skal du Gud ikke foragte. Saa maa da den sande Gudstjeneste komme og oprinde af Hjertens Grund, af Troen, af Kjærlighed og Ydmyghed. Og dertil formaner os og Apostelen Paulus i det tilforn fremsatte Sprog (Rom. 13, 8. 9. 10): Værer Ingen noget skyldige, og saa fremdeles, hvilket Sprog indeholder i sig Kjærligheds Pris og Berømmelse og viser, hvad vi stedse ere vor Næste skyldige, nemlig Kjærlighed, og at vi dermed ogsaa tjene og dyrke Gud, som ikke kan tjenes og dyrkes uden med det, som han selv i os forarbeider, og som ikke er skilt fra vor Næstes Kjærlighed.

§ 2. Til saadan Kjærlighed vil Apostelen formane os og bruger dertil en saare bevægelig Overbevisning for dem, som elske christelige Dyder, sigende: al Kjærlighed er saa herlig en Dyd, at alle Dyder i den ere befattede og indgrebne og den er Lovens Opfyldelse eller Fuldkommelse, hvilket Apostelen ikke saa vil have forstaaet, saa at vi med vore Kjærlighedsgjerninger kunde fuldkommelig opfylde Loven og derved fortjene os Salighed og det evige Liv. Nei ingenlunde! det er ikke hans Mening; det er og os umuligt at opfylde Loven og derved fortjene Salighed. Thi Loven foraarsager kun Vrede, helst for dem, som af den vente Salighed eller mene, at de den til Saligheds-forhvervelse kunde fuldkomme. Men hans Forsat og Mening er, at han vil afbilde os Kjærligheds Herlighed og Ypperlighed og tilkjendegive, at naar vi har den sande Kjærlighed i vort Hjerte, som den Hellig-Aand ved Troen deri har optændt, saa gjøre vi med Hjertens Lyst og Blikke ikke det Stykke af Loven alene, som handler om vor Næstes Kjærlighed, men den ganske Lov eller de Bud, som deri befattes, eller intet deraf fortrædelig eller forsættelig bryde og overtræde og stræbe af yderste Formue i alle Stykker at søge vor Næstes Navn og Gode, og at forholde os i alt det, som forefalder, ligesom med andre, som vi ville, at andre sig imod os skulde forholde. Vi stræbe og desforuden af yderste Formue at gjøre alle de Stykker, som Loven om Kjærlighed til Gud udkræver, og ikke heller fortrædelig bryde noget af de Guds Bud dertil hører, men have med Paulus Lyst til den ganske Guds Lov efter det indvortes Menneske og, saavidt os i dette dødelige Livs Skrøbelighed ved Guds Naade muligt er, holde vi med David vore Fødder fra alle onde Veie, affige og fly saavel den ene Ugudelighed som den anden. Og det gjør os hjertelig ondt, at vi for vort Kjøds Skrøbeligheds Skyld ikke kunne saa fuldkommelig holde alle Guds Bud, som vi ville. Det er Aarsagen, hvorfor Apostelen saa saare formaner os til Kjærlighed, som den fornemste og ypperste Dyd, der strækker sig til den ganske Guds Lov og er Summen, Enden og Diemærket af alle Bud. Og dertil ser og Christus hen, naar han

siger, at i Budet om Kjærlighed til Gud og vor Næste befattes Loven og Propheterne. Efterdi da Kjærlighed er den ypperste og fornemste Dyd, saa vil vi endnu tale videre om den og endnu høre nogle bevægende Aarsager, som skal drive, skynde og opmuntre os til den.

§ 3. Først siger Johannes (1 Ep. 4, 16): Gud er Kjærlighed, og hvo, som bliver i Kjærlighed, bliver i Gud og Gud i ham. Hvo vilde ikke gjerne være og blive i Gud? hvo vil ikke gjerne have, at Gud skal være og blive i sig? Hvo, som ikke vil blive i Gud og lade Gud blive i sig, han bliver i Satan og Satan i ham. Men hvo vilde vel, at Satan skulde være i sig og han i Satan? hvilket dog sker, hvor der ikke er Kjærlighed, men Had og Fiendskab. Thi Djævelen er en Menneskefiende i det Sted Gud er en Menneskeven og Elsker. Hid henhører ogsaa det Johannes fremdeles paa bemeldte Sted taler (V 7): Hvo, som elsker, er født af Gud og kjender Gud, og deri er Guds Børn og Djævelens Børn aabenbaret. Er det ikke trøsteligt at være et Guds Barn, at være født af Gud og at kjende Gud rettelig? Men det kjender den ikke, som ikke har Kjærlighed i Hjertet og aldrig har erfaret Kjærlighedens Kraft, Liv, Godhed, Venlighed, Langmodighed og Taalmodighed. Og derfor kjender han heller ikke Gud, som er idel Kjærlighed. Gud og Christi fuldkomne og rette*) Kundskab kan ikke være uden**) Erfarenhed, Følelse og Fornemmelse; thi Troen, som arbeider ved Kjærlighed, er en Sindets Overbevisning, ved den se og smage vi, hvor sød og venlig Herren er, ved den smage vi det gode Guds Ord og den tilkommende Verdens Kraft, undertiden mere, undertiden mindre. Den, som intet ved af Kjærlighed, kan umulig ret kjende Christum; thi Christus er idel Kjærlighed og Sagtmodighed. Hvo, som haver og øver Kjærlighed, kjender Christum ret. Derfor siger Peder (2 Ep. 1, 8): Naar Kjærligheden er rigelig hos Eder, da lader den Eder ikke blive lade eller ufrugtsommelige til vor Herres Jesu Christi Kundskab. For det andet siger Herren (Joh. 13, 34. 35): Saa som jeg elsker Eder, saa skal I og elske hverandre. Derpaa skal alle kjende, at I ere mine Disciple, dersom I have indbyrdes Kjærlighed. Men at være Christi Discipel, det er ikke efter Navnet alene at være en Christen eller at bekjende ham med Munden alene; men det er at tro paa Christum, at elske ham, at efterfølge ham, at leve i ham, at høre Christum sandelig til, at elskes hjertelig af ham, at have Del i ham og at nyde alle hans Velgjerninger. Hvo, som nu derfor ikke har Christi Kjærlighed, den hører Christus ikke til og har ingen Del i ham; thi saadan en har ingen Tro. Derfor skal og Christus ikke kjende ham iblandt dem, som ham tilhøre. Ligesom man kjender et Æble paa Smagen og en Blomster paa Lugten, saa kjender man en Christen paa Kjærligheden. For det tredie siger Paulus (1 Cor. 13, 2): At alle høie Gaver ere Intet foruden Kjærlighed. At vide mange Tungemaal, at gjøre Under og Mirakler, at vide mange for-

*) Al saliggjørende Kundskab udkræver Erfarenhed og Fornemmelse, hvormed vi ikke vil have Kjærligheden sat for ved Erkjendelsen, men forbinder den til at følge uforbigjængelig med den.

**) Det er ikke nok, at du siger: Luther, Peder, Paul har sagt det, du maa ogsaa finde hos dig i din Samvittighed Christum selv og ufeilbarlig føle og fornemme, at det er Guds Ord, omend den ganske Verden stod derimod. Saalænge du sligt endnu aldrig har fundet, saalænge har du endnu ikke faaet ret Smag paa Guds Ord, og intet Menneske forstaar, hvad det Ord Troen er eller det Ord Guds Søn eller hvad det er, Troens Virkning og Glæde, som lyser i Hjertet, uden den alene som selv har følt den af Gud, og den, som har fundet Trøst i sin Smerte, saa der vel maa siges: Dersom I ikke tro, saa kan I heller ikke forstaa.

borgne og hemmelige Ting og andet deslige, beviser ingen Christen, men Troen, som ter sig kraftig ved Kjærlighed, beviser det. Gud har ikke heller befalet os store, vanskelige og besværlige Ting, men Kjærlighed og Ydmyghed. Gud vil ikke paa hin Dag spørge, hvor lærd og kyndig du har været i Kunster, Tungemaal og mange Videnskaber, men hvorledes du med Kjærlighed har bevist din Tro? Jeg var hungrig, og I gav mig Mad, jeg var tørstig, og I gav mig at drikke, jeg var nøgen, og I klædte mig, og saa videre vil han sige: Derfor siger Paulus (Gal. 5, 6): At i Christo Jesu gjælder hverken Omskjærelse eller Forhud, det er ingen Høihed, Ære, Værdighed, Fortrin, Gaver, Persons Anseelse eller andet deslige gjælder, men Troen, som virker kraftig formedelst Kjærlighed, gjælder alene. Saa siger og for det fjerde Johannes (1 Ep. 4, 21): Dersom Nogen siger: jeg elsker Gud, og han hader sin Broder, han er en Løgner; thi hvo, som ikke elsker sin Broder, som han ser, hvorledes kan han elske Gud, som han ikke ser. Og dette Bud have vi af ham, at hvo, som elsker Gud, skal og elske sin Broder. Det er, Guds Kjærlighed kan ikke være foruden vor Næstes Kjærlighed. Hvo, som ikke elsker sin Næste, er en Gudsfiende; thi en Menneskefiende er en Gudsfiende, efterdi at Gud er en Menneskeelsker. For det femte, saa er Kjærlighed ogsaa en Naturens Lov, af hvilken til Menneskens Slægt all Godt udkommer, og uden hvilken Menneskens Slægt og Kjøn maatte forgaa. Thi hvad Gode Mennesket vederfares, det opvælder og udspringer af Kjærligheden. Derfor kalder og Paulus Kjærligheden Fuldkommenheds Baand (Col. 3, 14). Og hvad for herlige Frugter, der fremvoxe af Kjærligheden, det beskriver han Rom. 12, 9. Derfor siger og Herren (Matth 7, 12): Alleles som I ville, at Menneskene skulle gjøre Eder, saaledes gjører I og dem; thi saadan er Loven og Propheterne. Og Hedningerne have ogsaa af Naturen vidst at sige: hvad du ikke vil, at man skal gjøre mod dig, det gjør du ei heller imod en Anden; eller: man skal gjøre, som man vil hænde og have. Saa at og den hedenske Keiser Severus, som og ellers med adskillige Ærbarheds-dyder har været begavet, samme Sprog stedse har ført i Munden og tillige ladet det indføre i Landsloven og Retten. For det sjette, saa er Kjærlighed et smukt Billede og Forsmag paa det evige Liv. Thi hvad for en salig Tilstand der vil blive naar de Udvalgte skal elske og ynde hverandre indbyrdes, naar de skal glæde sig over hverandre og i evig Venlighed og Yndelighed bo hos hverandre og forlyste sig over hverandre, det staar ikke til at udtænke. Men alt saadant skal ske i Kjærlighed. Hvo, som derfor vil beskue det evige Liv i et Billede, ja, vil have en Forsmag paa det samme, han skal saare beflitte sig paa Kjærlighed, saa skal han derved rigelig forlystes, og glædes, have megen Rolighed og Fred i Hjertet og derved finde en Forsmag paa det evige Liv. For det syvende, jo renere, hjerteligere, mere brændende og syrigere Kjærligheden er, jo nærmere er man den guddommelige Art og Natur. Thi i Gud, i Christo og i den Hellig-Aand er den allerreneste, subtileste, inderligste, ædleste og hjerteligste Kjærlighed. Ren er Kjærligheden, naar man ikke elsker en for sin egen Nytte og Baades Skyld, men blot alene for Guds Kjærligheds Skyld, og efterdi Gud af blot og lutter Naade elsker os uden sin egen Nytte og Baade. Hvo, som derfor ikkun for sin egen Baade og Nytte elsker sin Næste, han har ingen ren og gudelig Kjærlighed. Og det er ogsaa Forskjellen imellem den hedenske og christelige Kjærlighed; thi en Christen elsker sin Næste og alle Mennester i Gud og Christo uden Hensende til nogen sin egen Baade, hvoraf Hedninger intet havde vist, men besmittet alle

deres Dyder med Begjærlighed til egen Ære eller egen Baade og Nytte. Hjertelig elske vi vor Næste, naar det sker uden Smiger, uden al Falskhed, naar Kjærligheden kommer af Hjertet og ikke af Munden, som mangen en bedrages ved. Fyrig og brændende er Kjærligheden, naar en hjertelig Barmhjertighed og Medlidenhed er derhos, at man tager sig sin Næstes Nød an som sin egen, ja og er færdig at lade sit Liv for sin Næste og Brødre, som Johannes (1 Ep. 3, 16) lærer, nemlig, om man kunde, og vor Næste derved stod til at hjælpe, som Moses og Paulus dertil være færdige, og vilde være en Forbandelse eller et Straffens Vidunder for deres Brødre, om de derved kunde hjælpes (2 Mos. 32, 32. Rom. 9, 3). For det ottende følger og deraf, at vi ogsaa skulle elske vore Fiender, som og Christus byder os, sigende: Elsker Eders Fiender, velsigner dem, som Eder bande, gjører dem Godt, som Eder hade, og beder for dem, som overfalde Eder og forfølge Eder, paa det I skulle vorde Eders Faders Børn, som er i Himlene (Matth. 5, 44. ꝛc og V. 46. 47); Thi dersom I elske dem, som Eder elske, hvad faa I da for Løn? Og dersom I hilse Eders Brødre alene, hvad gjør I da tilovers? Gjøre ikke Toldere eller Hedninger ligesaa? Deri bestaa de sande Christnes Fortrin og Herlighed, at de tvinge og dæmpe Naturens onde Begjærligheder, at de*) regjere over Kjød og Blod og med det Gode, med Troen, Kjærligheden og de sande Dyders Øvelse overvinde Verden og alt Ondt. Dette er de Christnes rette Adelskab. Gud siger (2 Mos. 23, 5): Naar du ser din Faders Asen ligge under sin Byrde, da skal du lade af fra at forlade ham hjælpeløs, du skal visselig forlade dit Had imod ham. Men sørger da Gud for Oxen eller siger sligt for deres Skyld? Eller siger han det ikke langt mere for vor Skyld (efter Pauli Ord 1 Cor. 9, 9). Og vil dermed formane os dertil, at vi skal endogsaa bevise mod vore Fiender Kjærlighed, som og Paulus formaner (Rom. 12, 20) sigende: Hungrer din Fiende, da giv ham Mad, tørster han, da giv ham Drikke. Det er derfor ikke nok, at du ikke gjør din Næste, om han end er din Fiende, noget Ondt, du skal tillige gjøre ham Godt, ellers er du ikke et Guds Barn eller elsker din Næste ret. For det niende, hvo, som ikke beflitter sig paa den christelige Kjærlighed, han affondrer sig fra Christo og hans Menigheds aandelige Kjærlighed og mister alle Christi Velgjerninger, om hvilke der tales (Eph. 4, 5): En Tro, en Daab, en Gud, en Herre, og saa videre; thi ligesom Lemmerne, naar de ere adskilte fra Legemet, ikke kan finde af Hovedet Kraft og Liv, men ere døde, ligesaa de, som ikke leve i Kjærlighed, de skille sig fra den kristne Kirkes eneste Hoved Christo, kan ikke blive delagtig i hans Liv, Bevægelse og Fylde. Derfor siger Johannes (1 Ep. 3, 14): Hvo, som ikke elsker sin Broder, bliver i Døden, det er, han er levende død. For det sidste, efterdi enhver god Gave og Velsignelse maa ved Bønnen af Gud erlanges og bekommes, og uden Bønnen ingen Hjælp, Trøst og Redning er at erlange og bekomme, da kan og uden Kjærlighed ingen Velsignelse og Velfærd komme os tildel; thi Ingen kan bønhøres uden saa, at Bønnen sker af Troen og derfor ogsaa af og i Kjærlighed. Derfor siger og Herren: Hvad som to af Eder blive ens paa Jorden i mit Navn at bede om, det skal vederfares dem af min Fader, som er i

*) Han taler ei om Naturen for sig selv alene, men om de naturlige, onde Bevægelser, om de onde og hovmodige Lyster med deres Frugter, Luther taler over Rom. 7, 82, saaledes: Det indvortes Menneske heder her den Aand, som er igjen født af Naaden, hvilken i de Hellige strider mod det udvortes, det er Fornuft, Sandser og alt det, som er Natur hos et Menneske.

Himlene (Matth. 18, 19). Derfor skulle vi leve og blive i Kjærlighed. Thi hvor det sker, der er Fred og Enighed, hvor Fred er, der er Fredens Gud, og hvor Fredens Gud er, der har han befalet Velsignelse at være, ja Livet indtil evig Tid, som der tales Ps. 133, 3.

Bøn.

Ak du venlige og kjærlige Herre Jesu Christe, du skjønneste iblandt Menneskens Børn: naadefulde ere dine Læber, elskelig er din Gestalt, ærværdigt er dit Ansigt, zirlige ere dine Gebærder, frydefulde ere dine Øine, hjælperige ere dine Hænder, fredsommelige ere dine Fødder, kjærligt er dit Hjerte, du Naadens Brønd, du Herrens Velsignede, som er fuld af al Ære og Dyd, fuld af Naade, fuld af Kjærlighed; du var hverken grum eller forskrækkelig mod Menneskens Børn; du har ikke sønderbrudt det knusede Rør, eller slukt den rygende Hør. Jeg klager for dig mit Hjertes Uartighed og Umildhed imod min Næste; hvor ofte har mine Gebærder ikke fremstillet sig mod ham? hvor ofte har ikke min Mund udøst mod ham den Bitterhed, der var i mit Hjerte? hvor ofte har der ikke sat en giftig Basilisk i mine Øine? hvor ofte har jeg ikke sagt til min Broder: Raka, og du Nar, af et nidsk Hjerte? hvor ofte har jeg ikke forhaanet min Næste, og opdigtet Ord til at foragte ham med? hvor ofte har jeg ikke vist mig skammelig og spottelig mod ham, ja med morderiske Pile og forgiftige Stik beskadiget ham og saaret hans Hjerte? ak tilgiv mig saadan svar Synd, og tilregn mig den ikke, afvend din Straf fra mig; thi ved Alt saadant har jeg lastet og bespottet Gud selv; thi den, som bespotter den Fattige, den laster den, som har skabt ham, og deri har jeg efterfulgt de lede og onde Aanders Art og Natur, og derved har jeg fortjent den samme Spot, Vrede, Bespottelse, ja Helvedes Ild, som de ere i. Derfor vær mig naadig, og lær mig salige Skikke og rigtige Domme, som dig velbehager. Lad dine hellige Øines Venlighed lyse ud af mine Øine, dine Læbers Naade af min Mund, dit Ansigts Mildhed af mit Ansigt, paa det min arme Næste kan glæde sig over mit Aasyn og trøste sig ved mine Læber; paa det min Tunge maa være et sundt Livets Træ, og en Balsam, som heler min Næstes Saar, ligesom du beviser mig daglig saadan Venlighed i dit Ord, hvori du trøster mig, ligesom en Moder trøster sit Barn, og tiltaler mig daglig med naadefulde Ord og Læber. Ak, hvor venlig er du imod dem, som søge dig, og mod de Sjæle, som spørge efter dig; du begegner os altid som en venlig Brudgom. Ak, gjør mig og dit naaderige Billede ligedannet, og efter det ligeskikket, at jeg maa fare frem med Lemfældighed mod hver Mand, med Sagtmodighed omgaaes Alle, begegne Enhver med Godhed, raadføre dem, som mig bede, trøste de Bedrøvede, hjælpe de fortrængte, være mild mod de Frygtagtige, ærbødig mod de Dydefulde, at jeg ikke skader Nogen med Ord, forarger Nogen med min Tale, dræber Nogen med min Tunge, bedrøver Nogen med mine Læber, forskrækker Nogen med mine Gebærder, men med Lemfældighed bærer de Svage, og med Medlidenhed og Barmhjertighed skjuler min Næstes Feil, idet jeg betragter, at jeg og selv er et Menneske, ja at jeg maa forstaa mig ret paa min Vens Forseelser, straffe dem venligen og ikke hade, men have Medlidenhed med Næstens Skrøbeligheder, gjerne høre Enhver og svare venligen. Bevar mig fra den slemme Vrede, at jeg ikke skal forestille mine Gebærder, og blive den forskrækkede Helvedes Drage lig, men lade mit Ansigt skinne og se ud, som en Engels Ansigt, fuld af Kjærlighed og Naade; thi det er den bedste Prydelse, den rette Skjønhed, som er prydet med mange Dyder, og med din deilige Skik-

kelse. Og min Forløser, Jesu Christe! pryd og smyk du mig med den samme, indtil jeg aldeles fuldkommelig bliver forvandlet til dit ædle Billede. Amen.

Det syvogtyvende Capitel.

Hvorfor vi bør elske vore Fiender og Uvenner.

§ 1. Det hører Guds Børn til at elske deres Fiender. §2. Et hadefuldt Hjerte, med Alt det, der er i og kommer deraf, er en Vederstyggelighed; men et tilgivende Hjerte er en Behagelighed og en Undergjerning, som den kjærlige Gud selv fremfører i alle hans Hellige. § 3. Endogsaa Hedninger har elsket og lagt sig efter Kjærlighed og Langmodighed. § 4. Christus er det allerførste Exempel paa Taalmodighed, Langmodighed, Kjærlighed og Tilgivelse, men vilde derfor ei gjerne blive ham og hans Fader lig i disse Ting?

Matth. 5, 44. Elsker Eders Fiender, velsigner dem, som Eder bande, gjører dem godt, som Eder hade, og beder godt for dem, som overfalde Eder og forfølge Eder, paa det I maa være eders Faders Børn, som er i Himlene.

§ 1. Den første Grund og bevægende Aarsag dertil er Guds Befaling, som saa lyder: elsker Eders Fiender; og sætter Herren ingen anden Biaarsag dertil end denne efterfølgende: paa det I maa være Eders Faders Børn i Himmelen; thi han elsker os, da vi endda vare hans Fiender, som der staar (Rom. 5, 10). Og vil Herren saameget sige: dersom I ikke elske eders Fiender, da kan I ikke være Eders himmelske Faders Børn. Men hvo, som ikke er et Guds Barn, hvis Barn er han da? Ei, hvad have vi dog endnu meget at lære? hvor langt ere vi endnu fra Guds Børns rette Frugter? efterdi der i et sandt Guds Barn skal være den Kjærlighed, som elsker endog sine Fiender. Dernæst siger Johannes (1 Cap. 3, 14): Hvo, som ikke elsker sin Broder, bliver i Døden. Hvorfor? thi han har ikke dette Liv af Christo. Det rette aandelige og himmelske Liv bestaar i Troen til Gud, og er aldrig skilt fra Kjærlighed til vor Næste, som Apostelen sammensteds lærer, der han siger: Vi vide, at vi ere komne fra Døden til Livet; thi vi elske vore Brødre. Den Kjærlighed er den rette Bevisning og Vidnesbyrd derpaa, at vi ere levendegjorte i Christo. Og derfor er tvertimod Had og Fiendskab til vor Næste, helst om det i os regjerer, et Vidnesbyrd paa den evige Død; thi hvo, som dør i Had og Fiendskab, dør den evige Død, som Christus saa trolig advarer os for.

§ 2. Desforuden, naar et Menneske hader sin Næste, da ere alle hans gode Gjerninger, Gudstjeneste og Bøn forgjæves. Derfor siger Paulus (1 Cor. 13, 3): Dersom jeg gav de Fattige alt mit Gods, og dersom jeg gav mit Legeme hen at brændes og havde ikke Kjærlighed, da var det mig intet nytteligt. Ligeledes er det og et høit, ædelt og guddommeligt Gemytsværk og Mærke, at man gjerne tilgiver det, en har brudt imod os, og det ikke mere ihukommer. Se til Gud, hvor langmodig han er, hvor snart han lader sig forlige. Hvor lettelig han tilgiver og forlader. Se til den Herre Jesum i hans Lidelse, hvor taalmodigt et Lam han var, han oplod ikke sin Mund. Se til den Hellig-Aand, hvorfor har han sig i Dueliignelse aabenbaret? uden Tvivl for sin guddommelige Mildheds og Sagtmodigheds Skyld. Se til den Guds Mand Moses, med hvad stor Taalmodighed fordrog han Folkets Banden, Skjælden og Skandering? saa at Skriften (4 Mos. 12, 3) derfor siger: Han var en saare sagtmodig Mand fremfor alle Mennesker paa Jorden. Se til David, en Mand efter Guds Hjerte, hvor taalmodig han fordrog den Kongeskjænder Simei, hvorom der meldes 2 Sam. 16, 10.

Derfor siger man:

Jo større Helten er, jo snarere Vreden endes,
Jo ædlere Gemyt, jo lettere det vendes.

Did henser og Matunanus naar han siger:

Det er vel tungt med Magters Hær
Sin Fiende at binde,
Men endda mere Kunst det er,
Sig selv at overvinde.

Item det bekjendte Vers:

At spare de Ydmygede,
Men strænge mod dem at være,
Som endnu høit med Øine se,
Er store Herrers Ære.

Derfor siger man ogsaa:

§ 3. Den, som haver en sand Kjærlighed, vredes paa Ingen saasnart, som paa sig selv. Den sande Fred bestaar ikke i stor Lykke og Fremgang, men i at lide ydmygelig Modgang og Gjenvordighed. Publius Syrus siger: Et tappert Gemyt skjøtter om ingen Forhaanelse. Og Seneca: Har du et ret ædelt Gemyt, da tænker du aldrig, at dig nogen Spot vederfares. Om en skjældede Solen og sagde, den var idel Mørkhed, da blev den deraf dog ikke mørk. Tænk ogsaa paa det, der siges: At tilgive og forlade, er den rette Slags Hevn. Efter saadanne herlige og kloge Levnetsregler have fornuftige, ypperlige og fromme Mænd, endogsaa blandt Hedningerne, sig skikket og forholdet. Der den ypperlige græske veltalende Mand Perikles havde en hel Dag maattet høre paa en, der ham skanderede og ilde paatalede, da lod han ham dog om Aftenen ledsage hjem til sit Hus, at han ikke skulde komme til Skade, og sagde kun at det er ingen Kunst at laste ens Dyd, men at efterfølge den, det er en Kunst. Der Phocion, en athenienssisk Fyrste, som havde gjort den athenienssiske Menighed store og herlige Tjenester, blev af blot Had og Avind dømt fra sit Liv og blev omsider adspurgt, om han endda vilde befale sin Søn noget, svarede han: aldeles Intet, uden alene dette, at han ikke skulde hevne den Vold og Uret, ham var vederfaret. Der Keiser Titus kom i Erfaring om, at twende Brødre i Rom tragtede efter hans Keiserdom, og havde besvoret sig sammen, at de ham vilde dræbe, myrde og omkomme, gjorde han dem dog ingen Skade, men heller samme Aften bød dem til Gjæst hos sig, og om Morgenen derefter tog dem med sig paa Skuepladsen, og lod dem sidde næst hos sig, og saaledes med Naade og Sagtmodighed overvandt deres Ondskab. Der den kloge Raadsherre til Rom, Cato Uricensis havde stukket sig selv ihjel, sagde hans Fiende, Julius Cæsar: dermed mistede jeg min fornemste og høieste Seier, thi jeg tænkte at tilgive ham Alt det, han havde gjort imod mig.

§ 4. Men fornemmelig kommer her ikke Christi Exempel. Hvo, som ikke ved Christi Guds Søns store Taalmodighed og Ydmyghed kan bevæges til Sagtmodighed mod sine Fiender, den bliver aldrig ved nogen Helgens Exempel dertil bevæget, meget mindre ved hedenske Exempler. Hvad Vold og Ondskab kan være større, end at Guds eneste, uskyldige og retfærdige Søn, som var hans Hjertes Krone og Lyst, er af Menneskens Børn saa grælseligt medhandlet, saa slagen og hudstrøgen, saa korsfæstet, myrdet, og ihjelslagen? dog haver Gud det Altsammen af Naade tilgivet, og vor Herre Jesus selv derom bedet: Fader, forlad dem det. Saa har og din Frelser og Saliggjører til den Ende stillet dig sit Exempel for Øine, at han kunde være dit ganske Levnets kraftige Lægedom, som skulde i dig nedtrykke Alt, hvad som er stolt, høit og hovmodigt, og vederkvæge Alt det, som er forsmægtet, afskjære Alt, hvad som er fordærvet. Hvorledes kan Hovmod og Hoffærdighed være saa stor i et Menneske, at den jo skulde kunde fordrives med Guds dybeste Fornedrelse og Ydmyghed, hvorledes kan Gjerrighed saa tage Overhaand i et Menneske,

at den ikke formedelst Christi hellige Armod og Fattigdom skulde kunne spæges? hvorledes kan ens Vrede være saa ivrig, at den jo med Christi store Sagtmodighed skulde kunne stilles og formildes? hvorledes kan Hevngjerrighed være saa bitter i en, at den jo ved Guds Søns høie Taalmodighed skulde kunne blive stillet og hemmet? hvorledes kan et Menneske være saa forkjølnet i Kjærlighed og saa elskeløs, at han ved Christi store Kjærlighed og Velgjerninger ikke skulde kunne dertil igjen optændes og opvækkes? hvor kan der dog være saa haardt et Hjerte til, at Christus med sin Graad og Taarer det ikke skulde kunne blødgjøre? Hvo vilde ogsaa ikke gjerne blive Gud Fader og hans kjære Søn Jesu Christo og den Hellig-Aand lig, og bære den Hellige Trefoldigheds Billede, som fornemmelig bestaar i Kjærlighed og Forladelse; thi det er Guds høieste Egenskab at forbarme sig, at skaane, at spare, at være naadig og at forlade, hvo skulde ikke beflitte sig paa den Dyd, ved hvilken man bliver Gud, som er det høieste Gode, lig? Omsider saa er det og Dydens høieste Grad, at man overvinder sig selv, forlader, tilgiver, forgjætter, og Vreden til Naade forandrer og omvender; derfor siger Salomon (Ordsp. 16, 32): en Langmodig og Taalmodig er bedre end en Stærk, og den, som er Herre over sit Sind, end den som indtager en Stad. Høiere kan Dyd og Fromhed ikke opstige, den har ingen høiere Grad. Thi da hviler den i Gud, da endes den i Gud, og er i Gud fuldkommen.

Bøn.

Ak Herre Jesu Christe! du fromme, kjærlige, venlige og sagtmodige Hjerte; du har jo befalet og sagt: elsker Eders Fiender, velsigner dem, som Eder bande, gjører dem godt, som Eder hade, og beder for dem, som Eder overfalde og forfølge; paa det I maa være Eders Faders Børn i Himmelen, som lader sin Sol opgaa over Onde og Gode og lader regne over Retfærdige og Uretfærdige. O, himmelske Fader, giv mig et saadant Hjerte, at jeg kan findes at være dit Barn, giv mig din kjære Søns, min Herres Jesu Christi Hjerte og Sind, at jeg og med ham af en forbarmende Kjærlighed kan sige: Fader, forlad dem; da han og bad for dem, og udgydede sit Blod for dem, som udgydede hans Blod. Ak min Gud, udslet i mig al Hastighed og Vrede, Hevngjerrighed og Utaalmodighed, at jeg ikke alene gjerne og af Hjertet tilgiver alle mine Fiender, og ei bander eller ønsker dem ondt, men endog velsigner dem, at jeg ei hader dem, men elsker dem som din Skabning og Hænders Gjerning, for hvilke ogsaa Christus, min Herre er død og har udøst sit Blod, og ligesom du lader din Sol opgaa over dem; saa giv mig og, at min Kjærligheds og Barmhjertigheds Sol maa opgaa over dem, og min Godheds Regn maa falde paa dem. Ak kjære Fader! giv dem en sand Bodfærdighed og Omvendelse, at din Vrede og retfærdige Dom skal ei overile dem, saa de maatte dø i deres Had og Nid, Hastighed og Vrede. Bøi deres Hjerter til Sagtmodighed og Ydmyghed; giv dem et nyt Hjerte, Sind og Mod, formilde deres Hjerters Haardhed, du er jo alle levende Aanders Gud, og har alle Menneskers Hjerter i din Magt; du kom jo om Natten i Drømme til Laban, som var Jakobs affagte Fiende, og sagde til ham: vogt dig, at du ei taler med Jakob andet, end det, som godt er; du formildede jo den vredagtige Esau, saa han maatte omfavne sin Broder Jakob venligen og med Graad; du stillede jo formedelst Abigail Davids Vrede, at han ei dræbte den daarlige Nabal; ak min Gud! du tæmmede og spægede jo Løverne, at de ei kunde sønderrive Daniel; og du har jo sagt: Ulve skal bo hos Lam, en liden Dreng skal drive Løver og dit Fæ tilsammen, og et afvant Barn skal stikke sin Haand

i en Basiliskes Hule; man skal ikke skade eller fordærve Noget paa mit hellige Bjerg! thi Landet er fuldt af Herrens Kundskab, som det kunde være skjult med Havets Vand. Paa disse dine Forjættelser beder jeg til dig, omvend mine Fiender, at de maa aflægge al Vrede, at de ei skal omkomme deri. Ak min Gud og Herre! lær dem at betænke, hvor forskrækkeligt det er, at de formedelst den timelige Vrede, som de bær, maa omsider bære din evige Vrede, giv dem at betænke, at de formedelst Vrede gjør al deres Bøn til Synd, og at de ved deres Uforligelighed forvolde, at alle deres Offere og Gudstjeneste blive forskudte og forsmaaede, ligesom Kains; lær dem at betænke, at den ubarmhjertige Tjener blev kastet i det evige Pinetaarn, ja at de, som vredes forgjæves, ere Manddrabere, som ikke have det evige Liv blivende i sig. Ak min Gud og Herre! hvad er jeg tjent med deres timelige og evige Skade? deres Vrede skader dem mere end mig, og er deres egen Fordærvelse og Fordømmelse, hvorfor du i Naade vilde bevare dem. Min Gud! dit Ord siger jo: naar Herren har Lyst til en Mands Veie, saa gjør han og hans Fiender tilfreds med ham. Ak! tilgiv mig min Synd; ophold mig i din guddommelige Frygt: thi du har alene Behag til dem, som dig frygte og saaledes blive og mine Fiender forsonede med mig, hjælp, at jeg med Kjærlighed og Velgjerninger overvinder dem, saaledes ligesom samler gloende Kul paa deres Hoveder, paa det de kunde lære at kjende sig selv, omvende sig, og ikke geraade i den evige Ild; hvorfra du dem, o, barmhjertige Gud, vilde bevare ved Jesum Christum. Amen.

Det otteogtyvende Capitel.

Hvorledes og hvorfor Skaberen skal elskes fremfor alle Kreaturer, og hvorledes vor Næste skal elskes i Gud.

§ 1. Kjærlighed er den ædleste Sindsbevægelse, som Gud har nedlagt i Menneskene; derfor er det billigt at elske ham som det høieste Gode, og for hans Skyld alle Mennesker. § 2. Det er dog bedst at elske Gud; thi alle andre Kreaturer ere altfor ringe til vor Kjærlighed, og kan ei hjælpe os. § 3. Det er den rette Kjærligheds Egenskab, at den agter det alene høit, som den elsker, og forglemmer det Andet.

1 Joh. 2, 15. Dersom Nogen elsker Verden, er ikke Faderens Kjærlighed i ham!

§ 1. Menneskens Hjerte er skabt saaledes af Gud, at det kan ikke leve foruden Kjærlighed, det maa endelig have noget at elske, enten skal det elske Gud, eller Verden, eller sig selv. Efterdi et Menneske nu skal elske noget, da er det jo tilbørligt, at det elsker det Allerbedste, hvilket er Gud selv, og at det igjen giver Gud denne Kjærligheds Affekt og Egenskab, som han selv i vort Hjerte efter Naturen har plantet, og den han siden ydermere i alle Troende ved Naaden, til at elske det Bedste, har fornyet og ved den Hellig-Aand har optændt og lovet, at han den jo mere og mere vil optænde, naar vi derom bede. Gud elsker dig først og optænder din Kjærlighed med sin Kjærlighed, men elsker du ham igjen, saa bliver du desmere elsket af ham. Hvo mig elsker, ham skal min Fader elske, siger Christus (Joh. 14, 21). Er nu denne Guds Kjærlighed i et Menneske, saa kan man ikke have et ondt Hjertelag mod noget Menneske. Thi Guds Kjærlighed vil ikke noget Menneske ilde, men vil, at alle Mennesker skulde blive salige og komme til Sandheds Kundskab og Erkjendelse. Hvo, som nu af Guds Kjærlighedsart og Kraft vil intet Menneske ondt, han vil og intet Menneske bedrage eller fortørne enten med Ord eller Gjerninger. Saadant udretter Guds Kjærlighed i os.

§ 2. Mange Mennesker, ja de fleste, ere saa af Verdens Kjærlighed indtagne, at Guds Kjærlighed ingenlunde kan være i deres Hjerter, hvil-

ket de selv bevise med deres Uoprigtighed og Falskhed imod deres Næste, og med Andres Forurettelse og Bedragelse. Verden, og hvad som i Verden er, maa ikke saa elskes af Nogen, at Guds Kjærlighed derved skades eller forhindres. Thi hvad er dog den ringe og forfængelige Verden at regne imod den høieste og majestætiske Gud? ligesom Gud paa en uendelig Vis og Maade overgaar alle sine Kreaturer, saa bør og den hellige Kjærlighed, hvormed han elskes, paa en overvættes Maade være ypperligere, ædlere og kosteligere end al den Kjærlighed, hvormed Kreaturene elskes. Derfor ere alle Kreaturer altfor ringe dertil, at Guds Kjærlighed for deres Kjærligheds Skyld skulde lide nogen Afbræk. I 1 Cor. 9, 7 siger Paulus: Hvo planter en Vingaard, og æder ikke af dens Frugt? som han vilde sige: hvem tilhører Træernes Frugt, uden ham, som dem har plantet? Ligesom, hvem burde og skulde mere nyde din Kjærlighed, end den, som har plantet Kjærligheden i dit Hjerte, og ved hvis Kjærlighed du lever? ved Guds Kjærlighed i Christo leve vi Alle, og til den Kjærlighed skulle vi holde os og tage vor Tilflugt i vort ganske Levnet, hvordan det og gaar os; i stor Storm paa Havet udkaster Skibsfolkene deres Anker, hvormed Skibet fastholdes. Naar denne Verdens urolige Hav driver vort Hjertes Skib ved de mangfoldige Lastens Bølger, som ere Hovmodighed, Vrede, Utaalmodighed, Gjerhed, kjødelig Vellyst og andre deslige, da skulle vi ogsaa udkaste vort Anker, og holde os faste i Troen ved Guds og Christi Kjærlighed, som ved et trygt Anker og ikke lade os derfra afdrive. Det samme skal vi og gjøre i al anden aandelig Nød, naar Synd, Død, Djævel og Helvede, Trængsel og Elendighed, som Havs Bølger os bestride og anfægte, og skal derimod holde os ved Guds og Christi Kjærlighed og lade aldeles Intet os derfra stille. Der Loth gik ud fra Ilden i Sodoma, blev han vist et Bjerg, som skulde være hans Tilflugtsted, hvor han skulde frelse sin Sjæl, saadant et Bjerg er og Guds Kjærlighed for enhver Christen, han maa fly denne Verdens Sodoma og holde sig til Guds Kjærlighed, om han ikke i de verdslige Lyster, som ere skadeligere end Ilden i Sodoma, vil fordærves. Guds Kjærlighed og Frygt er det, der holder Menneskene fra Synden, som Joseph for Potiphars Hustru (1 Mos. 49, 9). At et Menneske saa saare elsker denne Verden, kommer deraf, at han ikke har faaet ret Smag paa Guds Kjærlighed, og ikke finder dens Kraft og Sødhed; at en hader sin Næste, misunder ham, avindes ved ham, og besviger og forurætter ham, kommer Alt deraf, at han har ikke Guds Kjærlighed i sig. Hvoraf kommer ogsaa den meget ulykkelige Sorg og Grædmmelse, som man tager sig til for Verden? er den ikke deraf, at man ikke hjertelig elsker Gud? Thi Guds Kjærlighed er saa sød og liflig, at den gjør et Menneske i al Bedrøvelse, ja endogsaa midt i Døden, trøstig og frimodig.

§ 3. Det er Kjærligheds Art, at den agter det alene for at være Stort, som den elsker, og derimod forgjætter eller ringeagter alt Andet, paa det den kun maa erlange og bekomme det, som den elsker. Efterdi man da siger, at man elsker Gud; hvi forgjætter eller foragter man da ikke alt det i Verden er, Ære, Vellyst og Rigdom, paa det man maa nyde og have Gud alene, og sige med Sandhed, at man ham elsker? det have Guds Helgene gjort tilforn, de have saa saare tragtet efter Guds Kjærlighed og dens Sødhed, at de derover have forglemt Verden og sig selv. Og derfor ere de og i Verden agtede for Daarer, alligevel at de vare i Sandhed de Allervisefte. Thi hvo er den Visefte? den som over Alting elsker og søger det evige Gode. Hvorfor de, som holdt saadanne hellige Folk for Daarer, vare selv de

største Gjække og Daarer. En ret Gudselsker søger og elsker saa Gud, som der var ellers Intet værdt at elskes; derfor saa finder han i Gud alt det, han i Verden elske kan. Thi Gud er Alting, han er den rette Ære og Glæde, Fred og Lyst, Rigdom og Herlighed. Alt Sligt findes langt bedre og herligere i Gud end i Verden. Elsker du Noget, som deiligt er, hvorfor elsker du ikke Gud, som er en Oprindelse til al Deilighed? elsker du Noget godt, hvorfor elsker du da ikke Gud, som er det evige og høieste Gode, og uden hvilken Intet er godt. Alle Kreaturer ere gode, saavidt de have faaet ligesom nogle Gnister eller Draaber af Guds Godhed, men de ere dog i alt Sligt ufuldkomne. Men Gud er selv al Godheds Væsen og Fuldkommenhed, og en Oprindelse, Kilde og den høieste Fuldkommenhed til og af alt godt; han er væsentlig god, og al Godheds Oprindelse i alle Ting. Hvi elsker du ham da ikke meget mere? jo mindre af Jorden eller jordiske Tyngsler en Ting har, jo lettere er den, og jo snarere opløftes den i det Høie, men jo mere den har i sig af slig jordisk Tyngde, jo besværligere opløftes og oprettes den, ligemaade jo mere et Menneskes Hjerte er besværet med jordiske Ting, jo mindre kan det opløfte sig og frydes i Guds Kjærlighed. Men jo mindre Verdenskjærlighed der er hos en, jo lettere opløftes hans Hjerte til Gud og de aandelige Ting, og desmere af Guds Kjærlighed er der i ham. Og paa Guds Kjærlighed følger vor Næstes Kjærlighed, thi Guds og vor Næstes Kjærlighed kan ikke adskilles. Hvo som elsker Gud elsker og sin Næste, og hvo som gjør Gud imod, gjør og sin Næste imod.

Bøn.

O, du al Godheds og Kjærligheds grundløse Kilde; der er jo utallige Overbevisninger, som drive mig til at elske dig; enten jeg ser ind i mig eller udenfor mig eller omkring mig, saa finder jeg Tegn paa din Kjærlighed, som udkræver af mig igjen en lydig Gjenkjærlighed. Men det er min Plage, og det krænker mig, at jeg ikke kan elske dig saa, som jeg vilde elske dig. O, du evige Kjærlighed, som opfylder Alting, opfyld ogsaa mit forkjølede Hjerte med dig selv. O, du sande Lys, fra hvilket al Oplysning kommer, oplys mit formørkede Hjerte, at det ret maa kjende dig og Verden, og da elske det alene, som er værd at elske; thi du har af Kjærlighed til mig ikke skaanet din egen enbaarne Søn, men givet ham hen for mig, og du vil, at den, som elsker Gud, skal og elske sin Næste og Broder. Fuldbringe det i mig, min Gud, som du har givet mig at ville; paa det jeg maa elske dig, og i dig min Broder, med en ren Hjertens Kjærlighed, ved Jesum Christum, din Søn, vor Herre. Amen.

Det niogtyvende Capitel.

Om Forligelse med vor Næste, uden hvilken Gud igjenkalder sin Naade.

§ 1. Den, som synder mod sin Næste, synder og mod Gud. § 2. Den som elsker Gud ret, elsker og sin Næste, eller hans Kjærlighed er falsk. § 3. Hvad det er, som gjør Guds og Næstens Kjærlighed saa ustillelig. § 4. Det er lettere at elske, end at hade. § 5. Hvorledes Forsoningen med vor Næste skal ske. § 6. Vi kan ei blive forsonede med Gud, uden saa er vi og forsonede med vor Næste.

4 Mos. 5, 6. Naar Mand eller Kvinde gjør Noget af alle de Synder, som et Menneske begribe kan, at forgribe sig saare mod Herren, da er den samme Sjæl bleven skyldig.

§ 1. Disse ere mærkværdige Ord, og sammenbinde Gud og Menneskene, Guds Kjærlighed og Menneskenes Kjærlighed, Guds Forurettelse og Menneskenes Forurettelse. Thi Moses siger udtrykkelig: Hvo, som gjør Noget af

alle de Synder som et Menneske gjøre kan, han forgriber sig saare mod Herren. Deraf følger nu uimodsigelig, at, hvo som vil forlige sig med Gud, eller gjøre Gud Ret og Skjel, maa og forlige sig med sin Næste, eller gjøre sin Næste Ret og Skjel, thi naar man forurettер et Menneske, da forurettер og fortørner man ogsaa Gud tillige. Derfor kan den, som har baade forurettet og fortørnet Gud og sin Næste, ikke forlige sig med Gud, uden han tillige forliger sig med sin Næste, og gjør ham den Ret og Skjel; som han ham tilforn har berøvet, som og Christus (Matth. 5, 23) klarligen lærer, naar han siger: Dersom du vil ofre din Gave paa Alteret, og kommer der ihu, at din Broder har Noget imod dig, saa lad din Gave der for Alteret, og gak hen, forlig dig først med din Broder, og kom siden og ofre din Gave.

§ 2. Her gjøres Behov, at vi atter tale Noget om Gud og vor Næstes Kjærlighed, hvorledes de hænger tilsammen i hinanden, og kan ikke adskilles. 1 Joh. 4, 20 staar der: Dersom nogen siger: jeg elsker Gud og hader sin Broder, han er en Løgner; thi hvo som ikke elsker sin Broder, som han har seet, hvorledes kan han da elske Gud, som han ikke har seet; og dette Bud have vi af ham, at den, som elsker Gud, skal og elske sin Broder. Derfor saa kan Guds Kjærlighed ikke være foruden vor Næstes Kjærlighed. Er Guds Kjærlighed hos et Menneske ret, ren og uden Falskhed, saa er og Næstens Kjærlighed ren og uforfalsket. Og tvertimod, er Guds Kjærlighed ikke ren hos et Menneske, saa har og det samme Menneske ikkun en falsk Kjærlighed til sin Næste. Derfor er Kjærligheden til vor Næste den rette Prøvesten, hvorpaa Kjærligheden til vor Gud kan prøves, om den hos et Menneske er ren eller ikke. Og deraf kan man og ret dømme om vor Næstes Kjærlighed og den broderlige Forligelse.

§ 3. Tvende Maal ere der satte et Menneske for, efter hvilke han stedse skal sigte og tragte, og alt sit Levnetsløb rette. Det ene er Guds, det andet er vor Næstes Kjærlighed, paa Begge skal han beflitte sig, at han altid kan komme nærmere dertil, og i Guds og vor Næstes Kjærlighed jo mere og mere voxe og tiltage, til den Ende ere alle Mennesker skabte, forløste og helliggjorte. Ja og Jesus Christus vor Herre selv er det Maal, hvortil vi alle skulle løbe, men jo nærmere vi ere Kjærligheden, jo nærmere ere vi Christo og hans Levnet. Derfor er Gud bleven Menneske, at han vilde stille os for Øine et levende og skinbarligt Billede paa sin Kjærlighed, og vise, at han i sit uransalige, ubegribelige, uendelige og guddommelige Væsen er Kjærligheden selv, paa det Menneskene maatte faa blive dette Guds væsentlige Billede, som er Christus, i Kjærligheden ligeskikkede*). Ligesom Gud og Menneske er i Christo sammenfattet ved et uopløseligt Baand, ligesaa fatter Guds Kjærlighed vor Næstes Kjærlighed i sig; og ligesom den guddommelige og menneskelige Natur i Christo ikke kan adskilles, saa kan og ei heller Guds og Menneskens Kjærlighed adskilles. Ligesom man ikke kan gjøre Christi Manddom imod, at man jo og gjør hans Guddom imod, saa kan man ei heller forurette noget Menneske, at man jo tillige forurettер og fortørner Gud. Derfor kan intet Menneske stille sig med sin Kjærlighed fra sin Næste, han maa jo og tillige stille sig fra Gud. Ingen kan være uens med sin Næste, han jo tillige maa være uens med Gud: ingen kan gjøre sin Næste Uskjel og Uret, han jo tillige forurettер Gud. Det samme kan man indbilde sig ved en Lignelse ta-

*) Her handles ikke om Retfærdiggjørelse, ei heller om nogen guddommelig væsentlig Retfærdighed, som skulde bo i os, men om Guds Billedes daglige Fornyelse i os.

get af en Cirkel. Naar man gjør en Cirkel, og midt i den gjør en Prik og drager saa Cirkelen fuld af lige lange Linier, saa komme alle Linierne tilsammen i den midterste Prik, og rører ved hverandre, og den ene lille Prik fatter dem alle tilsammen, og ingen Linie kan være skilt fra den anden, uden den tillige er skilt fra den midterste Prik, i hvilken alle Linierne møde hinanden og røre hinanden, ligesaa er Gud vort Middelpunkt, og stiller Nogen sin Kjærligheds Linie fra sin Næste, saa stiller han den og fra Gud med det samme, og ligesom alle Cirkelens Linier røre hinanden i Middelpunktet, saa rører og det ene Menneskes Lidelse og Bedrøvelse det andet, at den ene maa have Medynk og Medlidelse med den Anden, saafremt han ellers er i Gud, som det eneste Middelpunkt med indbegrebet og sammenfattet. Derpaa have vi og et smukt og aandeligt Billede i Jobs Historie, der Job hørte, at hans Kvæg og Eiendom var borttagen, sagde han: Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være velsignet, og blev ikke saameget derover bedrøvet (Job. 1, 21). Men der han hørte, at hans Børn og vare omkomne, da sønderrev han sine Klæder (V. 20) og stillede sig meget klarligere. Børnene betyde ethvert Menneskes Næste; hører man, at det gaar sin Næste ilde, da skal det langt mere gaa os til Hjertet, end om man mister sit eget Gods. Det er Kjærlighedens Art, at den ene ikke bekymrer sig saameget over sin egen Ulykke, som over sin Næstes Skade. O! hvillet saligt Levnet var der paa Jorden, dersom vi alle vandrede saa i Kjærlighed, da skulde ingen bedrage, fordele, forurette og fortørne den Anden eller gjøre ham noget imod. Gud skabte i Skabelsen ikke mere end et Menneske, som var Adam, og af ham byggede han siden Eva, af hvilken alle Mennesker ere komne; thi Eva er alle Levendes Moder. Og det gjorde han derfor, at efterdi alle Mennesker ere af en Rod fremvoxne og oprundne, da skulle de saameget desheller elske hverandre indbyrdes. Han skabte ikke mange Mennesker, som han skabte mange Dyr, mange Urter, mange Træer; men ikkun et Menneske, paa det at Alle, som Grene paa et Træ, skulle desmere elske hverandre. Denne Kjærlighed er liflig og yndelig at øve og bruge, den besværede hverken Menneskenes Legeme eller Sjæl, men gjør og foraarsager et smukt, roligt og stille Levnet, og er for Naturen ikke tungt, men mageligt.

§ 4. Havde Gud befalet dig at hade din Næste, da havde han budet og befalet dig en besværligere Sag, end da han befalede, at du skulde elske din Næste. Thi Avind, Had og Fiendskab er for Hjertet og Sjælen en stor Byrde og Pine, det nager og tærer baade Sjæl og Legeme. Men Kjærlighed styrker, glæder og opholder baade Sjæl og Legeme, og ingen af dem forstyrrer eller fordærver, saasom Avind og Had gjør. De, som elske Gud, dem er det og en Lyst at elske deres Næste, men de, som ikke elske Gud, dem er det og fortrædeligt at elske deres Næste. Kommer det dig, for din fordærvede Naturs Skyld, tungt for at elske din Næste, saa tænk, at det vil blive meget tungere for dig at brænde i Helvede. Det er et usselt eller usaligt Menneske, der heller evindelig vil brænde i Helvede end her at elske sin Næste, og at lade af at hade ham. Ja, et Menneske føler og finder det ogsaa i sin egen Sjæl, at som Troen giver og forskaffer Fred med Gud, som Paulus siger (Rom. 5, 1), saa giver og forskaffer Kjærlighed og Forligelse Fred med Menneskene, og tillige en stor Lindring og Rolighed i Hjertet. I dens Sted at Had og Avind, Fiendskab og Uforligelighed tilfører Sjælen Smerte og Pine. Korteligen, enhver Dyd belønner den, som den har, og enhver Last og Lyde plager den, som den har. Enhver Dyd ærer den, som den har, og enhver Last og Lyde beskjemmer den, som den har.

§ 5. Saa viser og Skriften, paa hvad Maade Forligelsen skal ske. Først skal den Skyldige bekjende sin Synd imod sin Næste for Gud. Han skal og dernæst imod sin Næste, som han har fortørnet eller forurettet, bevise sig af Hjertet from og venlig, og lade se i Gjerning og Sandhed at det fortryder ham, at han har gjort sin Næste Uret. Og dersom det kan hjælpe til Fred, Enighed og Forsonlighed, da skal han og tillige bede sin Næste om Forladelse, og at han vil det tilgive. Ydermere skal han ogsaa, om han kan og om det staar i hans Evne erstatte og oprette sin Næste den Skade, som han har gjort ham. Derfor siger Herren (4 Mos. 5, 6. 7): at en saadan skal bekjende sin Synd, som han har gjort imod sin Næste, og give den, som han har syndet imod, sin Gjæld i sin Hovedsum. Og er der Ingen, som det bør oppebære, da skal han give Herren det. Hvo som af Hjertens Grund angrer og fortryder sin Synd, og har en Vederstyggelighed dertil, han har ingen Ro, førend han har oprettet og erstattet sin Næste, hvad Skade han ham med Uret gjort har, om han ellers har Magt og Evne til at gjøre det. Gjør man det ikke, og vil beholde det, man har røvet og stjaalet, eller i andre Maader ikke vil gjøre sin Næste Ret og Skjel, da angrer man endnu ikke ret sin Synd, og er endnu ikke ret omvendt. Derfor siger Augustinus: Synden forlades ikke, med mindre det stjaalne og uretfærdige Guds igjengives; og han lægger dette til: naar man kan igjengive En det, man ham med Uret har frarøvet og frataget, og man det ikke gjør, saa er Omvendelsen ingen Alvor, men ikkun Skrømt. Den rette, sande Omvendelse, som omvender et Menneske til Gud, sætter alt Timeligt tilside, og agter det som Skarn imod Guds uendelige Naade i Christo; og derfor lader gjerne hver Mand faa sit igjen. Hvorpaa vi have et klart og herligt Exempel (Luk. 19, 8) i Zachæus, som ikke alene lod hver faa sit igjen, og det saa rigeligt, at han gav end ogsaa firefold igjen; men end ogsaa desforuden gav Halvdelen af sit Gods til de Fattige. Saadanne Mennesker, som saa alvorlig omvende sig, finder man nu sjelden. Den sande Omvendelse til Gud renser Hjertet og Samvittigheden ved Troen og driver En til at gjengive og skaffe fra sig det uretfærdige Gods, at Hjertet saa maa være rent baade for Gud og Menneskene. Lader end En af at stjæle, og dog ikke tillige vil lægge fra sig og tilbagegive det, han har stjaalet eller røvet sig til, saa hjælper det ham intet, at han har ladet af at stjæle eller røve, han er ikke desmindre for Gud, ja end ogsaa i sit eget Hjerte og Samvittighed en Tyv. Skal derfor din Omvendelse være ret, som den bør, og din Samvittighed ren; saa maa du erstatte og give tilbage igjen det, Andre tilhører, saafremt det ellers muligt er. Men er det dig ikke muligt at gjøre det, da bed Gud, at han vil erstatte og oprette det, saa gjør han det i dit Sted.

§ 6. Men Aarsagen, hvorfor Oprettelsen og Vederlæggelsen maa ske i en alvorlig Poenitentse, er denne, at man her har at gjøre med tvende Personer, med Gud og med sin Næste. Skal derfor Poenitentsen være ret som den bør, da faar man at give Gud det, Gud tilhører, og vor Næste det, vor Næste tilhører, og affone Synden hos dem begge. Thi Gud annammer ikke din Poenitentse, om du ikke ogsaa tillige af Hjertet forliger dig med din Næste. Det kan ikke hjælpe, at du vil sige til Gud: Herre Gud, den og den har jeg gjort Uret, den har jeg bedraget, taget af ham ubillig Ager og Rente; jeg har ikke saa gjort og handlet mod ham, som jeg vilde, at han skulde gjøre og handle mod mig, og har deri gjort Uret og det, jeg ikke burde, forlad og tilgiv mig det for din kjære Søns Skyld. Men saa siger Gud: Giv ham igjen, hvad du har

bedraget ham for, og kom saa til mig, saa vil jeg tilgive og forlade dig. Hvilket er ikke saa at forstaa som et Menneske dermed kunde fortjene hos Gud og vor Herre slig Forladelse; thi man er desforuden sin Næste alt dette forud skyldig og end meget mere, hvorledes skulde man da fortjene Noget dermed? men det er saa ment, at Gud har saa besluttet, at ligesom du handler med din Næste, saa vil han handle med dig, og maale dig igjen med den samme Maade (Luk. 6, 38). Hid henhøre disse Sprog (Matth. 5, 23): Forlig dig først med din Broder, og kom saa og ofre din Gave. Esaias 1, 16. 17. 18: Toer Eder, renser Eder, borttager Eders onde Idræt fra mine Øine, lader af at gjøre ilde, lærer at gjøre godt, søger Ret, hjælper en Fortrykt til rette, skaffer en Faderløs Ret, udfører Enkers Sager; kommer dog saa og lader os gaa irette med hverandre, siger Herren, dersom Eders Synder vare end som Purpuret, da skal de blive hvide som Sneen, og om de end vare røde som Skarlagenets Farve, da skal de dog blive som den hvide Uld. (Esaias 58, 6. 7. 8: Er denne ikke den Faste, som jeg har udvalgt, at oplade Ugudelighedsens Baand, at løse Aagets Knipper, og lade de Fortrykte fri, og at I skal sønderslide alt Aag. Bør dig ikke at dele dit Brød med den Hungrige, og skal du ikke lade de Elendige komme i dit Hus? naar du ser en Nøgen, ja Ynkværdig, skal du klæde ham og ikke skjule dig for dit Kjød. Da skal dit Lys frembryde som Morgenrøden og din Lægedom skal snart grønnes, og din Retfærdighed skal fremgaa for dit Ansigt. Herrens Herlighed skal slutte til efter dig. Der staar det udtrykkelig at Gud ingen Bod, Poenitentse, eller Bøn vil anse, uden man tillige alvorlig forliger sig med sin Næste og beviser ham sin Kjærlighed.

Bøn.

Naadige Gud og Fader! jeg beklager for dig min Uartighed, hvor lad og trodsig jeg er, til at tilgive dem, som har gjort mig Uret. Du havde deraf Aarsag til at forkaste mig fra dit Ansigt, og ei heller at tilgive mig. Men du er en Gud, og ikke et Menneske, hos dig er megen Forladelse, fordi dine Veie er ikke vore Veie. Derfor tilgiv og udryd i mig, min Gud, saadan Uforsonlighed. Lær mig at betænke, hvorledes jeg dig saa ofte, daglig og hvert Øieblik fortørner, og haaber dog Forladelse af dig, at jeg saaledes maa efter dit Exempel tilgive min Broder, som har syndet imod mig, ikke alene syv Gange, men halvfjerdsindstyve Gange syv Gange. Giv mig ret at betænke den Straf, som du truer de uforsonlige med, hvilke du heller ikke vil tilgive, men kaste dem i det slemmeste Fængsel, indtil de betale den sidste Skjærv. Lad og min Herres Jesu Christi Exempel, der bad for sine Fiender og dem, der korsfæstede ham, bevæge mig til en sandfærdig og hjertelig Forsonlighed, at jeg af Hjertet maatte tilgive min Broder hans Brøst og Feil. Endelig lad mig blive vis paa og delagtig i mine Synders Forladelse, leve i din Naade, og dø salig i den samme, ved Jesum Christum vor Herre. Amen.

Det tredivte Capitel.

Om Kjærligheds Frugter.

§ 1. Christus er det rette Livets Træ, hvoraf Alle bør og kan drage Saft og Kraft nok til Liv og Gudfrygtighed. § 2. Kjærlighedens mangfoldige Frugter, af hvilke den første er Langmodighed. § 3. Venlighed. § 4. Forladelse. § 5. Oprigtighed. § 6. Ydmyghed. § 7. Belevenhed § 8. Tjenstagtighed. § 9. Fordragelighed. § 10. Fredsommelighed § 11. Medlidenhed. § 12. Glæde. § 13. Taalmodighed. § 14. Bestandighed. § 15. Storhed.

1 Cor. 13, 4 ꝛc. Kjærligheden er langmodig, er from, Kjærligheden er ikke nidsk, Kjærligheden bruger ikke Fortrædelighed, opblæses ikke, den har sig ikke uskikkelig, søger ikke

sit eget, forbitres ikke, tænker ikke ondt, den glæder sig ikke over Uretfærdighed, men glæder sig ved Sandhed; den forbrager Alting, tror Alting, haaber Alting, lider Alting. Kjærligheden affalder aldrig, og saa fremdeles.

§ 1. Livets Træ stod midt i Paradiset og bar saadan Frugt, at hvo, som aad deraf, skulde leve evindelig, saa Moses derfor (1 Mos. 3, 22) siger om vor første Fader, som havde misbrugt den Naade: Paa det at Mennesket skal ikke udrække sin Haand og tage ogsaa af Livets Træ og æde og leve evindelig, da forviste Gud Herren ham ud af Edens Have, til at dyrke Joroen. Ligesom nu Livets Træ var saaledes midt i Paradis, saa har og Gud sat Christum Jesum midt i den christne Kirkes Paradis og Urtegaard, paa det at alle Troende skulle faa Liv og Kraft af ham, men at de har faaet Liv og Kraft af ham, det skal de udvise i deres Tro og Kjærlighed; thi den ganske Christendom bestaar i Tro og Kjærlighed. For Troens Skyld paa Christum befalder en Christens ganske Levnet Gud vel; men skal vor Næste være tjent, da maa det ske tillige i Kjærlighed; thi alle Dyder, end ogsaa Troen selv, ere døde uden Kjærlighed og gjælde Intet. Thi omendskjønt Troen alene gjør retfærdig, efterdi den alene fatter og annammer Guds Søns Fortjeneste, og til Retfærdiggjørelsen at bekomme ikke anser nogen foregaaende, nærværende eller efterfølgende Gjerninger, men Christum alene; ikke desmindre, dersom Kjærligheden ikke følger med, da er Troen visselig ikke rigtig, men ikkun Hykleri, om den endskjønt gjorde Mirakler og underlige Gjerninger. Thi ligesom et Legeme foruden Sjæl er død, saa er ogsaa det indvortes aandelige Menneske, hvis Lemmer alle Dyder ere, foruden Kjærligheden død. Derfor sætter Paulus Kjærligheden til Troens Prøve og udkræver saadan en Tro, som ter sig kraftig ved Kjærlighed. I Retfærdiggjørelsen omgaaes Troen med aldeles ingen Gjerning, som sees (Rom. 4, 6). Men naar den handler med sin Næste, da maa den omgaaes med Gjerninger og tjene sin Næste med Kjærlighed, som er en Troens Prøve; derfor kaldes det en Tro, som virker eller arbeider ved Kjærlighed. (Gal. 5, 6). Hvad nu dette skjønne Træ bær for ædle Frugter, viser Paulus (1 Cor. 13, 4) og opregner sjorten Frugter deraf.

§ 2. Først er Kjærligheden, siger han, langmodig, Langmodighed er Kjærlighedens første Frugt, den kunde vi ingensteds bedre lære end i Christo Jesu vor Herre. Men vi maa ikke alene søge denne Frugt i Christi, som det grønne Livets Træ, men ogsaa æde af dets Frugter, og forvandle dem i vort Levnet til Kraft og Liv, som man siger. Se til den Herre Christum, med hvor stor Langmodighed har han taalet Verdens Ondskab, og dermed lokket Syndere til Omvendelse; gjør du ligesaa, saa lever den sagtmodige Christus i dig, og du skal forenes med ham, som et Lem med sit Hoved.

§ 3. Dernæst er Kjærligheden from, se til din Frelsers Venlighed; hvor har man hørt saadanne naadefulde Læber? (Ps. 45, 3). Enhver forundrede sig paa de livsalige Ord, som gik af hans Mund, som der meldes (Luk. 4, 22). Gjør du og ligesaa, saa taler Christus ved din Mund, og du bliver forenet med ham; alene se til, at det Altsammen fremkommer af en hjertelig Kjærlighed, og at Mund og Hjerte stemme overens.

§ 4. For det Tredie er Kjærlighed ikke nidsk, det er, den er ikke hevngjerrig, men forlader og forglemmer, som Gud Herren selv gjør. Som David (Ps. 103, 8) siger: Han skal ikke trætte evindelig, ei heller beholde Vreden evindelig, han gjør ikke med os efter vore Synder, og ei betaler os efter vore Misgjerninger. Item Ezech. 18, 21. 22: Dersom den Ugudelige

omvender sig fra alle sine Synder, som han har gjort, og holder alle mine Skikke og gjør Ret og Retfærdighed, da skal han visselig leve og ikke dø, alle hans Overtrædelser, som han har gjort, skal ham ikke ihukommes. Desligeste siger Herren selv (Jer. 31, 3. 20. 34): Jeg har altid saare elsket dig, derfor har jeg draget dig med Miskundhed; derfor lyde mine Indvolde for din Skyld, jeg vil visselig forbarme mig over dig. Jeg vil forlade dig dine Ondskaber og aldrig mere komme dine Synder ihu. Iligemaade (Es. 43, 25): Jeg, jeg er den, som udsletter dine Overtrædelser for min Skyld, og vil ikke ihukomme dine Synder. Gjør du ligesaa, forlad og forglem, saa vil og Gud forglemme dine Synder, saa har du Christi Sind, og bliver med ham forenet.

§ 5. For det Fjerde bruger Kjærligheden ikke Fortrædelighed eller Skalkhed, det er, den sande Kjærlighed gjør sin Næste intet Skalkestykke, for at beskjæmme, bespotte eller og gjøre ham Skade. Saadan hemmelig List og Rænker bruger Kjærligheden ikke, men er af et redeligt og oprigtigt Gemyt. Se til den Herre Jesum, han havde et oprigtigt og fromt Hjerte baade mod Venner og Uvenner, og mente alle Mennesker vel af Hjertens Grund, han søgte hjertelig at forfremme Alles Salighed. Gjør du ligesaa, saa er Christi Godhed, Troskab, Oprigtighed og Trohjertighed i dig; ligesom Christus har ment os vel af Hjertet, saa skal vi og gjøre mod hverandre, ellers ere vi ikke forenede med Christo, som Lemmer med Hovedet.

§ 6. For det Femte, Kjærligheden opblæses ikke, det er, den er ikke æresyg, opsvulmet og opblæst, se til den Herre Jesum, der en Kvinde opløftede sin Røst blandt Folket, og sagde: Saligt er det Liv, som dig bar, og de Bryster, som dig gav Die. Da svarede han: Ja salige ere de, som høre Guds Ord, og bevare det (Luk. 11, 27. 28) og vendte saa den Pris og Ros, som ham dog tilhørte, med Ydmyghed fra sig selv og tilegnede dem den, som elske Gud. Gjør du ligesaa, saa lever den ydmyge Christus i dig, og du i ham; det er den rette Kjærlighed, som skyder Berømmelsen fra sig og tillægger Andre den.

§ 7. For det Sjette, Kjærligheden har sig ikke uskikkelig; som de krighaarde og ildesindede Hoveder, men lader Venlighed lyse sig ud af Ansigtet. Se paa den Herre Jesum, det livsalige Billede; han skal ikke være vredagtig, surseende eller fremfusende, staar der om ham (Es. 42, 4). Han har seet til hver Mand med ynksomme og forbarmende Øine. Gjør du og ligesaa, saa har du og dannet dig efter Christi Ansigt og Billede, er ham lig, og er med ham forenet.

§ 8. For det Syvende, Kjærligheden søger ikke sit eget, det er en Glæde for en trohjertet Elsker, at han for Intet og uden al Egennytte og Baade kan tjene Andre, og jo flere der har godt af ham, jo kjærere er det ham. Saa gjør Gud, han giver os Alting uforskyldt, og har ingen Nytte deraf. At du tjener Gud, deraf har Gud ingen Baade, men du selv. At Gud har befalet dig at være from og frygte ham, det har han gjort derfor, at du kunde nyde hans Kjærlighed og have Velsignelse derfor. Se til den kjære Herre Jesum Christum, han har ikke det Ringeste søgt af det, som ham selv tilhørte, eller hans Egennytte og Baade, men alene sin Faders Ære og Menneskenes Salighed. Han vilde ikke lade sig tjene, men tjene os (Matth. 20, 28). Ligesom et frugtbart Træ giver Enhver sin Frugt, uden nogen Persons Anseelse, og har ingen Nytte deraf, men giver den saa god, som det har faaet den af Gud; eiede det den bedre, saa gav det den og bedre ufortrøden. Ligesaa har Christus givet os sig selv til vor egen, ja Gud selv giver os Christus til vor egen, paa det at Alting i Christo skal være vores, end ogsaa Gud selv. Han

er det bedste, høieste Gode, og meddeler os sig selv. Gjør du ligesaa, saa bliver du et Retfærdighedens Træ til Guds Lov og Pris (Es. 61, 3). Saa grønnes og blomstrer Christus i dig, den levende Vinstok, og det stedse grønnende Palmetræ (Ps. 92, 13).

§ 9. For det Ottende, Kjærligheden forbitres ikke, det forstaaes om den Fortørnelse, i hvilken Vreden saa tager Overhaand i den høieste Grad, at den ogsaa igjennem Munden udbryder med Hevngjerrigheds Banden, Skjeldsord og Forbandelse imod sin Næste. At du kan væbne dig derimod, og ikke overiles af Vreden, da bed Gud, han vil regjere dit Hjerte, Mund og Tunge, og se til din Herre Jesus, der gik ingen Hevngjerrigheds eller Bespottelses Bitterhed af hans Mund, men idel Velsignelse og Livet (Es. 11, 3), og omendskjønt han (Luk. 10, 13) raabte Ve over de Steder, Corasin, Capernaum og Bethsaida, saavel som over Pharisæerne, saa var Sligt dog ingen ond Forbitrelse, eller vredagtig Overilelse og Hevngjerrighed, men en Embeds Nidkjærhed, en skarp og alvorlig Poenitentses Prædiken, med hvilken han og søgte deres og Andres Salighed og Forbedring. En Herrens Tjener, siger Skriften (Tim. 2, 24), bør det ikke at stride, men være venlig mod Alle, som kan fordrage Ondt; og atter (Ebr. 12, 15): Ser til, at ikke nogen Bitterhed skal opvoxe og gjøre Uro, og mange skulle ved den besmittes.

§ 10. For det Niende tænker Kjærligheden ikke ondt; eller har ikke ondt Forsæt mod Nogen. Se til den gode Gud og hans faderlige Hjerte, om hvilket han siger (Jer. 29, 11. 12. 13): Jeg, jeg ved, hvad Tanker jeg tænkte over Eder, nemlig Fredstanker, og ikke til Ulykke, at give Eder Belønning. I skal paakalde mig, og gaa og bede, og jeg vil høre Eder, og I skal søge mig og finde mig naar i søge i Eders ganske Hjerte. Hvo, som iligemaade har Freds- og Godgjørenhedstanker imod sin Næste, den har Guds Hjerte og Christi Sind og er med ham forenet som et Lem med sit Hoved.

§ 11. For det Tiende melder Apostelen: Kjærlighed glæder sig ikke over Uretfærdighed. Som han vilde sige: Kjærligheden har ikke godt deraf, at det gaar Andre uden Aarsag ilde, den ler ikke derved, at den Uskyldige og Fromme lider Vold og Uret, som Simei gjorde, der David flyede for sin Søn Absalon; men den heller har Medlidenhed med den, som lider uskyldig, og græder med den Grædende. Ja endogsaa derforuden ynkes over den, som af Skrøbelighed falder og forseer sig. Se til den Herre Christum, hvilken hjertelig Medlidenhed havde han med Peder, der han var falden, hvor medynksom og barmhjertig saa han ikke til ham, og med sit Naades Aasyn ham igjen oprettede, efter det Sprog (Ps. 146, 8): Herren opretter de Nedslagne? Hvor ynkedes Christus over Menneskene, der de vare som adspredte Faar og havde ingen Hyrde (Matth. 9, 36). Hvor ledte han efter de Fortabte og dem igjen til sig kaldte (Luk. 15). Hvor græd han over Jerusalems Fordærvelse (Luk. 19). Naar du ser Nogen falde, da lad det gjøre dig ondt, forbarm dig over ham, og hjelp ham at bære hans Byrde, saa opfylder du Christi Lov (Gal. 6, 2), som har baaret Alles Byrde, og saa er du ogsaa hans sande Lem, og hans Liv er i dig; thi Hovedets Liv maa gjøre alle Lemmer levende.

§ 12. For de Ellevte: Kjærlighed glæder sig ved Sandhed, og naar det gaar vel til. Se til din Frelser, hvor glædede han sig i Aanden, der de halvfjerdsindstyve Disciple kom igjen til ham, og hvor prisede han sin Himmelske Fader derfor (Luk. 10, 11). Se til de hellige Engle, om hvilke Herren siger, at de glædede sig over vor Omvendelse (Luk. 15, 10.) Gjør du ligesaa, saa har du et gudeligt og engleligt Gemyt.

§ 13. For det Tolvte: Kjærlighed fordrager Alting, det gjør Kjærligheden derfor, at Fredens Baand skal ikke sønderrives. Derfor bær den sin Næstes Brøst med Taalmodighed efter det som Paulus siger (1 Cor. 9, 22): Jeg er bleven for de Skrøbelige som en Skrøbelig, at jeg kunde vinde de Skrøbelige, jeg er bleven for alle Ting, at jeg kunde aldeles frelse Nogle. Item Kjærlighed tror Alting, det er, den forseer sig intet ondt til sin Næste. Item, den haaber Alting, det er, den ønsker, alt Godt maa vederfares sin Næste. Item, den lider Alting, nemlig at den dermed maa gavne sin Næste meget. Se til den Herre Jesum, han har for vore Synders Skyld lidt og taalt Alting, den høieste Forhaanelse, Smerte, Pine og i største Armod, at vi i ham og ved ham skulle have Ære og Glæde.

§ 14. For det Trettende: Kjærligheden aflader aldrig. Se til den gode Gud, og hans Miskundhed er fra Evighed og indtil Evighed over dem, som frygte ham (Ps. 103, 17). Han skal bie, at han kan benaade Eder, og ophøie sig, at forbarme sig over Eder (Es. 30, 18). Ingenting kan skille os fra Guds Kjærlighed (Rom. 8, 39). Hans Kjærlighed er stærk som Døden, og mange Vande kan ikke slukke den (Høis. 8, 6. 7). Han forbarmer sig med en evig Miskundhed (Es. 54, 8), og endog Herren (Jer. 15, 6) siger: Jeg er træt af at angre det Onde, saa er dog sligt at forstaa aleneste om dem, som frivillig og vitterlig forskyde Guds Barmhjertighed, foragte Guds Naade og forvende den til Fortrædelighed, ellers bliver hans Kjærlighed ikke træt, men den varer evindelig over alle dem, som ham frygte. Derfor staar der (Es. 54, 10): Bjergene skulle vel vige og Høiene bevæges, men min Miskundhed skal ikke bevæges, siger Herren, din Forbarmer. Ligesaa skal og din Kjærlighed ikke blive træt, vi skal gjøre Godt og ikke blive trætte; thi vi skal i sin Tid høste, om vi ei blive lade (Gal. 6, 9). Ja, den skal end ikke blive træt imod vore Fiender, men vi skulle af en stedsevarende, forbarmende Kjærlighed sige: Fader, forlad dem, saa lever og beder Christus i os.

§ 15. For det Fjortende: Kjærlighed er størst iblandt alle Dyder; thi Gud er Kjærligheden selv. Saa er den ogsaa Lovens Opfyldelse, og i den ere alle Bud befatlede, den er og evig, i det Sted Tro, Haab og Tungemaal saavelsom Prophetier skal aflade, naar Troens Ende, som er vor Salighed, er kommen. Saa ere og alle Dyder og Velgjerninger, som bevises vor Næste, uduelige og falske, naar de ere foruden Kjærlighed. Den skal og give os et evigt Vidnesbyrd, at vi ved Troen til Christum skal arve Salighed. Derfor skal en Christen efter ingen Gave eller Kunst saa høilig tragte som efter Kjærlighed. Det er meget bedre, siger Apostelen, at elske Christum end at vide Alting, og han ønsker sine Ephesier, at de maatte opfyldes til al Guds Fylde og med alle Kjærligheds Frugter (Eph. 3, 19).

Bøn.

Trofaste Gud og Fader! du har truet os ved din Søn, at du vil borttage hver den Gren paa ham, som ikke bærer god Frugt; saa beder jeg dig derfor, uden hvilken jeg dog intet formaar, forbarm dig over mig, og efterdi du har af idel Naade og Barmhjertighed antaget mig til at være et Lem og en Gren paa Christo, da rens mig efter din Forjættelse og Løfte, paa det jeg maa bære flere og flere Kjærligheds Frugter: virk og forarbeid det i mig, at jeg maa blive min Forløsers Billede lig i Langmodighed og en Christen anstaaende Venlighed. Vogt mig for Hevngjerrighed og Skalkagtighed imod min Næste, at der jo ingen Djævels Underfundighed maa være i mit Hjerte; bevar mig fra et hofærdigt Hjerte og stolte Øine, fra egen-

findige Gebærder og egennyttige Begjæringer; lær mig at vredes over Synden saaledes, at jeg ikke synder, altid i en ren Kjærlighed at søge min Næstes Bedste og at have en hjertelig Medlidenhed med hans Skrøbelighed. Giv mig et saadant Hjerte, som bedrøves, naar du vanæres, og som glædes, naar du bliver æret. Forlen mig en sand Ydmyghed til at taale det Onde og holde Fred med alle Mennesker, saa meget det staar til mig. Udslet for Alting af mit Hjerte den onde Forgift, som fordriver al Kjærlighed og giver Satan Rum, nemlig den ugrundede Mistanke om min Næste. Lad mig altid haabe det Bedste om ham, og, naar mit Haab slaar mig feil, da villig tilgive ham, hjertelig bede for ham og aldrig blive træt af disse tvende Ting i den Henseende, at du, min Gud, aldrig bliver træt af at bevise mig Godt, og ikke skal og høste i sin Tid, om jeg ikke bliver lad. Giv mig dette, min Gud! ved Jesum Christum, din Søn, vor Herre. Amen.

Det enogtredivte Capitel.

At Egenkjærlighed og egen Ære fordærver og tilintetgjør alle, endog de bedste, høieste og herligste Gaver.

§ 1. Om den sande og falske Kjærlighed, og at det sidste Slags mere skader end gavner. § 2. Egenkjærlighed var en Aarsag baade til Djævelens og Menneskens Fald. § 3. Dette maa Christus gjøre godt igjen, saasom det ei staar i Menneskens egen Magt. § 4. Derfor maa vor Kjærlighed og alt det, som skal behage Gud, komme af den nye Fødsel.

1 Cor. 13, 2. Dersom jeg taler med Menneskenes og Englenes Tunger, men haver ikke Kjærlighed, da er jeg en lydende Malm eller en klingende Bjælde.

§ 1. At Paulus saa høilig bekommer Kjærlighed, sker fordi Gud selv er Kjærlighed. Saa høipriselig som nu Gud er, saa høipriselig er og Kjærligheden i Gud. Thi der er ingen større Dyd enten i Gud eller i Mennesket, end Kjærlighed. Men Menneskenes Kjærlighed er to Slags, en sand, levende, ren, ubesmittet Kjærlighed, og en falsk, uren og ubesmittet Kjærlighed. Den rene og ubesmittede Kjærlighed er den, som Paulus her beskriver med mange Egenskaber og Frugter, som i næstforegaaende Capitel er omtalt. Den falske, urene og besmittede Kjærlighed er den, som i alle Ting, i alle Ord, Gjerninger og Gaver søger sin egen Ære, Ros og Baade og kan vel have udvortes Skin, som den søgte dermed at tjene baade Gud og Menneskene, men dog i inderste Hjertes Grund tragter den efter intet andet, end efter bemeldte egen Ros, egen Ære, egen Fordel og Egenkjærlighed; alt hvis, som kommer af denne Grund, kommer ikke af Gud, men af Djævelen, og er en Forgift, som fordærver alle gode Gjerninger og alle gode Gaver, ligesom et Blomster, i hvor deiligt det end er af Farve, Lugt og Smag, saa duer det intet, om der stikker en hemmelig Forgift deri; thi saa er dets deilige Farve, Lugt og søde Smag Menneskene alene intet gavnligt, men endogsaa i høieste Maade skadeligt; ligesom om et Menneske har end de herligste Gaver, ja Englegaver, men er tillige fuld af Hovmodighed og Opblæselse, egen Ære og Egenkjærlighed, saa tilføre alle de Gaver ham ikke aleneste ingen Gavn og Nytte, men den høieste Skade. Alt det, som skal være Godt, maa komme fra Gud, udgaa af Gud og endes i Gud, har det noget andet Udspring eller Ende og Maal, saa kan det ikke være Godt. Thi Gud er et Udspring til alt Godt; hvad som er Godt, kan ingen anden Oprindelse have end Gud. Hvad Gud virker og forarbeider i Hjertet, det er alene Godt, men hvad din egen Ære, Egenkjærlighed, egen Ros, din Nytte og Baade virker i dig og bevæger dig til, det kan ikke være Godt; thi det kommer ikke af Gud. Gud

er alene god (Matth. 19, 17.), men Gud er Kjærlighed, derfor kommer til vor Næste af Kjærlighed alt Godt, saasom og Gud selv er alt Godt. Derfor har fordum en hellig Mand smukt ønsket, at han maatte være det for den gode Gud, som hans Haand er for ham selv. Thi ligesom vor Haand tager Noget til sig og giver det fra sig igjen og tilegner sig derfor ingen Ros eller Ære, efterdi den er et blot Instrument og Redskab til at tage og give med. Saa skal og et Menneske i første Elendighed være for den gode Gud som hans Haand, at hvad han af Gud har annammet, skal han enfoldig, foruden egen Ros og Ære, af en ren og blot Kjærlighed og Godhed igjen fra sig give, som det han har annammet af Lysenes Fader og intet har at rose sig selv derover. Men Rosen hører den alene til, af hvilken han det annammede. Gud alene bør Æren (Ps. 115, 1). Vi ere ikkun Guds Redskaber til at annamme af Gud hans Gaver og dem igjen at uddele. Hvo, som nu ikke har saadan en ren Kjærlighed, han er Intet med alle sine Gaver, om han end kunde tale med Engletunger, om han vidste alle Hemmeligheder og Visdom, om han havde en Tro, som gjorde Under og Mirakler, om han gav alt sit Gods til de Fattige, ja om han end gav sit Legeme hen til at brændes.

§ 2. Al Egenkjærlighed, egen Ros, Ære og Nytte kommer af Djævelen og er det Fald, hvorved han blev stødt af Himmelen. Efter at Gud havde skabt Satan eller Lucifer til en herlig Engel, og ham med besynderlig høie Gaver, Deilighed, Visdom, Lys og Herlighed bevaret, da speilede han sig i sine egne Gaver, som en Paafugl i sine Fjære, og begyndte at elske, ære og rose sig selv deraf; det var hans Fald, at han gav ikke Gud, men sig selv Æren, og afvendte sin Kjærlighed fra Gud til sig selv. Derfor maatte han falde, derfor nedkastede Gud ham. Derfor nedkastede Gud ogsaa hans Engle, som han med sig til samme Hoffærdighed og Opblæselse havde forført; thi Satan eller Lucifer har havt et Fyrstendømme blandt Englene, saa Judas derfor (V. 5.) siger: Englene bevarede ikke deres Fyrstendømme. Og Paulus (Col. 2, 15): At Christus berøvede Fyrstendømme og Magter deres Seier og fremviste dem aabenbarlig, der han førte dem i Triumph ved sig selv. Det samme Satan nu selv er falden ved, derved har han og fældet vore første Forældre, afvendt dem fra Guds Kjærlighed og Ære til dem selv, at i dem opkom en Egenkjærlighed, egen Ære, saa de vilde være Gud lige. Og bleve derfor udstødte af Paradis, ligesom Satan eller Lucifer af Himmelen. Og samme Egenkjærlighed og egen Ære, som var vore første Forældres Fald, er os af dem arvelig paakommen, og er derfor endnu i alle Menneskers Natur indplantet og bliver os alle ved Kjød og Blod medfødt.

§ 3. Men skal dette elendige Syndefald rettes og bedres, da maa det ske ved vor Herres Christi dyre Fortjeneste, som ved Troen fattes, ved hvilken vi og i Christo fornyes og korsfæste Kjødet saaledes, at istedenfor at et Menneske tilforn elskede sig selv, maa det lære at hade sig selv (Luk. 9, 23), det er, at have ingen Behag til sig selv; i det Sted det ærede sig selv, maa det lære at forsage sig selv (Luk. 14, 26) eller at holde sig for Intet; i det Sted det søgte sin egen Ros og Nytte, maa det lære at foragte sig og forsage alt det, det haver, og ikke sætte den ringeste Tillid og Trøst paa nogen jordisk Ting, men stedse stride imod sit eget Kjød og Blod; thi ellers kan det ikke være Herrens Discipel; saaledes maa det menneskelige Hjertes Slemme og onde Vanart ved Christum og en sand, hjertelig Omvendelse endelig forandres. Og eftersom sligt ikke stod i menneskelig Magt og Evne (thi af Naturen kan et Menneske intet andet

end elske, ære og berømme sig selv og søge sin egen Nytte og Baade i alle Ting, eller det kan intet andet end synde, det er ham medfødt), derfor maatte Gud selv være vor Igjenløsnings Begyndelse, Middel og Ende, og Guds Søn maatte selv blive et Menneske, paa det den menneskelige Natur ved ham kunde fornyes, og vi formedelst ham, i ham og af ham kunde blive nyfødte og nye Kreaturer. Thi ligesom vi i Adam ere aandelige døde, saa maa vi i Christo igjen blive aandelig levende. Og ligesom vi ved den kjødelige Fødsel have arvet Synden af Adam, saa maa vi i Christo ved den aandelige Gjenfødsel arve Retfærdighed formedelst Troen. Thi ligesom os ved den legemlige Fødsel af Adam Synden, Egenkjærlighed, egen Ære og egen Berømmelse bliver medfødt, saa maa formedelst Troen og den Hellig-Aand vor Natur af Christo fornyes, renses og helliges, og al Egenkjærlighed, Ære og Ros maa dø i os, at vi maa bekomme et nyt Hjerte og en ny Aand af Christo, ligesom vi af Adam havde faaet det syndige Kjød. For saadan ny Fødsels Skyld kaldes den Herre Christus (Es. 9, 6) en evig Fader.

§ 4. Saa maa nu da alle vore Gjerninger, som skal befalde Gud vel, saavelsom alle vore Gaver, komme og oprinde af den nye Fødsel, det er af Christo, af den Hellig-Aand, ellers gjælde de for Gud Intet, i hvor høie og herlige de end kunde være, om det end var Mirakler, og derfor skal og alle de Gaver, Gud os forlener, af os bruges og øves i Kjærlighed (1 Cor. 16, 14.) til vor Næstes Opbyggelse (Rom. 5, 2) uden Egennytte og Selvros, eller at vi derved ville søge vor egen Ære og Baade. Derfor har Gud forestillet os sin kjære Søn til et Exempel. I ham har ingen Egenkjærlighed, ingen egen Ære, ingen Egennytte, ingen egen Ros været, men en ren Kjærlighed og Ydmyghed, som er gaaen og kommen af Hjertet. Men han er ikke forestillet os til saadant et Exempel, som andre Hellige, hvis Exempel vi udvortes kun anse, men til et levende Exempel i os, at han skal og maa leve i os formedelst Troen. Saa kommer al vor Handel, Ord, Kundskab og Gjerning af og fra Christo som af den levende Grundvold og Oprindelse. Sker det ikke, saa duer al vor Gjerning intet, var det end Englegaver og Gjerninger. Thi hvor Egenkjærligheden er, der er Guds Fiendskab; hvor Egenære og Ros er, der er Gudsforagt; hvorledes kan da de Gjerninger, som deraf ske, befalde Gud? Derfor skal enhver retsindig Christen inderlig bede Gud om Troen og den rene Kjærlighed, som er ubesmittet af egen Ære, Nytte og Ros og oprinder i inderste Hjerte, saa skal ikke alene vore store Gaver og Gjerninger i saadan Tro befalde Gud vel, men ogsaa de allermindste og ringeste, var de ikkun, at vi gave En en Drik koldt Vand. Thi en ringe Gjerning, som sker af en ren Kjærlighed og Ydmyghed, er bedre og Gud tækkeligere end en stor Gjerning, som sker af Hoffærdighed, Opblæselse, egen Ros og egen Ære.

Bøn.

Hellige Gud! Himlene ere ikke rene for dig, og iblandt dine Hellige er der ingen uden Smitte. Du vil betjenes med rene Hjerter og har ingen Behag til et urent Offer; derfor burde jeg billig, uden at søge mig selv og uden al Egenkjærlighed, med et rent, enfoldigt Hjerte alene see paa din Ære i alle Ting, som jeg foretager mig; men jeg finder, desværre, hvorledes Kjød og Blod allevegne indmænger sig og forurener det, som din Naade skulde virke i mig. Forbarm dig over mig, min Gud! og forløs mig fra dette Døds Legeme. Tænk dog paa, at jeg er kun Støv, og hvad kan du vente, at der skal komme andet af Støv, end Urenhed?

Saadanne urene Hænder, som jeg har, besudler alt det, som gaar igjennem dem. Jeg bekjender for dig denne min Synd, tilgiv mig den efter din Trofasthed og Retfærdighed og rens mig fra alle Udyder. Lad Jesu Blod, som ofrede sig selv Gud ubesmittet formedelst en evig Aand, rense min Samvittighed af døde Gjerninger til at tjene dig, den levende Gud, uden at søge mig selv i nogen Ting. Lad alle de Ufuldkommenheder og Vanartigheder, som findes i mine Gjerninger, ved dette Blod blive aftoede. Rens du, barmhjertige Gud! først det Indvortes, skab i mig et rent Hjerte, og uddriv af det samme al Egenkjærlighed, egen Ære og falske Hensigter. Befri mig fra mig selv, lad mig ei have Behagelighed til mig selv og intet gjøre af Trætte eller forfængelig Ære, men i Ydmyghed agte Andre ypperligere end mig selv, ikke søge mit Eget alene, men det, hvad Jesu Christi er og i en sand Troes og Kjærligheds Enfoldighed henrette Alting til din Ære og min Næstes Velfærd, ved Jesum Christum, din Søn, vor Herre. Amen.

Det toogtredivte Capitel.

Store Gaver bevise ingen sand Christen og Gud velbehageligt Menneske, men Troen, som teer sig kraftig formedelst Kjærlighed.

§ 1. En Christen skal ei tjendes paa hans Veltalenhed, Lærdom, Kunster, Videnskaber og saadant mere, men paa Tro, Kjærlighed, Fornægtelse og andre deraf flydende Dyder. § 2. For Gud gjælder ingen høie Gaver, men et nyt Kreatur alene, hvilket kan sees paa alle Hellige. § 3 Kjærligheden er den ubedrageligste Prove paa et nyt Levnet og en sand Christen.

1 Cor. 4, 20. Guds Rige bestaar ikke i Ord, men i Kraft.

§ 1. Naar Apostelen Paulus vil beskrive en Christen, hvorledes han skal være artet og skikket, da siger han 1 Tim. 1, 5.: Enden paa Budet er Kjærlighed af et rent Hjerte og af en god Samvittighed og af en Tro, som er uden Skrømt. Som han vilde sige: til at være en god Christen og et Gud velbehageligt Menneske fordres og udkræves ikke mange store og høie Ting, at han er meget kunstig, at man er artig og færdig til vigtige Ting at udrette, at han har høie Gaver, at man er en Prophet og veltalende, at man kan mange Sprog og Tungemaal, gjøre Jertegn og Mirakler med andet deslige, men at man er en Troende, og gjør Alting i Kjærlighed, at man er Gud hengiven og lader sig af den Hellig-Aand regjere. Derfor skal man ikke se til, hvor lærd En er i Tungemaal, og hvor veltalende En er og saadant deslige, men hvorledes han beviser sin Tro ved Kjærlighed og sit Kjøds Dødelse og Korsfæstelse. Thi de, som høre Christum til, korsfæste deres Kjød med Lyster og Begjæringer (Gal. 5, 24), det er, deres egen Ære, Kjærlighed, Ros, Pris, Baade og alt, hvad kjødeligt er. Derfor siger Apostelen Paulus (1 Cor. 4, 20): Guds Rige bestaar ikke i Ord, det er, i Kunster og Gaver, men i Kraft, det er i Troens, Kjærligheds, Sagtmodigheds, Taalmodigheds og Ydmyghedens levende Øvelse.

§ 2. Ingen bliver derfor, for høie Gavers Skyld, mere af Gud anseet end en Anden, eller bliver derfor salig, men fordi, at han findes i Christo ved Troen og lever i Christo som et nyt Kreatur. Og dersom den, der er fremfor alle Andre begavet, ikke lever i en daglig Poenitentse og bliver fornyet i Christo, forsager Verden, kjender sig uværdig til alle de Gaver, som han haver, fornægter sig selv, hader sig selv og blot alene holder sig til Guds Naade, som et Barn til Moderens Bryst, saa kan han ikke blive salig, men bliver med al sin Kunst fordømt. Thi Gud giver ikke En sine Gaver derfor, at han ved dem for Gud skal blive stor eller salig, men for Guds Menigheds Opbyggel-

ses Skyld. Thi der de halvfjerdsinds-tyve Disciple (Luk. 10, 20) kom igjen til Christum og sagde: Herre, Djævlene have været os underdanige i dit Navn, da sagde han: Glæder Eder ikke derover. Som han vilde sige: de store Tegn og Gaver har I ikke at glæde Eder ved, ligesom I derved blive salige; men hvad skulde de da glæde sig ved? det følger efter, idet han siger: Men glæder Eder, fordi Eders Navne ere skrevne i Himmelen; det er, fordi I tro og kjende mig. De underlige Tegn, Moses gjorde, har ikke gjort ham salig, men hans Tro alene. Ikke heller gjorde Arons Veltalenhed ham des tækkeligere for Gud. Maria, Moses Søster, var en Prophetinde, ved hvilken Guds Aand talede. Ikke desmindre slog dog Gud hende med Spedalskhed (4 Mos. 12, 10). Apostlernes underlige Tegn og adskillige Tungemaal gjorde dem aldeles ikke salige, men Troen alene. Alle, som ville blive salige, saavel de Ypperste som de ringeste, maa krybe til Christi Kors, leve i Troen, i Ydmyghed, i Kjødets Korsfæstelse og Dødelse, i det nye Kreatur, i Christo, i Troen, i Kjærlighed. Skeer ikke det, da kjendes Christus ikke ved dem, og de blive ikke af ham annammede, som de, der tilhøre ham. Den christelige Kjærlighed er det rette nye Levnet i et Menneske, ja, Christi Liv i de Troende og Gud den Hellig-Aands kraftige og virkende Iboelse, hvilken Apostelen Paulus (Eph, 3, 19) ønsker os, der han beder: At vi maa opfyldes med al Guds Fylde. Det mener Apostelen Johannes, naar han siger: Gud er Kjærlighed, og hvo, som bliver i Kjærlighed, bliver i Gud og Gud i ham. Hvo, som derfor følger og finder Kjærligheden i sit Hjerte, den følger og finder Gud i sig.

§ 3. Men at vi derpaa skulle have en vis Prøve og ikke ved en falsk Egenkjærlighed blive bedragne, da afmaler og beskriver os Apostelen Paulus Kjærligheden herlig (1 Cor. 13, 4), saasom et deiligt Træ med udbredte Grene, naar han siger: Kjærligheden er langmodig, taalmodig og saa fremdeles, som er omtalt tilforn. Kortelig, Gud Fader er Kjærlighed, Guds Søn er Kjærlighed, Gud den Hellig-Aand er Kjærlighed. Det ganske aandelige Legeme, Christus og hans dyrekjøbte Menighed, er ved Kjærlighedens Baand tilsammenbunden, det er ikkun en Gud, en Christus, en Aand, en Tro, en Daab, og det tilkommende evige Liv er intet uden evig Kjærlighed. Hvo, som ikke lever i Kjærlighed, er et ret dødt Lem paa Christi Legeme. Ligesom et dødt Lem paa et naturligt Legeme ikke kan varmes ved den naturlige Varme og har derfor intet Liv; ligesaa har den, som ikke lever i Kjærlighed, intet af Christi aandelige Liv, men er død fra Gud og Christo; thi den har ingen Tro, er som en fortørret Kvist paa Vintræet, har og ingen Del i Gud, i Christo, i den Hellig-Aand, i den christelige Kirke og i det evige Liv, den kan aldrig komme did, der Gud er, som er idel Kjærlighed.

Bøn.

Retfærdige og sande Gud, dit Ord lærer os fuldkommelig, at og mange, som har propheteret i dit Navn, drevet Djævle ud og gjort mange andre kraftige Gjerninger, skal dog, som de, der have beflittet sig paa Uret, og som dem, du ikke har kjendt, blive af dig bortviste paa hin store Domsdag. Saa forlen mig da, min Gud! at jeg ikke maa bygge mit Haab og min Fortrøstning paa saadanne Kjendetegn, som ogsaa findes hos mange Fordømte; men lade det alene være min eneste Bekymring og Flid, at jeg altid kan gjøre din Villie. Lad mig tragte efter de bedste Gaver, og benaade mig med den Tro, som er virkende formedelst Kjærlighed. Ak, hvad kan det hjælpe mig, at jeg er en lydende Malm og en klingende Bjelde, at jeg er et Rør

og en Rende, hvorigjennem Vandet løber ud til Andres Renselse og ligger dog selv i Mørket under Jordens Skarn og Dynd? Hvad kunde det hjælpe mig at drive Djævle ud af Andre, naar jeg dog tillod ham at have Værksted i mit kjødeligsindede og derved i Døden og dit Fiendskab forblivende Hjerte? Hvad hjalp det mig, at jeg kunde gjøre Andre sunde, naar jeg selv dog blev dødssyg paa min egen Sjæl? Derfor bøier jeg mine Knæ for dig, du vor Herres Jesu Christi Fader, at du vil give mig med alle Hellige at begribe vor Herres Jesu Christi Kjærligheds Bredhed, Længde, Dybhed og Høihed, og at erkjende, at det er bedre at elske Christum, end at vide alle Ting, paa det jeg kan blive fyldt med al Guds Fylde, og at det maa være langt fra mig at rose mig af Noget, uden af vor Herres Jesu Christi Kors, formedelst hvilket Verden er mig korsfæst og jeg Verden. Behager det dig, min Gud! at betro mig et Pund, saa lad mig og vederfares den Barmhjertighed, at jeg kan blive tro og som en tro Tjener i al Oprigtighed aagre dermed til din Ære; men naar jeg har udrettet alle Ting, da agte mig som en unyttig Tjener, som uden din Naade er slet Intet, men som i Christo og ved Troen til ham af din Barmhjertighed skal indgaa i sin Herres Glæde. Amen.

Det treogtredivte Capitel.

Gud anser ikke Gjerninger eller Personer, men eftersom Enhvers Hjerte er, saa dømmer Gud om Enhvers Gjerninger.

§ 1. Gud dømmer Alting efter Hjertet og den indvortes Beskaffenhed. § 2. Hvilken bevises af adskillige Exempler i Guds eget Ord.

Ordsp. 21, 2. Alle en Mands Veie ere rette for hans Øine, men Herren veier Hjertet.

§ 1. Vi læse i 1 Sam. 16, 7, at der Gud sendte Propheten Samuel til Isai Hus, at han skulde salve David til Konge, og Propheten vilde salvet Eliab, den Førstefødte, da sagde Herren til ham: Se ikke til hans Anseelse eller til hans Persons Storhed; thi jeg agter ikke det, som et Menneske kan se; thi et Menneske kan se det, som er for Øinene, men Herren ser til Hjertet. Med hvilket Exempel Gud vil lære os, at han ikke agter noget Menneskes Person, i hvor høi og anseet den og er for Verden, dersom Hjertet ikke er godt, fromt, troende og ydmygt. Ja, ikke Personen alene, men og alle Gjerninger dømmer Gud efter den indvortes Aand, Gemyt og Sind, som Salomon lærer i fremsatte Ord (Ordsp. 21, 2). Og ligesaa dømmer han om alle Gaver. I hvor store, høie, kraftige, herlige, priselige og prægtige Ens Gaver ere for Verden, saa due og gjælde de dog allesammen intet for Gud, uden saa de ere fremkomne af et rent Hjerte og bruges for Alting til Guds Ære og vor Næstes Gavn, Nytte og Forbedring, foruden al Opblæselse, Hovmodighed, Egenkjærlighed, egen Baade, egen Ære, Pris og Berømmelse. Om et Menneske endskjønt havde de høieste, største og herligste Gaver af Gud bekommet, og han dermed søgte sin egen Pris, Berømmelse og Ære, sin Egenkjærlighed og Nytte, og ikke for Alting Guds Ære og sin Næstes Forbedring, da vare alle saadanne Gaver for Gud en Vederstyggelighed, og blev det samme Menneske ikkun til Synd, til Forgift og til Dødslugt til Døden. Se til Lucifer, der var ingen skjønnere og herligere Engel i Himmelen, men der han brugte sine Gaver til sin egen Ære, Egenkjærlighed og Berømmelse og ikke til Guds Kjærlighed, Lov og Pris, saa blev han strax til en Djævel og blev forkastet fra Gud. Skal nogen Gjerning gjælde for Gud, da maa den komme og oprinde af Troen, og man maa have derhos en

ren Kjærlighed til Gud og sin Næste, uden Begjærlighed til egen Ære og Berømmelse, saavidt et Menneske i denne Skrøbelighed af Guds Naade muligt er. Og derfor siger Apostelen Paulus: Dersom jeg end talede med Menneske- og Engletunger, men havde ikke Kjærlighed, da var jeg en lydende Malm eller klingende Bjælde, det er, en ganske unyttig Ting, og hvori ingen Nytte, Frugt og Kraft er. Gud ser ikke til en veltalende Mund, men til et ydmygt Hjerte. Gud ser ikke efter stor Kunst, Kundskab og Videnskab, men han randsager og prøver Ens Aand, om man søger sin Egenkjærlighed og Ære eller Guds Ære og sin Næstes Gavn og Nytte. Gud anseer heller ikke den Tro, som gjør Under og Mirakler, flytter Bjerge og har stor Anseelse for Verden, dersom man dermed søger sin egen Ære. Men han ser til den Elendige og til den, som har en sønderbrudt Aand, som er forfærdet for hans Ord (Es. 66, 2). Han anseer ei heller store Almisser, naar de ske og uddeles af egen Ros og for at behage Menneskene eller at roses og prises af dem derfor. Ja han ikke end det skjøtter og anseer, at en gav sit Legeme hen til at brænde, som Paulus siger, eller lod sig levende opbrænde for at søge sig selv derved et Navn og en Ære. Men han ser alene ste til Hjertet, hvorledes og hvorfor alt saadant sker, hvilket man og kan se i Exempler.

§ 2. Kain og Abel ofrede begge, men Hjerterne vare ulige, derfor saa Gud naadig til Abels Offer. Men til Kains saa han ikke naadig (1 Mos. 4, 4. 5). Saul og David fremførte begge et Slags Offer. Men det ene blev annammet det andet forskudt, det voldte deres ulige Hjerter (1 Sam. 13, 12. 2 Sam. 24, 25). David, Mannassa, Nebudkadnezar og Peder fandt Naade hos Gud, idet de omvendte sig. Men Saul, Pharao og Judas fandt ved deres Omvendelse ikke Naade, hvorfor? for deres ulige Hjerters Skyld. Pharao og Saul sagde begge: Vi har syndet; Mannasse ligefaa. Men hvor ulige bleve de hos Gud anseete. Ester prydede sig, Zions Døttre gjorde ligesaa (Es. 3, 16). Men Esther roses, de andre lastes. Ezechias, Josva og Gideon begjærede Tegn af Himmelen og berømmes derfor; Pharisæerne begjærede ogsaa Tegn af Himmelen, men straffes derfor. Tolderen og Pharisæeren bade begge i Templet, men de faa en ulige Dom. Den ene gik retfærdig ned i sit Hus og den anden ikke. Niniviterne fastede og Gud saa naadig dertil. Jøderne og Pharisæerne ogsaa, men Gud skjøttede det ikke, saa at de derfor sagde: Hvi fastede vi, og du saa det ikke? (Es. 58, 3). Enken, som gav to Skjærv i Guds Kirke, blev priset, men de andre ikke, som gave langt mere og rigeligere dertil (Luk. 21, 3). Herodes glædede sig derved, at han maatte faa Christum at se. Zachæus glædede sig ogsaa derved, men hvor ulige Løn faa de. Det kommer alt derpaa, hvorledes et Menneskes Hjerte derhos er skikket; thi det anser Gud, og om en Gjerning sker af en ren Tro, reo Kjærlighed og i en sand Ydmyghed eller ikke. Thi naar en Gjerning er besmittet med egen Ære, Egenkjærlighed Pris og Berømmelse, som man derhos søger, eller den ellers kummer af et vantro Hjerte, da duer den for Gud Intet, i hvor herlig den end er, ja, om end selv Livet derved tabes og et Menneskes Blod udøses, som Achab og Mannasse aflivede og opofrede deres egne Børn i Vantro og efter eget gode Tykke, og vare dog deri for Gud en Vederstyggelighed (2 Kong. 16, 3. Cap. 21, 6).

Bøn.

Herre min Gud, min Helliggjører! du, som har været af Evighed, dine Øine ere rene og ser efter Troen; det hjælper os ikke for dig, at vi retfærdiggjør os for Menneskene; thi du,

Gud, kjender vore Hjerter, og hvad som er høit for Menneskene, det er vederstyggeligt for dig. Du har ei Lyst til Hestens Styrke, ei heller Behagelighed til nogen Mands Ben, men du behager dem, som dig frygte og vente paa din Godhed. Saa vis mig, Herre! din Vei, at jeg kan vandre i din Sandhed; hold mit Hjerte hos det Ene, at jeg kan frygte dit Navn. Giv mig at være findet, som min Herre Jesus, der havde ingen Behag til sig selv, men forringede sig selv og gjorde Alting i en ren Kjærlighed, Ydmyghed og Lydighed mod dig; af din Naade er jeg, hvad jeg er; ak, lad din Naade ikke være forgjæves paa mig; lad den i og ved mig arbeide i din Kjærlighed til din Ære. Jeg har altfor stor Aarsag til at bekjende, at min Retfærdighed er som et besmittet Klædebon, og at den er at agte for Skade og Skarn; saa overgiv mig da ikke, kjære Fader, til saadan Daarlighed, at jeg skulde ville gjøre mig stor af saadant Lapperi, men lad mig vinde Christum, iføre mig ham ved Troen, blive funden i ham, paa det min Skrøbelighed maa finde Kraft i ham, min Nøgenhed maa tildækkes med hans Retfærdigheds Kaabe, og jeg selv med al min Gjerning maa blive dig behagelig i den Behagelige for din egen Skyld. Amen.

Det fireogtredivte Capitel.

Et Menneskes egne Kræfter kan intet gjøre og udrette til hans Omvendelse og Salighed; Guds overnaturlige Naade i Christo gjør det altsammen, at et Menneske ikke imodstaar samme Naade, men den følger og adlyder og lader den handle med sig, som en Læge handler med den Syge. Desligste, at de ikke blive delagtige i Christi Fortjeneste, som ei omvende sig og afstaa det ugudelige Væsen.

§ 1. Et Menneske kan i sin Saligheds-sag ikke tage noget af sig selv, men maa annamme alt af Christus. § 2. Hvilken derfor blev et Menneske og kom til Verden. § 3. at han vilde hjælpe alle, som ei ved Ubodfærdighed vilde hindre og forspilde hans Fortjeneste og Lægedom paa deres Sjæle. § 4. De, som det gjøre, dem bliver det Sidste værre end det Første. § 5. Den Orden, hvori vi blive delagtige i Jesu uforskyldte Naade, er Omvendelsen. § 6. Dette sees af Zachæi Exempel, som vidste baade af Omvendelsen og Troen at sige. § 7. De Frugter og Troesbevisninger, som følge med dem, der ret har antaget Naaden, og i hvad Henseende de tillægges i Skriften de Troende selv.

1 Cor. 1, 30. Christus er bleven os af Gud Visdom og Retfærdighed og Helliggjørelse og Gjenløsning.

§ 1. I dette kraftige Sprog lærer den hellige Apostel Paulus os, at fra vor Herre Jesus Christus kommer alt det, som hører til vor Salighed, og vi alene ved Christi Naade blive baade igjenløst, retfærdiggjort, igjenfødt og helliggjort: da vi ikke kjendte Livets Vei, blev Christus vor Visdom, da vi vare Syndere, blev han vor Retfærdighed, da vi vare en Vederstyggelighed for Gud, blev han vor Helliggjørelse, da vi vare fordømte, blev han vor Igjenløsning, da vi vare døde i vore Synder, gjorde han os igjen levende. Hertil kan alle Menneskers Gjerninger, Kræfter og fri Villie ikke regnes for et Sandkorn af Værdi, ikke gjøre det allerringeste, hverken i Begyndelsen, Fremgang eller Enden. Et Menneske kan synde, men han kan ikke gjøre sig selv igjen fri fra Synden og retfærdig; han kan nok forkaste sig selv, men ikke finde og oplede sig selv igjen; kan nok myrde og dræbe sig selv, men ikke gjøre sig selv levende igjen: kan nok kaste sig under Djævelens Magt, Vold og Tyrani, men ikke redde sig selv ud igjen af Djævelens og Satans Vold. Saa lidet som et dødt Legeme eller Lig kan gjøre sig selv levende igjen, ligesaa lidt kan et Menneske, som er dødt i Synden, hjælpe at redde sig ud af Syndens Død. Ligesom vi intet kan

gjøre til vor Skabning (thi vi har ikke kunnet gjøre eller skabe os selv), ligesaa kan vi og intet gjøre til vor Igjenskabning eller Igjenløsning, Retfærdiggjørelse, Omvendelse og Igjenfødelse. Igjenløselsen, Retfærdiggjørelsen og Igjenfødelsen er ikke mindre Gjerninger end Skabelsen. Til den ene hører saavel en uendelig Magt og Kraft, som til det andet; Paulus siger derfor Eph. 1, 19. 20, at der hører den samme Kraft til, som den, hvormed Christus blev opvakt af Døde, der han siger om Troen: Vi tro efter Guds kraftige Styrkes Gjerninger, hvilken han kraftelig gjorde i Christo, der han opreiste ham fra de Døde.

§ 2. Efterdi det da ikke stod i vor Magt, derfor blev Guds Søn et Menneske, at han skulde oprette det, som var fortabt i Adam, og igjen levendegjøre det, som var dødt i Adam, som han ogsaa gjør. Herpaa have vi et Forbillede og Afmaling i den evangeliske Historie om det Menneske, som gik fra Jerusalem ned til Jericho og faldt iblandt Røvere (Luk. 10, 30), af hvilke han blev saaret, slagen og ilde medhandlet. Thi om end samme Lignelse egentlig sigter hen til Kjærlighedsbevisning mod vor Næste, saa kan den dog lignelsesvis ogsaa hentydes paa et Menneskes Frelse fra Syndens Død. Dette Menneske meldes af Røvere at være saare ilde medhandlet, ja, saa ilde medhandlet, at det laa nedslaget og halvdødt og kunde aldeles intet hjælpe sig, saa ere vi ogsaa af de Helvedes Røvere ved Syndens Magt og Tyranni saare ilde medhandlede, aldeles forkrænkede og fordærvede, vi ligge nedslagne og nedkastede i vort Blod og naturlige Uretvished, Urenhed, ja, vi ere halvdøde, idet vi af vor Natur og Fødsel have ikkun tilovers det blotte naturlige og syndige Liv og ere deri Vredens Børn; men vi have mistet det aandelige og Naadens Liv, og det saa ganske aldeles, at vi have intet deraf tilovers, men ere ganske døde i vore Synder og Overtrædelser. Og ligesom det arme Menneske, som var saa ilde medhandlet, ikke kunde hjælpe sig selv, saa kunde vi og ikke i nogen Maade hjælpe os selv af denne Jammer, vi kunde end ikke engang anse noget af det, som hører til Guds Rige, det aandelige Liv; thi Kjødets Sands er Fiendskab imod Gud, og det naturlige Menneske forstaar sig ikke paa det, som Guds Aand tilhører. Vi kunde aldrig redde og frelse os ud af Syndens Død eller gjør det ringeste dertil, at vi blive frelste deraf. Thi Alt hvad vi gjøre uden Guds Naade, er kun døde Gjerninger, som de kaldes Ebr. 6, 1, og vi ere under Vreden og Døden, som er Syndens Løn og Sold. Men ligesom Samaritanen kom og hjalp dette arme Menneske, at det kom igjen til Sands, der Samaritanen rørte ved det, saa kommer og Christus til at hjælpe os af vore Synders Jammer og Død; thi han kommer at søge det, som er fortabt, at læge det, som er forkrænket og fordærvet, at opvække og levendegjøre det, som ved Synden er myrdet, dødet og ihjelslaget, og det gjør han ved sin Naade, som rører ved os formedelst Ordet og andre Salighedsmidler, som vi maa bruge værdelig.

§ 3. Ligesom nu dette usle Menneske blev hjulpet, der det ikke stod Samaritanens Hjælp, Lægedom og Rygtelse imod, men var stille og lod ham handle med sig, som han lystede, saa blive vi og hjulpne og frelste fra Syndens Død og Tyranni, naar vi ikke imodstaa Christi naadige Værk og Gjerninger, men ved den Hellig-Aands overnaturlige Kraft og Forarbeidelse adlyde og følge den forekommende Naade, bruge Salighedens Midler med al Flid og Alvor og fly alt det, som deres salige Frugt og Nytte kan forhindre: thi saa virker og forarbeider Christi forbarmende Kraft og forekommende Naade i os det Gode, og baade begynder i os den gode Gjerning og den fuldkommer. Thi

saa snart, som dette er kommen saa vidt, at et Menneske ikke længer staar Naaden imod ved Salighedens Midlers Forskydelse, enten indvortes eller udvortes, men annammer og bruger dem alvorlig, giver Naaden Rum, giver sig ganske den i Vold, følger og adlyder den, omvender sig, afviger fra de ugudelige Veie og lader sine Syndesaar toes og renses ved Lovens skarpe Vin og den evangeliske Trøsts lindrende Olie, saa forarbeider strax Christus med sin Naade i samme Menneske Troen og alle dens Frugter, Retfærdighed, Livet, Fred, Glæde, Trøst og Salighed, virker og udretter baade at ville og at fuldkomme det Gode efter sin Velbehagelighed. Thi det staar ikke i Nogens Villie eller Løben, men alene i Guds Miskundhed og Forbarmelse i Christo Jesu (Rom. 9, 16). Det er altsammen en overnaturlig Gave. Hvem kan gjøre et Stenhjerte til et Kjødhjerte, uden Guds Naade? Jeg, siger Herren, vil borttage det Stenhjerte af Eder og give Eder igjen et Kjødhjerte. Jeg vil give min Aand i Eder og gjøre saadant et Folk af Eder, som vandre i mine Bud og holder min Ret. Af Naturen og uden Guds overnaturlige Naade er et Menneske en Syndens Træl (Joh. 8, 34) og kan intet andet end synde. Derfor siger Propheten Jeremias (Cap. 13, 23) til Jøderne: Kan og en Morian omskifte sin Hud, eller en Parder sine Pletter? saa skal I ogsaa kunne gjøre vel, som have lært at gjøre ilde. Guds saliggjørende Naade, som er aabenbaret for alle Mennesker, den lærer os, at vi skulle forsage Ugudelighed, siger Paulus (Tit. 2, 11). Guds Ord og Aand, som ikke lider fortrædelige Synder eller andet ugudeligt Væsen, driver os til at afstaa det Onde, og overbeviser Samvittigheden baade indvortes og udvortes, at sligt ugudeligt Væsen er Uret, og at vi maa afstaa det, om vi ville blive salige. Og*) følger et Menneske denne Bevægelse, Overbevisning og Tugtelse og lader**) sig drive til at forlade al Ugudelighed, saa virker Guds overnaturlige Kraft og Naade alt Godt i et Menneske, optænder Troen, Kjærlighed og alle Troens Frugter. Derfor siger Paulus (Eph. 5, 14): Vaagn op, du, som sover, stat op af Døde og Christus skal lyse for dig. Og atter (2 Cor. 3, 16) om Jødernes Forhærdelse og Blindhed: Naar de omvendte sig til Herren, da blev Skjulet (som hænger for deres Øine) borttaget. Item Christus selv (Joh. 7, 17): Dersom Nogen vil gjøre min Faders Villie, han skal kjende om Lærdommen er af Gud eller jeg taler af mig selv. Da opgaar det rette Lys for En, da oplyser Gud Ens Lygte og gjør Ens Mørkhed klar, da skinner Lyset for dem, som sidder i Mørket og Dødens Skygge. Gud selv af sin egen Godhed og Naade maa optænde sligt Lys for os. Saa lidet, som Mørket kan oplyse sig selv, saa lidet kan de naturlige Kræfter og Gaver, i hvor store og herlige de ellers kunde være, tilføre En noget aandeligt Lys. En maatte længe nok forgjæves spærre Øinene op efter at se Solens Lys, dersom Solen ikke skinnede selv for ham. Ligesaa kan og Ingen blive delagtig i Naadens Lys, medmindre

*) Han lærer her, hvorledes et Menneske endelig kommer til at erkjende, at Guds Naade virker Troen, nemlig naar han mærker, at han følger Guds Naades Drift og giver Troen Rum. Altsaa sættes dette ikke for Troen, saaledes at det allerede skulde være i Mennesket for den, men kun, hvorledes den bliver kjendt af os.

**) Saa meget, som en Troende afdør Verden, saa meget ser han og af de guddommelige Ting, men lever han Verden, saa ser og ved han Intet (Eph. 5, 14. 2 Cor. 3, 16. 1 Joh. 1, 6. 7). Begyndelsen til at afstaa fra Synden, skeer ved den hjertelige Ruelse og Anger: hvor den ikke er, der kan heller ikke være hverken Visdom eller den Hellig-Aands Oplysning.

det af sig selv for os oprinder. Gud har af sin egen uendelige Godhed og Miskundhed ladet sit Naades Lys for Menneskene opgaa og det endog i Almindelighed, idet han kalder alle Mennesker til Bod og Bedring, saa Christus derfor (Joh. 1, 9) siges at oplyse alle Mennesker, der komme i Verden, og (Luk. 15, 4) at søge at oplede alt det, som var fortabt. Derfor gjør han det langt Mere i Særdeleshed for dem, som ere hans himmelske Kald lydige, som annamme hans Naade, som ikke imodstaa den, ikke elske mere Mørket end Lyset, Synden og Uretfærdighed mere end Christus, Retfærdighedens Sol og Fyrste; thi dem gjør han og saaledes delagtige i sit Lys, at de blive Lysets Børn, at de omvendes fra Mørket til Lyset, fra Satans Magt til Gud og blive sande Guds Børn.

§ 4. Men de, det ikke gjøre, dem hjælper det ikke, at Guds kaldende Naades Lys har skinnet dem under Øinene; thi efterdi de ikke ville have Velsignelsen, saa bliver den langt fra dem; efterdi de udvælge Forbandelsen, saa kommer den og over dem, og den gaar ind i dem som Vand og som Olie i deres Ben, saa de blive ikkun værre af den Naade, der har bestinnet dem, efterdi de ikke adlyde den. Som en Læge siger til den Syge: det maa du ikke gjøre, det maa du tage dig vare for, ellers kan ingen Lægedom hjælpe dig, saa siger den rette Læge, Christus Jesus vor kjære Frelser og Herre, til enhver Synder, som han kalder til sin Naade: du maa bedre dig, afstaa det ugudelige Væsen, du maa ingenlunde lade Hoffærdighed, Gjerrighed, Kjødslyst, Brede, Hevngjerrighed og andre deslige vederstyggelige Laster og Udyder i dig regjere og have Herredømme, du maa ingenlunde vitterlig og fortrædelig blive ved at synde imod din Samvittighed, ellers hører du mig ikke til og har ingen Gavn af min Naade og af min hellige Fortjenestes og Værdskylds Lægedom. Og det var og Aarsagen, hvorfor den Herre Christus befalede allerførst at prædike om Bedring og Omvendelse, desligste og selv i sin Prædiken fornemmelig sagde: Omvender Eder og tror Evangelium (Mark. 1, 15); thi intet ubodfærdigt Hjerte kan have Lod og Del i Christi Fortjeneste.

§ 5. Gud har vel lovet Syndernes Forladelse uforskyldt af Naade, men hvem? ikke Enhver uden Forskjel. Men dem, som sig omvende, derfor siger Herren (Ezech. 18, 21): Naar en Ugudelig vender sig fra sin Ugudelighed og gjør det, som ret og godt er, da skal han leve og ikke dø. Ingen af hans Synder, som han har syndet, skal kommes ham ihu, han skal visselig leve, og ikke dø. Naar? naar han omvender sig og forlader sit ugudelige Væsen, som Ordene lyde, men ikke ellers. Vel siger Guds evige Søn (Joh. 3, 16): Hvo, som tror paa mig, skal have det evige Liv. Men vi skal vide, at han taler ikke sligt om enhver Slags Tro, men om den sande Tro, som daglig imodstaar det Onde, korsfæster Kjødet og det gamle Menneske med sine Lyster og Begjæringer. Thi det Menneske har aleneste en sand Tro, som vender sig fra Synden, Verden og Djævelen til Christus og søger i ham alene Sjælens Ro og Hvile uden al menneskelig Gjernings Værdskyld og Fortjeneste. Hvo, som tror anderledes og mener, at Gud vil forlade ham sine Synder, om han endskjønt fortrædelig farer fort deri eller i andre Maader bliver ved det ugudelige Væsen, han har en bedragelig og falsk Tro og kan aldrig blive salig, mens han saa bliver ved det ugudelige Væsen, og han faar ikke den sande Helligheds Tro, som skyr det Onde.

§ 6. Den Tolder Zachæus forstod ret denne Lærdom om Troen og Omvendelsen, og at det var den rette Tro, hvorved vi afvendes fra Synden til Gud, og at den, som vil af Christo

have Syndernes Forladelse og nyde hans dyre Fortjeneste godt ad, maa afstaa Synden og det Onde, og i hjertelig Tro og Tillid i Guds Naade holde sig til Christum. Thi derfor holdt han sig saaledes til Christum, at han tillige og afskaffede al Ugudelighed og i Særdeleshed al vitterlig og fortrædelig Synd, og gav derfor Enhver igjen det, han ham med Uret havde frataget. Thi saa forstod han den Herres Christi Prædiken: Beder eller omvender Eder og tror Evangelium; thi han vidste nok det var Meningen: Afstaar det Onde og trøster Eder saa ved min Fortjeneste, og søger Eders Synders Forladelse hos mig alene. Derfor sagde han og til Herren: Halvdelen af mit Gods giver jeg de Fattige, og dersom jeg har bedraget Nogen noget fra, da giver jeg det firedobbelt igjen (Luk. 19, 8). Han berømmer derved ikke sine Gjerninger, men den Naade, som han havde bekommet, og ved hvilken han var undervist om, hvorledes han skulde omvende og bedre sit Levnet. Som han vilde sige: det gjør mig, Herre Jesu! saa ondt, at jeg har bedraget nogen, at jeg gjerne vilde give firedobbelt igjen, og derforuden Halvdelen af mit Gods til de Fattige. Og efterdi jeg kjender nu mine Synder og har besluttet aldeles at afstaa dem og tro paa dig, da beder jeg dig, at du vil tage mig til Naade. Der han det gjorde, da kom Lægen og sagde: I Dag er dette Hus Salighed vederfaret; thi Menneskens Søn er kommen at søge og saliggjøre det, som var fortabt. De, som imodstaa Naaden og ikke vil forlade det ugudelige Væsen, dem forlader Christi Naade og den lader dem blive i deres Ugudelighed. Thi Gud kaster ikke sine Perler for Svin eller Helligdomme for Hunde. Han lægger Vingaarden øde, naar den af hans Naades Regn ikke vil bære Frugt (Es. 5, 5). Efterdi I forskyde Guds Ord, sagde Apostlerne til Jøderne, og agte eder selv uværdige til Guds Rige, se, saa vende vi os til Hedningerne (Ap. Gj. 13, 46). Men annamme vi Naaden, følge og adlyde den og afstaa det ugudelige Væsen, saa igjenfødes og omvendes vi derved og opvækkes af Syndens Død, som sagt er.

§ 7. Naar vi nu ere igjenfødte og opvakte af Syndens Død og ere blevne delagtige i det aandelige Liv, saa at vi vandre i Aanden, saa gjør samme Guds Naade os ogsaa til gode Guds Redskaber, at vi og selv ved Guds Naade kan stræbe at nyde vore Synders Forladelse og Guds Rige, og med Frygt og Bævelse arbeide, at vi kunne blive salige og stride en god Strid, paa det vi maa beholde Troen og en god Samvittighed, ja, naa og erlange Troens Ende, som er Sjælenes evige Salighed. Men slet gjøre vi ikke af os selv, men af Guds Naade, der er mægtig i vor Skrøbelighed. Derfor siger Paulus (1 Cor. 15, 10.) om hans Arbeide i Aanden og Troen: Ikke jeg, men Guds Naade, som er i mig, haver gjort det, og hans Naade i mig har ikke været forgjæves. Og dog tilregnes det os, som er kun Guds Redskaber. Ligesom en Skolemester, der lærer Børn at skrive, holder Barnet ved Haanden og ved Barnets Haand drager Bogstaverne, og man siger dog derom: det har Barnet skrevet, alligevel Barnet har ikkun laant Haanden dertil, men Skolemesteren selv har skrevet det ved Barnets Haand, ligesaa tilregnes og de Troende de gode Gjerninger, som de gjøre i Naadens og Fornyelsens Stand, alligevel at de deri ere kun Guds Værksted og Redskaber, og Gud, fra hvilken alt Godt kommer, er selv Hovedaarsagen, uden hvilken de intet Godt kunde gjøre, at Christus og derfor siger til sine Disciple: Uden mig kunne I slet intet gjøre (Joh. 15, 5). Det Onde kan vi nok gjøre af os selv, desværre, men det Gode kan vi ikke gjøre uden

Guds Naade, det kommer Altsammen fra ham, derfor har intet Kjød at rose sig deraf; thi det er idel Naade (Rom. 3, 24). Men om vi end ikke af os selv kunde gjøre det Gode, saa regnes det dog os af Naade til, efterdi Gud værdiges deri at bruge os til sit Naadeskar, Instrumenter og Redskaber. Ja, den ganske Christi Værdskyld bliver derforuden af Naade os tilregnet ligesom vor egen, og tillige med bliver det ganske Guds Rige os til Lod og Del. At Aanden derfor (Aab. 22, 14) siger: Salige ere de, som gjøre hans Befalinger, paa det deres Magt maa være over Livets Træ og de maa indgaa igjennem Portene til Staden. Og Cap. 21, 7: Den, som vinder, skal arve Alting, jeg vil være ham en Gud, og han skal være mig en Søn. Men de Ubodfærdige, Vantroe og Guds Ords Foragtere have ingen Del og Lod i noget deraf. Hundene skal være udenfor det himmelske Jerusalem, siger Aanden (Aab. 22, 15.) Og Peter siger til den Troldmand Simon (Ap. Gj. 8, 21): Du har ingen Del og Lod i dette Ord; thi dit Hjerte er ikke ret for Gud. Saligt er derfor det Menneske, som viger fra al Vantro, Ubodfærdighed og Ugudelighed, som overgiver Gud sin Villie, lader sig af Guds Aand i Alting regjere og giver sit Hjertes inderste Tro og Villie i Christi, sin himmelske Brudgoms Vold og Hænder, som staar stedse for Døren og banker paa, at han vil indgaa til os og holde sin himmelske Nadvere med os, som lader sin Naade hver Morgen være ny over os, og tænker før paa os, end vi tænke paa ham. Alt til den Ende, at vi skulle træde fra Synden, med Glæde annamme ham og have Lod og Del i ham, paa det hans dyrebare Blod og Fortjeneste paa os ikke skulde blive spildt og forgjæves.

Bøn.

Herre, min Læge, du rette Mester til at hjælpe, her kommer en jammerfuld Synder, der ligger nedtraadt i sit eget Blod og lægger sig for dine Fødder, den er vel uværdig til al din Naade, men den længes dog hjertelig efter den samme; den er ikke værd og har heller ingen Kraft til at opløfte sine Øine til dig, men maatte uden dig være uden alt Haab; kan du un Noget, saa forbarm dig over mig og hjælp mig. Dog, Herre, om du vil, da kan du vel rense mig, og du vil jo ikke, saa vist, som du lever, nogen arm Synders Død. Din Barmhjertighed er jo saa brændende, at du maa forbarme dig. Kan du da, o Herre! og vil du hjælpe mig, hvad er det da, som opholder din Hjælp saa længe? Hvor længe skal jeg sørge i min Sjæl og ængste mig daglig i mit Hjerte? Du udsletter Misgjerninger som en Sky og Synder som en Taage. Ak, forbarm dig over mig, skjul mine Misgjerninger og kast alle mine Synder bag din Ryg i Havets Dybhed. Ophold mig og, min Gud, i din Naade, at jeg ikke, efter at jeg er toet, skal igjen vælte mig i Skarnet eller opæde det igjen, som jeg har opkastet. Fri mig fra Syndens Magt, at den maa ikke herske i mit dødelige Legeme. Er den bleven mægtig i mig, saa lad din Naade være mægtigere til at døde og udrydde den. Min Læge, jeg overgiver mig i dine Hænder, du er Troens Begynder og Fuldender; forlad mig ei, min Frelser, og drag ikke din Haand fra mig, førend min Sjæl er fuldkommen bleven hjulpen, helbredet og befriet fra Syndens Nød og Død, ja, ført til dit Samfund og Forening, saa vil jeg forkynde dine Dyder og prise din uforskyldte Naade til evig Tid. Amen.

Det femogtredivte Capitel.

Uden et helligt Levnet er al Visdom, Kunst og Kundskab, ja, endogsaa den ganske hellige Skrifts Videnskab forgjæves.

§ 1. Den rette Kjærligheds Art er denne, at den søger Gud i Alting og ikke sig selv. § 2. Den, der ikke har saadan Kjærlighed, er anseet i Guds Øine som en Hykler med alle sine Gjerninger, i hvor store og hvor mange de end ere. § 3. Hvorledes det kan være rimeligt, at Mange gjøre store Ting baade i Henseende til Andre og sig selv og det regnes dog kun i Guds Øine for en Vederstyggelighed.

Matth. 7, 21. Ikke Enhver, som siger til mig: Herre, Herre skal indgaa i Himmeriges Rige, men den, som gjør min Faders Villie, som er i Himlene.

§ 1. Den hellige Apostel Paulus taler (1 Cor. 13) vidtløftigen om Kjærlighed, opregner dens mange Egenskaber, som vi og tilforn have talt om i det 30te Capitel, og viser, at den strækker sig til det ganske christelige Levnet. Thi alt det, som hører til det christelige Levnet, er begrebet og befattet i Kjærlighed, og Kjærligheden er og Lovens Fylde, saasom og Christi hellige Levnet var en idel ren og hjertelig Kjærlighed. Og derfor har man saare flittig at tragte derefter, at man kan have en ren og sand Kjærlighed; den rette Kjærligheds Art er saadan, at den søger og mener Gud for Alting og i Alting og ikke sit Eget; den elsker, ærer, mener og roser sig ikke selv eller begjærer menneskelig Baade, Ros og Ære for det den gjør. Men gjør det af en ren Lyst, Villie og Længsel efter at søge for Alting Guds Ære, og stræber med al Flid at tjene Gud og sin Næste, enten det kommer den selv til Baade i denne Verden eller ikke, enten Menneskene skjøtter eller ikke skjøtter det, ja, den lader sig ikke afskrække fra det Gode, omendskjønt den skulde intet andet have deraf i Verden at vente end Foragt, Had og Forfølgelse, saasom Apostlerne beviste sig som Guds Tjenere, formedelst Retfærdigheds Vaaben baade paa høire og venstre Side, baade i Ære og i Skjændsel, baade i ondt og godt Rygte, som Bedragere og dog Sanddrue (2 Cor. 6, 4. ꝛc.), saa den fornemste af dem derfor sagde: Dersom jeg søgte endnu at tækkes Menneskene, da var jeg ikke Christi Tjener (Gal. 1, 10).

§ 2. Hvo, som ikke har denne Kjærlighed og ikke lader sig af den bevæge og drive til at gjøre det han bør, han er en Dienskalk og Hykler. Thi han søger ikkun sig selv i al sin Gjerning og ikke Gud, mener ikke Gud trolig i sine Gjerninger, men ikkun sig selv. Og derfor er hans Kjærlighed ogsaa ikkun en falsk Kjærlighed. Og om end saadan En vidste den ganske hellige Skrift udenad til Punkt og Prikke og kunde tale derom med idel Engletunger, saa var han dog ikkun en klingende Malm og en lydende Bjælde*), som Paulus siger (1 Cor. 13, 1), den klinger og lyder for Andre, og forstaar intet af hvad der lyder og klinger; desligste har han aldeles ingen Nytte og Gavn deraf, han prædiker for Andre og bliver selv forhærdet, og er som Noa Tømmermænd, der byggede Arken for Andre,

*) Han taler ei her om Prædikeembedet eller om Præsterne efter deres Embede, som de have efter Guds Orden; men saavidt de ere Mennesker i og for sig selv, hvoraf ogsaa paa deres Side dens Videnskab og Ords Prædiken er intet andet end blot Lyd, der ikkun lidet for andre, men slet intet for dem selv er nyttig. Hvo, som derfor kunde lære og prædike saa vel, som noget Menneske kunde, eller som en Engel, saa hans Ord vare paa det listigste og Forstanden og Meningen deraf den allerbedste, og han havde ikke Kjærlighed, det er, han søgte dermed sin Ære og Nytte og ikke sin Næstes, saa var han en lydende Malm eller en klingende Bjælde, det er, han kunde maaske lære Andre dermed og fylde deres Øren, men en Bjælde hører ikke sin egen Lyd, ei heller forbedres derved; saa forstaar ikke heller saadan en Præst selv, hvad han siger, og forbedres ikke af det for Gud. Luther: Utroe Hyrder give ogsaa med deres uchristelige Levnet stærk Anledning til, at, skjønt deres Lærdom kunde være rigtig i sig selv, den dog skaffer liden Nytte hos Tilhørerne, særdeles hos saadanne, som raades fra saadanne Laster og Udyder, som Lærerne selv stikker i.

men druknede selv i Syndfloden. Thi det er ikke nok at vide Ordet, eller at undervise Andre deri man skal og selv gjøre derefter, og efterfølge det i Liv og Levnet, om det ellers skal være en tilgode. Guds Ord skal forvandles i os til et gudeligt og kjærligt Levnet, ellers har vi ingen Gavn deraf. Ligesom den legemlige Spise hjælper og gavner os intet, medmindre den forvandles til vort Kjød og Blod; ligesaa hjælper Ordets og Sakramenternes Brug os intet, uden den forvandles i os til et helligt Levnet, eller forvandler os til hellige og gudelige Mennesker, og frugter og forarbeider i os et helligt Levnet. Derfor siger Apostelen Paulus: dersom jeg kunde spaa, og vidste alle lønlige Ting, og al Visdom, og havde ikke Kjærlighed, da var jeg Intet. Det er, dersom jeg søgte derved min egen Ære, og ikke for Alting Guds Ære og min Næstes Nytte, saa var det en Vederstyggelighed for Gud, og behagede ham intet. Derfor skulle slige Mennesker paa hin Dag sige: Herre, Herre, have vi ikke profeteret i dit Navn, have vi ikke udrevet Djævle i dit Navn, og gjort kraftige Gjerninger i dit Navn? men han skal svare dem: Jeg kjender Eder ikke.

§ 3. Ja Paulus siger: Dersom jeg gav de Fattige alt mit Gods og havde ikke Kjærlighed, da var det mig intet nyttigt. Hvorledes da kjære Paulus? kan Nogen vel give alt sit Gods til de Fattige, og ikke have Kjærlighed? ja visselig, naar han ikke deri mener Gud alene for Alting, men sig selv, og vil have Løn, Ros og Ære derfor af Menneskene. Pharisæerne stiftede mange Ofringer, overtalte og Folket til at give deres Gods til Templer og Offere, og søgte derved Ros og Ære for Menneskene, men forglemte imidlertid de Fattige, imod hvilke de af ren Kjærlighed skulde have bevist Barmhjertighed. Hvilket Herren straffer dem for, og siger: I opæde Enkers Huse, og under et Skin bede længe. Som og mange i vore Tider give alt deres Gods til Klostere og Kirker, at Præster og Munke skulle gjøre Messe og Bøn for deres Synder. Hvilket er en falsk og vildfarende Kjærlighed, som søger og mener sig selv. Thi naar man ret anser det, saa søges dermed ikkun Menneskens og ikke Guds Ære. Propheten Habakuk (C. 2, 4) siger: Den Retfærdige skal leve ved sin Tro, derfor maa du selv tro, og gjøre en sand Omvendelse, og blive Gud et velbehageligt Offer, ved Kjødets Dødelse og Korsfæstelse; saavelsom gjøre alle Slags Kjærligheds Gjerninger velvillig og af en ren Kjærlighed til Gud og din Næste, ellers har du ingen Nytte af alle slige Gaver og Offere. Ja, om du lod dit Legeme end brænde, siger Paulus, og havde ikke en ren Kjærlighed, som mener alene Gud og hans Ære for Alting, da var det dig intet nyttigt. Thi hvad gavner det, at Nogle hudstryge sig selv, brænde Mærke og Tegn paa sig, og plage deres Liv? som der staar (Es. 58, 3. 5. Zach. 5, 5. 6) hvad søge de andet dermed end sig selv? og ville dermed bevise en sær Helighed og selvudvalgt Aandelighed? hvilket Altsammen dog ikke sker Gud til Ære, men kun til at gjøre sig selv dermed Anseelse. Ja, Nogle geraade i saadan Forblindelse og i saadan kraftig Vildfarelse, at de lade sig endogsaa derfor brænde og ville holdes for Christi Martyrer, da de dog ikke søge Christum, men sig selv, og Sligt gjøre de til at stadsæste deres Vildfarelse, som de har sat sig fore ikke at afvige fra, skulde det end koste dem deres Liv. Det kalder Paulus (2 Thess. 2, 9. 11) en Satans Kraftighed og kraftige Vildfarelse. Af de Aarsager, hvorfor En lider Marter og Pinsel, skal man dømme, om En er et sandt Blodvidne og Martyr eller ei, og ikke af Pinselen eller det

man lider. Satan har og forblindet mange Hedninger saa, at de villig har ladet sig slagte, dræbe og ofre, deres falske, hedenske Tro og Djævelstjeneste dermed at bekræfte og bestyrke. Hvad er det da Under, at Sligt og nu sker af dem, som giver sig falskeligen ud for Christne? Hedningerne har ofte sat Livet til, for at gjøre sig et udødeligt Navn. Har ikke ogsaa i vore Tider den falskeSelvkjærlighed ogEgenære bedaaret Munke og Andre til at myrde Herrer og Fyrster, at de dermed kunde udbrede og forplante den papistiske Religion, og de har ikke skjøttet om at lade deres Liv derfor, hvilket de ikke har gjort for Christi, men for Pavens Skyld, og til at gjøre sig selv et berømmeligt og udødeligt Navn. Dette er den falske, blinde og vildfarende Kjærlighed, som har ladet sig bedrage af et falskt Lys. Derfor er nu alt det et Menneske ved, i hvor stor Kunst, Visdom og Kundskab det være kan, om det var end Salomons Visdom, og den ganske hellige Skrifts Videnskab, om de end befattede i sig alt det et Menneske kan begribe, ja om man end derhos tillige gav baade Liv og Gods bort, saa er det dog Altsammen for Intet at agte, naar Guds og vor Næstes rette Kjærlighed og det rette, hellige og christelige Levnet er ikke derhos. Ja, at have Guds Ord, at vide det, og ikke leve derefter, gjør Fordømmelsen kun des større, som Herren giver tilkjende, der han siger: Dersom jeg var ikke kommen, og havde talet til dem, da havde de ikke saa stor Synd; men nu have de ikke end et Skin, at aarsage deres Synd med. (Joh. 15, 22).

Bøn.

Trofaste Gud, din Gave er jo Visdom; du lærer Menneskene, hvad som de vide; du Herre! giver Visdom, og af din Mund kommer Erkjendelse og Forstand, saa er det da ikke en ringe Naade, at vide din Villie; thi saa gjør du ikke med Hedningerne, eller lader dem vide dine Rette. Men efterdi dit Ord og Erfarenhed lærer mig, at endogsaa en Tjener, der ved din Villie gjør ofte ikke den samme, og kommer derfor til at faa mange Hug; (thi Kundskaben opblæser, men Kjærligheden opbygger). Saa beder jeg dig, min Gud, giv mig den Visdom, som stedse svæver om din Throne, den Visdom her oven fra, som er først kydsk, dernæst fredsommelig, lader sig gjerne sige, er fuld af Barmhjertighed og gode Frugter, upartisk og uden Skrømt. Forarbeid din sande Frygt i mit Hjerte, hvilken er den Visdom og Forstand, hvorved jeg kan sky det Onde. Ak, hvad er denne Verdens Visdom uden din Frygt? hvad er al vor Visdom andet end kun et Stykkeværk? Hvor mange Sjæle bedaare sig ikke ved en indbildt Visdom, og falde fra det sande Lys? hvor er en Vis? hvor er en Skriftlærd? hvor er denne Verdens Randsager? Har du ikke, o Gud! gjort denne Verdens Visdom til Daarlighed? Derfor, o Jesu, ligesom du er gjort mig af Gud til Visdom, saa udvis dig og saaledes imod mig. Verden ved sin egen Visdom kjender ikke Gud i sin Visdom; men vis du mig Faderen; saa er jeg fornøiet. Giv mig ved dig ei alene at vide Guds Retfærdighed, men og at stræbe efter den samme, og bære retskafne Troens Frugter. Giv mig den rette Visdom til at kjende hvem jeg hører til, hvorhen jeg skal og hvilken Vei, som fører mig dertil; paa det jeg maa søge, finde og vandre paa den samme, og endelig føre Troens Ende herfra, som er min Sjæls Salighed, for dit Navns Skyld, o Jesu! min Visdom. Amen.

Det sexogtredivte Capitel.

Hvo, som ikke lever i Christo, men hænger med Hjertet hos Verden, den har ikkun Skriftens udvortes Bogsta-

ver, men*) smager ikke Kraften deraf og det skjulte Manna, som er deri.

§ 1. Hvilke ere værdige til at smage den himmelske Sødhed, som er i Guds Ord, og hvoraf det kommer, at de fleste ei smage den. § 2. Man maa dømme aandelige Ord, og Aanden maa vidne, at Aanden er Sandhed. § 3. Gud har alle Tider søgt og søger endnu at bespise Menneskene med sit levende Ord, dog de fleste har ingen Smag deri, men lader sig bespise med Verden, og det som synes stort i Verden. § 4. Verdens Børns utidige Forundring over det, som Intet er, og ringe Agtelse om det, som virkelig og i Sandhed er Noget. § 5. Verden med alt det, der er i den, maa gaa ud af det Hjerte, hvor Gud med sin Fylde skal ind. § 6. Hvor den aandelige Tørst og Hunger efter Gud er ret optændt, der stilles den heller ikke uden med Gud selv.

Aab. 2, 17. Den som overvinder, ham vil jeg give at æde af det skjulte Manna, og jeg vil give ham en hvid Sten, og et Navn skrevet paa Stenen, hvilket ingen kjender, uden den, som annammer det.

§ 1. Af disse Christi Ord lære vi, at de alene smage den himmelske Trøsts og Glædes Sødhed i Guds Ord, de som overvinde Kjødet og Djævelen, saavelsom Verden med al sin Ære og Herlighed. Thi de som korsfæste deres Kjød med Lyster og Begjæringer ved en daglig Ruelse og Bedrøvelse, de som daglig afdø Verden og sig selv, de, hvilke deres ganske Levnet er dem et bittert Kors, ere de, som her ovenfra af Gud indvortes bespises med det søde himmelske Manna, og skjænkes med det himmelske Paradises vellystige Vin. Men de Andre, som have deres Trøst i Verden, kan ikke nyde og smage det skjulte Manna. Thi enhver Ting forener sig med sin Lige, og stridende Ting have intet Samfund tilsammen. Guds Ord er Gud ligt, derfor forener det sig ikke med et verdsligt Hjerte og har intet Samfund dermed. Ligesom Legemet faar ingen Kraft af den Spise, som Maven ikke annammer, saa smager og Sjælen ikke det guddommelige Ord og Himmelbrød, naar den ikke i Aanden og Troen annammer og ikke i Liv og Levnet efterfølger det. Og ligesom Alting smager det Menneske bedst, som har Koldesyge, ligesaa gaar det dem, som ligge syge af denne Verdens Kolde, af Gjerrighed, Hoffærdighed og Vellyst. Guds Ord smager dem bedst, ja de vømmes derved, som den, der har Kolden, vømmes ved Maden. Men hvilke som have Guds Aand, de finde deri det skjulte Himmelbrød. De, som har denne Verdens Aand, smage det ikke; thi det Ene lider ikke det Andet, og de har intet Samfund tilsammen. Deraf kommer det, at mange Mennesker finder liden Glæde og aandelig Lyst af det hellige Evangelium, om de endskjønt daglig høre og læse det; thi de har ikke Guds Aand, de har ikke himmelsk, men jordisk Sind. Hvo som vil ret forstaa Guds Ord, finde dets Kraft og æde af dette Himmelbrød, den maa af al Kraft og Formue beflitte sig paa at befindes i sit Liv og Levnet skikket og dannet efter Guds Ord og efter Christi hellige Levnet. Saa bespiser vor Herre Jesus de Ydmyge med sin Naade, de Sagtmodige med sin Kjærlighed, de Taalmodige med sin Trøst, og gjør

*) Nemlig i sig, efterdi Skriften er ikke kraftig til Salighed for ham, endskjønt den er kraftig i sig selv, og bliver for Andre et Middel og Instrument til deres Salighed; thi al Lærdom, det maa være Moses eller Christi, som ikke bliver levende i Hjertet ved den Hellig-Aand, den er kun en Bogstav. Evangelium er en Bogstav, Loven er en Bogstav. Historierne ere og Bogstaver, Lignelser og Exempler ere Bogstaver, ja alt det, som ikke ved Aanden og Naaden lever i Hjertet, er kun en Bogstav. De Hjerter, som ere hengivne til Verden, erlange og bekomme ikke den hellige Skrifts inderste Kraft og Virkning, de have ikkun de udvortes Bogstaver, det er, den udvortes bogstavelige Forstand og Videnskab paa den den hellige Skrift, men bliver ikke i dens Kraft delagtige.

dem deres Aag sødt, og deres Byrde let. Under Christi Aag smager man bedst, hvor sødt Himmelbrød er, og da fuldkommes det, som Maria siger: De Hungrige opfylder han med gode Gaver, i det Sted han afviser de Rige tomme.

§ 2. Mine Ord ere Aand og Liv, siger Christus (Joh. 6, 63). Er Guds Ord Aand og Liv, da kan de ikke ret smages, findes og fornemmes af et uaandeligt, kjødeligt og vellystigt Hjerte, Men de maa i Aanden og Gudelighed med dyb Ydmyghed og stor Attraa annammes og i et christeligt Liv og Levnet efterfølges, ellers har man intet mere deraf end den udvortes Lyd og Bogstav. Hører man der leges paa en Harpe, og man forstaar ikke, hvad der leges, saa kan man ikke forlyste sig deri og har ingen Gavn deraf. Ligesaa finder man intet af det guddommelige Ords Kraft, om man ikke i Troen og Aanden det annammer og forstaar, saa ogsaa lever derefter. Derfor siger Christus om de sande Troende, som overvinde Kjødet, Verden og Djævelen: Jeg vil give dem en hvid Sten, det er et godt Vidnesbyrd, og med det Vidnesbyrd nye Gaver, som Ingen kjender uden de, som dem bekomme. Dette er den Hellig-Aands Vidnesbyrd, som i vort Hjerte giver Guds Ord Vidnesbyrd, desligeste formedelst det samme Guds Ord giver vor Aand Vidnesbyrd (Rom. 8, 16). Og begge de Vidnesbyrd stemmer overens og blive en Aand. Og dette er det nye Navn, hvilket Ingen kjender, uden den det bekommer. Thi ligesom Ingen finder Honningens Sødhed, uden den, der smager den; saa kjender og Ingen det nye Navn, som den Hellig-Aands Vidnesbyrd virker i Hjertet, uden den, som har det i sit Hjerte. Den alene kjender Guds Trøst, som vel føler og smager den. Det er det nye Vidnesbyrd og det nye Navn, hvilket Ingen kjender, uden den som det annammer; og det er nyt, efterdi det opkommer af den nye Fødsel, som kommer her oven ned af den Hellig-Aand. Saligt er det Menneske, hvilket Gud giver sig saaledes i Hjertet at smage.

§ 3. Saa har Gud af Begyndelsen med sit søde Himmelbrød bespist Propheterne og siden Apostlerne, og her aabenbart sig for dem, formedelst sit evige Ord, som er sket til dem, og derfor har har de og desbedre kunnet tale derom; thi de have fundet det; og til den Ende er ogsaa den hellige Skrift sammen, saa Peter derfor siger: De hellige Guds Mennesker have talet, som de bleve dertil drevne af den Hellig-Aand. Og endnu i denne Dag*) lader Gud ikke af at tale til alle Mennesker og at bespise dem med sit Ord indvortes i deres Sjæle, idet han ved Ordets Hørelse eller Læsning driver og lokker dem til Bod og Bedring, og lader, et Naadeblink deraf nedstraale i deres Hjerter. Men de fleste Mennesker ere altfor tunghørede til Guds Røst, ja døve dertil, høre intet deraf og hører heller Verden end Gud, følge heller deres egne Lyster end Guds Aand. Derfor kan de ikke æde af det skjulte Manna, de æde heller af Dødens og deres kjødelige Lysters forbudne Træ. Det er

*) Han taler her om, hvorledes Gud uden Afladelse lader prædike sit Evangelium. Dette Lys efterdi det offentlig forkyndes og vidner for Menneskene, om hvad de skal gjøre, da skinner det saa vidt som Verden er, over alle Mennesker, omendskjøndt ikke alle vil annamme det, har Dr. Luther sagt i sin Kirkepostil. Gud lader ikke endnu af paa denne Dag at tale med alle Mennesker, advarer og trøster dem indvortes, og lader sit Ord, som er den rette Sjælepleie, frembære og klinge for dem, dog paa underskjedelig Vis og Maade. Ved Ordets offentlige Prædiken taler han ved Nogle, som det have og høre kunde, med Andre ved indvortes Varsler, ved mangt et haardt Slag og Blink ind i Hjertet, og ved sin Lov, som er skreven i deres Hjerter, endog de saadant ikke agte.

en stor Blindhed og Daarlighed, at Menneskene vilde ikke befinde og forstaa, at i Gud er langt større Lyst og Sødhed end i Verden. Hvo, som engang har smagt Guds Godhed, for den er Verden med al sin Lyst den høieste Bitterhed. Vore første Forældre har ladet Verden bedaare sig, og ædet af det forbudne Træes Frugt, og har deri tillige ædet den bitre Død. Dog ere vi endnu ligesaa blinde og daarlige, og æde af vort Kjøds forbudne Lyster, hvoraf vi og maa dø. Thi leve I efter Kjødet, da skulle I dø, siger Paulus. Den Herre Christus, som er Livets Træ og Brød, siger: Hvo som æder af mig, skal leve evindelig. At æde af ham, er at tro paa ham og at have sin Hjertens Lyst, Glæde, Kjærlighed, Trøst og Velbehagelighed til ham. Verden giver ikkun saa ringe, ubestandige og timelige Ting, og dog tjener man den derfor med stor Umage og Begjerlighed. Gud giver derimod store, høie og gode Ting, og dog er de dødelige Menneskers Hjerter lade til at tragte derefter. Hvor finder man da Nogen, som med saa stor Lydighed og Omhyggelighed tjener Gud, som de fleste tjene Mammon og Verden? for en ringe Penges Skyld løber man ofte en lang Vei, men for det evige Livs Skyld, vil man neppe flytte sin Fod afsted. Propheterne forekastede Indbyggerne i de store Handelsstæder, Tyrus og Sidon, at de droge over Havet til at hente deres Kjøbmandsvarer, men for det evige Gode gik de ikke en Fodsbred. Ja og endnu, desværre, søges og elskes Verden i alle Steder mere end Gud. Mangen lærd Doktor studerer Dag og Nat, at han kan komme til Ære i Verden; men for den evige Ære og Herligheds Skyld tager han sig sjelden Tid og Stunder til at bede et Fadervor. Mangen vover Liv og Blod i Krigen for at erlange og bekomme adelig Ære og Ridderskab; men han vil ikke stride mod en eneste af sit syndige Kjøds Udyder, at man maatte bekomme det evige og himmelske Adelskab. Mangen er en Seiervinder over mange Lande og Folk og ved dog ikke at overvinde sig selv. Hvor mange ere der, som saa søge det timelige Gods, at de derover miste sig selv, og deres Sjæle og Salighed? Ingen af dem, som det gjøre, have ret Smag paa det rene og guddommelige Ords skjulte Manna. Thi de overvinde ikke, men lade sig overvinde af Verden. Og den, som vil smage dette Manna, maa for Guds Kjærligheds Skyld foragte og overvinde Verden. Hvo, det kan gjøre, skal finde den Hellig-Aands allersødeste Trøst, hvilken ingen kjender, uden den, som den bekommer. Livets Træ maa først plantes i os, om vi skal æde af dets Frugter. Du lader Verdens Trøst være dig en stor Glæde, og du betænker ikke, at Guds mindste Trøst kan mere glæde dig end al Verden. Hvad Gud gjør er langt bedre og altid ædlere, end det noget Kreatur kan gjøre. Den Lærdom, som kommer her oven fra, ved den Hellig-Aands*) Indgi-

*) Han forstaar herved den Hellig-Aands Virkninger, som sker i og ved Ordet i Hjertet men dermed udelukker han ikke Prædiken, Betragtninger og den Flid, som anvendes paa Guds Ord. Luther i hans Prædiken paa Pintsedags Evangelium: Den Hellig-Aand lærer langt bedre, end som alle Bøger lære, saa at den, som har den Hellig-Aands Gave, forstaar Skriften fuldkommeligere. Meningen baade i Arndt og Luthers Ord er denne, at den Kundskab, som den Hellig-Aand ved Ordet forarbeider i Menneskets Hjerte, er langt bedre og ædlere end den blotte historiske Forstand, som en ved den blotte Fornuft og andre blotte naturlige Kræfter forskaffer sig, idet han læser eller hører Ordet. Og det har sine Aarsager; thi den Forstand, som kommer af den Hellig-Aand, har en høiere Oprindelse, nemlig den Hellig Aands Oplysning, og derfor er den langt bedre end den, som har en Oprindelse, og kommer af de blotte naturlige Kræfter. Ligesom Guds Gjerninger

velse, er langt ædlere end den, som ved Menneskens blotte naturlige Forstand med stort Arbeide forhverves. Et Æble og en Lillie som Naturen gjør, er langt ædlere og bedre end de en Kustner gjør, om han end gjorde dem af purt Guld. Ligesaa er det allerringeste Blink og Gnist, ja den allermindste Draabe af Guds Trøst langt ædlere og bedre end et stort Hav fyldt af Verdens Glæde. Men vil du have og nyde denne ædle Guds Trøst, da maa du ringeagte Verdens Trøst og Glæde. Vil du høre mig ret, da maa du vende dit Øre til mig, vil du forstaa mig ret, da maa du vende dit Hjerte og Tanke til mig, vil du se mig ret, da maa du vende dine Øine til mig. Ligesaa vend dit ganske Hjerte og alt dit Sind til Gud, saa skal du se, høre og forstaa, smage og finde ham. Thi saa staar der (Jer. 29, 13): Dersom I søge mig af Eders ganske Hjerte, da skulle I finde mig, siger Herren.

§ 4. Man siger vel ofte: Herre Gud, hvor rig, mægtig, lærd og klog er den Mand; men hvor sagtmodig, taalmodig og gudelig han er, det spørger man lidet efter. Saa ser man kun efter det Udvortes og Ringeste, men det Inderste, som er det bedste og ædleste, ser man intet efter, og bekymrer sig intet derom. Man siger og: denne Mand har seet og erfaret meget, har igjennemreist mange Lande og Stæder. Men det var bedre, man kunde i Sandhed sige om ham, at han havde i Aanden og Troen seet og kjendt Gud; thi den er den bedste Erfarenhed. Saa siger man og: denne Mand har været i store Kongers, Fyrsters og Herrers Hof og Selskab og tjent dem, men hvo der kunde ikkun ret tjene Gud, og have ret Samfund med ham, han havde den bedste Tieneste og det bedste Selskab. Mange sige af Kjærlighed til dette Timelige, og af Forundring derover, at vi leve nu i en saare lærd og fornuftig Verden, i en saare klog og kunstig Tid. Men de burde tillige betænke derhos, at den rette, bedste og ædleste Kunst, som er at elske Christum, er bedre end at vide Alting, ja de burde betænke, at den sande Tro er tillige i den samme Tid moxen ødelagt og forsvunden, saa der findes ganske faa af de rette Herrens Lærde, som vil lære det rette, ydmyge og sagtmodige Levnet af Christo, og at de fleste af de Allerklogeste og Fornuftigste i Verden ere gemenligen Fremmede fra det aandelige Liv, som er skjult med Christo i Gud; og at de

---

ogsaa ellers ere altid bedre og ædlere end de blotte naturlige Gjerninger, saa er ogsaa den Hellig Aands oplysende Kundskab en vis Kundskab, at det man derved forstaar og ved, det er man vis paa, at det er saa i Sandhed; saa at Apostelen derfor kalder den sande og salige Tro en Overbevisning paa det, som ei kan sees, og et fast Væsen eller Grundvold til det, som haabes. Thi den Hellig Aand besegler Ordet i Hjertet, og forsikrer en derpaa, at det er som Ordet siger, og derfor siger Apostelen om Moses, hvis Forstand var af den Hellig-Aand optændt, at han holdt sig til den, som han ikke saa, ligesom han saa ham; og om Abraham, der havde samme Forstand, at han vidste paa det Allervisseste, at hvad som Gud havde lovet, det kunde han gjøre. Men den naturlige Forstand om Troens Sager er fuld af Tvivl. Thi det naturlige Menneske forstaar sig ikke paa det, som Guds Aand tilhører, nu er altid den Kundskab langt bedre som er vis, end den som er uvis. Ydermere af den naturlige Kundskab og Forstand ved man, Ordet saa siger, men ikke at det saa er, som Ordet siger; thi Kjødets Sands er Fiendskab mod Gud. Men ved den aandelige Forstand ved man, baade at Ordet saa siger, og at det saa tillige er i Sandhed; saa er og den aandelige Forstand, helst om Troens Sager, alene i de Gudfrygtige og Guds Børn at finde De alene har Saligheds Forstand, de alene kjende Gud retteligen, at Johannes derfor siger om de Ugudelige: hvo som siger, han kjender Gud og holder ikke hans Bud, han er en Løgner. Men den historiske og naturlige Forstand, som kommer af de naturlige Kræfter, findes endogsaa i de Ugudelige, og er i dem den døde Tro Ap. Jakob omtaler, som intet hjælper til Salighed.

har endnu ikke lært, at der er et retfindigt Væsen og Salighed i Jesu Christo (Eph. 4, 18 21). Desligste, at Kundskaben er ikke nær saa stor, som man giver den ud for, og de fleste grunde mere deres Kunst paa spidsfindige Ord eller Indbildninger, end paa Sandhed, have mere Opblæselse end Visdom, vide mere Ord og Gjerninger end Sandheds rette Beskaffenhed, hvori den rette Visdom ikke bestaar, som kræver mere Vished end Gjerningen, mere Gjerninger end Ord, mere Sandhed end Forfængelighed, hvorom videre er talt i det Skrift om de Gamles Visdom. Derfor var det tjenligere, at man sagde: denne Tid er en ret ugudelig Tid, i hvilken al Retfærdighed, Gudelighed og Oprigtighed er fast ligesom bortrømt fra Verden, og fast intet Andet er tilovers, end al Ugudeligheds og Uretfærdigheds, Uoprigtigheds og Ondskabs Bærme. Dette var os nyttigere og mere fornødent at tage i Agt. Om mangen en siges der: den Mand holder et godt Bord. Men hvem som smager Guds Ord rettelig, han gaar til et langt bedre Bord og æder det skjulte Manna, det evigvarende og levende Himmelbrød. Hvem Gud og hans hellige Ord smager vel, den kan intet smage ilde, og hvem Gud og hans hellige Ord ikke smager vel, hvad Glæde kan den have? Gud selv er den Glæde, som overgaar alle Kreaturers Glæde; o, at den naadige Gud vilde gjennemtrænge vore Hjerter med sin himmelske Glædes Skin, og rense, oplyse, glæde, forklare og levendegjøre vor Aand og Kræfter! o, naar skal den Tid komme, i hvilken Gud med sin Nærværelse og Iboelse, og med Alt det, han er, skal mætte os? Saalænge det ikke sker, bliver ingen fuldkommen Glæde i os. Vi maa derfor nu tage tiltakke med de Trøstens Brødsmuler, som falde af vor høie Herres Bord, indtil det evige Livs rette Glæde angaar.

§ 5. Se, jeg staar for Døren, siger Herren, og banker paa, dersom Nogen vil høre min Røst, og oplade Døren, til den vil jeg gaa ind, og holde Nadvere med ham, og han med mig. Hør, o Menneske, der kommer en ædel Gjæst til dig, vil du lade ham staa udenfor Døren? det er en stor Skam at lade en Ven længe staa ude og tøve for Døren; men en større Skam er det, at lade din Gud staa ude som vil være din Gjæst; du behøver ikke at rette an for ham; han selv bespiser dig, du skal ikkun æde med ham hans Himmelbrød og skjulte Manna. Fører ikke en stor Herre sit Kjøkken med sig, naar han drager ind til sine fattige Venner? Herren siger: Hør min Røst, og lad op for mig. Men ligesom ingen liflig Musik kan høres i et Hus, hvor der er stor Allarm og Bulder, saa kan Gud ikke høres i et verdsligt Hjerte; thi der lukkes ikke op, man lader ham ikke ind, derfor kan ikke saadant et jordisk Hjerte smage det himmelske Manna. Naar denne Verdens Bulder stilles i et Menneskes Hjerte saa kommer Gud, han banker, og lader sig høre, kan du saa sige med Propheten Samuel: Tal, Herre; thi din Tjener hører det (Sam. 3, 10). Der tales og (Ebr, 6, 4) om samme indvortes aandelige og himmelske Nadvere, idet der meldes om dem*) som engang ere oplyste, og ere blevne delagtige i den Hellig-Aand, havde

*) Dette er ikke en særdeles og besynderlig Art af Nydelse, som hverken skulde kunde henregnes til den sakramentlige eller aandelige; men et saadant aandeligt Maaltid, hvori den troende Sjæl, som slaar sig fra Verdens Lyster, fornøier og glæder sig i Guds Majestæt og under Christi Fortjeneste. Den aandelige Nadverd er intet Andet, end Guds Ord, eller en himmelsk Kraft, Liv, Trost og Virkning af det hellige Evangelium, hvilket de Troende alene smage og føle i deres Hjerter af Guds Ord, den hellige Skrift.

smaget de himmelske Gaver, smaget Guds gode Ord og den tilkommende Verdens Kraft. Hvor vi høre, at hvor den Hellig-Aand er i et Menneske, og ikke forhindres, da bespiser han Sjælen daglig med det gode og levende Guds Ords skjulte Manna, som udgaar af Guds Mund, af hvilket vi leve. Dette har ogsaa den kongelige Prophet David ved den Hellig-Aand fundet i Hjertet og Sjæl, at han derfor siger (Ps. 16, 11): For dit Ansigt er Mættelse af megen Glæde, og liflige Værelser hos din høire Haand evindelig. Ps. 34, 8: Smager og ser, at Herren er god, salig er den Mand, som haaber paa ham. Ps. 23, 5: Du bereder et Bord for mig mod mine Fiender; du gjorde mit Hoved fedt af Olie, mit Bæger flyder over. Ps. 63, 4: Din Miskundhed er bedre end Livet, mine Læber skal prise dig. Ps. 36, 8. 9. 10: Gud hvor dyrebar er din Miskundhed, og Menneskenes Børn skal haabe under dine Vingers Skygge. De skal blive drukne af dit Huses Fedme, og du skal give dem at drikke af dine Vellysters Bæk. Thi hos dig er Livets Kilde, i dit Lys skal vi se Lys. Og Ps. 70, 9: Alle, som søge dig, skal glædes og frydes i dig, og de skal elske din Frelse, skal altid sige: Gud være storligen lovet. Jeg er elendig og fattig, Gud, skynd dig til mig! du er min Hjælper og Befrier, Herre! tøv ikke. Hvor der tillige vises, hvad det er for Mennesker, som bespises indvortes med Guds gode Ord, nemlig de, som i Aand og Sjæl ere Elendige, og holde sig alene til Guds Trøst og Husvalelse, hvorom og den ganske 84de Psalme taler, hvor der staar blandt Andet: Herre Zebaoth, hvor elskelige ere dine Boliger, min Sjæl begjærer og længes ogsaa inderlig at komme til Herrens Forgaarde, ja mit Hjerte og mit Kjød raabe med Fryd til den levende Gud. Og dette lægges til for at vise, at det evige Livs ringeste Sødhed langt overgaar denne Verdens største Glæde; at en Dag i dine Forgaarde er bedre, end ellers tusinde. Hvo som engang ret saadant har smaget, og bliver ikkun bestandig i det Gode, han regner Alting i Verden for Bekhed og Bitterhed; han bliver træt og kjed af Verden; thi han har fundet det, som er bedre og saligere. Og det er ogsaa den evige Visdoms Mening, naar den i Syr. 22, 25, siger: min Afmindelse er sødere end Honning og min Arv en Honningkage, de som æde mig, skal hungre mere efter mig, og de som drikke, tørste mere.

§ 6. Dette er en hellig Hunger og Trøst, hvilken intet Kreatur kan slukke, men ikkun Gud alene med sin Kjærlighed. Og saa bliver alle Guds Helgene drukne af Guds Kjærlighed, at der (Høis. 5, 1) derfor siges om dem: Æder, mine Venner, drikker, bliver drukne, mine Elskelige. Det lader nu Gud sine Elskelige vederfares, paa det han kan drage dem til sig, at de kan forglemme det Jordiske, og igjen forlyste og husvale sig med ham selv. Men sker det i dette Liv, hvor vi dog kun æde Brødsmulerne af det skjulte Manna, og smage en liden Draabe af det himmelske Vintræ; hvad vil der da ske hisset i det evige Liv, hvor vi skulle gaa til Kilden selv at drikke, til Spisekammeret selv at æde? Der Herren sagde paa Korset: Mig tørster, da tørstede han ogsaa derefter, at han kunde opvække og antænde i os en hellig, aandelig og himmelsk Torst. Og ligesom han selv læsker og mætter vor aandelige Hunger og Tørst, saa skulle vi os mætte og vederkvæge hans Hunger og Tørst; thi han hungrer og tørster mere efter os, end vi efter ham, og derfor siger han: Min Mad er, at jeg gjør dens Villie, som mig udsendte; thi Guds Villie og Attraa er, at Menneskene skulle omvende sig og blive salige; dersom vi tørstede saa saare efter ham, som han tørster efter os, da vilde han med sin Aand saa rigelig og sødelig give os at drikke, at der skulde udflyde levende Vand-

strømme af vort Liv (Joh. 7, 38), det er, Alting i os skulde blive Aandeligt, Livsaligt og Trøsteligt, ja han skulde skjænke os med sin Godheds store Strømme, at vort Legem og Sjæl med alle Kræfter skulde glæde sig i Gud, ligesom der udøstes en stor Vandflom af himmelsk Glæde i vore Sjæle. Vor Fred skulle blive som Floden, og vor Retfærdighed som Havets Bølger (Es. 48, 18). Thi intet er saa stort, som et Menneskes Sjæl i sin rette Frimodighed og Frihed, den begriber i sig Gud, Himmel, Jord og Alting, ligesom tvertimod intet er saa lidet som et Menneskes Sjæl i sin Nedrighed og Ydmyghed, naar den ydmyges for Gud under alle Kreaturer.

Bøn.

Jeg takker dig barmhjertige Gud og Fader, i Jesu Christo vor Herre, at du har givet mig dit Ord, som et Lys paa min Vei, den jeg skal vandre paa til Evigheden; dersom du ikke ved det samme oplyser min Mørkhed, saa bliver jeg i Mørket og i Dødens Skygge. Du lader dine Troende ved dette Ord vide din hemmelige Visdom; og lærer dem derved din Sandhed, som er og bliver skjult for Verden. Men efterdi den himmelske Visdom kommer ikke ind i en ond og arrig Sjæl; thi din Lærdom er kun for dine Venner, som frygte dit Navn; saa hellige du mig ganske igjennem, paa det min Sjæl, Legeme og Aand maa bevares ustraffelig indtil vor Herres Jesu Dag. Giv mig den Tro, som kan overvinde Verden i mig, og udslukke den Kjærlighed, som jeg har til den, ja der kan opvække en Længsel i mig efter det Evige, og forbinde mig med dig. Aabne mit Hjerte, at det ret kan annamme dit Ord og føle Kraften deraf, til en guddommelig Kraft og Visdom, læg min Sjæls Sygdom, hvilken desværre virker i mig et Mishag til dit Ord, og styrk mig, at jeg kan overvinde ret; saa vil jeg stedse have min Lyst til dine Rette. Lad mig smage din Sødhed i Hjertet og tørste stedse efter den. Amen.

Det syvogtredivte Capitel.

Hvo som ikke i Troen, i et helligt Levnet, og i en bestandig Omvendelse følger Christum efter, den kan ikke befries fra sit Hjertes Blindhed, men maa blive i det evige Mørke, den kan ei heller kjende Christum rettelig eller have noget Samfund og Del med ham.

§ 1 Hvad Gud er, og hvorledes et Menneske skal og bør efterligne ham i hans hellige og herlige Egenskaber. § 2. Hvorledes dette skal ske. § 3. Hvis et Menneske ei indgiver sig i Guds Orden, adlyder den, og paatager hvad Christus og vil paalægge, saa bliver det i sin Fordærvelse, og kan ei blive anderledes. § 4. At elske Christum, det er at elske hans hellige Dyder og Levnet, Vei og Orden, og derimod hade hvad han har hadet. § 5. Et Menneske kan vist vide, om han er oplyst eller uoplyst, om han hører Gud eller Djævelen til, naar han ser til det, som hersker i sig. § 6. En ret Christen maa ei lade sig nøie med den ringeste Grad af Christendommen, men skal altid tragte høiere og høiere. § 7. Hvor saadan ret Strid og Flid findes, der kan et Menneske vente alt godt af Gud.

1 Joh. 1, 5. 6. 7. Gud er et Lys og aldeles ingen Mørkhed er i ham, dersom vi sige, vi have Samfund med ham, og omgaaes i Mørket, da lyve vi, og gjør ikke Sandheden. Men dersom vi omgaaes i Lyset, ligesom han er i Lyset, da have vi Samfund med ham.

§ 1. For at forstaa ret, hvad Lys og Mørke er, da maa vi give Agt paa Lysets Beskrivelse hos Johannes. Gud er et Lys, siger han, men hvad er Gud? Gud er et aandeligt, evigt, uendeligt Væsen, almægtig, barmhjertig, naadig, retfærdig, hellig, sanddru, alene vis, af uudsigelig Kjærlighed og Trofasthed, han er Gud Fader, Søn og Hellig-Aand, en i Væsen, tre Per-

soner, det høieste Gode, ja, alt Godt væsentlig, og det er det rette evige Lys; hvo sig nu afvender fra Gud, fra hans Kjærlighed, Barmhjertighed, Retfærdighed, Sandhed, han vender sig fra Lyset, og falder i Mørkhed. Thi uden Gud er idel og evig Mørkhed. Men er Gud et Lys, da maa Guds Fiende, Djævelen, tvertimod være Mørkhed, og er Gud Kjærlighed og alt Godt, er Djævelen tvertimod idel Vrede, Fiendskab, Had, Avind og i ham er alle Synders og Lasters Mangfoldighed. Hvo som derfor vender sig til Synden, vender sig til Mørket og til Djævelen, og kan ikke deraf befries, førend han afvender sig igjen fra Mørket til Lyset, fra Synden til Retfærdigheden, fra Laster til Dyd, fra Djævelen til Gud. Og dette er den sande, levende Troes Gjerning, at den renser Hjertet (Ap. Gj. 15, 9); thi hvo som tror paa Christum, han gjør daglig Poenitentse, og omvender sig fra Synden og fra Djævelen til sin Christum. Ligesom Adam vendte sig ved Synden fra Gud til Djævelen, saa maa man ved sand Bedring, og ved det man afstaar Synden, igjen vende sig fra Djævelen til den hellige og gode Gud.

§ 2. Deraf følger nu, at et Menneske uden Omvendelse fra Synden til Gud ikke kan blive oplyst. Thi hvad Samfund har Lyset med Mørket siger Paulus (2 Cor. 6, 14). Ubodfærdighed er Mørket, derfor har Christi sande Kundskabs Lys intet Samfund dermed. Derfor er det umuligt, at de, som leve i Ubodfærdigheds Mørkhed, kunde med den evige Sandheds Aand og Lys blive oplyste. Men omvende de sig, da først oplyses de, derfor siger Paulus om Jøderne: Dersom de omvendte sig til Herren, da borttoges Skjulet, det er, deres Mørkhed, Blindhed og Uforstandighed, da bleve de af Christo ret oplyste. Det menneskelige Hjertes største Blindhed og Mørke er Vantro med sine Frugter, som Hoffærdighed, Gjerrighed, kjødelige Lyster, Vrede og deslige Laster. Hvo, som dermed er indtagen, kan ikke kjende Christum, det sande Lys, meget mindre ret tro paa ham, sætte Tillid paa ham, og blive salig ved ham. Thi hvorledes kan den dog kjende Christi ydmyge Hjerte, som er fuld af en stinkende Hovmodighed, Hofærdighed og Opblæselse? Hvor kan den kjende Christi sagtmodige Hjerte, som er fuld af en grum Vrede og Arrighed? hvor kan den kjende Christi høie Taalmodighed, som er fuld af Hevngjerrighed, og Uforligelighed? hvo, som ikke kjender Christi Sagtmodighed, Ydmyghed, og Taalmodighed, har ikke lært at kjende Christum ret i Troen. Vil du ret kjende Christum, da maa du ved Troen havde saadant et Hjerte, som han har, da maa du finde i dit Hjerte hans Sagtmodighed, Ydmyghed og Taalmodighed, saa ved du først, hvad Christus er. Vil du kjende en god Frugt og Urt, da smag den, saa ved du det, ligesaa maa du og smage Frugten af Livets Træ Christus, om du ret skal kjende ham. Smager du i Troens hans Ydmyghed, Sagtmodighed og Taalmodighed, saa æder du af hans Frugter, saa finder du Hvile for din Sjæl, og bliver delagtig i hans guddommelige Trøst og Naade. Men gjør du det ikke, saa finder du ingen Hvile for din Sjæl. Thi Guds Naade og Trøst kan ikke skinne ind i et troløst Hjerte, hvori Christi Sagtmodighed og Ydmyghed ikke er; thi han giver ikkun de Ydmyge sin Naade (1 Petr. 5, 5). Hvad gavner Christus det Menneske, som intet Samfund vil have med ham? nu have jo de, som leve i Syndens Mørke, intet Samfund med Lyset, som er Christus, derfor er han dem intet nyttig, thi saa siger Apostelen Johannes i bemeldte Sprog: Dersom vi sige, at vi have Samfund med ham, og vandre i Mørket, da lyve vi, og gjør ikke Sandhed. Det forklarer han ydermere i efterfølgende Capitel, sigende: Mørket er forganget, og det sande

Lys skinner nu, hvo som siger: han er i Lyset, og hader sin Broder, han er endnu i Mørket, hvo som elsker sin Broder, han bliver i Lyset, og der er ingen Forargelse i ham. Men hvo, som hader sin Broder, er i Mørket, og omgaaes i Mørket, og ved ikke hvor han gaar, thi Mørket har forblindet hans Øine. Saalænge da et Menneske bliver i saadanne Synder, saasom i et forskrækkeligt Mørke, da kan han ikke blive oplyst af Christo, det sande Lys, og komme til Guds rette Kundskab. Naar man vil ret kjende Gud og Christum, da maa man vide, at Gud og Christus er idel Naade og Kjærlighed. Men ingen kan vide, hvad Kjærlighed er, uden den som selv har Kjærlighed, og sig deri øver. Saa kommer og den fuldkomne og rette Kundskab om de Ting, som skal gjøres, af Erfarenhed, og at man Sligt har forsøgt, derfor kommer og Kjærligheds rette og fuldkomne Kundskab af Erfarenhed. Hvo, som derfor ikke øver sig i Kjærlighed, ved ikke hvad Kjærlighed er, om han endskjønt taler meget derom. Christus er idel Kjærlighed, Ydmyghed, Sagtmodighed, Taalmodighed, idel Dyd og Fromhed. Hvo, som ikke øver sig i dem, ved ikke hvad Christus er, og kjender ham ikke ret, i hvormeget han end taler om ham og nævner sig efter ham.

§ 3. Guds Ord er idel Aand, hvo, som derfor ikke lever og vandrer i Aanden, ved ikke hvad Guds Ord er, om han end nokſaa meget taler derom. Den som aldrig har øvet sig i Kjærlighed, hvorledes skulde han vide hvad Kjærlighed er? hvad kan den vide af Lyset, som i al sin Livs Tid har siddet i et mørkt Taarn og aldrig seet Lyset? nu er Troen og en christelig Kjærlighed Lyset i et Menneske, saa Christus derfor siger (Matth. 5, 16): Lader saa Eders Lys skinne for Menneskene, at de kan se Eders gode Gjerninger og prise Eders Fader, som er i Himlene. Betragte vi Christi hellige Levnet, saa befinde vi, at det er idel Kjærlighed; lære vi af ham i en sand Tro hans Kjærlighed, Ydmyghed, Sagtmodighed og Taalmodighed, som han os har befalet, saa blive vi forandrede til hans Billede, oplyste med dette Lys som er Christus selv, der er det sande, evige Lys. Vaagn op du som sover, forstaa i Synden og Kjødets Søvn, saa skal Christus oplyse dig, siger Paulus. De som derfor ikke opvaagne af denne Verdens Syndesøvn, af Øienslyst, Kjødslyst og et hoffærdigt Levnet, de kan ikke oplyses af Christus. Men den alene bliver oplyst af Christus, som paatager sig Christi ædle Liv og Levnet, og ham deri efterfølger*). Hvo som ikke følger Christum efter i Liv og Levnet, han elsker Mørket mere end Lyset, derfor kan han heller ikke af Christus oplyses. Christus siger (Joh. 8 12): Jeg er Verdens Lys, hvo som efterfølger mig, forstaa i Kjærlighed, Haab, Taalmodighed, Sagtmodighed, Ydmyghed, Gudfrygtighed, Bøn og andet deslige, han skal ikke vandre i Mørket, men skal have Livets Lys. Saa har da alene ste Christi sande Efterfølgere Livets Lys, det er, den Oplysning, og Jesu Christi Kundskabs Lys. I hvilken Henseende Paulus kalder de Troende et Lys, naar han (Eph. 5, 8) siger: I vare fordum Mørkhed, men nu er I et Lys i Herren. Item, naar han kalder dem Lysets Børn (1 Thess. 5, 5. 8) sigende: I ere Lysets Børn og Dagens Børn, iførte med Troens og Kjærligheds Pantser, og med en Hjelm, som er Saliggjørelsens Haab. I Visd. B. 1, 4 og 7, 27 staar der: Visdommen

*) Vi skal efterfølge Christum i Troen, hvilket er ikke saa at forstaa, ligesom Christus havde havt en Tro, der var vores lig, hvorefter vi maatte rette vores, men saaledes maa det tages, at Troen maa skinne for os som et Lys, at vi kan efterfølge Herren i dette Lys.

kommer ikke i en arrig Sjæl. Men den giver sig stedse og altid ind i de Helliges Sjæle, og gjør dem til Guds Venner og Propheter. Dersom Visdommen ikke kan komme i de Ugudeliges Sjæle, hvorledes kunde de da blive oplyste? ja Herren selv siger (Joh. 14, 17): Verden, det er de kjødelige og ubodfærdige Mennesker, kan ikke annamme den Hellig-Aand. At Menskene kunde have et fuldkomment Exempel paa alle Dyder, da er Guds Søn blevet et Menneske, og med sit hellige, dydfulde Levnet Verdens Lys, og alle Mennesker skulde efterfølge ham og tro paa ham, paa det de maatte af ham blive oplyste. Adskillige Hedninger, som have elsket Dyd og Fromhed, beskjæmme de Christne, som vide, at Christus er alle fuldkomne Dyder, og efterfølge ham dog ikke i hans Levnet. Plato, Aristoteles, Cicero, Seneca og andre kloge Hedninger have sagt: dersom man kunde se Dyd og Fromhed, da var den klarere end Morgenstjernen. Men de som have seet Christum i Troen, de have seet denne skjønne Morgenstjerne, ja Livets Ord selv og have følt derpaa (1 Joh. 1, 1). Men have Hedningerne saa elelsket Dyd og begjæret at se den, hvor meget mere skulle de Christne ikke elske den, esterdi Christus selv er idel Dyd, idel Kjærlighed og idel Sagtmodighed?

§ 4. At elske Christum, siger Paulus, er bedre end at vide Alting. Men hvo, som ham elsker, elsker og hans Ydmyghed og Sagtmodighed; og af idel Kjærlighed til Christus beflitter sig paa at efterfølge den, og bliver derfor oplyste, og daglig forvandlede efter Christi Billede (2 Cor. 3, 18). De Ydmyge giver Gud Naade siger Apostelen Peder (1 Petr. 5, 5), derfor flyde Naadens Strømme nedad og ikke opad, som Bernhardus siger. Hvorledes skulde da Lyset og Guds Kundskabs Naade komme til et Menneske, som ikke vandrer i Christi Levnet, men i Lucifers Veie? Troen og Troens Frugter lader os ikke blive lade eller ufrugtbare til Christi Kundskab. (2 Petr. 1. 8). I den Ydmyge lever Christus. Saa hviler da over ham Visdommens og Forstandens Aand, Raads og Stærkhedens Aand, Kundskabens og Herrens Frygtes Aand, ligesom over Christus selv. Christus er i det Menneske, i hvilket hans Levnet og Lys er; thi han er det selv Altsammen, og derfor hvile og den Hellig-Aands Gaver i saadant et Menneske, ligesom i Christo selv. Apostelen Peder (Ap. Gj. 2, 38) siger: Omvender Eder, og I skulle faa den Hellig-Aands Gaver, derfor hviler Guds Aand, som oplyser Hjerterne, alene over de Bodfærdige og Troende. Hvo som nu vil befries fra sit Hjertes Blindhed og fra det evige Mørke, ja fra Djævelen selv, han følge Christum efter i Troen, i en sand Omvendelse og Forbedring. Jo nærmere Christo, jo nærmere det evige Lys, jo nærmere Vantro, jo nærmere Djævelen og Mørket. Disse efterfølgende Stykker følge altid tilsammen, Troen, Christus og alle Dyder, Vantroen, Djævelen og alle Synder. De hellige Apostler efterfulgte Christum i Troen*), foragtede Verden og fornægtede sig selv, og der de det gjorde, bleve de her ovenfra oplyste og fik den Hellig-Aand. Men det vilde den rige Karl (Luk. 18, 23)

*) Naar vi i Retfærdiggjørelsens og Saliggjørelsens Sag anse Troen, da er den en hjertelig Tillid til Christi Fortjeneste, og Hellighed og Retfærdighed, og i den Maade kan vi ikke følge Christum efter i Troen, esterdi Christus ikke har havt, eller havde nødig at have saadan Tro som var grundet paa en Andens Fortjeneste, til at have Retfærdiggjørelse, esersom han var ingen Synder Men naar vi anse Troen, saasom den i Korset og Bønnen handler med Gud og over sig, da er Troen ikke Andet, end en hjertelig Tillid til Guds faderlige Kjærlighed, Hjælp, Trøst og Redning af alt Kors og Nød, og saavidt kan og Troen tilegnes Christo, Se Es. 50, 7 Ps. 22, 2. Ebr. 2, 13. Og i saa Maade skulle vi ogsaa følge ham i Troen.

ikke gjøre, derfor forblev han i denne Verdens Mørke, og blev ikke oplyst til det evige Liv; thi hvo som elsker Verden, i ham er ikke Faderens Kjærlighed. Derfor siger Johannes (1 Joh. 2, 11): Hvo som hader sin Broder, vandrer i Mørket, og er i Mørket, og ved ikke, hvor han gaar; thi Mørket har forblindet hans Øine. Derpaa driver den Kirkelærer Taulerus i alle sine Prædikener, at uden en sand Troens Øvelse, og uden man afdør, forsager og fornægter sig selv, uden man omvender sig af sit ganske Hjerte og giver sig ganske Gud i Vold, kan man ingenlunde finde i sig det guddommelige Lys.

§ 5. Kortelig saa meget som Mørkhedens Gjerninger dæmpes i et Menneske formedelst Aanden, saameget oplyses et Menneske; og tvertimod igjen, jo mere den onde Natur, Kjødet og Verden regjerer i et Menneske, saasom Dienslyst, Kjødslyst og et hoffærdigt Levnet, jo mere Mørkhed, og jo mindre Naade, Lys, Aand, Gud og Christus er der i et Menneske. Derfor kan ingen uden sand Poenitentse blive oplyst. Hvo som ikke vil dæmpe en Synd, giver Aarsag til mange Synder; thi der kommer altid en Synd af en anden; ja af en Synd fremvoxer og fremgror en anden og formerer sig, ligesom Klinte og Ukrud, og ligesom Mørket stedse voxer og tiltager jo mere Solen bortviger, ligesaa, jo længere det ædle Christi Liv og Levnet er fra os, jo mere voxer Synden og Mørket i os, indtil et Menneske geraader hen i det evige Mørke. Tvertimod, hvo som ved Guds Naade begynder i en Dyd at øve sig, den forfremmes og tilvoxer ogsaa i flere Dyder; thi de hænge tilsammen i hinanden, at Apostelen Peder (2 Petr. 1, 5) derfor gjør ligesom en gylden Kjæde deraf, sigende: Lægger al Eders Flid paa det samme, og beviser Dyd i Eders Tro, og i Dyd Kundskab, men i Kundskab Afhold, men i Afhold Taalmodighed, men i Taalmodighed Gudfrygtighed, men i Gudfrygtighed broderlig Kjærlighed, men i broderlig Kjærlighed Kjærlighed; thi naar disse Ting ere hos Eder, og ere overflødige, da lader de Eder ikke blive lade eller ufrugtbare til vor Herres Jesu Christi Erkjendelse. Som han vilde sige: hvo som ikke flittig øver disse Dyder, den kjender ikke ret Christum, men hvo som voxer i saadanne Dyder formedelst Troen, han voxer i Christum; hvo som er vredagtig, hoffærdig, gjerrig, utaalmodig og i andre slige Maader vederstyggelig, han voxer ikke i Christus, men i Satan.

§ 6. Vi skulle voxe til en fuldkommen Mand, til Christi fuldkomne Vækstes Maade, siger Paulus, det er, ligesom et Barn tager til i Legemets Storhed, saa skulle de Christne tiltage i Troen og i et dydefuldt Levnet. Men hvo som ikke har disse Ting, han er blind, siger Peder, og ser ikke langt, men glemmer sine gamle Synders Renselse (2 Petr. 1, 9). Derfor skulle vi ingenlunde fare bort i Synden, men Christi Død skal være frugtbar i os, at vi kan afdø Synden og leve i Christo, ellers er den Rensels og Betaling for vore forrige Synder os intet nyttig. Thi dersom vi afstaa Synden, gjøre Bod og Bedring, og tror paa Christum, saa er os alle de forrige Synder tilgivne og forladte. Men dersom vi ikke vil afstaa fra Synden, i hvad Navn den og have kan, da beholde vi alle de andre Synder og maa lide for dem alle tilsammen i den evige Fordømmelse. Saaledes kan et Menneske for den blotte Vredes og Hevngjerrigheds Skyld alene blive fordømt. Og overgav han den, da blev alle hans Synder ham for Jesu Christi Skyld tilgivne. Men efterdi han det ikke gjør, siger Peder, da er han blind, og glemmer sine gamle Synders Rensels. Dette er nu en høivigtig Aarsag, hvorfor vi skulle bedre os, og afstaa det ugudelige Væsen. Thi omendskjønt Christus er død for vore Synder og har betalt for dem alle fuld-

kommelig, saa blive vi dog ikke delagtige i denne hans dyre Fortjeneste, uden vi gjøre en sand og alvorlig Poenitense. Og endog et Menneske faar alle sine Synders Forladelse ved Christi Fortjeneste alene, saa er dog Syndernes Forladelse ikke tilsagt de Ubodfærdige, men alene de Bodfærdige, og dem som afstaa Synden. De Synder som man ikke vil afstaa og ei omvende sig fra, bliver en ikke heller tilgivne, men de alene, som man har en Afsky til og hjertelig angrer og fortryder; thi saa fuldkommes det Christus siger (Matth. 11, 5): Evangelium, eller Syndernes Forladelse prædikes for de Fattige. Lad være for Exempel, at en har i mange Aar levet i Uretfærdighed og Gjerrighed, som Zachæus; i Utugt og Letfærdighed, som Maria Magdalene; i Vrede og Hevngjerrighed, som Esau; men han faar at høre, han maa afstaa slig Ugudelighed, ellers har han intet Gavn af Christi Blod og Fortjeneste, og han da angrer og fortryder hjertelig samme sin Synd, beder om Naade, tror paa Christum, og sætter sig for af yderste Formue at sky og tage sig vel vare for samme Synd, saa bliver alle hans forrige Synder ham af blot Naade for Christi hellige Blods og Døds Skyld, hvormed de ere betalte, forladte og tilgivne. Men hvo som ikke tænker til at afstaa fra sin Gjerrighed, Had, Uretfærdighed, Løsagtighed, Hoffærdighed og andre deslige Udyder, og vil dog alligevel have Syndernes Forladelse, han bekommer den ikke, men maa lide og pines i Helvede for alle sine Synder; thi han har ingen sand Tro, som renser og bedrer hans Hjerte. Derfor siger Paulus (Gal. 5, 21): At de, som saadant gjøre, skulle ikke arve Guds Rige, som han vilde sige: man maa enten omvende sig fra slig Ugudelighed, eller man maa derfor evindelig fortabes og fordømmes.

§ 7. Hvor en sand Omvendelse til Gud og den rette Tro findes, der er og Syndernes Forladelse og Guds Naade; hvor Guds Naade er, der er Christus, thi uden ham er ingen Naade; hvor Christus er, der er og hans dyre Fortjeneste; hvor Christi Fortjeneste er, der er og vore Synders Betaling; hvor Betalingen er for vore Synder, der er Retfærdighed, og er der Retfærdighed, saa er der Fred og en glad Samvittighed; thi Retfærdighed og Fred kysse hverandre; er der en glad Samvittighed, saa er den Hellig-Aand der, der er da og Glæde, thi han er en glædefuld Aand, men er der Glæde, saa er der og det evige Livs Begyndelse; thi det evige Liv er evig Glæde. Dette er det evige Livs Lys for dem som leve i Christo og i Sandhed daglig omvende sig. Omvendelse er Begyndelse, og Christi Død Grundvolden. Tvertimod hvor ingen Omvendelse er, der er og ingen Syndernes Forladelse; thi er der ingen sand Omvendelse, eller salig Anger og Ruelse, saa er der ingen Naade; er der ingen Naade, saa er ikke heller Christus der; er ikke Christus der, saa er ikke heller hans dyre Fortjeneste der; er ikke Christi Fortjeneste der, saa er ei heller Betaling for Synderne der. Er ikke Betaling for Synden der, saa er der og ingen Retfærdighed eller Syndernes Forladelse. Er der ingen Retfærdighed, saa er der og ingen Fred og glad Samvittighed, eller det evige Livs Begyndelse og Forsmag, men idel Død, Helvede, Fordømmelse og evig Mørkhed, det er derfor aabenbart, at hvo som ikke efterfølger Christum i sit Liv og Levnet ved en sand Omvendelse, han kan ikke befries fra sit Hjertes Blindhed, og bedrer han sig ikke, da falder han i det evige Mørke.

Bøn.

Min Gud, du som selv er et Lys og bor i et herligt Lys, jeg beklager for dig mit Hjertes formørkede Tilstand, hvori jeg er kommen, ved det jeg har vendt mig fra dig, som er det

evige Lys. I denne min Elendighed har Mørkets Sædvane tilveiebragt en saadan Kjærlighed i mig, at, hvis jeg ikke elsker Mørket mere end Lyset, saa begriber jeg dog ikke Lyset, som skinner i Mørket. Af saadan Elendighed kan du, Herre, alene hjælpe mig; hos dig er Livets Kilde, og i dit Lys se vi Lyset, derfor flyr jeg til dig og beder, tilgiv mig ved Christum alle mine Synder, og virk i mig ved din Hellig-Aand en hjertelig Kjærlighed, Alvorlighed og Bestræbelse efter at følge min Herre Jesum. Min Herre Jesu, jeg arme, beladte og besværede Synder ligger for dig, og er ved din Naade villig til at tage dit Aag paa mig; men du ser selv, hvor uskikket jeg er dertil. Ak lad din Naade gjøre det samme muligt for mig, hvortil den har gjort mig villig. Lær mig, og indskriv i mit Hjerte ved din Hellig-Aand, din Stilhed, Ydmyghed, Taalmodighed, Kjærlighed, Renhed og alle andre Dyder, lad mig deri blive dig lig, saa at jeg maa, ved det jeg øver mig i dine Veie, fatte Lyst til de samme. Ak min Frelser, udryd alle Synder af mit Hjerte, jeg begjærer hjertelig at blive fri fra dem alle, lad mig ikke være som de, der endelig bleve udførte af Ægypten, men fordi deres Hjerter ikke vare retskafne, bleve dog nedslagne i Ørkenen. Hvad hjælper det mig, at jeg ikke er langt fra Guds Rige, naar jeg dog med Bedrøvelse maa gaa fra dig til det evige Mørke? derfor, o Herre, riv Alt det bort, tag det hen, som vil skille mig og dig ad og ei tilstede, at mit Gemyt og Sind brænder af din Kjærlighed. Og naar du da saaledes hersker i min Sjæl, saa driv al Mørkhed bort af den samme. Lad mig være et Lys i Herren, lære at kjende dig, Verden og mig selv jo mere og mere, vandre i Lyset, ligesom du og selv er i Lyset, at have mit Samfund og Omgjængelse med dig, og lade dit Blod rense mig fra alle Synder, indtil jeg omsider kommer til dit evige Lys, der at love dig til evig Tid for dit Navns og Embeds Skyld, o Jesu, du Verdens Lys. Amen.

Det otteogtredivte Capitel.

Det uchristelige Levnet er en Aarsag til Vantro, til falsk og bedragelig Lærdom, til Forførelse og Forblindelse, item om det evige Naadevalg.

§ 1. Til hvad Ende Guds Ord og andre Saligheds Midler ere os givne, og den Straf, som kommer over dem, der misbruge dem. § 2. Hvorpaa Pharao og Jøderne iblandt andre er et klart Bevis. § 3. Det er ei Guds, men Menneskenes egen Skyld, at de forblindes, forhærdes og forskydes. § 4. Paa en falsk og indbildt Christendom følger en falsk og forfængelig Salighed.

Joh. 12, 35. Lyset er endnu en liden Tid hos Eder, vandrer den Stund I have Lyset, at Mørkheden skal ikke betage Eder.

§ 1. Efterdi Christus og Troen fornægtes med det ugudelige Levnet og fast udryddes, hvad skal vi da med hans Lærdom? Hvad gavner den os da? Thi hans Lærdom, Ord og Sakramenter gives os derfor, at de skal føre os til et helligt Levnet, og at vi af Ordet og Sakramenterne skulle blive nyfødte, hellige og aandelige Mennesker, som en god Frugt af en ædel Sæd. Den er en ret Christen, som af Aanden, Ordet og Sakramenterne er igjenfødt formedelst Christum, tror paa Christum og lever i Christo. Thi ligesom et Barn avles af sin Fader, saa avles en Christen af Gud og Christo ved Troen. Men efterdi vi ikke leve efter Christi Lærdom, men ere med vort Levnet derimod, hvorledes kunde vi da være fødte af Gud? Og hvad Nytte have vi da af hans Lærdom? Hvad frugter os hans Lys, dersom vi ville vandre i Mørket? Derfor viger Lyset bort, og Mørket maa komme, som er falsk Lærdom, Vildfarelse og Forførelse. Derom har

Herren advaret os, der han siger: Kjære Børn lille, vandrer i Lyset, den Stund, I have det, at ikke Mørket skal betage og overfalde Eder, det er, Vildfarelse, Forførelse, Forstokkelse, Forhærdelse og Forblindelse. Saasom slig Forblindelse, Forstokkelse og Forhærdelse er vederfaret Pharao og Jøderne, item Julianus Apostata, som dog paa det det Sidste blev ved sin Straf i sin Samvittighed overbevist, at den korsfæstede Jesus, som han havde forfulgt og bespottet, levede og var en sand Gud, saa han derfor sagde: Du Galilæer har endelig overvundet. Men det havde været bedre, han havde sagt: Forbarm dig over mig, hvilket han for sin Forhærdelses Skyld ikke kunde sige: han havde foragtet og fornægtet Christi Naade, derfor fik han den ikke.

§ 2. Saadan Forhærdelse er den rette Mørkhed, som endelig overfalder dem, som ikke ville vandre i Lyset, og er en ret Straf over dem, som bespotte Sandheden, som Pharao gjorde, der han sagde: Hvo er den Herre, hvis Røst jeg skal adlyde, at lade Israel fare? jeg kjender ikke den Herre (2 Mos. 5, 2). Derfor maatte han finde og føle samme Herrens Vælde, og Gud beviste sin Magt og Styrke paa ham og satte ham til et Straffens Exempel, og gjorde ham til et Skuespil og Spektakkel for al Verden, at man skulde klarligen se, at et Menneske formaar Intet imod Gud. Ligesaa, der Jøderne ikke vilde være Guds Røst lydige, slog Gud dem med Blindhed og Forhærdelse, som Moses lang Tid tilforn havde spaaet dem (5 Mos. 28, 28 Cap. 32, 23), der han siger: Om du ikke lyder Herrens, din Guds Røst, da skal han slaa dig med Galenskab og Blindhed og med Hjertens Forstyrring. Og det gik dem ogsaa saa, som der vises og vidnes (Es. 6, 9), hvoraf kan eragtes, at saadan Forblindelse og Forhærdelse er en ret Straf over de Vantroe, over Guds og hans Sandheds Foragtere, som Paulus ogsaa (2 Thess. 2, 10. 11) udtrykkelig formelder, sigende: Fordi de ikke annammede Sandhedens Kjærlighed, at de maatte blive salige, derfor skal Gud og sende dem kraftige Vildfarelser, at de skulle tro Løgn, paa det de skulle aldeles blive fordømte, som ikke troede Sandheden, men have Lyst til Uretfærdighed. Der hører vi af hvad Aarsager saadan Forblindelse og Forførelse tilstedes. Og sandelig hvem Gud fratager sin tilbudne Naade, han er ilde nok slagen og kan ikke opreises. Saa gik det Pharao og Julianus, som sagt er; hvem Gud undrager og fratager sit Lys, han maa visselig blive i Mørket. Men han fratager ingen sit Lys, uden dem, som ikke ville vandre i Lyset, han fratager ingen sin Naade, uden dem, som den selv forskyde. Derfor siger Apostelen Paulus rent ud: Han forbarmer sig over den, som han vil, men forhærder den, som han vil (Rom. 9, 18). Men nu vil han forbarme sig over dem alle, som annamme hans Barmhjertighed, og forhærde dem, som bespotte og forskyde hans tilbudne Naade, som Apostelen Paulus udtrykkelig viser, der han siger til Jøderne: Efterdi I støder Guds Ord fra Eder, og agte Eder ikke selv værdige til det evige Liv, se, saa vende vi os til Hedningerne (Ap. Gj. 13, 46). Men der Hedningerne, siger han V. 48, det hørte, blev de glade, prisede Herrens Ord, og de troede, saa mange som vare forordnede til de evige Liv, det er, saa mange af dem, som ikke forskjøde Naadens Ord, som er Middelet til Troen. Thi efterdi Jøderne det gjorde, kunde de ikke blive troende. Thi Gud har ikke forordnet eller beskikket dem til Livet, som hans Ord fra sig støde og forskyde. Naadevalget og Beskikkelsen til det evige Liv er skeet i Christo med dette Vilkaar: Gud tilbyder Alle sin Naade ved Evangelium, og de, som den annamme, ere til Livet forordnede og beskikkede, men de, som den forskyde, agte sig selv uværdige til

det evige Liv siger Apostelen Paulus, det er, de gjøre det selv, at de ikke blive værdige til det evige Liv, udelukke sig selv fra den almindelige Naade, udslette deres Navne af Livets Bog, det er, af Christi Sind, og ved deres Haardnakkethed og Ubodfærdighed forstyde Guds Ord og kan derfor ikke blive Troende. Men nu forstyde de ikke alene Guds Ord, som ikke ville annamme Lærdommen om Christo, saasom Jøder, Tyrker og andre haardnakkede Kjættere; men og de, som ikke vil vandre i Christi Fodspor, de, som ikke vil annamme hans hellige Levnet, ikke vandre i Lyset, men i Mørket. Derfor maa Gud tage sit Sandheds Lys fra dem.

§ 3. Jeg er Verdens Lys, siger Christus (Joh. 8 12): hvo, som mig følger, skal ikke vandre i Mørket, men have Livsens Lys, hvoraf følger, at hvosomhelst, der ikke efterfølger Christum i sit Liv og Levnet, han maa vandre i Mørket, det er, geraade i Vildfarelse, Forhærdelse og Forblindelse; se til de Hoffærdigste, Prægtigste, Herligste, Viseste og Lærdeste i denne Verden, hvorledes de geraade i Vildfarelse, blive forførte og forblindede. Hvad er Aarsagen? er det ikke denne, at de ei leve i Christo, følge ham ikke efter i Liv og Levnet; thi derfor kan de ei have Livets Lys? Og det er og Aarsagen til saa mange Forførelser og Vildfarelser allevegne i Verden, hvilke Apostelen Paulus (2 Thess. 2, 9) kalder Satans Kraftighed, Udretninger eller Gjerninger, ved allehaande løgnagtige Gjerninger, ja og ved løgnagtige Tegn og Under, af hvilke der stedse kommer flere og flere falske og vrange Lærdommes Bekræftelser, fordi den ganske Verden er saa sindet, at den ikke skjøtter at følge Christum efter i Liv og Levnet, men heller Satan. Thi hvad Samfund har Lyset med Mørket? hvorledes kan Christus stemme overens med Belial? (efter Apostelens Ord 1 Cor. 6, 15). Det rette Guds Kundskabs Lys kan ikke være i dem, som leve i Djævelen, i Mørkhed, i Gjerrighed, i Vellyst og andre slige Laster. Thi hvorledes skulde den rene guddommelige Lærdom blive der, hvor der*) føres saadant urent og ugudeligt Levnet? En ren Lærdom og et urent Levnet stemme ei overens og har intet Sted. Hvo, som siger, han kjender Gud, og holder ikke hans Bud, er en Løgner, siger Johannes, og der er ikke Sandhed i ham; hvor man støder den gode Samvittighed fra sig, der lider man og Skibbrud paa Troen. Og den sande Tro er den Hellig-Aands Gave, som flyr de Ugudelige og Ryggesløse. Derfor kan der hverken være sand Tro eller Guds Kundskab i dem, som leve i et ugudeligt Væsen. De, som leve efter Kjødet eller lader Kjødet have Overhaand i sig, de maa dø, siger Paulus (Rom. 8, 13), det er, miste det aandelige Liv; derfor kan det sande Guds Liv og Guds Kundskab ikke blive i dem, saa at de derfor maa forføres. I Eli Sønners Tid foragtede Folket Herrens Madoffer og Herrens Ord var dyrt i Landet (1 Sam. 2, 17 og Cap. 3, 1). Hvoraf kom det, uden af Eli Sønners Ugudelighed, der aad om sig som Kræft? Der Saul regjerede, skjøttede man intet om Herrens Ark (1 Krøn. 13, 3). Hvad voldte det andet, end den store Ugudelighed hos Folket, som da tog Overhaand, formedelst Sauls ugudelige Regjering? Vil vi beholde den rette Saligheds Tro og Guds

*) Det er ikke Meningen, at, hvis en eller anden Synd eller Vederstyggelighed begaaes af en Præst, det da strax skulde bringe en Vildfarelse i Troen med sig; men at, hvis saadant ondt Levnet, som nu gaar isvang i Verden, skulde blive ved, saa maatte Gud, efter sin retfærdige Dom, drage Evangeli Lys tilbage igjen. Efterse Kjætternes Historier og de forrige Tiders Kroniker, som ere at finde fra fra en Tid til en anden, saa skal du klarlig se, at alt Kjætteri kommer udaf et foregaaende ugudeligt og halstarrigt Levnet.

Kundskab, da maa vi lade det uchristelige Levnet fare, efterfølge Christum og vaagne op af Synden, saa skal Christus lyse for os med det sande Troes Lys.

§ 4. Hvo, som ikke træder i Christi Fodspor, i hans Kjærlighed, Ydmyghed, Sagtmodighed og Gudsfrygt, han maa forføres, sker det ikke i udvortes Bekjendelse, saa sker det dog idetmindste i Hjertet; thi han gaar ikke paa den Vei, som leder til Sandhed, men paa den, som leder til Løgn. Levede vi alle i Christo, vandrede vi i Kjærlighed og Ydmyghed, og rettede al vor Studering i Guds Ord derhen, at vi maatte korsfæste Kjødet, at vor gamle Adam maatte dø i os og Christus leve i os, at vi maatte overvinde os selv, Kjødet, Verden og Djævelen, da blev der ikke nær saa megen Splid i Lærdommen, og da faldt alt Kjætteri hen af sig selv. Hvad var Aarsag dertil, at fire Hundrede falske Propheter forførte Achab og med deres Løgn overtalede ham til at drage i Krigen, andet end hans ugudelige og tyranniske Levnet? Paa det falske Levnet fulgte saadant et falskt Lys og han maatte tro Løgn til sin egen Fordærvelse. Den sanddrue Prophet Michæas sagde ham nok Sandheden, og at han skulde omkomme i Krigen, men det vilde han ikke tro; de falske Propheter sagde, han skulde komme hjem igjen med Fred, det var Løgn, det troede han. Men han kom saa hjem igjen, at Hundene slikkede hans Blod, saasom han havde fortjent (1 Kong. 22, 6 ꝛc). Apostelen Paulus siger 2 Cor. 4, 4, at denne Verdens Gud har forblindet de Vantroes Sind, at ikke Evangeli Herligheds Lys skal skinne for dem. Es. 29, 13. 14 truer Herren alle Hyklere, som føre Christum og hans Lærdom ikkun i Munden, men med Gjerningen fornægte ham, at han vil sende dem falske Propheter, som skulle forføre dem: Efterdi dette Folk holder sig nær til mig med deres Læber, og deres Hjerter er langt fra mig, derfor skal de Vises Visdom forgaa, og deres Forstandiges Forstand skal skjule sig. Herren skal tillukke deres Propheters og Seeres Syner og hans Ord skal være for dem, som en beseglet Bog, der ikke kan læses. Om Jøderne i Særdeleshed siger Apostelen Paulus (2 Cor. 3, 16), at der ligger et Skjul paa deres Hjerter indtil denne Dag, naar Mose og Propheterne læses, saa de ikke kan finde eller se Messias i dem, men dersom de omvendte sig til Herren, da skulde Skjulet borttages.

Bøn.

Store og forskrækkelige Gud, du er jo hellig hos de Hellige og from hos de Fromme, men beviser dig forvendt hos de Fortrædelige, hvorfor de, som hænge med Hjertet ved deres Afguder og holde ved deres forargelige Misgjerninger, dem svarer du ligesom de have fortjent med deres Afguderi, paa det de skal bedrages i deres Hjerte. Du truer med at bortflytte din Lysestage fra dem, som har forladt deres første Kjærlighed og ikke omvende sig eller gjør de første Gjerninger. Saa er det da intet Under, o Herre, at det Folk, som nævner sig efter dit Navn, bliver straffet med saa mangen Splidagtighed og Vildfarelse, saa alle Slags Forargelser overstrømmer dem. Ak Herre, aabne os Øinene, at vi kan se den rette Aarsag til saadanne Elendigheder, og lær os at forstaa, at vi ei kan være Lysets Børn, saa længe vi elske Mørkhedens Gjerninger og blive i Mørket, ja, at vi ei kan tage imod din oplysende Naade, saa længe vi ved et bodfærdigt Levnet foragter al din Naade og støder den fra os. Lader os ikke sige: vi kjende Jesum, saalænge vi fornægte ham med Gjerningen, ikke lyde ham og ere udygtige til alle gode Gjerninger, ja aldeles forfølge Christum og hans Lemmer. Forbarm dig over os efter din Godhed og tag ikke Sandheds Ord bort

af vor Mund. Men hellige os i din Sandhed paa det, der af vort Levnet kan sees, at vi have ret lært Christum og ere lærde i ham, ligesom der er Sandhed i ham, og at vi have ret begrebet Hovedsummen af Budet, som er Kjærlighed af et rent Hjerte og af en god Samvittighed og af en uskrømtet Tro, paa det og de, som ikke tro paa Ordet, kan ved vor Omgjængelse vindes uden Ord, naar de se paa vor kydske Omgjængelse i Frygt. Gud Zebaoth, vend dig dog, sku af Himmelen ned, se til og besøg det Vintræ, som du saa dyre har kjøbt og med saadan Møie plantet, tillad ikke de vilde Svin saaledes at omrode det eller vilde Dyr frembeles at fordærve det, bliv ved at røgte det. Lad ikke Torne eller Tidsel frembeles voxe paa det, men byd Himmelens Skyer, at de maa regne derpaa, og lad der herovenfra nedkomme Naade, Lys og Saligheb over din arme Kirke og dens betrængte Lemmer ved Jesum Christum, din Søn, vor Herre. Amen.

Det niogtredivte Capitel.

Til den hellige Lærdom og Guds Ords Renhed at beholde udkræves ikke alene Disputatser eller Besporgelser, saavelsom adskillige gudelige Bøger, men fornemmelig ogsaa en sand Omvendelse og et helligt Levnet.

§ 1. Det er og kan være fornødent at tale og skrive imod vildfarende og kjætterske Mennesker og deres Lærdom; men det skal ske af Guds Ord og paa en gudelig Maade, saaledes at man holder sig fra alle skjændige Ord, som ikke sømme en Christen. § 2. Det kan sees af Profeternes, Apostlernes, ja, Guds egen Sons Forhold og Adfærd i denne Sag. § 3. Hvilke ei alene har vist Lærdommens Rigtighed med Ord og Skrifter, men og med et helligt og christeligt Levnet. § 4. Christus skal med sit Levnet og Lærdom være vor fornemste Veiviser i denne Sag. § 5. En Lærdom kan derfor ikke lastes og forkastes, fordi den misbruges af dem, som har den.

2 Tim. 1, 13. 14. Hav en rigtig Form paa de sunde Ord, hvilke du har hørt af mig i Tro og Kjærlighed, som er i Christo Jesu. Bevar det Gode, som er nedlagt hos dig formedelst den Hellig-Aand, som bor i os.

§ 1. Den rene Lærdom og den hellige, christelige Troes Sandhed bør vistnok imod Kjættere og Sværmere forsægtes, haandhæves og forsvares, og deres Lærdomme gjendrives; thi saa har Propheterne gjort i det gamle Testamente og skarpt prædiket mod de falske og afgudiske Lærere. Saa har og Christus i det nye Testamente gjendrevet Pharisæerne og de Skriftkloge og tilstoppet Munden paa dem. Evangelisten Johannes har og gjort det samme og skrevet sit Evangelium imod Ebion og Cerintus og sin Aabenbaring imod de Nicolaiters falske Kirke. Vi se og, hvor ivrig Apostelen Paulus de Artikler om Troens Retfærdighed (Rom. 3, 21 Cap. 4 ꝛc), om gode Gjerninger (2 Cor. 9, 8 ꝛc), om de Dødes Opstandelse (1 Cor. 15, 1 ꝛc), om den christelige Frihed (Gal. 5, 1 ꝛc) og deslige flere imod de falske Apostle har forsægtet. Og slige Exempler har ogsaa de hellige Biskopper og Fædre i den første Christenkirke flittig efterfulgt, og baade imod den hedenske og afgudiske Religion, saavelsom imod Kjættere, som iblandt dem selv vare opstandne, skrevet mange dybe og velgrundede Stridsskrifter. Til den Ende ere og de almindelige Kirkemøder af de høilovlige, christelige Keisere anordnede mod de Erkekjættere Arrius, Macedonius Nestorius og Eutyches. Og hvilke mærkelige Stød og Afbræk Papisteriet og andre Sekter i vore Tider har faaet ved den ypperlige Mands, Dr. Luthers Stridsskrifter, er hver Mand bekjendt. Saa bliver det derfor uryggelig sandt nok, at man imod Kjættere og Sværmere til den rene Lærdoms og sande Religions Opholdelse bør skrive, prædike og disputere, saasom Apostelen Paulus har befalet at straffe dem skarpeligen,

som imodsige (Tit. 1, 9). Ikke desmindre er sligt nu i vor Tid kommet*) i en stor Misbrug. Saa at det christelige Levnet, den sande Omvendelse, Gudfrygtighed og en christelig Kjærlighed er ved de mange Disputatser og Stridsskrifter moxen kommen i Forglemmelse, idet man har lagt sig saa saare meget efter slige Disputatser og Stridsskrifter, ligesom den sande Christendom alene bestod i mange Disputatser og Stridsbøger og ikke deri at man efter det hellige Evangelium og Christi Lærdom maatte ikke alene ret tro, men ogsaa føre et helligt og christeligt Levnet.

§ 2. Se til Propheternes og Apostlernes, ja, til Guds Søns eget Exempel, de har ikke alene stridt imod de falske Propheter, falske Apostle og den afgudiske Gudstjeneste, men de har og tillige drevet hardt paa Omvendelse og et christeligt Levnet, og med skarpe Straffeprædikener bevist, at ved Ubodfærdighed og et ugudeligt Levnet bliver Religionen og Gudstjeneste forstyrret, Menigheden ødelagt, Land og Folk med Hunger, Krig og Pestilentse straffet og hjemsøgt, som Erfaringen ogsaa tilkjendegiver. Hvad andet prædiker Propheten Esaias (Cap. 5, 6), end at efterdi i Herrens Vingaard er ingen gode Druer at finde, men idel vilde Druer, at Gud Herren da vilde lade sin Vingaard øde? Det viser jo aabenbart, at et ugudeligt Væsen er Aarsag dertil, at Gud tager sit hellige Ord fra os. Hvad andet prædiker den Herre Christus, naar han siger (Joh. 12, 35): Vandrer i Lyset, medens I have det for Eder, at Mørket skal ikke betage Eder? Hvad er det at vandre i Lyset andet end at efterfølge Christum i Liv og Levnet? Hvad er det at betages af Mørket andet end at miste Evangelii rene Lærdom og Forstand? Deraf er og aabenbare, at Ingen med Sandheds Lys kan oplyses, uden han gjør en alvorlig Omvendelse og fører et helligt Levnet. Thi den Hellig-Aand, som oplyser Hjerterne, flyr fra de Ryggesløse og Ugudelige og hengiver sig i de Helliges Sjæle, og gjør dem til Guds Venner og Propheter (Visd. B. 1, 5. Cap. 7, 27), Herrens Frygt er Visdoms Begyndelse, siger David (Ps. 111, 10) derfor saa er Ugudelighed Daarligheds og Blindheds Begyndelse.

§ 3. Saa bestaar og den sande Christi Kundskab og Bekjendelse, saavelsom rene Lærdom ikke alene i Ord, men og i Gjerninger og i et helligt Levnet. Apostelen Paulus siger derfor (Tit. 1, 6) om de Ugudelige: De bekjende, at de kjende Gud, men nægte det med deres Gjerninger, efterdi de ere vederstyggelige og ulydige og uduelige til al god Gjerning. Der høre vi, at Christus ligesaa hardt fornægtes med det ugudelige Levnet, som med Ord, som Paulus og viser (2 Tim. 3, 5), der han atter ogsaa om de Ugudelige og Vantroe siger: De har et gudeligt Væsens Skin eller Ansеelse, men de nægte Kraften deraf. Og hvorledes skulde den i Sandhed kjende Christum, som det aldrig med Gjerninger beviser? Hvo som selv ikke har smagt og fornummet Christi Ydmyghed, Sagtmodighed, Taalmodighed og Kjærlighed i sit Hjerte, han kjender ikke Christum rettelig, og hvorledes skulde han, naar det gaar haardt til, bekjende ham? Hvo, som bekjender Christi Lærdom og følger ikke hans Levnet, han gjør ikkun en halv

*) Luther: Sandhed tabes ikke ved det, man prædiker og taler og underviser, men ved det man disputerer og kjægler; thi Disputatser fører det Onde med sig, at Gemytterne derved saasom vanhelliges, og idet de har at bestille med Ordkrig, forsømme de det Fornemste. Derfor lader os, siger en lærd Mand, langt hellere med en christelig Tro og et helligt Levnet saavelsom med Kjærlighed til Gud og vor Næste bevise, at vi ere rette Christne, og christelige Lærere og Sandheds Forsægtere, end som med megen spidsfindig Disputering og Mundpladder

Bekjendelse om Christo, og hvo, som alene prædiker Christi Lærdom og ikke hans Levnet, han prædiker ikkun en halv Christum. Om Religionen er der mangfoldige Samtaler, Disputer og Bespørgelser holdte og mange Bøger skrevne, men ikke nær saa mange om et christeligt Levnet Omendskjønt Lærdommen kan ophjælpes med Stridsskrifter, saa er dog den sande Christendom og det christelige Levnet lidet dermed tjent. Thi hvad er Lærdom uden Levnet andet end et Træ uden Frugter? I Sandhed, hvo, som ikke følger Christum i hans Levnet efter, han følger ham ikke heller i Lærdommen, efterdi Hovedstykket af Christi Lærdom er Kjærlighed af et rent Hjerte, af en god Samvittighed og af en ustrømtet Tro (1 Tim. 1, 5). Og deraf kommer det, at mangen saa artig ved at tale og disputere om de stridige Artikler, saa det har en stor Anseelse, men i Hjertet er han dog et ondt og arrigt Menneske, fuld af Opblæselse, Avind og Gjerrighed, at ingen Basilisk kan være arrigere og værre. Apostelen Paulus sætter sandelig ikke uden Aarsag Troen og Kjærligheden tilsammen, naar han siger (2 Tim. 1, 13), at man skal blive ved de sunde Ords Form i Tro og Kjærlighed. Han vil dermed vise, at Lærdom og Levnet skal stemme overens. Endog vi ikke lære at Salighed bekommes ved vor Kraft og Fromhed; thi vi blive bevarede ved Guds Magt til Salighed formedelst Troen, som Apostelen Peder (1 Ep. 1, 5) siger: saa er det dog aabenbart, at den Hellig-Aand ved et ugudeligt Levnet bortjages og bortdrives tilligemed alle sine Gaver, iblandt hvilke Gaver Troens, Kundskabens, Forstandens og Visdommens Gaver ere ikke de ringeste. Hvorledes kan da den rene Lærdoms Sandhed beholdes uden et helligt Levnet? Og derfor kan de Ugudelige, som ikke efterfølge Christum, aldeles ikke blive oplyste med det rette Lys. Og tvertimod, de, som vandre i Lyset, det er, følge Christum i Liv og Levnet efter, dem alene oplyser og det sande Lys, som er Christus, og bevarer dem fra al Vildfarelse. Derfor har den gamle Kirkelærer Taulerus sagt: Naar et Menneske giver sig ganske Gud i Vold, afsiger sin egen Villie og strider imod Kjødet, saa begynder den Hellig-Aand at oplyse og ret at lære ham; thi da holder man for Gud den rette Sabbat og Hviledag i sit Hjerte, at de onde Lysters Villie og Gjerninger maa være dæmpede og stille. Hvilket skal forstaaes om den daglige Oplysning i Naadens Stand og de nye Gavers Forøgelse i de Troende efter Omvendelsen.

§ 4. I Joh. 14, 6 siger Herren ikke uden Aarsag: Jeg er Veien, Sandheden og Livet; han kalder sig først Veien, fordi han har vist os Veien. Men hvorledes har han vist os Veien? Ikke alenefte med sin hellige Lærdom, men ogsaa med sit uskyldige Liv og Levnet. Dette hans Liv og Levnet fører og leder os til en sand Poenitentse og Omvendelse og til Sandhed og Livet, hvori den ganske Christendom bestaar, hvori alle Bøger og Bud ere befattede, hvilken Christi Levnets Bog vi derfor have nok at studere og læse paa al vor Livstid, nemlig paa en sand Omvendelse, paa Haabet, paa Sagtmodighed, paa Taalmodighed, paa Ydmyghed, paa Bøn og Gudfrygtighed, paa den rette Vei til Sandhed og det evige Liv. Og det er den snævre Vei og den trange Port (Matth. 7, 14), hvilken faa finde, og den eneste Livets Bog, i hvilken faa studere, og i den er dog begrebet alt, hvad en Christen er fornøden, saa at vi ingen flere Bøger behøve til vor Salighed. Derfor er og den hellige Skrift forfattet i faa Bøger, paa det vi skulle se, at Christendommen ikke bestaar i utallige Bøger, men i den levende Tro og i den Herres Christi Efterfølgelse. Hvorom ogsaa Prædikeren Salomon (Cap. 12, 13) siger: Der er ingen Ende

paa at gjøre mange Bøger; lad os høre al Lærdommens Hovedsum: Frygt Gud og hold hans Bud; thi det hører alle Mennesker til. Hvad er det ogsaa, at Fienden saar Klinten iblandt Hveden, den Stund Folkene sove? (Matth. 13, 25). Det er intet andet, end at han saa listelig saar den falske Lærdoms Sæd, mens Folk sove i Ubodfærdigheds og Sikkerheds Syndesøvn og ere drukne af denne Verdens Kjærlighed, skjøtter mere det Timelige end det Evige; thi da har han den rette Leilighed til at udsprede de vrange og ugudelige Lærdomme. Hoffærdigheds og anden slig Ugudeligheds Ager er den rette for ham til at saa Kjætteri, Sværmeri og Tvedragt i. Ved Hoffærdighed har baade Englene og Menneskene mistet det sande Lys, af Hoffærdighed har al Vildfarelse sit Udspring. Havde Satan og Adam blevet i Christi ydmyge Levnet da havde aldrig nogen Forførelse kommen ind i Verden. Paulus siger (Eph. 5, 14): Vaagn op, du, som sover, saa skal Christus lyse for dig; thi ingen Oplysning kan ske uden saa er, at man opstaar af Syndesøvnen, det er, af Ubodfærdighed, Sikkerhed og Ugudelighed. Derfor staar der og (Ap. Gj. 2, 38): Omvender Eder, saa skal I faa den Hellig-Aands Gaver. Joh. 14, 17.: Verden kan ikke annamme Sandheds Aand. Men hvad er Verden andet end at leve ugudelig? Og hvad er det ogsaa Herren siger (Matth. 7, 20): Paa deres Frugter skulle I kjende dem. Det er ikke andet, end at sande og falske Christne kan kjendes af deres Levnets Frugter, men ikke deraf, at de meget raabe: Herre, Herre. Thi de falske Christne skjule og besmykke sig med den rene Lærdoms Skin, saasom med Faareklæder, alligevel de i Hjertet ere intet mindre end sande Christne. Vel bør Ingen dømme om Ens Lærdom efter Levnet og indbilde sig, at Lærdommen derfor er vrang og falsk, fordi den findes hos dem, som føre et slemt Levnet, saasom Gjendøbere og Papisterne vrangeligen deraf dømme ilde om vore Lærdomme, fordi saa mange iblandt os ligesaavel som blandt dem leve ilde.

§ 5. Thi det følger ingenlunde, at Lærdommen derfor maa være usand og falsk, fordi at Folk, som den have, med deres ugudelige Levnet forholde sig ilde; thi da maatte og Christus og Apostlerne have lært det, som falskt og usandt var, efterdi der og i deres Tid vare mange slemme Mennesker. Ikke desmindre er dog det onde Levnet en Prøve paa Personen selv, hos hvilken det findes, og vidner, om han er en falsk eller en sand Christen, om han lever, som han lærer, om han tror rettelig eller han gjør anderledes og imod Troen. Om saadanne siger den Herre Christus, at de ere falske Christne, ufrugtbare onde Træer, hvilke derfor henhøre til Ilden (Matth. 7, 10). Omsider, kort at sige, da er det den sande Tro, der virker kraftig ved Kjærlighed (Gal. 5, 6), hvorved Mennesket bliver til et nyt Kreatur, fødes paany og bliver forenet med Gud, hvorved Christus bor i os (Eph. 3, 17), lever og arbeider i os, hvorved Guds Rige opbygges i os, hvorved den Hellig-Aand renser og oplyser vort Hjerte. Derom vidner adskillige herlige Sprog i Skriften, som i 1 Cor. 6, 17: Hvo, som hænger ved Herren eller holder sig til ham, han er en Aand med ham. Hvad er det at være en Aand med Christo, uden at være af et Sind, Hjerte og Gemyt med ham? Og det er det nye, hellige og ædle Christi Levnet i os. Item (2 Cor. 5, 17): Er Nogen i Christo, da er han et nyt Kreatur. Hvad er det at være i Christo? Ikke alene at tro paa ham, men ogsaa at leve i ham. Item (Hos. 2, 19): Jeg vil trolove mig med dig til evig Tid, ja, jeg vil trolove mig med dig i Troen. Hvad er det andet, end at et Menneske ganske aandelig bliver forenet med Christo? Hvor Troen er, der

er Christus, og hvor Christus er, der er hans hellige Levnet, hvor Christi Levnet er, der er hans Kjærlighed, hvor hans Kjærlighed er, der er Gud selv; thi Gud er Kjærlighed, og der er og den Hellig-Aand. Saa maa endeligen alt dette være tilsammen og hænge ved hinanden ligesom et Hoved ved sine Lemmer, og ligesom en kraftig Aarsag ved dens uforbigjængelige Virkning og Frugter, saasom slig Troes og Levnets Sammenhæng og Enighed ogsaa beskrives af Apostelen Peder (2 Petr. 1, 5. ꝛc.). der han siger: Beviser Dyd i Eders Tro, men i Dyd Kundskab, men i Kundskab Afhold, men i Afhold Taalmodighed, men i Taalmodighed Gudfrygtighed, men i Gudfrygtighed broderlig Kjærlighed og i broderlig Kjærlighed Kjærlighed. Thi naar disse Ting ere hos Eder og ere overflødige, lade de Eder ikke blive lade eller ufrugtbare til vor Herres Jesu Christi Erkjendelse. Men hvo, som ikke haver disse Ting, er blind som ser ikke langt og glemmer sine gamle Synders Renselse, i hvilke Ord Apostelen Peder udtrykkeligen viser, at hos hvem den christelige Troes Enighed og Sammenføielse ikke er, den kjender ikke Christum ret, men har mistet Troen og vandrer i Mørket. Thi den rette Tro er den, ved hvilken det ganske Menneske bliver levende og fornyet i Christo, at saadan En lever og bliver i Christo og Christus i ham.

Bøn.

Hellige Gud, du, som har lovet din Kirke en evig og bestandigere Naade, end Bjerge og Høie ere, du tillader dog derimod, at der er Sekter iblandt os, paa det de Retskafne kan blive aabenbare; jeg beder dig, behold din Naade for din Kirke, saa den ikke nogensinde maa fattes dem, som ere dygtige til at formane fornedelst den salige Lærdom, og overbevise dem, som imodsige. Hjælp til Rette og afvend ved din Naade den Misbrug hos dem, der føre flere Spørgsmaal paa Bane, end hvorledes man skal omvende sig til Gud i Troen, de, som ei blive ved vor Herres Jesu Christi sande Ord og ved den Lærdom om Gudsfrygt, men ere opblæste, og endog de tillige ved Intet, saa de ere syge for Spørgsmaal og Ordkrig, af hvilke kommer Avind, Trætte, Bespottelse, onde Mistanker; ja saadanne Menneskers unyttige Handler, som have forkrænkede Sind, og Sandhed er røvet fra, som mene, at Gudsfrygt er en Vinding. Virk i mit Hjerte en hjertelig Kjærlighed til dig og en ren Kjærlighed til min Næste, at jeg med en forbarmende Langmodighed, Kjærlighed og Sagtmodighed kan undervise dem, som imodsige, om du, min Gud, vilde engang give dem Omvendelse til Sandheds Erkjendelse. Før du alle Vildfarende paa den rette Vei, og lad din Sandhed kraftig overbevise de Forvildedes Hjerter. Er det din Villie at gjøre mig til et Redskab, hvorved de skal føres til dig, saa giv mig den Kjærlighed, at jeg kan gjøre mig selv til Tjener for Hvermand, paa det jeg kan vinde des flere af dem. Lad mig ved det, jeg forsvarer den Sandheds Lærdom, som er til Gudelighed, altid tragte efter at elske Christum og holde hans Ord, paa det den hellige Treenighed maa komme til mig og gjøre Værelse hos mig. Hvad vilde det hjælpe mig, at jeg formastede mig at være de Blindes Leder og deres Lys, der sidde i Mørket, de Daarliges Tugtemester, de Enfoldiges Læremester, at jeg gav mig ud for den, som havde den visse Maade paa Kundskab og Sandhed i Loven, og at jeg havde en Vederstyggelighed til Afguder, naar jeg dog ved en indvortes Stolthed og kjødelig Egenkjærlighed, ved Hovmodighed og saadant berøvede Gud, hvad hans var? Naar jeg roste mig af Loven, at jeg overbeviste Andre om Naadevalget i Christo, og jeg dog ikke selv søgte

med al Flid at stadfæste mit Kald og Udvælgelse? Derfor min Gud, giv mig tilforn at blive af Hjertet ret omvendt til dig, og siden af en ren Kjærlighed at omvende min Næste til dig, i al Stilhed og Ydmyghed, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det fyrgetyvende Capitel.

Nogle smukke Regler, hvorefter man skal forholde sig, for at føre et christeligt Levnet.

§ 1. Gudfrygtighed indbefatter og begriber det ganske christelige Levnet i sig, hvilket kan sees af efterfølgende femten gudelige Levnetsregler.

1 Tim. 4, 7. 8. Øv dig selv til Gudfrygtighed; thi Gudfrygtighed er nyttig til alle Ting, som har Forjættelse baade om dette Liv, som nu er, og om det tilkommende.

§ 1. Dette lille Sprog er et christeligt Levnets Beskrivelse, og lærer os, hvorpaa en Christen fornemmelig skal anvende sit Levnet, nemlig paa Gudelighed eller Gudfrygtighed, som begriber og befatter i sig alle christelige Dyder. Og Apostelen sætter to vigtige Aarsager dertil; den første er, at den er nyttig til alle Ting; thi naar Gudsfrygt er i alle Idretter, Ord og Gjerninger, da gjør den dem allesammen gode og fører med sig Guds Velsignelse til dem alle. Den anden Aarsag er, at den har Belønning baade i dette Liv, som nu er, og paa det tilkommende. I dette Liv sker det, idet Gud ogsaa i denne Verden kroner de Fromme med sin Naade, som man ser af Joseph, Daniel og Andre. I det andet Liv, idet de der skulle høste uden Afladelse. (Gal. 6, 9).

1. Regel. Omendskjønt du ikke kan leve saa fuldkommen, som Guds Ord udkræver, og du gjerne vilde, saa skal du dog stedse hjertelig ønske dig det, og stedse længes efter, at du det kan gjøre; thi saadant helligt og alvorligt Ønske, Længsel og Begjæring befalder Gud vel og Gud annammer den for Gjerningen selv. Dog skal du altid tillige korsfæste Kjødet og og aldrig lade det regjere og have Overhaand.

2. Regel. I Alt hvad du tænker, taler eller gjør, da se vel til, at du beholder et rent Hjerte og en god Samvittighed og ikke besmitter dig med hoffærdige Tanker, Ord og Gjerninger, med Had, Vrede og deslige kjødelige og djævelske Gjerninger; thi derved bliver dit Hjerte oplukt for Satan og tilsluttet for Gud.

3. Regel. Beflit dig paa at beholde din Sjæls Frihed ubeskaaren, og at du ikke ved de timelige Tings uordentlige Begjæring skal gjøre dig til deres Træl og Tjener. Thi din Sjæl er jo ædlere end den ganske Verden, hvi skulde du da give den under de uædle, ringe og timelige Tings Herredømme, og hænge dit Hjerte ved det, som er forfængeligt og Intet?

4. Regel. Fly denne Verdens Bedrøvelse, Græmmelse og Sorg, thi den virker og forarbeider Døden, og foraarsages af Gjerrighed, Avind, Omsorg for Næring, Vantro og Utaalmodighed. Men tragt efter den Bedrøvelse, som er efter Guds Sind og foraarsages af Bodfærdighed, af Syndens Kundskab og den evige Helvedes Pines Betragtelse; thi den er en salig Bedrøvelse og gjør Bedring til Salighed, som ingen fortryder, den føder og avler af sig Glæde og Fred i Gud, som Apostelen lærer (2 Cor. 7, 10). Et Menneske skal for Ingenting i Verden være saa sorgfuld og bedrøvet, som for sine Synder.

5. Regel. Kan du ikke annamme og paatage dig dit Kors med Glæde, som du vel burde at gjøre, saa annam og paatag dig det dog i det ringeste med Taalmodighed og Ydmyghed, og lad Guds Forsyn og naadige Villie altid være din Trøst.

Thi Guds Villie er altid god og søger i alle Ting vort Bedste og Saligheds. Vil Gud have dig bedrøvet eller glad, fattig eller rig i Aanden, nedrig eller høi, æret eller foragtet, da vid og tænk, at det er dig Altsammen godt, og at det er ogsaa hans Velbehagelighed. Og Guds Velbehagelighed skal og være din Velbehagelighed, ja din Trøst, at Gud handler med dig, som det ham behager, og at han derved søger din Saligheds. Alle Guds Gjerninger ere gode (Sir. 39, 41 og Pſ. 145, 17). Herren er retfærdig i alle sine Veie og miskundelig i alle sine Gjerninger. Det er jo meget bedre, at du lader Gud i dig fuldkomme sin Villie, som altid har sin Hensseelse til dit Bedste, end som at din egen Villie, som er altid tilbøielig til det Onde, faar i dig sin Fremgang.

6. Regel. Naar Gud giver dig en himmelsk Trøst og Glæde, da annam den med ydmyg Taksigelse, men unddrager eller fratager Gud dig sin Trøst, da vid og tænk, at Kjødets Dødelse er dig tjenligere end Aandens Glæde. Thi det, som fører Smerte og Bedrøvelse med sig, det er langt gavmildere for et syndigt Menneske, end Glæde og Forlystelse. Og mange geraade ved den overflødige aandelige Glædes Misbrug i aandelig Hoffærdighed og Opblæselse. Gud ved bedst, hvad der tjener enhver, og hvilke han igjennem en trøstefuld Vei, som er fuld af himmelsk Trøst og Lys, desligste hvilke han igjennem en ulystig, sorgfuld, stenig og besværlig Vei skal indføre til det evige Liv. Det er dig langt bedre, at du gaar saaledes ind til Livet, som den guddommelige Visdom det forordner, end som din egen Villie og Velbehagelighed ønsker. Græmmelse, siger Salomon, er bedre end Latter; thi et Hjerte kan forbedres, naar Ansigtet ser ilde ud. De Vises Hjerte i Grædehuset, men Daarernes Hjerte er i Glædehuset. (Præd. 7, 3. 4).

7. Regel. Kan du ikke bære frem for Gud saa store og mange Offere, Andagter, Bønner, Taksigelser og andet deslige, som du vilde, saa bær ham dog, hvad du har og formaar, men for Alting en god Villie og hellig Begjæring og Attraa, at din Gudstjeneste maa for Jesu Christi Skyld ham vel behage. Thi det er og en Guds Gave, at En har slig hellig Attraa og hjerteligt Ønske, og det befalder Gud vel. Og saa stor, som vi gjerne ville, at vor Andagt og Begjæring, Bøn og Taksigelse skulde være for Gud, saa stor er den ogsaa for ham, om vi ellers ikkun stride imod Synden og af yderste Formue beflitte os paa det Gode og forarbeide vor egen Saliggjørelse med Frygt og Bævelse (Phil. 2, 12). Thi alligevel at Gud efter Loven udkræver af os en fuldkommen Lydighed til Punkt og Prikke, saa har han dog efter Evangelium og efter hans Naades Pagt Medlidenhed med vor Skrøbelighed, anser deri vor gode Villie og Forsæt og efter sit Naadesforbund intet andet af os kræver, end det samme hans Naade i os virker og arbeider. Vi kan og ikke give ham mere, end han os selv har givet, hvilket han ogsaa i Naade og Miskundhed annammer. Dog skal du derhos bede din Herre Christum Jesum, at han med sit eneste fuldkomne Offer vil gjøre alle dine Gaver og Offere fuldkomne; thi i ham er al vor Fuldkommenhed; i os selv er ikkun idel Ufuldkommenhed. Sig derfor inderlig: O gode Gud og Fader, annam min Andagt, Tro, Bøn og Taksigelse for din kjære Søns Jesu Christi Skyld, og anse dem ikke som de ere i sig selv, men anse dem i Christo Jesu: saa behager de dig i ham, som de der ere fuldkomne. Min Herre Jesu skal fuldkommelig oprette, hvad mig fattes. Naar vi saa gjøre, saa bekommer vor Andagt og Bøn en stor Værdighed, Glands og Herlighed af Christi Fortjeneste, endog den i sig selv er svag, mørk, skrøbelig og

brøstfældig, ligesom et fattigt Barn er uanseeligt, naar det er nøgent, urent og skiddent; men tver man det, smykker og pryder det med rene Klæder, da bliver det yndeligt og behageligt; ligesaa er alle dine Gjerninger i sig selv Intet, men naar de smykkes, prydes og pyntes med Christi Fuldkommenhed, saa blive de skjønne og for Gud velbehagelige. Ligesom det agtes herligt for Menneskene, at man frembær Æbler i et Guld- eller Sølvfad. Thi om Æblerne end i sig selv ere ikke derfor des herligere og ypperligere, saa blive de dog derved des yndeligere, fordi de i sligt Guld- eller Sølvfad frembæres, Ligesaa er vor Bøn, Andagt og Taksigelse i Christo for Gud tækkelig og aldeles velbehagelig. Thi han gjorde os behagelige i sin elskelige, siger Paulus (Eph. 1, 6).

8. Regel. For dine Synder og mangfoldige Brøst skal du vel meget sørge og være bedrøvet, men dog ikke mistrøste. Ere de mange, da tænk, at hos Gud er meget mere Naade og megen Gjenløsning. Ere de store, saa betænk, at Christi Fortjeneste er langt større, og sig med David (Ps. 51, 2): Gud vær mig naadig efter din store Barmhjertighed. Og naar du ved Guds Naade angrer og fortryder Synden og ser til Christum i Troen og paa ham dig forlader, saa angrer Gud ogsaa Straffen. Og paa denne gudelige og salige Anger og Ruelse følger og Syndernes Forladelse. Og det sker ligesaa ofte, som en Synder inderligen sukker til Gud. Ligesom den Spedalske i et Øieblik blev renset af sin Spedalskhed, der han sagde til Herren: Herre, om du vil, da kan du vel rense mig; thi Herren svarede strax: Jeg vil gjøre det; vær ren (Matth. 8, 2. 3); ligesaa snart renser og Gud dig indvortes og siger: Vær trøstig min Søn, dine Synder ere dig forladne (Matth. 9, 2). Thi denne Spedalskes legemlige Renselse er et Billede og Speil paa Sjælens aandelige og indvortes Renselse og Syndernes Forladelse. Men Ingen skal af slig Guds store Barmhjertighed tage sin Aarsag til at synde mere, men heller at elske Gud des mere og inderligere, og altid hjertelig sige: Min Sjæl, lov Herren, og alt det, inden i mig er, love hans hellige Navn, han, som forlader dig alle dine Misgjerninger, den, som læger alle dine Sygdomme. (Ps. 103, 2. 3).

9. Regel. I hvad Bagtalelse, Spot og Forhaanelse dig vederfares, da skal du ikke optage det med Utaalmodighed, Vrede og Hevngjerrighed, men betænke, at sligt er dit Hjertes Prøvelse, hvorved Gud vil aabenbare, hvad der ligger skjult i dit Hjerte, om der er Sagtmodighed og Ydmyghed eller Hoffærdighed og Vredagtighed. Er der Sagtmodighed og Ydmyghed hos dig, da bør du overvinde Forhaanelsen med Sagtmodighed. Thi 1) bør du agte det for den Almægtiges Tugtelse, som David gjorde, der Simei bandede eller overskjendede ham, og siger: Herren har sagt til ham, eller tilstedt ham, at han skal bande David (2 Sam. 16, 10). Du bør og befinde 2) at Foragtelse og Forsmædelse er en Del af Christi Lidelse, hvilken Christi sande Lemmer, tilligemed deres Hoved, Christo, maa taale og lide, ligesom der staar (Ebr. 13, 13) om Christo: Lader os gaa ud til ham, og bære hans Forsmædelse. Se med hvad for et sagtmodigt Hjerte Christus led sin Forsmædelse. For hans taalmodige Hjertes Skyld skal vi bære vor Forsmædelse med Taalmodighed. Sig ikke: skulde jeg lide saadant af saadan En? For Christi sagtmodige og taalmodige Hjertes Skyld skal du gjerne lide det. Saa er og Gud 3) saa god og trofast, at han for en uforskyldt Forhaanelse vil give en langt større Ære og Naade. Kong David holdt det for et vist Tegn paa, at Gud vilde ære ham, fordi Simei forbandede eller overskjendede ham, hvilket og skede. Og derfor sagde

han: Maaske Herren skal se til min Elendighed, og betale mig godt istedenfor hans Forbandelse paa denne Dag (2 Sam. 16, 12). Derfor skal det ikke bedrøve dig, at Menneskene uforskyldt ilde paatale og forhaane dig; men du skal glæde dig derved og tænke, at den Herligheds og den Guds Aand hviler over dem, som uskyldigen vanæres og bespottes, som Peter lærer (1 Epist. 4, 14).

10. Regel. Alle dine Fiender, Avindsmænd og Hadere skal du med Velgjerninger og Fromhed overvinde. Man vinder Intet dermed, at man betaler Ondt med Ondt, Skjendsord med Skjendsord, Had med Had, Hevngjerrighed med Hevngjerrighed. Ved Dyd maa man vinde Seier og ikke ved Udyd, Synd, Skam og Last, iblandt hvilke Synder og Laster ogsaa Hevngjerrighed er. Ligesom en Djævel uddriver ikke en anden, saa uddrives ikke heller en Last eller Udyd ved en anden. Hevngjerrighed og Skjendsord overvinde ikke Spotteren, men gjør ham ikkun værre. Er en fuld af Saar og Bylder, og man vil slaa ham med knyttede Næver, saa helbredes og læges han ingenlunde derved. Ligesaa hjælpes ikke et ondt og forgiftet Menneske ved Haardhed og Hevngjerrighed, men heller ved Lemfældighed. Se hvad for en Maade Gud Herren selv bruger til at overvinde os. Overvinder han ikke vor Ondskab med Godhed, vor Brede med Kjærlighed? lokker ikke hans Fromhed os til Omvendelse? Saa skal vi med Fromhed overvinde vore Hadere, som og Paulus byder os, der han siger: Lad ikke det Onde overvinde dig, men overvind du det Onde med det Gode (Rom. 12, 21). Det er ret en Seiervinding.

11. Regel. Ser du, at en Anden har en Gave af Gud, som du ikke har, saa misund ham ikke derfor, men glæd dig heller derved og tak Gud derfor. Thi de Troende og Udvalgte ere et Legeme, og et troende Lems Gave og Prydelse geraader det ganske Legeme til Ære. Naar du og tvertimod ser en Andens Elendighed, da skal du agte det for din egen Elendighed og sørge derover; thi det er Menneskenes almindelige Jammer, som alt Kjød er undergiven. Den, som ingen Medlidenhed og Ynksomhed er i, han er ikke et Lem paa Christi Legeme. Har ikke Christus holdt al vor Elendighed for sin egen Elendighed og derved frelst os fra vor Elendighed? Derfor siger Paulus: Den Ene bære den Andens Byrde, saa opfylde I Christi Lov (Gal. 6, 2).

12. Regel. Om din Næstes Had og Kjærlighed skal du mærke denne Forskjel, at du vel skal hade alle Synder og Laster i et Menneske, som Djævelens Værk og Gjerning, men et Menneske i sig selv, og saavidt som det er et Guds Kreatur og din Næste, skal du ikke derfor hade, men heller elske og have Medlidenhed med ham, ynkes over ham, og om muligt er, hjælpe ham tilrette med en sagtmodig Aand, saa ogsaa bede for ham, som den Herre Christus paa Korset bad endogsaa for sine Fiender. Thi den, som hader sin Broder eller Næste i sit Hjerte (ikke saavidt han kan handle ugudeligt og være en Guds Fiende, om hvilke David siger (Ps. 139, 21): Herre, jeg hader jo dem, som dig hade, men kun for han kan have fortørnet En) han er en Manddraber, som Johannes (1 Ep. 3, 15) viser: han kan og ingenlunde tækkes og behage Gud, som har en Vederstyggelighed til alle hevngjerrige og hadefulde Mennesker, han, som vil ikke selv Nogens Fordærvelse, men at alle Mennesker skulle hjælpes og komme til Sandheds Erkjendelse (Tim. 2, 4). Christus er kommen ikke at fordærve Menneskene, men at frelse og saliggjøre dem (Luk. 9, 56).

13. Regel. Omendskjønt du nok som ved, at alle Mennesker ere Synere, skrøbelige og brøstfældige, saa skal du derfor ikke ligne dig ved Andre, ligesom du var bedre eller stærkere i

Aanden og Troen, eller og en mindre Synder end de, men heller holde dig selv for den Svageste og Skrøbeligste. Og førend du skulde ophøie dig over nogen Anden, da skal du heller holde dig selv for den Allerringeste, ja og for den allerstørste Synder. At Andre ere store Syndere, deraf skal du ikke tage dig Aarsag at tænke, at du derfor er for Gud des bedre. Hvad kommer dig en Anden ved? Enhver skal bære sin egen Byrde; du er hverken din egen Dommer til at ophøie dig selv, eller Andres Dommer til at fordømme og nedtrykke dem. Jeg dømmer mig ikke selv, siger Paulus, Herren er den, som mig dømmer (1 Cor. 4, 3). Og om Andre: Hvo er du, at du dømmer en fremmed Svend, han staar eller falder for sin egen Herre (Rom. 14, 4). Vi skal ikke just gjøre Regnskab for Andre, men fornemmelig for os selv, derfor kommer os ikke ved at dømme Andre. Saa ere og alle Mennesker efter Naturen i lige Fordømmelse, og Ingen efter Naturen og Oprindelsen bedre eller værre end den anden, de ere alle af Naturen Vredens Børn (Eph. 2, 3). De have Alle syndet, og de fattes Alle Guds Ære (Rom. 3, 23). Er der og nogen Forskjel siden kommet dertil, at En kan have fundet Naade og hans Synder ere ham forladne, men en Andens ikke; eller En kan ellers med Synden mindre være besmittet end en Anden; saa er det Altsammen af Guds blotte Miskundhed og Barmhjertighed. Det staar ikke til Nogens Villie eller Løben, men til Guds Miskundhed (Rom. 9, 16). Og hvad har et Menneske, som han ikke har annammet? (2 Cor. 3, 7). Hvo, som staar, se og til, at han ikke falder (1 Cor. 10, 12). Paulus siger derfor (Rom. 11, 17. 18. ꝛc,) om dem, som vare blevne delagtige i Naaden, og dermed ligesom indpodet i Guds Menigheds Olietræ, at de ikke skal rose sig imod de afbrudte eller bortkastede Grene, det er, imod dem, som vare uden Naaden og endnu døde i deres Synder: Item, at de ikke skal hovmode sig, men frygte, at de ogsaa kunde afhugges eller miste Naaden ligesom de Andre. Det er og langt bedre, at du ydmyger dig under alle Andre, end som du ophøier dig over nogen Anden. Thi ophøier du dig over nogen Anden, da er det dig skadeligt; thi den sig selv ophøier, skal nedtrykkes. Men at du ydmyger dig under alle Andre og holder dem at være bedre end dig, og at du agter dig for den største Synder, det er dig ikke skadeligt, men gavnligt; thi saa vil Guds Naade opholde dig; thi hvor der er megen Ydmyghed, der er og megen Naade; thi hvo sig selv nedtrykker, skal ophøies. Og Gud staar de Hoffærdige imod, men giver de Ydmyge Naade. Derfor holdt og Paulus sig for den største og groveste Synder, og sagde: Mig er Barmhjertighed vederfaren (1 Tim. 1, 15. 16). Item, jeg vil helst rose mig af mine Skrøbeligheder, at Christi Kraft kan bo i mig (2 Cor. 12, 9).

14. Regel. Den sande Oplysning fører det med sig, at man foragter Verden; thi ligesom denne Verdens Børn have deres Arv paa Jorden, som er timelig Ære, forgjængelig Rigdom og jordisk Herlighed, hvilket de agte for en stor Skat og Liggendefæ, saa er Guds Børns Liggendefæ tvertimod Fattigdom, Armod, Forsmædelse, Forhaanelse, Spot og Foragt, Forfølgelse, Kors, Død, Marter og Pine. Derfor meldes der, at Moses agtede Christi Forsmædelse for større Rigdom, end alt Ægypti Liggendefæ (Ebr. 11, 26). Det er den rette Oplysning.

15. Regel. De rette Christnes Navn, som ere skrevne i Himmelen er Jesu Christi sande Kundskab i Troen, ved hvilken vi ere indplantede i Christo, ja i ham, som i Livets Bog, indskrevne. Og af samme Kundskab udflyde de Christnes levende Dyder, som Gud paa hin Dag vil berømme, og

føre for Dagen alle de Liggendefæer, som de i dette Liv har samlet sig i Himmelen, og lade deres Gjerninger blive aabenbare, at de ere gjorte i Gud (Joh. 3, 21). Man finder at der om ingen Helgen meldes, at han jo med nogen synderlig Dyd har været af Gud begavet, og den Dyd bliver aldrig forglemt, enten det har været i Tro eller Kjærlighed, Barmhjertighed eller Taalmodighed eller og andre deslige. Saadanne Dyders Øvelse bevise de rette Helgene, og det bliver deres evige Navn i Himmelen. Hvorom videre i den 2den Bog.

Bøn.

Barmhjertige Gud, paa din Befaling og naadige Forjættelser, som lyder saaledes: Oplad din Mund vidt, og jeg vil fylde den, kommer jeg til dig og beder: skriv du ved din Hellig-Aand saadanne Levnets-Regler af dit Ord ind i mit Hjerte, der kan altid erindre mig om min Skyldighed mod dig, min Næste og mig selv. Indplant i mig en hellig Begjærlighed efter Fuldkommenhed. Giv mig et rent Hjerte og Sjæl, der er befriet fra Verden og dens Forfængelighed, ja ganske opløftet over den samme, der ikke lader sig bedrøve af Noget, uden det, som bedrøver din Aand og jager ham fra os. Lad mig drage mit Kors villig og gladelig i en ydmyg Taalmodighed, stedse overgive mig til dig, enten det behager dig at glæde mig eller bedrøve mig; thi du er den evige Godhed, den evige Visdom og ved bedst, hvad mig tjener. Forsmaa ei min skrøbelige og ufuldkomne Gudstjeneste, men lad den behage dig i din elskelige Søn Jesu Christo. Gjør mig tillige altid brændende i Aanden, og hungrig og tørstig efter din Retfærdighed. Rens mig fra mine Synder ved Jesu Blod; hjælp mig, naar jeg falder, at staa snart op igjen, og lad din Naade blive mægtig hos mig, naar Synden er bleven mægtig. Giv mig taalmodig at bære den uforskyldte Verdens Spot og Forhaanelse, og formedelst Ære og Vanære at lægge Vind paa med Flid at indgaa igjennem den snævre Port med Jesu, min Forgjænger. Forlad alle mine Fiender, og giv mig Naade til at overvinde stedse deres Ondskab med det Gode, at velsigne dem, naar de bande mig, og gjøre vel imod dem, naar de tale ilde om mig: thi Hevnen hører jo dig til, og du vil til sin Tid betale Enhver, eftersom han har fortjent. Bevar mig for Nid og Misundelse, at de ei finde Rum i mit Hjerte; derimod udøs i mig en ren Kjærlighed til min Næste, at jeg ei maa hade ham i mit Hjerte, men straffe hans Udyder af en hjertelig Medlidenhed og ei efterlade at bede for ham, i Henseende til at og mine egne Ufuldkommenheder behøve ligesaadan Medlidenhed og Forbønner, eftersom jeg er blot af din Naade, hvad jeg er. Giv mig den Naade, at jeg med Moses maa agte Christi Forsmædelse for større Rigdom end alle Ægyptens Liggendefæer, af Hjertet forsmaa denne Verdens Ære, Magelighed og gode Dage, som slige Ting, der ere altfor ringe til at opholde mig, men derimod søge at blive blandt deres Tal, hvis Navne ere opskrevne i Himmelen, og hvilke den uforvisnelige Arvedel er beredt. Derefter hjælp mig min Gud, at forlænges, at stræbe, jage og endelig omsider virkelig at besidde, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det enogfyrgetyvende Capitel.

Er en kort Sum over den første Bog. Den ganske Christendom bestaar i Guds Billedes Oprettelse i Mennesket og Satans Billedes Udslettelse.

§ 1. Hvori et christeligt og evigt Liv bestaar. § 2. Hvad Menneskens Sjæl er og hvorledes alle dens Kræfter, fornemmelig Forstanden og Villien, var og fremdeles skal blive Gud ligedannet. § 3. Lige

som Sjælen har sin Herlighed af Gud, saa har igjen Legemet sin Herlighed af Sjælen og retter sig efter den i alle Ting. § 4. Saameget som et Menneske har af Guds Billede, saameget har han og af Glæde og Frimodighed. § 5 Der er Forskjel paa Gud og hans Billede, hvilket Djævelen med Liftighed har forstyrret i Menneskene, og igjen oprettet sit eget. § 6. Dette hans Anslag bestod i at raade Menneskene til Hovmodighed og at blive som Gud selv til deres Ulykke. § 7. Derpaa fulgte Døden til Straf, hvoraf vi kan se Syndens vederstyggelige og skammelige Frugter, hvilken ingen uden de igjenfødte ret kjender § 8. Dette kan bedst forstaaes af Guds fuldkomne Lov, som viser baade de herlige Dyder, som følger den ene af den anden, saa og de derimod indplantede Laster i deres Orden. § 9. Satans Billede bestaar i idel Udyder og Laster, som udbryder i alle Slags Ondskaber og Vanarter, hvorfra Ingen, uden ved guddommelig Kraft, kan befries. § 10. Endog der er en liden Gnist og naturligt Lys tilbage i Mennesket, saa bliver det dog vist, at Mennesket, af sig selv sandser ei de aandelige Ting, som høre til Guds Rige. § 11. Derfor kan der sees, hvad vi ere uden Christo, og hvor høit vi har Behov at mistvivle paa os selv og søge alt i vor Frelser.

2 Cor. 3, 18., Vi Alle, som med et bart Ansigt skue Herrens Herlighed som i et Speil, blive forvandlede til det samme Billede, fra Herlighed til Herlighed som af Herren, som er Aanden.

§ 1. Det evige Liv bestaar deri, at man rettelig kjender Christum, hans Person, hans Embede, hans Velgjerninger og himmelske evige gode Ting, hvilken Kundskab ved den Hellig-Aand i vore Hjerter optændes som et nyt Lys, og bliver altid klarere og klarere, ligesom et poleret Metal eller Speil gjøres jo mere og mere blankt og klart, ja det voxer daglig stedse, som et lidet Barn Dag fra Dag tiltager paa Legemet. Thi et Menneske bliver i sin Omvendelse igjenfødt og med Christi Retfærdighed i Troen begavet, og bliver saa derefter mere og mere daglig fornyet til Guds Lignelse og Billede; men dog ikke endnu som en fuldkommen Mand (Eph. 4, 13), men som et Barn, der stedse af den Hellig-Aand næres og fødes, og bliver Tid efter Tid Christo Jesu mere og mere lig. Thi det ganske christelige Levnet paa Jorden er og maa intet andet være, end Guds Billedes og Lignelses Oprettelse i et troende Menneske, saa at han stedse lever i den nye Fødsel og daglig dæmper og døder i sig den gamle Fødsel, og det maa her i dette Liv begyndes, men i det andet Liv fuldkommes. Og i hvem dette ikke før den yderste Dag eller før hans Død og Endeligt af Verden begyndes, i den bliver det og aldrig i al Evighed oprettet. Derfor vil jeg nu til Beslutning og til Overflod igjentage, hvad Guds Billede og hvad Satans Billede er; thi i disse to Stykkers Forklaring befattes den ganske Christendom, og mange Troens Artikler oplyses; saasom den om Arvesynden, om den frie Villie, om Omvendelse, om Troen, om Retfærdiggjørelsen, om Bønnen, om den nye Fødsel, om Fornyelsen, Helliggjørelsen, det nye Levnet og den nye Lydighed. Derom mærk nu efterfølgende Underretning.

§ 2. Menneskens Sjæl er en udødelig Aand, begavet af Gud med herlige Kræfter, som ere Forstand, Villie, Ihukommelse og andre Bevægelser og Begjæringer. Denne din Sjæl skal du nu holde imod Gud og afmale saaledes i den Guds Billede, at Gud i din Sjæl kan sees og kjendes som i et Speil. Thi det mener Paulus, naar han siger, at Herrens Herlighed skal skues i det fornyede Guds Billede som i et Speil. Ligesom nu Gud i sit Væsen og Naturen er god og hellig, saa har og Sjælens Væsen og Natur af Begyndelsen været god og hellig. Ligesom i Guds Væsen er intet Ondt, saa har der og intet Ondt været i Menneskets Sjæl. Ligesom Alt, hvad som helst der er i Gud, er idel godt, saa har og Alt, hvad som i Begyndelsen var i Sjælen, været godt. Ligesom Gud er

forstandig og vis, saa har og Menneskets Sjæl været forstandig og vis, fuld af Guds Kundskab, fuld af en aandelig, himmelsk og evig Visdom. Ligesom den guddommelige Visdom har beskikket Alting i Orden efter Maade, Tal og Vægt (Visd. 11, 22), og ved alle himmelske og jordiske Kreaturers Kræfter, ligesaa har og saadant Lys skinnet i Menneskens Sind. Og ligesom nu Sjælens Forstand har været, saa har og Villien været: nemlig hellig og i alle Ting Guds Villie ligedannet. Ligesom Gud er retfærdig, god, barmhjertig, langmodig, taalmodig, venlig, sagtmodig, sanddru og kydsk, saa har og den menneskelige Sjæl været. Ligesom Menneskets Villie har været Guds Villie ligedannet, saa har og alle Hjertets Affekter, Begjæringer, Lyster og Bevægelser været hellige, og efter Guds evige Villie og Længsel fuldkommelig skikkede. Ligesom Gud er Kjærlighed, saa har og alle menneskelige Affekter og Bevægelser ikke været andet end idel Kjærlighed. Ligesom Gud Fader, Søn og Hellig-Aand, ere med uudsigelig evig Kjærlighed til hverandre forbundne og forenede (Joh. 10, 30, Cap. 17, 11), saa har og alle Affekter, Bevægelser og Begjæringer i Sjælen været optændte med en fuldkommen, ren og brændende Kjærlighed til Gud, af ganske Sjæl og af alle Kræfter, og et Menneske har havt Gud og hans Ære kjærere end sig selv.

§ 3. Ligesom nu Guds Billede har lyset og skinnet i Sjælen, saa har og Legemet igjen været Sjælens Billede, og har i alle sine Kræfter været helligt, kydsk, uden al uordentlig Bevægelse og Lyst, tillige deiligt, yndeligt, og herligt, altid sundt og frisk, saavelsom udødeligt med alle sine udvortes og indvortes Kræfter, Sind og Sands, uden al Harm, Kjedsommelighed, Smerte, Besværing, Sygdom, Alderdom, Død og andet saadant. Kortelig: det ganske Menneske har været fuldkommen paa Legeme og Sjæl, hellig, retfærdig og Gud ganske velbehagelig. Thi endogsaa Legemet maa være helligt og Gud ligt, om Mennesket ellers fuldkommelig og i Alting skal bære Guds Billede. Derfor ønsker Paulus de Thessaloniker, at deres ganske Aand med Sjæl og Legeme maa være hellig og ustraffelig (1 Thess. 5, 23). Thi af Legem og Sjæl tilsammen bestaar et Menneske, som gjør sine Gjerninger aandelig og legemlig, og dersom den hellige og retfærdige Sjæl skal virke og udrette Noget formedelst Legemet, da maa Legemet være for Sjælen et helligt Redskab, og ikke derudi gjøre Sjælen nogen Hinder eller Modstand. Ligesom Sjælen har været optændt i Guds Kjærlighed, saa har Legemets Liv og Kraft været brændende i Guds og sin Næstes Kjærlighed. Ligesom Sjælen har været barmhjertig af alle sine Kræfter, saa har og Legemet med i alle sine Kræfter til Barmhjertighed været bevæget. Ligesom der i Sjælen har været en guddommelig Kydskhed, saa har og Legemet, samt alle indvortes og udvortes Kræfter og Sind, været optændte i en fuldkommen Renhed og Kydskhed, og saa har Legemet fremdeles i alle Dyder været Sjælen ligt, som et helligt medvirkende Redskab. Saaledes har det første Menneske i sin Uskyldighed kunnet elske Gud af ganske Hjerte, af ganske Sjæl, af al Magt, og sin Næste ligesom sig selv. Naar Gud udkræver Hjertet, da kræver han det ganske Menneske med Legem, Sjæl og al Magt. Og saa maa du forstaa det Ord Hjerte i Skriften, nemlig om alle Sjælens Kræfter, Forstand, Villie, Affekter og Begjæringer. Ligesaa naar Gud udkræver Sjælen, saa udkræver han ogsaa det ganske Menneske, med sit ganske Væsen, Liv og alle Kræfter, som maa være Gud lige og fornyes i Christo. Paa denne Maade maa vi vandre i det nye aandelige Levnet og i Aanden (Gal. 5, 16 Eph. 4, 23).

§ 4. Som nu Menneſket har havt fuldkommen Helligheд, Retfærdigheд og Kjærligheд, ſaa har han og havt Guds fuldkomne Glæde; thi hvor der er en guddommelig Helligheд, der er og en guddommelig Glæde. Begge disſe Stykker ere evindelig tilſammen hos hinanden, og deri beſtaar Guds Billede. Men efterdi vi ikke har i dette Liv Guds Helligheд og Retfærdigheд fuldkommen, derfor kan vi ikke heller i dette Liv have hans fuldkomne Glæde. Dog efterdi Chriſti Retfærdigheд her i alle Troende begyndes, ſaa bliver og den aandelige Glæde visſelig i dem begyndt, og af de andægtige Sjæle, ſom ere øvede i Guds Rige, ſmaget og befunden. Saa ſtor Guds Kjærligheд, ſom en Chriſten har, ſaa ſtor Guds aandelig Glæde har han ogſaa, og efterdi Kjærligheden paa hin Dag ſkal blive fuldkommen, ſaa ſkal og Glæden der blive fuldkommen, at Chriſtus (Joh. 16, 22) derfor ſiger: Jeg ſkal ſe Eder igjen, og Eders Hjerte ſkal glæde ſig. Thi Kjærligheд alene er Liv og Glæde. Og tvertimod, hvor ingen Kjærligheд er, der er ingen Glæde eller Liv, men idel Død, i hvilken alle Djævle, ubodfærdige og forhærdede Mennesker evindelig forblive. Hvoraf finder en Fader Glæde? af ſine Børns Kjærligheд; hvoraf glæder ſig en Brudgom? af ſin Bruds Kjærligheд (Eſ. 62, 5). Meget mere maa der komme uſigelig Glæde af Kjærligheden til Gud, vor himmelſke Fader, ſom med ſin Munds Kys (Høiſ. 1. 1, det er i Chriſto) paa det allerkjæreſte kyſſer os, og i ham og ved den Hellig-Aands Kjærligheд kommer til os og gjør Bolig hos os (Joh. 14. 23).

§ 5. Dog ſkal man ikke forſtaa Guds Billede, ſom beſtaar i Ligedannelſe efter Gud, ſaaledes, ſom at Menneſket ſkulde være Gud lig i alle Maader, og i ligeſaa ſtor Helligheд og Retfærdigheд, ſom Gud ſelv har, det være langtfra; thi Gud er ubegribelig, umaadelig, og uendelig i ſit Væſen, Dyder og Egenſkaber; men Menneſket var alene et Guds Billede og Udkaſt, og derfor ikke lignede ham anderledes, end ſom et Kreatur kan ligne ſin Skaber, hvorom videre i det 1ſte Cap. er talet. Ikke des mindre var en ſlig Lignelſe en ſand Lignelſe, og Gud havde ſkabt Menneſket til ſit eget klare og rene Speil, paa det, at naar Menneſket vil viſt vide hvad Gud var, ſaa kunde han anſe ſig ſelv, og ſe Gud ſom i et Speil i ſig ſelv, ja i ſit Hjerte finde Guds Billede, og dette Guds Billede, med ſine Egenſkaber har været Menneſkets Liv og Salighed. Men det har den lede Satan misundt Menneſkene og brugt den allerſtørſte Liſt og Trædſkhed, ſom bruges kunde, til at forſtyrre Guds Billede i Menneſket ved Ulydighed og Fiendſkab imod Gud. Ingen ſtørre Svig og Underfundighed har nogen Tid været bedreven, eller kan bedrives, end den Djævelen da brugte, hvilket han gjorde des heller, efterdi det gik derud paa, enten han ſkulde evindeligen være den ganſke Menneſkeſlægts Herre, eller den menneſkelige Slægt hans Herre. Og han har efter ſin ſtore Liſt og Snedighed intet bekvemmere kunnet finde til at bedrage Menneſkene og at ſkille dem fra Gud med, end det han ſelv var falden med, og det han havde bedraget ſig ſelv med, ſom var, at ville vorde lige med Gud. Saadan Begjæring indbildede han derfor vor førſte Moder og gjorde det ved den deiligſte og ſtjønneſte Ting, ſom var i Paradis, paa den venligſte og yndeligſte Maneer og Maade, han kunde. Til hvilket hun lod ſig og let bedrage og tænkte: hvad kan være et bedre, viſere og fornuftigere Raad, end at et Menneſke kan blive ſom Gud ſelv.

§ 6. Men derved forſtyrredes Guds Billede i Menneſket, og Satans Billede blev igjen indtrykket, hvilket er intet andet, end at En vil være Gud ſelv. Thi ſaaſnart ſom denne Begjæring og allerſtørſte Hovmodig-

hed var Menneſket indbildet, og det deri ſamtykte, da faldt det i Ulydighed og Guds Buds Overtrædelſe og tillige aad af det forbudne Træ. Dermed var Guds Billede udſlettet, den Hellig-Aand bortveget og Djævelens Billede i Menneſket igjen indtrykket. Dermed vare vore første Forældre Satans Livegne og Trælle og han deres Herre, og har ſiden den Tid raſet i deres Sjæle ſom en grum Kjæmpe mod et armt lidet Barn, har formørket og forblindet deres Forſtand, gjenſtridiggjort deres Villie og afvendt dem fra Gud med ſtørſte Ulydighed, gjort alle deres Hjertes Kræfter mod Gud opſætſige og forgivet dem med al Synd og Guds Fiendſkab. Kortelig: Satan omkom og dræbte det ganſke Guds Billede i dem og indplantede derimod ſit Billede og ſaaede ſin onde Art i dem, og omdannede dem efter ſit Billede til ſine Børn, og dem med al Synd og Fiendſkab mod Gud opfyldte. Saaledes bleve de døde i den evige Død. Thi ligeſom Guds Billede var Menneſkets evige Liv og Salighed, ſaa er og Guds Billedes Bedrøvelſe den evige Død og den evige Fordømmelſe. (Eph. 2, 1).

§ 7. Denne Død forſtaa de bedrøvede Hjerter allerbedſt, ſom maa finde de høie aandelige Anfægtninger og fornemme Djævelens Tyranni, Raſeri og Stormen imod deres arme Sjæle, mere end ſom Syndens almindelige Magt i de Fromme pleier at raſe. Thi naar den Hellig-Aand i ſlige Anfægtninger holder ſtille med ſin kjendelige Trøſt, at de ikke ſtrax fornemme dens levende Kraft, da kommer Satan og overfalder dem med denne Dødsmagt, kvæler deres Sjæle med Helvedes Angeſt, og, ſom dem intet andet ſynes, dræber og myrder dem aldeles. Da maa det ganſke Legeme forſmægte, Hjertet bæve, Marven forſvinde, og alle Kræfter ſvækkes, ſom derom meldes (Pſ. 6 og 38). Da ere alle Guds Ord ſom døde for En, at man ikke finder nogen Kraft eller Liv deri, og fornemmer ingen Andagt eller aandeligt Liv i ſig, da ligger al Menneſkets Helligheb, Retfærdighed, Værdighed, Kraft, Styrke, Formue, Berømmelſe, Ære, Kunſt og Visdom i Skarnet. Og Intet kan hjælpe, uden Guds Naade alene. Saa lær nu, o kjære Menneſke! hvad Arveſynden er for en Vederſtyggelighed over alle Vederſtyggeligheder, nemlig: den medſkabte Guds Retfærdigheds Fortabelſe, og Uretfærdighed, ſom er Menneſket af Djævelen indplantet, for hvis Skyld Synderen er forkaſtet fra Gud og fordømt til den evige Død, hvori han og evindeſig maa blive, derſom han ikke bekommer Syndernes Forladelſe for Chriſti Skyld ved Troen. Men at du dette endnu desbedre kan forſtaa, da vil jeg end videre foreſtille dig denne Vederſtyggelighed, hvormed dit Legem og Sjæl er beladen, indtagen og beſmittet, jeg beder ogſaa og formaner alle chriſtne Mennesker, at de for Guds og deres egen Velfærds og Saligheds Skyld endeligen vilde lære denne Artikel rettelig og betragte den daglig, paa det de ret maa lære at forſtaa deres Jammer og Elendighed og den vederſtyggelige Arveſynd i dem, og daglig derover ſukke og bejamre dem. Thi det ganſke chriſtelige Levnet er og maa intet Andet være, end ſom en aandelig Kamp og Strid imod Arveſynden og en daglig Strid imod den ſamme, formedelſt den Hellig-Aand ved en ſand Omvendelſe. Thi jo mere du dæmper Arveſynden, jo mere bliver du Dag fra Dag fornyet til Guds Billede. Thi de, ſom ikke ved den Hellig-Aand indvortes døde ſig ſelv eller Arveſynden i ſig, de ere Hyklere, i hvor hellige de ogſaa ſynes udvortes og for Verden. Thi Ingen hører til Himmerige og har deri Del og Lod, uden de, ſom afdø ſig ſelv og fornyes i Chriſto til Guds Billede, hvoraf man ſer, hvor høit fornøden den nye Fødſel og Fornyelſen er.

§ 8. Hvilket alt desbedre kan forstaaes, naar man efter Guds Lov betragter Satans Billede. Ligesom Djævelen ikke elsker Gud, men er ham af Hjertet fiendsk og hadsk, saa har han iligemaade forgivet eller forgiftet Sjælen, og i den al sin Fiendskab imod Gud indgydet, at den ikke heller elsker, ærer og paakalder Gud, eller forlader sig paa ham, men er ham gram og harsk og flyer for ham. Ligesom Djævelen lever i Blindhed foruden Gud, og tænker intet paa Guds Villie, saa har han og forblindet Menneskens Sjæl, at den lever hen uden Gud, og ikke skjøtter eller tænker paa hans Villie; hvilken Mørkhed i Menneskens Sind er Guds Lyses og Billedes gruelige og forskrækkelige Forstyrrelse, at et Menneske siger i sit Hjerte: Der er ingen Gud (Ps. 14, 1). For hvilken Blindheds Skyld det ganske menneskelige Kjøn er en Vederstyggelighed for Gud i sit Væsen. Vel er der i Menneskens Forstand en liden Gnist af det naturlige Lys bleven tilovers, saa at Samvittigheden, som i Skabelsen er indplantet, siger Enhver nogenledes, hvad Ret er, og at man af Naturens Lys kan slutte, der er en Gud til, og at han ogsaa er en retfærdig Gud, som alle hedenske Philosopher eller Vise vidner. Men hvad sig det aandelige Liv, eller Gud og hans Kjærlighed angaar, da er det ganske dødt i et naturligt Menneske. Og den Sandheds Gnist, som er tilovers, kan letteligen og snarligen ogsaa dæmpes af den overflødige Ondskab, saa den aldeles Intet formaar, men ligesom ganske udslukkes. Saasom for Exempel, et løsagtigt Menneske tænker vel undertiden, der er en Gud til, og at han er kydsk, saa skulde du ogsaa være; Utugt og Letfærdighed er en Vederstyggelighed for ham. Men denne Tanke, som er ret og god og som en liden Blink af Lyset, bliver snart formørket, og som en lille Gnist med hele Vandstrømmen udslukkes og dæmpes, saa at den onde Lyst og Kjødets Brynde beholder Overhaand. En Bagtaler og Morder tænker stundom ligesaa, der er en Gud til, som er sanddru og from, og vil ikke, at man skal belyve og bagvaske sin Næste eller gjøre ham Skade paa Ære eller Liv. Men denne lille Gnist varer ikke længe, men bliver snart overvunden af den djævelske Vrede og Had; saa at det aandelige Liv, som bestaar i Kjærlighed og Sandhed, bliver ganske dødt i det kjødelige Menneske. De vise Hedninger slutte vel af Naturens Lys, at der er en Gud til, som regjerer Menneskens Slægt. Men hvor snart blive de af deres Hjertes Blindhed overvundne, at de tvivle om Guds Forsyn, som deres Bøger bevise? Af denne Arveblindhed og medfødte Mørkhed opvælder Vantro og Tvivl, hvilken er i alle Mennesker af Naturen, at de derfor ere for Gud en Vederstyggelighed. Thi de leve ikke i Troen og en hjertelig Fortrøstning til Gud. Af dette aandelige Liv og dets Gjerninger ved det naturlige Menneske aldeles Intet, paakalder ikke heller Gud, men forlader sig paa sig selv, paa sin egen Visdom, Kraft og Styrke, hvilket er den største Blindhed. Af denne Blindhed kommer og Guds Foragt og Sikkerhed. Thi ligesom Djævelen ydmyger sig ikke for Gud, men er hoffærdig og hovmodig imod ham, saa har han og forgivet eller forgiftet Sjælen med disse Laster, med Guds Foragtelse, med Sikkerhed, Hoffærdighed og Hovmodighed, at den ikke ydmyger sig for Gud, men forbliver i sin Hovmodighed og gjør indvortes Alting efter sit eget Sind og Fortrædelighed, uden al Blufærdighed og Frygt for Gud. Ligesom Djævelen forlader sig paa sin Klogskab og Magt og regjerer sig selv, saa har han ogsaa forgivet eller forgiftet Menneskens Sjæl med Sligt, at den forlader sig paa sin Klogskab, Visdom og Magt, og vil raade sig selv. Ligesom Djævelen søgte sin egen

Ære, saa gjør og Mennesket, det søger ikke Guds Ære. Som Djævelen fnyser imod Gud, saa har han og saaet i Sjælen Utaalmodighed imod Gud. Ligesom Djævelen laster Guds Navn, og er utaknemmelig mod sin Skaber, ligesom han er ubarmhjertig, grum, hevngjerrig, saa har han og med saadan Forgift fordærvet Menneskens Sjæl. Ligesom Djævelen gjerne vil regjere over Menneskene og ære sig selv, saa har han og i sin Maade forkrænket Menneskens Sjæl, at den er hoffærdig, holder sin Næste i sit Hjerte for en Nar og Skarn, og vil gjerne træde paa ham, og have ham til sin Fodskammel, om han maatte. Som Djævelen er en Morder (Joh. 8, 44), saa har han og gjort Sjælen til en Morder. Og det vil jeg have sagt en Gang, som skal være saa godt som tusinde Gange, at Gud altid tiltaler og anklager Sjælen, og ikke de udvortes Lemmer. Hjertet og Sjælen er Morderen, Løgneren og ikke Hænderne eller Munden. Naar Gud siger: Paakald mig i din Nød (Ps. 10, 15), da byder han Sjælen det, og ikke Munden; hvo som det ikke vil kjende, han bliver en Nar og Daare i den hellige Skrifts Læsning og Udlæggelse, og forstaar hverken hvad Arvesynden, Omvendelse eller den nye Fødsel er, ja han forstaar ikke nogen Troens Artikel ret. Vi se daglig Folks store Ondskab og forskrækkelige Opblæselse, Hovmodighed, Had og Avind mod deres Næste, at de vilde heller være døde, end lade deres Næste nyde Fred; somme ikke end unde ham Livet, de vil og tage ham afdage, om de kunde, eller i det Ringeste ville de, at han skulde herunder og lade træde paa sig, efter deres fortrædelige og vredagtige Hjerter. Saadant græsseligt Had og Avind er af ingen Anden end Djævelen, der Menneskens Sjæl dermed har besaaet, og den deri indgydet, at et Menneske derved er Satans Billede. Gud har plantet i Mennesket en ren, ydst og tugtigt Ægtekjærlighed til at avle Børn efter Aanden og efter Guds Villie. Og der er ingen helligere Lyst eller Kjærlighed til Noget, end at forplante Guds Billede og formere den ganske menneskelige Slægt til Guds Ære og Menneskenes evige Salighed. Og om et Menneske i den Uskyldighed kunde have avlet hundrede tusinde Børn, og forplantet Guds Billede, og udbredet hans Ære, da havde det været et Menneskes helligste og høieste Lyst og Glæde; thi det havde Altsammen skeet af Kjærlighed til Gud og det menneskelige Kjøn, som Guds Billede. Thi ligesom Gud af en hellig og hjertelig Vellyst og Velbehagelighed skabte Menneskene, og havde sin Glæde og Lyst i dem, som i sit Billede, saa havde og Menneskene da i en hellig Vellyst avlet deres Lige, og havt deres Glæde og Lyst deri, som i Guds Billede. Men hvorledes Satan efter Syndefaldet har med sin Urenlighed besmittet den rene og kydske Ægtekjærlighedens Lue, derom behøves ikke mange Ord. Mennesket avler nu ikkun sin Lige (1 Mos. 5, 3) ligesom et andet ufornuftigt Dyr i sin Blindhed og Brynde. Hvor er dog ikke den hellige Ægtestand af den fule Aand med saa uordentlige Laster forstyret? Som Satan er uretfærdig, en Tyv og Røver, saa har han og besmittet Menneskens Sjæle med sin Tyveart. Som Satan er en Bagvasker, Løgner, Guds og Menneskens Bespotter, og forvender Guds og Menneskens Ord og Gjerninger, som han gjorde, der han bedrog vore første Forældre (1 Mos. 3, 1). Saa har han og saaet sine forgiftige og løgnagtige Vanarter i de menneskelige Sjæle, at de ere blevne af samme Djævelart, som han selv er; det er Løgnere, Spottere og Bagvaskere. Denne Forgift er i Menneskens Hjerter saa uendelig og paa saamange tusinde Slags Maader, at man ikke kan finde Ord nok til at udføre dem med. Derfor staar der om de naturlige Mennesker (Rom. 3, 13), at deres Strube er en

aaben Grav, og (Jak. 3, 6) at deres Tunge er en Verden fuld af Uretfærdighed. Hvormed der peges paa denne djævelske Forgift i Sjælen. Thi Gud anklager ikke i sin Lov alene Munden, Tungen, Hænderne og Fødderne, men det ganske Menneskes Hjerte og Sjæl, som er Kilden til alt Ondt, hvilket han i begge de sidste Budord om den onde Begjærlighed nokſom giver tilkjende (2 Mos. 20, 17).

9. Dette er Satans Billede, som Djævelen istedenfor Guds Billede har i Menneskens Sjæle indtrykt og indplantet, hvilket og bryder ud i al Vanart, til at synde, bagvaske og bespotte sin Næste, at nedtrykke ham, saa at Sligt ofte er et Menneskes største Lyst og Glæde. Mangen en vil være en god Christen, og søger dog Aarsag til at udøse sin Forgift paa sin Næste, og naar det er gjort, siger han: nu er jeg vel tilfreds, jeg har længe agtet ham det. Der er nu falden en tung Sten af mit Hjerte, jeg er nu som jeg var løftet til Himmelen. Men du, elendige Menneske, kjender ikke, hvo der har indgivet dig saadant, hvem der har gjort dig til en Bespotter og Basilisk, og at det er Satan selv og Djævelen. Iligemaade sees og andre Djævelens Egenskaber, Djævelens Frugter og Sæd i vore Sjæle, som daglig Erfarenhed nokſom beviser. Se! dette Satans Billede, som er Arvesynden, maa du, elendige Menneske, lære at kjende, og at dit Hjerte med dette Djævelens Billede og Vanart er besaaet, dermed og ganske gruelig forgroet, og er bleven saa ondt og arrigt, at det staar ikke til at begrunde, og hverken du selv eller nogen Anden kan udtænke eller udsige al den Vederstyggelighed, som deri er befattet og begreben. Det beder jeg dig, du vilde tusinde, ja atter tusinde Gange lade være dig sagt, at denne Forgift og Forkrænkelse er stor og ulægelig, at intet Kreatur, enten blandt Englene eller Mennesker, kan udslette og udrydde den, eller kun stille og læge den, allermindst kan Nogen selv heri hjælpe og læge sig. Thi hvorledes kan Nogen med sine egne Kræfter hjælpe sig selv, som ere ganske fordærvede og aandeligt døde? Et Menneske maa stedse og evindelig blive i saadan Fordærvelse, dersom ikke en mægtig Hjælper kommer, som er Herre over Synden og Døden, og kan forandre, fornye og rense Menneskens Natur. Og deraf ser du ogsaa, at Igjenfødelsen er intet Menneskes Gjerning, og hvor høit fornøden den er. Thi Sjælen kan af sine egne Kræfter ikke anderledes leve, end i denne Svaghed, i den indplantede Vanart og Ondskab, i alle Synder mod alle Guds Bud, og besynderlig mod den første Tavle, hvis Overtrædelse er det rette Fiendskab imod Gud. Der er Forstand og Villie fangen og ganske død, og kan af Naturen ikke frygte Gud, ikke elske, tro, tilbede, ære, love eller takke ham, eller omvende sig til ham.

§ 10. Men hvad den anden Tavle anlanger, da er der endnu en liden Gnist af den frie Villie bleven tilovers i Sjælen, men den samme regjerer ikkun over de udvortes Gjerninger, som befales i samme anden Tavle, og det dog med stor Skrøbelighed, at den ikkun nogenledes kan tvinge og styre Begjæringerne og de onde Lyster, at de ikke udbryde i udvortes Gjerninger, som man ser paa adskillige Hedninger. Men at forandre Hjertet, at vende det til Gud og rense det fra onde Lyster, det er umuligt, der hører en guddommelig Kraft til. Thi hvad der end lappes og smykkes ud paa, saa bliver den forgiftede Rod dog indvortes, og er kun ligesom man lidt udentil oæmper en Ild, at Luen skal ikke slaa ud, alligevel den imidlertid indentil bliver stedse brændende og uslukkelig. Var og samme lille Gnist og fri Villie, efter den anden Tavle, i det udvortes naturlige Levnet og Væsen ikke tilovers, da kunde Menneskene ikke leve tilsammen. Derfor har

Gud dog ikke tilstedt Satan at bortage alle naturlige Kræfter og Affekter af Menneskens Sjæle. Naturens Lov er dog endnu bleven tilovers, og den naturlige Kjærlighed mellem Ægtefolk, Forældre og Børn, ellers kunde det menneskelige Kjøn og Slægt ikke blive ved Magt. Thi hvo som efter sin onde Natur ogsaa vil udvortes fuldkomme alle sine onde Lyster og Begjæringer, han adsplitter dermed det menneskelige Samfund, og støder selv sit Liv ind i det verdslige Sværd, og kommer under deres Haand. Saa har og Gud derfor ladet denne naturlige Kjærligheds Ild blive tilovers, at vi deraf kunde kjende og fornemme, hvilket høit Gode og deiligt Guds Billede den fuldkomne Guds Kjærlighed maa være, og hvor stor en Herlighed vi deri have tabt og mistet. Men hvad de aandelige Ting, Saligheden og Guds Rige angaar, deri bliver det urokkeligt og evig sandt, som Paulus (1 Cor. 2, 14) siger: Det naturlige Menneske fatter ikke de Ting, som høre Guds Aand til; thi de ere ham en Daarlighed, og han kan ikke kjende dem, det er, han har ikke en Gnist af det guddommelige og aandelige Livs Sager, til hvilket Liv et Menneske dog alene er fornemmelig skabt, og at han i det aandelige Lys skulde med Sjælens indvortes Øie se Guds Nærværelse og hans hjertelige Kjærlighed, og lade sig i dette Liv af ham regjere, og i det andet Liv blive hos ham evindelig. Af dette aandelige Lys om Guds Rige har det naturlige Menneske ikke den ringeste Gnist. I denne Blindhed ere alle Mennesker af Naturen, og maa stedse deri blive, om Gud dem ikke oplyser. Det er den rette aandelige Arveblindhed i de Ting, som høre til Guds Rige. Dertil slaaes og ofte en forstrædelig og en modvillig Blindhed, naar Menneskenes Ondskab tager Overhaand, dæmper og formørker end ogsaa det lille naturlige Dyds og Ærbarheds Lys, som hører til det udvortes Levnet. Saa er nu den ganske Sjæl slaget med Blindhed og formørket, og den maa saa blive i Evighed, dersom Christus ikke oplyser den.

§ 11. Se nu, kjære Menneske, hvad du er, dersom Christus ikke med sin Aand føder dig paa ny, gjør et nyt Kreatur af dig og fornyer dig igjen til Guds Billede? hvilket dog Altsammen i denne Verden ikkun i stor Skrøbelighed begyndes. Thi se til dig selv, du som er den Hellig-Aands Kreatur. Hvor svagt og ringe er Guds Billede i dig? hvor skrøbelig er Guds Frygt og Kjærlighed, Troen og Haabet i dig? hvor liden er din Ydmyghed? hvor stor er derimod dit Mishaab, Hovmodighed og Utaalmodighed? hvor kold og svag er din Bøn? hvor skrøbelig er din Kjærlighed til din Næste? hvor liden en Gnist er der af den rene aandelige Kyskhed i dit Hjerte; men tvertimod, hvor stor en Lue af den kjødelige Utugt og Letfærdighed? hvor stor er din Selvkjærlighed, din Begjærlighed efter egen Ære og egen Nytte, saavelsom de onde Lysters Brynde? der har du nu formedelst Guds Aand at kjæmpe og stride mod den gamle Adam og mod Satans Billede i dig indtil din Dødsdag. Heraf har du Aarsag inderlig at bede, græde, sukke, søge og banke paa, indtil du faar den Hellig-Aand, der dagligen kan fornye Guds Billede i dig, og dæmpe Satans Billede. Saa lærer du at tro og bygge, ikke paa dig selv, men paa Guds Naade! da lader du Guds Naade udrette Alting i dig. Saa lærer du af Christo og formedelst Christum ved Troen af Gud at søge Alting, at bede om Alting, og bekomme Alting, nemlig guddommelig Kundskab og Visdom imod din Blindhed; Christi Retfærdighed imod alle dine Synder; Christi Helliggjørelse imod al din Urenhed, Christi Forløsning, Kraft, Seiervinding og Styrke imod Døden, Helvede og Djævelen, og alle dine Synders Forladelse imod det ganske Syndens og Djævelens Rige, saavel

som den evige Salighed imod al din aandelige og legemlige Jammer og Elendighed og at søge i Christo alene det evige Liv. Hvorom i den anden Bog videre skal tales.

Hid henhører den Bøn, som findes ved Enden af det første og andet Capitel.

Det toogfyrgetyvende Capitel.

Beslutningen paa den første Bog og de vigtige Aarsager til dens Orden og Materie. Hvorledes man skal vogte sig for aandelig Hoffærdighed og ei agte Menneskens Domme. Desligeste at ingen sande aandelige Gaver kan bekommes uden ved Bønnen.

§ 1. Aarsagen hvorfor der tales i denne første Bog saa meget om Omvendelse og dens værdige Frugter § 2. I gode Gjerningers Udøvelse maa man tage sig vare for tvende Ting: Først at man agter Andres Domme; dernæst, at man ei opblæser sig af sit Gode. § 3. Til de aandelige Gaver at erlange hører fornemmelig Bøn og Paakaldelse, hvori man mest maa anholde om det Fornødneste.

1 Cor. 4, 7. Hvad har du, som du ikke har annammet? men dersom du og har annammet det, hvi roser du dig da, som du havde ikke annammet det?

§ 1. Til denne første Bogs Beslutning maa jeg endnu erindre nogle faa Stykker; det første er, at det er ikke uden Aarsag gjort, at jeg i denne Bog har talt saa meget og vidtløftig om Omvendelse og dens Frugter, som er: Fornyelsen i Christo, om Kjødets daglige Korsfæstelse og Dødelse, om sin egen Fornægtelse, om Verdens Foragt, om Kjærligheds Øvelse og andet saadant. Thi Omvendelsen er den sande Christendoms og et helligt Levnets og Vandrings Begyndelse og Grundvold, ja vor Saligheds Anfang og Begyndelse ved den sande levende Tro. Saa kan heller aldrig nogen sand og bestandig Trøst fattes i et Menneskes Hjerte, naar han ikke tilforn ret og nøie kjender den aldrig nokſom beklagelige, gruelige, forskrækkelige, dødelige, djævelske og Helvedes Forgift, som er Arvesynden med sine Frugter, og den med en daglig Omvendelse dæmper, tvinger og korsfæster. Og i Sandhed, alle Trøstebøger er forgjæves, dersom ikke denne Grundvold er lagt tilforn, og man ikke tilforn nokſommelig kjender sin Jammer og Elendighed, og særdeles hvad for en Vederstyggelighed Arvesynden er, uden at skjøtte om, hvad Kjød og Blod heri behager og ikke behager. Thi det er vor smigersyge Naturs Art, at den ei vil høre om saadant, men vil trøstes førend den kjender sin Synd, Vanart og Ondskab, hvilket er en ganske bagvendt og tvertimod den ganske hellige Skriftes Grund og Orden; thi de Sarske have ikke Lægen behov, men de Syge (Matth. 9, 12). Og Christum den sande Læge, med al hans Lægedom og Trøst, gavner dig intet, uden du først kjender din Sygdom. En sand Christens Levnet er intet andet og maa ikke heller være andet end Kjødets stedsevarende Dæmpelse og Korsfæstelse. Det lad dig atter engang for alle Gange være sagt. Thi de ere alene de, som høre Christum til. Men de, som høre Christum til, dem lader han aldrig blive trøstesløse. Og at man saaledes ved den Hellig-Aand og Evangeli Betragtelse kjender sin egen Skrøbelighed, det bær Trøsten med sig paa Ryggen og fører os til Christum.

§ 2. Dernæst maa mærkes, at naar man gjør det Gode og øver sig i en stedsevarende Gudfrygtighed, da vil det vel ikke feile, at der jo fældes adskillige vrange Verdensdomme over og om os. Men det skal man aldeles intet kjære sig efter, men vide, at saadanne Dommere ere elendige og blinde Mennesker, som ikke kjende deres egen Jammer og Elendighed, ikke heller forstaa, hvad Adam og Christus er, hvorledes Adam daglig i os maa dø og Christus i os maa leve. Thi

hvo, som det ikke vil lære, han bliver i sin Blindhed og Mørkhed, og forstaar ikke hvad en sand Omvendelse, Troen og den nye Fødsel er, eller hvori den sande Christendom bestaar. Og enten en Daare eller Vankundig roser eller laster os, saa bliver vi hverken værre eller bedre deraf. Man skal og tage sig vare for aandelig Opblæselse, og naar den gode Gud begynder ved sin Naade at virke og forarbeide i dig aandelige Gaver, da skal du ikke tilskrive dig og dine Kræfter saadant, men Guds Naade. Meget mindre holde dine begyndte Dyder for en gylden Retfærdighed for Gud; thi vi blive retfærdige af Guds blotte Naade, og al vor Dyd er ufuldkommen og for Guds strenge Dom som et besmittet Klæde. Du skal og for ingen Del bruge slige Dyder til din egen Pris og Berømmelse, men i en ydmyg Gudsfrygt, og give Gud alene Æren. Du skal og aldrig dømme dig selv for god og tænke: nu har jeg en stærk Tro, nu har jeg megen Visdom og deslige. Vogte dig vel derfor; thi det er Djævelens Klinte, som han saar blandt den gode Hvede. Du kan ikke være Dommer over dig selv. Herren er den, som dig dømmer, som Apostelen Paulus endog om sig selv siger (1 Cor. 4,4). Og ingen af de Gaver, som du har, er dine egne, men de ere alene Guds, og uden Gud oplyser dig, da bliver du stedse altid en død og stinkende Jordklump. Lagde han ikke sine Gaver i dig, da blev du stedse et tomt Kar. Ligesom de Klenodier, man nedlægger i en Kiste, tilhører ikke den stakkels Kiste, men ham, som deri nedlagde dem, ligesaa er ingen af dine Gaver dine egne, du har ikkun en blot Kiste dertil. Skulle det usle Kar og Kiste ophøie sig for det fremmede Godsets Skyld? Ligesom en Herre har Magt til at tage sit Gods af en Kiste og lægge det i en anden, eller og beholde det hos sig selv, naar han lyster, saa kan Gud hvert Øieblik tage sine Gaver fra dig igjen. Vær derfor ikke hovmodig, men frygt dig. Thi du skal vide, at du for saadanne Gaver maa gjøre Gud, din Herre, et strengt Regnskab. Du skal og betænke, at om du haver end saa herlige Gaver, saa havde du dog ikke Alting, men at det er neppelig begyndt med dig, og at dig fattes saare meget.

§ 3. For det sidste skal man betænke, at man ingen fuldkommen Gave kan af Gud uden ved Bønnen bekomme, og hvad man ellers har, er som en Skygge, som et dødt og visset Korn, der bærer ingen Frugt, men forraadner før det bliver modent. Derfor maa vi bede Gud om enhver himmelsk Gave, og den maa ved Bønnen komme i vort Hjerte. Herom handles videre i min Bønnebog og i dette Skriftes anden Bog. Ellers maa du fornemmelig bede om to Ting i din Bøn: Først, at Satans Billede i dig maa forstyrres, som er Vantro, Hovmodighed, Gjerrighed, Vellyst, Had, Vrede og andre saadanne Udyder. Dernæst, at Guds Billede igjen i dig maa oprettes, det er, Troen, Kjærlighed, Haab, Ydmyghed, Taalmodighed og Gudfrygtighed, som og Herrens Bøn, Fader vor, lærer dig; thi skal Guds Navn alene helliggjøres, saa maa dit eget Navn og din Hoffærdighed undergaa. Skal Guds Rige komme, da maa Satans Rige i dig forstyrres. Skal Guds Villie ske, saa maa din egen Villie blive til Intet. Se, dette er at mærke, som tvende fornødne Parter i vor Bøn, og naar man saaledes har bedet om det aandelige Gode, faa følger ogsaa at bede om det timelige og legemlige Gode efter den Orden, som i samme Herrens Bøn os vises. Thi i samme Herrens Bøn er baade Sjælens og Legemets gode Ting, som vi timelig og evig behøve. Og naar vi saaledes flittig bede og paakalde Herren, vor himmelske Fader, saa vil han gjerne give os Alt, hvad hans elskelige Søn har befalet os at bede ham om, hvor-

om paa et andet Sted videre skal handles.

Bøn.

Hellige Gud og Fader, du, som sidder i det Høie og ser dog til de Fornedrede, du kjender Stolte langt fra, du staar de Hoffærdige imod, men giver de Ydmyge Naade. For dig beklager jeg min Vanart og Uartighed, neppe kan din Aand begynde at virke noget Godt i mig, at jo mit kjødelige Hjerte strax tilegner sig noget deraf og røver det, som er dit. Og endskjønt mangt et Fald viser mig, at jeg ikke staar ved min Kraft, saa er jeg dog neppe opreist igjen, førend jeg strax forglemmer min Elendighed og speiler mig i mig selv. Ak Herre, dersom du ikke hjælper mig, saa vil saadant Ondskab omsider ganske styrte mig i Fordærvelse; derfor beder jeg dig ved Christum, giv mig i Sandhed at kjende mig selv, og i samme hjertelige Ydmyghed at blive mere skikket og nidkjærere til det Gode og derhos stedse ringere i mine egne Øine. Og fordi du og saa har befalet, at vi skal bede af dig det, som os mangler, og du heri ved, desværre, min Ladhed, saa giv mig, Herre, Naadens og Bønnens Aand, der kan opmuntre mig, naar jeg er lad, der kan ophjælpe mig, naar jeg er skrøbelig, der kan lære mig, naar jeg skal bede, der kan virke Troen i mig hvormed jeg kan imodtage de Naadens Liggendefæer, som mig tilbydes og endelig udrette det, at min Bøn kan blive bønhørt af Naade ved Jesum Christum din Søn, vor Herre. Amen.

Den anden Bog om

den sande Christendom,

kaldet

Livets Bog, Christus,

eller

hvorledes Christi Manddomsannammelse, Kjærlighed, Ydmyghed, Sagtmodighed, Taalmodighed, Pine, Kors, Forsmædelse og Død er vor Lægedom og vor Saligheds Kilde, vort Speil, Regel og Levnets Bog, og hvorledes en sand Christen skal formedelst Troen, Bønnen, Taalmodigheden, Guds Ord og den himmelske Trøst overvinde Synden, Døden, Djævelen, Helvede, Verden, Korset og al Bedrøvelse, og det alt i Christo Jesu formedelst hans Kraft, Styrke og Seier i os.

Matth. 7, 14. Den Port er snæver, og den Vei er trang, som fører til Livet, og de ere faa, som den finde.

Aab. 22, 12. Se, jeg kommer snart, og min Løn er med mig til at give Enhver, som hans Gjerninger skal være.

Johan Arndts Fortale

til den anden Bog om den sande Christendom.

Ligesom en Tings Undergang i Naturen er den andens Opgang og Opkomst, saa gaar det og til, christne Læser, i Naaden og i det sande christelige Levnet. Det gamle kjødelige Menneske maa undergaa, om det aandelige Menneske skal igjen opkomme. Vort kjødelige Levnet, som er Christi hellige Levnet ganske imod (hvilket i den første Bog nokſom er vist og forklaret), maa endelig dæmpes, undertvinges, korsfæstes og forsages, om vi ellers skal ret anfange og begynde Christi aandelige Levnet. Du maa lade af at gjøre ilde, at du kan lære at gjøre godt, lade af at være hoffærdig, at du kan begynde at blive ydmyg, lade af at leve i Vellyst og elske Verden, at du kan begynde at elske Gud og leve helligt og tugtigt, lade af at forurette din Næste, at du kan begynde at elske din Næste og søge hans Velfærd og Bedste. Derfor maa det christelige, gudelige og aandelige Levnet endeligen begynde af Omvendelsen. Og for denne Aarsags Skyld drives der saa haardt i den første Bog paa den samme Omvendelse, Bod og Bedring, som som ogsaa af Capitlernes Orden deri, saavelsom af Beslutningen, letteligen kan eragtes. Og derfor bliver ogsaa samme Lærdom om Omvendelse i nogle Capitler af denne anden Bog til Overflod igjentagen.

Og har sig da Sammenhængen og Ordene i denne anden Bog paa efterfølgende Maade. Efterdi den første Bogs fornemste Sag og Hovedstykke gaar derud paa, at man drives til at kjende Arvesyndens afskyelige Forgift, saa begynder denne anden Bog, som fremstiller Lægedommen imod selvsamme Forgift, af vor evige Saligheds Kilde, Jesu Christo, i hvilken imod bemeldte medfødte Synds gruelige Forgift og imod den deraf sig reisende Jammer og Elendighed finde formedelst Troen Hjælp og Redning. Og dette er i de tre første Capitler befattet og forhandlet. Men eftersom Troen, som af Christi Naadekilder sligt Gode henter, faar og bekommer, maa bære levende Frugter, saa beskrives samme Frugter i de dernæst følgende tre Capitler. Og eftersom Kjødets Frugter maa dæmpes og korsfæstes, hvis Retfærdigheds og Aandens Frugter i os ellers ret skal voxe og fremkomme (thi det er den daglige, sande, gjørlige og virkelige Omvendelse, hvori enhver Christen maa leve og øve sig, om Kjødet ellers skal dødes og Aanden leve og beholde Seier); derfor følger dernæst Underretningen om den Forskjel, som er imellem Kjødet og Aanden, om den daglige Omvendelses Egenskaber, hvortil de dernæst følgende fire Capitler hense. Men eftersom det nye Menneske en saadan daglig Omvendelse og Kjødets Dødelse skal lade se, efterdi en sand Christens Liv og Levnet skal intet andet være end Kjødets idelige Korsfæstelse, og man ingen bedre Orden kan finde, end som den, vor Herre Christus selv med sit Exempel henviser os til, derfor følger fremdeles, hvorledes Christi Liv og Levnet skal være vort Speil, nemlig hans Armod og Fattigdom, hans Spot og Forhaanelse, hans Bedrøvelse og Smerte, hans Kors og Død, hvortil hører Bøn, Kjærlighed og Ydmyghed, hvilket i de efterfølgende femten Capitler er begrebet og befattet.

Og er vor Herres Jesu Christi Fornedrelse og Ydmyghed en ret Himmelsti for os, paa hvilken vi opstige*) til Gud, vor kjære og himmelske Faders Hjerte og hvile i hans Kjærlighed. Thi ved Christi Manddom eller menneskelige Natur maa vi begynde at opstige til hans guddommelige Natur. Og deri beskue vi i Christo vor himmelske Faders Hjerte, beskue deri Gud, som det høieste, evige, væsentlige og uendelige Gode, som den grundløse Barmhjertighed, som den urandsagelige Visdom, som den reneste Hellighed, som den ustraffelige og ubesmittede Retfærdighed, som den sødeste Godhed, som den yndeligste Venlighed, som den venligste Yndelighed, som den høieste og ypperligste Salighed, hvilke ere de fornemste Stykker af vort synlige Levnet, dertil hører de næst efterfølgende otte Capitler.

Men eftersom saadanne Betragtninger ikke uden Bønnen have nogen Fremgang, derfor følger dernæst ti Capitler om Bøn og Paakaldelse, saavelsom om Guds yndelige Lov og Pris. Efterdi og saadanne Gudelige i Christo Jesu maa lide Forfølgelse, saa følger omsider tretten Capitler om Taalmodighed i Korset og om de høie aandelige Anfægtninger, og hvorledes de kan overvindes. Gud hjælpe os Alle, at vi maa være Christi troe Efterfølgere og ikke blues ved hans hellige Liv og Levnet, men efterfølge Guds Lam, hvor det gaar, at det maa lede os til de levende Vandkilder og tørre al Graad omsider af vore Øine. Amen.

Johan Arndt.

---

*) Dette er sagt om en sand, troende Christen, som ved Troen allerede er bleven Himmeriges og Salighedς Arving, nemlig om hans daglige Andagt og aandelige Øvelse i Christi Efterfølgelse og om hans inderlige Beskuelse og Betragtelse paa vor kjære himmelske Faders mildeste Hjerte og brændende Kjærlighed ꝛc. Der skal man ikke ville i Forstningen klyve for høit og begynde paa den evige Guddom, men paa Christi Manddomsannammelse, paa hans Armod, Forsmædelse, Smerte og Lidelse ꝛc. og sig deri flittig øve, og saaledes paa Christi Fornedrelse og Ydmyghed som paa den rette Himmelstige opstige til vor himmelske Faders Hjerte, ikke at ville derved erlange og fortjene os den den evige Salighed, men ikkun for at beskue og inderlig betragte Guds faderlige Hjerte.

Den anden Bog

om

den sande Christendom.

Det første Capitel.

Jesus Christus, Guds Søn, er given os af vor himmelske Fader til en Læge og Saligheds Kilde imod Legems og Sjæls Jammer, og særdeles imod Arvesyndens dødelige og forsømmelige Forgift.

§ 1. En stor Sygdom behøver en kraftig Lægedom. § 2. Menneskens Elendighed er saa stor, at de ei kan imodtage den himmelske Lægedom, uden Christus af sin store Barmhjertighed selv giver dem Kraft der.il. § 3. Christus er bleven os af Gud til alle Ting. § 4. Naar vi derfor bruge ham ret, saa kan der raades Bod paa al vor Mangel. § 5. De herlige Ting opregnes, som Christus er bleven os til.

Es. 12, 3. I skal drage Vand med Glæde af Saligheds Kilde.

§ 1. Efterdi vor Sygdom er over al Maade stor, dødelig og fordømmelig og for alle Kreature umuligt at læge, da behøve vi en stor, høi, guddommelig, evig Hjælp og Lægedom, hvilken maa udflyde af Guds blotte Naade og Miskundhed. Og ligesom den udødelige Arvesynd er kommen af Djævelens grumme Vrede, Had og Avind (1 Mos. 3, 1 ꝛc.), saa maa derimod den almægtige Gud læge vore Synders dødelige Saar med sin naadige Forbarmelse. Og efterdi Satan har brugt sin høieste Spidsfindighed, Træskhed og Listighed dertil, at han kunde forgive, døde, myrde og fordærve os, saa har Gud der tvertimod ved sin kjæreste Søn brugt sin høieste Visdom til at læge, levende- og saliggjøre os. Derfor har han gjort Christi dyrebare Blod til vor Lægedom og Synderes Renselse, hans levendegjørende Kjød til vort Livs Brød, hans hellige Saar til vore Saars Lægedom, hans hellige Død til vor timelige og evige Døds Borttagelse (1 Joh. 1, 7. Ap. Gj. 20, 28. Joh. 6, 39. Es. 53, 5. Cap. 25, 8).

§ 2. Denne kostelige Lægedom kan vi nu ikke af vor egen Kraft og Formue annamme og bruge; thi vi ere altfor svage dertil, af Naturen modstaa vi kun denne himmelske Lægedom. Derfor maa du, o trofaste og saliggjørende Læge, ikke bie efter vort Komme; thi da blive vi aldrig sunde og helbredede, men drag os til dig (Høis. 1, 4) ryk os ganske udfra os selv og tag os ganske til dig, at du kan helbrede os aldeles. Lader du os ligge i vor Sygdom, da maa vi fordærves i Evighed. Derfor, omvend du os, Herre saa bliver vi omvendte (Jer. 31, 18). Læg du os, Herre, saa læges vi, frels os, saa frelses vi; thi du er vor Ros (Jer. 17, 14). Saa længe du forhaler med din Barmhjertighed, saa længe bliver jeg i min Sygdom og i Døden. Saa længe du tøver at gjøre mig levende, saa længe holde Dødens Baand mig fangen. Derfor raaber David: Gud skynd dig til mig, du er min Hjælper og min Befrier, Herre, tøv ikke (Ps. 70 6). Ak, kjære Herre, skulde din Barmhjertighed ikke være stærk nok til at ophjælpe mig arme, svage Menneske, som ikke kan hjælpe mig selv? Skulde du ikke være saa venlig, at du vilde komme til mig, efterdi jeg kan

ikke komme til dig? Haver du ikke først elsket mig, før jeg elskede dig? (1 Joh. 4, 10). Er dog din Barmhjertighed ikke saa stærk, at den har overvundet dig selv, har naglet dig selv til Korset og nedsænket dig i Døden? Hvo er saa stærk, at han kan overvinde dig, du stærke Gud, uden din egen Barmhjertighed? Hvo har Magt til at fange og binde dig, at korsfæste og døde dig uden din Kjærlighed, hvormed du har elsket os, der vi endda vare Syndere og døde i Synder? thi du har heller villet lide Død, end at vi skulle evindelig blive i Døden og i Helvede. Din Barmhjertighed har ganske gjort og givet os dig til vor egen. Os er du født, da du blev et lille Barn. Os er du given, da du blev et Offer, der Gud gav dig hen som et Lam for os Alle og forærede os alle Ting med (Es. 9, 6). O, hvilken stor Gave! Du er os en guddommelig Foræring og vor Eiendom.

§ 3. Men giv nu Agt, o Guds Barn, paa Guds Visdom; Gud haver ved dette evige Gode, som han os har foræret, gjort sig til vor egen, paa det han derved vilde gjøre os igjen til sine egne. Thi hvo, som annammer saadan en høi Skjænk og Foræring, han bliver dermed Giverens egen. Og tvertimod, hvo, som haver en Eiendom eller eget Gods, han gjør sig det nyttigt, det bedste han kan; ligesaa er Christus bleven vor egen, at vi kunde bruge ham til vor Salighed, ligesom vi have fornøden. Derfor, se til, o Christensjæl, at du bruger ham til din Sjæls Lægedom, til din aandelige Spise og Drik, at vederkvæge dig med, til en Saligheds og Livets Kilde imod din Sjæletørst, til dit Lys i Mørket, til din Glæde i Bedrøvelse, til din Talsmand, Værge og Forsvar imod dine Anklagere, til Visdom mod din Daarlighed, til Retfærdighed mod din Synd, til Hellighed imod din Uværdighed, til Gjenløselse imod dit Fængsel, til en Naadestol imod din Rettergang, til en Afløsning imod Guds strenge Dom, til Fred og Rolighed imod din bange Samvittighed, til din Seier imod alle dine Fiender, til dit Forsvar imod alle dine Forfølgere, til din Sjæls Brudgom imod alle, som ville dig fra ham trænge og skille, til din Midler imod Guds Vrede, til dit Offer for dine Misgjerninger, til din Styrke imod din Skrøbelighed, til din Vei imod din Vildfarelse, til din Sandhed imod al Løgn, til dit Liv imod Døden, til din Raadgiver imod din Daarlighed og Raadvildhed, til din Kraft og Kjæmpe mod din Afmægtighed, til din evige Fader mod din Umyndighed, til din Fredsfyrste mod dine Modstandere, til din Ranson og Løsepenge for din Gjæld, til din Æreskrone mod din Forsmædelse, til din Lærer og Mester imod din Vanvittighed, til din Dommer imod dine Voldsmænd, til din Konge imod Djævelens Rige og til din evige Ypperstepræst, der skal bede for dig.

§ 4. Se, fromme Christen, hertil er Christus dig skjænket og given. Bed du ikkun daglig Gud, at du saa maa bruge ham, og at han maa i dig saaledes opfylde sit Saliggjørelses Embede. Thi naar han er din Lægedom, da bliver du sund og helbredet, naar han er dit Brød, da kan din Sjæl ikke hungre. Er han din Saligheds Kilde, da kan din Sjæl ikke tørste. Er han dit Lys, da kan du ikke blive i Mørkhed. Er han din Glæde, hvo kan da bedrøve dig? Er han din Sandhed, hvo vil da forføre dig? Er han din Kraft og Kjæmpe, hvo vil da overvinde dig? Er han din Vei, hvo vilde da forvilde dig? Er han dit Liv, hvo vil da døde og myrde dig? Er han din Visdom, hvo vil da bedrage dig? Er han din Retfærdighed, hvo vil da fordømme dig? Er han din Hellighed, hvo vil da forskylde dig? Er han din Gjenløselse, hvo vil da holde dig fangen? Er han din Fred, hvo kan da forurolige

dig? Er han din Naadethrone, hvo vil da fordømme dig? Er han dit Forsvar og Forfægter, hvo vil da skade dig? Er han din Brudgom, hvo vil da skille dig fra ham? Er han din Ransom og Løsepenning, hvo vil da kaste dig i Fangetaarn? Er han din Æreskrone, hvo vil da foragte dig? Er han din Mester, hvo vil da mestre og laste dig? Er han din Dommer, hvo vil da undertrykke dig? Er han din Forligelse, hvo vil da føre dig hos Gud i Unaade? Er han din Midler, hvo vil da gjøre Gud til din Fiende? Er han din Talsmand, hvo vil da anklage dig? Er han din Immanuel, hvo vil da være imod dig? Er han din Konge, hvo vil da støde dig af hans Rige? Er han din Ypperstepræst, hvo vil da forkaste hans Offer og Forbøn? Er han din Saliggjører, hvo vil da gjøre dig usalig? Hvorledes kan du nogen Tid faa en større Skjænk og Foræring? Den Skjænk og Foræring er større og vigtigere end du selv, end alle Mennesker, ja end al Verden og alle Verdens Synder, Jammer og Elendighed; thi Christus er ganske vor egen med sin Guddom og Manddom. Vi have ved Synden mistet vor høieste Skat, det høieste evige Gode, som er Gud selv. De samme har Gud igjen givet os i Christo i ham sig selv. Derfor heder han Immanuel (Es. 7, 14), at vi i Christo skulle have baade en Gud og en Broder. Se, kjære Christen, hvilket et stort, uendeligt Gode har du i Christo imod al din Jammer og Elendighed! Dersom du ret lærer at forstaa dette, da kan ingen Ulykke blive dig for besværlig og intet Kors for tungt. Thi Christus er dig Alting, og i ham er Alting dit; thi han selv er din egen, ikke alene den korsfæstede Christus, med al sin Herlighed. Alle Ting høre Eder til, siger Paulus til de Troende, være sig Paulus eller Apollo, eller Kephas eller Verden, være sig Livet eller Døden, være sig det Nærværende eller det Tilkommende, Altsammen hører Eder til, og I høre Christo til, og Christus hører Gud til (1 Cor. 3, 32). O vi arme, elendige, forskudte, forbandede og fordømte Syndere, hvorledes komme vi til at faa saadan en usigelig Rigdom og Klenod?

§ 5. Thi du, Herre Jesus, er os Herren vor Retfærdighed, en Mægler imellem Gud og Menneskene, vor evige Ypperstepræst, Herrens Salvede, et ubesmittet og uskyldigt Lam, vort Forligelsesoffer, Lovens Opfyldelse, Patriarkernes Forlængsel, Propheternes Raadfører, Apostlernes Mester, Evangelisternes Lærer, alle Bekjenderes Lys, Martyrernes og Blodvidnernes Krone, Helgeners Pris, de Dødes Opstandelse, den Førstefødte af de Døde, de Saliges Herlighed, Englenes Glæde, de Bedrøvedes Trøster, Synderes Retfærdighed, de Fortrængtes Haab, de Elendiges Tilflugt, de Fremmedes Vægter, de Udlændiges Selskabsbroder, de Vildfarendes Vei, de Forladtes Hjælp, de Svages Kraft, de Enfoldiges Beskjærmer, de Oprigtiges Styrke, de Retfærdiges Løn, Kjærligheds Ild, Troens Begynder, Haabets Anker, Ydmygheds Lillie, Sagtmodigheds Rose, Dydernes Rod, Taalmodigheds Speil, Bønnens Optændelse, Sundhedens Træ, Salighedens Kilde, Livets Brød, Kirkens Hoved, Sjælens Brudgom, en kostelig Perle, Saligheds Klippe, en levende Hjørnesten, en Arving over Alting, Ærens Konge, Verdens Salighed, Helvedes Overvinder, Fredens Fyrste, den stærke Løve, en evig Fader, en Ledsager ind i det evige Fædreneland, Retfærdighedens Sol, den klare Morgenstjerne, det himmelske Jerusalems uudslukkelige Lys, det evige Lyses Glands, et ubesmittet Speil, den guddommelige Majestæts Glands, den faderlige Godheds udtrykte Billede, Visdoms Skat, Evigheds Afgrund, en Begyndelse uden Begyndelse, det evige Ord, som bærer alle Ting, en Bredhed og Vidhed, som befatter Alting, et Liv, som levende-

gjør Alting, et Lys, som oplyser Alting, en Sandhed, som dømmer Alting, et Raad, som regjerer Alting, en Rettesnor, som jevner Alting, den Viskundhed, som opholder Alting og et almindeligt Begreb paa alt fuldkomment Godt. Se, det er den store og uendelig Skjænk, hvilken Gud de dødelige Mennesker har foræret.

Bøn.

Hellige, evige Gud, vor Herres Jesu Christi Fader, du som har aabenbaret din overflødige Visdom deri, at du skjænkede os din Søn til at tilintetgjøre Satans List; jeg takker dig hjertelig for denne din uudsigelige store Gave, hvorved jeg er bleven hjulpen af al min Jammer, Mangel og Elendighed. Men, o Herre, ved min Fordærvelse og Ladhed, at jeg ikke tager den mig skjænkede Salighed saa i Agt og gjør mig den saa nyttig, som jeg skulde. Der er givet mig en Læge og en Lægedom, og jeg er dog altid syg, Fængslet er aabent, og jeg er dog fangen, jeg har faaet Frihed, og bliver dog en Syndens Tjener og Træl, Lyset er kommen til Verden, og jeg bliver dog i Mørket og elsker Mørket mere end Lyset, jeg har faaet Livet, og bliver dog i Døden. Ak, min trofaste Fader; til al din uforskyldte Barmhjertighed skjænk mig denne Naade, at jeg ikke med Verden maa bedrage mig selv med den Indbildning, ligesom Christus var bleven min Salighed, Lys, Liv, Sandhed, Visdom, Saliggjørelse, saalænge jeg endnu har Lyst til at blive i min Fordærvelse, Mørkhed, Død, Løgn, Forfængelighed og Ugudelighed; thi Lyset kan jo ikke have Samfund med Mørket eller Christus med Belial. Dernæst forlen mig ret at føle, hvor elendig, jammerlig, fattig, blind og nøgen jeg er, og derimod med en hjertelig Tro at fatte Christum, ligesom du haver skjænket os ham til en almindelig Frelse for al vor Nød. Om jeg da end fatter dig, Herre Jesu, med en svag og bævende Haand, saa forsmaa dog ei den, som du har udøst dit Blod for. Vær du min Retfærdighed, naar Synden og mit eget Hjerte fordømmer mig, vær du mit Lys, naar jeg sidder i Mørket, vær du mit Liv i Døden, min Kraft i Skrøbelighed, min Glæde i Lidelser, min Talsmand imod Satans Anklagelse, min Konge og Beskytter imod al fiendtlig Magt, List og Ondskab, min Raadgiver i al min Tvivlraadighed, og endelig, o min Brudgom, redde den dig i Naade og Barmhjertighed trolovede Sjæl fra alt Ondt og udhjælpe den til dit evige og himmelske Rige for dit Embeds og Navns Skyld, o min Frelser og min Jesus. Amen.

Det andet Capitel.

Hvorledes enhver Christen skal tilegne sig denne Trøst og gjøre sig den nyttig.

§ 1. Det første, som forsikrer et Menneske om sine Synders Forladelse, er Guds Forjættelser, som strækker sig til alle Mennesker. § 2. Guds dyre Ed. § 3. Den Naadepagt og Forbund han vil gjøre med alle dem, der tro. § 4. Christi Død og Fortjeneste. § 5. Det almindelige Kald, som sker til Alle. § 6. Den Hellig-Aands indvortes Tugtelse i Samvittigheden til Bod og Omvendelse. § 7 Fordi Christus har antaget en bodfærdig Synder, saa vil han og antage alle i samme Orden. § 8. Christi Fortjeneste, som er større end alle Synder. § 9. Hans uendelige Betaling, der er større end Alles Gjæld. § 10. Hans fuldkomne Lydighed for al Ulydighed. § 11. Hans kongelige Seier og Triumph over alle Synder. § 12. Hans høie præstelige Embede, som udelukker Ingen.

Luk. 19 10. Menneskens Søn er kommen at søge og at saliggjøre det Fortabte.

§ 1. Den første Hovedgrund dertil, at ethvert Christenmenneske har at trøste sig ved Syndernes Forladelse og Christi Fortjeneste, er de alminde-

lige Forjættelser, blandt hvilke dette fremsatte Sprog (Luk. 19, 10) er ikke det ringeste. Thi er Christus kommen at søge det Fortabte, da vil han visselig søge dig; thi du er jo en af dem. Er han kommen at saliggjøre de Fordømte, da skal han og saliggjøre dig; Gud byder alle Mennesker allevegne, siger Paulus (Ap. Gj. 17, 30. 31), at omvende sig, fordi han har sat en Dag, paa hvilken han vil dømme Jorderige med Retfærdighed. En trøstelig Slutning: Christus skal dømme ganske Jorderige, derfor byder Gud alle Mennesker at omvende sig, at de kunde undfly Fordømmelsens forfærdelige Sentents, hvilke og Apostelen Peder gjentager (2 Ep. 3, 9): Gud vil ikke, siger han, at Nogen skal fortabes, men at alle skulle give sig til Omvendelse. Der har du Guds almindelige naadige Villie imod dig, ved hvilken den store Synder Mannasses ogsaa trøster sig i sin Bøn (V. 7, 8), der han siger: Du, Herre, har tilsagt efter din megen Godhed Omvendelse og Syndernes Forladelse for dem, som have syndet imod dig, og du har af din megen Barmhjertighed bestikket for Syndere Omvendelse til Salighed, du satte ikke Omvendelse for de Retfærdige, men for mig, Synder. Se, det Mannasses gjorde, det gjør du ogsaa; thi Gud har med saadanne Exempler vidnet, at han vil give Omvendelse efter Synden.

§ 2. Den anden Grund til det samme er Guds dyre Ed; thi at du ikke skal tvivle paa Guds naadige Villie imod dig, da har han bekræftet sin almindelige Forjættelse med en dyr Ed. Saa sandt jeg lever, siger den Herre, Herre, Ezech. 33, 11. Jeg har ikke Behagelighed i den Ugudeliges Død, men i det, at den Ugudelige omvender sig fra sin Vei, at han maa leve. Mener du, at jeg har Behagelighed til den Ugudeliges Død, som han vilde sige: hvorledes kan den have Behagelighed i Døden, som selv er Livet? han lægger og dette til, naar en Ugudelig omvender sig, da skal han leve. Alle hans Overtrædelser, som han har gjort, skal ikke ihukommes. Se, Gud vil have Ugudelige og Syndere omvendte; er du ikke og en Synder? denne Ed forklarer Paulus 1 Tim. 1, 15, der han siger: Det er en troværdig Tale og en Antagelse værd, at Christus Jesus kom til Verden, at gjøre Syndere salige; er Christus kommen at gjøre Syndere salige, saa er du og en af dem, for hvis Skyld Christus er kommen. Gud siger tre Gange, at han ikke mere vil ihukomme Synden Es. 43, 25. Jeg, jeg er den, der udsletter dine Overtrædelser for min Skyld og vil ikke ihukomme dine Synder. Anden Gang Jer. 31, 33. 34. Denne skal være Pagten: Jeg vil forlade deres Ondskab, og ikke ydermere komme deres Synd ihu. Tredie Gang Ezech. 18, 22. Dersom den Ugudelige omvender sig fra alle sine Synder, da skal han visseligen leve og ikke dø. Ingen af hans Overtrædelser, som han har gjort, skal ihukommes. Men Aarsagen, hvorfor Gud ikke mere vil ihukomme Synden, er den fuldkomne Betaling og Forligelse. Thi det, som fuldkommelig, ja overflødig er betalt, det maa og være forladt, og efterdi Gud ganske og aldeles er forligt, forsonet og betalt ved Christi allerhelligste Offer, da kan han jo ikke mere trætte med os, ei heller tænke paa vore Synder evindelig. Samme Ed gjentager Herren Es. 45, 22 sigende: Vender eder til mig alle Verdens Ender, og bliver frelste. Jeg har svoret ved mig selv, Retfærdighedens Ord udgik af min Mund, og det skal ikke vende tilbage. (C. 6, 17. 18. 19). Og om samme Ed siger og Apostelen Ebr. 6, 17: Der Gud vilde overflødig vise Forjættelsens Arvinger hans Raads Uomskiftelighed, da satte han en Ed derimellem, paa det vi formedelst to uomskiftelige Ting, i hvilke det var umuligt, at Gud skulde have løiet, kunde have en stærk Trøst, vi,

som fly hen, at holde fast ved det foresatte Haab, hvilket vi have, som vor Sjæls trygge og faste Anker. Det er formedelst Guds Raad eller Forjættelse, og formedelst hans Ed har han beseglet og bekræftet sin naadige Villie imod os.

§ 3. Den tredie Grund er den evige Naadepagt, som bestaar i Syndernes Forladelse, hvorom Herren siger Jer. 31, 33. 34. Denne skal være Pagten, jeg vil forlade dem deres Ondskab, og aldrig mere komme deres Synder ihu. Denne Pagt og Testamente er stadfæstet med Christi Død, derfor er den evig. Derfor siger han Es. 54, 10. Min Freds Pagt skal ikke bevæges, siger Herren, din Forbarmer. Og Es. 55, 3. Jeg vil gjøre en evig Pagt med Eder, som er Davids trofaste Miskundheder, det er Christi Naade. Om det samme staar der 5 Mos. 4, 31. Herren din Gud er en barmhjertig Gud, han skal ikke overgive dig eller fordærve dig, han skal ikke heller forglemme sin Pagt. Og Psal. 111, 5: Han kommer evindelig sin Pagt ihu. Og paa det du kan trøste dig ved den evige Pagt, at Gud har ogsaa indsluttet dig i den samme, da har han den samme med dig i Særdeleshed igjentaget, og den med dig især paany bekræftet i den hellige Daab. Hvorfor Ap. Peder 1 Ep. 3, 21 kalder Daaben en god Samvittigheds Pagt med Gud; derfor har og Christus ladet sig døbe i Jordan, og er traadt i Pagten med dig.

§ 4. Den fjerde Grund er Christi Død, hvormed Guds Forbund og Testamente er stadfæstet. Her betænk nu, for hvem Christi Død er skeet. Derom siger Paulus 2 Cor. 5, 15: En er død for alle, og Johannes 1 Ep. 2, 2: Han er en Forligelse for den ganske Verdens Synder. Johannes den Døber siger: Se, det er det Guds Lam, som bær Verdens Synder (Joh. 1, 29). Hvilket Paulus Rom. 5, 18 trøstelig forklarer, sigende: Ligesom det er kommen ved Ens Fald over alle Mennesker til Fordømmelse' saa er det og kommet ved Ens Retfærdighed over alle Mennesker til Livets Retfærdiggjørelse. Hvor Paulus holder Adam og Christus imod hverandre, skulde Adams Synd være kraftig over alle Mennesker, og skulde ikke Christi Retfærdighed være kraftigere og magtigere? er Synden overflødig, saa er Naaden meget overflødigere. At Paulus derved kan bevise, at Christi Fortjeneste er almindelig og strækker sig til alle Mennesker, da sætter han en herlig Slutning derpaa (1 Tim. 2, 5. 6), sigende: Der er en Gud og en Mægler imellem Gud og Menneskene, nemlig det Menneske Jesus Christus, som gav sig selv til en Gjenløselsens Betaling for alle. Derfor saa vil Gud ogsaa, at alle Mennesker skulle blive salige og komme til Sandheds Erkjendelse, esterdi Christus har givet sig hen til en Gjenløsning for alle. Og om det samme siger han Col. 1, 20. At ved Christum ere alle Ting forligte, være sig de Ting paa Jorden, eller i Himlene. Hvilket han og vidner Rom. 8, 32, der han siger: Gud sparede ikke sin egen Søn, men gav ham hen for os alle. Se, i deres Tal er du ogsaa; thi hos Gud er ingen Persons Anseelse. Sig mig nu, for hvem er Christus død? for Syndere. Er han nu død for Syndere, saa er han jo og død for dig, esterdi du er ogsaa en Synder.

§ 5. Den femte Grund er det almindelige Kald, hvilket flyder af den almindelige Christi Fortjeneste. Thi esterdi Fortjenesten er skeet for al Verdens Synder, saa er ogsaa Kaldet forkyndt for alle Kreature. Derfor siger Herren Matth. 9, 13. Jeg er ikke kommen at kalde Retfærdige, men Syndere til Omvendelse. Se, du er en Synder, derfor har Christus kaldet dig. Hvortil? til Omvendelse. Til hvad Ende? at du ved Troen, skal erlange og bekomme Syndernes Forladelse. Derfor har han ladet prædike i hans Navn Omvendelse og

Syndernes Forladelse for alle Folk, (Luk. 24. 47). Derfor siger og Paulus Col. 1, 23: Evangelium er prædiket iblandt alle Kreaturer, som ere under Himmelen. Men hvorfor har Gud ladet Evangelium prædike? til at opvække og optænde Troen, som der Rom. 10, 14 trøstelig staar skrevet: Hvorledes skulle de paakalde den, paa hvilken de ikke troede? men hvorledes skulde de tro paa den, om hvilken de have ikke hørt? nu lader Gud dig ikke forgjæves kalde. Han farer ikke med Skrømt og Smigren, han siger ikke andet end det, han mener, og andet end, det som er hans rette Alvor; han vil, du skal følge hans guddommelige Kald, han fortørnes og alvorligen over dem, som foragter hans Maaltid og Bryllup, (Matth. 22, 7). Men dem, som dette Kald ved Troen annamme, har han givet den trøstelige Forjættelse, at alle de, som tro paa ham, skal ikke fortabes, men have det evige Liv, Joh. 3, 16. Ja, han vil ogsaa opholde den samme Tro indtil Enden, indtil Troens Ende, som er Sjælens Salighed, derpaa følger 1 Pet. 1, 9 og Phil. 1, 9.

§ 6. Den sjette Grund er den Hellig-Aands indvortes Vidnesbyrd, med hvilket du er beseglet, og som sukker i dig efter Retfærdighed, (Rom. 8, 16). Denne Aand driver dig uafladelig i din Samvittighed, og lader dig ingen Ro, straffer dig stedse, stiller dig dine Synder for Øine, driver dig til Omvendelse, kalder og overtyder dig, at du skal bedre dig og vilde gjerne holde og vende dig fra Synden. Dette Christi Vidneshyrd tier i dig, omendskjønt du tilstopper Ørene, saa hører du det dog indvortes. Og omendskjønt du ikke vil forstaa det, saa maa du ogsaa finde og lide det. Hvilke er jo et uimodsigeligt og levende Vidnesbyrd paa, at Gud vil gjerne, du skulle blive salig.

§ 7. Saa har du og for det syvende saa mange Exempler derpaa, at Gud har annammet de Syndere, som have omvendt sig til ham. Der er jo ingen retfærdig iblandt alle Mennesker, de ere alle Syndere, ikke alene David, Mannasse, Peder, Paulus, Marie Magdelene, Zachæus, men og alle andre Mennesker. Thi der er ingen Forskjel, de have allesammen synd det, og dem fattes Guds Ære. (Rom. 3, 23). For ham er ingen uskyldig, (2 Mos. 34, 7). Ligesom han har annammet en Synder, saa annammer han og alle; thi han anser ikke Personer. En er ikke bedre for ham end en anden. Ap. Gj. 10, 34. Vi ere alle blevne salige af Naade, formedelst Troen, og det er ei af os, det er en Guds Gave, vi behøve alle Syndernes Forladelse. (Eph. 3, 8). Dersom han vil tilregne Synder, hvo kan da blive bestandig? Thi om han vil gaa i Dom med os, da bliver Ingen, som lever, for ham retfærdig (Ps. 143, 2).

§ 8. Saa er og for det ottende Christi Fortjeneste ikke alene nok, men og overflødig nok for alle Menneskers Synder, de maa være saa store, saa mange og forskrækkelige, som de vil. Christi Fortjeneste er ikke alene en nøiagtig og lige vigtig Betaling, men ogsaa en overflødig, overvættes, langt fuldkommere og gyldigere Betaling, end al Verdens Synder. Hvorfor vil du da udelukke dig, og ikke delagtiggjøres i denne Betaling? du er jo et Menneske? Nu siger jo Herren: Menneskens Søn er ikke kommen for at fordærve Menneskens Sjæle, men at frelse dem. (Luk. 9, 56), Du er jo og i Verden? Paulus siger 2 Cor. 5, 19. Gud var i Christo, som forligte Verden med sig selv. Johannes 1 Ep. 2, 2 siger: Han er en Forligelse for den ganske Verdens Synder. Det er for alle de Synder, som ethvert Menneske har bedrevet.

§ 9. For det niende er er Christi Fortjeneste en uendelig, evig Betaling, som har ingen Tal, Maade eller Ende, og det formedelst Personens Høihed, som har lidt for os, det er Gud og Menneske. Hvorfor vil du da sætte

denne høie Fortjeneste Tal, Maade eller Ende for, saa der endelig paa dig skulde mangle og fattes noget, at du og dine Synder skulle ikke være deri medbegreben. Ja dersom ethvert Menneske havde alene alle Verdens Synder paa Halsen, og om der vare saa mange Verdener fulde af Synder, som der ere Mennesker til, saa var dog Christi Fortjeneste og Retfærdighed større, end alle de Synder. Hvi skulde du da ikke annamme og tilegne dig den! Det er det Havets Dybhed, hvori Gud kaster vore Synder. Det er det der Ps. 103, 2 siges: Saa høit Himmelen er over Jorden, er hans Miskundhed mægtig over dem, som frygte ham. V. 12. Saa langt som Østen er fra Vesten, lader han vore Overtrædelser være langt fra sig. Det er den evige Forløsning, hvorom der Ebr. 9, 12 tales. Det er det Ap. Paulus siger: Hvo vil fordømme? Christus er den, som er død. Gud er den, som reifærdiggjør. (Rom. 8, 33. 34).

§ 10. For det tiende saa er Christi Lydighed fuldkommen, efterdi han, for at forsone og forlige alle Menneskers Lydighed, har aldeles til Punkt og Prikke fyldestgjort Loven og sin Faders Villie. Thi dersom der var et Menneskens Synd og Ulydighed, som ikke var formedelst ham borttagen, da var hans Lydighed ikke fuldkommen, og da var Adams Ulydighed kraftigere og mægtigere til Synd, end Christi Lydighed til Retfærdighed, hvilket ikke kan være, som Paulus Rom. 5, 18. 21 viser, hvorfor vil du da udelukke dig selv, fra Christi fuldkomne Lydigheds Fortjeneste, og ikke annamme eller tilegne dig den? Betænk, hvorfor Christus har bevist sin himmelske Fader saa dyb en Lydighed og Fornedrelse, indtil Korsets Død (Phil. 2, 8), det er, indtil han blev den forskrækkeligste Forbandelse, paa det han kunde frelse dem, som vare under Lovens Forbandelse. Se, iblandt denne Hob og Tal er du ogsaa. Denne allerdybeste Fornedrelse maatte derfor ske, fordi vore første Forældre havde begjæret og antastet den allerhøieste Guddoms Ære; og tragtet efter at ville være lige med Gud. Det har Christus med allerdybeste Fornedrelse og Forsmædelse maatte betale, og blive et Forbandelsens Exempel, paa det at Velsignelsen maatte komme paa alle, som i Adam vare forbandede (Gal. 3, 13).

§ 11. For det ellevte saa er Christi kongelige Seier, Triump, Magt og Vælde høiere end al Syndens Magt, den overgaar alle Synders Mangfoldighed, alle Synders Storhed, al Djævelens, Dødens og Helvedes Vold. Hvorledes skulle da ikke Christi Seier og Magt ogsaa overgaa dine Synder? skulle da dine Synder alene være stærkere end Christus, den almægtige Konge? har han lagt alle sine Fiender til sine Fødders Fodskammel (Ps. 110, 9) hvorledes skulle da dine Synder alene ikke være ham underlagte? hvi skulle du udelukke dig alene fra denne Christi mægtige Seier og Triumph?

§ 12. For det tolvte og sidste saa er Christi kongelige og ypperste Præstedømme et evigt Præstedømme, (Ps. 110, 12, 14 og Ebr. 5, 6. 4, 14). Han forlader alle Syndere deres Brøst, som ham derom bede, han giver alle dem den Hellig-Aand, som ham derom paakalde, han nægter ingen sit Embede, han kan ei heller gjøre det; thi han er Verdens Saliggjører, en Mægler imellem Gud og Menneskene. Og dersom han slog et Menneske feil, som flyede til ham, da var han ingen fuldkommen Mægler, og hvorledes skulde han nægte nogen sit præstelige Mæglerembede? tilbyder han ikke alle Mennesker og alle Syndere det, sigende: Kommer hid til mig alle I, som arbeide og ere besværede (Matth. 11, 28). Hvem, som tørster, kommer til Vandene (Es. 55, 1). Lader han os ikke med sine Sendebud bede, at vi skulle lade os forlige med Gud, han tilbyder os sit Forligelsesembede? (2

Cor. 5, 20). Han søger jo det forvabte Faar, han annammer jo den forlorne Søn. Se, du er jo og et Menneske, hvorfor vilde du da selv forkaste det Christi Mæglerembede, der er oprettet imellem dig arme Menneske og Gud og udelukke dig selv fra det trøstelige Christi Midlerembede?

Bøn.

Retfærdige Gud, du allerhelligste og reneste, for hvilken Himlene selv ikke ere rene; hvis Majestæt og Herlighed Engle og Overengle ikke kan se og beskue uden Frygt og Bævelse. Naar jeg betænker, hvor høit jeg er afveget fra det høieste Gode; hvorledes mit Hjertets Digten og Tragten er alletider ondt; hvorledes mine Sine imodstaar din Majestæt, og derimod overveier din retfærdige Vrede, som brænder til det inderste Helvede, og med hvilken du forbitres imod Synden, saa opfyldes mit Hjerte med en Angest og Skræk, og denne Angest blev endnu langt større, dersom jeg grundigere kjendte din Hellighed og min Fordærvelse. Det er intet Under, o Herre, at jeg i saadan en Tilstand stedse med Adam flyr fra dit Ansigt og søger at skjule mig for dig, og saaledes endnu videre at forvilde mig fra dig til Fordømmelse. Men hvilken stor og uendelig Barmhjertighed! paa saadan min fordømmelig Vei kommer du, trofaste Frelser, mig Synder imøde; du flittige Hyrde opsøger dit forvildede Faar og Tjener, du kalder mig forlorne til dig, forløser mig Fordømte af Helvede, og redder mig fra Døden. Endskjønt jeg er en Synder og har fortjent Døden, saa tager du mig dog, som ligger i mit eget Blod, op i din Naades Forbund, hvilket du bekræfter med dit eget Blod og Død. Du kalder mig ved dit Ord til at annamme denne Naade; din Aand overbeviser, erindrer og driver mig ved den samme, at vende om igjen til dig. Den lærer mig, hvorledes andre Synder før mig er blevne delagtige i den Naade, hvorledes din Lydighed og Fortjeneste overveier alle Menneskers Synder, at din Gjenløsning er en evig, og derfor ogsaa en stedse gyldig og kraftig Gjenløsning. Saa er du ogsaa, min Herre Jesu, som en Verens Konge ophøiet til Majestætens høire Haand. Derfor kan de Synder, som engang ere fordømte i vort Kjød, aldrig mere have nogen Ret og Magt over dine Troende. Den engang overvundne, og i Triumph førte Mørkhedens Fyrste, som anklager os for Gud Dag og Nat, han bliver forkudt og udkastet til evig Tid; derimod skal dit Offer og din Forbøn, som du gjorde, gjælde for mig bodfærdige og min Salighed kjærhavende Synder, om end jeg kan komme til at synde af Skrøbelighed. Ak barmhjertige Fader! lad alle disse Aarsager bevæge dig ogsaa til at udslette min Synd, og aldrig mere at tænke paa den; lad dem staa dig saa for Øie, at mig kan Naade vederfares, og skriv det saa i mit Hjerte, at jeg i en sand Tro kan annamme denne Trøst, og i saadan frimodig Tro imodstaa og overvinde alle Bangheder og Samvittighedsangster. Men regjer mig, Herre, med din Aand, at jeg ikke misbruger denne din Naade til Modvillighed, og styrter mig derved i Synden. Hvor kunde der være større Utaknemmelighed til, end at misbruge saadan usigelig Godhed dertil, at man altid levede imod din, men efter Satans Villie og Behag? Bevar mig fra saadant forkjært Sind, min Gud, efter din store Barmhjertighed, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det tredie Capitel.

At vor Retfærdighed for Gud bestaar alene i Christi Jesu fuldkomne Værdskyld og Fortjeneste, som vi ved Troen fatte, annamme og blive delagtige i.

§ 1. Guds forbarmende Naade i Christo, er Grunden til vor Opreisning og Saligheds. § 2. Det Middel, hvorved vi deri blive delagtige, er Troen. § 3. Herved udelukkes al menneskelig Kraft, egne Virkninger, Fortjeneste, og egen Retfærdighed. § 4. Christi Retfærdighed er en høi Retfærdighed; thi den ei alene overgaar al Synd, men endog Adams første Retfærdighed. § 5. Deraf følger da en nøiere Forening, større Trøst og Ære for sande Troende, end Adam ogsaa nogensinde har havt.

Rom. 5, 19. Ligesom ved et Menneskes Ulydighed ere blevne mange til Syndere, saa skal og mange vorde retfærdige ved den Enes Lydighed.

§ 1 Ligervis som en god Bygmester, der vil oprette en høi og stor Bygning, maa allerførst lægge en fast og dyb Grundvold; ligesaa gjorde ogsaa den naadige, barmhjertige og gode Gud; thi der han vilde opreise vor Saligheds og Retfærdigheds høie og evige Bygning, da lagde han Grunden dertil i sin Barmhjertigheds Dybhed, paa sin kjære Søns, vor Herres Jesu Christi Persons og Embedes evige og urørlige Grundvold, som paa den rette og ubevægelige Saligheds Klippe, ligesom han Es. 28, 15 har lovet sigende: Se, jeg lægger til Grundvold i Zion en Sten, en prøvet Sten, en kostelig Hjørnesten, som er vel grundet; hvo, som tror, tør ikke haste, eller mistrøste. Hvilken Grund Herren og udviste og betegnede for Peder, der han sagde, at han vilde bygge sin Menighed saa fast og uryggelig paa en Klippe, at ikke end alle Helvedes Porte skulde formaa noget derimod. Og dertil henser og Paulus, naar han siger: Ingen kan lægge en anden Grundvold, end den, som engang er lagt, som er Christus Jesus (1 Cor. 3, 11). Ps. 118, 22 fremstilles Christus i lige Maade, som vor Saligheds rette Grund- og Hjørnesten, Christus er vor Saligheds Grundvold; thi paa ham, paa hans Værdskyld og Fortjeneste beror al vor Retfærdighed og Salighed. Vi blive retfærdiggjorte uforskyldt, af Naade, siger Paulus, ved den Gjenløsning, som er i Christo Jesu, hvilken Gud satte til en Naadestol, formedelst Troen i hans Blod (Rom. 3, 24. 25). Item, Christus er bleven os af Gud til Retfærdighed (1 Cor. 1, 30)

§ 2. Og den Retfærdighed blive vi delagtige i formedelst Troen. Tro paa den Herre Jesum, sagde Paulus til Stokmesteren, saa bliver du salig og dit Hus (Ap. Gj. 16, 31). Og paa et andet Sted: Den Guds Retfærdighed, som kommer ved Jesu Christi Tro til alle og over alle, som tro (Rom. 3, 22). Ved Troen, som Gud har lagt i vor Sjæls inderste Grund og der optændes ved den Hellig-Aand, maa Christi Retfærdighed alene fattes, favnes og annammes og af Naade alene os ved samme Tro skjænkes og tilegnes uden nogen vore foregaaende eller medfølgende Gjerningers eller Værdigheds Fortjeneste. Gud lade derfor Troen ved sit Ord og Aand i os virkes og optændes, paa det vi ved den kunde blive delagtige i Christi Retfærdigheds usigelige Skat og Liggendefæ! Vi maa ved Troen, som er i vor inderste Sjæls Grund, retfærdiggjøres. Ligesom et Menneske er i Sjælens inderste Kræfter og dybeste Grund ved Satan forgivet eller forgiftiggjort, saa maa han tvertimod ved Christi dyre Fortjenestes Lægedom i inderste Hjerte ved Troen læges og hjælpes, idet at han ved Troen bliver delagtig i Christi Retfærdighed og hellige Værdskyld, og i det ganske Guds Rige, som er indvortes i os, som Christus siger (Luk. 17, 21). Saa maa og derfor samme Christi Retfærdighed ved Troen blive os tildel, fordi den er bygt paa Guds

Sandhed og Forjættelser, ved hvilke Gud har forjættet og tilsagt Abraham og al hans troende Sæd Retfærdighed og Salighed; thi Løftet udkræver Troen, og Troen grunder sig paa Løftet om Forjættelsen; derfor slutter Paulus (Rom. 4, 16), at Retfærdighed kommer formedelst Troen, paa det den kan være efter Naade, og at Forjættelsen skal være fast. Og Gal. 3, 2c. siger han derom: Ligesom Abraham troede Gud, og det er regnet ham til Retfærdighed, saa forstaa I jo, at de, som ere af Troen, disse ere Abrahams Børn, men Skriften, som saa tilforn, at Gud retfærdiggjør Hedningerne af Troen, forkyndte Abraham tilforn det Evangelium: I dig skal alle Hedninger velsignes. Saa at de, som ere af Troen, blive velsignede med den tro Abraham. I den Mening bliver der og Joh. 1, 14. sagt, at Christus er fuld af Naade og Sandhed, og V, 17: Naade og Sandhed er vederfaret os ved Jesum Christum; thi den Sandhed er fornemmelig Løfternes Fuldkommelse.

§ 3. Vil vi finde den sande Retfærdighed, da skal vort Hjerte, Aand og Sjæl vende sig fra al egen menneskelig Kraft, Evne og Formue, til hvilken den af Djævelen er forført ved egen Ære, Kjærlighed og Hovmodighed, og skal i Troen alene vende sig til Christum, til hans dyre Fortjeneste og Fyldestgjørelse, af hvilken alene alle vore Synders Forladelse og Naade udflyder, fordi Jesus Christus alene har gjort Fyldest for Verdens Synder og stillet Faderen tilfreds. Af ham kommer al vor Salighed (Hos. 13, 9). Han er vor Retfærdigheds Begyndelse, Middel og Ende. Os er intet Navn givet under Himmelen at blive salig ved, uden ved den Herres Jesu Christi Navn (Ap. Gj. 4, 12). Han alene traadte Guds Vredes Perse (Es. 63, 3). Han beholder alene Æren derfor, og Alles Munde maa tilstoppes, siger Paulus (Rom. 3, 6). Det er Guds Gave, ikke af Gjerninger, paa det ikke Nogen skal rose sig, siger han atter (Eph. 2, 8). Dersom vor Retfærdighed var grundet paa os selv, paa vore Gjerninger og Fortjeneste, da var Naaden Intet, saa behøvede vi ingen Naade og Barmhjertighed, ei heller Syndernes Forladelse, om hvilken dog alle Hellige bede Ps. 32, 6. og i vort hellige Fadervor. Da var og Ydmyghed, Gudsfrygt, Troen og Bønnen ophævet, da behøvede vi og ingen Midler, Frelser, Gjenløser og Saliggjører, og at Christus var da død forgjæves og havde forgjæves opfyldt den ganske Lov med sin fuldkomne indvortes og udvortes Lydighed, vi vare og da under Forbandelse, faldne fra Naaden og havde mistet Christum, som Apostelen Paulus (Gal. 3, 4 og Cap. 5) kraftig beviser. Saa aldeles er den Lærdom om menneskelige Gjerningers Retfærdighed og Fortjeneste for Gud, den ganske hellige Skriftes Grund og Fundament, og den hellige, christelige Tro imod. Saa kan og intet blot Menneskes Retfærdighed bestaa for Gud. Hvor snart kan et Menneske falde, saa ligger jo hans Retfærdighed i Skarnet og ikke mere ihukommes? Saa er og al menneskelig Retfærdighed ufuldkommen og fuld af Brøst og syndig Smitte: thi vi falde udi mange Stykker (Jak. 3, 2) og alle vore Retfærdigheder ere for Guds strænge Dom som et besmittet Klæde (Es. 64, 6). Vil Herren gaa i Rette med os, da kan end ikke den Retfærdigste svare ham Et til Tusinde, men befindes som den gjældbundne Svend, der var ti Tusinde Pund skyldig og havde Intet at betale med (Matth. 18, 24). Men Christi Retfærdighed er den i alle Maader ubesmittede Retfærdighed; han er det eneste Menneske uden Synd, han er den hellige, uskyldige, ubesmittede og adskilte fra Syndere (Ebr. 7, 28). Hans Retfærdighed varer evindelig. Bjergene skal vel vige og Høiene bevæges, men hans Miskundhed skal ikke vige, og hans Freds Pagt

ikke bevæges (Es. 54, 10). Det er den evige Retfærdighed, der skal udføres, som Propheten Daniel (Cap. 9, 24) melder, om hvilken og Esaias (Cap. 51, 6) siger: Min Salighed bliver evindelig og min Retfærdighed skal ikke brydes. Ja, vor Retfærdighed kan end ikke paa nogen Engel være bygget og grundet. Thi der er ingen Engel død for os. Englene ere og ikke saa rene for Guds Ansigt, at de kunde skaffe os Retfærdighed for Gud. De ere rene for sig selv, men ikke til at kunde fyldestgjøre for andre; intet Kreaturs Retfærdighed er dertil nok. Hertil hører en uendelig Kraft og Magt, som alene findes i Christi Retfærdighed, det er, Guds Retfærdighed. Hvo vil klage paa Guds Udvalgte? Gud er her den, som retfærdiggjør, siger Paulus (Rom. 8, 33), og Jeremias (Cap. 23, 6): Herren er vor Retfærdighed.

§ 4. Dersom et Menneskes Synder derfor end opfyldte al Verden, saa er dog Christi Retfærdighed større; thi han er Herren, vor Retfærdighed. Skulde dine Synder være mægtigere end Gud? Det være langt fra. Al vor Synd og Skyld er vel, desværre, overmaade stor i sig selv; ikke desmindre, naar den lignes ved Christi Fortjeneste, da er den ligesom, man var ikkun en Mark bortskyldig, og der blev betalt tusinde Gange tusinde Tønder Guld derfor, thi saa høit er Christi Blod, hvilket Paulus kalder Guds Blod (Ap. Gj 20. 28), at regne imod vore Synder. Saa stor er Christi Retfærdighed, som han os ved Troen skjænker og giver. Den udsletter og læger al vor Brøst, den gjør os videre end Sne (Ps. 51, 9), saa vidt, som Østen er fra Vesten, lader den alle vore Overtrædelser og Brøde være langt fra os (Ps. 103, 12). Ja, den ikke alene borttager al vor Skyld og Brøde, men den gjør os ogsaa tillige delagtige i Christi Værdskyld og Fortjeneste, og tilegner os den ganske som vor egen. Thi ligesom man ikke alene toer et fattigt Barn af sin Urenhed, men man ogsaa tillige iører det rene og hvide Linklæder, hvilken Lignelse Skriften selv bruger (Ezech. 16, 7), saa har vor Herre Christus ikke alene ved sit Blod og Værdskyld toet os rene af vore Synders Skyld og Brøde, men endogsaa ved samme sin Værdskyld og Fortjenestes Tilegnelse iført os Uskyldigheds, Saligheds Klædebon og Retfærdighedens Kjortel. Det er den deilige Prydelse David omtaler (Ps. 110, 3), i hvilken Guds Folk skal fremføre for Herren frivillige Offere, og de deilige Klæder Esaias (Cap. 11, 10) melder om, der skal gives de Bedrøvede i Zion, det Helligheds og Retfærdigheds hvide og rene Silke, i hvilket den Skare i den stridende Himmel efterfølger Christum (Aab. 19. 8); thi vi have faaet Dobbelt af Herrens Haand (Es. 40, 2). En stor Naades Retfærdighed var given vore første Forældre før Syndefaldet, men denne er endda langt større. Amos (Cap. 5, 24) kalder den Retfærdighedens stærke Strøm. Og Apostelen Paulus (Rom. 5, 12) kalder den en mægtig og regjerende Naade, saavelsom Naadens Overflodighed til Retfærdighed, og (Eph. 2, 7). Naadens overflødige Rigdom, det er, saa stor en Naade, som intet Menneske kan udgrunde. Vore første Forældre havde vel en fuldkommen Retfærdighed og Uskyldighed, men de have dog ikke en saa saare overflødig Retfærdighed, som vi have i Christo ved Troen; thi den er langt større end den, vi kunde have arvet i Adam, om han havde forblevet i sin Uskyldighed. Christus har med høiere Lydighed og Ydmyghed været Gud behagelig; end Adam var i sin Uskyldighed, ja, han er mere, end tusinde Adamer kunde have været i deres Uskyldighed og Retfærdighed.

§ 5. Saa er denne Forening med Gud, som følger ved Christi Retfærdighed, større end den, som var i Adams Uskyldighed; thi Christus har

paataget sig vor Natur og forenet den med sig i en Person og derved renset den i sig selv, og gjort den langt skjønnere, end den nogen Tid var i Adam. Han bliver og med samme vor Natur evindelig forenet og ved den tilligemed alle Troende. Thi Christus er ganske vor egen, og vi ere ganske hans egne. Og som han saaledes har renset og helliggjort den menneskelige Natur i sin Person, saa renser, helliggjør han den ogsaa i sine Lemmer og sande Troende, at den ved Christi tilegnede Værdskyld er idel deilig, saa han derfor (Høis. 1, 15) siger: Se, du min Kjæreste er deilig, ja liflig. Og Propheten siger om det samme (Ps. 45, 14): Bruden er aldeles deiliggjort indvortes, hendes Klæder ere af Gyldenstykker, hvilket begyndes her i Troen og skal omsider fuldkommes i Beskuelsen, i det andet Liv, naar alle Syndens Levninger skal være udryddede, og Christi Menighed skal befindes aldeles uden Rynke og Smitte (Eph. 5, 27). naar Christus skal endogsaa gjøre vort Legeme ligedannet med sit forklarede Legeme (Phil. 3, 21), og de Retfærdige skal skinne som Solen i deres Faders Rige (Matth. 13, 43). Kortelig, vor Retfærdighed er saa stor i Christo, som Gud selv, at vi derfor ikke i al Evighed kan udgrunde den, saasom vi heller ikke kan udgrunde Gud selv. Og deraf kommer det ogsaa, at intet Kreatur kan fremføre Noget imod det Menneske, som er delagtig i denne Retfærdighed, men maa sige: Hvo vil fordømme? Gud er her, som retfærdiggjør, Guds Søn er selv bleven Menneskens Retfærdighed. Se denne er Troens Retfærdighed, paa hvilken vi saa fast bygge, som paa en evig Grundvold, ved hvilken vi ogsaa glæde og rose os baade i Tiden og i Evigheden, ved denne overvinde vi og triumphere. At Christi Retfærdighed er vor Retfærdighed, Christi Lydighed vor Lydighed, Christi Hellighed vor Helligbed, Christi Liv vort Liv, Christi Salighed vor Salighed, Christi Børnerettighed og Arv vor Arv og Børneret, ja at Christus ganske er vor egen baade paa sin Guddom og Manddoms Vegne, efterdi Gud har givet os den ganske Christum til en Gjenløser og Saliggjører, at han ganske skal være vor egen med hans Person, Embede, Naade, Herlighed og Salighed; det er vor høieste Trøst, Ære, Ros og Pris, vor største Lyst, Glæde og Fred for Gud, for de hellige Engle og Udvalgte, vor høieste Visdom og Kunst, Styrke, Kraft, Seier og Trods imod Verden, Synden, Døden, Djævelen, Helvede, Fordømmelsen og alle Fiender, derfor være Gud lovet i Evighed. Amen.

Bøn.

Jeg lover og priser dig, du hellige og alene vise Gud! at du ei alene har lagt saadan fast og bestandig Grund til min Retfærdighed og Salighed, i dig selv, og bygget den samme paa Jesum, min Saligheds Klippe, hvorimod Helvedes Porte intet kan formaa, men du har ogsaa fast villet forsikre mig paa den samme, idet du har alene befalet mig at tro: Du var i Christo og forsonede Verden med dig selv og har oprettet Saliggjørelsens Ord iblandt os, hvilket kræver intet andet af os til vor Retfærdiggjørelse end en sand og levende Tro til Jesum Christum. O Herre, i hvilken Uvished havde jeg ikke stedse været, dersom jeg skulde søgt min Retfærdighed og Salighed i mine eller andre Menneskers Gjerninger! da jeg nu derimod i Troen kan trodse og sige: Hvem vil anklage mig? Gud er her den, som retfærdiggjør mig. Hvem vil fordømme? Christus er den, som er død.* Forlad mig, o min Gud, at jeg hidindtil har saa lidt taget den Salighed i Agt, som du for min Skyld har taalt saa meget for, og tag endelig engang fra mig den kjødelige Sikkerhed, paa det jeg

hereſter med en ſønlig Frygt og Bævelſe kan forarbeide min Salighed. Lad mig aldrig, o trofaſte Fader, forlade mig paa mig ſelv, tillægge min Formue Noget eller oprette min Egenretfærdighed for dig, men agte den for Skade og Skarn, efterdi den er dog ſom et beſmittet Klædebon! derimod i en hjertelig Ydmyghed ſtedſe ligge for Jeſu Fødder og findes i ham, havende den Retfærdighed, ſom du o Fader, tilregner Troen, til at kjende ham, hans Opſtandelſes Kraft og hans Pines Samfund, at jeg kan blive hans Død ligeſkikket og møde ham i de Dødes Opſtandelſe. Han, der er min Troes Begynder og Fuldkommer, tilligemed dig, o Fader, ſamt den Hellig-Aand, være al Ære, Pris og Herlighed i Evighed. Amen.

Det fjerde Capitel.

Den ſaliggjørende Tro virker i en ſand Chriſten allehaande Retfærdigheds Frugter, ſom maa komme af Hjertets inderſte Grund, og være uden alt Hykleri; Gud dømmer alle udvortes Gjerninger efter Hjertets Grund.

§ 1. Ved Troen bliver en Chriſten Chriſti Tempel, hvor Aandens Frugter virkes med Lyſt uden Tvang og formeres daglig. § 2. Endog de ſamme Troens Frugter ikke kan ſiges at være fuldkommen i og for ſig ſelv, ſaa bør de dog være oprigtige og uden Hykleri. § 3. Det vi kan prøve vor Tro paa, om den er ſand eller falſk, er de ti Bud eller Guds hellige Lov § 4 Trende vigtige Aarſager, ſom ſkal lære os Forſigtighed og Forſonlighed med vor Næſte iſær. § 5. Den rette Chriſtendom maa være i Hjertet, og der maa Kraften te ſig af Naaden og Naademidlerne. § 6 Ingen maa derfor bedrage ſig med det Udvortes og ſtole paa det alene.

Phil. 1, 10. 11. Dette beder jeg af Gud, at I maatte være rene og uden al Forargelſe indtil Chriſti Dag, opfyldte med Retfærdigheds Frugter, ſom ſke ved Jeſum Chriſtum i Eder, Gud til Ære og Lov.

§ 1. En ſand Chriſten bliver ved Troen til Chriſtum ikke alene retfærdig og faar alle ſine Synders Forladelſe, men bliver og tillige Chriſti og den Hellig-Aands Tempel og Bolig (1 Cor. 6, 19. Eph. 3, 17). Dertil har Gud renſet dit Hjerte ved Troen. Derfor maa du nu lade den Herre Chriſtus i dig leve og regjere, nemlig hans Kjærlighed, Ydmyghed og Sagtmodighed. Dertil giver dig din Herre og Gjenløſer ſin Hellig-Aand, hvilken virker i dig et nyt og frivilligt Hjerte til at gjøre, hvad Gud behager, uden al Tvang, ſaa en frivillig Aand og denne nye hellige Lydighed kommer ikke af Lov, Bud eller Tvang, men af en levende Tro. Og i ſaa Maade ligger der ingen Lov paa den Retfærdige, ſom Paulus ſiger (1 Tim. 1, 9), det er, om Loven end er en klar og deilig Regel at rette ſig efter i Liv og Levnet, ſaa tvinger og nøder den de Fromme dog ikke. Thi den ſande levende Tro gjør Alting frivilligt, fornyer et Menneſke og renſer Hjertet, at man med Lyſt elſker ſin Næſte, med Lyſt haaber og ſer til det Tilkommende, med Lyſt beder, priſer, bekjender, frygter Gud, med Lyſt er ydmyg og taalmodig, barmhjertig, venlig, ſagtmodig, forligelig, medlidende, fredſommelig og forlader gjerne, med Lyſt hungrer og tørſter efter Retfærdighed og med inderſte Længſel og Attraa favner og fatter Gud med al ſin Naade, Chriſtum med al ſin Fortjeneſte og Syndernes Forladelſe. Men befinder du ikke ſtrax ſaadanne Aandens Frugter i dig, da ſkal du vel derfor være bekymret og bede og ſukke til Gud derom, at du kan være hellig og to dine Hænder i Uſkyldighed, men tænke derhos, at her bliver altid Feil og Brøſt i dette Liv, og det kan ikke være aldeles fuldkomment. Thi endogſaa de Allerhelligſte befinde deres Svaghed og Skrøbelighed, ſom den ganſke Pſalter tilligemed Fadervor beviſer. Ikke desmindre, ligeſom vor gode Gud vil derfor have,

at vi skal fatte ved Troen den Retfærdighed, hvorved vi bestaa for ham, og haver lagt den samme Tro i Hjertets inderste Grund, at det skal ikke være noget Hykleri. Saa maa ogsaa alle Troens og Retfærdigheds Frugter være uden Skrømt og maa oprinde af Hjertets Grund, hvorefter Gud lader sig dem behage.

§ 2. Jeg taler her ikke om nogen Fuldkommenhed, men kun derom, at vort nye Levnet og gode Gjerninger skal være uskrømtet og uden Hykleri. Retfærdigheds og Aandens Frugter, som Gal. 5, 22 ere beskrevne, maa jo te sig i dem, som have den Hellig-Aand, og det gode Træ maa jo kjendes paa sine Frugter; om de ikke saa lige ere fuldkomne og englerene, men med megen Brøst og Skrøbelighed besmittede og formørkede, saa maa de dog ikke desmindre ikke være hykkelske og løgnagtige Frugter. Christendommen er vel en Sygestue og Hospital, fuld af svage og skrøbelige Folk, og deri er baade Syndere og Helgene, og det gaar vel til, som med Børn, der først lærer at gaa, dem man maa sætte i Gangvognen, løfte, bære, og oprette og lide meget med; ligeledes maa den Ene i Christenheden bære den andens Byrde. Og man maa ikke strax dømme og fælde en svag og skrøbelig Christen, men bør med en sagtmodig Aand hjælpe ham til Rette igjen (Gal. 6, 1), og af hans Exempel lære at kjende sin egen Svaghed og Skrøbelighed. Ikke desmindre skal de Christne dog voxe og tiltage i Christo og ikke altid blive uforstandige Børn (1 Cor. 14, 20), de maa ogsaa tjene Gud af ganske Hjertes Grund, døde og overvinde Kjødet, om det end skal ske med stor Besværlighed; de maa beflitte sig paa Kjærlighed af et rent Hjerte, af en god Samvittighed og af en uskrømtet Tro (1 Tim. 1, 5), og lære, at Gud dømmer alle udvortes Gjerninger efter Hjertets Grund. Er Hjertet godt, da er din Gjerning god; er Hjertet ondt, vantroende, urent og hadefuldt, da ere alle dine Gjerninger for Gud vantroende, urene, hadefulde og onde. Saadan, som du er indvortes, saa anser Gud dig, saadan er din Bøn for Gud, din Kirkegang, din Almisse, din Altergang.

§ 3. Vil du derfor rettelig prøve dig og din Tro, da tag de ti Bud Ord for dig og dom selv alle dine Gjerninger efter dit Hjerte, saa skal du selv kunne være Dommer, og prøve, om du i din Gjerning befalder Gud eller ikke, og om du har den inderlige Tro og Retfærdigheds sande Frugter. Du bedriver intet i udvortes Afguderi, det er godt, men se til, om Hjertets Grund er derhos, om du og er saadan indvortes som udvortes. Hænger dit Hjerte ikke til Verden, til Gjerrighed, til Hoffærdighed, da er din udvortes Gjerning Gud velbehagelig; men er det anderledes, saa duer din udvortes Gjerning intet for Gud. Du beder, spiser og takker Gud udvortes med Munden; se til, at du ikke med Munden beder og i Hjertet bander. Randsag dit Hjertes Grund. Er dit Hjertes Grund ikke, som den udvortes Pris og Bøn lyder, saa duer din Pris og Bøn intet. Du helliggjør Hviledagen udvortes, det er ret; bese dit Hjertes Grund, hvorledes det der staar til. Har du og den rette Sabbat og Hviledag i Hjertet? Hviler du og fra dine onde Tanker og Villie og overgiver din Gud dit Hjerte, at han deri kan virke og arbeide? Eller bær du ikke meget mere en hoffærdig og forgiftet Orm med dig i Kirken? Er det saa, da er din Kirkegang Intet. Du beviser din udvortes Lydighed, det er vel. Men se til, om du er lydig af Hjertet. Har du ogsaa et lydigt Hjerte og det af Kjærlighed, ikke af en blot udvortes Tvang og Frygt for Menneskene? Hois ikke, da er det Hykleri. Du ihjelslaar Ingen med Haanden, det er godt; men see til, om du ikke ihjelslaar Nogen i dit Hjerte; er deri Uforligelighed

Had og Vrede til din Næste, da er det et indvortes Manddrab, og du er derved skyldig for Dommen (Matth. 5, 22). Se, hvorledes den indvortes Vrede forvender dine Gebærder og derved blusser frem af Hjertet som en Ild. Derved siger du til din Broder: Raka, og er skyldig for Raadet, og fortjener derved evig Pine og Fordømmelse. Siger du med forgiftige Ord til din Næste: Du Nar eller Daare, at forhaane og bespotte ham dermed, se, saa er du skyldig til Helvedes Ild. Hvad hjælper det dig, at du har Ingen ihjelslaget med Haanden, naar du i Hjertet er en Morder og Manddraber? Hvad hjælper det, at man holder stille med Haanden og dog med fiendske Gebærder og som en Basilisk med Øinene dræber sin Næste? Hvad agter Gud det, at du ikke drager Kniven eller Kaarden, naar du har i dit hadefulde Hjerte et draget Sværd imod din Næste, eller og din Tunge tillige skjær med Løgn eller Bespottelse, som en skarp Ragekniv til at fordærve din Næste? (Ps. 52, 4). Ligesom et godt Menneske bær Godt frem af sit Hjertes gode Liggendefæ, saa bær et ondt Menneske Ondt frem af sit Hjertes onde Liggendefæ. I Hjertet sidder Morderen, Skjørlevneren, Tyven, Løgneren og det onde Bæst, den onde Lyst og Rod til alt Ondt. Dersom den onde Orm i Hjertet ikke dæmpes og dødes ved en sand, hjertelig Omvendelse, Anger og Ruelse, ved Troen og Christi Blod, da er det umuligt, at du kan gjøre Gud Herren et eneste tækkeligt Offer. Thi efter dit Hjerte dømmer Gud Alting: Derfor siger Herren: Naar du ofrer din Gave paa Alteret og kommer der ihu, at din Broder har noget imod dig, saa gak hen og forlig dig først med din Broder (Matth. 5, 23). Som han vilde sige: Gjør din Næste Ret og Lige, saa vidt du kan. Ellers skal din Bøn, Offer, Gudstjeneste og Sakraments Brugen intet hjælpe dig, men langt mere blive dig til Synd; thi Gud anser Hjertet. Derfor befaler og Apostelen Paulus (1 Tim. 2, 8), at vi skulle opløfte hellige Hænder i Bøn uden Vrede og Tvivl. Og Peder befaler Ægtefolk (1 Epist. 3, 7), at de skulle vogte sig for Vrede, saa deres Bønner ikke forhindres.

§ 4. Derfor gjør ogsaa den Herre Christus i bemeldte Ord en trohjertig Formaning til broderlig Kjærlighed og Forligelse og bruger dertil disse tre Fundamenter eller Aarsager. Først siger han: Forlig dig snart med din Modstander, den Stund du er endnu med ham paa Veien; som han vilde sige: Du gaar hver Time frem paa Dødens Vei, vort Levnet er intet andet end en idelig Gang til Døden og Graven, men dør du i et hadefuldt, uforligeligt og uretfærdigt Hjerte mod din Næste, saa beholder du evindelig sligt hadefuldt og uretfærdigt Hjerte, og bliver til evig Tid med sligt Had, Vrede og Uretfærdighed mod din Næste, ja, med Djævelen selv forenet. Dernæst tillægger han: At ikke Modstanderen skal antvorde Dommeren dig. Det er forfærdeligt at kalde Nogen for Guds Domstol og at staa for Guds strenge Ret med sin Modstander og forvente Dommen. Men hvad, som er her i Verden tilgivet, forligt og klargjort, det er og hisset evig forladt, forligt og forsonet, forligt og klargjort, det kommer ikke for Guds Dom. Saa høit er Kjærlighed anseet hos Gud, at han vil have sin egen og vor Næstes Kjærlighed hos hverandre uadskilt og vil kort ud ikke elskes af os, uden vi tillige og elske vor Næste. Han skjøtter intet vor Kjærlighed og vil plat ingenlunde annamme den, uden vi og elske vor Næste og Medmenneske; thi Gud er Kjærlighed selv og elsker Mennesket som sin egen Sjæl. For det sidste viser han, at hvo, som ikke vil forlige sig med sin Næste eller forlade og tilgive ham, samt gjøre ham Ret og Skjel saa vidt ham muligt er, han

kastes i Fængsel, hvor han maa betale den sidste Skjærv. Det er Guds Retfærdighed, at han handler ligesaa med os, som vi handle med vor Næste og maaler os til med den Maade, som vi have maalet nd til vor Næste med (Luk. 6, 38). Forliger du dig nu ikke med din Næste eller forlader ham, vil du ikke være ham god og elske ham, saa er det Guds Dom, at han ei heller vil forlade dig eller være mod dig god og naadig; saa bliver alle dine Synder dig beholdne, og du maa for dem alle, saavel for den mindste, som for den største, lide den evige Pine og kan dog ikke i al Evighed derfor fyldestgjøre.

§ 5. Saa se da nu, hvorledes Guds Søn har givet dig et Exempel til at dømme dine udvortes Gjerninger efter Hjertet, derfor saa døm din ganske Christendom efter dit Hjerte. Du siger: Jeg er døbt og er en Christen, jeg har Guds Ord rent, hører det samme og bruger det hellige Alterens Sakramente. Jeg tror ogsaa og bekjender alle Troens Artikeler, derfor kan det ikke slaa feil, min Gjerning jo maa behage Gud, og jeg maa blive salig. Saa slutter nu omstunder al Verden og holder for, at Retfærdighed deri bestaar, og dette er vel en god og ret Slutning, naar Hjertets Grund er derhos ret skikket. Men hvis ikke, saa er det altsammen forgjæves. Prøven ligger i Hjertet. Først siger du, at du er en Christen, det er godt, om det er sandt, se til dit Hjertes Grund, hvorledes der staar til. Er du og i dit Hjerte en Christen med Sandhed og i Gjerningen, som du er det efter Navnet? Er ogsaa den Hellig-Aands Salvelse i dig (1 Joh. 2, 27), og Aandens Frugter, som skal bevise en sand Christen? Hvis ikke, saa er du en falsk Christen. Du, siger ogsaa, du er døbt, det er godt, men se til Hjertets Grund. Lever du i den nye Fødsel, i den idelige og stedsevarende Omvendelse og den gamle Adams Dødelse. Ikke enhver, som er døbt, skal blive salig, men hvo, som baade er døbt og tillige tror, og slig Tro maa yttre og te sig i et helligt Levnet. Vi ere begravne, siger Paulus (Rom. 6, 4), med Christo ved Daaben til Døden, paa det at, ligesom Christus er opreist fra de Døde ved Faderens Herlighed, saa skal vi og vandre i et nyt Levnet. Du er døbt, hvor er din Daabs Frugter? Du er vel i Daaben igjenfødt, men du lever, maaske, dog ikke i Gjenfødelsen, men har alt tabt og mistet den, og atter igjen er blevet et Vredens Kar. Du siger: Jeg har Guds Ord purt og rent og hører det samme; men det er ikke nok, at du har og hører det, lever du og af Hjertets Grund efter Guds Ord? Gjør du og derefter? det skal ei alene høres, det skal og gjøres. Er Guds Ord og forvandlet til dit Levnet, som en Spise forvandles til Kjød og Blod? Thi saaledes maa den ædle Guds Ords Spise forvandles til vort Liv og Levnet, og maa gjøre os til nye Mennesker, som Herren giver at forstaa (Matth. 13, 33 og Luk. 13, 21) i den Lignelse om Surdeigen, der han siger, at Guds Rige er som en Surdeig, der gjør den Deig og Mel, som den kommer i, aldeles igjennemsyret; er du af Guds Ord bleven bedre og frommere? Siger ikke Herren: Der skal ikke enhver, som siger til mig Herre, Herre, indgaa i Himmeriges Rige (Matth. 7, 21). Du strider og er ivrig for den rene Religion og Lærdom, det er godt, det bør du; men det er ikke nok, du maa ogsaa af den rene Lærdom bekomme et rent Hjerte; mangen En er nidkjær i den rene Lærdoms Bekjendelse, men er tillige et ugudeligt og arrigt Menneske, fuldt af Hoffærdighed, Had, Fiendskab, Uretfærdighed. O Herre Gud, dit dyrebare Navn maa være deres Skalkheds Skjul og Gavn. Du siger: Jeg bruger den hellige Nadverd og gaar til Guds Bord, det er godt. Men anse

og dit Hjerte, du har ofte annammet Christi Legem og Blod i Nadveren, men lader du dog ikke desmindre Adams Synd og Art leve og regjere i dig og det ædle Christi Liv og Levnet, som er Kjærlighed, Sagtmodighed og Ydmyghed, findes ikke i dig? Hvad duer det, at du annammer Christum i Sakramentet, men foruretter og fornægter ham i Liv og Levnet, saa hans Legeme og Blod ikke fører dig til et christeligt Levnet, men du endnu forbliver i din fortrædelige Ondskab og anden Ugudelighed? Derfor annammes Christi Legeme og Blod uværdelig af dig og bliver dig des større Fordømmelse. Du siger: Jeg tror og bekjender alle Troens Artikler. Vel sagt, men se og til dit Hjertes Grund, hvorledes den svarer dertil. Det er den sande Tro, som forener dig med Gud og Gud med dig; tror du nu paa Gud, saa maa Gud være i dig; leve og virke i dig, ellers er din Tro falsk og har ikke forenet dig med Gud, men du er skilt fra ham. Og vel kan Troen ofte være svag og skrøbelig, som et knuset Rør og rygende Tande, kan og stundom være som Sæden i en oversneet Ager, der ikke synderlig fornemmer; men i hvor svag og skrøbelig den og er, saa maa den dog stedse hænge ved Gud, som det høieste Gode, og aldrig slippe Christum af Hjertet; desligeste i al sin Svaghed og Skrøbelighed paa sin Maade bære Retfærdigheds Frugter, hvilke Gud i det mindste kjender. Tror du paa Christum, saa maa Christus visselig være, bo og leve i dig, ellers er din Tro falsk. Tror du, at Christus er død for dine Synder, saa maa du med ham afdø Synden og Verden, Hovmodighed, Gjerrighed og andre slige Udyder; gjør du det ikke, da tror du ikke paa Christum. Tror du, at Christus er korsfæstet for Verdens Synder, da maa du med ham være Verden korsfæstet, ellers er du ikke som et sandt Lem forenet med Christo ved Troen. Tror du, at Christus er opstanden, saa maa du med ham, som med dit Hoved blive forenet. Kortelig: Christi Fødsel, Kors, Død, Lidelse, Opstandelse og Himmelfart maa være i dig ved Troen og bete deres Frugt og Kraft aandelig i dig, ellers duer din Tro intet. Tror du paa den Hellig-Aand, da maa den Hellig-Aand være og bo i dig, han maa regjere, oplyse helliggjøre dig, thi hvilke, som drives af Guds Aand, de ere Guds Børn (Rom. 8, 14).

§ 6. Lad derfor, o Christenmenneske, jo ikke din Christendom være udvortes alene, men og indvortes; lad den fremkomme af Hjertets inderste Grund, af den sande, levende og kraftige Tro, af en sand, inderlig, hjertelig, idelig og stedsevarende Omvendelse, ellers er din ganske Christendom falsk, og du kan ikke med din Gjerning bestaa for Gud, og der kan Intet hjælpe dig paa hin Dag. Thi efter dit Hjerte vil Gud dømme alle de Gjerninger, som du har gjort. Befinder du heri Feil, Brøst og Hjertes Urenhed, da løb til Guds Naades og Saligheds Kilde, drik, øs, bed, søg, raab: Jesu forbarm dig over mig! saa bliver dit Hjerte lægt, din Synd skjult, og din Misgjerning beseglet og borttagen.

Bøn.

Hellige, almægtige Gud, dit hellige os aabenbarede Ord driver uafladelig derpaa, at vi skal aflade fra Mørkhedens ufrugtsommelige Gjerninger og bære dig, vor Gud, Retfærdighedens fredsommelige Frugter; derfor har Christus og hengivet sig selv for os, at han kunde forløse os fra al Uretfærdighed og rense sig selv et Folk til Eiendom, som skulde være nidkjært til gode Gjerninger. Og hans guddommelige Kraft i alle de Ting, som høre til Livet og Gudfrygtighed, er os given, formedelst hans Kundskab, som os kaldte ved Herlighed og Dyd, paa det vi ikke maatte være ufrugt-

bare ved vor Herres Jesu Christi Erkjendelse. Du forbandede det ufrugtbare Figentræ, der ingen Frugter fandtes paa; den unyttige og lade Tjener, som ikke aagrede med sit Pund blev kastet i det yderste Mørke. Hvad er det da, o Herre, for en Mørkheds Magt, der har forblindet saa Mange i Christenheden, at, omendskjønt de ere skallede og ufrugtbare Træer og efter din Dom henhøre til Ilden, omendskjønt de have kun det Navn, at de leve, men ere i Sandhed døde, at saadanne dog alligevel behjælpe sig med en falsk Tanke og død Tro og vove det saa hen paa Evigheden. Ak, Herre, forbarm dig dog over saadanne forblindede Sjæle for Christi Blods Skyld, som og er udøst for dem. Bind Satan kraftig, paa det han ikke længer saa jammerlig maa forføre din arme Christenhed. Men hjælp mig og selv, o Herre, fra min Udygtighed, som er dig, o Hjertekjender, bedst bekjendt, hvilken jeg og hjertelig klager og beklager for dig. Røgte mig med din Naadeshaand, jeg, som er vel et ufrugtbart Træ, men dog tillige plantet i din Vingaard og Have. Rens du, trofaste Fader, mig, din Svage, men dog i Christo indpodede Vinkvist, paa det jeg maa bære mange Retfærdigheds Frugter, dig til Lov og Pris. Giv, at jeg maa, ligesom jeg har annammet Christum, Herren, og saaledes vandre og omgaaes i ham. Jeg ved jo, at ei det at sige Herre, Herre, men at gjøre Faderens Villie i Himmelen, er et Kjendetegn paa dem, som du paa hin Dag ikke vil forskyde. Saa giv mig, at jeg ikke maa tjene dig med bare Læber, men af ganske Hjerte, og saaledes af Frugterne kjende, at den sande Tro er antændt i mig, at jeg maa være i Christo, og i ham en Arving til alle gode Ting, som ere tilsagt de Troende. Saa vil jeg her i Tiden prise dig for din Naade og hisset love dig i Evighed; bønhør mig, o Fader, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det femte Capitel.

Guds Ords blotte Videnskab og Hørelse beviser ikke sande Christne; men da først blive vi gode Christne, naar vi forvandle Ordets Kundskab og Hørelse til vort Liv og Levnet og paakalde Gud af ganske Hjerte, at hans hellige Ord maa bære Frugter i os og som Guds Sæd i os blive levende.

§ 1. Guds Ord maa komme til Kraft i vort Levnet, og hertil behøves især tvende Ting, nemlig at bede flittig og § 2. at arbeide under Guds Bistand, og løbe i den os forsatte Kamp. § 3. Deraf sees og sluttes klarlig, at Hørelsen alene hjælper intet, der maa Gjerninger til. § 4. Mange Kreature overgaa Menneskene i Dydelighed og mange Mennesker dem derimod igjen i Ondskab. § 5. I Guds Ords Speil kan man ret se, hvordan et Menneske og hans Natur ser ud. § 6. Vor Flid, Frighed og Alvor skal opvækkes ved Guds Flid og uafladelige Omsorg, paa det han maa naa sit Diemærke med os.

Visd. 6, 18. 19. Den rette, sande Begjærlighed til at oplæres, er Begyndelsen til Visdom, og Omsorg for at oplæres, er Kjærlighed, men Kjærlighed er at bevise dens Love, men at give Agt paa Love, er Uforkrænkeligheds Bekræftelse; men Uforkrænkelighed gjør, at En er Gud nær.

Dette Sprog lærer os, hvorledes vi skulle erlange og bekomme den rette Visdom, hvorved vi blive Guds Venner, nemlig idet vi omvende os af Hjertet og anstille vort Levnet efter Guds Ord. Derpaa følger den rette Oplysning, Guds Naadegavers Formerelse og Guds Samfund; thi vi blive delagtige i den guddommelige Natur, dersom vi fly den Forkrænkelighed, som er i Verden, i Begjærlighed, siger Apostelen Peder (2 Ep. 1, 4). Derpaa have vi Exempel i Enoch, den syvende fra Adam, om hvilken Skriften siger, eftersom han førte et gudeligt Levnet, blev han optagen til Himmelen og ikke mere fandtes paa Jorden (1 Mos. 5, 24). Efter saa-

dant et helligt Levnet tragtede David. Derfor beder han paa det Alvorligste derom (Pſ. 119, 145. 146) og ſætter tvende Midler til et helligt Levnet. Det første er en alvorlig Bøn, det andet en alvorlig Flid til at øve ſig i Guds Ord. Om det første ſiger han: Jeg raaber af ganſke Hjerte, bønhør mig, Herre jeg vil bevare dine Skikke. Jeg har raabt til dig, frels mig, ſaa vil jeg holde dine Vidnesbyrd. Han viſer dermed, hvor tungt det er at være en god og retſindig Chriſten, at holde Guds Ord i Sandhed og i et helligt Levnet det beviſe. Thi Kjød og Blod ſtaar af Naturen Guds Ord imod, og, naar det end ved Naaden er forandret og forbedret ſaa er det dog for ſvagt og ſkrøbeligt og lader ſig altfor ſnart og for ofte drive tilbage; ſaa er den lede Fiende, Satan, tilſtede og forhindre os deri baade paa høire og venſtre Side. Omſider lader og onde Mennesker ikke af at anfægte os med deres Forargelſer og Forfølgelſer, hvorimod man derfor maa ſætte ſig med alle Sjælens Kræfter, fornemmelig med Bønnen. Derfor ſiger David: Jeg raabte af ganſke Hjerte. Hans inderlige Bøn og Begjæreng er, at han maa føre et gudeligt Levnet, at han maa forvandle Guds Ords Læsning og Hørelſe til et helligt Liv og Levnet og fuldkomme Guds Villie, at han ikke ſkal miſte Guds Naade; det er det, ſom vi ſkal være meſt omhyggelige for, ja, mere end for noget af Alt det i Verden er; thi det er det ene Fornødne, at vi kan nyde Guds Naade og Venſkab; hvo, ſom har Gud til Ven, ham kan al Verdens Had og Fiendſkab intet ſkade og alle Helvedes Porte intet formaa ſig imod; thi er Gud med os, hvo kan da være imod os? (Rom. 7, 3). At bede af ganſke Hjerte, er derfor det første Trin og Middel til et helligt Levnet.

§ 2. Det andet Middel er den Flid Propheten ydermere melder om, der han ſiger V. 147, 148: Jeg kom om Morgenen i Tusmørke og raabte: Jeg har haabet paa dit Ord; mine Øine vare vaagne for Nattevagterne at eftertænke dit Ord. Dermed gives tilkjende, at der og udkræves en brændende Fyrighed, et inderligt Alvor og Vindſkibelighed til at holde Guds Ord. Det er ikke gjort med Dovenhed og Ladhed, men her vil alvorlig Flid og Arbeide til. Kjærlighed er ſtærk ſom Døden, og Nidkjærhed er haard ſom Helvede, ſiger Salomo (Høiſ. 8, 6) om Chriſti Bruds Alvor og Længſel efter Brudgommen Chriſtus. Vi maa gjøre Vold paa Himmerigs Rige og trænge os derind med Magt, ſiger Chriſtus (Matth. 11, 12. Luk. 16, 16). Og ſaadan Flid og inderlig Længſel optændes og formeres ved de aandelige Anfægtninger, naar En plages med Helvedes Angeſt, naar Belials Bække omſpænde En, naar Guds Forfærdelſer overfalde En, at den ganſke Verden er En ligeſom for ſnæver, naar man i Morgenſtundens dybe og ſkarpe Tanker maa bie efter Trøſt fra en Morgenvagt til en anden (Pſ. 130, 6), naar Herren holder Ens Øine vaagne (Pſ. 77, 7) og Ens Hjerte maa plages med inderlig Angſt, eller man og ellers i aandelige Drøvelſer Sjælens Angeſter og Forſtrækkelſer over den evige Ulykke, maa bie efter Trøſt og maa være ſom en enlig Spurv paa Taget, og ſom en Falk i øde Steder, der ſidder alene og ſkriger (Pſ. 102, 7. 8). Naar den gode Gud gjør En ſaa træt af Suk, at man neppe kan drage ſin Aande (Pſ. 6, 7), det er den Skole, ſom Gud paa ſine Tider fører alle ſine Helgene i, ſaa at den, der ikke ſligt har forſøgt og fundet, den ved ikke endnu meget af Guds Ord. Saa maa og andre deslige Anfægtninger og Bedrøvelſer optænde og opvække ſlig Fyrighed; thi Drøvelſe lærer at mærke paa Ordet: Det var mig godt, ſiger David (Pſ. 119, 71), at jeg blev ydmyget, at jeg kunde lære dine Skikke. Gud ſønderbryder os alle vore

Legems og Sjæls Kræfter, at han alene maa være vor Kraft, at vi maa stunde for alting efter ham, som det høieste og evige Gode, at Guds Ord maa blive levende i os, eller meget mere gjøre os levende, saa vi finde dets Kraft og Liv, og det ikke alene ste vide, men fuldkomme og leve derefter og med yderste Flid arbeide derpaa, at vi kan gjøre Guds Villie.

§ 3. Saa mærk nu derfor vel, hvad der viser en god Christen, nemlig, ikke at høre Guds Ord alene, men at gjøre det. Thi ellers er Guds Ord os intet til Nytte, efterdi det er os ikke derfor givet, at vi alene skulle høre det, men at vi ogsaa skulle gjøre det. Ligesom en Lægedom intet hjælper den Syge, naar han ikkun ser den eller hører tale derom, men ikke annammer eller bruger den; ligesaa kan Guds Ord, som skal være vor fordærvede Naturs Lægedom, ikke forbedre dig og læge din Sjæls Saar og Sygdom, dersom du ikke vil rette dit Levnet derefter og med en alvorlig Bøn Dag og Nat raabe til Gud, at du maa gjøre, hvad du af Guds Ord hører. Hvad hjælper det en Kunstner, at han ved sin Kunst og bruger den ikke? Maa han ikke derved forarmes? Saa hjælper det dig og intet, at du ved Guds Villie og gjør den ikke. Den Svend, som ved sin Herres Villie og bereder sig ikke og gjør ikke efter hans Villie, skal faa mange Hug (Luk. 12, 47). Apostelen Peder (2 Ep. 2, 31) siger: Det havde været bedre, at de havde ikke erkjendt Retfærdigheds Vei. Holder og en Fader den Søn, som i alle Ting gjør ham imod, for sit Barn? Ingenlunde, men han siger: Vil du ikke gjøre min Villie, saa vil jeg ikke kjende dig for mit Barn. Ikke de bare Ord bevise En at være et Guds Barn, men det, at man lever som Guds Børn. Derfor siger Herren (Joh. 8, 39) til Jøderne: Dersom I vare Abrahams Børn, da gjorde I Abrahams Gjerninger; men nu gjøre I Eders Faders, Djævelens Gjerninger og søge efter at slaa mig ihjel, derfor ere I af en Fader, som er Djævelen. Det er en sikker Prøve, hvis Gjerninger man gjør, dens Barn er man, og dens Natur har man. Hvortil er et Træ nyttigt i Haven, naar det bær ingen Frugt, det tjener til at kastes paa Ilden og opbrændes, som der (Luk. 13, 6. 7) meldes om Figentræet, som bar ingen Frugt, men gjorde Jorden unyttig. Om Nogen vilde indbilde sig, at en Ravn var en Svane, og sagde til dig: Se, hvilken skjøn, hvid Svane er den; vilde du da ikke le og sige: Han var narrisk og daarlig, at han vilde saa sige, efterdi Ravnene har hverken Svanens Farve eller Gestalt? Ligemaade, dersom Nogen peger paa denne Verdens Levnet og siger: Se, det er en Christen, og disse er alle Christne, da kan man med Billighed agte saadant for Daarlighed; her gjælder ikke Indbildning, men her gjælder Bevisning. Guds Rige bestaar ikke i Ord, men i Kraft (1 Cor. 4, 20). Thi man ser jo ingen christelige Gjerninger hos de fleste, som kaldes Christne. Laurentius Valla sagde fordum i Rom, der det Evangelium blev oplæst: Salige ere de Miskundelige, de Fredsommelige og saa fremdeles, og der han saa, ingen rettede sig derefter: Sandelig, enten er disse Christi Ord ikke sande, eller vi ere ikke sande Christne.

§ 4. Mange Dyr og Fugle overgaa Menneskene i Dyder. Duen i sin Enfoldighed, Myren i Flid og Arbeide, Storken i sine Forældres Ophold og Næring, Tranen og Hanen med Vægt og Vaagen, Hunden med Kjærlighed og Troskab, Oxen og Æselet i deres Herres Kundskab, Faaret i Sagtmodighed, Løven i Frimodighed og de smaa Dyrs Forskaanelse, Slangen i Snildhed og Klogskab, men det naturlige Menneske overgaar alle Dyr i Ondskab. Det er ubarmhjertigere end en Ulv, listigere end en

Ræv, hoffærdigere end en Paafugl, graadigere end et Svin, forgiftigere end en Ogle, grummere end en Bjørn, at den Herre Christus selv derfor kalder Herodes en Ræv (Luk. 13, 32), Johannes kalder Pharisæerne Ogleunger (Matth. 3, 7), Paulus Keiser Nero en Løve (2 Tim. 4, 17). Ja, alle de Laster og Udyder, man finder hos Dyrene hver især, dem finder man samlede i et naturligt Menneske, at Paulus maa vel kalde det menneskelige Legeme Syndens Legeme, som med mange Synder er indtaget, beladet og opfyldet (Rom. 6, 6). Herforuden saa er intet Dyr saa ondt, at det er jo godt til Noget. Ræven og Ulven til Foderværk og de andre til Andet; men, Kjære, hvad Godt er der dog paa et Menneske af Naturen? Hvor ondt er ikke et Menneskes Digten og Paafund af Ungdommen op? (1 Mos 6, 5). Fornuften bruger det til Bedrageri og Falskhed, Legemet til Hoffærdighed og andre deslige Udyder, der er baade udvortes og indvortes fordærvet, og alle dets Lemmer ere Uretfærdigheds Vaaben (Rom. 6, 13).

§ 5. Guds Ord afmaler ikke uden Aarsag (Rom. 3, 11. 2c) vor Fordærvelse med disse Ord: der er ingen Forstandig, der er Ingen, som søger efter Gud, Alle ere afvigede, de ere tilsammen blevne uduelige, der er Ingen, som gjør Godt, der er ikke end en. Deres Strube er en aabnet Grav, med deres Tunge bevige de. Der er onde Slangers Forgift under deres Læber. Deres Munde ere fulde af Bander og Bestheder. Deres Fødder ere snare til at udøse Blod. Der er ikke Gudsfrygt for deres Øine. Der er Fordærvelse og Jammer i deres Veie, og de kjende ikke Fredens Vei. Se, det er et naturligt Menneskes egentlig og rette Afmaling efter den Vederstyggelighed, som er alle Mennesker af Naturen medfødt. Men hvorledes kan et Menneske se Guds Rige, om han bliver i slig Ugudelighed og ikke fødes paany? Derfor siger Paulus (Eph. 4, 23 og Col. 3, 10): Fornyes i Eders Sinds Aand, aflægger det gamle Menneske efter den første Omgjængelse, som fordærves efter Vildfarelses Begjæringer, og iføre Eder det nye Menneske, som er skabt efter Gud i Retfærdighed og Sandheds Helligheds. Og atter, der han taler om det det ugudelige Væsen: I have ikke, siger han, saa lært Christum, dersom I ellers have hørt Christum og er lærte i ham, saasom der er Sandhed i ham (Eph. 4, 20. 21). Item, der han siger: De, som høre Christo til, de have korsfæstet deres Kjød med Lyster og Begjæringer (Gal. 5, 24). Ak, Herre Gud, hører man ikke Christum til, naar man bliver i saadant syndigt Levnet og ikke døder Ondskabens Lemmer og korsfæster Kjødet, saa kan det jo ikke andet være, end at de Mennesker, som ikke korsfæste Kjødet, de maa høre Djævelen til og skal ikke arve Guds Rige. Vi maa blive nye Kreature i Christo, om vi skal bestaa for Gud (Gal. 6, 15). Thi i Christo formaar hverken Forhud eller Omskjærelse noget, eller nogen Persons Anseelse, men et nyt Kreatur. Derfor skal det være vor største og fornemste Omsorg, at vi daglig maa dæmpe Synden i vore dødelige Legemer, at vi maa høre Christum til og ikke Satan, at Guds Ord maa fuldkommes og blive levende i os, at vort Levnet maa behage Gud vel, saa vi maa beholde Guds Naade og blive hans Barmhjertigheds og ikke hans Vredes Kar.

§ 6. Det er nu Aarsagen, hvorfor den hellige David saa hjertelig ønsker sig et helligt Levnet, at han maa holde Guds Ord, idet han siger: Jeg har raabt til dig af ganske Hjerte, bønhør mig, Herre, jeg vil bevare dine Skikke (Pf. 119, 145). Vi maa bede om et helligt Levnet; thi Omvendelsen kommer herovenfra. Læg mig, Herre, siger Phropheten, saa læges jeg, omvend du mig, saa omvendes

jeg, frels du mig, saa frelses jeg; thi du er min Ros (Jer. 17, 14. Cap. 31, 18). Derfor siger og David fremdeles: Jeg har raabt til dig, hjælp mig, og jeg vil bevare dine Skikke. Gud maa endelig hjælpe og styrke os; thi Syndens og Djævelens Rige er os ellers for mægtige. Dog skulle vi og ingenlunde lade vor Flid fattes, men stryge Ladheds og Sikkerheds Søvn af vore Øine, som han fremdeles viser os, der han siger: Jeg kom tidlig i Tusmørket og raabte, jeg haabede paa dit Ord, mine Øine vare vaagne for Nattevagten at tale om dit Ord, hvorom og Esaias (Cap. 50, 4) siger: Herren skal vække mig hver Morgen, ja opvække mit Øre til at høre, som de, der ere lærte. Bruden siger (Høis. 5, 2): Jeg sov, men mit Hjerte vaagede, det er min Kjærestes Røst, som bankede og saa fremdeles, med hvilke Ord vi ogsaa erindres om Guds venlige og faderlige Omsorg for Menneskene, hvor gjerne han omgaaes med dem, handler og vandrer med dem, taler med dem, underviser og lærer dem, og derfor har han og forordnet sin Søn til Læremester, til en himmelsk Doktor og Skolemester, hvilket er os smukt afmalet deri, at Jesus lærte i Jerusalems Tempel (Luk. 2, 46). Det skede ikke alene for det jødiske Tempels Skyld, som nu er forstyrret, men det skete ogsaa for det aandelige Jerusalems Skyld, som er den hellige, christelige Kirke, i hvilken han ved sit Ord og Aand vil være vor Lærer. Dernæst og for vort Hjertes Tempels Skyld, hvori han vil lære, oplyse, trøste, hellige os, bede, adspørge svare og prædike ved hellige Tanker og hjertelig Andagt, og det er hans Læreembede i vore Hjerter. Derom taler han ganske trøstelig til sin Moder: Hvad er det, at I ledte efter mig? Vidste I ikke, at mig bør at være i de Bestillinger, som ere i min Faders? (V. 49): det er, i de Bestillinger og det Embede, som min Fader har befalet mig. Saadant Embede har han jo endnu og forretter det endnu hos Guds høire Haand, som vor rette Ypperstepræst, og paa Jorden forretter han det ved sit Ord, hvorved han ogsaa prædiker formedelst den Hellig-Aands naadige Oplysning indvortes i Hjertet, uden hvilken Prædiken og Oplysning den udvortes Prædiken er ufrugtbar, forgjæves og kraftesløs, som og Apostelen Paulus lærer, der han siger: Jeg plantede, Apollo vandede, men Gud gav Vext. Saa er nu hverken den Noget, som planter, ei heller den, som vander, men Gud, som giver Vexten (1 Cor. 3, 6. 7).

Bøn.

Jeg priser dig Fader, Herre over Himmelen og Jorden, at du har givet mig dit hellige Ord og deri ladet mig vide din Villie. O Fader, havde du deri ei aabenbaret dig, da havde jeg, ligesom andre Hedninger, blevet i min Baarlighed og mit uforstandige Hjerte havde blevet formørket. Ak, Herre! for dig beklager jeg at jeg, desværre, har ikke sat Pris paa denne Naade efter dens høie Værdighed. Hvor lad er jeg ikke til at randsage dit Ord og lære din Villie? Hvor efterladen er jeg ikke til at leve efter det, som jeg ved? Jeg er den onde Tjener, som vidste sin Herres Villie og dog ikke gjorde den, hvorfor jeg og er dobbelt Hug værd. O du evige Godhed! tilgiv mig denne Synd, og til et Vidnesbyrd paa, at den er mig tilgiven, da lænk herefter mit Hjerte til dine Vidnesbyrd. Lad mig ikke længe være en forglemmelig Tilhører, men dit Ords Gjører. Lad mig alene blive i og hos Jesu sande Ord og saaledes erkjende Sandheden, at den kan frigjøre mig fra Syndens og Forfængelighedens Tjeneste. Dit Ord er en Hammer; lad det og sønderknuse mit haarde Hjerte; det er et Lys; lad det og gjøre min Mørkhed klar; det er en Ild; lad det og opvarme mit kolde

Hjerte og deri fortære alt det, som er din Villie imod; det er en levende Sæd; sønderbryd mit Hjertes Klippe, rens mit tornagtige og verdsligsindede Hjerte, at det kan høre det samme dit Ord, beholde det og bære Frugter deraf i Taalmodighed ved Jesum Christum, din Søn, vor Herre. Amen.

Det sjette Capitel.

Et Menneskes Velfærd og Salighed bestaar deri, at det kan komme igjen til Gud og med ham igjen forenes, fra hvilken det ved Synden er skilt: dertil kan et Menneske selv intet gjøre, men heller kun hindre sig derfra ved sin onde Villie. Christi Naade maa gjøre det altsammen.

§ 1. Menneskets Lykksalighed bestod i Forening med Gud, hvilken er brudt ved Ulydighed, og maa igjen oprettes ved Christum formedelst Troen. § 2. Vi kan selv Intet gjøre i denne Sag, hverken for eller efter. § 3. Ved vor egen Villie og Uforstand hindrer vi ofte Guds Gjerninger paa vore Sjæle § 4. Det er derfor saligt at at overgive sig til ham og ei tro os selv.

Joh. 15, 5. Uden mig kan I slet Intet gjøre.

§ 1. Ligesom et Menneske ved sit Affald fra Gud, det er ved Selvraadighed, Egenkjærlighed og egen Ære, er skilt fra Gud og har mistet sin medskabte Fuldkommenhed, saa maa det igjen ved Igjenfødelse, Omvendelsen og Foreningen med Gud komme igjen til Gud og til sin forrige fuldkomne Rolighed og Salighed i ham. Thi et Menneskes Fuldkommenhed bestaar*) i hans Forening med Gud. Derfor maatte Guds Søn blive Menneske, paa det Menneskene, som ved Synden og Selvraadighed vare fra Gud skilte, kunde igjen komme til Guds Samfund, blive med ham forenede og saaledes naa og bekomme igjen**) Fuldkommenheden, som de havde mistet, og vorde fuldkomne i Christo, i hvilken al Guddommens Fylde bor, at han derfor igjen maatte formedelst Troen bo i deres Hjerter og opfylde alt, hvad dem fattes, saa at dem intet skulle feile til den rette og sande Salighed. Thi ligesom den guddommelige og menneskelige Natur ere i Christo personlig forenede, saa maa vi Alle af Naade ved Troen og i Aanden med Christo forenes, at vi kunde faa annamme af hans Fylde Naade for Naade, og vor***) syndige Naturs dybe Fordærvelse maa ved det høieste og evige Gode, som ved Troen bor i os, læges og forbedres. Derfor siger Guds Søn (Hos. 2, 19) til Menigheden: Jeg vil trolove mig dig i Retfærdighed og i Miskundhed og megen Barmhjertighed til evig Tid. Thi efterdi vor Natur med det uendelige Syndens Onde var fordærvet og forgiven eller forgiftiggjort, derfor kunde den ikke oprettes og forbedres igjen, uden ved det høieste Gode, som er Gud selv. Og sligt maatte ske, idet, at den igjen blev forenet med Gud og blev saa stedse i den Forening. Thi ligesom den guddommelige og menneskelige Naturs Forening i Christo er evig, uafladelig, uadskillelig og uopløselig, saa at ikke endog-

*) Han forstaar ei herved en Forening ved vore Gjerningers høieste Fuldkommenhed, men ved Christi Midlerembede og Forbøn

**) Her tales der om Troens Fuldkommenhed, som vi ved Troen have i Christo, hvori Troen zirer os med sin fuldkomne Helligbed og Retfærdighed og forener os med sig selv (Joh. 15, 5), saa at der ikke mangler os paa Gaver, Trøst og himmelske, gode Ting, fordi vi have Christum selv med sin Fortjeneste og Velgjerninger, formedelst Troen i vore Hjerter (Eph. 3, 12. 13), og dette kalder Christus selv vor Fuldkommenhed (Joh 17, 23 og Paulus Col. 2, 10).

***) Paa det den menneskelige Natur, som tilforn ved Synden var fordærvet og afskilt, kunde igjen forenes med Gud og saaledes bringes til sin Fuldkommenhed, det er, til sin forrige fuldkomne Herlighed.

saa Døden dette Foreningsbaand imellem begge Naturer kunde opløse eller sønderrive, saa maa vi og, som Christi Lemmer, om vi ellers skal blive salige og nyde Godt deraf, at vi engang med ham ere forenede, uopløselig blive forenede med ham, som med vort Hoved, at hverken Død eller Liv maa skille os fra ham; derfor siger han ogsaa: Jeg vil trolove mig dig til evig Tid. Foreningen med Gud maa endelig ske og findes i os, om det ellers skal gaa os evindelig vel. Hvo, som ikke er med mig, er mod mig, siger Christus (Luk. 11, 23). Ligesom vi ved Synden er skilte fra Gud (Es. 59, 2), saa maa vi ved Tro og Omvendelse igjen med ham forenes, ellers blive vi udenfor Gud og tillige uden Liv og uden Salighed, under Guds Vrede og Forbandelse. Og om Christus ikke formedelst Troen lever, bor og er i os, saa er det ude med os.

§ 2. Men slig Forening med Gud og Omvendelse til ham staar ikke i vor Magt, vi ere af Naturen udygtige, ja døde til alt Godt. Og er der noget Godt hos os, saa er det altsammen af Guds overnaturlige Naade i Christo. Paulus siger derfor: Af Guds Naade er jeg det, som jeg er; item: ikke jeg, men Guds Naade (1 Cor. 15, 10). Vi kan Intet gjøre til vor Omvendelse fra Syndens Død og Forening med Gud, Guds Naade alene maa forarbeide den i os. Ligesom du kan intet gjøre til din legemlige Fødsel og aldeles ikke danne eller skabe dig selv, saa kan du dog intet gjøre til din nye Fødsel eller Igjenfødsel. Du kan nok fordærve, fortabe og myrde eller døde dig selv, men at forny, retfærdiggjøre og levendegjøre dig selv igjen, det er altsammen langt over al din Magt og Evne. Ligesom du intet kan gjøre dertil, at Christus blev et Menneske, saa kan du og slet intet gjøre dertil, at Christus dig igjenføder, dig til Naade annammer og sig i Troen med dig forener. Ingen menneskelige Kræfter kan Sligt tilskrives, og jo mere et Menneske heri noget tilregner og tilskriver sine egne Kræfter, Evne, Villie og Formue, jo mere hindrer han sig selv fra Guds Naade og fra sin Omvendelse, jo mere staar han Guds Naade og sin Gjenfødelse og Omvendelse imod. Ja, vi maa end ikke, naar vi allerede ere igjenfødte, omvendte og med Gud forenede, tilskrive vore egne Kræfter Noget, ligesom vi ved dem vare mægtige til at blive bestandige i det Gode eller ogsaa til at virke af os selv noget Godt; men vi skal tilskrive Guds blotte Naade altsammen, der er kraftig i os og ikke forgjæves er given os. Derfor siger Christus til Disciplene, som allerede vare i Naadens Stand: Uden mig kan I slet intet gjøre, og Esaias (Cap. 26, 12): Alle vore Gjerninger har du, Herre, gjort os. Saa siger og Hoseas, at det Gode, der fandtes hos ham, det var Guds Frygt og Virkning: Jeg vil være, som et grønt Furutræ, din Frugt er funden at være af mig (Hos. 14, 9). Maa vi da, naar vi ere blevne omvendte og Guds Børn og kunne ved Guds Naade gjøre det Gode, ikke tilskrive vore egne Kræfter Noget, men bør tilskrive Guds Naade alene alt vort Gode, som er mægtig i vor Skrøbelighed, saa maa vi langt mindre, mens vi ere endnu uomvendte og udenfor Naaden, tilskrive vor Kræfter noget i Omvendelsen, vor Forening med Gud og vor Saligheds Forarbeidelse; thi da have vi ikke den ringeste Gnist af det aandelige Lys og Liv, men ere ganske døde i vore Synder og Overtrædelser, have ganske og aldeles ingen Kraft enten til at ville eller sandse noget Godt, end sige til at gjøre det.

§ 3. Vi maa stedse afdø og afsige vor egen og gamle Naturs Kræfter, vor egen Visdom, egen Villie og Egenkjærlighed, og lade Gud og hans Naade i os alene raade og alene os regjere, saa Intet i os maa hindre eller modstaa hans hellige og gode

Villie. Saalænge som vi dette ikke vil gjøre, ville ikke lade os af Gud i alle Ting regjere og i Alting følge hans Villie, saa hindre vi ikkun Guds Forening og Samfund, falde igjen under Guds Vrede og blive igjen døde i vore Synder og Overtrædelser. Selvraadighed og at ville mere følge sin egen end Guds Villie, er et aabenbart Fiendskab imod Gud og har intet Samfund med ham. Egen Villie og Selvraadighed fordærver et Menneske jo mere og mere; men Guds Villie forbedrer et Menneske jo mere og mere: Derfor siger Bonaventura: Den christelige Religions Fuldkommenhed bestaar i sin egen Villies Forsagelse. Og Auguſtinus: Dersom det er Menneskens høieste Gode, at han elsker Gud, saa maa det være et Menneskes høieste Onde, at han paa slig uordentlig Vis elsker sig selv. Item, dersom det er det rette Godes Egenskab, at det udbreder sig og meddeler sig til Andre, da maa jo Selvkjærlighed være et stort Onde, esterdi den river til sig alene baade sine og Andres gode Ting og intet deraf meddeler til Andre, hvilket og den fornuftige Seneca har mærket og derfor sagt: Saa meget du aftager i din egen Villie, saa meget tiltager du i Dyd og Fromhed. Item gaar du ikke ud fra dig selv, saa kan du ikke gaa ind til Gud. Egen Villie og Selvraadighed er et ret Affald fra Gud; det samme Fald er vel let og lystigt, men at oprette det igjen er saare bedsk og besværligt, ja for alle Kreature umuligt. Et Menneske kan af sig selv ikke reise sig op igjen, formaar intet at hjælpe sig selv dertil enten med Villien eller med Gjerningen. Villien er fangen. Gjerningerne ere døde. Christum maa alene hjælpe baade til Begyndelsen, Fremgangen og Enden. Og han gjør det ved Loven og Evangelium. Ved Loven driver han dig til Omvendelse, Bod og Bedring, at du maa dø med Christo og formedelst sand Anger og Ruelse*) opofre, ja dræbe din Villie, blive i dig selv til Intet og ganske undergive dig Christo. Saa kommer da Guds trøstende Naade og Syndernes Forladelse ved Evangelium og gjør den Døde levende formedelst Troen, hvilket er altsammen over al menneskelig Evne, og staar ikke til nogen vor egen Villie eller Kræfter; thi var det anderledes, da stod det i Menneskenes Villie eller Løben og ikke til Guds Forbarmelse alene, hvilket Paulus siger tvertimod, at det ikke staar til Nogens Villie eller Løben, men alene til Guds Miskundhed og Forbarmelse (Rom. 9, 16).

§ 4. Derfor maa Gud selv med sin Naade og Aands Kraft virke og arbeide alt saadant. Og saa bliver vor Retfærdighed og Forening med Christo i Guds Haand alene, som en Guds Gjerning og Gave og ikke i nogen kreaturlig Kraft og Magt. Af os selv ere vi selv vore egne arrigste og værste Fiender, at vi maa vel bede, at Gud vil fri os fra os selv, og ganske og aldeles borttage det, vort er, og give os igjen, hvad hans er. Stod det til os selv, da blive vi aldrig salige; thi vor Natur er ganske forgiftig, fordærvet og til alt Ondt tilbøielig. Skal noget Godt gjøres i os, da maa Gud selv ved sin Naade virke og forarbeide det i os, endogsaa efter vor Omvendelse. Han er Kjærlighed, han maa forarbeide den selv i os; han er Barmhjertighed, han maa selv virke den i os; ligesaa og alt det andet Gode, som hos os bør findes. Saa hjælper nu Christus her alene, Menneskens Hjælp er her intet nyttig.

*) Her tales ikke om den Opofrelse, hvormed det troende Menneske helliggjør og ofrer Gud sit Legeme og alle sine Gjerninger, men om Ruelse, Had og Sorg for de begangne Synder, og at et Menneske deri maa overgive sig Gud og hans Forarbeidelse. Luther: En trøsteløs Sjæl, som har og finder Intet hos sig, den er Gud det behageligste Offer særdeles, naar den skriger efter hans Naade.

Men saa dybt, som Mennesket i Adam er falden og fordærvet, saa høit og langt høiere er han i Christo ophøiet og helbredet igjen, hvorom herefter i det 11te Kapitel videre skal tales.

Bøn.

Barmhjertige, evige Gud, den Elendighed er meget stor, som jeg ved Synden er kommen i. Jeg er ei alene adskilt fra dig, det høieste Gode, hvorved jeg har forloret al Kraft, Liv og Salighed; men jeg er og overgivet i mit eget Sind og Villie, og er bleven ganske udygtig og uskikket til at forenes med dig. Thi hvorledes kan stridige Ting, saasom Død og Liv, Himmel og Helvede forenes med hverandre? Jeg maatte i denne Tilstand forgaa uden Hjælp, dersom ei din Visdom og Godhed havde udfundet et Middel og en Midler, Jesum Christum, din Søn. Naar jeg antager ham i en sand Tro, saa bliver han mig det igjen, som Synden har berøvet mig. Han bliver min Retfærdighed, jeg bliver i ham den Retfærdighed, som gjælder for Gud. Han er gjort mig af Gud til Helliggjørelse, og efter at han har forsonet mig ved sit Kjøds Legeme formedelst Døden, saa fremstiller han mig og ustraffelig, uden Lyde og Smitte. Er jeg da retfærdiggjort i Christo, hellig og uden Rynke i ham, saa kan du retfærdige, du hellige Væsen igjen forene dig med mig. Nu kan du være i mig og jeg i dig. O, hvilken Visdom og Kjærligheds Afgrund er det ikke heri! Ak, min forsonede Fader! nu da min Synd er udslettet, saa lad din Kjærlighed ikke længer holdes tilbage fra at udøses i min Sjæl, som tørster efter dig som et tørt Land. Forene dig med den du Fredens Gud, og lad dette Foreningsbaand, der saa dybt er bekræftet og befæstet, aldrig mere opløses og adskilles. Lad fra nu af al egen Ære, egen Villie, Egenkjærlighed og alt det, som er urent, bortdø. Virk et evigt Had i mig mod Synden, imod Verden, imod Satans Rige og Mørkhedens Magt, at jeg aldrig mere maa samtykke med dem imod dig. Hellige du mig ganske og aldeles og lad min ganske Aand med samt Legeme og Sjæl bevares ustraffelig indtil Jesu Christi Dag. Du er Kjærlighed, Helligbed, Renhed, Stilhed og alt Godt; gjør mig dig daglig ligere og ligere, at din Villie og min maa blive Et, og jeg maa, naar jeg er bleven delagtig i din guddommelige Natur, af Hjertet fly den Forkrænkelighed, som er i Verden, i Begjærligheder, indtil du engang omsider sætter mig derhen, hvor og al Frygt for at blive igjen skilt fra dig skal ophøre. Det beder jeg, o Fader, i Jesu Navn. Amen.

Det syvende Capitel.

For at forstaa ret, hvad Omvendelse er, da er det fornødent at vide Forskjel imellem det gamle og det nye Menneske, eller hvorledes Adam i os skal dø og Christus leve, eller hvorledes det gamle Menneske maa dø og det nye i os leve.

§ 1. At der er to Slags Mennesker i enhver Christen, det ses klart baade af den hellige Skrift og Erfaringen. § 2. Vi maa overvinde baade den Verden, som er udenfor os og inden i os, hvorpaa vises et tydeligt Forbillede. § 3. Af Naturen ere vi Alle lige onde og i Christo kan vi ogsaa blive Alle lige gode.

Rom. 6, 6. Vi vide dette, at vort gamle Menneske er korsfæstet med Christo, paa det Syndens Legeme skal blive til Intet, at vi skal ikke fremdeles tjene Synden.

§ 1. Ethvert christent Menneske er dobbelt og finder i sig tvende stridende Mennesker med deres Frugter, som af efterfølgende Tavle er at se:

Adam.	Christus.
Det gamle Menneske.	Det nye Menneske.
Det udvortes Menneske.	Det indvortes Menneske.

Den gamle Fødsel.	Den nye Fødsel.
Kjødet.	Aanden.
Naturen.	Naaden.
Fornuften.	Troen.
Mørkhed.	Lyset.
Dødens Træ.	Livets Træ.
Onde Frugter.	Gode Frugter
Synden.	Retfærdighed.
Fordømmelse.	Salighed.
Døden.	Livet.
Det gamle Jerusalem.	Det nye Jerusalem.
Djævelens Rige.	Guds Rige.
Slangens Sæd.	Guds Sæd.
Det naturlige Menneske.	Det aandelige Menneske.
Det jordiske Billede.	Det himmelske Billede.

Dette vidner først den hellige Skrift, dernæst Erfarenhed. Den hellige Skrift vidner det, naar han taler om det gamle og det nye Menneske, om det indvortes og det udvortes Menneske (Eph. 4, 24. Col. 3, 9. 2 Cor. 4, 4. Rom. 8, 11, 1 Cor. 3, 16 og andre Steder). Erfarenhed beviser det i Kjødets og Aandens Kamp og Strid, hvilken er i de Troende og Hellige, som finde den. Derom taler Paulus, naar han Gal. 5, 22 opregner baade Kjødets og Aandens Frugter, naar han Rom. 7, 23 klager over Kjødet, som strider imod Aanden. Derfor maa man aldeles ikke tvivle derpaa, langt mindre maa der være nogen Stridighed derom, helst iblandt de Christne; thi det er den ganske hellige Skrifts Fundament og Grundvold og et Menneskes rette Kundskab. Herpaa beror en sand Omvendelse, og den er aldeles grundet derpaa, at Adam i os skal dø og Christus igjen i os leve. Thi naar Adam i os dør, da dør og undergaar tillige alt, hvad som er af Adam, det gamle Menneske, det udvortes Menneske, den gamle Fødsel, Kjødet, Naturen, Fornuften, Mørkheden, Dødens Træ, de onde Frugter, Synden, Døden, Fordømmelsen, Slangesæden, det naturlige Menneske, det jordiske Billede, det gamle Jerusalem, Djævelens Rige. Men naar Adam i os lever og regjerer, saa lever og regjerer det gamle Menneske, den gamle Fødsel, Kjødet, Naturen, Fornuften, Mørket, Dødens Træ, de onde Frugter, Synden, det gamle Jerusalem og Djævelens Rige. Dette altsammen hører hen til Fordømmelsen og er under den evige Forbandelse. Men lever Christus i os, da lever og regjerer i os det nye Menneske, det indvortes Menneske, den nye Fødsel, Aanden, Naaden, Troen, Livet, Livets Træ, gode Frugter, Retfærdighed, Liv, Salighed, Guds Sæd, det aandelige Menneske, det himmelske Billede, det nye Jerusalem og Guds Rige. Dette hører alt til Velsignelsen og til Saligheden. Her har nu ethvert Menneske nok at gjøre med sig selv, aldenstund han lever, at han ikke lader den gamle Adam leve og regjere i sig, men den nye Adam og Christus. Her ligger det Magt paa at vaage, faste, bede, kjæmpe, stride og, som Paulus siger, at prøve og forsøge os selv, om Christus er i os (2 Cor. 13, 5). Ja, at vi med Frygt og Bævelse forarbeider vor egen Saliggjørelse (Phil. 2, 12). At vi maa gaa ind ad den snævre Port og vandre paa den trange Vei, som fører til Livet (Matth. 7, 13. 14), hvilket er det samme som at hade sig selv, at fornægte og forsage alt det, man haver og afdø Synden; dette sker ei med Latter og Smiger for Kjødet, som de kjælne Helgene mene, men med indvortes Bedrøvelse, Ruelse og Anger, vemodig Graad og Hylen, som Psalmen 6 og andre klarlig vidne. Paulus (Gal. 5, 24) kalder det at korsfæste Kjødet med Lysterne og Begjæringerne. Naar det sker, saa lever Christus i dig (Gal. 2, 20) og du i Christo, saa regjerer og overvinder Christus i dig formedelst Troen. Derfor siger Apostelen Johannes (1 Ep. 5, 4): Troen er den Seier, som har overvundet Verden.

§ 2. Men du har ikke alene en Verden udenfor dig at overvinde, men ogsaa fornemmelig inden i dig. Ikke alenest udenfor dig, men og inden i dig er Diens Lyst, Kjødets Lyst og et hoffærdigt Levnet (1 Joh. 2, 16). Det

er inden i dig, derfor er og Verden inden i dig, og du maa overvinde den i dig selv. Saa er du et Guds Barn: thi alt det, som er født af Gud, overvinder Verden (1 Joh. 5, 4). Saa er du et Lysets Barn, et Christi Lem, den Hellig-Aands Tempel, et Christi Faar og et godt Træ, som ikke med Tvang og ond Villie, men med Lyst, Kjærlighed og Glæde, bærer gode Gjerningers Frugter. Men lever du i Adam, og Adam regjerer i dig og har Overhaand, da er du ikke et Guds Barn, ikke igjenfødt af Gud, men er overvunden af Verden, og da regjerer og denne Verdens Fyrste i dig ved Hoffærdighed, Egenkjærlighed og egen Ære; da er du et Djævelens Barn (Joh. 8, 44). Thi hvilke Guds Aand driver, de ere alene Guds Børn (Rom. 8, 14), hvorfor og de, som Satan driver, ere Satans Børn, Djævelens Lemmer, Mørkhedens Børn, de onde Aanders Bolig, den usskhelige Babylon, fuld af urene og vederstyggelige Dyr (Es. 13, 21. Aab. 18, 2). I Ezech. 8, 10. 11 meldes, at Profeten blev indført i Aanden i Jerusalems Tempel og blandt Andet saa først allehaande Ormes og usskhelige Dyrs Lignelse og allehaande Israels Huses Afguder og Vederstyggeligheder malede paa Væggene trindt omkring. Dernæst det, som endnu værre var, halvfjerdsindstyve Mænd af Israels Ældste, hvilke gave Røgelse og ofrede til samme Billeder og Dyr. Se, o Menneske, det er den gamle adamitiske, fraagtige og bæstiske Hjertes Billede og Lignelse; thi vil du gaa ind i dit Hjertes Hus og Tempel, da skal du først se og mærke en Mangfoldighed af urene Dyr, vederstyggelige Billeder og Afguder, hvilke i dine adamitiske Tanker og Hu ere strevne og malede. Dernæst det, som slemmere er, i det Sted saadan Vederstyggelighed billig skulle fordrives af dit Hjerte, og du skulde græde modige Taarer derover, at du er saadant et urent Hus, fuldt af onde Orme og burde formedelst Omvendelse og Kjødets Dødelse dræbe dem, saa elsker du dem heller endnu, tjener dem, ofrer til dem, forlyster dig i dem og betænker ikke, at din Herre Christus ved saadan Vederstyggelighed forjages af dit Hjerte og kan intet Rum have i dig, saa at du derved berøver dig selv det høieste og evige Gode, den Hellig-Aand og alle hans Gaver. Du sørger, naar du kan have gjort Noget, hvoraf dig nogen legemlig Ulempe vederfares, eller naar du mister Noget kjært af det Legemlige; hvorfor sørger du da ikke, naar du mister Christum af dit Hjerte, og naar dit Legeme og din Sjæl er de onde Aanders Bolig?

§ 3. Af alt dette forstaar du nu, hvad Adam og Christus er, og hvorledes de begge i dig ere og leve, hvortil hører og dette ydermere at mærke: Først, at vi af Naturen ere alle lige onde i Adam og Ingen er bedre end den Anden; thi vi ere alle lige meget og ganske igjennem paa Legem og Sjæl fordærvede og forgiftiggjorte. Derfor siger Paulus (Rom. 3, 23): Der er ingen Forskjel ikke alene mellem Jøder og Hedninger, men og imellem alle Mennesker i Almindelighed. Ingen af os er efter Naturen og Arten bedre end den allerværste og arrigste Misdæder. Omend Ondskaben ikke udbryder hos Alle, saa er dog Arten og Naturen der og den forgiftede Rod Kilde. Og er ingen Synd saa stor, at et Menneske af Naturen den jo skulde kunde begaa, dersom Guds Naade ikke holdt ham tilbage. Thi af Naturen kan vi intet andet end synde paa det Allergrueligste. Men at vi det ikke gjøre, det maa vi ikke takke vore egne Kræfter og Visdom for, men Guds Naade, som bevarer os fra Synden. Jeg har bevaret dig, at du ikke skulle synde imod mig, sagde Herren til Abimelek (1 Mos. 20, 6). Sligt skal tjene os til Ydmyghed, at ingen foragter den Anden, desligste til Frygt og Agtsomhed, at vi ikke blive sikre og trygge. Der-

næst, ligesom vi i Adam og Naturen ere Alle lige onde, og der er ingen Forskjel, saavidt den fordærvede Natur belanger og angaar, saa ere vi tvertimod i Christo efter den tilegnede Retfærdighed alle lige gode og fromme. Thi for Gud har Ingen en anden eller bedre Retfærdighed end den Anden. Christus er Alles vor Fromhed, Retfærdighed, Helliggjørelse og Forløsning, og i Christo er Ingen bedre end den Anden. Thi ligesom vi i Adam ere af Naturen Alle et Menneske og et Legeme, som i allerværste Maader er forgiftiggjort og fordærvet, saa ere alle Troende tvertimod i Christo ogsaa et Menneske i et Legeme, som i bedste Maader ved Troen og i Christi Blod er helliggjort og renset, hvilket skal tjene os til en Lægedom imod den aandelige Hoffærdighed, at Ingen skal holde sig høiere og bedre for Gud end en Anden, omendskjønt han kan have flere og høiere Gaver. Thi saa Mange, som blive retfærdige og salige, blive retfærdige og salige af idel Naade, ved Christi blotte Værdsskyld og Fortjeneste, i hvilken alle, som tro, ere lige delagtige. Lær derfor o Menneske, at kjende denne Guds Naades Dybhed, saa skal Naaden ikke lade dig være stolt eller hovmodig, men gjøre dig aandelig fattig, at du skal ret kjende dig selv i din Armod, Fattigdom og Elendighed og Christum i hans Naades store Rigdom.

Bøn.

Ak Herre, min Gud du, som efter din store Godhed har ladet mig vide, at mit gamle Menneske er korsfæstet med Christo, at Kjød og Blod kan ikke arve Guds Rige, ja, at det naturlige Menneske ikke kan forstaa sig paa de Ting, som høre Guds Aand til, hvorfor vi maa omvende os, blive som Børn, ja ganske fødes paa ny, efterdi intet gjælder i Christo, uden et nyt Kreatur. Giv at jeg ret maa prøve mig selv, om Adam eller Christus, det gamle eller nye Menneske hersker og lever i mig, om jeg vandrer efter Kjødet, eller Aanden, om jeg er jordisk eller himmelsksindet, om og hvori jeg er saa forandret, at jeg kan kaldes et nyt Kreatur. Uden saa er, o Herre, at du du antænder dit Lys i min Sjæl, saa kommer jeg til at bedrage mig selv med et udvortes, dydigt Skin og agte det for Naade, som kun er det naturtige Menneskes Virkninger, naar jeg derfor af min Dienslyst, Kjødslyst og hoffærdigt Levnet, kjender, hvor kjødelig, hvor jordisksindet jeg endnu er, hvor meget Adams, ja Satans Billede ytrer sig endnu i mig, ak! saa lad Jesu Blod rense mig fra mine Synder; udgyd du og din rensende Aand over mig Tørre og Ufrugtbare, bespræng mig med rent Vand, at jeg kan blive ren af al min Urenhed og ren fra alle mine Afguder. Giv mig et nyt Hjerte og en ny Aand og tag det Stenhjerte bort af mit Kjød. Giv mig din Aands Kraft, at jeg herefter kan afføre og aflægge det gamle Menneske med sine Gjerninger, der fordærves ved Vildfarelses Begjæringer, korsfæste Kjødet med dets Lyster og Begjæringer, derimod forny i mig mit Sinds Aand, at jeg kan isøre det nye Menneske, som er skabt efter Gud i Retfærdighed og Sandheds Helligheds, og blive stærk paa det indvortes Menneske og have Christum boende i mit Hjerte formedelst Troen, her i Tiden blive hans Billede ligedannet (baade i Levnet og i Lidelse), paa det jeg ogsaa maa blive ham lig i Forklarelse og Herlighed ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det ottende Capitel.

Hvor venlig og blidelig Gud lokker os til Omvendelse, og hvorfor Omvendelsen ikke maa forsømmes.

§ 1. Den forlorne Søn er et af de ypperligste Exempler paa en sand Omvendelse, hvor vi da har at betragte først hans

uomvendte Hjerte. § 2. Hans angerfulde Hjerte, § 3. Guds forbarmende Faderhjerte. § 4. De vigtige Aarsager, som kan bevæge os til Omvendelse, er først Guds store Barmhjertighed. § 5. Christi Venlighed og dyre Fortjeneste. § 6. De Ubodfærdiges store Straf. § 7. Døden. § 8. Den yderste Dom. § 9. Helvede. § 10. Den evige Glæde.

Luk. 15, 10. Der skal være Glæde for Guds Engle over en Synder, som omvender og bedrer sig.

§ 1. Den trofaste og naadige Gud haver paa mange Slags Vis og Maader i sit Ord afmalet om Menneskers Omvendelse og den sande Poenitentse, derved at blødgjøre vore haarde Stenhjerter og at omvende dem fra Verden, fra os selv og fra Satan til Gud (Ap. Gj. 26, 40). Men blandt andre er den Lignelse om den forlorne Søn saa trøstefuld og bevægelig, at man neppe uden Graad kan grundelig og inderlig betragte den. Og afmaler den Herre Jesus deri tre Slags Hjerter. 1) Synderens uomvendte Hjerte. 2) Den bodfærdige Synders angerfulde Hjerte. 3) Guds forbarmende Faderhjerte. Først afmaler han en Synders uomvendte Hjerte i den vanartige Søns Billede, som unyttig forødte sit Gods og Arv og omsider begyndte at lide Nød og at æde Mask med Svinene, hvilket betyder os vanslægtende og forlorne Børn og syndige Mennesker, som ved Synden har mistet vor himmelske Arvedel, som er Retfærdighed, Hellighed, Uskyldighed og det skjønne, herlige Guds Billede, til hvilket vi vare skabte og ere derved geraadede i Syndens, Djævelens og Dødens svare Trældom, og kunde i ingen Menneskegjerninger, som ved Masken betydes, finde Rolighed, Hjælp eller Trøst, men maatte dø i evig Hunger, dersom vi ikke tænkte tilbage til Guds, vor Faders Naade.

§ 2. For det andet afmaler han det angerfulde og bodfærdige Hjerte i disse Ord (Luk. 15, 17. 18): Der han kom til sig selv, sagde han: Hvormange Daglønnere har min Fader, som haver overflødigt Brød? Men om jeg omkommer af Hunger? Jeg vil staa op og gaa til min Fader, og sige til ham: Fader, jeg har syndet imod Himmelen og for dig, i hvilke Ord den sande Omvendelse herlig afmales. Den gudelige Ruelse befattes deri, at han kom til sig selv og betragtede sin Elendighed, at han af et Guds Barn var blevet ligesom et urent Dyr og ormflædigt Svin, var bleven jordisk, fægagtig, ufornuftig og bæstisk, men erindrede sig dog sin Oprindelse og Fødsel, tænkte paa sin Fader, fortrød og bekjendte sine Synder og sagde: Fader, jeg har syndet imod Himmelen og for dig. Jeg har fortørnet baade Gud og Menneskene; han kjendte og sin Uværdighed og sagde: Jeg er ikke længer værd at kaldes din Søn. Troen, som er Omvendelsens andet Stykke, er deri afmalet, at han staar op og gaar til sin Fader og har den Tillid, at omend Faderen ikke vil annamme ham for sin Søn, saa skal han dog antage og annamme ham til en Tjener og Daglønner; thi han siger: Jeg er ikke værd at kaldes din Søn, gjør mod mig, som en af dine Daglønnere (V. 19), og haaber vist, at Faderen ikke skal nægte ham saadant, men af Naade forbarme sig over ham.

§ 3. Guds faderlige Hjerte afmales for det tredie i de Ord (V. 10): Som han var end langt fra, saa hans Fader ham ꝛc. Ak, de naadige, faderlige Øine, hvor de se efter de forlorne Børn. Det er den forekommende og forløbende Naade. Han ynkedes inderlig; det er den forventende Naade. Han løb og faldt om hans Hals, det er den ophjælpende Naade. Han kyssede ham, det er den trøstende Naade. Han bar frem det bedste Klædebon og førte ham, det er Christus og hans Retfærdighed, hvilket kaldes den retfærdiggjørende Naade. Han satte en Ring paa hans Haand, det er den Hellig-Aand, saasom en Trolovelses-

ring og kalves den trolovede Naade. Han gav ham Sko paa Fødderne, det er et nyt, helligt Levnet i Christo ved den Hellig-Aand og Guds Kraft og Magt, og kaldes den stadfæstende Naade. Han hentede en fed Kalv frem og gjorde et Gjæstebud og saa videre, det var Engelens Gilde og Glædskab, hvilket kan kaldes den glædende, levendegjørende og kronende Naade. Hvorledes kunde dog Gud venligere lokke os til Omvendelse? Vi ville da endnu betragte de fornemste drivende Aarsager, som skulle bevæge os til Omvendelse, nemlig 1) Guds store Barmhjertighed. 2) Christi Venlighed og dyre Fortjeneste. 3) Den forfærdelige Straf og Trudsel over de Ubodfærdige. 4) Døden. 5) Den yderste Dom. 6) Helvede. 7) Den evige Glæde.

1. Guds Barmhjertighed.

§ 4. I 5 Mos. 4, 29. 30 staar der: Naar du derfor søger Herren, din Gud, da skal du finde ham, om du ellers leder efter ham af dit ganske Hjerte og af din ganske Sjæl. Naar du faar Angest og alle disse Ting ramme dig, da skal du omvende dig igjen til Herren, din Gud, og høre hans Røst. Thi Herren, din Gud, er en barmhjertig Gud, han skal ikke overgive dig eller fordærve dig. Han skal ikke heller glemme den Pagt med dine Forfædre, som han svor dem. Dette naadige Faderhjerte skal jo billig lokke os til Omvendelse. Vore Synder kan ikke være saa mangfoldige, at der er jo mere Naade hos Herren, saa Ps. 139, 7. 8 derfor melder: Hos Herren er Miskundhed, og megen Forløsning er hos ham: han, han skal forløse Israel af alle sine Misgjerninger. Synden kan ikke være saa stor, at jo Guds Barmhjertighed er større; derfor siger David (Ps. 51, 3) :Udslet mine Overtrædelser efter dine store Barmhjertigheder. Sydern kan ikke være saa vederstyggelige, at Gud jo kan gjøre dem snehvide. Derfor siger David atter (V. 9): Rens mig af min Synd med Isop, saa bliver jeg ren, to mig, saa bliver jeg hvidere end Sne; og Esaias (Cap. 1, 18): Dersom Eders Synder end vare som Purpuret, da skal de dog blive hvide som Sneen. Vore Synder kan ikke være saa mangfoldige, at Guds Naades Rigdom er jo overflødigere. Thi Herren er en barmhjertig og naadig Gud, langmodig og af megen Miskundhed og Sandhed, som beviser Miskundhed, som forlader Misgjerning, Overtrædelse og Synd (2 Mos. 34, 6. 7). Aldrig kan vore Synder være saa mægtige og stærke, at Gud jo kan dæmpe dem og kaste dem i Havets Dybhed, som han nedkastede Pharao med al hans Hær (Mich. 7, 19). Aldrig kan vore Synder være saa stadelige og forgiftede, at Gud kan jo læge dem. Dersom en Ugudelig vender sig fra alle sine Synder og gjør Ret og Retfærdighed, da skal han leve eller beholde sin Sjæl levende (Ezech. 33, 12).

2. Christi Venlighed.

§ 5. Hvor venlig og vor Herre Jesus Christus har annammet Syndere, det vidner han, der han (Matth. 9, 12. 13) siger: De Karske have ikke Lægen behov, men de, som have ondt. Jeg er ikke kommen at kalde Retfærdige, men Syndere til Omvendelse. Og Luk. 19, 10: Menneskens Søn er kommen at søge og saliggjøre det Fortabte, om hvilken livsalig Venlighed Propheterne har og spaaet, som Ezech. 34, 11. 12. 16, hvor der siges: Ve Israels Hyrder, de opledte ikke det, som var tabt, siger Herren, men med Haardhed og Strænghed herskede over dem. Mine Faar ere adspredte, de have ingen Hyrde. Se, jeg, jeg, ja jeg spørger efter mine Faar og søger efter dem, som en Hyrde efter sine Faar, naar de ere adspredte. Jeg vil lede efter det, som er tabt, og lade føre det Fordrevne tilbage og forbinde det Sønderbrudte og styrke det

Syge. Item: Pſ. 40, 11 ſiger Herren, at han ſkal føde ſin Hjord ligeſom en Hyrde, ſamle Lammene i ſin Arm og bære dem i ſit Skjød. Ikke alene Chriſti Venlighed lokker dig ſaaledes, men endogſaa hans Pine og Hjertens Bedrøvelſe og hans hellige, udøſte Blod kalder dig til Omvendelſe. Betænk, at han har ladet ſit Liv, ikke for Himmelen, men for din Sjæl, og ſkulde du da med din Ubodfærdighed ville forſpilde denne Naades ædle Skat? Betænk og, at du med ingen anden Betaling kunde blive frelſt og forløſt, end ſom ved Chriſti Blod (1 Pet. 1, 19). Hvorfor vil du da ſkille dig ved den høieſte og dyreſte Betaling? Betænk og, hvorfra din Herre Chriſtus haver frelſt og forløſt dig, nemlig fra Djævelen, fra den onde Verden, fra dine Synder, og ſkulle du da endnu længere ville tjene Verden, Synden og Djævelen? Betænk og, at Chriſti Fortjeneſte gavner dig intet, uden du omvender dig, ja, at du ved Ubodfærdighed kun træder Chriſti Blod med Fødder og foragter Naadens Aand (Ebr. 10, 29). Betænk, hvor ſurt og tungt det er bleven for din Frelſer at igjenløſe dig. Tænk, hvorledes han har grædt og været bedrøvet, hvor han har ſkjælvet og bævet, hvor gruelig han for dine Synders Skyld er ſlagen, er ſaargjort, hvor han er bleven ſom en Orm og en Forbandelſe paa Træet.

3. Den timelige Straſs Trudſel.

§ 6. Pſ. 12, 13. 14.: Gud er en retfærdig Dommer og en Gud, ſom vredes hver Dag. Vil man ikke omvende ſig, da ſkal han ſkjærpe ſit Sværd, ſpænde ſin Bue og berede den, han ſkal berede dødelige Vaaben, han ſkal bruge ſine Pile mod dem, ſom ſaa hemmelig forfølge, ſiger Propheten David. Guds Vrede og Hevn kan intet Menneſke undfly. Om de end grove ſig ned i Helvede, ſkal dog min Haand hente dem derfra, og om de end opfore i Himmelen, vil jeg dog kaſte dem ned derfra; og om de end ſkjulte ſig paa Karmels Top, vil jeg dog oplede dem derfra og hente dem; og om de end ſkjulte ſig for mine Øine paa Havets Bund, vil jeg dog befale Slangerne at bide dem, ſiger Herren (Am. 9, 2. 3. 8). Herrens Øine ſe paa et ſyndigt Kongerige til at udſlette det af Jorderige (Zeph. 1, 48). Item: Deres Blod ſkal udøſes ſom Støvet og deres Kjød ſom Skarnet. Hverken deres Guld eller deres Sølv ſkal kunne redde dem paa Herrens Grumheds Dag, men alt Landet ſkal fortæres ved hans Nidkjærheds Ild. Saadanne ſtrækkelige Trudſler ſkulle drive os til Omvendelſe. Omvendelſe afvender ſtor Straf, ja afvender et ganſke Folks, Stads og Lands Undergang, ſom vi ſe i Ninive Exempel. I et Øieblik kan jeg tale imod et Folk og imod et Rige til at oprykke og til at nedbryde og til at fordærve det, ſiger Herren. Men derſom det ſamme Folk omvender ſig fra den Ondſkab, mod hvilken jeg har talt ſaadant, da ſkal mig angre det Onde, ſom jeg tænkte at gjøre ved det (Jer. 18, 7. 8).

4. Døden.

§ 7. Gud har derfor ſkjult Dødens Time for os, at vi hver Dag og Time ſkulle omvende os og agte hver Stund og Time for den ſidſte. Bernhardus ſiger: Menneſkens ganſke Levnet er givet ham til Omvendelſe og er intet uden et daglig Kors og Plage , hvilket David ſtadfæſter (Pſ. 38, 18), naar han ſiger: Jeg er gjort til at lide, og min Pine er altid for mig. Gud har lovet dig ſin Naade, men imorgen har han ikke lovet og tilſagt dig den. Det er beſtikket for alle Mennesker engang at dø, men derefter Dommen, ſiger Apoſtelen (Ebr. 9, 27). Hvad du og gjør, ſiger Sirach, da betænk Enden, ſaa gjør du aldrig ilde. Thi ligeſaadan ſom Gud finder dig, ſaa vil han og dømme dig, derfor ſkal du ſaa forholde dig i dit

Levnet, som du vilde ønske, at du kunde findes i din Død. Betragt hvor de ere, som for faa Aar siden levede i kjødelig Lyst og Glæde. De ere allerede paa deres Sted og forvente deres sidste Dom. Derfor gaar ud fra dem. I, som ere mit Folk, siger Aanden, at I skal ikke blive delagtige i deres Synder, og at I skal ikke faa af deres Plager (Aab. 19, 4).

5. Den yderste Dom.

§ 8. Efter Døden bliver ingen Tid eller Rum til Omvendelse. Enten forspilde vi her det evige Liv, eller vi bekomme det. De Bodfærdige komme ikke til Dommen, men over de Ubodfærdige skal der gaa en haard og streng Dom: Gaar bort, I Forbandede, vil Herren sig til dem. Nu er det Salighedens Dag (2 Cor. 6, 2). Men da bliver det Dommens Dag. Idag, idag, dersom I høre Herrens Røst, da forhærder ikke Eders Hjerter, at jeg ikke skal sværge i min Vrede: I skal ikke komme til min Hvile, siger Herren (Ps. 95, 7. 8. 11). Os bør Alle at aabenbares for Christi Domstol, at hver kan faa efter det, som skeet er ved Legemet, efter det, han har gjort, enten Godt eller Ondt (2 Cor. 5, 10). Men de Bodfærdiges Synder blive skjulte (Ps. 32, 1) og ganske forglemte (Ezech. 33, 16). Kjend du derfor dine Synder, paa det Gud maa forlade og forglemme dem.

6. Den evige Helvedes Pine.

§ 9. Efter dette Liv skal al Guds Barmhjertighed for de Ubodfærdige have Ende, da vil der siges: Betænk, Søn, at du har annammet dit Gode, i din Livstid; men nu lever du ikke mere, men er evig død, og evig adskilt fra Gud (Luk. 16, 25). Af Helvede er ingen Forløsning; hvorledes kan den vederfares Godt eller nogen Trøst, som er evig død? Her alene ste er Naadens Tid, hisset skal de fordømte saaledes dø, at de dog altid leve og saaledes leve, at de dog altid og evindelig dø. Alle deres Sandser skal da pines; Synet med det evige Mørke, Hørelse med Graad og Tænders Gnidsel, Lugten med Svovlstank, Smagen med den evige Døds Bitterhed, Følelsen med den evige Kval og Pine.

7. Det evige Livs Glæde.

§ 10. Skulle et Menneske tage her i Verden en saa liden og forfængelig Glæde for den evige Fryd og Glæde? Ingen Uretfærdig indgaar i det evige Liv, Ingen kommer derind, som ikke ved mange salte*) Taarer i Troen har toet og renset sig, og gjort sine Klæder hvide i Lammets Blod (Aab. 7, 14). Der udenfor ere Hundene, Troldkarlene, Bolerne, Manddraberne, Afgudsdyrkerne og hver, som elsker og gjør Løgn (Aab. 22, 15). Ingen af dem, som foragte Nadveren, skal blive værdige at smage den (Luk. 14, 24). Det evige Livs høieste Glæde er at se Gud (1 Joh. 3, 2), den ganske evige Løn bestaar i Guds Beskuelse. De udvalgtes Glæde er at se Christum; Jeg skal se eder igjen, og eders Hjerte skal glæde sig, siger han Joh. 16, 22. Guds Ansigtes Beskuelse er endogsaa Englenes Glæde og Liv, ja Englenes Brød, hvoraf de leve, og de usynlige Spise; Raphael Tob. 12, 23 siger derfor: Jeg bruger usynlig Mad, som intet Menneske kan se. Og ligesom det er al Glæde at se og skue, saa er det tvertimod den første, høieste ja en evig og idel Kval og Pine, at man aldrig maa se Gud.

*) Disse Taarer ere ikke en fortjenende Aarsag til vor Salighed; men kun Tegn til den sande Tro i de Bodfærdiges Hjerter. En anden har sagt, ikke at vi ved vore Bodstaarer kunde fortjene den Renselse fra Synden, som Papisterne mene; men den faar vi alle ved Troen, som har saadanne Bodstaarer i Følge med sig, saa vidt de ere ganske nær forenede og forbundne med Troen.

Bøn.

Du kjærlige Gud, hvad er dog et Menneske, den Madike, og et Menneskes Barn, den Orm, at du skulde agte det saa høit? Det fortørner dig daglig, vender Ryggen til dig og elsker det, som er en Vederstyggelighed i dine Øine: men du taaler det med stor Taalmodighed, tilbyder det din Naade, lokker det med alle dine Naades Forjættelser til at vende tilbage, kalder paa det ved din Søn paa det allervenligste, truer det med Straf, Død, Dom og Helvedes Pine, dersom de foragter den tilbudne Naade, lover det, dersom det vil omvende sig, det evige Liv. O Fader, hvor aldeles ikke ere vore Veie som dine Veie, og vore Tanker som dine Tanker? hvor ganske anderledes handle vi med den, der fortørnes os? Ak at dog al denne din Godhed maatte lænke mit ustadige Hjerte oprigtig og bestandig til dig! O du evige Kjærlighed, tilgiv mig, at jeg saa langsomt har vendt mine Øren til dig, at jeg hidindtil saa særdeles har misbrugt din Taalmodighed, ja dine hjertelige Indbydelser og alvorlige Trudsler saa ringe agtet. Lad mig ikke nu længere fare vild fra dine Veie, og forstokke mit Hjerte, men kun villigen følge dit Naadekald. Virk du i mig en gudelig Bedrøvelse og Sorg over mine mange Afvigelser fra dig. Opvæk i mig en Ækkelhed og Vederstyggelighed til denne Verdens Svinemask, at jeg maa vende mig derfra i et helligt Forsæt; forlænges derimod efter dig i en sand Tro og med den forne Søn virkelig blive delagtig i din faderlige Naade og Arvedel ved Jesum Christum din Søn, vor Herre. Amen.

Det niende Capitel.

Hvad det er at omvende sig; hvorledes det bør ske, og hvorledes Guds Godhed leder os til det samme.

§ 1. Den trofaste Gud lokker en Synder til Omvendelse, snart ved Trudsler, snart ved sin Naades Bevisninger, og ingen af dem begge maa foragtes. § 2. Dette Joels Sprog viser først, hvad det er at omvende sig; nemlig at kjende sine Synder, Guds Naade og omvende os til Gud. § 3. Ikke at foragte Naademidlerne eller stride imod. § 4. Men bede flittig, rette os i alting efter Gud og rense Hjertet fra Synd. § 5. Hvorledes man skal omvende sig, nemlig med Fasten. § 6. Hvad der kan kaldes en ret Faste, og hvori den bestaar. § 7. De Aarsager, som skal bevæge os til saadant, er først Guds store Naade. § 8. Hans faderlige Barmhjertighed. § 9. Hans store Taalmodighed. § 10. Hans uendelige Medlidenhed. § 11. Hans Uvillighed til at straffe os.

Joel. 2, 12. 13. Saa siger Herren: vender om til mig af ganske Hjerte og med Faste og med Graad og med Hylen. Sønderriver eders Hjerter, og ikke eders Klæder: og vender om til Herren, eders Gud; thi han er naadig og barmhjertig, langmodig og af stor Miskundhed og angrer det Onde.

§ 1. Den trofaste og naadige Gud, som ikke begjærer eller søger vor Fordærvelse, men vor evige Velfærd og Salighed og allerbedst ser vor Nød og Elendighed, vil og gjerne redde os ud deraf; han lokker og opmuntrer os paa mange Maader til Omvendelse; thi ved en sand Omvendelse vil han hjælpe og læge os. Han lokker os dertil med skarpe Trudsler, saasom Jer. 6, 19. Jeg vil føre Ulykke over dette Folk, som er deres Tankers Frugt; fordi de ikke gave Agt paa mine Ord og forkastede min Lov. Og 7, 13. 15. Og nu, fordi I gjøre alle disse Gjerninger, siger Herren, og jeg har talt til eder idelig og tidlig, og I hørte ikke, da vil jeg bortkaste eder fra mit Ansigt. Ved disse forskrækkelige Trudselsord skulle vi billig forfærdes; thi her trues med timelig og evig Straf. Og Guds Trudsler er ikke nogen forfærdelig og død Lyd, men have et mægtigt Eftertryk, de ere Guds Alvor og gaar om-

sider for sig med Kraft. Ja vi fornemmer jo, hvad Gud bestikker os for Vaade og Hjertesorg og have alle Vraaer fulde deraf. Gjøre vi ikke Omvendelsens rette Frugter, da vil GudsVrede medKrig, Hunger, Pestilense og anden Plage saaledes optændes, at Ilden skal fortære vore Grundvolde. (Begr. 4, 11). Men ville vi ikke lade os ved Guds Vrede og Trudsler drive til Omvendelse, da skulle vi dog lade os bevæge dertil af hans Naade, hvormed han saa kjærlig og venlig lokker os dertil. Omvend dig, siger han, du forvendte Israel, jeg vil ikke lade mit vrede Ansigt falde paa eder; thi jeg er miskundelig, siger Herren, jeg vil ikke beholde min Vrede evindelig. Kjend dog din Misgjerning, at du har gjort Overtrædelser imod Herren din Gud (Jer. 2, 12. 13). I hvilke Ord Gud tilbyder os sin Naade, ja ligesom græder og beder os, at vi dog skulle igjen komme til ham, saa vil han annamme Omvendelse efter Synden. Derfor staar der og Visd. 12, 18. 19: Du, som er en Herre over Styrke, dømmer dog med Lemfældighed og regjerer os med megen Skaansel, og du gjør det, at dine Børn have et godt Haab, fordi du giver Omvendelse efter Synder. Og dertil sigter og det fremsatte Joels Sprog, i hvilket Herren viser os, at han med sin Naade, Barmhjertighed, Taalmodighed og store Miskundhed, der snart fortryder det Onde og Straffen, vil lokke os til Bod og Bedring.

§ 2. Det er derfor af bemeldte Sprog tre Stykker at mærke. Først, hvad det er at omvende sig til Herren. Dernæst, hvorledes vi skulle omvende os, nemlig med Faste, Graad og Hylen. For det sidste, hvorledes Guds Godhed lokker os til Omvendelse. 1) At gjøre Poenitentse eller omvende sig til Herren og først af Guds Lov kjende sit Hjertes medfødte Blindhed, indvortes Ondskab, afskyelige Urenhed og store Ugudelighed, det er den indvortes Vederstyggelighed og alle Synders forgiftige Kilde, hvorved vi have afvendt os fra Gud, som er det høieste og evige Gode, og med al Ret og Billighed fortjent hans Vrede, Helvede og Fordømmelsen. Dernæst at have derover en hjertelig Anger og Ruelse, ikke for Straffens Skyld alene, men ogsaa for Samvittighedens Skyld, og fordi vi have Herren, vor Gud, som er den evige Kjærlighed selv og vor hjerte kjære Fader, saa høiligen og groveligen fortørnet. For det tredie at opreise sig igjen ved Evangelium og trøste sig ved Guds Naade og Synders Forladelse, som er i Christo tilsagt og forjættet, siden alvorlig bedre sit Levnet, rense det onde Hjerte ved Troen, dæmpe de syndige Lyster, forandre det forvendte og gjenstridige Hjerte, afdø sin egen Villie og i Christo begynde et nyt og Gud behageligt Levnet og gjøre sande Bedrings og Omvendelsens Frugter. Derfor siger Herren: Toer Eder, renser Eder, dersom eders Synder end vare som Purpuret, da skal de dog blive hvide som Sneen (Es. 1, 16. 18). Dette er snart sagt, men ikke saa let gjort, det er ganske besværligt at gjøre og stille i Værk. Thi ingen vil ret kjende sit Hjertes indvortes Vederstyggelighed og lære at hade sig selv. Enhver smigrer og kjæler for sin gamle Adam og for det onde Kjød og Blod, og der findes sjelden et Menneske, som ret tilgrunde randsager sit onde Hjerte. Hvermand har Behagelighed til sig selv og vil ikke gribe sit Hjertes Vederstyggelighed an, agter ei heller nok som den høie og dyrebare Naade i Christo, men forsømmer den modvillig. Ikke desmindre maa vi det gjøre, om vi ville tækkes og behage Gud. Derfor udkræver og Propheten Joel det af os og siger: vi skal omvende os til Herren af ganske Hjerte og med Faste og med Graad og med Klage, med hvilke Ord han erindrer os, at vi have afvendt os fra Gud og forladt den levende Kilde og kunde intet

Liv eller Salighed have, dersom vi ikke igjen vende os til ham. Vender vm, I forvendte Børn, jeg vil læge Eders Afvendelse, siger Herren (Jer. 3, 22). Gud vil, at vi skal kj nde vor Elendighed, og naar vi kjende den, saa vil han med faderlig Miskundhed forbarme sig over os og i Naade se til os.

§ 3. Men efterdi vi af Naturen ere saa blinde og ikke af os selv kan kjende vor Elendighed, saa har Gud forordnet Midler dertil, som ere hans hellige Ord og Sakramente, hos hvilke hans Aand og Naade altid er tilstede. Derved drager, kalder og lokker Gud os til sig som nogle fortabte Faar. Ligesom et forvildet Faar ikke kan af sig selv finde den rette Vei, men Hyrden maa oplede og hente det igjen, ligesaa fore vi evig vild, dersom Gud ikke opledte os, hvilket Apostelen Peders og Pauli Exempler kraftig bevise, der vare vildfarende og ved Guds Naade alene kom igjen tilrette (Luk. 22, 61. Ap. Gj. 9, 3. 2c.) Derfor siger Propheten Jeremias Cap. 31, 18: Omvend du mig, Herre, saa omvendes jeg, thi du er min Gud og Herre; læg du mig, saa læges jeg, frels du mig, saa frelses jeg; thi du er min Ros. Gud er den, som udretter i os baade at ville og udrette det Gode efter sin Behagelighed (Phil. 2, 13). Naar nu Herren saaledes ved Midler ligesom ved sin Naades Haand opreiter og lokker os til Omvendelse, da skulle vi ikke modstaa hans Naade og den Hellig-Aand, ikke forhærde vore Hjerter, naar vi høre Herrens Røst, men kjende Synden, som Guds Ord straffer at være Synd, og ikke foragte Guds Naade, som os tilbydes, saa vil Gud være naadig. Derfor staar der Es. 55, 7: Den Ugudelige omvende sig til Herren, og han skal forbarme sig over ham, og til vor Gud; thi han skal mangfoldelig tilgive. Naar vi kun lade os af Gud og hans Naade regjere og ikke forædelig imodstaa den Hellig-Aand, ikke foragte eller forskyde Naaden, men bruge Salighedens Midler alvorlig, kjende vor Svaghed og Skrøbelighed af Loven og lade os af Evangelium læges og medhandles, ligesom en Syg lader Doktoren raade og hjælpe sig, saa omvendes vi. Naar et Faar er forvildet og hører idetsamme endogsaa langt borte Hyrdens Røst, da vender det sig strax igjen i samme Øieblik fra den vrange Vei og løber tilbage efter Hyrdens Røst. Hvorfor gjøre vi ikke ligesaa? Skulle vi da være uforstandigere end de ufornuftige Bæster? Det er vist, de Fleste ere desværre saa uforstandige og ufornuftige, at Herren (Es. 1, 3) klager derover: En Oxe kjender sin Herre, og et Asen sin Herres Krybbe, men Israel kjender det ikke. Og Jer. 8, 4. 7 siger han: Skulde Nogen falde og ikke opstaa igjen? Skulde man afvende sig og ikke omvende sig? Ogsaa en Stork under Himmelen kjender sine bestemte Tider og en Turteldue og en Trane og en Svale tage vare paa den Tid, de skal komme, men mit Folk kjender ei Herrens Ret, siger Herren. Og derfor maa slige Mennesker geraade i Ulykke og Fordærvelse.

§ 4. Derfor skal vi stedse sukke til Gud, at han jo ikke vil tage sin Naades Haand fra os, at vi stedse skulle fare vild. Thi Synden og den gamle Adam er altid i vort syndige Kjød og Blod, hvorfor vi behøve stedse Guds Naade, hvorved Synden i os kan dæmpes, at den skal ikke faa Overhaand; ja hver Time og hvert Øieblik trænge vi til Guds Naade, som maa opholde os: thi den er vor Sjæl og Liv, ligesom Sjælen er Legemets Liv. Og ligesom vort Legeme ikke et Øieblik kan undvære Luften, saa kan ei heller vor Sjæl et Øieblik undvære Guds Naade. I 1 Kong. 8, 57. 58 beder Salomon, Herren, vor Gud, være med os, han forlade os ikke og overgive os ikke, og at han vilde bøie vort Hjerte til sig, at vi maa vandre i alle hans Veie. Dette skulle vi ikke

alene i Almindelighed lade os være sagt, men Enhver i Særdeleshed skal og tage sig det til Hjerte og lade det sig være sagt. Enhver se paa sig selv og bedre sig selv, saa blive vi Alle forbedrede, saa blive vi Alle gode og fromme. Betænk Guds trøstelige Formaning og Forjættelse (Es. 55, 6): Søger Herren, medens han findes, kalder paa ham, medens han er nær. Og Jer. 29, 13: I skal søge mig og finde, dersom I søge mig i Eders ganske Hjerte. Men dette er ingen Omvendelse, at man holder sig alene fra udvortes grove Synder af Frygt for timelig Straf; men Hjertet maa tillige i en sand Bod og Bedring og Kjærlighed til alt Godt forandres, og den indvortes Hoffærdighed, Gjerrighed Vellyst og andre slige onde Affekter dæmpes; thi dersom ikke Hjertet forandres og forbedres, men den gamle Adams Vanart, indvortes Ondskab, Vrede, Fiendskab, Hevngjerrighed, Løgn, Falskhed og andre deslige Udyder have Overhaand i os, saa er det ingen sand og retskaffen Bedring, men kun Hykleri; thi Gud vil have et nyt Hjerte og et nyt Kreatur i Christo Jesu (2 Cor. 5, 17). Og ingen er saa from, saa hellig og ren, han jo har daglig at rette og bedre paa sit Hjerte. Ligesom en Kilde udvælder sit Vand, saa lader I udvælde Eders Ondskab, siger Herren (Jer. 6, 7). Hidindtil er der talt om, hvad Omvendelse er, og hvorledes vi komme til den.

§ 5. (2) Nu følger Omvendelsens Maade, eller hvorledes vi skal omvende os til Herren, nemlig af ganske Hjerte og med Faste og med Graad og med Klage, siger Propheten. For timelige Ting græde vi, men den arme Sjæl vil Ingen begræde, som Enhver dog burde gjøre; David gjorde efter det, som derom Pf. 6 og 38 er at læse. Af ganske Hjerte skal vi omvende os. Hermed lærer Propheten os, at vor Omvendelse og Bod skal ikke være Hykleri, men at den maa oprinde og komme af Hjertet; thi Gud ser efter Hjertet, han prøver Hjerter og Nyrer, siger Propheten (Pf. 7, 10). Omvender Eder og med Faste. Saadan Faste sker endel i Særdeleshed, at man for sig selv faster, om hvilken Faste Christus siger, at man skal ikke kjendes for Menneskene at faste, men for sin himmelske Fader, som er i Løndom (Matth. 6, 17. 18). Om den taler og David (Pf. 69, 11): Jeg græd med min Tales Fasten, men det blev mig til Forhaanelser. Item Pf. 109, 24: Mine Knæ rave af Faste og mit Kjød er magert og har ingen Fedme. Endel er Fasten og almindelig, naar den ganske Menighed samtlig udmyger sig for Gud, omvender sig, bekjender, angrer og begræder sine Synnder og tillige faster og med ædrue Legemer og Sjæle paakalder Gud om Syndernes Forladelse og Straffens Afvendelse. Fasten er en Hjælp dertil, at man kan desbedre ydmyge sig for Herren; tilsteder derfor Ens Legems Skrøbelighed og anden Leilighed det, da er det En gavnligt, at han i sin Omvendelse stundom faster. Enhver sand Omvendelses Faste i en sand Anger, Tro, Bøn, Bekjendelse og Afbedelse er saare kraftig til at afvende Guds Vrede. Der Israels Stammer vare slagne af Benjamins Stamme, og havde mistet fyrretyve Tusinde Mænd, da kom alt Folket til Guds Hus, græd og bleve der for Herren og fastede den Dag indtil Aftenen, og Gud saa naadig dertil (Dom. 20, 26). Jon. 3. læse vi, at Niniviterne fastede i tre Dage, og Gud afvendte Ulykken fra dem, som dem hængte over Hovedet. Der Israels Børn vare slagne af Philisterne, og Saul og Jonathan vare omkomne, da fastede Jabes Indbyggere i syv Dage, og det var ikke forgjæves (1 Kron. 11, 12). Derfor har saadan Omvendelsesfaste til alle Tider været brugelig i Guds Kirke og Menighed helst i stor Nød, at man da med Faste har omvendt sig, ikke dermed at fortjene Syndernes Forladelse, men at

man med et angerfuldt, ædru og ydmygt Hjerte kunde des ivrigere afbede Gud Straffen. Bønnen bliver i en ret Faste des flyrigere, ivrigere og derfor ogsaa des kraftigere. Saadan Omvendelsesfaste skulle være vor rette Fæstning og Mur imod Tyrken, Papisteriet og alle vore Fiender; den kunde være en stor Velsignelse i dyr Tid, en almindelig Lægedom i Pestilense, en Beskjærmer over alt vort Gods. Vi læse Jon. 1, 4. 5, at han med Offer, Bøn og Faste bad for sine Børn til Gud, naar de have holdt Gjestebud og derved omgjærdede og beskandsede sit Hus, at Djævelen ingen Indpas kunde faa med ham. Og i de almindelige store Landeplager ser Gud sig om efter saadanne Folk, som ville afværge hans Vrede, som en Mur (Ezech. 22, 30. 31). Jeg ledte, siger han, efter en Mand af dem, som vilde gjærde et Gjærde og staa i Gabet for mit Ansigt for Landet, at jeg skulde ikke fordærve det; men jeg fandt ingen; derfor udøste jeg min Vrede over dem, jeg gjorde Ende med dem ved min Grumheds Ild og gav dem deres Løn paa deres Hoved. Saadan en Mur var Propheten Daniel, der han i Bøn og Faste bekjendte det ganske Folks Synder (Dan. 9, 3). Og saadan Omvendelses Faste beskriver og Propheten Joel paa dette Sted og formaner det ganske Folk dertil, sigende; Blæser i Trompeten i Zion, helliger en Faste, udraaber en Forbudsdag, samler Folket, helliggjør en Forsamling, sanker Gamle, sanker Spædbørn, og de, som die Brystene. En Brudgom gaar ud af sit Kammer og en Brud af sit Brudehus. Præsterne, Herrens Tjenere, skal græde imellem Forhuset og Alteret og sige: Herre, spar dit Folk og giv ei din Arv til Skjændsel (Joel. 2, 15. 16. 17).

§ 6. Men saadan Faste skal være vort rette Alvor og foruden Hykleri, saa vi derved i Sandhed omvende os til Gud og afstaa det ugudelige Væsen; thi Gud udkræver en sand Ydmygelse og Omvendelse af os, at vi med ganske Hjerte skulde omvende os til ham. Derfor tillægger og Propheten dette: Sønderriver Eders Hjerter og ikke Eders Klæder. Det var Jødernes Sædvane, at naar de saa eller hørte noget Forfærkeligt, da sønderrev de deres Klæder og tillige fastede; det gjorde de ogsaa stundom for et Skin, af Hykleri og Dienskalkhed, de gik i sønderrevne Klæder og fastede for et Syns Skyld, som Esaias (Cap. 58, 5 ꝛc.) straffer paa dem og formaner dem til en sand Bedrings Faste, sigende: Skulde saadant, som dette, være en Faste, som jeg haver udvalgt, at et Menneske plager sit Liv en Dag eller hælder sit Hoved ned som et Siv eller ligger i Sæk og Aske; ville I kalde det en Faste og en behagelig Dag for Herren? Nei, men det er en Faste, som jeg haver udvalgt, siger Herren, at oplade Ugudeligheds Baand, at løse Aagets Knipper, at lade de Fortrykte fri og at sønderslide alt Aag, at dele sit Brød med den Hungrige, at lade de Elendige, ja Ynkværdige komme i dit Hus, at klæde den Nøgne og ei skjule sig for sit Kjød. Der høre vi, at den rette Omvendelses Faste udkræver, at man tillige afstaar fra Synden, dæmper Kjødets onde Lyster, døder den gamle Adam, beviser Kjærlighed, Taalmodighed og Barmhjertighed og gjør det altsammen med et angerfuldt, bodfærdigt og sønderknust Hjerte. Derfor siger og Propheten Joel: Sønderriver Eders Hjerter; thi ligesom et saargjort Hjerte foraarsager Ve og Smerte, saa iligemaade skulle vore Synder foraarsage i os Ve og Smerte og gjøre os ondt, ligesom Hjertet var ganske knust, som David ogsaa (Ps. 51, 19) vidner, der han taler om det sønderbrudte og sønderstødte Hjertes og Aands rette Offer, saadant et Hjerte er det behageligste Offer for den gode Gud. Saadant et Hjerte kan ved Troen bekomme Guds Naade, den Hellig-Aands Trøst og være delagtig i Jesu Christi dyre-

bare Blod og Fortjeneste; men et haardnakket og ubodfærdigt Stenhjerte bliver ikke deri delagtigt. Ligesom en haard Sten, der ikke er sønderslagen, knuset eller stødt smaa, kan ikke drikke i sig Olie og Vand, som derpaa øses; men naar samme Sten er sønderstødt og gjort til Pulver eller Støv, da igjennemtrænger Olien den. Ligesaa igjennemtrænger Guds Naades og Trøsts Olie alene et blødgjort og sønderstødt Hjerte, at det ved Troen kan blive delagtig i Christi Fortjeneste; thi de Karske have ikke Lægen behov, men de Syge (Matth. 9, 12). Ingen tør tænke, at han hører Christum til, uden at han korsfæster sit Kjød samt Lyster og Begjæringer. Thi skal Christi Blod hjælpe dig, da maa du annamme det med et angerfuldt, sønderslaget, bodfærdigt, ydmygt og troende Hjerte, ellers kan du aldrig have Lod og Del deri.

§ 7. For det tredie erindrer ogsaa Propheten os om Aarsagerne, som skal føre og lede os til Bod og Bedring, idet han siger: Vender om til Herren, Eders Gud; thi han er naadig og barmhjertig, langmodig og af stor Miskundhed og angre det Onde. Dette Sprog er ligesom en Trappetale, eller det stiger fra en Mening til en anden. Og Herren vil dermed sige: Er det for ringe, at jeg er naadig, saa er jeg og dertil barmhjertig og er det for ringe, at jeg er barmhjertig, saa er jeg og langmodig, er det ogsaa forlidet, da er jeg ogsaa meget miskundelig, er det og endnu for lidet, da angrer jeg dertilmed det Onde, det er, jeg tager og dem til Naade, som bedre og omvende sig; jeg borttager Straffen, der var dem over Hovedet, og hvormed jeg allerede havde begyndt at revse dem. Det første Ord er, at Herren vor Gud, er naadig. At være naadig er lettelig og snart at lade sig forlige, snart lade sig afbede, snart lade Vrede og Unaade falde og fare, ikke handle med En efter Fortjeneste og den strænge Retfærdighed. Saaledes beter sig ogsaa Gud imod os. 2 Mos. 22, 27 siger han: Raaber den Forurettede til mig, da skal jeg høre ham; thi jeg er naadig. Og Esaias (Cap. 30, 18. 19) siger: Herren skal vist benaade dig, naar han hører dit Raab, ja han skal svare dig, naar han hører det, derfor skal Herren bie (med Straffen), at han kan benaade Eder. Gud er rig paa Naade meldes og paa andre Steder. Han er rig paa Naade; thi først er hos ham en forventende og omvendende Naade. Naar vi omvende os til ham, da vil han med Naade tage imod os. Dernæst er hos ham en foreløbende eller forekommende Naade. Lad din Barmhjertighed komme os tilforn, beder David (Ps. 79, 8). For det tredie er der en opreisende Naade. De, som forlade sig paa Herren, skal Miskundhed omringe (Ps. 32, 10). For det fjerde, en bevarende, opholdende og beskjærmende Naade. Godt og Miskundhed skal efterjage mig alle mine Livs Dage, siger David (Ps. 23, 6). Item Ps. 130, 7: Hos Herren er Miskundhed, og megen Forløsning er hos ham. Lad derfor denne Guds livsalige Naade bevæge dig til Omvendelse.

§ 8. Dernæst meldes i Ordene, at Gud ogsaa er barmhjertig. At være barmhjertig er, at lade en Andens Elendighed gaa sig til Hjerte, som det gaar til i faderlige og moderlige Hjerter, hvilke ikke alene elske deres Børn af Hjertets Grund, men og inderlig forbarme sig over deres Elendighed og Brøst og have saadan Medlidenhed med dem, at de endogsaa ofte vilde dø for deres Børn, om de stode dermed at hjælpe. Derfor klager David: Min Søn Absalon, min Søn, gid jeg, jeg maatte dø for dig (2 Sam. 18, 33). Ligesaa beter sig og Gud imod os; derfor har Guds Søn selv lidt Død og Pine for os, og med sin Barmhjertighed overgaaet al faderlig og moderlig Barmhjertighed, hvorfor Herren ogsaa

(Es. 49, 15) siger: Kan og en Kvinde glemme sit diende Barn, at hun ikke forbarmer sig over sit Livs Søn? Ja, om hun end kan glemme det, da vil jeg, jeg dog ikke glemme dig. Saadan hjertelig Barmhjertighed beskrives og Jer. 31, 20. Hvor Herren siger: Mon ikke Ephraim være mig en dyrebar Søn, og mon han ikke være et Barn, der jeg har havt megen Forlystelse af? Derfor lyder mine Indvolde for hans Skyld, jeg vil visselig forbarme mig over ham. (5 Mos. 4, 31 siges: Heren din Gud er en barmhjertig Gud, han skal ikke overgive dig eller fordærve dig. Han skal ikke glemme den Pagt med din Fædre, som han svor dem. Derved trøster og David sig (Ps. 103, 8): Herren er naadig og barmhjertig. Og der ham gaves Valget til at udvælge, hvad Revselse han lystede, sagde han. Lad os heller falde i Herrens Haand; thi hans Barmhjertighed er stor (2 Sam. 24, 14). Ak lad da den Guds faderlige Barmhjertighed lede dig til Omvendelse. Derfor siger og Paulus. Jeg formaner Eder ved Guds hjertelige Barmhjertigheder (Rom. 12, 1).

§ 9. For det tredie meldes, at han er langmodig. At være langmodig er, at man ikke snart lader sig bevæge til Vrede, men taaler og lider meget, holder En mange Forseelser tilgode, giver En og Tid til at besinde sig bedre; det har Gud rigelig bevist imod os; thi han er Kjærlighed selv, som er langmodig og venlig, som haaber, fordrager og lider Alting ligesom en Fader og Moder har stor Langmodighed med sin Børn. Derfor siger Apostelen Peder 2 Ep. 3, 9: Gud har Langmodighed med os, idet han vil ikke, at Nogen skal fortabes, men at Alle skulle give sig til Omvendelse. V. 15: Agter vor Herres Langmodighed for Eders Saliggjørelse. Og Paulus (Rom. 2, 4): Ved du ikke, at Guds Godhed leder dig til Bedring? Gud gav den første Verden 120 Aars Frist til Bedring (1 Mos. 6, 3), og hvor lang Tid har han ikke givet os til Omvendelse? Hvilken Guds Langmodighed og Taalmodighed Mange forvende til Uterlighed og synde paa Barmhjertighed (Jud. Ep. V. 4), saa at Straffen derfor kommer siden des hastigere og grueligere over dem. Dersom saa Mange fortørnede os, som der fortørne Gud, og der kom nu En, nu en Anden, nu en Tredie og flere, og de bade om Forladelse, da skulle faa Mennesker strax og altid kunne have den Langmodighed, at de ikke aleneste gav dem til, hvad de havde brudt, men og derforuden beviste dem alt Godt. Men det gjør den gode Gud; ak, saa lad dog denne høie Guds Langmodighed lokke dig til Omvendelse.

§ 10. For det fjerde meldes i Ordene, at Gud er af stor Miskundhed; er dine Synder store, saa er og hans Miskundhed stor. Gud er saa væsentlig og i Grunden miskundelig, at han gjerne vilde meddele sig selv til alle Mennesker, vilde de ikkun annamme ham. Ja, han kan intet andet end være miskundelig, det er hans Natur, deri har han sin Glæde, som han siger Jer. 32. 41: Jeg glædede mig over dem, at gjøre dem Godt. Saa stor, som hans Majestæt er, saa stor er og hans Barmhjertighed; hans Majestæt er uendelig, hans Barmhjertighed er og uendelig, den rækker til alle Mennesker; hans faderlige Barmhjertighed er ikke saa snæver, kort og indkneben som en legemlig Faders, der alene forbarmer sig over sine egne Børn, men Gud han er rig og velgjørende mod alle dem, som paakalde ham (Rom. 10, 12). Hans Miskundhed er i Himlene og hans Sandhed indtil de øverste Skyer (Ps. 36, 6). Saa høi og dyb en Barmhjertighed, som Himmelen er over Jorden. Det er Herrens megen Miskundhed, at vi ikke ere aldeles fortærede; thi hans Barmhjertigheder har ingen Ende, de ere hver Morgen nye (Begr. 3, 22. 23). Ak, lad dog denne Guds Ven-

lighed og megen Miskundhed lokke dig til Omvendelse.

§ 11. For det femte og sidste angrer ham det Onde; det er, han straffer ugjerne, og naar han straffer, da gjør han det ikke til vor Fordærvelse, men til vor Forbedrig og Salighed. Naar vi dømmes, revses vi af Herren, at vi ikke med Verden skulle fordømmes, siger Paulus (1 Cor. 11, 32). Gud gjør en fremmed Gjerning, at han kan gjøre sin egen. Han straffer, at han kan miskunde sig, derfor angrer han snart Straffen. Saaledes angrede han Straffen i Ninive (Jon. 3, 19). Derfor siger Jeremias: Det er godt, at man haaber og er stille til Herrens Frelse; thi Herren forkaster ikke evindelig; thi dersom han bedrøver, da skal han forbarme sig igjen efter sin store Miskundhed. Thi han plager ikke af sit Hjerte eller bedrøver Menneskens Børn (Begr. 3, 26. 31). Derfor angre og fortryd dine Synder, saa angrer Gud Straffen. Ligesaa snart, som du fortryder Synden og i en sand Tro afbeder den hos Gud, saa snart fortryder og Gud Straffen. Hvad sagde Herren til Jonas (Cap. 4, 10): Dig ynkes over dit Græskar, som du ikke har arbeidet paa og ei kommet til at voxe; som han vilde sige; det kostede dig Intet, og du kan dog ynkes og jamre dig derfor, og jeg, jeg skulde da ikke ynkes over Ninive, den store Stad, i hvilken der er mere end tolv Gange ti Tusinde Mennesker. Skulde jeg da ikke ynkes, vil han sige, over saa mange Tusinde Mennesker, som jeg har skabt og hidindtil opholdt? Skulde jeg saa lade dem forgaa og omkomme? Saadant et forbarmende Hjerte har Gud mod os endnu og beholder det ogsaa i Evighed, om vi ikkun vil omvende os og have ligesaadanne bodfærdige Hjerter. Derfor lad dette Guds forbarmende Hjerte bevæge dig til Omvendelse.

Bøn.

Jeg ved, min Gud, at du prøver Hjerter, og at Oprigtighed er dig behagelig; derfor skjuler jeg ikke mine Overtrædelser for dig. Dit Ord og min Samvittighed overbeviser mig om, at jeg, som er falden saa dybt, behøver Bod og Omvendelse for at komme til dig igjen; dog omgaaes mit fordærvede og bedragelige Hjerte med lutter Fixererier, ligesom du havde saadanne Øine, som et Menneske har. Jeg er iblandt dem, som du klager over, at de vel omvende sig, men ikke ret, men ere ligesom en falsk Bue, i hvilken der er ingen Eftertryk og Styrke, naar man skal skyde med den og har den behov Jeg er lig de daarlige Pharisæere, som mente, at det Indvortes var rent, naar det Udvortes var rent. Denne min Elendighed ser og kjender du, min Gud! Dine Øine ere som en Ildslue. Men du, o Hjertekjender, ved og, at jeg gjerne vilde være fri fra denne min Fordærvelse. Ak, saa tag mig i din Haand, du barmhjertige, trofaste og almægtige Læge. Hele og læg du mig fra Grunden af, paa det jeg kan vorde helbredet. Jeg lægger mig som dit Ler under dine, min Skabers og Pottemagers Fødder, forarbeide og berede du mig efter dit Raad, og som det behager dig, naar jeg kun bliver et Naades Kar. Jeg beder dig, for al din Barmhjertigheds Skyld, o Herre, lad mig ikke blive som en kalket Grav, som synes smuk udvortes, men indentil fuld af døde Ben og al Urenhed. Hvad vilde det hjælpe mig, om mit forføriske Hjerte og hele Verden agtede mig for from og hellig, naar du, som er en Dommer over Hjertet og Tanker, skulde dog finde mig anderledes. Derfor, uddriv du af mit Hjertes Grund alt det, som deri mishager dig. Omvend du mig, saa bliver jeg omvendt; hjælp du mig, saa bliver jeg hjulpen; thi du er min Gud og

min Berømmelse. Giv mig Kraft efter din Herligheds Rigdom at gjøre værdige Omvendelses Frugter, ligesom der hellerikke er i Christo noget skinhelligt, hykkelsk eller sminket, men et retskaffent Væsen ved den samme Jesum Christum, din Søn, vor Herre. Amen.

Det tiende Capitel.

Om den sande Omvendelses fire Egenskaber.

§ 1. Den sande Omvendelses første Egenskab er at kjende sin egen Uværdighed, og hvad dertil mere hører. § 2. En Christen agter sig intet Godt, men al Straf værd. § 3. Dens anden Egenskab er at bedrøves mest derover, at man har fortørnet Gud. § 4. Dens tredie at kjende sin egen Ufuldkommenhed. § 5. Dens fjerde at søge stedse efter at forenes og blive forenet med Gud, i hvordan det og gaar.

Ps. 102, 10. ꝛc. Jeg æder Aske som Brød og blander min Drik med Graad for din Vredes og din Fortørnelses Skyld; thi du opløftede mig og kastede mig ned igjen. Mine Dage er som en Skygge der helder, og jeg tørres som en Urt. Men du, ja du Herre, bliver evindelig og din Ihukommelse fra Slægt til Slægt.

§ 1. Heri foreholdes os den sande Omvendelses fire Egenskaber, i hvilke vi skulle øve os. Den første er, at et bodfærdigt Hjerte agter sig uværdig til alle Guds Velgjerninger, hvorom Propheten i Ordene siger: Jeg æder Aske som Brød og blander min Drik med Graad, det er, al Lyst og Glæde er mig forgaaen, jeg agter mig uværdig at æde en nydelig Mundfuld Brød; i det Sted Andre forlyste og vederkvæge sig med nydelig Spise, da smager det mig som Aske. Saadan Uværdighed udlægger den Herre Christus saa: Hvo, som vil komme efter mig, siger han, han skal forsage sig selv og tage sit Kors op daglig og følge mig (Luk. 9, 23). Item: Dersom nogen kommer til mig og hader ikke sit eget Liv, han kan ikke være min Discipel (Luk. 14, 6). I dette Sprog beskriver Herren, hvorledes en sand Christen skal kjende sin Uværdighed. Først skal han forsage sig selv. At forsage og fornægte sig selv er at afdø sin egen Villie, sin Egenkjærlighed, sin egen Ære og agte sig selv uværdig til alle de Velgjerninger, et Menneske af Gud kan vederfares, agte sig for ringe til at nyde nogen Guds Barmhjertighed (1 Mos. 32, 10), fornedre sig ikke alene under alle Mennesker, men endog under alle Kreature, som den Herre Jesus og selv gjorde, som derfor og sagde: Jeg er en Orm og ikke en Mand (Ps. 22, 7). Det er at forsage sig selv og at agte sig at være Intet. For det andet skal han hade sig selv. At hade sig selv er at straffe sig selv og alt det, som holder med Kjødet og behager Kjødet, saasom Ære, Vellyst, Hevngjerrighed, Vrede Gjerrighed og andre beslige kjødelige Ting, at korsfæste Kjødet med sine Lyster og Begjæringer, at agte og holde det altsammen for Djævelens Gjerninger og Slangens Sæd og anklage sig selv for en Helvedes Brand og den, der er værd den evige Død. For det tredie skal han tage sit Kors op og følge Christum; at tage sit Kors paa sig og efterfølge Herren er at annamme gjerne, hvad Drøvelse Gud tilskikker uden nogen Knur og Utaalmodighed, at agte sig værd at lide alt Ondt og stedse tænke, man har fortjent langt værre; derfor maa man bære sit Kors i Stilhed og Haabet (Es. 30, 15), som den Herre Christus gjorde, lide, tie og haabe, at Gud skal gjøre en god Ende derpaa; det er at tage sit Kors paa sig og efterfølge Christum.

§ 2. Af alt dette er at se, at et ret ydmygt og bodfærdigt Hjerte agter sig uværdig til alle Guds Velgjerninger, og ikke værdig til en Smule eller Mundfuld Brød eller nogen ny-

delig Spise eller Lædskedrik. Som og den Herre Christus i sin store Trøst paa Korset annammede og indtog den bitre Eddike blandet med Galde, og sagde intet dertil, uden alene: det er fuldkommet (Joh. 19, 29). Og deraf er det og kommet, at naar det gamle Testamentes Mennesker omvendte sig, agtede de sig ikke værdige til noget Godt, men droge Sække eller Haarduge paa deres bare Legemer, satte sig ned i Asken og aade tørt Brød, lagde det i Asken, og aade det saa, som de der ikke vare værdige at æde rent Brød eller at drikke en klar og ren Drik Vand, de aade og drak tillige den Graad og de Taarer, som de fældte, idet de aade og drak. Aarsagen, hvorfor de agtede sig saa uværdige, var at de kjendte, at de med deres Synder havde fortjent den evige Forbandelse og Helvedes Pine, forspildt Guds Naade og Barmhjertighed, og at de vare uværdige til at nyde den allerringeste Guds Naade. Vi have et Billede derpaa i Miphiboseth, Jonathans Søn. Der David kom til Regjeringen, lod han efterspørge i Landet, om der var endnu nogen overbleven af Jonathans Slægt, at han kunde gjøre Barmhjertighed imod ham, fordi at Jonathan havde været hans kjæreste og bedste Ven, og reddet ham af hans Faders Sauls Hænder, da fandt han en arm, halt, og lam Mand, med Navn Mephiboseth; til ham sagde David: Du, du skal stedse æde Brød over mit Bord. Men han svarede: Hvo er jeg, din Tjener, at du ser omkring til en død Hund (2 Sam. 9, 8), det er et Billede paa alle ydmyge og bodfærdige Hjerter, som ikke agte sig værdige til noget Godt, og naar Herren mætter dem med sine Velgjerninger, som af sit eget Bord, agte de sig enda mere uværdige dertil, end Mephiboseth agtede sig uværdig til at æde ved Davids Bord. Saadan Uværdigheds Erkjendelse mærke vi og i andre Exempler. Der den forlorne Søn omvendte sig, agtede han sig ikke værdig at kaldes sin Faders Søn, men begjærede kun at være sin Faders Tjener og Daglønner (Luk. 15, 19). Ligesaa vilde den kananæiske Kvinde gjerne være som en liden Hund, og æde af de Naadesmuler, som Børnene lode nedfalde af Bordet (Matth. 15, 27). Peder sagde: Herre, gak ud fra mig, jeg er en syndig Mand (Luk.5, 8). Høvedsmanden i Kapernaum: Jeg er ikke værd, at du skulde gaa indunder mit Tag (Matth. 8, 8). Paulus siger: Han holder sit Liv og ikke selv dyrebart (Ap. Gj. 20, 24). Jeg er ikke værd at kaldes en Apostel (1 Cor. 15, 9). Ligesaa agtede David sig ikke værd at æde Brød, men sagde: Jeg æder Aske som Brød, som han vilde sige: saa ganske uværdig agter jeg mig til at nyde noget Godt. Naar en Christen har saadant et Hjerte, da er det ret, da er det sønderstødt og sønderslaaet, og et behageligt Offer for Gud.

§ 3. Den anden Egenskab i Omvendelsen er, at det er den bodfærdige Synders høieste Smerte og Sorg, at han har fortørnet den gode Gud. Derom siger David; For din Vredes og din Fortørnelses Skyld; thi du opløftede mig og kastede mig ned igjen. Det er, al min Ulykke og Smerte gjør mig ikke saa ondt, som det, at jeg har fortørnet og syndet imod dig, som er saa herlig, hellig og retfærdig en Gud. Efterdi Gud er idel Kjærlighed, Naade, Retfærdighed, Miskundhed og Barmhjertighed, ja alt Godt, da gjør man Gud imod med hver den Synd, man bedriver; saasom med Uretfærdighed handler man imod Guds Retfærdighed; thi Gud er selv Retfærdighed. Med Løgn imod Guds Sandhed; thi Gud er selv Sandhed. Med Had imod Guds Kjærlighed; thi Gud er Kjærligheden selv. Gud er det høieste evige Gode, al Dyd og den høieste Kjærlighed. Nu er det jo en stor og djævelsk Ondskab, at gjøre den imod, som er den høieste Kjærlighed, ja Kjærligheden selv. Der-

som Gud nogen Tid havde gjort os noget Ondt, da var det ikke saa stort Under, at vi hadede og imodstode ham. Men nu giver han os jo alt Godt, Liv og Aande, føder og klæder os, giver os Lægedom, naar vi ere syge, forlader os vore Synder, saa ofte vi derom sukke, og er altid beredt at annamme os, naar vi omvende os; har skjænket og givet os sin kjære Søn og den Hellig-Aand, og giver os sig selv til vor egen, er vor kjære Fader og annammer os til sine Børn: dog fortørne vi ham, imodstaa ham og hade ham. Var det ikke en stor Ondskab, om du dræbte den, som gav dig Liv, om du slog den, som bar dig paa sine Arme og i sit Skjød, om du foragtede den, af hvilken du havde al din Ære, om du fornægtede den, som havde annammet dig for sit Barn? se, det gjør du imod Gud din Fader selv, hvilken er saa hellig og retfærdig, at alle hans Engle tilbede ham, frygte sig for ham og synge for ham. Hellig, hellig, hellig er du Herre Zebaoth (Es. 6, 3), og du er ikkun Jord og Aske og fortørner ham. Naar et bodfærdigt Hjerte saadant betænker, da optændes og opvækkes deri en saare stor Bedrøvelse og smertelig Ruelse, der saa piner og værker som de dybeste Saar og foraarsager en saare stor Frygt og Forskrækkelse for Guds Retfærdighed og Domme, som saare forfærder og truer en baade indvortes og udvortes, indvortes i Samvittigheden, udvortes med timelige Plager, at man derover har ingen Fred eller Ro, som Job klager, og al Glæde, som er i Verden, forgaaer En, at man hverken kan æde eller drikke, men maa klage af Ps. 38, 3. Herre, dine Pile ere dybt indtrykte i mig, og din Haand nedtrykker mig dybt. Ligesom de Saar, som en Pil sidder i, gjør meget Ondt, og Smerten tager til, saa længe Pilen er deri; i lige Maade al den Stund, Guds Forfærdelser og Trudsel er i Samvittigheden, da er der ingen Ro, men idel Gruelse. Og denne Trudsel og Gruelse er intet andet end Guds Retfærdigheds levende Dom i vor Samvittighed og en stor Frygt for, at man skal forkastes og forstødes til Helvedes Pine. Derfor siger David: Du opløftede mig og kastede mig ned igjen. Hvilket giver tilkjende en smertelig Pinsel, ligesom naar en af et høit Sted faldt ned i et stort Dyb og blev saa knækket og knust, at han beholdt intet Lem helt. Ikke desmindre er her dog i denne Trudsel og Guds Forfærdelse en Trøst tilrede; thi Propheten siger: det er Guds Trudsel, Vrede og Pile. Den Gud, som med sine Pile har saargjort Hjertet, skal og læge det, han, som ihjelslaar, skal og gjøre levende. Den Gud, som nedkaster og fører til Helvede, kan opløfte og føre op igjen (Ps. 146, 8. 1 Sam. 2, 6). Naar nu et bodfærdigt Hjerte befinder dette hos sig og har af intet saa Ondt som deraf, at det har fortørnet Gud, som er det høieste Gode og den høieste Kjærlighed, saa er dette paa gode Veie. Saa gjorde David og sagde derfor til Herren: For dig, ja for dig alene, har jeg syndet (Ps. 51, 6). Som han vil sige: Ak havde jeg ikkun ikke fortørnet dig. Saa gjorde og Daniel, sigende: Herre dig hører Retfærdighed til, men os vore Ansigters Blusel (Dan. 9, 7). Vi maa skamme os, vil han sige, at vi har gjort en saa retfærdig Gud imod.

§ 4. Den tredie Egenskab er, at David siger: Mine Dage ere som en Skygge, der helder, og jeg tørres som en Urt. Derved gives tilkjende, at et bodfærdigt Hjerte brister aldeles ikke paa sine egne Kræfter, men ved, han har liden Kraft og saa ringe Saft som en tør Urt og Græs. Derfor siger og David Psal. 39, 6: Se, du haver sat mine Dage, Herre, som en Haand bred, og mit Livs Tid er som intet for dig. Visselig, hvert Menneske er dog idel Forfængelighed, hvor fast han end staar, Sela. O hvad er det en stor Visdom, at et Menne-

ske kjender sig selv at være intet. Et Menneske er intet, ligesom en Skygge er intet. Skyggen er en livløs, død og afmægtig Ting, som har intet Liv eller Bevægelse af sig selv; ligesaa er og et Menneske, naar Gud undrager Livets Lys. Jo nærmere Solen er, jo mindre er Skyggen. Ligesaa, jo nærmere Gud er med sine Gaver, jo mindre er et fromt og gudfrygtigt Menneske i sine egne Øine. Og ligesom jo længere Solen er fra os, jo større er Skyggen; saa i lige Maade, jo længere et Menneske er fra Gud, jo større bliver han i sit eget Hjerte ved indvortes Hoffærdighed og Hovmodighed. Og atter, jo større et Menneske er i sit eget Hjerte, jo længer er han fra Gud. Og ligesom de store Skyer imod Aftenen snart forgaa og forsvinde, ligesaa forgaa de og snart, som ere i deres egne Hjerter store og høie. Skyggen maa forsvinde, fordi at Solen gaar fra den; ligesaa, naar et Skyggemenneske bliver stort i sit eget Hjerte, saa bortviger den guddommelige Sol fra ham, og han maa forgaa. Ligesom og Skyggen har intet Liv af sig selv, men har sin Bevægelse af Solen, og røres med den; saa er og et Menneske intet af sig selv, men Død og livløs. Gud er et Menneskes Bevægelse og Liv (Ap. Gj. 17, 28). Ligesom et Træ kaster en stor Skygge fra sig, og Skyggen lever ikke eller bevæges af sig selv, men naar Træet bevæges, da bevæges og Skyggen; ligesaa lever og røres et Menneske i Gud. I Døden fornemme og befinde vi ogsaa, at vore Dage ere som en Skygge, der helder, og at vi forvisne som en Urt, hvilken Døden med sit Segl og Le afhugger (Psal. 39, 6. Psal. 90, 5. Psal. 103, 15). Naar et Menneske nu ved en sand Ydmyghed befinder alt dette grundig i sit Hjerte, at han er intet, men er lig en død Skygge, saa er hans Hjerte ret for Gud og oprigtig i Omvendelsen. Thi ligesom vi engang maa dø naturlig og legemlig, saa maa vi og hver Dag dø aandelig, paa det vi kan engang lære vel at dø naturlig. Thi det, man stedse øver sig i, det lærer man bedst.

§ 5. Omvendelsens fjerde Egenskab er Foreningen med Gud, hvortil dette i Psalmen henseer: Men du, ja du Herre, bliver evindeligen, og din Ihukommelse fra Slægt til Slægt. Prophetens Mening er: om jeg end her timelig er som en Skygge og visner som en Urt, saa ved jeg dog, at jeg skal blive evig i dig, ligesom du er evig. Ligesom et Menneske formedelst Synden er adskilt fra Gud, saa bliver han ved en sand Omvendelse igjen forenet med Gud. Ligesom Christi Person ikke kan adskilles, men den evige Guddom har saaledes i Christo ved et uopløseligt Baand forenet sig med den menneskelige Natur, at end ikke Døden har kunnet adskille denne Forening, men Christi menneskelige Natur blive evindelig forenet med den guddommelige og opfyldt med Guds Herlighed, ligesaa bliver de troende Sjæle i Omvendelsen til Gud, uden saa er, de igjen derfra affalde, saaledes ved Troen og en hjertelig Tillid forenede med Gud, at hverken Liv ei heller Død skal kunne skille dem fra Guds Kjærlighed i Christo Jesu (Rom. 8, 38). Thi de, som blive ved Herren, ere en Aand med ham (1 Cor. 6. 17). Og Gud har trolovet sig dem til evig Tid (Hos. 2, 19). Christus Jesus er vort eneste Vidne og Livets Bog, i hvilken vi se og læse, at ligesom hans menneskelige Natur er evindelig forenet med Gud, saa ere og alle Guds Børn ved Troen med ham forenede. Ligesom Gud og Christus er evig, saa maa og hans Forjættelser være evige, ved hvilke han med os har gjort evigt Naadesforbund, som ikke skal aflade, om end Verden slog Haanden af os, om end Synden, Døden, Djævelen og Helvede plagede os, ja om end vort Hjerte og vort

Kjød vansmægter, saa er dog Gud vort Hjertes Klippe og vor Del evindelig (Ps. 73, 22).

Bøn.

Du store og ophøiede Gud, som bliver evindeligen, og hvis Navn er helligt; du vil og bo hos en sønderknust og nedrig Aand til at gjøre de Nedriges Aand levende, og at lade de Sønderknusedes Hjerte leve; du har ei tilsagt de sikre og forhærdede Hjerter nogen Naade, men derimod har du lovet, at du vilde være nær hos dem, som har et sønderbrudt Hjerte, og at hjælpe dem, som har nedslagne Sind. Ak Herre, min Gud! jeg kan vel synde, og uforskammet fortørne dig; men jeg finder ikke i mig selv den gudelige Bedrøvelse over de begangne Synder, som gjør Omvendelse til Salighed. Giv mig da, o min Gud, et saadant sønderknust Hjerte, som kan være dig et velbehageligt Offer, og lad det, som fatter i min Sønderknuselse, opfyldes med hans Fuldkommenhed, der er sønderknuset for mine Synders Skyld. Giv mig ret at betragte din Kjærligheds Afgrund, paa det min Utaknemlighed imod dig maa derved beskjæmmes. Ofte betjener jeg mig af min Svaghed og Udygtighed til et Ondskabs Skjul; men du, trofaste Fader, giv mig ret at erkjende, hvor svag og kraftesløs jeg er i mig selv, dog ikke under det Paaskud vige længere fra dig, og gjøre derved min Elendighed større, men tage en troende Tilflugt til dig, du stærke Gud. Saa vær du da min Kraft, min Salighed og min Hjælp, til at bære retskafne Omvendelses Frugter, ved Jesum Christum, vor Herre, Amen.

Det ellevte Capitel.

Den sande Omvendelses Frugt er at blive et nyt Kreatur, hvad en Christen er ved Troen, nemlig en Herre over alting, hvad han er ved Kjærlighed, nemlig en Tjener under alle. Og hvorledes Christi Levnet er vort Levnets Speil.

§ 1. Hvad det er, og hvor høit det er at være et nyt Kreatur og Guds Barn. § 2. At betragte Christi dydefulde Levnet hjælper meget dertil.

2 Cor. 5, 17. Er derfor nogen i Kristo, da er han et nyt Kreatur.

§ 1. Alle de, som ere i Christo Jesu formedelst Troen, ere nye Kreature, det er, de ere Guds Børn, de ere retfærdige for Gud, have Syndernes Forladelse, have den Hellig-Aand, ere delagtige i den gudommelige Natur, ere fri i Samvittigheden fra Loven, Forbandelsen, Døden, Djævelen, Helvede og Fordømmelsen, ere ikke bundne til Tid, Sted eller Lov. Thi de annamme alt, hvad som hører til Saligheden, af Christo, af Naade, ganske uforskyldt, ved Troen, hvorfra hverken Tid eller Sted, hverken Lov eller Bud, eller Ceremonier hindre. De ere fuldkomne i Christo, efterdi de have i ham Lovens Opfyldelse ved Troen (Rom. 10 4). At være derfor en troende Christen, det er det høieste Navn i Verden og er over alle Stænder og Embeder, over al Tid, Sted og Lov, og det er mere, end den ganske Verden er. Men derhos at være en sand Christen i Liv og Levnet er det allernedrigste Navn blandt alle Navne i Verden. Saa høit som Troen ophøier en Christen over alle Ting, saa dybt fornedrer Kjærligheden en Christen under alle Ting; hvilket du smukt kan forstaa, naar du betragter Christi hellige Liv og Levnet, hvilket er et klart Speil paa alle Dyder i den fuldkomneste Grad og Maade.

§ 2. Se, hvorledes Christus er bleven Alles vor Tjener, hvor ydmyg han var i Hjertet, hvor sagtmodig i Aanden, hvor venlig i sine Ord, hvor livsalig og yndelig i Gebærder, hvor

barmhjertig mod de Fattige, hvor medlidende imod de Elendige hvor taalmodig imod Bespottere, hvor lemfældig i sin Tale og Gjensvar, hvor naadig imod Syndere, hvor aldeles ingen har han foragtet eller forsmaaet, han har ikke hævnet sig paa nogen, hvor hjertelig har han søgt alle Menneskers Salighed? hvor han har bedet for sine Fiender? hvor han har baaret Alles vor Synd, Sygdom, Smerte, Forhaanelse, Slag, Hug og Straf? og er saaledes et fuldkomment Kjærligheds, Ydmygheds, Taalmodigheds og alle Dyders Exempel. Hvilket vi altid i vore Hjerter skulle beskue, og besynderlig, naar vi ere i Enrum. Thi det er bedre end al denne Verdens Kunst og Visdom. Derfor skal vi indtrykke dette Christi Kjærligheds Indsegl i vore Hjerter, nemlig hans Billede, hans Liv, hans Kjærlighed, hans Ydmyghed, hans Taalmodighed, hans Kors, hans Forsmædelse og Død. Dette skal være et Lys i vore Hjerter, hvorved vi skulle fornyes og forvandles til hans Billede. Ligesom nu Christus har i sin Fornedrelses Stand her i Verden været under alle Mennesker, ja under alle Kreature; men i sin Herligheds Stand er Herre over alle Ting, ligesaa er og en Christen paa sin Troens Vegne en Herre over alle Ting, intet uden Gud selv undtagen, men paa sin Omgjængelses og Levnets Vegne, er han under alle Ting.

Bøn.

Herre, du sande Gud, som lever fra Evighed til Evighed, og har som en Seierherre Nøglen til det overvundne Helvede og den bestridende Død; du som lover at gjøre alle Ting nye, for dig beklager jeg, at mit Hjerte bliver altid det gamle, vantroiske, jordiske og fra dig afspandige Hjerte, som det pleier være. Naar skal da, du trofaste Frelser, denne Forjættelse ogsaa opfyldes paa mig? saa længe dette Hjerte bliver ved det gamle, saa er endnu ikke alting nyt. Saa forsmaa da ikke en Synders Sukke, som raaber til dig af sit Elendigheds Dyb. Giv mig et nyt Hjerte, og en ny Aand, og tag dette Stenhjerte bort af mit Kjød. Opløft mine Øine fra Jorden, at de stedse maa se, o Jesu paa dig, du Troens Begynder og Fuldkommer, at jeg kan erkjende den Retfærdighed og Fuldkommenhed, den fortræffelige Herlighed, som jeg har i dig, og hvorledes jeg er tagen til Naade i den Elskte. Giv mig Visdoms og Aabenbarelsens Aand til at kjende dig selv og min Forstands oplyste Øine, til at erkjende, hvilken din Arvs herlige Rigdom er til alle dine Hellige. Lad mig efterfølge dit hellige Exempel i al Kjærlighed, Ydmyghed og Taalmodighed, paa det jeg ikke maa, ved det jeg ophøier mig selv, blive dit Billede ulig, og fornedres af dig. Lad mig altid blive ringere og ringere i mine egne Øine, altid villigere og taalmodigere, her til at taale din Forsmædelse, indtil jeg med dig, som her var den foragteligste, kommer til Ære, for din Sandheds Skyld. Amen.

Det tolvte Capitel.

Hvorledes Christus er den rette Vei og Maal til den sande Gudsfrygt; dersom Gud ikke fører og ledsager et Menneske, da farer det vild.

§ 1. Hvem der er den rette Vei, og hvorledes vi kan faa fat paa den. § 2. De fleste ved intet af den, har ingen Lyst til den, men de, som ere grebne af Christo, begjære og udvælge den alene.

Psal. 86, 11. Lær mig, Herre, din Vei, jeg vil vandre i din Sandhed; forene mit Hjerte til at frygte dit Navn.

§ 1. Denne Vei, Propheten taler om, er Christus. Jeg er Veien, siger han (Joh. 14, 6). Men hvorledes kommer jeg til ham? hvorledes kommer jeg paa denne Vei? Ved Troen.

Thi Troen forener os med Christo, Kjærligheden forbinder os til ham, Haabet opholder os, og dog er baade Haabet og Kjærligheden af Christo selv, og Christi egen Gjerning i os. Denne Vei gaar fra ham og til ham igjen. Troen fatter Christi Person og hans Embede, Kjærligheden følger ham efter i hans Levnet, Haabet fatter og angriber hans Herligheds tilkommende Delagtighed, Troen maa ikke have nogen anden Frelser, Saliggjører, Midler eller Vei til Livet end Christum Jesum, Kjærlighed har det eneste Christi Levnet at gaa efter, Haabet forventer intet andet end hans evige Herlighed. Dette er den rette Vei og Sandhed, i hvilken vi skulle vandre, det er det eneste Fornødne, og den rette Gudsfrygt, hvori Gud vilde naadeligen bevare vore Hjerter. Disse tre Hovedstykker, Tro, Kjærlighed og Haab ere beslægtede med tre andre Dyder, Troen er beslægtet og forbunden med Ydmyghed, Kjærlighed med Talmodighed, Haabet med Bønnen. Thi hvo, som tror, er ydmyg, Hvo, som elsker, er taalmodig. Hvo som haaber, han beder. Ak hvad er dette en ret yndelig Guds Vei! o naadige Gud, lær os den! det er den Sandhed, hvori vi skulle vandre. Det er den rette Gudsfrygt. Det eneste David Ps. 27, 4 beder om, er at efterfølge Christum i Ydmyghed, i Kjærlighed, i Taalmodighed, at døde og dræbe i sit Hjerte formedelst Christi Ydmyghed den forgiftige Hoffærdigheds Orm. Betænk, at Christus er for din Skyld bleven ligesom en Orm, at han derfor klager Ps. 22, 7: Jeg er en Orm og ikke en Mand, skulde du da lade Hovmodighed regjere i dig? tænk paa Christi Armod, og dræb derved i dit Hjerte Gjerrighed; se, han har ikke havt det, han kunde hælde sit Hoved til (Matth. 8, 20) og du vil have alting og faar aldrig nok; er det ikke uchristeligt? se, han har givet dig dit Liv, og du er saa avindsyg og karrig, at du ikke under din Næste en Bid Brød; er det gudeligt? dræb Hævngjerrighed i dit Hjerte med Christi Sagtmodighed. Se, han bad for sine Fiender, og du beder ikke for dine Venner; skammer du dig ikke derved? hans Ansigt blev slaget med knyttede Næver og bespyttet, han taalte og fordrog det, og du kan ikke fordrage, at En ser engang surt paa dig; gaar du da i Christi Fodspor? dræb ogsaa den svinagtige Vellyst i dit Hjerte ved Christi hellige Legems Pine. Se dog, og agt, om der er nogens Pine og Smerte, som hans Pine og Smerte, skulle du da ville stedse leve i Vellyst og Gammen? Han bar en Tornekrone, vilde du da altid bære en Guldkrone? han græd for fremmede Synder, og du græder end ikke for dine egne.

§ 2. O kjære Herre Christe, hvor mange Mennesker er dog endnu ikke paa din Sandheds Vei? Lær mig, Herre, din Vei, jeg vil vandre i din Sandhed. Giv mig et Hjerte, som frygter dig, en Tro, som favner dig, en Kjærlighed, som efterfølger dig, et Haab, som ser til din Herlighed, et Sind, som elsker dig, en Forstand, som kjender dig, et Øre, som hører dig raabende og skrigende paa Korset i din Lidelse, et Øie, som ser dig i din Ydmyghed, og en Mund, som med dig beder for mine Fiender. Dersom du, Herre, ikke lærer mig denne Vei, fører og leder mig derpaa, saa er min Vei idel Vildfarelse, og mit Lys er Mørkhed. O du evige Lys, som oplyste den gamle Tobias, der hans Syn var borte, og Isak, der hans Øine vare mørke og dumme, du som oplyste Jakob, der han forkyndte sine Sønner tilkommende Ting, og den gamle Simeon, der han saa sin Frelser, oplys ogsaa os, at vi i Christo kunde se hans deilige Dyder skinne, og ved samme Dyder bliver oplyste og beprydede. I Verdens Skabning var der mørkt over Afgrunden; ligesaa er der og mørkt i vore Hjerters Grund, indtil Gud siger: vorde Lys, og indtil Guds Aand svæver

over vore Hjerters Vand. Jorden var øde og tom, ligesaa er vort Hjerte, dersom Guds Naade ikke opfylder det. O! at Ordet, ved hvilket Lys og Mørke bleve adskilte, vilde og i vore Hjerter, som i en ny Verden og et nyt Kreatur, fordrive Mørket, og sige: vorde Lys. Thi dette Ord er Lyset selv, og er i Christo, og Christus selv og det Lys er Sandheden, og uden dette Lys er alt det, som er i Menneskene, Løgn og Djævelens Rige. Uden Christi Lys er der idel Mørkhed i et Menneske. Uden Christi Vei er der idel Vildfarelse i et Menneske, uden Christi dydefulde Levnet er der idel Laster i et Menneske og den evige Død. Dette er nu Veien, dette er Sandheden, dette er Livet, dette er Herrens Frygt, og det ene, som David ønsker sig, at have Gud og Christum stedse i Hjertet ved Troen, at efterfølge Christum i Kjærlighed, Ydmyghed og Sagtmodighed, at have Christum stedse for Øine, som en Vei og Speil at leve efter, og i Haabet stedse beskue hans Herlighed; det er den Herrens Frygt, som bevarer Menneskene, som gjør Hjertet fromt, og afvender Synden. Thi hvo som lever uden Frygt, han kan ikke behage Gud, og hans egen Dristighed skal nedstyrte ham. Uden Herrens Frygt duer hverken Kunst eller Rigdom, Deilighed eller Styrke, Klogskab eller Veltalenhed; thi Naturens Gaver har de Onde og Gode tilfælles, og de findes i dem begge, men Herrens Frygt er en sær Gave, et synderligt Lys, hvilket gjør os til Guds Venner, ja til Guds Børn, som behage Gud formedelst Troen. Gud har ingen Behagelighed til Klogskab, Kunst og Forstand, Veltalenhed, Rigdom og Deilighed, naar Guds Frygt er ikke derhos. Rigdom uden Kjærlighed, Kunst uden Naade, Deilighed uden Gudsfrygt, er ligesom en Skygge uden Legemet, som Avner uden Hvede, Ax uden Korn, som Røg uden Ild. Gudsfrygt er alle Gavers Prydelse. Den er den Ringes Krone, de Vises Raadgiver, de Deiliges Held, de Stærkes Seier, Fyrsternes Ære, Børns Tugtemester. Den bevarede og frelste Daniel, Joseph og Susanna. Uden Gudsfrygt er et Menneske et tørt Træ, en unyttig Brand, et sønderslaget Skaar, som man udkaster. Store Herrer, Dommere og mægtige Mænd, skal æres, men der er ingen af dem større, end den, der frygter Herren. (Sir. 12, 27).

Bønnen til dette Capitel, er indtrykt i Materien selv, fra den anden Paragraph indtil Enden.

Det trettende Capitel.

Hvorledes Jesus Christus er den rette Levnets Bog, hvorledes han med sin Armod og Fattigdom lærer os at foragte og forsmaa denne Verdens Herlighed.

§ 1. Den, der vil indskrives i Livets Bog Christus, maa og efterfølge hans Exempel, som bestod i Armod, Foragt og Smerte. § 2. Han, som var en Herre over alle, gjorde sig daglig til alles Tjener. § 3. Skjønt han kunde faaet Ære og Anseelse, saa foragtede han det dog, os til et Exempel.

2 Cor. 8, 9. I kjende vor Herres Jesu Christi Naade, at han for eders Skyld er bleven fattig der han var rig, at I ved hans Fattigdom skulle blive rige.

§ 1. Alle de, som tro paa Jesum Christum Guds Søn, ere indtegnede i Christo, saasom i Livets Bog: deres Navne ere skrevne i Himmelen (Luk. 10, 20) og skal paa hin Dag blive aabenbarede, naar Gud skal bekjende alle sine Troendes Navne for hans hellige Engle (Aab. 3, 5). Men nu er Christus et Levnetsspeil paa et helligt christeligt Levnet, efter han er det evige Ord, og Faderens Visdom; er derfor kommen i Verden og blevet et Menneske, at han baade ved sin salige Lærdom, og ved sit Liv og sin Død vilde lære og undervise os og med sit hellige Exempel lyse for os.

Men nu var hans ganske Levnet, fra Moderens Liv indtil hans Død, intet andet end en stedsevarende Trængsel og Lidelse, som bestod i disse tre Stykker, der aldrig i hans Levnet i denne Verden vege fra ham, det første var stor Armod og Fattigdom, det andet endda større Forsmædelse og det tredie den allerstørste Smerte og Pine. Hvilke Stykker begyndte med hans Liv og endtes med hans Død. Hans hellige Armod og Fattigdom havde særdeles tre Grader, den første at han klager: Fugle under Himmelen have Reder, og Ræve have Grave, men Menneskens Søn har ikke noget, hvor han kan hælde sit Hoved til (Matth. 8, 20). Den anden, at han har været fattig paa Venner, han blev født af en fattig Moder i stor Armod, at han søgte ingen rige, herlige og vældige Folks Venskab her i Verden. Lazarus i Bethanien var hans Ven, men ham udvalgte han ikke for hans Rigdoms Skyld til sin Ven, men for hans Troes Skyld, for han troede, at han var den sande Messias (Joh. 11, 11). Den tredie Grad af hans Armod var, at han aflagde sin guddommelige Vælde og Herlighed, ja ganske og aldeles sænkede sig ned i vor Elendighed (Phil. 2, 7). Han er bleven svag og træt som andre Mennesker, særdeles af de mangfoldige Syge, som han helbredte, hvormed han sig saa bemøiede og udmattede, at hans Paarørende i Daarlighed vilde holdt ham derfra og mente, han kom fra Sindet (Mark. 3, 21); men hans Disciple tænkte paa det, som staar skrevet: Han bar vore Sygdomme (Es. 53, 4). Han flyede og forsagede ingen Umage, ingen Armod, ingen Besværing. Og endskjønt han kunde have ladet alle Kreature tjene sig og alle Engle opvarte sig, saa led han dog taalmodig alting for alle og brugte ikke sin Magt over noget Kreatur imod sine Fiender! han tilstedte, at Torne stak og saargjorde hans Hoved, han lod sine Hænder binde, sit Legeme hudstryge, sine Hænder og Fødder gjennembore, sin Side gjennemstikke, hvilket han altsammen med et Ord kunde have hindret, med et Vink befalet alle Kreature, at de intet Ondt skulde tilføie ham. Kortelig, han gav sig under alle Kreature for vor Skyld, paa det han kunde igjen fly og skaffe os det Herredømme over Alting, som vi have mistet, og at han ved sin Seiervinding og Opstandelse kunde gjøre os uovervindelige. Ja, det som endnu mere er, han tilstedte Satan og Djævelen at friste sig, at føre sig omkring i Luften. Tilstedte Djævelens Redskab, Jøderne og Krigsfolket at pine og korsfæste sig, paa det han dermed kunde frelse og forløse Menneskene af Djævelens og alle hans Redskabers Magt og Vælde.

§ 2. Saaledes er den Allerstærkeste bleven svag, den Almægtigste afmægtig, den Allerherligste den Allerforagteligste, den Allerdeiligste den Alleraffkyeligste, al Plage, Smerte og Lidelse undergiven, paa det han dermed vilde bestjæmme vor Kjælenhed, at vi saa ugjerne paatage os endogsaa en liden Umage eller et lidet Kors for Guds og vor Næstes Skyld at lide; ofte ogsaa knurre, ere utaalmodige over den Gjenvordighed, som Gud til sin Ære og vor egen Forbedring tilskikker os. Ja, han ikke alene blottede sig fra sin guddommelige Magt, men blottede ogsaa sig fra sin guddommelige Visdom, vandrede i høieste Enfoldighed og som en Vankundig, beteede sig ikke som en høilærd og anseelig Doktor, der praler og skryder med stor Kunst og Visdom, men i Stilhed, i Sandhed i en guddommelig Kraft, Uskyldighed i Hellighed, i Kjærlighed, i Sagtmodighed, i Ydmyghed og med slette og enfoldige Ord lærte Guds Vei (Matth. 22, 16), hvorover han af de Stolte og Hovmodige blev foragtet og holdt for en Daare; alligevel han dog var den evige Visdom, som talede ved Propheterne, og som oplyser alle Mennesker, der komme i Verden; alt

dette skeede os til Lærdom, at vi ikke skulle ophøie os af vore Gaver, men bruge dem i Ydmyghed og Enfoldighed. Han ogsaa forarmede og blottede sig fra sin Herligheds Anseelse; omgikkes derfor med Syndere, aad og drak med dem, at han kunde forrette sit Embede i at søge og saliggjøre det, som var fortabt (Luk. 19, 10), saa han derfor af sine Bespottere blev kaldet Tolderes og Synderes Ven, ja en Vindranker (Luk. 7, 23) og en Samaritan (Joh. 8, 48). Omsider lod han sig ogsaa som den største Misdæder ophænge imellem to Røvere, at han kunde bære vore Misgjerninger.

§ 3. Han kunde vel med sin Helligheds og Ufyldighed have gjort sig et langt større Navn end Johannes den Døber, som var et brændende og skinnende Lys (Joh. 5, 35). Men han blottede og holdt sig fra saadant Navn, at han kunde tilintetgjøre Menneskenes Hykleri, som ville være ansee for Helgene og have dog intet andet end det blotte Gudfrygtigheds Skin. Kortelig, han undslog sig fra alt det, som er i Verden. Han var en Konge og blev dog Konger og Herrer underdanig, ja endogsaa sin egen fattige Moder og Pleiefader lydig og underdanig. Han var Herren og blev den fattigste og ringeste Tjener paa Jorden (Matth. 20, 28). Han var den allerhøieste Prophet og udvalgte dog fattige, ulærte og taabelige Folk til Disciple. Han kunde jo billig have taget sig Herredømme til over sine Disciple, men han siger: Jeg er midt iblandt Eder som en Tjener (Luk. 22, 27). Han var deres Herre og Mester, men ikke en Mester til at regjere over dem i denne Verden paa en verdslig Vis, men en Mester med Lærdom og Levnet til at lære dem Lydighed, Ydmyghed og Underdanighed. Derfor led han som vor Hovedmand først og fremst Spot og Forhaanelse, Armod og Elendighed, han tjente sine Disciple og toede deres Fødder, og var deri deres Mester til at lære dem med sit Exempel. Hvilke store Daarer ere vi da, som tragte efter Ære og Herlighed i denne Verden, vi ville her intet lide, Ingen være underdanige og lydige, vi søge idel kjødelig Frihed og ville leve selvraadige efter vor egen Villie; saa gjorde ikke vor Herre Christus: men han med sit hellige Exempel som med det rette Levnets Bog, lærte os at forholde os langt anderledes. Saa se nu, hvor langt den Vei, du vandrer paa, er skilt fra den Herres Christi Vei. Du vandrer ikke paa den Herres Christi Vei, men paa denne Verdens Vei, som fører til Fordærvelsen. Dette er det første Stykke af Christi jammerfulde Levnet.

Bøn.

Min Herre Jesus, du, som, da du dog kunde have udvalgt Glæde og Lyst, villig taalte Korset og blottede dig fra al verdslig Herlighed, Magt, Anseelse og Fryd, lær mig den sande Visdom, efter hvilken jeg kan agte denne Verdens Væsen ligesom du, den evige Visdom, har agtet det. Ak Herre, hvor Mange forblinder og bedrager ikke Satan med Verdens forblommede og forstillede Anseelse; derimod væbne du mig med dit Sind, at jeg maa gjerne være Intet, naar end hele Verden tragter efter at være stor og anseelig. Giv mig med Mose saaledes at anse i Troen de tilkommende Belønninger, saa jeg ikke alene gjerne fordrager din Spot, naar jeg ikke kan have Ære, Fornøielse og Magelighed i denne Verden, men at jeg og maa agte den for min Visdom og over alle Liggendefæer i Verden. Hvor lad og usikket Kjød og Blod er hertil, det ved du, Herre, du, som kjender hvad for en Gjerning og Skabning, vi ere; men det, som er umuligt for Kjødet, det vilde din Aand fuldbringe i mig, paa det jeg maa ved hans Kraft af Hjertet foragte Verden med

al dens Herlighed; derimod efterfølge din Taalmodighed og agte dit Samfund og Forening for min Salighed. Amen.

Det fjortende Capitel.

Hvorledes den Herre Christus med sin Forsmædelse, Foragt og egen Fornægtelse lærer os at foragte og forsmaa Verdens Ære og Berømmelse.

§ 1. Det er Tegn til Ydmyghed, naar man efter Christi Exempel gjerne taaler Foragt. § 2. Deri skal han ogsaa være vor Lærer og Leder.

Es. 53, 3. Han var foragtet og holdt snart op at være iblandt Mænd, en Mand fuld af Piner, og som havde forsøgt Sygdom.

§ 1. Det andet Stykke af Christi Lidelse er Spot og Foragt. Naar du nu i Christi Levnets Bog har beseet hans Armod og Fattigdom, saa bese og fremdeles hans sande og dybe Ydmyghed. Han tilegnede og tiltog sig ikke nogen timelig Ære, men med Ord og Gjerninger stod dem imod, som vilde ære, prise og berømme ham; han flyede stedse for denne Verdens Ære (Joh. 6, 15), og i største Ydmyghed lod den største Spot og Foragt gaa over sig; Jøderne kjendte ham for en Samaritan og for den, som havde Djævelen og ved Satans Kraft gjorde underlige Gjerninger (Joh. 8, 48), hans guddommelige Lærdom blev holdt for en Gudsbespottelse. Han blev med megen Løgn, mordisk Svig og Bagvaskelse forfulgt, han blev forfulgt, fulgt, fornægtet, slagen i Ansigtet, bespyttet, tornekronet, bespottet, hudstrøgen, saargjort, forskudt, fordømt, forladt af Gud og Mennesker, afført nøgen som en Misdæder, ophængt paa Korset som en Forbandelse; item beleet i hans Bøn, der blev om hans Klæder kastet Lod, ham blev og i hans Døds Nød given at drikke Eddikke og Galde (Joh. 19, 29). Paa det Sidste døde han i allerstørste Forhaanelse og Foragtelse, og hans døde Legeme blev igjennemstukket; ja efter hans uskyldige Død blev han skjeldet for en Bedrager (Matth. 27, 63), saa at baade i Livet, i Døden og efter Døden er al Forhaanelse og Foragt ham tilfulde tilmaalt.

§ 2. I alt dette er Guds Søn ikke alene forestillet os, som vor Forløsnings og Frelses Skat, men ogsaa som vor Doktor, Mester, Prophet, Hyrde, Lærer og Lys, paa det at vi ved hans Forsmædelse skulle lære at fly Verdens Herlighed, om vi ellers ville forenes med ham, som med vort Hoved, være hans sande Lemmer og ved Kjærlighed blive i ham indpodede og grundfæstede (Eph. 4, 15). Men efterdi vi handle her tvertimod, og i vor Idræt, Ord og Gjerninger søge vor egen og ikke Guds Ære, saa vidne vi dermed, at Christus ikke endnu lever i os, men denne Verdens Fyrste, og at vi ikke endnu have afført os denne Verdens Kjærlighed og overvundet Verden; thi alt det, som er født af Gud, overvinder Verden, siger Johannes (1 Eph. 5, 4). Sligt er et klart Tegn til, at vi ikke endnu har ret faaet Jesum kjær. Thi i hvem Verdens Kjærlighed er, i den er ikke Faderens Kjærlighed, ei heller Christi Kjærlighed (1 Joh. 2, 15). Thi Christi ganske Levnet lærer os, hvorledes vi skulle afdø Verden. Se derfor til Christi Levnets Begyndelse, Fremgang og Ende, og at deri er idel Ydmyghed, saavelsom idel Foragt, som ham vederfores af dem, som elskede Verden.

Bøn.

Hellige Frelser; du som saavel med Lærdom, som og med dit hellige Exempel har bevist, at dit Rige ikke er af denne Verden, du har forsmaaet Ære, Rigdom, Velgaaende og alt, hvad Verden søger. Du er den Vei, som jeg bør vandre paa, du er gjort mig af Gud til den Visdom, som skal lede og regjere mig. Alle de Veie, som du ei har vandret paa, ere usikre og føre til Fordærvelsen. Forlen mig, du tro-

faste Hyrde, at jeg ikke maa vandre paa Verdens Vei og tage Ære af Menneskene, og ikke derimod søge den Ære, som er af Gud alene. Giv, at jeg efter dit Exempel ikke maa søge min Ære, men at ære vor himmelske Fader, endskjønt jeg derover selv skal vanæres. Ak, Herre! hvad Ret har dog en Synder, som er en Vederstyggelighed og Affkum, til nogen Ære? Og hvad nytter al Verdens Ære den, som du hader og har dømt til Helvedes evige Skam? Hvad sandt Gode kan Verden give, som selv ligger i det Onde? Den som forgaar med sine Lyster, fra hvilken, for at redde os, du, o Jesus selv har givet dig hen for vore Synder. Saa lær mig, o min Frelser, at kjende mig selv og Verden ret og i saadan Erkjendelse at hade mig selv og den ret, sigende af Hjertet: ikke mig, o Herre, ikke mig, men giv dit Navn Æren for din Naades og Sandheds Skyld. Amen.

Det femtende Capitel.

Hvorledes vi med Christo skulle lide og overvinde allehaande Trængsel og Foragt i Verden.

§ 1. Christi Klagemaal over sine svare Lidelser, hvorved vi opvækkes til at lide med, at vi og kan krones med. § 2. Fornemmelig klager han over sin Hjerteangest, legemlige Strøbelighed og Foragt. § 3. De bevægende Aarsager, der skal drive os til, som hans Lemmer, at lide det samme i sin Grad.

Ebr. 12, 3. Tænker paa den, som har taalmodig lidt saadan Modsigelse mod sig af Syndere, at I ikke blive trætte, idet I forsage i Eders Sjæle.

§ 1. I Ps. 109, 25. ꝛc. klager Messias: Jeg maa være deres Spot; naar de se mig, da ryste de deres Hoved. Hjælp mig, Herre, min Gud, frels mig efter din Miskundhed, at de kunde kjende, at dette er din Haand, at du, Herre, gjorde det. Lad dem forbande, men velsigne du; lad dem opreise sig, men de skal beskjæmmes, men din Tjener skal glædes. Lad mine Modstandere iføres med Forsmædelse og klædes med deres Skam, som med en Kjortel. Jeg vil saare takke Herren med min Mund, og jeg vil love ham midt iblandt Mange. Thi han staar hos en Fattigs høire Haand at frelse ham fra dem, som dømmer hans Sjæl. Dette vor Frelsers Klagemaal skal billig gaa os til Hjerte og drive os dertil, at vi ofte bese os i den Herres Christi og alle Helgenes Kors-Speil. Derfor bliver slige og andre Christi Klagemaal i mange Psalmer igjentaget, paa det vi skulle lære af dem ved megen Trængsel at indgaa i Guds Rige (Ap. Gj. 14, 32). Og at hans Foragtelse og Spot skal være vor Foragtelses og Forhaanelses Lægedom. Item, at vi skulle lære at blive gjerne den foragtede Christi Billede lige og med ham bære hans Forsmædelse, paa det vi og maa blive hans forklarede Billede lige i Herligheden (Rom. 8, 29. Ebr. 13, 13. Phil. 3, 21).

§ 2. Ydermere klager Christus i Enden af samme 109de Psalme over tre Slags Lidelser, som han har fundet. Først klager han V. 22 over stor hjertens Angst og Bedrøvelse: Jeg er elendig og fattig, og mit Hjerte er saaret inden i mig. Se til denne høie og hellige Person, hvorfor beklager han sig saa? Paa det vi skulle høre, hvad han for vor Skyld har lidt. Han siger: Jeg er fattig, og du kan ikke faa Rigdom nok. Han siger: Jeg er elendig, og du vil være herlig hos hver Mand. Han klager: Mit Hjerte er saaret inden i mig, og du vil stedse leve i Fryd og have altid et lystigt og ubekymret Hjerte. Kjære, tænk dog, at din Herre Christus har ikke altid været vel tilmode, men hans Hjerte har været i hans Liv, som det var saargjort, knust og sønderslaget; overvei dog, hvad du er imod saadan en herlig og hellig

Person, og naar du er i største Hjertens Angst, da tænk ved dig selv: se, saaledes har det ogsaa været med min Herre Christo, saa har det ogsaa gaaet ham; ja hans Hjerte har lidt endda langt høiere Sorg og Angst. Men ligesom vor Herre Christus er ved Sorg gaaen til Glæde, ved Spot til Ære, ved Død til Liv, ved Helvede til Himmelen, ligesaa skal og maa ogsaa vort Kors befordre os til vor Salighed og være os til en Indgang til det evige Fædreneland. Dernæst klager han V. 23. 24 over legemlig Svaghed og Skrøbelighed: Jeg gaar bort, siger han, som en Skygge, der hælder, jeg bliver udstødt og forjaget, som en Græshoppe, mine Knæ rave af Faste og mit Kjød er magert og har ingen Fedme. Med disse Ord lærer Herren os, hvad vi ere her i Verden, nemlig Skyggemennesker og som en Skygge, der har intet Liv og Kraft i sig selv og af sig selv. Og ligner den Herre Christus sig, som dog er Livet og Lyset selv, ved en Skygge i sin Fornedrelsesstand, hvor meget mere skulle vi da holde os for Skygger og for Intet og lære Ydmyghed af Guds Søn? Han siger ogsaa: Jeg blev udstødt og forjaget som en Græshoppe; skulde vi da ville her have vort evige Sæde og Bolig? En Græshoppe har intet Hus og Hjem, er vankende og flygtig; saa har vor Herre Christus og været her i Verden, at han vilde med sit Exempel lære os at søge et andet og bedre Hjem og Fædreneland. At hans Knæ ogsaa har været svage og skrøbelige, og hans Kjød magert, det fandt han endel i hans Faste, endel i hans anden Lidelse, da alle hans Kræfter fortørredes som et Skaar (Ps. 22, 16). Derpaa skulle vi tænke i vor legemlige Svaghed og Skrøbelighed. Der ligger ikke megen Magt paa den legemlige Styrke, naar Sjælen ikkun er stærk ved Guds søde Trøst og fed af himmelsk Vellyst (Es. 55, 2) og bliver ved Christi Kraft opholdet og befæstet (Eph. 6, 10). For det tredie og sidste klager Herren over den store Foragt, han her i Verden led. Jeg maa være deres Spot, siger han; naar de se mig, da ryste de deres Hoved; hvem kunde her i Verden mere forhaanes? Men saadan Forsmædelse og Forhaanelse led han for vor Skyld, paa det han os fra den evige Forsmædelse, Spot og Skam vilde frelse og forløse. Menneskets var bleven en Gudsforagter, derfor maatte Christus betale for vore Synder med sin dybeste og yderste Foragtelse. Efterdi Christus da har lidt Foragt, skulle vi da stedse ville svæve i idel Ære og Herlighed? Ellers skal, o Christensjæl, din Trøst og dit Middel til at overvinde Verdens Foragtelse og Forhaanelse være disse efterfølgende:

§ 3. 1) Bær du deri Christi Billede og efterfølger dit Hoved og Mester, Christum (Rom. 8, 17). 2) Ved det, at Verden foragter dig, lærer du den sande Ydmyghed, som finder Naade hos Gud; thi de Ydmyge giver Gud Naade; men imodstaar de Hoffærdige (1 Pet. 5, 5). 3) Saa er du derved iblandt de Helliges Tal, som altid have været en Forhaanelse og Skovisk for Verden (1 Cor. 4, 13). 4) Saa skal dig derfor vederfares Ære og Pris i Himmelen af Gud for alle hellige Engle (Aab. 7, 15). 5) Efterdi du ikke skal opstaa paa hin Dag til evig Skam og Skjændsel (Dan. 12, 47), hvorfra Christus har frelst dig, saa lad den timelige Foragt ikke saa haardt bekymre og anfægte dig eller gaa dig til Hjerte. 6) Skal du vide, at Gud endogsaa i denne Verden ikke skal lade dig miste sin Naade. Om du endskjønt har intet Menneskes Gunst og Yndest, saa har du dog Guds Gunst, Yndest og Naade. Derfor meldes Ps. 109, 26. 27: Hjælp mig, Herre, min Gud, frels mig efter din Miskundhed, at de kunde kjende, at dette er din Haand, at du, Herre, du gjorde det; ligesom Gud har frelst sin Søn fra Forsmædelse og

Skjændsel og ved sin vældige Haand sat ham i sin himmelske Ære, saa vil han og gjøre ved dig, som bærer hans Forsmædelse, at Hvermand skal bekjende, at dette er Guds Gjerning. 7) Ligesom Gud har paalagt sin kjære Søn hans Forsmædelse, at Christus Ps. 69, 8 derfor siger: Jeg bær Forhaanelse for din Skyld; Skjændsel har skjult mit Ansigt; ligesaa har han paalagt dig dit Kors til at prøve dig. Saa vil og 8) Gud omvende saadan en uforskyldt Forbandelse og Bespottelse til en Velsignelse og i sin Tid gjøre dine Foragtere igjen til Skamme; derfor siger Christus: Lad dem forbande, men velsigne du, lad dem opreise sig, men de skal beskjæmmes, men din Tjener skal glæde sig. Den Forbandelse kommer ikke, som sker uden Aarsag, siger Salomon (Ordsp. 26, 2), og imod dem, som Gud vil velsigne, hjælper ingen Forbandelse, hvilket Bileams Exempel udviser (4 Mos. 23, 8). Men Gud velsigner dem, som ham frygte. Hvo, som frygter Herren, ham skal det gaa vel paa det Sidste og paa hans Endeligts Dag skal han finde Naade (Sir. 1, 11). Det lover ogsaa Gud Abraham og alle Troende: Jeg vil velsigne dem, som velsigne dig, siger han, og dem, som ringeagte dig, vil jeg forbande (1 Mos. 12, 3). Derved trøster ogsaa Gud os (Es. 51, 7), sigende: Frygter Eder ikke for et usselt Menneskes Forsmædelse og forskrækkes ikke for deres Forhaanelser. Matth. 5, 11. 12: Salige ere I, naar Menneskene bespotte og forfølge Eder og tale alt Ondt imod Eder for min Skyld og lyve det, glæder og fryder Eder; thi Eders Løn skal være megen i Himlene. Derfor siger og Ap. Peder 1 Ep. 4, 14.: Dersom I forhaanes for Christi Navn, ere I salige; thi den Herligheds og den Guds Aand hviler paa Eder. 9) Siger Christus: Jeg vil saare takke Herren med min Mund og jeg vil love ham midt iblandt Mange. Christus takker sin himmelske Fader for sin Forhaanelse og Kors; ligesaa bør alle sande Christne have et Gemyt, at de med Taksigelse optage og annamme deres Kors, Spot og Foragtelse. Den gode Gud laver det saa, at vi have Aarsag til at takke ham derfor. Af Korset voxer Taksigelse; thi hvo, som med Taalmodighed lider Foragt for Christi Kjærligheds Skyld, ham ærer Gud igjen baade i dette og i det tilkommende Liv. Han opreiser en Ringe af Støvet og ophøier en Fattig af Skarnet og sætter ham hos Fyrsterne, hos Folkets Fyrster (Ps. 113, 7). Det er en stor Dyd, at man stille og taalmodig lider Foragt og Forsmædelse for Kristi Kjærligheds Skyld. 10) Siger og Christus: Herren staar hos en Fattigs høire Haand at frelse ham fra dem, som dømme hans Sjæl. Det er en herlig Trøst mod slig Foragtelse og Bespottelse; han siger ikke: han staar hos de Vældiges og Herliges høire Haand og deres, som forfølge den uskyldige, men hos de Fattiges og Forladtes, som har ingen Bistand; den, som søger Blod, kommer dem ihu, siger David (Ps. 9, 13). Ps. 37, 32. 33 staar der: Den Ugudelige lurer paa den Retfærdige og søger efter at dræbe ham, men Herren skal ikke forlade ham i hans Haand og ei fordømme ham, som en Ugudelig, naar han bliver dømt. Se, du skal endnu takke ham og blandt Mange prise hans Navn, at han saa underlig har udfriet dig. Jeg tror dog allikevel, at jeg skal se Herrens Gode i de Levendes Land, siger David (Ps. 27, 13). Item V. 14: Bi efter Herren, vær frimodig, og han skal styrke dit Hjerte, ja bi efter Herren. Dømmer ikke Noget før Tiden, siger Paulus (1 Cor. 4, 5), indtil Herren kommer, som skal føre til Lyset det, som skjult er i Mørket, og aabenbare Hjerternes Raad, og da skal hver vederfares Lov af Gud.

Bøn.

Evige Gud og Fader, dersom jeg i mine Lidelser ser alene til det Syn-

lige og lader Kjød og Blod dømme derom, saa synes mig, at du har ladet mig se en haard Ting. Men naar jeg gaar i din Helligdom og ser paa den uskyldige Jesum, betragter, hvad han i Verden har havt for al sin Kjærlighed, Flid og Velgjerninger, hvad for Bespottelse og Modsigelse han har taalt af de aabenbar ugudeligste Syndere, hvorledes hans Ansigt er saa ofte beskjæmmet og bleven fuldt af Spot, hvorledes han maatte holde sin Ryg frem for dem, som sloge ham, sine Kind frem for dem, som rykkede ham og ikke skjulte sit Ansigt for Spot og Spyt. Saa maa jeg skamme mig, at jeg holder saa meget af mig selv og vil gjøre mig en ny Vei til at komme i Himmerige, uden Kors og Lidelser; ja, at jeg frygter saa for de Ting, jeg skal lide for min Frelsers Navns Skyld, da dog min Forløser ansaa det, som en Satans Tilskyndelse, naar han skulde spare sit Liv og sin Ære for min Skyld. Ak Herre, min Gud, giv du mig din Aands Kraft, der kan styrke, bekræfte, grundfæste og berede mig, paa det Trængsel, Forfølgelse og Nødgenhed ikke maa skille mig fra dig; men at jeg i dem alle maa vidt overvinde ved ham, som elsker mig. Giv, at jeg altid maa bevise mig, som en ret Christi Tjener i megen Taalmodighed, i Trængsel, i Nød, i Angester, i Slag, i Fængsel, i Oprør, i Arbeidet, i Vaagen, i Fasten, i Kydskhed, i Erkjendelse, i Langmodighed, i Fromhed, i den Hellig-Aand, i en uskrømtet Kjærlighed, i Sandheds Ord, i Guds Kraft, følge ham i Ære og Vanære, i ondt og godt Rygte, villigen lade mig her forhaane med ham og for hans Navns Skyld, som skal, dersom jeg bliver tro indtil Enden, krone mig hisset med Ærens Krone. Amen.

Det sextende Capitel.

Hvorledes de Christne skal i Christo og i Himmelen søge og have deres Ros og Ære.

§ 1. Christi Bøn til sin Fader, hvori han viser, hvori han søgte sin Ære, nemlig i Gud, idet han var sin Faders Søn, idet han gjorde Godt og af Kjærlighed udgav sit Blod. § 2. I sin Ophøielse, idet han er de Troendes Hoved og Herre, og idet hans Navn er aabenbaret i hele Verden.

Pſ. 109, 1. Min Loves Gud! ti ikke.

§ 1. Dette er Guds evige Søns Bøn, og dermed vil han saa meget sige: Min himmelske Fader! du ved, hvorledes jeg i denne Verden ikke haver søgt min egen Ære, men dit hellige Navns Ære og alle Menneskers Salighed, derfor bliver jeg bitterlig forfulgt, foragtet og bespottet. Men derimod er det min Trøst, at du er min Fader, og jeg er din enbaarne Søn, det er min Pris og Ros i Himlen hos dig. Og denne min Herlighed vil du i sin Tid engang aabenbare og føre til Lyset og saaledes forklare mig, at Verden skal se, hvem de have forfulgt og bespottet. Her skulle vi lære, at de, som have den største Ros i Himmelen, blive dog uskyldig forfulgte i Verden, som vi se i vor Herres Jesu Christi eget Exempel, i hvilket og af hvilket vi lære den rette Visdom, som af den rette Levnetsbog. Han har ikke her paa Jorden søgt den ringeste Ros, men ladet sig nøie med, at Gud var hans Ros. Herre Gud give os ogsaa saadant et Hjerte, at vi maa have vor Ros i dig alene og ikke i os selv, at vi maa have vor Ros i Himmelen alene og ikke paa Jorden! Saa er det vor Herres Christi høieste Ros, at han er Guds enbaarne Søn. Derover har Verden forfulgt og bespottet ham. Giv os ogsaa, o kjæreste Fader, at det maa være vor høieste Ros og vort Hjertes Glæde, at vi ere dine Børn og skal evindelig nyde din faderlige Kjærlig-

hed og Trofasthed og ved denne Børneret besidde den evige Arv, endskjønt Verden hader os, bespotter og forfølger, som den og har gjort med din kjære Søn, Jesu Christo. Ydermere, saa er det den Herres Christi Pris, at han har gjort saa mange guddommelige Tegn og af Kjærlighed og den høieste Trofasthed gjort Menneskene Godt, endog han har faaet største Utak derfor. Og naadige Gud, giv os og saadant et trofast Hjerte, at vi gjerne gjøre Godt og ikke lade Verdens Utaknemmelighed afskrække os derfra, paa det vi i al vor Idræt maa give ikke os, men dit Navn alene al Ære. Saa er det ogsaa den Herres Christi høieste Pris, at han af Kjærlighed er død for os og har kjøbt os med sit Blod, at han er bleven sin Fader lydig indtil Døden paa Korset, at han har vandret i saa hellig Ydmyghed, at han med saa stor Sagtmodighed har lidt, taalt og fordraget den høieste Spot og Forsmædelse og at han med saa høi Taalmodighed har lidt Korsets Pine. O Gud, vor Pris! hjælp at vi ogsaa maa overvinde vore Fiender med Kjærlighed, tvinge vort Kjød med en gudelig Lydagtighed, lide formedelst Christi Ydmyghed og Sagtmodighed Verdens Forsmædelse, og beholde Seier ved Taalmodighed i Korset og være stærke i Herren.

§ 2. End er ogsaa dette Christi Pris, at han er ophøiet til Faderens høire Haand og er skjænket et Navn over alle Navne, at i hans Navn skal hvert Knæ, der er i Himmelen og paa Jorden og under Jorden, bøie sig, og hver Tunge bekjende, at han er en Herre til Gud Faders Ære (Phil. 2, 9—11). O hellige Gud; hjælp, at vi ogsaa kunne agte det for vor høieste Pris, at, som vi skal engang med Christo aabenbares i hans Herlighed, vi da gjerne lide derover Verdens Spot og Forhaanelse og forvente den glædelige Tid, paa hvilken Enhver skal vederfares Lov af Gud (1 Cor. 4, 5). Videre er det ogsaa den Herres Christi Berømmelse, at han er Kirkens og alle dens Lemmers eneste Hoved, at han er en herlig Konge over sit Folk, en evig Ypperstepræst; giv os, o gode Gud, at det ogsaa maa være vor høieste Berømmelse, at vi ere Christi Lemmer, hans Riges Undersaatter, som evindelig skulle nyde Godt af vor evige Ypperstepræsts Forbøn, Offer og Velsignelse. Omsider er det ogsaa Christi Pris, at Gud har aabenbaret hans Navn i al Verden og iblandt saa mange Folk oprettet Troen til hans Navn imod alle hans Fiender, Bespottere og Forfølgere, som ikke vilde kjende ham for Guds Søn. Endog Gud en Tidlang i Christi Lidelse tiede stille og skjulte denne Pris under Korset, saa har dog denne Pris omsider engang frembrudt som den klare Sol: Af Zion aabenbaredes Gud herligen i sin fuldkomne Deilighed. Vor Gud kommer og tier ikke (Ps. 50, 2). Endog Gud, vor Pris, nogen Stund tier i vor Forfølgelse, saa vil han dog engang, naar Prøvetimen er forbi, oplade sin Mund og udfri os af vor Forsmædelse; thi det er ikke endnu aabenbaret, hvad vi skal være siger Apostelen Johannes 1 Ep. 3, 2. Gud er min Pris, ikke Verden, ikke Penge, ikke Gods er min Pris, men Gud er min Pris. Derfor siger Herren Jer. 9, 23: En Vis rose sig ikke af sin Visdom, og den Stærke rose sig ikke af sin Styrke, en Rig rose sig ikke af sin Rigdom; men hvo, som vil rose sig, rose sig af dette, at han forstaar og kjender mig, at jeg er Herren.

Bøn.

Min Gud! jeg priser dig, at du har udført den store Faarenes Hyrde, Jesum Christum, fra Døden og indsat ham, som Konge paa dit hellige Bjerg Zion. Efterdi han nu ikke er bleven tilskamme, derfor skal heller Ingen blive skamrød, som søger dig,

du Israels Gud. O Herre, bliv ved at udføre din Salvedes Sag imod hans Fiender, indtil du faar lagt dem alle til hans Fødders Fodskammel, og naar du udfører saaledes vort ærværdige Hoveds Sag, saa vil du og, du, som er al Jordens Dommer, heller ikke lade hans Lemmers Sag blive forloren, som de dog stedse har befalet dig, men da aabenbarligen engang vise, hvad Forskjel der er imellem dem, som har tjent dig og ikke tjent dig. Herpaa lad mig, o Herre, vente med Taalmodighed og i en saadan Forventelse ikke blive tilskamme. Amen.

Det syttende Capitel.

Hvorledes vi efter Christi og alle Helgenes Exempler skal overvinde onde Munde og falske Tungers Bagtalelse.

§ 1. Falske Tunger er et svart Kors, hvilken dog ingen sand Christen maa vægre sig for. § 2. Vi skal trøste os herimod med Christi og andre Helgenes Exempler. § 3. Det anstaar ei en Christen at betale Ondt med Ondt, men heller at bede derimod. § 4. Alle Bagtalelser komme fra Djævelen og maa taales, i hvor store de og ere. § 5. De skjulte Aarsager, hvorfor Gud tillader saadant. § 6. Gud bereder af de værste Bagtalelser de bedste Lægedomme. § 7. Det staar og i hans Haand, hvorvidt de Onde skal gaa heri. § 8. De forskjellige Slags Trøst af Davids Mund mod saadanne onde Tunger.

Ps. 102, 9. Mine Fiender forhaane mig den ganske Dag, og de, som ere galne paa mig, sværge ved mig.

§ 1. Iblandt andet Kors og Trængsel, som de Troende lide, er og onde og falske Tunger ikke det Ringeste, hvilket endogsaa den Herre Christus selv maatte lide, der han af pharisæiske Slanger og Ogler med deres forgiftige Tunger baade i Liv og Død maatte stikkes og forfølges. Hvilket er et kraftigt Vidnesbyrd derpaa, at ingen Christen for dem kan være tryg eller ikker. Jo ligere et Menneske er Christo, jo flittigere Christi Efterfølger han er, jo mere forfølge falske Tunger ham. Hvorledes blev ei den hellige David, som var en Mand efter Guds Hjerte, plaget af onde og falske Munde, som han Psal. 3, 4, 10, 12, 15, 31, 50, 52, 55, 58, 64, 69, 120 og 140 med Smerte klager, ja der har ingen Prophet været, som jo har fundet disse mordiske Pile. Det er skeet til alle Tider, som Propheten Jeremias Cap. 9, 8 klager over, naar han siger. Deres Tunge er en Slagtepil, den taler Bedrageri: med sin Mund taler hver vel Fred med sin Ven, men i hans Hjerte ligger han paa Lur efter ham. Alle Fromme har at vogte sig for Bagtaleres forgiftige Munde, thi ligesom en Spedalskes forgiftige Aande forgiver andre, saa forgiver og saadan en forgiftig Tunge dem, som den gjerne høre. Efterdi da ingen er sikker og tryg for onde og falske Munde, og at skjelde igjen er os forbuden og vor christelige Tro usømmeligt, saa er der intet andet Raad derimod, end at man fatter en vis Trøst derimod af Guds Ord.

§ 2. Den største skal være Christi og alle Helliges Exempel, som har maattet lide det samme. Saaledes er det gaaet den Herre Christo selv, som er vort Hoved. Der har ingen Ulykke været saa stor i Verden, man jo har ønsket ham den, og agtet ham den tusindfold værdig. Hvorledes gik det Moses, som var den store Prophet, og om hvilken der staar skrevet 4 Mos. 12, 3. Han var en saare sagtmodig Mand fremfor alle Mennesker, som vare paa Jorden, gik det ikke ham ligesaa? Hvad ville vi sige om David? han var jo i sin Tid et Maal, til hvilket alle falske Tunger i Landet skjøde deres mordiske Pile. Mine Fiender forhaane mig den ganske Dag, siger han, de, som ere galne paa mig, sværge ved mig (Psal. 102, 9), det er, de bebreide mig min Elendighed, og hvem de vilde ilde, den ønske de, at det maa gaa ham ligesom mig; eller de ønske, at det maa gaa mig, som det

allerarrigste, mest forbandede og værste Menneske paa Jorden. Hvorledes plagede ogsaa den fromme Jobs Venner ham med deres Tunger? den hellige Prophet Daniel faldt iblandt falske Tunger, som en aaben Grav, og kom derved til at sidde i Løvekulen. Se til slige Exempler og tænk derpaa i din Forfølgelse. Det er den nærmeste Trøst, hvilket man først kan gribe til i saadan Ulykke; thi den viser, at mange Helgene er gaaen foran dig paa denne Trængsels Vei. Du er ikke ene paa denne Vei, din Herre Christus gaar fremmest, og en Pharisæer gaar bag efter ham og bespotter. Moses gaar dernæst frem paa denne Vei, og Korah og Abirams Selskab følge ham efter med Bespottelse (4 Mos. 16, 1). David gaar frem paa denne Vei, og Simei efter ham som bander og overskjender ham (2 Sam. 16, 5) og saa fremdeles; man maa ikke saa slet hen anse de Helliges Exempler, men med Betænksomhed, at man af dem kan lære Taalmodighed og Sagtmodighed i saadan Trængsel; hvor vioste man hvad Taalmodighed og Sagtmodighed var, dersom man ingen Forfølger havde? derfor skal man taalmodig tage sit Kors paa sig og efterfølge Christum.

§ 3. Det er ret christeligt, og vor Tro sømmeligt, at man ikke hævner sig selv, eller skjender igjen, naar man bliver overskjendt, men overgiver den det, som dømmer retfærdigt (1 Pet. 2, 23). For hvilken og de onde Munde skal gjøre Regnskab for hvert et unyttigt Ord, de haver talet (Matth. 12, 36). Det skal gjøre dem bange nok. Derfor hører Hevnen Gud til (5 Mos. 32, 35). Thi han kan og ved bedst at betale enhver. Tænk paa Herren, der ikke oplod sin Mund, men var som et Lam, der ledes til Slagterbænken (Es. 53, 7). Saa har vi og at lære af de Helliges Exempel, hvad for særdeles Lægedom de har brugt imod de ugudelige Munde, nemlig de har bedet. Lad dem bande, men velsigne du, Herre, staar der Psal. 109, 28. Slige Stykker findes allevegne i Psalmerne. David har ved Bønnen som med en Jernmur bevæbnet og beskyttet sig mod falske Munde. Naar nogen skyder en Pil mod en Kobbermur, da farer den tilbage, og skader den selv, som udskjød den; ligesaa falder Løgn og Bespottelse den paa Hovedet, som udspyer den. Deres Sværd skal komme i deres eget Hjerte, og deres Buer skal sønderbrydes (Psal. 37, 15). Det kan altsammen Bønnen formaa. Thi naar man beder mod en løgnagtig Mund, da er det saameget, som man kjæmpede og stred mod den, som David mod Goliath (1 Sam. 17, 48. 49) eller som Mose Kjæp imod de Ægyptiske Troldkarles (2 Mos. 7, 17). Her strider Aander mod hverandre; den Troendes Bøn, som kommer af den Hellig-Aand, og Løgnen, som kommer af Djævelen, og dog bliver omsider de djævelske ægyptiske Slanger opslugte af Mose Kjæp, det er ved Bønnen. Det er og en ypperlig Trøst imod falske Munde, at naar et fromt Hjerte saaledes af Djævelens Jagthunde og falske Tunger hidses og jages som en Hjort (Psal. 42, 1) det da løber til det hellige Guds Ords Vandkilde og der lædsker og vederkvæger sig; thi der taler Gud venlig med os og siger: salige ere I, naar Menneskene bespotte og forfølge eder og tale alt Ondt mod eder og lyve det, glæder og fryder eder, eders Løn skal være megen i Himmelen (Matth. 5, 11. 12). I hvilke Ord der meldes om tre Slags Trøst, nemlig Salighed, Glæde og Belønning. Hvo vilde dog ikke for denne Herligheds Skyld lide timelig Spot og Foragtelse? Dersom I bespottes for Christi Navn, da ere I salige, siger Peder; thi den Herligheds og den Guds Aand hviler paa eder (1 Pet. 4, 14). Det er en Mand godt, at han har baaret Aag i sin Ungdom, han kan sidde alene og tie, naar man laster noget paa ham;

han kan sætte sin Mund i Støvet, om der maaske er Forhaabning; han kan lade sig slaa paa Kindbenet og kan mættes med Forsmædelse; thi Herren skal ikke forkaste evindelig, siger Jeremias Begr. 3, 27. 31.

§ 4. Ydermere saa maa du vide, at saadanne Bagtalelser er en Helvedes Storm, som hastelig kan overfalde en. Thi ligesom en Pilegrim og Vandringsmand maa altid vente Regn og Uveir, ligesaa maa den, som er i Verden og deri vandrer, stedse befrygte sig for Modgangs Uveir, at Menigheden derfor (Es. 54, 11) kaldes den Elendige, som er bortdreven som ved en Storm. Det er ingen Under, at en Vandringsmand undertiden faar Plaskregn paa sig; idag er det mig, imorgen en anden. Og iblandt Modgangs Uveir og Plaskregn er og Bagvaskelse; Verden skal dog have noget, hvormed den skal drive sit Abespil. Idag hænger den dig en Narrekappe paa, imorgen en anden, der løber da hver Mand til og bær saadant et Menneske omkring paa Løgntorvet, indtil de har svalet deres Mod, og naar de har svalet deres Mod, og naar de har løiet sig træt paa en, saa tager de fat paa en anden. Og vil nogen sætte sig derimod, og ganske lidet lide af Verden, da gjør han ligesom en, der stikkes af en Bi; om han vil løbe hen og støde den ganske Bikube om, saa kom han ret tilmaade, den hele Sværm vil da stikke sin Braad i ham. Mangen en vil ikke fordrage en liden Bagtalelse og Bagvaskelse, og foraarsager derved en langt større Forfølgelse og Hjerteforg. En ond Tunge er lig det man siger om Vandslangen, at om man afhugger et Hoved paa den, da voxer der syv andre ud igjen. Thi vil du med Magt dæmpe en løgnagtig Tunge, saa oprører du imod dig syv andre, som er værre. Hvo som lærer den Kunst, saa og øver og vænner sig dertil, at han ikke svarer til hvers Snak, og ikke strax bliver utaalmodig, om en Myg stikker, eller en Hund gjøer ad ham, han bliver ved saadan Taalmodighed rolig baade paa Livs og Sjæls Vegne, men gjør han det ikke, da opvækker han kun den ene Uro over sig efter den anden. Dette er den rette Maade at overvinde sine Fiender paa, og uden hvilken man kom vel aldrig til at have Sværdet i Skeden.

§ 5. Saa er der og synderlige Aarsager, hvorfor Gud lader en plages med onde og falske Tunger, at David derfor sagde om Simei; Herren har sagt til ham: band David (2 Sam. 16, 10). Hvorfor gjør Gud det? derfor, at man skal ikke ophøie sig af de Gaver, Gud har meddelt os, men lære at vandre i Ydmyghed, og være fromme og sagtmodige mod andre. Herren, siger David, har sagt det til Simei: det kommer fra Herren. Udøser Forargelse paa Fyrsterne, siger Job, og løser de Stærkes Belte (Jobs. 12, 21). Hellige Gud, hvem kan begrunde dine urandsagelige Domme? det gjør vel Kjød og Blod ondt, naar de beklaffe, forhaane og beskæmme os. Det er os alle medfødt, at vi gjerne ville være høie, holde meget af os selv, og have Æren hos Menneskene. Og det er vor Selvkjærlighed, som os saa bedaarer. Det var Lucifers og Adams Fald, som med Selvkjærlighed og Egenære mistede Guds Kjærlighed og det evige Liv. Saa tænker da Gud ved sig selv: jeg vil skikke en løgnagtig Tunge over dig som Satan over Job og Paulus, den skal være din Svøbe, din Pisk og din Djævel, der skal slaa dig med Næver, at du skal lære at ikke ophøie dig (2 Cor. 12, 7). Thi Gud maa paa mange Slags Maader forsøge at holde os i Ydmyghed og at dæmpe og døde Hoffærdigheden i os, at vi ikke skal geraade i Lucifers Selskab.

§ 6. Ydermere saa er Gud saa trofast, at al den Skade og Ulykke, som onde Tunger tænke at paaføre os, den vender han os til Bedste. Den onde Verden mener at ville gjøre os Skade dermed, men Gud vender det

dog til vor Velsærd. Den Ogle Tyrus har i sig en stor Forgift; men den maa dog blive til en Lægedom; thi deraf beredes Teriach; Alting maa tjene dem tilgode, som elske Gud (Rom. 8, 28). Gud lærer os derved ret at øve det høie og ædle Kjærligheds Værk, nemlig at bede for vore Fiender (Matth. 5, 44). Hvo, som det ret kan gjøre, har i Sandhed naaet den høieste Kjærligheds Grad, og er saare vidt kommen i den sande Kjærlighed, den har bekommet Christi Hjerte, Gemyt og Sind, der sagde: Fader forlad dem, de vide ikke hvad de gjøre. Enhver Christen bør i den forbarmende Kjærlighed bede for sin Fiender, om de staa til at hjælpe, efterdi de ere langt fra Gud og Christo, men ere i Djævelen, og det var dem godt, at de omvendte sig. Naar man derfor ser eller hører saadanne løgnagtige Munde, saa skal man langt heller forbarme sig over dem, end fortørnes over dem. Thi de ere ikke af Gud, men af deres Fader Djævelen. Det er Aarsagen, hvorfor man skal bede for sine Fiender, om de staa til at hjælpe, at de ikke i Evighed skal blive Djævelens Livegne og Trælle. Gud bruger ofte en ond og løgnagtig Tunges Forgift til sine Børns Velsærd. Se til Joseph, havde ikke den ukydske Kvindes onde Tunge og løgnagtige Mund bragt ham i Fængsel, da havde han aldrig bleven ophøiet (1 Mos. 39, 17). Havde ikke onde og falske Munde forfulgt Moses, at han maatte fly af Ægypten til Midian, da havde Gud ikke aabenbaret sig for ham i den brændende Tornebusk, der han vogtede Faar ved Horebs Bjerg (2 Mos. 2, 15. C. 3, 1). Havde ikke Doegs løgnagtige Mund saa forfulgt David, da havde han ikke gjort saa mange herlige Psalmer (1 Sam. 22). Doegs forgiftige Tunge, maatte uformodentlig vendes David til det Bedste. Ligesaa maatte Hofraadene i det persiske Hof med deres bagvaskende Munde føre Daniel i Løvekulen, paa det Gud kunde bevise sin Almægtighed paa ham; deres onde og falske Munde bleve Daniel omsider ikkun til Ophøielse (Dan. 6, 16) ꝛc. Haman vilde med sin forgiftige Mund og Tunge ganske myrdet og omkommet Mardochæus og have ophængt ham i et Træ, men hvor underligt vendte Gud det, at det blev kun Mardochæus til Ære og Ophøielse, og Haman kom selv til at hænge i Træet (Esth. 7, 10). Derfor vælt din Vei og din Omhu paa Herren og forlad dig paa ham; han, han skal vel gjøre det, han skal udføre din Retfærdighed som Lyset og din Ret som Middagslys (Ps. 37, 5. 6). Se ikkun til, at du har Gud til Ven; thi naar Herren har Behag til en Mands Veie, da gjør han, at hans Fiender holde Fred med ham (Ordsp. 16, 7). Fratager Verden dig din Ære og gode Rygte, da vær kun ved et godt Taal og frit Mod. Gud skal vist give dig det igjen. Efterdi han har Lyst til mig, siger Herren, saa vil jeg udfri ham, jeg vil ophøie ham; thi han kjender mit Navn (Psal. 91, 14. 15). Herren skal give Naade og Ære (Psal. 84, 12).

§ 7. Saa er det og en stor Trøst, at Gud har alle Menneskers Hjerter i sine Hænder, han ser ned af sit Sædes faste Bolig til alle Jordens Indbyggere. Han er den, som tillige dømmer deres Hjerter, som agter paa alle deres Gjerninger, siger Propheten (Psal. 33, 14). Og Psal. 41, 3: Gud skal ikke give dig i dine Fienders Villie. Mangen en er ofte bitter og arrig, hader, laster, belyver og truer sin Næste, men noget derefter er hans Hjerte alt omvendt og bleven langt anderledes; det sker og stundom, at naar den Fortrædelige kommer til den Fromme, som han agter at gjøre Skade, da kan han ikke røre et Haar paa hans Hoved og maa endda give ham gode Ord til, som vi se i Jakobs Historie, der Laban var bitter og gram paa ham, sagde Gud til ham:

forvar dig, at du ei taler med Jakob, enten Godt eller Ondt, og han turde ikke heller gjøre andet (1 Mos. 31, 24). Esau havde ikke heller det bedste isinde mod Jakob; ikke desmindre, der han kom til ham, tog han ham om hans Hals, kyste ham og græd (1 Mos. 33, 4). Omsider saa er det den falske Tunges Art, at den vel hastelig vinder og faar stor Anseelse og Fremgang, saa hver Mand maa forundre sig derover, men den gjør det ikke i Længden. Den Ugudeliges Ros bliver ikke længe, Piben faar snart en anden Lyd, den falske Tunge og Mund bliver ver snart til Skam og Skjændsel, naar den begynder at falde, og vorde tilskamme, saa gaar den hastelig og pludselig tilgrunde; den er som Luen, der blusser høit op i Veiret, men falder snart igjen, og udslukkes; thi Gud er overmaade fiendsk imod Løgn, efterdi han er den evige Sandhed, og kan derfor ikke i Længden taale den. Hvoraf det kommer, at naar Bagvaskere, Spottere og Løgnere mene, de har bragt det paa det Høieste, og hver Mand maa frygte sig for dem, saa kommer Guds Dom underlig og hastelig over dem, at de falske Læber maa blive stumme, som tale høit af Hovmod og Foragtelse imod den Retfærdige (Psal. 31, 19). Derfor siger Esaias Cap. 33, 11: Ve dig, du Ødelægger, du som dog ei er bleven ødelagt, og du Fortrædelige, dog man ei har handlet fortrædelige mod dig; naar du har fuldendt at ødelægge, skal du ødelægges, naar du har gjort Ende paa at handle fortrædelig, da skal man handle fortrædeligt mod dig. Kortelig: De Ugudeliges Spir skal ikke hvile over de Retfærdiges Lod, paadet de Retfærdige skulle ikke udrække deres Hænder til Uretfærdighed (Psal. 125, 3). Der staar ogsaa Psal. 140, 12: En mundkaad Mand skal ikke befæstes paa Jorden, en ond fortrædelig Mand skal man jage, indtil han er ganske fordreven.

Trøst af Psalmerne imod Fiender, Bespottere og falske Munde.

§ 8. Ps. 3, 4. 8: Du Herre! er et Skjold for mig, min Ære og den, som ophøier mit Hoved. Staa op, Herre! frels mig, min Gud! thi du slaar alle mine Fiender paa Kindbenet og sønderbryder de Ugudeliges Tænder. Ps. 4, 3. 4: I mandige Folk, hvorlænge skal min Ære være til Skjændsel? Hvorledes vil I elske Forfængeligheder og søge Løgn? Vider dog, at Herren har adskildt en Troende til sig. Herren skal høre, naar jeg raaber til ham. Ps. 5, 7 ꝛc.: Gud fordærver dem, som tale Løgn, Herren har Vederstyggelighed til en blodgjerrig falsk Mand; i hans Mund er intet Bestandigt, i deres Inderste er megen Ondskab; hans Strube er en aaben Grav, han smigrer med sin Tunge; Gud dømmer de Skyldige at de falde fra deres Anslag. Lad dem alle glæde sig, som forlade sig paa dig, lad dem fryde sig evindelig, thi du skjuler over dem; de skal saare fryde sig i dig, som elske dit Navn, thi du, Herre, skal velsigne en Retfærdig, du skal krone ham med Naade, som med et Skjold Ps. 6, 11: Alle mine Fiender skal blive tilskamme og forfærdes saare, lad dem vende tilbage, de skal blive tilskamme. Ps. 7, 1 ꝛc: Herre, min Gud, jeg haaber paa dig, frels mig fra alle mine Forfølgere og red mig, at han skal ikke slide min Sjæl som en Løve og rive den, mens der er Ingen som redder: V. 15 ꝛc. Se, han undfanger Uret og er frugtsommelig med Møie og skal føde Løgn; han har gravet en Grav og kaster den, men han skal falde i Graven, som han gjør, hans Møie skal komme igjen paa hans Hoved, og hans Fortrædelighed skal nedfare paa hans Hovedisse. Ps. 17, 8, 9: Bevar mig, som en Øiensten i Øiet, skjul mig under dine Vingers Skygge, for de Ugudeliges Ansigt, som

ødelægge mig, ja mine Fiender, som omringe mig. Psal. 18, 4. 7: Jeg vil paakalde Herren, som bør at loves, saa bliver jeg frelst fra mine Fiender. Da jeg var i Angst, da raabte jeg til Herren, ja jeg raabte til min Gud, og han hørte min Røst af sit Tempel og mit Raab for hans Ansigt kom for hans Øren. Psal. 27, 1: Herren er mit Lys og min Salighed, for hvem skal jeg frygte? Herren er mit Livs Kraft, for hvem skal jeg reddes? Der de Onde kom fremover mig, for at æde mit Kjød, ja mine Modstandere og Fiender mod mig, da stødte de sig og faldt. Dersom en Krigshær vilde leire sig imod mig, da skal mit Hjerte ikke frygte. Dersom en Krig opreises imod mig, da forlader jeg mig paa dette: han skal gjemme mig i sin Hytte paa den onde Dag, han skal skjule mig i sit Pauluns Skjul og ophøie mig paa en Klippe. Herre, lær mig din Vei og led mig paa den jevne Sti for mine Fienders Skyld. Giv mig ikke i mine Fienders Villie; thi falske Vidner opstode imod mig og den, som udblæser Fortrædelighed. Ve mig, dersom jeg ikke troede at se Herrens Gode i de Levendes Land. Bi efter Herren, vær frimodig og han skal styrke dit Hjerte, ja, bi efter Herren. Psl. 31, 15 ꝛc: Jeg, jeg forlader mig paa dig, Herre, og siger: Du er min Gud, mine Tider ere i din Haand, red mig fra mine Fienders Haand og fra dem, som mig forfølge. Lad de falske Læber blive stumme, som taler haardt af Hovmod og Foragtelse imod den Retfærdige. Hvormeget er dit Gode, som du har gjemt for dem, som dig frygte, som du har arbeidet for dem, som haabe paa dig aabenbarlig for Menneskenes Børn, du skal skjule dem i dit Ansigts Skjul for hvert fortrædeligt Anløb, du skal gjemme dem i en Hytte for Tungernes Trætte. Psl. 35, 5. 6: Lad dem blive som Avner for Veiret og Herrens Engel skal støde dem bort. Lad deres Vei blive saare mørk og meget slibrig og Herrens Engel forfølge dem. Psl. 37, 1 ꝛc: Lad din Vrede ei optændes mod de Onde, vær ikke nidkjær mod dem, som gjøre Uret. Thi de skal hastelig afhugges som Græs, affalde som det grønne Græs. Den Ugudelige tænker Skalkhed mod den Retfærdige og skjærer med sine Tænder over ham. Men Herren skal le ad ham; thi han ser, at hans Dag kommer. De Ugudelige have draget Sværdet og spændt deres Bue at fælde en Elendig og Fattig, og at slagte dem, som ere oprigtige paa Veien. Men deres Sværd skal komme i deres eget Hjerte, og deres Bue skal sønderbrydes. Den Ugudelige lurer efter den Retfærdige og søger efter at dræbe ham. Men Herren skal ei forlade ham i hans Hænder og ei fordømme ham som en Ugudelig, naar han bliver dømt. Jeg saa en Ugudelig, som var en Tyran, hvilken udbredte sig som et Laurbærtræ, der grønnes, men man gik forbi, og se han var ikke mere der, jeg søgte efter ham, da fandtes han ikke mere. Psl. 38. 14: Jeg er som en Døv og vil ikke høre, og som en Stum, der ikke vil oplade sin Mund. Ja, jeg er som en Mand, der ikke hører og som har ingen Overbevisning i sin Mund; thi jeg er færdig at halte, og min Pine er altid for mig. Psl. 39, 10. 13: Jeg er stum og vilde ikke oplade min Mund; thi du, du gjorde det. Thi jeg er en Fremmed hos dig, en Gjæst, som alle mine Fædre. Psl. 55, 23. 24: Kast din Omhu paa Herren, han, han skal forsørge dig, han skal ei tilstede, at den Retfærdige snubler evindelig. Men du, Gud, skal lade dem fare ned i Fordærvelsens Grav. Blodgjerrige og falske Mænd skulle ikke naa halve deres Dage; men jeg, jeg vil forlade mig paa dig. Psl. 57, 2, sqq: Gud vær mig naadig, vær mig naadig; thi min Sjæl forlader sig paa dig, og jeg forlader mig paa dine Vingers Skygge, indtil lykken er gaaen over. Jeg vil raabe

til den allerhøieste Gud, til den Gud, som gjør en Ende paa min Sag. Han skal sende fra Himmelen og frelse mig, han forhaanede dem som ville opsluge mig. Gud skal sende sin Miskundhed og Sandhed. Min Sjæl er iblandt Løver, jeg maa ligge imellem dem, som brænde af Had, der ere Verdens Børn, hvis Tænder ere Spyd og Pile og deres Tunge et skarpt Sværd. Gud ophøi dig over Himmelen, din Ære over al Jorden. De stillede et Garn for mine Trin, og min Sjæl nedbøiede sig; de grove en Grav for mit Ansigt, men de faldt selv midt i den. Gud, mit Hjerte er rede, mit Hjerte er rede, jeg vil synge, ja, jeg vil synge Psalmer: Vaagn op min Ære, vaagn op Psaltere og Harper. Jeg vil opvaagne aarle. Herre, jeg vil takke dig iblandt Folkene, jeg vil synge Psalmer for dig iblandt alle Slags Folk; thi din Miskundhed er stor indtil Himlene og din Sandhed indtil de høieste Skyer. Gud ophøi dig over Himlene og din Ære over al Jorden. Ps. 64, 2, sq: Bevar mit Liv fra Fiendens Frygt; thi de skjærpe deres Tunger som et Sværd og spænde Bue og skyde deres Pile, som ere bittre Ord, at skyde en fuldkommen i Skjul, de skyde ham hastig og frygte ikke. Men Gud har igjen skudt dem hastelig med en Pil, deres Plager ere tilstede, og de skulle gjøre, at enhver af dem selv skal falde ved deres egne Tunger, de skulle hver, som se paa dem, fly langt bort. Ps. 71, 10 ꝛc: Mine Fiender taler imod mig og de, som tage vare paa min Sjæl, raadfører sig tilhobe, sigende: Gud har forladt ham, forfølger og griber ham; thi der er Ingen, som frelser ham. Jeg vil gaa ind i Herrens, Herrens Kraft, jeg vil ihukomme din Retfærdighed, ja din alene. Gud, du har lært mig af min Ungdom og med Tale kundgjør jeg dine underlige Ting, ja og indtil Alderdommen og graa Haar: o Gud forlad mig ikke, indtil jeg kan kundgjøre din Arm for den Slægt, ja din Kraft for hver den, som skal komme. Du, som har ladet mig se mange Angester og Ulykker, gjør mig levende igjen og hent mig op af Jordens Afgrunde. Gjør mig meget stor og trøst mig trindt omkring. Ps. 121, 1 ꝛc: Jeg opløfter mine Øine til Bjergene, hvorfra mig skal komme Hjælp. Min Hjælp kommer fra Herren, som gjorde Himmelen og Jorden. Han skal ikke lade min Fod snuble og han skal ikke slumre, som bevarer mig. Se, han skal ikke slumre og ei sove, som bevarer Israel. Herren er den, der bevarer dig. Herren er din Skygge over din høire Haand; Solen skal ikke stikke dig om Dagen eller Maanen om Natten. Herren skal bevare dig fra alt Ondt, han skal bevare din Sjæl. Herren skal bevare din Udgang og din Indgang fra nu og indtil evig Tid. Ps. 140, 1 ꝛc: Herre, udfri mig fra et ondt Menneske, bevar mig fra en forfærdelig Mand, de, som tænke onde Ting i Hjertet og holde sig tilsammen den ganske Dag for at føre Krig. De hvæsse deres Tunge som en Slange, der er Øglers Forgift under deres Læber. Herre bevar mig fra Ugudeliges Hænder, bevogt mig fra fortrædelige Mænd, fra dem, som tænke at forstøde mine Trin. De Hovmodige skjulte en Strikke for mig og udstrakte et Garn med Reb for mig ved Siden af en Vei og satte Fælder for mig. Jeg sagde til Herren: Du er min Gud, Herre, vend dine Øren til mine ydmyge Begjæringers Røst, Herre, Herre, min Saligheds Styrke, du skjulte mit Hoved paa Stridens Dag. Herre giv ei den Ugudelige hans Begjæringer, lad ikke hans Skalkhed udbryde, han maatte ophøie sig deraf. Deres Galde, som omkringgive mig, ja deres Læbers Møie lad skjule dem selv. Der skulle Gløder rystes over dem, han skal lade dem falde ned i Jorden i dybe Grave, at de skulle aldrig opstaa igjen. En mundkaad Mand skal ikke befæstes paa Jorden. En ond, fortrædelig Mand, ham skal man jage,

indtil han er ganske fordreven. Jeg ved, at Herren skal udrette den Elendiges Sag og den Fattiges Ret; sandelig, de Retfærdige skal takke dit Navn, og de Oprigtige skal blive for dit Ansigt. Ps. 142, 1 ꝛc: Jeg vil raabe til Herren med min Røst, jeg vil bede til Herren om Naade med min Røst, jeg vil udøse min Klage for hans Ansigt, jeg vil give min Nød tilkjende for hans Ansigt. Der min Aand var vansmægtet i mig, da kjendte du min Sti; de skjulte en Strikke for mig paa Veien, som jeg skulde paa; skue du paa den høire Side, og se, der var Ingen, som kjendte mig, Tilflugt var borte fra mig, der var Ingen omhyggelig for min Sjæl. Herre, jeg raabte til dig og sagde: du er min Tillid, min Del i de Levendes Lande. Giv Agt paa mit Skrig; thi jeg er bleven saare ringe, fri mig fra dem, som forfølge mig; thi de ere mig for stærke; udfør min Sjæl af Fængslet til at takke dit Navn. De Retfærdige skulle omgive mig, naar du gjør vel mod mig.

Bøn.

Hellige Herre Jesu Christ, du, som ikke skjeldede igjen, da du blev overskjændet, ikke truede, da du led, men overgav alle Ting til ham, som dømmer retfærdig, jeg takker dig, at du værdiger mig til at lide Spot for dit Navns Skyld og dermed overbeviser mig om, at jeg er de Helliges Medborger og Guds Hus egen, efterdi Verden kalder mig saa, som den kaldte dig, der er Husherren. Du, o Hjertekjender, ved at Verden lyver i alt det Onde, som den taler om mig, derfor er jeg trøstig, som en Arving til din Forjættelse, at det skal vel belønnes mig i Himmelen. Ve mig, naar hver Mand taler vel om mig, skulde jeg forlange saadant, da fordømte jeg alle dine Børn, som havde nogensinde været, hvilke de har skjændet paa og forkastet deres Navne, som noget Ondt. Men du, o trofaste Frelser, giv, at jeg altid efter dit Exempel med Taalmodighed og Stilhed maa taale alle Bagtalelser. Ak lad min Fod ikke glide; thi da vilde de høiligen rose sig mod mig. Styrk mig med din Naade til at føre en god Vandel, paa det de, som tale ilde om mig, som om en Misdæder, kan se mine gode Gjerninger og prise Gud paa Besøgelsens Dag. Løs mine Fiender og Bespottere af Satans Magt og Strikker, at de ei længer maa have Lyst at gjøre hans Gjerninger: giv dem den forskrækkelige Dom tilkjende, som de derved drage over sig, saalænge de laster den Helligheds Aand, som hviler over dine foragtede Troende, og omvend dem ved din Godhed. Imidlertid lad deres Ondskab ei lykkes dem, men lad Alting tjene mig tilgode, som den, der elsker dig, saa betaler du mig godt for mine Bespottelsers Forbandelse. De tænke at gjøre mig Ondt, men du kan ei Andet end vende det til det Gode efter din Troskab og Embede. Du er aabenbaret dertil, at du skal forstyrre Djævelens Gjerninger; du er den evige Sandhed, du skal og aabenbare engang Djævelens og hans Børns Løgn for at gjøre Satans løgnagtige Rige tilskamme, men at forløse mig fra alt Ondt og udføre mig til dit himmelske Rige. Dig med Faderen og den Hellig-Aand være Ære fra Evighed og til Evighed. Amen.

Det attende Capitel.

Hvorledes vi af Christi Drøvelse og Smerte skal lære at dæmpe Kjødets Vellyst.

§ 1. Blandt Christi Lidelse er hans Sjælcangst høit at agte. § 2. Aarsagerne til dens Storhed § 3. End ikke hans legemlige Lidelser kan af os tilfulde forstaaes, men bør dog uden Knur efterfølges.

Matth. 26, 38. Min Sjæl er ganske bedrøvet indtil Døden.

§ 1. Det tredie Stykke af Christi Trængsel og Kors er hans store Bedrøvelse og usigelige Smerte, hvilken begynder hos ham strax fra Moders Liv. Thi efterdi hans allerhelligste Sjæl var den personlige Forening med et guddommeligt Kundskabs og Visdoms Lys opfyldt og oplyst, da saa den strax det menneskelige Kjøns store Ondskab og hvad den derfor skulde lide, og derover var den stedse sorrigfuld og bedrøvet. Og jo ædlere, renere og uskyldigere den menneskelige Natur var i Christo, jo større Angst og Bedrøvelse led den; thi jo ædlere og kleinligere en Ting er, jo mere øm er den og jo mere finder den, hvad Smerte sig tilføies, som vi se paa Sjælen; thi jo mere Sjælen formedelst sin Udødelighed er ædlere end Legemet, jo større Smerte lider den ogsaa fremfor det dødelige Legeme. Derfor var den Herre Christus aldrig for sig selv eller for sin egen Skyld glad, men hans Glæde var ikkun, at hans himmelske Fader kunde af Menneskene ret kjendes og æres og Guds Gjerninger blive aabenbare, saasom da han glædede sig i Aanden, der de halvfjerdsindstyve Disciple kom igjen og forkyndte ham, at Aanderne vare dem underdanige (Luk. 10, 21). Efterdi han vidste alt, hvad ham skulde hændes, og af hvem, nemlig af sit eget Folk, saa har han ikke andet kunnet, end være stedse i Bedrøvelse og Smerte, og jo nærmere Lidelsen var, jo mere bedrøvet var han, som han selv tilkjendegiver, der han siger: Jeg maa døbes med en Daab, og hvor bange er jeg, indtil den bliver fuldkommet? (Luk. 12, 50). Der og Tiden kom, sagde han: Min Sjæl er ganske bedrøvet indtil Døden (Matth. 26, 38). Det var den allerhøieste Bedrøvelse og Sjælens Angst, hvilken og voldte, at han svedede Blodsdraaber (Luk. 22, 44).

§ 2. Hans Sjæls Angst og Legems Pine, han udstod, kan intet Menneskes Tunge udsige. Thi Synden, for hvilken han led saa stort, er et uendeligt og usigeligt Onde. Syndens fuldkomne Betaling og Straf har voldet Guds Søn paa Legeme og Sjæl saadan usigelig Angst og Smerte, som et blot og bart Menneske aldrig kunde udstaaet. Hans store Smerte og Pine kan og deraf sluttes, at han bar Verdens Synder og led derfor ikke alene for de Synder, som vare begangne, men og for de, som skulde bedrives indtil Verdens Ende. Saa mange Synder, som nu alle og enhver af Menneskene har havt, saa mange Smerter har og Christus lidt, og saa stor, som Synden er, saa stor var og hans Smerte og Pine; han led for enhver Synd utallige Smerter, derfor bad han og paa Oliebjerget: Fader, er det muligt, da tag denne Kalk fra mig (Matth. 26, 39). Saa fandt han ogsaa en usigelig Smerte af sin fuldkomne Kjærlighed til sin himmelske Fader, som af Menneskene var forurettet. Thi det man ikke elsker, det tager man sig ingen Sorg og Bedrøvelse til for; men det man elsker, gjør en bekymret. Efterdi han elskede sin himmelske Fader, saa gjorde det ham usigelig ondt, at Gud, hans himmelske Fader, var formedelst Synden saa høilig bleven fortørnet, og siger derfor Ps. 69, 10: Nidkjærhed for dit Hus har ædt mig, og deres Forsmædelser, som dig forhaanede, ere faldne paa mig. Ikke end alle vore Synders Straf tillige har gjort ham saa ondt, som at Gud, der er Kjærligheden selv, ved Synden saa høilig var forurettet og fortørnet. For Faderens Kjærligheds Skyld, som billig af intet Kreatur burde fortørnes, paatog Christus sig at lide den allerforsmædeligste Død; han led den allerstørste Smerte, Pine og Plage, at han kunde igjen forhverve os arme Mennesker Faderens Kjærlighed og Naade, og at han ligesaa høit, som Faderens Kjærlighed var fortørnet, kunde igjen ligesaa høit forlige og tilfredsstille den. Saa led han og den høieste

Smerte paa sin fuldkomne Kjærligheds Vegne til det ganske menneskelige Kjøn. Thi ligesom han er død for Alle og bar Alles Synder, saa vilde han og gjerne, at de skulle Alle blive salige. Derfor var og i Særdeleshed Menneskenes Ubodfærdighed ham en stor Plage og Lidelse, og det, at han saa deres Ulykke, Fordærvelse og Fordømmelse, og at de vilde ikke omvende sig, desligeste, han saa det store Had, Fiendskab og Bespottelse ham vederfores af dem, som han dog vilde saliggjøre, hvorover han klager Ps. 69, 21 og siger: Forhaanelse brød mit Hjerte og jeg var svag. Og Ps. 109, 5: De beviste mig Ondt for Godt og Had for min Kjærlighed. Saa har det ogsaa foraarsaget i ham den allerstørste Smerte og Pine, at han, som var Guds Søn, dog var af Gud forladt (Matth. 27, 46). Gud kunde vel ikke forlade ham, saavidt han var selv Gud, ja og forblev Gud endog der han hængte paa Korset, da han døde og blev begraven; men ikke desmindre forlod Gud ham dog paa den menneskelige Naturs Vegne, skjulte sig for den og lod den miste al sin Trøst. Ydermere har og Christi Pine og Smerte paa hans Persons Vegne været usigelig; thi han var en sand Gud. Derfor var den Forsmædelse og Forhaanelse, ham vederfores, et uendeligt Onde; thi det vederfores den ganske Person, som var Gud og Menneske, og derfor vederfores den og Gud selv.

§ 3. Hvo kan og udtænke, hvad Smerte den legemlige Pine og Marter har foraarsaget i hans uskyldigste og helligste Legeme, at et saa uskyldigt, skjært, ædelt og rent Legeme, undfanget af den Hellig-Aand, personlig forenet med den evige Guddom, opfyldt med Guds Aand og al Guddoms Fylde, skulde slaaes, hudflettes, saargjøres, gjennemstikkes, korsfæstes, dræbes og myrdes. Det er en Lidelse over al Lidelse paa Jorden, intet Kreatur kan udsige den. Hvad er al vor Lidelse og Kors derimod, vi, som ere Syndere og have fortjent den evige Død og Fordømmelse? Og vi sly dog derfor og knurre derimod alligevel, at det er os en salig Lægedom. Sandelig en Sjæl, som elsker Christum, skulde intet andet Levnet og Vilkaar ønske sig i denne Verden, end saadant som Christus, vor Herre, selv har havt, og den bør holde det for den største Vinding her i Verden og glæde sig derved, at den maa blive værd at lide med Christo. Og efterdi vi vide, at os paa Veien til Himmerige maa endelig møde Trængsel, paa det vi derefter maa komme til den evige Herlighed og Roligheed, hvorfor vandre vi ikke da paa denne Vei med Glæde, paa hvilken Guds Søn selv er gaaen, og som han har med sit hellige Exempel helliggjort? Han har ikke villet indgaa i sit Rige, uden ved Trængsel og Lidelse (Luk. 24, 36). Ligesom Christus af Kjærlighed til os ikke har sparet sig selv, men villig for vor Skyld lidt alle Ting, saa skulle vi og elske ham igjen og ikke blive trætte ved nogen Trængsel.

Bøn.

Trofaste Frelser, du, som var her paa Jorden fuld af Smerte, Bedrøvelse og Angst; deres Foragt, som foragtede Gud, faldt paa dig, brød dit Hjerte og krænkede dit Sind, din Sjæl var bedrøvet indtil Døden, dit hellige Legeme havde intet Sundt paa sig fra Hovedet indtil Fodsaalen, saa at endog den uretfærdige Dommer blev bevæget til at sige: se, hvilket Menneske! Min Herre og min Gud, jeg skulde jo være plantet med dig lige til Døden, jeg, som er døbt paa din Død, men mit Hjerte staar altid efter de ægyptiske Kjødgryder og agter den timelige Lyksalighed for en Vellyst. Ak Herre, lad mig ei alene beskue, betragte og bære dit Kors, men lad det og korsfæste i mig Verden med al dens Øienslyst, Kjødslyst og over-

daadigt Levnet; lad det korsfæste det gamle Menneske i mig med Lyster og Begjæringer, paa det jeg maa afdø Verden og mig selv, vandre i et nyt Levnet, og tjene dig en sand Helligheds og Retfærdighed for dit Navns Skyld. Amen.

Det nittende Capitel.

Hvorledes vi i den korsfæstede Christo, som i Livets Bog, skal beskue vore Synder, Guds Vrede, Guds Kjærlighed, Retfærdighed og Visdom.

§ 1. I Christo er den ganske hellige Skrift opfyldt. § 2. I ham kan sees Guds Retfærdighed, Kjærlighed, Villie og Visdom. § 3. I ham findes til vor Efterfølgelse de deiligste Dyder, til vor Trøst de herligste Frugter af hans Død etc.

Aab. 5, 1. Jeg saa i hans høire Haand, som sad paa Stolen, en Bog, skreven inden og uden, beseglet med syv Segl.

§ 1. Den korsfæstede Christus stiller Gud os for Øine som en Livets Bog, i hvilken vi skulle lære og udstudere den allerhelligste Visdom; thi i ham er alle Skrifter, alle Propheterne og den ganske Lov fuldkommelig opfyldt med en fuldkommen Lydighed indtil Døden og Befrielsen fra den forskrækkelige Straf og Forbandelse, han er den Bog, som i Aabenbaringen tales om, der var skreven baade inden og uden; thi der var hos Christum baade den indvortes og udvortes fuldkomne Lydighed, baade den indvortes og udvortes Pine og Smerte. Deri viser den korsfæstede Christus os vore Synder, deres Storhed og Mangfoldighed. Ved sit Jammerskrig aabenbarer han os sin Sjæls Angst, hvormed vore Hjerters hemmelige Synder ere betalte. Han viser os sit saarede, blodige og elendige Legeme, fuldt af Plager, Ve og Smerter, at vi i det, som i en Bog, skulle læse og kjende deraf vore Synder, som vi med alle vore Ledemoder har begaaet.

§ 2. Der ser ogsaa den andægtige Sjæl i den korsfæstede Christo Guds Retfærdighed, at alle vore Synder og Syndens Straf ved intet andet Middel kunde borttages, end ved saa høi og fuldkommen Betaling, ja at Synden kunde aldeles ikke blive ustraffet. Faderen maatte hengive sin allerkjæreste Søn (Rom. 4, 25. Cap. 8, 32), paa det, at det menneskelige Kjøns Synder ikke skulde blive ustraffede. Vi se ogsaa i den korsfæstede Christo Faderens store Kjærlighed og Barmhjertighed, hvorledes han har havt en saa faderlig Medynk over os, at førend vi skulle evindelig blive i Døden, i Marter og Helvedes Pine, da har hans kjære Søn maattet gjort Fyldest for os, efterdi vi det selv hverken med nogen vor egen, ikke heller med alle Kreaturers Evne, Kræfter og Formue kunde gjøre. Vi se og i den korsfæstede Christo, som i en Livets Bog, Guds allernaadigste Villie og faderlige Omsorg for at saliggjøre os, og at Intet har været ham tungt og fortrædeligt, for at han ved sin kjære Søn kunde udføre og fuldkomme alt, hvad som hører til vor Salighed. Derfor har han Intet sparet og skaanet, paa det den evige Glæde os ikkun maatte forhverves. Saa se vi ogsaa i den korsfæstede Christo Guds høieste Visdom, idet han har fundet paa saadant et Middel til vor Gjenløsning, som var alle Kreaturer umuligt, og hvilket baade fyldestgjorde hans Retfærdighed og hans Barmhjertighed. Thi han har saaledes brugt sin Barmhjertighed i det menneskelige Kjøns Forløsning, at hans Retfærdighed ingen Afbræk har lidt. Thi Christus, vor Herre, har med sin Død for vore Synder saaledes gjort Guds strænge Retfærdighed Fyldest, at den største Barmhjertighed blev tillige paa os fuldkommet. Og ligesom den første Adam ved det forbudne Træ førte Forbandelsen over os, ligesaa har Gud visselig forordnet, at ved Korsets Træ skulde Forbandelsen borttages og Vel-

signelsen os igjen tilføres. Ja Guds Visdom har underlig skikket det, at alting blev levendegjort ved Christi Død og Døden borttagen, og han har ved sin Pine og Smerte forhvervet os den himmelske og evige Vellyst, ved sin Forsmædelse forhvervet os den evige Herlighed og ved sin Bedrøvelse forhvervet os den evige Glæde. Den evige Guds Visdom har underlig forordnet det saaledes, at ved saadan en Gjerning, som for Verden synes den høieste Daarlighed, blev Verdens Visdom tilintetgjort og ved saadan Daarlighed den høieste Visdom øvet og bevist (1 Cor. 1, 23).

§ 3. I den korsfæstede Christo se vi ogsaa, som i en Bog og Speil, den høieste Taalmodighed og Sagtmodighed, at han saa aldeles ikke har hevnet sig, at han og har bedet for dem, som ham korsfæstede og forhaanede, ja døde ogsaa for dem og for deres Synder. Den troende Sjæl ser ogsaa i den korsfæstede Christo den allerstørste og allerdybeste Ydmyghed, og at ingen Ydmyghed kunde være større og dybere, end da Herlighedens Herre villig uden Modsigelse, med største Taalmodighed har udstaaet saa forsmædelig en Død. Den troende Sjæl ser og i den korsfæstede Christo, at hans Lidelse og Død er baade en Forløsning af Helvede og en Indledelse til Paradis, baade den høieste Guds Forligelse og den grumme Djævels Overvindelse, baade Syndens fuldkomne Betaling og Retfærdighedens fuldkomne Forhvervelse. Saa ser da den troende Sjæl, at den korsfæstede Christus er den rette Livets og den evige, ubedragelige Guds Sandheds Bog, af hvilken vi maa lære ret at tro og ret christeligt at leve, saafremt vi ville være levende og ikke døde Lemmer paa vor Gjenløsers Legeme, ja saafremt vi ville, at hans Liv og Død skal være kraftig paa os og bære levende Frugter i os.

Bøn.

Herre, Herre Gud, barmhjertig og naadig, taalmodig og af stor Naade og Troskab, du, som tilgiver Misgjerninger og Overtrædelser og Synden, og lader end ikke den uskyldige Jesus være uskyldig, fordi han tager vor Skyld paa sig, du lægger min Straf paa ham, paa det jeg skulde have Fred, men du bliver retfærdig, endog du retfærdiggjør den Synder, som er af Jesu Tro. Giv dog, o min Gud, at jeg maa saaledes i Jesu, min Herre, se dig Fader, at jeg kan komme til at aflægge, ja af Hjertet at hade al Synd for hvis Skyld du ei har skaanet din egen Søn, og saaledes i Fremtiden paa en sønlig Maade frygte for din Retfærdighed, at din Kjærlighed stedse maa drive mig til en stadig Tro og villig Lydighed, ja at jeg kan fortro mig til alle Tider paa din uendelige Visdom og hellige Regjering; i alle Omstændigheder ganske og aldeles overlade mig til dig ved Jesum Christum, din kjære Søn, vor Herre. Amen.

Det tyvende Capitel.

Om Bønnens Kraft og Fornødenhed i de gudelige Betragtelser.

§ 1. Bønnens Nytte, Natur og Grader. § 2. Hvorledes man skal bede ret. § 3. Hvad der skal opvække os dertil. § 4. Det er ei forgjæves at bede, naar man beder ret og om det Rette. § 5. Den indvortes Glæde og Lys, som undertiden findes i Sjælen, naar den oploftes ret til Gud. § 6. Hvorledes Bønnen forbinder os med Gud og hvorledes alle Anfægtninger i Bønnen skal overvindes.

Høis. 3, 1. Jeg ledte om Nætterne paa min Seng efter den, som min Sjæl elskte.

§ 1. Guds levende Kundskab erlanges, bekommes og bestyrkes ved Ordets alvorlige Betragtning, i Særdeleshed ved de Tings Betragtning, som i Ordet er antegnede om Christi uskyldige og hellige Levnet, der er lige-

som vor Bog, den vi skal og kan studere i, at vi maa komme Gud des nærmere og nærmere, eftersom tilforn meldt er. Men slig Betragtning og Sindets Opløftelse til Gud kan ikke ske, uden ved en andægtig, troende, ydmyg og flittig Bøn; thi uden Bønnen finder man ikke Gud, men Bønnen er det Middel, hvorved man søger og finder Gud. Derfor er det fornødent, at man lærer ret at forstaa Bønnens rette Art og Dyd og sig flittig dertil opmuntrer og idelig deri øver. Bønnen er tre Slags*), mundtlig, indvortes og overnaturlig**); thi en Bøn maa ikke alene være en Munds Tale, men meget mere et troende Sinds og Hjertes og alle Sjælens Kræfters Opløftelse til Gud som Paulus 1 Cor. 14, 15 siger: Jeg vil bede med Aanden og med Sindet. Det er godt, at man læser og beder med Munden, naar Hjertet tillige opløfter sig og siger det samme efter i indvortes Sukke, som Munden udvortes taler eller læser. Den mundtlige Bøn er os ogsaa nyttig og gavnlig dertil, at vort Hjertes Tanker ikke skal flagre og vanke hid og did, men kan holde sig til noget Vist, desligeste, at vi ved Mundens Tale kan opvække os til Andagt, idet vi i Troen andægtig betragte de Ord vi enten for os selv alene i Stilhed, eller og tilligemed Andre læse og bede, at vor Sjæl og Aand derved kan bevæges og opløftes til Gud og holde i en sønlig Tillid en troende Samtale med ham. Men er den en Munds Tale alene og kun Læbers Ord, saa er den en Vederstyggelighed for Gud og ikkun en Mundklammer, men ingen Bøn. Hjertets Tanker og Andagt er Bønnens Liv og Sjæl. De sande Tilbedere, siger Christus Joh. 4, 24, bør det at tilbede Faderen i Aand og Sandhed. Og Paulus melder, at de troende ved Aanden raabe: Abba, Fader (Rom. 8, 15). Derfor siger og Asaph Pſ. 77, 7: Jeg eftertænkte i mit Hjerte og min Aand randsagede. Saa beder og David Pſ. 19, 15: Lad min Munds Taler og mit Hjertes Betænkning for dit Ansigt være dig til Behag. Pſ. 38, 10 beraaber han sig og derpaa, sigende: Herre, al min Begjæring er for dig, og mit Suk er ikke skjult for dig. Om Hanna, Elkanæ Hustrues Bøn meldes der ogsaa, at hun udøste sit Hjerte for Herrens Ansigt, at hun talede i sit Hjerte, og hendes Læber rørte sig alene (1 Sam. 1, 13. 15). Undertiden kan og den inderlige Bøn være skilt fra al Mundens og Tungens Tale. Derfor siger Paulus Rom. 8, 26, at Aanden træder selv frem for os eller taler for os til det Bedste med usigelige Sukke.

§ 2. Naar du da ret vil bede, da maa du bede af ganske Hjerte, og alle dine Tanker maa være hos Bønnen, ellers mister du Bønnens Frugt og Nytte, og din Bøn vorder til Synd. Du maa ikke med det halve, men med det ganske Hjerte bede, og om du end gjør andre udvortes Ting, da maa du dog saaledes bestille og forrette dem, at dit Hjertes Forsæt og Attraa ikke vendes fra Gud og henfalder til noget Kreatur. Men alt det skal du gjøre til Guds Ære og

*) Han slutter ikke, at der ere tre Slags besynderlige Maader at bede paa, men at der ere tre Grader, af hvilken den ene befatter den anden i sig.

*) Saadan: kaldes Overnaturligt, ikke i den Mening, som at de andre Grader af den udvortes og indvortes Bøn skulde være Naturens Værk, men fordi det er i den høieste Grad, og fremfor de andre langt over Naturen. Det samme er inter andet end en besynderlig Guds Naade, hvormed glade og aandelige Hjerter, paa deres indstændige vedholdende og inderlige Sukke og Sjæletorst og Forlængsel efter Gud blive begavede. Saadan Aand og Glæde har den mindste Del, men dog skal de ei tvivle paa deres Bøn, endskjøndt det ei gaar saa gladeligt af, naar den dog kun sker i en christelig Andagt og med et troende Hjerte; thi Gud deler ogsaa Aandens og Bønnens Gaver ud paa adskillige Maader.

søge deri at tækkes og behage ham og stedse have ham tillige i Sinde. Naar du æder, drikker eller gjør andre udvortes Ting, da maa ikke dit Hjertes eneste Sands, Længsel og Attraa være vendt dertil, men din høieste Sands, Længsel, Hu og Attraa maa være vendt til Gud alene, saa du mener ham i Alting, for Alting søger ham, har ham for Alting i Sinde, stedse efter ham for Alting længes og holder Intet lige ved ham enten i Himmelen eller paa Jorden, men han maa være dit Hjertes Trøst og Del altid fremfor alt Andet. Og jo mere du saaledes længes og stunder efter Gud, jo lifligere skal det høieste Gode være dig og mere skal det optændes i Guds Kjærlighed, jo mere og bedre skal du og kjende Gud og jo bekvemmere skal du blive til at blive delagtig i det høieste og ypperste Gode; du skal da finde noget Overnaturligt i din Sjæl, saadanne kostelige Ting, der ikke kan udsiges, og den ypperlige Perle, Kjøbmanden fandt, for hvilken han solgte Alting, at han den stedse maatte eie og nyde. Jo yndeligere skal og Bønnen blive dig, jo kraftigere og frugtbarere skal du befinde den, ja i Gjerning og Sandhed fornemme det i dig som David Ps. 119, 32 siger: Jeg vil løbe dine Budords Vei, naar du udbreder mit Hjerte.

§ 3. Det som ellers skal opmuntre dig til Bønnen, er det, at du beskuer i Aanden Christum, som led Fattigdom og Smerte, som blev forhaanet og korsfæstet. Ved det du stiller dig for i Troen og Aanden Christi Lidelse og Korsfæstelse, derved opvækkes, optændes og styrkes Bønnen, derved renses og Hjertet, uden hvilken Hjertens Renselse ved Troen ingen ret Bøn kan forrettes. Og derved kommer og den Hellig-Aand til dig, som han paa Pintsedag kom over Apostlerne (Ap. Gj. 2, 2, 3), saa kan og hans hellige Bøns Exempel opmuntre dig til Bønnen. Hans Levnet var en idelig Suk og Bøn efter at gjøre Guds Villie. Han bad saare flittig og blev ofte hele Dage og Nætter varagtig i Bønnen (Luk. 6, 12). Han i sin Lidelse bad saa heftig og inderlig, at han stred mod Døden, og hans Sved blev som Blodsdraaber, der faldt paa Jorden. Og paa Korset sluttede han sit Liv med Bøn. Sæt dig dette Bedespeil for Øie, og lær at blive varagtig i Bønnen. Er din Bøn svag og skrøbelig, saa se til din Herres Jesu Bøn; thi han har ikke bedet for sig selv, men for dig og dermed helliget og velsignet og kraftiggjort din Bøn. Lad det ogsaa opmuntre dig og gjøre dig des flittigere til Bønnen, at din Frelser selv har flittig bedet. Omendskjøndt han som en Gud havde og eiede Alting, saa har han dog som et Menneske af sin himmelske Fader paa sin menneskelige Naturs Vegne formedelst Bøn erlanget og bekommet Alting. Og det har han altsammen gjort for din Skyld, ikke alene til at forhverve dig alt Godt, men ogsaa til at opmuntre og opvække dig til at søge og finde det samme Gode ved Bønnen, som han dig har ved sin Bøn og Lidelse forhvervet, og for at kraftiggjøre din Bøn formedelst sit Exempel og Forbøn. Saa skal og Guds Befaling opvække dig til en flittig Bøn. Vaager og beder, siger Christus, at I ikke skulle komme i Fristelse (Matth. 26, 41). Intet er og Gud tækkeligere end Bønnen; thi den er den troende Sjæls Samtale med Gud. Dertilmed driver ogsaa vor yderste Jammer og Nød os til at bede. Uden Bønnen maa vi vansmægte. Og forsømme vi at bede, saa miste vi det Gode Gud har tilsagt os og gjøre os ubekvemme til at erlange det, men ved Bønnen bekomme vi det. Dersom din Herre og Gjenløser, Christus, har formedelst Bønnen erlanget for dig saa meget Godt, mener du da, at du uden Bønnen noget Godt kan erlange? Du ved jo, at Ingen kan blive salig uden Guds Naade, Lys, Kundskab og Troen.

Men vil du have Guds Naade, Lys og Kundskab, da maa du bede og paakalde Gud derom. Thi uden Bønnen kan du ikke bekomme det.

§ 4. Og en trofast Bøn er ikke forgjæves. Hvad en i Christi Navn beder om, efter Guds Villie, det bekommer den. Derfor siger Christus: Beder, og i skal faa, at eders Glæde kan vorde fyldt (Joh. 16, 24). Bed om Tro, om Kjærlighed, om Haab, om Ydmyghed, om Taalmodighed, om alle christelige Dyder, saa faar du dem, saa blive de dig givne af den, som dem haver. Thi hvo som ikke har dem, han kan ikke give dem. Men den sande og evige Gud, som du beder derom, han har dem, han baade kan og skal give dig dem. Han er rig og velgjørende mod alle dem, som paakalde ham (Rom. 10, 12). Har din Herre Christus saa inderlig bedet for dig, og er bleven bønhørt, saa vil han ikke, at du, som han selv saaledes har bedet for, skal bede forgjæves? Troens Bøn formaar meget. Kald paa mig i din Nøds Dag, siger Herren, jeg vil udfri dig. Ps. 50, 15: Og faar man ikke ved Bønnen det, som man begjærer, fordi det, maaske for vort Kjøds Skrøbeligheds Skyld, kunde være os skadeligt, om vi fik det, saa faar man i dets Sted, det som er langt bedre. Nægter Gud det jordiske, saa giver han i dets Sted det himmelske. En idelig og inderlig Bøn er ligesom et Himmerige paa Jorden, ved den ledsages vi jo mere og mere til at smage og nyde den tilkommende Verdens Kraft og Guds Fred, som overgaar al Fornuft og Forstand. Det hænder ofte, at et himmelsk Blink og Glands derved saaledes nedstraaler i de Troendes Hjerter, at de blive syge af en himmelsk Kjærlighed, den bliver stærk i dem som Døden; og de forglemme derved den ganske Verden, deres skabte Aand, siger den Kirkelærer Taulerus, da han taler om den overnaturlige Bøn, ligesom*) nedsænkes og smeltes i Guds evige og uskabte Aand. Og da sker det samme, siger han, i et Øieblik, som i alle Helgene fra Verdens Begyndelse er skeet med Ord og Gjerninger. Og saa meget som tusinde Pund Guld er bedre end en Hvid, saa meget er denne overnaturlige Bøn bedre end den udvortes Bøn, og denne Himmelglands og Straale bedre end alle kreaturlige Forlystelser.

§ 5. Thi Sindet bliver ved den sande Tro saaledes opfyldt med Guds Kjærlighed, at det, saalænge sligt varer, ikke kan tænke paa noget uden paa Gud, og falder en anden Tanke ind, da gjør det en ondt. Tungen taler lidet eller intet, men Hjertet sukker altid og trøster efter Gud, har sin Lyst i ham alene, og lukker al Verden ude. Bliver jo mere og mere opfyldt med Guds Kundskab, Fred og Glæde, hvilken Tnngen ikke kan udtale; thi det Sjælen da finder og fornemmer, er usigeligt, og om den i saadan høi Andagt blev tilspurgt, hvad kjender, finder og fornemmer du? da vilde den svare: et Gode, som er over alt Godt. Hvad seer du? en Deilighed, som overgaar al Deilighed. Hvad smager du? en Liflighed, som overgaar al Liflighed. Ja den vilde sige: alle de Ord jeg derom taler, er ikkun en Skygge derimod at regne, thi det ædle og kostelige, som jeg finder, kan jeg ikke udsige. Det er det evige Ords Røst og Tale, til den elskende Sjæl, hvorom Joh. 14, 21 er skrevet:

*) Dette er ikke en væsentlig Omsmeltelse eller Nedsænkelse, men en opstigende Andagt i den inderste Guddom med høieste Fryd. Frugten, Enden og Øiemærket paa vor Bøn skal være at forenes med Gud og blive en Aand med ham ved den rene Kjærligheds Omsmeltelse. Det er Kjærligheds Art, og derfor lignes den med en Ild og kaldes en fyrig og brændende Kjærlighed, at ligesom Voxet smelter i Ilden, saa omsmeltes vore Sjæle i den glødende Guds Kjærlighed, eller i Gud selv, som er idel Kjærlighed, naar de ret inderlig forlyste sig med Gud selv.

Hvo som elsker mig, for ham vil jeg aabenbare mig selv. Hvad Troen da ser og finder, er over Naturen, det er usigelige Ord, og kan i Sindet alene fornemmes. Her smager Sjælen det, hvor sød og venlig Herren er. Her forstaar den ret hvad det er, at kjende Gud, og at elske ham. Og idet den kjender ham, elsker den ham, idet den elsker ham, begjærer den stedse og altid at have og nyde ham, og at være stedse forenet med ham. Saadant Himmelblink og Glands nedstraaler ofte i deres Hjerter, der i Troen og Aanden gjerne og flittig bede, i somme mere, i somme mindre. Thi Gud giver sine Gaver, som han lyster, og Aanden blæser hvor han vil, dog i alle paa sine Tider efter sin Maade. Som alle Troende i Aanden komme til Christum, saa vederkvæger han dem alle efter hans Forjættelse (Matth. 11, 28). Kommer til mig alle, som arbeide og ere besværede, jeg vil vederkvæge eder. Dog varer samme Glands ikke længe, men er gemenlig som et Glimt, der hastelig gaar forover. Thi Stridens Tid har ikke endnu Ende. Vi ere, saa længe vi leve, endnu Syndere, derfor kan slig Himmelblink og Glands ikke blive i os stedse og længe. De i Kjødet boende og endnu ved Synden besmittede Sjæle ere for svage, for skrøbelige og for ringe til at beholde stedse denne Trøst. Og naar den er borte, søger Sjælen med Omhyggelighed om den igjen kunde finde den, om den igjen kunde bekomme slig himmelsk Smag og Lys, at den kunde dermed forene sig igjen. Ligesom Bruden i Høisangen om Natten søger efter den hendes Sjæl elsker, beder ivrig derom, og kan hun saa ikke finde den, som tilforn, saa befaler hun Gud det og begjærer, at hun dog maatte mættes af den himmelske Trøsts Smuler, og igjen finde et Skimt af slig Vederkvægelses store Lys, lader sig saa nøie med Guds Naade, som er mægtig i de Skrøbelige. Hvilken Naade hun og ikke mister; thi Gud kroner sine Børn med sin Naade, som med et Skjold, Pf. 5, 13: hans Naade er hver Morgen ny over dem. Som en Fader forbarmer sig over sine Børn, saa forbarmer Herren sig over dem, som frygter ham. Pf. 103, 13: Saa at Bønnen dog aldrig er forgjæves, men stedse af Gud høres og fuldkommes efter Løftet (Matth. 7, 8). Hver den som beder, han faar, og hvo som leder, han finder, og hvo som banker, ham skal oplades. Og Pf. 37, 4. Forlyst dig i Herren, saa skal han give dig, hvad dit Hjerte begjærer.

§ 6. Saa er og Bønnen ligesom et Pant og Baand hvorved Gud drager os til sig, hvorved han des oftere og længere vil holde os hos sig, hvorved vi og komme ham des nærmere og nærmere, og forene os med ham, som er Kilden til alt Godt, at vi ikke i nogen Ting forglemmer ham. Ellers tænkte vi sjelden paa ham og bleve ikke delagtige i hans Gode. Ved Bønnen aabenbarer og Gud sig for Menneskene, ved Bønnen øves en ret Ydmyghed. Der samles det høieste og det dybeste, det ydmygeste Hjerte og den høieste Gud, i saadan Ydmyghed indgydes megen Naade i Menneskens Sjæl; thi jo mere en ydmyges, jo mere bliver han delagtig i Guds Naade, og jo mere Guds Naade i en tiltager, jo mere ydmyg bliver man. Derfor er os intet nyttigere og gavnligere end at vi gjerne og flittig holde os til en tro og ivrig Bøn, og ikke skjøtte hvad Anfægtninger os derimod paakommer. Thi det vil ikke feile, at jo Satan vil lægge alle Aarer ombord, for at holde os derfra, hvilket vi dog alt ved Bønnen skal overvinde. Ligesom Christus gjorde i Bønnen, saa gjør og du. Jo mere han blev anfægtet, jo inderligere og heftigere bad han (Luk. 22, 44). Gjør du ligesaa, saa overvinder du tillige med Christo; thi han overvandt ikke for sin Skyld, men for din Skyld. Bønnens første Anfægtning og Hinder er, at man ikke finder hos sig Lyst og Andagt til Bønnen. Og da

skal man allermest bede. Thi enddog en hel andægtig og ivrig Bøn er Gud saa kjær, saa foragter han dog derfor ikke en svag og skrøbelig Bøn, der har en inderlig Længsel efter slig Andagt og Ivrighed, men han anser ogsaa den i Naade, har og mere Medynk dermed, end med en stærk og ivrig Bøn, ligesom det gjør en Fader mere ondt, at hans syge Barn klager og giver sig, og han har mere Medynk derover, end naar et frisk og stærkt Barn anmoder ham om noget, saa har og Gud større Medlidenhed med den, som er kleinmodig og fattig i Aanden, og i samme Kleinmodighed inderlig sukker derefter, at han kunde ret bede, end med den, som er stærkere i Aanden. Bede vi og om Lyst og Andagt i Bønnen, saa skal og Gud ikke nægte os den. Dersom nogen fattes Visdom, han bede Gud derom, som giver alle enfoldige og bebreider ingen; saa skal den gives ham, siger Ap. Jakob 1, 5.

Bøn.

Barmhjertige, trofaste Gud, det er jo en uudsigelig Naade, at du under os saa dybt i Synden faldne Adams Børn saadan fri Tilgang til dig, hører vores Bøn, ja befaler, at vi skal lade vor Mund vidt op og lade dig fylde den; desto mere strafværdig, o Herre, er min Ladhed, at jeg har saa liden Lyst til at bede, og er saa koldsindig i Bønnen. Du har neppe mere end Læbers Tjeneste af mig, min Gud. Forbarm dig over mig, min Sjæls Læge, og hele ogsaa denne min Sjæls Bræk. Udgyd over mig Naadens og Bønnens Aand, der uden Afladelse kan raabe i mig, Abba, kjære Fader; lad den ophjælpe min Svaghed, naar jeg ikke ved, hvad jeg skal bede. Benaad du og din Aands Raaben i mig med et trøsteligt Svar. Tal du til min Sjæl, jeg er din Hjælp; saa vil jeg ikke frygte, om end Verden undergik, og Bjergene sank midt ned i Havet. Lad mig høre, at du, o Herre, taler og tilsiger din Fred, saa kan intet forskrække, om ogsaa en Hær lagde sig imod mig. Et Naadeblink fra dig kan mere glæde, end hele Verden kan bedrøve, mere styrke, end alle Helvedes Porte kan formaa at skrække. Efter dig tørster min Sjæl, mit Kjød forlænges efter dig, i et tørt og bart Land, hvor der er intet Vand; din Godhed er bedre end Livet. Vis mig din Skikkelse; lad mig høre din Stemme; thi din Stemme er sød, og din Skikkelse er liflig. Gjør mig løs fra Verden, og indtag mig ganske i dig, du Kjærligheds og Glædes Afgrund. Mit inderlige Samfund være med dig, Fader og din Søn Jesu Christo, saa jeg stedse smager din Sødhed og tørster efter dig. Amen.

Det enogtyvende Capitel.

Om den ædle Dyd og Ydmygheds Kraft.

§ 1. Christi ganske Levnet og Adfærd er fuld af Ydmyghed, os til et Exempel. § 2. Vor Bøn duer slet intet, uden Ydmyghed. § 3. Det er Ydmygheds rette Art, at den dømmer ingen, uden sig selv, den styrker alt Godt i os, gjør os behagelig for Gud og Menneskene, virker Glæde og Fred; saa den billig kan kaldes et Skatkammer og en Grund til alle Dyder.

Judith. 9, 13. Din Kraft er ikke i Mangfoldighed, ei heller din Mægtighed de Mægtige, men du er de Ringes Herre. Se og 1 Petr. 5, 5. 1 Cor. 1, 26. 27. 28.

§ 1. Foruden sand Ydmyghed er al Bøn og al anden Idræt hos et Menneske forgjæves. Men Ydmyghed kan vi bedst lære af vor Herre Jesu Christo; thi han er alle Dyders fuldkomne Speil. Hans Levnet er idel Kjærlighed og Ydmyghed, og hans Lærdom er idel Visdom og Sandhed, som ikke bestaar i Ord, men i en levende Kraft og i Gjerningen selv. Og at vi rettelig skulle lære Ydmyg-

heds Dyd af Christo, saa har han ikke alene med Ord, men ogsaa med Gjerninger, ja med sit hellige Exempel lært os den, idet han fornedrede sig selv indtil Døden paa Korset (Phil. 2, 8). Saa at denne Dyd har sin Grund og sit høieste Mønster ikke efter en Engel, ikke efter en Apostel, eller anden Helgen, men efter Christum Jesum selv. Derfor siger han ogsaa, da han taler derom: Lærer af mig; thi jeg er ydmyg og sagtmodig af Hjertet (Matth. 11, 29), som han vilde sige: beskuer mig, hvorledes jeg har givet mig under Alting, endskjønt jeg dog er over Alting. Min Ydmyghed er saa meget des dybere, som min Majestæt er des høiere, og saa meget des kjærere skal og denne Dyd være eder, efterdi jeg, eders Herre og Gud, eder den med mit eget Liv og Levnet foreskiller og anbefaler. Han siger: Lærer af mig, ikke at gjøre store Ting og underlige Gjerninger, eller at forrette andre store Skabningsværker, men at være ydmyg og sagtmodig, som I har mig selv til Exempel og Efterlyn deri. Til denne Ende paatog sig og Herren det ydmyge Værk og Gjerning, at han toede sine Disciplers Fødder (Joh. 13,5. 12) at han vilde saa med sit Exempel plante denne Dyd i alle vore Hjerter; derfor sagde han ved det samme: Vide I hvad jeg har gjort eder? som han vilde sige: forglemme I min Ydmyghed, da forglemme I det fornemste Stykke af min Lærdom og mit Exempel; glemmer det derfor ikke, og lader derfor dette mit Exempel være eders ganske Levnets Regel og Rettesnor, ja lader dette Ydmyghedens Billede altid staa eder for Øinene.

§ 2. Ligesom Bønnen duer intet foruden Troen, saa duer den og intet foruden Ydmyghed. Ydmyghed er et helligt Lys eller Kundskab i Hjertet, hvorved paa den ene Side Menneskets Forsængelighed og Ringhed, og paa den anden Side Guds høie Majestæt og overvættes Godhed kjendes. Jo mere man kjender Guds Majestæt, Almægtighed og Godhed, jo mere og bedre kjender man sin egen Forsængelighed og Ringhed. Naar en ser sin egen Nøgenhed, hvor ganske blottet og tom han er for alt Godt, da begynder han des inderligere at bede om Guds Naade og Barmhjertighed, og ret at kjende, love og prise Gud, som den rette Kilde til alt Godt; han ser i saadan Ydmyghed Guds Herlighed og overmaade store Kjærlighed og Naade. Da begynde Naadens Strømme at indflyde ved Bønnen i saadan en troende og ydmyg Sjæl. Ved saadan Guds Naade bliver og den Hellig-Aand jo mere og mere over os udgydt, og hans Gaver formerede, og ved den Hellig-Aand udøses Guds Kjærlighed i vore Hjerter (Rom. 5, 5). Naar en troende Sjæl ser sin egen Ringhed og Forsængelighed, og at Guds Søn dog alligevel har nedsteget saa dybt, og ikke alene er bleven et Menneske, men har endogsaa, for saadant usselt Kreaturs Skyld, som Mennesket er paa Jorden, lidt saa usigeligt, tungt, haardt og besværligt Kors, saa bliver denne ædle Guds Kjærligheds Lue des mere brændende, og ved Troen opstiger i Gud, saa at den ogsaa i Gud og Christo elske alle Mennesker for Guds store Kjærligheds Skyld. Thi den ser, hvor høilig den selv og alle Mennesker elskes i Christo. Og efterdi den er opløftet i Gud, og indesluttet i Guds Kjærlighed, saa elsker den og alt hvad Gud elsker.

§ 3. Derpaa følger, at Kjærlighed glæder sig over alt Godt, som vor Næste viderfares, og sørger for alt Ondt ham møder. Og efterdi den er venlig og mild imod sin Næste, da fordømmer den ikke straks sin Næste, som forser sig af Skrøbelighed, eller ham derfor ilde paataler, meget mindre opblæser den sig imod ham, til at foragte og forhaane ham derfor; thi det ser i en sand Ydmyghed sin egen Elendighed og Blusel, og at den selv sidder nedsænket i lige eller fast større Ulykke og Synder; og, om den staar,

da kjender den vel, at den ikke af sig selv eller ved sig selv har kunnet blive bestaaende, men at den er opholdt ved Guds Naade. Den ydmyge Kjærlighed dømmer og straffer altid sig selv, før den dømmer og straffer andre, og naar den ser sin Næstes Ulykke, gaar den ind i sit eget Hjerte og bejamrer sig selv. Thi i sin Næstes Fald ser den sine egne Feil, Synder, Jammer og Elendighed. Ved Ydmyghed bliver et Menneske styrket i Guds Kundskab og Haabet. Thi naar et Menneske beskuer sin egen Vanvittighed, Blindhed og Daarlighed i Guds Sager, da takker han Gud for sit Ords Aabenbarelse, og tager det desmere til Hjerte, og naar han betragter, at al hans Formue og Kraft er intet, da styrkes han i Haabet, saa han sætter det paa Gud alene. Ved Ydmyghed bliver ogsaa et Menneske yndelig og behagelig i sit udvortes Levnet. Thi denne Dyd lader et Menneske ikke være trættesyg og klammerkjær, men føielig, lemfældig og from mod alle. Den tilsteder en ikke at være hevngjerrig, og at betale Ondt med Ondt. Det betaler ikke Skjændsord med Skjendsord, men lade slig Storm kun snurre over, som vi se paa David, der i den Mening sagde: Jeg maa være som en døv, og vil ikke høre, som en stum, der ikke vil oplade sin Mund! Ja jeg maa være som en Mand, der ikke hører, og som haver inger Overbevisning i sin Mund (Psal. 38, 14. 15): Derved bliver saadant troende og ydmygt Menneske et levende Christi Lem, i hvilket Christus selv lever. En Troendes Ydmyghed*) foraarsager ogsaa en ret inderlig Hjertens Glæde, og udretter det, at en ret ydmyg og troende Sjæl kan ved ingen Ulykke eller Kors forneget forurolliges eller bedrøves, men siger stedse med Ap. Paulus Rom. 8, 35: Hvo vil skille os fra den Guds Kjærlighed? den lader sig i alle Tilfælde nøie med Guds Naade. Omsider virker og Ydmyghed i en Taushed; thi en Troendes Ydmyghed kjender sin egen Vanvittighed og Daarlighed, og understaar sig ikke meget at tale, eller at lære andre. Kortelig: det er ikke at udsige, hvad for et høit aandeligt Gode, og hvad for en ædel Himmelskat, der er skjult og forborgen i denne Dyd saasom i et aandeligt Skatkammer. Derfor har Guds Søn, som er vort Lys, Liv, Skat og Salighed, ikke uden Aarsag befalet os at lære den af ham. Gud give, alle Christne vilde opfylde dette Herrens hellige Ønske, og i denne herlige Dyd slægte ham paa. Men hvorledes, ved hvad Middel, og paa hvilken Maade komme vi da til denne ædle Skat, som fører saa mange Naadegaver med sig? paa tvende Maader. 1) Ved en brændende, andægtig og hjertelig Bøn; 2) Ved Christi Beskuelse paa Korset, eller ved hans Lidelses og Døds Betragtelse; paa hvilken som den hellige Levnets Bog, vi saa længe maa studere og grunde i vort Hjerte, at alle Dyder deri, som i en god dyrket Jord og Ager kan opvoxe.

Bøn.

Du stille og ydmyge Herre Jesu Christe, du som ei alene med Ord, men endogsaa i Gjerningen og med dit hellige Exempel har lært os den ædle Dyd Ydmyghed, og dig ogsaa heri forestillet som et Forbillede for os, ja udtrykkelig befalet, at vi skulle lære den samme af dig. Ak forlen mig din Naade, at jeg kan adlyde din

*) I Troens Kraft og Lys, ikke for sig alene, eller af sin egen Kraft. Han taler her om den aandelige Ydmyghed for Gud, som bestaar i sin egen Ringheds, Skrøbelighedens og Uværdighedens Erkjendelse, hvor et Menneske forsager paa alle sine Kræfter i de aandelige Ting, og blot maa holde sig til Guds Naade; denne Ydmyghed formedelst Troen og Bønnen, med hvilke den er nær forbunden, gjør en ret inderlig Hjertens Fred.

Befaling villig, og i sand Hjertens Oprigtighed, altid beskue mig i dit ydmyge Levnets og Vandels Speil, og altid beflitte mig paa, at blive dit Billede ligere og ligere. Giv, at jeg ved denne herlige Dyd maa lære at kjende min egen Udueligbed og syndige Væsen, og hvorledes aldeles intet dueligt og godt der findes hos mig; derimod vende mig til dig, som den der er en Kilde og Udspring til alt Godt, søge ydmygelig din Naade og Barmhjertighed, og sætte alt mit Haab og Tillid ene og alene paa dig, min Herre Jesum. Ak Gud, hvad er jeg, og hvad er du? Jeg er et armt og syndigt Menneske, en dødelig Orm, Støv, Aske og Jord, fuld af Forfængelighed, Elendighed og Daarlighed, en falmende Blomster, en ustadig Skygge; men du den ærværdigste og majestætiske Gud, et evigt, almægtigt, alvist, alvidende, allestedsnærværende, uendeligt, rent, helligt og ubesmittet Væsen, et klart Speil paa alle Dyder, en Kilde til den evige Kjærlighed, et gudeligt Lys, en ubeskrivelig Kraft, en ubegribelig Godhed, langt herligere, skjønnere og yndigere end alle Englers og Menneskers Forstand kan fatte eller deres Mund udsige. Ak hvor tør da nu et Menneske være saa dristig, og lade der opstige nogen Hovmodighed hos sig? og fordi jeg, o gode Gud, skal sky al Stolthed og Overmod imod min Næste, formedelst den nye Forbindelse og Forening der er imellem Guds og min Næstes Kjærlighed; ak saa lad mig og heri efterkomme din Befaling og dit Exempel og bevise mig ydmyg og beskeden imod enhver af mine Medchristne, og om min Næste skulle forse sig eller falde, at jeg da ei dømmer eller fordømmer; men langt mere deraf erkjender mine egne Feil i en sand Hjertens Ydmyghed, og betænker, at jeg selv stikker i lige saadan Ulykke og Synd, og endnu vel i større. Giv, at jeg maa bevise mig mild og from mod enhver, endog mod dem, som har bagtalet mig og ere mig fortrædelige, og ei befindes at være trættekjær, hadefuld eller stivsindet. Hortelig: lad mig saaledes i al min Gjøren og Laden ved din Kraft af yderste Formue bevise og forestille mig, som du min Herre Jesus, ved din Lærdom og Levnet har vist mig; hvilket du i din Hellig-Aands Kraft vilde forlene. Amen.

Det toogtyvende Capitel.

Et sandt Christenmenneskes Gjerninger skal allesammen ske i Ydmyghed, ellers blive de til idel Vederstyggelighed og et Afguderi.

§ 1. Alle Gud behagelige Gjerninger maa komme af en troende Ydmyghed, ikke af egen Ære, ellers er de for Gud regnet som et Afguderi. § 2. Hvad Afguderi er, hvem det kommer fra, og hvorved vi forledes dertil. § 3. En sand Christen skal forholde sig i alt saaledes, at alting kan vendes til Guds Ære.

Luk. 16, 15. Hvad som er høit iblandt Menneskene, er en vederstyggelig Ting for Gud.

§ 1. Alle Gjerninger, som skal tækkes Gud og være ham et behageligt Offer, maa komme og oprinde af en sand Tro, som virker den christelige Ydmyghed i Hjertet, at et Menneske kjender, at det er Gud, som ved sin Naade forarbeider alt det, som er godt og dygtigt i ham. Ap. Paulus (1 Cor. 15, 10) siger: Ikke jeg, men Guds Naade, som er med mig, har gjort det. Og hvo det ikke gjør, han begaar en dobbelt Synd; først begaar han et Affald fra Gud til sig selv, idet han afvender sig fra Gud til sig selv, det er, fra det høieste Væsen til det, som intet er. Dernæst begaar han et Rov og Ran imod Gud, idet han tilegner sig den Ære, som Gud alene tilhører; thi alt det, som er i Sandhed godt, er Guds Eget, og ikke et Menneskes. Derfor siger Herren Es. 42, 8: Jeg giver ingen Anden min Ære eller de udskaarne Billeder min Lov. Han giver dermed

tilkjende, at Ære, Lov og Pris bør ingen uden Gud alene. Hvo som nu derfor tilskriver sig selv Noget, at han ved meget, formaar meget eller kan gjøre eller har gjort meget af sig selv, den tilegner sig selv den Lov, Pris og Ære, som Gud alene tilhører, og gjør saa en Afgud af sig. Derfor er egen Ære, Egenkjærlighed, egen Berømmelse det allergrueligste Afguderi; derfor vil Djævelen, som er den første Oprindelse til Afguderi, ogsaa være tilbedet. Saadan en Djævel, som vil af Hvermand være tilbedet, bær enhver Hovmodig og Æresyg i sit Hjerte. Men se nu til, at du kan bestorme og forstyrre denne Djævel og Afgud i dit Hjerte. Mange ere saa hellige, at de ville end ikke se paa noget udvortes Billede, paa det de skulle ikke deraf, som ved en Afgud, blive urene og besmittede, men de kjende dog ikke den store Afgud, som de bære i deres Hjerter, hvilken ogsaa ganske besmitter dem, at de blive en Vederstyggelighed for Gud. Thi alt det, som for Verden ved egen Ære og Kjærlighed er stort, høit og herligt, det er for Gud idel Vederstyggelighed. Enhver, som stoler og bygger paa sig selv, elsker og ærer sig selv mere end Gud eller lige ved Gud, eller hver, der i andre Maader sætter Hjertet til sig selv, til sin egen Ære og Kraft, han er en Afgudsdyrker. Af sligt Afguderi er al Verden fuld, og alle Huse ere opfyldte med levende Afguder.

§ 2. Afguderi flyder og kommer indenfra. Hvorhen dit Hjerte bøier sig, hvortil det fornemmelig hænger, hvorpaa det fornemmelig hviler, og hvori det fornemmelig forlyster sig. Hvad det fornemmelig og lige ved Gud eller mere end Gud elsker, hvad heller det er Rigdom eller Vælde, Ære eller Vellyst, et langt Liv eller andet deslige, det er altsammen din Afgud og deri bedriver du et Afguderi og en Afgudsdyrkelse. Derfor er Afguderi ikke udvortes alene, men og tilligemed indvortes, ja det kommer ganske og aldeles herindenfra, fra Hjertet. Gud dømmer Alting efter dit Hjerte, det alene prøver han (Pſ. 7, 10), han dømmer dig efter din Tro eller Vantro. Derfor siger Herren (Matth. 6, 21): Hvor Ens Liggendefæ er, der vil og Ens Hjerte være, der er din Gud, din Rolighed, din Fred, din Tillid, din Lyst, dit Paradis, dit Himmerige og Alting. Mærk du kun, hvorpaa dit Hjerte med din Lyst og Kjærlighed fornemmelig hviler, det er visselig din Gud, det maa være, hvad det være vil. Hviler dit Hjerte for alting i Gud, da er Gud din Gud, og da er du salig. Thi salig er den, hvis Gud er Herren (Pſ. 144, 15). Da kan du og forlyste dig i Herren, som skal give dig dit Hjertes Begjæring (Pſ. 37, 4). Men hænger dit Hjerte til Verden, da er Verden din Gud, og ligesaa er det med alt Andet, som dit Hjerte fornemmelig og fremfor alt Andet hænger og holder sig til. Deraf ser man ogsaa, at de ere de rette Afguder i Verden, som Menneskets Hjerte gjør sig selv til sin Afgud, hvorfor og Djævelen kaldes denne Verdens Gud (2 Cor. 4, 4), efterdi de Ugudelige efterfølge ham, holde sig til ham og gjøre hans Gjerninger, elske Mørket og have Behagelighed til hans Værk og Idræt: thi dermed gjøre de Satan til deres Gud. For Træafguder er det let at tage sig vare, men det er være at tage sig vare for Guldafguder. De døde og livløse Afguder kan og ikke saa let bedrage En som de levende Afguder. Du har mest at vogte dig for de Levende og for dig selv. Saa snart som du da tilskriver din egen Ære, Ros og Magt Noget, saa gjør du strax en Afgud af dig selv, og strider imod Guds Forbud som siger, at han ikke vil give en Anden sin Ære eller de udskaarne Billeder sin Lov (Eſ. 42, 8). Al Ære, Pris og Lov hører ingen egentlig, oprindelig og som en Eiendom til, uden den, som er den Allerhøieste og

Allerhelligste, det høieste, ypperste og evige Gode, den, der er Kilde og Oprindelse til alt Godt, det er Gud alene. Tilskriv derfor ingenlunde dig selv nogen Ære, Pris, Ros eller Lov, saafremt du ikke vil gjøre dig selv til en Afgud og alle dine Gjerninger til idel Vederstyggelighed. Har du gjort noget Godt, da sig med Apostelen: Ikke jeg, men Guds Naade har arbeidet det i mig, den har, Gud være lovet, ikke været i mig forgjæves (1 Cor. 15, 10). Jeg har ikkun været et blot Redskab dertil. Gud er alene den, fra hvilken Alt Godt kommer oprindelig. Han gjør al Hjælp, der sker paa Jorden. Han giver os Alle Liv og Aande og alt godt, han er den Lysenes Fader, fra hvilken alle gode og fuldkomne Gaver nedkomme (Jak. 1, 18).

§ 3. En sand Ydmyghed skjøtter lidet om forfængelig og forgjængelig Ære blandt Menneskene. Den agter det med Paulo for en ringe Ting, at den dømmes af menneskelig Dag eller Dom (1 Cor. 4, 3). Den har ikke høie Tanker, tragter ikke efter høie Ting; men holder sig til de nedrige, som Apostelen byder (Rom. 12, 16). Agter sig og uværdig til al Ære for Gud. Og saadant et Menneske er afdøet fra Verden og denne Verdens Lyster. Thi naar den uordentlige Selvkjærlighed dæmpes og dør i En, saa dæmpes og dødes tillige Verdens Kjærlighed. Den, som er ret ydmyg og sagtmodig, lever rettelig efter Christi ædle Levnets Exempel. Men den, som vil gjerne ansees af Menneskene og agter menneskelig Ros og Ære for en kostelig Skat og Perle, den er endnu et kjødeligt Menneske, den lever endnu i den gamle Fødsel efter Kjødet og ikke efter Aanden, den har ikke i sit Hjerte den sande, saliggjørende Tro, af hvilken den rette Ydmyghed flyder, saa Christus derfor sagde til de vantroe Jøder: Hvorledes kan I tro, I som tage Ære af hinanden og søge ikke den Ære, som kommer af den eneste Gud? (Joh. 5, 44). Et kjødeligt og vantroisk Menneske vil gjerne ophøie sig selv og være noget af sig selv, som Theudas, der sagde sig at være noget (Ap. Gj. 5, 36), og Sandsigeren Simon, der sagde sig at være stor (Ap. Gj. 8, 9). Men et ret troende og aandeligt Menneske vil gjerne være i sig selv Intet, vil gjerne nedtrykke og ydmyge sig selv, kjender sig i Sandhed for Gud at være som en Skygge og som Intet og siger med David (Ps. 39, 6): Du har sat mine Dage som en Haandsbred og mit Livs Tid er som Intet for dig. Visselig, hvert Menneske er idel Forfængelighed, hvor fast han end staar (Ps. 62, 10). Og Es. 40, 17: Alle Hedningerne ere som intet for Herren, de ere og agtede for ham for det, som er Intet og som det Øde. Men hvor vil man nu finde slige Aandelige og Rettroende, der holde sig selv for Intet, fornægte sig selv og hade sig selv, skjøtte ikke Verdens Ære? Saadanne rettroende og rette aandelige Mennesker ere meget rare og en saare liden Hjord (Luk. 12, 32). Men nu maatte Nogen sige: hvad skal en Christen da gjøre, naar Gud giver ham Naade og Ære, som der tales Ps. 84, 12, og lader En vederfares Æresbevisning af Menneskene, eller har sat En i slig Stand og Vilkaar, som fører og bringer Æresbevisning med sig? Helst eftersom og Guds Aand ved Ap. Paulus byder, at man skal give dem Ære, der bør æres (Rom. 13, 6) Desligeste, at den Ene skal forekomme den Anden med Ærbødighed (Rom. 12, 10.) Maa man da ikke annamme slig Æresbevisning? Dertil svares: Slig Æresbevisning maa man nok annamme, naar man ikkun rettelig og tilbørlig forholder sig deri. Men da forholder man sig rettelig og tilbørlig deri, naar man først hverken for slig menneskelig Ære, der bevises, agter sig des høiere, eller, om den ikke bevises, agter sig des ringere; thi hverken er den, som nyder slig

menneskelig Ære, et Sandkorn derved for Gud og i Sandhed bedre eller ypperligere, ikke heller er den, som ikke nyder slig Ære, derved for Gud og i Sandhed et Sandkorn des værre eller ringere. Thi man er dog den man er, enten Menneskene ære eller vanære os, ja, enten Menneskene engang vide af os eller intet vide af os. Dernæst hører og det til at skikke sig rettelig deri, at man igjen tillægger og overgiver Gud slig Ære, som bevises os og ikke tilegner sig selv den, ligesom man derfor var for Guds Ansigt nogen Ære værd; men i al slig Æresbevisning agter sig ikke des mindre at være for Gud en Synder, som af Guds Retfærdighed intet andet har fortjent end evig Skam og Skjændsel og anser saadan Ære ikkun som en Skik og Maner iblandt Menneskene, der af Gud dertil er beskikket, at der endel kan være en Orden og Forskjel iblandt Menneskene og ikke alle i en Stand og Vilkaar, efterdi, at Gud ophøier En og nedtrykker en Anden, som Asaph siger Ps. 75, 8. Endel ogsaa, at der kan holdes en ærbødig og skikkelig Samkvem iblandt Folk, idet den Ene forekommer den Anden med Ærbødighed. Saa skal man derfor give Gud al Æren igjen, idet man kun kjender sig for Gud ikke at være nogen Ære værd, men at al Ære tilhører ham alene baade først og sidst, men os ikkun vort Ansigts Blusel, som Daniel Cap. 9, 7 siger: Er du derfor kunstig, klog, fornuftig, rig og herlig, og derfor æres, eller og dig for en eller anden Bestillings Skyld Ære af Menneskene vederfares, da tillæg Gud den Ære alene, som dig derfor bevises, idet du kjender dig for Gud at være uværdig dertil; du maa hverken med Mund eller Hjerte berømme eller rose dig deraf, men kjende at baade Gaverne og Æren, som dig derfor vederfares, høre aldeles og alene Gud til. Derfor siger og Herren Jer. 9, 23. 24: En Vis rose sig ikke af sin Visdom, og den Stærke rose sig ikke af sin Styrke, og en Rig rose sig ikke af sin Rigdom; men hvo, som vil rose sig, rose sig deraf, at han forstaar og kjender mig, at jeg er Herren, som gjør Miskundhed, Ret og Retfærdighed paa Jorden; thi disse Ting behager mig, siger Herren.

Bøn.

Gode Gud, barmhjertige Fader, uden vis Naade vi ikke kan tænke, tale eller gjøre noget Godt, for dig klager og bekjender jeg mit Hjertes Vanart og Fordærvelse, at det er altid mere tilbøieligt til Hoffærdighed, end til Ydmyghed, og hvad Godt du, min Gud, virker i mig ved din Naade, det vil det heller tilskrive sig selv end dig, og da det skulde have sin Lyst ene og alene til dig, Herre, og til din Naade, og søger det tvertimod sin Lyst og Fornøielse i timelige og verdslige Ting, saasom Ære, Rigdom, Pragt Kunster, Artigheder og deslige forfængelige Ting, hvorved det paa en afgudisk Maade bliver hængende ligesom ved sine Afguder. Ak, tilgiv mig denne saare Synd og forlen mig, Herre, din Naade, at jeg kan afvende dette mit daarlige Hjerte fra Verden og dens Forfængelighed og lære det at sætte alene sin Tillid paa dig, min Gud; thi hvad hjælper endog Pragt? Hvad Godt fører Rigdom med sig? Hvad gavner Ære, Kunst og Bekvemmeligheder? Det farer og flyver alt hen som en Skygge; men du, Herre, bliver, som du er fra Evighed og til Evighed. Virk og, kjære Gud, en sand Ydmyghed i mit Hjerte og hjælp, at jeg kan i Grunden blive al Hovmod og Overmod fiendsk, fordi det er dig en Vederstyggelighed; thi du, Herre Zebaoth, har til alle Tider skjændet Hovmodighed og paa det sidste styrtet den. Du adspreder endnu de Hovmodige i deres Hjerters Tanker, men de Ydmyge giver du din Naade. Lad mig dog betænke, at jeg er Jord og Aske; hvad vil dog disse Ting ophøie

sig? O en Daarlighed! at vi arme Ormesække gjøre os saa stolte og hoffærdige og derved efterligne Djævelen selv. Min Herre, lad mig da være ret ydmyg og altid ydmyge mig under din vældige og naadige Haand. Amen.

Det treogtyvende Capitel.

Et Menneske, som ikke kjender sig selv at være Intet, og som ikke giver Gud al Ære, begaar en gruelig Hovedsynd og det samme Fald, som Djævelen begik, der han faldt fra.

§ 1. Et Menneske maa betænke, hvad han er, paa det han kan bevares i Ydmyghed. § 2. Hoffærdighed er ei alene den værste Synd, et Menneske kan falde hen til, men og den største Straf, han kan falde i.

Pſ. 39, 6. Hvert Menneske er idel Forfængelighed, i hvor faſt han end ſtaar.

§ 1. At et Menneske kan kjende, at det er Intet, da lignes det Pſ. 39, 7 ved et Billede og en Skygge: Visselig, Menneſket gaar frem, som i et Billede. Ligedan og Pſ. 90, 5 lignes det ved en Søvn, der siges: De ere som en Søvn. Hvad er en Skygge? En død og livløs Gestalt af den Ting, ved hvilken den hænger og har intet Væsen eller Liv for sig selv, men er Intet; ligesaa har et Menneske af sig selv hverken Liv eller Væsen, hverken Kraft eller Formue, men hænger ved Gud, som en Skygge ved Legemet, som Skinnet ved Solen, den er af sig selv uden Liv og Kraft og aldeles Intet, har og Intet, som det kan sige at være sit eget. Thi hvad har en Skygge, som er dens Eget? Er den da selv Intet, hvorledes kan den da have Noget, som er dens Eget? Og hvad er en Søvn? Intet andet end et Billede foruden Væsen. Naar nu et Menneske forglemmer dette, at han som en Skygge hænger ved Gud, som er Alting alene, og lader sig dog tykke, at han er Noget, og han er dog Intet, saa bedrager han sig skammelig (Gal. 6, 3). Thi han falder fra det sande Væsen, som er alene Alting og falder hen i sit eget Intet, han falder fra det sande, evige og høieſte Væsen til det, som intet er, fra det uforgjængelige og uomskiftelige Gode til Forfængelighed, og fra Sandhed til Løgn.

§ 2. Dette er ikke alene en gruelig Hovedsynd, men derpaa følger tillige en gruelig Hovedstraf; thi jo mere et Menneske afvender sig fra Gud til sig selv, til sin Egenkjærlighed og Ære, Kraft og Formue, jo mere vender han sig til sin største Jammer og Elendighed. Og det er ogsaa hans Straf og Menneskets egen Skyld. Men da afvender et Menneske sig fra Gud og forlader sin Saligheds Klippe (5 Mos. 32, 16), naar det tilskriver sig selv nogen Kraft, Kunst, Formue, Visdom, Ære og Værdighed, og deraf gjør sig til, vil være Noget og kjender ikke, at sligt altsammen ikke hører noget Menneske eller Kreatur, men Gud alene til. Thi al Kraft, Liv, Formue, Styrke, Visdom, Ære og Værdighed er alene Guds Eiendom, kommer alene fra ham og tilhører ham alene. Alle Kreature ere en blot Skygge og Intet af sig selv, deres Liv, Væsen, Formue, Visdom, Kraft og Styrke er altsammen Guds og ikke deres eget. Tilegner nu et Menneske sig selv enten alt dette eller noget deraf, da begaar han et Affald mod Gud. Dette var og Satans Fald, at han ikke blev i et Kreaturs Tilstand og Egenskab, som har og skal have alt sit Liv, Væsen og Kraft i Gud, som en Skygge har sin Bevægelse af Legemet; men han røvede sig det til, som er Guds, vilde have egen Ære, egen Ros, Visdom og Herlighed, som dog intet Kreatur tilhører, men Gud alene, efterdi Alting er Guds. Derfor lod Gud ham falde, og hans Naade opholdt ham ikke mere. Saa gaar det og alle de Mennesker, som af Hoffærdighed og Ærgjerrighed tilskrive sig selv Noget, som tilhører Gud,

de maa falde; thi Guds Naade opholder dem ikke mere, efterdi de afvende sig fra Gud, ja vil være det samme, som Gud er. Gud er alene Alting, Gud er alene god og alt Godt væsentlig; derfor alt, hvad som er Godt, skal intet Kreatur tilskrive sig selv; thi Herren siger: Ingen er god, uden Gud alene (Matth. 10, 17). Vor Herre Jesus vilde og ikke i sin Fornedrelsesstand tilegne sig det, som var Guds alene, efterdi han da blev kun holden og anseet for et blot og bart Menneske. Og vilde Herren dermed lære os, at intet Menneske skal tilegne sig det, som hører Gud til, eller tiltage sig den Ære, som er Guds alene. Men gjør et Menneske det tvertimod, da bedriver han den største Hovedsynd og berøver Gud det, hans er, ja vil selv være Gud og derved afvender sig fra Gud til sig selv. Derfor søger og saadant et elendigt Menneske sin Hjælp, Raad og Trøst ikke hos Gud alene, men hos Kreaturene, ja ofte hos Djævelen selv, hvilket er den høieste Forblindelse og den største Daarlighed, nemlig at søge Godt hos den Onde, Livet hos Døden Salighed hos den Fordømte, Hjælp hos den Fordærvede, Velsignelse hos den Forbandede, Lyset hos Mørket. Men derimod er det den høieste Visdom, at man søger det Gode hos al Godheds Kilde og Udspring, Livet hos Livets Kilde, Salighed hos Salighedens Kilde og Hjælp hos den, som formaar Alting, og for hvilken ingen Ting er umulig (Luk. 1, 37).

Bøn.

O, Herre Jesu, du aller ydmygeligste Hjerte, jeg bekjender og klager for dig, at jeg af Naturen er sær tilbøielig til egen Ære, og at den onde Aand har saa forgiftet mit Hjerte til Hoffærdighed, hvilken er en Kilde til alle Synder, saa at jeg ofte har forsyndet mig imod dig med en egen selvtagen Ære og ikke betænkt, at al Ære tilkommer dig alene og intet Kreatur; jeg har ofte foragtet min Næste, stolet formeget paa min egen Kraft og oftest forladt mig paa mig selv. Ak Herre, du, som giver de Ydmyge Naade og staar de Hoffærdige imod, tilregn mig ikke denne Synd og vend den svare Straf fra mig, som du truer de Hoffærdige med, at du vil nedstyrte og adsprede dem, og lad min Ærgjerrighed ved din hellige Ydmyghed helliges og afbetales. Men lær mig at kjende min Elendighed og at frygte for Guds høie Majestæt; thi hvad er jeg andet end en Haandfuld Jord og Aske, et stinkende Aadsel, et Kar fuldt af Urenhed, en elendig Orm, et syndigt Foster, et Vredens Barn af Naturen, som er undfangen og født i Synden? I Møie og Forfængelighed lever jeg, i Smerte og ynkelige Maader dør jeg; hvem ved, naar og hvor mit Endeligt skal være? Ak jeg er en Elendigheds Afgrund, blind i din Kundskab, stum til din Lov, døv til at høre dit Ord, halt til at løbe dine Veie. Jeg har i og af mig selv intet andet end Synd, Død og Fordømmelse; men hvad Godt jeg har, det er dit og ikke mit; thi hvad har et Menneske, som han ei har bekommet? Derfor er Æren din alene og ikke min. Men jeg har ofte røvet dig din Ære fra og tilegnet mig den ved Hoffærdighed, pukket og pranget med fremmed Gods, som en utro Tjener og en uretfærdig Husholder; ak Herre, min Gud, kræv ikke Regnskab af mig; thi jeg kan ikke gjøre Rede for min Husholdning. Men giv, at jeg maa være ydmyg i Hjertet, oprigtig i Ord, saa jeg ikke agter mig høit, men maa være ringe i mine egne Øine. Plant i mit Hjerte en sand Ydmyghed, at jeg maa være dig lydig i alle de Ting, som du vil bruge mig til. Giv, at jeg maa forrette mit Kalds Gjerninger i Hjertens Enfoldighed og ei se paa min egen, men paa din Kraft og Hjælp og vente paa den samme med

al Taalmodighed. Hjælp, at jeg trolig maa udrette det, som du har paalagt mig, og ei tragte efter det, som jeg ikke er kaldet til. Lad mig ei geraade i saadan Blindhed og Daarlighed, at jeg skulde tro mig til at forrette store Ting med min Kraft. Lad mig betænke, at jeg bær mit Liggendefæ i et jordisk Lerkar. Lad der ikke opstige i mit Hjerte nogen Foragt til min Næste eller til det ringeste Menneske; thi ved den Ydmyge udretter du dine Gjerninger paa Jorden og de største Ting, ja giver dem din Naade, at de ere dine bedste Redskaber. Lær mig ved Ydmyghed at holde Fred og Enighed, du Fredens Gud. Lær mig, du ydmyge Jesus, at følge dit Exempel, da du ydmygede og forringede dig under Gud, Engle, Mennesker og alle Kreature og kaldte dig selv en Orm og lignede dig ved den samme; thi en Orm er det ringeste iblandt alle Kreature. Ak, lad de Ord bære Frugt i mit Hjerte, da du sagde: Lærer af mig; thi jeg er ydmyg og sagtmodig af Hjertet, ikke efter et udvortes Skin, men af Hjertet. Ak, du Herlighedens Herre har ydmyget dig og den elendige Orm, det menneskelige Hjerte opblæser sig! Ak, du ydmyge Hjerte, du har undflyet al denne Verdens Ære og de, som vil dog være dine Børn, kan ikke blive mætte af Ære. Naar skal jeg dog engang afdø Verdens Ære, saa jeg ei agter mig nogen Ære værd, begjærer ikke Ære af Nogen, lærer at agte mig selv for Intet og ei at befalde mig selv; men mishage mig selv, straffe mig selv, agte al min Gjerning for Skade og Skarn og som et besmittet Klæde for dine Øine? Giv mig og den Naade, at jeg ei lader mig bedrage af Hyklere, naar de rose mig, men heller betænke, at der endnu fattes mig tusind Gange mere, end jeg har eller har gjort. Giv mig et ydmygt Hjerte som en Skat og Grundvold til alle Dyder og til at efterfølge din hellige Ydmyghed. Lad mig betænke det Ord, som du sagde: Den, som sig fornedrer som et Barn, den er den Største i Himmeriges Rige. Item, at den Høieste ser til det Fornedrede i Himmelen og paa Jorden, item, jeg ser til dem, som har en sønderstødt Aand. Lad mig ei blive en Vederstyggelighed for dine Øine ved Hoffærdighed, en Guds Æretyv ved Ærgjerrighed, en Djævels Staldbroder og Efterfølger ved Hovmodighed. Vend fra mig hoffærdige Tanker, stolte Gebærder, opskruede og høitravende Ord og indluk mit Hjerte i dit ydmyge Hjerte, at min Sjæl der kan have Ro og bo til evig Tid. Amen.

Det fireogtyvende Capitel.

Den ædle Dyd Kjærlighed og dens Kraft, Klarhed og Renhed.

§ 1. Man skal bede i og af Kjærlighed, men tillige se, om den er ret. § 2. Mange mene, at de elske Gud og deres Næste, men tager feil af begge Dele. § 3. Ved Guds Aand og i hans Lys maa Kjærlighed, som og alle andre Ting prøves, om de staa Prøve. § 4. Den sande Kjærligheds Egenskaber og Nytte.

1 Joh. 4, 8. Hvo, som ikke elsker, kjender ikke Gud; thi Gud er Kjærlighed.

§ 1. Kjærlighed er den største iblandt alle Dyder, siger Paulus 1 Cor. 13, 13. Og uden den er alle gode Gaver ubrugelige. Derfor siger han ogsaa: Lader alle Eders Ting ske i Kjærlighed (1 Cor. 16, 14). Christus formaner os ogsaa, at vi skal bede i Kjærlighed, der han siger: Naar du ofrer din Gave paa Alteret og kommer der ihu, at din Broder har noget imod dig, da gak hen, forlig dig først med din Broder (Matth. 5, 23). Og i Herrens Bøn er vor Næstes Forladelse og Tilgivelse bunden til den Forladelse eller Tilgivelse, vi begjære af Gud, og tvertimod, den Forladelse eller Tilgivelse, vi vil begjære af Gud, faaes paa det Vilkaar,

at vi skal og tilgive og forlade vor Næste (Matth. 6, 12). Men saa høit som Kjærlighed er os anbefalet, saa høilig have vi Aarsag til at se os vel fore, at vi ikke fare vild i vor Kjærlighed. Thi Kjærlighed har den Beskaffenhed, at et Menneske saa lettelig deri kan fare vild, som i noget Andet. Derfor bør vi i denne Sag være hel forsigtige og kloge, efterdi intet bøier Sindet saa kraftig og saa saare indtager det som Kjærlighed; regjeres den derfor ikke af den Hellig-Aands sande Lys, da styrter den Sjælen i tusindfold Ulykke. Men det vil jeg ikke have forstaaet om Kjærlighed til det, som Ondt og Uret er, hvilken Kjærlighed hver Mand bør vide, at de maa sky og fly, som det, der er af Djævelen; men jeg vil have det forstaaet om den Kjærlighed, hvorved et Menneske skal elske Gud og sin Næste; thi naar endogsaa slig Kjærlighed ikke regjeres ved en gudelig Visdom, da kan det let bedrages, forføres og drives fra sin rette Orden, at den ikke naar det Maal, som den bør at eftertragte.

§ 2. Mange mene, at de elske Gud, alligevel, at de dog i Sandhed elske kun Verden eller sig selv eller og Djævelen selv. Saasom naar En elsker Gud ikkun for timelige Tings Skyld, at Gud enten skal bevare En fra timelig Ulykke eller skal give En adskillige timelige Gaver, saasom Forstand, Klogskab og andet deslige, at han kan have gode Dage her i Verden eller være høit ansect og æret af Menneskene. Thi saadan En kan vel mene og indbilde sig, at han rettelig elsker Gud, men han gjør det dog i Sandhed ikke, men elsker ikkun sig selv, idet han elsker sig mere end Gud og agter sin egen timelig Baade, Velfærd eller Ære høiere og mere end Gud, hvilken man bør elske over alting og for hans Skyld elske baade Lykke og Ulykke. Et saadant Menneske gjør en Afgud af sig selv, elsker Alting for sin egen Skyld, for sin egen Nyttes, Baades eller Æres Skyld og ikke for Guds Skyld; elsker og derfor ofte hellige og gudfrygtige Mennesker, ja ogsaa Guds Ord selv, for det kan give ham et Helligheds Skin og Navn, saa han derfor hos Menneskene kan æres, agtes og ansees, hvilket gaar saa langt fra Guds sande Kjærlighed at det ogsaa slipper ud til idel Hykleri og Dienskalkhed, hvilken styrter al sand Gudsfrygt og Kjærlighed ned til grunde og ligesom med Rod aldeles oprykker den. Derfor er saadan en Kjærlighed en ganske falsk og uren Kjærlighed, og ligesom den i sig selv er ganske falsk og uren, saa bær den ogsaa idel falske, urene Frugter, som intet andet er end Egennytte, egen Ære, egen Villie og Lyst og andre deslige kjødelige og uaandelige eller djævelske Frugter. I Kjærligheden til vor Næste er ikke heller det ret, at man elsker sin Næste for hans blotte Velstands Skyld, og naar det gaar ham vel, eller at Kjærlighed og Fortrolighed saa sammenbinder nogle Personers Hjerter, som ofte sker, at den ene lader sig i alle Stykker alt det behage, som behager den anden, enten det er dydigt eller lastværdigt, hvorved de ofte afføres fra Bønnen og andre christelige Dyder og forføres til et ondt og ugudeligt Væsen, hvilket er en aldeles falsk og bedragelig Kjærlighed.

§ 3. Det er derfor høilig fornødent, at vor Kjærlighed af den Hellig-Aand styres og regjeres. Og at man flittelig giver Agt paa den Hellig-Aands Tale, som er Guds Ord, danner og retter al Kjærlighed efter Guds Vidnesbyrd, Regel og Rettesnor. Saa hjælper det ogsaa til at plante en sand Kjærlighed til Gud i vore Hjerter, at vi gjerne overveie og betragte Christi hellige Levnet og Lidelser, at vi give Agt, hvor rent han har elsket Gud og Menneskene, søgt i Alting Guds Ære og Menneskenes Velfærd og Salighed, gjort Alting os tilgode og ikke skyet at lide den allerhøieste

Smerte og Pine, at han kunde fuldkomme Guds Villie og gjøre os salige, og har derfor fornedret sig selv i allerdybeste Ydmyghed, er bleven os i Alting lig, Synden undtagen, er bleven fattig som vi, dødelig som vi, foragtet og forhaanet som vi, smertefuld og angstfuld som vi, saasom den, der elsker fuldkommelig, pleier gemenlig at paatage sig dens Skrøbelighed, som han elsker, ja tager tilligemed ham tiltakke baade i Velstand og Vestand, baade i Glæde og Sorg, baade i Ære og Vanære, baade i Lykke og Ulykke. Thi ved det, at vi i Aanden og Troen saaledes betragte Christi Kjærlighed, derved kan og vore Hjerter opvækkes og bevæges til en sand Kjærlighed. Vore iskolde Hjerter kan ved hans Kjærligheds gloende Gløder og Luer optændes til en ret Kjærlighed. Derfor siger han: Jeg er kommen at optænde en Ild paa Jorden (Luk. 12, 29). Elske vi ret Christum, saa stræbe vi efter at blive hans Billede lige og efterfølge ham. Og omendskjønt Ingen kan i den Skrøbelighed opnaa Christi fuldkomne Kjærlighed, saa skal man dog stræbe at efterfølge den saavidt som muligt er og for alting se til, at Ens Kjærlighed ikke er falsk, men en sand og ren Kjærlighed. Thi Hovedsummen af Guds Bud og Befaling til os Mennesker er Kjærlighed af et rent Hjerte og af en usfremtet Tro og af en god Samvittighed, som Paulus siger (1 Tim. 1, 5).

§ 4. Saadan en ren og sand Kjærlighed lader og ikke et Menneske være orkesløs, men driver og opmuntrer stedse et Menneske til alt Godt og til at gjøre sligt frivillig og uden Tvang. En ret Kjærlighed lader sig ikke nøde og tvinge til det Gode eller at gjøre det med en ond Villie, men med Lyst. Den ser ikke efter, om den verdslige Lov sligt byder eller forbyder; den siger ikke: Jeg er ikke pligtig dertil, Øvrigheden har ikke befalet det, men den lader sig nøie dermed, at Guds Ord har befalet det, og at Guds sande Kjærlighed udkræver det. Denne Kjærlighed ser og kjender ogsaa bedst, at Gud ikke trættes ved at gjøre godt, men at han glæder sig over at gjøre Menneskene Godt (Jer. 32, 41), efterdi han er den evige Kjærlighed, som ikke kan aflade at gjøre Godt, endogsaa idet han straffer og revser; han ved ogsaa at gjøre Godt af det Onde og vende Alting til en god Ende. Samme Kjærlighed virker og i en sand Gud elskende Sjæl en troende og retsindig Bøn, at den paakalder Gud inderlig. Saadan en Bøn er ikke ufrugtbar og forgjæves, men faar af Gud, hvad den efter Guds Villie beder ham om. Thi ligesom en Ven formaar Alting hos sin Ven, saa formaar ogsaa en Guds Ven og elsker Alting hos sin Gud og bekommer, hvad han efter Guds Villie anmoder om. Lazari Søster, Martha, vidste, at den Herre Jesus ikke alene var Guds Søn, men ogsaa Guds elskelige Ven, derfor sagde hun til ham: Jeg ved og endnu, at hvadsomhelst du vil bede af Gud, det vil han give dig (Joh. 11, 23). Maria elskede Jesum, derfor blev hun ogsaa bønhørt af ham, og han opvakte hendes Broder af Døde og gav ham hende igjen. Derfor siger og David om saadan Kjærlighed: Forlyst dig i Herren, saa skal han give dig dit Hjertes Begjæring (Ps. 37, 4). Og for saadant et Gud elskende Menneske vil og Gud aabenbares sig, at han derfor siger: Hvo mig elsker, for den vil jeg aabenbare mig selv (Joh. 14, 21). Item Cap. 15, 14. 15: I ere mine Venner, dersom I gjøre, hvadsomhelst jeg befaler Eder. Jeg kaldte Eder ikke længere Tjenere; thi Tjeneren ved ikke, hvad hans Herre gjør, men Eder har jeg kaldet mine Venner; thi alt det, som jeg har hørt af min Fader, har jeg kundgjort Eder. Det er den yndelige og glædelige Aabenbarelse, som sker i Hjertet formedelst Ordet, at Hjer-

tet deraf faar en*) himmelsk Glæde, Trøst, Visdom og Kundskab i alt det, som fornødent er til Salighed. Og dette er den rette høie Skole og eneste sande Vei til at erlange og bekomme den rette og sande Visdom, som saa høit prises i Skriften, hvori de sande Guds Elskere ved Troen og Bønnen bleve delagtige. Dersom nogen fattes Visdom, han bede Gud derom, som giver Alle enfoldigen (Jak. 1, 5). Deraf kom al Salomons Visdom, at Skriften derfor siger: Han bad om Visdom og Forstand og Gud gav ham ogsaa et vist og forstandigt Hjerte (1 Kong. 3, 9. 12). Saa siger og Vismanden om sig selv, at han fik sin Klogskab og Visdom paa slig Maade: Jeg paakaldte og Visdoms Aand kom til mig (Visd. 7, 7), Deraf slutter vi da, at uden Kjærlighed kan Ingen bede ret.

Bøn.

O du milde, venlige og naadige Fader du Kilde og Udspring til al Kjærlighed, Godhed, Naade og Barmhjertighed; Jeg klager og bekjender for dig med Vemodighed, at al den guddommelige Kjærlighed, hvormed jeg skulde elske dig over alting, er ved Arvesynden saa aldeles udslukt og bortdød i mit Hjerte, saa jeg af Naturen er mere tilbøielig til mig selv, til Egenkjærlighed og til at elske Kreaturene, end at elske dig, min kjære Gud og Fader, og har derfor ikke elsket dig saa retskaffen, min allerkjæreste Fader, og min Gjenløser Jesus Christus, og den Hellig-Aand min Trøster, som jeg burde gjøre over alle Ting, da du dog selv er det høieste Gode, som burde være elsket over alle og i alle Ting. Ak tilgiv mig saadan svar Synd og stor Daarlighed, den som ikke elsker den Herre Jesum, den være forbandet. Udryd i mig al uordentlig Kjærlighed til Verden, Kreaturene og mig selv, dertil med Øiens Lyst, Kjøds-Lyst og det hoffærdige Levnet, som afdrager Menneskens Hjerte fra dig. Men optænd derimod i mig ved din Hellig-Aand din rene Kjærligheds Flamme, paadet jeg maa elske dig af Hjertet, for din egen Skyld, som det høieste Gode, som den evige Kjærlighed, som den høieste Venlighed, som den naadigste Mildhed, som den uforgjængelige Godhed, som den væsentlige Fromhed, som den reneste Sandhed, Retfærdighed og Visdom, og i en Sum, som alt Godt, og som en evig Oprindelse til alt Godt, uden at tænke paa nogen Slags Belønning, Nytte eller Betaling, men alene for din egen Skyld, saa jeg ogsaa underkaster dig min Villie, Forstand og Hjerte, og med Glæde holder dine Bud, gjerne gjør din Villie; thi deri bestaar den sande Kjærlighed til dig. O Herre Jesus, dit rene Hjertes rene Kjærlighed optænde mit kolde Hjerte! din ubesmittede Sjæls Kydskhed oplyse min Sjæl! dit ædle Gemyts Kjærlighed opfylde mit Sind og Gemyt! din guddommelige Kraftes Kjærlighed styrke min Kjærligheds og Sjæls Kræfter i din Kjærlighed, saa jeg og for din Kjærligheds Skyld efterlader alt, hvad dig er imod, og forbliver deri, indtil Enden. Thi saaledes at elske dig det er den skjønneste Visdom, og hvem som ser den, den elsker den, thi den samme ser, hvor store Ting den gjør. Lad din Kjærlighed og drage

*) Luther: Da kommer Guds Aand og overgyder Hjertet og gjør et andet Menneske deraf, som alene elsker Gud og gjør gjerne, hvad han vil, hvilket er intet andet end den Hellig Aand selv eller og den Gjerning, som han gjør i Hjertet. Da indskriver han idel Ildsluer i Hjertet og gjør det levende, at det bryder ud med en fyrig Tunge og arbeidende Haand og bliver til et nyt Menneske, som føler da, at det har faaet en anden Forstand, Sind og Gemyt end tilforn; nu er alting levende, Forstand, Mod og Hjerte, saa det brænder og har Lyst til alt det, som Gud velbehager.

mig til dig, forene mig med dig, og gjøre mig med dig, min Herre, til en Aand, et Liv og en Sjæl, at jeg altid maa tænke paa dig, tale om dig, hungre og tørste efter dig, og blive mættet af din Kjærlighed, ja blive i dig og du i mig; at jeg formedelst saadan Kjærlighed maa elske alle Mennesker i dig for din Skyld, som mig selv, at jeg af en forbarmende Kjærlighed tilgiver mine Fiender, elsker dem og beder for dem, overbinder dem med det Gode, og det altsammen for min himmelske Faders store Kjærlighed, der er min Forbarmer, for Guds Søns fuldkomne Kjærligheds Skyld, der er min Gjenløser, og for den Hellig-Aands inderlige og brændende Kjærligheds Skyld, der er min eneste og sande Trøster. Amen.

Det femogtyvende Capitel.

Om nogle Tegn paa, hvilke man kan kjende, om et Menneske rettelig og i Sandhed elsker Gud.

§ 1. Christus bør ene være sine Elskeres Fornøielse og Fylde. § 2. Hans Kors deres Bestandighed, Prydelse og Attraa. § 3. Hans Ord deres Mad, Regel og Rettesnor i alting. § 4. De herlige Gjerninger og Velgjerninger, som flyder af hans Kjærlighed til dem, som tro og elske ham.

1 Joh. 2, 15. Dersom nogen elsker Verden, er ikke Faderens Kjærlighed i ham.

§ 1. Det første Tegn og Mærke derpaa, at vi i Sandhed kjende og elske Gud og Christum, er, at vi fly Verdens Kjærlighed, elske Gud over alting og have intet lige kjært ved ham. Saadan var Asaphs Kjærlighed, derfor sagde han: Hvem har jeg i Himlene? lige ved dig har jeg ikke Lyst til noget paa Jorden. Ps. 73, 25. Saadan var Mose Kjærlighed, der udvalgte heller at lide Ondt med Guds Folk end at have Syndens timelige Lyst, og agtede Christi Forsmædelse for større Rigdom end de Liggendefæ i Ægypten (Ebr. 11, 25. 26). Ja saadan er alle sande og rette Guds Børns Kjærlighed til Gud. Dersom nogen ikke hader, men elsker Fader eller Moder, Søster eller Broder, Søn eller Datter, Hus eller Hjem, eller ogsaa sit eget Liv mere end mig, siger Christus, han er mig ikke værd, og kan ikke kaldes min Discipel (Matth. 10, 37. Luk. 14, 26). Den rette Kjærlighed søger for alting Guds Rige og hans Retfærdighed (Matth. 6, 33). Den gjør, som den gjorde, der fandt et Liggendefæ skjult i Ageren, og gik hen for Glæde og solgte alt det, han havde, og kjøbte samme Ager (Matth. 13, 44). Skriften sætter iblandt de Ugudelige og Vantroes Tegn, at de elske mere Ondt end Godt, mere at tale Løgn end Sandhed. Ps. 51, 5: mere Menneskenes Ære end Guds (Joh. 12, 43), de ære og tjene mere Skabelsen end Skaberen, som er velsignet i Evighed (Rom. 1, 25). De vide ikke, at det er umuligt, at tjene baade Gud og Mammon, baade Christum og tillige Verden (Matth. 6. 24). Og betænker du, hvor aldeles intet i al Verdens Kjærlighed er at lide paa, hvor den i et Øieblik forlader en, da maa du jo skamme dig ved at ville sætte dit Hjerte til slig en Forfængelighed. Anser du og rettelig i Troen Christi Fattigdom og Armod, saa skal hans Kjærlighed visselig uddrive af dig Verdens Kjærlighed og ingenlunde tilstede den at regjere i dig; saa skal du gjerne foragte og forsmaa al Verdens Lyst og Herlighed og intet fornemmelig og for alting begjære uden den Herre Christum og sætte dit Haab og Tillid til ham alene.

§ 2. Et andet Tegn og Kjendemærke derpaa, at man i Sandhed elsker Gud, er det, at man elsker Gud baade i Modgang og Medgang. De elske ingenlunde Gud i Sandhed, som ikun ville holde sig til ham i gode Dage; thi de elske mere Vellyst end de elske Gud, som Paulus siger om

de Ugudelige 2 Tim. 3, 4: De ere Christi Korses Fiender, de tragte efter de jordiske Ting, hvis Gud er deres Bug, hvis Ære er i deres Skjændsel, og hvis Ende er Fordærvelse (Phil. 3, 18. 18). Vil vi ret elske Christum, saa skal vi og elske hans Kors, ligesom Mose elskede mere Christi Forsmædelse, end al Ægypti Herlighed; vi skal og sige og slutte ved os selv: Se, om Herren end vilde slaa mig ihjel, skulde jeg dog ikke haabe paa ham (Joh. 13, 15). Ingen Bedrøvelse, eller Angst, eller Forfølgelse, ja hverken Død eller Liv skal skille os fra Guds Kjærlighed i Christo Jesu (Rom. 8, 38. 39). Vi skal være tilfredse med, hvad Gud vil tilskikke, tage saavel til takke med Modgang som med Medgang, annamme saavel det Onde af Herrens Haand, som det Gode (Job. 2, 10), give os villig under Korsets Aag og Byrde, gjerne lide for Guds hellige Villies Skyld og vide, at Gud skikker alting vel, og dem, som elske Gud, maa alting komme til Bedste og Fromme (Rom. 8, 28). Den sande Kjærlighed viger ikke fra Gud, naar Gud end revser os, men den holder sig des heller og mere til ham. Naar de sande Troende blive daglig ihjelslagne for Guds Skyld, og ere regnede som Slagtefaar, Pf. 44, 23, om Gud end sønderslaar dem blandt Drager og skjuler dem med Trængslers og Bedrøvelsers tykke Mørke, naar Gud endog ligesom sælger dem for intet og sætter ikke stor Pris paa dem, som Propheten siger Pf. 44, 13, saa falde deres Hjerter dog ikke derfor af fra ham, og deres Gang viger ikke derfor af fra hans Vei eller forglemmer ham. Naar de end plages daglig, og deres Straf er hver Morgen tilrede, saa slutte de dog ved sig selv: det er mig Godt, at jeg holder mig til Herren. Dersom end deres Kjød og Hjerte forsmægter, saa er dog Gud deres Hjertes Trøst og Del evindelig; naar de har ham, saa skjøtter de hverken om Himmel eller Jord, Pf. 73, 14. 15: Christi Kjærlighed driver de Troende dertil, at de endogsaa gjerne lide for Christi Skyld (Rom. 5, 3), som Apostlerne gjorde, der de roste sig i Trængsler og gik glade fra Raadets Ansigt, fordi de havde været værdige til at vanæres for Christi Navns Skyld (Ap. Gj. 5, 41). Den Gud Elskende skjøtter ikke, at han i Verden er ringe agtet, han tænker, det er ligesaa gaaet vor Herre Christo selv; han lader sig dermed nøie, at Christus er hans Ære og Pris, Herlighed, Lys, Styrke, Seier, Kraft, Visdom og Kunst, han forlader derfor ikke Christi Levnet, Ord og Lærdom, fordi Menneskene hade og forfølge ham derfor, men ikke des mindre bliver derved og skjøtter ikke, om end al Verden i slig Fristelse forlod og slog ham Feil, om al Verden var ham imod, ligesom og Christus havde omsider i intet Kreatur nogen Trøst og Glæde, men blev fordømt af alle. De sande Guds Elskere vide, at som man er delagtig med Christo i Trængsel, saa bliver man ogsaa delagtig med ham i Riget (Aab. 1, 9), og lide vi med ham, saa skal vi og blive herliggjorte med ham (Rom. 8, 17). Derfor siger ogsaa Ap. Paulus 2 Cor. 6, 4 ꝛc: Lader os bevise os selv i alting som Guds Tjenere, i megen Taalmodighed, i Trængsel, i Nød, i Angest, i Slag, i Fængsler, i Oprør, i Arbeide, i Vaagenheder, i Faster, i Renhed, i Kundskab, i Langmodighed, i den Hellig-Aand, i Kjærlighed uden Skrømt, i Sandheds Ord, i Guds Kraft, formedelst Retfærdigheds Vaaben, paa høire og venstre Side, ved Ære og Vanære, ved ondt Rygte og godt Rygte, som Bedragere, og dog sandrue, som ukjendte, og dog erkjendte, som de, der dø, og se, vi leve, som de, der ere revsede, og dog ikke hjelslagne, som bedrøvede, men altid glade, som fattige, men som dog gjør mange rige, som de, der have intet, og beholde dog alting. Den sande Kjærlighed agter Christi Kors og Lidelse

for det allerhøieste Gode og fremfor al Verdens Liggendefæ; derfor sagde og Paulus 1 Cor. 2, 2: Jeg agtede mig ikke at vide noget andet iblandt Eder, end den korsfæstede Jesum Christum. Det Korses Ord er vel dem en Daarlighed, som blive fortabte, men os, som blive salige, er det en Guds Kraft, siges atter 1 Cor. 1, 18: Havde ikke sligt Godt været befattet og begrebet i Korset, da havde Christus med sit Levnet og Exempel ikke forestillet dig det. Og du kan vel tænke, at han dermed ikke har villet forføre dig, men ledsage dig til det høieste Gode, til den høieste Visdom og til den høieste himmelske Glæde. Veien er vel snever, men du ser, at han dog selv er gaaen denne trange og snevre Vei, og efterdi de ere faa, som følge ham deri (Matth. 7, 14). Thi det koster saa meget at overvinde sig selv, at afdø og fornægte sig selv, at forsage Verden og alt det, man haver, at give det altsammen i Vove for Christi Skyld med god Villie og give sig under hans Lidelses Aag og Byrde, og bære den efter Christum. Det er den snevre Vei, hvilken faa kan finde.

§ 3. Det tredie Tegn paa Guds Kjærlighed i os er, at man holder Guds Ord og Bud. Dersom I elsker mig, siger Christus, da holder mine Befalinger (Joh. 15, 14), Item, I ere mine Venner, dersom I gjøre, hvadsomhelst jeg befaler eder. Hvo, som ikke vil gjøre Guds Villie og ikke skjotter om at bryde Guds Bud forsættelig, han kjender ikke Gud, og derfor elsker han ham heller ikke. Hvo, som siger, jeg har kjendt Gud, og holder ikke hans Bud, han er en Løgner, siger Johannes 1 Ep. 2, 4. Har nogen Forsæt at bryde et eneste Guds Bud forsættelig, saa er Guds Kjærlighed ikke i ham; thi det er umuligt, at en kan elske Gud i Sandhed, og dog tillige have sat sig for at bryde noget af hans Bud forsættelig. Derfor siger Paulus, at man skal flye alt ondt Skin (1 Thess. 5, 22). Og David: Jeg holdt, Herre, mine Fødder tilbage fra alle onde Stier, at jeg kunde holde dit Ord (Ps. 119, 101). Det fjerde Tegn paa Guds Kjærlighed i os er, at man ikke hader sin Næste, for han kan have fortørnet os, men gjerne tilgiver ham det for Christi Skyld. Hvo, som for nogen Fortørnelses Skyld bærer et uforligeligt Had til sin Næste i sit Hjerte, han har ikke Guds Kjærlighed i sig, som har befalet: Forlader, saa skal eder forlades; men dersom I ikke forlade Menneskene deres Fald, da skal og eders himmelske Fader ikke forlade eder eders Fald (Matth. 6, 15). Hvo, som ikke elsker sin Broder, som han har seet, hvorledes kan han elske Gud, som han ikke har seet (1 Joh. 4, 20)? Det femte og sidste Tegn paa Guds Kjærlighed i os er, at man altid har Gud i Hu og Tanke. Thi det, man elsker, det tænker man og gjerne paa. David siger derfor: Jeg har altid sat Herren for mig (Ps. 16, 8). Og det er de Ugudeliges Mærke, at de ikke tænke paa Gud, til hvilke han derfor siger: Forstaar dog dette, I som har glemt Gud, at jeg ikke engang skal henrive eder, og der er da ingen, som frelser (Ps. 50, 22). Esaias raaber og Ve over dem, som ikke tænke paa Herrens Gjerning (Es. 5, 12. 13). Se, som Herrens Øine se paa deres Herrers Haand, saa se vore Øine til Herren vor Gud, siger Propheten, indtil han bliver os naadig (Ps. 123, 2). Særdeles ser den Gud Elskende stedse til Guds Søn Christum. Den rette Tro slipper aldrig Christum af Hjertet. Derfor siger og Paulus 2 Tim. 2, 8: Kom Jesum Christum ihu, som er opreist fra de Døde. Og dertil hjælper meget, at man gjerne betragter Christi Kjærligheds Gjerninger og lægger dem paa Hjertet.

§ 4. Blandt disse Christi Kjærligheds Gjerninger er Christi Manddoms Annammelse den første, i hvilken, som i en Livets Bog, der fornemmelig sees to Stykker; det første er, at han derved opfylder os med

sin Kjærlighed, og dernæst, at han derved forsikrer os om vor evige Velfærd og Salighed. O, hvilken uudgelig Kjærlighed er det, at Gud er bleven et Menneske, og Menneskene og, paa det han kunde gjøre Menneskene Gud lige! o, en stor Kjærlighed! Han har taget en Tjeners Skikkelse paa (Phil. 2, 7), at han vilde gjøre os til Konger, og pryde os med en kongelig Krone. O, en stor Kjærlighed! at den ubegribelige og usynlige Gud er bleven følelig og synlig! Hvo kan udrandsage den Kjærligheds dybe Afgrund? O, hvilken stor usigelig Visdom; at Gud af det store Onde, som er Synden, har fremført et saa stort uendeligt Gode og derved aabenbaret sin Kjærligheds dybe Afgrund. O, en stor Trøst! at jeg ved, at du, Herre Jesu, for mit Bedste er født, at din menneskelige Fødsel er min guddommelige Fødsel, og imod Syndens Kilde min Saligheds Kilde. Den anden af Christi Kjærligheds Gjerninger er hans hellige Lærdom, hvori den evige Visdom, Sandhed, Lys, Liv og Salighed findes; desligeste hans hellige Levnet, hvormed han har vist os en vis Maade til at leve ret christelig og gudelig. Thi hans hellige Levnets Exempel er det allerklareste Lys, som ikke skal lade os vandre i Mørket. Den tredie af Christi Kjærligheds Gjerninger er hans uskyldige Døds og Lidelses Hemmelighed, i hvilken der ere syv Ting at betragte 1) Guds Retfærdigheds og den guddommelige Doms Fyldestgjørelse. 2) Alle vore Synders Betaling. 3) Forligelse med Gud; thi Gud er formedelst sin Søns Død og Lidelse forligt og forsonet. 4) Den overmaade Guds Kjærlighed og Aabenbarelse ved vor Gjenløsers Død. 5) Guds evige Sandhed, at han skjænkede os sin Søn, og dermed beviste, at han sandelig er vor Fader. 6) Seiervinding over alle Fiender. 7) Den evige Saligheds og det evige Livs Forhvervelse. Den fjerde af Christi Kjærligheds Gjerninger er hans Opstandelse, som giver os det faste Haab om vore Legemers Opstandelse, desligste om den aandelige Opstandelse, at ved Guds Naade og Christi Livs Kraft af aandelig døde skulle blive aandelig levende i Christo. Den femte og sidste af Christi Kjærligheds Gjerninger er Christi Himmelfart, som er vor evige Velfærds, Retfærdigheds og Saligheds Fuldkommelse. Disse fem Hemmeligheder og Christi Kjærligheds Gjerninger ere den rette christelige Skole, hvori vi skal studere, og aldrig lade den komme af vore Tanker, paa det vi rettelig maa beholde vor Herres Jesu Ihukommelse, og derved stedse opmuntre os til hans sande og rette Kjærlighed.

Bøn.

Naadige og milde Forløser, jeg skulde jo billig elske dig; thi du har elsket mig først; men jeg beklager hjertelig for dig, at mit Hjerte er koldt og ukjærligt; ak lad der falde en Glød af dit Alter, der kan optænde det; udgyd din Kjærlighed i mit Hjerte ved din Hellig-Aand. Du har, o evige Kjærlighed, for min Skyld blottet dig fra al Herlighed i denne Verden, og har ei havt det, du kunde helde dit Hoved til. Ak giv mig og saadant Hjerte, der for din Skyld forsmaar al Verdens Forfængelighed og vil gjerne undvære den samme. Du har for min Skyld gjerne taalt Verdens Spot; ak lad mig og af Kjærlighed til dig tage Korset paa mig og drage din Forsmædelse. Du har i al din Smerte, Angest og Bedrøvelse ikke fundet nogen Trøst hos noget Kreatur, ak tilgiv, at jeg saa ofte har forladt den levende Kilde og gjort mig selv Brønde, som har intet Vand. Forlen mig den Naade, at, naar end Liv og Sjæl vansmægter, jeg dog maa beholde dig og gjerne være fornøiet i dig som min bedste Del. O Jesu! du som formedelst din Manddoms Annammelse har trolovet dig med mig, ved din hellige Lærdom afvend mit

Sind fra Verden til at betragte de himmelske Ting; ved din Død aabnet mig Veien til Himmelen; ved din Opstandelse forsikret mig om den samme, og ved din Himmelfart banet mig Veien til den. Giv, at jeg i en usfrømtet Tro og Kjærlighed forbinder mig fast ved dig, af Kjærlighed til dig har mit Borgerskab i Himmelen, ved dit Kors korsfæster Verden, lader dig og dit Kors være min Berømmelse og Glæde, at jeg med dig maa opvækkes og sættes i Himmelen og derfor ikke søge det, som er paa Jorden, men det, som er ovenfil, hvor du, o Jesu, er, siddende hos Guds høire Haand. Du er nu, o Jesu, ophøiet fra Jorden, drag mig med din Kjærlighed, som du har lovet, stedse efter dig, paa det jeg maa, saalænge jeg er her, stedse have dig i Tanker; til dig og efter dig er min Forlængsel, o min Skat og mit Hjerte, indtil du fører mig i din Faders Hus, hvor du har beredt mig Sted, at jeg skal være der, du er, og se den Herlighed, som din Fader har givet dig; da skal jeg komme til at kjende dig, saasom du er, og blive hos dig al Tid. Amen.

Det sexogtyvende Capitel.

Fem Slags Kjærligheds Gjerninger, hvori Guds Naade og Godhed fornemmeligen kjendes.

§ 1. Det første Bevis paa Guds Kjærlighed til os er dette, at han lod sin Søn blive et Menneske. § 2. Dernæst at han lod ham lide Død og Pine for os. § 3. At Gud vil selv bo i os. § 4. At han har skabt alle Kreature til sin Ære og vor Nytte. § 5. At han, som er det allerhøieste og bedste Gode, vil give os sig selv.

Psal. 87, 2. Herren elsker Zions Porte fremfor alle Jakobs Boliger.

§ 1. Blandt andre Bevisninger paa Guds Kjærlighed, er der fornemmelig fem, nemlig: 1) Christi Manddoms Annammelse. 2) Christi Lidelse. 3) Guds Nærværelse og Iboelse i os. 4) Guds Kjærligheds Bevisning i Kreaturerne. 5) Det guddommelige Væsens Liflighed, med hvilken det overgaar alle skabte Ting eller Kreature. 1) Hvor der er Kjærlighed, der er Forening; thi det er Kjærlighedens Art, at den forener sig med det, som den elsker. Efterdi Gud saa saare elskede Menneskene, saa kunde det ikke andet være, end at han maatte efter Menneskenes Fald, af lutter Kjærlighed og Barmhjertighed, igjen forene sig med Menneskene, og blive et Menneske. Hvad er et usselt Menneske, at du kommer ham ihu, og et Menneskes Barn, at du besøger ham (Ps. 8, 5)? Menneskets Sjæl elskes saa høit af Gud, at ligesom Christus er Gud og Menneske og forener sig med den menneskelige Natur og med vort Legeme og Sjæl, saa elsker Gud vor Sjæl saa høit, at hans Lyst er ganske og aldeles til at udgyde sig i vor Sjæl, dersom den kun var fuldkommelig renset, og et Menneske ikke selv imodstaar det. Thi i Gud er en uendelig og unsigelig Kjærlighed. Saa er da dette en af de allerstørste Bevisninger paa Guds Kjærlighed, at Gud er bleven Menneske og har beteet sig som en ret Menneskelsker, idet han har paataget sig, hvad menneskeligt er, paadet han kunde give os det, som guddommeligt er. Han blev et Menneskes Barn, at han kunde gjøre os til Guds Børn; han kom til os paa Jorden, at han kunde føre os til Himmelen. O, et ædelt Bytte og Vexel! det sker alt til den Ende, at vi i ham kunne blive Guds Elskelige. Det er jo, ligesom Gud raabte ned af Himmelen: o, I Mennesker, ser til min kjære Søn! ham har jeg ladet blive et Menneske, at han kunde være et levende Exempel og Vidne om min hjertelige Kjærlighed til eder, at han kunde føre eder alle med sig til mig, og I alle med ham kunde blive mine Børn og Arvinger. Derfor kalder og Herren sig selv altid af hjertelig Kjærlighed til

os, Menneskens Søn. Vi læse sjelden i det nye Testamente, at han kalder sig Guds Søn, men at han kalder sig oftest Menneskenes Søn, hvilket sker alt af en hjertelig Ydmyghed og Kjærlighed.

§ 2. Endog nu hans hellige Mandoms Annammelse er en saare stor Bevisning paa hans Kjærlighed imod os; saa er dog hans hellige Død og Lidelse for vore Synder en endda større Bevisning. Thi ingen har større Kjærlighed end denne, at nogen sætter sit Liv til for sine Venner (Joh. 15, 13). Deri er Guds Kjærlighed aabenbaret i os, at Gud sendte sin Søn til en Forligelse for vore Synder (1 Joh. 4, 9). Denne er den høieste og fuldkomneste Kjærlighed. Den gode Gud havde efter sin ubegribelige Visdom og Almægtighed vel kunnet finde et andet Raad og Middel til at igjenløse os med, som og den Herre Christus selv derom beder: Abba, Fader! alting er dig muligt, tag denne Kalk fra mig (Mark. 14, 36). Men da havde ei Gud bevist os den høieste Kjærlighed. Paadet Gud da kunde bevise paa os sin allerhøieste Kjærlighed, og vi ikke skulle sige: Gud havde noget saa kjært, at han ikke vilde unde os det; saa har han da givet os sin elskelige Søn, og det ikke saa løselig hen, men til en Betaling for vore Synder. Derfor har Gud ingen større Kjærlighed kunnet bevise os; saa han maa prise sin egen Kjærlighed mod os (Rom. 5, 8), fordi han ikke sparede sin egen Søn, men gav ham hen for os alle, og hvorledes skulde han ikke ogsaa naadeligen give os alle Ting med ham (Rom. 8, 32). Har han givet os det største, da giver han os vel ogsaa det mindste. I det evige Liv skal alt det, som Gud eier, tilhøre os, det skal blive vort. Hvo, som vinder, skal arve alting (Aab. 21, 7).

§ 3. Gud beviser og sin Kjærlighed imod os med sin trøstelige Iboelse og Nærværelse blandt og i os. O, hvad er det en stor Trøst, at Gud har helliget og indviet vort Hjerte til sin Bolig! Der Tabernaklet og Helligdommen fordum i det gamle Testamente var forfærdiget, da maatte Mose indvie og hellige det, og besprænge alting paa det næste med Offerets Blod (Ebr. 9, 22). Thi alting maatte helliges formedelst Blod, og da det var gjort, da kom Guds Herlighed af Himmelen, og en Sky skjulte Forsamlingens Paulun, og Herrens Herlighed fyldte Tabernaklet (2 Mos. 40, 34). Ilige Maade, efterat Christus er død for vore Synder, og vi ved hans Blod ere hellige, da kommer Gud til os, og gjør Bolig hos os. Den, man elsker, den er man gjerne hos; Gud elsker Menneskene saare, derfor er han gjerne hos Menneskene, og har Værelse i dem. Jeg vil bo i det høie og hellige, siger den Høie og Ophøiede, og hos en sønderknust og ydmyg Aand til at gjøre de Ydmyges Aand levende og at lade de Sønderknusedes Hjerte leve (Es. 57, 15). Hvem man gjerne vil være hos, den elsker man og meget; Gud er gjerne hos Menneskene, derfor elsker han dem hjertelig og siger Ps. 16, 3: Til de Hellige, de som ere paa Jorden, og til de Herlige til dem er min Lyst. Det skal være vor Trøst i al vor Trængsel, i Fattigdom, i Sygdom, i Forfølgelse, i Forsmædelse, at Gud elsker os og er hos os. Ja, siger du, elsker han og dem, som han lader geraade i saa megen Gjenvordighed? Svar: ja vist; thi det sker derfor, at han ved Korset kan gjøre dem herlige. Efterdi de her overflødig trænges, saa skal de og hisset overflødig trøstes (2 Cor. 1, 5). Jo større Bedrøvelse paa Jorden, jo større Glæde og Herlighed skal der blive i Himmelen (2 Cor. 4, 10). Derfor gjør Gud mange Mennesker elendige og bedrøvede, at han kan bo i deres Hjerter. Thi han er ingensteds nærmere end hos et sønderbrudt Hjerte (Ps. 34, 19. Es. 66, 2). Derfor op-

fylder Gud os her med sin Naade, at han hisset kan oplyse og opfylde os, som det himmelske Jerusalem, med sin Herlighed (Aab. 21, 23).

§ 4. Saa sees ogsaa Guds Kjærlighed paa Kreaturene. Naar Ap. Paulus derfor vil ønske sine Ephesser det allerbedste, høieste og herligste, da ønsker han dem, at de, som ere rodfæstede i Kjærlighed, maa formaa at begribe med alle de hellige, hvilket der er det brede og lange og dybe og høie i samme Guds Kjærlighed (Eph. 3, 17). Og vil saa meget sige, at Guds Kjærlighed er høiere end Himmelen, dybere end Havet, bredere end Jordens Kreds, længere end Østen er fra Vesten, som der i Ps. 103, 11 siges. Kortelig: Himmelen og Jorden er fuld af Kjærlighed; thi alt, hvad Gud har skabt, være sig Synligt eller Usynligt, det haver han skabt til den Ende, at hans uudsigelige Godhed og Kjærlighed til os skulle derved blive aabenbaret. Derfor har han og medskabt og indplantet i et Menneske de indvortes og udvortes Sind og Sandser, at et Menneske dermed skal finde og fornemme Guds Godhed og Kjærlighed. Thi alt, hvad et Menneske med sin Forstand, Tanke, Sind og sunde Fornuft kan fatte, det vidner alt om Guds Kjærlighed; alt det, et Menneske har, er et Vidnesbyrd paa Guds Kjærlighed. Ja alle Kreature, synlige og usynlige, ere ligesom Guds Sendebud, der forkynde os Guds Kjærlighed, og ved hvilke Gud saasom taler med os. Ligesom han kunde sige: ser til Himmelen, Jorden, og alle Kreature, alt det har jeg af Kjærlighed til Menneskene skabt. Og naar vi give Agt paa Kreaturenes Yndelighed, da befinde vi deri Guds Godhed, at vi baade med indvortes og udvortes Sind og Sandser kan smage og se, at Herren er god (Ps. 34, 9). Solen taler med os ved sit Skin, Lys og Varme, som den vilde sige: se til mig, jeg er det største og klareste Kreatur iblandt de synlige og skabte Ting; han maa jo derfor være en stor og herlig Herre, der har gjort mig. Ja ikke alene ved de skjønne og deilige Kreature taler Gud saaledes med os, men endogsaa ved de Afskyelige, saasom Orme, Tudser og andre deslige, ligesom han kunde sige til dig; se du maa takke mig, din Skaber, at jeg har skabt dig til et Menneske og ikke til en Orm og andet deslige. Den Gud, som kunde have gjort dig til en Orm eller Tudse, har af sin Barmhjertighed gjort dig til et Menneske. Tænk her paa den, som har sagt: Jeg er en Orm og ikke en Mand (Psal. 22, 7). Saaledes taler Gud ved alle Kreature med Menneskene, og forkynder dem sin Kjærlighed, og derved driver, lokker, fører og drager os til sig. Det er Guds Visdom, som udgiver sin Røst paa Gaderne (Ordsp. 1, 20), den Guds Visdom, som læger paa Jordens Kreds, og hvis store Lyst er hos Menneskenes Børn (Ordsp. 8, 31). Og naar et Menneske sligt ret betænker, da skal han finde, at vi alle er indsluttede i Guds Kjærlighed, ligesom vi alle ere indsluttede og omgivne med Himmelen; thi vi leve og røres og ere alle i Gud (Ap. Gj. 17, 28). Ligesom et Menneske ingensteds kan løbe hen, at Himmelen jo er allevegne om ham, over ham, under ham, paa høire og venstre Side; ligesaa kan et Menneske ingensteds henløbe, at jo Guds Kjærlighed og Godhed dog efterfølger ham, og raaber paa ham ved alle Kreature, ja og i hans eget Hjerte og Samvittighed siger: kjære Barn, hvor vil du gaa hen fra min Aand? hvor vil du dog fly hen fra mit Ansigt? farer du op til Himmelen, saa er jeg der, reder du din Seng i Helvede, da er jeg og der, tager du Morgenrødens Vinger og vil bo hos det yderste Hav, saa skal dog min Haand føre dig, og min høire Haand holdig fast (Ps. 139, 7 ꝛc). Derfor kom til mig, kjend min Kjærlighed og Naade, med hvilken jeg i alle Kreature omfavner dig. Har du syndet, saa er hos mig

megen Naade. Har du forladt mig, saa har dog ikke min Kjærlighed og Trofasthed endnu forladt og forskudt dig; men løber endnu efter dig, søger dig, kalder dig og opleder dig igjen som et fortabt Faar. Og vil du ikke tro alle Kreaturers store Vidnesbyrd, da tro min elskelige Søns Vidnesbyrd, som viser, at jeg i ham har elsket hele Verden. Du kan intet andet Sted finde Hvile for din Sjæl, du maa vende dig, hvorhen du vil, saa kan du dog ikke ret ro og hvile uden i min Kjærlighed og Naade. O! hvor saligt er det Hjerte, som forstaar, hvorledes Himmel og Jord ere fulde af Guds Kjærlighed, og hvorledes man har ligesaa mange Vidner paa Guds Kjærlighed, som der ere skabte Ting og Kreature til.

§ 5. Saa kjende vi og Guds Kjærlighed af hans deilige og yndelige Væsen. Af Propheternes Syner og Johannes Aabenbaring kan vi mærke, at den almægtige Gud er saa yndelig, skjøn og deilig, at han overgaar al Skjønhed, Deilighed og Yndighed i Verden findes, mere end man kan udsige: han er alle skjønne Tings Skjønhed, alle deilige og yndelige Tings Deilighed og Yndelighed, han er alle Levendes Liv, ja han er Alting. Derfor har en gammel Lærer sagt, at Gud er saa deilig og yndelig, at dersom et Menneske end sad i en gloende Ovn, og kun i et Øieblik maatte se Gud i sin Deilighed, Yndelighed og Herlighed, da skulde han for slig overmaade glædelig og yndelig Syns Skyld ikke føle det Ringeste til den Pine og Marter, han led. Den hellige Stephanus skjøttede intet om den Forhaanelse og Smerte, han led, der de stødte ham ud af Staden og stenede ham; thi han saa Guds Herlighed og sagde derfor: Se, jeg ser Himlene aabnede og den Menneskens Søn staa hos Guds høire Haand (Ap. Gj. 7, 5. 6). Ja Gud er saa deilig og yndelig, at dersom et Menneske saa ham end i tusinde Aar, da skulle det neppe synes ham at være en Times Tid; thi i Guds Deilighed og Herligheds Beskuelse bliver al Tid fortæret, den forsvinder og forandres til Evighed, at jo mere man ser Gud, og jo mere man elsker ham, jo mere vil man elske ham, jo mere man priser ham, jo mere vil man prise ham, saa at en gammel Lærer Xystus derfor har sagt: De frommes Sjæle kan ikke mættes af Guds Lov og Pris, og det stemmer overens med det Guds Visdom siger Sir. 24, 25: De, som æde mig, skal hungre mere efter mig, og de, som drikke, de tørste mere. Endog de hellige Engle have, fra det første de bleve skabte, seet Gud, saa ere de dog ikke fornøiede dermed, men begjære dog endnu evindeligen at se ham; endog de fra Begyndelsen har priset ham, saa har de dog endnu ikke nok lovet og priset ham. Gud er priseligere end al Pris, yndeligere og kjærligere end al Ynde og Kjærlighed; thi han er uendelig i sin Deilighed, Skjønhed, Yndelighed og Kjærlighed. Derfor kan intet Kreatur noksom elske, love og prise ham. Gud er saa elskelig, at jo mere man elsker ham, jo mere begjærer man at elske ham; han er saa priselig, at man ikke kan finde nogen Ende paa hans Lov og Pris, saa yndelig at beskue, at man aldrig kan blive kjed og mæt af at beskue ham, saa trøstig at høre, at man aldrig kan trættes ved at høre ham. Taulerus siger: Dersom Nogen maatte smage en liden Draabe af Guds fuldkomne Kjærlighed, da vilde han agte al denne Verdens Glæde og Vellyst for den høieste Bedskhed og Bitterhed. For Guds Kjærligheds Skyld have mange Hellige gjerne lidt største Marter og Pinsel og givet deres Legemer og Liv hen i Døden derfor. Og det har de gjort med al Rette; thi dersom En havde end tusinde Liv, da burde han billig vove dem alle derpaa, at han maatte beholde Guds Kjærlighed. Derfor staar der Ps. 63, 4: Herre din Miskundhed er bedre end Livet,

mine Læber skal prise dig. Gud er et saa høit, ædelt, rent og luttert Gode, at jo mere man kjender ham, jo mere elsker man ham. Han er en saa skjær og udvalgt Sødhed, at jo mere man smager ham, jo sødere bliver han En; jo mere man elsker ham, jo elskeligere bliver han. Saligt er det Menneske, som ret mættes med Guds Kjærlighed; thi det finder saadan Lifligheed i Sjælen, som man ikke finder i noget Kreatur. Ser nu derfor, I Menneskenens Børn, hvorledes I af Verdens Kjærlighed ere bedragne. Hvad har man da omsider af alle timelige Tings Kjærlighed, uden Sorg Bekymring, Tidsspilde og unyttige Ord, som man skal gjøre et svart Regnskab for, deslige Had, Trætte, Krig, Strid og en ond Samvittighed? Det skal dog omsider angre og fortryde Enhver, at han har elsket Verden og det Timelige. Derfor siger Apostelen Johannes 1 Ep. 2, 15. 16. 17: Elsker ikke Verden ikke heller de Ting, som ere i Verden. Thi alt det, som er i Verden, som er Kjødets Begjæring og Øinenes Begjæring og Levnets Overdaadighed, er ikke af Faderen, men af Verden. Og Verden forgaar og dens Begjæring med den, men den, som gjør Guds Villie, bliver til evig Tid. Derfor skal Enhver al sin Livstid sørge derover, at han har elsket noget Mere end Gud. Giver Gud dig i dit Hjerte at elske ham over Alting, da har han givet dig det Allerbedste, han haver, det er, sig selv.

Bøn.

Høilovede Gud, hvem kan begribe og udgranske din Kjærligheds dybe Afgrund? Jo mere jeg betragter den, jo underligere kommer den mig for. Du allerfuldkomneste, allerhelligste Væsen elsker os ringe og urene Jordorme saaledes, at du har Behag i at forene dig med os; derfor kom du herned til os, blev os lig i Alting, undtagen Synden, vadsker os rene ved dit Blod, helliger og renser os til at være dit Tempel og Bolig, overbeviser os ved alle Kreature om din Kjærlighed, lader os smage og se, hvor sød du er. For denne urandsagelige og uforskyldte Kjærlighed takker jeg dig, o Herre, og dit hellige Navn, og beder dig, at du foruden alle dine forrige Kjærlighedsbevisninger vil og gjøre dette dertil, at jeg maatte erlange af dig et erkjendligt og taknemmeligt Hjerte, som alvorlig stræber efter at forenes med dig, at renses ved dig og være dit Tempel og Bolig. Hellige Kreaturenes Brug for mig, at de ei blive en Strikke for mig men en Veileder til dig, saa jeg i alle dine Gjerninger og Skabninger maatte kunne læse og se din Godhed, Kjærlighed, Visdom og Almægtighed, og saaledes stedse omgaaes med dig, drages mere og mere til dig og i min Sjæl erkjende og forstaa, hvor høit du har elsket mig, og hvorledes jeg igjen skal elske dig, det giv mig for dit Navns Skyld. Amen.

Det syvogtyvende Capitel.

Hvorledes den Herre Jesus aabenbarer og tilkjendegiver sig for den elskende Sjæl, som den høieste Kjærlighed og som det ypperste Gode.

§ 1. I den korsfæstede Christo sees den reneste og største Kjærlighed, hvor den smages ret, der bliver Alting let. § 2 Hvori denne Kjærligheds store Kraft viser sig.

Joh. 14, 21. Hvo mig elsker, for ham vil jeg aabenbare mig selv, siger Christus.

§ 1. Naar du ret beskuer den korsfæstede Christum, da ser du intet andet paa ham end en ideel ren, fuldkommen og usigelig Kjærlighed, han viser dig sit Hjerte og siger: Se, i dette Hjerte er ingen Svig, ingen Løgn, men den høie Trofasthed og Sandhed. Bøi dit Hoved hid og hvil dig paa mit Hjerte, og ræk din Mund

hid og drik af mine Saar den allersødeste Kjærlighed, som ved mig af min Faders Hjerte udspringer og udvælder. Smager du derfor denne Kjærlighed, da vil du derover forglemme den ganske Verden og for denne overmaade Kjærligheds Skyld foragte og forsmaa den, og intet ønske dig mere, end at du stedse maatte beholde og nyde denne Kjærlighed. Dit Hjerte siger da til Gud: Ak Herre, giv mig for Alting at nyde denne din søde Kjærlighed, vilde du end give mig den ganske Verden, saa attraar og agter jeg dog intet deraf lige ved dig og din Kjærlighed, jeg begjærer intet deraf, men alene at nyde dig og din Kjærlighed for alle Ting. O, salig er den Sjæl, som saa nyder og finder denne Kjærlighed. Saadan en Sjæl finder i Gjerning og Sandhed, at Christus intet andet er end idel ren Kjærlighed, og at han er ogsaa Sjælens Kjærlighed. Thi at Christus er vore Sjæles Kjærlighed, det aabenbarer han ved sin aandelige Tilkomst i Sjælen og ved sin liflige Vederkvægelse. Og naar vor Sjæl finder en liden Draabe eller et lidet Blink deraf, da er den opfyldt med Glæde til det Øverste. Thi hans uendelige Kjærlighed er saa stor, at vort Hjerte ikke nær kan fatte og begribe den. Dette befandt den hellige Martyr Ignatius, som altid kaldte den Herre Jesus sin Kjærlighed og sagde: Min Kjærlighed er korsfæstet. Denne Christi Kjærlighed er det ypperste og høieste Gode i Himmelen og paa Jorden; thi i denne Kjærlighed er alt Godt befattet. Gud er ogsaa villig og redebon til at give og meddele os dette ypperlige Gode og har derfor sendt sin elskelige Søn ned til os i vor Elendighed, at han ved ham vilde delagtiggjøre os i denne uudsigelige Skat formedelst Troen. Ja, han er langt villigere og færdigere til at give os dette ypperligeGode, end vi ere til at annamme det.

§ 2. Naar denne Kjærlighed, som ved din Hellig-Aand udgydes i vore Hjerter (Rom. 5, 5), fornemmes, da glæder den meget mere end al Verden. Og om alle Kreature stode end nærværende, saa lod dog den troende og elskende Sjæl dem gjerne alle fare, og for Guds Kjærligheds overmaade Sødheds Skyld saa sig ikke engang om efter dem. Og om alle Kreature begyndte at tale, saa var dog Guds Kjærligheds Røst stærkere end alle Kreatures Røst. Thi denne Kjærlighed forbinder og forener Sindet ganske med Christo og opfylder det med alt Godt langt høiere og bedre end alle Kreature formaa at gjøre, hvilket høie Gode vel i Aanden kjendes, sees og smages, men det kan ikke med Ord udsiges. Thi alle Ord ere altfor ringe endog til at betegne den bare Skygge deraf, og intet Menneskes legemlige Tunge kan engang det ringeste af dette kostelige og elskelige Gode, som Menneskenes Aand i slig Tilstand befinder, med Ord befatte og udføre. Derfor siger Paulus, at han i sin Henrykkelse hørte uudsigelige Ord, hvilke et Menneske ikke ere tilladt at sige (2 Cor. 12, 4). Og naar dette kostelige Gode undrager sig for Sjælen, da er der større Sorg og Smerte forhaanden, end om man havde mistet den ganske Verden. Da raaber man: O du livsalige Kjærlighed, jeg har neppe ret smagt dig, hvorfor forlader du mig? Da siges med Propheten: Det gaar min Sjæl, som et Barn, der er afvendt fra sin Moders Bryst (Ps. 131, 2). Ak, din Miskundhed er bedre end Livet (Ps. 61, 4), lad mig igjen fornemme den. Min Sjæl tørster alene efter dig (Ps. 42, 3). Intet Andet kan ellers mætte og vederkvæge mig. Denne livsalige Kjærligheds Fornemmelse gjør det ogsaa, at uden den bliver det ganske Levnet for en troende og elskende Sjæl bedskt og bittert, ja som lutter Død og Jammer; for denne Kjærligheds Skyld vilde et Menneske gjerne

dø og have Lyst til at opløses, at vandre fra Legemet og hjem til Herren, som Paulus 2 Cor. 5, 8. Phil. 1, 23. taler.

Bøn.

Herre Jesus, du evige Kjærlighed, du, som af Kjærlighedens Drift ei kan holde dig fra at aabenbare dig for de rene Sjæle, som staa i din Forening, rens du og min Sjæl fra alt det, som hindrer mig fra din Kjærlighed, og aabenbar dig siden i mig, som den uendelige Kjærlighed, evige Godhed og uforanderlige Troskab, paa det jeg ved saadanne dine Naadevirkningers og Nærværelses Følelser i mig, maa blive afdraget fra denne Verden, fra Øienslyst, Kjødslyst og et hoffærdigt Levnet og alene glæde mig i dig. O Jesu, hvor venlig, sød, salig og skjøn er din Kjærlighed! Hvor den findes, der fordriver den al Bedrøvelse, al Verdens Lyst og Glæde og opfylder os igjen med en Forsmag paa den himmelske Herlighed. Giv mig, min Frelser, at blive delagtig i disse herlige Gaver, dog om det er din Villie; thi du ved hvorledes jeg bedst og sikrest kan føres. Jeg ved, min Forløser, at du i din Fornedrings Stand ikke altid har fundet til saadan Kjærlighed og havt Fryd, men du har undertiden været bedrøvet indtil Døden, saaledes er jeg og endnu her i en Ørken og ser Forjættelsen langt borte, finder kun faa af det forjættede Lands Frugter, er som i et Fængsel og vandrer i Troen, men ei i Beskuelsen; derfor overgiver jeg mig i dybeste Overladenhed i dine Hænder og Regjering; giv mig kun, o trofaste Frelser, her saa megen Følelse og Forsikring om din Kjærlighed, som kan styrke mig, naar jeg bliver træt, og give kraftig Opmuntring til en frimodig Kamp og Strid og overbevise mig om, at jeg er en Arving til det forjættede Land, hvor du, ubesmittede Lam, er midt i Stolen og føder dine Troende med dig selv og din evige Kjærlighed, hvor der skal være evig Fryd og Glæde over vore Hoveder, hvor al Graad og Taarer skal aftørres for dit Navns Skyld, o Jesu, min Kjærlighed. Amen.

Det otteogtyvende Capitel.

Hvorledes det høieste Gode kjendes og smages i Sjælen.

1. At Gud er det høieste Gode og hvordan et Menneske deri kan blive delagtig. § 2. Alt det, et Menneske gjør og vil have Nytte af, maa ske i Sandhed og blive til Kraft, ellers er det unyttigt, ja skadeligt.

Ps. 34, 9. Smager og ser, at Herren er god.

§ 1. Gud er et evigt, fuldkomment, uendeligt, glæderigt, elskerigt, væsentligt og meddelende Gode, og han vil i en levende Tro, i Aand og Sandhed kjendes af os at være saadan. Men skal saadant ske, da maa der være noget i et Menneske, som haver nogen Ligheд med Gud*), paa det Menneskет kan blive bekvemt at annamme det høieste Gode. Dette er Menneskens Sjæl, deri vilde Gud udgyde sin Godhed, ja selv bo deri og stedse mere og mere aabenbare og tilkjendegive sig for den. Men efterdi et Menneske ved Synden har mistet dette ypperste Gode, og bekommet derimod Djævelen til Indbygger og Besidder, som øver sine Gjerninger i et Menneske, nemlig Hovmodighed, Gjerrighed, Vellyst, Vrede, Avind og andre deslige Udyder, der allesammen er Djævelens Frugter og Gjerninger og ere fra Begyndelsen komne

*) Her tales om den Ligheд, vor Sjæl havde med Gud i Uskyldigheds Stand, og hvorledes den fornyede Sjæl er igjen et Guds Speil, hvori hans guddommelige Billede skal lyse og daglig fornyes.

af ham, derfor maa et Menneske ved Troen, som Gud forarbeider, omvendes igjen fra slige Udyder til Gud, ja fra Djævelen til Jesum Christum (Ap. Gj. 26, 18). Og Satan med hans Gjerninger maa herud; thi saalænge Satans Gjerninger regjerer i et Menneske, saalænge virker og arbeider Gud ikke i ham, men saalænge forhindres Guds Gjerninger i ham, at Sjælen kan ikke finde, hvor kjærlig Herren er. Derfor er der faa Mennesker, som ret kjende og smage Guds Godhed, efterdi Mørkhedens og Satans Væsen regjerer i dem; thi de hænge stedse ved Verden, ved Kreaturene og ved dem selv. Men de, som ville ret kjende og smage Gud, de maa hænge ved Herren og blive en Aand med ham, som Paulus taler 1 Cor. 6, 17: Og jo mere det sker, jo mere aabenbarer Gud sig i den troende og elskende Sjæl. Jo mere Hjertet afvendes fra Verden til Gud, jo mere forener Gud sig med Sjælen. Thi Verden og alle Kreatures Kjærlighed maa gaa ud, hvor Guds Kjærlighed skal gaa ind. Dersom Nogen elsker Verden, da er ikke Faderens Kjærlighed i ham, siger Johannes 1 Ep. 2, 15, og hvor Gud finder en Sjæl, som er løs, ledig og tom fra Verden, da opfylder han den med Himmerige, med sig selv og al sin Godhed. Jo ledigere og tommere Hjertet er for Verdens Kjærlighed, jo mere opfylder Gud det med sit Lys og Trøst. Derfor siger en gammel Lærer: Det lader sig i en ledig, stille og rolig Sjæl mere fornemme end udsige, hvad Gud er.

§ 2. Skal derfor et Menneske fuldkommelig med Erfarenhed og Overbevisning vide og kjende, at Gud er god og det ypperste Gode, da maa han smage Guds Godhed i Hjertet. Thi Skriften vidner udvortes derom, men Hjertet maa indvortes fornemme og smage det levende Ord. Derfor meldes der om de Troende (Ebr. 6, 5), at de har smagt Guds gode Ord og den tilkommende Verdens Kræfter. At Gud er god, kan du ikke bedre forstaa, end naar du smager hans Trøst: at han er et glædefuldt Væsen, kan ingen bedre lære dig, end Gud selv, naar han glæder dig; ligesaa er det med alt det, som Gud er. Dersom han ikke selv gjør og virker sligt i dig, da faar og finder du det aldrig. At kjende Gud uden Gud, er umuligt, siger Augustinus. Og hvem Gud ikke selv aabenbarer og tilkjendegiver sig for, den faar aldrig ret at vide, hvad Gud er. Naar Hjertet fornemmer og finder det levende Guds Ord, saa kjender det, at Gud er alting og alt Godt, det rette, fuldkomne, evige Gode, og bedre end alt det, man ellers kunde ønske sig og optænke; thi intet Kreatur kan tænke eller ønske noget bedre end det evige høieste Gode. Dette kjendes og smages i Sjælen, saa man da finder, hvad Profeten siger Ps. 63, 4: Herre, din Miskundhed er bedre end Livet, og naar sligt kjendes og smages i Sjælen, saa begynder den troende Sjæl at forsmaa og foragte Verden med al sin Lyst og Glæde. Thi den har nok i Gud ja overflødig nok, og med et Ord at sige, Alting. Thi Verden med al sin Rigdom og Vellyst er idel Stykkeværk, ufuldkommen og ubestandig, men Gud er det rette, fuldkomne, bestandige og evige Gode. Derpaa beror og grundes det, som Asaph Ps. 73, 25 siger: Herre, naar jeg ikkun haver dig, da skjøtter jeg hverken om Himmel eller Jord. Saadan en Sjæl har smagt det fuldkomne Gode i hvilken Smag alle Kreatures og Verdens Kjærlighed forsvinder, saa man har ingen ret følelig Lyst eller Glæde i Kreaturene, i det Jordiske, i Verden, men i Gud alene, som er det ypperste Gode. Og det er den rette, følelige og findelige Guds Kjærligheds Smag, ja Guds rette Kjærlighed over Alting, som i Hjertet smages. Thi naar Gud ret kjendes, saa elskes, prises og æres han over alle Ting. Har man nu det evige, fuldkomne Gode, i hvilket

alt Godt er, og hvilket alene er alt Godt, hvorfor vilde man da elske det Ufuldkomne, eller agte det lige ved det Fuldkomne? Naar det rette, fuldkomne Gode kjendes, da maa det ogsaa fremfor alt det Ufuldkomne, det er, over alle Kreature i den ganske Verden, elskes og søges. Saaledes udsletter den levende Guds Kundskab Verdens Kjærlighed; da begynder et Menneske at forsmaa Verden med sin Forfængelighed, og siger med Salomo: Det er Altsammen Forfængelighed (Præd. 1, 2). Alt det under Solen er, er en idel Jammer og Forfængelighed. Da bliver Verdens Kjærlighed til Intet i Ens Hjerte, og Guds Kjærlighed, som varer evindelig, beholder alene Plads og Ære.

Bøn.

Evige, gode Gud og Fader! at kjende dig, er det evige Liv, og din Frygt er Visdoms Begyndelse. Efter Bogstaven at vide og fortælle Noget om dig, det kan de gjøre, som med deres Gjerninger dog vise, at de ere endnu døde i Synden, idet de sige med Munden, at de kjende Gud og nægte det i Gjerningen. Efterdi de ere saadanne, som ere Gud en Vederstyggelighed, ulydige og udygtige til alle gode Gjerninger, saa forlen mig, min Gud, at jeg ei maa være fornøiet med den bogstavelige Kundskab; men giv mig en levende og saliggjørende Kundskab, som maa forandre mit ganske Hjerte og Sjæl og opvække et ret Had imod Synden, Foragt over Verden, men en ren Kjærlighed til dig og min Næste. Du er jo, o Herre, det ædleste og bedste Gode; den, som kjender dig ret, kan ikke finde nogen Ro eller Glæde i de Ting, som ei ere af dig og fører til dig. Ingen syndig, verdslig eller forfængelig Kjærlighed finder Rum i dit Hjerte, som er opfyldt med din levende Erkjendelse. Den, som smager dette skjulte Manna, den ækles ved al anden Spise. Derfor, du trofaste Skaber, opfyld og mæt du min Sjæl dermed; thi du har derfor gjort den bekvem for dig, at du kunde opfylde den med dig selv. Og naar jeg da har erkjendt dig, ja meget mere er ogsaa ret kjendt af dig, har smagt det gode Guds Ord og den tilkommende Verdens Kræfter, saa lad mig ikke igjen vende mig til Verdens Svinemask og gjøre derved Guds Søn til Spot og Forhaanelse. Kjød og Blod kan, o Herre, ikke aabenbare mig det; men har din Tjener fundet Naade for dine Øine, saa du har begyndt, o Herre, at aabenbare dit Navn for mig, saa vilde du og gjøre din Barmhjertighed stor i at fuldføre dit Værk indtil vor Herres Jesu Christi Aabenbarelses Dag, da skal jeg ikke mere som nu, se og kjende dig i et Speil og mørk Tale, men Ansigt til Ansigt, ligesom jeg og er selv kjendt, ved Jesum Christum din Søn, vor Herre. Amen.

Det niogtyvende Capitel.

Hvorledes den elskende Sjæl beskuer Gud i hans Velgjerninger som den høieste Godhed.

§ 1. Alle Guds Gjerninger sigte til vor Omvendelse, hvoraf vi først anse den Nytte, vi have af Guds Engle. § 2. Af Himmelen og Jorden med Alt det deri er. § 3. Af Havet og Jorden. § 4. De aandelige Velgjerninger skulle og være som Tjenere at hente os til Gud igjen. § 5. Mennesket bør skjønne paa alt, hvad Gud gjør og har gjort. § 6. Endog et uforanuftigt Kreatur siger os, at det er billigt at elske den, som gjør os Godt.

1. Joh. 4, 9. 10. Deri er Guds Kjærlighed aabenbaret i os, at Gud har sendt sin Søn, denenbaarne, til Verden at vi skal leve ved ham. Deri er Kjærligheden ikke, at vi have elsket Gud, men at han har elsket os, og har udsendt sin Søn til en Forligelse for vore Synder.

§ 1. Alt, hvad Gud handler med os, det gjør han alt til den Ende, at han igjen kan overvinde Menneskene og føre dem til sig, som ere fra ham afvendt. Det være hans Straffe eller Velgjerninger, saa sker det os til Bedste, men eftersom vi af Naturen ere dumme og ufornuftige som Fæ, og forstaa ikke, at Gud derfor straffer og beviser os saa store Velgjerninger, for han dermed vilde lede og lokke os til sig, paa det vi skulde elske ham, som det høieste Gode; derfor ville vi betragte slige Guds Velgjerninger især, at vor Dumhed dermed kan beskjæmmes, og vi dog deraf maa lære ret at elske Gud. Vi ville først betragte de legemlige Velgjerninger, dernæst de aandelige og evige. Gud har Intet skabt, som jo maa tjene Menneskene til Bedste: Alting maa tjene dem til Bedste, som elske Gud, baade de synlige og usynlige Ting (Rom. 8, 28). De usynlige Ting, som maa tjene os til Bedste, ere de hellige Engle, som ere tjenstagtige Aander, udsendt til Tjeneste for deres Skyld, som skal arve Saliggjørelse (Ebr. 1, 14), hvis Visdom, Styrke, flittige Vagt og Varetægt over os den hellige Skrift derfor paa mange Steder taler om. Mange Guds Engle maa tage vare paa et Menneske, som Jakobs og Elisæi Historie udviser (1 Mos. 32, 2. 2 Kong. 6, 27). Efterdi mange onde Aander lure paa et Menneske til at fordærve det, derfor har Gud og forordnet og beskikket mange hellige Vægtere til at beskjærme og forsvare det. Han skal befale sine Engle om dig, de skal bære dig paa Hænderne, siger Propheten Ps. 91, 11 Item. Ps. 34, 8: Herrens Engel leirer sig trint omkring dem, som ham frygte. De ogsaa glæde sig over vor Omvendelse og Bedring; det lærer Herren os, naar han siger Luk. 15, 10: Det er Glæde for Guds Engle over en Synder, som omvender sig. Disse Velgjerninger ere usynlige og ske paa usynlige Maader, derfor agtes de af de vantroe Verdens Daarer ringe, men en Vis og Troende, som ikke alene beskuer den synlige, men og den usynlige Verden, agter dem saare høit og forstaar vel, at i det usynlige Væsen, hvori Gud bor, maa være en langt større Herlighed, et langt større Folk og Krigshær, et langt større Herredømme og Fyrstendømme end i denne synlige Verden, og at det derfor er en uskatterlig Velgjerning, at Gud giver os sine egne Tjenere, sine Fyrster og Herrer til Vægtere og Beskjærmere; thi er det endogsaa i denne synlige Verden agtet for en stor Velgjerning, at en Herre og Fyrste paa Jorden lader En, der skal reise igjennem en vild Ørken eller igjennem Fiendens Land, ledsage og beskytte ved sine egne Tjenere og Krigsfolk, hvor meget større Velgjerning maa det da være, at den store Himmelens og Jordens Gud, alle Herrers Herre og alle Kongers Konge lader os igjennem denne vildsomme Ørken og igjennem vore utallige aandelige Fienders Stormen og Fnysen ved sin hellige Englehær ledsage?

§ 2. Beskue Himmelen, hvorledes Gud den til din Nytte og Tjeneste har forordnet. Se til Solens og Maanens underlige og uafladelige Løb. Det sker jo derfor, at de skal lyse paa Jorden (1 Mos. 1, 15) og være Menneskene til Gavn og Tjeneste, ligesom Menneskenes flittige og aarvaagne Tjenere. Gud behøver ikke deres Tjeneste, ei heller deres Virkning eller Lys, men Menneskene behøve det. Solen (Ps. 19, 7) tjener dig som en ufortrøden Svend, der opstaar hver Dag aarle og bær Lyset og det deilige Blus for dig, og erindrer dig om det evige Lys, hvilket er Christus og hans guddommelige Ord, der skal være din Sjæls Lys og Lygte, at du skal vandre som et Lysets Barn. Natten tildækker dig med sin Skygge, som med en Gardin, tilfører dig Rolighed og minder dig til at bo og blive under den Høiestes Skyg-

ge (Pſ. 91, 1). Maanen, ſom en duelig Tjeneſtepige, bær Vand og vædſker Jorden. Og der er ingen Stjerne, ſom jo Menneſkene til Gode har faaet ſig Velſignelſe og Kraft og for deres Skyld lyſer. Se til Luften og Veiret, hvor ſkjøn og klar gjør det Himmelen, fordriver Taagen og fører Skyerne ſammen, ſom holde Vandet tilhobe, ſom ſtore Flaſker og Sluſer (Pſ. 33, 7) og udøſe det ſiden paa Jorden. Og det er høilig at forundre ſig paa, hvorledes Gud ſammenfatter Vandet i Skyerne (Job. 26, 8), ligeſom i et Kar eller Dæmning, og den aabne Luft maa bære og holde det. Thi Skyerne er intet andet end en fugtig Damp, hvilken dereſter løsner og fordeler ſig i Draabetal; ſaa tjener os ogſaa den ſtærke Torden, Lynild og Hagel, at vi deraf kan kjende Guds Magt og Vrede, paakalde og takke Gud, naar han har reddet os i ſkrækkeligt Uveir, at os intet er kommen tilſkade. Se til de mange Slags Vinde, de regjere Skibsfarten, og hvor en Vind ſtryger hen, der farer Skibet med ſom en Fugl, der flyver igjennem Luften, derved blive alle Kanter, Steder og Pladſe i Verden beſøgte, paa det intet ſkal blive forborgent af det, ſom Gud har Menneſkene til Gode ſkabt og beſtikket.

§ 3. Se til de mangfoldige Slags Fiſke i Havet, de have deres Tider og Maaneder, i hvilke de indſtille ſig, ſvømme frem af Dybet op i Vandene, ſtimle ſig tilſammen og klynges ſom en Faarehjord, ja ſtaa ſaa tykt og tæt paa hinanden ſom Kornet paa Marken, ligeſom de ſagde: Nu er vor Tid, nu er Høſten i Havet, gribe til, I Menneſker. Ligeſaa er det med Fuglene, naar deres Tid er, flyve de frem i Hobe- og Flokketal og bete ſig for Menneſkene. Giv Agt paa Jorden, det ſtore Guds Spiſekammer og Skatkammer. Den giver af ſig Mad og Drikke, Lægedom og Klæder, giver og Huſe og Boliger og de mange Slags Malm, Guld og Sølv. Hver Maaned giver ſin Afgrøde, Blomſter og Frugter, ſom træde frem og ligeſom ſige: Her ere vi og bære vor Skjænk og Gave, forære det til Eder ſaa godt, ſom vi det af vor Skaber have bekommet. Se til Skoven og Marken, hvilken en Bolig er den for Dyrene, ſom Gud har givet Menneſkene i Hænder og ſat dem til Herrer over. Og vilde man end tage ſig for at tælle alle Guds legemlige Velgjerninger, ſaa var det endog umuligt; thi vi kan ei tælle et eneſte Lands Velgjerninger engang (Pſ. 139, 17. 18; Pſ. 65). Der er jo ikke det ringeſte Æble eller den ringeſte Vært, ſom jo er en Guds Velgjerning. Forſøg kun at tælle og beregne dem, om du kan! Skulle vi da ikke deraf lære at kjende den velgjørende og gode Gud? Om en ſtor Herre befol over ſit ganſke Rige, ſine Fyrſter, Ridderſkab og vældige Mænd, ja alle ſine Underſaatter at være dine Tjenere, og bød dem, at de ſkulle vogte, bevare, klæde, læge, føde og vederkvæge dig, og under Livs Straf ſe til, at dig Intet fattedes og manglede, vilde du ikke derfor elſke ham og holde ham for en velgjørende og elſkelig Herre? Hvorledes kan du da ikke elſke Gud, din Herre, ſom alt det, der er i Himmelen og paa Jorden og alle Steder, til din Tjeneſte, har forordnet og Intet ſig forbeholdt? Thi han har Intet Kreatur behov og har Intet undtaget af alle de hellige Hærſkarer, af alle Himmelens Stjerner og andre ſine ſkabte Ting, at de jo maa være dig til Gavn og Gode. De maa alle være rede til vor Tjeneſte. Ja endog Helvede maa tjene os, idet at det indjager os en Frygt og Forſkrækkelſe, at vi ikke ſkal ſynde og leve i Ubodfærdighed, desligſte, idet det ſtraffer og plager alle Ugudelige og vore Fiender mere end Nogen kunde ønſke dem.

§ 4. Lader os nu ved Kreaturenes Stige opſtige til Gud, ſom er alle Kreatures Skaber. Har ikke den hel-

lige Trefoldighed og enhver Person i Guddommen særdeles bevist Menneskene største Naade og Velgjerninger? Faderen har skjænket og givet os sin Søn, hvorledes skulde han ikke og give os alle Ting naadelig ved ham, siger Paulus Rom. 8, 32. Har ikke Guds Søn givet os sig selv med alt hvad han er og haver? Deri priser Gud sin Kjærlighed imod os, at Christus er død for os, der vi vare endda Syndere, siger Apostelen Rom. 5, 8. Er ikke den Hellig-Aand i os, som oplyser, renser, lærer, trøster, smykker og bepryder vore Sjæle med sine Gaver, og vidner med vor Aand, at vi ere Guds Børn (Rom. 8, 16)? Kortelig, Guds Barmhjertighed udøser sig ganske over os og lader Intet staa tilbage, hvorved den kan bevæge og indtage os til Guds Kjærlighed. Saa mange Velgjerninger, som Gud beviser os, saamange Bud sender han til os, at vi skulle komme til ham og nyde hans Kjærlighed. Spørg du Guds Ord, Engle, alle Propheter, Apostle og alle Guds Hellige, ja alle Kreature ad: Hvor komme I fra? Da skal de sige: Vi ere Guds Barmhjertigheds Bud til Eder, vi bære alle til Eder Ild og Lue, paa det Eders Hjerter, som med en dødelig Kulde ere forfrosne og blevne til Is, maatte igjen ved Guds Kjærlighed opvarmes og optændes. Ikke desmindre kan alle disse brændende og flammende Guds Bud ikke formaa at opvarme Manges dødkolde og forfrosne Hjerter. Og det var et af Djævelens Vunder og Satans Dybheder, at han vidste at gjøre Menneskens Hjerter saa iskolde, at saa mange Guds Kjærligheds Luer og Gløder ikke kunde opvarme dem igjen.

§ 5. Giv derfor, o Menneske, Agt paa, hvor din Skaber haver sat dig midt iblandt saa mange brændende Velgjerninger, hvor de skinnende Engle staa trindt omkring dig med deres brændende Kjærlighed, hvor der er saamange Kreature og Guds Sendebud, hvilke alle forkynde dig hans Kjærlighed. Hvad har den almægtige Gud brudt imod dig, at du ikke vil eller kan elske eller prise ham? Er det for Lidet, hvad han har allerede gjort? Se, saa tilbyder han sig endnu at ville gjøre mere, han vil endnu skabe dig en ny Himmel og en ny Jord (2 Petr. 3, 13) og bygge dig en ny ypperlig, himmelsk Stad, hvilken hans Herlighed skal opfylde, ja, han vil selv med sin Herlighed og sit Lys lyse dig (Aab. 21, 10. 11). Sig mig, hvorledes kunde en ung Jomfru være saa kold i sin Kjærlighed, at hun ikke skulde elske en ung, deilig Brudgom, hvis Deilighed og Dydighed hun Nat og Dag hørte berømme, ja hvilken havde reddet hende fra Døden og overmaade herlig vilde pryde og smykke hende? Var hun ikke en Daare, dersom hun ikke elskede ham? Kjend og agt derfor, du Menneskens Sjæl, hvorledes du af Djævelen er forkjølet, at du aldeles ikke kan blive varm igjen af Guds Kjærlighed. Og efterdi Gud har i alle Menneskers Hjerter indplantet Kjærlighed, da sig mig, dersom din Kjærlighed var tilfals, hvem vilde du heller sælge den til, end til Gud, din Herre? Men mener du Gud har ikke dyrt nok afkjøbt og betalt dig din Kjærlighed? Har han ikke for din Kjærlighed givet dig sin kjære Søn, ja Himmel og Jord endda til? Alt, hvad du af Verden haaber og forventer, at den skal give dig for din Kjærlighed, er Intet mod det, som Gud har givet dig, og som han fremdeles har beredt for dem, som ham elske (1 Cor. 2, 9). Verden giver dig maaske en Haandfuld Ære og Rigdom, og derhos megen Bekymring, dog elsker du den, hvorfor elsker du da ikke Gud langt mere, som er det evige Gode? Men er din Kjærlighed for Intet at bekomme, hvad kan da bedre anstaa den, end at den elsker det høieste, evige og deiligste Gode. Thi hver den Ting, vi elske, er vor Deilighed, Smykke og Prydelse. Elsker

du derfor Gud, saa har du den bedste Deilighed, Smykke og Prydelse og kan ingen bedre bekomme. Endelig saa er det jo billigt, at vi elske den, som har elsket os først (1 Joh. 4, 19). Regn Guds Velgjerninger tilsammen, saa skal du befinde, at alle Kreature ere fulde af Guds Kjærlighed! Guds Kjærlighed gaar efter dig og omfavner dig, at du ikke kan undgaa den, den er dig for stærk, den overvinder dig, du maa nyde den, uden saa var, at du ikke vilde leve.

§ 6. Nu elsker jo alle Dyr dem, af hvilke de elskes. Vilde du da være værre end et ufornuftigt Dyr, og hade din Elsker, i hvis Kjærlighed du lever og røres, staar og gaar, sover og vaager? Men ligesom man holder den Ting, man vil antænde og opbrænde, saalænge til Ilden, indtil den begynder at brænde, ligesaa maa du og holde dit Hjerte saalænge til Guds Kjærligheds Ild, indtil det af den bliver antændt og brændende, hvilket sker ved Guds Velgjerningers stedsevarende Betragtning. Og ligesom Præsterne fordum maatte antænde Offerne ved den hellige Ild (3 Mos. 6, 42), ligesaa maa vor evige Ypperstepræst, Christus Jesus, ved den Hellig-Aands Ild antænde dit Hjertes Offer. Denne hans Kjærligheds Ild har brændt mod os af Evighed. Thi før Verdens Begyndelse ere vi elskede i Christo. Den har og siden klarlig og herlig skinnet og blusset i hans Manddoms Annammelse og Fødsel, og synderlig i hans hellige Lidelse og Død, hvorved han os den høieste Kjærlighed har bevist, og denne hans Kjærligheds Lue imod os bliver ikke i al Evighed udslukt. Hold derfor dit kolde Hjerte til denne Ild, at du kan opvarmes og med Christi Kjærlighed optændes og forenes.

Bøn.

Almægtige Gud og Fader, jeg takker dig i Christo Jesu, din Søn, for al din Godhed og Velgjerninger, som du har bevist imod mig, uværdige Synder. Ser jeg til Himmelen, saa lærer dit Ord mig, at den er min Faders Hus, min tilkommende Bolig, hvor der er beredt mig Sted og hvor mit Navn er skrevet; derfor kommer min Forløser at hente mig fra Helvede til Himmelen, der sidder han hos Majestætens høire Haand i det Høie, som de Helliges Tjener, og bekjender mit Navn for dig og de hellige Engle; derfra nyder jeg de hellige Engles Vagt og Tjeneste, som den, der er en Medarving til den store Salighed; derfra lyser Stjernerne for mig til mit Arbeide og til at gjøre Forskjel paa min Tid. Beser jeg de Ting under Himmelen, saa giver Luften mit Legeme Vederkvægelse og deler det ud til Blodet, hvorfra alle Ting i Naturen har deres Tiltagelse. Jorden bærer og nærer mig, Vandet beriger og renser mig, Ilden varmer og aabner mig den ganske Natur. Anser jeg mig selv, saa er min Sjæl dit Tempel og Bolig og mit Legeme saaledes under din naadige Beskjærmelse, at du endog tæller mine Haar og mine Trin; du er omkring og hos mig, enten jeg ligger eller gaar, og du ser alle mine Veie. Ser jeg til Helvede under mig, saa er det en forstyrret Røverkule, et Fængsel af mine og dine Fiender, et Vidne om din Retfærdighed til at gjøre mig varsom. Hvorhen jeg vender mig, saa finder jeg Tegn, o Gud, til din Godhed og Sandhed imod dem, som ere i Christo, og som holde dine Bud og Vidnesbyrd. Hvem vilde ikke elske dig, du uendelige Godhed, du evige Kjærlighed? Gjør du dette imod os her i vort Fængsel paa denne onde Jord, hvad vil der da ei ske, naar vi fuldkommen skal træde til og besidde vor Arv? Det er ilde, at mit uskjønsomme og utaknemmelige Hjerte kan endnu have slige Tanker og ringeagte saadan Godhed, saadan Kjærlighed og saadan Salighed, og derimod høre paa syndige Tillokkelser og fortørne dig,

som gjør saameget Godt; min Gud, da skal du naa dit Øiemærke og jeg den rette Nytte af dine Velgjerninger, naar du giver mig et skjønsomt og taknemmeligt Hjerte, som anvender alle Kræfter paa din Ære, du, som skjænker mig dig selv og alle Kreature. Et saadant Hjerte, giv mig, trofaste og gode Fader, der ei forglemmer dig eller dine Velgjerninger, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Læs tillige herom den 139te Psalme.

Det tredivte Capitel.

Hvorledes Gud aabenbarer sig for den elskende Sjæl som den høieste Deilighed.

§ 1. Guds Skjønhed overgaar alle Kreatures Skjønhed. § 2. Hedningerne har taget sig for at betragte og beundre den, meget mere sømmer det Guds Børn, efterdi de dog skal have Del i samme.

Ps. 104, 1. 2. Herre, min Gud, du er saare stor, du har iført dig Majestæt og Herlighed, du har iført dig Lyset som et Klædebon.

§ 1. Ligesom intet er for den elskende Sjæl et elskeligere, høiere og kosteligere Gode end Gud selv, ligesaa er og intet deiligere for den end Gud selv, efterdi den anser Gud for den høieste Deilighed og Skjønhed, ved hvilken Intet i Himmelen og paa Jorden kan lignes. Thi alle hellige Engle kan fra Evighed til Evighed aldrig nokſom love og prise denne Guds Skjønhed og Deilighed. Dersom alle hellige Engle i deres Glands og alle Udvalgte i deres Forklarelse stode i en Hob tilsammen, saa skulde man se, at al deres Skjønhed, Deilighed og Klarhed var som intet mod Guds Skjønhed, Klarhed og Deilighed. Desligeste, at al deres Yndighed og Deilighed har alt sit Udspring og Oprindelse fra Gud alene, som af den evige Klarhed, Deilighed og Skjønhed og af det evige, uendelige Lys og Glands. Thi ligesom Gud er alt Godt og det høieste Gode, saa er han og al Skjønhed, Yndelighed, Prydelse og Deilighed. Og naar man i Aanden beskuer Guds Herlighed og Yndelighed, saa forglemmer man alle Kreatures, ja alle Englers Skjønhed og Deilighed, og sørger ikke for nogen Ting saameget, som at man saadant et ypperligt Gode med sin Ondskab og saadan evig, uendelig Skjønhed, Deilighed og Klarhed med sin Urenhed haver fortørnet.

§ 2. Der den vise Hedning Plato betragtede engang Kreaturenes, saavelsom de himmelske Lyses, Træers og Urters, saavelsom Metallers og Dyrs Skjønhed og Deilighed, sluttede han af Fornuften, at Gud maatte være et evigt og overmaade skjønt og deiligt Væsen, og at alle Kreatures Skjønhed og Deilighed maatte være i ham samlet. Hvor meget mere maa da Sjælen, som i Troen og Aanden ser Guds Yndelighed og Herlighed, slutte, at Gud er den høieste og ypperste Deilighed. Denne høieste Deilighed og Ypperlighed sees og i vor Herre Jesu Christo i høieste Glands, Herlighed og Ære. Thi i ham er al Fuldkommenhed og i ham behagede det Faderen at al Guddommens Fylde skulde bo (Col. 1, 19), og at alle Ting skulle samles i Christo, som i en Hovedsum baade de, som ere i Himmelen og paa Jorden (Eph. 1, 10), hvilket intet Kreatur kan udgranske. Derfor skulle alle Engle og Mennesker forundre sig over Christi Forklarelse og Deilighed. Denne Deilighed har og Gud gjort sine Børn og Troende delagtig i, idet de ved Troen ere blevne delagtige i den guddommelige Natur, som Ap. Peder 2 Ep. 1, 4 siger, og derfor ogsaa ere delagtige i hans Deilighed og Skjønhed, saa at de alle, som ved Troen ere i Christo, ere for Gud skjønne, deilige og herlige, saa Herren derfor Ps. 16, 3 siger om dem: Thi de Hellige, de, som ere paa Jorden og til de Herlige er al min Lyst. Og Høis. 1, 14: Se,

du min Veninde er deilig, se, du er deilig. Og derfor siges og Ps. 45, 14, at Kongens Datter eller den aandelige Brud er aldeles herliggjort indvortes. Thi om der end er endnu Feil og Brøst hos dem, saa anser dog Gud det ikke og Christi Herligheds og Deiligheds Glands skjuler det og erstatter, hvad dem feiler. Men langt herligere og deiligere skal de blive i det andet Liv, hvor deres Herlighed og Deilighed, som nu er skjult med Christo i Gud, skal ret aabenbares, om hvilket Johannes 1 Ep. 3, 2, derfor siger: Det er ikke endnu aabenbaret, hvad vi skal være, men vi vide, at naar han bliver aabenbaret, da skal vi vorde ham lige; thi vi skal se ham, ligesom han er, naar vi skal opvækkes og opvaagne efter Guds Lignelse (Ps. 17, 16), og de udvalgte Guds Børns Legemer skal ogsaa vorde forklarede og ligedannede efter vor Herres Jesu Christi ærefulde Legeme (Phil. 3, 21). Og det er det, som Skriften melder, at de Hellige skal skinne som Stjerner og som den udstrakte Befæstnings Skin (Dan. 12, 3) ja, som Solen i deres Faders Rige stedse og altid (Matth. 13, 43); thi efterdi Gud har ført sig selv Lyset som et Klædebon, som der (Ps. 104) siges, saa skal vort Klædebon ogsaa være et skinnende Lys og Klarhed.

Bøn.

O du deiligste iblandt alle Deilige, Lyset er dine Klæder, som du har paa; du bor i et Lys, som Ingen kan komme til, dine Tjenere ere Ildsluer, gloende Aander, som for din Throne udraaber for din Herlighed: Hellig, hellig, hellig. Du lader dig se i denne din Skjønhed for dine fuldkomne Retfærdigheds Aander og dine Lysets Børn. Naar jeg betragter denne over al Maade store Herlighed, saa kommer mig det, som Verden agter skjønt og herligt for, som Jorden kommer den for, der længe har stirret imod Solen. Thi hvad er af hele Verdens Skjønhed saa ædelt, saa styrkende, saa opholdende, saa glindsende og vederkvægende som Lyset? Men betragter jeg mig selv, saasom jeg er af Naturen en Vederstyggelighed og Unyttighed, et utidigt Foster, ja Mørkheden selv, saa kan jeg ikke begribe den underlige Kjærlighed, som har bevæget dig, o evige Forløser, at vende saadan Ynd est til mig, vederstyggelige Synder, at du for min Skyld er bleven den Foragteligste, saa der ingen Skikkelse eller Skjønhed blev funden hos dig, paa det du kunde fremstille mig uden Smitte og Rynke for din himmelske Fader og derefter forklare mig, saa jeg kunde blive dit forklarede Billede lig. Ak, min Frelser, lær du mig at begribe denne Kjærligheds ubegrundelige Hemmelighed, giv mig og, efter at du har værdiget mig saa høit, at jeg aldrig mere maa besmitte mig med Verdens Kjærlighed og Synden. Afvend mine Øine, at de ei se efter Verdens Forfængelighed, og omend Jesabel vilde sminke sig for at fange mig, saa giv mig en hellig Nidkjærhed til at styrte hende ned. Lad mig ikke anderledes anse dine Kreatures Skjønhed, end at de kan erindre mig om din egen fortræffelige Skjønhed, paa det mit Hjerte ikke maa blive besnæret af dem. Giv mig ret at forstaa mig paa Satans hæslige Vederstyggelighed, paa Synden og dens Trældom, paa det jeg maa fly og hade dem. Men i Betragtning af din Skjønhed elske dig, uafladelig stræbe derefter at forenes med den samme, og i den salige Evighed og blive ligedannet efter den samme for din Kjærligheds Skyld, o Jesu. Amen.

Det enogtredivte Capitel.

Hvorledes Gud aabenbarer sig for den elskende Sjæl som en uendelig Almægtighed.

§ 1. Ligesom Gud af Kjærlighed uddeler sine Gaver, saa vil han, vi skal gjøre

ligesaa. § 2. Hans Almagt bær og regjerer Alting, derfor maa vi lave det saa, at den kan være med os og ei imod os.

Ps. 89, 9. Herre Gud Zebaoth, hvo er som du stormægtig, o Herre! og din Sandhed er trindt omkring dig.

§ 1 Guds Kjærlighed vil, at den Sjæl, som elsker Gud, skal gjøre hver Mand alt Godt og gavne baade Fiender og Venner, og at den skal gjøre det ikke for nogen blot Egennyttes Skyld, men fornemmelig og for Alting for Guds Kjærligheds Skyld, hvilken volder det, at den uendelige Guds Almægtighed lader sig bevæge til at komme hid ned til os, og af sin uendelige Rigdom giver os Alting til den Ende, at vi skulle igjen give Andre af Kjærlighed, hvad Guds Kjærlighed af sin Almægtiges Liggendefæ og Rigdom meddeler os. Se derfor til, o Menneske, at du Intet tilskriver og tilegner dig selv, men tilegner og tilskriver Guds Almægtighed alle Ting, hvilken og er alt det, du haver, og hvad du er. Intet Kreatur kan af sig selv give eller fratage dig Noget, Guds Almægtighed gjør det alene. Vor Hjælp kommer fra Herren, som gjorde Himmelen og Jorden (Ps. 121, 2). Gud gjør al Hjælp, der sker paa Jorden, han giver Alle alt Godt. Intet Kreatur kan af sig selv trøste dig, Guds Kjærlighed gjør det alene.

§ 2. I saadan Kjærlighed ser den elskende Sjæl Guds ubegribelige Almægtigheds Fylde, som begriber i sig Himmel og Jord, Havet og det Tørre, men den kan af ingen Ting begribes. Thi den ganske Verden er imod Guds Almægtighed ikkun som et Sandkorn og en Draabe Vand (Es. 40, 15. Visd. 11, 23). Og af denne Guds Almægtigheds Fylde fremkommer alle de Kræfter, som alle Engle, Mennesker og andre Kreature have. I den bestaar Himmelens Befæstning. Af den udgaar Havets Bevægelse, Jordens Kræfter, saa at Himmel og Jord ere opfyldte af Gud, fulde af en guddommelig Kraft og Virkning, fulde af Herrens Aand. Guds Vælde begriber og indelukker Alting og opfylder alle Ting, men bliver af ingen Ting begreben og indelukt (Ps. 139, 2 ꝛc). Og saa høit som Gud er over Alting, saa dybt er han i Alting og Alting i ham, som Paulus siger: Af ham og ved ham og til ham ere alle Ting (Rom. 11, 36). Item, han er over Alle og ved Alle og i Alle (Eph. 4, 6). Efterdi Gud nu er saa stor over Alting, saa kan jo Ingen være ham lig, og hvo, som vil være ham lig, han gjør sig selv til en Gud, begaar den største Synd og falder i Fordærvelsens Afgrund. Efterdi Gud er Alting, da maa jo alt, hvad som er udenfor Gud, være Intet. Derfor kjender et Menneske af Guds Almægtighed sin egen Ringhed og lærer at frygte Gud, hvorfor Herren har og aleneste Behagelighed i dem, som ydmyge sig under hans vældige Haand (1 Petr. 5, 6). Saa stor og høi, som Gud er i sin Almægtighed, saa liden og nedrig gjør hans Kjærlighed ham. Se til vor Herre Jesum Christum, den levende Guds Søn, Guds vældige Arm, ved hvilken alle Ting ere skabte, og ved hvilken alle Ting bestaa (Col. 1, 16), hvorledes han har ved sin Kjærlighed givet sig herned, fornedret og ydmyget sig under alle Kreature. Ligesom vi ikke kan udsige eller udgrunde Guds Almægtighed, ligesaa kan vi og ikke udtænke eller udgrunde Christi Ydmyghed og Fornedrelse. Og saa dybt, som han er stegen hid ned, saa høit er han ogsaa ophøiet langt over Alting (Eph. 1, 20). Han være Ære og Pris i Evighed Amen. O Gud, o Jesu, o Hellig-Aand, som er et uomtvisteligt Sind, et uslukkeligt Lys, en uforhinderlig Fred og Stilhed, en uadskillelig Enighed, en usvigelig Sandhed, en uudsigelig Mildhed, en ubegribelig Magt, en uendelig Visdom, en urandsagelig Godhed, en Enfoldighed, som opfylder Alting, en Begyndelse, som regjerer Alting,

en Stadighed, som bevæger Alting, et Liv, som giver Alting Kraft, en Forstand, som giver Alle Forstand, en Kraft, som giver Alle Kraft, oplys mig, helliggjør mig, levendegjør mig.

Bøn.

Hvem er dig lig, du store og almægtige Gud, du, som kalder Lyset frem af Mørket og raaber paa de Ting, som ikke ere, at de skal være. Du udbreder Himmelen som et Teppe og hvælver dine Sale i Vandene, du gjør de tykke Skyer til at være din Vogn og vandrer paa Veirets Vinger; alt hvad jeg er, har og formaar, det er altsammen af din almægtige Godhed og kjærlige Almagt. Giv mig din Naade, o Herre, at jeg kan give dig alting igjen, tjene dig af al min Formue og ydmyge mig under din vældige Haand. Tilgiv og udryd af mig al Vantro, som forglemmer din Almagt, naar Nøden er tilstede og gjør mig forsagt. Styrk min Tro, at den maa, naar Angst og Besværlighed er forhaanden, forlade og trøste sig ved din Almægtighed. Jeg ved, o Herre din Haand er ikke forkortet; men udryd ved Christum alle de Udyder, som vil skille dig og mig ad, og vis dig da som Styrke, Kraft, Borg og Klippe. Alting er jo dig, min Fader, muligt, og efter at det nye Testamentes Blod er udgydt, da er din Kjærlighed mod de Troende saa stor som din Almagt er; saa bevis derfor din Magts overvættes Storhed mod mig, ligesom du udviste den paa Christum, da du opvakte ham fra de Døde; opreis mig med ham ganske af Døde, saa den ikke herfker over mig og sæt mig med ham i Himmelen. Kuldkast ogsaa efter din almægtige Kraft Satans Rige, hvilken den hele Verden tilbeder, ligesom du ikke var den Gud, som var alene Nok til at hjælpe alt det paa Jorden er, som behøves at hjælpes. Naar han udfører sin Hær imod de Troende, saa vær du ei som en Stridshelt, der er forsagt, eller som en Kjæmpe, der ei kunde hjælpe; men ifør dig din Magt, du Herrens Arm, ligesom i forrige Tider. Er du ikke den som har afhugget de Stolte og saaret Dragen, er du ei den, som har udtørret det store og dybe Hav, som gjorde Havets Grund til en Vei, at dine Forløste gik derigjennem? Saa skaf din Kirke Hjælp og ophøi din Salvedes Rige, o almægtige Gud, for dit eget Navns Skyld. Herre Jesu, dig er given al Magt i Himmelen og paa Jorden, den samme vil og kan du ei bruge anderledes, end til min og dine Troendes Frelse. Saa lad den samme være min Trøst i al min Nød, min Styrke i al Skrøbelighed, min Seir i Døden, min Opvækkelse af Graven, min Beskjærmelse for din Dom, min Ære i Herligheden. Amen.

Det toogtredivte Capitel.

Hvorledes den elskende Sjæl kjender Gud som den høieste Retfærdighed og Hellighed.

§ 1. Guds Retfærdighed kan spores i Alting, al Synd og Uorden, som sker, gaar lige derimod og bliver høit straffet. § 2 I Guds Ord forestilles Exempler baade paa hans Retfærdighed og Godhed.

Pf. 36, 7. Din Retfærdighed er som Guds Bjerge, dine Domme er en stor Afgrund.

§ 1. Alle Sjæle, som elske Gud, kjende ham for den høieste og helligste Retfærdighed, som gaar igjennem og over Alting. I Gud er Guds egen allerhelligste Villie, i Englene en hellig Lydighed, i Menneskene Samvittighedens Vidnesbyrd, i alle Kreaturene Naturens Orden, hvorved Gud har bestikket Alting ved Tal og Vægt og Maade (Visd. 11, 22). Hvad derimod sker, er baade Naturen og Gud imod. Derfor sker alle Synder i Verden imod Guds Retfærdighed, og deri forbryder en Synder sig imod alle Kreature, endogsaa imod Englene

i Himmelen og imod sin egen Samvittighed og gjør sig dem alle til Uvenner. Thi naar man fortørner Gud, saa fortørner man og tillige alle Kreature, og gjør dem alle imod. Og naar Gud stilles tilfreds, saa stilles alle Kreature tilfreds og har intet imod saadant Menneske at sige eller fremføre, af denne Grund taler Ap. Paulus Col. 1, 20 og siger, at formedelst Christum ere alle Ting forforligte med Gud, være sig de Ting paa Jorden eller de Ting i Himlene. Thi Gud er forligt ved Christum. Derfor siger og Herren Luk. 15, 10: Der skal være Glæde for Guds Engle over en Synder, som omvender sig; thi de glæde sig baade for Guds og Menneskenes egen Skyld. Men dersom Gud er ikke forligt med et Menneske, da vil alle Kreature, Engle og den ganske Natur hevne det. Og deraf kommer saadanne forfærdelige Guds Domme, at alle Elementerne ere saadant et Menneske undertiden imod. Og det er umuligt at afholde saadan Hevn og Dom, saa at ogsaa Jorderige maa forskrækkes derover og blive stille. Du, du er forfærdelig Herre, og hvo kan staa for dit Ansigt, saa snart som du bliver vred, siger derfor Asaph (Ps. 76, 8); sligt mærke vi i de ægyptiske Plager og se, at alle Kreature have ført Hevn over de Uretfærdige som og Visdommens Bog saadant vidtløftig beskriver i det 16de og 17de Cap. Af Guds helligste Retfærdigheds Fortørnelse kommer og de Forbandelser som den Guds Mand Moses vidner om for Guds Lovs Overtrædere, der han siger: Dersom du ikke lyder Herrens din Guds Røst, da skal du være forbandet. Item: Forbandet være den, som ikke holder alle Ordene i denne Lov, at gjøre derefter (5 Mos. 27, 26). Og dette er Forbandelsen, at Guds Retfærdighed saaledes bruger Hevn, at intet, Godt kan vederfares den Forbandede enten af Gud selv eller af noget Kreatur, saa at han derfor bliver en Væmmelse for alt Kjød og for alle Kreature (Es. 56, 24). Forbandelsen er det, at En er fordømt til evig Ulykke. Derfor maa alle Kreature have en Væmmelse, Vederstyggelighed og Afsky til en Forbandet og kan ikke lide ham. Af denne Guds allerhelligste Retfærdighed følge og de underlige, ubegribelige, hemmelige og forskrækkelige Guds Domme hvorom Ps. 36, 7 siger: Guds Domme er en stor Afgrund. Og Apostelen Paulus (Rom. 11, 33): Hvor urandsagelig ere hans Domme, og hans Veie usporlige? Og naar man betragter dem, kjender man deri Guds Retfærdighed, hvorom den Guds Mand Moses melder: Hevn og Betaling hører mig til; jeg vil betale, siger Herren; naar jeg skjærper mit Sværds Lynild og min Haand griber til Ret, da vil jeg lade Hevnen komme paa mine Fiender, og jeg vil betale dem, som mig hade. Lover, I Hedninger, med hans Folk! thi han skal hevne sine Tjeneres Blod og lade Hevnen komme tilbage paa sine Fiender og forsone sit Land og sit Folk. (5 Mos. 32, 35. 41. 43). I hvilke Ord Moses forkynder Guds Hevn over alle Ugudelige, som imodstaa Guds Retfærdighed. Imod dem, viser han, skal Gud skjærpe sit Sværds Lynild, hvilket er ikke andet end hans forskrækkelige Straffe og Domme, for hvilke Jorden, saasom for Lynet maa forskrækkes (Ps. 76, 9), og intet Kreatur kan staa derimod. Og saadan En, paa hvilken Gud beviser sin Hevn og Domme, kan ikke end Alverden hjælpe. Ps. 94, 1 siger Propheten: Herre Gud, som Hevnen hører til, Gud, som Hevnen hører til, aabenbares herligen; opløft dig, du Verdens Dommer; giv Betaling igjen over de Hovmodige. Hvor vi høre, at endskjønt Gud Herren er en naadig, elskelig, venlig, livsalig, barmhjertig, langmodig og taalmodig Herre og Gud mod dem, som ham frygte, saa er han dog efter sin

Retfærdighed en ivrig og streng Dommer imod alle Ugudelige, som falde i hans Vredes Hænder.

§ 2. Derfor forestiller Gud os i sit Ord Exempler ikke alene paa sin Naade og Barmhjertighed, men og paa sin Retfærdighed, Hevn og Nidkjærhed. Saasom i Syndfloden, i Sodoma og Gomorra, Pharao, Korah, Dathan og Abiram, Saul, Achitophel, Achab, Jesabel, Nebukadnezar, Balthasar, Senacherib og Antiochus. Og i det nye Testamentes Tider i Herodes, Nero, Valens, Julianus, Diocletianus og andre flere, paa hvilke alle vi se Guds underlige Hevn og Domme. Derfor kaldes og Gud Hevnens Gud, som forbeholder sig alene Hevnen; thi han er den allerhelligste og retfærdigste Gud, ja Retfærdigheden selv, som kan ikke lide i Længden det Onde; derfor raabe de Helliges Sjæle med stor Røst (Aab. 6, 10) paa Guds Retfærdighed og sige: Du Herre, den hellige og sande, hvorlænge dømmer og hevner du ikke vort Blod paa dem? Ja Himmel og Jord og alle Kreature raabe paa hans Hevn og Dom og skriger over den Ugudelige (Joh. 31, 38 Hab. 3, 7). Saadanne Guds Domme ske daglig, men kjendes alene af de Hellige og de Troende, om hvilke Ps. 91, 8 siger: Men du skal ikkun skue dem med dine Øine, og se, hvorledes det betales de Ugudelige. Hvilket Sprog ikke maa efter kjødelige Affekter, men efter Aanden forstaaes. Og henføres dertil, at man kan give Gud Herren Retfærdigheds Pris og Lov, sigende (Ps. 119, 137): Du Herre, du er retfærdig, og dine Domme ere rette. Og (Ps. 145, 17). Herren er retfærdig i alle sine Veie, og miskundelig i alle sine Gjerninger. De Hellige og Troende se deres Lyst paa Guds underlige Domme, ikke efter Kjødet, og saasom de af egen Hevn skulde glæde sig over de Ugudeliges Undergang og Fordærvelse, men efter Aanden, idet de kjende og prise Guds Retfærdighed, at han fuldkommer sit Ord og beviser sig en retfærdig Gud. Ikke desmindre beklage og begræde de ogsaa de Ugudeliges Ulykke og Fordærvelse ligesom Herren selv græd over Jerusalem (Luk. 19, 21), og David over Absalon (2 Sam. 18, 33). Man bør deri have et dobbelt Hensende til Gud og til Menneskene. Ser man til Menneskenes Fordærvelse, da maa man billig bejamre dem; men ser man til Gud, da maa man prise hans Retfærdighed; thi der er ikke Uret hos ham (Ps. 92, 12).

Bøn.

Retfærdige Gud, naar jeg tænker paa, hvorledes du fra Verdens Begyndelse har dømt, saa bliver jeg trøstet. Du lader vel Ondskaben en Tid gaa ustraffet bort, for at lokke Overtrædere til Omvendelse, og da mener Verden, at du er ligesom den er, at du ser ikke og agter det ikke; men naar din Tid kommer at hjemsøge, saa hjemsøger du saaledes, at Landet bæver derved, og Indbyggerne blive mistrøstige. Du iører dem, der i deres Ubodfærdighed ei begjærer at frelses, med Forbandelse, som et Klæde, saa at den gaar ind i dem ligesom Vand, og som Olie i deres Ben; saa den bliver dem ligesom deres Klæder de have paa, og som et Bælte, hvormed de ere omgjordede: du river dem hen, saa der er ingen Frelse mere. Alle dine Gjerninger ere retskafne, og hvad du gjør er Ret, og alle dine Domme ere ulastelige. Opfyld, o min Gud, mit Hjerte med din Frygt, at jeg ei maa vandre med de Ugudelige, og drage lige Ulykke med dem over min Sjæl Lad din Frygt i alle mine Gjerninger være for mine Øine, saa jeg ei forsætlig fortørner den retfærdige Gud. Fordi du, o Herre, er retfærdig, saa hører al Straf og Dom dig til, og du, al Verdens Dommer, skal ikke forsømme dit Embede; du skal vel belønne Enhver efter sine Gjerninger; derfor udslet i mig al Hevn-

gjerrighed, saa jeg ei ved min Hevngjerrighed griber ind i dit Embede og synder imod dig, men overlader Alt til dig, du, som dømmer retfærdig! Efterdi det og er ret for dig, at betale dem Trængsel, som trænge dine Lemmer, men at give dem Ro, som trænges, saa skynd dig at hjælpe og oprette de Betrængte, som raabe til dig Dag og Nat. Opret dem efter din Forjættelse hastig, og lad ei de Ugudeliges Spir blive over de Retfærdiges lille Hjord, paa det de Retfærdige skal ei udrække deres Haand til Uretfærdighed. Du, o retfærdige Gud, er dine Troendes Salighed, saa er din Retfærdighed og til mit Bedste, ei alene at redde mig fra mine Forfølgeres Haand, men og til at frikjende mig, naar Synd og Satan anklager; thi efterdi Christus, min Herre har stillet en fuldkommen Betaling for mine Synder, saa kan din Retfærdighed ikke andet end frikjende mig, som er i Christo, og jeg er nu i ham den Retfærdighed som gjælder for dig. Derfor lover jeg dit hellige Navn og priser din Retfærdighed, som er mig saa salig; jeg beder dig, lad mig ved den sammes Kraft fuldkommelig udfries fra Mørkhedens Magt og Øvrighed, og opfyldes med Retfærdighedens Frugter, som ske ved Jesum Christum i mig til Lov og Ære; for dit Navns Skyld, o min Gud, min Retfærdighed. Amen.

Det treogtredivte Capitel.

Hvorledes den elskende Sjæl ser Gud som den evige Visdom.

§ 1. Guds Visdom og vise Regjering sees i Alting, men fornemlig i og paa Mennesket. § 2 Efter denne hans Visdom og kraftige Regjering sker og maa Alting ske, ihvor daarligt det end undertiden synes for os. § 3. Men hans høieste Visdom sees fornemmelig i Menneskens indvortes og udvortes Oprettelse.

Ap. Gj. 15, 18. Gud kjender alle sine Gjerninger af Evighed.

§ 1. Gud forordner, bevæger, styrer og regjerer Alting efter sin urandsagelige Visdom, om hvilken der (Es. 45, V. 4. 5 ꝛc) staar skrevet: Jeg kaldte dig, siger Herren, ved dit Navn, og nævnte dig, endog du kjendte mig ikke. Jeg er Herren, og ingen ydermere, uden mig er ingen Gud. Jeg danner Lyset og skaber Mørket, jeg gjør Fred og skaber Ulykke. Jeg er Herren, som gjør alle disse Ting. Ve den, som trætter med den, som dannede ham, som et Skaar vilde trætte med andre Skaar af Jord; mon Leret kan sige til den, som dannede det, hvad gjør du? eller kan din Gjerning sige: han har ingen Hænder? ve den, som siger til en Fader, hvad avlede du? og til en Kvinde, hvad fødte du? saa sagde Herren Israels Hellige, og den, som dannede ham: spørger I mig om de tilkommende Ting? vilde I give mig Befaling over mine Børn og om mine Hænders Gjerning? Jeg, jeg gjorde Jorden, og skabte Mennesket derpaa; jeg er den, mine Hænder udbredte Himmelen, og bød over al dens Hær. Dette er et klart og kraftigt Vidnesbyrd om den almægtige Guds evige Visdom, og hans underlige og ubegribelige Regjering, hvilken kan betragtes først, idet han har nævnet og kaldet enhver af os, da vi ikke kjendte ham, ja der vi endda ikke vare engang til. Vort Navn, hvormed Gud kalder os, er vor Tro, vort Embeds Kald, og vort ganske Levnets Løb. Vi ere tillige med vort ganske Levnets Begyndelse, Middel og Ende, med vor Indgang og Udgang, som Herren kalder det (Ps. 121, 8), i Guds evige Visdom og Forsyn indesluttede. Han tæller Stjernerne og nævner dem alle ved Navn, siger Propheten (Ps. 147, 4). Det er, han giver dem alle deres Løb, Kraft og Virkning, hvormeget mere gjør han da det med Menneskene? Gud skaber Lys og Mørke, gjør Fred og skaber Ulykke (Ps. 45, V. 7,) han tilskikker ikke alene det Gode, men ogsaa det Onde, Syndens retfærdige Straf.

Han kalder ad Sværdet, og giver det Befaling (Jer. 25, 29). Kortelig han forordner Alting viselig, han ser Alting tilforn og hører Alting. Derfor staar der Pſ. 94, 8—10: Forstaar dog, I Ufornuftige iblandt Folket! og I Daarer, naar ville I blive kloge? mon den, som plantede Øret, skulde ikke høre? eller den, som dannede Øiet, skulde han ikke se? den, som tugter Hedningerne, skulde han ikke straffe? han, som lærer et Menneske Forstand. I hvilke Ord Propheten lærer os, at Gud har lagt sin Alvidenheds og evige Visdoms Speil i Menneskene, nemlig i det hørende Øre og i det seende Øie: hvilke ere to underlige Kræfter blandt de menneskelige Sandser. Fortryder det saa saare et Menneske, at han ser, eller hører noget Utilbørligt, skulde da Gud, som har et Øie, der ser Alting, og et Øre, der hører Alting, ikke meget mere fortryde paa Menneskenes Ondskab og Utaknemmelighed? Gud har ved sin Visdom forordnet Alting dertil, at det skulde tjene Menneskene eller være dem til Gode. Hans Visdom har gjort Solen, at den skal skinne ikke for sig selv, men for os. Vandet vederkvæger og lædsker ikke sig selv, men os. Jorden giver ikke sin Grøde for sin egen, men for vor Skyld. Ilden varmer sig ikke selv, men os. Luften giver sig ikke selv Aande, men os. Brødet bespiser ikke sig selv, men os. Urterne læge ikke sig selv, men os.

§ 2. Guds evige Visdom har nedlagt saamegen Kraft i Kreaturene, og dem saa viselig uddelt, at de ere intet andet end idel Hænder, med hvilke Guds evige Visdom og Godhed uddeler sine Liggendefæ til os. Derfor staar der Job 12, 9: Hvo ved ikke om alle disse Ting, at Herren han har gjort dette? i hans Haand er Alles Sjæle, som leve og alt Kjøds Aand, hver for sig. V. 7. 8. Spørg dog Dyrene ad, og hvert af dem skal lære dig det; og Himmelens Fugle, og de skal forkynde dig det. Eller tal til Jorden, og den skal lære dig det, og Fiskene i Havet skal fortælle dig det. V. 13. 14: Hos Herren er Visdom og Vælde, ham hører Raad og Forstand til. Se, han nedbryder, og der skal ikke opbygges; han lukker til for en Mand, og der skal ikke lukkes op. Og Job 26, 7. 8: Han hænger Jorden paa Intet; han binder Vandet tilsammen i sine Skyer, dog brister ikke Skyen under dem, han holder Luften fast, som er for hans Throne ꝛc. Og som Gud formedelst sin Visdom ordinerer og beskikker alt Andet, saa har han ogsaa ved sin Visdom beskikket os vort Kors, Modgang og Gjenvordighed, hvorimod vi derfor ikke skal knurre, men prise deri Guds Visdom og lære Taalmodighed. Thi det kan ikke anderledes gaa os, end som Gud vil, eller som han har ordineret og besluttet, enten at tilstede eller kraftelig at udrette. Han er alene Dommer paa Jorden, han alene ophøier den Ene og nedtrykker den Anden. Ligesom alle gode Gaver komme fra ham, saa kommer ogsaa al Straf og Revselse fra ham. Af ham, ved ham og til ham ere alle Ting. Der kan ingen Ulykke være i en Stad, at jo Herren har gjort den (Am. 3, 6). Han er alene Verdens Regenter. Uden hans Villie, Beslutning og Forordning kan der ikke falde et Haar af vort Hoved. Og alle Eders Hovedhaar ere talte, siger Christus (Matth. 10, 30). Efter hans alvise Forordning og Regjering maa Alting saa gaa til, baade i det, som særdeles, og i det, som almindelig tilstaaes os, saavel i det, han har besluttet at tillade og tilstede, som i det, han har besluttet kraftelig at virke og forfremme. Alle Landeplager, saasom: Hunger, Krig, Pestilentse, Rigers og Regjeringers Forandringer og deslige flere, de komme allesammen efter hans allervisseste Ordning, Regjering og Beskikkelse. Naar vi intet Andet se og mærke, end idel Forstyrrelse, Fordærvelse og Undergang, saa er deri dog Guds allervisseste Forordning og

Regjering. At nu et, nu et andet Monarki og Regiment gaar tilgrunde, og særdeles at det jødiske Regimente, hvorudi var Guds Hytte og Bolig (Ps. 76, 3), saa gruelig blev med Alle ødelagt og nedstyrtet, deri kan den blinde Fornuft intet Andet se, end en forskrækkelig Uskik og Uorden; men den troende Sjæl ser deri Guds underlige Visdom og Regjering, og siger derfor derom: Kommer, og ser Herrens Gjerninger, som haver sat Ødelæggelser paa Jorden (Ps. 46, 9. 10). Jeg fornam, siger Prædikeren (Cap. 3, 14), at alt det, som Gud gjør, det skal blive evindelig. Man kan Intet lægge til, og man kan Intet tage derfra. Og Gud gjør, at de skulle frygte for hans Ansigt. Item Præd. 7, 13: Se Guds Gjerninger; hvo kan gjøre det slet, som han gjør kroget?

§ 3. Naar vi derfor sligt ret anse, da maa vi bekjende, at Gud kunde ikke have gjort det viseligere. Og ligesaa har det sig og med de Christnes Forfølgelser i det nye Testamentes Tid, med vor Herres Jesu Christi Lidelser, med det hellige Evangelium, med de hellige Martyrer og Blodvidner, og alle andre deslige Ting. Det synes vel at være imod Fornuften, og som en Daarlighed, dog er den høieste Guds Visdom deri, hvilken vi skal mærke og prise samt kjende, at Gud endogsaa af Ondt kan gjøre Godt, og vende alt Ondt til en god Ende, saasom den, hvis Visdom sees i alle Ting, i hvor forvirrede og forstyrrede de end kan synes. Saa ser og den elskende Sjæl Guds Visdom i det menneskelige Kjøns Oprettelse og Igjenløsning, og i den menneskelige Sjæls og alle dens Kræfters Fornyelse. Thi det har saa behaget Guds Visdom, at Guds Billede, som i Mennesket var forstyrret, skulde ved det guddommelige og væsentlige Guds Billede, det er ved Christum selv, igjen oprettes. Thi efterdi Menneskene havde ved Synden mistet den salige Visdom og Forstandens herlige Lys, ved hvilket de ret kjendte Gud, og vare geraadede i den yderste Blindhed, ja i den evige Mørkhed, hvori de og stedse havde maattet blive, derfor er Guds Søn, som er Faderens evige Visdom bleven et Menneske, og er vorden for Menneskene et Livets Lys, at han kunde føre de Vildfarende tilrette igjen, lære de Vanvittige, lokke og kalde Syndere til sig, og ved Troen og den Hellig-Aand igjen optænde Guds Kundskabs Lys i dem, ja omsider forene sig selv med Menneskens Sjæl, og deri skinne og lyse. Dernæst, efterdi Menneskens Villie og Affekter vare ganske afvendte fra Gud, aldeles indtagne af idel Ulydighed og Ondskab og Gud i alle Ting gjenstridige, derfor blev Guds Søn Menneske, at han kunde bryde og læge vor onde Villie, Art og Natur, og ved den Hellig-Aand fornye den, og derimod plante sin gode Villie og alt Godt i vore Hjerter, og gjøre os delagtige i sin hellige Lydighed ved Troen, formedelst hvilken vi faa Aandens Forjættelse (Gal. 3, 14). At han kunde saa forene sig med os og leve i os, saa at vor Villie og Affekter kunde blive Gud ligedannede og ligestikkede, og han kunde da give os et ganske nyt Hjerte, indplante i os Guds Kjærlighed, en hjertelig Ydmyghed og Sagtmodighed, og borttage det gamle kjødelige Hjerte, saa vi maatte have et Hjerte, en Aand, et Sind og Gemyt med ham, hvilket altsammen er hans allerhelligste Manddoms Annammelses Frugter i os. Og det er Guds høieste Visdom, at han saa ved sin kjære Søn fornyer Menneskene. Thi ligesom Gud formedelst sin Visdom har skabt Menneskene efter sit fuldkomne Billede, saa har han ved sin kjære Søn, som er den evige Visdom, idet han blev et Menneske igjenskabt og igjenfødt Menneskene, til et nyt Guds Billede, i hvilket hans Visdom, Herlighed og Retfærdighed evindelig skulde skinne og lyse. Saaledes bliver det

Guds Billede, som var fordærvet, ved det væsentlige Guds Billede, Christum, i Menneskene igjen fornyet.

Bøn.

Lov ske dig, du evige og alene vise Gud, for din hellige Visdom og Regjering, ved hvilken du helligen og herligen forordner Alting i Himmelen og paa Jorden. Himlene i de høie Steder, alle dine Engle og alle dine Hærskarer maa love dig; Sol og Maane og alle lysende Stjerner, ja Himlenes Himle og de Vande, som ere over Himmelen, maa love dig; thi der du bød det, bleve de skabte; du har befæstet dem altid og evindelig, du gav dem deres Skik, og den skal de ikke overgaa. Du, som forflytter Bjergene, før de vide af det, og omkaster Rigernes Troner og ødelægger Hedningernes Rigers Styrke. Du, som støder de Mægtige af Stolene og ophøier de Fornedrede. Efter din Villie gjør du med Himmelens Hær og dem, som bo paa Jorden, og der er Ingen, som kan forhindre din Haand og sige til dig: hvad gjør du? Du sætter Ødelæggelser paa Jorden, og der er ingen Ulykke i nogen Stad, som du, o Herre, jo har gjort. Hellig er din Regjering over dine Troende, som du fører underlig og viselig, som du styrker i deres Skrøbelighed, ophøier i deres Fornedrelse, oplyser i deres Mørkhed og glæder i deres Angster. Alle dine Hænders Gjerninger vidne om din vise Regjering, min Gud! endog Ilden, Hagel, Sne, Damp og Stormvinde maa udrette dit Ord; men ubegribelig er din Visdom og Klogskab, efter hvilken du har aabenbaret os din Naades Rigdom i Christo; denne Hemmelighed overgaar alle Menneskers og Engles Forstand. Ak, tilgiv mig, o trofaste Fader, min over al Maade syndige Daarlighed, som ofte har murret mod din hellige og vise Regjering, og villet foreskrive dig Maal, Vei og Maade, hvorledes du skulde omgaaes med mig. Jeg ved vel, o Herre, at alle mine Dage ere skrevne i din Bog, og at mine Hovedhaar ere talte; jeg har saa ofte erfaret, at de Veie, som ere forekomne mig allerslemmest, ere blevne de saligste, og hvorledes mine egne udvalgte Veie havde ført mig i Ulykke, dersom du ikke af din store Barmhjertighed havde sat et Gjerde om dem med hvasse Torne, og gjort et Gjerde, at jeg ikke skulde finde mine Stier. Giv mig din Naade, at jeg herefter i en sønlig Lydighed maa undergive mig din Regjering, fornægte min uordentlige Egenkjærlighed, nedlægge mig ganske i dine faderlige Hænder, og led du mig saaledes efter dit Raad, at du maa omsider annamme mig med Ære, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det fireogtredivte Capitel.

Hvorledes et Menneske ved Bønnen skal søge den guddommelige Visdom; derhos en nyttig og skjøn Traktat og Underretning om Bønnen, hvordan Hjertet dertil skal opvækkes og føres til en stille Ro, at Gud kan virke Bønnen i os. Befattet i tolv Hovedstykker*).

---

*) Disse tolv Capitler, som Veigelius har skrevet, har Arndt indrykket i sin Bog, fordi de handle omhyggelig om denne Materie; men han vidste ikke, med hvilke Vildfarelser samme Author var behæftet, saasom det til den Tid endnu ikke var bekjendt; derfor har Arndt af Kjærlighed, der ikke er mistænkelig i en god og sund Mening brugt de Talemaader, som ei Veigelius selv har ment til det Bedste; hvilke Talemaader derfor og saaledes bør forstaaes efter Arndts og ei efter Veigelii Sind og Mening. (vide Arndts Apologie).

Det første Hovedstykke.

Hvad vi have mistet i Adam, det finder vi ganske og fuldkommelig igjen i Christo.

§ 1. Af Begyndelsen havde Mennesket en fuldkommen og salig Visdom, men ved Synden er den omvendt til en ulykkalig Daarlighed. § 2. I Christo aabnes os igjen Veien baade til den og alt andet Godt, ved Bønnen.

Col. 2, 3. I Christo ere alle Visdoms og Kundskabs Liggendefæ skjulte.

§ 1. Mennesket er af Gud først skabt og dannet af en Jordklump og siden begavet med en levende og udødelig Sjæl, hvilken blev prydet med fuldkommen Visdom, Retfærdighed, Helligbed og Salighed, saasom med Guds eget Billede; thi hvor Guds Visdom er, der er og Salighed, og hvor Salighed er, der er og Guds Visdom; thi Gud elsker Intet, uden den, som bliver hos Visdom (Visd. 7, 28). Og saaledes fattede Mennesket intet af det, der hørte til den fuldkomne Lykkalighed. Men der de ved Slangens Bedrageri bleve fra Gud afvendte og faldt i Synd og Ulydighed, da forsvandt Guds Billede i dem, og de blev slig Visdom berøvede og geraadede derimod under Djævelens og Dødens Vold og Magt og i al Ulykke og Elendighed. Thi der det guddommelige Billede ved Overtrædelsen var forstyrret, da saa og fandt Menneskene efter Faldet intet Andet i sig end Ulykke, Blindhed og Fordømmelse.

§ 2. Men at det ganske menneskelige Kjøn ikke saa aldeles skulde gaa tilgrunde, men igjen kunde blive oprettet og frelst af slig Ulykke, da blev Gud selv et Menneske og lod sin Søn fødes, et Menneske af en Jomfru. Denne Guds Søn har igjen oprettet det, som var faldet, og med sin bitre Død forløst os fra alle vore Synder og al vor Ulykke; har opvakt os igjen af Syndens Død, igjenfødt os ved sit Ord og Aand til Guds Børn, saa at vi ere blevne Guds Børn i Sønnen og med Sønnen; thi ligesom han er, saa ere og vi i denne Verden (1 Joh. 4, 17). I denne Guds Søn ere alle Guds Visdoms Liggendefæ skjulte (Col. 2, 3. 9), derfor finder vi ganske og fuldkommeligen det i Christo, hvad vi mistede ved Synden i Adam (Rom. 5, 18. 19). Men ville vi her i Tiden have en Forsmag paa slig Visdoms Liggendefæ og nyde og finde, da maa det ske ved det, vi alvorlig bede lede og banke. Dersom nogen af Eder fattes Visdom, siger Apostelen Jakob Cap. 1, 5, han bede Gud derom, som giver alle enfoldeligen. Den rette Visdom er ingensteds uden i Guds Rige og i Herrens Frygt. (Job Cap. 28, 28) siger derfor: Herrens Frygt den er Visdom; men Ingen kan have Lod og Del i Guds Rige og ret frygte Gud, uden han vandrer i den nye Fødsel og flittig beder derom. Ingen kan blive frelst fra Synden og befries fra Djævelen, uden han omvender sig og beder i Jesu Navn om Naade dertil. Thi omendskjønt alle gode Ting ere tilforn ved Christus forhvervede, saa kan dog Ingen i dem blive delagtig uden formedelst Troen, ved hvilken han og derom maa bede, søge og banke. Kortelig, det maa Alt erlanges herovenfra ved Bønnen. (Jak. 1, 17).

Bøn.

O evige Fader og Gud, lær mig ved din Aand at kjende, at ligesom jeg i Adam er bleven død og har mistet alt Godt, jeg ligesaa i Christo maa igjen blive levende og igjen erlange og bekomme det, som er mistet. Giv, at jeg maa afdø mig selv ved en daglig Anger og Bodfærdighed, og ganske overantworde og opofre mig til dig, saa skal jeg visselig, i min Frelser Christo, igjen erlange og bekomme alt det Gode, jeg har mistet og tabt i Adam.

Det andet Hovedstykke.

Hvor stor Skade der paafølger, naar man forsømmer at bede.

§ 1. De Ulykker, som komme af Bønnens Efterladelse. § 2. De Mennesker, som efterlade at bede, ere de ulykkaligste i Liv og Død.

Jak. 4, 2. I have ikke Eders Ønske, fordi I ikke bede.

§ 1. Først overtrædes dermed Guds og den Herres Christi Befaling. Han befaler os altid at bede og ikke blive trætte (Luk. 18, 1), ikke for hans egen Skyld, thi han ved vel før, at vi have alle disse Ting behov (Matth. 6, 32), men derfor, at vi maa mærke, kjende og blive var, hvad Skat og Arvedel vi faa af Gud. At forsømme Bønnen er en stor Synd, baade imod det første og andet Bud, det er ligesaa slemt og vederstyggeligt som at bande og sværge, ja ligesaa stor en Synd som at ihjelslaa sig selv, om ikke større. 2) Foragtes og dermed Guds dyre Forjættelser, hvilke han har lagt til sine Befalinger: Kald paa mig, jeg vil udfri dig (Ps. 50, 15). Beder, og I skal faa (Joh. 16, 24). Og agtes saa Gud enten for en forfængelig Mand, der lover og ikke holder det, han lover, eller og for den, hvis Gaver have intet at sige, og ere ikke værd at gjøre sig Umage for. 3) Naar man forsømmer Bønnen, saa formindskes og svækkes Troen, ja omsider ganske tabes og mistes, hvilket er en ubodelig Skade; thi Troen er et Menneskes Kraft og Styrke, vi kan ikke med legemlige Vaaben og Styrke overvinde Synden, Døden og Djævelen, men med Troen i Christo (1 Joh. 5, 4). Men Bønnen er Troens Føde og Styrke, ved den maa man øve Troens Kraft. Og jo mere vi bede, jo stærkere ere vi i Troen, jo mindre vi bede, jo svagere og skrøbeligere; naar Moses opløftede sin Haand, da vandt det troende Israel, men naar han lod sin Haand synke, da vandt den vantroende Amalek, det er Kjød og Blod (2 Mos. 17, 21). 4) Saa viger den Herre Jesus Christus fra dem, som ikke bede, saa de blive blinde, vandre i Mørket og kjende hverken sig selv eller Gud, hans Villie bliver for dem forborgen og skjult, og de skille sig selv fra Gud og hans Rige. Og efterdi de til Guds Ville at kjende ere uoplyste, da maa de i Anfægtninger lide store Anstød, og ofte vel ganske fortvivle; men hvor den Hellig-Aand, Troen og Bønnen er, der overvindes alle Anfægtninger omsider. 5) Følger deraf et sikkert og ryggesløst Levnet i al Synd og Skam, at man falder af en Last i en anden. Thi den, som ikke beder, føler og finder heller ikke, hvor dybt han synker ned i Synden, han oplukker for Satan og Djævlen alle Døre og Vinduer, saa han har fri Indgang til ham. Og det timelige, som Gud meddeler saadant et Menneske, være sig Sundhed, Helbred, Rigdom, og andet deslige, det mener han, tilfalder ham af en Slumpelykke, eller han bekommer det ved sin egen Flid og Arbeide, uden Guds Forsyn og Velsignelse, og bliver saa i allerhøieste Maade utaknemmelig imod sin Skaber. 6) Efterdi et Menneske efter Syndefaldet altid lever i Sjæls og Legems Fare, saa kaster saadan en sig ogsaa under Djævelens, alle onde Aanders og ugudelige Menneskers Vold, hvilke ere Djævelens og de onde Aanders Redskaber, som baade hemmelige og aabenbare tragte efter at kuldkaste de Fromme. Hvo, som lever uden Bøn og Paakaldelse, han drives af saadan Ulykke hid og did som et Skib af Havets Bølger, og har ingen Beskjærmelse, Hjælp eller Trøst imod al saadan Fare.

§ 2. 7) Saa er saadant et Menneske det allerulykkaligste under Solen, er stedse i Frygt og Angst, uvis og utvivlagtig om, hvad Ende og Udgang det vil faa med ham, søger meget med Møie og Arbeide, og finder lidet, og hvad han end finder og bekommer, saa faar det dog omsider en forfærdelig

Ende med ham. De Ugudeliges Frydeskrig er nær ved at forgaa, og Øienskalkes Glæde varer et Øieblik (Job 20, 5). De grønnes og blomstrer til en Tid, men førend man ser sig om, da ere de borte (Pſ. 37, 35. 36), i Evighed skal de ikke se Lyset (Pſ. 49, 20). Deres stakket Pral og Herlighed er omsider henfløien, som en Pil eller Fugl, der flyver hen igjennem Luften, og der findes ingen Veispor efter den (Visd. 5, 11. 13), den er støvet hen, som Støv og Avner, der Veiret bortspreder, ja den er forsvunden som en Røg, og som en Drøm, der intet mere fornemmes (Pſ. 1, 4. Pſ. 73, 20). Men de fromme, som raabe til Gud Nat og Dag, som flittigen bede og paakalde Herren, de maa grønnes som et Palmetræ, de maa være som et Træ, der er plantet hos Vandbække, der giver sin Frugt i sin Tid og hvoraf ei et Blad affalder; alt, hvad de gjør i Guds Navn, skal de faa Lykke til (Pſ. 1, 3), og de maa stedse opholdes og blive ved Magt, det maa altid gaa dem vel. Guds Barmhjertighed er hver Morgen ny over dem (Begr. 3, 23). Guds Godhed og Miskundhed maa efterjage dem, alle deres Livs Dage (Pſ. 23, 6). De ere velsignede i alle deres Veie, og sidde under den Høiestes Beskyttelse og Beskjærmelse. Om de end falde, saa bortkastes de dog ikke (Pſ 37, 24). Og om de Retfærdige end vederfares mange onde Ting (Pſ. 34, 20), ja mere gemenlig i denne Verden, end de Ugudelige, saa Paulus 1 Cor. 15, 19 derfor siger: Haabede vi alene paa Christum i dette Liv, da vare vi de elendigste iblandt alle Mennesker, saa har de dog imidlertid Guds Naade og Venskab, og alle deres Synders Forladelse, saa giver og Gud dem omsider en god Ende og Udgang paa al deres Trængsel, at alting maa tjene dem til Bedste, som elske Gud (Rom. 8, 28). Men de Ugudelige ere stedse iførte med Guds Vrede og Forbandelse, som et Klæde, den gaar ind i dem, som Vand, og som Olie i deres Ben (Pſ. 109, 18). Forbandet er deres Kvægs Frugt, deres Jords Frugt, og deres Livs Frugt, forbandet er deres Indgang og Udgang, forbandede ere de i alle deres Veie, hvorved og alting maa komme dem til Fordærvelse, og de komme omsider selv tillige at sidde i den evige Fordømmelse (5 Mos. 28, 16 ꝛc). Mange af dem maa og her i Verden lide vel saa meget for den evige Ulykke, som adskillige Fromme for den evige Glæde. Og hvorom alting er, saa ere de dog stedse under Guds Forbandelse, de maa omsider uddrikke Bærmen af Guds evige Vredes Grumheds Kalk (Pſ. 75, 9). Den Ugudelige har mange Smerter siger Propheten, men dem, som forlade sig paa Herren, skal Miskundhed omringe (Pſ. 32, 10). Herren skal fri den Fromme i sex Angester, og i den syvende skal intet Ondt røre ham (Job 5, 19). Men Ondskaben skal dræbe den Ugudelige (Pſ. 43, 22). Gud sætter de Ugudelige paa de slibrige Steder, han lader dem falde til at ødelægges (Pſ. 73, 18).

Bøn.

O naadige og gode Gud og Fader, du ved saare vel, at et Menneske ved sin egen Ladhed, Efterladenhed og Forsømmelse skader og fordærver sig selv idet han forlader dine Bud, forsømmer Bønnen, og ringeagter dine utvivlagtige Tilsagn og trøstelige Forjættelser, derfor driver du selv Menneskene til Bønnen; thi du elsker Menneskene, og vil ikke, nogen skal fortabes. Lær mig saadant at betænke, paadet jeg i Christo Jesu din Søn maa ret bede, saa bliver jeg visselig for al slig Vaade og Ulykke, som før er ommeldt, befriet og uskadt. Amen.

Det tredie Hovedstykke.

At et Menneske har stort Gavn og Nytte deraf, at han stedse øver sig i Bønnen.

§ 1. Det, som baade kan og skal opvække os til at bede, er først Delagtighed i de gode Ting. § 2. Dernæst Befrielse fra de onde Ting.

Joh. 16, 24. Beder, og I skal faa, at eders Glæde kan blive fyldt.

§ 1. Et Menneske er efter Syndefaldet bleven lad og ulydigt til alle gudelige Ting, og i Særdeleshed til Bønnen. Men at han ikke skal forblive i slig Ondskab og fordærves, da skal han med adskillige gudelige Betragtninger opvække og opmuntre sig til Bønnen; og først betænke Bønnens store Trøst, Gavn og Nytte, at han nemlig derved bekjender, ærer og tilbeder den evige, sande og levende Gud, holder sig til ingen fremmede Guder, eller paakalder dem, men til den eneste sande Gud, hvis Befaling og Bud han holder, som et lydigt Barn, i Agt og Ære, beder, leder, banker, paakalder og priser sin Skaber, Fader og Saliggjører. Dernæst foragter han ikke Guds Tilsagn, men giver med sin Bøn tilkjende, at han høit agter og ærer det, og visselig tror, at Gud er sanddru og ikke vil eller kan lyve. For det tredie tager Troen til ved Bønnen, og voxer daglig som et Træ, men i den Tro bestaar ogsaa al vor Kraft, Trøst og Styrke imod alle vore Fiender og Gjenvordigheder, ja den er den Seier, som overvinder Verden og de Vantro, som ville os Ondt (1 Joh. 5, 4). For det fjerde bekommer og annamme vi ogsaa den Hellig-Aand ved Bønnen (Luk. 11, 13. Sach. 12, 10) det er, vi give ham Rum og Plads i os, at han bliver i os, gjør Bolig i os, og der regjerer (Joh. 14, 23). Vi styrkes og i det sande Lys og Guds Kundskab, at vi ret forstaa hans Villie, og blive i Guds Rige og alle himmelske gode Ting delagtige.

§ 2. For det femte bevogtes vi ogsaa fra Sikkerhed, vi kjæmpe og stride mod Synden, mod Kjød og Blod, stride den gode Strid, beholde Troen og en god Samvittighed (1 Tim. 1, 19). For det sjette overvinde vi ogsaa derved alle Anfægtninger og Farer, som kan til slaaes os af Djævelen og onde Mennesker. Thi Gud er et stærkt Taarn mod alle Fiender, et fast Slot, hvortil vi fly ved Bønnen (Ordsp. 18, V. 10 Psal. 31, 3). Og om end Djævelen eller onde Mennesker gjøre Anfald paa os, storme ind paa os, saa kan de dog ikke mere udrette, end Gud, os til Prøvelse, dem tillader og tilsteder, og det maa altsammen geraade os til Bedste. For det sidste kan og en flittig Paakalder altid glæde sig i den Hellig-Aand med Taksigelse, efter Pauli Lærdom (1 Thess. 5, 17). Bærer altid glade, beder uden Afladelse, gjører Taksigelse i alle Ting. Ingen Angst, ingen Harme og Fortræd, ingen Bekymring eller Sorg reiser og foraarsager sig af Bønnen, men heller Glæde, Fred, Lyst og Trøst; thi Bønnen er en kjærlig Samtale med Gud, den evige Konge. Og naar vi har bedet ret, blive vi visse paa, at vore Gjerninger skal naa en god Ende og Udgang. Derfor siger Skriften: Kaster al Eders Sorg paa Herren (1 Pet. 5, 7). Herren er nær, sørger intet (Phil. 4, 6). Vælt din Vei og din Omhu paa Herren, og forlad dig paa ham, han skal vel gjøre det. Han skal udføre din Retfærdighed som Lyset, og din Ret som Middagslys (Psal. 37, 5). Af Vantro kommer Sorg og Bekymring, og Vantro forvoldes eller tiltager ved Bønnens Forsømmelse. Men Troen og Bønnen hviler i Gud, fordriver al Sorg og Bekymring, og giver en et glad, rolig og tilfredsstillet Hjerte.

Bøn.

O Herre Gud, lær mig at kjende, at du driver og formaner mig til mit eget Bedste, naar du driver mig til den sande Bøn, og alt Godt og Salighed derved erlanges og bekommes. Opvæk mig, saa vaagner jeg; opmuntre mig, saa opstaar jeg, og alene efterfølger Christum. Amen.

Det fjerde Hovedstykke.

En sand Christen vil langt heller vandre paa Christi snevre Vei, end paa Adams brede Vei.

§ 1. Gud tvinger ingen til noget; han har lagt os to Ting for, af hvilke vi kan udvælge hvilke vi vil. § 2. Det er bedst at udvælge det Bedste.

Rom. 5, 3. Vi rose os og i Trængsler.

§ 1. Skriften siger: Adam blev sat i Paradis, og Gud viste ham Livets og Dødens Træ, og bød ham vare sig for Dødens Træ (1 Mos. 2, 8). Der var han sat imellem Tiden og Evigheden, at han skulle tragte efter det evige; han var baade Livet forelagt og Døden, baade Lyset og Mørket (5 Mos. 30, 15). Som det gik med Adam, saa gaar det endnu til med os. Thi efter Syndefaldet kommer Christus, og viser os fra Verdens og Dødens brede Vei, til Livets og Evighedens snevre Vei at vi skal vandre paa den med en god Villie og uden Tvang. Thi han vil ingen tvinge enten til Fordømmelse eller til Salighed. Han viser os Veien ved*) sin foreløbende Naade, som forsømmer ingen, hverken Ung eller Gammel. Nu siger Christus Matth. 7, 13. 14: Gaar ind ad den snevre Port; thi den Port er vid, og den Vei er bred, som fører til Fordømmelsen, og de ere mange som gaa derind igjennem; men den Port er snever og den Vei er trang, som fører til Livet, og de ere faa, som finde den. Heraf læres klarlig, at der er to Gange eller Veie, den ene er Verdens Gang og Vei, hvorpaa mange vandre; thi de forblive i Adam, og ville ikke følge Christum. Den anden er Guds Vei og Gang, paa hvilken faa vandre; thi de Fleste have den brede Vei i Adam kjærere; men paa hvilken Vei du gaar, saa maa du dog lide meget, og adskilligt vil forefalde dig tungt og surt. Lever du efter Verden, saa maa du lide meget, og kommer dog ikke til Sandheds Grund, men faar omsider den evige Fordømmelse til Løn. Vandrer du paa Guds Vei ved Christum, og øver dig flittig i Bønnen, saa maa du vel ogsaa vist lide meget med Christo, men du kjender tillige Sandheden, og kommer omsider til det evige Livs Rolighed.

§ 2. Hvo som flittig øver sig i en trofast Bøn, han strider imod sig selv, imod Verden og Djævelen, overvinder sig selv og den gamle Adam, og alle sine Fiender, og nyder omsider den evige Fred med sin Stridsøverste Christo. Men hvo som ikke beder, han strider ikke mod sine Fiender, men er i deres Vold, og maa dog lide meget af Verden, han farer omsider hen med Mørkhedens Fyrste til den evige Fordømmelse. Langt bedre er det da at stride, og siden med Seier og Triumph at indgaa i den evige Glæde, end at man ikke strider og dog lider meget, og siden henkastes som en Fange i det evige Helvedes Mørke.

---

*) Den forelobende Guds Naade forsømmer ikke et eneste Menneske; men Mennesket forsømmer sig ofte selv: derfor er dette ei Meningen, at den forelobende Naade er indplantet og til Hjertet taget af alle Mennesker; efterdi den antages ei af de Fleste, men vel undertrykkes. Ved den forelobende Naade forstaaes her Guds almindelige Kjærlighed og Barmhjertighed, som strækker sig til alle Mennester.

Bøn.

O kunde Menneskene alvorlig betænke dette, da vilde de visselig snart blive kjede af Verden, de vilde snart hade og fornægte sig selv, og efterfølge Christum alene, paa den snevre Vei. At vi saadant altid med Flid maa betragte, dæmpe vor gamle Adam, iføre os det nye Menneske, og gjennem den snevre Port indtrænge til det evige Liv; det vilde du udrette i os, og forlene os, du sande Guds Søn, Jesus Christus. Amen.

Det femte Hovedstykke.

Hvad et Menneske fornemmelig skal betænke, at hans Hjerte derved i en ret Bøn til Gud maa opløftes.

§ 2. Hvad der skal give os Anledning til Bønnen. § 2. Og hvilke herlige Lærdomme der flyder af Bønnen.

Jerem. 23, 23. Er jeg kun en Gud, som er nær hos, siger Herren, og ikke en Gud, som er langt borte?

§ 1. Paa det vi enfoldige og taabelige Mennesker maa desbedre opvækkes og opmuntres til den rette inderlige Bøn i Aand og Sandhed, som Gud af os udkræver, da ville vi forestille nogle fornødne og bevægende Aarsager, hvorved vi dertil kunde opvækkes. 1) At Gud alt tilforn og førend vi bede ved, hvad os er fornødent (Matth. 6, 8). 2) At Gud indbyder, lokker, driver og formaner alle Mennesker til Bønnen, og derhos tilsiger vis Bønhørelse (Pſ. 50, 12). 3) At Gud anser ingen Personer, men har alle lige kjære i Christo (Ap. Gj. 10, 34). 4) At det er ligesaa stor Synd, at man i Bønnen stoler paa sin egen Fromhed, Værdighed og Helligheb, som det er, at man forsømmer Bønnen for sin Uværdigheds og fremfarne Synders Skyld (Luk. 18, 11). 5) At man ikke tør løbe langt og vidt efter Gud til noget vist Sted, men kan finde ham allevegne (Joh. 4, 21. 22). 6) At Gud bliver uomskiftelig i sin Evighed og hører saavel til en Tid som til en anden Tid, og er aldeles ikke bunden til nogen vis Tid (Esa. 6, 1. Ebr. 13, 5). 6) At Gud kommer os langt tilforn og uddeler alle naturlige og overnaturlige gode Ting, endog ingen sig tilgode, erlanger, bekommer og nyder dem, uden han og selv beder derom. Hvo som nu daglig betragter disse Stykker og derefter retter og forholder sig, hans Hjerte og Sind fornyes, opvækkes og renses fra Vildfarelse og Blindhed, i Sandheds Grund bekræftes og stadfæstes, opløftes til Gud og optændes til Bønnen. Og deraf følge nu disse Lærdomme.

§ 2. 1) At Gud kalder, driver og formaner os til Bønnen, ikke for sin egen Skyld, som han ikke vidste vort Anliggende og Nød, men for vor Skyld, at vi ved Bønnen skulle opvækkes til at kjende og vide, hvad Nød os trykker og trænger. 2) At Gud ikke behøver vor Bøn og lange Opregnelse, men kommer os tilforn med sin allevegne nærværende Alvidenhed Pſ. 139, 2. Es. 65, 24). 3) At Gud ikke opvækkes ved vort Skrig, Faste og Vaagen; thi han har altid et vaagende Øie, men vi selv ved saadanne Øvelser opvækkes af Syndens og den kjødelige Sikkerheds Søvn (Pſ. 33, 18 Pſ. 34, 16). 4) At Gud er tusinde Gange færdigere til at høre og give, end Menneskene til at annamme (Jer. 32, 41). 5) At Gud er mod Menneskene uendelig god og barmhjertig (Pſ. 103, 13), men Menneskene ere tvertimod skammelig dovne og forsømmelige til at bede, lede og banke (Matth. 7, 7). 6) At Gud bliver stedse upartisk og retfærdig i alle sine Gjerninger og er ingensinde Aarsag til vor Blindhed, Vanvittighed, Mangel eller Elendighed, men det daarlige og forvendte Menneske, som ikke vil bede og lede, er selv Aarsag dertil (5 Mos. 32, 4 Pſ. 92, 7). 7) En sand Tilbeder har

paa alle Steder og til alle Tider en fri Tilgang til Faderen i Christo at handle med Gud i Aand og Sandhed (Joh. 4, 23), saafremt han ikke selv det forsømmer (Luk. 18, 1). 8) Den, der forsømmer og foragter Bønnen, berøver sig selv den livsalige Samtale med Gud, som forrettes i Bønnen (Ps. 19, 15), og forvolder derfor selv sin egen Skade og Fordærvelse. 9) Den, der flittig beder i sand Bod og Bedring, gavner og nytter sig selv derved, ikke af sig selv, men ved Guds forekommende og foreløbende Naade, som forekommer alle Mennesker uden Forskjel*). Hvem som er fremmed for disse fremsatte Punkter, han er endnu langt fra Christo og har endnu ikke ret smagt Sandheden. Og hvo, som ved saadant og tror det ikke, han fornægter Gud og afsiger sig aldeles fra ham. Og ikke meget bedre er den, som vel ved og tror det, men lever dog skjødesløs hen, ligesom han tvivlede derpaa; bedrer han sig ikke, da maa han lide des større Straf og Fordømmelse. Enhver derfor bedre og omvende sig, at han ikke skal omkomme i sine Synder.

Bøn.

O naadige Gud og Fader, opvæk mig ved din Aand, at jeg saadant ikke alene maa vide, men og i en sand Tro mig derefter forholde og blive altid en sand Tilbeder i Aand og Sandhed. Amen.

Det sjette Hovedstykke.

At den alvidende Gud ved og forstaar alt, hvad vi behøve, førend vi begynde at bede.

§ 1. Gud ser ei efter mange prægtige Ord i Bønnen. § 2. Han er en Gud, som er baade nær og langtfra.

Ps. 149, 2. Du forstaar alle mine Tanker langtfra.

§ 1. Christus siger Matth. 6, 32: Eders himmelske Fader ved, at I have disse Ting behov. Ps. 94, 9: Mon den, som plantede Øret, skulde ikke høre? eller den, som dannede Øiet, skulde han ikke se? Og Apostelen siger Ebr. 4, 12: Gud dømmer over Hjertets Tanker og Sind. Man behøver ikke at andrage sit Anliggende for Gud med mange og lange Ord, som for et dødeligt Menneske. Vel er det for os selv nyttigt, at vi undertiden, naar man har Leilighed dertil, læse lidt lange Bønner at man desbedre kan opmuntre og opvække sit Hjerte til en ivrig og indstændig Bøn. Men Gud har det aldeles ikke behov, han ser forud alle vore Tanker, han kjender alle vort Hjertes Suk og Attraa (Ps. 38, 10), alle Tider ere for hans Øine ikkun som en eneste Tid, ja som et eneste Øieblik, i hvilket han ser ikke alene de nærværende Ting, men og alle forbigangne og tilkommende ligesom nærværende. Han har talt vore Hovedhaar (Matth. 10, 30) førend vi bleve fødte; han ved alle vore Tanker, førend vi bede. Kortelig: Alle Ting ere blotte og ligesom Indvolde udspilede for hans Øine (Ebr. 4, 13).

§ 2. Naar jeg gaar paa den vide Mark om lys Dag, da omgriber Lyset mig ganske, og var det aandeligt og ikke legemligt, da gjennemtrængte det ogsaa min Aand. Ligesaa nær ere alle Kreature for Guds Øine, enten de ere synlige eller usynlige. Han ubehindret igjennemtrænger og befatter alle Ting, han gaar igjennem alle Aander (Visd. 7, 23). Mørket er og ikke Mørkhed for ham, Natten maa lyse for ham som Dagen (Ps. 139, 12). I et klart Krystal eller ogsaa i en klar Vandboble kan ikke end det ringeste Haar eller Støv være skjult

*) Thi Naaden byder sig selv til Alle, omendskjønt den ikke virker kraftelig i Alle, formedelst deres egen Skyld.

for vore legemlige Øine, hvorledes skulde da noget Kreatur eller nogen Tanke og Idræt være skjult for Guds Aand, som er i sig selv ligesom et Øie, der randsager alle Ting, endogsaa Guds Dybheder? (1 Cor. 2, 10). Det er baade en stor Blindhed og Vankundighed og tillige en stor Straf over et Menneske, at han vil indbilde sig, hvad han ikke ser eller ved, det ser eller ved ikke heller Gud. Endogsaa Helvede er blot for ham og Fordærvelsen har intet Skjul (Job 26, 6). Ikke alene hver Mands Gange og Idrætter, men endogsaa hver Mands Tanker ere strax for Herren. Dette er en saare gavnlig Betænkning og tjener dertil, at et Menneskes Hjerte derved kan renses fra Blindheds og Vankundigheds tykke Mørke og Taage. Det gjør En og tyrig til den sande Bøn, hvori vi opmuntres og opvækkes til at se og kjende, hvad vi ikke tilforn have seet og kjendt.

Bøn.

O almægtige Gud og Fader, du, som kjender og prøver Hjerter og Nyrer og er en Dommer over Hjertets Sind og Tanker, du, som ser, hører og ved alle Ting, endogsaa førend de ske, jeg kommer og frembærer for dig mit Anliggende, ikke i den Mening, at jeg vil opvække dig ved mit Raab, ligesom du ikke vidste det tilforn, men at jeg kan erindre og opvække mig selv til at forstaa og kjende, hvorledes du kjender al min Nød, ja selv tæller alle mine Hovedhaar. Giv og, naadige Gud og Fader, at jeg sligt ret kan forstaa og betragte og indstille Alting i din naadige Villie; thi den er den allerbedste, og at jeg i en ret Underdanighed og en taalmodig Forventelse maa vare paa det evige Liv. Amen.

Det syvende Hovedstykke.

Gud tilskynder, lokker, formaner og driver alle Mennesker til Bønnen og tilsiger dem vis Bønhørelse.

§ 1. Videnskab alene, i hvad Ting det og er, duer slet intet. § 2. Forskjel imellem Vantro og den sande Tro.

Joel. 3, 5. Det skal ske, at hver, som kalder paa Herrens Navn, skal undkomme.

§ 1. Dette skal for alting betragtes; thi at vide, at Gud ved alle Ting tilforn, er ikke nok. Man maa og vide, at Gud udkræver Bønnen, og tilsiger Bønhørelse. Hvadsomhelst I bede Faderen i mit Navn, skal han give Eder, siger Christus Joh. 16, 23. Item, hver den, som beder, han faar; hver den, som leder, han finder; hver den, som banker, han skal oplades (Matth. 7, 8). Item, Alt det I bede i eders Bøn, tror, at I skal faa det, saa skal det vederfares Eder (Mark. 11, 24). Item, man bør altid at bede og ikke blive træt (Luk. 18, 1 og Apostelen Jakob C. 1, 5). Men dersom nogen af eder fattes Visdom, han bede Gud derom, som giver alle enfoldeligen, og bebreider ingen; saa skal den gives ham. Saavelsom 1 Joh. 5, 14. Dersom vi begjære noget efter hans Villie, hører han os. Saa har vi derfor ikke alene Befaling om, at vi skal bede, men og tillige Forjættelse. Hvo, som derved ikke bevæges, maa have et Stenhjerte, og hvo det ikke tror, har et fortvivlet Hjerte, og er ikke værd at kaldes et Menneske. Ved vi og sligt, hvi tro vi det da ikke? og tro vi det, hvorfor bede vi da ikke? og bede vi, hvorfor bønhøres vi ikke? hvorfor faa vi da ikke den Hellig-Aand? Mange bede og faa dog ikke; thi de bede ikke efter Guds Villie og bede ikke i en ret Tro, eller, de holde ikke ved at bede, de oppebier ikke Guds Time. Den rette Tro er stille for Gud i al Underdanighed, holder haardt ved, lader sig ikke af-

trænge, men tror stadelig, at Gud skal bevise sig naadig.

§ 2. Hvo som tvivler, han har ingen Tro, og gjør selv sin Bøn til intet, holder og Gud for en Løgner, eller en afmægtig Gud, som enten ikke vil, eller ikke kan give os, hvad os fattes, og han har lovet. Dette er to onde Poster. Men Troen ved paa det allervisseste, at hvad Gud har tilsagt, det skal han og holde, at han visselig vil hjælpe i al Nød, den holder derfor Hjertet stille, afsondrer det fra Verdens, Vantroens og de onde Lysters Tummel, og gjør det bekvemt til at annamme Guds Naade. Vor Aand og Gemyt er som Vandet i Skabelsen hvorover Guds Aand svævede (1 Mos. 1, 2). Saa snart som Hjertet er stille, og ikke af slig Vantroes, verdslige Affekters og Lysters Veir og Stormvind røres og omdrives, saa bliver Gud derinde, taler sit kraftige Ord i saadant stille Vand, og saadant stille Blik er bedre og ædlere end al Verden. Læs det 8de Capitel i den tydske Theologi, og Tauleri Skrifter. Det stille Vand varmes snart af Solen; men de hastig rindende Floder sent eller aldrig. Vantro berøver Gud hans Ære og Navn, Trofasthed og Sandhed. Derved bliver en Christen aldeles til en Hedning, og fornægter ganske Gud. Og bliver han saa ved, da er han visselig evig fortabt; men Troen forener Hjertet med Gud, og gjør det delagtig i alt Godt.

Bøn.

O evige, trofaste og sande Gud, som ikke kan lyve! jeg kjender ved din Naade, at du skynder, formaner og driver alle Mennesker til at bede, dem selv til største Gavn og Gode, og tilbyder dig at meddele alle din Naade. Giv, o hjertekjære Fader! at jeg saadant alvorligt maa betænke, og derved faa en ret bestandig og sand Tro, paa det jeg ikke skal lade din store Naade paa mig være forgjæves, men maa ved Troen være for dig stille, og med en bestandig Utaalmodighed forvente dit Naades Lys i mig. Amen.

Det ottende Hovedstykke.

Gud anser ingen Personer, men har Alle lige kjære.

§ 1. Det ene Menneske er ikke bedre for Gud end det andet, efter deres Oprindelse, hvilket maa vel forstaaes. § 2. Hvorledes de Sprog skal forklares, som synes efter Bogstaven, at handle om nogen Forskjel.

Pſ. 86, 5. Du, Herre, er god og forlader gjerne, og du har megen Miſkundhed mod Alle, ſom kalder paa dig.

§ 1. Et enfoldigt Menneske kunde her tænke: nu ved jeg, at Gud ved mit Anliggende bedre end jeg kan forebringe ham det; jeg ved, at han og har befalt at bede og tilsagt Bønhørelse, men jeg tvivler ikkun derpaa, om han og vil, at jeg, som er saa stor en Synder, skal bede, og at han vil bønhøre mig. Men hertil tjener at vide, at Gud anser ikke Personer; thi omendskjøndt nogle blinde Ledsagere af de vanskelige Skriftens Sprog (Rom. 9, 13. Mal. 1, 2) og andre deslige, som de vrangeligen udtolke, søge at gjøre Gud partisk og til en Menneskefiende, saa er det og af andre flere og klarere Skriftens Vidnesbyrd uimodsigeligt, at Gud vil alle Menneskers Velfærd og Salighed (1 Tim. 2, 4) og aldeles ikke anser Personer (Ap. Gj. 10, 34). Af saadanne Sprog, som vi skulle vel bevare i Hjertet, og ingenlunde derfra lade os afdrive, ere og disse efterfølgende: Ap. Gj. 10, 34: Jeg befinder i Sandhed, siger Ap. Peder, at Gud ikke anser Personer; men hvo iblandt alle Folk, som ham frygter og gjør Retfærdighed, er ham behagelig. 5 Mos. 10, 17. sq. siger Moses: Herren Eders Gud er en Gud over Guderne, og en Herre over Herrerne, den Store, den Mæg-

tige og Forfærdelige, som anser ikke Personer, og tager ei Gave, som skikker faderløse Børn og Enker Ret, og som elsker den Fremmede, at give ham Brød og Klæder. Gal. 2, 6: Gud agter ikke Menneskenes Anseelse. Og Colos. 3, 25: Hos Gud er ikke Persons Anseelse. Visd. 6, 8: Den, som er Herre over Alle, skal ingen Person frygte, og ei heller reddes for Mangfoldigheden; thi han har gjort baade Smaa og Store, og sørger lige for dem Alle. Ezech. 33, 11, 14. 15. 16. Saa sandt jeg lever, siger den Herre, Herre, jeg har ikke Behagelighed i den Ugudeliges Død, men i det, at den Ugudelige vender sig om fra sin Vei, at han maa leve. Naar en Ugudelig omvender sig fra sin Synd og gjør Ret og Retfærdighed, da skal ingen af hans Synder, som han har syndet, kommes ham ihu. 1 Tim. 1, 15, 16. siger Paulus: det er en troværdig Tale og al Antagelse værd, at Jesus Christus kom til Verden, at gjøre Syndere salige, iblandt hvilke jeg er den groveste. Men derfor er mig Barmhjertighed vederfaren, at Jesus Christus vilde bevise i mig, som er den groveste Synder, al Taalmodighed, dem til et Exempel, som herefter tro paa ham, til det evige Liv. Item. 1 Tim. 2, 4: Gud vil, at alle Mennesker skulle blive salige og komme til Sandheds Erkjendelse. Og 2 Petr. 3, 9: Gud vil ikke, at Nogen skal fortabes, men at alle skulle give sig til Omvendelse. Saadanne og desslige Vidnesbyrd bør Enhver at gjøre sig bekjendt, at han kan være forsikret derpaa, at Gud er ikke partisk, og at han elsker ingen i Adam fremfor en Anden, men Alle lige, uden Forskjel. Og det kan man og deraf se, at han har skabt Alle tilsammen efter sit Billede desligeste frelst og forløst Alle ved Jesum Christum. Saa har han og svoret ved sig selv, at han vil Ingens Fortabelse. Gud kommer ogsaa Alle tilforn med sin Naade, og han bier ikke, indtil vi af os selv blive værdige at annamme den; thi saa annammede og fik vi den aldrig. Førend vi komme til ham, kommer han til os, før vi kjende ham, kjender han os, førend vi elske ham, elsker han os. Han elskede os, der vi endnu vare hans Fiender (Rom. 5, 10). Blindt og ugudeligt er derfor det Menneske, som tør sige: Gud er partisk, og elsker den Ene i Adam, mere end den Anden, eller anser Personer.

§ 2. Og det der staar (Rom. 9, 13): Jakob elskede jeg, men Esau hadede jeg, er ikke at forstaa om Jakobs og Esaus menneskelige Væsen, ikke heller om noget særdeles Had, uden Henseende til nogen vis Synd; men det bør at forstaaes om en Udelukkelse fra den Arvedel i det forjættede Land. Det angaar ikke det evige Livs Arv, men en timelig og jordisk Arv. Vel elsker Gud dem, som ham elske, fremfor dem som blive liggende i deres Synder og Blindhed og ikke vil kjende Gud for deres Fader, ei heller gjøre Omvendelse. Ikke desmindre har dog Gud ikke Behagelighed til Nogens Fordærvelse, men vil, at alle Mennesker skulle blive salige. Det der og paa samme Sted staar (Rom. 9, 18), at han forbarmer sig over den han vil, og forhærder den han vil, er vel sandt, men dog maa derhos mærkes, at han vil ingen forhærde, uden den, som ved sin Vantro og Ubodfærdighed forhærder sig selv først. Saadanne lader han fare hen efter deres eget Sind, endog han gjør det ugjerne. Og naar han lader dem saaledes fare hen efter deres eget Sind, saa ere de af dem selv alt for meget forhærdede. At der og meldes (Rom. 9, 16): Det staar ikke til den, som vil, ei heller til den, som løber, men til Gud, som gjør Miskundhed. Saadan Snak hjælper heller ikke slige blindeLedsagere; thi Gud kommer os tilforn, udvælger os, og ikke vi selv. Derfor er det Altsammen Guds Gave og Naade, og uden nogen vor Fortjeneste eller Værdighed. Dette er den

rette Forklaring paa slige Sprog. Men de egensindige Hoveder vrie og dreie dem efter deres egen Fornuft og gjøre Gud til en Menneskefiende, til en avindsyg Saturnus, som hader og opæder sine egne Børn. Hvoraf intet andet kan følge end Troens Forstyrrelse og et ryggesløst og epikuræisk Levnet, som man og ser for Øine. Gud bevare os alle fra saadanne Satans Snarer. Amen.

Bøn.

O evige Gud! du, som ikke anser Menneskenes Personer, men elsker alle Mennesker, og vil, at alle skal blive salige og komme til Sandheds Erkjendelse, ja faa Lod og Del i dit Rige; du kommer og alle tilforn med din Naade, og hvor ikke indtil et Menneske af sig selv bliver duelig til dit Rige; men ved din forekommende*) Naade gjør du os værdige og duelige dertil; lær mig ved din Aand taknemmelig at erkjende saadan din uendelige Godhed imod Alle og over Alle. Lad dit Lys oprinde i mit Hjerte, at jeg dit Riges herlige Arv og det Liggendefæ i Ageren ikke med den blinde Verden fornægter, men det stedse hjertelig søger og finder, paa det jeg kan have Lod og Del deri ved Jesum Christum. Amen.

Det niende Hovedstykke.

Det er ligesaa stor Synd at stole i Bønnen paa sin egen Fromhed og Værdighed, som at forsømme Bønnen for sine begangne Synders og Uværdigheds Skyld.

§ 1. Det er en stor Misgjerning mod Gud at stole paa sig selv i sine Bønner og Gudstjeneste. § 2. Det er en skadelig Gjerning for os selv at lade sin Uværdighed holde sig tilbage fra Bønnen og tillige fra Gud.

Luk. 15, 21. Fader, jeg har syndet imod Himmelen og for dig, og jeg er ikke længer værd at kaldes din Søn.

§ 1. Om nogen i Bønnen stoler og lider paa sin egen Fromhed eller Helligbed og mener derved at have forskyldt det, han beder om, da bliver han ikke i Middelveien og i Enfoldighed som et Barn, men henviger derfra til den høire Side, løber hen forbi Christum som en Tyv og en Morder (Joh. 10, 1), og fratjæler ham hans tilbørlige Ære, ham siger jeg, som alene skal være vor Retfærdighed, og som har alene forskyldt og forhvervet os alt Godt; han tilskriver sine egne ugudelige Gjerninger Æren ligesom et Menneske fortjente den, og ikke Christus alene, og ligesom Gud hørte Bønnen for menneskeligt Gjerningers Fortjenestes Skyld og ikke for sin enbaarne Søns Skyld alene. Her har ingen menneskelig Fortjeneste noget at sige. Af idel Naade i Christo Jesu maa vi Alting bekomme. Derfor siger David (Ps. 130, 7): Herre, hos dig alene er Miskundhed og megen Forløsning. Saa lidet som Menneskene hjælper Solen til at skinne, saa lidet hjælper vore Gjerninger Guds Naade, Abraham, Isak, Jakob, Elias og alle andre Helgene, ere alle af Naade blevne salige. De have alle maattet sige: Herre gak ikke i Dom med dine Tjenere; thi Ingen, som lever, kan være retfærdig for dig (Ps. 143, 2).

§ 2. Men forsømmer Nogen Bønnen for sine begangne Synders og Uværdigheds Skyld, da falder han til den venstre Side fra Middelveien i en grulig Synd, forringer og forkleiner Guds Søns dyre Værdskyld

*) Gud af sin store Naade og Barmhjertighed kommer os tilforn, (efterdi vi af os selv ere udygtige, ja ganske døde til alt Godt) tilskynder, lokker og driver os ved sin Naade, at vi ei alene begynde, men og fremføre og fuldende det Gode. Derfor er det gode Forsæt til en Ting af Guds forekommende Naade; det er ikke vort Værk, men Guds Naade kommer os tilforn, og virker selv saadant Forsæt i os.

og Fortjeneste, og beter sig ligesom Christi Pine og Død var ikke Betaling store nok for al Verdens Synder. Og fremturer han deri, da falder han ganske i Fortvivlelse. Derfor skal man styrke sig derimod med Guds Løfter og Forjættelser: Dog Synden hos os er mangefold, hos Gud er meget mere Naade. Hvor Synden er bleven overflødig kjendt, der er Naaden bleven end mere overflødig kjendt (Rom. 5, 20). Vor Elendighed raaber til Guds Barmhjertighed; vor Skrøbelighed til Guds Kraft; vor Uværdighed til Guds herlige Majestæt; vor Uretfærdighed til Guds Retfærdighed. Det er en troværdig Tale og al Antagelse værd, siger Paulus (1 Tim. 1, 15), at Jesus Christus kom til Verden, at gjøre Syndere salige; Item (Rom. 8, 1): Der er ingen Fordømmelse i dem som ere i Christo Jesu. Ezech. 33, 11. 14. 15: Saa sandt jeg lever, siger Herren, da har jeg ikke Behag i den Ugudeliges Død, men at han omvender sig, at han maa leve. Cap. 18, 21: Dersom en Ugudelig omvender sig fra alle sine Synder og gjør Ret og Retfærdighed, da skal han visselig leve og ikke dø. Hver Hellig skal tilbede dig, Herre, til den Tid, som du findes, siger David (Ps. 32, 6). Og naar der kommer store Vandskyld, skulle de ikke række til ham. Dersom vi bekjende vore Synder, siger Johannis (1 Ep. 1, 9), da er Gud tro og retfærdig, at han forlader os Synderne og vil rense os af al Uretfærdighed. Sandhed skal opvoxe af Jorden, og Retfærdighed skal se ned af Himmelen, siger Korah Børn (Ps. 85, 12). Skulde jeg ikke bede, førend jeg befandt mig værdig dertil, da skulde jeg vel aldrig bede. Skulde Gud ikke hjælpe, redde og frelse mig eller give mig Noget, førend jeg var af min egen Hellighed værd det, da kom han aldrig til at redde og frelse mig eller give mig noget Godt (Rom. 11, 1). Hvad vil du, o Menneske, give den, som ikke behøver dit Gode? (Rom. 11, 35). Hvad vilde du med dine uduelige Gjerninger og Fromhed fortjene Gud af? aldeles Intet (Rom. 3, 24). Alle Verkhelgene eller Gjerningshelgene maa pakke sig, og alle Kreature maa tjene for ham (Cap. 11, 6). Din egen Værdighed gavner dig intet, din egen Uværdighed skader dig intet. Christus har forladt og skjult den (Psal. 32, 1). Sig derfor hos dig selv: som en Draabe Vand er at ligne imod det vilde og dybe Hav, saa er og mine Synder at regne imod Jesu Christi ubegribelige og uendelige Naade.

Bøn.

O gode og naadige Fader, som underviser mig i dit Ord, hvorledes jeg i Christo, din Søn, skal vandre, paa det jeg maa beholde Middelveien og ikke falde eller vige derfra enten til høire eller til venstre Side, at jeg hverken stoler paa min egen Retfærdighed og Værdighed, eller mistrøster for mine begangne Synders og Uværdigheds Skyld. Lær mig alvorlig at betænke, at min egen Værdighed intet hjælper mig og mine forrige Synder intet hindrer mig hos Christum Jesum; saa kan jeg blive fast og bestandig i alle Anfægtninger og hverken lade mig indtage af Selvgodheds hellige og hvide Djævel, som fordærver om Middagen, eller af Fortvivlelses og Mishaabs sorte Djævel, som med mine mange Synders Nattegruelse og Mørke fordærver mig; men at jeg baade maa forarbeide min egen Salighed med Frygt og Bævelse, og tillige med en frimodig Trøst i Troen blive bestandig. Dette vilde du, o Herre Jesu Christe, i mig naadelig udrette, virke og fuldkomme. Amen.

Det tiende Hovedstykke.

En sand Tilbeder behøver ikke at løbe vidt og langt efter Gud til noget vist Sted, men han kan finde ham allevegne i Aand og Sandhed.

§ 1. Gud er og kan findes allevegne, endskjøndt det undertiden synes anderledes for os. § 2. Et Sted fremfor et andet gjør hverken til eller fra; det hverken fordømmer eller gjør salig.

Joh. 4, 21. 23. Den Time kommer, at I hverken paa dette Bjerg, ei heller i Jerusalem skulle tilbede Faderen, men de sande Tilbedere skulle tilbede Faderen i Aand og Sandhed.

§ 1. Hvor finder jeg nu Gud? maatte Nogen sige; hos Ap. Jakob? i Verdens Ende? eller hos Stjernerne mod Sønden? eller i Jerusalem? eller hos den hellige Grav? eller paa Thabor Bjerg? Svar: Joh. 4, 23. I Aand og Sandhed finder du ham allesteds. Til Herrer og Fyrster maa man reise lang Vei for at andrage sin Nød for dem. Men Gud er allesteds tilstede: Han opfylder Himlene og Jorden (Jer. 23, 24). Han er alle Kreature nærmere end de ere sig selv, han er i og omkring Alle, og hos Alle. Alle Steder ere for ham et eneste Sted, alle Tider en Tid (Ps. 139, 7). Naar en om lys Dag vandrer paa aaben Mark, da er Lyset om ham, enten han er seende eller blind, ligesaa, og end nærmere er Gud hos alle Kreature. Gud er en Aand (Joh. 4, 24), som gjennemtrænger alle Aander, i hvor klare og rene de ere (Visdom. 7, 23). Gud er nærværende hos Alle, men vi ere ikke Alle nærende hos ham, det er, vi fornemme ikke Alle hans Nærværelse, ligesom en Blind ikke ser Dagens Lys. Gud vender sig ikke fra os, men vi vende os fra ham, derover falde vi i Blindhed, at vi sige: Gud har vendt sig fra os, han er vred og unaadig. Forandringen sker ikkun i os selv og i vore Hjerter, der befinde vi det saa, og vi tale derom, som vi befinde det: enhver Synder skader sig selv ved sin egen Afvigelse fra Gud. Men Gud bliver altid, som han er, retfærdig i alle sine Veie, og miskundelig i alle sine Gjerninger (Ps. 145, 17) enten Menneskene ved det eller ikke ved det, enten de holde sig til ham, eller ikke holde sig til ham.

§ 2. Det derfor, som der staar i Evangelio, at Guds Rige er ikke udenfor, men inden i os (Luk. 17, 21). Item: hvad kommer det mig ved, at ogsaa dømme dem, som ere udenfor Menigheden (1 Cor. 5, 12) det maa ikke forstaaes om noget udvortes Sted, men efter Troen, Aanden og det indvortes Menneske. Og vil man binde Guds Rige til noget udvortes Sted, da er det Antichristisk*); hvorom Herren har spaaet, at der skulde siges: Se, her er Christus, eller der (Matth. 24, 23). Sted, Ort og Plads kan hverken saliggjøre eller fordømme Nogen; kunde Stedet, paa hvilken man var, saliggjøre Nogen, da havde Lucifer eller Satan ikke bleven til en Djævel i Himmelen, ikke heller var Adam i Paradis falden i Synden. Og skulde Stedet fordømme Nogen, da blev intet Menneske saligt; thi vi

*) Hermed forkastes først Papisternes antichristiske Mening, at de binde Guds Rige til visse Steder, hvor Folk med en besværlig Pillegrimsreise skal hente Naade og Aflad. Dernæst forskydes ogsaa dermed Mundchristnes Hykleri, som mene sig at være midt i Guds Rige, naar de ikkun gaa til Kirken og findes, hvor Guds Ords Prædiken fremsættes, alligevel de tillige ere Vantroe, Ubodfærdige, Ulydige og Uandægtige. Dr. Luther siger: den christelige Menighed findes i Kirker, i Skoler, i Kammere, i Huse. Hvorsomhelst to eller tre ere forsamlede i Christi Navn, der bor Gud selv, ja naar Nogen ikkun i en sand Tro og Guds Paakaldelse betragter Guds Ord selv, da er Gud der med sine hellige Engle tilstede, virker og taler saa, at Indgangen til Himmerige staar aaben for os.

ere her i denne onde Verden iblandt Djævelens Lemmer, som er en Verdens Fyrste (Eph. 2, 2). Saa kan og et Menneske endogsaa paa Havets Bund, som Jonas, være i Guds Rige, naar han ikkun har den sande saliggjørende Tro, og øver sig i en sand Bodfærdighed; tvertimod kan En formedelst Vantro og Ubodfærdighed være i Djævelens Rige, omendskjøndt han er midt i Kirken, hører Prædiken, og bruger Sakramenterne thi saadan En er dog for Guds Øine der udenfor.

Bøn.

O Herre Jesu Christi, du eneste Vei, Lys og Port til Himmelen; jeg priser dig af mit inderste Hjerte, at du ved saadan Undervisning lærer mig, hvorledes jeg er i dig, og du i mig, hvorsomhelst jeg i Verden monne være. Ja du lærer mig, hvorledes du sande, eneste og ypperste Præst er hos mig, og afløser mig af mine Synder, saa ofte som jeg derom sukker. Om jeg endskjønt derfor vandrer i Mørkhedens Dal, frygter jeg dog Intet; thi du er hos mig. Giv mig, Herre, sligt stedse at kjende, at jeg ikke med den utaknemmelige Verden skulde fornægte eller forsømme din Naade, men at jeg den udi en sand Tro stedse maa have, nyde, smage og beholde stedse. Amen.

Det ellevte Hovedstykke.

En sand troende Bøn er ikke bunden til nogen vis Tid, men man kan paakalde Gud hver Tid, saafremt man ikke selv forhindrer sig derfra.

§ 1. En Christen kan være en Christen, og bære sig ad som en Christen allevegne. § 2. Man kan bruge lovlige Midler, naar man har dem; men ei fortvivle, naar man ikke har dem; thi Christus er os Alting. § 3. Bønnens Bønhørelse hænger ikke af Tiden, men af Hjertets Beskaffenhed.

2 Cor. 6, 2. Nu er en behagelig Tid, se, nu er Saliggjørelsens Dag. Es. 55, 6. Søger Herren, medens han findes, kalder paa ham, medens han er nær.

§ 1. At vi kan ydermere tale noget om Stedet, da er det et saligt Menneske, som er i Guds Rige; thi han har det ædleste Guds Liggendefæ i sig, i hvor han og er i Verden. Men hvo, som for sin Vantroes Skyld ikke er i Guds Rige, han bliver der udenfor, om han endskjønt tillige med Andre hører Prædiken og bruger Sakramenterne. Thi Stedet hverken saliggjør eller fordømmer Nogen, men den Tro eller Vantro, som er i Menneskens Aand og Hjerte. En Christen har, i hvor han er, hos sig Guds Naade og Syndernes Forladelse; thi Christus er i ham. Men dette er ikke saa ment, at man derfor maa foragte det mundtlige Prædike-Embede; men det er sagt alle fromme Mennesker til Trøst, at i hvad Nød de ere bestedte, enten i Sygdom eller i anden saadan Nød og Gjenvordighed, og i hvor de ellers ere, da skal de vide, de ere ikke udelukkede fra Christi og Guds Rige, men have det stedse hos sig. Det er og sagt de Ugudelige og Ubodfærdige til Advarsel og Forfærdelse, at de skulle vide og tænke, at, om de endskjønt ere midt i de Christnes Forsamling, saa ere de dog for Guds Øine derfra udelukkede; thi Enhvers Vantro udelukker sig selv og berøver sig selv det himmelske Liggendefæ, som kunde være i ham, og han kunde have Lod og Del i.

§ 2. Ingen Præst eller Sakramente kan hjælpe den noget i sin Sygdom og Gjenvordighed, som er ugudelig og vantro, om han end var midt i Kirken; men tror han og er bodfærdig, da skader det ham ikke, om han end døde i Tyrkiet, eller paa Havets Bund, og ikke havde enten Præst hos sig eller Sakramente; thi han har Christum, den rette Ypperstepræst og Guds Rige i sig; derfor siger Christus til de Tro-

ende: Guds Rige er inden i Eder (Luk. 17, 21). Se, jeg er hos Eder alle Dage, indtil Verdens Ende (Matth. 18, 20). Item: Naar du gaar gjennem Vandene, vil jeg være hos dig, og igjennem Floderne, da skal de ikke overskylle dig; naar du gaar igjennem Ilden, da skal du ikke brænde dig, og Luen ikke fortære dig (Es. 43, 2). Usle og elendige ere de, som søge deres Salighed hos dødelige Mennesker og binde den til jordiske Steder og Ting, og kun se til det Udvortes. Der er mange Tusinde, som det gjøre, og derfor miste det indvortes Liggendefæ. Udvortes Ting ere vel Midler, som man ikke skal foragte, men de ere ikke Skatten og Liggendefæet selv, men*) Christus og Gud er Skatten og Liggendefæet, han kan endogsaa komme foruden Midler, naar vi ikke kan have dem. Vi komme Alle tilsammen paa et vist Sted, som er Kirken, at vi entrægteligen ville formane og erindre hverandre om Guds Nærværelse, og samtlig paakalde ham udi den almindelige Nød og Anliggende, efterdi han der har sat sit Navns Ihukommelse, og der i Særdeleshed har lovet at ville komme til os og velsigne os, men vi binde ikke derfor Guds Nærværelse og Bønhørelse til samme Sted alene, vi vide ikke desmindre, at Gud ikke er langt fra Enhver iblandt os (Ap. Gj. 17, 27), at han er allesteds tilstede, at han opfylder Himmelen og Jorden, at end ikke Himlene og Himlenes Himle kunde begribe ham (1 Kong. 8, 27), at hans Fuldkommenhed er saa høi som Himmelen, dybere end Helvede, længere end Jorden, bredere end Havet, som Job siger (Cap. 11, 8. 9). Desligeste at han er rig og velgjørende mod alle dem, som paakalde ham, ihvor de og ere (Rom. 10, 12).

§ 3. Ligesom det nu er med Stedet, saa er det og med Tiden; thi omendskjønt det er ikke ugavnligt og utjenligt, at man holder sine særdeles Bedetimer, saa er dog Gud ikke med sin Evighed til nogen vis Tid forbunden, efterdi han bliver stedse uomskiftelig, og hører paa en Tid ligesaavel, som paa en anden. En jordisk Herre giver ikke alle Tider Folk Lov til at tale med sig, men ganske sjelden, nu sover han, nu er han paa Jagt, eller har andet at bestille, og bliver forhindret. Men hvor Gud hindres af Intet, han ser Alting i et Øieblik, hører og ved Alting, endogsaa dine Tanker, førend du blev født (Ps. 139, 2). Han tæller alle dine Hovedhaar (Matth. 10, 30). Tusinde Aar ere for ham, som en Dag, og tvertimod en Dag, som tusinde Aar (Ps. 90, 4. 2 Petr. 3, 8). Han tager hverken til eller fra, har hverken Tid eller Sted, han er altid færdig til at hjælpe og give, staar alle Øieblikke for vor Dør og bier efter, at der for ham maatte oplukkes (Aab. 3, 20). Hans Tid er altid, men vor Tid er ikke altid. Og blive vi ved at bede, ere vi deri varagtige, og lade os ikke aftrænge, da blive vi snart bønhørte. O Gud, du rigelig trøste vil, de sig paa dig forlade, din Naades Dør ei lukkes til. Hænge vi med vore Hjerter til de timelige Ting, da gjøre de Forandring i vort Sind, og afholde os fra den indvortes Bøn. Derfor maa vi i Bønnen afvende vore Hjerter fra alle Kreaturer og alt Timeligt, at vi ret kan bede; vi maa forglemme Tid, Sted og alle Kreature. Derfor siger den tyske Theologi i det 30 Capitel: Du maa forlade hist og her, det og det, idag og imorgen og ganske komme i alle dine Kræfters og Sinds Hvile,

*) Den hellige Skrift er et ædelt Kar og Fad, hvori Christus, den yndelige Sjælespise og Himmelbrød, frembæres til os, den er et Vidnesbyrd om Christo, derfor kan den jo ikke være Christus selv. Taulerus: den hellige Skrift viser os, hvem der er Veien (Joh. 14, 6), Naadestolen og Livet, men den er ikke selv saadant, men den Herre Christus er selv det alene.

Roligheд og Stilstand*). Naar du beder, da maa saadan Sabbat og Hvile findes i dit Hjerte, at du hviler fra alle timelige Bekymringer og Tanker, og da kommer Gud med sit Ord af det Høie, da bliver du vaer og smager Guds Trofasthed, Godhed og Sandhed, du ser og da, hvorledes han længe tilforn har tøvet efter dig, førend du kjendte ham, han kommer Alle tilforn, før de bede, saa du maa sige med Mose: Herren, Herren en barmhjertig og naadig Gud, langmodig og af megen Miskundhed og Sandhed (2 Mos. 34, 6). Da skal du forundre dig derover, at du i din egen Blindhed har tænkt, den hellige Gud maatte**) ved Raaben og Beden først opvækkes og opmuntres, eller og behøvede din lange Bøn og vidtløftige Ord, du skal da kjende, at han har seet dit Hjerte, og mærket alle dine Tanker, førend du ogsaa kom til Verden (Ps. 138. 1).

Bøn.

O, almægtige, evige, naadige Gud og Fader! din Godhed og Sandhed er høiere end Himmelen, dybere end Afgrunden, bredere end Jorden, for dig ere alle Steder et Sted, alle Tider en Tid. Du er over al Sted og Tid, du igjennemtrænger og opfylder Alting, du er mig nærmere, end jeg er mig selv, du kommer mig tilforn med din Naade, og elsker mig, arme Synder, før jeg kan skjønne derpaa. Lær mig ved din Hellig-Aand alt saadant alvorlig at betænke og betragte, saa skal jeg, o allerviseste og allerstedsnærværende Fader! ikke fremdeles af min Uforstandighed mene om dig, at jeg med mit Raab først maatte opvække dig, løbe hid og did at søge efter dig, eller ikkun paa en vis Tid tale med dig, men da skal jeg forstaa, at de sande Tilbedere finder dig paa alle Steder og til alle Tider, og at din Naade er allestedsnærværende, men at Ingen bliver delagtig i den, eller smager din Sødhed, uden han ved en inderlig og hellig Bøn dertil af dig opmuntres og opvækkes. At jeg stigt maa nyde og erlange, det vilde du selv ved din Aand naadelig i mig virke og forlene. Amen.

Det tolvte Hovedstykke.

Af fremsatte Hovedstykker og Betragtninger bliver ikke alene Hjertet beredt til den sande Bøn, men deraf følge og adskillige gode Lærdomme, som os ellers ere nyttige at vide.

§ 1. Ved Bønnen baade styrkes Hjertet og oplyses Forstanden, især om disse Guds Egenskaber: hans Alvidenhed, Villighed og Redebonhed. § 2. Dernæst om hans Barmhjertighed, Retfærdighed og Allestedsnærværelse.

Es. 65, 24. Det skal ske førend de raabe, da vil jeg, ja jeg svare; naar de endnu tale, da vil jeg, ja jeg høre.

§ 1. Den første er, at Gud ikke for sin egen Skyld befaler os at bede, efterdi han ved Alting tilforn, men at han gjør det derfor, at vi skulle opvækkes ved Bønnen og kjende, hvorledes han ved Alting forud. Thi Gud er saa omhyggelig for os, at han ikke vil vide en Ting før, førend vi ogsaa kjende stigt i vore Hjerter, at han ved alle Ting. Naar vi ikke bede flittigt, da synes det os, ligesom Gud heller ikke vidste vort Anliggende; men naar vi øve os flittigt i Bønnen, saa mærke vi snart, at Gud ved det Alt-

*) Dette er ikke en Stilstand, Hvile og Afladelse fra aandelige Gjerninger, saasom Guds og Menneskens Kjærlighed og deslige; men fra verdslige og timelige Gjerninger.

**) Her forkastes ikke Bønner, Suk, Raab og andre nyttige Stikke; men ikkun den falske Indbildning, som hos mange kommer dertil, at naar det udvortes Værk er forrettet de da mene, at dermed er alt Sagen klar, omendskjønt Hjertets Andagt og Tanker er ikke derhos.

sammen, at endogsaa alle vore Hovedhar ere af ham talte, førend vi engang blev fødte (Matth. 10, 30), hvilket altsammen bliver skjult for dem, som foragte Bønnen. Den anden Lærdom, at Gud behøver ingen lang Underretning, som et Menneske, men det er ikkun for vor egen Skyld, at vi maa stunddom bede længe; thi det hjælper os dertil, at vort Hjerte kan opvækkes til Andagt og Fyrighed i Bønnen og det indvortes Menneske kan vende sig til Guds Rige. Den tredie Lærdom er, at Gud er tusinde Gange mere begjærlig som (Taulerus siger), til at give, end vi ere ved Bønnen og Haabet dygtige til at annamme. Den fjerde, at Gud ikke har vor Vaagen, Fasten og Raaben behov*) til at opvækkes derved; thi han sover aldrig (Ps. 121, 4), han langt mere kommer os tilforn, før vi bede, ja før vi kjende ham (Jer. 1, 5). Men at det lade og søvnagtige Menneske maa ved slige Ting ledes, drives, opmuntres og opvækkes dertil, at det kan betragte, hvor trolig den himmelske Fader sørger for alle Mennesker.

§ 2. Den femte Lærdom er, at vi lære at kjende Guds uendelige Godhed, Trofasthed og Barmhjertighed imod alle Mennesker, og det tvertimod Menneskenes Blindhed, Vantro, Søvnagtighed, Dovenhed og usigelige Efterladenhed, idet de ikke agte saadan Trofasthed og Godhed, men forsømme at bede, lede og banke. Den sjette Lærdom er, at Gud er stedse hellig og retfærdig i alle sine Veie (Ps. 145, 17), og er ingenlunde Aarsag til vor Mangel, Brøst, Blindhed og Vankundighed, men vi selv, som ikke efter hans Befaling bede, lede og banke. Saaledes bærer Ondskab og Ladhed sin Straf hos sig selv. Enhver Synder maa være sig selv til Straf, og den upartiske Gud forbliver altid retfærdig i alle sine Veie. Den syvende og sidste Lærdom er, at Gud er hverken bunden til Tid eller Sted, men vidt og langt derover ophøiet, og vil allevegne, til alle Tider og paa alle Steder i Aand og Sandhed tilbedes (Joh. 4, 34). Disse Lærdomme og Betragtninger befrie og entledige et Menneske fra mange Vildfarelser og ligesom oplukke Øinene paa ham til at kjende det, som ellers blev for ham skjult og ubekjendt. At man ikke ved saadant, det er en Christen til en stor Skade, men at vide det, og ikke stikke og forholde sig derefter, er endda større Skade.

Bøn.

O Gud, opvæk os, saa vaagne vi, drag os efter dig, saa løbe vi paa den rette Vei ved Jesum Christum til Guds Rige. Amen.

Det femogtredivte Capitel.

Bønnen er en sand Christens, det er en Herrens Salvedes, rette Egenskab og Kjendetegn.

§ 1. Bønnen er det bedste Bevis paa en Christen. § 2. Dette sees baade af den Hellig-Aands Bolig og dens Egenskab. § 3. Som og af hans Embede. § 4. Korsets Nytte og Gavn.

Ps. 86, 1. Herre bøi dit Øre, bønhør mig; thi jeg er elendig og fattig.

§ 1. Af disse Ord se og lære vi, at Bønnen er en sand Christens Kjendetegn og Egenskab, og at Trængsel opvækker Bønnen. Hvo, som er en ret Christen, han er salvet og døbt med

*) Gud behøver ikke vor Bøn, han har og ikke indsat den for sin egen Skyld, at han derved skulle opmuntres og opvækkes; thi han ser Alting tilforn og ved, hvorom vi ville bede; han forekommer os ogsaa selv med sin Naade, førend vi bede; men for vor Skyld har han forordnet Bønnen, at vi dovne Mennesker maa derved opvækkes til at kjende baade vor egen store Armod og Nødtørftighed og Guds naaderige Godhed.

den Hellig-Aand; naar et Christenmenneske da giver den Hellig-Aands Salvelse Rum og Sted i sig og ikke bedrøver eller forhindrer ham, saa opvækker den Hellig-Aand usigelige Sukke i et Menneskes Hjerte (Rom. 8, 26), opløfter Menneskenes Aand til Gud og opfører den med sig fra Jorden. Ligesom et kraftigt Vand eller Spiritus tager Kraften af dyrebare Urter til sig og ved Varmen opfører den med sig, ligesaa gjør Livets Vand, den Hellig-Aand, ved Kræfterne af de troende Mennesker, der ere ligesom Guds Blomster og Plantelser i hans Urtegaard (Es. 61, 3, 3. Ps. 92, 14), han bereder dem og opfører deres søde Lugt for Gud. Et gudfrygtigt Menneske forsøge det ikkun og være stille for den Hellig-Aand og forhindre ham ikke, det skal ikke være længe til, før der skal opstige et Suk, at man skal sige: O gode Gud, forbarm dig over mig. Gud være mig arme Synder naadig. Christe forbarm dig over mig. Saasnart som man lægger Virak, Myrrha og andre vellugtende Urter i Ilden, saa opstiger strax en Røg deraf og giver en liflig Lugt; iligemaade, saasnart den Hellig-Aands Ild rører vore Hjerter og ikke forhindres, saa opstiger der et Suk og en trofast Bøns Røgelselugt. Dertil hører de gyldne Røgelsekar og Guldskaaler fulde med Røgelse, som sees i de Ældstes Hænder (Aab. 5, 8); thi der siges os, at det er de Helliges Bønner. Et andægtigt Suk og Bøn er derfor en vis Prøve derpaa, at Guds Aand er i et Menneske.

§ 2. Det samme bevises ogsaa af den Hellig-Aands Boligs og Tempels Egenskab. Hvor den Hellig-Aand har sin Bolig og Værksted, der maa visselig ske Bønner; thi Guds Hus er et Bedehus (Matth. 12, 13). Og den Hellig-Aand er Naadens og Bønners Aand (Sach. 22, 10), derfor er Bønnen et vist Kjendemærke paa den Hellig-Aands Nærværelse. Jeg taler intet om den hykkelske Bøn eller blotte Mundbøn, hvorom Gud (Es. 29, 13) siger: Dette Folk holder sig nær til mig med deres Mund, og de ære mig med deres Læber, dog deres Hjerte er langt fra mig; men jeg taler om den rette Bøn, som kommer fra Hjertets Grund, og som den Hellig-Aand virker og udleder af inderste Hjertens Grund. Jo dybere Bønnen i Hjertet udvælder, jo mere opstiger den til Gud i det Høie. Ligesom de vandrige og friske Brønde have dybe Vandspring, og jo dybere man maa grave efter Kilden, jo høiere opstiger den gjennem Renderne. Christus er den rette vandrige Saligheds Kilde af hvilken sligt Bønne-Vand i Menneskens Hjerte udspringer. Nu vel, hver, som tørster, siger han, kommer hid til Vandene og drikker (Es. 55, 1). Ser hvilken en dyb Kilde har denne Brønd, nemlig den evige Guddom! Hvo, som tror paa mig, siger han, af hans Liv skal flyde levende Vandstrømme (Joh. 7, 38), det er, Bønner og den Hellig-Aands Gaver.

§ 3. Saadant bekræfter og den Hellig-Aands Embede, som er vor Lærer og Trøster. Er han vor Lærer og Trøster, da maa han tale? Skal han tale, da maa han ogsaa have en Kirke og Tempel, hvori han taler? Hans Kirke er Menneskes Hjerte; hans Tale er Hjertets Sukke, hvilke han opvækker. Han har en forborgen og himmelsk Røst*), vort Hjerte fornemmer den; thi han vidner med vor Aand, at vi ere Guds Børn, og vi raabe ved ham: Abba, Fader! (Rom. 8, 15. 16). Skal og den Hellig-Aand trøste, da maa han have saadant Hjerte at trøste, som er bekvemt til at annamme hans Trøst,

*) Her tales om Troens inderlige Frimodighed og Trostighed, som kommer af den Hellig-Aands Vidnesbyrd, og ikke om nogen phantastisk Trost eller indbildt Aabenbaring.

nemlig: et sønderbrudt og sønderstødt Hjerte, som David kalder det, der han siger: En sønderbrudt Aand er Guds Offer (Ps. 51, 19). der har den Hellig-Aands Trøst ret Sted, naar en Arm eller Ben er sønderslaget og en kostelig Balsam derpaa stryges, at Smerten lindres og Lemmodene komme igjen til Roligheb, ligesom de sagtelig sove, da ser man ret slig Lægedoms Kraft; ligesaa naar Hjertet ved Bedrøvelse er saargjort og af Angest sønderbrudt og knuset, da kan den Hellig-Aand med Frugt bruge sit Trøste-Embede og der indgyde sin himmelske Balsam, da glædes ret de Ben, som vare sønderslagne. Han helbreder dem, som har et sønderbrudt Hjerte og forbinder dem i deres Smerte (Ps. 147, 3). Herre, læg du mig, saa læges jeg; frels du mig, saa frelses jeg; thi du er min Ros (Jer. 17, 24).

§ 4. Saa ser vi ogsaa i dette fremsatte Sprog det hellige Korses Nytte og Gavn: De Karske have ikke Læge behov, men de, som have Ondt (Matth. 9, 12). O! kom du himmelske Læge, vi have dig alle behov. Herre, bøi dit Øre, bønhør mig, siger Propheten; thi jeg er elendig og fattig. (Ps. 86, 1) Han siger: Jeg er elendig og fattig. Visselig er et Menneske elendigt og fattigt, aldeles elendigt og fattigt paa Retfærdighed. Dersom Guds Barmhjertighed ikke skjulte os, da maatte vi staa nøgne og blotte for Guds Dom og være beskjæmmede for alle hellige Engle. Heri ere alle Mennesker af Naturen saa fattige, at intet Kreatur kan være fattigere. Alligevel at Mange sligt enten ikke vide, eller ikke ville vide, til hvilket Slags Mennesker Herren siger: Du ved ikke, at du er elendig, og jammerlig, og fattig, og blind, og nøgen (Aab. 3, 17). Dernæst siger Propheten: Jeg er elendig. Elendighed følger Fattigdom og Armod, hvo, som er arm og fattig, bliver og snart elendig. Hvad er det at være elendig? Svar: at have intet blivende Sted, at ikke vide, hvor man skal hen, at være forladt af alle Mennesker og ikke finde nogen Hjælp eller Redning i al Verden. Ak, hvor elendige ere dog alle Mennesker af Naturen: hvor skulle vi hen; hvor kunne vi blive! Havde vi intet Andet at haabe end dette Liv, da være vi de allerelendigste iblandt alle Mennesker (1 Cor. 15, 19). Vi skal derfor lære at kjende vor Elendighed og Armod. Naar det sker, saa er den himmelske Lærer og Trøster tilstede, som lærer dig i din Armod at sukke efter Guds Barmhjertighed og Herligheds Rigdom, og i din Elendighed og Udlændighed at opløfte dine Øine til Gud, som bor i Himmelen. Da har den Trøst Sted, Christus taler om, naar han siger: I min Faders Hus er mange Boliger (Joh. 14, 2). Da opfyldes det, David siger: Min Fader og Moder forlode mig, men Herren skal samle mig til sig (Ps. 27, 10). Er du her elendig og i Landflygtighed? i Himmelen er dit Fædreneland. Er du her fattig og nøgen? Christi Retfærdighed er dit Klædebon og din Saligheds Kjortel (Es. 61, 10). Derfor, vær vaagen og tag vare paa dine Klæder, at du skal ikke gaa nøgen, og de skulle se din Blusel (Aab. 16, 15).

Bøn.

Gode og trofaste Gud, vor Herres Jesu Christi Fader, du, som ei alene har givet os en fri Tilgang til dig ved Jesum Christum, men giver os ogsaa din Aand, der kan ophjælpe vor Skrøbelighed, giv at jeg ikke maa bedrøve denne Naadens Aand, eller forhindre hans Virkninger i mig ved forsætlige Synder. Lad ham stedse drive mig til Bønnen, og lad mit Hjerte lydagtig følge saadan hans Dragen og Lokken, paa det jeg ikke med Læber alene maa ære dig, men i alt mit aandelige og legemlige Anliggende tage min eneste Tilflugt til dig, som min Fader, der i Christo

er forsonet med mig. Og naar jeg da saaledes kommer til dig, endskjønt jeg er fattig, elendig, nøgen og blind, saa forsmaa du mig ikke, men hør min Bøn, hjælp mig ved din Aand fra al utidig Frygt og redde mig omsider fra al min Nød ved Jesum Christum, din kjære Søn, vor Herre. Amen.

Det femogtredivte Capitel.

Om Bønnens Nytte, Frugt og Kraft, og hvad Grundvold vor Bøn maa have.

§ 1. Den første Grund til vor Bøn er Guds Naade, hvoraf der følger baade Liv og andre Naadegaver. § 2. I Fristelsens Tid er det mest behov at bede. § 3. Guds Nærværelse er den anden Grund til vor Bøn. § 4. Guds og hans Ords Sandhed er den tredie Grund. § 5. Bønnens mangfoldige Frugter og overvættes Kraft.

Ebr. 4, 16. Derfor lader os træde frem med Frimodighed til Naadestolen, paa det vi kan faa Barmhjertighed og finde Naade til velbeleilig Hjælp.

§ 1. Herre, hør min Røst, efter din Miskundhed, siger David (Ps. 119, 149). Bønnens første Grundvold er Guds Naade, men den er i Christo Jesu, vor Herre; han er fuld af Naade og Sandhed, og af hans Fylde have vi alle faaet ogsaa Naade for Naade (Joh. 1, 16). Derfor er han vor Naadestol (Rom. 2, 25), til hvilken vi i vor Bøn skulle vende vor Troes Ansigt, ligesom Israels Børn vendte deres Ansigter i Bønnen imod den figurlige Naadestol. Christus har og (Joh. 16, 23) tilsagt os Bønhørelse i sit hellige Navn, og Daniel beder derfor: Bønhør os, vor Gud, for Herrens Skyld (Dan. 9, 17). Men vor Bøns salige Nytte og Gavn befattes i det, som den hellige David ydermere i samme Psalme siger: Hold mig ilive, Herre, efter din Ret. Thi af Guds Naade kommer visselig Livet. Uden Guds Naade er et Menneske levende dødt, og maa evindelig blive under Guds Vrede. Hvad hjælper vort Liv os uden Guds Naade? Derfor siges der Ps. 64, 4: Herre, din Miskundhed er bedre end Livet. Samme levendegjørende Kraft kommer ogsaa til os ved Christum. Derfor er han bleven Menneske og har paataget sig vort Kjød og Blod, at vi ogsaa formedelst hans levendegjørende Kjød skulle blive levendegjorte. Denne Livskraft finde vi i Bønnen og ved Bønnen. Ligesom de bleve Alle helbredede, som rørte ved den Herre Jesum; thi der gik en Kraft af ham og helbredede dem Alle, siges der Luk. 6, 19. Ligesaa naar vor Sjæl er syg, sorgfuld og bekymret, og vi røre den Herre Christum med vor Bøn og Tro, saa udgaar af ham en Livskraft, som vederkæger os, hvilket mange bedrøvede Sjæle trøstelig finde; hvoraf vi lære, at intet bedrøvet Hjerte kan foruden den ædle Bøn vederkæges, trøstes og glædes. Derfor maatte den Herre Christus selv i hans hellige Lidelse ved Bønnen søge Trøst og Vederkvægelse. Og vi skal takke den naadefulde Gud, at han har givet os den ædle Bøn til vort bekymrede Hjertes Lægedom. Dernæst, efterdi den hellige David siger: Hør min Røst efter din Miskundhed, saa erindres vi, at den ædle Bøn er et Middel, hvorved mange Guds Naadegaver komme til os, saasom: Troens Forøgelse, Kjærlighed, Taalmodighed, Guds Kundskab, Andagt, Hjertens Fred og Glæde, hvilke alle ere herlige Naadegaver, himmelske Kræfter og Liggendefæ, der er bedre end Himmelen og Jorden. Item, Styrke og Seier over Verden, Djævelen og alle vore Fiender; hvilken aandelig Styrke bestaar alene i Bønnen, hvorved alle Hellige have overvundet deres Fiender, som vi ser i Mose, David, Elias, Josaphat og Andre, hvis Styrke og Seiervinding har bestaaet i Troen og Bønnen. Saa har Enhver ogsaa Bønnen høilig fornøden i sit Kald, Embede og Stand,

at han det ret kan forstaa, og at det kan lykkelig gaa for sig.

§ 2. Man maa ogsaa i al Nød paakalde Gud om hans Hellig-Aands Trøst og Bistand, efterdi vi endnu ere paa dette Livs grumme Hav, hver Dag i Nød og Fare bestedte. Derfor siger fremdeles den hellige David Ps. 119, 150: De nærmede sig til mig, som efterjage skalkagtige Anslag (det er, som ville gjøre mig Skade) og de ere langt fra din Lov. Her er fornødent at bede; thi hvad Satan ikke selv kan gjøre, dertil bruger han sine Redskaber, onde Mennesker, hvilke Dag og Nat tragte efter at gjøre andre Skade. For saadanne onde Mennesker er ingen tryg eller sikker, og er derimod det bedste Raad at bede og synge en Lovsang til Gud, som der staar Ps. 18, 4: Jeg vil paakalde Herren som bør at loves, saa bliver jeg frelst fra mine Fiender. Og Ps. 25, 1—3: Til dig, Herre, vil jeg opløfte min Sjæl; jeg forlader mig paa dig, min Gud, lad mig ikke beskjæmmes, at mine Fiender skulle ikke fryde sig over mig. Thi alle de, som bie efter dig, skal ikke beskjæmmes; de skal beskjæmmes, som handle fortrædelig uden Aarsag. Men det er vel at mærke, at den hellige David lægger dette til: De ere langt fra din Lov, det er, alle de, som forfølge Andre, ere langt fra Guds Ord og fra Guds hellige Frygt. Derfor er deres Fald nær, og deres Ulykke vil hastelig komme; men et troende og gudfrygtigt Menneske holder sig inderlig nær til Gud formedelst Bønnen. Og idet at det daglig omgaaes med ham, kommer det altid Gud nærmere og nærmere, forglemmer efterhaanden Jorden og Verden jo mere og mere, og bliver af et jordisk Menneske et aandeligt og himmelsk, som i fordum Tid Moses, der han i 40 Dage og Nætter talede med Gud, bekom han et glindsende og skinnende Ansigt (2 Mos. 34, 29). Og ligesom vi lære dens Sæder og Dyder, med hvilken vi idelig omgaaes, og ikke begjære at være heller hos nogen Anden end hos den, som vi længe have havt en kjærlig Omgjængelse med, ligesaa lære vi formedelst idelig Bøn himmelske Sæder og Tale og optændes jo mere og mere i Guds Kjærlighed. Ja, den ædle Bøn afværger mange Synder og er en Beskjærmelse imod tilkommende Ulykker og Anfægtninger, at Herren, Matth. 26, 41, derfor siger: Vaager og beder, at I skulle ikke indkomme i Fristelse. Og naar os da noget Anstød møder, saa vide vi, at det er den Almægtiges Tilstikkelse, og derfor gjerne i al Taalmodighed lader hans Villie i os fuldkommes, og bede om Trøst og Formildelse.

§ 3. Ydermere siger David paa samme Sted: Herre, du er nær, og alle dine Bud er Sandhed (Ps. 119, 151). Her sætter den hellige David en anden og tredie Grund til vor Bøn, nemlig Guds Nærværelse og Guds Sandhed. Guds Nærværelse trøster os i vor høieste Nød: Frygt ikke, thi jeg er med dig; se ikke om til Andre, thi jeg er din Gud (Es. 41, 10). Derfor kan vi alle Steder frimodelig paakalde ham. Herren siger vel Matth. 6, 6: Naar du beder, da gak ind i dit Kammer og luk din Dør, og bed til din Fader, som er i Løndom, og din Fader, som ser i Løndom, skal betale dig aabenbare; men dermed binder Gud ikke Bønnen til noget vist Sted, men taler det aleneste mod Hyklere, som ikun for et Skins Skyld offentlig bede. Om den hellige Isak læse vi, at han imod Aften gik ud paa Marken at gjøre sin Bøn (1 Mos. 24, 63). Ja vi læse om den Herre Christo selv, at han gik alene paa et Bjerg at bede, at han og blev Natten over i Bønnen til Gud (Luk 6, 12). Ligesaa kan vi og paa alle Steder og til alle Tider bede, besynderlig naar vi ere alene og ledige fra Menneskens Samtaler. Hvilken Leilighed skal være os en Tilskyndelse dertil, at vi gjerne holde Samtale med Gud og tænke

stedse paa det, som David her siger: Herre, du er nær. Er da Herren nær, da kan vi jo Intet bedre gjøre, end tale med ham; derom staar der og Es. 55, 6: Kalder paa ham, medens han er nær. Og Ps. 145, 8: Herren er nær hos alle dem, som kalde paa ham.

§ 4. Saa styrkes ogsaa vor Bøn mægtig af Guds Sandhed. Thi vi vide, det er Guds Befaling Ps. 50, 15). Kald paa mig, og han har lovet at bønhøre: Førend de raabe, da vil jeg, ja jeg svare; naar de, de endnu tale, da vil jeg, ja jeg høre, siger Herren (Es. 65, 24). Han har og i Gjerningen bevist det; se til Moses, Samuels, Davids, Josvæ, Corneli, deres Exempler, hvis Bønner og Almisser ere komne op i Hukommelse for Gud (Ap. Gj. 10, 4). Skriften er fuld af Exempler herpaa. Og om du vilde tænke og sige: var jeg og som Moses, Elias, David, Josva og andre saadanne Helgener, da havde jeg det samme at formode, men nu er jeg, desværre, ikke saa, da maa du vide, at de og har været Mennesker ligesom du, som Ap. Jakob Cap. 5, 17 siger. Hvad var Cornelius i Apostlernes Gjerninger? En Hedning. Hvad var Mannasse? Den største Synder. Saa har og Gud lovet, han vil bønhøre de Elendige: Der den Elendige raabte, da hørte Herren (Ps. 34, 7). Og atter Ps. 102, 18: Han vender sit Ansigt til den Elendiges Bøn og foragter ikke hans Raab. Item Ps. 9, 19: De Elendiges Forventelse skal ikke fortabes altid. Ydermere siger Propheten David Ps. 119, 152: Jeg har fra fordum Tid vist om dine Vidnesbyrd, at du har grundfæstet dem evindeligen. Dette er et kraftigt Sprog og Styrker mægtigt vor Bøn og Tro, det er og en ubevægelig Grundvold til vor Bøn. Guds Ord og Forjættelse har en evig Grundvold, nemlig Gud selv og hans kjære Søn Jesum Christum. Paa ham er Guds Ord og vor Salighed grundfæstet, førend Verdens Grundvold blev lagt (Eph. 1, 4). Hvadsomhelst der har en evig Grundvold, det kan af intet Timeligt omstødes. Did henser Ap. Paulus, naar han Rom. 8, 38, siger, at hverken det Høie, ei heller det Dybe, hverken det Nærværende, ei heller det Tilkommende, hverken Engler, ei heller Fyrstendømmer skal kunne skille os fra den Kjærlighed, som er i Christo Jesu. Er dette ikke en stor Trøst, at vor Tro og vor Bøn, har en evig Grundvold, ja et evigt Udspring? Det skal glæde og fryde os, saa ofte vi tænke derpaa, og det er det, Herren taler om, naar han siger Es. 28, 16: Se, jeg lægger til Grundvold i Zion en Sten, en prøvet Sten, en kostelig Hjørnesten, som er velgrundet. Hvo, som tror, tør ikke haste, eller som Ap. Peder 1 Ep. 2, 6. det udlægger: Han skal ingenlunde beskjæmmes. Dertil sigter og Ap. Paulus 1 Cor. 3, 11: Ingen kan lægge en anden Grundvold end den, som er lagt, som er Christus Jesus. Og atter 2 Tim, 2, 19: Guds Grundvold staar fast, som har dette Segl: Herren kjender dem, som ere sine. Over denne Grundvold skal ikke Helvedes Porte faa nogen Magt (Matth. 16, 18). Denne Grund er vor Styrke, vor Velfærds, Saligheds og Troes Befæstning, som er fastere end Himmel og Jord.

Om Bønnens Frugt og Kraft.

§ 5. Bønnen er: en Samtale med Gud, Himmeriges Nøgel, et Paradises Blomster, en fri Tilgang til Gud, Guds Husholderske, Guds Lønoms Forkynderske, Hemmeligheders Aabenbarerske, Guds Gavers Forskafferske, et aandeligt Gjæstebud, en himmelsk Forlystelse, Læbernes flydende Honningkage, Dydernes Fostermoder, Lasternes Overvinderske, Syndens Afbederske, Sjælens Helbrederske, Skrøbeligheds Hjælperinde, en Lægedom imod Syndens Forgift, Verdens Pillere, Folkets Forsonelse, Velsignelsens

Sæd, Lyksaligheds Urtegaard, Lisligheds Træ, Troens Forøgelse, Haabets Støtte Kjærligheds Moder, Retfærdigheds Sti, Bestandigheds Bevarerske, Klogheds Speil, Maadelighedens Læremoder, Kydskheds Kraft, Helligheds Hæder, Gudfrygtigheds Optændelse, Kundskabs Lys, Visdoms Skatkammer, Modets Fortrøstning, Kleinmodigheds Lægedom, Fredens Grundvold, Hjertets Glæde, Sindets Lyst, en tro Reisebroder i denne vor Udlændighed, Christi Stridsmænds Skjold, Ydmygheds Rettesnor, Erbarheds Forgjænger, Taalmodigheds Spise og Føde, Lydigheds Vogterinde, Sagtmodigheds Kilde, Guds Englers Efterfølgerske, Djævelens Forjagelse, de Bedrøvedes Trøst, de Retfærdiges Fryd, de Helliges Glæde, de Fortrængtes Bistand, de Nødlidendes Husvalerske, de Trættes Hvile, Samvittighedens Prydelse, Naadegavernes Formerer, Takofferets Røgelse, Godhjertigheds Tilskynderske, det møisommelige Levnets Lettelse, Dødens Forlindring og Sødgjørelse, det evige Livs Forsmag, den himmelske Saligheds Begjærerske og Befordrerske.

Bøn.

Ak, du barmhjertige, naadige, langmodige og taalmodige Gud og Fader, jeg bekjender og klager for dig min Elendighed, at jeg ved mine mangfoldige Synder har selv afvendt mig fra dig, din Naade og Kjærlighed, og ofte foragtet og forsømt din Barmhjertighed og Naade. Ak, tilgiv mig denne svare og store Synd, vend din Straf fra mig, som du truer med, at du vil forhærde og forblinde saadanne Mennesker, og at saadanne Foragtere skal aldrig komme ind til din Hvile eller smage din Nadvere. Ak, vær mig naadig; thi jeg erkjender, at jeg er saa aldeles intet andet uden dig, end Mørkhed og Vildfarelse, intet andet end et stinkende Aadsel og Ormespise, et urent Kar, et Vredes og Fordømmelses Barn. Jeg erkjender og bekjender, at dersom du ikke oplyste mig med din Naade, saa maa jeg blive i evig Mørkhed; dersom du ikke lærte mig, saa blev jeg vankundig i alle Ting; dersom du ikke ledsagede mig, saa for jeg evindelig vild; dersom du ikke rensede mig, saa blev jeg til evig Tid et urent og stinkende Kar; dersom du ei levendegjorde mig ved din Aand og Naade, saa blev jeg evig i Døden; dersom du ei gjorde mig salig, saa blev jeg evig fordømt. Ak! jeg græder og beder om din Naade, som gjør alting godt, som den onde Natur har gjort ondt i mig; lad din Naade alene virke Alting i mig og ikke min onde Villie, mit Kjød og Blod, mit onde Hjertes og Sinds Bevægelser, men din Aand og Naade. Lad din Naade styrke min Tro, opvække min Kjærlighed, opholde mit Haab. Lad din Naade være min Fryd, min Ros, min Trøst og Liv. Lad din Naade virke i mig Stilhed, Ydmyghed, Taalmodighed, Gudfrygtighed, Andagt og Bønner. Din Naade gjør og virker alt Godt. Uden din Naade kan og vil jeg ikke leve eller blive salig. Ak, giv mig et saadant Hjerte, at jeg alene hænger ved din Naade, at jeg alene lader mig nøie med din Naade, om jeg end ellers i Verden har hverken Gods eller Ære; thi din Naade er den høieste og dyreste Skat. Din Naade riggjøre mig i alle himmelske, gode Ting; din Naade lære og oplyse mig, den opholde og hellige mig; din Naade glæde mig og være mit Hjertes Lys, regjere mine Tanker, raadføre mine Anslag, den være min Trøst i min Bedrøvelse, min Samvittigheds Fryd og Fred, en Tugtemester for mine Begjæringer, en Midler for mine Affekter, min Munds Beskjærmelse, min Sjæls Tilsynsmand, mit Livs Vogter, mine Øines og Sinds Bevarer. Lad din Naade lyse for mig i alle mine Gjerninger; thi hvad er jeg uden din Naade? Et tørt Træ, hvori der er ingen Saft, hvoraf ingen Frugt voxer,

og som kun henhøre til Ilden. Lad din Naade stedse vogte og opholde mig, at jeg ei farer vild; lad din Naade tage imod mig, naar jeg kommer til dig, lad din Naade lede mig, at jeg ei skal snuble, og lad den igjen lede mig paa den rette Vei, naar jeg har gaaet af Veien. Lad din Naade tæmme og regjere mig, naar jeg af Utaalmodighed enten taler eller gjør formeget. Lad din Naade bære Frugt i mig, lad den igjenoprette mig, naar jeg falder, lad den læge min Samvittighed, naar den er saaret, lad din Naade tage venlig imod mig, naar jeg paakalder dig, lad mig finde Naade, naar jeg søger dit Ansigt, lad din Naade lukke op for mig, naar jeg banker paa, lad din Naade lede og føre mig, hvor jeg gaar eller staar, ligger eller sidder, vaager eller sover, lever eller dør. Lad din Godhed og Barmhjertighed følge efter mig baade her og i det evige Liv ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det syvogtredivte Capitel.

Grund og Aarsag dertil, at Gud visselig og naadelig hører vor Bøn.

§ 1. Det er en stor Trøst i Korset, at vi ved, at vi høre Gud til, som er Livet og Kjærlighed selv og giver derfor Alle af sin Fylde. § 2. Menneskene, af de synlige Kreature, har den ædleste Del heri, hvilket bør taknemmelig erkjendes. § 3. Dette bør opvække dem til Tro, Kjærlighed og Bønner. § 4. Guds Naade og Godhed er ei alene i Christo aabenbaret, men og stjænket os. § 5. Den første Grund til vor Bønhørelse er Guds Godhed. § 6. Den anden Guds Sandhed. § 7. Den tredie Guds faderlige Hjertelag. § 8. Den fjerde Christi Forbøn. § 9 Den femte Guds og hans Aands Iboelse. § 10 Den sjette, at Gud ei glemmer nogen af vore, endog de allermindste Gjerninger. § 11. Indvending imod og Anfægtning over Bønnens Bønhørelse. § 12. En grundig og trøstig Oplysning i begge Dele.

Ps. 86, 5. 6. 7. Du Herre er god og forlader gjerne og du har megen Miskundhed mod alle, som kalder paa dig. Herre, vend dit Øre til min Bøn og giv Agt paa mine ydmyge Begjæringers Røst; paa min Nøds Dag vil jeg paakalde dig; thi du bønhører mig.

§ 1. Propheten Jeremias siger Begr. 3, 22. ꝛc.: Det er Herrens megen Miskundhed, at vi ikke ere fortærede; thi hans Barmhjertigheder have ingen Ende, de ere hver Morgen nye, din Trofasthed er stor; Herren er min Del, sagde min Sjæl, derfor vil jeg haabe til ham. Her trøster den Hellig-Aand os i vort Kors og Gjenvordighed dermed, at Guds Miskundhed og Barmhjertighed opholder os, ellers var det snart ude med os. Ligesom Gud har i det naturlige Liv gjort en Omvexling og Forandring paa Lys og Mørke, saa har han ogsaa gjort det i det aandelige, at her baade er Mørke og Lys, baade Sorg og Glæde. At Lyset maa stedse opgaa for de Oprigtige i Mørket og Glæde for de Oprigtige i Hjertet (Ps. 112, 4. Ps. 97, 11). Det er Guds Miskundhed, som opholder alle Mennesker og giver dem Liv og Lykke; thi i Gud leve og røres og ere vi (Ap. Gj. 17, 28). Gud er et Udspring og Kilde til alt Liv og til alt Godt! det beviser hans Gjerninger; thi hver Gjerning priser sin Mester. Efterdi Gud har gjort alle levende Ting, da maa han selv være Livet, efterdi han har gjort Alting vel, da maa han selv være det høieste Gode, efterdi han har gjort Alting yndelig, da maa han selv være Kjærligheden. Derfor kaldes han en levende Gud; du er Christus den levende Guds Søn, siger Peter Matth. 16, 16. Og han er den levende Gud ikke alene i Væsen, og idet han lever i sig selv, men ogsaa i Virkning, idet han levendegjør Alting og beholder dem ilive, giver Alting Liv og Aande, som Paulus siger Ap. Gj. 17, 25. Derfor sagde og Daniel til Balthasar: Du prisede Guder, som hverken se eller høre, men den Gud,

i hvis Haand din Aande er, og hos hvilken al din Vei er, haver du ikke æret (Dan. 5, 23). Og Moses 5 Bogs 30, 20. siger: Herren er dit Liv og dine Dages Længde, saavelsom og David Pj. 27, 1.: Herren er min Livskraft. Saa kalder og Herren sig Jer. 2, 13 den levende Kilde, der han siger: De forlade mig, den levende Vandkilde, og gjøre sig Brønde, ja sønderbrudte Brønde, som ikke kunne holde Vand. Gud er i sin Virkning alle levende Tings Liv og virker og opholder Livet i dem alle, og det udflyder af Gud ligesom Varmen af Solen, saa at ikke alene Menneskene, men og alle Kreaturer leve af ham; derfor siger og Paulus Rom. 11, 35.: Af ham, ved ham og til ham ere alle Ting, ham være Ære i Evighed, Amen. Og atter Col. 3, 11.: Christus er Alting endog i Alle.

§ 2. Men alligevel, at alle Kreature annamme deres Liv af Gud, saa har dog Menneskene Livet i en høiere Grad af Gud. Menneskene har det ædleste Liv blandt alle jordiske Kreature, og det har de formedelst den fornuftige Sjel, som bor i dem. Dernæst er Englenes Liv endnu ædlere og i høiere Grad end Menneskenes, efterdi Guds Herlighed skinner i dem; de ere ingen Forfængelighed og Forandring undergivne, som Menneskene ere. Fremfor alle Andre har vor Herre Christus det allerædleste Liv og den allerhøieste Grad af Livet. Thi han er den sande Gud og Livet selv: Denne er den sande Gud og det evige Liv (1 Joh. 5, 20.) han er Gud af Gud, Lys af Lyset og den sande Gud af den sande Gud. Ligesom nu Livet er af Gud, saa er al Godhed og Miskundhed i Gud og af Gud. Thi han er det evige Gode. Og alt, hvad som er Godt og kaldes Godt, er udvældet af denne Godheds Kilde. Derfor har ethvert Kreatur ligesom en Draabe af Guds Godhed, med hvilken den bærer Vidne om sin Skaber, ligesom det tydelig talede med os derom. Vintræet siger ligesom til os: se, o Menneske, denne Sødhed har jeg bekommet af min Skaber, at jeg dermed skal glæde dig. Og Brødet taler til os: se, denne Kraft til at mætte har jeg af min og Eders Skaber. Det høieste Gode har bestænket alle Kreature med sin Godheds Draaber og gjort dem til den Ende, at de skulle komme Menneskene tilgode. Du, Herre, kroner Aaret med dit Gode, og dine Fodspor dryppe med Fedme (Pj. 65, 12). Hvad som nu i Naturen kaldes Guds Gode, det kaldes i Skriften Guds Naade; hint angaar Legemet, dette angaar Sjælen; ligesom nu Gud i Naturens store Bog har paa tusinde Maader aabenbaret og tilkjendegivet Menneskene sin Godhed, saa har han ogsaa i Skriftens Bog i utallige Maader aabenbaret sin Godhed og Kjærlighed, hvilket alt i Christo Jesu er fuldkommet. Thi i Christo er al Godhed og Kjærlighed i Himmelen og paa Jorden tilsammenfattet, i ham ere alle Ting. Hvad som nu er Godt og skal ogsaa kjendes at være Godt, det meddeler sig selv til Andre, ellers var det ikke Godt; det kunde ikke heller være Godt; thi hvorledes vidste man, at det var Godt, om det ikke gav sig tilkjende? Hvad vidste man af, at Vintræet var godt, om det bar ingen Vindruer? Ligesaa havde Ingen vidst, hvor god og naadig Gud var, dersom han ikke selv havde aabenbaret og uddelt sin Godhed og Naade; hvo havde vidst, hvad Christus var, dersom han ikke havde bevist os sin Kjærlighed?

§ 3. Men hvorfor har Gud aabenbaret sig, at han er god, naadig og barmhjertig? Uden derfor, at vi skulle tro paa ham, elske ham over Alting og paakalde ham i al Nød, og at han ved slig Aabenbarelse kunne opvække Bønnen i os og plante den i vore Hjerter. Thi hvorledes skulde man tilbede den, man ikke kjender? Vi se herpaa et Exempel i Moses (2 Mos. 33, 19. 20. ꝛc.), der han begjærede at se Guds Ansigt; da sagde Herren: Jeg vil lade alt mit Gode fare

frem for dit Ansigt, og jeg vil kalde paa Herrens Navn for dit Ansigt, men du kan ikke se mit Ansigt; thi Mennesket kan ikke se mig og leve, det er, se mit ubegribelige Væsen. Men jeg vil lade dig staa i Kløften paa Klippen, og jeg vil skjule med min Haand over dig, indtil jeg farer over, og naar jeg borttager min Haand, skal du se mig bagtil, men mit Ansigt kan ikke sees. Mærk, Herren vilde ikke lade Moses se alene en liden Draabe af sin Godhed og Herlighed eller en Del deraf, men al sin Godhed og Herlighed vilde han lade ham se. Men hvorledes skulde det ske? Da skal du, siger Herren, se bag efter mig, det er, du skal lære at kjende mig af mine Gjerninger. Der nu Herren kom ned i Skyen og al hans Godhed og Herlighed gik ned for Mose Ansigt, da raabtes der (Cap. 34, 6.): Herren, Herren, en barmhjertig og naadig Gud, taalmodig og af megen Miskundhed og Sandhed, som forlader Misgjerninger og Overtrædelse og Synd, som beviser Miskundhed paa tusinde Led, og som ikke skal holde den Skyldige for at være uskyldig. Og saasnart som Moses fornam denne Guds Miskundhed, da bukkede han sig strax ned til Jorden og tilbad. Saa har nu den almægtige Gud aabenbaret sin Miskundhed, Naade, Kjærlighed og Trofasthed for Menneskene. Og ligesaavel har han aabenbaret og ladet den gaa frem for os, som for Moses, paa det vi ogsaa skulle paakalde og tilbede ham, som Moses gjorde. Ja, siger du, hvorledes er det skeet, vilde Gud og aabenbares for mig, saasom for Moses? Dertil svares, det er skeet i Christo. I ham har Gud ladet al sin Miskundhed og Herlighed synlig gaa frem for os. Thi vi saa hans Herlighed, ja en Herlighed, som en Enbaarnes af Faderen, fuld af Naade og Sandhed (Joh. 1, 14).

§ 4. Naar vi ret betænke, hvad Christus for os har gjort, da maa vi og vel raabe: Herren, Herren, en barmhjertig og naadig Gud, langmodig og af megen Miskundhed og Sandhed. Deri ser vi, hvorledes denne Figur er opfyldt, og hvorledes Gud i Skyen er kommen af Himmelen og har ladet sin Godhed i Christo gaa forud for os i hans hellige Mandomsannammelse. Der Paulus og Barnabas i Lystris iblandt Hedningerne gjorde underlige Gjerninger, da sagde Folket: Guderne ere blevne Mennesker lige og ere komne ned til os (Ap. Gj. 14, 11.); det var deres vildfarende Dom og Slutning. Men kunde de i Vildfarelse af Pauli og Barnabas underlige Gjerninger slutte, at Guderne vare blevne Mennesker lige og komne paa Jorden, da maa vi langt mere af den Naade os i Christo er bevist slutte i Sandhed, at Guds Godhed og Naade i Christo er kommen ved ham til os paa Jorden; thi det er alt skeet til den Ende, at Gud kunde tilskynde og lokke os til sig og opvække Troen og Bønnen i os; thi Gud meddeler os sin Godhed og Naade ved Bønnen. Herhos skulle vi nu mærke nogle Hovedaarsager dertil, at Gud vil vist høre vor Bøn.

§ 5. Først har Bønnen saadan en Art, at den lettelig kan bevæge et godhjertet Menneske, ja, at den og ofte bevæger et haardhjertet Menneske, som vi se paa Enken og den uretfærdige Dommer (Luk. 18, 5.), og at den umilde Dommer formedelst Enkens idelige Bøn dog omsider bevægedes. Efterdi Bønnen kommer af Aanden, da er den Sjælens Styrke, hvormed mangt et Hjerte ofte indtages og bevæges. Og efterdi Gud er ingen haard og umild Gud, men den ypperste Fromhed, den mildeste Venlighed, den høieste Taalmodighed, den ædleste Sagtmodighed, den mest brændende Kjærlighed og kortelig, al Dyd i høieste Grad, saa kan det ikke feile, ja det er umuligt andet, end at han ved en hjertelig Bøn jo maa bevæges; thi skede det ikke, da var han ikke den høieste Fromhed og den ædleste Mildhed. Derfor

saa sandt, som Gud er den høieste Miskundhed og Fromhed, saa sandt bliver han og ved en hjertelig Bøn allermest bevæget. Taulerus siger: Gud er saa i Hælene efter os og haster saa saare efter at oplade for os al sin guddommelige Naades Afgrund og sit Væsens Fylde, at hans guddommelige Væsen, paa menneskelig Vis at tale, ligesom derover vil briste. Gud iler efter, at hans Godhed maa meddeles os, ja blive vor egen. Item: Vi ere skabte, kaldte og indbudne til store, uendelige og evige Ting, og derfor fortryder Gud haardt derpaa, at vi lade os nøie med ringe og forgængelige Ting, eftersom han er færdig til at give os Alting, endogsaa sig selv. Item: Gud af idel Kjærlighed og Miskundhed nænner ikke at afslaa og vægre os Noget, ja han kommer vor Bøn tilforn og gaar os imod, han er tusindfold villigere til at give, end vi til at annamme, tusindfold færdigere til at udbytte, end vi til at bede og begjære.

§ 6. Dernæst udkræver Guds Sandhed og dyre Forjættelser det, at at han maa bønhøre os. Kald paa mig paa din Nøds Dag, jeg vil udfri dig, siger Herren Ps. 50, 15. Ps. 145, 18. siger David: Herren er nær hos alle dem, som kalde paa ham i Sandhed, og Ps. 86, 5.: Du, Herre, er god og forlader gjerne, og du haver megen Miskundhed mod alle, som kalde paa dig. Herren er god, siger David, og er det for lidet, da er han og naadig, er det endnu ikke Nok, da har han og megen Miskundhed. Mod hvem? Mod alle, som kalder paa ham (Ps. 142, 16). Han gjør efter deres Velbehagelighed, som ham frygte, og han hører deres Skrig og frelser dem. Es. 65, 24. siger Herren: Førend de raabe, da vil jeg, ja jeg svare; naar de endnu tale, da vil jeg, ja jeg høre. Christus siger Joh. 16, 23: Hvad som I bede Faderen om i mit Navn skal han give Eder. Og Matth. 7, 7. 8.: Beder, leder, banker, som han vilde sige: beder, lader det ikke derved blive, leder, lader det ikke derved blive, men og banker. Og han lægger dette til: Thi hver den, som beder, han faar, og hvo, som banker, ham skal oplades. Item Mark. 11, 24.: Alt det I bede om i Eders Bøn, tror at I skal faa det, saa skal det vederfares Eder. Dette maa Gud holde; thi ellers var han ikke den, han i sit Ord har aabenbaret sig at være. Og derfor har og Gud befalet saa ofte, ja uden Afladelse at bede, at han kunde bønhøre og meddele os af sit Gode (Luk. 18, 1. 1 Thes. 5, 17).

§ 7. For det tredie stadfæster ogsaa Guds naadige Faderhjerte det samme; Christus (Luk. 11, 11.) siger: Beder en Søn sin Fader iblandt Eder om et Brød, mon han da skal give ham en Sten? V. 13: Efterdi I da, som ere onde, vide at give Eders Børn gode Gaver, hvor meget mere skal Faderen, som er af Himmelen, give dem den Hellig-Aand, som ham bede? Af ham kaldes al Faderlighed i Himlene og paa Jorden (Eph. 3, 15.), og Paulus (2 Cor. 1, 3.) kalder ham Barmhjertigheds Fader og al Trøstes Gud. Kan et Menneske være barmhjertigt, skulle da den, som har skabt det barmhjertige Hjerte, selv være ubarmhjertig? Det være langtfra! Hvorfor skulle Gud have givet sig Faders Navn, dersom han ikke havde et faderligt Hjerte? Saa maa han da enten naadelig bønhøre, eller han er ikke Fader, men mister sit Fadernavn. Du, Herre, er dog vor Fader, vor Gjenløser er dit Navn af Evighed, siger Esaias Cap. 63, 16. Jeg er Israels Fader, og Ephraim er min førstefødte Søn, siger Herren Jer. 31, 9,; saa har han ogsaa saaledes dannet det moderlige Hjerte, at det forbarmer sig over sit Livs Frugt (Es. 49, 15.), hvorledes skulle han da ikke selv have et forbarmende Hjerte? Hvorledes skulle han selv ikke ynkes over os og høre vor Bøn, naar vi vemodelig raabe og skrige? Naar Bør-

nene ere syge og græde, hvor ondt har Moderen deraf, hvor gaar det hende til Hjerte og hvor ynkes hun derover? Ligesom og meget mere ynkes og Gud derover, og har, paa menneskelig Vis at tale, ligesom ondt deraf, at det gaar hans Børn ilde, og de derover raabe og skrige, saa han og derfor selv siger Jer. 31, 20.: Mine Indvolde lyde for Ephraims Skyld, jeg vil visselig forbarme mig over ham.

§ 8. For der fjerde stadfæster og den Herres Jesu Christi Forbøn dette. Hvor hjertelig har han i sit Kjøds Dage her paa Jorden bedet for sin Menighed og alle Troende? Joh. 17, 11 siger han: Hellige Fader, bevar dem i dit Navn, hvilke du haver givet mig, at de maa være Et ligesom vi. V. 15: Hellige dem i din Sandhed, dit Ord er Sandhed. V. 17: Jeg beder ikke, at du skal tage dem ud af Verden, men, at du skal bevare dem fra det Onde. V. 20: Jeg beder ikke alene for dem, men ogsaa for dem, som formedelst deres Ord skal tro paa mig. V 24: Fader, jeg vil, at de, som du haver givet mig, skal og være hos mig, hvor som jeg er. V. 26: Jeg kundgjorde dem det og vil kundgjøre dem det, at den Kjærlighed, som du elsker mig med, skal være i dem og jeg i dem. Ja ikke alene den Stund, han vandrede her i Verden, bad han for os, men han gjør det og endnu hos Faderens høire Haand. Apostelen siger Rom. 8, 34.: Christus er og i Guds høire Haand og træder frem for os eller taler for os. Ebr. 4, 14. 16. staar der: Efterdi vi derfor have en stor Ypperstepræst Jesus, Guds Søn, som er gaaet igjennem Himlene, da lader os træde frem med Frimodighed til Naadestolen, paa det vi kan faa Barmhjertighed og finde Naade til velbeleilig Hjælp.

§ 9. For det femte bekræfter ogsaa den Hellig-Aands Vidnesbyrd det samme; thi han giver vor Aand Vidnesbyrd, at vi ere Guds Børn (Rom. 8, 16). Det er umuligt, at den Hellig-Aands Vidnesbyrd i vore Hjerter kan være forgjæves. Og efterdi Gud og Christus tillige er hos os, ja bor i os ved Troen, hvorledes skulde han da ikke vide vore Suk? Ps. 137, 4. siger David: Der er ikke et Ord paa min Tunge, se, Herre, du ved det Altsammen. V. 2: Du forstaar alle mine Tanker langtfra. Du tør ikke tænke, at Gud er nogle tusinde Mile fra dig og hører ikke din Bøn, han er i dig og du i ham (Joh. 17, 23). Gud lever i dig og du røres i ham (Ap. Gj. 17, 28), hvorledes skulde han da ikke høre din Bøn? Herre, al min Begjæring er for dig, og mit Suk er ikke skjult for dig, siger David Ps. 38, 10., og Ps. 19, 15.: Lad min Munds Tale og mit Hjertes Betænkning for dit Ansigt være dig til Behag. Og efterdi den Hellig-Aand, som er den sande Gud, selv er Bønnens Aand (Zach. 12, 10.) og virker vore Bønner i os, ja selv træder frem for os til det Bedste med uudsigelige Sukke (Rom. 8, 26.), hvorledes skulde da Gud ikke høre, vide og se det, som han selv udretter og virker? Derfor er det umuligt, at det mindste Suk, som kommer af Gud den Hellig-Aand og opstiger til Gud, skulle være forgjæves. Det kommer af Gud og gaar til Gud; i Gud kan Intet være mistet og tabt; saadanne Gjerninger ere sandelig gjorte i Gud og komne til Lyset (Joh. 3, 21).

§ 10. For det sjette er Gud ikke en glemsom Gud, som et Menneske; men som Gud beholder alle Velgjerninger ligesom en Signetring, og enhver Gudfrygtig er skreven paa hans Tankebrev (Mal. 3, 16), saa forglemmer han og ikke Bønnen. Guds Naade er saa stor og overflødig, at den overveier og udsletter alle vore Synder, saa han aldrig mere tænker paa dem. Men det Gode, som har sin Oprindelse af ham, det maa han tænke paa, det kan han ikke forglemme, ellers maatte han forglemme sin egen Gjer-

ning og sig selv. Nu, kommer vor Bøn af den Hellig-Aand, skulle da vel den Hellig-Aand glemme den Bøn og de Sukke, hvilke han selv i os har forarbeidet? han kan jo ikke forglemme sit eget Værk, som han i os har virket; Gud kan jo ikke forglemme sit Ord og Løfte: Mon ikke Ephaim være mig en dyrebar Søn? siger Herren; thi efter at jeg haver talet til ham, kommer jeg ham endnu flittig ihu (Jer. 31, 20). Derfor siger og Ps. 56, 9, at han tager Tal paa vore Taarer. Han lover og Ps. 111, 9, at hans Pagt skal blive evindelig. Hvad er hans Pagt? Syndernes Forladelse, som er grundfæstet i Christi Død og beseglet med Forjættelsens den Hellig-Aand (Eph. 1, 13).

§ 11. Ja, siger du, er det sandt, hvorfor hører da ikke Gud min Bøn, og giver mig min Begjæring? jeg har ofte bedet, raabt og sukket og er dog ikke bleven bønhørt. Og derpaa har man mange Exempler for Øine, at en ofte længe beder om Noget, men bekommer det dog ikke eller saa vidt vi kunde mærke, blive ikke bønhørt. Hvor bliver da vor Bønhørelses Ufeilbarhed af? og dette er en svar Anfegtning, som ofte krænker og forurolige mangt et stakkels Menneske; men derpaa skal dette Svar mærkes: Bønnen bliver altid hørt, og det er umuligt, at den ikke skulde blive hørt, som forbemeldte Hovedaarsager nokſom vise, hvilke ere saa sande, faste og uryggelige, saa sandt som Gud er en naadig Gud, saa sandt som Gud er en sanddru Gud, ja den evige Sandhed selv, saa sandt, som Gud har et barmhjertigt Faderhjerte, saa sandt, som Christus er vor Mægler, og saa sandt som Gud og Christus bor i os. Derpaa skal derfor intet troende Hjerte tvivle. Uden at Gud ikke strax giver os, hvad vi bede om og vilde have, det kommer deraf, først, at Gud ikke altid bønhører os efter vor Villie, men efter vor Salighed. Dernæst, at Gud har frit forbeholden enten han paa Legemets eller han paa Sjælens Vegne vil give os det vi bede om. Naar vi bede om et timeligt Gode, og Gud ved og kjender, at det er os ikke nytteligt og saligt, saa giver han os ikke det vi bede om i det Legemlige og Timelige, men han giver os det paa Sjælens Vegne, og i de aandelige gode Ting: og saa bekomme vi dog alligevel det vi bede om aandelig og paa Sjælen, ja saa langt Mere end vi bede om. Thi saa meget som Sjælen er ædlere og bedre end Legemet, og de aandelige gode Ting ædlere og bedre end de jordiske, saa meget bedre er det, at Gud giver os det paa Sjælens Vegne og i det aandelige Gode, som vi begjære udvortes og i det legemlige Gode. Gud opfylder vor Bøn i det Bedste og Ypperste. Der ligger dog ikke mest Magt paa Legemet, men paa Sjælen. Naar den hjælpes, saa er Alting hjulpen. Lægger Gud dig en legemlig Svaghed paa, og du beder, at Gud vil gjøre dig helbredet, saa bliver din Bøn vistnok hørt, det slaar ikke feil. Men giver Gud dig ikke Legemets, da giver han dig dog Sjælens Sundhed, hvilken er langt bedre end Legemets. Vilde du ikke heller have en sund end et sundt Legeme? hvad kunne det sunde og helbredte Legeme hjælpe dig, om Sjælen var usund, det er i Vantro, og maatte dø den evige Død? men er Sjælen sund og helbredet, da kan vi sige med Asaph Ps. 73, 25. 26: Herre, hvem haver jeg i Himlene? lige ved dig har jeg ikke Lyst til Noget paa Jorden. Forsmægter end mit Kjød og mit Hjerte, saa er Gud dog mit Hjertes Klippe og min Del evindelig. Og med den syge Job, C. 19, 25: Jeg ved, at min Frelser lever. Dermed var Sjælen hjulpen. Derfor agtede og den fromme David de himmelske gode Ting høiere end alt det Timelige, og sagde derfor Ps. 119, 72: Din Munds Lov, Herre, er mig bedre end tusinde Stykker Guld og Sølv. Ja, siger du, jeg vil gjerne have begge, baade et sundt og helbredet Legeme og en sund og

helbredet Sjæl, baade timelige og evige gode Ting. Men Gud svarer: Lad dig nøie med min Naade. Paulus vilde og gjerne have dem begge, men fik det samme Svar (2 Cor. 12, 9). Kortelig, enhver Troendes Bøn bliver hørt og opfyldt, om ikke paa Legemets, da paa Sjælens Vegne.

§ 12. Saa har og Gud forbeholdt sig, om han vil opfylde vor Bøn i dette eller i det andet Liv. Bekommer du derfor her ikke, hvad du beder om, da tænk, det er dig ikke gavnligt og saligt, Alting bestaa dog ikke i dette Liv. Hvad Gud ikke her giver dig, det skal han hisset rigelig og tusindfold give dig. Thi ligesom det er umuligt, at Gud skulde forglemme vor Bøn, saa er det og umuligt, at Gud skulde ikke i Naade belønne den, sker det ikke i dette, saa sker det visselig i det andet og evige Liv. Saa mange Bønner vi gjøre, saa mange Gaver skal vi faa i det evige Liv; thi da skal vi og høste i sin Tid, om vi ei blive lade (Gal. 6, 9). Da vil han sige til enhver troende Sjæl: Se, der har du din Bøn, du sendte mig, der har du det, du bad om, der har du for din Bøn tusindfold Gaver og Liggendefæ, det skal vi med Taalmodighed kun oppebie. Det var jo en daarlig Avlsmand, der begjærede at høste strax, efter at han havde saaet, der gik og knurrede og sagde: jeg har saaet og jeg ser Intet opkomme; man maatte jo sige til ham: du Gjæk, kan du ikke bie til Høstetiden? Da skal du faa se din Sæd igjen med megen Frugt. Ligesaadan Daarlighed er der hos mangen En, idet han siger: jeg har nu saa længe og meget bedet, jeg ser dog intet af det, jeg har bedet om. Gud maa vist ikke ville bønhøre mig. Du Taabe, du saaede nylig, og du vil nu strax høste, kan du ikke bie til Tiden er, til det evige Livs store Høst kommer? Hvad et Menneske her saar, det skal han og der høste (Gal. 6, 7); saar du her med megen Bøn og Graad, det er en kostelig Sæd; derfor skal du med Glæde tusindfold igjen indhøste. De, som saa med Graad, skal høste med Frydeskrig. Den, som bær Sæden, som langsomt sankes, gaar flux frem og græder, men han skal visselig komme med Glæde, naar han bærer sine Neg (Ps. 126, 6). Det, Gud har lovet og sagt, maa opfyldes; opfyldes det ikke her, da maa det opfyldes i det evige Liv. Mangen græder og hyler for Børn, Hustru og andre gode Venner dør bort; men ved du ikke, min Ven, at det er din Sædetid, du maa først saa og plante dine gode Venner, ja dit eget Legeme, før du kan høste. Bi til den store Høsts Tid, da skal Høstfolkene, de hellige Engle, sanke sine Neg og bære dem i Guds Lader (Matth. 13, 30). Høsten er nær og stunder til. Da skal vi igjen rigelig finde vore Bønner, Suk og Graad, som vi mangfoldig har skiket til Gud. Da skal vi faa i Gud alle de Ting, vi nogen Tid har kunnet bede, ønske eller begjære. Og da skal alle Guds Forjættelser og alle disse uryggelige Hovedgrundvolde befindes at være Sandhed i Christo Jesu i al Evighed og paa enhver Troende til evig Glæde og Salighed over al Maade rigelig opfyldes, saa at vi derfor skal evindeligen prise og takke Gud.

Bøn.

Vær trøstig min Sjæl; jeg ved paa hvem jeg tror, og paa hvem jeg haaber og hvem jeg anraaber, nemlig den sande trofaste, gode, barmhjertige, almægtige og alvise Gud, som er min kjære Fader i Christo; jeg er vis paa, at han hører og bønhører mig, naar jeg raaber paa ham; at han tæller mine Taarer, naar jeg græder, og at min Forlængsel og Forlangen er ikke skjult for ham, naar jeg sukker. Faar jeg ikke strax, hvad jeg beder om, saa faar jeg dog det til sin Tid; giver han mig ikke, hvad jeg beder om, saa faar jeg Noget, som er bedre, hvor-

med jeg er langt mere tjent. Maa jeg end her saa Taarer, saa skal jeg dog høste i sin Tid. Min Bøn og mine Sukke ere ligesom de Dunster og Dampe, som af Solens Varme opdrages og derefter hemmelig og uformærket stige op i Luften, men derefter komme tilbage igjen paa Jorden med en frugtbar og velsignet Regn. Det er umuligt, at min Bøn kan blive ubønhørt, ligesaa umuligt som det er, at Gud kan fornegte sig selv og forlade sin Godhed og Sandhed. Lad Verden og Djævelens Børn bespotte min Bøn, men du skal vel dog erfare hvad den formaar. Lad det gaa de Ugudelige vel og lad dem have timelig Lykkelighed; min Glæde, min Lykke, min Rigdom er det alene, at jeg holder mig til Gud, at jeg staar i en god Forstaaelse, i et sødt Samfund og hjertelig Tillid til ham, at han nærmer sig til mig, saa ofte jeg paakalder ham, der er ikke et Ord paa min Tunge, at han jo ved det, han forstaar mine Tanker langt fra, til ham er al min Begjæring, og mit Suk er ikke skjult for ham. Han kjender min Sjæl i Nødens Tid, han vil og kan udredde den efter sin faderlige Barmhjertighed, ved hvilken hans Hjerte bryder i ham, saa han maa forbarme sig over mig. Jeg er vis paa, og trøster mig derved, tilligemed alle andre gudfrygtige Hjerter, at Herren mærker og hører det, naar jeg anraaber ham, og der er skreven en Hukommelsesbog for ham, hvori ei alene mit Navn, men og alle mine Sukke og min Forlængsel er optegnet, den erindrer ham om det, som han har tilsagt mig af Naade. Ja, hans kjære Søn, min egen Midler, Frelser og Saliggjører, beder for mig, for hans Skyld maa jeg endelig blive bønhørt; og kan jeg ikke med Frimodighed og Glæde træde frem til Naadestolen, til at erlange Naade og Barmhjertighed, til den Tid, naar jeg havde Hjælp behov, saa kan hellerikke min Skrøbelighed hindre mig, efterdi den Hellig-Aand kommer den til Hjælp, og om jeg heller ikke ved hvad jeg skal bede om, og hvorledes jeg skal bede, saa træder han selv frem for mig til mit Bedste, med uudsigelige Sukke, ved hvilke jeg raaber: Abba, kjære Fader! Derfor vær trøstig, min Sjæl, jeg ved paa hvem jeg tror, paa hvem jeg haaber, og hvem jeg i al min Nød og Anliggende skal paakalde.

Det otteogtredivte Capitel.

Syv Hjælpestøtter for vor skrøbelige Bøn.

§ 1. Christus er den første og største Hjælpestøtte i vor Bøn. § 2. Aanden er den anden. § 3. Guds Forjettelser. § 4. De Helliges Exempler, som fordum ere bønhørte. § 5. Guds store Venlighed. § 6. Hans Barmhjertighed. § 7. Hans Naadepagt i Christo.

Rom. 8, 26. 27. Aanden kommer vor Skrøbelighed til Hjælp. Thi vi vide ikke hvad vi skal bede, som det bør sig, men Aanden træder selv frem for os med usigelige Sukke. Men den, som randsager Hjerterne, ved, hvilken Aandens Sands er, thi han træder frem for de Hellige, efter Guds Villie.

§ 1. Efterdi vi til Bønnen ere af Naturen, desværre, saare kolde og skrøbelige, da ville vi randsage, hvad Hjælp Gud i sit Ord har vist os, hvilken vi i Bønnen skulle tænke paa og søge. Vor Bøns første Støtte eller Pille er vor eneste Mægler og Talsmand, Guds Søn, Jesus Christus (1 Joh. 2, 2), han er vor Talsmand hos Gud, naar vor Tunge ikke formaar at tale, som vi gjerne vilde og af Hjertet ønskede. Han kaldes Faderens evige Ord, baade fordi Gud ved ham har aabenbaret os sit Raad, saa og, fordi han fører vort Ord frem for Gud. Derfor er han og vor Mægler. Det er os smukt afbildet i Mose, det gamle Testamentes Mægler, der

Folket flyede for Gud ved Sinai Bjerg, og sagde: Tal du med os, og lad Gud ikke tale med os, da talede Moses for Folket (2 Mos. 20, 9). Det er og afbildet os i Aron; thi der Moses skulde gaa ind for Pharao, og havde et besværligt Maal og Tunge at tale med, da sagde Gud til ham: Aron, din Broder er veltalende han skal være din Mund (2 Mos. 4, 10, 14). Saa har vi ogsaa et besværligt Maal og Tunge at tale med i Bønnen, men den himmelske Aron er vor Mund. Dertil hensaa Naadestolens Figur, om hvilken Herren sagde: Jeg vil være tilstede og tale med dig af Naadestolen (2 Mos. 25, 22). Christus befaler os og derfor at bede i sit Navn, derfor er han og vor evige Ypperstepræst og har et uforgjængeligt Præstedømme (Ebr. 7, 26). Og træder frem for os (Rom. 7, 34). I ham have vi Dristighed og Tilledelse til Faderen i Tillid, ved hans Tro (Eph. 3, 12).

§ 2. Den anden Hjælp og Bestyrkelse i Bønnen er Gud den Hellig-Aand. Jeg vil udøse over Davids Hus og over dem, som bo i Jerusalem, Naadens og Bønnens Aand, siger Herren (Zach. 12, 10). Guds Aand forsikrer os om Guds Naade, og gives os af Naade, som et Vidne om Børnenes Udkaarelse. Derpaa kjende vi, at vi blive i ham og han i os, fordi han gav os af sin Aand, siger Johannes (1 Ep. 4, 13). Og Paulus Rom. 8, 15.: I annammede ikke atter en Trældoms Aand til Frygt, men I annammede en sønlig Udkaarelses Aand, ved hvilken vi raabe: Abba, Fader. Den samme Aand vidner med vor Aand, at vi ere Guds Børn. Dette betegnedes ved Præsternes Salvelse i det gamle Testamente (2 Mos. 28, 14). Ligesom de bleve salvede legemlig med Olie, saa har og Gud salvet os med Glædens Olie, det er med Christi Aand (1 Joh. 2, 20), at vi som aandelige Præster skulle daglig ofre Gud vore Læbers Offer (Hos. 14, 3). Denne Guds Aand opvækker i os de hjertelige Sukke, at vi raabe med Daniel: Herre, hør! Herre, forlad! Herre, giv Agt paa, gjør det, tøv ikke for din egen Skyld, min Gud (Dan. 9, 19).

§ 3. For det Tredie bestyrker og Guds Forjettelse kraftelig vor Bøn. Ps. 50, 15: Kald paa mig i din Nødsdag, siger Herren, jeg vil udfri dig, og du skal prise mig. Ps. 91, 14,: Efterdi han har Lyst til mig, siger Herren, saa vil jeg udfri ham. Ps. 145, 18: Herren er nær hos alle dem, som kalde paa ham i Sandhed. Luk. 11, 11: Men beder en Søn iblandt Eder sin Fader om et Stykke Brød, mon han skal give ham en Sten? Luk. 18, 7: Men skulde Gud ikke redde sine Udvalgte, som raabe til ham Nat og Dag. Joel. 2, 32: Hvo som paakalder Herrens Navn skal blive frelst, Ps. 34, 16: Herrens Øine ere vendte til de Retfærdige, og hans Øren til deres Raab. Matth. 7, 7: Leder, beder, banker; thi hver den som leder, han finder; og hver den, som beder, faar; og hver den, som banker, skal oplades. Rom. 10, 12: Herren er rig og velgjørende mod alle dem, som paakalde ham.

§ 4. For det Fjerde bestyrkes og Bønnen af de Helliges Exempel, som af Gud ere bønhørte. Se vi til de Gamles Exempel, da styrkes kraftelig vor Bøn og har en fast Støtte deri, at vi erindre os den almægtige Guds forrige Hjælp og naadige Frelse. Derpaa have alle Profeter grundet deres Bøn. Der Israels Børn havde grovelig syndet med den afgudiske Guldkalv, saa at Gud derfor sagde til Moses: Lad mig nu fare frem, at min Vrede maa optændes mod dem, og jeg vil fortære dem; da stod Moses, hans Udvalgte i Gabet for hans Ansigt, siger Ps. 106, 23, græd og holdt ham med sin stærke Bøn, i hvilket hans ogsaa erindrer Gud om hans forrige Hjælp, sigende: Herre, hvorfor skal din Vrede

optændes mod dit Folk, som du udførte af Ægyptens Land, med stor Kraft og med en stærk Haand? Hvorfor skulle Ægypterne tale og sige: han har udført dem til det Onde, at ihjelslaa dem paa Bjergene og ødelægge dem af Jorderige? Vend om fra din grumme Vrede, og lad det fortryde dig over det Onde, som du har talet at gjøre dit Folk. Saa fortrød det Herren over det Onde, som han havde talet at gjøre sit Folk (2 Mos. 32, 10—14). David havde og lært dette Mesterstykke; thi han næsten i alle Psalmer foreholder Gud sin forrige Naade, Miskundhed og Trofasthed. Ps. 25, 6.; Herre, siger han, kom dine Barmhjertigheder og dine Miskundheder ihu; thi de have været af Evighed. V. 7.: Kom du mig ihu efter din Miskundhed, for din Godheds Skyld. Og Ps. 85, 2: Herre, du havde Behag til dit Land, du omvendte Jakobs Fængsel, du borttog dit Folks Misgjerninger og skjulte al deres Synd. Du bortsamlede al din Grumhed, du vendte om fra din grumme Vrede. Omvend os, vor Saligheds Gud, og tilintetgjør din Fortørnelse mod os. Vil du evindelig være vred paa os? vil du drage din Vrede fra Slægt til Slægt? vil du ikke gjøre os levende igjen, at dit Folk maa glæde sig ved dig? Men hvad for herlige Ord fører Propheten Esaias Cap. 63, 11 ꝛc.: Gud Herren hans forrige Naade til Gemyt, og oplukker dermed Guds Barmhjertigheds underlige Liggendefæ, sigende: Hvor er nu den, som opførte dem af Havet, med hans Faars Hyrde? Hvor er den, som gav sin Hellig-Aand midt iblandt dem? som førte dem ved Mose høire Haand, med sin herlige Arm? som adskilte Vand for deres Ansigt, til at gjøre sig et evigt Navn? Den som førte dem igjennem Afgrundene, som en Hest gjennem Ørken, at de skulle ikke støde sig; ligesom Kvæget, der gaar ned i Dalen, har Herrens Aand ladet dem hvile; saaledes førte du dit Folk, for at gjøre dig et herligt Navn. Skue af Himlene, og se af din hellige Herligheds Bolig, hvor er din Nidkjærhed og Vælde? dine Indvoldes og dine Barmhjertigheders stærke Lyd, de indeholde sig mod mig. Du er dog vor Fader; thi Abraham ved intet af os, og Israel kjender os ikke, men du, Herre, er vor Fader, vor Gjenløser er dit Navn af Evighed. I hvilke Ord der er disse Grunde og Fundamenter. 1) Herre, din Naade er evig, derfor kan den ikke endes paa mig. 2) Jeg er vel en Synder, men du har og tilforn bevist bodfærdige Syndere din Naade, som og David sigter til, sigende (Ps. 25, 7): Kom ikke mine Ungdoms Synder ihu. 3) Mine Synder ere vel store, men lad din Barmhjertighed være større. 4) Tænk, at jeg er dit Kreatur. Hvortil Job henser Cap. 10, 9.: Kjære, kom ihu, at du gjorde mig som Ler, og at du vil gjøre mig til Støv igjen, og din Besøgelse bevarer min Aand.

§ 5. For det Femte styrkes og vor Bøn ved Guds store Venlighed og Fromhed, ved den trøstelige Forjettelse, at Gud anser de Elendige. Ps. 25, 18 siger David: Se min Elendighed og min Møie, og forlad mig alle mine Synder. Ps. 34, 7.: Den Elendige raabte, og Herren hørte og frelste ham af alle hans Angester. Hvoraf vi ser, at Gud ikke foragter, de Elendige, som de stolte Mennesker gjøre; thi Gud er ikke menneskeligsindet, han har ikke kjødelige Øine og ser ikke, saasom et Menneske ser (Job 10, 4). Jo elendigere et Menneske er, jo længere pleier man at holde sig fra ham. Men Gud er ikke saa tilsinds; thi jo elendigere et Menneske er, jo nærmere holder Gud sig til ham. Ps. 34, 19: Herren er nær hos dem, som have et sønderbrudt Hjerte, og vil frelse dem, som have en sønderstødt Aand. Ps. 10, 14: Du ser jo; thi du, du skuer den Møie og Fortræd, som vederfores de Elendige, at man giver Sagen i din Haand, den Svage overlader sig

til dig, du, du har jo altid været de Faderløses Hjælper. Her har Herren Materie og Leilighed til at bevise sin Barmhjertighed. Og at Ingen for nogen sin Elendigheds Skyld skal mistrøste, da sammenfattes der i Skriften mange Slags Elendighed. Pſ. 146, 7. 8. 9: Herren skaffer dem Ret som lide Vold, han giver de Hungrige Brød; Herren løser de Fangne; Herren aabner de Blindes Øine; Herren opretter de Nedbøiede; Herren elsker de Retfærdige; Herren bevarer de Fremmede, han opretter Faderløse og Enker. Eſ. 66, 2 siger Herren: Jeg vil se til den Elendige og til den, som har en sønderbrudt Aand, og som er forfærdet for mine Ord. Pſ. 102, 18: Herren vender sit Ansigt til de Elendiges Bøn, og forskyder ikke deres Bøn. Og Pſ. 9, 9. 11: Du forlader dem ikke, som søge dig, Herre. En Fattig skal ikke glemmes evindelig, eller en Elendigs Forventelse fortabes altid.

§ 6. For det Sjette, saa styrker og Guds uudsigelige Barmhjertigheds Betragtning kraftelig vor Bøn. Han optager bedre vor Bøn, end vi kan frembære den for ham. Han forstaar vor Nød bedre end vi kan klage den for ham. Bede vi ikke ret, da holder han os mangen Skrøbelighed og Daarskab til Gode. Derfor siger Abraham: Se nu, jeg har begyndt at tale til Herren, alligevel jeg, jeg er Støv og Aske. V. 32: Herren blive ikke vred, saa vil jeg tale alene denne Gang, (1 Mos. 18, 27). Og Paulus (2 Cor. 1, 3) siger: Lovet være Gud og vor Herres Jesu Christi Fader, Barmhjertigheds Fader, og al Trøstes Gud, som trøster os i al vor Trængsel. Pſ. 103, 13: Ligesom en Fader forbarmer sig over Børn, saa forbarmer Herren sig over dem, som frygte ham. Efterdi Herren er saa barmhjertig, saa kan ingen Bøn være forgjæves. Gud tæller vore Taarer og Sukke (Pſ. 58, 9). Det gjør han for Christi allerhelligste Graads Skyld; thi han ofrede i sit Kjøds Dage med et stærkt Skrig og Graad baade Bønner og Begjæringer (Ebr. 5, 7).

§ 7. For det Syvende og Sidste saa styrkes vor Bøn kraftelig, idet vi erindre os den Naadepagt, hvilken Gud har gjort med os, hvorom Herren siger (Jer. 31, 33): Denne skal være Pagten, som jeg vil gjøre: Jeg giver min Lov inden i dem, og skriver den i deres Hjerte; og jeg vil være deres Gud, og de, de skal være mit Folk, jeg vil forlade dem deres Ondskab, og ikke ydermere komme deres Synd ihu. Eſ. 54, 10: Min Freds Forbund skal ikke bevæges, siger Herren, din Forbarmer. Eſ. 55, 1: Nu vel, hver, som tørster, kommer hid til Vandene; thi jeg vil gjøre en evig Pagt med Eder. I denne Naadepagt er Bønhørelsen ogsaa medindesluttet, derfor staar det atter V. 6): Søger Herren, medens han findes, kalder paa ham, medens han er nær. Paa alt dette have vi et herligt Exempel i Propheten Daniels Bøn Cap. 9, 4. ꝛc.: Ak Herre, siger han, du store og forfærdelige Gud, du, som holder Pagt og Miskundhed mod dem, som elske dig og holde dine Bud, Herre vor Gud, du, som udførte dit Folk af Ægypti Land med en stærk Haand, og gjorde dig et Navn som er paa denne Dag; vor Gud, hør paa din Tjeners Bøn og hans ydmyge Begjæringer, og lad dit Ansigt, for Herrens Skyld, det er for Mæsiæ Skyld, lyse over din Helligdom, som er ødelagt. Hør, Herre! ak Herre, vær naadig! ak Herre giv Agt paa og gjør det, det er den Hellig-Aands Suk; bøi dit Øre, min Gud og hør; oplad dine Øine og se vore Ødelæggelser; det sigter hen til Forjættelsen; lad din Vrede og din Grumhed vendes tilbage, efter alle dine Retfærdigheder, fra din Stad Jerusalem, dit hellige Bjerg, det er Syndens Kundskab, og vor Elendigheds og Jammers Betragtning; thi vi lade vore ydmyge

Begjæringer ikke falde for dit Anfigt, for vore Retfærdigheders Skyld, men for din store Barmhjertigheds Skyld, det er vor Ubueligheds og Uværdigheds Bekjendelse, og Guds Barmhjertigheds Overveielse; thi din Stad og dit Folk ere kaldede efter dit Navn: Det er Pagten.

Bøn.

Barmhjertige, naadige og kjærlige Fader i Himmelen; du har befalet mig at bede; din kjære Søn har lært mig det, og med en dyr Ed tilsagt mig, at han vil bønhøre mig; din Hellig-Aand erindrer mig ofte om at bede, og jeg ved ogsaa, at alle gode Gaver maa komme her oven ned, fra Lysenes Fader; ja jeg ved ogsaa, at ingen sand, bestandig, lykkelig og frugtbar Ting, enten den er himmelsk eller jordisk, timelig eller evig kan forhverves uden Bønnen. Jeg ved og, at det angaar din Ære, og at min høieste Nødtørftighed udfordrer og kræver det; jeg ved og hvilken venlig Samtale med dig Bønnen er; og hvorledes du svarer paa den formedelst trøstelige og hellige Tanker, og at ingen sand Hjælp og Trøst erlanges uden ved Bønnen, endog jeg har saa mange Helliges og min Herres Jesu eget Exempel paa en ivrig og flittig Bøn, saa er jeg dog, desværre, saa lad og doven til Bønnen, saa forsømmelig, og forlader mig mere paa mit eget Arbeide og egen Visdom, end paa din Hjælp og Naade. Forlad mig, Herre, saadan Sikkerhed og Daarlighed og at jeg saaledes foragter dine guddommelige Forjættelser; vend bort fra mig den store Straf, som du truer din Naades Foragtere med; nemlig at du vil igjen foragte dem, og at de, som tragte efter noget Andet, end efter dig for Alting, skulle have stor Hjerteforg. Giv mig Naadens og Bønnens Aand, og lær mig at betænke disse dine trøstelige Forjættelser: hver den, som paakalder Herrens Navn, skal vorde salig; førend de raabe, da vil jeg høre; naar de endnu tale, vil jeg svare: Herren er nær hos alle dem, som kalde paa ham, hvad I bede Faderen om i mit Navn, det skal han give Eder, hvo iblandt Eder giver sin Søn en Sten, naar han beder om Brød? Optænd mit Hjerte med en inderlig og brændende Andagt, med din Naades Lys, lad min Bøn være vellugtende for dig, som Noæ Offer. Aabenbar dig for mig, som du aabenbarede dig for Abraham, i tre Mænds Skikkelse, og gak ikke din Tjener forbi. Velsign min Bøn, ligesom du gjorde ved Isak. Vis mig din Himmelstige, som du viste Jakob. Lad mig opløfte mine Hænder til dig som Moses. Lad min Bøn klinge for dig, som de velklingende Simbler paa Arons Kjortel, og som Davids Harpe. Optænd i mig en hellig Tørst efter dig, at jeg maa skrige og tørste efter dig, som Hjorten efter det ferske Vand. Rør og rens mine Læber med en hellig og himmelsk Ild, som du gjorde ved Esaias. Lad mig græde for dig, som Jeremias gjorde, og sige: Ak, at mine Øine vare en Graadskilde, og jeg havde Vand nok i mit Hoved! Lad mig se din Herlighed i Aanden og Troen, som Ezechiel. Bønhør mig som du bønhørte Daniel. Oplad mine Øine, som du gjorde ved Elisæ Tjener. Lad mig med Peder og Maria hjertelig græde for dig. Oplys mit Hjerte, som Røverens paa Korset. Lad mig bøie mit Hjertes Knæ for dig, som Manasses. Oplad mit Hjerte til at mærke paa dine Ord, som du gjorde ved Lydia, saa at jeg, medens jeg beder, maa forglemme alle timelige Ting. O Herre, du Hjertekjender, du som prøver Hjerter og Nyrer; du ved, hvor ubestandig Menneskenes Hjerter og Sind ere, ja at de ere langt bevægeligere end Havets Bølger, som røres og drives af Veiret. Bestyrk dog min Andagt, at jeg ikke af saamange og adskillige Tanker skal drives hid

og did. Du, Herre, kan stille og befæstige mit Hjertes Skib, og det langt bedre regjere og bevare, end jeg selv. Stat op, Herre, true den stærke overilende Stormvind, og dette mit Hjertes urolige Hav; saa det kan vorde ganske stille, have Fred og Ro i dig, beskue dig uden al Forhindring og forenes med dig. Før mig i den aandelige Ørken, hvor jeg hverken ser eller hører noget til Verden, men dig alene; at du saa alene maa tale med mig, og jeg venligen kysse dig saa ingen kan se det eller bespotte mig. Forny mit Hjerte, Sind og Tanker. Optænd i mig dit Lys saaledes, at det kan skinne i mig, og brænde saaledes, at mit Hjerte kan blive brændende og optændt af din Kjærlighed, Iver og Andagt. Borttag det Stenhjerte af mit Kjød; saa jeg kan fornemme din Aands Lue og Skin, Kjærlighed, Trøst og venlige Gjensvar. Ak tag bort Herre ved din Naade, alt det, som kan hindre min Andagt; det være sig Verden eller mit Kjøds Villie, saasom Vrede, Hevngjerrighed, Utaalmodighed, Vantro, Hoffærdighed, Trodsighed, Stivhed, Fiendskab og Ubodfærdighed. Lad din Hellig-Aand i mit Hjerte sukke, skrige, raabe, bede, love, takke, vidne og give min Aand Vidnesbyrd, at jeg er et Guds Barn. Lad ham optænde mit kolde Hjerte med sin himmelske Ild, oplyse og varme det, og tale for mig hos Gud med uudsigelige Sukke. Lad din Hellig-Aand bo i mig og gjøre mig til et Guds Tempel og Bolig, opfylde mig med en guddommelig Kjærlighed, Lys, Andagt, himmelske Tanker, Liv, Trøst, Styrke, Fryd og Fred. Lad din Hellig-Aand gjøre mit Hjertes Tempel med din guddommelige Andagts himmelske Røgelse liflig, kjærlig, yndig og vellugtende. Lad os formedelst din Hellig-Aand, o kjære Fader, blive med din elskelige Søn, Jesu Christo, forenede; at vi i ham, ved ham og til ham, som med vort Hoved, maa bede. Lad os formedelst din Hellig-Aand blive forenede med alle troende Mennesker, og den ganske christelige Kirke; saa at vi med den ganske Menighed, for den ganske Menighed og i den ganske Menighed maa bede, som i din Helligdom, og blive bønhørte i den Herres Jesu Christi Navn. Amen.

Det niogtredivte Capitel.

En Samtale imellem den troende Sjæl og Gud.

§ 1. Hvilken stor Ting er det, at Gud vil tale med os, eller lade os tale med sig, det sees baade paa Guds og Menneskers Side. § 2. Gud hører altid sine Troende, paa hvad Maade det og sker.

Ps. 85, 6. 7. 8. Vil du da evindelig være vred paa os? vil du drage din Vrede fra Slægt til Slægt? vil du ikke gjøre os levende igjen, at dit Folk maa glædesig dig? Herre lad os se din Miskundhed, og giv os din Salighed.

§ 1. Dette er Sjælens venlige Samtale med Gud. Med hvad for en Fyrste og Konge turde et Menneske vel saaledes tale? naar en Fyrste eller Konge er vred, tør nogen da vel saa tiltale ham? jeg mener nei. Men Gud har den troende Sjæl saa kjær, at den er ligesom Guds Kammertjenerinde eller Kammerpige, den har Frihed til at gaa ind til Gud, naar den vil, uden at banke paa. Saasnart den kommer, siger Gud: hvad vil du? kom ind og frygt ikke. Dette er betegnet ved Bathseba (1 Kong. 16, 29. 30), hun gik ind til Kongen i Kammeret, neiede og bukkede sig, da sagde Kongen til hende: hvad fattes dig? og han svor og sagde, at han vilde gjøre, ligesom han havde lovet hende. Det er og betegnet ved Esther, der gik ind og stod i Gaarden for Kong Ahasverus, og Kongen udrakte Guldspiret til hende. Og hun traadte frem og rørte ved det

Yderste paa Spiret (Esth. 5, 2). Naar høie Personer ville tale med deres fattige Undersaatter, da agter man saadant for en synderlig høi Naade og Mildhed, og berømmer dem derover storligen. Derfor læser man, at den romerske Keiser Titus er for slig Mildhed og Venlighed af sine Undersaatter høit priset, saa de kaldte ham alle Menneskers Lyst og Glæde. Langt større Herlighed, Lyst og Fryd er det, at Gud, som er alle Herrers Herre og alle Kongers Konge (1 Tit. 6, 15) om hvilket Ps. 47, 3 siger, at han, Herren, den Høieste, er forfærdelig, en stor Konge over al Jorden, at han, siger jeg, vil tale med os usle Mennesker, som ere ikkun Støv og Aske, som Abraham siger (1 Mos. 18, 27): Se nu, jeg har begyndt at tale til Herren, alligevel jeg er kun Støv og Aske. Ja, at han med Menneskene, som ere arme Syndere, og ved Synden fra ham skilte (Es. 59, 2) vil end ogsaa holde en venlig Samtale. Thi naar et christeligt Hjerte betragter Guds Majestæt og Høihed, og sin egen og den menneskelige Slægts Herkomst, elendige Tilstand og syndige Uværdighed, da er der ikke Tvivl paa, de jo med David (Ps. 8, 5) udraabe: Herre, hvad er et usselt Menneske, at du kommer ham ihu? og et Menneskes Barn, at du besøger ham? efterdi ethvert Menneske i hvor høi og hellig han nogen Tid kan være, maa dog bekjende sig uværdig til at tale med Gud. Hvilket ogsaa den fromme Abraham tog til Hjerte, der han bad for Folket i Sodoma, og, at hans Ord skulde ikke i Unaade optages, sagde: Kjære, Herren bliver ikke vred, saa vil jeg tale alleneste denne Gang (1 Mos. 18, 32). Og saa tidt Abraham talede, saa tidt svarede Herren ham. Hvilket er et klart og herligt Speil paa Guds Samtale med de troende Sjæle; thi Abraham er alle Troendes Fader (Rom. 4, 11). Saa at det er vist og ufeilbarligt, at saa ofte et troende Hjerte raaber til Gud, saa ofte svarer Gud Herren det med en sand Trøst. Derfor findes i Skriften baade saadanne Sukke antegnede, saa og Guds Trøstesvar derpaa.

§ 2. Naar David (Ps. 85, 2. 3. 4. 7) taler og raaber: Herre, du havde Behagelighed til dit Land, du omvendte Jakobs Fængsel, du bortog dit Folks Misgjerninger, du skjulte al deres Synd, du bortsamlede al din Grumhed, du vendte om fra din grumme Vrede, gjør os levende igjen; da fik han Svar derpaa i sit Hjerte, hvilket er det han strax derhos siger: Sandelig, hans Frelse er nær hos dem, som ham frygte. Det han og siger samme Sted V. 9: Jeg maa høre, hvad Gud Herren vil tale; derpaa svarer Gud, Ps. 50, 7: Hør mit Folk, og jeg vil tale. Ps. 6, 2 taler den bekymrede Sjæl: O Herre, straf mig ikke i din Vrede, hvorpaa Ps. 102, 8 svares: Herren er barmhjertig og naadig, taalmodig og af megen Miskundhed. Ps. 139, 7 spørges der: Herre, hvor skal jeg gaa fra din Aand og hvor skal jeg fly fra dit Ansigt? Derpaa svares Matth. 11, 28: Kommer til mig alle som arbeide og ere besværede, og jeg vil gjøre Eder Hvile. Jer. 10, 23. staar der: Jeg ved Herre, at Menneskens Vei staar ikke til ham, ja det staar ikke til ham, som vandrer, at han kan befæste sin Gang. Derpaa svares Ps. 32, 8: Jeg vil undervise dig, og lære dig om den Vei, paa hvilken du skal gaa, jeg vil have Raad over dig med Forsyns Øie. Ps. 96, 11 siger den troende Sjæl: Lær mig, Herre, din Vei, jeg vil vandre i din Sandhed. Derpaa svarer Christus (Joh. 14, 6): Jeg er Veien og Sandheden og Livet. Som han vilde sige: vil du ikke fare vild, da er jeg Veien? vil du ikke forføres, da er jeg Sandheden? vil du ikke blive i den evige Død, da er jeg Livet. Ps. 38, 4 klages der: der er intet sundt i mit Kjød for din Vrede, der er ingen Fred i mine Ben, for mine Synders

Skyld. V. 6: Mine Bylder lugte ilde, de ere forfulede for min Daarligheds Skyld. Derpaa svares (Es. 53, 5): Straffen laa paa ham, nemlig paa Christo, paa det vi skulle nyde Fred, og vi have faaet Lægedom ved hans Saar. Jer. 17, 14 siger den troende Sjæl: Herre, læg du mig, saa læges jeg, frels du mig saa frelses jeg. Derpaa svares (Ps. 103, 3): Herren er den, som forlader dig alle dine Misgjerninger og læger alle dine Sygdomme. Med Mannasse klager den troende Sjæl i hans Bøn. (V. 9. 10): Jeg har synded flere Gange end der er Sand i Havet, og mine Misgjerninger ere blevne mangfoldige, og jeg er ikke værd at se og skue Himmelens Høihed for mine Misgjerningers Mangfoldighed. Derpaa svares (Es. 44, 22): Jeg har udslettet dine Misgjerninger som en Taage, og dine Synder som en Sky. Ak, jeg er en grov Synder, siger Sjælen, derpaa svares (Matth. 9, 13): Jeg er ikke kommen, at kalde Retfærdige, men Syndere til Omvendelse. Ps. 25, 7 siger den troende Sjæl: Kom ikke mine Ungdoms Synder eller mine Overtrædelser ihu. Derpaa svares (Ezech. 18, 22): Dersom den Ugudelige omvender sig fra alle sine Synder, som han har gjort, da skal han visselig leve og ikke dø, alle hans Overtrædelser, som han har gjort, skal ham ikke ihukommes. Ps. 51, 4 sukker Sjælen: To mig meget af mine Misgjerninger, og rens mig af min Synd. Derpaa svares (Es. 1, 18): Dersom Eders Synder end vare som Purpuret, da skulle de blive hvide som Sneen, og om de end vare røde som Skarlagenets Farve, da skulle de dog blive som den hvide Uld. Ps. 143, 2 beder Sjælen: Herre, gak ikke i Dom med din Tjener; thi Ingen, som lever, kan være retfærdig for dig. Derpaa svares (Joh. 3, 17. 18): Gud har ikke sendt sin Søn til Verden, at han skal dømme Verden, men at Verden skal blive salig ved ham. Hvo, som tror paa ham, dømmes ikke. Ps. 51, 12 raaber Sjælen: Gud, skab et rent Hjerte i mig, forny en stadig Aand inden i mig. Gud svarer Ezech. 36, 26: Jeg vil give Eder et nyt Hjerte og give en ny Aand inden i Eder, at I skal vandre i mine Skikke. Ps. 38, 7: Jeg gaar kroget, jeg er hel saare nedbøiet, jeg gaar hver Dag i Sørgeklæder, hvorpaa Christus Es. 61, 12 svarer: Herren udsendte mig til at kundgjøre et godt Budskab for de Sagtmodige; han sendte mig at forbinde dem, som have et sønderbrudt Hjerte. Ps. 25, 18 siges der: Se min Elendighed og min Møie, og forlad mig alle mine Synder. Es. 66, 2 svares der: Jeg ser til den Elendige og til den, som haver en sønderbrudt Aand. Ps. 56, 9 beder den Troende: Tæl min Flugt. Matth. 10, 30 svares der: Alle Eders Hovedhaar ere talte. Ps. 42, 3 sukker Sjælen: Naar skal jeg komme derhen og sees for Guds Ansigt? Joh. 12, 26 og Cap. 16, 16 svares der: Hvor som jeg er, der skal og mine Tjenere være; det er atter en liden Stund og I skal se mig. Ps. 13, 2. 3 klager Sjælen: Herre, hvorlænge vil du skjule dit Ansigt for mig? Hvorlænge skal jeg raadslaa med min Sjæl om Natten og have Bedrøvelse i mit Hjerte om Dagen? Hvorlænge skal mine Fiender ophøie sig over mig? Derpaa svarer Herren Es. 54, 7. 8: Jeg har forladt dig i et lidet Øieblik, men jeg vil samle dig med store Barmhjertigheder; det lidet Vreden varede, skjulte jeg mit Ansigt for dig et Øieblik, men jeg har forbarmet mig over dig med evig Miskundhed; som han vilde sige: hold din Sorg og Lidelse og min evige Miskundhed imod hverandre, og forhales end Forjættelsen, da bi efter den, den skal visselig komme og ikke blive tilbage (Hab. 2, 3). Ps. 22, 12 beder den beængstede Sjæl: Vær ikke langt fra mig; thi Angst er nær og der er ingen Hjælper. Ps. 91, 15 16. svares der: Jeg er

hos ham i Nød, jeg vil fri ham og herliggjøre ham. Pſ. 13, 4. bedes der: Oplys mine Øine, at jeg ikke skal hensove i Døden. Hoſ. 13, 14 svares der: Jeg vil frelse dem af Helvedes Vold, jeg vil gjenløse dem fra Døden. Phil. 1, 13 siges der: Jeg har Lyst til at opløses og være med Christo. Luk. 23, 43 svares der: Idag skal du være med mig i Paradis. Kortelig, den ganske hellige Skrift er intet andet end en Samtale imellem en troende Sjæl og Gud. Og saa ofte den troende Sjæl klager sin Nød, saa ofte svarer*) Gud derpaa med sit Ords indvortes Trøst.

Bøn.

Hvor høit værdiger du, min Gud, dog os arme, uduelige og syndige Mennesker, at vi nu og altid og i alle vore Anliggender tør træde frem og begjære Hjælp af dig uden at frygte for dit majestætiske og hellige Ansigt, ja, at vi tør indlade os i Samtale med dig, som en Ven kan gjøre med den anden. Ak forlen mig, at jeg ei selv gjør mig uværdig til saadan Naade, eller forspilder den, men altid holder mig til dig og forbliver hos dig i et bestandigt Samfund og hjertelig Tillid indtil Enden. Amen.

Det fyrgetyvende Capitel.

Samtale imellem Troen og Guds Barmhjertighed.

§ 1. Hvorledes Guds Naade og Barmhjertighed gaar en Synder imøde § 2. Og hvorledes Troen iforer sig den Herre Jesum.

Pſ. 85, 11. Miskundhed og Sandhed skal møde hverandre, Retfærdighed og Fred skal kysse hverandre.

§ 1. Guds Miskundhed træder frem og giver sig i en indvortes venlig Samtale med vor Tro. Thi Guds Miskundhed omringer os (Pſ. 32, 10), og siger af Jer. 3, 12. 13: Omvend dig, saa vil jeg ikke lade mit vrede Ansigt falde paa dig; thi jeg er miskundelig og vil ikke beholde Vrede evindelig. Bekjend dog din Misgjerning at du har gjort Overtrædelse mod Herren, din Gud. Troen svarer af Pſ. 5, 3. 5. 6: Gud, vær mig naadig efter din Miskundhed, udslet mine Overtrædelser efter din store Barmhjertighed; thi jeg, jeg bekjender mine Overtrædelser, og min Synd er altid for mig; for dig, ja for dig alene har jeg syndet, og gjort det Onde for dine Øine. Guds Barmhjertighed møder os, sigende Joh. 6, 37: Alt hvad min Fader giver mig, skal komme til mig, og den, som kommer til mig, skal jeg ingenlunde kaste hen ud. Troen svarer dertil: Ak Herre, hjælp mig, at jeg maa komme til dig, drag mig, efter dig vil jeg løbe (Høiſ. 1, 4). Guds Barmhjertighed siger til os Eſ. 61, 1: Herren sendte mig at forbinde dem, som have et sønderbrudt Hjerte, at kundgjøre et godt Budskab for de Sagtmodige. Troen svarer Pſ. 51, 14: Giv mig igjen din Saligheds Fryd, og en frimodig Aand opholde mig. Guds Barmhjertighed siger Eſ. 43, 25 og 44, 22: Jeg, jeg er den som udsletter dine Overtrædelser for min Skyld, og dine Synder som en Taage. Troen svarer af Pſ. 25, 18: Se til min Elendighed og min Møie, og forlad mig alle mine Synder. Guds Barmhjertighed trøster os og siger Pſ. 103, 13: Ligesom en Fader forbarmer sig over sine Børn; saa forbarmer og Herren sig over dem, som frygte ham, dertil svares Eſ. 63, 16: Herre, du er vor Fader, vor

*) Luther over Pſ. 51, 9: Denne din hemmelige Tale i Sjælen (dine Synder ere dig forladte) den bliver Ingen var eller tager den til Eftertanke, uden den, som selv hører den; Ingen ser den eller begriber den, den lader sig høre, og Hørelsen gjør en trøstig og glad Samvittighed og en Tillid til Gud.

Gjenløser er dit Navn af Evighed. Barmhjertigheden siger Matth. 11, 28: Kommer hid til mig Alle, som arbeide og ere besværede, og jeg vil give Eder Hvile. Troen af Ps. 25, 1. svarer: Til dig, Herre, vil jeg opløfte min Sjæl. Guds Barmhjertighed siger, Jer. 3, 1: Du har bedrevet Horeri med mange Bolere, dog kom igjen til mig. Troen svarer Luk. 15, 18. 19: Jeg vil staa op og gaa til min Fader, og sige til ham: Fader, jeg har syndet imod Himmelen og for dig, og er ikke længer værd at kaldes din Søn, gjør mig som en af dine Daglønnere. Guds Barmhjertighed favnlager os, og siger af samme Luk. 15, 24: Denne min Søn var død og er bleven levende igjen; han var fortabt og er funden. Troen svarer dertil, af Ps. 13, 6: Jeg, jeg forlader mig paa din Miskundhed, mit Hjerte fryder sig i din Frelse. Barmhjertigheden gaar ud imod os, og siger af Es. 55. 1: Nu vel, hver som tørster, kom hid til Vandene. Troen svarer af Ps. 42, 2. 3: Ligesom en Hjort skriger efter Vandstrømme, saa skriger min Sjæl til dig, o Gud! min Sjæl tørster efter Gud, efter den levende Gud! naar skal jeg komme derhen og staa for Guds Ansigt?

§ 2. Guds Barmhjertighed taler af Ps. 103, 3: Jeg forlader dig alle dine Misgjerninger, og læger alle dine Sygdomme. Troen svarer, af Ps. 143, 2: Herre, gak ikke i Dom med din Tjener. Guds Barmhjertighed raaber, Joh. 14, 16: Jeg er Veien og Sandheden og Livet. Troen svarer, af Ps. 25, 4: Herre, lad mig kjende dine Veie; lær mig dine Stier. Guds Barmhjertighed siger Hos. 13, 15: Jeg vil forløse dem af Helvedes Vold, jeg vil gjenløse dem fra Døden; Død, jeg vil være din Pestilentse; Helvede, jeg vil være din Ødelæggelse. Troen dermed overensstemmende siger Ps. 68, 21: Vi have en Gud, som er en Gud til megen Salighed, og hos den Herre, Herre, ere Udgange fra Døden. Barmhjertigheden vidner Joh. 11, 25. 26: Jeg er Opstandelsen og Livet, hvo som tror paa mig, om han end dør skal han dog leve. Troen svarer Jobs 19, 25: Jeg, jeg ved, at min Frelser lever, og han skal være den sidste, som skal staa paa Støvet. Guds Barmhjertighed kommer os imod og af Es. 41, 13. og Joh. 10, 28 siger: Frygt Dig ikke, jeg tager fat paa din høire Haand: du er min, Ingen skal rive dig af min Haand. Troen svarer Ps. 31, 6: Jeg vil befale min Aand i din Haand, du forløste mig, Herre, du sande Gud.

Bøn.

Min Gud, trofaste Fader, jeg priser dig i Jesu Christo din Søn, at du i dit Ord har ogsaa derudi givet mig dit Faderhjerte tilkjende, idet jeg tør tale med dig, og du vil svare mig. Du begjærer af dine Troende og siger: Lad mig høre din Røst: thi din Røst er sød, og din Skikkelse er liflig. O! min Frelser, hvad Behag kan Du finde i en arm Synders Suk og Klage? Hvad Deilighed kan der være i Vederstyggelighed! Jeg er jo, o Herre! altfor ringe imod din saa ubegribelige Barmhjertighed? dog alligevel, efterdi du saaledes af Kjærlighed nedlader dig til mig, saa opvæk og bered mit Hjerte, at det kan vænne sig til paa alle Steder og til alle Tider at tale med dig i en sønlig Tro og Tillid, og lad min Munds Tale vel behage dig tilligemed mit Hjertes Betænkning, Herre, min Klippe og min Gjenløser! mine Sine forsmægte for dit Ord, idet jeg siger: naar vil du trøste mig? saa lad mig da i min Sjæl høre og fornemme, hvad du Herre vil tale; thi du skal tale Fred til dit Folk, og til dine Hellige, og de skal ikke omvendes til Daarlighed. Ti ikke stille, naar jeg raaber til dig, paa det jeg ikke skal, naar du tier, blive dem lig, som fare ned til Graven.

Naar dit Ord aaberbares i mit Hjerte, saa glæder det mig. Lad dette dit naadefulde Ord tilintetgjøre i mig alle Satans, Verdens og mit fordærvede Kjøds Indskydelser. Lad det igjenføde mig, og holde mig hos dig, naar jeg i mine Lidelser bliver vred og utaalmodig, som Jonas. Lad det glæde min Sjæl, naar jeg har mange Bekymringer i mit Hjerte. Ophold mig ved dit Ord, at jeg maa leve, og lad mig ei blive tilskamme i min Forventelse; og naar jeg ligger i Jordens Støv, saa lad mig høre din opvækkende Røst, og leve med dig til evig Tid. Amen.

Det enogfyrgetyvende Capitel.

Hvilken herlig og salig Kraft der er i Guds Lov og Pris, og hvilken kostelig og ypperlig Frugt og Nytte den fører med sig.

§ 1. Af Guds Ord, som bør være vor eneste Regel i alting, sees, at al Trængsel ei alene lindres, men vel og overvindes, naar vi love og prise Gud. § 2. Frugten og Nytten af Guds Lov og Pris er denne, at vi blive alt mere og mere bekvemme til at prise Gud og have ham hos os og i os. § 3. Derved forøges og bestyrkes ogsaa Guds Naadegaver. § 4. Vi lære derved Bestandighed og gjøres bekvemme til al Trøst. § 5. Vi overvinder alle Fiender og alt det, som trykker og trænger os.

Pf. 77, 4. 7. Naar jeg er bedrøvet, da tænker jeg paa Gud; naar mit Hjerte er i Angest, da taler jeg. Jeg kom min Stengeleg ihu om Natten, jeg eftertænkte i mit Hjerte og min Aand randsagede.

§ 1. Dette Sprog er en Regel og Rettesnor for os i vort Kors, Trængsel og Bedrøvelse; det viser os, hvorledes vi os deri skal anstille og forholde. Guds Ord skal være vor Regel og Rettesnor i vort Levnet; derfor siger Herren Pf. 32, 8. jeg vil undervise dig og lære dig om den Vei, som du skal gaa paa, og jeg vil give Raad over dig med mit Forsyns Øie; og Propheten siger til Herren Pf. 73, 24: Du skal lede mig ved dit Raad og derefter antage mig til Ære. Og Pf. 119, 105: Dit Ord er en Lygte for min Fod og et Lys paa min Sti. Og derfor beder og Sjælen Pf. 17, 5: Ophold mine Gange paa dine Veie, at mine Trin skal ikke snuble. Og ligesom Guds Ord i Almindelighed saaledes og skal være vort Levnets Regel og Rettesnor, saa er det ogsaa særdeles vort Levnets og Forholds Rettesnor i vor Modgang, Bedrøvelse og Gjenvordighed, og viser os, hvorledes vi ogsaa deri skal skikke og forholde os. Men hvordan lærer det os da, at vi i vor Modgang skal skikke og forholde os? Det viser Propheten i det fremsatte Sprog og siger: Naar jeg er bedrøvet, da tænker jeg paa Gud, det er, jeg betænker Aarsagen til min Trængsel, Kors og Bedrøvelse, og fra hvem det tilskikker mig, nemlig fra den gode Gud, hos hvilken jeg og skal søge Raad i min Nød. Det betænke enhver Christen, og lære, at al Gjenvordighed, Kors og Bedrøvelse kommer fra Gud, han vende derfor alle sine Tanker til Gud og søge Hjælp og Redning hos ham alene. Han siger ydermere: Naar mit Hjerte er i Angst, saa taler jeg, det er, saa beder og synger jeg. Thi derved maa Hjertets Sorg og Grædmelse lindres, stilles og bortvige. Lettes vort Hjerte, saasom af en svar og tung Byrde, naar vi klage vor Nød for en god Ven, hvor meget mere skal det da ikke lettes, naar det i sin Angest taler med Gud og synger ham en Psalme og Lovsang? Derfor synger og Propheten ydermere: Jeg tænker om Natten paa min Strængeleg og taler med mit Hjerte; som han vilde sige: mig forlænges efter Dagen, at jeg om Morgenen maa love og prise min Gud og med en Lovsang fordrive min Grædmelse. Imidlertid taler jeg i mit Hjerte og beder hemmelig for mig selv, og Gud, som forstaar mit Hjertes og Aands Taler og hører

mine Sukke, han og imidlertid trøster, vederkvæger og glæder mig.

§ 2. Hvoraf sees, at det har en stor Kraft og Eftertryk og fører en herlig Nytte med sig, at man hjertelig og inderlig priser Gud. Ikke som vi derved vilde fortjene og forskylde noget Godt af Gud, det være langt fra. Thi hvo har givet ham Noget tilforn, at det skal betales ham? (Rom. 11, 35). Vi ere og Syndere, der har urene Læber, som Esaias Cap. 6, 5, klager, og vor Lov er derved besmittet. Saa vederfares os ogsaa alt det Gode, os vederfares, af Guds blotte Naade og Miskundhed, af hvilken vi ere, det vi ere (1 Cor. 15, 10). Men det er Guds Forordning, og han har saa bestikket det, at naar vi love og prise ham, da vil han bete os sit Gode, hvoraf det følger, at vi ved Guds Lov og Pris blive delagtige og bestyrkede i det Gode. Derfor ville vi og noget vidtløftigere handle om den salige Kraft og Nytte, det fører med sig, at man lover og priser Gud. Først bliver et Menneske derved bekvemt til at bekomme jo mere og mere Guds Naadegaver. Ligesom Utaknemlighed tilstopper Guds Naadekilde, at den ikke til os kan nedflyde, saa holder Lov og Taksigelse eller det, at vi hjertelig takke og prise Gud, Guds Naadekilde aaben for os, at vi i den jo mere og mere blive delagtige og at den stedse kan nedflyde til os. Et taknemmeligt Hjerte er et Kar, hvilket Gud med megen Naade og Velsignelse opfylder. Hvo der priser og takker Gud af Hjertet, han kjender sig at være uværdig til alt Godt, at han er af sig selv tom for alt Godt og begjærer af Guds blotte Naade og Barmhjertighed alene at nyde det Gode. Og saadanne tomme Hjerter ere de, som Gud vil fylde; thi han opfylder de Hungrige med gode Gaver (Luk. 1, 53). Dernæst drager man Gud selv til sig, idet man hjertelig lover og priser ham, saa at han i saadanne Mennesker vil have sin Bolig og Værelse og de blive hans Templer og Boliger. Gud bor i og hos dem, som love og prise ham. Du er hellig, du, som bor iblandt Israels Lovsange, siger David Ps. 22, 4. Man bør for dig og love Gud i Zion og dig skal betales Løfte, siger han atter Ps. 65, 1. Vor Gud er kjendt i Juda, hans Navn er stort i Israel, og hans Hytte er i Salem og hans Bolig i Zion, der sønderbrød han Buens gloende Pile, Skjold og Sværd og Krig (Ps. 76, 2. 3. 4). Hvor hans Navns Ihukommelse er, did kommer han ogsaa. Hvo som hjertelig priser Gud, han elsker og Gud. Men om dem, som elske Gud, siger Christus Joh. 14, 23: Om Nogen elsker mig, skal han holde mit Ord, og min Fader skal elske ham og vi skal komme til ham og gjøre Værelse hos ham. Men hvor Gud kommer og bor, der kommer han ikke tomhændet, der fører han al Velsignelse og Salighed med sig. Derfor siger han: Hvor jeg lader mit Navns Ihukommelse, vil jeg komme til dig og velsigne dig (2 Mos. 20, 24).

§ 3. For det tredie bekommes, forøges og formeres ogsaa den Hellig-Aands Gaver i En, naar man inderlig og i en sand Bodfærdighed lover og priser Gud. De Hellige, baade i det gamle og nye Testamente, ere ved Lovsange til Gud blevne fulde af den Hellig-Aand. Der Elisæus hørte Harpeslageren lege, da kom Herrens Haand paa ham (2 Kong. 3, 15). Til Saul sagde Samuel 1 Sam. 10, 5. 6: Der skal en Rad Propheter møde dig, der skal være for dem Psaltere og Trommer og Piber og Harper, og de skal prophetere, og Herrens Aand skal komme heftig over dig, at du skal prophetere med dem, og du skal omskiftes til en anden Mand, som og skede. Derfor siger og Paulus Eph. 5, 18. 19: Bliver fulde i Aanden, og taler saa hverandre til med Psalmer og Lovsange og aandelige Viser og synger og leger for Herren i Eders

Hjerter. Ja Guds Kraft i den sande Guds Lov og Pris er saa stor, at det undertiden sker, naar de Ugudelige komme i de Frommes Forsamling, som love og prise Gud, at den Hellig-Aands Gaver, som en Tordenstraale nedslaar i deres Hjerte, at de maa ved Aanden love Gud og tale viseligen, enten de ville eller ikke ville, som vi se i Sauls Historie, der han var affalden fra sin forrige Fromhed og forfulgte David. Thi der David var undflyet til Najoth i Ramah, og Saul sendte sine Bud efter, som skulle gribe ham, og de komme til Propheternes Kor, som propheterede, da kom Guds Aand over samme Sauls Bud, at de ogsaa propheterede, og der han sendte andre Bud, da gjorde de og ligesaa. Og der han omsider selv for derhen, da hændte ham ogsaa det samme, at han gik og propheterede, saa at man derfor ogsaa sagde: Er Saul ogsaa iblandt Propheterne? (1 Sam. 19, 24. ꝛc). For det fjerde styrkes og forøges den sande Guds Kundskab derved, at man i en sand Bodfærdighed inderlig lover og priser Gud. Thi naar man inderlig lover og priser Gud, saa betragter man Guds Gjerninger og Visdom og derved befries fra sin egen Blindhed og Daarlighed, at man da finder og fornemmer det Propheten siger Ps. 92, 6. 7: Herre, hvor store ere dine Gjerninger, og dine Tanker ere meget dybe! En ufornuftig Mand kjender ikke det og en Daare forstaar det ikke. Idet vi love og prise Gud, bekomme vi den Hellig-Aands Gaver, som før er meldt. Men den Hellig-Aand randsager alle Ting, endogsaa Guddommens Dybheder (1 Cor. 2, 10). Han giver os Forstands oplyste Øine, han ledsager os i al Sandhed (Joh. 16, 13), viser os ved Ordet alt det os til Salighed er fornødent at vide. Han lærer os ret at kjende Gud og hans Søn Jesum Christum. Og jo mere Guds Kundskab et Menneske har, jo mere lover og priser han Gud, og jo mere han lover og priser Gud, jo mere voxer han i Guds Kundskab, saa at han geraader i en gudelig Visdoms Dybhed, hvori han ingen Grund kan finde, og lover og frygter Gud over Alting. Thi jo mere og høiere En kommer i med at love og prise Gud, jo dybere falder han i hellige Tanker og nedsynker i Gud, hvilket ikke er sagt i den Mening, som at Nogen af Forvidenhed skulle granske de Ting, som ere urandsagelige, men at Gud ofte lader det Menneske, som han priser og elsker, saa overflødig se sin Visdoms Rigdom, paa det at han maa blive aldeles dum og stum derover, som over det, der ikke med Ord kan udsiges. Kunde Salomo, der han viste Dronningen af Arabien sin Visdom og Liggendefæ, lade hende mærke og finde saadan en Herligheds Glands og Skin deraf, at hun derover faldt i saadan en dyb Forundring, saa hun kunde intet mere og sagde 1 Kong. 19, 7. 8: Du har mere Visdom og Godt, end Rygtet er, som jeg hørte; salige ere dine Mænd og disse dine Tjenere, som stedse staa for dit Ansigt, som høre din Visdom. Hvor meget mere kan da Gud vise sine Elskere, som ham love og prise, saadan overmaade Glands af sin evige Herlighed og Visdom, at de derover maa forfærdes. Det er den Herrens Lønbom, som høre til dem, som frygte ham, hvilket David taler om Ps. 25, 14, om hvilken han ogsaa Ps. 51, 8. siger: Herre, du lod mig forstaa din Visdom i Lønbom. Og vare Salomons Tjenere lyksalige, idet de stode for Salomons Ansigt og hørte hans Visdom, saa maa de jo ogsaa vissetigen og langt mere være lyksalige og i langt større Visdom blive delagtige, som ere Guds, den evige Visdoms Tjenere, som staa for ham og love og prise ham? Det er det rette og dybe Hav og Afgrund af Guds Visdom, som hans Elskere og de, der prise ham blive delagtige i. Kortelig, jo mere vi med Guds Lov og Pris

holde os nær til Gud, jo mere aabenbarer han os sin Visdoms og Tankers Skat og Rigdom, som for de Ugudelige og de Utaknemmelige stedse bliver skjult og forborgent.

§ 4. For det femte, naar vi love og prise Gud, saa bønhøres vi ogsaa, og Herren annammer vort Hjertes Skrig og Suk. Guds rette Lov og Pris er en ret og sand Bøn; men en ret og sand Bøn glemmes ikke af Gud og er ikke forgjæves. Herre, du tager min Graad i din Flaske, siger David Pſ. 56, 9. De som saa med Graad, skal høste med Frydeskrig (Pſ. 126, 5), Item Pſ. 145, 18: Herren er nær hos alle dem, som kalde paa ham i Sandhed. Og Jakob siger Cap. 5, 16: Den Retfærdiges Bøn formaar meget, naar den er alvorlig. Naar vi love og prise Gud, forlyste vi os ogsaa i ham, men forlyste vi os i Herren, da skal han give os vort Hjertes Begjæring (Pſ. 37, 4). Love og prise vi Gud, da søge vi hans Ansigt og holde os til ham; men hvo, som søger Guds Ansigt og holder sig til ham, den forskyder Gud ikke og nægter ham ikke sin Begjæring. Der jeg søgte Herren, siger David, da bønhørte han mig og friede mig af al min megen Frygt (Pſ. 34, 5). For det sjette, saa trøstes og glædes vi, idet vi love og prise Gud, faa et godt og glad Mod, opvækkes til Haab og Andagt, finde en levende Trøst, Fred, Ro og Liſe, da mærke og finde vi omsider det Bruden siger: Der jeg kom lidet frem fra dem, fandt jeg den, som min Sjæl elsker (Høiſ. 3, 4). Og det Propheten melder: Der jeg havde mange Tanker inden i mig, da forlystede din megen Trøst, Herre, min Sjæl (Pſ. 94, 19). Da ser vi hen til alle Guds Bud og Vidnesbyrd, og blive ikke beskjæmmede (Pſ. 119: 6); thi de, som i Sandhed love og prise Gud, de som løbe til ham, beskjæmmes ikke. Salig er den, som Herren dertil udvælger og lader komme nær til sig, at han maa bo i hans Huses Forgaarde og de skal mættes i hans Huses Gode, ja med hans Tempels hellige Ting (Pſ. 65, 5). Der forsikres vi ogsaa, at vi skal blive hos Gud evindelig; thi han har lovet og sagt: Hvor som jeg er, der skal og mine Tjenere være (Joh. 12, 26). Deri har vi og det evige Livs Forsmag, vi smage og se, at Herren er god (Pſ. 34, 9), ja smage det gode Guds Ord og den tilkommende Verdens Kræfter (Ebr. 6, 5). Deri mærke vi, at Guds Miskundhed er bedre end Livet, og vore Læber og Hjerte derfor priser Herren. Naar vi love Gud, da ophøier vor Sjæl Herren og vor Aand glæder sig i Gud vor Frelser (Luk. 1, 46. 47). Da raaber vort Hjerte og vort Kjød med Fryd til den levende Gud (Pſ. 84, 2).

§ 5. For det syvende overvinde vi ogsaa vore Fiender ved Guds Lov og Pris og befinde deri det Moses sagde: Herren er min Styrke og Lovsang og blev mig til Salighed (2 Mos. 16, 2). Og David siger: Herren skal forløse sine Tjeneres Sjæle (Pſ. 34, 23). Deri beholde vi en Seier efter den anden. Der Josaphats Sangere droge for hans Krigshær, prisede Gud og sagde: Takker Herren; thi hans Miskundhed er evindelig; da lod Herren et Baghold komme paa Ammons og Moabs Børn, at de blevne slagne for dem (2 Krøn. 20, 21, 22). Der Silas og Paulus laa i Fængsel i Bolt og Jern, og de lovede Herren, da bleve alle Døre opladne og alle Baand løste (Ap. Gj. 16, 25. 26). De, som i en sand Tro og Bodfærdighed love Gud, de frygte Herren; men Herrens Engel, siger David, leirer sig trindt omkring dem, som frygte ham, og frier dem (Pſ. 34, 8). Og da maa alle deres Fiender dæmpes og blive tilskamme; de, som prise Gud, sidde under den Almægtiges Skygge og Beskjærmelse, derfor maa de blive ved Magt imod alle dem, som sætte sig imod dem. Ja saa ganske overvindes vore Fiender af det man lover og

priser Gud, at de endogsaa maa overvindes, dæmpes og styrtes formedelst de uskyldige Børns Lov og Pris. Derfor siger David: Af de spæde og diende Børns Mund grundfæstede du, Herre, en Magt for dine Fienders Skyld, for at komme Fienden til at høre op og den, som vil hevne sig (Ps. 8, 3). Omsider forvinder vi ved Guds Lov og Pris al vor Jammer og alt det, os trykker og trænger. Thi den, som ærer Gud, den vil han igjen ære (1 Sam. 2, 30). Og naar Gud vil være os, saa er Gud med os, og er Gud med os, hvo kan da være imod os? (Rom. 8, 31). Men saadan en Kraft har den Lov og Guds Pris ikke, som forrettes i Ubodfærdighed eller kun med Munden, og er en blot Pladder og Mundklammer, hvilken Gud ikke lider, men den er for ham en Vederstyggelighed; den alene, som forrettes i et bodfærdigt og troende Hjerte, som inderlig lover og priser Gud, er ham behagelig.

Bøn.

Du er jo alene værdig, min Gud, at tage al Ære og Pris og din Godhed imod mig er saa stor og uudsigelig, at om alle mine Haar paa mit Hoved var Tunger, saa kunde de ikke tilfulde ophøie den samme din Herlighed. Hvorhen jeg og vender mig, saa finder jeg Aarsager nok til at love dig, ja Aarsager nok til at forundre mig paa, hvorledes du allerfuldkomneste, evige og ubegribelige Væsen kan lade dig saadan ufuldkommen Lov og Pris velbefalde, som vi arme Adams Børn kan give dig. Og det beklager jeg saa meget mere, o Herre, at, da alle andre Kreature, hvad der er i Himmelen og paa Jorden, ophøie, din Ære og Pris, at jeg er da saa lad til at love dig. Min Nød driver mig ofte til at bede og græde; men jeg er uberedt til at love og prise dig. Ak Herre! tag bort fra mig mit Hjertes Blindhed og lær mig at kjende dig mere, saa kommer jeg til at elske dig inderligere og at love dig mere heftigt. Dødgjør Synden i mig, som gjør mig udygtig til din Lov og Pris. En dig behagelig Lov og Pris kommer af Aandens Glæde, hvilken ei findes, hvor Synden hersker. Du befaler Djævelen at tie, naar han vil love dig, og viser dermed, at den Lov, som kommer af vanhellige Hjerter og urene Læber, er dig en Vederstyggelighed. Saa rens og hellige mig derfor, min trofaste Frelser, fra al min Urenhed, og læg saa din nye Sang i min Mund til at prise dig og at forkynde dine Dyder; thi store og forunderlige ere dine Gjerninger, Herre, du almægtige Gud! rette og sande ere dine Veie, du alle Helliges Konge! hvem skulde ikke frygte dig, o Herre, og prise dit Navn? thi du er alene hellig. Giv mig din Naade, at jeg maa prise dig, Satan til Trods, endogsaa i alle Anfægtninger og Lidelser; lad mit Kjød under dine Tugtelser korsfæstes, men lad din Lov endogsaa under dit faderlige Ris formeres af mig ved Jesum Christum, din Søn, vor Herre. Amen.

Det toogfyrgetyvende Capitel.

Hvad der skal bevæge og tilskynde os til at love og prise Gud dagligen.

§ 1. Et Menneske kan altid love Gud i sit Hjertes Stilhed, hvori Guds Befaling først skal drive ham. § 2. At alle Kreature, hver paa sin Maade, ere skabte til Guds Lov og Pris. § 3. Det er Guds Børns Egenskab at love Gud. § 4. Andre Gudfrygtiges Exempler skal opvække os dertil, hvilke har lovet og priset Gud i alle Slags Tilfælder med Psalmer og Lovsange. § 5. Guds Venlighed etc, skal opvække os dertil; denne sees først i mange Velgjerninger. § 6. Dernæst i mange Straffe og Domme, som kan tjene os til Gode. § 7. Vi skal prise Gud, fordi han er det værd. § 8. Vi skal prise ham, fordi det er den herligste og bedste Gjerning, vi kan gjøre, og fordi der er stor Skade ved, om vi ei gjør det, og stor Nytte, om vi gjør det.

Ps. 106, 1. Takker Herren, thi han er god; thi hans Miskundhed varer evindelig.

§ 1. David siger Ps. 119, 164: Jeg lovede dig, Herre, syv Gange om Dagen, for din Retfærdigheds Dommes Skyld, og giver dermed tilkjende, at han hver Dag ofte sang og prisede Herrens Navn; han lærer ogsaa dermed, at et Menneske kan ikke bedre anvende sin Tid og Levnet, end naar han nogle Gange om Dagen, eller idetmindste en Gang, naar han kan have Leilighed dertil, indelukker sig i sit Kammer, der priser Gud i Ro og Mag, lover ham og tier for ham i Zion, som David det kalder Ps. 65, 2. Og kan man ikke have Leilighed at gaa i et Kammer hen at gjøre det, saa maa man idetmindste gjøre det i sit Hjerte, paa hvad Sted man og være kan; thi en Christen er ellers ikke bunden til nogen vis Tid og Sted, ligesom han ikke maatte prise og tilbede Gud paa enhver Tid og Sted i sit Hjerte. Og den rette Guds Pris og Bøn forrettes i Aand og Sandhed (Joh. 4, 23), den kan ske altid og allesteds, helst naar man ikke har Leilighed til at søge nogen vis Tid og Sted dertil. Derfor siger og Paulus: Synger yndeligen for Herren i Eders Hjerter (Col, 3, 16). Men eftersom vi af Naturen ere dovne, lade og kolde til at love og prise Gud, derfor skulle vi fordrive saadan Ladhed formedelst Guds Ords ivrige Betragtning og flittig opmuntre os til at love Gud ved de bevægende Aarsager, som i Ordet ere os foreslillede. Først skal Guds alvorlige Befaling drive og opmuntre os dertil: Lover Herren, alle Hedninger; priser ham alle Folk; thi hans Miskundhed er mægtig over os, og Herrens Sandhed er evindelig (Ps. 117, 1. 2). Takker Herren, siger Guds Aand ved Propheten, paakalder hans Navn, kundgjører hans Gjerninger iblandt Folket (Ps. 105, 1). Taler hverandre til med Psalmer og Lovsange og aandelige Viser, synger og leger for Herren i Eders Hjerter, siger Paulus Eph. 5, 19. Og Col. 3, 16: Lader Christi Ord bo rigeligen inden i Eder, i al Visdom: lærer og paaminder Eder selv med Psalmer og Sange og aandelige Viser, idet I synge yndeligen for Herren i Eders Hjerter. Saa siger og Apostelen Jakob Cap. 5, 13: Lider nogen Ondt iblandt Eder, han bede: er Nogen veltilfreds, han synge. Deslige Sprog og Befalinger findes og paa mange andre Steder i den hellige Skrift. Er det da Guds Befaling, at vi skal love Gud, saa staar det os ikke frit for at gjøre og lade det, men vi ere forpligtede til at gjøre det, og ville vi ikke gjøre det, saa samle vi os idel Ulykke og Forhaanelse paa Halsen. Thi dersom du ikke tager vare paa at gjøre alle Ord i denne Lov, som ere skrevne i denne Bog, da skal Herren underlig skikke sig imod dig ꝛc, siger Moses 5 Mos. 28, 38. ꝛc. Og Paulus siger: Leve I efter Kjødet, skulle i dø (Rom. 8, 13). Hvo, som saaer i sit Kjød, skal høste Forkrænkelse af Kjødet (Gal. 6, 8). Item: Trængsel og Angest skal være over hvert Menneskes Sjæl, som gjør det Onde (Rom. 2, 9).

§ 2. Dernæst skal det drive os dertil, at alle Kreature ere skabte til Guds Lov og Pris, og Alting paa sin Maade priser Gud; thi Gud gjorde Alting for sin egen Skyld (Ordspr. 16, 4). I Ps. 148, beskrives herlig Guds Lov og Pris, til hvilken alle Kreature ere skabte. Og begynder Propheten først paa Englene og siger: Lover Herren alle hans Engle; lover ham al hans Hærskare. Saa kommer han til Himlene og siger: Sol og Maane lover Herren. Alle lyse Stjerner love ham. Lover ham I Himlenes Himle og de Vande, som ere over Himlene; de skal love Herrens Navn; thi der han, han bød det, bleve de skabte. Derefter kommer han til Havet og siger: Lover Herren I Drager og alle Afgrunde. Derfra til

Luften: Ild og Hagel, Sne og Damp, du Stormveir, som udretter hans Ord, lover Herren. Derfra kommer han til Jorden: I Bjerge og alle Høie, frugtbare Træer og alle Cedre, lover Herren. Derefter til vilde Dyr og alle Bæster, Orme og flyvende Fugle. Derefter til Menneskene, og begynder paa de høieste: I Konger paa Jorden og alle Folk, Fyrster og Dommere paa Jorden, unge Karle og Jomfruer, ogsaa I Gamle med de Unge skal love Herrens Navn. Omsider kommer han og til Guds Folk og Menighed og siger: Lover Herren I hans Tjenere, som gjøre hans Villie. Item: Lover Herren, alle hans Gjerninger i alle hans Herredømmes Stæder (Ps. 103, 21. 22). Johannes (Aab. 5, 13) hørte, at hvert Kreatur, som er i Himmelen og paa Jorden og under Jorden og i Havet, de Ting, som ere, alle de Ting, som ere i dem, sagde: Den, som sidder paa Stolen, og Lammet, være Velsignelsen og Æren og Kraften i al Evighed. Alle Guds Gjerninger love Gud som deres Værksmester paa sine Maader. Gud har med sine Fingre skrevet sin Lov i alle Kreature, og intet Kreatur kan dølge Guds Lov og Pris, at Guds Herlighed og Ære deri jo maa kjendes og mærkes. Himlene fortælle Guds Ære og den udstrakte Befæstning forkynder hans Hænders Gjerning (Ps. 19, 1). Solen, Maanen og Stjernerne love Gud med deres Lys og vise, at det er en stor Herre, som gjorde dem. Jorden lover Gud, naar den grønnes og bær sin Grøde; desligeste idet den hænger paa Intet (Job 26, 7) efter Guds Ordning og Befikkelse, og dog ikke falder, og paa andre slige Maader. Træer, Urter og Blomster med deres Lugt, Deilighed, Farver, Frugt og andet mere love deres Skaber og forkynde Guds Visdom og Almægtighed. Fuglene under Himmelen love Gud med deres Sang. Havet lover og ærer Gud med sine mangfoldige Fiske og underlige Kreature, hvilke det har i sig, samt ved andet deslige. Ethvert Kreatur taler til os ved sine Kræfter og Egenskaber, som Gud haver givet det, aabenbarer for os Skaberen, viser os til ham, driver og skynder os til at love og prise ham. Alt det, man ser, vidner om Guds Lov og Pris. Gud har skrevet den store Naturens Bog fuld af sin Pris og Lov, og alt det, deri er, driver os til Guds Lov og Pris. Efterdi at alle Kreature ere skabte til Guds Lov og Pris, og ethvert af dem paa sin Maade lover og priser Gud, saa ogsaa formaner og tilskynder os Mennesker til Guds Lov og Pris, derfor skal vi ogsaa love Gud, om vi ikke ville forgjæves være skabte. Og det saameget desheller, efterdi Gud saa herlig har skabt os til levende og fornuftige Kreature efter sit Billede, paa det vi skulle leve stedse med ham, thi dermed har han ogsaa fornemmelig skabt os til sin Lov og Pris. Derfor siger og Herren: Det Folk, som jeg haver dannet mig, det skal fortælle min Lov (Es. 43, 21). Bør alle Kreature uden Forskjel love og prise Gud, endogsaa de livløse, og ere alle dertil gjorte og skabte, saa bør de langt mere gjøre det, langt mere love og prise Gud, som af ham og fornemmelig dertil ere skabte, og af alle andre Kreature formanes dertil? Alt det, som haver Aande, lover Herren, siger Propheten (Ps. 150, 6), hvormeget mere bør de da ikke gjøre det, som har faaet et fornuftigt Liv og Aande og ere Guds egne Billeder, som ere gjorte delagtige i det evige Liv og dertil beskikkede? Et Menneske skulde derfor heller ikke leve, som ikke vil love og prise sin Gud og Skaber. Og det Menneske, som ikke hjertelig lover, priser og takker Gud, var det bedre, det var aldrig født.

§ 3. For det tredie skal det skynde os til at love og prise Gud, at det er alle Guds Børns og Tjeneres Egenskab, at de love og prise Gud. Lover I Herrens Tjenere, lover Herrens Navn (Ps. 113, 1). Ligesom et Menneske annammer og antager en Tjener til en vis Tjeneste, saa har ogsaa Gud annammet og antaget alle sine Børn og

Tjenere til den Tjeneste, at de skal love og prise ham. Han har beskikket os til Børns Udkaarelse, formedelst Jesum Christum, efter sin Villies Velbehageligheb, til sin herlige Naades Lov, siger Paulus Eph. 1, 5. 6. Og paa andre Steder byder han os derfor at gjøre Alting til Guds Ære (1 Cor. 10, 31) og at prise Gud i vore Legemer og i vores Aand, hvilke høre Gud til (1 Cor. 6, 20). Og Apostelen Peder siger til de Troende, at de ere en udvalgt Slægt, et kongeligt Præstedom, et helligt Folk og et Folk til Eiendom, at de skulle forkynde hans Dyder, som kaldte dem fra Mørket til sit underlige Lys (1 Petr. 2, 9). Hvo, som derfor ikke daglig priser og lover Gud, han er ikke et Guds Barn eller Tjener og hører ikke Gud til. Det er den ypperste Gudstjeneste, at vi hver Dag prise og love Gud, det vil og blive den høieste Gudstjeneste i det andet Liv. Og deri er og al anden Gudstjeneste befattet, derfor skal det være vor høieste Ære, Lyst og Glæde, at vi dagligen love og prise Gud. Dette var og Davids Lyst, saa han derfor sagde: Min Mund skal love dig, Herre, med frydefulde Læber (Pj. 63, 6). Han beder derfor: Oplad, Herre, mine Læber, saa skal min Mund kundgjøre din Pris (Pj. 51, 17). Salig er den, som er kommen saa vidt i sin Gudstjeneste, at det er hans daglige Forlystelse at love og prise Gud. Hvad større Ære kan og vederfares et Menneske, end at den, som er Støv og Aske, en elendig Synder, dog maa være saadan en mægtig, ja den allermægtigste og allerhøieste Herres Tjener? Hvor glæder En sig, naar han kan faa Tjeneste hos en stor Herre i Verden? meget mere maa man da herved glædes, at man maa tjene Gud, og desmere inderligere og ivrigere lade sig opmuntre til at tjene ham og altid at love og prise ham.

§ 4. For det fjerde skal og andre Frommes og Gudfrygtiges Exempel og Øvrighed i at love og prise Gud opvække og opmuntre os til at gjøre det samme. Alle hellige og Guds Børn have med Lyst og Flid lovet og priset Gud, og dertil ere brugte adskillige Psalmer, som i Psalteren ere antegnede, hvilke en stor Del ere sammenskrevne af David selv, som derfor 2 Sam. 23, 1 kaldes den Mand, som er liflig med eller udi Israels Psalmer. Nogle ere og antegnede i andre Skriftens Bøger og Steder, særdeles 2 Mos. 15. 1 Sam. 2. Es. 12. 26. 38 og 64 Capitler; Jon. 2. Hab. 4. Luk. 1 og paa deslige flere Steder, hvilket viser, at Guds Børn med slige Psalmer inderlig har lovet og priset Gud, nu i et, nu i et andet Tilfælde. Og ere nogle af samme Psalmer brugte almindelig til at love og prise Gud, andre igjen til at love og prise ham udi særdeles Tider eller Tilfælder. Nogle ere Bedepsalmer, nogle Trøstepsalmer, nogle Takkepsalmer, nogle Poenitentses- og Bedringspsalmer, nogle Lærepsalmer, nogle Klagepsalmer, nogle og prophetiske eller Spaadomspsalmer. Nogle ere brugte i Sorg og Fare, saasom Pj. 91, som menes at være stilet af David i den store Pestilentse, som der tales om 1 Krøn. 22, i hvilken det døde hastelig 70,000 Mennesker. Og der er ingen Tvivl paa, at jo denne Psalme har, i Pestens Tider og anden stor Folkedød, reddet mangt et Guds Menneske. I stor Sorg og Fare er og brugt Pj. 34, som David sang, der han var flyet til Achis, og forvendte sin Sands for deres Øine (1 Sam. 21, 13). Item Pj. 3, som han digtede, der han flyede for Absalon. Item Pj. 2, som Apostlerne brugte i deres store Nød og Forfølgelse, saa Stedet, de vare paa, derved rørte sig, som der meldes Ap. Gj. 4, 21. Item den, som Josaphat lod synge: Takker Herren, thi hans Miskundhed er evindelig; der Ammons, Moabs og Edoms Børn kom at stride imod dem og bleve ødelagte, som der meldes 2 Krøn. 20, 21. Nogle ere brugte i Fryd og Glæde og efter at

man var frelst af den Nød og Gjenvordighed, man var udi, saasom Moses Psalme eller Sang 2 Mos. 15, der Israels Børn vare udgangne af Ægypten og Pharao med al sin Hær druknede i det røde Hav. Item Ps. 18, som er brugt og sjunget af David, der Herren havde frelst ham fra Sauls og alle andre Fienders Haand. Og iligemaade andre flere, som ere brugte i andre Tilfælder. Somme ere og brugte hver Dag, saasom Mariæ Lovsang: Min Sjæl ophøier Herren (Luk. 1, 46), og Zachariæ Sang: Lovet være Herren Israels Gud, hvilke i den christne Menighed ere daglig-dags sjungne, den ene om Morgenen, den anden om Aftenen saasom et Morgen- og Aftenoffer. Der er og ofte i det gamle Testamentes Tid brugt tillige adskillige Instrumenter for at stemme i med til at love og prise Gud, saasom Basuner, Psalter, Harper, Simbler og deslige flere. Og alligevel at samme Instrumenters Brug hørte til den ceremonialske Lov og er os derfor ikke nu just fornødne, da i deres Sted vort Hjerte, Aand, Sjæl, Sind og Mund ere blevne Guds Basuner, Psaltere, Harper og Simbler, saa Paulus derfor siger: Vi skal synge og lege for Herren i vore Hjerter (Eph. 5, 19) saa vidne dog slige Instrumenter, at de Hellige have gjort deres yderste Flid med at love og prise Gud. Alle Guds Børns fornemste Idræt har været at love og prise ham, og der er snart ingen Prophet i det gamle Testamente, som jo har havt sin egen Lovsang. Christus pleiede og selv at synge med sine Disciple, hvorfor hans hellige Lidelseshistorie ogsaa melder, at han gik ud til Oliebjerget, efter at han havde sjunget Lovsangen (Matth. 26, 30). Og alle Guds Helgener have havt det Forsæt, som David havde, der han sagde: Min Sjæl, lov Herren, og alt det, som inden i mig er, love hans hellige Navn (Ps. 103, 1). Item: Jeg vil love Herren til hver Tid, hans Lov skal være i min Mund (Ps. 34, 2), derved giver han tilkjende, at de have holdt Guds Lov og Pris for den herligste Gjerning, som et Menneske i denne Jammerdal kunde foretage sig. Ville vi da ikke udelukke os fra de Helliges Samfund, saa maa vi ogsaa stedse beflitte os paa at love og prise Gud.

§ 5. For det femte skal Guds store Venlighed, Kjærlighed, Godhed, Miskundhed og Barmhjertighed drive os til at love og prise Gud daglig. Guds Miskundhed, Godhed og Kjærlighed bliver ofte i Skriften andraget som en Aarsag til at love Gud. Takker Herren, thi han er god; thi hans Miskundhed er evindelig; Israel sige nu, at hans Miskundhed er evindelig. De, som ere af Arons Hus, sige nu, at hans Miskundhed er evindelig. De, som frygte Herren, sige nu, at hans Miskundhed er evindelig (Ps. 118, 1. ꝛc). og Ps. 136, 1 siger Propheten: Takker Herren; thi hans Miskundhed er evindelig, og de Ord om Herrens Miskundhed igjentages 26 Gange i samme Psalme; derved gives tilkjende, at Guds Godhed og Miskundhed er en af de vigtigste Aarsager, hvorfor Gud skal loves og prises. Derfor ville vi noget vidtløftigere handle om samme Guds Godhed, Venlighed og Miskundhed. Og kjendes da saadan Guds Godhed og Miskundhed først deraf, at han saa kjærlig tiltaler os i sit Ord og saa venlig afmaler sig imod os. Ingen Fader eller Moder kan venligere og kjærligere tiltale sit grædende Barn. Mon ikke Ephraim være mig en dyrebar Søn? siger Herren, mon han ikke være et Barn, der jeg har havt megen Forlystelse af? thi efterat jeg har talt til ham, kom jeg ham endnu flittelig ihu; derfor lyde mine Indvolde for hans Skyld, jeg vil visselig forbarme mig over ham (Jer. 31, 20). Item, Jeg vil glæde mig over dem, at gjøre dem Godt (Jer. 31, 41). Saa from og naaderig er Gud, at han glæder sig, naar han finder Nogen, der kan nyde hans Godhed og Naade; og af den Godhed er og alt det Gode, vi

have, vi have det altsammen af Guds Miskundhed, endogsaa Livet; thi var han ikke saa miskundelig, da kunde ei noget Menneske leve; af hans Miskundhed kommer Livet, ja hans Miskundhed er bedre end Livet (Ps. 63, 4), den begriber i sig alt det Gode, vi nyde. Derfor siger David: Dem, som forlade sig paa Herren, skal Miskundhed omringe (Ps. 32, 10). Ligesom en Moder omfavner sit Barn, saa omfavner Guds Barmhjertighed og Miskundhed os; den omkringgiver os allevegne og er saa stor, at intet Menneskes Fornuft kan begrunde den; skulle vi da ikke tillige love og prise slig Guds store Godhed? Dernæst kjendes og Guds store Venlighed, Naade og Godhed deraf, at han er langmodig og taalmodig mod os arme Syndere, at han ikke strax hastelig oprykker os i sin Vrede, som vi i tusinde Maader have fortjent, men sparer os og overbær med os, kalder os til sin Naade og giver os Rum og Tid til Omvendelse, og naar vi bedre og omvende os, da forlader han os vore Synder, udsletter vore Misgjerninger, og dette ikke en Gang, to eller tre Gange, men stedse og uafladelig. Saa ofte vi omvende os af Hjertet og bede om Naade og Syndernes Forladelse, saa ofte forlader og udsletter han ogsaa vore Synder og tager os til Naade, ja han er og meget færdigere til at forlade, end vi til at søge og bede om Forladelse: og i hvor store vore Synder end ere, saa er dog hans Naade langt større (Rom. 5, 15 ꝛc). Derfor skal vor Sjæl love Herren, som forlader os alle vore Misgjerninger, som læger alle vore Sygdomme og gjenløser vort Liv fra Fordærvelse (Ps. 103, 3. 4). Ydermere se vi og slig Guds Godhed og Miskundhed i alle Guds Kreature; de ere alle som nogle Speile og Fodspor deraf. Er ikke Jorden fuld af hans Godhed? Er ikke alle Kreature beskikkede til Menneskens Gavn og Gode? Gud har ikke skabt dem til sit Gavn; thi han behøver dem ikke, han trænger ikke til Nogen, han har i sig selv nok til Alting (Ap. Gj. 17, 25). Solen, Maanen, Stjernerne skinne ikke til hans Gavn, men til vort Gavn. Ilden, Luften, Vandet og Jorden er ikke ham, men os til Nytte. Naar han opfylder vort Hjerte med Føde og med Glæde, smage vi da ikke Guds Godhed og Miskundhed? har ikke et Menneske flere Guds Gaver og Velgjerninger paa sin Sjæl og Legeme, end han kan tælle? Han har givet os et fornuftigt Hjerte, Sjæl og Aand: han har skabt os efter sit Billede, han giver os et sundt Legeme, sunde og førlige Lemmer, hvo vil tage et Keiserdømme derfor? med hvad Gode kan man betale det eneste Element Vandet? Dersom Gud tog det fra os og forvandlede det til Blod, som han gjorde i Ægypten (2 Mos. 6, 20), hvilke usle Mennesker vare vi da? og hvilken Fyrste og Herre kunde med al sin Visdom igjenkjøbe os Dagens Lys, om vi mistede det? Tog Gud det bort og lod os stedse sidde i Mørket, hvor skulde vi arme Mennesker da hen? hvor ussel vilde vor Tilstand da ikke blive? skulde vi miste Luften ikkun et Øieblik, da var det aldeles i samme Øieblik ude med os, og ikke Alverdens Liggendefæ kunde hjælpe os. Hvilken ypperlig Velgjerning og Guds Godheds Udvisning sees ogsaa derforuden i Guds Regjering, Forsyn, Omsorg og Beskjærmelse at han forsørger baade Mennesker og Kvæg, at han giver Alle Liv og Aande og alt Godt, at han har beskikket Alting efter Vægt, Tal og Maade, at hans Naade bevogter og beskjærmer os Dag og Nat. Betænke vi ogsaa fremdeles vor Gjenløsning og Helliggjørelse, da beteer sig og derudi Guds Miskundhed imod os, ja den beteer sig saa overvættes, at vi har der i al vor Livstid, ja i al Evighed nok at love og prise for. Thi det er en langt større Gjerning at igjenføde og saliggjøre Menneskene, end at skabe dem; at lade dem aandelig fødes er mere end at lade dem legemlig fødes.

§ 6. Ja ogsaa Modgang og Gjenvordighed maa bære Vidne om Guds Godhed, og drive os til at prise og love Gud. Naar vi ere saa grove, at vi ikke ville mærke Guds Godhed, eller saa glemsomme, at vi sligt letteligt forglemme, da maa Gud ved Modgang og Gjenvordighed og ved det, han borttager sine Velgjerninger, erindre og lære os at kjende, af hvem vi have alt Godt, og at han alene er en Kilde og Udspring til alle gode Gaver (Jak. 1, 17). Hun vidste ikke, at jeg er den, som har givet hende Kornet og Mosten og Olien; og at jeg har givet hende meget Guld og Sølv; derfor vil jeg komme igjen og tage det bort igjen paa sin Tid, siger Herren om Israels Menighed (Hos. 2, 8). Derfor er Kors og Gjenvordighed et Lys for os, hvorved vi lære at se og kjende, at tage og føle paa Guds Velgjerninger og det viser os, at Utaknemmelighed er en overmaade stor Blindhed og den høieste Vanære og Uret imod Gud, med hvis Ære al Jorden er fyldt (Ps. 72, 19). Naar og Gud til Prøvelse tilskikker os Modgang og Gjenvordighed, saa viser og sligt os Guds Godhed og Fromhed imod os, som vi bør prise og love; thi da lader Gud os her dømmes og revses, at vi ikke med Verden skal fordømmes (1 Cor. 11, 32). Item, at vor Tro kan blive des renere, at vore Laster i os kan dæmpes at det gamle Menneske i os kan korsfæstes og det nye leve, voxe og tiltage, at vi og ved Lidelser skulle beredes til den evige Herlighed, og at ligesom vi lide med Christo, saa skulle vi og blive herliggjorte med ham (Rom. 8, 17). Det er ikke for vort Værste, men for vort Bedste, at sligt sker; det er ikke en Vredes, men Naades og Godheds Revselse. Den Søn, som Herren elsker, den revser han, og han hudstryger hver den Søn, som han annammer (Ebr. 12, 6). Omsider sees og deri Guds Godhed, Fromhed og Venlighed, at hans Naade varer stedse og altid, og er mægtig over dem, som frygte ham (Ps. 103, 11. 17). Den er hver Morgen ny over dem (Begr. 3, 23). Om der end af vort fordærvede Hjerte udvælder Ondskab daglig som af en Brønd og en Kilde, ja som af en Ondskabs Afgrund, om vi end have store Feil og Brøst, ere store Syndere og daglig forse os, saa at, om Gud havde Lyst til at trætte med os, saa kunde vi ikke svare ham et til Tusinde (Job 9, 3), saa forbliver dog Guds Hjertelag imod os en Godheds Afgrund, og lader sig ikke formedelst vore Brøst og Utaknemmelighed afvende fra sin Miskundhed; han lader ikke desmindre sin Naade stedse blive over os. Naar vi ikkun leve i en sand Bod og Omvendelse, saa lader han os ikke desmindre hver Dag nyde sin Naade, lader sin Godhed og Miskundhed efterjage os alle vore Livs Dage (Ps. 23, 6); beholder stedse et naadigt og venligt Hjertelag imod os, baade nu og herefter i al Evighed. Og om det end undertiden i Straf og Revselse lader sig anse, ligesom Gud havde glemt at være naadig, og tillukt sine Barmhjertigheder ved Vrede, som Asaph siger Ps. 77, 10, saa er det dog ikke derfor saa i Sandhed. Dersom mine Børn ikke holder mine Bud, siger Herren, da vil jeg hjemsøge deres Overtrædelser med Ris. Men jeg vil ikke gjøre min Miskundhed til Intet, at tage den fra dem, siger Herren Ps. 89, 31—34. I Fortørnelse ihukommer han at være barmhjertig (Hab. 3, 2). Han plager og bedrøver ikke Menneskenes Børn af Hjertet (Begr. 3, 33). Gud er dem dog stedse naadig, om han end skjuler det i sit Hjerte, som Job taler C. 10, 13. Han straffer dem ikke i sin Vrede og han tugter dem ikke i sin Hastighed, men i Naade (Ps. 6, 2). Det varer ikke altid: Der er saaet et Lys for den Retfærdige, og Glæde for de Oprigtige i Hjertet (Ps. 97, 11). Saa lidet, som en tyk Sky kan borttage Solen

af Himmelen, eller forhindre, at den jo dog omsider bryder frem igjen og kommer for en Dag, saa lidet kan Guds Børns Trængsels Skyer udslette og dæmpe Guds Miskundhed og Barmhjertighed. Og saa umuligt, som det er, at Havet kan udtørres og udtømmes, saa langt mere umuligt er det, at Guds Naades Hav kan udtørres og udtømmes. Jeg har forladt dig i et lidet Øieblik, siger Herren, men jeg vil samle dig igjen med store Barmhjertigheder; det lidet, Vreden varede, skjulte jeg mit Ansigt et Øieblik for dig, men jeg har forbarmet mig over dig med evig Miskundhed; thi Bjergene skulle vel vige og Høiene bevæges, men min Miskundhed skal ikke vige fra dig og min Freds Pagt ikke bevæges (Es. 54, 7. 8. 10). Og det gjør Herren mod os, alligevel at vi ere saa store Syndere, ja Støv og Aske, saa vi vel maa sige med David Ps. 8, 5: Herre, hvad er et usselt Menneske, at du kommer ham ihu, og et Menneskes Barn, at du besøger ham? Og lader nu Gud sin Miskundhed være saa mægtig over os, mens vi ere endnu langt fra ham hvad vil han da gjøre i det evige Liv, naar vi skal for Øine se og erfare, at hans Miskundhed er evindelig? Beviser han os i denne Verden, imens vi endnu har at slæbe paa dette syndige Legeme, saa meget Godt, hvad vil han da vel gjøre, naar vi skal omsider blive ganske rene, hellige og uden Synd? Derfor skal vi jo billig stedse love og prise Gud, som er saa god og naadig mod os arme Syndere.

§ 7. For det sjette skal det bevæge os til at love og prise Gud, at han er al Pris og Ære værd, derfor siger de 24 Ældste Aab. 4, 11: Herre, du er værdig til at tage Æren og Prisen og Kraften; thi du har skabt alle Ting og formedelst din Villie ere de, og ere skabte. Og i vort Fadervor (Matth. 6, 13) læres vi at bede: Herre, dit er Riget, og Kraften, og Herligheden. 2 Mos. 15, 2 siger den Guds Mand Moses: Herren er min Styrke og Lovsang, og blev mig til Salighed, han er min Gud og jeg vil gjøre ham en Bolig, min Faders Gud, og jeg vil ophøie ham. Han siger: Gud er hans Styrke; thi var Gud ikke Styrke og Kraft hos os, i os, over os og med os, og vare vi ikke ikke indelukte i Guds Kraft, da maatte vi fare hen som Støv for Veiret og forsvinde som en Skygge. Derfor siger David Ps. 39, 6: Hvert Menneske er idel Forfængelighed, hvor fast han end staar, han gaar frem som i en Taage; ydermere siger Moses: Herren er min Salighed, som han vilde sige: Gud er min Retfærdighed imod Synden, min Styrke imod Skrøbelighed og Svaghed, min Tilflugt i al Forfølgelse, min Glæde i al Bedrøvelse og mit Liv midt i Døden. Er den ikke værd at prise, som man har og nyder saa meget Godt af? hvor finder man saadan en Gud, hos hvilken der er saadan stor Salighed, hvilken og er saa mægtig, at han opholder Himmel og Jord? (Es. 40, 12., Ebr. 1, 3) og for hvilken Helvede skjælver og bæver (2 Mos. 15, 11). Han, som er saa priselig en Gud, at Alt, hvad han har skabt, er prisværdigt, at Himmel og Jord er fuld af hans Ære, og alt det, som lever, priser og lover ham som sin Skaber, der gjør saa underlige Gjerninger. Han, som kan af Intet gjøre Noget; af Mørket Lyset, af Synden Retfærdighed og af Døden Livet. Han som lod sin eneste Søn blive et Menneskes Barn, at vi maatte blive Guds Børn, lod ham lide de haardeste Plager, at vi maatte faa og nyde den uendelige Glæde. Lod ham blive den allerforagteligste iblandt Menneskenes Børn (Es. 53, 3), at vi maatte komme til Ære, og lod ham dø, at vi kunde leve. Han, som bor i os, hvilken ellers alle Himles Himle ikke kan begribe (1 Kong. 7, 27), som har gjort vore Sjæle udødelige, og efter Døden

vil annamme dem til sig; han skal opvække vore døde Legemer af Jordens Støv til det evige Liv, og iføre dette dødelige med Udødelighed (1 Cor. 15, 53). Er den ikke al Pris og Ære værd, som er saadan en Gud og Herre? jo visseligen. O, lov derfor, min Sjæl! Herren, og alt, hvad inden i mig er, love hans hellige Navn (Ps. 103, 1). Ja saa ganske er Gud al Lov og Pris værd, at han er ærefuldere og herligere end al den Ære, ham kan tilføies, priseligere eller prisværdigere end al den Lov og Pris, ham kan tilskrives. Han er ophøiet over al Velsignelse, Pris og Lov, naar vi end høilig prise Gud, saa er han dog i uendelig, usigelig og utænkelig Maade høiere, priseligere og herligere. Alt, hvad et Kreatur enten med Ord kan sige, eller med Forstand udgrunde og udtænke, er imod Guds Majestæts Herlighed og Prisværdighed, som en Draabe imod Havet, som et Sandkorn mod den ganske Verden, eller meget mere som ganske og aldeles Intet mod Alting. O Rigdoms Dyb baade paa Guds Herlighed, Magt, Kundskab og Visdom! hvor aldeles urandsagelige ere hans Domme, og hans Veie usporlige? Hvo har kjendt nogen Tid Herrens Sind? eller hvo var hans Raadgivere? eller hvo har givet ham Noget? thi af ham, ved ham, og til ham ere alle Ting (Rom. 11, 33—36). Hvo kan udsige hans store Gjerninger, og noksom prise hans Ære, Herlighed og Majestæt? naar Helgene derfor ville love og prise Gud, saa forundre de sig mere over hans Godhed, Majestæt og Herlighed, end at de skulde prise ham noksom, som han bør tilfulde. De have mere Villie og Forsæt end de i Gjerninger kan fuldkomme. Og Gud tager tiltakke med deres Skrøbelighed, og med faderlig Naade og Miskundhed i Christo anser deres gode Villie og Forsæt. Han skal og i det andet Liv give dem at gjøre det fuldkommeligere, naar det Ufuldkomne skal aflade; thi vi se nu Gud ved et Speil, i en mørk Tale, men da skal vi se ham Ansigt til Ansigt (1 Cor. 13, 12).

§ 8. For det syvende skal det ogsaa bevæge os til at love Gud, fordi det er kosteligt og herligt, det er det bedste, vi kan gjøre, og det, hvorved vi blive de hellige Engle lige, hvorom videre i næst efterfølgende Capitel. For det ottende skal ogsaa den store Skade bevæge os dertil, som vi faa, ved at forsømme at love og prise Gud, og tvertimod den store og salige Nytte og Gavn vi faa deraf, at vi i en sand Bodfærdighed inderlig og flittelig love og prise Gud. Hvo, som ikke ærer, lover og priser Gud, han er utaknemmelig imod sin Skaber og Gud. Men Ulykke skal ikke vige fra den Utaknemmeliges Hus (Ordspr. 17, 13). Saa tager og Gud sine Gaver fra de Utaknemmelige; Svenden, som var utaknemmelig mod det Pund, han havde faaet, maatte miste det (Luk. 19, 20. 24). Gud vil ikke have kastet sine Perler for Svin, eller sin Helligdom for Hunde (Matth. 7, 6). Og bliver der end nogle Gaver tilovers hos slige utaknemmelige og ugudelige Mennesker, saa bekomme de dem ikke til det Bedste men til det Værste. Deres Bord bliver for dem til en Strikke, og til Betalinger, og til en Snare (Ps. 69, 23); de maa blive for dem til en Forbandelse og Ulykke. Tvertimod, hvo som i en sand Bod og Bedring flittig lover og priser Gud, han finder og faar derved alt godt. Gud behøver ikke vor Pris og Lov, han bliver derved hverken rigere eller større, han har ingen Gavn eller Nytte deraf, men ikkun vi selv, det er vort eget Gavn og Nytte, at vi prise ham, og den Nytte og Gavn feiler aldrig, der begriber i sig alt Godt, thi hvo, som i Tro og Bodfærdighed priser Gud, han bliver derved mere og mere delagtig i Guds Naadegaver, han bliver Guds Bolig og Vaaning, han er stedse hos Gud i Naade, oplyses i den sande Guds Kundskab jo mere og mere, bønhøres af Gud i al

Nød og Gjenvordighed, han smager i sit Hjerte Guds Fred og en levende Trøst, sidder stedse under Guds Skygge og Beskjærmelse, faar Seir over alle sine Fiender, og forvinder omsider al sin Nød og Jammer, hvorom videre er tilforn talt i det næst foregaaende Capitel. Og derfor sige Korah Børn (Ps. 84, 5. 6): Salige ere de, hvis Styrke er i dig, i hvis Hjerter der ere banede Veie.

Bøn.

O du evige og i Sandhed levende Gud, du, som har skabt mig til din Lov, giv mig og, at jeg værdelig maa love dig; du er jo den Herligste, den Høilovligste, den Helligste, den Retfærdigste, den Skjønneste, den Godeste, den Venligste, ja du er den Sandeste, du er retfærdig i alle dine Gjerninger og hellig i alle dine Veie, du er den Allervisefte; thi du kjender alle dine Gjerninger fra Evighed af, du er den Allerstærkeste, ingen kan imodstaa dig, Herre Zebaoth er dit Navn, stor af Raad og mægtig af Daad, dine Øine se paa alle Menneskers Børn. Du er allestedsnærværende, du opfylder Himmelen og Jorden, du er uendelig, du ser, hører og regjerer Alting, du opholder og bær Alting med dit Kraftes Ord. Du er forskrækkelig; naar du lader din Dom høre, saa skjælver Jorderige og er stille; du indlægger dig Ære paa Jorden, du indlægger dig Ære iblandt Folkene, du betager Fyrsterne deres Mod, og er forskrækkelig iblandt Kongerne paa Jorden; du er forskrækkelig, naar du bliver vred, hvem kan bestaa for dig, naar du fortørnes? Hedningerne maa forsage, Kongerigerne maa falde, Jorderige maa forgaa, naar du lader dig høre. Du er særdeles barmhjertig, naadig, taalmodig og af stor Godhed, og du fortryder snart Straffen, du bliver ei vred evindelig, du tænker ikke altid paa Synden; saa stor som din Almægtighed er, saa stor er og din Barmhjertighed. Din Almagt er uendelig, og din Barmhjertighed har ingen Ende. O du evige Lys! o du evige Frelser! o evige Kjærlighed! o evige Sødme! lad mig se dig, fornemme og smage dig. O evige Venlighed! o evige Trøst! o evige Fryd! lad mig hvile i dig, i dig finder jeg Alting, som fattes mig i denne Elendighed, du er al Fylde; og det, du ikke er, det er idel Armod, Jammer og Elendighed; Livet uden dig er den bitre Død; din Godhed er bedre end Livet. O du kostelige Skat! du evige Godhed! du kjærlige Væsen og Liv! naar kommer jeg til at blive fuldkommen forenet med dig, saa jeg fuldkommelig kan smage dig i mig, og fuldkommelig se dig i mig? hellige Gud, udødelige Gud, retfærdige Gud, alvise Gud, du evige Konge, dig være Ære, Lov og Pris i alle Evigheder. Amen.

Det treogfyrgetyvende Capitel.

At det er en kostelig Ting at love og prise Gud og et Menneskes høieste og engeligeste Herlighed.

§ 1. Ved det vi love Gud, saa vi og Adgang til ham, og blive hans Engle lige i Forretning. § 2. Den, som ei ligner dem her i at love Gud, den kommer ei heller til at ligne dem i Herlighed hos Gud § 3. Mennesket skal være levende og aandelige Simbler og Harper for Gud. § 4. Ved Guds Lov og Pris opfyldes vore Hjerter med Glæde, Kundskab, med en Forsmag paa det tilkommende etc.

Ps. 92, 2. ꝛc. Det er godt at takke Herren, at synge dit Navn Psalmer, du Høieste! at kundgjøre din Miskundhed om Morgenen og din Sandhed om Nætterne, paa de ti Strænge og paa Psalteren, paa Higgajon, med Harpe; thi, Herre, du glædede mig ved din Gjerning; jeg vil synge med Fryd om dine Hænders Gjerninger. Herre! hvor store ere dine Gjerninger? dine Tanker ere meget dybe. En uforstandig Mand kjender det ikke, og en Daare forstaar dette ikke.

§ 1. Sex af Psalmerne i den hellige Skrifts Psalmebog have den Ti-

tel og Opskrift, at de kaldes det gyldne Klenod, dette er den 16, 56, 57, 58, 59 og 60 Psalme. Og det er gjort til at erindre og tilkjendegive, at det er en ædel og kostelig Ting at love og prise Gud, og at Guds Pris og Lov, tilligemed et troende Hjertes Bøn, er et aandeligt og himmelsk Smykke og Klenod og et Menneskes bedste Ære og Herlighed. Ellers kan og efterfølgende Stykke vise, at det er en kostelig og ædel Ting at love og prise Gud. Den, som lover og priser Gud, har en dristig Adgang til Gud og kan træde med al Frimodighed frem for ham; thi efterdi han ærer Gud, saa vil Gud anse ham altid i Naade og ære ham igjen; thi Gud lader sig altid finde af dem, som søger ham af ganske Hjerte. Derfor siger Propheten, naar han formaner slige Mennesker til at komme frem for Herren: Majestæt og Hæder er for hans Ansigt! Styrke og Prydelse i hans Helligdom. Fører til Herren, I Folkets Slægter, fører til Herren Ære og Styrke, fører til Herren hans Navns Ære, frembærer Skjænk og kommer i hans Forgaarde, og tilbeder Herren i hans hellige Prydelse, bæver for hans Ansigt al Jorden, (Ps. 96, 6. 2c.) Dernæst bliver man, idet man lover og priser Gud, lig de hellige Engle, der altid staa for Gud, love og prise Gud, og agte sligt for deres største Herlighed. Jeg er Gabriel, som staar for Gud, siger Engelen til Zacharias (Luk. 1, 19). Esaias ser og hører i et Syn de hellige Seraphimer raabe til Herren med bedækkede Ansigter: Hellig, hellig, hellig er den Herre Zebaoth, al Jordens Fylde er hans Ære (Es. 6, 3), Lover Herren i hans Engle, siger David, I vældige i Magt, som udrette hans Ord, idet I høre hans Røst: Lover Herren al hans Hær (Ps. 103, 20. 21). Daniel ser tusinde Gange tusinde Engle tjene Herren, og ti tusinde Gange ti tusinde staa for ham og prise ham (Dan. 7, 10). Og sligt have de gjort af første Verdens Begyndelse, at Herren derfor spørger Job Cap. 38, 4. 7: Hvor var du, der jeg grundfæstede Jorden, der Morgenstjernen sang tillige, og alle Guds Børn raabte for Glæde? de skal gjøre det samme til evig Tid, de skal stedse og altid forkynde Herrens Ære og Pris. De altid baade se og skal se Faderens Ansigt, som er i Himlene (Matth. 18, 10). Og derfor bede vi i vort Fadervor: ske din Villie paa Jorden, som den sker i Himmelen.

§ 2. Hvis vi derfor ogsaa hjerteligen og flittigen love og prise Gud, saa efterfølge vi deri de hellige Engle og gjøre Englegjerninger. Naar den Herre Christus i Evangelio beskriver de Frommes tilkommende Herlighed i det andet Liv, da siger han: De ere der, ligesom Engle i Himlene (Matth. 22, 30. Luk. 20, 36). I hvilke Ord han vel henser til vore forklarede Legemers Herlighed, og de herlige og englelignende Gaver, ved hvilke Gud hisset vil smykke og pryde de Udvalgte, ved hvilke de ikke alleneste skal blive som Engle, men endogsaa ligesom Christi eget forklarede Legeme (Phil. 3, 21). Hvorom ogsaa Johannes (1 Ep. 3, 2) taler. Det er endnu ikke aabenbaret, hvad vi skal være, men vi vide, at, naar han bliver aabenbaret, vi da skal være ham lige; thi vi skal se ham, saasom han er. Ikke desmindre ser Christus og i samme Ord tillige dertil hen, at vi da ogsaa i Idræt og Gjerninger skal blive ligesom Englene. Hvorfor det ogsaa er fornødent, at vi og i dette Liv stræbe at vorde dem lige. Thi ligesom ingen bliver hisset Christo lig, uden han ogsaa bliver ham her lig, det er, tror paa ham, lever i ham, efterfølger ham i Ydmyghed, Sagtmodighed og andet, som os er anbefalet at efterfølge ham i, og i saa Maade bliver det sagtmodige, ydmyge, fornedrede og Korsfæstede Christi Billede lig, paa det han ogsaa maa vorde det ærefuldgjorte og herlige Christi Billede lig. Ligesaa bliver og ingen lig

Englene hisset eller i det andet Liv, uden saa er, at han ogsaa i denne Verden begynder at ligne dem. Hvilket kan ske ikke alenest i Almindelighed ved et helligt og gudeligt Levnet, men ogsaa i Særdeleshed ved det man gjerne og flittigt lover og priser Gud. Thi det er Englenes Værk og Embede, som vi tilforn hørte, at de uafladelig love og prise Gud. Hvo, som derfor gjerne og i sand Ydmyghed lover og priser Gud, han gjør Englegjerning, og regnes blandt deres Tal, der lige ved Englene tjene og ære Gud. Hvad kan være herligere og kosteligere, end at et skrøbeligt og syndigt Menneske maa have den Ære, at det, ved Guds hjertelige og inderlige Lov og Pris, forretter en Engels Værk og Gjerning? og ligesom de himmelske Fyrster tjener og ærer sin Herre, Gud og Skabermand?

§ 3. For det tredie er det og deri en kostelig Ting at love Herren, at man dertil bliver til Guds Instrumenter og Redskaber, og ligesom til Guds Cithere og Harper, der give fra sig en liflig Lyd og Tone, hvorved den Hellig-Aand udbreder Guds Lov og Pris. Hvilket (Aab. 14, 2) afmales derved, at Johannes saa en stor Skare, som efterfulgte Lammet, og deres Lyd var som Harpelegeres Lyd. Det er ogsaa ved mange musikalske Instrumenter i det gamle Testamente afbildet, om hvilket Propheten (Ps. 150, 3. 4. 5) siger: Lover Herren med Basuns Klang, lover ham med Psaltere og Harper, lover ham med Tromme og Dans, lover ham med Strenge og Orgel og saa fremdeles. Hvilket betegner den Hellig-Aands mangfoldige Gaver, hvorved Guds Navn, Lov, Ære, Kundskab, Velgjerninger, Under og Mirakler udbredes, thi istedetfor slige musikalske Instrumenter er det os i det nye Testamente anbefalet at prise Gud med aandelige Harper, Cithere og Psalter. Det betegner ogsaa, at de fromme Troende selv skal være Guds aandelige Psaltere, Harper, Cithere og deslige. Thi ligesom et musikalsk Instrument er et Menneskes Redskab at lege paa, saa er ogsaa Menneskens Sjæl den Hellig-Aands Redskab, ved hvilken og i hvilken han virker og forarbeider Guds Pris og Lov. Derfor staar der (Ps. 8, 3): Af de spæde og diende Børns Mund grundfæstede du en Magt. Hvad større Ære og Herlighed kan et Menneskes Hjerte have, end at det er den Hellig-Aands Redskab og Værksted? Hvilket sker idet, at det inderligen lover og priser Gud. Derfor formaner os ogsaa Paulus, at vi skal blive fulde i Aanden, og synge og lege for Herren i vore Hjerter (Eph. 15, 18. 19).

§ 4. For det fjerde og sidste, saa bestaar og deri Guds Lovs og Pris's Ypperligheder, at man derved erlanger meget Godt, bliver derved opfyldt med Guds Aand, Kundskab og Visdom, overvinder derved alle sine Fiender, forvinder derved al sin Jammer, som tilforn i det 41de Capitel er bevist, og ikke er her fornødent at gjentage. Item, at man deri finder den høieste aandelige Forsmag paa det evige Liv, hvorom og er talt tilforn. Det mener og Propheten, naar han i bemeldte Sprog (Ps. 92, 5) siger: Herre, du glædede mig ved din Gjerning, og jeg vil synge med Fryd om dine Gjerninger. Glæde i Gud er en herlig Del af det evige Liv og Guds Rige i os, hvilket bestaar i Fred og Glæde i den Hellig-Aand. Hvo, som vil have en Forsmag paa det evige Liv og paa Paradises himmelske Glæde, han kan ved Guds Lov og Pris deri daglig blive delagtig; thi naar man hjertelig og inderlig lover og priser Gud, da glæder det en i sin Sjels inderste Grund, og den inderlige Glæde i Aanden og Troen er en Begyndelse og Førstegrøde af det evige Livs Fryd, som alle Udvalgte i Himmelen skal nyde, da de skal evindelig smage, hvor sød og venlig Herren er (Ps. 34, 9). Og der skal være for dem en Mættelse af megen Glæde, og liflige Væ-

relser hos Guds høire Haand evindelig (Pſ. 16, 11). Hvo, som ſligt vil nyde i det andet Liv, han ſkal ved Guds daglige Lov og Pris ſaa ſkikke ſig, at en Begyndelſe deraf maa te og ytre ſig i ham i dette Liv. Hvo, ſom tænker efter dette Liv at komme i de hellige Englers, alle Helgenes og Udvalgtes Samfund og ſtedſe at leve hos Gud i evig Glæde, hans Sjæl love Herren og i dette Liv og bede Gud, at han aldrig lader ſin Lov udſlettes i hans Hjerte, han træder nu ved Troens Lov og Pris i den triumpherende Menigheds Samfund, at han maa omſider ogſaa gjøre det med Beſkuelſens Lov og Pris evindelig. Hvilket Gud give os alle for Chriſti Skyld! Amen.

Bøn.

Hellig, hellig, hellig er den Herre Zebaoth, alle Lande ere fulde af hans Ære. Herren er min Styrke og Lovſang, og er bleven mig til Salighed, han er min Gud, jeg vil priſe ham, han er mine Fædres Gud, og jeg vil ophøie ham. Herre, hvo er ſom du iblandt Guderne? hvo er ſom du, herlig i Herlighed? forfærdelig at berømme, ſom gjør underlige Gjerninger? Herre du er værdig til at tage Ære, Pris og Magt; thi du har ſkabt Alting, og formedelſt din Villie har de deres Væſen og Oprindelſe. Det Lam, ſom er ſlagtet, er værdigt til at tage Magten og Rigdom og Visdom og Styrke og Pris og Ære og Velſignelſe, og hvert Kreatur, ſom er i Himmelen og paa Jorden, og under Jorden, og i Havet, de Ting, ſom ere, og alle de Ting, ſom ere i dem, hørte jeg ſige: den, ſom ſidder paa Stolen, og Lammet, være Velſignelſen og Priſen og Æren og Kraften i al Evighed. Amen.

Det fireogfyrgetyvende Capitel.

Om Taalmodighed, ved hvilken alt Kors og Gjenvordighed overvindes, og den forjættede Herlighed forventes.

§ 1. Hvad Taalmodighed er, og hvorved den virkes, ſom er først ved Guds Villie og Forſyn. § 2. Ved det vi haabe ſnart en Ende paa Alting, og at Alting da igjen ſkal oprettes. § 3. Ved Chriſti Tilkommelſe og hans Ords Sandhed. § 4. Ved den Trøſt, andre Helgener ere trøſtede med, og deres og den Herres Exempel. § 5. Ved den Velſignelſe og Belønning, ſom er lagt til de rette Skrivere § 6. Ved det Gud aldrig glemmer os, men tænker paa os endog midt i Døden.

Ebr. 10, 36. I have Taalmodighed behov, at naar I have gjort Guds Villie, I da kunne faa Forjættelſe.

§ 1. Den ſande chriſtelige Taalmodighed er ſaadan en Dyd, at man i al den Gjenvordighed og Lidelſe, ſom man ikke ved ordentlige Midler kan undfly, giver ſig under Guds naadige Villie, og gjerne lader den ſke og fuldkommes, og heller lide Alting, end man ſkulde knurre imod Gud, eller afvige og affalde fra ham. Hovedaarſagen til denne Dyd er Guds naadige Raad og Villie, ved hvilken vi til Kors og Lidelſe ere forordnede og beſtikkede ſom der ſtaar (Rom. 8, 29). Hvilke han havde tilforn kjendt, ſiger Apoſtelen, dem haver han og tilforn beſtikket, at være hans Søns Billede ligedannede. Ligeſom nu derfor den gode Gud har forordnet og beſtikket ſin kjære Søn til Kors og Lidelſe, og vilde fuldkommelig vie ham ved Lidelſer (Ebr. 2, 10), ſaa har han ogſaa beſtikket alle ſande Chriſti Lemmer til Kors og Gjenvordighed, thi ellers kunde de ikke være Chriſti aandelige Legeme. Han har beſtikket, tiltællet og afmaalt dem deres Kors og Modgang, og hvormeget de ſkal lide. Derfor kan ingen undgaa det, meget mindre med Utaalmodighed afvende det, men med Lydighed og Taalmodighed kan man lindre det, og ved Chriſtum kan man overvinde det.

§ 2. Dernæst maa vi og derfor lave os til Taalmodighed, for Verdens Ende er nær forhaanden; thi efterdi det lakker snart til Verdens sidste Aften, da vil, efter Christi Ord (Matth. 24, 12), Uretfærdighed blive mangfoldig, og Kjærligheden blive kold i mange, hvorved de Gudfrygtige maa lide og taale allehaande Uret, Vold og Forfølgelse, ja og mange af dem sætte Livet til derover. Alle, som ville leve gudelig i Christo Jesu, de skulle forfølges, siger Paulus (2 Tit. 3, 12). Og den Herre Jesus spaar sine Disciple (Joh. 15 og 16) forud, at de for Sandheds og Retfærdigheds Skyld skulle forfølges og efterstræbes, og den ganske Johannes Aabenbaring vidner, at Antichristen skal forfølge den christelige Kirke og Menighed, indtil Christi sidste Tilkommelse, da Striden skal aldeles aflade, og Dragen med de falske Apostle kastes i Pølen. Derfor skal ingen gjøre sig selv Tanke om gode Dage, eller drømme om gyldne Tider, men kun belave sig paa Taalmodighed. Vor Taalmodighed skal for det Tredie og bestyrkes ved Haabet, hvorved vi ere visse paa den evige Salighed, og Alting skal igjen oprettes, og hvad vi har mistet, igjen skal erstattes os. Thi ligesom Bonden med Taalmodighed forventer Høsten, og ser ikke vredt for sit meget Arbeide, men haaber, at al hans Møie og Umage skal blive ham rigelig og med stor Vinding belønnet, som Ap. Jakob Cap. 5, 7 siger: saa skal og en Christen beholde sin Sjæl i Taalmodighed (Luk. 21, 19) og visselig tro, at den glædelige yderste Dags store Høst skal igjen oprette og erstatte alt det her mistes og tabes, ja ikke mistes og tabes, men heller saaes og plantes. Thi ligesom en Bonde ikke derfor mister sin Sæd, for han kaster den i Jorden, men kun saar og planter den i Haabet, ligesaa skal du og ikke tænke, at du mister Liv, Gods, Ære og andet deslige, som dig berøves, men at du saar og planter det, og skal være vis paa, at du i den tilstundende store og rige Høstes Haab skal igjen høste uden Afladelse. Derfor ligner Ps. 126, 5. 6 vort Kors og Elendighed ved en Sædetid: De, som saa med Graad, skal høste med Frydeskrig. Den, som bær Sæden, der langsomt sankes, gaar flux frem og græder, men han skal visselig komme med Glæde, naar han bær sine Neg.

§ 3. For det fjerde skal vor Herres Jesu Christi Tilkommelse styrke vor Taalmodighed; thi i hans Tilkommelse skal al vor Jammer og Elendighed have en Ende, ja omskiftes til Glæde, og Enhver vederfares Lov af Gud. Da skal og Guds retfærdige Dom og Straf overgaa alle vore Fiender. Hevnen hører mig til, jeg vil betale, siger Herren (Rom. 12, 19). Og Herrens Tilkommelse er kommen nær, se Dommeren staar for Døren siger Ap. Jakob (Cap. 5, 8. 9). Vi lide ikkun en kort Tid og derpaa skal følge evig Glæde. For det femte, skal og Guds Forjættelse og evige Sandhed bekræfte og stadiggjøre vor Taalmodighed og styrke vore Hjerter, at de ikke blive vankelmodige. Thi ligesom man binder et lidet ungt Træ op til en Kjæp, at ikke Vinden skal bryde det itu, og ligesom man i Storm og Uveir paa Havet udkaster Anker, at Skibet derved kan holdes fast, saa skal vi ogsaa binde vore rystende Hjerter til Guds Ords Kjæp og Stav, og med Haabets Anker befæste vort synkende Hjertes Skib, at det kan blive trygt og fast (Ebr. 6, 19). Hvor mange Forjættelser har vi derpaa, at Gud vil redde os? hvor mange Exempler har vi paa Guds underlige Redning og Frelse? hvor mange tusinde Raad og Midler har og ved Gud dertil? hvorofte har Gud hjulpet i store Sygdomme? (2 Kong. 5, 14). Hvorofte har han frelst af stor Hungersnød? (2 Kong. 7, 16). Hvor mange Gange har Gud reddet af stor Krigsnød? (2 Krøn. 14, 12. 2 Krøn. 20, 22). Gud kan forbinde to stri-

dende Partier med Fred. Gud kan og gjøre en Ven og Patron af en Forfølger, som han gjorde ved den snysende og uomvendte Saulus (Ap. Gj. 9). Hvorofte har Gud styrtet eller hindret de Frommes Fiender og afvendt deres blodtørstige Anslag, at de intet kunde formaa imod Guds Børn? Herodes stod efter at myrde Jesum, men Døden tog ham snart bort, saa der kom den Tidende: De ere døde, som stode efter Barnets Liv (Matth. 2, 20). Forend hans Torne bleve modne paa Buskene, maatte Guds Vrede oprykke ham. Israels Konge Saul vilde endelig ligesom opsluge David, og havde alt omringet ham, at han kunde ikke undkomme; men Gud kaldte ham tilbage ved et Bud, som forkyndte ham, at Philisterne vare indfaldne i hans Land (1 Sam. 23, 27). Joh. 7, 44. 46, gave de Ypperstepræster deres Tjenere Befaling, at de skulde gribe den Herre Jesum og tage ham fangen; men Tjenerne, der de hørte Christum prædike, da forskrækkedes de og kunde intet gjøre. Undertiden forblinder Gud Fienderne og slaar dem med Blindhed, som vi læse i Loths, Eliæi (1 Mos. 19, 11. 2 Kong. 6, 18) og Athanasii Historie at være skeet. Saa har jo Gud ogsaa mange Skokke af Engle, som tage vare paa de Christne og ved hvilke de ogsaa ofte underlig maa frelses, saasom vi se i Peders Exempel (Ap. Gj. 5, 19 og Cap. 12, 11). Hvor underlig blev Apostelen Paulus befriet, der det ugudelige Anslag som var oplagt imod ham blev aabenbaret (Ap. Gj. 23, 16). Omsider frelser og Gud sine Børn ved den timelige Død, og da har al deres Jammer en Ende.

§ 4. For det sjette skal og de Troende for al deres Sorg, de har lidt, saa rigelig trøstes i hin Verden, at de ikke skal ville tage al denne Verdens Herlighed for den Sorg og Gjenvordighed de har udstaaet. Salige ere de Bedrøvede; thi de skal hufvales, siger Christus Matth. 5, 4, Aab. 21, 4, og Es. 25, 8 staar der, at Gud aftørrer al Graad af vore Øine. Men hvorledes skal Gud aftørre den, naar du aldrig har hjertelig grædt? For det syvende skal vi og se til Exempler, vi ere ikke de eneste, som maa lide Gjenvordighed. Andre Hellige have jo maattet lide det samme, Abel maatte lide meget, ligesaa Noa, Loth, Abraham, Isak, Jakob, Joseph, David, ligesaa Job og Andre. Om den Guds Mand Mose vidner Skriften (4 Mos. 12, 3) at han var en saare sagtmodig Mand fremfor alle Mennesker, som vare paa Jorden. Men hvor ofte knurrede Menigheden dog mod ham, kivedes imod ham og vilde stene ham? men han beteede sig sagtmodig, talede venlig til dem, og ønskede heller at udslettes af den Bog, Gud havde skrevet, end at de skulde fortabes (2 Mos. 32, 32). Alligevel Elias blev paa det Yderste forfulgt, saa førte han dog Regn igjen ind over det ganske Land (1 Kong. 18, 45). Micheas blev, i Kong Achabs og Josaphats Aasyn, haanlig slagen paa Munden og tillige kastet i Fængsel, ikke desmindre advarede han dog Kongen om hans Skade (1 Kong. 22, 24. 28). Esaias blev for sin tro Tjeneste med en Sag sønderskaaret. Hvilken en høiplaget Mand har Jeremias været? (Jer. 15, 10). Daniel maatte jo kastes i Løvekulen (Dan. 6, 17). Hvor gik det Johannes den Døber, han maatte jo for en Hores Skyld fængsles og halshugges? (Matth. 14, 10). Hvad led ikke Apostelen Paulus (2 Cor. 11, 23 etc.) og de andre Apostler? Hvor gruelig er ikke de hellige Martyrer og Blodvidner plagede? Læs derom Ebr. 11 saavelsom 2 Macc. 5. 6. 7de Cap. Spørg alle disse ad, hvad Vei de ere gangne ind i Guds Rige, da skal de alle svare: Ved megen Trængsel (Ap. Gj. 14, 22). Paa denne Vei har den Herre Jesus Christus selv vandret til sin Herlighed, derfor siger Ap. Peder (1 Ep. 2, 21): Christus led for os, og efterlod os et Exempel, at vi skulle

efterfølge hans Fodspor; der han blev overskjændet, da skjændede han ikke igjen; der han led, da truede han ikke igjen, men overgav den det, som dømmer retfærdeligen. Hans Taalmodighed var saa stor, at omendskjønt Solen i hans Lidelse formørkedes og kunde ikke se paa saadan stor Ubilligheb, endskjønt Jorden bævede, og Stenene sprak derover sønder (Luk. 23, 44. 2c), dog klagede han ikke over sine Fiender eller lod sig mærke med et eneste utaalmodigt Ord eller Gebærde, men han endogsaa bad for dem og gjerne vilde med sit Blod levendegjøre de samme, som udøste hans Blod. Dersom og Gud tugter en Søn, den, han elsker og annammer (Ebr. 12, 6), da maa man jo enten lide Tugtelse, eller man kan ikke være hans Barn. Derfor vilde Gud ei heller, at hans enbaarne Søn, endog han var foruden Synd, skulde være foruden al Straf og Revselse. Efterdi Gud da tugter sin væsentlige og enbaarne Søn, som var uden al Synd, mener du da, at du vil blive al Revselse og Tugtelse foruden, du, som er ikkun af Naade annammet til at blive et Guds Barn, og er desforuden belæsset med saa mangen Synd? Se ogsaa, hvor stor Taalmodighed Gud har med vore Synder. Skulle vi da ikke ogsaa have Taalmodighed med hans Revselse, hvormed han vil omvende os? Kortelig: Vi skal glæde os, som Ap. Peder siger, naar vi ere delagtige i Christi Lidelser, at vi og skal have Glæde og Fryd i hans Herligheds Aabenbarelses Tid (1 Petr. 4, 13).

§ 5. Hvoraf for det ottende følger denne Trøst, som ogsaa skal opholde os i Taalmodighed, at Christus med sin Pine og Lidelse har helliget og velsignet vor Sorg, Smerte og Lidelser, at de ikke skal geraade os til Fordærvelse, men til Velsignelse, til Liv og Herlighed. Ligesom Christi Lidelse er omvendt og bleven til Herlighed (Luk. 24, 26), saa skal og alle Christnes Lidelser i Christo vendes til Herlighed. For det niende maa vi se til deres herlige Belønning, som taalmodelig have lidt Gjenvordighed og Modgang. Endog mange hellige Martyrer ved uhørlige og umenneskelige Pinsler og Marter ere blevne henrettede, nogle kastede for vilde Dyr, nogle kogte i heb Olie, nogle i glødende Bly og andre paa andre slige tyranniske Maader pinte og tagne af Dage. Saa er dog ingen af os saa ugudelig og forstyrret, at han jo nu heller vilde være i samme Martyrers Sted, end i deres Sted, som dem have pint og plaget. Hvo vilde nu ikke heller have den fattige Lazarii, end den rige Mands Vilkaar? (Luk. 16, 25). Vil du min Ven, komme til de Helliges Herlighed, da maa du og vandre paa deres Gjenvordigheds og Taalmodigheds Vei. Og det mener og Christus, der han siger: Salige ere I, naar Menneskene bespotte og forfølge Eder og tale Ondt mod Eder for min Skyld og lyve det. Glæder og fryder Eder; thi Eders Løn skal være megen i Himlene (Matth. 5, 11). Og Rom. 8, 17: Saafremt vi lide med Christo, da skal vi og blive herliggjorte med ham. Item V. 18: Denne nuværende Tids Lidelser er ikke den Herlighed værd, som skal aabenbares paa os.

§ 6. For det tiende skal Guds hjertelige Barmhjertighed styrke vor Taalmodighed, og at Gud omsider ikke mere skal kunne forglemme os, end en Moder kan forglemme sit diende Barn (Es. 49, 15). At Guds Indvolde lyde i ham af Kjærlighed, at han maa forbarme sig over os (Jer. 31, 20). At han er trofast og ikke frister os over vor Formue (1 Cor. 10, 13). Og at han ikke tugter os til vor Fordærvelse, men til vor Salighed. Thi naar vi dømmes, da revses vi af Herren, at vi ikke med Verden skulde fordømmes (1 Cor. 11, 32). Thi Kors og Gjenvordighed er idel Guds Kjærlighed, og hvilket vilde du helst ønske dig, enten at leve i en stakket Lyst og Glæde med

den rige Fraadser og siden evindelig fordømmes, eller her at leve en stakket Tid i Kors og Modgang og blive siden evindelig salig? Alt dette forklares os herligen i Epistelen til de Ebræer, Cap. 12, V. 1 ꝛc, hvor Apostelen siger: Lader os løbe med Taalmodighed i den os foresatte Kamp, idet vi se hen til Troens Begynder og Fuldkommer Jesum, hvilken, istedetfor den Glæde, ham var foresat, led Korset taalmodelig, idet han foragtede den Spot og haver sat sig paa Guds Thrones høire Side. Tænker paa den, som har taalmodig lidt saadan en Modsigelse af Syndere imod sig, at I ikke blive trætte, idet I forsage i eders Sjæle. Thi I stode ikke endnu imod indtil Blodet, stridende imod Synden. Og I have allerede glemt den Trøst, som taler til Eder som til Børn: Min Søn, foragt ikke Herrens Revselse, vær ikke heller forsagt, naar du overbevises af ham. Thi hvilken Herren elsker, den revser han, og han hudstryger hver den Søn, som han annammer. Dersom I taalmodelig lide Revselse, tilbyder Gud sig mod Eder som mod Børn, thi hvo er en Søn, hvilken Faderen ikke revser? Men ere I uden Revselse, i hvilken de ere blevne alle delagtige, da ere I uægte og ikke Børn. Dernæst, dersom vi havde vore kjødelige Forældre til Tugtere og frygtede, skulle vi ikke da meget mere være den Aandernes Fader underdanige og leve? thi de Andre revsede os i faa Dage og efter deres Tykke, men denne revser os til Nytte, paa det vi skulle blive delagtige i hans Herlighed. Men al Revselse, idet den er nærværende, synes ikke at høre til Glæde, men til Bedrøvelse; men derefter skal han igjen give dem Retfærdigheds fredsommelige Frugter, som ere øvede deri.

Bøn.

Min trofaste Gud, du, som ikke frister Nogen over Formue og har skrevet alle mine Dage i din Bog, giv mig en sand hjertelig Taalmodighed, ved hvilken jeg kan glæde mig over at blive dit, min Forløsers Billede, ligedannet, du som ved Lidelse er indgangen til din Herlighed; lær mig ret at kjende Verden, i hvilken Mørkhedens Fyrste er en Gud, paa det jeg jo ikke maa indbilde mig at have nogen Ro eller kjødeligt Velgaaende i den samme, naar og efterat jeg nu er kommen til Christum, men gjerne skikke mig i den onde Tid. Du har jo, min Frelser, forløst mig fra den nærværende onde Verden, du skal og til din Tid vide at udføre mig af den. Men saalænge jeg skal være i den efter din Villie, saa styrk mig ved dit kraftige Ord, uden hvilket jeg ellers maatte forgaa i min Elendighed. Giv mig at betænke, at de samme Lidelser, som jeg plages med, ogsaa overgaar alle andre troende Brødre i denne Verden, hvilke du dog ikke har forkastet, men har værdiget dem at være dine udvalgte Redskaber. Ja, hvad er mine Lidelser at regne imod Martyrernes Pine, hvilke ikke har agtet deres Liv dyrebart, paa det de kunde fuldende deres Løb med Bestandighed og Troskab? Jeg har endnu ikke staaet imod indtil Blodet i den Kamp imod Synden, derfor lad mig ei af Utaalmodighed murre imod dig; men lad mig heller vredes over min Synd, som behøver saadan bestandig Ydmygelse og Tugtelse, om den ellers skal ret dødes. Lad mig se paa Jesum, som er Troens Begynder og Fuldender, paa det jeg ikke maa trættes. Hellige ved ham, o Herre, min Lidelse, og efterdi du ikke plager Menneskens Børn af Hjertet, saa lad mig ved din hellige Hjælp, Kraft, Trøst og Taalmodighed i mine Lidelser fornemme, at jeg er tegnet i dine Hænder, og at du ei kan forglemme mig som dit Barn. Amen.

Det femogfyrgetyvende Capitel.

Guds Trøst i Bedrøvelse virker Taalmodighed i vore Hjerter.

§ 1. Trøsten i vor Trængsel skal være denne, at vi ved, at alt saadant kommer fra Gud. § 2. At det rammer Guds Børn, og det ei af Vrede, men af Naade. § 3. At, fordi vor Synd har fortjent det, saa vil Gud heller straffe i Tiden end i Evigheden. § 4. At Kristi Kors lindrer vort, og har været større end vores Kors. § 5. At al vor Trængsel belønnes. § 6. At vi se hen til andre Hellige. § 7. Saa skal og det trøste os, at Gud er nær.

Jak. 1, 12. Salig er den Mand, som taalmodig lider Fristelse; thi naar han er bleven prøvet, da skal han faa Livets Krone, hvilken Herren har lovet dem, som ham elske.

§ 1. Ligesom Gud har skabt Lægedom for Legemet i Naturen, saa har han og skabt Lægedom for Sjælen i Ordet. Og efterdi intet Menneske kan i denne Jammer- og Grædedal være foruden Kors, Bedrøvelse og Gjenvordighed, saa gjøre vi viselig deri, at vi grundelig lære nogle visse Punkter om en sand og bestandig Trøst og tage os dem til Hjerte, at vi kunne bruge dem imod vore Anfægtninger, og dermed lindre vor Trængsel. Den første Trøst er, at Bedrøvelsen kommer fra Gud. Herren døder og gjør levende, siger Anna 1 Sam. 2, 6. Alting kommer af Gud, Lykke og Ulykke, Liv og Død, Armod og Rigdom. Herren gav, og Herren tog, Herrens Navn være lovet, siger Job Cap. 1, 21. Det falder ikke end en Spurv til Jorden, uden Gud vil (Matth. 10, 29). Jeg danner Lyset og skaber Mørket, jeg gjør Fred og skaber Ulykke, siger Herren Es. 45, 7. Saligt er det Menneske, som Gud straffer. Derfor skal du ikke foragte den Almægtiges Tugtelser; thi han gjør Smerte og forbinder, han saarer, og hans Hænder læge (Joh. 5, 17. 18). Derfor er det daarligt at knurre mod det, som tilslaaes. Hvorfor knurrer et Menneske som lever? Enhver knurre for sine Synder, siger Jeremias Begr. 3, 39. Bedring vil Gud have og ikke Knur.

§ 2. Den anden Trøst er, at Gud ikke af Vrede og Unaade, men af faderlig Kjærlighed, og at han kan gjøre os salige, tilskikker os det ædle Kors, Modgang og Gjenvordighed. Thi at vi i megen Velstand, gode Dage og Vellyst lettelig kan forkaste og forspilde vor Salighed, det viser os den rige Mands forskrækkelige Exempel (Luk. 16, 25), saavelsom den daglige Forfarenhed paa Mange, som ved Lykke, Velstand og gode Dage lade sig aldeles fra Gud afføre. Det viser ogsaa vore første Forældres Fald i Paradis, som ikke kunde bære den Herlighed og de gode Dage, de havde, men lode sig af den lede Satan derved fra deres Skaber forføre og bedrage. Omendskjønt Gud ikke for sligt Falds Skyld efter sin strenge Retfærdighed har fordømt og forskudt alle Mennesker til evig Fordømmelse, men har dog forbarmet sig over dem, og skikket Middel og Veie til deres Saligheds Befordring, saa har han dog ikke lukket Modgang og Gjenvordighed ude fra slige Saligheds Midler, men ladet den være midt deriblandt, som et af de tjenligste Midler dertil. Derfor drev Gud vore første Forældre ud af Paradiset, ud af Glædens og Vellystens Have hen i Elendighed, at de i deres Ansigts Sved skulde æde deres Brød (1 Mos. 3, 19), og ved Gjenvordighed og Bedrøvelse bevæges og opvækkes til Omvendelse. Og ligesaa skikker han os ogsaa Modgang og Gjenvordighed til, at vi derved kunde skyndes til Bedring. Om vi end i tusinde Maader fortørne ham, saa er han dog saa naadig, at han forsøger alle Midler til at omvende os. Og derfor ogsaa efter sit alene vise Raad med Strengheds og Skarpheds Ris og Revselse hjemsøger os, at han derved kan holde os til en alvorlig Bedring og Gudsfrygt. Og derfor siger baade Salomon Ordspr. 3, 11 og Apostelen

Ebr. 12, 6: Hvilken Herren elsker, den revser han. Og det er ogsaa Meningen af det, der meldes 1 Cor. 11, 32: Naar vi dømmes, da revses vi af Herren at vi skal ikke fordømmes, med Verden.

§ 3. For det tredie betænk i dit Korses Gjenvordighed dine Synder, og om du ikke ganske vel har fortjent slig Revselse. Det maa du jo selv bekjende, Derfor saa udkræver jo Guds Retfærdighed, at Synden maa revses og straffes; og skal nu Synden endelig straffes, da er det jo langt bedre, at den straffes her end hisset; thi denne Straf er timelig, men hin er evig. Her trøster Gud os i vor Modgang, men hisset er ingen Trøst i al Evighed at forvente. Her forbarmer Gud sig og er naadig, hisset er i al Evighed ingen Forbarmelse og Nade at erlange og bekomme. Tænk paa den rige Mand, hvorledes han forgjæves raaber: Fader, forbarm dig over mig (Luk. 16, 24). Derfor er det en Lindring midt i al Modgang, at Gud har taget den evige Straf fra os, og forvandlet den til en liden timelig Revselse.

§ 4. For det fjerde, betænk hvad Christus, din Herre og Saliggjører har lidt for dig; han led for din Skyld den største Fattigdom og Armod, saa han ikke end havde det, han kunde helde sit Hoved til (Matth. 8, 20). Han led og for din Skyld den største Spot og og Foragt og blev den foragteligste og uværdigste (Es. 53, 3), at han derover klagede: Jeg er en Orm og ikke en Mand, Menneskenes og Folkenes Foragtelse (Ps. 22, 7). Han led ogsaa saa stor Smerte, Angest og Bedrøvelse, som ikke staar til at udtænke. Han blev fuld af Pine og Smerte, efterdi han maatte bære alle Menneskers Jammer, Pine og Smerte (Es. 53, 4), at og Sol og Maane mørknedes derover, Jorden skjalv og bævede, og Stenene brast isønder (Matth. 57, 51). Og led sligt altsammen med saa høi Taalmodighed, dyb Ydmyghed, hellig Sagtmodighed, at han som et Lam ikke oplod sin Mund (Es. 53, 7), endog han led Alting uskyldig og for sine arrigste Fienders Skyld, af en lutter urandsagelig Kjærlighed og Trofasthed. Betænk og hans Godhed og Fromhed, og at om vi endskjønt ham daglig med vore utallige Synder fortørne, saa bliver han dog trofast og er rede til at tage os igjen til Naade, saa ofte vi omvende os. Ja, dersom det var fornødent, og om den Forløsning, han engang forhvervede, var ikke en evig Forløsning, da er hans Kjærlighed saa stor, at han end atter engang vilde dø for os. Saa har han og Taalmodighed med os og bier Dag og Nat efter os, at vi skulle bede og omvende os; thi hans Kjærlighed er saa brændende og gloende, at den i Naadens Tid ved ingen Synd og Utaknemmelighed kan udslukkes, dersom vi ikkun bedre os itide og omvende os. Hans Kjærlighed er høiere end Himmelen, dybere end Havet, og er ikke at udgrunde. Derfor kalder han og Alle til sig og siger (Matth. 11. 28): Kommer til mig alle I, som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile, og Es. 55, 1. 3: Hvo, som tørster, han kommer hid til Vandene. Derfor siger han og til de ubodfærdige Jøder Matth. 23, 37: Jerusalem, Jerusalem, hvor ofte vilde jeg forsamle dine Børn, ligesom en Høne forsamler sine Kyllinger under Vingerne. Han vil og, at alle Mennesker skal blive salige og komme til Sandheds Erkjendelse (1 Tim. 2, 4). Omsider kalder han sig ogsaa vor Fader (Eph. 3 15) og kjender os for sine Børn, og derfor kaldes alle sande Troende Rom. 8, 16 Guds Børn og Ebr. 2, 13 Christi Børn. Har da Christus lidt saa meget for din Skyld, kalder han dig og hver Dag til sit Rige og vil ikke, du skal fortabes, skulde han da glemme dig i nogen din Bedrøvelse? Efterdi han og kalder sig din Fader (Matth. 6, 9), annammer dig for sit Barn, da forbarmer han sig jo ogsaa over dig som en Fader, vil og have, at du skal elske ham og ikke frygte

for ham som en Fiende, men som for en Fader. Hvad han derfor som din kjære Fader tilskikker dig, det lid med Taalmodighed og tænk, at det kommer fra en kjær Haand. Agt Guds Barmhjertighed for din Salighed, og vær forsikret om, at din trofaste Fader intet andet skal tilskikke dig end det, der kan geraade dig til Bedste og Salighed.

§ 5. For det femte, betænk og din Frelsers trøstige Forjættelse Joh. 16, 20: Sandelig, sandelig siger jeg Eder, I skal græde og hyle, men Verden skal glæde sig, og I skal være bedrøvede, men Eders Bedrøvelse skal vorde til Glæde. Ligesom der af et lidet Sædekorn voxer mange Korn op igjen, ligesaa skal og af en Bedrøvelse avles mangfoldig Glæde. Ps. 126, 5 siger Herren: De, som saa med Graad, skal høste med Frydeskrig; den, som bær Sæden, som langsomt sankes, gaar flux frem og græder, men han skal vist komme med Glæde, naar han bær sine Neg. Om den gode Gud kom til dig og lovede dig, at han vilde omvende alle dine Stene i din Gaard til bare Guld og Perler, hvor nøie vilde du da sanke de Stene sammen, ja holde og agte dem dyre? ligesaa skal du og agte dit Kors, Bedrøvelse og Elendighed dyrt og høit, ja have det kjært; thi Gud vil gjøre idel Fryd og Herlighed deraf. Visd. 5, 17: De skal faa et meget herligt Rige og en deilig Krone af Herrens Haand. Tænk paa Apostelens Ord Rom. 8, 18: Denne nærværende Tids Lidelser er ikke den Herlighed værd, som skal aabenbares paa os.

§ 6. For det sjette, betænk og de Helliges Exempler. Har der vel nogen Tid været nogen Helgen og Guds kjære Barn, der har været Modgang og Gjenvordighed foruden? spørg alle dem, som have været til, de skal svare dig: Vi ere med megen Trængsel indgangne i Himmerige (Ap. Gj. 14, 22). Spørg de hellige Engle om dem. Hvo ere disse i hvide Klæder, som staa for Stolen og Lammet, og de skal svare: De ere de, som ere komne af den store Trængsel (Aab. 7, 14). Spørg Abraham, Isak, Jakob, Joseph, Moses, Aron, David, Elias, Daniel, den hellige Job, ja alle Propheter og Apostler, de skal alle svare: at de have alle drukket sterkt af Korsbægeret og Herrens Kalk (Psal. 116, 13). Naar man ikkun læser og betragter de hellige Martyrers og Blodvidners Pinsel, Jammer og Elendighed, da maa man derfor forfærdes, Haaret ligesom reises paa ens Hoved derover, saa stor Marter og Pinsel har de lidt, og dog ingen slig Marter og Pine kunnet afvende dem fra Christo. Hvad er det, vi lide, imod det, de led? Det opveier ikke nær den tiende Del deraf. Vi stode ikke endnu imod indtil Blodet, som der meldes Ebr. 12, 4. De ere for Christi Skyld paa adskillige forsmædelige og pinlige Maader dræbte og myrdede. Nogle halshugne, nogle stenede, nogle hængte, nogle druknede, nogle korsfæstede, nogle steilede, nogle stegte eller levende opbrændte, nogle sagede, nogle spiddede paa Stager, nogle som et Maal med Pile igjennemskudte. Nogle har og maattet gaa med deres bare Fødder paa Gloder, og holdt for Christi Skyld de blussende Gloder for deres Lyst, sigende: De gik paa Roser. Skulle vi da ikke for Christi Skyld taale et ondt Ord, en ringe Spot og Forhaanelse og andet deslige?

§ 7. For det syvende skal vi trøste os med Guds Nærværelse i vor Modgang og Gjenvordighed. Vi finde ingensteds, at Gud har sagt, han bor hos de Lystige i Verden, men heller, at han bor hos de Bedrøvede og Sorgfulde. Es. 57, 15 siger Herren: Jeg bor i det Høie og Hellige hos dem, som have en sønderknust nedrig Aand. Og Cap. 41, 10, Cap. 43, 2: Frygt ikke; thi jeg er med dig; se ikke om til Andre; thi jeg er din Gud. Naar du gaar igjennem Vandene, da vil jeg være hos dig, og igjennem Floderne, da skal de ikke overskylle dig, naar du gaar igjennem Ilden, da skal den ikke bræn-

de dig. Item Pſ. 91, 15: Se jeg er hos ham i Nød, jeg vil fri ham og herliggjøre ham. Og Pſ. 34, 19: Herren er nær hos dem, som have et sønderbrudt Hjerte. Der de hellige Martyrer fandt Guds Nærværelses søde Trøst, gjorde det dem saa frimodige, at de i deres største Marter og Pinsel spottede Tyrannerne, som man ser i de syv Brødres Historie 2 Macc. 7 og paa mange andre deslige. Der og den hellige Laurentius laa paa den gloende Rist, bad han Tyrannen vende det, som var stegt, om og æde det. Der den hellige Vincents med bare Fødder maatte gaa paa Gløder, sagde han, at han gik paa bløde, vellugtende Roser. Babylas bad, at hans Lænke, hvori han var fængslet og bunden, maatte følge med ham i Graven, paa det hans Prydelse jo ikke skulde berøves ham. Der den hellige Ignatius skulle opædes af grumme Bæster, ønskede han, at han maatte være for sin Frelser Christo som et rent Hvedekorn, idet han sønderknuſtes af de vilde Dyrs Tænder. Sligt er ikke en menneskelig, men en guddommelig Kraft og Frimodighed ligesom der staar om St. Stephan, at han i sin Anklagelse havde en Engels Ansigt (Ap. Gj. 6, 15); da opfyldes og det, som Propheten Pſ. 94, 19 siger: Der jeg havde mange Tanker inden i mig, da forlystede din Trøst min Sjæl.

Bøn.

Evige, barmhjertige Gud og Fader, jeg kjender og beklager for dig, at ligesom Satan alle Tider laster for os dig og dine Gjerninger og foretiller dem paa en forvendt Maade, saa anser ogsaa min fordærvede Vanart alle dine velmente Velgjerninger paa en forvendt Maade. Jeg ved jo, o Herre, at uden dit Raad og Villie kan Intet vederfares mig. Bægeret er i din Haand, og du skjænker alle Folk deraf, saa er det jo lutter Kjærlighed, som du beviser os, ogsaa naar du tugter os; thi havde du Lyst til at døde os eller at overgive os til Fordømmelsen, saa havde du andre og nærmere Veie dertil. Men naar som du nagler vore Fiender, som er Verden og vort fordærvede Kjød, paa Korset, som vi maa bære efter Christum, saa skeer jo det til vort Bedste, og da er jo Seieren des lettere. Hvad er dog vor Lidelse imod den Døds Bitterhed, imod den Helvedes evige Pine, imod den forskrækkelige Forskydelse fra dit Ansigt, som vi har fortjent med vore Synder, og som vor Forløser, din elskelige Søn, til hvilken din Sjæl haver en Velbehagelighed, for os har udstaaet og følt? Vor Trængsel er jo kun timelig, fordi den har en Ende, og den er jo let, naar vi tror, at du er nærværende og staar os bi. Ak, forlen mig da, min Gud, at jeg ei maa se paa det Synlige, men paa din usynlige Naade, Forjættelse, Trøst og evige Salighed, som du har tilsagt dem, som i Taalmodighed bliver bestandige indtil Enden, hvorved jeg kan holde min Sjæl i Taalmodighed og ei blive mistrøstig i nogen Lidelse; men ved dig styrkes, bekræftes, grundfæstes og beredes til at lide som en god Jesu Christi Stridsmand, stride den gode Strid, beholde Troen og endelig føre den Æres Krone herfra, som du har farvaret til dine rette Stridere og Overvindere, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det sexogfyrgetyvende Capitel.

Bevægende Aarsager til Taalmodighed og om vort hellige Korses og Gjenvordigheds Nytte og Gavn.

§ 1. Hvad Taalmodighed er og Grunden til den samme, som er først denne, at det er Gud selv, som tugter os, og at hans Tugtelse er altid mindre end vor Synd og Fordærvelse. § 2. At han ei gjør os Uret ved den Straf, han paalægger. § 3. Christi Taalmodighed og store Velgjerninger. § 4. Guds Løfters Sandhed og hans Ære. § 5. Vort eget Gavn, Nytte og Belønning. § 6. Fordi Christus har helliget vort Kors og vist os sin store Barmhjertighed deri. § 7. Korsets herlige Beskrivelse.

Jak. 5, 7. Derfor værer taalmodige, Brødre! indtil Herrens Tilkommelse. Se, Bonden forventer Jordens kostelige Frugter, som venter taalmodig efter den, indtil den faar tidlig Regn og sildig Regn.

§ 1. Det er Taalmodighed, naar man i sit Kors lydagtigt bier efter Gud og stiller alting ind til hans guddommelige Villie, Almægtighed og Visdom, ikke foreskriver ham nogen Tid, Sted, Maal eller Maade, men giver sig ganske under Guds naadige Villie. Til slig Taalmodighed skal efterfølgende Aarsager opmuntre og bevæge os: Først at vor Modgang og Gjenvordighed kommer fra Gud; thi omendskjønt Trængsler og Gjenvordighed formedelst Djævelen og hans Redskaber os ogsaa kan tilføies, saa sker dog sligt ikke af en Slumpelykke, men af Guds særdeles Bestikkelse. Es. 45, 7 siger Herren: Jeg danner Lyset og skaber Mørket, jeg gjør Fred og skaber Ulykke. Jeg er Herren, som gjør alle disse Ting. 1 Sam. 2, 6 staar der; Herren er den, som døder og gjør levende, som nedfører til Helvede og fører op igjen. Hvad vil du da gjøre derved, vil du trætte og stride imod Gud? Dernæst maa vi og tænke, at vi have vel fortjent Straffen og al den Gjenvordighed, vi lide, ja end langt mere; thi vore Synder ere altid større end Guds Straf, og Straffen er altid ringere end vore Synder og Misgjerninger. Du maa og bekjende, at den gode Gud har fra Moders Liv bevist dig mere Naade end Vrede, mere Godt end Ondt. Hvorfor vilde du da ikke med en tilbørlig Lydighed for saa mange Velgjerninger holde ham en faderlig Tugtelse til Gode, hvilken han og altid tilskikker dig til Forbedring, og ei til Fordærvelse.

§ 2. Efterdi vi da nu for det tredie have vel fortjent, og vel forskyldt Straffen, saa maa vi jo med den fromme Daniel C. 9, 7 bekjende, at Gud gjør os ikke Uret. Det er jo tilbørligt, at den revses og straffes, som har gjort ilde. Hvorfor vil du da ikke taalmodelig og uden Knur tage imod Guds Retfærdigheds Domme? det er jo bedre, at Gud revser dig her timelig, end hisset evig. Naar vi dømmes, siger Apostelen 1 Cor. 11, 32, da revses vi af Herren, at vi ikke med Verden skal fordømmes. Er du utaalmodig og knurrer imod Gud, da holder du ham for en uretfærdig Gud, ligesom hans Domme og Gjerninger ikke vare retfærdige. Det være langt fra; Herren er retfærdig i alle sine Gjerninger, siger David Ps. 145, 17. Item Ps. 119, 137. Herre, du er retfærdig, og dine Domme ere rette. For det fjerde, vilde du ikke have Taalmodighed med den gode Gud, bie og tøve efter ham? Har han jo dog saa stor Taalmodighed med dig, og med saa stor Langmodighed og Fromhed tøver og bier efter dig, at og Paulus Rom. 2, 4 kalder det hans Godheds, Taalmodigheds og Langmodigheds Rigdom, med hvilken han vil lede dig til Omvendelse.

§ 3. For det femte, se til vor Herres Jesu Christi Taalmodighed; han kunde i et Øieblik nedtraadt og sønderknust alle sine Fiender og Bespottere; men han led og overbar med dem, bad for dem, endog han var uskyldig. Meget mere bør vi være taalmodige, vi som have vel forskyldt al Straf, ja endogsaa Helvedes Ild. Christus har, af Kjærlighed til os, taalmodelig lidt alting. Som Jakob tjente syv Aar for Rachel (1 Mos. 29, 18). Ligesaa har Christus tjent for os i treogtredive Aar, skulde vi da ikke for hans Skyld lide en liden Tid? Se til de Helliges Taalmodighed, til Moses, der han bad for Folket, og vilde heller dø for dem, end at de skulde omkomme (2 Mos. 32, 32). Item til Davids, der han led Uret og sagde: Finder jeg ei Naade for Herrens Øine, saa fører han mig tilbage; men dersom han siger saa: jeg har ingen Behagelighed i dig, se, her er jeg, han gjøre

ved mig eftersom det er Godt for hans Øine (2 Sam. 15, 25). Se iligemaade til Jobs, til de hellige Apostlers, og til de hellige Martyrers Taalmodighed. For det sjette skal og Guds store og høie Velgjerninger bevæge os til Taalmodighed; thi først saa ved du jo, at du ved Christum er forligt med Gud, derfor kan intet Menneske og ingen Fiende skille dig ved Guds Yndest og Naade, om al Verden end fnysede og stormede imod dig; Thi Herrens Miskundhed er fra Evighed indtil Evighed over dem, som frygte ham (Psal. 103, 17). Intet skal kunne skille os fra Guds Kjærlighed, som er i Christo Jesu vor Herre, siger Paulus Rom. 8, 39. Saa ved du ogsaa, at Christus har igjenløst dig til det evige Liv, hvilket og intet Kreatur kan berøve dig. Efterdi da intet Kreatur kan tage Guds Kjærlighed eller det evige Gode fra dig, da kan du tryggelig foragte alle dine Fiender, Tyranner og Forfølgere, og byde dem Trods med alle deres Idrætter, Glæde og Vellyst, som de hellige Martyrer og Blodvidner ogsaa med Frimodighed have gjort.

§ 4. For det syvende skal og Guds evige Sandhed og hans Løfters Trofasthed beholde os i Taalmodighed. Herren skal bie, siger Esaias, at han kan benaade eder, og derfor ophøie sig, at forbarme sig over eder; thi Herren er Dommens Gud, salige ere alle, som bie efter ham (Es. 30, 18). Salig er den Mand, som taalmodig lider Fristelse; thi naar han er bleven prøvet, skal han faa Livets Krone, siger Ap. Jakob Cap. 1, 12. For det ottende skal man og for Guds Æres Skyld være taalmodig; thi derved maa Guds Ære udbredes. De tre Mænd i den gloende Ovn, og Daniel i Løvekulen udbredte Guds Kundskab og Ære; desligeste Joseph i Fængslet, og David i sin Landflygtighed.

§ 5. For det niende er os sligt fornødent for vort eget Gavn og Nytte Skyld. Vort Hjerte og Sjæl har Gavn og Baade deraf. Thi i Modgang lærer man meget ved Taalmodighed. Taalmodighed gjør Forfarenhed, siger Paulus Rom. 5, 4. Saa bliver Korset lettere ved Taalmodighed. Tager mit Aag paa eder, siger Christus, og lærer af mig Sagtmodighed og Ydmyghed, saa skal I finde Hvile for eders Sjæle (Matth. 11, 29). Derimod fører Utaalmodighed største Sorg og Uro med sig, og man udretter dog intet dermed; men gjør sin Skade ikkun desstørre. Mangen en geraader og derved baade i timelige og evige Ulykke, og sætter baade det timelige og evige Liv til derover. Der Israels Børn vare utaalmodige, og knurrede imod Gud, da bleve de bidte af brændende Slanger (4 Mos. 21, 6). For det tiende belønnes og Taalmodighed høilig; Job bekom sit Gods, som han havde mistet, dobbelt igjen (Job. 42, 10). Salige ere de Sagtmodige; thi de skal arve Jorden, siger Christus (Matth. 5, 4). Usalige ere derfor de Utaalmodige; thi de skal miste Jorden. For det ellevte, hvad stor Nytte og Gavn Taalmodighed ogsaa fører med sig i alle Stænder, det er ikke at udsige; i den geistlige Stand er det en stor Dyd, og hjælper en saare, at han er taalmodig, haardfør, og kan vel lide Forfølgelse. Desligeste er det i det verdslige saare tjenligt, at man ikke er hævngjerrig, men kan med Taalmodighed overvinde sine Bagvaskere og Bespottere. Ved Utaalmodighed og Hævngjerrighed ere ofte hele Regjeringer, Lande og Riger blevne ødelagte og forstyrrede. Hvad for Nytte og Gavn Taalmodighed skaffer i Husstanden, det forfarer Ægtefolk imellem sig selv. En langmodig er bedre, end en vældig Mand (Ordsp. 16, 32).

§ 6. For det tolvte har Christus gjort al vor Modgang og Gjenvordighed for os sund og salig, at den aldeles intet skal skade os paa vor Salighed; thi han har med sin bitre Pine og Død betalt for alle vore Synder, og taget paa sig alle vore Overtrædelsers Straf. Al vor Trængsel og Be-

drøvelse maa komme os til idel Bedste og Salighed, efterdi Christus med sin Lidelse har helliget al vor Lidelse, og forandret den til den bedste og kosteligste Lægedom. Derfor siger Paulus Rom. 8, 28: Alle Ting maa tjene dem til Gode, som elske Gud. Omsider betænk, hvad dog denne nærværende Tids Lidelser ere imod den evige Herlighed, og at de ikke ere nær den Herlighed værd, som skal aabenbares paa os, siger Paulus Rom. 8, 18. Det er en stor Barmhjertighed, at Gud tugter os her i denne Tid, der ikkun er en kort Tid, ja som intet at ligne mod Evigheden, og at derpaa skal følge den evige Fryd. Skulde da ikke et Menneske heller ønske og bede, at Gud her ikke vilde skaane og spare ham, paa det han hisset maatte evindelig spare og skaane ham? I, som nu en liden Tid ere bedrøvede, skal fryde eder med usigelig Glæde, siger Apostelen Peder (1 Pet. 1, 6. 8).

Nogle korte Slutninger om det hellige Kors Gavn og Nytte.

§ 7. Det ædle Kors er den snævre og trange Vei til Livet, et guddommeligt Tugtelses Ris, som opvækker os af Syndens Søvn, en faderlig Revselse, en Morgenstjerne, som gaar for Trøstens Sol, et Naadetegn, som ligner Regnbuen; det gjør os Christo ligedannede, det afører os Mørkhedens Vaaben, det ifører os Lysets Vaaben, det er en balsamisk Frugt, en uforkrænkelig Myrrha, en livsalig Urt, en sund Drik, en salig Kalk, en Troens Prøvelse, vor Næstes Opbyggelse, Kjærlighedens Barnemoder, Haabets Medfølgerske, Naadens Forløber, Sjælens Lægedom, en Bevarelse imod Synden, det udslukker og dæmper det kjødelige Levnet, det opvækker og optænder det aandelige Levnet, det forandrer det jordiske Sind, lærer at forlade og afsige Verden, det gjør os til Guds Venner, det forøger i os de himmelske Gaver, det dæmper Hoffærdighed, det føder og opammer Ydmyghed, det lærer Taalmodighed, det fornyer Aanden, det styrker Dyderne, det tugter og spæger Legemet, det vederkvæger Sindet, det avler Snildhed, det er Visdoms Moder, det opelsker Sagtmodighed, det opmuntrer og opvækker Bønnen, det bevogter og bevarer Kydskhed, det fører med sig en god Samvittighed, det er den indvortes Glædes Rigdom, det er en Karfunkel i de Helliges Smykker, det er de Troendes glimrende Ædelsten, det er en vellugtende Paradises Rose, det er Martyrernes og Blodvidnernes Krone, de Udvalgtes Ære og Prydelse.

Bøn.

Du Barmhjertigheds Fader og al Trøstes Gud, dig paakalder jeg i Jesu Navn og beder om den sande christelige Taalmodighed; udrust mig med den imod al Trængsel og Bedrøvelse, paa det jeg maa være taalmodig i den, hvilket er en kostelig Ting. Gjør mig villig til at tage Christi Aag paa mig, bære det taalmodig og med Glæde holde ud deri. Fordriv al mit Kjøds Mur og Uvillighed over Korsets svære Byrde og Tidens Langvarighed. Sødeste Jesu, fremstil dig med din Taalmodighed under og paa Korset saaledes for mine Øine og Hjerte, saa at jeg ved det, at jeg anseer og beskuer dig, maa opvækkes og styrkes til at holde bestandig ud. Lad mig, o taalmodige Frelser, ikke trættes i mit Sind, men i Taalmodighed ved Kors og Lidelse indgaa i Guds Rige. Jeg har Taalmodighed behov, at jeg kan gjøre din Villie og annamme Forjættelsen; jeg udbeder den af dig, du maa ikke negte mig den. Amen.

Det syvogfyrgetyvende Capitel.

Nogle Skriftens Sprog og Exempler paa Taalmodighed og Trøst.

§ 1. Hvad en Christens Levnet er, og hvad den Taalmodighed er og befatter i sig,

som deri bør bevises. § 2. Hellige Sprog om Korset. § 3. Hellige Exempler paa rette Korsbragere. § 4. Trøst i Korset.

Ap. Gj. 14, 22. Os bør ved megen Trængsel at indgaa i Guds Rige.

§ 1. Eftersom en Christens Levnet i denne Verden er intet uden Kors, Modgang og Gjenvordighed, hvorved vi maa indgaa i Guds Rige, da er det os fornødent at vi ikke tænke paa mange gode Dage, men heller paa Trængsel og Bedrøvelse, og derfor lave os til Taalmodighed og ønske os den af Gud. Derved ville vi mærke efterfølgende tre Punkter om denne Sag, som ere 1) Skriftens Sprog og Vidnesbyrd. 2) Exempler. 3) Trøst. — 1. Skriftens Sprog og Vidnesbyrd. Taalmodighed er saadan en Dyd, som med et sagtmodigt, stille, ydmygt og lydagtigt Hjerte giver sig under det ædle Kors og under al Gjenvordighed, Bedrøvelse og Forfølgelse, den være sig aandelig eller legemlig, og tager det som et Christi Kors og Aag paa sig, efterfølger Christum uden al Knur og Mur, kjender i Troen, at vi har en naadig Gud i Christo, og med Haabet om en naadig Udgang stiller og lindrer sin Modgang, er og sagtmodig mod dem, som forurette og forfølger os og befaler Gud Hevnen. Og den Dyd kommer og voxer ikke op af Fornuften eller af Kjød og Blod, men den er en synderlig Gave af den Hellig-Aand og en Frugt af den sande Tro; den begriber i sig Tro, Kjærlighed, Haab, Ydmyghed, Sagtmodighed og Lydighed. Denne Dyd maa nu alle lære og studere paa, som høre Christum til, og som til Himmerige og det evige Liv ere igjenkjøbte. Thi imod dem strider Djævelen, den store Drage, den gamle Hugorm og al Verden. Aab. 12, 17 staar der: Dragen blev vred paa Kvinden og gik bort at føre Strid mod de øvrige af hendes Sæd, som holde de Guds Befalinger og have det Jesu Christi Vidnesbyrd. Derom ville vi mærke disse efterfølgende Sprog.

§ 2. Matth. 16, 24. 25: Vil Nogen komme efter mig, han skal forsage sig selv og tage sit Kors og følge mig; thi hvo, som vil frelse sit Liv, skal miste det; men hvo, som mister sit Liv for min Skyld, skal finde det. Det er, hvo, som ikke vil bære Korset for Christi Skyld, han skal miste sin Sjæl derover. Mark. 13, 13: I skal hades af alle Folk for mit Navns Skyld; det er sandelig et svart Kors at være forhadt af Alle, dog, efterdi det sker for Christi Skyld, da er det en stor Trøst. Luk. 21, 12: De skal forfølge og antvorde Eder hen i Synagoger og Fængsler og føre Eder for Konger og Fyrster for mit Navns Skyld; derfor beholde Eders Sjæle i Eders Taalmodighed. Joh. 15, 18. 19: Dersom Verden hader Eder, da vider, at den har hadet mig førend Eder. Vare I af Verden, elskede Verden det, dens Eget er; men efterdi I ere ikke af Verden, men jeg har udvalgt Eder af Verden, derfor hader Verden Eder. V. 9: Have de forfulgt mig, da skal de forfølge Eder. Joh. 16, 2: De skal udelukke Eder af Synagogerne, ja den Tid skal komme, at hver den, som ihjelslaar Eder, skal mene, han gjør Gud en Dyrkelse dermed. Ap.Gj.14,22: Der Paulus var stenet i Lystris, trøstede og styrkede han Disciplerne selv, og formanede dem at blive i Troen og sagde: Os bør det at indgaa i Guds Rige ved megen Trængsel. 2 Cor. 4, 8—10: Vi trænges allevegne, men ikke beknyttes; vi tvivle vel, men ikke fortvivle; vi lide Forfølgelse, men blive ikke forladte deri; vi nedslaaes, men ikke ødelægges; vi bære altid den Herres Jesu Dødelse i Legemet, at og den Herres Jesu Liv maa blive aabenbaret i vort dødelige Kjød. 2 Tim. 2, 3. 5: Lid du Ondt, som en god Jesu Christi Stridsmand. Men dersom Nogen ogsaa strider, bliver han dog ikke kronet, dersom han ikke strider efter Loven. Og Rom. 8, 17: Lide vi

med ham, skal vi og blive herliggjorte med ham. 2 Tim. 3, 12: Alle de, som ville leve gudeligen i Christo Jesu, skal forfølges. Ebr. 10, 36: I have Taalmodighed behov, at naar I have gjort Guds Villie, I da kunne faa Forjættelsen. Ebr. 12, 1—3: Lader os med Taalmodighed løbe i den os foresatte Kamp, idet vi se hen til Troens Begynder og Fuldkommer, Jesus, hvilken istedenfor den Glæde ham var foresat, led taalmodelig Korset, idet han foragtede den Spot og satte sig paa Guds Thrones høire Side. Thi tænker paa den, som har taalmodelig lidt saadan en Modsigelse af Syndere imod sig. 1 Petr. 1, 6. 7: I ere nu en liden Tid bedrøvede i adskillige Fristelser, paa det, at Eders Troes Retsindighed, som er meget kosteligere end det forgjængelige Guld, som dog prøves i Ilden, kan findes til Lov og Pris. Aab. 3, 10: Efterdi du har bevaret mit Taalmodigheds Ord, da vil jeg og bevare dig for Fristelsens Stund, som skal komme over ganske Jorderige. Aab. 2, 10: Vær tro indtil Døden, saa vil jeg give dig Livets Krone. Ordspr. 15, 33: Ydmyghed er for Ære: forstaa det tilkommende Livs Ære. Sir. 2, 1: Mit Barn, dersom du kommer frem til at tjene den Herre Gud, da stik din Sjæl til Fristelse.

2. Exempler.

§ 3. Abraham har maattet lide meget af de Caldæer, Cananiter og Ægypter. Han udgik af de Chaldæers Land og boede i Charan. Gud gav ham ikke Arv deri, ikke end en Fodsbred, men Gud havde sagt saa: Din Sæd skal bo hos Andre i et fremmed Land, som ikke er deres, og de skulle gjøre dem til Trælle og fare ilde med dem (Ap. Gj. 7, 4. 5. 6). Formedelst Troen blev Abraham lydig, og gik ud fra sit Folk, dog han vidste ikke, hvor han kom. Formedelst Tro boede han hos Andre i Forjættelsens Land, ligesom i et fremmed, da han boede i Pauluner; thi han forventede en Stad som har Grundvold, hvis Bygmester og Forarbeider er Gud (Ebr. 11, 8. 9. 10). Om Loth siger Ap. Peder 2 Ep. 2, 7. 9: Gud friede den retfærdige Loh, som var besværet under de skjændelige Folks Omgjængelses Uterlighed. Herren ved at fri de Gudfrygtige af Fristelse, men at bevare de Uretfærdige til Dommens Dag at straffes. Om Isak siger Moses 1 Mos. 26, 18 og Cap. 27, ꝛc, at han led med Taalmodighed, at Philisterne tog med Uret fra ham den ene Brønd efter den anden; desligeste maatte han høre, at hans ulydige Søn, Esau, truede, at han vilde slaa sin Broder ihjel; han maatte og lide, at Esaus Hustruer gjorde ham al Hjerteforg; han vilde og gjerne med Taalmodighed lade sig efter Guds Villie slagte og ofre (1 Mos. 22, 9). Om Jakob meldes 1 Mos. 29, 28 og efterfølgende Capitler, at han maatte lide meget, maatte fly for Esau, og havde ikke mere end en Stav, der han gik over Jordan; han maatte trælle i tyve Aar, forsmægte om Dagen for Hede og om Natten for Kulde, og hans Løn blev ham ti Gange forvendt med andet deslige. Derfor staar der om ham 5 Mos. 26, 5, at han var en fordærvet Syrer. Hos. 12, 4. 5: Han holdt sig fyrstelig med Gud i sin Kraft, ja han holdt sig fyrstelig med en Engel og overvandt; thi han græd og bad ham om Naade. 1 Mos. 47, 9 siger han derfor og selv til Pharao: Mit Livs Aarsdage have været faa og onde. Om Job siger Jakob: I have hørt Jobs Taalmodighed og vide Herrens Ende. Thi Herren er meget inderlig barmhjertig og en Forbarmer (Jak. 5, 11). Om Moses melder Skriften 4 Mos. 12, 3, at han var saare sagtmodig fremfor alle Mennesker, som vare paa Jorden, og Ebr. 11, 25, at han udvalgte heller at lide ondt med Guds Folk, end at have Syndens timelige Lyst, saa han agtede Christi Forsmædelse for større Rigdom, end de Liggendefæ i Ægyp-

ten. Hvad har ikke David lidt, som var et Forbillede paa Christum? Paa dig Herre, haaber jeg, siger han Ps. 7, 2, frels mig fra alle mine Forfølgere, og red mig, at de ikke slide min Sjæl som en Løve, ja rive den, medens der er Ingen, som redder; Ps. 9, 19 siger han, at han er fattig og elendig, men er dog vis paa, at en Fattig skal ikke glemmes evindelig, eller en Elendigs Forventelse fortabes altid. Med hvad Taalmodighed maatte Apostlerne tage imod allehaande Forfølgelser? Desligeste de tre Mænd i den gloende Ovn (Dan. 3, 21) og andre deslige Martyrer og Blodvidner. Den Herres Christi Exempel overgaar alle Helgenes Taalmodighed: 1) Var han den Allerlydigste i Korset. 2) Har han ikke knurret imod Gud. 3) Har han havt den stærkeste Tro*); thi endog han blev forladt af Gud, saa kalder han dog Gud sin Fader (Matth. 27, 46). 4) Har han hjertelig bedet for sine Fiender og har ikke hevnet sig paa dem, endskjøndt han kunde gjort det.

3. Trøst.

§ 4. Matth. 5, 4: Salige ere de som sørge; thi de skal husvales. Matth. 11, 28. 29: Kommer hid til mig alle, som arbeide og ere besværede, jeg vil gjøre Eder Hvile. Tager mit Aag paa Eder og lærer af mig; thi jeg er sagtmodig og ydmyg af Hjertet; saa skal I finde Hvile for Eders Sjæle. Thi mit Aag er gavnligt, og min Byrde er let. De skal komme til Christum og tage hans Aag paa sig, og lære af ham Sagtmodighed, saa skal de vederkvæges og finde Ro og Hvile for deres Sjæle. Thi Christi Aag er gavnligt, og efterdi det bæres for Christi Skyld, er det ogsaa trøstefuldt. Derfor siger Paulus Rom. 5, 3. 4. 5: Vi rose os og i Trængsler, efterdi vi vide, at Trængselen gjør Taalmodighed, men Taalmodighed gjør Erfarenhed, men Erfarenhed gjør Haabet, men Haabet beskjæmmer ikke; thi Guds Kjærlighed er udøst i vore Hjerter ved den Hellig-Aand, som er given os. Jak. 1, 12: Salig er den Mand, som lider taalmodig Fristelse; thi naar han er bleven prøvet, da skal han faa Livets Krone, hvilken Herren har lovet dem, som elske ham. Joh. 16, 33: I Verden skal I have Trængsel; men værer trøstige, jeg har overvundet Verden. Rom. 8, 37. 17: Hvo skal kunne skille os fra den Christi Kjærlighed? Trængsel, eller Angst, eller Forfølgelse, eller Hunger, eller Nøgenhed, eller Fare, eller Sværd ꝛc. I alle disse Ting mere end overvinde vi ved ham, som os elskede. Jeg er vis paa, at hverken Død, ei heller Liv, ei heller Engle, ei heller Fyrstendømme, ei heller Magter, ei heller de nærværende, ei heller de tilkommende Ting, ei heller det Høie, ei heller det Dybe, ei heller noget andet Kreatur skal kunne skille os fra Guds Kjærlighed, som er i Christo Jesu vor Herre. Item V. 28: Alle Ting maa tjene dem tilgode, som elske Gud. 2 Tim. 4, 7. 8: Jeg har stridt den gode Strid, fuldkommet Løbet, bevaret Troen; i det øvrige er Retfærdigheds Krone bortlagt til mig, hvilken Herren, den retfærdige Dommer, skal give mig paa hin Dag; men ikke alene mig, men ogsaa alle dem, som have elsket hans herlige Aabenbarelse.

Bøn.

Ak Herre Gud, kjære Fader, barmhjertig og naadig, taalmodig og af megen Godhed og Trofasthed! O Herre Jesu Christe, du taalmodige Guds Lam! O Hellig-Aand, du Trøstens og Fredens Aand! Jeg klager og bekjender for dig mit Hjertes medfødte Ulydighed og Utaalmodighed, at jeg

*) Herved forstaaes den Tillid og Bestandighed, med hvilken Christus i sin Lidelse har hængt ved sin Gud, hvori vi og bor følge ham, men dog ikke blive staaende derved alene.

ofte har murret og er bleven vred over din hellige Villie; ak, tilgiv saadan svar Synd og Utaalmodighed og tilregn mig ikke den samme; vend den haarde Straf fra mig, som du truer dem med, som ikke ville drage dit Aag; thi de samme kan aldrig mere finde Ro for deres Sjæle. Men giv mig din Naade, at jeg altid maa være dig lydig i Korset og jo ikke knurre mod dig eller vredes over dig; men erkjende, at saadan min Trængsel er bleven mig paalagt efter dit guddommelige Raad, efterdi ellers ikke et Haar kan falde af mit Hoved, uden din Villie, og at jeg derfor herefter maa optage alt Kors og Lidelse af din faderlige Forsyns Haand med et godt, taalmodigt og taknemmeligt Hjerte, ja agte mig endnu større Straf værdig, efterdi mit Kors og Lidelse er langt ringere end mine Synder. Ja, at jeg ikke alene ei maa kjendes ved Korset, men at jeg og begjærer at lide mere efter din Villie og som det kan komme dig til Ære og mig til Nytte. Ak, lad mig erkjende, at du af stor Kjærlighed har tilskikket mig mit Kors, paa det du kunde ydmyge mig, korsfæste mit Kjød, prøve min Tro, Haab og Bestandighed; bevar min Bøn, Taalmodighed og Kjærlighed, paa det du kan lære, trøste og berede mig til Guds Rige, og formedelst Korset gjøre mig stor i Himmelen og indføre mig i din Herlighed. Derfor giv mig saadant Hjerte, at jeg maa elske mit Kors, takke dig derfor og glæde mig selv derover, at jeg derved maa blive min Herres Jesu Christi Billede ligedannet. O Herre Jesu, giv mig et saadant Hjerte og Sind, at jeg i alle mine Lidelser maa beskue dit Billede, hvorledes du med stor Taalmodighed har baaret Korset, hvorledes dit hellige Hoved er slaget, med Torne kronet og saargjort, hvorledes dit Ansigt er bespottet og bespyttet, dit hellige Legeme pidskes, saaret og dødet. O, hvor har du i en stor Taalmodighed opofret din himmelske Fader din Villie; Ak, lad mig ogsaa ganske og aldeles opofre dig min Villie, fornegte den, ganske overgive mig til dig og glæde mig over, at din Villie, som er altid god, og gjør altid det, som godt er, maa opfyldes paa mig. Fordriv af mit Hjerte al Utaalmodighed, Bedrøvelse, Angst og Kleinmodighed, at jeg ved Taalmodighed kan blive stærk i dig til at overvinde Alting, ja, at jeg taalmodig maa bære og lide i dig, med dig, og formedelst dig, saadan Smerte og Bedrøvelse, efter din Villie og for din Villies Skyld og formedelst din Villie, saalænge det dig behager, at jeg maa holde det for min Herres Jesu Smerte og Pine, og derfor elske og love ham fra nu og til evig Tid. Giv mig, Herre Jesu, Taalmodighed til at lide alting, hvad du vil tilføie; giv mig din Sagtmodighed, at jeg ei maa knurre imod dig, din Ydmyghed, saa jeg agter mig al Straf værd, din Naade til at taale Alting, den sande Tro til at kaste al min Sorg paa dig, at tro og forlade mig paa dine sandfærdige Forjættelser, den Tillid at du endog midt i Korset elsker mig, det Haab, at du skal hjælpe mig selv at bære mit Kors og forlindre det for mig. Trøst mig og ved din Hellig-Aand med en Forsmag og Glimt af det evige Liv, saa jeg mere maa søge og tragte efter den indvortes himmelske Trøst end efter den udvortes. Giv, at jeg ei maa frygte mig for dem, som kan ihjelslaa Legemet, men ikke Sjælen. Forlen mig, at jeg midt i Bedrøvelse og Viderværdighed maa dog alligevel beholde et roligt og stille Hjerte og Stilhed imod mine Fiender, saa jeg ikke hevner mig hverken med Ord eller Gjerninger, hverken med Begjæringer eller med Gebærder. Giv mig en sand Bestandighed i Troen, saa jeg maa holde ud indtil Enden og blive salig. Og efterdi ingen Christens Levnet, Tid eller Kald kan og maa være uden Kors, og du, o himmelske Fader, ved og kjender dog vel dit Barns Skrøbelighed, saa paalæg mig, hvad jeg kan bære og gjør mig

det ikke for svart og for langt; lad din Naade opholde, løfte og kette mig i mit Kors og Gjenvordighed. Giv mig Naade til saalænge at taale Trængsel og Gjenvordighed, indtil det behager dig at forløse mig, paa det jeg maa blive vel bestyrket, lutret og renset; lad den Herre Jesus med sin Stilhed, Ydmyghed og Taalmodighed leve i mig, saa at jeg ikke maa leve, men han maa leve i mig, som er mit Liv. Giv mig et stille Sind imod alle dem, som have gjort mig Uret, og en forbarmende Kjærlighed, at jeg kan sige med dig: Fader! forlad dem; giv mig en lemfældig og venlig Mund, en mild og hjælperig Haand, at jeg med dig og din Kjærlighed maa blive forbunden og forenet til evig Tid. Amen.

Det otteogfyrgetyvende Capitel.

Ingen Bedrøvelse er saa stor, at Gud jo har forordnet Trøst derimod; thi Guds Trøst er altid større end vor Nød og Jammer; dette skal opholde og styrke vor Taalmodighed

§ 1. Endog vor Elendighed er saa stor, saa har vi dog ligesaa stor og end større Trøst derimod, hvilket først sees deraf, at Gud kalder sig vor Fader. § 2. At han dernæst kalder sig Trøstens Gud, som har trøstet alle Hellige. § 3. Fordi den Trøst, som vi faa af Gud, er saa stor, at vi og kan trøste Andre. § 4. Fordi Christus lider med og i os. § 5. Fordi Christus selv trøster os, og hans Herlighed skal engang blive vor Herlighed. § 6. Hvorledes vi blive delagtige i denne Trøst.

§ 1. Naar den hellige Paulus betragter Guds, vor kjære himmelske Faders Mildhed og Fromhed, og hvorledes han har opladt sit faderlige Hjerte for alle elendige og bedrøvede Mennesker, da priser han høilig den gode Gud derfor og siger:

2 Cor. 1, 3. ꝛc. Lovet være Gud og vor Herres Jesu Christi Fader, Barmhjertigheds Fader og al Trøstes Gud, som trøster os i al vor Trængsel, at vi og kunne trøste dem, som ere i allehaande Trængsel med den Trøst, som vi bleve selv trøstede med af Gud. Thi ligesom Christi Lidelser ere overflødige til os, saa er og vor Trøst overflødig ved Christum. Og vi vide, at ligesom vi ere delagtige i Lidelserne, saa skal vi og være delagtige i Trøsten.

Med hvilke livsalige, yndelige Ord den hellige Apostel takker Gud Herren for sin guddommelige og himmelske Trøst; thi den aleneste er den bedste Lægedom imod saa mangfoldig Jammer og Elendighed, som møder os i denne Verden, og lærer os tillige, at ingen Gjenvordighed eller Bedrøvelse er saa stor, at Gud jo har beskikket en himmelsk Trøst derimod, ja, at Guds Trøst er langt større end alle Menneskers Elendighed, og det beviser han med syv kraftige Aarsager, hvilke han efter hinanden fremsætter. Den første Aarsag er, at Gud er Barmhjertigheds Fader; dette Navn og Titel er saa trøsteligt, at det ikke med nogen Fornuft kan udgrundes og udtænkes; thi Gud forestilles herved alle bedrøvede Hjerter som en Fader, der ikke alene har Fadernavnet, men ogsaa i Gjerning og Sandhed er vor Fader. Thi hvori bestaar en Faders Egenskaber? Deri, at en Fader elsker sine Børn, sørger for dem, nærer, føder og opholder dem, beskjærmer dem, tugter og underviser dem, har Medlidenhed med deres Skrøbeligheder, forbarmer sig over dem og beskikker dem deres Arvedel. Naar man det ret betænker, da maa man bekjende, at i det eneste Ord Fader, er en fuldkommen Trøst indbefattet, som ene er nok mod alle Slags Bedrøvelser, og at denne Trøst er større end al Elendighed. Men at vi kunne lære ret at kjende, hvad han er for en Fader, da kalder Paulus ham Barmhjertigheds Fader, af hvilken al faderlig Barmhjertighed har sit Udspring, jo et evigt Udspring. Thi al den Barmhjertighed, som i saa

mange tusinde Maal, tusinde faderlige Hjerter er indplantet, til den er Gud selv et Udspring, Oprindelse og en Fader. Derpaa følger nu, at intet Guds Barn kan tilslaaes saa stor Nød og Modgang her paa Jorden, at det jo hos denne Barmhjertighedernes Fader er langt mere Trøst at finde.

§ 2. Den anden Aarsag er, at Gud er al Trøstes Gud. I disse Ord er atter en evig og uendelig Trøst befattet. Gud er det evige, uendelige og høieste Gode. Derfor maa al Trøst imod al Elendighed, ja en større Trøst end Nogens Elendighed er, komme, oprinde og flyde fra ham; helst efterdi vort Kors og Elendighed er dog kun timeligt og har Maal og Ende. Hvoraf vi atter se, at Guds Trøst er større end al vor Nød og Trængsel. Den tredie Grund eller Aarsag er, at Apostelen Paulus stiller sig selv, samt alle Hellige os til et Exempel, idet han siger: Gud trøster os i al vor Trængsel. Naar vi betragte de mangfoldige Helgenes Exempler, hvad de har lidt, og hvorledes Gud har trøstet, og midt i Korset vederkvæget dem, saa befindes vor Trængsel og Jammer som intet derimod, og deres Exempel med deres Trøst overgaar al vor Bedrøvelse og Trængsel. Hvo har lidt saa meget som Job? Hvo har været saa høiplaget som Jeremias? (Jer. 20 7). Hvo har været bestedt i saa høie Anfægninger som David? (Ps. 88, 2. ꝛc.). Hvem har iblandt os udstaaet saa meget som de hellige Martyrer og Blodvidner? Og de ere alle rigelig trøstede og vederkvægede, ja saa rigelig, at deres Trøst har været større end al deres Trængsel. Hvorfor har Gud stillet os dem for Øine? at vi deraf skal lære, at vi ogsaa skal rigelig trøstes, og at det hellige Kors er de sande Christnes Helligdom, deres aandelige og himmelske Ære, deres Herredømme og Seir over Djævelen og Verden, en Forberedelse til Himmerige, og at ingen, uden Korset, kan indgaa i Guds Rige. Det er og Christi eget Billede, en høi og stor Hemmelighed, hvori Guds høieste Visdom og Raad ligger skjult, som Kjød og Blod kan ikke forstaa, eller foruden Korset smage det himmelske skjulte Manna i Guds Ord. Derfor er atter Guds Trøst større end alle Menneskers Nød.

§ 3. Den fjerde Aarsag eller Grund sætter Ap. Paulus i disse Ord: At vi kunne trøste dem, som ere i allehaande Trængsel, med den Trøst, som vi selv bleve trøstede med af Gud. Men hvormed trøstede Gud de hellige Apostle? og hvormed trøste Apostlerne os igjen? med det gode Guds Ord, med Guds dyre Forjættelser, som der staar (Rom. 15, 4.): Hvadsomhelst tilforn er skrevet, er tilforn skrevet os til Lærdom, paa det vi skulle have Haab formedelst Taalmodighed og Skriftens Trøst. Naar vi ret anse Guds Ord, hvor venlig Gud tiltaler os, hvad for stor Naade, hvor høie himmelske og evige gode Ting han os deri forjætter, da maa vi jo visselig bekjende og sige, at samme Trøst langt overgaar al menneskelig Elendighed. Vel siger Sir. Cap. 40, 1. 2.: Stor Urolighed er skabt for ethvert Menneske, og der er et tungt Aag paa Adams Børn, fra den Dag de komme af deres Moders Liv, indtil den Dag, de komme til Alles Moder igjen. I deres Betænkninger og Hjertens Frygt er der en omhyggelig Forventelse, nemlig deres Dødsdag. Men man skal derimod sætte det himmelske evige Liv med sin Herlighed og Klarhed (2 Cor. 4, 17). Saa kjender man, at dette Livs Jammer er langt ringere end det evige Livs Herlighed, som os i Guds Ord tilsiges. Vel er Synden et grueligt Onde, og en forskrækkelig Tyngde, som ligger os paa Halsen, for hvis Skyld vi ere saa megen Jammer og Elendighed undergivne. Men naar vi derimod betænke, at Christus er vor Rerfærdighed, da er Trøsten større end Syndens Byrde; thi i Christo er mere Retfærdighed end der er

Synd i os. Kortelig, Guds Ord er saa rigt paa Trøst, at vore Hjerter kan ikke nokſom begribe den. Ligesom den fattige Enkes Oliekrus blev af Gud saa rigelig velsignet ved Propheten Elisæus, at det gav mere Olie, end hun havde Kar til at tage den i (2 Kong. 4, 6). Et eneste lidet Ord i Skriften kan oste mere trøste os, end Djævelen og al den ganske Verden kan plage os. Guds Bæk er fuld af Vand, siger David (Pſ. 65, 10). Du kan aldrig udøse det Altsammen. Derfor kaldes Gud den levende Kilde (Jer. 2, 13). Hos dig, Herre, er Livets Kilde, og i dit Lys skal vi se Lyset (Pſ. 36, 10). Skulde den syndige Dødskilde give os mere Trængsel, end den salige og levende Trøstekilde kan give os Trøst? det være langt fra.

§ 5. Den femte Aarsag eller Grund er, at Paulus og kalder de troende Christnes Kors og Gjenvordighed, Christi Lidelser; thi han siger: Christi Lidelser ere overflødige til os. Det er Christi Lidelser; thi alle de troende ere den Herre Christi aandelige Lemmer. Ligesom Hovedet finder Lemmerne Smerte formedelst Hovedets og Lemmernes Forening og Medlidelse, ligesaa finder og Christus sine Lemmers Lidelser og Trængsler. Saa lever og bor og Christus i sine Troende, og sig med dem forener; derfor lider han ogsaa i sine Lemmer, bliver i dem forjaget og forfulgt, at Herren derfor raaber af Himmelen til den vomvendte og fnysende Saul, som i sin Blindhed forfulgte Guds Menighed: Saul, Saul, hvi forfølger du mig? (Ap. Gj. 9, 4). Saa er vi ogsaa af Christo igjenfødte, og han er vor evige Fader (Es. 9, 6). Derfor er vor Lidelse og Christi Lidelse. Thi hvad Barnet lider, det gaar Faderen og til Hjerte. Hvorledes kan da din Lidelse og Nød være saa stor, som denne Trøst, at Christus er dit Hoved og du hans Lem, at han har forenet med dig, bor i dig, og lider i dig, og agter dit Kors for sit eget? at han er din Fader, og føler al din Lidelse i sit helligste Hjerte?

§ 5. Den sjette Aarsag eller Grund tager Paulus af al vor Trøstes Udspring og Rod, som er Christus, og siger: Vi blive rigelig trøstede ved Christum. Al vor Bedrøvelses Rod og Oprindelse er Synden; men derimod er Christus Jesus Guds Søn al vor Trøstes Rod og Oprindelse. Men nu er Christus mægtigere end Synden; derfor er og Christi Trøst mægtigere og større end al Bedrøvelse, som kommer af Synden, derfor siger Paulus (Rom. 5, 12): Hvor Synden er bleven overflødig kjendt, der er Naaden bleven end mere overflødig kjendt. Thi i ham bor al Guddommens Fylde legemlig (Col. 2, 9). Derfor har Gud sendt ham til at trøste alle sønderbrudte Hjerter (Es. 61, 1). Og derfor er ingen Bedrøvelse eller Modgang saa stor, at der jo er i Christo større Trøst derimod. Den sidste Aarsag og Grund, Paulus sætter, er Christi Herlighed. Vi vide, siger han, at ligesom vi ere delagtige i Lidelserne, saa skal vi og være delagtige i Trøsten. Nu vide vi jo, at hans Herligheds Rigdom er udsigelig, desligeste at han ikke er herlig paa sin egen Persons Vegne aleneste, saa at hans Menighed skulde ingen Del eller Samfund have i den samme Herlighed; men Christus er ophøiet til sin Herlighed, som sin Menigheds Hoved, til den Ende, at alle hans Lemmer skulle have Del i samme hans Herlighed. Derfor siger Apostelen Paulus (Eph. 1, 22. 23): Han er et Hoved over alting for Menigheden, hvilken er hans Legeme, som er hans Fylde, der opfylder alle Ting i Alle. Hvorledes kan nu noget Kors, nogen Bedrøvelse og Lidelse i denne Verden være saa stor, at vi jo har større Trøst derimod af den tilkommende Verdens Herlighed? (2 Cor. 4, 17). Derfor slutter Apostelen Paulus, at denne nærværende Tids Lidelser ere ikke den Herlighed værd, som skal aabenbares paa os (Rom. 8, 18).

§ 6. Men hvorledes blive vi delagtige i denne Trøst? dertil hører fem Stykker: Først, en sand Omvendelse og Synds Kundskab; thi uden Syndens Kundskab kan Hjertet ikke trøstes. Naar Synden kjendes, da ser et Menneske, at det ved Synden har styrtet sig i Jammer og Elendighed, og tør derfor ikke ved at knurre i Korset imod Gud, men har at murre for sine Synder (Begr. 3, 39.) Det ser og kjender ogsaa, at Gud gjør os ingen Uret; thi ligesom Synden er et almindeligt Onde, hvormed alle Mennesker ere forgivne, saa træffer og rammer ogsaa den Jammer og Elendighed, som kommer af Synden, billig alle Mennesker; men hvo, som af Hjertet bekjender for Gud sine Synder, til den vil Gud sende Trøst af Himmelen, ligesom da Daniel (Cap. 9, 8. 16. 20. 21) bekjendte sin Synd, da kom en Engel af Himmelen og trøstede ham. Dernæst hører dertil, Troen, som hænger med Christum, ligesom Barnet ved Moderens Bryst. Thi det er Troen, der hænger haardt ved Guds faderlige Hjerte, og holder sig stadig og inderlig til al Trøstes Gud. Troen favner Christum, holder ham fast, som Jakob og siger: Jeg slipper dig ikke, førend du velsigner mig (1 Mos. 32, 26). I Christo faar Troen Seir over Døden, Djævelen, Verden og over al Ulykke. Thi alle Ting ere den mulige, som tror (Mark. 9, 23), og hvo, som tror, skal se Guds Herlighed (Joh. 11. 40). For det tredie hører dertil Bønnen, som er en Samtale med Gud. Ligesom vi finde Trøst og Hjertets Lettelse, naar vi klage vor Nød og Anliggende for en trofast Ven, saa bliver og vort Hjerte meget mere trøstet, naar vi tale med Gud og klage vor Nød for ham. Den Dag, jeg kaldte paa dig, Herre, da bønhørte du mig, du bekræftede mig med Styrke i min Sjæl, siger David (Ps. 138, 3). Bønnen i Jesu Navn er ligesom den Himmelstgie (1 Mos. 28, 12), hvorpaa vi opstige til Gud. Der opstiger ingen Bøn til Gud, at der jo igjen nedstiger til os en Engel, det er, en Guds Trøst, hvilket os i Christi Lidelse afmales og afbildes, idet at, der Herren bad inderlig, da kom der en Engel og styrkede ham (Luk. 22, 43.), thi Guds dyre Forjættelser, hvori han lover os Bønhørelse, kan ikke blive til Intet. For det fjerde udkræves og Guds hellige Lov og Pris dertil, at vi kan blive delagtige i Trøsten. I al Guds Pris er en aandelig Glæde. Hvo, som daglig priser Gud, han forretter et Engleembede! thi de hellige Engle uden Afladelse love Gud, og se Faderens Ansigt i Himmelen (Matth. 18, 10). Og det er deres høieste Glæde, deres Englebrød, hvilket de æde, og derfor kan ingen Guds Pris være foruden Glæde og Trøst. Derfor siger David Ps. 34, 2. 3): Jeg vil love Herren til hver Tid; hans Lov skal altid være i min Mund. Min Sjæl skal rose sig i Herren, de Sagtmodige skal det høre og glæde sig. Der sætter den fromme David Pris og Glæde tilsammen, og lærer os at det ene kommer af det andet, og hænger ved det andet. Omsider er det ogsaa et ret Middel, til at erlange og bekomme Trøst, at man læser, hører og betragter flittig Guds Ord, og giver Agt paa Herrens Mund; thi til den Ende er Guds Ord givet os, at vi skal have Haab formedelst Taalmodigheden og Skrifternes Trøst (Rom. 15, 4).

Bøn.

Lovet være du Barmhjertigheds Fader og al Trøstes Gud, fordi du ikke glemmer at besøge og trøste dine Elendige. Du tugter dem vel, men du overgiver dem ikke i Døden, du er dem vel ofte en forborgen Gud, men dog alligevel tillige deres Frelser, Du fører dem vel i Ørken, men du taler dog venligt til dem. Besegle denne Trøst, o Herre i mit Hjerte, og gjør den sandfærdig paa mig, naar Angsten er nær og jeg ser ingen Hjelper.

Vær du mit Lys, naar jeg sidder i Mørket, lad min Synds Kundskab, og hvad jeg har fortjent ved den samme, virke en sand Ydmyghed og Taalmodighed i mig. Styrk min Tro, naar Nøden er forhaanden, ligesom du gjorde med Jakob, saa jeg strider og ei slipper dig, førend du velsigner mig. Lad mig ikke for Lidelsers Skyld fly fra dig, min Hyrde, men blive heller derved mere opvakt og ivrigere til Bønnen og din Lov og Pris. Aabne min Forstand, at jeg maa forstaa Skrifterne, lære af dem dine Veie, og i en sand Hjertens Stilhed overlade mig til dig ganske og aldeles, ved Jesum Christum, din Søn vor Herre. Amen.

Det niogfyrgetyvende Capitel.

Guds ufeilbare Sandhed og ubedragelige Forjættelser skal virke Taalmodighed i vore Hjerter.

§ 1. Hvor al Dyd er borte, og alle Laster herske og gaa i fuld Svang, der er og Gud borte, men Undergang og Fordærvelse nær forhaanden. § 2. Det, som Guds Børn i saadan Tid og paa saadant Sted opholde sig med, er først deres Tro og Haab, som ser paa Guds Almagt og Barmhjertighed. § 3. De ved og, at Gud hører deres Bønner. § 4. At han vist trøster, efterat han har bedrøvet. § 5. At han skal lade sit Lys skinne for dem, hvori de kan se, at slige Ting komme fra ham selv ved Mennesker. § 6. Det er og deres Trøst, at Sandhed engang kommer for Lyset, og Falskhed staar sin egen Herre paa Halsen.

Mich. 7, 7. ꝛc. Jeg vil sehen til Herren; jeg vil bie efter min Saligheds Gud; min Gud skal høre mig. Glæd dig ikke over mig, min Modstanderinde, naar jeg er falden skal jeg staa op igjen, naar jeg sidder i Mørket, skal Herren være mit Lys. Jeg vil bære Herrens Vrede; thi jeg haver syndet imod ham, indtil han udfører min Sag, og skaffer mig Ret. Han skal udføre mig til Lyset; jeg skal se paa hans Retfærdighed. Og min Modstanderinde skal se det, og Skam skal skjule hende, som siger til mig: Hvor er Herren din Gud?

§ 1. Vi læse Jer. 9, 4, at før det babyloniske Fængsels Tid, førend Jerusalem blev første Gang forstyrret og Israels Land ødelagt, og Jøderne bortførte til Babylon, i Fængsel og Trældom, har der mange vederstyggelige Laster gaaet i fuld Svang iblandt Jøderne, saasom Afguderi og Utroskab, Løgn, Falskhed, Fiendskab, Had og Avind, og al Kjærlighed har været iblandt dem udslukt. Hvor der saaledes gaar til, der er Gud ganske borte af et Land og Stad, ja ganske borte af Menneskenes Hjerter. Derpaa følger da den visse Undergang. Derfor siger Propheten Jeremias (Cap. 9, 4. 5): Forvarer Eder Enhver for sin Ven; forlader Eder ikke paa nogen Broder. Thi hver Broder skuffer visselig, og hver Ven vandrer som en Bagvasker. De handle bedragelig hver med sin Ven, og tale ikke Sandhed. De lære deres Tunge at tale Løgn. De gjøre sig megen Møie for at forvende Retten. Deres Tunge er en Slagtepil, de talede Bedrageri; med sin Mund taler hver vel Fred med sin Ven, men i hans Hjerte ligger han paa Lur efter ham. Derved viser os samme Ord, at der paa de Tider har været saadan Falskhed og Uoprigtighed i Landet, at intet Menneske har kunnet tro det andet, og hver Mand har beflittet sig derpaa, at han kunde besnære og besnige, bedrage og forurette sin Næste, og at de har luret derpaa i deres Hjerter, det samme har været Aarsag til deres Fordærvelse og Ulykke og Undergang. Og derover klager og Propheten Michæus (Cap. 7, 1. 2) og siger: Ve mig, thi jeg er som de Ting, der sankes efter om Sommeren, og som efterladte Vinkviste i Vinhøsten, der er ikke en Vindrue at æde, eller den første Frugt,

som min Sjæl havde Lyst til. En Miskundelig er borte af Landet, og der er ikke en Oprigtig iblandt Folket, de, de lure alle efter Blod. De jage en den anden i Garnet. Hvor der gaar saaledes til, der arbeider og graver man stærkt paa Fordærvelsens og Ulykkens Grav, som man endelig kommer til at falde i. Enhver se sig ikkun lidt omkring, om det nu ikke gaar ligedan til blandt os, al Retfærdighed og Troskab er jo forsvunden og borte; tvertimod tager al Uretfærdighed, Uoprigtighed og Falskhed overhaand. Derfor hænger og Ulykken over os. Gud give vi kunde kjende og skye saadan Ondskab, forandre vore falske og hadske Hjerter, og elske Fred og Sandhed! sker det ikke, da staa vi ikke at redde.

§ 2. Men at de, som hade slig Ondskab, ikke skulde i slig Bedrøvelses Tid være aldeles trøstesløse, da skal vi give Agt paa det, hvormed de Bedrøvede i forrige Tider sig i slige Tilfælde og Gjenvordigheder have trøstet. Og dertil viser os Propheten Michæus, idet han i de fremsatte Ord siger: Jeg vil se hen til Herren, jeg, jeg vil bie efter min Saligheds Gud (Mich. 7, 7. ɔc). Dette er den første Trøst. Den anden befattes idet han siger: Min Gud skal høre mig. Den tredie befatter han i de Ord: Glæd dig ikke over mig, min Modstanderinde! naar jeg er falden, skal jeg staa op igjen. Den fjerde Trøst er denne: Naar jeg sidder i Mørket, skal Herren være mit Lys. Den femte: Jeg vil bære Herrens Vrede; thi jeg haver syndet imod ham, indtil han udførte min Sag og skaffede mig Ret. Den sjette: Han skal udføre mig til Lyset, jeg skal, se paa hans Retfærdighed. Den syvende og sidste: Min Modstanderinde skal se det, og Skam skjule hende. Vi ville anse disse Stykker noget vidtløftigere. Det første var: Jeg vil se hen til Herren, jeg vil bie efter min Saligheds Gud. I disse Ord har vi den Lærdom om Troen og Haabet, og at disse Dyder, som tvende vaagne Øine, skulle se paa Gud i allehaande Bedrøvelse og Elendighed, endogsaa i den yderste og største Nød. Thi da skal vi erindre os vor christelige Tro, i hvilken vi sige: Jeg tror paa Gud Fader, almægtige Himmelens og Jordens Skaber. Det er, jeg tror at ingen Nød er saa stor, at jo Gud vil og kan redde mig ud deraf. Derfor skal vi og lære at afvende Øinene fra den timelige Bedrøvelse, og ikke se til den alene, men fornemmelig til Gud, som skikker al Hjælp i Himmelen og paa Jorden, som den hellige David (Ps. 123, 1. ɔc.) lærer, sigende: Jeg opløfter mine Øine til dig, som sidder i Himmelen, se, som Tjeneres Øine se til deres Herres Haand, som en Tjenestepiges Øine til hendes Husmoders Haand, saa se vore Øine til Herren, vor Gud, indtil han bliver os naadig. Vær os naadig Herre! Herre, vær os naadig! vi ere meget mættede med Foragtelse. Vor Sjæl er meget mættet af de Stoltes Bespottelse, af de Hovmodiges Foragtelse. Og efterdi det er Guds Maner, at han hjælper i sin Tid, og ikke just, naar vi det gjerne vilde have, saa maa ogsaa dette være derhos, som Propheten ydermere melder: Jeg vil bie efter min Saligheds Gud, det er, Troen og Haabets Taalmodighed maa være tilsammen, som den hellige David og viser os Ps. 27, 1. 13. 14, idet han i Begyndelsen trøster sig ved Troen paa Gud og siger: Herren er mit Lys og min Salighed, for hvem jeg skal frygte. Herren er mit Livs Kraft, for hvem skal jeg reddes, og omsider slutter Psalmen med Haabet sigende: Ve mig! dersom jeg ikke troede at se Herrens Gode i de Levendes Land; bi efter Herren, vær frimodig, og han skal styrke dit Hjerte; ja bi efter Herren. Hvilket og menes, naar der (Ps. 130, 5. 6) siges: Jeg biede efter Herren, min Sjæl biede, og jeg haabede paa hans Ord: min Sjæl vogter paa Herren, mere end Vægteren, som inderlig

vogter paa Morgenen. Item, naar Habakuk (Cap. 3, 4. 5) siger: Der er endnu Syn til den bestemte Tid, og det skal udsige, hvad der hører til Enden, og ikke lyve. Om han end nu tøver, bi efter ham; thi han skal visselig komme og ikke blive tilbage. Mangen bedrøvet Sjæl siger: Det varer forlænge for mig. Men den skal vide, det maa saa være, paa det Troen, Haabet og Taalmodigheden kan prøves. Det behager Gud bedre end al denne Verdens Lyst og Herlighed. Og efterdi han har Behag deri, hvorfor vilde du da ikke med Taalmodighed tøve og bie derefter? enhver Ting har sin Begyndelse og Ende, og vil man ikke bie, til Tiden og Enden kommer, saa bliver det intet af. Mangt et skarpt og haardt Veir maa gaa over Kornet paa Marken, før det bliver modent, men det bliver dog alligevel derfor bestaaende indtil Høstens Tid, saa bliver det fuldmodent. Saa er det er med vort Kors, Modgang og Gjenvordighed; bier man efter Enden og Udgangen med Taalmodighed, saa fører det ogsaa med sig Retfærdigheds fredsommelige Frugter (Ebr. 12, 11). Derfor siger og Ap. Paulus: Men Haabet beskjæmmer ikke (Rom. 5, 5). Men hvorfor beskjæmmer det ikke? derfor, at det er grundfæstet paa Guds Ord, som paa en Klippe, derfor bliver det bestaaende imod al Ulykke. De som bie efter dig, Herre, skal ikke beskjæmmes, siger David (Ps. 25, 3). Item Ps. 34, 6: De som se til ham, og løbe til Herren, deres Ansigter blive ikke beskjæmmede. Item Ps. 31, 1. Jeg haaber paa dig, Herre, lad mig ikke beskjæmmes evindelig. Item: De Elendiges Forventelse skal ikke fortabes altid (Ps. 9, 19). Og Sirachs 2, 10. 11: Hvo troede paa Herren og blev beskjæmmet? eller og paakaldte ham, og han foragtede ham? fordi Herren er miskundelig, og barmhjertig, og forlader Synder, og frelser i Nødstid.

§ 3. Den anden Trøst bestaar i disse Ord: Min Gud skal høre mig. Det er en stor Trøst i vore Gjenvordighed, at vi vide og ere visse derpaa, at Gud hører vor Bøn, Herren hører vor Graads Røst, Herren hører min ydmyge Begjæring, Herren antager min Bøn, siger David (Ps. 6, 9. 10). Item Ps. 18, 7: Da jeg var i Angest, da raabte jeg til Herren, ja jeg raabte til min Gud, og han hørte min Røst af sit Tempel, og mit Raab for hans Ansigt. Item Ps. 34, 7: Der den Elendige raabte, da hørte Herren og frelste ham af alle hans Angster. Herrens Øine se paa de Retfærdige, og hans Øren høre paa deres Raab. Item Ps. 65, 2: Herre, du hører Bønner, derfor kommer alt Kjød til dig. Gud vor Frelser, hør os efter din underlige Retvished, du som er alles Tillid paa Jorden, og langt borte hos Havet. Saa siger og Herren i Ps. 91, 14. 15 om den Gudfrygtige. Efterdi han har Lyst til mig, siger Herren, saa vil jeg udfri ham, jeg vil ophøie ham, efterdi han kjender mit Navn; han skal kalde paa mig, og jeg vil bønhøre ham. Og om du siger: slige Mennesker har været hellige Folk, men hvad er jeg? da skal du vide, at alle Helgener har dog været Syndere, og manglet Guds Ære (Rom. 3, 23). Dog har Gud bønhørt dem af Naade, naar de har omvendt sig og frygtet ham. Herren er nær hos alle dem, som kalde paa ham, hos alle, som kalde paa ham i Sandhed, han hører deres Skrig, og frelser dem (Ps. 145, 18). Han har vendt sit Ansigt til en Elendigs Bøn, dette skal skrives for den Slegt, som herefter kommer, siger Propheten (Ps. 102, 18).

§ 4. Den tredie Trøst bestaar i disse Ord: Glæd dig ikke over mig, min Modstanderinde, naar jeg er falden, skal jeg staa op igjen. Omendskjønt den skalkagtige Verden glæder sig, naar det gaar de Fromme ilde, og gjør sig godt af deres Modgang, saa skal dog deres Modstandere blive til Intet og tilstamme. Herren skal ikke forkaste evindeligen; thi dersom han bedrøver, da skal han forbarme sig efter sin store Miskundhed; thi han plager ikke af sit Hjerte eller bedrøver Menneskenes Børn (Begr. 3, 31).

Gud er trofast, siger Paulus, som skal ei lade Eder fristes over Eders Formue, men skal og gjøre Udgangen med Fristelsen, at I det kan taale (1 Cor. 10, 13.) Lovet være Herren, fra Dag til Dag, han lægger Byrde paa os, han, som er vor Saligheds Gud. Vi have en Gud, som er en Gud til megen Salighed, og hos den Herre, Herre, ere Udgange fra Døden, siger Propheten David (Ps. 68, 20. 21). Item Ps. 30, 12: Herre, du har omvendt min Hylen til en Dands for mig, du har opløst min Sæk og bundet om mig med Glæde. Item Ps. 145, 14): Herren opholder alle dem, som falde, og opretter alle de Nedbøiede. Det lidet, Vreden varede, skjulte jeg mit Ansigt et Øieblik for dig, siger Herren, men jeg har forbarmet mig over dig med evig Miskundhed (Es. 54, 8). Det er Herrens megen Miskundhed, at vi ere ikke fortærede; thi hans Barmhjertigheder have ingen Ende; men de ere hver Morgen nye, siger Jeremias (Beg. 3, 22).

§ 5. Den fjerde Trøst: Naar jeg sidder i Mørket, skal Herren være mit Lys. Naar Bedrøvelse tiltræder, da er det ligesom et tykt Mørke paafalder os, da kjender vore egne Venner os neppelig, da udelukkes al verdslig Trøst, da sidder man under Dødens Skygge i Foragtelse og Fortabelse. I saadant Mørke røre sig alle vilde Dyr, Løver og Bjørne, onde Aander og onde Mennesker. Men ikke desmindre er dog Herren sine Børns Lys, som sidder i saadan Sorgs Skygge. Gud lader sit Naades Lys skinne i saadant Mørke, og glæder midt i Bedrøvelsen, at man midt i slig Gjenvordighed kjender Guds naadige Nærværelse, saa Ps. 97, 11 derfor siger: Der er saaet et Lys for den Retfærdige, og Glæde for de Oprigtige i Hjertet; og Ps. 112, 4: Lyset er opgaaet for de Oprigtige i Mørket, og det kommer fra den naadige, barmhjertige og Retfærdige Gud. Den femte Trøst: Jeg vil bære Herrens Vrede; thi jeg har syndet imod ham, indtil han udfører min Sag og skaffer mig Ret. Omendskjønt vi har ikke forskyldt det af vore Hadere, at de skulle gjøre os ondt, saa har vi dog forskyldt det af Gud, at det Onde skulle vederfares os. Han er den, uden hvis Regjering og Tilladelse intet Ondt kan vederfares os. Derfor kaldes det: Herrens Vrede. Du skal derfor tænke, at Alt, hvad onde Mennesker gjør dig, det er Herrens Vrede. Salig er den, som i Bedrøvelse er taalmodig og optager den, som den kom fra Herren: Salig er den Mand, som du Herre tugter, siger Propheten, og den, du lærer af din Lov at skaffe ham Hvile fra de onde Dage, indtil der bliver gravet en Grav til den Ugudelige (Ps. 94, 12. 13). Det er godt, at man haaber og er stille til Herrens Frelse. Det er en Mand godt, at han har baaret Aag i sin Ungdom. Han kan sidde alene og tie ꝛc. Han kan Sætte sin Mund i Støvet, om der maaske er endda Forhaabning; han kan lade sig slaa paa Kindbent, og mættes med Forsmedelse siger Jer. (Begr 3, 26 ꝛc.). Derpaa har vi et mærkeligt Exempel i David; han gav tilkjende; at han gjerne vilde bære Herrens Vrede for sine Synders Skyld, idet han kjendte, at Gud tilskikkede ham den Vanære og Spot, som Simei gjorde ham, derfor siger han ogsaa: Dersom jeg finder Naade for Herrens Øie, da fører han mig tilbage igjen; men dersom han siger saa: jeg har ingen Behagelighed i dig, se, her er jeg, han gjøre med mig, som det er godt for hans Øine (2 Sam. 15, 25. 26).

§ 6. Den sjette Trøst: Han skal udføre mig til Lydighed, jeg skal se paa hans Retfærdighed. Det er en Lignelse, tagen af en, som har siddet i Mørket, og har været forglemt som en Død, og omsider udledes af det mørke Fængsel til Lyset; thi ligesom saadan en saa intet tilforn uden Sorg og Mørke, saa ser han nu sin Lyst igjen paa den deilige Himmel og paa Solens Lys. Saa har det sig med Gjenvordighed og Bedrøvelse, naar den en forbigaaen, da frembryder Guds himmelske Trøstes skjønne Glands, at man ser sin Lyst paa

Guds Hjælp og Naade. Saaledes gik det Joseph, som vises os (1 Mos 42.), hvor herligt et Lys oprandt der for ham, da hans Fængsels Mørke var forbigaaet, ligeledes gik det og David. Hvor herlig en Konge blev han, der hans Landflygtigheds Mørke havde en Ende, hvor deilig førte Gud ham til Lyset, saa vil det og paa den yderste Dag ske fuldkommelig, naar Gud vil udlede os af Dødens Mørke og føre os til Lyset, da skal vi ret se vor Lyst paa hans Naade. Den syvende Trøst: Min Modstanderinde skal se det, og Skam skal skjule hende. Det er alle onde Menneskers Løn, som glæde sig over Andres Ulykke, at de skal omsider bestaa med Skamme, og deres eget Hjerte skal beskjæmme dem og overbevise dem, at de har gjort ilde. Hvor maatte Simei omsider skamme sig for David og for Salomo (2 Sam. 19, 19). 1 Kong 2, 44: Spot ikke et Menneske, som er bedrøvet; thi der er den, som nedtrykker og ophøier igjen. Sir. 7, 12 og C. 27, 30; De, som glæde sig ved de Gudfrygtiges Fald, skal fanges i en Snare, og Smerte skal fortære dem for deres Død. Og Paulus siger til de Fromme og Troende, som her maa lide og bespottes: Det er retfærdigt hos Gud at betale dem Trængsel, som trænge Eder; men at give Eder, som trænges, Ro med os i vor Herres Jesu Aabenbarelse (2 Thess, 1, 6. 7). De skal beskjæmmes alle, som hade Zion (ja og ofte her i Verden blive de tilskamme) (Ps. 129, 5). De maa forgaa som en Snegle, der smeltes (Ps. 58, 9), og de skal faa en Ende med Forfærdelse.

Bøn.

Almægtige og sande Gud, vor Herres Jesu Christi Fader, du har aabenbaret dig i dit Ord som en Gud, hos hvilken ingen Ting er umulig. Den daglige Forfarenhed vidner om din Almægtighed og Sandhed, og dog alligevel begynder mit vantro Hjerte at lade Modet falde, naar en usædvanlig Bølge ophøier sig. Tilgiv mig, min Gud, denne Synd, og giv mig Naade til enhver Tid at se paa dig, du evige Almægtighed og Sandhed, og i Taalmodighed at vente paa din Frelse. Forsmaa du ei min Bøn, som jeg fremfører for dig i min Nød; men naar Alverden spotter mig og glæder sig over min Ulykke, saa anse du mine Øine, som græde for dig, og lad min Fiende ikke glæde sig over mig. Jeg foreskriver dig ikke, min Gud, hvorledes du skal føre mig; jeg har længe elsket Mørkhedens Gjerninger, derfor sker mig ret efter Fortjeneste, at du lader mig sidde i Mørket, paa det jeg kan kjende, hvor forfængeligt alt det er, som jeg har elsket uden dig. Nu, du trofaste Fader, lad mig ikke synke for dybt ned i Mørkheden; lad dit Øie bevare mig, din Haand omfavne mig, din Kraft føre mig, saa er du mit Lys endog i Mørket. Mod dig alene, o Herre, har jeg syndet, derfor maa Simei bande mig, derfor kommer en Ulykke over mig efter den anden; du er hellig, du, som bor blandt Israels Børns Lovsang; du bliver retfærdig, naar du dømmes, men jeg maa skamme mig; dog alligevel, efterdi du ikke til evig Tid tænker paa Synden, men bortkaster den i din Barmhjertigheds Afgrund, saa lad mig og, min Gud, se din Naade til min Frelse og Opreisning, saa vil jeg give dig et Lovoffer og takke dit Navn, at der er saa venligt. Amen.

Det halvtredsindstyvende Capitel.

Om Haabet, hvorledes og hvorfor det lader sig ikke beskjæmme; desligeste, hvorledes det prøves i legemlige Anfægtninger.

§ 1. Forskjel mellem det sande og falske Haab, med deres Egenskaber. § 2. Haabet maa prøves i adskillige Trængsler, at det kan sees, om Mennesket ser til Gud alene eller sig selv og andre Ting. § 3. Det rette Haab anser slet ikke de timelige Ting, men bestaar, om endog de aandelige Ting til en Tid borttages i denne Verden. § 4. Haabet, fremfor andre Dyder, forsøges alene

i Anfægtninger og høie Sjælens Fristelser, hvilke ere mere Tegn til en aandelig Fattigdom end til Hovmodighed.

Es. 49. 23. Da skal du fornemme, at jeg er Herren, ved hvilken de skulle ikke beskjæmmes, som forvente mig.

§ 1. Ligesom Troen er intet andet en end Bestandighed og en fast Overbevisning (Ebr. 11, 1) om Guds Naade, som i Christo forjættes, hvormed det ganske Hjerte og Sind hænger ved Gud, saa er Haabet en taalmodig Forventelse og en bestandig Forventelse efter det, man tror, eller at man ved Taalmodighed oppebier det, man tror; og det er derfor intet antet, end den taalmodige, bestandige, og forventende Tro indtil Enden. Om dette Haab siger Paulus Rom. 5, 5: Haabet beskjæmmer ikke. Aarsagen dertil er, at det har en ubevægelig Grund, som er Gud selv, derfor kan det ikke beskjæmme; den Grund er fast, evig og ubevægelig, hvorfor og dets Fred, Fryd, Rolighed, Ro og Trøst er evig, og Ingen kan saa høit bedrøve det, at det jo fatter en tilstrækkelig Fred og Trøst derimod af sin urørlige Klippe, som det holder sig til. Om end Uveir og Stormvinde komme, frygter det sig dog ikke, thi det er grundfæstet paa en Klippe (Matth. 7, 25). Og efterdi Haabet maa have en fast og urørlig Grundvold, som ikke ryster, og alt Timeligt er ubestandigt, saa søger da Haabet ikke den timelige Velstand, Ære, Glæde og Ros, men hviler alene i Gud og roser sig i Herren; der finder det bestandig Hvile og Fred, som Ps. 125, 1. 2 derfor siger: De, som forlader sig paa Herren, de ere som Zions Bjerg, der ikke skal ryste, men skal blive evindelig. Der ere Bjerge trindt omkring Jerusalem, og Herren er trindt omkring sit Folk, fra nu og til evig Tid. Men de, som lægge timelige Ting: Ære, Lykke, Rigdom og Glæde, til deres Haabs Grundvold, de maa stedse leve i Frygt, Sorg og Angest, de maa ligge Verden under Fødderne og med den ubestandige Lykke ligesom paa Havet fare hid og did, de have ikke Ro og Fred længere, end Verden og deres Naboer ville. Denne Haabets Stadighed skal prøves i Korset; thi Anfægtninger aabenbare, hvad Enhvers Haab og Tillid er, og da befindes det ofte, at vi ikke sætte Haabet paa Gud selv, men paa hans Gaver og paa Lykken og bygger paa Sand, ja gjøre Kreaturene til vor Gud. Thi saa forvendt er vor blinde og fordærvede Natur, at den bliver henvendt ved Kreaturene, ved hvilke den dog skulde lade sig ledsage til Skaberen. Thi Gud giver derfor Menneskene timelig Lykke og Velfærd, at de derved skal opløftes til Himmelen og tragte efter den, som giver saadant, nemlig efter Gud selv, lære at kjende, elske, frygte og ære ham og alene haabe paa ham. Men den forkrænkede Natur er saa blind, at den falder kun til Gaverne, som et Svin til den urene Møg, og aldeles forglemmer ham, som har gjort dem.

§ 2. Derfor maa Gud tilskikke os Kors, Gjenvordighed og Bedrøvelse, og igjen fratage os slig kreaturlig Velstand, at vi kan lære at haabe paa ham, kjende, love og prise ham. Efterdi vi og ofte sætte vort Haab paa os selv, paa vor egen Formue, Kraft og Gaver, da maa Gud ofte skikke os megen Modgang til, maa ligesom sønderbryde os, gjøre os til Intet, ydmyge os, rent udtømme os og tage os fra os selv, at han i det Sted maa give os sig selv til Eiendom. Og det kan ikke ske, førend han faar ganske borttaget og tilintetgjort vor Selvgodhed samt det Haab og Tillid paa os selv, hvilket allermest strider imod hans Naade. Derfor er Haabet en kjæmpende Dyd, som strider imod al Tillid paa os, paa vore egne Gaver, Fortjeneste, Fromhed, Herlighed, Lykke, Ære og Rigdom; det maa kjæmpe og stride mod disse forklædte Djævle og slaa sig igjennem dem, at det alene kan skjule sig i Gud og hvile i ham. Saa sær derfor Haabet saavelsom Troen og Kjærligheden til Gud alene, som til sit rette Øiemærke. Hvo, som haa-

ber paa noget Andet eller stoler paa noget Andet og ikke paa Gud alene, han haaber og stoler paa Intet. Thi alle Ting ere foruden Gud Intet, og derfor er ogsaa dens Haab fortabt. Derfor ere disse tre Dyder: Tro, Kjærlighed og Haab, aldeles aandelige, og der er intet jordisk i dem, og de ere stillede paa de usynlige. De ere alle aandelige og have Gud alene til Grundvold, de ere stillede blot alene paa ham; at Paulus derfor siger Rom. 8, 24: Det Haab, som sees, er ikke Haab; thi haaber og Nogen det, som han ser? Hvo, som sætter sit Haab og Tillid, til det Synlige, han har ikke den usynlige Gud til sit Haabes Grundvold, men ikkun en Skygge. Derfor maa hans Haab forgaa med Verden og blive tilskamme.

§ 3. Man skal derfor sammenligne Tiden med Evigheden, at man kan ret forstaa det rette og salige Haab og den bestandige Rolighed. Evigheden er uomskiftelig, thi i den er ingen Omvexling eller Forandring. Men i Tiden er Omskiftelse og Forandringer, saasom fra Dag til Nat, fra Uge til Maaned, fra Maaned til Aar, fra Vinter til Sommer. Ja og Himmelen selv er intet Øieblik stille, men har sine Forandringer og Omskiftelser. Derfor kan der i de timelige Ting ingen Rolighed være; alle Ting maa gaa bort med Tiden, og Alt, hvad som er i Tiden maa forgaa. Derfor ere alle timelige Ting forsængelige, men i Evigheden alene er en bestandig Ro og Hvile, efter hvilken baade Onde og Gode tragter; men Ingen erlanger den, uden de, som vide at forsage sig selv i Christo, som er den evige Hvile. At vort Haab maa være rent og ret skikket, da maa det prøves, hvilket skeer ved det, at Gud unddrager og borttager sine Gaver, som man stolede paa endogsaa de allerbedste, paa det at vort Haab maa blive ganske rent og blot stillet til*) Gud alene. Og deraf kommer det, at Gud ogsaa i høie Anfægtninger ofte unddrager sin Naades Fornemmelser, at man kan Intet finde og fornemme, uden det, som er tvertimod Haabet, Intet se og mærke, uden Guds brændende Vrede og Grumhed, saa det synes aldeles som Ens Haab var ude, som Jeremias klager Begr. 3 og 4 Og ligesom Gud ganske havde forladt os, og man saa maa haabe, hvor der ikke synes at være noget Haab; man maa haabe**) uden Haab, i Haab, som der staar om Abraham (Rom. 4, 18), maa man da med Christo ligesom afføres nøgen, og forlades af hver Mand endogsaa af Gud selv og maa klage: Alle de, som se paa mig, bespotte mig; min Gud, min Gud! hvi haver du forladt mig? (Pf. 22, 1. 8).

§ 4. I andre Trængsler blive alene Taalmodighed, Ydmyghed, Bønnen og Kjærlighed prøvet; men i Samvittighedens Anfegtninger prøves og fristes ogsaa Haabet. Der bliver da et Menneske ofte berøvet alle sine Gaver, men bliver dog kronet med Haabet, hvilket ikke lader os beskjæmmes. Thi omendskjønt der i saadan høi Fristelse stundom kan findes Knur, Utaalmodighed og Ubesindighed iblandt hos

*) Her tales ikke efter de Reformertes Forstand og Mening om et besynderligt, fast besluttet Raad af Gud, og et Haab, hvori vi skulle være ligesom indsluttede; men her tales om Haabet til Guds Befrielse af saadanne Anfægtninger, ved den guddommelige Guds Naade, som i høie Anfægtninger ikke altid lader sig finde.

**) Forstaa i saadant bange og beængstet Hjerte, som ikke føler til andet end idel Skræk, Frygt og Vanghed; der findes endnu et Haab, nemlig Troens, endog det er svagt og skrøbeligt, som er grundet paa Guds Ord, paa hans ufeilbare Tilsagn og Forjættelse, imod Haabet, det er, imod Fornuftens Forventelse, da der er Intet at haabe efter vor Fornuft, efter menneskelige Tanker, efter vort Hjertes Følelse og Fornemmelse. Da finde vi Intet og har Intet at haabe; men vi se paa os selv og paa vort eget bange og frygtagtige Hjerte og Samvittighed; tvertimod føle vi en stor Skræk og Sjæleangst, Gud unddrager os sin Naade, Trøst og alle Gaver, paa hvilke vi pleie at stole, og der blive Intet i vore Hjerter, som vi kunne stole paa, paa det vi maa haabe paa Gud alene.

En, som vi ser i Jobs og Jeremiæ Exempel, saa opvækker dog Gud et lidet Suk, som imodsiger slig Utaalmodighed, hader den og strider derimod og beder om Naade, saa det da tilgives, og saa er Mennesket reddet som en rygende Brand af Ilden og som en Ørelap friet af Løvens Mund, som Sacharias C. 3, 2 og Amos C. 3, 12 taler. Der er ikke heller nogen Fortvivlelse, efterdi det sker imod Ens Villie og med et hjerteligt Suk imodsiges; men det er Haabets store Prøvelse og Anfægtning, og de Sukke, deri findes, ere de usigelige Sukke, hvilke Paulus Rom. 8, 26 taler om. Og saadanne Folk ere de største Helgene, de ere Gud nærmere end de stolte Aander, som sætte deres Liv paa sig selv og ere i Sandhed de største Gudsbespottere med deres Ros og Ære. Men de, som saaledes stride i Haabet, ere Guds kjæreste Børn, som vi se i Job og David, de blive ret rensede, luttrede og klarede som Guldet i Ilden. De forflyttes fra deres egne Gaver og Ros og indflyttes i Gud, som er dem bedre end alle deres egne Gaver og Ros; og bliver saa Intet tilbage, hvoraf den menneskelige Hovmodighed sig selv kan berømme. Et Menneske lærer her at haabe paa Intet, uden paa Gud alene, som man ikke kan miste; thi naar Alting ved Trængsel borttages, saa kan Gud dog ikke borttages! tage de end bort vort Liv, Gods, Ære, Børn og Andet, vi passe ikke derpaa, de kunne ei mere faa, Guds Rige vi dog beholde. Bedrøvelse kan ikke tage Gud fra os, men den fører os til Gud og giver os Gud igjen. Saaledes maa det bare Haab opholde os i Korset, og derfor kan det ikke blive tilskamme. Ligesom Sjælen er kommen blot og bar*) fra Gud, saa maa den ogsaa igjen komme blot til Gud, og uden Kjærlighed til Kreaturene. Thi hvo, som falder fra sig selv og fra alle Kreature, hvor skulde den henfalde, uden i Guds Aand, som begriber Alting og omspænder den ganske Verden? hvo, som falder igjennem Verden, eller er ren fra alle Kreatures Kjærlighed og slaar sig slet fra alle Kreature, det er, hænger ikke med sit Hjerte ved noget Kreatur, men er og bliver fribaaren og giver sig ganske Gud i Vold og lader ham give og tage efter sin Velbehagelighed, han falder og indflyder i Gud og i hans Haand. Men de, som blive i Kreaturene og i sig selv, det er, ville lade deres Egenvillie raade og ikke ville være tilfreds med Guds Villie, de fordærves i Kreaturene og i sig selv.

Bøn.

O du evige Sandhed, som holder Love evindelig, paa hvilken alle de, som forlader sig paa dig, aldrig skulde blive tilskamme: jeg klager og bekjender for dig, at mit fordærvede Kjød og Blod hænger altid ved det Timelige, slaar sit Sind ganske dertil, ser og længes altid efter timelig Trøst og oftest forglemmer dine Forjættelser, din Almægtighed og Barmhjertighed. Forlad mig, Herre, denne store Synd og Forseelse og bortvend den store Straf fra mig, som du truer med, naar du siger, at de, som sætte deres Tillid til de timelige og forgjængelige Ting, skulle ikke see eller fornemme

*) I Skabelsen er Sjælen kommen blot og bar fra Gud, det er, Gud har skabt den blot og ledig fra Kjærlighed til noget Kreatur enten det er Engel eller Verden, eller hvad det kunde være, saa den i Begyndelsen har været en ren og ubesmittet Sjæl, herlig smykket og beklædt med den rene Kjærlighed til Gud over Alting. Derfor skal vi ogsaa i alt vort Liv og Levnet lægge vor høieste Flid og Vindskibelighed derpaa, at vort Hjerte og Sjæl maa renses fra Verdens og Kreaturenes Kjærlighed og alene hvile i Gud, og med en ren og ubesmittet Kjærlighed (saavidt muligt er) alene hænge ved ham, og lade saa vor Sjæl ikke bygge paa nogen anden Grund i vore Anfægtninger, men paa Gud selv alene (som Taulerus siger), paa det vi saaledes kunde i denne Verden Tid efter Tid træde jo længere jo nærmere til vor forrige Herlighed. Det er ret at komme igjen ind til Gud, at fly og flyde ind i Gud, at ro og hvile i ham.

den tilkommende Trøst. Udslet i mig alt falskt og bedrageligt Haab og Tillid, der forsvinder ligesom en Røg, som en Rimfrost og som et tyndt Skum. Tag fra mig al forfængelig og unyttig Omsorg, lad mig af Hjertet visselig tro, at du sørger og vaager for mig. Lad mit Hjertes Haab og Tillid altid være fæstet paa dig, at din Naades søde og liflige Strømme ikke skal forhindres i mig, og at mit Hjertes Tillid og Ro i dig ei skal forstyrris; thi alt Haab og Attraa, som ikke hviler i dig, maa blive til idel Uro evindelig. Lad mit Haab i al Modgang og alle bedrøvelige Tilfælder blive hart ved dig og fæstet paa dig alene, som et trygt Anker paa en fast Grund, og med stor Frimodighed forvente din Hjælp uden al Tvivl. Lad mit Hjerte finde, at din Barmhjertighed er umaalelig, din Godhed uendelig og din Forjættelse sanddru, at mit Haab derved kan styrkes og bevares, saa det ikke vanker, vakler, eller er ubestandigt, og lad min Bøn forsikres paa, at den visselig skal bønhøres; at min Tillid maa bekræftes og besegles, saa at jeg under din Beskjærmelse maa beskjærmes som i en sterk Befæstning. Den rette Gundvold og Støtte for mit Haab er din elskelige Søns naadefulde Manddoms Annammelse, og hans hellige, dyre Fortjeneste, saavelsom hans Opstandelse og Himmelfart, hvorved du har igjenføbt os til et levende Haab, som ikke skal lade mig blive tilskamme; thi i Christo er jeg allerede opstanden og opfaren til Himmelen, ja med ham sat i det himmelske Væsen, Derfor har jeg i Christo Jesu, min Herre, allerede det evige Liv, og venter nu alene paa den tilkommende Herligheds Aabenbarelse. Lad mig derfor, o gode Gud, haabe paa dig i alle Ting, i alt det, jeg enten skal gjøre eller lade, saa du maa være alt det alene, som mit Hjerte ønsker og begjærer. Lad mig i Nød og Bedrøvelse ikke alt for meget bedrøves over det, at du forhaler med din Hjælp; thi jeg ved, at jo længer du tøver, jo herligere hjælper du derefter. Forlindre mig mit Kors og Gjenvordighed, paa det jeg ikke skal blive altfor træt, svækket og udmattet. Styrk mig altid med din Trøst, paa det jeg med dem, som haabe paa Herren, stedse maa bekomme nye Kræfter og ikke falde, men blive fast, tryg og stadig evindelig som Zions Bjerg, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det enoghalvtredsindstyvende Capitel.

Trøst imod Troens Svaghed og Skrøbelighed.

§ 1. To herlige Lignelser for Troen, hvorved den kan trøstes i Anfægtninger. § 2. Troen er en Guds Gave, og det staar til ham at gjøre den sterk eller svag. § 3. Vor Tro er i denne Verden ufuldkommen, men Christi Kjærlighed er fuldkommen. § 4. Gud vil ei forkaste den svage Tro. § 5. Gud sørger mest for den svagt Troende, og anser dens Villie, Begjæring og Ringeagtelse om sig selv § 6. Den svage Tro antager Christum ligesaavel som den sterke, hvilket sees paa andre Hellige, der har ei altid været lige sterk troende. § 7. At klage over Troens Svaghed er et Tegn til at have den rette Tro, og hos saadanne findes den Herre Christus. § 8. I saadan skrøbelig Tro skal vi trøste os ved Christum og hans Barmhjertighed. § 9. Gud har selv begyndt Troen, derfor skal han og fuldende den; han har og forordnet mange Midler dertil, at vi ei skal forsage.

Es. 42, 3. Han skal ikke sønderbryde et knust Rør, og ikke udslukke en rygende Hør.

§ 1. Dette er en over al Maade herlig Trøst imod Troens Skrøbelighed, hvilken Propheten i tvende Lignelser befatter: den første tager han af et knuset Rør, hvilket man lempelig og sagtelig maa tage paa, at man ikke ganske skal sønderbryde det. Saa gjør Gud ogsaa med vor Svaghed og vor skrøbelige Tro. Og ligesom en rygende Tande (hvilke er den anden Lignelse) lettelig kan ganske udslukkes, om et sterkt Veir blæser paa den, saa maa man derfor med Lempe og Sagtmodighed komme den til at brænde og lyse, ligesaa optænder derfor og Christus vor Troes lille Gnist med sin Aands Sagtmodigheds Ild og blæser paa den med sin

Munds sagte Veir, at han ikke skal gjøre os mere afmægtige i vor Svaghed, men heller vederkvæger os (Es. 57, 15). Og eftersom denne Troens Kleinmodighed og Afmægtighed er en stor Anfægtning, med hvilken alle Christne have nok at gjøre, somme mere, somme mindre, derfor har den Hellig-Aand ladet os derimod i Guds Ord en kraftig og rig Trøst optegne, hvilken vi flittig skulle mærke, paa det vi i den haarde Kampes Time maa bruge slig Trøst lykkelig og salig.

§ 2. Først skal vi med al Flid mærke, at Troen ikke er vores, men Guds eget Værk og Gjerning. Denne er den Guds Gjerning, siger Christus, at I skal tro paa den, som han udsendte. Og atter: Ingen kan komme til mig, uden saa er, at Faderen, som mig udsendte, faar draget ham (Joh. 6, 29. 44). Vi tro efter hans kraftige Styrkes Gjerning, siger Paulus Eph. 1, 19 og atter C. 2, 8: I ere blevne salige af Naade formedelst Troen og det ikke af Eder selv, det er en Guds Gave, ikke af Gjerninger. Ebr. 12, 1. 2 staar der: Lader os ved Taalmodighed løbe i den os foresatte Kamp, idet vi se hen til Troens Begynder og Fuldkommer Jesum. Og Rom. 5, 5: Guds Kjærlighed er udøst i vore Hjerter ved den Hellig-Aand, som er given os, saavelsom Rom. 8, 26: Aanden kommer vor Skrøbelighed tilhjælp. Efterdi da Troen er en Guds Gjerning i os og ikke vor egen Kraft og Formue, hvor sterk eller svag vor Tro skal være. Fordi Gud har tilsagt os, at han vil saliggjøre os ved Troen, saa ved han og, hvor sterk vor Tro skal være, med hvilken vi skal fatte Saligheden, og saamegen Tro vil og Gud give os. Derfor siger Herren til Paulus 2 Cor. 12, 9: Lad min Naade være dig nok; thi et Menneske kan dog slet Intet tage sig uden det bliver givet ham af Himmelen (Joh. 3, 27).

§ 3. Dernæst kan vi ikke i dette Liv naa Fuldkommenhed, men det bliver altsammen Stykkeværk, hvad vi og foretage os. Og det maa ske for vor dybe Forkrænkelse og Blindheds Skyld, og at vor Sikkerhed og den lede Hovmodighed i os kan dæmpes; siger ikke Paulus Phil. 3, 13: Jeg har ikke allerede grebet ham, eller er allerede fuldkommen; men jeg jager og tragter derefter, om jeg og kan gribe ham, eftersom jeg og er greben af Christo Jesu. Det er: omendskjønt jeg ikke har saa fuldkommen en Tro at jeg saa sterk og kraftig kan gribe og fatte Christum, som jeg vel skulde, saa er jeg dog greben af ham, det er, jeg er i Christo Jesu formedelst Troen. Griber jeg ham ikke saa sterkt, som jeg skulde, saa har han dog grebet mig. Dermed skal vi trøste os i vor Skrøbelighed, indtil vi naa og erlange Fuldkommenhed.

§ 4. For det tredie vil Gud ikke forskyde vor svage Tro, men naadelig anse, styrke og forøge og udføre den til en salig Ende. Mærk derpaa disse herlige og gyldne Sprog. Es. 42, 3: Han skal ikke sønderbryde de knusede Rør og ikke udslukke den rygende Hør. Es. 25, 4: Du er de Ringes Styrke, den Fattiges Styrke, der han var i Angest, en Tilflugt for Vandskyld, en Skygge for Heden. Es. 35, 3. 4: Du styrker de afmægtige Hænder og bekræfter de snublende Knæ. Du siger til de Mistrøstige af Hjertet: værer frimodige, frygter ikke, se, Eders Gud skal komme med Hevn, ja Guds Befaling, han, han skal komme, og fri Eder. Es. 40, 29. 31: Han giver de Trætte Kraft og formerer den Styrke, som haver ingen Kræfter. De, som forvente Herren, skal forøge deres Kraft. Es. 50, 4: Den Herre, Herre har givet mig de Lærdes Tunge, at jeg ved at tale itide et Ord med den Trætte. Es. 57, 15: Jeg vil gjøre de Fornedredes Aand levende og lade de Sønderknusedes Hjerter leve. Es. 61, 1. 2: Herren har salvet mig til at kundgjøre et godt Budskab for de Sagtmodige; han sendte mig at forbinde dem, som have et sønderbrudt Hjerte, og til at trøste alle Sørgende. 2 Mos. 34, 26. staar der: Du skal ikke koge et Kid i sin Moders Melk. Den figurlige Mening deraf er denne: den spæde og nye begyndte Melketro skal du ikke forarge eller bedrøve. Den sterke Tro kan vel fordrage at sydes og steges, den taaler Ild

og Vand, men den svage Melketro maa lemfældig medhandles, som et knuset Rør, at den slet ikke sønderbrydes; derfor siger Herren Jer. 31, 25: Jeg vil overflødig vederkvæge en træt Sjæl, og jeg vil fylde enhver bedrøvet Sjæl. De, som kjende sig at være svage i Troen, ere de aandelige Fattige, om hvilke der siges Matth. 5, 3: Salige ere de Fattige i Aanden; de ere de aandelige Syge, som Herren læger, om hvilke der staar: De Karske have ikke Lægen behov, men de, som have Ondt (Matth. 9, 12). Item Rom. 14, 1: Annammer den, som er skrøbelig i Troen, og dømmer ikke hans Tanker. Derfor siger Paulus 1 Cor. 9, 22: Jeg er bleven de Skrøbelige som en Skrøbelig, paa det jeg kunde vinde de Skrøbelige. Og Herren siger selv Ezech. 34, 16: Jeg vil forbinde det Sønderbrudte og styrke de Syge. Item: Alt, hvad min Fader giver mig, skal komme til mig, og den, som kommer til mig, skal jeg ingenlunde kaste hen ud (Joh. 6, 37). I disse trøstelige Forjættelser skal alle svagt Troende indeslutte sig og vide, at han er trofast, som det har lovet, som skal og fuldkomme det, han har lovet; thi hans Ord er sandt og hans Løfte er uryggelig vist. Og det se vi ogsaa i den svage Troes Exempler: som den fattige Mands (Mark. 9, 23. 24), til hvilken Herren sagde: Dersom du kan tro; men han raabte grædende: Jeg tror, Herre, hjælp min Vantro; og Herren styrkede hans Skrøbelighed. Saa gjorde han og ved den kongelige Mands svage og skrøbelige Tro (Joh. 4, 47). Item: ved Disciplenes svage Tro, der de vare i Skibet (Matth. 8, 24), og ved Peders svage Tro, der han vilde synke, og Herren rakte ham sin Haand (Matth. 14, 31). Derfor formaner og Paulus 1 Thess. 5, 14: Trøster de Kleinmodige, ophjælper de Skrøbelige, og værer langmodige mod Alle.

§ 5. For det fjerde saa vil Gud mest tage sig den an, som ere skrøbelige i Troen; thi de Karske have ikke Lægen behov (Matth. 9, 12). Han forlader de nioghalvfemsindstyve i Ørkenen og gaar hen og søger efter det ene fortabte Faar, indtil han finder det (Luk. 15, 4). Som en from Moder mest sørger for det skrøbelige Barn og tager det mest iagt, saa gjør og Gud mod dem, som ere skrøbelige i Troen. Og om du for det femte siger: jeg finder næsten aldeles ingen Tro i mig, saa spørger jeg dig ad, om du dog ikke gjerne vilde tro? Befinder du sligt i dig, da er det ogsaa en Tro; thi Gud maa ogsaa udrette og virke Villien i os. Naar du da vilde gjerne tro, saa føler du Guds Virkning og Forarbeidelse i dig og har det trøstefulde Haab, at Gud skal udrette i dig baade at ville og at udrette det (Phil. 1, 6. Cap. 2, 13). For det sjette anser Gud saa naadelig de Troendes Begjæring, at intet elendigt Hjertes Attraa skal fortabes evindelig. Du, Herre, hører de Elendiges Begjæring, du skal stadfæste deres Hjerte. Du skal lade dit Øie mærke derpaa, siger David Ps. 10, 17. Ligesaa stor som du derfor ønskede din Tro skulde være for Gud, ligesaa stor er den og for Gud. Thi Gud ser til Hjertet, han overveier Aanderne og prøver Hjerter og Nyrer (Jer. 17, 10). Efterdi han har Lyst til mig, siger Herren, saa vil jeg udfri ham (Ps. 91, 14). Saa er det for det syvende langt bedre, at vi rose os af Troens Skrøbelighed, end af dens Styrke; thi Gud laver det saa, at vi ikke skal geraade i Hovmodighed. Min Kraft fuldkommes i Skrøbelighed, siger Herren. Derfor, siger Paulus, vil jeg helst rose mig af mine Skrøbeligheder, at Christi Kraft kan bo i mig (2 Cor. 12, 9). Dermed trøste du dig i din svage Tro.

§ 6. For det ottende er denne svage Tro jo ogsaa en Tro; thi vor Salighed staar ikke i vor Troes Værdighed, hvor sterk eller skrøbelig den end er, men i Christo, hvilken Troen fatter og favner. Ligesom et lidet og skrøbeligt Barn ligesaa vel fatter og holder et Klenod og Perle med sin skrøbelige og svage Haand, som en før og sterk Mand, saa holder ogsaa og fatter den svage Tro Christum, det dyrebareste Liggendefæ med al sin Fortjeneste, ligesaavel som den sterke

Tro. Og har den svage Troende i ham og ved ham lige den samme Retfærdighed og Salighed som den sterke Troende haver. Og ligesom Øiestenen er en liden, ubetydelig Ting og kan dog begribe Solens Lys og Skin, naar den er høiest paa Himmelen, ja endog Solen selv, hvilken dog er mange Snese Gange større end Jorden, ligesaa kan og Troens Øie, endog det er lidet og skrøbeligt, fatte og begribe Jesum Christum, Retfærdighedens Sol, med hans fuldkomne Skin og med hans usigelige Rigdom og Gaver. For det niende er det og Troens Art, at den er ikke altid lige sterk, men ofte aldeles svag og skrøbelig, ja det lader sig stundom anse, ligesom Troens Lys var ganske udslukt i os, som de Helliges Exempler vidne. Alligevel Abraham var alle Troendes Fader, saa frygtede han dog, at Ægypterne skulde slaa ham ihjel for Saras, hans Hustrues, Skyld (1 Mos. 12, 11). Det var og Moses's Skrøbelighed, at han tvivlede med Kivevandet (4 Mos. 20, 10. 11). David var undertiden sterk i Troen og ligesom opløftet i Himmelen, atter igjen saa svag og skrøbelig,, at han var nær ved Helvede, og klagede, at han var udryddet fra at være for Guds Øine (Ps. 31, 23). Om Troen er end svag og skrøbelig, saa kan man dog deraf ikke slutte, at man har ingen Tro eller er ganske forladt af Gud. Ligesom vi ikke kan dømme og slutte, at der er ingen Ild i Asken, for den giver intet Skin eller Varme fra sig, eller, at der er intet Liv i Træerne, fordi de om Vinteren staa skallede og bare, saa iligemaade kan vi ikke heller slutte, at der er ingen Tro i en, fordi den ikke altid lader sig tilsyne. Thi Guds Aand blæser som et Veir, naar og hvor han vil (Joh. 3, 8).

§ 7. For det tiende, naar der klages over Troens Svaghed og Skrøbelighed, saa mærker man, at der er en stridende Tro, og det er den rette Tro. Thi der er en stedseværende Strid og Kamp imellem Troen og Vantroen i et Menneske. Troen maa der staa for og iblandt mange Anfægtningers Sværd. Det gaar besværligt og haardt til, naar det jordiske Hjerte skal forenes med Christo, den onde Ager med den himmelske Sæd, og Mørket skal fatte Lyset. Da vil Kjødet alt fare den galne Vei og regjere over Aanden, og Mørket vil dæmpe Lyset. Og har alle Guds Helgene klaget over samme Kamp og Strid, men slig Kamp og Strid er et vist Tegn dertil, at den rette Tro er tilstede. Thi de, som ingen Tro have, finde intet til denne Kamp og Strid. Og er det vor Trøst, at Gud i saadan Nød ikke vil slaa Haanden af os eller lade os fristes over vor Formue og Evne, men gjøre saadan Udgang med Fristelsen, at vi kan taale det (1 Cor. 10, 13). Herren giver de Trætte Kraft og formerer dens Styrke, som har ingen Kræfter, siger Esaias Cap. 40, 29. For det ellevte, naar vi i vor Svaghed og Skrøbelighed ikkun hjertelig tænke paa Christum, saa er han visselig hos os, ja bor i os ved Troen. Thi han siger: Paa hvert det Sted, som jeg lader mit Navn ihukomme, vil jeg komme til dig og velsigne dig (2 Mos. 20, 24). Saa ere vi og forplantede i ham, som i det levende Vintræ (Joh. 15, 1), saa at vi af ham faar Liv og Saft, ja leve i ham Og vor Troes Liv og Kraft er skjult i Christo (Col. 3, 5). Derom vidner og den Hellig-Aand i vore Hjerter formedelst Fred, Glæde og Trøst. Ligesom der ingen Prophet har været i det gamle Testamente, som jo har hørt Gud tale med sig, ligesaa er der og ingen Christen i det nye Testamente, som jo hører Christum tale i sit Hjerte og finder den Hellig-Aands Salvelse i sig. Og dette er en saa sterk Forening imellem Christum og vor Tro, at den af Døden og Djævelen ikke kan opløses eller skilles, efterdi Christus, hvis Liv Troen har i sig, er udødelig. Omendskjønt du ikke altid fornemmer stigt i dig, saa er dog den, som er i dig, større end den, som er i Verden (1 Joh. 4, 4).

§ 8. For det tolvte skal vi i vor Troes Svaghed og Skrøbelighed se til

vor Gjenløser og evige Ypperstepræst, Jesum Christum, som opofrede sig selv paa Korset og beder for vor Tro. Derfor sagde han og til Peder: Jeg bad for dig, at din Tro skal ikke aflade (Luk. 22, 32). Han rakte ham ogsaa sin almægtige og hjælperige Naadehaand, der han paa Havet vilde synke (Matth. 14, 31). Og Joh. 17, 17. 20 beder han for alle Sine og siger: Fader, hellige dem i din Sandhed. Jeg beder ikke alene for dem, nemlig for Apostlerne alene, men ogsaa for dem, som formedelst deres Ord skal tro paa mig. Derfor siger Ap. Paulus Ebr. 4, 15: Vi have ikke en Ypperstepræst, som ikke kan have Medlidenhed med vore Skrøbeligheder, men den, som er forsøgt i alle Ting, iligemaade som vi, dog uden Synd; og Cap. 9, 24: Hvilken gik ind i Himmelen selv, for nu at aabenbares for Guds Ansigt for os. Denne Forbøn har alle skrøbelige i Troen at trøste sig ved, og skal og visselig nyde den godt ad. For det trettende skal vi ogsaa i vor Skrøbelighed trøste os ved Guds Barmhjertighed. Guds Barmhjertighed er uudsigelig stor, ja saa stor som han selv er; derfor skal Ingen mistrøste. Thi det er en forekommende, en forventende, ja ogsaa en annammende og evigvarende Naade og Barmhjertighed. Gud har aldrig vægret og negtet Nogen sin Barmhjertighed, som i Naadens Tid har søgt den. I Guds Barmhjertigheds Arme skal derfor alle skrøbelige i Troen nedlægges og indslutte sig.

§ 9. For det fjortende skal vi og trøste os derved, at Gud, som har begyndt Troen i os, at han vil fuldkomme den indtil Jesu Christi Dag (Phil. 1, 6). Han skal fuldkommelig berede, styrke, bekræfte og grundfæste os. Vi blive i Guds Magt bevarede formedelst Troen til Saliggjørelse, at vi kan føre Troens Ende herfra, som er Sjælenes Saliggjørelse (1 Petr. 1, 5. 9). Til den Ende har Gud henseet, der han begyndte Troen i os. Det er en Guds Kraft; den kan føre os til Fuldkommenhed. Derfor kalder Ap. Paulus (Ebr. 12, 3) Jesum ikke alene Troens Begynder, men og Fuldkommer. Og Christus siger Joh. 10, 28: Ingen skal rive mine Faar af min Haand. For det femtende har og Gud derfor forordnet saa mange Midler, ved hvilke Troen i os skal styrkes og opretholdes, nemlig sit Ord, Sakramenterne og Bønnen. Vi maa bede: Herre, forøg os Troen (Luk. 17, 5), hjælp vor Vantro (Mark. 9, 24). Og Gud har lovet, han vil bønhøre os, har lovet at give dem den Hellig-Aand, som bede om den (Luk. 11, 14). Aanden kommer og vore Skrøbeligheder til Hjælp (Rom. 8, 26). Og vor ganske Christendoms Maal er, at vi skal styrkes og opholdes i Troen. Omsider er vor Tro grundet paa Guds evige Udkaarelse og Udvælgelse. Hvilke han har tilforn beskikket, disse har han og kaldet, og hvilke han har kaldet, disse har han og retfærdiggjort, siger Paulus Rom. 8, 30. Item, han udvalgte os i Sandheds Tro (2 Thess. 2, 13). Lad derfor din Troes Svaghed ikke for høit bedrøve dig; naar du tænker, at du har ganske ingen Tro, naar din Tro er allerskrøbeligst, da er Christus dig nærmere, end du mener, som han var nær hos Disciplerne, da de vare i Havsnød (Matth. 8, 25). Han er hos dig alle Dage indtil Verdens Ende (Matth. 28, 20).

Bøn.

Almægtige, barmhjertige, sanddru og trofaste Gud! Jeg klager og bekjender for dig ydmygelig, at mit Hjerte er af Naturen med Vantro, Mistro og Tvivl ganske forgivet og fordærvet, saa at jeg ikke har ladet dit sande Ord gaa mig til Hjerte eller aldeles forladt mig derpaa; forlad mig kjære Fader, saadan stor Vantro og Mistvivl og vend bort fra mig den Straf og Forbandelse, som du truer alle dem med, som forlade sig paa Menneskene og disse timelige Ting, og efterdi det er umuligt at tækkes Gud uden Troen, saa beder jeg dig hjertelig, rens mit Hjerte ved Troen

fra al Tvivl, Vantro og Afguderi, og giv, at jeg ingenlunde maa briste og forlade mig paa timeligt Gods og Ære, paa Menneskens Gunst og Hjælp, hvorpaa der følger ikkun Forbandelse. Optænd du i mit Hjerte den sande Troes Lys, ved hvilket jeg maa kjende dig som den eneste sande Gud, ligesom du har aabenbaret dig i dit Ord, og giv, at jeg af Hjertet maa tro det samme dit aabenbarede Ord, med en fast Tro og Tillid annamme dine Forjættelser om din Naade og Syndernes Forladelse, som ved din kjære Søn er mig forhvervet, derved have Fred i min Samvittighed, derved have en fri og dristig Tilgang til dig og paakalde dig af mit ganske Hjerte. Giv, at jeg maa holde fast ved de tre Troens Piller, som ere din evige Sandhed, din hjertelige og faderlige Barmhjertighed og din uendelige Almægtighed, og derpaa mandelig grundfæste mig. Saa beder jeg dig og, kjære Fader, du ville daglig formere og styrke min Tro, og af Naade holde mig min Troes Skrøbelighed tilgode, ei sønderbryde det knusede Rør eller udslukke den rygende Hør; men lade det ringe Sennepskorn og den lille guddommelige Sæd opvoxe i mig og blive til et frugtbart Træ, som maa bære mange Retfærdigheds Frugter til dit Navns Lov og Pris, saa at jeg ei maa findes som et tørt og ufrugtbart Træ, som evig skal forbandes og fortørres mere og omsider kastes i Helvedes Ild. O Herre Jesu Christi, du er Veien og Sandheden og Livet; du er Veien ved dit Levnet, du er Sandheden i dine evige Forjættelser og Livet ved din hellige Fortjeneste. Jeg beder dig, du evige Vei, lad mig ei fare vild fra dig; jeg beder dig, du evige Sandhed, lad mig ei blive bedragen ved vildfarende Aander eller tvivle derved paa dine Forjættelser; jeg beder dig, du evige Liv, lad mig ei holde mig ved nogen dødelig eller forgjængelig Ting og søge Livet deri. O, du min Sjæls allerdeiligste Brudgom, trolov dig med mig ved Troen. Du ædle Gjæst, bo i mig formedelst Troen tilligemed alle dine Gaver og Velgjerninger. O Gud Hellig-Aand! foren og forlig mig igjen ved Troen med Gud, min himmelske Fader, omvend mig igjen til ham; indplant og indpod mig igjen ved Troen i det levende Vintræ, som er min Herre Jesus Christus, at jeg af ham alene kan faa og annamme mit, ja hans Livs Saft og Kraft, al min Retfærdighed, Liv og Helligbed, saa at min Tro ei maa være en død Tro, men formedelst Kjærlighed virkende og frugtbar i alle gode Gjerninger. Forny Guds Billede i mig ved Troens Retfærdighed og mit Levnets Helligbed; gjør mig ved Troen til et nyt Kreatur. Lad mig altid ved Troen ofre og bringe dig et velbehageligt Offer, som Abel; lad mig formedelst Troen blive optagen til Himmelen som Enoch; formedelst Troen blive et Lem i den sande Christenkirke og indgaa i Arken, som Noah; formedelst Troen forlade den afgudiske Verden og søge det himmelske Fædreneland, som Abraham; formedelst Troen bekomme Velsignelsen, som Jakob; formedelst Troen nyde med Joseph Ro og Hvile i Forjættelsens Land og det himmelske Fædreneland; formedelst Troen heller udvælge med Moses at lide Ondt med Guds Folk, end at have Syndens timelige Lyst og Glæde, og at agte Christi Forsmædelse for større Rigdom, end alle Liggendefæ i Ægypten; formedelst Troen lade med Daniel ingen Menneskefrygt, Tyranni eller Magt afskrække mig fra dig; formedelst Troen æde med Israel det skjulte himmelske Manna, drikke Livets Vand af Salighedens Klippe og gaa igjennem denne Verdens bedrøvelige Hav; formedelst Troen nedstøde Jericho Mure, det er, forstyrre Satans Rige som Josva; formedelst Troen tilstoppe den Helvedes Løves Mund, og udslukke Helvedes Lue, som Daniels Tro holdt i Løvekulen de grumme Løvers Mund tilhobe, at de intet kunde skade ham, og omsider formedelst Troen se Guds Salighed og føre Troens Ende herfra, som er Sjælens evige

Saliggjørelse, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det tooghalvtredsindstyvende Capitel.

Undervisning om de høie aandelige Fristelser, og hvorledes man deri skal forholde sig.

§ 1. Anfægtninger komme fra Gud og ere det aandelige Helvede, hvori Gud indførte sin egen Søn og med ham fremdeles alle sine Børn. § 2. Gud er selv hos os i saadan Sjæleangst, skjønt vi ei altid fornemme det. § 3. I disse Fristelser bliver et Menneske saa dybt indført undertiden, at det hverken finder Tiltro eller Trøst; efterhaanden opgaar der dog et herligt Lys baade om Guds Veie og Menneskets egen Tilstand. § 4. Satan indfinder sig og hos saadant Menneske i saadan Tilstand; men kan intet gjøre, uden Guds Tilladelse. § 5. Vor egen Uartighed giver Gud den første Aarsag til at friste os. § 6. Hvad Nytten er af disse Anfægtninger. § 7. Den anden Aarsag er, at Gud kan prøve vor Taalmodighed. § 8. Den tredie, at vort Haab kan befæstes. § 9. Skjønt Herrens Haand er svar over os i denne Tilstand, saa har vi dog stor Lægedom derimod, naar vi ikke gaa efter Verdens, Satans og vort eget Hjertes Domme, men efter Guds Sind og Mening. § 10. Vi skal give Agt paa de Helliges Exempler.

Es. 48, 10. Jeg har udvalgt dig i Elendigheds Ovn.

§ 1. Først skal man vist vide, at Sjælens Bedrøvelse kommer fra Gud; thi 1 Sam. 2, 6 staar der: Herren er den, som døder og gjør levende, som nedfører til Helvede og fører op igjen. Dette Helvede, hvori Gud fører et Menneske, er fornemmelig den aandelige Bedrøvelse og Sjælens Trøstesløshed. Thi ligesom i de Fordømtes Helvede er ingen Trøst at bekomme, saa er der og nogen Stund i det aandelige Helvede ingen kjendelig Trøst at bekomme. I denne Nød tykkes Sjælen, at den ganske daaner, forsmægter og dør, og at alle Kreature anklage og imodstaa den. I denne Angst siger et Menneske med David (Ps. 77, 3): Min Sjæl vægrede sig ved at lade sig trøste. Alting bliver borte for En, baade Skriften og Gud selv. Og det er det Helvede, hvori Gud fører Sjælen. Og Intet hjælper derimod, uden at tie og lide, og i Hjertets Grund med usigelig Suk derover at hyle og klage. I slig Angst kan et Menneske hverken tænke paa Gud eller Skriften. Og alle Troens Kræfter forsvinde og man forsmægter deri, som en Snegl. Thi, hvis Gud ikke ved sit hemmelige Ord og Kraft opholdt et Menneske i slig Nød, da maatte det hastelig gaa tilgrunde, forgaa og blive til Intet. I dette Helvede har og vor Herre Jesus Christus været, der han begyndte at bedrøves, skjælve og bæve (Mark. 14, 13), at stride med Døden, og hans Sved blev som Blodsdraaber (Luk. 22, 44). Dette Helvede er en langt større Angst end Døden, ja et Menneske i saadan Angst ønsker sig Døden som sin Glæde, Frelse og Forløsning. Hvor ofte ønskede Job, at han maatte dø? (Job. 7, 15). Vor Herre Christus svedede Blod i denne Angst, hvilket han ikke gjorde i Dødens Nød selv paa Korset. I denne Helvedes Angst raabte vor Herre Christus: Min Gud, min Gud, hvorfor haver du forladt mig? (Matth. 27, 46). Da var al Trøst borte.

§ 2. Ikke desmindre var dog Gud i denne Helvedes Angst hos ham og opholdt ham. Og det var mest at undre paa, at den Herre Christus i sin Helvedes Angst ikke kunde faa og finde nogen Trøst, alligevel var han dog forenet med Gud, ja var Gud selv i egen Person. Thi han var jo Gud og Menneske; dog skjulte Gud sig saa dybt for ham med sin Trøst at han efter sin menneskelige Natur ikke fandt eller fornam nogen Trøst. Og er den Herre Christus, som var med den evige guddommelige Person forenet, og salvet med den høieste Glædens Olie, i saadan Bedrøvelse geraadet, hvad Under er det da, at saadan Angst ogsaa ofte overfalder et blot, usselt og fattigt Menneske? Og efterdi alting, som os vederfares, er tilforn vor Herre Jesu Christo, som vort Hoved, vederfaret, saa er

det ikke ubilligt, at Lemmerne ogsaa kjende til saadant. Derpaa kjender du ogsaa, at du er Christi sande Lem og hans Medbroder og Meddelagtige i Trængselen (Aab. 1, 9). I dette Helvede var og den fromme Kong Ezechias bestedt, der han sagde: Jeg peb saa som en Trane, som en Svale, jeg kurrede som en Due (Es. 38, 14). Og den hellige Job, der han sagde Cap. 30, 20: Jeg skriger til dig, men du svarer mig ikke; jeg staar der, og du agter ikke paa mig. Item Cap. 9, 16: Om jeg end raabte, og han svarede mig, da kunde jeg dog ikke tro, at han vender sine Øren til min Røst. Saa klager og den hellige David saare derover i Ps. 6, 13. 38 og andre Psalmer, og viser, hvorledes han og andre Guds Helgene have stridt og kjæmpet med denne Helvedes Angst. Og det selvsamme vidner ogsaa de underlige Affekter og Bevægelser i Job og David; nu mistrøste de og tro ikke, at Gud kan frelse dem; nu atter haabe de, at Gud skal frelse dem, og stadig tro, at deres Frelser lever (Job 19, 25). Kjødelige Mennesker, som intet sligt har erfaret, men kun leve i Sikkerhed og gode Dage, forstaa sig ikke derpaa, som man ser paa Jobs Venner, der dømte ilde om alt det, Job talede. Thi de fandt ikke, hvor Skoen trykkede, som han fandt det. De forstode sig ikke paa de grumme Vandbølger og Vandvover, som kom ham indtil Sjæ en (Ps. 69, 2).

§ 3. I saadan Nød bliver et Menneske saa dybt nedstyrtet i Vantro, at han ikke kan blive sin Tro var, al Troens Kraft sammendrages da ligesom i en Prik og i et usigeligt Suk, hvori dog Troen selv uvidende er skjult og forborgen. Og denne skjulte Tro er da Ens Vantro, Ens Helvede, Marter og Pine. I dette Helvede kan En ikke tro, at Gud er ham naadig, men siger: O, hvor gjerne vilde jeg tro, om Gud vil give mig den Naade. Saa kan ei heller Skriften trøste En*), førend det Uveir er forbigaaen. Da lader Gud et Menneske se sin Forfængelighed, og at man er saa ganske Intet af sig selv og aldeles ikke kan lide paa nogen af sine egne Kræfter; ikke dismindre lader dog Gud sig ligesom langt borte se i de hemmelige, skjulte, forborgne og usigelige Sukke. Og derved bliver man da opholdt og ved Magt. Og omendskjøndt et Menneske i slig Angst, Pinsel, Marter og Forskrækkelse ofte er utaalmodig, ja vel taler eller tænker det, som er for Gud bespotteligt eller forkleinligt, saa tilregner dog Gud det ikke**); thi det sker imod Ens Villie, og er den høie-

*) Det er ikke sagt i den Mening, ligesom Skriften havde mistet sin Kraft; thi den er altid kraftig i sig selv; men i den Mening, at Anfægtningerne ere saa store at de hindre det, at man ikke kan finde og fornemme til Skriftens Kraft. Og her tales ikke om det almindelige Kors og Anfægtningen, men om de høieste Anfægtninger, i hvilke al Trøst forsvinder, og et Menneske af Bedrovelse og Jammer geraader i saa stor Grædmelse, at han ikke kan tro, at Gud er ham naadig og hører hans Bøn og Røst; da vil Trøsten, som der af Guds Ord vises, ikke saa komme ind i Hjertet; Hjertet kan ikke for den store Angst fatte den, indtil det Uveir er forbi, og de tykke Skyer skilles ad. Da bliver til en Tid al Trøst borte af Hjertet, alle trøstelige Sprog, som vi i Kirken have hørt, hentorres som Vand, og intet kraftigt Sprog vil hænge ved. Men om en liden Stund oprinder denne Retfærdigheds Sol, Jesus Christus, i vore mørke Hjerter og trøster os, at vi atter se Guds Naade og vore Hjerter glæde sig. Hid henhører og det, Dr. Luther paa et Sted siger: Endog en i Velstand kan have godt Forraad paa Skriftens Trøst, at han kunde undervise den ganske Verden dermed, saa gaar det dog anderledes til, naar Anfægtningerne storme imod En, og kan det vel ske, at dersom Gud selv ikke kommer og taler Trøst ind i vort Hjerte, enten ved sig selv alene eller ved det Menneske tillige, da er alt det, vi have hørt, forglemt, og vor Velfærds Skib vil gaa tilgrunde.

**) Vel er det Synd, at slige onde Tanker eller Ord indfalde En; men det tilregnes En dog ikke, efterdi man hader dem, strider derimod og indflyr til Christum i Troen. Dr. Luther: Vi maa alle lide Anfægtninger af Djævelen, mest de, som

ste Prøve*), hvorved Gud renser og luttrer os og udfeier Synden af os, ja der er ingen større Helgene og kjærere Guds Børn end de, som maa udstaa denne Prøve og Tugtelse, som vi se i Job, David og Jeremias; thi disse lærte Troens rette Art i den rette Skole. De ømme, kjælne og korsflygtige Helgene mene, at de foruden Sorg og Kors ville bære Troen paa Silkedyner og paa Roser; men de bedrager sig deri; thi os bør ved megen Trængsel indgaa i Guds Rige (Ap. Gj. 14, 22) blandt hvilke Bedrøvelser ogsaa denne høie aandelige Anfægtning bør regnes.

§ 4. Betænk det herlige Sprog Begr. 3, 31. 32: Herren skal ikke forkaste evindeligen; thi dersom han bedrøver, da skal han forbarme sig igjen efter sin store Miskundhed; thi han plager ikke af sit Hjerte eller bedrøver Menneskens Børn. Lær derfor først, at Herren vel har prøvet dig, men vil dog ikke evindelig forskyde dig. Og, siger du, saadanne Tanker, som jeg maa lide, ere ikke af Gud, men af Satan, da er det vel og vist; men det er og tillige vist, at Satan kan intet gjøre uden Guds Tilladelse. Giv Agt paa Christi Exempel og sæt det dig for Øine. Gud tilstedte Satan, at han maatte friste Christum; saa tilsteder han ogsaa, at han maa friste dig. De Ord og gloende Pile, som Satan talede til Christum, vare sandelig ikke af Gud, men af Satan; men dog havde Gud tilstedt Satan at fremkomme dermed, og han havde givet ham Forlov dertil, ellers havde han ikke kunnet gjort det, ihvor fnysende og rasende han ogsaa var dertil. Og endog vor Herre Christus maatte lide og udstaa alt sligt, saa var han dog alligevel Guds elskelige Søn, og Satan kunde med sine gloende Pile intet skade ham, om han end tillige blev tilstedt at føre ham om med sig i Luften hid og did; og ligesaa skulle Satans gloende Pile, der omflyve, intet skade dig i din Salighed. Satan plagede og Job ved Guds Tilladelse og beængstede ham baade udvortes paa Legemet og indvortes paa Sjælen, at han og derfor af Utaalmodighed forbandede sin Fødselsdag (Job 3, 2); og ikke desmindre var dog Gud hos ham og opholdt ham; derfor siger han Cap. 10, 13: Disse Ting havde du skjult, Herre, i dit Hjerte; jeg ved, at dette var hos dig.

§ 5. Naar du nu saaledes ved det rette Udspring til slig Bedrøvelse, saa kan du da bedst lære Aarsagen, hvorfor det sker; sandt er det, at naar Guds Ord ret smages i vore Hjerter, da finder vi en usigelig Trøst, Glæde og Fryd i os, at saadan guddommelig Trøst langt overgaar al Verdens Glæde og Herlighed, og saadan Trøst er en Forsmag paa det evige Liv; thi Christi levende Kundskab viser os Guds faderlige Hjerte og overmaade brændende og yndelige Kjærlighed, som aldrig udslukkes, men er evig, ligesom Gud selv er evig. Men naar vi ofte finde og fornemme slig Trøst, saa kan vor fordærvede Natur af sin egen Svaghed og Skrøbelighed ikke ret bære slige høie, himmelske Gaver, den kan ikke skikke sig rettelig deri, men begynder lettelig at holde af sig selv, ligesom man for slig Trøstes og Gavers Skyld var bedre end alle Andre; den indbilder sig, at den er mere end Andre af Gud begavet, og Andre ere derimod inge og Intet, og falder saa i en aandelig Opblæselse og Hovmodighed, ja forlader den rette Kilde til alle slige himmelske Gaver og giver sig selv Æren. Og saadan Vanart kan Gud ikke lide hos os, efterdi den er os ganske skadelig og hinderlig paa vor Salighed og i den sande Omvendelse. Derfor tager han

omgaaes med det Aandelige, om de ellers ere sterke Christne. Men efterdi slige Anfægtninger ste imod vor Villie, og vi gjerne vilde være dem kvit, da kan de ingen Skade gjøre os.

*) Ellers ere de onde Tanker eller Ord, som indfalde imod vor Villie, ikke Proven selv, men Proven er disse Anfægtninger, som drive et Menneske til den allerhøieste Grad af Utaalmodighed.

atter igjen slig Trøst bort, og alt, hvad vi have Lyst og Glæde i, og skjuler sig dybt for os, at vi hverken høre eller finde noget til ham i vore Hjerter, og lade os saa ligesom vanke midt imellem Himmel og Helvede, at vi selv for stor Angst ikke vide hvor vi skulle hen, ud eller ind, vi vide ikke, om vi tro eller eller ikke tro, om vi haabe eller have ganske intet Haab, om vi have en naadig eller en vred Gud, om vi ere i Livet eller i Døden.

§ 6. Dette er den guddommelige Trøstes Borttagelse, som i den ganske 88de Psalme beskrives. Desligeste Ps. 31, 23, hvor David siger: Jeg, jeg sagde, der jeg hastede: jeg er udryddet fra at være for dine Øine, endog hørte du mine ydmyge Begjæringers Røst, der jeg raabte til dig. Og at Gud saaledes en Tid lang borttager sin kjendelige Trøst, saa at vi da ganske aldeles intet finde og fornemme til Gud og hans Naade, det er os skrøbelige Mennesker nytteligere end al Verdens Herlighed, alligevel det falder vor Natur saare underligt, tungt og pinagtigt; thi det er en Pine og Lidelse over al Pine og Lidelse, som et Menneske i dette Liv kan overkomme, og dog er det nytteligt og gavnligt. Thi man lærer i slig Fristelses Ild og Prøve ret at ydmyge sig, ret at omvende sig, ret at foragte Verden og at afvende sig fra alle Kreature, fra alle sine egne Gaver og fra alle forfængelige Ting, efterdi man da klarlig ser, at deri er ingen sand og bestandig Trøst for Sjælen. Og alligevel Ens Hjerte er med Helvedes Angst og Bedrøvelse saa beklemt, at det ikke vel kan opløfte sig til Gud, saa er derhos dog altid tilstede en hellig og hemmelig Jamren, Skrigen, Suk og Veklage, samt Længsel efter Gud og efter hans Naade, som viser og lærer, hvilket et høit Gode Gud er, og at der uden ham er ingen sand og bestandig Trøst at finde, hvilket er ogsaa det fornemste, vi i denne Verden har at lære; thi hvo, som det ikke ved, han ved ikke, hvad Gud og Christus er. Give Gud, at vi i denne himmelske Trøstes Undragelse og Guldprøve, Gud til Ære og os til usigelig Gavn og Nytte, ikkun villig kunde optage og udstaa, saa skulle vi visselig se Under over Under! thi et Menneske, som i saadan Prøve er bleven forklaret og renset, og som i saadan Renhed bliver bestandig, han er det fine Guld, som ingen Ild, intet Vand, ingen Vaade og Ulykke, ja hverken Djævelen eller Døden kan skade. Og saadan En kan siden vide ret at skikke sig baade i Lykke og Ulykke, ikke at mistrøste i Korset, ei heller at ophøie sig i Medgang; han ved at have ingen Behagelighed til sig selv og sine Gaver, men i alle Ting at se til Udspringet og Kilden til alt Godt, som er Gud selv, og at holde hans hellige Villie alene, enten den er sød eller sur, for sin høieste Lykke og Himmerig, og saaledes i Lykke og Ulykke at have sin eneste Glæde, Fred og Lyst i Gud selv alene.

§ 7. Saa er det derfor høilig fornødent, at vi elendige Madiker i den Smelte- og Prøveovn mere bede om Kraft til at være taalmodige, og give os ganske under Guds Villie, end som om en hastig Redning og Befrielse deraf; thi vi har saare vel behov, at vi i Gjenvordigheds Ild renses og klares, at vor Ondskabs Skum og Skarn, som er vor Hoffærdighed, Vellyst, Gjerrighed, Had og deslige flere Udyder, maa afbrændes, og derved bestyrkes vi og til at blive bestandige, at bestaa os i al Fristelse og Prøvelse, og i alting at give os under Guds Villie. Men efterdi vi ere dertil af os selv altfor svage og skrøbelige, og ikke gjerne ville udstaa slig Prøve, derfor begjære vi ofte Redning og Befrielse, førend vi ere engang blevne vel varme og hede i Prøven. Og dersom Gud ikke ofte holdt os fast i denne Elendigheds Ovn imod vor Villie, da vilde vi undløbe Prøvelsen og ikke skjøtte, om vi ret blive forklarede og rensede eller ikke, ja vi beteede os deri som Børn, der ikke ville til at toes, men løbe bort derfra, om de endskjønt vare endnu aldeles urene. Men Gud ser bedre, hvad os gavner og tjener, end vi se det selv,

derfor har han besluttet vor Gjenvordigheds Time over os, og hvor længe den skal vare, indtil hans Villie paa os er fuldkommen. Vi skal derfor mere bede derom, at vi maa være taalmodige deri, end at vi maa være fri derfor.

§ 8. Saa skal det og trøste os, at vi ere visse derpaa, at Gud omsider vil redde os ud deraf; thi det er jo Guds Ord og evige Sandhed: Herren skal ikke forkaste evindelig; thi dersom han bedrøver, da skal han og forbarme sig, efter sin store Miskundhed (Begr. 3, 31. 32). Hvilke, eller andre deslige Guds Ord, du ofte i dit Hjerte skal igjentage, og det gjøres ikke fornødent, at du dertil lærer mange af Skriftens Sprog udenad, men det gjøres behov, at du et eller andet, som Sagen mest angaar, betragter, overveier og tager til Hjerte. Thi naar du først tror et, eller kan fatte Trøst af et, saa tror du siden alle andre, og kan finde Trøst i dem alle. Læs og bed, ja syng ogsaa ofte den 78de Psalme, da skal du klarlig se, hvorledes dit Hjerte deri er afmalet. Du skal mærke og fornemme, at der og tilforn har været de, som med lige saadan Sjæls og Helvedes Angst have været beklemte, og Gud har alligevel hjulpet dem derigjennem, og rigelig trøstet dem, som næst efterfølgende 89de Psalme lærer, hvorpaa disse Ord følger: Jeg vil synge om Herrens Miskundheder evindelig. Dette skal og paa dig fuldkommes og befindes at være sandt, hvorpaa du maa uryggelig slaa din Lid, og visselig deri tro mig. Den hjerteplagende og urolige Aand har fra første Verdens Begyndelse af plaget de Fromme, men de ere dog altid trøstede derimod.

§ 9. Det er haardt og tungt at drages med slige gloende Pile, og at Satan, som er vor rette Sjælefiende, skal faa plage Ens Hjerte med Frygt, Forfærdelse, Angst og Utaalmodighed, hemmelige og indvortes Bespottelser, Fortvivlelse, Vantro og onde Tanker, som i Hjertet opstige, ligesom det oprørte Hav, der stedse opkaster en Bølge og Vandvove efter den anden, da den ene Afgrund raaber til den anden, for dine Renders Lyd (Ps. 42, 8), nu Frygt, nu Forskrækkelse, nu Bedrøvelse, som er ofte saa stor, at intet Kreatur kan trøste os derimod og den vide Verden er en altfor snever, og det, som glæder og fryder Andre, det kun bedrøver et anfægtet Menneske, og den ganske Verden med al sin Lyst er for ham idel Sorg og Bitterhed; ja og Gud selv er derimod og græsselig for En, som Job klager (Cap. 7, 14), besynderlig naar Ens egen Samvittighed siger til En: Du har ingen Hjælp hos Gud (Ps. 3, 3). Men der er dog Raad og Lægedom derimod, og ingen bedre end denne, at du gjør som Job, David og alle andre Hellige i slig Bedrøvelse have gjort. Først, at du kun taalmodig lider slig Bedrøvelse, indtil Gud tager den fra dig, og lader denne Storm ikun gaa over, og siger med Michæus: Jeg vil bære Herrens Vrede; thi jeg har syndet imod ham, indtil han udfører min Sag (Mich. 7, 9). Thi intet Kreatur kan glæde den, som Gud bedrøver. Men han, som har dødet, maa og gjøre levende; han, som nedfører til Helvede, maa ogsaa føre op igjen; han som, nedtrykker, maa ogsaa ophøie igjen (1 Sam. 2, 6). Dernæst skal du i slig Sjælens Nød ikke bekymre dig om Verdens Domme, som Job saa saare blev anfægtet med, der hans Venner fordømte ham, ei heller give Agt paa den trøsteløse Aands, Djævelens Ord, eller skjøtte, hvad dit eget daarlige Hjerte, Samvittighed og Kjød og Blod siger; thi dersom dit eget Hjerte end fordømmer dig, da er dog Gud større end dit Hjerte, som Johannes siger (1 Ep. 3, 20), ja han er større end Verden og alle Djævle; men du skal høre og give Agt paa, hvad Gud taler om saadanne Elendige (Es. 66, 2). Jeg vil se til den Elendige, og til den, som har en sønderbrudt Aand, siger Herren. Item Es. 48, 10: Jeg har udvalgt dig i Elendigheds Ovn.

§ 10. For det tredie skal du og give Agt paa de Helliges Exempler.

Se dig om, og betænk, om der ikke ogsaa tilforn har været slige elendige Mennesker til, og om Gud ikke ogsaa har hjulpet dem. Hvor ynkelig klager David (Ps. 13, 1): Herre! hvorlænge? vil du evindelig forglemme mig? men forlod Gud ham i slig Nød? ingenlunde; thi han siger (V. 6): Jeg forlader mig paa din Miskundhed, mit Hjerte fryder sig i din Frelse. Ps. 77, 10 klager han: Haver Gud glemt at være naadig, eller han har tillukt sine Barmhjertigheder ved Vrede? men lod Gud ham stedse blive i slig Jammer? Nei; thi han sagde omsider (V. 11): Det er det, at jeg er svag, men at forandre det staar i den Høiestes høiere Haand. Gud kom Propheten Jeremias forfærdelig fore, der han sagde (Jer. 17, 17): Vær mig ikke til Forskrækkelse; men lod Gud ham blive i slig Forskrækkelse? Nei; thi han siger: Du er min Tilflugt paa en ond Dag. Raabte ikke den Herre Christus (Ps. 22, 2): Min Gud! min Gud! hvi har du forladt mig? men lod Gud ham blive i slig Nød? Nei; thi han siger (V. 23, 25): Jeg vil fortælle dit Navn for mine Brødre, midt i Forsamlingen vil jeg love dig; thi han har ikke foragtet og ei havt en Vederstyggelighed til den Elendiges Elendighed, og ei skjult sit Ansigt for ham. Item Ps. 118, 17: Jeg skal ikke dø, men jeg skal leve, og jeg skal fortælle Herrens Gjerninger. Du maa med Christo her i Verden drikke den bitre Myrrhavin, og bespises med Galde, paa det du og maa ved hans Bord i Himmelen drikke den evige Glædesvin med ham (Es. 65, 13). Lær at bære hans Forsmædelse (Ebr. 13, 13), saa skal du og bære hans Herlighed; lær at blive den korsfæstede Christo lig, saa skal du og blive den herliggjorte Christo lig (Rom. 8, 29. Phil. 3, 21).

Bøn.

Du Gud, som er alt Kjøds Aanders Gud, du, som kjender mit Hjertes Jammerstand bedre, end jeg kan forestille dig den, se fra din Herligheds Throne ned paa min Elendighed, og velsigne mig med et Blink af din Naade; Herre! min Begjæring er for dig, og mine Sukke ere ikke skjulte for dig. Jeg har fortjent at forskydes og forkastes fra dig, derfor maa jeg og finde og fornemme hvad for Jammer og Elendighed, det fører med sig, at forlade dig, at forlade sig paa sig selv og ei frygte dig. Jeg har ofte bedrøvet og fortørnet din Hellig-Aand, taget din Naade forgjæves. Derfor bliver jeg med al Rette forladt fuld af Jammer, og derfor er mit Liv nær Graven. Men hvad skal jeg gjøre, du Menneskens Vogter! Ak udræk endnu en Gang til mig din Naades Haand, som rækker indtil Afgrunden, og tager Rovet fra Helvede. Din evige Kjærlighed fandt mig der liggende i mit Blod, da du i Christo Jesu gjorde den Slutning, at jeg skulde leve. Derhen har nu min Fordærvelse igjen nedstyrtet mig og berøvet mig din Saligheds Fryd, udfør du mig igjen derfra, du Helvedes Overvinder, som har taget Fængslet fangen, og ogsaa faaet Gaver at uddele blandt Menneskene, ja fanget de Gjenstridige, at de og skulle bo hos dig. Ak du uendelige Gud! du, som omgiver Afgrunden; lad Vandstrømmene ikke overskylle mig, ei heller det Dybe sluge mig, hør mit Skrig af det Dybe til dig, lad ikke Hulen lukke sin Mund over mig. Forfærd ikke et forsløiet Blad, og forfølg ikke et tørt Straa, foragt ikke et sønderbrudt og sønderstødt Hjerte, sønderbryd ikke et knuset Rør, og udslukk ei den rygende Hør, men vis i Barmhjertighed, at du er den Hellige iblandt os, at du er en Gud og ikke et Menneske. Min Gud, jeg vil gjerne undvære alle Glæders Fornemmelse (thi de høre ikke saadanne til som jeg), lad mig kun erkjende og forstaa dette, at du er den, som fører mig i Helvede, til min Lutrelse og ei til min Fordærvelse. Og naar da denne Naades Ild har gjort den Virkning paa mig, som den skulde gjøre, i at udbrænde Verdens Kjærlighed og al Forfængelighed, og derimod virket

Ydmyghed og Overladenhed, saa før mig atter ud igjen til Lyset, at jeg maa forlyste mig i din Naade, ved Jesum Christum vor Herre. Amen.

Det treoghalvtredssindstyvende Capitel.

Trøst imod de høie aandelige Anfægtninger.

§ 1. Alle Anfægtninger skikkes Guds Børn af Gud til det Gode, endskjønt Satan mener dem til det Onde. § 2. Endog Gud er en forborgen Gud, mest i Korsets Veie, saa er der dog nogle Aarsager aabenbarede, hvorfor det bør saa ske. § 3. De største Helgene have de største Anfægtninger, derfor ere de største Anfægtninger Tegn til største Naade. § 4. Ere de legemlige Trængsler et Naades Tegn, da er Sjælens Fristelse det langt mere. § 5. Paa den rette Strid følger den visse Seier. § 6. Hvorfor Bespottelser og andre utaalmodige Ord forlades de Troende i Fristelsens Tid. § 7. I de allerstørste Anfægtninger er dog Guds Aand og Troen tilstede, endskjønt det ikke mærkes. § 8. Gud bor i de Anfægtede, i hvor anfægtede de end ere. § 9. Gud forlader ei Nogen i Fristelser, men altid efter Kampen udfører dem at overkvæges, derfor er Anfægtningerne de bedste Guds Velgjerninger. § 10. Forskjel imellem aandelige og legemlige Martyrers Tilstand.

Es. 41, 17. De Elendige og de Fattige lede efter Vand, og der var intet; deres Tunge forsmægtede af Tørst; jeg Herren, jeg vil bønhøre dem; jeg Israels Gud, jeg vil ikke forlade dem.

§ 1. I dette Sprog trøster den Hellig-Aand de Sorgfulde i høie Anfægtninger, som tørste efter Trøst, og ikke anderledes ere tilmode, end som de skulde aldeles mistrøste og fortvivle, ligesom Gud kunde have ganske forladt og forskudt dem, hvilke ere i den Stand, som Propheten (Ps. 8) klager over, sigende: Min Sjæl er mæt af Ulykker, og mit Liv er nær hos Graven. Og viser Guds Aand, at Herren ikke skal forlade dem, eller lade dem blive utrøstede. Ellers er blandt de Stykker, hvorved slige Mennesker kan trøstes, disse efterfølgende: Først skal det trøste os, at de høie og haarde Anfægtninger, de sorgfulde og svarmodige Tanker, Sjælens Forskrækkelse og Forfærdelse, og Samvittighedens Banghed ikke vederfares os uden Guds synderlige Raad og naadige Villie, i hvor haardt og Satan sætter an paa os. Thi Guds Ord vidner, at Satan ikke har nogen Magt, end ikke over det ringeste Kreatur, ja end ikke over et Halmstraa, efterdi alle Kreature ere alene i Guds Haand, og ikke i Djævelens Haand og Vold (Matth. 8, 32). Langt mindre har han derfor Magt over et Menneske, uden det ham af Gud tilstedes og tillades, som Jobs Exempel udviser (Job. 1, 2). Ja han har end ikke Magt over et Menneskes ringeste Haar eller Lemmed; Eders Hovedhaar ere alle talte, siger Christus (Matth. 10, 30). Efterdi han da ikke har Magt over et eneste Lemmed, eller over et eneste Haar paa et Menneske, saa har han langt mindre Magt over vor Sjæl, at beængste, forurolige, pine og plage den, uden Guds særdeles Raad og Villie. Derfor siger Propheten (Ps. 34, 8): Herrens Engel leirer sig trindt omkring dem, som ham frygte, og frier dem, (Sach. 2, 6) siger Herren om sit Folk: Jeg, jeg vil være det en gloende Mur trindt omkring. Derfor beder og Psalmedigteren (Ps. 17, 8): Bevar mig som en Øiesten i Øiet, og Ps. 88, 7. 8 tilskriver han Herren saadanne høie Anfægtninger, sigende: Du lagde mig i Hulen, i de nederste Steder, i Mørke, i dybe Steder. Din Hastighed laa paa mig, og du trængte mig med alle dine Bølger. Jeg lider din Forfærdelse, at jeg paa det nærmeste fortvivler. Item Ps. 71, 20: Du, som har ladet mig se mange Angester og Ulykker, gjør mig levende igjen, og hent mig op igjen af Jordens Afgrunde. Og den Prophetinde Anna (1 Sam. 2, 6) siger: Herren er den, som døder og gjør levende, som nedfører til Helvede og fører op igjen. Som Gud lod sin Søn Christus lide Helvedes Angest, saa lader

han ogsaa Christi Lemmer stundom lide det samme. Dette sker, naar Gud aabenbarer et Menneske sin Synd i Samvittigheden og lader dem finde Syndens Magt og Kraft, Dødens Braad, og Lovens Forbandelse, og Satans gloende Pile. Saa bliver da Menneskens Sjæl saa høit bedrøvet, og falder i saa dyb Sorg, at den berøves al gudommelig og menneskelig Trøst, og den vægrer sig ved at lade sig trøste, som David siger (Ps. 77, 3) da tykkes det Sjælen, at alle Kreature ere den imod, der kan ei heller noget glæde den, den agter sig uværdig til al Trøst, den drages med Fortvivlelse og kjæmper med Helvede, den føler og finder idel Helvedes Angest. Det er det rette Helvedes Sting og Bid, som piner En, samt Helvedes rette Strube, som snapper efter En, som ingen Trøst annammer, og er hos En ikkun idel Angst, Bævelse og Forskrækkelse. Da har Gud rettelig ført et Menneske i Helvede, ikke legemlig, men aandelig paa Sjælens Vegne. Og da gaar det En, ligesom det gik den Herre Christo i Urtegaarden, der han begyndte at bedrøves, skjælve og bæve, og stride med Døden (Luk. 22, 34).

§ 2. Men hvorfor Gud ofte tilsteder, at hans troende Børn, som ere døbte i Christi Navn, har deres Synders Forladelse, ere retfærdiggjorte ved Troen, og Arvinger til det evige Liv, blive af den lede Djævel saa ynkelig og jammerlig med urolige Tanker anfægtede, pinte og ligesom gjorte til aandelige Martyrer, det er ufornødent, at vi her ville efterforske og udgranske det. Det maa være os nok derom, at vi ere af Guds Ord forsikkede, at Gud selv tilskikker os saadan Anfægtning, og hvad som kommer fra Gud, geraader et troende Menneske ikke til Fordærvelse, men til Salighed; thi alle Ting tjene dem til Gode, som elske Gud (Rom. 8, 28). Dog er der os i Ordet nogle visse Aarsager aabenbarede, hvorfor den naadige og trofaste Gud lader saadanne høie Anfægtninger paakomme sine kjære Børn. Den første Aarsag, er, at vi maa lære ret at forstaa Syndens Kraft, som er Dødens Braad, ligesom Ap. Paulus viser, der han siger: Dødens Braad er Synden, men Loven er Syndens Kraft (1 Cor. 15, 56). Og at vi maa lære ret at kjende Lovens Forbandelse, Guds Vrede imod Synden, og hans strenge Dom og Retfærdighed, saavelsom Djævelens grumme Tyranni. Thi det hænger Altsammen i hinanden, og det er det, som Kong Ezechias klager over (Es. 36, 14) sigende: Jeg peb som en Trane, som en Svale, jeg kurrede, som en Due. Den anden Aarsag er, at vi maa lære at kjende Christi Lidelses Høihed og Værdighed, og hans dyre Frelses og Forløsnings store Velgjerninger, at han med sin Sjeleangst har fra den evige Helvedes Angst og Pine frelst og friet os. Den tredie Aarsag er, at vi maa blive Christi Billede ligedannede (Rom. 8, 29). Den fjerde er, at vi kan lære at smage Guds Ord og den guddommelige Trøstes Kraft. Dersom din Lov, Herre, ikke havde været min store Trøst, siger David, da havde jeg omkommet i min Elendighed (Ps. 119, 92). Den femte Aarsag er, at vi skal lære at øve os i Tro, Kjærlighed, Haab, Ydmyghed og Taalmodighed, paa det vor Tro kan befindes retsindig og meget kosteligere end det forgjængelige Guld, som prøves i Ilden (1 Pet. 1, 17). Den sjette, at vi derefter des kraftigere maa trøstes, efter det som Ap. Paulus siger (1 Cor. 1, 5). Ligesom Christi Lidelser ere overflødige paa os, saa er og vor Trøst overflødig ved Christum. Den syvende, at vi i det evige Liv kunne blive des herligere. Saafremt vi lide med Christo, saa skulle vi og blive herliggjorte med ham (Rom. 8, 17). Om om vi endskjønt ikke vidste dette, og ikke saaledes forstode sligt Guds Raad, saa skulde vi dog dermed lade os nøie, at vi vide, det er saa Guds Villie, at vi saaledes skulle fristes. Uden Guds Villie kan os intet sligt vederfares; thi ere alle vore Hovedhaar talte? (Matth. 10, 30) hvor

meget mere vil da Gud bevare vore Sjæle, at de ikke af Djævelen skal styrtes i Fortvivlelse? Og deraf mærke vi ogsaa, at ingen kan redde os af disse Anfægtninger uden Gud alene, formedelst Christum, som har overvundet Satan og Verden (Joh. 16, 11. 13) hvorfor man ogsaa skal hos Christum alene, og ikke hos noget Kreatur, søge Hjælp, Raad og Trøst mod saadan en Nød.

§ 3. Dernæst skal vi for det andet ikke anse de høie Anfægtninger som Guds Vredes, men som Guds Naades Tegn, og vide, at Gud derved vil annamme os iblandt deres Tal, hvilke han i denne Verden saa høit har prøvet. Vi skal tænke, at vi ere ikke de eneste, og at det har gaaet de allerhelligste ligeledes. David klager (Ps. 18, 5. 6): Dødens Reb omspændte mig, Dødens Snarer forekomme mig, og i den ganske 88de Psalme klager han over slig Sjælens og Helvedes Angst. Propheten Jeremias (Cap. 20, 17) ønsker, at hans Moders Liv maatte blevet hans Grav, at han ikke var kommen levende af Moders Liv, paa det at han ikke skulde se slig Møie og Jammer, som han saa. Den hellige Job ønsker (Cap. 6, 1), at hans Harme maatte jo veies, og at man vilde ophæve hans Ulykke tilsammen i Vægtskaaler; thi den skulde blive svarere end Sand i Havet, og Cap. 7, 15: Min Sjæl udvælger at være kvalt. Paulus (2 Cor. 12, 7) klager, at han blev slagen af en Satans Engel paa Munden. Ja Guds Søn maatte selv lide sligt, hvor rystede hans hellige Legeme? hvor angst var hans Sjæl? hvor raabte han: Min Gud, min Gud! hvorfor haver du forladt mig? (Matth. 27, 46). Af hvilke Exempler vi se klarlig, at vi ikke ere de første, der med slige høie og store Anfægtninger fristes og plages; men at sligt er ogsaa de allerypperste Helgene tilforn vederfaret. Deraf skulle vi hente denne Trøst, at ligesom hine i saadan Dødsnød og Helvedes Angst ikke ere blevne forladne, saa vil og Gud ikke forlade os, men hjælpe og redde os ud igjen.

§ 4. Dersom de blotte legemlige Sygdomme, Forfølgelser og andet deslige ere Guds Naades Tegn, og det hvorved Gud vil gjøre os sin Søn ligedannede, og vi derfor skulle taalmodig bære sligt Kors efter Christum; hvor meget mere maa det da være et Tegn til Guds Naade og den tilkommende Herlighed, at han ikke alene paalægger vort Legeme, men og Sjælen sit Kors, lader den stride og overmaade plages, paa det et Menneske baade paa Legem og Sjæl maa lide, og saaledes blive sin Herre Christo desmere ligedannet? Thi ligesom Christi hellige Legeme var i hans Lidelse fra Hoved indtil Fodsaale fuldt af Smerte og Pine, og hans allerhelligste Sjæl fuld af Jammer, Bedrøvelse og Banghed, saa maa og iligemaade hans aandelige Legeme, nemlig alle hans aandelige Lemmer og Troende, indvortes og udvortes blive delagtige i slig Smerte og Pine, og hans ganske aandelige Legeme maa blive fuldt af Lidelser, ligesom han selv var. Og det mener Paulus, naar han siger (Col. 1, 24): Jeg opfylder i mit Kjød de Trængsler, som endnu fattes i Christi Trængsler, Er du da et sandt Lem paa Christi aandelige Legeme, da maa du ogsaa bære hans Bedrøvelse, at det kan opfyldes, som endnu mangler i Lidelserne, saa de kan fuldkommes. Derfor skal vi glæde os i Trængsler og slutte, at denne nærværende Tids Lidelser ere ikke den Herlighed værd, som skal aabenbares paa os (Rom. 8, 18). Vi skal i saadanne høie og store Anfægtninger lære at bære Guds faderlige Vrede med Taalmodighed, forvente Guds Hjælp og ikke blive trætte i Bønnen, men tænke, dette er Vredens Tid, Naadens Tid skal komme, naar Vreden er forbigaaen.

§ 5. For det tredie skal det og kraftelig trøste os, at om vi maa end saare stride i slig Sjælens Kamp og Strid, saa har dog Christus lovet og tilsagt os, at vi deri skal overvinde og

faa Seir. Derfor siger han Joh. 14, 30 og Cap. 16, 33: Denne Verdens Fyrste kommer, og har slet intet i mig, værer trøstige, jeg har overvundet Verden. Ligesom Davids Seir imod Goliath var det ganske Israels Seir (1 Sam. 17, 51), ligesaa er Christi Seir alle Troendes Seir. Derfor staar der (Aab. 12, 10. 11): Nu er Saliggjørelsen og Magten og Riget blevet vor Guds, og Myndigheden hans Christi; thi denne vore Brødres Anklager er nedkastet, som anklagede dem for Gud Dag og Nat. Og de have overvundet ham formedelst Lammets Blod og deres Vidnesbyrds Ord. Omendskjøndt Satan eller Djævelen derfor i dine Anfægtninger skyder paa dig med disse gloende Pile: du er fordømt og fortabt, Gud har forskudt dig, du hører mig til, du har intet mere at haabe til, det er forgjæves, at du mere tror og raaber til Gud, saa lad dig dog ikke skrække, men svar ham: Væk Satan, du har ingen Magt at dømme mig, dig er ikke befalet at affige Dommen og Sententsen eller at sige, hvem der skal være fortabt eller fordømt, men Gud selv skal dømme, og de Troende skal med ham dømme Verden (1 Cor. 6, 3), og Guds Søn har allerede dømt denne Verdens Fyrste (Joh. 16, 11).

§ 6. For det Fjerde om man kan ikke sige sig fri for Satans Bespottelser, men der lader sig høre bespottelige Ord og Tanker imod Gud i Ens Hjerte, da efterdi det først sker imod Ens Villie, og man for det andet med Suk og Bøn strider derimod, og med Hjerte og Mund vil værge sig derfor, men kan ikke, og vi maa lide Bespottelse, saa skal man mærke denne Trøst, at Gud ikke tilregner En slig Bespottelse*), efterdi det sker imod Ens Villie, og fordi slig Bespottelse er ikke Ens egen, men Djævelens, og at man ikkun den maa lide**) og vente efter Guds Hjælp, hvis høire Haand kan alting forandre (Ps. 77, 11). Saadan Bespottelse og Lastelse er ikke Sjælens Gjerning, men Lidelse; derfor tilregner Gud den ikke heller. Og ligesaa gaar det til, som naar Fienden skyder Ild i en Stad, hvilket man ikke kan formene ham, men maa lide det; ikke desmindre slukker og dæmper man dog Ilden, saa vidt man kan. Og ligesom Ezechias ikke kunde formene Rabsake, at bespotte Gud i Himmelen (2 Kong. 18 og 19 Cap.); saa kan man ei heller formene Satan at indskyde slig Helvedes Ild og Lue; man faar lide det med Smerte og Suk, men man skal ikke udsige slig Bespottelse, men med Jeremias sætte sin Mund i Støvet (Begr. 3, 29) og dæmpe den indvortes Ild, at den ikke slaar ud, og vide, at efterdi saadant sker imod ens Villie, saa er dog den stridende Tro tilstede, som kjæmper og strider imod Anfægtningerne.

§ 7. For det femte er det og en stor Trøst for En, at der er endnu et lidet Suk tilbage i Hjertet, som sukker efter Gud, og et Ord eller et lidet Sprog af Guds Ord endnu forhaanden. Thi det er den liden Troens og Aandens Gnist, og den rygende Hør, hvilken Gud ikke vil udslukke (Es. 43, 3), men i den største Skrøbelighed opholde den. Og det er et vist Tegn, at den Hellig-Aand er der endnu tilstede, alligevel dybt, ja saare dybt skjult og forborgen, derfor skal man ikke strax mistrøste. Thi ligesom Legemet ikke endnu er dødt, den Stund Hjertet og Aanden bevæger sig, saa er Guds Aand og Troen ikke endnu gandske borte, saalænge der er endnu et lidet hemmeligt Suk, og et lidet Guds Ord tilbage; thi det er Sjælens indvortes Liv og viser, at den ikke er endnu ganske og aldeles død. Og dermed maa man saalænge tage tiltakke, indtil den frimodige Aand kommer igjen, og Sjælen

*) Han taler om de Anfægtninger og bespottelige Tanker, som Djævelen indgiver os.
**) Dr. Luther: Naar den Helvedes ængstende Aand anfalder dig med sine Pile, da skal du tænke, at det er ikke dine Tanker, eller af dit eget Hjerte opvoxen, men at Tanker, som Djævelen indgiver dig, og du maa kun lide dem.

bliver atter sund og tilpas igjen. Jeg sætter nu, ifald at et Menneske kan intet mere bede, intet mere sukke, som det lader sig anse, ja og intet mere tænke paa Bønnen, og da synes det vel, som det er aldeles ude med det, men er det alligevel angst og bange derover, vil gjerne bede, og det skjær og græmmer ham i hans inderste Hjerte og er hans største Klage og Angst, at han det ikke kan gjøre, saa beder han dermed paa det kraftigste og ivrigste; thi Gud hører endogsaa de Troendes Længsel og deres Hjertes Begjæring (Ps. 38, 10). Og det er de Aandens usigelige Sukke, hvorom Paulus taler (Rom. 8, 26). Og da fuldkommes det, som Esaias siger (Cap. 41, 17): De Elendige og de Fattige ledte efter Vand, og der var intet, deres Tunge forsmegtede af Tørst; men jeg, Herren, jeg vil bønhøre dem; jeg, Israels Gud, jeg vil ikke forlade dem.

§ 8. For det sjette er aldrig noget Guds Barns Hjerte saa haardt anfægtet og elendigt, at jo Gud, som hans Ord vidner, selv bor i det, og ikke Satan. Satan maa være der udenfor, og derfor stormer han kun som en Fiende til Hjertet med sine snedige Anløb. Den, som er i os, er større end den, der er i Verden, siger Johannes (1 Ep. 4, 4). Og Es. 41, 10 siger Herren til den Troende: Frygt ikke; thi jeg er med dig. Gud har lovet, at han vil se til de Elendige, og gjøre Bolig hos dem, og har sendt Christum til at forbinde de sønderbrudte Hjerter, og at trøste alle Sørgende (Es. 61, 1). Derfor kalder og Christus (Matth. 11, 28) saadanne Elendige til sig. Gud har og befalet at trøste dem. Styrker de afmægtige Hænder, siger Herren, og bekræfter de snublende Knæ; han siger til de Mistrøstige af Hjertet: være frimodige, frygter ikke (Es. 85, 3. 4). Derfor skal en Christen ikke mistrøste i slig Fristelse, men være frimodig og sige med Paulus (2 Kor. 12, 10: Naar jeg er skrøbelig, da er jeg mægtig. Thi om Satans Engel endskjønt slaar slige Mennesker, saa er dog Guds Naade hos dem. Og derfor sagde og Herren til Paulus midt i slig Fristelse (V. 9): Lad min Naade være dig nok; thi min Kraft fuldkommes i Skrøbelighed.

§ 9. For det syvende har man ingen Exempler derpaa, at Gud nogen Tid har forladt noget Menneske i saadan Elendighed og høi Anfægtning, men langt mere Vidnesbyrd derpaa, at naar Gud i slig Elendigheds Ovn (Es. 40, 10) vel har klaret og renset et Menneske, da har Frelse og Redning visselig fulgt derpaa. Naar Timen er forløben, og et Menneske har udstaaet sin Prøve, da kommer vist Ophøielsen: naar Trængselens Tid har Ende, da kommer Glæden overflødig. Derfor staar der (Job 5, 17. 18. 19): Saligt er det Menneske, som Gud straffer; derfor skal du ikke foragte den Almægtigstes Tugtelse; thi han, han gjør Smerte og forbinder; han saargjør, og hans Hænder læge. Han skal fri dig i sex Angester, og i den syvende skal intet Ondt røre dig. Og Anna siger (1 Sam. 2, 6): Han nedfører til Helvede og fører op igjen. Derfor skal intet Menneske mistrøste i sine høie Anfægtninger, men lære en liden Tid at bære Herrens Vrede (Mich. 7, 9), indtil Naadens Sol igjen oprinder. Thi der opgaar dog et Lys for de Oprigtige i Mørket og Glæde for de Oprigtige i Hjertet (Ps. 112, 4 og Ps. 97, 11). Omsider regner og Taulerus de høie Anfægtninger iblandt Guds besynderlige Gaver, og beskriver dem saaledes: I store Fristelser fratager Gud et Menneske alt det, han tilforn har givet ham, og viser dermed En dybest ind i sit eget Hjertes Grund, at man skal se og kjende, hvad man har og formaar af sig selv, og hvorledes man ved sig deri at forholde; her forlades et Menneske plat og ganske, saa at han ved intet af Gud, af Naade, af Trøst, eller af, hvad han tilforn har havt; thi det bliver ham Altsammen undrykket og ligesom frataget, det bliver for ham skjult og for-

borgent, at et Menneske da ikke ved, hvor han skal vende sig hen. Her gjælder det og gaar det derom, at et Menneske kan forholde sig saa, som Gud vil have ham; og at det kan give sig under Guds hellige Villie.

§ 10. Det var en stor Sag hos de hellige Martyrer og Blodvidner, at de satte deres Liv til for Guds Bekjendelse og døde gladeligen, og agtede al Marter og Pine ringe og ligesom en Leg og Spil, efterdi de havde Guds Trøst indvortes i sig. Men denne Lidelse er endda større, at man maa miste Gud og hans Trøst; thi det gaar over Alting. Og deri opvaagner igjen al den Ulykke, Brøst og Anfægtning, som et Menneske tilforn har overvundet, alt dette anfægter et Menneske i slig Fristelse igjen paany og langt mere, end der man laa aldeles fangen i Syndens Magt og Vold; men man skal lide det med Taalmodighed og give sig under Guds Villie, som omsider skal gjøre en god Ende derpaa. Taulerus kalder saadanne Mennesker de aandelige Martyrer og siger, at dem berøves al aandelig Trøst, saa de ikke vide, hvor de skulle henvende sig. De blive og tillige dermed saare plagede, naar de se, at andre Mennesker har den Naade, de kan være glade i Gud og andægtige, men de ikke og græmme sig, at deres Skyld er saa stor, at de ikke kan have samme Naade. Og i hvormegen Flid de gjøre sig derfor, blive de dog i deres Hjerter tørre og haardere, efter deres Tykke end Stene, og ere derover utaalmodige og græmme sig ogsaa over slig Utaalmodighed og at de fortørne Gud i alle Ting, og det gjør dem Ondt af Hjertet, indtil de omsider giver sig tiltaals, endog det falder dem tungt, og bære slig Jammer og Bedrøvelse, indtil Gud gjør en god Forandring derpaa, og de blive derved Christo ligedannede, hvis Liv vor fuldt af Lidelser. Disse aandelige Martyrer ere efter deres egne Tanker de Fattigste iblandt alle Mennesker, men for Gud de Rigeste; efter deres egne Tanker ere de allerlængst fra Gud og ere dog i Sandhed Gud de allernærmeste; de ere efter deres egne Tanker de mest forkastede for Gud, og ere dog de allermest udkaarne for ham; de ere efter deres eget Tykke allermest uoprigtige imod Gud, men ere dog allermest nidkjære og ivrige for at fremme hans Ære og at afværge hans Vanære; thi derfor lide de sligt. De befinde sig med mange Ting at anfægtes, hvori de ikke kan samtykke, hvilket er dem større Smerte, end om de skulde lide den naturlige Død; thi de ville gjerne rette deres Feil og forfremmes i Dydelighed og kan dog ikke, hvilket giver dem stor Kummer og indvortes Græmmelse; det er ligesom de maatte lide Helvedes Pine. Og det sker dem af den store Trofasthed og Kjærlighed, de have til Gud, endog de ikke vide saadant om sig selv. De holde sig for de allerværste Mennesker i Verden, og ere dog for Gud de allerreneste. Derfor skal de i stille Taalmodighed og Sagtmodighed udstaa Fristelsen og bie efter en god Forandring. Thi udstaa de den ikke taalmodelig, saa foraarsage de, at den varer des længer; men efter Bedrøvelsens mørke Nat kommer omsider et klart Lys, hvilket saa hølig fryder og glæder dem i Guds Kjærlighed, at de ikke kan udsige det, ligesom de tilforn ikke have kunnet udsige deres Bedrøvelse.

Bøn.

Efterdi det, min Gud, ofte behager dig efter dit urandsagelige, alene vise og salige Raad at paalægge dine Troende høie aandelige Anfægtninger, for deri at lade dem føle Syndens Kraft og Magt, Dødens Braad, Lovens Forbandelse og Satans glovende Pile, at derover falde hen i saadan Bedrøvelse og Sjæleangst, at hverken Guds eller Menneskens Trøst kan udrette Noget hos dem, saa at de snart maa fortvivle, saa beder jeg dig, barmhjertige Fader, at du ei vilde lade saadanne Elendige og Bedrøvede, hvo og hvor de ere, forsage i deres Angst og Nød, men ved din Hellig-Aand krafteligen foreholde

dem, at saadan deres tilføiede Elendighed komme fra dig, deres kjære Fader, og at de dog alligevel ere og blive dine Børn; at du, o Herre, skjønt du lader dem fornemme saamegen og saa stor Angst, dog alligevel vil gjøre dem ved dine naadige Forjættelser levende igjen og opføre dem af Jordens Dybheder, og at det er din naadige Behagelighed, at føre dem paa saadan Angestvei og ei anderledes til Himmelen, paa det de maa føle din faderlige Vrede med Taalmodighed og forvendte din Hjælp uden Tvivlagtighed. Dette vilde du give og forlene dem og os Alle for din kjære Søns, vor Frelsers og Saliggjørers Skyld. Amen.

Det fireoghalvtredsindstyvende Capitel.

Trøst imod den lede Satans indvortes, hemmelige og forborgne Anfægtninger, formedelst onde, bespottelige, urolige og hjerteplagende Tanker.

§ 1. Satan er en Menneskefiende og hans Gjerning er at friste, hvor han kan komme til. § 2. Iblandt andre hans Pile ere bespottelige Ord og Tanker de mest glødende. § 3. Den første Trøst derimod er Guds medlidende Hjerte, som sætter Grændser for ham. § 4. Christi Forbøn imod og hans Nærværelse i Fristelserne. § 5. At han vil opholde vor Tro § 6. Den sjette Trøst er, at hvor der er Tro, der følger og Seier. § 7. Den Herres Christi og alle Helliges Exempler giver den sidste og syvende Trøst.

Luk. 22, 31. 32. Se, Satan begjærede Eder, at sigte Eder som Hvede; men jeg bad for dig, at din Tro skal ikke aflade; og naar du engang omvender dig, da styrk dine Brødre.

§ 1. Hvad for en grum og afsagt Menneskefiende Satan er, det viser Guds Ord paa mange Steder i Skriften, i Særdeleshed naar Peder i Ep. 5, 8 siger: Eders Modstander, Djævelen, gaar omkring som en brølende Løve, søgende hvem han kan opsluge. Og Paulus Eph. 6, 12. 13: Vi har ikke Kamp mod Kjød og Blod alene, men mod Fyrstendømme og Vælde, som er mod denne Verdens Herrer, som regjere i denne Verdens Mørke, mod Ondskabs Aander, som ere under Himmelen. Derfor tager Guds fulde Harnisk paa, at I kunne imodstaa paa den onde Dag og udslukke alle den Ondes gloende Pile. Item, naar der Aab. 12, 12 siges: Ve dem, som bo paa Jorden og Havet; thi Djævelen er nedsteget til Eder, som har en stor Vrede. Det samme viser og den hellige Jobs Historie, som saare af Satan blev anfægtet. Den daglige Erfarenhed stiller det og Enhver for Øine i saa mange gruelige og ynkelige Exempler, og særdeles i saa mange Slags høi og farlige Anfægtninger, med hvilke mangt et fromt og gudfrygtigt Menneske beængstes og kvæles paa saa mangfoldige, underlige og uhørlige Maader, at Ingen kan vogte sig nok derfor. Nu frister Satan vor Tro, nu frister han vort Kald, nu frister han vor Bøn, nu frister han noget Andet; han sparer deri Ingen, men sætter an paa alle Mennesker, ingen undtagende; thi eftersom han ikke lod den Herre Christum selv, som er vort Hoved, være ufristet, hvorledes skulde han da lade noget blot Menneske være ufristet? Og derfor advarer og Herren os derom (Matth. 26 41), sigende: Vaager og beder, at I ikke skulle indkomme i Fristelse.

§ 2. Men iblandt andre Satans Fristelser og Anfægtninger er og denne, at han med onde, bespottelige, skjændige, ugudelige og urolige Tanker plager et Menneske, og derved beængster, martrer og piner Hjertet, at det aldrig kan være glad. Og saadanne onde Tanker ere saa skadelige og forgiftige, ja og saa hastige paa hinanden, at man intet Øieblik kan have Fred for dem. Derfor kalder Paulus dem Satans gloende Pile (Eph. 6, 16). Ligesom en aabenbar Fiende beængster en Stad med Ild, saa beængster og Satan Hjertet med saadanne Helvedes Tanker. Og ligesom en forgiftig Pil foraarsager et stort Saar og en ulidelig Pine, saa

foraarsager og Djævelens gloende Pile saadan Angst og hemmelige Vei Sjælen, som intet Menneske kan udsige, og hvorimod al legemlig, ja al anden Ulykke er som intet at regne. Imod saadanne hemmelige og inderlige Anfægtninger, hvoraf slig Sjælens store Angst foraarsages, ville vi nu af Guds Ord høre nogle Trøstepunkter.

§ 3. Først siger Herren: Se, Satanas begjærede Eder; se, siger han, hvilket Ord viser os Guds hjertelig Medynk mod os i denne Sag, og at han ligesom beklager deri vor Elendighed. Derfor er det ufeilbarligt, at saadanne Anfægtninger ere ikke et Tegn til Guds Vrede og Unaade imod et Menneske, og ligesom Gud derved skulde ville fordærve os og lade os geraade i Satans Vold og Klør, men de ere ikkun et skarpt Tugtens Ris, hvorved Gud ydmyger os, ligesom han lod Peder falde i Formastelses Fristelse, at han des bedre kunde kjende sig selv; han lod og Paulus fristes, at han des bedre kunde ydmyges, hvorom han selv siger 2 Cor. 12, 7 ꝛc: At jeg ikke skal ophøie mig af de høie Aabenbarelser, er mig given en Pæl i Kjødet, nemlig en Engel Satan, som slaar mig paa Munden, paa det jeg ikke skal ophøie mig; om denne formanede jeg Herren tre Gange, at han maatte vige fra mig; men han sagde til mig: Min Naade er dig nok, thi min Kraft fuldkommes i Skrøbelighed. Hvilket Pauli Sprog lærer os tre Ting: først at Paulus og alle de, som saa anfægtes formedelst saadanne Satans Slag, blive ydmygede; dernæst at det sker formedelst Guds Raad; og for det sidste, at saadant et anfægtet Menneske er dog alligevel i Naade hos Gud, hvor haardt Satan ham end anfægter, saa Herren derfor siger til Paulus: Lad min Naade være dig nok. Den anden Trøst giver Herren os med disse Ord: Satanas begjærede Eder; I disse Ord høre vi, at den onde Fiende vel vilde stedse stybe sine gloende Pile i Hobetal ud imod os; men han maa dog ikke, det bliver ham ikke altid tilstedt, han maa først spørge Gud ad, om han maa. Og om Gud end giver ham Tilladelse dertil, saa sætter han dog Maal og Grænser for ham, hvorvidt, han skal komme, saa at han er deri kun som Guds Lænkehund, der ikke kan komme længere, end Lænken rækker; derfor siger Paulus 1 Cor. 10, V. 13: Gud er trofast, som ikke skal lade Eder fristes over Eders Formue, og lærer derved, at Gud tilsteder ikke Satan altid sligt; thi han er trofast. Det samme vidner og Jobs Exempel, hvilken Satan begjærede af Gud, at han maatte friste ham og sagde: Udræk din Haand og rør ved Alt det, han haver (Job 1, 11). Men Gud satte et vist Maal for ham, at han skulde komme saavidt deri og ikke videre.

§ 4. Den tredie Trøst giver Herren os, der han siger: Jeg bad for dig, at din Tro skulde ikke aflade. Hvorledes Herren har bedet for os, det vises os Joh. 17, V. 15 ꝛc, hvor han højt og dyrt befaler sin himmelske Fader sine Troende, at han skulde bevare dem fra alt Ondt, at Christus maatte blive i dem og de i ham, og at han Ingen skulde miste af dem, som Gud havde givet ham. Denne Bøn bør vederkvæge alle bedrøvede og anfægtede Hjerter og udrette det, at de blive i Christo ved Troen og Christus i dem, og at de ved Troen kan overvinde og beholde Seier. Den fjerde Trøst giver os det herlige Sprog Joh. 17, 21, i hvilket Christus beder for os, at vi maa blive i ham, og viser derved klarlig, at han er i Enhver, som frygter Gud, at han bor i enhver af dem ved Troen, som og Paulus viser, naar han beder for de Ephesier C. 3, 27, at Christus maa formedelst Troen bo i deres Hjerte, og Johannes 1 Ep. 4. 4, der han siger: Den, som er i Eder, er større end den, som er i Verden. Derved skal du trøste dig i slige Anfægtninger; thi denne herlige Gave er dog hos dig og bor i din Sjæl, hvor saare Satan dig end anfægter. Den Herre Christus maatte selv fristes af Djævelen, og Gud var dog i ham, ja den ganske Guddommens Fylde boede

legemlig og personlig i ham (Col. 2, 9). Derfor tør du ikke tænke, at den Herre Christus derfor ikke er i dig, fordi du fristes. Og har du ikkun den Herre Christum hos dig og han bor i dig, saa lad Satan kun storme hen, Christus er Mand for at opholde sit Hus og Bolig. Saa er jo og den Hellig-Aand hos dig, som Hjælper din Skrøbelighed og træder frem for dig med usigelige Sukke (Rom. 8, 26), hvilke Sukke du i dit Hjerte finder, og overbevises dermed om, at den Hellig-Aand er i dig, der og ikke skal vige fra dig, som Herren lover Joh. 14, 16, naar han siger: Jeg vil bede min Fader om, at han skal give Eder en anden Talsmand, at han skal blive hos Eder evindelig. Saa har og Gud sagt, at han bor i de Bedrøvede. Men Ingen kan være mere bedrøvet paa Jorden end den, som paa slig Maade anfægtes af Djævelen. Jeg ser til de Fornedrede og Sønderknuste, siger Herren Es. 57, 15, og det er just saadanne, som anfægtes og fristes.

§ 5. Den femte Trøst giver de Ord os, at din Tro skulde ikke aflade. Eia, hvad er dette os en stor Glæde, at Herren her fortrøster os om, at vor Tro skal ikke aflade? der skal altid blive en Gnist tilbage af Troen: den rygende Hør skal ikke udslukkes (Es. 43, 3), omendskjønt den er ganske svag og skrøbelig. Vi tænke ofte, at Troen er ganske udslukt, efterdi vi kan ingen Trøst finde; men Troen skal ikke aflade, siger Herren. Ja, siger du, hvorpaa skal jeg mærke det? Først paa din Forlængsel efter Troen; thi at ville gjerne tro og have Attraa og Længsel efter Troen, det er en sand levende Troes Gnist; dernæst, at du i de høie Anfægtninger har Troen, kjendes ogsaa af det, at du kjæmper og strider imod Anfægtningerne. Thi vor der er Kamp og Strid imod det Onde, der er Troen. Og din Kamp og Strid kan du kjende derpaa, at saadanne Anfægtninger, slige slemme og bespottelige Tanker vederfares dig imod din Villie og gjør dig saa Ondt, som man slog dig med knytte Næver. Hvad, som sker uden din Villie og idet Troen strider derimod, det regner Gud dig ikke til Synd. Den Synd alene tilregnes de Troende, som de samtykke i. Den alene styrter dem og skiller dem ved hans Naade, saa de derved tabe og miste den sande Tro; og deri gaar det dem, ligesom det gik Adam. Saa længe som Adam ikke samtykkede i Djævelens Indskydelser, saa stod han og var i Naade hos Gud, men saa snart som han gav sin Villie og Samtykke til det, som Djævelen skyndede ham til, da styrtede han og faldt og paaførte sig Guds forskrækkelige Vrede. Naaden er ikke mistet, saalænge man strider imod Synden og hader den, og man maa imod sin Villie lide den. Naar Fienden, som ligger for en Stad, skyder Ild i Staden, og man det maa lide, da staar vel Staden i Fare; men stræber man at slukke Ilden, saa bliver dog Staden uskadt og opbrændes ikke. Ligesaa staa vi arme Mennesker vel i Fare, naar Satan skyder sine gloende Pile i vore Hjerter; ikke desmindre, efterdi vi ikke samtykke i slige onde Indskydelser, men hade dem og stride derimod, da maa de endelig udslukkes og kan intet skade os; derfor aflader ikke vor Tro.

§ 6. Aflader da ikke vor Tro, da maa der vist følge Seier. Hvilket giver os den sjette Trøst, om hvilken Christus forsikrer os, der han siger: Værer trøstige, thi jeg haver overvundet Verden (Joh. 16, 33). Det mener han ogsaa, naar han atter Joh. 14, 30 siger: Denne Verdens Fyrste kommer, og haver slet Intet i mig og formaar Intet imod mig; som han vilde sige: Satan maa komme og storme, saameget som han vil, jeg har dog overvundet ham. Alt, hvad Christus har gjort, det har han gjort os til Gode; thi han er vor egen med al sin Fortjeneste og Velgjerninger. Efterdi han derfor har overvundet Satan, da har han ikke overvundet ham for sin egen Person alene, men ogsaa for os Alle. Hvorfor Davids Strid med Goliath er et Forbillede, om hvilken Strid der saadant Løfte

var indgaaet og sluttet, at dersom Goliath beholdt Seier, og David blev slagen, da skulde alle Israels Børn være Filisternes Tjenere; men kunde David slaa Goliath, da skulde alle Filisterne være Israels Tjenere (1 Sam. 17, 9). Ligesom nu Davids Seier hørte det ganske Israels Folk til og var det ganske Israels Folks Seier, saa iligemaade hører Christi Seier og Overvindelse alle Troende til og er deres Seier. Derfor siger og Paulus Eph. 6, 10. 11: Værer sterke i Herren og i hans Kraft; ifører Eder Guds fulde Harnisk, at I kunde være mægtige til at imodstaa Djævelens snedige Anløb. Item 1 Cor. 15, V. 57: Gud være Tak, som giver os Seier formedelst vor Herre Jesum Christum; og Joh. 1 Ep. 5, 4. 5 siger: Alt det, som er født af Gud, overvinder Verden, og denne er den Seier, som har overvundet Verden, nemlig vor Tro; hvo er den, som overvinder Verden, uden den, som tror at Jesus er Guds Søn.

§ 7. Den syvende og sidste Trøst finde vi i de Helliges Exempler, vi ere ikke de eneste, som saa anfægtes af Djævelen; det er og mange andre Guds Børn hændet og vederfaret. Derfor siger Herren i fremsatte Ord til Peder: Naar du engang omvender dig, da styrk og dine Brødre. Han viser os dermed til vore Medbrødres Exempler, som og anfægtes af Satan; hvilket og Ap. Peder 1 Ep. 5, 9 selv henser til, naar han siger: I vide, at de samme Lidelser fuldkommes paa Eders Brødre, som ere i Verden. Var ikke Job saavelsom Paulus store Guds Helgene? dog maatte de lide slige Fristelser. Ja og vor Herre Jesus Christus selv, som var Guds kjæreste Barn, maatte dog i sin Fornedrelsesstand, der han havde blottet sig fra sin guddommelige Majestæt, paa det høieste fristes af Satan, saa at den lede Satan endogsaa førte ham om med sig i Luften, og efter sin onde Villie handlede med ham (Matth. 4, 1 ꝛc). Hvad er det da at undres over, at vi arme Syndere ogsaa blive fristede af Satan.

Bøn.

Barmhjertige og naadige Gud, du, som trolig formaner os i dit hellige Ord, at vi skulde vogte os for Djævelens List og Bedrageri og befaler os at være ædrue og vaagne, efterdi Satan gaar omkring som en brølende Løve og søger efter, hvem han kan opsluge. Du har sagt: vaager og beder, at I skulle ikke indkomme i Fristelse; du har sagt: Aanden er villig, men Kjødet er skrøbeligt. Jeg klager og bekjender for dig, at jeg ofte formedelst min Sikkerhed, Skjødesløshed og Efterladenhed, har givet Satan Aarsag til at friste mig, til at beængste og plage min Samvittighed og opladt for ham baade Døre og Vinduer. Jeg beder dig hjertelig: forlad mig denne min Sikkerhed, Tryghed og Skjødesløshed og giv mig en christelig Forsigtighed og Forstand, at ikke Satan, som kan forvandle sig til en Lysets Engel, skal, som han gjorde ved Eva, med List bedrage og forføre mig fra den Enfoldighed, som er i Christo Jesu; at han ikke skal sigte mig som Hvede; at han ikke formedelst Gjerrighed, Hoffærdighed og Vellyst, som ved sine Strikker og Snarer, skal styrte mig hen i store Synder, i Vantro og Fortvivlelse. Ak! styrk mig ved din Hellig-Aand, at min Tro skal ikke aflade; lad min svage Troes rygende Hør ikke udslukkes, ei heller det knuesede Rør sønderbrydes. Vær du mit Lys og min Salighed, at jeg ikke maa frygte mig; vær du mit Livs Kraft, at jeg ei maa grue for Nogen; lad mig sidde under den Høiestes Beskjærmelse og hvile under den Almægtigstes Skygge. O, du min Tillid, min Styrke, mit Slot og min Gud, paa hvilken jeg forlader mig; du har sønderknuset Hovedet paa Helvedes-Slangen, du har overvundet denne Verdens Fyrste, saa han har nu slet Intet i mig eller nogen af dine troende Lemmer. Du har jo, o Herre Christe, taget den sterkt bevæbnede sin fulde Rustning fra, som han forlod sig paa, og byttet hans Rov; du har taget den Væl-

diges Fangne fra ham, og det, Tyrannen havde taget, har du ladet undkomme; du har friet os fra Mørkhedens Magt og oversat os i din Søns Rige; i dig har vi jo Forløsning ved dit Blod og Syndernes Forladelse? du har berøvet Fyrstendømmer og Magter deres Seier, og ført dem i Triumph eller som et Skuespil ved dig selv. Du har formedelst Døden affkaffet den, som havde Dødens Magt, det er Djævelen, og befriet dem, som formedelst Dødens Frygt vare skyldige til Trældom al deres Livstid. Du har givet alle tro og retsindige Christne Magt over Slangen og Skorpionen, ja over al Sindets Magt og sagt: Du skal gaa paa Løver og Otterslanger, og træde paa den unge Løve og Dragen. O, min Gud, lad mig være sterk i dig og i din Styrkes Kraft, iført med Guds fulde Harnisk, at jeg kan være mægtig at imodstaa Djævelens listige og snedige Anløb; styrk mig, at jeg kan være vel udrustet og mægtig at imodstaa paa den onde Dag, paa det jeg kan udrette Alting vel og beholde Marken; opbind mine Lender med Sandhed og ifør mig med Retfærdigheds Pantser, udrust mig med Fredens Evangel i Færdighed; berust mig med Troens Skjold, med hvilket jeg kan udslukke alle den Ondes gloende Pile; lad mig antage Saliggjørelsens Hjelm, giv mig Aandens Sværd i min Haand, som er Guds Ord. Men du, o Gud, maa selv føre disse Vaaben i mig; du maa lære mine Hænder at stride; ved dig maa jeg beholde Seier og overvinde. Du, Herre, er min Seier, du er trofast og skal ikke lade mig fristes over min Evne og Formue, men skal gjøre saadan Udgang paa Fristelsen, at jeg kan taale den. Vær du mig kun ikke til Forskrækkelse; du er mit Haab og Tillid paa den onde Dag, din Sandhed er min Hjelm og Skjold. O Herre, jeg har ingen Kraft at imodstaa de mægtige Fiender, men mine Øine se til dig, din Naade er mig nok; lad din Kraft være kraftig i min Svaghed og Skrøbelighed. Herre, jeg haaber paa dig, lad mig ikke beskjæmmes evindelig; red mig ved din Retfærdighed, bøi dine Øren til mig, udfri mig snarlig, vær mig en sterk Klippe og et fast Slot til at frelse mig; thi du er min Klippe og mit Slot. For dit Navns Skyld skal du lede og føre mig, du skal udføre mig af Garnet, som de har stillet for mig; thi du er min Styrke. I dine Hænder befaler jeg min Aand, du har forløst mig, Herre, du sande og trofaste Gud. Jeg haaber derpaa, at du er saa naadig; mit Hjerte glæder sig derover, at du hjælper saa gjerne; jeg vil synge for Herren, fordi han gjør saa vel imod mig. Bevar mig, Herre, som en Øiensten i dit Øje, beskjærm mig under dine Vingers Skygge. Naar jeg er i Angst, da kalder jeg paa Herren og raaber til min Gud, saa hører han min Røst af sit Tempel og mit Raab kommer for hans Øren. Giv mig din Saligheds Skjold! din høire Haand styrke mig, og naar du ydmyger mig, da gjør du mig stor. Mine Øine se stedse til Herren; thi han skal drage mine Fødder af Garnet. Vend dig til mig og vær mig naadig! Herren er min Styrke og mit Skjold; mit Hjerte haaber paa ham, og jeg bliver hjulpen; mit Hjerte glæder sig, og jeg vil takke ham med en Sang. Herren skal give sit Folk Kraft og velsigne sit Folk med Fred. Der jeg søgte Herren, da svarede han mig og frelste mig af al min Frygt. De, som se og løbe til Herren, de, de blive oplyste, deres Ansigter blive ikke beskjæmmede. Der den Elendige raabte, da hørte Herren det og hjalp ham af al hans Nød. Herrens Engel leirer sig trindt omkring dem, som ham frygte, og hjælper dem ud. Naar de Retfærdige raabe, da hører Herren det og hjælper dem af al deres Nød. Forkast mig ikke fra dit Ansigt, Herre, og tag ikke din Hellig-Aand fra mig; trøst mig med din Hjælp og en frimodig Aand opholde mig. Min kjære Gud og Fader! vend ikke din Barmhjertighed og Godhed fra mig; lad din Miskundhed og Trofasthed beskjærme mig

allevegne; thi Pine uden Tal har omringet mig. Mine Synder have grebet mig, saa jeg kan ikke se, de ere flere, end der er Haar paa mit Hoved, og mit Hjerte har forladt mig. Jeg er fattig og elendig, men Herren sørger for mig. Du er min Hjælper og Frelser, min Gud, tøv ikke. Vælt al din Vei paa Herren og han skal forsørge dig og ikke lade den Retfærdige være i Uro evindelig. Gud, vær mig naadig, vær mig naadig, thi min Sjæl forlader sig paa dig og tager sin Tilflugt under dine Vingers Skygge, indtil Ulykken er gaaen forbi. Jeg raaber til Gud, den Allerhøieste, til Gud, som gjør en Ende paa min Jammer; skaf mig Bistand i min Nød, thi Menneskens Hjælp er ikke meget nyttig. Du lod mig forsøge megen stor Angst, men gjør mig levende igjen og hent mig op af Jordens dybe Steder. Naar jeg ikkun haver dig, saa skjøtter jeg hverken om Himmel eller Jord, og om end Legem og Sjæl tillige vansmægter, saa er du dog, Gud, mit Hjertes Klippe og min Del evindelig. Jeg søger til Herren i Nødens Tid, min Haand er udrakt om Natten og lader ikke af; thi min Sjæl vil ikke lade sig husvale. Naar jeg er hedrøvet, da tænker jeg paa Gud; naar mit Hjerte er i Angst, saa taler jeg; thi du holder mine Øine vaagne. Jeg er saa træt og afmægtig, at jeg kan ikke tale, min Aand maa randsage; skal du, Herre, forskyde evindelig og ikke bevise mere Naade? er det da aldeles ude med din Miskundhed? have da dine Løfter en Ende? har da Gud forglemt at være naadig og tillukt sin Barmhjertighed med Vrede? Men jeg sagde og: jeg maa lide det; thi den Høiestes høire Haand kan forandre Alting. Gud trøste os og lade sit Ansigt skinne over os, saa bliver vi frelste. Du bespiser mig med Graads-Brød og skjænker mig med store Maader fulde af Taarer. Gjør et Tegn paa, at det maa gaa mig vel, og de maa se det, som hade mig og skamme sig, naar du, Herre, trøster mig og staar mig bi. Jeg havde mange Bekymringer i mit Hjerte, men din Trøst vederkvægede min Sjæl. Min Sjæl er fuld af Jammer og mit Liv er nær ved Helvede. Jeg er agtet lige med dem, som fare ned i Graven. Jeg er som en Mand, der har ingen Hjælp. Din Grumhed trykker mig, og du trænger med alle dine Floder. Jeg lider alle dine Forfærdelser, at jeg snart maa fortvivle. Jeg er ligesom en Rørdrum i forvildede Steder, jeg er ligesom en Ugle i Ørken. Jeg vaager og er ligesom en enlig Fugl paa Taget, for din megen Trudsel og for din Vrede, at du ophøiede mig og kastede mig ned til Jorden igjen. O, Herre, du vender dig jo til de Fortabtes Bøn og forsmaar ikke deres Suk og Raab. Dette skal skrives for den Slegt, som kommer efter, at du hører de Fangnes Suk og frigjør Dødens Børn. Dødens Snarer havde omspændt mig, Helvedes Angst havde rammet paa mig; jeg kommer i Jammer og Nød, men jeg kaldte paa Herrens Navn: Herre, frels min Sjæl; thi du er naadig, og vor Gud er barmhjertig. De, som saa med Graad skal høste med Frydestrig. De gaa hen og græde, naar de bære den kostelige Sæd, men komme igjen med Glæde naar de bære deres Neg. Min Sjæl vogter paa Herren fra en Morgenvagt til den anden; Israel haabe paa Herren; thi der er Naade og megen Gjenløsning hos ham, og han skal frelse Israel af alle sine Synder. Amen.

Det femoghalvtredsindstyvende Capitel.

Om Guds Hjælps Forhaling.

§ 1. Fristelser maa ei ansees som Fristelser for Guds Børn, men som en Befordring til betimelig Hjælp. § 2. Gud ved forud, hvor, hvor længe og hvor mange vore Lidelser skal være. § 3. Han har vore Pinere og Plagere i sin Haand og har sat visse Grændser for dem.

Hab. 2, 3. 4. Der er endnu Syn til den bestemte Tid, og

den skal udsige, hvad der hører til Enden og ikke lyve: Om han tøver, da bi efter ham; thi han skal visselig komme og ikke blive tilbage. Men den, som formaster sig, hans Sjæl er ikke ret i ham; men en Retfærdig ved sin Tro skal leve.

§ 1. Blandt anden Fristelse og Anfægtning, anfægter det og ofte et Menneske, at Gud stundom med sin Hjælp tøver og forhaler, saa det synes for En at være længe, mod hvilket man skal mærke efterfølgende Trøst. Det synes vel for os at være en Forhaling, men hos Gud er det sandelig ingen Forhaling, men en idelig Hasten til at hjælpe. Thi efterdi den almægtige Gud efter sit urandsagelige og alene vise Raad har tællet, veiet og maalt Enhver sit Kors og sin Gjenvordighed til, og hvormeget Enhver skal lide, saa lader han Et komme efter et Andet, og haster, at Trængslernes Tal kan blive opfyldt; han hjælper og altid at overvinde den Ene efter den Anden, indtil at det er kommen tilende dermed. Og dette synes os da at være Guds Hjælps Forhaling. Thi vi vide ikke, hvormeget Gud haster dermed, indtil de besluttede Trængsler blive opfyldte. Men i Sandhed og hos Gud er der ingen Forhaling, men en idel Hastelse og Forløsning. Men hvo, som er haardnakket, det er, vantro, ulydig og utaalmodig i slige Gjenvordigheder, han kan ingen Ro have i sit Hjerte. Thi Taalmodighed stiller og sagter Hjertet og gjør det smukt roligt, men Utaalmodighed fører stor Uro med sig, ja er selv idel Urolighed; derfor siger Christus Matth. 11, 29: Lærer af mig; thi jeg er sagtmodig og ydmyg af Hjertet; saa skal I finde Hvile for Eders Sjæle. Men at Propheten fremdeles siger: Den Retfærdige ved sin Tro skal leve; dermed ser han hen til Guds Naades Forjættelser, hvilke Troen fatter. Og af denne Trøst lever Sjælen og bliver vederkvæget, at Kong Ezechias og derfor siger: Herre, ved disse Ting maa de leve, min Aandes Liv er ved dem alle (Es. 38, 16). Men af Vantro kommer Utaalmodighed, af Utaalmodighed Urolighed, af Urolighed Fortvivlelse, af Fortvivlelse den evige Død. Derfor skal den Retfærdige visselig leve af sin Tro, det er leve af Guds Naade og med Taalmodighed oppebie Hjælpen.

§ 2. Alting, siger Prædikeren Cap. 3, 1, har en bestemt Tid, derfor har og Bedrøvelse, Kors og Gjenvordighed sin bestemte Tid, hvorfor vi skal ikke anse det, saasom det skede af en Slumpelykke; men visselig vide, at den Tid, i hvilken vi skal lide, er af Gud berammet, forudseet og bestikket. Vi skal derfor i al vor Gjenvordighed, Kors og Bedrøvelse opløfte vore Øine til ham, som har Alting i sin Haand. Godt og Ondt, Liv og Død, Fattigdom og Rigdom er alle fra Herren, som ogsaa har Lidelsens Tid og Time i sin Haand (Sir. 11, 17 ꝛc). Joseph led Trængsel og Gjenvordighed i sin Ungdom, og maatte udstaa det efter menneskelige Domme helt længe og i hele 13 Aar omtrent plages. Thi der han blev solgt, var han 17 Aar gammel og der han kom af Fængslet var han 30 Aar gammel. Men Gud, som havde bestikket hans Trængsels Tid, havde og bestikket hans Frelses Tid. Han maatte sælges, belyves, ligge i Fængsel og Jern og andet mere sligt udstaa, indtil den Tid Herrens Ord kom og reddede ham (Ps. 105, 19). Og Guds Ord kom paa den Tid, som han var 30 Aar gammel, da han var duelig til Regjeringen i Landet, og ved Trængsel og Bedrøvelse vel øvet og prøvet; thi da blev han løsgiven og sat til Regent i Ægypten, i hvilken Herlighed han levede i 80 Aar, efterdi han døde, der han var 110 Aar gammel. Saa at han efter 13 Aars Trængsel og Foragt nød 80 Aars Ophøielse, hvilket ikke alene er et Forbillede paa, at enhver Troende skal faa en langt længere Glæde, end hans Sorg har været, men det viser os og klarlig, at Gud har forud bestikket og berammet baade

Ens Trængsel og Ens Frelses Tid og Time. Maa end derfor mangen en from Christen lide Forfølgelse, Trængsel, Spot og Usselhed, saa skal han dog vide, at Guds Visdom forud baade har bestikket slig Trængsels Tid og desligste Redningens og Forløsningens Tid. Ligesom en vis Bygmester eller Husfader, som lægger sine Arbeidsfolk Arbeide paa, ved til hvad Tid og Time de kan blive færdige med Arbeidet, ligesaa har den alene vise Gud saa tilmaalet hver sin Trængsels og Gjenvordighed, at han just ved og har berammet den Tid og Time, paa hvilken det skal blive bedre. Og just paa den Tid og Time, hvilken Guds Barmhjertighed haver bestemt, maa og Hjælpen visseligen vederfares os.

§ 3. Som den almægtige Gud har berammet forud, hvormeget En skal lide, at han derfor sagde om Paulus: Jeg vil vise ham, hvor meget han bør at lide for mit Navns Skyld (Ap. Gj. 9, 16), saa har han og besluttet og berammet Enhvers Lidelsestid, naar den skal begynde, og naar den skal ende. Og dermed skal vi lade os nøie, være taalmodige, bie efter Herrens Tid og Time og tænke paa Herrens Ord, som han sagde til sine Disciple Ap. Gj. 1, 7: Det hører Eder ikke til at vide Tider eller Stunder, hvilke Faderen har sat i sin egen Magt. Der Gud i 5 Mos. 32, 34 lod ved Mose forkynde Israels Børns tilkommende Trængsel og Straf, sagde han: Er det ikke gjemt hos mig og beseglet i mine Liggendefæer? Det er alt tilforn af Gud besluttet, uden hvilken ikke et Haar kan falde af vort Hoved. Ap. Gj. 17, 26 siger Paulus: Gud har gjort, at alle Menneskens Slegter bor paa den ganske Jordens Kreds af et Blod, og han har bestemt forordnede Tider og deres Boligs rette Maal. Ligesom Stedet, hvor man skal leve, kommer af Gud, saa er og Tiden, i hvilken man skal leve, berammet og forseet af Gud, og slig bestemt Tid og Sted fører med sig til enhver hans Trængsel og Bedrøvelse. Som nu Gud har bestemt enhver Troendes Trængsel og Bedrøvelse sit Maal, Tid og Sted, saa har han ogsaa sat alle fortrædelige Mennesker, som skulle forurette, trænge, bespotte, forhaane og forfølge de Uskyldige, deres Tid, Maal og Maade. Naar de derfor har udhoret, naar de har stormet saa meget, Gud har besluttet at tillade, og udgydt deres Grumhed, saa vil Gud, som Hevnen tilhører, opvaagne og betale dem. Derfor siger Gud 5 Mos. 32, 35: Hevnen og Betalingen hører mig til; jeg vil betale; paa sin Tid skal deres Fod snuble; thi deres Ulykkes Dag er nær, og de Ting, som ere beredte til dem, haster at komme. Guds Menighed er tilforn af Kjættere, Tyranner og Voldsmænd i høieste Maader bleven plaget og forfulgt, og Gud har ladet Satan ved slige Ugudelige en Tid lang brøle, storme og fnyse. Men naar deres Tid har været ude, har Gud saa styrtet dem, at al Verden maatte med Frygt og Forskrækkelse speile sig deri, ja kjende og se Guds Retfærdighed. Saa værer langmodige, kjære Brødre, og styrker eders Hjerter, siger Ap. Jakob, Cap. 5, 8. 9. Thi Herrens Tilkommelse er kommen nær: sukker ikke mod hverandre, at I skal ikke blive fordømte; se, Dommeren staar for Døren.

Bøn.

Barmhjertige himmelske Fader, i mit langvarige Kors erindrer jeg dig om din Forjættelse og Tilsagn, da du sagde: Kald paa mig i din Nøds Dag, saa vil jeg fri dig, saa skal du prise mig. Befal Herren din Vei, og haab paa ham, han skal vel gjøre det. Vælt din Vei paa Herren, han skal forsørge dig, og ikke lade den Retfærdige altid være i Uro. Haaber paa ham altid, kjære Folk, udøser eders Hjerter for ham; thi Gud er vor Tillid. O Herre, du har jo tilsagt os, at du vil høre os. Dit Ord siger jo, at du giver alle dem, som haabe paa dig, deres Hjertes Begjæring, og negter dem intet af alt det, deres Mund beder om. Bede de

dig om Livet, saa giver du dem et langt Liv altid og evindelig. De, som se og løbe til Herren, blive oplyste, og deres Ansigter blive ikke beskjemmede. De har Lyst til mig, derfor vil jeg redde dem ud, de kjende mit Navn, derfor vil jeg beskjærme dem, og de kalde paa mig, derfor vil jeg bønhøre dem; jeg er hos dem i Nød, jeg vil fri dem ud deraf og gjøre dem til Ære. Herren er nær hos alle dem, som kalde paa ham, som kalde paa ham i Sandhed. Han gjør det, som de Gudsrygtige begjære, han hører deres Skrig og hjælper dem. Sandelig, sandelig jeg siger Eder: alt, hvadsomhelst I bede Faderen om i mit Navn, det skal han give Eder; beder, saa skal Eder gives, leder, saa skal I finde, banker, saa skal Eder oplades; thi hver den, som beder, han faar, hver den, som leder, han finder, og hvo, som banker, for ham skal oplades. Hører, siger Skriften, hvad den uretfærdige Dommer sagde: Efterdi denne Enke gjør mig saa megen Umage, da vil jeg redde hende ved Retten, at hun ikke skal komme paa det Sidste og overraabe mig. Skulde Gud da ikke høre og redde sine Udvalgte, som raabe til ham Dag og Nat og have Taalmodighed derover? Sandelig, jeg siger Eder, han skal høre dem og snart bønhøre dem. O naadige Fader, dit Ord siger jo: naar de Retfærdige raabe, da hører Herren det og hjælper dem af al deres Nød; Herren er nær hos dem, som have et sønderbrudt Hjerte, og hjælper dem, som have en sønderstødt Aand. Den Retfærdige maa lide meget; men Herren skal udfrie ham af det altsammen. Jeg har forladt dig, siger Herren, et lidet Øieblik, men jeg vil samle dig igjen med megen stor Barmhjertighed; det lidet, Vreden varede, skjulte jeg mit Ansigt et Øieblik for dig, men jeg vil forbarme mig over dig igjen med min evige Miskundhed. O gode Gud og naadige Fader, du lader mig forsøge megen stor Angst; min Styrke har taget af for Trængsler og min Levetid for Suk, mit Syn forgaar mig for jeg saa længe bier efter dig, min Gud; o Herre, hvorfor vil du saa længe forglemme mig? Hvorlænge skal jeg saa sørge i min Sjæl og have daglig Angst i mit Hjerte? Vil du da, Herre, forskyde evindelig og ikke bevise mere Naade? Er det da aldeles ude med din Miskundhed, og haver nu Løfterne en Ende? Har da Gud forglemt at være naadig og tillukt sin Barmhjertighed med Vrede? Men, Herre, jeg vil gjerne lide det; thi din høire Haand kan forandre Alting. Efter dig, Herre, forlænges mig; min Gud, jeg haaber paa dig, lad mig ikke beskjæmmes, at mine Fiender skulle ikke glæde sig over mig, thi de, som bie efter dig, beskjæmmes ikke, men de løse Foragtere, de skulle beskjæmmes. O Herre, du er trofast, lad mig ikke fristes over min Kraft og Formue; men gjør saadan Udgang med Fristelsen, at jeg kan taale den. Du er jo den almægtige Herre, hvis Haand endnu ikke er forkortet. Ingen Ting er umulig for dig. Herre Zebaoth er dit Navn; du er stor af Raad og mægtig i Daad; du er jo Israels Trøst og hans Frelser i Nødens Tid; hvorfor anstiller du dig da, som du var fremmed i Landet, eller som en Reisende, der lægger sig et Sted hen om Natten? Hvorfor anstiller du dig som en forskrækkelig Mand og som en Kjæmpe, der kan ikke frelse? Du er dog, Herre, iblandt os, og vi kaldes efter dit Navn; forlad os ikke, o Herre! lad mig elendige Menneske, som saa længe har tøvet efter din Hjælp og banket paa din Naades Dør, dog vederfares Naade, Hjælp og Trøst efter dine Forjættelser og Løfter, saa vil jeg ofre dig frivillige Takoffere og love dit Navn, Herre, fordi det er saa godt og trøsteligt. Amen.

Det femogtyvende Capitel.

Man skal, den Stund Korset, Trængsel og Gjenvordighed varer, beskue Christi høie Taalmodigheds Exempel og den tilkommende evige Herlighed,

at al Trængsel og Gjenvordighed, hvor stor den end er, derved kan lindres.

§ 1. Christus har paataget sig Alles Jammer. derfor var hans Levnet et ideligt Kors, os til Trøst og Exempel. § 2. Efterdi paa en ringe og stakket Trængsel følger en evig og vigtig Herlighed, saa skal vi helst udvælge at lide i Verden.

Luk. 24, 26. Burde det ikke Christum at lide dette og at indgaa til sin Herlighed.

§ 1. Guds evige Søn har ved sin hellige Manddomsannammelse paataget sig alle Menneskers Jammer og Elendighed ikke nødt og tvungen, men af Kjærlighed. Og det har han ikke alene gjort til at fyldestgjøre for vore Synder, men ogsaa til at lære os ved sit Exempel Taalmodighed og den gyldne Kunst at bære Korset og med Taalmodighed at overvinde al Bedrøvelse. Thi der han, Menneskene tilgode, vilde vorde et Menneske, da maatte han og annamme det, som menneskeligt var, nemlig den menneskelige Elendighed og Jammer. Og har derfor fra hans Fødsels Time, indtil hans Død paa Korset, aldrig været fri fra Bedrøvelse, Plage og Kummer, men har lidt al menneskelig Elendighed, ja og største Armod, at han derfor siger Matth. 8, 20: Ræve have Graver og Fugle under Himmelen Reder; men Menneskenes Søn har ikke noget, hvor han kan hælde sit Hoved til. Og derforuden led han største Forfølgelse, blev af hver Mand hadet, beløiet, bagvasket og bespottet, han var den Allerforagteligste og Uværdigste, som der staar Es. 53, 3, han fik for sine største Velgjerninger største Utak, for sine hellige Undere og Mirakler Skjældsord, for sin trofaste Lærdom Bagtalelse og Bespottelse. Og har Christus sligt lidt, hvi skulle vi da ikke gjerne lide. Han har gaaet foran os og vist os Veien til Himmelen; derfor skal vi gjerne gaa efter; hans Levnet er vort Exempel, og vi skal efterfølge ham saavel i Taalmodighed og Trængsel som i andet, derfor blive de tilbage, som ikke beskue det Billede og ikke vandre derefter. Jeg er Verdens Lys, siger Christus, hvo, som følger mig, skal ikke blive i Mørket, men have det Livets Lys (Joh. 12, 12). Hvilket grueligt Mørke maa de da blive i, som ikke efterfølge dette Christi Lys!

§ 2. For den tilkommende Herligheds Skyld og det evige Livs Skyld skulde et Menneske gjerne lide al denne Verdens Jammer. Thi den timelige Trængsel har jo Maal og Ende og maa omsider forgaa, men den evige Herlighed bliver stedse og altid. Alt det, som forgaar med Tiden, er i sig selv lidet og stakket og ikke værd at ligne mod det Evige. Det Evige er en langt større Kamp og Strid værd. Maatte du ikkun i et Øieblik se Herlighedens Krone, og deres evige Glæde, som i dette Liv har lidt Trængsel og Elendighed og for Menneskene ikke agtedes værdige, at de skulle gaa paa Jorden og leve, da skulde du gjerne ydmyge dig under alle Mennesker, bære dit Kors med Glæde og ikke ønske dig mange lystige Dage i denne Verden, men agte Gjenvordighed for en stor Vinding. Opløft dine Øine til Himmelen og se med Evangelisten Johannes i hans Aabenbaring den store Skare, som efterfølge Guds Lam, iklædte med hvide Klæder, og spørg med Evangelisten: Hvo er de? og dig skal svares: Disse ere de, som ere komne af den store Trængsel og have tvet deres lange Kjortler, og have gjort deres lange Kjortler hvide i Lammets Blod. Derfor ere de for Guds Stol, og Lammet, som er midt i Stolen, skal føde dem (Aab. 7, 13. 14). Det Evige har været alle Guds Børns rette Øiemærke. Om Mose staar der Ebr. 11, 24. 25. 26: Formedelst Troen foragtede Moses, der han blev stor, at kaldes Pharaos Datters Søn, saa han udvalgte heller at lide Ondt eller Gjenvordighed med Guds Folk, end at have Syndens timelige Lyst; og han agtede Christi Forsmædelse for større Rigdom, end de Liggendefæer i Ægypten; thi han saa hen til Belønningen. Den evige Løn, høre vi, var det, Mose saa

til, og for dens Skyld agtede han al timelig Trængsel for Intet, ja og holdt det for sit Liggendefæ, at han her maatte lide Christi Trængsel og Forsmædelse. Ingen hører til Helgenes Tal i Himmelen, uden han har stridt under Christi Korsfane her paa Jorden. Hvorledes vilde de andre Helgene i Himmelen anse os, dersom vi ikke førte Korsets Tegn med os? De vilde da ikke kjende os, og vi bleve som Fremmede iblandt dem og ikke annammede. Den, som vinder, siger Herren, han skal klædes med hvide Klæder, og jeg vil ikke udslette hans Navn af Livets Bog (Aab. 3. 5). Og Ap. Paulus 2 Tim. 4, 7. 8: "Jeg har stridt en god Strid, fuldkommet Løbet, forvaret Troen; i det øvrige er Retfærdighedens Krone henlagt til mig, hvilken Herren, den retfærdige Dommer, skal give mig paa hin Dag, men ikke alene mig, men ogsaa alle dem, som have elsket hans herlige Aabenbarelse. Vi skal derfor gjerne stride og lide, hvad der paakomme kan; thi det maa altsammen komme os til evig Herlighed, mod hvilken al Verdens Trængsel er at agte som ganske Intet.

Bøn.

O trofaste, naadige og barmhjertige Gud, taalmodig og af stor Godhed; jeg erkjender, at du har paalagt og tilskikket mig dette Kors af Kjærlighed og ikke af Had; thi hvilkensomhelst du, Herre, elsker, dem tugter du, og du hudstryger hver den Søn, som du annammer. Du saarer og forbinder, du sønderknuser, og din Haand læger igjen, du dræber og gjør levende igjen, du nedtrykker og ophøier, du nedfører til Helvede og fører op igjen. Du fører jo dine Helgene underligt! Naar du vil gjøre levende, saa dræber du først, naar du vil føre Nogen til Ære, saa ydmyger du ham først, naar du vil glæde, saa bedrøver du først; du tugter vel Dine, men du overgiver dem ikke i Døden. Du har, kjære Fader, forestillet din kjære Søns Taalmodigheds Speil og befalet mig at efterfølge hans Fodspor. Jeg unyttige Tjener er jo ikke bedre end min Herre; han er ved Lidelser indgaaet til sin Herlighed; giv mig, at jeg og saaledes maa følge ham og ved Lidelser indgaa i Guds Rige. Giv mig at betænke, at alle de, som ville leve gudelig i Christo Jesu maa lide Forfølgelse. O! lad mig taale dine Tugtelser; thi derved viser du dig, som en Fader imod sine Børn! hvorfor kan min Fornuft saa lidet skikke sig i din Regjering? Nemlig, at jeg bør være taalmodig i Trængsel og glad i Haabet, da det er dog Christi Aag, jeg bærer, hvilket jeg skulde bære villig, ja med Glæde og ikke med Tvang. Alle Revselser, naar de ere nærværende, synes mig ikke at være til Glæde, men til Bedrøvelse, da de dog herefter give alle dem Retfærdigheds fredsommelige Frugter, som ere øvede deri. Derfor giv mig Taalmodighed, o milde Fader! Lad Anfægtninger og Fristelser ikke bortrive dit Ord af mit Hjerte, svække Troen, hindre Bønnen eller opvække Utaalmodighed og Ufred i mit Hjerte. Ak, du, hjælperige Gud! lad mig ei knurre mod dig. Grib mig og, kjære Fader, ei saa hart an; tænk dog, at jeg er kun Støv og Aske, at mit Legeme er ikke af Staal eller mit Kjød af Jern. Ak Herre Jesu, du trofaste Ypperstepræst! du er jo forsøgt i alle de Ting, som vi fristes med, derfor hav Taalmodighed med min Skrøbelighed. Lad mig finde Naade og Barmhjertighed til den rette Tid, naar jeg har den behov. Styrk mine trætte Hænder, ophold mine vaklende Knæ, at jeg ikke maa fare vild; sig til mit mistrøstige Hjerte: din Gud er Konge. Du er jo alene de Trættes Kraft, de Vanmægtiges Styrke, et Skjul for Solens Hede, min Tilflugt mod al Storm og Uveir. Og efterdi det dog er din Villie, at jeg her en liden Tid skal lide og være i Bedrøvelse, saa forlen Taalmodighed og styrk mig til at overvinde alt, hvad Satan og Verden efter din Tilladelse gjør mig til Fortræd. Lad mig frelses ved Omven-

delse og Stilhed, lad min Styrke være i Hvile og Tillid, at jeg kan bevise Dyd i min Tro, og i Dyd Kundskab, men i Kundskab Afhold, men i Afhold Taalmodighed, men i Taalmodighed Gudfrygtighed, paa det min Tro maa findes retskaffen og langt kosteligere end det forgjængelige Guld, som dog prøves ved Ilden. O Gud Hellig-Aand, du liflige Glædesolie, fryd mit Hjerte og lad mig i Troen beskue den tilkommende Herlighed, mod hvilken denne Tids Lidelser ere ikke værd at regne. Du er Herlighedens Aand, som hviler over alle Forfulgte og Foragtede, du kan og vil engang forandre min Lidelse til Glæde, mit Kors til Ære, min Skam til Herlighed; det tror jeg, dertil forhjælp mig af Naade. Amen.

Det syvoghalvtredsfindstyvende Capitel.

Trøst imod den timelige Død.

§ 1. Til at betage den timelige Døds Frygt har vi disse herlige Midler, nemlig Christi uskyldige Død, hans seierrige Opstandelse og vor egen Opstandelse, som følger deraf. § 2. Grunden til vor Opstandelse er først Christi Opstandelse og hans Ords Sandhed. § 3. Dernæst hans Almægtighed, Retfærdighed og deres Exempler, som ere allerede opvakte i dette Liv. § 4. Den tredie Trøst mod Døden er det evige Liv, som er Frugten af Christi Opstandelse. § 5. Den fjerde og femte Trøst er Bønnen og vore Legemers Forklarelse. § 6. Den sjette og syvende er de hellige Englers Nærværelse, som bære vore Sjæle i den evige Herlighed, som bestaar i Guds Beskuelse og alle Helliges Samfund. § 7. Af de timelige Ting er dette den første Trøst, at det elendige Liv endes ved Døden. § 8. Vi fries fra al Synd og Elendighed i Verden. § 9. Døden er tilfælles for Alle og Ingen dør af en Hændelse. § 10. Døden er en Vaade, derfor var det ei godt at blive her altid; thi vi kan ei se Gud med disse dødelige Øine.

2 Tim. 1, 10. Christus tilintetgjorde Døden, men førte Livet og Uforkrænkelighed til Lyset formedelst Evangelium.

§ 1. Dette Sprog begriber i sig en kraftig Trøst og Lægedom imod den timelige Død. Thi dersom Døden har mistet al sin Magt, da har vi ikke Aarsag til at forskrækkes for Døden, og dersom Livet og et uforkrænkeligt Væsen er derved ført til Lyset eller fornyet og forhvervet, da maa vi jo billig fryde og glæde os ved Døden; thi saa skal vi efter Døden indtage Livet og Uforkrænkeligheden. Men efterdi intet Menneske i denne Verden har været saa helligt, at det jo dog har frygtet sig for Døden, da ville vi her fremsætte de fornemste Trøstepunkter mod Døden, eller de mærkeligste og fornemste Aarsager, hvorfor vi ikke skal mistrøste for Døden. Den første og høieste Trøst imod den timelige Død er vor Herres Jesu Christi helligste og uskyldigste Død. Thi Christus har med sin Død overvundet og taget Magten fra Døden. Dødens Magt er den stedsevarende Frygt, Forfærdelse, Angst, Gruelse, Skjælven og Bævelse for Guds retfærdige Dom, hvormed Menneskens Sjæl kvæles, at den altid dør og dog aldrig dør, efterdi den er udødelig. Det er Dødens Magt og Kraft, ja den anden og evige Død. Og denne Døds Magt gjør Djævelen altid forskrækkeligere, saa Guds Aand derfor Ebr. 2, 14 siger, at Djævelen har Dødens Magt og Kraft, det er, han beængster og plager Samvittigheden med Helvedes Frygt og Forskrækkelse, med Gruelse og Forfærdelse. Denne Dødens Magt klager David over Ps. 18, 5. 6, der han siger: Dødens Reb omspændte mig og Belials Bække forfærdede mig. Helvedes Reb omgav mig og Dødens Snarer forekomme mig. Men efterdi Christus har taget slig Magt fra Døden, da tør vi ikke mistrøste for Døden. Thi naar Dødens Braad og Magt er borte, saa maa det andet kun blive os til Bedste, saa bliver den os kun til en sød Søvn og Sjælens salige Ro og Lise. Og naar Sjælen er rolig, saa sover og Legemet sagtelig, saa at en sand Troende derfor ikke finder Dødens rette Braad, som og Christus har forsikret os om, naar han melder: San-

delig, sandelig jeg siger Eder, dersom Nogen holder mit Ord, skal han ikke se Døden evindelig (Joh. 8, 51). Det andet Trøstepunkt er vore Legemers Opstandelse, og at vi igjen skal opvækkes af Døde. Christus har ikke alene deri gjort Døden magtesløs, at den ikke skal beængste vore Sjæle og føre dem i Fortvivlelse, men ogsaa deri, at den ikke skal evindelig raade over vore Legemer. Ligesom Christi Død er kraftig i os dertil, at vi ikke skal smage Dødens Bitterhed, saa maa og Christi Opstandelse vorde kraftig i os dertil, at vore dødelige Legemer ikke stedse skal blive døde, men og igjen levendegjøres, hvorom vi forsikres:

§ 2. Først ved samme Christi Opstandelse, om hvilken han siger Joh. 14, 19: Jeg lever, og I skal leve, og Joh. 11,25. 26: Jeg er Opstandelsen og Livet: hvo, som tror paa mig, han skal leve, alligevel han dør, og hver, som lever og tror paa mig, skal aldrig dø. Derved trøster sig og Job Cap. 19, 25, sigende: Jeg, jeg ved, at min Frelser lever, og han skal være den sidste, som skal staa paa Støvet, og naar de efter min Hud have affledet dette mit Kjød, da skal jeg dog beskue Gud i mit Kjød. Efterdi Døden, siger Paulus 1 Cor. 15, 21. 22, kom ved et Menneske, saa er og de Dødes Opstandelse kommen ved et Menneske; thi ligesom Alle døde i Adam, saa skal og Alle levendegjøres ved Christum. Dernæst forsikres vi om vor Opstandelse ved Guds trofaste og sande Løfter, iblandt hvilke ere disse: Es. 26, 19 siger Herren: Dine Døde skal leve, tilligemed min døde Krop skal de opstaa, og Ezech. 37, 5. 12 siger han om de døde Ben: Se, jeg vil lade komme Aand i Eder og I skal leve; se, jeg oplader Eders Grave og vil lade Eder komme op af eders Grave. Dan. 12, 2 staar der: Mange af dem, som sove i Jordens Støv, skal opvaagne, somme til et evigt Liv og somme til Skam og til evig Bæmmelse. Joh. 5, 25. 29 siger Christus: Sandelig, sandelig jeg siger Eder, at den Time kommer, paa hvilken alle de i Gravene skal høre hans Røst, og de skal gaa ud, som have gjort Godt, til Livets Opstandelse, men de, som have gjort Ondt, til Dommens Opstandelse. Aab. 20, 12 lader Herren Johannes se i Aanden, hvad der omsider skal ske, hvorom Johannes siger: Jeg saa de Døde, baade Store og Smaa, som stode for Gud.

§ 3. For det tredie forsikrer os Christi Almægtighed og Herlighed om vor Opstandelse. Ligesom hans Guddoms Herlighed blev forklaret i Lazarus's Opvækkelse, der han raabte: Lazarus, kom herud (Joh. 11, 43), saa iligemaade skal han paa den yderste Dag i de Dødes Opvækkelse aabenbare sin Herlighed og Almægtighed, og vise, at han hersker over Døde og Levende (Rom. 14, 9). Det er det, han siger Hos. 13, 14: Jeg vil forløse dem af Helvedes Vold, jeg vil gjenløse dem fra Døden. Død! jeg vil være din Pestilentse; Helvede! jeg vil være din Ødelæggelse. For det fjerde forsikrer os ogsaa Guds Retfærdighed herom. Ligesom Guds Retfærdighed blev fyldestgjort i den Dom: Du skal dø Døden (1 Mos. 2, 17), saa maa og Guds Retfærdighed fuldkommes, idet han gjør os levende igjen, efter at Synden er fuldkommelig betalt. Thi naar Synden er borte, saa maa og Syndens Sold (Rom. 6, 23) og Straf blive borte, og det udkræver Guds Retfærdighed. Saa har og Christus for det femte ikke alene igjenkjøbt og forløst vore Sjæle, men og vore Legemer fra den evige Død. Vi har og omsider Exempler derpaa, at Mennesker ere opvakte af Døde. Den sunamitiske Kvindes Søn (2 Kong. 4, 35). Den Døde, som blev levende, der han rørte ved Elisæi Ben (2 Kong. 13, 21). Jairi Datter (Matth. 9, 25). Enkens Søn af Nain (Luk. 7, 15). Tabitha (Ap. Gj. 9, 40) og Lazarus, som havde ligget paa fjerde Dag i Graven (Joh. 11, 39). Desligeste har vi og Lignelser i Naturen derom, som i Hvedekornet, der ikke kan bære Frugt,

uden det dør (Joh. 12, 24). Ligesaa i andre Korn, om hvilke der tales 1 Cor. 15, 36: Du Daare, det, som du saar, bliver ikke levendegjort, dersom det ikke dør. Og derfor kaldes og Begravelsessteder Guds Ager og Urtegaarde.

§ 4. Det tredie Trøstepunkt er Christi Opstandelses Frugt, nemlig det evige Liv og uforgjængelige Væsen; hvilket Christus ved sin Opstandelse har ført til Lyset, eller forhvervet og fornyet. Ligesom alle Mennesker formedelst den første Adams Synd ere Døden undergivne, saa blive og alle Mennesker ved den anden Adam forflyttede til Livet og Uforkrænkelighed. Se, jeg gjør Alting nyt, siger Herren (Aab. 21, 5). I det nye og uforgjængelige Væsen skal ingen Synd, ingen Død og ingen Pine mere være, men idel Retfærdighed, Liv og Glæde. Derfor kaldes den Glæde og de lysteligeVærelser et Paradis. Skal det være et Paradis, da maa der være Glæde og liflige Værelser hos Guds høire Haand, som det og kaldes (Ps. 16, 11). Da maa der og ingen Pine, ingen Skrig eller Graad, intet Klagemaal, ingen Bedrøvelse, ingen Elendighed, ingen Hunger eller Tørst, Frost eller Hede, ingen Ulykke eller Jammer være. Thi sligt hører Altsammen til dette forgjængelige Væsen. Men det evige Liv er en uforkrænkelig og ubesmittelig og uforvisnelig Arv, som der staar (1 Petr. 1, 4). Christus har ved sin Død og Opstandelse forhvervet sligt. Det er Christi Opstandelses herlige Frugt. Thi ved hans Opstandelse er Alting ført igjen til Lyset og fornyet. Det Forkrænkelige er derved forandret til Uforkrænkelighed, det Dødelige til Udødelighed, det Besmittede til Ubesmittelighed, det Timelige til Evighed, al Pine til idel Lyst, al Sorg til Fryd, Synden til Retfærdighed, Vreden til Naade, Forbandelsen til Velsignelse, Armod og Fattigdom til Rigdom, Skrøbelighed til evig Helbred, Foragt til himmelsk Ære, Forsmædelse til Herlighed, Uro til evig Hvile, al Møie og Arbeide til fuldkommen Forlystelse, og Døden til Livet. Til dette uforgjængelige Væsen komme vi ved Døden. Døden er en Dør til Livet og til disse evige gode Ting; hvi ville vi da frygte og forskrækkes for Døden?

§ 5. Det fjerde Trøstepunkt imod Døden er Bønnen; thi vi se jo, hvor inderlig Guds Søn i sin hellige Døds Angst har bedet. Skriften siger derfor: Der han stred haardt med Døden, bad han ivrigere (Luk. 22, 44). Item: Han ofrede i sine Kjøds Dage baade Bønner og Begjæringer med et sterkt Skrig og Graad til den, som kunde frelse ham fra Døde, og blev ogsaa bønhørt efter den Frygt (Ebr. 5, 7). I Døds Nød gaar Bønnen af Hjertens Grund og trænger sig igjennem Skyerne. Da er det vort Hjertens Alvor, og saa er Gud ikke langt borte. Herren er nær hos alle dem, som kalde paa ham, hos alle, som kalde paa ham i Sandhed, siger Propheten Ps. 145, 18. Og Herren siger selv om den Bedende: Jeg er hos ham i Nød, og jeg vil fri ham og herliggjøre ham Ps. 91, 15). Item: Frygt ikke, thi jeg er med dig, se ikke om til Andre; thi jeg er din Gud; jeg har styrket dig, ja hjulpet dig, ja opholdt dig med min høire Haand (Es. 41, 10). Det femte Trøstepunkt er vore Legemers Forklarelse. Paulus siger (Phil. 3, 20. 21). Vort Borgerskab er i Himlene, hvorfra vi og forvente Frelseren, den Herre Jesum Christum, som skal forvandle vort ringe Legeme, at det skal vorde ligedannet ved hans Herligheds Legeme, efter den Kraftighed, ved hvilken han og kan underlægge sig selv Alleting; hvilken Herlighed er det ikke at vort Legeme skal ei alene blive Guds hellige Engle, men og Christi forklarede og ærefulde Legeme lig. Derfor lod Guds Søn paa Thabor Bjerg se sit forklarede Legeme (Matth. 17, 2) os til Trøst, og at han desligeste kunde opvække i vore Hjerter en inderlig Forlængsel efter vore Legemers Forklarelse. O hvilket herligt Guds Tempel skal vort

Legeme blive! hvilke hellige, gyldne Kar i Guds Hus skal de da blive! hvilken kongelig og præstelig Prydelse skal der da findes paa dem.

§ 6. Det sjette Trøstepunkt er de hellige Englers Nærværelse, som bære vore Sjæle i Abrahams Skjød (Luk. 16, 22). Vor Sjæl kommer i de hellige Englers Selskab og til evig Hvile, hvilket kaldes Abrahams Skjød. Den Hvile er, at ingen Pine rører dem mere (Visd. 3, 1). Hvorfor der (Pſ. 116, 7. 8. 9) siges: Min Sjæl! kom igjen til din Rolighed; thi Herren har gjort vel imod dig. Han udfriede min Sjæl fra Døden, mit Øie fra Graad, min Fod fra Stød. Jeg vil vandre idelig for Herrens Ansigt i de Levendes Lande. Da bliver Sjælen ret fri fra Legemets Aag, og forløst som en Fange af det dødelige Legems Fængsel. Det syvende Trøstepunkt er den tilkommende evige Herlighed: De Retfærdige leve evindelig, og i Herren er deres Løn, og Omsorg for dem er hos den Høieste. Derfor skal de faa et meget herligt Rige og en deilig Krone af Herrens Haand (Visd. 5, 16. 17). De skal ikke hungre mere, eller tørste mere, Solen skal ei heller falde paa dem, ei heller nogen Brynde; thi Lammet som er midt i Stolen, skal føde dem, og ledsage dem til de levende Vandkilder. Og Gud skal aftørre al Graad af deres Øine (Aab. 7, 16. 17). Mit Folk skal bo i Fredsboliger, og i megen Tryghed Boliger, og i meget stille og rolige Steder, siger Herren (Es. 32, 18). Item (Cap. 66, 12. 13): Se, jeg bøier Fred til dem som en Flod, som En, den en Moder trøster; saaledes vil jeg, ja jeg trøste Eder. I skal det se, og Eders Hjerte skal glædes. Og Es. 65, 13: Mine Tjenere skal æde og drikke, glædes og frydes af hjertens Glæde. Denne Æden og Drikken er Guds frydefulde Beskuelse, om hvilken der staar (1 Cor. 13, 12). Vi se nu ved et Speil, i en mørk Tale, men da skal vi se Ansigt til Ansigt, og 1 Joh. 3, 2: Vi skal se ham, saasom han er. Om hvilken Beskuelse og David taler (Pſ. 17, 15) sigende: Jeg, jeg skal beskue dit Ansigt i Retfærdighed, jeg skal mættes, naar jeg opvaagner efter din Lignelse. O hvilken glædefuld Dag, naar vi skal faa Gud at se! hvor længtes David derefter: Naar skal jeg komme derhen, at sees for Guds Ansigt, siger han (Pſ. 42, 3). Saa skal derfor det evige Livs Glæde bestaa i disse Stykker: først at vi skal se Guds Ansigt, dernæst at vi skal se Jesum Christum, vor Herre og Igjenløser, i sin Herlighed, om hvilket Christus siger (Joh. 17, 24): Fader, jeg vil, at de, som du har givet mig, skal være hos mig, hvor som jeg er, at de skal se den min Herlighed an, som du har givet mig. For det tredie, at vi skal nyde og smage alle den Hellig Aands Trøstegaver og Sødheder, saasom den levende Kilde. Omsider at vi skal nyde Englenes og alle de Udvalgtes, Patriarkers, Propheters, Apostlers og Martyrers glædelige Samfund. Om hvilket der staar (Es. 35, 10): Herrens Forløste skal komme tilbage, og komme til Zion med Frydeskrig, og evig Glæde skal være over deres Hoved, ja Fryd og Glæde skal de bekomme, og Sorg og Suk skal fly fra dem. Saavidt gaar disse syv Hovedtrøstepunkter.

§ 7. Nu følger endnu nogle andre, som ere enten tagne af dette Livnets Forfængelighed, eller af Dødens Beskaffenhed. Først er dette Liv et elendigt Liv. Sirach (Cap. 40, 1. 2. 3) siger: Stor Urolighed er der skabt for ethvert Menneske, og der er et tungt Aag paa alle Adams Børn, fra den Dag de udkomme af deres Moders Liv, indtil den Dag de komme til deres Moder igjen; i deres Betænkninger og Hjertens Frygt er der en omhyggelig Forventelse, nemlig deres Dødsdag. Vi dø dagligen (1 Cor. 15, 31). Tiden borttager dagligen en Del af vort Liv, og idet vi tiltage i Aar, da aftager vort Liv; ja denne Dag vi leve, maa vi dele med Døden; thi vi ere ikke visse derpaa, at vi kunde leve imorgen. Med

hvor mange elendige og ynkelige Sygdomme bliver vort dødelige Legeme plaget? hvilke og som en Forgift hentærer Livet, indtil det omsider henfalder; med vor megen Sorg, Angst, Møie og Arbeide maa vi slide vor Tid, at Prædikeren Salomo maa vel sige (Præd. 7, 1):Dødens Dag er bedre end Ens Fødselsdag. Job (Cap. 7, 1. ꝛc) klager, sigende: Er ikke et Menneske i Strid paa Jorden, og ere ikke hans Dage, som en Daglønners Dage, som en Tjener higer efter Skyggen, og som en Daglønner forventer sin Løn for sin Gjerning; saaledes har jeg faaet Forfængelighedς Maaneder til en Arv, og de have talt mig møisommelige Nætter til. Item (Cap. 14, 1): Et Menneske, født af en Kvinde, lever en stakket Tid, og mættes af Uro. Men naar et Menneske dør salig, da bortdør al slig hans Elendighed med ham, hvi skulle vi da frygte for Døden?

§ 8. Saa er og for det andet dette timelige Liv med mange Synder og megen Ondskab besmittet. Vi kan ikke blive Synden ganske fri og kvit, førend vi faa en salig Død. Paulus klager (Rom. 7, 23. 24). Jeg ser en anden Lov i mine Lemmer, som strider imod mit Sinds Lov, og tager mig fangen i Syndens Lov, den som er i mine Lemmer. Jeg elendige Menneske! hvo skal fri mig af denne Døds Legeme? vi kan, saa længe vi leve, ikke være et Øieblik Synden foruden; thi om vi end ikke strax vitterlig og frivillig synde, saa er dog Synden hos os imod vor Villie, og vi kan ikke nokſom forstaa os paa Vildfarelser (Ps. 19, 13). Derfor sagde en af de gamle Fædre: Herre, lad mig dø, at jeg engang kan aflade at synde. Alle Kreatures, endogsaa de Ufornuftiges, Forlængsel forventer Guds Børns Aabenbarelse, at de maatte blive fri fra Syndens Tjeneste, hvormeget mere bør da vi selv længes derefter? (Rom. 8, 21). Hvor fuld af Forargelse er denne Verden, som vi dog maa se og taale imod vor Villie? men af alt dette frelses, befries og forløses vi jo ved den timelige Død. Dersom en Retfærdig end dør tidlig, skal han dog være i Hvile, han, som var bleven Gud behagelig, var ham kjær og blev borttagen, fordi han levede blandt Syndere; han blev henrykt, at Ondskab skulde ikke omskifte hans Forstand, eller Svig bedrage hans Sjæl, hans Sjæl behagede Gud, derfor hastede han med ham midt ud af Ondskab (Visd. 4, 7. ꝛc). Og i de sidste Dage vil Forargelser saa gruelig tage Overhaand, at de Retfærdiges Sjæle derved meget skulle plages og pines, som Loth i Sodoma (2 Petr. 2, 3). Jeg vendte mig om og saa alle de Undertrykkelser, som skede under Solen, og se, der var deres Graad, som vare undertrykte, og der var ingen, som trøstede dem. Da prisede jeg de Døde, som vare allerede døde, mere end de Levende, som endnu ere levende, ja den haver bedre end dem begge, som endnu ikke har været til, som ikke saa den onde Gjerning, som sker under Solen, siger Prædikeren (Cap. 4, 1. 2. 3). Hvilke gruelige Vildfarelser og Kjætterier ere der i Troens Sager, hvor adskillige Religioner, hvor mange falske Propheter og falske Christi, at de Troende og Udvalgte maatte og forføres, om det var muligt (Matth. 24, 24). Derfor haster Gud med Sine bort fra dette onde Liv. Hvor mange uhørlige og forskrækkelige Ulykker ske der, hvor megen Krig og Blodsudgydelse, jammerlig Hunger og Pestilentse fornemmes der, hvad har man da at begjære at leve efter, maaske for at se Sorg og Jammer? Er det da ikke bedre at fare bort i Guds Navn i en salig Tid?

§ 9. For det tredie, er Døden alle Mennesker tilfælles. Døden trængte igjennem til alle Mennesker, efterdi de syndede alle, siger Paulus (Rom. 5, 12). Ere der saa mange herlige og hellige Folk ad Dødens Vei gaaen foran dig, alle Patriarker, Propheter og andre mange tusinde Troende, hvorfor vil du ikke da gaa efter dem? Det er nok, tag nu min Sjæl, Herre! jeg er

ikke bedre, end mine Fædre, siger Elias (1 Kong. 19, 4). Det er bestikket for alle Mennesker engang at dø, men derefter Dommen, siger Apostelen (Ebr. 9, 27), og Esaias (Cap. 40. 6. 7): Alt Kjød er Hø, og alt dets Fromhed som et Blomster paa Marken, Høet bliver tørt, Blomsteret falder af, naar Herrens Aand blæser derpaa. Derfor siger og David: Herre jeg er fremmed for dig, en Gjæst, som alle mine Fædre (Ps. 39, 13). For det fjerde, saa dør jo intet Menneske af en Slumpelykke eller uforvarende, Gud er vort Livs Herre, han har bestikket vor Livs Tid og Stund. Et Menneskes Dage ere bestemte, og hans Maaneders Tal er sat hos dig. Du har sat hans bestikkede Tid, at han ikke kan overgaa den, siger Job (Cap. 14, 5). Herren, siger Moses, omvender et usselt Menneske at han ikke bliver knust, og siger siden: Kommer igjen i Menneskens Børn (Ps. 90, 3). Item: Herren er dit Liv og dine Dages Længde (5 Mos. 30, 20). Dine Øine saa mig, der jeg var endnu uarbeidet, og disse Ting vare alle skrevne i din Bog; i de Dage, som de bleve dannede, ja da der var ikke en af dem, siger David (Ps. 139, 16). Endogsaa alle eders Hovedhaar ere talte, siger Christus (Matth. 10, 30).

§. 10. For det femte er Døden en stor Baade, som Paulus lærer (Phil. 1, 21). Vi vinde mere i Døden, end vi tabe. Istedetfor Synden faa vi Retfærdighed, istedetfor Elendighed faa vi Herlighed, istedetfor det timelige Gode faa vi evig Rigdom, istedetfor legemlige Slegtninger, Brødre og Søstre faar vi et evigt Frændskab, Slegtskab og Broderskab i Himlene, istedetfor det dødelige, syge og vanhellige Legeme, faa vi et himmelsk og ærefuldt Legeme, istedetfor denne Udlændighed faa vi det rette Fædreneland, istedetfor Uro faar vi Hvile, istedetfor denne Verden erlanger vi Paradis. Kortelig, hvad er her i denne Verden, som ikke er tusinde Gange bedre i det evige Liv? begjærer du Rigdom, Ære, Herlighed, Venskab, Glæde, Fred, der finder du alt sligt, langt ypperligere og bedre, end her i Verden? For det sjette skulde et Menneske stedse og evindelig blive i denne Jammerdal, da var han det Elendigste blandt alle Kreature. Haabe vi alene paa Christum i dette Liv, da ere vi de Elendigste blandt alle Mennesker, siger Paulus (1 Cor. 15, 19). Derfor ere vi skabte til et bedre og herligere Liv, og gjør derfor Gud stor Barmhjertighed mod os, at han ved Døden frier og frelser os fra denne Verdens Jammer, og ikke lader os evindelig blive i Uro. Fromme Folk hensamles, men der er ingen, som giver Agt derpaa, at de Retfærdige hensamles fra de Onde, og gaa ind med Fred at hvile i deres Sovekammere, siger Propheten Esaias (Cap. 57, 1. 2). Salige ere de Døde, som dø i Herren herefter. Aanden siger at de hvile af deres Arbeide (Aab. 14, 13). For det sidste kan vi ikke med disse syndige og dødelige Øine se Guds Herlighed, ei heller med dette dødelige Legeme besidde de nye Himle og den nye Jord, i hvilke Retfærdighed bor (2 Petr, 3, 13). Thi Kjød og Blod kan ikke arve Guds Rige, siger Paulus (1 Cor. 15, 50). Derfor skal vi gjerne og gladeligen aflægge dette jordiske Paulun, paa det vi maa overklædes med et himmelsk og aandeligt Legeme. Intet Dødeligt kan bo i Evigheden, intet Syndigt kan være i den evige Retfærdighed og Herlighed. Derfor er det en stor Guds Naade og Barmhjertighed, at han afører os af dette syndige og besmittede Klædebon. I det andet Liv skal det være det evige Bryllup, og det ærefulde Legeme skal der være ligesom et helligt Bryllupsklæde. Der skal være den evige Sabbath, hvortil der hører en kostelig Helligdagsklædning. Det er det Allerhelligste, i hvilket vi skal indgaa, staffærede med en hellig Zirat og Prydelse.

Bøn.

Hellige Gud og Fader, du har, for at opholde os, indplantet en naturlig Kjærlighed i os til dette Liv; men ligesom Synden har fordærvet Alting i os, saa er og denne Kjærlighed forvendt, saa vi derover forglemme det evige og himmelske Liv, idetmindste har vi ikke saadan Begjærlighed derefter, som vi skulde. Ak Herre, tilgiv mig denne Synd og giv mig den Naade, at jeg saaledes maa leve i denne Verden, at min Forlængsel maa stedse være henvendt paa den salige Evighed, og at jeg ogsaa bestandig maa vandre paa den Vei, som fører dertil. Lær mig at betænke, at dette Liv er ikke andet end som en Damp, som varer en liden Tid, men derefter forsvinder. Bevar mig i Naade fra, at jeg ikke paa en usømmelig Maade søger at forlænge mit Liv, paa det jeg ikke maa forlise det evige. Lad dette være min Trøst, at, om jeg end tidlig i din Tjeneste, eller efter din Velbehagelighed, for din Skyld maa miste det timelige Liv, at jeg da først bliver ret opholdet. Hjælp, at jeg aldrig maa falde i deres Selskab, som søge Døden, endog den flyr for dem. Bekræft mig i det Haab, at jeg skal, fordi jeg tror paa dig, gaa igjennem Døden til Livet, og altid siden være vis paa, at hverken Død eller Liv skal kunne skille mig fra den Guds Kjærlighed, som er i Christo Jesu. Naar mit Løb er fuldendt, og dette mit Tabernakels jordiske Hus skal nedbrydes, saa lad Jesu Christi Døds og hans, ja min deraf flydende Opstandelses Kraft tilintetgjøre Dødens Frygt i mig. Han er og mit Liv i Døden selv og skal ei lade mig, som er hans Lem, blive i Graven. Du, o min Forløser; har smagt Dødens Bitterhed; du ved og, hvor bange Kjød og Blod er i denne Kamp. Ak, udgyd af din Aand i mit Hjerte, som kan føre mig til dine Vunder og styrke mig derved. Vis mig i Aanden og Troen min tilkommende Arvedel, de liflige Værelser i min Faders Hus, paa det jeg ved de sammes Beskuelse og ved en Forsmag paa det evige Liv maa overvinde den naturlige Frygt for Døden. Udsend dine Engle til at fremstille min ved dit Blod rensede Sjæl for dit Ansigt; lad mig anse det samme i Troen og derved erfare i Sandhed at du bekjender mit Navn for din Fader, at du ikke skammer dig ved at kalde mig din Broder, og at jeg maa høre det, som Josephs Brødre hisset hørte: dine Brødre ere komne, Landet staar dig aabnet, lad dem bo paa den bedste Plads i Landet. Du har ved dit Blod og din Død aabnet mig et langt bedre Land; ak, lad mig bo hos dig i det samme til evig Tid, o Jesu, min Salighed. Amen.

Det otteoghalvtredsindstyvende Capitel.

Om Himmelens Virkning og Tegn, og at en sand troende Christen har ikke at frygte sig derfor; efterdi den ganske naturlige Himmel, og Verden med alle sine naturlige Kræfter er Troen og Bønnen undergiven.

§ 1. Stjernespaadoms Kunst forkastes for sin Misbrugs Skyld. § 2. Dog negtes ikke Himmelens og Stjernernes Virkning i de naturlige Ting, men den bevises med adskillige Vidnesbyrd. § 3. De sande Troende har Intet at frygte for Himmelens Virkninger. § 4. Himmelen med alle sine Kræfter er Troen og Bønnen undergiven. § 5. En Tilgift om Stjernespaadoms Kunst, hvori vises, hvorfor den er at forkaste: nemlig, først fordi Gud har forbudt den. § 6. For det Andet, fordi den giver ingen Sandhed eller ret Vished i en Ting. § 7. Fordi den er fuld af Bedrageri og Uvished. § 8. Fordi der er stor Skade ved at bruge den. § 9. En Beslutning til den anden Bog.

Jerem. 10, 2. I skal forskrækkes for Himmelens Tegn; thi Hedningerne skal forskrækkes for dem.

§ 1. Der have mange herlige og høit begavede Mænd, baade af geist-

lige og verdslige, saavel skriftlig som mundtlig forkastet og forskudt den Kunst, som man kalder Stjernespaadoms Kunst om Liv og Lykke, hvilken Kunst bestaar deri, at man af Himmelen og Stjernerne forud spaar og forkynder, hvorledes det skal gaa til i det og det Land, paa den og den Tid, med den og den Person, hvad Lykke eller Ulykke den og den skal vederfares, eller det og det Land. Og en slig Kunst derfor billig af dem forskudt, fordi Propheterne allerede fordum har straffet Stjernekigere, fordi de sig med slig Kunst have befattet. Gud har og strengeligen forbudt at spørge Stjernekigere ad, om Ens tilkommende Lykke eller Ulykke, hvorom findes mange Sprog i den hellige Skrift. Samme Kunst fører ogsaa et Menneske hen til Afguderi, Overtro og en letfærdig og dumdristig Forudviden, og derimod afforer ham fra den sande Gudsfrygt, saavelsom fra det rette Haab og Tillid, man bør sætte til Gud. Den giver sig ogsaa ud for det, som den ikke kan holde; thi slige tilkommende Ting er Ingen, uden Gud bekjendte, allermest, naar de angaa Guds Folk og Menighed, hvilke Gud har særdeles udvalgt, at han vil føre dem underligen, og derfor ikke alleneste efter Naturen, men ogsaa over og imod Naturen. Vor Herre Christus vil selv regjere sine Troende, og være deres nye Himmel (2 Pet. 3, 13), han vil kraftelig bevæge, føre og ledsage dem; at David derfor siger Ps. 4, 4: Vider dog, at Herren haver adskilt en From til sig. Og Ps. 139 taler meget iligemaade om samme Guds underlige Regjering, som han i sine Troende fremforer. Thi en Troendes Levnet, Vandring og Handel skal oprinde af den nye Fødsel, og af Gud føres og regjeres. Og derfor blive og de Troende befalede, at de ikke skal skjøtte Stjernekigere, som hverken kan spaa dem Godt eller Ondt. Men hvad dem skal overkomme, skal de fornemme af Guds Mund og Ord, frygte Gud, befale ham deres Veie, og rette sig efter hans Ord og Vidnesbyrd. For slige og andre Aarsagers Skyld er sligt Astrologi og Stjernespaadoms Kunst billig forskudt.

§ 2. Ikke desmindre kan man dog derhos ikke negte, at Himmelen og Stjernerne virker og udrette dog meget paa Jorden, og særdeles i Menneskene. Thi først er Sol, Maane og andre Stjerner gjort dertil, at de skal lyse paa Jorden og gjøre Skilsmisse imellem Dagen og Natten, og de skal være til Tegn, til bestemte Tider, til Dage og Aar, som der staar 1 Mos. 1, 14. Dernæst er det og urimeligt, at saadanne store himmelske Legemer, af hvilke de fleste ere større end Jorden og fulde med Lys, ikke skulde med deres Lys virke og udrette Noget paa Jorden, helst fordi de ere skabte dertil, som Moses lærer. Og virker de paa Jorden, saa maa maa de og virke i et Menneske, efterdi Menneskene ere ikke alene skabte af Jorden, men ere endogsaa det fornemste af alle Kreature paa Jorden, og ligesom en liden Verden og Middelpunkt af alle Kreature? For det Tredie har og Gud befattet al menneskelig Handel i en vis Tid og Tal. Derfor siger Salomon Præd. 3, 1 og C. 9, 11, at alting har en bestemt Tid, Alting har sin Stund og Time, og Alting hendes Alle ved Tid og Hendelse; thi vi befinde ogsaa, at enhver Tid er ikke ens, eller af en Art, og lige Vilkaar undergiven, og at Menneskens Idrætter gaa ikke i enhver Tid lige vel for sig, hvilket og den Herre Christus giver tilkjende, naar han Joh. 11, 9 siger: Ere der ikke tolv Timer om Dagen? som han vilde sige: hvad som ikke paa en Tid vil gaa fort og for sig, men hindres, eller ogsaa er farligt og skadeligt, det kan blive anderledes paa en anden Tid, saa det kan da uhindret gaa for sig, eller og blive uden Fare og Skade. Men nu er Tiden en særdeles Himmelens Virkning; thi Himmellysene ere af Gud gjorte til at skifte Tiden

og naar de i Verdens Ende forgaa, skal der ingen mere Tid være, som der meldes Aab. 10, 6. For det Fjerde, ser man ogsaa, at Veirliget efter Aarets Tider og Solens Løb forandres, og er anderledes om Vinteren, anderledes om Sommeren, anderledes om Vaaren, anderledes om Høsten, det bliver og anderledes, naar Solen gaar rød ned, end ellers. Desligeste naar den er formørket af Skyerne, idet den gaar op, saa Christus derfor Matth. 16, 2. 3 kalder det godt, at Jøderne efter Erfarenhed kunde dømme om Himmelens Skikkelse, og sagde om Aftenen: det bliver en skjøn Dag; thi Himmelen er rød, og om Morgenen: det bliver Storm idag; thi Himmelen er mørk, hvilket han ikke havde sagt, om Himmelen havde ingen Virkning og Forretning havt paa Jorden. Saa ser man ogsaa, at Solen gjør Jordens Frugter tidige og modne. Desligeste virker Maanen i Vandene og Havet, en Del i Flod og Ebbe, en Del i Skjælfiskene, idet de blive i Nyet magre, i Næet fulde. For det Femte har og Erfarenhed vist, at der er falden store Forandringer efter store Formørkelser, desligeste efter store og mærkelige Samlinger af Planeterne i Himmeltegnene, og allermest efter Cometer, at man derfor af ældgammel Tid har sagt:

Hvem haver nogensinde seet
Cometers Glands og Lue,
At det jo strax derpaa er skeet,
Hvorfor man maatte grue?

For det Sjette meldes der om Joseph, eller Joseps Stamme 1 Mos. 49, 25, at den skulde være velsignet med Velsignelser af Himmelen heroven-af, og 5 Mos. 33, 13, at Josephs Land skal være velsignet af Jorden, af den kostelige Frugt af Himmelen, og iscerdeleshed af Solens Grødes kostelige Frugt, og af Maanens Fremførelses kostelige Frugt. Hos. 2, 21. 22 siger og Herren: Jeg vil bønhøre Himlene, og de, de skal bønhøre Jorden, og Jorden skal bønhøre Kornet, og Mosten, og Olien; og paa andre adskillige Steder i Skriften meldes adskillige Velsignelser af Himmelen at være meddelt Jorden. For det sidste er det ogsaa vist nok, at adskillig Straf blandt Menneskene kommer af Himmelen til dem, saa at Himmelen maa være deres Ris og tugte dem. Dom. 5, 20 staar der: af Himmelen stred de mod Sisera. Stjernerne i deres Løb stred mod ham. Naar Propheten Esaias C. 13, 9. 10 taler om den tilkommende Straf over Babylon, da siger han: Herrens Dag kommer, den er grum, og der er Hastighed og grum Vrede hos, til at gjøre Landet til en Ødelæggelse, og at udslette deraf Syndere deri; thi Stjernerne paa Himmelen og deres Orion skal ikke lade deres Lys skinne; Solen skal formørkes, naar den opgaar, og Maanen ikke lade sit Lys skinne. Jeg vil bevæge Himmelen, siger Herren og Jorden skal bæve af sit Sted. Og Ezech. C. 32, 7. 8 siger Herren om slige Tilstande i Ægypten: jeg vil skjule Himlene, og gjøre deres Stjerner sorte, jeg vil skjule Solen med en Sky, og Maanen skal ikke lade sit Lys skinne; jeg vil lade alle klare Lys i Himmelen blive sorte over dig. Og dertil hører det ogsaa, at en god Del af Menneskenes Sygdomme regjeres af Stjernerne: saasom adskillig Slags Faldensyge og de Maanesyges Krankhed, hvorom der i Evangelio tales, om hvilke de Naturkyndige fortælle, at de, som med slige Syger ere beladne, lide flere og haardere Anfægtninger af dem i fuld Maane og Kvarterskifte, end ellers; iligemaade Vattersot, som berettes at være mest besværlig i Fuldmaane. Saa det derfor er sandt nok, at Himmelen har sine kraftige Virkninger og Forretninger paa Jorden, og i Særdeleshed i Menneskene.

§ 3. Men ikke desmindre har dog ingen sand Troende at frygte sig for Himmelens Virkninger og Udretninger; thi Himmelens Indflydelse, Udretning

og Virkning er dog kun almindelig. Foraarsages og noget Ondt derved i et Menneske, saa er det Ens egen Skyld; thi saa siger Herren selv Jer. 10, 2: I skal ikke forskrækkes for Himmelens Tegn. Saa staar og al Ens Lykke i Guds Haand alene. Lykken kommer, og Lykken gaar, hvo Gud frygter, han Lykken faar. Mine Tider ere, Herre, i din Haand, siger Propheten Ps. 31, 16, og Ps. 121, 2. Min Hjælp kommer fra Herren, som gjorde Himmelen og Jorden. Uden Guds Villie kan der ikke falde et Haar af en Christens Hoved, som Christus Matth. 10, 30 lærer. Ligesom Løbet er ikke i den Lettes Magt, og Krigen ikke i den Veldiges Magt, og ei heller Rigdom i de Forstandiges Magt (Præd. 9, 11), saa staar og intet Saadant i Himmelens og Stjernernes Magt; men alene i Guds Magt, som ophøier den Ene og nedtrykker den anden (Ps. 75, 8) og gjør megen Frelse midt paa Jorden (Ps. 74, 12). Og allermindst staar de sande Troendes og Guds Børns Velfærd til Kreaturerne, eller i Særdeleshed til Himmelen, eller til Stjernerne. En Christens Liv og Vandring er ikke af den blotte Natur, men har en høiere Oprindelse; den gaar egentlig af Gud og af den nye Fødsel, og derfor styres og regjeres den ogsaa af Gud; ikke alene med, men ogsaa mod Naturen. Herren har adskilt sine Fromme til sig, siger Propheten Ps. 4, 4. Item Ps. 139, 14: Jeg er i forfærdelig Maade underlig bleven til, dine Gjerninger ere underlige, og min Sjel kjender det saare vel. Jeg vil nu stedse blive hos Herren; thi du holder ved min høire Haand; du skal lede mig med dit Raad. De, som ere fødte af Gud og leve i den nye Fødsel, kan Himmelen og den ganske Natur intet skade. Derfor har de sig for Himmelens Tegn Intet at befrygte; men skal frygte Herren, befale sig ham i Vold, og rette sig efter haus Ord, saa skal Intet kunne gjøre dem nogen Skade. Og derfor staar der ogsaa om den Fromme Ps. 112, 7: Han skal ikke frygte for onde Tidender, hans Hjerte er fast, han forlader sig paa Herren; og Ps. 91, 1. 4. 5. 6: Den, som bor i den Høiestes Skjul, han skal blive om Natten i den Almægtiges Skygge; Herrens Sandhed er hans Skjold og Pantser; du skal ikke frygte for Nattens Forskrækkelser, for de Pile, som flyve om Dagen, for Pestilentse, som kommer i Mørket, for Ødelæggelse, som fordærver ved Middagen. Herren er hans Tillid, den Høieste haver du, min Sjæl, sat til din Bolig; dig skal intet Ondt vederfares, og der skal ingen Plage komme nær til dit Paulun, V. 9. Her gjælder det, man siger: Den Vise regjerer over Stjernerne; thi de, som ere af den nye Fødsel ere over den naturlige Himmel med deres Væsen. De ere ikke Solens, Maanens eller andre Planeters Børn; men de ere Guds Børn og leve i Troen, ved hvilken de ikke alene fare over de høieste Steder, som der staar Es. 58, 14, men og opløftes over den naturlige Himmels Kræfter, at den uden Guds særdeles Tilladelse intet kan skade dem. De, som ikke leve i den nye Fødsel, men efter Kjødet, lad dem frygte sig, de maa vente de Slag, Himmelen truer med, efterdi de leve som Hedninger; men ikke de, som ere Guds Tjenere, som ikke leve efter Kjødet, men efter Aanden. Gud er med dem, hvo vil være mod dem? (Rom. 8, 31); de kan sikkerlig og tryggelig sige: Hvorfor skal jeg frygte i de onde Dage? (Ps. 49, 6).

§ 4. I hvor mægtige og stærke Himmelens Virkninger ere, saa ere de dog Troen og Bønnen undergivne. Enhver Troende er i Christo en Herre over den ganske Natur forsaavidt, at den kan intet skade ham, men den maa gavne ham. Alting hører Eder til, siger Paulus til de Corinthier 1 Ep. 3, 21. ꝛc, være sig Paulus eller Apollo eller Kephas, eller Liv eller Død, eller nærværende eller tilkommende Ting, alle Ting ere Eders; men I ere i Christo. Derfor forestilles Guds Menig-

hed Aab. 12, 1 som en Kvinde, der er beklædt medSolen, og som har Maanen under sine Fødder; hvormed gives tilkjende, at de sande Troende ere i Christo ophøiede over alle Ting, de ere beklædte med Christo og har den ganske Natur under deres Fødder. En Troende er i Christo et nyt Kreatur og overvinder Alting i Christo. Alt det, som er født af Gud, overvinder Verden (1 Joh. 5, 4) og alt det i Verden er. Alting er den muligt, som tror, siger Christus Mark. 9, 23, nemlig saavidt det er efter Guds Villie og en selv til Gavn og Bedste. Se, jeg har givet Eder Magt at træde paa Slanger og Skorpioner, og over al Fiendens Kraft, og slet Intet skal skade Eder, siger Christus til sine Disciple Luk. 10, 19. Hvilket, om det end ikke sker med enhver Troende paa en udvortes Mirakelvis, som det skeede med Apostlerne, saa sker det dog ikke desmindre paa en forborgen Maade og saaledes, at de omsider dog blive for alt Ondt ubeskadte, endog naar de selv sætte Livet til; thi Alting maa tjene dem tilgode, som elske Gud (Rom. 8, 28). Dertil hører og disse Guds Forjættelser Ps. 91, 13: Du skal træde paa en grum Løve og Øgle, du skal nedtræde den unge Løve og Dragen (Es. 43, 2). Naar du gaar igjennem Vandene, da vil jeg være hos dig, og igjennem Floderne, da skal de ikke overskylle dig; naar du gaar igjennem Ilden, da skal du ikke brændes og Luen skal ikke fortære dig (Joh. 16, 23). Værer trøstige, jeg har overvundet Verden; denne Verdens Fyrste kommer og haver slet Intet i mig (Joh. 14, 30). Derfor kan en Troende i sligt Tilfælde være vel tilfreds og ved et frit Mod. David siger derfor Ps. 27, 1. 5: Herren er mit Lys og min Salighed, for hvem skulde jeg frygte? Herren skal gjemme mig i sin Hytte paa den onde Dag; han skal skjule mig i sit Paluns Skjul; han skal ophøie mig paa en Klippe. Og Paulus 1 Cor. 15, 57: Gud være Tak, som giver os Seir, formedelst vor Herre Jesum Christum. Item Rom. 8, 36. ꝛc. Hvo skal kunne skille os fra den Christi Kjærlighed? Trængsel eller Angst, eller Forfølgelse eller Hunger, eller Nøgenhed eller Fare, eller Sværd? I alle disse Ting mere end overvinde vi ved ham, som os elskte. Jeg er vis paa, at hverken Død, ei heller Liv, ei heller Engler, ei heller Fyrstendømmer, ei heller Magter, ei heller de nærværende Ting, ei heller de tilkommende Ting, ei heller det Høie, ei heller det Dybe, ei heller noget andet Kreatur skal kunne skille os fra den Guds Kjærlighed, som er i Christo Jesu, vor Herre. De Troende har tilforn i Guds Navn ved Troens Bøn og Paakaldelse tillukt Himmelen (Jak. 5, 17), udslukt Ildens Kraft, kommet Sol og Maane til at staa stille (Josv. 10, 12), tilstoppet Løvers Munde (Ebr. 11, 33. 34), og i andre deslige Maader gjort store Gjerninger. Og den samme Gud lever endnu, han planter og bestyrker Troen i sine Børns Hjerter til deres Gavn og Bedste, og ved den giver dem at forvinde al deres Jammer. Ikke alene Naturen er Troen underlagt og undergiven, men endogsaa det, som mere er, Helvedes Magt og Porte (Matth. 16, 18); Synd, Død, Djævel og Helvede er dem underlagt og undergiven. Christi Seier er vor Seier, i ham overvinde vi og han i os. Derfor sige de 70 Disciple: Herre, Djævlene ere os og underdanige i dit Navn; men Christus svarer: Glæder Eder ikke derover, at Aanderne ere Eder underdanige; men glæder Eder mere, at eders Navne ere skrevne i Himlene (Luk. 10, 20), som han vilde sige, at eders Navne ere skrevne i Himmelen, det er, at I ere i mig indplantede og have Del i Guds Rige, det er eders Seier, det er eders Styrke, eders Herlighed, eders Salighed og Ros, ved mig ere I Guds Børn, Arvinger og Herrer over alle Ting. Og paa samme Maade ere alle Troendes Navne skrevne i Himmelen, de ere ved Troen i Christo retfærdige, salige Seiervin-

dere, ja Arvinger og Herrer med Christo over alle Ting.

Luk. 21, 36. Derfor vaager og beder i al beleilig Tid, at I kunne være værdige til at undfly alle disse Ting, som ske skal, og blive bestaaende for Menneskens Søn.

Bøn.

Almægtige, hellige Gud! hvis Ære Himlene fortælle, og hvis Hænders Gjerninger den udstrakte Befæstning forkynder, du, som lod Hedningerne i de fremfarne Verdens Tider vandre paa deres egne Veie og forordnede dem Stjernerne og Himmelens Hær, efter hvis Virkninger de levede som uden Gud i denne Verden; jeg takker dig, at du har været vred, men at din Vrede nu har vendt sig. Du har værdiget mig, endog jeg er en syndig Hedning, at optage mig i Jesu Christi, din Søns Samfund, i ham er jeg bleven et nyt Kreatur. Han er opfaren over alle Himle og hans med ham forenede Troende ere med ham satte i det himmelske Væsen. Saa vil jeg derfor ikke tilskrive Stjernerne eller deres Virkning hverken min Sorg eller Glæde, men din Regjering alene, o trofaste Fader! Giv mig din Naade, at jeg af Stjernerne maa erkjende din Majestæt og herlige Almagt og dit herlige Væsens Pragt, men aldrig gjøre dem til mine Regentere. Til den Ende opret, o Herre, i mig et nyt, troende Levnet, at jeg ikke maa vandre efter den onde Naturs Tilbøiligheder, i hvilken jeg er et Vredens Barn, men som et nyt Menneske, der regjeres ved din Naades Haand, ved dig ledsages som den, der vandrer med dig og som villigen antager Alt, hvad mig forekommer, som det kom fra din Haand, for hvilket jeg altid bør love dit Navn. Lad mig, ved det, jeg ser paa Stjernerne, betænke din Majestæt, som og Morgenstjernerne har lovet af Begyndelsen din umaalelige Visdom, efter hvilken du har nævnet Stjernerne ved Navn, som dog ere saa mange, at Ingen kan tælle dem. Forlen mig, at jeg saaledes ved din Aand maa agte paa dit Ord, at Morgenstjernen ei alene her i Naadens Tid maa opgaa i mit Hjerte, men at jeg og, naar Stjernerne ved Verdens Ende vil falde af Himmelen, maa være trøstig og findes midt iblandt deres Tal, der skal skinne i dit Rige som Stjernerne evindelig og altid. Amen.

Tillæg om Stjerne-Spaadoms-Kunst, indeholdende de Aarsager, hvorfor den billig bør forskydes, til nærmere Oplysning om det, som tilforn er sagt i det 58de Capitel.

§ 5. At man har billig Føie og Aarsag til at forskyde slig Stjerne-Spaadoms-Kunst om den og den Persons Lykke og Ulykke paa den og den Tid, og saadant mere, bevises saaledes: Først, fordi det er os aldeles af Gud forbudt at bruge og agte paa slig Spaadomskunst: endel i Almindelighed ikke alene naar han siger: Vi skal kaste al vor Sorg paa Herren (1 Petr. 5, 7). Bekymrer Eder ikke for den anden Morgen; thi den Dag imorgen, eller den tilkommende Dag, skal bekymre sig for sig selv; det er nok, at hver Dag har sin egen Plage (Matth. 6, 34), men ogsaa naar han siger: Vi skal ikke vandre i Hedningernes Skikke og ikke følge deres Vedtægter, at Landet skal ikke udspy os, som Kanaans Land udspyede dem, og vi skal ikke gjøre efter nogen af deres Vederstyggeligheder, som er at læse 3 Mos. 20, 23 og Cap. 18, 3. ꝛc. Thi denne Spaadomskunst er ogsaa en hedensk Vedtægt og Paafund og en af deres Vederstyggeligheder, at og Moses i sin femte Bogs 18de Cap. 12te V. viser, at Hedningerne ere udrevne af Israels Land, fordi de brugte slig Spaadomskunst og agtede derpaa. Dels forbyder og Gud slig Spaadomskunst i Særdeleshed, naar han melder Es. 8, 19: Sige de til Eder: søger til Spaakvinderne og til

Tegnsudlæggere, dem, som snaddre og dem, som mumle, da siger: skal ikke et Folk søge til sin Gud, skal man søge til de Døde for de Levende, det er om Lykke og Ulykke? Det er da Meningen, at man skal alene spørge Gud derom og ingen Stjernekigere, Sandsigere eller andre deslige Spaamænd. Item Jer. 27, 9: Hører ikke eders Propheter og eders Spaamænd og eders Drømmere og eders Dagvælgere og eders Troldkarle, hvilket gjentages C. 69, 8. Saa siger og Herren hos samme Prophet C. 10, 2. 3: I skal ikke lære at vandre paa Hedningernes Veie, (det er, at gjøre efter Hedningernes Vedtægt) og ei frygte for Himmelens Tegn; thi Hedningerne skal forskrækkes for dem. Thi Hedningernes Skikke ere forfængelighed selv. 5 Mos. 18, 10. 11 staar der: Der skal ikke findes hos dig den, som omgaaes med Spaadom, eller som er en Dagvælger, som agter paa Fugleskrig, eller som er en Kogler, eller som udlægger Drømme, eller som adspørger en Spaamand, eller er en Tegnsudlægger, eller som gjør Spørgsmaal til de Døde. Og bemærke de Ord i Grundsproget alleslags Spaamænd, endogsaa de, som spaa om lykkelige og ulykkelige Tider og Timer, om hvilke der ogsaa tales 3 Mos. 19, 26, naar der siges: I skal ikke spaa (eller lade Eder spaa om lykkelige og ulykkelige Tider, som Ordenes Mening er i Grundsproget). Og om det samme tales ogsaa, naar der Mich. 5, 11 siges til det aandelige Israel: Der skal ikke være Spaamænd eller Tegnsudlæger hos dig. Og bruges det samme Ord i Grundsproget i alle disse tre sidste Steder af Skriften, nemlig Meonenim, som bemærker aldeles denne Handel, og de, som udregner lykkelige og ulykkelige Tider og sige, hvad Lykke eller Ulykke der paa den eller den Tid skal tilslaaes En. Og derfor betyder og det Ord Onah, som har den samme Rod og Udspring, bestemte Tider og Timer. Dermed sammenstemmer og den gamle ebraiske Lærer Akiba i Jødernes Sanhedrin, og efter Buxtorfii Beretning melder, at Meonen er den, som udregner Tider og Timer og siger: idag er det lykkeligt at reise, imorgen er det lykkeligt at kjøbslaa. Og det lære og Andre, som ere erfarne i Grundsprogene. Og om det samme og tillige om den ganske Stjerne-Spaadoms-Kunst forstaar og vor salige Doct. Brochman samme Ord i hans Systema. Det er derfor nokſaa klart og aabenbart, at slig Lykke-Spaadom og Stjernekunst er ulovlig og for Gud en Vederstyggelighed. Og kan slig Sandheds Klarhed ikke formørkes med den Modsigelses Skygge, som Nogle forevende, idet de sige: Kunsten kan ikke være ulovlig og uret, efterdi at det er ofte paafulgt og skeet, som Kunsten har spaaet og sagt at skulde ske. Thi skjøt er ogsaa ellers skeet i ulovlige og ugudelige Ting. Endogsaa Troldfolk befindes undertiden at have efter deres Troldomskunst sagt Sandhed forud, og deres Kunst er derfor ikke lovlig, men ikke desmindre for Gud afskyelig og vederstyggelig. Saa har og Kjættere og Sværmere undertiden forudsagt Sandhed, kjætterske Lærdomme til Bestyrkelse og Bekræftelse. Moses 5 Bogs 13, 1. 2. 3 siger udtrykkelig: Naar nogen Prophet eller den, som drømmer en Drøm, staar op midt iblandt Eder og giver dig et Tegn eller nogen underlig Ting, og det Tegn eller den underlige Ting kommer, som han sagde til dig, sigende: lader os efterfølge andre Guder ꝛc. da skal du ikke tro den samme Prophets Ord, eller den, som drømte den Drøm; thi Herren eders Gud forsøger Eder, at han vil fornemme, om I elske Herren Eders Gud i eders ganske Hjerte og i eders ganske Sjæl*).

*) Doct. Brochman i forømtalte Bog siger, at slig Lykkespaadoms Fuldkommelse, som undertiden mærkes, sker enten ved Guds retfærdige Straf over de Vantroe, at de skal straffes med Løgn, efter det Sprog 2 Thess. 2, 11, eller til de Gudfrygtiges Fristelse og Prøvelse, efter dette Sprog 5 Mos 13, 3.

§ 6. Dernæst og for det andet forstydes slig Lykkespaadom og Stjernekunst ogsaa med al Rette af den Aarsag, fordi den lover det ud, som den ikke kan holde. Den lover at sige forud, hvad der skal ske med den og den i den og den Tid og derfor giver sig ud for at forkynde tilkommende Ting, endogsaa de, som ere blotte simple Ting, som Gud alene ved og intet Kreatur kan vide uden Guds Aabenbarelse. Jeg siger blotte tilkommende Ting; thi de Ting, som ikke ere blotte og simple tilkommende Ting ere ved deres Aarsager allerede i fuld Virkning og Gjære og hænge ligesom i en Kjede sammen med de nærværende, dem kan og vel Kreaturene ved deres Fornuft stundom vide af tilforn. Saasom at En kan vide forud, at paa den og den Dag og paa det og det Klokkeslet skal blive enten Fuldmaane eller Nymaane, eller Kvarterskifte eller Formørkelse, eller Flod eller Ebbe og andet deslige, hvilket ikke er pur og simpel tilkommende Ting, men saadanne, som med de nærværende ere sammenlænkede og formedelst Solens og Maanens Løb er alt i fuld Gjære og Virkning. Ligesaa kan En vel stundom og vide forud det, som han har sat sig selv fuldkommelig for at gjøre og udrette og i Særdeleshed Satan, naar han sit Rige til Bestyrkelse kan give En ind, at han spaar forud det og det, og siden efter Guds Tilladelse kommer En og Anden til, ved sin Indskydelse og Indgivelse, at han det samme gjør og fuldkommer, hvilket og er af de Sager, som ere allerede i Virkning og Gjære. Og til disse Ting hører og dette, at man kan vide forud det, som man har erfaret at være vist besluttet at skulle ske paa den og den Tid, og hvad andre deslige Ting kan være, som have deres virkelige Aarsager alt i Gjære, og er ikke blotte og simple tilkommende Ting, men ere sammenlænkede med de nærværende. Men hvad blotte og simple tilkommende Ting ere, om den og dens Lykke paa den og den Tid, endog saa mange Aar efter at Spaadommen er gjort, disse og andre deslige blotte og tilkommende og tilstundende Ting kan Ingen vide uden Gud alene og dem, Gud det har aabenbaret. Derfor siger Herren Es. 43, 9 om Menneskens Visdom, som En kan have uden Guds særdeles Aabenbarelse, og om de blotte og simple tilkommende og tilstundende Ting: Hvo er iblandt dem, som kan kundgjøre saadant? lader dem lade os høre de forrige Ting. Lader dem føre deres Vidner, saa de kan retfærdiggjøres og man kan sige: det er Sandhed. Og Es. 44, 7: Lad dem forkynde dem de tilkommende Ting, og det, som skal komme. Es. 56, V. 9. 10 tilskriver Gud sig selv alene slige Tings Erfarenhed og Kundskab, sigende: Jeg Herren er Gud, som kan gjøre fra Første til Sidste, og fra fordum Tid de Ting, som ikke end ere gjorte. Item, naar han Es. 41, 23 siger til Hedningernes Afguder: Forkynder os de Ting, som skal komme herefter, saa vi kan vide, at I ere Guder. Der Joseph derfor skulde spaa om det Tilkommende, sagde han til Pharao: Mig foruden skal Gud svare Pharao Godt (1 Mos. 41, 16). Der og Daniel skulde iligemaade forudsige og tale om det Tilstundende og Tilkommende, bad han sine Staldbrødre, Hanania, Misael og Asaria, at de vilde bede Gud i Himmelen om Naade dertil, at det maatte aabenbares, og Skriften lægger og til, at de gjorde saa; og det blev ham om Natten aabenbaret i et Syn, og at han takkede Gud, som aabenbarede ham det, og derfor sagde han og til Kong Nebukadnesar derom, at saadanne skjulte Ting vare ham ikke aabenbarede ved hans egen Visdom, ligesom den var større end alle Andres, men af Gud i Himmelen, som kan aabenbare hemmelige Ting (Dan. 2, 18 ꝛc). Christus siger og til sine Disciple Ap. Gj. 1, 7: Det hører Eder ikke til at vide Tider eller Stunder, hvilke Faderen har sat i sin egen Magt. Ligesom Hjerters og Nyrers Randsagelse hører Gud alene

til (Pſ. 7, 10), ſaa hører og de rette og blotte tilkommende Tings Kundſkab Gud alene til. Ligeſom ogſaa vor tilkommende Tid, tilligemed dens Velſtand eller Veſtand, ſtaar alene i Guds Hænder, at Propheten Pſ. 10, V. 14 derfor ſiger: Man giver Sagen i din Haand, den Svage overlader ſig paa dig; og Pſ. 31, 16: Mine Tider ere i din Haand; ligeſaa ſtaar Kundſkaben om ſlig vor tilkommende Tid og enten dens Velſtand eller Veſtand alene i Guds Visdom og Kundſkab. Gud alene ved det. Og derfor ſiger og Herren om Jøderne tilkommende og ſærdeles Velſtand 5 Moſ. 32, 34: Det er gjemt hos mig, ja beſeglet udi mine Liggendefæer. Og David Pſ. 139, 1 ꝛc. taler om det, at alle hans Dage, ſom endnu ſkulle komme, vare ſkrevne i Guds Bog, da endnu ingen af dem var til; desligeſte tillægger han, at Gud ſikker, hvad han, nemlig David, ſkal gjøre, baade for og efter, og ſiger derfor: Sligt at forſtaa er mig for høit og for underligt, jeg kan det ikke begribe. Saa viſer og Salomon Præd. 9, 11, at om end Tiden og Lykken har meget at ſige, eller Alting ligger i den, ſaa ved dog et Menneſke ikke ſit Endeligt, eller naar og hvorledes han ſkal dø. Og kan man ikke vide forud ſit eget Endeligt eller Døds Tid og Maade, ſaa kan man ikke heller vide forud en Andens Endeligt eller Døds Tid og Maade, og derfor ikke heller hans Levnets Tid og Maade, efterdi Døden er Livets Ende og Udgang, og kan man ikke vide Ens Levnets Tid og Maade, ſaa kan man ikke heller vide hans Lykke og Skjæbne. Saa ſtaar der ogſaa Præd. 11, 5, at et Menneſke kan ikke vide Guds Gjerning, og Cap. 3, 1, at om end Alting har ſin Tid, og Gud har beſtikket Alting vel og viſelig i ſin Tid, desligeſte har lagt Verden i Menneſkens Hjerte, eller givet et Menneſke at pønſe paa dens Handel eller Løb, og hvad der ſkal blive af, ſaa kan dog et Menneſke ikke vide Guds Gjerning og dens Ende og Begyndelſe. Item. C. 8, 17, at et Menneſke ikke kan udfinde den Gjerning, ſom ſker under Solen, og jo mere et Menneſke arbeider paa at ſøge derefter, jo mindre finder han det, og om en Vismand end ſiger, eller mener ſig at vide det, ſaa kan han dog (i Sandhed) ikke finde det, hvilket gaar ud paa det ſelvſamme; thi den tilkommende Tids Lykke eller Ulykke er ogſaa iblandt Guds Gjerninger, ſom ſke under Solen, ja de ere og allermeſt blandt de Guds Gjerninger, ſom et Menneſke ikke kan udfinde, efterdi at de nærværende og forbigangne dog findes lettere, i det Sted, at de tilkommende ere ligeſom ideel Mørkhed for En. Saa vidner og Salomon desforuden paa adſkillige Steder i Særdeleshed og udtrykkeligen om de tilkommende Ting, at et Menneſke ikke kan vide dem, ſom Præd. 8, 6, 7, hvor han ſiger: Alt, hvad man har Lyſt til, haver Tid og Ret, efterdi Menneſkens Ulykke er megen over ham; thi han ved ikke, hvad ſke ſkal, og hvo kan tilkjendegive ham det, naar det ſkal ſke? Item. C. 10 14: Et Menneſke, ſiger han, kan ikke vide, hvad ſke ſkal, og hvo kan forkynde ham, hvad ſke ſkal efter ham? Og C. 3, 22: Hvo vil lade et Menneſke komme at ſe paa det, ſom ſkal blive efter ham? og C. 7, 14 melder han ogſaa: Et Menneſke kan ikke finde Noget, ſom ſkal ſke efter ham. Item, Gud har gjort den onde Dag med den gode Dag, at et Menneſke ſkal ikke finde Noget, ſom ſkal ſke efter ham. Det er mærkeligt, at Salomon ikke vidſte ſlige tilkommende Ting, hvilket han ikke alene tilkjendegiver, idet han i fremſatte Ord almindelig ſiger, at et Menneſke ſligt ikke kan vide eller finde, men ogſaa naar han Cap. 2, 19 ſiger i Særdeleshed om ſig ſelv, at han ikke vidſte om den, ſom han efterlod Alting og ſkulde regjere efter ham, nemlig hans Søn, ſkulde blive fornuftig eller daarlig. Hvo ved, ſiger han, om han ſkal blive vis eller en Daare, og han ſkal dog herſke i alt mit Arbeide? Og dog

varSalomon, som der meldes 1 Kong. 4, 31, visere end alle Mennesker paa Jorden, og i Særdeleshed visere end alle Ægyptere og Østerlændinge, og var derfor ogsaa visere end alle Stjernekigere, Spaamænd eller andre kloge Kunstnere, blandt hvilke de Ægypter og fornemmelig Østerlændingene, nemlig de Chaldæer og Babylonier, vare de navnkundigste, saasom de mest kyndige og mest erfarne i samme Lykke- eller Spaadomskunst. Om hvilke Chaldæer og Babylonier Esaias ogsaa C. 47, 13. 14 viser, at de skulle ikke af Himmelen og af Stjernerne kunne hjælpe Babylon eller i Sandhed spaa den sin egen Skjæbne, og siger derfor ogsaa, at Babylons Kunst og Visdom har nedstyrtet den, og C. 44. 12 at Gud har beskjæmmet slige Spaamænd og gjort dem daarlige i deres Kunst. Det bliver derfor vist og sandt, at Ingen uden Gud kan vide de rette og blotte tilkommende Ting. Jeg siger vide og ikke gjette; thi om man end vel stundom kan gjette Noget om slige tilkommende Ting, saa kan man dog ikke vide dem; thi det, man kun gjetter sig til, det ved man ikke, men det, man ved, er man vis paa og kan deri ikke feile; ja det, man gjætter sig til, er man uvis paa, og kan, ligesom man griber i Lykkepotten, ramme saa snart paa Intet som paa Noget, saa snart paa Løgn som paa Sandhed. Kan nu intet Kreatur forud, uden en lærdeles gudommelig Aabenbarelse, vide slige tilkommende Ting, saa kan og intet Kreatur, uden en særdeles Aabenbarelse, forudsige og spaa slige tilkommende Ting. Efterdi da Stjerne- og Spaadoms-Kunstneren giver sig ud for at spaa forud slige tilkommende Ting, da giver den sig ud for det, som den ikke kan holde, gjøre eller udrette. Thi Ingen, som bevist er, kan gjøre det, uden Gud alene eller den, der har faaet slig Kundskab af Guds særdeles Aabenbarelse. Af hvilken særdeles Guds Aabenbarelse denne Stjerne- og Spaadomskunst ikke er opkommet eller oprunden, men er kun et menneskeligt og hedensk Paafund*), findes og gemenligen løgnagtigt og usandfærdigt, som siden skal bevises, og derfor ingenlunde kan være af Gud og hans særdeles Aabenbarelse; thi Gud er idel Sandhed, og af ham kommer aldrig nogen Løgn eller Vildfarelse. End ogsaa Kunstnerne selv i denne Kunst foregive ikke, at den er oprunden eller kommen af Guds særdeles Aabenbarelse, men at den er opkommen af lang Erfarenhed og deraf, at man har mærket, naar Planeterne har saadant Sted og Plads paa Himmelen, da pleier altid det og det at ske. Hvilket vel i Sandhed ikke er saa, efterdi Erfarenhed har ofte bevist det, som er aldeles tvertimod det, Kunsten**) tilholder; ikke

*) De rette Skolemestere i Kunsten, og hvilke den beraaber sig paa, ere Ptolomæus, Hali, Firmicus, Cardanus og andre deslige, endel gamle og endel nye, som alle have været Mennesker, de have været menneskelige Vildfarelser undergivne, de fleste dertilmed blotte Hedninger.

**) Gassendus over Laerti 10de Bog, paa den 938te, 939te, 941de, 945de og 967de Side saavelsom i den 4de Epistel de Motore translato beviser, at Kunsten kan ikke være oprunden af slig lang Erfarenhed, og at de samme Stjerner kan ikke komme paany igjen til den samme Himmelens Stik og Samlingsmaade, de engang havde, førend fast hundredetusinde Aar eller flere ere forbigangne. Desligeste, at Astrologi eller Stjernekigerne ikke komme overens om slig Erfarenhed, og at de fornemste af de sidste, som Cardanus og Morinus, beskylde de Forriges og Gamles Erfarenhed og Lærdom derom for Løgn og Usandfærdighed. Han viser ogsaa, at Erfarenhed er ofterе mod end med Kunsten, og at Intet kan bekræftes med Erfarenhed, hvilket man jo kan svække og gjendrive med en anden Erfarenhed, som bekræfter og stadfæster det, som er tvertimod det forrige. Item, om end Stjernerne med deres Lys virker noget paa Jorden, saa er det dog kun almindeligt, og hvad deraf særdeles i Lykke og Ulykke kan foraarsages ved ingen Astrologus eller Stjernekiger mere af, end som en gemen Lægmand. Og naar Noget hæn

desmindre bekræfter og bekjender det dog det selvsamme, som sagt er, nemlig, at Kunsten ikke har sin Oprindelse af en særdeles guddommelig Aabenbarelse; thi det, man har lært af Erfarenhed, det har man ikke lært af Guds sære Aabenbarelse, men kun paa slig gemen og almindelig Maade, som man ofte kan være fixeret i, og selv møisommelig har maattet arbeide for, at man kunde paafinde det, og kan ogsaa saare feile og fare vild i.

§ 7. For det tredie er Astrologien eller Stjerne Spaadoms-Kunst ogsaa derfor billig at forkyde, fordi den er uvis og fuld af Bedrageri, og mere Løgn deri end Sandhed, at man maa sige derom, det Ezechiel (Cap. 13, 7.) melder: Spaamændenes Syn er forfængeligt, og deres Spaadom er løgnagtig; thi er der en Sandhed deri, saa er der derimod ti Løgne deri. Og kan en Sandhed derved stundom siges, saa gaar det kun ud paa en Slump og Gjætning, saa at man kan ikke lide derpaa, og ved ikke, enten det er Sandhed eller Løgn, den er ikke tryggere at efterfølge end Lygtemanden, som vanker nu hid, nu her, og af hvilken man ikke kan blive ubedragen. Cicero i hans 2den Bog de divinatione melder, at de Chaldæer efter denne Spaadomskunst have spaaet de mægtige romerske Fyrster Pompejus, Crassus, at at de skulde begge dø i største Herlighed hjemme i deres Fædreneland, og i deres yderste Alderdom, og det blev dog ikke sandt om Nogen af dem; at samme Cicero derfor tillægger, at han forundrede sig paa, at Nogen mere sætter Tro til slig Spaadomskunst, efterdi den er befunden i slig kjendelig Løgn. Gassendus paa forbemeldte Steder viser de navnkundigste Stjernespaamænds Cardani, Nostradami og Migrini adskillige grove Løgne i deres Spaadomme, og i Særdeleshed, at Nostradamus i en eneste Mands Fødselsberegning, som til et Exempel forstilles, har ikke løiet mindre end ti Gange. Andre mangfoldige Exempler af slige Feil og Bedragerier i denne Stjerne-Spaadoms-Kunst stiller Sixtus ab Henningha fore, desligeste ogsaa Tobias Wagner i hans Astrologi Cenetbliaca tilligemed flere Andre. Rasmus Bartholin i forbemeldte Disputats paa den 37 og 38 Side, efterat han har meldt om det Phavorinus hos Gellius i den 14de Bogs 1ste Capitel siger, at det, som i slige Spaadomme sandt befindes, er neppe den tusinde Part mod det, som lyves; saa tillægger han af sin egen Erfarenhed i denne Sag disse Ord. Vi se hver Dag mangfoldige slige Spaadomme at fixere vor Forhaabning, og enten at geraade anderledes end sagt er, eller at vrides til det, som er aldeles imod det, som sagt er. Bemeldte Gassendus i hans 6te Bog af Tyche Brahes Livs Beskrivelse, viser, at Tyche Brahe vel af Ungdom holdt meget af denne Stjerne-Spaadoms-Kunst, men der han mærkede, at samme Kunst ham gemenligen kun fixerede og saare sjelden rammede paa Sandhed, satte han den aldeles tilside, til han havde rettet og korrigeret Himmeltavlerne om Planeternes Løb, efterdi han mente, Feilen bestod kun deri, at Tavlerne ikke vare rigtige. Men som han endda ikke kunde ved nogen rigtig Kunst, men ikkun af Slumpelykke spaa Sandhed, satte han sig for at rette og korrigere Kunsten aldeles, men kunde dog ingen Vei komme dermed, at han derfor omsider fornam, det var Altsammen en blot Forfængelighed og en Gjækkekunst, og dermed begav den med alle. Samme Gassendus over Laerti 10de Bog viser videre, at der af hundrede og flere

der, som var spaaet, kan man ingen Aarsag af Himmelen vide eller finde dertil. Adskilligt om disse omtalte Stykker bekræfter og Rasmus Bartholin i hans Disputants de conjunctione magna Aar 1663. Det er værd at læse, det Phavorius hos Gellius i den 14de Bogs 1ste Cap., saavelsom Diodorus Tarsencis i Photti Bibliotheca, der han handler om Fato eller Ens Skjæbne, har meldt derom.

Spaadomme, som ske efter Kunsten, neppe en fuldkommes. Han viser ogsaa, at Cardanus, alligevel han søger at besmykke Kunsten, saavidt han kan, dog maa her frem og bekjende, at ikke den fjerde Part sker og fuldkommes af det, som sagt og spaaet bliver. Omsider lægger Gassendus til, at Slumpelykke regjerer Alting i denne Kunst, og den hele Handel er ligesom Terningkast, i hvilke man nu slumper til sex Sinke, eller andre Øien, som man kan begjære, nu ikke. Desligeste, at naar en Sag alt er hændt og skeet, kan man vel noget saa nær henvride og hentyde Kunsten derpaa, men førend den sker, er Alting uvist og usikkert, og er der da ligemeget, enten man spaar, det skal gaa saa eller saa til, eller man spaar det aldeles tværimod. Det er derfor klart og aabenbart nok, at heri denne Kunst er intet sandt, vist og trygt; hvilket er en ulidelig Handel i slig en Sag, som er kun en lutter Forvidenhed, og det, man ikke har behov, ja det, som mere er, af Gud selv, som tilforn er bevist, er os forbuden. Den Sandhed, som man ogsaa i slige Spaadomme stundom mærker, beviser os ikke ganske, at Kunsten er rigtig og ikke farer med Løgn; thi slig Sandhed erlanges og bekommes ikke ved Kunsten men kommer andetsteds fra. Enten herfra, at slig Spaadom er ikkun en blot Gjætning, som tilforn sagt er, eller at Spaadommens Ord ere tvetydige og satte paa Skruer, som de djævelske Orakler og Spaadomme gemenligen vare, og kunde derfor drages til adskillige eller stridige Hændelser, den kunde baade sige Nei og Ja til den samme Ting, og ligesom Sagen faldt, dog synes ligesom at have Sandhed i sig. Eller at de Sager, som Spaadommen gjøres om, ere allerede satte igjære og med de nærværende Ting, eftersom tilforn meldt er, ligesom sammenlænkede; alligevel Enhver det ikke saa just og lige ved, og Spaamanden, til at pryde og pynte Kunsten, af dem, som vis Kundskab derom have, det har udspioneret og opsnappet. Eller ogsaa, at der kan være noget spaaet derom tilforn i de guddommelige Prophetier, og Djævelen, som har bedre Kundskab om slige Prophetier, ja muligens og bedre forstaar dem end som vi, kan af samme Prophetier og guddommelige Spaadomme have erkyndiget sig om en Slags Udgang, og efter slig Kundskab indgiver, ved Guds Tilladelse, den og den Stjernespaamand det, at han spaar og forkynder det, saa at Sandheden dog aldeles ikke kommer fra Kunsten, men et andetsteds fra. Og lad end saa være, at man ved denne Spaakunstes Greb kunde undertiden spaa Sandhed, saa bliver dog Kunsten ikke derfor en Sandheds Kunst, men alligevel endda en Løgnekunst, som tilforn. En Hore og Skjøge er derfor ikke en kydsk Jomfru, om hun ikke hver Dag eller Time øver sit Horeri, og en Morder bliver en Morder, omendskjøt han ikke hver Dag slaar Folk ihjel. En Løgner lyver ikke altid, men er dog en Løgner. Endogsaa Satan selv siger stundom Sandhed, og er dog ikke desmindre en Løgner af Begyndelsen, ja Løgnens Fader (Joh. 8, 44), og dens første Oprindelse. Det er nok, at Kunsten gemenlig og almindelig farer med Løgn og Bedrageri; thi saa er den dog i Sandhed en Løgnekunst, om den endskjønt stundom i et eller andet kan slumpe til at sige Sandhed. Det er og bliver derfor en Bedragerkunst og idel Vildfarelse.

§ 8. Omsider er og denne Lykkespaadomskunst billig derfor at forskyde, for den fører stor Skade med sig. Thi den kommer et Menneske til at bryde Guds Bud, som har forbudt at befatte sig med slig Vederstyggelighed, som tilforn er bevist. Den hjælper til at stifte Afguderi, vrang Tro og en letfærdig, forfængelig og ugudelig Forvidenhed til at randsage de tilkommende Ting, som Gud har sig selv forbeholden. Den fører et Menneske fra den guddommelige Tillids trygge Grund, kommer En til at forlade Sandhed

og gribe efter Løgn og Skyggen, stundom og til at tro og forlade sig paa Djævelens eget Gjensvar, som ofte blander sig deriblandt, og er en idel Løgner og Menneskemorder. Den kan og omsider lettelig føre et Menneske i Fortvivlelse og i al Ulykke, som mange er hendet, der have agtet paa slige Spaadomme, og ere derved komne fra al deres Velfærd, at Gassendus over Laerti 10de Bog derfor siger: Vi have altfor mange Historier baade af nye og gamle, som klarlig bevise, at de have været aldeles ulykkelige, som have stolet paa slige Lykkespaadomme. Og Rasmus Bartholin siger i bemeldte Disputats, at man daglig har Exempler paa dem, som have forladt sig paa slige Spaadomme, og ere derved styrtede i Ulykke. Det bliver derfor i alle Maader vist og sandt, at denne Astrologi eller Stjernespaadomskunst med al Rette forskydes som en skadelig, løgnagtig og bedragelig Kunst.

Authors Beslutning til den anden Bog.

Til en Beslutning vil jeg den christne og fromme Læser endnu venlig og kjærlig have erindret, at, som jeg baade har holdt og holder mig stedse til vor rene Religions og Troens Bekjendelse, som den Augsburgske Confessions Menighed holder sig til, og i det Kirkeskrift, som kaldes Formula Concordiæ, er gjentagen, til hvilken jeg ogsaa her for alle mig med Hjerte og Pen bekjender, saa vil jeg og, at dette mit Skrift ikke anderledes end som efter samme vor Kirkeskrift og almindelige Bekjendelse skal forstaaes. Dernæst at jeg ingen anden Ende og Maal i disse mine Bøger søger og sigter til end dette, at jeg næst samme vore rene Religions og Troes Bekjendelse, vil derpaa have arbeidet, at det hellige, christelige Liv og Levnet ogsaa maatte fornemmes, udbredes og forplantes; thi den rene Lærdom hjælper intet dem, som ikke beflitter sig paa et helligt Levnet. Ligesom Lærdommens Retsindighed skal med vaagne Øine bevares, saa skal og det christelige Levnets Helighed med største Alvor søges og forfremmes. Hvad gavner megen Kunst uden en sand Gudsfrygt? det er langt behageligere for Gud, at man hjælper, befordrer og forfremmer En til et gudfrygtigt Levnet, end som til stor Kunst og Lærdom. Mange drive haardt og med stor Flid paa Christi Lærdom, men ganske Faa gjøre efter samme Lærdom og deri et christeligt Levnet øve og bruge, hvorom videre i Fortalen til den første og i Beslutningen til den fjerde Bog, saavelsom ellers mange Steder i dette Skrift er talt. Men vilde Nogen sige, at jeg har gjort denne Undervisning om det christelige Levnet altfor vidtløftig, da svarer jeg dertil, at vort onde Levnet er mere vidtløftigt, og vor Brøst og Bræk altfor stor og farlig. Saa er og vor Igjenløsning, som dertil hører, et saare stort og vigtigt Værk og ligesom et dybt Hav. Dertilmed er og vor Modgang og Gjenvordighed saare mangfoldig, saa at der har været til sligt alt at udføre Vidtløftighed fornøden. Vil Nogen have det kortere, han læse ikkun, hvad der i den første, anden og tredie Bog om Omvendelse, Tro og Kjærlighed, Ydmyghed, Sagtmodighed, Taalmodighed og Korset i visse Capitler er fremsat, saa finder og har han deri kortelig det ganske christelige Levnet. Men vil og Nogen tage sig Umage til at læse det hele Skrift igjennem, da skal han ikke derpaa have at fortryde, men befinde, at det nok skal lønne ham sin Umage.

Ps. 119, 133. Befæst mine Trin i dit Ord, og lad ingen Uret herske over mig.

Den store Gud bør Ære
Og Pris alene være.

Den tredie Bog.

af

den sande Christendom,

om

det indvortes Menneske,

og

hvorledes Gud har lagt det ypperste Liggendefæ, nemlig sit Rige, i Menneskets Hjerte, som et skjult og forborgent Liggendefæ i Ageren, og som et guddommeligt Lys i Sjælen, og hvorledes det samme skal søges og opvækkes i os.

Luk. 17, 21. Se! Guds Rige er inden i Eder.
Matth. 7 14. Den Port er snæver, og den Vei er trang, som fører til Livet; og de ere faa, som finde den.
Bernhardus siger: Du skal snarere finde og faa fat paa Christum, idet du følger ham, end ved det du læser om ham.

Johan Arndts Fortale

til den tredie Bog om den sande Christendom.

Ligesom det naturlige Liv har sine Trapper og Grader, nemlig sin Barndom, Manddom og Alderdom, saa er det ogsaa beskaffent med vores aandelige og christelige Liv; thi det samme begynder af Omvendelsen, hvorved et Menneske forbedres daglig: derpaa følger en større Oplysning, som den mellemste Alder, ved gudelige Tings Betragtning, ved Bønnen, ved Korset, ved hvilken alle Guds Gaver blive formerede. Dertil kommer omsider den fuldkomne Alder[1]), som da bestaar i en fuldkommen Forening formedelst Kjærlighed, hvilket Paulus kalder Christi fuldkomne Vext og at være en fuldkommen Mand i Christo (Eph. 4, 2). Saadan Orden har jeg taget i Agt i disse tre Bøger, saavidt ske kunde, og jeg holder for, at den ganske Christendom, (saafremt ogsaa Bønnebogen kommer dertil) er heri efter Fornødenhed beskreven; endskjønt Alting er ikke saa fuldkommen udført, saa at der aldeles intet skulde feile. Men den fjerde Bog har jeg derfor villet føie dertil, at man kunde se, hvor-

[1]) Dette maa ikke saa forstaaes, som den aldeles ikke kunde opnaaes, men som Noget hvorefter man af yderste Formue maa stræbe, denne Fuldkommenhed befatter to Ting i sig: 1) En christelig Lyst, Nidkjærhed og Sinds Frimodighed til at angribe sin gamle Adam, med al Flid til at imodstaa sine onde Lyster, og med et glad Mod at ove sig i alle christelige Dyder. 2) At vi af Hjertet, uden al Falskhed og Hykleri, tjene Gud og vor Næste.

ledes Skriften, Christus, Mennesket og den ganske Natur stemmer overens, og hvorledes Alting indflyder igjen i det ene, evige og levende Udspring, som er Gud selv og leder til det samme. Men paa det du kan ret forstaa mig i den tredie Bog, saa vid, at den er rettet derhen, hvorledes du kan komme til at søge og finde Guds Rige i dig (Luk. 17, 21), hvilket om det skal ske, da maa du overgive Gud dit ganske Hjerte og Sjæl, ikke alene Forstanden, men og din Villie og Hjertes Kjærlighed. Mange mene, at det er aldeles nok og overflødigt til deres Christendom, naar de fatte Christum med eller i deres Forstand, formedelst megen Læsning og Disputering, hvilken er nu omstunder den almindeligste Maade at studere Theologien paa, og det bestaar blot i at vide meget, og de betænke ikke, at den anden fornemme Sjælens Kraft, nemlig Villien og den hjertelige Kjærlighed, hører og med dertil. Du maa give Gud og Christo begge Dele, saa først har du givet ham din ganske Sjæl; thi der er stor Forskjel imellem Forstanden, hvormed man kan kjende Christum, og imellem Villien, ved hvilken man elsker ham; thi vi kjende Christum, saa meget, som vi kan; men vi elske ham, saasom han er. At kjende Christum efter den blotte Kundskab, og ikke elske ham, det gavner intet. Det er derfor tusinde Gange bedre at elske Christum, end meget at kunne tale og disputere om ham. Derfor skal vi saaledes søge Christum med vor Kundskab og Forstand, at vi og med en hjertelig Villie og Velbehag elske ham; thi af den sande Christi Erkjendelse kommer og den sande Kjærlighed til ham. Gjør vi det ikke, saa finde vi ham vel; men til vor største Skade; thi det er just det, som Herren siger (Matth. 7, 21): De skal ikke Alle, som sige til mig, Herre, Herre, komme ind i Himmeriges Rige. Der er og to Maader at erlange Visdom og Kundskab paa[1]), den første ved megen Læsning og Disputering, og dem kalder man Lærde, den anden Maade er ved Kjærlighed og Bønnen, og dem kalder man Hellige[2]). Der er stor Forskjel imellem begge disse; hine, naar de kun ere lærde og ikke tillige elskelige, ere stolte og opblæste; disse derimod fornedrede og ydmyge; paa den første Maade kommer du ikke til at finde den indvortes og forborgne Skat, men paa den anden Maade finder du den i dig[3]); derpaa gaar nu den ganske tredie Bog ud. Hvor herligt, kosteligt og deiligt er det nu ikke, at vores høieste og bedste Skat, som er Guds Rige,

---

[1]) Det er ganske vist, at den første Maade, nemlig ved Læsen og Disputeren, uden den anden, som bestaar i Bøn og Kjærlighed, er ikke tilstrækkelig nok, ei heller saa aldeles fornoden; dog forkastes den ikke. Luther holdt en flittig og ivrig Bøn langt nyttigere til en sand Lærdom, Visdom og Gudfrygtighed, end at læse mange Dage.

[2]) Ved de Lærde, saavidt han skiller dem fra de Hellige, forstaar han dem alene, som kun ved Læsning og Disputering blive kloge og forstandige; de, som ikkun have fattet Christum ret med deres Forstand, vide at tale meget om ham (Matth. 7, 22), og have dog ikke Kjærlighed, ere derfor stolte og opblæste, fordi de have ikke Christi Aand, og de have hos al deres store Kunst og Videnskab et verdsligsindet Hjerte, fuldt af Misundelse, Hovmodsjerrighed og Gjerrighed etc. Men ved de Hellige forstaar han dem, som enten uden megen og bestandig Læsning og Disputering, ligesom de Enfoldige, eller som tillige med Læsning og Studeringer, fornemmelig ved Bøn og Kjærlighed ere komne til Guds sande Erkjendelse, som ikke alene erkjende Christum, men og elske ham, og altsaa have givet Christo baade deres Forstand og Villie. Luther siger: man finder nok forstandige og lærde Folk; men de, som og have Guds Aand, de ere faa.

[3]) En bliver en retskaffen Theologus, ikke ved det, han ved meget, forstaar meget, læser, disputerer, spekulerer, men ved Levnet, ved det han dør daglig, ved det han dømmer eller bliver dømt. Her sees ikke hen dertil, hvorledes vi først maa erlange Guds Rige, men hvorledes vi skal finde det samme i os, og erkjende, ja fornemme kraftelig vor høieste Skat, som er i os.

bestaar ikke i noget udvortes, men i det indvortes Gode[1]), som vi bære stedse hos os, forborgent og skjult for hele Verden, ja for Djævelen selv, hvilket og hverken Verden eller Djævelen kan tage fra os; hvortil vi heller ikke behøve stor Kunst, Sprog eller mange Bøger, men et overladent og Gud hengivet Hjerte. Lader os derfor lægge Vind paa at gaa ind i os selv, til dette vort indvortes, forborgne, himmelske og evige Gode og Rigdom[2]). Hvad søge vi efter udenfor i Verden, efterdi vi har indentil i os selv Alting, og det ganske Guds Rige med alle sine gode Ting, den Hellig-Aands rette Skole er i vore Hjerter og Sjæle, der er den hellige Treenigheds Værksted, det rette Guds Tempel, det rette Bedehus, hvor man kan bede i Aand og Sandhed[3]) (Joh. 4, 23). Thi endskjøndt Gud formedelst sin almindelige Nærværelse er i alle Ting, ikke indelukt, men paa en ubegribelig Maade, hvorved han opfylder Himmelen og Jorden, saa er han dog særdeles og besynderlig i et oplyst Menneskes Sjæl, hvor han bor og har sit Sæde (1 Cor. 6, 19), ligesom i sit eget Billede og Lignelse[4]); der virker han saadanne Gjerninger, som han selv er, der svarer han i Hjertet[5]) altid paa vore Sukke; thi hvorledes er det muligt, at han kan negte sig selv for dem, som han selv bor i, ja hvilke han selv bevæger og bærer? Thi intet er ham kjærere og behageligere, end at han kan meddele sig alle dem, som søge ham. Dertil hører nu en smuk, stille og rolig Sjæl, men da først bliver en Sjæl rolig og stille, naar den afvender sig fra Verden. Derfor har Hedningerne sagt: Sjælen bliver da først vis og klog, naar den er rolig og stille. Derom har og den hellige Cyprianus herlig talt: Det er, siger han, den bestandige Ro og Sikkerhed, naar man bliver forløst fra denne Verdens urolige Stormvinde og opløfter sine Øine og Hjertet til Gud fra Jorden og nærmer sig med sit Gemyt til Gud, naar man ogsaa forstaar, at alt det, som blandt Menneskens Ting og Haandteringer agtes Stort og Kosteligt, at det ligger altsammen forborgent i vort Hjerte og Gemyt; saa man da slet Intet ønsker eller begjærer sig af Verden, fordi et saadant Gemyt er langt over Verden og er mere end den hele Verden. O hvilken himmelsk Skat er det at være forløst fra Verdens Baand og Strikker, hvilket høit og stort Gode, til hvilket at erlange, man ei behøver stort Arbeide, Forbønner hos store Folk eller megen Løben og Renden; men det er en Guds Naadegave; thi ligesom Solen skinner af sig selv, ligesom Dagen lyser af sig selv, som en Kilde opvælder af sig selv, og ligesom Regnen nedflyder og befugter Jorden af sig selv, ligesaa indgyder den Hellig-Aand sig i en troende Sjæl, som opløfter sig fra Verden til Gud. I disse Ord er en stor Visdom og denne ganske tredie Bogs Sum og Indhold bestaar deri. Da øver sig ofte den forborgne Skat i vor Sjæl, endskjønt den varer kun et Øie-

---

[1]) Gud har sit Sæde i Hjertet, og der udgyder han sine Gaver, derfor har de Troende alting i sig; thi de have Gud boende i sig, som er Alting i Alle.

[2]) Guds Rige bliver ved Ordet og Sakramenterne oprettet i Hjertet, vi besidde det i Troen, det formeres og opholdes daglig i os ved Bønnen, ved Kjærlighed og et helligt Levnet, og det smages og erkjendes med stille Hjerter.

[3]) Derved bliver ikke den udvortes Kirke eller Foramling tilintetgjort, som befordrer den indvortes Kirke. Den Hellig-Aands udvortes Værksted er den offentlige forsamlede Menighed; men det indvortes aandelige Værksted er en troende Sjæl, hvor Guds Aand og i de udvortes Steder og forsamlede Menigheder er kraftig ved Ordet og Sakramenterne og forretter sin Gjerning. Om denne indvortes er det vi her tale, og derved bliver den udvortes Forsamling eller Kirke ingenlunde foragtet. Augustinus siger: Gud, som har sin Stol og Sæde i Himmelen, lærer inden i vore Hjerter.

[4]) Hermed hensigtes derpaa den begyndte Ligedannelse, som er skeet ved Fornyelsen.

[5]) Idet han tilfredsstiller og fredeliggjør vore Hjerter.

blik[1]). Dette Øieblik er bedre end Himmel og Jord med alle Kreatures Yndelighed, som Bernhardus siger: Den Sjæl, som engang ret har lært at gaa ind i sig selv og at søge Guds Ansigt og smage hans Nærværelse i sit inderste Hjerte, jeg ved ret ikke, om den samme Sjæl holder det pinagtigere og smertefuldere at lide en tidlang Helvedes Pine, eller den, efter at den havde erkjendt og erfaret Sødheden af denne hellige Øvelse, vilde gaa ud fra sig selv igjen til Vellyst, eller meget mere satte en Ulyst og lade sig besvære af Verden og sit eget Kjød og Blod, ja lade sig forlede af sit Sinds umættelige Begjærligheder og Uro. Hidtil gaa Bernhardi Ord. Thi saadan Sjæl finder ikke alene det høieste Gode i sig selv, naar den henvender sig til Gud, men endog den største Elendighed i sig selv, naar den mister Gud. Sjælen mærker vel, at den lever i Gud, som er Livets Kilde, naar den afdør Verden, og at den derimod, jo mere den lever i og efter Verden, jo mere afdør den fra Gud. En saadan Sjæl, som er afdød Verden, lever ret i Gud, den er Guds Lyst og Fryd, den er er en sød og modnet Vindrue i Christi Vingaard, som der siges i Salomons Høisang, de andre verdsligsindede Hjerter ere bittre og umodne Druer. Men de Kjendetegn, der ere paa saadan Sjæl, som er afdøet Verden, er disse: Naar et Menneske i alle Ting sætter Guds Villie for sin egen Villie, dæmper sin Egenkjærlighed, døder Kjødets Begjæringer, flyr og skyr Verdens Vellyster, agter sig for det allerringeste Menneske, ikke lettelig dømmer eller fordømmer sin Næste, befaler Gud Dommen og Retten, ophøier sig ikke, naar den bliver rost, heller ikke bedrøver sig, naar den bliver ilde paatalet, lider Alting taalmodig og klager ikke over Nogen. Et Exempel paa saadan opforet Villie har vi i Kong David (2 Sam. 23, 15), da han saa inderlig begjærede at drikke Vand af den Brønd i Bethlehem, og de tre af hans vældige Mænd brød sig igjennem Fiendens Hær og hentede ham Vandet, da udgydede han det for dem, det er, han forsagede sin egen Villie, fordi hans tre vældige Mænd havde vovet deres Liv for hans Villies Skyld. Se, heri bestaar et christeligt Levnets rette Fuldkommenhed[2]). Thi Fuldkommenhed er ikke, som Mange mene, en høi, stor, aandelig og himmelsk Fryd og Andagt; men den bestaar i sin egen Villies, Æres og Kjærligheds Fornegtelse og i sin egen Ringheds Erkjendelse, i en inderlig og heftig Kjærlighed til Næsten, i en hjertelig Medlidenhed, og i en Sum: i saadan en Kjærlighed, der begjærer, tænker og søger intet Andet end Gud alene, saa vidt som muligt er i dette Livs Skrøbelighed. Deri bestaar ogsaa de rette christelige Dyder, den sande Ydmyghed og Fred i at overvinde Kjødet og de kjødelige Bevægelser. Dette kommer du til at læse mere om i denne tredie Bog, og ved flittig Øvelse at forefinde, hvortil jeg ønsker dig og mig den Hellig-Aands Naade, som maa begynde, fortsætte og fuldkomme Alting i os til Guds Ære, Lov og Pris. Amen.

Ps. 37, 4. 5. Forlyst dig i Herren, saa skal han give dig dit Hjertes Begjæring. Vælt din Vei og din Omhu paa Herren og forlad dig paa ham, han, han skal vel gjøre det.

[1]) Her tales ikke om nogen Undrykkelse, men om den inderlige og uskatterlige Sjælens Fryd i Gud.

[2]) Denne Fuldkommenhed er det sidste og længst hensigtede Maal og Øiemærke; ikke, at ingen skulde blive salig, som ei havde opnaaet det, men at man ivrig stræber derefter. Han taler her om den rette, men ikke om den høieste Fuldkommenhed, som har slet ingen Smitte eller Rynke.

Den tredie Bog

om den sande Christendom.

Det første Capitel.

Om et troende og oplyst Menneskes store og indvortes Liggendefæ og dets Beskaffenhed.

§ 1. Hvad denne Skat er og begriber i sig, nemlig først Guds naadige Iboelse. § 2. Dernæst Troen og alle christelige Dyder. § 3. For det tredie Summen og Indholdet af det ganske Guds Ord. § 4. Det er det Allerbedste og Vigtigste, man kan eftertragte. § 5. Det fører med sig Trøst mod al Jammer. § 6. Det er skiult for de Verdsligsindede og i Fristelsens Tid endog for Guds Børn, som da noie maa søge og undersøge.

1 Cor. 6, 19. Vide I ikke, at eders Legeme er den Hellig-Aands Tempel, som er i Eder, hvilken I have af Gud.

§ 1. Alligevel, at de sande Troende have af Naturen det Onde, nemlig Kjødet og den syndige Art i sig, med hvilken de maa stedse stride, saalænge de leve, som Paulus viser Rom. 7, 22. 23, saa have de ikke desmindre af Naaden desforuden ogsaa i sig det Gode og en indvortes Sjælens Skat og Liggendefæ, ved hvilken de ogsaa kunne overvinde det Onde, som dem trykker og trænger. Og dette indvortes Gode er Guds Rige, som er i dem, om hvilken Christus (Luk. 7, 21) siger til Disciplene: Se Guds Rige er inden i Eder. Dette indvortes Guds Rige befatter og begriber i sig først Guds Bolig eller naadige Nærværelse og Iboelse i de Troende, om hvilken Herren taler 3 Mos. 26, 11: Jeg vil sætte Bolig midt iblandt Eder, og min Sjæl skal ikke væmmes ved Eder. Og Joel 2, 28: I skulle fornemme, at jeg er midt iblandt Eder, at jeg er Herren eders Gud og ingen anden. Og Paulus til de troende Corinthier 2 Breves 6, 16: I ere den levende Guds Tempel, som Gud siger: Jeg vil bo i dem, jeg vil være deres Gud, og de skulle være mit Folk. Desligeste 1 Joh. 4, 13: Hvo, som bliver i Kjærlighed, han bliver i Gud og Gud i ham. Og om Christo særdeles, som bor i de Troende, siger ogsaa Paulus Gal. 2. 20: Jeg lever, dog ikke jeg mere, men Christus lever i mig; og naar han Col. 3, 11 taler i Almindelighed om de sande Guds Børn og Troende, enten de ere Græker, Scyther eller Jøder, da siger han, at Christus er Alting, endog i Alle. Og om den Hellig-Aand særdeles, at han bor i de Troende, staar der i Rom. 8, 9. 14: I ere ikke i Kjød men i Aand, saafremt Guds Aand bor i Eder, de ere Guds Børn. Hvilkensomhelst drives af Guds Aand, de ere Guds Børn; men om Nogen ikke har Christi Aand, denne er ikke hans. Og Gal. 4, 6: Efterdi I ere Børn, da udsendte Gud sin Søns Aand i eders Hjerter, i hvilken I raabe: Abba, kjære Fader! Desligeste og 1 Cor. 3, 16: Vide I ikke, at I ere Guds Tempel, og Guds Aand bor i Eder? Og Cap. 2, 12: Vi har ikke annammet Verdens Aand, men den Aand, som er af Gud, at vi kunne vide de Ting, som ere os skjænkede af Gud. Og det er det, som Herren lover og forjætter, idet han Es. 44, 3 siger: Jeg vil udgyde Vand paa det Tørstige og Strømme paa det Tørre, jeg vil udgyde min Aand over din Sæd. Og mange andre Skriftens Vidnesbyrd vidne det samme.

§ 2. Dernæst begriber ogsaa dette indvortes Guds Rige i sig Troen med alle christelige og aandelige Dyder, at Paulus derfor Rom. 14, 17 siger: Guds Rige er Retfærdighed, Fred og Glæde i den Hellig-Aand. Ydermere begri-

ber det i sig Guds Beskuelse i Aanden og Troen, i hvilken Gud giver sig tilkjende for Sjælen som den høieste Kjærlighed, Godhed, Deilighed, Helligheds, Visdom og Retfærdighed, saasom i den 2den Bog af dette Skrift fra det 27de til 34te Cap. er udført. Tilmed begriber dette Guds Rige ogsaa i sig Guds Ord, som ter sin levendegjørende, trøstende og oplysende Kraft i Hjertet og er der en Kraft til Salighed for hver den, som tror; thi beholder og har man ikke Guds Ord i Hjertet og fører sig det der til Nytte, saa hjælper det En intet, at Apostelen til de Ebræer, talende om dem, som vare uden Guds Rige, derfor siger: Hørelsens Ord hjalp dem ikke, fordi det ikke blev beblandet med deres Tro, som det hørte. Og den Retfærdige (Ps. 40, 9) beskrives deraf, at hans Guds Lov er i hans Hjerte. Desligeste (Es. 51, 7), idet Herren siger: Du Folk, i hvis Hjerte min Lov er, frygter Eder ikke; og det er de gode Tilhøreres Pris (Luk. 8, 15), at de annammede Guds Ords Sæd i et smukt og godt Hjerte og bar Frugt deraf i Taalmodighed.

§ 3. Omsider begriber og dette indvortes Guds Rige i sig Guds Ords almindelige Sum, Indhold, Bemærkelse, Maal og Diemærke eller det, som Guds Ord almindelig bemærker og sigter til; thi Guds Ord, som den Kirkelærer Taulerus rettelig siger, trænger altsammen ind paa Menneskenes Hjerte og Sjælens inderste Grund. Hvadsomhelst i Guds Ord er skrevet, er skrevet os til Lærdom, at vi skulle have Haab formedelst Taalmodigheden og Skrifternes Trøst, siger Paulus Rom. 15, 4. Item, at Skriften er dertil kommen og aabenbaret, at den skal gjøre En vis til Salighed, og at et Guds Menneske skal være fuldkommen og fuldkommelig beredt til al god Gjerning (2 Tim. 3, 15, 17). Alt, hvad den hellige Skrift og dens rette Forklaring derfor handler udvortes, gaar altsammen ud paa det indvortes Menneskes Opbyggelse og Guds Riges Oprettelse og Bestyrkelse i vort Hjerte, hvilket er og i det Foregaaende vidtløftigen bevist i den 1ste Bogs sjette og 2den Bogs femte Capitel. Vi ville her til Overflod vise, hvorledes Guds Ord efter Børnelærdommens Anledning bør i Ens Hjerte nyttes, at Guds Rige derved i os maa findes. Guds Ord i Børnelærdommen indeholder, at Gud bar skrevet Loven paa to Stentavler, og at Loven er Guds hellige Villie, efter hvilke enhver skal rette og forholde sig. Og det tror du ogsaa sandt at være og gjør deri ret. Men det gavner dig aldeles intet, om Gud med sin Hellig-Hands Finger ikke tillige indskriver Loven i dit Hjerte og selv fuldkommer i dig sin hellige og guddommelige Villie. Og skal Gud det gjøre, saa maa du give ham dit ganske Hjerte og opofre ham al din Villie, saa sker det. Og efterdi Sligt er et ædelt Guds Værk i os og er over al vor Magt, Evne og Kræfter, da maa vi flittig bede Gud derom, som David gjorde i den 119de Psalme, hvilken ganske Psalme gaar derud paa og derom indstændig anholder, at Gud selv vil føre og ledsage ham efter sin Villie og Vidnesbyrd, paa det denne Guds Guds høie og hellige Gjerning i os ikke skal forhindres. Dernæst indeholder Børnelærdommen, at Christus er vor Retfærdighed og Salighed. Og det tror du, o Christenmenneske, ogsaa og gjør ret deri; thi der kan ingen anden Grundvold lægges end den, som er engang lagt, som er Jesus Christus (1 Cor. 3. 11). Og Ap. Gj. 4, 12: Der er ikke Salighed i nogen Anden, ei heller noget andet Navn givet, hvori vi skulle blive salige. Men ikke desmindre maa du ogsaa tillige have Christum indvortes i dig, at han bor i dig formedelst Troen, som Paulus siger Eph. 3, 17, og saaledes bliver din egen med hans Person, Embede og Fortjeneste, ellers hjælper det dig intet og er Alting forgjæves, at Paulus derfor spørger de Corinthier 2 Ep. 13, 5: Kjende I Eder ikke selv, at Jesus Christus er i

Eder? uden saa er, at I ere forskudte. Men har du Christum i dig, og han bor i dig og er din egen, da har du tillige alt det, Christus tilhører, og var der end tusinde Himmeriger, fulde af Retfærdighed og Salighed, saa hørte de dig alle til; thi dem, som høre Christum til, hører Alting til, som Paulus lærer 1 Cor. 3, 21. Og saa skadede ei heller din Synd dig, om der end laa hundrede Tusinde Verdener af Synd paa din Hals. Saaledes maa da Christus være inden i dig og ikke blot alene udenfor dig. Børnelærdommen viser ogsaa, at Christus er Faderens evige Ord, Menneskens sande Lys og Liv, og det tror du ogsaa saa at være og gjør ret deri. Men det er ikke nok; du maa tillige se til, at dette evige Ord ogsaa taler i dig, at dette Menneskens sande Lys og Liv ogsaa oplyser dig og opvækker dig af Syndens Død til det aandelige Liv. Det hjælper dig intet, at Guds Ord det siger, og du ved og tror det, medmindre du ogsaa har Lod og Del deri, og det samme evige Ord, Lys og Liv bor i dig, forener sig med dig og virker og udretter alt sligt i dig. Børnelærdommen siger, at Christus er det Guds Lam, som blev slagtet og ofret paa Korset, og du ogsaa ved det og tror saa at være, men det hjælper dig aldeles intet, uden du ogsaa ved Troen bliver indvortes delagtig i samme Offer og i det Guds Lams Værdskyld, som for dig er slagtet. Børnelærdommen lærer, at det er en kostelig Ting at bede og paakalde Gud, at takke Herren og at sjunge hans Navn Psalmer, den Høieste (Ps. 92, 1. 2). Og det tror du ogsaa saa at være, og du bør tro det; men det gavner dig ikke mere, end som en sund og kostelig Spise gavner dit hungrige Legeme, som du vel ser og dog faar intet af, medmindre du og selv flittelig og inderlig paakalder og priser Herren, ja i dit Hjerte paakalder og priser ham. Dersom du ikke beder og priser Gud i Aand og Sandhed, og den Hellig-Aand ikke i dit Hjerte taler for dig med usigelige Suk, da gavner jo alt sligt dig intet. Børnelærdommen lærer, at du i Daaben faar dine Synders Forladelse, fødes igjen paa ny og bliver et Guds Barn; det ved du og tror det ogsaa. Men hvad hjælper det dig, om du har ikke dine Synders Forladelse, om de dig ikke ere tilgivne, men beholdne, om du er ikke en Igjenfødt og har ikke det nye Menneske i dig, som er skikket efter Gud i retsindig Hellighed og Retfærdighed, men er et purt kjødeligt Menneske? Om du er ikke mere et Guds Barn, men er igjen blevet et Verdens, ja Djævelens Barn, et Vredens og Fordømmelsens Kar og har ved din Ubodfærdighed, Ryggesløshed og Selvraadighed mistet sligt Gode, som du bekom i Daaben, og det er alt tabt og borte? Omsider viser og Børnelærdommen, at du i Nadverens Sakramente annammer Christi Legeme og Blod. Og det tror du ogsaa, at du gjør, idet du annammer og bruger Sakramentet, og efterdi Guds Ord i Børnelærdommen saa siger og lærer. Men dog hjælper dig sligt aldeles intet, medmindre du og derved faar Christum tillige boende i dit Hjerte og Sjæl, og at, naar du annammer Sakramentet, du da annammer det i et bodfærdigt og troende Hjerte, saa at Christus derved bliver indvortes Et med dig, og du derved i Aanden og Troen des fastere med ham forenes og forbindes. Hvis dette ikke sker, da gavner slig Tro og Guds Ords Videnskab om Sakramentet dig slet intet, men geraader dig ikkun til des større Fordømmelse. Ikke heller gavner Sakramentets Brug dig noget, men du deri ikkun æder og drikker dig selv Dommen og bliver skyldig i Herrens Legeme. Saa ser du da, at Guds Ords Lærdom maa opbygge det indvortes Menneske og Guds Rige i En. Og at Guds Rige i et Menneske derfor ogsaa maa begribe i sig Guds Ords Sum, Indhold, Maal og Diemærke. Saa vidt om dette, som Guds Rige i Mennesket begriber og befatter i sig.

§ 4. Ydermere maa og mærkes om dette Guds Rige, at det er det Allerædleste og Vigtigste, man kan og skal eftertragte, Og lignes derfor Matth. 13, 44 ved et Liggendefæ, som er skjult i Ageren, hvilket et Menneske fandt og skjulte, og gik hen for Glæde, som han havde deraf, og solgte alt det, han havde, og kjøbte den Ager. Item V. 45. 46 ved en kostelig Perle, som en Kjøbmand, der søgte efter gode Perler, fandt omsider og gik bort og solgte alt det, han havde, og kjøbte den samme. Alt Timeligt maa for Guds Rige sættes i Vove, og uden man har Guds Rige i sig, gjælder ingen Gaver for Gud, i hvor store og høie de end kan være. Om man end kunde gjøre Undere og Mirakler, tale med Engletunger og uddrive Djævle, ja og forflytte Bjerge, og man havde ikke Del og Lod i Guds Rige, da kunde man vel komme for Herren og sige: Have vi ikke spaaet i dit Navn? have vi ikke gjort store Gjerninger i dit Navn? men maatte dog faa til Svar: Viger fra mig, jeg kjendte Eder aldrig (Matth. 7, 22. 23). Thi for Gud gjælder intet Udvortes og det, der bestaar i Bogstaven alene, men alene det, som udgaar af Aanden og bestaar i Aanden. Uden Helligbed skal ingen se Gud, siger Apostelen Ebr. 12, 14. Men ingen Helligbed er uden det indvortes Guds Rige, i det blive vi toede, rensede og helliggjorte ved Christi Blod af alle vore Synder og bekomme Lyst og Længsel til alt Godt, til det, Gud er tækkeligt og behageligt. Uden Guds Rige kan En vel blive lærd, rig mægtig og ansеelig, men ikke hellig og salig. Saa er der og ingen sand aandelig Visdom, uden i dette indvortes Guds Rige alene. Ved Fornuften og det, som er uden Guds Rige, kan man vel faa den historiske og bogstavelig Forstand om Guds Ord, som er Onde og Gode, Troende og Vantroende, Gudelige og Ugudelige tilfælles og bestaar i Ord og adskillige Meninger; desligeste, at man ved, at Ordet saaledes beretter og siger. Men ved og i Guds Rige faar man Saligheds Forstand og har deri den Salvelse, som lærer Alting, eftersom Johannes siger 1 Joh. 2, 27, saa at man ikke alene er underviist i adskillige Ord, Meninger og Beretninger, men ogsaa i Guds Kraft; thi GudsRige bestaar ikke iOrd, men i Kraft (1 Cor. 4, 20), hvorfor der ogsaa er en mægtig, stor Forskjel imellem en verdslig og en gudelig Lærd, imellem en Fornuft-Lærd, og en Herrens-Lærd, ja saa stor Forskjel, som imellem Nat og Dag; thi ingen Verdslig- og Fornuft-Lærd, uden han og tillige er Aandelig-og Gudelig-Lærd, kjender rettelig Gud og Sandheden. Derfor siger Christus om saadanne Matth. 15, 14: Blinde ere Blindes Ledsagere, og Joh. 5, 37: De have hverken hørt Faderens Røst eller seet hans Skikkelse. Og Paulus 2 Cor. 4, 4: At denne Verdens Gud har forblindet de Vantroes Sind, at Evangelie Klarhed ikke kan skinne for dem, og 1 Cor. 13, 1 ligner han slige blotte Fornuftlærde (som gemenlig ere de fleste af de Lærde*), han ligner dem, siger jeg, ved en lydende Malm og klingende Bjælde, som klinger eller lyder, og ved ikke, hvad den klinger eller lyder af, og 1 Tim. 1, 7 siger han om dem, at de forstaa ikke hverken de Ting, de sige, eller om hvad Ting de Noget stadfæste. Og naar Peder taler om Guds Riges indvortes Dyder (2 Brevs 1, 9), siger han, at hvo, der ikke har dem, er blind og ser ikke langt. Men de Gudelige-Lærde, som til Guds Rige ere lærde, har Forstands oplyste Øine, som vide og kjende Sandheden, de kjende Faderen og den, han udsendte, Jesum Christum (Joh. 17, 3). Og hvor ringe og uansеeligt det er for Verden, som de vide, saa er det dog langt bedre

*) Verden er fuld af Prædikanters Røst, Tunger og Ord, men Christi saftige og kraftige Tunge er intetsteds at finde.

og ædlere, end alt det, denne Verdens Vise og blotte Fornuftens Lærde vide*), at deri ogsaa sker og opfyldes det, David siger Ps. 37, 16: Det Lidet, som den Retfærdige haver, er bedre end mange Ugudeliges meget Gods, og det, Paulus 1 Cor. 1, 25 melder, at Guds Daarlighed er langt visere og sterkere end Menneskene eller Menneskenes Visdom. Guds Rige fører alene den rette og sande Visdom med sig, og af dette Guds Rige og Aandens Liggendefæ er og alle sande Troendes, ja og alle høioplyste Mænds Visdom kommen, oprunden og udsprungen.

§ 5. Dette Guds Rige fører og med sig Trøst i al Bedrøvelse og Modgang; thi de, som se hen til alle Guds Bud, beskjæmmes ikke (Ps. 119, 6). Naar Hedningerne fortvivle, og Kongerigerne falde, saa skal dog Guds Stad blive deilig og lystig med dens Kilder, der den Allerhøiestes hellige Bolig er (Ps. 46, 1. 2c). Naar Syndere i Zion ere forfærdede, og Bævelse er kommen paa Hyklere, som sige: hvo af os kan bo hos en fortærende Ild? hvo af os kan bo hos Evigheds Brynde? (Es. 33, 14). Naar Øienskalkens Haab fortabes og er som en Spindelvæv for Veiret, og hans Tillid forgaar og vendes til idel Fortvivlelse (Job. 8, 13. 14), naar det forgaar, som en vansmægtig Snegl og som en Kvindes utidige Foster, der ikke ser Solen (Ps. 58, 9), saa er tvertimod de fromme Guds Riges Tilhængere trøstige og frimodige og blive rigeligen af Gud vederkvægede, trøstede og hjælpede, at de kunde gladelige sige: Herren er min Styrke, om ham vil jeg synge Psalmer (Ps. 59, 18), og Ps. 62, 3. 7: Herren er alene min Klippe, min Ophøielse, at jeg skal ikke snuble meget. Herren er alene min Klippe og min Frelse, min Ophøielse, at jeg skal ikke snuble. Det samme Guds Rige virker og udretter ogsaa dette i Guds Børn, at de derved forvinde al deres Jammer og al den Nød, dem trykker og trænger; thi hvo, som er født af Gud, overvinder Verden, og vor Tro er den Seier, som overvinder Verden, siger Johannes, hvorom videre i det tredie Capitel.

§ 6. Omsider er og dette Guds Rige en skjult og forborgen Herlighed, at det derfor ogsaa (Matth. 13, 44) lignes ved et skjult Liggendefæ. Thi det er for Alle en ubekjendt og en fremmed Sag, uden for den, som det har og bekommer. Ingen ved, hvad der er i Mennesket, siger Paulus, uden Menneskens Aand, som er i ham (1 Cor. 2, 11), og derfor kaldes det ogsaa (Aab. 2, 17) det skjulte Manna, og en ny Sten med et nyt Navn paa, som ingen kjender, uden den, som det bekommer. Ja, det kan og undertiden være ogsaa skjult for den, som det selv har og nyder, saasom i store Fristelser, og naar det synes efter Fornuften og Kjødet, som Gud aldeles havde forladt En, som Zion klager Es. 49, 14, eller i andre deslige Tilfælde, at Paulus og derfor spørger de Corinthier, om de ikke vide, at Christus bor i dem, og Christus (Mark. 4, 26. 27) siger: Guds Rige har sig saaledes, som naar et Menneske kaster Sæd i Jorden og sover og staar op Nat og Dag, og Sæden rinder op og voxer, at han det ikke ved. Dette Guds Rige er nu det Liggendefæ og den Perle, man har at søge efter. Det er den Ager, man har at dyrke. Det er den Guds Naadegave, som man har at opvække, som Paulus 2 Tim. 1, 6 siger, og ligesom en Gnist Ild at opblæse, at den ikke skal udslukkes. Og det maa ske, idet man søger det for Alting, at Christus herfor Matth. 9, 33 siger: Søger først Guds Rige og hans Retfærdighed. Det maa og ske ved Hjertets indvortes Sabbath og Hvile, og idet vi af al Kraft sky og fly Synden, dæmpe i os Verdens Ly-

*) Læs herom Anteguelserne til det 36te Capitel i den 1ste Bog.

ster og den uordentlige Kjærlighed til os selv og til Kreaturerne og i Troen og en sand Bodfærdighed bede og betragte Guds Ord; thi jo flittigere vi bede og betragte Guds Ord og lægge det paa Hjerte, saavelsom vare os for Synden og forlade Kreaturenes uordentlige og ulovlige Kjærlighed og derved drage ind i os selv og der søge Gud af ganske Hjerte, jo mere oplyser og regjerer den Hellig-Aand os, og jo mere teer og ytrer sig Guds Rige og det skjulte Liggendefæ i vore Hjerter, hvorom noget tilforn er meldt og talt i den 2den Bogs 34te Capitel, og skal videre derom tales i denne 3die Bogs næst efterfølgende 2det Capitel, og hvor der ellers kan gives Leilighed og Anledninger dertil.

Bøn.

Naadige Gud og Fader, hvor stor og umaadelig er din Kjærlighed, at du har villet nedlægge saa stor og herlig Skat i et saa ringe, elendigt og fordiskt Kar, at du selv vil komme til os, være i os, gjøre Værelse hos os og oprette dit Rige i os, som er Retfærdighed, Fred og Glæde i den Hellig-Aand. Men hvor stor er vor Utaknemmelighed og Daarlighed, at vi søge det udenfor os i Verden, som er ikke der at finde, at vi med stor Møie gjøre os udhugne Brønde, som har og holder intet Vand, og forglemme derimod at søge dig, du levende Kilde. Tilgiv mig, min Gud, saadan Synd, og før de Sjæle, som ere forledte og bestrikkede i Kreaturene, før dem til den sande Ro, som er i dig selv. Denne Due søger, men finder ingen Hvile udenfor dig. O himmelske Noah (eller Hvile), udstræk din Haand og indtag den til dig. Gjør det saa, at min Sjæl kan sagtes og stilles i dig, og lær mig da at eftertænke, om jeg kun udvortes er en Christen, eller jeg er saadan En, som er skjult og forborgen, hvis Ros er ikke af Menneskene, men af Gud. Ak Herre, giv mig ei alene at forstaa din Villie af din Lov, men og at tjene dig i Aandens nye Væsen og ikke længer i Bogstavens gamle Væsen. Jeg ved, du evige Forløser, at du har overvundet Helvede og fremvist det i Triumph; ak, overvind det ogsaa i mig, at jeg kan befries fra Mørkhedens Fyrste og Gjerninger og omgaaes i Aanden, at jeg ei skal fuldkomme Kjødets Lyster. Du, Herre, er en Konge og har begyndt et Rige, saa vidt som Verden strækker sig; ak, lad min Sjæl, som er forurolliget af Verden, blive en Indbygger i dette Rige. Herske du i den samme min Sjæl og lad din Ydmyghed uddrive al Hoffærdighed af den, din Sagtmodighed al Hevngjerrighed, din Langmodighed al Vrede, din Hellighed al Urenhed. Du er min trofaste Ypperstepræst, som træder frem for mig hos Gud; ak, lær mig at paakalde Faderen i Aand og Sandhed. Lad din Aand uden Afladelse raabe i mig: Abba kjære Fader! Du er salvet som en Prophet og udsendt at prædike for de Elendige; ak, lær du mig og virk i mig kraftig. Fordriv du ved din Lærdom al Mørkhed af min Forstand, af min Villie al Ulydighed, af mine Sindsbevægelser alle Uordener og tilsidst forlen mig, at jeg ret maa søge dig, min Skat, og i bedste Maader fatte dig, og naar jeg engang har fattet dig, da ikke at slippe dig i Evighed. Amen.

Det andet Capitel.

Ved hvad Middel et Menneske kan komme til dette sit indvortes Liggendefæ og Guds Rige, nemlig ved en sand Tro, og ved det han gaar ind i sig selv.

§ 1. Ved hvad Middel dette Liggendefæ bør søges, nemlig ved Troen. § 2. Af denne Tro, naar den ellers er ret, maa alle andre Dyder flyde § 3. Christus befaler alle Mennesker at søge det. § 4. Gud vilde gjerne have sin Lyst og Glæde i dem allerhelst. § 5. Verden maa først ud af det Hjerte, hvor dette skal ske. § 6. Her-

til hjælper Bønnen og Guds Ords Betragtning meget.

Es. 46. 8. I Overtrædere! lægger det paa Hjertet.

§ 1. Den rette Vei og Maade til at bekomme, søge og finde det indvortes Liggendefæ og Guds Rige, er den sande og levende Tro. Kan du ikkun tro, da skal du se Guds Herlighed, var Christi Ord til Martha, Lazarus's Søster (Joh. 11. 20). Det bør dem, som komme frem til Gud, at tro, staar der (Ebr. 11, 6), og Paulus beder for de Ephesier, at Christus formedelst Troen maa bo i deres Hjerter (Eph. 3, 17). Og det er Troens Egenskab, som og tilforn i den første og anden Bog er vist og lært, at den hænger haardt ved Gud, ydmyger sig for ham af ganske Hjerte, sætter paa ham al sin Tillid, forlader sig paa ham alene i en sand Bodfærdighed og Had til al Synd, antvorder sig ganske i hans Naades og Barmhjertigheds Vold, forenes med ham og bliver et med ham, hviler og bor for Alting i ham, lader Gud alene, og intet Kreatur, være sin høieste Attraa, Begjæring, Længsel, Lyst og Glæde; Intet fornemmelig og for Alting begjærer uden Gud alene, som det høieste, evige, uendelige og fuldkomne Gode, ja som alt Godt, og uden hvilket Intet enten i Himmelen eller paa Jorden, i Tiden eller i Evigheden, er eller kan være i Sandhed godt. Og alt dette sker ved og formedelst vor Herre Christum, som er Troens Begynder og Fuldkommer (Ebr. 12, 2). I Troen er alt det begrebet og befattet, som hører til den sande Christendom. Deraf flyder og oprinder Kjærlighed tillige med alle Dyder; thi hvo, som tror, elsker, hvo, som elsker, haaber; hvo, som haaber, er taalmodig; hvo, som er taalmodig, er sagtmodig; hvo, som er sagtmodig, er ydmyg; hvo, som er ydmyg, frygter Gud og hvo, som frygter Gud, han beder, lægger Guds Ord paa Hjertet, forsfæster sit Kjød, fornægter og hader sig selv, og foragter og forsmaar al Verdens Lyst og Herlighed. Derfor kalder Ap. Johannes Troen den Seier, som overvinder Verden (1 Ep. 5, 4).

§ 2. Af Troen udvælder og oprinder det ganske christelige Levnet og alle Buds Efterkommelse, saa vidt den menneskelige Skrøbelighed det tillader. Det flyder altsammen ud deraf, som Vand af en Kilde, og gjør det, at man holder alle Guds Befalinger, ikke blot af Frygt og Tvang, men af Kjærlighed og i Aandens Frihed; thi Gud virker selv alt Saadant i os efter sin Velbehagelighed, og hvad han ikke selv virker, det kjender han ikke for sit. Derfor driver han Troen til at gjøre Alting gjerne og villig, og til at lade Guds Naade regjere sig i Alting, og at virke Alting i sig. Derfor lader Troen og Alting fare*), at den kan ikkun beholde Gud, som det høieste Gode og ikke miste ham. Saadan Tro var Asaphs Tro, at han derfor sagde: Herre, hvem har jeg i Himmelen? lige ved dig har jeg og ikke Lyst til Noget paa Jorden; forsmægter end mit Kjød og mit Hjerte, saa er Gud dog mit Hjertes Klippe og min Del evindelig (Ps. 73, 25). Saadan Tro viste ogsaa Maria, Lazari Søster, der hun satte sig ned hos den Herres Jesu Fødder, hørte hans Ord og havde mere Attraa og Lyst dertil, end til alt Andet. Derfor sagde Christus til hendes Søster Martha, som sligt ikke gjorde, men ikkun bekymrede sig for udvortes Sager: Martha, Martha, du bekymrer dig og forvirres med mange Ting, men Et er fornødent: Maria har udvalgt den gode Part, som ikke skal borttages fra hende (Luk. 10, 41. 42). Men hvilken er den gode Part? Uden al Tvivl, Guds og hans Søns Rige i os**). Formedelst

*) Forstaa naar Behov gjøres.

**) Da først regjerer Christus i os, naar vi lade af fra vore egne Gjerninger, og han bor i os, og selv bliver i os, i hans Sabbath og Hvile, som er ham helliget formedelst os, og han saaledes forretter alle vore Gjerninger.

Troen, som hænger ved Gud alene, og for Alting holder sig til ham, og giver ham Sted og Rum i sit Hjerte, udvælger man den bedste Part. Ved denne Tro besidder Gud et Menneskes Hjerte, ja den ganske hellige Trefoldighed. Det er den bedste Part, et Menneske kan udvælge, og det er Saligheden og det evige Liv. Derfor siger Christus til Faderen, Joh. 17, 3: Dette er det evige Liv, at de kjende dig, den eneste og sande Gud, og den du udsendte, Jesum Christum.

§ 3. Til dette Eneste viser Christus den unge Mand Matth. 19, 16. 21, som spurgte: Mester hvad skal jeg gjøre, at jeg kan have det evige Liv? Thi der Herren sagde ham, han skulde holde Loven og Budene, og han svarede, han havde det gjort, og Christus mærkede, hans Hjerte dog ikke var retsindigt for Gud, men han endog mere elskede det Timelige end det Evige, mere sit Gods og Formue end Guds Rige, da sagde han til ham: En Ting fattes dig endnu; sælg alt det, du haver, og giv de Fattige det, saa skal du have et Liggendefæ i Himmelen, og kom og følg mig. Meningen er, at han skulde agte Alting ringe imod Guds Rige og det Evige, sætte Alting derover i vove, og i Troen for Alting søge Guds Rige og hans Retfærdighed; lade alt Andet fare, saavidt det kunde derudi hindre ham, saa skulde han faa det evige Liv, og allerede i dette Liv det evige Livs Forsmag og Liggendefæ, og Gud skulde bo i hans Hjerte. Denne sande Tro fører os til vort indvortes Liggendefæ i Gud og det høieste Gode. Naar en har denne Tro, saa gaar han ret ind i sit Hjerte, gjør en sand Hjertens Bod og Bedring og søger Gud af ganske Sjæl og Hjerte. Saa hviler man ret for Gud af al Selvhed og Egenhed*); saa dæmpes Ens onde Lyster og Begjæringer, at Guds Naade kan regjere i os, da kommer man ret til Gud som til sin første Rod og Udspring. Og det er det allerbedste og allerædleste, et Menneske kan gjøre, ligesom det ogsaa er Himmelens allerædleste Løb, at den kommer til sin første Bevægelses og Oprindelses Sted igjen, og fra hvilken den begynder at løbe**). Og da har Gud sin rette Bolig og Værksted i os. Om Nogen elsker mig, siger Christus, Joh. 14, 23, han holder mit Ord, og min Fader skal elske ham, og vi skal komme til ham, og gjøre Værelse hos ham. Naar man oplader Ugudelighedens Baand (Es. 58, 6. ꝛc) og ikke findes i sin egen Villies, Selvraadighedens og anden uordentlig Selvkjærligheds Veie, da skal vort Lys frembryde som Morgenrøden, og vor Lægedom snart grønnes; vor Retfærdighed skal gaa for vort Ansigt, og Herrens Herlighed slutte til efter os; da maa vort Lys oprinde i Mørket, og vor Mørkhed maa blive som Middagen, da bliver man som en Kilde, der ikke fattes Vand; da forlystes man ret i Herren, da vil Herren altid lede En, og mætte Ens Sjæl i Tørheder; da lader Herren En fare over Jordens Høie, over alle jordiske Ting, og over alle Kreature, og lader os æde vor Faders Jakobs Arv, som der staar i Es. 58, 8 ꝛc. Da hungrer og tørster man efter Retfærdighed og mættes ogsaa deraf, da fylder Gud slige Hungrige med alt Godt***).

*) Alle de komme tilpas, som staa ledige og tomme fra sig selv; de ere de, som holde ret Hviledag, og i saadan Sabbath og Sjælero virker Guds Naade alle deres Gjerninger.

**) Dette Løb tilskrives ikke et Menneske alene, med den ganske menneskelige Slegt; ikke at et Menneske af sig selv kan siges at løbe ret; men at det skal jage derefter, og naar det føler sin Ufuldkommenhed, da at oprette den ved Christi Fuldkommenhed.

***) Min Søn, gaa ind i dit Hjerte, og skil dig af med Alting, saavidt muligt er og hold dit Sinds Øie altid i sin Renhed og Stilhed, hold din Forstand fri for andre ringe Tings Forestillinger, og drag din Villies Tilbøielighed ganske bort fra de timelige Tings Omsorg, paa det du altid med en brændende Kjærlighed kan

§ 4. Thi det er Guds hjertelige Lyst og Længsel at meddele os sig ganske; det er hans Glæde, at han maa virke sine Gjerninger i os: Der er Glæde i Himmelen over en Synder, som omvender sig (Luk. 15, 7). Gud har godt deraf, at et Menneske nyder det høieste Gode. I hvilken Mening en Kirkelærer har sagt: Gud er saa kjær efter os, og længes saa saare efter at opfylde Menneskene med sin Naade og Miskundhed, saa det er ligesom hans guddommelige Væsen derover vilde briste, indtil det sker, og indtil han for os har aabenbaret sin Guddoms Afgrund og Naades Fylde. Gud haster derefter, at han kan være vor egen, ligesom han er selv sin egen. Og derfor kan et Menneske ikke gjøre Gud noget kjærere, end han skaffer alt det af Veien, som sligt kan hindre, al Ugudelighed, al uordentlig Selvkjærlighed, Selvraadighed og anden deslige fortrædelig Ondskab eller Efterladenhed, og søger Herren af og i sit Hjertes inderste Grund. Og derfor siger Propheten Ps. 24, 7: I Porte! opløfter eders Overdele, ja opløftes I Verdens Døre, at Ærens Konge maa komme ind. Og Herren siger selv Ps. 81, 11: Lad din Mund vidt op, saa vil jeg fylde den, og Es. 55, 1: Kommer og kjøber uden Penge baade Vin og Melk, saavelsom Matth. 22, 4: Jeg har beredt mit Maaltid, Alting er rede, kommer til Bryllup. Gud behøver intet Andet dertil, at han kan meddele os sig selv, som det allerhøieste Gode, end at vi skaffe alt Hinder af Veien, er hans Naadekald lydige, dæmpe vore egne onde Affekter, lade os af Gud i Alting regjere, eller med et Ord at sige, at give ham et troende, bodfærdigt, ydmygt og roligt Hjerte. Thi saa bliver et Menneske Guds rette Bopæl og Eiendom; saa virker og Gud ret sine guddommelige Gjerninger i os, og til hvilke det ellers var En umuligt at komme: han lider ikke, at vore egne Kræfter skulle tilskrive sig Noget, eller at de ville i Noget følge deres Selvhed og egen Villie. Han vil enten have det ganske Hjerte, eller Intet deraf. Naar vor Sjæl giver sig ganske Gud i Vold, og lader ham alene være Herre og Mester derover, saa hviler Gud ganske i den. Saa meget som Sjælen hviler i Gud og fornegter sine egne onde Lyster og Begjærligheder, saa meget bliver den delagtig i Gud, saa meget meddeler Gud sig til den. Vil du ikke lade Gud regjere din Villie, Forstand, Begjæringer og Kræfter, men du vil deri følge din Vantroes eget Godtthykke, saa vil han ikke bo i dig, regjere dig, eller virke sine Gjerninger i dig? Skal dit Øie se og fatte i sig et Billede, da maa det være frit, tomt og ledigt fra alt andet Billede og Skikkelse, som du vilde, det skulde se paa; det maa forlade alle andre Billeder, at det kan se paa et. Ligesaa kan Sjælen og dens Kræfter, Forstand, Villie, Ihukommelse og Begjæringer ingenlunde fatte og se Gud, naar de ere fulde af Verden, af Kreaturene og de jordiske Ting*.) Og ligesom Øret, naar det skal ret høre en liflig Harpeleg eller anden Musik, da

---

hænge ved din Gud; lad og alle Tider dine Tanker og Ihukommelse være opløftede, at du kan ved de guddommelige Tings Betragtning altid svinge dit Hjerte i det Høie, paa det din Sjæl med alle sine Kræfter kan ligesom nedsænkes i Gud og blive en Aand med ham, hvori dette Livs høieste Fuldkommenhed bestaar.

*) Vi blive ikke gode ved det, vi ere meget beskjæftigede i at forrette Noget, men ved det, vi lide; naar vi lide og taale de guddommelige Virkninger og Gjerninger i os, og holde selv stille. Item: Se, da just lader et Menneske Gud raade med sig overgiver sig at være hans egen, gjør intet af sig selv, lader Gud raade og virke i sig, naar al hans Sorg, Møie, Frygt, Bøn og Begjæring uden Afladelse gaar ud derpaa, at Gud jo ikke vil lade ham virke og leve som han selv vil, men som det er Gud behageligt.

maa det være frit og tomt fra al anden Lyd. Saa maa ogsaa Sjælen være tom fra Verden og dens Kjærlighed, om den skal høre og fornemme Guds Lighed. Jo mere Sjælen afsondrer sig fra jordiske Ting, jo mere himmelsk bliver den. Jo mere den holder sig fra de jordiske Lyster, jo aandeligere og delagtigere bliver den i den guddommelige Natur.

§ 5. Verden med sit Væsen maa ud af vore Hjerter, om Guds Naade deri skal bo og regjere. Der er intet Samfund imellem Lyset og Mørket, imellem Christus og Belial eller Satan, som regjerer i denne Verdens Mørke. Og er Verden med sit Væsen borte af Hjertet, og det er renset og tomt derfra, da maa Guds Naade og Godhed vist opfylde det igjen. Naturen lider intet tomt Sted, den opfylder Alting med sig selv, og den skulde før briste, end der skulde være og blive noget tomt Sted. Er der intet andet, som opfylder et tomt Sted, da gjør selv Himmelen det*). Ligemaade dersom Menneskenes Hjerter udtømmes fra Verdens Kjærligheds, fra Selvvilligheds, fra Selvraadigheds og andre deslige onde Affekters Regjering, saa at de ikke regjere i os, saa kan Gud ikke lade et saadant Hjerte blive tomt, men han selv opfylder det tomme Sted med sin guddommelige Naade, Kjærlighed, Visdom og Kundskab. Men vil du være fuld af Verden, og lade Verdens Kjærlighed og andre slige onde Affekter og Begjærligheder i dig regjere, da bliver du tom fra de himmelske Ting. Der Abraham efter Guds Befaling gik ud fra sin Slegt og Faders Hus, da blev han oplyst af Gud. Vore onde og kjødelige Affekter, vor Egenkjærlighed, Egenvillie, egen Visdom, egen Ære, egen Lyst, Selvraadighed og anden deslige vor Vanart ere slige vore Slegtninge, som vi skal forlade. Og om end vor onde Natur vrider sig derved, vil ikke til at forlade dem, men vil heller følge dem og lade sig regjere af dem, saa maa vi dog deran, vi maa forlade dem og udgaa fra dem, idet vi dæmpe og tvinge dem, om vi ellers ville af Gud oplyses, om vi ville nyde og bekomme Sjælens skjulte og forborgne Liggendefæ, for hvilket man skal forlade og sætte Alting i Vove, ligesom Kjøbmanden, Matth. 13, 46, der solgte alt det, han havde, at han kunde kjøbe og bekomme den kostelige Perle, han fandt, og V. 44, ligesom den, der solgte Alting, at han maatte nyde det skjulte Liggendefæ i Ageren. Og dertil henser ogsaa Christus, naar han Matth. 19, 29 siger: Enhver, som har forladt Hus, eller Fader, eller Moder, eller Brødre, eller Søstre eller andet deslige for mit Navns Skyld, han skal faa hundrede Fold igjen, og arve det evige Liv. Ligesom en ren Jomfru (nemlig Maria) undfangede Christum legemlig, saa skal ogsaa vor Sjæl være en ren og ubesmittet Jomfru, der ikke er besmittet med denne Verdens Kjærlighed, om den skal ellers aandelig undfange Christum. Skal vor Sjæl nyde og have denne høieste Skat og Liggendefæ i sig, og være med den deilig prydet indvortes, som der meldes Ps. 45, 14. Da skal den være Christi Brud, som der i samme Psalme meldes. Men er den Verdens Brud, hvorledes kan den da være Christi Brud? Vor Herre Christus siger om Guds Rige, Luk. 12, 49: Jeg er kommen at optænde en Ild paa Jorden, det er Kjærligheds Ild, give Gud, at den Ild maatte ret tændes, og at vore kjødelige Affekter, Villie og Begjæringer maatte i slig guddommelig Kjærlighedsild opbrændes, paa det Guds Villie og Velbehagelighed i os maatte fuldkommes, da skulle vi ret finde Guds Rige i os. Han siger og ydermere derom: Jeg er ikke kommen at

*) Den, som ret vil tænke retskaffen paa Gud, den maa med sit Hjerte gaa ud fra alle Kreature; ellers kan han aldrig se Gud, saa længe han hænger ved disse timelige Ting, der ere saa forgjængelige; efterdi det, som er evigt, kan ikke rime sig med det, som er timeligt, og hører til denne Tid alene.

sende Fred paa Jorden, men Sværd. Give Gud, at alle vore kjødelige Sandser og Attraa maatte ved Guds Ords og Aands Sværd saaledes dræbes og dødes, at Aanden kunde leve, da skulle vi snart mærke Guds Bolig og Værksted i os. Tving derfor dine onde og kjødelige Affekter af al Kraft og Formue, at Christi Rige i Troen maa vise og yttre sig i dig. Og gjør som Augustinius gjorde, der han sagde: Jeg vil, o min allerkjæreste Herre Jesu! gjøre et Løfte med dig: Jeg vil afdø mig selv, at du maa leve i mig, jeg vil tie i mig selv, at du i mig maa tale, jeg vil vige fra mig selv og modstaa mig selv, at du i mig maa virke og arbeide alene.

§ 6. Ydermere hjælper og en trofast og flittig Bøn til at faa og finde Guds Rige i sig, nemlig naar du raaber til Gud, at han vil forbarme sig over dig, være dig naadig og forlade dig alle dine Synder, desligeste med sin Hellig-Aand stedse regjere dig, og oplyse dit Hjerte; thi Christus har sagt: Beder, saa skal I faa, leder, saa skal I finde, banker paa, saa skal der oplades for Eder. Og alt, hvad I bede Faderen om, i mit Navn, det skal han give Eder. Og Salomon Ordspr. 2, 3. 4. 5: Dersom du raaber efter Forstand, udgiver din Røst om Forstand, dersom du søger efter den som efter Sølvet, og randsager efter den som efter Liggendefæ, da skal du forstaa Herrens Frygt, og finde Guds Kundskab. Og paa det din Bøn kan være des indstændigere, varagtigere og desmere ubehindret, da er det saare nyttigt, at du enten Nat eller Dag, om du kan have Leilighed dertil, søger et enligt Sted, og der inderlig raaber til Gud, inderlig paakalder ham, og at dit Hjerte for ham med Graad og modige Taarer udøses. Og at denne din Bøn kan være des alvorligere og trohjertigere, da er det og fornødent, at du med Faste, Ædruelighed og Stilhed slider dig fra Kjødet og Verden, efter Christi og de Helliges Exempler. Omsider tjener og dette dertil, at du altid har Guds Ord i Hukommelse, saavidt dig muligt er, og det i Hjertens Suk og Raab stedse, saavidt du kan, betragter og betænker saasom et eller andet Sprog og Mening af Skriften eller af Kirkelærerne, og helst det, som din aandelige Nødtørft mest udkræver af dig at betragtes og betænkes, og det, der mest klemmer, og du mest finder, at din forkrænkede Naturs Hovmodighed, Selvkjærlighed og andre slige onde Affekter kan dæmpes ved, og er din fordærvede Natur mest imod, og som den mindst taaler og fordrager; thi i slig Betragtning bor Gud, som har lovet, han vil bo i dem, som har en sønderstødt og nedrig Aand. Og hvor Guds Navns Ihukommelse er, der har han sagt, han vil komme til dig og velsigne dig, som der staar 2 Mos. 20, 24. Derfor siger ogsaa David Ps. 1, 1 ꝛc, at den er salig, som ikke vandrer i de Ugudeliges Raad, som grunder paa Guds Lov Nat og Dag; han skal være som et Træ, der er plantet hos Vandbække, som giver sin Frugt i sin Tid. Hvilke Frugter ere allermest Aandens, saasom Kjærlighed, Glæde, Fred, Taalmodighed, Venlighed, Godhed, Troen, Sagtmodighed og Kydskhed, som Paulus lærer Gal. 5, 22. Ja det er det rette Guds Rige; thi det er Retfærdighed, Fred og Glæde i den Hellig-Aand, som der staar Rom. 14, 17.

Bøn.

O du evige og eneste Fredsfyrste, Herre Jesu Christi, du alle Troendes allersaligste og høieste Ro, du har sagt: Kommer til mig, saa skal I finde Hvile for eders Sjæle. I Verden have I Angst og Uro; i mig have I Fryd og Fred. O hvor ofte har jeg søgt Ro i Verden og i det Timelige, men har ikke fundet den; thi den udødelige Sjæl kan ikke mættes eller stilles eller roliggjøres uden ved udødelige Ting, det er i dig og med dig. O du udødelige Gud! hvor du ikke er, der er ingen sand Ro for Sjælen; thi alle timelige Ting haste til sin Undergang, og ældes som et Klædebon; Jorden ældes som et

Klæde, den forandrer sig, og du uforanderlige Gud skal forandre den; hvorledes skulde da min udødelige Sjæl finde Ro i de dødelige, foranderlige og flygtige Ting? Thi ligesom du, kjære Gud, der er vor Skaber, vilde ikke hvile i noget Kreatur, uden i Mennesket (thi da du havde skabt Mennesket, hvilede du fra alle dine Gjerninger), saa kan heller ikke et Menneskets Sjæl hvile i noget Kreatur, uden i dig alene, o Gud! min Sjæl kan ei mættes med Noget, uden med dig, o Gud! thi du er alt Godt. Derfor hungrer og tørster min Sjæl efter dig, og kan ei før roliggjøres og mættes, førend den har dig selv. Derfor har du min HerreChristus selv sagt: Hvem, som tørster, han kommer til mig. Du er min Sjæls Udspring, derfor kan den intetsteds finde Hvile uden i dig. Derfor raaber min Sjæl og siger til dig: Kom, min Due, min Due, som er i Klippens Revner og Taarnets Skjul; det er dine Vunder, o Jesu, min Saligheds Klippe, hvori min Sjæl hviler! thi ogsaa din kjære Apostel Thomas kunde ikke give sig tilfreds, førend han havde stukket sin Haand i dine Naglegab. De Vunder ere vore Salighedskilder, vore Fredskilder vore Kjærlighedskilder. Ak, HerreJesu, hvor brændende er din Kjærlighed! hvor fri og renset er du fra al Falskhed! hvor fuldkommen! hvor ubesmittet! hvor stor! hvor høi! hvor dyb! hvor hjertelig! Ak lad min Sjæl i denne din Kjærlighed hvile i dit Hjerte, hvori der er ingen Falskhed eller Bedrageri, der hviler den trygt, stille og sikker. Ak lad alle mine Sind og Sandser hvile i dig, at jeg kan høre dig venlig tale i mig, o du høieste Venlighed! at mine Øine maa beskue dig, o du høieste Skjønhed! at mine Øren kan høre dig, du høieste Liflighed! at min Mund kan smage dig, du høieste Sødhed! at jeg kan finde og fornemme af dig den ædle Livslugt, o du ædle Paradisses Blomster! lad mine Arme omfavne dig med Kjærlighed, o du kjæreste Brudgom! lad mit Hjerte glæde sig i dig, o du min Fryd og Glæde! lad min Villie med Forlængsel begjære din Villie alene, du min Hjertes eneste Begjærlighed! Lad min Forstand kjende dig alene, o du evige Visdom! Lad mine Sindsbevægelser og Begjæringer hvile i dig alene. O Jesu, minKjærlighed, min Fred, min Fryd, tag bort af mit Hjerte alt det, som du ikke er selv. Du er min Rigdom i min Fattigdom, du er min Ære i Foragt, du er min Lov og Berømmelse imod al Bagtalelse, du er min Styrke i min Svaghed, du er mit Liv i Døden. Ak hvorfor skulde jeg ikke hvile i dig alene? efterdi du er mig Alting. Du er min Retfærdighed imod Synden; min Visdom imod min Daarlighed; min Gjenløselse imod min Fordømmelse; min Helliggjørelse imod min Urenhed. Kom du til mig og stille mit Hjerte, hold din Sabbath og Hvile i mig; lad mig høre, hvad du taler i og til mig; lad mig finde, at du lever i mig, o mit Liv! hvorledes du elsker mig, o min Kjærlighed! hvorledes du trøster, vederkvæger, fryder og oplyser mig, o min Trøst! o min Vederkvægelse! o min Fryd og mit Lys! Lad mig give dig mit ganske Hjerte, fordi du har givet mig dit ganske Hjerte; lad mig gaa ud fra mig selv, paa det du kan gaa ind til mig; lad mig ganske udtømme mit Hjerte fra Verden, paa det du kan opfylde mig med himmelske Gaver. O Jesu, du mit Hjertes Ro, du min Sjæls hellige Hvile og Sabbat, før mig til den evige Saligheds Ro, hvor der er Mættelse af megen Glæde og de lystige Værelser hos din høire Haand evindelig. Amen.

Det tredie Capitel.

I Troen bestaar det indvortes Menneskes ganske Skat og Liggendefæ, som er Gud, Christus, den Hellig-Aand og Guds Rige.

§ 1. Troen befæster Guds Rige i os. § 2. Dens første Egenskab er, at den frier fra al Ulykkelighed. § 3. Den forener os med Christo paa en besynderlig Maade. §

4. Den forsikrer os om vor Salighed og giver os Seier over alle Fiender. § 5. Den fører stor og adskillig Slags Herlighed med sig. § 6. Den fornyer det ganske Menneske, gjør os villige til at tjene hver Mand og giver Taalmodighed i Korset.

Eph. 3, 16. 17. 18. Vor Herres Jesu Christi Fader give Eder efter sin Herligheds Rigdom, at I kan blive mægtelig bekræftede ved hans Aand til det indvortes Menneske; at Christus maa bo formedelst Troen i eders Hjerter, som ere rodfæstede og grundfæstede i Kjærlighed.

§ 1. En Christens fornemste Idræt og Omhu skal være denne, at han lærer ret og vel at forstaa, øve og bruge sin Tro. Thi i Troen er Christus og det ganske Guds Rige og al vor Salighed. Derfor kaldes og Troen Ebr. 11, 1 en Hypostasis eller Bestandighed paa de Ting, som haabes, en fast Overbevisning om de Ting, som ikke sees. Vort ganske aandelige Væsen og Liv bestaar i Troen, ikke som i en blot Videnskab eller i et Skin og Skyggeværk, men som i en levende og virkelig Kraft. Kortelig, Troen fører al Salighed med sig og borttager al Usselhed. I vor Christendoms Begyndelse sker det i den hellige Daab, ved hvilken vi, som ved en Dør, indgaa i Christendommen, derfor staar Troen først. Hvo, som tror og bliver døbt, skal blive salig, siger Christus Mark. 16, 16, og Paulus Rom. 10, 9 siger: Dette er det Ord om Troen, som vi prædike; thi dersom du tror i dit Hjerte, da er du salig. Men vi kan ikke bedre forstaa og lære at øve Troen end af dens Egenskaber, af hvilke vi ville høre otte efter hverandre.

§ 2. Den første Egenskab er den aandelige Frihed fra Synden, Døden, Djævelen, Helvede og Lovens Forbandelse, saavelsom fra alle menneskelige Bud og Paalæg. Ligesom ingen større Plage, Angst og Pine kan vederfares Sjælen, end naar den maa lide Djævelens gloende Pile eller og Antichristens Tyranni, hvori Samvittigheden med Menneskens Bud fanges, besværes og beængstes, saa er der tvertimod ingen større Rolighed, Fred, Trøst og Glæde for Sjælen end Samvittighedens sande Frihed fra Djævelens og Syndens Magt og fra alle Menneskers Paabud, hvilken Samvittighedens Frihed visselig følger med den sande og saliggjørende Tro. Thi Troen favner og annammer Christum, Guds Søn, med al hans himmelske Naades Liggendefæ, som er den Forligelse med Gud, Syndernes Forladelse, den Hellig-Aand, det evige Liv og Alt, hvad Gud eier og haver. Derfor kan hverken Synd, Død, Djævel, Helvede eller Verden noget skade saadant et Menneske; thi han har Christum boende i og hos sig, som er hans Retfærdighed imod Synden, hans Liv imod Døden, hans Styrke imod Djævelen, hans Himmerige imod Helvede, hans Seier imod Verden, hans Velsignelse imod al Verdens Forbandelse, hans Frihed imod alle Menneskebud. Og det er det, vor Herre Christus siger Joh. 8, 36: Dersom Sønnen faar frigjort Eder, da skal I være ret fri. Saaledes er Christus for den Troende alle Ting, saa at den behøver intet mere til Salighed end Christum alene. Derfor flyder og forskaffer Troen Ens Sjæl og Samvittighed Ro og Lise, Fred og Frihed, fordriver al Frygt, Angst og Forskrækkelse, og gjør Hjertet trøstigt og frimodig i Gud.

§ 3. Den anden Egenskab er, at Troen forener Sjælen med Christo, som en Brud med sin Brudgom. Derfor siger Herren til Sjælen Hos. 2, 19. 29: Jeg vil trolove mig dig til evig Tid, jeg vil trolove mig dig i Troen. Og derved har Christus og Sjælen deres Goder tilfælles med hverandre, saavelsom ogsaa deres Onde. Thi hvad Christus haver, bliver den troende Sjæls eget, og hvad Sjælen haver, bliver Christi eget. Nu eier jo Christus alle himmelske og evige gode Ting, Visdom,

Retfærdighed, Helliggjørelse, Igjenløsning, Salighed og det evige Liv, ja, han er selv det evige Liv. Alt dette bliver da Sjælens eget Gode. Sjælen har derimod Synd, Urenhed, Jammer, Elendighed, Forbandelse og Døden, og dette bliver Christi eget; han lader vor Elendighed være sin Elendighed og tager den paa sig, sit Gode skjænker han os, men vor Armod og Elendighed paatager han sig derimod; men efterdi Christi Gode er et evigt, uovervindeligt og almægtigt Gode, saa overvinder, opsluger, ja, udsletter han dermed al vor Jammer. Christi evige og uovervindelige Retfærdighed er sterkere end vor Synd og Jammer, saa at al vor Synd og Jammer derfor maa vige, opsluges og udslettes. I saa Maade bliver vor Sjæl ved Christum fri fra Synd og Syndens Straf, beklædes og derimod med Christi Retfærdighed og Herlighed (Es. 61, 10). Det er et deiligt og underligt Bytte for Synden og Døden, Forbandelsen og Fordømmelsen at bekomme igjen Retfærdighed, Livet, Velsignelsen og Saligheden. Det er derfor umuligt, at Synden kan fordømme en Troende; thi Synden er i Christo opslugt, ihjelslaaet og dræbt. Døden, siger Ap. Paulus 1 Cor. 15, 55, er opslugt formedelst Seier. Er Døden opslugt, da er og Synden opslugt og udslettet.

§ 4. Deraf følger for det tredie, at Troen forsikrer vore Sjæle og Samvittigheder og gjør os visse paa den evige Salighed. Jeg er vis paa, siger Ap. Paulus Rom. 8, 38, at Intet skal kunne skille os fra den Guds Kjærlighed, som er i Christo Jesu, vor Herre. Se, jeg lægger til Grundsten i Zion en Sten, siger Herren, en prøvet Sten, en kostelig Hjørnesten, som er vel grundet, hvo, som tror, tør ikke haste (Es. 28, 16). Item, jeg vil gjøre en evig Pagt med Eder (Es. 55, 3). Item, Min Miskundhed skal ikke vige fra dig og min Freds Forbund ikke bevæges, siger Herren, din Forbarmer (Es. 54, 10). Deraf følger og den fjerde Troens Egenskab, som er Seier over Synden, Døden, Djævelen og Verden. Alt det, som er født af Gud, siger Johannes 1 Ep. 5, 4, overvinder Verden. Hvo er den, som overvinder Verden, uden den, som tror, at Jesus er Guds Søn? i hvilke Ord ikke alene Troens Herkomst tilkjendegives, nemlig, at den ikke forarbeides ved Menneskenes egne naturlige Kræfter, men er en Guds Gjerning i os (Joh. 6, 29), at den nye Fødsel er et guddommeligt og overnaturligt Verk, som og vises Ps. 110, 3, naar der siges: I saare hellig Prydelse skal af Morgenrøden, som af Moders Liv, fremkomme din Afkoms Dug; men og desforuden tilkjendegive, at Troen gjør os til Seiervindere; thi ved Troen overvinder man Verden, siger Johannes. Efterdi den nye Fødsel ogsaa er over Naturen, saa kan ei heller den ganske Verden skade den. Omendskjønt en Christen derfor maa være ligesom Skarn eller en Skovisk i denne Verden (1 Cor. 4, 13), saa er han dog i Christo en Seiersfyrste og ganske uovervindelig, og derfor siger og Paulus: I alle disse Ting mere end overvinde vi ved ham, som os elskede (Rom. 8, 37).

§ 5. For det femte følger deraf Troens dobbelte Herlighed: den ene nærværende, aandelig og forborgen, den anden tilkommende og aabenbar i det evige Liv. Saa bestaar og Christi Herlighed i hans Kongerige og Præstedømme, og i dem begge gjør os ogsaa Troen delagtige. Christus har gjort os i Troen til Konger og Præster for Gud. I er en udvalgt Slegt, et kongeligt Præstedømme, et helligt Folk og et Folk til Eiendom, siger Apostelen 1 Petr. 2, 9. Christi Kongeriges Herlighed bestaar deri, at det er et evigt Rige, og at alle hans gode Ting er evige. I dem er evig Naade, Retfærdighed, evig Trøst, evigt Liv, evig Glæde, evig Fred og evig Salighed. Hvad gavnede os en timelig og verdslig Konge? de verdslige Rigers Goder forgaar med Verden, og verdslige Herrers Naade

dør med dem. Men Christus er evig, hans Naade, Retfærdighed og Salighed er og evig. En Christens aandelige Kongerige bestaar deri, at han ved Troen paa en aandelig Maade er ophøiet over alle Ting, saa at ingen Ting skal kunne skade ham i hans Salighed. Han er Herre over det Altsammen. Alting maa være ham undergiven og tjene ham til Salighed. Dem, som elske Gud, maa Alting tjene til det Gode (Rom. 8, 28), være sig Livet, Døden, Djævel, Helvede, Verden, det er et ganske høit, herligt og aandeligt Herredømme og en høi, kongelig Værdighed, at der er ingen Ting saa ond eller saa god, den jo maa tjene en Christen til Salighed, efterdi han har og eier Christum og Christum ham. Saa behøver da en Christen intet mere til Salighed end Christus alene. Christus er mig nok til Alting. Eia hvilken Frihed og Herlighed er den! Ingen udvortes Ting, udenfor Guds Ord og Befaling, kan gjøre en Christen retfærdig eller salig. De Christnes Fromhed, Salighed og Frihed er ikke udvortes, legemlige Ting, ligesom ikke heller deres Brøst, Fængsel og Elendighed ere udvortes. Ingen udvortes og legemlig Ting, som af Menneskene er optænkt, kan hjælpe Sjælen noget, og hvad gavner det Sjælen, om end Legemet er paa fri Fod, frisk og helbredet, om det æder, drikker og lever vel? hvad skader det ogsaa Sjælen, om end Legemet er fanget, sygt og udmattet, om det hungrer og tørster, pines og plages? alt slig gjør Sjælen hverken fri eller fangen, from eller ond. Ja kortelig, intet udvortes kan tilføie den troende Sjæl nogen Skade og Ulempe. Den bliver ikke desmindre i sin ædle og kongelige Frihed og Herredømme. Iligemaade kan ikke heller nogen udvortes Ting forurolige eller forhindre Sjælen i det aandelige Præstedømme. Sjælens aandelige Offer, Bøn og sukke ske aandelig i Troen og forhindres ikke af noget Udvortes, enten det er Tid eller Sted, Spise, Klæder, Kirke eller andet deslige. Derimod gavner det og Sjælen Intet, om end alle udvortes trøstelige Ting ere tilstede, saasom Guds Børn, Sakramenterne, Præst, Kirke, Faste, mundtlig Bøn og andre deslige, uden Troen til Jesum Christum er tillige derhos i Hjertet. Er Troen til Christum ikke i Hjertet, saa er det Altsammen forgjæves og kan hverken hjælpe eller trøste; thi endogsaa en Hykler og Dienskalk kan være forsynet med alt dette, men det gavner hans Sjæl dog Intet, efterdi han er vantro. Sjælen har ingen anden Ting enten i Himmelen eller paa Jorden, hvorved den kan leve, blive from, frelst, salig og glad, uden Christum, som annammes ved Troen. Jeg er Veien og Sandheden og Livet, siger Christus Joh. 14, 6. Item Matth. 11, 28: Kommer hid til mig alle I, som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile. Naar Troen har den Herre Jesum Christum, saa fattes den Intet, den behøver intet mere og har i Christo Nok og Alting, den har i ham Spise, Glæde, Fred, Lys, Retfærdighed, Sandhed, Visdom, Frihed, Trøst, Salighed, Liv, Bønhørelse og Alting.

§ 9. For det sjette fornyer ogsaa Troen det ganske Menneske, virker i ham Kjærlighed med alle christelige Dyder og Barmhjertighedsgjerninger og driver et Menneske til dem alle, ikke dermed at fortjene Noget hos Gud, men ikkun fordi det er ham tækkeligt, og fordi han det har befalet. Derfor siger Propheten Ps. 50, 14: Ofre Gud Taksigelse og betal den Høieste dine Løfter. Troen begynder det nye Levnet i Menneskene, den gjør Guds Ord levende i dem. I Troen er den ganske hellige Skriftes Sum begreben, at ligesom Guds Ord er helligt, sandru, retfærdigt, levende, aandeligt og fuld af Godt, saa gjør det ogsaa dem, som annamme den sande Tro, hellige, levende, retfærdige, sanddrue, til Guds Børn og fulde af alt Godt. For det syvende er det og Troens Egenskab, at den driver os til at tjene Enhver hjertelig gjerne. Endog den saliggjørende Tro er en Overmand og en Seiervinder over al

Verden og al Helvedes Magt, saa har den dog derhos denne Art, at den ved Kjærlighed gjør sig til hver Mands Tjener. Thi efterdi Gud har givet de Troende Christum og alle Ting ved ham uforskyldt, saa at den Troende intet mere behøver til Salighed, og Intet kan skille ham fra Guds Kjærlighed (Rom. 8, 38). Ja og intet af alt det i Verden er kan skade ham. Derfor tænker han saa: jeg vil af den pligtige Taknemmelighed, min Herre Gud til Ære, ligesaa bete mig mod min Næste, som Christus har beteet sig mod mig, og af min yderste Evne tjene min Næste med mine Gaver, Forstand, Gods og Formue, med Trøst, Raad og Daad og alt det, jeg kan afstedkomme. For det ottende og sidste er det Troens Art, at den lindrer og overvinder alt Kors og Gjenvordighed i Christo. Vi har ved Troen langt mere Gods, end vi i Verden kan tabe og miste. I Christo har vi langt større Ære, end al den Spot og Foragt er, med hvilken Verden kan vanære os. I Christo har vi langt større Yndest og Kjærlighed, end alt det Had er, som Verden hader os med. I Christo har vi langt overflødigere Velsignelse, end om al Verden forbandede os. I Christo har vi langt større Glæde, end al den Bedrøvelse, som Verden kan tilføie os. Og var det end muligt, at vort Legeme kunde i Verden tusinde Gange myrdes, slagtes og dræbes, saa blev dog vor Herre Christus vort evige Liv, og dette Liv er jo langt bedre end det timelige Liv.

Bøn.

O, du høilovlige Gud, hvem er som du, en saa ubegribelig, hellig og uudforskelig Gud! hvor stor er din Naades Rigdom! hvor fortræffelig er den Herlighed, som du tilskriver den rette Tro paa Christum! Ak tilgiv mig, barmhjertige Gud, at mit Hjerte, som med Mistvivl og Vantro er opfyldt, har ikke, som det skulde, overveiet denne store Hemmelighed, hvorved du har mistet saa megen Lov og Pris, og den pligtige Lydighed, som jeg var dig skyldig, og efterdi du holder Alle Troen fore, saa virk den og i mig efter din kraftige Styrkes Gjerning, hvilken du kraftelig gjorde i Christo, der du opreiste ham fra de Døde og satte ham hos din høire Haand i Himmelen. Skjænk mig i Christo og lad mig nyde den Guds Børns sande Frihed, hvormed Christus har friet os, og lad mig ei paany fanges af Trældommens Aag. Du har, o min Forløser, trolovet mig dig i Naade og Barmhjertighed, saa tag af den samme din Barmhjertighed alle mine Synder fra mig; skjænk mig din Retfærdighed, Visdom og Herlighed, i Særdeleshed min tilkommende Arvedels Pant og Forsikring, som er din Hellig-Aand, som kan forvisse mig om ved Troens Kraft at overvinde Synd, Død, Djævel og Helvede i mig. Du har elsket mig og toet mig af mine Synder ved dit Blod, du har gjort mig til en Konge og Præst for Gud og din Fader; ophold mig og i denne høie og herlige Værdighed, saa at Ingen tager min Krone fra mig, og giv mig at foragte denne Verdens Forfængelighed med et kongeligt Mod, at hade Syndens Trældomstjeneste. Giv mig, at jeg, iført med dette præstelige Stykke og i dette din Saligheds og Retfærdigheds Klæde, maa paa alle Steder opløfte hellige Hænder til dig, at min Bøn maa opstige for dig, som et behageligt Røgoffer, og at jeg maa fremstille dig mit Legeme til et levende, helligt og velbehageligt Offer. Giv mig et Hjerte, der kan ved det, at det i Troen betragter din uendelige Kjærlighed, hvormed du store og uendelige Gud har elsket mig i Christo Jesu, bringe dig uden Afladelse en lydig Taknemmelighed, der kan for din Kjærligheds Skyld igjen lade sine Kjærligheds-Strømme udflyde til den nødtørftige Næste, der kan staa fast i alt Kors og Lidelse, uafladelse prise din Godhed, og der kan, i Betragtning af de uendelige Naadegaver, som ere skjænkede i Christo, ogsaa rose sig i Trængsler. Amen.

Det fjerde Capitel.

Hvorledes en troende Sjæl skal søge Gud inden i sig selv, og om den Sjæls Deilighed og Salighed, som i Troen med Gud er forenet.

§ 1. Hvor Guds Rige er, er og Gud selv og virker efter sin Villie alene. § 2. Forskjel imellem de Mennesker, som endnu er under Syndens Urenhed og Kreaturenes Slaveri, og dem, som ere befriede fra begge Dele.

Joh. 17, 26. Jeg kundgjorde dem dit Navn og vil kundgjøre dem det, paa det den Kjærlighed, som du elsker mig med, skal være i dem og jeg i dem.

§ 1. At Guds Rige er i de sande Troende, der tilforn i 1ste Cap. af denne Bog saavelsom og andre Steder bevist. Desligeste, at Gud er og bor i dem med sin naadige Nærværelse. Er nu Guds Rige, ja Gud selv i os, saa er han der med al sin Naade og Godhed; thi hvor Gud og hans Rige er, der er han ganske, og did henfører han al sin Naades og Godheds Rigdom, og da er og Gud Sjælen nærmere og mere inderlig, end den er sig selv. Denne naadige Guds Nærværelse, Iboelse og Rige finder og faar man i sig, idet man, som i det andet Capitel er vist, søger Gud i en sand Omvendelse, og af ganske Hjerte Guds Ord flittig og alvorlig betænker og betragter, idelig og inderlig raaber til Gud om hans Naade, Oplysning og Regjering; dæmper sine egne onde Affekter, Selvkjærlighed, og Verdens Kjærlighed, afsiger sig selv ganske og holder sig ubesmittet fra Verden, lader sig af Guds Villie i Alting regjere, er med den i Alting fornøiet og veltilfreds, enten Gud vil have ham fattig eller rig, glad eller bedrøvet, høit eller ringe begavet. Thi derved renses Hjertet fra Kreaturene og fra alle syndige Affekters Regimente og Herredømme. Og saa finder man Gud med sit Lys og Væsen i Sjælens inderste Grund. Og de, som saaledes finde Gud, hænge ikke ved Naturen, som de blotte naturlige og uigjenfødte Mennesker; men de hænge for Alting ved Gud, som har gjort Naturen. Og derfor ere de ogsaa over Naturen i Gud og ere med Gud forenede, ja Et med ham.

§ 2. Hvorfor de ogsaa ere de alleryndeligste Mennesker, de ere aldeles herliggjorte indvortes, som der staar Ps. 45, 14, ja Guds eneste og deiligste, som de kaldes i Salomons Høisang. Hvo, som kunde se saadan en Sjæl, han skulde se det allerdeiligste og alleryndeligste Kreatur, og mærke det guddommelige Lys at lyse og skinne i den; thi den er med Gud forenet og er guddommelig, vel ikke efter Naturen, men dog efter Naaden. Og saadan en Sjæl begjærer Intet, enten i Tiden eller i Evigheden, uden Gud alene, ja den begjærer Gud blot alene for Alting, og begjærer intet høiere og mere enten i Naaden eller i Naturen. Tvertimod, om En kunde se den Sjæl, som med al sin Kjærlighed hænger ved Kreaturene, der har sat sit Hjerte til Kjødslyst, Øienslyst og et hoffærdigt Levnet og har med sin Kjærlighed annammet Kreaturenes Form og Skikkelse i sig, at de deri regjere og sig med den forene, han skulde se det allergrueligste og vederstyggeligste Monstrum og Udyr for alle Hellige, han skulde mærke en ret Djævels og Helvedes Afskyelighed og Vederstyggelighed. Og saadan sin forborgne Vederstyggelighed skal slig en afskyelig Sjæl ret se efter Døden, naar ethvert Menneskes Hjerte og Samvittighed da ret skal blive blottet og aabenbaret og Sjælens indvortes Øie ret oplades, og skal da saadan en usel Sjæl stedse og evindelig se saadan sin Afskyelighed og deraf have og finde al Jammer, Hjertesorg, Angst og Pine i sig selv. Men den rene og gudelige Sjæl*) skal se Gud

*) Her tales ikke om en arm Synders Retfærdiggjørelse for Gud i denne Verden; men om det himmelske Fryds og Glædes Rige, som Gud selv vil oprette for sine Troende i det andet Liv, ved det de skal have og beskue Gud i dem selv, og være

og hans Riges Yndelighed i sig, den skal se Gud evindelig i sit Væsen, og ved sin Forening med ham stedse have, eie og nyde ham. Saadan en Sjæl finder og forstaar ret det, som Paulus siger Rom. 8, 39, at hverken det Høie, ei heller det Dybe skal skille os fra Guds Kjærlighed. Og om det var muligt, at saadan en gudelig Sjæl kunde være i Helvede, saa skulde den dog midt i Helvede have Guds Rige og sin Salighed i sig. Var det og muligt, at en Fordømt, ja Djævelen selv kunde være i Paradis eller i Himmelen, saa havde han ikke desmindre sin Pine og Helvede hos sig selv og i sig selv.

Bøn.

Herre, naar jeg ikkun haver dig, saa skjøtter jeg hverken om Himmelen eller Jord, omend mit Liv og Sjæl vansmægtede, saa er du Gud dog alene mit Hjertes Trøst og min Del. Hvor let er dette sagt, o min Gud! men at være fornøiet med dig alene, omend al jordisk og himmelsk Trøst forsvinder, og naar en plaget Sjæl beængstes i sit forsmægtede Legeme, det er din Aands Virkning i dine Troende, som er Verden forsfæstet. O, at du maatte finde mit Hjerte at være saaledes i Gjerning og Sandhed! Dog er dette min Tilflugt og Tillid, at du, trofaste Skaber, saa kan gjøre det, og det er min inderlige Villie og Begjæring, at du vilde gjøre det. Saa opvæk da, o gode Fader, mit Hjerte, at det stedse maa agte dig for det høieste Gode, for sin rette Skat, Ære, Lyst, Forlængsel og Fryd; tragte efter at have dig alene og besidde dig uden al Forhindring. Og fordi jeg ikke, naar jeg haver dig, din Kjærlighed og din Aand, som skal overbevise Verden, kan tillige have Verden, eller dens Kjærlighed, Ære, Gunst, Tak, gode Ting og Bellyst, saa giv mig, at jeg i en hellig Høimodighed heller ikke spørger meget derefter, men glæder mig ved at lide for din Skyld. Hos dig er al Glædes Fylde og lystige Værelser hos din høire Haand, hvor din Naade skal uddeles evindelig. Du giver Sjælen den Fred, som Verden ikke kjender, ja saadan Fred, som den hverken har eller kan give: Livet i Døden, Glæde i Lidelser, Rigdom i Fattigdom, Ære i Skjændsel. Derfor lad mig kun have dig, min Gud, saa kan jeg vel undvære Verden. Du er ene nok for de Sjæle, som kjende dig. Jeg bekjender og, at jeg er ikke værdig nogen Trøst eller himmelsk Fryd, derfor lægger jeg mig, du alt Kjøds og Aanders Gud, i dine naadige Hænder! de samme have dannet mig i alt det, jeg er; lad dem fremdeles berede mig paa, hvad Art og Maneer det er dig behageligt til at blive og forblive her i Naadens Tid og hisset i Herligheden forenet til evig Tid med dig, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det femte Capitel.

Hvorledes et Menneske kan føres til Gud; item hvad de aandeliges Fattigdom er, og om Ydmygheds Trapper og Grader.

§ 1. En sand Ydmyghed hjælper baade til at kjende Gud ret og os selv. § 2. Denne Ydmyghed kan Alle have, i hvad Stand de og ere, og Gud elsker den, i hvor han og finder den.

Luk. 18, 14. Hvo, som sig selv fornedrer, han skal ophøies.

§ 1. Den rette Tro avler af sig en sand gudelig Ydmyghed*), hvilken

langt fastere forenet med ham, end i denne Verden; af den samme Forening komme de til at have den største Værdighed og Herlighed.

*) Den aandelige Ydmyghed bestaar deri, at man kjender sin egen Udueelighed, Uformue, Elendighed og Uværdighed; uden et Menneske har den, kan det ikke blive delagtig i de aandelige Gaver. Luther siger: Evangelium kommer ikke til Nogen, som har fuldt op og gode Dage; men alene til bængstede Samvittigheder, som ere i stor Hunger og have en tom Sjæl. Item: Gud bor ikke med sin Naade i de stolte

Ydmyghed hjælper meget til at forhverve, saavelsom ogsaa at beholde Guds Frelse, Naade og Rige. Og denne Ydmygheds Art er denne, at et Menneske kjender sin egen Ringhed og Udueligheed til alt Godt, kjender sig at være af Naturen og af sig selv kun som et tørt, unyttigt Træ, som hører hen til Ilden, at han er som en Skygge og Intet, skjøtter ingen forfængelig Verdens Ære, agter og ikke det, at man foragtes af Menneskene, holder det for en ringe Ting, at man enten høit eller ringe ansees af menneskelige Domme, ikke ophøier sig over Andre, lader sig gjerne sige, adlyder ikke alene sine Overmænd, men og de mindre, foragter Ingen, i hvor ringe han end kan synes, dømmer ikke en Anden, men sig selv, og gjør, som Ordsproget lyder: Feier rent for sin egen Dør. Holder sig gjerne til de Fornedrede, og gjerne omgaaes med dem, som ere for Verden ringe og foragtede, holder sig ikke bedre end de, men heller ringere, som og Paulus agtede sig for det elendigste Menneske og for den største Synder (1 Tim. 1, 15), og tænker, jo høiere og herligere vort himmelske Fædreneland er, efter hvilket vi tragte, jo nedrigere og foragteligere er Veien dertil. Augustinus siger: Veien er foragtelig, men Maalet, som den løber til, er herligt. Vil du naa Maalet, saa vandre paa Veien. Og derhos følger ogsaa det, at man agter sig ikke værdig til nogen af de mindste Guds Velgjerninger; har og derfor Intet i Verden saa kjært, enten det er Gods, eller Rigdom, eller Ære, eller Gunst, eller Glæde, eller Rolighed, ja Livet selv, at man jo, om Gud saa vilde have det, gjerne, Gud til Lov og Ære og efter hans faderlige Villie, lod det fare og gaa i Løbet, ja endogsaa om Gud efter sin strenge Retfærdighed vilde, man skulde lide Helvedes Pine, da agtede saadant Menneske sig at have mere end nokſom forskyldt alt stigt, og at være det vel værd, saa at man holder sig stedse alt Ondt og intet Godt værd, og er beredt for Guds Skyld, at miste og lide Alting, deri efterfølger han den Herre Jesum, som paatog sig vore Synder, at lide og betale for dem, og derfor i allerdybeste Maader, og til den allerforsmædeligste Død fornedrede sig selv, og blev en Forbandelser og en Orm lig.

§ 2. Saadan Troens Ydmyghed kan enhver sand Troende have, i hvor høit han ellers er i Verden ophøiet; om han end havde et Kongerige at raade for, saa kunde det ikke hindre ham deri, naar han brugte det ret. Og saadan Ydmyghed er og Gud saare tækkelig og behagelig. Gud kan ikke bære det over sit Hjerte, at han skulde forlade saadan En i sin Elendighed. Han maa forbarme sig over ham, maa frelse og redde ham og meddele ham ganske sig selv. Du Herre skue den Møie og Fortræd, som vederfares de Elendige, de Svage overlade sig til dig, du har altid været de Faderløses Hjælper, siger David (Ps. 10, 14). Item (Ps. 34, 7): Der den Elendige raabte, da hørte Herren det, og frelste ham af alle hans Angester. Der den kananæiske Kvinde kjendte saadan sin Elendighed, og agtede sig i sit Hjerte, saa foragtet og uværdig som en Hund eller Hvalp, da værdigede Gud hende med sin Hjælp og Frelse (Matth. 15, 27). Saadanne Mennesker ere de aandelige Fattige, og Himmeriges Rige er deres, som Christus siger (Matth. 5, 3). Ligesom man paa Trapper gik op til Kong Salomon paa hans Throne saa gaar man paa slig Ydmyghеds- eller Nedrighedstrapper op til den himmelske Salomon, og til den rette aandelige Fred i Hjertet. Herren bor hos dem, som har en sønderknuset og for-

---

og af sig selv opvoxede Hellige, men i de nedrige og ydmyge Hjerters dybe Dal. Item: Det gjælder ikke om at blive Stor, men Liden i dette Rige; men Enhver vil være Stor og Ingen vil være Liden; de samme høre ikke til dette Rige.

nedret Aand, til at gjøre de Fornedredes Aand levende, og at lade de Sønderknuſedes Hjerte leve (Eſ. 57, 15). Og om muligt var, at ſaadan en aandelig Fattig og Elendig var mere end hundrede tuſinde Mile borte fra Gud, da maa Gud, for ſin overvættes Godheds og Barmhjertigheds Skyld, drage ham til ſig og meddele ham al ſin Naades Overflødighed. Guds Naades Rigdom ſænker ſig ganſke ned i ſlige Menneſkers Elendighed, og maa meddele ſig dem. Kan en From Fader iblandt Menneſkene ikke drage det over ſit faderlige Hjerte, at han jo forbarmer ſig over ſit elendige og nødlidende Barn, ſaa kan langt mindre Himmelens og Jordens Fader, af hvilken al Faderlighed paa Jorden har ſin Oprindelſe, bære det over ſit Hjerte, at han jo ſkulde forbarme ſig over ſine aandelige Børn, ſom ſkrige til ham om Hjælp? Han giver visſelig ſlige Ydmyge ſin Naade, ja al ſin Naade, ja han ikke alene giver dem den, men ogſaa ſtedſe opholder dem i den, og lader være hver Morgen ny over dem, at hans Godhed og Barmhjertighed følger dem alle deres Livs Dage (Pſ. 23, 6). Hvo dette ret forſtaar, lader ikke derfor Modet falde, for han i Verden maa lide Spot og Foragt og allehaande Gjenvordigheder, men heller glæder ſig derved, ſom Apoſtlerne (Ap. Gj. 5, 41) gjorde, der de gik glade fra Raadets Anſigt, for de havde været værdige til at lide Forſmædelſe for Chriſti Navns Skyld, og han ved, at Gud ſkal i Naade ſe til ſaadan Bedrøvelſe, og ikke forlade Nogen deri, men heller med ſin Kjærlighed nedlade ſig, til ſaadan Ens Elendighed.

Bøn.

Barmhjertige Gud og Fader, du ſom imodſtaar de Hoffærdige og giver de Ydmyge din Naade, forbarm dig over mig og giv mig et ret ydmygt Hjerte. Jeg har vel ikke Aarſag, o Herre, at ophøie mig af nogen Gave, hvad Navn den og have kan; dog vil altid mit Hjerte fare vild i denne Sag, og naar jeg roſes og ophøies eller foragtes og nedtrykkes, ſaa viſer ſig desværre altfor meget denne Slangeſæd i mig; den kan du alene udrydde, o Jeſu, du, ſom har ſøndertraadt den Helvedes Slanges Hoved. Jeg kommer til dig i din Skole; forlad mig ikke, førend du har gjort mig ret ſagtmodig og ydmyg af Hjertet, paa det jeg kan finde Ro og Hvile for min Sjæl. Giv, at jeg i en ſand Ydmyghed maa afdø min egen Villie og overgive mig ganſke til din Villie, forekomme Enhver med Ærbødighed og altid agte mig ſelv for den Ringeſte og Uværdigſte; gjerne og villig for din Skyld taale Foragtelſe, Vanære og Trængſel og glæde mig ogſaa over dem, ja alene følge dit Exempel, o Jeſu; thi du var den Allerforagteligſte og meſt Forhaanede. Stil du ſaaledes mine Synder og Overtrædelſer for mit Anſigt i denne Naadens Tid, at ſaa ſnart Kjød og Blod vil ophøie ſig af Noget, eller vil blive utaalmodigt i Lidelſerne, at de da maa overbevise mig om, hvad jeg er, og hvad jeg har fortjent. Gjør mig ganſke tom i mig ſelv og ledig for mig ſelv, paa det jeg maa fyldes med dig ſelv og blive rig og ſeende ved dig. Amen.

Det ſjette Capitel.

Hvorledes det høieſte og evige Gode oſte i et Øieblik aabenbares i vor Sjæl, og hvor Guds Bolig og Sæde er i Sjælen.

§ 1. Gud er altid hos de Troende, men de merke det ikke altid, uden de ere ſtille for ham. § 2. De, ſom engang have ſmagt Guds Kjærlighed og Sødhed, de kan, om den miſtes og forſvinder, opvækkes ved Guds Ord og Forjættelſe at nyde den paany. § 3. De verdslig Viſe og Kloge føle intet til Saadant og begjære det heller ikke.

Høiſ. 9, 1. Hvor er din Kjæreſte hengangen? o, du Deilige iblandt Kvinderne!

§ 1. Vor Sjæleven er vel altid hos os, men vi fornemme ham ikke altid, uden naar Hjertet er stille, naar alle Sind og Sandser ere vendte fra Verdens Tummel og Urolighed indad til Gud og til Rolighed i ham, og ere samlede i Gud; naar Fornuften og Forstanden ere vendte fra de jordiske og forfængelige Tings Betragtelse, naar det kjødelige og falske Visdomslys er nedgaaet, og der i dets Sted er bleven en guddommelig Nat og Mørke i Sjælen, saa opgaar og oprinder det guddommelige Lys og giver et Glimt og en Straale fra sig og skinner i Mørket. Dette er det Mørke, som Herren bor i, og den Nat, i hvilken Villien sover og hviler i Guds Villies Regjering og i en nærmere Fornedrelsesgrad med Gud, og Hukommelsen forglemmer Verden og Tiden. Da bliver ligesom i et Øieblik Fornuften og Forstanden af det guddommelige Lys, Villien af de himmelske Begjæringer og Hukommelsen af den himmelske Glæde rørt og indtagen, og dog kan hverken Fornuften, Villien eller Hukommelsen sligt begribe eller beholde; thi det varer og forbliver ikke stedse i Sjælens Kræfter, men er skjult i Sjælens inderste Grund og Væsen*) og snarligen igjen forlader alle de kjendelige Sjælens Kræfter.

§ 2. Ikke desmindre kan slig himmelsk Oplysnings Glands og Glimt ved Guds Ords Betragtelse ofte opvækkes, at vi raabe med den hellige Monika, Augustini Moder: Lader os op, lader os op, eller, lader os flyve og fare op til den himmelske Glæde. Deraf kommer og oprinder ogsaa de hellige Sukke, som ere usigelige. Der Paulus havde smagt denne Yndeligheds Sødhed, sagde han: Jeg er vis paa, at hverken Liv, ei heller Død, ei heller noget andet Kreatur skal kunne skille mig fra Guds Kjærlighed i Christo Jesu (Rom. 8, 38). Det var det Kjærligheds Lys og Yndelighed, som han i sig havde befundet. Det er den Guds Fred, som overgaar Forstanden og bevarer de Troendes Hjerter, Forstand og Sandser i Christo Jesu (Phil. 4, 7). Til denne Fryds og Yndelighedens Skin og Glands ser og Augustinus hen, naar han siger: Jeg finder ofte en Bevægelse i mig, der er saa beskaffen, at, forblev den stedse i mig, saa kunde det ikke andet være, end den maatte være det evige Liv. Thi i denne Glimts Fryd og Yndelighed er en Forsmag paa det evige Liv, og lære vi i den, som i en liden Prøve, at smage og kjende hvad det evige Liv er. Thi i det evige Liv skal Sjælen stedse være fuld af saadan Lifligheds, Yndelighed og Glæde. For vor vedhængende syndige Vanarts Skyld kan Sjælen, saalænge vi ere i Kjødet og bo i det jordiske Tabernakel, ikkun sjelden finde til saadan Yndelighedens og Herligheds Glimt, men i det andet og evige Liv skal vi finde den ganske og altid. Derfor siger Paulus, at vi nu ere vel salige, men i Haabet til det Tilkommende. Sjælen længes og inderlig efter denne Fryd og Yndelighed; derfor siger David derom (Ps. 42, 2): Ligesom en Hjort skriger efter Vandstrømme, saa skriger min Sjæl til dig, o Gud. Og Bruden siger (Høis. 8, 1): Gid jeg maatte finde dig, min Broder, som diede min Moders Bryst, da skulde jeg kysse dig, og de skulde ikke forhaane mig. Item (Høis. 5, 8): Min Sjæl er hensmeltet, eller er syg af Kjærlighed, min Sjæl bejamrer sig stedse derfor og sukker stedse derefter, at den maatte finde sin yndelige Brudgom, og mætte sig i hans

*) At der i Menneskens Sjæl er Fornuft, Villie og Hukommelse, det viser baade Guds Ord og Erfarenhed; men at det er intet mere, det viser hverken Guds Ord eller Erfarenhed. Author holder med dem, som mene, at der er noget mere og siger, at Fornuften, Villien og Hukommelsen ere Sjælens Kræfter og Egenskaber, som ere noget andet end Sjælens Væsen, i hvilken Mening Dr. Luther synes at have været i hans Forklaring over Mariæ Lovsang.

Kjærlighed, og derved igjen naa og bekomme sit forrige himmelske Adelskab, som bestaar i en fuldkommen og i alle Maader uforhindret Forening med Christo, paa det den saa ikke mere skulde forlyste sig i Noget, som er forfængeligt og forgjængeligt, og langt mindre i Noget, som er syndigt og for Gud vederstyggeligt.

§ 3. Dette er ogsaa en skjult og forborgen Sag for denne Verdens Vise og Kloge*). Mange af dem have endogsaa skrevet hele og vidtløftige Bøger om Sjælen og Sjælens Kræfter; men ere dog aldrig komne paa den rette Grund, thi de kjendte ikke Christum. Christus er Sjælens rette Kraft, Forstand og Hukommelse, det er, han er Sjælens Lys i Fornuften og Forstanden, Sjælens Lyst og Længsel i Villien, Sjælens Glæde i Hukommelsen. Ligesaa er og Christus Sjælens rette Helliggjørelse, Smykke og Prydelse. Og deraf kommer det ogsaa, at den Sjæl, i hvilken Christus bor, ikke kan elske Synden, eller fortrædelig synde saalænge Christus bor i den**); thi der er intet Samfund imellem Lyset og Mørket, imellem Christus og Belial. Og derfor siger og Johannes (1 Ep. 3, 6. 9): Hvo, som bliver i Gud, synder ikke, hvo, som gjør Synd, er af Djævelen, hvo, som synder, har ikke seet og ei kjendt Gud. Den, som er født af Gud, gjør ikke Synd; thi Guds Sæd bliver i ham, og han kan ikke synde, thi han er født af Gud. Og deraf reiser sig ofte i Sjælen en Glæde og Fryd derover, at man for Christi Skyld maa lide Gjenvordighed og Forsmædelse, saa at slig Gjenvordighed vendes til høieste Trøst og Glæde. Og den Glæde oprinder af Gud i Sjælens Grund, hvilken Grund og Sted Gud har udkaaret og helliget for sig selv, og den sig saaledes tilegnet***), at saalænge et Menneske er i Naadens Stand, kan hverken Engel eller Menneske, eller noget andet Kreatur indkomme deri. Det er Sjælens ædle og rene Væsen****), der et det Sted, som den evige Gud vil alene have for sig selv, og vil ikke have nogen Anden derind. Og derom siger og den evige Visdom (Ordsp. 8, 31): Min store Lyst var jo hos Menneskens Børn, og af den Lyst finder og Sjælen stundom dette omtalte himmelske Glimt, og mærker deri saadan Yndelighed, som ingen ved, uden den, som det finder, og det staar ikke nogensinde med Ord at udsige.

Bøn.

Evige, trofaste Frelser, din Kjærlighed imod de Sjæle, som oprigtig søge dig, er jo saa stor, at du ei kan skjule dig for dem, du besøger dem, og gjør dem drukne af dit Huses rige, gode Ting, og skjænker dem med Vellysters Strømme, din venstre Haand er under deres Hoved og din høire Haand omfavner dem. Men vi ere desværre af saadan Art, at vi enten lettelig ophøie os af din Naade, foragte vor Næste i Henseende til os, eller og vi blive derved sikre og uforsigtige, derfor unddrager du, for at ydmyge os, dit Naades

*] Han forstaar derved de hedenske Philosopher, eller verdslige vise Mennesker

**] Det er, han synder ikke af Letsindighed; Synden kommer ikke i ham uden stor Kamp og Smerte; men det er ikke saa at forstaa, som at han derfor var ganske fri for Synden. Det er, saalænge han bliver i Christi Kjærlighed, saa har han ingen Lyst til at synde; thi det er et Andet, at man ikke maa synde, det er, ikke lade sig lyste af Synden, og et Andet er det, ikke at kunde synde, hvilket her ikke læres om noget Menneske i Verden.

***] Ikke ved Skabelsen, men ved Igjenfødelsen.

****] Dette Sjælens Væsen kaldes rent, først fordi det er adskilt fra Sjælens Kræfter, dernæst fordi det har intet med Tiden og Verden at gjøre. Dersom der ved denne Renhed forstodes nogen Hellighed, saa var det at forstaa om de Igjenfødte, Troende, og om de ved Jesu Blod helligede Hjerter og Sjæle. Og er dette Sjælens Væsen det fornemste, som oplyses af Christi Naadelys, fra hvilket Lys Oplysningen siden kommer til Sjælens Kræfter.

Skin og Fornemmelse en liden Tid, saa at Mørkhed og Følesløshed overfalder vore Sjæle, du giver os en Pæl i Kjødet, ja du lader vel og undertiden en Satans Engel løs, paa det vi kunde lære at søge din Naade i Ydmyghed. Jeg foreskriver dig ikke, o Herre, hvorledes du skal føre mig, men dette beder jeg dig om: opvæk i mig en hjertelig Forlængsel og Bemøielse efter dig, og stille og mætte du den samme igjen med dig selv og din naadige Nærværelse. Jeg ved vel, at jeg, saalænge jeg er her, er endnu i Orken, hvor der findes kun faa af det forjættede Lands Frugter; jeg misunder heller ikke Andre, om de nyde overflødigere af disse Frugter, giv mig kun, saalænge, jeg er her paa Jorden, saa mange, som kan opmuntre mig til at overvinde denne Veis og Kamps Viderværdighed og Fortrydelse, og forsikre mig om, at jeg er en Medarving til det forjættede Land, hvor vi skal høste uden Afladelse. For Alting forlen mig, at jeg maa fatte dig i en sand Tro, og tjene dig i en hjertelig Lydighed, saa skal intet Godt feile mig, og du skal engang føre mig derhen, hvor jeg uden Forandring skal nyde dine Godheder og sige: Her er godt at være. Derhen og dertil forhjælp mig for din Døds Skyld, o Jesu. Amen.

En Psalme over Høisangens 7de Cap. V. 11. 12.

Kom min Kjæreste! lad os gaa ud paa Marken; lad os blive Natten over i Landsbyerne, der vil jeg give dig min megen Kjærlighed.

Mel. Kom o Livets Aand.

1. Ak hvad skal jeg i de Steder, Hvor kun Liist og Uro er? Kjære Ven, kom, jeg mig glæder, At vi ud paa Marken der Uden Sorg og Fortræd Blive kan i Kjærlighed.

2. Om end større Pragt kan sees I en Stad, end udenfor, Det dog alt af mig belees, Som har gjort langt bedre Kaar; Thi din Kys derude kan fryde uden al Modstand.

3. Skulde jeg din Kyssen nyde Udi Staden for hver Mand, Og mig dine Læber fryde, Saa min Uven saa det an, Da blev viist min Elskov fri, Lignet ved et Hykleri.

4. Kjød og Blod kan ei erfare, At os Herren har saa kjær; Ser dertil den Spotterskare. Man i Aanden drukken er, Af Vellysters rige Strøm, Det da agtes for en Drøm.

5. Som en Brudgom helst sin Mage Udi Løndom kysse vil, Paa det at det ei skal nage Nogen, som mon se dertil; Saa gir du i Løndom din Allerbedste Glædesvin.

6. Naar mig Kjærlighedens Hede, Søde Jesu, tænder an; Naar du Liv og Sjæl vil lede Paa den søde Vellystplan, Saa udbryder alt i mig, Som en Strøm ret vældelig.

7. Hjertet røres, og min Villie Bryder ud af Aand og Mund, Foden kan sig ikke stille, Men maa springe paa din Grund, Mine Øine ligesaa Af stor Glæde græde maa.

8. Som en Kilde sig udgyder, Naar den er ret rig paa Vand, Og af Floden overflyder; Saa er den dig nyde kan, Han sin yndig Glædestand Ei for Verden dølge kan.

9. Han optænker Glæde-Psalmer, Sjunger, springer af al Magt; I hans Hænder ere Palmer, Og hans Tunge er opvakt, Han sin Ild ei dæmpe kan, Alt maa sees af hver Mand.

10. Naar nu det af Verdens høres, Mener den i Hjernen sin, At her Galenskab fremføres, Eller man er fyldt af Vin, Alt bespottes mangeled, Hvad der sker af Kjærlighed.

11. Derfor Ven! kom lad os drage Ud paa Marken, der i Fred Ville vi os sammenmage I den søde Kjærlighed, Tusind Gange vil jeg dig Kysse, og du atter mig.

12. Da, da vil vi vore Hjerter Aabne og for Øine se, Jeg din og du mine Smerter, Der skal det for Glæde ske, At vi vil i Lystighed Prise vor Lyksalighed.

13. Du skal sjunge, kom min Due,
Kom til mine Vunders Dal,
Der tør du dig intet grue,
Du der sikkert hvile skal;
Læg dig nu hid til mit Bryst,
Nyd den søde Himmellyst.

14. Da skal jeg for Glæde springe
Udi dine Vunders Saar,
Da skal Jesu, Jesu, klinge,
Mit Hosanna, hvor jeg gaar:
Jeg er din, du min igjen,
Det staar fast, naar alt far hen.

15. Hør I Blomster udi Enge,
Hør du Luftens Fugleflok,
Jeg med Jesu gaar tilsenge,
Som har kaldet længe nok,
Jeg er din, du min igjen,
Det staar fast, naar alt far hen.

Det syvende Capitel.

Om Sjælens Værdighed, om den sande Anger og Rnelse, saavelsom og om Guds naadige og forbarmende Villie.

§ 1. Sjælens høie Værdighed bestaar i og af Gud. § 2. Derfor bør et Menneske søge sin Fornøielse i ham og elske ham over Alting.

Es. 56. 7, Matth. 21, 13 og Luk. 19,46. Mit Hus er et Bedehus.

§ 1. Deri bestaar Sjælens Værdighed og Herlighed, at den er Guds Hus og Bolig, hvori Gud bor heller end som i Himlen og paa Jorden, og en troende Sjæl har mere Gud i sig, end alle Himle og alle legemlige Kirker og Templer, ja mere end alle andre Kreature, som han nogensinde har skabt*) undtagen Christi menneskelige Natur, i hvilken al Guddoms Fylde bor. Thi Guds hjerteligste Yndest og Velbehagelighed er i Sjælen med al sin Godhed, Naade og Kjærlighed. Ved alle andre Kreature, saavidt de ere gjorte for Menneskens Sjæl, søger Gud ikke andet, end han kan ære og pryde Menneskens Sjæl, og gjøre den ædel, herlig og salig. Og efterdi Gud har med al sin Kjærlighed og Villie vendt sig til Sjælen, saa er Gud egentligere og fornemmeligere i Sjælen, end som i Himmelen, i Kirker og andre deslige legemlige Kreature. Gud virker alt Godt i Sjælen, og giver Sjælen det. Sjælen er et af de ædleste Kreature, og Gud har derfor gjort Sjælen saa ædel, fordi han vil særdeles bo i den, og sig til den særdeles meddele. Og hvad andet Sjælen kunde faa, det er den for ringe; den kan ikke bo og hvile deri. Paulus siger (Eph. 1, 4): Vi ere, før Verdens Grundvold blev lagt, i Guds Søn udvalgte. Derfor skal vi aldrig bo og hvile, før vi naa det, vi ere udvalgte til. Sjælen skal være Guds Søns Brud, og efterdi den skal være hans Brud, saa er der intet iblandt alle Kreature, som Gud elsker saa meget som Sjælen. Og derfor er og Guds Søn udgaaen fra sin Fader, at han kunde hente til sig Sjælen som sin Brud og Veneste, hvilken Faderen har trolovet ham i Evighed, og at han kunde føre den igjen til den Allerhøieste, fra hvilken den formedelst Synden er bleven bortvendt.

§ 2. Derfor skulde nu og et Menneske søge og have al sin Lyst og Fornøielse i Gud. Og efterdi Gud har saa overmaade stor en Kjærlighed til Menneskens Sjæl, saa skulde det høilig fortryde et Menneske, at han nogen Tid havde havt mere Lyst og Kjærlighed til noget andet og ikke til Gud alene, som det høieste og ypperste Gode. Helst efterdi der ogsaa tillige er saadan Liflighed, Deilighed og Yndelighed hos Gud, at intet derved kan lignes, som Videre i den anden Bogs 30te Capitel er vist. Ja, der er saadan Deilighed og Yndelighed i ham, at maatte

*) Her bliver Gud den ganske hellige Treenighed, og alle Kreature som ere ham underkastede, satte imod hverandre. Fordi nu alle de Kreature, som ere den hellige Treenighed underlagte, have Gud paa sin Maade, saa er her Spørgsmaal, hvilke der ere de mest delagtige i ham, og derpaa svares, at en troende Sjæl fremfor alle andre Kreature, har mest af Gud i sig, men dermed bliver den troende Sjæl i det Fald ikke agtet mere end Christus, som selv hører med til den hellige Treenighed og er en Person af den samme.

Sjælen kun faa ham at se langt fra, som i en Sky, da skulde den ikke vende sig igjen fra ham, om den end kunde vinde den ganske Verden derved. Det er det, som skulde tilbørlig angre og fortryde et Menneske og gjøre det hjerteligt ondt, at det havde ladet sin Sjæl, som saa saare elskes af Gud, som af det høieste og yndeligste Gode, sætte sin Kjærlighed til noget andet end til ham, og elsket noget Ting enten mere end ham, eller ligeved ham. Det burde man billig græmme sig over, sørge derover og inderlig angre og fortryde det, at man ikke havde elsket det høieste og yndeligste Gode over Alting og ikke søgt hans Ære fremfor Alting, men har elsket sig selv, eller andre Kreature lige ved ham. Ethvert Kreatur elsker naturlig mere Gud end sig selv, idet at det udretter Guds Befalinger, men den elendige Synder elsker alene mere sig selv end Gud. Er du derfor ikkun angergiven og sørger alene derfor, at du kan have lidt nogen timelig Skade ved det du har syndet, og det ikke meget mere gjør dig ondt, at du har gjort Gud imod og ham fortørnet, og paalagt dig hans Vrede, saa har du endnu ingen sand Anger og Ruelse. At vi har fortørnet Gud, som er det høieste Gode, det bør angre og fortryde os af ganske Hjerte, om der end ingen anden Straf var til, om Gud end ikke vilde det anderledes straffe og hevne; thi hans Vrede og Fortørnelse, er en Hevn og Straf nok, den brænder som en Ild til det nederste Helvede. Men gjør det dig i Sandhed ondt, at du ham har fortørnet, og du tillige i Troen til Christum indflyr til hans Naade, se, saa forlader Gud dig alt, hvad du har gjort ham imod. Thi Gud har heller Lyst til at tilgive og forlade end til at straffe Synden. Hans Retfærdighed driver ham og dertil, han er de Bodfærdiges Fader, og de ere hans Børn, og er han deres Fader, saa maa han og handle med dem, som med Børn. Derfor fuldkommer han ogsaa sin faderlige Villie paa os baade efter sin Retfærdighed og efter sin Barmhjertighed. Derfor skal vi og gjerne give os under vor himmelske Faders Villie; hvo, som ret kjender og elsker Gud, gjør det og gjerne, og alt, hvad Gud gjør, enten efter sin Retfærdighed eller efter sin Barmhjertighed, det behager den altsammen vel. Lad derfor alt det Gud behager, ogsaa behage dig, enten det er glædeligt eller sørgeligt. Er det Guds Villie, at det saa skal ske, saa lad det ogsaa være din Villie. Jeg vilde heller være i Helvede og have en naadig Gud i mit Hjerte, end være i Himmelen, og have en vred, unaadig og fortørnet Gud, og miste ham af mit Hjerte.

Bøn.

Herre du allerhøieste Gud, du bor ikke i Templer, i hvor kostelig de end ere udarbeidede ved Menneskens Hænder, ja Himlene og alle Himlenes Himle kan ikke fatte dig; men det er din naadige Velbehagelighed, at du vil anse de Elendige, som have en sønderstødt Aand, og som frygte for dit Ord, til at bo i deres Sjæle. Tilgiv mig, o Herre, at jeg ikke saa, som jeg skulde, har betragtet og iagttaget denne Herlighed. At jeg ikke har holdt min Sjæl saa ubesmittet, som det sømmede sig, men ofte huset og herberget deri saadanne Billeder og Lignelser, saadan syndig Digten og Tragten, som har været dig, som den rette Husherre, mishagelig. Men fordi det er en idel uforskyldt Kjærlighed, der har bevæget dig at bo i min Sjæl, saa reus den og for samme din Kjærligheds Skyld, fra alle Afguder, og hellige den dig selv til en ren og bestandig Bopæl, bespræng den med Jesu Blod, pryd den med hans Retfærdighed og Helligheds, beskyt den imod alle Satans, Syndens og Verdens Anløb og Fristelser, og lad den evig være din Eiendom, ved Jesum Christum din Søn, vor Herre. Amen.

Det ottende Capitel.

Guds Kald er herligt og grundigt og det leder os til ham selv.

§ 1. At det er Gud selv, som saa hjertelig kalder og hvortil han kalder os. § 2. Det samme bør opvække hvert Menneske til Forsigtighed og Eftertanke.

Pſ. 50, 4. Herren ſkal kalde ad Himmelen ovenaf, og ad Jorden, for at dømme ſit Folk. 2 Tim. 1, 9. Gud kaldte os med et helligt Kald.

§ 1. Gud vor himmelſke Fader kalder os til ſig med alt det han er, har og formaar. Det altſammen kalder, leder og lokker os til ham og i ham. Gud har ſaa alvorlig og ivrig Længſel efter vor Velfærd og Salighed, ligeſom alt hans eget Væſen og Salighed beſtod i os. Saa inderlig forbarmer han ſig over os, og ſaadan hjertelig Medynk har han over vor Jammer og Elendighed. Alt hvad han har ſkabt i Himmelen og paa Jorden, og al den Visdom og Godhed, ſom er deri, og alt hvad han nogen Tid gjør og udretter, eller har gjort og udrettet, ſker altſammen derfor, at han kan kalde og føre os igjen til vor Oprindelſe og til ſig ſelv. Alle hans Ord og Gjerninger ere et idel Raab, ſom kalder os. Ved dem alle raaber Guds evige Visdom os i Ørene: Hvorlænge vil I Vanvittige elſke Vanvittighed? vender Eder til min Straf; thi hvo mig lyder, ſkal bo tryggelig (Ordſp. 1, 22, 23. 33). Ved alle Kreature ſøger Gud at føre Sjælen til Rette igjen, at den ſkal høre hans Røſt og elſke ham, ligeſom den tilforn har hørt Satans Røſt, og derved ikke elſket den, den ſkulde elſke. Men hvorledes og hvortil kalder os da Guds Røſt? til at tro paa hans Søn, og til at efterfølge ham i Ydmyghed, Sagtmodighed og Taalmodighed. Desligeſte til at elſke Gud over Alting, hvorom tilforn er talt i Almindelighed og om Troen i Særdeleshed vidtløftig. Vi ville her paany tale om Ydmyghed, Taalmodighed og Kjærlighed. Hvad Ydmyghed er anlangende, da elſker Gud ſaare den ydmyge Sjæl, og giver den ſin Naade, ſom tilforn i det 5te Capitel er viſt. Gud kaldte paa Elias, og gik frem for ham i en Ild og i et ſtærkt Veir, ſom ſønderbrød Klipperne, og var dog ikke i Ilden og i det ſtærke Veir, men i den ſagte og ſtille Suſen, ſom kom derefter (1 Kong. 19, 11), deri var og kom Herren til Elias, og deri vilde han aabenbare ſig for ham. Hvilket leder os til den Tanke, at Gud har Lyſt til Sagtmodighed og Ydmyghed, og at han ogſaa vil findes i de ſagtmodige og ydmyge Hjerter, ſaa og drive og ſkynde os til Sagtmodighed og Ydmyghed. Der Eſther ſaa Kong Ahaſveri Majeſtæt, forfærdedes hun og beſvimede derover, ſom der ſtaar (Eſth. 15, 6. 7). Og Kongen tog hende i ſine Arme, at hun kom til ſig igjen, desligeſte troſtede hende, og kyſſede hende. Dette er et Forbillede paa, at naar Sjælen ſkal ſe den himmelſke Konges Majeſtæt i Aanden, da maa al Tillid til dens egne Kræfter falde hen, og den maa ligeſom beſvime i ſin egen Ringheds og Udueligheds Betragtelſe, agte ſig ringere og uværdigere end alle andre Kreature, og inderlig ydmyge ſig under Guds vældige Haand og Majeſtæt. Og da ſtyrker Gud ſlig en ydmyg Sjæl, tager den i ſine Arme, og giver den et guddommeligt Kys, det er, udgyder i den ſin Naades og Venligheds Rigdom, at de Ben, ſom vare ſønderknuſede, blive igjen glade og vederkvægede. Jo mere fornedret En er i ſig ſelv, jo høiere er han for Gud, thi Guds Høihed ſer allermeſt til den menneſkelige Ydmygheds dybe Dale. Derfor ſiger Herren (Eſ. 57, 15), at han bor i det Høie og Hellige, og hos en ſønderknuſet og fornedret Aand. Og jo mere En ydmyges i ſit Hjerte, jo mere og kjendeligere bor Gud i ham, jo mere udgyder Gud ſin Naade i ham. Derfor ſiger og David: Det er mig godt, at du ydmygede mig, at jeg maa Herre, lære din Ret. Og ſlig Ydmyghed har

hos sig Taalmodighed, ved hvilken man for Guds Skyld gjerne lider og taaler hvad der paakommer, og kjender sig ikke at have forskyldt af Gud andet end alt Ondt, ja den evige Død og Fordømmelse. Og til slig Ydmyghed og Taalmodighed at bekomme og beholde, hjælper og det, at vi af Menneskene foragtes, forhaanes og forurettes, paa det vi derved des dybere kan sænkes ned i vor egen Ringheds, Udueligheds og Uværdigheds Kundskab og Erkjendelse, og des bedre kjende og vide, at vi ere af os selv intet, uden det som Ondt er, desligeste at vi intet have forskyldt og fortjent af Gud, uden alt Ondt og al Ulykke. I hvilken vor egen Ringheds og Uværdigheds Kundskab Guds Fred teer sig, som overgaar al Fornuft (Phil. 4, 7), og deri hviler og Herlighedens Aand, som Ap. Peder (1 Ep. 4, 14), siger. Man ydmyges snarere, ved det man lider Forhaanelse, end ved det man blot taler derom. Saa bliver man og snarere taalmodig i det man lider Uret taalmodelig, end i det man blot tænker paa Taalmodighed eller taler derom. Ydmyghed og Taalmodighed maa man ofte ved megen Gjenvordigheds Lidelser stride sig til, og led man ingen Uret, Modgang, Forhaanelse og Nedtrykkelse, hvorledes kunde og vilde man da i Erfarenhed øve og bruge slige Dyder? Det skader derfor en sand Troende ikke, at han maa lide Uret og Forhaanelse og foragtes af Alle, hans Hjerte bliver derved des bekvemmere til at være Guds Bolig og til at annamme hans Naade. Og derfor kalder og Gud os underlig ved adskillige Slags Gjenvordighed og Forhaanelse, at han saa maa være og bo i os. Slig Gjenvordighed og Forhaanelse maa hjælpe til at virke i os den rette Taalmodighed og Ydmyghed, at vi maa blive Christi Billeder lige og hans bitre Lidelser maa findes i os, og han saa maa leve i os, og vi i ham maa finde Ro og Hvile for vore Sjæle, og derfor siger han ogsaa: Tag mit Aag paa Eder og lærer af mig; thi jeg er sagtmodig og ydmyg af Hjertet, og I skal finde Hvile og Ro for eders Sjæle (Matth. 11, 39). Hvad slig Kjærlighed anlanger, til hvilken Gud os ogsaa kalder, da bliver han efter Guds Kald delagtig i Kjærlighed, idet at Gud optænder sin Kjærlighed i Menneskene, og derved giver et Menneske sig selv, som den, der er idel Kjærlighed. Og uden den Kjærlighed til Gud, kan Ingen have Del og Lod i Gud eller have ham boende i sig; thi det er ikke mere muligt at et Menneske kan have Gud boende i sig og ikke tillige elske ham, end som det er muligt, at et Menneske kan leve og tillige have ingen Sjæl. Derfor siger og Paulus: Forbandet være den, som ikke elsker Christum (1 Cor. 16, 21). At Christus formedelst Troen bor i vore Hjerter, kjendes deraf, at vi elske ham. Men ingen sand Kjærlighed til Gud kan have Sted og Plads i os, om Kjærlighed til Verden ikke uddrives af os og Gud for Alting trolig menes og søges af os.

§ 2. Enhver se derfor vel og ofte til sit Hjertes indvortes Grund og hvad han allermest elsker, mener og søger om det er Gud, ham selv eller og andre Kreature, Livet eller Døden, og hvilket der allermest har indtaget hans Hjerte og Sjæl, og hvortil hans Attraa, Lyst og Længsel mest stunder. Thi er det fornemste, som du elsker og søger, som dit Hjertes Attraa fornemmelig stunder efter og det du fornemmelig bor og hviler i, er det andet end Gud selv alene og hans Rige, saa kommer Gud ikke i din Sjæl og vil aldeles ikke bo deri. Og græd du end saa mange Taarer, som der er Draaber i Havet, da hjalp det dig dog ikke. Du maa dog derfor alligevel miste ham aldeles og evindelig, medmindre du faar et andet Sind, og har Intet kjært lige ved Gud, enten i Himmelen eller paa Jorden. O, I arme Mennesker, hvad gjør I dog? Hvi lade I

dog den listige og svigefulde Naturs Forkrænkelighed Eder ved Kreaturenes Kjærlighed saa ilde bedrage, og eders Sjælegrund, hvor Gud alene skulde bo, indtage og besidde? Ser Eder dog fore og fatter et andet Sind. Derfor ere vi i Verden, at vi for Alting skal søge Guds Rige og hans Retfærdighed, og at vi, idet vi afdø og fornegte vor egen Villie og affige Verden og Kreaturene, skulle komme igjen til Gud og blive Et med ham, saa at vi i vort Endeligt maa komme til vor første Rod og Oprindelse igjen, og ligesom Legemet annammes og begraves i Jorden, Sjælen og maatte annammes af Gud, indkomme til hans uendelige Guddom, og leve hos ham evindeligen. Forsømme vi det, mens vi ere her i Verden, saa er det evindelig forsømt; thi det man nu glædes eller bedrøves af, det skal man da dømmes af. Søge vi Gud for Alting og af inderste Hjerte, saa skal vi og visseligen finde ham, og han skal vist bo i os. Var du kun, o Menneske, tom og ledig fra Kreaturenes Billeder, da skulde du uden Afladelse nyde og besidde Gud. Intet enten i Himmelen eller paa Jorden skulde opholde Gud, at han jo visselig kom til dig og visselig opfyldte dig, dersom han kun fandt dig ledig fra Kreaturenes og Verdens Kjærlighed. Derfor maa du vrie og vende det som du vil, saa staar dog dette fast, at saalænge Kreaturenes*) og Verdens Kjærlighed har Overhaand i dig, saalænge maa du miste Gud. Thi saameget et Menneske søger sin Ro og Fornøielse i Kreaturene, saa meget skiller han sig selv fra Gud. Det er tungt at dæmpe i sig Verdens og Kreaturenes Kjærlighed, men man maa dog deran, om man vil have Del i Gud; thi ved Vellyst og gode Dage kommer man ikke til Gud, men ved Gjenvordighed og Bedrøvelse.

Bøn.

Herre, vor Regent! hvad er et Menneske, at du vilde agte ham saa stort, og at du vilde lægge dig ham paa Hjertet? Du besøger ham hver Morgen og prøver ham alle Øieblikke, du kalder ham, og han vil ikke høre, du udrækker dine Hænder, og Ingen agter derpaa, derfor gaa vi og alt dybere og dybere hen i vor Fordærvelse og trøstesløse Mørkhed, af hvilket Ingen kan udhjælpe os, uden din grundløse Barmhjertighed. Denne min Elendighed beklager jeg for dig, o Herre, og beder dig ved Jesum Christum, forbarm dig over mig. Du kjender det forhærdede Hjerte og de tilstoppede Øren, du kan alene blødgjøre det første og aabne det sidste, thi du har gjort dem begge. Aabne mine Øren, at dit Naadekald kan der igjennem klinge ind i mit Hjerte, og ei tillade mig at hvile i nogen Ting, uden i dig. Aabne mine Øine, at jeg maa i alle skabte Ting kun søge og elske dig, og erindre mig altid om din ubegribelige Herlighed, som overgaar Alting. Udgyd din Kjærlighed i mit Hjerte, paa det hele Verden maa blive mig bitter med al sin Øienslyst, Kjødslyst og sit hoffærdige Levnet; men at jeg maa have dig i alle mine Gjerninger til Øiemærke og til dig alene min Lyst og Velbehag. Hellige til den Ende alle mine Lidelser. Lad mig ei være iblandt dem, som du slaar, og de dog ei føle det, men gjøre kun des flere Afvigelser; derimod lad heller Korset virke i mig en sand Ydmyghed og Taalmodighed, en levende Kundskab om, hvor forfængelige alle Ting er uden dig, paa det Christi Kors maa korsfæste for mig Verden med alt det den er og har i sig, og at jeg i samme Kors maa finde dig med din Naade, Salighed og Vederkvægelse, at jeg ved Troen maa forenes med dig og

*] Han taler her ei om de Kreature, som Gud har forordnet dertil, at de skulde lede Menneskene til Omvendelse, men om dem, som Menneskene hænge med deres Hjerter saa fast ved, at de agte derover Gud ringere og sætte ham bagefter de samme Kreature.

til evig Tid blive i dig, ved Jesum Christum, din Søn, vor Herre. Amen.

Det niende Capitel.

Hvorledes den sande og levende Tro renser et Menneskes Hjerte fra Kreaturene, fra onde Tilbøieligheder og al Utaalmodighed; derimod indplantes Kjærlighed og Taalmodighed i Kors og Lidelser.

§ 1. Det er Troens Egenskab, at den renser Hjertet og gjør det bekvemt til Guds Iboelse. § 2. Den uddriver alle uordentlige Affekter, forbinder alle Lemmerne paa Christi Legeme og gjør dem stille og taalmodige under Guds Villie.

Ap. Gj. 15, 19. Gud rensede Hjerterne ved Troen.

§ 1. Det er den rette Troes Egenskab, at den renser Hjertet. Mærk nu, hvorfra skal den rense Hjertet? Svar: fra Verden og al Tilbøielighed til det, som er jordisk, forfængeligt og forgjængeligt, og fra alt det, hvorved Naturen med sin Lyst og Fornøielse hænger og hviler i, det være sig Rigdom, Ære eller Vellyst. Thi Troen hænger alene ved det Usynlige og Evige. Og naar alle Forhindringer ere af Veien, saa følger Foreningen. Thi Lige forener sig med Lige og ikke med det, som er Uligt. Men mærk dette, at Gud er en ideel virkende Kraft, og hvor han finder et tomt Værksted, der forarbeider han af sin Barmhjertighed saadanne Gjerninger, som det elendige Hjerte, der begjærer ham og hænger ved ham, behøver. Derfor sagde vor Herre Christus i Evangelio til de elendige Folk Matth. 15, 28: Din Tro har hjulpet dig og dig ske ligesom du vil, hvilket ikke i den Mening er sagt, som det stod til Troen i sig selv, men i den Mening, at Troen havde saa renset Hjerterne, at de havde ganske hengivet og antvordet sig Gud og udtømmet og blottet sig fra alt det, som er ikke Gud, paa det at Gud i dem skulde arbeide og have sit Værksted. Hvorfor kunde vor Herre Jesus ingen underlige Gjerninger gjøre i Nazareth? (Mark. 6, 5). Fordi han ikke der fandt saadanne Hjerter, i hvilke hans gudommelige Kraft kunde virke; thi skal Gud ind, saa maa Kreaturene ud*); thi det Ene fordriver her det Andet. Intet Hjerte kan saa inderlig og alvorlig begjære Guds Hjælp, at Gud er jo tusinde Gange mere redebon til at hjælpe, dersom Hjertet ikkun holdt sig til ham og hengav sig ganske i hans Vold. Ligesom Gud gjerne opfylder saadant Hjerte med Lys, Trøst, Naade og Kraft, saa bliver og saadant et Hjerte letteligen opløftet til Gud, og det saaledes, at Ilden ei saa snart kan brænde, eller en Fugl saasnart kan flyve, som et ledigt Gemyt kan indgaa i Gud. Der finder da Gud sit rette Værksted at arbeide saadanne Ting i, som han har en Velbehag til, saasom han havde til den Herre Christum, fordi Gud virkede i ham uden Forhindring. Thi de Gjerninger behage Gud ikke, hvis Begyndelse og Ende han ikke selv er. Og efterdi Gud har saa stor Kjærlighed til Menneskene og saadan Lyst til at virke og arbeide i dem, fordi det samme er hans Natur og Væsen, saa bier han alle Øieblik efter os, og er langt færdigere at give et Menneske og gjøre det tilgode, end et Menneske er til at begjære og annamme det Gode. Derfor forsøm ikke denne Tid; thi efter den skal Enhver faa eftersom han har levet til, og efter det, som hans Hjerte har været tilbøieligt til, enten det har været Ondt eller Godt, Gud eller Kreaturet. Og dersom end alle Guds Helgene, efter at den Tid er ude, vilde bede for et Menneske, ja græde Blod, saa kunde det dog aldeles intet hjælpe ham, der kunde derved hverken Noget blive tillagt eller frataget ham; men hvortil hans Hjerte haver været vant til i

*) Her tales ikke om de guddommelige Gaver og hvad Godt Gud i os virker, men om de Kreature, som drage os fra Gud.

Verden, og hvormed han har været forenet, det skal han og da beholde.

§ 2. Som nu den sande levende Tro renser Hjertet fra Verdens Kjærlighed, saa renser den det ogsaa fra andre deslige uordentlige Affekter og Tilbøieligheder, saasom fra Vrede og Utaalmodighed. Og indplanter derimod i det Sagtmodighed og Taalmodighed imod vor Næste; thi Gud kan intet Andet virke og udrette i de Troendes Hjerter, end just det som hans egen Natur er. Nu er Gud intet Andet end Kjærlighed, Taalmodighed og Sagtmodighed, som vi se paa den Herre Jesum Christum. Men Guds Kjærlighed gaar til alle Mennesker og forbarmer sig over alle; derfor virker og arbeider han ogsaa i de Troende saadan en Kjærlighed til Menneskene, som udelukker Ingen i denne Tid, hverken Fiende eller Ven, og som er forenet med alle Mennesker ligesom med Gud selv. Den Kjærlighed glæder sig og i alt det Gode, som Gud giver Menneskene, og ved Christi Lemmers mangfoldige Gaver, og tjener dem med Ærbødighed. Thi ligesom det ædleste Lem paa vort Legeme tjener alle andre Lemmer, saasom Haanden tjener Hovedet, og Øinene Hjertet; ligesaadan Forening skal der ogsaa være imellem de aandelige Lemmer paa Christi Legeme. Og vidste vi noget Lem iblandt dem var ypperligere end vi selv ere, da skulle vi elske det saa meget des mere end os selv, og glæde os saa meget mere over det samme, saa meget som det samme havde bekommet ædlere Gaver til af sit ædle Hoved Christo Jesu. Thi slige Gaver er et almindeligt Gode, for en almindelig Kjærlighed, hvilken udflyder af vor fælles Hoved, som er Christus; og de samme kan man ikke uden Kjærlighed blive delagtig i. Alle de Gaver, Gud har forlenet et fromt og gudeligt Menneske, er mine ligesaavel som hans, naar jeg ellers elsker dem i Gud; thi den troende Kjærlighed gjør dem til mine egne. Og saa bliver jeg aandelig rig i Gud, og har med alle Guds Venner i Himmelen og paa Jorden Samfund i alle gode Ting, ved Menighedens eneste Hoved Jesum Christum. Alt hvad som helst dette Hoved har i sine Lemmer i Himmelen og paa Jorden, i de hellige Engle eller Mennesker, det bliver Altsammen virkelig og væsentlig mit. Af denne inderlige Kjærlighed udvælder og Taalmodighed, at man villig bærer alt Kors og Gjenvordighed som en Beredelse til en særdeles og høi Guds Naade. Thi intet Kors, Modgang og Gjenvordighed tilslaaes En, at en sær Guds Naade, som det tilfører, jo følger derhos. Derfor sagde en hellig Mand: Velkommen du bedske og tillige naadefulde Kors. Og Apostelen Peder (1 Epist. 2, 19) siger: Dette er en Naade, dersom Nogen fordrager Sorg for Samvittigheds Skyld, naar han lider Uret. At man for Christi Skyld med en god Villie annammer sit Kors, Modgang og Gjenvordighed, det tilfører omsider en stor Glæde og Fred. Hvo som taalmodig og uden Knur annammer den Modgang og Gjenvordighed, Gud tilskikker, og af den Kjærlighed han har til Christum taalig lider Sligt, om hans Hjerte end kan være deraf til en Tid haardelig beklemt og beængstet, han skal dog ikke desmindre omsider finde Sjælens inderlige Fryd og Glæde. Thi den, som i Trængsel og Bedrøvelse giver sig ganske under Guds Villie, hans Trøst og Fred skal Gud omsider selv være. Og denne Fred er et ret guddommeligt Klenodie og Sødhed, som Ingen kjender uden den, som den nyder og smager. Det er den Fred, som ikke kan udsiges, ja end ikke udtænkes; thi den er høiere end al Fornuft, som Apostelen Paulus siger Phil. 4, 7.

Bøn.

Trofaste, barmhjertige Gud, naar jeg betragter de mangfoldige Fordærvelser, som endnu hænger ved mig, saa maa jeg bekjende, at min Tro bestaar mere i en Tanke, end i Kraft. Dersom Troen renser Hjertet; dersom den over-

vinder Verden; saa maa den hos mig, desværre, være ganske ringe; efterdi jeg saa ofte overvindes af Verdens Kjærlighed og har Aarsag at klage og sukke over mit Hjertes Urenhed og Uordentlighed. Ak, min Gud, styrk min Tro, drag mit Hjerte af fra de synlige og timelige Ting, paa det Usynlige og Evige. Lad mig erkjende, at jeg ikke er skabt til det forgjængelige, men til det evige Liv, paa det jeg derover maa søge himmelske Ting. Skjul dig heller ikke, barmhjertige Gud, for min Graad, naar jeg af mit Hjertes dybe Elendighed skriger til dig. Se mig ei an, saaledes som jeg har fordærvet mig selv og gjort mig udygtig til alt Godt; men bered mig, saa jeg ved din Naade maa blive saaledes, som jeg gjerne vilde være, og foren mig saa med dig, at jeg maa blive en Aand med dig. Intet tænke, tale eller gjøre, uden det, som du virker i mig. Lad mig i Kjærlighed, Stilhed, Taalmodighed og alle andre christelige Dyder udvise, at jeg ved Troen er bleven retfærdig, ja dit Barn og delagtig i den guddommelige Natur. Udryd for Alting af mit Hjerte den djævelske Last, Misundelse, og lad mig ei falde hen dertil, at jeg skulde misunde min Næste det Gode, som du meddeler ham; men at jeg langt heller maa prise dig for dine Gaver, som du giver det elendige Menneskens Kjøn. Forlen mig en sand Taalmodighed i Korset, saa jeg frimodig maa bære det efter den, som ved Dødens Lidelser er kronet med Hænder og Ære; omsider lad mig og føre Troens Ende herfra, som er Sjælens Saliggjørelse, ved Jesum Christum, din Søn, vor Herre. Amen.

Det tiende Capitel.

Hvorledes det naturlige Lys i os maa gaa ned, og Naadens Lys igjen gaa op*).

§ 1. Forskjel imellem Naturens og Naadens Lys, som et Menneske kan blive delagtig i. § 2. Dette Naadens Lys fører stor Kundskab, Visdom, Glæde og alle herlige Ting med sig. § 3. Samme Lys træffer og de Ugudelige, endog de lukke Øine og Hjerter til for det, og vil heller blive i deres Mørkhed.

2 Cor. 4, 6. Gud, som bød Lyset skinne frem af Mørket, er den, som har skinnet i vore Hjerter.

§ 1. Saalænge som Naturens Lys holder Menneskens Sjæl fangen, saalænge kan Naadens Lys ikke oplyse Sjælen. Skal derfor Naadens Lys skinne og gaa op i Sjælen, saa maa det naturlige Lys gaa ned. Thi Naadens Lys overgaar al Sands og Fornuft og forhindres**) kun af kjødelig Fornuft og Sands. Og det naturlige Menneske kan i de guddommelige Ting Intet udrette. Ellers gaar Naadens

*) Her læres ikke, at der er to Slags Lys blevet Menneskene medskabt, nemlig Naturens og Naadens Lys; saa at Naturens Lys skulde være i Kræfterne; men Naadens Lys i Sjælens Væsen, og at Naadens Lys skulde ikke først gives paany i Igjenfødelsen, men alene'ste, efterat det var blevet undertrykt af det naturlige Lys, opvækkes ved en udvortes Naade. Dette læres ikke, men Texten lærer herom ganske ret. Luther siger, at Naadens Lys bestrider og forblinder det naturlige Fornuftlys (Joh. 6, 63). Naar nu Evangelium kommer og Naadens Lys vidner, at Mennesket ikke bør gjøre eller leve efter sit Tykke, men at hans naturlige Lys skal og maa forkastes, dødes og afskaffes; dersom et Menneske antager og følger dette Vidnesbyrd, og lader sit Lys og egen Indbildning fare, vil gjerne være ny og lade sig føre, lære og oplyse; se saa bliver han forandret i sit naturlige Lys, da slukkes hans gamle Lys ud, og der rinder et nyt op, som er Troen.

**) Naadens Lys kan ikke skinne i saadan Sjæl, som er tagen til Fange af sine egne Kræfter, Sands og kjødelige Fornuft, som Intet vil tro, uden hvad Sandserne og Fornuften begriber. Saalænge som dette sker og Fornuftens, Klogskabens, Videnskabens og Forstandens Lys ikke vil lade sig forandre, saa kan Sjælen ikke blive oplyst af Guds salige Kundskab.

Lys efter sin sædvanlige Orden og Maade saaledes op i Sjælen: Gud har et Naades Ord, det lader han forkynde, han virker og arbeider ved det samme, det samme Ord er Liv og Aand. Og endog Gud med sin Kraft, Virkning, Forarbeidelse og Liv er i alle Ting, saa har han dog ingensteds sit eget særdeles Værksted til at virke sin Naade og at optænde Naadens Lys i, uden i Menneskens Sjæl. Derfor kan ikke det guddommelige Lys og Sjælens Oplysning komme noget andet Steds fra, hverken af Sind og Fornuft, eller af nogen anden aandelig Kraft, men maa alene komme af Guds Naades Virkning i Menneskens Sjæl ved Ordet; deraf flyder og kommer al Sjælens Trøst og Fred, al Sandhed, al Visdom og Liv, i det Sted at alt andet, som er uden Ordet, og det Sindet og Fornuften ellers udenfra begriber, bortvisner Altsammen, og som en blot Avne giver ingen Frugt af sig. Og kan ingen andre synlige Kreature i denne Oplysning blive delagtige uden Menneskene: thi de andre synlige Kreature ere ikke Guds Billede, som Menneskene ere; sit Billede smykker og pryder Gud alene med Lys, Visdom og Naade. Af dette Lys bekommer Sjælen igjen sine rette aandelige Kræfter, nemlig sin Forstand, Visdom og Kundskab, som den ellers havde; saar og i Villien saa ren og sød en Smag paa den guddommelige Kjærlighed, at saadan en oplyst Sjæl kjedes, ja væmmes ved alt det, som ikke er guddommeligt. Deraf kommer og Bevægelser og Tilskyndelser til det Gode, som man vel mærker at komme indenfra i Hjertet, men dog ikke fra noget Kreatur. Vel kan Kreaturene bevæge os til Lyst, til Forundring og Glæde, men det er Altsammen kun naturligt og udenfor Sjælens Grund; men ved den guddommelige Oplysning og Naadelys, røres og bevæges Sjælens inderste Grund over al Fornuft, Sind og Sands. Og jo mere du bliver ledig, fri og tom fra Kreaturene, jo oftere og klarere finder du dette Lys og denne Sandhed i dig.

§ 2. Af dette Guds Ords Lys kommer Sandhedserkjendelse; og tvertimod alt Vildfarelse; naar man forlader dette Lys og vender sig til noget Andet. Sandhed er ved Guds Ord indvortes i Sjælens Grund og kommer intet andetsteds fra. Udaf dette Sjælens Lys oprinder ofte saadant klart Skin og Glands, det er saadan en klar Kundskab og Visdom, at et Menneske ved og forstaar derved Mere, end alle Andre kunde lære ham. Og hvo som kun i et Øieblik bliver dette guddommelige Lys var i sig, han bliver derved saa glad og trøstig, at den Fryd og Glæde tusinde Gange overgaar al den Fryd, Glæde og Trøst, som al den ganske Verden kan tilføre. I den Henseende siger den kongelige Prophet David Ps. 119, 98 ꝛc. Du skal gjøre mig, Herre, visere med dine Bud, end mine Fiender ere; thi hvert af dem er for mig evindelig. Jeg er bleven klogere end alle de som lærte mig: jeg er bleven forstandigere end de gamle; thi jeg har bevaret dine Befalinger. Jeg er bleven forstandig af dine Befalinger, derfor hader jeg alle falske Stier og paa denne Grund bygger han samme ganske lange Psalme, og beder derom, at det guddommelige Lys maa skinne i ham, og Guds Ord maa tale i ham, at han ved Gudsfrygt, og ved det han holder Guds Bud, maa beholde i sig dette Liggendefæ og ingenlunde miste det. Og derfor er Guds ædle Ord ham kjærere end mange tusinde Stykker Guld og Sølv. Kortelig, naar Sjælen finder i sig dette høie Gode og dette himmelske Liggendefæ, da agter den al Verdens Gods og Herlighed for Skarn, og siger med Kong Salomon (Præd. 1, 3): Det er Altsammen idel Forfængelighed. Eftersom og dette Lys ikke kan skinne i de Ugudelige; thi hvad Delagtighed haver Lyset med Mørket, siger Paulus 2 Cor. 6, 14, og dette Lys er ogsaa Sjælens høieste Liggendefæ; derfor beder den hellige David i samme Ps.

119, 18. 34. saa inderlig og alvorlig med saadan forunderlig Veltalenhed og Overflødighed i vigtige Ord, at Gud ham fra Syndens Mørke vil bevare, og i sin Frygt og Ord opholde.

§ 3. Ja dette Naadelys er saa overmaade stort og fuldt af Godhed, at det ofte skyder sine Straaler ned i de Ugudeliges Hjerter*) og advarer dem om deres Ulykke og Fordærvelse, skinner der ofte som Lyset i Mørket, alligevel Mørket begriber det ikke, som der staar Joh. 1, 5. Men at dette Lys ikke rører og rammer Sjælens inderste Grund, er af den Aarsag, at Sjælens Kræfter ved Synden og Affekternes Urolighed ere adspredte og formørkede; thi hvor Synden regjerer, der er ingen Visdom, og der er ingen Ro; hvor Øret vil høre alle Ting, Øiet vil se alle Ting, Hjertet vil tænke paa alle Ting, der er kun en urolig og adspredt Sjæl med sine Kræfter. Men dette Lys udkræver, at Synden skal dæmpes og de uordentlige onde Affekters Stormvinde stilles; at et Menneske da i Hjertets stille Ro og Hvile kan indvortes oplyses, at dets Sind, Fornuft, Villie og Hukommelse indvortes i Sjælens Grund da kan klargjøres**). Da hører et Menneske anderledes end tilforn, taler anderledes end tilforn, og det er da ikke slette og gemene Ord, men kraftige Aandens Ord. Da beskuer den oplyste Sjæl i Aanden Guds Herlighed, sukker efter ham, sigende: Ak Gud! du er for mine Øine den Allerdeiligste, for mine Øren den Allerlifligste, for min Mund den Allersødeste, for og i mit Hjerte den Allerkjæreste. Og er da Menneskens Gjerning ikke hans egen, men det er Guds Gjerning i ham, hvilken er langt ædlere end noget Kreaturs Gjerning. Thi saameget som Gud er ædlere end alle Kreature, saameget er hans Gjerning ædlere og bedre end alle Kreatures. Derfor er og vor Sjæl meget saligere, naar den lider, at Gud arbeider i sig og lader Gud virke i sig, end naar den forarbeider selv sin egen Gjerning. Thi saa gjør Sjælen i alt sit Foretagende Intet uden i Gud og af Gud.

Bøn.

Hellige Gud, du, som har ved din Visdom gjort al denne Verdens Visdom til Daarlighed, og dem, som holdt sig selv for at være vise, dem haver du ladet blive forfængelig i deres Gjerninger og i deres uforstandige Hjerter formørkede. Forbarm dig naadelig over mig og udslet naadelig mit Hjertes Blindhed og Formørkelse ved dit Ords Kraft. Dit Ord alene, o Herre, er et Lys som skinner i Mørket, ved hvilket Natten fordrives og Dagen bryder frem og Morgenstjernen opgaar i vore Hjerter, ellers fare vi vild og ved vor indbildte, formente Visdom forvirres til evig Mørkhed. Ak overgiv mig ikke i saadant forvendt Sind, at jeg skulde fortro mig paa min egen naturlige Kjærlighed og vandre efter den samme. Bevar mig og, o kjære Fader, fra Satans Forførelse, naar han omskifter sig til en Lysets Engel, for at forføre mig fra dit Ord og din Sandhed, som er i Christo Jesu. Hold mig dit Ord af Naade tilgode, at jeg maa finde det; thi det alene er de efter deres Salighed begjærlige Hjerters Fryd og Glæde. Lad dette dit Naades Ord oplyse min

*) Guds Ords klareste og reneste Lys, som i sig selv er en Livslugt, naar det falder i haardnakkede Synderes Hjerter, da bliver det en Dødslugt. Gud sender og undertiden de Ugudelige af faderlig Kjærlighed et Blik ned i Hjertet, og advarer dem indvortes om deres Fordærvelse, som Exempler og Erfarenhed udviser. Mangen En har levet sikker og ryggesløs, og agtet ingen udvortes Advarsler; men se, Gud selv har skudt et heftigt Lyn ned udi hans Hjerte, har grebet ham i hans Samvittighed, og ført ham til at kjende sit ugudelige Levnet, at Samvittigheden derover er blevet forskrækket og bange, og derved har Gud villet have ham advaret i sit Hjerte om hans Fordærvelse

**) Her tales ikke om, hvor vor Oplysning har sin første Oprindelse fra; men hvad der i Mennesket oplyses, nemlig Sjælens rette inderste Grund.

Sjæl, lære mig i min Uvished, styrke mig i Kampen, og stedse erindre mig om din Naade og min Skyldighed. Du har jo, o Herre, saa dyrt forløst os fra Mørkhedens Øvrighed, saa lad derfor den ikke blive i Mørket, som begjærer dit Lys og Salighed; tag af Naade bort af Veien alt det som hindrer, at din Klarhed ikke kan lyse i os med et bart Ansigt, og lad os derimod da blive saa meget delagtige i dit herlige Lys i dette Liv, som fornødent gjøres til at føre os til dig, at vandre i dit Samfund, og til at lade vort Lys skinne for Menneskene til din Pris. Glæd os og i Lidelserne med dit Ansigts Lys! gjør os her dygtige til de Helliges Arvedel i Lyset, og før os omsider derhen, hvor der ingen Nat er, og vi ikke behøve nogen Lygte eller Solens Lys, men hvor du selv oplyser og regjerer alle Ting fra Evighed og til Evighed. Amen.

Det ellevte Capitel.

At Gud alene er Sjælens Lys, og indenfra fremskinner i christelige Dyder og gode Gjerninger imod vor Næste, og i Særdeleshed deri, at man ei dømmer og fordømmer sin Næste.

§ 1. Gud har stor Lyst til at oplyse Menneskene, men han hindres af deres Mørkhed, som maa først afskaffes. § 2 Jo nær mere vi ere Gud, jo mere Lys faa vi i Alting.

1 Joh. 1, 5. Gud er et Lys, og aldeles ingen Mørkhed er i ham.

§ 1. Gud er selv det høieste, reneste, fineste, klareste og deiligste Lys og har en usigelig stor Kjærlighed til Menneskenes Sjæl, til at oplyse den og at forene sig med den; men han forhindres ved Mørket, hvilket Menneskene mere elske end Lyset (Joh. 1, 5. og C. 3, 19). Men Sjælens Mørke er Kjærlighed til denne Verden og Egenkjærlighed, dette forhindrer Gud og hans ædle guddommelige Gjerning i et Menneske; skal da Sjælen bekomme og nyde det guddommelige Lys, da maa den ikke formørke sig selv med Kreaturene med Gjerrighed, med Vrede, med Selvkjærlighed med Hoffærdighed, med Kjødslyst; thi saadanne Ting ere det Mørke, hvori denne Verdens Gud regjerer (2 Cor. 4, 4). Derfor maa et Menneske afstaa fra alt det, som ikke er Gud selv, afsige sig selv og alle Kreature*); thi det er at forsage alt det man haver, som det kaldes Luc. 14, 33. For saadant et Menneske smager Gud for Alting vel og intet Andet, og det Menneske bliver ret oplyst i Sandhed, og naar det end omgaaes med denne Verden, da bruger det Alting i en ydmyg Frygt, og beholder sin Sjæls Grund ren fra Kreaturene og Verden, og oplyses derfor af Gud indvortes. Thi det maa Alt indenfra fremvælde af Gud**). Dette indvortes Lys lyser da udvortes i Gjerninger, og hvad du da gjør eller taler eller lider, det er ikke da blot dit eller din Naturs, men det er Guds, hvilken du dig haver opofret. Thi sig mig, hvis Gjerninger er det, dens, der gjør det,

*) Derved udelukkes ikke de Ting, hvilke Gud har forordnet som Redskaber i vor Igjenfødelse, saasom Vandet i Daaben og andet deslige.

**) Gud forretter sin Gjerning ikke udenfor et Menneske, men han bor selv i sine Troende og udretter sin Naades Gjerning i dem. Derfor flyder Oplysningen her indenfra; thi den opvælder af Gud, som bor i dem. Vel skal Guds Ord prædikes og anhøres, og saaledes udentil frembæres os; men saalænge, som det ikke tillige i Hjertet fattes og fæstes, kan En derved ikke blive oplyst (Luc. 8, 15 og Rom 10, 17). Derfor opvælder Oplysningen, ja alle Aandens Frugter indenfra: thi de komme af Ordet, som er bevaret i vore Hjerter. Hjertet er derfor fornemlig det, som maa forandres, oplyses, omvendes og forbedres, ellers blive alle udvortes Gjerninger Gud ikke behagelige. Vi maa finde et nyt Sind, ny Forstand, nyt Gemyt, nye Lyster, Tanker og Bevægelser i Hjertet. Og saaledes maa vort ganske Levnet og Gudstjeneste indenfra af saadant et Hjertes Grund frembryde, saafremt Gud skal ellers have Velbehagelighed deri.

eller dens, som lader dem gjøre i sig? Hvormed nu Gud bevæger dig, enten det er en hellig Attraa, en gudelig Tanke, Bøn eller Taksigelse, det er altsammen hans fornemmelig og ikke dit. Derfor lad Gud virke i dig og have sin Villie i dig, saa gjør du Alting i ham og formedelst ham og han i dig. Det maa Altsammen gaa i Gud og ske i ham (Joh. 3, 31), at vi i ham leve, bede og udrette Alting. Og det Allerringeste, som er gjort af Gud, er bedre end alle Kreatures Gjerninger. Fra Gud kommer de rette Dyder; thi en Dyd er ingen Dyd, uden den kommer fra Gud eller sker ved Gud, uden den vender sig til Gud eller i Gud. Men jo større Lyst til Kreaturene og Kjærlighed til Verden der er i dig, jo længere er Gud fra dig.

§ 2. Jo nærmere Gud er dig i din Sjæls inderste Grund, jo mere lyser ogsaa hans Kjærlighed og Barmhjertighed imod din Næste i dine Gjerninger; thi vor allerkjæreste Herre Jesus Christus siger: Jeg er Verdens Lys (Joh. 8, 12). Derfor skulle vi holde os til vort Hoveds sande Kjærlighed, saa blive vi oplyste i Christo. Thi alle vore Gjerninger, som ske i Gud, er alene et Lys, som skal lyse i vor Næstes Mørke, i Taalmodighed, i Sagtmodighed, i Ydmyghed, i Trøst og Medlidenhed, i Hjælpsomhed og besynderlig i en kjærlig Dom og Bestraffelse; thi af det man hovmodig og ubesindig dømmer om sin Næste kommer en Selvgodhed og Behagelighed til sig selv, item, en opblæst Hoffærdighed og Næstens Forkleinelse og Foragt. Det samme er en ond Rod til mange Synder og til Djævelen selv, som er opkommet af Hoffærdigheds Sæd. Og hvor der er saadant, der er ikke den Hellig-Aand med sit Lys; men hvor han er, der dømmer man ikke sin Næste, uden af den høie Fornødenhed, med stor Lemfældighed og Sagtmodighed, passer den rette Tid og Sted, som er bekvemmest, paa det man skal ikke saare ham paa ti Steder, førend man har læget et Saar. De, som uden Aarsag dømmer ilde om deres Næste og har Lyst til at have Enhver paa Tungen og at bagvaske dem, de ere som Slanger og ere ynglede af den gamle Slange, Djævelen, som har indsneget sig i deres Hjerter og udgydt sin Forgift i dem. Og den djævelske Forgift udskyde og udspy de ved deres Næstes Bagtalelse. De kjende sig ikke selv og ville dog dømme Andre. O Menneske! tag dog først Bjælken af dit eget Øie, og se saa til, at du kan drage Skjæven af din Broders Øie (Matth. 7, 5). Du har nok i at dømme og straffe din egen Ondskab og Ugudelighed, og behøver ikke at bekymre dig saa saare om en Anden. Det falske Haab i dig bedrager dig, og bryder ud i Hovmodighed, Selvgodhed, Selvros og Andres Foragtelse. Det er ikke Guds Lys og et sandt Lys i dig, men det er Satans Mørke. Hvo, som har det sande guddommelige Lys i sig, han fornedrer sig selv, agter sig selv liden og ringe og praler ikke udvortes, men søger til den indvortes Grund, hvoraf sligt Lys er kommen og oprunden, som er Gud selv. Did haster han med alle sine Kræfter, og tykkes sig selv at være den ringeste, den slemmeste, den elendigste, den blindeste og den taabeligste iblandt Alle; thi han eier Noget, som er langt bedre end han selv, nemlig Gud, og mærker han er Intet af sig selv. Se derfor for alle Ting paa dig selv og ikke paa Andre; giv mere Agt paa dine egne Synder, end paa Andres, paa det du ikke skal ophøie dig over Andre og mene du er bedre end de, og gjøre dig til en Andens Dommer, med hvilken du kun skader dig selv. Vil du det skal gaa dig vel, saa vend dig kun fornemmelig til dig selv og se til, om du og ikke finder lige saadanne Feil hos dig selv, og at du enten tilforn har sligt begaaet eller endnu begaar det. Og finder du sligt hos dig selv, saa straf og døm først dig selv, og se saa til, at du kan afvende din Næste derfra,

om du kan have Leilighed dertil. Bed og Gud for ham, at han maa kjende sine Synder og bedre sig, og finder du ikke slige Brøst og Lyder hos dig selv, saa hovmod dig ikke deraf, men frygt, som Ap. Rom. 11, 20 siger: om du staar, da se til, at du ikke ogsaa i slig Maade falder. Tak og Gud, at han hidindtil har bevaret dig derfra, og bed inderligen, han fremdeles fra slige og andre Udyder vil bevare dig indtil Enden.

Bøn.

Herre, min Gud, fra hvilken, som fra en Lysenes Fader, alle-gode Gaver komme heroven ned, send du dit Lys og din Sandhed i min Sjæl, at de kan lede og føre mig fra al Kreatur-Kjærlighed til dig selv, til din og min Næstes rene Kjærlighed. Virk du kraftelig i mig, at alle mine Gjerninger maatte blive gjorte i dig, komme fra dig, som fra den første Kilde og Begyndelse og sigte alene til din Ære. Du er Kjærlighed, gjør mig dig heri lig, at jeg maa øve en ret Kjærlighed imod min Næste. Min forbærvede Uartighed forleder mig ofte til at fælde storagtige og foragtelige Domme om min Næste, derfor unddrager du mig og ofte din Naade, paa det jeg kan lære, i hvilken Kraft jeg staar, og at jeg ikke har at rose mig af det, som jeg har faaet, ligesom jeg ikke havde annammet det af Nogen. Tilgiv mig, min Gud, og hjælp mig fra Synden. Giv mig din Aand, der kan lære mig at holde ret Maade, at jeg hverken paa den ene Side kalder det Onde Godt, gjør Mørket til Lys og derved drager Ve over mig, ei heller, at jeg paa den anden Side ophøier og hovmoder mig af en pharisæisk Aand over min Næste, som er falden, haver en Velbehag til mig selv og foragter Andre i Henseende til mig. Lær mig at betænke, o Herre, at det er din Naade at tilskrive, naar jeg staar, men at jeg og vel kan falde og visselig maatte falde, dersom du tog din Haand tilbage. Lad mig betragte hvormeget der endnu fattes mig selv, at der der ved maa opvækkes en Medlidenhed i mig imod min svage Næste. Saa ofte som min fordærvede Vanart viser mig Skjæven i min Næstes Øie, saa vis du mig af din Naade den Bjælke, som er i mit eget Øie; drag du den tilforn ud af mit Øie, og indskriv tillige i mit Hjerte de Tordenord: O Menneske, du kan ikke undskylde dig, hvem du og er, du som dømmer en Anden; thi hvori du dømmer Andre, deri fordømmer du dig selv, efterdi du gjør de selvsamme Ting, som du dømmer andre for; men tænker du dette, o Menneske, du dømmer dem, der gjør saadanne Ting, og gjør selv de samme, at du skal undfly Guds Dom? Men dersom din Næstes ringe Forseelse endelig fører det med sig, at jeg maa dømme en Kjærligheds Dom, der maa udfalde til hans og andre Menneskers Forbedring, der kunde maaske have forarget sig over ham. Lad mig bede for ham og saaledes ikke søge mig selv eller min Anseelse; men din Ære og Næstens Velfærd, ved Jesum Christum, din Søn, vor Herre, som har heri efterladt os et Exempel. Amen.

Det tolvte Capitel.

En Christen skal i det ringeste en Gang om Dagen afvende sig fra alle udvortes Ting og gaa ind i sit Hjertes Grund, og hvad for stor Nytte han har deraf.

§ 1. Man maa forsigtig bruge Kreaturene, at de ei skal forlede os fra Skaberen i det Sted de skulle føre os til ham. § 2. Et Menneske maa idetmindste en Gang om Dagen afvende sig fra Alting og have med Gud alene at gjøre.

Ps. 116, 7. Min Sjæl! kom igjen til din Rolighed; thi Herren har gjort vel imod dig.

§ 1. Naar Menneskens Sjæl slaar sig saavidt ud til de udvortes Ting, at den ikkun hænger ved Kreaturene, da bliver den som et vildfarende Faar

aldeles forført og forvildet. Men Gud arbeider, at han kan tilbageføre saadan en forført og vildfarende Sjæl, gjøre den løs fra Kreaturene og omvende den til sig selv igjen, paa det han sit ædle og guddommelige Værk i den kan fuldkomme. Derfor slutter David den lange 119de Psalme V. 176 med disse Ord: Jeg har faret vild som et Lam, der omkommer, opsøg din Tjener, thi jeg har ei glemt dine Bud, hvilken Slutning synes vel for et kjødeligt Menneske slet og ringe, men den, som er oplyst i Gud, ser deri den himmelske Oplysnings og Visdoms hele Værk og Gjerning. Thi Menneskens Sjæl er sat imellem Tiden og Evigheden; vender den sig til Tiden, da forglemmer den Evigheden og alle de Ting, som hører Gud til, bliver langt fra den. Men vender den sig til Evigheden, da forglemmer den Kreaturene, faar igjen sin Frihed og kommer til Gud, og Gud drager den til sig, og det er Guds høieste og største Glæde, at han kan udrette denne sin Gjerning i Menneskens Sjæl. Saa finder da Sjælen sin rette Ro, sin rette Spise, sit rette Liv og den Salvelsesfrugt, hvoraf vi kaldes Christne. Skulde da ikke enhver sand Christen billig, en Gang om Dagen i det ringeste, annamme denne himmelske Sjælespise, nemlig Gud selv til sig, unde Sjælen sin rette Ro og sit rette sande Liv? Forstod du dette, da vilde du tusinde Gange mere løbe derefter, end nogen kunde formane dig dertil. Og om du endskjønt havde et ganske Kongerige at raade for, som David havde, da skulde du dog ikke lade det forhindre dig eller holde dig derfra. Kreaturene skade os ikke, naar de ikkun ikke holde Sjælen fangen, eller man, som Propheten taler Ps. 62, 11, sætter ikke Hjertet dertil; thi det skal alene hænge ved Gud, i hvilken Mening Asaph Ps. 73, 25 siger: Hvem haver jeg i Himmelen? Lige ved dig har jeg ikke Lyst til Noget paa Jorden. Naar den søde Lyst og Kjærlighed til Gud kommer ret ind i Hjertet, da glemmer en Gud elskende Sjæl for denne Guds Kjærligheds og Lifligheds Skyld lettelig al Trængsel og Gjenvordighed og agter den føie og ringe, bekymrer sig intet derom, enten Verden elsker eller hader den; thi den har stedse Fred i Gud med alle Kreature, med Venner og Uvenner. For saadanne Mennesker er Christi Aag et let og gavnligt Aag (Matth. 11, 30); thi de ere i Christo og Christus i dem, Christus bær sit Aag i dem og de bære det og i og ved ham. Derfor sige de med Paulus Phil. 4, 13: Jeg formaar Alting i Christo, som gjør mig mægtig.

§ 2. Det er derfor en Christen høist nyttigt og fornødent, at han hver Dag en Gang i det ringeste gaar ind i sit eget Hjerte, derfra udelukker al Verden og alle Kreature og vender sig til Gud i Christo, en Del for sin ædle Sjæls Roligheds Skyld, en Del for de timelige Tings rette Brugs Skyld, hvilke Gud vel tilsteder og under dig, dersom du ikkun vandrer i Ydmyghed og Gudsfrygt og daglig vender dig igjen ind til ham selv, en Del ogsaa for Ens egen Fattigdoms Skyld uden Gud; thi Gud forlader ikke saadan en Sjæl, før skulde alle Kreature den tjene, omsider ogsaa for sit eget daglige Kors og Byrdes Skyld, at det kan være en i Christo sødt og let. Og derom paaminder dig og Guds Aand, som er i dig, idet du for Alting ønsker, sukker og attraaer derefter, at du kan elske Gud, og naar du forhindres at tænke derpaa, da gjør det dig ondt, hvilket er et ret indvortes Kald, ved den Hellig-Aand til sligt, det er din Brudgoms Banken paa dit Hjertes Dør, at du skal oplukke for ham, ja det er et levende Vidnesbyrd derom, at dit Hjerte skal være hans egen Brudeseng og Kammer.

Bøn.

Trofaste Gud og Fader, du har befalet os at arbeide, og forordnet Enhver i sit Kald at gjøre det, hvorved

den menneskelige Slegt kan vedligeholdes. Du ser, hvor let vor Omgang med Kreaturene kan føre os fra dig; saa beder jeg dig derfor for Christi Skyld, tag min Sjæl i Agt, og lad Kreaturene ikke blive mig til en Strikke, kan jeg end ikke, saalænge jeg er her, undvære dem, saa bevar mig dog saaledes, at mit Hjerte kun stedse maa hænge ved dig, og i en ret Troens Enfoldighed se paa dig. Lad mig i alle mine Gjerninger og Forretninger have dig for Øine; vær du og med mig i al min Gjøren og Laden, og naar mit Kjød og Blod vil fordybe sig i Verden og jordiske Ting, saa før mig, som et forvildet Faar, atter igjen til dig, paa det jeg altid maa findes i dig, i hvad jeg gjør, og hvor jeg er. Antag mig, naadige Fader, i Naade, naar jeg for Verdens Urolighedes Skyld tager min Tilflugt til dig. I Verden har jeg Angest, men du, min Igjenløser, har overvundet Verden, derfor vil jeg være frimodig. Jeg begjærer at hvile under dine Vingers Skygge, skjul mig hemmelig for hver Mands fortrædelige Anløb, tal du til min Sjæl: Jeg er din Hjælp; og naar mit Løb er fuldendt, saa lad mig ikke længer være langt fra dig; sønderbryd snart dette kummerfulde Tabernakels jordiske Hus, og før mig ind til den evige og uforanderlige Hvile, ved Jesum Christum, din Søn, vor Herre. Amen.

Det trettende Capitel.

Naar Kjærlighed til Kreaturene gaar ud, saa gaar Guds Kjærlighed igjen ind. Og om den guddommelige Kjærligheds herlige Virkninger og Bevægelser i os.

§ 1. Verdens Kjærlighed maa gaa ud, hvor Guds Kjærlighed skal gaa ind. § 2. Efterdi her er saa mange Ting, som Hjerterne let kan hænge ved, saa maa vi desnøiere bevare dem til Guds Kjærlighed alene. § 3. Det er Tegn til at vi elske Gud ret, naar vi bruge alle Ting med Frygt og Ydmyghed.

1 Joh. 2, 15. Dersom Nogen elsker Verden, er ikke Faderens Kjærlighed i ham.

§ 1. Den, som agter at finde Gud i sit Hjerte, at blive med ham forenet og et, og være hans Tempel og Bolig, han maa afføre sig Verdens Kjærlighed, og øve sig i den guddommelige Kjærlighed; thi han kan ikke bekomme den rene og guddommelige Kjærlighed, førend han lader denne Verdens Kjærlighed fare, og forener sig med Guds Kjærlighed. Og skal Guds Kjærlighed forene sig med Nogen, da maa Gud røre vort Hjerte med sin Kjærlighed, ligesom Magnetstenen rører Jernet, og drager det til sig. Nu er Guds Kjærlighed til Menneskens Sjæl saa stor, at den allevegne lyser og skinner, ja lyser og skinner mere end Solen paa Himmelen kan lyse og skinne, ja Guds Kjærligheds Lys er mod Solens Lys at ligne, ligesom den ganske vide Himmel var ideel Sol. Gud har derfor ingen Skyld deri, at Menneskene ikke drages til ham i Kjærlighed, men de ere selv skyldige deri, idet de forhindre hans Lys og Kjærligheds Bevægelse, og derved ikke blive delagtige deri. Thi naar Gud kommer med sin rige, skjære og ædle Kjærlighed, se, da finder han det menneskelige Hjerte fuldt med onde Aander, med verdslig Kjærlighed, Opblæselse, Hoffærdighed, Gjerrighed, Vellyst, Had, Avind og ugudelige Tanker, og maa derfor vige tilbage med sin Kjærlighed og Naade, efterdi at Menneskens Hjerte er alt tilforn rørt og strøget, ja indtaget med denne Verdens og Syndens Magnet, som ikke drager det til Himmelen, men til Helvede. Den gode Gud er altid ligesom Solen paa Himmelen, beredt at meddele ethvert Menneske sin Naades Skin, dersom en ikkun vilde gjøre sit Hjerte rent og kvit fra Kreaturenes ulovlige Kjærlighed. Derfor er Skylden hos os selv og ikke hos Gud.

§ 2. Det behøves derfor paa vor Side, at vi bevare vore Hjerter, at vi afvende os fra Kreaturene og omvende

os til den levende Gud, inderligen ogsaa bede Gud i Christo om den guddommelige Kjærlighed, som forener os med Gud: banker paa Christi hellige Saars Dør, og hente vor Salighed i dem. Og da vil han oplade for os, at vi skulle indgaa i Guds Kjærlighed, og forenes med ham. Da kommer et Menneske nær til Gud, og langt fra Verden. Da rører Gud Sjælen med sin Kjærlighed, og glæder den jo mere og mere, langt mere end noget Kreatur kan gjøre; thi skulde den yndelige og livsalige Gud ikke mere kunne fryde og glæde dig end de usle Kreature? Og sligt et Menneske, som saaledes elsker Gud, bliver og usigelig meget elsket igjen af ham, desligeste af alle Guds Engle og Helgene, saa at al Kjærlighed, som optænkes kan, er ikke ved den Kjærlighed at ligne. Alle de, som ere i Himmelen, elsker saadant et Menneske over al Maade, og over al den Kjærlighed paa Jorden findes. Thi, hvad de i Himmelen ville ynde og elske, det er langt ypperligere end det, de begjære og ønske, som ere paa Jorden. Alle Helgene, og alle Guds Engle glædes saa saare ved vor Gudsfrygt og gode Gjerninger, at det er usigeligt; thi de har Gud usigelig kjær, saa at hans Ære er dem ogsaa kjærere end deres egen Salighed.

§ 3. Og det er et vist Tegn til Guds Kjærlighed, at man bruger Kreaturene med en troende Frygt og Ydmyghed. Thi Guds Kjærlighed bevæger saa Ens Hjerte til Ydmyghed Dag og Nat, at man, enten man æder eller drikker, sover eller vaager, eller hvad andet man foretager, bruger Alting i en sønlig Frygt. Og deraf følger ogsaa et hemmeligt Suk og Længsel efter Christum og efter Forløsning fra denne Verden, tillige med en inderlig Grædmmelse derover, at man her maa være i denne Elendighed, hvor man finder saa megen Synd og Urenhed i sin fordærvede og forkrænkede Natur, og kan ikke blive den kvit, men maa raabe med Paulus (Rom. 7, 24): Jeg elendige Menneske! hvo skal fri mig af denne Døds Legeme? og derfor maa man sukke og bede om Guds Naade, at man ved den kan styrkes til at bære sin Sorg des bedre, og at man ikke skal forsmægte i sin Elendighed. Saaledes har og alle Hellige sørget og grædmmet sig over deres medfødte Forfængelighed og kjødelige Kjærlighed, thi det er ufeilbart, at ingen kan finde Guds Naade hos sig, saalænge hans Hjerte af Kreaturene er indtagen, og Kreaturenes ulovlige Kjærlighed regjerer i ham og har overhaand. Hvo, som søger Gud og noget andet lige ved ham, finder ikke Gud. Men hvo, som søger ikkun Gud alvorligen og fremfor Alting, finder Gud, og alt det, Gud tilhører, og hvad Gud nogen Tid kan give og meddele. Thi hvosomhelst intet andet søger og eftertragter, end for Alting Gud alene, ham aabenbarer og skjænker Gud alt, hvad han har i sit guddommelige Hjerte, at det skal være saa hans eget, som det er Guds eget.

Bøn.

Evige, trofaste Gud og Fader, dig skulde jeg jo elske over alle Ting; thi du har elsket mig først. Du er den høieste Fuldkommenhed, det høieste Gode, og alene værdig til at have vor Kjærlighed; ja vi elendige Syndere ere uværdige til at elske dig, eller at opløfte vore Øine til dig. Og saameget desmere beklager jeg, o min Gud, dette, at mit Hjerte er saa tilbøieligt til Jorden, og at min Kjærlighed til Verden er større end min Kjærlighed til dig. Jeg fornemmer, føler og beklager daglig, at alt det, som Verden giver, er forfængeligt og bittert, og dog hænger mit Hjerte fast derved, og berøver mig den bestandige Trøst og Fryd, som jeg kunde have i dig; saaledes fører Synden allerede sin Straf med sig her i Tiden. Nu min Gud, af denne Elendighed kan du alene hjælpe mig. Ak aabne mig mine Øine, at jeg maa beskue din Deilighed, og

derimod foragte Verden med alt det den har at vise frem. Lær mig at betænke og sætte Verdens Forfængelighed imod de Udvalgtes store Herlighed, som uden Afladelse beskue dig, og fryde sig i din Kjærlighed. O! hvilken uforlignelig Forskjel er der imellem de fuldkomne Retfærdiges Aanders Fryd, som fuldkommelig besidde dig, du høieste Gode, staa for din Stol, og tjene dig Dag og Nat i dit Tempel, og imellem den Ubesindighed, som Verden med sin Dienslyst, Kjødslyst og hoffærdige Levnet opvækker i de forfængelige Sjæle! O, hvor salige ere de første, som have ingen Ro Dag eller Nat, men sige: Hellig, hellig, hellig, er Gud Herren, den Almægtige, den der var, den der er, og den der kommer, fremfor disse, som deres jordiske og kjødelige Sind ingen Ro tilsteder Dag eller Nat, for at tilbede Dyret, og antage dets Billede, paa det de dog maa blive noget agtede og ansete! Lad mig, min Gud, heri Troen indtræde i denne de Helliges salige Øvelse og Uro, saa bliver jeg derved i de Helliges Samfund, og bliver en Medborger til det himmelske Jerusalem, som kom ned fra Himmelen fra Gud; saa kommer jeg til at bruge Verden og alle jordiske Ting med Frygt og Ydmyghed, og forlanger stedse at opløses og være med Christo. Det giv mig, o Fader, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det fjortende Capitel.

Enhver christelig Sjæl, som skal være en Guds Bolig, maa beredes med stor Taalmodighed, og beholde Guds Kjærlighed, desligeste hvad den Kjærlighed er, og hvad den udretter.

§ 1. Et Menneske maa have Christi Sind og Dyder, foragte sit eget Kjøds og Blods Indskydelser, om Christus ellers skal forenes med ham. § 2 Det er et af de bedste Kjendemærker paa vor Kjærlighed til Gud, naar man giver sin Villie under hans Villie, og er fornøiet med den

Es. 53, 7. Christus oplod ikke sin Mund, som et Lam, der føres hen at slagtes.

§ 1. Hvosomhelst der retteling vil berede sit Hjerte til at forenes med Christo, han maa have Christi Sind og Gemyt, og maa være et taalmodigt og sagtmodigt Lam, ligesom Christus var. Gjør, hvad du vil, og vend dig, hvor du lyster, du maa dog være et Lam og Faar, om du vil ellers efterfølge Christum. Thi Herren siger (Matth. 10, 16): Se, jeg udsender Eder som Faar midt iblandt Ulve. I hvor du derfor dig henvender, maa du alt komme iblandt Ulve, som dig ville gribe, ruske, tuske, rive og slide, og du kan ikke værge dig bedre derimod, end med Troen, Bønnen, Taalmodighed, Stilhed, Sagtmodighed, og idet du for Guds Skyld tager tiltakke med hvad du maa lide, ligesom du ser, at dit Hoved og Frelser Christus har gjort for dig. Ligesom Gud har en Velbehagelighed til Christum, det sagtmodige Guds Lam, saa behager ham ogsaa din Taalmodighed vel, og derfor vil han øve og prøve den. Giv dig derfor under hans Villie, og lid gjerne taalmodig, paa hvad Vis og Maade han dig vil øve, enten ved dig selv, eller ved andre Mennesker, eller ved din Fiende, eller ved alle Kreature i Himmelen og paa Jorden, og lad det kun snurre over, at du maa overskjændes eller foragtes, eller lide andet deslige, i hvad det og kan være, saa at du det alt med Bøn og Suk, Stilhed og Taushed, og uden al Hevngjerrighed lider og overdrager. Se, saa kommer da den trofaste Hyrde, og søger sit Faar og bær det paa sine Skuldre (Luc. 15, 4), og saa føres saadan en Sjæl over alle Kreature til Gud. Thi Christus fører os ingensteds hen uden til Faderen. Men kommer nu din blinde Fornuft og kjødelige Dom, og siger: hvorfor vil du saa lade dig foragte og undertrykke? da lad Sagtmodigheden og ikke Hevnen svare og vinde, og se til det korsfæstede Guds

Lams Billede. Se til at du bliver et Lam, det er, at du bevarer Taalmodighed og Sagtmodighed, og for alle Ting behold Guds Kjærlighed; thi hos Vrede kan Kjærlighed ikke bestaa.

§ 2. Lær her, o troende Sjæl, hvilket der er Kjærligheds rette Kjendemærke. Mange mene, det er Kjærligheds Kjendemærke, at de finde indvortes hos dem selv stor Sødhed og Lifligheed; men det er ikke saa. Det er ikke Kjærligheds rette Kjendemærke. Det rette Kjærligheds Mærke og Kjendetegn er, at man ganske giver sig under Guds Villie, opofrer ham sin egen Villie, og optager alt, hvad sig tilslaaes, ligesom af Gud selv, som Job optog al den Skade, han led paa sine Børn, paa sit Gods, paa sin Helbred og Ære, saasom af Herrens Haand, og i alt sligt prisede Gud (Job 1, 21). Saa optog og den hellige Kong David Simei Skjændsord (2 Sam. 16, 10) og forblev i Kjærlighed og Taalmodighed, og ikke hevnede sig selv, som han nok havde Evne til. Kjærligheds Væsen, Lue, Dyb og Kildespring bliver da rent og urørt, naar den er veltilfreds med Gud og hans Villie, i hvorledes og Gud skikker det. Om end Gud vilde føre En med Christo ned i Helvede, saa lod den rette Kjærlighed endogsaa slig Guds Villie, som ingen Troende fordærver eller lader blive fordærvet, sig velbehage. Der er en stor Hjertefred i den sande Kjærlighed, som elsker Alting i Gud, endogsaa Korset og Ens Fiender. Thi den sande Kjærlighed udelukker Ingen her i Tiden, men er altid forenet i Gud med alle Mennesker. Ingen tror, hvad for Rolighed og Hvile denne Kjærlighed fører i Hjertet; thi ved den hviler man i Gud selv.

Bøn.

Hellige, retfærdige Fader, jo mere man overveier dine Veie, jo helligere, herligere og underligere ere de. Du finder os elendige Adams Børn udygtige til Troen og alle gode Gjerninger, uskikkede til Guds Rige; men at vi ikke maa blive saaledes og saadanne, da bereder du os ved mange og adskillige Slags Lidelser; du lutrer os og gjør os udvalgte i Elendigheds Ovn. Snart sønderbryder du som en Løve vore Ben ved svare vedholdende Svagheder, paa det vi ikke maa stole paa vore Kræfter og Sundhed, tænkende, vor Herre kommer endnu ikke saa snart. Snart byder du en Simei bande os; snart bliver Røvere løsladte til at røve vort Gods, ja snart tilstedes en Satans Engel at slaa os med Næver; snart blive vi overmaade besværede over vor Magt, saa at vi maa blive mistrøstige endog om Livet. Men alt dette sker til den Ende, at vi ikke skal sætte vor Tillid paa det Timelige eller paa os selv; men paa dig, du levende Gud, som opvækker de Døde. Fordi du da, o Gud Fader, ikke kan andet end mene det vel i alle dine Handlinger med os, og alle Ting maa tjene dine Børn til Gode saa giv mig din Naade til at anse alle Ting saaledes, som du mener dem til, paa det jeg ikke maa begjære at rive mig løs fra din Haand, men jeg maa lade dig fuldkomme din Gjerning i mig. Giv mig, o min Gud, at jeg villig maa tagle dine Tugtelser, paa det jeg maa erlange din Helligheed, styrkes i Taalmodighed, befæstes i din Kjærlighed, mere afdø Verden, have min Forlængsel, Skat og Vandel i Himmelen hos dig, indtil du aftørrer al Graad af mine Øine og udhjælper mig til dit evige og himmelske Rige. Dig være Ære fra Evighed og til Evighed Amen.

Det femtende Capitel.

At Jesus Christus, Gud Faders evige Ord, virker og forarbeider sine Gjerninger i de Troendes Hjerter formedelst indvortes Indgivelse og Indtalelse, og hvorledes dette sker formedelst Kjærlighed. Item, hvorledes han aabenbarer sig for de Ydmyge og lader sig derved kjende.

§ 1 Guds indvortes Trost og Nærværelse agtes mindre af Menneskene end

Djævelens Indskydelser og Tanker, som af al Magt bør imodstaaes. § 2. Gud skikker os indvortes og udvortes Kors til, paa det vi skal lære at afdø Verden og os selv, at vi kan blive ham ligedannede. § 3. Den sande Ydmyghedens Egenskab er at kjende sin egen Ringhed og Guds Høihed, og hvor dette sker i en Sjæl, der er Gud nær.

2 Cor. 13, 5. Prøver Eder selv, om Jesus Christus er i Eder.

§ 1. Ligesom man ofte imod sin Villie maa lide den onde Fiendes Indgivelser og Indskydelser, saa befinder og tvertimod enhver troende Sjæl ogsaa den guddommelige Trøst og Indgivelse, som det evige Ord taler i os, hvorom den Kirkelærer Taulerus siger: Det evige Ord er os saa usigelig nær indvortes i vort Hjertes Grund, at et Menneske er ikke sig selv saa nær, og hans Natur og Tanker eller andet deslige er ham ikke saa inderlig nær, som det evige Ord er ham nær og uden Afladelse taler i ham, og dog hører mangt et Menneske ganske Intet deraf, hvilket kommer af vort Hjertes store Døvhed, som Djævelen i os foraarsager; thi den onde Fiende gjør os døv ved sin Indgivelse om Verdens Kjærlighed og alt det, som følger med Verden. Djævelen frister alle Mennesker ved det, som er for Naturen lifligt og behageligt. Ligesom han fristede Eva (1 Mos. 3, 4), saa frister han endnu daglig ved Gods, Ære, Venskab, ved din egen Natur, eller hvad han indbilder dig, saasom Kjærlighed og Ydest til Kreaturene og andet deslige, han indskyder i Hjertet; thi han er altid hos Menneskene og mærker, hvortil En enten har Lyst eller Lede, indvortes eller udvortes, og dermed anfægter han En og skyder det i Hjertet, saa at man derover ikke kan høre, hvad Gud ved den Hellig-Aand og Ordet taler i os. Saadant Djævelens Indblæselse og Indskydelse maa du endelig og alvorlig sætte dig imod ved Suk og Bøn og ikke agte derpaa; thi saameget som du agter derpaa og vender dine indvortes Øren dertil, saavidt er du allerede overvunden deraf. Men dersom du hasteligen vender dine Hjertens Øren derfra og sukker til Gud derover, saa maa Satan give sig tabt. Hold dig inderlig til Gud, saa skal du høre Guds Trøst og Indgivelse; thi ligesom fromme Menneskers Kjærlighed og Venskab foraarsager en Samtale imellem dem indbyrdes, saa ligemaade foraarsager og Kjærlighed til Gud Samtale med Gud. Har du Gud hjertelig kjær, da faar du og hans Røst i dig at høre; thi hvo mig elsker, siger Christus, for ham vil jeg aabenbare mig selv. Og hvo, som er af Gud, den hører Guds Ord (Joh. 14, 21. 23). Hvilken Hørelse sker ikke alene i den udvortes Forsamling i Kirken, men ogsaa i Hjertets rette Tempel. Og dersom Ordet ikke høres i Hjertet*) da skaffer den udvortes Hørelse ringe Frugt. Derfor ligger der høi Magt paa, at du elsker Gud, paa det du kan høre ham i dit Hjerte, tale i din Sjæl. Men vil du vide, siger den Kirkelærer Gregorius, om du elsker Gud, da giv Agt paa, om du og med Taalmodighed

*) Arndt vil her sige saa meget, at man, næst at høre Guds Ord, hvilket han ikke foragter, ogsaa skal lade den Hellig-Aand virke ved Ordet i os og ei modvillig imodstaa hans Virkninger, men lade os lede og lære af Guds Aand. Derpaa driver han desto flittigere, fordi han saa for sine Øine, af denne Verdens fikre Levnet og Væsen, hvordan Folk kun ganske hængte den blotte udvortes Hørelse, lode sig dermed noie, beholdt kun Ordet udvortes i Ørene og ville ikke ved Guds Finger, det er ved Guds Aand, lade det indskrive i deres Hjerter; og om de endskjønt vidste og beholdt det, saa var dog hos de Fleste ingen Øvelse, og der voxte ingen aandelige Frugter frem af Ordet. Derfor driver han næst den udvortes Hørelse og Agtsomhed ogsaa paa den indvortes. Dr. Luther siger: Ingen kan ret forstaa Gud eller hans Ord, uden han har det uden Middel af den Hellig-Aand. Og ingen kan have det foruden Middel af den Hellig-Aand, uden han og erfarer, fornemmer og befinder det. I slig Erfaring og Fornemmelse lærer og den Hellig-Aand som i sin egen Skole. Og uden denne Skole lærer man Intet uden Snak, Sladder og det, som kun har Visdoms Skin.

optager af Gud alt Kors og Lidelse, Trængsel og Elendighed, og ikke knurre imod Gud og er utaalmodig derover, eller for slig Modgangs Skyld afviger fra Gud og forlader hans Bud og Kjærlighed. Tager du dig vare for saadan Utaalmodighed, da elsker du Gud. Men viger du derover fra Gud, fordi han skikker dig Modgang til, da elsker du ikke Gud men elsker kun dig selv, du elsker mere Vellyst end Gud og Gaverne mere end den, som gav dem. Elsker du nu Gud hjertelig, da faar du mangt et sødt og saligt Ord af ham i dit Hjerte at høre; thi han siger jo: Hvo mig elsker, for den vil jeg aabenbare mig selv; hvilken Aabenbarelse sker derved, at Forstanden formedelst Visdommens og Forstandens Aand, Kundskabens og Herrens Frygtes Aand oplades, og vor Fornuftes Øine oplyses til at se og kjende Christum (Eph. 1, 18).

§ 2. Ydermere ligesom Djævelen ved sin Indgivelse tilstopper de indvortes Øren, som tilforn er meldt, saa forblinder han og de indvortes Øine. Og det gjør han ved Verdens og Kreaturenes Kjærlighed og fornemmelig med Selvkjærlighed, Opblæselse, Hoffærdighed og Hovmodighed, hvilken ganske forhindrer dig fra at se og fornemme Christi Ydelighed og Ædelhed. Thi ligesom du i en hjertelig og inderlig Kjærlighed maa høre Christum tale i dig, saa maa du ogsaa i Troen og en sand Ydmyghed, hvormed Hjertet renses fra den lede Opblæselse og Hovmodighed, se Christum i dig; derfor siger Christus Matth. 5, 8: Salige ere de Rene af Hjertet; thi de skal se Gud. Og derfor lader og Gud saa mangt et haardt og tungt Kors falde paa dig, at du skal synke aldeles ned paa Ydmygheds Grund, hvilket Alt sker dig til Bedste og er dig tusinde Gange bedre, end at du levede i stor Glæde og Herlighed. Lad ikkun Himmel og Jord, ja alle Djævle i Helvede overfalde dig, det skal ikke skade dig, det bliver dig alt til Gavn og Gode; thi det nedsænker dig i den rene Ydmyghed, i hvilken du lærer rettelig at se Christum. Det er dig en stor Vanære, at du hovmoder dig. Christus er den allerhøieste og den almægtige Gud som har gjort Himmelen og Jorden og alt det deri er, dog har han villet lide saameget for sit arme Kreaturs Skyld. Skammer du dødelige Menneske dig da ikke, at du nogen Tid har ladet Opblæselse og Hovmodighed indtage dit Hjerte? Giv dig under Korset, i hvordan det kommer, indvortes eller udvortes, og bøi dit hoffærdige og hovmodige Hjerte under Christi Tornekrone og efterfølg den korsfæstede Gud med et fornedret Sind, i din egen indvortes og udvortes sande Forringelse og Foragt, og gjør al din Flid dertil, at du med en taalmodig Lidelse og ydmyg Vandring kan blive Christi hellige Lidelse lig, saa lærer du ret at se og kjende ham. Det hjælper dig intet, at du i en kold og blind Kjærlighed tænker paa den Herres Christi Lidelse, lader den ikkun blot hænge dig i Tankerne og vil ikke i ringeste Maade holde dig fra din Opblæselse, Hoffærdighed, Ærgjærrighed og kjødelige Mageligehed. I saa Maade kan du aldrig ret se Christum eller finde hans Virkning i dig. Ligesom Solen og Himmelen virker og arbeider i Jordens Dyb, saa virker og arbeider Christus i Ydmygheds Dyb, saasom han selv i sin største Fornedrelse har gjort de høieste, kraftigste og vigtigste Gjerninger.

§ 3. Det er den rette Ydmyghed, at et Menneske holder intet af sig selv, eller af alt det, han enten har gjort eller fremdeles kan gjøre, og agter sig selv ringe, som han og har Aarsag til, efterdi han er en stor Synder og intet Andet har fortjent end Guds Vrede. Og er der end Noget i vore Gjerninger, da er det Guds og ikke vort eget; thi af Guds Naade er jeg det jeg er, siger Paulus 1 Cor. 15, 10 og Cor. 4, 7: Hvad har du, o Menneske, som du ikke har annammet? Denne rette Ydmyg-

hed maa du have, om du og skal have de salige Øine, som skulle se Christum: thi for de ringe og ydmyge Mennesker aabenbarer den himmelske Fader sin Hemmelighed om Christo og Visdommens Lønlighed (Ps. 51, 8), hvilken han tvertimod skjuler for de Store, Kloge og Vise i denne Verden og for dem, som indbilde sig selv at være store, vise og kloge (Matth. 11, 25). I denne Fornedrelse bekommer man alene den rette Forstand og Kundskab*) paa den rene klare og guddommelige Sandhed, hvorinden den evige Saligheds Væsen ligger skjult og forborgen. Der aabenbares Guds Majestæts Høihed, og jo mere Guds Høihed bliver aabenbaret for et Menneske, jo mere lærer han at kjende sin egen Ringhed og Udueligbed til alt Godt. Og derpaa skal man kjende den sande, guddommelige Oplysning, at den nedsænker et Menneske altid dybere og dybere i sin egen Foragt, paa det at man ikke skal elske sig selv; thi af Selvkjærlighed kommer al Vildfarelse, Blindhed og Mørkhed. De, som finde det rette guddommelige Lys, holde sig gjerne til de Fornedrede, ville gjerne være de Ringeste, ligesom Christus var Alles Tjener; de længes kun efter at gjøre Guds Villie og at holde hans Bud med en saadan Længsel, som Ps. 119. af David er beskreven; thi han forstod vel, at foruden slig Ydmyghed og Flid til at holde Guds Bud, intet guddommeligt Svar eller Tale i Menneskens Sjæl kunne lyse og skinne, og dette er den rette Mening og Øiemærke til den ganske lange Psalme. Slig Fornedrelse og Ydmyghed er Guds rette Værksted, hvori Gud virker Alting med sin Naade. Saadant et gudfrygtigt Menneske har da altid saadan en Sjæl, som er fuld af Gud og tillige fuld af Lidelse, agter sig og værdig til alle Ting, bruger alting med Frygt og ikke til Kjødets Vellyst, og er ligesom en Tjener, som staar for sin Herres Bord og ser paa ham, hvad han vil at han skal gjøre (Ps. 123, 2). Og saadant et Menneske lader Gud aldrig være sin Naade og venlige Tiltale foruden.

Bøn.

Barmhjertige Gud, for dig beklager jeg, at jeg desværre mere adlyder Satans, Verdens og mit Kjøds Indskydelser end dit Ord; du har ofte erindret mig ved det samme, men jeg har enten af Uvidenhed ikke kjendt dig, eller, af Ondskab ikke villet høre dig. Ak, tilgiv mig denne Synd og lær mig ret at kjende Satans forføriske Stemme og tillige at fly den. Lær mig at betænke den forskrækkelige Fordærvelse, som kom deraf, at Eva ikke strax i Begyndelsen imodsagde den Ondes Indgivelser. Men aabenbar du dig, o Herre, for min Sjæl, tal i den, og giv mig et lydigt Hjerte, til at følge din Aands Regjering og Bevægelser. Du, Faderens evige Ord, tal saaledes, at din Tjener maa høre det, oplyse mine Øine, at jeg ikke maa hensove i Døden, men at jeg maa beskue dig i din Ydmyghed, elske og følge dig. Indskriv dine Lidelser saa i mit Hjerte, at derved al Egenkjærlighed, Verdenskjærlighed, Hoffærdighed og Æresyge maa dødes, og jeg i en hjertelig Ydmyghed maa følge dig, hvor du gaar hen, og tage mit Kors villigen paa mig. Amen.

Det sextende Capitel.

Hvorlunde den Hellig-Aand bekommes, og hvorledes han ubehindret virker og arbeider i vore Sjæle.

§ 1. Hvor svart det er at være uden Guds Trøst, og hvordan vi skal beredes til at blive delagtige i den. § 2. Man maa ei tilskrive sig selv Noget i denne Sag, men ved Bøn og Paakaldelse drage Hjertet fra Alting og være taalmodig i Korset.

*) Nemlig den salige Kundskab, som ikke kan blive hos de Opblæste og Hovmodige. David vilde være Intet, paa det at Gud i ham maatte være Alting og gjøre Alting.

Es. 44, 3. Jeg vil udgyde Vand paa det Tørstige, og Strømme paa det Tørre.

§ 1. Dersom det hendte sig som i Elias's Tid (1 Kong. 17, 1. Cap. 18, 45), at der i tre Aar og sex Maaneder ikke regnede, at man hverken kunde pløie eller saa, og der da omsider kom en mild, naadig og frugtbar Regn, hvormed alt Landet blev vederkvæget, men et eneste Menneskes Jord og Ager havde den Ulykke, at den fik dog intet deraf, og ingen Regn kom derpaa, men den forblev tør og sprukken af Brynde som tilforn, da maatte det Menneske vel sige af en haard Skjæbne og Guds Vrede, ja græde derover modige Taarer. Men tusinde Gange større Aarsag have de til at fælde hede og modige Taarer, hvilke ikke finde den Hellig-Aand i deres Hjertes Grund, men forblive foruden Tro, foruden Kjærlighed, og som en tør, stenfuld Ager, blive ikke delagtig i den Hellig-Aands overvættes Trøsteregn. Men Skylden findes ikke hos Gud, som er jo redebon nok til at udgyde sin Hellig-Aand over alt Kjød, som der meldes (Joel 3, 1). Men hos En selv, som ikke bereder sit Hjertes Grund til sligt at annamme. Den bedste Beredelse til at bekomme den Hellig-Aand, er at Hjertet formedelst Troen og Bønnen vendes fra Verden til Gud, og bliver lediggjort fra Kreaturene, som Apostlernes Hjerter var paa Pintsedag (Ap. Gj. 2, 4). Kan ikkun Gud finde saadant et tomt Hjerte, da indgyder han visselig deri sin Hellig-Aand med alle sine Gaver. Men er Hjertet fuldt af Verden, saa kan det ikke blive fuldt af Gud og af Aanden. Skal Gud derind, da maa Kreaturene ud deraf. Ligervis som det skeer i Naturen, at Naturen lider intet tomt Sted, men den endelig maa opfyldes, eller Natnren derover maa briste og sønderfalde, og var der noget tomt og ledigt paa Jorden, da enten drog Himmelen det til sig, eller den kraftelig bøiede sig ned og opfyldte det med sig selv, ligesaa gaar det og til i denne Sag. Saasnart som Hjertet er tomt fra Verden og fra Kreaturenes ulovlige Kjærlighed saa opfylder strax Gud det med sin Naade, og kan ikke lide, at det skal være tomt deraf. Lad derfor dit Hjerte ikke hænge ved Kreaturene, enten udvortes eller indvortes, enten ved Selvkjærlighed eller en Selvraadighed, men blot alene ved Gud, saa har du udrettet den ypperste og nyttigste Gjerning.

§ 2. Men se vel til, at du intet deri tilskriver dine egne Kræfter; thi tilegner du dem noget deri, saa er det ligesom at en kunstig Mester havde begyndt et kunstig Værk, og der kom et uforstandigt Barn derover, og fordærvede ham det alt sammen. Thi ligesaa gaar det til naar et Menneske tilegner sig det, som hører Gud til, og søger sin Lyst og Ære deri, thi da fordærver En den Hellig-Aands Værk, og driver kun sit eget Værk, og naar man mener, at det er idel Guds Værk, og Gjerning, se, saa er det dog kun Ens eget Værk og idel Selvgodhed og Vederstyggelighed for Gud. I hvad vi gjøre, da skal vi vide, vi ere ikkun unyttige Tjenere (Luk. 17, 10), og at en unyttig Tjener, saa vidt det staar til ham selv, gjør kun unyttige Gjerninger. Saameget som Gud er bedre end alle Kreature, saameget er Guds Gjerning bedre end alle Menneskers Gjerninger og Paafund. Saafremt Gud derfor paa sin egen ædle Maade skal virke og arbeide i dig, da er det fornødent at du dæmper al Selvgodhed og andre slige Affekter, og lader dig alene af Gud regjere. Skal Gud tale i dig, da maa alle Kreature i dig tie. Det er derfor, o mit Barn, ikke alt Guds Værk og Gjerning, som virkes i dig, men det er ofte dit Kjøds og Blods Værk, ja Djævelens Værk og Gjerning. Se derfor vel til at du lærer vel at gjøre Forskjel derpaa, og ikke tilskriver Gud Djævelens Værk og Gjerning. Men vil du, at den Hellig-Aand skal virke i dig, da skal du nøie

tage disse to Stykker i Agt. Først skal du i Bøn og Påkaldelse, samt Guds Ords alvorlige Betragtning, drage dit Hjerte fra Verden og alle Kreature*), som dig deri kan hindre, ja og fra dig selv, fra al din Selvhed, Selvkjærlighed, Selvvillighed, Selvraadighed, og eget gode Tykke, og følge Guds Ord alene. Dernæst skal du og annamme al den Modgang og Gjenvordighed, dig tilslaaes, enten udvortes eller indvortes, saasom den af Guds Haand og af Gud selv dig tilskikkes, og den ikke anderledes anse, end som et Middel, hvorved Gud dig vil berede til at faa Lod og Del i ham selv, og at annamme hans store Gaver. Og dersom den onde Aand indgiver dig onde Tanker, da skal du med Suk og Bøn og Guds Ord stride derimod, desligeste dig derover ikke bedrøve, thi slige onde Tanker kan ikke skade dig, efterdi du dem hader, og du maa lide dem imod din Villie**). Skal du og omgaaes med dit Embedes udvortes Gjerninger, da skal du gjøre Alting i Kjærlighed, og til Guds Pris og Ære, og din Næstes Gavn og Nytte, saa gjør du det i Gud og den Hellig-Aand.

Bøn.

O du søde Sjælens Saft, Herre Gud Hellig-Aand, her tilfører jeg dig mit elendige Hjerte, der i sig selv vel ikke er saa rent, som din Hellighed udkræver det, ak bered det ved din Naade til din Bolig, og rens det fra alle de Ting, som hindrer dig fra at indkomme deri, gjør det bekvemt til at annamme dig, til at have og beholde dig, og til at nyde dine Virkninger nu og altid. Amen.

Det syttende Capitel.

Hvorpaa man kan mærke, at den Hellig-Aand er i vor Sjæl.

§ 1. Det første Kjendetegn paa Aandens Iboelsen, er dette, at han overbeviser os om Synden. § 2. Opvækker Frygt og Forsigtighed i alle vore Gjerninger. § 3. Han lærer os at kjende vor egen Uduelighed. § 4. At have en kjærlig Medlidenhed med vor Næste.

Joh. 16, 8. Den Hellig-Aand skal overbevise Verden om Synd.

§ 1. Naar den Hellig-Aand kommer i vor Sjæl, det er, beter der sin Nærværelse formedelst sin Virkning og Gjerning, da overbeviser han os om alt det, som ikke er gudeligt, men hører Verden til, saasom Øienslyst, Kjødslyst, Opblæselse og Hovmodighed, og opvækker en Afsky til saadant hos os, den derfor, som har sligt Væsen og Verdens Levnet i sig, og ikke straffes derfor indvortes af den Hellig-Aand, skal vide, at den Hellig-Aand ikke er i hans Sjæls Grund; thi det er den Hellig-Aands Art og Maner, at han altid formaner, driver, skynder os til et ordentligt, skikkeligt og gudeligt Levnet, hvilke han gjør i alle dem, som agte paa ham og give ham Rum i sig, og det er det, som Christus siger, at den Hellig-Aand skal straffe Verden for Synd. Thi Synd er alt hvad som sker imod Guds hellige Villie, og al Ulydighed imod Gud; denne hemmelige og skjulte Synd aabenbarer og straffer den Hellig-Aand, og derved reise sig i vort Hjerte inderlig Sorg, Bedrøvelse, Angest og Grædmmelse, ja ofte en Helvedes Pine, hvoraf denne Verdens Børn, som leve efter Naturen og Kjødet, lidet eller intet vide. Og

*) Herved forstaar han ikke Midler, som Gud selv har forordnet til vor Saligheds Gjerning og Orden, men alt hvad man uden denne Guds Orden antager af Kreaturene.

**) Man skal flittig forholde saadanne anfegtede Hjerter, at deres Tanker er intet andet end pur Djævelens Fristelser og Anfegtninger, hvormed han ængster de Troende; og at saadanne onde Tanker ere ikke det troende Hjertes eget Værk men heller dets svare Lidelser, fordi de ikke lade saadanne onde Tanker vel behage sig, men langt heller fornemme stor og usigelig Smerte deraf, derfor regnes de dem heller ikke til Synd for Gud.

dette er et af de visseste Kjendetegn til den Hellig-Aands Nærværelse.

§ 2. Det andet Tegn dertil er, at man frygter i alle sine Gjerninger, og er omhyggelig og bange for, at man skal forgribe sig imod Gud, og derfor vandre varlig, ser sig vel fore, og forarbeider sin egen Saliggjørelse med Frygt og Bævelse (Phil. 2, 12). Og dertil henses i Ordsprogene, naar der i det 14 Cap. V. 16 meldes, at en Vis frygter og flyr det Onde, og i det 13 Cap. V. 13, at den, som frygter Budet, faar Løn derfor. Og af denne Frygt og Omhyggelighed kommer det, at den Fromme endogsaa i lovlige Gjerninger frygter, at han enten har forgrebet sig, som David frygtede, der han havde skaaret Fligen af Sauls Kjortel (1 Sam. 24, 5 ꝛc). Og hans Hjerte slog i ham eller bævede derover, alligevel at han havde gjort ret deri, og ligesom Paulus prædikede for de Corinthier med stor Frygt og Bævelse, som han melder (1 Brevs 2, 3). Alligevel, at det var Guds eget Værk og Sag, og det han gjorde ved Guds Naade og efter Guds Befaling. Og derfor staar der og (Ordsp. 28, 14): At den er salig, som altid frygter. De, som er foruden slig gudelig Frygt og Omsorg, og gjøre sig ingen Tanke eller Bekymring om deres Gjerning, ere i en farlig Stand, ja i Fordømmelsens Stand, og have ikke den Hellig-Aand i sig.

§ 3. Det tredie Tegn til den Hellig-Aands Nærværelse i Sjælen, er dette, at vi kjende os at have intet Godt af Gud fortjent og forskyldt enten i denne Verden eller den anden, men idel Guds Unaade, tilligemed den evige Død og Fordømmelse, endogsaa naar vi have allermest flyet og skyet det Onde, og allermest beflittet os paa Hellighed og Retfærdighed, efterdi at om vi end havde gjort Alting, og fuldkommet Loven til Punkt og Prikke, som dog er over al vor Magt og Evne, saa vare vi dog kun unyttige Tjenere, og havde kun gjort det, vi vare pligtige at gjøre. Saa ere og vore bedste Gjerninger for Guds strenge Retfærdighed kun som et besmittet Klæde (Es. 64, 6). Og vil Gud gaa i Rette med os, da kan vi ikke svare ham et til tusinde, at den hellige Augustinus og derfor siger: Ve al vor Retfærdighed! eller: fordømt og fortabt er al vor egen Retfærdighed, om den af Gud med Retten, og ikke af blot Naade af Barmhjertighed, dømmes og ansees. Og derfor siger Paulus: Vi ere blevne salige af Naade, uden Gjerninger (Eph. 2, 8. 9). Og at vor Salighed staar ikke til Nogens Villie eller Løben, men alene til Guds Miskundhed og Forbarmelse (Rom. 9, 16). Og hertil fører og leder den Hellig-Aands Nærværelse i Sjælen os ogsaa; thi den Hellig-Aand straffer Verden, eller Menneskens Hjerter ikke alene for Synd, som man er skyldig i, men ogsaa for Retfærdighed, som man feiler i, og man af sig selv mangler og fattes, thi man har ingen Retfærdighed, ikke end i Igjenfødelsens og Naadens Stand, som man kan bestaa for Guds strenge Domme med, uden alene Christi Retfærdighed, som gik bort til Faderen, det er, som døde for vore Synder og opstod til vor Retfærdighed (Rom. 4, 25). Og derfor kan den Hellig-Aand ingenlunde lide, at vi stole paa nogen af vore Gjerninger eller Dyder, eller indbilde os, vi noget ved dem fortjene, og viser os i Troen og Aanden, at intet deraf kan bestaa for Guds Retfærdigheds Domme, og at det altsammen er som Græsset, der henvisner og henfalder, naar Herrens strenge Retfærdigheds Veir blæser derpaa (Es. 50, 6). Men derimod henviser han os til den faste, urørlige og ubesmittede Retfærdigheds Grund, som er Christi Fortjeneste, for hvis Skyld alene vi hos Gud finde Naade og Barmhjertighed.

§ 4. Det fjerde Tegn til den Hellig-Aands Nærværelse i Sjælen er, at man har Medlidenhed med sin Næste, i Særdeleshed med hans Skrøbe-

lighed, ikke berygter og bagtaler ham derfor, eller ham til Bekjæmmelse derfor lettelig straffer, ikke heller uden vigtig Aarsag dømme ilde om ham. Hovmodighed til at dømme strax ilde om en Anden, og at ophøie sig over ham, og at tykkes sig at være bedre end han, det er en Satans Sæd og Rod, og den findes ikke lettelig, hvor den Hellig-Aand regjerer. Hvo som har Guds Aand boende i sig, han, saavidt Guds Aand ham regjerer, dømmer ikke lettelig og uden vigtig Aarsag ilde om sin Næste, eller udfører til Andre hans Skrøbelighed, eller uden Medlidenhed forekaster ham hans Brøst; men han først, naar der er en vigtig Aarsag, dømmer ilde om ham, og straffer ham da først, naar det er høist fornødent. Han ogsaa dernæst bier efter Tid, Sted og Leilighed til at straffe og paaminde ham, som vi se, at Christus og gjorde. Han og for det tredie straffer med Beskedenhed, Sagtmodighed og Medlidenhed, og efterkommer det, Paulus siger til Thimotheum (1 Tim. 5, 1. 2): Forman en Gammel, som en Fader, og gamle Kvinder, som Mødre, og de Unge, som Søstre og Brødre. Han og for det fjerde og sidste foragter ikke sin Næste eller bagtaler ham. Kortelig, han gjør Alting i Kjærlighed og Sagtmodighed, som en Herrens Tjener, der ikke skal være trættekjær eller en Bagvasker og Bagtaler, men mod hver Mand sagtmodig, billig og venlig (1 Tim. 3, 2. 3). Tager du dette vel i Agt, idet du dømmer om din Næste, eller ham overbeviser og paaminder, da bliver du i en sand Ydmyghed og i den Hellig-Aands Naade, og den Hellig-Aand bliver i dig.

Bøn.

Ak, hvor trøstige og frimodige, min Gud, kan dog disse fromme og bedrøvede Sjæle være, naar de formedelst deres endnu vedhængende Synder ofte uformodentlig overfaldes af Hjerteangst, Bedrøvelse, Sjælens Kval og Pine, idet alle saadanne Ting ere at antage som et vist Kjendetegn paa den Hellig-Aand, vor høieste Tilsynsmands naadige Nærværelse og at anse som noget, der tjener til deres evige Bedste og Salighed? Hvor kraftig bliver de ikke herved overbeviste om, at de ikke kan forlade sig paa deres egen Retfærdighed og Fortjeneste, men at de maa tage deres Tilflugt alene til Jesu Christi Retfærdighed og Fortjeneste, og til deres Guds Barmhjertighed. Ak, med hvilken Ydmyghed og forbarmende Kjærlighed maa de ikke anse deres Næstes Feil? Giv mig, min Gud, at jeg altid maa fornemme til saadant hos mig. Amen.

Det attende Capitel.

Verden med sit Gjækkeri, Lystighed og Tidsfordriv, forjager af Guds Hjerte Guds Aand, og indfører derimod denne Verdens Aand, som berøver Hjertet sin ædle Ro og Hvile.

§ 1. Alt Gjækkeri og Kaadhed er en Satans Lokkemad, og hvordan vi skal tage os vare derfor. § 2. Endog vi ere meget onde, saa lader Gud dog ikke af at arbeide paa os, derfor bør vi gjerne lide alt, hvad han paalægger, med et lydigt og taalmodigt Hjerte.

1 Pet. 2, 11. Holder Eder fra kjødelige Begjæringer, som stride mod Sjælen.

§ 1. Verdens Børn søge denne Verdens Lyst, og Kjødets Gjækkeri og Tidsfordriv, men Guds Børn frygte sig derfor som for Djævelens Lokkemad, hvorved de drages fra Gud, som er deres høieste Gode. Vil du beholde Gud og hans Rige i dig, da vogt dig fra al Aarsag og Leilighed, hvorved dig samme høieste Gode kunde berøves, nemlig fra verdsligt og ugudeligt Selskab og deres slemme Gjækkeri, Lystighed og Tidsfordriv i Ord og Gjerninger, ja fra alt det, som ikke skikker sig til Guds Ære og Pris. Og dersom du maa endelig imod din Villie være tilstede hos slig ugudelig Samkvem da se til, at du bliver altid hos

dig selv og trolig vender dit Hjerte til Gud, saa beholder du, i hvor du er den Hellig-Aand og hans Fred og og Glæde altid, og saa kan Verden med sin Vellyst, med sin gudløse og uaandelige Gjækkeri og Overdaadighed ikke skade dig. Saaledes var Dronning Esther indvortes af Hjertet ydmyg, om hun endskjønt udvortes med kongelig Prydelse var besmykket. Saaledes var og David i sin store Rigdom ringe og fattig i sit Hjerte (2 Sam. 6, 22). Joseph havde og iligemaade et kydsk og gudeligt Hjerte i sin Husbonds ugudelige, letfærdige og vellystige Hus (1 Mos. 39, 9). Den Hellig-Aand giver altid sine Tilhængere den hellige Guds Frygt, bevarer dem fra Verden og dens Overdaadighed, paa det de ikke skal miste den indvortes aandelige Fred og Sjælens Hvile. Derfor staar der (Ps. 111, 10), at Guds Frygt er Visdoms Begyndelse, og (Ordsp. 14, 27), at Herrens Frygt er Livets Kilde. Derfor vender et gudfrygtigt Hjerte sig ikke til Verden, men fra Verden til Gud, og søger sin Lyst, sin Rolighed, Fred og Fryd for Alting i Gud alene. Hvor der er en sand Guds Frygt, Bod og Bedring, Anger og Ruelse, der vender man sit Hjerte fra alt det, som ulovligt er, og fra al Verdens Kjærlighed og Overdaadighed og Forfængelighed, og vender det til det lovligt er, og fornemmelig til det ypperste Gode, som er Gud selv. Befinde vi, at vi det ikke have gjort, men have i Verdens Ryggesløshed fortæret vor Tid, da skal det fortryde os inderligen alle vore Livs Dage. Og dersom et Menneske det gjør, og saaledes fortryder sin forrige Forfængelighed, da finder han Naade, om han havde endskjønt været den groveste Synder, og Gud glæder sig over ham, og vil ikke anse hans Synder, men hans Tro og Længsel, med hvilken han af sit Hjertes Grund begjærer at være skikket efter Guds Sind og Villie.

§ 2. Saa stor Lyst har Gud til Menneskenes Salighed, alligevel at deres Daarlighed og Ondskab ofte staar hans Naade imod, idet de afvende sig fra Gud til Verden, og uddrive af deres Hjerter Guds Aand, som med sin ædle Nærværelse dog gjerne vilde bo i dem. Vil et Menneske leve efter Guds Sind, saa maa han afdø Verden. Gjør han det ikke, saa lever han ikke efter Guds Sind, men efter Satans Sind, og er Guds Fiende. Og deraf ser man, at de fleste Mennesker i Verden ere Guds Fiender. O! hvad ere vi Gud mangen Død skyldig, indtil den onde Natur i os indvortes og udvortes dødes og dæmpes, og et ædelt, gudeligt Liv og Levnet igjen opvoxer og fremkommer. Denne Dødelse sker ved adskillige Slags Kors og Gjenvordighed indvortes og udvortes, hvilke er vor fordærvede Naturs Lægedom, udrenser dets onde Forgift, at et gudeligt Levnte i os maa begyndes. Derfor er sligt Kors og Gjenvordighed os høist nyttigt, ja saa høist nyttigt, at vi burde ofte heller ønske, at det blev hos os, end at det forlod os, paadet at det Onde, som er i os, kunde ganske dødes og dæmpes og Guds Værk i os fuldbyrdes; thi saa fordærvet er vor Natur, at den bedre kan skikke sig i onde, end gode Dage. Det er derfor den allerædleste Gjerning, at vi afdø Verden, baade i Medgang og Modgang og det i Taushed og Stilhed. Thi de, som ikkun i Utaalmodighed klynke og klage sig derover, at de maa lide Gjenvordighed, lade dermed se, at de ikke gjerne ville afdø Verden, og at der er lidet Godt i dem og lidet guddommeligt Lys i deres Sjæle. Afdør En ikke Verden, da kan Gud ikke leve i En; jo mere man lever efter den fordærvede Natur, og dens Lyster til Villie, jo mindre lever man i Gud og ham til Villie, og jo mindre man lever efter den fordærvede Natur og dens Lyster, jo mere lever man Gud til Behag. Kortelig jo mere man vil leve i Aanden, jo mere skal man dæmpe, døde og dræbe den fordærvede Natur og Kjødet.

Bøn.

O du venlige og naadefulde Herre Jesu Christi, hvor kan jeg nokſom takke dig for din Hellig-Aands høie, herlige og guddommelige Gaver, hvilke du lovede da du sagde: jeg vil udøſe Vand paa det Tørſtige og Strømme paa det Tørre, jeg vil udgyde min Aand over alt Kjød, at de skal voxe ſom Græs hos Vandet; deres Sønner og Døttre skal prophetere, deres Unge skal ſee Syner og deres Gamle skal udlægge Drømme. Du har lignet din Hellig-Aand med et kjølende og friſkt Vand, ak! vederkvæg og læſk vore tørre Hjerter med den ſamme, at vore Sjæle derved maa grønnes ſom Græsſet. Du har udſendt din Aand i gloende TungersLignelſer, og derved gjort Apoſtlernes Tunger gloende, og døbt dem med den Hellig-Aands hellige Ild. Ak opvarm, oplys og optænd vore Hjerter i Tro, i Kjærlighed, i Andagt, i Bøn, i Guds Lov og Pris! Lad dit Ord blive til en Ild i vore Hjerter, at de kan brænde og lyſe deraf, du har udſendt din Hellig-Aand i en Vind, en ſtille Bruſen fra Himmelen, blæs paa os og gjør os levende ved din Munds Aande. Ligeſom du blæſte paa dine Diſciple, og i den førſte Skabelſe indblæſte i alle Mennesker en levende Aand, og gjorde dem levende til det naturlige Liv, altſaa gjør os ogſaa levende ved din Hellig-Aand til det evige Liv. O du herlige Guds Flamme, oplys os! O du levende Vand, vederkvæg os! Guds Aand gjør os levende! O du hellige Guds Finger, ſkriv det levende Guds Ord i vort Hjertes Tavler! O du Kraft af det Høie, ſtyrk os i vor Svaghed! O du himmelſke Glædes Olie, trøſt og fryd os i vor Bedrøvelſe! du yndige Himmeldug, vederkvæg vore forvisnede Hjerter! du naadige Regn, befugt vore fortørrede Hjerter, o Herre Jeſus, udgyd over os al Naades og Bønnens Aand, ſom kan ſukke i os, komme vor ſkrøbelige Tro til Hjælp, og træde frem for os hos Gud med uſigelige Sukke, ſom kan give vor Aand Vidnesbyrd i vore Hjerter, at vi ere Guds Børn, thi han er jo den ſønlige Udkaarelſes Aand, Guds Segl, vor Arvs Pant, med hvilket vi ere beſeglede til vor Forløsnings Dag, ved hvilken vi raabe: Abba, Fader! paa hvilken vi kjende, at du bliver i os. Lad og denne din Hellig-Aand med ſine ſyvfoldige Gaver hvile over os; thi der hviler over dig os tilgode, Visdoms og Forſtands Aand, Raads og Styrkes Aand, Kundſkabs og Herrens Frygtes Aand. Han er en Fredens Aand, lad os ved ham have et fredſommeligt Hjerte og Samvittighed. Han er Kjærligheds og Enigheds Aand, lad os ved hans Kraft blive forbundne i Kjærlighed og Enighed, at han kan forbinde os, ſom Lemmer, ſammen til et Liv, ja til dit Liv, Herre Jeſus Chriſti. Han er Faderens og Sønnens Aand; thi Faderen og Sønnen ſender ham, derfor forener han os med Faderen og Sønnen til den hellige Treenigheds Tempel og Bolig. Han er Gjenfødelſens Aand, derved gjør gjør han os til nye Kreature. Derfor, o Hellig-Aand, vend vore Hjerter af fra Verden til det himmelſke Levnet, giv os nye gudelige Bevægelſer, begynd i os det evige Liv, opret i os Guds Rige, ſom er Retfærdighed, Fred og Glæde i den Hellig-Aand. Forny i os Guds Billede, ſom beſtaar i en retſkaffen Hellighed og Retfærdighed, og naar al denne Verdens Trøſt forlader os, ſaa bliv du, vor ſande og evige Trøſt, hos os evindelig, efter vor Herres Jeſu Chriſti Forjættelſe. Lær, led, før, ſtyrk, hellige, vederkvæg og gjør os levende; vær du vor Talsmand, Biſtand, Raad, Kraft, Trøſt, vær vort Lys og Glæde i al Bedrøvelſe. Du er jo vor himmelſke Due med den guddommelige Naades Olieblad i Munden, hvil over os, ligeſom du hviler over vor Herre Jeſum Chriſtum. Du er jo vor himmelſke Salvelſe, ſom lærer os alle Ting, vær vor Aands Styrke, at vi ved dig kan dæmpe Kjødets Lyſter, men at

Aandens Lyster igjen maa voxe i os, som ere i Tro, Kjærlighed, Haab, Ydmyghed, Taalmodighed, Andagt, Bøn og Gudsfrygt. O du vor Sjæls reneste Fryd! hjælp, at vi aldrig mere maa bedrøve dig eller drive dig fra os, men at vi altid maa beholde dig hos os, enten vi sove eller vaage, enten vi staa eller sidde, leve eller dø, at du til evig Tid maa blive i vor Sjæl, baade i dette og det tilkommende Liv; thi du er det Guds Segl, hvormed Gud har beseglet os til evig Tid. Du Guds Herligheds Aand, hvil over os, lad os med Stephanus i Troen og Aanden se Guds Herlighed, men hisset se ham Ansigt til Ansigt. Amen.

Det nittende Capitel.

Om Hjertets indvortes Bøn og den rette Forstand paa Fadervor.

§ 1. Det er Guds Aand, som fornemmelig virker Bønnen og alt Godt i os. § 2. Hvor der bedes ret, der følger og et fast Forsæt til at gjøre alle Herrens Villier. § 3. Herrens Bøn Fadervor lærer os at bede om de behageligste Ting for Gud og om de nyttigste Ting for os selv.

Rom. 8, 15. Vi have annammet en sønlig Udkaarelses Aand, ved hvilken vi raabe: Abba, Fader!

§ 1. Ligesom Guds Aand i Almindelighed virker og udretter store Ting i de ydmyge Hjerter, saa virker han og i Særdeleshed Bønnen i dem. Foruden den Hellig-Aand skeer ingen sand Bøn; ingen kan kalde Jesum en Herre, uden ved den Hellig-Aand (1 Cor. 12, 3), den Hellig-Aand er Naadens og Bønnens Aand. Den Hellig-Aand taler for os med usigelig Suk i vore Sjæle og Hjerter, han er vore Sjæles Røst og Raab, ja vort Liv (Rom. 8, 26). Ligesom Sjælen er Legemets Liv, saa lever vor Sjæl ved den Hellig-Aand, og han er vor Sjæls Liv, vi ere formedelst den Hellig-Aand Guds Børn, thi ved ham igjenfødes vi og blive Guds Børn. Han er og et Vidne paa vor himmelske Fødsel af Gud, at vi ere Guds udkaarne Børn, og efterdi vi ere Børn, da har Gud sendt sin Søns Aand i vore Hjerter, som raaber: Abba, o Fader! siger Paulus (Gal. 4, 6). Hvo som vel ret at føre sig dette til Brug i Troen til Christum i den Hellig-Aands Kjærlighed, og i fuld Tillid til den evige Faders Godhed, han kan bede og erlange store Ting af Gud, Gud er saa naadig og blid, at, hvo som ikkun ret kan bede, han kan faa alt hvad han vil bede om, thi han kan ganske let overtales af sine Børn som af Hjertet vende sig til ham.

§ 2. Men at de kunde af hjertens Grund vende sig til ham, og inderlig bede, det maa Gud selv i dem virke, hvorom hans Børn ogsaa daglig skulle bede. Deraf kommer den rette indvortes Bøn, og at man i Aandens og Troens fulde Tillid træder ind for Gud, og af ham beder alt hvad der er fornødent. Og hos slig en Bøn er altid et alvorligt Forsæt til at holde hans Bud, og i Særdeleshed til at efterfølge vor Herres Jesu Christi Fodspor, ikke af Tvang, som Simon af Cyrene, hvilken maatte tvinges til at bære Korset efter Herren (Matth. 27, 32), men frivillig og af Lyst og Kjærlighed dertil. Og er slig en Bøn saare kraftig, og trænger igjennem alle Himle, og Gud negter slig en Bøn intet; thi han er idel Barmhjertighed mod dem, som ham frygte. Førend de raabe, siger han (Es. 65, 4), da vil jeg, ja jeg svare, naar de, de endnu tale, da vil jeg, ja jeg høre. Han tøver ikke til de mundtlig bede ham, han hører ogsaa deres Hjertes Suk, har Lyst dertil, at de sukke om Syndernes Forladelse, at de i Hjertet længes efter hans Naade og Miskundhed og lader den dem overflødig vederfares. Salig er den, som ret forstaar denne Guds Kjærlighed og Miskundhed i Christo, og i slig Beskuelse inderlig sukker til Gud, han beder

mere i sit Hjerte, end med udvortes Røst paa Jorden. Sandelig en eneste saadan andægtig sukkende Tanke og Længsel, som i slig Tro trænger sig ind i vor Herres Jesu Christi Saar, er Gud langt kjærere end alle Orgelværk, Klokker, Musik, Sang og Strengeleg.

§ 3. En Christen skal i sit ganske Levnet gjøre Alting af Kjærlighed, efterfølge den korsfæstede Christi Exempel, og flittig bede i Aanden, saa skal Gud intet vægre og nægte ham. Og paa det vi i Særdeleshed kunne vide, hvorledes vi skulle bede, da har vor Herre Christus lært os sin egen Bøn, som viser os det. Den viser os, hvad for gode og store Ting vi skulle bede om, og lærer os at bede om de Ting, der ere store, ædle og kostelige, at vi intet Kosteligere og Ædlere kunne ønske os. Er ikke Guds Rige deri fremsat, at vi skulle bede derom og sige: Fader vor, tilkomme dit Rige! Har vi Guds Rige, saa har vi og Gud selv, som regjerer i dette Rige og tilligemed ham alt andet Gode*). Naar vi derfor bede om Guds Rige, saa bede vi om Gud selv, med alle hans Rigdomme og Liggendefæ. I samme Rige bliver Gud vor Fader og beviser sin faderlige Trofasthed og Kjærlighed imod os, idet han i os opbygger sit Rige, paa det han kan finde Sted og Rum i os til at forarbeide sit ædle Værk, som er hans Navns Helliggjørelse i os, at hans Herlighed, Majestæt og Ære kan kjendes. Naar han og i dette sit Rige virker i os sin hellige Villie uden nogen Forhindring, da sker, som i den tredie Bøn meldes, hans Villie paa Jorden, det er i os, som i Himmelen, det er i ham selv. Saa se vi da, at Gud vil give os sig selv, naar vi bede han vil give dem, som ham frygte, sig selv med alt sit Gode. Og derfor sagde han til Abraham (1 Mos. 15, 1): Jeg er dit Skjold og din meget store Løn. Saa giver og dernæst vor Fader os, idet vi bede, vort daglige Brød, som i fjerde Bøn omtales, og dermed giver os tillige alle sin Kreature til Tjeneste. Et ret Gud hengivet Hjerte, hvori Gud virker og forarbeider sin Villie, bliver delagtig i alle Guds Gaver og i alle Guds Dyder, som Gud har nogen Tid givet, eller vil give. Gud, formedelst sin store Kjærlighed og Barmhjertighed, vil og kan ikke vægre os det, som os er nyttigt og fornødent til Liv og Sjæl, eftersom han bedst ved og kjender vor Elendighed. Paulus siger derfor, at Alting hører dem til, som høre Christum til (1 Cor. 8, 21). Og at de ere vel ofte som de, der intet have, men dog i Sandhed eie og have alle Ting. I den femte Bøn har Gud givet os vor Synd og Elendighed tilkjende og lært os, hvorledes vi skulle ydmyge os for Gud, og os for hans Fødder nedkaste, og bede: Forlad os vor Skyld, som vi og forlade vore Skyldnere. Saa barmhjertig er Gud, at han tilbyder os vore Synders Forladelse, og lærer os, hvorledes vi skulle af Hjertet begjære, at han vil forlade os dem, og beviser dermed, at han af sin uendelige Kjærlighed og Naade er meget før og inderligere beredt og bevaagen til at forlade os alle vore Synder, end vi arme, usle og taabelige Mennesker ere til at bede derom. I samme Bøn lærer han os ogsaa, at hans Kjærlighed udkræver det af os, at vi skulle bevise Kjærlighed imod vor

*) Hermed forstaaes ogsaa de Gaver, som ere forordnede til hans Riges Forplantelse. Her tales ikke om de Midler, som føre til Guds Rige, men om dets gode Ting og Naadens Liggendefæer, om hvilke det er bekjendt, at Gud i dette sit Naades Rige ikke giver sine Troende egentlig nogen jordisk Skat og Rigdom, men han giver dem sig selv med alle sine Naades Skatter og Velgjerninger (Ps. 73, 25. 26). Derfor bliver og dette Guds Naades Rige her beskreven for det høieste Gode, som er Gud selv i sit Rige. I de tvende første Bønner have vi ikke søgt og bedet om andet, end at vi maatte erlange Gud med al sin Skat og Rigdom til vor egen.

Næste, i hvem han og er, og have saadant Hjertelag til ham, som Gud har til os. Thi et ret Guds Barn udelukker ingen af sin Kjærlighed ei heller af Guds Kjærlighed. Ja Guds Børn ere saa sagtmodige og fromme, at kunde de gjøre alle, endog deres arrigste Fiender, delagtige i Guds ædle Rige, da var det deres Lyst og Glæde, og kunde de saliggjøre alle Mennesker, da gjorde de det hjertelig gjerne. Hos saadan Syndernes Bekjendelse kjender og den troende Sjæl, at den er, foruden Gud og hans Rige, formedelst sin Naturs store Svaghed, Forkrænkelighed og Vanart, ganske hjælpeløs, derfor har Gud fremdeles i den sjette og syvende Bøn befalet os at bede ham, at han ikke vil lade os falde i Fristelse, men frelse os fra alt Ondt, det er, at han ikke vil tilstede Satan og hans Redskaber, eller vort fordærvede Kjød og Blod, at afføre os fra Guds Rige eller at skille os derved, at han vil opholde os i al Fristelse og Anfægtning, give os en god Udgang og Ende derpaa, saa vi maa stride en god Strid, beholde Troen og en god Samvittighed indtil Enden, at hverken Liv eller Død, det Nærværende eller det Tilkommende maa skille os fra Guds Rige og den Kjærlighed i Christo Jesu, at han og vil frelse og fri os fra alt Ondt, fra Satan, fra Verden, saa ogsaa fra vor egen onde Art og fordærvede Natur, og i Særdeleshed fra vor onde Villie og Tilbøielighed, hvilken forhindrer Guds Rige og Villie og den Ære, som Guds Navn alene tilkommer. Og derfor tillægges ogsaa: Riget er dit, Magten og Herligheden. Riget er hans og bliver hans. Magten er hans og bliver hans. Herligheden er og hans og bør ogsaa i al Evighed kjendes at være hans. Og idet vi tilskrive ham alene alt dette, dermed har vi og selv Lod og Del deri. Tilskrive vi ham ikke hans Rige, hans Kraft og Herlighed, da miste vi det og have ingen Del og Lod deri. Thi vi helliggjøre ikke hans Navn, gjøre og ikke hans Villie, blive og da uden for hans Rige, vi have og da ingen Syndernes Forladelse og frelses ikke fra det Onde. Men tilskriver vi ham det Altsammen, give ham Ære for Alting og vente alt Godt af ham alene, saa ere vi hans Riges Tilhængere, saa have vi Lyst til ham, kjende hans Navn, gjøre hans Villie, søge hans Rige, og han skal og da give os, hvad vore Hjerter begjære og vore Legemer behøve, og skal redde os fra alt Ondt, gjøre os til Ære og mætte os med sin Salighed.

Bøn.

Ak du min hjerteelskende Fader i Himmelen, hvilken en stor Kjærlighed har du bevist mig deri, at jeg skulde være dit Barn, og du vilde være min Fader, at du for din kjære Søns vor Herres Jesu Christi Skyld har antaget mig til at være et Barn og Arving til alle dine himmelske gode Ting, giv mig et sønligt Hjerte imod dig, ligesom du har selv et trofast Faderhjerte imod mig, saa jeg sætter al min Tillid paa dig, hjertelig elsker dig, sønlig frygter dig, ydmygelig ærer dig, og er dig lydig i alle Ting, at jeg har min høieste Lyst, Fryd og Glæde i dig. Og naar jeg er fattig og elendig, naar jeg er syg og forfølges, naar jeg geraader i Dødsnød, saa lad mig Elendige tænke paa dig, at jeg har en Fader, som er almægtig, barmhjertig, naadig, taalmodig og af stor Godhed, der ikke skal forglemme mig, ligesaalidt som en Moder kan forglemme sit diende Barn, og naar jeg synder af Skrøbelighed, da ikke forsage, men vende om og sige: Fader! jeg har syndet mod Himmelen og for dig. Hjælp og, at alle Mennesker paa Jorden med mig maa erkjende dig for en Fader, paakalde dig med rene Hjerter, og love dig som med en Mund, saa vi samle alle vore Bønner sammen, og alle bede for hverandre. Ak Fader, fordi du er i Himmelen, saa lad mig have min Vandel i Himmelen, paa det mit Hjerte ikke maa hænge ved det Timelige, men

at jeg maa erkjende, at jeg er en Pilegrim og Fremmed paa Jorden, ligesom alle mine Forfædre. Se, du er jo hos mig, ja allesteds nærværende, du er ikke en Gud, som er langt fra mig, men som er nær hos. Du er en Gud, som opfylder Himmelen og Jorden, derfor kan man paakalde dig til alle Tider og alle Steder. Ak Gud vi dine arme Børn ere paa Jorden i denne Jammerdal, men du er i Himmelen i dine Helliges herlige Bolig, vi sukke til dig og haabe at komme til dig, vor Fader. Ak hjerteelskende Fader efterdi du er en hellig Gud, og dit Navn er stort og mægtigt, saa giv mig, at jeg og alle Mennesker maa af dit Ord kjende dig ret, du Gud Fader, Søn og Hellig-Aand, prise dit store Navn, din Almægtighed, Barmhjertighed, Godhed, Retfærdighed, Visdom og Sandhed, alle Tider ære og prise dig i mit Hjerte med alle Troende, saa at din Lov aldrig mere maa komme af mit Hjerte og Mund, at min Forstand maa oplyses ved dig, at min Villie maa elske dig over Alting, at jeg uden Afladelse tænker med hjertelig Taksigelse og Fryd paa din Kjærlighed og Troskab, som du har bevist mod mig, dit elendige Barn. Giv mig en utrættelig Flid til at søge dig, giv mig Visdom til at finde dig, giv mig et Levnet, som behager dig, paa det al Ære i alle Ting maa gives dig ved mig og alle Mennesker. Ak! kjære Fader, efterdi dit Rige er det høieste Gode og den høieste Skat, saa lad det komme til mig og alle Mennesker ved den Hellig-Aand, at du ved Troen kan bo i mig, have dit Rige i mig, at jeg med en hjertelig Kjærlighed kan omfavne dig, med et levende Haab hænge ved dig, paa det jeg maa blive delagtig i alle dit evige Riges gode Ting, din Retfærdighed, din Fred, din Fryd, i din Hellig-Aand, paa det at Satans Rige, Synden og alle Djævelens Gjerninger derved i mig og alle Mennesker kan tilintetgjøres, som Hoffærdighed, Gjerrighed, Vrede og Kjødets urene Lyster, hvori Satan har sit Rige. Ak! kjære Fader, efterdi intet er helligere end dit Navn, intet kosteligere end dit Rige og intet bedre end din Villie, saa giv mig at din Villie maa ske i mit og alle Menneskers Hjerter, at jeg af ganske Hjerte begjærer dig, søger og erkjender dig, og gjør alt det, som dig behager. Derfor indret og forordne alt mit Væsen og Levnet, min Gjøren og Laden, til dit Navns Lov og Pris. Giv mig, at jeg maa vide, ville og kunne gjøre alle Ting, som dig vel behage, og som tjener til din Ære og min Salighed. O hjerteelskende Fader! vis mig en ret, jevn og sikker Vei til dig, og det være dig overladt, hvordan du vil føre mig, igjennem Velstand eller Vestand, at jeg i de gode Dage maa love og takke dig, og ei ophøie mig, derimod være taalmodig i min Viderværdighed og ikke forsage. Forlen mig dette, at intet maa glæde mig uden det, som fører mig til dig, ei heller noget bedrøve mig, uden det, som afvender mig fra dig. Giv mig, min Gud, at jeg ikke maa begjære at tækkes Nogen uden din Villie, og at det af ganske Hjerte maa behage mig, som er dig kjært og angenemt, og at jeg maa have et Mishag til al timelig Glæde, som er uden dig, og at jeg intet begjærer, som er dig imod. Giv mig en saadan Lyst til dig, saa du maa være mig alle Ting, at jeg intet ønsker og begjærer uden dig, paa det jeg med Glæde kunde sige: Herre, naar jeg kun haver dig, saa skjøtter jeg hverken om Himmel eller Jord, og om end mit Liv og Sjæl vansmægter. saa er du Gud, dog altid mit Hjertes Trøst og Del. Du er mit Gode og min Del, du opholder mit Lod. Giv mig og alle Mennesker paa Jorden vor beskikkede Del, vort daglige Brød, et nøisomt Hjerte, og din guddommelige Velsignelse, som opfylder al Mangel. Vogt mig for den onde Rod, den slemme Gjerrighed, at mit Hjerte ikke hænger ved det Timelige, men at jeg

maa erkjende, at jeg kun er en Husholder over dine gode Gaver og at jeg engang skal fordres til Regnskab. Giv Fred og Enighed, god og forstandig Øvrighed og lydige Undersaatter. Bevar vore Lande fra alt fiendtligt Anløb, og vær en gloende Mur med dine hellige Engle omkring os. Giv ogsaa mig og alle Mennesker en sand Omvendelse, at jeg maa erkjende mine Synder, hjertelig bejamre og begræde dem, og omfavne min kjære Herre Christum, og for hans Skyld tilgiv mig alle mine Synder, og tilregn mig dem ikke. Giv mig et stadigt Forsæt til at forbedre mit Levnet, og ved din Naade at leve efter din Villie; udslet i mig al Hevngjerrighed, giv mig et forsonligt Hjerte, saa jeg ikke maa hevne mig selv, men dømme mig selv, og erkjende min Skrøbelighed. Gjør mig mild, stille og taalmodig, saa jeg kan gavne min Næste med Ord og Gjerning. Før ikke heller mig eller andre gode Christne i Fristelse; gjør mig ydmyg uden al Falskhed, beleven uden al Letsindighed, bedrøvet uden al Mistvivl, ren, kydsk, tugtig, ærbar, redelig, tapper og mandig. Giv mig et stadigt Hjerte, at intet maa afvende mig fra dig, hverken onde Tanker eller Lyst, Begjæringer, Anfægtninger, Satans List og Løgn eller anden Trængsel. Giv mig, o Herre Jesu Christe, at din Lidelse og Kors maa korsfæste mit Kjød og være mit Hjerte og Aand til Trøst og Gode. Giv mig Seier og Styrke over Synden, Døden, Djævelen, Helvede og Verden. Og forløs mig og alle Mennesker omsider fra alt Ondt, besynderlig fra Vantro og Gjerrighed. Driv Hoffærdigheds Aand fra mig, og giv mig igjen den Skat Ydmyghed; borttag fra mig al Hevngjerrighed, Vrede, Nid og Utaalmodighed, giv mig et bestandigt og tappert Sind, bevar mig fra Løgn, fra at bagvaske og bagtale min Næste, fra Hykleri og fra at foragte den Fattige. Bevar mig fra Guds Bespottelse, vend fra mig Vildfarelse, Blindhed og Hjertens Mørkhed, giv mig Barmhjertigheds Gjerninger, den aandelige Fattigdom, Fred, Glæde, Stilhed, Hjertens Renhed, Taalmodighed i al Viderværdighed, en hellig Hunger og Tørst efter Retfærdighed, Barmhjertighed imod de Elendige. Giv mig at bevare vel Mund og Læber, at jeg ikke maa tale noget imod dig eller min Næste. Giv, at jeg maa foragte denne Verdens forgjængelige Fryd og Vellyst, og at jeg af Hjertet maa søge dine himmelske gode Ting og den evige Fryd; thi dette er alt dit Rige, det er al din Kraft, det er al din Herlighed i Evighed. Amen.

Det tyvende Capitel.

Ydmyghed maa lægges i Hjertets*) Grund, og paa denne Grundvold maa alle Menneskens Gjerninger bygges, ellers falder alt det, man i sit ganske Liv og Levnet bygger, tilgrunde; hvorledes Satan overvindes ved Ydmyghed; hvorledes den sande Omvendelse

---

*) Ydmyghed er en Rod og Udspring til alle christelige Dyder [Varenius]. Ellers tales her ikke om Saligheds Grundvold, ikke heller om Hovedgrunden til alle Gjerninger, men om en Vigrund dertil, og er Meningen, at alle Menneskens Gjerninger skulle ske i dybeste Ydmyghed, saaledes, at Mennesket erkjender sit eget Intet, hvor ganske Intet det af sig selv kan eller formaar, men Alting kommer an paa Guds Naade, den vi alene maa holde os til. Luther: Dersom man nu begjærer at vide hvorledes man skal blive til et godt Menneske og komme til at gjøre Godt, hvilket Folk gemenlig spørger om, saa har jeg sagt, at det er det første og fornemste, at et Menneske kan faa at forstaa, han af sig selv ikke kan blive god eller gjøre noget Godt. Derfor maa han aldeles forsage paa sig selv, saasom lade Hænder og Fødder synke, anklage sig for Guds Dine, som et udueligt Menneske, her alene raabe om hans guddommelige Naade, paa hvilken han fast skal forlade sig.

bestaar i sand Ydmyghed*) hvorledes Ydmyghed lærer Korset villig at paatage og holder Hjertet i Rolighed.

§ 1. Alle vore Gjerninger maa ske i Ydmyghed saa er du lyksalig, men derimod ulyksalig, naar de ske i Hovmodighed. § 2. Til Ydmyghed maa bevæge os baade vor egen ringe usle Tilstand, saa og de mange Ydmyghedens Virkninger, som ere, at den skaffer Seier over Satan, opvækker Længsel efter Gud, lægger Grund til Poenitentse, gjør villig til Korset.

1 Petr. 5, 5. Værer beprydede med Ydmyghed.

§ 1 Hvad et Menneske vil gjøre, som skal have nogen Bestandighed og tækkes Gud, det skal være opbygt og grundfæstet paa den troende Ydmygheds Grund**), det er, det skal altsammen ske i en sand Hjertens Ydmyghed; thi Gud kan ikke lide Opblæselse og Hovmodighed, og staar de Hoffærdige imod, men de Ydmyge giver han Naade. Og derfor siger og Christus: Hvo sig selv ophøier, skal fornedres, og hvilken sig selv fornedrer, skal ophøies (Matth. 23, 12). Naar du derfor Noget vil anfange og begynde, saa fald i Ydmyghed ned for Guds Naades overflydende Kilde og bed ydmygeligen om Lykke og Velsignelse, og at Guds Ære, Lov og Pris baade maa søges og befordres; thi uden Guds Naade er alt, hvad du gjør, idel Synd og Fordømmelse og kan ingenlunde behage Gud. Hvo, som det kan gjøre og i slig Ydmyghed kan stadig vente Guds Velsignelse, Naade og Miskundhed, i ham vil Gud visseligen virke og udrette gode og sig behagelige Gjerninger, som ikke staar til at udsige. Og omendskjønt der vil komme store Fristelser og Anfægtninger paa, at det vil ofte synes med saadan en, som det var aldeles ude med ham, saa gjør dog Gud en god Ende derpaa, at sligt et ydmygt Menneske dog omsider befindes som Træet, der er plantet hos Vandbække, som giver sin Frugt i sin Tid, og hvoraf ikke et Blad affalder. Men tvertimod stifter Hovmodighed alt Ondt, besmitter og fordærver alle Ens Gjerninger, gjør dem til en Vederstyggelighed for Gud, oprykker tilgrunde alt Godt i En og foraarsager, at man ikke kan bestaa i Guds Dom og Menighed, men maa blive med alt det, man gjør og tager sig fore, ligesom Avner for Veiret, alt det, man bygger, maa blive som det, der er bygt paa den løse Sand og maa falde, og dets Fald bliver stort, som Christus siger (Matth. 7, 26. 27). Jo høiere saadan En klyver og klavrer, jo dybere maa han nedstyrte. Om saadan Ens Hoved rørte end ved Skyen, ja hans Høihed rakte end op til Himmelen, saa omkommer han dog paa det Sidste som Skarn og bliver som en Drøm, naar En er opvaagnet (Pf. 73, 20), og som en Kvindes utidige Foster, der ikke ser Solen (Pf. 58, 9).

§ 2. Vi har og ingen Aarsag til at hovmode os, men langt mere Aarsag til at ydmyge os; thi vi ere jo komne af Jord og skal omsider blive til Jord igjen. Ja vi ere komne af

*) Her forstaaes ikke den udvortes Ydmyghed, men den indvortes Redrighed og Nedslagelse i Sindet, ved det man kommer i sine Synders Kundskab. Han forstaar den sande, aandelige og inderlige Hjertens Ydmyghed for Gud, som bestaar i at kjende sit Intet, sin Uværdighed for Syndens Skyld, sin store Jammer og Elendighed, af hvilken Kundskab der kommer en sand Anger og Ruelse, og heri har den sande Poenitentse sin Grund, naar Mennesket af Hjertet fortryder sine Synder og i Troen holder sig til Guds uforskyldte Naade; thi i saadan en Ydmyghed i sin Synds Erkjendelse tager den sande Poenitentse sin første Begyndelse, derpaa følger der en hjertelig Anger, og at man med et ydmygt Hjerte i Troen begjærer Naade af Gud. Luther: At domme sig selv er intet andet, end at et Menneske kjender, dømmer og fordømmer sig selv, og det er den sande Ydmyghed og at fornedre sig selv. Item: Naar sandan Betragtning har nedtrykt os og aabnet os vor Jammer, saa paafølger der Trøst.

**) Men Grunden til Ydmyghed er Troen, uden hvilken Ydmyghed intet Liv har.

Intet*) og holde vi os ikke i en sand Tro og Hjertens Ydmyghed til Gud, da bliver vi omsider igjen mindre, ja værre end Intet, og som der meldes om Judas, at det var ham godt, dersom han ikke havde været født (Matth. 26, 24). Saa er og vor Natur saa ganske i Grund fordærvet og forgiftiggjort, og til alle, endogsaa til de allerstørste Synder tilbøielig, og dersom Guds Naade og Barmhjertighed ikke opholdt os, da faldt vi hver Dag i de allergrueligste Synder. Uden Guds Naade og blotte Miskundhed er det os umuligt at undgaa Fordømmelsen. Uden den bleve vi visselig og evindelig fortabte og fordømte, og bleve Djævelens og Helvedes evige Livegne og Trælle. Har vi da noget at hovmode os af, og ikke meget mere det, vi bør at ydmyge og skamme os ved? Et Andet, som skal bevæge os til slig Ydmyghed, er dette, at vi ved Troens Ydmyghed overvinde den onde Fiende Satan og Djævelen**). Satan er en hovmodig Aand og kan ikke overvindes ved Hovmodighed, men ved Ydmyghed. Ved Hovmodighed bestyrkes Satans Rige; thi Hovmodighed er Satans Sæd og er først kommen fra ham, som fra en Rod til alt Ondt. Hovmodighed afvender ogsaa et Menneske fra Gud, og derved blotter En fra den Styrke og Kraft, som man skulde have til at overvinde Satan ved. Men vende vi os i Troens Ydmyghed til Gud, saa bliver vi iført med Guds Rustning, Kraft og Styrke imod Satan, og saa overvinde vi ham. Imod den, som med Guds Ord, Aand og Kraft er beruſtet, kan Satan sig Intet formaa, og lader saadan en sig dog af Satan overvinde ved det, han følger sine egne onde Lyster og Affekter, saa er det ligesom en bevæbnet Mand lagde sig ned for en Flue eller Bræms og lod den stikke og bide sig ihjel. Og det vil efter Døden blive et Menneskes evige Skam og Skjændsel, og de onde Aander ville evindeligen En det bebreide og derfor bespotte. Hos de Ydmyge er Guds Naade saa sterk og mægtig, at den onde Fiendes gloende Pine intet derimod kan udrette. Staar saadan en ved Guds Kraft og Naade den onde Fiende imod, saa maa den onde Fiende vende tilbage og blive tilskamme. Saa er der ogsaa i den ret ydmyge Sjæl en idel Hunger og Tørst efter Guds Naade; thi den Egenskab har Ydmyghed og vor Jammers og Elendigheds rette Kundskab, at den inderlig længes, hungrer og tørster efter Guds Barmhjertigheds og Naades Lægedom imod sin store, usigelige og uendelige Jammer og Nød. Og de, som saaledes hungrer og tørster efter Guds Naade, dem mætter og Gud dermed. Han mætter og fylder de hungrige Sjæle med Godt (Luk. 1, 53), hvilket Godt er al hans Naade og Barmhjertighed, ja han selv. Intet kan mætte den oplyste Sjæls rette og aandelige Hunger og Tørst uden Gud selv. Ydermere, saa kan og ingen sand Poenitentse, Bod og Bedring uden Ydmyghed være i et Menneske. Gjør man Poenitentse, Bod og Bedring, saa kjender man sine Synder, sin usigelige store Urenhed, Ondskab og

*) Der sigtes til Menneskets Skabning, især hvad Legemet angaar, som jo er bleven skabt af en ringe og skrøbelig Materie, ja som er Intet, og maa siden engang igjen [ikke i Henseende til Sjæl, men til Legeme] blive til Intet, det er, til Støv og Aske. Som og det Ord „Intet" undertiden betyder saameget, som Noget der er ringe, ubestandig og elendigt (Pſ. 30, 6). Luther: Denne forunderlige Maner har Gud altid, at han gjør Alting af Intet, og gjør Alting igjen til Intet.

**) Til denne Seier at erlange udkræves her Ydmyghed, efterdi Troen ikke kan være, hvor ei Ydmyghed er. Thi skal jeg forlade mig paa Gud og hans Styrke, saa maa jeg ikke gjøre Noget af mig selv eller mine egne Kræfter, men forsage paa alt, hvad jeg formaar og blot og bart hænge ved Gud. Saaledes skrives da den Seier Ydmyghed til, ikke saavidt den betragtes for sig selv alene, men for Troens Skyld, med hvilken den aandelige Ydmyghed er nøie forbunden

gruelige Forkrænkelse og Fordærvelse, og angrer og fortryder den af ganske Hjerte*), saa afsiger man sin egen Visdom, egen Villie og Ære og lader sig af Gud i Alting regjere, og ydmyger sig i Sandhed under Guds vældige Haand. Og saa faar man og for Christi Værdskyld og Fortjeneste, som man sætter alt Haab og Lid til, alle sine Synders Forladelse; thi Gud tilgiver gjerne sligt et bodfærdigt og ydmygt Menneske alle dets Synder, vil ikke mere vide af dem, forglemmer dem og vil aldrig mere tænke paa dem; thi efterdi sligt et Menneske har omvendt sig til Gud fra Synden, saa har og Gud med sin Naade vendt sig igjen til ham og vil ikke mere vide af hans Synder. Efterdi og sligt et omvendt Menneske gjerne annammer af Guds Haand, hvad Gjenvordighed sig paakommer, og anser det altsammen som Middel, hvorved Gud bereder En til stor Naade at annamme, derfor beholder sligt et ydmygt Menneske ogsaa stedse Hjertets sande Fred og forlader sig, saavel i Modgang som Medgang paa Gud, optager og annammer saavel det Sure som det Søde med et glad Hjerte, og roser sig i Bedrøvelse og ved, at lide vi med Christo, saa skal vi og blive herliggjorte med ham (Rom. 8, 17). Og da bliver sligt et Menneskes Hjerte Guds rette Værksted, i hvilken Gud vil virke og udrette Retfærdigheds og Gudeligheds Gjerninger, saa at sligt et ydmygt Menneskes Gjerninger blive gjorte i Gud og af Gud.

Bøn.

Hvo er som Herren vor Gud, der har sat sig saa høit, og seet til det Nedrige i Himmelen og paa Jorden? Herre! der er ingen dig lig, du er stor og stort er dit Navn, du kan bevise det med Gjerninger, hvem skulle ikke frygte dig? Du staar de Hoffærdige imod, men de Ydmyge giver du Naade. Ak! saa kommer da, I kjære Guds Børn, lader os tilbede, lader os bøie Knæ og nedfalde for Herren, som har skabt, forløst og helliggjort os! Lader os, med alt, hvad vi ere og have, kaste os ned for hans Fødder og sige af Hjertet: Du er Alting, Herre! jeg Intet, du er Gud, jeg en ussel Orm. Af din Naade er jeg alt, hvad jeg er, og af mig selv slet Intet. Dit allerhelligste Navn være evig Lov og Pris. Amen.

Det enogtyvende Capitel.

At et Menneske skal ikke forlyste sig i de blotte Gaver, men fornemmelig i Gud selv, som dem har givet, og at man skal fornegte sig selv.

§ 1. Gud skal være vort inderste Hjertes eneste Begjæring, Lyst og Glæde. § 2. Vor Naturs Vanart vender os fra Gud til at ære og elske os selv og Gaverne mere end Gud. § 3. Denne skal da fornægtes, hvorvel med Kamp og Strid.

Pf. 32, 11. Glæder Eder i Herren og fryder Eder, I Retfærdige! og synger med Fryd alle (I, som ere) oprigtige i Hjertet.

§ 1. Den sande Kjærlighed til Gud søger og sigter i Alting fornemmelig til Gud alene, forlyster sig fremfor Alting alene i ham, som er det høieste, uskabte og evige Gode, og ikke i Kreaturene eller i de skabte Ting. Og sker saadan Sjælens Forlystelse i Gud inderlig og i Sjælens Grund, hvor

*] Vel kommer den Hjertens Anger og Ruelse af Loven, men ikke umiddelbart, men formedelst den Kundskab, man føres ind i om Synden og Syndens Straf. Og saadan en Kundskab om sin dybe Fordærvelse og Synds Vederstyggelighed er den første Grad af den aandelige Ydmyghed, hvorpaa der følger en daglig Anger og Ruelse over saadan Syndejammer, og altsaa hidhører den sande Anger af Ydmyghed, det er, af Syndens ydmyge Erkjendelse.

Guds Rige og Sæde er*), som er skilt fra alle udvortes og jordiske Ting**), og hvor den Hellig-Aand virker sine Gaver og ytrer dem i Sjælens Kræfter formedelst Visdom og Forstand og Længsel efter det høieste Gode, som er Gud selv, og andre deslige Sjælens Gaver. Men heri har man at tage sig selv vare, at man ikke forlyster sig fornemmelig i Gaverne, men fornemmelig og allermest i den, som dem har givet, og elsker ham fremfor alle hans Gaver. Thi den bedragelige Natur og det forkrænkelige Kjød falder snarere til Gaverne alene og forlyster sig mere i dem end i den, som dem har givet, og dermed bedriver et Afguderi og besmitter og fordærver den hele Sag, hvilket man skal vogte sig for; thi Gaverne er ikke Gud selv. I hvor yndelige Gaverne ere, enten det er Kundskab, Rolighed eller anden slig Sindets Vederkvægelse, saa ere de dog ingenlunde Gud selv, men fra ham adskilte og ere ikkun en Skygge af ham, og skulle derfor ingenlunde elskes som Gud selv, men ikkun som hans Gaver, hvilke vi skulle bruge med Taksigelse, men ikke gjøre en Afgud af dem og elske dem lige ved den, dem givet haver, som er Skaberen velsignet i Evighed (Rom. 1, 25). Vi ere skabte og kaldede til uendelig store Ting og til at nyde og blive delagtige i Gud selv, derfor tager Gud det meget ilde op, at vi lade os nøie med det, som er ringere, end han selv. Han er færdig og bered til at give og meddele os sig selv i allerædleste og høieste Maade. Derfor skal vor høieste Længsel være efter ham selv, og derfor skulle vi og ingenlunde lade os nøie med de blotte Gaver, men alene med ham selv. Og derfor sik og Paulus af det guddommelige Gjensvar at høre: Lad dig nøie med min Naade, med Guds Naade skal han lade sig nøie og ikke med de blotte Gaver alene.

§ 2. Det er vor fordærvede Naturs Vanart, som med Egenkjærlighed og Ære er indtagen, at den tilegner sig det, den ikke tilhører, deraf praler og søger deri sin Lyst og Fryd og tænker ikke, at den hører en Anden til, og dets Herlighed kan, som Jonas Græskar, i et Øieblik forvisne og igjen borttages, besmitter derved saadanne Gaver og volder det, at vi dem miste og hindre Gud i hans Gjerninger. Det kommer af Arvesynden, ved hvilken den menneskelige Natur er tilgrunde fordærvet og forgiftiggjort, ja saa tilgrunde fordærvet og forgiftiggjort, at det staar ikke med Ord til at beskrive, og neppe En iblandt Tusinde engang forstaar sig paa saadan sit Hjertes Ondskab, at David derfor i den 19de Psalme V. 13 siger: Hvo kan forstaa sig nokſom paa Vildfarelser? Og Jeremias Cap. 17, 9: Menneskens Hjerte er bedrageligt mere end alle andre Ting, og det er ulægeligt, hvo kan kjende det? Denne Fordærvelse volder det, at man begaar sligt Afguderi, forlader Gud, som er Giveren, og sætter Hjertet til de blotte Gaver.

§ 3. Og dette Afguderi skal man arbeide paa at omstøde, dæmpe og udrydde. Det er det, som vor Herre Christus af os udkræver, naar han siger, at vi skal fornegte os selv, om vi ville være hans Disciple. Og det koster megen Strid og Arbeide. Snarere og lettere kan et Menneske forlade Hustru og Børn, Sølv, Guld, Hus og Gaard Slot og Fæstning, ja alt andet Timeligt, end han kan forlade sig selv; saa dybt har denne Forgift indædt og rodfæstet sig i vor Natur, og maa Gud derfor ved adskillig Modgang tvinge og drive os dertil, og dertil er og al slig Modgang, enten den er udvortes eller indvortes, af Gud tilforn af Evighed bestikket, foreseet og forordnet.

*) Nemlig i den igjenfødte Sjæl. Guds Rige er vel i de Troende, men ikke af dem selv (som de endog for deres Omvendelse skulle have Guds Rige stiult i deres Sjæl), men det er oprettet i dem af Gud selv.

**) Hvilke Gud ikke selv har opfordret til sin Gjerning.

Bøn.

Ak Herre, du trofaste Gud! visselig er min Fordærvelse og Vanart overmaade stor, uordentlig elsker jeg mig selv og kjender saare lidet til den rene Kjærlighed, som jeg skulde hænge ved dig med, og ikke lade mig opholde ved dine Gaver, men just af dem erkjende din Kjærlighed og opmuntres til desto heftigere at elske dig. Men din Kraft, min Gud! som du beviser paa dem, som tro, er uden Tvivl endnu sterkere, og din Naade mægtigere, end min mægtige Synd. Saa beder jeg dig da for al din Barmhjertigheds Skyld, lad ikke af at gjøre vel og bevise Naade imod mig Elendige, som trænger til Naade og hungrer derefter. Men giv mig og tillige Naade til at elske dig over Alting, og at hvile i dig, som i det eneste og høieste Gode. Lad alt det Kors og Lidelse, som du efter dit Raad vil tilskikke mig, helliges dertil, at jeg kan afvendes fra alle Kreature, ret vende mig ind til dig og evig blive i dig, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det toogtyvende Capitel.

At man ved sine gode Gjerninger, om de end ere gjorte i Gud, Intet kan forskylde eller fortjene, at man ikke skal forlyste sig i sine Gaver og hvorledes man skal gjøre gode Gjerninger.

§ 1. Gode Gjerninger antages af Naade og virkes af Naaden. § 2. De kan ikke fortjene Guds Venskab, Naade og Salighed. § 3. Men i Christo maa Alting søges i Aands Fattigdom og Tro og da rigeligen faaes. § 4. De i Christo meddelte Naadegavers rette Brug. § 5. Vises i fem Stykker, hvorledes vore Gjerninger til Guds Behag skal indrettes.

Ps. 37, 4. Forlyst dig i Herren, saa skal han give dig dit Hjertes Begjæring.

§ 1. Efterdi et Menneske er af Naturen under Guds Vrede, derfor ere alle hans naturlige Gjerninger og de, som ske uden den Hellig-Aands overnaturlige Forarbeidelse, iligemaade under Guds Vrede, i hvor herlige og anseelige de end for Verden kan synes. Thi uden Guds Naade er et Menneske som et tørt Træ, der kan ikke bære en eneste god Frugt, kan uden Guds overnaturlige Naade ikke gjøre det Ringeste, som Gud behager, men idel døde Gjerninger, og i hvilke intet aandeligt Liv er. Men er et Menneske i Naade hos Gud, saa kan han først gjøre gode og Gud tækkelige og velbehagelige Gjerninger, og de ansees af Naade, ske og ved Guds medvirkende Naade. Og derfor bør man ikke tilskrive sine egne Kræfter det Gode, som kan findes hos saadanne gode Gjerninger, men bør tilskrive dem Guds Naade, som er kraftig i vor Skrøbelighed og er den rette Hovedaarsag til alt det Gode, vi gjøre.

§ 2. Skal og mærkes, at slige gode Gjerninger ingenlunde kan fortjene os Guds Naade og Venskab, ere ei heller nok til at stille Guds Vrede. Og derfor ingenlunde maa ansees paa slig Maade, som vi for deres Værdigheds Skyld kunde bekomme enten Syndernes Forladelse eller Himmerige og det evige Liv. Thi vi ere i alt det, vi gjøre, unyttige Tjenere. Omendskjønt Gud giver os sin Naadebevægelse og Kraft til at gjøre det Gode, hvilken Kraft og Naadebevægelse er her som det store Hjul i Seierværket, uden hvilket de mindre Hjul ikke kan omdrives, og som Sjælen er i Legemet, der bevæger alle Legemets Lemmer, og uden hvilket intet af dem kan sig røre eller bevæge, at Christus derfor siger: Uden mig kan I Intet gjøre, saa er dog ikke desmindre alt det i vore gode Gjerninger, som vi selv gjøre, og de selv, saavidt de gjøres af os selv, for vor Forkrænkelighed Skyld besmittede med Synd og ikke opnaa den Fuldkommenhed, Guds Lov udkræver. I hvor gode Kræfter Guds Naades Bevægelse os meddeler, saa er der dog i vore Gjerninger, som skulde bruge samme Guds Naade, Brøst og Feil, fordi at vi for

vor Naturs Skrøbeligheds og Vanarts Skyld endnu ikke fuldkommelig og uden al Brøst kan bruge slige gode Naadebevægelser, og deraf kommer det, at ingen af vore gode Gjerninger, ikke end de allerbedste, ere, som sagt er, foruden Synd, Feil og Brøst*). Hvo kan forstaa sig nok som paa Vildfarelse, siger David Pf. 19, 13. Og St. Jakob Cap. 3, 2: Vi støde alle an i mange Ting. Og derfor spørger ogsaa Job Cap. 15, 14: Hvad er et Menneske, at det skulde være rent, eller at den skulde være retfærdig, som er født af en Kvinde? V. 16: Som drikker Uret i sig som Vand, og Cap. 4, 19: Som bor i Lerhuse. Hvilken en elendig Ting er derfor al vor Egenretfærdighed for Guds Øine, at Esaias og Cap. 64, 6 siger: Den er som et skiddent og vederstyggeligt Klæde. Kan derfor ganske ikke nogen af vore Gjerninger fortjene og forskylde enten vore Synders Forladelse eller vor evige Salighed.

§ 3. Det bliver altsammen en Naadegave, som Gud skjænker os for Christi Værdskyld alene, ja intet Kreaturs Gjerninger kan være nok dertil. Alle de Gjerninger, som alle Mennesker og alle Kreature gjøre, eller gjøre kan, ere allesammen dertil for ringe, at de skulde kunne fortjene os Guds Naade og Venskab eller gjøre os for Guds strænge Dom retfærdige, de due alle intet dertil. Her kan ingen Mand nogenlunde frelse en Broder, men maa lade det betæmme evindeligen (Pf. 49, 8. 9). Gak derfor alene igjennem den rette Port og Dør, som er Christus, ind til Guds Naade og evige Arv. Tro paa Christum, saa bliver du salig. Ofre Gud Christi uskyldige Pine for den Pine, som du med dine Synder har fortjent, Christi uskyldige Tanker for dine skyldige og syndige Tanker, Christi hellige Ord for dine syndige og vanhellige Ord, og ligesaa alt Andet, Christus har gjort og lidt for dig. Christi Guds Søns Blod og Værdskyld renser dig af al Synd (1 Joh. 1, 7). Han gik formedelst sit eget Blod engang ind til de hellige Ting og fandt en evig Forløsning (Ebr. 9, 12), og ved hans Blod have vi Dristighed til den Indgang til de hellige Ting (Ebr. 10, 19). Vil du have Guds Naade og Venskab og alle dine Synders Forladelse, saa se altid til Christum i Troen, i hvis Navn alene os er given at blive salige, vend dig til ham, som den forlorne Søn til sin Fader, saa skal han tage dig til Naade og forlade dig alle dine Synder, det er ham en ringe Ting at tilgive dig alle dine Feil og Skyld, naar du dig ikkun paa ham i en sand Bodfærdighed og Tro forlader. Hans Haand er ikke forkortet, at han jo kan hjælpe dig; er Synden mægtig, da er Guds Naade i Christo for alle Angergivne og Bodfærdige meget mægtigere. Jo armere og Elendigere du er i dine egne Øine, heller han dig annammer. Ligesom en Draabe eller Sandkorn imod Havet saa er alle Menneskers Synder imod Guds uendelige og umaadelige Barmhjertighed i Christo Jesu. Og ligesom vi ikke ved nogen af vore Gjer-

*) Den Synd, Brøst og Feil kommer ikke fra Gud, men fra os selv; alt hvad Godt der er i vore Gjerninger er fra Gud, som fra Hovedaarsagen dertil; men hvad Ondt deri er, er kun fra os selv. Ligesom det mindre Hjuls Bevægelse i Seiervarket er vel fra det større Hjul, men dets Ufuldkommenhed i sin Bevægelse, hvormed det ikke viser Tiden aldeles ret, og som det skulde, kommer ikkun af det mindre Hjuls egen Ufuldkommenhed og Urigtighed, og ligesom Bevægelsen i dens Fod, der halter, vel kommer af Sjælen, der regjerer det ganske Legeme, men Ufuldkommenheden i samme Fods Bevægelse og at den halter, kommer ikke af Sjælens gode Bevægelse, men af den haltende Fods egen Krumhed og Ufuldkommenhed, og ligesom den Brøst, der findes i et Barns Skrift, hvis Haand en kunstig Skrivemester drager og regjerer, ikke kommer af Skrivemesteren, men af Barnets Ukyndighed og Ubekvemhed til at lade sin Haand regjere aldeles af Skrivemesterens Haand, saa at det Rette deri kommer vel fra Skrivemesteren, som fra Hovedsagen, men Feilen deri alene fra Barnets egen Ukyndighed og Ubekvemhed.

ninger forskylde og fortjene Guds Naade og Venskab, vore Synders Forladelse og den evige Salighed, men det skjænkes og gives os altsammen i Christo af idel Naade, saa kan vi ikke heller ved nogen af vore Gjerninger forskylde og fortjene de andre Naadegaver, saasom Oplysning, Trøst og andet deslige; det maa altsammen gives os af blot Naade for Christi Værdskyld og Fortjeneste. Havde En lidt al den Marter og Pinsel, som alle Helgene, ja alle Mennesker lidt have, og havde han gjort alt det Gode, som alle Guds Børn og sande Troende nogen Tid gjort have eller gjøre kunne fra Verdens første Begyndelse og til dens Ende, lod du dig end ti Gange om Dagen ihjelslaa og blev ti Gange igjen levende, ja aad du end ikkun bare Torne, Sand og Straa, saa kunde du dog med alt dette ikke fortjene og forskylde, at Gud skulde give dig nogen af de allerringeste Naadegaver. Men beder du dem af Naade i Jesu Christi Navn og for hans Skyld alene og ved Troen sænker dig ned i Guds dybeste, umaadelige og uendelige Barmhjertighed, som han har til dig i Christo, saa finder og faar du alt, hvad du begjærer, og alt det, der kan tjene dig til saligt Gavn og Nytte.

§ 4. Men du maa derhos mærke om slige Naadegaver, som Gud dig som sit Naadesbarn giver, at du ikke skal forlyste dig i dem, som dine egne, men fornemmelig forlyste dig i Gud selv, som dem giver. Forlyst dig i Herren, siger David (Ps. 37, 4, og derfor ikke blot i det, som Herren giver. I Gud skal du forlyste og glæde dig: Hvo som vil rose sig, skal rose sig i Herren, siger Propheten (Jer. 9, 2). Og derfor skal du bruge alle Gaver til Guds Ære, og at hans guddommelige Villie derved i dig maa fuldkommes. Ligesom Vandet udflyder fra et Sted og indflyder til samme Sted igjen, at Salomon derfor siger: Til det Sted, fra hvilke Floderne løbe, did komme de tilbage for at løbe (Præd. 1, 7). Ligesaa skal du lade alle dine Gaver flyde hen til Gud igjen, fra hvilken de ere komne, idet du bruger dem alle til Guds Ære, og i deres Brug for Alting forlyste dig i Gud, som dem givet haver. Havde du alle de Gaver, som ere i Himmelen og paa Jorden, og alle Helliges gode Gjerninger, og du vilde forlyste dig i dem eller søge din egen Lyst, Glæde og Ære i dem, da blev du med alle de Gaver for Gud en Vederstyggelighed, og alt det, du med dem gjorde og handlede, blev til idel Udyd og Afguderi. Du skal ikke have fornemmelig Lyst, Ro og Glæde i Noget, enten i Himmelen eller paa Jorden, uden i Gud alene. Og gjør du det, saa er Gud selv din Glæde, Lyst, Ro, Fornøielse, Liggendefæ, Rigdom og Ophold baade indvortes og udvortes, hvilke er dig tusinde Gange bedre end alle dine Gaver. Og saa bliver du ogsaa et bekvemt og værdigt Kar til at annamme Guds Naadegaver, desligeste et bekvemt Redskab, ved hvilket Gud vil virke, gjøre og udrette sine Naadegjerninger. Ved de Hovmodige og Opblæste vil Gud ikke virke og gjøre sine Naadegjerninger; thi de ere Vredens og ikke Naadens Kar, og ere Djævelens Redskaber og Lemmer. Og derfor staar Gud dem ogsaa imod, men de Ydmyge giver han sin Naade, siger Ap. Peder 1 Ep. 4, 6. Hovmodighed og Opblæselse er en ret Rod til al Udyd, og ved Hovmodighed indtager og besidder Djævelen det Sted, som Gud med sin Naade skulde indtage og besidde. Gud ser til den Elendige og til den, som haver en sønderbrudt Aand, og som er forfærdet for hans Ord, staar der Es. 66, 2. Saadanne, i hvor uanseelige og foragtede de end kan være for Verden, udvælger dog Gud til at gjøre i dem store Ting. Ligesom et Vintræ vel er udvortes og tilsyne uskikkeligt og uanseeligt, og kjendte man det ikke, da skulde man tænke, det duede til intet Andet, end til at kaste paa Ilden, og dog er der i samme uanseelige Vintræ levende Aarer, af hvilke de koste-

lige Druer og den liflige Vin udkommer; ligesaa ere alle Guds Mennesker og de, som ere Guds Naades Redskaber, vel udvortes uanseelige og ligesom et ringe unyttigt Stykke Træ; thi de ere foragtede i Verden, de søge ikke Verdens Ære eller at ansees af Menneskene for det Gode, de gjøre, hverken prale med store Ord eller med udvortes, anselige Gjerninger, men de lade sig nøie med en god Samvittigheds Ros, og at Gud kjender deres Hjertes Grund, og derfor ere de ogsaa, i hvor uanseelige de end udvortes og for Verden synes, dog indvortes og i Sandhed for Gud tækkelige og behagelige og Christo en god Lugt, som Paulus siger (2 Cor. 2, 15). Men de, som prale for Menneskene med deres Gaver og ville af Menneskene for dem ansees, saasom de, der gjøre Vinduer og Altere og andet deslige i Kirkerne, og lade deres Navne og Vaaben sætte derpaa, at de kunne æres af Menneskene for sligt, eller prale med deres Almisse og ville endelig, hver Mand skal vide, at de sligt have gjort, og lade det ligesom med Basuner udblæse, som Christus siger Matth. 6, 2, eller i andre Maader søger deres egen forfængelig Lyst og Ære i deres Gaver, de ere for Gud en Vederstyggelighed med alt det, de have og gjøre, og de have deres Løn alt borte, som Christus siger Matth. 6, 2.

§ 5. Ellers i en kort Sum at fremstille, hvorledes vore Gjerninger baade i Sligt og Andet bør være, da maa du vide, at, vil du, dine Gjerninger ikke skulle blive ormstukne*) og for Gud en Vederstyggelighed, men ham i Christo tækkelige og velbehagelige, da skal du forholde dig efter disse efterfølgende Stykker**). Først skal du i alting se til Guds Ord og rette dine Gjerninger derefter, og ikke efter Andres blotte Sædvane eller dit eget gode Tykke. Thi Guds Ord er alene det, som fuldkommelig viser os til alt Godt, at et Guds Menneske kan være færdigt og fuldkommelig beredt til al god Gjerning (2 Tim. 3, 17). Og dersom det er en Gudstjeneste, som du vil gjøre, da skal du være vis paa, at Gud i sit Ord har befalet den Sag, som du vil gjøre; thi de dyrke mig forgjæves, idet de lære saadanne Lærdomme, som ere Menneskenes Bud, siger Christus Matth, 15, 9. Og er det en anden gemen Gjerning, da skal du i det ringeste af Guds Ord være vis paa, at den er tilladt og lovlig; thi tvivler man paa Noget, om det er lovligt, og gjør det dog, saa bliver det til idel Synd. Enhver være fuldt forvisset i sit eget Sind og Mening, siger Paulus Rom, 14, 5. Item V. 23. Hvo, som tvivler paa Noget, og gjør det dog, han er fordømt; thi det er ikke af Troen, og alt, som ikke er af Troen, er Synd. Dernæst skal alle dine Gjerninger ske i en sand Gudsfrygt og Kjærlighed; thi deri er og Troen befattet. Og uden Troen er det umuligt at velbehage Gud (Ebr. 11, 6). Derfor siger og Guds Aand til de Ebræer Cap. 11, 4, at Abel ofrede Gud formedelst Troen et større Slagtoffer end Cain. Og i Ordsprogene Cap. 15, 8, at de Ugudeliges Offer er Herren en Vederstyggelighed. For det tredie skal du gjøre alt, hvad du gjør, til Guds Ære. Gjør Alting til Guds Ære, siger Paulus 1 Cor. 10, 13. Guds Ære skal for Alting søges og ikke vor egen Ære. Hvad et Menneske gjør til sin egen Ære og

*) Han beskriver ikke her gode Gjerningers Oprindelse, men deres Beskaffenhed, hvorledes vore gode Gjerninger, som komme af Troen, skal være bestaffne. „Ikke ormstukne" betyder ikke, de skal være uden Feil og Brøst, men at de ikke maa ske i Hykleri og Falskhed, men i Oprigtighed, af Hjertet, skal de tækkes Gud.

**) Disse ere de Kjendetegn paa Gjerninger, som komme af den sande Tro, hvorved de kan skilles fra de falske, selvdigtede gode Gjerninger, dog saa at forstaa, at man ikke derfor tilskriver dem nogen Fuldkommenhed eller Fortjeneste til Salighed.

søger derved fornemmelig, at han af Menneskene derfor kan æres, ansees og høit agtes, det kan ingenlunde tækkes og behage Gud, i hvor herligt det end udvortes kan synes; thi det kommer ikke af Gud, men af Menneskenes egen Hovmodighed og Opblæselse, og tilhører derfor ikkun Ens Ærgjerrighed og Selvbehag. Thi hvo, som har gjort og afstedkommet Gjerningen, den hører Gjerningen til, og hvo, som har født eller avlet Fosteret, den hører og Fosteret til. Den, som i sine Gjerninger mener og søger sig selv og søger deri sin egen Ære, og ikke for Alting søger Guds Ære, han er en Hykler og Dienstkalk. Og derfor ere og slige hykkelske Gjerninger ligesom de kalkede Grave, der synes deilige udvortes, men ere indentil fulde af døde Ben og Urenhed (Matth. 23, 27). De ere og ligesom Kul og Skarn, der er udentil forgyldt, men skraber man Guldet af, saa bliver det andet Skarn alene tilbage; thi sætter man det udvortes Skin tilside, som findes i slige hykkelske Gjerninger, saa bliver intet tilovers uden Skam og Skjændsel, nemlig den vederstyggelige Ærgjerrighed og blinde Kjærlighed til sig selv, som vel for det hovmodige og vildfarende Hjerte synes en yndelig og behagelig Ting, men er dog for Gud en Afsky og Vederstyggelighed. Ja det befindes i Sandhed et idel Afguderi; thi alt det, man søger og anser enten lige ved Gud eller mere end Gud, det er altsammen Ens Afgud, og alt det, man deri gjør, er idel Afguderi. Hvorledes skulde det da behage Gud, som er en sterk og nidkjær Gud, der ikke kan fordrage det Onde, og der ikke vil give nogen Anden sin Ære eller Afguderi sin Lov og Pris (Es. 42, 8). Ydermere og for det fjerde skal du og gjøre alle dine Gjerninger i Kjærlighed til din Næste. Søger du din Næstes Skade med den Gjerning, du gjør, da kan den ikke mere behage Gud, end det kunde blandt Menneskene være behageligt, at du slagtede Sønnen for Faderens Øine. Og ved du, at den Gjerning i sig selv er lovlig, og du ved tillige, at din Næste, som har ikke den Kundskab, at den er lovlig, kan forarges derved, da skal du heller lade være saadan Gjerning end derved forarge din Næste; thi man skal ikke sætte Stød og Forargelse for sin Broder (Rom. 14, 13). Og vo det Menneske, ved hvilket Forargelse kommer (Matth. 18, 7). Men er din Næste noksom underviist, at det ikke er Uret, eller det kunde være skadeligt for Andre, om du lod det fare, da først er det Tid at gjøre det. Allehaande Ting ere mig vel tilladte, siger Paulus 1 Cor. 10, 23, men de samme ere ikke alle nyttige. Item V. 24: Ingen skal søge sit Eget, men Enhver det, som er den Andens. Item V. 32: Værer uden Forargelse baade for Jøder og Græker og for Guds Menighed. Saa skal du og have et venligt og kjærligt Hjerte til din Næste i alt det, du gjør. Derfor, naar du ofrer din Gave, og du kommer ihu, at din Broder har Noget mod dig, da gak hen og forlig dig først med din Broder, siger Christus Matth. 5, 23. 24. Desligste skal du ogsaa søge at tjene din Næste med dine Gjerninger, i hvad du kan, og vide, at du og derfor har faaet det Gode, du haver, at du og, saavidt dig muligt er, dermed skal søge din Næstes Gavn og Gode. Hvo, som ikke til sin Næstes Gavn og Tjeneste anvender det Pund, han har faaet af Gud til at tjene sin Næste med, han maa gjøre Gud et strengt Regnskab derfor, og det vil gaa ham, som det gik den unyttige Tjener, der havde gravet sit Pund ned i Jorden (Matth. 25, 25) og ikke brugt det til sin Næstes Nytte og Gavn, hvortil det dog var given, og maatte derfor miste det igjen; thi hans Husbonde tog det fra ham og gav en Anden det, som vidste at bruge det bedre (V. 28), lod og kaste ham i det evige Mørke, hvor der skal være Graad og Tænders Gnidsel (V. 30). Og saa-

ledes vil det ogsaa gaa dig, om du dig ikke bedre skikker heri, saa at du baade mister Guds Gaver og hans Naade, og maa derforuden kastes i det evige Helvedes Fængsel. For det femte og sidste skal du ogsaa gjøre alle dine Gjerninger i Ydmyghed og med Frygt og Bævelse, saa at du frygter for Guds forskrækkelige Vrede og hans hemmelige Domme*), ikke som den, der tvivler paa hans Naade, men som den, der baade forlader sig paa Guds Barmhjertighed og Naade, og tillige forfærdes for hans Retfærdighed og Vrede, desligeste som den ene Ven frygter at fortørne den anden, og et fromt Barn frygter at fortørne sin Fader. Og derfor skal du ogsaa ikke dømme høit, men ringe om dine Gjerninger. Hvad deri ogsaa er, som kan være Gud til Ære eller din Næste til Gode, det skal du tilskrive Gud altsammen og ikke dig selv, og tænke, du har intet Godt, du jo har det alene af Gud altsammen annammet, og kjende og agte dig deri kun for en unyttig Tjener, der ikkun har gjort, hvad du var pligtig og skyldig at gjøre (Luk. 17, 10), ja kjende og agte dig for det elendigste Menneske, og ydmyge dig deri under Gud og alle Mennesker. Desligeste kjende, at ingen af dine Gjerninger, i hvor god den og kunde være, kan bestaa for Guds strænge Dom og Retfærdighed, og bede derfor den gode Gud, han alene efter sin Naade for Christi Værdskyld den vilde anse og ikke efter sin strænge Retfærdighed, hvorom videre er talt tilforn. Hvo, som ikke i sine Gjerninger tager disse fem Stykker iagt og sig ikke derefter retter og forholder, han fordærver alle sine Gjerninger, i hvor herlige de kunde være, og vare de end idel Guld og saa mange, som den hele Verden kunde gjøre, saa blive de dog, uden man sig saaledes, som sagt er, deri forholder, til idel Drek og Skarn. Men hvo, som i saa Maade og efter disse Stykker, som meldt er, gjør sine Gjerninger, han gjør ret gode Gjerninger og er et godt Træ, som ved Guds Naade og Barmhjertighed i Christo bær gode Frugter, og hans Gjerninger ere gjorte i Gud, som Christus taler Joh. 3, 21. Og han har ikke behov, at Verden skal bære Vidnesbyrd om dem; thi ham er nok, at Gud selv kjender dem, og de samme hans Gjerninger skulle og mere bede Godt for ham, end alle Mennesker kunde bede, som og de Almisser, Nogen har gjort og givet i sit Hjertes Enfoldighed, mere bede Godt for En, end alle de Mennesker, der vide af, at man har gjort dem. Og sligt et Menneske kan gladeligen sige med Job Cap. 16, 19. Mit Vidne er i Himmelen, og den, som kjender mig og vidner med mig, er i de høie Steder.

*) Ved disse hemmelige Domme forstaaes ikke nogle saadanne, som Calvinisterne foregive, men de, som Gud over imod alle Mennesker og ved forunderlig at føre dem ved allehaande Kors og Fristelser. Han sigter hermed til de haarde tilfaldende Lidelser og Tugtelser af Gud, hvormed han undertiden hjemsøger de Troende i denne Verden, hvilket er skjult for dem, saalænge det gaar dem vel. De ved ikke, hvad Gud har besluttet, der skal ramme dem i denne Verden, førend de endelig engang omsider maa faa det at føle og smage. [Se Job 3, 25]. Saa skal da de Troende i de gode Dage jo ikke ophøie sig, efterdi de ikke vide, hvad Gud endnu maatte lade komme over dem og allerede har besluttet over dem. Det er dem en Advarsel om at vare sig for Sikkerhed, at de saaledes skal elske Gud, at de tillige frygte ham, paa det de ikke ved deres Ulydighed skal drage Guds Vrede Domme over sig. Luther over den 30te Psalme V. 3: I et retskaffent Menneske maa der altid være Frygt for Guds Dom og for det gamle Menneskes Skyld, hvilket Gud er fiendsk paa og aldeles imod, og hos den samme Frygt bør der være Haab til Naade, efterdi den er saadan en Barmhjertighed, som ynder denne Frygt for det nye Menneskes Skyld, som er det gamles Fiende, og saaledes gjør et med Guds Dom.

Bøn.

Hellige, trofaste Gud! naar jeg betragter mine Gjerninger, saa finder jeg slet intet i dem, som kan behage dig; thi hvad, som kommer fra mig selv, det er Synd, og hvad du virker i mig, besmitter jeg med saadan Urenhed, at jeg derover billig maa bedrøve mig. Dette er min Trøst, du trofaste Fader! at ved mine Gjerninger skal ikke min Salighed fortjenes, men den er mig skjænket ved Christum fri at nyde. Saa lad mig da nu i en sand Tro stedse blive funden i ham, se mig an i ham som En, der er benaadet med hans Retfærdighed, og lad min Sjæl for hans Skyld gjælde Noget i dine Øine. O! lad uafladelig din Aand fuldføre noget Godt i og ved mig, men ophold mig derhos i en hjertelig Ydmyghed, at ikke min venstre Haand maa vide, hvad min høire Haand gjør. O! lad mig ikke være en kalket Grav, der udvortes ser deilig ud, men er indvortes fuld af døde Ben. O! lad meget heller al min Gjerning være ringe og foragtet i Verdens Øine, naar den kun sker af et rent og oprigtigt Hjerte og kan være tækkelig for dig, du Hjertekjender. Enhvers Gjerninger skal jo blive aabenbart; din den tilkommende store Dag skal gjøre det klart ved en Ild, som skal prøve Enhvers Gjerning. Giv mig her at forarbeide de Gjerninger, som bliver ved, og have en Naadeløn ifølge, paa det jeg her kan være ved din Naade et helligt Redskab, og hisset kommer til evindelig at prise dig ved Jesum Christum, din Søn vor Herre. Amen.

Det treogtyvende Capitel.

Om Korsets og Gjenvordigheds Hemmelighed, og hvorledes vi derved dages til Gud.

§ 1. Vises Korsets Almindelighed og og Nytte. § 2. Fremstilles dets Art og Natur i Betragtning af Christi fem Vunder og nøgne Legeme. § 3. Roses og berømmes Korset, snart af sin adskillige Nytte, snart af sin Værdighed, snart af sin Lethed og Sødhed, og sluttes deraf, at vi maatte høit elske det, om vi det forstod, og at det er idel Kjærlighed og Visdom i Gud, at han paalægger det. § 4. Gjøres det klart af to deilige Lignelser. § 5. Lægges Christi Exempel og Efterfølgelse til Grund. § 6. Tales om Korsets Kraft, især til at føre et Menneske til Guds Samfund. § 7. Formanes til Taalmodighed under Korset, hvilken tillægges tre deilige Trin.

Matth. 10, 38. Hvo, som ikke tager sit Kors og følger efter mig, er mig ikke værd.

§ 1. Alle, som ville være Christi Disciple, Elskere og Efterfølgere, de maa her i Verden bære deres Kors, i hvordan det og bliver; thi undflyr man Et, saa geraader man i et Andet. Du maa løbe, hvor du vil, og gjøre, hvad du vil, saa maa du dog lide Noget. Og hvi skulde du ikke gjerne lide det? Der er dog intet Guds Børns Kors, enten lidet eller stort, at Gud jo holder sin Haand derunder og bær den tungeste Del og Part deraf, og derved bliver et Menneske saa glad og Byrden for ham saa let, at han synes, han føler ikke meget dertil, i det Sted, at dersom Gud gaar bort fra Korsets Byrde og lader En bære den selv alene, saa bliver den En ulidelig. Derfor har ikke alene Christus selv baaret dette tunge, svare Aag, men og alle hans kjæreste Venner har og gjerne baaret det efter ham. Ingen kan med Ord udsige, hvilket overvættes stort Gode i Korset er skjult og forborgent. Gud af idel Kjærlighed, Godhed og Trofasthed lægger Korset paa sine Venner, at han vil dermed drage dem til sig og gjøre dem Christo lige, og at deres Salighed ikke skal berøves dem.

§ 2. Ellers skal vor Herres Jesu Christi hellige fem Saar lære dig ret at bære Korset og skal dertil være din Lærdom og Korsets Bog. Hans hellige Fødders Saar skulle lære dig baade at undflyr Kjødets og Verdens Lyster og at lide taalmodig, hvad dig indvortes og udvortes paakommer; begge

disse Kræfter skal du drage og suge af Christi hellige Fødders Saar. Hans velsignede Hænders hellige Saar skal lære dig at være stille, at tie og foragte alle timelige Ting. Hans hellige Sides Saar skal lære dig at fornegte dig selv, og i Christo alene at søge al din Hvile og Glæde. Din Herres Jesu hellige Legeme, som paa Korsets Træ hængte nøgent, skal og lære dig at blotte dig fra alle Kreature; thi ligesom Christus var nøgen naglet til Korset, saa at han ikke havde en Klædestraad paa sit allerhelligste Legeme, og hans Kjortel blev spillet bort for hans hellige Øine (Ps. 22, 19), ligesaa maa du vide, at, skal du komme til din Fuldkommenhed, da maa du ogsaa blive blottet fra alt det, som ikke er Gud, at du neppe beholder en Traad paa dig, og den samme maa endda for dine Øine foragtes og ligesom bortspilles eller trækkes Lod om, idet at hvad du gjør maa forhaanes og bespottes, ja, og maaske holdes og ansees for Kjætteri.

§ 3. Os paakommer intet Kors, lidet eller stort, det er jo af Gud tilforn forudseet at skulle være saa og ikke anderledes, og vi skulle takke Gud for det allesammen. Gud beskikker dem det allerstørste og tungeste Kors, som han mest elsker. Satan lægger mange hemmelige og forborgne Snarer for En, at han ved gode Dage og Verdens Medgang kan kuldkaste ham. At sligt derfor ikke skal ske, da maa den gode Gud af stor Kjærlighed og Forbarmelse stedse holde sine Udvalgte under Riset, Ave og Korset paa mange Slags underlige og forborgne Maader, som vi ofte ikke begribe. Gud vil ikke lade nogen Ting være dem for kjær, paa det at de onde Aander ingen Magt skulle have til at bedrage og forføre dem fra Gud. Vidste vi, hvorledes Korset fører os til Gud og hvor stor Ære derpaa vil følge, og hvor snart det driver den onde Aand for os, da vilde vi løbe mange Miles Vei der efter, at tage derimod. Kors, Lidelse og Gjenvordighed er saa ædel, kostelig og gavnlig en Sag, at den hellige Gud lader ingen af sine bedste Venner være det foruden. Forstode vi Korsets Ædelhed, da agtede vi os uværdige dertil, saa stor en Guds Naade er det at blive Christi Billede lig. Christus havde ingen Behagelighed til Verden, derfor var han foragtet af Verden og skjøttede det intet; men hvor faa finder man, der efterfølger Christum deri, og ville mishage Verden, og ikke skjøtte om, at Verden foragter dem; hvo, som vil behage Verden, han kan ikke tækkes og behage Gud; hvo, som er fuld af Verden, han er tom fra Gud, og saameget som et Menneske afdør og udgaar fra Verden og sig selv, saameget gaar Gud igjen ind i hans Hjerte. Den tækkes Gud bedst, som er skikket og sindet efter Guds Sind og Villie. Om der var en Konge, hos hvilken jeg søgte Yndest og Naade, og jeg tilvisse vidste, at jeg var ham tækkeligere i en graa Klædning end i noget andet skinnende Klædebon, da elskede jeg vist heller den graa Klædning og bar den langt heller end alle andre Klæder. I lige Maade, efterdi du ved, at dit Kors er Gud velbehageligt, da bør det at være dig kjærere, end alle gode Dage. Lider du Noget for Guds Skyld, da maa slig Lidelse omsider blive dig let, thi Gud lider med dig og bær Byrden med dig. Og bær Gud Byrden med dig, da er det jo lige let at bære, enten han paalægger dig et eneste Skippund eller hundrede Skippund at bære, efterdi Gud selv da gjør Byrden let og Aaget lideligt (Matth. 11, 30). Derfor, o fromme Gud, læg ikkun paa mig, hvad du vil, og hvormeget du vil, og hjælp du mig selv at bære, saa bær ikke jeg det, men du. Alle gode Gaver maa enten komme til os ved Gjenvordighed og Lidelse, eller de maa ved Gjenvordighed og Lidelse prøves i os. Efterdi Kors og Modgang er Sjælen saare nyttig og gavnlig, derfor har Gud alle sine Helgene og Venner og

allermest sin egen enbaarne Søn sligt tilskikket. Lider derfor, I Guds Udvalgte, gjerne Korset, baade fordi Gud saa vil, saa ogsaa fordi det er ædelt, nyttigt og gavnligt. Gudfrygtige Mennesker give sig ganske og aldeles Gud i Vold og annamme af ham ligesaavel det Sure som det Søde, og blive saa stedse derved i Ydmyghed; thi den Helvedes Hund lader ikke af at friste og forsøge, om han kan drage dem fra den rette Ydmyghed og Guds sande Frygt. Gud, vor himmelske Fader, sendte sin enbaarne Søn til Verden, at han skulde lide allehaande Modgang og Gjenvordighed, og dog ville vi Intet lide. Men vi skulle vide, at, ville vi gaa den trygge Vei og trænge igjennem til Livet, da kan der ikke være andet, end vi jo ogsaa maa lide og ved Trængsel og Gjenvordighed efterligne vor Herres Jesu Christi Billede. Alt det, en Christen lider, endogsaa det Allerringeste, kommer fra Gud, fra hans usigelige Kjærlighed og geraader En til Gavn og Gode. Aldrig er dig saa liden en Gjenvordighed paakommen, at Gud, jo tilforn af Evighed sligt har forudseet, og det er dig en Guds Naade og er ham behageligt. Havde end alle Djævle i Helvede og alle Mennesker paa Jorden sammensvoret sig imod et troende Menneske, saa kunde de dog ikke gjøre ham den ringeste Skade, og jo mere de beflitte sig paa at skade ham, jo mere ophøies han af Gud. Og om saadant et Menneske end droges ned i Helvede, saa skulde han dog der finde, nyde og have Gud og sit Himmerige og Salighed.

§ 4. Naar Jægerne hidse en Hjort, og de se, han er træt og ere dog nok visse paa, at han ikke kan undløbe dem, da holde de Hundene noget tilbage og lader dem spadsere lidt omkring i Dyrehaven, at han derved kan sanke ny Kraft til at udstaa Jagten des længere; ligesaa handler og Gud med et Menneske, naar han ser Anfægtningers Jagt vil gjøre En træt, og Fristelsen bliver En for tung, da holder han lidt op, trøster og vederkvæger En, at man tykkes, man har aldeles overstaaet og forvundet sin Nød. Men ligesom det i slig Maade gjøres ved Hjorten, er en Forfriskning til den nye Jagt, og naar Hjorten det mindst venter, da ere atter Hundene ham paa Halsen og sætter sterkere an paa ham end tilforn, saa bliver og den Vederkvægelse, som Gud lader en efter Anfægtningen og Fristelsen vederfares, til en Beredelse og Bestyrkelse til at tage imod en ny Fristelse og Anfægtning, og det gjør Gud af stor Trofasthed og Kjærlighed; thi ved Fristelse og Anfægtning jages et Menneske med Længsel, Tørst og et glad Hjerte til Gud, som er den Kilde, hvori al Trøst, Fred og Fryd er, saa at den Drik og Lædskelse, man mod sin Tørst derved bekommer, smager des sødere lifligere og lystigere, baade her i Tiden og siden hisset i det evige Liv, i hvilken vi evindelig og uafladeligen skulle drikke af den søde Kilde, saasom den af Guds eget faderlige Hjerte udspringer. Dette kunne de Vise og Kloge i Verden ikke begribe; thi de vide Intet af de Undere, den Hellig-Aand og udretter i sine Helliges Hjerter. Gud gjør som en klog Husfader, der har meget kostelig og ædel Vin; naar samme Husfader gaar hen og lægger sig tilsøvns, og hans Børn da komme og drikke saa meget af den gode Vin, at de blive drukne deraf, og Faderen, naar han igjen opstaar, bliver det var, gjør han et Ris og riser Børnene skarpt dermed, at de blive saa bedrøvede, som de før vare lystige, og giver dem siden Vand at drikke, at de derved igjen kan blive ædrue. Saa gjør og Gud med sine udvalgte Børn: han anstiller sig, ligesom han sover og lader saa sine Børn drikke hans søde Vin, saa meget de gide og lyste; men naar han ser, at de ville gjøre formeget deraf, og det ikke er dem gavnligt, da tager han fra dem den gode Vin og giver dem saa stor Bedrøvelse, som de før havde Glæde, paa

det de skulle tørste efter ham selv alene og holde sig til ham; desligeste at de kunde se, hvad de af sig selv ere, og hvor ganske de af deres egne Kræfter intet Godt formaa, og naar Gud vil tage sin Naade fra dem, og at de skulle blive ydmygede og se, de ikke ere saa sterke til at lide for Guds Skyld, som de selv indbilde sig, og mærke, at de uden hans Naade ikke end kunde for hans Skyld udstaa en ganske ringe Ting.

§ 5. Vi se, hvorledes vor Herre Christus er gaaet for os i Armod og Fattigdom, Elendighed og Forsmædelse indtil Døden. Saaledes maa vi og gaa efter ham og vandre den samme Vei, om vi ellers ville komme med ham ind i Himmelen. Kan Gud ellers ikke faa os ydmygede, da maa han lade gaa over os Spot, Forhaanelse og Bedrøvelse, saa Hvermand maa ynkes over os, paa det vi dog maa blive ringe i vore egne Øine; thi Fristelse og Gjenvordighed lærer et Menneske at kjende sig selv. Mangt et Menneske er ved gode Dage her i Verden bleven fordærvet, og derimod mangen En ved onde Dage frelst og reddet. Kunde du dette ret betænke, da vilde du af Hjertet glæde dig over din Modgang og ikke holde dig for god til at lide for Guds Skyld Folks Forsmædelse og Forhaanelse og adskilligt Ondt. Nyder En den Naade af Gud, at han her i Tiden maa for hans Skyld bære Korsets Liberie, da er det er klart Tegn paa Guds Kjærlighed, og fører et Menneske til sin egen Grund, og at han agter sig selv ringere, end nogen Anden kan agte ham. Den, som vil efterfølge vor Herre Jesum Christum, maa dæmpe og imodstaa Naturens fordærvede Lyster. Der findes mange Mennesker, som gjerne vilde følge Christum efter, men ville dog tillige Intet lide, og derfor bliver og deres Christi Efterfølgelse til Intet. Det burde Christum at lide og saa indgaa til sin Herlighed (Luk. 24, 26); ville vi ham efterfølge, saa skulle vi og lide, at vi maa siden komme til Herlighed; ville vi regjere med ham, saa skulle vi og plages med ham (Rom. 8, 17). Han gik al sin Tid paa Korsets Vei og bar det med stor Taalmodighed. Vi skulle gaa efter og gjerne tage hans Kors og Lidelse paa os og med Taalmodighed og Glæde bære det for Christi Skyld, fra hvilken det og kommer, enten det er af Menneskene forskyldt eller uforskyldt, enten det er indvortes eller udvortes. Vi se, at mangt et Menneske for en ringe og forsængelig Æres, og Berømmelses Skyld tjener og følger Verden ufortrøden, fortærer sig selv, og hvad han har, vover sig nu i fremmede Lande, nu i Krigen og anden Farlighed, ikkun for timelig Forfremmelses og Baades Skyld. Skulde vi da ikke meget villigere for den evige Æres og Krones Skyld lide og stride? Ved Gjenvordighed og Modgang faar man omsider Seier og Glæde.

§ 6. I Korset er og Gud tilstede, thi Gud giver os sig selv ligesaavel ved haarde og svare Anfegtninger, som ved Sødhed og Venlighed, og har større Behagelighed til os i Korsets, end i gode Dage. Saalidet som Kjød foruden Salt kan bevares, at det ikke raadner og stinker, saalidet kan et Menneske foruden Modgang, Lidelser og Anfægtninger være Gud tækkelig og behagelig. Jo mere et Menneske ved Modgang og Gjenvordighed nedsænkes i den sande Ydmygheds Grund, jo mere nedsænkes han og i det guddommelige Væsens Grund; thi naar et Menneske ret tilgrunde ydmyger sig, da kan Gud for sin store Naades Skyld ikke bare sig, han jo maa nedsænke og udøse sig selv i saadant ydmygt Menneske. Derfor bruger Gud mangeslags Midler til at ydmyge Menneskene med og at føre dem til at kjende sig selv at være Intet, paa det han kan tilintetgjøre et Menneskes Stivsindighed og Selvraadighed og føre dem til at tjene Gud uden Vrangvillighed. Derfor har og mange Guds Helgene med store

Fristelser været beklemte og har ikke deraf kunnet blive fri og frelste, førend de have givet sig ganske under Guds Villie og naadefulde Forsyn og aldeles fornegtet sig selv og været beredte til at bære og lide sligt Kors og Modgang i alle deres Livs Dage, om det saa Gud behagede, og derved ere de desto snarere blevne befriede derfra. Thi naar det er kommen saavidt med En, at han giver sig ganske under Guds Villie, saa har Gud det, han søgte hos saadan En, og har bragt ham ret til at fornegte sig selv, som er et af de fornemste Stykker, hvorfor Gud tilskikker os Modgang.

§ 7. For det sidste skal du og vide, at Ingen kan skade dig, saafremt du ikke med Utaalmodighed og Vrede skader dig selv. Du farer vild, om du mener, at en Anden kan gjøre dig Skade; den rette Skade kommer fra dig selv. Og hvad Skade kan Andres Spot, Foragtelse eller Bagtalelse tilføie dig, dersom du ikkun selv bliver i Gud rolig, taalmodig og ubevæget? Tro mig, den ganske Verden kan dig intet skade, om du ikkun er taalmodig, dæmper din Vrede og giver dig ganske under Guds Villie. Tie ikkun stille som en Død i Graven og se saa til, hvad Alverden kan gjøre dig, sandelig du skal befinde, at den kan da intet Andet gjøre dig, end som berede dig hos Gud en Krone og Herlighed. Hvilke deilige tre Trin har Taalmodighed? Det første er, at lide Bedrøvelse uden Knur; det andet, at ikke alene lide Bedrøvelse, men endogsaa af Kjærlighed begjærer at lide den; det tredie og sidste er, at glæde sig i Bedrøvelse, dette er den sterkeste og mægtigste Seier.

Bøn.

Min Gud! Jeg ved, at det bør os med megen Trængsel at indgaa i Guds Rige, men du ved, hvor sterkt mit Kjød og Blod sætter sig imod at gaa denne Vei. Ak, du trofaste Fader! lad ikke af at elske og gjøre vel imod mig, om jeg endskjønt ikke har Forstand derpaa. Lær du mig ret at forstaa Christi Korses Hemmelighed. Og, som paa den ene Side Verden derved afvendes fra mig, saa lad mig igjen ved det samme bevares fra Verden, at jeg ikke med den skal blive fordømt, men, ligesom jeg med alle dine Børn blive delagtige i Tugtelse, at jeg da og maa faa Del med dem i den forjættede Arv. Hvad er dog min Lidelse imod deres? og om de end tilsyneladende intet Andet havde end Slag, Fængsel, Angst, Nød og Trængsel af at tjene dig, om de end bleve stenede, sagede, gjennemstukne, ihjelslagne ved Sværd, gik om i Faare- og Gjedeskind, led Nød, bleve trængte, led ilde; dog har de holdt ud hos dig og agtet din Forsmædelse høiere end alle Verdens Liggendefæer. Lad mig se paa deres Ende og efterfølge deres Tro, lige villig og taalmodig i en hellig Hjertens Stilhed, uden Knur, og i al min Lidelse prise dig, du, som er høilovet over Alle i Evighed. Amen.

Vor Seiersfyrste, Christus Jesus, være æret evindelig. Amen.

Den fjerde Bog

om

den sande Christendom,

eller

Naturens Bog,

som viser,

hvorledes Verdens store Natur-Bog, det er Kreaturene, vidner om Gud og lede os til hans sande Kundskab og Dyrkelse.

Col. 1, 16. Ved ham ere alle Ting skabte, de (som ere) i Himlene, og de (som ere) paa Jorden, de synlige og usynlige.

Aab. 5, 13. Og hvert Kreatur, som er i Himmelen og paa Jorden og under Jorden og i Havet, de Ting, som ere, og alle de Ting, som ere i dem, hørte jeg sige: Den, som sidder paa Stolen, og Lammet, være Velsignelsen og Prisen og Æren og Kraften i al Evighed.

Fortolkerens Fortale

til den fjerde Bog om den sande Christendom.

Den store og dyre Guds Prophet Moses foreholder os i Skabelsens Bog tvende mægtige, kraftige og klare Vidner om Gud, som ere alle Tings Skaber; af hvilke Vidner det første er den store Verden, saasom den bestaar af Himmel, Jord, Hav, Græs, Træer, Dyr og andet deslige, og Moses viser, at det Altsammen er skabt af Gud og bær Vidnesbyrd om Gud. Det andet Vidne er den lille Verden, eller Menneskene, hvilke han viser iligemaade at være skabte af Gud og bære Vidnesbyrdet om Gud. Og samme tvende Vidner blive og paa andre Steder i Skriften fremdragne, saasom de, af hvis Vidnesbyrd vi skal lære at kjende vor Skaber, og hvorledes vi os mod ham bør forholde. Hvilket og har givet Autor eller Mesteren for dette Skrift Aarsag til at føre sig slige Vidnesbyrd i denne fjerde Bog til Nytte, og deri at vise, hvorledes baade Mennesker og andre syndige Kreature bære Vidnesbyrd om Gud og hans Egenskaber, Tjeneste og Dyrkelse, og hvorledes de bør at være for os, ligesom Guds Hænder og Ledsagere, der skal føre og lede os til Gud selv. Men vil Nogen drage Tvivl, om sligt hører til den sande Christendom, da er god Raad og Evne til at bevise, at det i Sandhed hører dertil. Alting er jo skabt af Gud, som Skriften (2 Mos. 20, 11. Joh. 1, 3. Col. 1,

16) og paa mangfoldige flere Steder klarlig og uimodsigelig lærer og viser. Men hvorfor er Alting skabt af Gud? er det ikke til at bære Vidnesbyrd om Gud? Himlene fortælle jo Guds Ære, og den udstrakte Befæstning forkynder jo hans Hænders Gjerning (Ps. 19, 2). Hvert Kreatur, som er i Himmelen og paa Jorden, siger jo: Den, som sidder paa Stolen være Velsignelsen og Prisen, og Æren, og Kraften (Aab. 5, 13.) Og Ordsp. 16, 4 staar der jo, at Gud haver gjort Alting for sin (egen) Skyld. Er da Alting skabt af Gud for hans egen Skyld, og derfor bær Vidnesbyrd om Gud, og ledsager os ogsaa hen til Gud, saa er det jo ikke ulovligt, men lovligt og tilbørligt, at en Christen giver Agt paa, hvorledes han herved henledes og henføres til Gud. Saa har jo Gud og selv beskikket, at naturlige Ting skal bruges i Sakramenterne, og være os deri til Tegn og Bekræftelse paa Guds usynlige Gjerninger, som han derhos virker og arbeider. Saa tages og ofte i Skriften Lignelser af naturlige Ting om det Aandelige, som om Opstandelsen (1 Cor. 15), om Guds Rige (Matth. 13) og om mange andre Steder paa adskillige Steder. Paulus og til de Rom. 8, 19. 20. 21 leder os til at give Agt paa Kreaturenes Angest og omhyggelige Forlængsel, der ville gjerne være fri fra det forkrænkelige Væsens Trældom og Tjeneste. Hvorom handles der og mere i den 204de og andre desligeste Psalmer, saavelsom Jobs 38 og 39, end som derom, at Kreaturenes underlige Beskaffenhed til deres Skaber os skal føre og ledsage? Og derpaa driver jo og Kirkelærerne Ambrosius, Basilius og mange Andre i deres Forklaring over de sex Dages Værk og Gjerning. Ja vi og i Skriften, saasom Matth. 6, 26. 28 og Jobs 12. 7. ꝛc. bydes at give Agt paa Kreaturene og deres Betragtning at lære og opmuntre os til det, som hører vor Gudstjeneste til, og det er jo i alle Maader lovligt og rimeligt, at en Christen bruger Guds Værk og Kreature til Guds Kundskab, Ære, Lov og Pris at forfremme. Bliver det derfor fast og uryggeligt, at slig Kreaturenes Betragtning, som ledsager os til Gud selv og hans sande Dyrkelse, er et Stykke af den sande Gudstjeneste, og derfor hører og til den sande Christendom. Men hvorledes fører og ledsager da Kreaturene os til Gud selv? det sker, idet at Gud ved dem viser os sin Godhed, Magt og Visdom, og kalder os derved til sig. I Særdeleshed sker det ogsaa, ved det han beviser os saa meget Godt ved dem, og har beskikket dem alle til vor Tjeneste. Thi sligt sker ikke derfor, at vi skal lade os nøie med slige Gaver og ikke tænke videre; se paa dem, som en Ko paa en ny Ladedør, eller nyde og bruge dem, ligesom Svinene æde Agerne under Træerne, og tænke intet paa hvorfra de komme, men at vi skal i slige Gaver og Kreature, som Gud har beskikket til vort Bedste og Tjeneste, tænke paa den, fra hvilken de komme, og lære deraf at kjende ham selv, og hvad han af os udkræver, og tragte derefter, at vi ham for Alting maa elske og frygte, saa ogsaa os paa ham alene forlade. Naar et Menneske giver sit Barn et Æble, en Pære, en Hue, en Trøie, en Kjortel eller andet deslige, da gjør han det ikke derfor, at hans Barn skal elske samme Gave alene, og ikke tænke at begjære videre, men langt heller, at det skal og tænke paa Faderen selv, som gav saadant, elske og holde langt mere af ham, end den blotte Gave, ja og desmere og nærmere holde sig til sin Fader, og ham hjertelig frygte, elske og ære. Ligemaade giver og Gud vor himmelske Fader os vel i Kreaturene mange herlige Gaver, meddeler os Regn og frugtbare Tider af Himmelen og andet deslige, og fylder os med Føde, og vore Hjerter med Glæde (Ap. Gj. 14, 17). Men det gjør han aldeles ikke til den Ende, at vi skulle sætte vore Hjerter til slige Gaver, men til ham selv alene, som dem giver, og i slige Gaver ham selv kjende, elske

og ære. Og deraf ser man ogsaa, hvor ilde et Menneske deri gjør, at han i Kreaturenes Brug og Betragtning lader sig nøie med de blotte Kreature, med Sølv og Guld, Hus, Gaard, Ager, Eng, Skove, Magt, Ære og andet deslige, som for Guds Øine og i Sandhed ere kun som Æbler og Pærer, om de end ellers vare hele Kongeriger og Keiserdømmer, efterdi at slige Gaver ere ikke givne os derfor, at vort Sind, Sandser og Hjerter skulle blive liggendes og følendes sig i dem, men langt mere, at de skulle svinge og drive vore Hjerter langt høiere op, og til den, fra hvilken de komme, og hvilken skal alene være vor ypperste og eneste Hjertetrøst og Del evindelig, og lære af dem Gud for Alting at kjende, dyrke, elske, tjene og ære. Og derfor lader og Gud et Menneske saa fattigt og nødtørftigt, nøgent hungrigt og tørstigt komme og fødes til Verden, at En saaledes ved Guds mangfoldige Gaver og Velgjerninger, som man nyder, dog maa drages og drives til ham selv, maa smage deri Guds Kjærlighed, og finde i de dødelige og nødtørftige Kreature den udødelige og almægtige Gud, som En i uendelige Maader langt bedre kan glæde, trøste og styrke end noget Kreatur, om de end vare hundrede tusinde Gange saa mange, som de ere, ja, og om de end havde hundrede tusinde Gange saa stor Herlighed, Ypperlighed, Yndelighed, som de have. Saaledes ere da Kreaturene idel Ledsagere, der skal føre og ledsage os til Gud og vor Skaber og vort høieste Gode, og den vi skulle i alle Gaver og Kreature kjende, holde os til og annamme, at Paulus og i Ap. Gj. 17, 25. 27. 28 siger: Han selv derfor giver os alle Liv og Aande og alle Ting, paa det vi skulle søge ham, som er sandelig ikke langt fra Enhver af os; thi i ham leve vi, og røres, og ere vi. Og skal saadant fornemmelig ske ved den Herres Jesu Christi Naade, hvilken der oplyser alle Mennesker, der komme i Verden, og er Guds Søn og det fornemste Sendebud, der os til Gud skal ledsage, ja Guds sterkeste Haand, der os til ham skal lede og henføre, ved hvilken og alle Ting baade i Himmelen og Jorden ere skabte og gjorte, desligeste Alting bæres og opholdes, og i hvilken al Guddommens Fylde er befattet, ja af hvilken og formedelst hvilken ogsaa Alting er.

Og dette maa saa være sagt om den fjerde Bogs Indhold, hvis Deling er denne, at i den første Part tales der om de synlige Kreature i Almindelighed, og fornemmelig om dem, som ikke med Fornuft ere begavede, men i den anden Part om Menneskene alene, saasom de, der iblandt alle synlige Kreature ere blevne fornuftige. Hvad sig ellers de Talemaader anlanger, som Autor eller Mesteren for dette Skrift, i den fjerde Bogs anden Part, bruger, da om de kunde stundom synes En noget haarde, kan man derom læse hans Forklaring i et og andet af samme anden Parts Capitler, saavelsom i Beslutningen af den hele fjerde Bog, desligste vide, at Autor udtrykkeligen, klarligen og for alle har vidnet, at han saavel den fjerde Bog, som de andre, alene efter vore lutherske Menigheders symboliske Skrifter eller Kirkebøger, og ikke anderledes har villet have forstaaet. Guds Naade befalet.

Den fjerde Bog

om den sande Christendom.

Det første Capitel

Om Lyset, som er skabt paa den første Dag i Skabelsen.

§ 1. Hvad Lyset er, fatter vi vel ikke fuldkommelig, dog har vi et Begreb derom, og det samme baade skal og kan lede os til Guds og Christi Kundskab. § 2. Lyset lærer os da at kjende dets Skaber for et Lys, det fuldkomne og ubegribelige Lys, som igjennemtrænger og opfylder alle Ting. § 3. Det er i sine adskillige Virkninger et Billede paa Guds Kjærlighed, Visdom og Godhed. § 4. Det vidner om, at Sjælen maa og have sit aandelige Lys, som er Gud selv. § 5. Ligemaade, at de Udvalgtes Tilstand i det evige Liv vil blive yndelig, værdig og glædelig formedelst Lyset. § 6. Det afbilder os Christum, som vor Ledsager, Liv og Lys her, og som sin Kirkes Herlighed og det nye Jerusalems Prydelse, Liv og Lyst hisset. § 7. Det er og et Billede paa Guds Alvidenhed og sig til alle udstrækkende Godhed. § 8. Det vidner og om vort Legems og Sjæls Forklarelse i Opstandelsen.

1 Mos. 1, 3. Gud sagde: vorde Lys; og der blev Lys. Ps. 104, 2. Han iforer sig Lys, som et Klædebon. 1 Joh. 1, 5. Gud er et Lys, og aldeles ingen Mørkhed er i ham.

§ 1. I Jobs Bogs 38, 19 siger Gud Aand: Hvor er den Vei, der som Lyset mon bo? og hvor er Mørkheds Sted? Og V. 16: Kan du se Dødens Skygges Porte? med hvilke Ord tilkjendegives, at, hvad Lyset er, kan i dette Liv hverken fuldkommelig forstaaes eller beskrives, og at Lysets Oprindelse er for vor svage og skrøbelige Fornuft ubegribeligt. Thi endog vi formedelst det, vi enten se med Øinene, eller i den hellige Skrift derom læse, noget derom kan vide, saa er det dog en saare liden og ringe Ting deraf (Job 26, 14). Ikke desmindre skal vi dog bruge samme liden og ringe Ting til Guds Ære. Og af det Ringe mærke og befinde vi, at Lyset er en subtil og ren Glands, Skin og Klarhed, som i Skabelsen er skilt fra den store Verdens Mørke, idet at Skaberen bød Lyset fremskinne af Mørket (2 Cor. 4, 6), hvorved Verden er bleven oplyst, frydefuldgjort, klarligen kjendt, og ganske visseligen og underligen aabenbaret, ja hvorved Livsens Lys efter Nogles Mening, med virkendes Kraft i den store Verden indflyder, og underligen i alle Kreature indvælder. Af hvilket Skin den høieste Klarhed og Gjennemsigtighed er i Solens trinde Legeme, som i det rette Dagslys tilsammenfattet, til at oplyse og regjere Dagen (Jer. 31, 35). Og derfor har den almægtige Skaber kaldet Lyset Dag (1 Mos, 1 4). Ellers, efterdi en Christen bør med Troens og Sjælens Øine saaledes beskue Kreaturene, at han deri ogsaa kan beskue de aandelige Ting, og fornemmelig se og beskue Gud, sin Skaber, og af Gjerningen prise Gjerningens Mester, da ville vi os i denne Sag ogsaa dermed forlyste og se, hvorledes det legemlige Lys viser os til det aandelige og bær Vidne om Gud og vor Herre Christo.

§ 2. Slutte derfor saaledes: Har Gud skabt Lyset saa herligt, godt, glædeligt, levendegjørende, klart lysende, skinnende og glindsende; hvormeget mere deiligt, herligt, glædeligt, skinnende og levendegjørendes et Lys maa han da selv være; derfor gjør Dionysii den Kirkelæreres Fortolker et Spørgsmaal: Hvorfor Gud har først skabt Lyset? og svarer dertil: fordi Lyset er Gud saare ligt, og udvælder af det guddommelige Lys, som overgaar

Forstanden. Kalder og derfor Lyset Guds Godheds Billede, og siger: Lyset, som overgaar Forstanden, er i Gud selv. Lyset, som kan forstaaes, er i Englene og i Menneskene; og det synlige Lys er i Solen. Efterdi Gud ogsaa dertil har skabt Lyset, at alle Kreature skulle derved, i deres udvortes Form, Skikkelse, Deilighed og Yndelighed kjendes og adskilles, da er ogsaa deraf at slutte, at der og maa være et andet forborgent Lys, med hvilket alle Kreatures indvortes Form og Skikkelse kjendes og foragtes, og for hvilket Lys intet kan skjule sig, i hvor hemmeligt det og er. Og er samme forborgne Lys Guds evige Lyses Glands og Herlighed, for hvilken entet er skjult (Visd. 7, 26). Hvorom Dionysius siger: Ligervis som denne synlige Verdens skabte store Lys styrer, ordner, regjerer og opfylder alt det, som er under Himmelen, saaledes opfylder og oplyser det overforstandelige Lys, eller det, som er over al Fornuft og Forstand, alle overhimmelske Aander, men den aandelige Oplysning renser alle Sjæle, gjør dem delagtige i Lysets Samfund, og fordriver af dem Mørket, meddeler dem først en ringe Begyndelse af Lyset, og siden, naar de smage og kjende det, og med stor Begjærlighed dertil optændes, udgyder det sig i dem mere og mere, eftersom de have Lyst og Attraa dertil, og saasom de det kunde fatte og begribe. Derfor overgaar dette overnaturlige Lys alle Lys, som den høieste Straale, og det overflødige Lys; og af sit Lyses Fylde oplyser alle Aander, og som en Oprindelse til alle Lys befatter i sig i høieste Grad alt det Lys, som er i Aanderne, Englene og alle andre Kreature, og gjør alle fornuftige Ting udødelige. Thi ligervis som Vanvittighed skiller dem, som forførte og forblindede ere, fra Lyset, saa oplyser tvertimod det overnaturlige Lyses Nærværelse, ja samler, forener, fuldkommer og fra Vanvittighed og Vildfarelse befrier alle dem, som oplyses, vender dem til det, som sandt og vist er, og fører de mangehaande Phantasier og Sindets Billede til en eneste ren Kundskab, og dem med et eneste og eniggjørende Lys opfylder. Saavidt Dionysi Ord.

§ 3. Saa sees ogsaa af Solen og Lyset, Guds idel rene, inderlige og brændende Kjærlighed. Thi for hvem har Gud skabt Lyset og Solen? ikke for sig selv; han har ingen Sol og skabt Lys behov, han er selv det evige, uendelige Lys, men os tilgode har Gud skabt Solen og Lyset, der lyser for os, derfor skinner og ser Guds Kjærlighed mod os af Solen og Lyset. Og ligesom Lyset og Solen viser os Guds Godhed i alle Ting, saa er og Guds evige Visdoms og Godheds Lys saadan en Sol og Lys, som viser os Guds Godhed og Kjærlighed i alle Ting. Og derfor kaldes den og i Visdommens Bogs C. 7, 26: Den guddommelige Godheds Billede. Lyset giver alle Ting Orden, Tid, Maal, Maade, Skilsmisse; thi var ikke Lyset, da var der idel Vildrede, Uorden og Sammenmængelse i alle Ting; ligesaa stiller Guds Godheds og Visdoms Lys alle Ting i Orden, Tid, Maal og Maade. Lyset formedelst sit Skin, Glands og Deilighed, vender og drager alle Ting til sig, saa drager og Guds Godhed og Visdom alle Ting efter og til sig, som til den første Oprindelse, hvor alle Ting finder Ro og Ophold. Se, hvor rent er Solens Lys og kan ikke besmittes, men uendelig mere ren og skjær, uforfalsket og ubesmittet er Guds Kjærlighed og Godhed imod os, og derfor billig kaldes Guds virkende Krafts ubesmittede Speil (Visd. 7, 26). Se ogsaa hvor rigelig og overflødig Lyset udflyder af Solen. Saa udvælder, Guds Kjærlighed og Godhed imod os ogsaa overflødig, ja langt overflødigere, og i uendelig Maade udbreder sig til os. Solen og Lyset er ikke praktisk og misundelig, forholder ikke sit Lys og Skin for noget Menneske, ligesaa strækker Guds Kjærlighed og

Godhed sig ud over al Verden, og meddeler sig til alle. Solens Lys udgaar af Solens inderste Væsen, saa udgaar og Guds Kjærlighed til os i hans inderlige og hjertelige Forsæt og Villie.

§ 4. Bitere er at betragte, at efterdi den almægtige Gud har for de legemlige Ting skabt legemlige Lys, da maa han jo vist ogsaa have forordnet og beskikket Sjælen et aandeligt; og har han forsynet Menneskenes Legeme med saa deiligt og herligt et Lys, da maa han jo meget mere have beredt Sjælens indvortes Lys? ja, visselig har han det gjort, og dette Sjælens indvortes Lys, som og tilforn sagt er, er Gud selv, af hvilken vor Forstand, formedelst Guds Kundskab, i Troen oplyses. Og derfor siger Propheten til Menigheden: Gjør dig rede, bliv oplyst; thi dit Lys er kommen, og Herrens Herlighed er opgangen over dig (Es. 60, 1). Ligervis som Solen og Lyset oplyser Verden, saa oplyser Gud vor Sjæl, derfor kaldes Gud i Jak. 1, 17 Lysenes Fader, og om Christo meldes der (Joh. 1, 9), at han er det sande Lys, som oplyser hvert Menneske, som kommer i Verden. Og Malach. 4, 2 kaldes han Retfærdighedens Sol. Den Hellig-Aand er og derfor aabenbaret i Lysets Skikkelse, og i gloende Tungers Lignelse satte han sig paa Apostlerne (Ap. Gj. 2, 3). Af dette evige Lys oprinder i alle Engle, saavelsom i de hellige Sjæle, Naadens Lys, Visdoms og Guds Kunskabs Lys, Sandheds og Livets Lys, Glædens og Trøstens Lys, Guds Herligheds Lys, alle salige og christelige Dyders Lys.

§ 5. Lyset er et deiligt Smykke og Prydelse. Derfor staar der skrevet: Herren iføre sig Lys som et Klædebon (Ps. 104, 2), og de hellige Englers Prydelse og Smykker er Herrens Lyses Klarhed (Luk. 2, 9). I det evige Liv bliver og Klarhed og Lyset de Udvalgtes Smykke og Prydelse; thi de Retfærdige skal skinne som den udstrakte Befæstnings Skin (Dan. 12, 3), hvilket i Johannes Aabenbaring C. 12, 1 betydes ved den Kvinde som med Solen er beklædt, ligesom og Lyset er denne forgjængelige Verdens deiligste Prydelse og Smykke, saa skal og det evige Lys være den tilkommende Verdens, det himmelske Jerusalems høieste Prydelse og Herlighed (Aab. 21, 11). Jo mere Lys en Ting har, jo ædlere er den gemenlig, som vi se i Englene, Solen, i Maanen og Stjernene, i Ædelstenene, i Metal og andet deslige; saa er og Dyden et skjønt Lys. Og alle de Gaver, som de Udvalgte have at forvente, skal i det evige Liv skinne i dem. Derfor skal de og, som Solen og Stjerner, overgaa hinanden i Klarhed (1 Cor. 15, 51). Lyset forlyster og fører Glæde med sig, men hvad for Glæde vil det evige Lys medføre, naar det evige Klarheds Dag frembryder? skulle det evige Lys ikke mere kunne forlyste, end dette forgjængelige Lys, som nu maa skinne over den meget bedrøvelige Handel paa Jorden? Lyset opvækker dem, som sove; saa opvækker og vort Lys, Christus, os af Syndens Søvn. Vaagn op, du som sover, siger Paulus, og Christus skal lyse for dig (Eph. 5, 14).

§ 6. Lyset viser os Veien. Det gjør og vor Herre Christus, derfor siger han: Jeg er det Verdens Lys, hvo, som følger mig, skal ikke vandre i Mørket, men have det Livsens Lys (Joh. 8, 12). Lyset fører med sig en forborgen Livsens Kraft, saa er Christus, vor Herre, saadant et Lys, hvilket Livet var, og Livet er Menneskenes Lys, som Johannes C. 1, 4 siger. Herren er mit Lys og min Salighed, og mit Livs Kraft, siger og David (Ps. 27, 1). Lyset kan man ikke se uden Lys, saa kan man ikke heller kjende Gud uden ved Gud, ved Christum og den Hellig-Aand. I dit Lys skal vi se Lys, siger Propheten (Ps. 36, 10). Lyset fordriver Mørket, saaledes fordriver og Guds Lys, som er Christus, Vantro og alle Mørkheds og Satans Gjerninger i os, idet Gud siger i os, som i Skabelsens Gjerning: Vorde Lys

(1 Mos. 1, 3). Derfor siger Propheten i den 18de Psalme V. 29: Du, du skal oplyse min Lygte, Herren min Gud skal gjøre min Mørkhed klar. Evang. Lukas melder og (C. 1, 79), at Herren skal skinne for dem, som sidder i Mørket og i Dødsens Skygge. Og Ap. Johannes: Jeg saa en Engel, som for ned af Himmelen, og Jorden blev oplyst af hans Klarhed (Aab. 18, 1). Naar Dagens Lys bortviger, saa kommer i dets Sted Natten og Mørket og Maanens tykskinnende Glands; som et Nattelys omsider opgaar, saaledes er der foruden Christum idel Mørkhed og ingen Sol; men Fornuftens daarlige Nattelys forblinder og formørker Ens Forstand. Og ligesom de gjøre gjækkeligen, der ville heller lyses af Maanen end af Solen; saa gjør de end gjækkeligere og daarligere, som mere ville oplyses af verdslig Visdom, end af Christo, den guddommelige og evige Visdom. Saa daarligt som det er, at En om Dagen vil heller se ved en Praas eller Tellelys, end ved Solen, saa daarligt er det ogsaa, at En ved verdslig Visdom vil bedre se og være klogere, end ved Guds Visdom, som er Christus. Eia! hvilken en Daarskab, at En forventer sig mere Oplysning af Kreaturene, end af Skaberen selv! Hvo mig her ret forstaar, han har ret fat paa Begyndelsen til den guddommelige Visdom, hvilken den 119de Psalme og Visdommens Bog saa herlig driver os til at søge. Solen og Lyset er Himmelens Prydelse, saa er den Herre Christus, i den tilkommende Herlighed sin Kirkes og Menigheds Prydelse, ja den nye Himmels og Jords Prydelse, da det for alle Udvalgtes Øine skal aabenbares, hvorledes han er Herligheds Glands, og Faderens Væsens (rette) Billede (Ebr. 1, 3). Lyset giver og gjør en yndelig Bolig, derfor bor Gud i et Lys, som ingen kan komme til (1 Tim. 6, 16). Saa har han og gjort det himmelske Jerusalem til en lystig Bolig, den Stad har ikke Behov Solen eller Maanen; thi Guds Herlighed har oplyst den, og Lammet er dens Lys (Aab. 21, 23).

§ 7. Lyset aabenbarer Alting, saa kan og intet, som og tilforn meldt er, skjule sig for Guds uendelige Lys enten det er i Himmelen, eller paa Jorden. Endogsaa alt det, som er i alle Aander og i alle Menneskers Sjæle, er for ham bekjendt og aabenbaret, saa at endog det menneskelige Hjertes ringeste Tanker kan ikke være skjult for ham, hvorom Skriften siger (Ps. 90, 8): Du sætter vore Misgjerninger for dig; vor skjulte (Synd) for dit Ansigtes Lys. Item (Ps. 139. 6): Du forstod min Tanke langtfra. Item (Visd. 7. 23): Guds Visdom gaar igjennem alle Aander, som ere forstandige, rene, subtile. Lyset udbeler sig til alle Kreature, og udgyder sig over den ganske Verden, saa deler og Gud sig med alle Kreature, men besynderligen med Menneskene, og er hans Lyst og Glæde, at han kan gjøre Menneskene til Gode.

§ 8. Lyset og Solen er og for det sidste et Vidne om vort Legems og Sjæls Forklarelse i Opstandelsen. Vel forklares ogsaa vor Sjæl i dette Liv formedelst den Hellig-Aand, hvorom Ap. Paulus siger: Vi alle, som med et bart Ansigt skue Herrens Herlighed som i et Speil, blive forvandlede til det samme Billede fra Herlighed til Herlighed, som af Herren, (som er) Aanden (2 Cor. 3, 18). Men det er ikkun en ringe Begyndelse og er ganske en ufuldkommen, men hisset skal Legem og Sjæl forklares med evig og uafladelig Klarhed og Herlighed, hvorom Ap. Paulus (1 Cor. 15, 41) siger: Solens Klarhed er en anden, og Maanens Klarhed er en anden, og Stjerners Klarhed en anden. V. 42: ligesaa er og de Dødes Opstandelse. Og Daniel (C. 12, 3) siger: De, som undervisте (Andre) skal skinne som den udstrakte (Befæstningst) Skin, og de, som have retfærdiggjort mange, som Stjernerne evindelig og altid. Og

den Herre Christus (Matth. 13, 43) siger: at de Retfærdige skal skinne som Solen i deres Faders Rige. Hertil var Christi Forklaring et Forbillede, der hans Ansigt for Johannes i Aabenbaringen C. 1, 14 og for Peder og Johannes paa Bjerget skinnede som Solen, og hans Klæder bleve hvide som Lyset (Matth. 17, 2). Det var den evige Sols himmelske Glands. Saa skinnende og Mose Ansigt som Ild og Sol, saa at Israels Børn kunde ikke se stivt derpaa, for den Klarheds Skyld (2 Cor. 3, 7). Og var deraf, at Gud havde talt med ham, alligevel at han dog ikkun faa Dage havde været hos Herren og talt med ham, hvilken Klarhed og Herlighed vil der da lyse og skinne i os, naar vi skal bo hos Gud evindelig, og være altid hos ham? men det skal ikke være en forfærdelig Glands og Skin, som af Mose Ansigt, men lystig og yndelig; thi det evige Lyses Yndelighed, som er Christus, skal da forklare os, at endogsaa vort Legeme skal blive ligedannet ved hans Herligheds Legeme (Phil. 3, 21). Omsider lære og Naturkyndige, at i de fleste Corpora eller Legemer paa Jorden er ogsaa et Lys skjult og forborgent*), som naar de forraadne kommer for en Dag, og da sees og kjendes, hvilket ogsaa er et Billede paa vore Legemers Forklarelse i Opstandelsen, hvilke efter deres Forraadnelses Mørke i Graven, omsider igjen skal fremkomme til Lys og Herlighed. Og om de end saaes i Forkrænkelighed, dog igjen skal opstaaa i Uforkrænkelighed, om de end saaes i Mørke og Vanære, dog skal opstaa igjen i Herligheds lyse Glands og Ære, og da skinne som Himmelens Glands, Stjerner og Sol, som tilforn er meldt.

Bøn.

Jeg priser dig, o almægtige Gud og Fader! at du har villet gjøre Skilsmisse imellem Lyset og Mørket, og ved Lyset give os dine skabte Ting at se og kjende. Hvad var ellers alt det, du har skabt, o Herre, dersom det ikke ved Lyset laa klart og aabenbaret? Alt ved Lys i den underste Del af Verden har du efter din hellige Visdom samlet tilsammen i Solen; af den igjen udflyder immer det Lys, hvorved alle Kreature paa Jorden faa deres Væsen, Opholdelse, Liv, Kraft og Vext. Dette himmelske Lys udgyder sig i dem, men i og af dem bedækkes og bedynges det med urent og jordisk Mørke i Mangfoldighed, hvoraf det kommer sig, at ikkun faa kan se det Lys, som er i dem, uden de, som du aabner Øinene paa. Men hvorledes skal jeg nokſom prise dig, o evige Fader! at du ikke har villet lade min Sjæl blive i Mørket, men for den ladet opgaa Retfærdighedens Sol, Jesum Christum, din Søn, i hvilken du samler som i en Hovedsum alle Ting, baade de, som ere i Himlene og paa Jorden? Du sender ham, og det er hans Glæde, at han som Verdens Lys kan give Verden Liv; men desværre! enten begriber Mørket ikke dette Lys, eller og det dæmper og forhindrer det saa, at Lyset i os næsten bliver til Mørke. Ak Herre, min Gud! giv mig til din Ære og Tjeneste ret at anvende dette naturlige Sollys, derved stedse ihukomme den Klarhed, i hvilken dine Troende skal skinne engang, og med al Flid at tragte efter at naa den samme! Lad Christum Jesum, Retfærdigheds Sol, ogsaa opgaa i min Sjæl, og faa sin Skikkelse i den, at han kan fordrive al Mørkets Kjærlighed og Gjerninger deraf. I Naturen, der bryder Lyset efterhaanden frem af det jordiske Mørke, kaster det ved en naturlig Skilsmisse fra sig og glæder da dine ukjendte Venner med sin forunderlige Glands. Ak! lad det, som jeg ser i Naturen, ogsaa aandeligvis

*) Læs her om adskillige Roberti Boyli Skrifter de Luce; saavelsom Bartholinum de Luce Animalium.

gaa for sig i mig. Lad din Aand komme den Guds Gave til at brænde i mig, som er i alle Troende. Lad ham skille af fra mig alt det, som er urent, dræbe mit syndige Kjød, og derved fornye mig til et bedre Liv, forene mig med dig, og omsider herlig forklare mig, ved Jesum Christum, din Søn, vor Herre. Amen.

Det andet Capitel.

Om Himmelen, og hvorledes den viser os til de aandelige Ting.

§ 1. Hvad Himlen er i sig selv, nemlig et udstrakt, subtilt, og bestandigt, med underlige Kræfter begavet, trindt og rundt Væsen. § 2. Hvorledes den skal vise os til de aandelige Ting, og først til at kjende Gud i sit Væsen. § 3. Saa og hans Egenskaber, Magt og Visdom, Evighed, Allestedsnærværelse, Guds egen og hans Ords Uforanderlighed. § 4. Dernæst skal den lede os til at kjende os selv. § 5. Endelig skal den og være os et Billede paa Ærens Himmel i sin Deilighed, Fryd, Nyhed og Herlighed,

1 Mos. 1, 6. Og Gud sagde: Vorde en udstrakt (Befæstning) midt i Vandene, og den skal skille imellem Vand og Land. V. 8. Og Gud kaldte den udstrakte Befæstning Himmel. Psal. 104, 3. Han hvælver sine Sale i Vandene; han gjør de tykke Skyer til (at være) sin Vogn; han, som vandrer paa Veirets Vinger. Psal. 19, 1. Himlene fortæller Guds Ære, og den udstrakte (Befæstning) forkynder hans Hænders Gjerning.

§ 1. Om Himmelens Materie og Væsens Art er blandt de Lærde, saavel geistlige som verdslige, megen Disputats, Trætte og Bespørgelse; men vi ville blive ved det tryggeste, som er, at Himmelen er først et udspredt eller udstrakt Væsen; thi de Ord, som i 1 Mos. Bogs 1 tales om den anden Dags Skabning, og udtolkes: Vorde en udstrakt Befæstning midt i Vandene, lyde enfoldig af Grundsproget: vorde en Udspredelse eller Udstrækning i Vandene. Naar og Guds Aand i Jobs 37, 18 vil tilkjendegive, at Gud alene har skabt Himmelen, siger han til Job: Har du udstrakt de (øverste) Skyer med ham? er og ikke uligt dertil, at Himmelen er udspredt af Vandet eller gjort af Vandet, ligesom og Luften ved en Udspredelse bliver af Vandet, helst efterdi at Vandet er ikke ubekvemt dertil. Herren bød og i Skabelsen Himmelen blive i Vandene, idet han sagde: Vorde en Udstrækning midt i Vandene. Dog maa Enhver beholde sin egen Mening derom. Dernæst er og Himmelen, efter det, som Synet og Fornuften, saavelsom Elementernes Orden giver os tilkjende, sligt et udspredt Væsen, som er saare subtilt, rent, klart, gjennemsigtigt og gjennemskinnende, hvilket klarligt kjendes, idet man ligner Himmelen ved andre Corpora og Legemer. Se til Jorden, hvor tyk, sort, mørk og dunkel den er, og se saa til Vandet, og du skal strax mærke, at det er ikke saa tykt, mørkt og dunkelt som Jorden, men mere subtilt, klart, rent og gjennemskinnende; og jo mindre det er beblandet med Jord, jo renere er det, saa at man ogsaa kan se nogle Alen dybt ned deri. Se saa til Luften, og du skal mærke, at den er endda langt mere subtil, klar, ren og gjennemskinnende, og at man kan se nogle Mile derigjennem, og naar den er nær hos en, er den saa klar og gjennemskinnende, som der var Intet for Ens Øine. Saa er da Vandet klarere og subtilere end Jorden, og Luften klarere og subtilere end Vandet; men endda klarere og subtilere end Luften, er Himmelens Materie, og er i mange tusinde Miles Længde ligesom Intet for Ens Øine, saa at vi og klarlig kan se og kjende Stjernerne derigjennem, af hvilke de fleste ere ligesom i et uendeligt Dyb fra os borte. Saa er og for det tredie Himmelens Væsen for sin Renheds Skyld stadigt, bestandigt og uforkrænkeligt; er ikke saadan Forkrænkelighed og Ubestandighed undergiven som de jordiske Ting. Himmelen og Forkræn-

kelsens Urenhed ere tvende Naturer, som er hinanden tvertimod. For det fjerde er og Himmelen fuld af underlige Kræfter, som er skikkede til at regjere de jordiske Ting. For det femte og sidste er og Himmelen, saa vidt man kan mærke og fornemme, rund og rund, saavelsom saare vid og høi; endel til at indeslutte og befatte i sig Stjernerne, Havet, Jorden og alt det, som deri er; endel til at uddele desbekvemmeligere sin Kraft og Virkning til Alle; har dog ikke desmindre Intet at holde sig paa, men alene ved Guds Ord og Befaling staar og bliver, som Gud har sat den. Saavidt om Himmelens Materie og Væsen.

§ 2. Nu ville vi anse, hvorledes denne legemlige Himmel viser os til de aandelige Ting. Skulde denne forunderlige, deilige, klare og rene Himmel ikke bære et herligt Vidnesbyrd om Gud? Hvad er Himmelen og det ganske Kreaturs Prydelse, siger en gammel Lærer, andet end et Speil, i hvilket man klarlig kan se den allerhøieste og ypperste Verkmesters Kunststykke? har den almægtige Gud skabt Himmelen og gjort den til et sligt rent, klart, herligt og ypperligt Væsen, at det af os i denne vor Dødelighed og Forstands Svaghed og Skrøbelighed altsammen ikke end kan udgrundes, hvad maa han da selv være for et over al Maade klart, rent, herligt og ypperligt Væsen?

§ 3. Himmelens store Høihed og Vidhed, hvorimod Jorden er kun som en liden Punkt og Prikke, viser os hen til Guds urandsagelige og uendelige store Magt og Visdom, om hvilken Herren selv siger hos Propheten: Som Himmelen er høiere end Jorden, saa er mine Veie høiere end eders Veie, og mine Tanker høiere end eders Tanker (Es. 65, 9). Den cirkelrunde og trinde Form i denne Vidhed og Høihed, ledsager os til Guds Evighed. Ligesom i en Cirkel eller Ring er hverken Ende eller Begyndelse, saa er ogsaa Gud uden al Begyndelse og Ende. Samme trinde Form ledsager os ogsaa til Guds Allestedsnærværelse; thi Himmelen indeslutter Alting, og med sin umaadelige Vidheds Runde indeholder, bærer og befatter den alle Ting; skulde da Gud ikke indeslutte, befatte, bære og indeholde Alting? Hvo har, siger Esaias Cap. 40, 12, maalt Vandet med sin Næve og afmaalet Himlen med en Spande, og maalet Jordens Kreds med en Tredingsmaade, og veiet Bjergene med Vægten, og Høiene med Veieskaaler, er det ikke Herren? En Cirkelrunde er Intet under eller over, men Alting lige høit, lige befattet og begrebet, saa opfylder Gud Alting tillige. Han opfylder Himmelen og Jorden og er ikke langt fra nogen iblandt os. Thi i ham leve vi, og røres og ere vi (Ap. Gj. 17, 28). Alligevel der nedenunder os ere Mennesker og andre Guds Kreaturer, eftersom Jordens runde Skikkelse udviser; saa har dog Gud saaledes lavet og skikket det, at Himmelen er oventil allevegne, og Alting maa se opad til Himmelen og staa under den, for dens cirkelrunde og umaadelige Vidheds Skyld, saa at Himmelen derfor allevegne skjuler Alle, og hos alle dem er Gud med sin Allestedsnærværelse og forbigaar Ingen, at der og i Ps. 65, 6 siges: Han er al Jordens Enders Tillid. Himmelens Befæstning, Uforanderlighed og Stadighed erindrer os Guds og hans Ords Uforanderlighed, Bestandighed og evige Sandhed. Himlene ere gjorte ved Herrens Ord, siger Propheten Ps. 33, 6. Og hvad opholder Himmelen, at den ikke falder? er det ikke Guds Ord? hvorpaa hænger den? paa intet Andet, end som paa Guds Ords Magt og Kraft. Herren udbreder Norden over det Øde, han hænger Jorden paa Intet, siger Job. Han holder (Luften) fast, (som er) for (hans) Throne, han udbreder sin Sky derover. Himmelens Piller skjælve og forfærdes for hans Trudsel (Job 29, 7. 9. 11). Og kan Guds Ord saa befæste Himmelen, skulde det da ikke ogsaa kunne befæste dig, at du ikke skal evindelig snuble. Holder og

bærer Gud Himmelen ved sit Kraftes Ord, skulde han da ikke ogsaa kunne ved sit Kraftes Ord holde, løfte og bære dig? desligeste holde uafladelig, hvad han har tilsagt dig?

§ 4. Ydermere skal og denne udvortes Himmel indlede os til os selv, til vort eget Hjerte og Sjæl. Deri har og Gud sin Himmel, i hvilken han bor. Derfor siger Esaias Cap. 57, 15: Saa sagde den Høie og Ophøiede, som bor evindeligen, og hvis Navn er helligt: jeg vil bo i det Høie og Hellige, og hos en sønderknuset og nedrig Aand, til at gjøre de Nedriges Aand levende, og at lade de Sønderknusedes Hjerte leve. I saadant et Hjerte er Gud med sit ganske Rige og bor deri som i sin aandelige Himmel.

§ 5. Omsider skal og denne legemlige, udvortes og forgjængelige Himmel henlede os til den evige, uforgjængelige og aandelige Ærens Himmel. Har Gud for de dødelige Kreature skabt saa skjøn og deilig en Himmel, i hvilken de bevares, indelukkes og opholdes, hvad for en deilig og herlig Himmel og Bolig maa han da have bygget for de udødelige og uforgjængelige Kreature? Vi vide, siger Apostelen, at dersom vort Tabernakels jordiske Hus bliver nedbrudt, have vi en Bygning af Gud, et Hus, som er gjort uden Hænder, evigt i Himlene. Thi og om dette sukke vi, forlængendes at blive overklædte med vor Bolig, som er af Himmelen (2 Kor. 5, 1. 2). Det er den Himmel, hvor der er Mættelse af (megen) Glæde, liflige (Værelser) hos Guds høire Haand evindeligen (Psal. 16, 11). Paulus kalder den og Paradis og den tredie Himmel (2 Kor. 12, 2), og ellers kaldes den i Skriften Himlenes Himle (1 Kong. 8, 27). Om den taler Christus, naar han siger: I min Faders Hus ere mange Værelser, jeg gaar bort at berede Eder Sted (Joh. 14, 2). Den skal og paa Dommens Dag blive vor nye Himmel og nye Jord, naar den synlige Himmel og Jord skal forgaa; thi denne synlige Himmel som ogsaa paa sin Maade ikke er nokſom ren for Gud, som der meldes i Jobs 15, 15, skal tilligemed Jorden have en Ende; at David derfor siger: Herre, du grundfæstede fordum Jorden, og Himlene ere dine Hænders Gjerning, de, de skal forgaa, de, de skal alle blive gamle, som et Klædebon (Ps. 102, 26. 27). Og naar de forgaa, skal den nye Himmel og nye Jord te sig i deres Sted; derfor siger Apostelen Peder: Herrens Dag skal komme som en Tyv om Natten, paa hvilken Himlene skal forgaa med stort Buldder, men Elementerne skal smeltes og forgaa, idet de brænde, og Jorden og de Gjerninger, som ere i den, skal opbrændes. Men vi forvente nye Himle og en ny Jord efter hans Forjættelse, i hvilke Retfærdighed bor (2 Petr. 3, 10. 13). Hvorom Johannes og siger: Jeg saa en ny Himmel og en ny Jord; thi den første Himmel og den første Jord forgik, og Havet er ikke mere. Og den, som sad paa Stolen, sagde: se, jeg gjør alle Ting nye (Aab. 21, 1. 5); og Herren siger hos Propheten Esaias Cap. 65, 17: Se, jeg skaber nye Himle og en ny Jord, og de første skal ikke ihukommes. Det er den skjønne, deilige og herlige Guds Stad, det herlige Jerusalem, hvis Bygningsmester er Gud. Eia! hvilken herlig og yndelig Himmel og Stad vil det blive; det er den Herlighed, om hvilken Guds Aand siger: Intet Øie har seet, og intet Øre har hørt, og det er ikke opkommen i noget Menneskes Hjerte, hvad Gud har beredt dem, som elske ham (1 Kor. 2. 9), derfor beskriver og Johannes denne Stad og Bolig figurligvis ved saadanne Ting, som ere de allerypperligste og kosteligste i Verden, idet han siger, at Staden er purt Guld, ligesom rent Glas, Grundvoldne dertil ere Ædelstene, og Portene ere af Perler (Aab. 21, 18. 19, 21); tillægger ogsaa, at Guds Herlighed i Solens

og Maanens Sted oplyser den; det er den nye Himmel, i hvilken Gud skal være alle Ting i Alle (1 Kor. 15, 28).

Bøn.

Jeg opløfter mine Øine til dig, som sidder i Himmelen, og lover dig i din herlige Pragt. Du breder din Himmel ud som et Tæppe, du hvælver den ovenover med Vand. Saa ofte jeg ser op til Himmelen og betragter, hvor ren og skjær den er i sin tynde og subtile Materie, saa kan jeg ikke andet end prise din Almagts Kraft, ved hvis Ord de store og mægtige himmelske Corpora saavel kan immer holdes i deres Stadighed og Orden, og jeg maa da tillige beklage min Vantro, at jeg i min Nød saasnart kan forglemme den Herre, som har gjort mig, som udbreder Himmelen og grundfæster Jorden. Jo høiere fra Jorden, jo herligere og renere Væsen! Saa sukker jeg jo da billig i dette besudlede Fængsel, hvor og den reneste Luft er med jordisk Urenhed overalt befængt. Men at være jordiskfindet er endnu en meget større Byrde og Elendighed for Sjælen. Giv mig derfor, o trofaste Fader! at jeg ved at beskue Himmelen, maa i al min Nød blive styrket i Tro og Tillid til din Almagt og din Bestyrelse. Og ligesom du har sat mig i et himmelsk Væsen ved Christum, saa giv mig og et himmelsk Sind, at jeg maa længes fra Jorden at komme op til Himmelen. Giv mig altid at betragte den min Arvs Herlighed, som er mig forjættet i Christo, da jeg, ophøiet over Stjernerne og den synlige Himmel, skal bo i min Faders Hus, hvis Lige intet Øre har hørt, intet Øie seet, og er ikke opkommen i noget Menneskes Hjerte. Ak, naar jeg betragter denne Herlighed, jeg da ikke skal besmitte mig med denne urene og ganske foragtelige Jord. Og før du omsider engang min Sjæl ud af dette Døds Legeme, og naar denne synlige Himmel og Jord med stort Buldet er forgaaet, lad mig da, som en Medarving til den nye Himmel og det nye Jerusalem, blive i og hos dig evindelig, ved Jesum Christum, din Søn, vor Herre. Amen.

Det tredie Capitel.

Om Jorden, og hvorledes den bærer Vidne om de aandelige Ting.

Dette Capitel deles i tvende Parter. I den første: § 1. Beskrives Jorden hvad den er. § 2. Handles om dens Grund og Fundament, hvorom Andres Meninger opregnes, men sluttes, at det er Intet, uden alene Guds Ord og Befaling og deraf udrages da Lærdom om Guds Visdom og Almagt. § 3. Om Jordens Vext og Grøde; derved tales om Jordens Bekvemhed til at give Vext af sig, dernæst Vexternes herlige og eftertænkelige Oprindelse om Foraaret, deres store Kraft og Nytte, deres forunderlige Omkomst af den lille Sæd, derefter om Jorden i sin Frugtbarhed, som et Tegn paa Guds Velsignelse, og deri som et Forbillede paa den nye Jord; tilsidst berøres lidt om Urters og Træers aandelige Betydning i Skriften. § 4. Om Jordens Bjerge; de beskrives som Jordens Prydelser, som Guds Skatkammer, som bekvemme til at tage imod Himmelens og Stjernernes Indflydelser som Billeder for os paa Guds Beskjærmelse. § 5. Om Jordens ferske Vand og Kilder, og tales der om deres Forening med Bjerge, deres Oprindelse, deres idelige Rinden, deres Forskjellighed og Nytte, den Lystighed, der er ved dem, den Afbildning de give paa de aandelige Kilder.

1 Mos. 1, 9. 10. Gud sagde: Vandene under Himlene forsamle sig til et Sted, at det Tørre sees; og Gud kaldte det Tørre Jord, Ps. 33, 5. Jorden er fuld af Herrens Miskundhed.

§ 1. Jorden er Verdens groveste og tungeste Væsen og Materie, og paa den tredie Dag i Skabelsen adskilt fra Vandene, og i den store Verden ved Guds Magt urørlig sat og bestikket, som et Middelpunkt til at annamme og tage til sig de himmelske Indflydelser og Virkninger. Er og trind og rund, at den paa alle Sider kan annamme slig Himmelens Virkning,

staar og fast i Vandet, og gjør tilligemed Vandet en Runde eller en Kugle og Klode. Og denne Jordens og Vandets Runde eller Klode hænger ved Guds almægtige Ords Kraft midt i Luften og Himmelens Udstrækning, og er fuld med levende, forborgen, hemmelig og usynlig Sæd, af hvilken hemmelige og usynlige Sæd al Jordens synlige Vext og Frugter voxe, oprinde og fremkomme.

§ 2. Det første, vi her ville betænke, skal være, hvorledes Jordens Grund og Fundament sætter os Guds Almægtighed og Visdom for Øinene. Og spørges derfor først, enten Jorden eller Vandet er nederst og som Bund og Grund til det Andet? De Lærde disputere og tviste meget derom, hvilket af disse to, der er nederst. Nogle mene, at Vandet er nederst, og Jorden hviler og staar paa Vandet. Og de, som saaledes mene, beraabe sig derpaa, at der staar i den 24de Ps. V. 2: Herren grundfæstede Jorden paa Havene, og beredte den paa Floderne; desligeste i den 136te Ps. V. 6, at Herren er den, som udstrækker Jorden paa Vandet. De tillægge ogsaa, at den gamle Kirkelærer Chrysostomus ogsaa skriver: Jorden er saa grundfæstet af Gud, at den har Vandet under sig. Men Andre mene tvertimod, at Jorden er det Nederste, og som en Bund og Grund over Havet, paa hvilken det hviler. Og forsvare de sig dermed, at Jorden er det tungeste Element, og fordi den er det tungeste Element, mene de, at den og derfor er lagt underst og gjort til det nederste Hvilested og bleven Verdens Middelpunkt, hvor den og naturlig og stadig hviler, og kan ikke røres eller flyttes derfra, uden ved Magt, saa at det vilde være imod Naturen, sige de, om den nogensteds derfra skulde flyttes, efterdi at hvert det Sted, som er udenfor Middelpunktet, er og høiere end Middelpunktet, og hvorhen Jorden derfor blev ført, da maatte den stige fra sit Sted og opad, saa at den ikke mere var i Middelpunktet, hvilket er, sige de, imod dens Natur. Og dertil hentyde de ogsaa, at der i den 104de Ps, V. 5, staar skrevet: Herren grundfæstede Jorden paa sine Grundvolde, at den ikke skal ryste, men blive der stedse og altid, hvilket sker, sige de, idet den hviler urørlig i det Midterste og kan ikke falde deraf. De beraabe sig og derpaa, at Skibsfolk formedelst deres Dybs Lod og Maalelod søge og finde Bund og Grund i Havet, hvilken Bund og Grund er Jorden. Og de tilforn fremsatte Sprog af Ps. 24 og 136 forklare nogle af dem om Vandets og det Tørres Adskillelse, som skeede i Skabelsen, eftersom Moses 1 Mos. 1, 9 viser. Men andre af dem sige, at Ordene i Grundsproget af samme Psalme kan og udtolkes i den Mening, at Herren grundfæstede Jorden i eller hos Havet og hos Floderne. Men denne Tvist og Stridighed adskiller Ap. Peder 2 Ep. 3, 5, naar han siger: Jorden formedelst Guds Ord er bleven staaende, eller er sammenkommen af Vand og i Vand, hvormed gives tilkjende, at Jorden bestaar i Vand, og med Vandet gjør en Runde eller Klode, og er derfor i Vand og hos Vand befæstet og i Vand saagodtsom indviklet. Hvortil Nogle hentyde det, der meldes i den 104de Ps. V. 6, at Gud skjuler Jorden med Afgrunden som med et Klæde. Og flyder og følger deraf, at en Del Jorden, en Del Vandet er det nederste, saa at sommesteds Vandet hviler og roer paa Jorden, og atter sommesteds Jorden hviler og roer paa Vandet, dog i saa Maade, at baade Vand og Jord tillige gjør en Klode, Kugle eller Runde, som sagt er. Og er dette et stort Under, at Jorden saaledes bestaar i Vandet, og dog ikke nedsynker i Dybet eller ganske overskylles af Vandet, men bliver paa sine Steder bar, at Menneskene kan bo tryggelig derpaa. Og sker ved Guds Ord og Befaling, som har sat Vandet sine Grændser fore, inden hvilke

det skal blive. Hvorved og Guds Folk trøster sig i den 46de Pſ. V. 2. 3. 4. 5. sigende: Gud er vor Tillid, derfor vil vi ikke frygte, om Jorden end forandres, og Bjergene bevægedes og henfløi midt i Havet; Vandene deri maa bruse, maa oprøres; Bjergene bæve af dets stolte Bølger. Flodens Bække skal glæde Guds Stad, ja det hellige Sted iblandt den Høiestes Boliger. Dernæst spørges videre, hvorpaa da Jorderige eller Jordekredsen eller denne store Jordens og Vandets Klode, som bestaar tilsammen af Jord og Vand, roer, hviler og hænger? Hvad den og har at støtte og hælde sig paa, at den ikke falder? Nogle mene, at Luften er den, paa hvilken Jorderige støttes, hviler, roer og hænger, efterdi det er vist nok, at Jordekredsen er allevegne omgiven med Luften. Og dertil hentyde de ogsaa det, der meldes af den 104de Pſ. V. 6, at Gud skjuler Jorden med Vandet, og sige de videre, at fordi Luften og Vandet have hartad en Natur og Art, da bærer det ene det andet, og Luften derfor letteligen bærer Vandet, som vi og se, den bærer Skyernes Vand i Mandfoldighed; thi om de ere tunge og fulde af Vand, saa drive de dog om i Luften, og Luften bærer dem, at de ikke falde, at Job derfor siger: Herren binder Vandet tilsammen i sine Skyer, dog brister Skyen ikke derunder (Job 26, 8). Og efterdi Luften bærer Vandet, sige de, saa bærer den og Jorden, som hænger tilsammen med Vandet. De tillægge ogsaa, at ved Himmelens Udstrækning befæstes, omfattes og indsluttes Verden saaledes, at de fire Elementer holdes tilsammen og ikke kan vige fra hverandre. Og ligne de det ved et Æg, i hvilket er først det Hvide, og dernæst Blommen, som hænger midt i det Hvide, og ere begge to med en Hinde overdragne, og der udenfor befæstet med Æggeskallen, som holder det hele Æg tilsammen, og intet deraf kan vige fra sit Sted; thi ligesaa, sige de, hænge Elementerne i Verden tilsammen, og det ene holder, bærer og drager det andet, og Himmelen befæster og indeslutter altsammen, og lader intet vige fra sit Sted, at der skal ikke blive nogen Tomhed og Ledighed i Naturen. Saaledes mene og gjætte Nogle derom. Men vi ville blive ved det visse, og det Guds Ord lærer i Jobs Bogs Cap. 26, 7, hvor Guds Aand siger: Herren hænger Jorden eller Jordekredsen paa Intet, hvorved tilkjendegives, at Jordekredsen eller Jordens og Vandets Klode har ingen Materie at støtte sig paa, ja aldeles Intet, hvorpaa den roer, hviler og hænger. Hvormed den syndige Erfaring overensstemmer; thi det er vitterligt, at paa ingen Side af Jorden er noget Sted fundet saa tungt, tæt og fast et Legeme*), at Jordekredsens mægtige og store Tyngde derpaa skulde kunne stedse hviles, støttes og bæres. Finde og mærke vi derfor intet Andet, end at Jordekredsen, som Job viser, har aldeles Intet at støtte sig paa, uden Guds Ord og Befaling, som det saa har befikket, og roer, hviler og hænger i Him-

*) At man vil sige, Luften saaledes bærer eller understøtter Jordekredsen, er aldeles urimeligt; thi Luften er ganske ubetvem og utjenlig dertil, en Del for den er Jordekredsens Yngel, som har sin Oprindelse af Jorden og Vandet og har Behov selv at understøttes af Jordekredsen og at hvile paa den, en Del for den er altfor let, svag og skrøbelig til at understøtte Jordekredsens Tyngde, fornemlig paa den Maade, som her omtales, og at holde Jordekredsen stedse paa et Sted. Vel kan Luften til en Tid bære en Del Vand i Skyerne, idet de drives hid og did med Vinden og Veiret, men i Længden gjør den det ikke, men maa lade det omsider falde. Ja den kan end ikke naturligvis, hvorom her tales, i Længden flytte og bære en liden Kugle, som kastes eller skydes frem i Veiret, men maa, som daglig Erfaring lærer, lade den omsider nedfalde; hvorledes skulde den da kunne paa et Sted stedse opholde, understøtte og bære den hele Jordekredsens Tyngde, som er det allertungeste af det Tunge os bekjendt er?

melens Udstrækning efter Guds Skikkelse og Forordning paa bare Intet, hvori vi have atter at forundre os over Guds Almægtighed og Visdom, som det saaledes har skikket og lavet, og maa bekjende, at det overgaar al vor Fornuft og Forstand, hvilket os ogsaa til Gemyt føres i Jobs 38, 4. 5, idet Herren siger til Job: Hvor var du, der jeg grundfæstede Jorden? Forkynd det, om du kjender Forstand (eller hvorledes det er gjort), hvo har sat dens Maal, efterdi du ved det, eller hvo udstrakte Snoren over den, i hvilke Ord vi ei alene læres, at Gud er ene den, som grundfæstede Jorden eller hængte den saaledes paa Intet, men endogsaa, at intet dødeligt Menneskes Fornuft sligt kan udrandsage, men maa Guds Visdom og Almægtighed Alting alene tilskrive, og derfor siger og den evige Visdoms Ordsp. 8, 29. 30: Der Herren beskikkede Jordens Grundvolde, da var jeg hos ham. Saaledes er Jordens Kreds ved Guds Visdom og Almægtighed grundfæstet, og det er skeet til Menneskenes Gavn og Gode; thi Gud har sat Adam med sine Børn og Efterkommere paa Jorden, at Propheten i den 115de Ps. V. 16 derfor siger: Jorden gav Gud Menneskenes Børn.

§ 3. Det andet, som vi ville i Jorden betænke, skal være Jordens Vext og Grøde. Omendskjønt Jorden er udvortes uanseelig, grov, haard, tyk, mørk, tør, kold og ligesom død, saa er den dog indvortes et levende og ædelt Element, som Skaberen har opfyldt med megen Velsignelse, uafladelig Frugtbarhed og Sædekræfter, hvilke aldrig ere ledige og ørkesløse, men som hemmelige og levende Stjerneklaser stedse virker og arbeider og ikke give sig tilro, førend de faa fremdrevet og fremført deres yndelige Frugter, hvilke de paa det allerpynteligste have udarbeidet med Skabning, Skikkelse, Klædebon, Lugt, Smag og Farver, ved hvilke de kan give Menneskene deres Kraft og Dyder tilkjende. Saa kommer de da om Vaaren frem af Jorden saasom af deres Sovekammer, have afført sig det gamle Legeme og iført sig et nyt, som er ungt, friskt og herligt; thi det gamle er alt forraadnet og dødt, de har afdraget sig det gamle Klædebon, som var sønderrevet, forvisnet, slemt, hæsligt og uskikkeligt og havde mistet sin Farve, Lugt og Skikkelse, og istedetfor samme gamle Klædebon har de paataget sig et nyt. Og ved deres deilige og fornyede Skikkelse, saavelsom ædle Lugt og Farve, som er i den istedetfor Røst og Tale, ligesom tiltale de os saaledes: Ser I Menneskenes Børn, I Vantro! vi vare døde og ere blevne levende igjen. Vort gamle Legeme og Klæder have vi aflagt og ere blevne nye Kreature. Vi have fornyet os i vor Oprindelse. Aflægger I ogsaa da eders gamle Menneske og tager det nye Menneske paa (Eph. 4, 23. 24). Fornyer Eder i eders evige Oprindelse, hvilken er Gud eders Skaber, efter hvis Billede I ere skabte. Og gjøre I det, saa skal I paa den yderste Dags store Sommer, efter at I have aflagt eders gamle forkrænkelige Legeme, fremgaa igjen af Jorden, ligesom vi fremkomme med nye Lemmer og med Forklarelsens skjønne og herlige Klæder (1 Cor. 15, 42. 43), hvilke skal skinne langt ypperligere, herligere end vor Farve, som vi nu ere prydede med. Imidlertid medens I og ere her i Verden og vandre om i dette elendige Levnet, da sørger ikke for eders Legeme (Matth. 6, 25.) Ser, hvor deilig har vor Skaber os af ny beklædt med saa deilig Farve, og har nu saa mange tusinde Aar fra første Verdens Skabelse givet os hvert Aar hindindtil et nyt Legeme til at udvise sin Godhed og Rundhed, se, vi meddele Eder alle vore Kræfter; thi vor Kraft tjener os ikke selv, men Eder, vi blomstre ikke for os selv, men for Eder, i os blomstrer Guds Godhed og Rundhed for eders Skyld og Eder med sød Lugt og Deilighed formedelst os vederkvæger. Hvo ser ikke blandt sig

Jordens Frugt og Vext mange tusinde Vidner om Guds Kjærlighed, Godhed og Almægtighed? Hvilke og i Særdeleshed beter sig i deres Kræfter. Ingen Vext og Urt er saa ringe, at den jo har særdeles Kraft og Nytte! saasnart som du træder paa en grøn Torv, da har du under dine Fødder mangfoldig Kraft til din Spise og Lægedom. I det allerringeste Græs og Frø, hvilket du maaske mener at være unyttigt og at due til Intet, er større Guds Visdom, Kraft og Virkning, end at du kan udgrunde og udrandsage; thi Gud har Intet skabt forgjæves og uden sin Brug, Gavn og Nytte. Se derfor til, at du ikke foragter Gud i hans Gjerning. Og det maa du være vis paa, at ikke den tusinde Part af Naturens Kræfter endnu er opdaget og udrandsaget. Ellers betegnes saadan Kraft i Jordens Vext og Urter ved deres Signaturer eller Egenskabers Mærker. Urterne træde frem af Jorden som en stor Urtebog ganske underlig og fuldkommen, og ere ikke Urterne deri beskrevne som i Papirbøger og som en død Skygge afmalet; men de ere deri, som i Guds Bog, for alle Mennesker, for Store og Smaa, for Lærde og Ulærde med levende Bogstaver skrevne, fremsatte og fremstillede. Og disse levende Bogstaver ere de bemeldte Signaturer, Mærker og Kræfters Kjendetegn, hvorved de give tilkjende, hvortil de due og tjene og er Guds levende Skrift, hvormed han deres hemmelige og skjulte Kraft saa kostelig, yndelig og prydelig har betegnet. Og saadanne Mærker bestaa endel i Vexternes og Urternes Lugt, endel i deres Smag, endel ogsaa i deres Skikkelse og Skabning. Thi en har en Skikkelse som et Hoved, en anden som Øinene og den tredie som Tænder, den fjerde som Tungen, den femte som Hænder og Fødder, den sjette som Hjertet. Nogle ere i Skikkelse som Leveren, nogle som Blæren, nogle som Nyrene, nogle som Saar og andre saadanne Ting. Og forstod man sig kun ret paa disse Kjendemærker, og kunde læse slige Guds levende Bogstaver, saa vidste man strax enhvers Art og Dyd. Men alligevel man forstaar det mindste deraf og det meste er skjult og forborgent, saa skal man ikke desmindre takke Gud for det, som er aabenbaret, og deri kjende Guds Godhed og Visdom. Skal og takke Gud for Skillekunsten og Destillerekunsten, som ved Guds Godhed Menneskene ere underviste i, at de derved kan af Urterne og Jordevexten uddrage Kraften, hvori det Ædleste, som er i dem, er befattet, at man derved kan have desbedre Gavn deraf, des klarere kjende og mærke Skaberens Godhed, hans Gjerning, og af Hjertet prise ham derfor, at han, os frøbelige og elendige Mennesker til Gode og Vederkvægelse, sligt gjort og skabt haver. Særdeles kjendes saadan Kraft og Lægedom, som Jordens Vext og Urter af sig give; deri har vi det rette Apothek og Lægedom mod al Sygdom, Svaghed og Skrøbelighed, at vi og deri maa kjende, Herren er vor Læge (2 Mos. 15, 26). Item, i Føde og Spise, som kommer af Jordens Vext og Grøde. Den gode og gavmilde Skaber har forordnet for alle Fugle under Himmelen, saavelsom for alle Dyr, som ere paa Jorden, ja for alt det, som har Liv og Aande, saamange Slags Spise i forunderlig Maade, at de kan have at æde paa Jorden. Han giver (alt Kjød) sin Spise i sin Tid, han oplader sin Haand, og mætter alt det, som lever, efter sin Velbehagelighed (Ps. 145, 15. 16). Han lader Græs gro for Fæet og Urter til Menneskenes Tjeneste, og udfører Brød af Jorden (Ps. 104, 14). Jorden er ved Græs, Urter og anden Vext Guds store Spisekammer, hvori er en stor Velsignelse og Forraad baade for Menneskene og Kvæg, at Propheten i Ps. 22, 5 derfor billig siger: Jorden er fuld af Herrens Miskundhed. Og er Guds store Under ogsaa deri at se, at Brødet bespiser det ganske Legeme, at der i en Mundfuld Brød er Føde for alle Lemmer paa Legemet,

og Kræfterne deraf dele sig i det ganske Legeme. De andre Vexter og Urter tjener almindelig kun et eller andet Lem, og det mest kun til Sundheden og at fordrive Sygdom, men Brødet tjener det ganske Legeme til Spise og Ophold. Derfor kalder og den evige Guds Søn Christus sig selv figurligvis det Livsens Brød (Joh. 6, 35), at give dermed tilkjende, han vil det ganske Menneske baade til Legeme og Sjæl bespise og opholde. Er og at mærke, at Jordens Vext tjener et Menneske til Spise og Gavn ikke alene i det, at det flux, strax og i sig selv bespiser og vederkvæger Menneskenes Legeme, men ogsaa i det, at det bespiser Kvæget. Thi det Græs og den Jordevext, som Kvæget, nemlig Dyr og Fugle, æder, den bliver vor Føde og Spise ved Dyrenes Melk og Kjød. Ja den bliver ogsaa vort Klædebon formedelst Dyrenes Skind, Haar, Uld og Fuglenes Fjære, saa at endogsaa vore Klæder og Senge opvoxe af Jorden. Er og et stort Guds Under, at i et lidet Frø saa stor en Vext, ja ofte et Træ med Rod, Stamme, Grene, Blade, Sæd og Frugt ligge skjult og forborgen. Og at ethvert deraf har en særdeles Kraft til Menneskenes Lægedom og Spise. Desligeste, at slig Sæd og Frugter komme hvert Aar paany frem igjen, formedelst Sædens forborgne Aand og Natur, ved hvilken saa mangfoldige Kræfter sig uddele i saa mange Slags Størrelser, Bredhed, Høide og Længde. Hertil hører og at tale om Jordens Frugtbarhed i sin Vext at fremføre. Alt, hvad Jorden bærer, er af Gud, men, at den frugtbarlig og rigelig bærer Et og Andet, det er af Gud særdeles Velsignelse. Du, Herre, siger David Ps. 65, 10, ꝛc., besøger Jorden, og naar du har gjort den begjærlig, gjør du den meget rig. Guds Bæk er fuld af Vand. Du bereder deres Korn, naar du saaledes har beredt den. Vand dens Furer overflødeligen, nedtryk dens Rene; du skal gjøre den blød med Regndraaber, velsigne dens Grøde; du kroner Aaret med dit Gode og dine Fodspor dryppe med Fedme. Ved Guds Velsignelse bliver Jorden frugtbar og bærer hver Maaned sin særdeles Frugt. Ved Guds Godhed og Forsyn maa Jorden i slig Maade være vort store Forraads- og Spisekammer. Jordens Ufrugtbarhed kommer af Guds den Allerhøiestes Forbandelse. Af Forbandelsen voxer idel Ukrud, som fordærver den gode Jordens Vext, at Herren derfor sagde til den affaldne Adam: Jorden skal vorde forbandet for din Skyld, og den skal bære dig Torne og Tidsel (1 Mos. 3, 17. 18). Derfor skal vi bede Gud om Jordens Frugtbarhed og Velsignelse, ellers hjælper det aldeles intet, at vi pløie eller saa eller pode eller plante. Gud maa give Lykke og Velsignelse dertil, ellers er Alting forgjæves. Og at vor Bøn maa være Gud tækkelig, skal vi af al Kraft fly Synden. Derfor staar der i den 107de Ps. V. 24, at han gjorde et frugtbart Land til et salt Land for deres Ondskab, som boede deri. Saa skal ogsaa Jordens underlige og usigelige Frugtbarhed erindre os om den nye Jord vi forvente, i hvilken Retfærdighed bor (2 Petr. 3, 13), og ingen Forbandelse mere skal være, saasom paa denne forgjængelige Jord, som er Forbandelsen undergiven; men der skal være idel Velsignelse, ja den rette Velsignelse fornemmelig skal aabenbares med utallige, evige og himmelske Livskræfter. Da skal den nye Jord være det nye Paradis, og skal den være fuld af Yndelighed, Lyst og Glæde, da skal vi ret sige: Blomsterne ere seede i Landet (Høis. 2. 12). Eia! hvilke liflige, yndelige og himmelske Blomster der skal være. Her kunde og i Særdeleshed tales vidtløftig om Urter og Træer, ligesom om Figentræet, hvilket den Herre Christus forbandede (Matth. 21, 19). Om Olietræet, saavelsom Oliebladet, hvilket Noahs Due førte tilbage med sig i Arken (1 Mos. 8, 11). Item, om det stedse grønnende

Palmetræ, om hvilken der staar i Pſ. 92, 13: Den retfærdige skal grønnes som et Palmetræ. Item om Cedertræet, som og ofte i Skriften omtales, saavelsom om de kostelige Urter, af hvilke Moses beredte den hellige Røgelse (2 Mos. 30, 23), og om den kostelige og ypperlige Balsam, der betegner os figurligvis endel den Hellig-Aand, endel ogsaa de Dødes Opstandelse, efterdi at Balsamen bevarer de døde Legemer fra Forraadnelse. Desligeste ogsaa om Vinen og Vintræet og andre deslige Jordens Vækster af hvilke den Hellig-Aand i Skriften tager adskillige Lignelser til at stille os dermed Guds Rige des klarere for Øiet. Men vi har paa dette Sted ikke sat os for at tale noget i Særdeleshed om slige Stykker derfor maa det forbigaaes.

§ 4. Det tredie, som vi om Jorden her ville betænke, skal være dens Bjerge. Bjergene bepryde Jorden. Er ikke en ringe Smykke og Prydelse, at Gud med saa mange høie og lystige Bjerge har forsynet Jorden. Og de har alle deres Sted, som Gud har givet dem. Hvorom der staar i den 104 Pſ. V. 8. Bjergene fore op, Dalene fore ned til det Sted, som du, Herre, grundfæstede for dem. Bjergene ere Guds Skatkammere, hvori allehaande Malm og Metal formedelst Naturen beredes, de ere naturlige Destileerovne, hvori Gud koger og tidiggjør alle Metaller og Mineralier. I Bjergene ere Elementerne, Ild og Damp, Luft og Fugtighed, Vand og Jord. Og Jorden, i hvilken de metalliske Ting voxe, ere Stene, og de Stene ere en Rod og Sæd til al Metal og Malm. Bjergene maa og efter Naturens Art staa høit over Jorden, imod Himmelen opreist; fordi den naturlige Indflydelse og Himmelens og Stjernernes Indflydelse har særdeles i de høie Bjerge sin Virkning til at koge og tidiggjøre Metal og Malm. Ja de kraftigste Urter, som Erfaringen lærer, gro paa de høie Bjerge, hvor de bedste i den himmelske Indflydelse og Virkning blive delagtige. Hvoraf det og kommer, at dersom de Urter, der voxe paa høie Bjerge, forflyttes ind i Haverne, da vorde de kraftesløse, formedelst de have mistet Himmelens rette Virkning og Indflydelse. Af hvilken Aarsag det og er skrevet om den Læge Hippocrates, at han paa høie Bjerge helst samlede de Urter, som han brugte til Lægedom. Deraf kommer det og, at somme Bjerge bære synderlig Grøde og Vext indvortes og udvortes, eftersom de blive delagtige i Himmelens Virkning og Indflydelse. Og vist er det, at, hvorsomhelst en særdeles og mærkelig Himmelens Virkning og Kraft er at finde i Stjernene, der ligger gjerne noget Bjerg lige under, som drager til sig slig Kraft og Virkning og derfor ligge og Bjergene her og der adspredte, og ikke alle paa et Sted, hvilket ikke er en Hændelse, saasom smaa Børn sammenbære nogle Stenhobe; men det er efter Guds synderlige Ordning og Afdelelse, som har beskikket og sat Bjergene under Himmelens visse Indflydelse og Virkning. Og derfor staar der og Pſ. 104, 8, at Bjergene fore op, og Dalene fore ned til det Sted, som Gud grundfæstede for dem. Vi skal og hos Bjergene erindre os Guds Frelse, Beskyttelse og Beskjærmelse, om hvilken David siger Pſ. 121, 1. Jeg opløfter mine Øine til Bjergene, hvoraf mig skal komme Hjælp. Desligeste at Guds Menighed i Skriften kaldes Bjerge, saasom naar der siges: Lad Bjergene føre Fred til Folket, ogsaa Høiene, ved Retfærdighed (Pſ. 72, 2). Disse ere tvende skjønne og store Guds Bjerge.

§ 5. Det fjerde og sidste, som vi ville betragte, skal være de ferske Vande og Kilder, som Gud har forsynet Jorden med; og hvilke Propheten Pſ. 104, 10 sætter lige hos Bjergene, idet han siger: Du lader Kilder opvælde i Dalene, at de gaa imellem Bjergene. Og Propheten sætter dem derfor hos

Bjergene, fordi Kilder og Floder udspringe af Bjerge, og Himmelen har med Bjerge og Kilder en besynderlig og kraftig Forening. Ellers er i Kilderne og Floderne at mærke deres Oprindelse og Aarsag. Hvorom ere adskillige Meninger og Betænkninger, blandt hvilke den tryggeste synes denne at være. At Kildernes Udspring har deres skjulte Sæd, hvoraf de voxe, ligesom et Træ af en Kjærne eller af Roden, som siden uddeler sig i mange Grene og Strømme. Og naar den Sæd eller Rod er fortørret, saa er og Kilden borte og fortørret. Og derfor finder man og de Steder hvor i fordum Tid, for nogle hundrede Aar siden, store Strømme og Floder har havt deres Gang, men intet deraf nu mere fornemmes; og samme Floder ere nu, ligesom et Træ i sin Rod, fortørrede, og aldeles borte. Det, som foraarsager, bestyrker og forfremmer slig Kildernes Sæd og Rod er først Himmelens naturlige Forening og Sammenstemmelse, som er imellem Kilder og Stjerner; hvorved de i en skjult og usynlig Maade hænge tilsammen, ligesom en Kjæde og Lænke. Hvoraf det kommer, at, hvor overflødige Kildespring findes, der har og en særdeles Stjerneklasse sin Virknings Værksted. Desligeste at hvor Himmelen tilbageholder og unddrager sin Kraft og Virkning og Indflydelse, især Vandstjernernes Virkning og Indflydelse, til hvilke Vandstjerner henhøre Hyades eller Tyrens Øine og andre deslige, hvor saadant sker, siger jeg, der fortørres igjen Kilderne. Og derfor mærker man ogsaa, at, naar stor Tørke er forhaanden, og der ikke kommer Regn i lang Tid, da udtørres end ogsaa de overflødigste Kildespring, ja og store rindende Strømme bortsige og udtørres. Hvoraf og ofte pleier at foraarsages Dyrtid, som man og desværre i det Aar 1601 fornam, da saadan Tørke var i Frisland og Holland, formedelst det regnede ikke i lang Tid, at der groede intet Græs, og Kilderne fortørredes, saa at Fæet maatte gnave Græsrødder op, og søge at mættes af Jord. Det andet, som foraarsager, bestyrker og forfremmer Kildernes og Vandspringenes Sæd og Spring, er Havet. Havet gjør en stor Del dertil, derfor siger Salomons Prædiker C. 1, V. 7. Alle Bække løbe i Havet, dog bliver Havet ikke fuldt: til det Sted, fra hvilket Floderne løbe, did komme de tilbage for at løbe*). Vandene, som komme af Havet, trænge sig op igjennem Jorden, og derved renses og destilleres de fra Salthed, som de af Havet havde, og blive til Kilder; dog udbryde de ikke allevegne, og blive ikke allevegne, og blive ikke allesteds Kilder; men ikkun paa de Steder, hvor det har behaget Gud at forordne og nedlægge Kildernes Sæd og den himmelske Indflydelses Værksted, som dertil hører. Derfor staar der Ps. 104, 10: Herre, du lader Kilder opvælde. Dernæst maa og mærkes i Kilderne, at de løbe stedse og idelig, hvilket er en stor Guds Gjerning og Gave, ja et stort Under, er og tillige en Figur og Lignelse til det evige Liv, at en Poet derfor siger:

> At se Kilder stride rinde
> Aar fra Aar af Jordens Bryst,
> Er et Billed', Speil og Minde,
> Om det evig Livets Lyst.

For det tredie maa og agtes Kildernes Forskjellighed og Nytte; nogle ere kolde, nogle ere varme og hede, ja somme saa hede, at man deri kan skaalde Høns og Gjæs. Hos et Folk, som kaldes Garamantes, finder man de Kilder, som ere saa hede om Natten, at man ikke kan røre ved dem, og saa kolde om Dagen, at man ikke kan drikke deraf. Somme Kilder ere og sure, somme salte, somme bedske. Saa

*) Læs derom Robert Boylis Skrift de Orgine Fontium.

har og Gud gjort nogle til Lægedoms Kilder, saasom de varme Bads Kilder og andre deslige. De fleste ere og Spise- og Læskekilder, om hvilke der staar Ps. 104, 11: De give alle vilde Dyr paa Marken at drikke, og Vildæsler slukke deres Tørst dermed. Og taler Propheten i samme Ord derfor om vilde Dyr, til hvis Gode Gud ogsaa har skabt Kilderne, at vi skal saaledes tænke: sørger Gud for Fæet og de vilde Bæster, da sørger han jo meget mere for os Mennesker (Matth. 6, 26). Propheten Joel C. 1, 20 siger om Kildernes Fortørrelse: Ogsaa Dyrene paa Marken skrige, Herre! til dig; thi Vandstrømmene ere fortørrede. Men skrige de vilde Dyr til Gud i deres Nød, da skal vi jo meget mere i vor Nød raabe til Gud. For det fjerde er der og gjerne Lystighed, hvor Kilder og Bække flyde, og Himmelens Fugle sidde gjerne der og synge iblandt Grenene (Ps. 104. 12). Det er liflig Musik, til hvilken Gud Herren har beskikket Fuglene i hine grønne Skove, at hans Lov og Pris skal allevegne klinge, og at Jorden skal være fuld af den, paa det vi arme Mennesker skal betænke, at alle Kreature, og derfor og vi selv, ere skabte til at love og prise Gud. Omsider skal og de legemlige Kilder erindre os om de aandelige Kilder, og henlede os til dem, nemlig til Christum og hans Naade, Salighed og Godhed, som er Naadens Kilde, Salighedens Kilde og Livsens Kilde. Om hvilken Kilde der læses hos Propheten Esaias C. 55, 1: Nu vel! hver, som tørster, kommer hid til Vandene. Item Es. 12, 3: I skal drage Vand med Glæde af Salighedens Kilder. Og David siger derom Ps. 36, 10: Herre hos dig er Livsens Kilde, i dit Lys skal vi se Lys. Hvilken Kilde vi efter dette Liv allermest skal blive delagtig i, naar Guds Lam skal ledsage os til de levende Vandkilder, og Gud skal aftørre al Graad af vore Øine (Aab. 7, 17).

Den anden Part af dette Capitel, som indeholder en Betragtning over nogle Ord i den 104 Psalme, om det som hører til Jorden.

§ 1. Af det, som hører til Jorden, betragtes først Duggen, og det efter sin Aarsag og Oprindelse, sin Virkning og Udretning; sin aandelige Betydning i Guds Ord. Og, i Anledning af Psalmen, røres her tilsidst lidt om Guds kraftige Ord, som det, der altid er den fornemste Rod og Aarsag til Jordens Velsignelse. § 2. Tales om Græsset som en herlig Guds Skabning, og stort Bevis paa Guds Godhed og Rundhed; som et Billede paa Guds Forsyn, paa vor Forfængelighed, de Ugudeliges hastige Fordærvelse. § 3. Om Brødet som et Bevis paa Guds faderlige Hjerte; underlige Forsyn; store Visdom; dernæst, om dets Dyd og Egenskab; endelig om dets aandelige Hensigt paa Christum. § 4 Om Vinen, og betragtes dens Kraft for Sorrigfulde; for Syge; for gamle Folk, i hvilke tre Kræfter tillige vises og en Afbildning paa aandelige Ting. § 5. Om Olie eller Balsam, hvis Brug, Kraft og aandelige Betydning anføres. § 6. Om Træerne, i hvilke mærkes især af Psalmen to naturlige Undere, et, at de staa fulde af Vædske; det andet, at Herren har plantet dem. Derefter vises den Lærdom, som kan tages af dem. § 7. Om Fugle og Dyr, som herlige og levende Vidner om deres Skaber.

§ 1. Førend vi ende dette Capitel, ville vi kortelig betænke og betragte syv Stykker, som i den 104 Psalme tales om, nemlig de Ting, der høre til Jorden, og har deres aandelige Betydning. Først taler Propheten om Jorden i Almindelighed, hvorledes Gud den har grundfæstet, med Vand beklædt, med Bjerge beprydet, med Kilder opfyldt og besmykket, siden kommer han til det særdeles, og taler om Jordens sære Frugter eller Smykker, af hvilke han opregner syv Slags. Først Dug, hvormed Gud vædsker Bjergene, dernæst Græs, for det tredie Brød, for det fjerde Vin, for det femte Olie eller Balsam, for det sjette Træers Frugt, for det sidste Fuglene i Skoven og Dyrene paa Marken. Anlangende det første, da siger Propheten derom V. 13: Herre, du gjør Bjergene vaade oven ned, du gjør Landet fuldt af Frugt, som du skikker. Bjergene gjøres fornemme-

lig vaade oven ned ved Duggen, om hvilken Dug vi ville mærke, først dens Aarsag og Oprindelse, og siden dens Virkning og Udretning. Duggen foraarsages stundom deraf, at Sky og Taage ligger paa Jorden, og fornemmelig paa Bjergene, paa hvilke der falder mest Dug; at det Bjerg Hermon, i det jødiske Land, berettes derfor at være stedse fuldt af Dug; David ønsker om Gilboæ Bjerge, at der ikke Regn, eller Dug maatte komme paa dem (2 Sam. 1, 21). Og af slige Skyer og Taage foraarsages Duggen; thi eftersom Sky og Taage bestaar gemeenlig af Vand, ja ofte har en stor Mangfoldighed af Vand i sig, og befatter det ligesom i Flasker, da sker det, at Skyer og Taage, som saaledes ligge paa Jorden og paa Bjergene, gjerne dem vaadgjør og med Dug begave. Men den almindeligere Aarsag til Duggen er Morgenrøden; derfor siger man, at Duggen avles af Morgenrødens Liv (Ps. 110, 3). Og er Morgenrøden intet andet, end Solens Glands om Morgenen, som skinner igjennem de tynde og klare Skyer, ligesom et Voxlys kan skinne igjennem et Glas fuldt med Vand, naar man sætter det bag samme Glas. Og i samme Solglands eller Morgenrøde avles Duggen og falder paa Jorden. Hvoraf tages en Lignelse i samme Psalme og siges til Messias: Af Morgenrøden, som af Moders Liv, skal fremkomme dig din Afkoms Dug. Hvilket udtydes om vor Herres Christi Fødsel. Thi ligesom naar Solens Glands oplyser hine klare og lyse Skyer, da fremkommer og beteer sig Morgenrøden; saa har og Herlighedens Solglands, Guds Søn, Christus Jesus, beteet sig, idet han forenede sig i det jomfruelige Liv med den menneskelige Naturs klare og rene Sky, og er bleven et Menneske. Og saaledes blive Guds aandelige Børn ogsaa endnu fødte formedelst Troen og den Hellig-Aand, idet at Guds Naades Solglands forener sig med deres Troes og Bedrings Skyer; desligeste idet de i ubegribelig Vis og Maner fødes af Morgenrøden, og man ikke kan mærke det Minut, paa hvilket det sker, ligesom man og ikke kan vide det Minut, i hvilket Duggen falder. Saa vidt om Duggens Aarsag og Oprindelse. Om dens Virkning, Nytte og Udretning siger Propheten: Du gjør Landet fuldt af Frugt, som du skikker (Psal. 104, 13). Dug gjør Jorden saare frugtbar, vederkvæger de forvisnede Blomster, som Solens Brynde har svedet, svækket, udmattet og fortørret. Og saaledes er Duggen Blomsternes Glæde og Liv. Naar og Duggen er kommen paa Blomsterne, saa gjøre Bierne Honning deraf, hvilken de vide at temperere, blande og ret at tillave. Der falder og tidt Honningdug paa Blade af Træer og Urter, saasom Manna i fordum Tid (2 Mos. 16). Hvilket skal erindre os om den aandelige Honning, som er Evangelium, af den ædle Himmelblomst, hvilken er Christus, og af den Hellig-Aands himmelske Dug. Og at Duggen vederkvæger de svækkede og udmattede Jordens Frugter, det skal erindre os om Guds Naades Dug, som er vor udmattede Sjæls Vederkvægelse, Trøst og Liv. Ved Duggen lignes og i Guds Ord den elskelige Fred og Rolighed. Thi ligesom Dug avles og fremkommer af Morgenrøden, saa maa Freden og komme af Christo, og hvor Christus lever, regjerer og arbeider, der er idel Fred; saa at Guds Rige er Retfærdighed, Fred og Glæde i den Hellig-Aand, som Ap. Paulus Rom. 14, 17 siger, og Christus Matth. 5, 9. Salige ere de Fredsommelige, thi de skal kaldes Guds Børn. Guds Børn skulle de kaldes, fordi de ere fødte af Gud, som Duggen af Morgenrøden. Derfor skal vi inderlig paakalde Fredens Fyrste om det ædle Fredens Klenodie. Ligesom og Jorden af Duggen gjøres frugtbar, grønnes og blomstrer, saa blomstrer og alting i fredelig Tid.

For det sidste er det at agte, som Propheten i Psalmen tillægger: Du Herre skikker det, at Landet bliver fuldt af Frugt. Skaberens guddommelige Ord, som lyder: Jorden udgive Græs, Urter, frugtbare Træer (1 Mos. 1, 11), det fuldkommes endnu, det er endnu kraftigt. Af dette Guds Ord, som af Guds Velsignelses Rod, der ikke kan raadne, voxer endnu alting, mens Verden staar. Og denne Guds Bæk er fuld af Vand (Ps. 65, 10). Jorden er Guds store Spisekammer, hvor der er et rigt Forraad for alle Mennesker og Fæ.

§ 2. Den anden Jordens Frugt, som i Psalmen ommeldes, er Græsset, hvorom Propheten siger (V. 14): Du lader Græs gro for Fæ. Mangen tænker: hvad er det, der siges om Græsset? er det saa stort et Under, at Græsset gror? ser man ikke sligt i alle Lande, og hvert Aar? men sligt er Skjødesløshed og Utaknemmeligheds Tanke. Se vi i ret Betænksomhed til Græsset, da befinde vi, at det er visselig en herlig Skabning og en stor Guds Velgjerning. Hvorledes skulde uden Græsset saa mange tusinde Kreature næres og fødes? uden Græs og Hø maatte jo Fæet og Dyrene forsmægte. Hvilken Jammer vilde der vorde, dersom Gud vilde kun i en eneste Sommer lade intet Græs opvoxe af Jorden? Er og i tørre og hidsige Aar ofte Guds store Under heri at mærke, at naar man mener, Landet kunde ikke taale at føde og nære saa meget Kvæg, saa maa dog Kvæget have sit Livs Ophold, at man maa slutte, hvad det meget Kvæg bortræder om Dagen, det maa igjen opgro om Natten. Thi om Morgenen finder dog Kvæget endda noget igjen, og stedse noget nyt at tære paa, saa at en Hedning haver i denne Mening og Henseende vel sagt:

Hvad Græs den lange Dag de Kvæ-
geflokke tære,
Det kan hin korte Nat ved Dug igjen
frembære.

Derfor skal vi lære at betænke Guds store Rundhed og Godhed deri, og ikke indbilde os, som hin taabelige Kvinde, at de fede Oxne og Kjør opstige ikun af Havet, som Pharao saa i Drømme (1 Mos. 41, 2), men vide, at Jordens Græs gjør dem fede; vi skulle og vide, at, alligevel Græsset ansees for det ringeste Guds Kreatur, saa kan vi dog aldrig nokſom takke Gud derfor, og at den allerringeste Guds Velgjerning overgaar alle Menneskers Taksigelse. Den mindste Guds Godheds Gjerning er større end alle Menneskers Taknemmelighed. Ellers giver os Græsset paa Marken at betænke først det guddommelige Forsyn; thi klæder Gud saa Græsset paa Marken, da vil han langt mere klæde os (Matth. 6, 30). Dernæst vor Forfængelighed, og at vi ere som Græs og Intet. Alt Kjød er Hø, og al dets Fromhed er som Blomster paa Marken, siger Esaias Cap. 40, 6. For det tredie trøster og Græsset paa Marken os mod de Ugudeliges Trods og Pral. Lad din Vrede, siger David, ikke optændes mod de Onde; vær ikke nidkjær mod dem, som gjør Uret; thi de skal hastelig afhugges som Græs, og affalde som det grønne Græs (Ps. 31, 1. 2). Item: de Ugudelige skal blive som Græs paa Tagene, som tørres førend nogen oprykker det (Ps. 129, 6). Men den Retfærdige skal grønnes som et Palmetræ (Ps. 92, 13).

§ 3. Det tredie, Propheten foreholder os, befattes i disse Ord: Du lader gro Urter til Menneskenes Tjeneste og udfører Brød af Jorden, og Brødet styrker et usselt Menneskes Hjerte. I det gode og kjærkomne Brød have vi og mange store Guds Velgjerninger at kjende og lære: For det første lære vi af Brødet at kjende Guds faderlige Hjerte. En Fader maa jo bespise sin Børn, og han gjør det gjerne, thi beder Sønnen, siger Christus, sin Fader om et Brød, mon han da skal give ham en Sten (Luk. 11, 11). Paa det vi aldrig skal forjætte, at Gud er vor Fader, derfor har han skabt os

saaledes, at vi kan blive hungrige og tørstige, og ikke ere som Engle, der leve foruden al jordisk Spise og Drikke. Skal derfor vor naturlige Hunger og Tørst være vor Prædiker og Lærer, føre og ledsage os til Gud og lære os at betænke, at, saa ofte vi æde en Bid Brød, saa ofte æde og nyde vi vor himmelske Faders Kjærlighed og Barmhjertighed. For det andet, lær heri, o Menneske, og betragt Guds underlige Forsyn, og hvorledes Gud Herren tilleder hvert Mennneske sit Stykke Brød og mætter Enhver efter sin Velbehagelighed (Ps. 145, 16). Herre Gud! hvad er det dog et stort Under, at de mangfoldige Mennesker paa Jorden bekomme alle saa meget Brød, som de kan mættes af! ikke en eneste forbigaaes; Gud tilmaaler Enhver sin Maade, ligesom han og tilstikkede Jøderne af Himmelen hver sin Del af Manna eller Himmelbrødet. Hvert Menneske har sin Velsignelse og sin Del paa Jorden, Ingen har Gud slaaet Haanden af eller forladt (Ebr. 13, 5). Hver maa have at nyde, hvad hans Part skal være. For det tredie lære vi og af Brødet Guds store Visdom. Thi der staar i vor Psalme: Gud lader gro Urter til Menneskenes Tjeneste og udfører Brød af Jorden. Vort Brød, som vi æde, er først som et grønt Græs, siden voxer Kornet deraf, deraf kommer omsider Brødet, hvilket forvandles til vort Kjød og Blod, idet vi æde og fortære det; hvori vi se Guds Under, og at han endnu den Dag idag er, gjør og skaber Menneskenes Kjød og Blod af Jorden, saa at Jorden endogsaa i denne Henseende er vores Alles Moder, efterdi Gud endnu paa denne Dag formedelst sin Almægtighed deraf skaber, gjør og opholder vort Legeme, Kjød og Blod, og vi vel maa sige: vi leve, røres og ere i Gud (Ap. Gj. 17, 28), efterdi at den fødende Kraft i Brødet, som kommer af Jorden, er Guds Velsignelses Ord, og et Menneske lever ikke alene af Brød, men ved hvert Ord, som udgaar gjennem Guds Mund, som vor Frelser Christus siger Matth. 4, 4. Thi om Gud borttager den fødende Kraft og Fynd af Brødet, da kan vi ikke leve deraf, og vort Kjød og Blod maa forsvinde, som Græs og Hø forvisnes og fortørres. For det fjerde staar der i Psalmen, at Brødet styrker et Menneskes Hjerte. Her har vi Brødets rette Dyd og Egenskab. Ved alslags Mad bliver vor Natur omsider led og kjed, om man idelig bruger den, men ved Brød kjedes vi ikke. Aarsagen er denne at Brødet er en almindelig Føde, hvori er alle Slags Spisers Dyd og Kraft, og hvoraf al anden Spise faar sin Fynd og Kraft, ligesom Solen er et almindeligt Lys, hvoraf al Verden faar og annammer Kraft. Gud har i Brødet skabt og indgivet allehaande Spisers Kraft og Egenskab, paa det at Menneskenes Natur med en liden Del Brød kunde fornøies. Og derfor kaldes det ogsaa i Ez. 3, 1. Brødets Stav, som det i Hovedsproget lyder. Og ligesom man i en liden Deig eller Kage befatter mange Urters Kræfter, saa er den ganske Natur indelukt i et lidet Stykke Brød. Et Menneske er den lille Verden, og i ham er den store Verdens ganske Natur, Art og Egenskab indbefattet. Esterdi et Menneske da kan bespises med en liden Del Brød, saa maa derfor den ganske Natur, hvoraf et Menneske ellers avles og næres, være indesluttet i Brød, esterdi saa det samme, vi bestaa af, det fødes vi og af. Kortelig, vi æde og drikke Guds idel Under, hans idel Kjærlighed, idel Visdom og Godhed. For det sidste paaminder os Brødet, som styrker Hjertet, om Livsens Brød, som er Christus Jesus, som selv siger Joh. 6, 35: Jeg er det Livsens Brød, hvo, som kommer til mig, skal ikke hungre, og hvo, som tror paa mig, skal aldrig tørste. I dette Livsens Brød ere alle Himmelens og Jordens Kræfter, ja alle Guds Kræfter tilsammen befattede. Thi i ham behagede det Faderen, at al Fylde skulde bo (Col. 1, 19), og at vi Alle skal faa af hans Fylde, saa

af ham Naade for Naade (Joh. 1, 16), og formedelst ham opfyldes til al Guds Fylde (Eph. 3, 19). Saligt er det Menneske, som æder af dette Brød; vi æde af dette jordiske Brød og maa dog omsider dø, men hvo, som æder af Livsens Brød, Jesus Christo, han skal aldrig dø (Joh. 6, 50. 51).

§ 4. Det fjerde i Psalmen er Vinen, hvorom Propheten siger V. 15: Vinen glæder et usselt Menneskes Hjerte. Ved denne herlige Guds Skabning, Vinen, erindrer Gud os ogsaa om sin megen Godhed, at vi skal kjende hans Venlighed, som han har Lyst til at bevise os. Først har Gud de sorgfulde og bedrøvede Hjerter til Gode skabt Vinen. Giv, siger Salomo Ordspr. 31, 6. 7, den sterk Drik, som omkommer, og Vin dem, som ere bedskeligen bedrøvede i Sjælen, at han maa drikke og glemme sin Armod, og ikke mere komme sin Møie ihu; i hvilke Ord vi høre, at Guds Kjærlighed og Venlighed naturlig glæder det bedrøvede Menneske med Vin, hvilket erindrer os derom, at Gud glæder og trøster de bedrøvede Sjæle med den Hellig-Aands og himmelske Trøstes Glædevin, som kommer og udvælder af det levende Vintræ, Christo, hvorom Bruden i Høisangen taler og synger Cap. 2, 4. 5: Min Kjæreste fører mig til Vinhuset, han opholder mig med Flaskerne, reder Seng under mig med Æblerne. Denne glædens Vin har Daniel og hans Medbrødre, desligeste Maria, Christi Moder, ja alle Hellige, drukket, og derved glædet sig i Aanden. Det er det, Esaias Cap. 61, 10 siger: Jeg vil glæde mig storligen i Herren, min Sjæl skal fryde sig i min Gud. For det andet har Gud skabt Vin til at styrke de Syge. Thi i Vin er saadan en Kraft og Spiritus, som giver Livsens Aander, som ere i Hjertet, en naturlig Styrke og Varme, hvori vi atter se Guds Godhed og faderlige Forsørgelse, og skulle derhos betænke, at Gud ogsaa har befikket for vore syge Sjæle hans Naades Styrkevin og det ædle Vindrueblod, som er kommet af det saargjorte levende Vintræ, Christo. Thi Christus har tvet sit Klæde i Vinen, og sin Kaabe i Vindrueblod, som Patriarken siger 1 Mos. 49, 11. For det sidste har Gud skabt Vin gamle Folk til Gode, hvis Lys, som skal holde Livet vedlige, vil udslukkes, paa det det samme Lys kunde end nogen Stund med Vinen igjen optændes og holdes ved lige, hvilket skal erindre os den christne Menigheds aandelige Alder, og at den bliver gammel og skrøbelig, men ikke desmindre af Gud i saadan sin Alderdom og Skrøbelighed opholdes. Ligesom et naturligt Menneskes Kræfter i Alderdommen svækkes, Øinene blive mørke og dumme, og Hørelsen forgaar, Kræfterne formindskes, og Alting bliver svagt og skrøbeligt, saa gaar det og ofte til i den synlige Guds Menighed i Verden. Troen og Kjærligheden kjølner, Haabet svækkes, og deslige aandelige Kræfter aftage altid og formindskes jo mere og mere, hvorom vor Herre Christus siger Luk. 18, 8: Naar Menneskens Søn kommer, mon han skal finde Troen paa Jorden. Ikkedesmindre opholder dog Gud sin Menighed i slig aandelig Svaghed, og lover derfor ved Propheten Esaias Cap. 40, 31 at give de troe Christne nye Kræfter, at de skulle fare op med Vinger som Ørne, og at han vil opløfte og bære dem indtil Alderdommen, og indtil deres graa Haar (Es. 46. 4). Og ligesaa Ps. 15, 92, at naar de end blive graahærdede, skulle de endnu bære Frugt, være saftige og grønne.

§ 5. Den femte Jordens Frugt, som i Psalmen er at agte, er Olie og Balsam, om hvilken der staar: Menneskens Ansigt skal skinne af Olie, eller hans Skikkelse skal blive deilig af Olie (V. 15). Det er at forstaa om den kostelige jødiske Balsam eller Nardus, hvormed Jøderne og de østerlandske Folk salvede sig, naar de vilde holde Gjæstebud. Thi naar de vilde

pleie og annamme deres Gjæster vel, da besmurte og overgydede de dem ogsaa med Balsam, hvorved alle Legemets Kræfter forfriskedes, og det ganske Menneske lugtede som en Rose. Dertil henser David Ps. 23, 5, naar han siger: Du, Herre, gjorde mit Hoved fedt af Olie. Den Herre Christus blev og salvet med Balsam i Simon den Spedalskes Hus, der han var der til Gjæst (Matth. 26, 6. 7), og om en Kvinde, som ilgemaade salvede ham i Simon den Pharisæers Hus, siger Herren Luk. 7, 44. 46 til Pharisæeren: Jeg kom i dit Hus, du har ikke salvet mit Hoved med Olie, men hun salvede mine Fødder med Balsam eller Salve. Denne Balsam berettes at være saa kraftig, at den kan bevare de døde Kroppe mange hundrede Aar fra Forraadnelse. Og derfor melder Historien, at der i Keiser Augusti Tid er i Ægypten funden den store Alexanders Lig, hvilket var balsameret, og havde i tre hundrede Aar ligget i Graven, og var endda saa frisk, som det havde kun ligget der en eneste Dag. Vi paamindes derved om den rette Aandens og Frydens Olie og Balsam, med hvilken Guds Søn paa sin menneskelige Naturs Vegne uden Maade er salvet, hvorom David siger Ps. 45, 8: Din Gud har salvet dig med Glædens Olie fremfor dine Medbrødre. Af hvilken Glædens Aand og Olie have og vi faaet den Salvelse, hvilken, som Ap. Johannes taler i 1 Joh. 2, 27, lærer os alle Ting. Og derved bliver vor Sjæl skjøn og deilig for Gud og beprydet med den Hellig-Aands Gaver. Vort Legeme bliver og derved den Hellig-Aands Tempel, hvilket allermest skal kjendes i Opstandelsen, naar det Dødelige skal føres i Udødelighed, og det, som saaes i Vanære, skal opstaa i Herlighed (1 Cor. 15, 35. 43).

§ 6. Det sjette i Psalmen omtales, skal være Jordens Træer, om hvilke Propheten siger V. 16: Herrens Træer staa fulde af Vædske, Libani Cædertræer, som han plantede. I Træerne have vi mange naturlige Under at betænke, af hvilke tvende ere i dette Sprog befattede. Et er, at de staa fulde af Vædske. Det sker paa sin rette Tid, og helst om Vaaren. Thi om Vinteren staa de, ligesom de vare døde. Af Saften og Vædsken, som de have, udspire Knopperne med de grønne Blade, og siden Blomster og Frugter, hvilket er høilig at forundre sig over; thi hvilken Verdens Kunstner kunde af noget Træes Vædske gjøre og berede nogen Tid et Æble, eller af Vintræets Vædske denne og gjøre en Vindrue? Birketræ giver om Vaaren saa megen Saft af sig, at man kan udtappe den, ligesom af et Fad eller af en Tønde. I det atlantiske Hav er en Ø, paa hvilken ingen Kilde eller Vand kan findes, men et Træ, paa hvilken en Sky stedse ligger og drypper, hvilken Dryppen giver saa meget Vand af sig, at den ganske Ø dermed kan forsørges. Det ydermere i Ordene er, er at Herren har plantet Træerne. Det har Herren gjort ved Ordet i den første Skabelse, der han sagde: Jorden udgiver Græs, Urter, frugtbare Træer (1 Mos. 1, 11), og derved gro endnu paa denne Dag nye Træer, omendskjønt man oprykker de gamle med Rod. Thi saalænge Jorden voxer, beholder den denne Guds Velsignelse, som den bekom ved Ordet i Skabelsen, at den skal opskyde af sig Græs og Træer. Træerne paaminde os ogsaa med deres Frugt om gode Gjerningers Frugt i Kjærlighed til Gud og vor Næste. Thi ligesom gode Træer ere ikke ufrugtbare, men bære Frugt, ja bære, give og fremføre den allerbedste Frugt, de have, og havde de den bedre, saa gave de den bedre uden al Misundelse; saa skal og vi bære gode Retfærdigheds Frugter baade mod Gud og Menneskene og være som frugtbare Træer, der ere plantede af Herren til hans Lov og Ære (Ps. 92, 14. Es. 61, 3). For det sidste paamindes vi

ved Træerne om Livsens Træ med sine ædle og livsalige Frugter. Dette Livsens Træ er den korsfæstede og opstandne Christus; hvo, som æder af dette Træes Frugt, han skal leve evindelig (Aab. 22, 2. Cap. 2, 7. Joh. 6, 51).

§ 7. Det syvende og sidste i Psalmen om Jorden, hvormed Gud den pryder, er Dyrene, nemlig tildels Fuglene i Skoven, hvilke vel have deres Oprindelse af Vandet, men ikke desmindre bygge deres Rede i Træerne, og formere sig, Menneskene til Bedste og til Spise; tildels de andre Jordens Dyr, og i Særdeleshed de, som paa de høie Bjerge have deres Tilværelse. I Træerne gjøre Fugle Rede, Storkens Rede er paa Fyrretræ. De høie Bjerge ere for Stengjederne; og Stenklipper ere en Tilflugt for Kaninerne, staar der i Psalmen 104, 17. 18. Til Job siger Herren Cap. 39, 4 ꝛc. Ved du Tiden, naar Stengjederne føde? Hvo har ladet et vildt Æsel gaa saa fri! og hvo løste Skovæslets Baand? Hvilken jeg har givet den slette Mark til sit Hus, og et salt Land til sine Boliger. Paa den Tid, naar Storken opsvinger sig i Høiden, da beleer den Hesten, og den, der rider paa den. Flyver Spurvehøgen efter din Forstand? Eller sker det efter din Munds Ord, at en Ørn flyver høit og ophøier sin Rede? Vi skal her lære, at Gud vil ikke have Jordens Kreds tom og ledig, men han har skabt Skove og vilde Ørkener fulde af Fugle og Dyr, paadet man kan kjende Guds Godhed imod Menneskene paa deres Nytte og Gavn, Guds Rigdom paa deres Mangfoldighed, Guds Almægtighed og Visdom paa deres mangehaande og adskillige Egenskaber og Brug. Vi ville til en Beslutning høre Herrens Ord om Dyrene (Ps. 50, 10). Alle Dyrene i Skoven høre mig til, siger Herren, Dyrene paa Bjergene i tusinde Tal. Jeg kjender alle Fuglene paa Bjergene; og Dyr paa Marken ere hos mig. Om jeg hungrede, da vilde jeg ikke sige dig deraf? thi Jorden hører mig til, og dens Fylde; mener du at jeg vilde æde de sterke Øxnes Kjød, eller drikke Bukkeblod? Men hvad er da din Spise, o gode Gud! hvilke ere de Offere, som dig behage? Dertil svares i det næst efterfølgende V. 14: Ofre Gud Taksigelse og betal den Høieste dine Løfter. Og V. 15: Kald paa mig paa din Nøds Dag, jeg vil udfri dig, og du skal prise mig.

En Psalme til Opmuntring ved Sommertidens Betragtning.

Mel. Kommer til mig, sagde Guds Søn, etc.

1. Gak ud, min Sjæl! og fryde dig, Nu Somrens Tid er yndelig, Udi din Herres Gaver. Se an den skjønne Have-Pragt, Se! hvad her inde er anlagt. For os sig pyntet haver.

2. De Træer fulde staa med Løv, Og Jorden lægger paa sit Støv Det grønne Sommerklæde; Narsiss og yndig Tulipe, Ei Salomo saa ud som de, Ikkædt paa Kongesæde.

3. I Luften svinges Lærken om, Fra Klippens Rev nys Duen kom, I Skove sig at fryde. Fra høit begavet Nattergal, Sødtoned Slag i tusindtal I Bjerg og Dale lyde.

4. Se Hønen for sin Kyllingtrop! Nu Storken bor i høie Top; Og Svalen mader Unger. Den raske Hjort, den lette Raa Fra Bjerge springer ned at staa I Græs, hvor ei er Hunger.

5. Hos Rusend Bekke, Myrter staa, Som skildrede, og Skygge slaa Rundt om i tykkest Orden, Nær ved i Ege er der Klang Af Glædens Lyd og Frydesang Blandt Hyrderne og Hjorden.

6. Nu flyer Biers Næringflok Omkring og suger Føde nok Til ædle Honningkage, Den søde Vinstoks sterke Saft, I svage Ranker bringer Kraft Og styrker alle Dage.

7. Sterk rinder Hveden op fra Rod, Saa alle Mand faa lystigt Mod, Og til Guds Lov opvækkes, Som Mennesket saa rigelig Forseet, at hvor han vender sig, Ham Fryd og Føde rækkes.

8. Jeg selv mig ikke mægtig er,
De store Guds Velgjerninger Mit
Hjerte heftig røre, Nu alting lover
Gud; min Mund Og synger det af Hjertens Grund, Som klinger i Guds Øre.

9. Jeg tænker: est du her saa skjøn,
Lar du den usle Jord saa grøn, Og yndig for os være; Hvad vil da ikke
blive der, I Himmelslot, Guld-Boliger Fyld op med Glands og Ære?

10. I Christi Have et vist bar Lyst,
Fryd og alting soleklar, Sødt Ekko der maa høres, hvor Seraphim i tusindtal Gud Halleluja synge skal, Mens deres Tunger røres.

11. O! var jeg der, o stod jeg Brud
Alt for din Trone, søde Gud! Og bar paa mine Palmer! Da vilde jeg paa Englevis, Ophøie dit Navns Lov og Pris, Med tusind skjønne Psalmer.

12. Dog nu jeg gaar i Aaget spændt,
Og jordisk Trældom ei er endt, Vil jeg dig ikke glemme, Hvert Sted i denne Jordedal, Mit Hjerte immer eie skal En Lyst, din Lov at fremme.

13. Hjælp mig, min Aand maa
dugges med Velsignelser fra Himlen ned, Og jeg dit Blomster blive, Giv, at din Naades Sommer blid, Udi min Sjæl hver Stund og Tid Maa Troens Frugter drive.

14. Lad din Aand Rum udi mig
faa, At jeg et godt Træ blive maa, Lad mig saa vel bebinde, Sæt mig udi din Have skjøn Som yndig Urt og Plante grøn, Altsaa til Prunk derinde.

15. Til Paradis flyt mig saa op;
Og lad her grønnes Sjæl og Krop, Indtil min sidste Ende. Saa vil jeg her og hisset dig Alene tjene, intet mig Skal fra min Herre vende.

Det fjerde Capitel.

Om Sol, Maane og de andre Himmelens Stjerner, som bleve skabte paa den fjerde Dag.

Dette Capitel deles i tvende Parter; i den første § 1. Meldes lidt om det himmelske Lysets Væsen, Nytte, kraftige Vidnesbyrd om en vis og almægtig Skaber. § 2. Handles om deres adskillige Storhed og utallige Mangfo digbed. § 3. Om deres Løb, at det er stedsevarende og nødvendigt, vist og stadigt: saare hastigt; forunderligt og ubegribeligt (Guds Almagt og Visdom til Lov og Ære); beviser, hvor stor Himmelen er; ved hvilken derfor og Guds Barmhjertighed lignes); er Billede paa Englene, de usynlige Stjerner. § 4. Om deres Virkninger, hvorom anføres Paracelsi Mening; men Author slutter saaledes, at de kan henføres til disse tre Hovedstykker. § 5. At vise Tiden, som Gud har inddelt alting i. § 6. Dernæst at være til Tegn, dels naturlige, dels unaturlige. § 7 Deres ydermere Udretninger, som er endel unaturlige, enten de Onde til Straf, eller de Gode til Trøst og Hjælp; endel naturlige, som saavel ytre sig i Menneskets som i den store Verden; i denne vise de sig i adskillige Ting, i Skyer, i Taage undertiden, i Sne, i Kulde og Frost, i Hagel, i Ildslue og Brynde, Torden og Lynild, i Regn, i Regnbuen, i Dug, i Vind og Veir. Heraf sees da, hvilken en Sammenhæng der er i Naturen, at saaledes det ene Kreatur er af Gud beskikket til at virke i det andet.

1 Mos. 1, 13. Og Gud sagde: vorde Lys paa Himmelens udstrakte Befæstning, at gjøre Skilsmisse imellem Dagen og imellem Natten, og de skal være til Tegn, og til bestemte Tider, og til Dage og Aar. Pf. 104, 19. Han gjorde Maanen til bestemte Tider; Solen ved sin Nedgang. Sirach. 43, 2. 6. Solen er et forunderligt Redskab, den Høiestes Gjerning. Det er en stor Herre, som gjorde den og fremskyndte dens Løb ved sit Ord.

§ 1. Stjernerne ere himmelske Legemer, og Lys af et himmelsk Væsen og Natur, og ere formedelst Guds almægtige Ord satte paa Himmelens Udstrækning, til at oplyse Jorden, til at gjøre Skilsmisse imellem Dag og Nat, til at adskille Tider, Dage og Aar, og til at pryde den ganske Himmel; desligeste til at give adskillig Tegn, saasom Naturtegn, Vredestegn og Naadetegn. Nu siger Gud ved Esaias C. 40, 26: Opløfter eders Øine i det Høie, og ser, hvo skabte

saadanne Ting? den som udfører deres Hær ved Tal; han kalder dem alle ved Navn. Og ved Psalmedigteren Ps. 147, 4: Han tæller Stjernernes Tal, han nævner dem allesammen ved Navn. Derfor er det billigt, at vi efter slig Formaning og Befaling, betragte og beskue den høie Himmel og Stjernerne deri, at vi deraf kan kjende Skaberens Almægtighed og Visdom, og derfor siger og David Ps. 19, 2: at Himlene fortælle Guds Ære, og den udstrakte Befæstning forkynder hans Hænders Gjerning. Det som i Stjernerne, Sol og Maane fornemmelig er at betragte og høilig at forundre sig over, kan henføres til tre Hovedstykker: blandt hvilke det første er deres Storhed og Mangfoldighed, det andet deres Løb og det tredie deres Virkning og Udretning.

§ 2. Angaaende det første, da ere vel Stjernerne eller de himmelske Legemer ikke alle hinanden saaledes i Storhed overgaaende, som de synes for vore skrøbelige Øine at være enten større eller mindre: thi Maanen synes større, end nogen af de andre Stjerner, og er dog meget mindre, end mange af dem; Solen er ikke heller af de største Stjerner paa Himmelen, alligevel at den synes saa at være. Thi adskillige af Fixstjernerne ere langt større. Og hindrer det ikke, at Solen og Maanen kaldes i Skriften de to store Lys; thi det er ikke at forstaa om deres Udstrækkelses og Vidheds Storhed, men om deres Lyses Storhed, og at de mere oplyse Jorden, end alle de andre Stjerner. Derfor siger Basilius Magnus i hans sjette Tale over de sex Dages Gjerning: Min Mening er, at Sol og Maane er ikke derfor kaldte store Lys, at de ere større end de andre Stjerner; men, fordi de i deres Begreb og Omfang ere saa store, at de kan med deres Lys opfylde ikke alene den ganske Himmel, men ogsaa Jorden og Havet. Hidindtil Basilius. Ikke desmindre er dog Stjernerne, Sol og Maane i sig selv saare store. Om Solen og Maanen siger Basilius paa før omtalte Sted: Solen og Maanen sees altid lige store, baade i deres Opgang og deres Nedgang. Hvilket er en klar Bevisning derpaa, at de maa være usigelig store, efterdi at Jorden, i hvor bred den er, saa kan den dog ikke forhindre, at de jo kan sees allevegne lige store. Ellers lære Stjernekigere, at Maanen, som regnes iblandt de mindste Stjerner og Himmelcorpora, er hartad saa stor, som den mægtige, store og vide Jordens Kreds og Klode, og er kun en liden Del mindre; men Solen er over hundrede Gange større end samme store og vide Jordens Kreds. De fleste af de andre Planeter ere og enten langt større, ere lige saa store som Jordekredsen, og faa af dem noget mindre. Fixstjernerne antages og af alle at begribe i deres Omfang nogle hundrede tydske Mile, og ingen at være mindre end Jordens Kreds; mange ogsaa at være mange hundrede Gange større. Anlangende Stjernernes Mangfoldighed, da der er mange tusinde Maaltusinde af dem, hvilke vi ikke kan se med vore Øine, ja ogsaa de, vi kan se, ere for os utallige, at den hellige Skrift og derfor siger: at de ikke kan tælles. Og Herren siger til Abraham 1 Mos. 15, 5: Se til Himmelen, og tæl Stjernerne, om du kan tælle dem? tænk nu, hvilken mægtig Herre Gud maa han være, som alle disse store, himmelske Legemer i saa stor Mangfoldighed haver skabt; og du skal befinde, at slig Stjernernes Storhed og Mangfoldighed er et stort Guds Under, desligeste et klart Vidnesbyrd om Guds usigelige Magt og Visdom.

§ 3. Om det samme vidner og deres Løb. Ingen Stjerne synes saa liden, at den jo har sit Løb og Bevægelse. De løbe og bevæges alle. Og saadan deres Løb er uafladelig, saa at de paa naturlig Vis ikke et Øieblik staa stille, eller kan staa stille; men uafladelig fare fort i deres Løb

og Bevægelse, hvilken er dem ligesom deres Liv, saa at, om de ikke løb og rørte sig, vare de ligesom døde, og som et dødt Menneske, der har ingen Bevægelse og Rørelse i sig. Og skulde en eneste af dem staa stille, da vilde den ganske Himmelens Orden og Skik derved forstyrres og gaa aflave. Derfor maa de alle stedse løbe og bevæges. Deres Løb har og sin Vished og Stadighed, og enhver har sin Tid at løbe i; og naar den Tid er tilende, saa begynder den paany igjen. Hvoraf det og kommer, at Stjernekigere kan mange hundrede Aar forud sige, naar en Stjerne skal befindes paa det og det Sted i Himmelen, naar der skal ske Formørkelser, naar der skal ske Ny- eller Fuldmaane, og andet deslige. Enhver Stjerne har og sin egen Himmelplads og Løbekreds, eller sin særdeles forordnede Vei paa Himmelen, som den ikke overskrider, men bliver efter Guds Forordning i sine Grændser, paa det den ene skal ikke hindre den anden. Omsider er og sligt Løb almindelig saare snart og hastigt, ja saa snart og hastigt, at det er fast ubegribeligt. Man betænke ikkun Solens Hastighed alene; thi alligevel den er over hundrede Gange større end Jorden, saa ser man dog, at den løber ikke alene engang om Aaret fra Nord og Syd, og igjen fra Syd til Nord; men ogsaa hver Dag løber om fra Øst til Vest, og fra Vest igjen til Øst; hvorved dens blotte Skin i slig daglig Løb vandrer hver Time paa Jorden omtrent to hundrede og fem og tyve Mils Vei igjennem, og den selv i ubegribelig og usigelig Maade hastigere i Himmelen selv. Saa skal og adskille af de andre Planeters, saavelsom ogsaa Fixstjernernes Løb være endda hastigere, eftersom Stjernekigerne lære. Betænk nu hvilket stort Guds Under det er, at alligevel Stjernerne ere ikke levende Dyr, men en pur og blot Materi, og ere saa mægtige, store og fast ingen mindre, end den store vide Jordens Kreds, saa løbe de dog alle stedse hastelig om i Himmelen, ja holde og deres Løb saa vist og stadigt, hver paa sin Vei og Kreds, at man med ingen Pen slig Hastighed, Vished og Stadighed nok kan beskrive. Du skulde blive ligesom stum, ja borte af Forundring, om du saa ikkun en eneste Lysklode eller Ildklode, der ikke var større, end et af de største Bjerge, saaledes løbe omkring, eller om du saa ikkun, at en Stad eller By svævede i Luften, og glimrede, som Ild og Lue, og var et klartskinnende Lys. Hvor meget mere maa du da forundre dig derover, at saa mange tusinde lyse Stjerner, af hvilke de fleste ere større end den store og vide Jordens Kreds, og deriblandt ogsaa Solens Ildklode, som er over hundrede Gange større end den vide Jord, i saadan ubegribelig Hastighed, Vished og Stadighed fare om i Himmelen, og den hele Himmel derfor ligesom vrimler af idel omkringløbende Sole, og synes derved ligesom ganske levende. Vi maa bekjende, at sligt overgaar al vor Fornuft og Forstand, og have alle at mærke deri Guds ubegribelige Visdom og Almægtighed, hvorved han udfører og fremfører alle Stjerners store Hær i deres Orden og Løb, og ved at kalde dem ved Navn. Saa at vi maa vel sige med Propheten Ps. 136, 5: Herren gjorde Himmelen viselig, eller med Forstand. Ellers har man af Solens, Maanens og de andre Stjerners baade Løb og Storhed ogsaa at slutte, det som og i det andet Capitel er omtalt, hvad for et umaadeligt Rum slige store og mægtige himmelske Corpora og Legemer maa have deres Løb at forfølge i, det er, hvor ubegribelig vid og stor Himlen maa være, i hvilken de løbe. Thi man betænker ikkun, hvad for et ubegribeligt Rum Solen baade med sit Løb og Storhed indtager, lægge saa dertil Maanens Plads og Løbekreds i Himmelen desligste de andre Planeters, af hvilke enhver har sin egen Plads og Løbekreds, som sagt er erindre sig og de mange tusinde Gange tusinde Fixstjerner, og deres

Løbested og Grændser, saavelsom Storhed, og at de fleste af dem ere, som sagt er, større end Jorden. Sligt betænke man ikkun, og man skal mærke og befinde, at Jorden maa være imod Himmelen, ligesom er Prik eller intet, og Himmelen maa være mange tusinde Gange større, ja saa stor, at dens Storhed er for al Fornuft ubegribelig, uudtænkelig og urandsagelig, og vor Forstand og Tanke i slig Randsagning maa give sig tabt, og kan intet mere. Og derfor ligner og Skriften Guds Barmhjertigheds Storhed, som er uden Maade, Maal og Ende, ikke med Jorden, som er den i intet lig, med samme Himmelens Vidhed, Høide og Storhed, i hvilken saa mange tusinde Gange tusinde Stjerner svæve, af hvilke enhver er langt større end Jorden, og fulde af Guds Under; thi Stjernerne ere Guds Skatkamre, langt større end Jorden. Saa høi, som Himmelen er over Jorden, siger Propheten, er Guds Miskundhed mægtig over dem, som ham frygte. Saa langt som Østen er fra Vesten, lod han vore Overtrædelser være langt fra os (Ps. 103, V. 11. 12). Omsider skal og Stjernernes Mangfoldighed erindre os de usynlige Stjerners Løb og Mangfoldighed, det er, de hellige Englers, der ogsaa i Skriften kaldes Stjerner, saasom i Jobs Bogs 38, 4. 7, der Herren siger: Hvor var du, der Morgenstjernen sang tillige, og alle Guds Børn raabte for Glæde. Samme Guds Engle løbe ogsaa, idet de ere Guds Bud, og udrette hans Befaling, og ere tjenstagtige Aander, udsendte til Tjeneste, for deres Skyld, som skal arve Saliggjørelse (Ebr. 1, 14). Deres Mangfoldighed gives os ogsaa tilkjende, endel ved det de lignes ved Stjerner, som ere i Mangfoldighed utallige, som sagt er endel ved det Skriften kalder dem en Hær, ja Himmelens Hær (1 Kong. 22, 19), desligeste Guds Hær (1 Mos. 32, 2), og en himmelsk Hærskares Mangfoldighed (Luk. 2, 13). Endel omsider ved det den udtrykkelig siger om dem hos Propheten Daniel C. 7, 10: TusindeGange tusinde tjente Herren, ti tusinde Gange ti tusinde stode for ham. Her skulde og tales noget om de store Velgjerninger, som den naadige og alvise Gud formedelst Solens, Maanens og Stjernernes Løb os beter og beviser; men det falder beleiligere at fremsætte mod Enden af Capitlet, hvorfor det her nu forbigaaes.

§ 4. Det tredie og sidste Punkt, vi have taget os fore at betragte i Stjernerne, er deres Virkning og Gjerning, hvorom man skal vide, at Stjernerne ere den almægtige Guds store Skatkamre, af hvilke han underligen uddeler sine gode Ting og Gaver, Verden og i Særdeleshed Menneskene, og iblandt dem fornemelig de Troende og Guds Børn, tilbedste, og fremfører deraf saa meget Godt og saa megen Velsignelse, at det staar ikke attsammen til at opregne og kan ikke end den tusinde Part deraf beskrives. I hvilke og Stjernerne i utallige Maader overgaa Jorden; thi omend Jorden ogsaa er Guds Skatkammer, som frembærer Guds Liggendefæ, saa er dog sligt langt ringere, ja som intet imod det, Himmelen og Stjernerne frembære. Og saadanne Himmelens og Stjernernes Gaver og Frugter bete sig og særdeles mod Jorden, efterdi at Stjernerne ere gjorte til at skinne paa Jorden, hvorom jeg vil først indføre den drabelige og vidt berømte tydske Lærers Philippi Paracelsi Mening, om hvilken Enhver maa dømme, som ham behager. Hans Mening er denne, at al naturlig Visdom, Kunst og Skikkelighed, som et Menneske paa Jorden kan paafinde og øve, er begreben i Stjernerne. Deraf, siger han, komme de store og naturlige Mestere i allehaande Kunster og Paafund. Thi Naturen driver saadanne Folks Tanker og Sind, at de med stor Flid og Agtsomhed arbeide og lægge Vind paa Kunster, paa det at Guds Gjerninger maa aabenbares og komme til Lyset, Gud til Ære og Menneskene til Gavn og Gode. Thi

saa har Gud lavet og skikket det og lagt saadanne Liggendefæ i Himmelen, som i sine skjulte Skatkammere, paa det han i sin Tid vilde formedelst Menneskene lade alt saadant til Dagslys fremkomme, Og de samme uddeler han, naar, hvorlunde og for hvem han vil. Og i saa Maade, nemlig ved den underlige Virkning eller Arbeidelse og Indskydelse fortælle og Himlene Guds Ære og den udstrakte Befæstning hans Hænders Gjerning (Ps. 19, 2), hvilket, siger han, sker ikke alene ved Himmelens Storhed, ved Stjernernes Orden og visse Løb, men fornemmelig ved deres Virkning. Deraf ere alle de udsprungne og opkomne, som have fundet paa nye Ting, ikke af sig selv, men idet de har deri været nogle Redskaber, ved hvilke Himmelen haver fuldendt den Virkning, som dem af Gud var indplantet, og fordrevet Kunsterne til Lyset af Guds forborgne Skatte og Liggendefæ, og ligesom et Træ givet sin Frugt i sin Tid. Thi i saa Maade og ikke anderledes skulle I og forstaa Stjernerne i deres Virkning. De have deres Tid til at bære deres Frugt i. Og hvo, som er en god Stjernekiger, og mere forstaar sig paa Stjernerne, end paa den rette Regnekunst, han ved og forstaar, hvor, hvorlunde og naar saadant et Træ skal blomstre af Himmelen og give sin Frugt. Se, saaledes fortælle Himlene Guds Ære og den udstrakte Befæstning hans Hænders Gjerning. Og det er derfor en stor Vildfarelse, at man mener, Menneskene af sig selv har paafundet noget Godt, efterdi de ere ikkun nogle Redskaber dertil, ja og Himmelen selv ikke gjør det af sig selv, men er ikkun ligesom et Skab, Kiste eller Kammer, i hvilket den øverste Herre og Skatmester lægger sine Liggendefæer, og deraf siden uddeler dem til dem, som han har udvalgt og beskikket dertil; se, saa kommer al god Gave og al fuldkommen Gave heroven af fra Lysenes Fader (Jak. 1, 17). Al Visdom kommer fra Herren og er hos ham evindelig (Sir. 1, 1). Og de Gaver meddeler han os enten middelbart og naturligvis eller umiddelbart og overnaturligvis. Derfra kommer da al naturlig Visdom, derfra kommer al Forstand i alle naturlige Ting, i verdslig Ret og Lægekunst. Deraf har alle artige Skaldere og Poeter, liflige Musikantere, kloge og sindige Talemestere, kunstige Haandværksmestere i allehaande Arbeider, i Træ, i Metal, i Stene, alle verdslige Regenter, alle kloge Krigsfolk deres første Udspring og Oprindelse. Korteligen, Enhver faar det fra sine naturlige Gaver, eftersom de ham af Gud tildeles. Men de, som Gud Herren opfylder i overnaturlig Maade med Visdoms Aand, saasom de Kunstnere i det gamle Testamente, Bezaleel og Oholiab (2 Mos. 36, 1), saavel som de kloge Regenter og Krigshelte, Skriften omtaler, hvortil og Salomo med sin Visdom henhører, de have i den Maade intet at gjøre med den naturlige Himmel; af den naturlige Himmel har ethvert Menneske naturlig Lyst til at vide og randsage en Ting, og derefter er Mangen saa ivrig og har saa hidsig og brændende en Begjæring, at han kan ingen Ro have derfor. Thi ligervis, som Menneskenes Legeme bespises og opholdes af de underste Elementer, som er af Vand og Jord, og kan ikke leve uden dem, saa har og Menneskens Sind, Tanker og Aand deres Føde af Stjernerne. Og alle sindige og kloge Mennesker have deres Huskud, Indskydelse og Indfald af Stjernerne, og det er ligesom deres Spise. Thi bespises Menneskens Legeme af de underste Elementer, skulde da ikke ogsaa deres Sind og Tanker have sin Spise af de høiere? Kommer der og til sligt naturligt Lys den aandelige Oplysning af den Hellig-Aand og Igjenfødelsen, saa naa og bekomme slige naturlige Gaver en høiere Grad og Trin til deres Fuldkommenhed. Og saadanne Mennesker bekomme da en

ny Himmel, som den langt høiere og ypperligere rører og bevæger. De, som ere af Gud igjenfødte, deres Himmel og Tilbøielse er Gud selv, og de hellige Engle, Guds Menigheds Engle ere deres Stjerner, som der tales i Aabenbaringen. De hænge ikke af den blotte naturlige Himmel, eller regjeres af den alene, de ere over den naturlige Himmel, og deres Gjerninger have en høiere Oprindelse, som er Gud selv. Saadanne vare de hellige Patriarker og Propheter, Joseph, Daniel, Salomo og andre, om hvilke der staar skrevet, at deres Visdom overgik al deres Visdom af Ægypten, af Persien og Østerlanderne. Thi de Ægypter, Persier og Østerlændinge var ikkun begavede med den naturlige Himmels Visdom; men Moses, Joseph, Daniel, David, Salomo og deslige Guds Helgene havde foruden den naturlige Visdom ogsaa den overnaturlige. Og de hellige Apostler bleve med den Hellig-Aands Lys og Kraft udaf det Høie undervidste og iførte. Thi de skulde ikke forkynde naturlig Visdom og Kunst og være naturlige Mestere i Verden (1 Cor. 2, 1. 4. 7. 8); men de skulde forkynde den himmelske, evige Visdom, hvilket de verdslige Vise have ikke kjendt (1 Cor. 2, 1. 8). Saa vidt forbemeldte Læreres og Philosophers Mening, hvilken maa forsvare sig selv og beror paa de Beviser, som han søger at bekræfte den med. Men at vi kan komme til vort Forsæt igjen, da alligevel Stjernespaadomme om Menneskens Lykke og Ulykke, i Særdeleshed naar det sker om den og den Person*), ere aldeles ikke at annamme og samtykke i, saa er det dog ikke desmindre vist, at Stjernerne have deres visse og kraftige Virkninger og Gjerninger i og paa Jorden, hvilke kan henføres til tre Hovedstykker; det første, at de virke og vise Tiden, det andet at de ere Tegn, og det tredie, at de have andre naturlige og unaturlige Gjerninger.

§ 5. Vi ville i stykkevis tale om ethvert af dem særdeles. Angaaende det første, som er Tiden, da er det vist og ufeilbart, at Tiden virkes ved Stjernerne; thi i 1 Mosebogs 1, 14 staar der, at de skal være til Tider eller til at stifte og gjøre Tiden. Meldes og i Aab. 10, 6. 7, at naar Guds Hemmelighed fuldkommes og derfor Himmel og Jord med alle Stjerner forgaa, da skal fremdeles ikke være Tid mere. Og det er ikke ringe Gavn og Nytte, at Stjernerne virke og stifte Tiden; Thi Guds Forsyn og underlige Regjering har inddelt Alting i Tiden. Alting har sin Tid, siger Salomo, Præd. 3, 1. Verden har sin Tid og sin Alder. Alle Riger og Regimenter deres Tid. Det babyloniske Fængsel maatte have sine 70 Aars Tid. Messiæ Tilkomst efter det babyloniske Fængsel havde og sin Tid, nemlig de 70 prophetiske Uger eller 490 Aar (Dan. 9, 24). Antichristens eller den antichristiske Hobs Rasen og Stormen imod Guds Menighed har ogsaa sin visse Tid, som Daniels Propheti og Johannes's Aabenbaring lærer. Og det er en stor Visdom at kunne ret udlægge og opfinde slig Tid, at Johannes, der han i Aab. 13, 18 taler om det antichristiske Dyrs eller Riges Tid, derfor siger: Her er Visdom; hvo, som har Forstand, beregne Dyrets Tal. Og skigt at beflitte sig paa forbydes ikke ved det, Christus siger Ap. Gj. 1, 7: Det hører Eder ikke til at vide Tider eller Stunder; thi de Ord taler kun om det, som ikke i Guds Ord er aabenbaret, og henhører ikke til den christne Menigheds Opbyggelse. Var og fornemmelig kun sagt til Christi Apostle, som endda ikke forstode sig paa Christi Rige og mente, det var et verdsligt Rige. Viser og tillige, at Gud dog har sat Tid og Timer. Saa har og alle verdslige Bestillinger sin rette Tid, hvilken Tid Gud giver os at naa og ramme, naar vi kun bede ham flittigen derom og

*) Læs herom Tillægget af den anden Bog.

befale Herren vore Veie; thi saa vil han give os at finde og naa den rette Tid, som han og gjorde ved Abrahams Tjener Elieser, der han bad derom (1 Mos. 34, 11. 12).

§ 6. Det andet anlangende, som er Tegn, da skal man vide, at Himmelen og den ganske Natur have deres naturlige Tegn og gjør intet uden Tegn. Derfor tager og den Herre Christus (Matth. 16 og Luk. 12) Bevisning af Himmelens naturlige Tegn, og ved dem søger at føre Jøderne til, det høiere og vigtigere er, nemlig til at tage Messiæ Tegn i Agt. Thi saa siger han (Matth. 16, 2. 3): Om Aftenen sige I: Det bliver en skjøn Dag; thi Himmelen er rød, om Morgenen: det bliver Storm i Dag; thi Himmelen er rød og mørk. I Hienskalke, Himmelens Skikkelse kan I dømme, kan I ikke ogsaa dømme Tidernes Tegn? Disse ere Herrens Ord, og er Meningen denne: Dersom I give Agt paa Himmelens Skikkelse og Tegn, og deraf dømme om godt Veir og Uveir, hvorfor give I ikke da meget mere Agt paa den nærværende Tids Tegn og mangfoldige underlige Gjerninger og deraf dømme, at Messiæ Tid er forhaanden. Og i Luk. 12, 54. 55. 56 siger han: Naar I se Skyen opgaa i Vester, sige I strax: der kommer Regn, og det sker saa. Og naar I se Sønden veir blæse, sige I: det bliver hedt, og det sker. I Hienskalke, Jordens og Himmelens Skikkelse kan I prøve, men hvorfor prøve, ikke denne Tid? slutter derfor Herren saaledes: Ligesom I af Himmelens Tegn slutte og dømme ret om Veirliget, saa skulle I meget mere af de Tegn og underlige Gjerninger, som I se for Øine, dømme, at Messias er tilstede. Men I ere Hyklere, et se I, det andet ville I ikke se, som dog ligger mere Magt paa. Saa lader da Christus naturlige Tegn staa ved Magt. Himmelen giver ogsaa sine unaturlige Advarelsestegn: thi Gud er saa naadig og god, at han ikke straffer pludselig, men tilforn ved Tegn paaminder og advarer Menneskene, som man kan se i alle store Landeplager, der sjelden komme, uden foregaaende underlige Tegn. Derfor skulle samme Tegn ingenlunde med Sikkerhed og Skjødesløshed foragtes, men som den tilkommendes Strafs Forløber agtes og ansees. Dog har en tro Christen ikke at frygte sig for dem, som Herren lærer, der han (Jer. 10, 3) lader sige til de Troende: I skal ikke forskrækkes for Himmelens Tegn. Men han skal vide, at han er sikker og tryg i den Høiestes Skjul og den Almægtigstes Skygge (Ps. 91, 1), og at han i Christo endogsaa regjerer over Naturen*).

§ 7. Det tredie og sidste anlangende, som er den ydermere Himmelens og Stjernernes Udretning, da er deri at mærke endel de unaturlige, endel de ret naturlige Udretninger. Hvad sig de unaturlige belanger, da ere nogle skikkede til Menneskens Straf, om hvilke vi skal vide, at Himmelen og Stjernerne ere ikke saa onde, som Astrologi eller Stjernespaadoms Lykkekunstnere den afmale, og at de af sig selv ikke forvolde, at Menneskene tage Skade, men Menneskenes blotte Synd og Ondskab er Aarsagen dertil og volder, at Gud maa udruste Kreaturene til Hevn og bruge dem til Straf imod de Ugudelige og Ubodfærdige. Saaledes voldte Folkenes Ondskab før Syndefloden, at Himmelen og Stjernerne maatte stifte fyrgetyve Dages Regn og deraf en Syndeflod til at drukne de Ubodfærdige (1 Mos. 7, 12). Ligesaa foraarsagede ogsaa Sodomitternes og Gomoriternes skjændige Levnet, at en Svovels og Ilds Regn faldt af Himmelen og dem fortærede (1 Mos. 19, 24). Og iligemaade foraarsagede de dagligen mange deslige Plager, saasom unaturlig Hede og

*) Læs herom det 58 Capitel i den 2den Bog.

Kulde, unaturlig Væde og Tørke, unaturlig Torden, Hagel og Ild, en smitsom og forgiftig Luft og andet deslige. Hvilke alle ved Synden først og fornemmelig foraarsages, og Menneskene til Straf at Himmelen nedsendes. Men alt dette skal intet skade Guds Børn og dem, som leve i Guds Frygt og i Troen, ligervis som de ægyptiske Plager ogsaa skadede Israels Børn intet (2 Mos. 8, 22). Og dertil hensees med de Ord i den 121de Psalme V. 5, 6: Herren er din Skygge over din høire Haand. Solen skal ikke stikke dig om Dagen, eller Maanen om Natten. Hvilke Ord ikke maa forstaaes saa aldeles hen, ligesom Meningen var, at Gud vil alene bevare sine Børn for Solens og Maanens Hede og Kulde, men de bør forstaaes om de Plager og unaturlige Skadevirkelse, hvilke Gud ved Stjernerne, som ved sine Ris, øver, og Verdens Ondskab dermed hjemsøger, og ere hans Vredes Skaaler, som maa udøses over Menneskenes Vanart; ligesom de Vredens Skaaler i Aabenbaringens 16, 2 udøses over det antichristiske Bæst og Dyr og dets Tilhængere. Ellers skal vi imod slig Straf og Plager flittelig bede, som samme Psalme formaner os til, og opløfte vore Øine til Bjergene, fra hvilke os skal komme Hjælp (Ps. 121, 1), paa det vi ved den Almægtiges Kraft kunne sligt undfly; thi saadan Straf og Plager kan alene ved Poenitentse og Bøn afvendes. Foruden slige naturlige Straffevirkelser af Himmelen ere der og andre naturlige, som stikkes Menneskene til Trøst og Hjælp, Thi ligesom Gud bruger Himmelen og Stjernerne til de Ugudeliges Hevn og Straf, saa bruger han dem ogsaa ofte til de Frommes Befrielse og Beskjærmelse imod de Ugudelige. Derfor meldes der i Dommernes Bogs 5 Cap. 20de V. at der af Himmelen stredes imod Sisera. I Kirkehistorierne læse vi ogsaa, at Vind og Veir har nedlagt den fromme Keiser Theodosi Fiender, hvorom Poeten siger:

Hvor har dog Gud dig kjær
Og holder paa din Side,
Du, som har med dig alle Veir,
Der hjælper dig at stride.

Saavidt om Himmelens unaturlige Udstrækning. Men om Himmelens naturlige Virkelse skulle vi mærke, at den stjernede Himmel giver ikke alene den store Verden, men og Menneskenes Liv sin Frugt, Kraft og Virkning dagligen og uden afladelse. Lad de hedenske Skribenter med deres Disciple her ikke forføre dig, men vid, at alle Meteora og Luftens Indhold, som de følge herefter, ere Stjernernes Frugt og Virkelse. For det Første kommer Skyerne af Stjernernes Forarbeidelse, hvorom Salomo melder i Ordsp. 3, 20. Ved Herrens Kundskab dryppe de øverste Skyer med Vand. Og Sirach 43, 16: Formedelst Herrens Befaling flyve Skyerne frem som Fugle. Han har bekræftet Skyerne med sin store Herlighed, bedækker og ofte Himmelen med dem, som der staar Ps. 147, 8. Og Job (Cap. 26, 9) siger: Han holder Luften fast, som er for hans Throne, han udbreder sin Sky derover. Derfor melder og Propheten Nahum (Cap. 1, 3): at Skyen er Herrens Fødders Støv. Undertiden foraarsager og Stjernerne Taage, som formedelst nogen Stjerneklase forarbeides og udaf Jorden opdrages. Naar Herren udgiver sin Røst, siger Propheten Jeremias (Cap. 10, 13), da er Vandenes Mangfoldighed i Himmelen, og han kan opdrage Vand fra Jordens Ende. Dermed dæmper Gud Heden og svøber Havet med Taage som med et Svøbeklæde, som i Es. 25, 5 og Job 38, 9 tales. Atter give de af sig Sne. Herren taler til Sne, sigendes: Vær paa Jorden, staar der (Job 37, 6). Og Ps. 148, 8: Ild, Hagel, Sne, Damp og Storm udrette hans Ord. Nu give de af sig Kulde og Frost, hvorom Elihu i Jobs Bog (Cap. 37, 9. 10) siger: Af de inderste Kammere mod Sønden kommer en

Hvirvelvind, og ved de adspredende Vinde mod Norden kommer Kulde. Gud giver Frost ved sin Aande. Stundom fremføre de og Is og Rimfrost. Job. 38, 29 spørges der: Af hvis Liv er Frost udgangen, og hvo fødte Rimfrost under Himmelen? og derpaa svares i Ps. 147, 16. 17: Herren udstrør Rimfrost som Aske. Han udkaster sin Is som Mundbide. Derover forundrer og Sirach sig (Cap. 43 22. ꝛc) og siger: Herren udøser Rimfrost paa Jorden som Salt, og naar det fryser, da bliver den som en Knappe ovenpaa Stager. Naar det blæser koldt Nordostveir, saa sammenfryser Is af Vand. Den kan føre sig i Vandet som i et Harnisk. Undertiden fremtrænge Stjernerne ogsaa Hagel og Sne. Job. 38, 22. 23 staar der: Er du kommen til Sneens Forraadskammer, eller kan du se Hagelens Forraadskammere, hvilke jeg har sparet til Trængsels Tid, til Strids- og Krigsdag. Med hvilke Ord vi erindres, at Gud bereder og ndruster ogsaa Hagelen til Hevn over sine Fiender, som han gjorde ved Ægypterne i Mose Tid (2 Mos. 9, 24) og mod Amoriterne i Josva Tid (Jos. 10, 11), hvilket han og truer Gog og Magog med hos Propheten Ezechiel (Cap. 38, 22). Jeg vil, siger han, lade regne over ham en overstyllende Regn og Hagelstene. Derfor staar der og i Visdommens 16, 24: Kreaturet, som tjener dig, som gjorde alle Ting, udstrækker sig til Straf mod de Uretfærdige, og slaar sig tilbage igjen til at gjøre dem godt, som forlade sig paa dig. Og Cap. 5 51. ꝛc: Verden skal skrige med Herren imod de Uvise, Lynets Pile skal udfare lige, og af Skyerne, som af en haardt spændt Bue, skal de ramme paa et Maal. Og der skal falde Hagel fulde med Vrede fra En, som skyder med Sten. I sin Tid fremskyder de og Ildslue og Brynde, Torden, Lynet og Tordenslag. Job 38, 34. 35 siger Herren: Kan du opløfte din Røst til den tykke Sky? kan du udlade Lynene, at de fare hen, og at de sige til dig: se, her ere vi? Ps. 97, 3. 4 staar der: Ild skal gaa for hans Ansigt, og stikke Ild paa hans Fiender trindt omkring. Hans Lyn oplyser Jorderige; Jorden ser det og bæver, V. 5: Bjergene smeltes som Vox for Herrens Ansigt, for den ganJords Herres Ansigt. Sirach siger ogsaa (Cap. 43, 4, 5): Solen brænder Bjergene tredobbelt. Den udblæser gloende Damp. I hvilke Ord Solen beskrives som en Ild, der tidiggjør og koger alle Ting. Hvor vilde man ellers tage saadan en Ild, som kunde varme Verden og gjør Alting tidigt og modent? Paa en anden Tid fremsende de Regn, uden hvilket Jorden ikke kan grønnes. Og det sker ved Guds sære Tilskikkelse og Forordning. Moses siger derfor 5 Bogs 28, 12: Herren skal oplade for dig sit gode Liggendefæ, nemlig Himmelen, at give dit Land Regn i sin Tid. I hvilke Ord vi høre, at Gud alene har Nøglen til dette Skatkammer; han er den, som beskikker Regn paa Jorden (Ps. 147, 8), naar han vil, og naar vi med vor Bøn Regn af ham forhverve. Han alene har aftalt Regnens Draaber. Jeremias siger og dertor (Cap. 14, 22): Mon der være iblandt Hedningernes Forfængelighed de, som kunde lade regne? eller kunde de give Himlene Regndraaber? mon det ikke være dig selv, Herre, vor Gud! og vi have forventet dig; thi du, du haver gjort alle disse Ting. Ved hans Kundskab ere Afgrundene adskilte, og ved den dryppe de øverste Skyer med Vand, staar der (Ordsp. 3, 20), og Job 38, 28) spørges der: Er der og Regnens Fader til? eller hvo haver født Duggens Draaber? Gud den Allerhøieste; thi af ham faar Himmelen og Stjernerne al Kraft dertil. Dersom I vandre i mine Skikke og holde mine Bud, og gjøre dem, siger Herren (3 Mos. 26, 3. 4), da vil jeg give Eder Regn i sin Tid, og

Jorden skal give sin Grøde, og Træet paa Marken skal give sin Frugt. Item (Mal. 3, 10): Jeg vil aabne Himmelens Sluser og udgyde Eder Velsignelse, indtil I have ikke nok at tage i. Derfor og Jeremias (Cap. 5, 24): Lader os dog frygte Herren vor Gud, den, som giver Regn, baade tidlig Regn og sildig Regn i sin Tid, han skal forvare os de bestikkede Høsttider. Ydermere virkes og dannes Regnbuen ved Himmelen og Stjernerne, efter Guds særdeles Tilskikkelse. Og sker Regnbuen, naar Solen i en vis og sær Maade staar tvertover fra en draabefuld Sky. Og pryder Regnbuen saare Himmelen og skinner ganske yndeligen i Skyen, at Regnbuens Lignelse ogsaa derfor er brugt i Guds overnaturlige Aabenbarelser, saasom i Aabenbaringens Cap. 4, 3, hvor der saaes en Regnbue omkring Guds Stol, som en Smaragd. Saadan Regnbues Yndelighed skal erindre os Guds Yndelighed, som den dannede. Jeg, siger Herren, har sat min Bue i Skyen (1 Mos. 9, 13). Og Sirach i det 43de Cap. V. 13: Se til Regnbuen og lov den, som gjorde den. Regnbuen er og et Naadetegn og et Guds Vidnesbyrd om hans Naade, ja et Segl og Forsikring paa Guds Pagt, som er oprettet med Menneskene og alle levende Dyr. Saa virke og fremskikke ogsaa Himmelens Stjerner ogsaa Duggen, som vederkvæger Græsset og kjøler Heden, gjør og, at Roser og anden Vext blomstre eftersom Gud giver Kraft dertil, thi naar Herren er fortørnet, maa Duggen ofte blive borte. Haggai 1, 9. 10 siger Herren: For mit Huses Skyld, som er øde, og for I løbe hver for sit eget Hus, derfor lukke Himlene sig til for Eder, at ikke give Dug, og Jorden haver tillukt sig, at ikke give sin Grøde. Da maa og ofte istedetfor den gode Dug komme Skadedug og Mimmerdug, som er en stor Straf. Item Tørke og Hede. Jeg slog Eder med Tørke og med det brændte Korn, og med Hagel, ja al eders Hænders Gjerning, siger Herren Hag. 2, 18. Og 5 Mos. 28, 23. 24 siger Moses i Herrens Navn til de ulydige Jøder: Den Himmel, som er over dit Hoved, skal være som Kobber, og Jorden, som er under dig, som Jern; Herren skal gjøre dit Lands Regn til Pulver og Støv; af Himmelen skal han nedstige over dig, indtil du bliver ødelagt. Fremdeles skifte og Himmelens Stjerner, Vind og Veir, eftersom Gud giver dem Kraft dertil. Gud har gjort Vægt til Veiret, og veiet Vandet med en Maade, staar der (Job. 28, 25), og (Ps. 145, 7), at Herren udfører Veiret af sine lønlige Steder, eller, som det i Grundsproget lyder, af hans Skatkammer eller Liggendefæ. Saadanne Skatkammere, eller egentlig Veirkammere, har Gud sat i alle Verdens fire Hjørner. Derfor tales der paa adskillige Steder i Skriften om Verdens fire Veir, som Matth. 24, 13: Herren skal udsende sine Engle, og de skal forsamle hans Udvalgte af de fire Veir. Og samme fire Veir i Sach. 6, 1 lignes ved fire Vogne. I Aab. 7, 1 meldes der figurlig, at Johannes saa fire Engle staa hos Verdens fire Hjørner, som vilde forhindre, at intet Veir skulle blæse paa Jorden, paa Havet eller paa noget Træ, hvilket er taget af det samme og figurlig bruges i den prophetiske Spaadom. Af disse fire Veirkammere komme de fire Slags Hovedvinde, eller fornemste Vinde, Østenvind, Sønden-vind, Vestenvind og Nordenvind. Fra Østen og fra Solens Opgangssted kommer Østenvind eller Østenveir, om hvilket der staar (Hos. 13, 15): Der skal komme et Østenveir, et Herrens Veir, og hans Kildevæld skal tørres, og hans Kilde blive tør. Det var og Østenveir, ved hvilket Gud udtørrede Grunden i det røde Hav (2 Mos. 14, 21). Sønden-veir eller Sønden-vind kommer fra Verdens søndre Kant, og og er varm og fugtig. Ved du, hvorledes dine Klæder blive varme,

naar han gjør Landet stille af Sønden-vind (Job 37, 17). Naar I se Sønden-veir blæse, sige I: det bliver hedt, og det sker, staar der (Luk. 12, 55). Vesten-veir eller Vesten-vind kommer fra Verdens vestre Kant og Solens Nedgangssted og er kold og fugtig. Og om det Veir eller Vind meldes der i 1 Mos. 10. 19, at det borttog Ægypternes Græshopper; og Herren, staar der, vendte Vinden til et saare sterkt Vesten-veir, og optog Græshopperne, og kastede dem i det røde Hav. Norden-vind eller Norden-veir kommer fra Verdens nordre Kant, og er koldt og tørt, at Sirach (Cap. 43, 23) derfor siger: Naar der blæser koldt Nord-østveir, saa sammenfryser Is af Vand. Disse fire Veir udkomme af deres Veirkamre, ligesom Gud det skikker; han har sat Stjernerne til sine Skatmestere over disse Veirkamre, at de skal udlade Veiret deraf af deres egen Magt og Myndighed, men efter Guds egen Befaling. Og ligesaa gjøre de og i alle andre Stykker, som dem er betroede. Disse ere nu Himmelens og Stjernernes Frugter, hvilke Gud udgyder af sine Liggendefæ i sin Tid, og dem kan de jordiske Ting og Elementer aldeles ikke undvære. Derfor har den trofaste Skaber det saa forordnet og beskikket, at de jordiske Ting skal annamme deres Kræfter og Indflydelse af de himmelske. Den ganske Natur hænger i hinanden som i en Lænke og Kjæde, hvilken er Naturens og den guddommelige Forsyns gyldne Kjæde og Sammenlænkelse, om hvilken Herren (Hos. 2, 21. 22) siger: Jeg vil bønhøre, ja jeg vil bønhøre Himlene, og de, de skal bønhøre Jorden, og Jorden skal bønhøre Kornet og Mosten og Olien, og de, de skal bønhøre Israel. I hvilke Ord Gud taler om Naturens ganske vise Ordning og Skikkelse, og begynder ovenfra af den første virkende Aarsag. Jeg, siger han, vil bønhøre Himmelen, det er, naar der er en svar tør Tid og Himmelen brænder af Hede, og Stjernerne have ikke sin Virkelse til at kunne give frugtbare Tider, da vil jeg bønhøre Himlene og den med Skyer bedække, og lade Stjernerne fuldkomme deres naturlige Virkelse og Udretning. Videre siger Herren: og Himmelen skal bønhøre Jorden; det er den anden Naturens Trappe; thi Jordens fornedrede Kræfter ere alle sammenlænkede med den høie Himmels Kræfter. Naar Himmelen i sin Virkning forhindres og er umild, saa kan intet voxe paa Jorden, saa raaber da Jorden i slig Trængsel til Himmelen, idet at den i tør og hidsig Tid oplader sin Mund, sprækker fra hinanden, og tørster efter Regn. Ydermere siger Herren: Jorden skal bønhøre Kornet og Mosten og Olien; det er: Jordens Grøde maa af Jorden suge og drage til sig sin grønnende Kraft og Saft; men naar Jorden er uden Saft og Vædske, da maa og Jordens Grøde miste den, hvorfor Grøden ved sin Nødtørftighed ligesom skriger til Jorden, saasom til sin Moder, af hvilken den er kommen, ligesom et Barn skriger efter sin Moder, naar det tørster.

Den anden Part af dette Capitel. Om Solen og Maanen i Særdeleshed, saavelsom adskillige Lærdomme baade om Sol, Maane og Stjerner.

§ 1. Det er ikke menneskeligt, fuldkommeligt at forstaa sig paa disse himmelske Lyses Art, mindre at gjøre noget til den, men det er alene guddommeligt. § 2. I Maanen er at beundre dens Lyses Af- og Tiltagelse med sin Nytte i at afdele Tiden, og til hver Tid at skaffe Forandring paa Jorden. § 3. I Solen dens Løb, som er nyttigt, vist og hastigt; iligemaade dens Storhed. For disse Ting er den hoilig at forundre sig over, men dog ei paa hedensk Vis at tilbede. § 4. Uddrages Lærdomme af de himmelske Lys om Guds Almagt og Visdom, Sanddruhed og Trofasthed. § 5. Anføres især dens Formørkelser, saavel naturlige som overnaturlige, som Speil paa Guds Vrede, Synden, særdeles Vantroens Synd, Straffen, Døden, Dommen med sine Tegn og Verdens Undergang. § 6. Skal disse deilige Lys være os Billeder paa, at Gud er et yndigt og elskværdigt Lys, og Christus den allevegne skinnende Retfærdigheds Sol.

§ 1. Foruden det, som i Begyndelsen af dette Capitel her og der er talt om Solen og Maanen blandt de andre Stjerner, ville vi her ogsaa tale noget om Solen og Maanen i Særdeleshed og for sig selv; desligeste vise nogle Lærdomme og Erindringer, man kan tage af Sol, Maane og Stjerner. Fuldkommelig at udrandsage Solens og Maanens og andre Stjerners Art er, som og tilforn er vist, over vor Evne og Formue; at Herren derfor siger til Job C. 28, 19: Hvor er den Vei, der som Lyset mon bo? og V. 33: Ved du Himmelens Skikke? Og langt mere er over vor Evne at gjøre Noget dertil, at det har den Art. Gud alene maa gjøre og beskikke det, som han og gjør. Derfor staar der i den 104de Psalme V. 19, 20: Han gjør Maanen til bestemte Tider, Solen ved sin Nedgang. Du gjør Mørket, at det bliver Nat. Et Menneske kan ikke gjøre et grønt Græs, endsige Lys og Mørke og andet deslige. Saa skal vi derfor give Gud al Ære, ydmyge os under hans Almægtighed og prise ham i hans Gjerninger. Han gjør Sol og Maane og beskikker alt det, der skal udrettes ved dem. Og derfor melder og Moses i den fjerde Dags Skabelse: Gud sagde: vorde Lys paa Himmelens udstrakte Befæstning, at gjøre Skilsmisse imellem Dagen og imellem Natten; og de skal være til Tegn og til bestemte Tider, og til Dage og Aar. Og Gud gjorde de to store Lys: det store Lys til at regjere Dagen og det lille Lys til at regjere Natten (1 Mos. 1, 14. 15. 16). Ellers ville vi her først tale om Maanen, dernæst om Solen, og for det Sidste fremstille nogle Lærdomme og Erindringer om Sol, Maane og Stjerner.

§ 2. I Maanen er høilig at forundre sig over dens Lys, at den voxer af og til og holder deri sin visse Tid, og naar det er ligesom udslukt, tændes det igjen, og voxer til jo mere og mere og bliver ligesom anden Vext stedse større. Hvilket den gode Gud derfor saaledes har lavet og skikket, at man kunde efter Maaneskinnet dele Aaret og i en vis Maade gjøre Forskjel paa Tiderne, paa det at Menneskens Handel og Forretninger kunde ordentligen og skikkeligen forhandles og forrettes. Det er det i Ps. 104, 10, meldes: Herren gjorde Maanen til bestemte Tider; thi var der ikke Maanens Forandring og adskillige Maaneder og Dage til, da kunde hverken i Guds Kirke og Menighed, eller i verdsligt Regimente, Rettergang og Husholdning være nogen god Skik og Orden, og hvilken gruelig Mørkhed og Uskik, Uorden og Vildrede vilde da blive i alle Stænder? Det Allerviseste og Klogeste i alle Stænder er, næst Guds Frygt, at holde en god Skik og Orden og at ramme paa den rette Tid. Kan en Øvrighedsmand og Regent, desligeste en Husfader gjøre det, da ere de deri lykkelige og bør deri prises kloge og smilde; thi det staar Altsammen paa Tiden. Hvad som sker i Utide, det fordærves og bliver intet nyttigt; thi Gud har besluttet Alting i Tid, Maade og Vægt, og enhver ret Tid fører sin Velsignelse og lykkelige Fremgang med sig. Alting haver en bestemt Tid; og alt det, som man haver Lyst til under Himmelen, haver sin Tid, siger Salomon Præd. 3, 1. Vel den, som ikkun kan ramme paa Tiden og Timen. Og derom har man Gud at bede og paakalde. Saa se vi da Guds Visdom deri, at han efter Maanens Forandring og visse Løb har bekvemmelig afdelt Tiden, at der kan være god Orden og Skik paa Jorden. Saa maa og Maanens Forandring tjene dertil, at der kan være Forandring og Omskiftelse paa Jorden, og hver Tid kan bære sin særdeles Frugt, Nytte og Gavn, Menneskene tilgode; thi man har gjerne noget Nyt i hver Maaned det ganske Aar igjennem. En Maaned fører det med sig, en anden et andet. Thorsmaaned tilfører en sær Guds Gave, Mai, Maaned en anden, Skjær-

sommer en anden, Ormemaaned en anden, Høstmaaned en anden, Fiskemaaned en anden. Hver Maaned har sin egen Grøde og Vext, sine egne Urter, sine egne Frugter, sine egne Fiske, sine egne Fugle, sit eget Veirligt, sin egen Vind og saa fremdeles. Saadant og andet mere i Maanens Handel og Beskaffenhed giver os saa forunderlige Vidnesbyrd paa Guds vise Skik og Orden, som han har sat deri, at man det ikke nokſom kan udgrunde.

§ 3. Angaaende Solen, om hvilken der og staar i Pſ 104, 19: Solen ved sin Neddang, da er derom at betragte først Solens Gang og Løb. Derved bliver Dag og Nat, derved og Dagene og Nætterne forlænges eller forkortes, ligesom og de fire Aarstider, Vaar, Sommer, Høst, Vinter, derved foraarsages, hvilken Altsammen kommer Menneskene til Gavn og Gode. Der er og at mærke Solløbets Vished, over hvilket og Hedningerne have forundret sig, og deraf sluttet og fornummet, at der maatte være en Gud til, som var et evigt Sind og Aand, fuld af Visdom, og som havde beskikket og forordnet dette Solens Løb; thi Solen holder et aldeles vist Løb og gaar ikke over det Maal, som Gud har foresat den, gaar hverken høiere eller lavere; den har sin visse Vei paa Himmelen, som man kalder Solveien eller den ecliptiske Linie. Paa denne Linie bliver den og viger ikke udenfor den. Sønderpaa gaar den og ikke længere end til den himmelske Stenbuks første Punkt, der gjør den høieste Vinter og længste Nat, vender saa derfra tilbage igjen nordpaa, og kommer ikke videre imod Norden end til Krabbens første Punkt, der gjør den høieste Sommer og længste Dag og vender saa tilbage igjen, og holder saaban Stadighed og Vished i samme Gang, at et Minut ikke feiler deri. Og naar den har gaaet de tolv himmelske Tegn igjennem, saa er et Solaar fuldkommet, ligesom et Maaneaar er fuldkommet, naar Maanen har løbet tolv Gange Himmeltegnene igjennem. Og det er nu Solens aarlige Løbs Vished, og hvorved den foraarsager Dagenes og Nætternes Forlængelse og de fire Aarstider. Ligesaadan Vished holder den i det daglige Løb, og hver Dag i fireogtyve Timer løber den ganske Himmel igjennem, fra Øst til Vest og fra Vest til Øst. Ligesaa er at mærke Solløbets Snarhed og Hastighed, som er saa stor en Hastighed, at den er ganske forunderlig og intet deslige sees paa Jorden; thi i hver fireogtyve Timer løber Solen den ganske Himmel igjennem; det er tre Hundrede og tresindstyve Grader, af hvilke Grader en eneste gjælder og indeholder, efter Stjernekigeres Beregning, idet mindste ved halvtredie Hundrede Tusinde tydske Mile, og derfor løber Solen idetmindste hver Time ved halvtredie Hundrede Gange Tusinde tydske Mile, hvilket er saadan en Hastighed, som et Menneske i sligt stort et Korpus som Solen er, ganske ikke kan finde sig i, og maa bekjende, det overgaar et dødeligt Menneskes Fornuft og Sandser. Der maa og agtes paa Solens Storhed; thi man skal ikke tænke, at de himmelske Legemer, saasom Sol, Maane og andre Stjerner ikke ere større, end de for os synes. Thi, som i det andet Capitel tilforn er sagt, ere de overmaade meget større end Jorden, og Solen over hundrede Gange større, som og tilforn er meldt, og Stjernekigere med ufeilbar Ret bevise at være sandt; thi at Solen synes for os saa liden, det foraarsages kun deraf, at den er saa langt borte fra os, som vi og ellers mærke, at jo længere en Ting er borte fra os, jo mindre tykkes den os at være. Af saadant og andet mere mærkeligt, som i Solen findes, ere og Hedningerne saare bleven indtagne med Forundring, og mange af dem ere ved deres Hjertes Blindhed deraf geraadede i afgudiske Tanker og omsider have gjort en afgud af Solen og tilbedet den. Om en indianſk Konge læser man, at der han hørte Evangelium prædi-

kes om vor Herre Christo, og at deri meldes, at Christus er død for vore Synders Skyld, og man derfor skulde tro og forlade sig paa ham, har han af sin naturlige Fornufts Mørkhed, Blindhed og Forførelse dertil sagt: skulde jeg tro paa den, som er død? jeg tror heller paa Solen, som aldrig er død. Hvilken Vildfarelse og Blindhed viser os, at endogsaa Hedningerne i deres Mørkhed har af Fornuften kunnet skatte Solen at være saare fornnderlig. Deres Vildfarelse og Blindhed ville vi ikke følge. Vi anse ikke Solen som nogen Afgud, som og er forbudt i 5 Mos. 4, 19, hvor der staar: Tag dig vare, at du ikke skulde opløfte dine Øine mod Himmelen, og du skulde se Solen og Maanen og Stjerner, den ganske Himmelens Hær, at du skulde tilskyndes til at tilbede dem, og tjene dem, hvilke Herren din Gud har uddelt til alle Folkene under den ganske Himmel, det er, skabt dem til at tjene dem. Men vi se til Solen som til Guds Værk og Gjerning, som han har skabt og gjort dertil, at den skal være den deiligste af alle synlige Himmelens Stjerner, og med sit Løb og Kraft regjere alle jordiske Ting; thi alle Kreature ere Guds Speil, i hvilke vi skal lære at kjende deres Skaber. Og derfor siger og Sirach C. 43, 2 i Særdeleshed om Solen: Solen, naar den beskues, forkynder i sin Opgang om Gud; den er et forunderligt Redskab, den Høiestes Gjerning. V. 6: Det er en stor Herre som gjorde den.

§ 4. Ellers til en Beslutning af dette Capitel har vi at agte efterfølgende Lærdomme og Erindringer om Sol, Maane og Stjerner. Først have vi at betænke deri Guds Almægtighed og Visdom. Hvor viselig og deilig har Gud beskikket det, at han har gjort Solen til at pryde og oplyse Dagen og Maanen til at oplyse Natten, desligeste med saa mangfoldige Stjerner prydet Himmelen? thi Lyset er alle Tings høieste Prydelse og Deilighed. Vi forundre os, naar En nogensteds bygger et skjønt Hus og pryder det med Billeder, Maling og deilig Farve, meget mere skal vi da forundre os paa Himmelens vældige Bygning som er prydet med saa store, deilige og mange Lys, og hvor saa mangfoldige Stjerner skinne og blinke, hvis Tal Gud tæller og nævner dem allesammen ved Navn; stor er den Herre og har stor Kraft; der er intet Tal paa hans Forstand (Ps. 147, 4. 5). Efterdi at vi nu vide dette, saa skal vi love Guds Almægtighed og Visdom i alle Ting, om han end befaler os at gjøre og tro det, som vi ikke kan begribe, ja det, som synes os at være daarligt, saa skal vi dog tro og gjøre det. Thi Gud kan gjøre over alle Ting, langt overflødigere end de Ting, som vi bede eller forstaa (Eph. 3, 20), og Guds Daarlighed er visere end Menneskens Visdom (1 Cor. 1, 25). Dernæst lærer os Sol og Maane og de andre Stjerner med deres visse Løb at betragte Guds Sandhed og Stadighed i hans Forjættelse. Thi ligesom Gud stadig og viselig holder det, han i Skabelsen har sagt om Solen, Maanen og Stjernerne, saa skal han ogsaa iligemaade stadig og tryggelig holde, hvad Andet han har sagt; som vi og mærke, han har gjort i andre Stykker, og fuldkomment til Punkt og Prikke, hvad der var sagt, saasom at han, eftersom sagt og forjættet var, har sendt Messias til Verden, har forandret og ødelagt adskillige Monarkier og Riger, desligeste i adskillige Maader frelst sin christne Kirke af Vaade og Fare, derfor siger han ogsaa hos Propheten Jeremias C. 33, 20. 21: Dersom I kunde rygge min Pagt med Dagen og min Pagt med Natten, at der ikke blev Dag og Nat i deres Tid, da skal ogsaa min Pagt rygges med David. Som han vilde sige: saa vist som der er Sol, Maane og Stjerner, saavelsom Dag og Nat til, skal og være og blive indtil Verdens Ende, saa vist skal jeg holde det, jeg har lovet David,

det er, Messias og alle dem, som tro paa ham.

§ 5. Ydermere skal Sol, Maane og Stjerner, naar de formørkes*), være os et Guds Vredes Speil, skynde os til Poenitentse og Bedring, og erindre os Menneskens Synder med deres Straf, særdeles Døden tilligemed den yderste Dom og andre deslige Forandringer i Verden, som maa komme for Syndens Skyld. Vel have Formørkelserne deres naturlige Aarsager, at og mange Kirkelærere derfor billig mene, de Formørkelser, som i den hellige Skrift ommeldes at skulle ske for den yderste Dag og være Tegn dertil, ikke ere slige naturlige Formørkelser, som ske aarlig, men overnaturlige og som den Formørkelse var, der skeede paa den Tid, Christus døde paa Korset (Luk. 23, 45), og som Mørket var i Ægypten, der varede i tre Dage (2 Mos. 10, 22). Og det er ikke urimeligt, at kort før Verdens Ende og Undergang slige overnaturlige Formørkelser skulle ske og være saa store, at Sol og Maane til nogen Tid stedse og aldeles skulle blive mørke, ja og Stjernerne falde af Himmelen, som og Ordene lyde paa adskillige Steder i Skriften. Ikke desmindre kan man og derfor ikke nægte, at endogsaa de naturlige og aarlige Formørkelser kan i Almindelighed betegne Synden og Guds Vrede derover i Døden, i den yderste Dom og ellers. Thi det ene hindrer ikke det andet. Og man ser og ellers en Ting at have naturlige Aarsager, og ikke desmindre at betegne overnaturlige Ting, saasom Regnbuen i Himmelen og paa Jorden, Torne og Tidsler og Kvindernes Smerter i deres Barnefødsel og andet saadant, som ere naturlige Ting og tillige betegne enten Guds Naadeløfter eller Menneskens Synd med paafølgende Straf. Saa ere og alle Formørkelser imod de himmelske Lyses Natur og Egenskab; thi de ere gjorte til at lyse paa Jorden, som der vises i 1 Mos. 1, 15. At sligt derfor hindres, og de kan ikke lyse, det er slig deres Natur imod, at og Hedningerne derfor have kaldet det Solens Meen, Feil og Afmagt og Maanens Strid og Arbeide. Og naar Solen ikke kan skinne, da finde og adskillige af de andre Stjerner dertil, desligeste alle de Kreature som have deres Kraft af Solen, lide Meen deraf. Omsider er og ellers Mørke i Skriften Syndens og Guds Straffes og Vredes Billede og ofte bruges sligt at betegne og afmale. Er derfor ikke urimeligt, at det Mørke som i Solens, Maanens og andre Stjerners naturlige Formørkelse befindes, ogsaa derfor billig i slig Betænkelse ansees, helst efterdi sligt Mørke er saare bekvemt til saadant at betegne. Bliver det derfor derved, at man billig ved Solens, Maanens og andre Stjerners Formørkelser, hvad enten de er naturlige eller overnaturlige, sig sligt erindrer, desligeste anser saadanne Formørkelser, som Speil og Billeder dertil. Naar man derfor ser en Formørkelse, skal man tænke, det er en Forhindring, hvorved Himmellysene ikke kan bete sine naturlige Kræfter og Virkninger hvilket er imod deres Natur og forkynder og betegner os Menneskens Ondskab paa Jorden. Saaledes maa Himmelen aabenbare den Ugudeliges Misgjerning og Jorden opreise sig mod ham, som Zophar taler Job 20, 27. Og naar Ondskaben og Ugudeligheden er overmaade stor, maa der og ofte ske overnaturlige Formørkelser derover, som, der Guds Folk grummeligen blev plaget i Ægypten, item, der Christus blev korsfæstet i Jerusalem, hvorpaa den store overnaturlige Solens Formørkelse fulgte, som i Evangelio omtales, og forkyndte for den ganske Verden Christi, Guds Søns, Død og den store Ondskab, som

*) At Venus og Mercurius ogsaa formørkes, desligeste adskillige andre Stjerner undertiden blive dunkle og mørke og ikke sees mere, derom kan man læse Riccioli Almagestum, Astronomiam Reformatam, og Mercator i hans Astronomia.

mod ham blev begaaet. Himmellysene og fornemmelig Sol og Maane ere ligesom Verdens Speil, i hvilke man ofte kan se Menneskens Synd og Ondskab, som stiger op til Himmelen ligesom det Raab i Sodoma, som kom op for Gud (1 Mos. 18, 20). Al Formørkelse i dem er et Tegn til Vantroens indvortes Mørke i Menneskens Hjerte, som Himmelen os forkynder, ligesom den vilde sige til os: ser i Mennesker, saaledes ere I ogsaa i eders Hjerter mørke. Dernæst skal og slig Formørkelse erindre os om Syndernes paafølgende Straf. Formørkelserne, helst de store, forkynde og føre med sig allehaande Jammer paa Jorden, Hunger, Krig Pestilentse og andre saadanne Ulykker og Landeplager; hvilket altsammen foraarsages ved Menneskens Synd og Ondskab, for hvis Skyld alle Kreature og den ganske Natur maa lide og trænges (Rom. 8, 20), hvilken Lidelse og Trængsel siden gaar ud over Menneskene selv, som ere sigesom den mindre Verden og sligt i den store Verden har voldt og foraarsaget. Det, et Menneske skal vederfares, maa Naturen og den store Verden først lide, og siden derfra maa det forflyttes til Menneskene selv, til hvilke den ganske Natur med baade dens onde og gode Ting meder og sigter som til sit Middelpunkt, i hvilken alle Cirkellinierne sammenløbe. Hvad et Menneske forskylder, maa først gaa ud over Naturen eller de umælende Kreature. Og jo større Menneskens Synder ere, jo mere maa Kreaturerne lide og være derover ligesom i Banghed, som der staar Rom. 8, 2. Og efterdi Menneskens Ondskab bliver altid jo større og større, da kan omsider Verden ikke bære saadan stor Syndebyrde og maa derover forgaa. Ondskaben stiger op til Himmelen og falder siden som en Forgift ned paa Mennesket og bliver deres Straf; derfor maa og Englene i Aabenbaringen udgyde Guds Vredes Skaaler af Himmelen paa Havet og det Tørre, paa Mennesker, Kvæg og Jordens Vext (Aab 16, 2, 2c). Omsider maa og Formørkelse særdeles erindre os dels vore Dines Formørkelse mod og i Døden for vore Synders Skyld, hvorom Salomo siger i Prædikerens 12, 1. 2: Tænk paa din Skaber i din Ungdoms Dage, medens de onde Dage ikke endnu komme, og Solen, Lyset og Maanen og Stjernerne ikke endnu blive mørke. Dels skal de erindre og betegne os den yderste Dags Dom og det Mørke, som da vil komme, naar Maanen skal beskjæmmes og Solen skamme sig (Es. 24, 23), det er, aldeles mørkes og Stjernerne dummes*), Thi da skal Himmelens Kræfter røres, blandt hvilke Himmelens Kræfter ere og Stjernernes, Solens og Maanens Lys, som da skal røres, idet de skal svækkes og formørkes. Da skal ske Tegn i Stjernerne, i Sol og Maane, ja de skulle falde af Himmelen hvilket skal ske blandt andet ved det, at deres Kræfter svækkes, ligesom naar et Menneske ikke længer kan gaa, men falder, da svækkes hans Kræfter. Og skal deres Kræfter svækkes, saa skal og deres Lys svækkes, at de mørknes og dummes. Lyset er dem som deres Liv. Lyset svæver gjerne i det Høie, saa er og Stjernernes Art og Natur at gaa frit og i fuld Kraft frem paa Himmelen, ligesom et friskt Menneskes Fødder ere og ikke bundne fast til Jorden; men falder Lyset, saa svækkes og dummes det, ja omsider udslukkes. Og falder Stjernerne, Sol og Maane, saa maa og den ganske Verden falde og undergaa, ligesom og et Menneske, der har mistet sine Kræfter, falder hen, undergaar og dør. Skriften siger utrykkelig Matth. 24, 29: Solen skal formørkes og Maanen ikke give sit Skin og Stjernerne falde af Himmelen, og de skal se Menneskens Søn komme i Himmelens Skyer

*) Longomontanus i hans Astronom. Theo. 1 Bogs 9. Cap. paa den 313de Side giver det Magt, at Solens og Maanens naturlige Formørkelser ere en almindelig Erindring og Billede paa Verdens Undergang.

med Kraft og med Herlighed. Og Joels Cap. 3, 4: Solen skal omvendes til Mørkhed og Maanen til Blod, førend Herrens den store og forfærdelige Dag kommer. Naar og Solen eller Maanen bliver af Skyerne saa formørkede, at de se ud som Blod eller blodrøde, da skal det erindre og betegne for os, at Himmelens Stjerner med Sol og Maane paa den yderste Dag tilligemed den ganske Verden skal forgaa af Ild. Himlene skal forgaa af Ild, siger Ap. Peder 1 Ep. 3, 10, og Elementerne smeltes og forgaa, idet de brænde. Og vi skal tænke derom, ligesom Sol og Maane saa talede til os og sagde: Værer ikke sikre i Synden og kjødelig Tryghed, o Mennesker! men tænker paa Dommens Dag, naar Alting skal forgaa. Ser paa vor blodrøde Skikkelse og erindrer Eder, hvorledes vi omsider skal ikke alene stedse formørkes, men ogsaa opbrændes. Og paa slig Maade tale og alle Elementer med os, forkynde og betegne for os vor Ondskab og den paafølgende Straf. Hvad er Torden andet end Guds kraftige og forskrækkelige Røst, for hvilken Jorden bæver, og ved hvilken Gud os advarer? Hvad er Jordskjælv andet end Jordens forfærdelige Tale, som oplader sin Mund og forkynder store Forandringer? Ligesaa hine mægtige og rasende Stormvinde og Havets forfærdelige Brusen.

§ 6. Ydermere og for det sidste, skal vi ogsaa lære i Sol og Maane, og Stjerner, at kjende Guds Godhed, og at der er et evigt Lys til, som os oplyser, trøster og glæder. Thi efterdi Gud er et usynligt og ubegribeligt Væsen, saa skal vi og af det synlige, han haver skabt og gjort, og i Særdeleshed af de herlige og yndige Himmelens Lys lære ham at kjende, og at han er over al Maade og Maal, og uden al Ende et herligt og yndeligt Lys. Saa skal og saadanne herlige Himmelens Lys opvække og opmuntre os til at elske ham; thi dertil har han givet os dem. Ligesom man elsker Lyset, som det deiligste Kreatur, saa skal vi og hjertelig elske Gud, som er det evige Lys, vende os til ham, afvende os fra Syndens Mørkhed, og vandre i Lyset; thi hvad Delagtighed har Retfærdighed med Uret, og hvad Samfund haver Lys med Mørkhed? Og hvorledes kan Christus, det sande Lys, komme overens med Belial (2 Cor. 6, 14. 15)? Vi skulle og erindre os, at Christus er den aandelige og evige Sol, ja Retfærdighedens Sol (Mal. 4, 2) og med sit Naadeslys skinner for alle Mennesker og misunder ingen sit Lys. Ligesom den naturlige Sol lyser for Enhver, saa lyser og Christus for Enhver, oplyser hvert Menneske, som kommer i Verden (Joh. 1, 9), kalder Alle til sin Naade, og derfor siger han ogsaa: Jeg er det Verdens Lys, hvo som følger mig, skal ikke vandre i Mørket, men have det Livsens Lys (Joh. 8, 12).

Bøn.

O store og majestætiske Gud! du, som har skabt ubegribelig store himmelske Legemer og opholder dem; naar jeg betragter, hvorledes du med dit umaadelige Væsen og Herlighed opfylder dem alle, saa maa jeg vel skjælve for din hellige Majestæt, den jeg endnu meget mindre kan begribe, end jeg kan afmale Himlen med en Spande, og begribe Jordens Støv med en Tredingsmaade. O! jeg Haandfuld Jord, med hvad Ydmyghed skulde jeg ikke komme frem for din Majestæt? Hvad er det dog for en stor Naade, at en elendig Orm har Tilgang til saa stor en Gud, ja tør kalde ham Fader i Christo? Hvad er det for en stor Galenskab, at det usle Støv og Aske ophæver sig og trætter med sin Skaber, ja sætter sig op imod ham? Alle Hedninger er agtede for dig som en Draabe i et Spand, alle Øer som tyndt Støv, og jeg, som er ringere, end det mindste Støv, tør understaa mig at være uly-

dig imod dig, tør forkleine din Ære ved mine Synder, og modvillig sætte mig din Villie imod. O! Herre, hvor stor er din Langmodighed, som har taalt mig hidindtil. Ak! giv mig, at, saa ofte jeg ser op til Sol, Maane og Stjerner, jeg da derved maa ledes til en sand Ydmyghed, Taknemmelighed, sønlig Frygt og Lydighed. Lad Hedningerne kun søge deres Lykke eller Skjæbne ud af Stjernerne, saa begjærer jeg, dit fattige Barn, dog intet andet, end at lade mig føre ved din Aands Regjering, og lede ved dit Raad, og tage alt an, hvad der vederfares mig, det være Glæde eller Sorg, som af din faderlige Haand. Dine Troende har du, min Gud, saa vist forsikret om din Naade, som du holder den Pagt med Dag og Nat, eller den Orden, du har sat i Himmelen og paa Jorden. Forlen mig, at saa ofte jeg ser Dagen komme frem med Solen, og Natten med Maanen og Stjernerne, jeg da derved maa styrke min Tro til dig, og af en levende Erfaring forkynde din Naade om Morgenen, og din Sandhed om Nætterne. Tag du mig under dit Skjul imod al Trængselers Hede, at jeg ikke deri skal forsmægte, vær du selv min Sol og Skjold, indtil du engang vil forflytte mig derhen, hvor Solen ikke mere skal falde paa mig, ei heller nogen Brynde, hvor ingen Nat mere skal være, og ikke behøves Lys, eller Solens Skin, fordi du, Herre, skal oplyse dine Troende, og de regjere med dig fra Evighed til Evighed; naar skal jeg komme derhen, o! Herre? Før du mig snart afsted derhen, ved Jesum Christum, vor Herre! Amen.

Det femte Capitel.

Om Vandet og dets Frugter.

Dette Capitel deles i tvende Parter. I den første: § 1. Handles om Vandets Natur og Art. § 2. Om dets Sted, som er Jordens Kreds, og i denne er dets Samingssted Havet, hvis vise Indrettelse og Tilhobefølelse med Jorden, ordentlige Tid og Bevægelse, Overensstemmelse med Himmelen, Salthed og Vands Overflødighed betragtes. § 3. Dets Frugter. Det vises da at være frugtbar, at give af sig Metaller, Mineralier, Salt og Stene, Kilder og adskillige Strømme og Floder paa Jorden, allehaande Dyr, Fugle og Fiske, adskillige dyrebare Krydderier og vellugtende Ting.

1 Mos. 1, 20. 21. 22 siger Moses om den femte Dags Skabelse. Og Gud sagde: Vandet udgive mangfoldige vrimlende Dyr, som have levende Sjæle, og Fugle skal flyve over Jorden, imod Himmelens udstrakte Befæstnings Overdel. Og Gud sagde: Vorder frugtbare og mangfoldige, og fylder Vandene i Havet, og Fuglene vorde mangfoldige paa Jorden. Ps. 104, 25: Anlangendes dette store, og vide og brede Hav, der vrimler det, der er ikke Tal paa, der ere levende Fiske, de smaa med de store.

§ 1. Vandet er et vaadt, fugtigt og flydende Element, og adskilt fra de andre Elementer, nemlig fra Jorden, Luften, Himmelen og Ilden, er større end Jorden, og er begavet med særdeles Sæd som er adskilt fra de andre Elementers Sæd, og har faaet slig Sæd til at bære deraf særdeles Frugt, i stykkevis at handle om Vandet, da er først at anse dets Sted, dernæst dets Frugter, som ere utallige, og hvorledes det sig uddeler i Jorden, baade i Kilder saavelsom Mineralier og Metaller.

§ 2. Hvad det første sig anlanger, som er Vandets Sted, da er dets Sted Jordens Kreds, med hvilken Vandet gjør tilsammen en Runde og Klode, som tilforn er bevist i det 3 Capitel. Og i denne Jordens Kreds er Havet Vandets fornemste Sted og Hovedplads, og er Havet dels inden i Jorden i dens indvortes Huler, og har der intet at helde sig paa, uden sig selv, og ligger der, ligesom et Æg i Skallen, dels er det og udenpaa Jor-

den, i dens udvortes og yderlige Huler, og stiger lige op i Veiret, ligesom Jorden, saa at det gjør en fuldkommen Rundhed med Jordens yderste Parter, og falder ikke af sit Sted. Hvorved det sker, at den Part og Del af Vandet, som er under os paa den anden Side af Jorden, ligesaavel gjør paa sit Sted en Trindhed tilligemed Jorden, som den Part og Del deraf, som er paa vor Side. Og hindrer det ikke, at Havet paa nogle Steder er høiere end de nærmeste Jordens Parter saasom er fornummet, idet man har forsøgt at gjøre en Fart og Seilads fra den ægyptiske Strøm og Flod Nilus, ind i det røde Hav, og har derved befundet, at det røde Hav var 3 Alen høiere end Ægypten, igjennem hvilken samme Flod og Strøm Nilus flyder; thi alligevel Havet saaledes er nogle Steder høiere end adskillige Steder af Jorden, som er dernæst hos, saa beholder det ikke desmindre sin forbemeldte Trindhed og Rundhed og overskyller ikke samme Jordens Parter, men bliver dog i sin Trindhed og Rundhed. Hvortil vi ingen anden virkelig Aarsag kan give end Guds Almægtighed og Visdom, som det saaledes har ordineret og skikket. Til hvilken vi og henledes i disse Herrens Ord til Job, i hans Bogs 38 C. 8 ꝛc. Hvo bedækkede Havet med sine Døre, der det udbrast og vilde udgaa, som af Moders Liv. Der jeg satte Sky til dets Klædning, og Mørkhed til dets Svøb. Der jeg gjennembrød for det ved min Skik, og satte Stang og Døre derfor. Og jeg sagde: Hidtil skal du komme, og ikke blive ved at gaa længere;*) Og her skal den sætte sig imod dine høie Bølger. Med hvilke Ord den almægtige Gud viser os til sin Visdom og Almægtighed, som vi deri skal kjende og forundre os over. Thi det er visselig at forundre sig derover, at Gud med sit Ord, som med en Dør, Skaade og Stang, har tillukt Havet, at det ikke maa overskylle Jorden, som ellers visseligen vilde ske, om det ikke ved Guds Ord og Forordning saaledes blev dreven tilbage fra Jorden. Vandet maa holde sig tilbage fra Jorden, ja og ligesom fly tilbage derfra, ikke af sig selv, men det flyer for Guds Ords Krafts og Magts Skyld, hvorved Gud sligt har befalet. Derved vender det sig saaledes tilbage og flyr, ja og splittes og skilles for Jorden, ligesom den Strøm Jordan for Naadestolen sig splittede og adskiltes, der Israels Børn gik derigjennem (Josv. 3, V. 15. 16), Og ligesom det røde Hav adskiltes og flyede, der Moses efter Guds Befaling slog derpaa, hvorom der neldes i den 114 Psal. V. 3: Havet saa og flyede, Jordanen løb om tilbage. Derfor staar der og i den 33 Psal. V. 7, at han er den, som samler Vandet i Havet, som i en Dynge, og Sirach C. 43, 27 siger og derfor: Ved sin Tale haver han stillet Afgrunden, at den ikke bryder ud. Det er og mærkeligt, at Gud hos Job C. 38, 9 siger, at han har sat Sky til Havets Klædning, og Mørkhed til dets Svøb. Thi Havet bedækkes ofte med Skyer, at deraf bliver mørkt, og Skyen og Havet er ligesom Et, saa at man intet andet ser, end Sky og Vand, og Skyen ogsaa da maa holde Vandet fra Jorden. Hvori man ser Herrens underlige Gjerninger, som der tales i Ps. 107, 21 og Guds store Under, som man maa forskrækkes og bæve for. Ydermere er i denne Vandenes Hovedsted og Samling, som er Havet, at mærke dets ordentlige Tid og Bevægelse. De andre Elementer har deres Orden, Tid og Bevægelse, saasom Stjernerne paa Himmelen, og paa Jorden adskillige Frugter, som fremkomme i sin Tid, hvilket er den

*) Om det samme siger Herren hos Jeremias C. 5, 22: Ville I ikke frygte mig og ikke bæve for mit Ansigt? Jeg, som har sat Sand til Havets Grændse, med en evig Skik, at det kan ikke gaa over det, og om dets Bølger end bevæge sig, skal de ikke formaa noget, og om de end deri vilde bruse, skal de dog ikke gaa over det.

rette Jordens Bevægelse, ved hvilken den aldrig, hviler, og intet deri giver sig til Ro, førend det har baaret sine Frugter. Og ligesaa har og Havet sin Tid, Orden og Bevægelse, dels i det, at det ved sin hemmelige indvortes og levende Bevægelse fremfører alle sine Frugter i sin Tid, og i sin Orden, saa at intet i Havet derved maa blive skjult og forborgent, men maa komme Menneskene i Hænderne. Dels ogsaa i det, at det stedse løber af og til, hid og did, nu til den Kant, nu til en andeu, dog altid i en vis og bestandig Maade og Maneer, saasom i Flod og Ebbe, og i det at det løber til og fra i det samme Sted. Hvorom ere adskillige Meninger, nogle mene, at Flod, og Ebbe foraarsages af Solen. Men de kan ikke nøiagtig forklare, hvorledes det gaar til. Andre foregive, at Maanen volder det og er vist nok, at Maanen har en stor og underlig Sammenstemmelse med Flod og Ebbe, at høieste Vand derfor gemenlig er, naar Maanen er enten lige i Nord eller Syd, og sker to Gange i hver 24 Timer, saasom og ellers Vandstjernerne mangelunde stemme overens med Havet og med Vandene, og de høie Tings Kræfter gjøre et med de Nederste. Og var det ikke, da kunde der neppe ske nogen Bevægelse. Men en anden Sag er det, at sammenstemme med noget, og atter en anden Sag, at foraarsages af det samme. Om end Maanen i nogle Stykker gjør et med Flod og Ebbe, saa følger dog ikke deraf, at Maanen alene er Aarsag til Flod og Ebbe; men det følger kun deraf, at Havet har saadan en naturlig, hemmelig og i sig plantet og bevægende Kraft eller bevægende Aarsag, som er lig de himmelske Tings Bevægelser. Rosellus skriver og, at Havet har to Kræfter, en jordisk og elementarisk, hvorved det tynger nedad, og en anden himmelsk, hvorved det ligner Maanen og løber i sex Timer fra og i sex Timer til. Item, at Albumasar har visselig forfaret, at Flod og Ebbe ikke altid følger Maanens Løb, det er og vist nok, at den Strøm Euripus med sit Tilløb og Fraløb, eller Flod, og Ebbe ikke følger Maanen; thi den forandrer stigt Tilløb og Fraløb syv Gange om Dagen, og derfor hverken deri følger Flod og Ebbe i Havet eller Maanen, som og mange andre Strømme i andre Maader hverken akkordere med Havets Flod og Ebbe eller med Maanens Løb. Er derfor Maanens Løb ikke Aarsag til Flod og Ebbe? Vilhelmus Aneponymus siger, at Havet har to almindelige Løb, det ene Vest paa, det andet Øst paa. Og naar det kommer i Vest, saa gjør det to Tilbageløb, af hvilke det ene gaar Syd paa og det andet Nord paa. Og ligesaa, naar det kommer i Øst. Og naar det vestre og østre Tilbageløb møde hinanden, og støde paa hinanden, saa drives Havet saaledes tilbage, at Flod og Ebbe derved foraarsages. Er og de, som mene, at det foraarsages af Havets Bund og Grund enten at der ere Bjerge i samme Grund, som det forvolde, eller at der er saadan Hede, som skyder Havet op i Veiret, at derved Floden foraarsages, og naar samme Hede igjen drager sig tilsammen, falder og Havet tilbage igjen, og der bliver Ebbe. Franciscus Valesius er i den Mening, at der er Damp og Vinde inden i Jordens Huler, som gjøre, at Havet stiger op i Veiret, og foraarsage Flod og Ebbe, og slig Damp og Vinde at forvoldes af Stjernerne og af Maanen, og naar samme Damp og Vind er kommen ud af Havet, saa sætter det sig igjen. Paa hvilken Maade Maanen ikke alene skulde drive Havet op og ned, men og desforuden foraarsage saadanne Dampe og Vinde. Hvilket synes at være altfor møisomt for Maanen; thi hvad skulde den da ikkun have at gjøre med den blotte Strøm Euripius alene, endsige med alle andre? Hvad vilde der da blive af de andre Vande, som ikke har paa samme Tid Flod og Ebbe, som Havet; men i langt

andre Tider? hvad skulde da og bevæge dem og føre dem til sine Steder? og hvad driver og Kilderne af Jorden? mon Maanen og dens Damp gjør det? ingenlunde. Den rette Mening om Aarsagen til Flod og Ebbe, som mig tykkes, er denne, at Havet har i sig selv sit Løbs Maneer, Skik og drivende Aarsag, hvilken det følger, og derved løber af og til, gjør Flod og Ebbe. Havet og Vandet er et Element, og et Element har i sig en levendes og brændendes Kraft, baade almindelig og særdeles, hvorved det bevæger sig selv, og derved og fremdriver alt, hvad det i sig begriber. Har Gud jo skabt og indgivet alle Elementer deres Liv og Bevægelse, skulde han da ikke ogsaa have gjort sligt meget mere ved Havet, som er saa stort og vidt? skulde han ikke ogsaa have indgivet det sligt, og begavet det med en levende Aand og Bevægelse, men heller have skabt det uden al Bevægelse? Har han tillagt og givet Himmelen sine Stjerner, som holde deres visse Tid, meddelt ogsaa Luften sin Bevægelse, givet og Jorden sin visse Tid til at grønnes og blomstre, og frembære sine Frugter i, saa har han ikke mindre givet det store Hav, i hvilket Guds Under og fornemmelig kjendes, sine indplantede og medgivne Tids og Ordens Skik og Regler, som er Havets usynlige Stjerner, som de drive og regjere, ved hvilket og alle Vande bevæge sig, og derved flyde og løbe uden Afladelse. Derved løber Havet hver Dag fra og til, gjør Flod og Ebbe. Og deraf bevæger og det middellandske Hav sig i særdeles Maade, voxer til og fra, dog saa, at det med Øinene ikke synderlig kjendes. Derved løber og den Strøm Euripius og de Vand i Eubæa eller Negropont hver Dag syv Gange fra og til. Den indvortes bevægende Aarsag gjør det og ikke en blot udvortes. Hvad vender Magnetstenen efter Nordpolen? Hvad dreier og bevæger Solens Blomster og andre deslige efter Solen? Gjør ikke den indvortes bevægende Aarsag det? Fordærves og forgaar den, saa vende og bevæge de ikke mere derefter og ere ligesom døde. Derfor maa enhver naturlig Tings, fornemmelig ethvert Elements, saavelsom og bevægende Tings Oprindelse, levende og bevægende Aarsag være indvortes deri. Saa maa derfor Havets bevægende Aarsag til at stifte Flod og Ebbe være i Havet selv, nemlig dets indvortes Bevægere og Drivere, som driver det op i Veiret og gjør, at det truder, stiger af Dybet op i Høiden og buldrer, ja ligesom opsyder, ligesom Vandet, naar Ilden er derunder, og sætter sig igjen. Dernæst er at mærke i Havets Flod, at Gud ikke alene har givet det den Art og Natur, at det i visse Tider og Timer opstiger, opsvæller, optruder og bliver høit, men at det og har i samme Flod og Opstigelse sit visse Maal og Grændser paa Landet, til hvilke det kommer, og overgaar ikke samme Maal og Grændser. Har sit visse Sted og Markeskjel, hvor høit det skal opstige, og naar det er kommen saa høit, saa viger det naturlig og af sig selv tilbage igjen, hvoraf er at slutte, at Gud har sat Havet en vis Lov, Orden og Regel fore, hvor høit det skal opstige. Ydermere maa og iagttages Havets Overensstemmelse med Himmelen, som sees endel i Flod og Ebbe, som sagt er, endel i adskillige Dyr i Havet, som ogsaa rette sig efter Himmelen, saasom at Skjælfiskene ere i Fuldmaane fede, men siden magre; item, at adskillige Dyr i Havet bærer forud Vidnesbyrd om den tilstundende Storm og Veirets Forandring, hvilket og nogle Fugle gjøre, som ogsaa ere komne af Vandet, og mest Vandfugle, som nære sig af Vandet, hvorom man kan læse Basili 7de Tale om de sex Dages Gjerning. Og forvoldes alt sligt af Havets Sammenstemmelse med Stjernerne paa Himmelen. Endelig maa og ansees Havets Salthed og Vandets Overflødighed. Havet er Vandenes Samlingssted og

det oprindelige Sæde og Hjemsted til alt Vand. Derfor viser Salomo i Præd. Cap. 1, 7, at alle Vande løbe til Havet og komme fra Havet. Og derfor er og Vandet i overvættes og ubegribelig Overflødighed*) i Havet. Men, at Havet ikke bliver fuldere og ikke flyder over, det vil Nogle sige, kommer deraf, at de Vande, som flyde til Havet, forraadne deri, ligesom Menneskens Legemer forraadne, naar de komme i Jorden; thi i Havet er en mægtig Forraadnelse, og Havet er alle Vandes Død, og derfor bliver det ikke fuldere af de Vande, som løbe deri, som en tydsk Philosophus eller verdslig Lærer siger, men det er rimeligere, at Havet derfor ikke bliver fuldere af samme Vande, som flyde ned i Havet, de komme ogsaa af Havet, saa at, hvad tilovers er paa et Sted, det mangler paa et andet Sted og farer didhen igjen. Thi Havet er alle Vandes Element, af hvilket de alle voxe, og i hvilket de maa atter hen igjen, at Salomo derfor Præd. Cap. 1, 7 siger: Alle Bække løbe i Havet, dog bliver Havet ikke fuldt; til det Sted, fra hvilket Floderne løbe, did komme de tilbage for at løbe. Angaaende Saltheden, da er Havet saare salt, og, saasnart som ferskt Vand kommer i Havet, bliver det ogsaa salt derved og ligesom dør, og er som et dødt Vand imod det ferske at ligne. Er derfor Havet allevegne salt, og deraf mene Mange det og kommer, at Havet ikke lider noget dødt Lig eller Aadsel i sig, men skyder alle døde Lig og Aadsel ud af sig. Thi efter deres Mening skal denne Saltheden volde, at det ikke taaler noget Aadsel i sig; men hvoraf kommer Havets Saltheden? Deraf, at Gud har lagt Hovedpladsen til Saltet i Havet. Saltet er og den sidste Materie til Alting, eller den, som findes omsider i al Materie. Og er slig Materie overflødigere i Havet, end noget andet Sted, fordi at Havet er Vandets Samlingssted. Og af Vandene ere de fleste Ting gjorte og komne. Er og intet Vand saa rent og klart, at det jo fører et forborgent Salt med sig. Og det sankes alt tilsammen i Havet og aabenbares ved Forraadnelsen. Thi, naar en Ting raadner og fordærves, saa kommer dets Salt for en Dag. Det kan og være, at den Ild og Varme, som er i Havsens Bund, brænder og tærer paa Jorden dernede, og at den brændte Jord blander sig med Havet og hjælper til at gjøre det salt, som og er den Lærer Aneponymi Mening, hvilken og skriver, at det store Havs Saltheden skulde forvoldes deraf, at det meste Parten ligger under det hidsige Himmelens Sted, hvor Solen gaar lige tvert over, og at Solens Hede gjør Havet tykt og salt, idet at Vandet ved Varmen bliver til Salt, hvilket maa staa ved sit Værd og gives Naturkyndige at dømme om.

§ 3. Det andet, som vi hos Havet foretoge os at mærke, er dets Frugter. Vandet er et Element, derfor er det og en Kilde og Udspring til adskillig Sæd og Kræfter, som bære særdeles Frugter efter hver sin Art, og eftersom Gud har begavet det med sine særdeles hemmelige og levende Sædekræfter. Thi saadan er et Elements Natur og Beskaffenhed. Efterdi derfor Vandet er et Element, saa har det og slige Kræfter til at bære Frugt, som det ogsaa bærer, og er ikke mindre frugtbart end Jorden. Jorden bærer

*) Sligt om denne Overflødighed kan man og deraf slutte, at, førend Vandet og Jorden bleve adskilte, da stod Vandet langt over Jorden, og Jorden var skjult deri, hvilket bevises af de Ord i den 104 Ps. V. 5 etc. Herre, du grundfæstede Jorden paa sine Grundvolde, at den ikke skal vyste evindelig og altid. Du skjulte den (nemlig i Skabelsen, og førend den blev adskilt fra Vandet) med Afgrunden, som med et Klæde, Vandene stode over Bjergene. De flyede for din Trudsel, de fore hasteligen bort for din Tordens Røst. Bjergene fore op. Dalene fore ned til det Sted, som du grundfæstede for dem. Du satte Grændser for dem, derover skulde de ikke gaa, de skulde igjen skjule Jorden.

Græs, Urter og andet deslige, saasom Gud og i Skabelsen bød, der han sagde: Jorden udgive Græs, Urter, som give Sæd, frugtbare Træer (1 Mos. 1, 11). Det er Jordens Vext og kalder man dem Vegetabilia. Vandet bærer i dets Sted andet, som tjene Menneskene til Nytte, blandt hvilket er først adskilligt stenagtigt, nemlig Metaller, saasom Guld, Sølv, Kobber, Jern, Tin, Bly og andet saadant, desligeste Mineralier og Salt, saasom Alun, Vitriol og andet deslige; item, Stene, baade de sædvanlige og de usædvanlige, nemlig Ædelstene, saasom Perler, Agater Bernstene, Smaragder, Saphirer, Granater, Koraler og andre flere, hvilke allesammen har deres Oprindelse af Vand, og Vand er deres første Træ og Materie, hvoraf de ere gjorte, som de retteste Naturkyndige os derom lære, hvis Lærdom man derfor bør ære, forfremme og forplante, paa det vi maa lære at kjende Guds Gjerninger med tilbørlig Kjærlighed og Taknemmelighed og vide, hvad Gud har skabt til vort Gavn og Gode, og ikke som hine skolastiske og logiske Forfængelighedskunstnere slide vor Tid med at randsage ufornødne Subtiliteter og forglemme dermed Guds Gjerninger. Ere og blive derfor slige Metaller, Mineralier, Salt og Stene Vandets Frugter, hvilket skyder dem af sig ind i Jorden, ligesom i deres Moder eller Fuldkommelses og Tidiggjørelses Sted, at de i Jorden kan blive fuldfærdige, fuldkomne og aldeles tidige, modne og i deres rette Skik, mens Roden deraf er dog og bliver i Vandet, ligesom Urterne har deres Rod i Jorden, men i Luften dog fuldkommes og gjøres tidige og modne. Derfor tør du ikke ved at kjære dig efter dem, som sige og mene, at slige Metaller, Mineralier og Stene ere kun Jordens Frugter. Thi det er en Vilfarelse. Og deres rette Oprindelse er, som sagt er, af Vandet. Og hindrer det ikke, at de voxe i Jorden og optages af Jorden, som det og om Jern meldes (Job 28, 2). Thi, om de end voxe i Jorden og optages af Jorden, saa have de dog ikke derfor deres første Sæd og Oprindelse af Jorden. Ligesom Træer og Urter voxe vel i Luften, men har dog ikke deres første Oprindelse af Luften, men af Jorden, i hvilken deres Rod og er, saaledes voxe og vel slige Stene, Metaller og Mineralier i Jorden, men de ere dog komne af Vandet og har deraf alene deres første naturlige Oprindelse. Ligesom Jorden har sin Vext og Træer, af hvilke enhver har sin Frugt, saa har og Vandet sine Træer og metalliske Frugter, som det driver frem i Jordens Gange, Huler og Revner, og, naar de komme i Jordens Gange, hærdes de og blive stenagtige, og et metallisk eller mineralisk Træ avles, saa vidt udbrede sine Grene i Jorden, saa at en Gren ofte strækker sig over tyve, fyrgetyve eller og tredsindstyve eller flere Mile, og, naar samme Frugt er udøst og udtaget, saa forlørres samme Træ og ligesom dør i sig selv, hvorved Bjergværkerne blive til Intet og er intet mere af dem at hente, og derimod paa et andet Sted noget Nyt beteer sig, ligesom den alvise Skaber har bestikket Alting sin Tid, Ende og Begyndelse. Ellers maa vi her betænke Elementernes Venskab, Samfund og Enighed, og hvorledes den ene føder sin Frugt i det andets Skjød og driver det frem til Menneskens Nytte. Hvor mangen herlig Frugt føder Firmamentet eller Himmelen i Luften? Giver os ved Luften Regn og Dug, Varme og Kulde, adskillig Slags Veir og Vind og andet deslige. Jorden iligemaade føder saa mangen en herlig Yngel og Frugt i Luftens Skjød, hvor de grønnes, blomstres og blive modne og faa adskillig Kraft og Velsignelse af Luften, som ligesom med sine Arme og Vinger dem omfavner, at de ikke skal ligesom kvæles, dø og fordærves, saa at Luften ligesom opammer dem og som en Amme nærer og opklækker fremmede Børn. Atter igjen annammer Jorden

og Vandet i sig Luftens Frugter, nemlig den forborgne og hemmelige Livs Kraft, som Luften med sig fører; thi Luften gaar igjennem alle Elementer og giver dem ligesom Liv. Uden Luften kan ingen Ild tændes, men maa slukkes. Uden Luften raadner Vandet og ligesom dør og fordærves, og alle Jordens Frugter maa uden Luft kvæles. Og saaledes bærer og føder ogsaa Vandet sine Frugter i Jordens Bug og Skjød, og der meddeler Menneskene dem i mange forunderlige Slags Maader, og, ligesom Træerne i adskillige Maader og Skikke bære deres Frugter og Menneskene dem meddele. Er og forunderligt, at somme af Vandets stenagtige Frugter avles i Vandet selv og ere der gemenlig bløde, men naar de komme op af Vandet og i Luften, blive de haarde, saasom Koraler, der ere ofte befundne ganske bløde, der de nylig opkomme af Vandet, og ere siden med Tiden blevne i Luften hærdede, og at en Poet derom siger:

Koral har blød og limig Art
I Vandet, som man skriver,
Men uden Vandets Sted de snart
Som Stene haarde bliver.

Omsider skal vi i slige Vandet Sten- og Metalvæxter kjende, love og prise Guds Godhed, at han dem baade saa viselig, deilig og yndelig i adskillige Slags haver skabt, desligeste til Menneskens Nytte og Gavn, i Særdeleshed til Helbred og Sundhed at bestyrke og at vedligeholde; thi de ere ikke skabte til Pral og Hoffærdighed dermed at bevise, men til at lære os at kjende Guds mangfoldige Godhed imod det menneskelige Kjøn, og at randsage og agte paa hans underlige Gjerninger mod Menneskene og Gud derfor at prise og takke. Man kan og derhos betænke, hvad de tolv Ædelstene i den ypperste Præsts Brystsmykke betegne, hvad Gud har dermed villet tilkjendegive, og andet deslige, og bruge alt saadant ogsaa til det indvortes Menneskes Opbyggelse. Den anden Vandets Frugt er Jordens Kilder, item Strømme og Floder, saasom Rhinen, Donau, Elben, Nilen og andre saadanne Floder og Strømme. Og ere Kilder og Strømme ikke Vandets Element, men ikkun ligesom Grene deraf, og uddele sig ogsaa i andre smaa Grene, som komme af de store Strømme. Ligesom der ved Grenene af et stort Træ hænge mange Frugter, saa hænge og ved Vandets store Grene og Strømme, saasom ved Rhinen, Donau og andre deslige, mange mindre Frugter, nu en Bæk, nu en Kilde og andet saadant, og har altsammen en Rod og Udspring, som er det store Hav, thi Kilder, Bække og Strømme kommer alle derfra. Alle Vande, som Salomo viser, og er ogsaa tilforn meldt, kommer fra Havet og flyde derhen igjen, og dog bliver det ikke fuldere (Præd. 1, 7), om hvis Aarsag er og tilforn talt. Er og at mærke Kildernes adskillige Art, at nogle ere kolde, nogle varme, nogle salte, nogle ferske, nogle Lædskelses- og Vederkvægelseskilder, nogle atter igjen Lægedoms- og Helbredelseskilder, ligesom og Jorden giver adskillige Slags Frugter af sig, sure, bedske, søde og andre. I hvilket altsammen vi skal prise og love Skaberens Visdom og Godhed mod os usle Syndere. Den tredie Vandets Frugt er adskillige Slags Dyr, Fugle og Fiske, som komme af Vandet, og ere utallige mange. Thi Gud har givet en synderlig Frugtbarhed i Vandet og Havet, at det bliver fuldt med levende Dyr, at et Menneske kan og deraf have sin Spise. Af Havets store Spisekammer komme i sin Tid Fiskenes Mangfoldighed frem, og giver sig ud af deres hemmelige Hvilesteder og Huler, saa at enhver Maaned fører sit eget Fiskeri med sig, og have Fiskene i Havet den Art og Natur, at de ikke kan fanges, uden naar deres Tid er. Omsider ere og adskillige dyrebare Kryderier og vellugtende Ting, saasom Ambra og andet deslige Havets Frugt, og maa tjene

os ogsaa til Gavn og Gode. Lader os derfor kjende saadan Guds Godhed og sige med Propheten (Pſ. 8, 5): Herre, hvad er et usselt Menneske, at du kommer ham ihu, og et Menneskes Barn, at du besøger ham.

Den anden Part af dette Capitel. Betænkning om nogle Ord af 104de Pſalme.

§ 1. I Anledning af Pſalmen handles om Havets Storhed og Vidhed, hvori sees Guds Almægtighed; især de mange frugtbare Øer, som deri ere plantede. § 2. Om dets Seillads og Skibsfart, som af Gud selv er lært, og befordres meget ved Magneten. § 3. Om dets mange Slags Dyr og Fiske. § 4. Især om dets Hvalfiske. § 5. Lærdomme heraf om Guds Almagt, Visdom, Godhed og Rigdom; om to Slags figurlige Hav, det ene Bedrøvelses eller Trængsels Hav, det andet Guds Naades og Miskundheds Hav, som begge i sine Omstændigheder udføres.

§ 1. Om Havet taler og Propheten herlig i den 104 Pſ. V. 25. 26. Angaaende dette store og vide og brede Hav, der vrimler det, der er ikke Tal paa, der ere levende Fiske, de smaa med de store. Der gaa Skibene, der er Leviathan (eller efter andre Oversættelser Hvalfisk), som du Herre dannede, at lege deri. I hvilke Ord fire Stykker om Havet os foreholdes, om Havets Storhed og Vidhed; Havets Seillads og Skibsfart; Havets utallige Mængde af Fiske og underlige Dyr deri, og omsider Havets Hvalfiske. Angaaende det første, da har vi billig at forundre os over Havets forfærdelige Vidhed og Storhed; thi naar vi betænke, ikke alene hvilken mægtig Mængde af Vand hver Dag dertil henflyder fra alle Verdens Kanter, og det dog ikke bliver fuldere, eller og er bleven fuldere i saa mange hundrede, ja tusinde Aar, men ogsaa, at det er paa adskillige Steder høiere, end nogle Jordens Steder, og om det end ofte opløfter sine Bølger, ligesom til Himmelen, og høit op over alle Bjerge, maa det dog sætte sig, og blive i sin Cirkel, saa kan vi deri ligesom gribe og føle paa Guds Almægtighed, som sligt bestikker. Samme Guds Almægtighed, i Havets Vidhed beteer sig ogsaa i de mangfoldige Øer, som ere deri adspredte. Er Guds store Almægtigheds og Visdoms Under, at der midt i Havet ligge saa mægtige, store, mange og folkerige Lande og Kongeriger, ligesom de vare saaede eller plantede deri. Og har man deri at forundre sig dels over Øernes Bund og Grund, hvorpaa de staa og støttes, at Havet ikke skal bortskylle dem, hvilket enten det er store Klipper med hvilke de gemenlig ere omgivne, eller det er andet deslige, saa er det dog for os underligt og alle Mennesker umuligt, noget sligt at gjøre og stifte. Dels har man ogsaa at forundre sig over Øernes Frugtbarhed, og det meget Gode, som voxer paa dem, dessligeste over Menneskene, som bebo dem, ikke alene hvorledes de dyrke dem, og have deres Agerbrug paa dem, men ogsaa hvorledes de først ere komne hen at bo paa dem, desligeste der næres og fødes i saa stor Mangfoldighed, saa man derom med Sandhed kan sige, at der bor vel saa mange Folk i Havet, som paa Landet, eller paa Øerne, som paa den faste Jord og Land. Thi efterdi Havet er større end Jorden, saa har Gud ikke villet, at saa stor en Part af Verden skulde være uden Mennesker. Derfor har han nedsænket og grundfæstet Øerne midt i Havet, paa det at Guds Velgjerninger skulde ogsaa i Havet og af dem, som bo deri, kjendes og prises. Har og derfor ladet sit Ord og Evangelium prædikes for dem, som bo i Havet, og, efter at Hedningernes Længsel var kommen, baade rystet Havet og det Tørre, som der staar hos Propheten Hag. Cap. 2, 6. 7.

§ 2. Dernæst maa vi og betragte Havets Skibsfart og Seillads, som i bemeldte Ord af Pſalmen omtales. At Gud har først lært Menneskene at bruge Skibe, viser Noah Historie, i hvilken der meldes, at Gud befalede

Noah at bygge Arkens forunderlige Skib og at bege det uden og inden (1 Mos. 6, 14). Det er og mærkeligt, at, saasnart Noah og hans Folk vare indgangne i Arken, lukkede Gud til efter dem (1 Mos. 7, 16). I Visdommens Bog Cap. 14, 1. 2c. gives os efterfølgende smukke Betænkning derom: Skibe, staar der, haver Begjærlighed til Vinding optænkt, og kunstig Visdom beredt, men dit Forsyn, o Fader, styrer det; thi du har givet os Vei i Havet og tryg Sti iblandt Bølger. Saa du beviser, at du kan frelse af alle Ting, dersom nogen endogsaa gav sig derpaa foruden Kunst. Men du vil, at din Visdoms Gjerninger skal ikke være ørkesløse, derfor betro Menneskene deres Sjæle saa saare lidet et Træ, og komme igjennem stormende Bølger paa et Skib, og blive frelste. Thi i Begyndelsen, der de hovmodige Kjæmper bleve ødelagte, flyede de, som vare Forhaabning til at formere Verden, til et Skib, og lod saa Verden Fødselsæd efter sig, der de bleve styrede ved din Haand. Thi det Træ er velsignet, ved hvilket Retfærdighed sker. En stor Hjælp til at ramme den rette Kurs i Seilladsen er Magneten; thi af en sær Art, som Gud har begavet den med, vender den sig altid mod Norden, og derved vide søfarende Folk den rette Kurs og Maal, som de skal seile efter. Og havde de ikke Magnetstenen, ved hvilken de derom blive underviste, da vidste de, hverken hvor de vare, eller hvorhen de skulde. Magneten lærer dem alt sligt og derved har man for stakket Tid siden begyndt at seile til de Steder, som ere allerlængst hen i Vester og Øster. Og ere mange Bøger skrevne om saadanne underlige Seilladser, og deri antegnet, hvad for Øer, Land, Folk og Kongeriger man dermed har opfundet, og meget deri berettet, som man ikke uden allerstørste Forundring kan læse.

§ 3. For det tredie taler og Propheten i Psalmen om Havets Dyr, der vrimler det, der er ikke Tal paa, der gaar levende Fiske, de smaa med de store, siger han. Man skriver, at der skal være vel saamange og mange Slags Dyr i Havet som paa Landet, hvilket er et stort Guds Under. Er og høilig at forundre sig derover, at den store Mangfoldighed af Fisk kommer i sin Tid frem af Dybet, lader sig se i store Hobe som en Faarehjord, og giver sig i Menneskens Hænder og byder sig til at være deres Spise, hvorved Havet ogsaa bliver Guds underlige Spisekammer, ved hvilket Gud bespiser den største Part af Menneskene.

§ 4. Omsider taler og Propheten i Særdeleshed om Hvalfiske, og siger: Det er og Leviathan, eller Hvalfiske, som du, Herre, dannede, at lege deri. Disse Fiske stille os ogsaa Guds store og forfærdelige Magt for Øine, hvortil Gud selv ledsager, der han saaledes taler til Job (Cap. 41, 9) om Leviathan: Dens Nysen gjør hver Gang, at der skinner et Lys, og dens Øine ere som Morgenrødens Øienbryn. (V. 11): Af dens Næsebor udgaar Røg som af en sydende Gryde og af en Sø. (V. 16): For dens Høihed grue de Stærke, og for den sønderbryder alt, rense de sig fra Synd. (V. 12): Den gjør det, at det Dybe syder som en Gryde; den gjør Havet som en Apothekers Salve.

§ 5. Af alt dette skal vi lære at kjende Guds Almægtighed, at han har gjort Havet saa stort. Hvo som har maalt Vandet med sin Næve (Es. 40, 12). Herren gjør alt, hvad ham behager i Himmelen og paa Jorden, i Havet og i alle Afgrunde (Ps. 135, 6). Vi skal og lære at kjende Guds Visdom i de meget underlige Ting i Havet, Guds Godhed i de mangehaandige Kreature og Gaver deri, Guds Rigdom i den store Mængde af Dyr, som ere deri, og vi skal love og prise ham i alle sine Gjerninger. Ellers paamindes vi ogsaa herhos, at vi har tvende Slags figurlige Hav, som i Guds Ord omtales, det en er Be-

drøvelses eller Trængsels Hav, det andet er Naadens og Miskundheds Hav. Verden og vort elendige Levnet i Verden er ikke anderledes end som et brusende Hav. Thi ligesom Havet er aldrig stille, men altid bevæges med Vind og Bølger, saa har det sig ogsaa med Verden og med vort Levnet i Verden. Naar man venter sig bedst Ro at nyde, da, førend man ved deraf, kommer der en gruelig Trængsels Storm, som paafører Ens ganske Liv, Legem og Sjæl idel Urolighed og Bedrøvelse. Og ligesom Havet flyder fra og til og er aldrig stille, flyder nu frem, nu tilbage igjen, saa er det og med det Timelige, snart kommer det, snart farer det bort igjen, nu flyder det til, nu fra igjen. Og ligesom der er en forborgen og hemmelig Aarsag dertil, at Havet flyder bort og kommer igjen, saa kommer al menneskelig Tilstands og Vilkaars Forandring af Guds hemmelige og forborgne Raad, som siger: Jeg er Herren din Gud, som adskiller Havet, at dets Bølger bruse (Es. 51, 15), om hvilke og Propheten (Ps. 107, 25) taler: Der Herren sagde, da lod han opreise sig et Stormveir, og det opløftede dets Bølger. Det er det, Sirach (Cap. 11, 17) siger: Godt og Ondt, Liv og Død, Armod og Rigdom ere fra Herren. Ligesom og alle ferske Vand vorde bedske og salte, naar de komme udi Havet, saa maa og al denne Verdens Sødhed, Yndighed, Herlighed, Vellyst, Ære, Rigdom, i hvor ferskt, sødt og yndigt Vand det for Mennesken synes, dog blive En paa det sidste bedskt og salt. Og de, som formeget lide derpaa, miste deres bedste og himmelske Trøst, og drukne i denne Verdens Frygtes og Bedrøvelses Bedskhed. Som der ere og store Sandbjerge, Klipper, Skjær og Revler i Havet, paa hvilke Skibene tidt løbe an, blive der siddendes, slaaes i Stykker og synke, saaledes løbe og mange i dette Verdens Hav an paa Gjerrigheds og Rigdoms Sandbjerge, bliver deri fastsiddendes, og komme ikke før løs, før de deri gaa tilgrunde, kvæles, drukne, nedsænkes, og omkomme med alle. Ligervis som og Havet kaster ud af sig alle døde Kroppe og ingen af dem beholder i sig, saaledes spytter og støder Jorden os ud fra sig paa det sidste. Den hverken kan eller vil beholde os længe. Derfor skulde vi itide søge efter en sikker og tryg Havn i de Levendes Lande. Ligesom man og uden Seilstenens Hjælp farer vild paa Havet og kan ikke ramme den rette Kurs, Seilstenen vender sig og altid mod Himmelen, saa kan vi og i denne Verdens vilde og grusomme Hav, uden den himmelske Magnet og Seilsten, som er vor Frelser Christus, der vender vore Hjerter til sig, og drager dem hen til Himmelen, ikke holde vor rette Kurs, og naa vort rette himmelske Fædrelands trygge Havn, men maa fare vild i denne Verdens Hav og gaa tilgrunde. Som der og er et utroligt Dyb i Havet, hvilket intet Menneske kan udgrunde, at derfor til Job (Cap. 38, 16) siges: Er du kommen til Havsens Dybheder, og har du vandret der som man randsager efter Afgrunden? ligesaa er vor Jammers og Elendigheds Dyb utroligt. Derfor siger David (Ps. 130, 1): Af det Dybe raaber jeg til dig, Herre! Item (Ps. 42, 8. 9): Afgrund raaber til Afgrund. Alle dine Vandvover og dine Bølger, Herre, gik over mig, givendes dermed tilkjende, at den ene Jammers Dybhed i vort Levnet rækker den anden Haanden, og vort Liv er stedse opfyldt med Elendighed, og bliver stedse for os et Angstes og Bedrøvelses Hav, som vi have at fare igjennem. Men imod dette vort Synds, Jammers og Elendigheds Hav har vi og, Gud være lovet, et Naadehav at holde os til, nemlig Guds rige Trøst i saadan vor Jammer og Elendighed. Og saadan Trøst, tagen af Havets Lignelse, finde vi blandt Andre fire Slags. Den første Trøst er, at Gud har derimod aabnet og opladt for os

sin Naades og Barmhjertigheds store Dyb, som Propheten siger: Han skal forbarme sig over os, ja du skal kaste alle deres Synder i Havsens Dybheder (Mich. 7, 19). Og ligesom alle Ægyptерne, som forfulgte Israels Børn, druknede og omkom i det røde Hav (2 Mos. 14, 28) saa skal alle vore Synder drukne i Christi Blods røde Hav, og ingen blive tilovers. Thi er end Syndens Hav dybt og bundløst, saa er Guds Naade og Christi Fortjeneste endda dybere og mere bundløs, og har aldeles intet Maal og Ende. Den anden Trøst er, at Gud har ofte i Vandet gjort store Undere og Befrielse, og at den Herre Christus er altid kommen sine Disciple tilhjælp, naar de led Nød paa Havet, saasom der han var i Skibet med dem, og en gruelig Storm kom paa (Matth. 8, 26), desligeste der han gik paa Havet om Natten og rakte Peder Haanden, som vilde synke (Matth. 14, 30). Thi ligesaa vil og Christus være hos os, naar vi ere stedte paa Trængsels og Gjenvordigheds Hav og befri og hjælpe os. Han aabenbarer sig stedse for os i vort Kors og Modgang, lader der se sin Nærværelse, Hjælp og Trøst og beviser sig som en Nødhjælper. Derfor siger han (Es. 43, 2): Naar du gaar igjennem Vandene, da vil jeg være hos dig, og igjennem Floderne, da skal de ikke overskylle dig. Den tredie Trøst beskrives af Propheten Sacharias (Cap. 14, 8) med disse Ord: Og det skal ske paa den samme Dag, da skal levende Vand udgaa af Jerusalem, Halvdelen af dem til Havet mod Østen, og Halvdelen af dem til det yderste Hav. Det samme ser og Propheten Ezechiel (Cap. 47, 8. 9) hen til, naar han siger: Han saa i Sønden, at der flød et Vand ud af Templet til Havet, og deraf bleve Vandene i Havet sunde, desligeste, at, hvor dette Vand kom hen, der blev alt det, som lever, sundt deraf. Dette betyder, at Guds Naades og Trøstes Kilde skal formedelst den Hellig-Aand være overflødig i Evangeliums Forkyndelse og skal gjøre Kors og Modgangs bedske Hav sødt, sundt og godt for alle bedrøvede Hjerter, saa at det ædle Gjenvordigheds Vand skal ikke blive for dem til Dødsens bedske Hav, men til Livsens sunde og salige Vand. Og det er det, som Propheten af Erfarenhed siger i Ps. 94, 19: Der jeg havde mange Tanker inden i mig, da forlystede din megen Trøst min Sjæl. Den fjerde Trøst imod denne Verdens stormende og brusende Hav erindres vi om ved disse Davids Ord i Ps. 65, 8: Herren stiller Havets Brusen, ja Bølgernes Brusen deri, og Folkets Bulder, naar Folkene blive urolige, blodtørstige og storme og rase som det stormende Hav. Er der allevegne Frygt og Forskrækkelse, for Krig og Ødelæggelse, saa kan Gud stille det Altsammen med et Ord, som den Herre Christus, der truede Veiret og Havet, og med et Ord det stillede (Matth. 8, 6). Saa maa vi prise Gud, sigende med Propheten af Ps. 94, 3. 4: Herre! Strømme opløfte, Strømme opløfte deres Lyd; Strømme opløfte deres sammenstødende Bølger. Dog er Herren mægtigere i det Høie.

Bøn.

Min Sjæl lov Herren! Herre, min Gud, du er saare herlig i dine Gjerninger, du hvælver ovenover med Vand, du lader Vand staa over Bjergene, og efterdi dette Element er bekvemt til at trænge ind i det Inderste af alle naturlige Ting, saa lægger du og deri Sæd, Næring og Vext til alle Ting, saa at baade Jorden selv, og hvad den bær og i sig indeholder, bestaar af Vand og i Vand. Det levende Vand er fuldt af Hemmelighed, men agtes dog saa ringe, at en Daare tror ikke sligt, og en Gjæk agter ikke derpaa Vandet renser alle Ting, og, havde vi ikke det, da maatte vi forgaa i vor Urenhed, ved din Velsignelse gjør det rig uden Møie. Det vrimler med Kreature, som tjene til vor Næring og

Tarv. Det overbeviser os om, at du er almægtig og regjerer i Verden, da du sætter Sand til Havets Grændse, inden hvilket det altid skal blive, og aldrig gaa over det. Og, om dets Bølger end bevæge sig, skal de ikke formaa noget, og, om de end deri vilde bruse, skal de dog ikke gaa over det. Ak Herre! aabne mig mine Øine, at jeg maa se dine underlige Ting i Naturen og derved føres til dig. I dit Ord aabenbarer du dig som en levende Kilde. Ak! saa lad dig dog finde af min tørre, ufrugtbare og forsmægtede Sjæl; træng igjennem til det Inderste i mig, styrk du og fød mig og foren mig med dig. Du befaler at bede og lover at give levende Vand; nu beder jeg da, Herre! giv mig det Vand, at jeg ikke skal tørste evindelig, men at der kan blive en Kilde med Vand i mig, som opvælder til et evigt Liv. Bespræng du mig med det rene Vand; du har lovet, at jeg kan blive ren af al Urenhed og renset fra alle mine fremmede Guder. Velsigne og bevare dem, som fare med deres Skibe paa Havet, og i deres lovlige Kald drive Handel paa store Vande. Byd du over Vind og Bølger, dem tilbedste, før dem omsidder til Land efter deres Ønske og gjør dem taknemmelige for din Godhed, og de underlige Ting, som du gjør imod Menneskens Børn. Naar og dine Vandvover, o Herre, og Trængselers Bølger gaa over mig, naar Forfølgelsers Vandstrømme ophæve sine brusende Bølger, ere store og bruse forskrækkelig, saa bevis dig for mig at være langt større i det Høie. Naar det Verdens Hav tumler og raser, naar Bjergene maa falde ind ved dets ustyrlige Anfalde saa lad du din Bolig, dine Troendes Hjerter, hvori du bor, blive ret lystig i dig, kom den til Hjælp itide. Naar mine Synder trænge mig, saa forbarm dig over mig, undertryk du mine Misgjerninger og kast dem i det dybeste af dit uudgrundelige Naadehav. Og bevæg endelig Havet og det Tørre, at Hedningernes Trøst, vor Herre Jesus Christus, høilovet over Alting i Evighed, maa snart aabenbares til dine sukkende Troendes fuldkomne Forløsning. Amen.

Det sjette Capitel.

Om de levende Dyr paa Jorden, og om Menneskens Ypperlighed.

Dette Capitel deles i tvende Parter. I den første handles om Dyrene. § 1. Af 1 Mos. 2 vises den Visdom, Adam havde i at kjende deres Art, hvortil Gud og viser os, at vi og deri kan kjende ham. § 2. Af Ps 65 læres Guds Forsyn over alle Kreature, i hvordanne de ere. § 3 Af Ps 104. vises videre Guds Forsyn, nemlig, dets Almindelighed over de trængende Kreature, mest Menneskene; dets Behagelighed formedelst den Attraa, der er i alle indplantet til at søge deres Føde; dets Rundhed og Overflødighed; dets Nødvendighed, idet Alting bestaar alene ved Guds Ord og Kraft; det, som Guds Forsyn dels i sig begriber, dels beror i, nemlig Guds Kundskab og Vidskab, Omsorg, Almægtighed og Allestedsnærværelse. § 4. Lærdomme deraf dels til Formaning dels til Trøst og opmuntring.

1 Mos. 1, 24. Og Gud sagde: Jorden udgive levende Dyr efter sit Slags, Fæ og Orme og Dyr paa Jorden efter sit Slags. Ps. 104, 21. De unge Løver brøle efter Rov og gaa ud for at søge deres Føde af Gud.

§ 1. Visманden (Cap. 7, 20. 21) berømmer sig, at han ved alle tamme og vilde Dyrs Art og siger, at Visdom har lært ham saadant. Hvoraf er at slutte, at saadan stor, grundig Kundskab paa alle Dyr er et synderligt Stykke af den naturlige Visdom. Derfor læse vi ogsaa, at, der den almægtige Gud havde gjort allehaande Dyr paa Marken og allehaande Fugle under Himmelen, skikkede han dem til det første Menneske Adam, at han kunde se, hvorledes han vilde kalde dem; thi, ligesom han kaldte dem, saa skulde de og hede. Og Adam gav alt Kvæget og Himmelens Fugle og alle Dyr paa Marken Navne (1 Mos 2,

20). Saaledes maatte Adam til sin Skabers Ære lade se den Visdom, som ham i Skabelsen var indgiven. Maatte derfor først beskue Guds Visdom og Almægtighed i de mangehaande levende Dyr, og hvor underligen Gud havde skabt ethvert af dem med særdeles Skabning, Figur, Skikkelse, Billede, Farve, Lyd og andet saadant. Og at slige Kjendetegn og Egenskabers Mærke eragtede han strax efter den Visdom, Gud havde givet ham, ethvert Dyrs Art, Natur og Egenskab, lagde saa Navn paa ethvert efter sin Art og Egenskab, hvilket Navn ogsaa befattede i sig hvert Dyrs Art, Natur og Egenskab. Og slig Egenskab saa og Adam til, der han kaldte Eva en Mandinde; thi, sagde han, denne er tagen af manden (1 Mos. 2, 23). Og, at hun var tagen af manden eller af ham selv, vidste han klarlig ved den Visdom, Gud havde begavet ham med; alligevel at Gud lod en dyb Søvn falde paa ham, der dette skede, og der Eva blev gjort af hans Ribben. Ligesaadan en Egenskabs-Bemærkelse i Navnet saa han og hen til, der han siden kaldte hende Eva. Thi det skede for at bemærke, hun var alle Levendes Moder, som Moses siger. Men, at vi kan komme til Dyrene igjen, da foreholdt Gud ikke Adam alene Dyrenes Egenskab, men han foreholder os dem ogsaa i sit Ord, at vi ogsaa af dem skulle lære at kjende Guds Almægtighed og Visdom. I Jobs Bog 12, 7. 8 staar derfor: Spørg dog Dyrene ad, og hvert af dem skal lære dig det, og Himmelens Fugle, og de skulle forkynde dig det. Eller tal til Jorden, og den skal lære dig det, og Fiskene i Havet skulle fortælle dig det. Os stilles ogsaa i Særdeleshed her og der i Skriften sære Slags Dyr for Øinene, Storken, Svalen, hvilke vide deres Tid (Jer. 8, 7). Oxe og Asen, som kjende deres Eiermand og Herre (Es. 1, 3). Unge Ravne, som raabe til Herren, (Ps. 147, 9). Strudsen, som har sit Værelse i Ørken, og er ubarmhjertig imod sine Unger (Begr. 4, 3 og Job 39, 19). Duer og Turteldуer, Hindkalve og Raadyr, ja endogsaa Rævene (Salomons Høisang). Hjorten, som skriger efter Vandstrømme (Ps. 42, 2). Hinden, som jages om Morgenen (Ps. 22, 1). Myren (Ordsp. 6, 6). Ørnen med sin Ungdoms Fornyelse og Kræfters Fornyelse (Ps. 103, 5. Es. 40, 31). Øglen, som tilstopper sit Øre, at den ikke skal høre paa Manerens Røst (Ps. 58, 5). Basiliskes Æg (Es. 59, 5). Drager, som give deres Unger at die (Begr. 4, 3). Ulve, Parder, Løver og andre, som ere skikkede til Menneskenes Straf (Jer. 5, 6. Es. 11, 6) og ellers. Det ganske 39te Capitel i Jobs Bog og en Del af den 104de Psalme er fast ligesom Guds Dyrehave og gjør fast intet andet, end at de i Særdeleshed forestille os adskillige Dyrs Egenskaber, og hvor underlig Gud dem har skabt og skikket. I det nye Testamente henvises vi ogsaa iligemaade til adskillige særdeles Dyr. Christus henviser os til Spurvene, af hvilke ingen falder til Jorden foruden Guds Villie (Matth. 10, 29). Han taler og (V. 26) om Slangers Snildhed og Duers Enfoldighed. Item (Cap. 23, 37) om en Høne der forsamler sine Kyllinger under sine Vinger. Item (Cap. 24, 28), om Ørnen, som flyver efter Aadsel. Item (Cap. 15, 27) om smaa Hunde, som æde af de Smuler, der falde fra deres Herres Bord. Foreстiller og Faarene med deres Egenskab (Joh. 10, 27. 28); taler og om en Slange og en Skorpion, som en Fader ikke giver sit Barn istedetfor en Fisk eller for et Æg (Luk. 11, 11. 12.) Det er og at bemærke, at vor Herre og Frelser Christus selv for sin Sagtmodigheds og Langmodigheds Skyld lignes ved et Lam (Es. 53, 7). Item, at den Hellig-Aand i en Dues Lignelse aabenbares over ham (Matth. 3, 16). Thi en Due er enfoldig og uden Galde. Ezechias siger og (Cap. 38, 14): Jeg kurrede som en Due, thi den Hellig-Aand taler for Guds Børn i deres Hjerter med usigelige

Sukke (Rom. 8, 26). De fire aandelige Dyr i Ezechiels Propheti (Cap. 1, 10) og i Aabenbaringen (Cap. 4, 6. 7) ere skikkede, som et Menneske, som en Oxe, som en Løve og som en Ørn, der afbildes og afmales os derved, efter Nogles Mening fire høie Forretninger og Bestillinger, som høre til Christi Embede, nemlig hans menneskelige Naturs Annammelse, hans Død og Lidelse, hans Opstandelse og hans Himmelfart. Om Løvinden siger man, at hun føder sine Unger døde, og at hun opvækker dem og gjør dem levende, idet hun giver et sterkt Skrig af sig, saa fødes vi og alle døde aandeligvis, idet vi fødes i Synden og ere af vor første Fødsel og Natur Vredens Børn (Eph. 2, 3). Men den sterke Løve af Juda Stamme, som overvandt, gjør os formedelst sit hellige Ords sterke Skrig aandelig levende og til Guds Børn, skal paa den yderste Dag lade sin Røst høre, hvorved alle Døde skal blive levende igjen (Joh. 5, 25).

§ 2. Lader os betragte Guds underlige Forsyn, hvorved han opholder, nærer og forsørger alle Kreature. Den hellige David siger derom i den 65de Psalme V. 3: Du, som hører Bønnen! hen til dig skal komme alt Kjød. V. 6: Forfængelige Ting skal du, vor Saligheds Gud, svare os i Retfærdighed; du, som er alle Jordens Enders Tillid og deres, som er langt borte hos Havet. V. 9: Du gjør, at de synge med Fryd, som udgaa Morgen og Aften. V. 10: Guds Bæk er fuld af Vand. Med hvilke trøstelige Ord den hellige Prophet priser Guds faderlige Barmhjertighed, at han forbarmer sig over alt Kjød, om hvilket han og Ps. 36. 7 siger: Herre du frelser Mennesker og Dyr, hvilket skal skynde og drive os dertil, at vi frimodigen komme til ham med vor Bøn, og ham paakalde. Ved det Ord Kjød paaminder Propheten os om vor Trang og Nødtørftighed, om vor Hunger og Tørst og al menneskelig Skrøbelighed og anholder, at Gud vil forbarme sig derover. Os paaminder han ogsaa, at vi ere som intet; thi alt Kjød er Hø, og alt dets Fromhed som et Blomster paa Marken (Es. 40, 6). Dernæst trøster og David os i samme Ord dermed, at intet Menneske er saa foragtet og forladt, at Gud ser jo med et naadigt Øie til ham; thi han siger, at Gud er alle Jordens Enders Tillid og deres, som ere langt borte hos Havet. Gud har en faderlig Omsorg for alle Mennesker, være sig hvo de være kan, og enten de ere paa Jorden eller paa Havet. Han siger ogsaa, at Gud gjør, at de synge med Fryd, som udgaa Morgen og Aften. Det er: Gud føder og mætter alt det, som lever, og gjør det derved lystigt. Som Apostelen Paulus siger, at Gud fylder os med Føde og vore Hjerter med Glæde (Ap. Gj. 14, 17). Eia! hvad er det en stor Gave, at Gud giver os at nyde sin Spise med Glæde, saa man om Morgenen kan begynde Dagen og sit Arbeide med Glæde og med Guds Lov og Pris, og gaa til Hvile om Natten med Taksigelse. For det sidste sætter og David Aarsagen derhos, og siger: Guds Bæk er fuld af Vand; thi Guds Godheds, Kjærligheds og Rundheds Kilde udgyder sig til alle Kreature, saa at hver Mand, ja alle Kreature maa hente, saa og øse deraf deres Livs og deres Glædes Draabe.

§ 3. Om det samme vidnes der ogsaa i den 104de Psalme V. 27. idet der siges: De (nemlig Dyrene) skal alle vente, Herre, paa dig, at du skal give dem deres Mad i sin Tid; hvordan, forstaa da de ufornuftige Dyr, at Gud dem føder og med Spise forsørger? ja visselig. Derfor staar der i samme Psalme V. 21: De unge Løver brøle efter Rov og gaa ud for at søge deres Føde af Gud. Det sker, idet at Naturens Mangel og Nødtørftighed udkræver det af Gud, at de skal bespises. Naturens Nød og Trang er de ufornuftige Kreatures Raab til Gud og Forventelse efter hans Hjælp,

det er og Naturens Angest og omhyggelige Forlængsel, om hvilken der tales (Rom. 8, 22). Og ved samme Trang og Forventelse i de umælende Kreature bevæges og Gud, saasom Naturens Opholder, til at bespise dem. Thi, naar Naturen lider Nød, saa bevæges og røres den, af hvilken den opholdes. Nu maa man betænke, hvor utallige mange og mange Slags Kreature der er i Luften, paa Jorden og i Havet, og at Gud ikke alene har skabt Føde til Nødtørft men ogsaa til Fryd og Behagelighed for dem alle, ja ogsaa har givet ethvert af dem efter sin Art sin særdeles Føde rigelig, og har gjort alt det ved sit faderlige Forsyn og Omsorg. Og har Gud saaledes ikke forglemt et eneste Dyr, hvorlunde skal han da have forglemt eller kunde forglemme Menneskene, som ere hans Billede? der ere jo paa Jorden, i Luften, i Havet og i Skoven mange flere Dyr, end der er Mennesker til paa Jorden, og Gud har dog ikke end forglemt det Ringeste iblandt dem, hvorledes skulde han da kunne forglemme et Menneske? hvorledes skulde Gud da kunne forglemme dem, som særdeles leve, røres og ere i ham, som særdeles og i besynderlig Maade leve af Guds Kraft og Aande, nemlig Menneskene, om hvilke der staar (Ap. Gj. 17, 27. 28): Han er ikke langt fra Enhver iblandt dem, og de alle leve, røres og ere i ham, ja og ere hans Slegt. Derfor er det ikke muligt, at Gud skulde forglemme et Menneske. Hvorledes skulde Gud kunde forglemme det, som opholdes ved hans Kraft? men Menneskene opholdes ved hans Kraft; thi han formedelst sit kraftige Ord bær og opholder alle Ting (Ebr. 1, 3) og derfor ogsaa tillige Menneskene. Hvorledes skulde han kunne forglemme det, hans Haand har gjort? men Menneskene har han og gjort, ja i særdeles og besynderlig Maade gjort. Derfor staar der i den 33te Psalme V. 15: Han er den, som danner alle deres Hjerter, som agter paa alle deres Gjerninger. Item hos Propheten Esaias (Cap. 64, 7): Vi ere Leret, og du, Herre, er vor Pottemager, og vi ere alle din Haands Gjerning. Og Job (Cap. 19, 9) siger: Herre, kom ihu, at du gjorde mig som Leer, og at du vil gjøre mig til Støv igjen. Hvorledes skulde Gud forglemme dem, som han ved sin Søns Død har ladet frelse og forløse? det har han gjort ved Menneskene, for hvilke Christus har lidt Død og Pine. Hvorledes skulde han forglemme dem, som han med sin Hellig-Aand har beseglet? det har han og gjort ved Menneskene, og saa mange af dem, som tro paa ham, har han beseglet med den Hellig-Aand til Forløsningens Dag (Eph. 1, 13 og 4, 30). Gud maatte forglemme sig selv, om han os skulde forglemme. Derfor, o Herre! vogte vore Øine, paa dig, og du giver os Spise. (Ps. 145, 15). Fremdeles staar der i samme Psalme om Dyrene: Giver du dem, da sanke de, oplader du din Haand, da mættes de med Godt. I disse Ord erindres vi først almindelig om Kreaturenes og Dyrenes Opholdelse, og at de sanke den Føde, Gud giver dem. Gud har i hvert Kreatur og Dyr indgivet og indplantet det, at de vide at søge deres Føde, og den at samle og sanke, hvilket Gud har gjort derfor, at han kan vederkvæge og med Føde forlyste alt det, som lever, og Guds Godhed saa kunde aabenbares og vise, hvilken frydefuldgjørende Gud han er, som elsker Livet, og ikke alene skaber, men og fryder og glæder sine Kreature, ja alt det, som røres og lever. Fryder og glæder da Gud alt det, som røres og lever, eia! da har han ikke skabt os Mennesker til idelig Bedrøvelse, men vil og stundom unde os et maadeligt Maaltids og Vertskabs Glæde i Herrens Frygt, vil og ikke, vi skal stedse græmme os og sørge, men at vi ogsaa skulle stundom være glade. Han skal ikke heller beholde Vrede over os evindelig (Ps. 103, 9), men give os og-

saa Prydelse for Aske, og Glædens Olie for Sorg (Es. 61, 3). Derfor beder og Moses (Ps. 90, 15): Glæd os, Herre, efter de Dage, som du har plaget os, efter de Aar, som vi have seet Ulykke. V. 17: Herrens vor Guds Lifligheed være over os. Han har og selv særdeles lovet og tilsagt, at hans Tjenere skulle æde og synge med Fryd og Hjertets Behag (Es. 65, 13. 14). Dernæst erindres vi af samme Ord om Guds rige Rundhed, at han ikke føder sine Kreature med Karrighed, men rundelig og overflødigen; thi der meldes: Han giver dem at sanke og samle, oplader og sin Haand og lader dem mættes. Gud bespiser saa rundeligen, at derom meldes (Ps. 65, 12): Hans Fodspor dryppe med Fedme. Alle Kreature har deres Tid, paa hvilken Gud bespiser dem rigeligen, ja saa rigeligen, at de deraf fedes. Naar Fuglene i Luften, Dyrene i Skoven, Kvæget paa Marken, Faarene i Engen, Fiskene i Havet gaa i deres Fedme og ere ligesom spækkede, da dryppe Guds Fodspor visselig af Fedme, og da er og deres Tid, i hvilken Gud giver os dem i Hænder. Det er den vise Husfaders og smilde Husholders Forsigtighed. Saa sørger Gud for sine hungrige Børn. For det sidste staar der og i samme Psalme: Skjuler du dit Ansigt, da forfærdes de, samler du deres Aand fra dem, da opgive de Aanden og kommer til deres Støv igjen. Udsender du din Aand, skabes de, og du fornyer Jordens Skikkelse. I hvilke Ord vi høre, hvoraf vort og alle Kreatures Liv bestaar, nemlig af Guds Aande. Det er Guds Aande og levendegjørende og opholdende Kraft, som i alle Ting er. Om hvilken der og staar i Visdommens Bog (Cap. 11, 27 og 12, 1): Du, som elsker Sjæle, din uforkrænkelige Aand er i alle. Ved Guds opholdende og levendegjørende Kraft er ikke alene Alting i den første Skabelse skabt, men ogsaa endnu paa denne Dag opholdes Alting derved. Og denne levendegjørendes Kraft er det Guds Ord, ved hvilket Gud Alting skabte; thi Himlene ere gjorte ved Herrens Ord og al deres Hær ved hans Munds Aand, staar der i den 33te Psalme V. 6, og 1 Mos. 1 vises os, at Gud ved sit Ord skabte Alting, og det Ord, som Gud dertil brugte, er ikke forsvundet, har ikke heller været en blot og bar Lyd, men det er blevet alle Kreatures Liv, saa at det ikke er veget fra de Ting, som skabte ere, men er blevet hos dem og er den opholdende Kraft i alle Ting, at Paulus og derfor siger: Herren bær alle Ting ved sit kraftige Ord (Ebr. 1, 3). Af Gud og hans Ord er derfor vort Livs Kraft. Som en Skygge har sit Væsen af Træet, saa har vort Liv sit Væsen af Gud og hans Ord. Og naar Gud borttager det Livsens Ord og Kraft fra Kreaturene igjen, saa forgaa de, falde til Støv igjen og blive til deres eget igjen, som er Intet. Kjærnen er da borte, og Skallet er kun tilbage igjen. Et Fad eller Tønde skilles ad og falder fra hinanden, dersom Baandene og Gjordene derom tages derfra. Langt mere maa Kreaturene skilles ad og falde fra hinanden, ja og blive aldeles til Intet, om Gud tager sit Ord og Nærværelses Kraft fra dem. Den ganske Verden er fuld af Gud. Gud, som er over alle og ved alle og i Eder alle (Eph. 4, 6), han er vort Liv og vort Livs Kraft (Ps. 27, 1). Derfor siger han og (5 Mos. 30, 20): Jeg er dit Liv og dine Dages Længde. Man finder ofte, idet man trøstes i sin Bedrøvelse, en sand Livsens Kraft af Guds Ord, som i min Udlæggelse over Psalteren mangesteds er udført, forklaret og bevist. Saadan en Livs Kraft er der ogsaa i alle Kreature og er i dem Skabelsens Ord; naar det borttages igjen fra et Kreatur, saa maa det dø. Samme Ord er og alle Kreatures Velsignelse og Formerelse, hvorved Gud aarligen fornyer Jordens Skikkelse, idet han hvert Aar lader avles og fremkomme Frug-

ter og Dyr, saa at Gud saagodtsom skaber aarligen en ny Verden ved alle Tings Fornyelse. Hvilket er og det, som Herren lovede Noah efter Syndfloden, der han paany velsignede ham og hans Børn, og iblandt Andet sagde: Saa længe Jorden endnu bliver, skal Sæd og Høst og Forst og Hede og Sommer og Vinter, og Dag og Nat ikke aflade (1 Mos. 8, 22). Og denne Velsignelse, som blev given Noah og hans Børn, er og os given, og vi endnu alle paa denne Dag af den leve, æde og underholdes. Ellers ville vi af samme Anledning i Guds underlige Forsyn og Omsorg for alle Kreature mærke efterfølgene Stykker, som den dels i sig begriber, dels udi beror. Det første er Guds Kundskab og Videnskab. Gud kjender alle sine Gjerninger af Evighed, siger Paulus (Ap. Gj. 17, 25). Guds ubegribelige, uendelige og umaadelige Visdom ved, ser og hører Alting, derfor kaldes han i Skriften den Levendes, og som ser (1 Mos. 16, 14). Den, som ser; thi intet Kreatur er usynligt for hans Ansigt, men alle Ting ere blotte og ligesom Indvolde udspilede for hans Øine (Ebr. 4, 13). Ligesom han og kaldes den Levendes, ikke alene for han selv lever fra Evighed til Evighed, men ogsaa fordi han gjør alle Ting levendes. Det andet der tilhører, er Guds Omsorg, ved den sørger Gud for Alting, endogsaa for Fuglene under Himmelen (Matth. 6, 26). Og lader sin Sol opgaa over Onde og Gode (Matth. 5, 45). Hvilken stor Vanære bevise vi da vor allernaadigste Fader, naar vi tvivle paa hans Forsyn, og ikke stadig og visselig tro, at han har Omsorg for os, efterdi han dog har Omsorg for alle Kreature, endogsaa for de ringeste, endogsaa for de onde? Samme Guds Omsorg er os ogsaa en stor Trøst i Trængsel og Gjenvordighed; thi efterdi vi vide, at Gud har Omsorg for Alting, saa vide vi og, at Intet sker i Verden uden hans Ordning, Bestikkelse og Forsyn, og lære saa at være taalmodige, at vi ikke knurre imod Gud, men stadig tro, at han sørger for os, og, efter sit urandsagelige Raad og Dom, til vort Bedste og til hans Ære, tilskikker os al den Gjenvordighed os paakommer, hvilket og derfor i Skriften kaldes Herrens Vrede, som Michæas (Cap. 7, 9) siger: Jeg vil bære Herrens Vrede; thi jeg har syndet imod ham. Nyde vi og Lykke, Ære og Naade, saa ved vi ogsaa, at det kommer fra Herren, og har at takke ham baade for det Ene og for det Andet, som den hellige Job gjorde, og takkede Gud ligesaavel for sin Ulykke, som for sin Lykke og agtede sig værd al Gjenvordighed, sagde derfor: Herren gav, og Herren tog, Herrens Navn være lovet (Job 1, 21). Og saameget desmere bør vi det gjøre, fordi Modgang er os mindre farlig end Medgang. Snarere tager man Skade af gode end af onde Dage og Gjenvordighed. Det tredie, der tilhører, og i hvilket Guds Forsyn over alle Kreature beror, er Guds Almægtighed og Allestedsnærværelse. Ved hvilken Gud er allestedsnærværende hos alle Kreature, dem opholder og regjerer, har alle Menneskers Hjerter i sin Haand, saa han kan danne og bøie dem, hvor han vil (Ps. 33, 15), og ligesom vi med vore Fingre bøie og danne et lidet Stykke Vox.

§ 4. Derfor skulle vi alle frygte os og ræddes i vore Tanker, Ord og Gjerninger for hans guddommelige Nærværelse, Ansigt, Øine og Magt og tænke, vi ere i Guds Haand, ligesom Leret i en Pottemagers Haand. Har Gud end revset os, og, som en Pottemagers Kar os sønderslaget, saa kan han og igjen oprette og forbedre os. I Jer. 18, 1. ꝛc. meldes der, at Jeremias fik Befaling af Herren, han skulde gaa ned i en Pottemagers Hus, som han og gjorde, og siger derom: Og jeg gik ned i en Pottemagers Hus, og se, han gjorde en Gjerning paa Hjulet, og det Kar, som han gjor-

de, blev fordærvet som Leret i Pottemagerens Haand, da begyndte han igjen, og gjorde et andet Kar deraf, efterdi det var ret for Pottemagerens Øine at gjøre. Og lægger denne Forklaring derpaa, at Herren kan tale et Øieblik imod et Folk og imod et Rige, til at oprykke, og at nedbryde og til at fordærve, men, dersom det samme Folk omvender sig fra sin Ondskab, da skal Herren angre det Onde, som han tænkte at gjøre ved det, og han vil det igjen opbygge og plante. Om Gud end saagodtsom fordærver os for vor Ondskabs Skyld, saa er han dog mægtig til at læge og hjælpe os igjen, naar vi os bedre og omvende. Fremdeles have vi heri denne Trøst, at efterdi Gud nærværendes opholder og regjerer Alting, da har han og et synderligt Øie og et særdeles Forsyn til dem, som ham tilhøre. Han er deres Vægter, han vaager over dem Nat og Dag, og det gjør han saa nøie, at uden hans Villie kan end ikke et Haar falde af deres Hoved (Matth. 10, 30). De sidde under hans Skygge og Beskjærmelse, og han opholder og bevarer dem midt iblandt deres Fiender, som og allevegne vises i Psalmerne. Vi have og deraf den Trøst, at, naar vi ofte i vor Trængsel og Modgang vide hverken Hjælp eller Raad og se intet Middel til Hjælp at bekomme, saa ved dog Gud, som os slig Modgang har tilskikket, Raad derimod. Han er stor i Raadet og mægtig i Gjerningen (Jer. 32, 19). Derfor skal vi alle befale Herren vore Veie og lade Gud raade, som Abraham gjorde, der han skulde ofre sin Søn og var vis paa, at Gud ikke desmindre skulde fuldkomme sit Tilsagn og Forjættelse om ham, at han skulde blive til et stort Folk. Guds Forsyn opvækker for det Sidste i vore Hjerter Troen, Haabet og Taalmodighed. Exempel derpaa have vi i Christo paa hans menneskelige Naturs Vegne i hans Fornedrelses Stand; thi, efterdi han vidste, det var af Gud saa bestikket, at han skulde dø, derfor var han taalmodig i alt det, han led, og oplod ikke sin Mund, som et Lam der føres hen at slagtes, og som et Faar, der er stumt for dem, som det klippe, saa oplod han ikke sin Mund (Es. 53, 9). Saa gjorde og David, og gjerne led ti Aars Landflygtighed, og adskillig medfølgende Spot og Forhaanelser, saavelsom Fattigdom og Armod; thi han vidste, at Gud havde besluttet, han det skulde lide, var og vis paa, Gud skulde gjøre en god Ende derpaa, og sagde derfor: Herre, du er et Skjold for mig, min Ære og den, der ophøier mit Hoved (Ps. 3, 4). Vi ville slutte med Anna Ord: Herren er den, som døder og gjør levende, som nedfører til Helvede og fører op igjen. Herren er den, som gjør fattig og gjør rig, som nedtrykker, ja og den, som ophøier (1 Sam. 2, 6. 7).

Den anden Part af dette Capitel. Om Menneskenes Ypperlighed.

§ 1. Bevises denne Ypperlighed deraf, at Gud har skabt Menneskets til sin særdeles Lyst, alle Ting for hans Skyld, gjorde ham til den lille Verden, givet ham en ypperlig Sjæl, sat ham først ind i det deilige Paradis, bestikket Engle til hans Tjeneste. § 2 Især af hans Skabelse efter Guds Billede med foregaaende Raadslagning af Gud. § 3. For dette Billedes Skyld formanes Menneskets at vare sig for Synd. § 4. Vises, at Menneskets i Igjenfødelsen og Fornyelsen ved Jesum Christum faar dette forlorne Billede igjen, og hvad Ypperlighed han derved erholder, hvilken forøges ved Bønnen

§ 1. Førend vi slippe dette Capitel, ville vi og tale noget om Menneskene, som blev sidst skabte af Gud, og om deres Ædelhed. Mennesket er af alle synlige Guds Kreature det ypperligste, i hvilket Gud vilde have sin særdeles Lyst, at den evige Visdom derfor siger: Min store Lyst er hos Menneskenes Børn (Ordsp. 8, 31). Efterdi Alting er og skabt for Menneskenes Skyld, og Menneskene er Enden og det Ypperste af alle skabte Ting saa er og lettelig deraf at slutte, at Menneskene maa være de herligste og ypperligste Kreature. Kirkelærere sige

og, at et Menneske er en Extrakt eller kort Sum og Samling af alle Kreature og ligesom en liden Verden. Derfor maa deraf følge, at et Menneske begriber i sig al den Fuldkommenhed, som er i andre Kreature, og at den er i et Menneske samlet og tilsammenfattet. Og Fornuften giver det, at, hvad som er andre Tings Ende og Fuldkommenhed saavelsom deres korte Sum og Samling, det maa være ypperligere og fuldkommeligere end de alle. Blomsterne paa Marken og de grønne Græsgange og Enge, som med mange Slags Blomster og Grøde ere bepryddede, ere herlige; Trær i deres Blomster og Frugt og Skovene, som dermed ere besmykkede, ere ogsaa yndige, lystige og herlige. Himmelen, som ere bepryddet med Sol og Maane og saa utallig mange skinnende Stjerner, er jo ogsaa saare herlig, ypperlig og yndelig, men efterdi at al saadan Ypperlighed, Herlighed og Yndelighed er skabt for Menneskenes Skyld, da maa jo Menneskene være meget ypperligere, yndeligere og herligere, saa at ikke end Solens Herlighed er derimod at ligne. Ligervis som det ringeste Blomsters Deilighed og Herlighed overgaar Kong Salomons største Prydelse og Herlighed, som vor Herre Christus siger Matth. 6, 29, saa overgaar Menneskens Ypperlighed og Herlighed ikke alene Salomons udvortes Herlighed, men og alle Blomsters, Træers, Enges, ja og Solens Ypperlighed og Herlighed. Saadan Menneskens Ypperlighed for de andre Kreature sees ogsaa, idet man betragter og grandgiveligen anseer Menneskens Sjæl. Og kan Sjælens Deilighed, Herlighed og Ypperlighed blandt andet kjendes af det menneskelige Legems deilige Skikkelse, som sees klarligt, naar vi beskue og give Agt paa et deiligt og velskikket Menneske, hvis skjønne og ypperlige Gestalt vender Alles Øine til sig. Efterdi Legemet, som har sin Gestalt af Sjælen, som deri bor og er Sjælens Hus og Bolig, er saa skjønt, yndeligt og herligt, da maa og Sjælen selv, som deri bor, ogsaa være saare ypperlig, skjøn og herlig; thi for en skjøn og herlig Gjæst har og Skaberen bygget et skjønt og herligt Hus. Saa bevises ogsaa den menneskelige Naturs Herlighed og Ypperlighed af Stedet, hvor Gud fra først af satte Menneskene, nemlig i Paradis, hvilket var en Have med al Lyst og Glæde, og hvorimod al denne Verden med sin Deilighed er intet at agte. Dersom Stedet derfor, paa hvilket Menneskene bleve først satte af Gud, var saa skjøn, herlig og ypperlig, hvor meget herligere og ypperligere maa da den være, for hvis Skyld samme Sted var skabt og plantet. Man kan og deraf mærke den menneskelige Naturs Ypperlighed, at de hellige Engle ere af Gud beskikket til Menneskets Tjeneste og Varetægt; thi Propheten siger: Herrens Engel leirer sig trindt omkring dem, som ham frygte (Ps. 34, 8).

§ 2. Det samme sees ogsaa af Menneskenes Skabelse. Thi Gud skabte Menneskene efter sit Billede, og, der han vilde skabe Menneskene, raadslog han derom, og den hellige Trefoldighed sagde ved sig selv: Lader os gjøre et Menneske i vort Billede, efter vor Lignelse (1 Mos. 1, 26). Det er ikke en ringe Sag, at Gud saaledes raadslog, der han vilde skabe Menneskene, og at Menneskene derfor ere skabte ved Guds særdeles og synderlige Raad. Eia! hvilket et herligt Raadslag maa dette have været. Eia! hvilken Ypperlighed og Herlighed i Menneskens Natur og Skabelse maa os derved betegnes. Thi vi læse ikke, at Gud i Skabelsen raadslog om nogen anden Tings Skabelse, men alene om Menneskene. Han skabte Himmel, han skabte Sol og Maane, han skabte den ganske store og vide Verden, og dertil sagde han kun: ske saaledes; og det skede saa. Men der han vilde skabe Menneskene, da blev det ikke derved, at han sagde: ske saaledes, men han derforuden raadslog derom og

sagde: Lader os det gjøre. Med sin Visdom og Almægtighed skabte han alle andre Kreature, men Menneskene skabte han ikke alene med Visdom og Almægtighed, men ogsaa tillige med Raadslagning. Raadslagning maatte være derhos; thi der skulde noget Større gjøres og det, der var ypperligere end Sol, Maane og Stjerner, Hav, Himmel, Jord og alt Andet. Det er derfor en saare stor Sag, at Gud ikke uden Raadslagning skabte Menneskene. Men en endda større Sag er det, at Gud skabte og Menneskene efter sit Billede. Alle andre Kreature er ikkun Guds Efterraad og Fodspor; men Mennesket er Guds eget Billede. Den hellige Treenighed siger ikke: Lader os gjøre et Menneske, som kan være ligt Solen eller Maanen, eller ligt Englene, men lader os gjøre et Menneske, som er os lig, eller vort Billede, efter vor Lignelse. Hvo vilde ikke holde det Kreatur for det ypperligste, yndeligste og skjønneste, hvilket ikke alene efter Guds besynderlige Raad er gjort, men endogsaa er gjort, at det skulde være hans eget, som den høieste, viseste, yndeligste Kunstners og Værkmesters, ja som det uendelige og evige Gudes Billede? Guds Billede maatte udtrykkelig indgives Menneskene, indplantes i dem, at man kunde se Guds Godhed, Majestæt, Herlighed og Visdom i Menneskene som i et allerklareste Speil derpaa, der kunde i allerklareste Maade stille os Skaberen for Øine. Og er Gud selv det allerypperligste, yndeligste og deiligste Væsen, saa er let at slutte, at, saalænge et Menneske beholder i sig Guds Billede, da maa han saavidt ogsaa være saare ypperlig, yndelig og deilig, ja ypperligere, yndeligere og deiligere, end noget af alle de andre Kreature som ere skabte efter Guds Billede. Efterdi og Guds Billede fornemmelig har sit Sted og Sæde i Menneskens Sjæl, da ser man ogsaa deraf, at, saalænge Menneskens Sjæl bærer Guds Billede i sig, da er og den særdeles det allerdeiligste, yndeligste og ypperligste Guds Kreatur.

§ 3. Og deraf se vi ogsaa, hvor flittigt et Menneske har at tage sig vare for, at han ikke med nogen Urenhed besmitter Guds, sin Skabers Billede; thi saadan en Besmittelse kan ikke ske uden Skaberens store Foragt og Guds, den høie Majestæts store Fortørnelse. Efterdi og Gud har ved sit Billede sat Menneskene i høieste Ære og Værdighed og opløftet og forfremmet dem til høieste Adelskab, da er det et Menneske og en stor Skam og Vanære, at han ved kjødelig Urenlighed skiller sig ved saadan sin Ære, Ædelhed og Værdighed. Dersom et Billede uden Liv og Aande, som var gjort af den ypperste og kunstigste Mester og Kunstner til at betegne og vise Mestrens Egenskab, havde Forstand, da gjorde det aldeles Intet imod sin Mester og Kunstner at det ikke skulde miste sin Deilighed, men maatte den beholde til sin Værkmesters og Kunstners Lov, Pris og Ære. Skulde vi da, som ere begavede med Fornuft og Forstand og af den allerviseste Gud ere skabte til at være hans eget Billede og til at betegne hans Ædelhed og guddommelige Egenskaber, ikke beflitte os derpaa, at vi Intet gjøre, som er vor Værkmester, Gud, imod, og kan skille os ved hans allerypperste, allerdeiligste og alleryndeligste Billede? Skulle vi ikke af yderste Formue stræbe at tage os vare for Syndens Urenlighed, som os sligt Billede kan berøve, og arbeide derpaa, vi det stedse og altid maatte beholde til vor Skabers Lov og Pris? Kom ihu, o Menneske, at Gud har gjort dig til sit deilige Billede. Og efterdi han det har gjort, skulde du da være saa daarlig, at du vilde ved Synd og Ondskab selv berøve dig saadant et helligt Billede? Intet kan vi mere skjænde dette Billede med, end med Synd og Ondskab, og intet kan vi bedre holde det vedlige ved, end ved Dyd og Fromhed, hvilket og Hedningerne, og i Sær-

deleshed Plato havde hørt som en Drøm af, og derfor havde sagt, at Dyd, Fromhed og Gudsfrygt var Sjælens rette Deilighed.

§ 4. Men at vi kan komme til Hovedsagen igjen, da omendskjønt dette herlige og deilige Guds Billede er af Naturen formedelst Syndefaldet tabt og mistet og kun nogle ringe Levninger og Fodspor deraf bleven tilbage, saa vi derfor ere af vor Natur og Fødsel Vredens Børn (Eph. 2, 3). og fremmedgjorte fra Guds Liv (Eph. 4, 18), saa bliver det dog igjen fornyet formedelst Igjenfødelsen og Fornyelsen i Christo Jesu, hvorved vi atter igjen blive delagtige i Guds Billede og den gudommelige Natur, atter igjen faa Sjælens rette Ypperlighed, Deilighed og Yndelighed af Gud; thi Gud, som den Kirkelærer Irenæus helt fornuftigt siger, er Menneskens Være, ligesom ogsaa Mennesket er Guds Gjerningers, saavelsom hans Visdoms og Kraftes rette Værksted. Og i Særdeleshed sker sligt ved Guds Søn og vor Frelser Jesum Christum, ved hvilken sligt Guds Billede i Igjenfødelsen og Fornyelsen særdeles i os igjen oprettes; thi Christus er bleven os af Gud ikke alene Igjenfødelse, men ogsaa vor Visdom, Retfærdighed og Helliggjørelse (1 Cor. 1, 30). Deraf kommer Guds Billede og vor fornyede Sjæls Deilighed og Yndelighed. Det er Saligheds Klæde og Retfærdigheds Kappe, Gud os ifører, hvorom der tales Es. 61, 10. Derfor siger og Ezechiel til Jerusalems Menighed derom Cap. 16, 14: Dit Navn udkom iblandt Hedningerne for din Deiligheds Skyld; thi den var fuldkommen ved min Prydelse, som jeg havde sat paa dig. Som han vilde sige: ved min Prydelse var du saa deilig, af min Prydelse havde du det altsammen. Betænke vi da slig vor Igjenfødelse og Fornyelse, hvorved Guds Billede igjen i os oprettes, da kunde vi ret forstaa saadan vor Sjæls Ypperlighed og indvortes Deilighed og Skjønhed, som den derved bekommer; thi den bliver ved Igjenfødelsen og Fornyelsen forenet med Gud, med hans Søn Christo og den Hellig-Aand, bliver et Guds Barn, bliver Guds Brud, bliver Guds Bolig, og efterdi den forenes med Gud, da faar den og sin Deilighed af Gud, at Herren derfor hos Ezechiel, som vi tilforn hørte, siger: Menigheden er prydet ved hans Prydelse. Maa den ikke være aldeles deilig, som baade har faaet sin Deilighed af den, som er selv den uendelige Deilighed og er desforuden forenet med den samme, som er den uendelige usigelige og ubegribelige Deilighed og er en Aand med ham? Dersom og Børn erholdt deres Forældres Deilighed ved den naturlige Fødsel, skulde da vor Sjæl ved den aandelige Igjenfødelse ikke bekomme den aandelige Deilighed ved Christum og arve den af ham? Hvo vilde og ikke bekjende, at det maa være det deiligste og skjønneste Kreatur, som Guds Søn har udvalgt sig selv til en Brud og det med sit guddommelige Lys og Prydelse smykket og ziret. Derfor kaldes og den troende Sjæl billigt en Dronning (Ps. 45, 10) og Kongens Datter, der er aldeles herliggjort indvortes og hendes Klæder af Gyldenstykker (V. 14), Dersom en uædel Kvinde, som troloves en Adelsmand, kan derved blive ædel og føres paa det allerprægtigste, skulde da vor Sjæl, som til den allerædleste og skjønneste Brudgom, Christo, troloves, ikke ogsaa blive ædel og herlig? Eftersom og Gud den allerhøieste med største Lyst bor i Menneskens Sjæl og har helliggjort den til sit Værelse, at den skulde være Gud Faders Bolig, Sønnens, den allerhøieste Brudgoms Brudekammer og den Hellig-Aands Tempel, saa følger og uden Modsigelse deraf, at den maa være saare deilig og den deiligste af alle Kreature. Og efterdi Gud hos Propheten Ezechiel Cap. 16, 14 siger, at han pryder vor Sjæl, saa at den er ganske fuldkommen i hans Prydelse; hjælp Gud, hvilken overmaade Pry-

delse og Herlighed maa denne være! Hvad for herlige Ædelstene, hvad for Klenodier, hvad for gyldne Kroner maa dette være, hvilket saadan en mægtig, rig og deilig Brudgom giver sin Brud? O! hvad er det for en underlig Guds Naade og Venlighed mod vor Sjæl? O! hvilken stor Deilighed? Kunde den sees med legemlige Øine, hvor vilde den drage os til sig. Ellers forøges og stedse den Deilighed ved Bønnen og den daglige Samtale med Gud, saa at vi blive forvandlede fra Herlighed til Herlighed, som af Herren, som er Aanden (2 Cor. 3, 18). Thi dersom Mose Ansigt blev klart, herligt og skinnende af den Samtale, som Gud holdt med ham i faa Dage (2 Mos. 34, 29.), skulde da ikke vor Sjæl, som uden Afladelse taler med Gud, faa langt større Skjønhed og Klarhed? Hvorom videre i denne Bogs efterfølgende anden Part om Menneskets Særdelshed.

Bøn.

Herre, din Ære er evindelig, og du har Behagelighed til dine Gjerninger, derfor forsørger du og holder dem ved lige. Uden din faderlige Villie falder end ikke en Spurv til Jorden; Fuglene under Himmelen de saa ikke, de høste ikke, de samle og ikke i Lader, og du himmelske Fader føder dem dog. Du giver Kvæg sit Foder og de unyttige Ravne, naar de raabe paa dig, ja, naar jeg, o Herre! betænker din Forsorg, som du endog bærer for at opholde Ormene, hvor viselig de ved at bevare deres Æg paa saadant et Sted, hvor de mageligst kan blive udlagte og forvarede saavel for Kulde, som for altfor stærk Hede, da og deres Unger, det første de krybe ud, kan finde deres Føde, eftersom du har beskikket den til enhver af deres Slags. Saa beholder jeg slet Intet tilbage, hvormed jeg skulde kunne skjule min Vantro. Beviser du dig saadan imod Fæet, ja imod det ringeste Utøi, hvor maa du da være findet imod dem, som ere forenede med dig i Christo, din Søn, staa i Pagt med dig og ere dine Børn? Saa giv mig da Naade til, o trofaste Fader! at jeg ikke mere i Vantro bekymrer mig, efterdi du sørger for mig. Dit Forsyn strækker sig til alle dine Kreature, saa kan jeg da ikke heller være udelukket derfra. Tæller du nu mine Dage, mine Haar og mine Taarer, saa skal du og, naar din Tid kommer, aabenbart bevise, at der er Forskjel imellem den, som tjener og ikke tjener dig. O Herre! giv mig dette fast at tro og i denne Tro ikke at blive tilskamme, ved Jesum Christum, din kjære Søn, vor Herre. Amen.

Den anden Part af den fjerde Bog,

som handler om Menneskene fornemmelig.

Det første Capitel.

Af alle Tings Skabelse og af Menneskens Sind kan man slutte og vide, at Gud er et evigt Væsen og uden Begyndelse, Maal og Ende.

§ 1. Vises Guds Uendelighed, dels af alle Tings Skabelse af ham, dels af Ligning med Menneskens Sind. § 2. Alting læres derfor at maa være uendeligt i Gud, hvilket især udføres om hans Viisdom og Almagt.

Jer. 32, 17. ꝛc. Se, du, du gjorde Himmelen og Jorden ved din store Kraft og ved din den udrakte Arm; der er ingen Ting underlig for dig. Herren Zebaoth er dit Navn, stor i Raadet og mægtig i Gjerningen. Visd. 1, 14 Gud skabte alle Ting, at de skulle være.

§ 1. Gud er Oprindelsen til alle Kreatures Væsen og Liv, og han har givet og skabt i dem alle deres Væsen og Liv. Derfor var han et evigt Væsen og Liv, førend noget Kreatur var til. Thi ellers havde han ikke kunnet give alle Kreature Væsen og Liv. Og

deraf følger det ogsaa, at Gud er det evige Liv. Ellers, at vi kan komme til Menneskets Betragtning, da kan man og af Menneskens Sind og Tanker slutte, at Gud maa være uendelig. Menneskens Sind kan begribe og befatte Himmel og Jord i et Øieblik. Solen har vel saa hastigt et Løb, at den omkring løber den store Himmel i fireogtyve Timer. Men Menneskens Sind gjør det endda hastigere, og i et Øieblik begriber alle Kreature i sig, hvoraf det følger, at Gud meget mere maa besluttе og begribe alle Ting i et Øieblik, og er derfor uendelig.

§ 2. Hvad Gud er, det er han væsentlig. Han er uendelig, derfor er han et uendeligt Væsen og er ogsaa et uendeligt Liv. Thi hans Væsen og hans Liv ere ikke adskilte. Efterdi da Gud har beprydet Menneskens Sjæle med slig Forstand og Visdom, derfor maa han meget mere have en overmaade stor Visdom og Forstand. Og efterdi Alt, hvad som er i Gud, er væsentligt og evigt, da maa og hans store Forstand og Visdom være evig og uendelig; thi hans Visdom er ikke skilt fra hans uendelige Væsen, efterdi alt det, som er i Gud, er den høieste Enighed og kan ingenlunde adskilles. Maa derfor hans Visdom jo saavel være uendelig og evig, som hans Væsen og hans Liv. Efterdi Guds Visdom da er evig og uendelig, saa har Gud og vidst Alting af Evighed. Og ligervis som hans Væsen er uomskifteligt og urørligt, og har ikke behov at røres og bevæges fra et Sted til et andet, saa er og hans Forstand, og tør ikke ved at løbe fra et Kreatur til et andet, eller at tænke nu paa et, nu paa et andet, saasom vi arme Mennesker i vor Forstand maa gjøre, men han forstaar og ved alle Ting paa engang tillige, og i hans Forstand er hverken noget Forbiganget eller Tilkommende, men altsammen Nærværende. Thi ligesom Gud behøver Intet til sit Væsen, saa behøver han og Intet til sin Forstand. Ligesom han er af sig selv, saa forstaar han og Alting af sig selv. Og saasom han i et uendeligt Væsen beslutter Alting, saa begriber han og med sin uendelige Forstand Alting tillige paa engang. Derfor er ham bekjendt og aabenbaret, hvor mange Sandkorn der ere i Havet, hvor mange Draaber der ere i Regnen (Sir. 1, 2). Derfor kan ingen Fugl falde til Jorden, ja intet Haar falde af vort Hoved, uden han vil (Matth. 10, 29. 30). Han ved Verdens Dage, alle Tidens Timer og Øieblikke og deres Forandring, og intet er skjult for ham af alt det, som i Tiden under Himmelen er besluttet og befattet. Det er Altsammen skabt ved hans Almægtighed og begrebet i hans uendelige Kundskab, tilligemed alt det, som det gjør, virker, tænker eller har fore (Ps. 139, 2 ꝛc.). Og ligesaa har det sig ogsaa med Guds Magt, Kraft og Vælde. Som hans Væsen, hans Liv og hans Visdom er uendelig og evig, saa er og hans Magt og Kraft og Vælde evig .Og ligesom man kan Intet sætte til hans Væsen, saa kan man og Intet lægge til hans Almægtighed. Og ligesom man ikke kan dele hans uendelige Væsen, saa kan man og Intet borttage af hans Almægtighed. Og efterdi intet Kreatur kan hindre hans Magt, derfor er han almægtig. Og det altsammen derfor, fordi hans Væsen, Liv, Visdom, Magt og Kraft kan ikke fra hinanden skilles.

Bøn.

O, du evige Væsen! af hvilket alle Ting har deres Væsen, giv mig ret at kjende mig selv, at jeg kan faa des tilstrækkeligere Kundskab om dig. Hvad Godt, du har nedlagt hos Menneskene, lad mig anse det saaledes, at det samme er fuldkomnere i dig, paa det jeg maa søge og elske dig over Alting og være fornøiet i dig, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det andet Capitel.

Af alle Tings Skabelse kan man og slutte og vide, at Gud er det ypperste Gode.

§ 1. I Gud, som alle Tings Skaber, er alt Kreaturenes Gode samlet, derfor er

han det høieste Gode. § 2. Den bliver da vel holden, som vender sig fra Kreaturet til ham.

Rom. 11, 36. Af ham og ved ham og til ham ere alle Ting.

§ 1. Naar alt det Gode, som er i Himmelen, paa Jorden og i alle Kreature, er i en Eneste at finde, saa er den samme, i hvilken det findes, det høieste Gode og alt Godt. I Gud, hvilken har skabt alle Ting, er alt det Gode, som er i de skabte Ting og Kreature, i Himmelen og paa Jorden; thi Alting har sit Udspring og Oprindelse af ham: Af ham og ved ham og til ham ere alle Ting. Derfor er Gud det høieste Gode og alt Godt. Hvad, som er i alle Ting i stykkevis, det er i Gud ganske fuldkommet.

§ 2. Hvo, som derfor vender sig til Kreaturene og med sit Hjerte bliver hængende ved dem, han vender sig til det ufuldkomne og er altid nødtørftig, fattig og urolig. Men hvo, som vender sig til Gud af ganske Hjerte, han vender sig til det høieste og fuldkomne Gode og bekommer ogsaa det samme, ja bekommer deri sin høieste Fuldkommenhed, er altid rig i Gud, er rolig og salig. Men sætter et Menneske sit Hjerte til Kreaturene, da finder og bekommer han aldrig i dem det fuldkomne og høieste Gode. Alle de, som derfor elske Verden, ere urolige og ulykkalige baade i deres Liv og i deres Død. Thi de har ikke det fuldkomne Gode, i hvilket Sjælen roer og hviler.

Bøn.

O Herre! du eneste, evige og høieste Gode, forlad mig, at jeg har forladt dig, den levende Kilde til alt Godt, og gjort mig mere Umag for at have Kreaturene, end dig. Ak! nu jeg vender om igjen, saa tag imod mig og giv mig Del i dig selv, at jeg maa besidde dig, det høieste Gode, baade her og hisset evindelig, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det tredie Capitel.

Menneskene ere de ypperste Kreature, og alle andre Kreature ere skabte til deres Tjeneste, men de selv ere skabte til Guds Tjeneste.

§ 1. Et Kreatur er vel det andet til Tjeneste, men allesammen tjene de Mennesket, som derfor er det ypperste Kreatur. § 2. Derfor skal Mennesket igjen tjene Gud.

Ps. 100, 3. Kjender, at Herren han er Gud; han, han gjorde os, og ikke vi selv, til sit Folk og til sin Fødes Faar.

§ 1. Alligevel, at der er stor Forskjel imellem Kreaturene, saa ere de dog alle gjorte til at tjene Menneskene. De himmelske Legemer udrette deres Virkning i Elementerne som ere nedenunder dem, og samme Elementer meddele Frugter paa Jorden og i Havet sin Næring, Føde og Ophold. Og den Frugt gjør det samme mod Dyrene og giver dem iligemaade deres Føde og Ophold; Dyrene gjøre det samme igjen mod Menneskene. Saaledes opholder Et det Andet. Et hjælper det Andet. De Kræfter, som oventil ere, tjene dem, som ere nedentil, og de holde alle tilsammen i en herlig Overensstemmelse og Ordning, og det sker alt til den Ende, at de kan holde Enighed og Venskab med Menneskene. Deraf ser man, at Menneskene maa være de ædleste og ypperste Kreature, efterdi alle Kreature ere af den, som har skabt alle Ting, forordnede til at tjene Menneskene.

§ 2. Derved læres, formanes, drives og skyndes du o Christenmenneske! til at vende dig af ganske Hjerte til Gud, som har forordnet Alting til din Tjeneste, desligeste til at tjene ham af al Evne, Kraft og Formue, ligesom og de andre Kreature, tjene dig af al Evne, Kraft og Formue. Naar Kreaturene har gjort alt det, de kan afstedkomme, saa at Menneskene kan føre sig dem ganske til Nytte, om de ellers forstaa sig derpaa, saa har de naaet deres Maal og Ende, saavidt Menneskene an-

gaar, og ligesom da først slaa sig til Ro og Hvile, naar de har forrettet og i bedste Maade tjent Menneskene som den høieste og ædleste Skabning, hvoraf vi lære, at saa skal Menneskene ogsaa med alle deres Gjerninger søge deres Hvile i den eneste Gud, og alt det, de kan afstedkomme, vende hen til at tjene Gud dermed; ligesom de andre Kreature anvende al deres Kraft og Evne til at tjene Menneskene. Thi efterdi alle Kreature haste og skynde sig til at tjene det allerædleste Kreatur iblandt dem, saa var det imod den ganske Natur, og imod alle Kreature, at Menneskene, som ere de ædleste Kreature, skulde ikke tjene den eneste Gud, saasom den, der er meget høiere og ædlere, end alle Kreature.

Bøn.

Almægtige Skaber, du har overflødig nedlagt i Menneskets det, hvorved han er en Herre over alle Kreature, og slet intet trænger til, uden din Naade. Saa lær mig da, o Herre! i dette Stykke ret at erkjende min Herlighed, paa det jeg kan blive løs fra Kreaturenes Tjeneste, og lade det være min eneste og høieste Bekymring, at tragte efter Guds Rige og hans Retfærdighed, og at tjene dig saa længe her i dette Naades Rige, indtil jeg kan prise dig evindelig i Herlighedens Rige, ved Jesum Christum, din Søn, vor Herre, Amen.

Det fjerde Capitel.

At Gud har derfor skabt Menneskene efter sit Billede, at han i dem vilde have sin særdeles Lyst og Behagelighed.

§ 1. Formedelst Guds Billede er Mennesket Gud behageligst iblandt alle Kreature. § 2. Bliver delagtig i hans Samfund og Kjærlighed. § 3. Hvorfor Mennesket igjen maa elske ham.

Ordsp. 8, 31. Min store Lyst er hos Menneskenes Børn. Ps. 104, 31: Herren skal glædes i sine Gjerninger.

§ 1. Hver Gjernings Mester elsker sin Gjerning, og har i den sin Behagelighed. Thi havde han ikke deri sin Behagelighed, men hadede den, da havde han ikke gjort den. Gud saa alt det, han havde gjort, og se, det var meget godt (1 Mos. 1, 31) og sees deraf, at Gud havde Behag i alle sine Gjerninger, endogsaa dem, som ikke vare gjorte efter hans Billede. Efterdi Gud havde ogsaa Lyst og Behagelighed til de blandt sine Gjerninger, som han havde dog ikke skabt efter sit Billede, da har han meget mere sin Lyst og Behagelighed i Menneskene, hvilke han efter sit Billede haver skabt. Jo ligere noget er En, jo større Behagelighed har man dertil. En Fader glæder sig mere over sit Barn, som har lige Væsen med ham, end som over sit Værk og Gjerning, han kan gjøre, saasom over et Hus, der han nogensteds bygger, eller andet deslige han gjør. Efterdi Guds høieste Lyst og Behagelighed da er i det, som er hans Lignelse og Billede, og hans Billede var ikke at finde iblandt de andre Kreature, derfor skabte han Menneskene til sit Billede, paadet han kunde have sin høiste Behagelighed i Menneskene.

§ 2. Efterdi der og er Samfund og Samkvem imellem dem, som ere hinanden lige, og den ene Lige holder sig gjerne til den anden. Gud har og skabt Menneskene efter sin Lignelse og Billede, saa siger den sunde Fornuft det, at Gud maa have Lyst og Behagelighed til at være i Menneskenes Samfund og Samkvem, og vil, at et Menneske skal holde sig til ham, have Samkvem med ham og forlyste sig i ham. Efterdi og Gud er den høieste Kjærlighed, da har han og gjerne villet meddele al sin Godhed med Andre, og lade dem og nyde den med sig, og have Delagtighed deri. Men skulde han gjøre Nogen delagtig i al sin Godhed, da maatte det være den, som var ham lig, og kunde og blive deri delagtig, thi Lige annammer til sig sin Lige, og ikke den, som er sig aldeles

ulig. Saa kunde og intet andet Kreatur deri blive delagtig, uden det, som var Gud nærmest beslægtet. Han vilde ogsaa meddele sig med saadant et Kreatur, som han i en ren Kjærlighed kunde annamme, og Kjærlighed igjen bevise. Hvilket tilsammen ingen egner af alle (synlige og legemlige) Kreature, uden alene Menneskt. Derfor har Gud villet al sin Godhed Menneskt alene meddele. Og derfor har han alene skabt Mennesket efter sit Billede, hvilket bestaar fornemmelig i fuldkommen Kjærlighed.

§ 3. Efterdi det er og omsider naturligt, at der reiser sig Kjærlighed imellem den, som giver, og den som faar, og kommer fra den, der giver, til den, der faar, og atter igjen, fra den, der faar, til den, der giver, og dem begge forener og sammenbinder, derfor skal Menneskene, som annamme Guds Gaver, annamme dem i ren Kjærlighed, ligesom og Gud af ren Kjærlighed dem tillige med sig selv et Menneske giver og meddeler.

Bøn.

Hellige Fader! du har jo elsket mig saa, at du har skabt mig i dit Billede, og til det samme igjen i mig at oprette, har givet mig din Søn, og i ham den Herlighed at være dit Barn. Men jeg har ofte været en Skamflik for din Skabning, og ikke værd at kaldes dit Barn, hvorfor du kan ikkun have liden Behag i mine Gjerninger. Ak! to mig af mine Synder, og forny dit Billede i mig, lad mig have min Lyst i dig, og lad mig med al min Gjerning være dig behagelig i den Elskte, som er din Søn, Jesus Christus, vor Herre.

Det femte Capitel.

At Gud ved sin Kjærlighed giver og meddeler os sig selv.

§ 1. Gud giver os sig selv ved sin Kjærlighed. § 2. Dette sker i hans Søn.

1 Joh. 4, 8. Gud er Kjærlighed.

§ 1. Ligervis som et Menneske giver sig ganske i Guds Vold formedelst sin Kjærlighed til Gud, saa giver og Gud os arme Mennesker sig selv ved sin Kjærlighed, med hvilken han os elsker. Og efterdi hans Kjærlighed er fuldkommen, derfor giver han os sig ganske og aldeles ved sin Kjærlighed. Og ved samme Kjærlighed gav han os ogsaa sin Søn; thi, naar den allerhøieste Kjærlighed er paa den høieste Grad og Trappe, da giver den, hvilken den elsker, endogsaa sig selv.

§ 2. Gud har elsket os i høieste Grad og Maade, derfor har han givet os sig selv, og det i sin kjære Søn. Af dette Fundament og Grund kommer det, at Guds Søn er vorden et Menneske og har for os lidt Pine og Død. Derfor er dette den himmelske Sluttekunsts og Randsagekunsts allerherligste, lysteligste og trøsteligste Slutning, som siger: Saa har Gud elsket Verden, at han har givet sin Søn, den enbaarne (Joh. 3, 16), det er: Gud har elsket Verden paa det høieste, derfor har han og givet sin Søn. Fremdeles er Guds evige Kjærlighed det evige Livs Oprindelse; men Guds evige Kjærlighed er kommen til os i og ved Christum, derfor har vi det evige Liv i Christo. Derfor slutter Herren selv saaledes: Paa det at hver den, som tror paa ham, skal ikke fortabes, men have et evigt Liv (Joh. 3, 16).

Bøn.

Gud, du, som er Kjærlighed, rens mig ved Jesu Blod fra al den Urenhed, som gjør Skilsmisse mellem mig og dig, og udgyd dig saa i mit Hjerte, at jeg maa rive mig løs fra mig selv og fra Verden, og i Tro, Kjærlighed og Taalmodighed bestandig hengive mig dig alene og forblive din Eiendom evindelig, ved Jesum Christum, din Søn, vor Herre. Amen.

Det fjette Capitel.

Hvorledes Menneskene ere den evige Gud, for de Velgjerninger, de af ham bekomme, tilforpligtede.

§ 1. Hvorledes Guds Velgjerninger forpligte alle Mennesker. § 2. Hvorledes alle Kreature ligesom minde dem derom.

1 Joh. 4, 19. Vi elske ham, thi han elskede os først.

§ 1. Alle Velgjerninger bestaa i tre Stykker: i den, som giver, i den, der faar, og i Gaven. Og af det, den Ene giver og den Anden faar, reiser sig hos den, der faar, en naturlig Pligt og Skyldighed imod og til den, der giver. Efterdi da Gud giver og et Menneske faar, saa bliver et Menneske derved Gud skyldig og tilforpligtet, og jo mere et Menneske faar eller har faaet af Gud, jo mere findes det Gud skyldig og tilforpligtet. Nu har et Menneske faaet af Gud alt det, som det har; har faaet af ham Legem og Sjæl og desforuden alle andre Kreatures Tjeneste, som Gud har skabt og bestikket til at tjene et Menneske paa Legems og Sjæls Vegne. Derfor er et Menneske for slige Velgjerningers Skyld Gud, sin Skaber og Opholder, i allerhøieste Maade tilforpligtet.

§ 2. Hvorom og alle Kreature ligesom raabe alle Menneskene i Ørene og paaminder dem om samme Pligt, ligesom de sagde: tag og annam din Skabers Velgjerninger, hvilke han dig formedelst os giver, og tjen og tak ham derfor dagligen. Himmelen siger: jeg giver dig dit Lys om Dagen til dit Arbeide og Mørket giver jeg dig om Natten til Søvn og Hvile; jeg giver dig den yndelige Vaar, den varme Sommer, den frugtbare Høst og den kolde Vinter, Alt til dit Bedste. Luften siger: Jeg giver dig Aande og de mangehaande Fugles underlige Slag. Vandet siger: jeg giver dig dit Drikke, tvær dig, og gjør dig ren og giver dig mangehaande Slags Fiske. Jorden siger: jeg bær dig, jeg nærer og bjerger dig, giver dig Brød, Vin og Kjød. Se hvor kjær har han dig, som dig skabte, og mig desforuden gjorde dig til Gavn og Gode. Saa mange Velgjerninger, som du bekommer, saa megen Tak er du Skaberen pligtig og skyldig.

Bøn.

Min Gud! jeg ved, at jeg ikke er min egen; Legem og Sjæl, og hvad der tjener til at opholde og pryde dem, det har jeg af dig. Og efter at jeg ved Synden har forloret alle Ting, er jeg ved din Søns dyre Blod igjenkjøbt. Ak! forlen mig, at jeg paa Legem og Sjæl, hvilke høre dig til, maa prise dig her timelig og siden evindelig, ved Jesum Christum. Amen.

Det syvende Capitel.

Kreaturene tjene et Menneske til Glæde og til Lærdom.

§ 1. Verden er skabt til Menneskens Forlystelse og Lærdom. § 2. Mennesket alene blandt de synlige Kreature kan glæde sig. § 3. Hvori Kreaturene ere Mennesket til Glæde. § 4. Hvorledes de ere ham til Lærdom. § 5. At Mennesket er herfor Gud høiest forbunden.

Job 12, 7. 8. Spørg dog Dyrene, og hvert af dem skal lære dig det; og Himmelens Fugle, og de skulle forkynde dig det. Eller tal til Jorden, og den skal lære dig det.

§ 1. Verden er skabt til at tjene et Menneske baade paa Sjæls og Legems Vegne, baade til at forlyste og til at lære. Og er intet Kreatur, af hvilket et Menneske, om han det ret betragter, jo kan hente og erholde enten Glæde eller Lærdom. Vi ville først se, hvorledes Kreaturene tjene Menneskene til Glæde.

§ 2. Menneskene alene ere saaledes skabte af Gud, at de kan have Glæde og Fryd af de Ting, som de have. De andre synlige Kreature kan ikke gjøre det, thi de forstaa ikke deres eget Gode; Guld og Sølv og andet deslige

glæder sig ikke af det Gode, det har, thi det har ingen Forstand derpaa; men efterdi Menneskets har Forstand, da glæder det sig derved, at Gud har skabt det saa herlige Kreature tilgode. Er det ikke et stort Under og klart Tegn til Skaberens store Godhed, at alt det, de andre synlige Kreature have, det skal være Menneskens Glæde; Gud har ikke givet de Andre, at de kunde glæde sig over det Gode, som de have, paa det at Menneskene skulle have og nyde den Glæde alene. Al den Glæde, som Vandet skulde have af sin Sødhed, Liflighed, Klarhed og andet medfølgende Gode, den har og nyder ikke Vandet, men Menneskene; al den Fryd og Glæde, som en Rose eller anden Urt skulde have af sin Lugt, den har og nyder den ikke selv, men Menneskene har og nyde den. Al den Fryd, Solen skulde have af sin Deilighed og af sit Lys, den har og nyde Menneskene. Og ligesaa er det med andre deslige Kreature beskaffet, de ikke selv, men Menneskene har Lyst og Glæde af det Gode, som de af Gud er begavede med. Hvoraf er klart og aabenbart, at al den Glæde, som alle andre synlige Kreature skulde finde i sig selv, den har og nyde Menneskene alene, og de andre synlige Kreature har og nyde den ikke.

§ 3. Vare og ikke de andre synlige Kreature til, da vilde det for en Del forringe Menneskene deres Glæde; thi saa havde de ingen af dem at glæde sig af, havde og da Ingen at ligne sig ved; var og ingen anden Skabning end de, da vare de og ikke ædlere og ypperligere end andre Kreature, efterdi de vare de eneste, men efterdi der ere flere slige Kreature end de, da kan de af deres Sammenlignelse med slige flere Kreature mærke og kjende, at de har den ædleste og ypperligste Natur blandt dem alle, og kan deraf have at glæde sig, idet de og deraf kan slutte og mærke, at Gud elsker dem over alle andre Kreature; thi af idel Godhed har Gud saa saare ophøiet Menneskene over andre Kreature og sat dem over alle. Ellers kan og et Menneske glæde sig af andre Kreatures Betragtelse, idet han endogsaa kun ser til sit Legems Statue og Skikkelse og ligner det mod de andre synlige Kreature: thi saa skal han klarlig endogsaa deraf kjende sin Adelskab og Ypperlighed for de Andre. Thi andre Slags Dyr og Kreature have almindelig deres Aasyn nedvendt til Jorden, men Menneskene har et oprettet Ansigt, og Aasyn, som er vendt til Himmelen, og man ser, hvor vel det anstaar Menneskene, at de vende deres Øine mod Himmelen. Ser og et Menneske til sin Sjæl, saa kan han og deraf finde at glæde sig fremfor de andre synlige Kreature og kjende deraf sin Ypperlighed over dem alle; thi Menneskens Sjæl er skabt efter Guds Billede, og ellers intet andet af alle slige Kreature er skabt efter Guds Billede. Derfor er det et Menneske til stor Fryd og Glæde, at han saaledes ene blandt alle synlige Kreature er Guds Billede. Og kjender man sligt, da er man deri vis og klog; thi, at et Menneske kjender sig selv ret, det er en stor Visdom, ligesom det tvertimod er en stor Daarlighed, at man ikke kjender sig selv.

§ 4 Ligesom nu alle Kreature ere skabte Menneskene til Glæde, saa ere de og skabte Menneskene til Lærdom; thi et Menneske ser jo klarlig af Kreaturene, at hans høieste og ypperste Gode bestaar ikke i jordiske Ting og dem, man kan tage og føle paa, eller i Legemets Forlystelse, ved Mad Drikke og Vellyst; thi sligt findes ligesaavel hos Bæsterne som hos Menneskene, og kan derfor ikke være et Menneskes ypperste Gode; men et Menneske maa have langt andre gode Ting, og de ere langt bedre, end alt det, Bæsterne ogsaa ere delagtige i. Efterdi et Menneske er langt bedre end Bæsterne, derfor maa jo et Menneskes høieste Lyksalighed ikke bestaa i det, som Kvæget og Bæsterne har Lod og Del i. Efterdi et Menneske er ypperligere end alle Dyr, enten de ere paa Jorden eller

i Havet, derfor maa der være en ypperligere Æden og Drikken og en ypperligere Fryd og Glæde for Menneskene at forlyste sig i, end den Dyrene vide af og forlyste i, og maa være saadan en, som Dyrene aldeles intet vide af. Saa har og Menneskene strengt taget lært deres meste Visdom af de andre Kreature. Lægedomskunst har adskillige Slags Dyr og Bæster lært os. Stjernekunsten har Himmelen udenvist os i. Musiken og Syngekunsten er af adskillige Malm og Metals Klang og Lyd paafunden.

§ 5. Ja det ganske Kreatur er skabt til Menneskens Glæde og Lærdom, og et Menneske annammer slige Velgjerninger af alle Guds Kreature. Deraf følger, at, efterdi et Menneske har bekommet saa mange Velgjerninger af Guds Kreature til sit Legems og Sjæls Nytte, Brug og Lærdom, da er han for saadant, fremfor alle andre Kreature, paa det Høieste Gud tilforpligtet. Og denne Pligt er det første Baand, hvormed Menneskene ere Gud tilforbundne og ere blevne Guds Skyldnere, den er og ligesom Roden og Fundamentet til den anden Pligt, med hvilket et Menneske er Gud tilforbunden.

Bøn.

O Herre, jeg er jo ikke Kjødet skyldig, at jeg skulde leve efter det, men dig som med saa helligt et Øiemærke har skabt alle Ting, at jeg skulde faa Glæde og Lærdom deraf. Ak! giv mig ei at misbruge den Glæde, som Kreaturene give mig, men lad mig derved føres hen til dig, deres Skaber, at alle de Ting, som ere skabte, maa lede mig til dig, og jeg finde min høieste Fryd og Glæde i dig, her timelig og hisset evindelig, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det ottende Capitel.

Hvor stor den Pligt er, med hvilken et Menneske er Gud tilforpligtet og tilforbundet.

§ 1. Menneskет er Gud paa det Høieste for hans Velgjerninger ved Kreaturene forbunden. § 2. Endog til at takke for alle Kreatures Goder og paa deres Vegne.

Pſ. 92, 6. 7. Herre! hvor ſtore ere dine Gjerninger? dine Tanker ere meget dybe. En ufornuftig Mand kjender ikke det, og en Daare forſtaar det ikke.

§ 1. Saa store og mange Velgjerninger, En har bekommet og annammet, saa stor er Ens Skyldighed og Pligt imod den, af hvilken man har annammet dem. Efterdi et Menneske da har ved Kreaturene annammet af Gud usigelige store Velgjerninger, saa er et Menneske i usigelig Maade paa det Høieste Gud tilforpligtet.

§ 2. Et Menneske er Gud saa hart tilforpligtet, som den ganske Verden og alle Kreature ere ypperlige og værdige til, thi de ere alle skabte for Menneskens Skyld. Menneskene ere Gud skyldige og tilforpligtede for alt det Gode, som Himmel, Jord, Luft og Vand har i sig; thi deres Gode forstaa og kjende slige Kreature ikke selv, og nyde det ikke selv; men Menneskene kjende det, og ere derfor Gud tilforpligtede. Og efterdi et Menneske har Forstand, men de have ingen Forstand, da er et Menneske paa deres Vegne pligtig at kjende sin Skyldighed, og takke Gud derfor. Var der i et Hus idel ufornuftige Børn, som ikke havde Forstand paa deres Gode, de havde, idet en Konge gav og skjænkede dem alt sit Gods, og der var dog en forstandig iblandt dem, da var den samme Forstandige jo pligtig til at takke Kongen paa alle de Andres Vegne, ellers burde al Skyld kastes paa ham, og ham for en slem Utaknemmelighed tilregnes. Ligesaa har det sig og med denne synlige Verden. De andre synlige Kreature, som ikke ere Mennester, ere ligesom uforstandige og umyndige Børn, og forstaa sig ikke paa deres eget Gode. Men Menneskene ere alene de blandt dem, som have Forstand,

og kan forstaa sig paa, hvad Godt dem og al Verden af Gud bevises, derfor ere Menneskene jo skyldige til at kjende saadant, at takke Gud derfor, og at holde Ordet for alle de andre Kreature. Sker det ikke, da bliver den Utaknemmelighed tilregnet Menneskene alene. Ere derfor Menneskene skyldige at takke Gud paa alle Kreaturs Vegne. Dertilmed have Kreaturene ikke for deres egen Skyld bekommet, hvad de have, men for Menneskens Skyld, ere da ikke Menneskene derfor Gud tilforpligtede? jo visselig. Og jo ædlere og bedre et Kreatur er, jo mere ere Menneskene for dets Skyld Gud tilforpligtede. Havde Menneskene da intet mere af Gud bekommet, end de andre Kreatures gode Ting, saa var et Menneske dog derfor mere end nok skyldig og pligtig.

Bøn.

Trofaste Gud, din Barmhjertighed er hver Morgen ny over mig, din Troskab er stor, og dine Velgjerninger ere utallige. Foruden all det, som du har givet mig, skjænk mig og et taknemmeligt Hjerte, som aldrig glemmer sin Skyldighed, men i Tro, i Taalmodighed og Lydighed priser dig ved Christum Jesum, vor Herre, Amen.

Det niende Capitel.

At et Menneske er Gud mere pligtig for det, som det har i sig selv, end for alt det, i Verden er.

§ 1. Mennesket er Gud mest forpligtet for sig selv; thi han er for sin Sjæls Skyld ypperligere, end alle Kreature. § 2. Derfor maa han intet ringere søge Samfund med, end Gud.

Visd. 11, 27. C. 12, 1. Herre, du elsker Sjæle; thi din uforkrænkelige Aand er i Alle. Visd. 2, 23: Gud skabte Mennesket i Uforkrænkelighed, og gjorde ham til sin egen Lignelses Billede. 1 Mos. 9, 1: Eders Frygt skal være over alle Dyr.

§ 1. Efterdi et Menneske kjender og forstaar, at han er det ædleste Kreatur iblandt alle, saa er han for sig selv Gud meget mere skyldig og tilforpligtet, end for den ganske Verden. Thi efterdi alting er skabt for Menneskets Skyld, saa maa jo Mennesket være mere værd, end den ganske Verden og alle Kreature. Efterdi der ere mange herlige Kreature i Verden, saasom Elementerne, de himmelske Legemer, særdeles Stjerner, Sol og Maane, og de ere alle skabte for Menneskets Skyld, og tjene ham; da er det let at forstaa, at Menneskenes Natur maa være saare ypperlig, efterdi at saa mange herlige, store, ypperlige, vældige og mægtige Kreature maa tjene Menneskene. Saa kunde og slige mægtige, herlige og ypperlige Kreature, idet de alle saa maa tjene os Mennesker, lære os det, at der maa være noget Udødeligt, Uforgjængeligt og Evigt i Menneskene. Thi efterdi de himmelske Legemer, saasom Stjerner, Sol og Maane, ere udødelige og ingen Forkrænkelse undergiven, men blive altid ved, og tage ikke af, hvorledes skulde de da tjene Menneskene, om der var intet Uforkrænkeligt, Evigt og Udødeligt i Menneskene? Efterdi den, som tjener, ikke kan eller maa være større og ypperligere end den, som han tjener, saa maa der jo være i Mennesket noget Større, Ypperligere, Herligere, Uforgjængeligere og Udødeligere, end alle himmelske Legemer; ellers var det en vrang, bagvendt og uskikkelig Orden. Dersom Stjernerne, Sol og Maane, som efter deres Art ere udødelige og uforkrænkelige, skulle tjene purt og blot dødelige og forkrænkelige Mennesker, som havde intet Udødeligt og Uforkrænkeligt i sig, da var det en Sag, som var ganske forvendt, af Lave, og imod den ganske Natur. Efterdi da slige udødelige og uforkrænkelige Kreature tjene et Menneske, saa maa ogsaa et Menneske endelig have noget Uforkrænkeligt og Udødeligt i sig. Og efterdi det er ikke Legemet; thi Legemet

forkrænkes, forraadner, forgaar og dør, saa maa der være noget andet i Menneskene, som er uforkrænkeligt og udødeligt, og en anden af Menneskenes fornemste Hovedparter, nemlig den fornuftige Sjæl, den maa endelig være uforkrænkelig, uforraadnelig og udødelig.

§ 2. Efterdi Sjælen er da udødelig og uforkrænkelig, saa skal den ikke have Samfund med de dødelige og forkrænkelige Ting, eller forene sig i Kjærlighed med dem; men med de udødelige og uforkrænkelige. De udødelige Ting, og i Særdeleshed Gud alene, skal være det, som skal forenes med Sjælen. Med Menneskenes Legeme har de dødelige Ting Forenelses Gemenskab og Samkvem, og Legemet nyder og bruger dem, og forener sig med dem; men med Sjælen skal alene den udødelige Gud have Samfund og Samkvem, og forene sig med den. Saa er Gud alene, som en Konge i Menneskets Sjæl, og skal der alene have sin Stol, Sæde og Regimente, og det er Menneskets høieste Adel og Ypperlighed, til hvilken Gud intet andet Kreatur i Verden har ophøiet. Derved er den troende Sjæl i Menneskene Guds Billede og Bolig. Høiere Værdighed kan ikke hændes noget Kreatur, derfor ere Menneskene over alle andre legemlige Kreature, og ypperligere end de alle. Bliver derfor, at et Menneske er Gud mere skyldig for det, som det har i sig selv, end for alt det i Verden er.

Hertil hører den samme Bøn, som staar i det 8de Capitel.

Det tiende Capitel.

Om tre Slags Kræfter i Menneskene.

§ 1. Det første Slags ere de nærende Kræfter. § 2. Det andet Slags, de sandselige. § 3. Det tredie Slags, Sjælens Kræfter, Forstand, Villie og Hukommelse.

Pſ. 104, 24. Du gjorde, Herre, alle dine Gjerninger viſeligen.

§ 1. Saavidt et Menneske i dette Liv bestaar af Legem og Sjæl, da ere et Menneskes Kræfter ligesom en Menighed og et Rige, hvori ere tre Slags Stænder. En er den underste og nederste, en anden den dernæst ovenfore, og den tredie eller sidste er den øverste og ypperste. Den nederste og underste Stand ere de nærende og fødende Kræfter i Menneskene, og ere ligesom Bønder, Kjøbmænd og Arbeidsfolk. Deres Gjerning er, at de i Maven kunsteligen berede, koge og tillave Føde for Legemet, gjøre og foraarsage Appetit og Tidighed og drage til sig, hvad det ganske Legeme er nyttigt og gavnligt, at gjøre det subtilt, og føre ethvert deraf til sit Sted; desligeste fordrive og forskyde, hvad Legemet er skadeligt, hvilket de gjøre saa kunstig, at ikke al Verdens Kunst dermed kan lignes; disse nederste Kræfter tjene de høiere og ypperligere Kræfter, og arbeide uden Afladelse Dag og Nat, at de høiere og ypperligere Kræfter kan have Underholdning og ikke fattes. Thi dersom en af dem ikke gjør sin Bestilling, da ligger det ganske Arbeide, og de Kræfter ovenfor, som ypperligere ere, maa forsvækkes. Og ere disse nederlige Kræfter med Legemet forbunden, ja ganske legemlige, derfor ere de og ikke saa ædle og ypperlige, som de andre.

§ 2. Derefter følger den anden Stand, som er de sandselige Kræfter, saasom Syn, Hørelse, Smag, Lugtelse, Følelse, hvilke alle ere ypperligere, end før omtalte underste Næringskræfter. Iblandt dem selv indbyrdes er og den ene ypperligere end den anden. Synet er ypperligere og ædlere end Hørelsen; thi vi kan videre og længere hen se, end høre. Hørelsen og Lugtelsen overgaar Smagen; thi vi kan videre og længere hen høre og lugte, end smage; saa overgaar og Hørelsen Lugten; thi vi kan og videre og længere hen høre, end lugte. Men Følelsen er den allernederste blandt

disse Kræfter, og er udspredt over det ganske Legeme.

§ 3. Den ypperste, øverste og ædleste Stand er Fornuften, Villien og Hukommelsen, og er, ligesom en Øvrigheds Stand; thi den regjerer alle de andre. Ellers har disse ypperste Kræfter adskillige Embeder, adskilligt at tage vare, de ere og ikke legemlige, men ganske aandelige, og derfor ere de ganske ædle, hurtige og subtile. Og ingen kan tvinge dem, saasom de nederste Kræfter kan tvinges. Thi hvo kan tvinge Villien? en tvungen Villie er ingen Villie. Villien er ganske fri, og lader sig ei tvinge; thi, hvad man vil, det vil man frivillig og utvungen. De ere og ligesom Raadsherrer i Menneskene, beslutte en Sag, og den fuldende. Ere og besmykkede med mange Dyder, ligesom med deres Klæder. Villien er beprydet med Retfærdighed, Forstanden med Visdom, Hukommelsen med Veltalenhed og andet mere. Ere derfor disse Kræfter, ligesom Øvrigheden i et Menneske, og et naturligt Rige, som Gud i Menneskene har sat og stiftet.

Bøn.

Jeg takker dig, o almægtige Skaber; at jeg er underlig bleven til, forunderlige ere dine Gjerninger, og min Sjæl kjender det vel. Hold mig stedse i den Orden, som du saa hellig har skabt og lad mig i et frisk Legeme have en hellig og dig behagelig Sjæl, og saaledes anvende alle mit Legems og Sjæls Kræfter til din Tieneste, paa det at, hvad heller jeg æder, eller drikker, eller hvad jeg gjør, det altsammen maa gjøres til din Ære, du som er min Gud, høilovet i Evighed. Amen.

Det ellevte Capitel.

Hvor høit et Menneske er Gud for hans Kjærligheds og Gavers Skyld tilforpligtet.

§ 1. Guds Kjærlighed til Menneskene, er den usynlige Gave, fra hvilken alle hans synlige Gaver til dem fremkomme. § 2. Denne er den ædleste Gave og forbinder det trængende Menneske mere end alle de andre.

1 Cor. 4, 7. Hvad har du, o Menneske, som du ikke har annammet?

§ 1. Der er tvende Slags almindelige Gaver, for hvilke Menneskет er Gud høit tilforpligtet. Den ene kan man føle og se, og er den ganske Verden, den anden er skjult og usynlig, og er Guds Kjærlighed. Kjærlighed er Guds største Gave; men efterdi den er usynlig, da ansees den ikke, som en Gave, og er dog alle Gavers Fundament og Rod. Thi alle Gaver oprinde af denne Rod og Kilde, og de ere intet andet end Kjærlighedens Tegn og Udvisninger, i hvilke den usynlige Kjærlighed sig teer og ytrer. Menneskene ere saadanne Daarer og Gjække, at de holde de synlige Ting for en stor Gave, og betænke ikke, at den Kjærlighed, som derunder er skjult, er meget større og herligere. Ligesom Røg er Ildens visse Tegn, saa ere og Guds Gaver et vist Tegn til hans Kjærlighed; thi, dersom han ikke havde elsket os, da havde han ikke givet os Saadant. Derfor ere Guds Gaver en Vei og en Stige eller Trappe, til at komme til Gud, og til at finde ham. Saa stor, som nu Gaven da er, saa stor idetmindste maa Guds Kjærlighed og være, fra hvilken Gaven kommer. Efterdi Gud har skabt den ganske Verden og alle Kreature for Menneskens Skyld, da er let at slutte, hvor stor Guds Kjærlighed maa være mod Menneskene; thi for Menneskens Skyld elsker han Kreaturene, ja i alle Kreature elsker han intet, uden Menneskene. Og, efterdi han har ophøiet og prydet Menneskene fremfor alle Kreature, derfor elsker han ogsaa Menneskene fremfor alle Kreature og alt det, som skabt er. Og efterdi Guds Kjærlighed er den allerreneste, sandfærdigste, tryggeste, oprigtigste, høieste og blideste Gave; (thi han har ikke elsket Menneskene for det Gavns Skyld, han kunde have af

dem, men af blot guddommelig Godhed, uforskyldt, frivillig og utvungen), derfor er et Menneske Gud for slig hjertelig Kjærlighed meget mere skyldig og tilforpligtet, end for alle andre Gaver.

§ 2. Der er tvende Stykker i alle slige Ting at betragte, Kjærligheden, som gaar fore, og siden Gaven, som følger efter, og er meget ringere end Kjærligheden. Guds Kjærlighed er saa ædel, som Gud selv, der beviser Kjærligheden. Efterdi der da intet er ypperligere og bedre, end Guds Kjærlighed, derfor er og Guds Kjærlighed bedre end alle Kreature. Derfor er et Menneske Gud for hans Kjærlighed meget høiere og mere forpligtet, end for hans Gaver. Og efterdi Menneskene, af en uforbigjængelig Nød og Trang, maa nyde og bruge Guds Gaver og Velgjerninger, og kan ikke leve et Øieblik dem foruden, da følger og deraf, at den Pligt, med hvilken et Menneske er Gud tilforpligtet, er uryggelig, uforgjængelig og kan aldrig ophæves eller blive til Intet. Efterdi og ingen, uden Gud alene, kan give et Menneske sit Væsen, Liv og Aande, da følger og deraf, at et Menneske er derfor Gud alene fremfor alle Ting tilforpligtet og tilforbunden.

Bøn.

Herre, du har elsket mig først og nokſom bevist din Kjærlighed med mange Velgjerninger, især ved at give mig din Søn. Giv, at jeg hjertelig maa elske dig igjen, og hengive mig ganske til din Tjeneste, ved Jesum Christum, din Søn, vor Herre, Amen!

Det tolvte Capitel.

Hvorledes et Menneske bør fyldestgjøre sin Pligt og Skyldighed imod Gud.

§ 1. Det, som et Menneske skal give Gud igjen for alt Sit, bør fornemmelig være Kjærlighed. § 2. Den samme kan dog ikke være en Betaling imod Gud, men kun en Skyldighedsbevisning.

Pſ. 18, 2. Herre, jeg haver dig hjertelig kjær, min Styrke.

§ 1. Efterdi Gud har gjort Menneskene alt Godt frivillig, unødt og utvungen, og Menneskene derved blive Gud tilforpligtede, saa følger endelig deraf, at der maa være Noget i Menneskene, hvilket et Menneske er skyldig at give Gud igjen. Og det samme maa være noget saadant, som ikke er udenfor et Menneske, men i et Menneske, paa det Ingen kunde forhindre og formene En at give Gud det samme. Thi alt det, som er udenfor et Menneske, det kan En fratages imod Ens Villie, og En kan formenes at give Nogen det. Og derfor er det og ikke egentlig og rettelig Ens Eget. Derfor maa den Gave, som vi ere fornemmelig Gud skyldige, ikke være sligt Udvortes, som os kan fratages, ja det kan end ikke være vort Liv og Legeme; thi det ogsaa kan os fratages og staar ikke til os, hvorlænge vi skal det beholde. Maa derfor slig Gave, som vi ere Gud fornemmelig pligtige, være noget, som er uadskilleligt fra Menneskens Sjæl, og som den ikke kan være foruden. Og det er Kjærlighed; thi Sjælen kan ikke være uden Kjærlighed. Og er ikke Kjærlighed til det Gode i Sjælen, saa er Kjærlighed til det Onde deri. Denne vor Kjærlighed ere vi vor Gud skyldige og pligtige. Efterdi Gud giver os sit Ypperste og Bedste, nemlig sin Kjærlighed, da er vor Pligt at gjøre det samme igjen og at give Gud igjen vor Kjærlighed. Intet er bedre, ypperligere og ædlere i et Menneske, end hans Kjærlighed. Kjærlighed er et Menneskes ganske Skat og Liggendefæ. Den et Menneske giver sin Kjærlighed, den giver han sig selv. Hvem skal et Menneske da, efter den naturlige Ret, Pligt og Skyldighed fuldkommen og over Alting hellere og tilbørligere give dette Kjærligheds Klenodie og Liggendefæ, end Gud alene, paa det at Kjærlighed med Kjærlighed vederlægges kan og betales? Ligesom

Gud sætter sin Kjærlighed til Menneskene i høieste Grad, saa er og et Menneske skyldig at give Gud sin Kjærlighed i høieste Grad og at elske Gud af ganske Hjerte og af ganske Sjæl og af al Formue (5 Mos. 6, 5). Som og Fornuften og Naturen lærer og tilsiger og viser os, at, hvo som elsker paa det høieste, han bør og igjen elskes paa det høieste, thi ellers er man ikke værd den Kjærlighed, En bevises. Guds høieste Klage over Menneskene er denne: Se, hvor kjær har jeg Eder, hvor elsker jeg Eder, og I ville dog ikke elske mig igjen. Som Kjærlighed er Guds høieste Velgjerning, saa er og Menneskens Kjærlighed det høieste Vederlag, Gud derfor begjærer. Saa er og Kjærlighed i sig selv yndelig, behagelig, sød og liflig og foruden Kjærlighed er Intet behageligt og yndeligt. Thi hvad er Frygt, Ære og alle andre Gaver foruden Kjærlighed? De ere som en Skygge og Intet. Kjærlighed er altid behagelig, befalder altid vel, Ingen har været saa rig og mægtig, at han derfor har villet forskyde noget Menneskes Yndest og Kjærlighed, thi Enhver vil jo gjerne af hver Mand elskes. Og ligesaa er det med Gud beskaffent. Endog han er den Ypperste, Høieste, Rigeste og Mægtigste, saa forsmaar han dog intet Menneskes Kjærlighed, men den er ham hos Alle behagelig. Esterdi Kjærlighed er Menneskens høieste Skat, Klenodie og Liggendefæ, saa er et Menneske og Gud den samme skyldig og pligtig, som har og meddelt Mennesket sin Kjærlighed, som er hans ypperste Skat og Klenodie og Liggendefæ.

§ 2. Ellers skal dette Capitel ikke saa forstaaes, ligesom Kjærlighed efter Syndefaldet stod i vor egen Kraft og Magt, eller at vi kan formedelst Kjærlighed fyldestgjøre, hvad vi for vore Synders Skyld eller i andre Maader ere Gud pligtige og skyldige, eller derved betale Gud for hans Kjærlighed og Velgjerninger, men det skal saa forstaaes, at vi ikkun paamindes og i vor Samvittighed overbevises, at vi ere skyldige til at elske Gud, og at ikke Guds Ord alene, men og Naturens Lys det os overbeviser og overtyder.

Bøn.

Ak Herre! hvorledes kan jeg betale dig al din Barmhjertighed, som du beviser mig Uværdige. Gjør mig brændende af din Kjærlighed, at jeg over Alting elsker dig af mit ganske Hjerte, af ganske Sjæl og af al Formue, ved Jesum Christum vor Herre. Amen.

Det trettende Capitel.

At man bør endogsaa, naar man straffes, elske Gud.

§ 1. Gud revser i Kjærlighed. § 2. Hans Revselse skal derfor og optages i Kjærlighed. § 3. I denne Kjærlighed skal et Menneske være oprigtigt, søge at voxe og fare frem til Fuldkommenhed.

Vis. 12, 18. Du, som er en Herre over Styrke, dømmer dog med Lemfældighed og regjerer os med megen Skaansel.

§ 1. Guds Kjærlighed, som vi tilforn har hørt, er en Begyndelse og Rod til alle Guds Gjerninger og Velgjerninger imod Menneskene, og beteer sig endogsaa i den Straf og Revselse, som Gud tilskikker et Menneske. Straf og Revselse er og Guds Gjerning og sker ikke uden Guds Kjærlighed. Hvilkesomhelst jeg elsker, dem overbeviser og tugter jeg, siger Herren Aab. 3, 19. Og Apostelen melder, at Gud revser den Søn, som han annammer og elsker (Ebr. 12, 6). Kjærlighed er alle Guds Gjerningers Begyndelse; havde han ikke elsket, saa havde han ikke gjort nogen Gjerning.

§ 2. Vil da et Menneske svare til Guds Kjærlighed, da skal han og annamme Guds Revselse i Kjærlighed. Er Gud vred paa et Menneske, dømmer, straffer og tiltaler En haardt, da skal et Menneske derfor ikke vredes igjen og knurre derover, men knurre og vredes kun paa sine Synder, som det har

forskyldt; thi Gud gjør Ingen Uret, og hvad Straf et Menneske overkommer, det har hans Synd og Ondskab mere end nokſom forskyldt og fortjent. Vi skal derfor optage al Straf i Kjærlighed, Taalmodighed og Ydmyghed og sige med Røveren paa Korset: Vi faa det, vore Gjerninger har forskyldt (Luk. 23, 41), og bede Gud om Naade, at han dog ikke vil straffe i sin Grumhed, men lade det være en faderlig Revselse og Tugtelse og midt i Vreden tænke paa Barmhjertighed. Ligesom Gud beholder sin Kjærlighed mod Menneskene, naar han straffer, saa skal et Menneske, idet han straffes, beholde sin Kjærlighed mod Gud, ikke derfor lade sit Hjerte affalde fra Gud og sin Gang afvige fra hans Veie, men sige med Asaph: Jeg er plaget den ganske Dag og min Straf er hver Morgen der; men nu vil jeg stedse blive hos dig. Du skal lede mig ved dit Raad og derefter antage mig til Ære (Ps. 73, 14. 23. 24). Gud dømmer Menneskene retfærdeligen, derfor skal et Menneske ikke dømme Gud daarligen igjen, men prise hans Domme, som David gjorde, der sagde: Herre, du er retfærdig, og dine Domme ere rette (Ps. 119, 137). Deri beviser sig den rette Kjærlighed, som Menneskene ere Gud skyldige, og det er dens rette Prøve.

§ 3. Ellers skal ogsaa et Menneske stedse stræbe, at han kan tiltage og voxe i Kjærlighed. Et Menneske kan ikke bevise Gud ligesaa stor Kjærlighed, som den Kjærlighed er, Gud beviser et Menneske; thi Guds Kjærlighed imod Menneskene er uendelig, men Menneskenes Kjærlighed har Maade og Ende og er ufuldkommen. Ja dersom et Menneske end selv blev til idel Kjærlighed med Liv og Sjæl, saa var det dog Intet mod Guds Kjærlighed. Ikke desmindre skal et Menneske dog stedse stræbe, at han af al Kraft og Formue kan elske Gud, og stedse voxe og tiltage i Kjærlighed til ham, sukke og stunde stedse derefter, at han engang maa naa den høieste Grad og Trappe deri, og efterdi det er umuligt, at et Menneske i dette Liv kan komme til samme høieste Trin og Grad, saa skal man dog i det Ringeste elske Gud over Alting, og Ens Kjærlighed skal være hellig, tugtig, ren uden Falskhed, ikke aflade, ikke for nogen Trængsels og Gjenvordigheds Skyld afvige fra Gud, ligesom og Guds Kjærlighed imod os ikke lader af i nogen Trængsel, som han paalægger os, men er hver Morgen ny (Begr. 3, 23), efterjager os alle vore Lives Dage (Ps. 23, 6), naar vi kun ere bestandige i det Gode, naar den er hjertelig, brændende, oprigtig, uforfalsket og uden Ende. Og det var jo et Menneske en stor Skam, at han for Guds allerhelligste, reneste, hjerteligste og evige Kjærlighed vilde igjen give ham en uren, falsk, strømtet og ubestandig Kjærlighed, hvilket ikke end de umælende Kreature gjøre, som dog er meget ringere og uædlere end Menneskene.

Bøn.

O evige Lysenes Fader! hos hvilken der ingen Forandring er, giv mig saadan en Tro, som endog i Trængsel og under Tugtelsen kan erkjende din Kjærlighed og prise dig i en hjertelig Taalmodighed, saavel naar du i Heden skaffer mig Skygge, som naar det forelskede Kikajon maa forvisne, til min ydermere Undervisning, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det fjortende Capitel.

Hvorledes og i hvad Maade et Menneske er forpligtet til at elske Gud.

§ 1. Som Gaven, saa Pligten; ligeledes imellem Gud og Mennesket. § 2. Saadan, som den høieste Gave er Guds Kjærlighed, saa er Menneskene pligtig til at igjengive Kjærlighed.

Høis. 8, 7. Om Nogen vilde give alt sit Huses Gods for Kjærlighed, man skulde dog aldeles foragte ham.

§ 1. Den ganske Kundskab om det, [e]t Menneske er Gud pligtig, har sin [G]rund og Fundament i den Skyldig[h]ed og Pligt, som reiser sig af det, [s]om gives og bekommes; efterdi at der, [s]om sagt er, er en naturlig Pligt og Skyldighed imellem den, som giver og den, som faar, og samme Pligt er et klart og uslukkeligt Nattelys og Vidnesbyrd, hvorved der kan kjendes, hvad et Menneske er Gud skyldigt. Da efterdi Gud alene giver Alting, og et Menneske foruden sin Fortjeneste faar og annammer af Gud Alting, og dersom Gud gav Intet, da bekom et Menneske Intet, og bemeldte Pligt, med hvilken et Menneske er Gud tilforpligtet, reiser sig af alt sligt, da ville vi og mærke, hvorledes et Menneske er skyldigt at gjengive Gud det, som han har annammet.

§ 2. Den første Gave, Menneskene have faaet af Gud, er Guds Kjærlighed; thi Gud elskede Menneskene, idet han skabte dem, derfor er et Menneske skyldig til at elske Gud igjen, som sagt er. Hvad Godt et Menneske har, det har han af Gud og fordi Gud har elsket ham. Og et Menneske har Intet af sig selv, ei heller af nogen Anden oprindeligen, uden af Gud alene. Derfor er et Menneske Ingen saa høit forpligtet at elske, som Gud, end ikke sig selv; thi han har Intet af sig selv, men Altsammen af Gud. Deraf følger det og, at et Menneske skal give Gud og ikke sig selv sin første og høieste Kjærlighed; thi, efterdi et Menneske har Alting oprindelig og fornemmelig af Gud alene, derfor er han og pligtig at give Gud sin ganske og fuldkomne Kjærlighed, og ikke gjøre en Anden delagtig deri, og som han har den allerstørste, høieste og ypperste Kjærlighed af ingen anden end af Gud, saa skal og Gud derimod være hans høieste og ypperste Kjærlighed. Efterdi og et Menneske hvert Øieblik og uden Afladelse opholdes af Gud, annammer uafladelig Velgjerninger af Gud og kan ikke leve foruden Gud, og Gud har skikket det saa, at alle Kreature maa tjene Menneskene, foruden hvis Tjeneste et Menneske ikke et Øieblik kan leve, da følger og det deraf, at et Menneske er skyldig til at elske Gud, ikke alene fuldkommeligen, men ogsaa uafladeligen og hvert Øieblik. Og det er den Vis, Art og Maade, efter hvilken man er skyldig til at elske Gud.

Bøn.

For dine uafladelige Velgjerninger hører dig, Herre, billig, utrættet Taksigelse, Tjeneste og Kjærlighed til. Giv mig at bevise dig dette, saalænge jeg her lever, med et frivilligt Hjerte, og fuldkommelig hisset i Evighed, ved Christum Jesum, vor Herre. Amen.

Det femtende Capitel.

At alle Kreature uden Afladelse skynde og drive et Menneske til at elske Gud.

§ 1. Guds Kjærlighed driver til at elske ham igjen. § 2. Det samme drive og alle Kreature Menneskets til. § 3. Med den Tjeneste, de gjøre Menneskene, vise de og, hvordan Menneskene skal elske og tjene Gud.

Ordspr. 8, 1. ꝛc. Mon ikke Visdom raabe og Forstand udgive sin Røst? Ovenpaa de høie Steder hos Veien staar den. Ved Siden af Portene, foran i Staden raaber den høit: I Vanvittige, forstaar Vittighed.

§ 1. Guds evige og uafladelige Kjærlighed raaber, driver og formaner Menneskene til at elske Gud af al Kraft og Formue, efterdi Gud har først elsket dem og elsket dem fuldkommeligen, ja blandt alle Kreature i Verden elsket dem fornemmelig, og for deres Skyld skabt alle andre Kreature.

§ 2. Men ikke alene raaber og driver slig Guds Kjærlighed Menneskene til at elske Gud, deres Skaber, men endogsaa alle Kreature og den ganske Verden iligemaade uden Afladelse raaber, formaner, driver og skynder et Menneske til at elske Gud, og

det sker saaledes: Alle Kreature og den ganske Verden bevise Menneskene al deres Tjeneste efter Guds Befaling, og gjøre sligt det bedste, de kan, og af al deres Kraft og Evne, og hvad Kjærlighed, Gode og Gavn, de kan afstedkomme, det bevise og give de Menneskene gjerne, og saasom Gud har befalet dem. Og dermed skynde og formane de Menneskene, at de skal derimod igjengive deres Skaber det Bedste, de have og formaar efter deres Pligt og Skyldighed. Det Bedste du, som Menneskene nogen Tid have, er Kjærlighed. Derfor raabe alle Kreature, at et Menneske skal dog igjen bevise Kjærlighed og elske den igjen, af hvilken han elskes, og at han skal gjøre det frivillig og gjerne, saasom Kreaturene gjerne og frivillig tjene Menneskene, efter Guds Bud og Befaling.

§ 3. De bevise, lære og raabe ogsaa, at, efterdi Kreaturene ikke bete Menneskene nogen falsk Tjeneste, men den, som er sandfærdig og uden al Skrømt og Bedrageri, efterdi og Gud ikke har skabt dem til nogen falsk og bedragelig, men til en sand og redelig Tjeneste, saa er et Menneske og derfor skyldig til at bevise sin Skaber ikke en falsk, men en ren, oprigtig og uforfalsket Kjærlighed. Ligesom og Kreaturene tjene et Menneske Dag og Nat af al Magt og Evne saa raabe, skynde og vise de, at et Menneske og er skyldig at elske og tjene Gud af al Magt og Evne Dag og Nat. Saasom og Kreaturene tjene Menneskene alene og have intet andet Forsæt, end at tjene Menneskene, saa raabe og vise de og dermed, at et Menneske skal fornemmelig tjene Gud alene og ingen Anden, og skal rette sin ganske Villie og Forsæt derhen, at han for Alting kan dyrke, ære, elske og tjene Gud. Og ligesom Kreaturenes Tjeneste behager et Menneske vel, og han har Behagelighed dertil, saa raabe og vise de ogsaa, at Gud har og Behagelighed til Menneskenes Tjeneste, saa han og i Sandhed har, naar det sker i Troen og frivillig, og derfor ogsaa i den sande Kjærlighed; thi den allerbehageligste Guds Tjeneste, som et Menneske kan bevise, er Kjærlighed, som kommer af Troen i Christum og af en frivillig Aand, og intet er mere frit og utvungent end Kjærlighed, saa drive og skynde da alle Kreature os til at elske Gud af al Kraft og Evne med en god Villie, af ganske Hjerte uden Skrømt, desligeste at vi saa elske ham alene, og ingen anden.

Bøn.

Herre, min Gud, du har en Vederstyggelighed til de Falske, og dette dit Billede har du indtrykt i alle retskafne Sjæle, at de hade Falskhed af Hjertet. Ak! lad mig jo ikke med Hykleri besmitte mig eller bedrage min Sjæl, men med et rent Hjerte oprigtig elske dig og min Næste, ved Jesum Christum, vor Herre, Amen.

Det sextende Capitel.

En almindelig Regel og Lærdom, hvorledes et Menneske skal give Gud, hvad han er ham skyldig.

§ 1. Af Kreaturene lære vi, at vor Guds Tjeneste skal være ham behagelig. § 2. Dernæst enfoldig og oprigtig.

Høis. 4, 16. O! at min Kjæreste vilde komme til sin Have, og æde sine kostelige Frugter!

§ 1. Ligervis, som Kreaturene ere skikkede af Gud til at tjene Menneskene, saa ere og Menneskene skikkede til at tjene Gud, saaledes har Gud forordnet Kreaturene til vore Lærere og Skolemestere i den Handel. Giver Agt paa et Træ, det giver Menneskene ikke alene sin Frugt, men ogsaa giver dem den Samme moden, tidig, sød, god, velsmagende, fuldkommelig og behagelig; thi var den utidig, best og fordærvet, da tog et Menneske den ikke tiltakke, saa havde og Træet da arbeidet derfor forgjæves, iligemaade bør og Menneskene bevise Gud ikke alene deres Tjeneste, saasom Kjærlighed, Frygt og

Ære, men de bør og gjøre det i slig behagelig Maade, at det kan være en moden og fuldkommen, sød og behagelig Frugt, ved Christum og i Christo, formedelst den Hellig-Aand, som forarbeider i os al god Frugt. Derpaa skal et Menneske af al Kraft og Evne beflitte sig med sin Tro og Bøn, at hans Frugt kan være Gud tækkelig, ligesom et Træ i de fire Aarstider af al Kraft arbeider derpaa, at Frugten kan blive Menneskene yndelig og behagelig. Thi saa lidet vil Gud have en bedst, raadden og umoden Frugt af Menneskene, som Menneskene vil annamme den af et Træ, og bliver det ikke en behagelig og yndelig Frugt, saa er alt et Menneskes Arbeide derpaa forgjæves, spildt og forloret.

§ 2. Ligesom og Træerne ikke tjene Menneskene med nogen List, Svig og Skrømt, men i største Enfoldighed, vide ikke selv, hvad de gjøre, og deres Natur er at glæde og fryde Menneskene, at et Menneske derfor ser sin Lyst paa Træer og Blomster, saa skal et Menneske af blot Enfoldighed, uden al egen Ære, Nytte og Fordel, uden al Skrømt, Svig og List tjene Gud af et rent Hjerte, af en god Samvittighed og af en uforfalsket Tro, og til den Ende, at han kan glæde sin Skaber og være ham tækkelig og behagelig. Derfor viser og Naturen os, hvorledes vi skal tjene Gud, og at vi ikke skal give os tilfreds, førend vor Frugt, Gjerning og Tjeneste tækkes og behages Gud; hvoraf man og kan se, at endogsaa Naturen og Fornuften lærer, at al den Guds Tjeneste, som enten af Menneskene er opdigtet og opfunden, eller sker uden Enfoldighed og i Skrømt og Hykleri, behager Gud ikke, men er for ham som en fordærvet Frugt og ganske af ham forskydes.

Bøn.

Hellige Forløser, du er sendt til at ikke det saa, at dine elendige Børn skulle blive Retfærdigheds Træer, Herrens Plantelser, til at bevise dig selv herlig. Lad mig og, som en Gren, der er plantet i dig, staa vædskefuld, grønnes og blomstre, og til min Skabers Pris, i al Hjertens Enfoldighed, bære ufortrødne, skyldige og behagelige Frugter. Amen.

Det syttende Capitel.

At et Menneske, som ikke elsker Gud, kan ikke undskylde sig dermed, at sligt er ham enten umuligt eller ogsaa for besværligt.

§ 1. Et Menneske lærer af Naturen, at han skal elske Gud. § 2. Forbindes han dertil af denne Kjærligheds Sødhed og Godhed. § 3. Skal dette ikke forstaaes om nogen naturlig Menneskets Kraft til Kjærlighed, men Overbevisning derom; desligeste om den Opmuntring, der er i Kjærlighedens Lisighed.

Visd. B. 13, 9. Kunde de vide saameget, at de kunde gjøre Gisning paa Verden, hvorledes kunde de ikke snarere have fundet disse Tings Herre?

1 Joh. 5, 3. Denne er den Guds Kjærlighed, at vi holde hans Bud, og hans Bud er ikke svare.

§ 1. Gud har begavet alle Menneskers Hjerter med Villie, og i Villien har han skabt og plantet Kjærlighed; thi intet Menneske er foruden Villie og Kjærlighed, der kan og ingen Villie være uden Kjærlighed; thi hvad jeg elsker, det ved jeg, og hvad jeg vil, det elsker jeg, og hvad jeg ikke vil, det elsker jeg ikke. Saa kan og et Menneske af Naturen forstaa, at hans Kjærlighed skal vende sig til det Allerbedste, og at han skal elske det Allerbedste. Og efterdi Gud da er det Allerbedste da kjender han og af Naturen og Fornuften, at han er skyldig til at elske Gud, helst efterdi han og tillige af Naturen ved, at alt det Gode, han har, det har han af Gud. Saa lærer derfor Naturen os, at vi ere pligtige til at elske Gud. Og derfor kan intet Menneske undskyldes for, at de ikke har elsket

Gud. Dersom Hunde og andre ufornuftige Dyr vide at elske dem, som gjøre dem tilgode, skulde da et Menneske alene være saa grov, at han ikke skulde kjende, han bør elske den, af hvilken han har alt det Gode, han har, endogsaa sit Liv og Væsen? helst efterdi han tillige ved, at den samme er og tillige det høieste og ypperste Gode.

§ 2. En anden Aarsag, hvorfor intet Menneske kan undskylde det, at han ikke elsker Gud, er denne, at Guds Kjærlighed er ingen tung, besværlig og pinagtig Ting, men en let, yndelig og glædelig Sag. Den rette Kjærlighed fordriver Ve, Pine og Angst, ingen Bedrøvelse kan være deri, thi ellers var det ikke Kjærlighed, men Had. Kjærlighed bliver og ikke træt, dens Arbeide bliver den ikke surt og tungt. Lyst og Kjærlighed til en Ting gjør derfor det foretagne Arbeide let, i hvor tungt det ellers kunde falde. Ja, der er ikke end Kjedsommelighed i den rette Kjærlighed; thi kommer Kjedsommelighed dertil, saa er det ikke mere Kjærlighed. Kjærlighed fordrager alle Ting, tror alle Ting, haaber alle Ting, lider alle Ting. Kjærligheden affalder aldrig, siger Paulus (1 Cor. 13, 7. 8). At elske er sødt, lifligt, yndeligt, frydefuldt og glædeligt. Derfor kan intet Menneske sig derimod undskylde, men vi overbevises alle, at vi ere skyldige til at elske Gud, og at gjøre det med Lyst og Glæde, efterdi Kjærlighed er den allersødeste, yndeligste og lifligste Gjerning, som et Menneske kan gjøre. Og deraf kjende vi og Guds Venlighed, at han ikke har villet holde et Menneske til en ulidelig, tung, besværlig og pinagtig Guds Tjeneste, som kunde gjøre et Menneske fortørnet, sygt, træt og udmattet, men til en yndelig, sød, lystig og behagelig Guds Tjeneste, som bestaar i Kjærlighed til Gud.

§ 3. Dog skal alt dette ikke saa forstaaes som et Menneske kunde, efter Syndefaldet, af Naturen og sin egen Kraft elske Gud; thi den sande Guds Kjærlighed efter Syndefaldet er overnaturlig Guds Gave, og et Menneske er af sig selv saa forkrænket, at han er aldeles udygtig dertil, og kan ikke engang kjende Gud, end sige elske ham. Men det ser altsammen hen dertil, og er sagt i den Mening, at Ens eget Hjerte og Samvittighed overbeviser et Menneske, at han er skyldig til at elske Gud, og er slemmere og værre end et ufornuftigt Bæst, om han det ikke gjør. Det viser os ogsaa Kjærligheds yndelige Art og Natur, at vi, som ere Christne, kunde derved opvækkes til at kjende slig Kjærligheds Venlighed og Sødhed, og desflittigere at øve det, som ikke alene Guds Ord, men ogsaa Naturens Lov overbeviser os, at vi ere pligtige til.

Bøn.

Allerkjæreste Fader, om du end havde befalet os noget Stort, saa skulle vi jo efter vor Skyldighed gjøre det, hvor meget mere, naar du siger: Du skal elske din Gud? Ak! virk i mig, hvad du befaler, saa skal jeg løbe med Glæde paa dine Budords Veie og elske dig af ganske Hjerte. Amen.

Det attende Capitel.

At al den Pligt og Tjeneste, som et Menneske er Gud skyldig, kommer alene et Menneske selv til Nytte og Gode.

§ 1. Gud har ingen Nytte af Menneskenes Tjeneste. § 2. Men Mennesket har selv al Nytte af at tjene Gud. § 3. Denne Fordel faar Mennesket ikke ved nogen Fortjeneste, men ved Guds blotte Godhed.

Pſ. 16, 12. Din Tjener bliver paamindet ved dine Bud, naar man holder dem, da er der stor Løn.

§ 1. Efterdi Gud, som tilforn i det første og andet Capitel er uimodsigelig bevist, er et uendeligt, fuldkomment og overflødigt Gode og har ikke behov at annamme og faa noget af Nogen, efterdi han har i sig selv al Fuldkommenhed, og det er umu-

ligt at noget ſkulde ham fattes, eller han ſkulde behøve en Andens Tjeneſte, at have deraf nogen Gavn og Baade, da følger og deraf, at Gud har ogſaa intet Menneſkes Tjeneſte behov. Og derfor ſtaar der og i Ordſpr. 9, 12: Derſom du er vis, da er du dig vis, men beſpotter du, da ſkal du bære det for dig alene. Og Elihu i Job 35, 6. 7 ſiger: Derſom du har ſyndet, hvad kan du gjøre imod Herren? og, om dine Overtrædelſer ere mange, hvad kan du gjøre ham, eller hvad ſkal han tage af din Haand?

§ 2. Men tjener et Menneſke Gud, da kommer det En ſelv til Nytte og Gode, og tjener man Gud ikke, da kommer det En ſelv til Fordømmelſe. Ikke alene den Tjeneſte, ſom kommer fra alle Kreature, maa være Menneſkene til Gode og Nytte, efterdi Gud den ikke behøver, og den ſkal dog ikke være forgjæves, men endogſaa maa foruden al den Tjeneſte, ſom Menneſkene ſelv bevise Gud, ingen anden end Menneſkene ſelv, være til Gavn, Nytte og Fremme. Derfor ſkal ogſaa et Menneſke des flittigere og af ganſke Hjerte, og af al Kraft tjene Gud, efterdi det er hans eget Gavn, og Gud har ingen Fordel eller Nytte deraf. Gud er ſaa god og from mod et Menneſke, at han viſer et Menneſke Kjærligheds Vei, paa det at et Menneſke i ſamme Kjærligheds Vei, og idet, at den elſker Gud ſelv, kan bekomme og øſe alt Godt af den evige Godheds Kilde og Brønd.

§ 3. Eia! hvilken overmaade Guds Godhed mod Menneſkene er denne, at han har Intet ſkabt og forordnet til ſin egen Nytte og Fromme, men Alting til Menneſkens Nytte og Gode, og har ſaa ſkikket det, at naar et Menneſke elſker og tjener Gud, da ſkal han, jo mere han elſker og tjener Gud, jo mere nyde og bekomme alt Godt af det evige Gode. Men det er ikke i den Mening ſagt, ſom et Menneſke kunde, ved det han elſker og dyrker Gud, fortjene og forſkylde noget Godt af Gud; thi alt det Gode, Gud lader et Menneſke nyde, ſom ham dyrker og elſker, kommer altſammen fra Guds blotte Miſkundhed og Naade, men det er Meningen, at Gud ved ſin Godhed det ſaa har beſkikket, at han vil lade dem, ſom ham elſke og tjene, blive jo mere og mere af Naade delagtige i hans Gode, at ligeſom Ugunſt og Vrede, Trængſel og Angeſt, ſom Paulus ſiger, maa komme over dem, ſom gjøre det Onde, ſaa ſkal Ære og Hæder og Fred komme over dem, ſom gjøre det Gode (Rom. 2, 8. 9. 10). og bliver derfor ved det, ſom ſagt er, at, er du from, ſaa har Gud intet Gavn deraf, men du ſelv, efterdi Gud har dig ikke behov, og er du ond og arrig, da har Gud ingen Skade deraf, men ikkun du ſelv. Og derfor ſiger man og almindelig:

De yndelige Dyder
En komme ſelv til Baade,
De hæslige Lyder
En komme ſelv til Skade.

Bøn.

O du allerfuldkomneſte Væſen! det er jo en ſtor Naade, at vi arme Adams Børn blive tilladte at træde i din Tjeneſte. Ak Herre! værdige mig den Naade, at jeg maa være din Tjener, lad mig faa Barmhjertighed til at være tro, og hold mit Hjerte faſt ved det Ene, at frygte dit Navn. Amen.

Det nittende Capitel.

Tvende Slags Tjeneſter, Kreaturenes mod Menneſkene, og Menneſkens mod Gud, ligues tilſammen.

§ 1. Menneſket hverken kan belønne Kreaturene for deres Tjeneſte, ikke heller er den egentlig noget ſkyldig, men Gud. § 2. Kreaturenes ganſke Tjeneſte ſkal derfor (ſom og er Guds Diemærke) drive Menneſkene til den dem i ſig ſelv ſaare nyttige Gudstjeneſte.

Ordſpr. 3, 21. 22. Min Søn, lad ikke Visdom vige fra dine Øine. Bevar det beſtandige Gode, og kloge Anſlag. Og det ſkal være din Sjæls Liv.

§ 1. Efterdi der ere to Slags Tjenester, Kreaturenes Tjeneste mod Menneskene, og Menneskenes mod Gud, og de komme begge Menneskene til Gavn og Nytte. Da ville vi se, hvori disse tvende Slags Tjenester ere hinanden lige, og hvori de ere hinanden ulige. Et Menneske kan ikke belønne den Tjeneste, han har af alle Kreaturene; thi han har intet, hvormed han kan det afstedkomme efterdi alt, hvad han har, er Guds, og hører Gud til. Det er ikke heller fornødent, at et Menneske slig Tjeneste saaledes skulde belønne; thi alle Kreatures Godhed, Fromhed og Tjeneste har sin Oprindelse af Gud, derfor bør den Kjærlighed og Tak, som derimod skulde bevises, ikke Kreaturene, men Gud, af hvilken alt Godt kommer og oprinder, og om end Skriften viser, at man skal bevise sig taknemmelig mod de Mennesker, som bevise En Godt, saa er det dog ikke anderledes at forstaa, end saavidt de ere Guds gode Middel og Redskab, saa at Takken og Kjærligheden, som derfor bør betees, dog oprindeligen og fornemmeligen bør Gud alene, fra hvilken al Hjælp kommer, som sker paa Jorden, som Propheten siger (Ps. 74, 12). Et Menneske behøver vel daglig Kreaturenes Tjeneste til sit Liv og Nødtørft, men derfor skal En ikke hænge med sit Hjerte og Kjærlighed ved dem, men alene til deres Skaber, af hvilken de have alt det Gode, de have, og med hvilket de kan tjene et Menneske. Af den Tjeneste, Kreaturene bevise et Menneske, lever En vel, og uden deres Tjeneste kunde et Menneske ikke et Øieblik leve. Men hvoraf have det, at de gjøre En den Tjeneste? er det ikke af Gud? af hvilken, ved hvilken, og til hvilken alle Ting ere (Rom. 11, 36). Kreaturene kan ikke hjælpe og tjene En, uden Gud det saa beskikker, og det gavner En ikke, at man lever ved Kreaturenes Hjælp, om man ikke tillige ved og kjender, at al den Hjælp kommer fra Gud, og man derfor lever i ham.

§ 2. Derfor tilskyndes og formanes et Menneske ved slig Kreaturens Tjeneste, til at tjene og elske Gud. Og vil Gud derved saa meget sige til os: se, du lever formedelst Kreaturenes Tjeneste, og formedelst dem har du det naturlige Liv af den Kraft, som de have faaet af mig, og jeg har givet dem, derfor skal du lære af dem at tjene og elske mig. Saasnart som Kreaturenes, i Særdeleshed Luftens Tjeneste, lader af, og et Menneske ikke mere den bruger, saa dør han og mister sit naturlige Liv. Ligemaade, saasnart som et Menneske lader af at tjene Gud og leve i Christo, saa dør han bort fra Gud, og er levende død. Og ligesom det ikke er til Menneskens Gavn, at han lever, naar han ikke ogsaa lever gudeligen, saa er det ikke heller til et Menneskes Gavn, at han tjenes af Kreaturene, om han ikke ogsaa selv tjener Gud. Og ligervis, som det er bedre at leve gudeligen, end naturligen, saa er det meget bedre, at Menneskene tjene Gud, end at alle Kreaturene tjene et Menneske. Ja det Menneske, som ikke tjener Gud, er ikke værd at nyde et eneste Kreaturs Tjeneste. Thi, ligesom Kreaturene leve derfor, at de skal tjene Menneskene, saa leve og Menneskene derfor, at de skal tjene Gud. Derfor tjene og alle Kreaturene Menneskene, at Menneskene skal igjen tjene Gud. Og sker det ikke, da er alle Kreaturenes Tjeneste forgjeves og spildt, og da har et Menneske skjændeligen bedraget og misbrugt alle Kreaturene, som have tjent ham. Gud har derfor forordnet og beskikket, at alle Kreaturene skulle tjene Menneskene til dette naturlige Liv, paa det Menneskene deraf skulle lære, at de ere pligtige og skyldige til at tjene Gud, og at leve gudeligen. Dette er Sammenlignelsen og Forskjellen paa de tvende Slags Tjenester, Kreaturenes mod Menneskene, og Menneskens mod Gud.

Bøn.

Ak Herre! hvor ofte har jeg misbrugt Kreaturenes Tjeneste, kommet dem

til at sukke over mig, og fortjent, at deres Tjeneste skulde blive mig ganske unddraget. Farlad mig dette, min Gud, og forlen mig, at, ligesom jeg har mit naturlige Liv ved Kreaturenes Tjeneste, jeg saaledes og, dig til Ære, maa leve et ret gudeligt Liv, ved din Hellig-Aands Kraft, ved Jesum Christum, din Søn, vor Herre. Amen.

Det tyvende Capitel.

Af den Tjeneste, Kreaturene gjøre, kan et Menneske klarlig se, at Gud maa endeligen have alle Ting i sin Haand, og dem opholde.

§ 1. Trænger Mennesket til at opholdes ved Kreaturene, saa maa og de, som ere ringere end Mennesket, behøve og have en Opholder. § 2. Og den samme er Gud.

Visd. 11, 26. Hvorledes kunde nu noget blive ved, dersom du, Herre, ikke vilde? eller det blive bevaret, som ikke er kaldet af dig?

§ 1. Efterdi et Menneske ikke kan leve et Øieblik uden de andre Kreatures Tjeneste, og er dog det ædleste Kreatur, og de andre Kreature eller skabte Ting ere meget ringere, da følger deraf, at der maa være en Gud til, som ogsaa opholder de andre Kreature; thi, var der ingen, som holdt dem op vedlige, da vare de bedre og ædlere, end Menneskene, efterdi Menneskene dem behøve, og de have dog ingen behov, som behøvede at opholde dem. Men efterdi de ere meget ringere, end Menneskene, og Menneskene maa endeligen opholdes af en Anden, da maa deraf følge, at slige Kreature meget mere behøve den, som dem skal opholde. Thi dersom det ædleste Kreatur, som er Mennesket, har en Opholder behov, da behøve meget mere de Kreature, som ringere er, den, som dem kan opholde.

§ 2. Efterdi og det ædleste Kreatur, som er Mennesket, ikke opholder de andre Kreature eller Ting, som skabte ere, men meget mere af dem opholdes, da maa deraf følge, at der er endnu en ædlere Natur til end Menneskens, ved hvilken slige Kreature opholdes for Menneskens Skyld. Thi den samme, som opholder samme Kreature, han opholder ogsaa Menneskene formedelst samme Kreature, og det kan ikke være nogen Anden, end den, af hvilken baade Menneskene og alle andre Kreature have deres Oprindelse; thi, af hvilken nogen har sin Oprindelse, af den opholdes den ogsaa, derfor opholder nu Gud alle Kreature for Menneskens Skyld, men Menneskene for sin egen Skyld. Saaledes kjende da Menneskene af deres Opholdelse, at der maa være En, som opholder alle Ting.

Bøn.

Du almægtige Skaber og mit Livs Opholder, jeg takker dig, at du opholder Kreaturene, endog mig til Gode og til min Tjeneste. Ak giv mig at vende tilbage til dig, mit Udspring og Oprindelse, at leve i dig, og i dig at bevares til Saliggjørelse, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det enogtyvende Capitel.

At den ganske Verden formedelst Kreaturenes og Menneskens Tjeneste er underlig med Gud forenet.

§ 1. Kreaturene forbindes med Menneskene ved deres Tjeneste imod dem, og Menneskene igjen med Gud ved deres Tjeneste mod ham. § 2. Dog tage Menneskene, desværre! ikke saa deres Pligt i Agt som Kreaturene, hvorved de i høieste Maade beskjæmme dem selv.

Jer. 10, 6. 7. Der er ingen, som du, o Herre, du er stor, og dit Navn er stort med Styrke. Hvo skal ikke frygte dig, du Hedningernes Konge?

Malach. 1, 6. Er jeg en Fader, siger Herren, hvor er min Ære? er jeg Herre, hvor er min Frygt?

§ 1. Se dog, hvilken en underlig Ordning og Forening der er imellem

Gud og alle Kreature formedelst de tvende Slags Tjenester. Alle Kreature tjene Menneskene, og ere skabte for Menneskens Skyld, og ved deres Tjeneste ere de med Menneskene forbundne og forenede. Saaledes forbinder Kreaturenes Tjeneste dem selv med Menneskene. Men Menneskene forbindes med Gud ved Guds Tjeneste. Af Kjærlighed har Gud i Begyndelsen Alting forordnet, Menneskene til Gode, og af Kjærlighed drager og Gud Menneskene stedse til sig. Derfor har Gud forordnet, at alle Kreature skulle tjene et Menneske, og det elske. Men naar et Menneske derimod ikke tjener og elsker Gud, da ere alle Kreaturenes Tjeneste og Kjærlighed mod Menneskene spildt og hjælper En intet. Men tjener og elsker et Menneske Gud, da maa baade Kreaturenes Tjeneste og Guds Tjeneste vendes sligt et Menneske til Nytte og Fromme. Kreaturene have intet Gavn deraf, at de tjene Menneskene. Alt det Gavn, som deraf kommer, nyde Menneskene selv, men jo mere et Kreatur tjener Menneskene, og jo kraftigere det dem opholder, jo ædlere er sligt et Kreatur. Og ligesaa, jo flittigere et Menneske tjener Gud, jo ædlere er det, og jo mere Nytte og Gavn har det deraf. Thi Gud har intet Gavn af Menneskens Tjeneste, Gavnet er for Menneskene selv alene. Saaledes ere da Kreaturene med Menneskene og Menneskene med Gud formedelst begge disse Tjenester forbundne.

§ 2. Give Gud, at den Enigheds og tro Tjenestes Baand, som Menneskene skulle saaledes have mod Gud, var saa fast og uopløselig, som Kreaturenes Tjenestebaand er mod Menneskene! Kreaturenes Pligt og Tjenestebaand mod Menneskene brister ikke. Gud har knyttet det saa haardt, at Kreaturene uden Afladelse maa tjene Menneskene, og kan ikke andet end tjene Menneskene, men det elendige Menneske sønderriver desværre sin Guds Tjenestes Kjærligheds-Baand ofte og i mange Maader, og fuldkommer desværre, det hine Forrykte sige i Psalmen 2, 2. 3.: Lader os sønderrive Herrens Baand, og kaste deres Reb fra os, og gjør sig deri ringere end alle Kreature, alligevel at et Menneske dog af Naturen er gjort ypperligere end de alle. Staar det smukt og er ædelt, at Kreaturene, som ere under Menneskene, tjene Menneskene, som deres Herrer? hvormeget smukkere og skjønnere staar det da, og hvormeget ædlere er det da, at Menneskene tjene Gud? Er Kreaturenes legemlige og udvortes Tjeneste skjøn og yndelig, hvormeget skjønnere og yndeligere maa da Sjælens inderligere og aandelige Guds-Tjeneste være? thi saameget bedre Sjælen er end Legemet, saameget bedre og ædlere er og Sjælens Tjeneste end Legemets. Saaledes forbindes da alle Kreature formedelst Menneskenes Gudstjeneste imod Gud, og i Kjærlighed fuldkommes, paa det de ikke skulle være forgjæves skabte.

Bøn.

Herre min Gud, naar jeg betænker, hvor uforbigjængelig jeg vil have den Tjeneste af Kreaturene, som du har forordnet for mig, saa maa jeg skamme mig, at jeg saa ofte holder den Tjeneste tilbage, som jeg er dig skyldig. Ak giv mig, at, som jeg uden Ophold betjener mig af Kreaturene, jeg ved din Aand maa ligeledes altid erindres om min Skyldighed imod dig, og med en hjertens god Villie af al Formue bevise dig den samme, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det to og tyvende Capitel.

At den første og fornemste Kjærlighed, som vi ere Gud skyldige, føder af sig en anden Kjærlighed mod Menneskene.

§ 1. Menneskет skal for alle Ting elske Gud. § 2. Og for hans Skyld nødvendig Menneskene tillige.

1 Joh. 4, 21. Dette Bud have vi af ham, at den, som elsker Gud, skal og elske sin Broder.

§ 1. Et Menneske, som tilforn er bevist, er Gud sin ganske Kjærlighed fuldkommen pligtigt og skyldigt. Og Kjærlighed er den første Pligt, som Gud bør bevises. Deraf følger, at det er Uret og imod Retfærdighed at give en Anden samme sin Kjærlighed. Thi, efterdi Gud, saasom lært er, skjænker og giver Menneskene sin fuldkomne Kjærlighed, da er Menneskene skyldige at igjengive Gud en fuldkommen Kjærlighed, og maa derfor ikke dele sin Kjærlighed, og give Gud Halvdelen og en Anden Halvdelen. Gud skal alene elskes af ganske Hjerte, Sjæl og al Formue (5 Mos. 6, 5), og ingen Anden. Det Gode, som og Kreaturene kan gjøre, det kommer altsammen fra Gud. Naar Kreaturene gjøre Menneskene tilgode, saa gjøre de det ikke af sig selv, men Gud gjør det formedelst dem. Han baade opholder dem og har skabt og forordnet dem til at tjene Menneskene, og uden ham kan og formaa de Intet.

§ 2. Efterdi og et Menneske er ogsaa et Kreatur, som er forordnet af Gud til at tjene andre Mennesker, som med ham ere til, da følger og deraf, at, om et Menneske beviser Andre noget Godt, da maa han ikke tilregne og tilskrive sig selv det, men bør at tilegne og tilskrive Gud det, hvilken er Himmelens og Jordens Herre, og hvilken Alting alene tilhører. Og efterdi et Menneske er skyldig at elske Gud over Alting, da maa han og tillige elske det, som Gud har kjærest iblandt alle sine Kreature, ellers er han uens med den gode Gud og kan ikke med ham forenes. Men nu elsker Gud Menneskene over alle sine Kreature, og derfor ere Menneskene skabte efter Guds Billede. Den, som derfor elsker Gud, han er og skyldig til at elske andre Mennesker, som de, der ere skabte efter Guds Billede. Derfor kan den ikke ret elske Gud, som ikke elsker Menneskene, saasom de, der ere Guds Billede. Næst Gud skal Kjærlighed stedes paa hans eget Billede, men, at et Menneske er Guds Billede, det sige og raabe alle Kreature.

Bøn.

Gud, du som selv er rig paa Kjærlighed, udøs og i mit Hjerte Kjærlighedens Aand, at jeg maa elske dig over Alting, og min Næste for din Skyld, og det af Hjertet, uden at søge mit eget, og være villig til at tjene ham endog uden at vente mig Tak og Betaling derfor, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det treogtyvende Capitel.

Kreaturenes Orden viser os, at et Menneske er Guds eget Billede.

§ 1. Alle Kreature har nogen Lighed med Gud, deraf sluttes, at Mennesket endnu maa være ham allermest lig. § 2. Hvor stor denne Menneskets Lighed med Gud er, og hvori den bestaar.

1 Mos. 1, 26. Gudsagde: Lader os gjøre et Menneske i vort Billede, efter vor Lignelse.

§ 1. I Kreaturene er der en vis Orden, og mange Slags forskjellige Grader og Trin, ved hvilke de i nogen Maade efterarte og efterslægte Gud, et mere, et andet mindre. De levende Kreature, og de som have Sands og Følelse, slægte og arte Gud nærmere efter, end de Sandsesløse og Følesløse, og de Fornuftige mere end de Ufornuftige. Efterdi vi da se skinbarlig, at der er en Or dn iblandt Kreaturene, hvor et efterslægter og eftertragter Gud mere end et andet, fra det ringeste Kreatur indtil det ædleste Kreatur, og vi derfor vide, at Menneskene ere de ædleste Kreature, derfor kan vi og klarlig deraf se, at Guds Efterlignelses høieste og ypperste Grad maa være i Menneskene, hvilke ere alle andre Kreatures Maal og Ende. Og Menneskene maa derfor af første Begyndelse have været Guds Lignelse og egentlige Billede. Thi ellers var Kreaturenes Orden forgjæves, i hvilken det Ene følger og arter altid nærmere efter Gud, end det Andet.

§ 2. Gud har i alle Kreature indplantet et Tegn eller Fodspor, hvoraf man kan spore ham selv op, som deres Skaber. Ligesom man trykker et Segl i Vox, saa har Gud ladet et Eftertryk og Fodspor af sig blive i alle Kreature, hvorved man kan opspore ham, dog i somme mere, i somme mindre. Men i Menneskene, som ere, de ædleste Kreature, har han og udtrykt renligen sit ganske Segl og Efterlignelse, at man ganske ser hans Billede i dem, hvilket man ikke ser i andre Kreature. Derfor lærer os Kreaturenes Orden, at Menneskene ere ganske og fuldkommeligen skabt efter Guds eget Billede. Efterdi Gud da er et aandeligt, forstandigt, retfærdigt og helligt Væsen, derfor maa og Menneskene, som ere hans Billede, være og saaledes skikkede. Heraf følger da, at et Menneske, saavidt som han er Guds Billede, maa have en aandelig Sjæl og et forstandigt Sind, hvori Guds egentlige Billede af første Begyndelse klarlig sig teede og ytrede.

Bøn.

Hellige Gud, du som har skabt mig efter dit Billede hellig og fuldkommen, forny igjen dette forlorne Billede i mig ved Christum i den Hellig-Aands Kraft. Amen.

Det fireogtyvende Capitel.

At Menneskene ere hver for sig skyldige at elske hinanden indbyrdes, som sig selv, og at samme Kjærlighed komme Menneskene selv til Gode.

§ 1. Det Baand, der er imellem Menneskene til at elske hverandre. § 2. Hvorledes den Kjærlighed kommer dem selv til Gode.

1 Joh. 4, 8. Hvo, som ikke elsker, kjender ikke Gud; thi Gud er Kjærlighed.

§ 1. Efterdi alle Mennesker ere skabte efterdi Guds Billede, og Gud vil gjerne af hjertelig Kjærlighed ved sin Hellig-Aand fornye sit Billede i alle Mennesker og gjøre dem alle salige ved Christum. Derfor skulle alle Mennesker og fornemmelig christne og troende Mennesker elske hinanden, som sig selv, som de, der ere af en Art, Natur og Slægt, og den ene skal ikke anse den anden som fremmed for sig, men som den, der er af samme Oprindelse; thi der er en Gud, af hvilken alle Mennesker have faaet deres Liv og Væsen, og han gjorde dem alle af et Blod, som Paulus siger Ap. Gj. 17, 26. Hvad, som et Menneske derfor ønsker sig selv, det skal han og ønske en Anden, og skal være hans Hjertes Attraa at det maatte gaa alle Mennesker vel, og de, som Gud til sit Billede har skabt og ved Christum frelst og forløst, maatte alle befordres til det Gode og befries fra det Onde. Freds og Enigheds stærke Baand skal derfor være iblandt Menneskene, og alle Mennesker skulle ansees som et Menneske, thi de ere alle skabte efter Guds Billede og have alle en Frelser og Saliggjører. Ligesom den første og største Kjærlighed hør og bør Gud med rette, saa bør og den anden Kjærlighed efter naturlig Ret, den, som er skabt efter Guds Billede. Efterdi et Menneske er paa sin Sjæls Vegne skabt at være Guds Billede, saa følger deraf at hvert Menneske skal have en anden Sjæl ligesaa kjær, som sin egen. Saaledes er der tvende Kjærligheds Baand i Menneskene. Ved det første er et Menneske med Gud forbunden og ved det andet med sin Næste. Og det andet voxer og af det første, og var ikke det første, saa var ikke heller det andet. Thi betænk denne underlige Orden: Gud har af Begyndelsen elsket Menneskene og elsker dem uafladelig. Og slig uafladelig Kjærlighed aabenbarer og Kreaturene med deres daglige Tjeneste mod Menneskene. Saaledes drager Gud Menneskene til sig ved sin Kjærlighed, og derved overbeviser dem, at de ere skyldige at elske ham. Og med det samme overbeviser og Gud Menne-

skene, at de ere efter hans Exempel skyldige at elske hinanden indbyrdes og uafladeligen, og derfor har han og i Begyndelsen indplantet sit Billede i dem Alle.

§ 2. Og den Kjærlighed, som er saaledes imellem Menneskene indbyrdes, kommer dem selv til Gavn og Bedste; thi efterdi at den første Kjærlighed og Guds Tjeneste, som Menneskene ere Gud skyldige, kommer Menneskene, som tilforn er bevist, alene til Bedste, saa følger endelig deraf, at den anden Kjærlighed, som hør og bør Menneskene, maa ogsaa komme Menneskene alene til Bedste; thi den anden Kjærlighed følger af den første. At man elsker sin Næste, det er en Del af Guds Billede i et Menneske, men, at Menneskene ere Guds Billede, det er jo deres eget Gavn, Nytte og Fromme. At elske Gud og Menneskene er den første Pligt, som et Menneske skal gjøre. Derfor maa samme Kjærlighed være Menneskens fornemste og ypperste Gode. Alt det Gode og Nytte et Menneske skal have, det maa have en Rod, af hvilken det opvoxer og oprinder. Samme Rod er Kjærlighed, og hvad som ikke deraf opkommer, det kan ikke være Menneskene rettelig til Gode og Fromme. Deraf følger, at, saameget som Kjærlighed mod Gud og Menneskene voxer og forøges i En, saameget voxer og forøges Ens ypperste Gode.

Bøn.

Herre, du som allevegne giver Alle Liv og Aande, og uafladelig bevidner din Kjærlighed imod Menneskene ved den Tjeneste, Kreaturene gjøre dem; gjør mig heri dit Billede lig, at jeg og for din Skyld og efter dit Exempel utrættet maa elske min Næste, dit ædleste Kreatur, og bevise ham Alt, hvad Kjærligheds Pligt udkræver, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det femogtyvende Capitel.

Efterdi alle Kreaturene tjene alle Mennesker uden Forskjel, da lære de os derved, at alle Mennesker skulde holde hinanden indbyrdes for et Menneske.

§ 1. Kreaturene tjene alle Mennesker uden Forskjel, ligesom et Menneske. § 2. Derfor skal og Menneskene selv agte og holde hverandre, som et Menneske. § 3. Dette bevises med flere Aarsager. § 4. Tales især om Menneskets dobbelte Broderskab efter Naturen, hvortil kommer endda et høiere efter Naaden.

Malach. 2. 10. Have vi ikke Allesammen en Fader? har ikke en Gud skabt os? hvorfor handle vi fortrædeligen, den Ene mod den Anden.

§ 1. Gud har saa skabt og indgivet Kreaturene, at de skulle uden Forskjel tjene alle Mennesker. Saavidt det staar til dem, da gjør de det ogsaa, og tjene Ingen mere eller mindre, end den anden. Ilden brænder saavel for de Fattige, som de Rige. Ligesaa tjene og de andre Kreature ethvert Menneske uden Forskjel, agte Ingen større, end en Anden, gjøre ingen Forskjel paa Borger eller Bonde, Høie eller Lave, Rige eller Fattige. Jorden tjener Bonden, saavelsom Herremanden; desligeste Luften, Vandet, Kilderne, Dyrene, ja og Solen, hvilken er det deiligste Kreatur, og dog tjener alle Mennesker ens og lige.

§ 2. Hvorfor tjener da alle Kreaturene Menneskene uden Forskjel? Derfor, at Gud vil, at alle Mennesker skulle indbyrdes agte, holde hinanden ligesom for et Menneske. Derfor har Gud befalet alle Kreaturene at tjene og ære Menneskene uden Forskjel. Thi de ere Alle gjorte efter Guds Billede. Et Menneske skal og derfor annamme Kreaturenes Tjeneste med Taksigelse, ellers er han ikke værd, at et eneste Kreatur skal tjene ham. Hvad mener du, Menneske! for hvad Sags Skyld tænker du, at Gud har forordnet, at saa mange herlige Kreature, af hvilke den ganske Verden er fuld, dig skulde

tjene? hvorfor har Gud til din Tjeneste forordnet Saadant? uden Tvivl derfor, at du skal kjende, at du er Guds Billede; og var du ikke skabt efter Guds Billede, da maa du være vis paa, at og ikke et eneste Kreatur skulde være rede til at bevise dig slig sær Lydighed og Tjeneste. Efterdi de ufornuftige Kreature da tjene og ære dig derfor, at du er skabt efter Guds Billede, saa skal du saameget desheller tjene din Næste, og bevise ham Ære, efterdi han ogsaa er skabt efter Guds Billede. Derfor lære Kreaturene dig, hvorfor du skal tjene din Næste og elske ham, og at, som alle Mennesker ere for dem som et Menneske, saa skulle de og være for dig.

§ 3. Alle christne Mennesker ere delagtige i et Guds Samfund og Kjærlighed, og ethvert Menneske er skabt efter den eneste Guds egentlige Billede. Der er og en almindelig Kjærlighed, som Gud har til alle Mennesker, ved hvilken han dem af Begyndelsen alle skabte til sit Billede. Saa ere ogsaa Guds Velgjerninger almindelige; alle Mennesker have ogsaa en almindelig Tarv, Trang og Nødtørft, saa at de have Alle Gud behov. De ere ogsaa Alle forpligtede til at elske Gud for de Velgjerningers Skyld, som de af ham bekomme, og ere Alle skyldige at tjene ham derfor, som alles deres Herre. De have og Alle en almindelig Opholdelse, ja en almindelig Natur, og et almindeligt Navn, at de ere og kaldes Mennesker. Nyde og Alle Tjeneste af alle Kreature uden Persons Anseelse, og uden Adskillelse og Forskjel. Ere og alle undergivne en Ende, som er Døden. Derfor bør de da jo Alle iblandt hinanden agte dem, som et Menneske, og imellem hinanden holde Fred og Enighed.

§ 4. Af alt dette udspringer og Menneskenes dobbelte Broderskab; først et almindeligt Broderskab, efterdi vi alle ere Guds Kreature og have vort Væsen af Gud, som alle andre Kreature; for det andet et særdeles og nærmere Broderskab og Venskab, hvorved Menneskene ere skilte fra andre Kreature, og bestaar deri, at alle Mennesker ere skabte efter Guds Billede. Dette lærer Naturen os saaledes af Skabelsens Artikel. Men Evangelium lærer os et endda høiere og ypperligere Broderskab i Christo Jesu, hvorved vi alle, som ere ved Daaben indplantede i Christo, ere Et, og ere Alle iblandt hinanden Lemmer under et Hoved, som er Christus, af hvilke Christi hele aandelige Legeme faar al Fylde (Eph. 4, 15. 16).

Bøn.

Gode Gud og Fader, efterdi Alting tjener mig derfor, at du har skabt mig efter dit Billede. Saa hellige mig da Kreaturenes Tjeneste dertil, at de maa skynde mig til at lade mig fornye efter hans Billede, som har skabt mig, og naar jeg saaledes bliver fornyet, da at tjene min Næste, som og er skabt efter dit Billede, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det femogtyvende Capitel.

At den høieste Styrke, som et Menneske har, reiser sig af den Enighed, som den naturlige Pligt imellem Menneskene holder dem til.

§ 1. Grunden til Enighed blandt Menneskene er Enighed mod Gud. § 2. Enigheds Nytte er Menneskenes Styrke. § 3. Vises Sammenhængen af det, som hidindtil er handlet om i disse Capitler.

Eph. 4, 3. Bærer flittige til at holde Aandens Enighed i Fredens Baand.

§ 1. Efterdi den høieste Styrke kommer af Enighed, men Svaghed og idel Skrøbelighed kommer af Splid og Uenighed, saa følger deraf, at, jo større Enigheden er, jo større er Styrken, og jo større Enigheden er iblandt Menneskene, jo stærkere er og Menneskene indbyrdes. Men, at slig Enighed kan være rettelig stor, da maa den have sit Ud-

spring og Oprindelse af Enighed med Gud. Jo mere En er formedelst Tro og Kjærlighed forenet med Gud, jo større er Ens Enighed med Guds Menighed og andre Christne. Hvo, som er forenet med Gud formedelst Kjærlighed, eller hvo, som hjerteligen elsker Gud, han gjør sig ikke uens og splidagtig med sin Næste, men, saavidt det staar til ham, holder han Fred og Enighed med alle Mennesker. Det er umuligt, at En kan elske Gud, og tillige hade den, som Gud hjertelig elsker. Ja, jo mere en elsker Gud, jo mere vil han og elske den, som af Gud elskes, og jo mere et Menneske elsker det andet, jo mere blive de indbyrdes forenede. Og denne Enighed varer saalænge, som Kjærligheden varer, men Kjærligheden kan og bør altid vare. Derfor kan og bør Enighed altid vare, og jo mere Kjærligheden voxer, jo stærkere bliver Enighed, og deraf reiser sig en uovervindelig Styrke.

§ 2. Saa ser man da, at, naar Menneskene elske Gud, da elske de sig selv indbyrdes og blive ved denne Kjærlighed stærke og mægtige. Men, naar Menneskene se alene til sig selv og ikke elske Gud, men hver søger alene sin egen Fordel, saa vorde de partiske, splidagtige og tilmed ganske svage og skrøbelige. Derfor er Enighed et stort Gavn og Gode hos Menneskene, og deres største Styrke. Og, saalænge Enigheden varer, saalænge varer Menneskenes Gode, hvilket de kunde alle nyde og bruge. Men, naar de blive usamdrægtige, saa kan ingen nyde det almindelige Gode, men hver for sig skilles af med det, som de havde i Almindelighed og tilfælles kunde beholdt og havt Gavn af. Holdt Menneskene hart ved Enighed og vare deri stadige, da kunde ingen Overmagt fordærve dem. Saa stort et Gode kommer og voxer der af Guds og Menneskens Kjærlighed.

§ 3. Saaledes ere vi da nu hidindtil fra de underste Kreature, ligesom paa en Stige, opgangne til Gud, til Guds Kundskab og Kjærlighed som til det høieste Gode, den høieste Visdom, den høieste Magt og den første Begyndelse til alle Ting; og Kreaturene have deri overbeviist os, at vi ere forpligtede til at elske Gud; ere og siden igjen atter nedstegne fra Skaberen til Kreaturene, fra Skaberens Kjærlighed til Menneskens Kjærlighed. Denne er den naturlige Opgang og Nedgang.

Bøn.

Helligste Forløser, du, som har sat saa høi en Pris paa Aandens Enighed, at du har lovet, hvad To bliver ens paa Jorden, hvorom det er, at de ville bede, det skal vederfares dem af din Fader i Himmelen, styr du kraftelig den Enighedsforstyrrer Satan, at ikke hans Rige ved dine Christnes Uenighed skal voxe og dit aftage, for dit Navns og Æres Skyld. Amen.

Det syvogtyvende Capitel.

Om Kjærlighedens Art, Natur og Frugt.

§ 1. En god Kjærlighed er vort høieste Gode og en ond Kjærlighed er vort høieste Onde. § 2. Hin er Roden til alle Dyder, denne til alle Laster.

Luk. 11, 35. Se til, at det Lys, der er i dig, er ikke i Mørkhed.

§ 1. Vist er det, at vi have Intet, som i Sandhed er vort Eget og er i vor Evne og Magt, uden Kjærlighed, derfor er en ret og god Kjærlighed vort eneste Liggendefæ og ligesom vort ganske Gode. Og tvertimod den onde Kjærlighed vort ganske Onde og al vor Ulykke og Fordærvelse, og da er intet Godt iblandt det, vi have. Dersom vor Kjærlighed er god, da ere vi gode og fromme, men er vor Kjærlighed ond, da ere vi onde. Kjærlighed beter og beviser, om En er god eller ond. Som intet bedre kan være i os, end en god Kjærlighed, saa kan der intet værre findes i os, end en ond og falsk Kjær-

lighed. Og efterdi vi have Intet, som rettelig er vort Eget, som sagt er, uden Kjærlighed, derfor følger ogsaa, at, naar vi give Nogen vor Kjærlighed, saa have vi givet ham alt det, som vort er. Desligeste, at naar vi have forkastet og tabt vor Kjærlighed, saa have vi spildt og tabt Alt, hvad vi havde, ja have da spildt, tabt og mistet os selv. Og da miste og tabe vi vor Kjærlighed, naar vi sætte og vende den til det, som Ondt er, og som Kjærligheden ikke bør henvendes til.

§ 2. Efterdi den gode Kjærlighed er ogsaa vort ganske Gode og den onde Kjærlighed vort høieste Onde, saa følger deraf, at al Dyd er rodfæstet i den gode Kjærlighed og alle Laster tvertimod i den onde og falske Kjærlighed. Hvo, som derfor retteligen kjender Kjærlighedens Egenskab, han kjender og rettelig det ypperste Gode, saavelsom ogsaa det største Onde.

Bøn.

Evige Gud, du Kjærligheds Kilde og Begynder, vend du min Kjærlighed af fra al Forfængelighed og ret den hen paa dig og det, som Godt er, paa det at jeg, rent adskilt fra Verden, maa være ganske din egen ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det otteogtyvende Capitel.

Kjærligheds Egenskab er, at den forener sig med det, den elsker.

§ 1. Kjærlighed frivillig forener sig med og giver sig ganske bort til og tager Navn af det, som elskes. § 2. Kjærlighed forandrer og Villien, at den Forandring derfor kan blive god, bør Kjærligheden falde paa Gud, det ædleste og høieste Gode.

1 Joh. 4, 16. Gud er Kjærlighed, og hvo, som bliver i Kjærlighed, bliver i Gud og Gud i ham.

§ 1. Kjærlighed forener sig med det, som den elsker; thi Kjærligheds Art og Natur er, at den meddeler, uddeler og bortskjænker sig selv til den, som den elsker. Og efterdi Kjærlighed ikke kan tvinges, thi Ingen kan nøde og tvinge En til at elske Nogen, derfor er og Kjærlighed en frivillig Gave, som af sig selv frivillig og gjerne bortgiver og meddeler sig selv. Hvad, som nu er givet en Anden, det er i hans Vold, hvilken den gives, og bliver hans egen og i hans Vold. Efterdi et Menneske da ikke har noget Andet, som er hans eget (dog alt af Gud ham indgivet), end sin Kjærlighed, da følger deraf, at, hvem En giver sin Kjærlighed, den giver han sig og selv, og dermed forenes den, som elsker, med den, som elskes, bliver et med ham, og af tvende vorder saa en, og denne Forening bliver Ingen nødt eller tvungen til, men den er frivillig, yndelig og sød og drager den, som elsker, til det, han elsker, saa at Kjærlighed ogsaa bekommer sit Navn af det, den elsker. Thi elsker man jordiske Ting, saa kaldes det en jordisk Kjærlighed; elsker man noget Dødt, saa heder det en død Kjærlighed; elsker man Bæster og Fæ, saa heder det en bæstik og fæisk Kjærlighed; elsker man Menneskene, saa kaldes det en menneskelig Kjærlighed, og elsker man Gud, saa heder det en gudelig Kjærlighed.

§ 2. Saaledes kan et Menneske formedelst Kjærlighed forandres enten til det, som ædlere, eller til det, som uædlere er. Efterdi Kjærlighed ogsaa forandrer Villien, og en god Forandring og Omskiftelse bør ske til det, som er bedre og ædlere, derfor skal vi ikke give vor Kjærlighed det, som ringere er, end vi selv, men det, som bedre er, ja vi skal give den over til det, som er det Ædleste, Ypperligste og Kosteligste, det er, til Gud alene, ellers bliver vor Kjærlighed og vor Villie uædel og til Intet. Og Naturen lærer os, at, naar en Forandring er god, da forandres de ringere Ting til de, som ere bedre og ædlere. Elementerne, saasom Jord, Vand og Luft, forandres og forvendes til Urter og Træer, og

Urter til Dyrenes Natur, men Dyrene til Menneskens Kjød og Blod; saaledes skal og vor Villie og vor Kjærlighed forandres og forvendes til det, som bedre er, nemlig til det, som er gudeligt, idet at den bliver i den guddommelige Natur delagtig. Ellers er Alting spildt og forgjæves, og Naturens rette Orden brydes og overtrædes. Derfor skriger og raaber den ganske Natur, at Gud er den Første, Bedste og Ædleste, som af os skal elskes, efterdi han er bedre, ypperligere og herligere, end alle Kreature.

Bøn.

Trofaste Gud og Fader, du har indplantet en naturlig Tilbøielighed i Menneskets til at elske det, som han holder for Godt; bevar mig for, at Satan ikke skal forføre mig til Skin af det Gode at elske det Forfængelige, og efterdi du er det høieste Gode, saa lad min høieste og eneste Kjærlighed være rettet paa dig, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det niogtyvende Capitel.

I Verden er ingen Ting værd at elskes af os fornemmelig, uden det, som kan elske os igjen og kan forbedre vor Kjærlighed.

§ 1. Ingen legemlig Ting er værd at elske, men Gud alene; thi de ere alle ringere, men Gud langt ædlere end vi. § 2. De livløse Ting kan ikke elske os igjen, men Gud dyrebart, overflødigt og evigt.

1 Joh. 2, 15. Børn lille, elsker ikke Verden, ikke heller de Ting, som ere i Verden.

§ 1. Efterdi vor Kjærlighed er den ædleste og ypperste Gave og drager vor Villie hen til de Tings Villie, Natur og Art, som vi elske, saa at det, som vi elske, regjerer over vor Villie, og det er hverken ret eller billigt, at en ringere og uværdigere Ting skal regjere og have Herredømme over det, som er ædlere og bedre; vor Villie og Sind ogsaa er i Sjæl og Aand, og derfor er ædlere og bedre, end alt det, som legemligt er, derfor er ingen legemlig Ting værd at elskes fornemmelig af os, og derfor er hverken Gods eller Penge, Træer eller Elementer, Hus eller Mark, Dyr eller Fugle, ja ikke end vort eget Legeme og Liv værd vor ypperste og inderlige Kjærlighed, og efterdi det, der er ædlere, høiere og bedre, regjerer billig over det uædlere og ringere, og Gud er den høieste og ædleste, derfor er Gud alene værd, at han skal elskes af os for Alting. Og udkræver da Kjærligheds rette Art og Egenskab, at Gud alene af os i høieste Grad skal elskes og intet Andet.

§ 2. Efterdi det og er baade daarligt og ubilligt at elske det, af hvilket man kan ikke igjen elskes, og hvilket ikke forstaar, hvad Kjærlighed er, og at den er Menneskens høieste Liggendefæ, derfor skal vi for den Sags Skyld ikke give nogen livløse Kreature vor Kjærlighed, som ikke kunde bevise os igjen nogen Gjenkjærlighed, ja og fordærve og besmitte kun al vor Kjærlighed, gjøre den jordisk, bæstisk og til en død Kjærlighed. Men vi skal give Gud vor Kjærlighed og elske Gud, som kan elske os igjen. Og efterdi Gud elsker os fremfor alle Kreature, da skal vi og billig elske ham fremfor alle Kreature, helst efterdi han og ikke fordærver vor Kjærlighed, men gjør den ædel og gjengiver os sin allerædleste Kjærlighed, som langt overgaar al vor Kjærlighed; thi hans Kjærlighed er uden Maal og Maade, desligeste evig og varer stedse og altid over dem, som frygte ham.

Bøn.

Herre, du er alene værdig at tage Prisen og Æren og Kraften, og vi kan ikke bedre anvende vor Kjærlighed end paa dig. Ak! hjælp mig at udvælge, hvad som bedst er, paa det jeg ikke skal elske Døden, men dig, det sande Liv, hjertelig, bestandig og over Alting. Amen.

Det tredivte Capitel.

Menneskens fornemste Kjærlighed skal tilbørlig gives Gud for Alting, som den, der er den Første og den Sidste og alle Kreatures Begyndelse.

§ 1. Hvor retmæssig og fornødent det er at elske Gud over Alting. § 2. Hvor uretfærdig og skammelig Verdens- og Selvkjærligheden er.

5 Mos. 32. 4. Gud er Trofasthed, og uden Uretfærdighed, han er retfærdig og oprigtig.

§ 1. Den ganske Natur vidner i Menneskens Samvittighed, at den fornemste og høieste Kjærlighed bør at gives Gud. Først, fordi han er det høieste og evige Gode. Dernæst, fordi at Menneskene og alle Kreature have sin Oprindelse af ham, og for det tredie, fordi Guds Godhed og Kjærlighed ved alle Kreature meddeles Menneskene. Derfor udkræver Retten og den naturlige Pligt, at Guds Kjærlighed gaar for alle Andres Kjærlighed, og har i et Menneske det første og ypperste Sted. Der er jo Intet saa værd vor Kjærlighed som Gud selv, og det er den ypperste, rette, sande, tilbørligste og skikkeligste Kjærlighed, at vi ham elske.

§ 2. Men naar Selvkjærlighed eller Verdenskjærlighed har det ypperste Sted i et Menneske, og man elsker enten sig selv eller noget andet Kreatur først og mest, da er det en uskikkelig, uretfærdig, falsk, ulovlig og ugudelig Kjærlighed, og er baade imod Guds og imod Naturens rette Orden, Lov og Skik, naar jeg giver mig den første Kjærlighed, hvilken ikke bør mig selv, men Gud, da gjør jeg Gud den høieste Uret og i høieste Maade ham vanærer. Og er det imod Gud i tvende Maader: først idet, at jeg holder ikke Gud saa værdig, saa kjær og saa høi, som mig selv, dernæst, idet jeg fratager Gud det, som ham bør fremfor alle Kreature, og giver det hen til den Ting, som skabt er af ham, hvilket er den høieste Uret og imod den ganske Natur. Og ligesaadant sker, i hvad jeg ellers fornemmelig, enten mere end Gud eller lige ved Gud, elsker.

Bøn.

Allerkjæreste Gud og Fader, dit Ord lærer mig, ja Naturen og min egen Samvittighed overtyder mig, at jeg først og for alle Ting af ganske Hjerte, af ganske Sjæl, af ganske Sind og af al Formue skulde elske dig, det høieste og evige Gode, af hvilken baade Mennesket og alle Kreature har deres Oprindelse. Ak! forlen mig din Aands Kraft, at jeg jo ikke ved min uordentlige Selvkjærlighed forrykker og forstyrrer denne din hellige og retfærdige Orden, men lader altid den Kjærlighed, som du har elsket mig med, før jeg endnu var til, være mig det Centrum eller Middelpunkt, hvorhen jeg nødvendig maa vende mig med al min Kjærlighed, ved Jesum Christum, vor allerkjæreste Frelser og Saliggjører. Amen.

Det enogtredivte Capitel.

At det Menneske, som for alt Andet elsker sig selv og holder af sig selv, gjør sig selv til Gud og elsker sig mere end Gud.

§ 1. Selvkjærlighed gjør Mennesket afvendt fra Gud og fiendsk imod ham og egenvillig. § 2. Herved gjør han sig da selv til Gud og Konge.

Dan. 7, 9. Herre, dig hører Retfærdighed til, men os vort Ansigtes Blusel.

Pj. 115, 1. Ikke os, Herre, ikke os, men giv dit Navn Ære.

§ 1. Efterdi Gud er alle Tings Begyndelse og Ende, da tilhører et Menneskes fornemste Kjærlighed billig ham alene, og han bør for Alting elskes alene. Og, naar et Menneske det ikke gjør, men elsker sig selv mere end Gud, da bedriver han Afguderi og gjør sig selv til sin Afgud, hvilket er det største Fiendskab mod Gud; thi dermed holder et Menneske sig selv

høiere, ypperligere og kjærere end Gud. Efterdi og Kjærlighed henvendes og forenes til det, som man haver kjært, saa bliver og et Menneske derved, at han saaledes elsker sig selv mere end Gud, aldeles fra Gud bortvendt. Og efterdi sligt et Menneske elsker sig selv fornemmelig og for Alting, saa elsker han og Alting for sin egen Skyld og i sig selv, i det Sted han skulde ellers elske alle Ting for Guds Skyld og i Gud, og har da i sig selv sin Kjærligheds Grund og Fundament, hvilket han billedligen skulde have i Gud alene. Og efterdi sligt et Menneske elsker sig selv, saa følger han og kun sin egen Villie og ikke Guds Villie; thi af Selvkjærlighed opkommer ogsaa Egensindighed og Egenvillie, egen Ære og Ros.

§ 2. Og saa tager da et Menneske det, som tilhører Gud, og tillægger og tilegner sig selv det. Ligesom En fratog en Konge hans Krone, og satte den paa sig selv; thi saa vil et Menneske da selv være Gud og Konge, og begynder et Rige imod Gud, og strider imod ham. Saaledes afstedkommer Selvkjærlighed dette, at et Menneske bliver Guds afsagte Fiende.

Bøn.

Herre, ved din Aands Naade erkjender jeg det skammelige Væsen, som er i Egenkjærlighed, hvorved Mennesket bliver Tid efter anden afdraget fra sin Skaber, og paa det sidste hans afsagte Fiende, idet han tager sig det til, som er dit. Ak! giv mig, Herre, kraftig at imodstaa saadan en fordømmelig Vanart, og mere og mere afdø min Egenkjærlighed, men derimod i alle Ting overgive mig din Villie, ene og alene søge din Ære og Pris og elske dig over Alting, for Jesu min Kjærligheds Skyld. Amen.

Det toogtredivte Capitel.

Naar Kjærlighed til Gud har Fortrinet i En, og er Ens fornemste Kjærlighed, da er den den største Rod, Oprindelse og Kilde til alt Godt. Ligesaa, naar Selvkjærlighed har Fortrinet, da er den en Oprindelse og Rod til alt Ondt.

§ 1. Den gode og lykkalige Art, som Kjærlighed til Gud har. § 2. Egenkjærligheds onde og ulykkalige Art og Egenskaber.

Hos. 13, 9. Din Fordærvelse er af dig selv, o Israel, men i mig er din Hjælp.

§ 1. Kjærlighed er paa sin Maade en Aarsag til alle Ting, og alle Ting ske formedelst Kjærlighed. Efterdi da Kjærlighed til Gud og Selvkjærlighed ere hinandens afsagte Fiender, da maa den ene være saare god og den anden saare ond. Men Kjærlighed til Gud er saare god; thi den bør være den ypperste i et Menneske. Saa er og Guds Kjærlighed en guddommelig Sæd i os, hvoraf*) alt Godt voxer, og der kan intet Ondt voxe af den gudelige Kjærlighed; thi efterdi Kjærlighed forener sig med den, som den elsker, derfor forener Kjærlighed til Gud sig med Gud, som er det høieste Gode, bliver ogsaa og hviler i Gud, og Gud i den; saa og glæder sig i Gud, og Gud i den; thi Glæde fødes af Kjærlighed, at David den 18de Psal. V. 2. 3 derfor siger: Herre, jeg har dig hjertelig kjær, min Styrke; min Gud, min Stenklippe, jeg vil haabe paa ham; den og udbreder sig over alle Mennesker, og medbele sig til Hvermand, ligesom Gud. Kjærlighed til Gud trænger og til intet Kreatur, i Gud har den alt nok, og sin høieste Elskelighed og Glæde. Derfor er det aabenbart, at Kjærlighed til Gud er saare god.

*) Iblandt Dyderne selv er Kjærlighed den største og fornemste, saasom alle andre har sin Oprindelse af den; ligesom den og staar allerførst i Dydsregisteret (Gal. 5, 22). Men, anse vi dem efter deres Hovedkilde, saa komme de alle af Troen, endogsaa Kjærlighed selv; thi Troen virker formedelst Kjærlighed, og ved Kjærlighed alle andre Dyder i Mennesket. Dr. Gerlard in Aphor. 166: Ligesom Grenene paa et Træ skyde frem af Roden; saa blive der mange Dyder avlede af Kjærlighed. Varen.

§ 2. Ligesaa er Selvkjærlighed og den, der ikke elsker Gud, tvertimod saare ond, som og Erfarenhed lærer. Ligesom intet Ondt kan voxe i os af Guds Kjærlighed, men alt Godt, saa er Selvkjærlighed tvertimod en Rod til alt Ondt i os, deraf udspringer alt Ondt, deraf kommer al Uretfærdighed, Synd, Last, Blindhed, Vanvittighed, Smerte og Sorg. Ved Selvkjærlighed gjør et Menneske sin Egenvillie til en falsk Gud eller Afgud. Ligesom den rette og sande Gud er en Oprindelse til alt Godt, saa er den falske Gud, hvilken er Menneskens Egenvillie, en Oprindelse til alt Ondt. I Selvkjærlighed forlader man Gud og holder sig til det blotte Kreatur, som man fornemmelig elsker; nu er ethvert Kreatur gjort af Intet, har og i sig selv ingen Bestandighed, Stadighed og Vished, men hæfter af Naturen til sin Forgjængelighed og Intet, og altid fattes og trænger. Efterdi da Kjærlighed forandres til den Art, som man elsker, derfor kan et Menneske, som elsker sig selv, ikke have nogen Bestandighed og Vished, men maa vanke altid hid og did og være ustadig, kan aldrig have Ro, trænger og fattes altid, fordi at han har, formedelst uordentlig Kjærlighed, forvendt og forandret sig til det Forgjængeliges Art og Egenskab. Efterdi at Kreaturet er i sig selv Forfængelighed og Forgjængelighed, saa forvandler og forvender et selvkjærligt Menneske sig selv til saadan Forgjængelighed og Forfængelighed. Og efterdi han har Kreaturene behov, saa elsker han dem og for sin Tarvs og Trangs Skyld og er dem undergiven. Efterdi og Kreaturene fordærves, omskiftes og forgaa, saa er og sligt et Menneske stedse i Sorg og Angst, idet han elsker dem. Dersom Selvkjærlighed derfor er den første og fornemste Kjærlighed i En, da gjør den En til Guds Fiende, opfylder En med alt Ondt og styrter En i Ulykke. Ligesom og Kjærlighed til Gud gjør et Menneskes Villie saa almindelig, at han meddeler sig til Alle, saa gjør Selvkjærlighed tvertimod et Menneskes Villie misundelig, partisk og vranvillig, at man gjør Ingen tilgode og Ens Villie bliver gjerrig, uretsindig, arrig, forvendt, hoffærdig og opblæst. Ligesom og Kjærlighed til Gud gjør Villien rolig, fredsommelig og yndelig, saa gjør Selvkjærlighed tvertimod Menneskens Villie urolig, ufredsommelig, uvenlig. Guds Kjærlighed gjør Villien fri, at man ikke er nogen Tings Underdan og Træl: men Kjærlighed til Kreaturene gjør Menneskens Villie ufri og gjør En til en Træl og Slave for alle Kreature. Kjærlighed til Gud gjør Menneskens Villie fast, vis og bestandig i Gud; men Selvkjærlighed gjør et Menneske ustadig og uvis, ubestandig, som og tilforn er sagt; Kjærlighed til Gud gjør et Menneske blid, stærk og rig; men Selvkjærlighed gjør et Menneske urolig, græmmende, strøbelig og fattig. Guds Kjærlighed gjør et Menneske hos Alle behagelig, men Selvkjærlighed gjør et Menneske fortrædelig mod hver Mand, hadefuld og kivagtig.

Bøn.

Gode Gud og barmhjertige Fader, her bærer jeg mit arme Hjerte frem, der endnu immer maa kvæles af Selvkjærligheds forgiftige Rod, og uden din Naade og Hjælp slet ikke formaar at udrydde den. Ak! befri mig derfra og opryk den rent af mit Hjerte, paa det din guddommelige Kjærligheds Sæd kan komme til at voxe og bære Frugt i mig, og jeg nyde den mig til Gode. Amen.

Det treogtredivte Capitel.

Guds Kjærlighed og Selvkjærlighed ere to Rødder til alle Menneskers Gjerninger, og om Selvkjærligheds onde Frugter.

§ 1. Guds- og Selvkjærlighed er to Kilder, som til alt baade Godt og Ondt i Mennesket, saa og til at kjende det samme.

§ 2. Denne sidste er fornemmelig Rod til tre Hovedlaster i Menneſket.

Rom. 8, 7. Kjødets Sands er Fiendſkab imod Gud.

§ 1. Hvadſomhelſt Menneſkens Villie gjør, det reiſer ſig og regjeres altſammen af forbemeldte to Slags Kjærlighed, thi de ere en Oprindelſe til al anden Kjærlighed, og derfor følger da, at alle andre Tings Kundſkab, være ſig gode eller onde, udflyder og af ſamme to Slags Kjærlighed. Guds Kjærlighed er en Begyndelſe til at kjende alt det, ſom Godt er i et Menneſke. Men Selvkjærlighed er en Oprindelſe til at kjende alt det, ſom Ondt er i et Menneſke. Hvo, ſom ikke kjender Guds Kjærlighed, han kjender og ikke det Gode, ſom et Menneſke har, og hvo, ſom ikke kjender Selvkjærlighed, han kjender og ikke heller det Onde, ſom er i et Menneſke. Thi hvo, der kjender ikke Oprindelſen til Godt og Ondt, han ved ikke heller, hvad Ondt eller Godt er. Guds Kjærlighed er et Lys, ſom oplyſer, derfor giver den baade ſig ſelv og ſin Vederpart, ſom er Selvkjærlighed, tilkjende. Men Selvkjærlighed er et Mørke, ſom forblinder Menneſkene, at de ikke kan ſe eller kjende ſig ſelv, hvad i dem ſelv er Godt eller Ondt.

§ 2. Ellers ſtifter og Selvkjærlighed al anden Udyd i et Menneſke. Et Menneſke har to Parter, ſom er Legem og Sjæl, hvoraf to Slags forſkjellig Kjærlighed opkommer, en paa Sjælens, en anden paa Legemets Vegne. Men regjerer Selvkjærlighed i En, da fremvoxer af Sjælen Høiheds, Anſeelſes og Ypperligheds Attraa og Kjærlighed, og af Legemet Kjærlighed til Vellyſt. Hvo, ſom elſker ſig ſelv, han elſker ſtraks tillige enten ſin egen Ære og Høihed eller Kjødets Vellyſt, og disſe tvende Ting elſker han ſom ſine tvende ſtore Guder. Og deraf voxer ſiden Kjærlighed til alt det, der tjener til Æres og Legems Vellyſt; alt ſaadant maa da endelig elſkes for Ens egen Æres og Vellyſters Skyld. Deraf voxer og Kjærlighed til Gods og Rigdom, Kjærlighed til Gunſt og Værdighed, at Ens egen Ære derved kan forfremmes og vedligeholdes, derfor udſpringer deraf Selvkjærlighed, først Hoffærdighed, ved hvilken man elſker ſin egen Ære og Ypperlighed, dernæſt Vellyſt og Fraadſeri, ved hvilken man elſker den legemlige Lyſt og Gammen, og for det tredie Gjerrighed eller Begjærlighed efter Gods og Rigdom. Hvo, ſom elſker ſin egen Ære, han kan ikke lide noget, ſom nedbryder Selvkjærlighed. Deraf kommer Vrede og Hevngjerrighed. Deraf oprinder Had og Avind, at man ikke kan fordrage det Gode, ſom findes hos en Anden. Deraf reiſer ſig Dovenſkab og Ladhed i Arbeide, efterdi Arbeide er imod den legemlige Vellyſt. Og ſaaledes kommer alle Laſter af Selvkjærlighed.

Bøn.

Herre, min Gud, efterdi Menneſket uden din Kjærligheds Lys og Kundſkab ikke ved, hvad Godt eller Ondt i ham er, men kan lettelig, forblindet af Egenkjærlighed, falde hen paa adſkillige vildfarende og ſyndige Veie, ak, Herre, ſaa forlen mig din Naade, at naar mit Hjerte bliver igjennemſtraalet af din Kjærligheds Glands, det maa faa ſig ſelv at kjende og alene ſøge at finde ſin Ro i din Kjærlighed. Amen.

Det fireogtredivte Capitel.

At elſke Gud over Alting ſtifter Fred og Enighed, men Selvkjærlighed ſtifter Trætte og Uenighed.

§ 1. Guds Kjærlighed er en Aarſag til Fred og Enighed. § 2. Egenkjærlighed til Uenighed.

Col. 3, 14. Over alle Ting iføre Eder Kjærlighed, ſom er Fuldkommenheds Baand.

§ 1. Dersom alle Mennesker havde ens Kjærlighed til et eneste Gode og Alle elskede det samme, da var alle Menneskers Kjærlighed ligedan skikket og endrægtig, og da maatte alle Mennesker endeligen være ens iblandt hinanden, efterdi de havde Alle en Slags Kjærlighed, hvoraf følger, at, dersom alle Mennesker elskede Gud, da maatte de endeligen være enige og elske hinanden indbyrdes, og da var Guds Kjærlighed Aarsag til Samdrægtighed iblandt dem, og stiftede idel Fred og Enighed.

§ 2. Men efterdi det ikke sker, og Menneskene elske sig selv og deres egen Ære og Villie, derfor bliver deres Kjærlighed adskilt, ikke alene adskilt fra Gud, efterdi den, som elsker sin egen Villie og egen Ære, han gjør sig selv til en Afgud, hvoraf det kommer, at saa megen selvgjort Ære og Selvkjærlighed, som der er i Verden, saa mange Afguder ere der og i Verden, men den bliver endogsaa adskilt fra sin Næste formedelst Uenighed og Tvedragt. Thi hvo, som vil endeligen have sin egen Villie frem, han skjøtter ikke Andres Villie, og derved adskiller sig fra sin Næstes Fred og Enighed. Og hvo, som elsker sin egen Ære og tragter derefter, han elsker ikke en Andens Ære, men hader den, hvoraf reiser sig Trætte, Had, Avind, Tvedragt, Tvist og Krig, efterdi Enhver vil holde sin egen Ære i Form og Forsvar. Saa er da Selvkjærlighed en Rod til al Uenighed, men Kjærlighed til Gud en Oprindelse til al Fred og Enighed.

Bøn.

Herre min Gud, du har til min Vedligeholdelse, paa en hellig Maade, indplantet en naturlig Kjærlighed i mig til mig selv, men jeg haver ved Satans Bedrag misbrugt den samme imod dig, er falden fra din, og har vendt mig hen til mig selv, elsker og søger af Naturen mig selv, min Ære, min Lyst, og min Magelighed, hvorved jeg styrter mig, efter din retfærdige Dom, i al Jammer og Uroligheb. Forbarm dig over mig i denne min Nød, ræd mig fra mig selv, og den uordentlige Egenkjærlighed. Skriv mig mit Intet og min Uformuenhed ind i Hjertet, at jeg kan lade af at elske og ære saadan en Vederstyggelighed og hæslig Ting, som jeg er, og derimod begynde at hade og fornægte mig selv, men alene elske og søge og faa fat paa dig og din Ære ved Jesum Christum vor Herre. Amen.

Det femogtredivte Capitel.

At Enhver af sin egen Kjærlighed mod sig selv kan kjende, hvad han er skyldig at bevise Gud.

§ 1. Vises dette i Almindelighed. § 2. I Særdeleshed og Stykkevis.

1 Tim. 1, 5. Enden paa Budet er Kjærlighed af et rent Hjerte, og af en god Samvittighed, og af en Tro, som er uden Skrømt.

§ 1. Intet Menneske kan bedre overbevises, end ved sig selv, og den Bevisning, som kommer af Menneskens egen Samvittighed, er den visseste og kraftigste. Naar En ser i sig selv, som i et Speil, da behøver han intet mere til Bevisning, end sig selv, og har intet andet Vidnesbyrd behov. Nu er det tilforn bevist, at efter den naturlige Ret og Pligt bør Gud elskes fremfor alle andre Ting, og at den, som fremfor alle andre Ting elsker sig selv, han gjør sig selv til en Afgud. Vil En da vide, hvad han skal give Gud, og er ham pligtig, saa se han kun til sig selv og betænke, hvad han vil, man skal give ham selv.

§ 2. Efterdi du vil selv for alle Ting være elsket og afholden, da fer du deraf, at du er skyldig at gjøre mod Gud det samme, og for Alting ham at elske og afholde. Saa sæt da Gud i dit Sted, og ikke dig selv i Guds Sted, og giv ham den Kjærlighed over alle Ting, hvilken du vilde give dig selv. Elsker du din egen Villie,

og følger og fuldkommer den, da efterdi du skal elske Gud over alle Ting, saa vend om og elsk Guds Villie, og følg og fuldkomme den for Alting. Dersom du elsker din egen Ære, og vil, at hver Mand skulle den befordre og fremme, se, saa gjør imod Gud det samme. Arbeid derpaa, at alle Mennesker kan forøge og formere Guds Ære. Ligesom du og hader dem, og er vred paa dem, som forringe din Ære, saa bør du og hade og være vred paa dem, som forhindre og forringe Guds Ære. Elsker du dig selv, da elsker du din egen Pris og Lov, og vil gjerne af hver Mand roses og prises, og at hver Mand skal tale vel om dig, det samme er du og Gud skyldig, og du skal ønske, at Gud af hver Mand maa loves og prises, og at intet Menneske paa Jorden skal vanære hans Navn. Og tænk, efterdi jeg under mig selv saadant, da tusind Gange mere skal jeg unde min Gud det. Du vil, at Enhver skal tro dig vel, og ingen skal bære Tvivl paa dine Ord, eller holde dig for en Løgner, det skal du ogsaa gjøre mod Gud, stadig og utvivlagtig tro hans Ord, og altid forlade dig paa ham, skal og ønske, at alle Mennesker kunde tro og forlade sig paa ham. Det er derfor klart og aabenbart, at ethvert Menneske bær i sig selv et klart og ubedrageligt Speil, hvori han kan se, hvad han er Gud skyldig, og sligt Speil bruges da rettelig, naar et Menneske sætter sig ned af Guds Sted og Stol og lader Gud selv den besidde. Og er dette Speil og Vidnesbyrd saa vist, at det uden Skrift og Bøger overbeviser alle Mennesker.

Bøn.

O, du gode Gud, før mig ved din Aand og Ord ret ind i mig selv, paa det jeg ved mig maa ledes til dig, og som et nyt Kreatur i Christo give dig alt det igjen, som jeg i Adam har frarøvet dig. Amen.

Det sexogtredivte Capitel.

Om Guds Kjærligheds Frugt, som er Glæde i Gud.

§ 1. Den sande Glæde er en Frugt af Guds Kjærlighed, ligesom Samvittigheds Frygt og Bedrøvelse, af Kreaturenes ulovlige Kjærlighed. § 2. Af Kjærlighedens Art vises Glædens Art, nemlig her at være i en mindre, hisset i en større Grad. § 3. At den evige Livs Glæde smages dog tildels af de Troende i dette Liv, efterdi de her smage Guds Kjærlighed. § 4. Hvor aldeles nok et Menneske har heri, og intet mere behøver. § 5 De, som er heri delagtige, ere fri for Misundelse over Andre.

Ps. 5, 12. De skal saare fryde sig i dig, som elske dit Navn.

§ 1. Enden til hvilken alle Ting stunde, er deres Frugt. Men forskjellig Sæd bær forskjellig Frugt. Efterdi der da i Menneskene er to Slags forskjellig Sæd, som er Guds Kjærlighed og Selvkjærlighed, da fremkommer af hver af disse Slags Sæd sin sære Frugt. Efterdi samme tvende Slags Sæd ere hinanden imod, saa er og deres Frugt hinanden imod, og den ene saare god, den anden saare ond, som og er vist tilforn. Enden og Frugten af alt det, et Menneske gjør, er enten Glæde eller Bedrøvelse, og er et Menneskes Vinding, Baade eller Frugt i alt hans Arbeide. Men efterdi en ret Glæde er en god Frugt, er yndelig og behagelig, derfor maa den samme komme af en god Sæd, og efterdi Bedrøvelse, naar den er en skadelig, er en ond Frugt, derfor maa den og da komme og udspringe af en ond Sæd. Den sande og rette Glæde i Samvittigheden, ved hvilken vi fryde og glæde os i Gud, kommer og reiser sig derfor af Kjærlighed til Gud, men Bedrøvelse, Smerte og Pine i Samvittigheden, som skiller os fra Gud, kommer og reiser sig af Kreaturenes ulovlige Kjærlighed, og fornemlig af Selvkjærlighed, der er Begyndelsen til al anden ulovlig Kreaturkjærlighed.

§ 2. Hvor ingen Kjærlighed er, der kan og ingen Glæde være, efterdi Glæde avles af Kjærlighed, men lige-

som Kjærligheden er, saadan maa og endelig Glæden være, som kommer deraf. Er Kjærligheden gudelig, da er ogsaa Glæden gudelig, er Kjærligheden jordisk og hænger ved jordiske Ting, da er og Glæden jordisk, hænger Kjærligheden ved Gud alene, da glæder den sig i Gud, det er den ædleste Glæde, et Menneske kan eftertragte, og den er ogsaa en Forsmag paa det evige Livs Glæde. Dersom Kjærligheden var i dette Liv fuldkommen, saa var ogsaa Glæden fuldkommen. Men efterdi Kjærlighed bliver først i det andet Liv fuldkommen, derfor bliver og Glæden i det andet Liv først fuldkommen. Ligesom vi da skal elske Gud evindeligen, saa skal vi og da glæde os i Gud evindeligen. Ligesom Kjærligheden da skal være fuldkommen, saa skal den og da altid have et fuldkomment Gode, hvilket intet fattes, hvilket er udødeligt, uendeligt, uomskifteligt og ubrøstfældigt. Efterdi og Kjærlighed da skal være ren, ubesmittet og guddommelig, saa skal og Frugten være saadan, nemlig en ren, guddommelig, ubesmittet Glæde, den allerbedste og kosteligste Glæde, og skal i sig begribe den høieste og ypperligste Yndelighed, den høieste og ypperste Fred, den høieste og rette hjertens Ro og Hvile, den frydeligste Sjælens Lystighed, den største og høieste Sødhed, Tilfredshed, Fornøielse og Mættelse i høieste Grad og Maade, og det saligste Liv, ja det evige Liv. Thi det evige Liv er intet andet, end evig Glæde.

§ 3. Men, omendskjønt Guds Børn ikke i dette Liv, i slig høi Grad og Maade nyde denne Glæde, saa nyde de den dog til en Del, og som en Forsmag paa den evige Glæde. Thi efterdi Guds Kjærlighed er udgydt i deres Hjerter, saa maa og Glæden, saasom samme Kjærligheds Frugt, være derhos paa sin Maade. Derfor siger og Paulus (Rom. 14, 17), at Guds Rige er Retfærdighed, og Fred, og Glæde i den Hellig-Aand, og (Phil. 4, 7), at Guds Fred forvarer vore Hjerter og Tanker i Christo Jesu. Om denne Trøstes Lys ikke i al sin Overflødighed de Troende her besøger, saa kommer dog Gnisterne deraf i de Troendes Hjerter, dem i deres Sorg og Gjenvordigheds Mørke at oplyse og vederkvæge. Om de her ikke blive delagtige i det andet Livs store Vellysters Strøm og Hav, saa falde dog Draaberne deraf i deres Sjæle. Om hvilke der staar i den 100de Psalme V. 1: Al Verden raabe med Glæde for Herren. Ps. 89, 16: Saligt er det Folk, som forstaar sig paa Frydeklang, Herre, de skal vandre i dit Ansigts Lys. Og det vederkvæger dem saa vel, at det er dem, som deres Skaal overflød af Trøst, at Bruden derfor i Salomons Høisang (Cap. 2, 4. 6) derom siger: Min Kjæreste fører mig til Vinhuset, opholder mig med Flaskerne, reder Seng under mig med Æblerne.

§ 4. Hvo, som har denne Glæde, han har alt det, han kan ønske og begjære, hans Sjæl er ganske mæt og fornøiet og kan gladelig sige: Herren er min Hyrde, mig skal ikke fattes (Ps. 23, 1). Men, efterdi samme Glæde udspringer af Guds sande Kjærlighed, hvilken kommer af Troen til vor Herre Jesum Christum, da følger og deraf, at, dersom vi ville have dette høie Gode, og nyde og smage slig Trøst og Glæde, og have i os et levende Vidnesbyrd paa det evige Liv, da skal vi i Troen stunde og tragte efter denne eneste og rette Kjærlighed imod Gud, og slaa os ganske til den samme. Og derfor siger og Ap. Paulus (Eph. 3, 19), at det er bedre at elske Christum end at vide Alting. Ellers efterdi denne Kjærlighed er i os og ikke udenfor os, da, om den end er ufuldkommen, saa følger dog deraf, at vi have dette Liggendefæ i vor Sjæl og behøve intet udvortes dertil, hverken Guld eller Sølv, Ære eller Værdighed, Kunst eller Høihed, Tungemaal eller Ansеelse, Mad eller Drikke, eller noget andet Timeligt, men i Guds eneste Kjærlighed er det altsammen begrebet og befattet. Hvoraf vi og kan slutte, at, efterdi Kjærlighed i det an-

det Liv skal blive fuldkommen og evig, derfor ogsaa vorde en evig Fred, Fryd og Glæde, da skal og Menneskene have i sig selv deres Glædes Skat og Rigdom, som ingen dem skal kunne frastjæle eller fratage, skal i sig selv have stedse deres Glæde, hvortil de hverken skal behøve Guld eller Sølv, eller Ære eller nogen udvortes Herlighed, og Guds Kjærlighed skal være dem alt Nok.

§ 5. Ingen kjender denne Rigdom, eller forstaar sig derpaa uden den, som har den i sig, og i hvilken den findes. Og hvo, som har den i sig, han begjærer intet udvortes, misunder ingen Noget, thi han er fuld og mæt af sit eget Gode, af sin egen Glæde begjærer Intet, uden Guds Kjærlighed, hvori hans Glæde og Liv bestaar, det er og at mærke, at ikke alene Nogle, men Alle, som have den sande Tro, kan og have denne Kjærligheds Glæde, Skat og Liggendefæ i sig. Thi, at En har Troen, Kjærlighed til Gud og dens Glæde i sig, derved formindskes ikke en Andens Tro, Glæde og Kjærlighed til Gud, men ikke desmindre formeres og i uendelig Maade sig uddeler, at det ene troende Menneske deri aldeles ikke forhindrer det andet, men heller giver Aarsag og Anledning dertil, at saadanne Gaver i dem vorde og forfremmes, ligesom mange Træer tilsammen brænde stærkere, end et eller faa. Jo mere et Menneske elsker Gud, jo mere glæder, han sig i Gud, baade paa sine egne og paa Andres Vegne. Og jo flere, der kjende Sandhed og elske det Gode, jo større bliver samme Kjærlighed, og Glæden findes og kjendelig, eftersom det Gud tækkes, at lade et Menneske den finde. Ligesom Gud uddeler blandt Menneskene sin Kjærlighed, saa uddeler han og sin Glæde, og aabenbarer sig for dem, som ham elske, eftersom deres Kjærlighed er til (Job. 14, 21), og saaledes har Guds Kjærlighed, Glæde og Kundskab sine Grader og Trin i alle troende Mennesker og den Ene deri ikke hindrer den anden. Og deraf kan vi ogsaa let bemærke, hvor stor den evige Glæde i det andet Liv vil blive, efterdi Gud vil da ganske udøse sin Kjærlighed og Glæde i alle Udvalgte, dem dermed opfylde og være alle Ting i Alle. (1 Cor. 13, 28).

Bøn.

Hos dig, o Herre! er Mættelse af megen Glæde og liflige Værelser, udenfor dig lutter Pine og Bitterhed. Ak, skjænk mig din sande Kjærlighed, paa det jeg kan søge og finde dig i alle Ting, og alle Ting i dig, og fryde mig i dig alene her timelig og hisset evindelig, ved Jesum Christum vor Herre. Amen.

Det syvogtredivte Capitel.

Om Selvkjærligheds Frugt, og at ingen sand Glæde deraf kan vorе, men kun en falsk Glæde.

§ 1. Selvkjærlighed er en Moder til falsk og ubestandig Glæde. § 2. Ja til ond og syndig Glæde. § 3. Sættes denne Glædes onde og ulykkalige Art imod den gudelige Glædes gode og lykkalige Art.

Jak. 4, 9. Værer elendige og sørger og græder, eders Latter omvendes til Graad, og Glæde til Bedrøvelse.

§ 1. Ligesom en sand og gudelig Glæde reiser sig af Guds Kjærlighed, saa kommer og reiser en falsk og forgjængelig Glæde sig af hin falske Selvkjærlighed. Selvkjærlighed elsker sin egen Villie, egen Ros og Pris, egen Ære, egen Vellyst og anden Kjødslyst. Derfor elsker den ogsaa alt det, som tjener til at holde egen Ære og Vellyst vedlige, saasom timeligt Gods og Rigdom, Værdighed, Menneskens Yndest og andet saadant. Men, efterdi alt saadant er ubestandigt og kan snart mistes, da har et Menneske altid at befrygte, han sligt kunde tabe og miste, og have Omsorg for, hvorledes han kan bevare det og holde det ved Magt, og faar derimod at have Had og Strid med det, som kan fordærve og fratage

ham saadant sit Gode, som han med sin Kjærlighed saa hart vedhænger. Derfor følger deraf, at han ikke kan ret glæde sig ved sin Egenkjærlighed, men samme Glæde er beblandet med Frygt og Bedrøvelse og vil paa det Sidste omvendes til stor Sorg. Den er derfor en falsk og Skarnsglæde, thi ligesom Sæden er, saa er og Frugten.

§ 2. Tilforn har vi og bevist, at Selvkjærlighed er usikket, ubillig, falsk, uren, fordærvet, fuld af Laster, ondsindig, skjændelig, imod den ganske Natur, og derhos en Rod til al Udyd, til alt Ondt, en Forgift, en Død, et Mørke, en Vildfarelse, en Blindhed, en Løgn og en Rod til al Løgn, ja og den fornemste Uretfærdighed, eller en Moder og Oprindelse til al Uretfærdighed. Derfor bær og saadan ond Sæd ond Frugt, som er falsk, uren, ondsindig, skjændig og skammelig Glæde imod Gud og sin Næste, og fryder og glæder sig af det, som er imod Gud og imod al Ret og Retfærdighed! glæder sig i Synd, Last og Skam, hvorved Gud vanæres og foragtes, og er paa det høieste Gud imod. Intet kan være Menneskет til større Fordømmelse, end at glæde og forlyste sig i det, som Gud hader og er ham imod; thi er det ondt at elske Noget, som er Gud imod, da er det meget værre at glæde sig i saadant. Thi saadan Glæde er imod den ganske Natur og imod alle Kreature, er baade uden Gud og imod Gud.

§ 3. Hvoraf intet andet kan vorde og blive, end den evige Død, den evige Jammer, Sorg, Bedrøvelse og Mørkhed. Thi ligesom den gudelige Glæde altid fører Menneskет jo nærmere og nærmere til Gud, saa fører tvertimod den kjødelige Glæde et Menneske altid længer og længer fra Gud. Den gudelige Glæde formerer og bestyrker det guddommelige Venskab, men den falske Glæde formerer og bestyrker et Fiendskab imod Gud. Den gudelige Glæde mætter og stadfæster Villien i Guds Kjærlighed og gjør Samvittigheden glad, lystig, sød og yndelig, men den kjødelige Glæde gjør Hjertet og Villien ubestandig, urolig, bedsk og arrig. Den gudelige Glæde kan vi have uden Arbeide og Bekostning, og baade uden andre Folks Hjælp og uden Nogens Skade, men den kjødelige Glæde kan man ofte ikke have, uden med stor Møie, Arbeide og Bekostning, ja endog med Overflødighed i timelige Ting, desligeste med andre Folks Skade og Fordærvelse. Den gudelige Kjærlighed og Glæde stifter, forøger og vedligeholder Fred, Venskab, Enighed og alt Godt iblandt Menneskene; men den falske Glæde stifter Ufred, Fiendskab, Uvenskab og Uenighed og afstedkommer megen Fordærvelse og Ulykke. Af den gudelige Glæde kan intet Ondt og ingen Forargelse voxe og komme, men af den falske Glæde kan Intet voxe, uden alt Ondt og megen Forargelse. Den gudelige Glæde skynder og driver et Menneske til alt Godt, men den falske Glæde skynder og driver et Menneske til alt Ondt. Den gudelige Glæde er levende, hjælpsom, yndelig, hæderlig og ærlig, men den kjødelige Kjærlighed og Glæde er skjændelig, skammelig, lastelig og uhæderlig. Den gudelige Glæde er Gud behagelig, men den falske Glæde hader Gud paa det Høieste. Den gudelige Glæde formerer gudelig Attraa og Begjæring og opvækker i En Længsel efter Gud og alt Godt, men den falske Glæde opvækker og forøger i En Begjærlighed til alt Ondt. Den gudelige Glæde oplyser Hjertet, Forstand og Fornuft, opfylder det med Visdom og guddommelig Kundskab, men den falske Glæde formørker og forblinder Fornuft og Forstand og opfylder Hjertet med Daarskab og Forfængelighed. Den gudelige Glæde er en sand Glæde og bedrager Ingen, men den kjødelige Glæde er løgnagtig og er intet andet end lutter Bedrageri og Forførelse.

Bøn.

Herre, min Gud, hvor hellig er din Regjering, deri, at der ikke er nogen Ro eller Fornøielse for Sjælen at finde,

uden i dig, om Verden maaske engang maatte trættes ved at lade sig bedrage af Forfængelighed og derover give sig til at søge dig. Giv mig de Retfærdiges Forstand, at jeg altid maa agte den Bedrøvelse efter Gud høiere, end den forfængelige Verdens Glæde, og heller være al Glæde foruden, end have den over det, som evig kan bedrøve mig, ved Jesum Christum, din Søn, vor Herre. Amen.

Det otteogtredivte Capitel.

Om den sidste Frugt, der voxer af Selvkjærlighed og falsk Glæde, som er den evige Døds Sorg og Bedrøvelse.

§ 1. Hvor Guds Kjærlighed ikke er, kan ikke være evig Glæde, men evig Smerte. § 2. Hvorledes dette hænger tilsammen.

Rom. 8, 13. Leve I efter Kjødet, skal I dø.

§ 1. Tilforn er vist, at evig Glæde voxer og udspringer af den guddommelige, evige Kjærlighed, hvoraf følger, at, hvor Guds Kjærlighed ikke er, der kan den evige Glæde ikke heller være, eller noget af det Gode, som den evige Glæde tilhører; men der maa være en evig Usselhed, uden al Glæde og Gode. Og derfor kan sammesteds intet andet være end idel Hjertesorg og Bedrøvelse.

§ 2. Thi Menneskens Sjæl skal da indvendes i sig selv og i sig selv befinde, at den er skilt ved det evige og høieste Gode, og kan aldrig i Evighed mere naa og bekomme det igjen, og saadant er skeet ved dens egen Skyld, og den har selv været Aarsag dertil, og om den end med stor Længsel, Hylen og Skrig vil tragte derefter, saa skal den dog aldrig i Evighed igjen naa og faa det, hvoraf intet andet end uafladelig Hjertens Ve, Angst og Pine indvortes i Sjælen kan opkomme og reise sig. Og efterdi et fordømt Menneske kan aldrig i Evighed vorde ledig og løs fra den pinagtige Sorg og Fortrydelse over det Gode, som er mistet og tabt, saa skal han altid ønske, at han ikke mere var til, hvilket og kan aldrig ske, men han maa altsaa stedse blive og være og i Evighed lide og udstaa Fordømmelsen; hvoraf intet andet kan følge og reise sig, end som et evigt Had imod sig selv, og at et fordømt Menneske maa evindeligen forbande sig selv, fordi han saa evindeligen maa se sin Skam, sin Vederstyggelighed og Afskyelighed, som han ikke kan fordrage, taale og lide, og maa den dog til evig Tid fordrage, taale og lide. Saaledes maa den skammelige og ulovlige Selvkjærlighed omsider vendes og blive til Ens eget evige Had og Forbandelse.

Bøn.

Min Gud, giv mig den Naade, her at gaa ind i mit Hjerte og se efter, hvordan det staar til; at fatte et helligt Had til mig selv, paa det jeg ikke i min Fordømmelse evig skal nødes til at hade mig, og blive mig selv til en uendelig og ufordragelig Byrde, ved Jesum Christum. Amen.

Det niogtredivte Capitel.

Hvorledes vi skulle give Gud, vor Skaber, alle Ting og ære ham alene.

§ 1. Mennesket er Gud al Dyrkelse skyldig. § 2. Derfor har Gud just ogsaa skabt ham til et fornuftigt Menneske. § 3. Derved befordres Menneskets sande Velfærd og Guds Ære.

Ps. 95, 6. Kommer, lader os tilbede og nedbøie os; lader os bøie Knæ for Herrens Ansigt, som os gjorde.

§ 1. Efterdi vi vide, at Gud er den, som har skabt os, desligeste opholder os, ja er og vor Fader, hvem skulle vi da heller give al Ære, end ham? hvem skulle vi heller paakalde, bede og tilbede, ære, love og prise, end den, som har skabt os? paa hvem skulle vi os forlade, uden paa ham? til hvem skulle vi sætte vort Haab, uden til ham? hvem skulle vi heller

elske, end ham? hvem skulle vi mere glæde os i, end i ham? hvem skulle vi holde for vor høieste Trøst, Længsel og Attraa, uden ham? hvem skulle vi heller elske, end den, som har skabt os til sit Billede? hvem skulle vi heller ære, end den, som os saa høit og fremfor alle Kreature har æret? hvem skulde vi dog give os ganske i Vold, uden ham, som ved sin Kjærlighed har givet os sig ganske og aldeles; og har skabt os til den Ende, at vi med ham skulle evindeligen leve, evindeligen blive hos ham, evindeligen glædes med ham? hvem skulle vi dog heller elske og ære, end den, som har udvalgt os til sine Børn og givet os sig selv til en Fader?

§ 2. Betænk, o Menneske! derfor, hvorfor Gud har skabt dig til et fornuftigt Menneske, og at det er skeet derfor, at du skal give ham alle dit Sinds og din Sjæls Kræfter. Efterdi Gud da har saaledes skabt dig, at du kan elske, da skal du elske Gud; efterdi du kan kjende Noget, da skal du kjende Gud; efterdi du kan frygte Noget, da skal du frygte Gud; efterdi du kan ære Noget, da skal du ære Gud; efterdi du kan bede, da skal du tilbede Gud, efterdi du kan love og prise, da skal du love og prise Gud; efterdi du kan forundre dig, da skal du forundre dig over din Skaber og himmelske Fader; efterdi du kan tro, haabe og forlade dig paa Noget, da skal du tro og haabe paa Gud og forlade dig paa ham; efterdi du kan være glad og lystig, da skal du glæde og forlyste dig i Gud.

§ 3. Og sligt skal du gjøre desheller, fordi Alting er i Gud og han formaar Alting, ja i uendelig Vis og Maade formaar Alting, desligeste regjerer over Alting, saa at du kan finde Alting hos Gud og i Gud, og nyde, hvad dit Hjerte ønsker, om du kun har din Lyst i ham. Og deraf følger Guds sande Ære; thi hvo, som frygter og elsker Gud, han ærer ham, men hvo, som ikke frygter og elsker ham, han tvertimod vanærer ham. Ligesaa ærer man Gud med Lydighed, men vanærer ham med Ulydighed. Og iligemaade har det sig med Tro og Vantro, med Haab og Mishaab, med Berømmelse og Bespottelse, med Taknemmelighed og Utaknemmelighed og andre deslige Udyder og Laster. Og er deraf klart og aabenbart, at Intet er et Menneske bedre, herligere, hæderligere, berømmerligere, og gavnligere, end at ære Gud, og Intet skammeligere, vederstyggeligere, afskyeligere og skadeligere, end at vanære Gud.

Bøn.

O Herre! efter din Anordning maa jo Bonden først æde af Jordens Frugter; meget mere skulde min Sjæl allerførst give dig, sin Skaber, alle dens Kræfter igjen og anvende Alting til din Ære. Forlad, o fromme Fader! hvad jeg hidindtil deri har forsømt, og hellige, hvad du har skabt, paa det jeg maa ære dig med alle mine Kræfter og alt det, jeg formaar, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Det fyrgetyvende Capitel.

Om vor egen Ære, hvilken er tvertimod Guds Ære, og dens afsagte Fiende.

§ 1. Hvor stor en Synd og tillige hvor ulyksaligt det er ikke at søge Guds Ære i alle Ting, men sin egen. § 2. Her maa derfor nødvendig ske Poenitentse og Omvendelse.

Pf. 115, 1. Ikke os, Herre, ikke os, men giv dit Navn Ære.

§ 1. Naar et Menneske ikke søger Guds Ære i alle Ting og ikke stræber til at udbrede og formere Guds Ære, da gjør han ikke, som Guds Skabning, Kreatur og Hænders Gjerning, men han begaar det, som er baade imod Gud og imod alle Kreaturenes Orden, hvilke Gud har skabt til sin Ære. Og endda værre gjør et Menneske, naar det gjør Alting til sin egen Ære, til sin egen Ros og Berømmelse, til at gjøre sig et stort

Navn og udbrede det; thi derved berøver et Menneske Gud sin Ære, som bør ham alene, bliver Guds aabenbare Fiende og sætter sig selv paa Guds Stol, som Lucifer, og maa forskrækkelig deraf igjen nedstyrtes. Saadant et Menneske opfylder sit Hjerte med egen Ære og Berømmelse, hvorefter han Dag og Nat tragter og stunder og fordriver saaledes aldeles Guds Ære af sit Hjerte. Hans Hjerte skal være fuldt af Guds Ære, saa er det og fuldt af hans egen Ære, og derfor finder Guds Ære intet Sted og Rum i samme Menneskes Hjerte. Ja saadan En ikke alene forgifter og fordærver sit eget Hjerte med slig Ærgjerrighed, men vil desforuden andre Folks Hjerter, som skulle være Guds Æres Sæde og Hus, med samme sin egen Ære opfylde og forgifte, og vil af dem høit agtes og æres, fordriver saa Gud fra sin Stol og udaf Menneskens Hjerter, og sig selv med sin egen Ære did igjen indsætter. Hvor kunde der fast være et større Guds Fiendskab, end saadant et? Vil du derfor ikke være Guds Fiende, da se til, at du snart af dit Hjerte udsletter din egen Kjærlighed og Ære, og den deri dæmper og døder. Vil du være Guds Ven, da maa du hade og fornegte dig selv; thi ved din egen Ære bliver du Guds Fiende. Ved egen Ære bliver et Menneske udkastet af Himmelen, det er, fra Gud og hans Ansigt, til evig Skam og Skjændsel. Det er Frugten, som vokser af egen Ære og egen Kjærlighed.

§ 2. Derfor, gaa tilbage igjen, gjør Poenitentse, tro paa Christum og lev i ham som et nyt Kreatur, saa skal han bekjende dig for en af hans Folk. Til de Andre, som ikke have gjort Poenitentse, men levet efter Kjødet i Adam, ja i Djævelen, vil han sige: Jeg kjendte Eder aldrig, viger fra mig, I som beflitte Eder paa Uret (Matth. 7, 23). Saa er og din egen Ære ganske imod Christi Kjærlighed og udsletter den aldeles af dit Hjerte. Efterdi Christi Kjærlighed er vort høieste Gode, vor høieste Visdom og Kunst, da lad din egen Ære og Verdens Kjærlighed udgaa af dit Hjerte, paa det Christi Kjærlighed kan indgaa; thi de kan ikke forliges hos hinanden, og i Christi Kjærlighed fuldendes vor Christendom, med hvilken Kjærlighed Gud evindeligen glæde, mætte og opfylde vor Sjæl! Amen.

Bøn.

Retfærdige Gud, du, som ikke har sparet Englene, som vendte sig af fra dig, til at elske og ære sig selv, men støbte dem til Helvede med Mørkets Lænker, overantvordede dem at bevares til Dommen, hvorledes skulde jeg vel turde opløfte mine Øine til dig, da jeg saa tidt har frarøvet dig den Ære, som tilkommer dig alene? Jeg skulde ved hines Straf blive klog og ydmyge mig, og dog ophidser den mig af Slangen indpustede Forgift til at søge min Ære. O Jesu! du, som er kommen til at forstyrre Djævelens Gjerninger, skab udi mig saadant et Hjerte, som ikke alene efter Bogstaven, men og alvorlig af inderste Grund kan sige: Ikke mig, Herre, ikke mig, men dit Navn være Ære fra Evighed til Evighed! Amen.

Beslutningen til dette Skrift.

Disse fire Bøger om den sande Christendom have derfor af den sande Christendom faaet deres Navn, fordi i dem fornemmelig handles om Troen til Christum og hans Retfærdighed, saavelsom om det christelige Levnet, som ganske og aldeles har sin Oprindelse af Troen og Troens Retfærdighed. Og er dette Skrift ikke skrevet for de Vantro, men for de Troende, ikke for Hedningernes, men for Christnes Skyld, som alle have annammet den christelige Tro; men de fleste af dem leve dog ganske uchristeligt og negte Troens Kraft, eller ikke vil forstaa den (2 Tim. 2, 6). Derfor bør hele dette Værk, helst saavidt den daglige Poenitense og det christelige Levnet angaar, forstaas saaledes, at

Troen skal allevegne være Grunden og Fundamentet til alt det, her fordres og drives, og maa derfor af Ingen optages saa, som Noget her tilegnedes og tilskreves vor kjødelige frie Villie eller gode Gjerninger. Thi det tør man ingenlunde tænke, men heller være vis paa, at Alting dertil hensigter, at efterdi du er, o Menneske! i Daaben bleven en Christen og salvet med den Hellig-Aand, saa skal du lade Christum og den Hellig-Aand leve og regjere i dig, at din Christendom maa være en sand Christendom og ikke et Hykleri og Dienskalkhed. Ellers om denne fjerde Bog i Særdeleshed at tale, da maa den sidste eller den anden Part deraf ikke forstaaes i den Mening, som om vi af vor kjødelige Villie og Art kunde elske Gud, thi Kjærlighed er den Hellig-Aands Gave og ingenlunde vor kjødelige Fornufts og Kræfters Frugt; men det er Meningen, og det gaar samme anden Del ud paa, at vi ikke alene af Guds Ord og den hellige Skrift, men ogsaa af Naturens Lys kan i vort Hjerte og Samvittighed overbevises om, at vi ere skyldige til at elske Gud for hans store Kjærligheds Skyld, hvilken han os formedelst alle Kreature beter og beviser. Hvilket Skjæl, som Naturens Lys os saaledes giver, overbeviser alle Mennesker om sin Pligt, enten de ere Hedninger eller Christne, troende eller vantro, kan af Ingen imodsiges; thi Gud beviser og beter os sin Kjærlighed ved alle Kreature, og vi annamme alle hans Velgjerninger. Og derfor gjøre vi os derved tilforpligtede at elske ham igjen, som os elsker, og derfor kalder, driver og skynder ogsaa Gud os ved alle sine Kreature til samme hans Kjærlighed, hvilken alle Mennesker, onde og gode, i det almindelige Levnet nyde. Derfor kan Guds Kjærlighed ogsaa i Sandhed af Naturens Bog læres og kjendes, og endogsaa Hedningerne kan dermed overbevises, at de ere skyldige til at ære og elske Gud, som Paulus lærer Rom. 1, 19. ꝛc. Saa siger og Profeten i den 111te Psalme V. 2: Herrens Gjerninger ere store; de blive søgte af alle dem, som have Lyst til dem. Og i den 29de Ps. V. 5 staar der: Herre, du glædede mig ved din Gjerning; jeg vil synge med Fryd om dine Hænders Gjerninger. Men hvorledes kunde Guds Værk og Gjerninger bedre prises og agtes end paa denne Maade, at vi lade dem saaledes drive os til at elske og ære over Alting deres Mester og Skaber, som er Gud alene? Gud give os den Forstand og Visdom, at vi sligt maa kjende og prise Gud i al sin Gjerning baade her og hisset uden Ende! Amen.

Ps. 73, 25. Herre, hvem haver jeg i Himlene; ligeveddig har jeg ikke Lyst til Noget paa Jorden.

Den femte Bog

om

den sande Christendom,

som indeholder

tre smaa skjønne aanderige

Lære- og Trøste-Bøger,

tilhørende

den sande Christendom.

Den første:

Om den sande Tro og et helligt Levnet.

Den anden:

Om de Troendes Forening med Christo Jesu, deres Hoved.

Den tredie:

Om den hellige Treenighed, om Christo Person og Embede og den Hellig-Aands Velgjerninger.

Ved

Sal. Doctor Johan Arndt,

fordum General-Superintendent i Fyrstendømmet Lyneburg.

2 Petr. 1 V. 19. Vi have et saare fast prophetisk Ord, og I gjøre vel, naar I give Agt derpaa ligesom paa et Lys, der skinner paa et mørkt Sted, indtil Dagen fremskinner og Morgenstjernen oprinder i eders Hjerter. Aab. 22, V. 16.

Den femte Bog.

Om den sande Christendom.

Det første Capitel.

Om det christelige Levnets Ufuldkommenhed og de Troendes øvrige Skrøbeligheder.

§ 1. De, som vil omvende Andre, faa Modstand især af tre Slags Mennesker. § 2. Det første Slags, som kalde sig selv Fuldkomne, igjendrives, den Lærdom om Menneskets Ufuldkommenhed stadfæstes. § 3. Imod det andet Slags, som holde Omvendelsen for umulig, bevises dens Mulighed. § 4. Det tredie Slags, som ere Bespottere, overtydes.

§ 1. Ligesom det er overmaade besværligt at omstøde falsk Lærdom og Afguderi og fordrive det af Menneskenes Hjerter, og derimod at plante Evangeli saliggjørende Lærdom, ligesaa er det og en overmaade besværlig Gjærning at forstyrre det uchristelige, ugudelige Levnet og at oprette den sande Poenitentse og Omvendelse. Imod begge stride og rumstere Djævelen, Verden og Kjødet. Nogle sværme og sige: De ere allerede fuldkomne og kan ikke mere synde; misbruge dertil den hellige Skrift og andre opbyggelige Bøger, ligesom Satan, der misbruger Guds Ord og kan forestille sig i en Lysets Engels Skikkelse; Andre sige: Det er umuligt at leve saaledes; dette er de Ugudelige, som ikke kan lide, men hade Poenitentse; det tredie Slags Laster, det af idel Nid og Ondskab, Pharisæerne lastede Christum, paa det Folket ikke skulde antage hans hellige Levnet og Lærdom, men at det kunde blive fortænkt og forkastet.

§ 2. De første ere Sværmere og utaalelige Phantaster, hvilke i disse sidste Tider af Djævelen ere opvakte til at forhindre den sande Poenitentse, som i et christent Menneskes ganske Livs Tid skulde øves indtil Døden, da han er retfærdiggjort fra Synden, nemlig, naar han har aflagt det syndige Kjød, hvorfor ingen af de Hellige nogen Tid har berømmet sig, at de vare fuldkomne og ikke mere kunde synde. Vel ere vi Alle i Christo fuldkomne, naar han formedelst Troen skjænker og tilregner os sin Hellighed, men hvad de Troendes Levnet angaar, da mangler der meget; thi der bliver ogsaa i de Troende og Igjenfødte fundet mange overblevne Synder, Skrøbeligheder og Mangler, hvorover de dagligen sukke. Ps. 19, 13: Hvo kan forstaa sig nokſom paa Vildfarelser? Rens du mig af mine lønlige Brøst. Thi om vi vel formedelst Troen have annammet den nye Fødsel og den trøstelige Guds Børneret, saa sker dog Fornyelsen ikke ganske paa engang, men den Hellig-Aand renser, fornyer og helliger sit Hus Dag fra Dag, og smykker dagligen Guds Naadebarn med sine Gaver og heler dets Skrøbelighed, hvorfor Ap. Paulus befaler, at de, som formedelst Troen ere blevne retfærdige, ikke skulle lade Synden regjere i deres dødelige Legemer (Rom. 6, 12), klager og over, at Synden endnu bor i ham og tager ham ofte fangen og imodstræber hans Sinds Aand (Cap. 7, 18. 23). Advarer og de Troende, at dersom de leve efter Kjødet, saa skulle de dø, men dersom de døde Kjødets Gjerninger formedelst Aanden, saa skulle de leve (Cap. 8, 13.), og i samme Capitel siger han, at der er ingen Fordømmelse for dem, som ere i Christo Jesu, som ikke vandre efter Kjødet, men efter Aanden. Der bekjender han, at i de Troende er baade Kjød og Aand, det er, kjødelige Lyster og Begjæringer, som plage de Igjenfødte. Ja Apostelen formaner Corinthierne og siger: Lader os rense os selv af al Kjødets og Aandens

Besmittelse, og fuldende Helligheds i Gudsfrygt (2 Cor. 7, 1), og til Galaterne i det 5te beskriver han Kjødets og Aandens Strid, hvorledes de ere imod hinanden. Derom og Ap. Peder siger 1 Ep. 1, 11: Holder Eder fra kjødelige Begjæringer, som stride imod Sjælen. Hvad sagde den igjenfødte hellige David: Herre, dersom du vil tage vare paa Misgjerninger, Herre, hvo kan da bestaa? (Ps. 130, 3), og i Ps. 143, 2: Herre, gaa ikke i Dom med din Tjener, thi ingen, som lever, kan være retfærdig for dig; og den viseste Konge siger Ordspr. 24, 16: En Retfærdig kan falde syv Gange. Herren selv siger til Peder Luk. 17, 4: Om din Broder syndede imod dig syv Gange om Dagen ꝛc. Og den hellige Evangelist Johannes 1 Ep. 1, 8: Dersom vi sige, vi have ikke Synd, forføre vi os selv, og Sandheden er ikke i os; derfor siger Ap. Paulus Philippenserne Cap. 3, 12: Ikke at jeg haver allerede grebet ham, eller er allerede fuldkommen. Denne Lærdom om Ufuldkommenhed i det christelige Levnet haver jeg mangfoldig skrevet i den første Bog om den sande Christendom saavel i Fortalen, som i det 16de Capitel. Item Capitel 11. Det 19de Capitel om Menneskets Elendigheds Kundskab strider ganske imod Fuldkommenheden. Det 40de Capitel haver mange herlige Lærdomme derom. Læs det ganske 41de Capitel, der skal du finde Beretning nok imod Sværmerne. Er altsaa en daglig Poenitentse og Kjødets stedsevarende Korsfæstelse, saavelsom Kjødets og Aandens daglige Strid, hvilket den hellige Skrift fordrer af de Troende, disse Sværmere ganske imod. Denne Lærdom om Ufuldkommenheden giver Aarsag til at bede andægtig mod Djævelen, som Herren lærte sine Disciple og os Alle: Vaager og beder, at I ikke skulle indkomme i Fristelse; Aanden er vel redebon, men Kjødet er skrøbeligt (Matth. 26, 41). Ja, hvad siger Paulus 2 Cor. 11, 29: Hvo er skrøbelig, og jeg ikke skrøbelig? Hvo bliver forarget, og jeg ikke brændes? V. 30: Dersom jeg bør at rose mig, da vil jeg rose mig af de Ting, som høre til min Skrøbelighed. En stor, formastelig Sikkerhed er det at berømme sig af Fuldkommenhed og at ville være foruden Synd, da dog ingen er ufkyldig for Gud (2 Mos. 34, 7), og Prædikeren siger: Der er ikke et Menneske paa Jorden, som jo synder; derfor siger David i Ps. 32, 5, 6: Herre, jeg bekjendte min Synd for dig og skjulte ikke min Misgjerning; jeg sagde: jeg vil bekjende min Overtrædelse for Herren, og du, du forlod mig min Synds Misgjerning, Sela. Derfor skal hver Hellig bede til dig til den Tid, naar du findes. Men at Ap. Johannes siger 1 Ep. 3, 9: Hver den, som er født af Gud, gjør ikke Synd ꝛc. Der gjør han Forskjel imellem Guds Børn og Djævelens Børn. Disse maa have Lyst til alle Synder, det er deres Glæde og Tilbøielighed, men Guds Børn have ingen Lyst til Synden, men forvarer sig derfor, bede derimod, og om de af Svaghed snuble, fortryder det dem af Hjertet; thi Guds Sæd er i dem, Guds Ord og Aand lader dem ikke blive ved i Synden.

§ 3. De Andre, som lade Umuligheden afskrække sig, have ikke den rette og sande Kundskab om Christo, forstaa ikke ret Christi Lidelse, Død og Opstandelse, lade det alene blive derved, at Christus er død for deres Synder, men ville ikke vide, at Christi hellige Døds og Opstandelses Frugt skal virke i os, at vi skulle afdø Synden, og i Christi Opstandelses Kraft opstaa af Synden, som denne Lærdom med Magt bliver dreven af Ap. Paulo Rom. 6, 7. 8. 12. 13. 14. Item til de Galater og Ephesier. De forstaa og ikke Christi Rige, som han opretter og bygger i de Troendes Hjerter, han fører ikke sit Regiment, som jordiske Konger, hvilke udvortes Vis med syndig Gevalt regjere over deres Lande og Folk, men Christus herster og regjerer, overvinder og lever i sine troende Lemmer, der haver han sit Herredømme i Aanden og Troen, og er sin Menigheds Hoved, hvilken

han, som sit aandelige Legeme, opfylder med allehaande aandelig Fylde, Kraft, Lys og Levnet. Skulde nu Hovedet ikke virke i sine Lemmer? Skulde vi Intet annamme af hans Fylde? Ap. Paulus ønsker jo Ephesserne, at de maa blive opfyldte til al Guds Fylde, hvilket han saaledes udtaler Phil. 1, 11: Fyldte med Retfærdigheds Frugter. Hvem der nu vil ret lære at kjende Jesum Christum, den maa og erkjende ham som den regjerende og herskende Konge, som har sit Rige i de troende Lemmer. Og det gjør Forskjel imellem Hedninger og Christne, som Ap. Paulus tydeligen forklarer det Eph. 4, 17. 18. 20. 21: Derfor siger jeg dette og vidner i Herren, at I skulle ikke mere omgaaes som de øvrige Hedninger omgaaes i deres Sinds Forfængelighed, som ere formørkede i Tanker og ere fremmedgjorte for Guds Liv; men I have ikke saa lært Christum, dersom I ellers have hørt ham og ere oplærte i ham, saasom der er Sandhed i Jesu. Thi Guds saliggjørende Naade er aabenbaret for alle Mennesker, som oplærer os, at vi skulle forsage Ugudelighed og de verdslige Begjæringer, og leve tugteligen og retfærdeligen og gudeligen i denne Verden (Tit. 2, 11, 12). In Summa, det behøver mange Ord, men tænk dog, hvorledes Djævelen haver sin Virkning i Vantroens Børn og haver sit Rige i sine Lemmer, derimod vi daglig bede og stride. Skulde nu ikke langt mere Christi Rige være og regjere i de Troende, i Tro, Kjærlighed, Haab, Ydmyghed, Taalmodighed, Bøn og Gudsfrygt? Dertil vores Konge haver givet os sin Aand, som kommer vore Skrøbeligheder tilhjælp og træder frem for os med usigelige Sukke (Rom. 8, 26). Her bliver tillige Fuldkommenheden og Umuligheden imodsagt; thi at Paulus siger Eph. 4, 13, at vi Alle skulle møde til Troens og Guds Søns Erkjendelses Enighed, til en fuldkommen Mand, til Christi fuldkomne Væxtes Maade, er ikke om vort Levnet at forstaa, men om den fuldkomne Lærdom, som fører os til Salighed, hvoraf os Intet er forholdt, men alt Guds Raad aabenbaret, hvorledes vi skal blive salige, paa det vi ikke skal lade os forføre, som Apostelen selv forklarer sig, at vi ikke mere skal være Børn og lade os omføres af hver Lærdoms Veir. Saa siger hun og Col. 1, 28: Vi paaminde hvert Menneske og lære hvert Menneske i al Visdom, at vi kunde fremstille hvert Menneske fuldkommen i Christo Jesu. Det er vi lære, hvorledes alene i Christo Jesu er den fuldkomne Retfærdighed og fuldkomne Vei til Salighed. Desligeste 2 Tim. 3, 16. 17: Den ganske Skrift er indblæst af Gud og er nyttig til Lærdom, til Overbevisning, til Rettelse, til Optugtelse i Retfærdighed, at det Guds Menneske skal være færdig, tilberedet til al god Gjerning; det er, Guds Ord er en fuldkommen Lærdom og Vei til Salighed og gjør Menneskets sikket til alle gode Gjerninger, som behage Gud, saa man ikke har fornødent at optænke eller føie nogen nye Lærdomme eller Gjerninger dertil.

§ 4. Det tredie Slags, som af idel Ondskab og Modvillighed laste og foragte den Lærdom om den sande Poenitentse og christelige Levnet, de laste Christi hellige Lidelse, og spotte Naadens Aand og Christi Exempels Efterfølgelser, de maa vel betænke sig, hvad de vil svare den Herre Christo, da han siger Luk. 9, 23: Hvo, som vil komme efter mig, skal fornegte sig selv og tage sit Kors op daglig og følge mig. Item, dersom Nogen kommer til mig og hader ikke sit eget Liv, han kan ikke være min Discipel (Luk. 13, 26). Item, Matth. 11, 29: Lærer af mig, thi jeg er sagtmodig og ydmyg af Hjertet. Item, hvad de vil svare Ap. Peder, naar han siger: Christus efterlod os et Exempel, at I skal efterfølge hans Fodspor (1 Petr. 2, 21.), og Evangelisten Johannes, naar han siger 1 Ep. 2, 6: Hvo

som siger, at han bliver i ham, han er og skyldig til saaledes at omgaaes, ligesom han omgikkes. Befalder dem nu ikke dette, saa skulle de paa Dommens Dag maatte lade sig dette befalde: Jeg kjendte Eder aldrig, viger fra mig, I, som beflitte Eder paa Uret (Matth. 7, 23).

Her kan man bruge den Bøn, som findes ved Enden af det 4de Capitel i den anden Bog.

Det andet Capitel.

Om det indvortes nye Menneske.

§ 1. Der er hos de fleste Mennesker en skammelig Vankundighed i den Lærdom om det indvortes Menneske. § 2. At der er et indvortes Menneske til, og hvad det er. § 3. Hvad for andre Navne det kaldes med. § 4. Dets Egenskaber, Taalmodighed og en frivillig Gudstjeneste.

§ 1. Jeg haver ikke nokſom kunnet forundre mig, siden fra den Tid af, da jeg havde skrevet mine ringe, smaa Bøger om den sande Christendom, at der skulde være Folk i Christenheden, hvilke saa ganske fremmed skulde forekomme den Lærdom om det indvortes Menneske. Saadanne Folk maa jo ikke kjende sig selv, om de ere Hedninger eller Christne, Troende eller Vantroende, ei heller vide, hvad Paulus erindrer 2 Cor. 13, 5: Forsøger Eder selv, om I ere i Troen, prøver Eder selv, eller kjende I Eder ikke selv, at Jesus Christus er i Eder? uden saa er, at I ere forskudte. Derfor er det en stor Uskikkelighed og Udygtighed til Guds Rige, naar en ikke kjender det nye Menneske.

§ 2. Dersom intet nyt indvortes Menneske var, hvortil var da den nye Fødsels store fortræffelige Hemmelighed nyttig? Føder da den nye Fødsel ikke et nyt Menneske? Og det samme nye Menneske er jo indvortes, og ikke udvortes, det er det fornyede Guds Billede i os, hvilket Ap. Paulus Eph. 4, 22 saaledes beskriver: I skulle aflægge det gamle Menneske efter den første Omgjængelse, som fordærves efter Vildfarelsens Begjæringer; men fornyes i eders Sinds Aand og iføre det nye Menneske, som er skabt efter Gud i Retfærdigheds og Sandheds Herlighed; derfor er Aandens og Gemyttets Fornyelse det indvortes Menneske, som fornyes efter Guds Billede, hvilket og bliver forklaret til de Col. 3, 9. 10: I, som have afført det gamle Menneske med sine Gjerninger og iført det nye, som fornyes til Erkjendelse efter hans Billede, som skabte det. Denne Fornyelse i at kjende Gud efter hans Billede er det indvortes Menneske, i hvilken Guds Kundskab er fornyet, ligesom det i Adam før Syndefaldet fuldkommen haver lyst i hans Forstand og Gemyt, men efter Faldet er udslukt, dødt, formørket og forloret; men nu igjen formedelst den Hellig-Aand antændt og fornyet, som 2 Cor. 3, 18 er skrevet: Vi Alle, som med et bart Ansigt skue Herrens Herlighed, som i et Speil, blive (nemlig de Troende) forvandlede til det samme Billede, fra Herlighed til Herlighed, som af Herren, som er Aanden. Guds Billede eller det nye indvortes Menneske, voxer daglig og tager til i os, og den Hellig-Aand bygger dagligen derpaa og fornyer den Dag fra Dag, at vi immer voxe og tiltage i Guds Kundskab (Phil. 1, 9). Derom og Ap. Paulus ønsker og beder Eph. 3, 16. 16, at de Troende maa blive mægtigen bekræftede ved Guds Aand til det indvortes Menneske og opfyldes til al Guds Fylde, det er, at blive stærke i Troen, i Kjærlighed, Haabet, Taalmodighed, Sagtmodighed, Ydmyghed, at vi maa overvinde Synden, Verden og Kjødet, og det er det nye Menneskes rette aandelige Levnet. Hvorom Ap. Paulus siger til de Gal. 5, 25: Dersom vi leve i Aanden (det er, i Troen i Guds Kundskab, i Christo retfærdiggjort), da lader os gaa frem i Aanden, det er, lader os aflægge det kjødelige Levnet og antage det nye aandelige Levnet, som er en sagtmodig Aand. Saa-

ledes beskriver og Ap. Peder 1 Eph. 3, 4 de hellige dydefulde Kvinders Personers indvortes nye Menneske, hvor han kalder det Hjertets skjulte Menneske, i en sagtmodig og stille Aand, som er meget kostelig for Gud.

§ 3. Det nye indvortes Menneske er det nye Hjerte, hvorom Propheten Ezechiel har spaaet Cap. 36, 26. 27: Jeg vil give Eder et nyt Hjerte og give en ny Aand inden i Eder ꝛc., og gjøre det, at I skal vandre i mine Skikke og holde og gjøre mine Rette. Som og Propheten Jeremias siger Cap. 31, 33: Jeg giver min Lov inden i dem og skriver den i deres Hjerter, hvilken Velgjerning Ap. Paulus med sit Exempel stadfæster Rom. 7, 22: Jeg forlyster mig med Guds Lov efter det indvortes Menneske. Det er det indvortes nye Menneskes Lyst og Glæde er at gjøre Guds Villie; det er det nye Kreatur i Christo Jesu, født af ham, som haver Christi Aand og Sind og er sindet efter Christo (Phil. 2, 5), som er født af Gud, som overvinder Verden (1 Joh. 5, 4). Det er det nye rene Hjerte og den nye rette Aand, hvorom David beder i Ps. 51, 12. Det er ikke andet end den oplyste troende Sjæl, og ikke andet end den levende Tro, som virker formedelst Kjærlighed; thi den sande Tro er det nye Levnets ganske Systema eller Væsen, derfor bliver den Ebr. 11, 1 kaldet Hypostasis, en Substans, en Bestandighed paa de Ting, som haabes, en fast Overbevisning om de Ting, som ikke sees, eftersom den gjør alle Ting i et gjenfødt Menneske saa at og Christus formedelst Troen bor i vore Hjerter, og dette nye indvortes Menneske er ikke fuldkommen, men bliver dagligen formedelst Guds Aand opbygget og fornyet, ja og ved det hellige Kors, som Ap. Paulus siger 2 Cor. 4, 16: Dersom vort udvortes Menneske fordærves, fornyes dog det indvortes Dag for Dag, og endelig, saa er det nye indvortes Menneske Christi Levnet i os, som ved Korset bliver aabenbart, som Paulus siger V. 10: vi ombære altid den Herre Jesu Dødelse i Legemet, at og Jesu Liv maa blive aabenbaret i vort Legeme, og V. 11: Vi blive stedse hengivne til Døden for Jesu Skyld, at Jesu Liv maa og blive aabenbaret i vort dødelige Kjød.

§ 4. Thi dette nye Menneske overgiver sig ganske Guds naadige Villie, bærer sit Kors med stor Taalmodighed, efterdi det ved, at det derved bliver Christi Billede ligedannet (Rom. 8, 29), og ser paa den tilkommende Herlighed. Ap. Paulus siger Cap. 5, 2. 3: Vi rose os i Guds Herligheds Haab; men ikke end det alene, men vi rose os og i Trængsler; derfor glædede Apostlerne sig, at de havde været værdige til at vanæres for Jesu Navns Skyld (Ap. Gj. 5, 41), og i den Henseende siger Herren (Matth. 11, 30: Mit Aag er gavnligt og min Byrde er let. Forstaa for det nye Menneske, som det er en Glæde og Ære at dø for Christi Skyld; thi om vi endskjønt, siger Ap. Paulus Rom. 8, 36. 37, for din Skyld dræbes den ganske Dag og ere regnede som Slagtefaar, saa overvinde vi dog ved ham, som os elskede, og ere visse paa, at Intet kan skille os fra Guds Kjærlighed. Dette nye Menneske tjener Gud med Glæde og Herrens Bud om Troen, og Kjærligheden er det ikke tungt, som i 1 Joh. 5, 3 er skrevet; thi det gjør Gud et frivilligt Offer i Tro og i Kjærlighed, som den 110de Psalmes 3die Vers siger: Dit Folk skal fremføre frivillige Offere paa din Krafts Dag; i saare hellig Prydelse skal fra Morgenrøden, som af Moders Liv, fremkomme dig din Afkoms Dug. Betænk nu, hvad det er for Christne, som ikke kjende det nye indvortes Menneske; thi det er det, som tror, elsker, haaber, lider, taaler, beder, sukker, frygter, ærer og kjender Gud og overvinder Verden.

Hertil hører den Bøn, som staar ved det 11te Cap. i den 1ste Bog.

Det tredie Capitel.

Om det nye indvortes Menneskes aandelige Øvelser.

§ 1. Hvad det nye Menneskes aandelige Øvelser er, og hvad de frugte. § 2. Hvor glædelige de ere, og hvoraf det kommer.

§ 1. Det nye Menneskes inderlige og aandelige Øvelser bestaar fornemmelig i Guds sande og levende Kundskab, i Jesu Christi Kjærlighed, i hans allerhelligste Fortjenestes Betragtelse, i den Hellig-Aands søde og liflige Trøst i Guds Naades og Kjærlighedsgjerningers Betragtning, som er stillet os for Øine i Skabningen og alle Kreaturenes Ophold og Vedligeholdelse, hvoraf Guds Almagt, Visdom og Kjærlighed fremskinner. Den troende Sjæl betragter ofte Guds Venlighed, som hans guddommelige Almagt har bevist os, idet han haver anordnet de hellige Engle til vor Beskyttelse og huldsalige Nærværelse; beder Gud derom og takker ham; betænker ofte Guds høie Visdom og Forsigtighed, hvorved han regjerer alle Ting; takker Gud, som af Naade har udvalgt ham til sit Barn i Christo; betænker ofte Guds Billedes Skjønhed, hvorefter Mennesket i Begyndelsen var skabt, hvortil det nu formedelst den Hellig-Aand dagligen bliver fornyet. Betragter ofte Arvesyndens Afskyelighed, hvori vi ere undfangne og fødte, og beder, at Gud vil rense ham deraf, og bevare ham fra at synde; betænker og ofte de menneskelige Kræfters Uformuenhed og sit eget Intet, at han foruden Guds Naade er slet Intet. Frygter sig for Guds Ord og Trudsler i hans hellige Lov, men trøster sig igjen med det hellige Evangelii naadige Forjættelse om Syndernes Forladelse, formedelst Christi Blod og Død forhvervet, han lever og stedse i Anger og Ruelse over Synden, gjør Poenitentse af Hjertet, glæder sig formedelst Troen i Christi Retfærdighed, øver Kjærlighed og Barmhjertighed imod sin Næste, øver sig i alle gode Gjerninger til Guds Ære og sin Næstes Velfærd. Betænker ofte den Naadepagt, som Gud har gjort med os i den hellige Daab. Bruger ofte det hellige Alterens Sakramente, og tænker paa Herrens hellige Død, og takker ham for hans Legems og Blods dyre Skat i Nadveren, hvorved han har forsikret os om hans Kjærlighed og vor Forløsning. Erindrer sig den hellige christelige Kirkes Samfund, over hvilken Herren er sat til Hoved, og alle Lemmerne annamme af hans Fylde. Hører flittig og andægtig Guds Ord, og øver sig deri, raaber til Gud i Jesu Christi Navn, og takker og lover hans Navn; beder stedse Gud om Syndernes Forladelse, om Troens Formerelse og Taalmodighed i Korset, om Ydmyghed, om den gudelige Kjærlighed, om allehaande velfortjente Straffes Afvendelse, om Bistand i alle Anfegtninger, om Guds naadige Nærværelse, om Hjertets Trøst, Fred og Glæde, om det evige Liv og tilkommende Herlighed. Alt dette udkræver et andægtigt Gud tilgivet Hjerte, som roligen hviler i Christo og den Hellig-Aands Trøst. Og det kan da ikke feile, at et saadant Hjerte bekommer mange aandelige Gaver, Oplysning, Naade, Trøst, Liv, Styrke, Kraft, Fred og Glæde; som Paulus hjertelig takker Gud, Eph. 1, 3. 7. 8: At han havde velsignet de Troende med al aandelig Velsignelse i de himmelske gode Ting i Christo, efter hans Naades Rigdom, hvilken han haver overflødig tildelt os, i al Visdom og Forstand.

§ 2. Men Ingen skal tænke, at saadan Øvelse maa være en Lov, Tvang eller møisommeligt Arbeide, men det er de Troende en Lyst og Glæde, og begriber ofte en Andagt og Suk alle saadanne Stykker i sig, og fører dem til Gud og den himmelske Læremester, den Hellig-Aand lærer os foruden al Møie og Arbeide, og erindrer os alle Ting i et Øieblik, og oplyser vor Forstand ganske hastig foruden al Møie, som der meldes i 2 Epistel til de Cor. 4, 6: Gud, som bød Lyset

skinne frem ad Mørket, er det, som har skinnet i vor Hjerter til Guds Herligheds Kundskabs Oplysning i Jesu Christi Aasyn. Det er, ligesom Moses Ansigt lyste til Forfærdelse og bragte Frygt (Cap 3, 13). Saa bringer Christi Aasyn Glæde og Oplysning i Guds Kundskabs Klarhed. Det er den himmelske Salvelse, som foruden Møie og Besvær lærer os om alle Ting (1 Joh. 2, 27). Og dette er saa let, at enhver troende Sjæl, som alvorligen vender sin Andagt til Gud, kan fornemme Sligt, se og smage, hvor god Herren ere (Ps. 34, 9). Hvor dyrebar er din Miskundhed siger den 36te Ps. V. 8 2c. og Menneskenes Børn skulle skjule sig under dine Vingers Skygge. De skulle blive drukne af dit Huses Fedme, og du skal give dem at drikke af dine Vellysters Bæk; thi hos dig er Livets Kilde, i dit Lys skulle vi se Lys. Om dette nye Menneskes aandelige Spise og Drikke ville vi tale i det 5te Capitel, naar vi først have talt om Guds Ord.

Herhen hører den Bøn, som er at finde ved det 10de Capitel i den første Bog.

Det fjerde Capitel.

Om Guds Ord, hvoraf det indvortes nye Menneske bliver født som af en gudelig Sæd.

§ 1. Om Guds Ords, som det igjenfødende Middels mange herlige Kræfter og Egenskaber. § 2. Hvorledes det skal bruges med Frugt af et Menneske. § 3. At det er det nye Menneskes Sæd og Udspring, da derimod et andet Ord ingen Kraft har til at forandre Menneskets.

§ 1. Apostelen Peder siger i hans Epist. 1, 23: I ere igjenfødte, ikke af forkrænkelig, men uforkrænkelig Sæd, ved Guds Ord, som lever og bliver evindelig. Og Ap. Jak. 1, 18: Han fødte os formedelst Sandheds Ord, at vi skulle være en Førstegrøde af hans Kreature. Her er det nye Menneskes Udspring og Sæd beskrevet, hvortil hører den Hellig-Aand, som den Hellige Daabs virkelige Aarsag og Middel; men vi ville nu alene tale om Guds Ord, som om Guds Sæd, hvilket bliver plantet og saaet i vore Hjerter, til at fornye og rense vore Hjerter fra Satans Løgn, hvilken han i os, som en djævelsk Sæd, haver saaet, derfor bliver ogsaa Guds Ord kaldet Sandheds Ord; thi Djævelens Løgn er Syndens og Forførelsens Sæd og Udspring (1 Mos. 3. 1). Derfor har den almægtige Gud, efter sine alene vise Raad, aabenbaret os sit guddommelige Ord, som den evige Sandhed, imod Satans Løgn, List, Bedrageri og Forblindelse, paa det han maatte afvende os derfra, og formedelst Ordet plante en anden Aand i vore Hjerter; thi hvad for et Ord, et Menneske fatter i Hjertet, en saadan Aand bekommer det. Og er Menneskenes Gemytters Skade og Fordærvelse ikke nok som at beklage, som kommer af saa mange hedenske, løse, letfærdige Bøgers og Skrifters Læsning af hvilke de, som ganske lægge sig derefter, øse en hedensk Aand og Gemyt, om de ikke med den rette Forstand og christelige Hjerter læse dem. Vor kjære Frelser har ikke omsonst sagt (Joh. 17, 17): Hellige Fader, hellige dem i din Sandhed, dit Ord er Sandhed. Han lærer os hermed at vore Gemytter ved Ordet blive forandrede og helligede altsaa blive de ved saadanne Bøger vanhelligede, som ikke forebringe Sandheden; thi ligesom Lysets og Sandheds Aand er hos Sandheds Ord, saa er tvertimod Mørkhedens Aand ved Løgnens Ord. Alle Herrens Stier ere Miskundhed og Sandhed, for dem, som bevare hans Pagt og hans Vidnesbyrd, siger den 25de Psalme V. 10. og atter Psalme 119, 16: Jeg vil forlyste mig i dine Skikke, jeg vil ikke glemme dit Ord. Derfor renser Guds Ord Hjertet fra Satans Løgn, fra falsk Gudstjeneste og fra at falde til falsk Lærdom og Vantro, som Herren siger (Joh. 15, 3): I ere rene formedelst det Ord,

som jeg haver talet til Eder. Derfor blive vore Hjerter formedelst Guds Ord, ligesom nyfødte som ved Guds Sæd, hvilket forandrer de kjødelige Lyster, giver nye aandelige Bevægelser og Tanker, giver en ny Aand, som fornyer vore Gemytter efter Guds Billede, dette er Aarsagen, hvorfor Guds Ord bliver kaldet Guds levende Sæd (1 Petr. 1, 23), thi deraf voxer Guds sande Kundskab, Kjærlighed til Gud, Tro, Bøn, Gudsfrygt, og det ganske indvortes nye Menneske med alle sine Lemmer, Sæder og Dyder, med allehaande aandelig Visdom, saliggjørende og kraftig Trøst. Dette er det Træ, som er plantet ved Livsens Vand, hvis Blade ikke visne, og dets Virkning geraader vel (Pf. 1, 3). Dette er den aandelige, frugtbare Regn og Dug, som kommer fra Himmelen, og kommer ikke tomt igjen til Gud (Es. 55, 10. 11), og Moses siger 5 Bogs 32, 1. 2: Hører til, I Himle, og jeg vil tale, og Jorden skal høre min Munds Taler, min Lærdom skal dryppe som Regnen, min Tale flyde som Duggen, som Støvregnen paa Græs og som Regndraaber paa Urter; thi det gamle uigjenfødte Hjerte kan foruden Guds Ord ikke bære andet end idel unyttig Vext, Torne og Tidsel, Daarlighed og Vildfarelse, derfor haver Gud aabenbaret og givet os sit Ord, som den evige Visdoms Sæd, og haver selv udtalt det ved hans hellige Propheters Munde, ved hans kjære Søns Mund, og ved hans hellige Apostler, ved hvilke Guds Aand haver talt med gloende Tunger, hvorved den forborgne Gud haver aabenbaret sig, som ellers bor i et Lys, hvortil ingen kan komme, som ingen nogen Tid haver seet, hvilket ingen menneskelig Klogskab kan udforske, og denne Verdens Vise ikke have kjendt (1 Cor. 2, 6). Derfor er Guds Ord al Visdoms Brønd, som ingen endnu haver udøst eller tømt, og er et Speil af den usynlige Gud, Guds hellige Englers og Herskares Skueplads, den sande Gudstjenestes Kontrafei, vor Troes Rettesnor, Gudsfrygtigheds Regel, Guds fuldkommen Raad til vor Salighed, vort ganske Levnets Regjerer, en kraftig Trøst i Døden, og en vis ubesmittet Vei til det evige Liv, derfor, o Menneske! skal du ikke holde eller agte Guds Ord for et afmægtigt eller menneskeligt Ord, thi det Guds Ord er levende og kraftig, og skarpere end et tveægget Sværd og trænger igjennem, indtil det adskiller baade Sjæl og Aand, baade Ledemod og Marv, og dømmer over Hjertes Tanker og Sind, og intet Kreatur er usynligt for hans Ansigt (Ebr. 4, 12. 13). Guds Ord er et kraftigt Ord, ja Guds Kraft (Rom. 1, 16.), fra den almægtigste Herre udganget, det er helligt af den Allerhelligste, Sandheden udsprungen af den evige Sandhed, evigt af den Evige, uovervindeligt af den Uovervindeligste, retfærdigt af den Retfærdige, alle Tings Dommer af den, som er al Verdens Dommer. Er mit Ord ikke saasom Ild, siger Herren, og som en Hammer, der kan sønderslaa en Klippe? (Jer. 23, 29.): Herrens Røst sønderbryder Ceder, og udhugger Ildsluer (Pf. 29, 5. 7). Det er, Guds Ord dømmer, fordømmer, forkaster alt, hvad der sætter sig imod Christum og hans Rige, og dømmer al Verden med dens Visdom, Fornuft, Høihed, Anseelse og Herlighed, Rigdom og Ære, og vidner, at alt saadant intet gjælder for Gud; thi alt Kjød er som Hø, og al dets Herlighed er som et Blomster paa Marken, og Guds Aand blæser deri (Es. 40, 6), dermed blive de Hellige bevæbnede og udrustede til Strid imod Satan og Verden, som saadan aandelig Rustning er beskrevet (Eph. 6, 13. og 2 Cor. 10, 4. 5.) siger Paulus: Vore Stridsvaaben ere ikke kjødelige, men mægtige for Gud til at forstyrre Befæstninger, idet vi forstyrre Anslag og al Høihed, som sig ophøier imod Guds Kundskab, og tage al Tanke til Fange under Christi Lydighed

dighed. Men Guds Ord er venligt for de Fromme (Mich. 2, 7). Herrens Lov er fuldkommen, som omvender Sjælen; Herrens Vidnesbyrd er trofast, som gjør den vankundige vis; Herrens Befalinger ere rette, som glæder Hjertet; Herrens Bud er rent og klart, som oplyser Øinene; Herrens Frygt er ren, som bestaar altid; Herrens Domme ere Sandhed, de ere Retfærdighed tillige, de ere ønskeligere end Guld, og end meget fint Guld, og sødere end Honning og Honningkage (Pſ. 19, 8. ꝛc. og 119). Derfor er det vore Sjæles Spise og Levnet, som gaar ud af Guds Mund (Matth. 4, 4). Det himmelske Manna, som med den Hellig-Aands Dug falder i vore Hjerter (2 Mos. 16, 14), da bekommer og smager man i Ordet Guds Venlighed, Naade, Kjærlighed, Trøst, Godhed og Sandhed. Guds Ord forener os med Gud, og trolover vore Sjæle med Christo, formedelst Troen, gjør vore Hjerter til den Hellig-Aands Vaaning, Tempel og Værksted, forøger Troen, optænder Kjærligheden, styrker Haabet, føder Taalmodighed, gjør Bønnen kraftig, opvækker Andagten, lindrer Bedrøvelsen, læger de aandelige Smerter, trøster i Sorg, blødgjør Hjertets Haardhed, bevæger til Medlidenhed, forsmaar Verdens Forfængelighed, virker Ydmyghed, opdager Mennesket sin egen Svaghed, strider imod Anfægtninger, aabenbarer Guds Hemmelighed, priser Guds Gjerninger, formilder Menneskenes Elendighed, forbedrer vort ganske Levnet, lokker de hellige Engle til os, giver en Forsmag af det evige Liv, og giver Ledsager ind i det evige Fædreneland. Derfor er Guds Ord vor Sjæls Lys, som fordriver vor aandelige Formørkelse, og skinner i et mørkt Sted (Pſ. 119, 105 og 2 Pet. 1, 19) indtil Dagen fremskinner, og Morgenstjernen oprinder i vore Hjerter, som er Christus Jesus vort evige eneste Lys imod al Vildfarelse, Afguderi og Forførelse. I ham have vi et Naadelys, og et Glædelys, et Trøstelys, et Livsens Lys (Joh. 1, 9).

§ 2. Og paa det vi maa nyde dette høie Guds Ords Frugt og Lys, maa vi antage Guds Ord med rene og troende Hjerter, og med hellig Andagt læse og betragte det, og holde det derfor, ligesom Gud selv talede med os i sit Ord, som vi og høre Gud selv tale i Ordet; thi eftersom Guds Naade er aabenbaret os i Evangelium, vil Gud ikke mere tale med os saa forfærdelig af Ilden, som skede paa Sinai Bjerg (2 Mos. 20, 19), eller som Gud talede til Israel formedelst Moses (Cap. 34, 30), da hans Ansigt skinnede forfærdelig, men formedelst et skjønt Lys, som blev vidnet om ved Herrens Forklaring paa Bjerget (Matth. 17, 2), og den liflige Flamme, som lysede af Apostlernes Munde (Ap. Gj. 2, 3). Vi skulle holde det derfor, naar Gud Herren truer, at han da taler med os af hans Ivrigheds Ild, som 7de Psalme siger V. 12: Vil han ikke omvende sig, saa skal han skærpe sit Sværd ꝛc., thi skulle vi og frygte for hans Trudsler. Men naar han prædiker om sin Naade, som i den 103die Psalme V. 8, skulle vi visseligen holde det derfor, at vi høre vores kjære Fader tale med os, og se det liflig skinnende Christi Ansigt i hans Forklaring, og den Hellig-Aands skinnende, gloende Tunger og Flammer. Vi skulle og betænke hans Visdom og Almagt, som taler med os i Guds Ord, og ikke dømme Guds Ord efter Fornuften; thi han siger, det, som alle Ting ere mulige, hvis Ord ere idel Gjerninger, hvis Visdom er uden Tal, hvis Gjerninger, Veie og hellige Tanker ere ubegribelige; thi som Himmelen er høiere end Jorden, ere hans Tanker høiere end vore Tanker, og hans Veie høiere end vore Veie (Es. 55, 9). Thi han kan gjøre over alle Ting, langt overflødigere end de Ting, som vi bede eller forstaa (Ebr. 3, 20), og der er ingen Lighed imellem vor Forstand, og det uendelige, ubegribelige, alvise, al-

mægtige og guddommelige Væsen. Ser, med hvor stor Frygt den Guds Mand Moses taler, da Gud lod sig tilsyne for ham i den brændende Busk. Gud befalede ham at afdrage hans Sko, thi det Land, han stod paa, var helligt (2 Mos. 3, 5). Det er, hvem der forlanger og begjærer at faa og fornemme det Hellige, formedelst den gudelige Tale, den maa aflægge det kjødelige Sind; thi Guds Ord er ikke kjødeligt, men aandeligt, hvorfor det og ikke med jordiske Sandser, men med et aandeligt Gemyt bliver begrebet. Det hellige Land betyder Guds Søns og hans Fodspors Nærværelse og Aabenbaring, og den brændende Busk betyder blandt Andet et troende Hjerte med Guds Kjærlighed og Frugt antændt, hvilket vel brænder, dog ikke med en fortærende Ild, men med en levende Ild, hvis Billede er de hellige Apostlers gloende Tunger. Da taler Gud selv, og naar du finder saadan Kraft i Ordet, saa skjul dit Ansigt, som Moses: thi du kan ikke beskue Gud i Ordet med et udvortes kjødeligt Sind, men med Aandens og Troens indvortes Øine og gaa i dit Hjerte formedelst inderlig Andagt, naar du læser, hører og betragter Guds Ord, da vil Gud i dig af Hjertet tale med dig, lære, oplyse, trøste og levendegjøre dig, og med hans Hellig-Aands Finger skrive sit Ord i dit Hjertes Tavler, som Propheten (Jer. 31, 33) spaar: Jeg skriver min Lov i deres Hjerte, og det er Guds Børns indvortes Vidne, som Guds Aand giver vor Aand, som Apostelen Paulus trøsteligen lærer (Rom. 8, 16).

§ 3. Dette er nu det indvortes nye Menneskes Sæd og Udspring, hvilket dog ikke er fuldkommet, men som et lidet Barn, som Apost. Peder taler (1 Ep. 2, 2. 3). Som nyfødte Børn længes efter den fornuftige og usvigelige Melk, at I kan voxe ved den, dersom I ellers have smaget, at Herren er from, til hvilken I ere komne. Er nu Guds Ord et Sandheds Ord, saa maa det jo billigen lære os. Er det Guds levende Sæd, saa maa det jo voxe i os. Er det Guds Visdom, saa maa det jo give os Kundskab om Gud. Er det Levende og Mægtigt, saa maa det jo virke i os. Er det et Middel, hvorved vi komme til Gud, saa maa det jo forene os med Gud. Er det et Lys, saa maa det jo oplyse vore Sjæle. Er det Aandeligt, saa maa det jo optages med Troens Aand. Deraf voxer nu det indvortes Menneske, og tiltager Dag fra Dag. Men de, som intet ville vide af det nye indvortes Menneske, de ville have saadant et Ord, som ikke lærer deres Hjerter. En uduelig Sæd, som ikke voxer. En Visdom, som ikke fører til nogen Kundskab. Et afmægtigt Ord, som intet virker. Et Ord, som ikke forener med Gud. Et Lys, som ikke lyser i dem. Et kjødeligt Ord, som ikke haver forhvervet Aanden. Saa have de da saadant et Ord, hvoraf intet nyt Menneske kan blive født, og beholder det gamle uigjenfødte Menneske, som lever og regjerer i dem, formedelst Gjerrighed og Hoffærdighed, ere skaldede og ufrugtbare Træer, som ikkun bære Blade foruden Frugt, have Gudfrygtigheds Skin, men nægte dens Kraft (2 Tim. 3, 5). De have en død Tro til deres Ende, og ind i Helvede, om de ikke blive førte det nye Menneske.

Hertil hører den Bøn, som findes ved det 6te Capitel i den første Bog.

Det femte Capitel.

Om det indvortes Menneskes Spise og Ophold.

§ 1. At Jesus har givet tilkjende, at han vil bespise vor Sjæl. § 2. At Sjælen har Hunger, og hvori den bestaar. § 3. Hvormed Gud bespiser den hungrige Sjæl, nemlig med sine Forjættelser i Ordet, som ere Liv og Kraft, det er derfor, med sig selv. § 4. Dertil er Guds Søn blevet Menneske, har lidt og er død, giver os sig selv i Alterens Sakramente. § 5. Guds Glæde og Trøst i Sjælen er den Spise, det evige Livs Glæde kaldes saaledes og en Spise.

§ 1. At vor kjære Frelser og Herre Christus i sit hellige Evangelium og Sakramenter ere vore Sjæles Spise, haver han ligesom forborgent villet give tilkjende med det, at han i Ørken engang bespiste 4000 Mand med syv Brød, og med fem Brød 5000 Mand; han vil med saadanne underlige Gjerninger føre os meget høiere, og til det, som betræffer meget mere end den legemlige Spise og vor legemlige Hungers Mættelse, som Herren og selv saaledes udlægger sin underlige Gjerning (Joh. 6, 27), da han havde med fem Bygbrød bespiste 5000 Mand i Ørken, sagde han: Arbeider ikke paa den Mad, som er forgjængelig, men paa den Mad, som varer til et evigt Liv.

§ 2. Men paa det vi maa ret forstaa Sjælens Spise, saa maa vi først lære ret at kjende Sjælens Hunger og Tørst, hvor Guds Naade, Kjærlighed og Barmhjertighed ikke bliver funden, der er Sjælen arm, nødtørftig, mangelfuld, hungrig, tørstig og forsmægtet, søger her og der Hjælp og Raad, og finder intet, førend Guds Naade vender sig igjen til den, hvilket begyndte, saasnart Mennesket havde ædet af det forbudne Træ, da veg Gud fra Mennesket med sin Naade, Hellig-Aand, Kjærlighed og Nærværelse, og Mennesket befandt da sin Sjæl ledig og tom, som tilforn var fuld af Guds Aand, Kjærlighed og Glæde, og er derimod opstaaet i Sjælen en stor Frygt og Undseelse imod Gud, at de frygtede for Guds Unaade, som Historien om vore Forældres onde Syndefald vidner. Sligt befinder sig endnu den Dag i Dag er, i alle Adams Børn, naar Synden bliver aabenbar i Samvittigheden, da staar nu Kundskabens Træ paa Ondt og Godt i vor Samvittighed, da raaber Gud: Haver du ikke ædet af den forbudne Frugt? da gjør os den dødelig forgiftige Spise saa angst og bange, saa hidsig og tørstig, som en Hjort, der haver ædet en Slange, og skriger efter Vandstrømme (Ps. 42, 2), da heder det (Es. 64, 6): Vi faldt alle af som et Blad, og vore Misgjerninger opløftede os, og førte os bort, som et Veir. Saa gaar det os, som den forlorne Søn (Luk. 15, 16), som geraadede i saa stor Hunger, at han begjærede at fylde sin Bug med Mask, som Svinene aade, og som den 102den Psalme V. 10. siger: Jeg æder Aske, som Brød, og blander min Drik med Graad. Da heder det, som i den 63de Psalme V. 2. og 42, 3: Min Sjæl tørster efter Gud, efter den levende Gud, i et tørt og træt Land. For det andet opstaar en Hunger i Sjælen deraf, naar Gud unddrager sit Ord og Trøst, og falsk Lærdom tager overhaand (Amos 8, 11). Hvor haver Folket i Pavedømmet løbet hungrig og tørstig efter Aflad. For det tredie, naar Gud bestikker Kors og Forfølgelse dertil (Ps. 42, 4). Min Graad er min Mad, Dag og Nat. Og Ps. 80, 6: Du haver bespiset dem med Taarers Brød, og givet dem en fuld Maade af Taarer at drikke, derom sagde Ezechias (Es. 38. 17): I Fred paakom mig en Bitterhed, ja Bitterhed, men du, du haver kjærligen annammet min Sjæl fra Fordærvelsens Hule, du, du kastede alle mine Synder bag din Ryg.

§ 3. Paa det vi nu ikke evig skulle lide saadan Sjælehunger og Tørst, saa haver Gud forkyndet og ladet forkynde os sin naadige Forjættelse og gjort saadant sit Ord til vor Sjælespise, derfor, at Guds Naade og Kjærlighed bliver foredraget og indgivet vore Sjæle i Ordet og formedelst Ordet; thi dersom Sjælen ikke forsikres om Guds Naade, saa kan den ikke blive mættet, men bliver immer og evig hungrig og tørstig, derfor raaber den Herre Gud hos Propheten (Es. 55, 1): Nu vel, hver, som tørster, kommer hid til Vandene, og den, som ikke haver Penge, kommer hid, kjøber og æder og gaar, kjøber uden Penge og uden Betaling, Vin og Melk, der siger Propheten, skulle de annamme Guds Naade omsonst, Gud vil vende sin Barmhjertighed til dem, gjøre en evig Pagt med dem,

som er Davids trofaste Miskundheder, naar vore Sjæle nu føle det, saa trøster den Herre Christus og siger: Salige ere de, som hungrer og tørster efter Retfærdighed, thi de skal mættes (Matth. 5, 6). Paa det Gud nu selv kan mætte og bespise vore Sjæle, saa haver han i Ordet indsvøbt al hans Naade og Kjærlighed; thi, dersom det var ikkuns et blot Ord foruden Guds Kraft og Liv, kunde det ikke være vore Sjæles Spise. Men eftersom Gud er i Ordet, saa bespiser han Sjælen, vederkvæger den, gjør den levende (Es. 44, 3). Jeg vil udgyde Vand paa det Tørstige, og Strømme paa det Tørre, jeg vil udgyde min Aand. Der høre vi, at Guds Aand selv maa være vort Vederkvægelses Vand.

§ 4. Ja, paa det Gud selv maatte blive vores Sjælespise, er Guds Søn bleven Menneske, paa det han med fuldkommen Kjærlighed og Naadespise kunde mætte vore Sjæle, som han siger (Joh. 6, 35): Jeg er det Livsens Brød; sligt er betydet ved Manna eller det Himmelbrød, hvilket var en overnaturlig Spise. Christus siger: Jeg er det Manna, eller det Brød som lever, som kom ned af Himmelen. Derfor have Jøderne saa høit forsyndet sig, at de forkastede det Himmelbrød, hvorover de maatte dø, dermed at betyde, hvo der forkaster Christum, maa dø af den evige Hunger. Derfor siger han: Kommer hid til mig, jeg vil vederkvæge Eder, ligesom han vilde sige: Foruden mig er for Sjælen ingen sand Vederkvægelse og Mættelse. Ja, paa det Christus kunde blive vor rette Sjælespise og Drik, og vort Livsens Brød, haver han ladet sig opofre paa Korset for vore Synder, og, o Gud! hvor er den Betaling og Fyldestgjørelse for alle vore Synder, et saa sødt Brød for vore Sjæle, at Gud ikke haver skaanet sin egen Søn! Hvor er vor Forsoning med Gud, saa sødt et Sjælebrød! Thi dersom Gud haver forligt os formedelst hans Søns Død (Rom. 5, 10), saa vil han ikke mere være vred paa os. Hvor er Syndernes Forladelse, et saa sødt Sjælebrød! Omvender Eder til Herren, thi han er barmhjertig, og til vor Gud, thi han skal være rund til at forlade (Es. 55, 7). Hvor er det et velsmagende Sjælebrød, at vi vide, vi ere fri for at blive anklaget for Guds strænge Dom. Hvo vil klage paa Guds Udvalgte? Gud er den, som retfærdiggjør (Rom. 8, 33), og det er det, som Gud siger hos Jer. 31, 25: Jeg haver overflødigen vederkvæget en træt Sjæl, og jeg haver fyldt enhver bedrøvet Sjæl. Derfor vaagnede jeg op, og saa, endskjønt min Søvn var for mig sød. Det er, ligesom man maa sagtelig sove hos et diende Barn, som Dag og Nat behøver Spise, item hos en Syg. Ligesaa sover Gud sagtelig (ihvorvel han ikke sover, men det er kuns en Lignelse), og vor hungrige Sjæl opvækker ham snart. Herren siger (Joh. 4, 10. 14): Hvo, som beder mig, saa vil jeg give ham Livsens Vand, som skal blive en Vandkilde i ham, som opvælder til et evigt Liv, og (Cap. 7, 37): Om nogen tørster, han komme til mig; thi Christi Lidelse og Død er saadan en rig Vældekilde, at den er nok til at lædske alle tørstige Sjæle (Sir. 24, 25). De, som æde mig, skal hungre mere efter mig, og de, som drikke, tørste mere. Hvad haver den Herre Christus med hans hellige Nadveres Indstiftelse andet villet stadfæste, end at hans hellige Legeme, som han giver os, er det rette Brød, og hans Blod, den rette Drik, ikke betydningsvis eller fraværende, men Herrens Legeme og Blod selv nærværende, ikke med Troen alene at nyde, men og med legemlig Mund, paa det at det maa blive det ganske troende Menneskes sande Spise og Drikke, ikke figurligvis, men væsentlig; thi ellers kunde det ikke være vor sande Spise, hvormed de Troende blive sandeligen bespisede til Udødelighed for Gud, og til Opstandelse til det evige Liv; thi vi ere hans Legems Lemmer, af hans Kjød og af hans Ben (Eph. 5, 30). Han haver stiftet

en Hukommelse af hans Saar, den naadige og barmhjertige Herre, han giver dem Spise, som frygte ham (Pf. 111, 5). Smager og see, at Herren er god (Pf. 34, 9).

§ 5. Hvad gjør vor fromme Gud andet, naar han formedelst sin Hellig-Aand trøster og glæder vore Sjæle, end at han bespiser, vederkvæger og mætter vore Sjæle? (Pf. 84, 2. 3). Min Ven fører mig til Vinhuset og opholder mig med Flaskerne, reder Seng under mig med Æblerne, siger Høis. 2, 4. 4, dette er imodsat det dødelige Æble, i hvilket vore første Forældre aade Døden, og Cap. 5, 1: Jeg er kommen, min Søster o Brud! i min Have, jeg haver afbrudt min Myrrha med min kostelige Urt, jeg haver ædet min Honningkage med min Honning, jeg haver drukket min Vin med min Melk, æder mine Venner, drikker og bliver drukne, mine Elskelige. (Pf. 36, 8): Gud, hvor dyrebar er din Miskundhed! og Menneskenes Børn skal skjules under dine Vingers Skygge. De skal blive drukne af dit Huses Fedme, og du skal give dem at drikke af dine Vellysters Bæk, (Pf. 23, 5): Du bereder et Bord for mig imod mine Fiender, du gjorde mit Hoved fedt af Olie, mit Bæger flyder over. (Aab. 2, 7. 17): Den, som vinder, ham vil jeg give af Livsens Træ, som er midt i Guds Paradis, af det skjulte Manna. Hvad skal det evige Liv andet være, end at nyde og smage den Glæde hos Gud, og stedse leve vel? (Es. 65, 13): Se, siger Herren, mine Tjenere skulle æde, drikke, glædes og synge med Fryd af Hjertens Behag, og (Aab. 7, 17): Lammet, som er midt i Stolen, skal føde dem, og ledsage dem til de levende Vand-Kilder, og Gud skal aftørre al Graad af deres Øine.

Her henhører den Bøn, som findes ved det 3die Capitel i den 1ste Bog.

Det sjette Capitel.

Om den sande saliggjørende Tro.

§ 1. Troen virkes af Gud ved Ordet. § 2. Troen hænger ikke ved Kreaturet, men ved Gud, især ved vor Frelser Jesum. § 3. Troen erlanger af Christo alle Ting, Retfærdighed, Fred, Seier, Forening med Gud, Kraft, et levende Haab, og saaledes al aandelig Velsignelse. § 4. Den fornyer det ganske Menneske lidt efter lidt. § 5. Den trøster i al Kors og Modgang. § 6. Den forvarer Menneskет for alle falske Lærdomme.

§ 1. Troens Sæd er Guds Ord, hvoraf Troen tager sit Udspring, og voxer (som den første Forjættelse i Paradis haver virket Troen), som Herren siger (Joh. 17, 20): Jeg beder ikke alene for dem, men ogsaa for dem, som formedelst deres Ord skal tro paa mig, og (Rom. 10, 14): Hvorledes skal de tro paa den, om hvilken de ikke have hørt? Hvorfor Epistelen til de Ebr. 12, 2 kalder Jesum Troens Begynder og Fuldkommer, og Apost. Paulus til de Gal. 5, 22 kalder Troen den Hellig-Aands Frugt, og Herren (Joh. 6, 29) Guds Gjerning i os, hvorved vort Hjerte, Forstand og Villie krafteligen bliver bøiet og draget til Gud, retteligen at kjende, elske, ære, tilbede og prise ham.

§ 2. Men for alle Ting, kjender og bekjender en sand Troende den eneste sande Gud i tre adskilte Personer, og den hellige Treenighed i et guddommeligt Væsen (foruden saadan Kundskab kan ingen sand Tro være), og overgiver sig ganske Faderens Naade og Barmhjertighed, Sønnens hjertelige trofaste Kjærlighed, og den Hellig-Aands naadige Regjering, holder sig ved Guds Forjættelse, Sandhed og Almagt, imod og over al Fornuft. Troen udelukker alle Kreature; thi den hænger ikke ved nogen synlig Ting, og renser Sjælen fra alt jordisk forfængeligt Væsen, og fører den over al Fornuft, Natur og Kreatur, at den ikke bliver hængende derved, ellers kan den ikke blive salig, eftersom der ikke er nogen Salighed i alle jordiske forgjæn-

gelige Kreature. Men derimod, efterdi Saligheden kommer alene af Gud, saa maa og ikke Sjælen hænge ved noget Kreatur, men blot alene ved Gud, derfor udelukker Troen alt det, som ikke er Gud selv. Derfor bekjende vi, at vi alene formedelst Troen blive salige (Rom. 3, 28). Derfor haver nu den almægtige, naadige himmelske Fader, givet os sin enbaarne Søn til en Saliggjører, og derfor ladet ham blive Menneske, og givet ham det Navn Jesu (Matth. 1, 21), at han skulle frelse sit Folk fra deres Synder, og haver ikke forskaanet sin egen Søn, men hengivet ham for os alle (Rom. 8, 32), at vi formedelst hans Død skulde blive forløste og forsonede, og formedelst hans Opstandelse blive retfærdige, efterdi Synd, Død, Djævel, Helvede, Forbandelse og Fordømmelse er ved ham overvunden, og taget bort fra os, og den himmelske Fader haver befalet os at tro paa den samme hans Søn som vor Saliggjører (Matth. 17, 5). Eftersom der ikke er Salighed i nogen Anden, og ikke givet Menneskene andet Navn at blive salige i (Ap. Gj. 4, 12). Derfor er det Troens Art og Egenskab, at den ikke søger Saligheden hos nogen Anden, uden alene hos Saliggjøreren Christum Jesum. Denne vor Salighed bliver ved Jesu Navn beskreven, at han frelser (eller gjør os salig) fra Synden. Derfor erlanger Troen alene i Christo, af hans hellige Fortjeneste og Betaling, Syndernes Forladelse, søger det og ikke hos nogen Anden i Himmelen eller paa Jorden, efterdi ingen Anden er død for vore Synder, og fordi hans Død er en fuldkommen Betaling, Løsepenge og Forsoning for al Verdens Synder. Derfor haver Gud den himmelske Fader bevist al sin Naade og Barmhjertighed mod os arme Syndere, ved vor Herre Jesum Christum og forestillet ham alle arme Syndere til en Naadethrone formedelst Troen i hans Blod, han er alene Sedes & Thronus gratiæ. Derfor er Troen et frimodigt Tiltrin til Naadestolen, paa det vi kan faa Barmhjertighed og finde Naade til Hjælp itide (Ebr. 4, 16). Derfor er Troen Parrhesia og Plerophoria en behjertet og stærk Tillid, som Herren sagde til den Værkbrudne: Confide fili; Søn vær frimodig (Matth. 9, 2).

§ 3. Derfor gjør og Troen retfærdig, eftersom den griber Christum med hans ganske Person og Embede, Fortjeneste, Forløsning, Retfærdighed og Helligbed, og gjør sig ham selv til sin egen, ifører sig ham, som Saligheds Klæde og Retfærdigheds Kappe (Es. 61, 10), thi han er bleven os af Gud til Visdom og Retfærdighed, og Helliggjørelse og Gjenløselse (1 Cor. 1, 30) og saaledes paa denne Maade gjør Troen retfærdig i Christo, og saa blive vi i Christo, ikke alene retfærdige, men Retfærdighed (2 Cor. 5, 21), det er, fuldkommen retfærdige, eftersom Christi Retfærdighed er fuldkommen, hans Fortjeneste er fuldkommen, Betalingen er fuldkommen, Forløsningen er fuldkommen og evig, Forsoningen er fuldkommen, og Alt er vort formedelst Troen, efterdi denne fuldkomne Retfærdighed bliver tilregnet Troen (Phil. 3, 9. Rom. 4, 6). Derfor er og Troen Sjælens søde Fred og Ro, hviler alene i Christi hellige Saar og Fortjeneste, stiller den onde Samvittighed, som af Synden bliver urolig (Matth. 11, 28, Rom. 5, 1), fordriver al Frygt og Angst og gjør Sjælen fri fra Lovens og Djævelens Anklagelse, efterdi Satan er overvunden og den anklagende Lov er fyldestgjort; Sjælen er bleven løs fra alle menneskelige Bud, eftersom i Christo er al Salighed, og Christus er de Troende alle Ting; thi naar Sønnen haver gjort os frie, saa ere vi ret frie fra Synden, Døden, Djævelen, Helvede og Verden, som ikke kan skade de Troende (Joh. 8, 36). Deraf er nu Troen den Seier over Verden; thi alt det, som er født af Gud, overvinder Verden, og vor Tro er den Seier, som haver overvundet Verden (1 Joh. 5.

4). Værer trøstige, siger vor Frelser, jeg har overvundet Verden (Joh. 16, 33). Den Overvindning og Seier over Synden, Døden, Djævelen, Helvede og Verden er vor egen formedelst Troen, som Apostelen Paulus siger 1 Cor. 15, 27: Gud være Tak, som giver os Seier formedelst vor Herre Jesum Christum. Derfor kan den ganske Verden med al sin Magt, Vælde og List ikke skade en Troende, men maa lade ham passere i Christo, hans Seiersfyrste; thi en Troende er født af Gud og er over Verden, og hvo, som tror, at Jesus Christus er Guds Søn, den er født af Gud og overvinder Verden, har Verden under sine Fødder og træder i Christo den gamle Slange paa Hovedet. Gaar paa en Løve og Otterslange, og træder paa en ung Løve og Drage (Ps. 91, 13), og haver Gevalt over al Fiendens Magt (Luk. 10, 19). Se, siger Christus Joh. 14, 30, denne Verdens Fyrste kommer og haver slet Intet i mig. I alle disse Ting mere end overvinde vi ved ham, som os elskede (Rom. 8, 37). Thi Troen forener den troende Sjæl med Christo. Hos. 2, 19: Jeg vil trolove mig dig til evig Tid, og jeg vil trolove mig dig i Retfærdighed og i Dom, og i Miskundhed og i megen Barmhjertighed; og 1 Cor. 6, 17: Hvo, som bliver ved Herren, er en Aand med ham; ja et Legeme, et Kjød og et Blod (Eph. 5, 30), da formaar Troen alle Ting i Christo, og de Troende ere alle Ting mulige, og alle himmelske og evige gode Ting blive, formedelst Troen og den troende Sjæls høie Forbindelse med Christo, et christtroende Menneskes egne, og han har dem med Christo tilfælles. Derfor lever, hersker og overvinder Christus i sine Troende. Omendskjønt Synden, Djævelen og Verden strider imod en Troende, saa heder det dog Eph. 6, 10. 11. 16: Vorder stærke i Herren og udi hans Styrkes Kraft, ifører Guds fulde Harnisk, og for alle Ting antager Troens Skjold ꝛc; thi den, som er i os, er større end den, der er i Verden (1 Joh. 4, 4). Derfor er Troen Hypostasis, en Substants eller Væsen (Ebr. 11, 1), saa at den visselig har og besidder alle bona gratiæ Naadens gode Ting i Christo og allerede er en utvivlagtig Arving til den tilkommende Herligheds gode Ting; thi den har Guds Børneret i Christo (Eph. 1, 5). Dersom vi ere Børn, ere vi og Arvinger, nemlig Guds Arvinger, men Christi Medarvinger, Rom. 8, V. 17, og 1 Petr. 1, 3. 4: igjenfødte til en uforkrænkelig og ubesmittelig og uforvisnelig Arv. Deraf se vi, at Troen gjør os forvisset om vor Salighed, saa vist som Christus Jesus er død for vore Synder, opstanden, faren til Himmelen, siddende hos Guds høire Haand, en Herre over alle Ting, saa vist har han og gjort os salige, retfærdige og hellige, og forhvervet os alle himmelske gode Ting, ellers var han forgjæves død og opstanden. Rom. 8, 37, 39: Jeg er vis paa, at hverken Død ei heller Liv skal kunne skille os fra Guds Kjærlighed. Dette er nu den Vilsignelse, i hvilken alle Folk paa Jorden blive velsignede; saaledes kommer Abrahams Velsignelse til Alle og paa alle dem, som tro (Rom. 14, 16), og Eph. 1, 3: Lovet være Gud og vor Herres Jesu Christi Fader, som velsignede os med al aandelig Velsignelse i de himmelske gode Ting i Christo. Derfor kan den ganske Verdens Had, Nid, Forfølgelse og Forbandelse ikke skade en Troende; thi han er en Herrens Velsignede, og Guds Velsignelse hviler paa ham (1 Mos. 22, 18).

§ 4. Heraf er det aabenbart, at den sande Tro fornyer det ganske Menneske; thi den virker Kjærlighed, Haab, Sagtmodighed, Ydmyghed, Taalmodighed, Andagt, Gudsfrygt og et ganske nyt Levnet, hvilket nye Levnet vi bekomme af Christo, saasom vi ere indpodede i ham (Joh. 15, 2). Troen bringer en stedsevarende Forlængsel og Sukken efter Christo, hungrer og tørster efter ham, forsmaar Verden, thi den haver udvalgt den bedste Del. Og

Menneſket bliver ved Troen et nyt Kreatur og fornyer Guds Billede i os, ſmykker Sjælen med alle ſkjønne Dyder og himmelſke Kræfter, giver ſig og ſin Næſte ganſke til hans egen, ſom Chriſtus har givet ſig ham til ſin egen, og ſiger: Jeg vil blive mod min Næſte, ligeſom Chriſtus er bleven mod mig, efterſom vi i Chriſto ere et Legeme og alle et Hoveds Lemmer (Rom. 12, 5 og 1 Cor. 12, 27). Men dette er ikke vor Retfærdighed for Gud, men Retfærdighedens Frugt. Man maa først plante Træet inden det bærer Frugt. Om nu Troen i Begyndelſen vel er ſvag og ſom et lidet, ſvagt Barn, ſaa er dog en ſvag Tro Gud ganſke kjær og behagelig, efterdi den hænger ved Chriſtum, vort Hoved; derfor anſer Gud ikke vor Svaghed, men efter Chriſtum paa hvem vi tro, for hvis Skyld Gud naadelig anſer den og meddeler den alle Chriſti Liggendefæer, rækker den Haanden, ſom den ſynkende Petro (Matth. 14, 31), bliver og ſtyrket og formeret, voxer og tiltager i Chriſto ſom et Barn, naar det har god Føde.

§ 5. Troen trøſter vore bedrøvede Sjæle i alt Kors og Modgang, thi en troende Chriſten er dyr for Gud, efterdi han er dyrekjøbt, om han endſkjønt maa lide meget i Verden. Chriſtus har teſtamenteret en Troende ſit Rige, himmelſk Ære imod al Verdens Foragt, evigt Gode for det timelige, evig Velſignelſe for denne Verdens Forbandelſe, evig Glæde for denne Verdens Bedrøvelſe, evigt Liv for den evige Død, et himmelſk forklaret Legeme for det ſyndige, dødelige Legeme, evig Herlighed for denne Verdens Foragtelſe.

§ 6. Endelig, efterſom Troen hænger alene ved Chriſtum, ſaa beſkytter den Sjælen for al falſk Lærdom, Kjætteri og falſke Propheter, bevarer Sjælen fra alle urigtige Meninger, ſom det allerkoſteligeſte Bevaringsmiddel, ſom bevarer for al Forgift og gjendriver og fordømmer alt det Modſtridende, ſom ikke kommer overens med Troen og Guds Ord.

Her henhører den Bøn, ſom findes ved det 5te Cap. i den 1ſte Bog.

Det ſyvende Capitel.

Om Syndens naadige Forladelſe.

§ 1. Syndsforladelſe er et Menneſkes høieſte Trøſt. § 2. Men maa ſøges ret, nemlig i en ſand Poenitentſe, ved Bønnen, hos Jeſum, i Troen til Forjættelſen og Chriſti Fortjeneſtes Høihed og Værdighed. § 3. En ſand Tro ſøger og faar alle Synders Forladelſe. § 4. Denne Forladelſe ſker af Naade, uden Fortjeneſte. § 5. En Troende kan af adſkillige Grunde blive vis paa ſine Synders Forladelſe. § 6. Dens Frugt er Hjertets Fred. § 7. For ſine Fald og Afvigelſer kan en Troende ſøge og finde Naade i Chriſto. § 8. Hjertets onde Lyſter tilregnes ikke, naar der bedes og ſtrides imod dem. § 9. Den, der har faaet Syndsforladelſe hos Gud, maa forlade ſin Næſte.

§ 1. Den Artikel om Syndernes Forladelſe er den høieſte Trøſt, ſom et Menneſke i denne Verden kan have, hvorved han kan helbrede og ſtille ſin Samvittighed, afvende Djævelens liſtige Anløb, afværge Fortvivlelſe, bevare ſin Sjæl fra falſk Lærdom og Forførelſe og overvinde Verdens Forfølgelſe og Foragtelſe; thi hvad ſkjøtter du om Djævelen og den ganſke Verden, naar du er i Naade hos Gud og har Syndernes Forladelſe.

§ 2. Men der maa foregaa Syndens Kundſkab og ſand Poenitentſe, ſom Propheten Eſaias lærer C. 1, 16: Toer Eder, renſer Eder, borttager eders onde Idræt fra mine Øine (ſiger Herren), lader af at gjøre ilde, lærer at gjøre Godt, ſøger Ret, hjælper en Fortrykt tilrette, ſkaffer en Faderløs Ret, udfører Enkers Sager, og hos Ezech. 18, 21: Derſom den Ugudelige omvender ſig fra ſine Synder, ſom han haver gjort, og gjør Ret og Retfærdighed, da ſkal han viſſelig leve og ikke dø. Pſ. 38, 5: Mine Misgjerninger

gik over mit Hoved; dertil hører da Syndens Bekjendelse Pſ. 51, 3. 1 Joh. 1, 9. Luk. 24, 47. Omvendelse og Syndernes Forladelse. Syndens Forladelse maa man søge ved Bønnen, formedelſt inderlige og hjertelige Sukke til Gud, med sønderslaget og sønderknuset Hjerte og Aand, som det er at se i de 7 Poenitentse-Pſalmer, og med Graad og Taarer, som David (Pſ. 6, V. 7), Peder (Matth. 26, 75) og Maria Magdalena (Luk. 7, V. 38). Men man maa søge Forladelsen alene hos Christum Jesum, vor Herre, som har gjort Fyldest for Synden, baaret og borttaget Verdens Synder, i hvilken vi have Forløsning formedelſt hans Blod, nemlig Syndernes Forladelse (Col. 1, 14). Es. 53, 5: Straffen laa paa ham. Saa slutter Ap. Paulus: hvor Forløsningen er, der er ogsaa Tilgivelsen. Hos Christum er alene Forløsning, derfor er og hos ham alene Tilgivelse. Man maa grunde sin Tro paa Forjættelsen og overveie den samme i Hjertet af det gamle og nye Testamente. Es. 43, 25 siger Herren: Jeg, jeg er den, som udsletter dine Overtrædelser for min Skyld, og vil ikke ihukomme dine Synder, Jer. 31, 33. 34: Denne skal være Pagten: jeg vil forlade deres Ondskab og ikke ydermere komme deres Synd ihu. Ezech. 33, 16: Ingen af hans Synder, som han haver syndet, skal kommes ham ihu. (Jer. 3, 12) Omvend dig, du Forvendte, siger Herren jeg vil ikke lade mit vrede Ansigt falde paa Eder. Matth. 9, 12: De Karske have ikke Læge behov; men de, som have Ondt. 1 Joh. 2, 1: Mine Børn, dersom Nogen synder, have vi en Talsmand, ꝛc. Man maa og skal i denne Artikel overveie Christi Blods og Døds lydagtige Fortjeneste, Høihed, Værdighed og Vigtighed, og hvad for en Person, der har lidt for vore Synder, hans Herlighed, Uskyldighed og Retfærdighed, hvilken er nokſom til at borttage og udslette alle Synder, de maa have, hvad Navn de ville, hemmelig eller aabenbarlig, vitterlig eller uvitterlig, forgangen eller nærværende eller tilkommende. Ja, om et Menneske havde alene begaaet og paataget sig alle Verdens Synder, saa er den Herres Christi Død saa vigtig, stærk, kraftig og mægtig, at den borttager og udsletter alle Synder, og de skal være forladte og aldrig mere tilregnes den sande Troende, som søger Tilgivelse i Christi Død; thi Christi Død er ikke alene for nogle Synder, for denne eller hin, men nokſom for alle Synder, Pſ 103, 3. Pſ. 130, 8. 1 Tim. 2, 6. Antilytron, en Gjenløselses Betaling for Alle.

§ 3. Saa indbefatter og Troen, som beder om Syndernes Forladelse, ikke alene en eller nogle Synder, men alle Synder i sig, og bringer dem for Lægen Christo og beder om fuldkommen Kur, eller det ganske onde Hjertes Helbredelse, i hvilket Vældekilden er til alt det Onde. Thi ligesom Manden (Matth. 8, 2), som var fuld af Spedalskhed, og faldt ned for Herren, ikke alene bad om sit Hoveds Renselse, men om sit ganske Legems Renselse, ligesaa begriber Troen den ganske forgiftede, fordærvede menneskelige Natur i sig med Legem og Sjæl og bringer det til Lægen, det være sig indvortes eller udvortes, lidet eller stort, Tanker, Ord eller Gjerninger, nærværende eller tilkommende, som Pſ. 103 siger V. 3: Den, som forlader dig alle dine Misgjerninger, den, som læger alle dine Sygdomme, og som den hellige Prophet Esaias siger C. 1, 6: Fra Fodsaale og indtil Hovedet er intet Helt paa det, men Saar og Blaaslaget og friske Vunder, som ikke ere udtrykte, og ei forbundne og ei lindrede med Olie. Men Christus aftoer vore Synder, saa de blive snehvide, Supra nivem, endnu hvidere end Sne; der bliver ingen Synd tilovers, Synden bliver som den hvide Uld; det heder, at blive renset fra Synden (Pſ. 51, 9). Synden bliver ganske borttagen, som Propheten Nathan sagde til David: Herren haver borttaget din Synd (2 Sam. 12, 13).

Item Ezechias Es. 38, 17: Du kastede alle mine Synder bag din Ryg. Derfor maa man ikke forstaa eller bruge denne Artikel saaledes, at man alene ser paa en eller faa Synder, eller paa de forgangne Synder, men denne Artikel og Christi Blods Kraft strækker sig paa Menneskets ganske syndige Levnet fra Undfangelsens Tid af, som sker i Synden, indtil det sidste Aandedræt, over Legem og Sjæl, nærværende og tilkommende, og er ikke saaledes at forstaa, at en Synd idag blev tilgiven og imorgen igjen tilregnes. Nei, ingenlunde; men hvo, som lever i stedsevarende Poenitentse og Fortrydelse over sine Synder og i en sand Tro til Christum, den har Syndernes Forladelse saa fuldkommen, som Christus ved sin Død har fuldkommen betalt for Synden, saa at de ikke i Evighed blive tilregnet den Troende, men tilgivet, forglemt, udslettet, forseglet og kastet i Havets Dybheder (Mich. 7, 19). Es. 43, 25, og Dan. 9, 24: Misgjerning forseglet, og igjenbragt en evig Retfærdighed; thi det er en evig Forløsning og Forsoning, som ikke varer idag og imorgen ophører, men bliver evig fast og vis (Ebr. 9, 12). Thi denne er Guds evige Pagt i Christo, gjort med alle Troende og stadfæstet ved Christi Død.

§ 4. Saa er og denne Artikel høit at betænke, at vi have Syndernes Forladelse af Naade, uden Fortjeneste, ganske omsonst, formedelst Guds Barmhjertighed, for Christi hellige Døds og Fortjenestes Skyld, som er given hen for vore Synder og opreist for vor Retfærdiggjørelse (Rom. 4, V. 25), hvis Blod renser os af al Synd (1 Joh. 1, 7). Thi, dersom Syndens Tilgivelse bestod i vores Fortjeneste, saa havde vi ingen Tid en god Samvittighed, havde ingen Fred i Hjertet, maatte stedse leve og dø i Tvivl og Urolighed, og da var os Christi Fortjeneste ikke saliggjørende, men unyttig; thi det gjorde ikke Hjertet fredeligt og var ingen Trøst for Sjælen; thi derfor heder det Syndernes Tilgivelse, fordi den tunge og store Gjæld bliver af Naade og Forbarmelse efterladt, da vi Intet have at betale med. Derfor priser David det Menneske saligt, hvis Overtrædelse er forladt, hvis Synd er skjult, som Herren ikke tilregner Misgjerning (Ps. 32, 1. 2). Er det nu tilgivet, saa er det ikke fortjent, er det tildækket, saa er det af Naade skjult, bliver det ikke tilregnet, saa er det evig forglemt; derfor bliver Guds Barmhjertighed saa høit priset af Herren hos Moses, naar han siger: Herren, Herren, en barmhjertig og naadig Gud, langmodig og af megen Miskundhed og Sandhed, som beviser Miskundhed mod tusinde Led (2 Mos. 34, 6), og i Ps. 103, 8. Es. 55, 1, hvor dette Punkt mægtig er grundet, at vi ganske omsonst have Tilgivelsen. Dette giver Hjertet en vis Fred og Trøst, af den Aarsag, at Guds Naade er evig og henfalder ei (Ps. 103, 17. Es. 54, 8. 10. Luk. 1, 77. 78), at give hans Folk Forstand paa Saliggjørelsen ved deres Synders Forladelse, ved vor Guds hjertelige Barmhjertighed.

§ 5. Saa er og i dette Capitel at betænke, at vi kan være visse paa Syndernes Forladelse: 1) Af Guds dyre Ed (Ezech. 33, 11). 2) Af Christi Embede. Han er kommen at gjøre Syndere salige (1 Tim. 1, 15). Menneskens Søn er kommen, at søge og gjøre saligt det Fortabte (Luk. 19, V. 10). 3) Han er en Forligelse for den ganske Verdens Synder (1 Joh. 2, 2). 4) Han har kaldet alle Syndere til sig og gjør ingen Forskjel. 5) Rom. 5, 20: Hvor Synden er bleven overflødig kjendt, der er Naaden bleven end mere overflødig kjendt. 6) 1 Tim. 2, 4: Gud vil, at alle Mennesker skal blive salige og komme til Sandheds Erkjendelse. 7) Af den hellige Daab; thi deri er den nye Naadepagt, igjentaget, som er evig.

§ 6. Saa er og i denne Artikel at give Agt paa Syndens Tilgivelses Frugt, nemlig at Hjertet har Fred med Gud (Rom. 5, 1), og Cap. 8, 33:

Gud er den, som retfærdiggjør. Men om denne Fred i Hjertet ikke kommer saa hastig, saa behold ikkun i Ihukommelsen Christi Fortjeneste for den ganske Verdens Synder, saa kommer Freden visselig. Anse alletider Christum i Troen, som Israeliterne saa til Kobberslangen, saa skal den onde Samvittigheds gloende Bid vel blive lægt, men vi maa og bede derom, som i Ps. 51, 13: Bortkast mig ikke fra dit Ansigt.

§ 7. Men dersom du snubler og falder igjen, saa tag din Tilflugt til Naadestolen Christum Jesum vor Herre (Ebr. 4, 16), paa det vi kan faa Barmhjertighed og finde Naade til velbeleilig Hjælp, naar det er os fornødent; thi det er os fornødent. Gud vil kalde os igjen, som Adam (1 Mos. 3, 9). Hos Luk. 17, 4, siger Herren: Dersom din Broder syndede syv Gange om Dagen og vendte syv Gange tilbage til dig om Dagen og sagde: det fortryder mig, da skal du give ham til. Ak! hvor meget mere vil Gud gjøre det. Jer. 3, 7 siger Herren til de Frafaldne: Omvend dig til mig. Derfor hører og dette til denne Lærdom, at Guds Naade opretter de Nedbøiede (Ps. 146, 8), og lader os ikke fordærves i vore Synder, som Mannasse siger i sin Bøns 12te Vers.

§ 8. Du maa bede imod Hjertets onde Lyst, klage med Apostelen Paulus og lære at stride formedelst den Hellig-Aand, som kommer vore Skrøbeligheder tilhjælp (Rom. 8, 26), og da kan vore Synder ikke skade eller fordømme os, naar vi stride imod dem, og ikke lade dem regjere (Cap. 6, V. 12). De blive dig og ikke tilregnede, naar du beder, at Gud vil bevare dig fra Synden og give dig Kraft til at overvinde Synden, Kjødet, Djævelen og Verden.

§ 9. Endelig maa du se til, at du lever forsonet og fredeligen med din Næste, gjerne forlader og tilgiver, som Christus har tilgivet dig: saaledes har du da denne Artikel og kan gjøre dig den nyttig til Salighed.

Hertil hører den Bøn, som findes ved det 2det Cap. i den anden Bog.

Det ottende Capitel.

Om Troens Retfærdighed.

§ 1. At et Menneske maa retfærdiggjøres af Naade, bevises med mange Grunde. § 2. Tales især om den Grund, som er Christi Forsone-Embede, hvorledes det blev forrettet paa to Maader, ved at gjøre og ved at lide, og hvorledes begge disse to Ting blive vore ved Troen. § 3. Heraf har vi Forsoning, Syndsforladelse, Frigjørelse fra Straffen, Samvittigheds Fred, evig Forløsning. § 4. Dette Christi Embede er tilsammenfattet i Jesu Navn. § 5. Vi skal delagtiggjøres deri ved Troen, og hvorfor. § 6. At vor Retfærdighed i Christo er vis og evig. § 7. At den er fuldkommen.

§ 1. At Mennesket alene af Naade ved Troen til Christum Jesum bliver for Gud retfærdigt og saligt, vidner først den menneskelige Naturs grundløse uudforskelige, dybe Fordærvelse, hvilken intet Kreatur i Himmelen eller paa Jorden kan hjælpe, men alene Guds Forbarmelse (Es. 1, 5. Ezech. 16, 2. flg.), fra hvilken afskyelige Spedalskhed den fordærvede Natur ikke kan rense Noget uden ved Christi Blod. Derfor anklager Guds hellige Lov Mennesket, udkræver fuldkommen Lydighed eller fordømmer ham (5 Mos. 27, 26. Gal. 3, 10). Naar nu alle menneskelige Kræfter ikke formaa sligt, thi Mennesket er død i Synden (Eph. 2, 1) og kan ikke hjælpe sig selv (Jer. 17, 14), saa har Gud aabenbaret Naadens Forjættelse og forestillet den Troen, og stiftet og oprettet Naadepagten med Fædrene, at i Abrahams Sæd skulle alle Folk paa Jorden velsignes (1 Mos. 22, 18): derfor kommer Velsignelsen af Naade. Denne Pagt haver Gud opfyldt i sin elskelige Søn Christo Jesu og forordnet ham til den menneskelige Slægts Midler, Frelser,

Saliggjører og Forløser, hvilket høie Embede han villig og fuldkommen haver forrettet, hvormed han haver fyldestgjort Loven for os, taget Forbandelsen paa sig, forsonet os hos Gud, forhvervet os Syndernes Forladelse og forløst os fra Synden, Døden, Djævelen og Helvede, og derved igjen tilveiebragt den evige Retfærdighed (Rom. 5, 10. Col. 1, 20. 2 Mos. 34, 6. 7). Ved dette have alle Helgene fra Begyndelsen trøstet sig, som Moses og Ezechiæ Exempler udvise (4 Mos. 14, 17. 18. 19. Es. 38, 17. Ps. 38, 16. 1 Mos. 15, 6. Es. 64, 8. Ps. 32, 5. Hvorfor den ganske hellige Skrift og mægtig bekræfter denne Lærdom om Troens Retfærdighed og Syndens naadige Forladelse (1 Mos. 15, 6. Cap. 22, 18. Ps. 32 og i andre Poenitentse-Psalmer Es. 53, 11. Cap. 45, 24. Cap. 55, 7. Jer. 3, 12. Cap. 31, 34. Cap. 33, 16. Ezech. 18, 21. 22. Dan. 9, 4. Hos. 2, 19. Joel 2, 13. Mich. 7, 18. 19. Ap. Gj. 10, 43. Luk. 19, 10. Ap. Gj. 15, 11. Luk. 1, 71. flg. Cap. 2, 11. Joh. 3, 16. Cap. 20, 31. Rom. 3, 24. 25. 28. Gal. 2, 16. Eph. 2, 8. Phil. 3, 8. 9. 1 Joh. 2, 1. 2). Sligt bevises af de Troendes Exempler fra Begyndelsen, som ere døde i Troen (Ebr. 11). Det bevises og af de omvendte Synderes Exempler, som Manasses, Davids, Peders, Pauli, Maria Magdalenas, Tolderes og Synderes (Luk. 7, 15 og 19de Cap), saa og Røverens paa Korset. Dersom nu Retfærdighed kommer af Gjerninger, saa var Naaden ophævet, Forjættelserne forgjeves og Christi Fortjeneste Intet, som der staar Gal. 5, 4. I have Intet med Christo at gjøre, I, som vil retfærdiggjøres ved Loven, I ere faldne fra Naaden. Ja I ere endnu under Forbandelsen (Gal. 3, 10). Saa blev og den almægtige Gud betaget sin Ære og givet Menneskene, hvilken Berømmelse Propheten Jer. 9, 24 og Paulus Eph. 2, 9. betager og afskjærer alle Mennesker. Og endelig behøver vi da ingen Naade, ingen Mægler, ingen Syndernes Forladelse, ingen Tro, ingen Bøn, og var da det ganske Evangelium paa engang ophævet og tilintetgjort.

§ 2. Men vi ville endnu noget videre betænke Christi Embede og høie, hellige Fortjeneste og først betragte Guds høie og strænge Retfærdigheds Fyldestgjørelse, som blev udkrævet efter Loven. Den samme høie Retfærdighed haver den Herre Christus opfyldt paa tvende Maader, virkelig og lidendevis, af hvilke ingen kunde fyldestgjøres af et Menneske, derfor traadte Christus i vort Sted og opfyldte Guds Retfærdighed, som var udkrævet af Loven, og det med hans Uskyldighed og Helligheds, som den allerhelligste (Dan. 9, 24). Es. 53, 9: Han, der ikke havde gjort Vold og der var ikke Svig i hans Mund, hvorfor og den Herre Gud siger Es. 42, 1: Denne er min Tjener, min Udvalgte, til hvilken min Sjæl haver Behagelighed, og Matth. 3, 17: Denne er min Søn, den Elskelige. Derefter haver den Herre Christus gjort Fyldest for Guds Retfærdighed i Loven formedelst hans Lidelse og uskyldige Død, og er traadt i vort Sted, taget paa sig, fra os Syndens Straf og Forbandelse, og efterdi begge Dele er skeet os til Gode, at den Herre Christus ved hans virkelige Fyldestgjørelse, nemlig formedelst hans Helligheds og Uskyldighed haver opfyldt Loven, og derefter ved hans hellige Lydighed, Lidelse og Død, ogsaa haver gjort Loven og Guds Retfærdighed Fyldest for os, saa skjænker han os begge og gjør dem til vore egne formedelst Troen, hvorom den hellige Prophet Jeremias haver spaaet Cap. 23, 6: Man skal kalde ham Herren vor Retfærdighed, og Ap. Paulus 1 Cor. 1, 30: Christus er bleven os af Gud til Retfærdighed, hvorfor han og trøster sig ved Christi Retfærdighed, som Gud tilregner Troen (Phil. 3, 9), og til de Rom. 5, 19 siger han: Ligesom ved et Menneskes Ulydighed ere blevne Mange til Syndere,

saa skulle og Mange vorde retfærdige ved den Enes Lydighed; og Cap. 8, 32: Gud sparede ikke sin egen Søn, men gav ham hen for os Alle. Det Ord os gjør os Christi Fortjeneste ganske til vor egen, derfor er hans Lydighed vor Retfærdighed.

§ 3. Deraf følger Forsoningen med Gud, hvilket med det gamle Testamentes Syndoffer trøstelig bliver vidnet, men som det ikke kunde forsone Gud, haver den Herre Christus, som det ubesmittede Guds Lam, ladet sig ofre for os, Gud til en sød Lugt, det er, til Forsoning, som der er skrevet Ebr. 10, 8. 9. 10. 14. Da den sande, evige, rette Ypperstepræst kom, sagde han: Slagtoffer og Madoffer og Brændoffer og Syndoffer vilde du ikke have, havde ei heller Behagelighed dertil. Se, jeg kommer for at gjøre min Gud, din Villie (han borttager det første, at han kan sætte det andet), i hvilken Villie vi ere helliggjorte formedelst Jesu Christi Legems Offer paa engang. Thi med et Offer haver han fuldkommet altid dem, som helliggjøres. Af Forsoningen følger Syndernes Forladelse, men Forladelse og Tilgivelse er, at Gud ikke tilregner os vore Synder. Ps. 32, 2: Saligt er det Menneske, som Herren ikke tilregner Misgjerning. 2 Cor. 5, 19: Gud var i Christo, som forligte Verden med sig selv, idet han ikke tilregnede dem deres Synder og oprettede Forligelsens Ord iblandt os; men derimod tilregner Gud os Christi Retfærdighed; thi for hans hellige, fuldkomne Lydigheds Skyld ere vi retfærdige for Gud (Rom. 5, 18. Phil. 3, 9. 1 Mos. 15, 6). Naar nu Synden er for Christi Skyld tilgivet og ikke skal tilregnes, saa maa den og være udslettet og forglemt og i Evighed ikke mere være tænkt paa; thi saa mægtigt og kraftigt er Christi Blod for Gud, derfor siger Propheten Es. 43, 25: Jeg, jeg er den, som udsletter dine Overtrædelser for min Skyld, og vil ikke ihukomme dine Synder. Item, Ezech. 18, 22. Jer. 31, 34. Naar da Synden saaledes er efterladt, at den evig skal være forglemt, saa maa og Syndens Straf ophøre, nemlig Forbandelse, Død, Djævel og Helvede; thi Straffen laa paa ham, siger Es. i det 53de Cap. V. 5, at vi skulde nyde Fred, og vi have faaet Lægedom ved hans Saar. Deraf kommer vor Samvittigheds Frihed, at vi ere løs fra al Frygt, Angst, Forskrækkelse, Djævelens og den onde Samvittigheds Anklagelse, og det er Fred i Hjertet. Da vi ere retfærdiggjorte af Troen, have vi Fred med Gud ved vor Herre Jesum Christum (Rom. 5, 1). Deraf flyder den evige Forløsning; thi hvo som tager en Andens Skyld og Straf paa sig, den forløser ham derfra. Men vi kan ikke selv forløse os, derfor kan vi og ikke gjøre os selv retfærdige og salige. Christus er gjort os af Gud til Forløsning. Hos. 13, 14 siger Herren: Jeg vil forløse dem af Helvedes Vold, jeg vil gjenløse dem fra Døden, Rom. 3, 24: ved den Gjenløsning, som er i Christo Jesu. Dette haver og været den hellige Jobs Tro: Jeg ved, at min Frelser lever (Cap. 19, 25). Es. 49, 24. 25: Mon man kan tage fra den Vældige det, som han har taget? eller kunde den Retfærdiges Fanger undkomme? Da sagde Herren: baade skal den Vældiges Fangne tages fra ham, og det en Tyran haver taget, skal undkomme.

§ 4. Saadant Mæssiæ fortræffelige Embede er tilsammenfattet i det høie, hellige Jesu Navn, og derfor hedder han Jesus, at han skal frelse sit Folk fra deres Synder (Matth. 1, 21), hvilket Ap. Paulus kalder en troværdig Tale og al Antagelse værd, at Jesus Christus kom til Verden at gjøre Syndere salige (1 Tim. 1, 15). Efterdi vi nu have saadan en Saliggjører, saa maa vi og i ham alene og ikke i nogen Anden søge vor Retfærdighed og Salighed.

§ 5. Men saadant sker alene formedelst Troen, som haver gjort Christum til vor egen, som Ap. Paulus siger: Gud haver fremsat os Christum til en Naadestol formedelst Troen i hans Blod (Rom. 3, 25). Derfor bliver og Troen alene tilregnet Christi Retfærdighed; Rom. 3, 21 hedder det: Guds Retfærdighed, som kommer ved Jesu Christi Tro. Gal 2, 26: Vi troede paa Jesum Christum, at vi skulde blive retfærdiggjorte af Christi Tro og ikke af Lovens Gjerninger. Hos. 2, 19: Jeg vil trolove mig med dig i Retfærdighed ꝛc. Ja jeg vil trolove mig med dig i Troen. Es. 26, 2: Oplader Portene, at der maa indgaa et retfærdigt Folk, som bevarer megen Troskab. Epistelen til de Ebræer Cap. 11 beskriver et langt Register over de hellige Fædre, som formedelst Troen have behaget Gud, ere blevne retfærdige og alle i Troen døde salige. Men derfor tilskriver Guds Ord Troen Retfærdigheden, eftersom den er Gratnita, en Naaderetfærdighed, som maa blive greben med Troen, og Guds Naadeforjættelse blive fast og vis, som Ap. Paulus siger til de Rom. Cap. 4, 16: For den Sags Skyld siges det at være af Tro, at det kan være efter Naade, saa at Forjættelsen skal være fast. Thi foruden Guds Naade og Forjættelse kan vi ikke have nogen vis, bestandig Trøst i vor Samvittighed imod vore Synder; thi naar vor Samvittighed opvaagner og anklager os, eller paa vor sidste Ende saaledes tiltaler os: Se, du maa nu herfra, hvorledes haver du tilbragt dit Levnet? Saa kan vor Tro svare: Min Retfærdighed og Salighed er ikke grundet paa mine Gjerninger, men paa Naaden i Christo Jesu, vor Herre (Eph. 2, 8. 9). Es. 55, 7: Hos vor Gud er megen Forbarmelse, nemlig hos vor Herres Jesu Christi Fader. Pſ. 130, 7: Hos Herren er Miskundhed og megen Forløsning er hos ham.

§ 6. Derfor er vor Retfærdighed vis og utvivlagtig; thi Guds Naade, som er forjættet i Christo, er fra Evighed til Evighed, over dem, som frygte ham (Pſ. 103, 17). Som og Guds dyre Ed vidner (Ezech. 33, 12. Es. 54, 8. 9. Es. 55, 3). Han er trofast, som haver forjættet det (Rom. 8, 33. 34. 35): Hvo vil klage paa Guds Udvalgte? Gud er den, som retfærdiggjør. Hvo er den, som fordømmer? Hvo skal kunne skille os fra den Christi Kjærlighed? Men paa det vor Retfærdighed kan være vis og utvivlsom, saa vidner Skriften, at den er evig (Dan. 9, 24). Der skal komme en evig Retfærdighed; og det er en stor Trøst, naar vi snuble eller synde noget, vi ikke da tænke, at det er ude med os, og forloren, vor Retfærdighed er borte, omstødt og hører op. Nei aldeles ikke; thi Herren siger hos Propheten Es. 54, 10. Min Miskundhed skal ikke vige fra dig, og min Fredspagt ikke bevæges, sagde Herren, din Forbarmer. (Pſ. 111, 5.) Han kommer evindeligen sin Pagt ihu; og atter siger han (Es. 54, 8): Det Lidet Vreden varede, skjulte jeg mit Ansigt et Øieblik fra dig, men jeg haver forbarmet mig over dig med evig Miskundhed! thi omendskjønt der bliver truet: naar den Retfærdige gjør Uret, skal hans Retfærdighed ikke redde ham, og ingen af hans Retfærdigheder skal ihukommes (Ezech. 33, 13). Saa er dog dette Sprog at forstaa om Ubodfærdighed, naar man bliver ved i Synden; thi saaledes forklarer den Guds Mand Moses sig (5 Bogs 4, 25. 29. 31): Naar I gjøre ilde for Herrens eders Guds Øine, at opirre ham, da skal I omkomme. Og I skal søge Herren eders Gud, og du skal finde ham; om du leder efter ham af dit ganske Hjerte, og din ganske Sjæl. Thi Herren din Gud er en barmhjertig Gud, han skal ikke overgive dig, eller fordærve dig; han skal ikke heller glemme den Pagt med dine Fædre, som han svor dem. Kong David vidner det og (2 Sam. 7, 16), at Gud har gjort en evig Pagt med os i Christo; og Propheten Hoseas siger C. 2, 19: Jeg

vil trolove mig dig til evig Tid, i Miskundhed og i megen Barmhjertighed, siger Herren. Den evige Guds Naade opretter os igjen, naar vi falde (Pf. 146, V. 8); Herren opreiser de nedbøiede.

§ 7. Denne Retfærdighed, som vi have i Christo, er fuldkommen, og fattes Intet (Eph. 5, 25. 27). Christus haver elsket sin Menighed og renset den formedelst Vandbadet i Ordet, paa det han kunde beskikke sig selv den herlig, en Menighed, som ikke havde Smitte eller Rynke, eller noget Saadant; men at den skal være hellig og ustraffelig: derfor siger Paulus 2 Cor. 5, 21: at vi i Christo ikke alene ere retfærdige, men Guds Retfærdighed i ham, det er fuldkommen retfærdige; esterdi Christi fuldkomne Retfærdighed bliver os tilegnet. Det er Saligheds Klæder og Retfærdigheds Kappe (Es. 61, 10), og det hedder, at iføre Christum (Gal. 3, 27). Det hedder, Tota pulchra, du er ganske skjøn (Høis. 1, 15). Det er det fuldkomne aandelige indvortes Smykke med kosteligt Guld, som det er beskrevet (Ezech. 16, 10. 12). Denne vor Retfærdighed er nu beseglet med den Hellig-Aand (Eph. 1, 13. 2 Cor. 1, 22.) og med begge høiværdige Sakramenter, som Guds Indsegl, hvormed vi blive forsikrede om vore Synders Forladelse, og Retfærdighed for Gud.

Hertil hører den Bøn, som staar ved Enden af det 3die Capitel i den anden Bog.

Det niende Capitel.

Om det nye Levnet, Retfærdigheds Frugter og gode Gjerninger.

§ 1. Et Menneske, som er taget til Naade i Christo, bliver til et nyt Kreatur, og fører et nyt Levnet. § 2. Grunden til dette nye Levnet er Christi Forløsning, Død og Opstandelse. § 3. Dernæst den Hellig-Aand, hvormed Guds Børn er beseglede. § 4. Dernæst Foreningen med Christo, deres Hoved. § 5. Dette angaar uden Forskjel alle Troende, som ere Christi Lemmer. § 6. De kan og bør mærke den Forskjel, der er imellem Guds Aands og den onde Aands Bevægelser. § 7. De maa erkjende alt det gode hos sig for Naade og give Gud ene Æren derfor. § 8 Ikke desmindre har det samme Gode dog Forjættelse om Belønning; hvilket og kommer af Naade; som Guds Børn maa erkjende, og ikke ophøie sig selv. § 9 Belønningen sker for Christi Skyld, og lovet i to Henseender, baade for indvortes og udvortes gode Gjerninger. § 10. Hertil hører og Christi Kors

§ 1. Efterat et Menneske er bleven troende, og med den Hellig-Aand begavet og beseglet, og formedelst Troen til ham haver erlanget Syndernes Forladelse og Retfærdighed, og ved den Hellig-Aand er helligt; saa er han bleven et nyt Kreatur, og nyfødt til et Guds Barn, er i hans Sinds Aand fornyet til Guds Billede, da begynder han og et andet, nyt, gudfrygligt og christeligt Levnet, og lader fare det gamle, ugudelige, adamitiske fæiske, syndige Levnet og Væsen; thi han er nu bleven et nyt Menneske, og haver bekommet en ny Aand, som virker og lever i ham, og den onde Aand, som driver til alt Ondt, er uddrevet, hvorfor saadant et nyt Menneske ikke lader sig mere drive af den onde Aand, men modstræber ham, som Apost. Paulus siger til de Eph. 2, 1. 2. 3. 4. 5. 10. I vare døde i Overtrædelser og Synder, i hvilke I fordum omgikkes, efter denne Verdens Tid, efter den Fyrste, som haver Magt i Luften, som er efter den Aand, der nu er kraftig i Vantroens Børn. Iblandt hvilke vi og alle fordum havde vor Omgjængelse, i vort Kjøds Begjærligheder, og gjorde Kjødets og Tankernes Villie; men Gud, som er rig paa Barmhjertighed, formedelst sin store Kjærlighed, med hvilken han elskede os, levendegjorde og os med Christo, der vi vare døde i Synder; thi vi ere hans Gjerning, skabte i Christo Jesu til gode Gjerninger, til hvilke Gud tilforn beredede os, at vi skulle omgaaes i dem. I dette Sprog gjør Paulus Forskjel imellem det gamle og

det nye Levnet, og siger: Det gamle Levnet virker den onde Aand i Vantro, men det nye Levnet virker Gud i os, og hos Tit. 2, 14. siger han: Den Herre Christus gav sig selv for os, at han maatte forløse os fra al Uretvished og rense sig selv et Eiendomsfolk, som skal være nidkjær til gode Gjerninger; der høre vi, hvorfor og hvortil vi ere forløste, hvad vor Forløsnings Frugt skal være, nemlig et nyt Levnet, og atter 2 Cor. 5, 15: En er død for Alle, at de, som leve, ikke skulde fremdeles leve sig selv, men den, som er død og opstanden for dem.

§ 2. Saa lær da nu Fundamentet, Begyndelsen og Aarsagen til et nyt Levnet, at det er vor Forløsning i Christo, hans hellige Død og Opstandelse, som der staar Rom. 6, 4: Ligesom Christus er opreist fra de Døde ved Faderens Herlighed, saa skal vi og vandre i et nyt Levnet. Hvo, som nu ikke gjør det, han laster og negter Christi hellige Død og Opstandelse, og lader den samme blive hos sig frugtesløs og ukraftig. Saa er da nu det nye Levnet ikke andet, end Christi Opstandelses Frugt og Virkning i de Troende; thi Christus lever i dem, som Apost. Paulus siger til de Gal. 2, 20: Hvad jeg nu lever i Kjødet, det lever jeg i Guds Søns Tro. Jeg lever, dog ikke jeg mere, men Christus lever i mig, der gjør han Forskjel paa sit eget Levnet og Christi Levnet i ham. Saadant igjentager han 2 Cor. 13, 5: Forsøger eder selv, om I ere i Troen, prøver eder selv, eller kjender i eder ikke selv, at Jesus Christus er i eder, uden saa er, da I ere forkudte. Her hører vi, at det nye Levnet er Troens Levnet, ved hvilken Christus bor og lever i os.

§ 3. Efterdi vi og, da vi ere blevne Troende, ere med den Hellig-Aand beseglede saa er han og kraftig i os; thi han er vores Arves Pant (Eph. 1, 14) og erindrer os stedse vort Haab og Kald til den evige Herlighed, bidner og med vor Aand, at vi ere Guds Børn (Rom. 8, 16); thi han er vor sønlige Udkaarelses Aand, og Guds Søns Aand; derfor lærer han os at raabe Abba, o Fader! Hvo, som nu ikke haver Christi Aand, den er ikke hans, derfor ere de Guds Børn, som blevne drevne af Guds Aand, og Guds Aands første Bevægelse og Drift er Bønnen, hvilken, om den vel er svag i Begyndelsen, saa kommer dog den Hellig-Aand vor Skrøbelighed til Hjælp, og træder frem for os hos Gud med usigelige Sukke. Derpaa følger da Aandens Frugter (Gal. 5, 22) Kjærlighed, Glæde, Fred, Langmodighed, Fromhed ꝛc. Disse ere den Hellig-Aands baade indvortes og udvortes Gjerninger, efter Guds Lovs første og anden Tale. Og saaledes opretter Guds Aand igjen i os Guds Lov, og skriver den igjen, som med Guds Finger, i vort Hjertes Tavler, ikke med Tvang og Frygt som Moses, men i Naade og Kjærlighed, derfor er det alene gode Gjerninger, som foruden Tvang ske i Troen og i Kjærlighed, som der staar 1 Cor. 16, 14: Lader alle eders Ting ske i Kjærlighed, og atter Colos. 3, 17: Alt det, som I gjøre, i Ord eller Gjerning, ja alle Ting skal I gjøre i den Herres Jesu Navn, takkende Gud og Faderen formedelst ham. Der befaler Paulus at alle vore Gjerninger skal ske i Troen, fri, af idel Kjærlighed, uden egen Nytte og Berømmelse.

§ 4. Saa lærer og Ap. Paulus os (Eph. 1, 22. 23) at Christus er et Hoved over alting for Menigheden, hvilke er hans Legeme, som er hans Fylde, der opfylder alle Ting i alle. Det er, ligesom Hovedet regjerer det ganske Legeme, og fylder det med Liv og Styrke, ligesaa Christus alle Troende. Derfor virker nu Hovedet i Lemmerne og opfylder dem med Naade, Trøst, Lys, Levnet, Kraft, Fred, Glæde, Kundskab, Kjærlighed, Tro, Taalmodighed, Barmhjertighed, Sagtmodighed, Ydmyghed, Haab, Bestandighed, Lydighed, Visdom, Sandhed, Maad

ligheb, saa at et troende Hjerte og en sand Christi Lem ikke længe har fornøden at spørge, hvad han skal gjøre, thi Guds Aand og Christi Kjærlighed lærer ham det, som Ap. Paulus siger til Tit. 2, 11. 12: Guds saliggjørende Naade er aabenbaret for alle Mennesker, som oplærer os, at vi skulle forsage Ugudelighed og de verdslige Begjerninger, og leve tugteligen, og retfærdeligen og gudeligen i denne Verden.

§ 5. Dette angaar nu alle Troende, som ere nævnede med det christne Navn, som ved den hellige Daab ere indlemmede i den Herre Christo, at de skal leve og vandre i Christo; høie og nedrige Personer, Store og Smaa, Lærde og Ulærde, Mand og Kvinde, Gammel og Ung, ja Gud giver ofte eenfoldige Folk, som ikke modstræbe den Hellig-Aand, men frygte sig for Guds Ord, mere Naade til at leve christelig, end store ansеelige Folk for Verden, som ere fulde af Udyd, Hofærdighed, Gjerrighed, Vellyst, Formastelse, Vrede, Hevngjerrighed, Utaalmodighed, verdslig Klogskab, Spidsfindighed, stor Kunst, egen Ære og Berømmelse, og foragte de Enfoldige.

§ 6. Naar nu en from Christen bliver formedelst Guds Aand drevet til alt det, som godt og christeligt er, saa kan han snart mærke Forskjel imellem den Hellig-Aands og den onde Aands Bevægelse, imellem det gamle og det nye Menneske, imellem den Aand, som er af Gud, og denne Verdens Aand, som Ap. Paulus siger 1 Cor. 2, 12: Vi have ikke annammet Verdens Aand, men den Aand, som er af Gud, at vi kunde vide de Ting, som er os skjænkte af Gud, thi bør det enhver Christen at mærke denne Forskjel, paa det han maa kjende Guds Værk og Naade i sig selv, takke Gud derfor, og i al Ydmyghed bede om Guds Gavers Formerelse og Opholdelse, at Gud vil give ham Kraft, at blive mægteligen bekræftet til det indvortes Menneske, og blive rodfæstet og grundfæstet i Kjærlighed, og opfyldt til al Guds Fylde (Eph. 3, 16. 18. 19).

§ 7. Hvoraf da følger, at ingen sand troende Christen ophøier sig af sine Gaver og Gjerninger, ikke berømmer sig deraf, ingen Fortjeneste søger deri, thi han ved, at det altsammen er idel Guds Naade og alt det Gode, han gjør, er Guds Virkning i ham; thi bør ham ingen Ære derfor, men Gud alene Æren, som Ap. Paulus sagde 1 Cor. 15, 10: Af Guds Naade, er jeg det, som jeg er, og hans Naade som er uddelt til mig, haver ikke været forgjæves, jeg haver arbeidet, dog ikke jeg, men Guds Naade, som er med mig, som Herren og selv lærer os (Luk. 17, 9. 10). Naar en Herre befaler sin Tjener noget, mon han takkede den samme Tjener, at han gjorde det, som ham var befalet? Jeg mener det ikke: Ligesaa og I, naar I have gjort alle Ting, som eder ere befalede, siger: Vi ere unyttige Tjenere, thi vi gjorde det, som vi vare pligtige at gjøre. Det er at afskjære Gjerninger al Tillid, Berømmelse og Fortjeneste! thi vi ere forhen mere skyldige, hvad kan vi da fortjene? saa er og ikke Formuen vores, men Guds; thi ligesom Grenen paa Vintræet drager sin Saft og Kraft af Vintræet, om den skal grønnes og bære Frugt, og naar den bliver afskaaren, saa fortørres den, saa kan I ikke heller, siger Herren, bære Frugt, uden I blive i mig; thi uden mig kan I slet intet gjøre (Joh. 15, 4. 5). Derfor skal og maa alt det gode, som nogen Tid sker ved os, blive alene Gud tilskrevet, og Æren givet ham alene (Pſ. 115, 1). Ikke os, Herre, ikke os, men giv dit Navn Ære (1 Krøn. 29, 14.) Det er alt af dig, og af din Haand have vi givet dig det, og Ap. Paulus 1 Cor. 15, 10: Af Guds Naade er jeg det, som jeg er. Phil. 2, 13: Gud er den, som udretter i eder, baade at ville, og at udrette det efter sin Behagelighed. Cap. 1, 6: Den, som haver begyndt en god Gjer-

ning i eder, skal fuldkomme den indtil Jesu Christi Dag.

§ 8. Men naar vi intet kan fortjene, hvorfor have da Gjerningerne Belønnings Forjættelse? Svar: Belønningen er rig og stor, som Herren sagde til Abraham, (1 Mos. 15, 1.) Jeg er dit Skjold, og din meget store Løn. Jeg er den almægtigste Gud, vandre for mit Ansigt, og vær fuldkommen (C. 17, 1). Men, efter at den fromme Gud med sin Naade virker i os alt det Gode, vi gjør, saa skjænker han os af Naade, hvad han virker i os, og belønner det, ligesom vi havde gjort det. Men den Troende erkjender saadant vel, og giver igjen Gud Æren og Berømmelsen, og ikke sig selv. Derfor beder Paulus (Phil. 1, 11) at de maatte blive fyldte med Retfærdigheds Frugter, som ske ved Jesum Christum, Gud til Ære og Lov, og Matth. 5, 16 lærer Christus os, at vi skal lade vort Lys saa skinne for Menneskene, at de se vore gode Gjerninger, og prise vor Fader, som er i Himlene. Derfor haver og den Herre Gud ved Propheten Jerimias forbudt al egen Ros, det være sig Ros af Visdom, Rigdom, eller Styrke (C. 6, 23.) Men hvo, som vil rose sig, rose sig af dette, at han forstaar og kjender mig, at jeg er Herren, som gjør Miskundhed, Ret og Retfærdighed paa Jorden, thi disse Ting behage mig, siger Herren (V. 24.) Om Almisse siger Herren hos Matth. C. 6, 3: at vi skulde give den uden al egen Ære og Berømmelse, med saa enfoldige Hjerter, at ikke den venstre Haand skal vide, hvad den høire gjør. Saa haver og intet Menneske at berømme sig af sine Gaver, thi de ere ikke hans egne, men han haver annammet dem af Gud, og de samme virkes formedelst den eneste Guds Aand, som uddeler til enhver i Besynderlighed, eftersom han vil (1 Cor. 12, 11).

§ 9. Men om alle gode Gjerningers Belønning skal vi lære, at de blive belønnede for Christi Skyld, paa hvem vi tro, (saa vel behager Gud Troen) saa og fordi Sligt sker til Guds Ære. Men der ere tvende Slags gode Gjerninger, som have Belønnings Forjættelse. De indvortes gode Gjerninger ere Gudfrygtighed; derom siger Apostelen Paulus (1 Tim. 4, 8). Gudfrygtighed er nyttig til alle Ting, da den haver Forjættelse baade om dette Liv, som nu er, og om det tilkommende. Det er, den bliver timelig og evig belønnet. Hvilken skjøn Forjættelse haver Gudsfrygt! (Ps. 111, 10. Sir. 1, 16). Hvilken skjøn Løn og Forjættelse have de Barmhjertige, Fredsommelige, Sagtmodige! ꝛc. (Matth. 5, 5. 7. 9 ꝛc.). Hvilken skjøn Løn har den sande Gudstjeneste! (Ps. 27, 4. Ps. 84, 1). Hvilken skjøn Forjættelse har Bønnen! (Ps. 50, 15 og Ps. 145, 18. Joh. 16, 23. Luk. 11, 9). Hvilken skjøn Forjættelse have Christi Navns offentlige Bekjendere! (Matth. 10, 32): Hvosomhelst, der vil bekjende mig for Menneskene, den vil jeg og bekjende for min Fader, som er i Himlene. Hvilken skjøn Forjættelse have de, som blive forfulgte for Christi Skyld! (Matth. 5, 10. 11. 12). Apost. Paulus siger 2 Tim. 4, 8: Retfærdigheds Krone er bortlagt til ham. (Matth. 19, 29): Enhver, som har forladt Hus, eller Brødre, eller Søstre, eller Fader, eller Moder, eller Hustru, eller Børn, eller Agre, for mit Navns Skyld, skal faa det hundredefold igjen, og arve det evige Liv. (2 Tim. 2, 11): Dersom vi ere døde med ham, skal vi og leve med ham. (Rom. 8, 18): Denne nærværende Tids Lidelser er ikke den Herlighed værd, som skal aabenbares paa os. Men de udvortes gode Gjerninger have denne Forjættelse (Matth. 10, 42): Hvo som giver en af disse Smaa ikkun et Bæger koldt Vand at drikke, fordi han er en Discipel, sandelig siger jeg Eder, han skal ingenlunde miste sin Løn. (Es. 58, 8. Ps. 41, 1. Dan. 4, 27.) Matth. 25, 21 blev sagt til den Tjener, som havde vel anlagt sit Pund, og aagret dermed: Vel du fromme og tro Tjener, du har været tro over Lidet, jeg vil sætte dig over

Meget, gak ind i din Herres Glæde, (Gal. 6, 9): Naar vi gjøre Godt, lader os ikke blive trætte, thi vi skal og høste i sin Tid, om vi ikke blive lade. (2 Cor. 9, 6): Hvo karrigen saar, skal og karrigen høste, og hvo som saar i Velsignelse, skal og høste i Velsignelse, det er rigelig. (Luk. 14, 13. 14): Naar du gjør et Gjæstebud, da byd Fattige, Krøblinge, Halte, Blinde, saa skal du være salig; thi de have ikke at give dig igjen; men det skal igjengives dig i de Retfærdiges Opstandelse. (Matth. 25, 35): Jeg hungrede, og I gave mig at æde, ꝛc.

§ 10. Hertil hører Christi Kors, som er sin egen Fornægtelse og at hade sit eget Liv, de medfødte Udyder (Luk. 14, 26). At korsfæste sit eget Kjød, foruden hvilket man ikke hører Christum til (Gal. 5, 24). Foruden hvilket det nye Menneske ikke kan fremkomme.

Herhen hører den Bøn, som findes ved det 7 Cap. i den anden Bog.

Det tiende Capitel.

Om Bønnen.

§ 1. Hvad Bønnen er, og hvoraf den kommer. § 2. Hvordan den maa ske. § 3. Den er Christnes Kjendetegn og en kostelig Gjerning. § 4. Bliver kraftigt og brændende naar den skeer i Kjærlighed og Hjertets Glæde og Frimodighed. § 5. I en saadan Bøn er Hjertet Gud aldeles overgivet, og tvivler ikke. § 6. Hvorved Troen i Bønnen styrkes, hvilket samme og viser Bønnens Kraft og Værdighed. § 7. Tre mægtige Hjælpere, som Bønnen har. § 8. Hvad der hindrer Bønnen, og hvorledes det med syv Ting skal imodstaaes. § 9. Til Bønnen hører en taalmodig og troende Forventelse efter Guds Bønhørelse.

§ 1. Bønnen er en Samtale med Gud, et Stykke af det indvortes aandelige himmelske Levnet, et paa Christum troende Hjertes Egenskab og Kjendetegn, den Hellig-Aands bestandige Bevægelse. Thi han er Naades og Bønnens Aand (Sach. 12, 10). En Virkning af den guddommelige Salvelse (1 Joh. 2, 20. 27); thi ligesom det naturlige Liv bevæger Legemet, ligesaa bevæger den Hellig-Aand Sjælen, ved Bøn, ved Suk, ved hellig Andagt, ved hjertelig Klage over den menneskelige Elendighed, ved Synden eller Syndens Straffes Afbedelse, ved Forbøn for alle Mennesker, for Øvrighed, ved Bøn om den Hellig-Aand selv, om Kundskab og Oplysning, om Trøst og Lindring i Korset, om Troens Erholdelse og Bestyrkelse, om Taalmodighed, om allehaande Nødtørft, formedelst Bøn og Taksigelse for alle Guds Velgjerninger, hvorved Gud bliver æret, lovet og priset i alle hans Virkninger og Velgjerninger, enten det skeer hemmeligen i Kammeret, i Hjertet paa alle Steder, i alt Arbeide; eller det sker offentlig i Menigheden, til Troens Bekjendelse, Guds hellige Navns Ære, og Taksigelse for alle Velgjerninger.

§ 2. Alt dette maa ske i Aand og Sandhed af Hjertens Grund, foruden Hykleri for Gud og ikke for Menneskene, uden naar Guds Lov og Taksigelse bliver offentlig udkrævet i Menigheden, som den 22de Psalme V. 26 siger: Fra dig er min Lov i en stor Forsamling. Og naar denne Bøn sker i Aanden, saa kan den ske uden Afladelse og paa alle Steder, og er det daglige Offer, som Malachias haver spaaet om (Cap. 3, 4. Ps. 141, 2).

§ 3. Ligesaa er Bønnen en sand troende Christens Kjendetegn, et af den Hellig-Aands kraftige og levende Vidnesbyrd, et Kjendetegn paa sande Guds Børn, og paa Christi sønlige Aand; efterdi vi ere Børn, haver Gud udsendt sin Søns Aand i vore Hjerter, som raabe: Abba, o Fader! (Gal. 4, 6). Med dette Sprog haver Apost. Paulus sammensat og i Bønnen indesluttet Gud vor kjære Fader, Guds Søns og Hellig-Aand. Hvor nu Bønnen ikke er, der er ingen Guds Kundskab, ingen Tro, ingen Hellig-Aand. Hvoraf er at fornemme, hvilken kostelig Gjerning Bønnen er. (Ps. 92, 1): Det er godt at takke Herren, og synge dit Navn Psalmer, du Høieste, at kundgjøre din Mi-

skundhed om Morgenen, og din Sandhed om Nætterne. (Es. 42, 8): Jeg er Herren det er mit Navn og jeg vil ingen Anden give min Ære, eller de udskaarne Billeder min Lov, hvorfor de sande Tilbedere tilbede Faderen formedelst Sønnen, i den Hellig-Aand, og ikke giver nogen Anden den guddommelige Ære; thi det er imod den ganske hellige christelige Tro, som alene hænger ved Gud, og ikke ved noget Kreatur, og alene haver Fortrolighed til Gud, og paa intet Kreatur forlader sig; thi der ophører strax den sande Tro og bliver til Vantro. Til den Ende er Menneskets skabt, forløst og helliget af Gud, at han skal kjende, paakalde, ære, love og prise Gud.

§ 4. Men Bønnen bliver ganske kraftig og brændende, naar man beder i Kjærlighed; thi naar Kjærlighedens Lue er brændende imod Gud, og man med inderlig Kjærlighed omfavner Gud, det er et ret Guds Barns Bøn, som erlanger, hvad det beder om. Hvo mig elsker, siger Herren, skal elskes af min Fader, og jeg skal elske ham, og aabenbare mig selv for ham (Joh. 14, 21). Item: Faderen elsker Eder selv efterdi de have elsket mig (Cap. 16, 27). Jo mere brændende Kjærlighed nu er, jo andægtigere er Bønnen, hvorfor, ligesom vi maa bede om Troens Forøgelse (Luk. 17, 5) ligesaa om Kjærlighedens Fornærmelse til Gud, og det er en besynderlig trøsterig Forjættelse, at Gud ved den Hellig-Aand haver udøst sin Kjærlighed i vore Hjerter (Rom. 5, 5). Hjertets og Samvittighedens Glæde gjør og Bønnen kraftigere for Gud; thi naar vi ikke bede i Fortrædelighed, men i en glad Frimodighed, det er et levende Haab, at os ikke bliver afslaaet, hvad vi bede, og et levende Vidnesbyrd, at vi blive bønhørte, derfor siger Epistelen til de Ebræer (Cap. 4, 16): Lader os træde frem med Frimodighed til Naadestolen, paa det vi kan faa Barmhjertighed, og finde Naade til vel beleilig Hjælp, og Apostelen Johannes sagde (1 Ep. 3, 21. 22): Det er den Dristighed vi have til Gud, at vi skulle annamme af ham, hvad vi bede om. Denne glade Dristighed er Taksigelse for alle Velgjerninger, som den 100de Psalme artig beskriver det: Al Verden raabe med Glæde for Herren. Tjener Herren med Glæde, kommer for hans Ansigt med Frydeskrig. Kjender, at Herren han er Gud, han, han gjorde os, og ikke vi selv, til sit Folk, og til sin Fødes Faar. Gaar ind ad hans Port med Taksigelse, ad hans Forgaarde med Lov, takker ham, velsigner hans Navn. (Ps. 54, 8): Jeg vil ofre dig frivillig Ofre, jeg, jeg vil takke dit Navn, Herre, thi det er godt.

§ 5. Naar nu Bønnen sker saaledes i Tro, Kjærlighed, Haab og glad Frimodighed, saa overgiver Hjertet sig ganske og aldeles Guds naadige Villie og den guddommelige Kjærlighed, hjemstiller Gud alle Ting, opofrer sig Gud med alt, hvis det haver og er, og lader sig vel behage, hvad Gud behager, saadan En er det nok deri, at han haver Gud til Fader, og er et Guds Barn, beder og ikke for sin egen Nyttes Skyld, men af Kjærlighed, og sin kjære himmelske Fader til Ære og Velbehagelighed, og eftersom saadant et Hjerte haver fundet og smagt Guds Kjærlighed og Glæde i Bønnen, saa beder han og indubitanter, foruden al Tvivlagtighed, og vanker ikke, som Apost. Jakob siger (Cap. 1, 6), og Herren selv (Matth. 21, 21. 22): Naar I bede, da tvivler ikke, men tro, saa skulle I faa det; thi Gud anser Hjertet, og bønhører efter Hjertet, og ikke efter Munden, anser Troen og Hjertets inderlige Suk og Forlængsel.

§ 6. Det styrker og Hjertet mægtigt, at Herren, som tilbedes, er ikke langt fra, men nærværende. (Ps. 145, 18): Herren er nær hos alle dem, som kalde paa ham, hos alle som kalde paa ham i Sandhed; thi, ligesom alle de, der rørte ved Herren, bleve helbredede, formedelst den Kraft, som gik ud fra ham. Herren rørte og ved den

Spedalske, som bad ham om at blive ren. Ligesaa anrører vor Bøn Herren formedelst Forjættelsen, (Ps. 27, 8. 9): Til dig sagde mit Hjerte, der du sagde: søger mit Ansigt, Herre, jeg søger dit Ansigt, skjul det ikke for mig. Herre, hvad har du sagt og forjættet, paa saadanne dine Ord beder jeg, der er, at anrøre Gud. Herre Christe, du haver sagt (Joh. 15, 16): Hvad I bede Faderen i mit Navn, skal han give Eder. Her staar den blodsottige Kvinde, og rører ved Sømmen af hans Klædebon (Luk. 8, 44), efter hans Forjættelse. Ligesom nu de Syge ved Bønnen have draget Christi Kraft til sig, som haver læget dem, saa drager og Christi Kraft alle til sig, som bede i Aand og Sandhed, og forener sig med dem. Thi Tro, Kjærlighed, Haabet og Bønnen, ere saadanne gudelige og aandelige Baand, som forener os med Gud. Deum invocare, est Deum in cor tuum vocare. At paakalde Gud er at raabe ham ind i sit Hjerte. Deraf se vi Bønnens Kraft og Værdighed, hvilket kosteligt Værk det er, og som Bønnen, og at love Gud, er en Englegjerning og Embede, saa have de bedende Samkvem med de hellige Engle, om det endskjønt ei endnu er synligt og aabenbar.

§ 7. Men, som vort Kjød og Blod er svagt, saa have vi tre mægtige Hjælpere i vore Bønner, 1) Vor Midlers og evige Ypperstepræstes Forbøn, hvilken haver et uforgjængeligt Præstedømme, og beder for os (Ebr. 7, 24. 25). 2) Den Hellig-Aand, som kommer vore Skrøbeligheder tilhjælp og træder frem for os hos Gud med usigelige Sukke. 3) Den hellige christelige Kirke, som beder for alle sande Christi Lemmer (Eph. 6, 18).

§ 8. Imidlertid understaar Satan sig og at hindre vor Bøn, ved mangehaande uformodentlige Midler og Veie, ved Andagtens Forstyrrelse, Tankernes Forvirrelse, Anfægtning, at man ikke bliver bønhørt, vor Uværdighed, vore Synders og mange Slags Skrøbeligheders Forekastelse. Da maa vi lære at begegne ham. 1) Med Guds Befaling, Gud haver befalet at bede: Kald paa mig i din Nødsdag, jeg vil udfri dig, og du skal prise mig (Ps. 50, 15). 2) Med Forjættelsen om naadig Bønhørelse. Førend de raabe, da vil jeg, ja jeg svare, naar de, de endnu tale, da vil jeg, ja jeg høre (Es. 65, 24. Ps. 145, 18. Ps. 34, 18. 3). Med Jesu Christi Midler og ypperstepræstelige Embede. 4) Med Naadestolen, som Gud haver fremsat formedelst Troen i hans Blod (Rom. 3, 25). 5) At Gud ikke forkaster nogen arm bodfærdig Synders Bøn. Lovet være Gud, som ikke forskjød min Bøn, eller vendte sin Miskundhed fra mig (Ps. 66, 20), dette skal skrives for den Slægt, som herefter kommer (Ps. 102, 19). 6) At Herren haver befalet at holde an i Bønnen og ikke blive træt (Luk. 18, 1. ꝛc.). Item Matth. 7, 7: Beder, leder, banker, saa skal Eder oplades. 7) Gud haver ved sin Befaling, Forjættelse, og formedelst Christi Fortjeneste og Forbøn, gjort os værdige til Bønnen, og til aandelige Præster (Aab. 1, 6), at ofre vore Læbers Frugter (Ebr. 13, 15).

§ 9. Tøver da Herren noget med Hjælp og Trøst, saa bi efter Herren, vær frimodig, og han skal styrke dit Hjerte (Ps. 27, 14.) Hvad siger den hellige David i Ps 40, 2. 3: Jeg biede taalmodig efter Herren, og han bøiede sig til mig og hørte mit Raab. Og han drog mig op af den brusende Grav, af det skidne Dynd. Gud haver Tid, Sted og Middel i sin Haand, den alene vise Gud haver Middel, den sande Gud ved Tiden, den almægtige Gud haver Magt. Grunde du dig paa hans Almagt, Barmhjertighed, Sandhed og Visdom, tak ham ikkun, fordi han haver givet dig Forjættelse om naadig Bønhørelse, og tro ham, han skal vel holde sit Tilsagn; thi hvad han lover, det holder han visselig. Han er ikke et Menneske, at han lyver, ikke heller et Menneskes Barn, at

ham skulde angre Noget, haver han sagt det, og skulde ikke gjøre det? (4 Mos. 23, 19. 1 Sam. 15, 29).

Her henhører den Bøn, som findes ved det 36te Capitel i den 2den Bog.

Det ellevte Capitel.

Om det hellige christelige Levnets Kors og Forfølgelse.

§ 1. Det sande christelige Levnet maa lide megen Forfølgelse, som Satan er Aarsag til. § 2. Trøsten derimod er, at Gud bor i og frelser og ærer den Gudfrygtige, § 3. At dette Levnet er det ædle Christi Levnet og den Hellig-Aands Frugt. § 4. At det gjør Forskjel imellem Guds og Satans Børn. § 5. At aflægge det kjødelige Liv og antage det aandelige er just den snevre Vei, som alle sande Guds Børn maa gaa, hvilket er saligt, men kan alene ske ved Troen. § 6. Det bevise Christi og alle Helliges Exempler. § 7. De som der for laste denne Lærdom, forstaa ikke Christi Riges Art. § 8. Det er fornødent at bede saavel mod det christelige Levnets, som mod den christelige Lærdoms Forhindringer.

§ 1. Ligesom den rene evangeliske Lærdom, og den sande Tro og Erkjendelse, haver megen Forfølgelse af den falske Kirke, ligesaa og det christelige Levnet. Apostelen Paulus siger (2 Tim. 3, 12): Alle de, som vil leve gudeligen i Christo Jesu, skal forfølges. Derfor kalder den Herre Christus og hans hellige Levnets Efterfølgelse af ethvert christent Menneske, et Kors. Vil Nogen komme efter mig, han kan tage sit Kors og følge mig (Matth. 16, 24). Sirach siger (Cap. 2, 1): Dersom du kommer frem til at tjene den Herre Gud, da skik din Sjæl til Fristelse; thi maa vi sikkerlig vide, at som et gudfrygtigt Levnet i Troen og i Christi Kjærlighed er den sande inderlige Gudstjeneste, af den Hellig-Aand opvakt, saa vil Satan gjerne forstyrre det, og om han ikke kan andet, saa bruger han sine Lemmer til at laste dem, som leve gudfrygtig og gjør, som hans Navn lyder; thi han hedder en Laster, og hvad der behager vor Herre Christo, det mishager ham, og han imodstræber det, derfor hedder han en Modstræber.

§ 2. Dersom I forhaanes for Christi Navn, ere I salige; thi den Herligheds og den Guds Aand hviler paa Eder; han bespottes vel, hvad dem er anlangende, men æres, hvad Eder er anlangende (1 Pet, 4, 14). Der den hellige Prophet Daniel daglig i Bønnen forrettede sin Gudstjeneste, og Satan med sit Værktøi ikke ved noget Middel kunde skade den fromme Mand, eller udøse sin Nid og Vrede imod ham, eftersom han førte et retfærdigt, oprigtigt, ustraffeligt Levnet, da tænkte Satan at skille Daniel ved Livet, formedelst hans Gudstjenestes Forhindring, som han daglig øvede, men Gud, som han tjente i sit Hjerte, hjalp ham mægtigt. Ligesaa tænker Satan at kaste dem alle for Løverne, som leve gudfrygtig, men Herren siger (Joh. 12, 2. 6): Om Nogen tjener mig, han følger mig, og hvor som jeg er, der skal og min Tjener være. Og om Nogen tjener mig, den skal Faderen ære. Er det nu ikke bedre at være æret af Gud for alle hellige Engler, for Gudfrygtigheds Skyld, end at være æret af Verden for Ugudeligheds Skyld?

§ 3. Det gudfrygtige Levnet er det ædle Christi Levnet i hans troende Lemmer og er den Hellig-Aands Frugter om det endskjøndt af hoffærdige, stolte og vellystige Verdens Børn bliver foragtet, forsmaaet og forfulgt, og naar da saadant, et christeligt Levnet bliver hadet og forfulgt, saa bliver Christus selv i sine gudfrygtige Lemmer forhadt og forfulgt, dette bedrøver vel det udvortes Menneske, men det er Naade for Gud, siger Apostelen Peder (1 Ep. 2, 20), men Bespotterne skulle gjøre ham Regnskab, som er rede til at dømme Levende og Døde (Cap. 4, 4. 5).

§ 4. Det christelige, gudfrygtige Levnet gjør Forskjel imellem Guds Børn og Satans Børn, imellem dem,

som hører Christum til, og dem, som ikke hører ham til (1 Joh. 3, 9. 10. Gal. 5, 21. 22). Omendskjøndt denne Forskjel endnu ikke er aabenbar for Menneskene, saa er den dog bekjendt for den Herre Gud, han skal i sin Tid aabenbare det. Som Propheten Malachias siger (Cap. 3, 14. ꝛc). De Ugudelige sige: det er forfængeligt at tjene Gud, og hvad Vinding er det, at vi vare paa hans Varetægt, og at vi gaa i Sørgeklæder for den Herre Zebaoths Ansigt? (De ugudelige, kjødelige Mennesker synes, det er et haardt Levnet, men de Gudelskende er det let og sødt). Og nu, vi prise de Hofmodige salige; thi de, som gjorde Ugudelighed, ere baade opbyggede, og prøvede af Gud, og undkomne. Da talede de, som frygtede Herren, hver til sin Ven: Herren giver dog Agt derpaa og hører det, og der er skreven en Ihukommelses Bog for hans Ansigt, for dem, som frygte Herren, og tænke paa hans Navn, og de skal være mig, sagde den Herre Zebaoth, paa den Dag, som jeg vil gjøre, en synderlig Eiendom, og jeg vil spare dem, som en Mand sparer sin Søn, som tjener ham, da skal I vende om og se, hvad Skilsmisse der er imellem en Retfærdig og Ugudelig, imellem En, som tjener Gud og En, som ikke tjener ham.

§ 5. Den hellige Skrift dømmer og holder alle dem for Ugudelige, som leve efter Kjødet, og afsiger dem Guds Rige, derfor saa maa nødvendig det kjødelige Levnet blive aflagt, og et aandeligt Levnet antaget, som maa være det kjødelige Levnet ganske imod, nemlig Dienslyst, Kjødslyst og det hofærdige Levnet, ellers kan vi ikke blive kjendte for Christi Lemmer; thi om Nogen ikke haver Christi Aand, denne er ikke hans (Rom. 8, 9). Men hvor Christi Aand er, der ere og Aandens Frugter. Og det er og Guds Børn, som drives af Guds Aand, og de høre Christum til, de, som korsfæste deres Kjød med Lyster og Begjæringer (Gal. 5, 24). Og just dette er den snevre Port, hvorigjennem vi skulle indgaa til Livet, og den trange Vei, som fører til Livet, og de ere Faa, som finde den (Matth. 7, 13. 14). Men de, som finde den, og vandre derpaa, ere de, som i Sandhed tro paa Guds Søn og alene søge deres Retfærdighed i ham, og lade Troens og Retfærdigheds Frugter bo og herske i dem, og derover og lide Alting, hvad Gud Herren lader komme over dem; thi os bør at indgaa i Guds Rige ved megen Trængsel (Ap. Gj. 24, 22). Men vi have den Forjættelse, at, saafremt vi lide med Christo, skulle vi og blive herliggjorte med ham (Rom. 8, 17. 2 Tim. 2, 11. 12). Item Rom. 2, 7: Dem, som ved god Gjernings Taalmodighed søge Ære og Hæder og Uforkrænkelighed, skal Gud give et evigt Liv, hvilket ingen gjør eller kan gjøre, uden han haver den sande Tro. Derfor er Enden paa alle Budene Kjærlighed af et rent Hjerte, og af en god Samvittighed, og af en Tro, som er uden Skrømt (1 Tim. 1, 5).

§ 6. Er ikke vor Herre Christus saaledes hengangen for os, og haver ikke alle Guds Hellige med deres Kors ligesaa efterfulgt? hvad haver det været for Folk? haver det været Verdens Børn? og ere de efter deres Poenitentse blevne i det kjødelige og ugudelige Væsen og Levnet? have de efter deres Omvendelse vandret paa Fordømmelsens brede Vei? have de ikke trædet i Christi hellige, ydmyge Fodspor, og efterfulgt hans hellige Exempler i deres Levnet, i stor Taalmodighed? have de ikke paataget sig Christi Kors, og hans Aag og Byrde, som for Christi Skyld er sødt og let, og baaret det efter Herren? er de ikke blevne Guds Billede lige formedelst Korset? mener du, at dette haver været Skjemt eller en død Tro?

§ 7. Hvad skal det da være, at denne høinødvendige Lærdom bliver lastet og faragtet af de overkloge, superfine og høisindede lærde og ulærde stolte? da dog overalt den sande le-

vende Tro og nye Fødsel bliver lagt til Grund og Fundament, foruden hvilken Grund intet helligt og christeligt Levnet kan eller maa være, og jeg siger i Sandhed, at de Folk ikke vide, hvad de laste, de have ikke ret forstaaet Troen, af hvilken Mennesket bliver nyfødt, forstaa ikke Guds Børneret, det aandelige Christi Rige, som er i de Troende, have de ingen Tid kjendt, eller Kirkens Hoveds høie Hemmelighed, og hans Menigheds Fylde, hvilken er hans Legeme, ikke heller den Hellig-Aands Regimente og Vaaning i de Troende: siger mig, hvad er Guds Kirke? er det ikke Guds Vinbjerg, og den aandelige Høst (Matth. 13, 24. og 20, 1). Hvor ere da Frugterne? skal det da være idel stumt, kvalt forbrændt Korn, hvor (infelix lolium & steriles dominantur avenæ), det unyttige Ukrud og gold Havre tager Overhaand? Skal det være idel vilde Druer, som Vinbjergene skulle bære? (Es. 5, 1. ꝛc.). Hvad er det Ministerium? Skal det være Carnis eller Spiritus Ministerium, Kjødets eller Aandens Tjeneste? Ser de onde Arbeidere (Phil. 3, 2).

§ 8. Som det nu er høitfornødent at bede, at det hellige Evangelium og Troens Løb ikke skal forhindres formedelst Sammenrotninger, Sekter og Tyraner, ligesaa er det høit fornødent at bede, at Gudfrygtighed og det christelige Levnets Løb ikke skal blive hindret formedelst Ubodfærdighed, Verdens Kjærlighed, Hykleri og Forargelse, paa det Herrens Dag ikke pludselig skal overile os i vore Synder, og derpaa følge en streng Dom.

Bøn.

Barmhjertige Gud og Fader, jeg takker dig af min Sjæls Grund for dit Ords naadige Aabenbarelse, hvori du ikke alene har stillet os den Lærdom om den sande saliggjørende Tro for Øine, hvorledes vi i al vor Nød og Anliggende skal i hjertelig Fortrolighed og sønlig Tillid paa din Forjættelse alene tage vor Tilflugt til dig, vores fromme Gud, og nyttelig til vor Salighed, i den Hellig-Aands Kraft antage vor værdigste Forløsers og Saliggiørers Jesu Christi dyre Fortjeneste, men af dette dit aabenbarede Ord blive vi og undervisте til et helligt og dig, Gud, velbehageligt Liv, hvorledes vi maa fornægte det ugudelige Væsen og de verdslige Begjæringer, og leve hellig, retfærdig og gudelig i denne Verden. Ak! forlen os hertil Aands Naade og virk selv Troen, som din Gjerning i os, hvorved vort Hjerte, vor Forstand og Villie maa kraftelig blive bøiet og draget til dig, til ret at kjende, elske, ære, tilbede og prise dig, imod Synd, Død, Djævel, Helvede og Verden at antage Christum vor eneste Forløser og Frelser med sin Retfærdighed og fuldkomne Fortjeneste og betjene os deraf til vor Salighed. Ak! saa kan det jo ved din Naade ikke slaa os feil, at vor Tro ei skal være en død Skintro, men vi skal faa fat paa Aandens Frugter, som ere Kjærlighed, Glæde, Fred, Taalmodighed, Venlighed, Godhed, Tro, Sagtmodighed, Kydskhed og faa det Vidnesbyrd i vort Hjerte ved din Aand, at vi ere Guds Børn. Derfor ville vi og, o Fader! prise og takke dig i al Evighed. Amen.

Den femte Bogs anden Part

om

den høiunderlige og naaderige Forening

imellem

de christelige Troende og det almægtigste, udødelige og uoverindelige

Kirkens Hoved, Christo Jesu,

alle Fromme, Gudfrygtige og Bedrøvede, i Christo kjæmpende, i denne besværlige og farlige Tids Løb, til besynderlig hjertens Trøst og Glæde, af trohjertig Hengivenhed med besynderlig stor Flid beskreven.

Det første Capitel.

Den første Grund og Bevis til Guds Forening med Menneskene er Menneskets Skabelse og Gjenopreisning.

§ 1. Alle Kreature ere skabte til Guds Ære, og de forkynde den. § 2. Men Mennesket alene har Gud skabt sig selv lig, for at have sin Lyst i ham og forene sig med ham. § 3. Hvorved Gud efter Syndefaldet arbeider nu paa denne Forening igjen. § 4. Hvor forunderlig, nøie, høi og salig den er.

§ 1. Den ganske Natur og Kreatur er ene og alene skabt til den eneste og sande, almægtige Guds Lov og Ære, derfor og alle Guds Gjerninger og skabte Ting i Almindelighed prise og forkynde deres Skabers Herlighed og Godhed; thi det er Altsammen af den øverste Værk- og Kunstmester gjort saa fuldkommen godt, herligt og skjønt, at Skaberen selv haver glædet sig i sine Gjerninger, da han skuede dem i en fuldkommen Godhed og mangfoldig Skjønhed og Sandhed.

§ 2. Men eftersom iblandt alle de samme hans Gjerninger endnu intet saadant synligt Billede var forhaanden efter den usynlige Gud, som kunde ligne Skaberen, saa haver Gud af den hellige Treenigheds forunderlige Raad, skabt Mennesket efter sit Billede, det er, han haver aftrykt i Mennesket et levende Billede og Lignelse af hans Godhed, Hellighed og Retfærdighed, og tilsidst gjort Mennesket til et fuldkomment Værk og Fuldendelse af alle hans Gjerninger, hvorfor i det eneste Menneske er sammenfattet et artigt og kort Udkast af det ganske Kreaturs Værdighed, Skjønhed og Fortræffelighed; thi hvad skulde vel Gud have skabt i sit Billede, uden det, hvorved Skaberen selv vilde have sin Lyst, Kjærlighed og Velbehag? Dette Guds Billede i Mennesket haver formedelst den Retfærdigheds og Helligheds Lighed paa det nærmeste og fasteste forenet og forbundet Gud og Mennesket, derfor haver og Herren sat sin Stol og Vaaning i Menneskene alene, som han siger (Ordsj. 8, 31): Min store Lyst var hos Menneskens Børn.

§ 3. Men efter Menneskets Fald, hvorved denne Forening blev opløst og adskilt, haver Gud den himmelske Faders evige Barmhjertighed igjen villet oprette den, med hans Billedes

Igjenbringelse i Menneskets, og det formedelst det levendegjørende Ord, ved Troen til Forjættelsen, ved hans væsentlige enbaarne Søns menneskelige Naturs Annammelse, ved Menneskets Igjenfødelse, og ved de hellige Sakramenters Hemmelighed, formedelst hvilke Midler han igjen paany haver forbundet Mennesket med sig selv, og gjort ham til den Hellig-Aands Værelse og Vaaning, og saaledes forenet Mennesket med sig selv, og igjen saliggjort ham med sin naaderige Nærværelse og Iboelse.

§ 4. O den allerhøieste Guds Majestæts uudsigelige Naade og Godhed! o det forunderlige og i al Evighed prisværdige Raad til den menneskelige Slægts Gjenopreisning! Den eneste, alene mægtige, allerbedste, alene saligste, viseste og alene evige Gud, haver villet stifte sit Sæde og Iboelse i Mennesket, som er skabt efter hans Billede, som blev igjenopreist til at nyde det høieste Gode og Salighed, som blev igjenfødt til den udødelige Herlighed, og var bleven oplyst til en Forsmag af den evige Visdom; thi hvorfor haver Gud hvilet, da han havde skabt Mennesket? (1 Mos. 2, 2). Derfor at Mennesket skulde være Guds Hvile, derfor haver han gjort Mennesket til Beslutning af hans ganske Kreatur og Skabning, at han i Mennesket alene vilde hvile; thi saaledes siger den evige og allerhelligste Gud selv (Es. 57, 15): Saa sagde den Høie og Ophøiede, som bor evindeligen, og hvis Navn er helligt: Jeg vil bo i det Høie og Hellige, og hos en sønderknuset og nedrig Aand, til at gjøre de Fornedredes Aand levende, og lade de Sønderknusedes Hjerter leve. Her forener vor allernaadigste Iboer selv sin guddommelige Høihed, Majestæt og Herlighed med Menneskenes Intet, og haver gjort og forordnet en ydmyg og sønderknuset Aand til sin Bolig og Himmel. Der bliver ellers vel sagt (Ps. 80, 2), at Gud sidder over Cherubim, men om Mennesket tør Apostelen berømmelig sige: I ere den levende Guds Tempel (2 Cor. 6, 16). Ja han skrider endnu nærmere til denne inderlige Forening, naar han siger: Hvo, som bliver ved Herren, er en Aand med ham (1 Cor. 6, 17). Hvad kunde være herligere og guddommeligere, end at blive en Aand med Gud? hvad kunde være saligere, end at være og blive i Gud? som Evangelisten siger (1 Joh. 2, 24): I skal blive i Sønnen og Faderen; hvilket vor Saliggjører selv stadfæster, idet han nævner denne af Faderen annammede Forening med sin Klarhed eller Herlighed, og siger (Joh. 17, 22. 23): Jeg haver givet dem den Herlighed, den du haver givet mig, paa det de skal være et, ligesom vi ere et, jeg i dem, og du i mig, derfor ligner han sig og ved Vintræet, og os ved Grenene paa Vintræet (Joh. 15, 1. ꝛc), at vi af ham maa suge og øse den levendegjørende Saft og Kraft; thi ellers af og formedelst os selv kunde vi aldrig leve ret og i Sandhed, om vi ikke levede i Christo, som Apostelen vidner om sig (Gal. 2, 20): jeg lever, dog ikke jeg mere, men Christus lever i mig. Hvilket og Apostelen formaner os alle at probere, naar han siger: Prøver Eder selv, om Jesus Christus er i Eder (2 Cor. 13, 5). Det er en stor Værdighed og Herlighed for det Romerske Riges Kurfyrster og Herrer, at de maa bære Rigets Sværd, Æble og Scepter, hvormeget større Værdighed og Herlighed er det, at de Christne ere og hedde Guds, og Christi Bolig, og saaledes ere et i den hellige Treenighed, at de bære Gud, Verdens Overvinder, i sig? Thi, som Evangelisten siger: Den, som er i os, er større end den, der er i Verden (1 Joh. 4, 4).

Her kan den Bøn bruges, som er at finde ved det 3die Capitel i den 1ste Bog.

Det andet Capitel.

Guds Forening med Menneſtene bliver beviſt formedelſt Guds Billede i Menneſket.

§ 1. Guds Billede beſkrives hvad det er. § 2. At det er Grunden til Guds Forening med Menneſket § 3. Atter beſkrives og ophøies Guds Billede. § 4. At i det andet Liv bliver Guds Billede i Menneſket herligere, Foreningen nøiere. § 5. Sluttes derfor, at Menneſkets høieſte Fuldkommenhed og Salighed beſtaar i Forſoning med Gud.

§ 1. Guds Billede i Menneſket er den lige Skikkelſe med Gud, hvori den uſynlige Guds Lignelſe egentlig er et levende Aftryk, og ſkinner, nemlig i Godheds, Retfærdigheds, Helligheds, Udødeligheds, Visdoms, Barmhjertigheds, Magts og Gevalts Lignelſe, ſamt Sandhed ꝛc. Hvilke Egenſkaber, efterdi de alleſammen ere i Gud væſentlig og uendelig, ſaa haver han ſelv villet aftrykke i Menneſket et levende Kontrafei og Billede af dem.

§ 2. Men enhver Lignelſe føder Kjærlighed, men Kjærligheden Tilſammenføielſen og Forenelſen. Hvad ſkulde nu Gud bedre og faſtere i Kjærlighed forene og forbinde ſig med, end hans Billede og Lignelſe? hvor ſkulde Gud heller vilde have Bolig, end i ſit Billede; med hvem ſkulde han kjærligere forene ſig, end med den, ſom han havde ſkabt til ſit Billede og Lignelſe? Gud Fader er i ſin enbaarne Søn, hvilken Guds Søn er Guds, den evige Faders, væſentlige og evige Billede, hvoraf Faderens og hans Billedes væſentlige Forening klarligen er at ſe. Men til en Lignelſe af denne Forening, og den ſamme at efterligne, haver den fromme Gud, efter ſin uendelige Godhed, ogſaa med det ſkabte Menneſke, formedelſt den naaderige Iboelſe, villet været forenet, derfor haver han i Menneſkets Forſtand antændt den ſande og fuldkomne Guds Kundſkabs Lys, paa det Gud ſelv med hans guddommelige Visdoms Glands og Straaler maatte lyſe i Menneſket. Den reneſte og fuldkomneſte Kjærligheds Affekt haver han plantet i Menneſkets Hjerte, paa det at Gud, ſom er Kjærlighed ſelv, formedelſt Menneſkets Kjærlighed, kunde være kraftig i gode Gjerninger. Den fuldkomne Retfærdighed, Hellighed og Sandhed haver han lagt i Menneſkets Villie, paa det han ſelv ved Menneſket maatte vise og øve ſin Retfærdighed, Hellighed og Sandhed; men dette har, foruden Guds Iboelſe og Forenelſe med Menneſket, i ingen Maade kunnet ſke, hvorfor Gud har villet forene ſig med Menneſket formedelſt hans Billede og Lignelſe.

§ 3. Hvor overmaade god, herlig og rig af Kjærlighed er derfor den hellige Treenigheds Raad, da der er beſluttet og ſagt: Lader os gjøre et Menneſke i vort Billede efter vor Lignelſe (1 Moſ. 1, 26), hvilket er ſaameget ſom, lader os gjøre Menneſket, ſom kan være et Speil efter vort guddommelige Lys og Visdom, vor Kjærlighed og Godhed, vor Sandhed og Udødelighed, paa det vi maa i vor levende Efterlignelſe lyſe og blive ſkuet. Hvad er da Guds Billede i Menneſket andet, end en klar og ſkinnende Glands af Guds uudſigelige Godhed? (Ebr. 1, 3) hvilken Godhed vel er i Gud væſentlig og oprindelig, men i Menneſket en ſtjøn, guddommelige Zirlighed og Naadeſmykke, hvoraf den ſtore guddommelige Godhed og Herlighed fremlyſer og ſkinner; thi naar den væſentlige Efterlignelſe, Guds Søn, bliver kaldet Herlighedens Glands (Ebr. 1, 3) fordi, at i ham fremſkinner Gud Faders Billede og Herlighed, ſom den enbaarne Søns Herlighed af Faderen, hvorfor ſkulde da og ikke Guds Naadebillede i Menneſket billigen blive kaldet en klarſkinnende Glands af Guds Godhed? O, den menneſkeelſkende Guds uudſigelige Kjærlighed, ſom ikke med noget Menneſkes Forſtand kan begribes!

§ 4. Hvad ſkal de Udvalgte da vel blive, naar de ſkal blive deres Frelſer lige, og ſe Gud ſelv, ſaaſom

han er? (1 Joh. 3, 2), hvilket da endelig bliver den fuldkomne Forening med Gud, da den lige Skikkelse efter Gud bliver perfekt og fuldkommen; thi jo større og fuldkomnere Guds Billede skinner i os i dette Liv, jo større er Foreningen med Gud. Derfor bliver formedelst det fuldkomneste Billede og Efterlignelse den fuldkomneste Forening fuldbragt, nemlig, naar vi skulle se ham, som han er.

§ 5. Derfor er Menneskets Fuldkommenhed og fulde Fornøielse hans Forening med Gud; men Foreningen med Gud er den høieste Salighed, men Fraskillelsen og Afsondringrn fra Gud er den høieste Ulykſalighed og yderste Elendighed.

Her henhører den Bøn, som staar ved det 2det Cap. i den 2den Bog.

Det tredie Capitel.

Formedelst Guds Ord bliver der stiftet en Forening mellem Gud og Menneskene.

§ 1. Der skeede en Forbindelse imellem Gud og Mennesket ved det første Guds Bud i Paradis; men ved dets Overtrædelse gjorde Mennesket et saare ulykſaligt Fald derfra. § 2. Ved Naadens Ord har Gud kaldet Mennesket tilbage dertil igjen. § 3. At Foreningen imellem Gud og Mennesket sker ved Ordet, beviſes af adskillige Grunde.

§ 1. At det guddommelige aabenbarede Ord er et Baand til Guds og Menneskets Forening, vidner det første Bud, som blev givet Mennesket i Paradis, hvormed den Herre Gud forbandt sig selv Mennesket paa det fasteste; thi da det samme formedelst Ulydighed blev overtraadt, har den allersaligſte Forenings Opløselse og Skilsmisse strax paafulgt og Guds Billede er tabt, over hvilket intet mere bedrøveligt, forskrækkeligere eller grueligere er eller kan blive nævnt, thi da Mennesket tabte Guds Billede, tabte han sig selv og er falden af Lyset i Mørket, af Sandhed i Løgn, fra Retfærdighed i Uretfærdighed fra Hellighed til allehaande Skam og Laster, af den herlige og skjønne Smykkelse i en afskyelig, hæslig Nøgenhed, af Frihed i den tungeste Trældom og Djævelens Vold, af Livet i Døden, af Himmelen i Helvede, af Paradis i den yderste Elendighed, af Sundhed i adskillige og mangfoldige Sygdomme, af den største Rigdom i den yderste Armod, af den salige Hvile i det haardeste og tungeste Arbeide, af den sødeste Vellyst og Glæde i allehaande Bedrøvelse, Angst og Smerte, og hvad der er allerbeklageligſt, i Faldet selv er begyndt den allerbedrøveligſte Adskillelse fra Gud, Flugt for Guds Ansigt, en Trældoms Frygt og Skam, et tykt Mørke i Menneskets Fornuft og Forstand, en Afvendelse fra Guds Villie, en Halstarrighed og Haardhed i Hjertet, et Fiendskab imod Gud, saa Propheten ikke ubilligen klager derover og raaber Ps. 95, 2: Eders Misgjerninger gjøre Skilsmisse imellem Eder og imellem Eders Gud.

§ 2. Altsaa var i al Evighed denne allerbeklageligſte Adskillelse og Afsondring fra Gud bleven ved, om ikke Ordet var kommen derimellem og igjen have gjort og oprettet Foreningen; derfor kaldte Gud ved Ordet Mennesket igjen fra Flugten til sig, fra Mørket til Lyset, fra Løgn til Sandhed, fra Døden til Livet, fra Fortvivlelse til Naade; Mennesket skammede sig og bekjendte sin hæslige Nøgenhed, Gud viste ham Aarsagen, fordi han havde overtraadt hans Bud, fordrede Slangen for sig, forbandede den, antog Mennesket igjen til Naade og forjættede Midleren, som skulde hævne sligt, hvilken han, Slangen til Spot, kaldte Kvindens Sæd. Paa denne Maade har Gud, vor allernaadigſte Fader, formedelst Ordet igjen antaget og forenet sig med Mennesket, som havde overtraadt Ordet.

§ 3. Altsaa er det saliggjørende Ord af Begyndelsen ikke andet end en Forbindelse og Forening imellem Gud og Mennesket og saaledes bliver

Menneskets Sjæl og Gemyt, hvilket formedelst Synden var skilt fra Gud, forenet med ham, at den Allerhøieste igjen bygger og opretter sit Sæde og Iboelse i Menneskets; Guds Ord er Vognen, hvorpaa Gud farer, som er at se Ezech. 1, 15, og Sach. 6, 1. Af Guds Mund gaar det samme Ord, forenet med den Hellig-Aand (Es. 59, 21), hvilket, om det bliver foragtet og bortstødt, saa gaar Gud selv Menneskets forbi og forlader ham. Efterdi du haver forkastet Herrens Ord, da haver han og forkastet dig, som det heder 1 Sam. 15, 23. Til Ordet forbinder den Herre Gud sig selv, naar han siger: Jeg er med Eder. Betænker de Ord, efter hvilket jeg gjorde Pagt med Eder, og min Aand staar endnu iblandt Eder (Hag. 2, V. 4. 5). Hvorledes kunde Foreningen med Gud formedelst Ordet klarere blive tilkjendegivet? Ja, Guds Ihukommelse, den Ære og Tjeneste, ham bliver bevist, forbinder Gud med os, som 2 Mos. 20, 24 er bestrevet. Paa hvert det Sted, som jeg lader ihukomme mit Navn, vil jeg komme til dig og velsigne dig. Men i Ordet og de hellige Sakramenter er Guds Navns rette Ihukommelse stiftet, derfor bliver han og formedelst Ordet og Sakramenterne forenet med os, hvilket vor Saliggjører med det skjønneste og lifligste Sprog bekræfter (Joh. 14, 23): Om Nogen elsker mig, skal han holde mit Ord, og min Fader skal elske ham, og vi skal komme til ham og gjøre Værelse hos ham. Derfor bliver det kaldet et Ord, som oplyser vore Øine (Ps. 19. 9). Men Gud er det, som oplyser os, som David synger Ps. 118, 27: Herren er Gud, og han lod lyse for os. Derfor bliver det kaldet et Saliggjørelses Ord (Ap. Gj. 13, 26); men Gud er vor Salighed, derfor heder det et levendegjørende Ord (Ps. 27, 1). Men Gud er vort Liv, hvorfor vor Saliggjører siger Joh. 6, 63: De Ord, som jeg taler til Eder, ere Aand og ere Liv. Derfor heder det og et Sandhedsord, fordi Christus er Veien og Sandheden og Livet (Joh. 14, 6). Deraf bliver det kaldet Guds uforkrænkelige Sæd, hvorved vi blive gjenfødte (1 Petr. 1, 23). Derfor heder Evangelium Guds Kraft (Rom. 1, 16); men Gud er den, som virker Kraften i os. Sandelig, Guds egen Nærværelse, Virkning og Forening hører dertil, at vi blive oplyste, levende og igjenfødte. Naar nu sligt sker ved Ordet, saa maa Gud nødvendig være selv nærværende i og med Ordet; dertil kommer og Guds naadige Forjættelse, som forener og forbinder Gud med Mennesket. Frygt ikke, siger Herren (Es. 41, 10), thi jeg er med dig, se ikke om til Andre, thi jeg er din Gud; jeg haver styrket dig, ja hjulpet dig, ja opholdt dig. Cap. 43, 2: Naar du gaar igjennem Vandene, da vil jeg være hos dig, og igjennem Floderne, da skal de ikke overskylle dig; naar du gaar igjennem Ilden, da skal du ikke brændes og Luen ikke fortære dig; med hvilke liflige og trøstelige Forjættelser Gud nedsynker sig selv i vore Hjerter. Over dette er og den Ed, som han har svoret os Mennesker, et fast Foreningsbaand imellem Gud og os (Es. 45, 23, ꝛc.): Jeg haver svoret ved mig, Retfærdighedens Ord udgik af min Mund, og det skal ikke vende tilbage; som er, at for mig skal bøies hvert Knæ, ja hver Tunge skal sværge: Sandelig i Herren, siger man om mig, ere Retfærdigheder og Styrke; til ham skal man komme. Udi Herren skal de retfærdiggjøres, ja rose sig, al Israels Sæd. Og atter Es. 54, 9. 10: Jeg haver svoret, at jeg ikke mere vil være vred paa dig eller skjelde paa dig; thi Bjergene skulle vel vige og Høiene bevæges, men min Miskundhed skal ikke vige fra dig og min Freds Pagt ikke bevæges, sagde Herren, din Forbarmer. Hertil hører og Profetiens Gave og Guds Ords Aabenbarelse, skeet ved Propheterne og Apostlerne, heraf heder det Guds Ord og en af Gud selv indgivet Tale, eftersom Guds Aand har talt igjen-

nem Propheternes Mund, og de hellige Guds Mænd haver talet, idet de bleve drevne af den Hellig-Aand (2 Petr. 1, 21). Hvilket ikke har kunnet ske foruden Guds synderlige Forening med Menneskene, som og sligt er kraftig bevist, som det er beskrevet (Ap. Gj. 2, 4 og Cap. 9, V. 17), at de hellige Propheter og Apostler ere blevne opfyldte af den Hellig-Aand til at forkynde Guds Ord. Over dette hører og hertil Guds Hjælp og egen Nærværelse til den sande Trøst, hvorved de bedrøvede og sønderknuste Hjerter blive opreiste og gjorte levende, hvilket Propheten vidner (Es. 57, 15. 16) sigende: Jeg Herren, boer hos en sønderknuset og fornedret Aand, til at gjøre de Fornedredes Aand levende og at lade de Sønderknusedes Hjerter leve. Jeg vil ikke trætte evindelig og ikke være vred i Evighed; thi ellers maatte deres Aand forsmægte for mit Ansigt, og de Sjæle, som jeg, jeg haver gjort. Derfor kan Asaph ikke være tilfreds med nogen Trøst, om han ikke har og besidder Gud selv; thi han siger Ps. 73, 25: Hvem haver jeg i Himmelen? lige ved dig haver jeg ikke Lyst til Noget paa Jorden; de Gudfrygtiges Sjæle blive ikke mættede med noget Godt, uden med Gud selv, hvorfor den 34te Ps. V. 9 siger: Smager og ser, at Herren er god.

Her henhører den Bøn, som er at finde ved det 1 Cap. i den 2den Bog.

Det fjerde Capitel.

At Guds Søn er bleven Menneske, er den fornemste Grund og Bevis til Forening med Gud.

§ 1. At Christi Manddoms Annammelse er et Bevis paa Menneskets Forening med Gud. § 2. At denne Forening sker i Christo, og hvor kraftig, herlig og salig den er.

§ 1. Guds Søn, førend han paatog sig den menneskelige Natur, har ofte aabenbaret sig for Fædrene i menneskelig Skikkelse, paa det han kunde styrke og befæste deres Tro og Haab om hans tilkommende menneskelige Naturs Annammelse; er da ikke den guddommelige og menneskelige Naturs Forening et ganske vist og ufeilbart Kjendetegn og Bevis paa Guds Forening med Mennesket? det bevises med det liflige og trøstelige Navn Immanuel (Es. 7, 14), hvilket ikke alene betyder en Nærværelse, men og Iboelse. I ere udi mig og jeg i Eder, siger vor Saliggjører (14, 20), paa det at den Kjærlighed, som du elsker mig med, skal være i dem og jeg i dem (Joh. 17, 26). Item Joh. 15, 4. 5: Bliver i mig, og jeg i Eder. Hvo, som bliver i mig og jeg i ham, han bærer megen Frugt.

§ 2. Derfor bor Christus i sine Lemmer (Eph. 3, 17), gjør dem levende og forskaffer i dem det aandelige Liv, som Ap. Paulus Rom. 8, 10 vidner: Om Christus er i Eder, da er vel Legemet dødt formedelst Synden, men Aanden er Liv formedelst Retfærdighed. Derfor udkræver Apostelen af os, at vi skulle probere og forsøge denne Iboelse i os (2 Cor. 13, 5): Forsøger Eder selv, om I ere i Troen, prøver Eder selv; eller kjende I Eder ikke selv, at Jesus Christus er i Eder? uden saa er, at I ere forskudte. Ja, han sætter denne Christi Iboelse i os til et vist Tegn paa den tilkommende Herlighed, naar han Col. 1, V. 27 siger: Hvilken er Christus i Eder, som er Herlighedens Haab. Ligesom nu Herrens hellige Legeme er det allerhelligste Tempel og Vaaning, i hvilken al Guddommens Fylde legemlig bor (Col. 2, 9), ligesaa har Gud gjort de Troendes Hjerter til hans Helligdom og Iboelse, som Apostelen vidner Eph. 2, 22: Paa hvilken I og blive byggede med, til Guds Bolig i Aanden, hvilket Guds Søn tilforn havde forkyndt, Joh. 14, 20: Paa den Dag skal I forstaa, at jeg er i min Fader og I udi mig og jeg i Eder. O, de sande Troendes forun-

derlige Herlighed! det liflige, salige Selskab, som er over alle Ting!

Hertil hører den Bøn, som findes ved det 1ste Cap. i den 2den Bog.

Det femte Capitel.

Om den Hellig-Aands Iboelse.

§ 1. At Guds Diemærke er at forene sig med Menneskene, kan sees af de fornemste Naadesgjerninger efter de tre Troesartikler. § 2. Hvor fornøden Guds Aand er for os til alt Godt. § 3. Han stadfæster vor Børne- og Arverettighed hos Gud, er vor aandelige Salve, til Oplysning og Glæde; vor Helliggjørelse, vor Levendegjørelse.

§ 1. Hvad for et stort Samfund, Samkvem og Forening den allerhøieste og evige Gud har stiftet med Menneskene, det bevises klarlig med de fornemste Naadesgjerninger, saasom 1) Menneskets Skabelse i hans Billede: Lader os gjøre et Menneske i vort Billede, efter vor Lignelse, 1 Mos. 1, 26. 2) Guds Søns Manddoms Annammelse. 3) Den Hellig-Aands Sendelse. Formedelst hvilke Guds store Gjerninger Herren har gjort, aabenbart og vidnet, hvortil Mennesket er skabt, forløst og helliget, nemlig derfor, at han skulde nyde Samfund med Gud, hvori Menneskets høieste og eneste Salighed bestaar; derfor er Ordet bleven Kjød, at det skulde bo iblandt os (Joh. 1, 14); derfor er den Hellig-Aand sendt ned fra Himmelen, at han skulde stifte det Samfund og Forening med Gud og Menneskene.

§ 2. Vi have Guds Aand høiligen fornøden, paa det vi maatte blive kvit og befriede fra Verdens Aand; vi havde Visdommens Aand (Es. 11, 2) fornøden, paa det vi maatte elske det høieste Gode. Forstandens Aand var os fornøden, paa det vi viselig kunde forrette vort Embeds Kald; Naadens Aand, at bære Korset taalmodig; Kraftens og Styrkens Aand, at overvinde Verden og Djævelen; Kundskabs Aand, at skye og flye Laster og Udyder; Herrens Frygtes Aand, at vi maatte behages Gud; Naadens og Bønnens Aand (Sach. 12, 10), at vi i al vor Nød kunde paakalde Gud og prise ham i alle hans Gjerninger for hans Naade og Godhed.

§ 3. Efterdi vi og i Christo Jesu vare udvalgte til at være Guds Børn, saa har Gud, vor kjære Fader, villet bekræfte denne store Naade med sin egen Aand, som og er Guds Søns Aand, som Apostelen vidner Rom. 8, 16. Eph. 1, 13, paa det han kunde gjøre os delagtige i den guddommelige Natur, som hans rette og sande Børn, der ere fødte af Gud og blive i Gud, som det er skrevet 1 Joh. 4, 13: Derpaa kjende vi, at vi blive i ham og han i os, fordi han gav os af sin Aand. Thi ligesom en ret naturlig Søn ikke alene har og er delagtig i sine Forældres Kjød og Blod, men er begavet med de sammes Art og Gemyt, ligesaa maa de, som ere fødte af Gud, være begavede med Guds Aand og bære noget Guddommeligt i sig, som der staar Gal. 4, 6: Efterdi I ere Børn, haver Gud udsendt sin Søns Aand i eders Hjerter, som raaber? Abba, o Fader! Men som Gud formedelst sin enbaarne Søn har antaget os til sine Børn, saa har han og sat os til sine Arvinger og hans Søns Christi Jesu Medarvinger, derfor har han givet os Aanden, som den tilkommende Arvs Pant, med hvilken han haver beseglet os til hans Herligheds Lov (Eph. 1, 13. 14). Han har og salvet os med sin Aand, til Vidnesbyrd om den annammede, dog endnu forborgne kongelige Værdighed og Herlighed (Ps. 45, 8). Og paa det vi med Visdom, Lærdom og Kundskab om den evige Salighed kunde blive undervisте og begavede, have vi annammet Aandens Salvelse (1 Joh. 2, 20). Vi ere og salvede med denne Glædens Olie, imod Verdens og Djævelens Knurren og Ondskab, og paa det vi formedelst det kjære Kors ikke skulde blive formeget fortrødne og trætte,

har den himmelske Fader udøst sin Kjærlighed i vore Hjerter ved den Hellig-Aand, som er given os (Rom. 5, 5). Efterdi vi og af vort Kjøds Urenhed ofte blive besmittede og besudlede, har han begavet os med Helliggjørelsens Aand, at vi stedse igjen kan blive aftoede og rensede, som Apostelen vidner 1 Cor. 6, 11: I ere aftoede, I ere helliggjorte, I ere retfærdiggjorte, ved den Herres Jesu Navn og ved vor Guds Aand. Rom. 8, 9: I ere I Aand, saafremt Guds Aand bor i Eder. Endelig, som vi imod Døden maa have en levendegjørende Aand, har Gud, vor Fader, helliget vore Legemer til den Hellig-Aands Templer og Boliger, 1 Cor. 6, 19: Vide I ikke, at eders Legemer er den Hellig-Aands Tempel, som er i Eder, hvilken I have af Gud; og atter Rom. 8, 11: Men om hans Aand, der opreiste Jesum fra Døde, bor i Eder, da skal den, som opreiste Christum fra Døde, ogsaa gjøre eders dødelige Legemer levende, formedelst hans Aand, som bor i Eder.

Hertil hører den Bøn, som staar ved det 16de Cap. i den 2den Bog.

Det sjette Capitel.

Formedelst den salige Poenitentse eller Omvendelse til Gud, som en sand Anger og Ruelse over Synden og Troen, sker Foreningen imellem Gud og Menneskene.

§ 1. Anføres om denne Sag tvende Hovedsprog, med en kort Forklaring derover. § 2. Vises den gudelige Bedrøvelses og Troens Art og Kraft i Omvendelsen, nemlig, at den første begynder Omvendelsen, den anden fuldbyrder Foreningen med Gud og den Herre Christo og faar alle Ting af ham, hvori yttrer sig Troens store Kraft § 3. Vises med tvende smukke Lignelser, hvorledes Alting kan tages af Christo, og ham dog Intet fragaa derved.

§ 1. Omvend dig, du forvendte Israel, siger Herren, jeg vil ikke lade min Vrede falde paa Eder; thi jeg er miskundelig, siger Herren, jeg vil ikke beholde Vrede evindeligen. Kjend dog din Misgjerning, at du haver gjort Overtrædelse imod Herren din Gud ꝛc. Omvender Eder, I forvendte Børn, siger Herren, thi jeg, jeg haver været eders Husbonde, og jeg vil antage Eder igjen ꝛc. (Jer. 3, 12. 13. 14). Om en Mand lader sin Hustru fare, og hun gaar fra ham og bliver en anden Mands, mon han ydermere maa komme til hende igjen? mon ikke det samme Land blev da saare besmittet? Men du haver bedrevet Horeri med mange Bolere, dog kom igjen til mig, siger Herren (Jer. 3, 1). Med hvilket venlige og liflige Sprog Gud, vor himmelske Fader selv beder og vil, at Menneskene skulle igjen vende om til ham og blive forenede med ham selv; thi ligesom Horeri adskiller og opløser Ægteskabs Forening, der ellers gjorde, at Tvende skulde være eet Kjød (Matth. 19, 6. 9.), ligesaa gjør Synd og Misgjerning et aandeligt Ægteskabs Adskillelse imellem Gud og Menneskene; men den salige Bod og Poenitentse bringer det aandelige Ægteskab og Forening igjen med sig; derfor udbryder vor barmhjertige Gud og Fader (som ikke er vred paa os evindelig) i disse Ord: Omvender Eder til mig, thi jeg har været eders Husbonde, og jeg vil antage Eder igjen. Du haver bedrevet Horeri med mange Bolere, dog kom igjen til mig, siger Herren.

§ 2. Begyndelsen til Omvendelsen er Bedrøvelse efter Gud, som gjør Omvendelse til Saliggjørelse, som man ikke fortryder (2 Cor. 7, 10). Derfor er Gud selv Begynder og Aarsag til denne salige Bedrøvelse, hvorhen dette Sprog (Es. 40, 7) sigter: Høet bliver tørt, Blomsteret falder af, naar Herrens Aand blæser derpaa. Formedelst denne Bedrøvelse, som formedelst Guds Aand bliver opvakt, bliver Begyndelsen gjort til den salige Omvendelse og Igjenkomst til Gud, og formedelst Troen bliver Foreningen fuldbyrdet og fuldendet. Lader os bese den forlorne Søns Exempel, som vendte om til sin Fader: Kjære, hvad betyder der den hjertelige

Omfavnelse, Kys og herlige nye Klædning? (Luk. 15, 20. 22.) Hvad betyder Ringen og de nye Sko andet, end den brændende Barmhjertighed, de forlorne Gavers og gode Tings Igjengivelse og den liflige Forening? Lader os beskue den arme Synderindes hede Taarer, med hvilke hun toede hendes høitfortjente Frelsers Fødder, desligeste hvorledes hun salvede ham, og hvor hun kyssede hans Fødder (Luk. 7, 38). Var ikke al hendes Gjerning hos den Herre Christum intet andet, end idel Forening og idel kostelige Baand, hvormed hun paany fast besluttede og bandt Foreningen med Gud? Den Herre Christus er vore Sjæles eneste Rolighed og Vederkvægelse, derfor kalder han paa det allervenligste og naadigste til sig Alle, som arbeide og ere besværede (Matth. 11, 38), ikke alene derfor, at han med sin liflige og villige Livsalighed kan lædske og vederkvæge Nogen udvortes, men at han kan trøste dem indvortes og tillige indgyde i deres Hjerter sin Nærværelse med sin søde Naade og Gunst; ja meget mere derfor, at han vil bo i deres sønderknuste og ydmyge Hjerter; thi han ikke alene annammer i Sandhed de bodfærdige, men han indvier og helliger og deres Hjerter, at de skulle være hans Tempel og Vaaning. I saadan gudelig Bevaagenhed og Venlighed opholder Troen sig fast og stiv, beror paa det samme og træder til den himmelske Fader med stor Fortrolighed og Venlighed i Christi Fortjenestes Kraft, holder sig til ham paa det liftigste, holder ham fast og slipper ham ikke, inden han bliver forenet med ham og trøstet i Gud kan give sig tilfreds; thi det er Troens høieste Egenskab, og den udelukker og sætter alle Kreature tilside og uadskillelig alene hænger ved Gud, alene nyder Guds Naade frugtbarligen, alene uophørlig søger den Herre Gud, paa det alle Kreature maa være udelukte og Gud alene blive den troende Sjæls eneste Mættelse, Glæde og høieste Gode. At sligt foruden forbemeldte Forening skulde kunne ske, er umuligt at bevise; thi Troen øser af Salighedens Brønd, vor Frelser, utrolige Kræfter for Sjælen, nemlig Salighed, Retfærdighed og Helligbed, saa at Troen tilegner sig Alt, hvad der er den Herres Christi, ligesom det var dens eget. Derefter, saa øser og Troen af Salighedens Brønd Legemets Sundhed, som Evangelisten vidner om den blodsottige Kvinde (Luk. 8, 43, Matth. 9, 20), som rørte ved Sømmen af hendes høitfortjente Saliggjørers Klædebon, ja formedelst Troen saaledes holdt ham aandeligvis, at der udgik en Kraft af hans hellige Legems Tempel, som betog hende hendes mange Aars Sygdom og gjorde hende igjen frist og sund. Deraf er det klarligen at mærke, at Troens Kraft er stærkere end en Magnet, som vor Frelser stadfæster sligt: Vær trøstig, Datter, din Tro haver frelst dig, gaa bort med Fred.

§ 3. Thi ligesom de liflige, vellugtende Blomster give deres Lugt usynlig fra sig, som man ved Lugten drager til sig, og dog bliver Blomsterne Intet frataget, omendskjønt nogle Tusinde Mennesker bleve delagtige i Lugten, ligesaa giver vor Paradis-Blomster, den Herre Christus, en Livsens Lugt fra sig, saa rigelig og overflødig, at alle sande troende Mennesker formedelst Troens Lugt drage ham til sig, og ham afgaar dog Intet, og han mister Intet deraf. Og ligesom af et Lys andre Tusinde kan blive antændte, og Lyset bliver dog helt, ligesaa bliver og Troens Lys af det eneste Lys, Herren, antændt og oplyst, og det evige Lys bliver alligevel ganske ufortæret.

Her henhører den Bøn, som findes ved det 9de Cap. i den 1ste Bog, ligeledes den, som findes ved det 9de Cap. i den 2den Bog.

Det syvende Capitel.

Formedelst det aandelige Ægteskab og Trolovelse sker den Herres Christi Forening med den troende Sjæl.

§ 1. Hvor glædelig, salig og ønskelig Brudgommens Ankomst til Bruden er. § 2. Hvor uudsigelig sød og frydefuld hans Iboelse er. § 3. At det er de ydmyge Hjerter, som blive delagtige heri; hvad for en herlig Tilstand de ere i, i hvilken han kommer til dem; hvorledes han meddeler sig dem; hvor stor deres Værdighed bliver derved, saa den er for Englene forunderlig og for Menneskene ubegribelig. § 4. Brudgommens og Brudens Samtale og indbyrdes Kjærlighed beskrives, samt hvor sød og vederkvægende den er i denne Pilegrimsfærd. § 5 Vises, at dette er en Forsmag paa det evige Liv og en Begyndelse dertil, og beskrives dets overvættes Glæde og Herlighed.

§ 1. Naar Brudgommen kommer (Høis. 1. 2c.), saa glæder den hellige Sjæl sig og giver nøie Agt paa hans Nærværelse; thi ved hans glædelige, Hjertet vederkvægende og hellige Ankomst fordriver han Mørket og Natten, Hjertet haver en sød Glæde, der flyde Andagtens Vande, Sjælen smelter af Kjærlighed, Aanden glæder sig, Affekterne og Begjæringerne blive brændende, Kjærligheden bliver optændt, Gemyttet fryder sig, Munden lover og priser, man gjør Løfter, og alle Sjælens Kræfter glædes formedelst og i Brudgommen. Hun glæder sig, siger jeg, at hun har fundet den, som hun elsker, og at den har antaget hende, som hun ærer. O, hvilken Kjærlighed! o, hvilken brændende Forlængsel! o, hvilke liflige Samtaler; o hvilket kydsk Kys! naar den Hellig-Aand kommer ned, naar Trøsteren overskygger, naar den Høieste oplyser, naar Faderens Ord er der, naar Visdommen taler og Kjærligheden venlig omfavner hende; thi til den Tid bliver Sjælen gjort til Guds Tempel, til Visdommens Sæde, til Kydskheds Bolig, til Pagtens Ark, til Helligdommens Paulun, til Brudgommens Kammer, til den aandelige Himmel, til en velsignet Ager, til Hemmelighedernes Vaaning, til en elskelig Brud, til en liflig Have, til Brylluppets Gemak og til en vellugtende og med skjønne Blomster besaaet Paradishave, til hvilken alle Englenes Herre og Ærens Konge gaar, paa det han kan trolove sig med den hjerteelskende Brud, som er syg af Kjærlighed, smykket med hellig Forlængsels Blomster, prydet med Dydens Granatæble og tøver efter den, hendes Sjæl elsker, naar han kommer frem i sin Prydelse; thi eftersom hun glindser af en ren Samvittigheds Krone, iført med Kydskheds snehvide Klædning og prydet med gode Gjerningers ædle Perler, saa frygter hun sig i ingen Maade for ham, som for en stræng Dommers Aasyn; men hendes eneste og hjertelige Forlængsel er, at hun maa se og beskue hendes Herres og Brudgoms saa ofte og mange Gange ønskede Ansigt, hvorefter hun haver havt Forlængsel, hvilket Ansigt den hellige Hærskare og Englene i Himmelen agte for deres høieste Herlighed.

§ 2. Men efter at hun haver nydt Brudgommens kydske Nærværelse kan intet Kreatur vide, hvad for Glæde hun deraf haver, og hvad hun føler i Hjertet, hvor brændende hun bliver indvortes, hvor hun for Kjærlighed jubilerer og glæder sig, paa hvad for liflige og hjertelige Ord og Tale hun kommer. Ingen, siger jeg, kan vide sligt, uden de alene, som have erfaret det. Man kan endelig føle og mærke det, men at udtale det er umuligt; thi det er hemmelige, aandelige og gudelige Sager, som man ikke tør udtale, paa det Brudgommen ikke skal have nogen Mishag deri, ham det behager at bo i Hjertet i Stilhed.

§ 3. Men for alle Ting og i Besynderlighed haver denne Brudgom stor Lyst til at bo i de nedrige og ydmyge Hjerter, hvis Ære er en Skat af stor og megen Naade, en daglig Taksigelse og Vext i Gaver, Samvittighedens Fred, Kundskabs Lys, et aandeligt Frydeskrig, en ren Bøn, et retskaffent Hjerte og Gemyt, en bestandig Tro, Medlidelsens Kraft, et

stærkt Haab, en brændende Kjærlighed, en Smag af den gudelige Sødhed, en Forlængsel at lære og en Tørst efter Dyder. Dette ere de Ydmyges store Liggendefæ, som ingen Tyve kan røve eller stjæle, deres kostelige Ædelstene, deres uophørlige Rigdom, deres høie Ære, deres fortræffelige Herlighed, deres hemmelige Vellyster, deres Brudgoms Foræringer, deres høitidelige Bryllupssmykke og Brudens aandelige Vinkjælder, hvorind ikke gaa eller blive indladte de Hoffærdige, de Lade og Urene. Igjennem disse, som igjennem aandelige Døre, kommer Brudgommen ind til Bruden, lærer og underviser hende og meddeler hende sin Nærværelse, ikke ved legemlig Gestalt, men formedelst Troens Lys, ved Forstandens Skin, ved Andagtens Smag, ved Glædesskabs Frydeskrig, ved Kjærligheds Frydespring, ved Fredens Kys, ved Troskabs Omfavning; thi til den Tid nærmer Modstanderen sig ikke hertil, formedelst Brudgommens Nærværelse, og ingen Fremmed tør indmænge sig; thi Sjælen er med mange Tusinde Engle omringet, som holde Skildvagt; da er den ydmyge Sjæl bleven Guds Tempel, Visdommens Sæde, Ordets Throne, Trøsterens Hus, Brudgommens Kammer, Pagtens Ark, en forgyldt Naadethrone, Hellighedens Tabernakel, et Sted for den hellige Hvile, Vellystens Paradis, en tillukt Have, en forseglet Brønd en jordisk Himmel og en himmelsk Vaaning. De himmelske Sjæleaander selv forundre sig over denne store Værdighed, som Mennesket af Gud er vederfaret, og over Brudgommens Kjærlighed, hvilken, til Brudens Trøst, ligesom aflægger hans Guddoms Glands, og, som jeg skulde sige, blotter sig fra den evige Ære, kommer herned, og bøier sig at bo i et skrøbeligt Kar, ikke som en mægtig Konge eller som en Herre over alle Ting, ei heller som en Dommer over Levende og Døde, men som en Svag med den Svage, som en Fornedret med den Fornedrede, som en Ydmyg med den Foragtede, som en Nødtørftig med en fattig Brud. Se, sige de hellige Engle iblandt hverandre, hvad er det for en Ulighed imellem Gud og Mennesket? imellem Skaberen og det Skabte? imellem Herren og Tjenestepigen? imellem Dag og Nat? imellem Visdom og Vanvittighed? imellem Ordet og Sjælen? Denne aandelige Trolovelse overgaar vidt al menneskelig Forstand, al egen Villie, alt Levnet i Ægteskab; thi det er en himmelsk Foræring, Igjenløserens Naadegjerning, Brudgommens tilbøielige Villie, en ypperlig Kjærlighed, ja Kjærligheds fornemste Privilegium, hvilket bliver givet dem, som ere ydmyge af Hjertet, kjende sig i Sandhed selv, agte sig selv at være Intet og de, som holde sig for at være ufrugtbare Træer, ringe og slette Tjenere, for unyttige Kar og for stinkende Aadsler. Denne Sjæl, som vor Herre saa tjenstvillig, saa ydmyg, saa glædelig er indgangen til, dersom den ikke med Ydmygheds Dyd havde været ziret, med Renheds Glands beklædt, med himmelsk Forlængsels Lue optændt med stedsevarende Bøn og Suk oplyst og uden Ophør beflittet sig derpaa, at den vilde bevare et rent Hjerte, saa havde den ingenlunde blevet værdig til det hemmelige og aandelige Ægteskab med Guds Søn.

§ 4. Men den er trolovet Brudgommen, den hører, hvorledes han indvortes raaber og kalder ad den: Stat du op, min Veninde, min Deilige, og gak du hid. Min Due, som er i Klippens Revner, i Skjul i Taarnet, lad mig høre din Røst; thi din Røst er sød, og din Skikkelse er liflig! (Høis. 2, 13. 14). Men Bruden, som over den hjertebrydende Samtale er bleven syg, siger af Kjærlighed: Min Sjæl smeltede mig ligesom i Livet, da min Kjæreste talede. Min Kjæreste er mig en Myrrhabusk, som bliver Natten over i mine Bryste. Min Kjæreste er mig en Copherdrue i Vingaarden i Engeddi (Høis, 1, 12.

13). Men Brudgommen igjentager Brudens Berømmelse, paa det han videre kan optænde hende i Kjærlighed og siger: Dine Læber, o Brud! dryppe af Honningkage; der er Honning og Melk under din Tunge, og dine Klæders Lugt er ligesom Lugt af Libanon. Min Søster, o Brud! du er en tillukt Have, et tillukt Væld, en beseglet Kilde. Dine Poder ere som en Lysthave med Granatæbler (Høis. 4, 11. 12. 13). Men hun (Bruden), som er fuld af sød Kjærlighed, svarer: Min Kjæreste er hvid og rød, som bærer Bannere frem for ti Tusinde (Cap. 5, 10). Jeg greb ham og lod ham ikke fare (Cap. 3, 4). I denne allerhelligste Omfavnelse blive givne mange herlige Kjærlighedskys og holdt glædelige Samtaler, som intet Menneskes Øre haver hørt, intet hovmodigt Øie seet og ei kommen i noget kjødeligsindet Menneskes Hjerte. Det er ikkuns saadanne Vellyster, som høre til de ydmyge, det er et forborgent Manna, det er Honning og Honningkage, det er Vin og Melk sammenblandet: naar det bliver nydt, saa bliver Hjerterne glædede og vederkvægede, saa at deres Pilegrimsvandrings Møie og Arbeide bliver dem des lettere; thi de forsmægtede letteligen paa Veien, om de de ikke undertiden bleve vederkvægede med aandelig Spise, bespisede med Melk, styrkede med Besøgelse, med Samtale underrettede og med Kjærligheds og Gjenkjærligheds liflige Baand bebundne; thi da komme de til Forstand og smage, hvor megen, ja mangfoldig Herrens Sødhed er, hvilken er gjemt til de Udvalgte og forjættet de Ydmyge og dem, som elske Gud af rene Hjerter.

§ 5. Dette er en Forsmag af det evige Liv, hvilket er det høieste Gode, den evige Glæde, en uudsigelig Fryd, en fuldkommen Mættelse, en uforstyrret Fred, en sand Frihed, en sikker Nydelse, en uophørlig Vederkvægelse, et virkeligt Frydeskrig, en uendelig Loven og Prisen, som af intet ondt Tilfælde forstyrres, af ingen Fiende røves, som ingen Tid forandrer eller betager; thi det er fast, bestandig og evigt. Thi hvilket Menneske, som er bleven delagtig i Herrens Liflighed, han haver ei at frygte for Noget, som som maatte smerte ham, som han behøver at tvivle paa, eller, som han ydermere skulde sætte Haab til; thi han nyder altid dens Nærværelse, som han elsker, hvilken han lover og priser, hvilken han ærer, hvilken han kjender; thi hans Kundskab er det evige Liv, hans Kys er den høieste Salighed, hans Kjærlighed den høieste Herlighed, hans Lov og Pris er den uudsigelige Glæde og Fryd, og hans Nærværelse er alt det Godes stærke Besiddelse; hvem der kommer ind i, han gaar paa de grønne Enge, som ikke blive visne, han kommer til den liflige Vellyst, som aldrig ophører, til Visdoms Liggendefæ, som ikke fordærves, til Sandheds Glands, som ikke blive formørket, til de levende Lande, hvor Gud uophørlig loves og prises, til det nye Jerusalem, hvor det evige Solskin skinner klart, og paa det hellige Zions Bjerg, som med tusinde Gange tusinde hellige Engle er prydet og smykket med alle de Helliges Chor, hvilke alle tillige som med en Røst, lige Sang, et Slags Tanker, med brændende Begjæringer, saa meget de formaa, love og prise vor Gud, og sige: Saliggjørelsen og Æren og Prisen og Magten være Herren, vor Gud (Aab. 19, 1). Enhver lægger sine Kroner ned for Guds majestætiske Æres Throne (Cap. 4, 10); thi den Ære, Lov, Pris og Æresbevisning, som de bringe deres Skaber, er fuld af idel Kjærlighed, grundet paa Ydmyghed, blandet med Forundring og brændende Begjæring at nyde det høieste Gode; thi de drikke vel, men tørste immer tillige; de blive mætte, og ere dog hungrige; de have al Fylde og begjære at blive fyldte; thi de blive gjorte drukne af de evige Vellysters Overflødighed, idet de efter deres Lyst viselig og maadelig øse af Livets Brønd den gude-

lige Sødheds-Drik og af den saliggjørende Beskuelses Lys, det uudsigelige Lys, som Propheten vidner, naar han siger: De skal blive drukne af dit Huses Fedme, og du skal give dem at drikke af dine Vellysters Bæk. Thi hos dig er Livsens Kilde, i dit Lys skal vi se Lys (Ps. 36, 9. 10). O! salige Drukkenskab, som er fuld af Ædrueligheed, hvilken efter dens Overflødighed og Smag ophøier den, som nyder det, til Gud og forener den med ham, at de blive et! O! Livsens Brønd, som er hos Gud, af hvilken freidigen alle, som ere forudseede til den himmelske Vellyst-Levnet og Gjæstebud, foruden Brøndens Afgang, drikke til salig fuldkommen Fornøielse! Efter denne Brønd havde David en brændende Forlængsel, da han sagde: Min Sjæl tørster efter Gud, efter den levende Gud; naar skal jeg komme derhen og sees for Guds Ansigt? (Ps. 42, 3). Thi der ere alle Ting priselige, liflige, angenemme; der er alt det Godes Bredhed, som haver ingen Ende, og begriber alle Ting; der er Visdom, som forudforsker alle Ting, der er Høihed over al Vildfarelse. Hvo, der kjender denne Brønd, den haver det evige Liv, hvo, den elsker, den haver uudsigelig Glæde.

Bøn.

Ak Herre Jesu Christi! du, som er deiligere end Menneskenes Børn, du vore Sjæles livsalige Brudgom; du har sagt: Jeg vil trolove mig dig til evig Tid, jeg vil trolove mig dig i Dom og Retfærdighed, ja jeg vil trolove mig dig i Troen, og du skal kjende Herren. Jeg takker dig af Hjertet for din brændende Kjærlighed, hvormed du altid har elsket mig. Du har bevist din Kjærlighed i din hellige Manddoms Annammelse, da du tog menneskelig Natur, det er, menneskelig Legem og Sjæl, paa dig i en Person, og forenede den med din hellige Guddom uadskillelig og uopløselig til evig Tid. Ak! hvilken en trøstefuld, liflig og livsalig Forening er det, at Gud er Menneske, og Mennesket er Gud! Hvad kunde dog være mildere og venligere? Dermed har du vidnet om, at du saaledes vil forene dig med mig og alle Troende, at vi skal blive et Legeme, et Kjød og Ben, et Hjerte og Aand med dig. Dertil har du forordnet den hellige Daab, og derved forenet, trolovet og forbunden mig med dig, saa at den er mig en god Samvittigheds Pagt med dig. Og efterdi du har helliget din skjære og ædle menneskelige Natur, som du har paataget dig, saa den er engleren, ja mere end engleren, uden Synd, uden mindste Plet, ren og ubesmittet; saa har du og i den hellige Daab, hvorved du vilde forene dig med os, renset os formedelst Vandbadet i Ordet, og har bestikket dig selv en Menighed, som kunde være hellig, der ikke skal have Smitte, eller Rynke eller noget Saadant, men at den maa være hellig og ustraffelig. Saa rene og fuldkommen rene har du tvet os med dit Blod! Thi din Renselse er fuldkommen, at Intet Syndefald er bleven tilbage. Du har ogsaa ved din Hellig-Aand forenet og forbundet os med dig til et Legeme, og forener os ogsaa med dig ved din hellige Nadvere, ved det vi nyde dit hellige Kjød og Blod, hvormed du giver dig os ganske til vor egen. Dit Liv, din Aand, dit Kjød og Blod, ja din Guddom og Manddom er vor; den ganske Christus er vor egen, og du vil være i os, og vi skal være i dig. Du har af stor Kjærlighed ofret dit hellige Legem og Blod for os paa Korset; efterdi du engang har faaet os kjær, saa har du en bestandig Kjærlighed til os, at den er stærkere, end Døden, din Nidkjærheed, haard, som Helvede; dens Gløder er gloende Gløder, Herrens Lue, at endog mange Vande kan ikke udslukke Kjærligheden, ei heller Strømme overskylle den; og om Nogen vilde give alt sit Huses Gods for Kjærligheden, saa var det dog Altsammen Intet. Ak, min Ven! hvor frimodigt er dit

Hjerte, hvor munter din Kjærlighed; Det er min Kjæreſtes Røſt; ſe, han kommer ſpringende over Bjergene, hoppende over Høiene; min Kjæreſte er lig en Raa, eller en ung Hind; min Kjæreſte er hvid og rød, ſom bærer Bannere frem for Tituſinde; hans Hoved er ſom det koſtelige Guld, ſom det fine Guld, hans Kindben ere ſom koſtelige Urters Bed, ſom Urtekoſte, hans Læber ere ſom Lilier, der dryppe med flydende Myrrha, hans Hænder ere ligeſom Guldringe, fulde med Turkos, hans Bug ſom ſkinnende Elfenben, bedækket med Saphirer, hans Laar ere ſom Marmorſtøtter, grundfæſtede paa Støtter af det fine Guld. Ak! du allerſkjønneſte Brudgom; optænd en hjertelig, brændende Kjærlighed i mig, kys mig med din Munds Kys, vederkvæg mig med de Blomſter, ſom har din ædle og levende Lugt, forfriſk mig med din Lifligheds Æbler, læg din venſtre Haand under mit Hoved, og din høire Haand omfavne mig. Ak, kom, min Kjæreſte, i din Have og æd dine koſtelige Frugter. Sæt mig, ſom et Indſegl paa dit Hjerte, ſom et Indſegl paa din Arm. Tag bort af mit Hjerte Alt, hvad der i mig hindrer din Kjærlighed. Klæd min Sjæl rent af fra al Kreaturenes og Verdens Kjærlighed, gjør den blot fra alle jordiſke Ting, paa det at du alene kan trolove og forene dig med den, at du alene kan have og beſidde den, og ingen Anden tilligemed dig. Du deiligſte og ypperſte Præſt i hellig Prydelſe, en Jomfru maa du endelig have til Brud, der ikke er beſmittet med Verdens og fremmed Kjærlighed; ſaadan Sjæl tager du dig ganſke an, og den dig aldeles igjen; ſaadan en Sjæl har du tuſinde Gange kjærere, end en elſkende Beiler har ſin Elſkerinde; over ſaadan en Sjæl glæder du dig tuſinde Gange mere, end en Brudgom over ſin Brud; for ſaadan en Sjæl aabenbarer du dig, og dit ganſke Hjerte; hvo, ſom elſker dig hjertelig, den aabenbarer du dig hjertelig for. Ak! min Sjæl, forglem den ganſke Verden, og vend dig til din Brudgom, ſaa ſkal han faa Lyſt til din Deilighed, ſaa ſkal han ret forene ſig med dig, og du ſkal kjende Herren. Han har jo ganſke givet dig ſin Kjærlighed og derved ganſke forenet ſig med dig; men at du ikke ganſke kan forene dig med ham, det kommer deraf, at du ikke ganſke har givet ham din Kjærlighed. Ak! hvor gaar den kjære Brudgom omkring, og leder efter en elſkende Sjæl, en ren Jomfru, ſom han kunde komme til at trolove ſig med! ak! han har ſlige hellige og troende Sjæle ſaa kjære, at han gjerne forlod tuſinde Himle, og tog ſin Bolig i ſaadan en elſkende Sjæl; med den ſamme tager han, lige med den, mod Alt, hvad der forekommer, Lykke og Ulykke, Liv og Død. Han tager en ſaadan Sjæls Kors paa ſig, og bærer det, ſom det var hans eget: han lider med den, han arbeider med den, ſørger med den, græder med den; han fører den igjennem Kors og Trængſel, igjennem Helvede og Døden med ſig; og, ſaa lidet ſom Kors og Død kan fratage, ſkille eller afrive hans menneſkelige Natur fra ham, ſaa lidet kan og alle Trængſler, hverken Sværd eller Hunger, hverken Engle eller Fyrſtendømmer, hverken det Høie eller det Dybe, hverken de nærværende eller de tilkommende Ting, hverken Liv eller Død, tage eller ſkille en ſaadan Sjæl fra ham; thi han har trolovet ſig med den ſamme til evig Tid. Ak hjælp, Herre Jeſu! at vi maa erkjende dette, og ret betænke denne himmelſke Trolovelſes Stand og denne kongelige, evige Forening, og evig blive forlovede, trolovede og forenede med dig. Amen. Amen.

Det ottende Capitel.

Formedelſt Kjærlighed og Gjenkjærlighed bliver Foreningen gjort imellem Gud og Menneſkene.

§ 1. Guds Kjærlighed i Chriſto er det ſalige Forenings-Baand imellem Gud og

Menneskene. § 2. Christi Kjærlighed tilønskes og beskrives, hvor sød og salig den er.

§ 1. Gud er Kjærlighed, og hvo, som bliver i Kjærlighed, bliver i Gud, og Gud i ham (1 Joh. 4, 16). Derfor er Kjærlighed selv bleven Mennеske, at den kunde være vort evige Foreningsbaand med Gud. O salige Forening! o hellige Samfund! som meddeler de fromme Hjerter Kjærlighedens Smag og søde Gunst.

§ 2. Igjennemskyd, o sødeste Herre Jesu! vore Hjerter med din Kjærligheds brændende Pile, bryd igjennem Sjælens og Hjertets tillukte og inderste Kamre, og oplys dem naadelig med din Glands, paa det vi, som af dig ere blevne saargjorte og oplyste, maa have i dig vor Vaaning, vor Fred, vor Glæde, vor Fornøielse, vort Haab, vor Kjærlighed, vort Frydeskrig, vort Liv, vor Vederkvægelse, vort Lys, vor Rolighed, vor Tillid, og alt vort Gode; thi hvad er sødere, end din Kjærlighed? hvad er saligere, end din Gunst? hvad er lifligere, end din Ihukommelse? O evige Kjærlighed! foruden dig bliver intet bedre søgt, intet kosteligere fundet, intet fastere tilsammenbundet, intet med mere brændende Forlængsel begrebet, intet lifligere besiddet, det vide de, som elske dig; thi din Kjærlighed er en Oprindelse til Udødelighed, Visdoms Brønd, Vellysters Strøm, de Troendes Liv, Godhedens Afgrund, Forlystelsens Paradis, deres Trøst, som vandre i denne Pilegrimsdal, de Saliges Løn, Kjærligheds Spise, Dydernes Rod, Gjerningernes Vægt, de Stridendes Styrke, Foreningens Baand; og en bestandig Grund og Fundament til vor ganske Helligbed. Hvo, som tørster, han komme til dig, saa bliver han lædsket med Livsens Vand (Joh. 7, 37. Cap. 4, 14.). Hvo, som er træt, han komme til dig, saa bliver han vederkvæget med den Kjærlighed. Hvo, som bliver anfægtet, han komme til dig saa skal han formedelst din Kjærlighed overvinde, og beholde Seier. Af din Fylde, o Herre! have vi faact alle Ting (Joh. 1, 16).

Herhen hører den Bøn, som findes ved det 28de Capitel, saa og den ved det 29de Capitel i den anden Bog.

Det niende Capitel.

Formedelst det aandelige Legeme og dets Gaver, er den christne Kirke med dens Hoved Christo Jesu forenet.

§ 1. Om det Fællesskab, som Hovedet Christus og hans troende Lemmer har, baade i Lidelser og i Liv og aandelige Gaver. § 2. At Foreningen imellem dette Hoved og disse Lemmer sker formedelst Aanden i Ordet, som arbeider baade i Lærere og Tilhørere. § 3. Atter om det Fællesskab, som tales om i det første Stykke, tilligemed en Forundring derover.

§ 1. Ligervis, som vi have mange Lemmer paa et Legeme, ligesaa ere vi mange et Legeme i Christo (Rom. 12, 4. 5), thi vi ere og alle ved en Aand døbte til et Legeme (1 Cor. 12, 13). Disse hans aandelige Legems Lemmer zirer vort høieste og eneste Hoved, med mange Slags Naadens og Aandens Gaver, han lærer dem med mange Slags Gaver, hvilke den eneste Aand dog virker i dem; altsaa lever og virker den Herre Christus i alle hans aandelige Legems Lemmer, saa at Enhver faar af hans Fylde (Joh. 1, 16), thi han, som Hovedet, haver alle Gavers Fylde. Derfor haver han villet omdanne og forklæde sig i Enhver, paa det han formedelst Kjærligheds Baand kunde reformere og fornye Enhver, i sig, og gjøre sig selv ensformig og ligeskikket. Som nu Hovedets Smerte er Lemmerne at tilskrive, ligesaa er Lemmernes Dyder Hovedet at tilskrive, paa det at, hvo, som berømmer sig af Dyd, han berømme sig af Hovedet; og hvo, der lider paa Lemmerne, den bære det med Taalmodighed, og trøste sig ved Hovedet; ved enhver Spot ihukomme Enhver Hovedets Spot, nemlig Christi, saa skal Smerten forlindres, og Bitterhe-

den skal blive sød, naar de lignes imod Hovedets Lidelse. Dit uskyldige Hoveds ganske Legemet haver været fuldt af Kors, og over alle dødelige Mennesker, fuldt af Bedrøvelse. Naar du da lider uskyldig, saa beviser du, at du er Christi Lemmed; han har gjort sig, som dig, paa det han kunde gjøre dig, som sig. Du er et Lemmed af hans Legeme, det er dit Legems Liv; foruden dig er og bliver Hovedet sundt og friskt; men foruden Hovedet kan Legemet ikke leve; thi det lever af Hovedets Aand, og haver formedelst Ordet sit Liv; Hovedet gjør det ganske Legeme levende, det gjør alle Lemmerne levende; Lemmedene blive ved Legemet ophøiede, men Legemet bliver æret ved Hovedet. Men Hovedets Ære flyder ned i Lemmerne, og meddeler dem Livet, Aanden og Naadens Gaver, paa det Legemet kan nyde Hovedets ganske Fylde.

§ 2. Saaledes samler vort Hoved sin christne Kirkes Lemmer, idet han meddeler dem Aandens Kraft; han vil vel ved Menneskens Røst og Prædiken samle en Kirke; men dog saaledes, at Enhver hører den Herre Christum tale i sig, hvilket Apostelen bekræfter, naar han siger: I lede efter Christi Prøve, som taler i mig (2 Cor. 13, 3); og Rom. 15, 18: Jeg vil ikke fordriste mig til at tale noget om de Ting, som Christus ikke haver udrettet ved mig. Den Herre Christus taler indvortes og underviser Lærernes Hjerter, paa det han kan gjøre deres Prædikener kraftige. Den Herre Christus taler indvortes til Tilhørernes Hjerter, at de maa forstaa Lærernes Prædikener. Da aabnes Tilhørernes Hjerter, og Talen i Lærerens Mund gjøres kraftig. Lad din Mund vidt op, saa vil jeg fylde den, siger Herren ved Propheten (Ps. 81, 11). Thi hvem vilde holde for, at han, foruden Visdommens Aands Førelse og Regjering, med Nytte kunde lære og prædike? Visdommens Aand, som bor i Mennesket, den taler Hemmeligheden formedelst Mennesket: Derfor hører jeg ikke Paulus for Pauli Skyld, jeg tror ikke heller Paulus, fordi han er Paulus, jeg adlyder og ikke et Menneske for Menneskets Skyld, men jeg adlyder Mennesket for den Herres Christi Skyld og hører den Herre Christum tale ved Paulus. Derfor siger vor Saliggjører: Hvo, som Eder hører, hører mig, og hvo, som Eder foragter, foragter mig (Luk. 10, 16), og Math. 10, 20: I ere ikke de, som tale, men det er eders Faders Aand, som taler i Eder.

§ 3. Videre saa er ikke for den Aarsag alene Legemet blevet forenet med Hovedet, at det skulde blive rigt af Hovedets Liggendefæ, men det er og skeet derfor, at Smerterne maatte blive almindelige og delte iblandt dem; thi dette er den rette Forenings Egenskab, at, naar Hovedet bliver æret, de andre Lemmer og blive ærede, og hvad Legemet lider, det lider og Hovedet, som han selv siger Matth. 25, 35. 36. 40: Jeg hungrede, og I gave mig at æde, jeg tørstede, og I gave mig at drikke, jeg var fremmed, og I toge mig til Eder, jeg var nøgen, og I klædte mig ꝛc. Saa meget, som I have gjort en af disse mine mindste Brødre, have I gjort mig. O umaadelige Godhed! o uadskillelig Kjærligheds Forbindelse! Himmelens Skaber, Englenes Konge, Overenglenes Herre, de Helliges Pris, alle Tings Skaber og de Saliges Glæde vil blive mættet i en Hungrig, lædsket i en Tørstig, annammet i en Fremmed, klædt i en Nøgen, besøgt i en Syg, trøstet i en Fange, blive begravet i en Død. Dette er dog overmaade gudelige Vidnesbyrd om de troende Lemmers gode og livsalige Forening med deres Hoved, Christo.

Her henhører den Bøn, som findes ved det 27de Cap. i den 2den Bog.

Det tiende Capitel.

Formedelst det høieste Godes Begjæring og inderlige Forlængsel efter den himmelske Vandring sker Guds Forening med Menneskene.

§ 1. Af den Lisligheb, der er i Kreaturene, kommer Intet imod den Sødheb, der er i Gud; thi, endskjønt den kan glæde Menneskct, saa kan den dog, saa megen som den er, ikke mætte og fornøie ham. § 2. Men Gud er Sjælens Fylde og Mættelse og hans Nærværelses Frugter og Virkninger ere herlige og salige.

§ 1. Ligesom Solens Glands overgaar alle himmelske Lys, saa overgaar den guddommelige Sødheds Smag al den Lisligheb, som kommer fra Kreaturene. At de skabte Ting ere saa skjønne zirlige og liflige, det glæder vel Menneskets Hjerte, men det mætter ikke Hjertet; Hjertet elsker vel Verden med alt sit Gode, men bliver ikke derved stillet tilfreds; thi jo mere et Menneske, som er hengiven til det Fordiske, ser for sig, jo mere begjærer det at se; kan altsaa det, som ikke er Gud, ikke forskaffe sin Liebhaber Fornøielse eller give den fuldkomne Roligheb; thi Menneskets Affekt og Begjæring stiger altid naturligvis op til det, som er høiere, saalænge til man naar det samme, som er det allerbedste og høieste Gode. Mange have med stort Arbeide og Møie søgt Rigdom, Ære, Vellyst, mange Kunster, men ingen af dem har faaet fat paa saa meget af det, de have søgt, at de deraf ere blevne mætte og have ladet sig nøie; thi om En end erholdt al denne Verdens Videnskab og bekom alle dette Livs Vellyster, saa befinder han dog, at hans Gemyt er endda nødtørftigt og umætteligt; thi det mangler ham paa det eneste og høieste Gode, i hvilket alle Vellysters Lisligheb og alle Kunster og Videnskabers Fylde ligesom flyder over. Kreaturene kan endelig bringe deres Liebhabere en timelig og Øieblikks Lyst, men Begjæringerne kan de ingenlunde mætte; thi ligesom et Fad eller Kar ikke kan give den, som øser deraf, anden Saft end det haver i sig, ligesaa give Kreaturene, som selv ere nødtørftige, deres Liebhabere saadan Saft, hvormed de ganske ikke kan være tilfreds og fornøiede, og ligesom Øiet ikke ser sig mæt, eller Øret hører sig mæt, ligesaa bliver og Menneskets Hjerte ikke mæt ved Kundskabs og Forlængsels Affekt og Begjæring, det søger med Angest at maatte finde det, hvori det kunde gladelig hvile.

§ 2. Men naar Menneskets Hjerte haver erholdt Gud, da glæder Aanden sig, som nu er bleven mættet i Gud, og siger: Herre, hvem haver jeg i Himlene? lige ved dig haver jeg ikke Lyst til Noget paa Jorden (Ps. 73, 25). Og dette er det evige Liv, at de kjende dig, den eneste sande Gud og den, du udsendte, Jesum Christum (Joh. 17, 3). I denne Kundskab bestaar og er Sjælens rette og endelige Ro og Hvile, Hjertets Fornøielse og det evige Liv. Deraf kommer det skjønne Sprog: Hos dig er Livsens Kilde, i dit Lys skal vi se Lys (Ps. 36, 10). Item: Jeg, jeg skal beskue dit Ansigt i Retfærdighed, jeg skal mættes, naar jeg opvaagner efter din Lignelse (Ps. 17, 15). Derfor haaber jeg alene paa dig, du, som er alt mit Ønskes og Begjærings Maal, du er min Fornøielse, min Arvedel, min Glæde, min Løn, mit Lys, min Fred. Du er det uophørlige Lys, du er det evige Ord, Faderens Visdom, Englenes Zir, det klareste Speil, den uudslukkelige Lygte, Sjælens Brudgom, det evige Livs Brønd, af hvis Overflødighed vi blive mætte baade her og hisset, hisset, paa det vi maa erholde Livsens rige Fylde, Lysets Fornøielse, Enighed, Roligheb, Fred, Udødelighed, Pris og den evige Krone; men her, at du giver og forlener de stridende christelige Riddere Styrke, de Bebyrdede Hjælp, de Bedrøvede Lindring, de Fremmede Haab, de Faldne Raad, de Elendige Trøst, de Tørstige Naade, de Tvivlagtige Tro, Prædikanterne Ordet, dem, som kjæm-

pe, Kraft, dem, som bo tilsammen, Enighed, de Troende Glæde, Lærerne Visdom, de Tørstige Livsens Vand, de Hungrige den evige Sødheds Smag. Saaledes kommer du, eftersom Enhver giver dig Rum og Plads, i de Troendes Hjerter og aabenbarer dig med din Naades Liflighed. Men dersom du ikke meddeler dig Menneskene, og Menneskene haver ingen Forening med din Nærværelse, saa sker intet af det Forbemeldte. Thi formedelst din glædelige Nærværelse forjager du Mørkheden, fordriver Natten og de onde Aander i Luften, Hjertet bliver aldeles forsødet, Gemyttet smiler for Kjærlighed, Taarerne flyde af Glæde, Aanden fryder sig, Begjæringerne brænde, Sjælen glædes og alle Kræfter glæde sig i dig; thi vi skulle fornemme, at han vederkvæger os med Sødhed, fylder os med Visdom, oplyser os med Glands, optænder os i Kjærlighed, bespiser os med Andagt, glæder os i Haabet, styrker os i Troen, begaver os med Dyder, ophøier os i Ydmyghed. Vi skulle føle og befinde, at han gaar med os, staar med os, taler med os, bevarer os, lærer os, elsker os og i en kydsk Kjærlighed omfavner os. Vi skulle erfare, at det er Sandhed, som han siger: Min store Lyst var hos Menneskens Børn (Ordspr. 8, 31).

Her henhører den Bøn, som findes ved det 27de Cap. i den 2den Bog.

Det ellevte Capitel.

Den hellige Daab er en herlig Stadfæstelse paa Foreningen med Gud.

§ 1. I Daaben blive vi trolovede med Christo, indpodede og indlemmede i ham. § 2. Ved det vi i Daaben igjenfødes og aftoes i Christi Blod, samt iføre Christum med al hans Fortjeneste blive vi ret skikkede og gjorte værdige til dette Samfund og delagtige i Christi bestandige Kjærlighed, og vi blive Guds Børn og Arvinger.

§ 1. I den hellige Daab sker det aandelige Tilsagn og Trolovelse; thi ligesom i Ægtestanden Tvende ere et Kjød, ligesaa er Christus og Kirken et. Denne Hemmelighed er stor, siger Paulus til de Ephesier Cap. 5, 32, men jeg taler om Christo og Menigheden. Men ligesom Manden elsker sin Hustru som sit eget Kjød, føder og vederkvæger det, ligesaa og den Herre Christus sin Menighed eller den christelige Kirke; thi vi ere hans Legems Lemmer af hans Kjød og af hans Ben (V. 29, 30). Formedelst den hellige Daab blive vi med Christo indlemmede og indpodede som en Kvist i et Træ, der bliver et Væsen med Træet, forenes og voxer med det, thi Træet gjør levende og nærer den indpodede Gren, at den grønnes, blomstrer og bærer Frugt, ligesaa opholder den Herre Christus sine Lemmer med sin levendegjørende Aand, gjør dem levende og styrker dem, at de blomstre og bærer Frugt (Joh. 15, 4. 5). Den hellige Apostel Paulus vidner 1 Cor. 12, at den christne Kirke eller Menighed er et Legeme formedelst den hellige Daab, naar han siger V. 13: Vi ere og Alle ved en Aand døbte til et Legeme; men I ere af Christi Legeme og Lemmer en Del (V. 27), og derfor haver og den Herre Christus ladet sig døbe (Matth. 3, 13), at han med den christne Menighed kunde være et Legeme.

§ 2. Men hvem, som vil være Christi Ledemod, den maa komme dertil ved Igjenfødelsen! derfor er Daaben Gjenfødelses Bad (Tit. 3, 5), hvori Kirkens Lemmer blive renfede formedelst Vandbadet i Ordet, hvorial Smitte og Rynke bliver udslettet, paa det han kunde beskikke sig en Menighed, som var hellig og ustraffelig (Eph. 5, 27). Og dette er den rette Igjenfødelse og det nye Kreatur, som sees for Guds Ansigt rent og helligt, uden nogen Smitte, rengjort og renset formedelst Christi Blod og den Hellig-Aand. Saa fuldkommen er denne Aftoelse i Christi Blod, at Brudgommen siger Høis. 1, 15: Se, du min Kjæreste er deilig, ja liflig; derfor trolover Brudgommen sig

med Bruden med en evig Forbindelse og som sammenknytter sig med hende med et meget fastere Baand, end en Ægtemand kan forbinde sig til sin Hustru. Det Tilsagn i Trolovelsen, naar Brudgommen trolover sig til sin Brud, er stærkere end nogen Forpligtelse; thi han har saa elsket hende, at han gav sig selv hen i Døden for hende; derfor sker denne Trolovelse og Forbindelse i Faderens Navn, det er, i Faderens Kjærlighed i Troen til Guds Søn og i den Hellig-Aands Kraft og Sandhed (1 Petr. 4, 21. Hos. 2, 19. 20). Det hedder at iføre Christum (Gal. 3, 27), at være ziret og smykket med den Herres Christi egen Retfærdighed, med hans Lydagtighed og Hellighed, om hvilke Æresmykker der ere forunderlige Ting at læse Ezech. 16, 10, og Ps. 45, 14. Es. 61, 10 og her og der i Salomons Høisang. Ligesom Manden bliver hos sin Hustru, ligesaa holder den Herre Christus ganske fast ved sin Menighed og forlader den aldrig, men elsker den hjertelig, haver den saaledes i sit Skjød, at den æder af hans Stykke (Brød) og drikker af hans Bæger, ligger i hans Skjød og er ham som en Datter (2 Sam. 25, 3). O en fortræffelig Frugt af Daaben! O et uudsigeligt, ærligt og herligt Ægteskab! Hvad er det andet (at døbe i Navn Gud Faders, Søns og Hellig-Aands), end at op- og antage os til Guds Børn og Arvinger, berede os til den høilovede, hellige Treenigheds Vaaning, hellige, smykke og zire os? Dette er vor hellige Daabs Ypperlighed, Berømmelse, Værdighed, Pris og Ære.

Her kan den Bøn bruges, som er at finde ved det 3die Capitel i den første Bog.

Det tolvte Capitel.

Den Herres Christi Forening med de Troende stadfæster den aandelige, sakramentlige Spise i det hellige Aftensmaaltid.

§ 1. Foreningen imellem Christum og de Troende, som sker formedelst Aanden og Ordet stadfæstes i Alterens Sakramente. § 2. Heri blive vi delagtige i hans Kjød og Blod, som en Spise og Drik. § 3. At Hedningerne ved deres djævelske Ofringer kom i Samfund med Djævelen, kan være Guds Børn et Billede herpaa. § 4. Den Sag gjøres og klar af Joh. 6, hvorved dog ikke ophæves den egentlige Mening af disse Sprog om den aandelige Æden og Drikken. § 5. De værdige Gjæsters Forhold mod dette Sakrament og de uværdiges Straf.

§ 1. Paa det vor Herre Christus, vor høitfortjente Frelser og Saliggjører, kunde med hans Troende stadfæste den høiforunderlige Forening, saa haver han indsat hans sidste Aftensmaaltid, at at det skulde være et Sakramente og Vidnesbyrd om hans Forening med de Troende; thi da han kort forhen havde med inderlig brændende Bøn udbedet denne Forening af sin himmelske Fader og for den samme gjort hans sidste Ønske (Joh. 17. 20. 21. 22. 23) og den med et skjønt Sprog forklaret (Joh. 6, 56): Hvo, som æder mit Kjød og drikker mit Blod, han bliver i mig og jeg i ham; da haver han endelig, der han vilde dø, villet utvivlagtig stadfæste i Testamentet og konfirmere denne Forening med hans eget og sande Legem og Blod; thi hvad er hans Legems Meddelelse, som er given i Døden for os, og hans Blod som er udøst for os, andet, end at vi med Christo blive forenede til et Legeme? Vi blive vel formedelst Aanden og Troen et aandeligt Legeme med den Herre Christo, men det haver behaget vor Frelser i Naade og at give os et samme Forenings Baand, ved hans sidste Villie, nemlig hans Legem og Blod som Ranson og Løsepenge til vor Forløsning, hvilket i Troens og Aandens Kraft af ret inderlig Affekt og Kjærlighed forbinder og forener os tilsammen med den Herre Christo. Vel forbinder og forener den Herres Christi Guds Søns Aand os med vort Hoved og med alle hans aandelige Lemmer med og forvandlede det aandelige Baand, men den Herres Christi eget Legeme, som er blevet opofret for os paa

Korsets Alter, og hans eget Blod, som er udgydt til vore Synders Forladelse, som i Aftensmaaltidet sandelig og væsentlig bliver meddelt, er et herligt Pant paa den sande Forening med Christo og det sammes visse Forsikring og Stadfæstelse.

§ 2. Derfor haver den Herre Christus paa denne Maade over alle Maader efter hans Almægtighed forordnet at æde hans Legeme og drikke hans Blod, paa det alle hans Lemmer i Gjerninger maatte blive delagtige i hans Kjød og Blod, saa at de, som formedelst hans Aand ere blevne forbundne med ham, ogsaa ved hans væsentlige Legems og Blods Brug og Nydelse kunde blive forenede med ham. Thi hvad er Christi Legems og Blods Samfund, hvorom Paulus skriver 1 Cor. 10, 16, andet end en Forening med Hovedet Christo. Derfor bliver her ikke det blotte Brøds og Vins Samfund indsat, men Christi Legems og Blods Samfund med Brød og Vin, som ved Midler, ved hvilket Christi Legems og Blods væsentlige og virkelige Nydelse, den sande og hemmeligste Forening bliver fuldbragt. Et eneste Forsoningsoffer paa Korsets Træ er ved Christi Blod bleven fuldbragt, hvorved vi ere rensede af Synden og med Gud forsonede; det samme haver vor Ypperstepræst formedelst Brød og Vin indstiftet og helliget til Spise og Drik, paa det at det, som han ofrede sin himmelske Fader til Forsoning, maatte geraade os til Væderkvægelse og Samfund med ham, at hans Kjød og Blod, hvorved vi virkelig ere forløste, maatte blive os til en sand Spise og Drik.

§ 3. Satan, som den menneskelige Slægts Fiende haver, som Guds Abe, anrettet og stiftet afskyelige Ofringer hos Hedningerne, at Folket skulde æde af det Offer, som blev ofret Djævelen, paa det at de Alle derved kunde komme i Djævelens Samfund og blive et Legeme med ham, de, som nøde samme Offer, som den hellige Apostel Paulus forklarer det 1 Cor. 10, 20. Efterdi dette er nu en gruelig og afskyelig Gjerning, saa afskrækker det dem, som ere den Herres Christi Lemmer, fra det djævelske Offers Brug, og beviser derimod, at vi med den Herre Christo blive et Legeme, vi som efter hans Indstiftelse formedelst Brød og Vin, æde hans sande Legeme som er givet for os, og drikke hans Blod, som er udgydt for os, og at vi saaledes ikke kan være delagtige i Herrens Bord og Djævelens Bord.

§ 4. Thi den Herre Christus haver i Sandhed i den sidste Nadveres Indstiftelse seet paa denne Forening og dens Stadfæstelse; thi derfor beskriver og forklarer han (Joh. 6, 56), at de Troende skulde blive i ham, og han i dem, naar de æde hans Kjød og drikke hans Blod, efterdi Foreningen med Christo sker formedelst Troen, Visdommens og Sandhedens Grund taler paa det allertydeligste: Hvo, som æder mit Kjød, og drikker mit Blod, han bliver i mig, og jeg i ham, hvorfor siger han ikke, hvo, som tror paa mig, han bliver i mig? Visselig derfor, at vi desto alvorligere skulle betragte Sagen og skattere Sagens Storhed af Ordenes Vigtighed, nemlig at han, formedelst hans levendegjørende Kjøds Spise, vil forene sig med os, hvilken Forening, om den end vel kan ske aandeligvis formedelst Troen, saa haver dog vor Frelser og Saliggjører seet og ligesom med en Finger vist paa den sakramentlige Æden, som han derefter i det sidste Aftensmaaltid indsatte, idet han ikke alene kalder sig det levende Brød (V. 35, 51), at hvo, som kommer til ham, skal ikke hungre, og hvo, som tror paa ham, skal aldrig tørste, men og udtrykkelig kalder det Brød, som han vil give, sit Kjød, hvilket han vilde give for Verdens Liv, og at saadant hans Kjød er sandelig Mad, og hans Blod sandelig Drikke, hvilken Spise og Drikke han haver forjættet og tilsagt at give. Deraf er at se, at vor Frelser og Saliggjører

haver tillige seet paa det hellige Aftensmaaltid, som snart derefter skulde blive indsat, derfor taler han her, saavel om den aandelige udenfor Aftensmaaltidet, som om den sakramentlige Nydelse, om hans Legems og Blods salige Brug, Æden og Drikken i Aftensmaaltidet, hvilket siden endnu skulde blive indsat, ved hvilke Ords Overveielse jeg i ingen Maade afviger fra vore Læreres Mening om den aandelige Nydelse, som er beskrevet i Joh. 6te Cap., men jeg agter og holder det derfor, at vor Frelsers Ords Eftertryk og Vigtighed viser, at han dermed tillige haver og seet paa Nadveren. Sikkerlig, hvad der er givet for Verdens Liv, det bekræfter det ganske Menneske. Hvem vilde da sige, at de Troendes Legemer ikke skulde komme til Christi Legems og Blods Samfund? hvorfor Ap. Paulus siger (Eph. 5, 30): Vi ere hans Legems Lemmer, af hans Kjød og af hans Ben, og (1 Cor. 6, 19): De Troendes Legemer ere den Hellig-Aands Tempel, som bor i dem, og de derfor ikke skulle have nogen Smitte, men være og blive Herren indviede og helligede.

§ 5. Hvilke da med deres Hoved Christo blive forenede, de glæde sig, og komme med hjertelig Affektion og Bevægelse til Herrens Bord, kontinuere denne Forening med hjertens Glæde, stadfæste og bekjende det offentlig. Men hvo, som ere fremmede fra Christo, og ere Djævlens Lemmer, og af Had laste og skjænde den Herre Christum, de blive skyldige i hans Legeme og kostelige Blod, som han har udøst, og have ganske vist en retfærdig Straf og Hevn at vente.

Her kan man bruge den Bøn, som findes ved det 1ste Capitel i den 3die Bog.

Det trettende Capitel.

Formedelst Paakaldelse, Bøn og Guds Lov og Pris, bliver Mennesket forbunden med Gud, og opfyldt med den Hellig-Aand.

§ 1. En andægtig Bøn fører et Menneske til Samfund og fortrolig Omgjængelse og Samtale med Gud. § 2. At denne Omgjængelse og Samtale er overmaade glædelig, værdig, herlig og salig for Mennesket.

§ 1. Et andægtigt Menneske, som gjerne beder, det skuer og paakalder den guddommelige Majestæt, formedelst Anskuelsen elsker det Gud, og formedelst Kjærligheds Kraft bliver det forbundet og forenet med Gud, med saadan en heftig Kjærlighed bliver Mennesket undertiden ført fra sig selv, og til den han elsker, saaledes at han meget mere lever udenfor sig selv, end i sig selv, undertiden bliver han og med saadan aandelig Smag og Vellyst opfyldt, at hans Sjæl ønsker at fare herfra og indgaa til den evige Gud. Et andægtigt Menneske bliver Guds Ven, at han stedse kommer for Guds Ansigt og gaar ind i hans Helligdom foruden Forhindring og omgaaes ganske venlig med Gud. Jeg maa drage herhid vor Frelsers trøstelige Sprog (Joh. 10, 9): Jeg er Døren, dersom nogen gaar ind ved mig, han skal blive salig, og han skal gaa ind og gaa ud og finde Føde. Hvad betyder det at gaa ind og ud, andet end et besynderligt og det allerstørste Venskab? (Aab. 3, 20): Se jeg staar for Døren og banker, dersom Nogen hører min Røst, og oplader Døren, til ham vil jeg gaa ind og holde Nadvere med ham, og han med mig; thi eftersom Mennesket staar saaledes i Venskab med Gud, saa pleier vor Herre og Gud, ofte at gaa til sin Ven. O Guds liflige Godhed og Venlighed! derfor staar (1 Sam. 3, 10), at den Herre Gud om Natten tre Gange kaldte paa Samuel ved hans Navn, og han svarede: Tal Herre, thi din Tjener hører det. Derfor siger og Gud Herren hos Hos. 2, 14: Jeg vil lokke hende og føre hende i Ørken, og jeg vil tale kjærligen med hende. Derfor skriver Augustinus og siger: At paakalde Gud,

er, at raabe ham ind i sit Hjerte. Der Herren kom til Abraham, sagde han (1 Mos. 18, 27). Se nu, jeg haver begyndt at tale til Herren alligevel jeg, jeg er Støv og Aske. Men naar Herren ser, hvorledes Abraham ydmyger og fornedrer sig i Bønnen, saa insinuerer han sig desto mere hos ham, og omgaaes des venligere med ham, og siger ellers (Es. 66, 2). Til denne vil jeg se, til den Elendige, og til den, som haver en sønderbrudt Aand, og som er forfærdet for mine Ord.

§ 2. Formedelst saadan den nærværende Guds Tale, ere de gudfrygtige Christne blevne saa høilig glædede, at de ikke paa nogen Sag have anvendt mere Møie og Flid end derpaa, at de formedelst Bønnen maatte have Samfund og Venskab med Gud; thi den samme forbinder i Sandhed Mennesket med Gud, bringer Fred og Glæde i Hjertet, og fører os midt iblandt de hellige Engles Chor. Al menneskelig Tale, Omgjængelse og Venskab er intet at agte, naar det bliver lignet imod Guds Samtale. Hvor liflig og venlig har den Herre Gud omgaaes Propheterne og Apostlerne, igjennem hvis Munde han haver talt? hvilken en Værdighed haver den havt, som siger: Herrens Aand talede ved mig, og hans Tale var paa min Tunge (2 Sam. 23, 2). Hvilken Herlighed haver den havt, om hvilken Herren sagde (4 Mos. 12, 8): Jeg vil tale mundtligen med ham, og synligen og ikke i mørke Ord, og han skal beskue Herrens Lignelse. Det er godt, siger David (Ps. 92, 2), at takke Herren og at synge dit Navn Psalmer, du Høieste. En andægtig Sjæl fornemmer og mærker, at dette er en kostelig Ting, men med Ord kan det ikke blive udtalt. Bønnen er kostelig for Guds Ansigt! thi den himmelske Fader bringer og giver skjønne Gaver, som ere ædlere og kosteligere end Perler og Guld. Han giver et Englelevnet, han indgyder i Hjertet den evige Saligheds Smag og gjør en Beredelse til det evige Livs Selskab.

Her kan man bruge den Bøn, som staar ved det 38te Capitel i den 2den Bog.

Det fjortende Capitel.

Menneskets høieste Salighed og Maal er at blive forenet med Gud.

§ 1. Guds Børn nyde allerede af deres Forening med Gud i dette Liv saa megen Salighed, at de foragte alle jordiske Ting derimod. § 2. Det er et Billede og Begyndelse paa det evige Liv, hvor de skal nyde en fuldkommen Salighed. § 3. Derfor formanes Mennesket til at berede sit Hjerte til Forening med Gud i dette Liv, da den vist skal holde ved i al Evighed.

§ 1. At de Gudfrygtiges Sjæle ikke kan blive mættede, uden at de have Gud selv, vidner David (Ps. 17, 15), og at hverken Himmelen eller Jorden er nyttelig, om Sjælen ikke besidder den Herre Gud selv, synger David (Ps. 73, 25). Om vi nu endskjøndt i dette Liv erfare ikkun en liden Begyndelse af denne Salighed, saa er det dog et Bevis paa vor Forening med det høieste Gode. Herom vidner den aandelige Glæde og Smag af den guddommelige Sødhed, som her og der i Psalmerne og Propheterne bliver beskrevet og berømmet. Sandelig, der smager et andægtigt Hjerte, som haver overgivet sig Gud, intet uden Gud, alle Ting er ham, foruden Gud, en Afsmag, Bitterhed og Døden. Derfor have de hellige Sjæle en Forlængsel til den evige Brønd, som flyder i det evige Liv, efter den grønne Græsgang, hvilken paa intet Sted, foruden Christo, bliver funden.

§ 2. Dette er et Billede, ja en Begyndelse paa det evige Liv, hvor Gud er alle Ting i Alle (1 Cor. 15, 28). Han vil være vor Vaaning, vor Spise, vor Fornøielse og Klædning, vor Kjærlighed, vor Forlystelse, vor Liflighed, vor Rolighed, vor Visdom,

vor Ære, vor Berømmelse, vort Liv. Da skal Guds Børns Herlighed blive aabenbaret, som nu er skjult; thi vi skulle se Herren, som han er, siger Apostelen 1 Joh. 3, 2. Men hvem vil fortælle Guds Væsen eller Guds væsentlige Godhed, som er al og uendelig Godhed? At se Gud er at nyde Gud, at se Gud som han er, hedder at blive delagtig i hans ganske Fylde og blive opfyldt med Guds umaadelige og uendelige Godhed, hvilken Fylde vi i den Herre Christo kjende, omfavne og smage og skulle prise med alle Udvalgte og hellige Engle, opfyldte med Christi Herlighed og med den Hellig-Aands Glæde i al Evighed. Men herom have vi nokſom talt i foregaaende syvende Capitel.

§ 3. Derfor kjære Sjæl, bered dig, at dit Hjerte maa blive Guds Vaaning, foren dig med Gud i dette Liv, lad dine Øine ikke sove eller dine Øienbryne slumre, indtil du finder et Sted for Herren, din Gud (Ps. 132, 4. 5). Thi hvo, som ved sand Omvendelse bliver forenet med Gud i dette dødelige Liv, indtil Sjælens Fraskillelse, den bliver forenet med Gud i det udødelige Liv i al Evighed; thi Gud skal selv bo i de Udvalgte og Salige og opfylde dem med evig Salighed og uadskilt Lys, Glands og Herlighed, in Summa, den Sjæl, som adskilles fra Legemet og er forenet med Gud, bliver i al Evighed med Gud forenet.

Her henhører den Bøn, som er at finde ved det 26de Capitel i den 2den Bog.

Det femtende Capitel.

Menneskets største og høieste Elendighed er evig at være adskilt fra Gud.

§ 1. De, som ere hengivne til de kjødelige Lyster, vende sig af fra Guds til Djævelens evige Samfund. § 2. Hvor overmaade ulykſaligt dette Samfund er. § 3. Kortelig hvorledes man bereder sig til Guds Samfund.

§ 1. Hvilke Mennesker som have hengivet sig til Hoffærdighed, Gjerrighed og denne Verdens Vellyst og i samme Laster ganske ere druknede og ikke omvende sig, de vende sig ikke alene af fra Gud og tillukke al Indgang for den Hellig-Aand, men de blive forenede med Djævelen; thi de, som hænge ved Djævelen, ere ikke alene Djævelens Herberge, men blive og evig forenede med ham; thi deres Sjæle ere afvendte fra Gud, fra det sande Lys, Ro og Glæde.

§ 2. De fordømte Sjæle skulle vel ønske Lyset, men foruden Gud er intet Lys, men der er og skal blive gruelige og evige Mørkheder. De skulle vel ønske Rolighed, men foruden Gud er ingen Ro eller Hvile for Sjælen, men idel Forskrækkelse og Gruelse, de skulle ønske Glæde, men foruden Gud er evig Sorg, de skulle ønske Vederkvægelse, men foruden Gud er ingen Vederkvægelse, men Angst og Bedrøvelse, de skulle ønske Trøst, men foruden Gud er ingen Trøst, men stedsevarende Marter og Pine og uophørlig Helvedes Bid. Djævelen skal bo i de Ugudelige, og fylde dem med al djævelsk Fylde, med Marter, Bespottelse, Afsindighed, Forskrækkelse, Gysen, Spøgelser, Slangestik, Angst, Smerte, Mørkhed, Skam og evig Fortvivlelse. Derfor, naar det Menneskes Sjæl, som er forenet med Djævelen, adskilles fra Legemet, saa bliver den i Evighed med ham forenet; thi Djævelen skulle bo i de Fordømte. Men Sjælene blive i dette Liv formedelst Bod og Omvendelse forløste fra Djævelen, men efter Døden er ingen Forløsning eller Skilsmisse fra Djævelen. In Summa, de Sjæle, som adskilles fra Legemet og ere forenede med Djævelen, blive i al Evighed forenede med Djævelen.

§ 3. Men den Sjæl, som af Djævelen og Verden ikke er forblindet, hvis Villie ikke er forvendt, hvis Hukommelse ikke er besmittet, den bereder den Herre Gud en værdig Vaaning.

Her henhører den Bøn, som kan findes ved det 17de Capitel i den 1ste Bog.

Den femte Bogs tredie Part

om

den hellige Treenighed,

om Guds Søns

Jesu Christi Manddoms-Annammelse

og om

den Hellig-Aand og hans Gaver og Velgjerninger.

Det første Capitel.

Om den hellige Treenighed.

§ 1. En Bekjendelse og Undervisning om, hvorledes den sande Tro ser alene paa den treenige Gud, Fader, Søn og Hellig-Aand, med de Velgjerninger, som hver af disse tre Personer delagtiggjør de Troende i. § 2. En inderlig Taksigelse, Lov og Pris til den hellige Treenighed derfor.

§ 1. Den sande christelige Tro kjender, paakalder og ærer den eneste sande Gud, som er Fader, Søn og Hellig-Aand, tre adskillige Personer, i et guddommeligt Væsen, af lige Evighed, Væsen, Majestæt og Herlighed.

1) Thi vi have kjendt i Troen, at Gud Fader af Evighed haver født sin enbaarne Søn af lige Væsen.

2) Vi haver kjendt i den sande Tro, at Guds Søn er født af Faderen af Evighed, er Faderens væsentlige Billede, Faderens Glands og Herlighed, et Lys af Lyset, en sand Gud af den sande Gud, og at den samme er i Tiden bleven Menneske og haver paataget sig den menneskelige Natur af Jomfru Maria, at han er Menneskenes Saliggjører.

3) Vi have kjendt i Troen, at den Hellig-Aand er sand Gud, udgaar fra Faderen og Sønnen og er Menneskenes Trøster.

4) Vi tro, at vi have en Fader, af hvilken alle Ting ere, og vi i ham, og en Herre, Jesum Christum, formedelst hvilken alle Ting ere, og vi formedelst ham (1 Cor. 8, 6).

5) Vi tro, at Himlene ere gjorte ved Herrens Ord, og al deres Hær ved hans Munds Aand (Ps. 33, 6).

6) Vi have kjendt i Troen, at Faderen ved Sønnen virker alle Ting (ved hvilken han og haver gjort Verden, ved hvilken alle Ting ere skabte, de synlige og usynlige, og i hvilken alle Ting bestaa), men begge ved den Hellig-Aand; thi hvilke Ting Faderen gjør, de samme gjør og Sønnen ligesaa, og ligesom Faderen gjør levende, ligesaa og Sønnen, og ligesom Faderen haver Livet i sig selv, saaledes haver han og givet Sønnen, at have Liv i sig selv (Joh. 5, 19. 21. 26).

7) Vi tro, at der ere Tre, som vidne i Himmelen, Faderen, Ordet, og den Hellig-Aand, og at disse Tre ere et (1 Joh. 5, 7).

8) Vi tro, at denne er Antichristen, som nægter Faderen og Sønnen, thi

hvo, der nægter Sønnen haver ei heller Faderen (1 Joh. 2, 22. 23).

9) Vi tro, at Gud Fader haver salvet sin Søn med Glædens Olie, den Hellig-Aand, at prædike for de Bedrøvede (Ps. 45, 8).

10) Vi tro, at Faderen taler med os formedelst Sønnen, men begge ved den Hellig-Aand (Ebr. 1, 1).

11) Vi tro, at Gud Fader virker i vore Hjerter og antænder Troen til sin Søn, ved den Hellig-Aand.

12) Vi tro, at ingen kan komme til Sønnen, uden Faderen faar draget ham formedelst sin Aand (Joh. 6, 44).

13) Vi tro, at ingen kan komme til Faderen uden ved Sønnen, og ingen kan komme til Sønnen uden ved den Hellig-Aand (Joh. 14, 6).

14) Vi tro, at Faderen ikke kan blive kjendt uden ved Sønnen, og at Sønnen ikke kan blive kjendt, uden ved den Hellig-Aand.

15) Vi tro, at Faderens Naade ikke kan blive erlanget uden i Sønnen, som er Naadens Throne; men at Naaden ikke kan blive tilegnet uden ved den Hellig-Aand.

16) Vi tro, at fra al Naades og Barmhjertigheds Fader kommer al Trøst til os formedelst Sønnen, vor Midler og Forbereder, ved den Hellig-Aand.

17) Vi tro, at Lysets Fader oplyser og helliger os i Sønnen, som er vort Lys, og i den, som er vor Helliggjørelse, formedelst den Hellig-Aand.

18) Vi tro, at Faderen haver os hjertelig kjær i sin elskelige Søn, men ved den Hellig-Aand udøser sin Kjærlighed i vore Hjerter (Rom. 5, 5).

19) Vi tro, at Gud Fader, Søn og Hellig-Aand med os i Daaben opretter den høieste Forbindelse og Pagt, at vi blive antagne til den evige Faders Børn, til Christi Guds Søns Lemmer, og at vi blive indviede til den Hellig-Aands Templer og Vaaninger.

20) Vi tro, at vor Herres Jesu Christi Guds Søns Naade, Faderens Kjærlighed og den Hellig-Aands Samfund alle Tider er med os (2 Cor. 13, 14).

21) Vi tro, at Faderen haver antaget os til Børn i sin elskelige Søn, men at han har beseglet Børneretten ved den Hellig-Aand (Eph. 1, 5. 6. 13).

22) Vi tro, at Faderen i sin Søn haver udvalgt os til det evige Livs Arvinger, men at han har bekræftet og stadfæstet denne Arvedel formedelst den Hellig-Aands Pant og Fæstens Gave.

23) Vi tro, at Gud Fader haver udsendt sin Søns Aand i vore Hjerter, som raaber Abba, o Fader! paa det han kan vidne med vor Aand, at vi ere Guds Børn (Gal. 4, 6. Rom. 8, 15. 16).

24) Vi tro, at Faderen er i Christo, og Sønnen i Faderen, og de begge ved den Hellig-Aand blive forenede med os og bo i vore Hjerter (Joh. 17, 21).

25) Vi tro, at Sønnen sender den Hellig-Aand fra Faderen, paa det han skal ledsage os i al Sandhed og vidne om Christo og forklare ham (Joh. 15, 26. 16, 13. 14).

26) Vi tro, at vi formedelst Sønnen i en Aand have en Adgang til Faderen.

27) Vi tro vor Saliggjørers sande Ord, naar han siger: Hvormeget mere skal Faderen, som er i Himmelen, give dem den Hellig-Aand, som ham bede? (Luk. 11, 13).

28) Vi have kjendt i Troen og tro, at Faderen foruden Sønnen, og begge foruden den Hellig-Aand, ikke retteligen og i Sandhed kan blive ærede og paakaldte.

29) Vi tro ganske stadelig, at Faderen ikke anderledes, end ved Sønnen, i den Hellig-Aand, er at tilbede.

30) Vi have kjendt i Troen, at enhver Person i den hellige Treenighed, Gud Fader, Søn og Hellig-Aand, for sig selv er at paakalde; thi de ere ens

i guddommeligt Væsen, Majestæt, Almagt og Ære.

31) Vi tro, at Gud Faders, Guds Søns, vor Herres Jesu Christi, og Gud den Hellig-Aands Navn, ere alle vore Gjerningers høieste Velsignelse, og at vi i det samme eneste Navn, i hvilket vi ere døbte og helligede for Gud, maa salig slutte vort Liv.

32) Vi tro, naar vi skulle stride med Døden, at Gud annammer vore Sjæle, som ere forløste ved Sønnen og helligede ved den Hellig-Aand, og at Trøsteren den Hellig-Aand aldrig, endog i Døden, viger fra vore Sjæle.

33) Vi tro stadelig, at Gud Fader, formedelst hans Søns Røst, skal opvække vore Legemer og med sin Aand forklare dem.

34) Vi tro bestandig, at Faderen i Sønnen og Sønnen i Faderen, formedelst den Hellig-Aand, skal i det evige Liv være de Udvalgte alle Ting i Alle.

§ 2. 35) Derfor være dig, den treenige Gud, den sande Gud, du, som er evig, levende, uendelig, umaadelig, almægtig, det høieste Gode, den Allerhelligste, Allerviseste, den Retfærdigste, den Sandfærdigste, al Barmhjertigheds Brønd, alle Tings Skaber, de Synliges og Usynliges, alle Kreatures naadigste og bedste Opholder, Gud Fader, Gud Søn og Gud den Hellig-Aand, Ære, Lov og Pris fra Evighed og til Evighed. Amen.

O hellig Trefoldighed, alle Tider værd at paakaldes!
O forunderlig Enighed, som er æret fra Evighed!
O ubegribelige Majestæt!
O uindskrænket Guddom!
O uadskillelig Trefoldighed!
O uopløselig Enighed!
O uudsigelige Godhed!
O ubedragelige Sandhed!
O Væsen høit og uskatterligt!
O Magt, som ei har sat noget Maal!
O Klarhed, som er foruden Mørkhed!
Lys, som er uudslukkeligt!
Forbarme dig over os naadelig, regjer og beskyt os stedse. Amen! Amen! Amen!

Her kan den Bøn bruges, som er at finde ved det 51de Capitel i den 2den Bog.

Det andet Capitel.

Om Guds Søns underlige og besynderlige Manddoms-Annammelses Hemmelighed.

§ 1. Vises, at Salighedens Forjættelse ikke er bundet til Christi Guddom alene, men tillige til hans Manddom, hvorpaa Patriarkerne har grundet deres Tro. § 2. Vises i adskillige Stykker, hvad Christus er af Gud bleven os til efter begge Naturer. § 3. Tales om begge Naturers Forenings høie Hemmelighed, og bevises dens Sandhed af mange Ting. § 4. Især af Christi Fornedrelse og dens adskillige Stykker. § 5. Af Christi Ophøielse og dens adskillige Stykker. § 6. Hvorledes Troen alene holder sig til Jesum, og hvor herlig Troen er heri. § 7. Sluttes med den Herres Jesu Lov og Pris.

§ 1. Den himmelske Fader, da han, den menneskelige Slægt til Gode, af Evighed havde forordnet sin Søn til en Frelser og Saliggjører, da haver han ikke bundet saadan Salighedes Forjættelse blot alene ved hans Søns Guddom, men ved Kvindens Sæd, som skulde sønderknuse Slangens Hoved, og ved Abrahams Sæd, i hvilken alle Folk skulle blive velsignede. Derfor have og gamle Fædre, som levede under det gamle Testamente, fattet Guds Søn i Troen, som tilkommende skulde blive Menneske, og have i hans Død søgt Fyldestgjørelse for Synden, og Forløsningen fra den evige Død, og ere blevne i Behold; thi Troen gjør Guds tilkommende Forjættelser, formedelst deres Vished, nærværende, og nyder det forjættede Gode, ligesom det var nærværende. Saaledes haver Abraham seet Herrens Dag, og haver glædet sig (Joh. 8, 56). Det er, han haver nydt Frugterne og den nærværende Glæde af Guds Søns til-

kommende menneskelige Naturs Annammelse, hvilken Englene nogle hundrede Aar derefter forkyndte. Derfor haver den himmelske Faders Raad været, at hans Søn, som var født af Evighed, paa den bestemte Tid skulde blive Menneske. Denne Person, som tillige er sand Gud og fuldkommen Menneske, haver Gud den evige Fader forordnet til den menneskelige Slægts Frelser og Saliggjører, derfor skal et gudfrygtigt Hjerte hos sig selv vel betænke og betragte dette Faderens allerviseste og hemmelige Raad.

§ 2. 1) At Gud Fader haver forordnet os denne Person til vor Frelser og Saliggjører, ikke alene hans guddommelige og ikke alene hans menneskelige Natur, men den guddommelige, som med vort Kjød er bleven forenet, paa det han ved sit Kjød kunde tilbringe os en Lægedom, og ved sin Sjæl indgyde en Trøst i vore Sjæle. Vor Saliggjører er Gud, at du kan være frimodig, han er et Menneske, at du ei behøver at frygte dig.

2) Denne Person haver Gud Fader forordnet til en Midler imellem Gud og Menneskene, og derfor maatte han have begge Naturer, derfor haver Gud maattet fødes af et Menneske, paa det den samme, som er Gud, ogsaa maatte være et sandt Menneske, og i Sandhed Menneskens Søn; og at den samme, som er Menneske ogsaa maatte være en sand Gud, og i Sandhed Guds Søn, at vi skal tro, Jesus er den Christus, den Guds Søn, at vi, som tro, skal have Livet i hans Navn (Joh. 20, 31). Derfor annamme vi denne Person med en sand Tro, og adskille ikke det Guddommelige fra det Menneskelige, thi Gud er bleven Menneske. Beskuer Guds Søns Kjøds Herlighed, som vi i Personens Enighed paakalde! Thi vi tro paa den Person, som er Gud og Menneske; thi det Hellige, som skal fødes af dig, siger Engelen, skal kaldes Guds Søn (Luk. 1, 35). Vi adskille ikke heller det Menneskelige fra det Guddommelige; thi dette Menneske er Gud, hvilket i Personens Enighed for os har lidt, er korsfæstet, død og begravet, derfor skal et christeligt Hjerte overveie, hvor dyr og kostbar, hvor kraftig og saliggjørende denne Lidelse og Død er, hvilken ikke er et slet og blot Menneskes Lidelse og Død, men saadan en Persons, som er Gud og Menneske, paa det den kunde være en fuldkommen og tilstrækkelig Løsepenge for den ganske Verdens Synder. Derfor haver Gud ikke sparet sin egen Søn, men givet ham hen i Døden for os Alle. Er dette ikke en forunderlig Hemmelighed, at saadan en Person haver lidt Spot, Kors, Død og Forbandelse? at Gud haver lidt i Kjødet og med sit eget Blod forløst sin Kirke eller Menighed; at Herlighedens Herre er korsfæstet? Er dette ikke en uudsigelig Hemmelighed, at denne Forening endog ikke midt i den bittre Død haver kunnet blive opløst? thi Apostelen siger: Det var umuligt, at Christus kunde holdes af Døden (Ap. Gj. 2. 24).

3) Den himmelske Fader haver forordnet denne Person til vor Forløser, paa det det faldne Menneske, formedelst det Menneske, som tillige er Gud, kunde vorde forløst fra den evige Død, og at Kvindens Sæd kunde søndertræde Slangens Hoved, som med List og Løgn haver bedraget Mennesket. Dette er visselig en retfærdig og underlig Hevn.

4) Den himmelske Fader haver af Barmhjertighed forordnet os denne Person til en Læge, paa det vi formedelst hans Blod kunde vorde rensede af Syndens Urenheds Skarn, ved hans Ribler og Saar blive lægte, formedelst hans Død blive forløste fra Døden til det evige Liv og igjen til den fuldkomne Ærestand og til Guds Billedes lige Skikkelse blive fornyede.

5) Den allernaadigste Fader haver forordnet denne Person til Retfærdighed, at han skulde gjøre os retfærdige, paa det vi imod Syndens uendelige Onde kunde, formedelst hans Fortje-

neste, have et uendeligt Hjælpemiddel og Lægedom, og imod den evige Retfærdigheds Strenghed, en ren og fuldkommen Fyldestgjørelse i og formedelst hans Død og imod Lovens og Djævelens Anklagelse, have en fuldkommen Absolution og Frikjendelse fra Fordømmelsen.

6) Den allerkjæreste Fader haver forordnet denne Person til et Hoved, paa det han kunde forsamle sine Lemmer og ved den Hellig-Aand gjøre dem levende, hellige og delagtige i sin Fylde.

7) Den himmelske Fader haver forordnet denne Person til en Ypperstepræst, paa det han formedelst sit Legems allerhelligste Offer, som han gav for os, kunde rense os, formedelst hans Forbøn forsone os, som Livets Ord, underrette og lære os.

8) Gud den hellige Fader haver forordnet os denne Person til en Naadestol, paa det han kunde tilbringe os Syndernes Forladelse, som vi ved Troen bekom ved hans Fortjenestes og Forløsnings Kraft, formedelst hans Blod.

9) Gud den himmelske Fader haver forordnet denne Person til vor Konge, paa det han i vore Hjerter kunde oprette Naadens Rige, rense vore Hjerter, forstyrre Synden og Døden, ødelægge Djævelens Rige, mægteligen og nærværende byde og befale over alle Kreature og indføre sine Troende i hans Æres og Herligheds Rige.

10) Det haver behaget Gud den himmelske Fader, at i denne hans Søn skulde bo al Fylde, paa det vi ikke skulde fly andetsteds hen eller hos nogen Anden behøve at søge Salighed, Velsignelse, Liv, Naade, Syndernes Forladelse, Forsoning, Straffens Forlindring, Forbøn hos Faderen, Lægedom og Lægen selv, vor sande og rette Visdom, Kundskab, den rette Oplysning formedelst Troen, og endelig det evige Liv.

§ 3. Denne høie og hellige Manddoms-Annammelses Hemmelighed maa vi helligen gjemme og bevare, hvorledes den guddommelige Natur formedelst den uopløselige og uudsigelige Forening haver antaget det menneskelige Kjød til de guddommelige Gjerningers og Herligheds Meddelelse og Samfund (thi vi have seet hans Herlighed, ja en Herlighed, som den Enbaarnes af Faderen, fuld af Naade og Sandhed (Joh. 1, 14). Derfor er det ufornødent, at vi exekvere Naturerne, og holde dem lige, eller konfundere og beblande dem, dersom vi tro, at Gud og Menneske gjør Gjerningerne, det er, om vi holde det derfor, som er lige efter Guds Ord, at begge Naturers Virkninger paa en og den samme Effekt og Virkning komme tilsammen i Personernes Enighed hvilket Entyches haver nægtet. Det er og ufornødent, at vi adskille Personen, og rive Naturerne fra hinanden, naar vi tro Naturernes og Egenskabernes Samfund, hvilket Nestorius haver nægtet. Denne Naturernes og Egenskabernes Forening og Samfund bevises af Miraklerne og de gudmenneskelige (om man saa kunde tale) Gjerninger. Det bevises af de levendegjørende Ord, hvilke i menneskelig Røst ere blevne udtalte, hvormed Sygdomme ere helbredede, Djævle uddrevne, Døde gjorte levende, det bevises af hans levendegjørende Kjød, hvilket er Livets Brød, som han i Naade haver lovet at give for Verdens Liv, det bevises ved Aftoelse og Renselse af Synden formedelst hans Blod, det bevises af Forsoningen formedelst hans Død og Helbredelsen ved hans Saar, det bevises ved al Magt i Himmelen og paa Jorden, som er given ham efter Kjødet, det beviser den Magt over alle Kreature, over Vinden og Havet, over Djævelen og Døden, det bevises af alle Visdommens Liggendefæer, som ere skjulte i ham (Col. 2, 3). Det bevises af den almindelige Dom, som er givet ham, saavidt han er Menneskenes Søn (Joh. 5, 27). Det bevises af hans Forklarelse paa Bjerget, da

den guddommelige Majestæts Ære og Herlighed lod sig se paa hans hellige Legeme, da han opfyldte dette af Gud byggede Tempel med Guds Herlighed, og den omkringskinnende himmelske Glæde ligesom antændte de tilstedeværende gudfrygtige Hjerter, da Faderens Røst lod sig høre af en klar Sky (Matth. 17, 5): Denne er min Søn den elskelige; da Sønnen har af Faderen annammet Ære og Herlighed, som Faderens virkelige Vidnesbyrd, formedelst Forklaringen, og den Majestæt, som lod sig tilsyne, at han er forordnet i sin Person til en Midler, og ved hans Embedes Forkyndelse, hvilket formedelst Faderens Røst er bleven uryggeligen stadfæstet.

§ 4. Det bevises af hans Fornedrelse eller Ydmyghedsstand, som Apostelen beskriver (Phil. 2, 7. 8). Thi hvorfra haver han udtømmet sig selv? Visselig fra de annammede uendelige Gavers Brug, hvilke Christi Manddom ved den personlig Forening havde annammet; thi eftersom Christi menneskelige Natur med den guddommelige personlig var forenet, og Guddommen bleven en Person, hvad skulde det da være for Gaver, som den ikke havde bekommet, hvorfor skulde den da ikke have uendelige, umaadelige og for alle Kreature uudsigelige Gaver i denne og hin Verden, som Apostelen vidner? Hvilken Umulighed eller Afmagt skulde den være underkastet? Hvilken Herlighed skulde det Kjød ikke være delagtig i, som ved Foreningen er delagtig i den uendelige Guddom. Af samme den personlige Forenings Fundament og Grund gjør Apostelen Paulus saadan Slutning, og siger: Hvilken, der han var i Guds Skikkelse, holdt det ikke for et Rov at være Gud lig, men han forringede sig selv, derfor er det fornødent at overveie denne Fornedrelses Grader og Forskjel.

1) Han haver paataget sig en Tjeners Skikkelse, da han var Ærens Herre. Menneskenes Søn er ikke kommen at lade sig tjene, men at tjene os (Matth. 20, 28).

2) Tjenere og Livegne maa arbeide, den Herre Christus haver med sin Sjæl og Legeme udstaaet det tungeste Arbeide.

3) En Tjener er underkastet Armod, den Herre Christus haver ikke havt Noget, hvor han kunde helde sit Hoved til (Matth. 8, 20). En Tjener maa taale at slaaes og saares, den uskyldige Herre Christus er bleven slaget og saargjort for fremmede Synders Skyld.

4) Den Herre Christus er bleven hæsligere end andre Mennesker, og hans Ansees end Menneskenes Børn, han er bleven den Allerforagteligste og Uværdigste (Es. 53), da han dog var det allerhelligste og allerskjønneste Menneske.

5) Den Herre Christus er bleven Menneskenes Spot (Ps. 22, 7), da han dog er Faderens Visdom.

6) Den Herre Christus er bleven lastet, da han dog er den Uskyldigste og Retfærdigste.

7) Den Herre Christus er paa Korset bleven en Orm, da han dog er kronet med Ære og Hæder (Ps. 22, 7 og 8, 6).

8) Den Herre Christus, da han hængte paa Korset, er bleven en Forbandelse (Gal. 3, 13), af hvilken dog alle Folk bekomme Velsignelse.

9) Den Herre Christus er forladt trøsteløs, da han dog er salvet med Glædens Olie (Ps. 45, 8).

10) Den Herre Christus døde i yderste Forsmædelse og Spot, da han dog er Faderens Herligheds Glands, Livets Brønd og Stifter, Livet selv og Menneskenes Lys (Ebr. 1, 3. Joh. 1, 4). Disse dybe Fornedrelsens Grader og Forskjel kan intet Menneskes Forstand begribe, og de samme gjør Forløsningens Gjerning meget herlig.

§ 5. Men vi maa og i lige Gudsfrygt betragte den Herres Christi Ophøielse efter Kjødet:

1) Den personlige Forenings Ære og Herlighed er saa stor, at intet Men-

neskes Tanker kan udgrunde det, han er den allerypperligste Person i hvilken al Guddoms Fylde bor legemligen (Col. 2, 9).

2) Hvor stor en Hemmelighed er det, at den menneskelige Natur er med Gud en Person, og den anden Person i den hellige Treenighed!

3) Hvilken uudsigelig Gevalt og Magt er det, at den Herre Christus, efterat han havde overvundet Døden, med ubegribelig Majestæt for til Helvede, forstyrrede dens Magt, og sønderbrød Helvedes Porte!

4) Hvor fortræffelig, stor og høi er den Ophøielse og Forklaring, at den Herre Christus, efter han var opstanden fra de Døde, beholdt Seier over Synden, Døden, Djævelen og Helvede, og haver forhvervet og skjænket os Seieren til et upaatvivleligt Vidnesbyrd, at han ganske haver afskaffet Synden og overvundet Djævelen, som haver Dødens Kraft, ja haver og opsluget Døden formedelst Seier! (Ebr. 2, 14. 1 Cor. 15, 54).

5) Hvor uudsigelig er den Ophøielse, at han er faren til Himmelen, og haver triumpheret over sine Fiender, dem han haver ført fangne, og nedlagt og afført dem al Magt og Gevalt! (Col. 2, 15).

6) Hvilken Majestæt er der at se i hans Ophøielse, at han sidder hos Gud Faders høire Haand, hvilket er Kraftens høire Haand, nemlig, en Magt at herske, og en Regjering over alle Kreature, usynlige og synlige, som Paulus vidner (Eph. 1, 20. 21): Faderen opreiste Christum fra de Døde og satte ham hos sin høire Haand i Himlene langt over alle Fyrstendømmer og Myndighed og Magt og Herredømme og alt Navn, som nævnes, ikke alene i denne Verden, men ogsaa i den tilkommende! Om hvilken Høihed over alle usynlige Kreature den hellige Apostel Petrus siger (1 Ep. 3, 22): Som, efter han er faren til Himmelen, er i Guds høire Haand, saa Englene, og Magterne og Krafterne ere ham underlagte. Om de synlige Kreature vidner den 8de Psalme V. 7, og Apostelen forklarer det til de Ebr. 2, 8., at Faderen haver lagt alle Ting nedenunder hans Fødder, derfor er intet undtagen, som jo er ham underlagt. Det er den Herre, som haver stadfæstet sin Sol i Himmelen, hvis kongelige Magt og Gevalt strækker sig over alle Kreature. Det er den Herre over alle Herrer, som haver lagt alle sine Fiender til sine Fødders Fodskammel. (Ps. 110, 1).

7) Hvor herlig er den Ophøielse, at Faderen haver sat ham til et Hoved over Alting for Menigheden, som er hans Legeme, der opfylder alle Ting i Alle! (Eph. 1, 22. 23) thi han hersker hos sin Faders høire Haand, at han er sit Legems Fylde, at han nærværende virker alle Ting i sine Lemmer, hvad der hører til det aandelige Levnet, til Salighed og til det evige Liv, nemlig Tro, Kjærlighed, Haab, Andagt, gudelige Tanker, Suk, Ydmyghed, Paakaldelse, Taalmodighed, Styrke, Frugt, Fred, Glæde, Bestandighed, Seier, Trøst, Lys, Visdom, Lærdom, hvilken er Propheternes Lys, Prædikanternes Tale, Lærernes Oplysning, Apostlernes Seier, Martyrernes Krone. Alt dette forretter han, som Hovedet, ved sin Aand og indgyder al sin Fylde i sine Lemmer, ved hans hellige Salvelse, som vor Ypperstepræst, ved den aandelige Virkning, som vor Konge af Faderen indsat over Zion, sit hellige Bjerg (Ps. 2, 6).

8) Hvilken Herlighed er i denne Ophøielse, at han haver udøst sin Hellig-Aand over Apostlerne! Thi, efter han er ophøiet hos Guds høire Haand, og af Faderen havde annammet den Hellig-Aands Forjættelse, udøste han dette, som I nu se og høre, siger den hellige Apostel (Ap. Gj. 2, 33).

9) Hvor høi er den Ophøielse, at Menneskens Søn er sat hos Majestætens høire Haand og paa Herlighedens Throne og bliver tilbedet af Englene, den himmelske Hærstare, de

Jordiske og Underjordiske, derfor, at Faderen haver skjænket ham et Navn, som er over alt Navn, i hvilket alle Knæ maa bøie sig, deres, som ere i Himmelen og paa Jorden og under Jorden, og hver Tunge skal bekjende, at Jesus Christus er en Herre til Gud Faders Ære, som Paulus siger Phil. 2, 9. 10. 11. Og derfor har Apostelen hørt mange tusinde Gange Tusinde, sam sagde med stor Røst: Lammet, som er slagtet, er værdigt at tage Magten og Rigdom og Visdom og Styrke og Pris og Ære og Velsignelse, og hvert Kreatur, som er i Himmelen og paa Jorden og under Jorden og i Havet, de Ting, som ere og alle de Ting, som ere i dem, dem hørte han sige: Den, som sidder paa Stolen, og Lammet være Velsignelsen og Prisen og Æren og Kraften i al Evighed (Aab. 5, 12. 13).

10) Hvilken Gevalt og Magt er det, at han er den øverste Præsident og Dommer paa den almindelige yderste Dommedag! thi han er af Faderen forordnet og sat til de Levendes og Dødes Dommer. Derfor skal Menneskens Søn komme og sidde paa sin Herligheds Stol (Matth. 25, 31), og skal sees af Hvermand, i menneskelig Gestalt, alle Menneskers Dommer, fordi han er Menneskens Søn, og hvert Øie skal se ham, og de, som ham gjennemstunge (Aab. 1, 7).

11) Hvilken Herlighed er det, at han er sat til Herre over Levende og Døde, som med sin Røst skal opvække de Døde og kalde dem her frem af Gravene og i et Øieblik forklare dem, som ham tilhøre!

§ 6. Hvem der haver denne Tro, den er ikke mere underkastet Synden, Forbandelsen, Guds Vrede, Døden, Djævelen og Verden; thi den Herre Christus er sendt af Faderen at kundgjøre et godt Budskab for de Sagtmodige, til at udraabe for de Fangne Frihed og for de Bundne Fængslets Opladelse (Es. 61, 1). Denne Tro overvinder Verden (1 Joh. 5, 4) og træder under Fødderne, hvad der ophøier sig imod Christum, eller gjør sig lige ved Herren, eller søger Salighed foruden Christo, eller sætter selv Noget til det, som hører til Saligheden; thi Saligheden er ikke i nogen Anden; thi ikke er heller noget andet Navn, som er givet blandt Menneskene, ved hvilket det bør os at blive saliggjorte (Ap. Gj. 4, 12). Denne alene haver Faderen sendt; denne alene haver han salvet at være en Konge, Hovedet og vor Salighed. Derfor kjender den sande Tro ingen anden Frelser end Guds enbaarne Søn, Jesum Christum, som er bleven os af Gud Visdom og Retfærdighed og Helliggjørelse og Gjenløselse (1 Cor. 1, 30). Derfor er han alene vor Salighed, den sande Gud og det evige Liv. Det er vor Troes Herlighed og Triumph.

§ 7. O Jesu, vor Kjærlighed, vort Ønske, alt det Godes Oprindelse, Salighedens Brønd, Barmhjertigheds Strøm, Naadens Throne, vor Tilflugt, vort Lys, vor Sjæls Ro, vor Salighed, vort evige Liv. Lover Herren alle hans Engle; lover ham al hans Hærskare! lover ham Sol og Maane! lover ham alle lyse Stjerner! (Ps, 148, 2, 3). Lover Herren al hans Hær! I hans Tjenere, som gjøre hans Villie! Lover Herren alle hans Gjerninger, i alle hans Herredommes Steder! Ps. 103, 21. 22). Min Sjæl lov Herren! og alle troende Sjæle love vor Herre Jesum Christum i al Evighed! Amen.

Det tredie Capitel.

Om den Hellig-Aand, den sande Gud, og om hans Gaver og Velgjerninger.

§ 1. Hvad den Hellig-Aand er. § 2. Hvad hans Virkninger ere. § 3. Hvad der ligger i adskillige Navne, han kaldes med i Guds Ord. § 4. At den Hellig-Aands Salvelse er Kjendetegn paa sande Christne, samt hvilke den Hellig-Aands almindelige Gaver ere. § 5. Atter om hans Virkninger i de Troende. § 6. Hvilke hans besynderlige Gaver ere. § 7. Hvilke

de bedste Gaver ere. § 8. Om den Hellig-Aands indvortes Lærdom, adskillige Virkninger og hans Læreembedes Art og Frugt. § 9. Sluttes med den Hellig-Aands Lov og Pris.

§ 1. Den Hellig-Aand er sand Gud, den tredie Person i den hellige Treenighed, som udgaar fra Faderen og Sønnen, og bliver sendt og giver Vidnesbyrd om den Herre Christo, Guds Søn, den sande Messias, og berømmer ham herligen og ophøier og priser hans Person og Velgjerninger.

§ 2. Den Hellig-Aand samler en Menighed under det eneste Hoved Christo, fornyer den med sine Gaver, meddeler den Trøst af den Herres Christi Fortjeneste, gjør den Herres Christi Lemmer levende, styrker dem med sin Kraft, igjenføder dem og stadfæster den Herres Christi aandelige Rige i hans Troendes Hjerter: Han oplyser Gemyttet, renser Hjerterne, og Alt hvad den Herre Christus i Kjødet haver forrettet for vor Skyld, det skriver han i vore Hjerter, paa det ikke det skal blive udenfor os, som indvortes i vore Hjerter skal glæde og vederkvæge os.

§ 3. Derfor bliver den Hellig-Aand udøst i vore Hjerter, at han maa gyde i dem den Herres Christi Kjærlighed, Fortjeneste, Velgjerninger og Liv. Derfor er han Christi Aand, paa det han kan gjøre alt det, Christi er, til vort eget. Derfor er han Faderens Aand, paa det han kan give vor Aand Vidnesbyrd, at vi ere Guds Børn for Guds enbaarne Søns Skyld. Derfor er han en sønlig Udkaarelses Aand, Guds Arvingers og hans Børns Pant og Fæstensgave, og den Salvelse, som er sendt fra Christo vort Hoved, her oven ned fra Himmelen; hvilken haver annammet al Aandens Fylde af Faderen efter Kjødet, paa det alle Christi Lemmer kunde blive delagtige i hans Fylde efter Enhvers Maade, ligesom den Herres Christi Husholder, den Hellig-Aand, uddeler det.

§ 4. Denne Salvelse er de Christnes visse Kjendemærke, thi om Nogen ikke har Christi Aand, denne er ikke hans. Men den Hellig-Aands Gave og Velgjerninger ere mange Slags: først almindelige Gaver, thi han er Troens Aand, Visdoms, Forstands, Raads, Kundskabs, Styrkes, Krafts, Gudsfrygts, Kjærligheds, Haabets, Sagtmodigheds, Ydmygheds, Kydskheds, Taalmodigheds, Helliggjørelses, Naades og Bønnens Aand, ved hvilken vi raabe Abba, o Fader! Hvilken kommer vor Skrøbelighed til Hjælp, træder frem for os med uudsigelig Suk; han er Sandheds Aand, Bestandigheds og Trøstens Aand, han er et levende og tro Jesu Christi Vidne, Christi Rigdoms Skatmester, Guds Billedes Fornyer, som ved Guds Finger; han er og den hellige Skrifts og de guddommelige Hemmeligheders Nøgel og Udlægger, han forsikrer os, at Gud bor og bliver i vore Hjerter.

§ 5. Men det er og fornødent og nytteligt, at vi med Hjertets inderlige Tanker vel overveie disse den Hellig-Aands Virkninger og Bevægelser; thi han imodstaar de kjødelige Begjæringer, saasnart han rører sig i os. Han straffer alle Ting, hvad der er verdsligt og kjødeligt, og vækker en Bæmmelse og Gruelse for deres Forfængelighed. Han virker en hemmelig, dog salig Sorg for de begangne Synder. Han betager i Besynderlighed al Berømmelse af og Fordristning paa vore egne Gjerninger og lægger Alt paa vor eneste Frelser og Saliggjører. Han udslukker den uordentlige Kjærlighed, da man elsker Verden og sig selv. Han trykker Hoffærdighed til Jorden og gjør, at vi tænke paa vor egen Svaghed, og tillader ikke lettelig at vi falskelig dømme og ilde udlægge vor Næstes Svaghed. Han sukker uophørlig i os og længes efter det Himmelske og Guddommelige og fornyer os immerfort til at blive vor Herres Jesu Christi Billede ligedannede; thi ligesom Sjælen er Legemets Liv, ligesaa er den Hellig-

Aand Sjælens Liv. Disse er den Hellig-Aands almindelige Gaver og Virkninger i de Troendes Hjerter, hvilke han uden Personns Ansseelse meddeler de Troende eftersom han vil.

§ 6. Men de besynderlige Gaver beskriver Apostelen Paulus (1 Cor. 12, 8. flg.), hvilke han kalder Naadens Gavers og Virkningers Uddelelse; desligeste Aandens Aabenbarelse, hvilken sker formedelst Aandens besynderlige Kraft: saasom prophetiske Gaver, den forborgne Visdom, den levende Veltalenhed, mange Slags Sprogs Udtalelses Gaver, Aandernes Prøvelse, de besynderlige Dyders Virkninger, en Tro, hvorved kan gjøres underlige Gjerninger, og den Gave at helbrede; og denne Forskjel haver Apostelen gjort, naar han siger (1 Cor. 12, 28 flg. Eph. 4, 11): Han haver sat i Menigheden først Nogle til Apostler, for det Andet, Nogle til Propheter, for det Tredie, Nogle til Evangelister, Hyrder og Lærere. Derefter betænker han, hvorledes den Hellig-Aand giver og uddeler Kraft til at helbrede, at hjælpe, til mange Slags Sprog, til at udlægge Sprog. Monne Alle være Propheter? monne Alle være Lærere? monne Alle kan gjøre kraftige Gjerninger? monne Alle have Naadegaver til at helbrede? monne Alle tale med adskillige Slags Tungemaal? monne Alle udlægge? men værer nidkjære efter deres bedste Naadegaver.

§ 7. Men det er de bedste Gaver, naar den Hellig-Aand udgyder Christi søde Kjærlighed og den aandelige Glæde i de Troendes Hjerter, indsænker i dem en levende og kraftig Trøst, giver en Smag af den gudelige Sødhed, gjør det, at vi indvortes kan fatte og begribe det Ord, som Gud taler i vore Hjerter, hvorom Propheten Es. 55, 2. siger: Hører mig nøie og æder det Gode, saa skal Eders Sjæl forlyste sig med det Fede, det er med Trøstens Overflødighed. Dette er at gjøre de sønderknuede og ydmyge Hjerter levende, som sker formedelst den Hellig-Aand, der udgaar fra Guds Ansigt og giver Aande. Denne er min Pagt med dem, siger Herren, min Aand, som er over dig og mine Ord, som jeg haver lagt i din Mund, skal ikke vige fra din Mund eller fra din Sæds Mund eller fra din Sæds Sæds Mund (Es. 59, 21).

§ 8. Nu er endnu ivrigt tilbage, at vi ret kjende Sandheds Lærer, den Hellig-Aand, og fornemme hans inderlige Lærdom, hvis Fundament og Grund er Salvelsen, som lærer os om alle Ting (1 Joh. 2, 27). Denne begriber den indvortes Oplysnings Vidnesbyrd, som den Hellig-Aand giver vor Aand, at vi ere Guds Børn. Men i Besynderlighed stiller han os fore at betragte vor Herres Christi store Kjærlighed og hans Fortjenestes Storhed. Han stadfæster og vor Udvælgelses underlige og bestandige Raadslutning, som er skeet i Christo, desligeste Udvælgelsens Besegling, som er skeet i Christo formedelst Guds og Christi Aands Pant og Fæstensgave. Han fører os og ud, at vi skulle beskue de skabte Kreature, at vi skulle anse de hellige Engles og himmelske Vægters tjenstagtige Embede, at vi skulle betragte hans Forsyns underlige Visdom, at vi skulle overveie hans gudeligstikkede Billedes Skjønhed, kjende vore menneskelige, svage Kræfter, føre os til Gemyt Lovens skarpe Anklagelse, stadelig tro de evangeliske naadige Forjættelser, vel ihukomme den fuldkomne Fyldestgjørelse for vore Synder. Han driver os til Poenitentses Øvelse, til at betragte den fuldkomne Retfærdiggjørelse i Christo. Han bevæger os til gode Gjerningers Frivillighed, til Naadepagtens Betragtning, som er oprettet med os i Daaben. Han nøder og kalder os til Herrens allersødeste og levendegjørende Aftensmaaltids Spise, til Kirkens liflige Samfund, til Bønnens og Taksigelses søde Samtale, til Guds umaadelige Naades Kundskab, til vor egen Kundskab og Fornegtelse. Han opvækker den Strid imellem Kjødet og Aanden, han gjør det, at vi begræde vor Svag-

hed og det menneskelige Levnets Elendighed, han opvækker vor Aands Ydmyghed og Armod, han opholder Kjærligheden, han formerer Troen, han styrker Haabet, han giver Kraft til Taalmodighed, han understøtter Styrken til at bære Korsets Byrde, han omstøder Anfægtninger, han renser Hjerterne, han forener os med Christo, han fornyer Guds Billede, han igjenføder vore Hjerter og Sind, opvækker nye Bevægelser. Han indgyder i Hjertet en inderlig Forlængsel og Glæde efter det evige Liv, han bevarer os fra Djævelens List og Bedrageri, han tvinger Kjødet, han trøster de Bedrøvede, han gjør Sorgen maadelig, han lindrer Korset, han læger Smerterne, han gjør Hjertet blødt, han lærer at foragte Verdens Forfængelighed, han tilegner os Guds Naade, han giver en Forsmag af det evige Liv, han er en vis og os ei forladende Ledsager til det himmelske Fædreneland. Paa det vi nu maa befinde denne Lærdom i Gjerningen, saa skaffer den Hellig-Aand Villiens gode Samtykke og et andægtigt Hjerte, som overgiver sig Gud og alene hviler i Gud og den Herre Christo. Men det er de rette Lærde af Gud, som have annammet Salvelsen, der lærer om alle Ting. Derfor behøve de ingen forfængelig Lærdom; thi de besidde Sandheds Væsen og forstaa, hvad Saliggjøreren siger Matth. 23, 8: En er Eders Ledsager; thi de øse af denne Herre Christo alene, som af al guddommelig Fyldes Brønd og Hoved, Gaver, Kræfter, levende Lærdom, sand Oplysning, Trøst, Bestandighed, Glæde og al aandelig Rigdom. Denne den Hellig-Aands Skole haver ingen falsk Lærdom, men føder et aandeligt Legeme, hvis Hoved alene Christus er, en eneste og elskelig Brud, som af Christo og hans Aand er igjenfødt, ziret med Christi Retfærdighed og Helligbed, med levende Lærdom og saliggjørende Visdom, formedelst Christi Aand undervist, en upaatvivlelig Arving til det evige Liv. Af denne Skole kommer Levnets Helligbed, Gjerninger, som ere Gud behagelige og vor Næste til Nytte, hvilke man forgjæves vil aftvinge de Mennesker, som ikke med denne levendegjørende Kundskab ere begavede, men er ligesom at vente gode Frugter af de vilde Træer i Skoven, der endnu aldrig er blevne indpodede og blevne tamme.

§ 9. Gud den Hellig-Aand, som er vor bedste Trøster, den lifligste Levendegjører, vort Levnets viseste Regjerer, vor nye Oplyser, Guds Billedes allerkunstigste Opretter, vor visse Pant og Fæstensgave, vor venlige Igjenfører, vor troe Sandheds Lærer, vor allerhelligste Forbeder, vor sødeste Trøster, de himmelske Gavers runde Meddeler, vor allersødeste Sjælegjæst være Lov, Pris og Ære i al Evighed. Amen.

Den store Gud bør være
Alene Pris og Ære.

Den sjette Bog

om

den sande Christendom,

hvori indeholdes

for det første

En Igjentagelse af den Lærdom om den sande Christendom og dens Forsvarelse.

For det andet

Syv Sendebreve til adskillige Personer angaaende de Bøger om den sande Christendom.

For det tredie

En Betænkning over Tauleri tydske Theologi, hvad Kjærnen og Indholdet er deraf saavelsom hvor høit denne lille Bog er at skatte.

Sammenskrevet af

Sal. Dr. Johan Arndt.

Fordum Generalsuperintendent i Fyrstendømmet Lyneburg.

De velædle, høiagtbare og høivise

Herrer Borgermestere, Raad og etc.

i den priselige og vidtberømte Stad Danzig.

Mine høigunstige og meget ærede Herrer og Venner!

Ligesom den hellige Apostel Paulus til de Col. 3, 8. flg. og ellers paa mange andre Steder formaner de Troende til at aflægge al Udyd og Ondskab og afføre det gamle Menneske med sine Gjerninger og iføre det nye, som fornyes til Erkjendelse, efter hans Billede, som skabte det, hvor ikke er Græker og Jøder ꝛc., det er, hvor Gud ikke anser Personer, og Ingen har noget Fortrin, men Christus er alle Ting i Alle, ligesaa bør det og gudfrygtige Lærere i Kirken, naar først Christi Kundskab ved Troen er indplantet og lagt til Grundvold (nemlig at al vor

Retfærdighed og Salighed alene bestaar i Christo Jesu), da at se til der og paa denne Grund kan blive bygget et gudeligt Levnet, hvilket Paulus paa forbemeldte Sted kalder at iføre sig hjertelig Barmhjertighed, Fromhed, Ydmyghed, Sagtmodighed, Langmodighed; men over alle disse Ting at iføre sig Kjærligheden, som er Fuldkommenheds Baand, og at Guds Fred skal triumphere i vore Hjerter. Men dette samme kommer ikke frem af noget Menneskes egen Formue, Værdighed eller Anseelse, men det er Christus, som er alle Ting, endog i Alle, der giver saadan en Kraft, der virker, gjør og forretter slige i Alle, som Hovedet i sine Lemmer og Redskaber. Og derfor være sig kun ingen iblandt de Christne for høi, for hellig og for anselig; thi dersom han ikke lader Christus være og virke alle Ting i sig, saa er han forskudt, som Paulus siger 2 Cor. 13, 5. Derfor han og stiller sig selv frem til et Exempel (Phil. 3, 12) og siger: Ikke at jeg har allerede grebet ham, eller er allerede fuldkommen, men jeg jager derefter, om jeg og kan gribe ham, eftersom jeg er greben af Christo Jesu. Brødre, jeg agter ikke mig selv at have grebet det. Men et gjør jeg, jeg forglemmer de Ting, der ere tilbage, og rækker mig til det, som er foran, og jager efter Maalet, efter det Klenodie, som hører til Guds Kald, som er her ovenfra, i Christo Jesu, hvilket altsammen er først at forstaa om den sande Christi Kundskab i Troen, at vi maa ret erkjende den store Naade i Christo, som hører til vor Retfærdighed og Salighed (thi det heder at blive ret greben af Christo); og at vi i saadan en Erkjendelse maa altid mere og mere fuldkommes. Dernæst, at vi maa daglig forfremmes i vort christelige Livs og Gudfrygtigheds Løb og tage vort himmelske Kald i Agt, at Jesus Christus, vor Herre, har forløst os fra al Uretvished og renset sig selv et Eiendomsfolk, som skal være nidkjære til gode Gjerninger. Men sligt maa Christus altsammen virke i sine Troende, som Ap. Paulus siger: Christus er alle Ting, endog i Alle, til at betegne, at de Troende alene ere den Herres Christi Værksted; thi i de Vantro virker han ikke. Af saadanne den Herres Christi Virkninger ere der mange Slags, som saavel angaar Troens og det evige Livs Hemmelighed, som Gudfrygtighed, hvilket er klart baade af den hellige Skrifts og mange gudfrygtige Læreres Exempler. Men disse Christi og Christi Aands Virkninger blive og ofte skammelig forhindrede af vort eget Kjød og Blod, Satan og Verden, og sætter man sig ikke ved Guds Naade alvorlig mod de samme, saa kan Guds Lys ikke komme til at skinne ind, ikke heller Menneskets voxe og tiltage.

Sligt har jeg efter Formue forhandlet i min lille Bog om den sande Christendom, men er af uforstandige Folk saa ilde udtolket og antastet med haarde, uforsvarlige og uretmæssige Beskyldninger, dem jeg befaler Gud, som er Herre, at dømme. Men mig og alle Troende er det skjænket af Gud for Christi Skyld ikke alene at tro paa ham, men endog at lide for hans Skyld. Jeg har derfor villet igjentage og forsvare denne Bog, Capitel efter Capitel, og er vis paa, at hvad deri staar, er den ufeilbare Sandhed og den rette, sande og levende Christendom. Hvo, som nu staar dette imod og ikke vil lyde Sandhed, han gaa kun hen og bruge det Satans Haandværk, at bagvaske, saalænge, til han faar sin Løn. Men de velædle, høiagtbare og høivise Herrer har jeg villet tilskrive denne Bog, efterdi deres Tro og Kjærlighed til Guds Ord, og Gudsfrygt af Mange berømmes, og jeg har fornummet, at der i deres priselige og vidtberømte Stad ere mange gode og gudfrygtige Christne, som elske Sandhed og Gudelighed, hvilke jeg ønsker af Hjertet, at de tillige med de velædle, høiagtbare og høivise Herrer maa voxe i Tro og i Kjærlighed, at de maa være rene og uden Forargelse, indtil Christi Dag, fyldte med

Retfærdigheds Frugter, som ske i dem ved Jesum Christum, Gud til Ære og Lov. De velædle, høiagtbare og høivise Herrer vil jeg troligen have Guds naadige og almægtige Beskjærmelse anbefalet til en lyksalig Regjering og et godt, fredeligt og priseligt Velgaaende. Skreven til Zell i Hertugdømmet Lyneborg den 10de Juni 1620.

De velædle, høiagtbare og høivise
Herrers vel- og tjenstvilligste Tjener

Johan Arndt,
Kirkens Generalsuperintendent
i Fyrstendømmet Lyneborg.

Fortale til den christelige Læser.

Efterdi, elskelige, kjære Læsere, vor hellige, christelige Tro og den rene evangeliske Lærdom, som saa nær i hundrede Aar er, efter Guds hellige Ords Rettesnor, bleven klargjort, renset og noksom forklaret, ja ogsaa gjort ren for mange Vildfarelser ved begge de to offentlige, herlige og priselige Troesbekjendelser, nemlig den augsburske Confession og Formula Concordiæ, hvortil jeg og alle Tider har bekjendt og endnu bekjender mig, men og derhos ofte har beklaget mig over det ugudelige Levnet, som Verden nuomstunder fører, med hvilket den christelige Tro ikke kan bestaa. Altsaa har jeg for nogle Aar siden sammenskrevet fire Bøger om den sande Christendom, hvori jeg har afmalet saavel det indvortes som det udvortes christelige Liv. Thi omendskjøndt den rene Lærdom er vel den fornemste Part af den sande Christendom, saa har jeg dog ikke fornemmelig villet handle derom, saasom dette rundelig og til Overflødighed er alt skeet af Andre og endnu dagligen sker, men jeg har alene foretaget mig det christelige Levnet at igjennemgaa. Men efterdi det samme maa begynde indenfra og fremkomme af Hjertet, saa har jeg nødvendig maattet gribe det onde Hjerte an og vise, hvorledes dette maa erkjendes og omdannes, paa det der kan føres noget Godt frem af Hjertets gode Liggendefæ. Dette har Nogle taget galt op, som at jeg byggede Retfærdiggjørelsen derpaa. 2) Efterdi vi intet Godt kan gjøre, uden Gud virker det i os, som Ap. Paulus siger: At vi ere dygtige, det er af Gud. Saa ere Somme faldne paa den iboende begyndte Retfærdighed, som om Christi Fortjeneste ikke skulde være nok til vor Retfærdighed. 3) Efterdi der er lært, Christus skal leve i os, som Paulus siger, saa ere Somme faldne paa Guds væsentlige Retfærdighed i os. 4) Efterdi Gud maatte have sin Bolig i Mennesket, røre og drive ham, deraf ere Somme faldne paa Enthusiasteri. 5) Efterdi Christi Levnets Efterfølgelse er bleven udfordret, saa har Somme villet gjøre det til Fuldkommenhed. 6) Efterdi disse Bøger ikke ere skrevne for de Vantroe, men for de Troende, saa har Somme bildt sig ind, at man forkastede Naademidlerne. 7) Efterdi den nye Fødsel og det indvortes nye, aandelige Menneske maa sættes imod det gamle Menneske, saa har Somme villet gjøre idel Aand deraf, saasom visse Sværmere i forrige Tider har gjort, og hvad mere er af saadanne vanartige Bagtalelser.

Derimod har jeg nødvendig maattet erklære mig og bevise, at omendskjønt alle disse Punkter, og end meget mere, henhøre til et christeligt Liv, saa

bør man dog ret at forstaa de samme og vide at gjøre Forskjel derimellem. Til den Ende har jeg skrevet tvende smaa Bøger færdig, hvoraf den første er en Lære- og Trøstebog om Troen og et helligt Levnet, i hvilken jeg har beskrevet det christelige Levnets Ufuldkommenhed, det nye Menneske, det nye Menneskes aandelige Spise, Troen, Syndsforladelse, Retfærdighed for Gud og dens Frugter, Bønner, Forening med Gud, den hellige Treenigheds Hemmelighed tilligemed dens Naadevirkninger i de Troende.

Men i den anden Bog har jeg nødvendig maattet ganske Capitel for Capitel gjentage de Bøger om den sande Christendom og bevise den samme Lærdoms Fornødenhed, bekræfte den og redde den fra Bagtalelser. Hermed vilde du, gunstige Læser, tage tiltakke og ikke støde dig herpaa: den Herre, som kjender alle Hjerter, skal dømme og betale Enhver efter sit Hjerte.

Johan Arndts sjette Bog

om den sande Christendom.

Det første Capitel.

Om Guds Billede.

Den sande Christendoms Fundament og Grund er rettelig at kjende vor Herre Jesum Christum efter hans hellige Person og Midlerembede, i hvilken han er bleven os af Gud til Visdom og Retfærdighed og Helliggjørelse og Gjenløselse (1 Cor. 1, 30). Der kan ingen anden Grund lægges til Salighed end denne (1 Cor. 3, 11). Derfor er Christus klarlig aabenbaret i det hellige Guds Ord, at vi kan se og høre ham, som i et klart Speil og klartskinnende Lys, og ved Guds Naade og Aand (som alle Tider er hos Ordet) annamme ham ved Troen og fatte ham i vore Hjerter. Altsaa maa en sand Christen altid have og beholde sin Herre Jesum Christum med alle sine Velgjerninger i Hjertet; saa har og beholder han og Faderen og den Hellig-Aand, og saaledes kommer da den hellige Treenighed til os og gjør Værelse hos os. Og altsaa bliver Mennesket igjen fornyet til Guds Billede; thi vi ved, hvad Raadslag den hellige Treenighed gjorde over Menneskets Skabelse: Lader os gjøre et Menneske i vort Billede, efter vor Lignelse (1 Mos. 1. 26). Hvad nu dette selvsamme Billede har været for en herlig Prydelse og hellig Smykke, og hvad det har været for en høi Visdom, Retfærdighed og Helighed, det er ikke at udgrunde. Hvad for Lyst og Glæde, Velbehagelighed og Liflighed den almægtige Gud maa og have havt og fundet i Mennesket, det kan man vel mærke af det Sprog (Ordspr. 8, 31): Min store Lyst eller Liflighed var hos Menneskenes Børn. Men hvor gjerne vilde den Herre Gud føre Menneskene igjen til saadan Herlighed? Hvor venlig taler han til vor Sjæl i sit Ord? Thi ved dette Ord handler han fornemmelig med vor Sjæl, paa det han ved Ordet kan skaffe sig selv Indgang i vore Hjerter og Sjæle, som der staar skrevet om Visdommens Aand (Visd. 7, 27), at den fornemmelig hengiver sig i de hellige Sjæle og bereder Guds Venner og Propheter. Derfor lærer

os den 27de Psalme, at Herren selv er vort Lys og vor Salighed og vort Livs Kraft, og der er intet i Guds Ord mere almindeligt end dette.

Her kan man igjentage den Bøn, som staar foran i den 1ste Bog ved dens 1ste Capitel.

NB. Dette samme kan den christelige Læser ligeledes gjøre i de følgende Capitler, at han ved hvert Capitel igjentager den Bøn, som staar i den 1ste ved hvert Capitel.

Det andet Capitel.

Affald.

Men af Avind og Fiendskab har den onde Fiende Satan givet sig ifærd med Mennesket og understaaet sig til at gjøre det afskilt fra Gud og har da allerførst angrebet Menneskets Hjerte og Sjæl og med Løgn, List og Bedrageri saa længe haandteret den samme, at han har revet den den Guds Ord, Troen, Kjærligheden og Guds Lydighed ud af Hjertet, berøvet den det skjønne Guds Billede, og derimod forgiftiggjort Hjerte, Sjæl og Samvittighed med al sin djævelske Vanart, og det saa listig og skjult, saa dybt, saa i Bund og Grund, at den Hellige Skrift ikke nok kan klage derover. Efterdi den ganske menneskelige Natur er saa saare fordærvet, at den er aandelig bortdød fra Gud, sin Herre, og aandelig død for Gud efter den strænge og ivrige Guds Dom: Paa hvilken Dag, du æder af Kundskabens Træ paa Godt og Ondt, skal du dø Døden (1 Mos. 2, 17).

Det tredie Capitel.

Christus.

Ved Gud Herren selv er derpaa det hellige Guds Ord strax aabenbaret om at sætte det faldne, fortabte og aandelig døde Menneske i sin forrige Stand igjen, hvilket Guds Ord er fornemmelig stillet paa Menneskets Hjerte og Sjæl, og efterdi den samme var afveget fra Gud, kaldte Gud Herren den tilbage til sig igjen og opvakte da Gud Herren i det faldne Menneskes Hjerte Troen til den forjættede Kvindes Sæd, som skulde sønderknuse Slangens Hoved (1 Mos. 3, 15). Derpaa gaar den ganske Hellige Skrift ud, nemmelig paa Menneskets Hjerte, Samvittighed, Sjæl og Sind, paa det at den kan ved Troen faa Christum indbragt og indplantet i Hjertet. Deraf komme de mange Slags Maader at tale paa, om Troen og om Troens Virkning, som fornemmelig har sit Sæde, sin Rod, sin Kraft og sit Liv i Menneskets Hjerte, Sjæl og Aand.

Derfor lægge vi her strax i Begyndelsen Grundvold til vor Salighed i Guds Naades Ord og i Forjættelsens Ord om Christo Jesu, vor Herre, som i Naadens Ord skal annammes i vort Hjerte, Sjæl og Aand*). Derfor er Troen ikke noget Menneskes Værk, men en Guds Gjerning, som ved det kraftige Guds Ord, ved den Hellig-Aand og de hellige Sakramenter bliver virket og optændt i vort Hjerte og Sjæl; den er heller ikke nogen kjødelig og menneskelig Indbildning eller en blot Videnskab i Menneskets naturlige Forstand, men det er en Guds Gave, en Aandens Frugt, et levende, arbeidsomt, virkende og kraftigt Værk, som Epistelen til de Ebræer i det 11te Capitel saa herlig beskriver Troens Kræfter, og Luther ligeledes i sin Fortale over Epistelen til de Romere**). Denne Tro gjør os Forjættelsen og Naadens Ord og Christum i Ordet ganske til vor egen med sin ganske Person og med sit ganske Embede, med sin hellige Manddoms-Annammelse, med sit ganske

*) Her forkastes Schwenkfeld.
**) Her forkastes Osiander.

Evangelio, med sin ganske Lidelse og Død, Opstandelse, Himmelfart og Herlighed, med sin ganske hellige Fortjeneste, med al sin guddommelige Visdom, Retfærdighed, Hellighed, Forløsning, Liv og Salighed. Men paa det ethvert Christenmenneske maa nyde og faa Del i disse sin Forløsers Velgjerninger, saa tilbyder Gud sig af lutter Naade og Barmhjertighed at give alle dem den Hellig-Aand*), som bede ham derom, og give ham ved Ordet Rum, af hvilke begge Troen som en Frugt fremkommer, paa det Enhver ved sin egen Tro kan annamme de høie Christi Velgjerninger; thi en Retfærdig ved sin Tro skal leve (Hab. 2, 4). Ved denne Tro blive vi alene retfærdige for Gud og ikke ved noget Menneskes Gjerninger, som vi har et klart Vidnesbyrd om i vore første Forældres Exempel, hvilke i deres Omvendelse og Retfærdiggjørelse har, som fortabte Mennesker, uden alle Gjerninger alene maattet holde sig til Naadens Ord. Derved fik de samme og et andet, et nyt Hjerte, et troende Hjerte i Stedet for det vantroe, de havde, et lydigt Hjerte for det ulydige, et Hjerte omvendt til Gud i Stedet for det, som var afvendt fra Gud, et sønligt Hjerte i Stedet for det frygtsomme, slaviske Hjerte. Og altsaa ere de igjen blevne fødte paany ved Troen og Naadens Ord og den Hellig-Aand. Dette kaldes egentlig den nye Fødsel, derfor, at vi blive til Guds Børn ved Troen. Dertil har vor Forløser og Saliggjører i det nye Testamente forordnet og indsat den hellige Daab, som et Middel, hvorved vi blive optagne i den evige Pagt, som er evindelig, og bevæges ikke, om vi endskjønt falde, men meget mere opretter os igjen ved Troen (Es. 54, 10), og Pf. 146, 8: Herren opretter de Nedbøiede. Denne nye Fødsel gjør os til nye Kreature, derfor skal vi ikke leve i den gamle adamitiske, tjødelige, syndige og urene Fødsel, men i et nyt, aandeligt og helligt Liv.

Dette nye aandelige Liv tager sin Begyndelse af den sande levende Tro og af den Hellig-Aand, hvilken er vor Herres Jesu Christi Aand, den vi har faaet af ham, som den Herrens Salvede og vor evige Ypperstepræst; derved bliver der gjort Forskjel imellem de Troende og Vantroe; thi om Nogen ikke har Christi Aand, denne er ikke hans (Rom. 8, 9). Ligesom vi nu ved den syndige Fødsel have faaet den onde Aands Vanart og Virkning, saaledes maa vi og af Christo erholde en ny, vis Aand og et nyt Hjerte; Troens, Kjærlighedens, Haabets, Naadens og Bønnens Aand; Ydmygheds, Sagtmodigheds, Taalmodigheds, Langmodigheds, Barmhjertigheds, Taknemmelighedes og Guds Lovs og Prises Aand; Flittigheds, Lydigheds, Venligheds, Godheds og Mildheds Aand; Kydskheds, Maadelighedes, Sandheds, Oprigtigheds og Bestandigheds Aand, som Ap. Paulus beskriver Aandens Frugter Gal. 5. Dette er det nye aandelige Liv i os, men efterdi det er ufuldkomment og med mange Brøk og Mangler behæftet, saa er det ikke vor Retfærdighed, som gjælder for Gud. Christus med sin hellige Fortjeneste bliver derfor alene vor Retfærdighed.

Det fjerde Capitel.

Omvendelse.

Dette er nu Fundament og Grund og Aarsag til, at den ganske hellige Skrift er stillet paa det indvortes nye Menneske; nemlig for at oprette det samme, og derimod at nedbryde og afskaffe det gamle Menneske. Derfor maa for det fjerde den sande Omvendelse nødvendig følge herpaa; hvis Virkning er, at døde det gamle Menneske paa det, at det nye maa leve. Og her maa Hjertets inderste

*) Her forkastes Enthusiasteri.

Grund gribes an, og det saa dybt forborgne bundløse Arve-Syndens Onde, og maa den samme Vederstyggelighed særskilt, Stykke for Stykke opdages og sættes i Lyset, eller der ogsaa aldrig kan ske nogen sand grundig Omvendelse. Og efterdi den ganske menneskelige Natur er saa ganske rent igjennem fordærvet og forgiftiggjort, at den af Naturen intet Andet kan tænke eller ville end Ondt og har Lyst dertil, ja saa kraftig en Tilbøielighed til det Onde, saa maa den samme onde Natur saaledes undertrykkes og omdannes, at Christus siger i Lue. 9, 23, at vi skal fornegte os selv. Og sammesteds i det 14de Cap, V. 26, 33, at vi skal hade vort eget Liv og forsage alt det, vi have; eller vi kan ikke være Herrens Disciple. Men derimod maa de, som vil gjøre en sand Poenitentse, tage Herrens Sagtmodighed og Ydmyghed an og paa sig, som Herrens Aag. At bære Herrens Aag, hvad er det andet end at efterfølge hans hellige Exempel og tage hans Sagtmodighed og Ydmyghed paa sig? thi Hoffærdighed og Vrede er Djævelens Aag, hvilket er tusinde Gange tungere at bære end Christi Ydmyghed og Sagtmodighed. Hvo, som ikke ved eller forstaar dette, den kan aldrig komme paa den rette Grund, skal ikke heller nogen Tid ret kunne omvende et Menneskes Hjerte. Se her, om dette er Weigelianst.

Det femte Capitel.

Troen.

Men skal Omvendelsen bringe nogen salig Nytte med sig, saa maa Troen nødvendig være derhos, ved hvilken Gud oplyser, rører og bevæger Hjertet. Der har man atter et uimodsigeligt Vidnesbyrd om, at Gud har at bestille med det indvortes Menneske og med Menneskets Sjæl. Og efterdi den hellige Skrift er et Troens Ord, hvad skulde den da vel ellers handle med, uden med et Menneskes Sjæl, Aand, Hjerte, Sind og Gemyt for at faa samme henrettet paa Gud, at det kan hænge ved Gud, øse sit Liv, sin Trøst, sin Frelse og Salighed af Gud, og forene sig med Gud, paa det at det elendige Menneske ikke mere, som i Begyndelsen, skal tro Satans Løgn og gaa efter den og heller ikke mere hænge efter Verden og Kjødet, og blive forblindet, men kan af det evige Lys oplyses i Aand og Tro til Salighed.

Det sjette Capitel.

Guds Rige.

Derpaa følger nødvendig og uimodsigelig: at efterdi Troen har sin Oprindelse af Guds Ord og derved bliver virket i Menneskenes Hjerter; Guds Ord maa da vise sine Livskræfter paa Menneskets Hjerte og opfyldes i Mennesket; hvorledes kan det ellers virke Troen? Hvor kan ellers Guds Rige, som er inden i os, komme til os, dersom Guds Ord ikke hefter, giver Saft, virker og er levende i os?

Paa det derfor Hjertet kan fatte det ved Troen, da har Gud saaledes aabenbaret sit hellige Ord, at det ikke saa slet hen skal være en bar Historie; men alle troende Christnes Levnet og Vandel, Kors og Forfølgelse, Tro og Haab, er i den hellige Skrift paa den Maade afmalet, at Troen strax tager det an, som det var sagt om den alene, at det troende Menneske ligesom beser sit eget Hjerte i de Troendes Exempler, iligemaade sit Kors, ja og sin Trøst, sin Hjælp og Befrielse. Deraf kommer det, at Troen griber fat paa de Trøstesprog i det gamle og nye Testamente, tilegner sig de samme, og fører sig dem til Nytte, saa der i Sandhed bliver deraf en levende Glæde og Trøst i Hjertet. Hvi skulde da ikke Guds Ord være levende i et Menneskes Hjerte? Er da Guds Aand i Ordet død og uden Liv? Ere ikke Herrens Ord Aand og Liv? (Joh.

6, 63). Eller mener du, at det udenfor dit Hjerte, foruden Troen, kan bevise og opfylde sin Kraft? Jo, Guds Ord bliver daglig opfyldt, baade paa de Troende og paa de Ugudelige, paa hine til deres Trøst, Beskjærmelse, Seier, Befrielse og Salighed; paa disse til deres Hevn og Straf, og vil man kun lukke sine Øine op, saa skal det vel befinde sig saaledes. Se her, om det er Weigelianst. Hvor ofte minder den Hellig-Aand os paa et Trøstesprog i vort Hjerte, i hvilket vi finde og fornemme stor Visdom, Lærdom og Trøst? Hvad er det vel for en Prophetie (Jer. 31, 33): Jeg vil skrive min Lov i deres Hjerte? Hvad tykkes dig, har det ikke været en høi Guds Gave, da Herren oplod Skrifterne for sine Apostler? men du har længesiden slugt det helt ned. Hvad mener du vel, er det ikke hørlig fornødent, at Gud Herren siger til dit formørkede Hjerte: Bliv Lys? Hvad ser du vel i Abels Offer, i Syndfloden, i Noas Røgoffer i Arken, i de rene og urene Dyr, i Duerne og i Ravnen? Har du ikke ogsaa bygget Babels Taarn op i dig? Kjender du og Melchisedech? Har Abrahams Gjæster og nogen Tid været hos dig, og holdt Maaltid med dig? Har du og nogen Gang tænkt paa Loths Hustru? Er du Saras eller Hagars Søn? Har du og taget imod den aandelige Omskjærelse? Har du og prøvet den Fristelse, Abraham var i med sin egen Søn? Ved du og, hvad Forskjel der var imellem Jakobs og Esaus Velsignelse? Er og i dig Esau, Jakobs Fiende? Har du og nogen Tid seet Himmelstigen? Kjender du og Jakobs brogede Kjæppe og spraglede Faar? Er du nogen Gang kommen imøde med Mahanaim (Guds Hær)? Har du og følt noget til Jakobs Kamp? Er din Datter Dina ingen Tid bleven til en Hore for dig? Har du ingen Tid været en Benjamin? Har dine falske Brødre ingensinde solgt dig til Ægypten? Har Joseph, din Broder, aldrig bespist dig, naar din Sjæl har lidt Hunger? Har han aldrig givet dig at drikke af sit Bæger? Har Joseph ikke først sat dig paa Prøve, førend han har sat dig tilbords hos sig? Troer du og, at Joseph vil lade dig hente til sig paa sin Vogn og sige: Kom til mig og se kun ikke efter, hvad Forraad du har: jeg vil forsørge baade dig og dine Børn? Er du ikke med Israel gaaet ud af det ægyptiske Trældoms Hus, igjennem Angst og Bølger? Har du ingen Seiersang sjunget med Israel ved det røde Hav? Har du ikke ogsaa med det aandelige Israel været hos de tolv Vandkilder og de halvfjerdsindstyve Palmetræer? Har du ikke med Israel ædt Himmelbrød, og drukket af Klippen? Har du ingen Tid følt til Lovens Torden og Lynild? Er du ikke kommen til det hellige Blods Bestænkelse? Har du ikke nogensinde gjort Bøn for Naadestolen og seet Cherubim og Forhænget og det gyldne Alter, den gyldne Lysestage, den ypperste Præstes Brystsmykke, den søde Røgelse, de hellige Ofringer? Er Loven og Evangelium ikke skreven i dit Hjertes Tavler? Har du ingen Tid tilbedet Guldkalven? Har du ikke nogen Tid seet de kloge Bygmestere, som arbeide paa Guds Helligdom? Har du ikke hørt de ypperste Præstes Velsignelse? Har du ikke været i Jerusalem paa Jubelfesten? Har du og ædt af den Vindrueklase fra det forjættede Land? Har du og fældet den store Goliath i dig? Har du og seet Kobberslangen? Og hvad skal man sige? Tiden kunde ikke taale det, at handle videre derom; skulde jeg og til at gjøre Anvendelse af de prophetiske og og apostliske Sprog, og tage Christi Exempel fat, saa vilde det blive til et stort Skrift.

Gak nu hen og sig, at det gjøres ikke nødig, at Skriften skal opfyldes i os; sker det ikke i dig, saa skal ikke heller Christi Manddoms Annammelse, Evangelium, Mirakler, Lidelse og Død,

Opstandelse, Himmelfart og Herlighed, blive dig til noget Gavn, og du aldrig faa Del i de samme.

Det syvende Capitel.

Guds Ord i Samvittigheden og Hjertet.

Herudaf kan det ikke andet end nødvendig følge, at det maa være en saare grov tølperst Uforstandighed, ja en stor Vildfarelse, hvem der ikke forstaar og ved af (ja vel end dertil tør negte), at Guds Ord maa i et Menneskes Hjerte, Aand og Sjæl efter sin Maade kraftig blive opfyldt, eller kraftig funden og fornummen eller smagt, hvordan man nu vil kalde det.

NB. Hvad har det medskabte Guds Billede i Begyndelsen været Andet, end det Gud udkræver i sin Lov? Og om Naadens Prædiken siger Ap. Paulus, 2 Cor. 3, 3: I ere Christi Brev, tilberedet ved vor Tjeneste, ikke skrevet med Blæk, men med den levende Guds Aand, ikke i Stentavler, men i Hjertets Kjødtavler. Naar nu den Hellig-Aand ikke tilbereder denne indvortes Bog, saa bliver visselig Guds Ord vel derudenfor; men naar det ved Guds Aand skrives i Hjertet, da bevares det og der, saa det kan bære Frugt i Taalmodighed; da bliver og Sandheden meget snart erkjendt; da er det levende Aandens Vidnesbyrd der, da er den ret grønne og velsmagende Græsgang der for Christi Faar; da lægges Himmelbrødet hen der, som i et Guldfad, og føres ind med i det evige Livs forjættede Land. Gak nu atter hen og sig: Det er ikke nødvendig, at Guds Ord skal opfyldes i os.

Det ottende Capitel.

Et bodfærdigt Hjerte.

Herudaf ser du nu, hvad det er for Hjerter, som blive delagtige i dette store Liggendefæ, og i alle de Velgjerninger, som indeholdes i Ordet, især i Christi Fortjeneste, og Synders Forladelse, nemlig alene de bodfærdige Hjerter. Eftertænk, hvad for Syndere det har været, som Jesus har annammet; betænk, hvad det er for Offere, som behager Gud; betænk, hvorfor der i den ganske Verden er prædiket Omvendelse tilligemed Syndsforladelse; betænk og, at Guds Søn er given os af Gud baade til Forløsning, som til en dyrebar Gave; saa og til et Exempel og vort Levnets Regel, og med hvad for et Hjerte og Sind vi maa træde i Christi Fodspor, det maa ikke ske med et hoffærdigt og stolt Sind.

Det niende Capitel.

Troens Fornegtelse.

Deraf følger: at en sand Christen maa sætte det Liv paa Prøve, som Verden nuomstunder fører, om det er enten Christi Exempel ligt eller tvertimod. Hvem der nu er en sand Christen, han gjør og vistnok christelige Gjerninger; er han et Troens Barn, saa maa han og gjøre Troens Frugter ved den Hellig-Aand; er han et Vantroens Barn, saa har og Satan ufeilbarlig sit Værk i ham. Deri, siger Evangelisten, ere Guds Børn og Djævelens Børn aabenbare (1 Joh. 3, 10). Som Frugten er, saa er og Træet.

Det tiende Capitel.

Falsk Christendom.

Deraf flyder jo uimodsigelig, at efterdi der i alle Ting handles og leves imod Tro og Kjærlighed, og altsaa imod Christum, og Christus skal dog have Navn for det alt, et saadant Levnet maa da nødvendig være en falsk Christendom, hvorimod Enhver, som haver Christus kjær og vil redde de arme Sjæle, maa stride, kjæmpe, lære, formane, straffe, vise Nidkjærhed, bede

imodsætte sig, ja græde for Christi Æres Skyld.

Det ellevte Capitel.

Hovedet virker i sine Lemmer.

Uimodsigelig følger heraf, at den er ingen sand Christen, som ikke lever christelig, ikke heller er han et Guds Barn; thi han er ikke født af Gud.

Aarsagen er denne: I et Menneske, som er født paa ny, der lever, regjerer og virker Christus selv, og det er en grov Vildfarelse, at man mener, naar et Menneske gjør noget Godt, at han da gjør det selv, da dog den Herre Christus siger: uden mig kan I slet Intet gjøre (Joh. 15, 6). Saa forstaa og mange af dem ikke Aarsagerne til Christi Manddoms Annammelse, og hvorfor Gud har salvet og sat ham til en Ypperstepræst og et Hoved for sin Menighed.

Iblandt andet er dette sandelig en høivigtig Aarsag, hvorfor Guds Søn har paataget sig vort Kjød og Blod, nemlig: Efterdi det samme var ved Synden revet af fra Gud, han da igjen paa det nøieste kunde forene det med Gud i sin høie Person, hellige og rense det i sig selv og gjøre vore Synders Renselse i sin menneskelige Natur, ved sin Lidelse; der er det høieste Gode blevet sat imod et høieste Onde, og i vort paatagne Kjød bestikket af Gud til Kirkens Hoved, hos Guds Kraftes høire Haand, paa det han i sine troende Lemmer paa Jorden kunde leve, virke, herske, oplyse dem, hellige, styrke, trøste, velsigne dem og forrette alt det i dem, som hører til hans aandelige Legems ganske Fylde, og virke og opfylde alle Ting i Alle. Derfor siger Ap. Paulus til Phil. 4, 13: Jeg formaar alle Ting i Christo, som gjør mig mægtig. Og mon han ikke være i os, som kraftelig virker alle Ting i Alle? (1 Cor. 12, 6).

Derhen hører fornemmelig det, at Ap. Peder siger: Denne haver Gud ophøiet til en Fyrste og Frelser ved sin høire Haand at give Israel Omvendelse og Syndernes Forladelse (Ap. Gj. 6, 31). Her betænke kun enhver Christen, hvad dette er for en mægtig Gjerning og Embede, som vort eneste Hoved forretter hos Guds høire Haand. Ved sin Livskraft og sit Herredømme og ved den Hellig-Aand udsletter han i vort dødelige Legeme vore Synder som de, der ere Djævelens Gjerninger; thi han hersker over Synd og Djævel. Og denne Regjering fører han i sine troende Lemmer paa Jorden, forhindrer og bryder den onde Villie, renser Hjertet daglig ved Troen fordriver Mørkhed og Vildfarelse af Hjertet, kaster alt tilgrunde, hvad som ophøier sig imod ham, det være sig menneskelig Fornuft, Visdom eller Magt. Han ydmyger ogsaa ved Korset, som han tilskikker, og gjør ganske andre Mennesker af dem, han omvender, og det til den Ende, at han kan leve og være kraftig i dem, at han og herpaa kan give dem Naadens, Syndsforladelses og Retfærdigheds Trøst og den Hellig-Aands mangfoldige Gaver, paa det at det omvendte Menneske herefter ikke skal leve i sig selv, men i Christo og Christus i ham, det er, at den Herres Christi Hjerte, Sind, Aand, Affekter, Tanker, Taalmodighed, Ydmyghed, Sagtmodighed skal virke og være levende i ham, om det endskjøndt sker i stor Skrøbelighed, og der er en Modbydelighed hos ham derimod, og der opreiser sig en Kamp derved; thi Guds Aand kommer vore Skrøbeligheder til Hjælp. Og den samme Anfægtning er vort indvortes Kors, ved hvilket Kjødet dræbes, det gamle Menneske med alle sine onde Lemmer korsfæstes, og derimod det nye Menneske, som er dannet efter Gud, igjen med sine deilige Lemmer opstaar og bliver levende. Hvo, som nu ikke saaledes lever, han lever sandelig ikke i Christo og kan ikke sige med Paulo: Jeg lever ikke mere, men Christus lever i mig (Gal. 2, 20).

Og derefter gjør han da Regning, i hvem han lever, og hvem der lever i ham, om han vel er en sand Christen, om han forstaar sig ret paa den sande Poenitentse, om han er et Guds Barn, og hvem han hører til.

Det tolvte Capitel.

At afdø Verden.

Heraf følger uimodsigelig: Hvem der vil være en sand Christen, den maa leve i Christo og Christus i ham, og han maa afdø sig selv og Verden; thi her maa Menneskets Liv ret være som den Frugt, hvorefter Træet maa prøves. Thi, hvor Satans Gjerninger herske, der er jo ikke Christus, der lever man ikke i Christo, men i Satan, og Satan i Mennesket, og det fortryder Verden, det hoffærdige Kjød og Djævelen selv, at man saa haardt vil røre derved og af Virkningerne lægge Grunden og Aarsagen frem for en Dag. Det er nokſom bevist med Lignelser og Exempler af Skriften, og skal aldrig kunne omstødes.

Det trettende Capitel.

Aarsag til den aandelige Død.

Deraf følger igjen ganske vist, at en Christen gjerne skal afdø sig selv og den onde Verden, først for vor Forløsnings Skyld fra vore Synder, dernæst for Christi Kjærligheds Skyld og endelig for den tilkommende evige Herligheds Skyld.

NB. Men her bliver ikke Retfærdiggjørelsen, men Retfærdigheds Frugter beskrevne; dette er her i Capitlet gjort klart ved Lignelser af Skriften, og er det en stor Ugudelighed at ville negte det.

Det fjortende Capitel.

At hade det gamle Levnet.

Heraf maa nødvendig følge, at, efterdi en Christen endelig skal føre et nyt aandeligt Levnet, han da maa aflægge det gamle Levnet og afskaffe det kjødelige Levnet. Men sligt kan ikke ske uden at hade det gamle Levnet tilligemed Verden, hvilket ikke er andet end at fly det kjødelige Levnet og de verdslige Lyster og kaste Foragt paa Verden. Dette kan allerbedst sees i vor Herres Jesu Christi Exempel, i hvilken der ikke var nogen uordentlig Sindsbevægelse, ikke nogen Egenkjærlighed, ikke nogen egen Ære, men Alting i ham, hans Hjerte, Aand og Villie, var den himmelske Fader opofret; der var ingen Ulydighed hos ham, men idel Lydighed, ingen Vrede, men idel Sagtmodighed, ingen Hevn, men idel Forladelse, ingen Skjælden igjen, men lutter Taalmodighed, ingen Trudsel, men idel Lemfældighed. Dette er det Exempel, som de hellige Apostle vise os paa.

Det femtende Capitel.

Kjødets Dødelse, som er vort Kors.

Heraf hænger nu for det femtende det gamle Menneskes Dødelse; thi skal Christi Exempel blive efterfulgt, saa maa hver Dag det gamle Menneske dø i os. Deraf kommer da Selvfornegtelse, der er for Kjødet et bittert Kors, som Herren siger: Hvo, som vil komme efter mig, skal fornegte sig selv og tage sit Kors op daglig og følge mig (Luk. 9, 23), hvormed Herren lærer os, at det er vort Kors at efterfølge ham.

Det sextende Capitel.

Strid.

Deraf kommer nu for det sextende Aandens og Kjødets Strid, over hvilken

og Ap. Paulus klager Rom. 7. Han beskriver ogsaa denne Kamp Gal 5, 17, og Ap. Petrus siger, at de kjødelige Begjæringer stride imod Sjælen (1 Pet. 2, 11). Ak! Herre Gud, i denne Strid gaar det paa den arme Sjæl løs. Se vel til, o christen Menneske, at din Sjæl kan overvinde og blive i Behold.

Det syttende Capitel.

En Christen, en Pilegrim.

Efterdi nu de kjødelige Begjæringer, som hænge ved timelig Ære, Rigdom og Vellyst, skal overvindes ved Aanden, og en Christen er igjenløst til meget høiere, gode Ting, og Ære og Herlighed, saa maa han da heller ikke have sin sande og bedste Rigdom i denne Verden, men bruge dette Timelige som et fremmed Gods, vanke som en Pilegrim om i denne Verden, indtil han naar til den evige, uforkrænkelige, ubesmittede og og uforvisnelige Arv, som er bevaret i Himlene (1 Pet. 1, 4).

Det attende Capitel.

Utaknemmelighed.

Deraf følger atter, at Gud høilig fortørnes, naar man med Hjertet hænger ved det Timelige, og elsker det samme mere end de himmelske og evige Liggendefæer, hvilket er den allerhøieste Utaknemmelighed imod Guds Kjærlighed, at han har saa høit, saa dyrt, saa overmaade kostbart, ladet os forløse, ved sin kjære Søns Død, og har saa dyrt ladet os de evige himmelske Liggendefæer tilkjøbe, og vi agte det saa ringe. Ak Gud! giv, at alle igjenløste Christne maa betænke dette.

Det nittende Capitel.

Menneskets Elendighed.

Heraf flyder igjen, at et Menneske ikke bør gjøre sig til af sin timelige Rigdom og Ære; men skal i sit Hjerte ydmyge sig, erkjende sin Elendighed i sit Hjerte, blive aandelig fattig, saa skal Gud opfylde ham med himmelske gode Ting. Og jo dybere et Menneskes Hjerte synker ned i sin Elendighed, jo mere og dybere nedsænker Gud sig med sin Naade i Sjælen.

Det tyvende Capitel.

Aandelig Bedrøvelse.

Sligt kan nu ikke gaa for sig uden en indvortes gudelig Bedrøvelse, thi Gud maa selv saaledes berede Hjertet til Himmelen og afvende det fra Verden. Da fortryder det en Christen med Smerte, at han har nogen Tid fortørnet Gud, og nogen Tid elsket Verden, ja at han har været saa høit elsket af Gud, og dog takker ham saa lidet og elsker ham saa lidet derfor, han græder bitterlig derover, at han har imod Christi Lidelse forholdt sig saa utaknemmelig og saa ugudelig, han beder om, at Guds Kjærlighed maa blive optændt i ham.

Det enogtyvende Capitel.

Gudstjeneste.

Heraf flyder den sande Gudstjeneste, som bestaar i Aand og Sandhed, i Tro, i Kjærlighed, i Guds Naades og Synds-Forladelses Erkjendelse, i Jesu Christi Retfærdighed og Hellighed og Retfærdigheds Frugter, som ske i os ved Jesum Christum, Gud til Ære og Lov.

Det toogtyvende Capitel.

Prøve.

Heraf følger, at en sand Christen maa kjendes paa sin Tro og Kjærlighed som et Træ paa sine Frugter, og det maa ikke være noget Hykleri, men det maa blomstre frem indenfra, fra

Hjertet af Christi Aand. Ligesom en Frugt indenfra af Træets Saft og Kraft fremvoxer, ikke i Blades Skikkelse, men i en sand, god, væsentlig Frugt, saaledes maa en Christens Liv være, ja han maa skinne, som et Lys, at man kan se de gode Gjerninger, paa det Gud i Himmelen derved kan prises, med hvilke Ord den Herre Christus underviser sine Troende, at de ikke skal give sig selv Æren, men tilskrive Alting Guds Naade.

Det treogtyvende Capitel.

Verdsligt Selskab er skadeligt.

Heraf følger nu, at, efterdi den onde Verden med sine Forargelser hindrer de Troende i alt Godt, de da maa undslaa sig for Verdens og de Ugudeliges Selskab, ja ogsaa fra alt det, der forarger og ikke forbedrer Hjertet, det være sig i Tale, Tanker, Ord eller Gjerninger, i at se, læse, eller høre. Og meget mere maa de holde deres Hjerte, Sind og Tanker hos hverandre, og samle dem tilsammem i Gud, tale med Gud i Bønnen, lære at smage Guds Trøst og Glæde i Hjertet, og at føle den Hjertens Fred og Ro i Gud. Thi det er det liflige og venlige Guds Gjensvar i os, hvorom næsten alle Davids Psalmer tale, men derved bliver aldeles ikke det hellige Prædikeembede udelukt, men det hvorom vi tale er den indvortes Gudfryglighedsøvelse, hvortil ogsaa det Guds Ord tjener, som man udvortes hører. Derfor er det, at uerfarne Folk holde saadan en Lærdom for entusiastisk, til et Vidnesbyrd over sig selv, at de aldrig har holdt nogen andægtig Samtale med Gud og aldrig smagt, hvor venlig Herren er, hvorfor de aldrig har naaet eller ere komne til at praktisere den hellige Theologi.

Det fireogtyvende Capitel.

Kjærlighed.

Herpaa følger nu Summen af et christeligt Levnet, saasom Apost. Paulus beskriver den (1 Tim. 1, 5): Enden paa Budet er Kjærlighed af et rent Hjerte og af en god Samvittighed og af en Tro, som er uden Skrømt. Hvor vi høre, at Gud Herren ikke fordrer af os store Mirakler, spidsfindige Kunster, behændigt Sophisteri, men Kjærlighed til det høieste Gode, nemlig Gud, hvilket er den allerelskeligste, sødeste, livsaligste og frydefuldeste Gjerning, hvorved der er ingen Ulyst eller Besværing; thi at elske det høieste Gode det fører den høieste Lyst og Glæde med sig, hvilken man og siden med største Lyst meddeler sin Næste, af Kjærlighed til den evige Kjærlighed, som er Gud selv.

Det femogtyvende Capitel.

Guds Kjærlighed i os.

Deraf flyder, at Kjærligheden til Næsten maa være ren, uden Falskhed og Hykleri, thi ellers er ikke Guds Kjærlighed i os; thi Gud har ingen falsk Kjærlighed. Af den store, rene uforfalskede Guds Kjærlighed flyder der Forbarmelse, Forladelse, Forsoning, Medlidenhed, Trøst og Hjælp, baade til Fiende og Venner. Er din Kjærlighed ikke saadan, saa er den kun en falsk og ikke Guds Kjærlighed i dig, som Apostelen Johannes siger: Hvorledes bliver Guds Kjærlighed i ham? (1 Joh. 3, 17).

Det sexogtyvende Capitel.

Aarsager til Kjærlighed.

Derfor maa straks herpaa de Aarsager betragtes, hvorfor man skal elske sin Næste. Thi efterdi Gud er Kjærligheden selv, saa kan den ikke være et Guds Barn, født af Gud, i hvil-

ken ikke Guds Kjærlighed er, han kan og ikke være en Christi Discipel og et Lem paa ham, thi Christus er idel Kjærlighed, han kan og ikke være den Hellig-Aands Redskab, thi Gud har udøst sin Kjærlighed i de Troendes Hjerter ved den Hellig-Aand. Han kan og ikke være i den hellige christelige Kirkes Samfund, thi han er ikke flittig til at beholde Aandens Enighed i Fredens Baand, en Aand, en Tro (Eph. 4, 3. 4. 5). Han kan og ikke heller være i Selskab med de hellige Engle, thi Vrede og Falskhed, Had og Avind tilhører ikke Englene, men Djævlene.

Det syvogtyvende Capitel.

Prøve paa Guds Børn.

Men den høieste Grad af Kjærlighed er at elske sine Fiender, velsigne dem, som os bande, gjøre dem godt, som os hade, og bede for dem, som overfalde os og forfølge os, paa det vi skulle vorde vor Faders Børn, som er i Himlene (Matth. 5, 44. 45). Det er nu Christnes høieste Kunst, den christelige Dyds høieste Adelskab, den høieste Seier, som overvinder sig selv, og det er ret at efterfølge Christi Exempel.

Det otteogtyvende Capitel.

Prøve paa Guds Kjærlighed.

Det er nu Guds Kjærligheds Kjendemærke, nemlig, om Guds Kjærlighed og er i os, om vi og nogen Tid har smagt den Kraft, den Venlighed og Sødhed, som er i Guds Kjærlighed? 1) Naar vi øve Kjærlighed paa før omrørte Maade. 2) Naar vi give Guds Kjærlighed Fortrinnet for al Kreatur-Kjærlighed, thi dersom Nogen elsker Verden, er ikke Faderens Kjærlighed i ham (1 Joh. 2, 15). Efterdi Gud nu er selv Kjærlighed, og virker ogsaa Kjærlighed i os, saa er jo ingen vor Kjærlighed mere eller bedre værd end Gud selv, og ere derfor alle jordiske Kreature altfor ringe til, at vi skulle elske dem. Gud er evig og udødelig; bliver nu vor Kjærlighed i ham, saa er den og evig og uforgjængelig; men hænge vi med vor Kjærlighed ved de dødelige Kreature, saa falder den hen med dem og forgaar. Kjærlighed til Kreaturene driver os til mange Synder, men Guds Kjærlighed bevarer os fra mange store Synder. Kjærlighed til Kreaturene gjør vort Hjerte megen Besværing og Uro, men Guds Kjærlighed giver Fred og Glæde, er livsalig og yndelig.

Det niogtyvende Capitel.

Om at forsones med vor Næste.

Deraf følger den anden Prøve paa Kjærlighed, nemlig Forligelse med sin Næste, thi man gjør Gud Herren selv imod ved Fiendskab eller Uretfærdighed imod sin Næste, og Menneskets Samvittighed kan ikke have Guds Fred, ei heller nogen Sjælero, dersom han ikke forliger sig med sin Næste, og tilgiver ham. I denne Sag skal den Forligelse med Gud, som er skeet ved Christi Død, immer staa os for Øine, at vi antage hverandre, ligesom og Christus haver antaget sig os til Guds Ære (Rom. 15, 7).

Det tredivte Capitel.

Den sande Kjærligheds Egenskab.

Og efterdi en Ting maa kjendes paa sine Egenskaber, saa beskriver Apostelen Paulus (1 Cor. 13, 4. flg.) Kjærlighedens Egenskaber, hvilke ere allesammen satte lige imod Hjertets onde Affekter, som stride imod Kjærlighed, paa det vi ikke skal øve en falsk Kjærlighed istedenfor den sande Kjærlighed, som er i Hjertets Grund, men, som Apostlen Paulus siger (1 Tim. 1, 5): Kjærlighed af et rent Hjerte

og af en god Samvittighed og af en Tro, som er uden Skrømt.

Det enogtredivte Capitel.

Store Gaver uden Kjærlighed er Intet.

Deraf følger nødvendig, at, ligesom Kjærligheden maa alene hænge ved Gud og lukke sin Næste med derind, ligesaa maa den ogsaa moderere, pryde og styre de af Gud annammede Gaver, at Mennesket ei med sine Gaver søger sin Ære, men alene Guds Ære og sin Næstes Opbyggelse, eller ogsaa han fordærver og tilintetgjør alle sine Gaver baade for Gud og Mennesker og kan intet dermed udrette, som er til Nytte.

Det toogtredivte Capitel.

Gud anser ikke nogen Kunst.

Man maa derfor vel frygte og tage sig vare for de falske Domme, at man ikke agter Menneskenes udvortes Gaver, og som have noget Skin høiere end Tro, Kjærlighed, Gudsfrygt, Fromhed, Sandhed, Oprigtighed og Trohjertighed, thi Gud anser ikke stor Kunst og Gave, eller Veltalenhed, eller Videnskab, men Troen, og for ham gjælder alene det nye Kreatur i Christo (Gal. 6, 15).

Det treogtredivte Capitel.

Gud ser til Hjertet.

Derfor dømmer Gud Alting efter Hjertets indvortes Grund, hvorfor Kong Ezechias, der Gud lod ham forkynde sin Død, foreholdt ham med grædende Taarer, at han dog vilde komme ihu, at han havde vandret troligen for hans Ansigt og med et retskaffent Hjerte (Es. 38, 3). Men deri bestod ikke Ezechiæ Retfærdighed for Gud, men hans timelige Velfærd og Livs Forlængelse afhang heraf. Altsaa dømmer da Gud alle Gjerninger efter Hjertet, det Gud alene ser paa, prøver, dømmer og overveier. Og her hjælper ikke nogen Persons eller Gavers Ansеelse, men det heder: Du er veiet i Veieskaalen, og fundet for let (Dan. 5, 27), og det kan ikke hjælpe, at man siger: Herre, Herre (Matth. 7, 21).

Det fireogtredivte Capitel.

Retfærdighed er alene en Guds Gjerning.

Deraf følger uimodsigelig, at Retfærdighed og Salighed er en meget høiere Gave og Skjænk og alene en Guds Gjerning, der ikke bestaar eller kan bestaa i et Menneskes Gjøren og Laden. At tage Synd og Djævel, Helvede, Forbandelse og Fordømmelse bort, det er umuligt for alle menneskelige Kræfter; deraf følger, at det og er alle Mennesker umuligt, at skaffe Retfærdigheden tilbage igjen, derfor maa her alle Munde tilstoppes, og Christus med sin Fortjeneste alene raade, regjere, indlægge Seier og overvinde, men Mennesket maa krybe til Korset, gjøre Poenitentse, tro paa Christum, bede om Forladelse og øse al sin Retfærdighed og Salighed af Christi Lidelses salige Kilde, og siden af den samme, ved den Hellig-Aands Regjering, begynde paa et nyt helligt Levnet.

Det femogtyvende Capitel.

Gode Gjerninger maa intet Hykleri have i sig.

Ligesom nu Troen lukker alle Menneskenes Gjerninger ude af vor Retfærdiggjørelses høie guddommelige Værk, saa maa og Retfærdigheds Frugt, som er det nye christelige Liv og Levnet, udelukke alt Hykleri, og vort Levnets Forandring og Forbedring maa være Gjerning og Sandhed, thi den

sande Tro bærer ingen falske Frugter. Derfor, om man end vidste den ganske Skrift, om man end gjorde alle gode Gjerninger, ja om man end blev en Martyr, for et falsk Skin eller for egen Æres og Berømmelses Skyld, saa gjælder det Altsammen intet for Gud, men er for Gud en Vederstyggelighed.

Det sexogtredivte Capitel.

Et Gud hengivent Hjerte smager Guds Lisligheb.

Heraf følger uimodsigelig, at, naar Mennesket, oplyst i Troen, begynder at leve i Christo, søge og hjertelig elske ham, saa bliver den Herre Christus altid sødere, kjærligere, livsaligere, og venligere for ham. Derpaa er den ganske Salomons Høisang stilet, hvorledes den troende Sjæl søger sin Brudgom, finder ham, elsker ham, kysser ham, favner ham, ydmygeligen og hjerteligen tilbeder ham, forener sig med den Elskede, falder ham om Halsen og græder. Der tager Brudgommen ind i Hjertet, der siger han: Stat du op, min Veninde, min Deilige, min Due (Cap. 2, 13. 14). Der bespiser og skjænker han Sjælen med det skjulte Manna, der hedder det da: De, som æde mig, skal hungre mere efter mig, og de, som drikke, tørste mere (Sir. 24, 25), thi Sjælen maa Gud alene mætte. Det er den tørstige Hjort, som skriger efter Vandstrømme. Det er et saadant Hjerte, som siger: Hvor elskelige ere dine Boliger, Herre Zebaoth. Min Sjæl begjærer og længes ogsaa inderligen at komme til Herrens Forgaarde (Ps. 84, 2. 3). Og atter: Min Sjæl tørster efter dig som et udpresset Land ꝛc. (Ps. 143, 6). Der hedder det (Joh. 6, 27): Arbeider paa den Mad, som varer til et evigt Liv. Der ere de, af hvis Liv der flyde levende Vandstrømme (Joh. 7, 38). De, som smage og se, at Herren er (god Ps. 34, 8). Der hedder det: Guds Kjærlighed er udøst i vore Hjerter, formedelst den Hellig-Aand (Rom. 5, 5). Ser engang til, I Bagvaskere, om det er Enthusiasteri? I elendige Folk, naar vil I lære, at Theologien ikke er en menneskelig Ordkunst, men en himmelsk og guddommelig Visdom og Oplysning, som er optændt ved den Hellig-Aands og Guds Ord? en levende Guds Kundskab, og den Hellig-Aands Vidnesbyrd, hvorved Ordets Kraft bliver ved Troen bekjendt og smagt, som Apostelen Johannes siger: Hvo, som tror paa Guds Søn, haver dette Vidnesbyrd i sig selv? (1 Joh. 5, 10). Derfor er Menneskets Hjerte det eneste Værksted for Guds Ord, hvori den Hellig-Aand viser sin Kraft, ved Visdoms og Forstands, Raads og Styrkes, Kundskabs og Herrens Frygtes, Andagts og Bønnens Gave (Es. 11, 2). Dette ædle Guds Aands Værk skal vel du uforstandige Menneske ikke gjøre til Enthusiasteri. Hvorfra skal Tro, Kjærlighed, Haab, Taalmodighed, Ydmyghed, Sagtmodighed komme, dersom det ikke ved Ordet og Aanden bliver virket i Hjertet. Dette er ikke blotte Ord, som den Hellig-Aand virker, men det er levende Bevægelser og Kræfter, det er det himmelske Manna, som er sødere end Honning og Honningkage, hvilket de Hoffærdige, Ryggesløse og Ugudelige aldrig har smagt og kan eller skal heller aldrig faa det at smage.

Det syvogtredivte Capitel.

Hvor ingen Omvendelse er, der er idel Mørke.

Heraf følger atter uimodsigelig, at det er en stor Blindhed i aandelige Ting, dersom En ikke erkjender, forstaar og ser dette, nemlig, at Lys og Liv, Oplysning, Trøst og Kraft og allehaande aandelige Gaver ere Guds Ords og Troens Frugt. Og denne selvsamme Blindhed kommer deraf, at man ikke ved en sand Omvendelse og

daglig Afdøelse fra Synden, afvender sig fra Mørket og vender sig hen til det sande Lys. Og den indvortes Erfaring lærer jo, hvorledes Hjertet bliver frydet med en himmelsk Glæde, naar man afvender det fra Verden til gudelig Betragtning, som man mærker i Psalmerne og de prophetiske, saavelsom i det nye Testamentes Lovsange. Hvilken en sagte og sød Ro er der i den sande Kjærlighed til Gud og vor Næste! Hvilken en Frimodighed i den sande Troes Øvelse! Hvilken en kraftig Trøst er der i Bønnen! Hvorfra komme ellers de aandelige Exklamationer og Glædes Ord i den hellige Skrift, saavelsom de andre andægtige og hellige Mennesker har brugt i deres Meditationer og Betragtninger? Det er det skjulte Manna, det er det himmelske Maaltid, som ingen af de Mænd, der har faaet Verden kjær, skal nogen Tid komme til at smage (Luk. 14, 24). Den, som nu da aldrig har smagt det, hvorledes kan han lære Andre derom? In Summa: de himmelske Liggendefæer og den Hellig-Aands Gaver, Oplysning og andre Troens og Guds Erkjendelses Frugter maa tages imod med himmelske Sind og ikke med jordiske Hjerter. Den Hjertens Fred er et stort himmelsk Gode, som overgaar al Forstand og forvarer Hjerter og Tanker i Christo Jesu; men det er ikke Fred, sagde min Gud for de Ugudelige (Phil. 4, 7. Es. 57, 21).

Det otteogtredivte Capitel.

Ugudeligheds høieste Straf.

Heraf følger uimodsigelig, at det ugudelige, ubodfærdige og uchristelige Levnet maa tilsidst blive straffet med falsk Lærdom, mange Vildfarelser og Kjætterier. Derfor skal vi daglig bede, at vor fromme Gud ikke vil for vore store Synders og Ubodfærdigheds Skyld tage sit Ord og den apostolske Lærdom fra os. Hvor beder Propheten Jeremias Cap. 14, 7: Om vore Misgjerninger have svaret mod os, Herre, da gjør det dog for dit Navns Skyld, thi vore Afvendelser ere store, mod dig have vi syndet! Der klager Propheten over Afvendelse fra Guds Ord. Og Cap. 15, 16 siger han: Dine Ord ere fundne af mig, og jeg haver ædet dem, og dit Ord var mig til Fryd og til mit Hjertes Glæde. Naar man prædiker imod Guds Ords Foragt, saa forstaa de daarlige Folk det om Ordets Hørelse. Ak du elendige Menneske! den Foragt er at forstaa om Afvendelse fra Guds Ord eller Ulydighed derimod, at der er Ingen, som lever efter Guds Ord, der er ingen Tro, ingen Troskab, ingen Kjærlighed, ingen Gudsfrygt, ingen Andagt, ingen Bøn, ingen Ærbødighed imod Gud og Menneskene iblandt Folk, men al Ondskab har taget Overhaand i høieste Grad. Det er, du blinde Menneske, Guds og hans Ords Foragt, der er det Ukrud, som Fienden saar iblandt Hveden, nemlig Ondskabs Børn; der saar Djævelen Afguderi, Vildfarelse, Kjætteri ved hoffærdige, ærgjerrige, kjødelige og til Verden hengivne Folk, paa det alle de blive straffede, som have Lyst til Uretfærdighed (2 Thess. 2, 11. 12).

Det niogtredivte Capitel.

Hellig Lærdom maa helligen bevares.

Deraf følger jo igjen uimodsigelig, at den rene Lærdom vedligeholdes ei alene ved at offentlig imodsige falsk Lærdom, men endogsaa ved et helligt og gudeligt Levnet, 1) derfor, efterdi den Hellig-Aand, den Sandheds Aand forbliver hos de Fromme og Gudfrygtige, men flyr fra de Ugudelige og Ryggesløse, og Satan forblinder og formørker de Hoffærdige, Stolte og Fornuftlærde. 2) Det er ikke nok, at man holder fast ved Formen paa de sunde Ord om Troen, men og om Kjærlighed i Christo Jesu, hvilket er saa for-

nødent til at afværge Forargelse, paa det at Guds Navn ikke skal blive bespottet. 1 Tim. 6, 3. 4: Dersom Nogen ikke bliver hos vor Herres Jesu Christi sunde Ord og hos den Lærdom, som hører til Gudfrygtighed, han er opblæst og ved Intet, men er syg for Spørgsmaal og Ordkrig. 3) De, som stige altfor høit i deres Disputationer og Spekulationer, de falde almindeligen ned i store Vildfarelser, eller de opspinde Subtiliteter, som ikke kan være noget Menneske til Nytte eller Forbedring, hvorfor Ap. Paulus viser de Corinthier fra de høie Gaver og Subtiliteter i Sprog og andre Ting ned til Kjærlighed og siger: Jeg viser Eder den ypperligste Vei (1 Cor. 12, 31). 4) Saa tør og Ingen tænke, at den Tro er ren og sandfærdig, som ikke virker formedelst Kjærlighed. Hvorledes kan man da vedligeholde Guds Ords Renhed ved en ørkesløs og frugtesløs Tro? Thi Skriften stiller os imellem Gud og Menneskene, at vi ved Troen og ved Kjærligheden skal give begge Parter, hvad dem med rette tilkommer.

Det fyrgetyvende Capitel.

Et christeligt Levnets Regler.

Herpaa er det nu til Gudfrygtighed især befordelig, at man har andægtige og trøstefulde Forskrifter og Regler for Øine, dem man i Særdeleshed kan fatte i Hukommelsen og tidt tænke derpaa. Men det er just retskafne christelige Levnets Forskrifter og Regler, de som give et Menneske sit eget Intet og sin Skrøbelighed at kjende, som rettelige underrette og trøste en Christen deri, som plante Kjærlighed, opvække Taalmodighed, befordre Andagten, styrke Taksigelsen, dæmpe Synden, optænde Ydmygheden og for alle Ting bevare Troen.

Det enogfyrgetyvende og toogfyrgetyvende Capitel.

Derpaa følger nu den ganske 1ste Bogs Beslutning og Igjentagelse og har denne Bekræftelse: Guds Ord i den hellige Skrift er en guddommelig Lærdom, hvorved Gud Herren handler med et Menneskes Hjerte og Sjæl, Aand og Sind, oplyser og bevæger det samme ved den Hellig-Aand, som virker Troen i Menneskens Hjerter og i Begyndelsen for alle Ting angriber den indvortes Hjertens Ondskab og Urenhed, som hidrører af det beklagelige Syndefald; det gjør han ikke saaledes som Philosophia moralis, den ærbare og honette Verdens Leveregel, der kun straffer og afmaler de udvortes Laster og Udyder. Men Guds Aand griber meget dybere ind i Hjertets Grund, igjennemsøger al den hemmelige og forborgne Vanart, som er Gud imod, og den ukjendte Urenhed, som Fornuften ikke regner for Synd, og sætter den samme for Guds Ansigtes Lys (Ps. 9, 8), af hvilke der ere saa mange, som Sand i Havet, saa Skriften maa vel sige, at Hjertet er bedrageligt mere end alle andre Ting, og det er ulægeligt; hvo kan kjende det? (Jer. 17, 9). Men derimod kræver Gud en ny Fødsel, der ikke mere virker et kjødeligt, men et nyt aandeligt Levnet, ikke paa den Maade, som Philosophia moralis udkræver, et udvortes honet, ærbart Levnet, men et indvortes helligt Liv, hvilket bestaar i en sand daglig Poenitentse, i en levende Tro, og i at lade sig regjere af den Hellig-Aand, i at døde Kjødet, at afdø Verden, at fornægte sig selv og de onde Lyster, og derimod igjen i en sand levende Trøst af Guds Naade, af Syndsforladelse, Christi Retfærdighed, den aandelige Sjælens Fred og levende Glæde i den Hellig-Aand. Det er det nye aandelige Liv, som overgaar det udvortes ærbare Levnet, som indrettes efter Fornuften; thi dette er et Liv, som er af Gud, nemlig et ind-

vortes, aandeligt og gudeligt Liv med sine aandelige Lemmer; thi der er i Begyndelsen en sand Guds Erkjendelse, en Bedrøvelse efter Gud, en evig og himmelsk Trøst af Gud, en af Gud skjænket og ikke menneskelig Retfærdighed, hvilken kommer til os ved Troen af Christo, Guds Søn, Fred af Gud, Glæde af Gud, en Visdom af Gud, som denne Verdens Vise ikke have kjendt.

NB. Dersom Gud har givet dig dette at forstaa, saa se til, at dit Hjerte ikke ophøier sig, men bliv i Ydmyghed og Gudsfrygt, ellers kommer du til at tabe og fordærve dine Gaver, at de hverken kan komme dig eller din Næste til Gavn.

En Beslutning til Forsvar imod Bespotterne.

1. Hvo, som sætter Jesum Christum med sin Person og Embede til det eneste Øiemærke og Maal i sine Skrifter;

2. Drager og fører Alting hen paa ham, som er skrevet i det gamle og nye Testamente, figurligvis eller tydelig og aabenbart;

3. Men i Besynderlighed renligen udfører den Artikel om vor Retfærdiggjørelse for Gud, der udflyder af Christi Fortjeneste, som af en levende Kilde, hvilken maa være saa klar og skjær, at der ikke maa kjendes saa meget deri af menneskelige Gjerninger som det mindste Støv;

4. Den, som beholder og lærer rent de Midler til vor Salighed, som ere Guds Ord og Aand og Troen og de hellige Sakramenter;

5. Alvorligen kræver Retfærdigheds Frugter, Fornyelsen og Helliggjørelsen, nemlig Træet med sine Frugter;

6. Paa det kraftigste straffer paa den falske Christendom og Hykleri, efterdi det har saa saare taget Overhaand, og ikke En iblandt Tusinde erkjender eller forstaar, hvad det christelige Levnet er og maa og skal være.

7. I alle Punkter holder med den augsburgske Konfession og Formula Concordiæ og lærer overensstemmende dermed;

Den samme gjør man Gevalt og Uret, naar man bespotter og bagtaler ham og raaber ham ud for Osiandrisk, Schwenkfeldisk, Weigelianst og Papistisk.

Alle disse Punkter kan man tydelig, klarlig og offentlig finde i alle mine Bøger, saaledes, at jeg byder alle Bagtalere Trods, om de kan vise mig en af disse Artikler klarere, alvorligere og til større Nytte i deres Skrifter; thi hvori Nogen er dristig, er jeg og ved Guds Naade dristig (2 Cor. 11, 21). Og lad kun en af mine Bespottere forsøge, om han grundigere kan beskrive Menneskets Hjertes forborgne Ondskab, derefter dets Misfornøielighed, dets Intet og dets Elendighed, men derimod igjen grundigere beskrive og høiere rose Guds Naade, Kjærlighed og Retfærdighed i Christo, saa vil jeg med Glæde takke ham derfor. Til denne Daarlighed foraarsage mine Bespottere og Bagtalere mig. Derfor gjør man mig for Gud og hans Kirke Vold og Uret, og Gud vil til sin Tid dømme saadan Bespottelse og nedslaa Bespotterne.

Den anden Bog

om den sande Christendom.

Ligesom den første Bog viser Oprindelsen og Kilden til Menneskens Elendighed, og hvor aldeles rent igjennem indtil Grunden den fordærvede menneskelige Natur maa igjen renses, fornyes og helliges og det syndige Kjød undertrykkes ved en sand Hjertens Poenitentse og ved Guds Billedes Oprettelse paany ved Tro og Kjærlighed, saa viser derimod den anden Bog 1) den Læge og Medicin, som renser os fra saadan Elendighed og

Urenhed. 2) At hvo, som nu vil blive kureret, han maa og resolvere sig til at bruge Kuren, ganske iføre sig Christum, ja ved Troen drage ham til sig og gjøre ham til sin egen. 3) Søge sin Retfærdighed alene i Christo Jesu ved Troen, hvilken der giver os Christum ganske og aldeles med sin Fortjeneste, Lydighed, Forsoning og alle Velgjerninger. 4) Af hvilken levende Grund der voxe sandfærdige Retfærdigheds Frugter, ikke til et Skin af Hykleri, men ligesom Forløsning ved Christi Blod er sandfærdig, vis og kraftig, saa maa ogsaa Retfærdighedens og Taknemmelighedens Frugter være sandfærdige, visse og levende i Gjerning og Sandhed. 5) Derfor er det ikke nok, at man ved Guds Ord, men man maa saaledes vide det, at det er levende i os og bliver som til vort Liv, ligesom just dette i den 119de Psalme med mange Sukke bliver beskreven og udbedet. 6) Men efterdi vor fordærvede Natur er dertil altfor svag, saa har vor Forløser og Helliggjører lovet os sin Hellig-Aands naadige Iboelse, ja han har tilsagt os sin trøstelige, liflige, venlige, livsalige Forening med os og kraftelig bedet for os (Joh. 17. 22). At de skal være et, ligesom vi ere et, paa det vi maa være og blive forenede med ham, som han siger: Jeg i dem og du i mig (V. 23), paa det den Kjærlighed, som du elsker mig med, skal være i dem og jeg i dem (V. 26). Denne Forening er de Troendes høieste Værdighed, den menneskelige Naturs Forbedring, eller hvad man skal kalde det, en Hjælp og Styrkning i det nye aandelige Liv, som Christus virker i os. Efterdi han har retfærdiggjort, helliget og renset os ved sit Blod, saa har han og villet benaade og begave os med denne aandelige Herlighed og Salighed, at han, som er vort Hoved, har villet forene sig med sine Lemmer, hvilket er en høi Frugt af Troens Retfærdighed, hvorved Christus selv bor i os. Og de kalde Herren selv vor Fuldkommenhed, at forstaa, naar vi ingen Mangel har paa Gaver, paa Trøst, paa himmelske gode Ting; thi saa lyder Herrens Ord Joh. 17, 22. 23: Jeg haver givet dem ꝛc. Jeg i dem og du i mig, paa det at de skal være fuldkommede til et. Som han vilde sige: var der ikke en Forening imellem mig og dem, ligesom imellem mig og dig, saa vare de fuldkommede til et; thi i Foreningen er Fuldkommenheden. Derfor skal sande Christne vel lære at erkjende denne deres høie Værdighed og forholde sig saaledes i deres Levnet, Andagt og Bøn, at de ikke gjøre et Rift i denne Forening; thi den kjære Herre lover os, at han med sin Fader og den Hellig-Aand vil gjøre Værelse hos os (Joh. 14, 23). Et retskaffent Hjerte betænkte ikkun dette Ord, hvad det har paa sig og egentlig er at gjøre Værelse hos os. Er det ikke en stor Salighed og Naade at være et Hus og Bolig for den hellige Treenighed? Om denne store Herlighed staar der et skjønt Stykke i Luthers Kirkepostil over Pintsedag, hvilket man skal plante som et skjønt Blomster i sit Hjertes Lysthave, naar han saaledes taler: Det maa være en stor Herlighed og Naade for Menneskene, som der blive holdte værdige til at være saadan en herlig Bolig, Slot og Sæde, ja et Paradis og Himmerig, hvor Gud bor her paa Jorden, hvis Hjerter og Samvittigheder ere dog saa arme, bedrøvede og frygtagtige, der intet andet føle til hos sig end Synd og Død, bæve og zittre for Guds Vrede, mene, at Gud er allerlængst fra dem og Djævelen dem allernærmest. Men just de ere det, hvilket sligt er lovet, hvilke der og kan trøste sig ved, at de ere det rette Guds Hus og Kirke, hvor Gud har Lyst til at hvile og forblive, som Propheten Esaias Cap. 66, 1. flg. siger om saadanne Folk imod de stolte, opblæste Helgene: Hvor er det Hus, som I vil bygge mig, og hvor er min Hviles Sted? Og min Haand gjorde alle disse Ting

og de bleve allesammen til, siger Herren: men til denne vil jeg se, til den Elendige, og til den, som haver en sønderbrudt Aand, og som er forfærdet for mit Ord. Og hvor skal Gud ogsaa ellers bo? Han finder ellers intet Herberge paa Jorden. De andre træffelige, høie, store af sig selv opvoxne Helgene ere ham altfor stolte, altfor hovmodige, vise, kloge og hellige, tilmed ere de farne altfor vidt ovenover Himmelen, at de skulle kunne være hans Bolig paa Jorden. Saa er han og paa den anden Side for ædel og for ækkel til at ville eller kunne være og bo hos saadanne hoffærdige, stortalende Helgene, hvilke efter Djævelen, deres Afgud, vil have lige Rang med Gud og pukke med ham om deres Helligheds, og han agter dem ei den Ære værd, at han vil se til dem med al deres Pragt og al deres skjønne selvgjorte Herligheds Ros og Prydelse, indfinder sig derfor i deres usle Hytte, som ere arme og foragtede, der høre og tro Christi Ord, og ville gjerne være Christne, men holde sig selv for altfor vanhellige og uværdige Syndere; det er jo en trøstelig og skjøn Forjættelse, og som Ap. Paulus siger, en af de allerstørste og dyrebareste Forjættelser, som er skjænkte os arme, elendige Syndere, at vi og skal blive delagtige i den guddommelige Natur og faa saa høit et Adelskab, at vi ikke alene formedelst Christum skal elskes af Gud, beholde hans Gunst og Naade som den høieste og dyrebareste Helligdom, men og have ham, Herren selv, ganske boende i os.

Item: Se nu, hvilken en stor Ting det Menneske er, der er en Christen. Et ret Undermenneske paa Jorden, der gjælder mere for Gud end Himmel og Jord, et Lys og til megen Gavn og Frelse for den ganske Verden, hvori Gud formaar og gjør alle Ting, men er meget høi, dybt forborgen og ubekjendt for Verden, hvilken er og ikke værd at kjende saadanne Folk, men maa holde dem for sine Skoviske.

Ibid. p. 118: Det er de Christnes overvættes Herlighed, at Gud nedlader sig saa dybt til dem og holder sig saa nær til dem, at han ingensteds vil anderledes vise sig frem, lade sig se og høre, end i dem og ved deres Ord og Gjerninger, Haand og Mund, og dermed gjøre en stor Forskjel imellem dem og alle andre Mennesker, at endog en eneste Christen, i, hvor ringe han er, er en langt anderledes Mand og meget høiere æstimeret for Gud, end alle Konger, Keisere og Fyrster i den ganske Verden i en Hob, hvilke intet har og intet vide af denne Verdens Ros og Ære at sige. Hidindtil Luther.

Ak Herre! hvad er et usselt Menneske, at du kommer ham ihu, og et Menneskes Barn, at du besøger ham? (Ps. 8, 5). Ser, at Herren er visselig den, som elsker Folkene (5 Mos. 33, 3). Hvilke er saa stort et Folk, som Guder holde sig nær til, som Herren vor Gud, saa tidt vi kalde paa ham? (Cap. 4, 7). Ingen god Christen lade sig derfor denne Herlighed berøve ved forvendte Løgnemunde. Det er en Skam og ret at beklage, at et Menneske, jeg vil ikke tale om en Christen, skal stille sig fiendtlig an imod denne Lærdom, bespotte og forkjættre den, da Hedningerne dog bedre har forstaaet det og sagt: Gud er i os, han driver os, og derved bliver vi optændte. Item: Er der Tvivl paa, at Gud bor i vore Hjerter? Ja den hellige Ap. Petrus siger vel mere nemlig, at vi blive delagtige i den guddommelige Natur (2 Petr. 1, 4). Og Ap. Paulus fører den hedenske Poet Aratum an, som siger: Vi ere Guds Slægt (Ap. Gj. 17, 28), ja visselig født af Gud ved Ordet og det hellige Sakramente. In Summa: Hvem der nægter og forkjættrer dette, han forkjættrer den ganske hellige Skrifft; thi Guds Ord og den Hellig-Aand virker ikke udenfor os, men i os, der lærer han, der trøster han, der oplyser han, hvorom den Prophetie hos Esaias ly-

der (Cap. 54, 4): Alle dine Børn skal være lærte af Herren, ikke paa en enthusiastisk Maade, som de kloge Phantaster mene, men ved guddommelige Midler; thi, hvor den himmelske Lærer ikke lærer indvortes, der hjælper ingen udvortes Lærer, hverken den Noget, som planter, ikke heller den, som vander, men Gud, som giver Vext (1 Cor. 3, 7). Hvad er det for en høi Hemmelighed, naar Ap. Paulus siger 1 Cor. 2, 10. 11: Hvilket Menneske ved de Ting, der høre Mennesket til, uden Menneskets Aand, som er i ham? saa ved og Ingen de Ting, som høre Gud til, uden Guds Aand; thi Aanden ransager alle Ting, ogsaa Guds Dybheder. Af denne Hemmelighed skal vel de uforstandige Folk forstaa meget, som nægte det klare Vidnesbyrd om Guds Forening med Mennesket. De kan derfor aldrig smage de levende Vandstrømme, som flyde af de Troendes Liv (Joh. 7, 38). Apostelen Paulus skriver til Timotheum 2 Epistel Cap. 1, 16, at han skulde komme den Guds Naadegave, som var i ham formedelst hans Hænders Paalæggelse, igjen til at brænde og skinne, saa har han maaske efter de kloge Folks Mening lært Enthusiasmum. Hvad er det da, at Epistelen til de Ebræer Cap. 6, 4. 5 siger, der ere de, som have smagt den himmelske Gave og Guds gode Ord og den tilkommende Verdens Kræfter? Er dette og en Enthusiasmus? Hvad siger den 34te Ps. V. 9 herom? Smager og ser, at Herren er god. Hvad er Nadveren og det skjulte Manna i Johannes Aabenbaring Cap. 2, 17. Cap. 3, 20? Har du fundet til den hellige Jomfru Mariæ Glæde, som hun havde i Gud, hendes Frelser? Hvad er den Saligheds Kilde hos Esaias, af hvilken man skal øse Vand med Glæde? (Cap. 12, 3). Til hvilken og den Herre Christus kalder Joh. 7, 37: Om Nogen tørster, han komme til mig og drikke! Hvor er Visdoms, Forstands, Kundskabs, Styrkes, Raads, Kraftes og Guds Frygts Aand? Hvor har han sit Værksted? Sandelig ikke hos Bespottere og Bagtalere; thi der er hverken Visdom eller Forstand. Og naar Guds Aand virker Kjærlighed, Taalmodighed, Bøn og Trøst, hvad er det for Virkninger, er det blotte Ord uden Kraft? Er det ikke en virkelig, gjørlig og kraftig Bevægelse, er det ikke en levende Lærdom? Hvor har den bedrøvede Sjæl sin Ro og Hvile? Maa den ikke vende sig ind til Gud og hvile i ham? In Summa: den hellige Skrift og Gud i den samme vil tages imod med Aand, med Tro, med Hjerte, Andagt og et himmelsk Sind, saaledes at dens Lys, Kraft, Liv, Trøst, Styrke, Visdom, Seier og al Guds Fylde, som Ap. Paulus taler Eph. 3, 19, kan findes og fornemmes i Hjerte, Aand, Tro, Sind og Gemyt, og Gud Fader, Søn og Hellig-Aand i Ordet kjendes, smages, elskes og prises og ved Ordet i Troen bo i Hjertet og oprette det ganske Guds Rige i Mennesket. Her hjælper ikke noget Menneskes Kunster, men dette at blive oplyst ved Troen og den Hellig-Aand, at blive født fra oven af, at bede om Nøglen til Guds Skatkammer, som er den Hellig-Aand. Thi dersom ikke vore Sandser blive oplyste og rensede ved det guddommelige Lyses Straale, saa kan vi ikke fatte eller begribe Guds egentlige Sind og Sødhed, naar han taler i Skriften. Den guddommelige Oplysning, Visdom, Fred, Kjærlighed og Guds Rige lader sig ikke lære som en ord- og verdslig Kunst ved den kloge Fornuft, du maa gaa i den rette Pintseskole, eller og du bliver uskikket til Guds Rige. 7) Dertil er det nu fornødent, at et Menneske lærer ret at kjende sig selv og at prøve, hvem der har Regimemtet og Herredømmet i ham. Visselig har Ap. Paulus følt til sligt i sine Lemmer, saasom han derover klager Rom. 7, 23; befaler ogsaa, at vi ikke skal lade Synden regjere i vort dødelige Legeme, til at gjøre det, som vi vil (Rom. 6, 12),

men vi skal prøve, om Christus er i os, hvorpaa vi kan mærke, at vi ikke ere forskudte eller uduelige Christi Lemmer (2 Cor. 13, 5). Derfor skal vi aflægge det gamle Menneske og iføre det nye, lade det udvortes Menneske fordærves ved Kors og sand Poenitentse, paa det det indvortes kan fornyes Dag fra Dag. Vi skal lære at gjøre Forskjel imellem Kjødets og Aandens Frugter; thi hvad, som født er af Kjødet, er Kjød, og hvad, som født er af Aanden, er Aand (Joh. 3, 6). Thi Naturen føder Verdens Børn af sig, men Aanden Naadens Børn; Fornuften maa tages tilfange, men Troen overvinder Verden; Mørkets Gjerninger maa aflægges, men Lysets Vaaben iføres (Rom. 13, 12). Det raadne Træ maa med sine onde Frugter afhugges, og det gode Træ, som bærer gode Frugter, maa indplantes. Man maa afdø fra Synden og leve i Retfærdighed (1 Petr. 2, 24). Vore Samvittigheder maa renses af døde Gjerninger (Ebr. 9, 14), og den levende Dyd derimod indplantes. Vi maa ombære den Herres Jesu Dødelse i Legemet, at og Jesu Liv maa blive aabenbaret i vort Legeme (2 Cor. 4, 10). Det gamle Jerusalem maa forstyrres og det nye Jerusalems Navn skrives paa os (Aab. 3, 12). Satans Rige maa undergaa, paa det Guds Rige kan opbygges i os. Ogleungerne og Slangesæden maa lægges øde, men Guds Sæd maa voxe i os. Det naturlige Menneske, der fatter ikke de Ting, som høre Guds Aand til, maa undertrykkes, men det aandelige Menneske maa leve og udrette aandeligen (1 Cor. 2, 14). Satans Billede maa udslettes og udryddes, men Guds Billede forklares i os. Hvo, som ikke forstaar dette, han kan aldrig forstaa sig paa Poenitentse, ikke heller paa Guds Naade, ikke heller paa den menneskelige Skrøbelighed, ikke heller paa Guds Forbarmelse, ei heller paa det nye aandelige Liv og er endnu saare langt fra den sande Christendom, han maa i sin Hovmodighed indbilde sig saa meget, som han vil. Heraf ser du nu, hvor høinødvendig en alvorlig, andægtig og uafladelig Bøn er, hvorledes det indvortes Menneske derved styrkes, helliges, renses, trøstes, oplyses, ganske drages til Gud og bliver ganske familiær og fortrolig med Gud, ligesom en hellig Engel, der altid ser Guds Ansigt i Himmelen. In Summa: der ere flere Hemmeligheder i Bønnen, end endogsaa det allerklogeste Menneske kan begribe eller forstaa, saasom det af den gamle aanderige Lærer Taulero er anført i det 20de Capitel af denne 2den Bog, og det er ganske barnagtigt og latterligt, at de Uerfarne forkaste saadanne himmelske Ting, dem de dog med deres grove Uforstandighed ikke kan komme efter paa den tusinde Del nær, ja de ved ikke, hvad det er ret at bede, meget mindre ved de, hvad det er at lede, og allermindst ved de, hvad det er at banke. Ak! hvor stille hviler den troende Sjæl i Guds Kjærlighed, naar Gud har, paa dens Banken, opladt for den Jesu Christi Liggendefæer, hvorom lidet er at finde i de Capitler om den elskende Sjæl i denne Bog.

Denne Skat har jeg randsaget efter, om jeg maatte finde noget deraf, den ædle Perle har jeg søgt i mangen en Ager. Og deraf er det kommen, da omtrent for 15 Aar siden (til hvilken Tid Weigels Skrifter endnu ikke vare komne for Lyset) denne lille Traktat i 12 Capitler om Bønnen blev mig af en god Ven forœret, og jeg befandt den samme at være andægtig, skriftmæssig og nyttig til Lærdom, at jeg lod mig befalde at sætte den med ind i min 2den Bog for dermed at forklare Bønnens Omstændigheder, nemlig, hvorledes alt det, som behøves af aandelige Gaver, maa ved Bønnen igjen tilbedes af Lysenes Fader; hvad for en stor Skade der kommer deraf, at man ikke beder flittig, nemlig, at et Menneske, der ikke beder, forsømmer sin allerbedste Del i dette korte

Liv, saasom Bønnen er den rette Vei til Alt Godt, som et Menneske stedse skulle vandre paa, og øve sig i, at Bønnen er hverken bunden til Tid eller Sted, hverken til Personers Værdighed eller Uværdighed. Men jeg beder de store Helgene, de vil tilgive mig den Synd, at jeg har betjent mig af den apostoliske Regel: Prøver alle Ting, beholder det Gode (1 Thess. 5, 21). Og at de ville ikke efter deres høie Kunst argumentere og slutte saa urimelig: Denne Mand har anført noget af Weigel (og det uvidende), derfor holder han med Weigels Vildfarelse. Er det ikke nogle skarpsindige Hoveder? Item: Det forstaar jeg ikke; altsaa er det ikke ret. Apostelen Paulus har anført noget af hedenske Folk; altsaa er han betaget med hedenske Vildfarelser. Men nok herom sagt. Vi maa og i den tredie Bog redde den herlige Lærer Taulerus fra sine Bagtalere.

Den tredie Bog

om den sande Christendom.

Nu kommer jeg til det indvortes Liggendefæ, som vi hidtil har søgt efter ved Poenitentse, ved Guds Ords Betragtning, ved Christi Retfærdighed, ved Helliggjørelsen og Fornyelsen, ved Bønnen og andre guddommelige Midler. Og maa da nu vor troende Sjæl være og forblive en Guds Bolig, den Hellig-Aands Værksted, Guds Riges Bopæl, et Hus for den sande Gudstjeneste, et helligt Bedehus i Aand og i Sandhed. Alle de, som nægte dette, have en Theologi, som ikke angaar Hjertet og Sjælen; thi hvor vil de dog gjøre af Guds Rige, enten vil de have det i eller udenfor Mennesket? Hvor skal den sande Gudstjeneste forrettes, enten i eller udenfor Mennesket? Hvor skal Troen, Kjærligheden og Haabet antændes? Hvor skal Aandens Virkning ske, som er Oplysningen, Levendegjørelsen og Helliggjørelsen? Hvor skal Troens Seier over Verden gaa for sig? Maaske intetsteds? Hvor skal det Subjekt være, der skal tage imod den Hellig-Aands Gaver? Hvor skal Naadens, Trøstens, Glædens, Fredens Aabenbarelse ske? Hvor skal Naadens Lys skinne? Hvor skal Sjælens Lys lyse? Hvor skal Hjertets Prøvelse ske? Hvor skal Guds Kjærlighed smages, i den legemlige Mund, eller i Aanden? Hvor skal Gud ved sit Ord, Aand, Andagt og Bevægelse tale med vore Hjerter? I Rom eller i Jerusalem? Hvor skal man lede efter den Hellig-Aand og hans Kjendetegn? Hvor skal Sjælens Ro og Hvile være? Hvor skal man søge de himmelske gode Ting og aandelig Rigdom? Hvor skal man søge det hellige og fornyede Guds Billede? O I elendige Folk! som intet andet vide af at sige end Secter; dette skal man vide, men ogsaa lære at forstaa det andet, ellers er Eders Kunst ikke værd at bære Navn af Theologi. Man skal drive paa Christi Fortjenestes Værdighed og Høihed, paa Troens Herlighed, paa Christi Levnets Helligbed, og hans livsalige Exempel, og hvorledes Christus skal faa sin Skikkelse i os. Om saadanne rette theologiske Ting skal I bekymre Eder.

Men Grunden og Fundamentet til alt, hvad jeg har skrevet i min tredie Bog om den sande Christendom, er det Herrens Sprog: Se, Guds Rige er inden i Eder (Luk. 17, 21). Og Apost. Paulus (Eph. 1, 13): Der I troede, ere I blevne beseglede med Forjættelsens den Hellig-Aand. Det er skeet i vore Hjerter og Sjæle; derfor skriver og Lærer Taulerus, vi maa føres ind paa vor Hjertes indvortes Grund, og sammensteds søge efter vort indvortes Liggendefæ, der skal vi finde det, der skal Troens Kræfter aabenbare sig og den indvortes aandelige Skjønhed, der aabenbarer Guds Kraft og Visdom sig, der er den menneskelige

Elendigheds Erkjendelse, der fornemmer man Guds Forbarmelse, Naadens Lys, Guds Kjærlighed, Guds Tiltale, Aandens Virkning og alle dens Kræfter, Kjendetegn paa Guds Iboelse, Sjælens Ro, den kraftige Bøn, og alt, hvad der hører til det aandelige, gudelige og himmelske Væsen, og det hele Guds Rige, alle aandelige gode Ting og himmelske Rigdom, saasom det samme i stykkevis bliver udført de samme Capitler igjennem i den tredie Bog, og er ethvert Capitel et lidet Stykke af den Hellig-Aands Segl, og naar det samme aabnes ved Bøn og Betragtning, saa yttre sig mangeslags gode Ting af dette Liggendefæ og Guds Rige, og det er ikke noget Enthusiasteri, som du elendige Menneske mener, men det er just det, som Apostelen Paulus siger, at der kan af en liden Gnist opblæses en Ild, og af et lidet Sennepskorn blive et stort Træ. Det er heller ikke nogen Schwenkfeldianismus, som du mener, men en Christen er allerede ved Guds Ord og de høiværdige Sakramenter født paany bleven troende og omvendt, NB. der mangler ikkun den virkende Troes Praxis og Øvelse. Der er ei heller nogen Osiandrismus; thi det er ikke den væsentlige, men den naaderige Jesu Christi Retfærdighed, der bliver os skjænket af Naade, den som virker idel Naadefrugter i os. NB. Det er heller ingen Papismus; thi der er ingen Fortjeneste, men Naade. NB. Det er heller ingen Weigelianismus; thi her er det levende Guds Ords Kraft.

Derfor begynder vi nu paa, i Besynderlighed at konfirmere eller bekræfte ethvert Capitel i den tredie Bog.

Fortalens Konfirmation og Stadfæstelse.

Efterdi Guds Søn har i Joh. 7, 38 vidnet om, at hvo, som tror paa ham, af hans Liv skal flyde levende Vandstrømme, hvilket han sagde om den Aand, som de skulle annamme, der troede paa ham. Og efterdi der er skrevet (1 Joh. 2, 27): I have annammet Salvelsen, som lærer Eder om alle Ting; item (Jer. 31, 33): Jeg giver min Lov inden i dem, og skriver den i deres Hjerter; saa er det høit fornødent, at vi give Agt paa dette Liggendefæ i os, søge derefter, som en kostelig Perle i Ageren, ved Guds Ords Betragtning, ved inderlig Andagt, ved den Hellig-Aands Virkning. Men skal saadant gaa for sig, saa maa man afføre sig Verdens Kjærlighed og iføre sig Guds Kjærlighed, og man maa have et Gud hengivet og Gud overladt Hjerte, som kan tage imod den Hellig-Aands Naadegaver, hvilket man kalder Charismata, og de selvsamme gjøre Forskjel imellem den, som er lærd, og den, som er hellig. De Hellige lære af den Hellig-Aand, som Apostlerne: iblandt deres Tal kan der og vel være enfoldige og for Verden ulærde Folk, men som dog ere gudfrygtige og andægtige. Men de verdslig Lærde ere i stor Anseelse i Verden for deres høie Fornuft og verdslig Visdom, derfor maa man vel tage Mærke paa denne Forskjel, at man kan komme paa den jordiske og himmelske Visdoms rette Grund. Thi det er ikke uden Aarsag, at Apostelen Paulus beskriver denne Forskjel (1 Cor. 1, 18. 19. 20. 21), naar man siger: Det Korses Ord er vel dem en Daarlighed, som blive fortabte, men os, som blive salige, er det en Guds Kraft. Thi det er skrevet: jeg vil fordærve de Vises Visdom, og tilintetgjøre de Forstandiges Forstand. Hvor er en Vis? hvor er en Skriftlærd? hvor er denne Verdens Randsager? haver ikke Gud gjort denne Verdens Visdom til Daarlighed? Thi efterdi Verden formedelst dens egen Visdom ikke maa kjende Gud i Guds Visdom, da behagede det Gud, formedelst den daarlige Prædiken at gjøre dem salige, som tro. Og i det 2det Cap. V. 4. flg.: Mit Ord og min Prædiken var ikke i menneskelig Visdoms bevægende Ord, men i Aands og Krafts klare Bevisning; thi vi tale

ikke denne Verdens Visdom, ikke heller denne Verdens Overstes, hvilke afskaffes; men vi tale Guds Visdom i Hemmeligheden, som var skjult, hvilken Gud haver forordnet før Verdens Begyndelse, hvilke ingen af denne Verdens Overste kjendte. Men Gud aabenbarede os de Ting formedelst sin Aand, thi Aanden randsager alle Ting, ogsaa Guds Dybheder; og vi have ikke annammet Verdens Aand, men den Aand, som er af Gud, vi tale og ikke med Ord, som menneskelig Visdom lærer, men med Ord, som den Hellig-Aand lærer. Og Cap. 3, V. 19. 20: Han er den, som griber de Vise i deres Træsthed. Herren ved de Vises Tanker, at de ere forfængelige. Men vide I ikke, at I ere Guds Tempel, og Guds Aand bor i Eder? thi Guds Tempel er helligt, hvilket I ere (V. 16). Her lægger Apostelen Paulus Grunden til Visdommen i den Hellig-Aand, hvilken vi have annammet, vi som ere omvendte til Troen. Af denne Grund kommer der en anden, en himmelsk Visdom, og altsaa gjør da Troen Forskjel paa lærde og hellige Folk, saasom vi se i de vantroe Hedninger og Jøder; lærde ere de af denne Verdens Aand, men hellige ere de ikke for Vantroens Skyld; thi de fattes den Hellig-Aand. Der har du nu de to Slags Skoler og Veie at gaa igjennem, og de to Slags Visdom at lære, som jeg har skrevet om i Fortalen til den tredie Bog. Denne Forskjel berømmes ogsaa Eph. 3, 19. (efter Luthers Oversættelse): At elske Christum, er bedre end at vide Alting. Og den høie Nytte følger strax derpaa: At I kunde opfyldes til al Guds Fylde. Det er, som Dr. Luther forklarer det, at Gud alene kan regjere og virke i Eder, og I være hans Folk. Se engang, om Luther ogsaa her er en Enthusiast.

Konfirmation og Bekræftelse paa

Det første Capitel.

Den himmelske Visdoms Skole.

Herren siger (Joh. 14, 21): Hvo mig elsker, for ham vil jeg aabenbare mig selv. Her er peget paa den himmelske Visdoms Skole: hvor skal Aabenbarelsen ske? uden Tvivl i Hjertet; hvorved? ved Christi Kjærlighed; hvad skal da Aabenbarelsen være? guddommelig Visdom og Kundskab. Af dette den Hellig-Aands Officin og Værksted er jo udfløden alt, hvad andægtigt, alvorligt og aandrigt der nogen Tid er talt eller skrevet. Og det har ikke kunnet ske, uden man har vendt sig ind i sit eget Hjerte, og afvendt sig fra Verden. Men saa snart som dette er skeet i Troen og i Christi Kjærlighed, da har Guds Aand ytret sig med sine Gaver, der har da Træet, plantet hos Guds Ords Vandbække, baaret sin Frugt, der har den almægtige Gud opløftet sit Ansigts Lys over de Hellige, og oplyst dem, omend de Ugudelige have sagt: Hvo vil vise os Godt? (Ps. 4, 7) saasom denne hellige Øvelse kan spores i alle Psalmer. In Summa; du kan ikke have nogen Nytte af Guds Ord, uden du i dig selv andægtig betragter det, du maa nu kalde denne Øvelse Enthusiasteri, eller hvad du vil.

Her kan man igjentage den Bøn, som findes foran i den tredie Bog ved Enden af det første Capitel. Det samme kan man og gjøre i de følgende Capitler.

Det andet Capitel.

Indvendelse til Gud.

Derfor kan det ikke andet være hos en troende Christen, end at den sande levende Tro vender sig ind til Gud, sin Oprindelse; thi just af ham tager den sit Liv, sin Styrke, sin Kraft og

Lys, sin Ro og Fred, og det er Guds Virkninger i vore Hjerter ved Troen. Se nu da til, at du ikke forhindrer den kjære Gud med dit urolige Hjerte og dine kjødelige Lyster. Det gaa alle de efterfølgende Capitler ud paa, hvilke ere lutter Vidnesbyrd, som ere anførte af Taulerus og andre hellige Fædre.

Det tredie Capitel.

Troens Beskaffenhed.

Deraf ser du, at Troen ikke er en blot Videnskab, men en levende, gjørlig, virkelig Kraft, hvorved den Hellig-Aand virker sine Gaver (saasom de samme Virkninger ere nokſom forklarede i dette Capitel), og hvo, som ikke finder til de samme, skal nok ikke vide meget af Troen af sige.

Det fjerde Capitel.

De Christnes Værdighed.

Hvem som nu Troen ytrer sin Kraft i, den samme regjerer den i udvortes Gjerninger, som høre til den sande Gudstjeneste, med at høre Guds Ord, at bruge de høiværdige Sakramenter, at gjøre andre christelige Kjærligheds Gjerninger, derfor indretter og disponerer ogsaa Troen Menneskets Hjerte til at erkjende Guds Villie og antage hvad Gud Herren til Troens Prøve tilskikker, lader sig alt det behage, hvad Gud behager, og holder det for en stor Værdighed, naar Mennesket taaler og lider den hellige Guds Villie, hvilken altid er rettet paa vor Salighed. Det er de ædle Guds Redskaber, og var det end de allerelendigste paa Jorden, saa agter Gud dem dog saa dyrebare og værdige, som hans Klenodie og Liggendefæer. Dette er de Hellige, som Gud agter høiere end alle verdslige Lærde (Pſ. 16, 3). De ere det, som er en deilig Krone i Herrens Haand, og en kongelig Hue i Guds Haand, som Propheten Esaias taler Cap. 62, 3. Saadan en Sjæl er det allerskjønneste Kreatur, Guds Lyst og Englenes Glæde.

Det femte Capitel.

Christelig Overladenhed.

Hvilket da allermeſt sker, naar Aandens Fattigdom, den inderlige hjertelige Nedrighed og Ydmyghed har sandfærdig slaaet Rødder i Aand og Sind. Thi deri indsænker Gud sig med sin Naade og har Behagelighed i saadan en Sjæl; thi hvo, som ganske overgiver sig Gud, ham giver Gud sig ganske igjen, og jo mere man erkjender sit eget Intet, jo mere hviler Guds Naade og Forbarmelse over et Menneske, og efterdi Guds Villie er saa hellig, saa glæder Guds Elskere sig, at de lide Trængsel efter Guds Villie. Derfor bruger den aandrige Mand Taulerus saadan en eftertrykkelig Maade at tale paa, som der i dette Capitel er anført, hvilken intet usvet og kjødeligt Menneske kan saa strax forstaa.

Det sjette Capitel.

De Troendes Forening.

Naar nu Menneskets Hjerte og Sind ganske har overgivet sig i den hellige og naadige Guds Villie og hænger ved ham alene, saa er og Menneskets Sind forenet med Gud, som Apostelen Paulus siger: Hvo, som bliver ved Herren, er en Aand med ham (1 Cor. 6, 17). Saa yttrer sig da og Guds Kjærlighed og Glæde i Mennesket, og Menneskets Aand finder til saadan en gudelig Glæde, at han siger med den hellige Jomfru Maria: Min Aand glæder sig i Gud, min Frelser (Luk. 1, 47), saasom slig gudelig Bevægelse mangfoldig beskrives i Propheterne og Psalmerne. Som den hellige Augustinus og andre har fundet til slige gudelige Drifter og Bevægelser, ligeledes er og Salomons Høisang

sammensat af lutter saadanne aandelige og gudelige Affekter, hvilket og den gode trofaste Gud ofte lader de Troende fornemme til en Forsmag og et Vidnesbyrd paa det evige Liv, ligesom den aandrige Taulerus just med de anførte Ord beskriver saadant, hvilke derfor ikke ere Løgn, om de end ere dig ubekjendte, og, har du intet smagt heraf, saa er det Tegn paa din Kjødelighed. Men du maa lære at betænke, hvorfor Gud har indblæst Mennesket en levende Sjæl, hvilket er en Aand, nemlig derfor, at Gud kan forene sig med den samme, som Apostelen Paulus siger (Rom. 8, 16): Guds Aand vidner med vor Aand; derfor bliver vor Sjæl af den Herre Christo kaldet et Lys, som er i os, paa det at Gud kan oplyse den; den har Forstandens Kraft, paa det den kan blive lært af Gud; Villiens Kraft, paa det Gud kan røre og drage den; Hukommelsens Kraft, paa det Gud kan minde den; de indvortes Sandser, paa det den kan ved Guds Naade fatte og tage imod Gud, ja smage Guds Venlighed, Godhed, Sødhed og Glæde. Hvo, som ikke erkjender dette, han er som et Fæ, og naar ikke det Maal, hvortil han er skabt. Og det er den Guds Fylde, hvortil en troende Christi Elsker skal fyldes, som Apostelen Paulus lærer (Eph. 3, 19). Og, ser vi, at de Ugudelige blive opfyldte med al Satans Fylde og Virkninger, med al Ondskab, som strider imod Gud og hans hellige Villie, skulde da en troende Sjæl ikke opfyldes med guddommelige Gaver og Virkninger? Og dersom de aandrige Fædre, efter deres Maade, Forstand og Gaver, tale høie og store Ord derom, saa gjør de deri ikke Uret; thi de tale af Erfaring og levende Praxis.

Det syvende Capitel.

Sjælens Værdighed.

Af Guds Iboelse faar Sjælen det allerhøieste Adelskab og Værdighed; thi Gud virker sine guddommelige Gjerninger i vor Sjæl: og hindrer vi Gud deri, da gjør vi os uværdige til den store Guds Venlighed og Lifligbed, mod hvilken al Livsalighed og Angenemhed Intet har at sige. Det skal gjøre os hjertelig ondt, og vi skal sørge derover; thi ogsaa den Hellig-Aand bedrøves derover i os.

Det ottende Capitel.

Sjælens Beredelse ved Korset.

Guds Bolig er et sønderknuset Hjerte og en sønderbrudt Aand, som Propheten Esaias siger (Cap. 66, 2). Og et saadant Hjerte kan ikke tilberedes uden ved Korset. Thi man kan ikke komme til den indvortes Sagtmodighed uden ved at erfare megen Foragt, og man kan ikke øve Taalmodighed uden i mange Undertrykkelser og ved at lide Vold. Det skikker den gode Gud saaledes til, paa det at han kan berede sin Bolig; thi se, hvor ædel en Bolig den evige Guddom har i Christo, i saa høi en Taalmodighed, saa hellig en Ydmyghed og Sagtmodighed; det samme har da Herren selv vist os.

Det niende Capitel.

Hjertets Renselse.

Naar Troen ret øves, og blot alene hænger ved Gud, og udelukker alle Kreature, og alene hviler i Gud, saa er Hjertet renset, saa meget, som muligt er i denne Skrøbelighed; saa virker da Guds Naade i et saadant Hjerte. Men bliver Hjertet hængende ved Kreaturene, saa er Troen og Omvendelsen fra Verden til Gud ikke retskaffen; der maa man daglig øve sig i Verdens Forsmædelse og gaa ud derfra, bede om sine Synders Forladelse, og daglig rette og bedre sig. Her bliver ikke talt om vor Retfærdiggjørelse for Gud, men hvorledes et retfærdiggjort Men-

neskes Levnet skal være, at han immer kan blive stærkere og mandigere i Christo. Og her er en Prøve beskreven paa, om ogsaa Troen og Omvendelsen fra Verden til Gud er retskaffen; saa er her og en Prøve paa Kjærligheden, om den er retskaffen, efter Guds Kjærligheds Art, hvilken udøser sig over alle Mennesker og uddeler sig lige ens til dem, der og agter alle de Gaver, som Gud meddeler Mennesket, for et fælles Gode og erkjender, at Gaverne er derfor givne af Gud, at det ganske Legeme og alle Lemmerne skal og maa nyde godt af dem. Aarsagen er denne, at saadanne Gaver nedflyde fra vort almindelige Hoved, til det ganske fælles aandelige Christi Legems Nytte. De gjøre derfor Uret, som ophøie sig af saadanne Gaver, foragte Andre, gjøre Gaverne til deres egne, da de dog ere givne det ganske Legeme af vort almindelige Hoved: og saaledes bliver hvert Lem paa Christi Legeme delagtige i alle vort Hoveds Gaver. Derfor siger Taulerus: Alt det maa virkelig og væsentlig indflyde i mig, hvad som dette Hoved har i sine Lemmer, i Himmelen og paa Jorden, i Engle og Mennesker. Thi, er Christus selv med alle sine Velgjerninger vores, saa er og alt det vores, hvad han virker i sine Lemmer, endogsaa hvad de Hellige kan udrette til Guds Kirkes Tjeneste, saasom der er skreven (1 Cor. 3, 21, 22. 23): Alle Ting ere Eders, være sig Paulus, eller Apollo, eller Kephas, eller Verden, eller Liv, eller Død, eller nærværende, eller tilkommende Ting, alle Ting ere Eders. Men I ere Christi, men Christus er Guds.

Det tiende Capitel.

Naadens Lys.

At Gud den Almægtige indvortes oplyser os med sit Naadens Lys, det er ikke saa at forstaa, som at dette sker uden Middel, uden Guds Ord og den Hellig-Aand, men naar Hjertet er bleven troende og beseglet med den Hellig-Aand, og Mennesket øver sig i Andagt og i Bøn, saa oplyser det guddommelige Naadelys ham videre, gjør ham aandrigere og fuldkomnere i Christi og himmelske Hemmeligheders Kundskab, da bliver Forstanden ført høiere op, da bliver Hjerte, Sind og Mod optændt af Kjærligheden, da bliver Mennesket immer mere og mere forklaret til Guds Billede, som Apostelen Paulus siger (2 Cor. 3, 18): Vi alle, som med et bart Ansigt skue Herrens Herlighed som i et Speil, blive forvandlede til det samme Billede fra Herlighed til Herlighed som af Herren, som er Aanden. De, som endnu ikke forstaa dette, dem hænger endnu Uforstandigheds Skjul for Øinene, og de har aldrig ret seet Evangeli Lys, ei heller det klare Skin, som Gud har givet i vore Hjerter, at ved Guds Ord skulle Guds Herligheds Kundskabs Oplysning i Jesu Christi Aasyn fremkomme (2 Cor. 4, 6). Skulde nu Kundskabens eller Christi Aasyns Lys ikke daglig blive klarere og mere skinnende i vore Hjerter, hvorledes vil da Guds Billede daglig blive fornyet i os.

Det ellevte Capitel.

Forskjel imellem det guddommelige og naturlige Lys.

Dersom nu Guds Billede bliver daglig forklaret i Menneskene fra Herlighed til Herlighed, som af Herren, som er Aanden, saa lyser det og i alle Sjælens Kræfter, i Tanker, i Forstand, i Villie, i Affekter, i Ord og Gjerninger, i Andagt, i Bøn, i Taknemmelighed, Kjærlighed, i Sagtmodighed, i Taalmodighed, i Gudsfrygt, i at dømme sin Næste, det er altsammen en Virkning og Straale af det guddommelige Lys. Hvad der nu er imod dette Lys, det er henrettet paa udvor-

tes Anseelse, paa stor Ære, paa hykkelske Gjerninger, som lade noget, paa at dømme og fordømme sin Næste foruden al Kjærlighed, det er altsammen Mørkhed; thi det kommer ikke fra Guds Aand, men fra denne Verdens Aand, fra Kjødet og den bedragelige, svigefulde Natur, NB. som altid er sig selv ligedan og søger sin egen Ære og Lyst i alle Ting.

Det tolvte Capitel.

Indvendelse i sig selv.

Sligt kan ikke forbedres og rettes uden ved at kjende sig selv, ved at prøve sig selv eller gaa ind i sit eget Hjerte, hvortil Apost. Paulus formaner: Hver prøve sin egen Gjerning, og da skal han have Ros hos sig selv alene (Gal. 6, 1). Item: Forsøger Eder selv, om I ere i Troen og i Christo (2 Cor. 13, 5). Og det er en særdeles stor Gudelighed, naar man daglig examinerer sig selv og betragter, om og den Hellig-Aand driver en i alle Ting, og af hvad for en Aand man taler og gjør sine Ting. Propheten siger ikke uden Aarsag, at Enhver skal tage sig vare for sin egen Aand. Hedningerne, saasom Pythagoros og andre, har ogsaa lært deres Disciple sligt. Og hvad er den rette Andagt andet, end at man samler sine Sandser og Tanker tilsammen, afsondrer sig fra Kreaturene, fatter Gud alene i sit Hjerte, gaar ind til Himlens Konge, gjør den gode Gud et Glædesoffer, og hviler i Gud? Thi al vor arme Sjæls Uro kommer fra Kreaturene, og Sjælen kan ikke have sin Ro, uden den vender sig af fra dem til Gud, saa bliver den altid Gud mere og mere kjær og ganske fortrolig med ham, at den ikke kan leve, uden den har ledt efter, fundet og talt med den, som den elsker. Har ikke den Herre Christus selv som oftest gjort saadant, unddraget sig fra Verden, gaaet hen i Ørkenen til Hvile, hvilket mere har været en himmelsk, end en naturlig Hvile? Derfor siger Herren: Gak ind i dit Kammer og luk din Dør (Matth. 6, 6). Og skal dette ikke saa være, hvor vil man da hen med Salomons Høisang og med alle Meditationer, Betragtninger eller Samtale i Hjertet? De rene Dyr i Mose Lov, som tygge Drøv, hvad ere de andet? Var det ikke Maria, Lazarus's Søster, som sad ved Herrens Fødder og havde udvalgt den bedste Del, hvorom Herren siger: Et er fornødent (Luk. 10, 42). Og hvor vil vi hen men alle Davids Lov-Psalmer og med den lange 119 Psalme? Vil du ikke stille og skikke dit Hjerte til Gud, saa kan du aldrig fornemme til nogen sand Trøst og himmelsk Glæde, saasom du mærker i den 5te Psalme.

Det trettende Capitel.

Guds Kjærligheds Fornemmelse.

Enhver, som har Christum kjær, skal vide og lære, at Guds Kjærlighed, som Skriften taler saa mangfoldig om, ikke er saa livløst, kraftesløst, frugtesløst Ord og Gjerninger, men det er den allersødeste, lifligste, frydefuldeste Bevægelse i vor Aand og Sind, og er en Frugt af den Hellig-Aand; thi Guds Kjærlighed er udøst i vore Hjerter ved den Hellig-Aand (Rom. 5, 5). Hvem er vel saa daarlig og uden al Andagt, at han mener, dette er et bart Ord uden Kraft og Liv? Er da den Hellig-Aand ikke en Guds Krafts Aand? Men at du ikke finder og føler den samme Livsens Kraft, det er din Grovheds, din Vantroes, og din Ugudeligheds Skyld. Har ikke den hellige Mand funden til denne Kjærligheds Sødhed, han som udraaber og siger: Herre, jeg haver dig hjertelig kjær, min Styrke! Herren er min Klippe ꝛc. (Ps. 18, 2. 3). Hvad er det, som vor Kirke synger: Vort Hjerte maatte smage din Sødhed alle Dage, og tørste altid efter dig? Hvad er det, som den Herre

Christus siger: Hvo, mig elsker, for ham vil jeg aabenbare mig selv (Joh. 14, 21). Hvad er denne Aabenbarelse Andet end en kraftig Fornemmelse af vor Elskers Jesu Christi Kjærlighed, Venlighed og kraftige Trøst? Gud bedre det, at hans Kjærligheds Frugt og Kraft er os saa ubekjendt! Visselig vil Gud Ingen kjende, som ikke har ham kjær, som der staar skrevet 1 Cor. 8, 3: Dersom nogen elsker Gud, han er kjendt af ham. Ak, det er et høit Værk at øve sig i Guds Kjærlighed, at Ap. Paulus maa vel ønske alle Troende, at de maa formaa at begribe, hvilket der er det brede og lange og dybe og høie af Christi Kjærlighed; thi Christi Kjærlighed overgaar Kundskaben (Eph. 3, 18. 19). Efterdi nu denne høie Guds Gave, som i Salomons Høisang saa livsalig er beskreven, hvorom den Herre Christus og taler Joh. 16, 27: Faderen elsker Eder selv, efterdi I have elsket mig og troet ꝛc. Item: Om Nogen elsker mig, skal han holde mit Ord, og min Fader skal elske ham, og vi skal komme til ham og gjøre Værelse hos ham (Joh. 14, 23). Efterdi denne, siger jeg, er saa lidet bekjendt, saa lidet fornemmes og smages, saa er det et Tegn paa, at Menneskens Børn, især de, som sige dette imod, maa rent være druknede i Verdens Kjærlighed, efter den Prøve, som sættes 1 Joh. 2, 15: Dersom Nogen elsker Verden, er ikke Faderens Kjærlighed i ham. Dette har den gamle Taulerus, efter sin Maade, med skjønne Lignelser forklaret og bruger dertil ofte det Udtryk Forening med Gud, hvilket dog ikke er andet, end det Herren siger: Vi ville komme til ham og gjøre Værelse hos ham. Og det Ap. Johannes kalder det Samfund, som vi har med Gud og Gud med os (1 Joh. 1, 6. 7). Og dersom den almægtige Herre er vort Lys og Salighed, vort Livs Kraft, vor Styrke og vor i alle Ting, er han da ikke i og med os forenet? Hvad er det da, som Ap. Johannes siger: Gud er Kjærlighed, og hvo, som bliver i Kjærlighed, bliver i Gud, og Gud i ham? (1 Joh. 4, 16). Ve det Menneske, i hvilket Gud ikke er, og som ikke er i Gud, men lader Kreaturenes Kjærlighed afrive sig fra Guds Kjærlighed, han kommer til at græde og sukke over denne Skade i Evighed.

Det fjortende Capitel.

Guds Kjærligheds Virkning.

For Guds Kjærligheds Skyld maa en Christen være et taalmodigt Lam; thi den sande Hjertens Ro og Fred er alene i Gud og i hans Naade og Kjærlighed; se til, siger Taulerns, at du i al Gjenvordighed bliver altid et Lam, ligesom Christus.

Det femtende Capitel.

Prøve paa Guds Iboelse.

Af den hjertelige og rene Guds Kjærlighed kommer en indvortes Samtale med Gud, som man læser i den 18de Psalme; thi ligesom Kjærlighed og Venskab imellem gode Menneske foraarsager, at de tale med hverandre, ligeledes naar du har Gud kjær, og derimod igjen finder til hans Kjærlighed, da skal du fornemme mangt et venligt Ord af Gud i dit Hjerte, hvilket ikke er andet, end Guds Trøst, Glæde, Fred, Styrke, Kraft, Kundskab, Lys, Forstand, Visdom, Andagt, Naade og deslige. Det er de guddommelige Virkninger i os, og den Hellig-Aands Frugter. Derpaa kjende vi, siger Evangelisten (1 Joh. 4, 13. 15), at vi blive i ham, og han i os, fordi han gav os af sin Aand. Hvilken, som nu vil bekjende, at Jesu er den Guds Søn, i ham bliver Gud, og han bliver i Gud. Det maa være en taabelig Christen den, der mener, at Gud er stiltiende hos os, og lever ikke i os og bevæger ikke Menneskenes Aand. Hvad er det da, som David siger: Jeg raabte til Her-

ren og han svarede mig (Ps. 34, 5). Hvor er Svaret falden, i Øster eller Vester? enten udenfor, eller inden i hans Hjerte og Aand? Hvad er da den Hellig-Aands indvortes Vidnesbyrd, som vidner med vor Aand, at vi ere Guds Børn, ved hvilken vi raabe: Abba, Fader! Rom. 8, 16. Hvad er vel og det, som Propheten Hoseas siger Cap. 2, 14: Jeg vil lokke hende, og føre hende i Ørken, og jeg vil tale kjærligen med hende, eller, som det i sit eget Sprog lyder, tale til hendes Hjerte? I Ordet taler Herren ei alene til vore Øren, men han taler og til vore Hjerter. Naar du hører denne Herres Røst: Kommer hid til mig alle ꝛc. saa taler Herren med vort Hjerte og Aand baade indvortes og udvortes. Hvor ofte falder dig et saadant trøsteligt Ord ind, hvorved baade Legem og Sjæl bliver glædet og frydet? Ja den Hjertekjender svarer paa alle vore Tanker i Aand og Sandhed. Hvad sagde Herren til Paulus, da han bad? Min Naade er dig nok; thi min Kraft fuldkommes i Skrøbelighed (2 Cor. 12, 9). Derfor maa Christi Ord ikke være udenfor os, og mange tusinde Miles Vei borte fra os; og just det er det, Taulerus kalder det evige Faderens Ord, som taler i vor Sjæl. Der er jo ikke en hellig Tanke i os, den jo den Hellig-Aand forudser og forstaar? (Ps. 139, 2). Og naar Gud i Nød og Angster erindrer os sin Forjættelse, da han siger: Frygt dig ikke; thi jeg er med dig: se ikke om til Andre; thi jeg er din Gud (Es. 41, 10). Hvor taler han da med os, enten udenfor eller i vore Hjerter? Jeg siger dig: Vil Gud ikke ogsaa tale sit Ord, som han har aabenbaret os i den hellige Skrift i dig, med dig og til dit Hjerte, saa skal du ikke have stor Nytte af Guds Ord. I høie Anfegtninger udviser det sig, om Guds Ord maa være levende i vore Hjerter, eller ikke; thi drager Gud det sammes Kraft et lidet tilbage fra Hjertet, o! Gud hvad kan da alle Bøger og Kunster udrette? Hvo kan nokſom takke Herren for hans Ords Kraft, naar det virker i vore Hjerter? Hvo erkjender dette? Hvad har Gud talt med de hellige Martyrer i deres Anfegtning og Dødsmarter? Hvad talede han med Stephano? Hvor skede det, da han saa den herlige Aabenbarelse? (Ap. Gj. 7, 55. 56). Sandelig, dersom du ikke faar Gud at høre selv tale i sit Ord, og hører du ikke Guds Ord som af Guds Mund, og tager det ikke til Hjerte, NB. saa skal du aldrig kunne føle nogen Livskraft deraf.

Det sextende, syttende og attende Capitel.

Verdens Kjærlighed hindrer den Hellig-Aands Virkning i os.

Jeg vil ikke fordriste mig til at tale noget om de Ting, som Christus ikke haver virket ved mig, siger Paulus (Rom. 15, 18). Men skal Christus, vort eneste Hoved, virke ved og i os, som sine Lemmer, saa maa vi ikke forhindre hans Gjerning i os, og lære, vel at kjende, hvad Gud virker i os, fra andet paa det vi ikke skal tilskrive Gud Satans og vort Kjøds Gjerninger: Den Hellig-Aand virker en gudelig Bedrøvelse i os over Synden, tilsteder ikke noget Menneske, at befalde sig selv (Rom. 15, 1). Han betager os al vor egen Ros, al egen Retfærdighed og lader den samme forvisne som et Blomster og virker en medlidende Barmhjertighed med alle Menneskers Skrøbeligheder. Gaar det ikke saaledes til med dig; saa har du ikke den Hellig-Aand; det er, du lader ham ikke regjere dig, du forhindrer hans Gjerning i dig. Men dersom Verden med sin Lyst og Yppighed mishager dig, sørger du derover, ifald du bliver draget dertil imod din Villie, og angrer det dig, at du har hørt eller seet det, og gjør det dig altsammen ondt, hvad der er skeet, som er Gud imod, saa finder du til den

Hellig-Aand i dig, hvilken er en Herrens Frygtes Aand, der gjør Hjertet gudfrygtigt og bevarer det fra Synden. In Summa: Lever Christus og Guds Aand ikke i dig, saa er du ikke det christne Navn værd; thi du er da ikke et sandt Lem paa Christo, og han er ikke dit aandelige Hoved. Levendegjør han dig ikke til et nyt aandeligt Levnet, saa har du heller Intet faaet af hans Salvelses Fylde; saa hører du og ikke Christo til, thi du har ikke hans Aand; saa er du ikke heller et Guds Barn, thi du har ikke den himmelske Faders sønlige Aand; saa er du ikke i Troen trolovet og forlovet med Christo; derfor kan du ikke gaa ind til den evige Bryllupsglæde.

Syv Sendebreve

af

Dr. Johan Arndt,

hvori han forsvarer den rene Lærdom i sine Bøger om den sande Christendom imod allehaande falske Beskyldninger og giver deres egentlige Diemærke tilkjende.

Det første Sendebrev

til

Hr. Dr. Wolfgangum Frantzium.

Professor Theol. til Wittenberg.

Ærværdige høiagtbare og høilærde Hr. Doctor, gunstige, meget elskede Herre, og høitæstimerede Ven! At Eders Ærværdighed beviser mig det Venskab og lader mig saa vel ment vide de Bagtalelser, som meget skarnagtigt ere udspredte til Dantzig imod mine Bøger om den sande Christendom og derimod har ladet udgaa en sandfærdig og grundig Skrivelse, det kan jeg ikke andet end hjertelig takke ham for og venligst tilbyder mig at forskylde igjen saadan broderlig Trohjertighed, saavidt det staar i min Evne. Og som jeg fornemmer, at mange Folk har allerede ladet sig saadan skadelig Eftertale indprædike, har jeg villet besvare Eders Ærværdigheds broderlig Skrivelse i det tydske Sprog, paa det Enhver kunde læse denne min Undskyldning, ifald det behagede Eders Ærværdighed, at publicere den samme, som en Apologi til min Uskyldigheds Befrielse. Og det er vel ikke uden Aarsag, det jeg længesiden har formærket, at Verden sætter og kaster sig heftig op imod saadanne nidkjære Skrifter, besynderlig unge Mennesker, som ikke har øvet sig, ei heller har forsøgte Sind, til Forskjel imellem Godt og Ondt (Ebr. 5, 14). Men efterdi jeg har en trøstig Samvittighed for Herren, som kjender alle Hjerter, saa og et redeligt og nidkjært Diemærke, at imodsige den store Ubodfærdighed og Ugudelighed, som Verden fremturer i,

ved denne min lille Bog, (om Gud vilde give Nogle, om ikke Mange, herved Naade til Omvendelse) saa har jeg derover staaet mange saadanne Storme ud, og ladet det gaa over mig i stor Taalmodighed; thi jeg har vel formærket, at man herover maatte lide Noget, besynderligen de giftige Hælebid, eftersom den gamle Slange er derved traadt paa Hovedet. Imidlertid har jeg erfaret, at disse mine ringe Skrifter har ved Guds Naade skaffet megen Nytte hos høie og lave Standspersoner, hvorfor og Nogle har anholdt hos mig om et Forsvarsskrift imod Bagvaskerne; men hidindtil har jeg dog ikke ladet mig bevæge dertil, fordi jeg er vis paa, at hvo, som vil leve i Christo, og giver den Hellig-Aand Herredømme i sit Hjerte, og ikke Kjødet eller Satan, den samme overbevises af hans egen Samvittighed, at det er og maa være saa og ikke anderledes, end der staar i Bøgerne, saafremt han ikke vil fare til Fordærvelsen med en Skin og hykkelsk eller opsminket Tro. Ak min kjære Hr. Doctor skulde man ikke være nidkjær imod den Ondskab, som nu er saa stor, at den skriger og raaber til Himmelen, hvorpaa maa følge enten en blodig og giftig Syndflod, eller en Ild, som over Sodoma, eller Hunger som i Samaria og Jerusalem? Ingen vil vel lære at kjende Arvesynden, som er en Afgrund til al Ondskab; Ingen vil erkjende, at den Ondskab, som er i Hjertet, og udbryder deraf i Gjerningen, er Satans Værk, og at den onde Aand selv er der, hvor hans Gjerninger ere. Ingen vil aflade fra onde Tanker, som Propheten Esaias i det 55 Cap. V. 7 kræver det. Enhver kjæler for og spiller med sin Synd, da den dog er en saa hidsig og stærk indgroet Gift, at den er skrevet med en Jernstil, og med en Æg af Diamant udgravet paa Hjertets Tavler (Jer. 17, 1). Sandelig Guds Vrede lader sig ikke afvende ved bar hykkelsk Omvendelse: hvor er det sønderknuste Hjerte? Hvor ere de hede Taarer? Hvor er den enlige Fugl paa Taget, som vaager og sukker? Hvor er der Nogen, som staar i Gabet og gjør sig til en Mur imod Guds Vrede? Det var bedre, end at man sætter sekteriske og kjætterske Navne paa uskyldige Folk og Bodsprædikanter og slaar omkring sig med Enthusiasteri, med Weigels, Schwenkfelds, Osianders og Papisternes Kjætteri. Med saadanne Djævels Masker kan man dog ikke saa let rive gode Mennesker Guds Rige ud af Hjertet. Eller mene de, at Christus hos Guds høire Haand har ikke mere sit Rige paa Jorden i de Troendes Hjerter? Mine ringe Bøger, som udvortes Vidnesbyrd om det indvortes Guds Rige, kunde let rives af Menneskenes Hænder, men Aandens indvortes Vidnesbyrd lader sig ikke saa let uddrive, medmindre at Christi Aand, som vidner om ham, var bleven kraftesløs eller afmægtig i de Troende, og hvorfor plager man sig dog med Enthusiasteri? Kan man og beskyldes derfor, naar man siger med Skriften: Bliver fulde af Aanden, fyldes med al Guds Fylde (Eph. 5)? har da Propheterne og Apostlerne været Enthusiaster, da de ere blevne fulde af Aand, da de bleve iførte med Kraft af det Høie og døbte med den Hellig-Aand (Luk. 24, 49)? Var St. Stephanus og en Enthusiast, da han for Raadet i Jerusalem var fuld af den Hellig-Aand og saa Himmelen aaben og Guds Herlighed (Ap. Gj. 7, 55. 56)? Har ikke alle Christne saadan en Forjættelse, i hvilken Herren siger: Vi vil komme til ham og gjøre Værelse hos ham (Joh. 14, 28)? Item: Hvor meget mere skal min Fader, som er af Himmelen, give alle dem den Hellig-Aand, som bede ham derom (Luk. 11, 13). Har vi ikke de herlige Midler dertil, nemlig Guds Ord, Bønnen, den hellig Forlængsel efter Gud, hvorom man i min Lære- og Trøstebog kan læse det 4de Capitel om Guds Ord? Er det Enthusiasteri, naar der læres, at man daglig skal gaa i sig

selv, betænke sin Elendighed, betragte sin tilkommende Herlighed, glæde sig i Gud? Siger ikke Propheten: I Overtrædere! lægger det paa Hjerte (Es. 46, 8). Den hellige David skal nok være en Enthusiast, naar han siger i Ps. 5, 4: Jeg vil beskikke mig tidlig om Morgenen for dig og vare flittig paa. Hvad ere alle de Betragtninger eller Hjertens Samtaler, som Augustinus og andre Guds Hellige endog til denne Tid har fornøiet sig i. Men fordi saadanne hellige Andagtsøvelser ere forglemte og fast ikke mere til, saa maa det hede Enthusiasteri hos de ulærde Sophister eller spidsfindige Folk. Men hvad siger Herren? Gak ind i dit Kammer og luk Døren igjen efter dig og bed til din Fader, som er i Løndom (Matth. 6, 6). Hvad er Guds Riges Tilkommelse, som vi daglig bede om? Hvad har man da at laste paa denne Lærdom? Hvorfor plager man sig og med weigelianst Lærdom? Skal da den apostoliske Regel ikke mere gjælde: Prøver Alting, beholder det Gode (1 Thess. 5, 21). Hvad angaar mig Weigels Vildfarelser, over hvilke jeg tidt har klaget hos fornemme Folk, at han saa spottelig imod Skriften gjennemhegler den tilregnede Retfærdighed, ved hvilken Abraham blev kjendt retfærdig for Gud, og Ap. Paulus vil ikke vide af anden Retfærdighed, end den, som kommer formedest Troen (Phil. 3, 6). Om Christi Person og menneskelige Natur har Weigel en farlig Vildfarelse, item: om vort Kjøds Opstandelse imod det 15de Capitel i den 1ste Epistel til de Corinthier, og hvad saadanne Ting mere ere, som ingen Grund har i Skriften; thi jeg har ikkun læst lidet i hans Skrifter. Med Osiandri Vildfarelse har jeg mindre end Intet at bestille, som min Lære- og Trøstebog om Troen, om Syndernes Forladelse, om Troens Retfærdighed, forunden andre mine Skrifter overflødig bevidner. Mod Schwenkfeld har jeg tydelig nok haandhævet Guds Ords Kraft i ommeldte Bog og uddraget af Skriften den Lærdom om det indvortes nye Menneske. Man vilde dog for Guds Skyld betænke de Principer og Fundamenter til mine Bøger om den sande Christendom, nemlig det bundløse Syndefald, det forlorne Guds Billede, det nye Kreatur, Christi Liv i de Troende, Strid imellem Kjød og Aand, det sønderknuste Hjerte, Christi Exempels Efterfølgelse. Og maa de, som tale ilde paa mig, vel betænke, hvad og hvem de tale ilde paa, eller de, som lære derimod, maa bevise, at de, som høre Christo til, skal ikke korsfæste deres Kjød med Lyster og Begjæringer (Gal. 5, 24), og at den ikke skal være et nyt Kreatur, som vil være i Christo Jesu (2 Cor. 5, 17), og at de, som vil komme efter Christum, ikke har behov at fornægte sig selv og hade sit eget Liv (Luk. 9, 23. Luk. 11, 26). Item, at de og vel kan paakalde den Herres Guds Navn, som ikke træde fra Uretfærdighed; item, at uden gudelig Bedrøvelse kan virkes Omvendelse til Saliggjørelse (2 Cor. 7, 10), og at Verdens Kjærlighed kan staa hos Guds Kjærlighed (1 Joh. 2, 15), og at den kan være en sand Christen, der ikke har Aandens Frugter. Efterdi de forkaste mine Bøger, maa de og forkaste mine Principer, og efterdi de samme skal være falske hos dem, saa maa jo det, som er sat derimod, være sandt hos dem. Min Postol, Psalmer, Katechismus og Forklaring over Passionen ere offentlige Forsvar og Vidnesbyrd om min Uskyldighed imod mine Bagvaskere, hvilke jeg befaler Guds retfærdige Dom, og har ikke isinde at trætte videre med dem. Deres Ærværdighed vilde ikke bære Fortrydelse over min vidtløftige Skrivelse; jeg underkaster den samme, Deres høiskjønnende Paakjendelse, og beder, at De vil befordre den til Trykken paa min Bekostning; jeg tilbyder mig til al mulig og broderlig Tjeneste, og befaler deres Ærværdighed den Høiestes naadige Beskjærmelse.

Zell, den 26de Marts 1620.

Det andet Sendebrev.

Guds Naade og min Bøn tilforn! Velædle, gunstige Herre og Ven! Det gjør mig ondt, at De er i Fristelse med min Bog, men jeg beder, at De ikke vil tage Dem det saa nær, men tænke paa den 27de Psalme. Jeg for min Person maa le ad de galne Helgene, at deres Aand har sat dem i Harnisk. Er mit Værk af Menneskene, saa bestaar det ikke, men er det af Gud, saa skal de ikke kunne forstyrre det (Ap. Gj. 5, 38. 39). Dersom jeg havde skrevet efter deres kolde Mundpladder, efter Verdens Vis, saa havde de, hvad dem kjært var, men nu det er imod Verden, saa hade de det, men uden al Aarsag og uden al Fornuft. Jeg har i min Bog angrebet den Ondskabs Afgrund, som er i Menneskenes Hjerter, og derimod vist de sammes Forandring og Forbedring, nemlig Igjenfødelsen; hvo, der nu ikke vil taale det og ikke vil lære at prøve og kjende sit eget Hjerte deraf eller gjøre en sand og hjertelig Omvendelse, det staar den samme frit for. Jeg har af christelig Kjærlighed villet meddele, hvad Gud har givet mig, og ved, at det er den Sandhed, som fører Mennesket til at kjende sig selv og til en inderlig Hjertens Bod og Bedring. Skulde jeg ikke lide noget derfor? Jo, jeg glæder mig derover og vil tusinde Gange heller lide mere, end at jeg skulle nedgrave mit lille Pund. Dersom nu nogle Talemaader vare komne Bagvaskerne urimelige for i min Bog, saa skulle de tilforn have efterforsket mit Sind og Mening af mine andre Skrifter, førend de lastede mig; derfor tilstaar jeg dem ikke at paadigte mig noget af deres forbitrede Hjerter, som ikke er kommen i mit Sind, og efter deres Forstand at udgyde og dreie mine Ord, som dem selv lyster. Jeg vil forsvare for Gud, hvad jeg har skrevet, de maa se til, hvorledes de vil forsvare deres Bespottelser. Mine Bøger har en ubevægelig Grund og Fundament, som er Christus med sin Fortjeneste og Velgjerninger, den samme er kraftig og levende i alle sine Lemmer. Deraf fremkommer det Vidnesbyrd, som alle Troende har i deres Samvittigheder, at de maa bekjende Sandhed, elske og antage den samme til deres Omvendelse og Salighed; og det er just den Hellig-Aands indvortes Vidnesbyrd, hvorom Paulus taler Rom. 8, 16 og 1 Joh. 5, 10: Hvo, som tror paa Guds Søn, haver dette Vidnesbyrd i sig selv. Derfor lader det sig ikke saa let udrive af de Troendes Hjerter, omendskjønt disse vildfarende Aander puste og larme derimod; den sande Bodfærdighed er ligesaalidt en Mundpladder som den sande Tro; hvor nu den samme er, der lader den sig ikke af saadannen smaa Vinde blæse bort, men overvinder. Guds Rige bestaar ikke i Ord, men i Kraft (1 Cor. 4, 20). Den sande Theologi er ei heller en klammervurre Mundsladder, men en virkelig, levende og kraftig Guds Gave og Oplysning, Hjertets Bevægelse ved den Hellig-Aand, hvilken enhver sand Christen selv finder og prøver, at det er Guds Kraft i ham. Om saadan en Guds Aands Oplysning, som virker og er kraftig i Troen, taler mine Bøger; dette er de gode Herrer ikke vante til, har ingen Praxis og aandelig Erfarenhed. Men havde de den Hellig-Aands Vidnesbyrd i dem selv, saa skulle de ikke saaledes laste og bespotte, men Sandheds Aand skulle lede dem langt anderledes. Derfor bedrøver jeg mig over deres kjødelige Aandelighed; thi med deres Skjælden aabenbare de deres Hjerte. Give Gud, at den Herrens Dom ikke maa træffe dem: Herre! have vi ikke propheteret i dit Navn? (Matth. 7, 22), med hvilke

Ord Herren straffer alle dem, som ikke alene ikke kjende Guds Ords Frugt og levende Kraft, men vil endog drive det af Hjertet paa dem, som har kjendt det. Hvad for et Guds Ord mon dog disse Folk har? Skal det alene være en lydende Malm og klingende Bjælde? (1 Cor. 13, 1). Men det er nokſom udført i min Lære- og Trøstebog. Imidlertid ere dog disse ringe Bøger oplagte i mange vidtberømte Steder, nemlig allerførſt i Jena, siden i Stratsburg og nu i Mompelgard og paa andre Steder. Men at disse høie Aander opblæse ſig derimod, det maa være af en ond Vind, som har blæſt paa dem, og jeg trøster mig dermed, at jeg pur alene har søgt den sande Christendom, som ikke bestaar i udvortes Skin og Ord, men i den nye Fødsel; saa og intet andet, end en sand Kundskab om den menneskelige Elendighed, hvilken den tusinde Part ikke kjender, ei heller kan kjende den for deres Hjertes medfødte Blindheds Skyld. Ei heller har jeg søgt noget andet, end at lære, bevidne og bekjende i alle mine Skrifter en sand hjertelig Omvendelse til vor Herre Jesum Christum og hans hellige Levnets virkelige Efterfølgelse og ved mig ikke skyldig i nogen Vildfarelse, den maa have, hvad Navn den vil, ligesom jeg ydermere har skrevet til en fornem Theolog og Professor i Wittenberg. Hvo, som nu ikke vil lade ſig føre til Christum, til at kjende ſig ſelv og ſit eget Hjertes Grund, han bliver i sin Blindhed og Hovmodighed. Jeg har gjort, hvad Mit er, vil saa befale Gud Spotterne, han skal dømme dem. Jeg er fri og forsikret i mit Hjerte og Samvittighed, at de gjør mig Vold og Uret. Men jeg maa og erfare, hvad en Satans Engel er, som slaar dem med Næver, som har Christum kjær (1 Cor. 12, 7). Jeg har nokſom forsvaret mig i min Lære- og Trøstebog, saa og i en Skrivelse til Wittenberg. Jeg begjærer ikke at indlade mig i nogen vidtløftig Disput, jeg har vel andet at gjøre og kan bedre anvende Tiden. Den trofaste, sande og alene vise Gud, til hvis Ære alle mine Sager ere henrettede, skal vel redde min Ære; ham har jeg overladt det.

Zell den 4de Mai 1620.

Det tredie Sendebrev

til

Hr. Dr. Johannem Gerhardum,

daværende Superintendent til Heldbord, men siden Professor Theologiæ til Jena.

For at efterkomme deres Ærværdigheds venlige Begjæring, har jeg ei kunnet undlade omsider engang at overſende de saa tidt af mig forlangte tre øvrige Bøger, som jeg har skrevet om den sande Christendom, nemlig den anden, tredie og fjerde, at de idetmindſte kunde tjene til privat Brug. Og efterdi deres Ærværdighed, som deres Brev formelder, vil jo holde dem for en besynderlig Velgjerning og Gave, saa skal de hermed være Dem forærede, paa det jeg ved en ringe Ting kan fortjene mig en stor Tak hos Dem. Det gaar deri med deres Ærværdighed, som med Liebhabere, hvilke endog pleie at sætte stor Pris paa den allerringeſte Foræring, naar den kun kommer fra en kjær og velyndende Haand. Men dette skal være en privat og Husforæring, saa Bøgerne ikke komme ud i offentlig Tryk. Thi jeg fornemmer,

at der ere somme, som den første Bogs Forfærdigelse mishager, hvis Domme og Tanker jeg gjerne agter høiere end mine egne, og tager ikke ilde op, at man derover vil vise et Mishag imod mig, ja vel kaste et Had paa mig, efterdi jeg kan jo ikke med alt mit Arbeide engang behage mig selv. Til Basel finder man en Gravskrift over den fordum meget berømte Mand, Adam von Bodenstein, hvilken den fortræffelige Theodorus Zwingerus har forfærdiget, hvis Lige i Lærdom jeg i den Tid, jeg lagde mig efter mine akademiske Studier ikke har seet, hvoraf jeg har beholdt nogle Linier i min Hukommelse, der lyder saaledes: Ligesaalidt, som alle Ting behage Alle, saa lidet og mig; hvorledes skulde jeg da kunde behage Alle? Alchymisten, som sidder indelukt fra Folk, behager ikke alle, og du Vandringsmand vilde behage Alle? Hav kun Omsorg for, hvorledes du kan behage Gud. Gak videre frem.

Og ligeledes er jeg sindet; det er mig nok, at jeg kan være Gud behagelig ved Christum. Imidlertid er der Nogle, som i deres Breve til mig, har tilstaaet, at de ikke lidet har taget til i deres Gudsfrygt, siden de har læst min ringe lille Bog. Er der nu herved opvakt en desto større Iver i dem til Gudelighed, og ere der nogle Fodspor vist dem til Christi Levnets Efterfølgelse, og deres Liv bleven indrettet efter Christi Exempel, saa har jeg Gud, hvis Gjerning det er, derfor at takke. Thi dette skal jo være Christnes Hovedøiemærke, at leve saaledes, som han har levet, paa hvilken de tro. Derfor har jeg ikke skrevet for de endnu uomvendte Hedninger, som ikke have annammet Aandens Salvelse, og derfor heller ingen besynderlige Bevægelser finde af den Hellig-Aand, men for Christne, hos hvilke Omvendelsen maa have sin daglige Fremvæxt og Grader, eftersom det er derved Brudesengen og Hjertets Barm bliver, formedelst den Hellig-Aand og Gudfrygtigheds og Poenitentses daglige Øvelse mere og mere aabnet for Sjæle-Brudgommen Christo, og det indvortes Menneske Dag for Dag fornyet, til at erlange desto større Lys og Naadens Gaver. Hvilke om man vilde forstaa om den Tilstand for Omvendelsen, eller om Omvendelsens Værk i sig selv, eller den første Grad af den, da for man saare vild, og stødte an paa Synderegisternes Klipper. Om hvilke Omvendelsens og Fornyelsens Grader eller Trin der handles meget smukt og med al Flid i D. Arv. elskværdige Disputats om Naadevalget, af vor kjære Chemnitio. Hvor mange Bevis paa saadanne Grader i Omvendelsen og den aandelige Vext finder man saavel hos Augustinus som Bernhardus, især i Forklaringen over Salomons Høisang om Brudgommens Kys? Ligeledes vidner og en vis Auktor udtrykkelig i sin Bog de Providentia, og siger: Jeg fornemmer i mig selv til noget guddommeligt, til et Lys og Lue, som bevæger mig ꝛc. Disse Ting, som ikke har nogen Sammenhæng med den saa gjængse onde Skrivesyge, kunde meget vel opmuntre mig til at lade alle mine andre Bøger komme ud; men som sagt er, Andres Domme (at jeg skal give det allermildeste Ord derpaa) vil jeg gjerne give efter. Men hvorpaa man ret kan kjende saa mange Skribenters Skrifter, derom har jeg allerede skrevet Deres Arværd. til; og handler De vel og viselig, dersom De i det Fald betragter, hvorledes det indvortes Menneske bliver oprettet, og det udvortes Menneske derimod tilintetgjort, saavelsom og Salvelsen og Aandens Gaver bliver opvakt. Derover føier jeg denne Gang dette dertil, som den fornemste Del og Kjernen af Theologien, nemlig, at man nødvendig maa anvende al sin Lære- og Skrivemaade derpaa, at man kan faa Menneskets vendt ind paa sig selv, til at erkjende sin Elendigheds Afgrund, derefter vise ham hen til Jesum Christum, den rette Naades Skat

og Liggendefæ, hvorledes han maa fatte og bevare ham indvortes i Hjertet ved Troen. Thi indvortes er Guds Rige med alle sine gode Ting, indvortes er Guds Tempel, indvortes er den sande Gudstjeneste, indvortes er det rette Bedehus i Aand og Sandhed, det er den Hellig-Aands Skole, der er den hellige Treenigheds Værksted, hvoraf Guds Børns sørgelige Kurren og Sukken og Lærdom, Trøst, Raad, Visdom, Forstand, det samtlige Dyders Chor og gode Gjerningers ganske Forsamling fremkommer, nemlig af den Naadekilde, som ytrer sig i en troende Sjæl, og udspringer deraf. Om hvilket herlige Stykke og Kjernen af den Theologi, som føres i Øvelse, jeg tydeligere og vidtløftigere har handlet i min ganske tredie Bog.

Efterdi jeg nu giver Deres Ærværdighed disse Bøger, som en Forære at eie og beholde, saa maa jeg med faa Ord erindre, hvad jeg har sigtet til, med at forfærdige de samme. Men jeg haaber, De ikke ilde optager mig denne min Frihed, saasom jeg Ingen har, uden Deres Ærværdighed, som deri er ens sindet med mig, og retskaffen bekymrer sig om det nye Menneskes Fornyelse. Den første Bog baner og aabner Veien til det indvortes Menneske; den anden Bog fører noget nærmere til det samme, nemlig til at faa Smag paa de aandelige Ting ved Taalmodighed i Korset. Den tredie lærer Mennesket at gaa ind i sig selv og sin inderste Grund, og viser, at Guds Rige er inden i os; men den fjerde leder Gud, som Naturens Begynder og Skaber, ved den store Verden og Naturens Bog ind i det inderste af Menneskets Hjerte. Thi Mennesket, som et kort Begreb af den hele Verden, og som en liden Verden, er Hovedsiemærket og Middelpunktet af den store Verden, hvorhen Gud og Naturen bærer og samler Alting tilhobe, saasom Menneskets egen Samvittighed selv vidner derom. Se, der har vi tre store Vidner, som indvortes tale, og indvortes overbeviser Mennesket. Men denne Lærdom betager slet intet af den Troens Renhed, som indeholdes i den augsburgske Konfessions symboliske Bøger, hvortil jeg tillige med Deres Ærværdighed bestandig bekjender mig, som jeg og, naar Fornødenhed udkræver, er beredt til at forsvare imod alle Vildfarelser, de maa have, hvad Navn de vil. Meget mere viser den, hvorledes vor Troes Bekjendelse skal øves og bruges, den drager og forarbeider den rette Saft og Kraft for det indvortes Liv deraf, den fører os paa det indvortes Menneske og gjør det Christo ligedannet, at Christus faar sin Skikkelse i os, det er, at vi i Christo blive indvortes igjenfødte, og han lever i os, og, som vort Liv, gjør os indvortes levende, som Livets Ord, taler inden i os, som Sjælens Lys, oplyser os indvortes som vor aandelige Konge og Sjæle-Biskop, indvortes forestaar sit Rige og Præstedømme, efterdi Guds Rige bestaar jo ikke i Ord, men i Kraft, hvilken aandelig Frugt, dersom den ikke fra den udvortes Bekjendelse trænger ind i min Sjæl, da er det at befrygte, at den ikke ret kan blive mættet. Om Andre vil jeg intet dømme. Men idet jeg tænker herpaa, ængster jeg mig i mit Hjerte, og gaar ind i mig selv og betænker, hvor langt jeg er endnu tilbage fra Havnen. Thi Andre dømmer jeg ikke, ei heller straffer jeg dem, ei heller lærer jeg dem; men dette har jeg med Angst og Bekymring blot til min egen Velfærd villet undersøge. Dog efterdi Gud har betroet mig sligt et Pund, maatte jeg befrygte, at, ifald jeg vilde nægte deres Ærværdighed de af mig forlangte Bøger, Gud da maatte straffe mig som den, der havde nedgravet sit Pund.

Naar nu Herren vor Gud omsider engang af mig, sin ringeste Tjener vil fordre sit mit anbetroede Pund med Rager, saa vil jeg (efterdi jeg ikke andet kan) alene fremstille Deres Ærværdighed for hans Ansigt som en stor og

rig Aager, jeg har vundet. Thi jeg tvivler ikke paa, at Deres Ærværdighed, efter de Dem af Gud skjænkte den Hellig-Aands lærerige Sinds- og Forstands Gaver, skal jo bedre føre denne Handel ud, omendskjøndt den vil have mange Bespottelser i Følge. De maa tro mig som en forsøgt Mand i det Stykke. Imidlertid haaber jeg, at ved disse mine Tanker skal de haarde Anfægtninger noget formildes, hvilke jeg af deres Brev kan mærke, forvolde Dem saa mange vaagne Nætter. Thi de, som Deres Ærværdighed i sit Brev har Die paa, afhandle ikke Sagen ret, og drive ikke derhos paa den rene Lærdom, men det indvortes Menneskes Gjerninger, der fremkomme af en frivillig Aand og indvortes Sabbats-Hvile, forvende de størstedels til lutter Lovens Gjerninger og Trældoms Bud og gjør en Fortjeneste af dem, idet de have glemt Kjærlighedens og den sønlige Udkaarelses Aand. Børn gjøre deres Ting af en inderlig Kjærligheds Drift, men Tjenere og Trælle af Begjærlighed og Haab til Belønning. Børn elske deres Fader frivillig og for hans egen Skyld, fordi han er deres Fader, men Tjenere og Trælle for Løns Skyld. Saa mange derfor, som se hen til Belønningen, de elske ikke Gud som en Fader, men det er dem selv, de elske, derfor forspilde de og den Arv, som var tiltænkt dem af Naade, hvorom jeg med Flid har handlet i min anden Bog, i det Capitel om den ædle Kjærligheds Dyd, saasom dens Adelskab bestaar deri, at den ikke ser paa Fortjeneste. Endelig maatte der maaske vel være noget, hvormed Deres Ærværdighed endnu ikke kan være fuldkommen fornøiet, særdeles i den tredie Bog, eftersom det er den, der langs igjennem handler om det indvortes Menneske, saa tilstaar jeg gjerne, at jeg endnu ikke kan begribe de mange skjulte Ting og dybe Hemmeligheder, dem endel Theosopher og Lærde af Gud tilskrive Sjælen og dens inderste Grund. Man ved jo, at der ere nogle Blomster, som blomstre om Foraaret, andre midt om Sommeren, endnu andre i Efterhøsten, ja endog vel somme om Vinteren, naar Sneen ligger, saaledes er jeg og ikke heller kommen saavidt endnu, at jeg skulde have begrebet Sjælens Dybhed, som Taulerus kalder det. Andre kalde det det guddommelige Mørke, hvorpaa det Mørke, som Moses holdt sig nær til (2 Mos. 20, 21) har været et Forbillede. Thi efterdi Gud er et Lys, hvilket intet Kreatur kan begribe, saa kan og vor Sands og Forstand ikke andet end staa som fordunklet, naar dette usigelige Lys gaar op, ligesom det klare Middagslys er for Nat-Uglerne som en Nat. Saa er derfor dette Mørke det usigelige Lys. Thi ligesom Stjernerne blive dumme og ukjendelige ved Solens Opgang, ligeledes, naar det guddommelige Lys skinner i vor Sjæl, saa gaa alle Sjælens Kræfter ned, paa det Gud alene kan skinne i Gemytet, ligesom Solen ene skinner midt paa Himmelen. Men disse høie Ting overlader jeg til Andre, og lader mig nøie med at forstaa det Middelmaadige. Jeg fornøier mig, naar jeg ikkun kan elske min Jesum retskaffen, hvilket overgaar al Videnskab. Af dette Brev, formoder jeg, Deres Ærværdighed har nok tilfulde forstaaet min Mening. Jeg ønsker, næst hjertelig og inderlig Hilsen i Christo, at Deres Ærværdighed maa lade al Tungsindighed fare, glæde sig i Herren, foragte Djævelen og Verden, overvinde Fristelserne med Taalmodighed og Tro, og leve stille og rolig i Jesu Kjærlighed alene. Thi dette er vor Rigdom, vor Glæde og Lyst, vort Paradis, vor Himmel og Alting. Skreven til Brunsvig ꝛc.

Det fjerde Sendebrev.

til

Hr. M. Antonium Buschernm
Præst til St. Wilhadi i Stade.

Salighed af Salighedens Kilde!

Ærværdige Herre, elskelige Broder i Christo.

Deres Ærværdigheds Skrivelse har været mig ret behagelig, endel for den Kjærlighed, som jeg deraf ser, De har til den rene Theologi, dels for deres Prøvelses Aand, idet jeg ser for Øinene, at deres Ærværdighed ved vel at skille Kjernen fra Skallen, Avnene fra Hveden. Herren formere i Dem sine Dem saa rigelig meddelte Gaver, og tvivler jeg da ikke paa, De jo vel alle Dage erindrer sig det, Apost. kalder at komme Naadens Gave til at brænde (2 Tim. 1, 6). Jeg har maattet bære paa hele Læs af Bespottelser, men dog har mine Bøger, ihvor slet de end ere forfattede, paa mange, ja og langt fraliggende Steder, ved Guds Naade bragt saa stor Nytte tilveie, at jeg for den Glædes Skyld, jeg derover har, ikke føler til slige Bespottelser. Der er nu og da en og anden gudelig Mand, der skriver mig til, hvis Gudfrygtighed jeg ikke lidet glæder mig over, efterdi den har faaet en god Fremvæxt ved mine ringe Skrifter, derfor kan jeg ganske let foragte, hvad uretfærdige Domme Andre fælde over mig. Hvad Weigels Skrifter angaar, saa er der, efter mine Tanker meget urimeligt i dem, og, om jeg ei tager Feil, endog saadant, som er tvertimod den hellige Skrift, i Særdeleshed, hvad han skriver om vort Kjøds Opstandelse og Forklarelse, iligemaade om Christi Kjød og mange flere andre Ting. Men imidlertid har jeg derfor ikke ganske og aldeles forkastet de Skrifter, men meget mere tænkt paa Pauli Ord (1 Thess. 5, 21): Prøver alle Ting, beholder det Gode. Naar Noget er forekommet mig, som jeg har syntes at være tjenlig til Gudfrygtighed, saa har jeg vel og undertiden ført det ind med i mine Skrifter, men dog vel renset det forud. Var det ikke at mit saa uafladelige Arbeide forhindrede mig, saa kunde jeg vel ogsaa tillige føre noget frem af mit eget Hoved, hvorpaa jeg vel undertiden gjør et Forsøg, men min Alderdom, der i sig selv er mig Sygdom nok, holder mest iblandt mine mange Forretninger min Pen tilbage; thi jeg gaar nu ved Guds Naade i mit fireogtredsindstyvende Aar, og er nu af Arbeide mattet, og har snart sat mine Kræfter til. Herpaa vil jeg have mig Deres Ærværdigheds andægtige Bøn anbefalet og hilse Dem tillige med Deres Herrer Colleger venligst i Christo Jesu. De leve altid vel! Skrevet til Zell den 19de Februar Aar 1619.

Det femte Sendebrev.

Extrakt af et Gjensvarsbrev af den 28de Januar 1621 til den

Durchlauchtige Fyrste og Herre Augustus den yngre,
Hertug til Brunsvig og Lyneborg etc

Durchlauchtigste ꝛc.

Doktor Cramers Bibel, og hvad han for Tanker kan have havt over Johannes Aabenbaring, er ikke kommet mig for Øine. Hans Betænkning over mine Bøger tager jeg vel op;

men han tager feil deri, at han mener, at der ikke altid paa Christi sande Erkjendelse strax følger en Christi Efterfølgelse. Christi Erkjendelse er jo, som en Gave eller et Træ, men Efterfølgelsen er dens Frugt. Efter denne Maade skulle man have gaaet frem. Og den Tid skal engang komme, at man skal klage over Akademierne i Tyskland, at de har lært om denne høie og saliggjørende Gave uden Exempel. Thi den sande Christendom bestaar jo i to Stykker. 1) I Lærdommens Renhed. 2) I Levnets Helligheb. Begge Dele har Christus lært, begge Dele have Apostlerne forplantet; thi saasnart Apostelen Paulus har lagt Troens Grund, er han strax i alle Brevene gaaen til Gudfrygtigheds Øvelse. Den første Del har vore Lærere paa Akademierne hidindtil overflødig dreven paa, men jeg og Andre, med Forlov at sige, har vist paa den anden Del, som paa Frugten, og handlet derom; thi mine Bøger lære intet Andet, end hvad Christus siger (Matth. 5): Salige ere de Fattige i Aanden; salige ere de Sagtmodige; salige ere de Rene af Hjertet ꝛc., thi hvad er dette Andet, end Christi Levnet, i hvilket han er gaaen os for?

Dernæst er det en stor Vildfarelse naar man mener, at Christne kan uden foregaaende saliggjørende Tro komme dette afsted. Men jeg maa saa længe holde inde, indtil jeg faar læst den hele Disputats igjennem, hvilken skal ske i faa Dage, hvorpaa jeg skal skikke den, tilligemed de øvrige Sager til Deres Durchlauchtighed igjen med underdanig Taksigelse.

Det sjette Sendebrev.

Extrakt af et andet Gjensvarsbrev af 29de Jan. 1621 til forbemeldte

Hertug Augustus den yngre.

Durchlauchtigste ꝛc.

Jeg har vel igaar svaret Deres fyrstelige Naade med det ilende Bud, paa det han skulde ikke komme ganske ledig tilbage, men eftersom han formedelst den meget strenge Kulde har maattet blive her Natten over, har jeg villet føie dette til mit forrige og svare fuldkommeligere paa Doktor Cramers Betænkninger om mig. Den gode Mand tager feil deri, at han mener, at jeg i min Bog har kun foredraget Christum, vor Frelser, som et Exempel, og ikke som en Gave og Skjænk; thi man kan finde det anderledes i det femte Capitel første Bog om Troen. Ligeledes Capitel 19 og Cap. 21 om den sande Gudstjeneste, saa og Cap. 34, men fornemmelig i den anden Bog Cap. 1. 2. 3. 6. 8. 9. 10. I disse Capitler har jeg saaledes beskrevet, forklaret og prist Christum, som Gud Faders høieste, bedste og største Skjænk og Gave, saa jeg af Hjertet skulle glæde mig, om jeg fik at se, at denne store Gave blev saaledes, og endda bedre prist og herliggjort af hver Mand. Thi dette er min eneste Lyst, Fryd og Glæde. Hertil kommer ogsaa det 3die Capitel i den tredie Bog, om den saliggjørende Tro og dens Egenskaber; dersom nu de fornemste Capitler herom skulle trykkes for sig i Særdeleshed, da skulle heraf blive den allertrøsteligste Bog, hvilken kunde staa sig imod alle Andre, enten de da bleve sammendragne af de nye (iblandt hvilke han med Foragt sætter mig), eller af de gamle Skribenter. Hvilket jeg dog vil have sagt uden forfængelig Ros, eftersom jeg har en retfærdig Sag. Hvorfor Doktor Cramer nok maatte

have skaanet mit Navn; men jeg maa lade det ske; Sandheden taler for mig. Dog har denne, ellers høilærde Mand ikke fattet Hensigten og Øiemærket i mine Bøger, som er denne: Først har jeg villet drage Studenternes og Prædikanternes Gemytter af fra at disputere og stride saa meget med Theologien, hvilken er igjen næsten bleven til en scholastisk Theologi. For det andet har jeg taget mig for at føre de Christne fra den døde Tro til den levende og frugtbare. For det tredie at føre dem fra den blotte Videnskab og Theori til Troens og Gudfrygtigheds virkelige Øvelse; og for det fjerde at vise, hvad det rette christelige Levnet er, som kommer overens med den sande Tro, og hvad det betyder, naar Apostelen siger: Jeg lever, dog ikke jeg mere, men Christus lever i mig (Gal. 2, 20), til hvilket altsammen at forklare, der udfordres mere end Christi blotte Exempel. Derfor er det ikke Hensigten af mine Bøger, som Doktoren bilder sig ind, at jeg paa Munkenes Vis vilde kun have Christum foreskillet som et Exempel, men at Troen til Christum maa voxe op og bære sine Frugter, paa det vi i Guds Dom skulle ikke befindes at være ufrugtbare Træer. Dernæst har han, som ellers er en lærd Mand, ikke begrebet, hvad den hellige Bernhardus har villet betegne med dette skjønne Sprog: Man kan før fatte Christum, naar man følger ham efter, end naar man læser om ham. Thi han mener, at efterfølge Christum er kun saameget som følge hans Exempel. Men Christi Efterfølgelse befatter i sig Troen til Christum, og alt hvad der hører til Troen, nemlig at sætte al sin Tillid, Trøst, Haab og Salighed paa Christum, oprigtig elske og bekjende ham, taalmodig bære sit Kors efter ham ꝛc. Og saaledes forklarer Frelseren det selv (Matth. 16, 24): Vil Nogen komme efter mig, han forsage sig selv og tage sit Kors. Nu betænke ethvert redeligt Menneske, om Christus alene kan fattes ved Læsen. Thi dersom vi vide, at Christus er vor Retfærdighed, Visdom og Gjenløselse ꝛc. (1 Cor. 1, 30), saa maa jo den sande Troens Øvelse nødvendig i Gang og Værk. Og dersom vi erkjende, at Christus er Intet, uden idel Kjærlighed, Ydmyghed, Sagtmodighed, Taalmodighed ꝛc, saa vil sandelig Ingen, som bare læser saadant fatte Christum; men han maa ogsaa have Lyst til Christi Exempel, smage hans sødeste Kjærlighed, omfavne hans Retfærdighed, tilegne sig den i Troen, og øve, hvad Christus har befalet og forjættet ham. Ak! jeg frygter for, naadigste Fyrste og Herre, jeg frygter for, siger jeg, at mange store Theologer har mindre af Christo, end man mener, at de have. Men det er nok herom.

Det syvende Sendebrev

til

Hr. Doktor Balthasar Mentzerus,
Professor Theol. til Giesen.

Min hjertelige Hilsen i Christo Jesu!

Ærværdige, Høiagtbare og Høilærde ꝛc.

Jeg siger Deres Ærværdighed udødelige Tak for Deres meget venlige Brev, som jeg nylig har faaet, hvori der er meldt noget om de Schwenkfeldiske Vildfarelser. Visselig ere saadanne Vildfarelser ikke ringe, nemlig

om den hellige Skrift, om Lovens Opfyldelse, om Christi Person, om begge Sakramenterne og om det evangeliske Prædikeembede, hvilket altsammen er offentlig fordømt og forkastet, dels i den augsburgske Confession, dels i Formula Concordiæ, efterat den rene Lærdom var bleven sat paa fast Fod igjen. Jeg for min Del, efter det lille Pund, som Gud har forlenet mig, har i mine evangeliske Prædikener, som ere i offentlig Tryk, paa adskillige Steder omhandlet Frugten og Kraften af den hellige Skrift, som er Guds levende Ord, og har med mange Grundbevisninger af Christi Mund lært, at naar denne uforgjængelige Sæd kun finder en god Ager for sig, er den ikke ufrugtbar. Ligeledes imod Lovens fuldkomne Lydighed, som nogle Sværmere nu omstunder drømme om, har jeg talet tydelig og med al Flid her og der, idet jeg har omhandlet Guds tabte Billede, og den menneskelige Naturs yderste Fordærvelse. Den rene Lærdom om Christi Person har jeg efter Formula Concordiæ Rettesnor ikke løselig forsvaret. Om begge Sakramenterne har jeg baade i min Postille, saa og Catechismi Forklaring ikke uden Nidkjærhed aflagt min Bekjendelse efter vore symboliske Bøger. Men hvad det evangeliske Prædikeembede angaar, saa har jeg paa adskillige Steder bestandig undervist de Christne, at den Hellig-Aand kraftig forretter det ved sine skrøbelige Redskaber, og at saadan Kraft hænger ikke af Personerne. Ja, for nogles Skyld, som tykkes sig selv at være Noget, og for at undgaa deres onde Eftertale, har jeg endogsaa udgivet en Bog, hvori jeg kortelig igjentager de fleste Stykker, og føier dertil en ret troende Bekjendelse, om Christi Person, om den aandelige Forening, som Christus, Kirkens Hoved, staar i med sine troende Lemmer, saa jeg har den fuldkomne Tillid, at alle rene Lærere, som ere hengivne til den augsburgske Confession, skulle finde sig fornøiede dermed. Thi jeg er jo, Gud ske Tak for sin Naade, ikke saa ubetænksom og uforsigtig, at jeg i saa mange Aar ikke skulle have lært at stille Guldet fra Skarnet, da om ellers Nogen, har jeg i Synderlighed med største Flid ladet Sjælens Velfærd være mig angelegen. Men at Nogle dog har faaet ond Mistanke til mig, dertil er Aarsagen denne: At de kun løselig har læst mine Bøger om den sande Christendom, og derover ere komne paa de Tanker, at, eftersom jeg saare driver paa det christelige Livnets Øvelse, dette da skede uden Hensende paa de Midler, som dertil ere fornødne, saasom Guds Ord og de hellige Sakramenter; men i det Stykke har de fundet sig meget bedragne. Thi eftersom man ikke kan faa Frugter af et Træ, førend det er tilforn plantet, derfor kræver jeg da først med Alvorlighed Retfærdigheds Frugter, Troens og den sande Omvendelses eller Bedrings Frugter, naar man af Guds Ord har erkjendt Sandheden. Thi den sande Christendom bestaar ikke alene i Lærdommen og i at undersøge og gjendrive Stridigheder og Vildfarelser, ihvorvel Mange indbilde sig det, men endog i Gudelighed, Livnets Forbedring, i en sand og alvorlig Omvendelse og dens Frugter, i at erkjende Synden, særdeles Arvesynden, som den, der er den menneskelige Naturs og alle dens Kræfters afskyelige, meget dybe og fulde Fordærvelse, uden hvis nøiagtige Erkjendelse der ei kan komme nogen sand Bod og Omvendelse, ei heller nogen Forandring i Hjertets saa aldeles fordærvede Begjæringer, ei heller Guds Billede nogensinde paany igjen blive oprettet. Naar nu denne hemmelige og indvortes Ondskab er erkjendt, hvilken neppe En iblandt Tusinde ret kjender, saa maa man dernæst vise de menneskelige Kræfters Svaghed og Uformuenhed, som flyder af den medfødte Fordærvelse, og at af denne flyder Menneskenes ganske kjødelige Livnets Forfængelighed. Derefter maa

man vise paa Troen til Christum og forklare Troens Egenskaber, af hvilke den fornemste er, at den udelukker alle Kreature og Menneskenes Fortjeneste, og alene hænger af Guds Naade og Christi Fortjeneste; men de andre Troens Egenskaber ere, at den fornyer Mennesket til Guds Billede. Herpaa maa nu Christi Levnets Efterfølgelse forestilles, hvilken ved den Hellig-Aands Virkning alene er nok til at øve og elske Gudelighed. Endelig maa man ogsaa drive paa Guds Ords alvorlige Betragtning og dets flittige Eftertænkning, ligemaade som vor Frelser befaler (Luk. 8, 15), at den guddommelige Sæd maa beholdes i et sundt og godt Hjerte. Deraf kommer omsider de gode Gjerninger og Retfærdiggjørelsens Frugter, nemlig af de Træer som ere blevne ret plantede og paany tilberedte. Derfor bærer den Urtegaardsmand sig daarlig ad, som nuomstunder de fleste gjøre, hvilke vil have Frugter og dog ingen Træer plante og vil ved Loven udtvinge det, som dog er Guds Naades og den Hellig-Aands Værk. Idet jeg nu driver paa dette og har at gjøre med det andet Stykke af den sande Christendom alene til den Ende, at den menige Mand maa blive ret undervist i det christelige Levnet og ført af fra deres saare fordærvede Levemaade, saa maa jeg, imod min Skyld og Brøde, hedde af uforstandige Folk en Enthusiast og Schwenkfeldianer. Thi dersom jeg lærte, at et Menneskes Omvendelse skede uden Middel, nemlig uden Guds Ord, saa kunde disse uforstandige Folk have Aarsag til at laste og spotte; men nu, da jeg paa en gudelig Maade lærer, at Gud er i Ordet og virker ved Ordet, ogsaa ved Ordet bor i os, ved Ordet forenes med os, ved Ordet oplyser Hjerterne, trøster, opvækker Sukke, holder Andagtens Ild vedlige, indgiver Sjælesamtaler, lader Hjertens Glæde og en sød Forsmag paa det evige Liv fornemmes; saa begynde Folk, som ere uerfarne i saadanne Ting, blot fordi de ei forstaa sig paa det aandelige Liv, at bespotte mig og bestylde mig for Enthusiasteri, hvormed de kun forraade sig selv, at de ikke forstaa Ordets Nytte og Kraft, ei heller har noget Samfund med Gud. De betænke ikke, at det rette Christenlevnet er aandeligt, hvilket ikke kan læres, befordres og drives, medmindre at Grunden dertil er tilforn lagt og det ved Guds aabenbarede Ord, ved Christi Fortjeneste og Exempel, ved den Hellig-Aands Virkning ved Troen og Retfærdiggjørelsen, som gaar foran; thi hvad har man ikke for Sprog i den hellige Skrift, som forbinder Troens og Gudelighedens Lærdom sammen? (1 Tim. 6, 2), Sandelig, saasnart Apostlerne have lagt Lærdommens Grund, komme de strax paa det christelige Levnet og paa den Gudelighed, som er den Hellig-Aands Frugter, hvilke, om de blive forsømte, er al den Møie og Arbeide, der anvendes paa at vedligeholde den rene Lærdom, forloren, om den var nok saa heftig. Der maa visselig ved Lærdommens Renhed tillige drives paa Igjenfødelsen, uden hvilken al theologisk Videnskab er frugtesløs, saa der ingen sand Omvendelsesfrugt kan komme deraf. Sjælens Opbyggelse og den gamle indgroede Ondskabs Forberedelse udkræver en stor Gudfrygtigheds Øvelse, Exempel og aandelig Klogskab. Derfor sætter Ap. (2 Tim. 3, 16.) Lærdom og Rettelse tilsammen, uden hvilke begge Stykker den sande Kirke ingenlunde kan blive opbygget.

Jeg skriver herom saa vidtløftig af den Aarsag, paa det Eders Velærværdighed des bedre maa forstaa mig, og jeg des tydeligere maa godtgjøre, at jeg Intet har syndet imod Kirken; men at mine haarde Censorer og Dommere meget mere burde anklages, fordi de mene, at man i Kirken intet Andet har at gjøre, end kun at disputere. Derfor maa Eders Velærværdighed være ganske forsikret, at fra min Ungdom af og indtil min graa Alderdom

(thi jeg har nu ved Guds Naade næsten fyldt mine 65 Aar) har jeg ikke været hengiven til en eneste Vildfarelse, som løber imod den Augsburgske Confession og Formula Concordiæ, eller som kunde være imod Guds Ord, hvorfor jeg ogsaa er bleven fordreven af mit Fædreneland, det Fyrstendømme Anhalt, fordi jeg har forkastet Calvinismen. Ligesom jeg nu tilforn i mine Bøger om den sande Christendom har offentlig vidnet, saa vidner jeg endnu, at samme mine Bøger, ja de gamle tydske Talemaader, som jeg fornøier mig i, vil jeg ikke have anderledes forstaaet, end efter Guds Ord, Troen til Christum, og uden at fornærme Retfærdiggjørelsens Grund, som sker af Naade. Men mine Censorer og Dommere formaner jeg, at de ogsaa træde med mig i denne Fægteskole, og bemøie sig med mig at fordrive Gudsfornegtelse, hvorved de dog alligevel kan have at bestille med deres Stridssager, endskjønt de tillige lade det være sig angelegent at igjenoprette den forfaldne Christendom. Begge Dele udfordres i den hellige Skrift. Begge Dele har Christus lært. Begge Dele har Apostlerne fortsat. Men hvad for en Oprigtighed og theologisk Klogskab er der hos dem, som af Begjærlighed til at sige imod, og til at forvende det, som er ret talt, vil binde sin Troens Medbekjender og Medbroder Noget paa Ærmet? Jeg ved, at Alt, hvad jeg har skrevet, kommer overens med Troens Grund, naar kun Bespottelse bliver borte derfra. Hvad, som endnu er tilovers, kan Eders Ærværdighed se af mit Skrift, hvori jeg igjentager og forsvarer Lærdommen om den sande Christendom. Jeg anbefaler Eders Ærværdighed den almægtige Gud, næst det hjertelige Ønske, at Eders Ærværdighed maa leve fornøiet til Eders høie Alderdom.

Zell den 29de October 1620.

Dr. Johan Arndts

Betænkning over den tydske Theologi,

hvad haus Kjærne og Indhold er, og hvor høit man har at agte samme Bog etc.

Alle dem, som elske Christum og hans hellige Ord, ønsker jeg Guds Kundskab, Fred og Glæde i den Hellig-Aand!

Christelige og elskelige Brødre! Det er hele Verden bekjendt, at i en halvfjerdsindstyve Aars Tid ere af adskillige Partier skrevne mange hundrede Bøger om den sande christelige Religion, Lærdom og Tro, saa at et Menneskes Livstid er ikke nok, at gaa dem allesammen igjennem; men hvad det christelige Levnet og den sande Omvendelse er tjent dermed, det der dog for alle Ting maatte drives paa, og uafladelig prædikes, det lærer Erfarenhed; og det lader sig ansee, ret som Satan selv har afstedkommet saa mange Aars Uenigheder i Lærdommen for at hindre den sande Omvendelse og christelige Levnet, hvori den sande Christendom bestaar, om ikke ganske at tilintetgjøre den, som nu, desværre! er altfor klart. Thi lader os se Verden an, om den ikke bliver værre Dag fra Dag, siden man ikkun beflitter sig paa Stridssager, paa Skriven og at sige imod; derimod er der i Begyndelsen af Christendommen mere bleven drevet paa Bodfærdighed og et helligt og christeligt Levnet, paa det Christi Lærdom kunde forvandles i Levnet. Som det og skal være hos sande Christne. Derfor er det vienfynligt, at juft ved det, man

haaber nuomstunder at vedligeholde den rene Lærdom og christelige Religion, ved det samme taber man den mer og mer, efterdi man lader den sande Omvendelse og det christelige Levnet saaledes uddø, at man næsten intet mer ved, hvad den rette Omvendelse og det nye Liv er, som er det ædle Christi Liv. Derfor er det en stor Feil at man gjør sig Umage for at beholde den rene Lærdom, alene med at skrive og disputere i Skoler og Kirker og forglemmer det christelige Levnet; da dog den rene Lærdom bliver ikke, ei heller kan blive hos de Ubodfærdige, hvilke imodstaa Christo, den evige Sandhed og det evige Lys, med deres Levnet. Det kalder man at stride for Lærdommen med Ord og stride imod Lærdommen med Gjerning og Levnet; det Ene skulde man gjøre og ikke efterlade det Andet, ellers bygger man op med den ene Haand og bryder ned med den anden. Og endelig 1) hvad Samfund har Lys med Mørkhed? og hvorledes kan Christus komme overens med Belial? (2 Cor. 6, 14. 15.) det er: Hvorledes skulde Christi Lærdom der blive ren, hvor Djævelen regjerer Liv og Levnet? eller hvorledes skulde den rene Christi Lærdom blive der, hvor Christus selv og hans Levnet ikke bliver? Vare vi rette Christne, ikke med Ord, men med Gjerning og Sandhed, da skulde det evige Lys snart oplyse os og gjøre os enige i Troen og Lærdommen. Det er umuligt, at de Mennesker kunde oplyses med den evige Sandheds Aand og Lys, hvilke ikke følge den Herre Christum i deres Levnet. 2) Thi Herren har sandelig ikke forgjæves sagt i Joh. 8, 12: Jeg er det Verdens Lys, hvo, som følger mig, skal ikke vandre i Mørket, men have det Livsens Lys. Denne Efterfølgelse er at forstaa om Christi Levnet, og dette Lissens Lys, som de sande Christi Efterfølgere skal have, er det Guds Kundskabs og den rene Lærdoms Lys, hvorover man alt i saa mange Aar har ligget i Kiv og Trætte, da ethvert Parti har givet sin Lærdom ud for den evige Sandhed, det er for Christus selv; saa at man vel ser, hvorledes Christi Spaadom er opfyldt: Her er Christus, her er Christus, (Matth. 24, 23). Men hvor er Christus, uden hvor ikke alene hans Ord og Lærdom, men og hans Levnet er? Man holde billig Ordet og Sakramenterne for Kirkens Kjendetegn, men med det selvsamme skjuler sig mange falske Christne, som har bragt mange Ord og Sakramenter, men har ikke for et Haar forbedret sig. Derfor maa man nødvendig lægge det tredie Kjendetegn dertil, nemlig Kjærlighed, hvilket er intet andet, end det ædle Christi Levnet: Derpaa, siger Herren, skal Alle kjende, at I ere mine Disciple (Joh. 13, 35). Hvad er det da, at man saa ivrig fægter for Christi Lærdom og forglemmer hans Levnet? Thi Herren har ikke alene befalet at lære hans Lærdom af ham, men og hans Levnet: Lærer af mig, siger han, thi jeg er sagtmodig og ydmyg af Hjertet (Matth. 11, 29). Som han vilde sige, begynder paa begge disse Dyder og lægger de samme til Grund og bygger eders ganske Levnet derpaa. Havde man nu saa ivrig indplantet Christi Levnet i Folk, som man ivrig strider for Lærdommen, saa gik det bedre til i alle Stænder. Man maa have gode og grundige Stridsskrifter, og de fortjene Tak af Kirken, som igjendrive falsk Lærdom med Grunde af Guds Ord, deres Pris skal og blive ved; men man maa dog ikke sætte det alene i at skrive Bøger, men man skal og drive Folk til en sand Omvendelse, og de, som lære Andre, maa selv antage Christi Levnet, paa det de ikke vise Andre Veien til Livet, men selv ikke gaa derpaa. Saa maa man og holde Maade med at skrive; thi den store Mængde af Bøger er imod det nye Testamentes Natur, hvilket ikke bestaar i udvortes Bogstav, men i Aand; men Aanden er de sande Christnes Hjerter; hvad plager man

sig da med de utallige mange Bøger, ligesom den Hellig-Aand var aldeles død, som dog lærer og oplyser Hjerterne? 4) Paulus har og ikke uden Aarsag befalet Titus Cap. 3, 6, at han skulde holde sig fra Strid om Loven; derom baade Paulus og Titus ogsaa kunde have skrevet store Stridsskrifter; men langtfra, han befaler Kirkens Lærere at fly en Kjætter, efter at man to eller tre Gange har formanet ham; og han sætter Aarsagen; thi de ere hengivne i forvendte Sind; deraf fatter man dette, at der sker Sværmere og Sekter ikkun liden Afbræk ved at skrive, men ved et helligt Levnet, sand Omvendelse og kraftig Bøn, kunde de vel overvindes og udryddes; thi Djævelen skjøtter nok lidet om Skriven og Disputeren, naar ingen Kraft i Levnet, ingen Dyd og ingen Bøn er derhos. Djævelen har aldrig flyet for en skarpsindig Disputator, men han har ofte taget Flugten for en hellig Mand. Vil man nu ikke begynde af Christi Levnet, og af en sand Omvendelse og træde i Christi Fodspor, saa kan aldrig det sande Lys, den rene Lærdom vedligeholdes hos os; vi blive og aldrig enige i Lærdommen, om vi og kivedes derom indtil Dommedag. Ja, jo længere den sande Omvendelse og det ædle Christi Levnet er borte fra os, jo længere og mer viger den rene Lærdom, den sande Tro, den Hellig-Aand og det evige Lys fra os, indtil vi endelig aldeles tabe den ganske Christendom, om den ikke allerede hos den største Hob er tabt og borte. Thi her hjælper ingen Bøger til at underholde den rene Lærdom ved, dersom Liv og Levnet intet duer, men strider imod Lærdommen, efterdi Visdommen flyr af al Magt for de Ugudelige, men den hengiver sig i hellige Sjæle, og bereder Propheter og Guds Venner (Visd. B. 7, 27). Ja jeg vil endnu sige mer, Christus, den eneste gode og trofaste Hyrde, lader ikke sine sande Faar, som i Gjerning og Sandhed efterfølge ham i Levnet, blive forførte, og derfor behøve de ikke de mange utallige Stridsskrifter, de har nok i nogle faa korte Bøger og bruge dem kun til Stadfæstelse for deres Hjerter; thi de har den rette Bog i Hjertet; den Hellig-Aand, som vidner i deres Hjerter om Christo, og bevarer dem fra al Vildfarelse, saalænge de vandre i Herrens Vei, det er, saalænge de vandre i Herrens Vei, det er, saalænge de følge Christum i Levnet. Menneskenes Hjerter skal være vore Bøger, ikke skrevne med Blæk, men med den levende Guds Aand (2 Cor. 3, 3). Det maatte bedre hjælpe dem til Salighed, end om Verden blev skrevet fuld af Bøger. Dersom nu den sande Omvendelse og Christi Liv var i os, saa fulgte og det sande Lys dermed, at man ikkun behøvede faa Bøger foruden Bibelen. 5) Thi vor eneste Ypperstepræst har jo lovet os den Hellig-Aand, som skal lede os i al Sandhed. Nu forkaste vi denne vor himmelske Lærer, idet vi sætte vor ganske Sag og Strid mod al falsk Lærdom i saa utallige mange Bøger, at vi maatte dø over den store Mængde, og det er vor Straf. Derfor kunde Guds Klagemaal hos Propheten (Jer. 2, 13.) ikke ubillig hentydes paa os: De forlode mig, den levende Vandkilde, at hugge sig Brønde, ja sønderbrudte Brønde, som ikke kunde holde Vand. Det er: der ere Mennesker til, som ikke søge mig i deres inderste Hjerters Grund, men alene udvortes; og hvad der kommer i deres Hjerte, er alt udenfra som en Regn eller tilfaldendes Vand, som raadner og stinker, og i Grunden har de Intet, thi der vælder ikke noget udaf Grunden i Hjertet; de hjælpe sig med Bøger og mange Skrifter og med idel udvortes Gudstjeneste og i den inderste Hjertens Grund, som de skulle komme fra, er slet Intet; saaledes er baade falske Propheter og falske Christne beskafne; thi det samme Vand, efterdi det ikke udspringer af den levende Kilde, saa bliver det ikke ved hos Mennesket, men farer ligesaadan hen, som det er kommen; derfor tørster Ingen derefter; thi det er ikke levende

Vand, som er udsprungen af Hjertets inderste Grund, ja af Aandens og Kjærligheds Kilde, men det er en udvortes Pøl, som staar med en hel Hob raaddent Vand i sig; fordi vi nu forlade Sandhedens Aand og Kilde og falde paa saa mange Bøger og vige ganske og aldeles fra Christi Levnet, at der er fast intet mer tilbage af den sande Christendom end det bare Navn, hvor kan da vel det sande Lys blive hos os? Derfor gaar det os for de mange Bøgers Skyld, som Apost. Paulus siger 2 Tim. 3, 7: De lærer altid, og kan aldrig komme til Sandheds Erkjendelse; thi jo flere Bøger man har, jo mere lærer man; og det hedder: altid lærende. 6) Men nu er Sandheden en, og det, som er et, behøver jo ikke mange Bøger; og fordi nu Sandheden er en, saa maa jo ogsaa til det Ene være en eneste Vei. Den eneste Sandhed er da Christus selv, og han er selv og den eneste Vei dertil. Denne eneste Vei er nu hans Liv; hvo, som gaar paa denne Vei, den kommer til den eneste Sandhed, det er, til Christus selv, som den Herre Christus siger Joh. 14, 6: Jeg er Veien, Sandheden og Livet. Der siger Herren, at han selv er Sandheden, og han er og Veien dertil. Dersom vi nu gik denne Vei, og fulgte den Herre Christum efter i Levnet, da behøvede vi ikke mange Bøger og Veivisere; og lod vi det ene Christi Levnet være os istedetfor mange tusinde Bøger, da skulle Christus, det evige Lys, snart oplyse os, og gjøre os enige i Troen; 7) thi Ap. Paulus siger ikke uden Aarsag (Eph. 5, 14): Vaagn op, du som sover, saa skal Christus lyse for dig. Dette forstaar han saaledes, at de, som ikke opvaagne af denne Verdens Søvn, Verdens Begjæring, Verdens Kjærlighed, af Syndesøvnen, af Kjødslyst, Øienslyst, Livets Overdaadighed og Gjerrighed ꝛc., de samme kan ikke blive oplyste, men blive i Mørket og føres med de falske Propheter i det evige Mørke; derfor er det forgjæves, at man vil fordrive falsk Lærdom med et falskt Levnet. O nei! en Djævel driver ikke en anden ud, det falske Levnet er jo ligesaavel en Djævel, som den falske Lærdom, derfor fordriver den ene ikke den anden. Ja, jo mere den falske Christendom tiltager, jo mere tiltager og falsk Lærdom; thi Fienden skal vel finde paa at faa falsk Lærdom ovenpaa det falske Levnet som paa en bekvem Ager. 8) Se et Exempel paa de Corinthier, da de ikke mere efterfulgte Christi ydmyge Levnet og hans Fodspor, men begyndte at ophøie sig af sine Gaver, og den Ene at overstige den Anden, da kom der Splid iblandt dem, og de vare ikke mere aandelige, men kjødelige, og havde saa nær forloret Christum, thi den Ene var Pauli, den Anden Apollos, den Tredie Kephæ (1 Cor. 1, 12), og det gjorde deres høie Gaver, som de Corinthier stræbte efter: Paulus havde en høi Kundskab, Apollos var mægtig i Tungemaal, Kephas eller Petrus vældig i underlige Gjerninger, saa at Skyggen af ham helbredede de Syge, og han uddrev Djævle. Disse vilde de Corinthier ligne, hvorover den Ene stedse ophøiede sig af sine Gaver over den Anden, og denne Stolthed bragte Splid med sig. De, som havde høi Kundskab, vare Pauli, de, som vare begavede med adskillige Sprog og Tungemaal, vare Apollos, de, som havde Gaver at gjøre Mirakler, vare Kephæ; men hvor var Christus? Ligeledes, som vore Lærde nuomstunder, hvilke tænke ikkun derpaa, at den Ene kan overgaa den Anden i Gaver; dem maatte man gjøre det Samme ved, som Paulus gjorde ved de Corinthier; han førte dem her under i det allerydmygeste Christi Levnet, og sagde: Kommer! jeg vil vise Eder en bedre Vei: dersom jeg taler med Menneskenes og Englenes Tunger, men har ikke Kjærlighed, da er jeg bleven en lydende Malm eller en klingende Bjælde, og dersom jeg har al Tro, al Kundskab, ved alle Hemmeligheder, og har ikke Kjærlighed, da er jeg intet (1 Cor.

13, 1. flg.). Vil derfor Nogen være stor i Lærdom, han afstedkommer strax Splid og Kjætteri; men hvo, som er høi i Kjærlighed, fører aldrig Kjætteri paa Bane. Det hedder jo: Kundskab opblæser, men Kjærlighed opbygger (1 Cor. 8, 1). 9) Betragter Corneli Exempel (Ap. Gj. 10), vilde han have den rene saliggjørende Lærdom, da maatte han bede Gud derom i en sand Bodfærdighed, med Faste og Graad, da blev Petrus sendt til ham at prædike Christum for ham; og Sligt vidner Lukas om mange andre Folk. Ja ser Ap. Pauli Exempel an: skulde han blive oplyst med det evige Lys og komme til Troens Enighed med de andre Apostle, som han havde forfulgt, saa maatte han nedslaaes til Jorden og indtræde i Christi ydmyge Levnet! ja alle Propheter og Apostle har maattet gaa denne Vei; skulde Apostlerne faa Christi Aand herover ned, saa maatte de tage Christi Levnet paa sig, forlade Alting, afsige Alting, hvad de have, og fornegte sig selv; det var at efterfølge Christum, og derpaa fulgte det sande Lys. 10) Det er ikke forgjæves, hvad Herren siger Joh. 8, 31. 32: Dersom I blive i dette mit Ord, ere I sandelig mine Disciple, og I skal forstaa Sandheden. Dette (bliver i Christi Ord) er ikke at forstaa alene om Lærdommen, men fornemmelig om Levnet; thi de blive ikke i Christi Tale, som vige fra hans Lærdom med deres Levnet. Deraf er det aabenbart, at de, som ikke følge Christum i Levnet, de kunde og ikke erkjende Sandheden: Ja Djævelen, som forfører den ganske Verden, forblinder de Ugudeliges Sind, at de ikke kunne se det klare Evangeli Lys (Aab. 12, 9. 2. Cor, 4), og derimod kan han ikke forføre Nogen, som vandrer i Christi Levnet og Veie. Ja, dersom og Djævelen selv tilligemed Adam vare blevne i Christi ydmyge Levnet, saa var der aldrig kommen nogen Forførelse i Verden. Man siger, at man skal agte paa det, man lærer, og ikke hvorledes man lever; den Herre Christus siger: nei, men af deres Frugter skulle vi kjende dem (Matth. 7, 16. 20), thi at leve anderledes, end man lærer, er just den falske Christendom; thi skal det gaa ret til, og ikke være noget falskt Væsen, saa maa Liv og Levnet just være det samme som Lærdommen er, og Lærdommen maa og være Levnet, saa meget mulig er for et benaadet Menneske, ellers er det et falskt pharisæisk Væsen, Mørkhed og ikke Lys, og det mener Herren: I ere sandelig mine Disciple, dersom I blive i min Tale; derfor siger han i Matth. 23, 2. 3: Paa Moses Stol sidde Pharisæerne, alt hvad de sige, det gjører, men efter deres Gjerninger skulle I ikke gjøre. Der giver Herren tilkjende, at Pharisæerne levede anderledes, end de lærte, derfor kunde de ikke kjende Christum, det sande Lys, og der bliver otte Gange raabt Ve over dem. 11) Betragter derfor alle Kjættere og falske Propheter, og ser om de har vandret i Christi Veie og Levnet? Sandelig, ingenlunde, men de har vandret i Djævelens Veie. Hvorfor skulde ellers Herren have vist os paa deres Levnet, at vi skulle kjende dem paa deres Frugter? thi det er umuligt, at Nogen kan have det Livsens Lys, som ikke efterfølger den Herre Christum. Bernhardus siger: Naadens Strømme nedflyder i det Dybe, ikke i det, som er høit. Hvorledes skulde nu vor Guds sande Erkjendelse, og den rene saliggjørende Lærdoms Naade blive hos Menneskene, som ikke vandre i Christi ydmyge Levnet, men paa Lucifers Veie; Babels Taarn (1 Mos. 11) er forud en mægtig Afbildning paa Noget i det nye Testamente, og betyder den geistlige Stand; thi, som hine vilde bygge et saa høit Taarn, som kunde naa op til Himmelen; saaledes vil ethvert kjødeligt Menneske ogsaa nu bygge et Himmeltaarn med sine Bøger, hvilke man skal stige ind i Himmelen paa. Ligesom hine tog sig Sligt for af egen Klogskab, saa

gjøre og disse; og som hisset Bygnings-folkenes Sprog blev forstyrret, saa har og Gud nuomstunder forstyrret de geistlige Bygningsmænds Sprog, at den Ene ikke forstaar den Anden; derover er man adspredt i saa mange Sekter, som hine i mange Sprog og Tungemaal. Men som hine daarlige Folk bleve nødte til at gaa fra deres selvkloge og unyttige Bygning, saa kommer og de geistlige Bygningsmænd til at gaa fra deres Bygning, som de har opsat af Bøger og mange Disputatser, og maa søge en anden Vei, saafremt de ikke vil selv tilligemed deres Tilhørere forspilde deres Salighed. Derfor er det høi Tid, at man begynder paa at indplante den levende Tro og det ædle Christi Levnet i saa mange Folks Hjerter, som der er skrevet Bøger og Bogstaver med Blæk paa Papir, det var Apostolisk og ikke Babylonisk.

Hvorledes du nu, kjære Læser, skal antage det ædle Christi Levnet og den levende og kraftige Tro, ja lade Christum virke Alting i dig ved Troen; det skal denne lille Bog lære dig og vise dig den rette Vei dertil. Men du skal ikke læse den en Gang, men mange Gange igjennem og give vel Agt paa den dybsindige Forstand, som dog i Aanden er let og behagelig; thi jo oftere du læser den, jo bedre forklarer den sig selv. Men dersom denne lille Bog og dens Lærdom bliver forvandlet i dit Levnet som et Blomster i sin Frugt, saa skal du bekjende, at det er den rette, sande og levende Christendom, og at det er intet ædlere, kosteligere, behageligere Levnet til, end just dette Christi Levnet. Jeg har vel begyndt paa en kort Forklaring over denne Bog for at øve mig selv deri, og er det fornødent og kan være til Nytte, vil jeg gjerne lade Andre blive delagtige deri. Den er ikke bleven trykt i vort tydske Sprog siden Aaret 34, saa den hartad ikke er mere til. Saadanne mange korte Bøger, som anvise til et helligt Levnet, ligge henkastede under Bænken, som Joseph i Fængslet; thi der har visselig i forrige Tider og været Folk til, og just de, som har vandret i Christi Levnet, har altid været mest oplyste, hvis Exempel Munke, Eremiter og Cartuser siden har misbrugt. Men som Joseph blev frelst af sit Fængsel ved en Drøm, saa blive saadanne Bøger ved Guds Forsyn og Bestyrelse søgte, fundne, elskede og bragte for Lyset. Men da Joseph kom ud af sit Fængsel, havde han en gammel Slavekjortel paa; ligesaa træder den gamle tydske christelskende Theolog og frem i en gammel grov tydsk Bondekjortel, det er, i det gamle grove tydske Sprog og lærer at forvandle Christi Lærdom i Levnet, eller hvorledes Christus skal leve i os, og hvorledes Adam skal dø i os; i Besynderlighed hvorledes Menneskets skal forenes med Gud, hvilket er Menneskets Fuldkommenhed og Diemærket af den ganske Theologi. Alting kommer an paa denne Enighed; thi denne Forening med Gud er det nye Kreatur, den nye Fødsel, Troen, Christus i os ved Troen, Christi Liv i os, Christi Iboelse, den Hellig-Aands Oplysning, Guds Rige i os, det er altsammen et; thi 1) hvor den sande Tro er, der er Christus, fordi Christus og Troen ere ikke adskilte. 2) Hvor Christus er, der og hans Levnet, thi Christus og hans Levnet er aldrig adskilt. 3) Hvor nu Christi Levnet er, der er idel Kjærlighed, thi Christi Levnet er intet andet end Kjærlighed. 4) Hvor Christi Kjærlighed er, der er den Hellig-Aand. 5) Hvor den Hellig-Aand er, der er Guds Rige, som er Fred og Glæde i den Hellig-Aand (Rom. 14, 17). 6) Har nu et Menneske et af disse, saa har han det alt, men har han ikke et, saa har han slet intet. Thi har han intet af Christi Levnet, saa har han intet af Christo, af Troen og af den nye Fødsel. 7) Men dersom Christus bor og lever og virker i dig, saa er alt det Gode, som du gjør, ikke dit,

men din Konges, som bor i dig, ligesom i sit nye Jerusalem, og du har slet Intet at tilskrive dig selv, fortjener ei heller Noget dermed; thi det er ikke dit; men alt det, som er Godt, kommer fra Gud i os, ikke fra os i Gud, ligesom han skulde blive vor Skyldner. Det er den retskafne og sande Theologi, som denne Theolog lærer. Og om vor Tids lækkre og narriske Tunger skulle høre ham tale saaledes, saa skulle de vel ikke kunne kjende ham, men plat forkaste ham; derfor har jeg for den nærværende velklingende og sødtalende Verdens Skyld, som mere agter paa Talens Zirlighed end paa Guds Aand og et helligt Levnet, forbedret hans Kjortel et lille Korn og kommet hans Tunge i god Gang. Men ligesom der var en mægtig Aand under Moses besværlige Tunge, saa er det og her. Men denne Joseph lærer dig ikke at søge din Lyst med Potiphars Hustru, det er med denne Verden (1 Mos. 39. 12). Men han lærer dig at forlade Verden og at søge det høieste Gode. Thi de, som søge det Timelige ved deres Christendom, opfylde deres Gjerrighed, drive kjødelig Lyst, Dienslyst og Livsens Overdaadighed, de bole med Potiphars Hustru, som greb fat paa Josephs Klæder, men han slap Klædebonnet og flyede fra hende. Ligesaa mener og nuomstunder den vellystige, hoffærdige og kjødelige Verdens Børn, at den himmelske Joseph, som er Jesus Christus, skal opfylde deres Lyst paa Verdens Vis, og de gribe efter ham, enhver Hoffærdig, enhver verdens- og pengekjær Skribent vil have ham og siger: Her er Christus (Matth. 24, 23). Enhver falsk og verdenselskende Christen griber efter ham og siger: Jeg er ogsaa en Christen; men ingenlunde; den himmelske Joseph lader dem beholde Klædebonnet, det er den udvortes Bogstav, Skin, Navn og Titel, men han selv flyr fra dem, og de faa ikke fat paa ham, medmindre de gaa ind i Christi Levnet, træde i hans Fodspor og vandre deri.

Men paa det, kjære Christen, du maatte have nogen Underretning om den lille Bogs Auctor, saa staar der i et gammelt tydsk Exemplar, som er trykt til Wittenberg Aaret 20, disse Ord: Denne lille Bog har den almægtige, evige Gud udtalt ved en vis, forstandig og i Sandhed retfærdig Mand, en Guds Ven, som fordum har været en tydsk Herre, en Præst og (Custos) Forstander i de tydske Herrers Hof til Frankfurt, og lærer i mange Maader deiligen at forstaa de adskillige guddommelige Sandheder, og i Besynderlighed hvorledes og hvorpaa man skulle kjende de i Sandhed retfærdiggjorte Guds Venner, saa og de uretfærdige, frie, frække og falske Aander, som ere den hellige Kirke meget skadelige. Hermed, kjære Læser, vil du for denne Gang være fornøiet; forstaa mig tilgavns og vær ikke hastig til at dømme. Jeg befaler dig Guds Naade og bed til Gud for mig.

Den store Gud bør være
alene Pris og Ære.

P. S. Omendskjøndt det er ingen afgjort Sag, at Taulerus er Auctor til den saakaldte tydske Theologi, saa er dog hans Navn sat dertil ved sal. Arndts Betænkning over denne Bog, efterdi man har saaledes fundet det for sig i den tydske Edition om hans sande Christendom. Men i Hovedtitelen er det med Flid udelukt. I det norske Universitets Bibliothek findes den tydske Theologi i det tydske Sprog til Trykken befordret af J. Arndt og med denne hans Betænkning som Fortale til samme Bog.

Johan Arndts,

den i Gud salige og høioplyste Lærers

Paradis-Urtegaard,

fuld af

christelige Dyder,

som ved gudelige Bønner i Sjælen bør plantes.

Til Trykken befordret efter den første danske Udgave 1743.

Horten.

C. Andersens Forlag.

1892.

Auctors Fortale til Læseren,

i hvilken Grunden til den rette Bedekunst, saavelsom Aarsagen, hvorfor denne Bønnebog er sammenskreven, kortelig formeldes.

Ligesom det er en ganske forvendt, sandsesløs og uskikkelig Handel, at man vil være en Christen, og dog ikke føre et christeligt Levnet, at man vil foregive man tror, og dog ingen Troes Frugt beviser, til hvilken Misforstand, Vildfarelse og Blindhed at straffe og gjendrive jeg har sammenskrevet mit Skrift og Værk om den sande Christendom, saa er det og en forfængelig, ja en bedragelig skammelig Ting, at man vil bede og bønhøres, og dog med et ugudeligt og forargeligt Levnet sligt forhindre og imodstaa, at man vil holde sig nær til Gud med Ordene og støde ham fra sig med Gjerningerne, vil ære Gud med Mund og Læber og med Liv og Levnet ham bespotte og vanære. Til hvilken Vildfarelse at forekomme og aabenbare, og at arbeide derpaa, at Gud dog saaledes ikke skulde bespottes, har jeg stilet og sammenskrevet denne Bønnebog og lagt al Flid derpaa, at de sande Tilbedere dog kunde se, at Bønnen er ikke det gamle, men det nye Menneskes Gjerning; thi det er at beklage, at de fleste Mennesker saaledes kun bede, at de altid fare fort paa alle Dage med deres Bønner, at læse og bede og blive dog i deres gamle og ubodfærdige Levnet, efter det gamle Menneske, have saaledes en lang Tid bedet og dog ikke den ringeste Lidenskab forbedret eller i nogen guddommelig Dyd tiltaget og betænke ikke, at et helligt Levnet er den bedste og kraftigste Bøn, og at, vil man rettelig bede, da skal det ikke ske med Ord alene, men med Gjerning og Sandhed, at en stadig Bedring og Poenitentse og at man af ganske Hjerte holder sig nær til Gud, er den rette Hjertens Bøn, til hvilken Gud holder sig nær, ser dens Suk og hører de Tanker derhos ere, som baade Skriftens Vidnesbyrd og Exempler og den almindelige Erfarenhed vidner og klarligen tilkjendegiver. Og derfor skulle og vore Faste- og Bededage være vore Bods- og Bedringsdage, om de ellers af Gud i Naade skal ansees. Og i den Mening maa alle Formaninger til Bønnen, saavelsom Forjættelser derom forstaaes. Saa siger og vor gode Gud og Herre i Joh. 4, 23: De sande Tilbedere skulle tilbede Faderen i Aand og Sandhed. I Aanden at bede, er at bede i Troen og i et aandeligt Levnet, ikke i Kjødet eller i et gammelt kjødeligt Levnet. I Sandhed at bede, er at bede med et bodfærdigt, sønderknust og sønderslaget Hjerte og i en sand Omvendelse til Gud.

Lær da derfor, du enfoldige Menneske, som hver Dag læser dine visse Bønner, at, om du vil være bønhørt, da maa endeligen dine Bededage og Bedetimer være dine Bedringsdage og Bedringstimer; thi det Hjerte, som øver sig i en stadig og daglig Poenitentse, det er det Hjerte, som ved Bønnen kan rettelig tale med Gud, og med hvilket og Gud gjerne i Bønnen taler.

Det er en stor Herlighed, at Gud værdiges at tale med et Menneske, og det har og været en stor Herlighed fra første Verdens Begyndelse. Iblandt de første Velgjerninger, som den jødiske Guds Menighed havde faaet af den barmhjertige Gud, vor naadige og kjære Fader, berømmer den store Guds

Mand og Prophet Moses ogsaa Bønhørelsen, der han siger: Hvilket er saadant et stort Folk, som Gud holder sig saa nær til, som Herren vor Gud til os, saa tidt vi paakalde ham?

Gud har og dertil fornemmelig skabt det menneskelige Kjøn, at han vilde tale med det og indlade sig i en naadig Samtale med Menneskene, og at Menneskene skulde ved Bønnen tale igjen med Gud, ham søge, paakalde, love og prise, som og er skeet fra den første Tid, Menneskene bleve til. Gud har aabenbaret Menneskene sit ganske Hjerte formedelst sit Ord og Tale, vil og have, at Menneskene skal gjøre ham det samme igjen, ja at et Menneske af Begyndelsen er skabt til at bede, vidner Ens egen Samvittighed. Endogsaa Hedningerne bekjende, at det er godt at bede, om de endskjønt ikke vide, hvorledes de skulle bede, og hvem de skulle paakalde. Deraf er Hedningernes Afguderi kommen og har deraf sit Udspring, at de vidste nok, de skulde bede, men har ladet deres vildfarende Hjerte forføre sig til at tilbede det, som de ikke skulde tilbede. Men at vi deri ikke skulle fare vild, da har den gode Gud ved de hellige Fædre, Propheter og Apostler og allermest ved sin egen Søn, vor Herre Jesum Christum, lært os ret at bede, formedelst hvilken han ogsaa giver os Ret at bede og har for hans Skyld ogsaa lovet at give os Naadens og Bønnens Aand. Paa det vi og skulle og kunne tro, at en trofast Bøn ham tækkes og velbehages, da har han os saa mangfoldelig budet og befalet at bede og givet os saa mange dyre Forjættelser derom, at han vil bønhøre os, blandt hvilke der staar en besynderlig Es. 65, 24: Førend de raabe, da vil jeg svare, naar de endnu tale, da vil jeg høre. Og en anden hos Lukas, Cap. 11, 9: Beder, og eder skal gives, leder, og I skulle finde, banker, og der skal oplades for Eder. Thi hvo, som beder, han faar, og hvo, som leder, han finder, og for den, som banker paa, skal der oplades, med hvilke Ord Herren os baade lærer og trøster, at ingen trofast Bøn skal være forgjæves og afgaa uden Frugt og Nytte.

Saadant har han os ogsaa med sit eget Exempel klarligt lært, der han ofte den ganske Nat blev vaagtig i Bønnen, ikke for sin Skyld, men for vor Skyld. Thi alle hans Ord og Gjerninger er vor Lægedom og ere skeede os til Gode, til Frelse og Salighed. Han er ganske vor egen med alle sine Bønner, Ord og Gjerninger. Og for den høie Nytte, Gavn og Fordels Skyld, som vi have af Bønnen, siger St. Paulus: Værer altid glade, beder uden Afladelse, gjører Taksigelse i alle Ting, thi det er Guds Villie i Christo Jesu til Eder Alle, hvilken Guds Villie imod os alle er høilig værd at holde i Agt.

St. Augustinus og andre hellige Fædre beskriver Bønnen med adskillige yndelige Navne, ligne den og ved en himmelsk Stige, paa hvilken vi stige op i Himmelen, og de hellige Engle derfra stige ned til os; vi omfavne Gud venligen formedelst Bønnen, siger Fædrene. Item, den er et Freds Kys, hvilket en tro Sjæl, saasom den aandelige Brud giver sin himmelske Brudgom, den Herre Jesu Christo; den er en inderlig Sjælens Sabbat, Ro og Hvile, ved hvilken den venlige og kjærlige Sjæl roer og hviler i Gud; den er et aandeligt Lysthus paa det aandelige Bjerg Libanon, i hvilken den himmelske Salomon, Christus Jesus, vor Herre, sig fryder og glæder; den er en Lægedom for vor daglige Brøst og Bræk, en Rolighed for vore vantro Hjerter, en hver Dags Øvelse i alle christelige Dyder, en Begyndelse og Velsignelse paa alle vore Gjerninger, en Triumph og Seier over alle vore Fiender, en Styrke for de Svage, en Fryd og Lyst for de Bedrøvede, et Middel, hvorved

alle christelige Dyder og alle gode, fuldkomne Gaver komme heroven ned. Derved opvækkes og stedse ny Kraft, ny Styrke, ny Andagt og alt Godt.

Saadant vidne og bevise Skriftens Exempler klarlig. Formedelst Bønnen har Moses, Samuel, David, Elias, Esaias, Asa, Josaphat og Daniel faaet Seier over alle deres Fiender og overvundet dem alle. Formedelst Bønnen har Propheterne og Apostlerne opvakt de Døde, løst og befriet de Fangne, bekommet den Hellig-Aand og meddelt andre den. Formedelst Bønnen komme vi i de hellige Engles Samfund, Samkvem og Selskab, blive lige Guds Engle og forrette et Engle-Kald, en Engle-Gjerning og Bestilling. Formedelst Bønnen erlange og bekomme vi fra Gud den himmelske Visdom og den Hellig-Aands Gaver. Kortelig: Gud kan ikke vægre og nægte vor Bøn nogen af de himmelske gode Ting, og han kan end ikke vægre og nægte os sig selv; thi vor Herre JesusChristus har med sin himmelske Fader og den Hellig-Aand forpligtet sig til at give os Alt, hvad vi bede ham om, Intet undtagende, eftersom den dyre Ed og Forjættelse lyder, Joh. 16, 23: Sandelig, sandelig, siger jeg Eder: Alt, hvad I bede i mit Navn, det skal gives Eder. Saa at vi derfor ere visse paa, at vi skal faa det, vi bede om; saafremt vi kun ellers holde den rette Orden i Bønnen, om vi bede først om Guds Rige og hjemstille alt det timelige til Guds egen Villie.

Men ligesom andre Ting har deres Grader, Trin og Trapper, deres Opgang og Nedgang, tage af og tage til; saa har og Bønnen sine Grader, Trin og Trapper. Den første Trappe er, at du for alting i en sand Anger og Ruelse, og af ganske Hjerte stedse beder Gud om dine Synders Forladelse. Men efterdi det maa ikke blive derved, og du maa ikke som mange, desværre, sig selv til Ulykke gjøre, ville have, at dine Synder skal forlades dig, og dog ikke bedre dig; hvilket er en urimelig, bagvendt og ganske ugudelig Handel. Derpaa maa og den anden Trappe følge derhos, som er denne, at du med dit Levnet beder og begjærer af Gud christelige Dyder, og dem i dit Hjerte poder og planter; ellers er din Bøn idel Hykleri og en Guds Bespottelse. Den anden Trappe er derfor at bede med Hjertet og Munden og tillige med et helligt Levnet. Den tredie Trappe er, at man beder med bare og kraftige Sukke, som Hanna i 1 Sam. 1, 13 bad; desligeste med modig Graad og Taare som Maria Magdalena, hvis Graad var Bønner uden Ord. Den fjerde Trappe er, at man beder med stor Hjertens Lyst og Glæde som den hellige Jomfru Maria i sin Lovsang. Den femte Trappe er, at man beder med en brændende Kjærlighed. De, som saa bede, de have alle deres Legems og Sjæls Kræfter hendragne og omskiftede til Kjærlighed og dem med Gud forenet, saa de for Kjærlighed intet Andet tænke, høre, se, smage og finde end Gud i alle Ting; Gud er dem alting i alle; dem har Guds Kjærlighed overvundet og ind til sig hendraget; dem kan Gud aldeles Intet vægre eller nægte; for dem aabenbarer han sig ogsaa, som der staar Joh. 14, 21, naar Christus der siger: Hvo, som mig elsker, ham skal jeg elske igjen, og aabenbare mig selv for ham.

Saa sees da heraf Bønnens Trapper klarlig, og er deres rette Hensseende udlagt og forklaret ved vor Herres Jesu Christi Ord i Matth. 7 og Luk. 11: Beder, leder, banker. Ved Beden maa du først bekomme alle de Gaver, som høre til et nyt og aandeligt Levnet og til den sande Christendom, uden hvilken Ingen kan rettelig bede. Dersom du da saa farer fort og dernæst leder med modige Taarer, saa skal du finde i Salighedens Kilde, i Jesu Christi Pine og Død, et evigt og uendeligt Liggendefæ af de himmelske gode Ting. Farer du da end videre fort, og med større Fryd og hidsigere

Kjærlighed banker paa, saa skal din Elsker oplade for dig Døren til al sin himmelske Rigdom og sige: kom og se. Men du tør dog ikke tænke, at disse Trapper og Grader staar i din Magt, Kraft, Evne og Formue, men at det er en blot og bar Guds Gave, som du og endelig maa bede ham af; eftersom de første tre Bønner i det hellige Fadervor klarlig bevise, i hvilke ogsaa disse Grader og Trapper tilkjendegives. Thi Guds Navn herliggjøres med en hellig tro og et helligt Levnet; Guds Rige er Retfærdighed, Fred og Glæde i den Hellig-Aand; Guds Villie er idel Kjærlighed.

For denne Aarsags Skyld har jeg fornemmelig sammenskrevet denne Bønnebog, og at du for alting skal bekjende dine Synder, og afbede dem hos Gud, desligeste ved aandelige Bønner bede ham selv om de christelige Dyder, paa det Guds Billede maa i dig oprettes, og Satans vederstyggelige Billede forstyrres. Thi uden du bliver fornyet efter Guds Billede, kan du ikke rettelig bede. Og endog den tro og oplyste Sjæl er vel den allerbedste Bønnebog; thi den rette Bøn vil endelig have sit Udspring og Oprindelse af den troende Sjæl og komme af Hjertet, saa maa dog Kilden til den sande Bøn ved Guds Ord ikke alene plantes i vore Hjerter; men ogsaa, naar den saa ved Guds Ord deri er plantet, igjen ved Guds Ord aabnes, bevæges, udføres og deraf udgydes. Og saaledes maa for alting Guds Billede fornyes i Retfærdighed og Helligbed; hvilket da sker, naar vi bede Gud om Troen og Troens Frugter og om alle christelige Dyder. Thi Ingen maa tænke, at nogen sand og retskaffen christelig Dyd kan uden Bøn og sand Guds Paakaldelse, komme i Ens Hjerte. Alt, hvad som hører til Guds Billedes Fornyelse, maa formedelst Bønnen af Gud forhverves, hvorom videre Underretning findes i det sidste Capitel af min første Bog om den sande Christendom, og i det 24de Capitel af den anden Bog. Derfor har og Gud, vor kjære Fader, befalet os, at vi skulle søge Guds Billedes og Riges Liggendefæ, som vi i Adam havde tabt og mistet, dertil har han og forordnet Bønnen som et Middel til samme Liggendefæ at søge. Hvoraf følger, at vi ikke uden Bønnen kan finde Gud og alt Godt med ham.

Vel vil Gud gjerne meddele os sig selv, men dog ikke uden Bønnen; han vil alt have den Ære, at vi skulle paakalde ham derom; derfor har han og befalet os at bede og lovet at ville tilhøre os. Han driver os og selv til Bønnen, paa det vi af ham skulle bekomme meget Godt, saa god og saa naadig er han. Thi omendskjøndt alle aandelige gode Ting, som vi i Adam have mistet og tabt, ere os igjen i Jesu Christo forhvervede, saa kan dog ingen blive delagtig i dem, uden han beder derom.

Hvo, som ikke beder, han foragter Guds Befaling og begaar en stor Synd imod det første og andet Guds Bud. Han foragter og Guds dyre Forjættelse og den Ed, som Gud svor, at han vil høre vor Bøn; ja i den, som ikke beder flittig, svækkes og omsider Troen, og al Andagt forsvinder. Saa viger og den Hellig-Aand med sine Gaver, saavelsom vor Herre Jesus Christus, bort fra den, der forsømmer at bede, og han geraader saaledes i et ugudeligt og sikkert Levnet. Han kaster og giver sig ogsaa under Satans List og Vold. Han er et ulykkaligt Menneske, maa uddrikke Guds Vredes Bærme og berøver sig selv Guds venlige Samtale.

Naar du nu vel har øvet dig i Bønnen om at erlange og bekomme de christelige Dyder, saa ville Grædebønner først ret angaa; dertil høre og Kors- og Trøstebønner, saavelsom Taksigelsesbønner for Christi Pine og Død og andet sligt Gode. Derpaa følge da og frydefulde Bønner, hvoraf der voxer og udspringer en saadan ren og brændende Kjærlighed,

som saaledes banker paa, at Gud Intet skal negte dig. Se til den fromme Davids Exempel, hvor hjertelig beder han i sine Psalmer om christelige Dyder og guddommelig Oplysning! hvor græder han i sine Poenitentse-Psalmer! hvor fryder og glæder han sig atter af Hjertet i andre Psalmer! hvor lystig og brændende bliver omsider hans Kjærlighed! saa at han vil intet skjøtte om Himmel og Jord, naar han ikkun har Gud alene. Se til din Herre Christum, hvor flittig, hvor vaagen og ivrig har han ofte den ganske Nat bedet! hvor har han grædt og fældt mangen modig Taare og ofret sig Gud med stærkt Skrig og Graad! hvor har han og glædet sig i Bønnen, saasom der han Matth. 11, 24 siger: Jeg priser dig, Fader over Himmel og Jord! hvor har han og gjort sine rette Kjærligheds-Bønner, saasom den i Joh. 17 Capitel!

Til Saadant har jeg og i denne Bog villet give Anvisning og Anledning, og derfor i Registeret fremstillet alle Bønner i denne Bønne-Bog i fem Slags Orden:

Den første Orden indeholder Bønner om adskillige Dyder efter de hellige ti Guds Buds Anledning! hvilke Bønner skal nok lønne dig din Umage, om du dem ikkun flittelig beder:

Gjør ikkun gjerne vel;
Det lønner nok sig selv.

Den anden Orden indbefatter Taksigelsesbønner for Guds Velgjerninger, hvilke skulle føre og lede dig høiere, ja til videre Guds Kundskab og optænde en guddommelig Kjærligheds-Ild i dig.

Den tredie Orden viser dig Kors- og Trøste-Bønner, hvilke skulle ret aabne for dig dine Græde-Kilder.

Den fjerde Orden lærer dig de Bønner, som ere brugelige for Enhver i sit lovlige Embede og Kald.

Den femte Orden indeholder Lov- og Taksigelses-Bønner. Og dersom du gaar nu ret igjennem disse Stykker, da skal du finde og fornemme Guds Rige, hvilket er Retfærdighed, Fred og Glæde i den Hellig-Aand. Thi naar du saaledes søger efter det rette Liggendefæ og den kostelige Perle i Ageren, saa skal du og finde den.

Og paa det du ogsaa om Søndagen og andre Helligdage kan have Gudfrygtighedsøvelser, da har jeg i et særdeles Register inddelt alle disse Bønner til alle Søndages og Helligdages Evangelier, helst efterdi de fornemste Hovedlærdomme af den christelige Religion og Skriftens Hovedsprog ere i disse Bønner indsluttede og befattede; hvortil og det tredie Register, som er gjort efter Alphabetet eller Bogstavernes Orden, er og ganske tjenligt.

Jeg vil og derhos have dig, gode Læser, venligen erindret, at du ingen af disse Bønner vil agte og regne for at være unyttig, og at du ikke vil maaske tænke ved dig selv og sige: hvad er det fornødent, og hvad Nytte kan det føre med sig, at man beder om Taushed og Stilhed? jeg kan jo vel tie og holde Munden til; eller om christelig Rundhed; eller om Sparsommelighed? jeg skulde jo kunde vide selv at skikke mig deri; eller imod Gjerrighed, imod Vrede, imod Had og flere saadanne Udyder, den frygter jeg jo Intet for. Hvad skulde jeg da derimod bede? nei, nei, min fromme Christen, tænk aldeles ikke saa; tænk, den onde Art og Rod er i dig, som i alle Mennesker, og at du uden Guds Naade ikke rettelig kan dæmpe den; tænk, at alle slige Stykker kunde, før du forser dig dertil, bringe dig baade om Liv og Velfærd, saafremt du ikke formedelst Bønnen

og Guds Naade vil dæmpe og imodstaa dem. Hvor mangen En føres ved sin egen Mund i stor Ulykke? hvor mangen En falder i Drukkenskab? hvor lettelig kan man, formedelst utidig Karrighed og Ubarmhjertighed, paadrage sig Guds Vrede og Forbandelse? jeg vil intet tale om, hvilken en stor Ild umaadelig Vrede og Hevngjerrighed ofte har optændt og afstedkommet. Men vil du idelig og flittelig bruge disse Bønner, da skulle de være dig en Styrke og Lægedom mod al slig Brøst og Bræk, og intet Fald skal styrte dig, og din Bøn skal finde og fornemme sin store Kraft og Virkning, naar nogen Nød paakommer, som lettelig kan ske, endogsaa naar du mindst tænker derpaa. Thi den Helvedes Jæger Satan har altid og paa alle Steder udstrakt sine Garn og Snarer efter dig. Vogt dig derfor vel formedelst Bønnen, og du skal nokſom finde, at den skal have sin Virkning og besynderlige Kraft i rette Tid.

Vil og Nogen sige, at disse Bønner ere for lange, besynderlig efterdi Christus i Matth. 6 siger: Naar I bede, da skal I ikke bruge mange ørkesløse Ord som Hedningerne, thi de mene, at de blive bønhørte, naar de bruge mange Ord; Christus og selv har befattet vor Bøn, Fader vor, i faa Ord; da svarer jeg hertil, at de lange Bønner, som Gud forbyder og ringeagter, ere de, som fremføres med Ord alene og i Hykleri og ere en unyttig Mundklammer, men ikke de lange Bønner, som læses og bedes i en sand Hjertens Andagt; thi saadanne lange Bønner opvækker vore Hjerter, opløfte vort Sind og Sandser til Gud, optænde vor Andagt, styrke vor Tro og Haab, og ere dem nyttelige, som ville være varagtige i Bønnen, og holde hart ved at bede, lede og banke; ville og gaa alle Bønnens Trapper igjennem, ville erlange og bekomme Grædе-Bønner, Kjærligheds-Bønner og Glædes-Bønner.

Saa se vi jo og, at der i Davids Psalmer ere og lange Bønner, og ere dog saare gavnlige. Ligesaa ere og lange Bønner andre Steder at finde i Skriften, saasom Moses Sang og Bøn i 2 Mos. 15 og 5 Mos. 32. Desligeste Esaiæ Bønner i Es. 26 og 64. Item Daniels Bøn i hans Prophethies 9 og Habakuks i hans Prophethies 4. Ja og vor Herres Jesu egen Bøn i Joh. 17. Af hvilke Bønner ingen ere korte og stakkede, men alle saare lange og vidtløftige, og dog tillige saare trøstelige, fulde af guddommelig Visdom og af brændende Iver og Andagt. Omsider staar det og Enhver frit for efter sin egen Andagt at gjøre af én Bøn to eller tre, ligesom ham beleiligt falder.

Til Slutning vil jeg have Alle og Enhver ombedet, at Ingen ville for sin Uværdigheds Skyld lade Bønnen fare; men at han ville omvende sig kun til Gud af Hjertet og bede ikkun med Frimodighed og lade sig ikke aftrænge. Gud anser ikke Personen, har befalet Enhver at bede og har lovet og tilsagt, at han iligemaade vil bønhøre og nokſom aabenbart sin naadige Villie mod alle Mennesker, og at han vil, at alle Mennesker skulle blive salige og komme til Sandheds Bekjendelse. Gud gjør os Alle værdige til Bønnen ved sin Befaling og dyre Forjættelser og har tilsagt vor Bøn Kraft, Hjælp og Styrke, hvilket jeg og alle sande Tilbedere, som tilbede Faderen i Aand og Sandhed, af Hjertet vil ønske, og at de, næst Guds Naade og den Hellig-Aand, maa erlange og bekomme deres Bøns Virkning, Udrettelse, Maal og Ende, og at Gud dem, hvad de bede om, ønske og begjære, vil ved vor Herre Jesum Christum skjænke og give. Amen.

Nogle Sprog om Bønnen.

Man skal bede i en sand Omvendelse og Had til al Synd.

Joh. 9, 31. Dersom Nogen frygter Gud og gjør hans Villie, den hører han.

1 Tim. 2, 8. Mændene skulle bede i alle Steder og opløfte hellige Hænder uden Vrede og Tvivl.

Ps. 66, 18. Havde jeg nogen Uret fore i mit Hjerte, da hørte Herren ikke.

3 Mos. 10, 3. Jeg skal helliggjøres i dem, som komme til mig, siger Herren.

Es. 66, 2. Jeg ser til den Fattige, til den, som har en sønderknuset Aand, og frygter sig for mit Ord.

Man skal bede i Kjærlighed, som fordriver alt Had og Uforligelighed mod vor Næste.

Marc. 11, 25. Naar I staa og bede, da forlader, dersom I have Noget imod Nogen.

Matth. 5, 7. Salige ere de Miskundelige, thi de skulle faa Miskundhed.

Matth. 6, 14. 15. Forlade i Menneskene deres Brøst, saa skal og eders himmelske Fader forlade Eder; men forlade I ikke Menneskene deres Brøst, da skal og eders himmelske Fader ikke forlade Eder eders Brøst.

Man skal bede i Troen og Tillid til den gode Gud.

Marc. 11, 24. Alt, hvad I bede i Eders Bøn, tror, at I skulle faa det, og det skal vederfares Eder.

Jak. 1, 6. 7. Enhver bede i Troen og ikke tvivle. Thi den, som tvivler, han er ligesom Havets Bølger, som røres og drives hid og did af Veiret. Saadant et Menneske tænke ikke, at han skal faa Noget.

Man skal bede om de legemlige og timelige Ting med Vilkaar, om det er Gud behageligt at give dem.

Matth. 26, 39. Min Fader er det muligt, da tag denne Kalk fra mig, dog ikke, som jeg vil, men som du vil.

Matth. 8, 2. Herre, om du vil, da kan du rense mig.

Man skal bede i Jesu Navn.

Joh. 16, 23. Alt, hvad I bede Faderen om i mit Navn, det skal han give Eder.

Man skal bede i alle Tilfælde.

Luc. 18, 1. Man bør altid bede og ikke blive træt deraf. Skulde Gud ikke redde sine Udvalgte, som raabe til ham Nat og Dag?

Man skal og bede i Faste og Legemets Spægelse.

Luc. 2, 37. Anna tjente Gud med Fasten og Beden.

Ap. Gj. 13, 2. 3. Der de (Lærerne) gjorde Tjeneste for Herren, og fastede, ɔc. Da fastede de og bade og lagde Hænderne paa Barnabas og Saulus.

Ps. 35, 13. Jeg plagede min Sjæl med Faste og bad.

Matth. 17, 21. Dette Slags urene Aander uddrives ikke uden ved Bøn og Faste.

Ingen trofast Bøn er forgjæves.

Matth. 7, 7. 11. Beder, saa skal Eder gives; leder, saa skal I finde; banker, saa skal Eder oplades. Kunne I, som ere onde, give eders Børn gode Gaver, hvor meget mere skal eders Fader i Himmelen give den Godt, som ham bede.

Ps. 50, 15. Kald paa mig i din Nød, saa vil jeg frelse dig, at du skal prise mig.

Ps. 55, 18. Jeg vil raabe til Gud, Aften, Morgen og Middag, og han skal høre min Røst.

Ps. 145, 18. 19. Herren er nær hos alle dem, som ham alvorligen paakalde, Han gjør deres Begjæring, som ham frygte, han hører deres Skrig og hjælper dem.

Den første Part af denne Bog,

som indeholder Bønner om adskillige Dyder efter de ti Bud Ords Anledning.

Af det første Bud.

1. Om en sand Guds Kundskab.

Evige, sande, retfærdige, levende, hellige Gud og Fader, jeg klager og bekjender for dig med bedrøvet og ydmyg Aand mit Hjertes store medfødte Blindhed og Uforstandighed, at jeg af Naturen ikke ret kan kjende og til din guddommelige Kundskab og Bekjendelse, i hvilken dog det evige Liv bestaar, af naturlig kjødelig Daarlighed og Misforstand, hverken drager Lyst eller Kjærlighed; o! naadige Fader, tilgiv mig saadan skadelig Daarlighed og regn mig den ikke til. Tag den store Straf bort fra mig, som du ved Propheten Esaias truer med, og raaber Ve over alle, som dig ikke ville kjende og siger: En Oxe kjender sin Eiermand og et Asen sin Herres Krybbe, men Israel kjender det ikke, mit Folk forstod det ikke. O! ve det syndige Folk, det Folk af stor Ondskab og de Ondes Sæd. Men oplys mig med dit Ord og den Hellig-Aand, at jeg i en sand Tro maa kjende og bekjende, at du efter dit Væsen i tre Personer er en eneste sand, væsentlig Gud at tilbede, og du, evige Fader, er den første Person i den hellige Trefoldighed, som af Evighed har født din enbaarne Søn af dit guddommelige Væsen og os ham til en Frelsermand skjænket, givet og foræret. Ak! giv mig, kjære Fader, at jeg din Almægtighed maa kjende, din Barmhjertighed prise, din Retfærdighed frygte, tro din Sandhed og berømme din Visdom. Lad din Almægtighed være min Beskyttelse, din Barmhjertighed min Trøst, din Retfærdighed min Styrke, din Sandhed min høie Beskjærmelse, Skjold og Seier, din Visdom min Regjering, din Kjærlighed min Tillid, min Lyst og Glæde, din Naade mit Lys og Liv, din Lov og Pris min Herlighed. Lær mig ret at kjende din kjære Søn, Jesum Christum, at han er en evig og almægtig Gud i lige guddommelig Væsen med dig, og at han er i sin annammede Manddom den anden Person i den hellige Trefoldighed, og min Herre og min Gud, din Herlighed Glans og dit Væsens rette Billede, Lys af Lys, sand Gud af sand Gud, ved hvilken alle Ting ere gjorte, hvilken er Menneskens Liv og Lys, hvilken du os ganske og aldeles har skjænket og givet med alt, hvad han er, Gud og Menneske, med alle sine evige Gaver og Velgjerninger, hvilken er formedelst den annammede menneskelige Natur min Broder, formedelst sit Evangelium min Prophet og Lærer, ved sine underlige Gjerninger min Læge, ved sin Pine og Død min Frelser, ved sin Opstandelse min Seier og Retfærdighed, ved sin Himmelfart mit Haab, ved sin Herlighed min Pris og Ære, ved sin Hellig-Aand min Glædes Olie, ved sin Igjenkomst til Dommen min Salighed. O! min Herre Jesu, du, som er Veien, Sandheden og Livet, vær du mig den Vei, jeg skal vandre paa, vær du mig den Sandhed, jeg skal tro, vær du mig det Liv, som mig skal opholde og gjøre mig salig.

Lær mig og, o gode og naadige Fader! at kjende din Hellig-Aand, at

han er den tredie Person i den hellige Trefoldighed, med dig og din kjære Søn en evig, sand, væsentlig Gud, som udgaar fra dig og din kjære Søn og sendes i de tro Christnes Hjerter til at oplyse, hellige, trøste og ledsage dem til al Sandhed. Lad ham være mit Lys imod al Mørkhed og Vildfarelse, min Helliggjørelse imod al Urenhed, min evige Sandhed mod Satans og alle Kjætteres Løgn. Lad din Aand, som er Igjenfødelsens Aand, fornye mig og hellige mig til Guds Tempel, saa at den hellige Trefoldighed kommer til mig og gjør sit Værelse hos mig, at jeg formedelst din Aand bliver et nyt Kreatur, at min Herre Christus lever i mig, og at mine Lemmer maa være Christi Lemmer. Giv mig, o Gud! at kjende dig efter din naadige Villie, at jeg din Kjærlighed, o Gud Fader! i mit Hjerte smager, finder og fornemmer i mig min Herres Jesu Christi Godhed og Venlighed, og at jeg altid i mig hans Fødsels, hans Ords, hans Pines, hans Opstandelses og hans Himmelfarts Frugt beholder, din Hellig-Aands Trøst, Lys, Fred og Glæde i min Samvittighed befinder, og saaledes min Saligheds Forsmag og Liggendefæ og mit høieste Gode hos mig har og i mig bær. Denne din Kundskab, o Gud! er det evige Liv, at kjende dig ret er en fuldkommen Retfærdighed, og at vide din Kraft, er en Rod til Udødelighed. Ved denne Kundskab blive vi retfærdige og salige, ved denne Kundskab meddeler du os dig selv med alt dit Gode, derved blive vore Hjerter fulde af Gud. Ved denne Kundskab bliver Satan med al sin Mørkhed, List og Løgn fordreven, hans Rige forstyrret og øde, hans Magt overvunden, hans Pallads og fulde Rustning ham fratagen, ved denne Kundskab bliver et Menneske i sit ganske Levnet regjeret til Guds Ære, sin Næstes Gavn og Gode og til sin egen evige Salighed.

Men hvor denne Kundskab ikke er, der opfylder den lede Satan Hjertet med allehaande Mørkhed, Vildfarelse, Blindhed, Ugudelighed, og et Menneske bliver Guds Vanære og Skjændsel, Guds Vredes og evige Fordømmelses urene Kar. Derfra ville du, o Gud Fader! ved din hellige Kundskab mig naadeligen bevare i al Evighed, formedelst Jesum Christum, din kjære Søn, vor Herre. Amen.

2. Om en sand Gudsfrygt.

Hellige, barmhjertige, naadige og kjære Fader, jeg klager og bekjender for dig med Anger og Ruelse og med mit Hjertes dybe Suk, at jeg formedelst den medfødte Arvesynds forgiftige Sygdom saa er fordærvet, at der af Naturen er ingen sand Gudsfrygt for mine Øine, og at jeg formedelst min ganske fordærvede og onde Natur kan ikke bevise dig nogen sønlig Frygt, elske eller ære dig, og, desværre, ikke har ladet din guddommelige Frygt mig altid regjere, men mine Tanker have mestendels været uden al Gudsfrygt og derimod fulde af idel Forfængelighed, saavelsom mine Ord og Gjerninger. Hvorofte har jeg dine Bud og dit Ord forgjet og forglemt, desligeste overtraadt det og mig for det samme ikke frygtet? Hvorofte har jeg mere fulgt Verdens og mit Kjøds Lyst, end dit Ord og dine Bud? Tilgiv mig, kjære Fader, og forlad mig saadan dine Budords og Trudsels Tryghed og Foragtelse og vend den store Straf bort fra mig, som du truer alle dem med, dig ei frygte, at du dem igjen vil foragte, fordi de dine Ord foragte. Og efterdi Gudsfrygt er den allerskjønneste Visdom, hvorved et Menneske velbehager og tækkes Gud, saa beder jeg dig inderlig, at du ville først og for Alting i mit Hjerte dæmpe og udrydde den medfødte Sikkerhed og Formastelse og dine hellige Budords og guddommelige Trudsels Foragt, og derimod, formedelst din Hellig-Aand, efterdi han er Herrens Frygts Aand, opvæk i mig din sønlige og guddommelige Frygt,

at jeg mig stedse paa alle Steder, i alle mine Tanker, Ord og Gjerninger lærer at frygte for din Ugunst og Vrede, at jeg og for alle Synder og for enhver Synd har sand Anger og Ruelse stadig i mit Hjerte, saa det gjør mig langt mere og smerteligere ondt, at jeg dig har vanæret og fortørnet, end at jeg vorder straffet. O! min Gud og Herre, lad mig bekjende, at jeg dig utilbørlig har fortørnet, og jeg tilbørlig bliver straffet. Forlene mig ogsaa dertil din Naade, at jeg alle Synder af Hjertet forsager, som Djævelens Gjerninger, og at jeg mig ogsaa i alle Svagheder og Skrøbeligheder, i Modgang, Kors og Anfægtning maa trøste ved din faderlige Naade og Barmhjertighed, og dig ikke, som min Fiende, men som min Fader frygte og elske. Bevar og min Sjæl og det indvortes Menneske ved din guddommelige Frygt, at jeg intet mod din hellige Villie tænker, taler eller gjør, men Alting handler og gjør som for dine hellige Øine og Aasyn, at mit indvortes Øie alene varer og vogter paa dig, saa at jeg alle mine Ord og Gjerninger tilforn i din Frygt vel betænker og i alle Ting din guddommelige Visdom, Almægtighed og Hjælp tilforn med Ydmyghed paakalder, at jeg og ved ingen timelig Ting, Ære, Rigdom, verdslig Fryd, Lyst eller menneskelig Frygt mig fra din guddommelige Frygt lader afvende, men at jeg stedse dine naadige Forjættelser med velbetænkt Hu overveier, i hvilke du de Gudfrygtige har tilsagt Befrielse, Barmhjertighed, Velsignelse, Naade, Hjælp, Visdom, rigelig Underholdning, Salighed og Trøst, og at mig din guddommelige Frygt, Naade og Barmhjertighed altid i mit ganske Levnet maa regjere, ledsage og føre ved Jesum Christum, din kjære Søn, vor Herre. Amen.

3. Om den sande og saliggjørende Tro.

Almægtige, barmhjertige, sanddrue og trofaste Gud, jeg klager og bekjender for dig ydmygelig, at mit Hjerte af Naturen er med Vantro, Mistro og Tvivl ganske forgiftet og fordærvet, saa at jeg dit sande Ord ikke ret har ladet mig gaa til Hjerte og ikke aldeles og hjertelig mig derpaa forladt. Forlad mig, kjære Fader, saadan stor Vantro og Mistro og vend bort fra mig Straffen og Forbandelsen, med hvilken du truer alle dem, som sig paa Menneskene og paa disse timelige Ting forlade, og efterdi det er umuligt at tækkes Gud uden Troen, saa beder jeg dig hjertelig, rens mit Hjerte formedelst Troen fra al Tvivl, Vantro og Afguderi og giv, at jeg ingenlunde brister og forlader mig paa timeligt Gods og Ære, paa Menneskens Gunst og Hjælp, hvorved der hænger ikkun Forbandelse. Optænd du i mit Hjerte den sande Troes Lys, ved hvilken jeg dig, som den eneste sande Gud, ret maa kjende, som du dig i dit Ord har aabenbaret, og giv, at jeg samme dit aabenbarede Ord af Hjertet maa tro, dine Forjættelser om din Naade og Syndernes Forladelse, som mig ved din kjære Søn er forhvervet, med fast Tro og Tillid maa annamme, maa have Ro deri med min Samvittighed og derved have en fri og dristig Tilgang til dig og dig med ganske Hjerte paakalde. Giv, at jeg de tre Troens Piller fastholder, nemlig din evige Sandhed, din hjertelige og faderlige Barmhjertighed og din uendelige Almægtighed og mig derpaa fast og mandelig styrker, støtter og grundfæster. Saa beder jeg og dig, o kjære Fader! du ville mig daglig min Tro formere, forøge og styrke og af Naade holde mig min Troes Svaghed og Skrøbelighed til Gode, ikke sønderbryde det knuste Rør og ei udslukke den rygende Hør, men lade det ringe Sennepskorn og den guddommelige Sæd opvoxe i mig og blive til et frugtbart Træ, som bærer megen Retfærdigheds Frugt til dit Navns Lov og Pris, paa det jeg bliver ikke befunden et bart og ufrugtbart Træ, som bliver

forbandet, evig fortørret og i Helvedes Ild bortkastet. O Herre Jesu Christe! du er Veien, Sandheden og Livet, Veien og Sandheden i dine evige Forjættelser, Livet i dine hellige Fortjenester; jeg beder dig, du evige Vei, lad mig ikke fare vild fra dig; du evige Sandhed, lad mig ikke formedelst Vildfarelsens Aander blive bedragen og lad mig ei paa dine Forjættelser tvivle; du evige Liv, lad mig ikke roe og hvile i nogen dødelig og forgjængelig Ting og deri søge Livet. O! min Sjæls allerdeiligste Brudgom, trolov dig med mig formedelst Troen; o! ædle Gjæst, bo i mig ved Troen; du er dog min formedelst Troen med alle dine Velgjerninger og Gaver. O! Gud Hellig-Aand, forene og forlig mig igjen formedelst Troen med Gud, min himmelske Fader, omvend mig igjen til ham, plant og indpod mig igjen formedelst Troen i det levende Vintræ, min Herre Jesu Christo, at jeg af ham alene kan faa føle og fornemme mit, ja hans Livs Kraft og Saft og al min Retfærdighed, Liv og Salighed, saa at min Tro skal ikke være en død Tro, men formedelst Kjærlighed ivrig, kraftig, fyrrig og frugtbar til alle gode Gjerninger. Forny i mig Guds Billede ved Troens Retfærdighed og ved mit Levnets Helligbed; gjør mig formedelst Troen til et nyt Kreatur, lad mig formedelst Troen føre og ofre dig, min Herre Gud, et velbehageligt Offer, som Abel formedelst Troen blive optagen i Himmelen, som Enoch formedelst Troen blive den christne Kirkes sande Lem og indgaa i Arken, som Noah formedelst Troen forlade den afgudiske Verden og søge det himmelske Fædreneland, som Abraham formedelst Troen bekomme Velsignelse, som Jakob formedelst Troen nyde med Joseph Ro og Hvile i Forjættelsens Land og det himmelske Fædreneland, formedelst Troen med Mose udvælge heller at lide ondt med Guds Folk end at have Syndens timelige Lyst og Glæde og at agte Christi Forsmædelse for større Rigdom end al Ægyptens Liggendefæ, formedelst Troen lade med Daniel ingen menneskelig Frygt, Tyranni eller Magt mig fra dig afskrække, formedelst Troen æde med Israel det skjulte himmelske Manna, drikke Livsens Vand af Salighedens Klippe og gaa igjennem denne Verdens bedrøvelige Hav, formedelst Troen omstøde Jericho Mure, det er, forstyrre Satans Rige, som Josva formedelst Troen holde den Helvedes Løves Mund tilhobe og udslukke Helvedes Lue, som Daniels Tro i Løvekulen holdt de grumme Løvers Munde tilhobe, at de ham intet skadede, og omsider formedelst Troen se Guds Herlighed og bekomme Troens Ende, som er Sjælens evige Salighed, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

4. Om en Hjertens brændende Kjærlighed.

O! du gode Gud, rig af Kjærlighed, venlige og naadige Fader, du som er en Kilde og Oprindelse til al Kjærlighed, Venlighed, Godhed, Naade og Barmhjertighed, jeg klager og bekjender for dig med stor Sorg og Angest, at al din guddommelige Kjærlighed, hvormed jeg dig over alle Ting skulle elske, er formedelst den oprindelige Arvesynd i mit Hjerte aldeles død og udslukt, saa at jeg af Naturen er mere tilbøielig til mig selv, til min egen Kjærlighed og til Kjærlighed til Kreaturene end til dig, min gode Gud og kjære Fader, og min Frelser Jesum Christum og den Hellig-Aand som min sande Trøstermand, ikke retskaffen, tilbørligen og over alle Ting har elsket, du som dog er det høieste og evige Gode, som over alle Ting med al rette bør at elskes, tilgiv mig denne min store Synd og Daarlighed og vend bort fra mig den store og haarde Straf, som skrevet staar: Forbandet være den, som ikke elsker den Herre Jesum Christum. Udslet og udryd i mig al uordentlig Kjærlighed til Verden og til

Kreaturene, desligeste min egen Ære, Kjødsens Lyst, Øiens Lyst og et hoffærdigt Levnet, hvilke forvende, forkrænke og forstyrre Menneskets Hjerte og det fra dig afvende og bortrykke. Optænd derimod i mig formedelst din Hellig-Aand din Kjærligheds rene og ubesmittede Lys og Skin, at jeg dig for din egen Skyld, som det høieste Gode, som den evige Kjærlighed, som den høieste Venlighed, som den venligste og trøsteligste Kjærlighed, som den ubegribeligste Godhed, som den selvstændigste Helligheed, som den klareste Sandhed, Retfærdighed og Visdom, og kortelig som alt Godt og en evig Kilde til alt Godt af Hjertet elsker uden al mit Sinds Tanke og Betragtelse, derfor at ville have selv nogen Belønning, Nytte eller Betaling, men alene for din egen Skyld, og fordi du er det høieste og ypperste Gode, at jeg og underlægger og undergiver dig alt mit Hjerte Villie og Forstand og med Lyst og Glæde holder dine Bud og gjerne gjør din Villie; thi deri bestaar den sande Kjærlighed imod dig. O! Herre Jesu, dit rene Hjertes rene Kjærlighed oplyse mit kolde Hjerte, din ubesmittede Sjæls rene Kjærlighed oplyse min mørke Sjæl, du ædle Sindets Kjærlighed opfyld mit Sind og Gemyt med din guddommelige Kraftes Kjærlighed, styrk mit Legems og Sjæls Kræfter i din Kjærlighed, at jeg for din Skyld flyr, overgiver og forlader alt det, dig mishager, og Alting gjør og lider for din Kjærligheds Skyld, og fordi sligt dig behager, og deri bliver vaagtig indtil Enden. Thi saaledes at elske dig er den allerdeiligste Visdom, og hvo, den ser, han elsker den; thi han ser, hvor store og underlige Ting den gjør. At og din Kjærlighed bøier og lænker mig til dig, forener mig med dig og gjør mig med dig, min Herre, en Aand, et Liv, en Sjæl, saa at jeg altid tænker paa dig, taler om dig, hungrer og tørster efter dig og bliver mæt i din Kjærlighed, bliver i dig og du i mig, at jeg og formedelst saadan Kjærlighed elsker alle Mennesker i dig, og for din Skyld, som mig selv, at jeg ogsaa af hjertelig Barmhjertighed og barmhjertig Kjærlighed tilgiver mine Fiender, elsker dem og beder for dem og gjør dem Godt og overvinder saaledes det Onde med det Gode, og det altsammen gjør for min kjære og himmelske Faders store Kjærligheds Skyld, som sig over mig forbarmer, for Guds Søns og min Frelsers fuldkomne Kjærligheds Skyld og for Guds, den Hellig-Aands, min eneste og sande Trøsters brændende Kjærligheds Skyld. Amen.

5. Om et fast og stadigt Haab.

O! du evige Sandheds Gud, du som holder Love evindeligen, paa hvilken alle de, som sig forlader, aldrig skal beskjæmmes, jeg klager og bekjender for dig, at mit fordærvede Kjød og Blod hænger ganske ved det Timelige, slaar sit Sind ganske dertil, ser og længes altid efter legemlig og timelig Trøst og ofte forglemmer dine Forjættelser, din Almægtighed og Barmhjertighed. Forlad mig, Herre, denne store Synd og Forseelse og vend den haarde Straf bort fra mig, hvilken du truer med, naar du siger, at de, som sætte deres Haab paa de timelige og forgjængelige Ting, skal ikke se og fornemme den tilkommende Trøst. Udslet i mig alt falskt og bedrageligt Haab og Tillid, der ligesom en Røg, ligesom en Rimfrost og tynd Skum forsvinder; tag fra mig al forfængelig og unyttig Omsorg, lad mig af Hjertet visselig tro, at du for mig sørger og vaager. Lad mit Hjertes Haab og Tillid altid være fæstet paa dig, at din Naades og Godheds søde og liflige Strøm ikke i mig forhindres og mit Hjertes Tillid og Ro i dig ei forstyrres. Thi alt Haab og Attraa, som ikke hviler i dig, maa blive i Uro evindelig.

Lad mit Haab i al Modgang og bedrøvelig Tilstand blive hardt ved dig og paa dig alene som et trygt Anker paa en fast Grund være stadig fæstet,

og din Hjælp uden al Tvivl med stor Frimodighed forvente. Lad mit Hjerte finde, at din Barmhjertighed er umaadelig, din Godhed er uendelig og din Forjættelse er sanddru, at mit Haab derved kan styrkes og bevares, saa det ikke vakler, viger eller er ubestandigt, og min Bøn maa forsikres, at den visselig bønhøres, og min Tillid maa bekræftes og besegles, saa at jeg under din Beskjærmelse tryggelig som i en stærk Befæstning maa beskjærmes. Mit Haabs Fundament og rette Grund, o kjære Fader, er din elskelige Søns naadefulde Manddomsannammelse og hans hellige, dyre Fortjeneste, saavelsom hans Opstandelse og Himmelfart, hvorved du os til et levende Haab har igjenfødt, hvilket mig og visselig ikke skal lade blive til Skamme. Thi i Christo er jeg allerede opstanden og til Himmelen opfaren og sat i det himmelske Væsen.

Derfor har jeg i Christo Jesu, min Herre, allerede det evige Liv og varer nu alene paa den tilkommende Herligheds Aabenbarelse. Lad mig derfor, o gode Gud, i alle Ting i alt det, jeg enten skal lade eller gjøre, paa dig alene haabe, at du maa være mig alt det alene, som mit Hjerte ønsker og begjærer. Lad mig og i Nød og Drøvelse over din Hjælps Forhaling ikke altfor meget bedrøves; thi jeg ved, jo længer du tøver, jo herligere du derefter hjælper. Forlindre mig mit Kors og Gjenvordighed, paa det jeg skal ikke blive altfor træt, for svækket og udmattet. Styrk mig altid med din Trøst, paa det jeg med dem, som haabe paa Herren, maa bekomme stedse ny Kraft og ikke falde, men blive fast, tryg og stadig evindelig, som Zions Bjerg, ved Jesum Christum, vor Herre. Amen. Amen.

6. Om en sand Ydmyghed.

O! Herre Jesu, du allerydmygeste Hjerte, jeg bekjender og klager for dig, at jeg af Naturen er ganske redebon og tilbøielig til min egen Ære, og den onde Aand har mit Hjerte formedelst Hoffærdighed, som en Rod, Begyndelse og Oprindelse til alle Synder, saa forgiftet og forgiftiggjort, at jeg mig ofte imod dig med min egen Ære har saare forseet og grovelig deri syndet, ikke betænkt, at al Ære bør dig alene og ikke noget Kreatur, ofte foragtet min Næste, dristet paa min egen Kraft og Styrke og forladt mig paa mig selv. Herre, du som giver de Ydmyge din Naade og staar de Hoffærdige imod, tilregn mig ikke denne min store Synd, vend bort fra mig den haarde Straf, som du har truet de Hoffærdige med, at du vil nedstyrte og adsprede dem. Lad min Ærgjerrighed ved din hellige Ydmyghed være udslettet og betalt. Lær mig at kjende min Elendighed og at frygte den høie Guds Majestæt. Thi hvad er jeg, uden en Haandfuld af Jord og Aske? Et raaddent og stinkende Aadsel, et Kar fuldt af Vederstyggelighed og al Urenhed, en elendig Orm, et syndigt Foster og Fødsel, af Naturen Vredens Barn, undfangen og født i Synden, i Møie, Arbeide, Jammer og Forfængelighed lever jeg, med Smerte og ynkelig Gestalt dør jeg. Hvo ved, hvor mit Endeligt skal blive! Jeg er, Herre, en Elendigheds Afgrund, blind i din Kundskab, stum til at love og prise dig, døv til at høre dit Ord, lam og halt til at vandre paa dine Veie: jeg har af mig selv aldeles Intet, uden Synd, Død og Fordømmelse, men hvad Godt jeg har, det er dit og ikke mit; thi hvad har et Menneske, som det ikke har annammet? Derfor er Æren din alene og ikke min. Men jeg har dig ofte din Ære berøvet og formedelst Hoffærdighed mig den samme tilegnet, med fremmed Gods pralet, stoltseret og mig deraf som en utro Tjener og Husholder ophøiet. O gode Gud, fordre mig ikke til Regnskab; thi jeg kan ingenlunde bestaa. Giv mig, at jeg bliver ydmyg af Hjertet og enfoldig i Ord og Tale, at jeg

ikke agter mig selv for høi og stor at være, men er ringe i mine egne Øine. Plant i mit Hjerte en sand Ydmyghed, saa jeg dig i alle Ting, hvortil du mig vil bruge, vorder underdanig, hørsom og lydig. Giv mig, at jeg mit Kalds Bestilling maa med et enfoldigt Hjerte forrette og ikke ser paa min, men paa din Kraft og Hjælp og den med al Taalmodighed forventer; hjælp mig, at jeg alt mit, og hvad du mig har paalagt, trolig bestiller og ikke tragter efter det, som jeg ej er kaldet til.

Lad mig ikke i saadan, ja saa stor Blindhed og Daarlighed geraade, at jeg store Ting ved min egen Evne, Kraft og Formue, skulle fordriste mig til at forrette; lad mig betænke, at jeg bærer mit Liggendefæ i jordist Lerkar, lad ikke opstige i mit Hjerte nogen Foragt til min Næste, ja ikke end til det ringeste Menneske, thi formedelst den Ringe og Ydmyge forretter du dine Gjerninger paa Jorden, ja store Ting, og giver dem din Naade, at de bliver bekvemme og frugtbare Redskaber. Lær mig, Fredens Gud, formedelst Ydmyghed at bevare og forfægte Fred og Enighed, lær mig, o ydmyge Jesu, at følge dit Exempel, du som har ydmyget og fornedret dig under Gud, under Englene og Menneskene og under alle Kreature og nævnet, ja agtet dig lige ved en Orm, efterdi en Orm er det Ringeste og Foragteligste blandt alle Kreature.

Lad, Herre, dit Ord bære Frugt i mit Hjerte, som siger: Lærer af mig, thi jeg er sagtmodig og ydmyg af Hjertet, ikke udvortes under et Skin, men af Hjertet. Eia! du Herligheds Herre, har ydmyget dig, og det menneskelige Hjerte, den elendige Orm og Maddikesæk blæser sig dog saa op; du ydmyge Hjerte har veget fra al denne Verdens Ære, og de, der agte sig at være dine Børn, kunde dog ikke af denne verdslige Ære blive mætte. Eia! hvilken Vederstyggelighed er det. Naar skal jeg dog engang dø bort fra denne Verdens Ære? Saa jeg mig ingen Ære agter værdig, begjærer og ikke Ære af Nogen, lærer at dømme ringe om mig selv, ikke elsker mig selv, men heller fornedrer mig selv, mishager mig selv, straffer mig selv, agter og skatter al min Gjerning for Intet, al min Anseelse for idel Støv, ja for idel Skarn som jeg og er, og for et urent og besmittet Klæde for dine Øine. O Gud; giv mig det at gjøre! Giv mig og naadelig, at jeg ikke lader mig bedrage af deres prisende Ord, som smigre for En og tale En efter Munden, ikke lader mig fixere af saadan Ros, men heller betænker, at mig tusinde Gange mere mangler og fattes. Giv mig mit Hjertes Fornedrelse, som et Liggendefæ og Grundvold til alle Dyder, til at efterfølge din hellige Ydmyghed. Lad mig betænke det Ord, som du har sagt: Hvo, sig selv fornedrer som dette Barn, han er den Største i Himmeriges Rige. Item: At den Høieste ser paa det Fornedrede i Himmelen og paa Jorden. Item: Jeg ser til dem, som have en sønderknust Aand. Lad mig ikke være en Vederstyggelighed for dine Øine formedelst Hoffærdighed, en Guds Tyv formedelst Ærgjerrighed, Lucifers Efterfølger og Staldbroder formedelst Hovmodighed. Vend bort fra mig hoffærdige Tanker, stolte Gebærder og nødelige Lader, og indslut mit Hjerte i dit ydmyge Hjerte, at min Sjæl det besidder og deri har sin Ro og bor evindeligen. Amen.

7. Bøn imod Hoffærdighed.

Ak! min Herre Jesu Christe, du ydmyge, enfoldige og fornedrede Hjerte, hvilke fornedrede Øine, hvilke ydmyge Fagter, hvilken lemfældig, sagtmodig, trøstelig, venlig og yndelig Mund haver du; du begjærer ingen Ære, du fly al Høihed, dit ganske Levnet er intet uden Armod, Foragtelse og Smerte; men derimod, hvilken opblæst og forgiftig Orm er jeg! Jeg haver stolte og hovmodige Øine, hoffærdige Gebærder og prægtige Ord, sligt er

min Begjæring og Lyst. Foragt kan jeg ikke lide, jeg holder den for en stor Forsmædelse, og jeg er dog intet andet værd. Jeg holder mig altfor kostelig, ja altfor prægtig og herlig til at lide Forsmædelse og Foragt. Tilgiv mig, Herre, denne min Synd og Daarlighed og tag Straffen bort fra mig, udslet al Ærgjerrighed i mig, at jeg ei bliver Satan lig, som altid vil være høi, sidde paa Guds Stol og være tilbedet. Thi dette sit Billede har han mig og indhugget. Herre, min Gud, lær mig dog at kjende min Elendighed: Menneskets er dog ikkun et stinkende Skarn den Stund, det endnu lever. Det er dog alt dit og ikke mit, hvad jeg haver. Er jeg rig, hvor snart kan du gjøre mig arm og elendig! Er jeg vis og forstandig, hvor snart kan du gjøre mig til en Nar og Daare, borttage det fornuftige Hjerte og gjøre det til et bæstisk Hjerte som Nebukadnezars! Er jeg i stor Værdighed, hvor snart kan du udøse Foragt paa mig! Staar jeg nu, hvor snart kan jeg falde! Har jeg Gunst og Venskab, hvor snart kan Venner fra mig blive affældige, ja vorde mine arrigste Fiender og Uvenner: Er jeg stærk, hvor snart kan jeg vorde syg og svag og dø bort! Er jeg lyksalig, hvor snart kan Lykken vende Hjulet om! Korteligt, der er intet bestandigt af alt det, jeg haver; jeg har aldeles intet, hvorpaa jeg mig tryggelig og uden stor Tvivlsomhed kan forlade, uden dig alene. O! min Herre og Gud, und mig naadelig, at jeg mit Hjerte fra mig selv og alle timelige Ting til dig alene kun henvender; giv mig, Herre, at kjende den forgiftige Orm, som bor i mig, som saaledes mig med Egenkjærlighed, med egen Ære, med egen Villie har forgiftet og forgiftiggjort. Se mit Hjerte skulde alene til dig være henvendt, det er dog fra dig til mig selv, til min Egenkjærlighed, til min egen Ære, til min egen Nytte og Fordel bortvendt. Hvor ofte har jeg gjort af mig selv en Afgud. Jeg hykler og smigrer ofte for mig selv og for min egen Natur, jeg elsker og ærer mig selv, det er en stor Afgud, som i mit Hjerte ligger skjult og forborgen. Herre min Gud, fri og frels mig derfra. Giv, at jeg hader mig selv, nægter og forsager alt det, jeg haver, ellers kan jeg ikke være din Discipel. Forlen mig, at jeg ikke følger den hoffærdige Lucifers Fodspor, thi han skulde føre mig i Helvede og Fordærvelsen. Hjælp mig at følge dine ydmyge Fodspor, du som er saa sagtmodig og ydmyg af Hjertet, paa det jeg kan finde Hvile i dig for min Sjæl. O! du smale, snævre og trange Korsets Vei, Armod, Fattigdom, Foragt, Forsmædelse, Forhaanelse, Kors og Død, hvorfor er du saa ganske Faa bekjendt? Hvor Faa ere de, dig finde? Uanseet vor Herre Christus har dog gaaet denne Vei til sin Herlighed, saa gaar dog den ganske Verden derimod den brede Vei, Rigdoms, Vellystes og Ærgjerrigheds Vei og falder hen ind i Helvede. O! Gud bevare mig og ledsage mig paa evige Veie. Amen.

8. Om en sand Taalmodighed.

O! Herre Gud, kjære Fader, barmhjertige og naadige, langmodige og med stor Miskundhed og Trofasthed. O! Herre Jesu Christe, du taalmodige Guds Lam, o! Gud Hellig-Aand al Trøstens og Fredens Aand; jeg klager og bekjender for dig mit Hjertes Trodsighed, medfødte Utaalmodighed og Ulydighed, og at jeg ofte har knurret og knyset imod din hellige Villie og dig høiligen fortørnet. Tilgiv og forlad mig, Herre, saadan min store Synd og Ulydighed og tilregn mig den ikke; vend den haarde Straf bort fra mig, som du truer dem med, som dit Aag ei ville paa sig tage og med Taalmodighed det bære, og at de skulle aldrig mere finde Hvile for deres Sjæle, men giv mig din Naade, at jeg dig altid i og under Korset maa være hørsom og lydig og ikke imod dig knurre, eller fortørnes derover, at jeg hjemsøges; men bekjende saadan

min Drøvelse og Elendighed formedelst dine guddommelige Raad at være mig billig paalagt, og at der uden din Villie ikke det ringeste Haar kan falde mig af mit Hoved. Giv, at jeg med et godt, taalmodigt og taknemmeligt Hjerte alt Kors, Pine og Smerte af din faderlige Forsyns Haand maa optage og annamme, ja agte mig da endda større Straf værdig, efterdi al Drøvelse, Sorg, Pine og Smerte er dog langt ringere end mine Synder. Ja, at jeg ei alene ikke bliver træt og kjed af at lide, men langt mere og heller begjærer at lide efter din Villie, og hvad dig kan komme til Ære og mig til Gavn og Gode. Lad mig befinde, at du af stor Kjærlighed har mig mit Kors tilskikket, og paa det du mig kunde ydmyge, korsfæste mit Kjød, prøve min Tro, Haab og Kjærlighed, bestyrke min Bøn, Taalmodighed og Bestandighed, lære mig, trøste mig, berede og gjøre mig skikket og bekvem til Guds Rige, og ved Kors og Drøvelse gjøre mig stor i Himmelen og indføre mig til din Herlighed. Giv mig det Sind og Hjerte, at jeg har min Drøvelse og Modgang kjær, dig derfor takker, mig derved glæder og bliver derved lig min Herres Jesu Christi Billede. O! Herre Jesu, giv mig at jeg i al min Drøvelse, Gjenvordighed og Lidelse altid maa beskue dit Billede og betænke, hvorledes du med saa stor Taalmodighed har baaret dit Kors, hvorledes dit hellige Hoved er slaget, med Torne kronet, stukket og revet, dit hellige Legeme er hudflettet, saargjort og ihjelslaget. Ligesom du, Herre, har i saa stor Taalmodighed opofret din himmelske Fader din Villie, saa lad mig ogsaa ganske og aldeles opofre dig min Villie, den forsage og fornægte, overgive mig dig ganske og glæde mig derved, at din Villie, som altid er god og gjør alt Godt, maa hos mig fuldkommes. Fordriv af mit Hjerte al Utaalmodighed, Græmmelse, Knur, Sorg, Angst, Frygt og Kleinmodighed, og giv, at jeg ved Taalmodighed i dig vorder stærk til at overvinde Alting, ja, at jeg saadan Sorg, Trængsel og Smerte efter din Villie, for din Villies Skyld og formedelst din Villie i dig, med dig og formedelst dig taalmodig bærer, taaler og lider, saalænge det dig behager, at jeg det holder for min Herres Christi Smerte og Pine og ham derfor elsker, lover og priser, nu og i al Evighed.

Giv mig, Herre Jesu Taalmodighed til at taale og lide alt, hvad du vil, giv mig din Sagtmodighed, at jeg mod dig ei knurrer, din Ydmygheed, at jeg mig al Straf agter værdig, din Naade, Alting at lide og udstaa, og formedelst en sand, stadig og levende Tro at kaste al Omsorg paa dig og stadig at haabe og forlade mig paa dine sandfærdige Forjættelser, giv mig en stadig Tillid dertil, at du endog midt i Kors og Bedrøvelse har mig kjær, og det Haab, at du mig mit Kors skal hjælpe at bære og mig det lindre og formilde. Trøst mig og med din Hellig-Aand og med det evige Lysets Forsmag og Skin, saa at jeg mere maatte se mig om efter indvortes himmelsk end efter udvortes jordisk Trøst. Giv, at jeg mig ei frygter for dem, som kunne slaa Legemet ihjel, men ikke Sjælen. Forlen mig, at jeg endogsaa midt i Bedrøvelse og Modgang maa beholde et roligt og stille Sind og Hjerte og Sagtmodighed imod mine Fiender, at jeg mig ikke hevner hverken med Ord, Gjerninger Attraa eller Gebærder. Giv mig en sand Bestandighed i Troen, saa at jeg bliver varagtig deri indtil Enden og vorder salig. Og efterdi ikke noget christent Menneskes Levnet, Tid eller Kald er eller kan være uden Modgang eller Gjenvordighed, og du, o min himmelske Fader, ved allerbedst dine fattige Børns Svaghed og Skrøbelighed, saa læg mig da paa, hvad jeg kan bære, og gjør mig det ikke for tungt, for besværligt eller for langt; lad din Naade mig med mit Kors, Gjenvordigheder og Byrde holde, løfte og lette.

Giv mig Naade saalænge at taale og lide Sorg og Angst, dertil det synes dig godt og behageligt at redde og frelse mig deraf, paa det jeg kan vel vorde bestyrket, oplyst og renset; lad min Herre Christum med sin Sagtmodighed, Ydmyghed, Taalmodighed leve i mig, at ikke jeg, men han, som er mit Liv, kan leve i mig. Giv mig og mod alle dem, som ville gjøre mig Ondt eller føre mig i Skade, et taaligt, godt og stille Sind, en barmhjertig Kjærlighed, paa det jeg med dig kan sige: Fader, forlad dem. Giv og forlene mig en stille, yndelig og venlig Mund, en mild og hjælperig Haand, at jeg med dig og din Kjærlighed maa blive forbunden og forenet evindelig. Amen.

Af det andet Bud.

9. Om en fyrrig Andagt og Ivrighed til at bede og om Bønnens Gave.

Barmhjertige, naadige og kjære Fader, du har mig befalet at bede; din kjære Søn har mig det lært og med en dyr Ed tilsagt at ville mig bønhøre; din Hellig-Aand erindrer mig og ofte i mit Hjerte at bede, og jeg ved ogsaa, at al god Gave er herovenfra og kommer ned fra Lysenes Fader, ved ogsaa, at ingen sand, bestandig, lykkelig, frugtbar og god Ting, enten den er himmelsk eller jordisk, timelig eller evig, uden Bøn kan forhverves, ved og, at det angaar din Ære og min høieste Nødtørftighed det fordrer og udkræver, ved og, hvilken en venlig Samtale Bønnen er med dig, og hvorledes du giver Gjensvar derpaa formedelst Trøst og hellige Tanker, og at man ingen Hjælp og sand Trøst uden Bønnen kan erholde og bekomme, har og derforuden saa mange Helgenes og Guds Børns Exempler, ja og min Herres Jesu Christi eget Exempel paa en ivrig og flittig Bøn, og dog er jeg, desværre, saa forsømmelig, saa doven og lad til Bønnen og forlader mig mere paa mit Arbeide og egen Visdom, end paa din Hjælp og Naade. Forlad mig, Herre, saadan Sikkerhed og Daarlighed og dine guddommelige Forjættelses store Foragt; vend bort fra mig den store Straf, som du truer din Naades Foragtere med, at du vil dem igjen foragte, og at de, som haste og ile efter noget Andet end efter dig, for Alting skulle have stor Hjertesorg; giv mig Naadens og Bønnens Aand og lad mig betænke dine trøstelige Forjættelser; hver den, som paakalder Herrens Navn, skal vorde salig: Førend de raabe, da vil jeg høre, naar de endnu tale, da vil jeg svare. Herren er nær hos alle dem, som kalde paa ham. Hvad I bede Faderen om i mit Navn, det skal han han give Eder. Hvo er iblandt Eder, som giver sin Søn en Sten, naar han beder ham om Brød? Optænd mit Hjerte med en inderlig og brændende Andagt og med din Naades Lys; lad min Bøn være vellugtende for dig som Noahs Offer. Aabenbar dig for mig, som du aabenbaredes for Abraham i tre Mænds Gestalt og Skikkelse, og gak ikke din Tjener forbi. Velsign mig i min Bøn, som du gjorde ved Isak. Vis mig den himmelske Stige, som du gjorde ved Jakob. Lad mig opløfte til dig mine Hænder som Mose. Lad min Bøn klinge for dig som de velklingende Cymbler paa Arons Kjortel og som Davids Harpe. Optænd i mig en hellig Tørst efter dig, og at jeg maa skrige og tørste efter dig som Hjorten efter det ferske Vand. Rør og rens mine urene Læber med den himmelske Ild, som du gjorde ved Esaias. Lad mig græde for dig, som Jeremias gjorde, og sige: Gid mine Øine vare en Graadskilde og jeg havde Vand nok i mit Hoved. Lad mig se din Herlighed i Aanden og Troen som Ezechiel. Bønhør mig, som du bønhørte Daniel. Oplad mine Øine, som du gjorde ved Elisæi Tjenere. Lad mig med Petrus og Maria

hjertelig græde for dig. Oplys mit Hjerte som Røverens paa Korset. Lad mig bøie mine Hjertens Knæ for dig som Mannasse. Oplad mit Hjerte til at mærke paa dine Ord, som du gjorde ved Lydia, saa at jeg i mine Bønner forglemmer alle timelige Ting. O Herre, du som kjender alle Hjerters Hemmelighed, du som prøver Hjerter og Nyrer, du ved, hvor ubestandige Menneskenes Hjerter og Sind ere og langt bevægeligere end Havsbølger, som røres og drives af Veiret. Bestyrk dog min Andagt, at jeg ikke af saa mange og adskillige Tanker skal drives hid og did; du, Herre, kan nok stille og befæste mit Hjertes Skib og det langt bedre regjere og bevare end jeg selv. Stat op, Herre, tru den stærke, overilende Stormvind og dette mit Hjertes urolige Hav, saa det kan vorde ganske stille, have Fred og Ro i dig, beskue dig uden al Forhindring og med dig forenes. Før mig i den aandelige Ørken, hvor jeg intet hverken ser eller hører af Verden, men dig alene, at du saa med mig alene maa tale, og jeg dig venligen maa kysse, saa Ingen det se kan og mig bespotte. Forny mit Hjerte, Sind og Tanker. Optænd i mig, dit Lys, saa at det skinner i mig, og at mit Hjerte kan brænde og blive optændt i din Kjærlighed, Iver og Andagt. Borttag det Stenhjerte af mit Kjød, saa jeg kan fornemme din Aands Lue og Skin, Kjærlighed, Trøst og venlige Gjensvar. Tag bort, Herre, ved din Naade alt det, som kan hindre min Andagt, det være sig Verdens eller mit Kjøds Villie, saasom Vrede, Hevngjerrighed, Utaalmodighed, Vantro, Hovmodighed, Trodsighed, Stivhed, Fiendskab og Ubodfærdighed. Lad din Hellig-Aand i mit Hjerte sukke, skrige, raabe, bede, love, takke, vidne og give min Aand Vidnesbyrd, at jeg er et Guds Barn. Lad ham optænde mit kolde Hjerte med sin himmelske Ild, det oplyse og varme og tale for mig hos Gud med usigelige Suk. Lad din Hellig-Aand bo i mig, gjøre mig til Guds Tempel og Helligdom og opfylde mig med guddommelig Kjærlighed, Lys, Andagt, himmelske Tanker, Liv, Trøst, Styrke, Fryd og Fred. Lad din Hellig-Aand gjøre mit Hjertens Tempel med den guddommelige Andagts himmelske Røgelse liflig, kjærlig, yndelig og vellugtende. Lad os formedelst din Hellig-Aand, o kjære Fader, blive med din elskelige Søn Jesu Christo forenede, at vi i ham, formedelst ham og med ham, som med vort Hoved, bede. Lad os og formedelst den Hellig-Aand med alle troende Mennesker og den ganske hellige christelige Kirke blive forenede, at vi med den ganske Menighed, for den ganske Menighed og i den ganske Menighed bede som i din Helligdom og blive bønhørte i den Herres Jesu Christi Navn. Amen.

10. Om Guds Naade og Barmhjertighed, hvilken er vor Bøns Grundvold.

O! barmhjertige, naadige, langmodige, taalmodige Gud og Fader, jeg bekjender og klager for dig min Elendighed, at jeg har formedelst mine mangfoldige Synder afvendt mig fra dig, fra din Naade og Kjærlighed og ofte foragtet og forsømt din Naade og Barmhjertighed. Tilgiv mig, Herre, denne min store Synd og vend bort fra mig Straffen, som du truer med, at du vil slaa slige Mennesker med Forhærdelse og Blindhed, og at saadanne Foragtere skulle aldrig mere komme til din Hvile eller smage din Nadvere. Vær mig, Herre, naadig, thi jeg bekjender, at jeg uden dig er saa ganske og aldeles Intet, ja Intet uden Mørkhed og Vildfarelse, Intet uden et raaddent og stinkende Aadsel, en Ormespise, et urent Kar, Vredens og evig Fordømmelsens Barn. Jeg maa kjende og bekjende, at dersom du mig med din Naade ikke oplyste, da maatte jeg blive i evig Mørkhed; dersom du mig ikke lærte og underviste, saa blev jeg i alle Ting uforstandig;

dersom du mig ikke ledsagede, da for jeg stedse vild; dersom du mig ikke rensede, da blev jeg evindelig et urent og stinkende Kar; dersom du ikke gjorde mig levende med din Aand og Naade, saa blev jeg til evig Tid i Døden; dersom du ikke gjorde mig salig, saa blev jeg evig fordømt. Jeg med vemodige Taarer, Herre, beder og begjærer din Naade, som opretter igjen og gjør alt det godt, som den onde Natur i mig har fordærvet. Lad din Naade alene virke Alting i mig. Lad ikke min onde Villie i mig regjere, eller mit Kjød og Blod, mit onde Hjerte og Lidenskaber, men din Aand og Naade. Din Naade styrke min Tro, opvække min Kjærlighed, opholde mit Haab. Lad din Naade være min Lyst og Glæde, min Berømmelse, min Trøst og mit Liv. Lad din Naade virke i mig Sagtmodighed, Ydmyghed, Taalmodighed, Gudsfrygt, Andagt og Bønnen. Din Naade gjør og virker alt Godt; thi den er alt Godt. Uden din Naade kan og gider jeg ikke leve og ei heller blive salig. Giv mig Herre saadant et Hjerte, at jeg alene hænger ved din Naade, for Alting holder mig til din Naade og alene lader mig nøie med din Naade, om jeg endskjøndt alene i Verden hverken har Gods eller Ære. Thi din Naade er det høieste og dyreste Liggendefæ. Din Naade benaade og glæde mig med de aandelige og himmelske gode Ting! Din Naade lære mig, oplyse og opholde mig! Din Naade helbrede og læge mig! Din Naade helliggjøre mig! Din Naade glæde mig og være mit Hjertes Lys, mine Tankers Herskab, mine Anslags Raad, min Trøst i min Bedrøvelse, min Glæde i min Samvittighed, min Tugtemesterinde i min Begjæring, min Midler i mine Lidenskaber, min Munds Beskjærmelse, min Sjæls Værtinde og Pleierinde, mit Legems og Livs Opvarter, mine Sines og mit Sinds Vægter. Lad din Naade lyse for mig! mit Embede og Kald og i alle mine Gjerninger, thi hvad er jeg uden din Naade, uden et fortørret Træ, i hvilket er ingen Saft og Kraft, hvorfra ingen god Frugt voxer og alene hører hen til Ilden? Lad din Naade stedse vare paa mig og mig opholde, at jeg ei skal snuble, styrte eller falde! Lad din Naade tage imod mig, naar jeg kommer til dig! Lad din Naade ledsage mig, at jeg ei farer vild, og lad den føre mig paa den rette Vei igjen, naar jeg geraader i Vildfarelse! Lad din Naade regjere, tvinge og tæmme mig, naar jeg af Utaalmodighed enten taler eller gjør altfor meget! Lad din Naade føre og bære megen Frugt i mig! Lad din Naade opreise mig igjen, naar jeg falder! Lad din Naade helbrede og læge min Samvittighed, naar den er saargjort! Lad din Naade med Venlighed komme mig imod og møde mig, naar jeg dig paakalder! Lad mig finde Naade, naar jeg søger dit Ansigt! Lad din Naade oplade for mig, naar jeg banker paa! Lad din Naade føre og ledsage mig, hvad heller jeg gaar eller staar, ligger eller sidder, vaager eller sover, lever eller dør! Lad Godhed og Barmhjertighed følge mig baade i dette og i det evige Liv ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

11. Om christelig Taknemmelighed.

O naadige og gode Gud og Fader, hvor stor er din Naade, hvor godt er dit faderlige Hjerte, hvor store ere dine Velgjerninger, din Kjærlighed, Godhed og Barmhjertighed imod os; jeg klager og bekjender for dig, at mit Hjerte er af Naturen saa uforstandigt, ufornuftigt, bæstisk, grovt og dumt, at jeg ikke af Hjertet har kjendt din Skabelses og Opholdelses, den Gjenløsnings og Helliggjørelses Velgjerning, og derfor dig ikke af Hjertet takket eller givet dig din tilbørlige Ære; jeg maa kjende og bekjende, Herre, at jeg er ringere end al den Miskundhed og Barmhjertighed, som du fra Moders Liv mig bevist har. Jeg bekjender, at jeg er aldrig værd den allerringeste

Velgjerning, men meget mere skyldig og værd al Ugunst og Vrede; dog alligevel har du mig Uværdige saa stor Barmhjertighed af blot Naade og Godhed bevist. Jeg har det ikke fortjent eller forskyldt, kan det og ikke fortjene og skal det ikke heller i Evighed kunne fortjene; din Naade er det, hvad jeg er trindt omkring, og du havde vel kunnet for min Utaknemmeligheds Skyld taget alle dine Gaver, baade legemlige og aandelige, igjen bort fra mig; thi det er dit Gode. Men, Herre, forlad mig saadan min store Utaknemmelighed og vend Straffen bort fra mig, som du truer med, at det Onde skal ikke henvige fra den Utaknemmeliges Hus, og giv mig et forstandigt og taknemmeligt Hjerte, at jeg maa bekjende, dig at være en Kilde og Oprindelse til alle gode Gaver, og at jeg uden dig i alt mit Væsen og i alle mine Gjerninger Intet uden en død og livløs Skygge. Hvor hjertelig, Herre, have alle dine Helgene priset og takket dig, og derfor staar der: Det er godt, ja det er en kostelig Ting at takke Herren og at synge dit Navn Lov, du Allerhøieste. Item, jeg vil ofre dig med Velvillighed, jeg vil love dit Navn, at det er saa trøsteligt: Min Sjæl love Herren og forglem ikke noget af alt det Gode, som han har gjort dig.

Giv, at jeg annammer alting fra din Haand med et taknemmeligt Hjerte og optager dine Gaver af din Naades og Barmhjertigheds Skatkammer, paa det jeg og kan lære at kjende, at du med dine Velgjerninger og Gaver mig alene opholder og ikke jeg selv, at jeg dig derfor og beder, elsker, ærer og priser, at jeg og alt det, som du giver, bruger, anvender og anlægger til dit Navns Lov og Ære, og ikke mig selv, men dig alene giver i alle Ting Æren. Thi det er den Taknemmelighed og Retfærdighed, som jeg dig er pligtig og skyldig, efterdi Alting dig tilhører, og det er Sandhed, at jeg det samme bekjender, lover og priser, og om du udretter noget Godt ved mig, at jeg det da ikke mig selv, men alene dig tilskriver. Og naar jeg saadant har gjort, da siger: Jeg er, o Herre, en unyttig Tjener og din Naades uværdige Redskab; ikke jeg, men din Naade, som er i mig, gjør Alting ved mig. Giv mig og, at jeg maa være taknemmelig mod dem, ved hvilke du, som ved dine gode Midler gjør mig Godt, og for din Skyld elske og ære dem og formedelst din Naade tjene dem igjen og af dit Gode gjøre dem tilgode og bede for dem, ja og for din Skyld elske mine Fiender og gjøre dem tilgode. Lad Utaknemmelighed, hvilken er den allerskjændeligste af alle Laster, ikke i mig rodfæstes, at Forbandelsen ei skal ramme paa mig; lad Taknemmeligheds ædle Dyd, som er en Moder til megen Velsignelse, altid blive hos mig, paa det at jeg med Glæde og med frydefuldt Hjerte og Samvittighed dig med alle hellige Engle for alle dine Velgjerninger ved Jesum Christum, vor Herre, i Evighed maa love og prise, Amen.

12. Om den Hellig-Aand og haus Gaver og om Helliggjørelsen.

O! hellige, himmelske og kjære Fader, jeg klager og bekjender for dig, at jeg af Naturen er ikke aandelig, men kjødelig, uhellig og afgudisk og mere har ladet mig lede og føre af den onde Aand end af din Hellig-Aand. Forlad mig, Herre, denne min Synd, forbarm dig over mig og vend bort fra mig den haarde Straf, som du truer alle dem med, som imodstaa din Hellig-Aand. Lær mig at betænke, at de, som ikke have Christi Aand, de ere ikke hans, men de, som Guds Aand driver, de ere Guds Børn. Og giv mig din Hellig-Aand efter din kjære Søns Forjættelse, som siger: Kunde I, som ere onde, vide at give eders Børn gode Gaver, hvor meget mere skal Faderen, som er i Himmelen, give alle dem, som ham bede, den Hellig-Aand. Lad din værdige Hel-

lig-Aand helliggjøre mit Liv, Sjæl og Aand til Bøn og Paakaldelse, rense mit Hjertes Tempel fra al Urenhed og deri optænde din guddommelige Kjærligheds brændende Andagts Ild, desligeste din guddommelige Kundskabs Lys til at fly og sky det Onde, Vittigheds og Forstandigheds Naade til at tage flittig vare paa mit Kald og Embede, den himmelske Guddoms Visdom til at elske det høieste Gode, Herrens Frygts Hellighed til at velbehage dig, Guds Krafts Frimodighed til at bære taalmodeligen mit Kors og Gjenvordighed, Guds Styrkes Tapperhed og Fyrrighed til at overvinde Djævelen, Verden og al Frygt for Menneskene. Giv mig Sandheds Aand, som mig kan vederkvæge, Glædskabs Aand, som mig kan forlyste, Igjenfødelsens Aand, som mig kan fornye, Guds Indsegl, ved hvilket jeg vorder beseglet og bekræftet i Troen og den Arvedels Pant, som kan styrke mit Haab. Skriv ved din guddommelige Finger din Lov i mit Hjertes Tavle, at jeg maa efterkomme din Villie i Glæde og Sorg, baade i onde og gode Dage, giv mig en sønlig Udkaarelses Aand, som kan vidne med min Aand og i mit Hjerte, at jeg er et Guds Barn, udgyd din Kjærlighed i mit Hjerte formedelst din Hellig-Aand, optænd ogsaa ved ham i mig en hellig Begjærlighed, Længsel og Attraa efter de himmelske Ting og efter det evige Liv. O! Gud Hellig-Aand, som flyr de Ryggesløse og giver dig jo mere og mere ind i de Helliges Sjæle og gjør dem til Propheter og Guds Venner, gjør mit Hjerte til et levende Offer, som kan brænde og opofres i din Kjærligheds Ild, saa at alle mine kjødelige Begjæringer formedelst din hellige Ild blive fortærede. Kom og skin i mit Hjerte, du guddommelige Lys, du guddommelige Ild, du guddommelige Kjærlighed, du himmelske Trøst, du min Sjæls søde Gjæst og guddommelige Kraft, driv fra mig langt bort alt det, som kjødeligt er, og giv mig derimod det, som gudeligt er; gjør mig til Guds Vaaning, Bolig og Værelse og til Guds Helligdom; o! himmelske Due, som for ned og hvilede over min Herre Jesum Christum i hans Daab. Giv mig en sønlig Hjertens Enfoldighed, og at Fromhed og Oprigtighed mig maa bevare. Du guddommelige Salve og Glædens Olie, lær og trøst mig. O! hvilken salig Sjæl er den, som har dig til Indvaaner; thi du oplyser Sjælens Mørkhed, du helbreder og læger den saargjorte Sjæl, du trøster den bedrøvede Sjæl, du styrker den svage og vansmægtige Sjæl, du opholder den snublende og faldne Sjæl, du lærer den ydmyge Sjæl, du vederkvæger den trætte og afmægtige Sjæl, du giver, naar Legem og Sjæl skal adskilles, dem, som drages med Døden, Kraft og Styrke, og du bliver hos den troende Sjæl altid og evindelig.

Af det tredie Bud.

13. Om Kjærlighed og Lyst til Guds Ord.

O! Herre Jesu Christi, du som er Faderens evige Ord, du som har fremført og aabenbaret os dit hellige Evangelium af din himmelske Faders Skjød og Hjerte, jeg klager og bekjender for dig af Hjertet, at jeg dit Ord har ofte ringeagtet, det ikke gjerne hørt, ei flittelig det lært, ikke heller af Hjertens Grund det betragtet eller dertil havt Lyst eller Kjærlighed, men meget mere, ja langt høiere agtet den verdslige Forfængelighed og disse timelige og ubestandige Ting, uanseet dog, at dit Ord er et dybt og værdigt Ord, det ædleste Liggendefæ, den høieste Visdom, at endog Englene have Lyst at beskue det. Forlad mig, Herre, saadan min Uagtsomhed og dit saliggjørende Ords Foragt; vend bort fra mig den store Straf, som du truer med og siger: Efterdi du foragtede

og forskjød mit Ord, saa vil jeg dig igjen foragte og forskyde. Men optænd du i mig en hellig Længsel og giv mig en hidsig Tunge efter denne Livsens Kilde, som efter den kosteligste Sjælens Spise, og en hellig, ivrig og brændende Tørst efter det søde Livsens Vand. Thi hos dig er den levende Kilde, og i dit Lys se vi Lyset. Lad denne ædle himmelske Sæd bære hundredefold Frugt paa mit Hjertes gode Ager til Visdom, til Oplysning og til Trøst. Ak! vand og bespræng mit Hjertes tørre Jord med din guddommelige Dug og din Hellig-Aands Regn, at det kan voxe i mit Hjerte og ikke komme tomt igjen til dig; gjør mit Hjerte grønt og blomstrende i din Kjærlighed, i din Frugt, i din Kundskab, i din Bekjendelse og i alle christelige Dyder, og udret Alting, hvortil du det haver udsendt, at det, som din guddommelige, uforvisnelige Sæd, kan gjøre mig til Guds nyfødte Barn, paa det du, o Gud Fader, Søn og Hellig-Aand, kan formedelst dit Ord komme til mig og gjøre Værelse hos mig. Giv, at jeg af dit Ord lærer rettelig at kjende dig og mig, min Elendighed og din Barmhjertighed, mine Synder og din Naade, min Armod og Fattigdom og din Rigdom, min Svaghed og Skrøbelighed og din Styrke, min Daarlighed og din Visdom, min Mørkhed og dit klare Lys. Ak! oplys mit Hjertes Mørkhed med dit guddommelige Lyses Glands, oplys, du min Lygte, Herre min Gud, og gjør min Mørkhed klar. Skriv, Herre, dit Ord ved din Hellig-Aands Finger i mit Hjertes Tavle, og din Kundskab, din Kjærlighed og din Frugt, saa jeg det aldrig mere forglemmer og ei heller mister det af mit Hjerte. O! Herre Jesu, min Skolemester, min Lærer og min Prophet, lad mig udvælge den bedste Part og med Maria sidde hos dine Fødder, lære dit Ord, fatte det ypperste Liggendefæ i mit Hjertes Skrin, og der saa samle og indeslutte det, at jeg det evindelig bevarer og bærer Frugt deraf i Taalmodighed.

Vel dem, som bo i dit Hus og love dig der altid! Vel den, som du har udvalgt og kaldet til dig, at han maa bo i dine Forgaarde! Han har rigelig Trøst fra dit hellige Tempel. Giv mig at betænke dine dyre Forjættelser: Dersom Nogen holder mit Ord, da skal han ikke se Døden evindeligen. Mine Faar høre min Røst. Randsager Skrifterne; thi I have det evige Liv i dem og de ere de, som vidne om mig. Vi have et fast prophetisk Ord, hvilket skinner som et Lys i Mørket. Mit Ord skal ikke komme tomt igjen til mig. Det er en Kraft til Salighed for hver den, som tror. Salig er den, som har stor Lyst til Herrens Lov og grunder derpaa Dag og Nat. Giv mig, Herre, at jeg fryder og glæder mig ved dit Ord over al Slags Rigdom. Oplad mine Øjne, at jeg maa se de underlige Ting i din Lov. Lad mig have Lyst til dine Vidnesbyrd, de ere mine Raadsmænd. Vis mig, Herre, dine Rettes Veje, at jeg maa bevare dem indtil Enden. Bøi mit Hjerte til dine Vidnesbyrd og ikke til Gjerrighed. Bortvend mine Øine, at de ikke se efter Forfængelighed, men vederkvæge mig paa dine Veie og tag ikke Sandheds Ord saa aldeles af min Mund. Denne er min Trøst i min Elendighed, thi dit Ord har holdt mig ilive; lad det være mit Liggendefæ, at jeg holder din Befaling, lad det være min Arv, at jeg holder dine Veie. Lær mig salige Sæder, giv mig en god Sands og Forstand; lad din Munds Lov være mig kjærere end mange tusinde Stykker Guld og Sølv. Havde din Lov ikke været min Trøst, da havde jeg forfaret i min Elendighed. Jeg har seet en Ende paa alle Ting, men dit Bud strækker sig meget vidt. Lad dine Ord være sødere i min Mund end Honning og Honningkage. Lad dine Vidnesbyrd være min evige Arv, thi de ere mit Hjertes Trøst og Glæde. Ophold

mig ved dit Ord, at jeg maa leve, og lad mig ikke beskjæmmes over mit Haab. Lad mine Øine forlænges efter din Salighed og din Retfærdigheds Ord. Handle med din Tjener efter din Naade og lær mig din Ret. Jeg er din Tjener, undervis mig, at jeg maa kjende dine Vidnesbyrd. Lad dit Ord aabenbares for mig, saa det kan glæde mig og gjøre mig klog. Vend dig til mig og vær mig naadig, som du pleier at gjøre imod dem, der elske dit Navn. Dine Vidnesbyrds Retfærdighed er evig, undervis mig, saa lever jeg. Din Salighed er langt fra de Ugudelige, thi de agte ikke din Ret. De have stor Fred, som elske din Lov, og skal ikke snuble. O! Herre, din Lov er uden Smitte og vederkvæger Sjælen; o! Herre dine Vidnesbyrd ere visse og gjøre de Uforstandige vise. Herre, dine Befalinger ere rette og glæde Hjertet; Herre, dine Bud ere klare og oplyse Øinene. Herre, din Frygt er ren og bliver evindelig; Herrens Rette ere sande og allesammen retfærdige; de ere kosteligere end Guld og meget fint Guld; de ere sødere end Honning og Honningkage, og din Tjener bliver oplyst ved dem, og hvo dem holder, han haver stor Løn.

14. Om Visdom.

O! du evige, uforgjængelige, usynlige og alene vise Gud; o! Herre Jesu Christe, du evige Visdom, og Guds himmelske Raad; o! Gud Hellig-Aand, du Kilde til al guddommelig Visdom; jeg bekjender og klager for dig mit Hjertes medfødte Blindhed og Daarlighed, at jeg af Naturen og af mig selv ikke er dygtig til at tænke noget Godt, eller at finde paa noget godt Raad, har og aldeles ingen Lyst eller Kjærlighed til din guddommelige Visdom, men mere Lyst og Behagelighed til kjødelig Daarlighed, og denne Verdens Forfængelighed, som Verdens Børn love, ære og prise. Tilgiv mig, Herre, denne min grove Synd og Forseelse, og vend Straffen bort fra mig, som du truer dem med, som ere ligesom Heste og Mule, og uforstandige paa hvilke man skal lægge Tømme og Bidsel, naar de ikke ville komme til dig, og at du Herre ikke har Behagelighed til Nogen, medmindre han bliver i Visdommen.

Herre, du som regjerer og ledsager de Vise, før mig paa Visdoms Vei: i din Haand ere baade vi selv og vor Tale, saavelsom al vor Forstand og kunstige Gjerningers Kundskab. Lad mig lære den Visdom, som er alles Kunstmesterinde. Giv mig den Visdoms Aand, som er forstandig, hellig, samdrægtig, skarpsindig, behændig, veltalende, ubesmittet, sagtmodig, venlig, alvorlig, stille, uskadelig, godgjørende, som elsker det Gode, er tryg og vis. Som hengiver sig i de Helliges Sjæle, som beskikker og bereder Propheter og Guds Venner og Alting vel regjerer.

Lad den samme din Visdom være min Brud og Fæstemø, og lad mig faa Kjærlighed til dens Deilighed; thi den gjør sin ædle Byrd herlig, idet den har Omgjængelse med Gud, og den, som er en Herre over alle Ting, har altid havt den kjær; den er den, som hemmelig faar Guds Kundskab at vide og kjender hans Gjerninger. Dens Arbeide er idel Dyd, den lærer beskeden Maadelighed og Klogskab, Retfærdighed og Mandelighed; den er en Trøsterinde i Omhu og Sorg; en ung Person har formedelst den Pris iblandt Folk og Ære hos de Gamle; den gjør et udødeligt Navn og efterlader en evig Endring hos Efterkommerne.

O! Gud, min Fader, og al Godheds Herre, du som gjorde alle Ting ved dit kraftige Ord og beredte Menneskene med din Visdom, at de skulle regjere over alle Kreature, at de skulle regjere Verden med Retfærdighed og dømme Dom med en retsikket Sjæl; giv mig den Visdom, som er stedse hos din Throne; thi jeg er et skrøbeligt Menneske, lever en skakket Tid og har en ringe Forstand paa Visdom, Klogskab, Lov og Ret, og omendskjønt

der var Nogen iblandt Menneskens Børn fuldkommen, saa er han dog for intet at regne, medmindre han har den Visdom, som kommer fra dig; udsend den af dine hellige Himle og af din Herligheds Throne; udsend den, at den kan være tilstede og arbeide med mig, saa jeg kan forstaa, hvad som er behageligt for dig. Thi den ved Alting og forstaar Alting; lad den lede mig og gjøre mig skikkelig i mine Gjerninger og mig beskjærme formedelst sin Helligheds, saa skal mine Gjerninger være behagelige, og jeg skal dømme retteligen og af din Naade blive værdig til at have Del og Lod i dit Raad. Hvo kan vide Guds Raad, eller tænke hvad Gud vil, uden du, Herre, det selv os aabenbarer? Thi de dødelige Menneskers Tanker ere forfængelige, og deres Anslag ere farlige og uvisse. Det forkrænkelige Legeme besværer Sjælen og den jordiske Bolig nedtrykker Sindet. Vi kunde neppe ramme og paafinde de Ting, som ere paa Jorden, og som vi have mellem Hænderne, hvo kan da opspore de Ting, som ere i Himlene? Hvo kjendte nogensinde Guds Raad, uden du, Herre, selv gav Visdom og sendte din Hellig-Aand af det Høie? Naar det sker, da bliver Menneskens Gjerninger rette, da lære de de Ting, som dig behage, og blive salige ved Visdommen.

Giv mig derfor, kjære Fader, at vende mit Hjertes Tanker til dig, førend jeg Noget begynder, og for din Skyld til din Ære, ved dig og formedelst dig, gjør alt det dig kan være behageligt, at jeg i alle Ting formedelst Bønnen søger og adspørger din Villie, og altid tager dig, Herre, tilraads, og mig med dig i Alting raadfører, paa det jeg saaledes kan udvælge, hvad ret er og dig bedst kan behage, at jeg og gjerne hører Andres Raad og dem ei foragter, at jeg og bliver i mit Kald og intet derudenfor eller og det, som er over min Evne eller mig ikke vedkommer, tager mig fore, lærer ogsaa at gjøre Forskjel paa Tiden og Stedet, paa de tilkommende og nærværende Ting.

Lær mig at prøve og dømme alle Aander og at forstaa mig paa Raadslagning, paa det jeg maa undfly Djævelens og alle hans Lemmers og Redskabers Strikker, Snarer og Vildfarelsers Garn; lær mig og at se hen til Længden og at tænke paa det Tilkommende, saa at jeg ikke alene giver Agt paa det Nærværende og bær Omhyggelighed derfor, men og betænker Enden og Udgangen, paa det jeg maa frygte dig i alle Ting; thi det er Visdommens Rod og Begyndelse; og at jeg ikke lader denne Verdens Ære og Forfængelighed mig forføre og bedrage, at jeg maa i alle Ting kjende, hvad ret og godt er, at jeg ikke gjør af Lyset Mørke eller af Mørket Lys og fælder en uret og usandfærdig Dom, paa det jeg maa evindeligen blive i din Kjærlighed, du som elsker dem, der elske dig og Sandhed og blive i din Visdom.

15. Om en christelig Varagtighed og Bestandighed i Troen.

O, du stærke, uomskiftelige, evige Gud og Fader, du som er altid og evindelig trofast, sanddru, retfærdig, hellig og from; jeg klager for dig mit Hjertes Ubestandighed, og at jeg saa ganske lettelig lader mig røres og ombrives hid og hid som Havets Bølger; lader mig nu ved Frygt, nu ved Menneskets Gunst, nu ved Ære og Rigdom, nu ved Armod, Fattigdom og Forfølgelse, nu ved Vellyst og Verdens Forargelse, lettelig bevæge til at afvige fra dig og til at blive træt, ja led og kjed ved dit Ord, og ved Bøn og Paakaldelse; jeg bekjender Herre, at mit Kjød er altfor svagt og skrøbeligt, omendskjøndt Aanden er villig. Forlad mig saadan min Synd, og tilregn mig den ikke. Vend din retfærdige Straf fra mig, som du truer med, sigende: til dem, som ere afvegne, vil Herren ingen Behagelighed have; men

dem skal han bortdrive med Misdædere og Ugudelige. Forlad mig ikke, min Gud, om jeg end ofte har forladt dig; forkast mig ikke fra dit Ansigt, om jeg end ofte har forkastet dig og dit Ord; tag ikke fra mig din Hellig-Aand, omendskjøndt jeg ham har bedrøvet; men lad mig din visse, bestandige og frydefulde Aand opholde. Bestyrk, bekraft og fastgjør mit Hjerte med din guddommelige Kraft; giv mig et stærkt og frit Mod og Sind, og at jeg høiere og mere elsker og agter din Kjærlighed og Ære, end al Rigdom, al denne Verdens Ære, og alle Kreature, paa det jeg ikke skal lade mig afvende fra Troen, Taalmodighed og andre christelige Dyder; men daglig deri maa tiltage, voxe og forfremmes. Giv mig din Naade, at jeg kan overvinde Verden med al dens Lyst og Begjærlighed og dæmpe mit Kjøds onde Lyst; at jeg mig og ikke lader bevæge af Verdens Utaknemmelighed og Foragt, som jeg maa lide for Gudfrygtigheds og christelige Dyders Skyld. Giv, at jeg mig forlader paa dine dyre Forjættelser, i hvilke du siger: Ingen skal rive dine Faar af din Haand; Trøsteren bliver evindelig; jeg bad for dig, at din Tro skal ikke aflade, og han er trofast, som det har lovet. Giv mig et stadigt og himmelsk Gemyt og Sind, at jeg kan foragte det Timelige og ikke holde mere af det end af det Evige; at jeg mig og ei frygter for Nogens Magt, som mod dig vil være opsætsig. Giv mig, at jeg i Medgangs Tid af Lykkens Medhold mig ikke ophøier, ikke heller i Modgangs Tid mistvivler eller bliver kleinmodig. Gjør mig frimodig til at tage det Gode fore, og det at udføre, og ikke derfra nogensinde mig lade afvende. Giv mig Stærkheds Aand, at jeg maa elske og bekjende Sandhed, Retfærdighed stadelig forfægte og haandhæve, og indtil Døden forsvare den; paa det jeg derover trøstig, frimodig og uforsagt maa lide, efter din behagelige Villie, hvad der vil paakomme. At jeg for Christi og hans hellige Navns Bekjendelses Skyld for ingen Fare flyr, frygter eller skyr, som min Herre Christus for Pontio Pilato gjorde og bekjendte et godt Vidnesbyrd, lad Djævelens List og Svig mig fra dig og din guddommelige Sandhed ikke afskrække, giv mig at overvinde alle hans gloende Pile. Lad mig være grundfæstet og opbygget paa Guds faste Grundvold, som bliver bestandig, og har det Indsegl: Gud kjender Sine; bevar mig ved din guddommelige Magt til Salighed, lad mig gaa frem i Herrens min Guds Kraft, være stærk i Herren og i hans Styrkes Magt. O! Gud min Saligheds Horn, og min høie Beskjærmelse, bevar mig i den gode Gjerning, som du har begyndt i mig, og fuldkom den indtil Jesu Christi Dag, ledsag, regjer og styrk mig kraftelig, at jeg kan være ren, grundfæstet, stadig og urørlig i Troen og et helligt Levnet, fuld af Retfærdigheds Frugt, som sker ved Jesum Christum, Gud til Lov og Pris, paa det jeg maa fuldende mit Løb, stride en god Strid, beholde Troen og en god Samvittighed indtil Enden, saa at Retfærdigheds Krone maa være henlagt til mig, hvilken den retfærdige Dommer Jesus Christus skal give mig og alle dem, som have elsket hans herlige Aabenbarelse. Amen.

16. Om Sjælens Rolighed i Christo.

O! du evige og eneste Fredsfyrste Jesu Christe, alle troende Sjæles allersaligste og høieste Ro og Hvile, du haver sagt: kommer til mig, saa skal I finde Hvile for eders Sjæle. I Verden skal I have Trængsel, men i mig skal I have Fred. Ak! hvor ofte har jeg søgt Ro i denne Verden, og i disse timelige Ting, og har den dog ikke fundet. Thi den udødelige Sjæl kan ikke mættes, stilles tilfreds, eller have nogen Rolighed, uden alene i udødelige Ting, nemlig i dig og hos dig. O! du udødelige Gud, hvor du

ikke er, der har Sjælen ingen Fred eller Ro. Thi alle timelige Ting skal forgaa og forslides som et Klædebon; Jorden skal forvandles som et Klæde, og du, uomskiftelige Gud, skal omskifte dem; hvorledes skulde da min udødelige Sjæl finde nogen Ro eller Rast i de dødelige, omskiftelige og forfængelige Ting? ligervis som du gode Gud, vor Skaber, vilde ikke bo og hvile i noget Kreatur, uden i Mennesket; thi saasnart og saa tidlig du havde skabt Mennesket, hvilede du af dine Gjerninger, saaledes kan og Menneskenes Sjæl ikke være stille, eller have nogen Ro i noget Kreatur, men i dig alene. O! Gud, min Sjæl kan ikke blive mæt, uden af dig, o! Gud, som er alene alt Godt.

Derfor hungrer og tørster min Sjæl efter dig og kan ikke før have Ro og blive mæt, førend den har dig selv. Derfor har du og, min Herre Jesu Christe, meget trøsteligt sagt, om Nogen tørster, han komme til mig og drikke. Du er min Sjæls Grund, derfor kan den ingensteds sig bedre hvile, end i dig. Raab du derfor til min Sjæl, og sig til den: kom, min Due, kom i Klippens Rift, det er i dine Munder og Saar, Herre Jesu Christe, du Saligheds Klippe, i hvilken min Sjæl hviler sig. Din kjære Apostel Thomas kunde ei heller finde Ro, førend han havde lagt sine Hænder i din Sides Saar, se, deri er vor Saligheds Kilde, deri er vor Freds Kilde, deri er vor Kjærligheds Kilde. O! min Herre Jesu, hvor brændendes er din Kjærlighed! hvor ren er den og uden al Falskhed, hvor fuldkommen, hvor ubesmittet, hvor stor, hvor høi, hvor dyb, hvor ganske af Hjertet velment er den! Lad min Sjæl hvile sig i denne din Kjærlighed, og i dit Hjerte, i hvilket ingen Falskhed eller Svig er nogen Tid funden, der hviler den allerbedst, uden Frygt, stille, tryg og sikker. Lad, o! Herre alle mine Sind og Tanker hvile i dig, paa det jeg kan venlig høre dig tale i mig. O! du høieste Venlighed, lad mine Øine se dig, o! du høieste Skjønhed og Deilighed, lad mine Øren høre dig, o! du høieste Kjærlighed, lad min Mund smage dig, o! du høieste Sødhed, lad mig fra dig fornemme og finde Livsens ædle Lugt, o! du ædle Paradises Blomster, lad mine Arme omfavne dig med Lyst og Kjærlighed, o! du kjæreste Brudgom, lad mit Hjerte fryde sig i dig. O! min Glæde, lad min Villie dig alene for Alting, med stor Hjertens Forlængsel begjære, o! mit Hjertes eneste Attraa, lad min Forstand kjende dig alene. O! du evige Visdom, lad alle mine Tanker og Begjæringer hvile i dig alene.

O! Jesu min Kjærlighed, min Fred, min Fryd og min Glæde, tag alt det bort fra mit Hjerte, som du ei selv er. Du er min Rigdom i min Armod og min Fattigdom, du er min Ære i min Foragt og Forsmædelse, du er min Ros og Berømmelse mod al Bagtalelse, du er min Styrke i min Svaghed og Skrøbelighed, du er mit Liv i min Død. Hvorfor skulde jeg, Herre, ikke hvile i dig, efterdi du jo er Alting i mig? du er min Retfærdighed imod mine Synder, min Visdom imod min Daarlighed, min Forløsning og Frelse imod min Fordømmelse, min Hellighed imod min Vanhellighed og Urenhed. Kom til mig og stille mit Hjerte, hold i mig din Sabbat, Ro og Hvile, lad mig høre hvad du i mig taler, lad mig finde, at du i mig lever. O! mit Liv, hvor kjær har du mig, o! min Kjærlighed, hvor trøster, vederkvæger, fryder og oplyser du mig, o! min Trøst og min Vederkvægelse, o! min Fryd og mit Lys, lad mig give dig mit ganske Hjerte. Lad mig aldeles gaa ud fra mig selv, paa det du kan gaa ind til mig igjen, lad mig gjøre mit Hjerte blot og bart, tomt og ledigt fra Verden, paa det du kan opfylde mig med himmelske Gaver. O! Jesu mit Hjertes Ro, du min Sjæls hellige Sabbat, Ro og Hvile, kundgjør mig Livsens Sti, før mig til

Rolighed, til den evige Saligheds Ro og Hvile, hvor der er overflødig Glæde og lystige Værelser hos din høire Haand evindelig. Amen.

17. Om vor Sjæls aandelige Vederkvægelse, formedelst Ordet og Sakramenterne.

O min allerkjæreste Fader, min Herre og min Gud, min høieste Lyst og Glæde, mit Legems og min Sjæls Vederkvægelse, jeg klager og bekjender for dig, at jeg ikke har havt saadan en aandelig Hunger og Tørst efter dig, som jeg skulde med Rette, uanseet du mig dog min Sjæls Vederkvægelse saa rigelig og overflødig har tilbudet. Hvor stor, Herre, er din Naade! hvor sød er din Kjærlighed! hvor kjærlig er din Huldskab og Trofasthed! hvor trøstelig er din Barmhjertighed! o! min Herre Jesu, hvor kjærlig er dit Hjerte! hvor dyr er din Gjenløsning! hvor venlige ere dine Ord! hvor yndelige ere dine Læber! hvor salige ere dine Vunder og Saar! o! Gud Hellig-Aand, hvor rund er du i dine Gaver! hvor rig er du paa Trøst! hvor overflødig er din Godhed! men dog har jeg derefter, desværre, ikke havt saadan en Hunger og Tørst, som jeg tilbørligen skulde.

Forlad mig, Herre, saadan min Ugudelighed, Foragt og Sikkerhed, og tag ikke dit hellige Ord, som er min Sjæls Trøst, fra mig, for min Utaknemmeligheds og Foragts Skyld. Men opvæk i mig en inderlig, hjertelig og hellig Hunger og Tørst efter dig og dit Ord, at jeg mig føder med din sande Kundskab, glæder mig ved din Kjærlighed, vederkvæger mig ved din Trøst, styrker mig ved din Ihukommelse, fryder mig ved din Yndest, favner dig med min Sjæl, kysser dig i min Tro. Med glædelig Røst dig lover og priser i mit Hjerte og synger for dig i min Aand. O! min Herre Jesu Christe, du er det sande himmelske Brød, som kan give udskillig Lyst, du nærer og bespiser enhver Sjæl efter dens Villie, ligesom vi dig bebøve, saa er du os, og saa smager du os.

Derfor beder jeg dig, du ville altid bespise og vederkvæge min arme Sjæl efter dens Nød og Anliggende. Er den krank og syg, saa vær du dens Læge og Lægedom, er den sorgfuld, saa vær dens Glæde, er den svag og skrøbelig, saa vær dens Styrke, er den forskrækket, saa vær dens Trøst, er den urolig, saa vær dens Fred, er den forladt, saa vær dens Tilflugt, anklager den arrige og onde Fiende Satan den, saa vær du dens Forsvar og Talsmand, bedrøver Synden den, saa vær du dens Retfærdighed, føler, finder og fornemmer den Guds Vrede, saa vær du dens Naadestol, hungrer den, saa fød du den som en trofast Hyrde, med dit Ord, er den svag i Bønnen, saa vær du dens Ypperstepræst og bed for den, er den i Mørket og Dødens Skygges Dal, saa vær du dens Lys og Liv, forbandes den, saa vær du dens Velsignelse, forfølges den, saa vær du dens Beskjærmer, Immanuel, Magt, Triumph og Seier.

O! min trofaste Frelsermand, lad dog min Sjæl ikke miste den himmelske Trøst, lad den smage dit Ords Sødhed, den tilkommende Verdens Kraft, det evige Livs Fryd og Herlighed, og din Godheds Kjærlighed. Thi din Godhed er bedre end Livet.

Lad det være mit Hjertes Lyst og Glæde, at jeg dig med frydefuld Mund og Røst maa love og prise. Lad dit Ord være min Sjæl sødere end Honning og Honningkage, og lad den derved hjertelig glædes og trøstes fornemmelig i dens sidste Afsked, naar den skal forlade Verden, at den da med Fred og Glæde maa fare bort til den evige Herlighed, ved Jesum Christum vor Herre. Amen.

18. For Kirken og Ordets Lærere.

Herre Jesu Christe, du evige Ypperstepræst, og din Kirkes Hoved, du opfoer i det Høie, og satte nogle af dine Tjenere til Apostle, nogle til Pro-

pheter, nogle til Evangelister, nogle til Hyrder og Lærere, at dit aandelige Legeme ved dem skulde opbygges, indtil vi komme alle til Troens og din Bekjendelses Enighed, jeg klager og bekjender for dig, at jeg denne store Velgjerning og Gave hidindtil ikke ret har kjendt, og dem, som du har udsendt, ofte ikke holdt for dine Tjenere og for Husholdere over dine hemmelige Ting har og ikke heller, som jeg burde elsket dem for deres Kalds og Embedes Skyld, og ikke betænkt det, du siger: hvo, som Eder hører, han hører mig, og hvo, som Eder foragter, han foragter mig. Forlad mig denne min Synd, tilregn mig den ikke, og vend Straffen bort fra mig, som du truer dem med, som dine Tjenere forhaane eller ringeagte.

Herre, jeg siger dig hjertelig Tak for dine tro Sendebud, som din Salighed forkynde, prædike Sandheds Ord og forkynde Fred, og jeg beder dig, du ville i alle tro Tjenere i din Menighed og Ordets Lærere fuldkomme din Forjættelse, som siger: jeg lægger mine Ord i din Mund, og skjuler dig under min Haands Skygge til at plante Himmelen og at grundfæste Jorden; plant, o! gode Gud, din aandelige Himmel med Tro og skinnende Stjerner og zir og pryd Jorden med Retfærdigheds Planter til din Lov og Pris. Bepryd og smyk Kirkens og Menighedens Lærere med megen Velsignelse, at de beholde en Seier efter den anden mod Synden, Døden, Djævelen, Helvede og Verden, at man kan se, den rette og sande Gud er i Zion. Giv og, at vi høre vore Lærere, at vi adlyde dem og gjør efter deres Lærdom og Formaning, efterdi de vaage over vore Sjæle, som de der skulle gjøre Regnskab derfor, paa det de maa gjøre deres Kald med Glæde og ikke sukke over vor Ulydighed. Thi det er os ikke gavnligt.

Giv dem og, at de deres Kald og Embede med al Redebonhed forrette, og troligen føde Guds Hjord og Menighed, som er iblandt dem, at de gjøre de ikke tvungen, men frivillig, ikke for slem Vindings og Baades Skyld, men redebon og at Hjertens Grund, paa det baade de, og vi med dem, maa bekomme den uforgjængelige Ærens Krone, naar som du, som den ypperste Hyrdernes Fyrste, skal aabenbares. Giv o gode Gud, din stærke Torden Kraft, og Evangelister med en stor Skare og Mangfoldighed, lad dem opløfte deres Røst som en Basun og ikke spare, men kundgjøre os vor Overtrædelse. Giv dem, at de ere mægtige til at straffe og kraftige til at trøste. Hjælp dem at opsøge og oplede de fortabte Faar, at helbrede og læge de Skrøbelige og Saargjorte, at forbinde de Svage, og lade de Frygtsommelige faa Hjælp, at de tale med brændende Tunger, saa det trænger til Hjertet, paa det vore Hjerter kunde omvende sig til dig og afvendes fra Verden, fra Øienslyst, Kjødslyst og fra det hoffærdige Levnet, at der ved deres Poenitentses-Prædiken kan opvækkes i os en sund, salig og frugtbar Bekymring og Bedrøvelse, som kan virke i os en sand Anger og Ruelse til Salighed, som ingen skal fortryde. Oplad vore Hjerter, som du gjorde ved Lydia, at vi høre, give Agt paa, og forstaa det, som de tale og prædike for os i dit Navn. O! gode Gud, vær kraftig ved dit Ord, og giv os den Hellig-Aand, som kan lære og ledsage os til al Sandhed. Lær du os indvortes, og oplys vor Forstand, trøst du os indvortes i Hjertet; thi dersom du indvortes ikke lærer, da er al udvortes Lærdom forgjæves og ufrugtbar. Naar Paulus derfor planter, og Apollo vander, saa giv du, Herre, Vext og Velsignelse dertil.

Dæmp og bortdriv fra os den onde og arrige Fiende og forhindre, at han ikke saar Klinte iblandt Hveden, væk os op, at vi ikke sove i Synden, og blive sikre og trygge. Hellige Fader, hellige os i din Sandhed, dit Ord er den rette Sandhed, dit Ord er den

rette Lærdom, og Helligheds er dit Huses Prydelse evindelig. Lad os dit himmelske Brød, som er dit Ord, opsamle i vor Sjæls rene Kar; at vi kunne blive evindelig mætte og salige. Amen.

19. Bøn imod falske Lærere, og om den rette Lærdoms Beskjærmelse.

O! hellige, sanddrue, retfærdige og gode Gud og Fader, hvad er dit Ord et ganske stort og dyrebart Liggendefæ, det er en Lygte for vore Fødder, og et Lys paa vor Sti, uden hvilket der er idel Vildfarelse, Blindhed og Mørkhed, hvilket er at se i Jøder, Tyrker, Hedninger og alle Kjættere. O! hellige Fader, hellige os i din Sandhed, dit Ord er Sandhed. O! min Herre Jesu Christe, du som er Veien, Sandheden og Livet, vend vore Hjerter bort fra unyttig Lærdom, og vederkvæg os paa dine Fodstier. O! Gud, Hellig-Aand, du Sandheds Aand, o! Jesu Christi trofaste Vidne, du som har talt igjennem Propheternes og Apostlernes Munde; thi der er ikke endnu nogen Propheti kommer frem af menneskelig Villie, men Guds hellige Mennesker, der have talt, bleve af dig drevne dertil. Forlen os Naade, at vi det faste prophetiske Ord beholde rent, klart og uforfalsket, og som det os er, formedelst din Guddoms kraftige Indflydelse, af de hellige Propheter og Apostle aabenbaret, og at vi give Agt derpaa, som paa et Lys, der skinner i Mørket, indtil Dagen fremskinner, og Morgenstjernen oprinder i vore Hjerter. Thi naar dit Ord aabenbares, saa glæder det Hjertet, og gjør de Enfoldige kloge og forstandige. Giv os, at vi maa randsage Skrifterne, som vidne om den Herre Jesu Christo; thi vi have det evige Liv i ham. O! Gud Fader, vor Saligheds eneste og evige Kilde, o! Guds Søn, vor eneste evige Visdom, Lys, Lærer og Doktor, om hvilke Faderen raabte ned af Himmelen: denne er min Søn den elskelige, i hvilken jeg har Behagelighed, ham skulle I høre, o! Gud Hellig-Aand, du som os ledsager i al Sandhed, bevar os fra falske Lærere, Kjættere og bedragelige Arbeidere i den christne Kirke, som optænker hemmelig List og Praktiker, at de kunde føre Menneskene fra dit Ord. Thi alt det, som fører fra dit Ord, det forfører, og er falskt og Bedrageri, og falske Lærere skuffe, bedrage og myrde Sjælen, som den listige Slange, Djævelen, der forførte vore første Forældre fra Ordet, myrdede og ihjelslog dem baade til Liv og Sjæl. Men Herrens Tale er en klar Tale, ligesom prøvet Sølv, som er i Lerkar prøvet syv Gange. Giv os, o! kjære himmelske Fader, Forstands Aand, at vi maa prøve Anderne, om de ere af Gud, og lære at kjende de rette Sjælehyrder paa din Røst, som de lade os høre, og at vi maa paa dem, som dit Ord ikke rettelig føre og lære, med god Forstand gjøre Forskjel og fly og sky. Dæmpe og forhindre dem, o! ypperste Hyrde, Jesu Christe, at de os ikke som rivende Ulve skulle rive og slide, at de ikke adsprede Faarene, nedbryde og ødelægge Vingaarden, og berøve os din sande, bestandige, levende og evige Trøstes ædle Vindruer. Thi dit Ord alene trøster Sjælene, og opholder og beskjærmer dem fra Fortvivlelse, men i alle falske Lærere og i deres Lærdom er hverken Trøst eller Liv, hvorpaa den arme Sjæl kan sig tryggelig i Døden trøste og forlade. Thi de bryde Basiliskes Æg og væve Spindelvæv, hvo, som æder af deres Æg, han skal dø, og om det trykkes, da udfarer der en Ogle.

Men dit Ord er den rette Lærdom, Helligheds er dit Huses Prydelse evindelig. Hos dig er Livsens Lilde, i dit Lys see vi Lyset. Lad os derfor, o! kjære Fader, beholde din Taalmodigheds Ord, paa det vi og kunde blive bevarede i Fristelsens og Bedrøvelsens Stund, som skal komme over ganske Jorderige. Lad os ikke foragte dit Ord, paa det du ikke igjen skal foragte

os. Lad os bekjende dit Navn for Menneskene, paa det du skal bekjende os igjen for alle hellige Engle. Afvend og forhindre den onde Fiende Djævelen og giv os et vaagende Hjerte, at vi tage os vel vare, han ikke saar Klinte iblandt Hveden. Gjør alle dem til Skamme, som dit Ord imodsige, og de Vidner, som sætte sig imod dig. Falske Munde skulle blive stumme, som tale af Hovmod og Forhaanelse imod dit Ord. De skulle blive som Avner for Veiret, og Herrens Engel skal støde dem bort. Deres Vei skal blive mørk og slibrig, og Herrens Engel forfølge dem. Thi deres Lærdom er skadelig og idel Løgn, de lade sig og ikke raade og regjere til at gjøre noget Godt. O! Gud bevar os fra denne Slægt evindelig, thi der bliver allevegne fuldt af ugudeligt Væsen, hvor saadanne falske og løgnagtige Lærere regjere blandt Menneskene, deres Lærdom er idel Synd, de faa Fremgang og blive varagtige i deres Hovmod og prædike idel Bander og Modsigelse, de forringe Alting og tale ilde derom, de tale og bespotte paa det Høieste, hvad de tale, det skal alt være talt, som det kom ned af Himmelen, hvad de sige, det maa gjælde paa Jorden. Derfor vender det menige Folk sig til dem, og løbe til dem ved Hobe som Vand. Hør derfor du Israels Hyrde, du som sidder over Cherubim, og aabenbares, bete din Magt og lad dit Ansigt skinne over os, saa blive vi frelste. Du plantede jo dig en Vingaard, og Kvistene deraf udbredte sig til Havet, lad ikke Gjerdet derom sønderbrydes, at alle de, som fremgaa ad Veien, rive den sønder, lad ikke Vildbasser rode din Vingaard og vilde Dyr den fordærve. Gud Zeboth, vend dig dog, sku ned af Himmelen, se til og besøg dit Vintræ, og den Pode, som din høire Haand plantede, og tænk paa dine Børn, som du dig udvalgte og fast bestyrkede. Se dertil, straf og byd, at den Brænden og Skjænden kunde faa en Ende. Lad din Haand beskjærme din høire Haands Folk, som du dig stadfæstede, saa ville vi ikke vige fra dig; lad os leve, saa ville vi kalde paa dit Navn. Herre Zebaoths Gud, trøst os, lad dit Ansigt skinne over os, saa blive vi frelste.

Af det fjerde Bud.

20. Om Lydighed for Gamle og Unge.

O! Herre Jesu Christe, Faderens lydige Søn, som var din himmelske Fader lydig indtil Døden, ja indtil Døden paa Korset, og ham din Villie ganske opofret, fuldkommelig ham elskede, af Hjertet troede paa ham, beviste ham en sønlig Frygt og efterlod os deri et Lydighedseksempel, jeg klager og bekjender for dig mit Hjertes Ulydighed, Gjenstridighed, Selvraadighed og Egenvilligheed, ja store Modvilligheed og Fortrædelighed imod Gud og min himmelske Fader og mod Menneskene, som jeg med al Rette skulde adlyde, og beder, du ville for din fuldkomne Lydigheds Skyld, hvorved du har forligt og tilfredsstillet din himmelske Fader og den ganske Lov for mig fuldkommet, være mig naadig, helbrede mig, skjule og bedække min Ulydighed og store Fortrædelighed og vende bort fra mig Straffen, som du truer med, det skal ikke gaa de Ulydige vel, og de skal ikke leve længe paa Jorden. Jeg beder dig, giv mig saadant et lydigt Hjerte, at jeg i alle Ting gjør og efterkommer din Villie, og hjertelig begjærer ved en sand Lydagtighed at leve efter dit Ord, dit hellige Evangelium og alle dine Bud, at jeg dig og i Modgang, Kors og Gjenvordighed er lydig, gjerne lider, hvad du mig paalægger, og ikke knurrer imod din hellige Villie, og at jeg har dit Ord langt kjærere end alle timelige Ting, ja kjærere end baade Liv og Legeme.

Giv mig ogsaa, at jeg alle dem, som ere satte over mig, kjender for at være af dig formedelst dit faderlige

Forsyn dertil bestikkede og forordnede, at vi skulle leve under dem, at du os ved dem vil regjere. Forlen, at jeg dem, som din guddommelige Majestæts Tjener, elsker og ærer i Hjertet, i Ord og Gjerninger, med al Taalmodighed, og det altsammen for din Skyld, at jeg og holder dem deres Feil og Brøst til Gode, skjuler den med Kjærligheds Kaabe, dem undskylder, saavidt muligt er, at jeg og deres Straf og Formaning, som de paa deres Embedes Vegne gjøre og forrette, gjerne og villig lider og med al Taamodighed optager, at jeg og min Villie, Dom og Mening dem og med al Ydmyghed undergiver, deres Raad ei foragter, deres Gaver ikke forhaaner eller taler ringe om dem, men alting deri efter din Villie i Lydighed og Sagtmodighed trolig og enfoldig med Ydmyghed og Lyst forretter og efterkommer, saavidt det kan komme til dit hellige Navns Lov, Ære og Pris og til min Næstes Gavn og Gode, at jeg og alting i en sand og bestandig Tro og en sand Gudsfrygt bestiller, gjør og forretter, paa det jeg ikke nogen af menneskelig Frygt og Gunst skal gjøre imod din Villie og Lydighed, men lærer, at være langt mere dig, end Menneskene lydig, undergiven og underdanig. Paa det, at ligesom du formedelst din Lydighed har æret og priset din allerkjæreste Fader, jeg og ved min Lydighed efter dit Ord i alle mine Gjerninger, dig med Faderen og den Hellig-Aand, maa ere og prise i al Evighed Amen.

21. Forældres Bøn for deres Børn.

O! trofaste, gode Gud og kjære Fader, du som har skabt alle Kreature, og dem ogsaa opholder, jeg takker dig hjertelig for Børn og Livsens Frugt, som du har givet mig formedelst din Velsignelse og beder dig hjertelig, at, efterdi du har lovet og tilsagt, du vil give alle dem din Hellig-Aand, som dig derom bede, du da ville benaade og begave mine fattige Børn og Livets Frugt med din Hellig-Aand, som i dem kan optænde den sande Gudsfrygt, hvilken er Visdoms Begyndelse og den rette Forstand, og hvo derefter gjør, hans Lov bliver evindelig. Begav dem og naadelig med den sande Kundskab, bevare dem fra alt Afguderi og falsk Lærdom, lad dem i den sande og saliggjørende Tro og i al Gudfrygtighed opvoxe og deri indtil Enden blive bestandige. Giv dem et troende, lydigt og ydmygt Hjerte og den rette Visdom og Forstand, saa at de voxe, tiltage og forfremmes i Alder og Naade baade hos Gud og Menneskene. Plant i deres Hjerte Kjærlighed til dit guddommelige Ord, at de maa være andægtige i Bøn og Gudstjeneste, ærbødige dyderige og fromme imod Ordets Tjenere, og mod hver Mand oprigtige i Handel og Vandel, blufærdige i Gebærder, tugtige i Sæder, sandfærdige i Ord, trofaste i Gjerninger, flittige med al Redebonhed i det, de skal bestille, have lykkelig Fremgang til at forrette deres Embede og Kald, ere forstandige i Sager, oprigtige, redelige og retfærdige i alle Ting, sagtmodige og venlige imod alle Mennesker. Bevar dem for denne Verdens Forargelse, at de ikke blive formedelst ondt Selskab forførte, lad dem ikke geraade i Fraadseri og Drukkenskab, i Utugt og Uterlighed, at de ikke forkorte dem selv deres Liv eller og føre andre i Skade og Ulykke. Vær dem som et Skjold og beskjærm dem i al Fare, at de ei pludselig og hastig omkomme. Lad mig ikke se Skam eller Vanære paa dem, men heller Ære, Lyst og Glæde, paa det dit Rige ved dem kan opbygges, og de retsindige Christnes Tal formeres, at de og maa omsider sidde om dit Bord i Himmelen som himmelske Planter og Oliegrene, ære, love og prise dig med alle Udvalgte, ved Jesum Christum vor Herre. Amen.

Derpaa bed den 127de og 128de Psalme.

22. Fromme Børns Bøn for deres Forældre.

O! barmhjertige, naadige Gud og kjære Fader, du som er den rette Fader over alt det, som kaldes Børn i Himmelen og paa Jorden, jeg takker dig hjertelig, at du har givet mig mine kjære Forældre, Fader og Moder, og hidindtil opholdt dem i god Tilstand, dig være Lov, Ære og Tak for denne din store Velgjerning, og jeg beder dig, du ville mig min Ulydighed, hvormed jeg mig mod mine kjære Forældre ofte har forseet og forgrebet, af Naade tilgive og vende Straffen bort fra mig, som du i det fjerde Bud truer de ulydige Børn med. Giv mig et lydigt og taknemmeligt Hjerte mod dem, at jeg dem ærer, frygter og elsker og ved min Lydagtighed og din guddommelige Frygt er dem til Glæde, at jeg kjender dem for at være Guds Skik og Ordning og med al Taalmodighed deres faderlige velmente Straf optager. Lær mig og at betænke, hvad Smerte jeg har kostet min Moder, og med hvad stor Møie og Arbeide hun mig har opdraget. Lad mig ære mine Forældre med Lydighed, Kjærlighed, Ydmyghed og Frygt i Ord og Gjerninger, paa det jeg kan arve og besidde Velsignelsen, og ikke falde i Forbandelsen; lad min Herres Jesu Christi Lydigheds Exempel altid staa for mine Øine, som var sin Fader lydig indtil Døden, ja til Korsets Død. Giv mig Isaks Lydighed, Jakobs Frygt, Josephs Kydskhed og Tugtighed, den unge Tobiæ Gudfrygtighed og giv mine kjære Forældre Abrahams Tro, Isaks Velsignelse, Jakobs Beskjærmelse, Josephs Lykkaligheed og den gamle Tobiæ Barmhjertighed. Lad dem leve længe i et stille og roligt Levnet, i Fred og Enighed, forlindre og formilde dem deres Kors, Modgang og Gjenvordighed, og hjælp dem det at bære, hør deres Bøn, velsigne deres Næring, bevare dem til Liv og Sjæl fra alt Ondt, og naar deres Døds Tid og Stund er kommen, saa lad dem med Ro og Fred stille og sødelig hensove og tage dem til dig i dit evige Fædreneland ved Jesum Christum. Amen.

23. Gudfrygtige Ægtefolks Bøn.

Barmhjertige, naadige Gud og kjære Fader, du har efter din naadige Villie og guddommelige Forsyn sat os i den hellige Ægteskabs Stand, at vi deri efter din Forordning skulle leve; derfor trøste vi os ogsaa ved din Velsignelse efter dit Ords Tilsagn: Hvo, der finder en Hustru, han finder en god Ting og bekommer Velsignelse og en Velbehagelighed af Herren. O! gode Gud, lad os i din guddommelige Frygt leve tilsammen; thi salig er den Mand, som frygter Herren, som har stor Lyst til hans Bud. Hans Sæd skal blive mægtig paa Jorden og de Oprigtiges Slægt skal velsignes. Lad os for Alting elske dit Ord, det gjerne høre og lære, at vi maa være som et Træ, der er plantet hos Vandbække, som bær sin Frugt i sin Tid og Bladene forvisne ikke derpaa, og alt, hvad vi gjør, det maa vel lykkes. Lad os leve i Fred og Samdrægtighed, som velbehager baade Gud og Menneskene. Thi har Herren selv lovet sin Velsignelse og et langt Levnet altid og evindelig. Lad os i vor Ægteskabs Stand elske Tugt, Dyd og Ærlighed og intet derimod handle, paa det vi maa have Lyst, Ære og Hæder i vor Huse og et ærligt Navn og Rygte. Giv Naade, at vore Børn kunde blive opfødte i Tugt og Formanelse til din guddommelige Ære, at du af deres Munde kunde berede dig Lov og Pris. Giv dem et lydigt Hjerte, at det maa gaa dem vel, og de kunde længe leve paa Jorden. Sæt Gjærde om os og vort Hus og om alt det, vi have og eie, som du gjorde ved Job, at den arrige Fiende Satan, og hans Redskaber ikke maa gjøre os deri nogen Indpas og Overvold. Bevar vort Hus, vort Gods og Bohave fra Ilds-

og Vansnød, for Hagel og Uveir, for Tyve og Røvere. Alt det, vi have, det har du givet os, derfor vilde du os og mægtig bevare. Thi dersom du ikke bygger Huset, da arbeide de forgjæves, som bygge derpaa. Og uden du bevarer Staden, da vaage Vægterne forgjæves. Dine Venner giver du det, naar de sove. Giv os og, kjære Herre Gud, at vore Tjenere, Tyender og Husgesinde kunde være fromme, tro og lydige; bevar os fra utro Tjenestefolk; thi du skikker og regjerer Alting, du belønner og al Troskab og sand Kjærlighed og straffer al Utroskab. Naar du og, o gode Gud, vil tilskikke os Modgang og Gjenvordighed, Kors og Bedrøvelse, saa giv os Taalmodighed, at vi som lydige Tjenere maa give os under dit faderlige Ris og gjør det lideligt for os. Lad vore Gange beredes og forfremmes af Herren og hav du Lyst til vore Veie: falde vi end, saa nedtræd os ikke, ei heller forskyd og forkast os, men hold os ved Haanden og reis os op igjen. Lindre og formilde os vort Kors, Modgang og Gjenvordighed og trøst os igjen og forlad os ikke i vor Nød. Giv og, at vi ei mere elske elske det Timelige end det Evige. Thi vi have Intet indført med os i Verden, vi kan ei heller udføre Noget. Derfor lad os ikke indtages af Gjerrighed, som er en Rod til alt Ondt, men flittigen tragte efter Troen og Kjærligheden og fatte det evige Liv, til hvilket vi ere kaldte. Gud Fader velsigne os og bevare os, Guds Søn lade sit Ansigt lyse over os og være os naadig, Gud den Hellig-Aand opløfte sit Aasyn over os og giv os Fred, den hellige Trefoldighed bevare Indgang og Udgang fra nu og indtil evig Tid. Amen.

24. Undersaatters Bøn for deres Øvrighed.

O Gud, som er en Konge over alle Konger og en Herre over alle Herrer, du som regjerer over den ganske Jordens Kreds, du som har indsat al Øvrighed og har sagt ved dit værdige Bud og Apostel, at der er ingen Øvrighed uden af Gud forordnet, og hvo, som sætter sig imod Øvrigheden, han sætter sig imod Guds Forordning. Giv du mig, o kjære Fader og lær mig at kjende Øvrigheden for at være din guddommelige Skik og ordning, og at jeg maa frygte, elske og ære min Øvrighed. Og forlen Naade dertil, at jeg og alle andre Undersaatter kunde af vore Øvrighedspersoner med Retfærdighed styres og regjeres og af dem have Værn og Beskjærmelse, og vi under dem maa leve et roligt og stille Levnet i al Gudelighed og Ærlighed. Og efterdi du, kjære Fader, har Kongens og Øvrighedens Hjerte i din Haand, leder og bøier det som Vandbække, saa regjer og vor kjære Øvrighed med din Hellig-Aand, at de for Alting elske Guds Ord, gjør Portene vide og Dørene høie i Verden, at Ærens Konge, den Herre Zebaoth, Hærskarenes Gud maa komme ind til dem og deres Land, at de maa blive din hellige christelige Kirkes Fosterfædre og dens Ammer, at de kysse din kjære Søn, at han ikke bliver vred, at de tjene Herren med Frygt og glæde sig ved Bævelse. Giv dem din himmelske Visdom, som er omkring din Throne. Thi ved den regjere Konger, og Raadsherrerne skikke Retfærdighed. Giv, at de høre de Elendiges Skrig, hjælpe de Fortrykte tilrette, skikke de Faderløse Ret og hjælpe Enkers Sager. Lad dem have fyrstelige Tanker og derefter altid tragte. Giv dem Davids Lykksalighed, Salomons Visdom, Josva lykkelige Triumph og Seier og Samsons Styrke; giv dem Kjærlighed til Retfærdighed, bestandige Hjerter og mandelig Frimodighed mod al Uretfærdighed, lyksalig Fremgang i deres Anslag, trofaste, forstandige og kloge Raadgivere og et sundt og langt Levnet. Bevar dem for Hyklere og Øienskalke, for Krig og Blodsudgydelse. Beskyt dem formedelst dine hellige Engle, velsign det ganske Land og lad os

nyde Fred i vore Landemærker, ved Jesum Christum vor Herre. Amen.

25. Øvrigheds Bøn for Undersaatterne.

O! du mægtige Regent og Herre over det ganske Jorderige, alle Herrers Herre og alle Kongers Konge, jeg takker dig hjertelig, at du har sat mig til Øvrighed over dette Land og disse Undersaatter. Du er den Allerhøieste og har Magt over Menneskenes Kongeriger, giver dem den, du vil og kan opreise de Ringe iblandt Folket dertil; din Magt er en evig Magt, og dit Rige varer stedse og altid. Mod dig ere alle, som bo paa Jorden som Intet, du gjør og handler, som du vil baade med Himmelens Hær og dem, som bo paa Jorden, og der er Ingen, som dig kan forhindre og sige til dig: hvad gjør du? thi al din Gjerning er Sandhed, og dine Stier ere Ret, og du kan ydmyge dem, som fare frem i Hovmodighed, du satte alle Jordens Grændser. Sommer og Vinter gjorde du. Giv mig derfor, du som er det ganske Jorderiges Herre og Regent, at jeg mig altid for dig ydmyger og tænker, at jeg er under Guds Magt. Giv mig en fast og stærk Tro og Tillid til din Almægtighed og Barmhjertighed. Giv mig en hjertelig Kjærlighed til dit rene Ord, ophold mig og mine Undersaatter ved dit hellige Evangelium og dit saliggjørende Ords Sandhed. Lad den sande Religion og Retfærdighed være mit Lands stærke Piller, Støtter og Grundvold. Lad din hellige Gudstjeneste være en Zirat og Prydelse, ja det fornemste Smykke og ædleste Klenodie i mit Land, over hvilket du mig har sat og beskikket. Giv mig den kostelige og ædle Landefred, vær du mit mægtige Skjold, min høie Beskjærmelse og gloende Mur omkring mig og mine Undersaatter. Og naar Landet bæver, og alle som bo deri, saa hold du Pillerne fast derpaa: giv mine Undersaatter et lydigt Hjerte og mig din himmelske Visdom, at jeg dem med Fornuft og viseligen kan regjere, at jeg maa haandhæve og forsvare de Uskyldige og beskytte og beskjærme de Fromme, men straffe de Onde og bruge Hevnen mod dem, som gjøre ilde, paa det jeg kan være de Onde til Frygt og Fromme til Trøst, Lov og Pris. Giv mig at kjende og bekjende, at jeg, o Gud, er din Retfærdigheds Statholder og Befalingsmand, og at du er med mig i Dommen, og at jeg ikke holder Dom for Menneskene alene, men fornemmelig for dig og derfor ingen Person anser i Dommen. Giv mig Naade, at jeg uden Persons Ansеelse skikker de Elendige og Faderløse Ret og hjælper de Fattige og Nødtørftige, at jeg forsvarer de Ringe og Fattige og Fortrykte og befrier dem fra de Ugudeliges Overvold, at Landets Grundvold ikke skal falde, om andet skeede. Lad mig høre, at Herren taler, og at han tilsiger sit Folk og sine Helgene Fred og Enighed, at de ikke vende sig til Daarlighed. Bete mig din Naade, lad din Hjælp være nær hos mig, thi jeg frygter dig, at Ære maa bo i vort Land, at Miskundhed og Sandhed maa møde hverandre, Retfærdighed og Fred maa kysse hverandre, at Sandhed maa opvoxe af Jorden og Retfærdighed se ned af Himmelen. At Herren maa gjøre os tilgode, og at vort Land kunde give sin Grøde, og at Retfærdighed maa stedse blive ved Magt. O trofaste Gud, bevar mig fra Synd og Ondskab, Skam og Last, paa det jeg ei skal foraarsage over mig din retfærdige Vrede og føre Straffen tillige over mig og mine Undersaatter. Lad mig fly det Onde og være medlidende og øm over mine Undersaatter og Underhavende og tænke paa Davids Ord: Jeg har syndet og gjort denne Misgjerning, hvad har disse Faar gjort? Velsign Herre, mit Land og kron det med dit Gode; thi dine Fodspor dryppe af Fedme. Giv mig saaledes at regjere, at mit Land og Rige ikke sukker over mig, men at det altid maa være fuldt af din Lov og Pris. Lovet være

den Herre Gud, Israels Gud, han som gjør alene underlige Ting og lovet være hans herlige Navn, evindelig og alle Lande skulle opfyldes med hans Ære. Amen.

26. En frugtsommelig Kvindes Bøn, som Gud med Livs Frugt har velsignet.

O almægtige, underlige og naadige Gud, Himmelens og Jordens Skaber og opholder, du som selv har lyst Velsignelse over alle christne Ægtefolk, idet du har sagt: Vorder frugtbare og formerer Eder. Og atter: Se, Børn er en Guds Gave og Livsens Frugt er en Skjænk og Foræring; jeg takker dig, at du mig i min Ægteskabs Stand har gjort delagtig i din Velsignelse og dine Gaver, og beder dig, at du ville velsigne min Livsfrugt, som du mig har givet, og den med din Hellig-Aand benaade og saliggjøre, annamme den i dine kjære Børns Tal og gjør den delagtig i din kjære Søns, min Herres Jesu Christi Undfangelses og Fortjenestes Frygt, at den derved maa helliges og renses af den oprindelige Arvesynds Forgift, som vi ere undfangne og fødte i. O Herre Gud, baade jeg og min Livsfrugt ere begge af Naturen Vredens Børn, men du, allerkjæreste Fader, forbarme dig over os, bestænk min Livsfrugt med Isopkosten, saa den vorder ren: to den, saa bliver den hvidere end Sne. Styrk og ophold den, indtil den Tid kommer, den skal fødes og komme for Lyset. Min Livsfrugt er ikke skjult for dig, du kjendte den, førend den blev til. Dine Hænder have jo forarbeidet den og gjort den ganske, du har givet den Liv og Aande, lad dit Tilsyn ogsaa bevare den. Bevare mig for Frygt og Forskrækkelse og føre de onde Aander, som saa gjerne ville fordærve og forstyrre dine Hænders Gjerning. Lad det, som undfanget er, blive af en god Art, lad det faa en god og fornuftig Sjæl og lad det voxe og faa et sundt og lydesløst Legeme med fuldkommelige og sunde Lemmer, og naar Timen og Stunden er forhaanden, at det skal fødes, saa forløs mig i Naade og giv mig Styrke og Kraft til al føde, og forfrem du det, som skal fødes og fremkomme med din Almægtigheds Hjælp, og lindre min Smerte; thi det er din Gjerning, det er din Almægtigheds underlige Kraft, din Naades og Barmhjertigheds Værk og Mesterstykke: tænk paa det Ord, du sagde: Du drog mig af min Moders Liv, paa dig er jeg kastet af Moders Liv, du er min Gud af min Moders Liv, du var min Tillid, der jeg laa hos min Moders Bryst. Du er en Gud, som ved og ser alle Menneskers Nød og har jo sagt: En Kvinde, naar hun føder, da har hun Bedrøvelse, thi hendes Time er kommen. O Herre, for denne din hjertelige Medlidenheds og Barmhjertigheds Skyld beder jeg, at du ville min Angst, som du tilforn har seet, lindre og lette og føre min Livsfrugt frem til Lyset med et sundt og levende Liv og Legeme og rette, velskikkede Lemmer. Dig befaler jeg det, jeg bærer i dine almægtige Hænder, i din Naade og Barmhjertighed og lægger det, Herre Jesu Christi, paa dine hellige Arme, at du maa velsigne det, som du velsignede de smaa Børn, som førtes til dig, der du sagde: Lader smaa Børn komme til mig og formener dem det ikke; thi Guds Rige hører saadanne til. O trofaste Frelsermand, jeg bærer og fører denne min Livsfrugt til dig, læg din Naades Haand derpaa, velsign den med din Hellig-Aands Finger, og naar den er kommen til denne Verden, da benaad den med den hellige Daab og hellige og forny den til det evige Liv formedelst Igjenfødelsens Bad; gjør den til et nyt Kreatur, to og rens den med dit Blod; lad den blive en af dit Legems og din hellige christelige Kirkes Lemmer, paa det ogsaa af dets Mund dig kan beredes Lov og Pris, og mit Barn maa formedelst din hel-

lige bittre Pine og Død og dit hellige Navn, Jesum Christum, ogsaa blive det evige Livs Barn og Arving. Amen.

27. En Enkes Bøn.

O! du trofaste, hjælperige, venlige og naadige Gud, du har selv kaldet dig de Faderløses Fader, efterdi de have ingen Fader paa Jorden, der dem saa hjertelig elsker, saa stedse, flittig og trolig med al Nødtørft og Underholdning forsørger, saa opholder og trøster og sig over dem i deres Sygdom og Elendighed saa forbarmer, som du Herre gjør. Derfor beder jeg dig, at du dette venlige og yndelige Faderembede, som du mod dem dig har paataget, vil ogsaa paa mig og mine Fattige Faderløse, saasom paa Andre, faderlig efterkomme, os faderlig elske, forsøge, nære, opholde, trøste og dig over os som en Fader naadelig forbarme. Saasom du har og kaldet dig Enkens Dommer, fordi de almindelig maa lide meget af den ugudelige og uretfærdige Verden og have almindelig ingen Forsvarer eller Trøster paa Jorden, og som de Trøstesløse og Forladte maa lade alle Stormkugler gaa sig over og have ingen Hjælper og Forsvarer uden dig alene, saa beder jeg og, at du vil ogsaa være mig en Dommer, Forsvarer og Trøster, og som du har sagt til saadanne Forladte: Den Herre, som dig har skabt, er din Mand, som kaldes al Verdens Gud; du ville da og være mig forladte, trøstesløse og høibedrøvede Kvinde i Mands og Forsvars Sted og annamme mig under din Almægtigheds Beskjærmelse, ikke tilstede, at mig nogen Overlast eller Overvold sker af den onde og arrige Verden, men tage mig min Nød til og skaffe og skikke mig Ret, mig og mit bedrøvede Hus bevare og forsvare og med din hellige Forjættelse omskandse, i hvilken du har sagt: Du skal ikke undertrykke og fortrænge nogen Enke; undertrykker og fortrænger du hende, at hun raaber til mig derover, da skal jeg visseligen høre hendes Raab, og min Vrede skal optændes og jeg skal lade og din Hustru blive en Enke og dine Børn faderløse; lad dit Ord være en stærk Ringmur omkring mig og mine fattige Faderløse. Opvæk fromme Mennesker, som kunde betænke, at en ren og ubesmittet Gudsdyrkelse er er at besøge Faderløse og Enker i deres Trængsel, det er, i Nød og Trang dem undsætte og staa dem bi med Raad og Daad, med Hjælp og Trøst. Bevar mig og, kjære Fader, for løgnagtige Munde og falske Tunger, og giv mig din Naade, at jeg i denne min Elendighed alene sætter mit Haab til dig, har al min Trøst i dig, fatter og favner dig alene med sand Tro og stærk Tillid. Velsigne du min Melkiste og lad den ei være tom, men som den Enkes i Sarepta, hvilken annammede Propheten Elias. Du ville og lade mit Oliekrus ikke fattes eller udtømmes, men lade det blive som den fattige Enkes, hvilken efter Propheten Elisæi Velsignelse fyldte alle sine Kar af sin Oliekrukke, og ved Guds Ord og Velsignelse med sine Børn blev bespist, næret og opholdet, paa det jeg kan mærke og kjende, at du er min Fader, min Opholder, min Trøst og høieste Beskjærmelse, ved Jesum Christum, din kjære Søn, vor Herre. Amen.

28. Bøn for Enhver om guddommelig Bistand og Regjering i sit lovlige Embede og Kald.

Hellige, barmhjertige, alene vise Gud og Fader, du som ordinerer og regjerer Alting efter din guddommelige Forsigtighed og Visdom, og enhver af dine Tjenere, iblandt hvilke jeg er den ringeste, sit Pund betror. Se, jeg er ringere end al den Miskundhed og Trofasthed, som du har bevist mig; thi hvo er jeg, at du har ført mig hid og sat mig i dette Kald? Jeg beder dig ydmygelig, at du ville mig af Naade tilgive, at jeg i denne min Be-

stilling har saa ofte været efterladen og forsømmelig og ikke Alting efter dit Ord og hellige Villie forrettet og efterkommet. Herre, bortvend fra mig Straffen, som du truer med, sigende: Forbandet være den, som gjør Herrens Gjerning svigagtelig. Herre, min Gud, vær mig naadig og regjer mig fremdeles med din Hellig-Aand, at jeg mit Kalds Bestilling og alle mine Gjerninger efter dit guddommelige Ord maa forrette og deri for Alting søge dit guddommelige Navns Ære, dit Riges Forfremmelse og din hellige Villies Fuldkommelse og stedse tænke paa det Ord: Hvo mig ærer, den vil jeg igjen ære. Giv mig Visdoms og Vittigheds, Raads og Stærkheds Aand, saa jeg i mine Raads Betænkelser ei farer vild. Lad den store Raadsengel være min Læremester og Raadgiver. Thi hvo kjender Guds hemmelige Raad, og hvo kan tænke, hvad Gud vil; thi de dødelige Menneskers Tanker ere forfængelige og vore Anslag ere farlige og uvisse. Derfor send du din Hellig-Aand ned af det Høie, som mig kan lære det, dig er behageligt, paa det min Gjerning kan være ret stikket og gavnlig. Oplys du min Forstand med dit guddommelige Lys; thi du oplyser min Lygte; Herre, min Gud, gjør min Mørkhed klar, udsend din Visdom, at den kan være tilstede at arbeide med mig. Send din hellige Engel for mig, som kan berede mig Veien til alle mine Gjerninger og Forretninger og al Forhindring rydde tilside, saasom du og har fra Begyndelsen bevist dine tro Tjenere din Naade. Gjør mig duelig og dygtig til det Kald og til de Gjerninger, som jeg skal forrette og bestille. Thi den Tillid har jeg til dig, og ved, at jeg er af mig selv ikke dygtig til at tænke noget Godt eller at finde paa noget godt Raad; raadfør mig, Herre, som dit Redskab og din Naades Kar, paa det jeg den Gave, som du mig har betroet, rettelig maa bruge, dig til Ære og min Næste til Gavn og Gode. Og efterdi jeg hverken forstaar mig paa Begyndelsen, paa Fremgangen eller paa Enden af det, jeg skal gjøre, og hvorledes jeg mit Kald skal forvalte og forstaa, saa skik og bered du, min Herre og Gud, Begyndelsen, regjer Fremgangen og velsign Enden, giv mig en lykkelig Fremgang og en trøstelig og ønskelig Udgang derpaa. Du har Alting i dine Hænder, derfor gjør, handle, virke, driv og udfør du, hvad jeg enten først eller sidst skal gjøre, og hold over mig din Naades Haand. Giv Naade og Velsignelse, at mig Alting maa lykkelig efter din Villie gelinge, som det gelingede Joseph og Daniel. Dæmp, afværg og forhindre den onde Fiendes List og snedige Anløb, at han mig i det Gode, som jeg skal gjøre, ikke skal forraske, forhindre eller skade. Hold selv, o Herre min Gud, du som bevarer Israel, Vagt og Beskjærmelse over mig; bevar min Indgang og Udgang fra nu og indtil evig Tid. Amen.

Af det femte Bud.

29. Bøn om Sagtmodighed.

O Herre Jesu Christi, du usigelige fromme, sagtmodige, naadefulde, venlige, milde og kjærlige Herre. Jeg bekjender og klager for dig, at jeg dessværre af Naturen er genegen og tilbøielig til Vrede og Hevngjerrighed, og at jeg dig, du langmodige Gud, og min Næste dermed ofte har fortørnet og forurettet. Ak! tilgiv og forlad mig saadan min utilbørlige Vrede, Ivrighed, Hastighed og Hevngjerrighed, hvormed jeg mit Hjerte, ja mit Legem og Sjæl skjændelig har besmittet og givet Satan og hans Gjerninger Rum og Plads i mig.

Vend bort fra mig den haarde og gruelige Straf, som du truer med, der du siger, at de Vredagtige, Mordere og Manddrabere ere skyldige til Helvedes Ild og ikke skal arve Guds Rige. Giv mig, o sagtmodige Herre Jesu Christe, din hellige Langmodig-

hed og Taalmodighed, lær mig at dæmpe min Vrede og al ond og utilhørlig Tilbøielighed og ved Langmodighed den at overvinde. Giv mig, at dit Ord bliver i mig kraftigt og renser og forandrer mit Hjerte, nemlig dit Ord, som siger: Lærer af mig, thi jeg er sagtmodig og ydmyg af Hjertet. Item: Salige ere de Sagtmodige, thi de skal besidde Jorden. Salige ere de Fredsommelige, thi de skal kaldes Guds Børn. Salige ere de Miskundelige, thi de skal bekomme Miskundhed af Gud.

Herre, bestænk mit Hjerte med din Sagtmodigheds lemfeldige Aand, at jeg efter dit Exempel kan være medlidende, langmodig, kjærlig, inderlig barmhjertig og venlig mod hver Mand, at jeg ikke overfalder eller skader dem igjen, som mig skade eller overfalde, ikke igjen dem forfølger, som mig forfølge, ikke betaler Ondt med Ondt eller Skjændsord med Skjændsord, ikke truer, naar jeg lider, men befaler den det, som dømmer retfærdigen og giver ham Hevnen, eftersom skrevet staar: Hevnen hører mig til, jeg vil betale, siger Herren. Giv, at jeg med et godgjørende og sagtmodigt Sind og Gemyt bespiser og mætter mine Fiender, naar de hungre, giver dem at drikke, naar de tørste, og betaler Godt for Ondt; thi saa gjør du og mod mig, du venlige og langmodige Herre Jesu Christe. Hvormange Synder forlader du mig? Skjuler dem, læger dem og med al Taalmodighed lider og fordrager dem, og derforuden beviser mig utallig og usigelig meget Godt, lader ikke af at gjøre mig tilgode, lader dig ikke ved min Utaknemmelighed og Ondskab afvende fra din Godhed og Barmhjertighed. Giv mig, o Herre, saadant et venligt og fromt Hjerte, at jeg ei lader mig overvinde af det Onde, men at jeg overvinder det Onde med det Gode. Giv mig, at jeg min Næstes Svaghed og Skrøbelighed maa med al Sagtmodighed fordrage, at jeg ikke skal give Lasterne Rum, og dersom Nogen mig overfalder og gjør Ondt, ikke skal forbande ham eller ønske ham Ondt derfor, men elske mine Fiender, velsigne dem, som mig bande, bede for dem, som mig overfalde, og gjøre dem Godt, som mig hade og forfølge, paa det jeg maa være min himmelske Faders Barn, som lader sin Sol opgaa over Onde og Gode. Giv mig en rolig, sagtmodig, fredsommelig, vis og ny Aand, saa at jeg intet Had, Vrede og Fiendskab beholder i mit Hjerte, og lader Solen ikke gaa ned over min Vrede og mig ikke glæder, naar det ikke gaar mine Fiender ilde, men har Medlidenhed med dem, har en broderlig Kjærlighed uden Skrømt, har intet Had og Fiendskab i mit Hjerte, eller lade den te i Fagter, Aasyn, Ord eller Gjerninger, men at jeg mod hver Mand maa være af Hjertet medlidende, i Ord og Geberder venlig, og i Gjerning velvillig og godgjørende, paa det min Bøn ei skal forhindres, mit Haab ei beskjæmmes, min Gudstjeneste ei forskydes, og min Svaghed og Skrøbelighed maatte og i Medlidenhed af Andre igjen ansees, lides og fordrages. Lad mig, Herre, bekjende, at jeg endnu er meget større Spot, Forsmædelse og Vanære værd, efterdi jeg med mine Synder i din Korsfæstelse har hjulpet til at vanære, bespytte og bespotte dig; forlad mig mine Synder og indslut mit Hjerte i dit sagtmodige Hjerte, paa det min Sjæl maa finde, saa og naa i dig og dit Hjerte Ro og Hvile evindelig. Amen.

30. Bøn imod Vrede.

O Herre Jesu Christe, du venlige, langmodige, kjærlige, sagtmodige og taalmodige Guds Lam, du ved og kjender min ganske fordærvede Natur langt bedre end jeg selv, og at den formedelst den vredagtige og brølende Løve, den gamle forgiftede Slange Satan saa aldeles er forgiven, forstyrret og fordærvet. Eia! hvor er denne vor fordærvede Hjertes Lidenskab over al Maade fremfor andre saa stormende, saa ubesteden, saa vredagtig og rasende!

Hvor snart er dog et Menneske til Vrede opvakt og opirret! Formedelst et ringe Veir eller ringe Ord er denne hidsige og brændende Lidenskab saa opblæst og saa opirret, at man ofte forglemmer, man er et Menneske og er dødelig; i et Øieblik er udslukt al Kjærlighed, al Barmhjertighed, Sagtmodighed, Taalmodighed, Ydmyghed, Langmodighed, Godhed, Venlighed og Fromhed, hvorpaa man ellers skulle kjende rette og sande Christne, efterdi den menneskelige Naturs adelige Stamme og Herkomst en stor Del i Langmodighed, Fromhed og Venlighed bestaar. Eia! hvor snart er formedelst Hastighed og trættefuld Vrede Guds deilige Billede forandret til den arrige Satans Billede, Guds Ynd est og Naade mistet og tabt, den Hellig-Aand, som er Fredens Aand, med hvilken vi ere beseglede bedrøvet, ja forjaget; Guds Rige, som er Fred, Fryd og Glæde i den Hellig-Aand, forstyrret, Ens Velfærd og Salighed sat i høieste Fare, det rette Kjendemærke, paa hvilket man skulde agte og kjende en sand Christen og Christi Lem, forsvundet og borte. Hvor megen anden Uleilighed er der og ofte hos? Det elendige Legeme svækkes, Helbreden mistes, Slag og pludselig Død og andre flere farlige Sygdomme foraarsages, ja og formedelst Sands og Sinds Forrykkelse og de Livs-Aanders og Kræfters, som bo i Hjertet, deres Flugt og Adspredelse, følger Rasenhed og Affindighed, undertiden ogsaa den lede Djævels Besiddelse. O venlige, naadige og langmodige Gud og Fader, lær os saadant at betænke, at vi ikke til saadan stor Ulempe og ulykkelig Tilfald give Aarsag og ikke styrte vort Legem og Sjæl ved hastig Vrede i Vove og Fare. Giv os Sagtmodigheds Aand, at vi ikke lade Solen gaa ned over vor Vrede og Fortørnelse, at vi og ikke give Lasteren og Djævelen Rum, og at vi maa heller være langsomme til Vrede. Thi et Menneskes Vrede gjør ikke det, som ret er for Gud, og det som ham behager. Der kan og ikke være nogen Visdom hos de vredagtige; thi Vreden forhindrer Menneskens Aand, Sind og Gemyt, at man ikke kan se og tænke, hvad Ret og Sandhed er. Der er og iblandt de Hoffærdige og Ærgjerrige altid Kiv og Vrede, Had og Trætte. Hvilken Skam og Spot er det, at vi for en ringe Tings Skyld optændes saasnart mod Andre til Hastighed og Vrede, og forse os dog selv saa lettelig og hver Time og Stund, ja hvert Øieblik behøve selv Guds Naade og Barmhjertighed. Hvorofte forgribe og hevne vi os selv ubillig, ja ubesindelig, og falde dig i dine Domme, og betage dig Hevnen, som dig alene tilhører, saa at din Hevn maa derfor igjen omvende sig til os, og komme over os selv. Hvorofte vederfares os det, som efter dine hemmelige Domme og forborgne Raad er aldeles retfærdigt, og vi dog i vor Daarlighed knurre derover og ikke forstaa, at du derved vil prøve vor Taalmodighed og Ydmyghed. Herre Gud, du er alene retvis, og dine Domme ere rette, din Hevn er billig og tilbørlig, men jeg, jeg er uretfærdig, mine Domme ere ofte Uret, min Hevn er syndig. O! Herre, Jesu Christe, du Godheds og Langmodigheds Kilde, du alle Dyders og Lemfældigheds Rettesnor, plant i mig din Sagtmodighed og Taalmodighed, forny og rens mit Hjerte fra de hæslige og skammelige Lidenskaber, giv mig et nyt Hjerte og en ny Aand, og borttag det haarde Stenhjerte af mit Kjød, giv mig et aandeligt Hjerte og borttag det kjødelige Hjerte. Lad os, naar vi overfaldes, efterfølge dit Exempel, og ikke betale Ondt med Ondt. Ikke skjænde igjen, naar vi blive overskjændede, ikke true igjen, naar vi lide, men befale dig det, som dømme retfærdeligen. Lad os, efter dit Exempel, elske vore Fiender, gjøre dem godt, som os hade og forfølge, velsigne dem, som os bande, bede for dem, som os overfalde, paa det vi maa være vor kjære Faders Børn, som er i Himmelen, hvilken

der lader sin Sol opgaa over Gode og Onde, og at vi ikke lade det Onde overvinde os, men at vi overvinde det Onde med det Gode. Det giv os, Herre, for dit hellige Navns Æres Skyld. Amen

31. Bøn for vore Fiender.

O! Herre, Jesu Christe, du fromme, kjærlige, venlige og sagtmodige Hjerte, du har jo befalet og sagt, elsker eders Fiender, velsigner dem, som Eder bande, gjøre dem godt, som Eder hade, og beder for dem, som Eder overfalde og forfølge, paa det I maa være eders Faders Børn, som er i Himlene, som lader sin Sol opgaa over Onde og Gode, og lader regne over Retfærdige og Uretfærdige, o! himmelske Fader, giv mig saadant et Hjerte, paa det jeg kan findes at være dit Barn, giv mig din Søns min Herres Jesu Christi Hjerte og Sind, som bad godt for sine Fiender, ja og udgydede sit Blod for dem, og lod sit Liv for dem, og lad mig med ham, af hjertelig Barmhjertighed og Kjærlighed, ogsaa bede godt for mine Fiender, og sige: Fader, forlad dem. O! min Gud, udslet i mig al Hastighed og Vrede, Hevngjerrighed og Utaalmodighed, og giv, at jeg alle mine Fiender ikke alene gjerne og af Hjertet kan tilgive, og dem ikke forbande eller ondt ønske, men langt heller dem velsigne, at jeg ikke hader dem, men elsker dem, som din Skabning og Hænders Gjerning, for hvilke og Christus, min Herre, er død, og for hvilke han sit Blod har udøst.

Og ligesom du lader din Sol opgaa og skinne over dem, saa giv mig og, at min Kjærligheds, Venligheds og Barmhjertigheds Sol maa opgaa over dem, og min Godheds Regn maa falde paa dem. Giv dem og, o! kjære Fader, et bodfærdigt Hjerte, og en sand Omvendelse, at din Vrede og din retfærdige Dom ikke skal overile dem, at de ikke i deres Hastighed, Had, Avind og Vrede, omkomme og bortdø. Bøi deres Hjerte til Sagtmodighed og Ydmyghed, giv dem et nyt Hjerte, Sind og Mod, formild deres Hjertes Haardhed, du er jo alle levende Aanders Gud, og har alle Menneskers Hjerter i din Magt, du kom jo om Natten i Drømmen til Laban, Jakobs affagte Fiende, og sagde til ham: forvar dig, at du ei taler med Jakob Andet, end det som godt og venligt er. Du formildede jo den hastige og vredagtige Esau, at han sin Broder Jakob saa venlig med Graad omfavnede. Du stillede, formedelst Abigail, Davids Vrede, at han ei dræbte den daarlige Nabal. O! min Gud, du tvang og tæmmede jo Løverne, og holdt deres Mund tilhobe, at de ikke kunde skade Daniel, og du har jo sagt: Ulvene skal bo hos Lammene, en liden Dreng skal drive Kalve, unge Løver og fedt Fæ tilhobe. Et diendes Barn skal forlyste sig hos Øglens Hule, og et afvendt Barn skal stikke sin Haand i Basiliskens Hule, man skal ingen Skade, eller Fordærvelse gjøre paa mit hellige Bjerg; thi Landet er fuldt af Herrens Kundskab, som det var skjult med Havets Vand.

Paa disse dine Forjættelser kommer jeg, o! Herre, til dig, og beder dig, omvend mine Fiender, at de maa bortlægge og dæmpe deres Vrede, paa det de ikke deri skal omkomme. O! min Gud og Herre, lær dem at betænke, hvor forskrækkeligt det er, at En, fordi han ikke vil skille sig ved den timelige Vrede, og den dæmpe, maa omsider blive under den evige Vrede, og den evindelig bære og lide, giv dem at betænke, at de formedelst Hastighed og Vrede, gjøre al deres Bøn til Synd, og ved deres Uforligelighed og hadefulde Hjerter forvolde, at intet af deres Offer eller Gudstjeneste ansees og annammes, men som Kains Offer foragtes og forskydes, lær dem at betænke, at den ubarmhjertige Tjener blev forkastet i det evige Pinetaarn, og i det yderste Mørke, ja at de, som for disse timelige og verdslige

Tings Skyld ere hadske og vrede paa deres Broder, ere Manddrabere, og har ikke det evige Liv blivende i sig. O! min Gud og Herre, hvad er jeg og tjent med deres timelige og evige Skade? deres Vrede og Hastighed skader dem jo selv mere end mig, og er deres egen Fordærvelse og Fordømmelse, hvorfra du dem naadeligen ville befri og bevare. O! Gud, dit Ord siger jo saa, naar Herren har Lyst til en Mands Veie, da gjør han og hans Fiender tilfreds med ham, forlad du mig mine Synder, og ophold mig i din guddommelige Frygt; thi du har alene Behagelighed til dem, som dig frygte, og da maa og mine Fiender blive med mig tilfreds og kunne mig intet skade. Hjælp, at jeg dem med Kjærlighed og med det Gode overvinder, og saaledes ligesom samler gloende Kul paa deres Hoved, og kommer dem til at besinde sig, paa det de kunde kjende sig selv, gjøre en sand Poenitentse, Bod og Bedring, at de ikke skulle geraade i den evige Ild. Hvorfra du dem ogsaa ved Jesum Christum fri og bevare. Amen.

32. Bøn om christelig Barmhjertighed imod vor Næste.

O! du barmhjertige, naadige, venlige, langmodige, taalmodige, kjærlige og milde Fader i Himmelen, jeg klager og bekjender for dig mit Hjertes medfødte Vanart og Haardhed, at jeg ofte mod min Næste med Ubarmhjertighed og Umildhed har syndet, og mig forseet og forgrebet, har ofte ikke taget mig hans Nød, Elendighed og Ulykke an, og ladet den gaa mig til Hjertet, har ofte ikke haft en retskaffen og sand christelig og broderlig Medynk og Medlidenhed med ham, forladt ham i hans Jammer og Nød, ikke besøgt eller hjulpet og trøstet ham, og saaledes unddraget og skjult mig fra mit Kjød og Blod, hvori jeg ikke har gjort som Guds Barn. Thi jeg har deri ikke været barmhjertig, som du, min Fader i Himmelen, er barmhjertig, og har ikke betænkt, hvad min Herre Christus har sagt: salige ere de Barmhjertige, thi de skal faa Barmhjertighed, hvoraf visselig følger, at de Ubarmhjertige ikke ere salige, og skal ingen Barmhjertighed bekomme. Jeg har ikke betænkt den yderste Dommedags sidste Slutning, Dom og Sentents: Gaar bort fra mig, I Forbandede, i den evige Ild, thi jeg var hungrig, og I gave mig ikke at æde, jeg var nøgen, og I klædte mig ikke. O! barmhjertige Fader, forlad mig denne min store Synd, og tilregn mig den ikke, vend bort fra mig den store Straf, som jeg derved har forskyldt, og lad ingen nbarmhjertig Dom gaa over mig, men annam og tag din kjære Søns barmhjertige Hjerte til Takke for mine Synder. Skjul og forglem min Ubarmhjertighed, for din elskelige Søns Barmhjertigheds Skyld.

Giv du mig, o! Herre, et Barmhjertigheds Hjerte, som kan have Medynk og Medlidenhed med min Næstes Nød og Elendighed, og lad mig snart og lettelig dertil bevæges, saasom min Herres Jesu Christi ædle Gemyt ganske er medlidende, og lader sig vor Jammer og Elendighed strax gaa til Hjerte; thi vi have ikke en Ypperstepræst, som ikke kan have Medlidenhed med vore Skrøbeligheder, men den som maatte være forsøgt i alle Ting, ligesom vi, dog uden Synd. Giv mig, Herre, den Naade, at jeg min Næstes Gjenvordighed, Kors og Elendighed hjælper til at stille og formilde, og ingenlunde det forøger, at jeg trøster ham i hans Bedrøvelse, og alle dem, som have en sorgfuld Aand, forbarmer mig over de Fremmede, over Enker og Faderløse, og gjerne hjælper, og ikke med blotte Ord eller Tunge, men med Gjerning og Sandhed elsker. Hvo som foragter sin Næste, siger den vise Mand, han synder, men den som forbarmer sig over den Elendige, han er salig. Giv mig saadant et Hjerte, o! kjære Fader, at jeg ligesom du, dømmer med Beskedenhed og megen Skaan-

sel, og ingen Ros eller Berømmelse søger i Rettens Strænghed, med den med Godhed, efter Leiligheden formilder; thi Barmhjertighed roser sig mod Dommen. O! gode Gud, du har Lyst til Miskundhed og ikke til Offer. Lad mig dog isøre mig hjertelig Barmhjertighed, Fromhed, Ydmyghed, Langmodighed, og Sagtmodighed. Lad mig gjerne tilgive og forlade, som og Christus forlod mig min Brøst og Synd, og mig den tilgav, lad mig kjende din store Barmhjertighed mod mig, og at jeg er ringere end al den Miskundhed og Barmhjertighed, som du mig fra min Moders Liv har beteet og bevist, din Naade forekom mig, der jeg laa i Synden, den varede paa mig, indtil jeg kom, den omfavnede mig, der jeg kom, den fulgte mig efter, hvor jeg gik, vil mig og endelig til sig annamme i det evige Liv. Amen.

33. Om christelig Venlighed imod sin Næste.

O! du venlige, fromme og gode Herre Jesu Christe, du deiligste iblandt Menneskens Børn, naadefulde ere dine Læber, sød er din Røst, yndelig og liflig er din Gestalt og Skikkelse, ærefuldt er dit Ansigt, prydelige ere dine Fagter, frydefulde og lystelige ere dine Øine, hjælperige ere dine Hænder, fredsommelige ere dine Fødder, kjærligt er dit Hjerte, du Naadens Kilde, du Herrens Velsignede, fuld af al Ære og Dyd, fuld af Naade, fuld af Kjærlighed, du har ikke knurret, pukket eller fnyset mod Menneskens Børn, du har ikke sønderbrudt det knusede Rør og ikke udslukt den rygende Hør.

Jeg klager for dig mit Hjertes Tankers Vanartighed, store Stivhed og Fortrædelighed imod min Næste, hvorofte har mine Gebærder og Fagter mod ham beteet sig grumme og uskikkelige? hvorofte har mit Hjertes Bitterhed igjennem min Mund sig mod ham udgydet? hvorofte har den forgiftige Basilisk sat sig i mine Øine? hvorofte har jeg sagt om min Broder, af et hadefuldt Hjerte, Racha, og den Nar? hvorofte har jeg foragtet og bespottet min Næste, givet ham forhaanlige Ord og Spotte-Gloser, og ligesom med mordiske Pile og Stik ham opirret. Forlad mig, Herre, saadan min store Synd, tilregn mig den ikke, og vend Straffen bort fra mig; thi dermed har jeg Gud selv forhaanet, efterdi at den som forhaaner sin Næste, han forhaaner deri Gud hans Skaber. Dermed har jeg og efterfulgt de arrige og onde Aanders Art og Natur, og fortjent og forskyldt den samme Vrede, Spot og Skam, som de ere under, ja den evige brændende Helvedes Ild. Vær mig derfor naadig, og lær mig salige Sæder og rigtige Domme, som dig kunde vel behage, lad af mine Øine lyse og te sig dine hellige Øines Venlighed, af min Mund dine Læbers Yndelighed, og af mit Ansigt dit Ansigts Mildhed, at min fattige og elendige Næste kan glæde sig ved mit Ansigt, trøste sig ved mine Læber, og min Tunge kan være et sundt Livsens Træ, og en kostelig Balsom, som læger min Næstes Saar, saasom du mig og daglig i dit Ord saadan Venlighed beviser, i hvilket du mig trøster, som en Moder trøster og husvaler sit spæde Barn, og mig daglig deri med venlige Ord og Læber tiltaler. Hvor venlig er du, Herre, mod dem, som bie efter dig, og den Sjæl, som spørger efter dig, du møder os stedse, som en venlig Brudgom. Herre, gjør mig dit yndelige Billede ligedannet, at jeg farer frem med al Lemfældighed mod enhver Mand, at jeg med Sagtmodighed omgaaes med Alle, og med Godhed og Fromhed forekommer Enhver, meddeler dem gode Raad, som mig derom bede, og er godvillig og behjælpsom mod hver Mand, meddeler de Bedrøvede Trøst, de nødtørftige Hjælp, beviser de Frygtagtige Venlighed, de Fromme og Dydefulde Ærbødighed. Ingen skader med Ord, ingen forarger med min Tale, ingen stikker og saargjør med

min Tunge, ingen bedrøver med mine Læber, ingen er forstrækkelig med mine Gebærder og Fagter, men med Lemfældighed lider og fordrager de Svage og Skrøbelige, formedelst Medlidenhed skjuler og tildækker min Næstes Feil og Brøst og tænker, at jeg er og selv et Menneske, giv at jeg vel maa kjende min Vens Forseelse og ham med Venlighed derfor straffe, men dog ikke hade ham, at jeg maa have Taalmodighed med min Næstes Svaghed og Skrøbelighed, gjerne høre hver Mand, og svare Enhver venlig og vel.

Bevar mig for Hastighed og Vrede, lad mine Fagter ei blive grumme og fiendtlige og ligedannede den grumme Helvedes Drage. Lad mit Ansigt lyse og skinne som en Engels Ansigt, fuld af idel Kjærlighed og Venlighed. Thi det er den bedste Prydelse, den rette Deilighed, pyntet med mange deilige Dyder, og med Christi herlige Gestalt og Skikkelse. Med hvilken herlige og yndelige Gestalt og Prydelse ville og du, min Frelser, Jesu Christi, mig smykke og pryde, indtil jeg ganske til dit ædle Billede vorder fuldkommelig forvandlet og forklaret. Amen.

34. Om et christeligt og bestandigt Venskab.

O! du allerkjæreste, allertrofaste, allerbestandigste, allersandfærdigste Ven, Herre, Jesu Christe, du som har forbundet dig til os med evig Broderskab og Venskab, og til evig Tid trolovet dig med os i Retfærdighed og i Troen. Ak! hvor utro er Verden, hvor falsk og svigefuld er denne Verdens Venskab! hvor ubestandige ere Menneskens Hjerter! hvor snart forandre de sig, ligesom Lykken sig forandrer! og efterdi jeg er og et Menneske, og kan ikke selv tro min egen Kraft og Styrke, ja, jeg og ofte har bevist min Næste Utroskab og Falskhed, saa beder jeg om Naade, tilregn mig saasnart ikke, og lad mig ikke undgjælde saadan min Ubestandighed! lad mig ikke vederfares Hykleres Løgn, om hvilke dit Ord siger: Herren har en Vederstyggelighed til de Blodgjerrige og Falske. Giv du mig et stadigt og trofast Hjerte imod mine Venner, at jeg dem i Kors, Modgang og Gjenvordighed, Armod og Fattigdom ikke forlader, ikke skammer mig ved dem, ligesom du og ei haver skammet dig ved mig i min Fattigdom og Elendighed. Giv mig og en bestandig og trofast Ven, som mener det saa trolig med mig, som med sig selv, og som du det mener med mig, du min allerkjæreste og evige Ven, med hvilken jeg saaledes maa tale som med dig selv, ja, som med dig, du trofaste Herre. Hvilken tryg og trofast Ven havde David i Jonathan og Husai! hvor fast forbundne vare deres Hjerter med hverandre! hvilket allerhøieste Venskab og Enighed er der i den hellige Trefoldighed! hvilken stor Fred og Venskab har Gud gjort med Menneskene, formedelst din Manddoms-Annammelse, o! Herre Christe, og formedelst den Hellig-Aands Kjærlighed.

Giv mig, o! Herre Christe, en saadan Ven, som er din Ven, som har dig kjær, som er et Hjerte og en Aand med dig, som har dit Sind, som ikke elsker mig med Ord eller med Tungen, men med Gjerning og Sandhed, som tager sig min Elendighed an som sin egen, som ikke elsker mig for Gods, Ære, Fordel og Baades Skyld, men af Hjertens Grund, ligesom du, min Herre Christe, elskede mig, ikke for noget din egen Nyttes eller Baades Skyld, men af en blot og ren Kjærlighed og Barmhjertighed, foruden al Vederlag og Belønning. Giv mig, o! du høieste og værdigste Ven, saadan en sand trofast og ubevægelig Ven, som kan være mit Hjertes og Sinds Ven, som ei hader mig for mine Brøstes og Skrøbeligheds Skyld, men straffer mig derfor venligen og læger min Feil og Brøst, det skal gjøre mig saa godt, som man udøste Balsom paa mit Hoved, som og ikke vorder træt og kjed af min Modgang og

Gjenvordighed, hvis Venskab og ikke aflader, naar Værdighed, Ære, Gods og andre slige timelige Ting ere borte, naar Verden mig foragter, forhaaner og forfølger. O! hvilket stort Liggendefæ er saadan en Ven!

Lad mig, o! min Herre og Gud, frygte dig at jeg saadan en Ven maatte bekomme, eftersom den vise Mand siger: den, som frygter Herren, han finder og bekommer saadan en Ven. Ve den, som er alene, naar han falder, hvo kan hjælpe ham op igjen? er det din Villie Herre, da lad mig ikke være uden saadan en Ven, som kan hjælpe mig op igjen, naar jeg falder, men for Alting lad mig blive i dit evige Venskab og Kjærlighed evindelig. Amen.

35. Om Fred og Enighed.

O! naadefulde, venlige og kjærlige Gud, du Fredens Gud, du Barmhjertigheds Fader og al Trøstes Gud, jeg klager og bekjender for dig mit Hjertes Ondskab og Vanart, at jeg er saa ganske tilbøielig og redebon til Vrede, Had, Hevngjerrighed, Ærgjerrighed og Hoffærdighed, hvoraf foraarsages og voxer idel Ufred og Uenighed, og har dig, du sagtmodige, langmodige, taalmodige Gud og Fader, deri ofte fortørnet, og min Næste bedrøvet. Forlad mig, Herre, denne min Synd, og lad mig og nyde din Velsignelse efter dit Løfte: salige ere de Fredsommelige; thi de skal kaldes Guds Børn. Og efterdi de Ufredsommelige da tilbørligen kaldes Djævelens Børn, da lad, Herre, denne Forbandelse ikke komme paa mig, men af din Naade og Barmhjertighed vend den bort fra mig, og lad mig ikke blive ufredsommelig og Djævelens Barn. Giv mig en sagtmodig Aand, og den ædle Langmodighed, et mildt, kjærligt og taalmodigt Hjerte, venlige Gebærder, naadefulde Læber, en yndelig og fredelig Omgjængelse, saa jeg ingen fortørner og foruretter, ikke forstyrrer den ædle Fred, men, saameget mig muligt kan være, søger Fred med alle Mennesker. Ak! hvad er Fred en ædel Gave; den er ligesom den kostelige Balsom, der udgydes paa Arons Hoved, som nedflyder paa hans Skjæg og Klæders Søm og giver en hjertelig og yndelig god Lugt. Den er ligesom Duggen, der falder ned af Hermon paa Zions Bjerg, og der har Herren lovet Velsignelse og Livet altid og evindelig. Du kaldes selv, o! Herre Jesu, Fredsfyrste, du har kaldet de Fredsommelige dine Børn, og derfor ere da de Ufredsommelige Djævelens Børn. Du har kaldet os i Fred, ved Fred, til Fred, med Fred, og derfor siger du: Fred være med Eder. De hellige Engle have og ønsket os denne kostelige Gave, der de sagde: Fred paa Jorden og i Menneskene en Velbehagelighed.

Ak! hvor hjertelig, inderlig og ivrig bad du, at vi maatte blive Et, ligesom du med din Fader er Et, ligesom Faderen er i dig og du i Faderen, at vi og saaledes maa være i Faderen og i dig, og du i os. O! hvilken allerhøieste og allerypperste Enighed er der i den hellige Trefoldighed, o! du allerhøieste og allerypperste Enighed, forbind vore Hjerter i din Kjærlighed, blødgjør, formild og sagtmodiggjør alle haarde Hjerter, oplys dem, at de snarlig forglemme, tilgive og forlade al Uret, Skade og Fortørnelse, dem er vederfaret, ligesom du snarlig af stor Godhed forglemmer vore Synder, og dem tilgiver, og lader snart Straffen og det Onde dig fortryde.

Giv, at vi for Freds Skyld gjerne tilgive og forlade hverandre, som du os i Christo har forladt og tilgivet, paa det vor Bøn ikke skal forhindres og blive til Synd. Lad os, Herre, have den ædle Fred langt kjærere end vor egen Hevngjerrighed, lad os, for den ædle Freds Skyld gjerne tilgive og vende os fra Ondt, paa det vi maa beholde dette Fredens dyrebare Liggendefæ hos os, det ikke fra os flyde, men det søge og eftertragte. Thi ve det Land og det Folk, fra hvilket

Gud borttager sin Fred; thi der borttager han og sin Miskundhed og Barmhjertighed, at ingen sig over den anden forbarmer, som Hedningerne, der intet vide af Christo og hans sagtmodige Aand og Hjerte, men blive forbitrede i deres Vrede, som Kain, der var af Djævelen, der er en Stifter og Hoved til al Ufred.

O! gode Gud, forhindre ham, at han ikke udspreder iblandt os sin Vredes Sæd og Uenighed, dæmp, styrk og fordriv alle Fredshadere og Fredsforstyrrere, adspred og forstyr det Folk, som har Strid i Sinde, gjør deres Raad og Anslag til Intet, som gjøre Ufred, som have Ondt i Sinde, og gaa frugtsommelige med Ulykke. Lad os vige fra Ondt og gjøre Godt, lad os, o! Fredens Konge, søge Fred, og tragte derefter. Lad din hellige og velsignede Fred, o! hellige Trefoldighed, som overgaar al Fornuft og Forstand, bevare vore Hjerter, Sind og Tanker, i Christo Jesu vor Herre. Amen.

36. Bøn om almindelig Fred.

Barmhjertige, naadige og gode Gud, Fredens Gud, en Gud, som elsker Livet, vi vide og kjende, hvilken en god og nyttig Ting, hvilket et dyrebart Liggendefæ Fred og Enighed er, og at der uden Fred kan ingen Lykke eller Guds Velsignelse være i Landet, men idel Fordærvelse, Forbandelse og Skade, derfor bede vi dig af Hjertet, at du ville vore Lande og alle christelige Potentater, Fyrster og Herrer for Krig og Uenighed, for Udplyndring og Ødelæggelse naadelig ved din Guddoms Magt bevare og give og forlene alle høie Potentater, Fyrster og Herrer, fredsomme Hjerter og Sind, fredsommelige Raadgivere, som for Alting elske Fred og Sandhed. Giv os, Herre, lydige Hjerter mod dit Ord og imod vor Øvrighed, at vi ikke selv drive den ædle Fred fra os, men blive delagtige i den herlige Forjættelse, som du siger: I skulle bo tryggeligen i eders Land, jeg vil give Fred i eders Land, at I maa sove, og ingen skal forfærde Eder, jeg vil borttage de onde og vilde Dyr af Landet, og der skal ikke gaa noget Sværd igjennem eders Land. O! Herre, opløft dit Ansigt over os og giv os Fred; thi den er en herlig Del af din Velsignelse.

Driv, Herre, alle vore Fiender tilbage fra vore Grændser, læg dem en Ring i Næsen og et Bidsel i deres Mund og før dem den Vei tilbage igjen, som de kom hid paa. Lad os høre dit naadefulde Ord, som tilsiger dit Folk og dine Hellige Fred, paa det de ikke skulle vende sig til Daarlighed. Lad din Hjælp og Frelse være nær hos dem, som dig frygte, at Ære maa bo i vort Land, at Godhed og Trofasthed møde hverandre, Retfærdighed og Fred kysse hverandre, at Sandhed opvoxer af Jorden, og Retfærdighed ser ned af Himmelen, at Herren gjør os tilgode, hvormed vort Land maa give sin Grøde, at Retfærdighed maa blive for dig og gaa flux frem. O! stærke Gud, gjør vore Portes Stænger faste og velsign dine Børn deri, skik vore Landemærker Fred og mæt os med din Frygt.

O! trofaste Gud, lad os bo i Fredsboliger og i stille Ro, tag ikke din Fred, Naade og Barmhjertighed bort af vort Land, du har jo alle Kongers og Fyrsters Hjerter i din Haand og leder dem ligesom Vandbække. Derfor lad ikke deres Gemyt og Sind være uens, men lad dem snart med hverandre forliges, paa det der ikke skal blive Blod udgydt som Vand, at Landet ikke vorder fuldt af Vold, Hofmod og Uretfærdighed, at Tugt og Ærbarlighed ei udryddes, og den hellige Gudstjeneste forstyrres. O! kjære Fader, tal du til alle Konger og Fyrster: Fred være med Eder! Lad din Fred være over disse Lande, og lad os være Fredens Børn, tænk du Freds Tanke over os, o! gode Gud, og ikke Ulykkes Tanke, og giv os det Gode, som vi haabe paa. Du alene bevarer Fred, derfor forlade vi os paa dig, du er Herren og ingen mere, du, som bereder Lys

og skaber Mørke, du, som gjør Fred og skaber Ulykke, forlen os Naade, at vi vel mærke og give Agt paa dine Bud, paa det du kan udbrede Freden som en Vandstrøm. O! Herre, alt, hvad du gjør, er Godt og Ret, men lad dog alting være Fred og Troskab i vor Tid. Du har jo kaldet os i Fred, kjære Fader, lad os ogsaa leve i Fred, du er ikke en Gud, som har Lyst til Uenighed, men du er Fredens Gud, derfor giv, at vi have indbyrdes Fred iblandt os, paa det du, som er Fredens og Kjærligheds Gud, kan blive og bo hos os.

O! kjære Fader, lad os stedse se og skue den deilige, yndelige, venlige, himmelske, guddommelige og evige Fred, som er hos dig i den evige Herlighed; thi hos dig, o! hellige Treenighed, er den høieste og ypperste Fred, lad os se og beskue den herlige Fred, som er iblandt dine hellige Engle. Lad os beskue alle retsindige Lemmers Enighed i den hellige christelige Kirke, under vort eneste sagtmodige Hoved, den Herre Jesu Christo, vor Freds-Fyrste, lad alle Mennesker hetænke den mærkelige Velsignelse, som du har lovet, der du siger: salige ere de Fredsommelige, de skal kaldes Guds Børn, salige ere de Sagtmodige, de skal besidde Jorden. Lad denne Velsignelse blive og regjere over os, indtil vi omsider annammes i den evige Fred, ved Jesum Christum vor Herre. Amen.

37. Imod Avind.

O! du gode og milde, runde og godgjørende Herre Jesu Christo, alt Godt kommer jo fra dig, ved og formedelst dig, af din evige og uforgjængelige Rigdoms Skatkammer og Liggendefæ, du giver og uddeler til Enhver, hvad ham hør og bør, eftersom du det vil; hvad Godt, en Anden har, er altsammen dit og ikke mit, jeg har ikke givet ham det, men du har givet baade ham og os Alle alt det, vi have af idel Naade. Derfor har jeg aldeles ingen Aarsag til at hade min Næste for hans Gavers Skyld, de ere jo ikke hans, men mine; hvilken skammelig og vederstyggelig Last og Udyd er det at hade dine Gaver og misunde Nogen din Godhed, din Skjænk og Gave, over hvilket jeg mig langt heller burde at glæde, at du har din Menighed, din Arv og Eiendom, dit aandelige Legem saa herlig med dine Gaver smykket og prydet; jeg har jo og selv Godt og Gavn deraf; thi en begavet Mand er jo et almindelig Gode, til de Helliges Beredning, til Embedets Gjerning, til det ganske Christi Legems Opbyggelse. Og Alting hører dem til, som hører Christo til.

Hvilken en stor Synd er det, heller at ville, at du, Herre, skulle beholde dine Gaver og Velgjerninger hos dig selv og dem ikke uddele, end at du andre i dem skulle og gjøre delagtige, at man er dermed ilde tilfreds og sig ikke lader befalde, at du alting efter dit vise Raad uddeler. Os bør billig at takke dig, o Herre Christe, derfor, at du har bekommet Gaver for Menneskene; thi hvad du har bekommet fra Faderen, det giver du os igjen. Hvo har nogen Tid iblandt alle Menneskenes Børn givet dig noget, at du igjen ham det skulle betale? Du har jo Alting; Faderen har givet dig alle Ting i dine Hænder, og du giver os Alting af Naade, og dog hade og misunde vi dem, som bekomme noget af din milde Haand.

Eia! hvilken Djævels Last er det! Djævelen misundte dig din Ære i Himmelen, vilde dig den berøve og sidde paa din Stol! hvad er det da at undres over, at han og intet Menneske under noget Godt og skulde gjerne, om han kunde, fordærve og forgifte alle dine Gaver. Han er af Roden op ond og arrig og en Begyndelse og Udspring til alt Ondt, derfor vil og kan han Ingen unde noget Godt; men du, Herre, er tvertimod alt Godt, derfor under du os ogsaa meget Godt. O! min Herre og Gud lad mig ikke formedelst den forgiftige Avind

blive lig den arrige Djævel, men indgyd i mit Hjerte din Godhed, din Kjærlighed, din Troskab, at jeg mig ved dine Gaver, som du af idel Naade og Godhed iblandt os uddeler, og ved al din Barmhjertighed, som du os beviser, hjertelig glæder, og hverken jeg en andens Gaver, eller en Anden mine Gaver med Avind, Løgn, Forsmædelse og Bagtalelse skjænder og skamferer, men at vi alt det, du os har givet, maa bruge til din Lov, Ære og Pris, og dig i dine Velgjerninger kjende, berømme, ære og prise i al Evighed. Amen.

Af det sjette Bud.

38. Om Hjertets Renhed.

O! du ædle, hellige, rene, kydske, ubesmittede og tugtige Hjerte, Herre Jesu Christe, du Renheds Elsker, al Æres og Dyders Krone, jeg klager og bekjender for dig mit Hjertes medfødte Urenhed, hvormed jeg ofte har baade Legem og Sjæl besmittet formedelst urene Tanker, Ord og Gjerninger.

Forlad mig, o rene, fromme og gode Herre Jesu, denne min store Synd og vend bort fra mig den store Straf, hvormed du de Urene truer. Thi dersom de ere salige, som ere rene af Hjertet, og skal se Gud, saa skulle de uden Tvivl være ulykkalige, som ere urene af Hjerter, og skal ikke se Gud. Skab derfor i mig, o Gud, et rent Hjerte, og forkast mig ikke fra dit hellige Ansigt for min Urenheds Skyld. Og efterdi jeg maa kjende og bekjende, at jeg ikke kan anderledes tugtig leve, uden du giver mig det, og saadant kjender jeg og at være en stor Naade, saa beder jeg dig ydmygelig, hellige og rense mit Hjerte formedelst Troen, formedelst den Hellig-Aand, formedelst en sand Poenitentse og en ny Igjenfødelse, og styrk mig, at jeg ikke lader den urene Aand regjere i mit Hjerte, eller mig indtage og besidde som et urent Hus, paa det han ikke skal besmitte min Sjæl, forgifte mine Tanker, beskjæmme mit Legeme og gjøre det urent.

Udslet i mig Utugtigheds Brynde, opbind mine Lænder og Nyrer med Kydskheds Bælte; du min Sjæls kydske, tugtige og ædle Brudgom, omfavn mit Hjerte med din rene Kjærlighed, forene og trolove min Sjæl med dit kydske Hjerte, gjør mit Hjerte fuldt med hellige og rene Tanker, at jeg kan være og altid blive et rent og ubesmittet Lem paa dit Legeme, paa det jeg skal ikke blive et urent Kar og et Satans Lem, et Vanæres og Skjændsels Kar, men et Ærens og Naadens Kar, og mine Gaver, som du har lagt i mig, som et Barmhjertigheds Kar, ikke skal miste og forspilde, at jeg mig ved Tugtighed og Renlighed maa afskille fra de utugtige og besmittede Aander, fra Djævelen og fra alle urene Hedninger, at jeg ei skal udstødes af det nye himmelske Jerusalem, men blive stedse med dig forenet og være en Aand, et Hjerte, et Legeme med dig, ligesom du mig i den hellige Daab dertil haver aftvet, indviet, salvet og helliget med den Hellig-Aand til dit hellige Tempel og Bolig. Lær mig, Herre, at betænke, at mit Legeme er den Hellig-Aands Tempel, paa det jeg ikke nedbryder Guds Tempel, og du mig ikke igjen skal nedbryde, og at jeg er et Christi Lem og ikke gjør af mig selv et uærligt Lem og saaledes synder mod mit eget Legeme. O! du ædle, kydske, tugtige og himmelske Brudgom, du som føder under Lilierne og under Rosens Renhed, fød min Sjæl med din Kundskab og rene Kjærlighed og driv fra mig alle urene Tanker, paa det du med din Hellig-Aand maa bo i mig, og de hellige Engle maa blive hos mig altid og evindelig. Amen.

39. Om Maadelighed og Ædruelighed.

O! hellige og retfærdige Gud, du som har beskikket Alting i Maade, Tal og Vægt, og befalet, at vi skulle vogte os, at vi ikke nogen Tid besvære vore Hjerter med Fraadseri og Drukkenskab,

men holde os fra et uordentligt og uskikkeligt Væsen; jeg klager for dig, at jeg ofte har besværet mit Liv og Legem med Overflødighed i Mad og Drikke, hvormed jeg mig høilig mod dig, mod min Næste og mod mig selv har forseet og forgrebet. Forlad mig denne Synd og Forargelse og vend bort fra mig den store Straf og det Ve, du truer dem med, som ere Drankere og Kjæmper til at drikke Vin og Stridsmænd til at iskjænke stærk Drik, og har sagt, at Helvede har vidt opladt sin Strube, at baade de Herlige og de Glade falde dybt ned deri og omkommer. Jeg beder dig ydmygelig, o! Herre Fader og mit Livs Gud, bevar mig fra et utugtigt Aasyn, vend fra mig al ond Lyst og forfængelig Begjæring, lad ikke Bugs Lyst eller ukydske Samkvem forføre mig, lad mig ikke geraade i Fraadseri og Ukydskhed, bevar mig og fra Ublufærdighed og uforskammede Mennesker.

Giv mig Lyst og Kjærlighed til Sparsommelighed og Ædruelighed, paa det min Bøn skal ikke forhindres. Bevar mig for den slemme Drukkenskabs Last, hvorved et Menneske gjør sig selv til et ufornuftigt Bæst, hvorved dine Gaver, som du os mere til vort Legems Nødtørftighed end til Vellyst har skaffet og givet, skjændelig, uden al Taknemmelighed, til dit Navns Vanære og til Syndens Tjeneste misbruges, hvorover alle Kreature sukke og ere i Smerte og Angest, og formedelst saadan deres Angest forklage Menneskene for deres Skaber og ville gjerne være fri fra denne Forfængeligheds syndefulde Tjeneste, som de maa imod deres Villie være undergivne.

O! Herre Gud, hvor strængt og skarpt et Regnskab vil derpaa følge! Thi derved bliver og dit Gode forspildt, derved forsvinde og forkommes alle et Menneskes Gaver, som du ham baade til Liv og Sjæl, Ære og Gods, til Visdom og Forstand forlent har, derved bliver al Klogskab forstyrret, al Forstand formørket, den Helligs-Aand forjaget, Guds Unaade og Vrede opvakt, al Embeds og Kalds Handel og Bestilling forhindret forsømt eller og uagtsommelig, skjødesløs og ilde forrettet og al Fornuft og Visdom tabt og forspildt, Ukydskhed, Utugt og mange andre Laster foraarsaget og megen anden Ulempe og Ondt stiftet og forvoldt. O! min Gud, lær mig saadant at betænke, paa det jeg kan være denne Last og Udyd hadsk og fiendsk, tjene dig med Fasten og Beden og ofre dig altid et ædru Hjerte, Aand og Sjæl i mine Bønner, paa det mine Gaver Dag fra Dag kunde formeres, min Bøn dig altid være behagelig og naadig blive bønhørt ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

40. Bøn om Taksigelse for den Herres Christi aandelige Trolovelse med vore Sjæle.

O! Herre Jesu Christe, du deiligste iblandt Menneskenes Børn, du vore Sjæles trofasteste, liligste, venligste, og allerydeligste Brudgom, du har jo sagt: Jeg vil trolove mig med dig til evig Tid, jeg vil trolove mig med dig i Dom og Retfærdighed, ja jeg vil trolove mig med dig i Troen og du skal kjende Herren, jeg takker dig af Hjertet for din uendelige, brændende, hjertelige, hellige og rene Kjærlighed hvormed du mig altid har elsket. Du har bevist mig din store Kjærlighed, idet du er vorden et Menneske, der du paatog dig den menneskelige Natur, det er, menneskelig Legem og Sjæl, som du indsluttede i den personlige Enighed, og den med den evige Guddom uadskillelig og uopløseligt i Evighed forenede.

Eia! hvilken trøstelig, kjærlig og venlig Forenelse er det, at Gud er Menneske, og Menneske er Gud. Hvad kunde dog være venligere og yndeligere? Dermed har har du kundgjort, at du dig og saaledes vil med mig, ja med alle retsindige, tro Christne forene, saa vi skulle være et Legeme

med dig, et Kjød og Ben, en Aand og et Hjerte.

Dertil har du og forordnet den hellige Daab og derved dig med mig forenet, trolovet og forbundet, at den skal være mig en god Samvittigheds Pagt med dig. Og efterdi du har helliget din rene og ædle menneskelige Natur, som du dig har paataget, at den er uden Synd og Smitte, aldeles ren, engleren, ja mere end engleren, saa har du ogsaa mig, at jeg kunde være et med dig, i den hellige Daab renset formedelst Vandbadet i Ordet, hvormed du beskikker dig en Menighed, som skal være hellig og ikke have noget Smitte eller Rynke eller noget andet saadant, men skal være hellig og ustraffelig og ingen Synd og Ondskab i den skal regjere. Saa ren og fuldkommen ren har du tvet os med dit Blod.

Du har os og med dig formedelst den Hellig-Aand forenet og til et Legem forbundet, desligeste ved den hellige Nadvere og formedelst dit hellige Legems og Blods salige Brug og Meddelelse os med dig forenet, og du giver os dig ganske selv, dit Liv, din Aand, dit Kjød og Blod, saa at din Guddom og Manddom derved bliver vor egen, den ganske Christus er og bliver vor egen, og du vil være i os og vi skulle være i dig. Du har af stor Kjærlighed ofret dit hellige Legem og Blod for os paa Korsets Alter. Efterdi du har engang begyndt at elske os, saa har du saa stor og bestandig en Kjærlighed til os, som er stærkere end Døden, din Nidkjærhed er stærk som Helvede, dens Gløder ere gloende Gløder og Herrens Lue, saa at endog mange Vande kunde ikke udslukke denne Kjærlighed, ei heller kunde Strømmene synke den, og om Nogen vilde give alt sit Gods i sit Hus for denne Kjærlighed, saa er det dog altsammen Intet derimod.

Ak! min Ven, hvor frydefuldt er dit Hjerte, hvor fyrrig er din Kjærlighed! det er min Kjæreste Røst, se han kommer hoppende paa Bjergene, løbende hasteligen over Høiene; min Kjæreste er ligesom en Raa eller en Hindekalv. Min Ven, min Kjæreste er hvid og rød, anselig og yndelig fremfor mange Tusinde, hans Hoved er som det bedste og fineste Guld, hans Kinder ere som dyrebare Urters Bed, hans Læber ere som Roser og Lilier, der dryppe med flydende Myrrha, hans Hænder ere ligesom Guldringe fulde med Turkoser, hans Bug er som skinnende Elfenben smykket med Saphirer, hans Ben ere som Marmorstøtter grundfæstede paa Fødder af det bedste Guld.

O! du allerdeiligste Brudgom, optænd en hjertelig, inderlig og brændende Kjærlighed i mig, kys mig med din Munds Kys, vederkvæg mig med dine kostelige, liflige og vellugtende Blomsters Lugt, styrk mig med din Kjærligheds Æble, læg din venstre Haand under mit Hoved og din høire Haand omfavne mig. Kom, min Ven, i min Have og æd din kostelige Frugt, sæt mig som et Indsegl paa din Arm. Tag bort af mit Hjerte alt det, som kan forhindre din Kjærlighed i mig, afvend og bortfør min Sjæl fra alle Kreature og fra al Lyst og Kjærlighed til denne Verden, gjør den blot og bar og aldeles klar og ren fra alle jordiske Ting, paa det du kan trolove og forene dig med den alene og maa have og besidde den alene og ingen Anden med dig.

Du deiligste og ypperste Præst, i helligt Smykke og Prydelse, maa tage en Jomfru til Hustru, som ikke er med Verden og med fremmed Kjærlighed besmittet. Saadan en Sjæl antager du dig ganske, saadan en Sjæl har du tusinde Gange kjærere, end en Brudgom har sin trolovede Jomfru. Over saadan en Sjæl glæder du dig tusinde Gange mere, end en Brudgom ved sin Brud, for saadan en Sjæl aabenbarer du dig, og dit ganske Hjerte. Hvem som dig inderlig og af ganske Hjerte elsker, den aabenbarer du dig af Hjertet for. O! min Sjæl forglem den ganske Verden, og vend dig ganske til din Brudgom, saa faar han Lyst til din Deilighed, saa vil han forene sig med dig, og du skal

kjende Herren. Han har jo givet dig sin ganske Kjærlighed, og derved aldeles forenet sig med dig, men at du kan ikke ganske forene dig med ham, det kommer deraf, at du har ikke givet ham ganske din Kjærlighed.

Ak! hvor gaar denne fromme og kjærlige Brudgom her og der om, og søger efter en venlig og kjærlig Sjæl, og en ren Jomfru, med hvilken han kunde sig trolove, saadanne tro og hellige Sjæle har han saa inderlig kjære, at han vilde gjerne miste tusinde Himle, og bo i saadanne venlige og elskende Sjæle. Med dem tager han alt lige tiltakke, Lykke og Ulykke, Liv og Død, han tager saadan en Sjæls Kors paa sig, og bærer det, som det var hans eget, han lider med den, arbeider med den, sørger med den, græder med den, han fører den med sig igjennem Angest og Bedrøvelse, igjennem Helvede og Døden og saa lidet som Kors og Død kunde fratage ham sin menneskelige Natur, og skille ham ved den, saa lidet kan nogen Trængsel og Angest skille saadan en Sjæl fra ham. Hverken Sværd eller Hunger, Engle eller Fyrstendømmer, det Høie eller det Dybe, de nærværende Ting, eller de tilkommende, Livet eller Døden kan tage eller skille en saadan Sjæl fra ham; thi han har trolovet sig med den i al Evighed. Giv, o! Herre Jesu, at vi maa kjende denne høie himmelske Trolovelse og ret betænke denne evige og kongelige Forening og blive saa med dig i dette aandelige Ægteskab og Venskab trolovede og forenede i al Evighed. Amen.

Af det syvende Bud.

41. Om Retfærdighed.

O! hellige og retfærdige Gud, du som sidder paa din Stol, en retvis Dommer, jeg klager og bekjender for dig, at jeg af Naturen er ganske tilbøielig til Uretfærdighed, egen Nytte og Fordel, egen Ære, Bedrageri og Falskhed, og har ofte forseet mig imod din Retfærdighed og handlet deri baade imod min Samvittighed og imod min Næste, mere anseet mig selv og min egen Fordel og Baade, end min fattige Næstes Redning, Gavn og Gode, ofte og dømt ilde og uret om min Næste, har havt Lyst til hans Skade og Fordærvelse og ikke hjulpet til at forsvare, haandhæve og beskjærme ham. Forlad mig, Herre, saadan min Synd, du retfærdige Gud, som hader al Uretfærdighed, som er en Dommer over al Forurettelse, Ubilligheb, Overvold og Overlast, vend bort fra mig den store Straf, du truer med, idet du siger: Uretfærdighed ødelægger og fordærver alle Lande, og de, som ere uretfærdige, skal ikke arve Guds Rige.

Maal mig og ikke igjen med den samme Maade, som jeg har maalt Andre med, men giv mig en ny, vis og bestandig Aand, som mig stedse kan erindre dine Bud, saa jeg ikke viger fra dem, at jeg har en gudelig Nidkjærhed imod alt Afguderi, imod alt uretfærdigt Væsen, imod dit Navns Vanære og min Næstes Bagtalelse og imod al Vold og Overlast, at jeg hjælper gjerne til at haandhæve og forsvare Retfærdighed og Sandhed indtil Døden og lader ingen Menneskers Frygt, Gunst eller Ugunst, mig afskrække eller vende fra Retten, ikke bøier mine Øren til Hyklere og deres smigrende Ord, men har Lyst til Oprigtighed, saa jeg maa med et oprigtigt Hjerte tjene dig og med et ærligt Sind og Gemyt drive min Handel og Vandel iblandt Menneskene, at jeg saavidt, og saameget mig muligt er, forfægter, haandhæver og hjælper dem, som lide Vold og Uret, at jeg og ikke, under Retfærdigheds Skin, lader mine egne Lidenskaber mig regjere og raade og ingen Vold og Tyranni øver, at jeg af Barmhjertighed og Medlidenhed, naar Sagen det fordrer og udkræver, bruger Lemfældighed, og Sagens Strænghed med Godhed og Mildhed forlindrer, saa Godhed og Trofasthed maa møde hverandre, Retfærdighed og

Fred kysse hverandre, saa Troskab kan opvokse paa Jorden, og Retfærdighed se ned af Himmelen.

Giv mig Visdoms og Vittigheds Aand, Raads og Stærkheds Aand, Forstands og Herrens Frygts Aand, som hvilede paa min Herre Jesu Christo, saa at jeg intet gjør formedelst min egen Visdom og Forstand, men Alting efter og ved dit vise Raad, at jeg ikke Nogen til Villie eller for Gunst og Gaves Skyld, tier eller nægter Sandhed og ingen til Fortrædelighed gjør noget, som er uret og utilbørligt, men elsker Retfærdighed og Sandhed, og alt det, som ret og lovligt er, mig vel behager, og hvad uret er, mishager, paa det jeg ikke skal bekomme Uretfærdigheds Løn, men leve og blive i din hellige Retfærdighed og paa den yderste Dag med alle Guds Udvalgte arve, nyde og beholde Retfærdigheds Krone, ved og formedelst Jesum Christum. Amen.

42. Om christelig Rundhed.

O! gode, over al Maade rige og gavmilde Gud og Fader, du som rigelig giver os alt Godt at nyde og bruge, lader og ikke af at gjøre os tilgode, lader og ikke vor Utaknemmelighed vende dig fra din Godhed, og det er dig en Lyst, at du gjør os godt, jeg klager for dig mit Hjertes medfødte Karrighed, og at jeg, desværre, er arrig og ond og ofte beter mig ubarmhjertig imod min Næste, og ikke gjør saa meget godt, som jeg billig burde. Hvorofte har tillukt mit Hjerte for min Broder, alligevel jeg har seet ham lide Trang og Nød. Hvorofte har tilstoppet mine Øren for de Fattiges Raab, forlad mig, Herre, saadan min store Synd og vend Straffen bort fra mig, som du truer med i dit Ord, naar du siger: hvo, som stopper sine Øren for den Fattiges Raab, han skal og raabe og ikke bønhøres. Tilluk, Herre, ikke igjen dit Hjerte og din milde Haand for mig, giv mig og et gjæstfrit, rundt og gavmildt Hjerte, at jeg af Hjertet og med en god og fri Villie kan gjøre hver Mand tilgode, uden nogen Forhaabning om Vederlag, men alene af Kjærlighed, og for din Kjærligheds og store Godheds Skyld, som du har bevist mig og daglig endnu beviser.

Lad mig kjende, at mit Gods og Gode er ikke mit, men dit, og at du har derover sat mig til en Husholder. Lad mig kjende og forstaa, at jeg ikke alene med mit Gods, hvilket er dit og ikke mit, er skyldig og forpligtet til at tjene min Næste, men ogsaa med mit Liv. Giv mig det i Hjertet, at jeg maa samle mig Liggendefæ i Himmelen, som Tyve ikke kunde stjæle, eller Møl fortære, og lægge en god Grundvold paa det Tilkommende, saa jeg maa erlange og bekomme den Velsignelse, som er tilsagt den, som antager sig den Nødtørftiges Nød, lad mig betænke, hvad du har lovet i den 41de Psalme, nemlig: Befrielse og Redning paa den onde Dag, Vederkvægelse paa Sottesengen, et langt Liv, lykkelig Fremgang i Landet, Beskjærmelse fra Fiendens Haand og Overvold og naaderig Hjælp i Sygdom. Lad mig ihukomme det, du siger, at Herrens Herlighed skal baade tage den Barmhjertige til sig og slutte til efter ham. Item, at du beholder og ihukommer Velgjerning, som en Signetring. Forlen mig Naade, at jeg maa rigelig saa, paa det jeg og rigelig og uden Afladelse maa høste. Lad mig betænke dit Ord, som siger: at det er altid bedre at give end at tage og annamme, og at Gud elsker en glad Giver, og skikker det saa, at allehaande Velsignelse maa blive hos ham.

Lær mig stedse at ihukomme det, du siger: giver, saa skal Eder gives, en god knuget, skuddet og overflødig Maade skal de give i eders Skjød. Giv mig saadant et Hjerte, at jeg kan tro, at Rundhed og Barmhjertighed imod de Fattige og Elendige er en Penning, som man laaner Herren, og han skal vel betale den igjen og vederlægge den med meget godt. Ligervis som et

Skib farer igjennem Havets Vandbølger og kommer igjen belaet med meget godt, saa er Almisse og Barmhjertigheds Gjerninger et udsendt Skib, som skal komme igjen med meget godt. Ja, den er som en Sæd i Ageren, som kommer frem igjen med rund og rig Velsignelse. Giv, at jeg er som et frugtbart Træ, af hvilket mange Guds Børn maa æde Frugten, lad mig være som en Hund, den kan slikke Lazarus's Saar, paa det jeg i dit Hus maa samle din Barmhjertigheds smaa Smuler under dit Bord, og i dit Rige over dit Bord, i dit andet Liv, æde og drikke i evig Fryd, Glæde og Herlighed. Amen.

Af det ottende Bud.

43. Om Sandhed.

O! du sande Gud, du som holder Tro og Love evindeligen, o! Herre Jesu Christe, du som er Sandhed og Livet, o! Gud Hellig-Aand, du Sandheds Aand, som leder os i al Sandhed, jeg bekjender og klager for dig, hvorledes den løgnagtige og mordiske Aand har forgivet mit Hjerte, saa jeg ikke altid har elsket Sandhed og Fred af Hjertet. Forlad mig, Herre, denne min Synd og vend bort fra mig den store Straf, som Propheten omtaler, der han siger: du fordærver, Herre, dem som tale Løgn; Herren har en Vederstyggelighed til den Blodgjærrige og Falske. Lær mig at betænke, at Djævelen er en Løgner, og Løgnens Fader, og er ikke bleven bestandig i Sandhed, og naar han taler Løgnen, da taler han af sit Eget. Bevar mit Hjerte og min Mund for den løgnagtige Aand, og giv mig Sandheds Aand, som kan oplyse min Forstand, at hvad jeg med den fatter og begriber, jeg det uden al Løgn og Vildfarelse maa kjende og forstaa.

Lad mig faa Lyst og Kjærlighed til Sandhed og giv mig et sandfærdigt Hjerte, saa at jeg kan rette og dømme mig selv efter Sandhed og ikke smigre for mig selv, at jeg ikke har et falskt Hjerte og ikke tænker eller ønsker noget imod Sandhed. Giv mig en sanddru Mund, at mine Læber ikke bedrage eller tale Svig og sige andet end Hjertet mener, at jeg ikke bagvasker Nogen eller gjerne hører Bagvaskere. Lad mig være trofast og sandfærdig i mine Løfter og Tilsagn, saa at jeg ikke udlover andet, end det jeg vil efterkomme. Giv mig Sandhed, som kan skinne og lyse i mine Gebærder, og at jeg fører ingen hyklerske og smigrende Sæder, som de der kysse Haanden og bande i Hjertet eller i andre Maader med deres Fagter lyve og bedrage. Giv mig min Troes og Bekjendelses Sandhed, at jeg med Lyst og Frimodighed bekjende dit Ord, som er den evig Sandhed, at jeg det forfægter og forsvarer og ikke flyr nogen Fare, som mig for Sandheds Skyld kunde paakomme.

Giv mig alle christelige Dyders Sandhed, saa at jeg ikke beslitter mig paa at have et blot gudfrygtigt Væsens Skin, men at jeg kan øve den rette Gudsfrygt i Sandhed og beflitte mig derpaa af mit Hjertes inderste Grund. Lad mig hjertelig elske Dyd og Fromhed, at min Gudstjeneste ikke skal blive til et Hykleri og Øienskalkhed. Giv mig og Sandhed i Dom og Rettegang, saa jeg dømmer alle Ting efter Sandhed og holder mig fra urette og urigtige Domme. Giv mig Sandhed i Retfærdighed, saa jeg ingen Person anser, men handler med Enhver efter Sandhed, Billighed og Retfærdighed, paa det jeg kan blive et Sandheds Barn, tjene Sandhedens Konge og ikke evindelig udelukkes fra hans evige Sandheds Rige. Amen.

44. Om Tavshed.

O! du uskyldige Guds Lam, i hvis Mund der ikke er funden nogen Svig, du rene Aand og naadefulde Mund, jeg klager og bekjender for dig, at jeg ofte har syndet med min Mund imod

dig og min Næste; thi jeg har ikke brugt min Tunge altid til Sandhed og til Guds Lov og Pris, ei heller til min Næstes Opbyggelse. Tilgiv mig denne store Synd og vend bort fra mig den store Straf, du truer dem med, som misbruger deres Tunge, og dig med den vanære og fortørne og deres Næste skade, forarge og bedrøve, at de samme skulle ingen Lykke have paa Jorden, men skal forjages og omstyrtes. Giv mig en stille og sagtmodig Aand, en tiende Mund, lad mig ikke falde med min Tunge, lær mig at holde skarp Varetægt paa min Mund, sætte en fast Laas for den og trykke er klogt Indsegl for mine Læber, at jeg ikke skulde faa et Fald derved, og min Tunge ikke skal fordærve mig.

Herre Gud Fader og mit Livs Herre, lad mig ikke komme iblandt Lastere og Spottere og lad mig ikke iblandt dem omkomme og fordærves. O! at jeg kunde holde mine Tanker i Tøile og Tømme og tugte mit Hjerte med Guds Ord og ikke forskaane mig, om jeg faldt og forsaa mig, paa det jeg ikke skulde synde, komme stor Vilfarelse affsted og derved begaa meget ondt, at jeg ikke skulde falde for mine Fiender og blive dem til Spot. O! kjære Fader, lær mig at spæge og tvinge min Tunge og den regjere, at jeg mig ikke med Ord forgriber og derved, som de Ugudelige og Spottere, falder og forser mig. Lær mig at betænke dit Ord, som siger: I Daarers Mund er deres Hjerte, men i de Viises Hjerter er deres Mund. Hvor mange Ord ere, der feiler ikke Overtrædelser, og den som holder sine Læber, han er klog, den Retfærdiges Tunge er som kosteligt udvalgt Sølv; Sandheds Læbe skal blive fast altid, men en falsk Tunge varer ikkun et Øieblik. Falske Munde ere for Herren en Vederstyggelighed, men de, som handle troligen, behage Gud vel. Hvo, som bevarer sin Mund, han bevarer sit Liv, men hvo, som er for rund med sin Mund, han geraader i Forskrækkelse og Forstyrrelse.

En sand Tunge er Livsens Træ, men en løgnagtig gjør Hjerteforg. Venlig Tale er en Honningkage, som er sød for Sjælen, en Lægedom for Legemet og forfrisker Benene. Mange komme i stor Ulykke formedelst deres egen Mund. En unyttig Mand stræber efter Ulykke, og hans Læber brænde som en gloendes Ild. En Ond agter paa Ondskabs Læber, og et falskt Menneske lyder efter en skadelig Tunge. Et arrigt Menneske tragter efter Skade, men der skal sendes en græsselig Engel eller Bud over ham. En Daare blev agtet for vis, om han taug, og for en Forstandig, om han holdt sin Mund. En Bagvaskers Ord ere som Slag, og de gaa En igjennem Hjertet; Død og Liv staa i Tungens Vold, og hvo den elsker, han skal æde af Frugt. Hvo, der bevarer sin Mund dens og sin Tunge, han bevarer sin Sjæl fra Angest. Lær mig derfor, o! gode Gud, den ædle Dyd, Taushed. Oplad mine Læber, at min Mund kan kundgjøre din Pris. Lad det være mit Hjertes Fryd og Glæde, at min Mund baade her timelig og hisset evindelig maa love dig med prisende Læbe. Amen.

Af det niende Bud.

45. Imod Gjærrighed.

O! gode, rige, runde, naadige og kjære Fader, jeg bekjender og klager for dig, at den lede Satan har mit Hjerte med den skjændelige Gjærrighed, som er en Rod til alt Ondt, forgiftet, og den formedelst Vantro i mig, desværre plantet, hvoraf ofte vorer ond Frugt i mit Hjerte, saasom Ubarmhjertighed imod min Næste, daarlig Fordristelse paa de timelige Ting, Begjærlighed til ubestandig Rigdom, adskillige Satans Fristelser og Snarer, mange daarlige og skadelige Begjæringer, som nedsænke Menneskens Hjerte i Fordærvelse og Fordømmelse og foraarsage dem selv megen Smerte, o!

min Gud og Fader, forlad mig saadan min store Synd, ved hvilken jeg mig har bortvendt fra dig, min kjære Fader og Skaber, til de elendige Kreature og saaledes veget fra dig med mit Hjerte, forladt dig, den levende Vandkilde, og søgt til de dødelige Møggrave, vend bort fra mig den store Straf, jeg dermed har fortjent, thi Gjærrighed er Afguderi, og de ere forbandede, som med deres Hjerter afvige og affalde fra dig, de, som holde sig til det, som ringe og intet er, forlade din Naade.

Rens, o! Gud, mit Hjerte fra dette Afguderi, fra denne Forbandelse og fra denne Verdens Lyst og Kjærlighed til alle timelige Ting, forlen mig, Herre, den Naade, at jeg min udødelige Sjæl, som for Alting bør have sin Lyst, Kjærlighed og Ro i dig alene, ikke med dødelige og forgjængelige Ting, som med Drik og Skarn, besmitter og besværer. Lær mig at betænke, at Gudsfrygt med Nøisomhed er en stor Vinding. At vi have intet indført med os i Verden og derfor er aabenbart, at vi ei heller kunde udføre noget med os, og naar jeg har Føde og Klæder, saa lad mig dermed være fornøiet, paa det jeg ikke skal fare vild fra Troen og plage mig selv med mange Plager.

Lad mig, som et Guds Barn, som er igjenfødt til himmelske Ting, fly saadan jordisk Lyst og tragte efter Retfærdighed, efter Troen, efter Kjærlighed, efter Taalmodighed og Sagtmodighed, paa det jeg kan stride den gode Troens Strid og faa det evige Liv, hvortil jeg er kaldet. Lad mig være fornøiet med det, som du formedelst din Velsignelse mig har givet, og giv mig, at jeg ikke sætter mit Hjerte dertil og hovmoder mig deraf, ikke haaber paa den uvisse og ubestandige Rigdom, men paa dig, den levende Gud, du som giver os rigelig alt godt at nyde og bruge, at jeg og lærer at gjøre godt, at blive rig paa gode Gjerninger, gjerne give og være Andre behjælpelig, paa det jeg ikke skal saa med Karrighed og høste derfor desmindre. Herre, lær mig at betænke, at det skal have en Ende med mig, og jeg skal herfra, og mit Liv har et Maal. Hvor ganske Intet ere dog alle Mennesker, som dog leve saa tryggeligen, de gaa frem ligesom en Skygge og gjøre sig megen Uro forgjæves, de samle og vide ikke, hvo det skal faa.

Lad mig, Herre, have mit Hjertes Ro alene i dig, hvori den sande Sjælens Ro er; thi i de timelige Ting er idel Uro. Kjærlighed og Lyst til Rigdom og Kreaturene ere de skadelige og stikkende Torne, som stikke Hjertet, gjøre det saart og uroligt og kvæle Guds Ords Sæd. Lad mig, Herre, samle og bevare i mit Hjertes Skrin det rette himmelske Brød og det ikke fylde med Jord eller Skarn, lad mig have min Skat og Liggendefæ i Himmelen og ikke paa Jorden, hvor Tyve mig den kunde fraatjæle, og Rust og Møl den fortære. Lad mig ikke besvære eller fylde min udødelige Sjæl med dødelig og forgjængelig Rigdom, men lad mig føde den med guddommelig, himmelsk og evig Spise, paa det den ikke af de jordiske Ting, som ved en skadelig Forgift skulle dø, lad min Sjæl med det evige himmelske Gode, ja med dig, o! Gud, alene være og blive forenet, lad den ikke forenes med det Timelige, paa det den ikke, efter den herfra har taget Afsked, skal blive forenet med Satan, som er denne Verdens Gud. O! min Herre og Gud, lad mig driste og forlade mig paa din Almægtighed, at du alene kan hjælpe, lad mig betænke din Visdom, at du ved Veie, Middel og Raad til at hjælpe, lad mig kjende dit faderlige Hjerte, at du ved, vi dine Børn alt saadant behøve, lad mig betænke, at du forbarmer dig over alle dine Hænders Gjerninger og hjælper baade Mennesker og Kvæg, og du er alt Kjøds Gud og alle deres, som leve, at de vogte alle paa dig, og du giver dem Mad i sin Tid, naar du giver dem, da

sanke de, naar du oplader din Haand, da mættes de med Godt. Dig være Lov, Ære og Pris i al Evighed. Amen.

Af det tiende Bud.

46. Imod Kjødets onde Lyst, og at et Menneske skal have sin Lyst i Gud alene for Alting.

O! hellige og retfærdige Gud, du som har Lyst og Kjærlighed, til Hjerternes Renhed og hader al Urenhed, har og kalder os, ikke til Urenhed, men til Helliggjørelse, jeg klager og bekjender for dig mit Hjertes medfødte Urenhed, som en Hovedkilde og Oprindelse til alle Synder, og ved, at mit Indvortes er en Vederstyggelighed for dine Øine. Thi mit Legem og Sjæl er besmittet med kjødelig Lyst og Begjæringer, som strider imod min Sjæl. Ak! det onde og urene Hjerte gjør alle mine Gjerninger urene, og besmitter dem, og du Herre, som kjender Hjerterne og prøver Nyrerne, vil dømme alle mine Gjerninger efter mit Hjerte. Jeg er, o! Herre, som en Uren, og al min Retfærdighed er som et besmittet Klæde.

O! du hellige Gud, forkast mig ikke formedelst min Urenhed fra dit Ansigt, men skjul dit Ansigt fra mine Synder og udslet alle mine Misgjerninger; Gud skab i mig et rent Hjerte, og giv mig en ny vis Aand. Du har jo sagt: salige ere de, som ere rene af Hjertet, thi de skal se Gud, hvoraf følger, at de ere ulykkalige, som ere urene af Hjertet, og de skulle ikke se Gud. Og atter beflitter Eder paa Hellighed, uden hvilken ingen kan se Gud. Giv mig derfor, min Gud, at jeg formedelst din Naade og Hellig-Aand mit Hjertes Onde Lyst maa dæmpe og overvinde, at Guds Billede kan lyse og skinne i min Sjæl, som i et heiligt og klart Speil og jeg maa blive delagtig i din guddommelige Natur, og du maa forene dig med Aand og Sjæl, saa jeg maa være en Aand med dig, at mit urene Hjerte ikke skal skilles fra dig, og min Sjæl skulle dø. Thi enhver ond Lyst og Begjærlighed føder af sig Synd, og Synden føder af sig Døden. Ak! den onde Lyst er det forbudne Træ, hver den, som deraf æder, skal visselig dø, og naar den syndagtige Kjødslyst er fuldkommen, saa aabnes vore Øine, og vi se strax vor Skam og Nøgenhed.

Bevar mig derfor, du hellige og retfærdige Gud, giv mig Aandens Kraft og Styrke, at jeg mit Kjød kan overvinde og tvinge, saa at Troen og Aanden i mig maa regjere og beholde Seier. Giv mig at jeg mit Kjød, Kjødslyst og Begjærlighed, kan korsfæste, efterdi alle de, som deres Kjød og den onde Lyst korsfæste, høre Christum til. Men efterdi de ere dog saa ganske Faa, som det gjøre, hvor aldeles Faa skulle de da blive, som høre Christum til! und mig derfor, at jeg kan hade mig selv, fornægte mig selv, forsage alt det, jeg har, og daglig døde den gamle Adam, bortdø fra mit Kjød og Blod og Verden, paa det at Syndens Legeme maa aflade og blive til Intet, og jeg skal ikke fremdeles tjene Synden mere, men elske dig, min allerkjæreste Gud og Herre. O! min Herre Jesu Christe, lad din Torne-Krone, dine blodige Strømme, din Sjæls Angest og din store Smerte være min onde Lysters Lægedom, lad mig frygte for den yderste Dommedag, naar alle Hjerters Tanker skulle aabenbares.

Lad mig forskrækkes for Helvedes Pine, som man bekommer for en stakket Vellyst, og for de urene Aander, som have deres evige Værelse i saadanne urene Huse, medmindre de vorde vel rensede. Giv mig at jeg maa have min Lyst og Glæde i dig, paa det du kan være og give mig alt det, mit Hjerte ønsker, at jeg mig i dig hjertelig maa glæde, have dig inderlig kjær, og have dig, min Allerkjæreste, altid hos mig, i mit Hjerte og Sjæl boendes, paa det du stedse og altid, jo mere og mere kan indgive i min hel-

lige Sjæl, den oplyse, lære, ledsage, trøste, styrke og hellige, paa det den maa være og blive dit Værelse og dit Tempel evindelig. Amen.

47. Om en god Samvittighed.

O! Gud, som kjender alle Hjerter, hvor ganske underlig har du gjort og dannet Menneskens Samvittighed, at den skal vidne om det Gode og det Onde, har sat og plantet i den baade Frygt og Frimodighed, baade Glæde og Sorg, stikket den til at erindre alle Mennesker Retfærdighed og at overbevise Enhver, at du er en retfærdig Gud, for hvilken sig alle maa frygte, at du og er nærværende hos alle, og ingen sig for dig kan skjule. Thi kan man ikke skjule sig for sin egen Samvittighed, som er ikkun en indvortes Dommer og Vidne i et eneste Menneskes Hjerte, hvorledes skulde man da kunne skjule sig for den alvidende Gud, som ere alle Menneskers Hjerters Dommer? Ak! hvorofte har jeg staaet min egen Samvittighed imod og ikke efterfulgt den, omendskjønt den mig har erindret, formanet og straffet! Jeg har ofte imod mig selv opvakt et tungt og uroligt Vidnesbyrd. O! min Gud, du sande og eneste Sjælens Læge, du som helbreder og læger de sønderknusede Hjerter, forbinder deres Saar og stiller deres Smerte, helbred mig, Herre, thi mine Ben ere forfærdede, og min Sjæl er meget forfærdet.

Rens min Samvittighed, Herre Jesu, med dit Blod fra mine Synders dødelige Misgjerninger, til at tjene den levende Gud, læg du min Samvittigheds Saar, som gjør mig hjertelig ondt, indgyd deri din Naades Olie, som er den rette Sjælens Balsom, nemlig den Hellig-Aand, som kan trøste, stille og lindre min Sjæls Pine og Smerte, at jeg ei saa ganske forskrækkes, og at den Rædsel og Frygt, jeg bærer for din strænge Retfærdighed, ikke skal styrte mig i Fortvivlelse. Udslet med dit Blod den Haandskrift, som er imod mig, skriv i mit Hjertes og Samvittigheds Brev og Tavle, som jeg desværre har sønderrevet, din Naade, Syndernes Forladelse, Retfærdighed, Troen, Kjærlighed, Haabet, Taalmodighed og Bønnen, at din Retfærdighed, som mig af Naade er skjænket, kan formedelst Troen lyse i min Samvittighed, som i et Speil. Lad dine dyrebare Blodsdraaber smykke og pryde min Sjæl som de skjønneste Rubiner, lad dit hellige Offers Kraft, din Pines og Døds Fortjeneste vederkvæge min Samvittighed. O! du ædle Vintræ, grønnes og blomstre du i mit Hjerte og Samvittighed, og fordriv deraf formedelst dit Livs søde Lugt alt Ukrud, al slem Stank og den Helvedes Slanges Forgift. Døde den nagende og plagende Hjerteorm og stille Syndens og Lovens Anklagelse mod mig. Lad min Samvittighed smage den rette Glædens og den Hellig-Aands Vin, at jeg mig alene i dig vederkvæger og glæder.

O! mit Hjertes eneste Fred, Fryd og Glæde, mit Livs salige Saft og Kraft, i mig selv maa jeg blive mistrøstig og forskrækkes, men i dig glæder og vederkvæger sig mit Hjerte og min bedrøvede Samvittighed. Lad mig finde og fornemme det, Propheten siger: Mit Hjerte fryder sig, og min Ære glæder sig. Lad mit Lys, som er i mig, min Tro, Haab og Kjærlighed og din sande Kundskab ei i mig formørkes og udslukkes. Lad den i dig og formedelst dig lyse, skinne og vorde klar, at den kan oplyse mit Legem og Sjæl som Lynet, at jeg med en fyrrig, frimodig og frydefuld Aand maa bestaa for dit Ansigt. O! hvor er en god Samvittighed en stor Frimodighed baade for Gud og Menneskene! Hvor dristige og modige vare de hellige Martyrer og Blodvidner, som for Retfærdigheds og Sandheds Skyld med al Taalmodighed gik til Døden! Hvo vil klage paa mig, naar min Samvittighed dømmer mig kvit og mig frikjender? Hvo kan mig bedrøve, naar mig min Samvittighed med Glæde vederkvæger? Og tvertimod, hvo kan mig trøste og glæde,

naar min Samvittighed mig bedrøver, uden du alene, o! du mit Hjertes eneste Glæde? Hvo kan eller vil gjøre mig retfærdig, naar min Samvittighed fordømmer mig, uden du alene, min Frelser Jesu Christe. I din Fortjeneste staar min Retfærdighed og er deri grundfæstet.

O! min Herre og min Gud, lad mig denne Skat vel bevare, og naar min Samvittighed er renset ved dit Blod, saa lad mig ved din Naade den samme ren beholde, saa at jeg lægger intet urent og besmittet i dette hellige og rene Kar, paa det at det skal ei igjen vorde besmittet, thi ellers er baade Legem og Sjæl urene og ganske besmittede. Lad mig her indsamle et godt Liggendefæ, som jeg paa hin Dag igjen maa føre frem for Lyset. O! trofaste Gud, du som prøver Hjerter og Nyrer, hvor underligt har du givet i Menneskenes Samvittighed at kjende baade Himmel og Helvede, saavelsom Sjælens Udødelighed; thi en god Samvittighed er ligesom Himmelen, og en ond Samvittighed er ligesom Helvede. Saa underlig har du gjort Samvittigheden og saa dannet den, at ethvert Menneske maa endelig have og bære i sig selv enten sin Himmel eller sit Helvede.

Og efterdi vi maa i dette Liv stride med Kjød og Blod og mod den onde og arrige Verden, saa giv, o gode Gud og Herre, at jeg maa stride en god Strid, at jeg maa beholde begge disse ædle og dyrebare Liggendefæ, som er Troen og en god Samvittighed. Lad mig formedelst min Samvittigheds Ro og Stilhed smage det evige Livs Ro og den rette Fred og Glæde i dig, min Gud og Herre, saa skal ingen Verdens Forsmædelse og Forhaanelse mig bedrøve, ingen Lyst til de timelige Ting gjøre mig sorgfuld, ingen Bagvaskere mig belyve, ingen Frygt mig forskræcke, ingen Vold eller Magt mig skade, ingen Synd mig fordømme, ingen Djævel med sine gloende Pile mig overvinde. Amen.

48. Bøn om Troens og christelige Dyders Formerelse og en hellig Forfremmelse i al gudelig Idræt.

O! min himmelske Fader, fra hvilken alle gode Gaver og alle fuldkomne Gaver komme herovenfra, fra Lysenes Fader, du som virker og arbeider i os baade at ville og udrette det Gode efter din gode Behagelighed; o! Herre Jesu Christe, du som er Troens Begynder og Fuldkommer, og, o Gud Hellig-Aand, du som gjør alle Ting i Alle, du som uddeler til hver i Besynderlighed, eftersom du vil, jeg beder dig af Hjertet, at du ville den gode Gjerning, som du haver begyndt i mig, fuldkomme indtil Jesu Christi Dag, at jeg maa blive jo mere og mere rig og overflødig i den aandelige Kundskab og Erfarenhed, at jeg maa prøve og fornemme, hvad som bedst er, paa det jeg maa være ren og uden Forargelse indtil Christi Dag, opfyldt med Retfærdigheds Frugter, som ske ved Jesum Christum i mig, Gud til Ære og Lov. O! min Gud, jeg bærer mit Liggendefæ i jordiske Lerkar, Djævelen, Verden og mit eget Kjød plage mig og stride mod min Sjæl; lad mig ridderlig stride og beholde Seier, saa at jeg overvinder disse Fiender og giver mit Legeme til et levende, helligt og Gud velbehageligt Offer og kan forvandles i mit Sinds Fornyelse, at jeg maa prøve, hvilken der er den Guds gode, velbehagelige og fuldkomne Villie.

Giv mig, o Herre Jesu, Kraft efter din Herligheds Rigdom, at jeg kan formedelst din Aand blive stærk i det indvortes Menneske, og at du maa bo formedelst Troen i mit Hjerte, og jeg i Kjærlighed maa blive rodfæstet og grundfæstet, at jeg kan begribe og lære, hvilket der er det Brede og det Lange, Dybe og det Høie, og at det er bedre at elske Christum end at vide Alting, og jeg maa opfyldes med al Guds Fylde. O! min allerkjæreste himmelske Fader, det er jo din Villie, at du intet skal miste af alt det, som du har

givet din kjære Søn; ophold mig derfor i Troen, stadfæst mig i Kjærlighed, styrk mig i Haabet, og naar jeg snubler, saa hold mig, naar jeg synker, saa ræk mig din Haand, og naar jeg af menneskelig Svaghed falder og mig forseer, saa opret mig igjen; thi du opholder alle, som falde, og opretter alle de Nedslagne, du bespiser de Hungrige, du løser de Bundne, du giver de blinde Syn, du beskjærmer Fremmede og Faderløse, og opholder Enker, du helbreder dem, som have et sønderknust Hjerte, og forbinder deres Smerte.

O hellige Trefoldighed, kom til mig og gjør Værelser hos mig; opfyld mig her med din Naade og hissel med din evige Herlighed; hør min Bøn, giv mig din Hellig-Aand, som mig med dit hellige, guddommelige Ord kan oplyse, hellige, lære, trøste, styrke, kraftelig grundfæste og opholde til det evige Liv. Send dit Lys og din Sandhed, at de mig ledsage og føre til dit hellige Bjerg og til dine Boliger; lad mig stride en god Strid, saa at jeg maa beholde Troen og en god Samvittighed. Led mig i din Sandhed og lær mig, thi du er Gud, som mig hjælper, jeg bier daglig efter dig. Tænk, Herre, paa din megen Barmhjertighed og din Miskundhed, som har været af Evighed, tænk ikke paa min Ungdoms Synder og mine Overtrædelser, men tænk paa mig efter din Miskundhed for din Godheds Skyld. O, Herre Jesu! giv mig en sand Omvendelse, en hjertelig Anger og Ruelse over mine Synder og den Bedrøvelse, som er efter Gud, som i mig kan virke og gjøre Omvendelse til Salighed, som man ikke fortryder, at mit Hjerte kan vorde beredt til at annamme din Trøst og din høiværdige Syndernes Forladelse. Giv mig Kjærligheds, Sagtmodigheds, Ydmygheds, Taalmodigheds, Andægtigheds, Gudfrygtigheds, Naadens og Bønnens Aand, at jeg med alle Hellige maa besidde dit Rige, bekomme din Kjærlighed og det evige Liv.

O! Gud Hellig-Aand, oplys mit Hjerte med dit evige Lys, vend mit Hjerte langt bort fra Verden, fra Kjødsens Lyst, Øiens Lyst og et hoffærdigt Levnet, saa jeg forglemmer de Ting, der ere tilbage, og rækker mig til dem, som ere foran. Giv, at jeg det hellige og høilovede Guds Navn rettelig helliger, altid priser, aldrig misbruger, i Forfølgelse det ikke nægter og i Døds Nød det bekjender. Giv, at Guds Rige maa være og blive i mig, og Djævelens Rige forstyrres i mig. Bevar mig fra Løgn, fra Bespottelse, fra Vildfarelse, fra Blindhed og Mørkhed; virk og forarbeid i mig Retfærdighed, Fred og Glæde i den Hellig-Aand, og Guds Fred, som overgaar al Forstand, bevare mit Hjerte og Sind i Christo Jesu, min Herre.

Giv, at jeg gjerne maa gjøre Guds Villie og affige min kjødelige Villie og døde den samme, og naar min sidste Time kommer, saa lad det evige Jesu Navn være mit sidste Ord og Suk, paa det jeg salig i ham maa hensove og med Fryd og Glæde paa den yderste Dag opstaa til det evige Liv ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

Den anden Part af denne Bog,

som indeholder Taksigelses-Bønner for Guds Velgjerninger.

1. En Morgensignelse.

Barmhjertige og naadige Gud, du som er det evige Lyses og al Trøstes Fader, hvis Godhed og Trofasthed er hver Morgen ny, dig være Lov, Ære og Tak for dette liflige og klare

Dagslys og for du mig i denne Nattes Mørkhed saa naadelig har bevaret og mig med en stille Søvn og Ro forlent. Lad mig og nu i din Naade og Kjærlighed, Beskyttelse og Beskjærmelse igjen med Fryd og Glæde opstaa og mig til Gavn og Glæde bruge det klare Dagslys. Men for Alting oplys mig med det evige Lys, som er min Herre Jesus Christus, at han maa i mig med sin Aand og Naade og med sin sande Kundskab lyse og skinne. Bevar i mit Hjerte min Troes lille Gnist og ringe Lys, forøg, former og bestyrk det. Opvæk i mig din Kjærlighed, stadfæst og bekræft Haabet, giv mig en sand Ydmyghed og Sagtmodighed, saa at jeg maa vandre i min Herres Jesu Christi Fodspor, og lad din guddommelige Frygt være stedse for mine Øine i alle mine Gjerninger. Driv langt bort fra mig al mit Hjertes aandelige Mørkhed og Blindhed. Beskjærm og bevar mig i denne Dag og altid for Vantro og Afguderi, for Hovmodighed og Stolthed, for dit Navns Misbrug og Forhaanelse, for dit Ords Foragt og for Ulydighed, desligeste for Hastighed og Vrede, og lad ingenlunde Solen gaa ned over min Vrede. Bevar mig og for Fiendskab, Trætte, Had og Avind, for Utugt og Letfærdighed, for Uretfærdighed, for Falskhed og Løgn, for den skadelige Gjærrighed og for al ond Lyst, at jeg den ikke fuldkommer.

Opvæk i mig en Hjertens Hunger og Tørst, Attraa og Forlængsel efter dig og din Retfærdighed. Lær mig at gjøre efter din Velbehageligheb, og din gode Aand føre mig paa en slet Vei og Bane. Lad Guds Hær, nemlig dine hellige Engle, møde mig, som de mødte Jakob, og befal dem om mig at de mig bevare paa alle mine Veie og bære mig paa Hænderne, at jeg ei skal støde min Fod til nogen Sten, og at jeg vorder stærk til at gaa paa Løven og Otterslangen og til at træde paa den unge Løve og Dragen.

I denne Dag befaler jeg dig mine Tanker, mit Hjerte, mit Sind og alle mine Anslag, jeg befaler dig min Mund og alle mine Ord, jeg befaler dig alle mine Gjerninger, giv, at de maa komme og geraaade til dit hellige Navns Ære og til min Næstes Gavn og Gode. Gjør mig til din Barmhjertigheds Kar og til din Naades Redskab. Velsign al min Gjerning, lad mit Kald lykkelig gaa for sig og afværg alle dem, som det ville være imod og det forhindre. Bevar mig for Klafferi og Bagvaskelse og for Løgnere og for deres mordiske Pile. Jeg befaler dig mit Legeme og min Sjæl, mit Gods og Ære og Rygte. Lad din Naade og Godhed mig altid følge, føre og ledsage, hold din Haand over mig, hvad heller jeg gaar eller staar, sidder eller ligger, vaager eller sover. Bevar mig fra de Pile, som flyve om Dagen, for Pestilentse, som kommer snigende i Mørket, og for Sygdom, som fordærver om Middagen.

Velsign min Næring, og giv mig, efter din gode og behagelige Villie, min nødtørftige Underholdning; lad mig og ikke misbruge dine Gaver. Bevar os Alle for Krig, Hunger og Pestilentse og for en hastig, uforvarende og brat Død. Bevar min Sjæl, bevar min Udgang og Indgang fra nu og indtil evig Tid. Beskjær mig et saligt Endeligt, og lad mig med stor Hjertens Lyst, Længsel og Attraa forvente den yderste Dag og den Herres Jesu Christi Aabenbarelse. Gud Fader velsigne og bevare mig, Guds Søn lade sit Ansigt lyse over mig og være mig naadig, Gud den Hellig-Aand løfte sit Aasyn over mig og give mig sin Fred! Amen.

2. En Aftensignelse.

Barmhjertige, naadige Gud og Fader, jeg opløfter mine Hænder til dig, som et Aften-Offer, og siger dig inderlig og af Hjertet Lov, Pris og Tak, at du har skabt Dag og Nat og gjort Skilsmisse og Forskjel imellem Lyset og Mørket, skabt Dagen til Arbeide og Natten til Ro og Hvile, paa det

at baade Mennesker og Kvæg skulle vederkvæge sig, jeg lover og priser dig i alle dine Gjerninger og Velgjerninger; og særdeles, at du har ladet mig denne forgangne Dag, ved din guddommelige Naade og Beskjærmelse, fuldende, og ladet mig denne Dags Byrde og Plage overvinde; det er jo nok, kjære Fader, at enhver Dag har sin egen Plage; du hjælper jo, ja du hjælper altid at aflægge en Byrde efter den anden, indtil vi omsider komme til den evige Ro og Hvile, naar alle Plager og Besværinger skulle aflade.

Jeg takker dig af mit ganske Hjerte, for alt det Gode, som jeg har i denne Dag af din runde Haand bekommet; o! Herre, jeg er for ringe til at nyde nogen saadan din Barmhjertighed, som du mig daglig beviser. Jeg takker dig og, for du har vendt bort fra mig alt det Onde, som mig i denne Dag kunde overkomme eller vederfares, og at du mig under den Høiestes Beskjærmelse, og under den Almægtigstes Skygge har skjult, beskandset og beskjærmet mig fra al Ulykke og for store og grove Synder; thi, at jeg ikke har forseet mig grovere, end jeg har gjort, er alt af din Naade. Jeg beder dig og hjertelig som et Barn sin kjære Fader, forlad mig og alle mine Synder, som jeg ellers i denne Dag har begaaet med Tanker,med Ord eller Gjerninger. Jeg har gjort, desværre, meget Ondt, meget Godt har jeg forsømt; vær mig naadig, min Gud, vær mig naadig, lad i denne Nat alle mine Synder med mig bortdø, og hjælp mig altid igjen at opstaa gudfrygtigere, helligere, frommere, retfærdigere, ydmygere og bodfærdigere; saa at min Søvn ikke bliver mig en Syndens Søvn, men en hellig Søvn, og at min Sjæl og min Aand i mig kan stedse vaage til dig, stedse tale og handle med dig. Velsigne mig, som du gjorde ved Patriarken Jakob, der han i en Drøm saa den himmelske Stige og de hellige Engle og bekom Velsignelse; lad mig tale om dig, naar jeg gaar til min Seng at lægge mig, og tænke paa dig, naar jeg opvaagner; paa det dit Navn og din Amindelse kan altid blive i mit Hjerte, hvad enten jeg vaager eller sover.

Lad mig ikke forfærdes for Nattens Gruelse og Mørkhed og intet frygte for hastig og uforvarende Rædsel og Bævelse eller for de Ugudeliges brusende Stormvind og Ødelæggelse, men sødelig sove. Bevar mig for forskrækkelige, skjændelige og ugudelige Drømme, fra en tung Søvn, fra urolig Vaagen og unyttig Omsorg, fra onde og slemme Tanker, fra Spøgeri og Phantasi, fra stormende Fienders Indfald og Overlast, fra Ilds og Vands Nød, og fra alt Ondt baade til Liv og Sjæl. Se, den, som bevarer os, sover ikke; se han skal ikke slumre og ei sove, som bevarer Israel. Vær du, o! Gud, min Skygge over min høire Haand, at Solen skal ikke stikke mig om Dagen, og Maanen ei heller om Natten. Lad dine hellige Vægtere bevare mig, og dine hellige Engle leire sig omkring mig og redde mig af al Fare. Din hellige Engel opvække mig og igjen til rette Tid, som han gjorde ved Propheten Elias, der han sov under Enebærtræet, og ved Peder, der han sov imellem Vægterne i Fængslet. Lad og, o! min trofaste Gud, dine Vægtere, de hellige Engle, ingensteds vige fra mig; paa det at Satan ikke skal gjøre mig nogen Skade. Og, naar min sidste Time er forhaanden, da giv mig en salig Søvn, og en salig Ro og Hvile, i Jesu Christo, min Herre og Frelser. Amen.

3. Taksigelse for Guds Ord, som os er aabenbaret, og for de hellige og høiværdige Sakramenter.

O! trofaste, naadige og barmhjertige Gud! jeg takker dig for din store Naade, Kjærlighed og Trofasthed, som du os arme og elendige Mennesker, formedelst dit hellige og guddommelige Ords Aabenbarelse og dine høiværdige Sakramenters Indstiftelse har be-

vist. Herrens Aand talede ved Propheterne og Apostlerne, og hans Ord og Tale til os er skeet ved deres Mund og Skrift. Derved har du givet dig os tilkjende og meddelt os din Kundskab, i hvilken det evige Liv bestaar. Derved har du kaldet os til din hellige Kirkes Samfund; dit hellige Evangelium er en Guds Kraft til Salighed for hver den, som tror; derved opvækker du Troen i os, giver os den Hellig-Aand og lader for os forkynde Syndernes Forladelse; derved bekomme vi en sand og levende Trøst i alt Kors og Gjenvordighed, endogsaa i Døds-Nød og i vort Yderste; derved stiller du vor urolige Samvittighed; derved glæder du vore bedrøvede Hjerter; derved bespiser du vore Sjæle, som med det rette himmelske Brød.

Derved gjør du os til nye Kreature; derved kommer du til os og gjør Bolig hos os; derved lindrer og formilder du vor Døds-Nød og Smerte, og skikker det saa, at vi ikke skulle smage Døden evindelig; derved oplyser du vore Sjæle; derved regjerer og ledsager du os i vort Kald, og i vort ganske Levnets Løb, som med en Lygte paa vore Veie, og som med et Lys paa vore Stier, at vore Trin ikke skulle glide. O! Herre, havde dit Ord ikke været min store Trøst, da havde jeg længe siden forfaret i min Elendighed; thi det er vore Hjerters Trøst og Glæde. Ved Guds Ord helliges og velsignes vi baade til Liv og Sjæl; hvo, som derfor forstyder, o! Herre, dit Ord, han har forskudt sig selv og alt sit timelige og evige Gode, han kan ingenlunde have nogen Velsignelse, Alting maa blive ham til Fordærvelse, han er under den evige Forbandelse. Og for et saadant Folk maa og Himmelen ofte tillukkes, at den ikke giver dem sin Dug af sig, Jorden maa for dem og tillukkes, at den ikke giver dem sin Grøde. Himmelen maa blive over dem som Jern, og Jorden under dem som Kobber; og alt deres Arbeide og Møie maa omsider blive til Intet og forgjæves.

O! Herre jeg takker dig for dette ædle og dyrebare Liggendefæ. Thi Herrens Lov er uden Smitte og vederkvæger Sjælen. Herrens Vidnesbyrd er vist og gjør de Vankundige vise. Herrens Befalinger ere rette og glæde Hjertet; Herrens Bud ere klare og oplyse Øinene. Herrens Frygt er ren og bliver evindelig. Herrens Lov og Ret ere Sandhed, de ere allesammen retfærdige. De ere dyrebarere, end Guld, kosteligere end meget fint Guld: de ere sødere end Honning og Honningkage, og din Tjener bliver oplyst ved dem, og hvo, dem holder, han har stor Løn. Dit Ord, o! Allerhøieste, er Visdoms Kilde, og det rette Væld til al Fornuft og Forstand. Hvo, som elsker det, han gjør den rette Gudstjeneste, og dem, som elster det, vil Herren elske igjen.

Guds Ord tiltaler os og siger: jeg er høi, som et Ceder paa Libanon og som et Cypres-Træ paa Hermons Bjerge; jeg er som et Palmetræ hos Vandbække, som et Rosentræ i Jericho, som et deiligt Olietræ paa Marken; jeg giver en ypperlig Lugt af mig, som Kanelbark, udvalgt Myrrha og Virak; kommer hid til mig, alle I, som have Lyst til mig, og bliver opfyldte af min Indkomme, thi min Prædiken og min Amindelse er sødere end Honning, og min Arvedel sødere end Honningkage. Hvo, som æder af mig, skal hungre end mere efter mig; og den, mig drikker, skal tørste end mere efter mig, det er den Høiestes Pagtes Bog, og hans skriftelige Forbund, han har gjort med Menneskene. Deraf udflyder Visdom og Forstand, som Vandet i den store Flod Phrat, som Jordans Strømmes Vand i Høstens Tid, og den ægyptiske Strøms Vand i Grødens Tid. Den har ikke end været til, som har udgrandsket og udlært alt det, deri findes. Ikke heller skal den blive til, som skal kunne udgrandske det. Guds Ord

og den hellige Skriftes Sind er rigere end noget Hav, og dybere end nogen Afgrund. Deraf udflyder mange Vandbække til Herrens Urtegaard, og de Bække blive siden til store Strømme, og Strømmene blive til et stort Hav. Guds Ords Lærdom lyser saa langt og skinner saa klart som den klare Dag, og udgyder Lærdom og Propheti, som bliver ved Magt til evig Tid. For dette store og dyrebare Liggendefæ takker jeg dig, Gud Fader, Søn og Hellig-Aand, høilovet i al Evighed. Amen.

4. Taksigelse for Guds Kjærlighed, og Bøn om samme Guds Kjærlighed.

O! barmhjertige, naadige, milde og miskundelige Gud, du som har en inderlig og brændende Kjærlighed til det menneskelige Kjøn; jeg takker dig af mit ganske Hjertes Grund for din store, usigelige, faderlige og hjertelige Kjærlighed, hvormed du rige Kjærligheds Gud og Fader mig altid har elsket; du har baaret mig i din Kjærlighed, som i dit Hjerte; du tænker stedse paa mig, og forglemmer mig ikke; du sørger for mig, du hører min Bøn, giver Agt paa mit Raab, og tier ikke over min Graad, men tæller den, du ser mit Suk, du ved al min Trængsel, Nød og Bedrøvelse, du kjender mit Hjerte; du har givet og aabenbaret mig saa dyrebare og værdige Forjættelser om din Naade, Hjælp og Trøst, om Syndernes Forladelse og det evige Liv.

Du har skjænket og givet mig din elskelige Søn, og mig formedelst hans Fødsel og Manddoms Annammelse forsikret paa din Naade, har ladet mig formedelst hans hellige Evangelium lære og trøste, har formedelst hans Exempel kundgjort mig en rigtig Rettesnor, hvorefter jeg i mit Liv og Levnet skal skikke og forholde, har formedelst hans Pine, Lidelse og Død, frelst og forløst mig fra den evige Død, formedelst hans Opstandelse udrykket mig af Dødens Vold; formedelst hans Himmelfart aabnet for mig Paradis, og beredt mig Sted i Himmelen. Du har formedelst din Hellig-Aand oplyst, helliggjort, trøstet, styrket, lært og vederkvæget; og paa den evige Arvedel forsikret. Du har ikke alene vist mig store Velgjerninger; men ogsaa givet mig dig selv, med din kjære Søn og Hellig-Aand; hvorledes kan jeg dig nokſom takke for denne store Kjærlighed! den er større end Himmel og Jord; den er evig og varer stedse og altid; den er uendelig høiere end Himmelen, bredere end Jorden, dybere end Afgrunden, længere end Østen er fra Vesten. Saa høit, som Himmelen er over Jorden, lader du din Naade blive mægtig over alle dem, som dig frygte. Saa langt, som Østen er fra Vesten, lader du vore Overtrædelser være langt fra dig og forbarmer dig over os, som en Fader forbarmer sig over sine Børn.

Giv mig, o Herre! saadant et Hjerte, at jeg din Kjærlighed aldrig mere forglemmer; men deri gaar, staar, ligger, sidder, sover, vaager, lever og dør; deri og igjen opstaar af Døde, og deri ogsaa evindeligen omsider lever. Thi din Kjærlighed er det evige Liv og den evige Ro, og det evige Liv bestaar fornemmelig i din evige Kjærlighed. Herre, lad denne din Kjærlighed aldrig mere udslukkes og udsletes af mit Hjerte, men stedse deri blive større og større, stedse formeres og forøges. Lad Intet i min Sjæl mere skinne, lyse og leve, end din Kjærlighed; saa at jeg for Kjærlighed forglemmer min Graad, som Maria Magdalena, og dig med Fryd og Glæde annammer i mit Hjertes Hus, som Zachæus. O! Menneskens Elsker, som aldrig har nogen Tid forsmaaet og forskudt Nogen fra dig, som har søgt og stundet efter dig; forsmaa og forskyd mig ikke. Jeg bekjender, jeg er ikke værd, at jeg skulde enten elske dig eller elskes af dig, jeg elendige Orm, jeg stinkende Skarn, jeg døde Hund; men gjør du mig formedelst din Naade og Kjærlighed dertil værdig. Drag mit Hjerte fra al Kjærlighed til Kreaturene til dig alene, paa det du alene kan være min Kjærlighed, min Glæde, mit Haab, min Styrke, mit

Lys, min Salighed, min Læge, min Spise, min Drik, min Hyrde, min Beskjærmelse, min Kraft, mit Liggendefæ og evige Rigdom. O! hvor salig er jeg, om jeg bliver i din Kjærlighed, med hvilken du mig elskede! o! hvor hellig er jeg, om jeg dig altid elsker; o! hvor usalig er jeg, om jeg falder fra din Kjærlighed! thi da taber jeg mit høieste Gode og falder fra Lyset til Mørket, fra Livet til den evige Død. O! du rene og guddommelige Kjærlighed, optænd mit Hjerte, oplys min Forstand, helliggjør min Villie, glæd og opfrist min Ihukommelse, og foren mig med dig evindelig. Amen.

5. Bøn om Christi Kjærlighed.

O! min Herre Jesu Christe, du min Sjæls allerædleste Elsker, forlen mig din Naade, at jeg af Hjertet igjen kan elske. Hjerteallerkjæreste Herre Jesu, lad mig intet andet for Alting i mit Hjerte befinde, end din Kjærlighed! Tag alt det af mit Hjerte, som ikke er din Kjærlighed; thi jeg vil ikke have noget andet i mit Hjerte, end din Kjærlighed! Ak! hvor venlig, hvor yndelig, hvor sød og liflig er din Kjærlighed! Hvor vederkvæger den min Sjæl! Hvor fryder og glæder den mit Hjerte! Lad mig Intet tænke, se, begjære, føle og finde, uden for Alting din Kjærlighed; thi den er Alting, den har Alting, den begriber Alting, og den overgaar Alting. Ak! jeg begjærer dette ædle Liggendefæ evindelig at nyde og beholde! lad mig med al Redebonhed staa paa denne Vagt Dag og Nat, og dette Liggendefæ med største Flid og Agtsomhed bevare, stedse have Omsorg derfor, stedse bede derom. Din Kjærlighed og Naade er en Forsmag og Begyndelse paa det evige Liv og det himmelske Paradises lystige Forgaard.

O! min allerhøieste Elsker, min korsfæstede Kjærlighed, du er for den store Kjærligheds Skyld, du har havt til mig, saargjort, saargjør og min Sjæl med din Kjærlighed. Ak! dit dyrebare Blod, som af din store og inderlige Kjærlighed er udgydt for mig og Alle, er saa kosteligt og saa igjennemtrængende, at det vel maatte bevæge og blødgjøre et Stenhjerte. Lad det, Herre, trænge igjennem mit Hjerte, paa det din Kjærlighed kan og trænge sig igjennem mit Hjerte; thi din Kjærlighed er i dit Blod. O! at mit Hjerte vilde lade sig op til at annamme og drikke i dig dine herlige og ædle Blodsdraaber, som faldt paa Jorden, der du stred med Døden! O! at mine Øines Kilder vilde lade sig op og for Kjærlighed udgyde modige Taarer og efter dig saalænge græde, som et Barn efter sin Moder, indtil du henter mig og tager mig paa dine Arme og lader mig smage dig og forener dig med mig formedelst den aandelige og himmelske Trolovelse, saa jeg vorder et Hjerte, en Aand og et Liv med dig.

Drag mig efter dig, saa vil jeg løbe! O! at jeg maatte kysse dig i mit Hjerte og af din Mund befinde din søde Trøst! O! min Trøst, min Styrke, mit Liv, mit Lys, mit Liggendefæ, min Salighed, mit høieste Gode, min Kjærlighed, foren mig med dig for Alting. Alt det, jeg har uden dig, er idel Pine og Galde, Jammer og Hjertesorg, Uro og Drøvelse, men du er min Sjæls høieste og eneste Ro, Fred, Fryd og Glæde. Und mig derfor, at din ædle og rene Kjærlighed altid og evindelig maa lyse i mit Hjerte. O! at din venlige Kjærligheds hellige Ild og brændende Lue maatte optænde mig ganske og aldeles, den Helligheds Ild, den Frydens Ild, den milde og liflige Kjærligheds Lue og Blus, som er uden al Møie, Smerte, Sorg og Angst. Din Kjærligheds ædle Røg og søde, liflige Lugt vederkvæge mig! Den kostelige himmelske Balsam lindre og helbrede mit Hjerte, at jeg denne dyrebare Salves Lugt i alle Maader uforhindret maa søge og efterløbe.

O! du helligste, deiligste og yndeligste Elsker, hvad har og finder jeg

ikke i din Kjærlighed? Den er jo min nøiagtige Fylde, min Føde, min Spise og Drik, mit Himmelbrød, min søde Vin, min Glæde, min Fred, min stille Ro, mit Liv, mit Lys, min Velfærd, min Salighed, min Rigdom, min Lyst, min Trøst, min Ære, min Prydelse, mit Smykke og min Herlighed. Ak! mister jeg din Kjærlighed og Naade, hvad har jeg da? Er jeg ikke da nøgen, blot og bar, arm og elendig? Eia! saa lad mig da græde efter dig, og med modige Taarer som Maria Magdalena søge dig, og ikke aflade, førend jeg dig igjenfinder; thi du har altid saare elsket mig, derfor har du og af idel Naade og Miskundhed draget mig efter dig. Lad din Kjærlighed og Naade altid mig ledsage, saa den bliver altid hos mig og henter mig tilbage igjen, naar jeg farer vild, lærer og underviser mig, naar jeg er daarlig og uforstandig, omvender mig, naar jeg synder, opholder mig, naar jeg snubler, opreiser mig, naar jeg falder, trøster mig, naar jeg er bedrøvet, styrker mig, naar jeg er svag og skrøbelig, opblæser og optænder i mit Hjerte den rygende Hør, naar den vil udslukkes, annammer mig til sig, naar jeg herfra skal tage Afsked, og beholder mig hos sig evindelig. Amen.

6. Taksigelse for Guds Naadebevisninger i Christo.

O! barmhjertige, naadige og gode Gud, hvor har du din Naades Rigdom i din kjære Søn Jesu Christo os arme, uværdige, fortabte og fordømte Mennesker saa rundelig, saa rigelig og saa overflødig uddelt og forekommet deri alt det, vi usle Syndere nogen Tid kunde gjøre, og har elsket os i din elskelige og kjære Søn, førend Verdens Grundvold blev lagt. Din Barmhjertighed strækker sig til alle Mennesker, du vil ikke, at Nogen skal fortabes, men at Enhver skal omvende sig fra alle sine Overtrædelser og leve, du vil, at alle Mennesker skulle blive salige og komme til Sandheds Erkjendelse.

Derfor har du givet og aabenbaret Verden din elskelige Søn og i din evige Naades Udvælgelse bestikket og forordnet at gjøre dem salige, som tro, og i samme Tro blive bestandige indtil Enden. Derfor har du givet ham hen i Døden for den ganske Verdens Synder og lagt paa ham, som paa det uskyldige Guds Lam og eneste Forligelsesoffer, alle vore Synder og Overtrædelser, at han dem skulde bære og borttage og forlige Verden med dig. Derfor er han en Forligelse for den ganske Verdens Synder og er kommen at søge og saliggjøre det, som var fortabt; nu vare alle Mennesker fortabte, derfor er han kommen at gjøre Alle salige. Derfor har du, o trofaste Gud, ladet dit Evangelium for alle Folk forkynde, og din kjære Søn har kaldet til sig alle, som ere syge og elendige og besværede, at han dem vil vederkvæge. Du har og lovet og tilsagt, at du vil opvække Troen i os formedelst dit Ord, og at dit Ord skal ikke komme tomt igjen til dig, men udrette alt det, hvortil du det har udsendt, og har gjort det til en Guds Kraft til Salighed for hver den, som tror. Du har og lovet og tilsagt, at du vil helliggjøre dem i Kjærlighed, som tro, og opholde dem i Troen indtil Enden, saa at ingen skal rive og slide dine Faar af din Haand, og at du den gode Gjerning, som du har begyndt i os, vil fuldkomme indtil Jesu Christi Dag. Du har og lovet og tilsagt dine retsindige, troe Christne en naadig Beskjærmelse imod Djævelen og Verden, og hængt saa trøstelige Naadeindsegl ved dit Ord, som er den hellige Daab og det hellige Nadverens Sakramente, paa det vi ikke i nogen Maade skulle tvivle paa din Naade.

For denne din store Kjærlighed, for din Gjenløsning og Betaling for vore Synder, for dit almindelige Kald til Naaden, for dit guddommelige Ords og den Hellig-Aands Kraft, som op-

vækker Troen i os, efterſom Troen er din Gjerning, og fordi du os ogſaa opholder i Troen, desligeſte for din evige Naades trøſtelige Forjættelſer, ſom ikke ſkal vige fra os, omendſkjønt Bjergene vige og Høiene henfalde, ſaavelſom ogſaa for de hellige og høiværdige Sakramenters trøſtelige Indſegl; takker jeg dig af Hjertet og beder, at du ville mig fremdeles deri opholde og bevare mig i alle Anfægtninger og lade mit Hjerte grundfæſtes paa din uſigelige og almindelige Kjærlighed, paa min Gjenløſers almindelige Fortjeneſte, paa de almindelige Forjættelſer, paa det almindelige Kald og paa dit høiværdige Sakramentes Trøſt, i hvilke Velgjerninger du mig og af Naade har gjort delagtig, paa det jeg ikke ſkal blive et Vredens Kar, ſom er beredt til Fordømmelſe, men din Barmhjertigheds Kar, at jeg maa være dit udvalgte Barn i Chriſto, ſom af idel Naade er beſtikket til den aandelige Børnelod formedelſt min Herre Jeſum Chriſtum, i hvilken du har elſket mig og med den Hellig-Aand forſeglet.

Giv, at jeg og kan være hellig og i Kjærlighed uſtraffelig til din herlige Naades Pris og Lov, og forſikre du mit Hjerte med dine Forjættelſer, at jeg kan være vis paa, at hverken Død eller Liv eller noget Kreatur ſkal kunne ſkille mig fra din guddommelige Kjærlighed og Naade, ſom er i Chriſto Jeſu, vor Herre. Amen.

7. Taksigelse for Skabelsen, Forligelsen og den guddommelige Regjering.

Almægtige og barmhjertige Gud, Himmelens og Jordens Skaber og Opholder, jeg takker dig af mit ganſke Hjerte, at du mig af Kjærlighed efter dit Billede med et ſundt menneſkeligt Legeme og en fornuftig Sjæl har ſkabt til din Lov, Ære og Pris. O! min Herre og min Gud, hvor deilig, hvor yndelig, hvor hellig, hvor retfærdig har du i Begyndelſen ſkabt Menneſkene efter dit Billede! Opfyld hans Sjæl med alle dine guddommelige Dyders deilige og herlige Lys, prydet hans Forſtand med din fuldkomne Kundſkab, hans Villie med fuldkommen Lydighed, hans Hjerte med fuldkommen Kjærlighed og Retfærdighed, ja det ganſke Menneſke til Liv og Sjæl med fuldkommen Helligheb begavet og beſmykket, paa det han ſkulde være dit hellige Tempel, din Bolig, dit Sæde og din Vaaning og Værelſe i al Evighed, og der Menneſkene ſaadan guddommelig Herlighed havde formedelſt Syndefaldet tabt, har du dem igjen til ſaadant Billede i din kjære Søn formedelſt din Hellig-Aand og ved den nye Igjenfødelſe i Troen, ved Guds Ord og de hellige Sakramenter fornyet.

Dig være evig Lov og Tak for denne ſtore Naade, for Igjenfødelſen og Fornyelſen i den Hellig-Aand. Det er mig en ſtærk og faſt Grundvold til din ſtore Kjæælighed, at dine Hænder forarbeidede mig i den almægtige Skabelſes Gjerning og gjorde mig tillige, hvad ſom jeg er trindt omkring: med Hud og Kjød klædte du mig, af Ben og Sener ſammenſatte du mig, du gav mig Liv og Naade, og dit Tilſyn bevarede min Aand. Tænk, Herre, paa mig, at jeg er dine Hænders Gjerning, at du har gjort mig af Jord og vil gjøre mig til Jord igjen. Du har mine Nyrer i din Vold, du bevarede og opholdt mig i min Moders Liv.

Jeg takker dig, at jeg er ſaa underlig gjort; underlige ere dine Gjerninger, og det kjender min Sjæl vel. Mine Ben vare ikke ſkjulte for dig, der jeg blev gjort i Løndom, der jeg blev ſkabt under i Jorden. Dine Øine ſaa mig, der jeg endnu var uberedt, og alle mine Dage vare ſkrevne i din Bog, ſom endnu ſkulde komme, allikevel der var endda ingen af dem. Hvor koſtelige, min Gud, ere dine Tanker for mig! Hvor ſtore og mangfoldige ere dine Velgjerninger imod mig! Skulde jeg tælle dem, da bleve de flere end Sand i Havet; naar jeg opvaagner, da er jeg endnu hos dig. O!

gode Gud, hvor har du, mig til Gode, skabt saamange herlige Kreature, de hellige Engle til Livvægtere og tjenstagtige Aander! Solen lyser og skinner for mig, Luften giver mig Aande, Ilden varmer mig, Vandet lædsker og renser mig, Jorden grønnes og blomstrer for mig og giver mig Spise, Lægedom, Klæder og allehaande Lystighed og Vederkvægelse, og der er intet Kreatur saa slet og saa ringe, at det jo viser mig Skaberen og hans Visdom og Forsigtighed.

Der kan og ikke en Spurv falde til Jorden uden din Villie, meget mindre kan et Menneske uden din Villie forbærves, efterdi du holder og bærer alle Ting med dit kraftige Ord. Du regjerer Alting, du sørger for Alting, men dog fornemmelig for Menneskene, som leve og røres i dig. Derfor kan der ikke falde et Haar af vort Hoved, uden din Villie. Dersom du tager Tal paa Stjernerne og nævner dem alle ved Navn, dersom det ikke er skjult for dig, hvormeget Sand der er i Havet, og hvormange Draaber der er i Regnen, og hvormange Verdens Dage skulle blive, og du alt sligt ved og har Tal og Maal paa det altsammen, saa har du og Tal og Maal paa mine Livs Dage og ved, hvad for Plage og Gjenvordighed enhver Dag skal føre med sig, har og lovet, at du vil være hos mig i min Modgang og Elendighed, rykke mig ud derfra og gjøre mig til Ære.

Dig siger jeg Pris, Lov, Ære og Tak for alle dine Velgjerninger. Lover Herren, Himmel og Jord, Engle og alle Mennesker, Sol og Maane og alle lyse Stjerner, Ild, Luft, Hagel, Sne og Damp, Stormveir, som udretter hans Ord, Bjerge og Høie og alle frugtbare Træer, alle flyvende Fugle under Himmelen, Bæster og alle Dyr paa Marken, Konger, Fyrster, unge Drenge og Jomfruer, de Gamle med de Unge skulle love Herrens Navn, Halleluja.

8. Taksigelse for vor Herres Jesu Kristi Manddoms-Annammelse og naaderige Fødsel.

O! fromme, yndelige og venlige Guds Søn, Jesu Christe, du Menneskeven og den menneskelige Slægts trofaste Elsker, dig være evig Lov, Ære og Tak for din velsignede Manddoms-Annammelse og hellige Fødsel, og for den store Kjærlighed og Venlighed, du os haver bevist, idet du har paataget dig vort Kjød og Blod og er bleven vor Broder, og dermed æret os Alle saa høilig, at vi formedelst dig ere blevne Guds Børn og Guds Slægt. O! store Konge, alle Herrers Herre, du allerhøieste, du allermægtigste, allervældigste, allerrigeste Herre, hvilken Naade er det, at du har trolovet dig med den ringe, fornedrede, foragtede, skrøbelige, elendige, fattige og arme menneskelige Natur! Hvor høit har du den ophøiet og indsat den i din Persons Enighed og i din hellige og guddommelige Trefoldigheds Raad og Throne, saa at du er sand Gud og et sandt Menneske, den anden Person i den hellige Trefoldighed; du har taget menneskeligt Legeme og Sjæl paa dig, paa det du os baade til Liv og Sjæl kunde hjælpe, frelse og saliggjøre.

Den menneskelige Natur var ganske formedelst Synden fordærvet; se, hvor er den i dig saa høit renset og helliggjort! Den var forbandet, se, hvor er den i dig saa høit igjen velsignet! Du, som er Jomfruens velsignede Livs Frugt og Herrens Velsignede, i hvilken alle Slægter paa Jorden skulle velsignes. Den menneskelige Natur var affalden og langt bortveget fra Gud, men se, hvor herlig er den ved dig igjen med Gud forenet! Den var af Satan skjændet og vanæret, men se, hvor herlig er den æret igjen! Den var under Guds Vrede, men se, hvor er den i dig nu igjen paa det høieste elsket! Hvorledes kan nu Gud være vred paa os? Hvorledes

kan han være vor Fiende og hade os? Hvorledes kan han fordærve os, efterdi vi dog ere hans Lemmer, hans Kjød og hans Blod? Aldrig hadede Nogen sit eget Kjød.

Dersom Gud havde været Menneskens Fiende, da havde ikke Guds Søn blevet et Menneske. Ligesom ogsaa det Forenelsens Baand, som er imellem den guddommelige og menneskelige Natur, er uopløselig og kan ikke i al Evighed adskilles og opløses, saa har og Gud formedelst sin kjære Søns Manddoms-Annammelse og hellige Fødsel gjort en evig Pagt og Forbund med og, stiftet et evigt Venskab, en evig Kjærlighed, en evig Forening, en evig Forligelse, en evig sønlig Udkaarelse, et evigt Broderskab, en evig Fred mellem Gud og Menneskene. Derfor er du, som er den evige Guds og Menneskens Søn, bleven vor Midler og har den menneskelige Natur med den guddommelige forenet, at du kunde være vor Talsmand hos Gud og forlige os med Gud, saa og kjende vor Nød og Jammer og os derimod trøste. O! Herre, du er idel Kjærlighed, idel Naade, idel Trøst, du er det rette Lys, som os oplyser, den rette Vei, som fører til Faderen, den evige Sandhed, som os lærer, det evige Liv, som gjør os levende igjen, den evige Kjærlighed, formedelst hvilken Guds Kjærlighed kommer til os, med al sin Naades Liggendefæ, den evige Retfærdighed i din Værdskyld og Fortjeneste, hvorved vi blive salige, vor evige Ypperstepræst, som os velsigner, som beder for os, som ofrede sig selv for os til et Forligelses-Offer, til et Synd-Offer og til et Freds-Offer, til en fuldkommen Betaling og Fyldestgjørelse for vore Synder og til en overflødig Gjenløsning for vore Misgjerninger.

Paa det vi maatte leve, er han selv bleven Livet, paa det vi kunde oplyses, er Lyset selv bleven et Menneske, paa det vi kunde have Trøst i vor Elendighed, er al Trøstes Vandkilde flydt ned fra Himmelen til os i denne Jammerdal, paa det vi kunde blive Guds Børn, er Guds Søn bleven et Menneske, paa det vi skulle blive salige, har Saligheden selv paataget sig vor menneskelige Natur. O! hvor venlig og kjærlig er du med din Nærværelse og Samfund, hvor deilig er du i din Gestalt og Skikkelse, hvor yndelig er du i dine Gebærder, hvor venlig i din Tale, du Deiligste iblandt Menneskens Børn, eia! min Ven, kom til mig i mit Hjerte, min Broder, forsmaa mig ikke, min Elsker, vig ikke fra mig, min Brudgom, omfavn mig med et venligt Kys, min Hjerte Allerkjæreste, foren dig med mig, min Kjærlighed, indluk mig i dit Hjerte og behold mig der evindelig. Min Kjærlighed er korsfæstet og død for mig, paa det hans Liv og Død kan forsikre mig om hans Kjærlighed, og forene mig med ham, saa at jeg maa leve og dø i hans Kjærlighed og deri have Ro, Fred, Tryghed og evig Salighed. Amen.

9. Taksigelse for den hellige Daab, og Bøn om et helligt og nyt Levnet.

O! Herre Jesu Christe, du som er vor Saligheds Begyndelse, Middel og Ende, og har os til Gode indstiftet det hellige Daabens Sakramente, om hvilket du og har vidnet i din Gjenløsnings Værk og Gjerning, idet du lod udflyde Blod og Vand af din aabnede Side, som blev et Forbillede til Daabens Vand, i hvilket vi renses ved dit Blod, om hvilket du og har ladet os sige ved Apostelen Johannes, at de ere Tre, som vidne paa Jorden: Aanden, Vandet og Blodet, og disse Tre ere tilsammen til et, du har og dette Sakramente, formedelst din egen Daab i Jordans Flod, som ved dit eget Exempel, bekræftet og helliggjort, jeg takker dig inderlig af Hjertet, at du mig ved dette Sakramente har indlemmet og indplantet i den hellige christelige Kirke og derved gjort mig delagtig i alle dine himmelske og evige gode

Ting, som du formedelst din bittre Pine og Død os har forhvervet og mig derved renset og aftvet fra den oprindelige Arvesynds gruelige Forgift og Spedalskhed, tilgivet og forladt mig alle mine Synder og Misgjerninger af idel Naade, renset mig formedelst Vandbadet i Ordet og udslettet alle mine Overtrædelser, saa der er nu slet ingen Fordømmelse i dem, som ere i Christo Jesu, har mig ogsaa, efterdi Synden er forladt, frelst fra den evige Død og fra den timelige Døds Angest, Frygt og Forskrækkelse og fra Djævelens Vold og Magt, efterdi du har indlivet og indpodet mig i dig, gjort mig til et Lem i dit aandelige Legeme indsat mig i dit Naadens Rige, forenet mig med dig og i Evighed med dig trolovet. Og efterdi jeg har formedelst Daaben iført mig dig, saa er jeg da med din ganske hellige Lydagtighed, Fortjeneste, Retfærdighed, Helligheds og Uskyldighed, som med Saligheds Klædebon, og med Retvisheds Kjortel, klædt og beprydet.

Du har igjenfødt mig efter din Barmhjertighed, ved Igjenfødelsens og Fornyelsens Bad, som sker ved den Hellig-Aand, og har gjort mig af en Synder til en Retfærdig igjen, idet jeg er døbt i din Død og er bleven delagtig i din Døds Frugt, Lydighed, Værdskyld og Fortjeneste, og saaledes af Vredens Barn er bleven et Naadens Barn, du har mig af et armt, elendigt og fortabt Menneskes Barn, gjort til et Guds Barn, givet og skjænket mig en sønlig Udkaarelses Aand, ved hvilken vi raabe: Abba, kjære Fader! har mig derved optaget og annammet i din evige Naades Pagt og Forbund og dig af Naade formedelst din Forjættelse dertil forbundet, at du til evig Tid vil være min Fader og derved ogsaa skjænket og givet mig Barns Ret, og at jeg er en Arving til den himmelske Arvedel og den evige Salighed. Kortelig, du har i den hellige Daab skjænket og givet mig det høieste og ypperste Gode, din kjære og elskelige Søn, med alle sine Velgjerninger, saa at Christus er min, med alt, hvad han er og haver. Hvad kan da Synden gjøre mig? Christus er jo min Retfærdighed, hvad kan Døden gjøre mig? Christus er jo mit Liv, hvad kan Djævelen gjøre mig? Christus er jo min Styrke og min Seier, hvad kan Verden gjøre mig? Christus har den overvundet.

Min Herre Christus har formedelst den hellige Igjenfødelses Bad gjort mig salig, og skjænket og givet og forœret mig al Salighed, derfor er jeg salig i Haabet og venter med Taalmodighed den tilkommende Herlighed. Hvad kan Armod og Fattigdom, hvad kan Elendighed, Bedrøvelse og Gjenvordighed, hvad kan Forfølgelse, Spot og Forhaanelse mig gjøre og skade? aldeles intet. Thi i hvad jeg deraf lider, saa er jeg ikke desmindre salig. Alle Naadens Gaver hører mig alligevel til. Christus har givet mig dem, og han er og mægtig at bevare mig dem, at Intet skal kunne berøve mig dem, og jeg derfor utvivlagtig har at vente den evige Herligheds Godhed.

Men efterdi jeg er død og begraven i min Herre Jesu Christo formedelst Daaben, saa giv mig, o! al Naades og Barmhjertigheds Fader, at saalænge jeg endnu lever i Kjødet og i dette dødelige Liv, jeg dog ikke lever og vandrer efter Kjødet, men efter Aanden, og at min Daab maa hver Dag bære i mig Retfærdigheds Frugter jo mere og mere, saa at jeg jo mere og mere korsfæster den onde Art i mig, og Kjødet med alle sine Lyster og Begjæringer, og hver Dag i en sand Anger og Ruelse afdør Synden; thi hvo, som hver Dag dør i sig selv, han har altid en ny Begyndelse til at leve i dig, o! Herre Christi.

Og efterdi jeg er, o! min Herre og min Gud, indlemmet og indlivet i dig, som en ret Podekvist i Livets Træ, saa lad mig ogsaa som en ret Vinkvist paa det sande Vintræ bære i dig megen Frugt, ikke det gamle Menneskes Frugt, men det nye Menneskes, det nye Kreaturs og Aandens Frugt, og

at jeg hver Dag vel maa betænke, at jeg er døbt til et nyt Levnet, ja, at jeg har iført mig dig min Herre Christum, som den evige Retfærdigheds og Saligheds Gave, og som et nyt Levnet, hvorved du i mig, og jeg i dig maa evindelig leve og blive, ja, at jeg aldrig mere forglemmer din Pagt og Forbund, som du har gjort mod mig, ikke bryder eller nægter den, enten med Hjerte eller Mund, eller med et ugudeligt Levnet, men mig altid ved den maa glæde og trøste og derpaa imod al Anfægtning mig tryggelig forlade, saa at jeg i denne Pagt og Forbund, som er evindelig fast, vis og tryg, maa evindelig blive salig. Amen.

10. Taksigelse for den hellige Nadveres Indstiftelse, saavelsom Bøn og ydmygelig Begjæring om en værdig Beredelse dertil og om Nadverens salige Brug.

O! naadefulde, kjærlige gode og venlige Herre Jesu Christe, hvilken stor Kjærlighed har du os formedelst den hellige Nadveres Indstiftelse bevist, i hvilken du os med dit eget hellige Legeme og Blod bespiser og vederkvæger. Hvad kan trøsteligere være sagt end disse Ord, hvo, som æder mit Kjød, og drikker mit Blod, han bliver i mig, og jeg i ham? hvad kan dog være trøsteligere end at blive i Christo? hvad kan være venligere og gudeligere, end at du, Herre, bliver i os? hvad kan Døden eller Djævelen skade os, naar vi blive i dig, og du i os? i dig, Herre Christe, ere vi sikkre og trygge for al Ulykke.

O! min Gud og min Herre, hvad er jeg, at du vil give mig dig selv til Spise og Drikke? jeg er ikkun Jord og Aske, et stinkende og urent Kar, og dog værdiges du at lægge et saa ædelt Liggendefæ i mig, derpaa kan jeg kjende din store Kjærlighed, at du giver mig et saa stort og saa dyrebart Kjærligheds Pant, som kan ikke være større enten i Himmelen eller paa Jorden. Vel har du givet mig Aandens Pant, hvoraf jeg kjender, at jeg er et Guds Barn, men i den hellige Nadvere giver du mig endda derforuden dit hellige Legems og Blods Pant, hvoraf jeg kjender, at du er ogsaa min Broder og mit Kjød og Blod. Hvor herligt og stort et Vidnesbyrd paa min Gjenløsning giver du mig i den hellige Nadvere, nemlig dit Blod, hvilket vidner paa Jorden om vor Igjenløsning! Thi omendskjønt den Hellig-Aand vel ogsaa er dit Vidnesbyrd i vore Hjerter, saa vilde du ikke desmindre og derforuden give os et udvortes Vidnesbyrd og Indsegl paa vor Igjenløsning, nemlig dit Blod, hvilket og vidner og raaber i vore Hjerter, hvormed du har villet komme vor svage og skrøbelige Tro til Hjælp. Thi om dit Ord end os vel kraftelig styrker i Troen, saa bliver dog Trøsten endda kraftigere, naar vi betænke, at du siger: dette er mit Legeme, som er given for Eder, dette er mit Blod, som er udgydt for Eder til Syndernes Forladelse.

Hvorfor sørger du da, mit Hjerte? hvorfor er du da saa kleinmodig og mistrøstig? Hvad vil du frygte for Døden og Fordømmelsen? din Herre, Frelser og Igjenløser er jo død for dig, han har jo givet dig sit eget hellige Legeme og Blod til et Pant og Forsikring derpaa, at han baade har frelst og forløst dig, saa ogsaa hjertelig elsker dig og saaledes har forenet sig med dig, at hverken Død eller Liv skal kunne dig fra ham skille og afvende.

O! min Gud og min Herre, lær mig at betænke, med hvad for et ydmygt Hjerte jeg skal annamme dette ædle Liggendefæ! se, jeg Urene kommer til al Renheds Kilde! jeg Elendige og Fattige kommer til den Rige, jeg Synder til Naadens Kilde, jeg Syge til den rette Læge, jeg Hungrige og Tørstige til det rette himmelske Brød og til den yndelige Livsens Kilde, men du, du Allerhelligste, kommer til den Uhellige. Hvo har nogen Tid hør

en saa underlig Kjærlighed, at alle Herrers Herre kommer til en arm Bettler og Tigger, og at saadant et fattigt og elendigt Menneske skal have Himmelens og Jordens Herre til sin Eiendom, ja Spise og Drikke. Lad mig dog, o! Herre, aldrig nogen Tid forglemme denne din Kjærlighed, lad mig uden Afladelse have din Pine, Lidelse og Død i min Hukommelse, paa det min Sjæl derved kan paa aandelig og himmelsk Maade og til det evige Liv blive bespist, lædsket og vederkvæget. Thi i din Pine og Død er alt det, som kan vederkvæge min Sjæl, og hvorefter den kan hungre og tørste.

Bered, o! Herre, mit Hjerte formedelst en sand og levende Tro og formedelst en sand Poenitentse, Kjærlighed og Ydmyghed til at annamme værdelig dette store og dyrebare Liggendefæ. Ligesom Moses og Salomon beredte et deiligt Tabernakel og Tempel, som Naadestolen skulle sættes i, saa bered og du, o! Herre, mit Hjerte til dit Tempel, som du selv, der er den aandelig Naadestol, vil være og bo i. Smyk og pryd min Sjæl med Andægtigheds Lys, med Troens Guld og Glands, med Kjærligheds og Ydmyghedes skjønne Tække og med et stadigt Haabs Krone. Forøg og styrk i mig alle aandelige Gaver. Thi hvorledes kan min Tro bedre blive bestyrket, end naar Syndernes Forladelse mig ved Christi Blod bliver forseglet, og i mit Hjerte indskreven? hvorledes kan Kjærlighed til Gud og min Næste bedre i mig formeres og forøges, end at min Herre Christus formedelst sit Legeme og Blod mig med sig og med alle retsindige og sande Christne forener og gjør af os et Legeme? hvorledes kan du, o! kjære og gode Herre, bedre styrke og bekræfte mit Haab, end at du mig bespiser med en udødelig Spise til det evige Liv?

O! min Herre og min Gud, jeg beder dig ydmygelig, at, efterdi du er bleven mit Kjød og Blod, du da ville værdiges at unde og give mig alt det, som dig kan være tækkeligt og behageligt, lad din Villie være min Villie, hvad dig er imod, lad det være mig imod, mit Kjød og Blod er dit Kjød og Blod, og dit Kjød og Blod er mit Kjød og Blod, derfor lad mig ikke misbruge det til Synd og Ondskab, men bruge det dig til Ære og efter din Velbehagelighed. Lad mig og fremdeles formedelst dit Kjøds og Blods Kraft blive stedse jo villigere og stærkere til at bære mit Kors og til at være taalmodig i Trængsel og Bedrøvelse, til at være ydmyg, naar jeg foragtes og forhaanes, til at være sagtmodig, naar jeg forfølges, til at være fyrrig og bestandig i Kjærlighed, til at være andægtig i Bønnen, paa det jeg dit Legems og Blods Kraft i mit Liv og Levnet og din Igjenløsnings Frugt i min Tro altid maatte frugtbarlig befinde. Amen.

11. Bøn førend man gaar til Herrens Nadvere.

Herre Jesu Christe, min Sjæls tro Hyrde og Biskop, du som har sagt: jeg er Livsens Brød, hvo, som æder af mig, han skal ikke hungre, og hvo, som tror paa mig, han skal ikke tørste evindelig, jeg kommer til dig og beder dig ydmygelig, du ville mig formedelst en sand Tro berede og gjøre mig til en værdig Gjæst til det himmelske Maaltid, du ville føde mig dit arme Faar i denne Dag, paa den grønne Eng og lede mig til det første Livsens Vand, du ville for dit Navns Skyld vederkvæge min Sjæl og føre mig paa Retfærdigheds Stier, du ville gjøre mig af Naade værdig til dit Bord og himmelske Maaltid og oven fuld for mig skjænke dit Kjærligheds og Naadens Bæger. Jeg arme Faar kommer til din Føde, til din Spise, til dit Livsens Brød og til de levende Vandkilder. O! sande, søde, himmelske Brød, opvæk i mig en aandelig Hun-

ger og hellig Tørst, saa at jeg skriger efter dig, som en Hjort skriger efter det ferske Vand.

For Alting lad mig hjertelig angre og fortryde mine Synder og iføre mig Troens rette Bryllups-Klædning, ved hvilken jeg kan fatte og nyde din hellige Fortjeneste, og at jeg samme Klædebon maa fast beholde og bevare, at jeg ikke skal blive en uværdig Gjæst. Giv mig og et ydmygt og forligeligt Hjerte imod min Næste, og at jeg gjerne tilgiver og forlader, hvad Nogen kunde have gjort mig imod. Opryk og udryd al Bitterheds og Fiendskabs Rod af mit Hjerte og plant derimod i min Sjæl Kjærlighed og Barmhjertighed, at jeg i dig kan elske min Næste og alle Mennesker.

O! du rette og sande Paaskelam, vær du min sande Spise, lad mig nyde og æde dig med hjertelig Angers og Ruelses bitre Salt og med et helligt bodfærdigt Levnets usyret Brød. Jeg kommer, Herre, til dig, belagt med megen stor Urenhed! jeg fører frem for dig et urent Legeme og Sjæl, fuld af Spedalskhed og al Vederstyggelighed, værdiges mig at rense og rengjøre. Der dit hellige Legeme var tagen af Korset, blev det indsvøbt i et rent Linklæde, give Gud, jeg maatte dig med saa rent et Hjerte annamme og optage, saa det dig kunde være tækkeligt og velbehageligt, o! at jeg dig med hellig Andagt maatte omfavne og dig i min Kjærlighed indvikle og salve dig med et sønderknuset Hjertes og angerfuld Aands bitre Myrrha! Det himmelske Brød, som skulde til Amindelse indlægges i Pagtens Ark, maatte i et gyldent Røgelseskar annammes og lægges, give Gud, jeg ogsaa maatte annamme og bevare dig i et ganske rent Hjerte.

O! min Herre, du har jo selv sagt: de Stærke og Karske have Lægen ikke behov, men de Syge, og de som have ondt, ak! jeg er ogsaa syg, jeg behøver dig som min himmelske Sjælelæge. Du har sagt: Kommer til mig alle I, som arbeide og ere besværede, alle I, som ere syge og plagede, jeg vil vederkvæge Eder. O! Herre, jeg kommer beladt med mange Synder, tag dem fra mig, lette mig naadeligen af den store og tunge Byrde, jeg kommer som en Uren, rens mig, som en Blind, oplys mig, som en Fattig og Elendig, gjør mig rig paa min Sjæl, som en Fortabt, opsøg mig og opled mig, som en Fordømt, gjør mig salig. O! Jesu min Sjæls yndeligste og allerkjæreste Brudgom, lad mig lade af at have Behagelighed til mig selv og at kjæle for mig selv. Annam mig til dig, ja i dig, og afvend mig bort fra mig selv; thi i dig bekommer jeg en sand Frihed, uden dig er jeg aldeles ufri og en Træl, i dig lever jeg, i mig selv dør jeg, i dig er jeg retfærdig, i mig selv er jeg ligesom idel Synd og med al Uretvished, Skam og Skjændsel beladen, i dig er jeg salig, i mig selv er jeg idel Fordømmelse.

O! min himmelske Brudgom, kom til mig, jeg vil ledsage og føre dig i mit Hjertes Kammer, der vil jeg kysse dig, paa det ingen skal mig forhaane og bespotte. Forær og giv mig din Kjærligheds Sødhed, dit salige og evige Livs Lugt, din Retfærdigheds Smag, din Venligheds Skjønhed, din Godheds Kjærlighed, din Ydmygheds Prydelse og din Barmhjertigheds Frugt. O! min himmelske Læge, jeg fører til dig en død Sjæl, gjør du den levende, en syg og svag Sjæl, gjør du den sund igjen, et Hjerte, som er tomt fra alle retsindige og christelige Dyder, opfyld du det med din Naade, med din Aand, med din Kjærlighed, med din Sagtmodighed, med din Ydmyghed og med din Taalmodighed. O! søde Livsens Brød, bespis mig til det evige Liv, saa at jeg i Evighed ikke hungrer eller tørster, i dig har jeg fuldkommen Tilfredsstillelse, du er mig Alting, bliv du evindelig i mig, og lad mig blive evindelig i dig, efter dit Ords og Forjættelses Lydelse, hvo, som æder mit Kjød og

drikker mit Blod, han bliver i mig og jeg i ham, og jeg skal opvække ham paa den yderste Dag. Amen.

12. Taksigelse efterat man har annammet den hellige Nadveres Sakramente.

O! venlige, kjærlige, søde, hjerteallerkjæreste Herre Jesu Christe, dig takker jeg af mit ganske Hjerte, at du mig ved dit hellige Legems og Blods kostelige og dyrebare Spise og Drikke saa naadelig og rigelig har bespist og vederkvæget. Hvo er jeg, Herre, at du mig uværdige har gjort værdig til at æde ved dit Bord? jeg takker dig for al din Kjærlighed og Trofasthed, for din Manddoms-Annammelse, for din hellige Fødsel, for dit hellige og naaderige Evangelium, for din Døds Kamp og blodige Sved, for al din hellige Lidelse, for dine Slag, for din Forsmædelse, for din Bespottelse og Bespyttelse, som du med saa stor Taalmodighed led, for den skarpe og hvasse Tornekrone du bar, for dine Vunder og Saar, for al din Pine og Smerte, for din modige Graad og Taarer, for dine Suk, for din Angst, for din Korsfæstelse, for din ynkelige Død og for alle dine Velgjerninger, som mig derved ere forhvervede, for Lovens Fuldkommelse, for Syndernes Forladelse, for den nøiagtige Forsikring og fuldkomne Betaling, som er gjort for mine Misgjerninger, for den Forligelse, som er skeet med din himmelske Fader, for den Retfærdighed, os er skjænket og forhvervet, for den Helliggjørelse, som er skeet formedelst den Hellig-Aand og for det evige Liv, i hvilke Velgjerninger du mig formedelst Troen har gjort delagtig og ved dit Legems og Blods dyrebare Pant i Sakramentet derpaa forsikret. Hvorledes kunde du dog give mig et høiere Pant paa din Kjærlighed og en større Forsikring paa min Gjenløsning, Syndernes Forladelse og det evige Liv?

Giv, at jeg aldrig mere forglemmer din store Kjærlighed, men stedse og uden Afladelse betænker din hellige Død og Pine. Dit hellige Legeme og Blod hellige og velsigne mit Legeme og Sjæl og bevare mig for alle Synder. O! min Gjenløser og Saliggjører, lev du i mig og jeg i dig, bliv du i mig og jeg i dig, fordriv af mit Hjerte al Udyd, behold og besid du mit Hjertes Hus alene. Min arme og fattige Sjæl har som din Brud sig med dig trolovet, og du har som dens Brudgom trolovet dig med den i al Evighed, saa at den nu er bleven en Dronning og har bekommet dig, alle Kongers Konge, til sin Brudgom; hvorledes skulde den da igjen gjøre sig til en Tjenestepige og tjene saa mange Synder og saa megen Urenhed? Hvorfor skulde den da ved Syndens Forfængelighed og Ringhed tage Skade paa sin Adelskab og store Frihed og gjøre sig selv uværdig til saadant kongeligt Samfund og til at være en saadan kongelig Brud.

Smyk og pryd min Sjæl med aandelige Prydelser, med den himmelske Deilighed, med en fast Tro, med en brændende Kjærlighed, med et levende Haab, med den ædle Ydmyghed, med en hellig Taalmodighed, med en andægtig Bøn, med en venlig Sagtmodighed og med en inderlig og Hjertens Forlængsel efter dig alene og efter det evige Liv, saa at jeg altid, enten jeg æder eller drikker, sover eller vaager, lever eller dør, maa have en venlig Samkvem og Omgjængelse med dig, o Herre, at du hos mig og i mig og jeg hos dig og i dig maa blive evindelig, maa stedse med dig æde og drikke, om dig tale og synge og uden Afladelse paa dig tænke og i denne Tro maa hensove og paa den yderste Dag glædelig opstaa og indgaa til den evige Fryd og Glæde. Amen.

13. Hvorledes man skal betragte den Person, som lider, saa og Aarsagen til Jesu Christi Pine og Lidelse.

O! min Gud og min Herre, lad mig kjende og betænke den Person, som

for min Skyld har lidt! er han ikke den enbaarne Guds Søn, det allerkjæreste Guds Barn? hvorledes er han da hengiven til en saa forsmædelig Død? er han ikke den, om hvilken Faderen raabte ned af Himmelen: denne er min Søn, i hvilken jeg har god Behagelighed; hvi maa han da nu bære hans Vrede? er han ikke Herlighedens Herre? hvi bærer og lider han da nu saadan en Forsmædelse? er han ikke den Allerstærkeste? hvi er han da vorden saa svag og skrøbelig, at han har ladet sig korsfæste? er han ikke en evig og almægtig Gud? hvi lider han da saadan usigelig Nød? er han ikke det ubesmittede og uskyldige Guds Lam? og bliver dog ført til saadan en blodig Slagterbænk.

Eia! hvor er det deilige, hellige og ubesmittede Legeme saargjort, eia! hvor ere de hellige Hænder, hvormed han os velsignede, og de hellige Fødder, som vandrede paa Fredens Veie, igjennemborede! eia! den naadefulde Mund og de rosenfarvede Læber, hvi ere de saa blege? hans hellige Hoved, som var al Ære værd, hvor er det med Torne tilredet og revet! se, hans kjærlige Hjerte, hvor han os det ved sin aabnede Side har aabenbaret! ak! det hellige rene og klare Hjerteblod, som udflød af hans velsignede Side, rense mig fra alle mine Synder! ak! hans venlige Øine, som er klarere, end Solen, hvi ere de saa fordunklede? hvi se de saa klagelig? hvi rinde de saa med Vand, som en Vandkilde og Kjærligheds Brønd? se, alt det er dog beklageligt og jammerligt, som man ser paa ham. Han er saa ganske slagen, at der er intet sundt paa hans Legeme. Se, det er mine Synders Plage og Straf; mine Misgjerninger have ham saaledes tilredt, plaget og saargjort.

O! den store Hemmelighed, o! den store Kjærlighed, at mine Synder saa skulde straffes paa det allerhelligste Christi Legeme; og at jeg formedelst saadant et helligt Offer maatte forliges! den Hellige bærer min Uhelligheds! den Retfærdige min Uretfærdighed; den Fromme min Ondskab; den Uskyldige bærer min Skyld. Herren giver sig bort for sine Tjenere; Guds Søn for Menneskens Børn; Ærens Konge lægger paa sig vor Forsmædelse. Skaberen giver sig hen for sine skabte Kreature, Gjenløseren for de Fangne; al Verdens Gud for de Fortabte; den Velsignede, ja Velsignelsen selv, giver sig hen for de Forbandede; den Salige for de Fordømte; Livet for Døden.

Jeg har syndet, hvad har det uskyldige Lam gjort? Jeg har været ugudelig, hvad har denne Retfærdige mishandlet? O, Herre, du er for min Hoffærdigheds og Hovmodigheds Skyld ydmyget, for min Ulydigheds Skyld hudstrøgen og hudflettet, for min Vellysts Skyld slagen fuld med Smerte, Vunder og Saar, jeg har forskyldt og fortjent Døden, og du maa dø, jeg var bortsolgt formedelst Synden, og du er vorden min Betaling og Løsepenning og har gjort og bevist den allerhøieste Betaling for mine Synder. O! min Herre Jesu, hvorledes kunde Synden være saa stor, at den ikke med dette allerdyreste Liggendefæ skulde være betalt? Hvorledes kunde nogen Overtrædelse være saa gruelig, at den ikke ved saadan stor Forsmædelse, Smerte og Pine skulde blive forligt? Hvor kunde Synden være saa mangfoldig, at den ved denne høie Persons store Lydighed, høie Taalmodighed og Sagtmodighed og dybe Ydmyghed ikke skulle borttages? O! min Gud, hvorledes kan din Vrede være saa stor, at den formedelst saadan Lydighed, ved saadan Angst og Drøvelse, Skjælven og Bævelse, blodig Sved og bitter Død ikke skulle være forligt og afsonet? Vær mig, o min Herre og Gud, derfor naadig og se ikke til mine Synder, men tag mig til Naade og lad mig din kjære Søns Jesu Christi dyre udgydte Blod evindelig nyde og beholde. Amen.

14. Taksigelse for Jesu Christi Pine og Død og for den Forligelse, som er skeet med Gud.

O! Herre Jesu Christe, du hellige, rene, ubesmittede og uskyldige Guds Lam, som bærer og borttager Verdens Synder, jeg takker dig af Hjertet for din allerhelligste Pine og Død, for din store Angst og Bedrøvelse, der din Sjæl var bedrøvet indtil Døden, der al Verdens Elendighed og Smerte var falden paa dig, alle Menneskers Hjertens Angst, Banghed, Frygt, Forskrækkelse, Skjælven og Bævelse. Hvo kan, Herre, denne din indvortes Sjæls Pine, som du led paa din høibedrøvede Sjæl og Aand, noksom udgrunde og udsige? O Sjælens Nød, o Hjerteforg, o Aandens Angst, o Dødsens Kamp, o blodige Sved, med hvad for et taknemmeligt Hjerte skal jeg dig optage og annamme? O Herre, du har sandelig maattet smage Døden for os Alle, du har fornummet alle Menneskers Dødsangst, dig har Dødsens Braad, Synden, ret kvalt, ja alle Menneskers Synder og Syndens Kraft, det er, Loven med sin Trudsel, med sin Forskrækkelse og Forbandelse; derfor takker jeg dig, o trofaste og naadige Herre.

Jeg takker dig og for din kraftige Bøn og for dit ydmyge Fodfald, der du faldt paa Jorden paa dit Ansigt i Urtegaarden, gav og opofrede dig ganske og aldeles i din himmelske Faders Villie. Jeg takker dig for dine Baand, der du som en Misdæder lod dig for min Skyld binde, paa det du mig kunde løse fra den evige Døds Baand. Jeg takker dig for de Hug og Slag, du for min Skyld led og udstod, for din Hudstrygelse, for din store Taalmodighed, Sagtmodighed og Ydmyghed, hvormed du for min Ulydighed, Hovmodighed og Ærgjærrighed, Vrede og Hevngjerrighed har betalt og gjort Pligt og Bod. Jeg takker dig, at du for min Skyld har ladet dig til den forsmædelige Korsets Død fordømme og mig dermed frelst og forløst fra Guds strænge Dom og den yderste Dags forskrækkelige Sententse.

Jeg takker dig for den Tornekrone, som du mig til Gode har baaret, og at du vilde forhverve mig Ærens Krone. Jeg takker dig for din Korsfæstelse, at du dig saa ganske villig og taalmodig har med Hænder og Fødder ladet nagle til Korset og er bleven en Forbandelse paa Træet, paa det du vilde fri og frelse mig fra den evige Forbandelse. O! hellige Offer, o! ubesmittede Legeme, o! rene Hjerte, hvor have mine Synder dig tilredt og ilde medhandlet! O! du ærværdige Hoved, hvor er du med Torne reven, o! du allerskjønneste og allerdeiligste Ansigt, hvor jammerlig er din Gestalt og Skikkelse, o! I klare Øine, som ere langt klarere end Solen, hvorfor se I saa klagelig? o! I rene og tugtige Øren, hvilken forskrækkelig Bespottelse og Forhaanelse maa I høre, o! I hjælperige og velsignede Hænder, hvorfor ere I saa gjennemnaglede? o! hellige Legeme, Guds rene Tempel, hvorfor er du saa gruelig saargjort, nøgen og bar, og fuld af blodige Strømme? her har Gud ikke sparet sin eneste Søn, ja ikke end sparet ham for den alleringeste Smerte, paa det han fuldkommelig, baade med indvortes og udvortes Pine og Lidelse for os kunde betale. O! Gud, hvor stor er din Vrede imod Synden, o! Christe, hvor stor er din Kjærlighed! indvortes lider du Sjælens Angst, Forskrækkelse og Pine, udvortes lider dit hellige Legeme saadan en usigelig Smerte, Legeme og Sjæl smager Helvedes og Dødsens Bitterhed, derfor raaber og skriger du: min Gud, min Gud, hvorfor haver du forladt mig? derfor takker jeg dig af Hjertens Grund.

Jeg takker dig og hjertelig for din kjærlige Forbøn, som du gjorde for dem, som dig korsfæstede. O! min Gud og min Herre, jeg har dig med mine Synder korsfæstet, og du har dog bedet for mig. Jeg takker dig og

for det trøstelige Ord: Idag skal du være med mig i Paradis, og jeg beder dig, Herre, tænk ogsaa paa mig i dit evige Rige, vis mig dit Paradis i min sidste Nød og oplad det for mig.

Jeg takker dig og for det Ord, du talede til Johannes, se det er din Moder, hvormed du gav tilkjende den Omsorg, du havde for din Moder, og for alle dem, som dig elske, og jeg beder dig, at du vil ogsaa have Omsorg for mig og trøste mig i min Modgang og Gjenvordighed.

Jeg siger dig og Tak af Hjertet for din store Sjæls Angst og Nød, som du led, der du raabte: min Gud, min Gud, hvorfor har du forladt mig? forlad mig ikke i min sidste Nød, men lad mig befinde, at du er min Gud endog i min allerstørste Nød. Jeg takker dig for din hellige Tørst paa Korset, med hvilken du betegnede, at du tørstede efter min Salighed, og beder dig, stille min Tørst med Livsens Vand og vær mig en Vandkilde, som udspringer og opvælder til det evige Liv.

Jeg takker dig og inderlig for det trøstelige Ord, som du sagde: det er fuldkommet. Thi dermed gav du tilkjende, at alt det, som hører til vor Salighed, er fuldkommet. Ja det er visselig fuldkommet, thi Guds Vrede er stillet, Lovens Forbandelse er borttagen, Synden er udslettet, Døden har mistet sin Braad, Djævelen er fangen, Helvede er udplyndret og ført i Triumph, Verden er overvunden, Retfærdighed og Salighed er os forhvervet, vi have Fred med Gud, den tilsluttede Himmel er for os igjen oplukt, Lovens Haandskrift er aldeles borttagen. Gud være Lov i al Evighed! Jeg takker dig og for dit sidste Ord paa Korset: Fader jeg befaler min Aand i dine Hænder, hvormed du opgav din Aand, og formedelst din uskyldige Død fuldkommede din hellige Lidelse, som du led for mine Synder. Jeg takker dig for dine hellige Vunder og Saar i din Side og for dit hellige og dyrebare Blod, som deraf udrandt, hvilket er den fuldkomne Betaling, den lige Betalingsværd, ja overflødig Betaling for alle mine Synder.

Hvor kunde nogen Synd være saa stor, den jo maatte formedelst saa høi en Persons Pine og Død være betalt, hvor kunde nogen Misgjerning være saa skjændelig, at den formedelst saadan en overvættes Betalings-Penning jo maatte være forligt og assonet? hvor kunde Synden være saa forskrækkelig, at den formedelst denne forfærdelige og forsmædelige Død jo maatte borttages? denne fuldkomne Betaling, o! Fader, har du engang for mine Synder annammet, du vil jo nu fremdeles ikke mere fordre og kræve Betaling af mig derfor, din Retfærdighed har faaet fuldkommen og nøiagtig Betaling, paa det din Barmhjertighed kunde komme rigelig over mig. Dette Forligelsesoffer er jo helligt og ubesmittet, og derved er du fuldkommelig tilfredsstillet, derfor vil du nu aldrig mere i al Evighed med mig trætte eller være mere vred paa mig. Lad og nu din Godhed og Trofasthed møde mig, lad Retfærdighed og Fred kysse hverandre. Jeg bekjender med alle Hellige og siger: i den Herre, Herre har jeg Retfærdighed og Styrke. Dig være evig Lov og Tak i al Evighed. Amen.

15. En andægtig og trøstelig Taksigelse for den Herres Jesu Christi hellige Pine og Død, saavelsom dens Betragtning.

O! allerhelligste og venligste Herre Jesu Christe, vi takke dig for din hjertelige Angst og Banghed, der din Sjæl var for vor Skyld bedrøvet indtil Døden, paa det du kunde afvende fra os den evige Bedrøvelse og forhverve os den evige Fryd og Glæde, vi takke dig for dit ydmyge Knæfald, som du gjorde for din himmelske Fader, der du faldt ned paa Jorden paa dit hellige Ansigt, paa det du kunde forskaffe os Naade, og at vore Ansigter ikke skulle beskjæmmes.

Vi takke dig for din allerhelligste Bøn og Lydagtighed, i hvilken du ganske hengav din Villie i din himmelske Faders Hænder og Villie og sagde: Fader, er det muligt, da tag denne Kalk fra mig, dog ikke hvad jeg vil, men hvad du vil, hvilket du gjorde, at du kunde gjøre Pligt og Bod for vor onde og ulydige Villie og den omvende, forandre og helliggjøre, at den maatte blive skikket og dannet efter din hellige Villie.

Vi takke dig for din haarde og bitre Strid med Døden, hvormed du tog Magten fra Døden, gjorde den afmægtig og kraftesløs og overvandt den. Vi takke dig for din allerhelligste Blods-Sved, som overflødigen trængte sig af dit hellige Legeme og flød ned paa Jorden, paa det vor kolde Døds-Sved maatte helliggjøres, og vor Døds-Angst til en rolig og stille Søvn maatte forandres. Vi takke dig, o! uskyldige og ubesmittede Guds Lam, at du for vor Skyld er fangen, paa det vi skulde blive frelste, bunden, paa det vi skulde blive fri, falskelig anklaget, paa det vi for Guds strænge Dom skulde frikjendes, slagen i dit hellige Ansigt, paa det vi skulde beholde Fred. Vi takke dig, allertaalmodigste Herre Jesu Christe, at du for vor Skyld er bespottet, paa det du kunde blive vor evige Visdom, bespyttet, paa det du skulde fri og forløse os fra vor Skam og Skjændsel, forhaanet, paa det vi ved dig skulle komme til Ære, slaget og hudstrøget, paa det du skulde lide for os og undgjælde for vor Ulydighed. Vi takke dig, du Ærens Konge og Herligheds Herre, at du for vor Skyld er forhaanlig klædt med Purpur, paa det du vilde forhverve os det kostelige Bryllups- og Æres-Klæde, at du er med Torne kronet, paa det du vilde sætte paa os Retfærdigheds Krone, at du har taget et Rør i din høire Haand, paa det du ikke vilde sønderbryde det knusede Rør, at du har ladet dit hellige Hoved slaa med Røret, paa det vi maatte med al Dristighed, Fryd og Glæde opløfte vore Hoveder.

Vi takke dig, o! du allerkjæreste og venligste Herre, fordi du blev stillet for Folket, der Pilatus sagde: se, hvilket et Menneske, paa det din himmelske Fader skulde anse vor Elendighed og for din Skyld sig over os forbarme, idet du dermed ligesom siger til din Fader, om Enhver af os: o! Fader, se hvilket et Menneske!

Vi takke dig, du allerhelligste og ypperste Herre, at du af dit eget Folk er bortkastet, foragtet, forskudt og ganske fornægtet, paa det du vilde være den Sten, som Bygningsmændene forskjøde, og er bleven til din christne Kirkes Hjørnesten. Vi takke dig, at du er for vor Skyld fordømt til Døde, paa det du vilde gjøre os fri og kvit for den evige Død og Fordømmelse.

O! du allerretfærdigste og ydmygeste Guds Tjener, du allerlydagtigste Guds, din himmelske Faders, Søn, vi takke dig, at du selv har baaret Korset til det Sted, du skulde korsfæstes, paa det du vilde lære os, at vi med al Villighed og Redebonhed skal tage vort Kors paa os, og bære det til vort Yderste. Vi takke dig, at du er til Korset med Hænder og Fødder naglet og fæstet, paa det du vilde være et Offer for vore Synder. Vi takke dig, at du er korsfæstet mellem twende Røvere og Mordere, og regnet iblandt Misdædere, alligevel du gjorde ingen Uret, og der er ikke fundet nogen Svig i din Mund, paa det du kunde os formedelst din Uskyldighed med Gud forlige. Vi takke dig, at du har lidt paa Korset saa stor Forsmædelse og Forhaanelse, paa det du os fra den evige Skam og Forhaanelse vilde fri og frelse.

Vi takke dig, o! du Herrens Velsignede, at du er bleven en Forbandelse paa Træet, paa det alle Folk paa Jorden skulle i dig velsignes, at, alligevel du er den Allerdeiligste iblandt Menneskens Børn, du dog paa Korset er

bleven en Orm lig, paa det du kunde gjøre os for Gud yndelige og elskelige, at du er vorden den Allerforagteligste iblandt Menneskens Børn, paa det du vilde gjøre os herlige og ypperlige. Vi takke dig, at du er ganske trøsteløs ophængt paa Korset, paa det vi skulde blive evindelig trøstet, at du maatte dø med blot og nøgent Legeme, paa det du vilde iføre os Saligheds Klæder og pryde os med Retfærdigheds Kjortel.

Vi takke dig, du evige Ypperstepræst og vor eneste Midler, at du for os paa Korset har bedet, paa det du dig din himmelske Fader med et stærkt Skrig og modig Graad for os vilde opofre. Vi takke dig for det trøstelige Ord: Idag skal du være med mig i Paradis, med hvilket Ord, som med den rette Paradises Nøgel, du har oplukket det himmelske Paradis for alle arme og elendige Syndere, som søge til din Naade.

Vi takke dig for din Angst og Nød, der du raabte: min Gud, min Gud, hvorfor har du forladt mig? med hvilket du betegnede, at vi ikke evindelig af Gud skulle forlades eller forskydes. Vi takke dig for din hellige Tørst paa Korset, og den bitre og sure Edikke-Drik, som du drak, hvormed du frelste os fra den evige Tørst og Helvedes Bitterhed. Vi takke dig for dit trøstelige Ord: det er fuldkommet, det er, Synden er udslettet, Gud er forligt og tilfredsstillet, Skriften er fuldkommet, og der er funden en evig Forløsning. Vi takke dig for din hellige Død og for dit sidste Ord paa Korset: Fader jeg befaler min Aand i dine Hænder; thi dermed har du betalt for alle vore Synder, igjen forskaffet os Livet, og overantvordet alle retsindige troende Sjæle i din himmelske Faders Hænder.

Lad os nu, o! allerkjæreste og velsignede Konge, bede med Joseph af Arimathia om dit hellige Legeme, svøbe og indvikle det i vor Troes rene Linklæde og Svøbelse, salve det med Myrrha og Alloe, det er, med hjertelig Anger og Ruelse over vore Synder, annamme det formedelst Troen i vor Andagt og i et nyt rent Hjerte og lægge det derhen, saasom i en ny Grav, saa at du alene, og ikke noget Andet, deri bor og hviler. Og forsegle du denne Grav med din Hellig-Aand, at hverken Verden eller Djævelen, eller nogen Anden skal kunne stjæle dig af vore Hjerter, saa at vi ikke miste dig, men at vi maa dø med dig, opstaa, leve og fare til Himmelen med dig og hos dig være og blive evindelig. Amen.

16. En anden Taksigelse for Christi Pine og Død.

O! Herre Jesu Christe, du som har Menneskens Sjæle saa inderlig kjær, jeg siger dig Lov og Tak, Ære og Pris for din store Kjærlighed og Lyst, som du har havt til at lide og pines for min Skyld, der du saa ganske frivillig gik dine Fiender imod og gav dig i deres Hænder. Jeg takker dig for de Baand, for de Slag, for de Forhaanelser, for de Bespyttelser, for de Kindheste, som du led og udstod i Hannas Hus, desligeste i Kaiphas Hus, der du og blev fornegtet af din egen Discipel Peder, fordømt af de Ypperstepræster og med skjult og bedækket Ansigt slagen, bespottet og bespyttet, jeg siger dig derfor Lov, Ære, Pris og Tak og beder dig, giv mig ogsaa et villigt og redebont Hjerte til at lide for din Skyld og ganske at opofre mig til din Ære og Velbehagelighed. Lad din Kjærlighed og din Naade mig opfylde og udslet derved i mig al Egenkjærlighed, ja lad derved alle mine Sind, Tanker og Idræt bøie og strække sig til dig, være indelukket i dig og med dig forenede.

O! Herre Jesu, jeg takker dig ogsaa for den store Forsmædelse og Spot, som du i Pilati Hus udstod for min Skyld, og der du blev henført til Herodes og tilbage igjen og haardt anklaget. Jeg takker dig for din store

Taalmodighed og Sagtmodighed og for den store Foragt, som du maatte lide i Herodis Hus, der man dig i et hvidt Klæde saa forsmædelig bespottede. Ak! plant o Herre, i mig en sand Ydmyghed, at jeg intet agter al timelig Ære og Herlighed, og at jeg maa kjende og forstaa, hvor ringe jeg i mig selv er, og ikke skjøtte, at jeg bliver foragtet af Andre. Giv mig den Naade, at jeg ikke tragter efter verdslig Ære og ikke fortryder, at jeg i Verden er ubekjendt, saavelsom forsmaaet og ringeagtet, og lad det være min Lyst og Længsel, at jeg maa bære din Forsmædelse.

Jeg siger dig, o! Herre Jesu Christe, Lov, Pris, Ære og Tak for din forsmædelige Hudstrygelse, for dine blodige Strømme, for det Forhaanelses Purpurklæde, du maatte bære, for din blodige Tornekroning, for din foragtelige Bespottelse og Bespyttelse, for de Kindheste og andre haarde Slag, du udstod, for den beskjæmmelige Fremledelse for Folket, der Pilatus sagde: se, hvilket et Menneske! jeg takker dig for den Forhaanelse, med hvilken du blev saa ringe af Folket agtet, at de agtede mere en Morder og Misdæder, jeg takker dig for din store Taalmodighed, du teede, der den pinagtige Bloddom blev fældet over dig, og du af Pilatus blev dømt og fordømt til Korsets Død. Jeg siger dig med al Ydmyghed, Lov, Pris og Tak for din forsmædelige Udførelse til Retterstedet, og at du selv maatte bære dit Kors, og som en Misdæder for min Skyld lade dig udføre til Hovedpandestedet, jeg beder dig, giv mig Taalmodighed til at bære mit Kors og med en villig Lydagtighed at optage og annamme din faderlige Tugt og Revselse, saa jeg dig, i al Modgang og Forsmædelse kan love, prise og takke, desligeste fornægte mig selv og med frydefuldt Hjerte dig mig ganske opofre og give mig ganske i din Vold og Villie.

Jeg takker dig, o! Herre Jesu Christe, fordi du lod blotte dit hellige Legeme, for din beskjæmmelige og smertefulde Korsfæstelse, for de dybe Vunder og Saar i dine Hænder og Fødder, for dit usigelige dyrebare og rosenfarvede Blods Udgydelse og for den store Forsmædelse, du led, der du blev paa Korset ophængt imellem tvende Røvere og Mordere og siden forhaanlig blev bespottet. Jeg takker og priser dig for de hellige syv Ord, du talede paa Korset, der du bad for dine Fiender, lovede den bodfærdige Røver Paradis og befalede din Discipel Johannes din Moder, jeg beder dig for dit rosenfarvede Blods dyrebare Draabers Skyld og for al din Angest Skyld, som du led indvortes og udvortes, at du vil blotte mig fra alle Kreature, at jeg arm og elendig i Aanden dig maa efterfølge, at jeg maa afføre den gamle Adam og beklædes med din Uskyldighed, Helligheds og Retfærdigheds hvide Klæde, at du og ville vende mit Hjerte til dig, vise og aabne mig Paradis, at du ville trøste mig i min Trængsel og Gjenvordighed og al ond Lyst og Begjærlighed i mig korsfæste og fæste mig med Kjærligheds Søm til dit Kors, saa din Korsfæstelse altid kunde være mig for Øine og i mit Hjerte og gjøre mig dig ganske ligedannet.

Jeg takker og priser dig, o! Herre Jesu Christe, for dit rene Legemes blodige Offer paa Korset, hvorpaa der var intet sundt og helt, og det var ganske saargjort og fuldt af Smerte og Pine fra Hoved indtil Fodsaale, desligeste for din store Hjerte- og Sjæle-Angest, der dig, indvortes og udvortes, al Trøst var berøvet og fratagen, saa at du raabte: min Gud, min Gud, hvorfor har du forladt mig? jeg siger dig Pris og Tak for din hellige Tørst, og for din bittre Galdedrik og for det trøstelige Ord: det er fuldkommet, desligeste for det sidste Ord, i hvilket du med høi Røst befalede din himmelske Fader din Sjæl og udgav din Aand.

Jeg siger dig Pris, Lov og Tak for din bitre Død, der dit Hjerte

braft, og din Sjæl tog Afsked fra dit hellige Legeme. Jeg takker dig for din aabnede Side, hvoraf udrandt Blod og Vand, og beder dig for din bitre og haarde Døds Skyld og for dine blodige Saars Skyld, at du lader mig nyde din Døds og Saars Frugt og Virkning, at jeg derved bekommer mine Synders Forladelse og omsider nyder det evige Liv, den evige Ro og Glæde, og at jeg maa med dig afdø Verden og al ond Lyst og leve i dig alene og af dine Vunder og Saar, som af Sandheds Kilde, lædskes og vederkvæges, saa at, naar min Sjæl er renset og aftvet formedelst dit Blod af alle sine Synder, jeg da aldeles ren og ubesmittet maa skilles fra Verden og saa med dig i al Evighed blive forenet.

O! Herre Jesu Christe, jeg priser og takker dig for dit hellige Legeme, som blev nedtaget af Korset og salvet med dyrebar Smørelse og lagt i en Grav, og beder dig, at du vil forlene min Sjæl Ro og Hvile i dine Saar og lade mit Legeme i Jorden, som du med din Jordefærd og Legems Begravelse har helliggjort, sove og hvile, indtil du det igjen paa den yderste Dag vil opvække til det evige Liv, og jeg saa maa leve med dig, min Igjenløser, se og beskue dig i mit Kjød og din Fred, Fryd og Glæde evindelig nyde og beholde. Amen.

17. Taksigelse for Jesu Christi ærefulde Opstandelse, og hvad Frugt og Fordel vi deraf have at forvente.

O! Herre Jesu Christe, du stærke Løve af Juda Stamme, uovervindelige Kjæmpe, du mægtige og triumpherende Fyrste, du stærke Samson, du som tilintetgjorde Synden, overvandt Døden og førte Liv og Uforkrænkelighed til Lyset, dig, o! mægtige Slangetræder, og Helvedes Forstyrrer, takker jeg hjertelig for din triumpherende og glædelige Opstandelse, hvormed du fratog Døden sin Magt og førte et evigt uforgjængeligt Væsen igjen til Lyset. Du har bevist dig som en almægtig Herre, som har Helvedes og Dødens Nøgle, som oplader og igjen tillukker, du var død, og se, du er levende fra Evighed i al Evighed. Du har igjenløst dit Folk fra Døden og befriet dem fra Helvedes Vold. Død, hvor er nu din Braad? Helvede, hvor er nu din Seier? dig være Tak, som gav os Seier, du var en Forgift for Døden og en Pestilentse for Helvede. Du opslugte Døden evindelig og aftørrede al Graad af vore Øine.

Kommer, lader os gaa til Herren, han har saargjort os, og han skal læge os, han har slaget os, og han skal forbinde os igjen, han skal gjøre os levende igjen efter to Dage, og han skal opreise os paa den tredie Dag, at vi skulle leve for ham. Derfor glæder sig mit Hjerte, og min Ære skal fryde sig. Thi Gud har ikke forladt din Sjæl i Helvede og ikke tilstedt sine Hellige at se Forraadnelse, du var forladt en liden Tid af Gud, men nu kronet med Hæder og Ære. Du er nu tagen fra Angest og Dom, hvo vil udsige dit Levnets Længde? den Sten, som Bygningsmændene forkjøde, er bleven til en Hjørnesten, det er skeet af Herren, og det er underligt for vore Øine. Man synger om Glæde og Salighed i de Retfærdiges Pauluner, Herrens høire Haand er ophøiet, Herrens høire Haand beholder Seier, jeg skal ikke dø, men leve og fortælle Herrens Gjerninger. Du har drukket af Bækken paa Veien, derfor har du opløftet dit Hoved. Du er i Sandhed Opstandelsen og Livet, hvo, som tror paa dig, om han dør, saa skal han dog leve. Du er de tro Christnes Liv, derfor kunde de aldrig mere dø, du som er deres Liv, dør ikke, derfor kunde de og aldrig miste deres Liv.

O! min Herre, din Udgang i din Opstandelse er som den deilige Morgenrøde, du er paa majestætisk Maade og Herlighed i et Forskjælv opstanden. Dine hellige Engle viste os Graven og sagde: Hvorfor lede I efter

den Levende blandt de Døde? kommer hid, ser Stedet, hvor Herren laa. Eia! hvilke deilige og flittige Kammertjenere var der om din Grav! de hellige Vægtere, som toge vare paa deres Herre, der han opstod. Du venlige og yndelige Herre aabenbarede dig ogsaa for Peder og for den store og grove Synderinde Maria Magdalena, til hvem du sagde: Gak hen til mine Brødre og sig dem: Jeg farer op til min Fader og til eders Fader, til min Gud og til eders Gud. For de to bedrøvede Disciple, som gik til Emmaus, aabenbarede du dig ogsaa som en Pilegrim og Fremmed og udlagde for dem Skriften. Du kom til Apostlerne, der de vare inden lukkede Døre, og viste dem dine Hænder og Fødder, din Side og dine Saars Naglegab og lægte dermed deres Vantroes Saar, du aad med dem af Kjærlighed, til et Vidnesbyrd, at du visselig levede, og at du kunde bespise dem med din Opstandelses Frugt; thi saadan Frugt uddelte du, formedelst din Fred, som du ønskede dem, idet du sagde: Fred være med Eder; thi denne Fred begriber i sig alle himmelske gode Ting, Guds Yndest og Naade, Syndernes Forladelse, Retfærdighed, Seier, Trøst, evig Glæde og det evige Liv. Dermed viste og beviste du ogsaa, at Synden, Døden, Djævelen, Verden, Forbandelsen, Helvede, og Fordømmelsen vare overvundne og aldeles borte, thi ellers kunde ingen Fred komme til os i nogen Maade.

O! du kjærlige, venlige, naadefulde, trøstfulde, levende og evige Fred, du ædle Jesu Christi Opstandelses Frugt, kom ind i mit Hjerte, fryd, glæd og forlyst min Sjæl. Over denne Fred har man at fryde og glæde sig, som den, der glæder sig i Høstetiden, som den, der er glad, naar der uddeles Bytte. Du min Herre Christe har som en Seiervindingsfyrste, efterat du havde triumpheret og beholdt Seier, uddelt det rette Udødeligheds Bytte, din Æres og Prydelses deilige og skinnende Klædebon, ja, de rette og kostelige Helligdagsklæder, saasom Samson, der han havde slaget og dræbt de Philister, i sin Bryllupstid uddelte Helligdagsklæder. Lad os ogsaa, o! Herre, opstaa med dig formedelst en sand Poenitentse, lad os have Lod og Del i den første Opstandelse, paa det den anden Død skal ingen Magt have over os. Stat du op i os, lev du i os, triumpher du i os, overvind du i os Verden, Synden, Døden, Djævelen og Helvede, trøst vore Sjæle i Angst og Bedrøvelse, formedelst dit Ord og Fredens Aand.

Opvæk ogsaa paa den yderste Dag mit Legeme ved din Opstandelses Kraft til det evige Liv. Jeg ligger i Graven, uden al Klage, og sover indtil den yderste Dag, da vil du jo aabne og oplade min Grav og opvække mig til evig Glæde, da vil du sige: vaagn op og synger med Fryd, I, som sove under Jorden; thi din Dug er som Dug over grønne Urter. Da skal dette mit ringe, forkrænkelige og dødelige Legeme snart iføres Uforkrænkelighed, Udødelighed, Kraft og Ære og blive dit forklarede Legeme ligt, thi vort Liv er skjult i dig. Og naar du, som er vort Liv, aabenbares, da skal vi og blive aabenbarede med dig i Herlighed. Amen.

18. En Trøstebøn om vor Herres Jesu Christi Vunder og Saar.

O! du min kjærlige, venlige og naadefulde Herre Jesu Christe, du, som er for min Skyld saargjort og for mine Synders Skyld plaget og slagen, du har ikke alene vist din hellige Apostel Thomas dine hellige Vunders og Saars Naglegab paa dine Hænder og Fødder og i din Side, men ogsaa vist mig dem, at jeg dem altid og uden Afladelse skulde i Troen beskue og deraf lære at kjende din brændende, hjertelige og guddommelige Kjærlighed; mig den fast og stærk indprentet, holde mig stedse dertil og den i mit Hjerte evindelig nyde og beholde. Jeg

beder dig, lær mig ret at kjende, hvor stor din Kjærlighed er imod os arme Mennesker. Dine hellige Saar ere trygge Vidnesbyrd og visse Indsegl paa den brændende Kjærlighed. Tryk dine Saar som et Indsegl i mit Hjerte; thi du har mig formedelst dine Vunder og Saar i dine Hænder og Hjerte tegnet. Og efterdi Hjertet er Kjærligheds Sæde og Vaaning, saa har du ladet din Side aabne, at vi kunne se ind i dit Hjerte.

Dine hellige Saar ere ligesom en Haandskrift paa din guddommelige Kjærlighed, hvormed du har foreskrevet og forpligtet dig til os, at du vil være vor Elsker og vor Allerkjæreste. Derfor har du skaffet af Veien og udslettet den Lovens Haandskrift, som var imod os, og fæstede og naglede den til Korset og gav os derimod en anden Haandskrift paa din Kjærlighed, skreven med dit eget Blod, hvormed du forbandt dig til os i evig Kjærlighed. Og paa det vi ikke skulle have at befrygte os for noget Bedrageri og Argelist som af andre Mennesker, derfor har du ladet aabne dig din Side og vist os dit Hjerte, ligesom du vilde sige: se, i dette Hjerte er intet Bedrageri eller Falskhed; jeg vil ikke bedrage dig; derfor beholder jeg saadanne Kjærligheds Tegn paa mit forklarede Legeme til et vist Pant og til en fast Forsikring og Haandskrift paa min evige og udødelige Kjærlighed, som aldrig mere skal udslettes eller forgaa.

O! min Herre Jesu, jeg takker dig af Hjertet for min Igjenløselses ædle og dyrebare Naadeflod, som er udrunden af dine hellige Saar og ellers er og ingensteds at finde uden i disse Saar. O! Herre, din store Kjærlighed har opladt og aabnet denne Saligheds Kilde, og den vidner om din overflødige og overvættes Kjærlighed, Ligervis som store Strømme af hine overflødige Brønde og Vandkilder udgyde sig over Jorden, saa har og din Kjærligheds Strømme udgydt sig af din Godheds Kilde og Brønd over os som over et tørt Land; thi det er det rette Livsens Vand, som er udsprungen af dit Legems og Livs Kilde til at lædske og vederkvæge vore trøsteløse Hjerter og Sjæle. O! Herre, det havde været nok, at du for mig havde lidt saa stor Angest og Smerte, ja endogsaa Døden; men du over alt det, mig til Trøst, endogsaa beholdt dine hellige fem Saar paa dit hellige Legeme som et Tegn til min evige Forløsning og til din brændende Kjærlighed imod mig, paa det jeg skulde søge min Saligheds Liggendefæ i dig og dine Saar.

O! Herre, Herre, lad mit Hjerte jo være der, som mit Liggendefæ er. O! min Herre Jesu, lad dine Saar være min Trøstekilde; og naar Satan vil gjøre mig min Synd stor, forskrække mig med Guds Vrede og vise mig sine vederstyggelige og forfærdelige Klør, da kom du, Herre, og vis mig dine Hænder og Fødder og din Side, at jeg i dette Trøstespeil maa beskue min kjære og himmelske Faders naadige Hjerte og trøste mig ved den evige Forligelse.

O! min Herre Christe, naar min Nød og mit Hjertes Angest er stor, da kom du og vis mig dit saarede Hjerte; thi derfor har du ladet aabne din Side og vist mig dit Hjerte, at du vilde lade dig min Nød gaa til Hjerte og have Medlidenhed med mig. Du har jo, ved vor Guds hjertelige Barmhjertighed besøgt os som Opgangen af det Høie. Derfor er din aabnede Side den Naadens Dør, hvor den høibedrøvede Sjæl gaar ind, som Satan med sine gloende Pile har saargjort. Derfor er dig given et Hjertestik, at mine Hjertesting ikke skulle kvæle og myrde mig. Lindre og formilde derfor, o! Herre, mit Hjertes Ve og Sorg ved dit saargjorte Hjerte.

O! min Herre Christe, lad dine Saar vende mit Hjerte til at forlænges efter dig; thi du har i din Herligheds Stat og Stand beholdt dine klare og skinnende Saar og vist dem

alle hellige Engle og Guds udvalgte Børn som et frydefuldt Skuespil, at de sig derved skulle glæde og i din Kjærlighed forlyste. Drag derfor og mit Hjerte og Tanker med dine klartskinnende Saars kjærlige Baand fra det Jordiske til dig i det Høie, og lad min Kjærlighed der igjen indflyde, hvorfra din Kjærlighed var udrunden og havde sin Oprindelse.

O! min Herre Christe, lad dine hellige Saar ogsaa rense mit Hjerte og uddrive deraf Syndens Lyst. Thi efterdi Menneskenes Hjerte er af Naturen urent, og alle Synder deraf have sin Oprindelse, saa har du ved dit Hjertes og Sides Saar udgydt dit Hjerteblod, at du dermed vilde rense mit Hjerte, og at al ond Lyst saaledes i mit Hjerte kunde bortdø og udslettes.

Lad og, o! Herre Christe, dine hellige Saar mig bevæge, lokke og skynde til at elske min Næste. Og efterdi du har paa Korset stillet din aabnede Side dine Venner og Fiender for Øine og er død for os, der vi endnu vare dine Fiender, saa lad samme din aabnede Side og Saar bevæge mig til at elske mine Fiender og gjerne at tilgive og forlade og ingenlunde at være hevngjerrig. Du, Herre, raabte ikke paa Korset: Fader, hevne dig paa mine Fiender; men tvertimod, Fader, forlad dem. Og hvoraf kommer det, at Kjærlighed er saa ganske forkjølnet blandt Menneskene, uden deraf, at de ere vantro og ikke ret kjende dine hellige Saar som den sande Kjærligheds Brønd og Kilde og ikke takke dig derfor, ei heller have drukket deraf din Kjærlighed?

Naar og min Sjæl, o! min Herre Jesu, kan intetsteds hvile sig og finder intetsteds Ro, da lad den finde og have sin Ro og Hvile i dine Saar. Der Noæ Due i Syndfloden intet Sted fandt, hvor den kunde hvile sig paa, og kom igjen til Arken, da udrakte Noa sin Haand og annammede den til sig i Arken; ligesaa, naar min Sjæl i hine store Bedrøvelsers Vandfloder intetsteds kan hvile sig, saa ræk den din Naade-Haand og lad den finde Ro og Hvile i dine Saars Ark og Tilflugt. Og naar mine Synder opvaagne og gaa over mit Hoved og blive mig tunge som en tung Byrde, saa der er ingen Fred i mine Ben for mine Synder, og jeg hyler for mit Hjertes Uorlighed, saa vis mig, Herre, dine Saar, som du for min Skyld er slagen og saargjort med, paa det jeg kan have Fred. Naar Satan mig med de høie Fristelsers gloende Pile plager og gjør urolig, saa giv mig, o! min Herre Christe, at jeg kan skjule mig derfor i dine Saar som en Due i Klippens Rift og Hul. O! min Herre Christe, naar jeg hverken for aandelig Nød og Trang, ei heller for legemlig Angest og Sygdom kan nyde og faa nogen Søvn, Lise, Ro eller Rast, saa giv mig, at jeg maa finde Hvile, Ro og Lise i dine Saar, som et Barn intetsteds bedre finder Ro og Lise end i sin Moders Skjød, og som Johannes i Nadveren laa og hvilede paa dit Bryst, o! Jesu Christe. Thi du har selv sagt: Kommer til mig alle I, som arbeide og ere besværede, Alle, som syge og plagede ere, jeg vil vederkvæge Eder, og I skal finde Hvile for eders Sjæle. Giv mig det, min Herre og min Gud, for dine hellige fem Saars Skyld. Amen.

19. En Rimbøn om Poenitentse, Bedring og Syndernes Forladelse efter Christi Pines Anledning.

O gode Gud, jeg takker dig,
For du er saa miskundelig,
Og mine Synder slem' og led'
I Jesu Død har skilt mig ved;
Jeg priser, Herre Jesu Christ,
Din Godhed du mig har bevist,
Og at din Sjæl og Legeme
For mig er pint med Sting og Ve,
Din' Ar og Saar de er' min Trøst
I al min Sorrig, Nød og Brøst,
Naar jeg i Troen til dem ser,
Da Fryd og Glæde mig beter,
Da har jeg Læg'dom, Ro og Fred

Mod al min Ve og Usselhed,
Da er min slemme Synd forladt,
Da maa alt Ondt bortvige plat,
Giv mig ikkun, o Jesu sød,
For dine Saar og bittre Død,
For dine hellig' Munders Ar
Og al den Pine', du lidt har,
Jeg ret min Synd begræde maa,
Som har mig ført al Jammer paa,
Jeg klager det, o Herre kjær,
At jeg deraf saa skjændet er,
Og at min Ondskab er som Sand
Mangfoldig udi Havsens Strand,
Det angrer og fortryder mig
Af ganske Hjerte inderlig,
At jeg saa ilde er tilred,
Saa saare skjændig, slem og led;
Men du, o Herre, mig bete
Din Godhed og Miskundelse,
Vær du mig naadig, from og god
Og for din hellig' Pines Blod
Min Synds Misgjerning plat udslet,
Og lad det være rent forgjet
Og aldrig mer beskjæmme mig,
Nu her og hist evindelig.
Er end min ganske Sjæl og Krop
Besmittet fra min Taa til Top
Og intet sundt, men hvert Sted Saar
Som fuldt af Værk og Røde staar,
Saa er du dog den Læge god,
Som ved derfore Raad og Bod,
Du er den rette Mestere
At hjælpe i al Brøst og Ve.
Helbred du mig, saa er jeg sund
Af ganske Hjertes Rod og Grund,
Afto du, Herre, mig kun vel,
Saa er jeg ren til Liv og Sjæl.
I dine Saar er mig bered
En Helbredsbæk til Salighed,
En Kilde mod al Synd og Brøst,
En evigvældend' Hjertetrøst.
Giv mig, o Herre, Del deri,
Saa er jeg fra al Jammer fri.
Tag bort min Synd og giv den til.
Thi ingen Synders Død du vil,
Udi dit Ord du har det jæt,
Hvor og er klarligt sagt og sæt,
Var din Synd end saa rød som Blod,
Saa skal min Værdskylds Naadeflod
Dog den afvask' og to dig ren
Af al slig Skjændsels Smit' og Men
Og gjøre dig flux hvidere,
End Ageruld og Himlens Sne,
O søde Jesu, vend mig om,
Den Stund her er end Tid og Rum.
Forny mit ganske Sind og Aand
Med din almægtig' Naadehaand,
Og lad mit Hjerte og min Sjæl
Din Vaaning være og Bopæl.
Dit Hjertesaar saargjøre mig
Med Hjertens Kjærlighed til dig,
At jeg dig elsk' og søge kan
For alle Ting, min Fresermand.
De Saar paa dine Fødders Blod
Lad færdig gjøre mig og glad
At vandre for dig, Herre Gud,
I dine Veies Sti og Bud.
Din' Hænders Saar mig drive til
At gjøre, hvad du have vil,
Og stedse at arbeide paa,
Jeg i din Frygt her leve maa,
Og ofre mig dig altid op
Med ganske Hjerte, Sjæl og Krop.
De skarpe Søm, dig fæstede
Til Korset med Forsmædelse,
Lad hold' og fæste mig til dig,
O Herre sød, evindelig.
Ved dem og i min Aand og Liv
Din søde Kjærlighed indskriv,
At jeg den aldrig glemme maa,
Men altid der maa tænke paa.
Bestænk mig med dit Blod saa rød,
At jeg undgaar den evig' Død.
Lad mig udi mit Yderste
I Hjertens Tilforladelse
Mig ro i dine Saar og Ar,
Du for mig paa dig taget har,
Og i din mægtig' Skjærmehaand
Befale dig min Sjæl og Aand
Og nyde saa den evig' Fred,
Den evig Ro og Salighed.

20. En anden Rimbøn om Christi Død og Pine.

O Jesu Christ, vor Frelser kjær,
For min Skyld saare pint du er,
For min Skyld led du Ve og Nød,
Sting, Pine, Sorrig, Spot og Død
Og gjerne alle Ting stod ud,
Til at forlige os med Gud.
Vi lægte er' ved dine Saar,
Ved dit Anstød vi Helbred faar;

Den Straf og Pine, som du led,
Os Naade flyr hos Gud og Fred.
Du er, o! Herre Jesu, from,
Vor rige Skat og Eiendom,
Din dyrebare Død og Blod
For Gud vor Sag gjør klar og god.
Du er den rette Himmeldør,
Ad den vi alle indgaa bør
Til Faderen at finde Fred
Og evigt Liv og Salighed.
Giv mig af dine Saares Saft
At faa den rette Trøstes Kraft,
Saa at mit Hjerte i dig ror
Og stadeligen stedse tror:
Du for min Synd dig døde lod,
Derfor og igjen af Død' opstod,
Og i din høie Himmelfart
Hos Gud mig flydde Lod og Part.
Und mig hos dig i Aandens Fred
At lev' og blive i Evighed
Og i din Død i al min Brøst
At finde altid stadig Trøst.
Det, du begyndet har, fuldkom
Udi mit Hjertes Sted og Rum,
At jeg derfor i al min Id
Dig prise maa til evig Tid.
Ledsag mig paa din Sti og Vei,
At jeg fra dig vildfares ei,
Og dine blodig' Ar og Saar
Mig altig for min' Øine staar,
Og alt mit Sind henskyder til
At gjøre, hvad du have vil.
Vildfarend' Lærdom fra mig fri,
At jeg der ei indvikles i,
Opholb mig i den sande Tro,
Indtil jeg naar den evig' Ro,
Og der dit evig' Lys maa se;
O Gud, det visselig lad ske!

21. En anden trøstelig Rimbøn om Christi Pine og Død.

O Jesu sød, trofast og huld
Og af al Naades Godhed fuld,
Hvormegen Jammer, Sorg og Nød
Udstod og led du til din Død
For mine Synders Skyld og Brøst
Og til at fly mig evig Trøst,
Ja og der skilt var Liv og Sjæl,
Og du alt slagen var ihjel;
Din Side gjennemstinge lod,
At deraf udflød Vand og Blod,
At fri mig dermed fra al Men
Og to mig plat af Synden ren
Og i sligt klarligt udvist har
Den Kjærlighed, du til mig bar.
Jeg beder dig for sligt Anstød
Og Pinesting, dit Hjerte brød,
Du vilde med sand Ruelse
Udi mig arme Syndere
Mit Hjerte knuse, at det maa
I ydmyg Længsel og Attraa
For Alting stunde efter dig
Og til dig raabe idelig.
Se til mig med Barmhjertighed
Og vær ei mere paa mig vred.
Ei fra dit Ansigt mig forkast
For min Misgjernings Synd og Last.
Fæld over mig Misfundheds Dom
Og vær mig naadig, god og from,
Alt Ondt udaf mit Hjerte driv,
Din Naade derudi indgiv.
Afto det med dit hellig' Blod,
At det udi sand Bedrings Bod
Dig altid, Herre, tjene kan,
Som er min Gud og Frelsermand.
Opfyld det med din sande Fred,
Med Tro og Haab og Kjærlighed;
Jeg dig i Vold det giver hen.
Min tro og trygge Himmelven.
Gjør du mig hellig, god og from,
Giv mig dig selv til Eiendom.
Eia! mit Hjerte, lad dig op
Og tag af Jesu hellig' Krop
Det Blod, udaf hans Side flød,
Til Kraft og Styrk' i al din Nød;
Lad det indflyde udi dig,
Saa har du Trøst evindelig.
O Jesu, du min Salighed,
Giv, jeg dig stedse hænger ved,
Og aldrig gir mig Taal og Ro,
Medmindre jeg i stadig Tro
Mig roer i din' blodig' Saar,
Hvorudi al min Velfærd staar,
Og drikker udi al min Brøst
Deraf til Sjælens Lyst og Trøst,
Deri og siden sover hen
Og føres saa til Himmelen.
O! hellig' Fodeblade, som
Saa her og hisset vandred om',
At I det, tabt var, søge maa,
Og nagles dog til Korset saa;
Lad Intet drive mig fra det,

Som mig at søge er forsæt.
I Sandheds Sti bevare mig,
Deri at vandre idelig.
Saa Løgn og Vildelse mig ei
Afører fra den snævre Vei,
Og jeg udi Retvisheds Id
Bestandig er min Lives Tid,
O! hellig' Hænder, som har gjort
Alt det, i Himmel er, og Jord,
Som giver Liv og Salighed
Enhver, der er i Nød bested,
Og dog er nagelfæstede
Til Korsets Træ med Sting og Ve,
Opholder mig i al min Nød,
At mig ei fælder noget Stød,
Ei lader Vold, ei lader Svig
Fra Eders Sødhed skille mig,
Og giv, jeg i Jer Arme maa
En salig Død omsider faa.
O Herre, vær mig mild og blid
I al min Ild, i al min Tid,
Og naar jeg er i Sorg og Nød
Og strider med den bittre Død,
Da lad mig ei mistrøste slet,
Men til mit yderst Aandedræt
Forblive i en salig Tro
Og nyde saa den evig Ro.
Alt ved din Pin' og Lidelse
Mig trøste udi al min Ve,
Og skjul mig vel i dine Saar,
Til Vredens Stormvind overgaar.
Jeg har dem stedse i mit Sind,
I dem jeg mig og flutter ind,
Saavel mens jeg min Aande drar,
Som naar mit Liv en Ende har,
Fra dennem aldrig nogen Nød
Mig skille skal i Liv og Død.

22. En anden.

O Fader udi Himmerig,
Hvis Godhed er uendelig,
For Sønnens Jesu Christi Død
Mig naadig vær i al min Nød.
Se til hans Pine, Sting og Ve,
Og af min Overtrædelse
Mig frels og redde, Naadens Gud,
Som af alt Ondt mig reddet ud;
Min Synd og Ondskab ei opskriv,
Men den af Naade mig tilgiv;
Udslet den plat ved Christi Blod,
Som han for mig udgyde lod.
Udi hans saargjort' Sidested
Mig finde lad min Sikkerhed.
Og med din Ivrighed lad af,
Mig ikke i din Vrede straf.
Se ikke til min Ondskabs Løn,
Men til din egen kjære Søn,
Som Straffen haver for mig lidt,
Og dermed mig fra dem gjort kvit.
Det jeg ei selv betale kan,
Betalt har han, min Frelsermand;
Den Skyld jeg ei kan gjøre klar,
Hans Værdskyld alt plat klargjort har;
Hans Pin' og Død er al min Fred,
Min enest' Trøst og Salighed;
Det tror jeg af mit Hjertes Grund
Og derpaa lider allen Stund.
O Gud, i slig Bekjendelse
Og Tro indtil mit Yderste
Ophold mig stedse, saa jeg kan
Dig derfor prise i Livsens Land
Og Himlens Ro og Frydested
Udi al evig Evighed.

23. Taksigelse for den Herres Jesu Christi ærefulde og glædelige Himmelfart.

Herre Jesu Christe, du almægtige, triumferende og seierrige Fyrste, du som formedelst din seierfulde og glædelige Himmelfart har sat dig hos Majestætens og Guds Kraftens høire Haand og lagt alle dine Fiender til dine Fødders Fodskammel, nemlig: Synden, Døden, Djævelen, Helvede og Verden; hvorledes skal jeg denne Triumph, denne Seier, denne Herlighed, dette dit høie Navn nokſom og verdelig berømme og prise? Der du havde fuldkommet vore Synders Renselse formedelst dig selv, da satte du dig i det Høie hos Majestætens høire Haand; da du var bleven saa meget bedre, end Englene, som du havde arvet et aldeles ypperligere Navn, end de. Thi til hvilken Engel sagde Gud nogen Tid: sæt dig hos min høire Haand? Din himmelske Fader lagde Alting under dine Fødder, Intet undtagen, uden sig selv; Englene og de Vældige og Krafterne ere dig underdanige.

Du berøvede og med denne din herlige Seier Helvedes Fyrſtendømme og Magt og viſte det offentlig, der du førte dem i Triumph ved dig ſelv. Du ſtærke Gud for op med Fryd, Herren med Baſune-Lyd; ſynger Lov, ſynger Lov vor Gud, ſynger Lov vor Konge, ſynger ham Lov visſeligen. Guds Vogne ere mange tuſinde Gange tuſinde. Du opfor i Høiheden og fangede Fængſlet, du annammede Gaver for Menneſkene, du er ophøiet langt over alle Engle og Fyrſtendømme og Vælde og Magt og Herredømme og alt Navn, ſom nævnes, ikke alene i denne Verden, men ogſaa i den tilkommende. Gud ſatte dig til et Hoved over Alting til din Menigheds Bedſte, ſom er dit Legeme, og den, du med din Naade opfylder, du ſom og ellers opfylder Alting i Alle. Du er vort evige og eneſte Hoved, ſom opfylder dit Legeme og dets Lemmer med Liv, Lys, Troſt, Kraft, Styrke, Seier, Fred og Glæde. Du er vor evige Ypperſtepræſt, du ſalvede os med den Hellig-Aand, du gav Evangeliſter, Apoſtler, Propheter, Hyrder og Lærere, paa det dit aandelige Legeme kunde opbygges. Ak! ſend os ſaadanne Bygnings-Mænd, ſom du har ſelv opfyldt med Visdoms og Forſtands Aand.

Du har et evigt og uforgjængeligt Præſtedømme; derfor kan du altid gjøre dem ſalige og bønhøre dem, ſom med deres Bønner komme til dig, og raabe til dig. Du har formedelſt din Himmelfart viſt os Veien, aabnet os Himmelen og Paradis og beredt os Sted i Himmelen. Efterdi da du, ſom er vort Hoved, er i Himmelen, ſaa bliver og vi ſandelig, ſom ere dine Lemmer, ikke der udenfor. Du ſkal visſelig hente os Alle til dig, paa det vi ſkulle være hos dig, hvor du er, at vi ſkulle ſe denne din Herlighed. Derved er vort ſalige Haab ſtadfæſtet, og vi ere forſikrede, at vi visſelig ſkulle komme til dig; derved er og vor Retfærdighed bekræftet; thi derfor har du i Himmelen beteet dig for din himmelſke Fader, at det ſkulde være til et Vidnesbyrd derpaa, at du formedelſt dit eget Blod er engang indgangen i det Allerhelligſte og har forhvervet os en evig Forløsning.

Drag os efter dig, at vi med vort Sind maa bo og vandre hos dig i dette himmelſke Liv og Væſen, og vi maa der have vore Hjerter, hvor vort Liggendefæ er, og ſøge de Ting, ſom ere oventil, og ikke de Ting, ſom ere hernedentil og ere kun jordiſke, at vi forglemme de Ting, der ere tilbage, og ſtræbe efter det, ſom er tilkommende. Drag os efter dig, ſaa løbe vi! Giv os den himmelſke Morgenſtjernes Vinger, nemlig en hellig Forlængſels Vinger efter dig, paa det vi kunde flyve til dig. O! naar ſkal jeg komme derhen, at jeg kan ſe dit Anſigt og med dig opfare til din Fader og til min Fader, til din Gud og til min Gud? Kom Herre Jeſu, tag mig til dig. Amen.

24. Takſigelſe for den Hellig-Aands Udſendelſe, Skjænk og Gave.

O! min venlige, naadefulde Herre Jeſu Chriſte, hvorledes kan jeg nokſom takke dig for din Hellig-Aands høie, herlige og guddommelige Gave, hvilken du lovede, der du ſagde: jeg vil udgyde Vand paa de Tørſtige og Strømme paa de Tørre; jeg vil udgyde min Aand over alt Kjød og min Velſignelſe paa dine Efterkommere, at de ſkulle voxe ſom Græs hos Vandbække, dine Sønner og Døtre ſkulle ſpaa og prophetere, og eders unge Karle ſkulle ſe Syner, og eders Gamle ſkulle drømme Drømme. Du har, Herre, lignet din Hellig-Aand ved et levende, koldt og ferſkt Vand; ak! vederkvæg du vore tørre Hjerter med ſamme din Hellig-Aands levende Vand, ſaa at vor Sjæl maa grønnes ſom Græsſet.

Du udſendte din Hellig-Aand ſom en brændende Ild og gjorde Apoſtlernes Tunger gloende og døbte dem

med den Hellig-Aands hellige Ild. Ak! varm, oplys og optænd vore Hjerter i Troen, i Kjærlighed, i Andagt, i Bøn, Guds Lov, Pris og Taksigelse. Lad dit Ord vorde til Ild i vore Hjerter, saa de deraf brænde og skinne. Du sende din Hellig-Aand af Himmelen i et vældigt Veir og en liflig brusende Lyd; ak! lad samme din Hellig-Aands Veir og Brusen ogsaa komme over os og helliggjør os dermed, og ligervis som du blæste paa Disciplene og dermed meddelte dem den Hellig-Aands Gave sigende: annammer den Hellig-Aand; saa blæs og saaledes paa os, at vi maa blive delagtige i den Hellig-Aands Gave. I den første Skabelse blæste du en levende Aande ind i Mennesket, og den blev til en levende Sjæl, saa gjør os og formedelst din Hellig-Aand levende til det evige Liv.

O! du liflige og venlige Guds Kjærligheds Ild, oplys os! o! du levende Vand, vederkvæg os. O du Guds Aand gjør os levende. O! du hellige Guds Finger, skriv dit Livsens Ord i vore Hjerters Tavle. O! du rette Kraft af det Høie, styrk os i vor Svaghed og Skrøbelighed. O! du himmelske Glædens Olie, trøst og glæd os i vor Angest og Bedrøvelse. O! du liflige Himmeldug, vederkvæg vore forvisnede Hjerter. O! du naadige Regn, vand og bestænk vore fortørrede Hjerter,

O! Herre Jesu, udøs over os Naadens og Bønnens Aand, som kan sukke i os og komme vor svage Bøn til Hjælp; som kan træde frem for os hos Gud med uudsigelige Sukke; som kan give vor Aand Vidnesbyrd, at vi ere Guds Børn; thi han er jo den sønlige Udkaarelses Aand, Guds Indsegl og vor Arvedels Pant, med hvilken vi besegles indtil vor Forløselses Dag, ved hvilken vi raabe: Abba, kjære Fader: paa hvilken vi kjende, at du bliver i os, efterdi din Aand bliver i os. Lad og denne din Hellig-Aand ro og hvile over over os med sine syvfold Gaver; thi os til Gode hvilede paa dig Visdoms og Vittigheds Aand, Raads og Styrkes Aand, Forstands og Herrens Frygtes Aand.

Den Hellig-Aand er Fredens Aand; lad os formedelst ham have et fredsommeligt Hjerte og en rolig Samvittighed; han er Kjærligheds og Enigheds Aand, lad os formedelst hans Kraft blive forbundne sammen i Kjærlighed og Enighed, at han os til et Legeme, ja til dit Legeme, Herre Jesu Christe, som Lemmer kan tilsammenknytte og forbinde. Han er Faderens og Sønnens Aand; thi Faderen og Sønnen sendte ham, derfor forener han os med Faderen og Sønnen og gjør os til den hellige Trefoldigheds Tempel og Bolig. Han er Igjenfødelsens Aand, derfor gjør han os til nye Kreature. Vend derfor, o! Hellig-Aand, vore Hjerter bort fra Verden og til det himmelske Liv, virk og forarbeid i os nye guddommelige Bevægelser, begynd i os det evige Liv, opret i os Guds Rige, som er Retfærdighed, Fred, Fryd og Glæde i den Hellig-Aand; forny i os Guds Billede, som bestaar i en sand Retfærdighed og Helligheid, og naar al denne Verdens Trøst forlader os, saa bliv du, vor sande og eneste Trøster, hos os evindelig efter vor Herres Jesu Christi Forjættelse, som har sagt: Trøsteren skal blive hos eder evindelig. Lær, ledsag, styrk, helbred, vederkvæg og levendegjør os. Vær du vor Talsmand, Bistand, Raad, Kraft og Trøst, vær du vor Sjæls Lys og Glæde i al Angest og Bedrøvelse.

Du er jo vor himmelske Glædesolie, med hvilken vi ere salvede; du er jo vor himmelske Due, med Guds Naades Olieblad hvil du over os som over vor Herre Jesu Christo; du er jo vor himmelske Salve, som lærer os alting, vær du vor Aands Styrke, at vi, formedelst dig, kan dæmpe vort Kjøds onde Lyst, og Aandens Frugt maa voxe i os, nemlig: Troen, Kjærlighed, Haabet, Ydmyghed, Taalmo-

digheb, Andagt, Bønnen og en sand Gudsfrygt. O! du vor Sjæls eneste Glæde, hjælp, at vi dig aldrig mere bedrøve eller fra os drive, men at vi stedse og altid dig hos os maa beholde, saa at, hvad heller vi sove eller vaage, gaa eller staa, leve eller dø, du evindelig baade i dette og i det andet Liv maa blive i vore Sjæle. Thi du er jo Guds Indsegl, hvormed Gud har os evindelig beseglet. Du Guds Herligheds Aand, hvil over os og lad os her med Stephano i Aanden og Troen se Guds Herlighed og hisset se og skue Gud Ansigt til Ansigt i al Evighed, Amen.

25. Taksigelse for den hellige Trefoldigheds Aabenbarelse.

O! du allerhelligste, høilovede uadskillige Trefoldighed, du evige, uendelige, ubegribelige, urandsagelige og aandelige Væsen, en eneste i Natur og trefoldig i Personer, jeg siger dig Lov, Pris, Ære og Tak, for din hellige Kundskabs guddommelige Aabenbaring, i hvilken det evige Liv bestaar, idet vi i den Hellig-Aands Kraft kjende dig, Gud Fader og den, du har udsendt, din kjære Søn Jesum Christum, O! Gud Fader du, som er den første Person i den hellige Trefoldighed, dig kjender, elsker, ærer, priser og tilbeder jeg som min allerkjæreste Fader; du som er den rette Fader over alt det, som kaldes Fader, enten i Himmelen eller paa Jorden; dig har din kjære Søn vist mig, at kjende for min himmelske Fader, der han siger: jeg farer op til min Fader og til eders Fader, til min Gud og til eders Gud; dig har han jo befalet mig at paakalde, der han siger: hvad, som I bede Faderen om i mit Navn, det skal han give Eder. Du har, o! hjertealler-kjæreste Fader, givet mig tvende store, ædle og høie Gaver, din elskelige enbaarne Søn og den Hellige-Aand; dig være evig Lov og Tak for denne din store og usigelige Kiærlighed.

O! Guds Søn, du som er den anden Person i den hellige og høilovede Trefoldighed, født af Evighed af Faderens guddommelige Væsen, Gud af Gud, en sand Gud af en sand Gud, Lys af Lys, du som er din Faders væsentlige Billede og hans Kjærligheds Glands, du sande evige Gud og evige Liv; du som er Altings Begyndelse og Ende; ved hvilken alle Ting ere skabte, baade de, som ere i Himmelen, og de som ere paa Jorden, de synlige og usynlige, endogsaa Troner og Herredømme, Magt og Fyrstendømme, du som er den, i hvilken alle Ting bestaa, ved hvilken Alting opholdes, thi du bærer Alting formedelst dit Kraftes Ord, du, som er i Tidens Fylde bleven et Menneske og er udsendt af den himmelske Fader til at søge og saliggjøre det, som var fortabt; er bleven mit Kjød og Blod, min Broder og min Brudgom og har trolovet dig med mig i Evighed, i Dom og Retfærdighed og i Troen; du er min Igjenløser, min Talsmand og Naadestol, min Ypperstepræst, min Immanuel, min Konge, mit Lys og Liv, min Midler, min Nødhjælper, mit eneste Forligelses-Offer og min Saliggjører, Gud og Menneske i en Person; du sidder paa Herlighedens Stol, hos Guds Majestæts høire Haand, hører vor Bøn og vort Suk og er hos os alle Dage indtil Verdens Ende; dig siger jeg Pris, Lov, Ære og Tak, for din store Kjærlighed, Pine og Død, Opstandelse, Himmelfart og andre dine Velgjerninger.

O! Gud Hellig-Aand, en evig og almægtig Gud, lige evig og almægtig med Faderen og Sønnen; du som udgaar og udsendes fra Faderen og Sønnen, som Faderens og Sønnens Aand, og gjør os til den hellige Trefoldigheds Tempel og Bolig; du som igjenføder os paany, oplyser, helliggjør og trøster os; du som er vor eneste allerkjæreste og fornemste Trøster, som bliver hos os evindelig, og naar den ganske Verden og alle Kreature forlade os.

Dig siger jeg Pris, Lov, Ære og Tak for din Igjenfødelse, Oplysning, Trøst og Helliggjørelse og andre dine utallige Velgjerninger.

O! hellige Trefoldighed, som er et uadskilleligt, Guddoms-Væsen, og dog trende forskjellige Personer i samme guddommelige og eneste Væsen og evige Guddom: Faderen, Sønnen og den Hellig-Aand. Vi bekjende tre forskjellige Personer, lige evige, lige almægtige, hellige, lige umaadelige i samme Væsen tillige. Derfor synge vi med Seraphim: hellig, hellig hellig er du Herre, Gud Zebaoth. Hellig er Gud Fader, hellig er Guds Søn, hellig er Gud den Hellig-Aand, og sige med St. Paulus: af ham, i ham og ved ham ere alle Ting ham være Ære i al Evighed! Amen.

O! hellige Trefoldighed, kom til os og gjør Værelse hos os; thi du er jo over os alle og i os alle O! Herre Jesu, hvo dig ser, han ser og Faderen; du er i Faderen, og Faderen i dig. Du har stiftet vor salige Daab ved den hellige Trefoldigheds Navn, og derved har du og fornyet med os den evige Naades Pagt og Forbund. Du er vor rette Velsignelse, i hvilken og ved hvilken vi ogsaa blive velsignede i den hellige Trefoldigheds Navn; derfor sagde Moses: Herren velsigne dig og bevare dig! det er, Gud Fader velsigne og bevare os som sine kjæreste Børn; Herren lade sit Ansigt lyse over dig og være dig naadig! det er, Guds Søn, som er vort Lys og Naadestol, oplyse os formedelst sin Naade; Herren opløfte sit Aasyn over dig og give dig Fred! det er, Gud den Hellig-Aand, i hvilken vi se og beskue Guds faderlige Ansigt og nyde den evige Fred, lindre og stille vore Sjæles Smerte og Pine og gjøre os delagtige i din Fred. O! Gud Fader, du evige Kjærlighed og Barmhjertighed, du som er en bundløs Kilde til al Naade og Barmhjertighed. O! Guds Søn, min evige Retfærdighed, Visdom Helliggjørelse og Gjenløselse, mit Lys, mit Liv, min Trøst, min Velfærd og min Salighed. O! Gud Hellig-Aand, min eneste og evige Trøst, Fred, Glæde, Styrke og Kraft, foren dig med mig, indtag og besid mit Hjerte og bevar mig som en Diesten i Diet. Beskjærm mig under dine Vingers Skygge; velsign mig, oplys mig, trøst mig i den sidste Nød og annam min Sjæl til dig; opvæk og mit Legeme paa den yderste Dag til den evige Fryd og Glæde og lad mig se din Herlighed evindelig. Amen.

26. Taksigelse for den christne Kirke og Menighed, og at Gud ville den opholde og beskjærme.

O! du gode, naadige og barmhjertige Fader, du som har det menneskelige Kjøn saa inderlig kjært, jeg takker dig, at du fra Verdens Begyndelse har altid udvalgt, samlet og kaldet dig af den menneskelige Slægt en hellig Menighed, for hvilken du dig i dit hellige Ord har aabenbaret, hvilken og dig, Faderen, Sønnen og den Hellig-Aand altid rettelig har kjendt, har troet paa dig, paakaldet dig, æret, lovet og priset dig; det er den Menighed, med hvilken du har gjort en evig Naadepagt og et evigt Forbund, at du vil være den en naadig Gud og forlader den sine Synder for Christi, din kjære Søns dyre Fortjenestes Skyld, hvilken du og lover og tilsiger din Hellig-Aand, som den skal oplyse, lære, styrke, trøste, hellige, ledlage og opholde i al Sandhed, som skal fornye den, at den dig i et helligt Levnet, i Visdom og Retfærdighed maa tjene, hvilken du og har lovet, at du den af Naade vil gjøre hellig og salig, til hvilken du ved din elskelige Søn har sagt: Frygt dig ikke, du lille Hjord; thi det er eders Fader behageligt at give Eder Riget, hvilken du har givet saa mange herlige og naaderige Forjættelser om den samme Forenelse med dig, til hvilken du har sagt: Jeg vil trolove mig med dig til evig Tid, jeg vil trolove mig med dig i Dom og Ret-

færdighed, i Miskundhed og megen Barmhjertighed, ja jeg vil trolove mig med dig i Troen, og du skal kjende Herren. Item, paa Saligheds Klippe vil jeg bygge min Menighed, og Helvedes Porte skal ikke faa Magt med den.

Hvilken du har renset formedelst Vandbadet i Ordet og beskikket dig en Menighed, som skulde være herlig og ikke har Smitte eller Rynke eller noget saadant, men skal være hellig og ustraffelig. Hvilken du tilforn forordnede og beskikkede, at den skulle være din Søns Billede ligedannet, hvilken du har retfærdiggjort og vil ogsaa gjøre den herlig, hvilken du og kalder med saa mange herlige og yndelige Navne og siger, at den er din kjære Søns Jesu Christi Brud, og han er dens evige Brudgom, at den er hans aandelige Legeme og han dens eneste og evige Hoved, fra hvilken den bekommer alle Gaver og al Fuldkommenhed, Lys, Liv, Trøst, Styrke, Kraft og Seier, at den er den udvalgte Slægt, det kongelige Præstedømme, det hellige og hans Eiendoms Folk, at den er hans Arvedel hans Deilige og Yndelige, paa hvilken hans Lod er falden, at den er hans Hellige og Herlige, til hvilken al hans Behagelighed er, og i hvilken han er alene Konge og Ypperstepræst, at den er hans Faaresti, hvori han er alene Hyrde, at den er den deilige Guds Stad og det himmelske Jerusalem, Sandheds Piller og Stadighed, grundfæstet paa den rette Hjørnesten, Jesum Christum, den er den Vingaard, hvori Christus er det sande, levende Vintræ, og vi ere Grenene, hvilken du har lovet stedse din Nærværelse, og at du vil være hos den indtil Verdens Ende. Derfor takker jeg dig af Hjertet.

Jeg takker dig ogsaa, at du har kaldet mig til denne din hellige Menigheds Samfund og Gemenskab, og at jeg er dens Lem og en Borger i det himmelske Jerusalem og i Samfund med mange Tusinde Helgene, med hvilke jeg har Lod og Del i alle himmelske gode Ting og alle Naadens Liggendefæ i Christo, har tilligemed dem alle en Frelser og Saliggjører, et Hoved, en Hyrde, en Daab, en Nadvere, en Tro, en Gud og Alles vor Fader, som er over os Alle og i os Alle, i hvilken alle retsindige og tro christne Lemmer have en sand, stadig og bestandig Trøst, Lys, Liv, Vederkvægelse, Spise, Føde og Beskjærmelse. I denne din Menighed ere vi sikre og trygge for al Skade og Fare. Omend Verden forgik, og Bjergene sank midt i Havet, saa skal dog Guds Stad glæde sig med sine Strømme, der som den Høiestes hellige Bolig er. Gud er midt deri og hjælper den, derfor bliver den vel ved, og Lyset skal opgaa for den i Mørket.

Hjælp os da og styrk os, o gode Gud, at vi i Kors, Bedrøvelse og Forfølgelse maa trøste os ved din faderlige Nærværelse og med Lyst og Frimodighed bekjende dit Navn og stride mandelig for din Ære, for dit Navn og Ord, skulde det end med vort Blod stadfæstes, og vi skulle sætte Livet til derover, og at vi og omsider maa annammes fra denne stridende Menighed ind i den triumpherende og seierrige Menighed, hvor der af Engnene og Menneskene tillige skal blive en eneste Kirke og Menighed, som dig, Herre, i al Evighed skal love og prise. O! salige ere de, som bo i dette dit Hus altid og evindelig. Amen.

27. Taksigelse for de hellige Engles Beskjærmelse.

O! trofaste Gud, du som saa inderlig elsker, beskjærmer og opholder det menneskelige Kjøn og Slægt, du alle Hærskarers Herre, for hvilken staa tusinde Gange tusinde, og ti Gange hundrede tusinde tjene dig, ved hvilken alle Ting ere skabte, baade de synlige og de usynlige, endogsaa Throner og Herredømmer. O! hvor har du, Herre, Menneskene saa kjære og dem fra første Barndom op har til Vægtere tilforordnet dine hellige Engle, de

bestandige, ydmyge, venlige og Gud prisende Engle, de lydige, kydske, yndelige, sandfærdige og gode Aander, de glimrende og gloende himmelske Ildsluer, de stærke Kjæmper, Guds Herskare og de hellige Vægtere, der leire sig omkring os, som frygte dit Navn, de, som altid se vor Faders Ansigt i Himmelen, de, som staa for din Throne, af hvilke du og har aabenbart os nogle deres Navne, saasom den Overengels Gabriels, hvis Navn betyder Guds Kraft, item, Michaels, der betyder, hvo er ligesom Gud.

Du lader og ved dine hellige Engle beskytte og beskjærme de trende Stænder, du har forordnet paa Jorden, som er Kirkestanden, Øvrighedsstand og Husregimentsstand, og lod Gabriel Engel, som staar for Gud, føre Jomfru Maria Hilsen, forkynde den hellige Præst Zacharias St. Hans den Døbers Fødsel og aabenbare for den hellige Prophet Daniel Messiæ Tids Tilkommelse. Lader og den store Engel Michael og andre dine hellige Engle beskjærme dit Folk, stride for dem og opholde god Skik og Orden i Land og Riger, Bestikker og dine særdeles Engle til Ægteskabsstands Haandhævelse og lader dem, saasom Husengle, baste og binde alle Ægteskabsdjævle. Skikker og dine hellige Engle særdeles til Enhvers Beskjærmelse i Nød og Fare og har lovet, at Herrens Engle skal leire sig omkring dem, som frygte ham. O gode og trofaste Gud, hvad er dog et Menneske, at du saa vil tænke paa ham og agte ham saa høit? Jeg siger dig evig Pris, Lov og Tak for denne din Velgjerning, og at du disse tjenstagtige Aander har udsendt til deres Tjeneste, som skulle arve Salighed, og beder dig, at du ville give dine hellige Engle Befaling om mig, at de mig bevare paa alle mine Veie, at de bære mig paa Hænderne, at jeg skal ikke støde min Fod paa nogen Sten, at jeg maa gaa paa Løven og Otterslangen og træde paa den unge Løve og Dragen.

Driv fra mig alle onde Aander, som have været Løgnere og Mordere af Begyndelsen, bevar mig for deres Fnysen og Stormen, for deres Løgn og Svig, for deres List og Bedrageri og lad dem ikke saa deres Klinte og Ukrud iblandt Hveden i mit Hjerte. Dæmp og forhindre den løgnagtige Aand i alle falske Propheter og Lærere og den morderiske Aand i alle Tyranner, dæmp Hoffærdigheds og Gjerrigheds Djævel i Husstanden. Lad din Engel altid føre og ledsage mig, som han førte og ledsagede Jakob, lad ham beskandse og beskytte mig trindt omkring, som han og med gloende Heste og Vogne beskandsede og beskyttede Propheten Elisa, lad ham føre mig Brød og Vand til, som han sligt førte til Propheten Elias, det er, lad ham være mig til Trøst, Beskjærmelse og Vederkvægelse, lad dine hellige Engle være hos mig i mit Kors, Modgang og Gjenvordighed, som de vare hos de tre Mænd i den gloende Ovn og hos Propheten Daniel i Løvekulen, lad dem fri og udføre mig af al min Nød, som de udførte og udfriede Loth af Sodomæ og Gomorræ Ildsnød, Peder af Fængslet og Paulus af Skibet, som vilde synke og sloges i Stykker.

Lad mit Hus og Gaard, Hustru og Børn og alt det, jeg haver, formedelst dine hellige Engle bevares, at Fienden ikke kan gjøre mig eller Mine nogen Overlast, lad alt, hvad mig tilhører, være som Jobs Hus med din hellige Englevagt omgjærdet. Lad mig stedse leve i din sande Frygt og elske dit Ord og Evangelium, som Englene begjærede at se paa. Giv mig en sand Poenitentse i mit Hjerte, at Englene maa glæde sig over mig i Himlene. Optænd i mig en fyrrig Bøn og dit Navns Lov og Pris, paa det jeg maa forrette en Engels Kald, Bestilling og Embede og synge med dem: hellig, hellig, hellig er Gud den Herre Zebaoth; lad og omsider min Sjæl af Englene føres hen til Abrahams Skjød

og gjør mig i Opstandelsen og paa den yderste Dag lig dine hellige Engle, at jeg maa stedse bo og blive hos deres Selskab og være og blive i deres Samfund og Samkvem altid og evindelig. Amen.

28. Taksigelse, at Gud os i saa mangen Fare har opholdt og bevaret.

Min Sjæl, lov Herren, og alt det, som i mig er, hans hellige Navn. Min Sjæl, lov Herren og forglem ikke noget af alt det Gode, som han har gjort dig: den, som forlader dig alle dine Synder og læger al din Bræk, den, som frelser dit Liv fra Fordærvelse, den, som kroner dig med Naade og Barmhjertighed. Min Gud, jeg takker dig, at du har holdt min Gang paa dine Fodstier, saa mine Trin ikke have gledet. Du har bevist din underlige Godhed og Miskundhed paa mig og beskjærmet mig for alle mine Fiender, du, som er deres Frelser, som tro paa dig. Du har bevaret mig, som en Øiensten i Øiet, skjult og beskjærmet mig under dine Vingers Skygge for deres Anslag, som mig havde omringet og tragtede efter min Ulykke og Fordærvelse. Derfor vil jeg skue dit Ansigt i Retfærdighed, og jeg vil blive mæt, naar jeg opvaagner efter dit Billede. Du, Herre, oplyser min Lygte, Herre min Gud gjør min Mørkhed klar.

O! min Gud, du har mig i min Nød ofte bønhørt, dit Navn har ofte beskjærmet mig; du har ofte sendt mig Hjælp af Helligdommen og styrket mig af Zion, derfor vil jeg glæde mig i din Hjælp, og i dit Navn vil jeg opreise Bannere. Du har overgydt mig med din Velsignelse og frydet mig med dit Ansigtes Glæde. Du har ikke foragtet og ei forsmaaet den Fattiges Elendighed og ikke skjult dit Ansigt for mig, og der jeg raabte til dig, da hørte du det og hjalp mig ud. Du trofaste Hyrde har mig, dit elendige Faar, intet ladet fattes, har mig altid fødet paa dit guddommelige Ords deilige Græsgang og ledsaget mig til det ferske Lædske-Vand og Trøstens-Kilde; du har altid vederkvæget min Sjæl og for dit Navns Skyld ført mig paa Retfærdigheds Stier. Og om jeg end ofte har vandret i Korsets og Bedrøvelsens mørke Dal og adskillig Fare, saa har jeg dog ingen Ulykke frygtet, thi du har altid været hos mig; din Kjæp og din Stav have altid trøstet mig; du har beredt et Bord for mig imod mine Fiender; du har salvet mit Hoved med din Hellig-Aands himmelske Glæde-Olie og skjænket min Kalk oven fuld af din guddommelige Trøst og Raad; du har ladet Godhed og Barmhjertighed følge mig alle mine Livs Dage, og jeg haaber og, at jeg skal blive i dit Hus altid og evindeligen.

O! Herre, du førte min Sjæl af Helvede; du lod mig leve, der Andre fore ned i Graven. Du underviste mig og lærte mig paa den Vei, jeg skulde gaa; du ledsagede mig, du raadførte mig med dine Øine. O! Gud, hvor dyrebar er din Miskundhed, at Menneskenes Børn hobes under dine Vingers Skygge! de skulle blive drukne af dit Huses rige Gode, og du skjænker dem med Vellyst som med en Strøm; thi hos dig er Livets Kilde, og i dit Lys se vi Lyset. Min Gud, du lod mig erfare megen og stor Angest og gjorde mig levende igjen og hentede mig op igjen af Jordens dybe Afgrund. Vær nu derfor tilfreds igjen min Sjæl, thi Herren gjør vel mod dig. Han udfriede min Sjæl fra Døden, mit Øie for Graad, min Fod fra Fald; jeg vil vandre for Herren i de Levendes Lande. Hvorledes skal jeg betale Herren alle hans Velgjerninger, som han gjør mod mig? jeg vil tage den salige Kalk og prædike Herrens Navn.

O! min Gud, hvor ofte har du bevaret mig for den brølende Løve, Djævelen, at han min Sjæl ei skulde opsluge? Hvor ofte har Satan begjæret, at han maatte sigte mig som Hvede;

men du, min Herre Jesu Christe, min Talsmand, har bedet for mig, at min Tro skulle ikke aflade? Hvor ofte har du befriet mig fra løgnagtige og kivagtige Munde, som hvæssede deres Tunger som et Sværd? Hvor ofte har du udført mig af Nød og Fare og skjult mig i din Hytte paa den onde Dag og skjult mig lønligen i dit Paulun for hver Mands Trods? Hvor ofte har du mig bevaret for Brede, Hævngjerrighed og anden kjødelig Lyst og Begjærlighed, at jeg ikke deri er forskrækkelig falden? Hvor ofte har jeg faldet, og du har dog ikke bortkastet mig; men holdt mig ved min Haand og igjen opreist mig? O! Gud, hvorledes kan jeg nokſom takke dig for din naadige Hjælp, Befrielse, Styrke og Trøst? Hvor ofte har du befalet dine Engle om mig, at bevare mig paa alle mine Veie og ligesom at bære mig paa Hænder, at jeg ikke har stødt min Fod paa nogen Forargelses eller Ulykkes Sten? Lovet være du, o! min Herre og Gud, du, som gjør alene underlige Ting, og lovet være dit hellige Navn evindelig, og al Jorden skal opfyldes med din Ære. Amen.

29. Taksigelse og Bøn for Landets Frugt og Grøde.

O! rige, runde, gode og naadige Gud; vi kjende og bekjende, at vore første Forældre have desværre! med deres Overtrædelse og Ulydighed vel fortjent, at du har forbandet Jorden og Marken, saa de maa bære os, alle vore Livsdage, Torne og Tidsle, ja, at vi endnu daglig med vore Synder samle og forøge Forbandelsen over os, saa at endog et frugtbart Land ofte Intet bærer for deres Ondskabs Skyld, som bo deri. Og for samme Sag maatte og den deilige og lystige Eng Sodoma, som var ligesom et Paradis, ødelægges, fordærves og blive til en stinkende Pøl. O! gode Gud, vore Misgjerninger trykke os hart; o; at du vilde forlade os vore Synder og vende Forbandelsen langt bort fra os!

Giv os Regn og frugtbare Tider af Himmelen og opfyld vore Hjerter med Spise og med Glæde. Lad Himmelen over os ikke blive som Jern, og vor Jord ikke under os som Kobber; tænk paa Noæ Velsignelse, og at du efter Syndfloden igjen velsignede Jordens Kreds og lovede, at saalænge, som Jorden endnu bliver, skal Sæd og Høst, Frost og Hede, Sommer og Vinter, Dag og Nat ikke aflade. Oplad, o! runde, gode kjære Fader, Himmelens Sluser over os og udgyd din Velsignelse, indtil vi have nok og fordriv Kaalorme, Oldenborrer og andre skadelige Orme, at de ikke fordærve og opæde Grøden og Frugten; afvend Kornbrand og andet deslige, der skader Jordens Vext og Grøde; kald ikke Tørke over Jorden og over Bjergene og over Dalene, men Velsignelse og Frugtbarhed; lad op Himmelen; luk op dine Skatkammere, Luften, Jorden og Vandet, i hvilke din Rigdom ligger skjult og forborgen, ja, i hvilke der er mere Velsignelse, end alle Kreature behøve. Giv os baade tidlig Regn og sildig Regn i rette Tid og slaa os ikke med Tørke og utimelig Brynde og Hede. Bevar vor Høst for Hagel og Uveir, for skadelige Vandløb, for brusende Stormvinde. Lad Jorden grønnes og blomstre ved dit Ords Kraft; det staar ikke i vor Magt at føre end det allerringeste Græs frem af Jorden; men tænk, Herre, paa din Forjættelse, hvilken du siger: Jeg vil hønhøre Himlene, og de skal bønhøre Jorden, og Jorden skal bønhøre Kornet og Mosten, og de skal bønhøre Israel.

O! kjære og barmhjertige Fader, skift, og uddel iblandt os din Velsignelse; og ligesom Manna eller det himmelske Brød i Orken formedelst din faderlige Rundhed blev Enhver efter sin Nødtørft tilmaalt, saa giv og tilmaal Enhver af os med din runde Haand sin Del og sit bestikkede Brød, saa at vi alle faa vor Næring, Føde, og Ophold og rigeligt forsørges; og

at vi din Velsignelse rettelig og christelig i din sande Frygt maa bruge, og dig derfor, som dine kjære Børn, love, prise og takke. Du hører jo Bønner, derfor kommer alt Kjød til dig; du gjør glad, hvad som røres, baade Aften og Morgen. Du besøger Landet, og vander det og gjør det meget rigt. Guds Kilde har Vand nok; derfor lad Grøden vel voxe, og vort Korn vel lykkes og byg saaledes selv Landet. Vande vore Rener og overstænk Agrene; gjør det blødt med Regn, som er pløiet, og velsign det. Kron Aaret med dit Gode og lad dine Fodspor dryppe af Fedme; lad Engene og Bjergene staa lystige trindt omkring: lad Markerne glæde sig og blive fulde med Faar, og Dalene staa tykke med Korn, saa man kan fryde sig og synge og vi dig altid i alle dine Gjerninger og Velgjerninger maa love, ære og prise, ved Jesum Christum din kjære Søn vor Herre. Amen.

Den tredie Part af denne Bog,

som befatter og indeholder

Kors- og Trøstebønner.

1. En Bøn om denne Verdens Foragtelse og Forsmædelse.

O! min hjerte-allerkjæreste Herre Jesu Christe, du Herligheds Herre; hvi har jeg havt denne elendige og forgjængelige Verden saa kjær? o! hvad er det dog, jeg saa ganske og høilig har elsket? et Blomster, som forvisner, Hø, som fortørres, og en Skygge, som snart henflyr. Ak! hvi har jeg dog slaget mit Sind og Hjerte til en saa ringe og foragtelig Ting og til det, som saa hastigen forsvinder? Ak! hvi har jeg været saa blind og saa daarlig, at jeg har ladet mig af Forfængelighed saa forføre? Hvi har jeg saa saare elsket en livløs Skygge, ja Intet, gjort mig derfor saa megen og forfængelig Uro og paadraget mig derover saa megen Smerte, saa megen Sorg og Græmmelse?

Hvad kan dog en dødelig Ting hjælpe min udødelige Sjæl? Hvor er al Salomons Herlighed? den er aldeles som et Blomster forvisnet; hvor er hans Ære, om Gud ikke havde æret ham? at ære Gud, det er Menneskenes rette Ære. Den, som mig ærer, den vil jeg ære igjen, siger Herren: hvoraf følger, at den, som ikke ærer Gud, som de Alle gjøre, hvis Hjerte hænge til denne Verden, han skal ikke igjen æres; men beskjæmmes, ja evindelig beskjæmmes. Denne Verdens Ære forgaar, men den Gud ærer, hans Ære bliver evindelig. Det er aldeles intet, at være stor i Menneskenes Øine eller at synes stor og herlig for dem. Thi det hjælper En Intet for Guds Dom, varer og ikkun en stakket Tid. Men for Gud at være stor, det er at være gudfrygtig, det er en stor Sag, ja det Allerhøieste et Menneske kan eftertragte, og det varer og bliver evindelig. Hvad hjælper en stor Ære paa Jorden, naar man ikke tillige er æret for Gud? Den rette Storhed og Ypperlighed fører os Engelen Gabriel til, naar han siger til Propheten Daniel: du ønskelige Mand, du er Gud kjær og værd. O! min Gud, lad mig tragte efter din Ære, at jeg maa være dig kjær og yndelig, og ikke efter denne Verdens Ære,

hvorved jeg ikke vorder dig kjær og yndelig, men ukjær og uværd; hvad kan det skade, at være for Verden foragtet og forsmaaet, naar man ikkun æres for Gud? Lad mig, o! Herre Christe, her i Verden med dig bære din Forsmædelse, paa det jeg hisset kan blive i din Herlighed delagtig.

Giv mig, o! Herre Christe, at jeg høiere agter og skatter din Forsmædelse end al Ægyptens, ja den ganske Verdens Rigdom og Liggendefæ. Hvad kan og al Rigdom hjælpe mig, naar jeg skal dø? Skal jeg og da kunde hente og tage noget deraf bort med mig herfra? Ingenlunde. Lad mig derfor, o! min Gud og min Herre, nyde og beholde den evige Rigdom, som jeg aldrig mere kan miste og tabe, nemlig dig selv, din Naade og Barmhjertighed, din hellige Fortjeneste og Værdskyld, o Herre Jesu, og deslige-ste Syndernes Forladelse, den Hellig-Aand og det evige Liv. Efterdi alle Ting blive her i Verden tilbage og forgaa med Verden, hvad kunde det da hjælpe mig, om jeg havde al Verdens Gods og Rigdom? hvad kunde det dog skade mig, om jeg endskjønt slet intet deraf havde? I Himmelen staar tilrede og er mig henlagt den evige, uforgjængelige, uforvisnede og ubesmittede Arvedel.

Ak! hvad er dog al denne Verdens og dette dødelige Kjøds Lyst? Er den ikke det forbudne Træ, af hvilket vi æde os Døden? Er den ikke klar Forgift? Fører den ikke med sig Græmmelse, Smerte, Angest, Suk, en ond Samvittighed, som er en nagende Orm, Klage, Graad og Hylen? Hvorledes sige de Fordømte i Visdommens Bog: Hvad hjalp os nu vor Pragt? hvad gavnede os nu vor Hovmod? hvad hjalp os nu vor Rigdom med Stolthed. Alle de Ting ere bortfarne som en Skygge og som et fremløbende Budskab. O! min Herre Jesu Christe, lad mig have min Lyst til dig og i dig, saa bliver min Fryd og Glæde evig. Lad mig have min Ære i dig, saa bliver min Ære evindelig bestandig, lad mig have min Rigdom i dig, saa bliver min Rigdom evig, lad mig have min Herlighed i dig, saa er min Herlighed evig.

O! min Herre Jesu Christe, i dig har jeg tusinde Gange mere Gods og Rigdom, end jeg kunde lade blive efter mig her i Verden. I dig har jeg meget større Ære, end al den Vanære kan være, som jeg havde, om jeg end af alle Mennesker blev foragtet. I dig har jeg meget større Kjærlighed, end alt det Had kunde være, som jeg plagedes med, om end den ganske Verden hadede mig. I dig har jeg den allerkjæreste og allerbedste Ven og det høieste Venskab, om jeg endskjøndt ikke havde en eneste Ven i denne Verden. I dig har jeg langt mere Velsignelse, end jeg kunde have Forbandelse af Verden, om end den ganske Verden forbandede mig. I dig har jeg langt større Glæde og Fryd, end al den Bedrøvelse kunde være, som jeg havde, omendskjøndt den ganske Verden bedrøvede mig. Kortelig: i dig har jeg Alting, og du er mig Alting, og omend muligt var, at mit Legeme tusinde Gange blev ihjelslaget, saa bliver du dog, o! Herre Jesu Christe, mit Liv, ja, mit evige Liv og min evige Salighed. Dig, med Faderen og den Hellig-Aand, være Lov, Pris og Ære evindelig. Amen.

2. En Bøn derom, at man sig selv kan fornægte.

O! Herre Jesu Christe, alle Dyders ædle og høieste Prydelse, hvor har du dog i denne Verden dig saa høit fornægtet! hvor har du afholdt og unddraget dig fra det guddommelige Herredømme og paataget dig en arm Tjeners Skikkelse, du har afholdt dig fra din guddommelige Herlighed og er bleven paa det Yderste forsmaaet, forhaanet og foragtet. Du har afholdt og unddraget dig fra din evige Rigdom og er bleven ganske fattig og

elendig. Du har afholdt og unddraget dig fra din guddommelige Almægtighed og er bleven saa ganske svag og skrøbelig. Du har afholdt og unddraget dig fra din guddommelige Visdom og er bleven regnet for en Daare. Du undslog dig og unddrog dig fra Menneskens Yndest og Venskab og blev forladt af alle Mennesker. Du afholdt og unddrog dig fra din himmelske Fryd og Glæde og er bleven den Allerbedrøveligste paa Jorden. Du afholdt og unddrog dig fra din evige Magt og led mange Hug og Slag. Du undslog dig fra al Ære og Værdighed og vilde intet have af denne Verden, ja blottede dig fra alle verdslige Ting, saa du havde ikke end det, du kunde hælde dit Hoved til. Du elskede ikke dig selv, men os. Du ærede ikke dig selv, men din himmelske Fader. Kortelig: du er et fuldkomment Exempel paa dem, som sig selv forringe, fornedre og fornægte. Du er en sand Lærer, ikke med Ord alene, men og med Gjerninger. Hvad du har lært, at Enhver skal sig selv fornægte, det har du selv stillet i Værk, selv gjort og efterkommet.

Du siger jo: Hvo, som mig vil efterfølge, han fornægte sig selv. O! min Herre, jeg har endnu hidindtil ikke ret fornægtet mig selv, derfor har jeg endnu ikke ret efterfulgt dig. Du siger jo: Hvo, som ikke hader sit eget Liv, han kan ikke være min Discipel og komme til mig. O! min Herre, jeg har endnu ikke ret hadet mig selv, hvorledes har jeg da kunnet komme til dig? Hvorledes har jeg da kunnet være din rette Discipel? Jeg har elsket og æret mig selv og søgt min egen Ære, som Satan, der alene søger sin Ære, sin Lyst og Herlighed. O! min kjære Herre giv mig et andet Hjerte, et nyt og christeligt Hjerte, som kan være dit Hjerte ligedannet, at jeg afsiger alt det, som jeg haver, og opofrer dig det alene, at al Egenkjærlighed dør i mig, og jeg alene kan elske det, du elsker, og hade, hvad du hader. Lad mig ikke give noget Kreatur min Kjærlighed, men dig alene. Du har, o Herre, undslaaet dig fra al Kjærlighed til din egen Person og mere elsket os arme Mennesker end dig selv, og derfor har du ikke alene med din Kjærlighed opfyldt Loven, men endogsaa gjort langt mere, end Loven udkræver.

O Herre, du er jo det høieste Gode, den Ædleste, den Deiligste, den Venligste, den Yndeligste, den Rigeste, den Naadigste. Ak! hvad skulde dog være mig kjærere end du? Du skal være mig tusinde Gange kjærere end min egen Sjæl og Legeme; thi hvad hjælper mig mit Legeme og min Sjæl, naar jeg ikke har dig? Hvad kan jeg gjøre med Himmelen, naar jeg ikke har Himmelens Herre? Hvad kan jeg gjøre med Jorderig, naar jeg ikke har Jorderiges Herre? Hvad skjøtter jeg og om Himmelen, naar jeg ikkun har Himmelens Herre? Hvad skjøtter jeg og om Jorden, naar jeg ikkun har Jordens Herre? Hvad skjøtter jeg og om mig selv, naar jeg har Gud, som er bedre end jeg selv og Alt, hvad jeg har. O! du ydmyge Herre, Christe, Jesu, lad mig ikke være selvkjær, og lad mig ingen Behagelighed have til mig selv; men lad mig foragte og udrydde al Selvbegjærlighed og sige mig af med al min egen Ære: lad den dø i mig, som den var død i dig. O! Herre, mig bør jo ingen Ære, dig hører Retvished til, men vi maa skamme os, dig alene hører Æren til, men os vort Ansigts Blusel og Skjændsel.

Og lad os med Helgene i Himmelen aflægge vore Kroner og falde ned for dig, o! du ubesmittede Guds Lam, lægge os ned for dine Fødder og sige: det Lam, som er slagtet for Verdens Synder, er værdigt til at annamme Kronen: ham bør alene Ære, Magt og Styrke, Seier, Herlighed, Lov og Pris, fra Evighed og til Evighed. Du er en Kilde til alt Godt, til alt Lys, al Visdom, Herlighed, Magt og Styrke, en Oprindelse til alle levende Kreature, til al Rigdom, derfor bør

Æren dig alene. Ak! lad mig ikke berøve dig det, som dig alene tilhører, at jeg ikke ærer mig selv og gjør mig til en Afgud, som Lucifer, og derover bliver en Djævel; eller som Nebukadnesar, og derover bliver ligesom et Bæst. O! hvilket et grueligt og forskrækkeligt Fald, at blive formedelst egen Ære og Hoffærdighed af en Engel til en Djævel, og af et Menneske til et ufornuftigt Dyr!

O! du taalmodige og sagtmodige Herre, lad mig og døde min egen Villie og aldeles sige mig af med den, som du, min allerkjæreste Herre, gjorde, der du sagde: jeg er ikke kommen at gjøre min Villie, men Faderens, der mig udsendte, og min Mad er, at jeg gjør Guds Villie. Ak! lad mig, Herre, formedelst din Villie, tvinge og bryde min egen Villie. Lad mig med største Lydighed give mig under din gode Villie. Lad din Villie være min høieste Glæde, endogsaa midt under Korset og i største Gjenvordighed. O! min Herre og min Gud, lad din Villie være min Villie, saa der er og bliver imellem os en Villie, en Aand og et Hjerte. Jeg er vis paa, at det er bedre at være med din Villie i Kors, Gjenvordighed og Bedrøvelse, i Sorg og Elendighed, end med min egen Villie i Herlighed, i Lyst og Glæde. Ja om du endskjønt førte mig i Helvede, og jeg gav mig ganske i og under din Villie, saa ved jeg forvist, at din Villie er saa god, saa sund, salig og saa hjælperig, at den ikke skulde ville lade mig blive i Helvede, men føre og ledsage mig ind i Himmelen. Men min Villie er saa ond og karrig, saa fordærvet og forvendt, at den og om jeg endskjønt ville være i Himmelen, ikke skulde ville lade mig være derinde, men styrte mig ned i Helvedes Afgrund. O! du ædle Herre Jesu Christe, du som er en Kilde til den evige Visdom, lad mig anderledes være tilsinds.

Lad mig og slaa mig fra al min egen Forstand og Klogskab, at jeg mig ikke skammer at være holdt i denne Verden for en Daare, for dit Ords Skyld, og som den, der ikke mere vidste, end dig, min Herre Jesum Christum den Korsfæstede. Lad det være min høieste Forsigtighed og Visdom, at jeg ved dit Ord at være den evige Visdom. Giv, at jeg mig ikke forarger paa dig, dit Ord og Sakramenter, og mere følger min Fornuft, end din Sandhed. Lad mig og for din Skyld, opsige og forsage al Verdens Venskab; thi Verdens Venskab er Guds Fiendskab, paa det jeg alene dit Venskab, o! allerkjæreste Ven, o! allerbestandigste Ven, o! allertrofaste Ven, o! allerydmygeligste og allerypperligsteste Ven, maa altid og i al Evighed nyde og beholde. Amen.

3. En Bøn, at vi maa kjende os selv, og at vi maa være Guds Tempel og Værksted.

O! min kjære himmelske Fader, fra hvilken al Visdom og al Kundskab kommer, giv og forlen mig din Sandhed, at jeg mig selv ret kan kjende, hvo jeg er af Naturen, hvorfra jeg er, og hvad jeg skal blive. Af Naturen er jeg en arm Synder, fuld af Urenhed, og en elendig Syndens Orm; thi jeg er undfangen og født af Syndere, er dertil med i Elendighed, uden det rette Fædreneland, i Synderes Hus og skal blive Dødens og Ormens Lod og Del, men af Naade er jeg dog dit kjære Barn, født herovenfra af Vand og den Hellig-Aand, og er her i Naadens Rige og tror, at jeg skal omsider komme i Herlighedens Rige. Min Gud! jeg takker dig, at du ikke har skabt mig til et ufornuftigt Bæst eller Dyr, til en grum Løve eller Bjørn, men til et fornuftigt Menneske, og til dit eget Billede. Giv, at jeg er imod hver Mand venlig, sagtmodig, kjærlig, god, from, barmhjertig, ydmyg og mild. Du har, kjære Fader, givet mig en udødelig Sjæl, giv mig Naade, at jeg ikke søger dødelige Ting, og min udødelige Sjæl med dødelige Ting besværer; thi hvo, der besværer min Sjæl

med idel dødelige Ting, han gjør den altid og evindelig død, og nedsænker den i den evige Død. Ak! hvor mange Fiender har dog vor arme Sjæl, men naar vi ofre og give Herren den igjen, som os den har givet, saa har vi her vel stridt.

O! min Herre Jesu Christe, du har mig formedelst dit Ord og Sakramenter, og formedelst din Hellig-Aand igjenfødt til et nyt Kreatur, giv mig Naade, at jeg maa leve i den nye Fødsel, og i Helligbed og Retfærdighed. Giv mig Naade til at betænke, at jeg er skabt og igjenløst til det evige Liv, paa det jeg kan lære at forsmaa og foragte den timelige Vellyst. Giv mig at betænke, at jeg er oplyst og helliggjort til guddommelige og himmelske Ting, paa det jeg skal ikke blive jordiskfindet, men lære at tvinge mit Kjød; at det ikke skal forhindre gudelige Gjerninger i mig.

Giv mig at betænke, at du har helliggjort mig til dit Tempel og Bolig, paa det jeg ikke formedelst kjødelig Lyst skal besmitte mig og gjøre mig uren, men gjøre det dig kan vel behage og være dit Redskab og Værksted, hvorved du kan fuldkomme din hellige Villie. Giv, at der intet findes i mig, uden det dit er, og hvad du i mig har virket og udrettet. O! min Gud, behold og bevar din Stol, dit Sæde og din Bolig i mit Hjerte, paa det jeg kan blive i dig og du i mig altid og evindelig, paa det ikke jeg, men min Herre Christus kan leve i mig, og hvad jeg nu lever i Kjødet, jeg det maatte leve i Guds Søns Tro, som mig elskede og gav sig selv hen for mig. Giv, at jeg maa blive, som en Gren og Kvist i dig, du, som er det levende Vintræ, og bære i dig god Frugt, saa jeg i dig maatte grønnes som et Palmetræ og voxe i Troen, som et Cedertræ paa det aandelige Libanon, saa jeg bliver plantet i Herrens Hus og maa grønnes i min Guds Forgaard, at jeg kan forkynde, hvorledes du, o! min Herre og Gud, er saa from og oprigtig, og der er ingen Uret hos dig.

4. Bøn om Christi Efterfølgelse.

O! du naadefulde, venlige og yndelige Herre Jesu Christe, du sagtmodige, ydmyge og taalmodige Hjerte, hvor deiligt og dydefuldt et Exempel til at leve et helligt Levnet har du efterladt os, at vi skulle efterfølge dine Fodspor! Du er alle Dyders ubesmittede Speil, et fuldkomment Helligheds Exempel, al Fromheds ufeilbarlige Regel, en vis Retfærdigheds Rettesnor. Ak! hvor ganske og aldeles er dog mit syndige Levnet uligt dit hellige Levnet! jeg skulde leve i dig som et nyt Kreatur, saa lever jeg dog mere i det gamle Kreatur, nemlig i Adam, end i dig, min kjære Herre Jesu Christe. Jeg skulde leve efter Aanden, saa lever jeg dog, desværre, efter Kjødet, og ved dog, hvad Skriften siger: dersom I leve efter Kjødet, da skulle i dø. O! venlige, taalmodige og langmodige Herre, forlad mig mine Synder, skjul min Brøst og Bræke og straf mig ikke efter mine Misgjerninger, skjul dine hellige og klare Øine for min Urenhed, forkast mig ikke for dit Ansigt, udstød mig ikke fra dit Hus, som en Uren og Spedalsk. Udslet af mit Hjerte al Hoffærdighed, som Djævelens Ukrud, og plant i mig Ydmyghed, som en Rod og Grundvold til alle andre Dyder, udryd til Grunde af mig al Hevngjerrighed, og giv mig den ædle Sagtmodighed. O! du Høieste, alle Dyders Prydelse, smyk og pryd mit Hjerte med en ren Tro, med en brændende Kjærlighed, med et levende Haab, med hellig Andagt og med den sønlige Frygt.

O! du min eneste Tillid, min Kjærlighed og mit Haab, min Ære og min Prydelse, dit Levnet har jo intet andet været, end idel Kjærlighed, Sagtmodighed og Ydmyghed, lad derfor dette dit ædle Levnet og være i mig, og dit dydefulde Levnet og være mit Levnet, lad mig være en Aand, et Legeme og en Sjæl med dig, paa det jeg kan leve i dig og du i mig.

Lev du i mig, og ikke jeg selv, lad mig leve i dig og ikke i mig selv, giv at jeg dig saa kan kjende og elske, at jeg og saaledes vandrer, som du har vandret. Er du mit Lys, saa skin du i mig, er du mit Liv, saa lev du i mig, er du min Prydelse, saa pryd og smyk du mig skjøn og herlig, er du min Glæde, saa glæd du mig i dig, er jeg din Bolig, saa besid mig alene. Lad mig alene være dit Værksted, saa at mit Legeme, min Sjæl og min Aand kan være hellig.

Du evige Vei, ledsag mig, du evige Sandhed, lær mig, du evige Liv, vederkvæg mig. Lad mig jo ikke være den onde Aands Værksted, at han ikke øver og fuldkommer sin Ondskab, Løgn, Hofmodighed, Gjerrighed, Vrede og Urenhed ved mig og i mig, thi det er Satans Billede, derfra du mig, o! du deilige og fuldkomne Guds Billede, naadelig vilde fri og bevare. Forny hver Dag mit Legeme, Aand og Sjæl efter dit Billede, indtil jeg bliver fuldkommen. Lad mig afdø Verden, paa det jeg maa leve i dig, lad mig med dig opstaa, paa det jeg med dig kan fare til Himmels, lad mig med dig blive korsfæstet, paa det jeg maa med dig indgaa til din evige Herlighed. Amen.

Her tilhører den Bøn om Guds Naade og Barmhjertighed, af det andet Bud, paa den 20de Side.

5. Bøn om en sand Bedring og Poenitentse.

O! hellige, retfærdige og barmhjertige Gud, jeg klager for dig med angerfuldt, sønderknuset og sønderslaget Hjerte og forknuset Aand, mine Overtrædelser og Misgjerninger. O! Herre, hvormange ere mine Synder, som Sand i Havet, de gaa over mit Hoved, og de ere blevne mig for tunge, som en tung Byrde. Hvor stor er min Misgjerning, at den stiger op imod Himmelen og raaber, vil du regne og trætte med mig, saa kan jeg ikke svare dig et til tusinde. Eia! hvilken uren Fordklump og Omflaad er jeg, hvor er jeg formedelst den oprindelige Synds dødelige Forgift, baade til Liv og Sjæl fordærvet, se, jeg er født af syndig Sæd, min Moder har undfanget mig i Synd, fra Hovedet indtil Fodsaalen er intet sundt og helt paa mig. Herre, hvo vil finde en Ren, der som ingen er?

Ak! jeg er dog en ond Kvist af et forgiftet Træ, alle mine Kræfter ere fordærvede, min Forstand formørket, min Villie mod dig gjenstridig, jeg kjender dig ikke ret, jeg elsker dig ikke af Hjertet, jeg sætter ikke mine Love og Tillid ganske til dig. Al mit Hjertes Tankers Paafund er ond op fra Ungdommen af, hver Dag. Ligesom en springende Kilde giver sit Vand fra sig, saa udspringer Synden af mit Hjerte. Deraf udgaar Foragt, Bagvaskelse, Hofmodighed, Løgn, Ærgjærrighed, Ulydighed, Fiendskab, Vrede, Hevngjerrighed, Utaalmodighed, Utugt og Letfærdighed, Uretfærdighed, og adskillig ond Lyst, over hvilke Stykker du, o! du retfærdige Gud, har selv afsagt Dommen, at de, som saadanne Ting gjøre, skal ikke arve Guds Rige. O! min Gud, min Skaber og Igjenløser, jeg klager for dig, at jeg vel er skabt efter dit eget Billede, men det Billede har jeg dog skjændelig tabt og mistet, og er bleven et Satans Billede. Det ganske Satans Rige er, desværre, i mig med al Ondskab og Udyd, og jeg er bleven et Satans Værksted.

O! min Herre og min Gud, min Elendighed er langt større, end jeg den nok kan klage eller fortælle. Jeg er en Vederstyggelighed i alt mit Væsen og i alle mine Gjerninger. Al min Retfærdighed er som et besmittet Klæde, og jeg forvisner i mine Synder som et Blad, og mine Misgjerninger føre mig bort som Veiret. O! Herre, jeg har misbrugt alle dine Velgjerninger, med alle mine Lemmer og Kræfter, baade til Sjæl og Liv har jeg staaet dig imod, med Liv og Sjæl har jeg baade tjent Synden og Djævelen. Jeg er, o! Herre, falden fra

din Naade, hen i den evige Vrede, fra Salighed til Fordømmelsen, fra Livet til den evige Død, fra Himmelen til det nederste Helvede. O! Herre, jeg er den forlorne Søn, som saa skjændelig har i Overdaadighed ødt og forkommet sit Gods og Gode, jeg er ikke længere værd at kaldes din Søn, jeg var værd, at du skulle udstøde mig af dit Hus, og aldrig mere indtage og annamme mig igjen.

Jeg er den Tjener, som er dig, min Herre, ti tusinde Pund skyldig, og har ikke i al Evighed at betale med, jeg er det Menneske, som faldt iblandt Røvere, de førte mig, og berøvede mig det deilige Guds Billede, og have mig saa ganske paa Legeme og Sjæl saargjort, at intet Menneske mig kan læge og helbrede. Derfor hjælp du mig, min Gud og Herre, redde du mig af denne min Nød, thi Menneskenes Hjælp er Forfængelighed, og ingen af dem her nyttig. Omvend du mig, Herre, saa bliver jeg omvendt, læg du mig, saa bliver jeg lægt, frels du mig, saa bliver jeg frelst, thi du er min Ros. O! Herre, hvo kan forandre det onde Hjerte og skabe et nyt igjen? du Herre alene, du trofaste Skaber i gode Gjerninger. Hvo kan hele og læge de vederstyggelige og dybe Synders Saar? du Herre, og dit Ord, som læger Alting. Tag bort det onde Stenhjerte, og skab i mig et nyt Hjerte, og giv mig en vis Aand, forkast mig ikke fra dit Ansigt, og tag ikke din Hellig-Aand fra mig. Trøst mig igjen med din Hjælp, og med en frimodig Aand ophold mig. Jeg er det fortabte Faar, dersom du ikke opleder mig, saa farer jeg vild evindelig og bliver evig fortabt. Tag mig paa din Ryg, før og ledsag mig til din himmelske Faaresti. Giv mig den Bedrøvelse, som er efter Gud, thi den gjør Omvendelse til Salighed, som man ikke fortryder, og at mit Hjerte bliver formedelst Troen beredt til at annamme din Trøst, og den høiværdige Syndernes Forladelse.

Giv mig en sønderknust Aand, et angerfuldt og sønderslaget Hjerte. Gid mit Hoved var Vand, og mine Øine vare en Graadskilde, at jeg mine Synder hjertelig kunde begræde med Petro og med Maria Magdalena, o! min Herre og min Gud, om jeg endskjønt kunde græde baade Dag og Nat, da kunde jeg endda ikke nokſom begræde min Elendighed, ikke nokſom beklage mine Synder, ikke nokſom udsukke for min Ulydighed og Vanartighed. Lad, o! min Gud, det ikke saa meget angre mig og gjøre mig ondt, at jeg har fortjent og forskyldt Døden, Helvede og Fordømmelsen, som er min Ondskabs rette og velforskyldte Løn, som det, at jeg dig min Gud, min Skaber, min kjære Fader, min Opholder, min Gjenløser, min Saliggjører, min trofaste Hyrde og min eneste sande Trøster, saa stor lig, saa høilig, saa ofte, saa mangfoldig, saa grovelig og saa skjændelig har opirret og fortørnet, og har været dig saa utaknemmelig for din store Kjærlighed og Trofasthed, Godhed og Barmhjertighed.

O! hvor skal jeg hen fra din Aand? og hvor skal jeg fly bort fra dit Ansigt? din høire Haand skal dog finde mig paa alle Steder, og holde mig, i hvor jeg farer. Jeg kan og ved slet intet mere, end dette eneste: Fader, jeg har syndet imod Himmelen og for dig, og er ikke værd at kaldes din Søn. Jeg har forspildt min sønlige Frihed, jeg har formedelst min Ulydighed ladet af og forglemt at være din Søn, og har mistet og tabt al sønlig Rettighed. Men jeg tror dog, at du har ikke endnu forglemt og ladet af at være min Fader; thi din Barmhjertighed er stor, og varer fra Evighed og til Evighed. Derfor forbarm dig over mig, og se ikke til mine Synder, men til din uendelige og evige Naade og Barmhjertighed, for din kjære Søns Jesu Christi Skyld. Amen.

6. Bøn om Syndernes Forladelse.

O! barmhjertige, naadige, langmodige, meget miskundelige og trofaste Gud, du, som formedelst din elskelige Søn kalder til dig alle Syndere, og vederkvæger dem, jeg kommer til dig, og fører intet andet med mig, end som idel Synd og Uretfærdighed, og en stor og tung Syndebyrde, som gaar over mit Hoved, og er mig altfor tung at bære, og tillige derhos et sønderknuset og sønderslaget Hjerte, det vil du, o! Gud, ikke foragte, men lade dette Offer dig vel behage. O! Herre, du er jo barmhjertig og naadig, langmodig, taalmodig og af stor Naade og Godhed, du vil jo ikke altid trætte, ikke heller være vred evindelig. Du har jo sagt, du vil ikke handle med os efter vore Synder, ei heller betale os efter vore Misgjerninger. Thi saa høit som Himmelen er over Jorden, lader du din Miskundhed være mægtig over alle dem, som dig frygte. Saa langt som Østen er fra Vesten, lader du vore Overtrædelser være langt fra os. Ligesom en Fader forbarmer sig over sine Børn, saa forbarmer og Herren sig over dem, som ham frygte.

O! Herre, se til min Jammer og Elendighed og forlad mig alle mine Synder, overstænk mig med Isop-Kosten, saa jeg bliver ren, to mig, at jeg bliver hvidere end Sne, lad mig høre Fryd og Glæde, at de Ben glæde sig, som du har sønderslaget, skjul dit Ansigt fra mine Synder, og udslet alle mine Misgjerninger. Thi jeg bekjender mine Synder, og mine Misgjerninger ere altid for mig. For dig, for dig alene har jeg syndet, og gjort det Onde for dine Øine, paa det du skal beholde Ret i dine Ord, og blive ren, naar du dømmer. O! Herre, gak ikke til Dom med din Tjener; thi ingen, som lever, kan være retfærdig for dig, dersom du, Herre, vil tilregne Synden, hvo kan da blive bestandig? jeg haaber paa Herren, thi der er Naade og megen Forløsning hos ham, og han skal frelse Israel af alle sine Synder. O! Herre, du helbreder dem, som have et sønderknuset Hjerte, og forbinder deres Saar og Sprække. Du har jo sagt: Om dine Synder end vare blodrøde, saa skulde de dog blive snehvide, og om de end vare som Rosenfarve, saa skulle de dog blive hvide som Ageruld; læg og hel mig derfor, rens og forbind du mig derfor, min Salighedes Gud og min Læge. Du har jo sagt: Du kom mig til at tjene i dine Synder, du gjorde mig Umage med dine Misgjerninger. Jeg, jeg er den, som udsletter dine Overtrædelser for min Skyld og vil ikke ihukomme dine Synder mere. O Herre skjul og udslet mine store Synder og lad mig ikke omkomme og fordærves i dem. O! min Herre Jesu Christe, du har visselig baaret vore Sygdomme og taget vor Pine og Smerte paa dig, du er saargjort for vore Overtrædelser og knust for vore Misgjerninger, din kjære himmelske Fader har lagt Straffen paa dig, paa det vi skulle nyde Fred og vi have faaet Lægedom ved dine Saar. Derfor vil jeg ikke fortvivle, eller mistrøste og forsage, men holde mig fast til dig, du min Frelser, du min Igjenløser skal dig dog over mig forbarme; thi hos dig er megen Naade og Forladelse. Du ser jo til den Elendige og til den, som har en sønderknust Aand og frygter for dit Ord.

O! min Gud, din dyre Ed og Løfte trøster mig hjertelig, i hvilken du siger: Saa sandt som jeg lever, da vil jeg ikke nogen Synders Død, men at han sig skal omvende og leve. Mener du, at jeg har Behagelighed i den Ugudeliges Død? Naar den Ugudelige omvender sig fra sin Vei, saa skal det ikke skade ham, at han har været ugudelig, og alle de Synder, han har bedrevet, skal aldrig mere ihukommes. O Herre, du har ikke alene tilsagt, at du vil forlade Synden; men og, at du vil gjøre retfærdig, eller meddele Retfærdighed. O! Herre, begge maa

jeg annamme og bekomme af din Haand, baade mine Synders Forladelse, og min Frelsers tilregnede Retfærdighed. O! Herre, ifør mig Salligheds Klæder, og klæd mig med Retfærdigheds Kaabe. O! Herre, tag dig min Sjæl hjertelig an, og annam den fra Fordærvelsens Grav, og kast alle mine Synder bag din Ryg. Ak! hvor er der en saadan Gud, som du er? som borttager Misgjerninger og forlader din overblevne Arvedels Overtrædelser: du skal forbarme dig over os, og kaste vore Synder i Havets Dyb. Giv mig, o! Gud, en fast og stærk Tro; at jeg mig paa disse dine Forjættelser tryggelig kan grundfæste, og i Troen se til din kjære Søn. Thi ligesom Moses ophøiede Hugormen i Ørkenen, saa skal og Menneskens Søn ophøies, at hver den, som tror paa ham, ikke skal fortabes, men have det evige Liv.

O! min Herre og Gud, hvor saare og høilig har du elsket Verden! du har givet den din Søn den enbaarne, paa det at hver den, som tror paa ham, ikke skal fortabes, men have det evige Liv. Thi du har ikke sendt din Søn til Verden, at han skal dømme Verden, men at Verden skal blive salig ved ham. Hvo, som tror paa ham, han kommer ikke til Dommen, men han har trængt sig igjennem fra Døden til Livet. Hvor stor og trøstelig, Herre, er din Miskundhed og Naade, at vi uden vor Fortjeneste uforskyldt og af idel Naade blive retfærdiggjorte ved den Igjenløsning, som er skeet ved Jesum Christum, hvilken du har sat til en Naadestol formedelst Troen i hans Blod. Dermed priser du, o Gud, din Kjærlighed imod os, at Christus er død for os, der vi endda vare Syndere; og er han død for os, der vi vare endda Syndere, hvormeget mere skulle vi da nu, efterat vi ere retfærdiggjorte ved hans Blod, blive ved ham frelste fra Vreden? thi dersom vi ere forligte med Gud formedelst hans Søns Blod, der vi endda vare Fiender, da skulle vi meget mere nu, efterat vi ere forligte, formedelst hans Liv frelses og blive salige.

Hvor Synden derfor er bleven mægtig, og desmere bekjendt, der er din Naade end mægtigere, og end mere overflødig. Thi du har skikket din Søn, min Herre Jesum Christum, til at være vor Visdom, vor Retfærdighed, vor Helliggjørelse og Gjenløselse. O! min Gud, du var i Christo og forligte Verden ved ham og ikke tilregnede os vore Synder, den, som ikke viste af Synd, gjorde du for os til Synd, paa det vi skulle blive din Retfærdighed i ham. Derfor ville vi takke dig, o! Fader, at du gjorde os duelige til de Helliges Arvedel i Lyset, befriede os af Mørkets Magt, og oversatte os i din elskelige Søns Rige, i hvilken vi have Forløsning formedelst hans Blod, som er Syndernes Forladelse.

O! min Herre Jesu, hvor trøstelige ere dine Ord, i hvilke du siger: de Karske have ikke Lægen behov, men de Syge, og de som have ondt. Jeg er ikke kommen at kalde Retfærdige, men Syndere til Omvendelse. Menneskens Søn er kommen, at gjøre det saligt, som var fortabt. Glæder Eder, thi jeg har fundet mit Faar, som var fortabt.

Du, o! min Frelser, har borttaget Lovens Anklagelse og Forbandelse, og er bleven for os en Forbandelse paa Træet, paa det du vilde forløse og frelse os fra Lovens Forbandelse og Formaledidelse, og vi skulde faa Børnenes Udkaarelse, ja blive dine Børn. Du har udslettet den Haandskrift, som var imod os, og tog den bort, der du naglede og fæstede den til Korset. Derfor er det visselig sandt, og et dyrt og værdigt Ord, at du, min Herre Jesus Christus, er kommen til Verden, at gjøre Syndere salige, og at vi ere ikke forløste med forkrænkelige Ting, Sølv eller Guld fra vor forfængelige Omgjængelse, men med dit dyrebare Blod. Derfor har du selv opofret vore Synder paa dit Legeme paa Træet, paa

det at vi skulle dø fra Synden, og leve i Retfærdighed, og formedelst dine Saar ere vi lægte. Dit Blod, o! Herre Jesu Christe, har alene renset os fra alle vore Synder, hvorfor der og staar skrevet: I ere helliggjorte, I ere aftoede, I ere retfærdiggjorte i den Herres Jesu Christi Navn, og ved vor Guds Aand. Derfor have vi en Talsmand hos Gud, Jesum Christum den retfærdige, som er død for vore og for den ganske Verdens Synder.

O! min himmelske Fader, du forbarmer dig over Alle; thi du raader over Alting og overbær med Menneskens Synder, at de skulle bedre og omvende sig. Du stærke Herre, vort Herskab, du dømmer Alting med Lemfældighed og regjerer os med megen Skaansel. Du har Alting i din Haand og kan gjøre Alt, hvad du vil, og beteer Alle din Godhed og giver dine Børn dermed at forstaa, at de skulle have et Haab dertil, at du vil annamme Bedring og Poenitentse for Synden.

O! min hjerteallerkjæreste Herre Jesu Christe, du Guds Lam, som bærer og borttager al Verdens Synder, forbarm dig over mig, for din hellige Fødsels Skyld, for din store Kjærligheds Skyld, for din hellige Bedrøvelses Skyld, som du udstod, der du i din hellige Pine og Lidelse rystede og bævede, for din hellige Døds Kamp og blodige Sveds Skyld, for din store Forsmædelses og Forhaanelses Skyld, for de haarde Slags Skyld, saa og for den Bespottelses og Bespyttelses Skyld, som du led og udstod, for din hellige Lydagtigheds Skyld til Døden paa Korset, for din høie Taalmodigheds Skyld, for din hellige Forbøns Skyld, for din hellige Angest, Skrig og Raab: min Gud, min Gud, hvorfor har du forladt mig? for din hellige Trøstes Skyld paa Korset, for dine hellige Saars Skyld, paa Hænder og Fødder og i din Side, for alle dine Blodsdraabers Skyld, og for din bittre Døds Skyld. O! Fader, for dette dyrebare Liggendefæes Skyld, for denne høie Fortjenestes Skyld, skjul, tilgiv og forglem mine Synder; thi den Betaling er mere vigtig og fuldkommen, ja langt vigtigere og fuldkomnere, end alle mine Synder og Misgjerninger, denne din Søns hellige Værdskyld og Fortjeneste opveier langt alle mine Synder. O! Gud Hellig-Aand, du eneste Trøster, optænd i mig din Trøst og bevar den i mit Hjerte, saa jeg den aldrig mere mister, men deri maa leve og dø og i denne Tro aabenbares for Guds Ansigt og bekomme den evige Salighed. Amen.

7. En anden Bøn om Syndernes Forladelse.

O! hellige og retfærdige Gud, en Gud, som ikke behager det ugudelige Væsen, som hader den Ugudeliges Sjæl, og er deres Fiende, som ere Misgjerningsmænd og gjøre ilde, du, som har Vederstyggelighed til de Blodgjerrige og Falske, du, som fordærver dem, som tale Løgn, og den, som er ond, bliver ikke for dig, du, som har alvorlig truet at ville straffe dine hellige Buds Overtrædere, du har jo gjort mig til et af dine Faar, som du føder, og kaldte mig til dit Folkes Arvedel, forløste mig med din kjære Søns dyrebare Blod, og har ladet mig høre dit Ord, og vide din Villie, derfor skulde jeg billig elske dig over Alting, af ganske Hjerte, Sjæl og Sind og fremstille mit Legeme til et levende, helligt og dig velbehageligt Offer og tjene dig alle mine Livs Dage i Helligheb og Retfærdighed og ikke skikke mig efter denne Verden, men forvandle mig formedelst mit Sinds Fornyelse. Men jeg har, desværre, været ulydig, har ikke frygtet og elsket dig, har vel vidst din Villie, men ikke skikket mig derefter. Jeg har af mit Kjøds og Blods fordærvede Egenskab, syndige Art og Natur, Verdens Forargelse og Djævelens Tilskyndelse imod din Lov, i mange Maader grovelig syndet og mig forseet, hvormed jeg dig min Ska-

bér, og mit Livs Opholder, har til Vrede og Straf opirret.

Derfor har du og med al Rette ikke forskaanet mig, men med din Haand rørt og revset mig, hvilken Straf og Revselse jeg har vel fortjent, og nok-som givet dig Aarsag dertil. Saadant kjender jeg, og bekjender det af Hjertet. Du er retfærdig, vi maa skamme os, ja skamme maa jeg mig i mit Hjerte, efterdi du ser ind i de lønlige Vinkler og Vraaer, randsager Hjerter og prøver Nyrer. O! Herre, gak ikke til Dom med din Tjener; thi din Vrede er ulidelig, som du truer Syndere med. Dersom du vil tilregne Synden, Herre! hvo kan da blive bestandig? o! Barmhjertigheds Fader og al Trøstes Gud, hos hvilken der er megen Naade og Barmhjertighed, du som er ganske naadig, af stor Taalmodighed, hvis Godhed Himmelen og Jorden er fuld af, tænk paa din Barmhjertighed, som har været fra Verdens Begyndelse, og udslet alle mine Misgjerninger formedelst din store og ubegribelige Godhed og overflødige Naade.

Og efterdi jeg har intet, hvorpaa jeg mig kan dristelig forlade, hvormed jeg for din Domstol kan bestaa, paa det jeg ikke skal blive til Skamme, uden alene din kjære Søn Jesum Christum og hans dyre Værdskyld og Fortjeneste, hvormed han mig fra Synden har frelst og forløst, saa fører jeg da ham, i hvilken du har god Behagelighed, frem for dig og stiller ham dig for Øine som en Midler og Talsmand imellem dig og mig for din strænge Dom, se til ham, kjære Fader, hvorledes han har ladet sig saargjøre for mine Synders Skyld, se til hans uskyldige igjennemstukne Hænder, som have arbeidet for mig, se til hans igjennemstukne Fødder, som for mig haver gaaet saa mangen tung og bitter Gang. Giv Agt paa hans saargjorte Side af hvilken, som af min Saligheds sunde og sande Kilde, der udflød Blod og Vand til at rense og afto alle mine Synder. Se, hvor pinlig er han paa sit hellige Legeme for mine Synders Skyld plaget og slagen, tænk paa hans jammerlige og ynkelige Gestalt og Skikkelse, i hvilken han sig paa Korset som den rette og sande Ypperstepræst for mig har opofret, vær mig naadig og lad mig evindelig nyde godt af hans fulde Forsikring og nøiagtige Betaling.

Forny mig og formedelst din Aands Kraft, at jeg bliver et nyt Menneske og har Lyst til dine Bud, og at jeg paa det indvortes Menneske bliver ved din Aand stærk i Troen, Kjærlighed, Haabet, Ydmyghed, Sagtmodighed og Taalmodighed, paa det at Christus kan bo i mig formedelst Troen, leve i mig formedelst Kjærlighed, styrke mig formedelst Haabet, saa jeg aldrig bliver til Skamme, men opholdes til det evige Liv. Amen.

8. Til Guds Søn om Syndernes Forladelse.

Herre Jesu Christe, min evige Ypperstepræst, Talsmand, Midler og Forligelse, hvor trolig har du søgt efter det fortabte Faar, kaldet Syndere til Poenitentse, bedet paa Korset for Overtrædere og dem, som have gjort ilde, og derved forligt og tilfredsstillet din Faders Hjerte, træder og endnu frem for alle bodfærdige Syndere, er deres Talsmand hos din himmelske Fader og afbeder den Straf, de have fortjent og ere skyldige i. Se, jeg er af Naturen Vredens Barn, al mit Hjertes Tankers Paafund er aldeles ond hver Dag, jeg ved, i mig bor intet Godt. Villien har jeg vel til at gjøre det Gode, men Kraft og Styrke til at fuldkomme det, finder jeg ikke. Thi det Gode, som jeg vil, det gjør jeg ikke desværre, men det Onde, som jeg ikke vil, det gjør jeg. Herre, jeg kan ikke mærke, hvor tidt jeg synder, forlad mig min lønlige og uvitterlige Brøst. Mine Synder gaa over mit Hoved, og de ere blevne mig altfor tunge, som en saare tung Byrde. Min Herre Jesu Christe, du har taget dem

fra mig og baaret dem, forlad mig Overtrædelsen og skjul Synden. Min Gjenløser, min Frelsermand, min Talsmand, min trygge Bistand og Nødhjælper, forbarme dig over mig, til dig alene har jeg min Tilflugt.

O! du sønderslagne Klippe, skjul mig for Satans Grumhed og Helvedes Forskrækkelse i Klippens Revner; det er i dine blodige Saars Hul, afvend naadelig bort fra mig alle Plager, at jeg ikke skal ganske fortæres og opsluges i din Vrede. Vær du min Talsmand paa den yderste Dommedag, saa jeg ikke tør frygte mig for at høre den forskrækkelige Røst og Tale: viger fra mig Alle, som gjøre Synd og Ondskab, jeg kjender Eder aldrig. Men du, Herre, kjender mit Hjerte, hvor haardt det er af Synden besværet og beklemt, desligeste hvor knuset og sønderslaget det er af Sorg og Angest, jeg ofrer dig det besprængt med dit Blod, det vil du ikke forsmaa. Fuldkom paa mig din trofaste Forjættelse, som siger: at Alle de, som tro paa dig, ikke skal fortabes, men have det evige Liv. O! Herre, jeg tror, hjælp min Vantro, lad mig ikke omkomme og fordærves i mine Synder og lad Straffen ikke blive evindelig over mig: Straffen ligger jo paa dig, du har lidt den, paa det vi skal nyde Fred, og ved dine Saar have vi faaet Lægedom, derpaa vil jeg mig i Troen forlade og haabe og forvente Troens Ende og den evige Salighed. Amen.

9. Bøn om den Hellig-Aands Trøst og Glæde i Bedrøvelse.

O! hellige og retfærdige Gud, al Trøstes Gud, al Freds og Glædes Gud, hvis Rige er Retfærdighed, Fred og Glæde i den Hellig-Aand, jeg klager og bekjender for dig, at jeg har ofte tragtet efter verdslig Lyst og denne Verdens forgjængelige Glæde, søgt den, elsket den, og mere deri mig ofte forlystet end i dig, havt ofte mere Lyst og Længsel derefter end efter dig, min Gud og Herre, som er det eneste og ypperste Gode, og den, jeg for Alting skal elske og forlyste mig i. Forlad mig, Herre, saadan min Daarlighed og lad mit Hjerte ikke mere dermed besmittes og bedrages. Udslet af mit Hjerte al Dienslyst, Kjødslyst og hoffærdigt Levnet. Rens mit Hjerte fra al forfængelig Verdenslyst, som føder intet andet af sig end Døden, og skal omsider forandres til en evig Hylen og Tænders Gnidsel. Optænd derimod i mig den evige, sande og himmelske Fred og Glæde, hvilken er en Forsmag paa det evige Liv, en Del af Guds Rige, som er i os, og den Hellig-Aands ædle og kostelige Frugt og Gave, paa det jeg altid maa fryde og glæde mig i dig og min Herre Christo.

Lad mig befinde, det i Psalmen meldes: du, Herre, glæder mit Hjerte fremfor al den Glæde, som hine have af deres mangfoldige Korn og Vin, lad dem Alle glæde sig, som tro paa dig, lad dem fryde sig evindeligen, thi du beskjærmer dem, lad dem være glade i dig, som elske dit Navn. Lad mig finde og fornemme, det Propheten siger: jeg fryder mig og er glad i dig og lover dit Navn, du Allerhøieste. Item: jeg haaber dertil, at du er saa naadig, mit Hjerte glæder sig, at du hjælper saa gjerne, jeg vil synge Herren, at han gjør saa vel imod mig. Hos dig er overflødig Glæde og et lystigt Værelse hos din høire Haand evindeligen. Giv, at jeg glæder mig i din Kraft og bliver ganske glad over din Hjælp. Fryd mig med dit Ansigts Glæde; lad dem Alle glædes og frydes, som dig søge, og de, som elske din Salighed, skulle altid sige: Herren være høilovet evindeligen! O! min Gud, lad mig høre Glæde og Fryd, at de Ben blive glade, som du har sønderslaget. Trøst mig igjen med din Hjælp og ophold mig med en frimodig Aand.

O! min Gud, lad mig ofre dig et Glædesoffer og love dit Navn; thi det

er godt, og det er herligt og trøsteligt. O! min Gud, lad mig høre saasom i din Helligdom, hvad du i mig taler, paa det jeg kan glæde mig. O! min Herre og Gud, din Miskundhed er bedre end Livet, mine Læber prise dig, jeg ville gjerne love dig i mine Livs Dage og opløfte mine Hænder i dit Navn, det var mit Hjertes Lyst, Glæde og Fryd, at min Mund kunde love dig med prisende Læbe. Lad mig fornemme det, der staar i Psalmen: de Retfærdige skal glædes, de skal frydes for Guds Ansigt og af Hjertet fryde sig med Glæde. Item: de Elendige skal se det og glæde sig, og deres Herte, som søge Gud, skal leve. O! min Gud, lad det være min Glæde, at jeg holder mig til dig, sætter al min Tillid til dig og forkynder alle dine Gjerninger. Lad mig finde og fornemme, hvor elskelige dine Boliger ere, Herre Zebaoth, at mit Liv og min Sjæl maa glæde sig i den levende Gud.

Lad mig mærke og fornemme, at Lyset maa dog opgaa igjen for de Retfærdige og Glæde for de fromme Hjerter, lad mig med Glæde øse Vand af Saligheds Kilde, som er den Herre Jesus Christus, giv, at jeg maa altid glæde mig i Herren, og min Sjæl maa være glad i min Gud, kom ind i mit Hjerte, du himmelske Konge, at jeg maa fryde og glæde mig med Zions Datter. O! min Gud, efterdi du glæder dig over os, som en Brudgom glæder sig over sin Brud, saa lad mig og igjen hjertelig være glad i dig, paa det jeg og hisset mig i dig evindelig maa glæde, naar du skal gjøre de nye Himle og den nye Jord fuld af Glæde, naar du skal trøste og husvale os, som en Moder trøster og husvaler sit kjære Barn, naar vore Ben skulle grønnes som Græsset, vor Mund blive fuld med Latter og vor Tunge med Pris, da skal der være en evig Glæde over vort Hoved; thi da skal vi høste med Glæde, hvad vi med Graad have saaet. Lad os, o! fryderige Gud og Fader, nyde denne Fryd og Glæde evindeligen, ved Jesum Christum vor Herre. Amen.

10. Bøn om Attraa og hjertens Forlængsel efter det evige Liv.

O! min himmelske Fader, du som mig, dit arme og elendige Barn, har skabt til det evige Liv og dertil ved din kjære Søn dyrekjøbt og forløst og formedelst din Hellig-Aand dertil helliggjort, jeg klager og bekjender for dig af Hjertet, at jeg dette evige, allerypperligste og usigelige Gode, som er det evige Liv, af menneskelig Blindhed ikke ret har kjendt og mig derved ikke retskaffen har glædet og trøstet og ikke af hjertens Grund har havt Forlængsel derefter, men jeg har været, desværre, hertildags altfor jordisk tilsinds, har havt Verdenslyst, Øienslyst, Kjødslyst og et hoffærdigt Levnet langt kjærere. O! kjære Fader, forlad mig saadan stor Synd og Daarlighed, udslet af mit Hjerte al verdslig Kjærlighed, al Ærgjærrighed og al kjødelig Vellyst, som besmitter Sjælen, og stride imod den. Giv, at jeg maa kjende, hvortil jeg er skabt, igjenløst og helliggjort, at jeg dig, o! Gud, som er det høieste Gode, for alle Ting kan søge, elske og af Hjertet begjære, intet andet ønske og haabe end for Alting dig og det evige Liv og efter intet andet mere sukke og længes.

Optænd i mig en hellig Tørst efter det evige Liv, at min Sjæl kan skrige til dig, som Hjorten skriger efter det ferske Vand. Lad og ingen Angest, Bedrøvelse, Forfølgelse og Elendighed afvende mig fra dette Haab, thi jeg ved, at min Frelser lever, og det Haab, jeg sætter til ham, skal ikke lade mig blive til Skamme. Giv, at jeg i al Kors og Gjenvordighed, Pine og Smerte, mig glæder og trøster ved det evige Liv og derved formilder og overvinder al Angest og Bedrøvelse. Thi hvad er al Pine og Lidelse, ja den arrigste Død, ja al timelig Helvedes Angest imod det evige Livs uendelige

Fryd og Herlighed? lad mig disse dine Ord ofte i mit Hjerte betænke: i min Faders Hus er mange Boliger, og jeg gaar bort at berede Eder Sted.

O! hvilket yndeligt Hus maa den almægtigste Faders Hus være! det er et Hus fuldt af Herlighed, et Hus fuldt af Lys og Klarhed, et Hus fuldt af Liv og Salighed, et Hus fuldt af Glæde og Vellyst, et Hus fuldt af Helligheb og Retfærdighed. O! naar skal jeg frelses af denne Verdens og mit Legemets mørke Hus? naar skal jeg komme derhen, at jeg maa skue og se Guds Ansigt? at se og skue Gud Ansigt fra Ansigt er den høieste Glæde, det høieste Liv og den allerhøieste Salighed. Naar skal jeg se min Igjenløsers yndelige, naadefulde, venlige og kjærlige Ansigt? du har jo, min Herre og Gud, sagt: jeg vil komme til Eder, og tage Eder til mig, paa det I skulle være der, som jeg er. O! min Herre, kom snart, og tag mig til dig, paa det de Igjenløste kunne være hos deres Igjenløser, Børnene hos deres Fader, de Helliggjorte hos den Allerhelligste. Hvorfor lader du os blive saa længe i denne Verden, og i denne Jammerdal i et fremmed Land, hvor vi ere arme Vilegrimme og ikke hjemme? Før os dog til vort rette Hjem, til vort rette Fædreneland, til vor Faders Hus, hvor du har beredt os Stedet, som du os saa dyre har kjøbt og forhvervet. Du har jo sagt: Fader, jeg vil, at hvor jeg er, der skulle de og være hos mig, som du har givet mig, paa det de kunne se min Herlighed. Ak! Faderen har og givet mig dig, og du har givet dig mig, derfor er jeg og din, og du er min. Hvo vil da skille os ad?

Ere vi formedelst dig din Faders Børn, saa ere vi og vor Faders rette Arvinger og dine Medarvinger. Derfor har du givet os den evige Arvedels Pant og Fæstegave, den værdige Hellig-Aand, hvorpaa vi kjende, at vi ere dine Børn, og at du bliver i os. Vi kjende det af Aanden, som du har givet os, og med hvilken du os har beseglet til vor Igjenløselses Dag, paa hvilken du skal give os en uforkrænkelig, ubesmittelig og uforvisnelig Arvedel, som i Himmelen er henlagt og bevaret til os. Lad, dog, Herre, falde den allerringeste Smule af denne din Arv i mit Hjerte, at jeg maa have en Forsmag paa det evige Liv, paa det jeg maa mærke og kjende, hvor overmaade kosteligt og ædelt mit tilkommende arvelige Gode skal blive.

O! du evige, hellige og udødelige Gode, du kan med en eneste lille Draabe af dit himmelske Gode mere glæde og husvale mig, mere end alle dødelige Kreature, med al deres Lyst og Trøst. Den Fryd og Lyst, Herre, som kommer af det Evige, er tusinde Gange kosteligere end den, der kommer af det Timelige og Jordiske, ja, al Verdens Glæde er derimod bitter Galde. Hvo, som smager denne himmelske Glæde, for ham bliver den ganske Verden aldeles sur og bitter. Hvo, der maatte, kun i en Hast og i et Øieblik, se og beskue Guds Herlighed, han skulde snart forglemme den ganske Verden; thi at se Gud er Liv og Salighed. Jeg har seet Herren fra Ansigt til Ansigt, og min Sjæl er frelst, sagde den hellige Patriark Jakob. O! du min Faders skjønne Hus, o! du yndelige Bolig, o! du deilige Guds Stad, hvori Guds Herlighed skinner, o! du evige Dag, o! evige Lys, o! evige Ro, o! Evigheds liflige Væsen, o! yndelige og glædelige Samkvem af Engle og Mennesker, o! største Fred, o! evige Fryd, Guds Villie og Velbehagelighed i Alle, Guds Kjærlighed i Alle, Guds Frygt og Gælde i Alle.

Af den evige, fuldkomne og uendelige Guds Kjærlighed bliver stedse og altid en ny Fred; thi evig Kjærlighed føder af sig evig Fryd og Glæde. O! Gud, du er selv den evige Kjærlighed, den evige Glæde, det evige Gode og det evige Liv, dig skulle alle Udvalgte være fuld af, nemlig, af din Kjærlighed, af din Fryd, af din Fred og af dit Lys; thi du skal skinne i dem. O!

hvor skinnede Moses Ansigt formedelst den korte Omgjængelse, som han havde hos Gud i 40 Dage, meget mere skulle vi derfor da skinne af din Klarhed, efterdi vi da skulle være hos dig evindeligen. Din Herlighed skal skinne i os, din Helligheds, din Yndelighed, din Kraft og Styrke, dit Lys, din Klarhed, din Visdom, dermed vil du os pryde, opfylde, fryde og glæde, ikke udenfor os, men i os skal dette Liggendefæ være, og alt Godt, hvilket du selv er. Thi du skal være Alting i Alle, og hvad de Udvalgte ville ønske og begjære, det skal de Alt have hos dig og dig selv i sig.

Da skal vi have vor Rigdom i os selv, vi skal være i Gud, og Gud i os. I Guds Kjærlighed skal vi se os indelukkede, og vi skal se Gud i vor Kjærlighed til Gud. Vi skal se os Alle indesluttede i Christi overflødige Kjærlighed og Christum i os. Vi skal leve og røres i og af den Hellig-Aands Fryd og Glæde, og den Hellig-Aand skal leve og bo i os, vi skal forenes med alle hellige Engle, og alle Guds Udvalgte skal være et Hjerte og en Aand og forglemme al denne Verdens Jammer og Elendighed, al Nød, Angest og Usselhed og skal blive lystige og glade ved Guds Ansigtes Fryd og Glæde evindeligen.

En kort Sum af det, som hører til det evige Livs Ypperlighed og Ædelhed.

Det evige Liv er:
En Rigdom, som aldrig kan fortabes,
Ære uden al Skam og Skjændsel,
Fornøielse uden Mangel,
Helbred uden Svaghed,
Kjærlighed uden Skrømt,
Vellyst uden Forfængelighed,
Styrke og Magt uden nogen Skrøbelighed,
Frihed uden nogen Trældom,
Forlystelse uden Arbeide,
Det alleryndeligste Lys og Klarhed uden Mørke,
Evighed uden Forraadnelse,
Overflødighed uden Mangel,
Tryghed uden Frygt,
Værdighed uden Forandring,
Liv uden Død,
Ære uden Misundelse,
Lyksalighed uden Trængsel,
Visdom uden Vildfarelse,
Glæde uden Sorg,
Mættelse uden Kjedsommelighed,
Det allerædleste og allerfredeligste Samkvem,
Guds Beskuelse og
Alleryndeligste Nydelse,
I hvilken Gud er Alting i Alle.

Et saligt Liv, et trygt Liv, et roligt Liv, et yndeligt, rent kydskt og helligt Liv, hvor man ved af ingen Død, af ingen Sorg, af ingen Grædmelse. Et Liv uden Arbeide, uden Smerte, uden Kulde, uden Brynde og Hede, uden Sygdom, uden Død, uden Fristelse, uden Trættelse, uden Skrøbelighed, uden Angest, uden Forkrænkelse, uden Uroligheds, uden Forandring og Omskiftelse. Al Yndeligheds og Deiligheds Liv, fuldt af Ære og Herlighed, fuldt af Visdom, fuldt af Pris, fuldt af Kjærlighed, Sødhed og Vellyst, fuldt af Tryghed, Sundhed og Lyksalighed, fuldt af Frihed og Samdrægtighed, fuldt af Rigdom, fuldt af Lys og Klarhed, fuld af Fornøielse, fuld af Lystighed og Glæde, fuldt af Udødelighed, Hellighed og Salighed.

11. Bøn om et saligt Endeligt.

Allerkjæreste Fader i Himmelen, hjerteallerkjæreste Herre Jesu Christe, og o! værdige Hellig-Aand, du saude, eneste og høieste Trøster, ak! hvor ilde og skammelig har jeg forspildt Tiden! hvor ilde har jeg fremdraget mit korte Liv og Levnet! faa ere mit Lives Dage, og mange ere mine Synder. Den mindste Tid har jeg levet i dig, og min meste og bedste Tid har jeg fortæret i Forfængelighed. Ak! hvormeget Godt har jeg forsømt, og hvormeget Ondt har jeg derimod gjort og

samlet paa mig, og dermed baade mit Legeme og min Sjæl besmittet! Forlad mig, allerkjæreste Fader, det altsammen af Naade, skjul og tildæk det hjerteallerkjæreste Gjenløser, med din Uskyldigheds og Retfærdigheds Kjortel. Helbred min saargjorte Sjæl med din Trøst, o! salige Trøster.

Lær mig at betænke, at det skal have en Ende med mig, at mit Liv har et Maal, og jeg maa herfra. Se, mine Dage er en Haandbred, og mit Liv er som Intet for dig. Ak! hvor ganske Intet ere alle Mennesker, som dog leve saa tryggeligen! De gaa frem ligesom en Skygge, de gjør sig megen Uro forgjæves, de samle og vide ikke, hvo det skal faa. Men, Herre, hvorved skal jeg mig trøste? jeg haaber paa dig. Frels mig af alle mine Synder og lad mig ikke blive for Daarer en Spot. Jeg vil tie og ikke oplade min Mund, du gjør det vel, thi jeg er baade en Fremmed hos dig, og en Indbygger ligesom alle mine Forfædre. Jeg er jo en Udlænding og har her intet blivende Sted, men søger efter det Tilkommende. Jeg er som en Daglønner og som en Svend, der længes efter Skyggen. Jeg ved, du har talt alle mine Dage, som endnu skulle komme, og skrevet dem i din Bog, da der var endnu ikke en af dem. Lad mig betænke, Herre, at mit Liv er en Vortgang igjennem denne Jammerdal, og en Pilegrimsfart, lad aldeles ingen Ting opholde mig paa denne Vei og Reise!

O! min kjære Fader, naar min Tid og Time, som du lagde mig fore, er fuldendt, naar mine Dage have opnaaet deres Maal, som du har skrevet i din Bog, da forlen mig en rolig og glad Henfart af dette Liv, driv langt bort fra mig Kjærlighed til denne Verden, og Lyst til et længere Levnet. Giv mig et villigt og glad Hjerte til at skilles herfra, afværge og forhindre al Frygt og Forskrækkelse, bevar mig fra den arrige Fiendes Anfægtninger. Rust og væbne min Sjæl med Retfærdigheds Vaaben, med Troens Skjold og Salighedens Hjelm; thi du, o! Herre, er min Visdom, Retfærdighed, Helliggjørelse og Gjenløselse, mit Liv, min Trøst, min Fred og Glæde. Lad mig skilles herfra i Troen, Kjærlighed og Haabet, optænd i mig en hellig Tørst efter det evige Liv, at, ligesom Hjorten skriger efter det ferske Vand, min Sjæl saa kunde skrige til dig og tørste efter dig, o! levende Gud, og sige af Hjertet: naar skal jeg komme derhen, og sees for Guds Ansigt?

Lad mig betænke, hvor elskelige dine Boliger ere, lad mit Hjerte og mit Kjød fryde sig i dig, den levende Gud, lad min arme Sjæl som en forjaget og vildfarende Fugl, der vanker omkring, finde et Hus, hvor den maa blive evindelig. Lad den have Del og Lod i dine Altere, det er, i min Frelsers Jesu Christi bitre Pine og Død og dyre Fortjeneste. Herre Zebaoth, min Konge og min Gud, forfrisk og forny i mig min Hukommelse, at jeg idelig og altid tænker paa min Frelsermands Jesu Christi uskyldige Død. O! min Saliggjører, Herre Jesu Christe, vis mig i min Sygdom, Svaghed og Døds Nød din Lidelse, dine Saar, dine blodige Strømme, din Tornekrone og dit Kors og Død, vis mig din aabne Side, dine igjennemborede Hænder og Fødder, hvilke ere min Glæde og Fryd og min Vederkvægelses Kilde. Lad mig høre i mit Hjerte de trøstelige Ord, som du talede paa Korset: i Dag skal du være med mig i Paradis. O! min eneste Læge, læg og helbred mig; thi jeg er det saargjorte Menneske, som faldt iblandt Røvere og laa halvdød, forbind mine Saar, og ved dine pinlige Saar læg og lindre min Smerte og Pine. Formedelst din Døds Kamp og blodige Sved formild min Dødsangst, og formedelst din Død velsign min Død.

Du er Opstandelsen og Livet, hvo, som paa dig tror, han skal leve, om

han endskjønt dør. De Retfærdiges Sjæle ere i din Haand, og ingen Dødskval eller Pine skal røre dem. Salige ere de Døde, som dø i Herren, de skal hvile af deres Arbeide. O! Herre, lad min Sjæl finde i dig den rette Ro og Lise, kald mig til dig,ræk mig din Haand, som du gjorde ved Peder paa Havet, at jeg ikke skal synke og forgaa, og sig: kom til mig, jeg vil dig vederkvæge. Kald mig til dig, Herre, naar det er bleven Aften med mig, læg mig med Ro og Fred ned i mit Sovekammer, kald mig ud til dig af Mørket til Lyset, af denne Elendighed til det rette Fædreneland, fra Syndens Tjeneste til evig Frihed og Retfærdighed, fra Døden til Livet, fra denne Verdens brusende Hav til det rette Fædreneland. Før mig igjennem denne timelige Døds sorrigfulde Hav til det rette forlovede Land og trygge Havn. Frels og forløs mig, Herre, fra dette syndige og urene Levnet; thi mig forlænges hjertelig efter det rene, hellige og guddommelige Liv, hvor der er ingen Synd, men idel Retfærdighed.

Før mig ud fra dette urolige Levnet og ledsag mig til den rette, evige og salige Ro og Hvile; hvor der er ingen Møie og Arbeide, ingen Svaghed og Skrøbelighed, ingen Død, ingen Sorg, ingen Bedrøvelse, hvor Gud er alting i alle, hvor Gud er vor Spise, vore Klæder, vort Hus og Hjem, vor Bolig og Værelse, vor Glæde, vor Fred, vor Lyst, vor Trøst og vort Liv. Der skal jeg holde og gjøre en herlig Forandring og Skifte, naar jeg skal istedetfor min Bedrøvelse, Jammer og Elendighed arve den evige og stedsevarende Herlighed, istedetfor den timelige Sorg nyde evig Fryd og Glæde, istedetfor Dødelighed nyde Udødelighed, istedetfor Svaghed og Skrøbelighed iføres med himmelsk Kraft og Styrke, istedetfor Sygdom faa den evige Helbred, istedetfor dette timelige Liv arve det evige. Saaledes er Christus mit Liv, og at dø er mig en Vaade. O! hvor hjertelig gjerne vil jeg, Herre, naar dig behager, aflægge mit dødelige Legeme og iføre mig igjen et udødeligt Legeme, hvor gjerne vil jeg afføre mig det Forkrænkelige og iføre mig det Uforkrænkelige! hvor gjerne vil jeg faa mit svage og skrøbelige Legeme i Jorden som et Hvedekorn, paa det jeg kan opstaa igjen i Kraft og Herlighed! Jeg vil gjerne faa smage den timelige Død og henlægges i Graven, at jeg kan opstaa igjen i Herlighed.

Vær nu vel tilfreds, min Sjæl; thi Herren gjør vel mod dig, Han rykkede din Sjæl fra Døden, dit Øie fra Graad, din Fod fra Fald, jeg skal vandre for Herren i de Levendes Lande altid og evindelig. O! Herre Jesu Christe, lad mig nu Livsens Dør snart op, du er Døren, dersom nogen gaar ind ved dig, da skal han blive salig, og efterdi jeg skal komme til dig, min himmelske Brudgom, til Bryllup, og du staar i Døren, forventer mig, og tager vare paa mig, saa smyk du og pryd mig herlig tilforn, ifør mig den Herres Jesu Christi Retfærdigheds Bryllupskjortel og den evige Sabbats Helligdagsklæde, at min Sjæl maa ren og ubesmittet bete sig for dig, og lad mig høre det glædelige Ord: kom hid, du Herrens Velsignede, arv din Faders Rige, som dig er beredt fra Verdens Begyndelse, og gak ind til din Herres Glæde og Herlighed. Amen.

12. Det hellige Fadervor, trøstelig udlagt og forklaret.

O! min hjerteallerkjæreste Fader i Himmelen, hvor stor en Kjærlighed har du mig bevist, at jeg skal være dit Barn, og du vil være min Fader! at du for din kjære Søns, vor Herres Jesu Christi Skyld, har annammet mig til dit Barn og gjort mig til en Arving over alle dine himmelske gode Gaver! Giv mig et sønligt Hjerte imod dig, ligesom du har et faderligt Hjerte mod mig, paa det jeg kan sætte al min Tro og Tillid paa dig, have

dig hjertelig kjær, bevise dig en sønlig Frygt, ære dig med al Ydmyghed og være dig i alle Ting lydig, og at jeg min høieste Trøst, Lyst og Glæde kan have i dig, og naar jeg er arm og elendig, syg, svag og skrøbelig, naar jeg forfølges og eftertragtes, eller geraades i Døds Nød og anden Angst, saa lad mig derpaa tænke, at jeg har i dig en Fader, som er almægtig, barmhjertig, naadig, langmodig og meget miskundelig, som mig ikke vil forglemme, ja ganske ikke vil eller kan forglemme mig, som en Moder sit Barn hverken vil eller kan forglemme. Og naar jeg af Svaghed og Skrøbelighed synder og forser mig, at jeg dog ikke bliver mistrøstig og falder i Fortvivlelse, men i Bod og Bedring kommer igjen til dig og siger: Fader, jeg har syndet imod Himmelen og for dig. Giv og, at alle troende Mennesker paa Jorden bekjende dig med mig for deres Fader, paakalde og tilbede dig med et rent Hjerte og med en samdrægtig Mund dig love og prise, og at vi Alle tillige gjøre vor Bøn til dig og bede Alle for hverandre.

O Fader, efterdi du er i Himmelen, saa giv, at jeg og har min Vandring og Omgjængelse i Himmelen og ikke hænger med mit Hjerte ved disse jordiske og timelige Ting, men kjender, at jeg er fremmed og en Pilegrim her paa Jorden, saavelsom alle mine Fædre. Se, du er jo hos mig, ja du er allesteds nærværende, du er ikke en Gud, som er langt borte, men en Gud, som er nær hos, du er en Gud, som opfylder Himmel og Jord, derfor kan man dig hver Tid og Stund og paa alle Steder tilbede. O Gud, vi dine fattige Børn ere her paa Jorden i denne Jammerdal, men du i din hellige og herlige Bolig, vi sukke til dig og haabe at komme til dig, vor Fader.

O! hjerteallerkjæreste Fader, efterdi du er en hellig Gud, og dit Navn er helligt og forfærdeligt, saa giv, at jeg og alle troende Mennesker maa dig Gud Fader, Søn og Hellig-Aand, af dit Ord ret kjende og din Almægtigheds, Barmhjertigheds, Godheds, Retfærdigheds, Visdoms og Sandheds store Navn prise, og at jeg dig i mit Hjerte altid, med alle retsindige og tro Christne maa ære og love, saa din Lov kommer aldrig af mit Hjerte og min Mund, og at min Forstand ved dig oplyses, min Villie dig altid og over alle Ting elsker, og at jeg uden Afladelse med hjertelig Taksigelse og Glæde tænker paa din Kjærlighed og Trofasthed, som du mig, dit arme og elendige Barn, bevist haver. Giv, at jeg med allerstørste Flid og Vindskibelighed søger efter dig, giv mig Visdom til at finde dig og at leve saaledes, som dig kan vel behage, paa det dig alene ved mig og alle troende Mennesker al Ære i alle Ting maa bevises og tilskrives.

O! kjære Fader, efterdi dit Rige er det ypperste Gode og det fornemste og ypperste Liggendefæ, saa lad det formedelst din Hellig-Aand komme til mig og alle troende Mennesker; bo du i mig formedelst Troen og hav dit Rige i mig, at jeg dig med hjertelig Kjærlighed maa omfavne, med levende Haab ved dig hænge og maa være delagtig i al din evige Rigdoms Godhed, i din Retfærdighed, i din Fred, Fryd og Glæde i den Hellig-Aand, saa at Satans Rige derved i mig og alle troende Menneskers Hjerter jo mere og mere maa forstyrres, og al Hoffærdighed, Gjerrighed, Vrede og Kjødets urene Lys, hvori Satan har sit Rige, deri maa dæmpes.

O! hjertekjære Fader, efterdi der er intet helligere end dit Navn, intet kosteligere end dit Rige, intet bedre end din Villie, saa giv mig da, at din Villie maa ske i mit og alle troende Menneskers Hjerter, giv, at jeg dig af ganske Hjerte maa begjære, søge, og kjende og gjøre alt det, dig kan være behageligt. Skik og ordne alt mit ganske Levnet og alt, hvad jeg bør at gjøre og lade til dit Navns Lov og Pris. Lad mig vide, ville og kunne

alt det, dig vel kan befalde, og hvad der kan tjene til din Ære og min evige Salighed. O! hjerteallerkjæreste Fader, gjør og bered mig en ret, slet og tryg Vei til dig, og lad det aldeles være stillet i din Haand og i din Magt, hvorledes du vil føre og lede mig, enten formedelst gode eller onde Dage, formedelst Medgang eller formedelst Modgang, paa det jeg dig i Medgang kan love, prise, takke og kjende, jeg er uværdig den at nyde, saa og vel vogte mig deri for kjødelig Tryghed og Sikkerhed og atter i Modgang maa være taalmodig og frimodig og ikke derfor lade Haabet og Modet falde, fordi jeg maa lide Gjenvordighed.

Lad Intet gjøre mig glad, uden det ledsager mig til dig, og lad og intet bedrøve mig, uden det, som kunde afvende mit Hjerte bort fra dig. Giv mig, o! min Gud, at jeg Ingen begjærer at behage og tækkes, uden efter din gode Villie, og at hvad dig er kjært og tækkeligt, maa og være mig af ganske Hjerte kjært og tækkeligt, og at jeg har en Afsky til al den timelige Lyst og Glæde, som er uden dig, og i hvilken du ikke for Alting æres og elskes, at jeg og aldrig har Lyst og Længsel efter Noget, der kunde være dig imod. Giv mig saadan en Lyst til dig, at du maa være mig Alting, og at jeg Intet uden i din Tro og Kjærlighed, ønsker eller begjærer, saa jeg med Glæde maa sige: Herre, naar jeg ikkun haver dig, da skjøtter jeg hverken om Himmel eller Jord, og dersom end mit Liv og Sjæl vansmægtes, saa er du dog, o Gud, altid mit Hjertes Trøst og min Del. Du er min Gud og min Arvedel, du er den, som opholder min Lod.

Giv mig og alle troende Mennesker, i hvor de ere i Verden, vort daglige Brøds beskikkede Del, et nøisomt Hjerte og din guddommelige Velsignelse, som rundelig opretter al Mangel og alt det, der fattes. Bevar mig fra den vederstyggelige Gjerrighed, som er en Rod til alt Ondt, og giv at mit Hjerte ei hænger ved disse timelige Ting, og at jeg maa kjende, at jeg er kun en Husholder over dine Gaver, som du mig laant har, og skal engang fordres til Regnskab derfor. Forlen os Fred og Enighed, giv os en from Øvrighed og lydige Undersaatter. Bevar vore Grændser mod alt fiendtlig Anløb og vær med dine hellige Engle en gloende Mur omkring os.

Giv mig og saavelsom alle troende Mennesker en sand Omvendelse, Anger og Ruelse; forlen mig, at jeg maa kjende og bekjende mine Synder, med hjertens Anger og Sorg dem fortryde og begræde og i Troen fatte og omfavne min Herre Jesum Christum og hans dyre Værdskyld og Fortjeneste. Forlad mig for hans Skyld alle mine Synder og tilregn mig dem ingenlunde; giv mig et stadigt og christeligt Forsæt at bedre mit Levnet, og altid formedelst din Aand og Naade at leve efter din Villie. Udslet i mig al Hevngjerrighed og giv mig et forligeligt Hjerte, som lettelig lader sig sige og bøie og gjerne tilgiver. Lad mig ingenlunde bære et hadefuldt Hjerte til min Næste eller hevne mig selv, men lad mig heller dømme mig selv og bekjende min Svaghed. Gjør mig venlig, sagtmodig og taalmodig, saa jeg baade i Ord og Gjerninger kan være min Næste til Forbedring og Opbyggelse.

Led ikke mig eller nogen from Christen i Fristelse, gjør mig ydmyg uden al Falskhed, lystig uden al Forfængelighed og Ustadighed, sorgfuld og bedrøvet uden al Kleinmodighed og Fortvivlelse. Gjør mig ren, kydsk, tugtig, from, oprigtig, forstandig, frimodig og dydefuld. Giv mig et bestandigt Hjerte, og at jeg ikke lader mig fra dig afvende, enten formedelst onde Tanker, ond Lyst og Begjærlighed og Satans Fristelse, List og Løgn, eller formedelst nogen Bedrøvelse og Gjenvordighed. Giv mig, o Herre

Jesu Christe, at din Pine og dit Kors maa korsfæste mit Kjød og Blod og være min høieste Trøst og lifligste Sødhed. Giv mig Seier, Magt og Styrke over Synden, Døden, Djævelen, Helvede og Verden.

Fri og frels mig omsider, saavelsom alle troende Mennesker, fra alt Ondt, besynderlig fra Vantro, Gjerrighed og andre deslige Udyder. Driv fra mig Hoffærdigheds Aand og forlen mig Ydmygheds kostelige Liggendefæ. Tag bort fra mig al Vrede, Hevngjerrighed, Had og Utaalmodighed. Giv mig et frimodigt og bestandigt Sind og Hjertelag. Bevar mig for Løgn, for min Næstes Foragt og Eftertale, for Hykleri og Dienstkalkhed, for den Fattiges Foragtelse, for Gudsbespottelse og dit hellige Navns og Ords Misbrug. Vend bort fra mig al Vildfarelse og hjertens Blindhed og Mørkhed; giv mig at være flittig i Barmhjertighedsgjerninger. Plant i mig aandelig Fattigdom, Fred, Glæde, Sagtmodighed, Hjertens Renhed, Taalmodighed i al Modgang, en salig Hunger og Tørst efter Retfærdighed og Miskundhed og Medlidenhed med alle Fattige og Elendige. Giv mig, at jeg maa bevare min Mund og Læber, saa at jeg ikke taler noget imod dig eller min Næste. Giv mig, at jeg maa foragte denne Verdens forfængelige Glæde og Vellyst og af ganske Hjerte søge det himmelske Gode; thi det er altsammen dit Rige, altsammen din Kraft, altsammen din Herlighed, du, som lever og regjerer i al Evighed. Amen.

13. Bøn om Guds Navns Helliggjørelse.

O! hellige, retfærdige Gud, for hvis Herlighed og Majestæt de hellige Engle og Seraphim skjule deres Ansigter og synge: hellig, hellig, hellig er Gud den Herre Zebaoth, lad mig, formedelst dit Navns rette Helliggjørelse, ogsaa forrette slig Engleforretning og Embede. Giv, at jeg med alle fromme og troende Mennesker maa kjende din Almægtighed, elske din Barmhjertighed, tro af Hjertet din Sandhed, frygte din Retfærdighed, tilbede din Hellighed, prise din Visdom, adlyde dine Bud, trøste mig ved din Hjælp og glæde mig ved din Godhed, giv, at jeg ikke i nogen Ting søger min Ære, Ros og Berømmelse, men i alle Ting af Hjertet agter og trolig søger dit Navns Ære, Pris og Lov, paa det du alene i alle Ting kan æres, berømmes, loves og prises.

Giv, at jeg maa have dit Ord langt kjærere end Guld, ja meget fint Guld, og dig efter dit Væsen og Villie rettelig deraf kjende, at jeg og det samme dit Ord af Hjertet maa tro, hellig og retfærdig, som dit elskelige Barn, derefter leve og derved blive fra al Vildfarelse og Kjætteri vel bevaret og beskjærmet. Lad mig forlyste mig i dig, saa har du lovet at give mig, hvad mit Hjerte ønsker og begjærer. Lad mig takke dig for alle dine Velgjerninger, som du til Sjæl og Liv mig har bevist; lad mig i al Nød hjertelig, og som et Barn gjør mod sin Fader, dig frygte, ære og elske, med fast Tillid dig paakalde, med al Frimodighed i Forfølgelse, Sorg og Bedrøvelse, dit hellige Navn og Ord bekjende og indtil Enden blive bestandig i en sand Tro og helligt Levnet og love og prise dig med alle Engle og Udvalgte, her timelig og hisset evindelig. Amen.

14 Bøn om Jesu Navn.

O! min allerkjæreste, allerdeiligste, allerynd eligste Herre Jesu Christe, du naadefulde Menneskeven, jeg takker dig, ikke alene for din hellige Fødsel, at du er vorden et Menneske, men og for dit frydefulde, hjælperige og saliggjørende Navn. O! hvor naadefuldt, sødt, yndeligt, lifligt, trøstefuldt og saliggjørende et Navn er Jesu Navn! hvad trøsteligere Navn kunde du, Herre Christe have, end Jesu Navn, det er en Saliggjørers Navn. Thi i dette

Navn er al Trøst befattet og begrebet. Jesu Navn er det Manna, som fører al Lyst og Glæde med sig og begriber i sig al aandelig Smag og Lugt. Det er de troe Christnes Paradis, Himmelens Glæde, Englenes Fryd og Lyst, Menneskens Smykke og Prydelse, Sjælens Lystgaard, Visdoms Væld og Kilde, Retfærdigheds Sol, Verdens Lys, Hjertens Glæde, de Bedrøvedes Trøst, de Elendiges Haab, de Forladtes Tilflugt og en Hjælper i al Nød. Hvad har bevæget dig, o! Herre Jesu, at paatage dig dette Navn og at blive min Jesus og Saliggjører, uden din Kjærlighed og min Elendighed? du har ikke for din egen Skyld, men for min Skyld ført med dig dette naadefulde Navn, og det har du lagt som en Skat og Liggendefæ i mit Hjerte, til Trøst, til Velsignelse, til Livet, til Fred og Glæde, til Visdom, til Retfærdighed, til Helliggjørelse, til Gjenløsning og til Lægedom imod mine Synder og imod alt Ondt.

Dit Navn befatter alt Godt i sig og er alt Godt, Mit Navn er en Synder, men dit Navn er Jesus, en Saliggjører og den, der udsletter Synden. Mit Navn er Vredens Barn af Naturen, dit Navn er Jesus, et Naadens Barn, jeg kaldes Dødsens Barn, du kaldes Jesus, et Livsens Navn, jeg kaldes Fordømmelsens Barn, du kaldes Jesus, et Saligheds Navn, jeg er al Jammers og Elendigheds Barn, dit Navn Jesus er Herligheds Navn. Det Navn Jesus velsigne mig, styrke mig og oplyse mig! det Navn Jesus være min Beskjærmelse, mit Skjold, mit Slot! det Navn Jesus være mig en Triumph og Seier over alle mine Fiender! det Navn Jesus være min Prydelse, min Smykke, min Krone, min Lyst og mit Lys! det Navn Jesus være min Mad og Spise, min Drikke og min Lægedom! det Navn Jesus være min Visdom, min Forstand, min Villie og min Hukommelse! det Navn Jesus være min Tillid, min Tro, min Kjærlighed, mit Haab, min Taalmodighed, min Bøn, min Andagt, min Frygt, min Kundskab, mit Raad, min Kraft, min Bestandighed, mit Hjertes Taknemmelighed, min Venlighed, min Barmhjertighed, min Retfærdighed, mit Hjertes Renhed, min Sagtmodighed, min Ydmyghed, min Ro og Hvile og min Sjæls Vederkvægelse!

Det Navn Jesus være min Vei til Himmerige, til Sandhed og Livet! det Navn Jesus være min salige Afsked, mit timelige Livs Ende og det evige Livs Begyndelse! det Navn Jesus være mig alting, thi Jesus er alting. Jeg finder i ham alting, jeg haver og besidder i ham alting. Thi det har været saa Gud behageligt, at al Fylde og Fuldkommenhed skulle bo i ham. Jeg begjærer intet uden ham; uden ham begjærer jeg ingen Rigdom, ingen Ære, ingen Herlighed, ingen Gunst, ingen Kunst, ingen Visdom. Han skal være min Rigdom, min Ære, min Herlighed, han skal være min Kunst og Visdom, han skal være min Himmel og min Salighed, og naar min Sjæl skal skilles fra dette mit Legeme, da skal den føre med sig for Guds Ansigt det Navn Jesus som et Smykke og en ædel Krone. Naar jeg ikkun beholder denne dyrebare Skat og Liggendefæ, saa mister jeg aldeles intet, om jeg endskjøndt mistede den ganske Verden, Himmelen og Jorden.

Thi dette Navn er bedre end Himmel og Jord, ja dette Navn er den rette evige Himmel, fuld af Salighed, det er det rette Paradis, hvori der er al Lyst, Glæde, Yndelighed og Lifligghed. Det er den rette Naadestol, fuld af Barmhjertighed. Min Jesus er den Alleryndeligste, i hvilken er al Guds Kjærlighed, og i hvilken alle Engle glæde og fryde sig. Han er den rette Helligdom, hvori Gud selv bor, han er den hellige Trefoldigheds Throne, Guds Hus og Himmelens Port. I dette Navn ønsker og begjærer jeg at leve og dø og at opstaa igjen af Døde og fare til Himmelen og blive salig. Thi i dette Navn er jeg hos

Gud, med Gud og i Gud og bliver hos ham evindelig. Amen.

Hertil hører den 9de og den 11te Bøn i den fjerde Part, desligeste Bernhardi Frydesang mod Enden af denne Bønnebog.

15. Bøn om Christi Rige.

O! Herre Jesu Christe, du Ærens Naadens og Herlighedens Konge, jeg klager og bekjender for dig med Hjertens Anger og Ruelse, at jeg har, desværre! i Satans Rige, med Mørkheds Gjerninger, tjent denne Verdens Fyrste, ja at den onde Fiende har havt sit Rige i mig og holdt mig fangen formedelst Synden til at fuldkomme sin onde og fortrædelige Villie. O! min Herre Jesu, hvor forskrækkeligt er det, at den stærke Bevæbnede saaledes besidder sit Palads og bor i Mennesken! jeg takker dig af Hjertet, at du gjorde mig duelig til de Helliges Arvedel i Lyset, befriede mig af Mørkhedens Magt og oversatte mig i dit Rige, hvorved jeg er frelst og forløst formedelst dit Blod og har faaet alle mine Synders Forladelse. Du har ved din Pagtes og evige Testamentes Blod udført dine Fanger af den Hule, som ikke var Vand i, og har gjort en ny og evig Pagt med mig, o! Herre, giv mig, at jeg deri maa blive bestandig, og aldrig miste den Naade. Samle og altid jo flere og flere til dit Rige, og bekræft og former samme dit Rige, saa at mange dertil omvendes. Skriv os, som dine Borgere, ind i din himmelske Statsbog, ja ind i dine Hænder og ophold os, at vi maa være og blive evindeligen i dit Rige delagtige, vi som i Daaben har ladet vore Navne indskrive i din Bog deri og gjort med dig Pagt og Forbund og lovet og tilsagt dig Huldskab og Troskab.

O! kom, o! Naadens Konge, til mig i mit Hjerte! kom, o! sagtmodige Konge, og stil al Uro i mit Hjerte. Du er kommen til Verden fattig og arm, ak! kom og saaledes til mig, at du gjør mig aandelig fattig, saa at jeg er sorgfuld, bedrøvet og angergiven for mine Synder og hungrer og tørster efter Retfærdighed, paa det jeg maa blive evindelig rig i dig. Kom til mig elendige Synder som Retfærdigheds Konge og gjør mig retfærdig, beklæd mig med din Retfærdighed, thi du er stikket af Gud, at være min Retfærdighed, min Helliggjørelse og Gjenløsning. Kom til mig som Fredens Konge, giv mig en glad og rolig Samvittighed, stift i mig den evige Fred og evige Ro og gjør mig sagtmodig, barmhjertig og ren af Hjertet. Kom o! Naadens Konge og opfyld mig her i dette Liv med din Naade, paa det du hisset maa opfylde mig med din evige Herlighed. Regjer og styrk mig i dette dit Naadens Rige, med din Hellig-Aand, opret dit Rige i mig, som er Retfærdighed, Fred og Glæde i den Hellig-Aand, oplys mit Hjerte, rens mine Affekter, Begjæringer og Bevægelser og hellige mine Tanker, at de maa blive andægtige og dig velbehagelige. Luk mig ind i din Naade, saa jeg aldrig mere maa falde ud deraf.

Kom til os, du hellige Trefoldighed, gjør os til din Bolig og Tempel og optænd i os din sande Kundskabs Lys, Troen, Kjærlighed, Haabet, Ydmyghed, Taalmodighed, Bønnen, Bestandighed og en sand Gudsfrygt. Giv os, at vi med vort Sind maa stedse bo i Himmelen og have en hjertelig Forlængsel og Attraa efter din Herlighed. Og efterdi du i denne Verden ogsaa fører, holder og øver din guddommelige Magtes og Almægtigheds Rige, saa vær og dit aandelige Riges og din christne Menigheds mægtige Skytsherre og Beskjærmer, vær hos os, Herre Jesu Christi, efter din Forjættelse, alle Dage, indtil Verdens Ende. Forlad ikke dine Børn og din Menighed, Faderløse; thi de have ellers ingen Fader paa Jorden.

Herre, vor Regent, lad dit Navn være herligt i alle Lande, at man kan takke dig i Himlene, bered din Lov af

de unge og diende Børns Munde, paa det du kan fordærve Fienden og Hævneren. Du er, o! Herre Christe, den deiligste iblandt Menneskenes Børn, naadefulde ere dine Læber; derfor velsigner Gud dig evindeligen. Bind dit Sverd ved din Side, du Kjæmpe, og pryd dig deilig. Far lykkelig frem med din Prydelse, far frem paa Sandheds Ord at holde de Elendige ved Retten, saa skal din høire Haand bevise underlige Gjerninger. Dine Pile ere skarpe, at endog Konger nedfalder for dig midt iblandt dine Fiender; o! Gud, din Stol bliver altid og evindelig, dit Riges Spir er et ret Spir. Du elsker Retfærdighed og hader alt ugudeligt Væsen, derfor har, o! Gud, din Gud salvet dig med Glædens Olie fremfor dine Medbrødre. Alle dine Klæder lugte af Myrrha, og Aloe og Kesia, naar du gaar af dine Elfenbens Paladser og træder frem i din store Pragt. Du er Ærens Konge, stærk og mægtig, Herren, som er mægtig i Strid.

Gjører Portene vide og Dørene høie i Verden, at Ærens Konge kan komme ind. Til dig har Gud sagt: sæt dig hos min høire Haand, indtil at jeg lægger dine Fiender til dine Fødders Fodskammel. Herren skal sende dit Riges Spir af Zion, regjer iblandt dine Fiender. Paa din Seiers Dag skal dit Folk være saare velvilligt til at ofre dig en hellig Prydelse, dine Børn skal fødes dig som Dug af Morgenrøden; Herren svor, og han skal det ikke angre, at du er en Præst evindeligen efter Melchisedeks Skik. Lovet være den, som kommer i Herrens Navn! Herren er den Gud, som os oplyser. O! Herre, hjælp; o! Herre lad det vel lykkes, du har borttaget Synden, Forbandelsen og Døden og velsignet os med al aandelig Velsignelse i de himmelske gode Ting. Giv dit Folk Kraft, Styrke og Seier imod alle aandelige og legemlige Fiender. Og efterdi du er og Herligheds Konge, saa gjør os og delagtige i dit Riges Herlighed, naar du kommer i din store Kraft og Herlighed og alle hellige Engle med dig og sidder paa din Herligheds Stol, fuldkom da i os disse dine glædelige og frydefulde Ord: Fader, jeg vil, at de, som du har givet mig, skal og være hos mig, der som jeg er, at de skal se min Herlighed. Item: kommer I min Faders Velsignede, og arver det Rige, som eder er beredt fra Verdens Begyndelse.

16. Bøn om Guds hellige Villie, og at vi den maa efterkomme.

O! hellige, retfærdige, gode og alene vise Gud, jeg takker dig af Hjertet, at du os din faderlige, gode og naadige Villie i dit Ord har aabenbaret; ak! hvor har du dog et naadigt Faderhjerte til os, har udvalgt os til dine Børn og elsket os i din elskelige Søn Christo! Hvor gjerne vil du, at alle Mennesker skulle blive salige og komme til Sandheds Bekjendelse! Ja du vil ikke, at Nogen skal fortabes, men Enhver skal omvende sig og leve. O! kjære Fader, hvor hjertelig ondt gjør det mig og fortryder mig, at jeg saa ofte din ganske faderlige, naadige, gode og kjærlige Villie har imodstaaet! Forlad mig saadan min Ulydighed og tilregn mig den ikke, men tag til Betaling din kjære Søns Jesu Christi fuldkomne Lydagtighed, som fuldkommelig har fyldestgjort din Villie. Giv mig saa at være sindet som min Herre Christus, og at jeg maa have hans Sind. Giv mig et lydigt Hjerte til at gjøre din Villie og at alt det, som dig behager, maa og mig behage.

Giv, at jeg maa kjende, at det er min høieste Salighed, at jeg vil, det du vil, og at det er min høieste Ulykssalighed, at jeg ikke vil, det du vil; thi dersom jeg ikke vil, hvad du vil, da vil jeg mig selv alt Ondt og min egen Fordærvelse. Bevar mig derfor for min egen Villie, og at jeg og ikke fuldkommer Satans Villie og er den onde Fiendes Værksted og Redskab.

Men hellige min Villie, min Sjæl, min Aand og mit Legeme aldeles, at jeg maa være den Hellig-Aands Værksted og hans Naades Kar og ikke være Vredens Kar og Satans Værksted. Giv mig saadant et Hjerte, at jeg kan glæde mig ved at fuldkomme din Villie, og at jeg giver mig ganske og aldeles, i Medgang og Modgang, i Glæde og Sorg, i Liv og Død under din Villie, saa at jeg mig ikke ophøier i Medgang og gode Dage og ikke heller mistrøster i Trængsels og Gjenvordigheds sorgfulde Dage. Giv, at din Villie er stedse min Lyst og Velbehagelighed, og at jeg visselig tror, det maa mig altsammen komme til bedste og til Salighed, som mig efter din Villie vederfares.

Giv mig Taalmodighed til at lide og at gjøre din guddommelige Villie i Alting. Giv mig, at jeg kan sige med David: Finder jeg Naade for Herrens Øine, da henter han mig vel igjen, men siger han saa: Jeg har ingen Lyst til David, se, da er jeg her. Herren gjør med mig, efterson ham godt synes; og med den taalmodige Job: Herren gav og Herren tog, Herrens Navn være lovet. Have vi annammet det Gode af Herrens Haand, hvorfor skulle vi og ikke annamme det Onde? Giv mig og, barmhjertige Gud, at jeg stiller Alting ind til din Villie, og naar jeg beder om Noget, som er imod din Villie, da hold mig min Skrøbelighed og min Daarlighed tilgode og forhindre min onde Villie, at den ikke fuldkommes, og tvertimod ved mig og i mig fuldkom din gode Villie, at jeg saaledes maa være med min Villie, som de hellige Engle i Himmelen, dine Hærskarer og Tjenere, som gjøre og udrette din Villie med Fryd og Glæde. O Herre, giv mig det for min Frelsers Jesu Christi allerhelligste Villies Skyld. Amen.

Hertil høre og de tre Bønner i den tredie Part, som handler derom, at man skal foragte denne Verden, at man skal fornægte sig selv og skal følge Christum efter.

17. En Bøn om timelig og evig Velfærd.

Almægtige, barmhjertige Gud og kjære Fader, jeg takker dig ydmygeligen, at du har ladet mig arme Synder komme til din Kundskab og aabenbaret mig din kjære Søn Jesum Christum, vor eneste Igjenløser, Frelsermand og Trøster og har ladet ham lide Pine og Død for mig arme, fordømte Menneske, paa det jeg formedelst hans Død og Fortjeneste skulle leve evindelig; jeg beder dig, kjære Fader, du vilde, for samme hans hellige, bitre Pines og Døds Skyld, være mig barmhjertig og forlade mig alle mine Synder og naadelig opholde mig i denne Tro og Trøst indtil min sidste Stund, mig med din Hellig-Aand oplyse, at jeg i denne Kundskab Dag fra Dag maa voxe og tiltage og mit ganske Liv og Levnet efter din guddommelige Villie christelig fuldende. Du ville og, kjære Fader, blive hos mig og hellige mit Legeme og min Sjæl til din Bolig og Tempel og mig til det evige Liv naadelig opholde.

Du ville og, o kjære Fader, velsigne mit Kald og min Næring og give mig din Naade, at jeg deri maatte gjøre, hvad Ret er, og beholde Troen og en god Samvittighed. Giv mig et nøisomt Hjerte, at jeg mig med din Velsignelse og Gaver, som du mig af Naade beskjærer, lader nøie; thi Gudsfrygt med Nøisomhed er en stor Vinding, og det Lille, som den Retfærdige haver, er bedre end det meget Gode, som mange Ugudelige have. Du, Herre kjender de Frommes Dage, og deres Gods skat blive evindeligen, de skal ikke beskjæmmes i den onde Tid, og de skal mættes i den dyre Tid. Af Herren beredes en Mands Gang, og Herren har Lyst til hans Veie; falder han, da skal han ikke nedtrædes, thi

Herren holder ham ved Haanden. Se, Herrens Øine se til dem, som ham frygte og haabe paa hans Miskundhed, at han skal frelse og udfri deres Sjæle fra Døden og holde dem i Live i den dyre Tid. Du ville og, o! gode Gud og kjære Fader, velsigne og bevare vor fromme Øvrighed og vort kjære Fædreland for falsk Lærdom, for Krig og Pestilentse og dyr Tid; du ville og velsigne og beskjærme mig, mine Børn og andre Paarørende og alle fromme Christne til Liv og Sjæl, og mit ganske Hus og alt, hvad som jeg haver, formedelst dine hellige Engles Beskjærmelse, for de urene, skadelige og løgnagtige Djævle og onde Ånder og alle deres Redskaber, naadeligen beskytte og bevare ved Jesum Christum, vor Herre. Amen.

18. Bøn imod Satans Anfægtninger.

Barmhjertige og naadige Gud, du som saa trolig formaner os i dit hellige Ord, at vi skulle vogte os fra Djævelens List og Bedrageri og befaler os at være ædrue og at vaage, efterdi Djævelen gaar omkring som en brølende Løve og søger, hvem han kan opsluge, og har sagt: Vaager og beder, at I ikke falde i Fristelse, Aanden er vel redebon, men Kjødet er skrøbeligt. Jeg klager og bekjender for dig, at jeg ofte formedelst min Sikkerhed, Skjødesløshed og Efterladenhed har givet Satan Aarsag til at friste mig, til at bængste og plage min Samvittighed, og opladt for ham baade Døre og Vinduer. Jeg beder dig hjertelig, forlad mig denne min Tryghed, Skjødesløshed og Sikkerhed og giv mig christelig Forsigtighed og Forstand, at Satan, som kan forvandle sig til en Lysets Engel, skal ikke, som han gjorde mod Eva, med sin Listighed bedrage og forføre mig fra den Enfoldighed, som er i Christo Jesu, at han ikke skal sigte mig som Hvede, at han ikke formedelst Gjerrighed, Hoffærdighed og Vellyst, som ved sine Strikker og Snarer, skal styrte mig hen i store Synder, i Vantro og Fortvivlelse. Styrk mig med din Aand, at min Tro ikke skal feile eller aflade; lad min svage Troes rygende Hør ikke udslukkes og det knuste Rør ikke sønderbrydes; vær du mit Lys og min Salighed, at jeg mig ikke frygter, vær du mit Livs Kraft, saa skal jeg ikke grue for Nogen. Lad mig sidde under den Høiestes Beskjærmelse og hvile under din almægtige Skygge. O! du min Tillid, min Styrke, mit Slot og min Gud, paa hvilken jeg forlader mig, du har sønderknust Hovedet paa den Helvedes Slange, du har overvundet denne Verdens Fyrste, saa han har nu slet Intet i mig og alle dine Lemmer. Du har jo, o, Herre Christe, taget den stærke Bevæbnede sin fulde Rustning fra, som han forlod sig paa, og udbyttet hans Rov, du har gjort den Stærke sine Fangne løs og taget Rovet fra Kjæmpen, du friede os af Mørkhedens Magt og oversatte os i dit Rige; i dig har vi jo Forløsning formedelst dit Blod, og Syndernes Forladelse. Du berøvede Fyrstendømme og Magt og førte dem om i Triumph eller som et Skuespil.

Du har formedelst Døden afskaffet den, som havde Dødens Kraft, det er Djævelen, og befriet dem, som formedelst Dødens Frygt vare skyldige til Trældom al deres Livs Tid. Du har givet alle troe og retsindige Christne Magt over Slangen og Skorpionen og over al Fiendens Magt, og sagt: Du skal gaa paa Løven og Otterslangen, du skal træde paa den unge Løve og Dragen. O! min Gud og Herre, lad mig være stærk i dig og din Styrkes Kraft, ifør mig Guds fulde Harnisk, at jeg kan være mægtig til at staa imod Djævelens listige og snedige Anløb; styrk mig, at jeg vel kan være udrustet og mægtig til at imodstaa paa den onde Dag, paa det jeg kan udrette Alting vel og beholde Marken. Lad mig være opbunden omkring mine Lænder med Sandhed og iført med Retfærdigheds

Pantser, udrustet med Fredens Evangelii Færdighed, berust mig med Troens Skjold, med hvilket jeg kan udslukke alle den onde Fiendes gloende Pile, lad mig paatage mig Salighedens Hjelm og giv mig og i min Haand Aandens Sværd, som er Guds Ord.

Disse Vaaben, o Gud, faar du selv at iføre mig, du skal lære min Haand at stride, ved dig maa jeg kaste dem under mig, som sætte sig imod mig. Du Herre, er min Seier, du er trofast og skal ikke lade mig fristes over min Evne og Kræfter, men skal give saadan Udgang paa Fristelsen, at jeg det kan taale. Vær du mig ikke til Forskrækkelse, du er mit Haab og Tillid paa den onde Dag, din Sandhed er min Hjelm og Skjold. O Herre, jeg har ingen Kraft og Magt til at imodstaa de mægtige Fiender, men mine Øine se ikkun efter dig, din Naade er mig nok, lad din Kraft være mægtig i mig Svage og Skrøbelige. Herre, jeg haaber paa dig, lad mig ikke beskjæmmes evindelig; red mig ved din Retfærdighed, bøi dine Øren til mig, udfri mig snarligen; vær mig en stærk Klippe og et fast Slot at frelse mig; thi du er min Klippe og mit Slot; for dit Navns Skyld skal du lede mig og udføre mig, du skal udføre mig af Garnet, som de have stillet for mig, thi du er min Styrke. Jeg vil befale min Aand i din Haand, du forløste mig, Herre, du sande og trofaste Gud. Jeg haabes dertil, at du er saa naadig; mit Hjerte glæder sig, at du hjælper saa gjerne; jeg vil synge for Herren, at han gjør saa vel imod mig.

Bevar mig, Herre, som en Øiesten i Øiet, beskjærm mig under dine Vingers Skygge. Naar jeg er i Angst, da kalder jeg paa Herren og raaber til min Gud, saa bønhører han min Røst af sit Tempel, og mit Raab kommer for ham til hans Øren. Giv mig, Herre, din Salighed Skjold, din høire Haand styrke mig, og naar du ydmyger mig, da gjør du mig stor. Mine Øine se stedse til Herren, thi han skal drage mine Fødder af Garnet. Vend dig til mig og vær mig naadig. Herren er min Styrke og mit Skjold, mit Hjerte, haaber paa ham, og jeg er hjulpen, og mit Hjerte glæder sig, og jeg vil takke ham med en Sang. Herren skal give sit Folk Kraft, Herren skal velsigne sit Folk med Fred; der jeg søgte Herren, da svarede han mig og frelste mig af al min Frygt. De, som se og løbe til ham, de blive oplyste, deres Ansigter blive ikke beskjæmmede. Der den Elendige raabte, da hørte Herren det og hjalp ham af al hans Nød. Herrens Engel leirer sig omkring dem, som ham frygte, og hjælper dem ud. Naar de Retfærdige raabe, da hører Herren og hjælper dem af al deres Nød.

Forkast mig ikke fra dit Ansigt, Herre, og tag ikke din Hellig-Aand, fra mig; trøst mig igjen med din Hjælp og med en frimodig Aand ophold mig. Min kjære Gud og Fader, vend ikke din Barmhjertighed og Godhed fra mig, lad din Miskundhed og Trofasthed mig allevegne beskjærme; thi Pine har omkringsat mig foruden Tal; mine Synder greb mig, at jeg kan ikke se, de ere flere end Haar paa mit Hoved, og mit Hjerte har forladt mig; jeg er arm og elendig, men Herren søger for mig. Du er min Hjælper og Frelser; min Gud, tøv ikke. Kast din Omsorg paa Herren, han skal forsørge dig, og han skal ikke lade den Retfærdige faa Uro evindeligen. Gud vær mig naadig, vær mig naadig; thi min Sjæl forlader sig paa dig, og jeg har Tilflugt under dine Vingers Skygge, indtil den Ulykke gaar over. Jeg raaber til den allerhøieste Gud, til Gud, som gjør en Ende paa min Jammer. Skik os Bistand i Nød; thi Menneskens Hjælp er her Ingen nyttig.

Du lader mig forsøge megen og stor Angst og gjør mig levende igjen og henter mig op igjen af Jordens Dybhed. Naar jeg ikkun haver dig, da skjøtter jeg hverken om Himmel eller Jord. Dersom end mit Liv og

Sjæl vanfmægtes, da er du dog, o Gud, altid mit Hjertens Trøst og min Del. Jeg søger til Herren i min Nøds Tid; min Haand er om Natten udrakt og lader ikke af, thi min Sjæl vil ikke lade sig husvale. Naar jeg er bedrøvet, da tænker jeg paa Gud, naar mit Hjerte er i Angst, da taler jeg. Du holder mine Øine, at de vaage, jeg er saa vanfmægtig, at jeg kan ikke tale, min Aand skal randsage. Skal da Herren forskyde evindeligen og ikke bevise mere Naade? Er det da slet aldeles ude med hans Miskundhed og have da Løfterne en Ende? Har da Gud forglemt at være naadig og tillukt sin Barmhjertighed for Vrede?

Men jeg sagde dog: jeg maa det lide, den Høiestes Haand kan Alting forvende. Gud trøst os og lad dit Ansigt skinne over os, saa blive vi helbredede. Du bespiser mig med grædeligt Brød og skjænker mig med store Maader fulde af Taarer. Gjør et Tegn med mig, at det maa gaa mig vel, og de maa se det, som mig hade, og skamme sig, at du, Herre, staar med mig og trøster mig. Jeg havde megen Bekymring i mit Hjerte, men din Trøst vederkvæger min Sjæl. Min Sjæl er fuld af Jammer, og mit Liv er hardt hos Helvede. Jeg er agtet lige ved dem, der fare ned til Helvede; jeg er som en Mand, der har ingen Hjælp. Din Grumhed trykker mig, og du trænger mig med alle dine Floder. Jeg lider dine Forfærdelser, saa at jeg paa det næsten fortvivler. Jeg er næsten som en Rørdrum i Orken, jeg er ligesom en Ugle i forstyrrede Steder. Jeg vaager og er ligesom en enlig Fugl paa Taget for din Trudsel og Vrede; at du ophøiede mig og kastede mig ned i Grund igjen. O! Herre, du vender dig dog til de Forladtes Bøn, og forsmaar ikke deres Suk og Raab. Dette skal skrives for dem, som efterkomme, at du hører Fangernes Suk og løser Dødens Børn.

Dødens Snarer havde bespændt mig, Helvedes Angst havde rammet paa mig; jeg kom i Jammer og Nød; men jeg paakaldte Herrens Navn. Herre frels min Sjæl, thi du er naadig, og vor Gud er barmhjertig. De, som saa med Graad, skal høste med Glæde; de gaa hen og græde og bære kostelig Sæd og komme igjen med Glæde og bære deres Neg. Min Sjæl vogter efter Herren fra en Morgen-Vagt til en anden, Israel haabe paa Herren, thi der er Naade og megen Gjenløselse hos ham, og han skal frelse Israel af alle sine Synder.

Ellers kan man i den anden Bog om den sande Christendom fra det 52de til det 56de Capitel læse en Underretning om Anfægtninger.

19. Bøn i allehaande Bedrøvelser og Anfægtninger.

O! barmhjertige og naadige Gud, Barmhjertigheds Fader og al Trøstens Gud, jeg klager og bekjender for dig ganske ydmygelig og med angerfuldt og sønderknust Hjerte, at jeg ikke alene denne Bedrøvelse og Angst, men og meget større Straf med mine Synder vel har fortjent; derfor vil jeg bære din Vrede, thi jeg har syndet imod dig. Jeg bekjender og ved ogsaa, at du, Herre, mig denne Angst og Bedrøvelse har tilskikket, og at den er kommen fra din Haand. O! Herre, lad ikke din Haand være for tung over mig, at jeg ikke forgaar; jeg vil gjerne drikke den Kalk, som du, min himmelske Fader, har for mig iskjænket, men lad det ikke være din Vredes, men din Naades Kalk.

Betænk, kjære Fader, min Svaghed og Skrøbelighed, straf mig ikke i din Vrede og tugt mig ikke i din Grumhed; vær mig naadig, thi jeg er saare skrøbelig; øv og brug ikke din Magt mod mig, som er ikkun et forsløjet Blad og et tørt Straa; jeg kan ikke taale din Magt og din Vrede; jeg frygter mig for din høie Majestæt,

bøier mit Hjertes Knæ for dig og beder om Naade; lad mig ikke omkomme og fordærves i denne Ulykke. O! Fader, dersom det er din Villie, at jeg skal bære dette Kors, saa fuldkom da din hellige Villie paa mig, ikke mig til Fordærvelse; men mig til Bedste og til min evige Salighed. Du har jo ikke Lyst til vor Ødelæggelse, du har jo ikke udsendt din kjære Søn til at fordærve Menneskenes Sjæle, men til at frelse dem. O! kjære Fader, opholb mig under dette Kors og i denne min Trængsel og Bedrøvelse. Du har saargjort mig, læg og forbind mig igjen; du har dødet og ihjelslaget mig, gjør mig levende igjen; du førte mig ned til Helvede, før mig og op deraf igjen; lad din Naades Lys igjen opgaa i Mørket for mig, at jeg maa se min Lyst paa din Naade. Du har tvet mine Saar med skarp Vin, forlindre og formild mig dem igjen med din Naades Olie! lad min svage Tro som en rygende Hør eller Tande ikke udslukkes; sønderbryd ikke aldeles det knusede Rør.

Giv, at jeg ligesaavel i Kors og Modgang som i Medgang og gode Dage, dig maa elske og have den faste Tillid til dig, at du vil endogsaa midt i største Modgang, Trængsel og Bedrøvelse beholde et faderligt Hjerte til mig. Styrk mit Haab, at det ikke tvivler, og min Taalmodighed, at den ikke er ubestandig eller mistrøster; gjør mig denne bitre Kalk sund og sød, at jeg kan optage den af din Haand og paakalde dit Navn. O! kjære Fader, du har jo sagt: kan og en Moder forglemme sit Barn, at hun ikke forbarmer sig over sit Livs Søn? og om hun endskjønt forglemte det, saa vil jeg dog ikke forglemme dig, thi jeg har tegnet dig i mine Hænder. Disse dine Ord ville du, Herre, tænke paa og ikke forglemme. Bekræft og styrk mit Haab og Tillid til dig, kjære Fader; thi du har sagt, at de skal ikke beskjæmmes, som haabe paa dig. Herre, jeg tror paa dig, lad mig aldrig beskjæmmes.

Frels mig ved din Retfærdighed, bøi dine Øren til mig og hjælp mig snarlig, vær mig en stærk Klippe og et fast Slot, at du hjælper mig. Thi du er jo dog min Klippe og mit faste Slot; for dit Navns Skyld vil du lede og føre mig; du vil og drage mig af Garnet, som de have stillet og skjult for mig, thi du er min Styrke. Jeg begjærer dig, Herre, og har Lyst til dig, derfor vil du hjælpe mig ud; jeg kjender dit Navn, derfor vil du og beskjærme mig. Jeg kalder paa dig, saa vil du bønhøre mig. Vær du hos mig i min Nød, ryk mig ud og red mig og gjør mig til Ære; mæt mig med et langt Liv og vis mig din evige Salighed. Amen.

20. Bøn i stor Nød og Fare.

Almægtige, stærke, hjælperige Gud og Fader, vor eneste Trøst og Tilflugt, du ved og ser, at vi ere nu i stor Nød og Fare bestedte og vide hverken Raad, Hjælp eller Trøst; thi det staar ikke i vor Magt af saadan stor Nød at frelse og udfri os; vi vide ikke, hvad vi skulle gjøre, men vore Øine se efter dig; dit Navn er Herre Zebaoth, stor i Raad og mægtig i Gjerning; din Haand har jo udbredt Himmelen, og dine Hænder have beredt det Tørre. Herre, Herre, Bølgerne i Havet ere store og mægtige, men du, Herre, i det Høie er endda større og mægtigere. O Gud, du er jo vor eneste Tillid og Styrke og Hjælp i stor Nød, som har rammet paa os. Du har jo sagt igjennem Prophetens Mund: Om Verden end forgik, og Bjergene sank midt i Havet, om Havet end rasede og stormede, og Bjergene nedfaldt af Bølgerne, saa skal dog Guds Stad blive deilig og lystig med dens Kilder, der som den Høiestes hellige Bolig er. Gud er hos den derinde, Gud hjælper den aarle, derfor skal den vel blive ved Magt. O Herre, mit Hjerte holder dig dit Ord fore, søger mit Ansigt, derfor søger jeg og, Herre, dit Ansigt. Skjul ikke dit An-

sigt for os, forkast ikke dine Børn i din Vrede; thi du er vor Hjælp; forlad os ikke og tag ikke din Haand fra os, Gud vor Salighed. Thi al Hjælp har forladt os, men annam du os, o Herre.

Vi haabe dog, at vi skal se Herrens Gode i de Levendes Lande. Derfor ville vi være trøstige og ved frit Mod og bie efter Herren: du vor Gud skal vel bønhøre os. Du har jo sagt: Hos Herren finder man Hjælp og din Velsignelse over dit Folk. Lad os derfor, o gode Gud og Fader, finde Hjælp hos dig; dit Ord siger jo: Der den Elendige raabte, da hørte Herren det og hjalp ham af al hans Nød. Se derfor til vor Elendighed og hjælp os af al vor Nød. Lad dine hellige Engle leire sig omkring os, vi som frygte, og hjælp os ud. Gud vær os naadig, thi vor Sjæl forlader sig paa dig, og under dine Vingers Skygge have vi Tilflugt, indtil den Ulykke gaar over. Vi raabe til Gud den Allerhøieste, som gjør en Ende paa vor Jammer.

Send, o Gud, din Hjælp fra Himmelen og frels os, udsend din Naade og Trofasthed. Du skal dog, o Gud, ikke være vred evindeligen og ikke forskyde os evindeligen, men hellere bevise os Naade; det skal dog aldeles ikke være slet ude med din Miskundhed, dine Løfter skal og ikke have Ende. Du skal ikke forglemme at være naadig og tillukke din Barmhjertighed for Vrede; din høire Haand kan jo Alting forvende, din Haand er ikke endnu forkortet. Du er jo den Gud, som gjør store og underlige Gjerninger, du har bevist din Magt paa dit Folk. Trøst os, Gud vor Salighed, og overgiv din Ugunst over os. Vil du da evindeligen være vred paa os og lade din Vrede være over os uden Afladelse, stedse og altid? Vil du da ikke vederkvæge os igjen, at dit Folk maa glæde sig i dig? Herre, bete os din Naade og hjælp os. Herre vend dig dog til os igjen og vær dine Tjenere naadig. Mæt os aarle med din Miskundhed, saa ville vi prise dig og være glade i alle vore Livs Dage. Glæd os nu igjen, efterat du haver plaget os saa længe, efterat vi have seet saa længe Ulykke. O! Herre vor Gud, vær os venlig og forfrem vore Hænders Gjerning.

Herre vor Gud, vær du os bistandig i Nød, thi Menneskens Hjælp er forfængelig og ingen af dem her nyttig. Du har jo sagt, efterdi han har Lyst til mig, saa vil jeg hjælpe ham ud, jeg vil ophøie ham, jeg vil beskjærme ham, han kjender mit Navn, han paakalder mig, og jeg vil bønhøre ham, jeg er hos ham i Nød, jeg vil udfri ham og gjøre ham til Ære. Jeg vil mætte ham med et langt Liv, og jeg vil lade ham se min Salighed. O! Herre, mine Misgjerninger have vel intet andet end Ondt fortjent, men hjælp du os dog for dit Navns Skyld. Du er jo Israels Trøst, og vor Hjælp i stor Nød, du er jo iblandt os, Herre, og vi kaldes efter dit Navn; forlad os ikke, saa ville vi gjøre dig et velvilligt Offer og love dit Navn, at det er saa trøsteligt. Amen.

22. Bøn i Sygdom.

O! barmhjertige, naadige Gud og Fader, jeg klager og bekjender for dig, at jeg hidindtil mit Liv og Levnet, som du mig forlenet haver, ilde har fremdraget og ikke har brugt det til din Ære, men til at fuldkomme mine egne Lyster; thi jeg har desværre! mere elsket Verden end dig. O! Herre, hvor hjertelig Ondt gjør det mig, at jeg mit Livs korte Tid saa ilde har anvendt! derfor bekjender jeg nu, at du mig, for mine Synders Skyld, hjemsøger og tilskikker mig denne Sygdom og Svaghed, at du kan kalde mig til Poenitentse. Du dømmer mig tilbørlig Herre, du revser mig, paa det jeg ikke skal med den ugudelige Verden fordømmes. Du erindrer og paaminder mig ved denne Svaghed om min Dødelighed og vil derved lære mig, at mit Liv har et Maal, og jeg

maa endeligen herfra. Ak! hvor ganske intet er dog alle Mennesker, som dog leve saa tryggeligen; de gaa frem, og ere ligesom en Skygge, de gjøre sig megen Uro, og vide ikke, hvo det skal faa. Og nu Herre, Herre, hvorved skal jeg trøste mig? frels mig dog af alle mine Synder, saa maa alting vendes til det Bedste. O! Herre, jeg ved, at mit Liv staar i din Haand, du har alle mine Dage opskrevet i din Bog, og det har du gjort, da der var endnu ingen af dem. Mine Ben vare ikke skjulte for dig, der jeg blev gjort i Moders Liv. Efterdi det nu er din Villie, at jeg skal være syg og svag, saa giv mig, at jeg kan være vel tilfreds med din Villie.

O! Herre, dine Pile sidde dybt i mig, og din Haand trykker mig, der er intet sundt paa mit Legeme for din Truen, og der er ingen Fred i mine Ben for mine Synder. Thi mine Synder gaa over mit Hoved, og de ere blevne mig svare og tunge, som en tung Byrde. Mit Hjerte bæver, min Styrke har forladt mig, og mine Øines Lys er ikke hos mig; thi jeg er gjort til at lide, og min Pine er altid for mig. O! min Gud bevar min Sjæl i alle Fristelser, lad denne min legemlige Svaghed være min Sjæls kraftige Lægedom, saa at min Sjæl maa derved blive sund og vel tilfreds. Bevar mit Hjerte og Sind i og formedelst min Herres Jesu Christi Fred. Skjul og beskjærm mig med dit Skjold mod alle Djævelens gloende Pile. Du ved jo, Herre, at jeg er dine Hænders Gjerning, at du har gjort mig af Ler, at vi ere Leret, og du er vor Pottemager.

Ak! hvor jeg er sønderknuset! derfor spar og forskaan mig. O! kjære Herre og milde Fader, vær ikke saa saare vred og forkast mig ikke i din Hastighed, sønderbryd ikke dine Hænders Gjerning. Du drog mig af min Moders Liv og var min Tillid, der jeg end var hos min Moders Bryst. Du er mit Livs Kilde og Herre og har Magt til at tage det igjen, naar du vil. Er det nu din Villie, saa gjør din Barmhjertighed imod mig, ligesom du gjorde mod Ezechiam, hvilken du lagde 15 Aar til sit Livs Dage. Se, for Trøst er mig ganske bange, tag dig min Sjæl hjertelig an, at den ikke fordærves, og kast alle mine Synder bag din Ryg.

Er denne Sygdom ikke til Døden, saa reis mig op igjen og helbred mig, Herre; thi jeg er ganske svag og skrøbelig. O! du min himmelske Doktor og Læge, Herre Jesu Christe, tag mig under din Kur og Lægedom, forlindre, stille og formild min Smerte og Pine, og helbred mig formedelst dine Saar. Lad din bittre Pine og Død være min Lægedom; Herre, lad mig røre ved Sømmen af dit Klædebon, jeg mener dit hellige Ord og Sakramente, hvori du dig beklæder, og læg mig, at jeg ved din Kraft, som udgaar fra dig, kan blive helbredet. Men er det og din Villie, at jeg ved denne Sygdom skal gaa al Verdens Gang; vel an, saa er jeg ikke bedre end mine Forfædre, og lad da, Herre, din Tjener fare i Fred, ligesom du har sagt; thi mine Øine have seet din Salighed, hvilken du beredte for alle Folk, et Lys til at oplyse Hedningerne, og dit Folk Israel til en Herlighed.

22. Tre korte Bønner i Dødsnød.

Den første til Gud Fader.

O! evige Gud, Barmhjertigheds Fader og al Trøstens Gud, forbarme dig over mig som en Fader forbarmer sig over sine Børn. Tænk paa det dyre Ord, du har sagt, at din Barmhjertighed er stor. Betænk, at din kjære Søn Jesus Christus er for min Skyld bleven et Menneske; betænk, at du har givet din Søn den enbaarne hen i Døden, at hver den, som tror paa ham, ikke skal fortabes, men have det evige Liv. I denne Tro kommer min Sjæl til dig og fører med sig din elskelige Søn Jesum Christum, som du mig har skjænket og givet. Tænk

paa mig for hans Skyld, og tag mig til Naade. Dig befaler jeg min Sjæl, lad mig, som dit kjære Barn, blive evindelig i din Naade, og gjør Barmhjertighed mod mig, baade medens jeg endnu lever, og siden, naar jeg dør, for din kjære Søns vor Herres Jesu Christi Skyld. Amen.

Den anden Bøn til Guds Søn.

Herre Jesu Christe, min eneste Hjælp og Trøst, du som bar min Sygdom og er saargjort for mine Overtrædelser, du Guds Lam, som bar al Verdens Synder, vær du min Retfærdighed, min Helliggjørelse og min Gjenløsning, læg min Smerte og Pine formedelst dine Saar, lad dit uskyldige Blod ikke paa mig være forgjæves udgydt, tag ikke din Hellig-Aand fra mig, forlad mig ikke i min sidste Nød, men hjælp mig snart hen til det evige Liv. Tænk derpaa, at jeg er dit arme Faar, og du min trofaste Hyrde, tag mig paa dine Arme og før mig ind i det frydefulde Paradis, lad mig der se og skue dit venlige Ansigt og din Herlighed. Amen.

Den tredie Bøn til Gud den Hellig-Aand.

O! Gud Hellig-Aand, du alle Bedrøvedes eneste Trøst, styrk og trøst mit kleinmodige og mistrøstige Hjerte, bevar min Tro, som du i mig har virket og forarbeidet, og lad ikke den rygende Hør udslukkes. Bevar mig for den onde Fiendes Fristelse, lad mit Hjerte for Døden ikke forskrækkes, frygte eller mistrøste, fordrive al Utaalmodighed, gjør mig villig til at være Gud, min Herre, lydig, og ganske at give mig under hans Villie, giv, at jeg maa salig og med Glæde ende mit Levnet, bevar mit Hjerte og Sind i min Herres Jesu Christi Fred, og naar jeg kan ikke mere tale, da bevar og forsegle det hellige Jesu Christi Navns Hukommelse i mit Hjerte og lad mig i ham salig bortsove. Amen.

23. Bøn om Taalmodighed i stor Gjenvordighed.

O! trofaste, naadige, barmhjertige, taalmodige og meget miskundelige Gud, jeg bekjender, at du mig dette Kors og denne Gjenvordighed af Kjærlighed og ikke af Had har paalagt og tilskikket; thi den, som du elsker, Herre, den revser du, og hudstryger hver den Søn, som du annammer, du saargjør og forbinder, du hugger og du læger, du ihjelslaar og gjør igjen levende, du nedtrykker, og du ophøier, du nedfører til Helvede og fører op igjen, du fører dine Helgene underligen, naar du vil gjøre levende, da ihjelslaar du først, naar du vil ophøie til Ære, da ydmyger du tilforn, og naar du vil glæde Nogen, da bedrøver du tilforn, du revser vel dine, men du giver dem dog ikke hen i Døden, at de aldeles omkomme. Du har mig, kjære Fader, forestillet din kjære Søns Taalmodigheds Speil og befalet mig at efterfølge hans Fodspor. Ak! jeg arme Tjener, er jo ikke bedre end min Herre, han er jo formedelst sin Pine og Lidelse indgangen til sin Herlighed; giv mig, at jeg ligesaa følger ham og ved Trængsel indgaar i Guds Rige.

Giv mig at betænke, at Alle, som ville leve gudfrygteligen i Christo Jesu, skulle lide Forfølgelse. Lad mig med største Taalmodighed lide din Tugt og Revselse; thi derved tilbyder du dig mod mig som en Fader mod sine Børn. O! kjære Fader, hvorfor kan dog min daarlige Fornuft i dette dit Rige og Regimente saa ganske ikke skikke sig, at jeg kan være taalmodig i Trængsel og glad i Haabet, efterdi jeg dog bærer Christi Aag, hvilket jeg skulde bære villig, ja med Glæde og ikke tvungen. Al Revselse, idet den er nærværende, synes ikke at høre til Glæde, men til Bedrøvelse; men derefter skal den give dem Retfærdigheds fredsommelige Frugt, som deri ere øvede. Giv mig derfor, o! venlige Fader, Taalmodighed, lad ikke nogen Fristelse rive dit

Ord af mit Hjerte, svække og forkrænke min Tro, dæmpe og forhindre min Bøn og opvække Utaalmodighed og Ufred i mit Hjerte. O! hjælperige Gud, lad mig ikke knurre mod dig, grib mig og ikke kjære Fader, for haardt an, betænk, at jeg er Støv og Aske, at min Magt er ikke af Sten, eller mit Kjød af Kobber. O! Herre Jesu Christi, du trofaste Ypperstepræst, som er forsøgt i Alting undtagen i Synd, som vi ere forsøgte i, hav dog Medlidenhed med min Skrøbelighed, lad mig faa Barmhjertighed og finde Naade og Hjælp i denne min Nød, som jeg er bestedt i, styrk de trætte Hænder og bekræft de snublende Knæ, at jeg ikke skal falde. Sig til mit mistrøstige Hjerte, vær trøstig, frygt ikke, se, din Gud er Konge.

Du er jo den alene, som giver de Trætte Kraft og formerer de Vansmægtiges Styrke, du er min Skygge for Solens Hede, min Tilflugt og Beskyttelse for Vandflod, for Storm og Uveir. Og efterdi det er din Villie, at jeg her en liden Stund skal lide og være sorgfuld og bedrøvet, saa forlen mig Taalmodighed og styrk mig til at overvinde alt, hvad Satan og Verden kunde formedelst din Tilladelse komme mig til at lide. Lad min Styrke stedse være i Stilhed og Haab, at jeg kan frelses, og at jeg i Troen kan bevise Dyd, i Dyd Taalmodighed, og i Taalmodighed Gudfrygtighed, paa det jeg ikke skal snuble, men at min Troes Prøvelse kan findes retskaffen og meget kosteligere end det forgjængelige Guld, som prøves ved Ilden. O! Gud Hellig-Aand, du dyrebare og liflige Glædens Olie, fryd og glæd mit Hjerte og lad mig i Troen beskue den tilkommende Herlighed, hvilken denne Tids Pinagtighed ikke er værd. Du er Herlighedens Aand, som hviler paa Alle dem, der i Troen og Haabet lide Forfølgelse og Forsmædelse, du skal forvandle min Sorg til Glæde, min Bedrøvelse til Ære, min Forsmædelse til Herlighed. Det tror jeg visselig, dertil hjælp mig og evindelig. Amen.

24. Kors-Bøn, naar Gud længe tøver og forhaler at hjælpe.

O! barmhjertige og himmelske Fader, jeg erindrer dig i min langvarige Bedrøvelse og Trængsel, dine naadige Forjættelser og Tilsagn, i hvilke du siger: kald paa mig i din Nød, saa vil jeg frelse dig, og du skal prise mig, befal Herren dine Veie, og haab paa ham, han skal vel gjøre det, kast din Omsorg paa Herren, han skal forsørge dig, han skal ikke lade den Retfærdige snuble, eller faa Uro evindeligen. Haaber paa ham altid, kjære Folk, udøser eders Hjerte for ham, thi Gud er vor Tillid. O! Herre, du har jo tilsagt at ville bønhøre, dit Ord siger jo: du giver den, som paa dig haaber, sit Hjertes Begjæring, og vægrer ikke, hvad hans Mund beder. Han beder dig om Livet, saa giver du ham et langt Liv altid og evindelig.

De, som se og løbe til Herren, blive oplyste, og deres Ansigter blive ikke beskjæmmede. Denne har Lyst til mig, derfor vil jeg redde ham ud, han kjender mit Navn, derfor vil jeg beskjærme ham, han kalder paa mig, saa vil jeg bønhøre ham, jeg er hos ham i Nød, jeg vil fri ham ud deraf og gjøre ham til Ære. Herren er nær hos Alle dem, som kalde paa ham, hos Alle dem, som kalde paa ham alvorligen. Han gjør det, som de Gudfrygtige begjære, han hører deres Skrig og hjælper dem. Sandelig, sandelig, jeg siger Eder, at hvadsomhelst I bede Faderen i mit Navn, det skal han give Eder, beder, og Eder skal gives, leder, og I skal finde, banker, og der skal oplades for Eder. Thi hver den, som beder, han faar, og hvo, som leder, han finder, og hvo, som banker, for ham skal der oplades. Hører, siger Skriften, hvad den uretfærdige Dommer sagde: efterdi denne Enke gjør mig saa megen Umage, da vil jeg redde hende med Retten, at hun skal ikke komme paa

det Sidste og overraabe mig. Skulde Gud da ikke høre og redde sine Udvalgte, som raabe til ham Dag og Nat, endog han tøver dermed? sandelig jeg siger Eder: han skal høre dem og snart bønhøre og redde dem.

O! naadigste Fader, dit Ord siger jo: naar de Retfærdige raabe, da hører Herren og hjælper dem af al deres Nød. Herren er nær hos dem, som have et sønderknust Hjerte og en angerfuld og sorgfuld Aand. Den Retvise maa meget lide, men Herren skal udfri ham af alt det. Jeg har forladt dig, siger Herren, i et lidet Øieblik, men jeg vil forsamle dig igjen med megen stor Barmhjertighed. Det Lidet Vreden varede, skjulte jeg mit Ansigt et Øieblik for dig, men jeg vil forbarme mig over dig med evig Miskundhed.

O! gode Gud og naadige Fader, du lader mig forsøge megen og stor Angst, min Styrke har taget af for Trængsel, og min Tid for Suk; Synet forgaar mig, at jeg saa længe maa bie efter min Gud. O! Herre, hvor længe vil du saa aldeles forglemme mig? hvor længe skal jeg sørge i min Sjæl og have daglig Angst i mit Hjerte? skal du da, Herre, forskyde evindeligen og ikke bevise mere Naade? er det da aldeles slet ude med din Miskundhed, og have da Løfterne en Ende? har da Gud forglemt at være naadig og tillukket sin Barmhjertighed for Vrede? men Herre, jeg vil det gjerne lide, din høire Haand kan Alting forvende. Efter dig Herre, forlænges mig; min Gud, jeg raaber paa dig, lad mig ikke beskjæmmes, at mine Fiender skulle ikke glæde sig over mig. Thi de, som bie efter dig, beskjæmmes ikke, men de løse Foragtere skulle beskjæmmes.

O! Herre, du er jo trofast, lad mig ikke fristes over min Kraft og Evne, men gjør saa Udgangen med Fristelsen, at jeg den kan taale. Du er jo den almægtige Herre, hvis Haand er ikke endnu forkortet. Der er ingen Ting umulig for dig. Herre Zebaoth er dit Navn, du er stor i Raad og mægtig i Gjerning, du er jo Israels Trøst og hans Frelser i Nøds Tid, hvorfor stiller du dig da, som du var en Gjæst og en Fremmed i Landet? eller en Veifarende, der lægger sig et Sted hen om Natten? hvorfor stiller du dig som en forskrækket Mand og som en Kjæmpe, der ikke kan frelse? du er dog, Herre, iblandt os, og vi kaldes efter dit Navn; forlad os ikke. O! Herre, lad mig elendige og arme Menneske, som saa længe har tøvet efter din Hjælp og banket paa din Naades Dør, dog efter dine Løfter og Forjættelser vederfares Naade, Hjælp og Trøst, saa vil jeg ofre dig Takoffer med Velvillighed og love dit Navn, Herre, at det er godt og trøsteligt.

25. Bøn om Trøst.

O! Barmhjertigheds Fader og al Trøstes Gud, hvis Vrede varer et Øieblik, du som har Lyst til Livet og har Menneskene saa inderlig kjære, hos hvilken alle Hellige ere i Gunst og Naade, hvis Gjerninger er idel Godhed og Trofasthed. Se, jeg er bestedt i stor Nød og Angst, mit Hjerte er bange i mit Liv, og Gruelse, Rædsel, Bedrøvelse og Bævelse rammede paa mig, Jammer, Pine og Smerte ere faldne paa mig uden Tal, ikke alene udvortes, men endogsaa indvortes, i min Aand, i Sjæl og Samvittighed, saa det var ikke Under, at jeg omkom og forgik af Smerte og Angst. Se dog, Herre, for Trøst er mig hjertelig bange; tag dig min Sjæl hjertelig an, annam den fra Fordærvelsens Grav, at den onde Fiende ei skal rive og slide dit Ord af mit Hjerte og ikke komme mig i nogen Maade til at tvivle paa din Kjærlighed, Gunst og Naade, eller ikke at tro paa dig. Ak! min Sjæl er fuld af Jammer og mit Liv er hart hos Helvede. Jeg lider din Forfærdelse, saa at jeg paa det næste fortvivler. O Herre jeg lider Nød, lindre og stille min Smerte, oplys mig med dit Lys

og din Trøst, at jeg i dit Lys maa se Lyset og dit frydefulde Ansigt. Lad mig blive mæt af din Trøsts Bryst, at jeg maa vederkvæges, førend jeg farer bort og findes ikke mere.

O Herre Jesu Christe, du har kaldet til dig alle trætte og besværede Sjæle og lovet dem din Trøst og Vederkvægelse, ak! Herre jeg er ogsaa træt og besværet baade udvortes og indvortes. Du har og selv været i din Pines og Lidelses Tid, af stor Angst beklemt og indtil Døden saa høit bedrøvet, at du og bævede, ja svedte hin blodige Bangheds Sved, saa at en Engel af Himmelen maatte styrke dig, gjør mig derfor for din hellige Sjæls Bangheds Skyld i din Trøst delagtig. O Herre, dig blev jo i din høieste Pine og Smerte skjænket Ædikke og Galde, formild mig derfor min Trængsels og Bedrøvelses bittre Drik og Kalk. Efterdi du efter din Opstandelse besøgte dine bedrøvede Disciple, viste dem dine Hænder og Fødder som et Trøstespeil, saa aabenbar dig og for mig med Venlighed og Trøst! og om jeg end med Peder falder, med Thomas tvivler, saa beder jeg, Herre, du ville ikke lade mig fare vild eller fortabes, men igjen søge og oplede dit fortabte Faar. Vis mig dine Saar i dine Hænder og Fødder og i din Side, saa jeg ikke er vantro, men tro, og at jeg maa sige med Thomas: Min Herre og min Gud. Og naar Satan skyder sine gloende Pile i mit Hjerte, at jeg da maa skyde ham i Hjertet igjen de Søm og Spyd, du blev saargjort med, og saaledes overvinde ham.

O Gud Hellig-Aand, du, som er de Svages Styrke, de Bedrøvedes Trøst, de Trættes Kraft og alle Sorgfuldes Talsmand, Bistand og Tryghed, stat mig dog trolig bi, naar Satan mig med Vantro og Fortvivlelse angriber og vil berøve mig alt Haab, Tillid og Fortrøstning paa din Naade, saa jeg geraader i stor Anfegtning og Fristelse. Lad slig Kamp og Strid ikke blive mig for haard og besværlig, og lad mig stride en god Strid. Stat, du sande, høieste og ypperste Trøster, mig bi i al min Nød. Vær du min Styrke, min Seier, min Kraft, mit Lys og min Salighed, saa jeg ved og formedelst dig maa blive Overmand, maa beholde Seier og erholde Ærens og Livsens Krone. Amen, Amen, Amen.

26. Sjælens aandelige Lægedom imod Pestilentse og andre forskrækkelige Sygdomme.

I efterfølgende fire Hovedpunkter.

Først, at denne Plage er Guds Vredes skarpe Ris.

Dernæst, hvorledes denne Plage ved en alvorlig Poenitentse kan afvendes.

For det tredie, hvorledes man derimod skal bede med nogle dertil besynderligen indrettede Bønner.

For det fjerde, hvorledes enhver, som formedelst Guds Tilladelse dermed hjemsøges, jeg i slig Nød kan trøste, saa og hvorledes han sig deri skal forholde.

Det første Hovedstykke.

At denne Plage er Guds Vredes skarpe Ris.

Det vidner Guds Ord i efterfølgende bibelske Sprog.

3 Mos. 26, 14. 16: Ville I ikke lyde mig, siger Herren, da vil jeg hjemsøge Eder med Forfærdelse, Hævelse og Koldsyge, at eders Ansigt skal fortæres, og eders Liv vansmægtes, og ville I ikke endda lyde mig, da vil jeg end gjøre det syv Gange mere og syv Gange mere straffe Eder for eders Synder. Og jeg vil sønderbryde eders Styrkes Hoffærdighed ꝛc. Og om I end forsamle Eder i eders Stæder, da vil jeg alligevel sende Pestilentse iblandt Eder.

4 Mos. 14, 11: Hvorlænge skal dette Folk opirre mig, og hvorlænge ville de ikke tro paa mig ved alle de

Tegn, som jeg har gjort iblandt dem? Jeg vil slaa dem med Pestilentse.

5 Mos. 28, 15 ꝛc.: Om du ikke lyder Herren din Guds Røst, da skulle alle disse Forbandelser komme over dig og ramme paa dig. Herren skal lade Pestilentse hænge ved dig, indtil han ødelægger dig. Herren skal slaa dig med Svindsot, Koldsyge, Hede, Brynde, Tørke, Visenhed og Gulsot, og de skulle forfølge dig, indtil du ødelægges; Herren skal slaa dig med ægyptiske Bylder.

Jer. 14, 12: Om de end ofre Brændoffer eller Madoffer, saa har jeg dog ikke Lyst til dem; thi jeg vil fortære dem med Sværdet og med Hunger og med Pestilentse.

Jer. 34, 17: I lyde mig ikke at udraabe et frit Aar hver for sin Broder og hver for sin Næste; se, derfor udraaber jeg for Eder et frit Aar, siger Herren, til Sværdet, til Pestilentse og til Hunger.

Jer. 29, 17. ꝛc.: Se, jeg sender over dem Sværdet og Hunger og Pestilentse og vil gjøre dem, som de slemme Figen, som ikke kunne ædes; fordi de ikke lyde paa mine Ord, siger Herren, jeg som sender mine Tjenere, Propheterne, til dem, tidligen og ideligen, men de hørte mig ikke, siger Herren.

Ezech. 14, 13. ꝛc.: Naar et Land synder imod mig, idet at det foragter mig, da vil jeg udrække min Haand over samme Land og borttage Brødets Forraad deraf og vil sende Hunger deri og vil og sende Pestilentse i det Land og udgyde min Grumhed over det med Blod at udrydde deraf Mennesker og Fæ. Og om Noah, Daniel og Job vare deri, saa sandt som jeg lever, siger den Herre, Herre, de skulle ikke redde Søn eller Datter ved deres Retfærdighed, men ikkun deres egne Sjæle. Item, om jeg sender mine fire onde Plager over Jerusalem, som er Sværd og Hunger og onde Dyr og Pestilentse, saa skulle I vide, at jeg intet har gjort uden Aarsag.

Ezech. 33, 26. 27: I stode over eders Sværd, I gjorde Vederstyggelighed og I besmitte hver sin Næstes Hustru, og I ville eie Landet til Arv, derfor, saa sandt som jeg lever, siger den Herre, da skulle de, som ere i Ørkenen, falde ved Sværd, og den, som er paa Marken, ædes af vilde Dyr, og de, som ere i Befæstning, skal dø af Pestilentse. Thi jeg vil plat ødelægge Landet og gjøre en Ende paa deres Hovmodighed.

Amos 4, 10: Jeg sendte Pestilentse iblandt Eder ligesom i Ægypten, jeg ihjelslog eders unge Mandkjøn med Sværd, jeg omkastede Nogle iblandt Eder som Sodoma og Gomorra. Derfor vil jeg saa fremdeles gjøre ved dig, Israel. Og efterdi jeg vil gjøre saa imod dig, da bered dig, Israel, at møde din Gud. Thi se, han er den, som danner Bjerge, skaber Veiret og kundgjør et Menneske, hvad hans Tanke er.

Aab. 6, 8: Se, en bleg Hest og den, som sad paa den, hans Navn var Død, og Helvede efterfulgte ham. Og ham blev given Magt at ihjelslaa den fjerde Part paa Jorden med Sværd og med Hunger og med Død og formedelst Dyrene paa Marken.

Exempler paa saadan Plage.

I 2 Mos. 9, 6: Udrækker Gud sin Haand og slaar Ægypterne for Pharaos Ulydigheds Skyld med en ganske stor Pestilentse, saa at baade Mennesker og Fæ døde i Hobetal.

4 Mos. 25, 9: Slog Gud Herren Israels Folk for Horeries Skyld med Pestilentse, at derover blev fireogtyve Tusinde Døde.

2 Sam. 24, 5: Slog Gud Herren Israels Folk med Pestilentse for Davids Hoffærdigheds Skyld, og at han lod tælle Folket, saa at der døde af dem i tre Dage halvfjerdsindstyve Tusinde.

2 Kong. 19, 35: Ødelagde Herrens Engel Kong Senacheribs Leir for hans Gudsbespottelses Skyld og

ihjelslog i en Nat femogfirsindstyve Tusinde Mænd.

Disse Vidnesbyrd, Trudsler og Exempler holde os Guds Vrede for Øine, for hvilken vi med al Rette skulle frygte og forfærdes og ikke være saa sikre og leve saa trygge hen. Men man maa desværre dog beklage, at Sikkerhed hos Mange har taget Overhaand, og sige derom af Psalmen: Herre, hvo tror det, at du er saa saare vred, og frygter for saadan din Grumhed?

Lær dog deraf, o! Menneske, at af Synden og af Guds Foragtelse, af den skjændige Hoffærdighed, Letfærdighed, Bagvaskelse, Skjænderi, Gjerrighed, Ubarmhjertighed, de Fattiges Fortrykkelse og Ubodfærdighed, kommer og bliver idel Pestilents og Forgift, hvilken, som Ilden i Sodoma, som og Svovel og Beg, overfalder os og fortærer vore Legemer.

Det 2det Hovedstykke.

Hvorledes denne Plage ved en alvorlig Poenitentse afvendes.

Dertil viser os Propheten Jeremias, naar han C. 14, V. 7, 8. 17. ꝛc. om den Plage, Israels Børn var overgangen, saaledes beder: o! Herre, om end vore Synder have alt sligt vel fortjent, saa hjælp os dog for dit Navns Skyld. Vor Ulydighed er stor, vi have syndet imod dig. Men du er dog Israels Trøst og hans Frelser i Nødstid, du, Herre, er iblandt os, og vi kaldes efter dit Navn, forlad os ikke. O! Herre, mine Øine flyde med Graad Nat og Dag og lade ikke af. Gaar jeg ud paa Marken, se, da ligger der Ihjelslagne med Sværd, og kommer jeg i Staden, se, da ligge de Vansmægtige af Hunger. Har du da, Herre, aldeles bortkastet Juda, og har du en Vemmelse til Zion? Hvorfor har du ladet slaa os saaledes, at ingen kan læge os? Vi haabede, at der skulde blive Fred, saa kom der dog intet Godt. Vi haabede, at vi skulle blive helbredte, men se, der er kun idel Skade og Forskrækkelse. Herre, vi kjende vort ugudelige Væsen og vore Fædres Misgjerning, thi vi have syndet imod dig. Men, Herre, forkast os dog ikke for dit Navns Skyld. Nedslaa ikke din Herligheds Throne. Kom dog ihu din Naades Løfter, og lad ikke din Pagt aflade med os. Der er dog ingen iblandt Hedningernes Afguder, som kan give Regn, og Himmelen kan ikke heller regne, (nemlig intet Kreatur kan hjælpe os), men du er Herren vor Gud, paa hvilken vi haabe, du kan gjøre alt dette.

Saavidt Propheten Jerimæ Ord, i hvilke han os lærer, at vi i slige Landeplager skal bekjende vore Synder og raabe til Gud om Hjælp og Redning.

Lader os derfor gjøre det samme og bede: Forlad os, Herre, alle vore Synder, forlad os dit Ords Foragt. Vi har desværre ikke troet dine alvorlige Trudsler og ikke frygtet derfor, vi har ikke levet efter dit Ord, ikke forandret vore Hjerter og Sind eller omvendt os til dig af ganske Hjerte. Derfor er dit Ord baade over og under os bleven til Ild og fortærer os, vi have havt en Væmmelse til det, derfor gjør du os igjen til en Væmmelse og Vederstyggelighed. Forlad os vor Hoffærdighed og Overmod, som er bleven iblandt os til Forgift og Pestilentse, og gjør vore Legemer afskyelige og fulde af Bylder. Forlad os den store Gudsbespottelse og dit Navns Misbrug, som er bleven iblandt os til en Forbandelse, og som en Forbandelse fortærer og opæder vore Legemer. Forlad os vor store Ubarmhjertighed, vor umættelige Gjerrighed, og de Elendiges Fortrykkelse. Thi alt det er blevet til en forgiftig Drage, der forgifter og opsluger os. Forlad os vort Hykleri og Dienskalkhed. Vi kaldes Christne og leve dog desværre! forargeligere end Hedninger og gjøre ingen christelige Gjerninger, derfor handler du strengeligen med os og bruger det skarpe Ris, som Bespottere og

Daarer maa straffes med, og rykker os bort af vore Huse. Forlad os den vederstyggelige Letfærdighed, hvormed vi have besmittet Landet og vore Huse. Og hvilken du har ladet blive til idel Forgift, som opæder os, at vi ikke maa besidde Landet.

Enhver randsage saaledes sit Liv og Levnet og ikke spare sig selv, ingen smigre eller hykle for sig selv i sine Synder, men straffe sig selv derfor og bekjende dem rundt ud. Thi hvor man ikke vil kjende sin Ondskab, der er ingen sand Poenitentse, Bod og Bedring. Og den, der har Behag til sig selv og vil være den Bedste, han kan og ikke ret bede. Og hvo, som ikke gjør ret Bod og Bedring for sine Synder, han gjør ei heller nogen alvorlig og inderlig Bøn.

Derfor formaner og Propheten Jeremias i sin Begrædelsesbog: Hvorfor knurrer Folk saaledes? enhver knurrer imod sine Synder. Lader os randsage vore Veie og oplede dem, og lader os omvende os til Herren, lader os opløfte vore Hjerter og Hænder til Gud i Himmelen. Vi have overtraadt dine Bud og været ulydige, derfor haver du ikke sparet os, men udgydet din Vrede over os.

Naar vi saaledes bedre os, saa har Herren lovet, at han i Naade vil anse os, hvortil høre disse Skriftens Ord:

Jer. 3, 12, ꝛc. Omvend dig, du frafaldne Israel, siger Herren, jeg vil ikke lade min Vrede falde paa dig, thi jeg er miskundelig, siger Herren, jeg vil ikke være vred evindeligen. Bekjend alene din Misgjerning, at du har forseet dig mod Herren din Gud.

Jer. 18, 7. ꝛc. Jeg taler snarligen mod et Folk og mod et Kongerige, at jeg det vil oprykke, ødelægge og fordærve. Men dersom det Folk, mod hvilket jeg Sligt har talet, omvender sig fra sit onde Væsen, da skal mig og angre den Ulykke, som jeg tænkte at gjøre det.

Joel. 2, 12. ꝛc. Vender eder om til mig af ganske Hjerte med Faste og med Graad og med Klage, sønderriver eders Hjerter og ikke eders Klæder og omvender eder til Herren eders Gud, thi han er naadig og barmhjertig, taalmodig og meget miskundelig og snart fortryder det Onde.

2 Krøn. 7, 13. 14. Lover Gud, at naar han lader Pestilentse komme iblandt sit Folk, og de ydmyge sig og søge hans Ansigt og omvende sig fra deres onde Veie, saa vil han bønhøre dem af Himmelen og forlade dem deres Synder og gjøre deres Land sundt.

Vi har og Exempel derpaa, at Pestilentse og andre farlige Sygdomme ere ved Bod og Bedring stillet og afvendt. Derfor læse vi i 2 Sam. 24 og i 1 Krøn. Bogs. 22 at, der Sygdom og Pestilentses Plage grasserede i Jerusalem formedest Mordengelen, som slog Menneskene, at de døde, og David, som saa, at Engelen slog Folket, sagde: se, jeg haver syndet, hvad har disse Faar gjort? lad din Haand være, Herre, imod mig og min Faders Hus; desligeste byggede et Alter og ofrede til Herren, da blev Plagen stillet, og Skriften melder ogsaa, at Herren angrede det Onde og sagde til Mordengelen: det er nok.

Om Kong Ezechias læse vi ogsaa Esaiæ 38, 2. 4. ꝛc. At der han i sin Pestilentses Sygdom græd bitterligen og bad, da sendte Gud Herren Propheten Esaiam til ham og lod ham sige, saa sagde Herren: jeg har hørt din Bøn, jeg har seet din Graad. Og Ezechias sagde: o! hvor vil jeg tale herefter derom, at det, som han tilsagde mig, det gjorde han ogsaa. Jeg mistrøstede for min Sjæls Bedrøvelse. I Fred paakom mig en Bitterhed. Men Herre, du tog dig min Sjæl hjertelig an og reddede den af Fordærvelsens Grav, thi du kastede alle mine Synder bag din Ryg. Herre, ved dit Ord lever man, og min Aandes Liv staar aldeles deri, thi du derved helbredede mig og gjorde mig igjen levende.

Ellers maa det og derhos agtes, at man i slig hjertelig Anger og Rue=lse, saavelsom Bod og Bedring for Synden og Straffens Afbedelse, skal tillige i sand Tro have Tilflugt til den evige Naadethrone, Jesum Christum, hvilken Gud har sat til en Naadestol formedelst Troen i hans Blod. Thi for hans Skyld er Gud naadig og barmhjertig, og han beder for os, naar vi indfly til ham, for hans Skyld bønhører Gud os, for hans Skyld formilder Gud Straffen og borttager Plagen, forlader Synden og snart fortryder det Onde, han er vor Mid=ler, Forligelsesoffer, Talsmand, Yp=perstepræst, Gjenløser og Nødhjælper, og lader os ikke fordærves. Dertil henser og Moses, naar han i 5 Bogs 4, 29 siger: naar du søger Herren din Gud, saa skal du og finde ham, om du ellers søger ham af ganske Hjerte og ganske Sjæl. Naar du ge=raader i Angst, og alle disse Ting komme paa dig, i de sidste Dage, da skal du omvende dig igjen til Herren din Gud og høre hans Røst; thi Her=ren din Gud er en barmhjertig Gud, han skal ikke forlade dig eller fordærve dig, han skal ikke heller forglemme den Pagt med dine Forfædre, som han svor dem. Hvilket er Naadens Pagt eller Løftet og Forjættelsen om Naa=den, som skjænkes og gives for Mes=siæ eller Christi Skyld, som er Kvin=dens forjættede Sæd, i hvilken alle Slægter paa Jorden skulle velsignes.

Det 3die Hovedstykke.

Hvorledes man skal bede imod denne forgiftige Sygdom baade i Menighe=den og hjemme i Huset.

Først er det fornødent, at du be=tænker og stiller dig for Øine de trø=stelige og naadefulde Forjættelser, i hvilke Gud har lovet, han naadelig vil høre din Bøn, naar den kommer af et troende og bodfærdigt Hjerte. Hvortil høre efterfølgende Guds Ords Sprog og Tilsagn.

Herren er nær hos alle dem, som paakalde ham, hos alle dem, som paa=kalde ham alvorligen, han gjør det, som de Gudfrygtige begjære, han hø=rer deres Skrig og frelser dem.

Naar jeg er i Angst, da paakalder jeg Herren og raaber til min Gud, saa bønhører han min Røst af sit Tempel, og mit Raab kommer for hans Øren.

De, som se og løbe til ham, blive oplyste, og deres Ansigt bliver ikke beskjæmmet.

Den Elendige raabte, og Herren hørte det og frelste ham af al hans Nød.

Herrens Øine se til de Retfær=dige, og hans Øren høre paa deres Raab.

Herren er nær hos dem, som have et sønderknust Hjerte og frelser dem, som have en sorgfuld Aand.

Naar jeg paakalder dig, Herre, da bønhør mig og bekræft mig med Styrke.

Og det skal ske, at hvo, som paa=kalder Herrens Navn, skal blive salig. Gud er alles Herre og rig over alle dem, som paakalder ham.

Dernæst tjener dertil, at du ser til de Exempler, som vise, hvorledes denne Plage ved Bønnen er stillet. Hvortil hører, at Aron i 4 Mos. 16, 47. 48 tog Røgelsekarret, kom Ild deri af Alteret og lagde Røgelse der=paa; og gjorde en Forligelse for Me=nigheden, der Plagen allerede var be=gyndt, og saaledes blev Herren for=ligt. Hvilket er et Billede til den Kraft og Virkning, som en hjertelig Bøn har, der sker i den Herres Jesu Christi Navn, saavelsom i den Hellig=Aands Kraft og i en sand Tro og Poenitentse. Thi den ypperste Præ=stes Røgelse betyder i Skriften de Hel=liges Bønner.

Et andet Exempel forestilles os i den Historie i 4 Mos. 21, 7 om de gloende Slanger, som bede Israeli=terne, og melder derom: at der Isra=els Børn vare bidte af de gloende Slanger, kom Folket til Mose og

sagde: vi have syndet, bed til Herren, at han vil tage Slangerne fra os. Og Moses bad for Folket. Da sagde Herren til Moses: gjør dig en Kobberslange og reis den op paa en Stage, og det skal ske, at hvo, som er bidt og ser til Slangen, han skal leve. Hvilket Exempel i det nye Testamente udtydes om den Herre Christi Frelse, naar der siges: Ligesom Moses ophøiede Hugormen i Ørken, saa skal og Menneskens Søn ophøies, at Enhver, som tror paa ham, ikke skal fortabes, men have det evige Liv. Naar vi se til Christum i Troen og paakalde ham, saa blive vi frelste af al vor Nød og i Særdeleshed af Pestilentses Nød, der er en gloende Slange, som os bider, og af hvis Bid vi kan helbredes, i det Ringeste paa Sjælens Vegne, naar vi i Troen se til Christum, som er den rette Slangetræder, og herpaa kan efterfølgende Bønner dagligen læses.

Bønner, som man hver Dag kan bruge i Pestes og andre smitsomme Sygers Tid.

Den første Bøn.

Evige, almægtige og retfærdige Gud, du som i dit Ord har truet, at du dem, som ikke lyde din Røst, vil slaa med forgiftig Luft og hjemsøge dem med Pestilentse og andre forskrækkelige Sygdomme, vi kjende og bekjende, at vi med vore mangfoldige og slemme Synders forgiftige Stank ikke alene have givet Aarsag til denne og andre forskrækkelige Sygdomme, som saa stærk omvanke, men end ogsaa derved fortjent og forskyldt megen anden Ulykke og din gruelige og forskrækkelige Grumheds og Vredes Ild, saavelsom den evige Død og Fordømmelse. Men slig vor Synd og Forseelse angrer og fortryder os af ganske Hjertes Grund, og vi kjende, at vi maa skamme os, at vi have syndet og gjort Uret, have været ugudelige og gjenstridige og ere bortvigede fra dine Bud og fra din Ret. Men ligesom Aron tog Ilden og lagde Røgelse derpaa og løb hen midt iblandt Menigheden, hvor Plagen var indkommen og røgte og stod imellem de Levende og Døde, indtil at Plagen blev stillet, saaledes komme og vi nu, som du har gjort til den udvalgte Slægt og kongelige Præstedømme, og fremføre for dig vore Bønners Røgelse, som du lader dig behage som et Røgoffer for dit Ansigt og vore Hænders Opløftelse som et Aftenoffer, og formedelst en stadig Tro lægge vi fremst i saadant Røgoffer din Søns Jesu Christi allerhelligste Offers søde Lugt, som gav sig selv hen for os til en Gave og Offer for Gud til en sød Lugt, og tvivle ikke derpaa, at du, barmhjertige og himmelske Fader, jo lugter denne behagelig Lugt og lader dig den vel befalde, som du og i Noas Tid lod dig Noas Offers Lugt vel befalde og ikke mere vilde forbande Jorden.

O! Herre, straf os ikke i din Vrede, og revs os ikke i din Grumhed. Se til din Søn, som visseligen bar vore Sygdomme og tog vor Pine paa sig, Straffen ligger paa ham, paadet at vi skulle nyde Fred. Herre, du er vor Tillid, vort Slot og Fæstning, ja vor Gud, paa hvilken vi haabe, lad os sidde under den Allerhøiestes Skygge og Beskyttelse. Fri os fra Fuglefængerens Snare og fra den skadelige Pestilentse, bedæk os med dine Vingefjære, at vor Tillid maa under dine Vingers Beskjærmelse være tryg og sikker. Din Sandhed er vor Hjelm og Skjold, at vi ikke forfærdes for Nattens Gruelse, for de Pile, som flyve om Dagen, for Pestilentse, som kommer i Mørket og for den Sygdom, som fordærver om Middagen.

Naadige og gode Fader, vor Tid staar i din Haand, Liv og Død staar i din Vold, du er vort Liv og lange Alder, vi have den faste Tro til dig, at, om der faldt tusinde hos vor Side og ti tusinde hos vor høire Haand,

det dog ikke skal naa til os. Herren er vor Tillid, og den Allerhøieste er vor Tilflugt, og derfor skal intet Ondt vederfares os, og der skal ingen Plage komme nær vort Paulun. Du har befalet dine Engle om os at bevare os paa alle vore Veie og at bære os paa Hænder, at vi ikke skulle støde vor Fod paa nogen Sten.

O! Herre Jesu Christe, du Guds enbaarne Søn, vor eneste og trofaste Midler og Nødhjælper, vi have Lyst til dig, derfor vil du hjælpe os; vi kjende dit Navn, derfor vil du beskjærme os; vi raabe til dig, derfor vil du bønhøre os; du er hos os i Nød, du vil rykke os ud af Faren; du vil mætte os med et langt Liv og lade os se din Salighed.

O! Herre Gud Hellig-Aand, du allerhøieste og bedste Trøster, ophold og bevar os og styrk dem iblandt os, som ere friske og sunde, trøst dem, som ere forskrækkede, frygtagtige, og bedrøvede; besøg og vederkvæg dem, som ere fortrængte og forladte, og helbred dem, som ere befængte og sengeliggende. Og dersom du ved denne Sygdom vil Nogle borttage og henkalde, saa forlen dem et troende og fornuftigt Endeligt og en fredelig Simons Hjemfart til det evige Fædreneland.

O! hellige Trefoldighed, lær os saa at tælle vore Dage og betænke, at vi skulle dø, at vi maa blive vise og forstandige; vend dig, Herre, dog igjen til os og vær os naadig; glæd os nu igjen, efter at du har plaget os saa længe, efter at vi lide saa længe Ulykke. Opfyld os aarle med din Naade, saa ville vi prise dig og være glade i alle vore Dage; vi ville prise dit hellige Navn her i Menigheden, som er i Jesu Christo, og hisset med alle Engle og Udvalgte i evig Glæde og Salighed dig love og prise, du som er den eneste og sande Gud, høilovet og velsignet, fra Evighed til evig Tid. Amen.

En anden Bøn om det Samme.

Ps. 91, 14. Efterdi han har Lyst til mig, saa vil jeg hjælpe ham ud; han kjender mit Navn, derfor vil jeg beskjærme ham.

O! Herre Gud himmelske Fader, du er retfærdig i alle dine Gjerninger; vi have syndet og været Ugudelige og bekjende af Hjertens Grund, at vi med vort syndige og ubodfærdige Levnet have ført og foraarsaget din retfærdige Vrede og dette skarpe Ris over os, ja end meget værre fortjent. Men du, vor Gud, er naadig, taalmodig, barmhjertig og idel Godhed, du som ikke handler med os efter vore Synder og betaler os ikke efter vore Misgjerninger og lader det Onde, som du taler mod dit Folk, snart fortryde dig. Og naar du end bliver vred, beviser du dog alle dem din Naade og Godhed, som dig paakalde. Derfor, o! Gud og Fader, opløfte vi, dine arme Børn paa Jorden, vore Hænder til dig; for dig, o! Fader, bøie vi vore Hjertens Knæ og ligge for dig i vor Bøn, ikke paa vor Retfærdighed, men paa din store Barmhjertighed. O! Herre, vær naadig, o! Herre, giv Agt paa og gjør det; forlad os vore Synder og afvend din forfærdelige Vrede og den forskrækkelige Pestilentses Plage. Bevar os fra Satans Pile under dine Vingers Skygge og beskjærm os formedelst dine hellige Englers Beskyttelse for din egen Godheds og for din kjære Søns Jesu Christi, vor Midlers, Fortjenestes Skyld, saa ville vi love og prise dig i al vor Livs Tid formedelst din Hellig-Aands Kraft, som med dig og Sønnen lever og regjerer, en sand almægtig Gud, i Evighed. Amen.

En anden Bøn, som Børn i Pests og Sygdoms Tid kunne bruge.

O! kjære Fader i Himmelen, jeg beder dig, du ville min kjære Fader, Moder, mig selv, vort Hus og den ganske By ved dine hellige Engle naa-

deligen beskjærme og bevare, at den onde Aand os ikke forgiver, og dersom det er din faderlige Villie, at du ved denne Sygdom vil kalde mig bort fra stor Ulykke, som mig ellers kunde overhænge, saa styrk mig ved din Hellig-Aand og ophold mig i en sand og salig Tro indtil Enden og tag mig i en salig Stund bort fra denne Jammerdal for din kjære Søns Skyld, som er Dødens Forgift og Helvedes Plage, høilovet i Evighed. Amen.

En anden Bøn om denne Plages Formildelse og Anvendelse.

Barmhjertige Gud og himmelske Fader, jeg kjender og bekjender af Hjertens Grund, at jeg, desværre, har saare syndet, saa at jeg billig maa skamme mig, ikke tør opløfte mine Øine til Himmelen, bærer med al Rette din retfærdige brændende Vrede og har ikke alene fortjent denne forskrækkelige Plage, men endogsaa den evige Helvedes Ild, dersom du ellers vilde gaa i Rette med mig; ikke desmindre kommer jeg dog i Naadens Tid og paa Salighedens Dag og gjør dig, allerkjærligste Fader, et sønligt og ydmygt Knæfald og beder dig ganske ydmygelig, at du ville for min kjære Herre Jesu Christi Skyld være mig elendige Synder naadig og gjøre en blodrød Naadestreg over mine slemme og grove Synder, desligeste denne forfærdelige Sygdom fra mig, om det er din Villie borttage eller og formilde, saa og annamme mig og alle Mine, min kjære Øvrighed, Prædikanter og Naboer, under din almægtige Naades Skygge. Herre, min Styrke, min Klippe, min Borg og Fæstning, min Frelser, min Gud, min Trøst, paa hvilken jeg forlader mig, mit Skjold og mit Saligheds Horn og min Beskjærmelse, frels mig fra Jægerens Snare og fra den skadelige Pestilentse. Lad denne Plage ikke komme nær til mit Hus; bevar mig fra Frygt, Gruelse og Forskrækkelse; vend fra mig de Pile, som flyve om Natten, den Pestilentse, som kommer snigende i Mørket og den Sygdom, som fordærver om Middagen. Lad dine hellige Engle være hos mig paa alle mine Veie. O! Herre, vær mig naadig, giv Agt paa og gjør det og tøv ikke, thi du er, Herre, min Læge, den rette Mester til at hjælpe, og fra hvilken al Hjælp kommer, som sker paa Jorden; du er dog vor Fader og Frelser, og det har altid været dit Navn. I Bedrøvelsens Tid tænker du paa Barmhjertighed; til dig vil jeg se og bie efter Gud, min Salighed. Min Gud, du skal bønhøre mig, jeg skal se min Lyst paa din Naade. Helbred mig, Herre, saa bliver jeg helbredet; hjælp mig, saa bliver jeg hjulpen, thi du er min Pris, saa vil jeg ofre dig Glædensoffer og takke dit Navn, som er trøsteligt. Amen.

Det fjerde Hovedstykke.

Hvorledes de, som angribes med denne Sygdom, sig deri skulle trøste, saa og, hvorledes de sig deri skulle forholde.

Først er det En til Trøst, at den gode Gud ved denne Straf, saasom ved alle andre, tilkjendegiver os vore blodige Synder og driver os med dette Ris til Bedring, til Bøn og til Ydmyghed, at vi skulle sønligen og ydmygeligen falde ned for ham, bede om en naadig Forladelse for alle vore Synder og omvende os i Naadens Tid og paa Salighedens Dag, mens det venlige, yndelige Jesu Christi Naadestjød, Naadedør og gyldne himmelske Port staar aaben, og bede inderligen, flittigen og uden Afladelse om denne Strafs Formildelse og Afvendelse. Thi Gud lokker og driver os i saadan Revselse til Bod og Bedring, hvilket er os des trøsteligere, efterdi vi vide, det ikke er forgjæves, at vi os bedre, men han visselig skal forlade os alle vore Synder. Og skulle derfor og trøste os med disse dyre Forjættelser: dersom eders Synder end vare som Purpur, saa skulle de dog blive hvide som Sne. Saa sandt som jeg lever, da

har jeg ikke Lyst til den Ugudeliges Død, siger Herren, men at han skal omvende sig og leve, i hvilken Mening og Apostelen St. Peder siger: Herren har Taalmodighed med os og vil ikke, at nogen skal fortabes; men at Alle skulle begive sig til Omvendelse.

For det Andet skal man af ganske Hjerte vende sig til Midleren Jesum Christum, betænke, at alle Guds Forjættelser ere i ham Ja og Amen, og at han er os given af sin himmelske Fader, at han skal være vor Læge, vor Saligheds Kilde, vor Tillid i al Bedrøvelse, vor Nødhjælper, vor Sundhed, Lægedom og Helbredelse imod al menneskelig Jammer og Elendighed, Sygdom og Svaghed, hvortil blandt Andre ogsaa efterfølgende Bøn tjener.

En Bøn.

O! allerkjæreste Jesu Christe, jeg ved ingensteds at henflye i denne min Nød uden til dig, min eneste Saliggjører og Naadestol, som min himmelske Fader for mig har fremsat og fremstillet. Saa har du og kaldet alle Bedrøvede til dig og sagt: kommer til mig alle I, som ere syge og besværede, jeg vil vederkvæge eder. O! Herre, handle med mig efter din store Kjærlighed og Trofasthed, ligesom du fra Verdens Begyndelse har handlet med alle arme Syndere, som ere komne til dig. Bred din Haand ud over mig, skjul og bedæk mig, at denne farlige og dødelige Sygdom ikke skal fordærve mig, udstræk din Haand og rør ved mig og helbred mig, ligesom du rørte ved den Spedalske og helbredte ham.

Glæd mig ogsaa med din Hjælp og trøst mig med din Naade, thi du er jo udsendt af din himmelske Fader til at forbinde de sønderknuste Hjerter og til at trøste alle Sorgfulde og Bedrøvede, saa at jeg kan sige med de andre dine Hellige: det ved jeg visseligen, at hvo, som tjener Gud, han bliver trøstet efter Fristelsen og frelst af Bedrøvelsen, og han finder Naade efter Straffen; thi du, gode Gud, har ikke Lyst til Fordærvelse; du lader Solen skinne igjen efter Storm, og efter Sorg og Graad begaver du os rigelig igjen med Glæde. Herrens Vrede varer et Øieblik; om Aftenen varer Graaden, men om Morgenen findes Glæden. De, som saa med Graad, skulle høste med Glæde. De gaa hen og græde og bære den langsomt sankede Sæd, men de skal vist igjen komme og bære deres Neg med Glæde. Det lidet Vreden varede, skjulte jeg, siger Herren, mit Ansigt et Øieblik fra dig, men jeg har forbarmet mig over dig igjen med evig Miskundhed, siger Herren din Igjenløser. Giv mig, Herre Jesu Christe, at jeg stadeligen tror saadanne Forjættelser og naadeligen bliver bønhørt i dit Navn. Amen.

For det Tredie, skal vi taalmodigen give os i den almægtige Guds Hænder og vide, at Alting, endogsaa Pestilentse og alle andre, smitsomme Sygdomme maa komme og tjene dem til Bedste, som elske Gud; thi Gud kan ikke ville sine Børns Skade, men deres Gavn og Gode. Skal og vide, at, naar vi ikkun beholde det høieste Gode, som er Gud, vor himmelske Fader, vor Herre Jesum Christum og den Hellig-Aand, saa miste vi Intet, om vi end ellers miste baade Ære, Gods og Liv og kan derfor frimodig sige: hvad har jeg lige ved dig, Herre, i Himlene? og hvad har jeg lige ved dig paa Jorden? dersom end mit Liv og Sjæl vansmægter, saa er du dog, o Herre! mit Hjertes Trøst og min Del evindeligen. Item, Herren er min Arvedel, du Herre er den, som opholder min Lod; Du skal kundgjøre mig Livsens Sti, hos dig er overflødig Glæde og lystige Værelser hos din høire Haand evindeligen. Dersom jeg ikke troede, at jeg skulde se Herrens Gode i de Levendes Lande, da maatte jeg overgive mig. Men bi efter Herren, min Sjæl, vær trøstig, han skal styrke dit Hjerte; bi kun efter Herren,

han skal omsider give mig, at jeg gladelig kan sige: min Sjæl kom igjen til din Rolighed, thi Herren har gjort vel mod dig. Han udfriede min Sjæl fra Døden, mit Øie fra Graad, min Fod fra Fald, at jeg ikke blev omstødt. Jeg skal vandre for Herren i de Levendes Lande; thi Herrens Helgenes og Troendes Død er dyrebar holden for ham.

For det Fjerde, ligervis som vi skulle ikke være for meget dristige og trygge i denne Farlighed, ikke ringeagte dette Guds Vredesris og give os selv dumdristig i Fare, saa iligemaade skulle vi ei heller være formeget frygtagtige, kleinmodige og mistrøstige, og skal imod al Frygt og Forskrækkelse forsyne os med en fast og stærk Tro og have denne Tillid til Gud, at Herren har befalet sine Engle, at de skulle bevare os paa alle vore Veie, og at ingen Pestilentse eller anden smitsom Sygdom kan forgive eller myrde os uden Guds Villie. Saa lidet som Ilden uden Guds Villie kunde forbrænde de tre Mænd i den gloende Ovn, eller Løverne kunde uden Guds Villie opsluge Propheten Daniel, eller Hvalfisken uden Guds Villie fortære Jonas! saa lidet kan Pestilentse eller anden smitsom Sygdom uden Guds Villie tilføie os nogen Skade. Derfor siger Propheten: den Retfærdiges Hjerte staar fast, han skal ikke frygte, han skal ikke forfærdes for onde Tidender, hans Hjerte er fast, og han haaber paa Herren. Bileams Forbandelse kunde Gud forandre til en Velsignelse, og den Løve, som vilde fortære og opsluge Samson, maatte den anden Dag derefter være hans Spisekammer. Og ligesaa lidt som Mordengelen kunde skade de blandt Israeliterne, hvis Dørtræ og Dørstolper vare overstænkede med Paaskelammets Blod, saa lidet kan Djævelen skade nogen Christen, hvis Hjerte er overstænket med Christi, det sande Paaskelams Blod, eller og uden Guds Villie besmitte og fordærve ham med nogen Forgift. Gud holder sin særdeles Varetægt over sine Børn og Troende, at Satan Intet uden hans Villie kan formaa sig imod dem, som og den hellige Jobs Exempel nokſom tilkjendegiver og udviser. Saa skulle vi ogsaa stille og dæmpe al saadan Frygt og Forskrækkelse med Bønnen og uafladeligen bede, og isærdeleshed gjerne læse og bede derimod disse efterfølgende Psalmer: den 6te, den 23de, den 27de, den 90de, den 91de og den 121de. Derfor siger og den hellige David: naar jeg er i Angst, da raaber jeg til Herren. Denne er den bedste Lægedom imod slig Frygt. For det Femte skal vi ogsaa mod slig Frygt trøste os ved Guds Nærværelse: frygt dig ikke, siger Herren, thi jeg er hos dig, vig ikke, jeg er din Gud; jeg styrker dig, jeg hjælper dig, jeg frelser dig ved min høire Haands Retfærdighed. Og David siger: naar jeg end vandrer i Dødens Skygges Dal, vil jeg dog ikke frygte, thi du, Herre, er hos mig; din Kjep og din Stav trøster mig. Saa siger og Paulus: er Gud med os, hvo kan da være mod os?

For det Sjette, skal vi og dermed trøste os, at, om vi end hjemsøges med timelig Bedrøvelse, ja og ved denne forgiftige Pestilentses Syge, eller andre deslige Sygdomme bortrykkes, saa har dog Gud vor himmelske Fader i sin kjære Søn Jesu Christo omvendt sin retfærdige Vrede til Naade; thi ved og formedelst ham er Guds Vrede forligt: Christus har gjort Bod og Bedring for os og betalt for vore Synder, han har opladt Himmelen igjen, som var tillukt, og forhvervet os Naade, Liv og Salighed og den Hellig-Aand og derved gjort os til Guds Børn, hvilke evige gode Ting vi have alle bekommet ved Troen, og samme evige gode Ting ere bedre end Himmel og Jord og langt overgaa dette timelige Liv, at Propheten derfor siger derom: Herre, din Miskundhed er bedre end Livet. Og disse samme gode Ting kan hverken Pestilentse eller Død fratage os, og intet

Kreatur kan skille os fra den Kjærlighed, som er i Jesu Christo vor Herre. Efterdi vi ere den Herres Jesu Christi Faar, saa skal Ingen rive os af hans almægtige Haand, og vi skulle aldrig omkomme, ja, ikke end Helvedes Porte skulle formaa sig imod os; Herren skal bevare os som en Hyrden i Hvet, han skal skjule os under sine Vingers Skygge. Og naar vi endskjønt dø, saa blive dog vore Sjæle indbundne i de Levendes Knipper, som den gode Gud og Herre selv lover, der han siger: Hvo, som tror paa mig, om han end dør, da skal han dog leve. Derfor siger og St. Paulus: Dersom vi leve, da leve vi Herren, og dersom vi dø, da dø vi Herren; derfor enten vi leve eller vi dø, da hører vi Herren til.

Og saa gjør den gode Gud et godt Skifte med os, at ligesom Christus er vort Liv, saa maa Døden være vor Vinding og Baade. Saa vinde og forhverve vi i Christo istedenfor dette ringe Legeme et udødeligt og forklaret Legeme, istedenfor denne Jammerdal den evige Glædesal, istedenfor denne timelige Arv den ubesmittede, uforkrænkelige og uforgjængelige Arv i Himmelen, istedenfor dette timelige Livs idelige Bedrøvelse Guds Herligheds evige Beskuelse, og at vi der maa leve og blive hos alle hellige Engle og Guds Udvalgte uden Ende og Afladelse. Dertil hjælp os, Gud, formedelst Christum Jesum, vor Herre. Amen.

Til en Beslutning ville vi endnu tillægge nogle faa Bønner herom.

En almindelig Trøstebøn for Enhver, som er syg og ilde tilpas, fornemmelig i smitsomme Sygdommes Tider.

O! barmhjertige, hellige, retfærdige, og sande Gud, jeg bekjender, at jeg med mine mangfoldige og utallige Synder har foraarsaget over mig din retfærdige Vrede; thi du er retfærdig, og dine Domme ere rette. O! hvor hjertelig fortryder det mig, at jeg dig, min allerkjæreste Fader, saa ofte og i saa mange Maader har fortørnet og været dig for dine store og mange Velgjerninger saa ganske utaknemmelig; o Herre, vær dog ikke saa vred og tænk ikke paa Synden evindelig. Tænk paa din grundløse Barmhjertighed og paa din Godhed, som været har fra Verdens Begyndelse, tænk ikke paa min Ungdoms Synd og Overtrædelse, men tænk paa mig efter din Miskundhed, for din Godheds Skyld. O, Herre, det er din retfærdige Vrede, som jeg billig bærer; thi jeg har syndet imod dig. Men se, jeg vender mit Troes Ansigt til den eneste Naadestol, min Herre Jesum Christum, bøier mit Hjertes Knæ for dig og beder om Naade og Forladelse.

O Herre, lad mig finde Naade og bekomme Barmhjertighed, forbarm dig over mig og tag denne Plage fra mig, og som du gjorde i Davids Tider, der du lod Engelen, som fordærvede Folket, lade af at ødelægge og fordærve, saa lad ligesaa din Vrede nu aflade og mig ikke opsluge. O! Herre, Herre, mine Synder have mig saa forgiftet, mine Misgjerninger ere den rette Forgift, som mig saa fordærve. Forlad mig, Herre, forlad mig mine Synder, læg og frels mig fra denne Sygdom, du som formedelst dit Ord læger og helbreder Alting; o Herre, du lægte alle dem, som efter din Befaling saa paa den opreiste Kobberslange, se, jeg ser og hen med min Troes Øine til den korsfæstede Jesum, hvis Billede Kobberslangen var; o! min Sjæl nyde hans Fred og Frelse; o Herre, mit Legeme er fuldt af Synd, derfor er det og fuldt af Sygdom og Smerte, forbarm dig over mig arme Lazarus, som ligger for din Dør, fuld af Bylder og Saar og begjærer at mættes af din Naades og Barmhjertigheds Smuler.

O! Herre, Herre, se til din kjære Søn, som bar min Sygdom, som tog min Pine og Smerte paa sig og er saargjort for mine Synders Skyld. Du har jo Lyst til Livet, Du er jo mit

Lys, og min Salighed og mit Livs Kraft, lad denne Forgift mig ikke som et Slagtefaar aldeles opsluge; skjul mig, Herre, med din Almægtigheds Skjold og med dine naadefulde Vingers Skygge; tegn og mærk mig med Jesu Christi, det ubesmittede Lams Blod, at Mordengelen maa gaa mig forbi; styrk mig, Herre, med din gode Aands Kraft og giv mig en stærk og fast Tro, saa at jeg maa med al Frimodighed sige til dig: Min Tillid, mit Slot, min Gud, paa den jeg forlader mig; frels mig af Jægrenes Snare og fra den skadelige Pestilentse og al anden fordærvelig Sygdom; lad din Sandhed være mit Skjold og min Beskjærmelse; lad mig ikke forfærdes for Nattens Gruelse eller for Pilene som flyve om Dagen; lad mig ikke frygte for Pestilentse, som kommer snigende i Mørket, og for stor Sygdom, som fordærver om Middagen; befal dine Engle om mig, at de mig bevare paa alle min Veie, at de bære mig paa Hænderne, at jeg ikke skal støde min Fod paa nogen Sten. O! Herre, Herre hjælp mig ud; thi jeg har Lyst og Længsel efter dig. O! Herre, jeg kjender dit Navn, derfor beskjærm mig. O! Herre, jeg raaber til dig, derfor bønhør mig. O! Herre, vær hos mig i min Nød ryk og red mig ud med din Almægtigheds Haand, gjør mig til Ære og lad mig se den evige Salighed. Amen.

En Rimbøn i stor Sygdom.

Kan og synges som en Psalme i den Tone: Behold os, Herre etc.

1. O! Jesu, Verdens Frelsere,
Til dig jeg raaber i min Ve
Og Angest, jeg bestedt i er,
Forlad mig ikke, Herre kjær.

2. Tænk paa din Pine, Ve og Nød,
Du for mig taalte til din Død,
Din Trængsels Baand og blodig' Sved,
Din modig' Graad og Spot du led.

3. Og al min Ondskab mig forlad,
Gjør mig i Hjertet fro og glad.
Indslut mig i din Miskundhed
Og lad mig nyde evig Fred.

4. Bevar mig for den evig' Død,
Den evig' Helveds Pineglød,
Ind i din Naades Barm mig luk,
Indtil mit allerdørst' Suk.

5. Som Røveren i Dødens Strid
Hos dig dog Naade fandt og Lid,
Saa lad mig ogsaa Naade faa,
Naar jeg skal ud af Verden gaa.

6. Lad mig fortryde hjertelig
Min Synd og stadig tro paa dig,
Som er min Frelser god og sød,
Min eneste Tilflugt i al Nød.

7. Dit røde Blod udrense vel
Min Ondskabs Last af Liv og Sjæl,
Og holde op min svage Tro,
Indtil jeg naar den evig Ro.

8. Din Nøgenhed og Pinelse,
Din' hellig' Saar og store Ve
Min Lise være og min Trøst
I al min Sorrig, Nød og Brøst.

9. Din hellig' Afskeds Smertedød
Mig styrke i min sidste Nød
Og være al min Hjertens Lid,
Nu her og hist til evig Tid. Amen.

En Trøstebøn mod Døden.

O! barmhjertige Herre og naadige Fader, du som ihjelslaar og gjør igjen levende, du som nedfører til Helvede og fører op igjen, du som gjør fattig og gjør rig, du som nedtrykker og ophøier, se, du er jo min Salighed og min Styrke. Trøst mig derfor, min Gud, lad mig med Glæde øse Vand af din Saligheds Kilde til at vederkvæge min tørstige Sjæl. Jeg tøver, Herre, efter dig, mit Hjertes Lyst og Tillid staar til dit Navn og til din Ihukommelse. Mit Hjerte og min Sjæl forventer dig om Natten. Min Aand i mig vaager til dig og vilde gjerne se Herlighedens Herre. Thi dine Døde skulle leve og opstaa med deres Legemer igjen; thi du siger: Vaagner op og synger med Fryd, I som bo i Støvet. Thi din Dug er som en grøn Marks Dug. Gak bort, mit Folk, i dit Kammer og luk Døren til efter dig, skjul dig et lidet Øieblik, indtil

Vreden gaar over. Herre, mit Levnets Tid er bortfaren og rømt fra mig som en Hyrdes Paulun, mit Liv er afrevet som en Væver Væv. Jeg peb som en Trane, og som en Svale og kurrede som en Due, mine Øine vilde briste paa mig; Herre, Herre, jeg lider Nød, formild den. Se, for Trøst er mig bange.

O Herre, tag dig min Sjæl hjertelig an, at den ikke fordærves, og kast alle mine Synder bag din Ryg. Jeg glæder mig i Herren, og min Sjæl fryder sig i min Gud; thi han iførte mig Saligheds Klæder, klædte mig med Retfærdigheds Kjortel og prydede mig, som en Brudgom pryder sin Brud. Som Jorden udgiver sin Grøde og som en Urtegaard lader sin Sæd opvoxe, saa skal den Herre, Herre lade opvoxe Retfærdighed og Pris for alle Hedninge. O! Herre min Gud, lad din Miskundheds og din hjertelige Barmhjertigheds store Haab ikke holde sig saa hardt imod mig, du, Herre, er dog min Fader, og min Gjenløser er dit Navn af Evighed. Det er ikke af gammel Tid hørt eller med Øren fattet, det er og ikke kommet i noget dødeligt Menneskes Hjerte, og intet Øie har seet det, o Gud hvad dem er beredt, som bie efter dig. Du, Herre, du er vor Fader, vi ere Leret, og du er Pottemageren, og vi ere alle dine Hænders Gjerninger; vær ikke saa saare vred og kom ikke vor Misgjerning evindeligen ihu, se og agt det dog og tænk derpaa, at jeg er dit Barn. Mit Hjertes Trængsel er stor, udfør mig af min Nød, se til min Jammer og Elendighed og forlad mig alle mine Synder; jeg ved vist, o Herre, at du lader mig, dit arme Faar, aldrig omkomme, og Ingen skal rive dem af din Haand. O! Herre Jesu, dig lever jeg, dig dør jeg, din er jeg død og levende, gjør mig evindelig salig. Amen.

27. Den hellige og christelige Tro bønnevis trøstelig udlagt og forklaret.

Den første Artikel.

Om Skabelsen.

Jeg tror paa dig, o Gud, min himmelske Fader, og sætter alt mit Haab, al min Hjertes Trøst og eneste Tillid til din blotte og bare Naade og Barmhjertighed og ved vist, at du alene og ikke noget Kreatur, hvor helligt og hvor mægtigt det er eller nogen Tid være kunde, i min Angst og Nød mig kan hjælpe. Thi om der endskjønt sker Hjælp formedelst Middel, saa gjør du det dog, o kjære Fader, du som er den, der gjør al Hjælp, der sker paa Jorden: thi du er alene Gud og det høieste og evige Gode, en overflødig Kilde til alt Godt og den ypperste, reneste og sødeste Kjærlighed, ja Kjærlighed selv. Og efterdi du er vor Fader, saa tror jeg, at du har et ganske faderligt Hjerte imod mig og vil gjerne af Hjertet mig hjælpe og ikke i nogen Nød mig forlade; thi du er jo Barmhjertigheds Fader og al Trøstes Gud, som os trøster i al vor Trængsel og aldrig vil lade af at være vor Fader. Naar jeg derfor er bestedt i Trængsel og Bedrøvelse, da trøster og glæder jeg mig ved dig, min kjære Fader. Og naar Sygdom og Døden kommer, saa ved jeg, at du ikke kan eller vil forglemme mig, ja saa lidet forglemme mig, som en Moder kan forglemme sit Barn. Thi du er den rette Fader over alt det, som kaldes Fader baade i Himmelen og paa Jorden. Og naar min Fader og Moder forlader mig, saa annammer du mig, Herre, og lader din Naade blive mægtig over mig, som er saa høi, som Himmelen er over Jorden, og forbarmer dig over mig, som en Fader forbarmer sig over sine Børn.

Jeg tror og af Hjertet, at du er en almægtig Gud, som mig kan nære, forsørge, opholde, beskjærme og befri og frelse fra alle mine Fiender, enten

de ere Djævle eller Mennesker. Thi der er Intet saa mægtigt, du er jo dog mægtigere, der er Intet saa stort, saa høit, saa herligt og saa stærkt, at du jo er langt større, høiere, herligere og stærkere. Du siger jo selv: Frygt dig ikke, thi jeg er med dig; vig ikke, thi jeg er din Gud; jeg styrker dig, jeg hjælper dig, ja jeg opholder dig med min Retfærdigheds høire Haand. Naar du gaar igjennem Ild og Vand, da vil jeg være hos dig, at Luen skal ikke optænde dig eller Strømmene drukne dig. Du almægtige Gud befatter Himmelen med en Spand, du maaler Vandet og det store Hav med en Næve, du veier Bjergene i din Haand som med en Vægt. Se, alle Der og alle Hedninger ere agtede for dig som et tyndt Støv, som en Draabe af et Spand, som et Gran i Vægtskaalene. For dig ræddes og frygter sig alt det, som lever og bor paa Jorden; thi naar du siger, saa sker det, som du siger, og naar du byder Noget, saa maa det fuldkommes. Du som sagde til Mørket: bliv Lys og til Verden: bliv skabt, du kalder det, som Intet er, at det maa være Noget til din Herligheds Lov og Pris. Himmelen er din Stol og Jorden dine Fødders Fodskammel, dig kan ikke Himmelens Himle begribe. Tusinde Gange Tusinde staa for dig, og ti Gange hundrede Tusinde tjene dig. Du ser af din faste Throne ned paa alle Menneskens Børn, du skikker og danner alle deres Gjerninger. Herre Gud Zebaoth, hvo er en saa mægtig Gud, som du er, og en større Konge over ganske Jorderige? Din Sandhed er omkring dig. Dig love alle Himmelens Hære, og alle Kreature maa tjene dig og tilbede dig.

Jeg tror ogsaa, o! min Gud og Fader, at du er saa barmhjertig, som du er mægtig, at du er stor i Raad og mægtig i Gjerning, og din Barmhjertighed er saa stor, som du er selv. Du ser til det, som er fornedret i Himmelen og paa Jorden, og kjender de Stolte langt fra. For dig kan ikke en Vis rose sig af sin Visdom, ikke en Rig af sin Rigdom og ei den Stærke af sin Styrke, thi du er Alting alene, dig hør og bør al Visdom, Styrkes og Rigdoms Ros og Berømmelse. Derfor vender jeg mig til dig i en sand Ydmyghed. Og dersom jeg ikke vender mig til dig, da er jeg i alle Maader ulykkalig. Dig begjærer jeg alene, du som er alene det høieste Gode og vor Salighed. Thi om jeg endskjønt havde al Verdens Trøst, Glæde og Lyst, saa er det dog uden dig idel Helvede og Fordømmelse og flyr bort som en Skygge og bliver ikke bestandigt. Uden dig, o! min Gud og Fader, er der ingen sand Trøst, ingen bestandig Glæde, ikke heller noget retskaffent og sandt Liv.

Og efterdi du, o! min Gud og Fader, er Himmelens og Jordens Skaber, da har du visselig alle Kreature i din Haand, saa de kunde ingen Skade gjøre mig uden din faderlige Villie. Derfor siger du hos Propheten: Jeg er din Trøster; hvo er du da, at du vil frygte for et Menneske, som dog skal dø? og for Menneskens Børn, som skulle fortæres som Hø? og forglemme Herren, som har gjort dig, som udbredte Himmelen og grundfæstede Jorden, som skjulte dig under sine Vingers Skygge? derfor forventer jeg nu alene af og fra dig, vor kjære Fader og Skaber, alt Godt, al Trøst, al naadig Beskjærmelse og det evige Liv. Thi alle Ting komme fra dig, og du har givet dig os ganske og aldeles, med alt det du er, med Himmel og Jord og alle Kreature, saa de maa tjene og gavne os, kalde, fordre og forfremme os til det evige Liv, har og særdeles givet os alle jordiske Kræfter; thi de komme alle fra dig alene, som fra Skaberen, og ere skabte ved og formedelst dit Ord.

Men endog, kjære Fader, Himmelens og Jordens deilige Skabelse og Skikkelse er dine Hænders Gjerninger, og Jorden er fuld af din Godhed, saa

sætter jeg dog ikke mit Haab, min Tro og Tillid til noget Kreatur, men til dig alene, min kjære Fader, som er Himmelens og Jordens Skaber og Opholder, og siger med Propheten: Herre, naar jeg ikkun har dig, saa skjøtter jeg hverken om Himmel eller Jord, og om end mit Liv og Sjæl vansmægter, saa er du dog, o! Gud, altid mit Hjertes Trøst, og min Del. Om jeg endskjønt havde alle skabte Ting og havde ikke Skaberen, og den som opholder alle Ting, saa maatte jeg dog med alle slige forgjængelige Ting forgaa og ikke kunde have nogen bestandig Salighed. I dig, o! min Gud, du som er det høieste, evige og uforgjængelige Gode, er alene den evige og bestandige Salighed. Har jeg nu, o! min Gud, saadan en Fader i dig, som har skabt og opholder Himmel og Jord og alle Kreature, saa ved jeg da, at du vil ogsaa opholde mig. Har du taget Tal paa Verdens Dage, saa har du og tællet mine Dage, og tilforordnet enhver Dag sin nødtørftige Underholdning. Du har og tilmaalt mig din rige Velsignelses og det himmelske Brøds Maade som til Israels Børn i Ørken. Thi du vor himmelske Fader ved, at vi have alt dette behov. Efterdi jeg da, o! min Gud og Fader, tror paa dig, saa ønsker og begjærer jeg og med dig at forenes og blive Et, paa det jeg maa have dig selv i mig, o! du mit høieste Gode, saa jeg kan sige: jeg bærer og har altid hos mig og i mig mit høieste, evige og eneste Gode og min høieste Skat og Liggendefæ, i hvilken jeg har Alting.

Den anden Artikel.

Om Igjenløsningen.

Jeg tror af ganske Hjerte paa dig, o! min Herre Jesu Christi, og bekjender, at du er Guds enbaarne Søn, en sand almægtig Gud af Evighed, din Faders Værelses rette Billede og hans Herligheds Glands, du er af Kjærlighed bleven et Menneske, har taget vort Kjød og Blod paa dig og personlig forenet det med din evige og guddommelige Natur i Evighed og har opfyldt dit Legems Tempel med den guddommelige Herlighed, hvilket er min høieste Lyst og Trøst, aldrig kan noget christent Menneske større Glæde times eller vederfares, end at Gud har Menneskene saa kjære, at han selv er bleven et Menneske. O! hvor kjær har du, o! Gud, havt Menneskene, at du gjorde os til Guds Slægt og Afkom og delagtige i din guddommelige Natur hvorfor du, o! kjære Herre Christe, ogsaa kaldes Immanuel, det er, Gud med os, og vor eneste Midler imellem Gud og Menneskene. Og paa det vi altid kunde have dig at trøste os ved, har du givet dig et saa naadefuldt Navn, at du kaldes Jesus Christus, vor Frelsermand og Saliggjører, en Salvede, en Konge og en Ypperstepræst, og har os alle efter dit Navn ladet kalde Christne, det er, Herrens Salvede; thi du har salvet os formedelst den Hellig-Aand til et aandeligt og kongeligt Præstedømme og det tilkommende evige Rige at være deri Konger og Præster, efter hvilket tilkommende Rige vi inderligen længes i Troen. Derfor er du og, o! Herre Jesu Christe, af den Hellig-Aand undfangen i Moders Liv, paa det du skulde efter din hellige menneskelige Natur salves over al Maade med den Hellig-Aand og med alle Aandens Gaver, paa det vi kunde alle tage og bekomme af din Fylde. Du er og derfor undfangen af den Hellig-Aand, paa det du skulde være den Allerhelligste, uden al Synd og Smitte, og vi allesammen og den menneskelige Natur igjen skulde i dig helliggjøres og i dig renses, fornyes, velsignes befries fra Forbandelsen, og opfyldes med den Hellig-Aand. O! en allerhelligste Undfangelse, og den der har igjen forhvervet os Velsignelse.

Derfor er du ogsaa født af Jomfru Maria imod og over al Natur, paa det du skulde være et sandt Menneske og et Menneskes Søn, paa det du skulde gjøre os til Guds Børn, paa det du skulde være Jomfruens Søn, den forlovede Kvindes Sæd, Abrahams Sæd, Davids Søn, den rette Davids Vext, den skjønne Kvist af Jesse Rod, paa hvilken Herrens Aand skulde hvile som paa den rette Ypperstepræst, som skulde forlige os med Gud, ved sit hellige Legems og Blods Offer, som du annammede af en Jomfru, at du ville være et rent Offer for vore Synder, og at jeg i dig og formedelst dig kunde igjenfødes og blive et nyt Kreatur formedelst en ren Tro, som alene hænger haardt ved dig, og ved hvilken jeg er og bleven et Guds Barn.

Jeg tror og, at du for min Skyld har lidt Død og Pine, paa det jeg ei skulde have behov at lide i al Evighed for mine Synders Skyld. Giv mig, at jeg, som dit Lem, med dig som med mit Hoved, maa taalmodig lide en liden Stund i denne Verden, paa det jeg med dig igjen kan ophøies til evig Herlighed.

Jeg takker dig for Korset, som du mig har paalagt, at jeg kunde være iblandt dine Korsbrødres og dine Helliges Tal. Du er, o! trofaste Frelsermand, korsfæstet, paa det du kunde blive en Forbandelse for os, eftersom skrevet staar: forbandet er hver den, som hænger paa et Træ, og at du kunde borttage Forbandelsen og fri os derfra, saa at Forbandelsen skulde ved dit hellige Legeme udslettes og afskaffes, og forvandles til en Triumf og Seier og intet mere formaa sig imod nogen retsindig Christen. Du er, o! Herre Christe, død en saa forsmædelig Død paa Træet, at du skulde borttage fra mig min evige Forsmædelse, og at jeg ikke skulde paa den yderste Dag opvaagne til Skam og evig Skjændsel. Du er bleven en Orm paa Træet, paa det jeg ikke skulde i al Evighed blive en forbandet Orm.

Du er korsfæstet, paa det jeg skulle daglig tage dit libelige Aag paa mig, følge dig efter og korsfæste mit Kjød med sine Lyster og Begjærligheder. Du er død, at du skulde gjøre Pligt og Bod for vore Synders Straf; thi Døden er Syndens Sold. Derfor maatte du lide Døden for os, at Døden i dig og formedelst dig kunde overvindes, miste al Kraft og blive opslugt i Seier, og at din Død, o Herre Christe, kunde blive vort Liv. Du er jo engang død for mig, paa det jeg skulde ikke dø altid og evindelig den evige Død. Forlen mig derfor Naade, at jeg med dig afdør Synden, og lever i dig alene, som et levende Lem paa dit Legeme. Du er død, at du vil stifte og stadfæste et evigt Testamente, i hvilket os er lovet og tilsagt Syndernes Forladelse; thi et Testamente maa jo blive stadfæstet og bekræftet ved hans Død, som det har stiftet.

Du er og begraven efter Skriften, som Propheten sagde: begraven som en Ugudelig og død som en Rig; thi du har taget bort med dig i Graven alle vores Synders Forsmædelse og saaledes baaret og taget vor Skam og Skjændsel paa dig. Giv mig derfor Naade, at jeg maa begraves med dig i din Død, at jeg maa dø bort fra mine Synder og fra Verden, paa det jeg som dit Lem med dig maa blive forenet. Du er begraven, paa det du vilde gjøre min Grav til en rolig Hvileseng.

Du er nedfaren til Helvede som en triumpherende Fyrste og Seiervinder over Helvedes Porte og al Helvedes Magt, paa det Helvede ikke skal besvære og bespænde mig evindelig, og at jeg kan med Glæde sige: Død, hvor er din Braad? Helvede, hvor er din Seier? derfor takker jeg dig, o! du Helvedes Forstyrrer, du som har frataget Kjæmpen sit Rov og gjort den

Stærkes Fangne løse. Giv mig og, o! min Herre Christe, sand bestandig Trøst i mine Anfægtninger og Anstød, at jeg ikke mistrøster og lader alt Mod og Haab falde, thi du ihjelslaar og gjør igjen levende, du nedfører til Helvede og fører op igjen, og du har sagt: jeg vil frelse mit Folk af Helvedes Vold og igjenløse dem fra Døden.

Du er og paa den tredie Dag som Livets Fyrste og som en stærk Samson opstanden fra de Døde, du har sønderrevet Helvedes Kjæder og Dødens Baand, omstødt og nedkastet Helvedes Porte og drog derfra og førte Fængslet fangen; thi det var umuligt, at dit hellige Legeme skulde holdes fangen af Døden, efterdi det, endog midt i Døden, er bleven forenet med den evige Guddom. Derfor har Døden ikke kunnet beholde dig, men maattet slippe dig, ligesom Hvalfisken maatte slippe Jonas og give ham levende igjen fra sig. Og saaledes har du os alle med dig udrevet af Dødens Strube, hvorfor du og siger: jeg lever, og I skal ogsaa leve, jeg er Opstandelsen og Livet. Giv mig, at jeg og med dig opstaar af Synden og har Lod og Del i den første Opstandelse, paa det den anden Død skal ingen Magt have over mig, og at jeg maa vandre i et nyt himmelsk Levnet, paa det jeg maa blive forenet med dig, mit Hoved, og leve med dig evindelig. Du opfor i Høiheden og fangede Fængslet, og berøvede Fyrstendømme og Magt og viste det offentlig, der du førte dem i Triumf eller som et offentligt Skuespil.

Du er opfaren til Himmelen, at du for Guds Ansigt ville aabenbares for os som en trofast Ypperstepræst og Midler, der beder for os, til hvilken vi og have Tilgang med al Frimodighed og Dristighed. Du har formedelst din Himmelfart bekommet Gaver for Menneskene, derfor kan vi og med hjertelig Trøst og Tillid bede om dine Gaver. Giv mig, o! Herre Christe, at jeg og aandeligvis maa fare med dig til Himmelen, tragte efter himmelske Ting og ikke hænge med mit Hjerte ved Verden, paa det jeg med dig, som med mit Hoved, kan blive evindelig forenet.

Du sidder og hos Guds høire Haand, paa din Herligheds Stol og Throne, hvor alle Guds Engle tilbede dig, ophøiet langt over alt Fyrstendømme, over al Vælde, Magt og Herredømme og over alt Navn eller Værdighed, som kan nævnes enten i denne eller den tilkommende Verden, og Gud satte dig til Hoved over Alting for Menigheden eller til Menighedens Bedste, hvilken der er dit Legeme og din Fylde eller Fuldkommenhed, du som opfylder Alting i Alle, paa det du skulle være en almindelig Ypperstepræst, som har et evigt Præstedømme, og at du skulle og være alle Kongers Konge og alle Herrers Herre, en Herre over Døden og Livet, over Synden og Retfærdighed, og at du og skulle være hos os i al vor Nød og Elendighed som vor kjære Immanuel, stride for os, vinde og overvinde i os, og derfor siger du: den som overvinder, ham vil jeg give at sidde med mig paa min Stol, ligesom jeg og overvandt og sidder hos min Fader paa hans Stol. Jeg tror og, at du skal komme i Skyerne aabenbarlig med alle hellige Engle. Thi du skal sidde paa din Herligheds Stol og skinbarlig lade se din evige Magt, som mange Mennesker med stor Foragt nu har bespottet eller ringeagtet, og alle Øine skal se dig, endogsaa deres, som dig igjennemstunge, og alle Jordens Slægter skal hyle. Thi da skal du komme ned af Himmelen med et Anskrig og med Overengelens Røst, og med Guds Basun, ja med din egen Røst og Stemme, thi derved skal de Døde opvækkes og opstaa, at de kan møde Alle for Guds sidste Dom, og da skal du sige til dem hos den venstre Side, gaar bort fra mig, I Forbandede, i den evige Helvedes Ild, men til dem hos den høire Haand:

kommer hid i min Faders Velsignede, og arver det Rige, som Eder er beredt fra Verdens Begyndelse. O! du retfærdige Dommer, hjælp du mig, at jeg maa undgaa din strænge Dom og skrækkelige Sententse og indgaa i dit evige Rige til Glæde og Herlighed og den med dig nyde og beholde evindelig. Amen.

Den tredie Artikel

Om Helliggjørelsen.

Jeg tror og paa dig, o Gud Hellig-Aand, at du med Faderen og Sønnen er en sand og almægtig Gud, som udgaar fraa Faderen og Sønnen, den tredie Person i Guddommen, vor eneste og sande Trøster, du som giver os et glad Hjerte og en rolig Samvittighed og giver vore Hjerter og vor Aand Vidnesbyrd, at vi ere Guds Børn, du som kommer vore Skrøbeligheder til Hjælp, sukker i vore Hjerter og træder selv frem for os hos Gud med usigelige Sukke; thi du er Naadens og Bønnens Aand, du er vor Herres Jesu Christi Aand, ved hvilken vi raabe: Abba, kjære Fader, du trøster os med sand, bestandig, levende og evig Trøst som en Sandheds Aand. Du oplyser vore Hjerter, at vi kjende Guds Naades overflødige Rigdom, hvorved vi og blive retfærdige og salige af idel Naade, uden nogen vor Fortjeneste, alene for vor Herres Jesu Christi Skyld formedelst Troen, som du virker og forarbeider i os, ved hvilken vi blive delagtige i denne usigelige Skat, Liggendefæ og dyrebare Klenodie. Du er den rette Glædens Olie og den himmelske Salve, som lærer os Alting, og hvilken vor kjære Herre Jesus Christus har os lovet og tilsagt, at han vil som vor Ypperstepræst give os af sin Aand, hvorfor han og siger: Hvo, som tror paa mig, af hans Liv skal flyde levende Vandstrømme. Du er vor indvortes himmelske Lærer og Skolemester, hvilken vi have formedelst vor Herre Jesum Christum bekommet, at du os skal ledsage i al Sandhed. Ved og formedelst dig ere vi blevne Christne, det er, Herrens Salvede, formedelst dig ere vi blevne Christi Lemmer; thi hvo, som ikke har Christi Aand, han hører ham ikke til, og hvilkesomhelst der drives af Guds Aand, de ere Guds Børn. Du er den, som trøster os indvortes, naar Verden os bedrøver, den som os indvortes glæder, naar Verden os hader og forfølger. Du er Guds Indsegl, paa hvilket Gud kjender os, endogsaa naar Verden vil ikke mere kjende os. Du er vor evige Arvs Pant, naar vi maa omsider forlade Verden.

Jeg tror og, at der er en christelig Kirke eller Menighed til, som bekjender og tror en Gud, har en Herre, en Tro, en Daab, en Gud og Alles vor Fader, hvilken Menigheds eneste Brudgom Christus alene er, og den hans aandelige Brud, som holder sig for Alting til ham alene af Hjertet, formedelst Troen er hans Ægtegemal, med hvilken vor himmelske Brudgom sig har trolovet i Troen, i Dom og Retfærdighed, at den skal kjende Herren.

Jeg tror og, at denne Kirke og Menighed er Christi aandelige Legeme og han er dens eneste Hoved og Trøstermand og har givet sig selv hen for den, har helliggjort og renset den formedelst Vandbadet i Ordet, paa det han skulde beskikke sig en Menighed, som var herlig, som ikke havde Smitte eller Rynke eller noget saadant, men at den skulde være hellig og ustraffelig. Jeg tror, at den formedelst Christum Jesum er fuldkommelig helliggjort, forligt med Gud og renset, saa at Gud Fader for Jesu Christi dyrebare og overflødige Fortjenestes Skyld ser ingen Synd og Urenhed mere paa den, og at den er for samme den Brudgoms Skyld Guds elskelige og kjære Datter, som den Hellig-Aand kalder den i Psalmen, der han siger:

Bruden staar hos din høire Haand i idelt kosteligt Guld. Hør Datter, giv Agt derpaa, bøi dine Øren hid, forglem dit Folk og din Faders Hus, saa faar Kongen Lyst til din Deilighed; thi han er din Herre, og du skal tilbede ham. Kongens Datter er ganske deilig indvortes, hun er klædt med Gyldenstykker. Denne Menighed er de kloge Jomfruer, som beredte deres Lamper og gik deres Brudgom imøde, som toge mod dem med Glæde, og gik hen ind med ham til det himmelske og evige Bryllup. I dette de Helliges Tal og Samfund begjærer jeg og at være, og er min høieste Attraa at være Christi Legems Lem og en Borger i det himmelske Jerusalem iblandt mange Tusinde Helliges Forsamling og Menighed, hvor den deilige, indvortes, hellige og rene Herrens Gudstjeneste forrettes i Aand og Sandhed. Jeg tror og, at ligesom vor evige Konge og Ypperstepræst er evig, saa skal og hans Kirke og Menighed og hans kongelige Præstedømme være evig og ikke forgaa, men trods alle Helvedes Porte blive ved Magt stedse og altid.

Jeg tror og de Helliges Samfund, nemlig, at alle sande og retsindige Lemmer i den christne Kirke og Menighed have alle gode Ting, alle Gaver, al Skat og Liggendefæ, ja alle Christi Velgjerninger tilfælles, og om der endskjønt i denne Verden er stor Forskjel paa Mennesker, og nogle er i høi, nogle i nedrig Stand, nogle fattige, nogle rige, nogle i stor Værdighed og andre i stor Foragt og Forhaanelse, saa tror jeg dog, at de have kun en Christum tilsammen og en Saliggjører, en Gjenløser og Frelsermand. Og den Fattige og Elendige har lige det samme Ord, den samme Daab og Nadvere, som den Rige haver; thi hos Gud er ingen Persons Ansеelse. Og saaledes have vi Alle de aandelige gode Ting fælles formedelst Troen.

Jeg tror og, at de Troende og Hellige have og deres Samfund tilsammen i Gjenvordighed, Pine og Smerte, Kors, Bedrøvelse, Forsmædelse, Foragtelse og Forfølgelse, idet at den Ene har Medlidenhed med den Anden og har Medynk med den Andens Jammer og Elendighed. Thi det Lem, som ikke finder til sit Medlems Smerte, er et dødt Lem. Derfor maa det ene Lem bære det andets Byrde, paa det vi kunde opfylde Christi Lov eller den sande og hjertelige Kjærligheds Lov. Jeg siger, Christi Lov, som har taget vort Kors paa sig og sagt: dit Kors, mit Kors, din Forhaanelse, min Forhaanelse, din Bespottelse, min Bespottelse, din Armod og Fattigdom, min Armod og Fattigdom. O! hvilken en stor Helgen have vi med os i dette Korsets og Gjenvordigheds Samfund, nemlig vor Herre Jesum Christum, Guds Søn! Derfor vil jeg ikke vige fra dette Helgenes Samfund og Delagtighed.

Jeg tror ogsaa, at, i hvor den hellige og christne Menighed er, er der og Syndernes Forladelse og Naadens Rige, og at der udenfor denne Christi Menighed ikke er nogen Salighed eller Syndernes Forladelse at forvente; jeg tror visselig, at Ingen bliver salig, uden han er eller bliver et levende Lem i Christi Legeme, indplantet og indlivet i ham formedelst Troen.

Jeg tror og, at Syndernes Forladelse i denne Menighed os skjænkes og gives, og det sker ikke en Gang alene, men saa ofte man det begjærer; Christus er den rette himmelske Doktor og Læge i denne Menighed, som hver Dag, ja hvert Øieblik læger sine Lemmers Bræk. Herren helbreder dem, som have sønderknuste Hjerter og læger deres Sprække, han opretter dem, som ere nedslagne. Denne himmelske Samaritan forbinder hver Dag vore Saar og fører os, som ere saargjorte, til sit Herberge og befaler, at man skal

røgte os. Han leder og søger hver Dag efter de vildfarende og fortabte Faar, helbreder de Saargjorte, styrker de Skrøbelige, læger de Svage, forbinder de Benbrudne og fører tilbage de Fordrevne. Han er ikke grum, streng eller haard mod dem, han vil ikke sønderbryde det knuste Rør og ikke udslukke den rygende Hør. Hans Blod er den allerkosteligste Lægedom den allerkraftigste Renselse for vore Synder, den allerlifligste og sødeste Hjertestyrkelse, den allersundeste Vederkvægelses og Lædskelses Drik i Fristelsens Døds Nøds store Kvalm, Hede og Brynde, og det er udøst for den ganske Verdens Synder, paa det at alle arme Syndere kunde det altid nyde og bekomme. Derfor har han ikke paa engang eller paa en Tid og Time alene kaldet til sig arme Syndere, men kalder dem til sig stedse og altid indtil Verdens Ende, kalder og ikke Faa til sig, men Alle. Nuvel, alle, siger han, som ere tørstige, kommer til Livsens Vand og drikker uden Betaling.

Jeg tror og Legemets Opstandelse, og at min Herre Jesus Christus skal igjen opvække dette mit ringe Legeme, om det endskjøndt skulde bortkastes i Jorden og blive til Støv igjen, og at jeg, som den hellige Job sagde, skal se Gud i mit Kjød. Da skal det frydefulde Ord ske og fuldkommes, som siger: Vaagner op og synger med Fryd, I som bo i Støvet. Thi din Dug er som grøn Marks Dug; Herren skal opsluge Døden evindelig og i alle Lande borttage sit Folks Forsmædelse og aftørre al Graad af vore Ansigter. Da skal dette Forkrænkelige iføres Uforkrænkelighed, og det Dødelige iføres Udødelighed. Endog der saaes et naturligt, svagt og foragtet Legeme, saa skal der dog i Ære, Kraft og Herlighed opstaa et nyt, aandeligt Legeme, og ligesom jeg har baaret det jordiske Billede, saa skal jeg og bære det himmelske og blive Guds Engle lig og vor Herres Jesu Christi ærefulde Legeme ligedannet, og Guds Lys, Klarhed og Herlighed skal oplyse og opfylde mit Legeme som Guds Tempel og Bolig; thi efterdi dette mit dødelige Legeme er igjenløst fra Synden, hvorfor skulle det da blive i Døden? Dette mit Legeme og denne min Sjæl er skabt, igjenløst og helliggjort til det evige Liv, skulde de da blive i Døden? Ingenlunde. Dette mit Legeme og denne min Sjæl er et Lem i Christi Legeme og formedelst den Hellig-Aand og Sakramenterne med Christo forenet, ja med ham forbunden og indlivet eller indlemmet i ham og salvet med den levendegjørende Christi Aand, derfor er det umuligt, at de kan blive i Døden. Tilmed da er dette Legeme i dette Liv den Hellig-Aands Tempel og skal derfor meget mere i sin Forklarelse og i det andet Liv være den Hellig-Aands Tempel, Bolig og Værelse; omsider kan og Døden ikke være saa stærk, at den skal kunne skille os fra Guds Kjærlighed, som er i Christo Jesu, vor Herre.

Jeg tror og det evige Liv, hvor al Angst, Bedrøvelse, Jammer, Elendighed, Armod, Foragtelse, Forfølgelse, Sygdom og Døden skal faa en Ende; naar dette Ord skal fuldkommes: Eders Bedrøvelse skal blive til Glæde, da skal man se, at denne Tids Pinagtighed er ikke den Herlighed værd, som skal aabenbares i os, da skal der være saadan Liflighed og Yndelighed, som intet Øre har hørt, saadan Herlighed, som intet Øie har seet og saadan Glæde, som ikke er kommen i noget Menneskes Hjerte, og Gud har beredt dem, der ham elske og haabe paa ham; da skal der være:

Glæde uden Sorg,
Lys uden Mørkhed,
Rigdom uden Armod,
Al Nøisomhed uden Arbeide,
Kjærlighed uden Had,
Lyst uden Forfængelighed.
Ære uden Avind,
Helbred uden Svaghed,

Herlighed uden Misundelse,
Evigt Liv uden Døden.

28. Bøn imod Frygt for den yderste Dag.

O! min Herre Jesu Christi, du sande Prophet, du har kundgjort os, at Verden skal faa engang en Ende, har og aabenbaret os Tegn, som skal foregaa Verdens Ende og lært os, hvorledes vi os dertil skulle berede; o! min Konge og Herre, lad mig hver Dag med Fryd og Glæde vente og tage vare paa din Tilkommelse; thi du skal komme hastig som Lynet og uformodentlig som en Tyv om Natten, og i din Tilkomst skal Himmelen forgaa med stort Bulder, Elementerne smeltes og opbrændes, men vi vente nye Himle og en ny Jord, i hvilke Retfærdighed bor. O! min Herre og Gud, Forbandelse og al Jammer og Elendighed bor isandhed paa denne Jord, gjør engang en Ende derpaa og gjør os til Borgere og Indvaanere i den nye Himmel og lad os besidde den nye Jord, hvor der skal ingen Synd og Død mere være. Lad os derfor ikke forskrækkes for den yderste Dags Tegn, som i hobetal trænge sig herind, men lad os se op, og opløft du vore Hoveder med din Trøst og et livagtigt Haab og Tillid. Thi vi ere jo formedelst din Opstandelse og Himmelfart igjenfødte til et levende Haab, til en uforkrænkelig, ubesmittelig og uforvisnelig Arvedel, som i den nye Himmel er bevaret til os, vi som i din Magt formedelst Troen blive bevarede til Salighed. O! hvo vilde ikke fryde og glæde sig ved den yndelige nye Arvedel; vi ere jo ikke forløste til denne elendige Verden, vor Igjenløsning er evig, derfor maa det jo være en evig Arvedel og Bolig, hvortil vi saa dyre ere igjenkjøbte.

Lad os, Herre, som det evige Lyses og den uforkrænkelige Arvedels Børn, med Fryd og Glæde løbe dig imøde og sige: Faderen kommer og vil hente os hjem til den rette evige Arv og Eiendom, til vor himmelske Faders Hus, hvor vort Sted er os beredt.

Lad os, Herre Jesus, vor allerskjønneste og allerdeiligste Brudgom, som de kloge Jomfruer gaa dig imøde med tændte Lamper! Lad os være ligesom de Tjenere, der tøve efter deres Herre, naar han skal komme fra Brylluppet, og have Troens og Haabets Lampe brændende som et Blus i vore Hænder, være ædrue, sparsommelige, flittige og varagtige i Bønnen, vaagne i en sand retskaffen Poenitentse beredte til at forlade denne onde, arrige og urene Verden og at indtage et langt bedre og herligere Rige. O! lad os gjerne gaa ud fra dette besmittede og vederstyggelige Sodoma og lad os ikke engang se os tilbage, at det ikke skal gaa os, som det gik Loths Hustru, som blev til en Saltstøtte, idet hun saa tilbage. Og lad os flyve som Ørne til dig, Herre Christe, du som er vor rette Spise. O! du liflige og lystige Sommers Tid, vil du ikke brat bryde frem? Der har nu længe nok været Vinter og denne Verdens Kulde har os overfaldet, nemlig Vantroens aandelige Frost og Kulde og den aldeles kolde og forkjølnede Kjærlighed. O! min Herre, du som er Troens Begynder og Fuldkommer, styrk min Tro, thi du har sagt: Naar Menneskens Søn skal komme, mener du og, at han da skal finde Troen paa Jorden? Kom, o Herre, Tro og Kjærlighed er kold! Vinteren har nu varet alt for længe, og om du ikke vil forkorte de Dage, da bliver intet Menneske saligt. O! hvilken skjøn og deilig Høst vil de Retfærdiges Opstandelse blive! Hvilke herlige Neg vil de frembære! De, som saa med Graad, skal høste med Glæde. De have baaret den kostelige Sæd med Graad og Bedrøvelse, derfor komme de nu og bære deres Neg med Glæde.

Ak! lad dit Høstfolk, dine hellige Engle, samle din Hvede ind i din Lade! O! min Herre og min Gud, lad mig og blive med indsamlet og indbunden

i de Levendes Knipper. Giv mig, at jeg med Glæde maa se dig komme i Skyerne som paa en deilig og yndelig Vogn og omkring dig det herlige Selskab, den himmelske Hærskares Mangfoldighed. Dit venlige Ansigts Beskuelse skal betage de retfærdige og tro Guds Børn al Frygt; du skal forandre os i en Hast, i et Øieblik af Dødelighed til Udødelighed, af Skrøbelighed til Kraft, vore jordiske og naturlige Legemer skal du gjøre til himmelske og aandelige Legemer, saa at ingen Ild eller Vand eller noget Element skal kunne gjøre os nogen Skade. Og omend Himlene og Jorden skal ved Ild forgaa og opbrændes, saa skal vi dog uskadte fare derigjennem, som vi nu gaa gjennem Luften; thi slet intet skal kunne skade de forklarede Legemer eller forhindre dem. Du skal og ikke paa den yderste Dag fordømme mig, dit arme Barn; thi hvo, som tror paa Guds Søn, han har det evige Liv og kommer ikke til Dommen, men han er gaaen igjennem fra Døden til Livet. Du har jo udtrykkelig og klarlig aabenbaret os din naadige Sentents og Dom over os, og at du i den vil sige os: Kommer, I min Faders Velsignede, og arver det Rige, som Eder er beredt fra Verdens Begyndelse. O! et naadigt, venligt og trøsteligt Ord; giv, o naadige og barmhjertige Herre, at jeg med alle Udvalgte dette dit Ord med Glæde og Lyst maa høre og med dig indgaa til din evige Herlighed. Amen.

29. Bøn om Triumf og Seier imod vore og Guds Menigheds Fiender.

O! du stærke, mægtige og uovervindelige Herre Jesu Christe, du ret underlige Gud, Raadgiver, Kraft, Kjæmpe, Evigheds Fader og Fredsfyrste, vær du min Styrke, mit Skjold og min Beskjærmelse; thi du, Herre, er et Skjold for mig, som sætter mig til Ære og ophøier mit Hoved. O, Herre, giv mig et stærkt og frit Mod, saa at jeg frygter ikke for mange hundrede Tusinde, som lægge sig trindtomkring imod mig. Op, Herre, hjælp og frels mig, min Gud; thi du slaar alle mine Fiender paa Kindbenet og sønderknuser de Ugudeliges Tænder. Hos Herren finder man Hjælp, og din Velsignelse over dit Folk. O, Gud, trøst mig og berust mig med Kraft og lær min Haand at stride og mine Arme at spænde Staalbuen. Giv mig din Saligheds Skjold, din høire Haand styrke mig! Udrust mig med Styrke til Strid og kast dem under mig, som sætte sig imod mig. Driv mine Fiender paa Flugt, at mine Hadere fordærves og dæmpes. Lad dem blive som Avner for Veiret, og Herrens Engel støde dem bort.

Lad deres Veie blive saare mørke og meget slibrige og Herrens Engel forfølge dem! Lad Fordærvelse komme paa dem, saa de det ikke vide, og lad det Garn, som de stille, fange dem selv. Lad dem falde deri, saa de ødelægges, men min Sjæl skal glæde sig i Herren og fryde sig af hans Hjælp. Alle mine Ben skal sige: Herre, hvo er dig lig? Du frelser den Elendige fra den, som ham er for stærk, og den Elendige og Fattige fra den, som ham bersøer. Ved dig, Herre, ville vi skyde vore Fiender omkuld, i dit Navn ville vi nedtræde dem, som sætte sig op imod os. Thi jeg forlader mig ikke paa min Bue, og mit Sværd kan ikke frelse mig, men du, Herre, frelser og hjælper os fra vore Fiender og gjør dem tilskamme, som os hade. Gud er vor Tillid og Styrke, en Hjælp i stor Nød, som har rammet paa os. Derfor ville vi ikke frygte, om Verden end forgik og Bjergene sank midt i Havet. Guds Stad skal dog blive deilig og lystig med dens Kilder, der som den Høiestes hellige Bolig er. Gud er hos den derinde, derfor skal den vel blive ved Magt, Gud hjælper den aarle.

Hedningerne skal fortvivle, og Kongeriger falde, Jorden skal forgaa, naar

Herren lader sig høre. Herren Zebaoth er med os, Jakobs Gud er vor høie Beskjærmelse, den som stiller Strid i al Verden, som sønderbryder Buer, sønderhugger Glavinde og opbrænder Vognene med Ild. Gud, skik os Bistand i Nød; thi Menneskens Hjælp er her intet nyttig og er idel Forfængelighed, ved Gud ville vi gjøre mægtige Ting, han skal nedtræde vore Fiender. Gud, staa op, at dine Fiender kunde bortspredes, og de, som dig hade, kunde fly for dit Ansigt; fordriv dem, ligesom Røg bliver fordreven for Veir og Vind, som Vox smelter for Ild, saa skal de Ugudelige omkomme for Guds Ansigt. Men de Retfærdige skal glædes, de skal frydes for Guds Ansigt og hjertelig glæde sig. Herren gjør alle Ugudelige til Dræk og Skarn, de som sige: vi ville til Eiendom indtage os Guds Huse og Boliger. Gud gjør dem som en Hvirvelvind og Avner for Veiret, ligesom en Ild opbrænder Skoven, og Luen optænder Bjergene, saaledes, Herre, forfølg dem med din Storm, og forfærde dem med din Hvirvelvind, saa maa de kjende, at du alene kaldes Herren og den Allerhøieste i al Verden.

30. Bøn om guddommelig Bistand og Beskjærmelse imod vore Fiender og alle dem, som uskyldigen hade og forfølge.

Herre, almægtige Gud, Herre Zebaoth, min Styrke, Herre, min Klippe, mit Slot, min Frelser, min Gud, min Trøst, paa hvilken jeg forlader mig, mit Skjold, og min Salligheds Horn og min høie Beskjærmelse, jeg vil love og paakalde dig, o! min Herre og Gud, saa bliver jeg frelst fra alle mine Fiender. O! Herre, du er jo de Fattiges Beskjærmelse, en Beskjærmelse i Nødstid, derfor haabe de paa dig, som kjende dit Navn. Herre, du som er deres Frelser, som haabe og tro paa dig, bevis os din underlige Miskundhed imod dem, som sætte sig imod din høire Haand. Bevar mig som en Øiesten i Øiet, beskjærm mig under dine Vingers Skygge, for de Ugudelige, som mig forstyrre, for mine Fiender, som omringe mig og tragte efter min Fordærvelse. O! min Herre og min Gud, skjul mig i din Bolig i den onde Tid, skjul mig lønligen i dit Paulun og ophøi mig paa en Klippe; thi jeg tror paa dig, Herre min Gud, lad mig aldrig beskjæmmes, frels mig ved din Retfærdighed. Bøi dine Øren til mig; hjælp mig snarligen, vær mig en stærk Klippe og et fast Slot at hjælpe mig. Hvor stor er, Herre, din Godhed, som du har gjemt til dem, som dig frygte, og beviser dem, som tro paa dig for Menneskens Børn! Du skjuler dem lønligen hos dig for hver Mands Trods, du skjuler dem i en Hytte for de kivagtige Tunger. Elsker Herren, alle hans Hellige, Herren bevarer de Trofaste, og betaler den fuldkommelig, ja tilovers, som bruger Hovmodighed.

Lad dem beskjæmmes og blues, som staa efter min Sjæl, lad dem vendes tilbage og blive til Skamme som mig ville Ondt. Lad dem blive som Avner for Veiret, og Herrens Engel støde dem bort, men min Sjæl skal glæde sig i Herren og fryde sig over hans Hjælp; alle mine Ben skal sige: Herre, hvo er dig lig? du som udfrier den Elendige fra den, som ham er for stærk, og den Elendige og Fattige fra den, som ham bedrøver. O! min Gud, lad mig ikke nedtrædes af de Hoffærdige, og lad de Ugudeliges Haand ikke nedstyrte mig, jeg er arm og elendig, men Herren sørger for mig, du er min Hjælper og Frelser, min Gud, tøv ikke. Jeg holder mig til dig, Herre min Gud, thi du er min Beskjærmer. Jeg vil synge om din Magt og prise din Miskundhed om Morgenen, thi du er min trygge Beskjærmelse og min Tilflugt i Nød. Jeg vil synge dig Lov, min Gud, thi du er min Beskjærmelse og min naadige Gud. Derfor skal jeg blive som et grønt Olietræ i Guds Hus, jeg forlader mig paa Guds Barm-

hjertighed altid og evindeligen. Jeg takker dig evindeligen, thi du kan det vel gjøre, og jeg vil bie efter dit Navn, thi dine Hellige have Glæde deraf.

Alle de, som søge dig, skal frydes og glædes i dig, og de, som elske din Salighed, skal altid sige: Gud være storligen lovet. Du er min Tillid, Herre, Herre, mit Haab op af min Ungdom. Jeg har forladt mig paa dig af Moders Liv, du drog mig af min Moders Liv, min Ros er altid om dig. Jeg gaar frem i Herrens Kraft, jeg priser din Retfærdighed. Du lader mig forsøge megen og stor Angst og Bedrøvelse, og gjør mig levende igjen og henter mig op igjen af Jordens Dybhed. Du leder mig efter dit Raad og annammer mig paa det sidste med Ære. Gjør et Tegn med mig, at det maa gaa mig vel, at de maa det se, som mig hade, og skamme sig, at du, Herre, staar med mig og trøster mig. Herre Gud Zebaoth, hvor er en mægtig Herre, som du? din Sandhed er omkring dig. Du regjerer over det brusende Hav, du stiller Bølgerne deri, naar de opløfte sig. Du bortspreder dine Fiender med din stærke Arm. Du har en vældig Arm, din Haand er stærk, og din høire Haand er høi. Retfærdighed og Dom er din Stols Befæstning, Naade og Sandhed er for dit Ansigt. Du er min Styrkes Pris, og ved din Naade skal du ophøie mit Horn; thi du er mit Skjold, og den Hellige i Israel er min Konge. Lad din Haand opholde mig, og din Arm styrke mig, lad Fienderne ikke faa Magt over mig, og de Uretfærdige ikke undertrykke mig, vend ikke din Naade fra mig, lad din Sandhed opholde mig evindelig. Amen.

31. Trøst og Bøn imod forgiftige Tunger og løgnagtige Munde.

O! sagtmodige og taalmodige Herre Jesu Christe, hvor er du af de forgiftige Ogleunger, de arrige Pharisæer, bagvasket og ilde paatalet, ja, hvor er du endnu bespottet og vanæret af alle kjætterske og ugudelige Mennesker! hvor mangt et Sting har den gamle Hugorm og Slange, Djævelen, stukket dig med i Hælen! og hvor mange mordiske Sting giver han dig endnu i dine Lemmer! og gaar endnu ud, til at føre Strid mod dem, som ere blevne tilovers af din Sæd. Det er det gamle Fiendskab imellem din Sæd og Slangens Sæd. Derfor ved jeg og nok, at jeg ikke mere end andre dine Lemmer derfor kan være befriet, og ved, at saadan Bagtalelse er ikke den ringeste Trængsel, som de maa lide, der tilhøre dig; o! Herre, jeg ved, at du tilskikker og tilsteder saadant et Ris og Plage over mig, og at det ikke sker uden din Regjering, Tilladelse og Beskikkelse, at mig saadant vederfares, at David og derfor sagde om Simei Bespottelse, lader ham beskjæmme, og lader ham bande, thi Herren har sagt til ham, at han skal bande David. Jeg ved og, at du lader sligt ske mig til Bedste, og at du, Herre, dermed vil prøve min Taalmodighed, Tro og Bøn, og plante i mig Sagtmodighed og Ydmyghed. Giv mig derfor heri en god Taalmodighed og en christelig Forsigtighed, saa at jeg maa rettelig forholde mig heri. Dæmp i mig al Hevngjerrighed, og frels mig fra de løgnagtige Munde. Lad mig og derimod af dit Ord bekomme Trøst og Lægedom.

Hvorledes man af Guds Ord og Skriftens Sprog skal trøste sig imod løgnagtige Munde.

1. Den første Trøst, Guds Skjold.

Ps. 3, 4. 8. Du, Herre, er et Skjold for mig, som sætter mig til Ære, og opretter mit Hoved. Op, Herre, og hjælp mig, min Gud; thi du slaar alle mine Fiender paa Kindbenet og sønderknuser de Ugudeliges Tænder.

2. Guds Regjering.

Psal. 4, 3. 4. I Herrer, hvor længe skal min Ære beskjæmmes? hvi elske I Forfængelighed og Løgn saa gierne? vider dog, at Herren fører sine Helgen underligen; Herren hører, naar jeg raaber til ham.

3. Guds Hevn mod Bagvaskere og alle retsindige tro Christnes Fiender.

Psal. 5, 7. ꝛc. Herre, du fordærver Løgnere; Herren haver Vederstyggelighed til de Blodgjerrige og Falske. Thi i deres Mund er intet vist, inden i dem er Hjertesorg, deres Strube er en aaben Grav, de smigrer med deres Tunger. Gud, ødelæg dem, at de falde for deres Opsæt. Lad dem alle glæde sig, som tro paa dig, lad dem fryde sig evindelig, thi du beskjærmmer dem, lad dem være glade i dig, som elske dit Navn, thi du, Herre, velsigner de Retfærdige, du kroner dem med Naade som med et Skjold.

4. Bespotterne blive snart til Skamme.

Psal. 6, 11. Alle mine Fiender skal blive til Skamme og saare forfærdes, vende sig tilbage og snart blive til Skamme.

5. Bagvaskere falde selv i Graven, som de grave.

Ps. 7, 1. ꝛc. Paa dig, Herre, tror jeg, Herre min Gud, frels mig fra alle mine Forfølgere og redde mig, at de ikke gribe og sønderrive min Sjæl som Løver, efterdi der er ingen Frelser. Se, den Ugudelige har Ondt i Sinde, han er frugtsommelig med Ulykke, men han skal føde Løgn. Han har gravet en Grav og opkastet den og skal falde i Graven, som han gjorde. Hans Ulykke skal komme paa hans Hoved, og hans Ondskab skal falde paa hans Isse.

6. Guds Beskjærmelse.

Ps. 17, 8. Bevar mig, Herre som en Øieste i Øiet, beskjærme mig under dine Vingers Skygge for de Ugudelige, som mig forstyrre, for mine Fiender, som staa efter min Sjæl trindt omkring.

7. Gud hader og ødelægger Løgnere.

Ps. 18, 3. Jeg vil love og paakalde Herren, saa bliver jeg frelst fra mine Fiender. Naar jeg er i Angst, da kalder jeg paa Herren og raaber til min Gud, saa bønhører han min Røst af sit Tempel, og mit Raab kommer for ham til hans Øren.

8. Guds trygge Bistand.

Ps. 27, 1. ꝛc. Herren er mit Lys og min Salighed, for hvem skal jeg frygte? Herren er mit Lives Kraft, for hvem skulde jeg grue? derfor om mine Modstandere og Fiender ville til mig, at æde mit Kjød, saa skulle de dog støde sig og falde, om en Stridshær end lægger sig imod mig, saa frygter mit Hjerte dog ikke, om en Krig begyndes imod mig, da forlader jeg mig dog paa Herren; thi han skjuler mig i sin Hytte paa den onde Tid, han skjuler mig lønligen i sit Paulun, og ophøier mig paa en Klippe. Herre, vis mig din Vei og led mig paa den rette Bane for mine Fienders Skyld. Giv mig ikke i mine Fienders Hænder og Villie; thi der opstaa falske Vidner imod mig og gjør mig Uret foruden Blusel. Men jeg tror alligevel, at jeg skal se Herrens Gode i de Levendes Lande. Bi efter Herren, vær trøstig og uforfærdet, og han skal styrke dit Hjerte, bi efter Herren.

9. Guds Skjul og Vagt imod onde Tunger.

Ps. 31, 15. Herre, jeg haaber paa dig og siger: du er min Gud, min Tid staar i dine Hænder, frels mig fra mine Fienders Haand og fra dem,

som mig forfølge. Lad de falske Læber blive stumme, som tale haardt af Hovmod og Forhaanelse imod de Retfærdige. Hvor stor er din Godhed, som du, Herre, skjuler til dem, som dig frygte og beviser dem, som tro paa dig, for alle Folks Øine! Du skjuler dem lønligen hos dig for hver Mands Trods, du skjuler dem i dit Paulun for de kivagtige Tunger.

10. Guds Hevn.

Ps. 35, 5. Lad dem blive som Avner for Veiret, og Herrens Engel støde dem bort! lad deres Veie blive mørke og slibrige, og Herrens Engel forfølge dem!

11. Lastere og Bespottere falde ved deres eget Sværd.

Ps. 37, 1. ꝛc. Forivre dig ikke paa de Onde, vær ikke hadsk paa Misdædere. Thi de skulle hasteligen afhugges som Græs og forvisne som grønne Urter. Den Ugudelige truer den Retfærdige og skjærer med Tænder over ham, men Herren ler ad ham; thi han ser, at hans Dag kommer. De Ugudelige drage Sværdet og spænde deres Bue, at de nedslaa den Elendige og Fattige og at slagte den Fromme, men deres Sværd skal gaa ind i deres eget Hjerte, og deres Bue skal sønderbrydes. Den Ugudelige lurer paa den Retfærdige og søger efter at slaa ham ihjel, men Herren lader ham ikke komme i hans Hænder og fordømmer ham ikke, naar han dømmes. Jeg saa en Ugudelig, som var stolt og trodsig, han udbredte sig og grønnedes som et Laurbærtræ. Men der man gik der frem, se, da var han ikke mere der, jeg spurgte efter ham, da blev han intetsteds funden.

12. Taalmodighed overvinder Bagvaskelse og Bespottelse.

Ps. 38, 14. Men jeg maa være som en Døv, der ikke hører, og som en Dum, der ikke oplader sin Mund, og jeg maa være som den, der ikke hører og har intet Gjensvar i sin Mund. Thi jeg er gjort til at lide, og min Pine er altid for mig.

13. Hevnen skal befales Gud.

Ps. 55, 23. Kast din Omsorg paa Herren, han skal forsørge dig, og han skal ikke lade den Retfærdige faa Uro evindeligen. Men du, Gud, skal styrte dem ned i den dybe Grav. Blodgjerrige og Falske skal ikke naa halvt deres Dage, men jeg haaber paa dig, Herre.

14. Ved Bøn, Lov og Taksigelse til Gud bekommer man Seier, og Gud strider selv mod Bespottere og Bagvaskere.

Ps. 57, 1. ꝛc. Gud, vær mig naadig, thi min Sjæl forlader sig paa dig, og jeg har min Tilflugt under dine Vingers Skygge, indtil Ulykken gaar over. Jeg raaber til den allerhøieste Gud, til Gud, som gjør en Ende paa min Jammer. Han sender fra Himmelen og frelser mig af mine Nedsænkeres Forsmædelse, Gud sender sin Barmhjertighed og Trofasthed. Jeg ligger med min Sjæl iblandt Løver; Menneskens Børn ere Lue, deres Tænder ere Spyd og Pile, og deres Tunger skarpe Sværd. Gud ophøie dig over Himlene, og din Ære over al Jorden. De stille Garn for min Gang og nedtrykke min Sjæl, de grave en Grav for mig og falde selv i den, Gud, mit Hjerte er rede, at jeg synger og lover. Vaagn op, min Ære, vaagn op, Psalter og Harpe, og jeg vil opvaagne aarle. Herre, jeg vil takke dig iblandt Folkene, synge dig Lov iblandt Menneskene. Thi din Barmhjertighed er saa vidt, som Himmelen er, og din Sandhed saa vidt, som Skyerne gaa. Gud ophøier dig over Himmelen, og din Ære over al Verden.

15. Bagvaskere ere Djævelens Jægere og Jagthunde.

Ps. 64, 2. 4. ꝛc. Beskjærme mit Liv fra Fiendens Frygt. Thi de hvæsse

deres Tunge som et Sværd, de mede med deres forgiftige Ord som med Pile, at de kunde lønligen skyde de Fromme. De skyde hastelig paa dem, uden al Frygt. Men Gud skal igjen skyde dem hastelig, at det skal gjøre dem ondt, deres egne Tunger skal slaa dem, saa de skulle bespotte dem, som se dem.

16. Guds Kraft opholder os imod Bagvaskeres Tunger.

Ps. 71, 10. ꝛc. Mine Fiender tale imod mig, og de, som vogte paa min Sjæl, beraade sig med hverandre og sige: Gud har forladt ham, løber, forfølger og griber ham, thi der er ingen Frelser mere. Jeg gaar frem i Herrens Kraft, jeg priser alene din Retfærdighed. Gud, du lærte mig af min Ungdom, derfor forkynder jeg dine underlige Gjerninger. Gud, forlad mig og ikke i Alderdommen, naar jeg bliver graahærdet, indtil jeg kundgjør din Arm for Børnebørn, og din Kraft for alle dem, som endnu skal komme. Thi du lader mig forsøge megen og stor Angst og gjør mig levende igjen, og henter mig op igjen af Jordens Dybhed. Du gjør mig meget mægtig og trøster mig igjen.

17. Gud skjuler os med sine Vingers Skygge for onde Mundes mordiske Pile.

Ps. 123, 1. ꝛc. Jeg opløfter mine Øine til Bjergene, fra hvilke mig kommer Hjælp. Min Hjælp kommer fra Herren, som gjorde Himmel og Jord. Han skal ikke lade din Fod glide, og han sover ikke, som dig forvarer. Se den, som bevarer Israel, han sover ikke, og han søvnes ei heller. Herren bevare dig! Herren er din Skygge over din høire Haand, at Solen ikke skal stikke dig som Dagen, og Maanen ei heller om Natten. Herren bevare dig fra alt Ondt, han bevare din Sjæl! Herren bevare din Udgang og Indgang fra nu og indtil evig Tid! Amen.

18. Gud bevarer os fra falske Tungers List.

Ps. 140, 2. ꝛc. Herre, frels mig fra fortrædelige Folk, de som tænke Ondt i deres Hjerte og dagligen opvække Krig. De hvæsse deres Tunger som en Hugorm, der er Øglers Forgift under deres Læber. Herre bevar mig fra de Ugudeliges Haand, bevar mig fra fortrædelige Folk, som agte at omstøde min Gang. De Hovmodige lægge Snarer for mig og udstrække Reb for mig til Garn og sætte Fælder for mig paa Veien. Men jeg siger til Herren: du er min Gud; Herre, mærk min Formanelses Røst. Herre, Herre, min Saligheds Styrke, du beskjærmer mit Hoved i Stridens Tid. Herre, lad den Ugudelige ikke fuldkomme sin Begjæring, styrk ikke hans Skalkhed, de turde ophøie sig deraf.

19. Løgnagtige Mundes Straf.

Ps. 140, 10 ꝛc. Lad den Ulykke, som mine Fiender raadslaa om, falde paa deres Hoved. Han skal udøse Lynets Straaler over dem, han skal slaa dem dybt ned i Jorden med Ild, at de skulle aldrig staa op igjen. En ond Mund skal ingen Lykke have paa Jorden, et ondt og fortrædeligt Menneske skal forjages og nedstyrtes; thi jeg ved, at Herren skal udrette den Elendiges Sag og de Fattiges Ret. De Retfærdige skal takke dit Navn, de Fromme og Oprigtige skal bo og blive for dit Ansigt.

20. I Forfølgelse vil ingen kjende os uden Gud alene.

Ps. 142, 2. ꝛc. Jeg raaber til Herren med min Røst, jeg formaner Herren med min Røst, jeg udgyder min Tale for ham og giver min Nød tilkjende for hans Ansigt. Naar min Aand er i Angst, da er du omhyggelig for mig. De lægge Snarer for mig paa den Vei, som jeg gaar paa. Se til den høire Side, og se, der vil ingen kjende mig, jeg kan ikke undfly, der er ingen omhyggelig for min Sjæl.

Herre, jeg raaber til dig og siger: du er min Tillid, min Del i de Levendes Lande. Giv Agt paa mit Raab; thi jeg er meget plaget, frels mig fra mine Forfølgere, thi de ere mig for mægtige, de Retfærdige skulle samles omkring mig, naar du gjør vel mod mig! Amen.

Mere om samme Sag kan man læse i det 17de Capitel af den 2den Bog om den sande Christendom.

32. Bøn i Krigsnød og imod Tyrken, Paven og deres Tilhængere, saavelsom alle andre Guds Menigheds Forfølgere.

Herre, almægtige Gud, du stærke, uovervindelige Konge over alle Konger, og Herre over alle Herrer, du som har sagt: der skal ikke falde et Haar af vort Hoved uden din Villie, du som stiller Strid i al Verden, sønderbryder Buer, sønderslaar Spyd og Spidse og opbrænder Vognene med Ild, vær du vor Hjælp, Beskjærmelse og Styrke, vor Klippe og vort Slot, og den ganske Christenhed fra de gruelige Tyraner og blodgjerrige Fiender, som din Menighed forfølge. Forlad ikke din Arvedel, som kaldes efter det hellige Christi Navn. Lad din Ære blive stor i det Høie og i den ganske Verden Fred paa Jorden og Menneskene en Velbehagelighed. Lad Kirker og Skoler ikke forstyrres, Lande og Folk ikke fordærves og ødelægges, der som din Ære bor, giv al christelig Øvrighed og Undersaatter bestandig Fred og Enighed, lad Godhed og Trofasthed møde hverandre i vort Land, og Retfærdighed se ned af Himmelen.

Din Hjælp er jo nær hos dem, som dig frygte, lad din Ære bo i vort Land og gjør os til Gode, at vort Land maa give sin Grøde, at Retfærdighed maa endnu blive hos os, gaa flux frem. Befal dine Engle, at de leire sig omkring vort kjære Fædreneland, omkring vort Liv, Ære og Gods og slaa en Vold og Vognborg omkring os. Vær du en gloendes Mur omkring os og beskjærm os, at vi ikke falde ved Fiendens Sværd, eller bedrøves, ødelægges, forjages og fordrives og paa Liv, Gods eller Ære skjændes og skamferes. Giv, at vi ikke forlade os paa Vogne og Heste, men paa dit hellige Navn, hvilket er et fast Taarn, til hvilket den Retfærdige flyr og bliver beskjærmet. Giv os Hjerte og Mod imod vore Fiender, udrust os med din Kraft; thi ved dig kunde vi slaa Krigsfolk ned, og ved dig, vor Gud, springe vi over Muren. Thi du er et Skjold for alle dem, som forlade sig paa dig.

Gud, udrust os med Kraft, og lær vore Hænder at stride imod vore Fiender, giv os din Saligheds Skjold, din høire Haand styrk os! du kan udruste os med Styrke til Strid, du kan kaste dem under os, som sætte sig imod os. Du driver vore Fiender paa Flugt for os, at vi kan ødelægge dem, som os hade, at vi kan nedtræde dem og forjage dem, at de blive som Støv for Veiret og bortfeiet som Skarn paa Gaden. Fjør os derfor med din Kraft, og lad os være stærke i dig og i din Styrkes Magt. Adspred Folkene, som have Ondt i Sinde imod os, gjør deres onde og listige Anslag til Intet, og deres Klogskab til Daarlighed. Du er jo herligere og mægtigere end de paa Røveres Bjerge. De stolte skulle berøves og hensove, og alle Stridsmænd lade Haanden falde. Af din Straf, Jakobs Gud, falder baade Hest og Vogn i Søvn.

Du, du er forfærdelig, hvo kan staa for dit Ansigt, naar du bliver vred? naar du lader høre Dommen af Himmelen, da forfærdes Jorderig og bliver stille, naar Gud gjør sig rede at dømme og at frelse alle Elendige paa Jorden, naar Menneskene rase imod dig, da lægger du Ære ind, og naar de end mere rase, er du og endnu udrustet; du som tager Modet fra Fyrsterne og er forfærdelig

iblandt Kongerne paa Jorden. O! Gud, hvor længe skal Modstanderen bespotte og Fienden saa aldeles skjænde dit Navn? du er jo Kongen af gammel Tid, du som gjør al Hjælp, der sker paa Jorden. Du adskiller Havet med din Magt og sønderbryder Dragernes Hoved i Vandet, du sønderslaar Hvalfiskes Hoveder og giver Folket i Ørken dem til Føde. Du sætter hvert Land sine Grændser og Landemærker, saa tænk dog, at Fiender forhaaner Herren, og et daarligt Folk skjænder dit Navn. Giv ikke vilde Dyr din Turteldues Sjæl og forglem ikke saa aldeles dine elendige Dyr. Lad de Ringe ikke gaa derfra med Skamme; thi de Arme og Elendige prise dit Navn. Gud, gjør dig rede, udret din Sag, tænk paa din Forhaanelse, som dig hver Dag sker af de Daarlige.

Styrt og nedslaa deres Magt og Vold, som de forlade sig paa, som du gjorde ved Farao, lad dem fly, som Sisserea, tag fra dem Hjerte og Mod, og gjør dem forfærdede og forsagte, lad Frygt og Forskrækkelse overfalde dem, som den faldt paa den Maadianter. Slaa dem med Blindhed, som du gjorde ved de Syrer i Elisæi Tider, lad dem blive som Avner for Veiret, og Herrens Engel støde dem bort! beskjærme vore Grændser, fordriv dem af vort Land, som Røg fordrives af Veiret, og som Vox smelter for Ild, saa lad dem omkomme for dit Ansigt, lad os med glade og frydefulde Hjerter synge: Herrens høire Haand er ophøiet, Herrens høire Haand beholder Seier, lad alle vore Fiender blive til Skamme og saare forfærdes, vende sig tilbage og snart blive til Skamme. Amen.

33. Bøn i dyr Tid og Hungersnød.

Almægtige, barmhjertige og gode Gud, Himmelens og Jordens Skaber, du hører Bønner, derfor kommer alt Kjød til dig. O! Herre, vi have saare vel fortjent og forskyldt denne dyre Tid; thi vi have syndet, og du har truet, at et frugtsommeligt Land skal Intet bære, for deres Synds Skyld, som bo deri. O! Herre, vore Misgjerninger trykke os haardt, du ville forlade os vore Synder. Hør os efter din underlige Retvished, Gud vor Salighed, du som er Alles Tillid paa Jorden og langt borte hos Havet. O! Herre, oplad din milde og almægtige Haand og mæt alt det, som lever, med Behageligheed. Du kan jo kalde det, som om Intet er, at det skal være Noget, til dit Navns og din trøstelige Naades Ære. Dine Kilder, Herre, have Vand nok, besøg Landet og vande det og gjør det meget rigt, lad Kornet og Grøden vel lykkes og dyrk selv Landet, vand Agrene og deres Frugt, velsign deres Grøde. Kron Aaret med dit Gode, lad dine Fodspor dryppe med Fedme, gjør alt det, som lever og røres, baade Morgen og Aften, glad; thi du, Herre vor Gud, er stor, og har stor Kraft, og det er ubegribelig, hvorledes du regjerer.

Du kan bedække Himmelen med Skyer, du giver Regn paa Jorden, du lader Græs voxe paa Bjergene, du giver Kvæg deres Føde og forsørger de unge Ravne, som raabe til dig. Herre, du hjælper baade Mennesker og Fæ, du lader Kilder opvælde i Dalene, at Vandet flyder hen imellem Bjergene, og alle Dyr paa Marken drikke, og de vilde Dyr slukke deres Tørst. Der sidde og Himmelens Fugle og synge iblandt Grenene. Du gjør Bjergene vaade oven ned, du gjør Landet fuldt af Frugt, som du skikker, du lader Græs gro for Fæ og Sæd til Menneskenes Nytte, du fører Brød af Jorden, og Vinen, som glæder Menneskenes Hjerte, det er din Gave, at Menneskets Skikkelse bliver deilig af Olie, og at Brødet styrker Menneskens Hjerte. Herre, hvorledes ere dine Gjerninger saa store og saa mange? du skikker dem alle viseligen, og Jorden er fuld af din Godhed. O! Herre, oplad for os Himmelens Sluser og udgyd overflødig din Velsignelse over os.

O! Herre Jesu, du bespiste jo i Ørken nogle tusinde Mænd med faa Brød og lod de overblevne Levninger optages og forvares, uddel og endnu, o! Herre, de overblevne smaa Levninger iblandt os, som ere hungrige, din Haand er jo ikke endnu forkortet. Alle vogte paa dig, at du skal give dem Mad og Spise i sin Tid. Naar du giver dem, saa sanke de, naar du oplader din Haand, da mættes de med Godt. Skjuler du dit Ansigt, da forfærdes de, tager du deres Aande bort, da forgaa de og blive til Støv igjen. Du lader din Aande ud, saa skabes de, og du fornyer Jordens Skikkelse. Derfor, o! Herre, styrk og bespis os med din levende Kraft som med det rette himmelske Brød; thi et Menneske lever ikke alene af Brød, men af hvert Ord, som udgaar igjennem din Mund. Tag ikke din Kraft og Velsignelse bort fra Brødet, men velsign vor Spise og mæt vore Legemer, læg din Drøielse i det ringe Forraad, som vi have, som du gjorde i Elisæi Tid, der hundrede Mænd bleve mætte af tyve smaa Brød. Trøst og bespis alle Hungrige og nær dem i den dyre Tid, du som bespiser Himmelens Fugle og lader ingen dø af Hunger. Giv, o! Herre, alle Fattige og Elendige Taalmodighed og lad dem ingenlunde tvivle paa din almægtige Hjælp! former og forsøg deres Brød, som du forsøgede og formerede Enkens Mel i Sarepta. Bespis og vor Sjæl med dit guddommelige Ord, og lad det være os sødere end Honning og Honningkage, indtil vi omsider i dit Rige æde og drikke med dig over dit Bord, det er, skue dit Ansigt i Retfærdighed og blive mætte, naar vi opvaagne efter dit Billede. Amen.

34. Bøn i stor Storm, Uveir og stærk Torden.

Evige og almægtige Gud, barmhjertige, kjære Fader, du som er mægtig, forfærdelig og herlig og lader høre din Magt i Skyerne, vi arme, svage og skrøbelige, frygtagtige og mistrøstige Kreature kjende din Vælde, din store og herlige Magt. Du bevæger og rører Jorden, at den bæver af din Torden, Bjergenes Grundvolde røre sig, og Skyerne adskille sig ved din Glands og Lynet. Herren tordner i Himmelen og den Høieste lader sin Torden ud. Dit Lyn skinner paa Jorden, Jorderig ser det og forfærdes. Bjergene smelte som Vox for Herren, for den ganske Jords Regents Ansigt; Jordens Grundvolde blotte og oplade sig, Herre, af din Straf, af din Næses Aande og Snorken. Herre, vi se og høre din Magt, du har en Arm med Styrke, din Haand er stærk og din høire Haand er høi.

Vi love, prise og frygte den og forskrækkes billig og tilbørlig for din Magt og for din Vrede, bekjende og, at vi med vore Synder vel have fortjent, at du skulle med din brændende Vrede fordærve os og aldeles med Hast bortrykke og nedslaa i Grunden. Men efterdi vi ere dine Hænders Gjerninger og dine arme Børn, og ellers ingensteds kunde henfly for din Vrede, uden til din grundløse, yndelige og faderlige Naade og Barmhjertighed, da raabe vi af denne Jammerdal til dig i Himmelen og bede om Hjælp og Naade for din kjære Søns Jesu Christi Skyld. O! Herre Gud, du som er al Barmhjertigheds Fader og al Trøstes Gud, straf os ikke i din Vrede og revs os ikke i din Hastighed, lad ikke dit Lyn, som saa forskrækkelig blinker og skinner, skade os, ikke opbrænde vort Hus og Gaard, ei heller de haarde Tordenslag nedslaa os; vær du hos os i Nød og bevar os fra en hastig, uforvarende og brat Død; trøst, styrk og ophold os i den sande Tro og i en hjertens sønlig Tillid og Fortrøstning til din store Naade og Barmhjertighed.

Skjul med din Almægtigheds Haand vort Liv og Legem, Hus og Gaard, Fæ og Frugter paa Marken, og alt, hvad vi eie og have. Beskjærm det for usædvanlig Regn og Slud, Hagel, Støvregn og Vandløb. Skjul

os med din Naades og Barmhjertigheds Vinger, indtil din Vrede og den forfærdelige Storm og det store Uveir gaar over. O! Herre, Torden og Lynet, Ild og Vand, Hagel og Stormveir udrette jo din Befaling, men vær os naadig og spar os. O! Herre, hvo er dig lig? hvo er, som du, saa mægtig og hellig, saa herlig, priselig og forfærdelig at berømme, og som gjør saa underlige Ting som du. Bevis paa os, at du er den rette Nødhjælper og en Beskjærmelse i Nødens Tid og lad os formedelst din Hellig-Aand se dit faderlige Hjerte igjen. Styrk og ophold os ved vor Herre Jesum Christum, hvilken med dig og den Hellig-Aand være Ære, Herlighed, Lov og Pris i al Evighed. Amen.

35. Taksigelse efter stor Storm og Uveir.

Evige og almægtige Gud, barmhjertige og kjære Fader, vi elendige, svage, skrøbelige og mistrøstige Kreature have seet og hørt din store Vælde og Magt, vi love, prise og frygte den og ere forfærdede for din Vrede, bekjende og, at du ikke alene er en mægtig, men og en naadig Fader af stor Barmhjertighed. Vi takke dig, at du i denne vor Nød har hørt vor Bøn og midt i din Vrede har tænkt paa din Naade og store Barmhjertighed. Herre, naar der er Bedrøvelse og Angst, saa tænker du paa Barmhjertighed; du har tænkt paa os som paa Noah i Arken i Syndfloden og har indelukt og opholdt os i din Ark; du har været hos os i vor Nød som hos dine Disciple i Skibet. Du har os naadelig bevaret for den forskrækkelige Ild og Lynet; du har paa os fuldkommet din Forjættelse, som siger: naar du gaar igjennem Ilden, da vil jeg være hos dig, at du ikke skal brænde dig og skal ikke optænde dig; naar du gaar igjennem Vandet, da er jeg hos dig, at Strømmene ikke skal drukne dig. Du har ikke ladet vor Tro synke eller mistrøste, men rakt os din almægtige Haand, som du gjorde med Peder paa Havet, og udfriet os, du har med din almægtige og naadige Beskjærmelses Skygge skjult og bevaret vort Liv og Legeme, Hus og Gaard og alt, hvad vi have og eie, indtil din Vrede og dit Veir er forbigangen.

Du var vor Tilflugt og Nødhjælper, du har ladet os se igjen dit faderlige og venlige Ansigt. Derfor takke vi dig, love, ære og prise dit herlige og priselige Navn, som gjør saa underlige Gjerninger, og bede dig, du ville anse og annamme vor uværdige og ringe Lovs og Taksigelsesoffer, som vi dig ofre paa vor Herres Jesu Christi dyre Fortjenestes rette, sande og allerhelligste Alter. Du ville og give os din Naade, at vi ingenlunde forglemmer din Almægtigheds Hjælp, men bruge den som en Opmuntring til en sand Poenitentse og Omvendelse, til vort Levnets Forbedring og til en daglig Amindelse og idelig Erindring om den yderste Dag, paadet vi den med Glæde maa forvente og med Hjertens Lys og Glæde annamme og imodtage vor Herre Jesum Christum, naar han kommer i sin store Herlighed, hvilken være Ære og Pris, Kraft og Herlighed i Evighed. Amen.

36. Bøn og Trøst i legemlig Armod og Fattigdom.

Barmhjertige og naadige Gud, kjære Fader, du har paalagt mig denne legemlige Fattigdoms tunge Kors og Byrde, ikke mig til Skade, men mig til Gavn og Gode. Giv mig Taalmodighed, rettelig at bære dette Kors og Byrde og med al Lydagtighed ganske at give mig i din Vold og være i alting tilfreds med din naadige Villie. Thi det kommer altsammen fra dig, Godt og Ondt, Lykke og Ulykke, Fattigdom og Rigdom, Livet og Døden, du gjør fattig, og du gjør rig, du fornedrer, og du ophøier. Vis og lær du mig, o! trofaste Gud, Middel og Vei, hvorledes jeg maa mig

og mine ærlig og vel nære og opholde, velsigne du mit Kald og Arbeide, du har jo sagt, at de Fattige skulle nære sig af deres Hænders Arbeide. Lad mig og derfor nyde denne Velsignelse, at jeg maa nære mig af mine Hænders ringe Arbeide, saa længe jeg har Kraft og Styrke dertil, og giv du, Herre, Lykke og Fremgang deri, lad mig æde af din milde og faderlige Haand, og blive bespiset med alle dem, som mig tilhøre, og naar jeg ikke mere formaar med Arbeide at søge mit Brød, da lad mig ikke derfor være forladt, men ophold mig og forsørg mig og mine i min Skrøbelighed. Du som og forsørger Fuglene under Himmelen, hvilke hverken saa eller høste, og du vor himmelske Fader dog nærer dem, du som og klæder og pryder aarligen Lilierne og Blomsterne paa Marken med nye Kjortler og giver enhver Urt aarlig et nyt Legeme efter sin Art, alligevel at de intet arbeide derfor. Jeg ved, Herre, du vil og ikke forglemme mig og mine; thi du himmelske Fader ved, at vi have alt dette behov. Lær mig og at søge først dit Rige og din Retfærdighed, saa skal du og, som du lovet haver, forskaffe og tillægge mig den timelig Nødtørftighed.

Og efterdi jeg har ingen timelig Trøst her paa Jorden; thi ingen er den Fattiges Ven, saa vær du da min Ven og min Trøst, du som kaldes Fattiges, Ringes og Elendiges Tilflugt og Styrke. Lad ikke min Armod og Fattigdom give mig nogen Anledning til det Onde eller komme mig til at gribe til ulovlige Midler, men heller skynde og opmuntre mig til des stærkere Tro og Tillid til dig, til alle christelige Dyder, til Ydmyghed, Sagtmodighed, Taalmodighed, Bøn, Haab og Bestandighed. Giv, at jeg ingen med min Armod er besværlig, og und mig at finde redebone, runde, frivillige og glade Givere og Hjælpere, som du elsker, og forlen, at al Naade kan være overflødig hos dem.

O! gode Gud, den som er fattig, han er som en Fremmed paa Jorden, hvilken ingen vil kjende; hvis Nød ingen tager sig an. Men det er min Trøst, at du har sagt: I skal skikke faderløse Børn og Enker og Fremmede Ret og elske dem og give dem Brød og Klæder og frygte eder for Herren eders Gud. Saa er det og min Trøst, at der staar skrevet: Herren opreiser den Nødtørftige af Støvet og ophøier den Fattige af Skarnet. Du kjære Fader har det saa forordnet, at Rige og Fattige skulle møde hinanden og være iblandt hverhverandre; thi du, Herre, gjorde dem alle. Derfor, kjære Fader, tag dig ogsaa mig og min Nød hjertelig an og lad mig ikke ske Uret og Overvold. Lad mig ikke fortrykkes og fortrænges.

Lad mig og betænke, det du siger: Bedre er en Fattig, som vandrer i sin Fromhed end en Rig, som gaar paa vrange Veie. Lad mig vel ihukomme det vise Raad, Faderen Tobias giver sin Søn: Vi ere vel fattige, men dersom vi frygte Herren, vige fra Synden og gjøre det, som er behageligt for ham, da skal vi faa meget Godt; og det David siger: Det Lidet, som den Retfærdige haver, er bedre end mange Ugudeliges store Gods. Jeg var ung og er bleven gammel, og jeg har ikke endnu seet den Retfærdige forladt eller hans Sæd lede efter Brød, hvorved jeg mig trøster og lader mig vel nøie; thi bedre er Lidet med Retfærdighed end megen Indkomme med Uretfærdighed. Vi have og Intet indført i Verden med os, vi kan ei heller udføre Noget med os. Giv mig, Herre min Gud, saadant et Hjerte, som sig mere bekymrer for den evige Rigdom, end for det timelige Gods, som og lader sig nøie og ved vel, at du, Herre, skal nok tilføie mig mit beskikkede Brød. Lad

mig følge Husprædikerens vise Lærdom, som siger: Tro paa Herren, bliv i dit Kald og ved dit Arbeide; thi det er let for Herrens Øine at gjøre En fattig eller rig. Lad mig beskue min Igjenløsers Jesu Christi Exempel, som siger: Fugle under Himmelen have deres Reder, og Ræve deres Huler, men Menneskens Søn har ikke det, han kan hælde sit Hoved til. Du, Herre, er mit Gods og min Del, du opholder min Arvedel. Du glæder mit Hjerte fremfor al den Glæde, hine have af deres mangfoldige Korn og Most. Jeg er enlig, arm, fattig og elendig, men Herren, som er min Hjælper, sørger for mig. Jeg haaber og, at jeg skal se Herrens Gode i de Levendes Lande. Værer derfor trøstige og uforfærdede alle I, som bie efter Herren, han skal styrke eders Hjerter.

37. Bøn for dem, som ere for Sandheds Bekjendelses Skyld forfulgte og fordrevne.

O! trofaste Gud, som er deres eneste Tilflugt, der ere forladte, bønhør os efter din underlige Retfærdighed, Gud vor Frelser, du som er Alles Tillid paa Jorden, endog deres, som ere langt borte paa Havet; du er vor Tilflugt stedse og altid, førend Bjergene bleve, og Jorden og Verden bleve skabte, er du Gud fra Evighed til Evighed. Forbarm dig over os Elendige. Se, Verden vil ingensteds lide os, vi blive forfulgte og have her intet blivende Sted, og det fuldkommes paa os, som vor Frelser Christus Jesus tilforn har sagt os: Se, jeg sender Eder som Faar midt iblandt Ulve, I skal hades af Alle for mit Navns Skyld, men hvo som bliver bestandig indtil Enden, han skal blive salig. O! kjære Fader lad os holde ud i en sand Taalmodighed og Bestandighed.

Og efterdi du har sagt: Naar de forfølge Eder i en Stad, da flyr til en anden, saa har vi den Trøst og Forhaabning, at du har os med disse Ord bestilt Herberge og vil være hos os i vor Flugt, som du var hos Joseph og Maria, der de flygtede til Ægypten, og som du var hos Patriarken Jakob, der han flygtede for sin Broder Esau, og Guds Hær kom ham imøde. O Herre Jesu Christe, lad dit Exempel være vor Trøst, du som ogsaa er bleven forfulgt. Lad os betænke,at du siger: Dersom Verden hader Eder, da vider, at den har hadet mig førend Eder; Discipelen er ikke over sin Mester. Jeg har udvalgt Eder af Verden, derfor hader Verden Eder. Og efterdi det ikke vil andet være, og alle de, som ville leve gudfrygtigen i Christo Jesu, skulle forfølges, saa giv Naade, at vi med Taalmodighed tage sligt Kors paa os. Lad os og betænke de hellige Apostlers Exempel, om hvilke St. Paulus siger: Mig synes, at Gud har sat os Apostler til de allerringeste iblandt Menneskene og overantvordet os ganske og aldeles til Døden. Vi ere blevne et Spektakel og Vidunder for Verden, for Englene og for Menneskene. Indtil denne Tid lide vi Hunger og Tørst, ere nøgne, blive slagne, flakke omkring og have intet vist Sted. Naar vi ilde tiltales, da velsigne vi, naar vi forfølges, da lide vi det, naar vi bespottes, da formane vi, vi ere stedse agtede som Skarn i Verden og Alles Skoviske.

Lad dit Ord, o Herre Christe, være vor Trøst, som siger: Salige ere de, som lide Forfølgelse for Retfærdigheds Skyld; thi Himmeriges Rige er deres. Salige ere I, naar Menneskene bespotte og forfølge Eder og tale allehaande Ondt om Eder for min Skyld, om de lyve det, glæder og fryder Eder; thi det skal vel betales Eder i Himmelen, og de have iligemaade forfulgt Propheterne, som vare før Eder. Lad, o Herre Gud, den hellige Apostel Pauli Ord og være vor Trøst, som siger: Vi lide vel Forfølgelse, men blive ikke forladte, vi nedslaaes, men ødelægges ikke. Og atter: Os bør

ved megen Trængsel at indgaa i Guds Rige. Lad os og tænke paa St. Peders trøstelige Ord: Glæder Eder, at I ere delagtige i Christi Lidelser, paa det I og skal have Glæde og Fred i hans Herligheds Aabenbarelse. Salige ere I, naar I bespottes for Christi Navn; thi Guds Herligheds Aand hviler paa Eder; han bespottes af dem, som Eder forfølge, men han æres i Eder.

O! Herre Gud, hvad er det en stor Trøst for alle dem, som dig med Frimodighed driftelig bekjende, at du siger: Den som rører ved Eder, han rører ved min Øiensten. Derfor haabe vi fattige, fremmede, forjagede, fordrevne og forfulgte Mennesker, at du og vil bevare os som en Øiensten i Øiet, beskjærme os under dine Vingers Skygge og alle Steder være hos os, ledsage og forsørge os. Thi Jorden er Herrens, og hvad der er i Jorderig, og alt hvad derpaa bor. Herre, din Barmhjertighed rækker saa vidt, som Himmelen er, og din Sandhed saa vidt, som Skyerne gaa. Tæl du vor Flugt og befat vor Graad i din Flaske, som du og visselig gjør, visselig den tæller eller fatter. Salig er den, hvis Hjælp Jakobs Gud er, hvis Haab staar til Herren hans Gud, som gjorde Himmel og Jord, Havet og alt det, som deri er; den som holder Love evindeligen. Herren skikker dem Ret, der lide Vold, og giver de Hungrige Brød. Herren løser dem, som ere fangne og bundne; Herren giver de Blinde deres Syn; Herren opretter de Nedslagne; Herren elsker de Retfærdige; Herren beskjærmer Fremmede og Faderløse; han opholder Enker og vender de Ugudeliges Vei tilbage. Herren er Konge evindeligen, Herren er din Gud, o! Zion, stedse og altid, Halleluja.

Den fjerde eller sidste Part af denne Bog,

som indeholder

Lovbønner og Glædebønner, Guds Navn til Ære og Pris.

Hellig, hellig, hellig er den Herre Zebaoth, al Jorden er fuld af hans Ære. Herren er min Styrke, Pris og Lov, og han er bleven mig til Salighed; han er min Gud, derfor vil jeg prise ham, han er min Faders Gud, og jeg vil ophøie ham. Herre, hvo er som du iblandt Guderne? Hvo er saa mægtig, hellig, forfærdelig og priselig som du, som gjør alene underlige Gjerninger? Herre, du er værdig til at annamme Æren, Prisen og Kraften, thi du har skabt alle Ting og formedelst din Villie ere de og ere skabte og have deres Væsen og Tilværelse. Lammet, som er slagtet, er værdigt til at annamme Magt, Rigdom, Visdom, Styrke, Pris, Ære og Velsignelse. Det er, Lammet skal tilskrives Magt, Rigdom, Visdom, Ære og alt Godt. Derfor siger Johannes: og alle Kreature, som ere i Himmelen og paa Jorden, og under Jorden og i Havet, og alle de Ting, som ere i dem, hørte jeg sige: den, som sidder paa Stolen, og Lammet, være Velsignelse og Pris og Ære og Kraft i al Evighed! Amen.

1. Lov og Pris for Guds Almægtighed og Barmhjertighed.

Jeg vil synge om Herrens megen Miskundhed evindeligen og kundgjøre hans Sandhed med min Mund stedse og altid, fra Slægt til anden, og sige saaledes: en evig Naade skal opgaa, og du skal holde din Sandhed trolig i Himmelen, og Himlene, Herre, skal prise dine underlige Gjerninger, og din Sandhed i de Helliges Menighed, thi hvo kan gjælde lige ved Herren i Skyerne? eller og være Herren lig iblandt Gudernes Børn? Gud er meget mæg-

tig i de Helliges store Forsamling og forfærdelig over Alle, som ere omkring ham. Herre Gud Zebaoth, hvo er en mægtig Gud som du? og din Sandhed er omkring dig. Du regjerer over det brusende Hav, du kan stille Bølgerne, naar de deri opløftes. Himmel og Jord høre dig til, du grundfæstede Jorderige, og hvad deri er. Du skabte Norden og Sønden, Thabor og Hermon fryde sig i dit Navn. Du har en vældig Arm, din Haand er stærk, og din høire Haand er høi. Retfærdighed og Dom er din Stols Befæstning, Miskundhed og Sandhed skulle gaa for dit Ansigt.

Saligt er det Folk, som ved at fryde sig: Herre, de skulle vandre i dit Ansigtes Lys; de skulle daglig være glade i dit Navn og være herlige i din Retfærdighed; thi du er deres Styrkes Pris, og du skal ophøie vort Horn ved din Naade. Herren er vort Skjold, og den Hellige i Israel er vor Konge. Gud er min Konge af gammel Tid, som gjør al Hjælp, der sker paa Jorden. Du, Herre, adskiller Havet med din Magt og sønderbryder Dragernes Hoved i Vandet. Du lader udflyde Kilder og Bække, du lader stærke Strømme bortsies, Dag og Nat høre dig til; du gjør det, at baade Sol og Stjerner have deres visse Løb. Du sætter hvert Land sine Landemærker, du gjør Sommer og Vinter. Herre, Vandstrømmene ophøie sig, Vandstrømmene ophøie deres Lyd. Vandstrømmene løfte Bølgerne høit op; Bølgerne i Havet ere store og bruse grædseligen, men Herren er endda større i Høiheden.

Kommer hid, lader os love Herren glædelig og fryde os af vor Saligheds Trøst. Lader os komme med Tak for hans Ansigt og glæde os for ham med Psalmer; thi Herren er en stor Gud og en stor Konge over alle Guder. Alt det, Jorden bær, er i hans Haand, og Bjergenes Høie høre ham og til. Havet er hans, og han gjorde det, og hans Hænder beredte det Tørre. Kommer, lader os tilbede og falde paa Knæ. Lader os nedfalde for Herren, som os gjorde: thi han er vor Gud, og vi ere hans Fødes Folk og hans Faar, som han føder og vogter. Synger for Herren en ny Sang, synger for Herren al Verden, synger for Herren og lover hans Navn, prædiker hans Salighed Dag fra Dag, fortæller hans Ære iblandt Hedningerne og hans underlige Gjerninger iblandt alle Folk; thi Herren er mægtig og meget priselig, underlig over alle Guder, thi alle Folkenes Guder er Afguder, men Herren gjorde Himmelen. Det staar herlig og prydet for ham, og det gaar vældelig og yndelig til i hans Helligdom. I Folk, bærer hid til Herren, bærer hid til Herren Ære og Magt; bærer hid til Herren hans Navns Ære. Tilbeder for Herren i hellig Prydelse, al Verden frygte ham. Bjergene smelte som Vox for Herren, for den ganske Jordens Regent. Himlene kundgjøre hans Retfærdighed, og alle Folk se hans Ære. Man takker dit store og underlige Navn, som er helligt. Ophøier Herren vor Gud, tilbeder for hans Fodskammel, thi han er hellig. Alt hvad han vil og har Lyst til, det gjør han, i Himmelen, paa Jorden, i Havet og i alle Dybene. Han lader Skyerne opgaa fra Jordens Ende, han gjør Lynet og Regn, han lader Veiret komme af lønlige Steder, han gjør store og underlige Gjerninger alene, han gjorde Himlene skikkeligen, han udbredte Jorden paa Vandet, thi hans Miskundhed varer evindeligen.

2. Lov og Pris for Guds Almægtighed, Barmhjertighed og Retfærdighed.

Jeg vil ophøie dig, min Gud, du Konge, og love dit Navn altid og evindeligen. Herren er stor og meget priselig, og hans Magt er uransagelig og usigelig. Børnebørn skulle prise dine Gjerninger og sige af din Vælde. Jeg vil tale om din vældige Æres Herlighed og om dine underlige Gjerninger; man skal altid tale

om dine herlige Gjerninger, man skal fortælle din Herlighed, man skal prise din store Miskundhed og rose din Retfærdighed. Herren er naadig og barmhjertig, taalmodig og fuld af Miskundhed. Herren er god mod Alle, og hans Miskundhed er over alle hans Gjerninger. Herre, alle dine Gjerninger skal takke dig, og dine Helgene love dig og prise dit Kongeriges Ære og tale om din Vælde, at din Magt kan blive kundgjort for Menneskens Børn og dit Kongeriges herlige Pragt. Dit Rige er et evigt Rige, og dit Herredømme varer stedse og altid. Herren opholder alle dem, som falde, og opreiser alle dem, som ere nedslagne.

Alles Øine vogte paa dig, og du giver dem deres Mad i sin Tid; du oplader din Haand og mætter alt det, som lever med Behagelighed, Herren er retfærdig i alle sine Veie og hellig i alle sine Gjerninger. Herren er nær hos alle dem, som kalde paa ham alvorligen. Han gjør det, som de Gudfrygtige begjære, og hører deres Skrig og hjælper dem. Herren bevarer alle dem, som elske ham, og han skal udslette alle Ugudelige. Min Mund skal sige Herren Lov, alt Kjød have hans hellige Navn, altid og evindeligen. Salig er den, hvis Hjælp Jakobs Gud er, hvis Haab staar til Herren hans Gud, som gjorde Himmelen, Jorden, Havet og alt det, som deri er; den som holder Love evindeligen, som skaffer dem Ret, som lide Vold, som giver de Hungrige Mad. Herren løser dem, som ere fangne, Herren giver de Blinde deres Syn, Herren opretter dem, som ere nedslagne, Herren elsker de Retfærdige. Herren beskjærmer Fremmede og Faderløse, opholder Enker og vender de Ugudeliges Vei tilbage. Herren er Konge evindeligen, og din Gud, o! Zion, stedse og altid.

Halleluja, lover Herren; thi det er en kostelig Ting at love vor Gud; saadan Lov er lystig og deilig. Han helbreder dem, som have sønderknuste Hjerter og læger deres Sprække. Han tæller Stjernerne og nævner dem alle ved Navn. Vor Herre er stor og har stor Kraft, og det er ubegribelig, hvorledes han regjerer. Herren opretter de Elendige og støder de Ugudelige ned til Grunde. Synger mod hverandre for Herren med Taksigelse og lover vor Gud. Den som bedækker Himmelen med Skyer og giver Regn paa Jorden og lader Græs voxe paa Bjergene. Den som giver Kvæg deres Føde og forsørger de unge Ravne, som raabe til ham. Han har ikke Lyst til Hestens Styrke ei heller Behagelighed til nogen Mands Ben; Herren har Behagelighed til dem, som ham frygte, som haabe til hans Miskundhed. Jerusalem prise Herren: Zion, lov din Gud, thi han gjør dine Portes Stænger faste og velsigner dine Børn deri. Han skikker dine Landemærker Fred og mætter dig med den bedste Hvede. Han sender sin Tale paa Jorden, hans Ord løbe snarligen. Han giver Sne som Uld, eller der ligesom Uld falder paa Jorden, hvid, let og ligesom i tavetal. Han udstrør Rimfrost som Aske, eller som tyndt strøet Aske. Han udkaster Is som Mundbidde eller i Klumpetal. Hvo kan bestaa for hans Frost og Kulde? han siger, saa smeltes det atter, han lader sit Veir blæse, saa det tøer op. Han viser Jakob sit Ord, Israel sin Skik og Ret. Herren har Behagelighed til sit Folk, han hjælper sine Elendige herlig. De Hellige skal fryde sig og være glade med Ære, de skal synge Pris paa deres Leie. Deres Mund skal ophøie Gud, og de skulle have skarpe Sværd i deres Hænder, at de kunne hævne sig paa Hedningerne og straffe paa Folkene, at binde deres Konger med Lænker og deres Fribaarne med Jernbolte, at de skulle gjøre dem den Ret, som er skrevet om; saadan Ære skal alle hans Helgene have, Halleluja.

3. Lov og Pris for Skabelsens Herlighed.

Min Sjæl love Herren! Herre min Gud, du er meget herlig, du er prydet deilig. Du ifører dig Lyset som et Klædebon, du udbreder Himmelen som et Tapet. Du hvælver den oventil med Vand, du farer paa Skyerne som paa en Vogn, og gaar paa Veirets Vinger. Du gjør dine Engle til Aander og dine Tjenere til en ylende Ild. Du grundfæster Jorden paa sine Grundvolde, at den bliver altid og evindeligen. Du skjuler den med Dybhed som med et Klædebon, og der staar Vand over Bjergene. Men for din Straf fly de, for din Torden fare de hasteligen bort. Bjergene gaa høit frem, og Markerne sætte sig neden til paa det Sted, som du grundfæstede dem. Du sætter dem deres Maal, der komme de ikke over og maa ikke komme og skjule Jorden igjen. Du lader Kilder opvælde i Dalene, at Vandet flyder hen imellem Bjergene, at alle Dyr paa Marken drikke, og vilde Dyr slukke deres Tørst. Himmelens Fugle sidde og der og synge blandt Grenene.

Du gjør Bjergene vaade oven ned, du gjør Landet fuldt af Frugt, som du skikker. Du lader Græs gro for Fæ, og Sæd til Menneskenes Nytte, at du skal føre Brød af Jorden, at Vin skal glæde Menneskens Hjerte, at hans Skikkelse skal blive deilig af Olie, at Brødet skal styrke Menneskens Hjerte, og at Herrens Træer skal staa fulde af Vædske og Libani Cedertræer, som han plantede. Der gjøre Fuglene Rede, og Storke bo paa Grantræ. Stengjederne have deres Tilflugt til høie Bjerge, og Kaninerne til Stenklipper; du gjør Maanen at dele Aaret efter; Solen ved sin Nedgang. Du gjør Mørket, at der bliver Nat, da røre sig alle vilde Dyr, de unge Løver, som brøle efter Rov og søge deres Føde af Gud; men naar Solen gaar op, vige de bort og lægge sig i deres Huler. Saa gaar da Menneskene ud til sit Arbeide og sin Agergjerning indtil Aftenen.

Herre, hvorledes ere dine Gjerninsaa store og mange? Du skikkede dem alle viseligen, Jorden er fuld af din Godhed. I det store og vide Hav vrimler der foruden Tal baade af store og smaa Dyr. Der gaa Skibene, der ere Hvalfiske, som du gjorde, at lege deri. De vogte alle paa dig, at du skal give dem Mad i sin Tid. Naar du giver dem, da sanke de, naar du oplader din Haand, da mættes de med Godt. Skjuler du dit Ansigt, da forforfærdes de, tager du deres Aande bort, da forgaa de og blive til Støv igjen. Du lader din Aande ud, da skabes de, og du fornyer Jordens Skikkelse. Herrens Ære er evig, Herren har Behagelighed til sine Gjerninger. Han ser til Jorden, saa bæver den, han rører ved Bjergene, saa ryge de. Jeg vil synge for Herren saalænge jeg lever, og love min Gud, saalænge jeg endnu er til.

Du gjør glad, hvad som røres, baade Morgen og Aften. Du besøger Landet og vander det og gjør det meget rigt. Guds Kilde har Vand nok, du lader Kornet lykkes, thi saa dyrker du Landet. Du vander Agrene og giver Regn over det, som er pløiet, du gjør det blødt med Regn og velsigner Grøden. Du kroner Aaret med dit Gode, og dine Fodspor dryppe af Fedme. Høiene staa lystelige trindt omkring, Engene ere fulde med Faar, og Dalene staa tykke med Korn, at man glæder sig og synger.

4. Lov og Pris for Guds underlige Forsyn og Regjering.

Glæder Eder i Herren, synger med Lyst, I Retfærdige; de Fromme og Oprigtige skal prise ham. Herren gjør Hedningernes Raad til intet og forvender Folkenes Tanker. Men Herrens Raad bliver bestandigt evindeligen, hans Hjertes Tanker fra en Slægt til en anden. Herren skuer af Him-

melen og ser alle Menneskenes Børn. Han ser ned af sin faste Throne paa Alle, som bo paa Jorden. Han er den, som skaber tillige deres Hjerter, han mærker paa alle deres Gjerninger. En Konge hjælpes ikke ved sin store Magt, en Kjæmpe frelses ikke ved sin store Kraft. Hestene hjælpe og ikke, og deres store Styrke hjælper ikke. Se Herrens Øie ser til dem, som ham frygte, og haabe paa hans Miskundhed, at han skal frelse deres Sjæle fra Døden og holde dem i Live i den dyre Tid. Vor Sjæl vogter paa Herren, han er vor Hjælp og Skjold. Thi vort Hjerte glæder sig i ham, og vi tro paa hans hellige Navn.

Opløft dig, du Verdens Dommer, betal de Hoffærdige, det de fortjene. Hvorlænge de skulde sige: Herren ser det ikke, og Jakobs Gud agter det ikke? Mærker dog, I Gjække iblandt Folket, og I Daarer, naar ville I blive vise? den som plantede Øret, skulde han ikke høre? den, som gjorde Øiet, skulde han ikke se? den, som tugter Hedningerne, skulde han ikke straffe? den, som lærer Menneskene, hvad de vide, skulde han ikke Alting vide? Men Herren ved Menneskenes Tanker, at de ere forfængelige. Herren skal ikke bortkaste sit Folk ei eller forlade sin Arvedel. Thi Ret maa dog blive Ret, og alle fromme Hjerter skulde falde dertil. Jeg havde megen Bekymring i mit Hjerte, men din Trøst vederkvægede min Sjæl. Herre, du randsager og kjender mig; hvad heller jeg sidder eller staar, da ved du det, du forstaar alle mine Tanker langt fra; hvad heller jeg gaar eller ligger, da er du omkring mig og ser alle mine Veie. Se, der er ikke et Ord paa min Tunge, at du Herre jo ved det altsammen. Du skikker det, som jeg skal gjøre, før eller efter, og holder din Haand over mig.

Saadant at forstaa, er mig forunderligt og for høit, jeg kan det ikke begribe. Hvor skal jeg gaa hen for din Aand? og hvor skal jeg fly bort for dit Ansigt; farer jeg til Himmelen, da er du der; gjør jeg min Seng i Helvede, se, da er du der. Tog jeg end Morgenstjernens Vinger og vilde flyve til det yderste Hav, saa skulde dog din høire Haand føre mig. Siger jeg: Mørket maa skjule mig; saa maa og Natten være lys omkring mig. Thi Mørket er og ikke mørkt for dig, og Natten lyser for dig som Dagen, Mørket er for dig som Lyset. Du har mine Nyrer i din Vold, du skjulte mig i min Moders Liv. Jeg takker dig derfor, at jeg er underlig gjort, underlig er dine Gjerninger, og min Sjæl kjender det vel. Mine Ben vare ikke skjulte for dig, der jeg blev gjort i Løndom, der jeg blev sammensat neden i Jorden. Dine Øine saa mig, der jeg var endnu uberedt, og alle mine Dage vare skrevne i din Bog, som skulde komme, alligevel at der var endda ikke en af dem. Min Gud, hvor kostelige ere dine Tanker for mig! hvi ere de saa stor en Sum? skulde jeg tælle dem, da bleve de flere end Sand; naar jeg opvaagner, da er jeg endnu hos dig. Randsag mig, Gud, og forsøg mit Hjerte, prøv mig og forsøg, hvorledes jeg mener det, og se, om jeg er paa onde Veie, og led mig paa evige Veie.

5. En Lov-Psalme, med hvilken man kan paakalde Herren om Hjælp, Beskjærmelse og Befrielse.

Herre, jeg har dig hjertelig kjær, min Styrke; Herre, min Klippe, mit Slot, min Frelser, min Gud, min Trøst, paa hvilken jeg forlader mig, mit Skjold og mit Saligheds Horn og min Beskjærmelse. Jeg vil love Herren og kalde paa ham, saa bliver jeg frelst fra alle mine Fiender. Bevar mig som en Øiesten i Øiet, beskjærm mig under dine Vingers Skygge. Jeg haaber derpaa, at du er saa naadig, mit Hjerte glæder sig, at du hjælper saa gjerne. Jeg vil synge for Herren, at han gjør saa vel imod

mig. Jeg takker Herren af ganske Hjerte og fortæller alle dine underlige Gjerninger. Jeg fryder mig og er glad i dig og lover dit Navn, du Allerhøieste. Herren er de Fattiges Beskjærmelse og en Beskjærmelse i Nøds Tid. Derfor haabe de paa dig, som kjende dit Navn, thi du forlader dem ikke, som søge dig, Herre.

Jeg takker Herren for hans Retfærdigheds Skyld, og jeg vil love den allerhøieste Herres Navn. Herre, vor Regent, hvor herligt er dit Navn i alle Land, du som satte din Lov paa Himmelen! Af de unge og diende Børns Munde beredede du en Magt for dine Fienders Skyld, at du skal fordærve Fienden og Hævneren. Herren bønhøre mig i Nød, Jakobs Guds Navn beskjærme mig. Han sende mig Hiælp af Helligdommen og Styrke af Zion, han give mig, hvad mit Hjerte begjærer, og fuldkomme mine Anslag. Vi rose os, Herre, at du os hjælper, og i vor Guds Navn kaste vi Bannere. Herren fuldkomne alle vore Bønner, han bønhøre os i sin hellige Himmel, hans høiere Haand hjælper os vældeligen. Hine forlade sig paa Vogne og Heste, men vi tænke paa Herrens vor Guds Navn. Herre, ophøie dig i din Kraft, saa ville vi synge og love din Magt.

Herren er mit Lys og min Salighed, for hvem skulde jeg frygte? Herren er mit Livs Kraft, for hvem skulde jeg grue? derfor om de Onde, mine Modstandere og Fiender, ville til mig, at æde mit Kjød, saa skulle de dog støde sig og falde. Naar en Stridshær lægger sig end imod mig, da frygter mit Hjerte dog ikke, naar Strid begyndes imod mig, da forlader jeg mig paa ham; thi han skjuler mig i sin Bolig i den onde Tid, han skjuler mig lønligen i sit Paulun, og ophøier mig paa en Klippe, han skal ophøie mit Hoved over mine Fiender, som ere omkring mig, saa vil jeg ofre ham mine Lovoffer i hans Tabernakkel, jeg vil synge og sige Herren Lov. Herre, vis mig din Vei og led mig paa den rette Bane for mine Fienders Skyld. Giv mig ikke i mine Fienders Hænder; thi der opstaa falske Vidner mod mig og gjøre mig Uret foruden Blusel. Jeg tror dog alligevel, at jeg skal se Herrens Gode i de Levendes Lande. Bi efter Herren, min Sjæl, vær trøstig og frimodig, og bi efter Herren, han skal styrke dit Hjerte.

Herren er min Styrke og mit Skjold, mit Hjerte haaber paa ham, og jeg er hjulpen, og mit Hjerte glæder sig, og jeg vil takke ham med min Sang. Hjælp dit Folk og velsign din Arv og fød dem og ophøi den evindeligen. Min Sjæl bier alene efter Gud, thi han er mit Haab, han er min Trøst, min Hjælp og min Beskjærmelse, at jeg ikke skal falde. Gud er min Salighed, min Ære, min Styrke og Klippe, min Tilflugt er til Gud. Haaber paa ham altid, kjære Folk, lader eders Hjerte op for ham, Gud er vor Tillid. Gud har talt et Ord, det har jeg ofte hørt, at Gud er alene mægtig, forlader Eder ikke paa Fyrster, de ere Mennesker, de kunne jo ikke hjælpe; thi Menneskens Aand skal bort, og han skal blive til Jord igjen, da ere alle hans Anslag fortabte. Det er godt at forlade sig paa Herren og ikke forlade sig paa Fyrster. Man støder mig, at jeg skal falde, men Herren hjælper mig. Herren er min Magt og min Psalme og min Salighed. Man synger mig Glæde om Seier i de Retfærdiges Boliger. Herrens høire Haand beholder Seier, Herrens høire Haand er ophøiet, beholder Seier. Jeg skal ikke dø, men leve og kundgjøre Herrens Gjerninger. Herren straffer mig vel, men han giver mig ikke hen i Døden. Lad Retfærdigheds Port op for mig, at jeg kan der gaa ind og takke Herren, det er Herrens Port, de Retfærdige skulle der ind. Jeg takker dig, at du ydmyger mig og hjælper mig.

6. Lov og Pris for Guds Herlighed, Majestæt og Venlighed.

O! evige, sande og levende Gud, som mig har skabt til din Lov og Pris, giv mig, at jeg dig værdigen kan love og prise, du er jo den Herligste, den Priseligste, den Helligste, den Retfærdigste, den Allerynd eligste, den Allerbedste, den Allervenligste og den Allersandfærdigste. Du er retfærdig i alle dine Gjerninger og hellig i alle dine Veie, du er den Allerviseste, du vidste alle dine Gjerninger af Evighed. Du er den Allerstærkeste, dig kan ingen imodstaa; Herre Zebaoth er dit Navn, stor i Raad og mægtig i Gjerning, dine Øine staa aabne over alle Menneskens Børns Veie, du er allevegne nærværende, du opfylder Himmel og Jord, du er uendelig, du ser, hører og regjerer Alting, du holder og bærer Alting med dit Kraftes Ord.

Du er forfærdelig, naar du lader høre Dommen af Himmelen, da forfærdes Jorderig og bliver stille. Du indlægger Ære paa Jorden, du indlægger Ære iblandt Folket. Du bortager Fyrsternes Mod og er forfærdelig iblandt Kongerne paa Jorden. Du er forfærdelig, hvo kan bestaa for dig, naar du bliver vred? Hedningerne maa fortvivle, og Kongerigerne falde, Jorderig maa forgaa, naar du lader dig høre. Du er og ganske barmhjertig, naadig, taalmodig og meget miskundelig og lader Straffen snart fortryde dig. Du er ikke vred evindelig og kommer ikke Misgjerninger ihu evindelig. Saa stor, som din Almægtighed er, saa stor er og din Barmhjertighed, din Almægtighed er uendelig, og din Barmhjertighed har ingen Ende.

O! evige Lys, o! evige Salighed, o! evige Salighed, o! evige Sødhed, lad mig se dig, lad mig fornemme dig, lad mig smage dig, o! evige Lystighed, o! evige Trøst, o, evige Fryd og Glæde, lad mig bekomme Ro og Hvile i dig, i dig finder jeg alt, hvad der fattes mig i denne Elendighed. Du er al Fylde, og hvad du ikke er, det er idel Armod, Fattigdom, Jammer og Elendighed: Livet uden dig er den bittre Død, din Godhed er bedre end Livet. O! du over al Maade kostelige Skat og Liggendefæ, du evige Gode, du lystige Liv, naar skal jeg fuldkommelig blive med dig forenet, at jeg dig i mig fuldkommelig kan smage og se dig i mig fuldkommelig? hellige Gud, udødelige Gud, alvise Gud, du evige Konge, dig være Lov, Ære og Pris i al Evighed. Amen.

7. En Lovpsalme, i hvilken Guds Sandhed, Gjerninger, Godhed og Naade prises.

Glæder Eder, I Retfærdige, de Fromme skal prise ham, takker Herren, synger for ham en ny Sang og leger for ham; thi Herrens Ord er sandt, og hvad han tilsiger, det holder han visseligen, han elsker Retfærdighed og og Dom, Jorden er fuld af Herrens Miskundhed. Himlene ere gjorte ved Herrens Ord, og al deres Hær ved hans Munds Aand. Han holder Vandet tilsammen i Havet som i en Flaske, og lægger Dybene ned i Skjul. Al Verden frygte Herren, og alt det, som bor paa Jorden ræddes for ham, thi som han siger, saa sker det, og det han byder, maa fuldkommes. Herren gjør Hedningernes Raad til Intet og forvender Folkenes Tanker, men Herrens Raad bliver evindelig, og hans Tanker stedse og altid. Saligt er det Folk, som har Herren til Gud, som han udvalgte til sin Arv. Herre, din Miskundhed rækker saavidt, som Skyerne gaa, din Retfærdighed staar, ligesom Guds Bjerge, og din Ret, som store Dyb. Herre, du hjælper baade Mennesker og Fæ.

Udsend dit Lys og din Sandhed, at de ledsage og føre mig til dit hellige Bjerg og til din Bolig, at jeg kan indgaa til Guds Alter, til Gud, som er min Glæde og Fryd, og takke dig, min Gud. Jeg vil prise Guds Ord,

paa Gud vil jeg haabe og ikke frygte, hvad skulde Kjød gjøre mig? Jeg takker Herren af ganske Hjerte i de Frommes Raad og i Menigheden. Herrens Gjerninger ere store, hvo dem agter, han har Lyst til dem. Hvad han skikker, det er priseligt og herligt, og hans Retfærdighed bliver evindeligen. Han stillede en Ihukommelse om sine underlige Gjerninger, den naadige og barmhjertige Herre. Han giver dem Mad, som ham frygte, han tænker evindeligen paa sin Pagt, han lader forkynde sine vældige Gjerninger for sit Folk, at han skal give dem Hedningernes Arv, hans Hænders Gjerninger ere Sandhed og Ret, alle hans Bud ere retfindige. De skulde holdes altid og evindeligen og ske troligen og redeligen. Han sender sit Folk Frelse, han lover, at hans Pagt skal blive evindeligen, hans Navn er helligt og forfærdeligt. Herrens Frygt er Visdommens Begyndelse, og den rette Forstand er at gjøre efter hans Bud. Herrens Lov bliver altid og evindeligen.

8. En Lovpsalme derom, at Gud saa naadeligen hører vor Bøn.

Jeg vil love Herren altid, hans Lov skal altid være i min Mund, min Sjæl skal rose sig i Herren, at de Elendige skulle det høre og glæde sig. Lover Herren storligen med mig og lader os ophøie hans Navn med hverandre. Der jeg søgte Herren, da svarede han mig og udfriede mig af al min Frygt. De, som se og løbe til ham, blive oplyste, deres Ansigter blive ikke beskjæmmede. Der den Elendige raabte, da hørte Herren det, og hjalp ham af al hans Nød. Herrens Engle leire sig omkring dem, som ham frygte, og redde dem. Smager og ser, hvor kjærlig og god Herren er, salig er den som haaber paa ham. Herrens Øine se til de Retfærdige, og hans Øren høre paa deres Raab. Naar de Retfærdige raabe, da hører Herren og hjælper dem af deres Nød. Herren er nær hos dem, som have et sønderknust Hjerte, og vil frelse og vederkvæge dem, som have en sorgfuld Aand. Herren har ikke foragtet og forsmaaet den Armes og Fattiges Elendighed og ikke skjult sit Ansigt for ham, og der han raabte til ham, hørte han det. Herre, du ser jo, thi du skuer Elendighed og Jammer, det staar i dine Hænder, de Fattige befale dig det, du er de Faderløses Hjælper. Du hører, Herre, de Elendiges Begjæring, du styrker deres Hjerte og forsikrer det, at dit Øre mærker derpaa.

Gud, hør min Bøn, giv Agt paa min Munds Tale, saa vil jeg ofre dig med Velvillighed og love dit Navn, thi det er saa godt og trøsteligt. Lad min Munds Tale behage dig vel, og mit Hjertes Tale af dig annammes, Herre, min Frelser og Gjenløser. Gud, man lover dig i det Stille i Zion, og betaler dig Løfte. Du hører Bønnen, derfor kommer alt Kjød til dig. Vore Misgjerninger trykke os haardt, du ville forlade os vore Synder og Overtrædelser. Salig er den, som du udvælger og lader komme frem til dig, at han maa bo i din Forgaard, han har rig Trøst af dit hellige Tempels Hus. Gud, vor Frelser, hør os efter din underlige Retvished, du som er Alles Tillid, der bo paa Jorden, og langt borte hos Havet. Lovet være Gud, som ikke forskyder min Bøn og ikke heller vender sin Miskundhed fra mig. Jeg vil love Guds Navn med en Sang, og jeg vil storligen ære ham med Tak. Det skal bedre behage Herren end en Oxe, som har Horn og Klover. Himmel og Jord skal love ham, Havet og alt det, som røres deri.

Alle, som dig søge, Herre, skal glædes og frydes i dig, og de, som elske din Salighed, skal altid sige: Gud være storligen lovet. Lovet være Gud Herren, Israels Gud, han som gjør alene underlige Ting, og lovet være hans Herligheds Navn evindeligen, og al Jorden skal opfyldes med hans Ære. Amen. Amen.

Det er min Glæde, at jeg holder

mig til Gud og sætter min Tillid paa Herren, at jeg kan forkynde alle dine Gjerninger. Herren vender sig til de Forladtes Bøn og forsmaar ikke deres Raab. Dette skal skrives for den Slægt, som efterkommer og det Folk, som skal skabes, skal love Herren. Herre, du har gjort dit Navn herligt over Alting ved dit Ord. Naar jeg kalder paa dig, da bønhør mig, og styrk min Sjæl. Alle Konger paa Jorden takke dig, Herre, at de maa høre din Munds Ord. Herren er høi, ser til de Ringe og Foragtede, kjender og de Stolte og Hovmodige langt fra. Hvorledes skal jeg betale Herren alle hans Gjerninger, som han gjør imod mig? jeg vil annamme Salighedens Kalk, jeg vil prædike, love og prise Herrens Navn. Amen.

9. En Lovpsalme, i hvilken vor Herre Jesus Christus prises for sin Kjærlighed og Velgjerninger.

O! Jesu Christe, min Kjerlighed, min Glæde, mit Lys, min Helligbed, min Prydelse, min Konge, min Hyrde, min Brudgom, min evige Ypperstepræst, mit Liv, min Visdom, min Sjæls Fred og Ro, min Retfærdighed, min Helliggjørelse, min Gjenløselse, mit Offer, min Talsmand, min Naadens Throne, min eneste Midler, min evige Nødhjælper, mit evige Haab, min høieste Skat og Liggendefæ, min stærke Beskjærmelse og eneste Tillid, hvorledes skal jeg love og prise dig værdelig? o! du Guds Herligheds Glands, du Allerdeiligste, du Faderens Væreises rette Billede, hellig, retfærdig og salig er jeg i dig, men uden dig uretfærdig, uhellig, ugudelig, ja et Fordømmelsens Barn. Ulykkalig er jeg, i hvor jeg er, dersom du ikke er hos mig og i mig.

Kom, min Glæde, ind i mit Hjerte og fryd mig, kom du, alle Hedningernes Trøst, og trøst mig, kom min Kjærlighed og vederkvæg mig, kom, mit Liv, og styrk mig, kom, mit Lys og oplys mig, kom, du min Sødhed, at jeg maa smage din Venlighed, kom, du skjønne, deilige og ædle Gestalt, at jeg maa se og beskue din yndelige Skikkelse, kom, du min Lystighed og søde Liflighed, at jeg dig maa høre, kom, du røde, du søde og ædle Rosens Blomster, at jeg dig maa lugte, kom, du milde og kjærlige Bevægelse, at jeg dig maa finde og fornemme. Dit ædle Ansigt bevæge mig, din blide og naadefulde Beskuelse fryde mig, din ædle Lugt vederkvæge mig, din hellige Amindelse optænde mig, din ædle, rene og ubesmittede Kjærlighed mætte mig, din ønskelige Nærværelse og Iboelse forlyste mig. O! du ædle Ydmyghed, du hellige Sagtmodighed, foren mit Hjerte og Sind med dig, det skal være min Sjæls kostelige Smykke og Prydelse. Du er mig dyrebarere end alle Diamanter, kosteligere end alle Rubiner, kjærere end alle Perler.

O! du evige og stedse blomstrende Rose, o! du aandelige og himmelske Vellysters Paradis, o! du allersødeste Frugt af Guds Lysthave, lad mig smage dig evindelig, kys mig, Herre, med din Munds Kys. O! Faderens evige Ord, tal du i mig, paa det den ganske Verden maa tie i mig. O! evige Klarhed, skin du i mig, o! evige Sandhed, lær du mig, o! sunde og salige Læge, helbred du mig o! himmelske Skat og Liggendefæ, drag mit Hjerte til dig, o! himmelske Noæ, stræk din Haand ud og tag den arme og elendige Due, som er min fattige Sjæl, til dig; thi den kan ingensteds finde nogen Ro og Hvile uden i og hos dig. Hvor lystige ere dine Boliger, Herre Zebaoth! min Sjæl længes og begjærer inderligen at komme til Herrens Forgaarde, mit Hjerte og mit Kjød fryde sig i den levende Gud. Min Sjæl, saasom en vildfarende Fugl og Svale, har fundet det Hus og Rede, hvori de kan lægge sine Omsorges Unger, det er, o! Herre Christi, paa din Værdskylds og Fortjenestes Altere, der er den tryg. Der kan den kaste

al sin Omhu paa Herren, paa dig, min Konge og min Gud. Salige ere de, som bo i dit Hus, de love dig der altid og evindeligen. Salige ere de Mennesker, som holde dig for deres Styrke, og vandrer efter dig af Hjertet.

O! Herre Jesu, hvor kjærlig og venlig er din Fødsel, hvor underligt er dit Navn, hvor stormægtige ere dine Gjerninger, hvor helligt er dit Ord, hvor trøstelig er din Pine, hvor mandelig og thriumpherlig er din Opstandelse, hvor herlig er din Himmelfart, hvor stor er din Ære, hvor høit er din kongelige Stol ophøiet, der som alle Guds Engle dig tilbede, hvor usigelig er din Magt, hvo vilde ikke frygte dig, du Ærens Konge? gjører Portene vide og Dørene høie i Verden, at Ærens Konge maa inddrage. Hvo er den Ærens Konge? det er den Herre Zebaoth, han er Ærens Konge. Lovet være den, som kommer i Herrens Navn, Herren er den Gud, som os oplyser. Lovet være Herren; thi han er venlig, og hans Barmhjertighed varer evindelig.

10. En Lovpsalme til at prise Gud med, fordi han er saa god, naadig og barmhjertig.

Jeg glæder mig, o frydefulde Gud og Fader, og er glad ved din Miskundhed, at du anser min Elendighed og kjender min Sjæl i Nød. Lad dit Ansigt lyse over din Tjener, hjælp mig ved din Miskundhed; hvor stor er din Godhed, som du skjuler til dem, som dig frygte, og bevise dem, som tro paa dig, for Folket! Du skjuler dem lønligen hos dig for hver Mands Trods, du skjuler dem i dit Paulun for de kivagtige Tunger. Lovet være Herren; thi han har gjort sin underlige Miskundhed imod mig. Thi jeg sagde i min Fortvivlelse: jeg er bortkastet fra dine Øine, men du hørte alligevel mine Bønners Røst, der jeg raaber til dig. Gud, hvor dyrebar er din Miskundhed, at Menneskens Børn haabe under dine Vingers Skygge! De blive drukne af dit Huses rige Gode, og du skjænker dem med Vellyst som med en Strøm. Thi hos dig er den levende Kilde og i dit Lys se vi Lyset. Udbred din Godhed over dem, som dig kjende, og din Retfærdighed over de Fromme. Herre, min Gud, store ere dine underlige Gjerninger og dine Tanker, som du beviser mod os; Intet er dig ligt; jeg vil kundgjøre dem og sige deraf, alligevel at de kunde ikke tælles. Men du, Herre, vend ikke din Barmhjertighed fra mig, lad din Miskundhed og Trofasthed mig altid beskjærme, lad alle dem glædes og frydes, som søge dig, og de, som elske din Saligshed, skal altid sige: Herren være høilovet evindeligen. Jeg er arm og elendig, men Herren sørger for mig. Gud, du er min Hjælper og Frelser, min Gud, tøv ikke.

Gud sender sin Barmhjertighed og Trofasthed, han sender den fra Himmelen og frelser mig; mit Hjerte er rede, at jeg synger og lover. Vaagn op, min Ære, jeg vil aarle opvaagne. Thi din Barmhjertighed, Herre, er saa vid, som Himmelen er, og din Sandhed saa vid, som Skyerne gaa. Ophøi dig, Gud, over Himmelen og din Ære over al Verden. Gud, du er min Gud, jeg vaager aarle til dig, min Sjæl tørster efter dig i et tørt Land, som intet Vand er. Der ser jeg efter dig i den Helligdom, jeg vil gjerne se din Magt og Ære. Thi din Miskundhed er bedre end Livet; mine Læber prise dig. Der vilde jeg gjerne love dig i alle mine Dage og opløfte mine Hænder i dit Navn; det var mit Hjertets Glæde og Fryd, at jeg maatte love dig med en glad Mund; naar jeg gaar tilsengs, da taler jeg om dig. Thi du er min Hjælper, og jeg hviler og glæder mig under dine Vingers Skygge. Min Sjæl holder sig til dig, og din høire Haand opholder mig.

Herren er barmhjertig og naadig, taalmodig og meget miskundelig. Han

skal ikke altid trætte ei heller være vred evindeligen. Han handler ikke med os efter vore Synder og betaler os ikke efter vore Misgjerninger. Thi saa høit, som Himmelen er over Jorden, lader han sin Naade blive mægtig over alle dem, som ham frygte. Saa langt som Østen er fra Vesten, lader han vore Overtrædelser være langt fra os. Ligesom en Fader forbarmer sig over sine Børn, saa forbarmer Herren sig over dem, som ham frygte. Herrens Naade varer fra Evighed til Evighed over dem, som ham frygte, og hans Retfærdighed varer hos dem stedse og altid, endogsaa til Børnebørn. Godhed og Barmhjertighed skal følge min Livstid, og jeg skal blive i Herrens Hus altid og evindeligen.

---

11. En Rimbøn at prise og love vor Herre Jesum Christum med.

Kan og synges som en Psalme i den Tone:
Kom, Gud Skaber, o Hellig-Aand.

1. O Jesu, kjære Frelsermand,
Oplad min Læbe og Forstand,
At jeg dig prise kan med Mund
Og af mit ganske Hjertes Grund.
2. Du Stjernen er i Israel,
Som lyser op vort Sind og Sjæl,
Og Sæden, hvori alle Mand
Velsignelsens Kraft nyde kan.
3. Paa Zions Bjerg en Konning god,
Som hver Mand falde maa til Fod,
Den klare Morgenrødes Trøst
I al vor Jammers Mørk' og Brøst;
4. En tryg Tilflugt for En og Hver,
Som til dig raabe fjern og nær,
Og Alles Lid paa Jordens Kreds,
Som til dig søge nogensteds.
5. En Frelsere for Adams Kjøn,
Som hører Alles Suk og Bøn,
Hvorfor jeg og paakalder dig
Og ved, du hør mig visselig.
6. Dig tilhør ene Kraft og Magt,
Dig alle Ting er' underlagt;
Du gjøre kan alt med et Ord.
Hvad du i Himmel vil og Jord,
7. Du er min Frelser og min Gud,
Som af al Nød mig redder ud,
Du er for Alting from og god,
Oplys mit Hjerte, Sind og Mod,
8. Bevis paa mig din Kjærlighed,
Giv, at jeg nyde maa din Fred
Og stedse leve udi dig
Nu her og hist evindelig.
9. Mit Hjerte ofte bange er,
Ser ingen Hjælp fjern eller nær,
Kan og ei selv regjere sig
at vandre for dig rettelig.
10. Men da mig, Herre, til dig drag
Og led mig efter dit Behag,
Dit naadig' Aasyn for mig te,
At jeg dit Glædes Lys maa se.
11. Din gode Trøst og søde Fryd
Udi mit sorgfuld' Sind indgyd;
Alene haaber jeg til dig,
Undfald du, Herre, aldrig mig.
12. Du er det rette Livsens Træ,
Som frembær al Velsignelse;
Du er den rette hjertens Tugt,
Den ædle Paradises Frugt.
13. Vi Evas Børn dig kalde paa,
Som her i Usselhed omgaa
Og stedse er i Nød og Strid
Udi vor korte Levnets Tid.
14. Af al vor haarde Jammers Baand
Udfri os med din mægtig' Haand
Og stat os bi i al vor Nød,
Lad os ei dø den evig' Død.
15. Din Kjærlighed til Menneskен'
Drog dig hid ned af Himmelen,
Den gjør, at du vor Frelser est,
Som ene kan os hjælpe bedst.
16. Du er den Allerdeiligste
Og alle Frommes Længselse,
Du klarer' er end Solens Blus,
Du er den evig' Glands og Lys.

17. Guddommens Fylde i dig bor,
Al Magt og Visdom i dig vor,
Alt det maa ske, som du kun vil,
Dig alle Engle bede til.
18. Før enten Tid var eller Sted,
Gud fødte dig af Evighed,
I Tidens Fylde han og lod
Dig tage paa vort Kjød og Blod.
19. Til vores Trøst og Salighed,
Som var udi al Jammer sted,
Er du til denne Verden fød
Og bleven vores Ben og Kjød.
20. Ved Aandens Virkning, Ild og Agt,
Som Alting har udi sin Magt,
Du evig Guds enbaarne Kjøn
Da blev en deilig Jomfruſøn.
21. Du er den Ild, i Busken brandt,
Som deraf ingen Skade fandt,
Du er den blomſtrend' Arons Stav,
Som rigelig Frugt af sig gav.
22. Gjør os i dig til grønne Træer,
Som gode Frugter stedse bær,
Og ved din Naades brændend' Ild
Fortær i os al egen Væld.
23. Du er den alle Dyders Glands,
Som overgaar al Sjæl og Sands,
Du er den rette Naadestol,
Den evig' Retvishedens Sol.
24. Du er din Faders evig' Ord,
Som skabt har Himmel, Hav og Jord
Og Livsens Naadevælde-Sted,
Hvoraf udflyder Salighed.
25. Jedidia Aand dig vidste af
Og Visdoms ædle Navn dig gav.
Du David velbekjendt og var,
Som Psalmer om dig skrevet har.
26. Propheterne tilsammen dig
Forkyndede endrægtelig
Og dreves alle ved din Haand
At tale ved din Hellig-Aand.
27. Du er din Faders Hjertelyst
Og bleven er al Verdens Trøst,
Men jeg elendig er og arm,
Dig, Herre, over mig forbarm.
28. Det Gode er hos mig hel lidt,
Den onde Art udbrer sig vidt,
Det klager jeg, o Herre sød,
og for dig blotter slig min Nød.
29. Til Redning du en Mester est,
Du ene kan mig hjælpe bedst;
Til dig jeg sætter al min Lid,
Forlad mig ikke nogen Tid.
30. Din rige Værdskylds Naadevæld
Betale al min Syndegjæld
Og mig opholde i al min Nød,
I al Anfægtning og Anstød.
31. Giv, jeg i dig er fro og glad,
Om hver Mand end til mig bær Had
Og Satans ganske Helved-Magt
Mig at omkomme har i agt.
32. Dit naadig Ansigt til mig vend,
Din Hjælp og Redning mig tilsend,
Saa maa det altid gaa mig vel,
Saavel til Legem, som til Sjæl.
33. Bevis dig mod mig faderlig,
Thi al min Tilflugt er til dig,
Og jeg mig giver i din Vold,
Som for mig haver Døden taald.
34. Med din Miskundhed hos mig bliv
Og lad mig udi Aandens Liv
Dig efterfølge allenstund
Af alt mit ganske Hjertes Grund.
35 Naar jeg og gaar al Verdens Gang
Og dra'r mit yderst' Aandefang,
Da lad mig sove hen i dig
Og finde Ro evindelig.
36. Und mig da Sted i Abrams Skjød,
Hvor jeg forvinder al min Nød
og mættes af dit Aasyn blid,
Som priser dig til evig Tid.

12. En Rimbøn til den Herre Jesum om den sande Visdom.

Kan synges i den Tone: Efter Guds Skik gaar det ꝛc.

1. O Jesu, mig forstandig gjør.
Udi at vide, det mig bør,
Thi du alene gjør det bedst
Og selv den evig' Visdom est.
2. Foruden dig en Gjæk jeg er
Og ganske daarlig mig adbær,
Er af mig selv aldeles blind
Og slet forvildet i mit Sind.
3. Kan Sandhed ikke ramme paa
Og træve om i Mørket maa,
Ei engang sandse kan til det,
Som dig behager og er ret.

4. Derfor, o Jesu, jeg til dig,
Indflyr af Hjertet inderlig,
Som er det evig' Lyses Glands,
Der overgaar al Sind og Sands.
5. Fra hvilken kommer al Forstand,
Der findes baad' i Kvind' og Mand,
Som alt Godt giver En og Hver,
Ihvor de ere, fjern og nær.
6. Jeg beder dig saa hjertelig,
Dit sande Lys meddele mig,
Al Mørkhed fra mig langt bortdriv
Og Sandhed mig at kjende giv.
7. Begav mig med din Hellig-Aand,
Som mig til alt Godt lede kan
Og føre mig paa rette Vei,
At jeg fra dig forvildes ei.
8. Uværdig vel jeg dertil er
Og med stor Synd besmit', desvær!
Men ved dog, dit Blod gjør mig ren
Af al min Syndesmittes Men.
9. Ved og, at du ei skyder ud
Dem, som dig søge, Herre Gud,
Og derfor haaber stadelig,
Du og ei skal forskyde mig.
10. Den Ære, Verden efterstaar,
Samt Rigdom, ikke jeg attraar,
I dig har jeg, det bedre er,
Og hvad jeg ønsker og begjær.
11. Oplys du kun mit mørke Sind
Og giv mig det i Hjertet ind,
At jeg for Alting søger dig
Og nyder dig evindelig.
12. At jeg er i din Naadestand
Og din Miskund saa finde kan,
At jeg til Ven har stedse dig,
Saa har jeg nok evindelig.
13. Og vil derfor, Herre, blid,
Dig synge Lov min Lives Tid
Og siden i din Æres Sted
Dig prise i al Evighed.

13. St. Bernhardi Frydesang om Jesu Navns Ypperlighed.

Mel: Jesu søde Hukommelse.

1. O Jesu, kjære Frelsere,
Hvor sød er din Hukommelse!
Hvor fryder den vort Mod og Sind,
Naar den sig deri gyder ind.
2. Dit liflige og søde Navn
Er vore Sjæles trygge Havn,
Vor enest' visse Lyst og Ro,
Og der vi blive ved ret fro.
3. Det tager bort al Græmmelse,
Forlindrer al vor Sorg og Ve;
Naar det sig i vort Hjerte ter,
Vi Intet da begjære mer.
4. Det er det søde Livsens Vand,
Der al vor Længsel mætte kan,
Al Verdens Sødhed, Ro og Fred
Ei engang lignes kan derved.
5. Saa lifligt ei for Øren var
Og Synet aldrig sligt seet har,
Saa sød end ei kan tænkes ud,
Som Jesus Christus Mand og Gud.
6. Det ei udsiges kan med Røst,
Med Pen ei skrives kan den Trøst,
Den Ene, som sligt smagt kun har,
Ved ret, hvad denne Glæde dra'er.
7. Hvor er du, Jesu, from og god
Mod dem, som Bedring gjør og Bod;
Mod dem, retsindig søge dig,
Hvad finde de evindelig!
8. Du er den søde Hjertens Trøst,
Livskilde, Sindets Lys og Lyst,
Det rette Sjælens Himmelbrød,
Vor enest' Tilflugt i al Nød.
9. Jeg søger i mit Hjertes Rum,
Did stedse, Herre Jesu from,
Alene og hos Andre med
Jeg søger dig min Sjælefred.
10. I hvor jeg er, i hvor jeg far,
I hvad jeg for at gjøre har,
Jeg ligger, sidder eller gaar,
Min ganske Hu til Jesum staar.
11. Jeg med Maria langt før Dag
Dig søger, al min Sjæls Behag,
I Graven med mit Hjertes Røst,
I Sind og ei til Øiens Trøst.
12. Dit Leiersted jeg fylde vil
Med Graad og dybe Suk dertil;
Jeg dig der falde skal til Fod,
Der kommer dig med Favn imod.
13. O! Kongers Konge, Jesu kjær
Som Alt regjere fjern og nær,
Din Godhed er foruden Svig,
I alt Godt gjør os evig rig.

14. Bliv stedse i mit Hjertes Hus,
Oplys dermed dit Naades Lys,
Fordriv alt hæslig Syndemørk',
Min Svaghed med din Naade styrk.

15. Naar du besøger vores Sind,
Da er det ikke mere blind,
Da ser det Sandhed klart og bart,
Al verdslig Lyst og dæmpes snart.

16. Ak, tænd i mig din Brynde Ild,
Udryd min egen Daarskabs Vild;
Opfyld mig med din ædle Fred,
Med Tro, med Haab og Kjærlighed.

17. Din Godhed mod os er forvist
Saa stor, o Herre Jesu Christ,
At ei en Englevids Forstand
Den gribe nok og fatte kan.

18. Den yder sig udi dit Blod,
Du for vor Brøde flyde lod,
Der du for os led Spot og Spe,
Ja Dødens haarde Nød og Ve.

19. Ak! ser I Jesu alle Mand,
Hans Kjærlighed saa tryg og sand;
Ham søger med al Fyrighed,
At eders Sind der brænder ved.

20. Han elsker, Eder elskte saa,
Ham gjører, hvad I kan formaa,
Lad Intet udi Verden vid
Ved ham Jer skille nogen Tid.

21. O! finder dog hans liflig' Lugt,
Den efterløber med al Tugt,
Der lægger Vind oppaa med Flid,
At han er Eder mild og blid.

22. Han den navnkundig' Perle er,
Kjøbmanden fik saa saare kjær,
At han sit hele Gods og Bo
Bortsolgte for dens Lyst og Ro.

23. Han er den ædle Lisligheb,
Den store Trøst og hjertens Fred,
Al Trængsel snart er glemt, naar han
Kun stjænker med sit Lædskevand.

24. Hvo ikkun ret saar Smag derpaa,
Hans Sind snart bliver ændret saa,
At al den Lyst frem Verden bær,
For hum kun lutter Galde er.

25. O! kunde jeg, som jeg begjær,
Udsige denne Trøst saa kjær,
Da skulde alt mit Aandefang
Den melde hundred' Tusind' Gang.

26. Jeg kan ei, som ret dertil hør,
Mit Mæle bruge, dog ei bør
At tie ganske stil og kver,
Maa tale, som om Hjertet er.

27. Hvo drikker dig, han tørster end,
End finder sig dertil optændt,
Hvo smager dig, end mer attraar,
End mere Lyst til alt Godt saar.

28. Hvo drukken er af Kjærlighed,
Han kjender ret den Sødmes Fred,
Hvor salig er den i sig har,
Den Godhed ser den aabenbar!

29. O Jesu Himmelherlighed,
Som gjør Verden kjed og led,
I Munden er du Honningsaft,
I Hjertet Englebrik og Kraft.

30. Du evig' Lyses Glands og Skin,
Mit Hjerte fryder mer end Vin,
Du søde Vellyst i mit Sind,
Tag al min Sjæl og Sandser ind.

31. Til dig staar al mit Sinds Attraa,
Naar sker det, jeg dig eie maa?
Naar gjør du eviglig mig fro
Og skiller mig fra al Uro?

32. At elske Jesum er mig godt,
Og gjør mig fra Verden blot,
Fra al min egen Lyst at gaa,
At Jesus i mig leve maa.

33. O Jesu, som er allen Tid
Min Sjæles enest' Haab og Lid.
Jeg søger dig med ydmyg Graad,
Du evig Visdoms Ret og Raad.

34. I hvor jeg gaar, i hvor jeg staar,
Er alt mit Hjerte for dig saar,
Hvor fryder jeg mig, naar jeg ser
Du i min Sjæl og Sind dig ter!

35. Da er der Lyst og Favnetag,
Som overgaar al Honningsmag.
Ja alt det udi Verden her
Velsmagend', sødt og lisligt er.

36. Da finder jeg den søde Trøst,
Den himmeltændte Ild og Lyst,
Alligevel det varer kort
Da snarlig atter viger bort.

37. Da nyder jeg den Ro saa god,
Den Glæde, som jeg efterstod,
Da er jeg syg af Jesu Lyst,
Da brænder Hjertet i mit Bryst.

38. Den Kjærlighed ei slukkes kan,
Om man er kun i Naadens Stand;
Lidt dulmer den vel nogen Stund,
Og blusser dog i Hjertets Grund.

39. Den Lue, saasom Herrens Værk,
Faar atter Kraft og brænder stærk,
Naar den end synes slukt og død,
Faar den dog atter gloend' Glød.
40. Slig Villie ned af Himlen kom,
Og min Mund sig kaared Rum,
Den tænder mig saa inderlig,
Gjør mig i Gud saa glad og rig.
41. O Brynde overmaade god,
Som iler indtil Hjerterod,
Hvor salver den mit Sind saa sødt!
Foruden den er Alting dødt.
42. Dens Smag forfrisker Sjæl og Krop,
Min Lyst til Himlen vækker op,
Gjør alt mit Sind saa ganske let,
At det er plat af Verden mæt.
43. Kom, kom, o Konning god og from,
Kom ned i mig, din Eiendom,
Jo mer og mer der aabenbar
Din Godheds Fylde, som du har.
44. I hvor du gaar, jeg følger med
Og hænger ved i hvert et Sted,
Fra dig, min ædle Frelsermand,
Mig ganske Intet skille kan.
45. Alt, hvad du for mig har udret,
For Øien er mig stedse sæt:
I hvad du lider eller gjør,
Med Trøst det alt mit Hjerte rør.
46. Naar du og bort til Himlen far,
Min Sjæl sin Hu befæstet har,
Udi din store Høitids Glands,
Som tager ind mit Sind og Sands.
47. I Borger' i den evig' Ro,
Frem, frem, oplader Himlens Bo
Og siger: o! velkommen vær.
Velkommen Frelsere saa kjær.
48. Velkommen til din Faders Stol,
Du Retvishedens Lys og Sol,
Velkommen til dit Ærested,
Hvor du os giver evig Fred.
49. Mit Hjerte ogsaa med henfor
Didop, hvor du i Ære bor,
Og hvor jeg skal i Himmerig
Din Naade prisʼ evindelig.

14. En Rimbøn til vor Herres Jesu Christi Lov og Pris, hvorledes man i al Nød skal holde sig til Christum.

Mel: Fader vor i Himmerig ꝛc.

1. O Gud, hvormangen Jammers Stød,
Hvormangen Kvides Ve og Nød
Mig møder paa den snevre Sti,
Jeg skal til Himlen vandre i;
Og ingen Hjælp i Verden her
For mig at finde dermed er.
2. Jeg derfor, Herre Christe, mig
Alene vender hen til dig,
Til dig mig holder tæt og nær,
Som ene al min Tilflugt er,
Og ei forlader nogen Tid
Dem, som til dig slaar Haab og Lid.
3. Du er den trygge Frelsermand,
Som i al Trængsel hjælpe kan,
Saa ogsaa gjerne hjælpe vil
Af al den Jammer os slaaes til,
Og lider Smerte, Ve og Død
Til at befri os af al Nød.
4. Du er min Rigdom og min Skat,
Jeg al min Længsel til har sat,
Og den jeg elsker og har kjær,
Fremfor alt andet, som til er.
Du ene altid staar mig bi,
I hvad for Nød jeg kommer i.
5. Dit Navn, o Jesu inderlig
Gladgjør og vederkvæger mig,
Ei nogen Sorrigs Ve saa stor
Mig møder her paa denne Jord,
At den jo vige og stilles maa,
Naar jeg dig, Herre, kalder paa.
6. Om end mit Legem og min Sjæl
Vansmægtes, du dog ligevel
Mig er udi al Trang og Brøst
Min Vederkvægelsʼ og min Trøst,
Naar jeg dig har, da har jeg det,
Som gjør mit Hjerte evig let.
7. Om alle Ting end styrtes om,
Saa er du dog, o Jesu, from,
Den jeg i al Besværlighed
Skal visselig opholdes ved,
Mod al Ulykkes Storm og Sværm,
Du er mit trygge Skjold og Skjærm,
8. Lad mig derfor kun til dig
Mit Haab og Lid slaa idelig

Og villig bære, hvad du vil
For Modgangs Trang mig skikke til;
Thi den mig Intet skade maa,
Hvor hart det endog til vil gaa.
9. Lad mig i Synd og Skjændsel ei
Henføres paa den brede Vei,
Giv mig at dæmpe Kjød og Blod
Af al mit Hjertes Grund og Rod,
Ophold mig ved din sande Fred
I Tro, i Haab, i Kjærlighed.
10. Lad mig saa stride her min Strid,
At jeg hos dig til evig Tid
Maa nyde Glæde, Trøst og Ro
Udi din søde Himmelbo,
Og alt mit Løb fuldende saa.
Jeg evig salig blive maa.

Register

over Capitlernes Indhold i den første Bog.

Cap.		Side.
1.	Hvad Guds Billede i et Menneske er	13
2.	Hvad Adams Fald er	16
3.	Hvorledes Mennesket igjen fornyes i Christo til det evige Liv	19
4.	Hvad den sande Poenitentse er, og hvad det rette Christi Kors og Aag er	22
5.	Hvad den sande Tro er	25
7.	Hvorledes Guds Ord maa ved Troen udvise sin Kraft og bete sig levende udi et Menneske	29
7.	Hvorledes Guds Lov er skrevet i alle Menneskers Hjerter og overbeviser dem baade om deres Pligt og paafølgende Dom, saa at de derfor paa den yderste Dag intet skulle have at undskylde sig med	35
8.	Ingen har at trøste sig ved Christum og hans Fortjeneste, foruden en sand Omvendelse	38
9.	Ved denne Tids uchristelige Levvet fornegtes Christus og den sande Tro	41
10.	Verdens Børns Levnet er ganske imod Christum, derfor er det et falskt Levnet, og deres Christendom en falsk Christendom	43
11.	Hvo, som ikke efterfølger Christum i sit Liv og Levnet, og ikke gjør en sand Omvendelse, han er ikke en Christen og et Guds Barn. Item, hvad den nye Fødsel og hvad Christi Aag er	44
12.	En sand Christen skal afdø sig selv og Verden og leve i Christo	49
13.	For Christi Kjærligheds Skyld og for den tilkommede evige Herligheds Skyld, hvortil vi ere skabte og forløste, skal en Christen gjerne afdø sig selv og Verden	52
14.	En sand Christen skal hade sit Liv i denne Verden og efter Christi Exempel lære at foragte Verden	56
15.	I en sand Christen maa det gamle Menneske daglig dø, og det nye Menneske daglig fornyes, hvad det er at fornægte sig selv, og hvad en Christens rette Kors er	61
16.	I en sand Christen maa der altid være Strid imellem Kjødet og Aanden	65
17.	En Christens rette Arv og Gods er ikke i denne Verden, derfor skal han bruge det Timelige som en Fremmed	68
18.	Hvor høit Gud fortørnes, naar man agter det Timelige mere end det Evige, og hvorfor vi ikke skulle sætte vort Hjerte til Kreaturene	72
19.	Hvo, som i sit Hjerte er den elendigste, er Gud den kjæreste, og ved sin egen Elendigheds rette Kundskab finder man Guds Naade	75
20.	Ved en sand Ruelse bedres daglig vort Levnet, og et Menneske befordres derved til det evige Liv	78
21.	Om den rette og sande Gudstjeneste	83
22.	En sand Christen kan paa ingen Ting bedre kjendes end paa Kjærlighed og sit Levnets daglige Forbedring, ligesom et Træ kjendes paa sine Frugter	89
23.	Et Menneske, som vil voxe og tiltage i Christo, skal undslaa sig fra meget verdsligt Selskab	92
24.	Om Kjærlighed til Gud og vor Næste	95
25.	Om vor Næstes Kjærlighed i Særdeleshed	100
26.	Hvorfor vor Næste bør af os at elskes	103
27.	Hvorfor vi bør elske vore Fiender og Uvenner	109
28.	Hvorledes og hvorfor Skaberen skal elskes fremfor alle Kreature, og hvorledes vor Næste skal elskes i Gud	112
29.	Om Forligelse med vor Næste, uden hvilken Gud gjenkalder sin Naade	114
30.	Om Kjærligheds Frugter	118
31.	At Egenkjærlighed og Egenære fordærver og tilintetgjøre alle endogsaa de bedste, høieste og herligste Gaver	123
32.	Store Gaver beviser ingen sand Christen og Gud velbehageligt Menneske, men Troen, som ter sig kraftelig formedelst Kjærlighed	126
33.	Gud anser ikke Gjerninger eller Personer, men efterson Enhvers Hjerte er, saa dømmer Gud om Enhvers Gjerninger	128
34.	Et Menneskes egne Kræfter kunne intet gjøre og udrette til dets Omvendelse og Salighed, Guds overnaturlige Naade i Christo gjør det altsammen, naar et Menneske ikke	

Cap Side.
imodstaar samme Naade, men følger og adlyder den, og lader den handle med sig, som en Læge handler med den Syge. Desligeste at de ikke blive delagtige i Christi Fortjeneste, som ei omvende sig og afstaa det ugudelige Væsen . . . 130
35. Uden et helligt Levnet er al Visdom, Kunst og Kundskab, ja endogsaa den ganske hellige Skrifts Videnskab forgjæves 135
36. Hvo, som ikke lever i Christo, men hænger med Hjertet hos Verden, den har ikkun Skriftens udvortes Bogstaver, men smager ikke Kraften og det skjulte Manna, som er deri 138
37. Hvo, som ikke i Troen, i et helligt Levnet og i en bestandig Omvendelse følger Christum efter, den kan ikke befries fra sit Hjertes Blindhed, men maa blive i det evige Mørke, den kan ei heller kjende Christum rettelig, eller have noget Samfund og Del med ham . 145
38. Det uchristelige Levnet er en Aarsag til Vantro, til falsk og bedragelig Lærdom, til Forførelse og Forblindelse; item, om det evige Naadevalg 151
39. Til den hellige Lærdom og Guds Ords Renhed at beholde udkræves ikke alene Disputatser, eller Bespørgelser, saavelsom adskillige gudelige Bøger, men fornemmeligen ogsaa en sand Omvendelse og et helligt Levnet 155
40. Nogle smukke Regler, hvorefter man skal forholde sig til at føre et christeligt Levnet 160
41. Er en kort Sum over denne første Bog. Den ganske Christendom bestaar i Guds Billedes Oprettelse i Mennesket, Satans Billedes Udsletlelse 165
42. Beslutningen paa den første og de vigtigste Aarsager til dens Orden og Materie. Hvorledes man skal vogte sig for aandelig Hofærdighed og ei agte Menneskenes Domme. Desligeste, at ingen sande aandelige Gaver kan bekommes uden ved Bønnen 174

Register til den anden Bog.

Cap. Side.
1. Jesus Christus, Guds Søn, er given os af vor himmelske Fader til en Læge og Saligheds Kilde imod Legems og Sjæls Jammer og særdeles imod Arvesyndens dødelige og fordømmelige Forgift 179
2. Hvorledes enhver Christen skal tilegne sig denne Trøst og gjøre sig den nyttig 182
3. At vor Retfærdighed for Gud bestaar alene i Jesu Christi fuldkomne Værdskyld og Fortjeneste, som vi ved Troen fatte, annamme og blive delagtige i 188
4. Den saliggjørende Tro virker i en sand Christen allehaande Retfærdigheds Frugter, som maa komme af Hjertets inderste Grund og være uden alt Hykleri Gud dømmer alle udvortes Gjerninger efter Hjertets Grund 192
5. Guds Ords blotte Videnskab og Hørelse beviser ikke sande Christne; men da først blive vi gode Christne, naar vi forvandle Ordets Kundskab og Hørelse til vort Liv og Levnet og paakalde Gud af ganske Hjerte, at hans hellige Ord maa bære Frugter i os og som Guds Sæd blive levende i os . 197
6. Et Menneskes Velfærd og Saligheb bestaar deri, at det kan komme igjen til Gud og med ham igjen forenes, fra hvilken det ved Synden er skilt; dertil kan et Menneske selv intet gjøre, men heller kun hindre sig derfra ved sin onde Villie. Christi Naade maa gjøre det altsammen 202
7. For at forstaa ret hvad Omvendelse er, da er det fornødent at vide Forskjel imellem det gamle og det nye Menneske, eller hvorledes Adam i os skal dø, og Christus i os leve, eller hvorledes det gamle Menneske maa dø, og det nye i os leve 205
8. Hvor venlig og blidelig Gud lokker til Omvendelse, og hvorfor Omvendelsen ikke maa forsømmes 208
9. Hvad det er at omvende sig, hvorledes det bør ske, og hvorledes Guds Godhed leder os til det samme 213
10. Om den sande Omvendelses fire Egenskaber 221
11. Den sande Omvendelses Frugt er at blive et nyt Kreatur. Hvad en Christen er ved Troen, nemlig en Herre over Alting, og hvad han er ved Kjærlighed, nemlig en Tjener under alle. Og hvorledes Christi Levnet er vort Levnets Speil 225
12. Hvorledes Christus er den rette

Cap.		Side.
	Vei og Maal til den sande Guds-Frygt; dersom Gud ikke fører og ledsager et Menneske, da farer det vild	226
13.	Hvorledes Christus er den rette Levnets Bog, og hvorledes han med sin Armod og Fattigdom lærer os at foragte og forsmaa denne Verdens Herlighed	228
14.	Hvorledes den Herre Christus med sin Forsmædelse, Foragt og egen Fornegtelse lærer os at foragte og forsmaa Verdens Ære og Berømmelse	231
15.	Hvorledes vi med Christo skulle lide og overvinde allehaande Trængsel og Foragt i Verden	232
16.	Hvorledes de Christne skulle i Christo og i Himmelen søge at have deres Ros og Ære	235
17.	Hvorledes vi efter Christi og alle Helgenes Exempler skulle overvinde onde Mundes og falske Tungers Bagtalelse	237
18.	Hvorledes vi af Christi Bedrøvelse og Smerte skulle lære at dæmpe Kjødets Vellyst	244
19.	Hvorledes vi i den korsfæstede Christo, som i Livets Bog, skulle beskue vore Synder, Guds Vrede, Guds Kjærlighed, Retfærdighed og Visdom	247
20.	Om Bønnens Kraft og Fornødenhed i de gudelige Betragtninger	248
21.	Om den ædle Dyd Ydmygheds Kraft	253
22.	Et sandt christent Menneskes Gjerninger skulle allesammen ske i Ydmyghed, ellers blive de til idel Vederstyggelighed og Afguderi	256
23.	Et Menneske, som ikke kjender sig selv at være Intet, og som ikke giver Gud al Ære, begaar en gruelig Hovedsynd, og det samme Fald, som Djævelen begik, der han frafaldt	260
24.	Den ædle Kjærlighed og dens Kraft, Klarhed og Renhed	262
25.	Om nogle Tegn, paa hvilke man kan kjende, om et Menneske retteligt og i Sandhed elsker Gud	266
26.	Fem Slags Kjærligheds-Gjerninger, hvor Guds Naade og Godhed fornemmeligen kjendes	270
27.	Hvorledes den Herre Jesus aabenbarer og tilkjendegiver sig for den elskede Sjæl som den høieste Kjærlighed og som det ypperste Gode	274
28.	Hvorledes det høieste Gode kjendes og smages i Sjælen	276
29.	Hvorledes den elskende Sjæl beskuer Gud i hans Velgjerninger som den høieste Godhed	278
30.	Hvorledes Gud aabenbarer sig for den elskende Sjæl som den høieste Deilighed	283
31.	Hvorledes Gud aabenbarer sig for den elskende Sjæl som en uendelig Almægtighed	284
32.	Hvorledes den elskende Sjæl kjender Gud som den høieste Retfærdighed og Hellighed	286
33.	Hvorledes den elskende Sjæl ser Gud som den evige Visdom	289
34.	Hvorledes et Menneske ved Bønnen skal søge den guddommelige Visdom: derhos en nyttig og skjøn Traktat og Underretning om Bønnen, hvordan Hjertet dertil skal opvækkes og føres til en stille Ro, at Gud kan virke Bønnen i os. Besattet i tolv Hovedstykker	292
35.	Bønnen er en sand Christens, det er, en Herrens Salvedes, rette Egenskab og Kjendetegn	309
36.	Om Bønnens Nytte, Frugt og Kraft, og hvad Grundvold vor Bøn maa have	312
37.	Grund og Aarsag dertil, at Gud visselig og naadelig hører vor Bøn	316
38.	Syv Hjælpestøtter for vor ströbelige Bøn	323
39.	En Samtale imellem den troende Sjæl og Gud	328
40.	Samtale imellem Troen og Guds Barmhjertighed	331
41.	Hvilken herlig og salig Kraft der er i Guds Lov og Pris, og hvilken kostelig og ypperlig Frugt og Nytte den fører med sig.	333
42.	Hvad der dagligen skal bevæge og tilskynde os til at love og prise Gud	337
43.	At det er en kostelig Ting at love og prise Gud, og et Menneskes høieste og engleligeste Herlighed	346
44.	Om Taalmodighed, ved hvilken alt Kors og Gjenvordighed overvindes, og den forjættede Herlighed forventes	349
45.	Guds Trøst i Bedrøvelse virker Taalmodighed i vore Hjerter	354
46.	Bevægende Aarsager til Taalmodighed og om vort hellige Korses og Gjenvordigheds Nytte og Gavn	357
47.	Nogle Skriftens Sprog og Exempler paa Taalmodighed og Trøst	360
48.	Ingen Bedrøvelse er saa stor, at Gud jo har forordnet Trøst derimod, thi Guds Trøst er altid større end vor Nød	365
49.	Guds ufeilbare Sandhed og ubedragelige Forjættelser skal virke Taalmodighed i vore Hjerter	369

Cap. Side.
50. Om Haabet, hvorledes og hvorfor det ikke lader sig beskjæmme; desligeste hvorledes det prøves i legemlige og aandelige Anfegtninger 373
51. Trøst imod Troens Svaghed og Skrøbelighed 377
52. Undervisning om de høie aandelige Fristelser, og hvorledes man deri skal forholde sig 383
53. Trøst imod de høie aandelige Anfegtninger 389
54. Trøst imod den lede Satans indvortes, hemmelige og forborgene Anfegtninger, formedelst onde, bespottelige, urolige og hjerteplagende Tanker 395
55. Om Guds Hjælps Forhaling . . 400
56. Man skal, den Stund Korset, Trængselen og Gjenvordigheden varer, beskue Christi høie Taalmodigheds Exempel og den tilkommende evige Herlighed, at al Trængsel og Gjenvordighed, hvor stor den end er, derved kan lindres 403
57. Trøst imod den timelige Død . . 406
58. Om Himmelens Virkning og Tegn, og at en sand troende Christen ikke har at frygte sig derfor, esterdi den ganske naturlige Himmel og Verden med alle sine naturlige Kræfter ere Troen og Bønnen undergivne 412
Tillæg om Stjerne-Spaadoms Kunst 417

Register til den tredie Bog.

1. Om et troende og oplyst Menneskes store og indvortes Liggendefæ og dets Beskaffenhed 429
2. Ved hvad Middel et Menneske kan komme til dette sit indvortes Liggendefæ og Guds Rige, nemlig ved en sand Tro, og derved at det gaar ind i sig selv 434
3. I Troen bestaar det indvortes Menneskes ganske Skat og Liggendefæ, som er Gud, Christus, den Hellig-Aand og Guds Rige . . 440
4. Hvorledes en troende Sjæl skal søge Gud inden i sig selv og om den Sjæls Deilighed og Salighed, som med Gud er forenet i Troen 445
5. Hvorledes et Menneske kan føres til Gud: item, hvad den aandelige Fattigdom er og om Ydmygheds Trapper og Grader 446
6. Hvorledes det høieste og evige Gode ofte i et Øieblik aabenbares i vor Sjæl, og hvor Guds Bolig og Sæde er i Sjælen 448
7. Om Sjælens Værdighed, om den sande Anger og Ruelse, saavelsom og om Guds naadige og forbarmende Villie 452
8. Guds Kald er herligt og grundigt, og det leder os til ham selv . . 454
9. Hvorledes den sande og levende Tro renser et Menneskes Hjerte fra Kreaturene, fra ond Tilbøieligheder og al Utaalmodighed; derimod indplanter Kjærlighed og Taalmodighed i Kors og Lidelser . . 457
10. Hvorledes det naturlige Lys i os maa gaa ned, og Naadens Lys igjen gaa op 459
11. At Gud alene er Sjælens Lys, og indenfra fremskinner i christelige Dyder og gode Gjerninger imod vor Næste og i Særdeleshed deri, at man ei dømmer og fordømmer sin Næste 462
12. En Christen skal i det ringeste engang om Dagen afvende sig fra alle udvortes Ting og gaa ind i sit Hjertes Grund, og hvad for stor Nytte han har deraf . . . 464
13. Naar Kjærlighed til Kreaturene gaar ud, saa gaar Guds Kjærlighed igjen ind, og om den guddommelige Kjærligheds herlige Virkninger og Bevægelser i os 466
14. Enhver christelig Sjæl, som skal være en Guds Bolig, maa beredes med stor Taalmodighed og beholde Guds Kjærlighed, desligeste hvad den Kjærlighed er, og hvad den udretter 468
15. At Jesus Christus, Gud Faders evige Ord, virker og forarbeider sine Gjerninger i de Troendes Hjerter formedelst indvortes Indgivelse og Indtalelse, og hvorledes dette sker formedelst Kjærlighed: item, hvorledes han aabenbarer sig for de Ydmyge og lader sig derved kjende 469
16. Hvorlunde den Hellig-Aand bekommes, og hvorledes han ubehindret virker og arbeider i vore Sjæle . 472
17. Hvorpaa man kan mærke, at den Hellig-Aand er i vor Sjæl . . . 474
18. Verden med sit Gjækkeri, Lystighed og Tidsfordriv forjager af Ens Hjerte Guds Aand og indfører derimod denne Verdens Aand, som berøver Hjertet sin ædle Ro og Hvile 476
19. Om Hjertets indvortes Bøn og den rette Forstand paa Fader vor . . 479
20. Ydmyghed maa lægges i Hjertets Grund, og paa denne Grundvold maa alle Menneskets Gjerninger

Cap. Side.
bygges, ellers falder alt det, man i sit ganske Liv og Levnet bygger, til Grunde; hvorledes Satan overvindes ved Ydmyghed; hvorledes Ydmyghed lærer at paatage Korset villig og holder Hjertet i Roligheb 483
21. At et Menneske ikke skal forlyste sig i de blotte Gaver, men fornemmelig i Gud selv, som har givet dem, og at man skal fornegte sig selv 486
22. At man ved sine gode Gjerninger, om de end ere gjorte i Gud, intet kan forskylde eller fortjene, at man ikke skal forlyste sig i sine Gaver, og hvorledes man skal gjøre gode Gjerninger 488
23. Om Korsets og Gjenvordigheds Hemmelighed, og hvorledes vi derved drages til Gud 494

Register til den fjerde Bog.

1. Om Lyset, som er skabt paa den første Dag i Skabelsen 502
2. Om Himmelen, og hvorledes den viser os til de aandelige Ting . 507
3. Om Jorden, og hvorledes den bærer Vidne om de aandelige Ting 510
4. Om Sol, Maane og de andre Himmelens Stjerner, som bleve skabte paa den fjerde Dag . . . 525
5. Om Vandet og dets Frugter . . 542
6. Om de levende Dyr paa Jorden, og om Menneskets Ypperlighed . 553

Den anden Part af den fjerde Bog, som fornemmelig handler om Menneskene.

1. Af alle Tings Skabelse og af Menneskets Sind kan man slutte og vide, at Gud er et evigt Væsen og uden Begyndelse, Maal og Ende 563
2. Af alle Tings Skabelse kan man slutte og vide, at Gud er det ypperste Gode 564
3. Menneskene er de ypperste Kreature, og alle andre Kreature ere skabte til deres Tjeneste, men de selv ere skabte til Guds Tjeneste 565
4. At Gud derfor har skabt Menneskene efter sit Billede, at han i dem vilde have sin særdeles Lyst og Behagelighed 566
5. At Gud ved sin Kjærlighed giver og meddeler os sig selv 567
6. Hvorledes Menneskene ere den evige Gud forpligtede for de Velgjerninger, som de bekomme af ham 568
7. Kreaturene tjener et Menneske til Glæde og til Lærdom 568
8. Hvor stor den Pligt er, med hvilken et Menneske er Gud tilforpligtet og tilforbundet 570
9. At et Menneske er Gud mere pligtet for det, som det har i sig selv, end for alt det, som er i Verden 571
10. Om tre Slags Kræfter i Menneskene 572
11. Hvor høit et Menneske er Gud for hans Kjærligheds og Gavers Skyld tilforpligtet 573
12. Hvorledes et Menneske bør fyldestgjøre sin Pligt og Skyldighed mod Gud 574
13. At man bør endogsaa, naar man straffes, elske Gud 575
14. Hvorledes og i hvad Maade et Menneske er forpligtet til at elske Gud 576
15. At alle Kreature uden Afladelse skynde og drive et Menneske til at elske Gud 577
16. En almindelig Regel og Lærdom, hvorledes et Menneske skal give Gud, hvad det er ham skyldig . 578
17. At et Menneske, som ikke elsker Gud, kan ikke undskylde sig dermed, at sligt er det enten umuligt, eller ogsaa for besværligt 579
18. At al den Pligt og Tjeneste, som et Menneske er Gud skyldig, kommer alene et Menneske selv til Nytte og Gode 580
19. Tvende Slags Tjenester, Kreaturenes mod Menneskene og Menneskenes mod Gud, lignes tilsammen 581
20. Af den Tjeneste, som Kreaturene gjøre, kan et Menneske klarlig se, at Gud maa endeligen have alle Ting i sin Haand og opholde dem 583
21. At den ganske Verden formedelst Kreaturenes og Menneskenes Tjeneste er inderlig forenet med Gud 583
22. At den første og fornemste Kjærlighed, som vi ere Gud skyldige, føder af sig en anden Kjærlighed mod Menneskene 584
23. Kreaturenes Orden viser os, at et Menneske er Guds eget Billede . 585
24. At Menneskene ere, hver for sig, skyldige at elske hinanden indbyrdes, som sig selv, og at samme Kjærlighed kommer Menneskene selv til Gode 586
25. Esterdi alle Kreature tjene alle Mennesker uden Forskjel, da lære de os derved, at alle Mennesker skulle holde hinanden indbyrdes for et Menneske 587
26. At den høieste Styrke, som et Menneske har, reiser sig af den Enighed, som den naturlige Pligt imellem Menneskene holder dem til 588

Cap. Side.
27. Om Kjærlighedens Art, Natur og Frugt 589
28. Kjærlighedens Egenskab er, at den forener sig med det, den elsker . 590
29. I Verden er ingen Ting værd at elskes af os fornemmelig, uden det, som kan elske os igjen og kan forbedre vor Kjærlighed . . 591
30. Menneskenes fornemste Kjærlighed skal tilbørlig gives Gud for Alting, som den, der er den Første og den Sidste, og alle Kreaturers Begyndelse 592
31. At det Menneske, som fremfor alt Andet elsker sig selv og holder af sig selv, gjør sig selv til Gud og elsker sig mere end Gud . . 592
32. Naar Kjærlighed til Gud har Fortrinnet i En, og er Ens fornemste Kjærlighed, da er den den første Rod, Oprindelse og Kilde til alt Godt. Ligesaa, naar Selvkjærlighed har Fortrinnet, da er den en Rod og Oprindelse til alt Ondt 593
33. Guds Kjærlighed og Selvkjærlighed ere to Rødder til alle Menneskers Gjerninger, og om Selvkjærligheds onde Frugter 594
34. At elske Gud over Alting stifter Fred og Enighed, men Selvkjærlighed stifter Trætte og Uenighed 595
35. At enhver af sin egen Kjærlighed mod sig selv kan kjende, hvad han er skyldig at bevise Gud 596
36. Om Guds Kjærligheds Frugt, som er Glæde i Gud 597
37. Om Selvkjærligheds Frugt, og at ingen sand Glæde deraf kan opvoxe, men kun en falsk Glæde . 599
38. Om den sidste Frugt, der voxer af Selvkjærlighed og falsk Glæde, som er den evige Døds Sorg og Bedrøvelse 601
39. Hvorledes vi skulle give Gud vor Skaber alle Ting og ære ham alene 601
40. Om vor egen Ære, hvilken er tvertimod Guds Ære og dens aflagte Fiende 602

Register til den femte Bog.

Første Part.

1. Om det christelige Levnets Ufuldkommenhed, og de Troendes øvrige Skrøbelighed 606
2. Om det indvortes nye Menneske . 609
3. Om det nye indvortes Menneskes aandelige Øvelser 611
4. Om Guds Ord, hvoraf det indvortes nye Menneske bliver født, som af en gudelig Sæd 612
5. Om det indvortes Menneskes Spise og Ophold 615
6. Om den sande saliggjørende Tro 618
7. Om Syndens naadige Forladelse 621
8. Om Troens Retfærdighed . . . 624
9. Om det nye Levnet, Retfærdigheds Frugter og gode Gjerninger . . 628
10. Om Bønnen 632
11. Om det hellige christelige Levnets Kors og Forfølgelse. 635

Den femte Bogs anden Part.

1. Den første Grund og Bevis til Guds Forening med Menneskene er Menneskets Skabelse og Gjenopreisning 638
2. Guds Forening med Menneskene bliver bevist formedelst Guds Billede i Mennesket 640
3. Formedelst Guds Ord bliver der stiftet en Forening imellem Gud og Menneskene 641
4. At Guds Søn er bleven Menneske er den fornemste Grund og Bevis til Forening med Gud . . 643
5. Om den Hellig-Aands Iboelse . 644
6. Formedelst den sande Poenitentse eller Omvendelse til Gud, som en sand Anger og Ruelse over Synden, sker Troen og Foreningen imellem Gud og Menneskene . . 645
7. Formedelst det aandelige Ægteskab og Trolovelse sker den Herres Christi Forening med den troende Sjæl 647
8. Formedelst Kjærlighed og Gjenkjærlighed bliver Foreningen gjort imellem Gud og Menneskene . . 651
9. Formedelst det aandelige Legeme og dets Gaver er den christne Kirke med dens Hoved Christo Jesu forenet 652
10. Formedelst det høieste Gudes Begjæring og inderlige Forlængsel efter den himmelske Vandring sker Guds Forening med Menneskene 654
11. Den hellige Daab er en herlig Stadfæstelse paa Foreningen med Gud 655
12. Den Herres Christi Forening med de Troende stadfæster den aandelige sakramentlige Spise i det hellige Aftensmaaltid 656
13. Formedelst Paakaldelse, Bøn, Guds Lov og Pris bliver Mennesket forbunden med Gud og opfyldt med den Hellig-Aand 658
14. Menneskets høieste Salighed er at blive forenet med Gud 659
15. Menneskets største og høieste Elendighed er evig at være adskilt fra Gud 660

Cap. Side.

Den femte Bogs tredie Part.

1. Om den hellige Treenighed . . . 661
2. Om Guds Søns underlige og besynderlige Manddoms Annammelses Herlighed 663
3. Om den Hellig-Aand, den sande Gud, og om hans Gaver og Velgjerninger 668

Register

over alle de Bønner, tilligemed deres Indhold, som staa ved Enden af hvert Capitel i de fire første Bøger, og tildels i den Femte, optegnede efter Bøgerne og Capitlernes Orden.

Den første Bog.

Cap. Side.

1. Bøn om Fornyelse til Guds Billede 15
2. Om Forløsning fra det gamle Menneske 18
3. Om en ny Fødsel 22
4. Om en sand Omvendelse 25
5. Om en sand Tro 28
6. Om Kjærlighed til Guds Ord . . 33
7. Om en ren og god Samvittighed 37
8. Om en sand Omvendelse 41
9. Bøn om et christeligt Levnet . . 42
10. Hertil hører den Bøn, som staar ved det foregaaende 9de Capitel . 42
11. Om Christi Efterfølgelse 48
12. Om at afdø Verden 52
13. Om rettelig at bruge Verden . . 55
14. Om at foragte Verden 60
15. Om Selvfornægtelse 63
16. Om Seier over Kjødet og dets Lyster 67
17. Om at foragte det Timelige og elske det Evige 71
18. Om at bevares fra Verdens Kjærlighed 75
19. Om sin Elendigheds og Guds Naades Erkjendelse 78
20. Om at kaste Foragt paa al verdslig Lyst 82
21. Om den rette Gudstjeneste . . . 88
22. Om Opholdelse og Fremvæxt i Troen, i christelige Dyder og en hellig Omgjængelse 91
23. Om at bevares fra Besmittelse af Verden 94
24. Om Kjærlighed til Gud og sin Næste 100
25. Om christelig Barmhjertighed imod sin Næste 102
26. Om christelig Venlighed imod sin Næste 108
27. Bøn for sine Fiender 111
28. Om Kjærlighed til Gud og sin Næste 114
29. Om at lade sig forlige med sin Næste 118
30. Om Kjærligheds Frugter 122
31. Om den aandelige Renselse . . . 125
32. Om saadan en Tro, som virker formedelst Kjærlighed 127
33. Om et troende Hjerte 129
34. Om aandelig Hjælp for Sjælen 135
35. Om sand Visdom 138
36. Om Guds Ords Kraft i Sjælen 145
37. Om at bevares fra Mørket og fra at udelukkes fra Guds Rige . . . 150
38. Om sand Oplysning 154
39. Om den retskafne Lære i Kirken . 159
40. Om Naade til at føre en retskaffen Christendom i alle Stykker . 165
41. Hertil hører den Bøn, som findes ved Enden af det første og andet Capitel
42. Om at flye aandelig Hoffærdighed 176

Anden Bog.

1. Taksigelse for at Guds Søn er os given og skjænket 182
2. Bøn om Syndernes Forladelse . 187
3. Om Troens Retfærdighed . . . 191
4. Om Frugtbarhed i gode Gjerninger 196
5. Om Guds Ord 201
6. Om Forening med Gud 205
7. Om et nyt Levnet 208
8. Om en sand Omvendelse . . . 213
9. Iligemaade om en sand Omvendelse 220
10. Om den sande Omvendelses rette Egenskaber 225
11. Om et nyt Hjerte 226
12. Bønnen til dette Capitel er indrykket i Materien selv fra den anden Paragraf indtil Enden handlende om den rette Vei til Gudfrygtighed.
13. Om at foragte Verdens Herlighed 230
14. Om at foragte Verdens Ære. . 231
15. Om taalmodig at lide Verdens Foragt 234
16. Om de Troendes Helliggjørelse . 236
17. Bøn imod Bespottere og Løgnere 244
18. Bøn om at dæmpe de kjødelige Lyster 246
19. Om at flye Synden 248
20. Bøn imod Efterladenhed i Bønnen, og om Bønhørelse 253
21. Om sand Ydmyghed 255
22. Imod Hoffærdighed og aandeligt Afguderi 259

Cap.		Side.
23.	Om sand Ydmyghed.	261
24.	Om en hjertelig og brændende Kjærlighed	265
25.	Om en retskaffen og sand Christi Kjærlighed	269
26.	Om Guds Iboelse og Forening .	274
27.	Om Christi Aabenbarelse i Sjælen	276
28.	Om en levende Guds Kundskab .	278
29.	Om ret at kjende Guds Velgjerninger	282
30.	Om ret at betragte Guds Skjønhed og Deilighed.	284
31.	Om Guds virkende Almagt . .	286
32.	Om Guds Retfærdighed og dens Virkning.	288
33.	Om Guds Visdoms Erkjendelse	292
34.	Har 12 korte Bønner:	
	1) Om at faa de fortabte gode Ting igjen	293
	2) Om Opmuntring til Bønnen .	295
	3) Atter en Opmuntring til Bønnen	297
	4) Om Naade til at vandre paa den snevre Vei	298
	5) Om at være en ret Tilbeder	299
	6) Om Overladenhed og Stilhed i Bønnen	300
	7) Om en sand Tro	301
	8) Om at erkjende Guds almindelige Kjærlighed	303
	9) Om Naade til at bede ret .	304
	10) Om Guds Allestedsnærværelses Erkjendelse	306
	11) Om at erkjende, at man paa alle Steder og Tider kan tilbede Gud	308
	12) Opmuntring til at gaa den rette Vei	309
35.	Bøn om Bønnens Aand . . .	311
36.	Om Guds Naade og Barmhjertighed, hvilken er vor Bøns Grund og Fundament	315
37.	Sjælens Opmuntring til Trøst angaaende en vis Bønhørelse. .	322
38.	Bøn om en brændende Andagt og Bønnens Gave	327
39.	Om bestandig Naade til at holde Samtale med Gud	331
40.	Om Opmuntring til at tale med Gud tidt og i alle Tilfælde . .	332
41.	Om Naade til ret at love og prise Gud.	337
42.	Guds og hans herlige Gjerningers Lov og Pris	346
43.	En Bøn fuld af Lov til Gud. .	349
44.	Bøn om christelig Taalmodighed	353
45.	Om Guds Trøst i Trængsel . .	357
46.	Om christelig Taalmodighed . .	360
47.	En anden om en sand Taalmodighed.	363
48.	Om at erkjende den sande Trøst	368
49.	Om en troende Tillid til Guds Sandhed	373
50.	Om et sandt bestandigt Haab . .	376
51.	Om den sande saliggjørende Tro	381
52.	Om Guds Trøst i Bedrøvelse . .	388
53.	Forbøn til Gud for Anfegtede .	394
54.	Bøn imod Satans Fristelser . .	398
55.	Bøn i Korset, naar Gud længe forhaler med sin Hjælp. . . .	402
56.	Bøn om Taalmodighed i stort Kors og Lidelse.	405
57.	Bøn om en salig Død. . . .	412
58.	Om ret at føre sig de himmelske Lys til Nytte.	417

Den tredie Bog.

1.	Bøn om Guds naadige Iboelse. .	434
2.	Om Sjælens Ro og Hvile i Christo	439
3.	Om den sande Tro og dens Herligheds Erkjendelse	444
4.	Om Naade til at holde Gud for sit høieste Gode og Liggendefæ. .	446
5.	Om ret Hjertens Ydmyghed. .	448
6.	Om Guds naadige Nærværelse i Sjælen.	450
	En Psalme af lige Indhold . .	451
7.	Om Guds naadige Iboelse. . .	453
8.	Om Naade til at følge Guds Kald	456
9.	Om Troens Bestyrkelse og Øvelse	458
10	Om en sand Oplysning og Sandheds Erkjendelse.	461
11.	Om at sky den uchristelige Dømmen	464
12.	Om at bruge Kreaturene. . .	465
13.	Om at sky Verdens Kjærlighed .	467
14.	Om christelig Taalmodighed i Kors og Lidelse.	469
15.	Om Christi Røst og Aabenbarelse i Sjælen.	472
16.	Om den Hellig-Aands Virkning i os	474
17.	Om ret at antage den indvortes Bestraffelse.	476
18.	Taksigelse for den Hellig-Aands Sendelse	478
19.	Fadervor, trøstelig forklaret . .	481
20.	Opmuntring til sand Ydmyghed.	486
21.	Om Naade til at hænge ved Gud alene og fornægte sig selv. . .	488
22.	Om Naade til at gjøre gode Gjerninger i Tro og Ydmyghed. .	494
23.	Om at erkjende Korsets Hemmelighed	498

Den fjerde Bog.

Første Part.

1.	Om Solens rette Brug og Sjælens indvortes Lys	506
2.	Om et himmelsk Sind, og om den salige Himmel	510
3.	En Psalme til Opmuntring ved Sommertidens Betragtning . .	514
4.	Bøn om Naade til at kjende Gud af Sol, Maane og Stjerner. .	541

Cap. Side.
5. Taksigelse for at Gud har skabt Vandet og Havet, og Bøn angaaende Havet 552
6. Om en fast Tillid til Guds Forsyn 563

Den fjerde Bogs anden Part.

1. Bøn om Guds sande Kundskab . 564
2. Om at udvælge det høieste Gode. 565
3. Om Naade til at tjene Gud alene 566
4. Om Guds Billedes Fornyelse . . 567
5. Om Naade til ganske og aldeles at overgive sig til Gud 567
6 Om Naade til at prise Gud med Legem og Sjæl 568
7. Om Naade at bevares fra at misbruge den Glæde, som vi have af Kreaturene 570
8. Om et taknemmeligt Hjerte . . . 571
9. Hertil hører den Bøn, som staar ved det 8de Capitel 571
10. Taksigelse for sin Skabelse . . . 573
11. Om ret Gjenkjærlighed 574
12. Om Guds Kjærligheds Optændelse 575
13. Om Naade til at elske Gud, endog under Tugtelse 576
14. Om Naade til at elske Gud uafladelig 577
15. Om Naade til at elske Gud oprigtig og uden Hykleri. 578
16. Om Naade til at være et frugtbart Kjærligheds Træ 579
17. Om Naade til hjertelig at elske Gud 580
18. Om Naade til at tjene Gud rettelig 581
19. Om Forladelse for at man har misbrugt Kreaturene 582
20. Taksigelse for Kreaturenes Opholdelse. 583
21. Bøn om Naade til at tjene Gud med Flid 584
22. Om Kjærlighed til Gud og sin Næste 585
23. Om Guds Billedes Fornyelse . . 586
24. Om Kjærlighed til sin Næste . . 587
25. Om Naade til at elske sin Næste naar man bliver fornyet. . . . 588
26. Om christelig Enighed. 589
27. Om en god Kjærlighed. 590
28. Om Kjærlighed til Gud som det høieste Gode 591
29. Atter om Kjærlighed 591
30. Om Naade til først og for alle Ting at elske Gud. 592
31 Om at vogte sig for Egenkjærlighed 593
32. Om Selvkjærligheds Udryddelse. 594
33. Om at elske Gud rettelig og vogte sig for Egenkjærlighed. 595
34. Om den uordentlige Egenkjærligheds Udryddelse 596
35. Om at erkjende sin Skyldighed mod Gud 597
36. Om Guds sande Kjærlighed. . . 599
37. Om at flye verdslig Glæde. . . . 600
38. Om at hade sig selv. 601
Cap. Side.
39. Om Naade til ret at ære Gud. . 602
40. Om at flye egen Ære 603

Den femte Bog.

Første Part.

11. Taksigelse for Guds Ords naadige Aabenbarelse og en Bøn om at leve ret christelig derefter . . 637

Den femte Bogs anden Part.

7. En Bøn og Taksigelse for Christi aandelige Trolovelse med vor Sjæl 660

Den femte Bogs tredie Part.

1. Suk til den hellige Treenighed . 661

Register over Evangelierne.

Første Advents-Søndag Læs Fortalen til den 1ste Bog, 2den Bogs 5 Cap. og 5te Bogs 2 Part 9 Capitel.
Anden Advents-Søndag 1ste Bogs 7 Cap, 4de Bogs 1 Part 4 Cap. og 5te Bogs 2 Part 10 Cap.
Tredie Advents-Søndag 2den Bogs 47 og 48 Cap. og 5te Bogs 2 Part 1 Cap.
Fjerde Advents-Søndag Fortalen til den 2den Bog og 2den Bogs 3 Cap.
Første Juledag 2den Bogs 28 og 29 Cap. og 5te Bogs 2 Part 4de Cap.
Anden Juledag 2den Bogs 30 og 31 Cap. og 5te Bogs 1 Part 11 Cap.
Tredie Juledag 1ste Bogs 11 og 37 Cap.
Søndag efter Jul 2den Bogs 4 Cap, 4de Bogs 2den Part 27 Cap. og 5te Bogs 1 Part 11 Cap.
Nytaarsdag 2den Bogs 1 og 2 Cap.
Søndag efter Nytaar 2den Bogs 44, 45 og 46 Cap.
Hellig 3 Kongersdag 2den Bogs 26 og 27 Cap.
1 Sønd. eft. Hell. 3 K. 1ste Bogs 35, 36 37 Cap. og 5te Bogs 2 Part 3 Cap.
2 — 2den Bogs 10 og 11 Cap.
3 — 2den Bogs 50 Cap. 3die Bogs 20 Cap. og 5te Bogs 2 Part 13 Cap.
4 — 1ste Bogs 15 Cap. 4 Bogs 1 Part 5 Cap. og 5te Bogs 2 Part 13 Cap.
5 — 1ste Bogs 38 Cap. og 2den Bogs 12 Cap.
6 — Se 27de Søndag efter Trinitatis.
Kyndelsmisse-dag 2den Bogs 7 og 9 Cap.
Søndag Septuagesima 1ste Bogs 21 Cap.

3die Bogs 8 Cap. og 5te Bogs 1 Part 9de Cap.
Taksigelsens Fest 2den Bogs 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49 og 50 Cap.
Søndag Sexagesima 1ste Bogs 6 Cap. Fortalen til den 4de Bog og 5te Bogs 1 Part 4 Cap.
Fastelavns-Søndag 5te Bogs 2 Part 11 Cap.
1 Søndag i Faste 1ste Bogs 39 og 40 Cap. 2den Bogs 52 og 54 Cap. 5te Bogs 1 Part 5 og 11 Cap. og 2 Part 13 Cap.
2 Søndag i Faste 2den Bog 40 og 49 Cap. 5te Bogs 1 Part 6 og 10 Cap. 2 Part 13 Cap.
3 — 1ste Bogs 10 og 41 Cap., 2den Bogs 54 Cap. og 5te Bogs 2 Part 14 Cap.
Midtfaste-Søndag 2den Bogs 51 Cap. og 3die Bogs 10 Cap.
5te Søndag i Faste 2den Bogs 16, 17 og 18 Cap. og 5te Bogs 1 Part 2, 3 og 11 Cap.
Palme-Søndag 2den Bogs 19, 20 og 21 Cap. og 5te Bogs 2 Part 9 Cap.
Mariæ-Bebudelsesdag 2den Bogs 22 og 23 Cap
Skjærtorsdag 3die Bogs 1 Cap. og 5te Bogs 2 Part 7, 9 og 12 Cap.
Langfredag 2den Bogs 19 Cap. og 3die Bogs 23de Cap.
Første Paaskedag 2den Bogs 53, 55 og 56 Cap. og 5te Bogs 2 Part 1 Cap.
Anden Paaskedag 3die Bogs 1, 2 og 3 Cap.
Tredie Paaskedag 3die Bogs 4, 5 og 6 Cap.
1 Søndag efter Paaske 3die Bogs 7 og 9 Cap.
2 — 4de Bogs 2 Part 35 og 36 Cap.
3 — 1ste Bogs 13, 14 og 17 Cap. og 5te Bogs 2 Part 11 Cap.
Almindelig Bededag 1ste Bogs 4, 8 og 20 Cap. Bogs 2, 3, 4, 8 og 9 Cap. og 5te Bogs 1 Part 7 og 8 Cap
4 Søndag efter Paaske 3die Bogs 14 og 15 Cap. og 5te Bogs 1 Part 9 Cap.
5 — 2den Bogs 34 Cap, 3die Bogs 19 Cap, og 5te Bogs 1 Part 10 Cap.
Christi Himmelfartsdag 1 Bogs 42 Cap., og 2den Bogs 58de Cap.
6 Søndag efter Paaske 1ste Bogs 15de Cap. og 2den Bogs 35 og 36 Cap.
Første Pintsedag 3die Bogs 16, 17 og 18 Cap., og 5te Bogs 2 Part 5 og 8 Cap.
Anden Pintsedag 2den Bogs 6 Cap. 4de Bogs 2den Part 5 og 6 Cap, 5te Bogs 1 Part 5, 6 og 9 Cap., og 2den Part 14 Cap.
Tredie Pintsedag 2den Bogs 24 og 25 Cap.
Trinitatis-Søndag 1ste Bogs 11 og 44 Cap., 5te Bogs 1 Part 1, 2, 3, 5 og 6 Cap., og 2 Part 11.
1 Søndag eft. Trinitatis 3die Bogs 12 og 13 Cap., 4de Bogs 1 Part 6te Cap., og 5te Bogs 2 Part 15 Cap.
2 — 1ste Bogs 28 Cap., 4 Bogs 2 Part 17 og 18 Cap., og 5te Bogs 2 Part 9 Cap.
3 — 1ste Bogs 4 og 8 Cap., 5te Bogs 1 Part 6 og 7 Cap. og 2den Part 6 Cap.
4 — 1ste Bogs 30 Cap., 3die Bogs 11 Cap.
St Hansdag 1ste Bogs 23 Cap., og 4de Bogs 2 Part 32 Cap.
5 Sønd. eft. Trinitatis 4de Bogs 1 Part 3 Cap., 2 Part 1 Cap. og 5te Bogs 1 Part 10 Cap.
Mariæ-Besøgelsesdag 4de Bogs 2 Part 23, 24 og 25 Cap.
6 Sønd. eft. Trinitatis 4de Bogs 2 Part 31, 32 og 33 Cap. og 5te Bogs 1 Part 6, 7 og 8 Cap.
7 — 2den Bogs 41, 42 og 43 Cap.
8 — 1ste Bogs 9 og 22 Cap. og 5te Bogs 2 Part 15 Cap.
9 — 1ste Bogs 20 Cap., 4de Bogs 2 Part 2 og 3 Cap. og 5te Bogs 1 Part 9 Cap.
10 — 4de Bogs 2 Part 19, 20 og 21 Cap. og 5te Bogs 2 Part 3 Cap.
11 — 1ste Bogs 19, 31 og 33 Cap. og 5te Bogs 1 Part 5, 6, 7 og 8 Cap.
I2 — Iste Bogs 2 Cap. og 4de Bogs 2 Part 39 Cap.
I3 — Iste Bogs 25 og 26 Cap., 4de Bogs 2 Part 22 Cap. og 5te Bogs I Part 1, 2, 3, 8 og 9 Cap.
I4 — 2den Bogs 37, 38 og 39 Cap. og 5te Bogs 2 Part 6 Cap.
I5 — Iste Bogs I6 Cap., 4de Bogs 2 Part I5 Cap. og 5te Bogs 2 Part I0 Cap.
I6 — 2den Bogs 57 Cap
I7 — 4de Bogs 2 Part 40 Cap.
I8 — 1ste Bogs 24 Cap., 4de Bogs 2 Part 12 og 14 Cap. og 5te Bogs 2 Part 8 Cap.
Michelsdag 1ste Bogs 12 og 3die Bogs 21 og 22 Cap
19 Sønd. eft. Trinitatis 4de Bogs 2 Part 13, 26 og 27 Cap. og 5te Bogs 1 Part 6 Cap.
20 — 1ste Bogs 18 og 32 Cap. 5te Bogs 1 Part 8 og 9 Cap. og 2 Part 7, 8, 9, 10, 14 og 15 Cap.
21 — 1ste Bogs 5 Cap. og 3die Bogs 23 Cap.
Allehelgensdag 1ste Bogs 19, 20 og 30 Cap. 2den Bogs 6, 15, 28 og 45 Cap., 3die Bogs 4, 5, 14,

22 og 23 Cap. og 5te Bogs, 1 Part 5 Cap.
22 Sønd. eft. Trinitatis 1ste Bogs 27 og 29 Cap., 4de Bogs 2 Part 8 Cap. og 5te Bogs 1 Part 7 Cap.
23 — 1ste Bogs 1 Cap. og 4de Bogs 2 Part 4 og 16 Cap.
24 — 4de Bogs 2 Part 9, 10 og 11 Cap. og 5te Bogs 1 Part 6 Cap.
25 — 4de Bogs 1 Part 1 og 2 Cap., 2 Part 7 Cap. og 5te Bogs 1ste Part 11 Cap.
26 — 1ste Bogs 4, 11 og 37 Cap., 2den Bogs 21 og 42 Cap., 3die Bogs 11 og 14 Cap. og 5te Bogs 1 Part 5 Cap.
27 — 2den Bogs 27 og 57 Cap., 3die Bogs 6 Cap. og 4de Bogs 1 Part 2 Cap.

Register til Paradis-Urtegaard.

Det første Register, hvori Bønnerne findes inddelte i fem Slags Orden.

Den første Orden, om christelige Dyder, efter de ti Guds Buds Anledning.

Af det første Bud.

Cap. Side.
1. Om en sand Guds Kundskab . . 10
2. Om en sand Gudsfrygt . . . 11
3. Om den sande og saliggjørende Tro 12
4. Om en Hjertens brændende Kjærlighed 13
5. Om et fast og stadigt Haab . . 14
6. Om en sand Ydmyghed . . . 15
7. Bøn imod Hoffærdighed . . . 16
8. Om sand Taalmodighed . . . 17

Af det andet Bud.

9. Om en fyrig Andagt og Iver til at bede, og om Bønnens Gave 19
10. Om Guds Naade og Barmhjertighed, hvilken er vor Bøns Grundvold 20
11. Om christelig Taknemmelighed . 21
12. Om den Hellig-Aand og hans Gaver, og om Helliggjørelsen. . . 22

Af det tredie Bud.

13. Om Kjærlighed og Lyst til Guds Ord. 23
14. Om Visdom 25

Cap. Side.
15. Om en christelig Varagtighed og Bestandighed i Troen 26
16. Om Sjælens Rolighed i Christo 27
17. Om vor Sjæls aandelige Vederkvægelse formedelst Ordet og Sakramenterne 29
18. For Kirken og Ordets Lærere . 29
19. Bøn imod falske Lærere . . . 31

Af det fjerde Bud.

20. Om Lydighed for Gamle og Unge 32
21. Forældres Bøn for deres Børn . 33
22. Fromme Børns Bøn for deres Forældre 34
23. Gudfrygtige Ægtefolks Bøn. . 34
24. Undersaatters Bøn for deres Øvrighed 35
25. Øvrigheds Bøn for Undersaatterne 36
26. En frugtsommelig Kvindes Bøn, som Gud har velsignet med Livsfrugt 37
27. En Enkes Bøn. 38
28. Bøn for Enhver om guddommelig Bistand og Regjering i sit lovlige Embede og Kald. 38

Af det femte Bud.

29. Bøn om Sagtmodighed. . . . 39
30. Bøn imod Vrede. 40
31. Bøn for vore Fiender. . . . 42
32. Bøn om christelig Barmhjertighed imod vor Næste. 43
33. Om christelig Venlighed imod vor Næste 44
34. Om et christeligt og bestandigt Venskab. 45
35. Om Fred og Enighed 46
36 Bøn om almindelig Fred. . . 47
37. Bøn imod Avind 48

Af det sjette Bud.

38. Om Hjertets Renhed 49
39. Om Maadelighed og Ædruelighed 49
40. Bøn og Takkesigelse for den Herres Christi aandelige Trolovelse med vore Sjæle 50

Af det syvende Bud.

41. Om Retfærdighed 52
42. Om christelig Rundhed. . . . 53

Af det ottende Bud.

43. Om Sandhed 54
44. Om Taushed. 54

Af det niende Bud.

45. Bøn imod Gjerrighed. . . . 55

Cap. Side.

Af det tiende Bud.

46. Bøn imod Kjødets onde Lyst, og at et Menneske for alting skal have sin Lyst i Gud alene. 57
47. Bøn om en god Samvittighed . 58
48. Bøn om Troens og christelige Dyders Formerelse, og en hellig Forfremmelse i al gudelig Idræt. . 59

Den anden Orden af det første Register, indeholdende Takkigelses-Bønner for Guds Velgjerninger.

1. En Morgensignelse. 60
2. En Aftensignelse. 61
3. Taksigelse for Guds Ord, som er os aabenbaret, og for de hellige og høiværdige Sakramenter. . . . 62
4. Taksigelse for Guds Kjærlighed, og Bøn om samme Guds Kjærlighed 64
5. Bøn om Christi Kjærlighed . . 65
6. Taksigelse for Guds Naadebevisninger i Christo. 66
7. Taksigelse for Skabelsen, Forligelsen og den guddommelige Regjering 67
8. Taksigelse for vor Herres Jesu Christi Manddoms Annammelse og naaderige Fødsel. 68
9. Taksigelse for den hellige Daab, og Bøn om et helligt og nyt Levnet 69
10. Taksigelse for den hellige Nadvers Indstiftelse, saavelsom Bøn og ydmygelig Begjæring om en værdig Beredelse dertil og om Nadverens salige Brug 71
11. Bøn førend man gaar til Herrens Nadvere 72
12. Taksigelse efterat man har annammet den hellige Nadveres Sakramente 74
13. Hvorledes man skal betragte den Person som lider, saa og Aarsagen til Jesu Christi Pine og Lidelse 74
14. Taksigelse for Jesu Christi Pine og Død og for den Forligelse, som er skeet med Gud 76
15. En andægtig og trøstelig Taksigelse for den Herres Jesu Christi hellige Pine og Død, saavelsom dens Betragtning 77
16. En anden Taksigelse for Christi Pine og Død. 79
17. Taksigelse for Jesu Christi ærefulde Opstandelse, og hvad Frugt og Fordel vi deraf have at forvente 81
18. En Trøstebøn om vor Herres Jesu Christi Bunder og Saar. . . . 82
19. En Rimbøn om Poenitentse, Bedring og Syndernes Forladelse efter Christi Pines Anledning . . 84

Cap. Side.

20. En anden Rimbøn om Christi Død og Pine. 85
21. En anden trøstelig Rimbøn om Christi Pine og Død. 86
22. En anden. 87
23. Taksigelse for den Herres Jesu Christi ærefulde og glædelige Himmelfart. 87
24. Taksigelse for den Hellig-Aands Udsendelse, Skjænk og Gave. . 88
25. Taksigelse for den hellige Trefoldigheds Aabenbarelse 90
26. Taksigelse for den christelige Kirke og Menighed, og at Gud vilde opholde og beskjærme den. . . 91
27. Taksigelse for de hellige Engles Beskjermelse 92
28. Taksigelse for at Gud har opholdt og bevaret os i saamangen Fare 94
29. Taksigelse og Bøn for Landets Frugt og Grøde. 95

Den tredie Orden af det første Register, som befatter og indeholder Kors- og Takkebønner.

1. En Bøn om denne Verdens Foragtelse og Forsmædelse. . . . 96
2. En Bøn derom, at man skal fornegte sig selv. 97
3. En Bøn, at vi maa kjende os selv, og at vi maa være Guds Tempel og Værksted 99
4. Bøn om Christi Efterfølgelse . . 100
5. Bøn om en sand Bedring og Poenitentse. 101
6. Bøn om Syndernes Forladelse . 103
7. En anden Bøn om Syndernes Forladelse 105
8. Til Guds Søn om Syndernes Forladelse 106
9. Bøn om den Hellig-Aands Trøst og Glæde i Bedrøvelse. . . . 107
10. Bøn om Attraa og Hjertens Forlængsel efter det evige Liv. . . 108
11. Om et saligt Endeligt. 110
12. Det hellige Fader-Vor trøsteligt udlagt og forklaret. 112
13. Bøn om Guds Navns Helliggjørelse 115
14. Bøn om Jesu Navn. 115
15. Bøn om Christi Rige 117
16. Bøn om Guds hellige Villie, og at vi maa efterkomme den . . . 118
17. Bøn om timelig og evig Velfærd 119
18. Bøn imod Satans Anfegtninger 120
19. Bøn i allehaande Bedrøvelser og Anfegtninger 122
20. Bøn i stor Nød og Fare. . . . 123
21. Bøn i Sygdom. 124
22. Tre korte Bønner i Dods Nød. . 125
23. Bøn om Taalmodighed i stor Gjenvordighed. 126

Cap. Side.
24. Bøn under Korset, naar Gud længe tøver og forhaler at hjælpe . 127
25. Bøn om Trøst 128
26. Sjælens aandelige Lægedom imod Pestilentse og andre forskrækkelige Sygdomme 129

Hvis Hovedstykker ere følgende fire:

Det første Hovedstykke

At denne Plage er Guds Vredes skarpe Ris. 129

Det andet Hovedstykke.

Hvorledes denne Plage ved en alvorlig Poenitentse afvendes. . 131

Det tredie Hovedstykke.

Hvorledes man skal bede imod denne forgiftede Sygdom baade i Menigheden og hjemme i Huset . 133

Nogle Bønner, som man hver Dag kan bruge i Pestes og andre smitsomme Sygers Tid.

Den første Bøn 134
En anden Bøn om det samme . . 135
En anden Bøn, som Børn kunne bruge i Pestens og Sygdoms Tid 135
En anden Bøn om denne Plages Formildelse og Afvendelse . . . 136

Det fjerde Hovedstykke.

Hvorledes de, som angribes af denne Sygdom, skulle trøste sig, saa og hvorledes de skulle forholde sig deri 136
Derpaa følger en Bøn om Sjælens aandelige Lægedom 137
Nok en almindelig Trøstebøn for Enhver som er syg og ilde tilpas, fornemmelig i smitsomme Sygdomstider. 139
En Rimbøn i stor Sygdom. . . 140
En Trøstebøn imod Døden. . . 140
27. Den hellige og christelige Tro, trøstelig udlagt og forklaret Bønnevis:
Den første Artikel, om Skabelsen 141
Den anden Artikel, om Gjenløselsen 143
Den tredie Artikel, om Helliggjørelsen 146
28. Bøn om den yderste Dag . . . 149
29. Bøn om Triumf og Seier imod vore og Guds Menigheds Fiender 150
30. Bøn om guddommelig Bistand og Beskjærmelse imod vore Fiender og alle de dem, som ufskyldigen hade og forfølge os. 151
31. Trøst og Bøn imod forgiftede Tunger og løgnagtige Munde. . 152
32. Bøn i Krigsnød og imod Tyrken, Paven og deres Tilhængere, saavelsom alle andre Guds Menigheds Forfølgere. 156
33. Bøn i dyr Tid og Hungersnød . 157
34. Bøn i Storm, Uveir og stærk Torden 158
35. Taksigelse efter stor Storm og Uveir 159
36. Bøn og Trøst i legemlig Armod og Fattigdom 159
37 Bøn for dem, som for Sandheds Bekjendelses Skyld ere forfulgte og fordrevne 161

Den fjerde Orden af det første Register, som indeholder Bønner i visse Stænder, eller for Enhver i sit lovlige Kald og Embede.

Bøn imod falske Lærere 31
Om Visdom. 25
Om den Hellig-Aand og hans Gaver 22
Om et lydigt Hjerte 32
Forældres Bøn for Børnene 33
Børnenes Bøn for Forældrene . . . 34
Ægtefolks Bøn 34
Undersaatters Bøn for deres Øvrighed 35
Øvrigheds Bøn for deres Undersaatter 36
En frugtsommelig Kvindes Bøn . . 37
En Enkes Bøn 38
Bøn om Fred og Enighed 46
Bøn om almindelig Fred 47
Bøn om Retfærdighed 52
Bøn om en god Samvittighed . . . 58
Om timelig og evig Velfærd 119
Om Seier imod Ens Fiender 150
Bøn i Krigstid. 156
Om guddommelig Beskjærmelse imod Ens Fiender. 151
I stor Nød og Fare. 123

Den femte Orden af det første Register, om Lov- og Glæde-Bønner, Guds Navn til Ære og Pris.

1. At prise Gud for hans Almægtighed og Barmhjertighed. . . . 162
2. En anden Bøn om det samme. . 163
3. At prise Gud for Skabelsen. . . 165
4. At prise Gud for hans underlige Forsyn og Regjering 165
5. En Lov-Psalme, i hvilken man raaber til Gud om Beskjærmelse og Frelse 155
6. At prise Guds Majestæt og Venlighed. 168
7. En Lov-Psalme i hvilken Guds

Cap. Side.
Sandhed, Gjerninger, Godhed og Naade prises 168
8. En Taksigelse til Gud, fordi han saa naadeligen hører vor Bøn. . 169
9. En Lov-Psalme, i hvilken Jesus Christus prises for sin Kjærlighed og sine Velgjerninger. 170
10. En Lov-Psalme at prise Gud med, fordi han er saa god, naadig og barmhjertig 171
11. En Lovbøn i Rim til at prise og love vor Herre Jesum med. . . 172
12. Om sand Visdom 173
13. Bernhardi Frydesang 174
14. En Rimbøn til Christum . . . 176

Det andet Register efter den Orden, som er ført Søndagenes og Helligdagenes Evangelier.

Side.
Første Søndag i Advent.
Bøn om Christi Rige 117
Anden Søndag i Advent.
Bøn imod Frygt for den yderste Dag 149
Tredie Søndag i Advent.
Om Bestandighed i Troen 26
Fjerde Søndag i Advent.
Taksigelse for Guds Ord og Sakram. 62
Item for den hellige Daab. . . . 69
Juledag.
Taksigelse for Christi Manddoms-Annammelse og hellige Fødsel. . . 68
Taksigelse for Guds Kjærlighed og Bøn om den samme 64
Om Christi Kjærlighed 65
Nytaarsdag.
Om det hellige Jesu Navn 115
Taksigelse for at Gud har opholdt og bevaret os i saa mangen Fare . . 91
Om almindelig Fred. 47
Om timelig og evig Velfærd . . . 119
Lovbøn til Christum 170
Bernhardi Frydesang om Jesu Navn 174
Tvende Lovbønner 170, 171
Hellig 3 Kongersdag.
Taksigelse for Guds Naadesbevisninger i Christo Jesu 66
Item, Bøn om den hellige christelige Kirke. 29
Item, om Guds hellige Ord og Sakramenter. 62
1ste Søndag efter Hellig 3 Konger.
Om Lydighed 32
Forældres Bøn for deres Børn . . 33
Børns Bøn for deres Forældre . . 54
Om Visdom og Forstand 25
2den Sønd. efter Hellig 3 Kong.
Bøn og Taksigelse for Christi aandelige Trolovelse med vore Sjæle. . 50
Side.
Bøn i legemlig Armod og Fattigdom 139
Bøn i allehaande Bedrøvelser . . . 122
Ægtefolks Bøn 34
Om christelig Rundhed 53
3die Sønd. efter Hellig 3 Kong.
Om den sande og saliggjørende Tro . 12
4de Sønd. efter Hellig 3 Kong.
Om Kjærlighed til Guds Ord . . . 23
Taksigelse for den christelige Kirke og Menighed, og at Gud ville opholde og beskjærme den 91
Bøn imod falske Lærere. 31
Om Seier imod vore Fiender . . . 150
At love Gud fordi han beskjærmer os 166
5te Sønd. efter Hellig 3 Kong.
Om Guds Navns Helliggjørelse . . 115
Om Kjærlighed til Guds Ord . . . 23
Om Hjertets Renhed 49
Imod Kjødets onde Lyst, og at et Menneske for alting skal have sin Lyst i Gud alene 57
6te Sønd. efter Hellig 3 Kong.
Om Attraa og Forlængsel efter det evige Liv 108
Om Christi Kjærlighed. 65
Mariæ Renselses-Dag
Om Hjertets Renhed. 49
Om et saligt Endeligt. 110
Taksigelses-Fest.
Taksigelse for at Gud har opholdt og bevaret os i saa mangen Fare . . 94
Om Enighed og Fred. 46
Søndag Septuagesima.
Om Guds Naade og Barmhjertighed. 20
Item, for den christelige Kirke og Menighed, og at Gud ville opholde og beskjerme den. 91
Søndag Sexagesima.
Om Bestandighed i Troen. 26
Imod Kjødets onde Lyst 57
Om sin egen Kundskab 99
Om Hjertets Senhed 49
Om Forfremmelse i Troen og i alle christelige Dyder. 59
Fastelavns-Søndag.
Om Christi Kjærlighed. 65
Item, Taksigelse for Guds Kjærlighed 66
Om Daaben, og Bøn om et nyt Levnet 69
Første Søndag i Faste.
Bøn imod Satans Anfegtninger. . . 120
Anden Søndag i Faste.
Om den sande Tro 12
Om en sand Andagt. 19
Tredie Søndag i Faste.
Bøn imod Bagvaskere. 152
Om Fred og Enighed 46
Om almindelig Fred. 47
Om Sandhed 54
Til at love Gud for hans Beskjærmelse 151
Om guddommelig Beskjærmelse imod vore Fiender 150
Om et taknemmeligt Hjerte . . . 21

Side.

Midfaste-Søndag.

Taksigelse og Bøn for Landets Frugt 95
Imod Gjerrighed 55
Om Maadelighed og Ædruelighed . 49
Imod Hungersnød 157

Femte Søndag i Faste.

Om Kjærlighed til Guds Ord. . . 23
Om Sandhed 54
Om en god Samvittighed. . . . 58
Imod Bagvaskere. 152

Mariæ Bebudelses-Dag.

Taksigelse for Christi Manddoms-Annammelse 68

Palme-Søndag.

Bøn om Guds Rige. 115
Om Ydmyghed 15
Om Guds Lov og Ære. 168

Skjærthorsdag.

Om Nadverens Indstiftelse. . . . 71

Langfredag.

Om Christi Pine. 74
Om Christi Saar. 76
Trøstelig Bøn af Christi Pine. . . 86

Første Paaskedag.

Om Opstandelsen 81

Anden Paaskedag.

Om en sand Guds Kundskab . . . 10

Tredie Paaskedag.

Om Opstandelsens Frugt 81

Søndag før Pintsedag.

Om Taalmodighed under Korset . . 126
Bøn i adskillige Bedrøvelser. . . . 122
For de Fordrevne. 161
Naar Gud længe forhaler at hjælpe. 127
Om Trøst 128
Om Guds Villies Fuldkommelse . . 118
I stor Nød. 123
En Lovpsalme i hvilken Gud paakaldes om Hjælp. 166

Første Pintsedag.

Taksigelse for den Hellig-Aands Udsendelse 88

Anden Pintsedag.

Taksigelse for Guds Kjærlighed. . . 64
Om Kjærligheden til Christum. . . 65

Tredie Pintsedag.

Taksigelse for den christne Menighed . 91
Imod falske Lærere 31
Til at prise Gud for hans Almægtighed og Barmhjertighed . . . 162

Trinitatis-Søndag.

Om Guds Kundskab. 10
Taksigelse for den hellige Trefoldigheds Aabenbarelse. 102
Til at love Gud for sin Almægtighed 163
Vor christelige Troes Udlæggelse . 141
Taksigelse for Skabelsen. 67
Til at love Gud for Skabelsens Herlighed 165
Til at love Gud for sin Majestæt og Herlighed 168

Side.

1ste Søndag efter Trinitatis.

Bøn om Verdens Forsmædelse. . . . 96
Imod Hoffærdighed 16
Om Maadelighed og Ædruelighed. . 49
Om christelig Rundhed 53

2den Søndag efter Trinitatis.

Imod Gjerrighed 55
Imod Kjødets onde Lyst. 57
Taksigelse for Guds Naadesbevisninger i Christo 66

3die Søndag efter Trinitatis.

Om Guds Naade og Barmhjertighed . 20
Om Guds Kjærlighed 13
Taksigelse for Guds Kjærlighed. . . 64
Til at takke Gud fordi han er saa venlig og naadig 171
Bønner om en sand Poenitentse og Syndernes Forladelse. 101

St. Hans Baptistæ Dag.

For Menighedens Lærere 29
Om Christi Rige 117

4de Søndag efter Trinitatis.

Om Barmhjertighed imod vor Næste. 43
Om et bestandigt Venskab 45
Imod Had 48
Om Rundhed 53
Om Taushed 54
For vore Fiender 42

Mariæ Bebudelsesdag.

Taksigelse for Christi Manddoms-Annammelse. 68
Om Christi Kjærlighed 65

5te Søndag efter Trinitatis.

Om Kjærlighed til Guds Ord. . . 23
Om Troen 12
Om Lydighed 32

6te Søndag efter Trinitatis.

Om Sagtmodighed 39
Imod Vrede 40
For vore Fiender. 42
Om Barmhjertighed imod vor Næste 43
Imod Had og Avind. . . 44. 45. 46
Om Taalmodighed. 17
Om Fred, Venskab og Venlighed . . 44
At man maa kjende sig selv . . . 99

7de Søndag efter Trinitatis.

Om Taknemmelighed 21
Imod Gjerrighed 55
Bøn i Dyrtid. 157
Om Maadelighed 49
Om Skabelsen 165

8de Søndag efter Trinitatis.

Om Kjærlighed til Guds Ord . . . 23
Taksigelse for Guds Ords Aabenbarelse 62
For Kirkens Lærere. 29
Imod falske Lærere 31
Om Christi Efterfølgelse. 100
Til at prise Gud for hans Naades Gjerning og hans Sandhed . . . 168

Side.

9de Søndag efter Trinitatis.

Af det 7de Bud om christelig Rundhed 53
At man maa kjende sig selv . . . 99
Om Gudsfrygt 11
Om en god Samvittighed 58

10de Søndag efter Trinitatis.

Om en sand Poenitentse og Syndernes Bekjendelse 101
Imod Guds Menigheds Fiender . . 156

11te Søndag efter Trinitatis.

Om en sand Andagt og om Bønnens Gave 19
Om Ydmyghed 15
Om Hoffærdighed 16
Om Syndernes Forladelse 103
Til at love Gud fordi han hører Bønner 169

12te Søndag efter Trinitatis.

Taksigelse for Skabelsen 67
Om den Hellig-Aand og hans Gaver 22

13de Søndag efter Trinitatis.

Om Syndernes Forladelse 101
Om vore Sjæles Vederkvægelse formedelst Ordet og Sakramenterne . . 29
Om Barmhjertighed imod vor Næste. 43

14de Søndag efter Trinitatis.

Om Guds Naade og Barmhjertighed . 20
Om et taknemmeligt Hjerte 21
Til at love Gud, fordi han er saa naadig 171

15de Søndag efter Trinitatis.

Imod Gjerrighed 55
I legemlig Armod 159
Om en stærk Tro 12
Om Verdens Forsmædelse 96
Taksigelse for Skabelsen 67
Om Skabelsens Lov og Pris 165
Til at love Gud for sit guddommelige Forsyn 165

16de Søndag efter Trinitatis.

En Enkes Bøn 38
Bøn om Forlængsel efter det evige Liv 108
I Sygdom og Dødsnød . . . 124. 125.
Om et saligt Endeligt 110

17de Søndag efter Trinitatis.

Om en Christens Ydmyghed 15
Imod Hoffærdighed 16
Om Sjælens Sabbat, Ro og Hvile. 27

Michels-Dag.

Taksigelse for de hellige Engles Beskjærmelse 92
Taksigelse for at Gud har opholdt og bevaret os i saa mangen Fare . . 94

18de Søndag efter Trinitatis.

Om en sand Guds Kundskab . . . 10
Om Guds Kjærlighed 13
Til at love Gud for sin Sandhed . . 168

19de Søndag efter Trinitatis.

Om en sand Poenitentse og Syndernes Forladelse 101

20de Søndag efter Trinitatis.

Taksigelse for den christne Kirke . . 91
Item, for Guds Naadesbevisninger i Christo 66

Side.

Taksigelse for Sjælens aandelige Trolovelse med Christo 50
Om Troen 12

Allehelgensdag.

Taksigelse for Guds Ord og hellige Sakramenter 62
Om den christne Kirke 91
For Kirkens Lærere 29
Imod falske Lærere 31
Bøn imod Paven, Tyrken og deres Tilhængere etc 156

21de Søndag efter Trinitatis.

Bøn i Sygdom 124
Om Troen og Haabet 12. 14
Om Forfremmelse i Troen og alle christelige Dyder 59

22de Søndag efter Trinitatis.

Om Syndernes Forladelse 103
Om en sand Poenitentse 101
Om Barmhjertighed imod vor Næste. 43
At love Guds Barmhjertighed . . . 162

23de Søndag efter Trinitatis.

Om Øvrighed og Undersaatter . 35. 36
Om almindelig Fred 47
Om Retfærdighed 52
Om Sandhed 54

24de Søndag efter Trinitatis.

Om Troen 12
I Sygdom 124

25de Søndag efter Trinitatis.

I Krigstid 151
Taksigelse for Guds Ord og for den christen Menighed 91
Taksigelse for at Gud har opholdt os i saa mangen Fare 94
Om en sand Guds Kundskab 10
I stor Nød 123

26de Søndag efter Trinitatis.

Om Christi Efterfølgelse 100
Om Sagtmodighed 39
Om Ydmyghed 15
Om Sjælens Rolighed i Christo . . 27

27de Søndag efter Trinitatis.

Om Attraa efter det evige Liv . . . 108
Om Christi Kjærlighed 65

Det tredie Register, efter Bogstavernes Orden.

Afsked fra Verden 110
Aftensignelse 61
Alterens Sakramente 71
Andagt og flyrig Bøn 19
Imod Satans Anfægtninger 120
I Angst og Bedrøvelse 122
I Armod og Fattigdom 159
Guds Almægtigheds og Barmhjertigheds Lov og Pris 162. 163
Avind 48
Bagvaskere 152
Guds Barmhjertighed og Naade . . . 20

	Side.
Barmhjertighed imod vor Næste.	43
Bedrøvelse og afskillig Ansægtning	122
Beskjærmelse i stor Fare.	94
Bestandighed i Troen	26
Bernhardi Frydesang.	175
Om Bistand i vort Kald og Embede.	38
Bønnen og Bønnens Gave.	19
Børns Bøn for deres Forældre.	34
Tak og Pris for Bønhørelsen.	169
Daaben og Bøn om et nyt Levnet.	69
Dommedag	149
I Dødsnød	125
Dyrtid og Hungersnød.	157
I christelige Dyders Forfremmelse.	59
Efterfølgelse, Christi.	100
Et saligt Endeligt.	110
De hellige Engles Beskjærmelse.	92
Enighed og Fred.	46
Enkers Bøn.	38
Evig og timelig Velfærd	119
Evigt Liv og Forlængsel derefter.	108
Fader-Vor trøstelig udlagt.	112
Fattigdom	159
Fare.	123
Forældres Bøn for deres Børn.	33
Forfremmelse i christelige Dyder.	59
At fornegte sig selv.	97
Forfølgelse for Sandhed	161
Guds Forhaling.	127
Forlængsel efter det evige Liv.	108
Fordrevne for Sandhed.	184
Forstand og Visdom. 173.	25
Fred og Enighed.	46
Fred i Samvittigheden.	58
Fred i Almindelighed	47
En frugtsommelig Kvindes Bøn.	37
For Jordens Frugt og Grøde.	95
Frygt for den yderste Dag.	149
Gjenløsningen.	143
Imod Gjerrighed.	55
Gud prises for sin Godhed og Naade	168
Guds underlige Forsyn.	165
Gudsfrygt	11
Gud prises for sin Herlighed.	168
Haab	14
Had.	48
Hellig-Aand og hans Gaver	22
Hellig-Aands Trøst i Bedrøvelse.	107
Hellig-Aands Udsendelse.	88
Helligt Levnet.	69
Om Hjælp og Beskjærmelse.	166
Hjertets Renhed	49
Sjælens Hvile i Christo.	27
Christi Himmelfart.	87
Hoffærdighed.	16
Hungersnød	157
Jesu Christi Fødsel.	68
Jesus Christus prises for sin Kjærlighed og sine Velgjerninger.	170
Om Jesu Navn, en Lovbøn.	115
Kjærlighed til Guds Ord.	23
Om Christi Kjærlighed.	65
Kjærlighed til Gud og sin Næste.	13
Taksigelse for Guds Kjærlighed imod os	66
Om den christne Kirke	91
Kirkens Lærere.	29
At kjende sig selv.	99
Imod Kjødets onde Lyst, og at man skal have sin Lyst til Gud.	57
I Krigsnød	156
Lyst til Guds Ord.	23
Bøn imod falske Lærere.	31
Om et helligt Levnet.	69
Lov og Pris for Guds Velgjerninger	168
Lydagtighed for Gamle og Unge.	32
Maadelighed	49
Christi Mandoms-Annammelse.	68
Morgensignelse.	60
Naadebevisninger i Christo.	66
Herrens hellige Nadvere.	72
Guds Naade og Barmhjertighed.	20
Guds Navns Helliggjørelse	115
Bøn i stor Fare og Nød.	123
Beskjærmelse i Nød.	94
Om Guds Ord.	23
Taksigelse for Guds Ord og Sakramenterne	62
Christi Opstandelse.	81
Paven	156
Pestilentse	129
Christi Pines og Døds Betragtning 74.	76
Poenitentse og Syndernes Bekjendelse	101
Kvindes Bøn, en frugtsommelig	37
Retfærdighed	52
Hjertets Renhed	49
Lov for Guds Regjering.	67
Christi og Guds Rige.	117
Rolighed for Sjælen i Christo.	27
Om Rundhed.	53
Sagtmodighed.	39
Taksigelse for Sakramenterne	71
Samvittighed	58
Sandhed.	54
For sin Sandhed loves Gud.	168
Satans Ansægtninger.	120
Seier mod vore Fiender.	151
Sjælens Trolovelse med Christo	50
Sjælens Vederkvægelse ved Ordet og Sakramenterne	29
Sjælens Ro og Hvile i Christo.	27
Sjælens Lægedom.	129
Bønner i Sygdom	124. 136
Om Skabelsen	67. 141
Om Sorg.	107
Sparsommelighed	49
Storm og Uveir	158. 159
Syndernes Bekjendelse og Poenitentse	101
Syndernes Forladelse	103. 105. 106
Taalmodighed	17. 126
Taknemmelighed	21
Taksigelse efter Storm.	159
Taushed	54
Timelig og evig Velfærd.	119
Tordenveir	158

	Side.
Om den hellige Trefoldighed.	90
Troen	12
Troens Forklaring	141
I Troen og alle christelige Dyder at tiltage	59
Bestandige i Troen.	26
Christi Trolovelse med vore Sjæle	50
Trøst i allehaande Bedrøvelser og Anfegtninger	122
Trøst af Christi Saar.	82
Bøn om Trøst.	128
Undersaatters Bøn	35
Utimeligt Veirligt og Storm.	158
Velfærd, timelig og evig	119
Venlighed mod vor Næste.	44
Venskabs Bestandighed.	45
Verdens Forsmædelse.	96
Visdom og Forstand.	25
Vrede	40
Om den sande Visdom.	174
Yderste Dag og Frygt for den.	149
Ydmyghed.	15
Ædruelighed.	49
Ægtefolks Bøn.	34
Øvrigheds Bøn	36

En sandfærdig Beretning

om hvorledes det har tildraget sig med den ypperlige Bog, Johan Arndts Paradis-Urtegaard.*)

Aar 1624 den 3die Januar blev Underpfaltsen og nogle Steder i Vætteran, synderlig Freiberg, Vetslar, Bramfelt og Gelhausen, indtagne og besatte med spanske Folkeslag; blandt dette Folk var en Lieutenant ved Navn Zakarias von Breken, en Papist, der forbød sine Soldater at gaa i nogen lutherſk Kirke at høre Prædiken; han var med nogle af sine Ryttere kommen til Langengønst, som hørte Landgreven af Hessen til, og havde der indkvarteret sig i et Gjæstherberge. Han gik en Dag hen til Præsten M. Juste Gelfusi, og medens de saa sig omkring i Huset, blev Lieutenantens Trompeter, blandt andre Bøger, der laa i Vinduet, var Johan Arndt Paradisurtegaard, der tilforn var trykt 1621. Den var skjønt indbunden i Læder, prydet med Forgyldning og grønne Baand; han tager den med sig hjem i sit Logement; men der Lieutenanten ser Trompeteren en Dags Eftermiddag sidde og læse, river han Bogen af Trompeterens Haand og løber hastig i Kjøkkenet og kaster den ind i Ovnen, der laa fuld af Ild og luende Gløder; men Trompeteren fulgte efter ham. Værtinden, som paa samme Tid var i Kjøkkenet, blev forfærdet, da hun saa Lieutenanten komme saa hastig løbende, og mente, at han vilde dæmpe Ilden i Ovnen og skjænde paa hende, fordi hun havde gjort stor Ild i den, og hun gik af Kjøkkenet fra ham. Der han nu vel et godt Kvarter havde staaet for Ovnen, efterat han havde kastet Bogen i Ilden, gik han ud i Gaarden til Trompeteren og sagde til ham: søg nu der; nu er den vel forbrændt til Aske. Værtinden, som hørte dette, undredes over, hvad Lieutenanten havde gjort, og spurgte Trompeteren, hvad Lieutenanten havde forrettet saa længe i Kjøkkenet. Han svarede: Ak, han har kastet min skjønne Bog i Ovnen og opbrændt den. Da ynkedes Værtinden derover og beklagede med grædende Taarer, at Lieutenanten havde faret saa ilde med denne skjønne Bog og saaledes vilde undertrykke og tilintetgjøre Guds Ord. Men der en af Lieutenantens tvende Døtre saa, at Værtinden græd og klagede sig, gav hun en spodsk Latter dertil og sagde: hvorfor græder I? Saadanne Skjændsbøger ere dog ikke bedre værd; denne er nu den sjette, som min Fader saaledes har opbrændt. En Time derefter vil Værtinden stege tvende Høns til Lieutenanten, og da hun tog Gløder af Ovnen, faldt Paradisurtegaarden i Ildskuffen, hvorover hun forundrede sig storligen og blev forfærdet, efterdi de Alle mente, at Bogen for længe siden havde været forbrændt; hun indbildte sig endda, at den havde været forbrændt og troede, at den blev til Aske, saasnart hun rørte ved den; men der hun med Ildskuffen drog den ud af Ovnen saa hun, at Læder, Papir, Forgyldning og Baandene var ganske uforandrede, hvorover hun forundrede sig og sagde med Glæde til sine Døtre, der paa samme Tid vare hos hende i Kjøkkenet: nu kan vi, kjære Børn, se, at Gud har bevaret denne lille Bog midt i Ildens Luer, ligesom han tilforn underligen frelste de tre Mænd i den gloende Ovn. Saa lader os nu blive bestandige ved Guds Ord og ingenlunde vige derfra! Og hun besluttede at beholde be-

*) Denne Beretning er her optagen efter Forlangende af nogle Subskribenter.

meldte Bog hos sig sin ganske Livstid til en stedsevarende Ihukommelse og for de skjønne aandrige Bønner, som den indeholder bruge den til en daglig Haandbog. Der dette Under nu længe rygtedes blandt Folk, kom det ogsaa Trompeteren for Øren, og han sagde: Det kan ikke være muligt Andet, end Bogen maa være forbrændt; thi det er en og en halv Time, siden Lieutenanten kastede den i Ovnen. Men der det med al Omstændighed nøiagtig blev tilkjendegivet ham, sagde han: nu ser jeg nok, at det er et synderligt Guds Underværk, og at Gud er retfærdig. Da dette kom for Øvrigheden i samme Stad, lod den hente Bogen fra Værtinden (der nødig vilde skille sig ved den) og sendte den straks til Høvedsmanden i Giessen, hvorfra hans fyrstelige Naade Landgreve Filip lod hente den til Betsbak, hvor den endnu paa denne Dag er opbevaret i det fyrstelige Bibliothek til en evigvarende Amindelse.

Men der Lieutenanten erfarede, at dette Underværk var allevegne kundgjort, fortrød det ham meget heftigt, og han fattede saadant Had og Vrede til Værtinden, der havde udbredt Saadant blandt Almuen, at han truede hende med Døden. Han red ogsaa for samme Aarsags Skyld nogle Gange ud fra Vetslar for at møde hende, i den Mening at omkomme hende, som ogsaa visselig havde skeet, der han engang vilde ride igjennem Langengønst, hvis ikke Værtinden ved Guds synderlige Indgivende desbedre havde seet sig fore og tillige var bleven advaret af andre Folk herom. Aar 1626 den 1ste September blev bemeldte Lieutenant fordret fra Vetslar til Nederlandene og da paa Veien angreben af en saa heftig Sygdom, at han maatte forblive i Køln, hvor han blev saa galen og affindig, at han sprang opad Væggene, tudede og hylede saa grusomt og forskrækkeligt som en galen Hund og drev det saalænge, indtil han endelig i saadant Raseri maatte opgive sin Aand.

Efterdi den almægtige Gud imod al Fornuft og menneskelig Forhaabning midt i Ildens Lue saa underlig har bevaret denne lille Bog, og han, som turde understaa sig at ville fordærve og tilintetgjøre den, saa haardeligen er bleven straffet, saa er der ingen Tvivl om, at Gud synderligen har ladet sig behage disse sal. Johan Arndts christelige og velmente Skrifter og derfor ligesom vilde have dem ved dette Mirakel approberede. Han skal vel ogsaa fremdeles vide at bestjærme baade dennes og andre christelige Skribenters Skrifter, som til Guds Ære og den christne Kirkes Opbyggelse ere publicerede og udgangne, imod alle saadanne avindsfulde og forgiftige Guds Ords Fiender, Forhaanere og Bespottere, som agte med sin Undertrykkelse at sætte sin Stol vidt og udbrede sine Navne i Verden. Herved have alle fromme Christne at trøste og glæde sig og derimod alle Modsigende og Ugudelige for saadan Guds Hævn og Straf at frygte og lade sig dette være en alvorlig Advarsel og Paamindelse.

I den berømte Christian Scrivers Sjeleskat Pag. 749 siger han om den ypperlige Paradisurtegaard, der ogsaa tjener til at rekommendere denne herlige Bog, at det har behaget den Høieste tvende Gange at gjøre et Underværk og at bevare den i Ilden. Den første Gang i Langengønst i Aaret 1624, da den blev kastet i Ilden af en papistisk Lieutenant, hvilket før er meldt. Da den nu to Gange har holdt sin Prøve i Ilden, saa ønsker jeg, at den her efternævnte Hændelse maatte lægges til det Anførte og tilføies Bogen.

En lærd berømmelig Mand fortæller paa følgende Maade: Med denne skjønne Bog, fortæller han, har det næsten ligedan tildraget sig i Slesien i Aaret 1645 den 25de Oktober i Krusendorf, at en Kvartermester hos den tapre Hr. Oberst Joakim Ernst Grosky, som har fortalt denne Sags Tildragelse med sin Eds Stadfæstelse

til mange af sine Officierer, at han havde mistet sin Vogn ved en Ildsvaade, idet en Dreng omgikkes skjødesløst med Ilden, og det ganske Hus, hvori Vognen stod, blev lagt i Aske. Ilden udbrød om Natten og havde taget saaledes Overhaand, at det var for silde at redde Noget. Dagen derefter, da Kvartermesteren søgte efter noget Tin og Kobber, som han havde havt paa Vognen, fandt han sin kjære Bønnebog, Johan Arndts Paradisurtegaard, ganske uskadt i Asken, saa man ikke engang kunde lugte nogen Brand deraf. Denne Bog har han foræret en Lieutenant, som gav ham en Hest for den. Denne mærkelige Hændelse ved det ganske Groskyske Regiment og ellers mange Borgere i Lischvis, saa man ingenlunde har Aarsag at tvivle derom.

O Rigdoms Dyb baade paa Guds Visdom og Kundskab! hvor aldeles urandsagelige ere ikke hans Domme og hans Veie usporlige! Thi hvo har kjendt Herrens Sind? eller hvo var hans Raadgiver! eller hvo gav ham Noget tilforn, at det skulde betales ham? Thi af ham og ved ham og til ham ere alle Ting. Han være Ære i Evighed! Amen.

Telhárer

Angebrigt S. Fagerhaug

Irene

Sauth: Dakkota